MONVMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

SCRIPTORVM RERVM MEROVINGICARVM
TOMVS VII.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.
MCMXX.

PASSIONES
VITAEQVE SANCTORVM
AEVI MEROVINGICI
CVM SVPPLEMENTO ET APPENDICE.

EDIDERVNT

B. KRVSCH ET W. LEVISON.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.
MCMXX.

W

HOC VOLUMINE CONTINENTUR

SUPPLEMENTUM.

APPENDIX.

Scripsit B. Krusch.

Tomus I.

Tomus II.

Tomus III.

Tomus IV.

Tomus V.

Scripserunt B. Krusch et W. Levison.

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

SANCTVS
AMOR PATRIAE
DAT
ANIMVM.

FRANCOFVRTI A. M.
XIII. KAL. FEBR. MDCCCXIX.

Scriptorum rerum Merovingicarum septimum eumque ultimum tomum post sexennium demum emittimus, cum bello crudeli haud mediocriter impediremur ipseque diutius abfuissem difficilibus legis Salicae negotiis distractus, in quae repente ex inopinato et fere invitus incideram. Vela ventis iam permittimus oramque solventibus precamur! Ultimi autem aevi Merovingici sancti ante medium saeculum VIII. W. Levison sodalis mei industria recogniti sunt, non solum Pardulfus Eucheriusque auctores sortiti vetustos fideque dignos, sed etiam alii, quorum acta deterioris notae sunt aut omnino ficta.

In Supplemento Vitarum Passionumque Afrae nostrae Augustanae martyris vetustiorem Passionem latinam denuo edidi armeniamque nuper repertam accuratius excussi, quam illa non posteriorem, sed antiquiorem esse nunc probasse mihi videor. Succedunt Vitarum abbatum Acaunensium et Richarii novae recensiones, Vitae utriusque Germani et Autissiodorensis a sodali meo iam integra edita et Parisiaci apparatu plenissimo nunc instructa una cum eiusdem Translatione vetusta interpolationibus purgata, denique aliquot minoris aut nullius auctoritatis opuscula, nec in Lonoghylio fraudes illae sodalem meum latebant, quibus in castigandis ille adiutor mihi surrexit. Libellus de ecclesiis Claromontanis ab eodem commentario amplissimo instructus interpretandis Gregorii scriptis utilis erit. Ipse Catalogos regum Francorum collegi computationesque annorum, scilicet subsidia Chronologica, quae una cum tabula annorum, quot quisque rex regnaverit,

historiae Merovingicae studiosis grata acceptaque fore spero. Ex Aethici Cosmographia Originem Francorum adieci, sermonem auctoris fabulosi saec. VIII. medii priscae rusticitati restituens.

Conspectum codicum hagiographicorum fere nongentorum quibus usi sumus W. Levison elucubravit, historiam litterarum illarum a primis exordiis per medium aevum persecutus, scilicet quot legendariorum genera in diversis monasteriis exorta sint qualisque inter ea necessitudo vertatur. Studia vero illa solis hisce nostri muneris fontibus fundata omnibus numeris perfecta esse non posse per se patet, sed elementa iam praesto sunt, ab aliis amplius excolenda.

In Appendice additamenta tomorum praecedentium collegi, quae progrediente codicum adhibitorum numero accreverunt, plura gravioraque priorum tomorum quam posteriorum, pretiosissimisque Gregorii Miraculorum libros instruere potui, duobus eiusdem generis codicibus prioris partis repertis, cuius ad posteriorem edendam unicum habueram. Haec omnia oblivioni neutiquam tradenda erant, successoribus nostris felicioribus fortasse profutura. Arbeonis vero Vitam Haimhrammi inter Scriptores rerum Germanicarum denuo editurus, ea quae ad eam accesserunt novae editioni reservavi prelo iam traditae.

Longinquum iter emensus sum, per quadraginta annos hoc onus sustinens, quod iuvenis a praeceptore meo susceperam, indeque ex anno 1899. per sodalem strenuum adiutus viribus unitis corpus Scriptorum rerum Merovingicarum iam absolvimus, quo historiae Francorum scriptores praeclari inde a Gregorio nostro novis fundamentis restituuntur, fideque hagiographorum plerumque ignotorum primum acriter expensa, etiam historia ecclesiastica altius explorata et inprimis origines episcopatuum vel monasteriorum Galliae Germaniaeque illustratae sunt. Metam iam feliciter tenentes grato animo virorum doctorum reminisci nos iuvat, qui studiis nostris indefesse subvenerunt, cum aliorum tum Alberti Poncelet e sociis Bollandianis amici praematura morte nobis erepti, Henrici Lebègue Parisiaci per tot annos nobiscum coniuncti belloque exorto P. I. Blok Leidensis, G. Schnürer Friburgo-Helvetii, O. Oppermann Ultraiectensis. Pace restituta tomus noster utriusque populi rebus gestis inserviens utrobique evolvi potest, faxitque Deus, ut Musae vincula iterum conectant saeviente Marte crudeliter disrupta!

Dabam Hannoverae die 14. Decembris 1919.

BRUNO KRUSCH.

MONVMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

SCRIPTORVM RERVM MEROVINGICARVM
TOMI VII. PARS I.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.
MCMXIX.

PASSIONES VITAEQVE SANCTORVM AEVI MEROVINGICI.

EDIDERVNT

B. KRVSCH ET W. LEVISON.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.
MCMXIX.

VITA ET MIRACULA LEUTFREDI ABBATIS MADRIACENSIS.

Monasterium, quod Crux sancti Audoini vocabatur, in dioecesi Ebroicensi et pago Madriacensi ad Aucturam fluvium (hodie Eure) situm erat[1], *quo loco Audoinum episcopum Rotomagensem (*641—684*) visionem crucis habuisse posteri voluerunt*[2], *cum non dubitari possit, quin nomen loci fabulae visionis originem dederit neque vice versa. Monasterium aliquot annis post obitum Audoini Leutfredus condidisse fertur*[3], *a quo locus postea nomen accepit (hodie La Croix-Saint-Leufroy, dép. Eure, arr. Louviers, cant. Gaillon)*[4], *idemque, munere abbatis functus, die* 21. *Iunii obiisse dicitur*[5]. *In monasterio, cuius ingrediendi facultas mulieribus omnino negabatur*[6], *duae ecclesiae extabant ad conditorem relatae, altera 'in honorem vivificae Crucis et sanctorum apostolorum ac praecipui confessoris Christi Audoeni pontificis' constructa*[7], *altera Paulo apostolo dedicata*[5]. *Saeculo nono coenobii saepius mentio fit, cuius fratres una cum Purcharto abbate c. a.* 830. *libro confraternitatum Augiensium illati sunt*[8], *eidemque Ansegisus abbas Fontanellensis (*† 833*) libras duas legavit*[9]. *Eodem aevo sive ante sive post Purchartum Iohannes episcopus Dolensis dignitate abbatis fungebatur, qui corpus Leutfredi in ecclesia Pauli apostoli sepultum in basilicam S. Crucis et S. Audoini transtulit*[10]. *Neque vero ossa diu quiete fruita sunt, sed ob metum Nortmannorum in 'profundo hiatu terrae' posita, unde corpora Leutfredi et Agofredi fratris a.* 851. *a Gunt-*

1) *De loco egit Renault, 'Essai historique sur la paroisse et l'abbaye de la Croix-St.-Leufroi' ('Mémoires de la Société des Antiquaires de Normandie' XXV,* 1863, *p.* 648 *—*701*). Non vidi Lebeurier, 'Notice sur l'abbaye de la Croix-Saint-Leufroy', Évreux* 1866. 2) *Vita II. Audoini* § 28. 29 *(AA. SS. Aug. IV,* 816*); cf. SS. R. Merov. V,* 549. 3) *V. Leutfredi c.* 10. 4) *Ordericus Vitalis, Hist. eccl. IV,* 8 *(ed. Le Prevost II,* 226*; Migne CLXXXVIII,* 335*) tertium nomen coenobii attulit:* quod Crux Heltonis dicitur, *quod nomen etiam in nota codicis Parisiensis Lat. n.* 12131, *saec. XII, legitur:* Hunc libellum sapiens Witmundus de Cruce Heltonis monachus ad Erfastum Lirensium abbatem edidit de sancta Trinitate *(G. Morin, 'Revue Bénédictine' XXVIII,* 1911, *p.* 98*). Cf. Renault l. l. p.* 662. 5) *V. Leutfredi c.* 25. 6) *Mir. Leutfredi c.* 4: nullum aditum feminis illuc ingrediendi patere; *cf. V. Leutfredi c.* 4. 7. 7) *V. Leutfredi c.* 10. 25. 8) *MG. Libri confraternitatum p.* 280: Crux sancti Audoweni. 9) *Gesta abb. Fontanell. c.* 17 *(ed. Loewenfeld p.* 58*):* ad Crucem sancti Audoeni libras duas. 10) *V. Leutfredi c.* 25*; de aevo Iohannis cf. infra p.* 2, *n.* 1. *Continuator Aimoini V,* 41 *(ed. Du Breul,* 1602, *p.* 348*) rettulit, monachos*

berto episcopo Ebroicensi in basilicam restituta sunt[1]. Anno 860. Nibelungus comes Calliacum 'alodem indominicatum' concessit ad monasterium vocatum Cruce beati Audoeni, quod est constructum in pago Madriacensi[2]. Carolus rex eandem 'abbatiolam' a. 871. coenobio S. Medardi Suessionensi tradidit[3], quam donationem Odo rex a. 893. confirmavit[4]. Quo tempore monasterium a Nortmannis eversum iacebat aut paulo post succubuit[5], atque monachi, cum corpora Leutfredi et Agofredi 'in quibusdam partibus Franciae circumquaque' detulissent, in coenobium S. Germani a Pratis sese receperunt[6]. Tum Rotbertus marchio, qui hanc congregationem loco abbatis regebat, a. 918. a Carolo rege impetravit, ut abbatia Crucis sancti Audoeni monachis Sangermanensibus concederetur, ea parte excepta, quae Rolloni duci Nortmannorum iam pacatorum eiusque comitibus a. 911. attributa esset[7]. Neque vero monachi S. Germani monasterium deinceps tenuerunt; sed cum metus Nortmannorum desiisset, fratres Leutfrediani, Sangermanensibus consentientibus regressi, coenobium proprium sibi ipsi vindicaverunt, corpore patroni apud hospites relicto[8].

Leutfredianos corpus 'sanctissimi Turiavi Dolensis ecclesiae archipraesulis' ad coenobium S. Germani secum detulisse, quod nescio an per Iohannem ad eos pervenerit. 1) Nota de translatione a. 851, infra p. 18. Utramque translationem distinguendam esse atque translationem Iohannis altera anteriorem fuisse, inde patet, quod Iohannes corpus Leutfredi ex ecclesia Pauli, in qua post obitum conditum erat, in basilicam S. Crucis et S. Audoini 'seniorem' (i. e. principalem) transtulit, sed de ossibus antea remotis nihil narratur, cum Guntbertus corpora in ecclesiam 'praecipuam' (scilicet eandem) transvexerit, quae ob Nortmannos imminentes in 'profundo hiatu terrae' posita erant, sicque Iohannem episcopum Dolensis ecclesiae ante a. 851. monasterio Leutfredi praefuisse statuendum mihi videtur. Ex contrario A. de la Borderie, 'Histoire de Bretagne' II, 1898, p. 327. coniecit, Iohannem c. a. 880. a Nortmannis ex episcopatu expulsum in coenobium pervenisse, itemque L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II[2], 1910, p. 389 sq. eundem saeculi IX. exeunti attribuit; cf. etiam W. Vogel, 'Die Normannen und das Fränkische Reich' ('Heidelberger Abhandlungen zur Geschichte' 14), 1906, p. 352, n. 1. Atqui si R. Merlet ('La chronique de Nantes', 1896, p. LII sqq.) recte exposuit, episcopatum Dolensem a. 848. a Nomenoio non institutum, sed in sedem metropolitanam conversum esse, nulla ratio obstat, ne Iohannem parti priori saeculi IX. adscribamus. Et quamquam ut Duchesne ita L. Levillain, 'Les réformes ecclésiastiques de Noménoé' ('Le Moyen Age' XV, 1902, p. 221 sqq.), Indiculum de episcoporum Britonum depositione (Bouquet VII, 288 sq.) secutus, negavit ante a. 848. dioecesem Dolensem extitisse, tamen ea de causa Iohannes aevo posteriori minime attribuendus erat, cum, etsi dioecesis Dolensis certis limitibus distincta a. 848. constituta est, iam antea episcopos coenobiales in monasterio Dolensi resedisse etiam Duchesne l. l. p. 387. et Levillain concesserint, adstipulante et confirmante F. Lot, 'Mélanges d'histoire bretonne', Parisiis 1907, p. 23 sq. 84, atque ex horum numero Iohannem fuisse crediderim. 2) Du Bouchet (v. infra p. 6, 38), 'preuves' p. 222. Donatio 'anno XX. regni domni nostri Karoli' (Mart. 23) data est, neque vero de a. 788. cogitaverim, quo chartam a Nibelungo filio Childebrandi comitis (cf. SS. R. Merov. II, 8. 182) editam esse conici possit, sed de comite eiusdem nominis agi videtur, qui aevo Caroli Calvi occurrit: Carolus a. 843. cuidam fideli nomine Nivelongo donationem concessit (Bouquet VIII, 435), alteram a. 864. monasterio S. Dionysii consentiente Nivelongo comite (ib. p. 589; Tardif, 'Monuments historiques', 1866, p. 125), atque a. 868. Nivelungus (Nivelongus) comes inter optimates placito regio interfuit et diplomati subscripsit (Tardif p. 130 sq.). 3) Bouquet VIII, 628 sq.: abbatiolam Crucis sancti Audoeni. 4) Ib. IX, 460 sq.: abbatia de Cruce sancti Audoeni. 5) Membra Leutfredi a. 918. 'diu officio divino' caruerant; v. chartam a. 918. infra n. 7. allatam. Cf. Guilelmi Gemetic. Historiam Nortmannorum VII, 22 (Migne CXLIX, 862): Monasterium vero sancti Taurini et sancti Leufredi — — inter antiquiora computanda sunt; unde constat illa prius fuisse destructa et iterum reaedificata. 6) Continuatio Aimoini V, 41 (l. l.). 7) Bouquet IX, 536; Tardif l. l. p. 143. 8) Du Breul, Chro-

Vitam Leutfredi et Miracula ad sepulchrum eius patrata unus idemque auctor, qui monasterio sancti adscriptus erat[1], *saeculo fere post obitum eius litteris mandavit*[2]. *Carolum enim maiorem domus 'seniorem' vocans*[3], *se non ante aevum Caroli M. nepotis scripsisse ostendit, cumque miraculo 'diebus magni et gloriosissimi principis Caroli' facto*[4] *alia subiunxerit, quae 'nuper' et 'recenti tempore' contigissent*[5], *aetati Ludowici Pii eundem attribuerim, cum opusculum post medium saeculum nonum conscriptum esse nequeat, cuius auctor translationem Leutfredi a Iohanne episcopo Dolensi institutam 'nostris temporibus' attribuit*[6] *neque translationis posterioris a.* 851. *factae mentionem fecit, quo Guntbertum episcopum Ebroicensem corpora Leutfredi et Agofredi fratris ob metum Nortmannorum abscondita sustulisse supra dixi.*

Auctoritas igitur opusculi multo post tempora sancti compositi exigua est, atque se sola fama ex parte niti ipse auctor confessus est, se ea referre testatus, quae 'ex antiquariis monumentis partimque relatione maiorum' comperta haberet[7]. *Inter monumenta illa siquidem charta Leutfredi ad xenodochium institutum spectans re vera extitit neque in mentione eius auctor sola coniectura nititur*[8], *certe eam accuratius non adhibuit, neque monumenta eiusmodi indagavi nisi Vitas Audoini posteriores, e quibus de visione crucis ab episcopo visa eum instructum esse existimaverim. Quae et in V. Leutfredi*[9] *et a biographo altero tertioque Audoini*[10] *simili modo enarratur, ita tamen ut biographus Leutfredi fabulam rebus quibusdam levioris momenti uberiorem exhibeat. Ut autem tertiam Vitam Audoini ex altera pendere constat*[11], *ita V. Leutfredi verbis nonnullis modo cum hac, modo cum illa magis convenit, cuius rationis exempla pauca attulerim:*

Vita II. Audoini.	*Vita III. Audoini.*	*V. Leutfredi* c. 10.
§ 28. nimio senio fessus.	§ 41. aetate iam fessus.	gravi senio confectus.
§ 29. Deinde confluebat illuc multitudo populorum — — ibique — — sanitatem pristinam receperunt.	§ 43. turbae — eo confluunt, — — languores curantur.	ut adventantium illuc miserorum multitudo pristinae sanitati restitueretur.
§ 28. praedicando.	§ 41. divini verbi semina spargens.	verbum Dei disseminare.
—	*ib.* Hoc enim vehiculo — — utebatur.	usus est vehiculo.
—	*ib.* Dum igitur locum transiret eundem.	accidit, ut transiret.
ib. muli — — subito substiterunt. Quos cum auriga flagello percutiens iter coeptum peragere compelleret, nullo modo ab ipso loco avellere potuit. Sentiens autem vir Dei animalia nutu Dei manere immobilia — —.	*ib.* muli — — subito substiterunt. Cumque eos auriga flagello ad solitum monuisset incessum nec tamen loco movere potuisset, intellexit vir Dei divino animalia nutu fixa detineri — —.	tamquam terrore divino animalia substiterunt nec a loco moveri potuerunt. Tunc vir Domini — — sentiens — — — — — — — —.

nica S. Germani (Du Breul, Supplementum antiquitatum urbis Parisiacae p. 81; *Barralis, Chronologia Lerinensis II,* 210; *AA. SS. Iunii IV,* 113); *Bouillart, 'Histoire de l'abbaye royale de Saint Germain des Prez',* 1724, *p.* 62; *Renault l. l. p.* 661 *sq.* 1) *Cf. V. Leutfredi c.* 11. 17 *(p.* 14, 9. 24): patronus noster. 2) *Vitam et Miracula ab uno auctore conscripta esse, e Mir. c.* 1. *intellegitur.* 3) *V. Leutfredi c.* 25. 4) *Mir. Leutfredi c.* 2. 5) *Ib. c.* 3. 5. 6) *V. Leutfredi c.* 25. 7) *V. Leutfredi, prol.* 8) *Ib. c.* 24:

Quae cum ita sint, biographum Leutfredi et alteram et tertiam Vitam Audoini legisse statuerim, quas auctori paulo ante medium saeculum nonum scribenti praesto esse potuisse[1] *non est quod negetur.*

*Relatio autem maiorum, quam praeter monumenta illa attulit, non magis valuisse videtur neque fidem meretur nisi perparvam. Nam auctor de rebus gestis aevi Merovingici minus instructus erat, ita ut Carolum maiorem domus sub Dagoberto rege (*711 —715*) regnum gubernasse voluerit eidemque tempori Grifonem filium Caroli post a.* 725. *natum attribuerit*[2], *neque annis Childeberti (*694/5 —711*) et Chilperici (*715 —721*) regum tempora sancti satis congrue circumscripsit*[3], *qui, si ipsi fidem haberemus, monasterium aliquot annis post obitum Audoini (*684*) conditum*[4] *c.* 48 *annos rexisset*[3], *ita ut ad annum c.* 735. *pervenisset. Magnam partem Vitae miracula exigui momenti occupant, e quibus duo ab auctore ad exemplum Dialogorum Gregorii M. enarrata sunt*[5], *eiusdemque verba ei de obitu Leutfredi referenti in mente versabantur*[6]. *Quae de Desiderio episcopo Ebroicensi invido rettulit, qui abbatem 'quasi in dioecesi' agentem secum in civitatem abducere voluisset, ut ibi maiore licentia in eum uteretur, sed 'levitate' propria cognita confusus recessisset*[7], *ea ad episcopos dioecesanos coercendos usui esse poterant, atque exemplum Baterici oeconomi*[8] *successores monebat, ne nimis parcos se in monachos praeberent. Auctor quamvis arte enarrandi haud exigua praeditus esset, tamen inter 'se' et 'eum' distinguere nequibat (p.* 11, 9*).*

In codicibus 1*a.* 2*a brevis nota de translatione a.* 851. *facta cum Vita coniuncta legitur (infra p.* 18*), quae certe pro coaeva habenda est*[9].

Vita Leutfredi Usuardo[10] *et Orderico Vitali*[11] *praesto erat; eandem exscripsit, qui V. Sidonii non ante saeculum XII. compilavit*[12], *codice fortasse usus nostro* 2*b*[13]. *Vincentius Bellovacensis epitomen Vitae Speculo Historiali XXIV (XXIII),* 128 *inseruit*[14].

*Codices Vitae praestantiores e monasteriis S. Medardi (*2*a) et S. Germani (*1*a) originem ducunt, quibus coenobium Leutfredi a.* 871. *et* 918. *concessum erat, eoque aevo etiam Vita sancti sine dubio in illa delata est.*

ut opus misericordiae semper inviolatum permaneat, testamento corroborare decrevit. 9) *Ib. c.* 10. 10) *Vita II. Audoini* § 28. 29 *(AA. SS. Aug. IV,* 816*); Vita III.* § 41 —43 *(ed. Sauvage, Analecta Bolland. V,* 119 *sqq.).* 11) *Cf. SS. R. Merov. V,* 551.

1) *Cf. SS. R. Merov. V,* 548 *sqq.* 2) *V. Leutfredi c.* 17. 3) *Ib. c.* 25. 4) *Ib. c.* 10. 5) *Cf. ea quae, ipsis capitibus omissis, p.* 8. *ad titulos* 13. *et* 21. *indicis adnotavi.* 6) *Cf. V. Leutfredi c.* 25: Cumque iam omnipotens Deus fidelem militem suum vellet a labore quiescere et — — cursum eius remunerare decrevisset, *cum Dialog. II,* 1. *I,* 8, *et paulo infra:* exitum suum sacramentorum perceptione munivit et inter verba orationis — — ultimum diem clausit, *cum Dialog. II,* 37. 7) *V. Leutfredi c.* 11. 8) *Mir. Leutfredi c.* 2. 9) *E verbis:* In isto etenim vasculo conditum est venerabile corpus *intellegitur, hunc quoque auctorem in coenobio sancti degisse.* 10) *Martyrologium ad diem* 21. *Iunii (ed. Sollerius p.* 351*):* In pago Madriacensi sancti Leutfredi confessoris, qui in monumentum eximiae sanctitatis orationibus suis fontem produxisse fertur de terra; *cf. V. Leutfredi c.* 16. 11) *Historia ecclesiastica IV,* 8. *V,* 9, 20 *(ed. Le Prevost II,* 226. 347; *Migne CLXXXVIII,* 335. 395*).* 12) *V. Sidonii c.* 5. 7 *(ed. Legris, Analecta Bolland. X,* 1891, *p.* 430. 432*).* 13) *Cf. V. Leutfredi c.* 7: ut ipse, in quo sperabat, intentionem et opus suum — — dirigeret] ut i. in quo sp. *versu ineunte om.* 2*b,* ipse in quo sp. *om. V. Sidonii c.* 5; *V. Leutfredi c.* 8: voto se ipse constrinxit] voto *om.* 2*b et V. Sidonii c.* 5. 14) *Codices Carthusiensium Ultraiectinorum, hodie* Ultraiectini *n.* 391, *vol. II (Eccl.* 21*), a.* 1424, *fol.* 60—60′, *et n.* 392 *(Eccl.* 132*), saec. XV, fol.* 95′—96, *epitomen Vincentii continent, verbis Usuardi praemissis (inc.* Leufredus abbas in monimentum eximie sanctitatis orationibus suis fontem produxisse fertur de terra. Qui pago Ebroicensi exortus).

1*a) Codex* P a r i s i e n s i s *n.* 11750 *(S. Germani a Pratis n.* 462, *postea* 495*), saec. XI, fol.* 114—125, *Vitam et Miracula Leutfredi continet, inter quae nota ad translationem a.* 851. *factam spectans inserta est*[1]. *Folium, quod olim post fol.* 114. *extabat, periit et saec. XV/XVI. a librario quodam suppletum est, qui etiam verba nonnulla adnotavit ab editoribus quasi genuina in textum recepta.*

Reliqui codices laterculo capitum destituti sunt.

1*b) Codex* R o m a n u s *Vaticanus Reginae Christinae Lat. n.* 571 *(*1336*), saec. XII, olim (fol.* 31′, *saec. XIII/XIV) liber 'de Longuaponte ordinis Cluniacensis, Parisiensis dyocesis', fol.* 16—21, *Vitam absque Miraculis continet. Folium* 20. *ante fol.* 19. *collocandum est, a glutinatore transpositum.*

2*a) Codex Romanus Vaticanus Reginae Christinae Lat. n.* 1864 *(*1314*), saec. XII. in., olim S. Medardi Suessionensis, deinde a.* 1647. *Alexandri Petavii senatoris Parisiensis, fol.* 27—38′, *Vitam et Miracula exhibet, nota illa de translatione subiuncta.*

2*b) Codex* R o t o m a g e n s i s *n.* 1380 *(U.* 55*), saec. XI, olim Gemeticensis, fol.* 91′—104′, *Vitam et Miracula continet.*

2*b*) Codex* R o t o m a g e n s i s *n.* 1388 *(U.* 32*), saec. XII, fol.* 51—51′, *tres lectiones continet e V. Leutfredi c.* 1—8 *(p.* 9, 6—12, 9*) excerptas (praescr.* In natale sancti Leutfredi abbatis, *inc.* Beatus vir Leutfredus, *des.* nolle adquiescere*), multis contractis aut omissis, pendens e libro aut ipso* 2*b aut simillimo; cf.*

c. 1. inveniuntur] inveniret 2*b. b*.* 4*a. b;*

c. 8. voto *om.* 2*b. b*.*

2*c) Codex* L i n c o l n i e n s i s *bibliothecae cathedralis B.* 1. 9, *saec. XII, fol.* 171′—175, *Vitam continet, omissis prologo et c.* 20. *et parte posteriore c.* 23, *et e Miraculis solum c.* 2. *adest.*

Librarius vocabula praetermisit aut immutavit, quibus auctor monasterio sancti se ipsum vindicaverat (cf. p. 14, *l.* 9, *n.* g; *ib. l.* 24, *n.* c; *p.* 16, *l.* 8, *n.* q*).*

3*) Codex* P a r i s i e n s i s *n.* 15437, *saec. XII, olim 'ecclesiae sancti Marcelli Parisiensis' (saec. XV), quem librum 'emptum ex capitulo S. Marcelli Parisiensis Petrus de Blanger, doctor et socius Sorbonicus, domus Sorbonae procurator et S. Marcelli canonicus, dono dedit bibliothecae Sorbonicae* 1667′, *fol.* 28—30, *Miracula non exhibet, itemque magna pars Vitae (a verbis c.* 4. Cum autem fama *ad finem c.* 20*) omissa est.*

4*a) Codex* C a n t a b r i g i e n s i s *bibliothecae universitatis Ii.* 3. 30 *(n.* 1794. *in Catalogo impresso, antea* ♯ *D. II.* 18. *et* 109*), saec. XII, fol.* 218′—222, *et*

4*b) codex* P a r i s i e n s i s *n.* 5296 *(Colb.* 53, *Regius* 3593/9*), saec. XIII, fol.* 66′—68′, *Vitam continent, capitibus* 14—24. *et Miraculis omissis.*

Codex L o n d i n i e n s i s *Musei Britannici inter Cottonianos Tiberius D. III, saec. XIII, a.* 1731. *incendio valde affectus, fol.* 230′—231′, *miracula e Vita excerpta atque haud raro contracta continet, quae incipiunt (praescr.* Incipit vita sancti Leufredi abbatis, XI. Kl. Iulii*):* Salvator mundi, qui doctrina ęuangelica mundum irradiavit, beatum Leufredum abbatem insigniter miraculorum donis decoravit. Nam inter signa, que gesserat, hoc principium fuit. *Sequitur caput* 12 *(*Quidam igitur monachorum suorum tanta antiqui hostis malitia percussus est, *etc.), compluribusque miraculis descriptis (Vita c.* 12. 14—16. 18—21*; Miracula c.* 3—5*), textus desinit, addita clausula Vitae c.* 25: in retributione iustorum existere mereamur per

1) *Notam ex eodem codice Iacobus Du Breul compertam habebat (cf. excerpta 'ex Chronicis fratris Iacobi Du Breul': Supplementum antiquitatum urbis Paris. auctore eodem p.* 79; *Barralis p.* 209; *AA. SS. Iunii IV,* 112*). Partem posteriorem ediderunt socii Bollandiani, Catalogus codicum hagiograph. Latin. bibliothecae Nationalis Parisiensis III,* 1893, *p.* 46; *integram notam ex* 1*a publici iuris fecit B. Krusch, 'N. Archiv' XVIII, p.* 595.

eum, qui vivit et regnat in secula seculorum. Amen (*subscr.* Explicit vita sancti Leufredi abbatis)[1].

Codex Ebroicensis L. 37, *saec. XIII, olim sine dubio Carnotenus, postea coenobii Lirensis*[2], *fol.* 14, *nihil nisi Vitae Leutfredi c.* 22. *et, parte posteriore omissa, c.* 23. *in octo lectiones divisa ita continet, ut numeri III—IX. adsint, una lectione praecedente (praescr.* Sancti Leufredi abbatis, *inc.* Reticendum non est, quod famulus Dei Leufredus emulatione christiane religionis stimulatus, *des.* in alia regione et ligare possunt et absolvere).

Praeterea commemorantur codices:

Bruxellensis n. 3234, *vol. III, antea n.* 982, *saec. XVI, ab Antonio Gentio canonico Rubeaevallensi* († 1543) *exaratus;*

Parisiensis bibliothecae Arsenalis n. 1032 (42 *H. L*), *saec. XIV;*

Parisienses bibliothecae Nationalis n. 5333, *saec. XIV, et n.* 5356, *saec. XII, et n.* 15030, *saec. XV, olim S. Victoris;*

Rotomagensis n. 1411 (*U.* 64), *saec. XIII.*[3]

Libros 1*a.* 2*b.* 3 *B. Krusch v. c.,* 2*a partim O. Holder-Egger b. m., partim A. Müller v. c. tum sodalis noster contulerunt, epitomas* 2*b* et Londiniensem et lectiones Ebroicenses ipse perlustravi, qui etiam libros* 1*b.* 2*c.* 4*a contuli, postquam specimen* 1*b Holder-Egger iam ante exscripsit; denique* 4*b Krusch examinavit. Magna pars Vitae et Miraculorum quae denuo ederetur indigna visa est.*

Editio princeps, quae mihi praesto non erat: Vita S. Leufredi abbatis, *Parisiis* 1598[4], *p.* 5—29, *e codice Sangermansi* (1*a*) *fluxit; quam editionem, ut videtur, iteraverunt*

Vincentius Barralis, Chronologia sanctorum insulae Lerinensis II, Lugduni 1613, *p.* 198—209, *et*

Iacobus Du Breul, Supplementum antiquitatum urbis Parisiacae quoad sanctorum Germani a Pratis et Mauri Fossatensis coenobia, Parisiis 1614, *p.* 59—79, *textum codicis* 1*a exhibentes.*

Laurentii Surii, De probatis sanctorum vitis, operi nonnisi in editione quarta (vol. VI), Iunius, Coloniae Agrippinae 1618, *p.* 279—283, *Vita Leutfredi accessit, ex editione Barralis deprompta.*

Benedictus Gononus, Vitae et sententiae patrum occidentis, Lugduni 1625, *p.* 271—274, *e codice* 1*a vel editione quadam Vitam Leutfredi in breve coactam edidit, Miraculis omissis, sed sermone auctoris ubique fere servato.*

Franciscus du Chesne, Historiae Francorum scriptores III, Lutetiae Parisiorum 1641, *p.* 375, *caput* 17. *Vitae iteravit. Qui cum omnes e codice* 1*a aut ipsi aut per alios pendeant,*

Du Bouchet, 'La veritable origine de la seconde et troisiesme lignee de la maison royale de France, Paris 1646, *preuves' p.* 224, *particulas perparvas capitis* 10.

1) *Etiam codices S. Victoris, iam bibliothecae Nationalis, Parisienses n.* 14363, *saec. XII, et n.* 14365, *saec. XV, ex hoc descriptus, partes excerptas continent (Catalogus codicum hagiograph. Latin. Paris. III,* 226. 249). 2) *Cf. H. Omont, 'Catalogue général des mss. des bibliothèques publiques de France, Départements'* (8⁰) *II,* 1888, *p.* 419 *sqq.; 'N. Arch.' IX,* 238. 3) *Cf. Analecta Bolland. XXIII,* 200. 4) *Lelong, 'Bibliothèque historique de la France' I*[2], 1768, *p.* 741 (*n.* 11899); *Bibliotheca hagiographica Latina II, n.* 4899. 4901. *Cf. Du Breul l. l. ad a.* 1598 (*Supplementum p.* 84; *Barralis p.* 212; *AA. SS. Iunii IV,* 114): *'Vita nuper nostro impulsu typis cusa'.*

e legendario ms. dioecesis Ebroicensis excerpsit. Partem prologi a prioribus editoribus omissi Vitae praemisit

Iohannes Mabillon, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, saeculum III, pars I, Lutetiae Parisiorum 1672, *p.* 583—593, *praeter editionem Brulianam 'variis' codicibus usus, inter quos 2b fuisse videtur; Mabillonius ipse codicis Compendiensis mentionem fecit, qui desinebat in verbis c.* 25 *(infra p.* 16, *l.* 2*):* quam ipse in honore beati Pauli fundaverat. *Prologum Vitae integrum unus publici iuris fecit*

Godefredus Henschenius, Acta sanctorum Iunii IV, Antverpiae 1707, *p.* 105—112, *adhibitis codicibus 'pervetusto' Aroasiensi in Artesia et Reginae Christinae n.* 1466 [1], *inspecto quoque codice Parisiensi bibliothecae Mazarineae. Denique*

Martinus Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis 1741, *p.* 644—645, *particulas editionis Mabillonianae iteravit.*

W. Levison.

I.

INCIPIT[a] PROLOGUS IN VITA SANCTI AC BEATISSIMI LEUTFREDI ABBATIS.

Scriptum legimus in libro[b] Ecclesiastici: *Laudemus viros gloriosos et parentes* (Eccli. 44, 1.) *nostros in generatione sua, qui in diebus gentis suae gloriam adepti sunt, et nomen* (Ib. v. 7. 13.) *eorum non derelinquetur.* Qui enim apertis oculis fidei[c] videre[d] promeruit, quam gloriosus Dominus noster in sanctis suis, mirabilis in maiestate, faciens prodigia, (cf. Ps. 67, 36.) totis viribus ad investigandam venerabilium[e] virorum vitam accingitur[f], ut in eis[g] ille laudetur, qui munere gratiae suae eos ad tantam gloriam[h] provexit, ut et animas audientium[i] imbre[k] verbi Dei inrigarent[l] et corporalibus[m] molestiis virtute miraculorum mederent[n]. De huiuscemodi viris per[o] prophetam Domino[p] dicitur: *In lumine iacula tua ibunt, in fulgore armorum tuorum.* Fulgor namque (cf. Zach. 9, 14.) armorum est claritas miraculorum. Armis quippe nos tuemur, iaculis adversa destruimus; arma ergo cum iaculis sunt miracula cum praedicamentis. Sancti enim viri verbis suis quasi quibusdam iaculis corda adversantium transfigunt[q]; armis autem, id est miraculis, semet ipsos tuentur, ut et[r], quantum sint[s] audiendi, sonent per impetum iaculorum et, quantum sint reverendi[t], ostendant[u] per arma miraculorum. Tandem igitur opera magni Dei pronuntiantes, proponamus nobis[v] virum reverentissimum beatum Leutfredum[w], in quo Spiritus sanctus mundam[x] sibi sedem praeparavit, et de ipso loqui instituamus. Cuius etsi facta prosequi[y] non sumus idonei,

I. Prol. 1*a. b.* 2*a. b.* 3. 4*a.*

Prol. a) *ita* 1*a; praescr.* Inc. vita vel actus sancti ac beat. peculiaris patroni nostri Leutfredi confessoris Christi. Quod celebratur XI. Kl. Iulii 2*a*; Inc. pr. in v. sancti (beati 4*b*) Leutfredi (Leuffredi 4*a*; Leufredi 1*b*) abbatis 1*b*. 4*a*. *b*; Inc. vita sancti Leutfredi confessoris (quae est XI. Kl. Iulii *add.* 3) 2*b*. 3; *prologus deest* 2*c*. b) *ita* 2*b*; l. ecclesiastico 1*a*. *b*. 3. 4*a*. *b*; libris ecclesiasticis 2*a*. c) *om.* 2*b*. d) valere 1*b*. e) venerabilem 4*a*. f) accingetur 2*a*; accingi : tur, *ras.* n(?) 3. g) in ::: laudetur ille 3; ille *om.* 2*b*. h) gtos : m *m. al. corr.* gloriosam 3. i) auditium 3, *corr.* k) inue ::: re *m. al. corr.* munere 3. l) inrigaret 3. m) corporibus 2*a*. n) *ita* 2*a*; mederentur *rell.* o) *sequuntur* 6 *litt. ras.* 3. p) *bis scr. erat* 2*b*. q) tranfigunt 3. r) *om.* 3. s) sunt 3; sint — et quantum *om.* 4*a*. t) revertendi 2*b*, *corr.* u) ostendunt 2*b*. v) vobis 2*b*. w) Leuthfr. 3; Leufr. 1*b*. 4*a*. x) mundum *pr. m.* 2*a*. y) persequi 2*b*. 3.

1) *Codex iam latet, atque nescio an de numero falso agatur et de libro nostro 1b sive 2a cogitandum sit.*

auxilio tamen omnipotentis[a] et tanti viri[b] meritis fulti, quae[c] ex antiquariis monumentis[d] partimque relatione maiorum nobis comperta sunt, enarranda suscepimus.

EXPLICIT[e] PROLOGUS.

INCIPIUNT[a] CAPITULA.

I. Prol. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. 3. 4*a*. *Index*. 1*a*.

Prol. a) *ita* 1*b*. 2*a*. 3. 4*a*; Dei *add.* 1*a*. 2*b*; *sed cf. p.* 11, 18. b) m. v. 1*b*. c) *versu exeunte om.* 4*a*. d) monimentis 1*b*. 4*a* (*ubi* partrumque *corr.* patrumque). e) *subscr. om.* 2*a*. *b*. 3.

Index. a) *indicem habet* 1*a*, *om. rell.* b) Call. — retrusit *evanida m. rec. restauravit* 1*a*. c) ti *m. rec. restauravit* 1*a*. d) *sequentia folio perdito exciderunt, quae manus saec. XV/XVI. in folio inserto supplevit,* 1*a*.

1) *Auctor in capite a nobis praetermisso Gregorium M. (Dialog. I, 6) de incendio Anconitano referentem expilaverat; cf. Gregor.:* ut flamma — — refrigesceret et contingere ulterius quicquam aedificii non auderet, *et V. Leutfredi c.* 13: ut nihil ulterius contingere posset. 2) *In quo miraculo describendo auctor Gregorium M. (Dialog. II, 6) secutus est, qui etiam vocem 'falcastrum' interpretatur:* ei dari ferramentum iussit, quod ad falcis similitudinem falcastrum vocatur *(cf. Du Cange s. v.)*.

23. De proprietario[1] monacho, quem post XL dies a morte absolutum ab excommunicatione vir sanctus cognovit et christianae sepulturae tradi mandavit.

24. De xenodochio[2] a sancto viro constructo et dotato.

25. De obitu et sepultura sancti Leufredi].

INCIPIT[a] VITA.

1[b]. Beatus[c] vir Leutfredus[d] infra Gallias pago Ebrocensi[e, 3] exortus est, sanguinis nobilitate conspicuus, parentibus christianissimis natus. Hic[f] in[g] adolescentia sua, cum in vana mundi[h] huius gloria excrescere[i] posset, totam militiam suam Domino vero regi devovit, magis cupiens pauper[k] Christum nudus ipse sequi, quam, divitiis saeculi[l] vestitus[m], ad tempus sicut flos feni florere. Mox ergo adhuc (cf. Iacob. 1,10.) puerulus, divino[n] spiritu tactus, aestuabat animo, assidue parentes deprecans, ut accessum posset habere ad aliquem locum, ubi exercitia litterarum in scolis invenirentur[o]. Ad haec cum pater nullo modo assentiret[p] et unici filii diceret se non[q] posse absentiam sustinere, puer ille Deo[r] devotus occasionem invenit, qua id quod desiderabat perficeret. Petivit namque[s] a patre, ut liceret sibi cognatos et adfines suos[t] visitare, qui in castro Ebrocensi[u] morabantur, cumque visionis[v] mutuae et adlocutionis eis impendisset officium, continuo ad propriam[w] reverteretur[x]. Postquam itaque obtinuit quod poscebat, ad suburbanum[y] praefatae[z] civitatis tetendit, ubi venerandus confessor Christi Taurinus, praesul quondam eiusdem loci, requiescit[4], veniensque ad locum[a], aedituum domus Dei allocutus[b], voluntatis suae intentionem[c] reseravit. At ille libenter eum[d] audiens, unanimo affectu tractavit, et quia mente sincerus et corpore pulcher esset[e], fraterna dilectione ei ministrare[f] curavit. Ut autem magistrum repperit, qui sibi operam in litterarum eruditione impenderet, cum documento linguae morum[g] probitate coepit[h] alios anteire.

2[a]. Interea cum[b] ibidem diutius moraretur, parentes quos reliquerat ab-

I. Index. 1*a*. *Capp.* 1. 2. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*. 3. 4*a*.

Cap. 1. a) *ita* 1*b*. 4*a*; Incipit vita sancti Leudfredi abbatis, X̂ Kl. Iul. *praescr.* 2*c*; *praescr. om. rell.* b) *numerus deest codd.* c) Beatus — *l.* 25. reliquerat absen| *m. saec. XV/XVI. suppl.* 1*a*. d) Leudfr. 2*c*; Leuthfr. 3; Leufr. *semper* 1*b*, *hoc loco* 4*a*. e) Ebroicensi 2*b*. *c*. 4*a*. f) Hinc (?) *pr. m.* 3. g) ab 1*a*. h) h. m. 2*c*. 3. i) gl. se exercere 4*a*. k) Chr. pauper 2*c*. l) *om.* 2*c*. m) *om.* 1*b*. n) t. d. sp. 3. o) inveniret 2*b*. 4*a*. *b*. p) consent. 2*c*. q) abs. non posse 2*c*; non p. abs:enciam (*ras.* c?) 3. r) *om.* 1*a*. s) ergo 1*a*. t) *om.* 2*c*. u) Ebroicensi 2*b*. *c*. 4*a*. v) visitationis 4*a*. w) *ita* 2*a*; propriam *corr.* propria 3; proprio *corr.* propria 2*b*, *et ita rell. et infra p.* 15, 2. *omnes.* x) revertitur *corr.* revertetur 4*a*. y) *m. al. corr.* suburbium 1*a*. z) prefatum 2*c*. a) et *add.* 2*c et m. al.* 1*a*; locum, cum edituo 4*a*. b) locutus 4*a*; ei *m. al. in litura add.* 1*a*. c) (int. *om.*) reser. (arcanum *m. al. in marg. add.*) 1*a* (*cf. p.* 12, 3); int. ei reser. (revelavit 4*a*) 2*c*. 4*a*. d) eum *post* affectu *ponit* 2*c*. e) erat 4*a*. f) monstrare 3. g) que *add.* 4*a*. h) prob. plurimos cepit anteire 2*c*.

Cap. 2. a) *numerus deest codd.* b) *versu ineunte bis scr., sed del.* 4*a*.

1) *I. e. qui conversus res proprias contra regulam clam retinuerat.* 2) Ad suscipiendos pauperes *addit Vita c.* 24. 3) *Circa Évreux civitatem (dép. Eure).* 4) *Taurinus primus episcopus Ebroicensis fuisse dicitur (cf. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II*[2], 1910, *p.* 226*), a quo ecclesia et postea monasterium S. Taurini in suburbio civitatis sita nomen acceperunt. Cf. L. Debidour, 'Essai sur l'histoire de l'abbaye bénédictine de Saint-Taurin d'Évreux' ('Recueil des travaux de la Société libre d'agriculture, sciences, arts et belles-lettres de l'Eure', 6. series V, Ebroicis* 1908, *p.* 1—158*).*

sentiam[a] eius graviter ferentes et in exteris[b] regionibus ad aliquam heremi[c] vastitatem profugisse credentes, mox ceperunt circuire[d] loca diversa, si forsitan eum[e] alicubi repperire possent[f]. Et cum dies et noctes in quaerendo[g] eo agerent, in memorato loco inventus est. Cumque ei vehementius instarent, ut parentum dolo- Luc. 9, 62. rem reversione sua relevare debuisset, euangelica voce respondit: *'Nemo'*, inquit, *'mittens manum suam in*[h] *aratrum et aspiciens*[i] *retro, aptus est regno Dei.* Nam[k] postquam me Dominus meus Iesus Christus ad sibi[l] serviendum adsumere dignatus est, indecens[m] omnino est, si ab eius nunc[n] militia ad carnis et sanguinis transeam Matth. 10, 37. amicitias, praesertim cum ipse dicat: *Qui*[o] *amat patrem aut matrem plus quam me,* Luc. 14, 26. *non est*[p] *me dignus*, et: *Si quis venit ad me et non odit patrem suum*[q] *aut*[r] *matrem*[s] *aut*[r] *uxorem aut*[r] *filios aut*[t] *fratres aut*[r] *sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse*[u] *discipulus'*. Tali ac tanto pondere dictorum[v] victi parentes, cum resistere non possent, in proposito suo eum manere passi sunt. Illisque abscedentibus[w], coepto operi[x] magis ac magis insistere coepit, quousque, omnibus sodalibus transcensis, magistrum quoque suum[y] aequiperare videretur.

3[a]. Cumque omnia[b] epotasset, in quibus idonei doctores erant, quos in eodem vico invenerat, ad alium vicum, cui Condatus[1] vocabulum est, festinus[c] migravit. Sed cum nec ibi virum inveniret, qui sibi satisfaceret ad omnia quae quaerebat, quam citissime[d] loco recessit et ad urbem Carnotensem quae in vicino erat convolavit, ubi diversorum[e] studiorum doctrinam abundare cognoverat. Quo[f] cum pervenisset, iuvante se[g] Christi gratia, ita ad plenum eruditus est, ut omnes eum[h], cum adtendunt[i], discipulum mirarentur factum esse magistrum. — — — — —

4. Porro vir Dei[a] cum contra se venena antiqui hostis et invidiam hominum crassari[b] conspiceret, velociter inde digressus, ad propriam possessionem remeavit. Cum[c] autem[d] fama reversionis eius ad vicinos pervenisset, cognoscentes in eo divinarum litterarum sapientiam coruscare, filios suos ab eo edocendos[e] offerebant; quos ille et litterarum peritia imbuebat et religionis[f] modestia informabat. Denique dum spiritalibus[g] studiis occuparetur, inter cętera semper memor verborum Matth. 25, 40. Domini, quibus[h] in iuditio fideles alloquetur[i], dicens: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis,* necessaria indigentibus, viduis ac[k] pupillis et[l] orfanis pro-

I. Capp. 2—4. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*. 3 (*ad l.* 24). 4*a*.

Cap. 2. a) *in* (absen)tiam *vetusta manus redit* 1*a*. b) externis 3. c) hieremi *pr. m.* 3; ad aliquem locum vel heremi vast. perfugisse 4*a*; her. vast. eum prof. 2*c*. d) circumire l. 2*b*. *c*; l. c. 3. e) *om.* 2*b*. f) potuissent 2*c*. g) in inquirendo eo ag., immemor. 4*a*; in qu. eum ag., tandem in memor. 2*c*. h) ad 4*a* *cum Vulg.* i) respiciens 2*c* *cum Vulg.* k) Namque 2*c*; *sequuntur* 3 *litt. ras.* 3. l) *om.* 1*b*. m) i. o. est *m. al. suppl.* 3. n) *om.* 1*b*. o) quia *pr. m.* 3. p) *m. al. suppl.* 3. q) *om.* 3. r) et 2*b* *cum Vulg.* s) suam *add.* 2*b*. t) et 2*b*; aut fr. *om.* 2*c*. u) esse *ante* meus *suppl.* 2*b*. v) supradictorum 2*a*. 3. w) sui *add.* 2*c*; *sequuntur* 3 *litt. ras.* 3. x) opere 2*b*, *corr.*; operis magis magisque 2*c*. y) *om.* 4*a*.

Cap. 3. a) *ita* 1*a*; *numerum om. rell., et sic deinceps.* b) iam *add.* 2*c*. c) *om.* 2*c*. d) cit. a loco rec. (reressit *pr. m.* 4*a*) 2*c*. 4*a*. e) stud. div. 2*c*. f) Quo:, *ras.* d (?) 3. g) se gr. Chr. 3; semper (Dei *m. rec. add.*) gr. 1*a*. h) cum eum 2*c*. i) attenderent (ut *add.* 2*c*) 2*c*. 4*a*.

Cap. 4. a) Dei cum *in litura* 4*a*. b) grassari 2*c*; *om.* 1*b*. c) Cum *sequentiaque ad finem capitis* 20. *om.* 3. d) remearet et *add.* 2*c*. e) ei *add.* 2*c*. 4*a*. f) legionis 2*a*. g) spiritual. 2*c*. h) dixit *add., sed del.* 1*b*. i) alloquitur 2*c*. k) ac *versu exeunte om.* 1*b*; ac pup. *om.* 2*c*. l) et orf. *om.* 2*b*.

1) *Condé-sur-Iton vicus (dép. Eure, arr. Évreux, cant. Breteuil) ad Iton fl. supra Ebroicensem urbem situs est.*

curabat, et in domum suam[a] introducens, ciborum satietate reficiebat et, prout poterat, abscessuris viaticum tribuebat. In eodem[b] loco possessionis suae oratorium statuit, quod etiam[c] reliquiis diversorum sanctorum exornavit, ubi nullus introitus neque[d] accessus feminis dabatur. Sane quamvis adhuc in laico habitu detineretur, opus tamen[e] veri monachi assidue Domino persolvebat, pernox in vigiliis et oratione perseverans, in ieiuniis promptus, in elemosinarum largitate benignus.

— —

7. Pervenitque ad monasteriolum, quod vocatur[a] vulgo Varenna[1]. Cumque[b] caritate se illic habitantes aliquantum temporis detinere vellent, nullo modo[c] adquievit, quia[d] feminarum habitaculum illud erat. Egressus itaque petivit locum, qui dicitur Calliatus[e, 2], ubi Dei hominem Bertramnum[f] invenit, cuius in rebus divinis indefessa mentis agilitas ferebatur. Qui dum sermone mutuo invicem de spiritalibus[g] agerent, visum est eis, ut aspectibus hominum se subducerent, et quasi catena[h] conligati, intra claustra[i] domus usque ad finem vitae in hymnis et precibus permanerent. Sed vir Domini[k] Bertramnus[l], relictis omnibus quae habuit, peregre profectus est; devotus vero miles Domini Leutfredus[m], in ceptis[n] persistens, ibidem se velut in specum[o] retrusit. Ibi die noctuque orationibus et vigiliis intentus, fonte lacrimarum ora suffusus[p], pietati omnipotentis se ipsum commendabat, ut[q] ipse, in quo sperabat[q], intentionem et opus suum usque in finem feliciter dirigeret[r].

8. Evoluto autem tempore, cum iam dispensatio divina per eum plures lucrandos decerneret, audita fama beati Sydonii[a], vir Dei Leutfredus Rotomagensem[b] urbem protinus advenit[c], ubi praedictus homo[d] Dei Sydonius[e], Hibernia[f] Brittaniae[g] insula ortus[3], virtutum splendore venerabilis habebatur. Postquam

I. Capp. 4. 7. 8. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*. 4*a*.

Cap. 4. a) eos *add.* 2*c*. b) vero *add.* 2*c*. c) et 1*b*. d) nec 2*c*. e) *in litura* 1*b*.

Cap. 7. a) vulgo voc. Werenne 2*c*; vulgo *versu ex. om.* 1*b*. b) Cū : que, *ras.* n 4*a*. c) nullomo 2*a*. d) et *add.* 2*c*. e) Galliatus 2*a*. *c*; Calliacus 1*b*. f) Bertrānum 2*a*; Bertrannum 1*b*. 4*a*; nomine *add.* 2*c*. g) spiritual. 2*c*. h) collig. cathena 1*b*; una *add.* 2*c*. i) septa *add.* 2*c*. k) Dei 2*c*. l) *ita* 2*b*. *c*; Bertrānus 2*a*; Bertrannus (1*a*). *b*. 4*a*. m) Leudfr. 2*c*, *et sic deinceps*. n) cepto 4*a*. o) *m. al. corr.* specu 1*a*, *et ita* 1*b*. 2*c*. p) suffosus 2*b*, *corr.*; perfusus 1*b*. q) ut — sperabat *versu in. om.* 2*b*. r) erigeret 2*c*.

Cap. 8. a) Sidon. 1*b*. 2*c*. b) Rothom. 4*a*. c) adivit 1*b*. d) vir 2*c*. e) Sidon. 1*b*. 2*a*. *c*. f) Hybernie *corr.* Hybernia 1*b*, *et ita* 4*a*. g) Brittanniae 1*b*. 2*b*; Britannie 4*a*; *om.* 2*c*.

1) Warinnam monasteriolum *in pago Tellau situm Carolus Calvus ecclesiae Rotomagensi confirmavit (Legris, Analecta Bolland. X, p.* 450, *n.* 2*). Warinnam fiscum ibidem ad Warinnam fl. (la Varenne sive l'Arques, dép. Seine-Inférieure) situm Childericus II. a.* 673. *coenobio Fontanellensi concesserat (V. Landberti Lugd. c.* 3, *SS. R. Merov. V,* 611; *Gesta abb. Fontanell. c.* 10, *ed. Loewenfeld p.* 30*). Mabillon de vico Notre-Dame-de-la-Garenne (dép. Eure, arr. Louviers, cant. Gaillon) cogitavit.* 2) *Cailly vicus paulo infra Croix-Saint-Leufroy ad Eure fl. situs est (dép. Eure, arr. Louviers, cant. Gaillon), idem ut videtur atque Calliacus possessio in pago Madriacensi sita, quam Nibelungus comes coenobio Crucis S. Audoeni a.* 860. *dono dedit (Du Bouchet l. l. 'preuves' p.* 222*). Alter Calliacus 'vicus non longe distabat a monasterio S. Sidonii, quo postea Leutfredus concessit' (Mabillon), et ipse hodie Cailly (dép. Seine-Inférieure, arr. Rouen, cant. Clères).* 3) *Ita Ionas, V. Columbani I,* 2: ortus Hibernia insula. *Biographo altero Audoini* § 32 *(SS. R. Merov. V,* 560, *n.* 1*) teste,* sanctus Sydonius, genere Scottus, aedificator monasterii, quod nunc per metonymiam sanctum Sydonium dicunt *(Saint-Saëns, dép. Seine-Inférieure, arr.*

autem venerabilis[a] vir Dei Leutfredus vera esse comprobavit, quae fama ad eum detulerat, homini Dei artius se coniuncxit[b] et[c] per ordinem voluntatis suae patefecit archanum; satisque ab eo in[c] regulari tramite ac[d] monastica conversatione edoctus, habitu[e] corporis inmutatus, accepit signum capitis, quo milites Christi a populari coetu discernuntur, et sub ipso patre voto[f] se ipse[g] constrinxit[h], omnem
1.Reg. 15,22. oboedientiae disciplinam servaturum, sciens scriptum: *Oboedire*[i] *magis placet Deo quam victimae et auscultare*[k] *magis quam offerre adipem pacificorum;* et Samuhel[l]
ib. 23. ad Saul ait[m]: *Quasi peccatum ariolandi est repugnare et quasi scelus idolatriae nolle adquiescere.*

9. In diebus illis domnus[a] Ansbertus[b] Rotomagensi[c] urbe pontificatum gerebat[1]. Hic frequenter egregium virum[d] Sydonium[e] et sanctum Leutfredum ad familiare colloquium invitans, de adquirendis Deo animabus cum eis tractabat. Factum est interea, ut hortatu praesulis et beati Sydonii[e] ad natale solum vir Domini reverteretur, ut[f] in patria sua homines[d] in via erroris ambulantes ad lumen veritatis reduceret; cuius rei ipse magis quam alius sufficiens esset.

10. Egressusque urbe, Spiritu sancto duce devenit in fines Madriacensis[a]
V.II.Audoini § 28; V. III. Audoini § 41. pagi[2] ad locum virtutibus[b] quidem insignem, nullis tamen habitaculis adornatum. Dudum namque cum[c] vir Domini Audoenus, Rotomagensium[d] antistes, Spiritu sancto plenus diversas provintias[e, 3] peragrans, verbum Dei disseminare[f] non cessasset, iamque gravi senio confectus equitare non valeret, usus[g] est vehiculo, in quo iacentem eum duo muli vehebant. Quodam igitur tempore[h], cum sic incederet, accidit, ut transiret per vallem inlustrem iuxta fluvium Aucturam[i, 4], ubi[k] via erat ab occasu[l] in orientem; porro alia via ducebatur a meridie in septemtrionem. Dumque super ipsum locum, ubi viae in similitudinem crucis iungebantur, vehiculum sancti viri pervenisset, ilico tamquam terrore divino animalia substiterunt nec a loco moveri[m] potuerunt. Tunc vir Domini, non absque mysterio rem tantam fieri sentiens, familiare cum Domino secretum iniit. Et ecce! respiciens in caelum, vidit signum sanctae crucis, miro fulgore radians[n]; statimque animadvertit vir Deo plenus,

I. Capp. 8—10. 1*a. b.* 2*a. b. c.* 4*a.*

Cap. 8. a) vir D. ven. 2*b.* b) *ita* 1*b*; coniuxit 2*a.* c) *om.* 2*c.* d) *om.* 4*a.* e) abitu 2*a.* f) *om.* 2*b.* g) ipsum 4*a.* h) construxit om̄e ob. 2*a.* i) Obedientia 2*c cum Vulg.* k) *corr.* ascult. 4*a.* l) *ita* 1*a (pr. m.).* 2*b;* Samuel 1*b.* 2*a. c.* 4*a.* m) dixit 4*a.*

Cap. 9. a) donnus 4*a.* b) in *add.* 2*b. c, m. al.* 4*a, m. rec.* 1*a.* c) Rothom. 4*a.* d) *om.* 2*c.* e) Sidon. 1*b.* 2*c.* f) et 2*c.* 4*a.*

Cap. 10. a) Mariac. 2*c.* b) q. v. *pr. m. corr.* v. q. 1*a.* c) cum *om.*, dum *post* plenus *in marg. add.* 4*a.* d) Rothom. 4*a.* e) *versu ex. om.* 1*b.* f) disseminaret non c. (non c. *om.* 2*b*) 1*b.* 2*b*; seminare 4*a*; diss. non cessaret 2*c.* g) uisus 4*a, corr.* h) die dum sic 2*c.* i) Acturam 4*a.* k) una *add.* 1*b.* l) hoc casu 4*a, corr.* m) moneri 4*a, corr.* n) radiens 2*a, corr.;* radiare 2*c.*

Neufchâtel), cum Audoino Romam profectus est. Lando abbas Fontanellensis (731—734) cellam sancti Sidonii quae est in Warinna *iure beneficii tenuit (Gesta abb. Fontanell. c.* 9, *ed. Loewenfeld p.* 28*). Vita Sidonii non ante saec. XII. composita (ed. Legris l. l. p.* 425 —432*) cum ex aliis Vitis tum e V. Leutfredi (cf. supra p.* 4*) pendet.* 1) *De Ansberto cf. SS. R. Merov. V,* 613 *sqq.* 2) *Pagus circa Eure fl. situs erat; cf. A. Longnon, 'Atlas historique de la France, Texte' I,* 99. 3) *Vita II. Audoini § 28*: parochiam suam; *Vita III. §* 41*:* dioecesim suam. 4) *Hodie l'Eure. Cf. chartam Caroli regis a.* 918 *(Bouquet IX,* 536*; Tardif p.* 143*) de abbatia Leutfrediana:* cuius caput est in Madriacensi pago super flumen Auturae.

resplendente[a] caelo ad terram et terra[b] ad caelum, quod locus ille futuris temporibus crucifixi domini Iesu Christi veros cultores habiturus[c] esset, qui crucis mortificationem et in corde et in corpore suo evidenter gestaturi essent. Tali igitur visione gloriosus Domini pontifex laetificatus, iussit sibi[d] afferri lignum, unde signum ipsius vivificae crucis effigiare posset. Sed cum minister non inveniret, a rustico quodam, in eodem loco terram exarante[e], partem stimuli pretio comparavit; de qua vexillum crucis figuravit, et cespite congesto[f], desuper illud composuit[g] sanctorumque reliquias ibidem conligavit[h]. Quo facto, iter quod coeperat prosecutus est, ipsoque itinere[i, 1] perductus est ad praedium[k], quod vocatur Clippiacus[l], in quo finem vitae praesentis accepit et ad aulam regni caelestis translatus est[m], vitam aeternam indeptus[n]. Locus autem suprascriptus[o] crebris miraculis resplendebat[p], ita ut adventantium illuc miserorum multitudo[q] pristinae sanitati restitueretur; quin etiam continuis noctibus nubes[2] splendidissima[r] super ipsum locum videbatur, pertingens a caelo usque ad terram. Vicinis ergo in circuitu commanentibus[s] tantae rei novitate stupefactis, quidam eorum casulam horrei sui super[t] pignera[u] sanctorum, quae[v] praefati sumus, stabilire curavit. V. II. Audoini § 29; V. III. § 41. 43.

Hunc denique locum vir Dei Leutfredus post aliquot[w] annos decessionis[x] sancti Audoeni archiepiscopi[y] invisere temptavit, visoque[z] loco[a], amoenitate eius, eo quod esset aquarum nemorumque et vinearum fertilitate iocundus, miraculorum quoque prodigiis, quae ibi fiebant, plurimum laetificatus, domum sacram domino Deo ibi construere acceleravit[b], in honorem[c] scilicet vivificae crucis et sanctorum apostolorum ac praecipui[d] confessoris Christi Audoeni pontificis, atque in eo[e] loco altare statuit, ubi crux semitarum apparuerat. Sed et post modicum tempus congruentibus habitaculis eandem cellulam[f] cinxit atque monachorum conversatione nobilitavit. Siquidem ex diversis partibus ad eum confluebant, qui possessiones agrorum suorum vendentes precia ante pedes eius secundum morem primitivae ęcclesiae deferebant[g], cf. Act. 4, 34. 35. ut distribueretur omnibus, prout cuique opus esset[h]. Alii autem de facultatibus suis eundem locum ditare certabant, ut de reditibus rerum suarum per[i] futura tempora servi Dei inibi habitantes necessaria[k] acciperent. Dici non potest, quanta

I. Cap. 10. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*. 4*a*.

Cap. 10. a) resplendentem (e *m. al. add.*) 4*a*. b) terrā 1*b*. 2*a et pr. m.* 1*a*. 2*b*; et a terra 4*a*. c) habitarus 2*b*, *corr.* d) ibi 1*b*. e) exarantē *pr. m.* 2*b*. f) cesp. desuper cong. desuper 1*b*. g) *in litura* 1*b*. h) collocavit 2*c*. i) perd. it. 2*c*. k) suum *add.*, quod voc. *om.* 2*b*. *c*. l) *ita* 1*a*. *b*. 4*a*; Clipiacus 2*a*; Clippiacum 2*b*. *c*. m) est *om.* (*sed* et *fortasse eras.* 1*a*) 1*a*. 2*b*. *c* (*ubi* introductus *pro* transl.). n) : : deptus *m. rec. corr.* est adeptus 1*a*; in : : : ptus *m. al. corr.* adeptus 4*a*, *et ita* 2*c*; est *add.* 2*b*. *c*. o) supradictus 2*c*. p) respendebat 1*b*. q) multitudines — restituerentur 2*c*. r) splendida 4*a*. s) manentibus 2*c*. t) supra 2*c*. u) *corr.* pignora 4*a*, *et ita* 2*b*. *c*. v) qui *m. al. corr.* quos 4*a*. w) aliquod 2*a*, *corr.* x) descensionis *m. al. corr.* descessionis 4*a*. y) *om.* 2*c*. z) que *om.* 4*a*. a) et *add.* 1*b*. 2*c*. b) accelavit 2*a*. c) honore 1*b*. 2*c*. d) pr(a)ecipue 2*b* (*corr.*). 4*a*. e) eodem 2*c*. f) ecclesiam 2*c*. g) perferebant, ut distribuerentur 2*c*. h) erat 1*b*. i) post 2*c*. k) hab. consolationem acc. aliquam. Dici vero non 2*c*.

1) *Et in altera et in tertia Vita Audoini, e quibus biographus Leutfredi pendet, multa alia ab episcopo gesta narrantur, priusquam ad obitum eius, qui in Clippiaco villa contigit (V. Audoini c.* 15, *SS. R. Merov. V*, 563*), auctores calamum vertunt.* 2) *Vita II. Audoini* § 29 *et Vita III.* § 41*:* columna ignea.

celeritate locum suum Dominus exaltaverit[a], ita ut in brevi spatio multi, pompa seculari abdicata[b], conversi sunt[c] ad Dominum.

11. Per idem tempus pontificatum Ebrocensis[a] ęcclesiae Desiderius agebat[1], a qua non longe* ipse[b] locus distabat. Qui cum opinionem viri Dei audisset, et quia plures[c] ab ipso lumine veritatis accensi[c*] vitam apostolicam sequerentur, zelo invidiae superatus, quod quasi[d] in diocesi[e] talia agere praesumpsisset, quadam die, conscenso equo, assumptis officialibus suis, ad cellam viri Dei ire[f] perrexit. Ventum est ad locum, et subito virum Dei iniuria verborum exacerbavit. Sed cum ad haec patronus noster[g] immobilis perduraret et pacientiam fortiter conservaret, magis ac magis episcopus exagitatus furore, imperat suis[h], ut eum in equum levarent, cum ipse vir Domini apud se iam[i] decrevisset ne[k] umquam equum ascendere. Cumque pariter ambularent et eum[l] episcopus ad civitatem perducere conaretur, ut ibi in eum quaecumque vellet liberius exerceret, necdum miliarium a cella hominis[m] Dei compleverant, cum subito equus, cui vir Dei sedebat[n], in terram concidit, et disrupta[o] sunt omnia viscera eius. Mirantibus cunctis, episcopus nimio terrore consternatus est atque levitatem suam admodum reprehendit, quod[p] virum Dei ledere praesumpserit[q]; sicque ad genua eius provolutus, indulgentiam postulavit. cf. Matth. 6, 12. Cui vir Domini memor orationis[r] dominicae placide omnem iniuriam remisit[s]. Pontifex autem cum summa veneratione et obsequio eum ad cellam suam redire fecit[t], ubi postea, divino adiutorio comitatus[u], per multa annorum[v] curricula et verbo fidei claruit et miraculis coruscavit[w]. — — — — — — — — — — — —

17. Praeterea cum optime[a] in coenobio suo turba monachorum in lege Dei floreret et grandi fervore ad supernam patriam anhelarent[b], pro quibusdam necessariis negotiis evenit, ut reverentissimus patronus[c] noster nobilissimum principem Karolum** maiorem domus adiret, qui eo tempore, quo Dagobertus rex, Childeberti gloriosissimi et aequissimi regis[2] filius, regnum Francorum tenebat, curam rei publicae nobiliter administrabat[3]. A quo honorifice[d] susceptus est[e] et humane tractatus et[f], quaecumque suggessit, consecutus est. Nam et pro merito[g] sanctitatis eius isdem[h] princeps familiarissime eo usus est et, gavisus occasionem

*) duabus scilicet leucis *m. saec. XVI. in marg. add.* 1*a*.

**) Martellum *add.* 1*a*.

I. Capp. 10. 11. 1*a. b.* 2*a. b. c.* 4*a*. *Cap.* 17. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 10. a) exaltavit 4*a*. b) abdita 1*b*, *corr.* c) *ita* 1*b*. 2*b*; sint *rell.*

Cap. 11. a) *m. rec. corr.* Ebroicensis 1*a*, *et ita* 2*b. c.* 4*a*. b) locus ipse 2*a. c.* 4*a*. c) ab ipso pl. 4*a*. c*) accendit 2*a*, *corr.* d) casi 2*a*. e) sua *add.* 2*b. c et m. rec. in ras.* 1*a*. f) *eras.* 1*a*; *om.* 4*a* (*ubi* Dei *in litura*). g) ille 2*c*. h) ore *add.* 1*b*. i) *om.* 1*b*. 2*c*. k) *m. rec. corr.* numquam 1*a*, *et ita* 2*b. c*; nunquam 4*a*. l) ep. eum 4*a*. m) viri 2*c*. n) insederat 2*c*. o) dirupta 2*c*. 4*a*. p) videlicet *add.* 2*c*. q) presumpsisset 2*b. c.* r) dom. orat. 2*c*. s) dimisit 1*b*; dimittimus *Vulg.* t) facit 2*a*. u) comitatur 2*a*. v) curr. ann. 2*b. c.* w) *c.* 14—24 (Alio quoque — corroborare decrevit) *om.* 4*a. b.*

Cap. 17. a) *om.* 1*b*. b) anhelaret 2*c*. c) pater (noster *om.*) 2*c*. d) honorificen 1*b*, *corr.* e) *om.* 2*c*. f) *pr. m. superscr.* 2*a*; *om.* 2*c*. g) meruito 1*b*, *corr.* h) idem 2*c*.

1) *In catalogis Desiderius Aquilinum subsequitur (Duchesne l. l. II², 225), qui a.* 683. *et* 688/89. *instrumentis subscripsit (cf. SS. R. Merov. V,* 631 *sq.* 789*).* 2) *Cf. Lib. hist. Franc. c.* 50 *(ib. II,* 324*):* gloriosus domnus Childebertus rex iustus. 3) *Dagoberto III. regnante (*711—715*) Carolus nondum rerum potitus erat.*

se[a] invenisse, de animae suae salute cum eo diutius tractavit. Iamque cum reverteretur ad propria, devenit ad castrum Laudunense[a*], quod Clavatum vocant[1]. Post quem[b] praefatus princeps festinanter direxit, qui eum ad se celeriter[c] reducerent; nam filius eius Grippho[d, 2] gravissimis febribus torquebatur, cui[e] mortem vicinam adesse credebant. Propter quod princeps multis precibus virum Dei flagitabat, ut ei sanitatem pristinam orationibus[f] suis reformaret. Cumque ille negare non posset, quod paterna devotio extorquebat, iussit, ut a ministris sibi offerretur. Igitur manibus ministrorum puer ad eum delatus, noctem[g] illam cum eo fuit. Cum autem aquam sanctificasset et membra pueri ex ea superfunderet[h], signo crucis eum muniens, in divinis laudibus et officiis noctem illam[i] exegit; inter quae coepit puer melius habere et humores febrium per os effundere. In crastinum autem[i] servus[k] Dei Christique sacerdos missarum sollempnia celebrans, puero corporis dominici[l] sacramentum tradidit. Post haec optime convaluit puer et sibi salutem se reportare gavisus est et patri gaudium. Porro vir[m] venerabilis, postquam[n] innotuit populis, cuius esset[o] meriti, reversus est in sua. Venerabantur hunc principes[p], diligebat manus plebeia, atque ad imitandum[q] eum non solum sui, sed etiam externi de aliis monasteriis properabant.

18. Quodam[a] vero tempore, cum a reclamationibus[b] rerum ecclesiasticarum, quas apud iudices seculares deposuerat, reverteretur[c], hospitium cuiusdam propinqui sui ingressus est. Ubi cum ferventi sole muscarum insolentiam pateretur et minister iam lassaretur, non praevalens abigere[d] muscas[e], vir Domini manus[f] conserens super oculos, Deum exoravit[g], ut requiescerent iam membra, hac[h] fatigatione lassata. Tunc subito omnis illa inquietudo muscarum cessavit, nec ultra visa est musca in eadem domo. — — — — — — — — — — — — — — — — —

20[a]. Denique etiam per idem tempus puella quaedam Guntharii comitis[3] maligno spiritu infestabatur, in tantum ut et linguae officium amitteret. Cumque in praesentia[b] viri Dei deducta fuisset, ille aqua[c] benedicta eam[d] aspersit et crucis sanctificatione[e] signavit. Deinde digitos suos in os mulieris componens exspuensque in faciem eius, in nomine domini nostri[f] Iesu Christi inmundum ab ea spiritum expulit; et continuo[g] solutum est vinculum linguae eius, et ad imperium viri Dei mox loqui coepit recte, sicque sana facta est mulier ex illa hora[h]. — —

I. Capp. 17. 18. 1*a. b.* 2*a. b. c.* *Cap.* 20. 1*a. b.* 2*a. b.*

Cap. 17. a) *om.* 2*c.* a*) Laudonense, quod Cl. vocatur 2*c.* b) quæ 2*a.* c) celerrime 2*a. b*; festinanter reduceret 2*c.* d) *ita* 1*a*; Grippo 2*a (pr. m. corr.). c;* Gryppho 2*b*; Gripho 1*b.* e) et *add.* 2*c.* f) suis orat. 2*c.* g) *ita* 2*a*; nocte illa c. eo fuit 1*a. b*; noctem illam c. eo fecit 2*b. c.* h) perfunderet 1*b.* i) *om.* 2*c.* k) *ita* 1*a. b*; sacerdos Dei *pro* servus Dei Christique sac. 2*a. b. c.* l) Domini 2*c.* m) *om.* 2*a.* n) sic *add.* 2*c.* o) esset *om.*, erat *m. saec. XIV/XV. post* meriti *in spatio vacuo relicto suppl.* 1*b.* p) et *add.* 2*c.* q) ad admirandum 2*c.*

Cap. 18. a) Quadam 2*b*, *corr.* b) reclamatibus 2*a*, *corr.* c) reveraretur 2*a.* d) abicere 2*b.* e) eas 2*c.* f) cons. manus 1*b.* g) oravit 2*c.* h) a 2*c.*

Cap. 20. a) *caput* 20. *deest* 2*c.* b) praesentiam 2*a. b.* c) aquā benedictā *pr. m.* 2*b.* d) *versu ex. om.* 1*b.* e) sign. sanctificationem (*corr.* sanctificatione) 2*b.* f) *om.* 2*b.* g) cūtinuo 2*a.* h) *in c.* 21 (Alio tempore) *redit* 3*; pars posterior c.* 23 (O quantum possunt — placare studuit) *deest* 2*c; in initio c.* 25. (Postquam igitur) *redeunt* 4*a. b.*

1) *Laon.* 2) *Grifo, adversarius ille Pippini et Carlomanni, matre Sunnichilde vel Swanahilde natus erat (Ann. Einhardi a.* 741, *ed. Kurze p.* 3*), quam Carolus a.* 725. *e Baiuvaria secum duxerat (Fredegarii contin. c.* 12*); cf. SS. R. Merov. VI,* 587, *n.* 1. 3) *Guntecharius, filius Nordeberti et*

25. — — Sepultus vero[a] est in ęcclesia[b], quam ipse in honore beati Pauli apostoli[c] fundaverat, indeque nostris temporibus translatus est a Iohanne venerabili episcopo Dolensis[1] ęcclesiae et[d] abbate loci ipsius[e] in seniorem[f] basilicam, quae edificata est[g] in honore[h] vivificae Crucis et sancti Audoeni praecipui confessoris Christi. Militavit autem vir Domini[i] Leutfredus[k] bonam militiam sub principibus[l] Francorum Hildeberto[m, *], Hilperico[n, 2], iunioribus scilicet regibus. Quo tempore Grimoldus[o, 3] et Karolus senior[p] per successiones maiores domus palatii curam regni administrabant. Praefuit huic[q] monasterio per[r] annos circiter quadraginta et[s] octo et requievit in pace undecima[t] Kalendarum Iuliarum[4]. Cuius patrociniis nos apud omnipotentem Deum[u] ac dominum nostrum[v] credimus adiuvari, ut et in saeculi[w] transeuntis excursu[x] recte et[y] pie conversemur[z] et post coheredes[a] illius[b] in retributione iustorum existere mereamur, praestante[c] domino nostro[d] Iesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat[e] nunc et semper et[f] in saecula saeculorum. Amen.

Iun. 21.

EXPLICIT[g] VITA SANCTI LEUTFREDI**.

II.

INCIPIUNT[a] MIRACULA, QUAE AD EIUS SEPULCHRUM GESTA SUNT.

1[b]. Explicuimus ea, quae de vita et actibus beati viri[c] Dominus donavit posse describere; nunc dicamus paucis, quae post excessum eius virtutum insignia ad memoriam[5] illius omnipotentia sanctae Trinitatis operari dignata est. Nam ad

*) Dagoberto et *m. saec. XV/XVI. add.* 1*a*.
**) *Notam de translatione a.* 851. *facta (infra p.* 18*) hoc loco inserit* 1*a*.

I. Cap. 25. 1*a. b.* 2*a. b. c.* 3. 4*a.* *II. Cap.* 1. 1*a.* 2*a. b.*

Cap. 25. a) est vero 3. b) ecclesiam 3. c) *om.* 4*a*. d) ab *add.* 2*c*. e) illius 1*b*. 4*a. b*. f) seniorum 2*c*. g) edificatur in 1*b*. h) honorem 4*a*. i) Dei 3. k) Leuthfr. 3. l) principibus 3. m) Childeb. et Hilp. *solus* 2*c*. n) Chilperico 4*b*; Childerico 4*a*. o) *m. rec. corr.* Grimoaldus 1*a*. p) seniores 3. 4*b*. q) suo *pro* huic 2*c*. r) (per *om.*) circ. a. 3. s) *om.* 2*c*. t) *ita* 2*a*. (*b*). 4*a*; undecima *corr.* undecimo 3, *et ita* 1*a*; XI 1*b*; XI. Kl. Iulii 2*c*. u) dominum ac deum 1*b*. 2*b*. v) Iesum Christum *add.* 2*c*. w) *corr.* sclo 3; (presenti *add.* 2*c*) s(a)eculo transeunte (transeunti 2*c*) 2*c*. 4*a. b*. x) *ita* 1*a. b*; *om.* 2*a. b. c.* 3. 4*a*. (*b*). y) et pie *om.* 2*c*. z) conversamur *pr. m.* 4*a*; vivemus *m. al. corr.* vivamus 2*b*. 3. a) cohedes 2*a*. b) ipsius 1*b*. c) eodem *add.* 2*c*. d) *om.* 1*b*. e) Deus *add.* 2*c*. f) *eras.* 2*b*; *om.* 1*b*. 4*b*. g) *ita* 2*a*; Expl. v. sancti Leudfredi (beati Leutfredi 4*b*) abbatis *subscr.* 2*c*. 4*b*; *subscr. om.* 1*a (?) cum rell.*; *desinunt* 1*b*. 3. 4*a. b*.

Cap. 1. a) *ita* 1*a*; Incipiunt miracula post obitum eius *praescr.* 2*c*; *praescr. om.* 2*a. b*. b) *ita* 1*a*; *om.* 2*a. b*; *caput* 1. *om.* 2*c*. c) Leufredi *add.* (1*a*).

frater inlustris viri Ermentei, a. 726. *in charta Theuderici IV. commemoratur (MG. Diplom. Merov. p.* 84*).* 1) *Dol (dép. Ille-et-Vilaine, arr. Saint-Malo). De aevo episcopi cf. supra p.* 2, *n.* 1. 2) *Inter Childebertum III (*694/5—711*) et Chilpericum II (*715—721*) Dagobertus III (*711—715*) regnavit, cuius auctor supra c.* 17. *mentionem fecerat.* 3) *Grimoaldus, filius Pippini, inter a.* 697. *et* 703. *maior domus factus (cf. Pertz, Dipl. Merov. p.* 62. 64, *n.* 70. 73; *SS. R. Merov. II,* 323, *n.* 6*) et a.* 714. *interemptus est; cf. Lib. hist. Franc. c.* 49. 50. 4) *Ad diem* 21. *Iunii nomen Leutfredi illatum est Martyrologio Usuardi (ed. Sollerius p.* 351; *supra p.* 4, *n.* 10*) et Kalendariis Anglicis saec. XI (Hampson, Medii aevi Kalendarium I,* 1841, *p.* 427. 440; *Gasquet et Bishop, 'The Bosworth Psalter',* 1908, *p.* 92. 168*) et sacramentario S. Ebrulfi saec. XI/XII (Delisle, 'Mémoire sur d'anciens sacramentaires, Mémoires de l'Académie des Inscr. et Belles-Lettres' XXXII,* 1, 1886, *p.* 306*).* 5) *I. e. sepulchrum.*

cineres ipsius, si petentium adsit fides integra, ceci inluminantur, surdi auditum recipiunt, claudi gressum, obsessi a demonio liberantur; superbi quoque, qui servos Dei ante memoriam eius die noctuque excubantes infestatione tyrannidis suae opprimere non metuunt, terribili ultione feriuntur.

2[a]. In diebus igitur[b] magni et gloriosissimi principis Karoli[1] Hucboldus[c] abba non parvae ad saeculum[d] dignitatis ipsi monasterio praeerat. Hic quendam ex domesticis suis nomine Batericum[e] eidem loco praefecerat, ut eius cura res ipsius ęcclesiae administrarentur et alimenta ibidem Deo famulantibus secundum ritum institutionis monasticae[f] praeberentur; qui coepit in eos ferus et austerus[g] apparere. Accidit autem[h], ut, adveniente die, quo sollempniter transitus sancti Iun. 21. confessoris Christi Leutfredi abbatis erat excolendus, cum nihil praeter solitum ad usus servorum Dei de[i] lautioribus cibis praepararet, Offa decanus memorati loci ad eundem echonomum[k] accederet et, ut mitius[l] cum eis ageret, gratia tantae festivitatis persuaderet. Ille autem, ut nomen sancti viri Leutfredi audivit, blasphemavit et superbiae[m] spiritu tumidus sprevit, dicens: 'Leutfredum nominas? Quis est ille[n] Leutfredus? Sic et subulcus patris mei vocatur. Sed[o] scito, quia pro eius memoria nullus vobis[p] apparatus a me exhibebitur'. Postera autem die surgens venatum abiit et, cervam[q] albicolorem[r] insecutus[s], cum post eam nimium fatigaretur, nequivit comprehendere. Monachi vero laetaniis et precibus Dominum totis viribus in commune deprecabantur, ut super eos tandem clementer intenderet et indignaretur super tantis blasphemiis nomini suo inrogatis. Et ecce! cum[t] sederet ad mensam cum uxore et necessariis amicis[t], inter cetera allatus est piscis, et ait: 'Omnino ex isto non manducabunt clerici Leutfredi'. Cui[u] subito apparuit ei[v] quidam monachus ex eadem congregatione nomine Hercus, dudum vita perfunctus[w], habens baculum in manu sua. Ait autem Batericus[x]: 'Video Hercum baculum tenentem et contra me venientem; certe, ut[y] video, in malum meum festinat'. Cumque uxor eius et omnes qui aderant stupefacti essent, utpote qui nihil tale viderent, ille affirmabat sic se habere. Sed his[z] qui videbatur terribiliter in eum impetum faciens, baculo eum in pectore percussit; qui statim exiliens, mensam[a] proiecit in terram et, sanguinem ore et naribus excreans, concidit et ilico mandavit ad monasterium, omnia necessaria de suo fratribus honestissime praeparari. Ipse autem, ipso vulneris[b] dolore ingravescente, post modicum humanis rebus excessit[c]. —

5[a]. Plurima[b] omisimus, quae etiam recenti tempore ad memoriam eius facta referuntur, timentes, ne forte, cum religiosorum virorum paremus voluntati, legentibus fastidium gigneremus. Sed respiciat omnipotens Deus devotionem servorum

II. Cap. 1. 1*a*. 2*a*. *b*. *Cap.* 2. 1*a*. 2*a*. *b*. *c*. *Cap.* 5. 1*a*. 2*a*. *b*.

Cap. 2. a) *ita* 1*a*; *om*. 2*a*. *b*. *c*. b) denique 2*c*. c) Huboldus abbas 2*c*. d) scđm (*i. e.* secundum) 2*a*. e) Bautericum 2*c*. f) monastecae 2*b*, *corr*. g) austeris 2*b*. h) *om*. 2*b*. i) *om*. 2*b*. k) econ. 2*c*. l) cum eis m. 2*c*; m. cum ei 2*a*. m) superbia 2*b*. n) iste 2*c*. o) Et 2*c*. p) *om*. 2*c*. q) cervum 2*a*, *corr*. r) albi coloris (*at* is *m. rec. in ras.* 1*a*) 1*a*. 2*c*. s) secutus 2*c*. t) cum — amicis *om*. 2*a*. u) Cum 2*a*. *c*. v) *eras*. 1*a*. w) defunctus 2*c*. x) Bauter. 2*c*. y) *bis scr. erat* 2*b*. z) *ita* 2*a*; is 1*a*. 2*b*. *c*. a) mensa pr. (se *m. rec. add.*) in t. 1*a*. b) vulnere d. 2*b*, *corr*.; doloris vulnere 2*c*. c) *in* excessit *desinit* 2*c*.

Cap. 5. a) *om. codd.* b) Plura 2*b*.

1) *Potius Caroli Magni quam Martelli (cf. V. Leutfredi c.* 17. 25*)*.

suorum et oboedientiam nostram et ad eius nos societatem, de cuius meritis, etsi imperito sermone, sed devoto disputamus, pervenire faciat, ubi est gloria omnibus sanctis eius per infinita saecula saeculorum. Amen.

III.

851. In[a] anno dominicae incarnationis octingentesimo quinquagesimo primo, indic-
cf. 2. Par. 36, 22. tione XIIII. duodecimoque anno[b] Karolo regnante, suscitavit Dominus spiritum reverentissimi Gunberti Ebrocensis episcopi[1], ut transferret corpora sanctorum germanorum Leutfredi atque Agofredi[2] in loco celeberrimo de profundo hiatu terrae, ubi posita fuerant propter metum Marcomannorum[c, 3]. Quod et[d] mirifice et in magna veneratione hoc[d] peregit cum innumerabili multitudine populi et
Iun. 21. canticis angelicis undecimo Kl. Iulii[4]. In isto etenim vasculo conditum est venerabile corpus egregii atque eximii confessoris Christi Leutfredi abbatis eiusdem monasterii et in ęcclesia praecipua[5] iuxta honorem congruum collocatum[e].

II. Mirac. c. 5. 1*a.* 2*a. b.* *III. Translatio.* 1*a.* 2*a.*

Transl. a) *haec inter Vitam et Miracula inserit* 1*a, post Miracula addit* 2*a.* b) *om.* 2*a.* c) *m. rec. corr.* Nortmannorum 1*a.* d) *eras.* 1*a.* e) *dimidia pars paginae vacat* 1*a.*

1) *Subscriptio Guntberti episcopi Ebroicensis a.* 850—862. *occurrit (Gallia christiana* XI^{2}, 1874, *col.* 569; *Duchesne l. l.* II^{2}, 229*).* 2) *Carolus rex a.* 918. *in charta Sangermanensibus data (Bouquet IX,* 536; *Tardif p.* 143*)* beatorum confessorum Leutfredi fratrisque eius Agofredi *mentionem fecit, quorum corpora ad illos delata essent; cf. Aimoini Gesta Francorum continuata V,* 41 *(ed. Du Breul,* 1602, *p.* 348*).* 3) *I. e. Danemarcae incolarum, Nortmannorum; cf. e. gr. Hrabanum Maurum, De inventione linguarum (Migne CXII,* 1581*):* Marcomanni, quos nos Nordmannos vocamus; *chartam Odonis a.* 893 *(Bouquet IX,* 460*); Translationem Medardi a.* 901 *(ib. p.* 150*); V. Pauli Aureliani auct. Vurmonoco c.* 21, 66 *(Analecta Bolland. I,* 254*):* Marcomannos, id est Normannos; *Falconis Chronicon Trenorchiense c.* 17 *(ed. R. Poupardin, 'Monuments de l'histoire des abbayes de Saint-Philibert',* 1905, *p.* 82*). Cf. C. de Smedt, AA. SS. Novembris II,* 1, *p.* 272 *sq.; W. Vogel, 'Die Normannen und das Fränkische Reich' ('Heidelberger Abhandlungen zur Geschichte'* 14*),* 1906, *p.* 21. 201, *n.* 4. 395, *n.* 1. 4) *I. e. die emortuali Leutfredi.* 5) *I. e. principali, scilicet basilica S. Crucis et S. Audoini; cf. V. Leutfredi c.* 25*:* in seniorem basilicam.

VITA PARDULFI
ABBATIS WARACTENSIS.

Saeculo VIII. ineunte, cum Aquitania, regno Francorum ex parte dissoluto, libertate ferme fruebatur, Lantharius comes Lemovicinus[1] *Waracti (hodie Guéret, dép. Creuse) prope fontes Vartampae fluvii (hodie Gartempe) monasterium Petro apostolo dicatum condidit*[2], *quod primus abbas Pardulfus regendum suscepit*[3], *filius agricolarum, e Serdino vico oriundus*[4]. *Regula Benedicti in coenobio vigebat*[5], *cui sub abbate praepositus praeerat*[6]. *Octoginta fere annos natus*[7], *Pardulfus anno ut videtur 737.*[8] *defunctus et in basilica sancti Albini sepultus est*[9]; *memoriam eius posteri die 6. Octobris celebrabant*[10]. *Cuius cultus inprimis in Aquitania propagabatur*[11], *ita ut satis multa loca adhuc ibidem nomine Pardulfi vocentur*[12].

Vitam Pardulfi anonymus quidam Aquitanicus[13] *composuit et Bertemaro patri, fortasse abbati Waractensi, inscripsit*[14], *sermone quam maxime barbaro usus atque rusticitatem propriam ipse confessus*[15]. *Primo annos ante regimen monasterii susceptum transactos et initia coenobii enarravit (c. 1—6), deinde vitam austeram sancti (c. 7. 8) et miracula ab eodem patrata (c. 9—20) descripsit*[16], *denique, obitu eius uberius relato (c. 21—24), miraculum ad sepulchrum factum subiunxit (c. 25). Opusculo etiam non-*

1) *De Lanthario egit R. de Lasteyrie, 'Étude sur les comtes et vicomtes de Limoges' ('Bibliothèque de l'École des Hautes Études XVIII), 1874, p. 11 sq.* 2) *V. Pardulfi c. 4.* 3) *Ib. c. 5. 6.* 4) *Ib. c. 1. 6.* 5) *Cf. ea quae ad c. 7. 18. adnotavi.* 6) *Ib. c. 18.* 7) *Ib. c. 21.* 8) *Cf. infra p. 40, n. 2.* 9) *V. Pardulfi c. 18.* 10) *Codex martyrologii Wandalberti interpolati Parisiensis n. 5251, saec. X (d'Achery, Spicilegium II², 53), et sacramentarium Lemovicinum, saec. XI (Delisle, 'Mémoire sur d'anciens sacramentaires, Mémoires de l'Académie des Inscr. et Belles-Lettres' XXXII, 1, 1886, p. 301):* Sancti Pardulfi confessoris; *Gaufredi Vosiensis Chronicon I, 15 (Labbe, Nova bibliotheca mss. II, 285):* Eius memoria recolitur pridie Nonas Octobris. *Kalendaria et breviaria posteriora attulerunt Bollandiani, Catalogus codicum hagiograph. Latin. Paris. III, 700.* 11) *Cf. Gaufredum l. l. I, 2—4. 9. 15. 27. 29. 31. 32. 62. 64. 67. 69. 73.* 12) *Hodie Saint-Pardon, -Pardoult, -Pardoux, -Perdon, -Perdoux; cf. P. Joanne, 'Dictionnaire géogr. et admin. de la France' VI, 1902, p. 4261 sqq.* 13) *Cf. V. Pardulfi, prol.:* hic in Aequitania. 14) *De Bertemario abbate S. Petri Vivi Senonensis, cuius Clarius ad a. 804. mentionem fecit (Duru, 'Bibliothèque historique de l'Yonne' II, 1863, p. 470), cogitare non licet.* 15) *V. Pardulfi, prol.* 16) *Cf. ib. c. 8:* Set cum iam eius vitam vel abstinenciam digessimus ordine, de eius virtutibus aliquid ennarare debemus; *c. 21:* De miraculis beati viri scribendo pauca perstrinximus; nunc de eius transitu — — dignum est, ut aliquid dicamus *(haec codd. 2 desunt).*

nulla utilia insunt ad historiam Chunoaldi ducis Aquitanici (735 — c. 745) *et Karoli maioris domus spectantia* (c. 9. 15. 17. 21), *neque minus nomen Audelandi abbatis S. Martini Turonensis ab auctore commemoratum* (c. 14) *ad idem aevum pertinet, quo memoria Eudonis ducis bellicosi* († 735) *vigebat* (c. 21). *Auctor de miraculo quodam Pardulfi testes multos vivos attulit, 'qui ipsum viderunt miraculum'* (c. 20), *atque vastationem pagi Biturigi a.* 742. *a Francis factam 'moderno tempori' attribuit* (c. 20), *neque ratio fidei denegandae adest, ita ut Vitam non post priores annos Karoli M. et potius aevo Pippini compositam esse iudicaverim*[1].

Vitam Pardulfi aut hanc aut posteriorem quandam saec. XII. Gaufredus prior Vosiensis, qui miracula sancti enarrare sibi proposuerat[2], *et in Chronico*[3] *et in epistula citavit, quam Turpini qui dicitur Historiae Karoli M. praefixit*[4].

1) *Codex Parisiensis n.* 5240, *saec. XI, olim S. Martialis Lemovicensis n.* 107, *deinde Regius* 2802. 5, *fol.* 140—146'.

2a) *Codex Londiniensis Musei Britannici Addit. n.* 18356, *saec. XI, olim ut fertur St. Georgenberg monasterii in Tirol siti*[5], *sed item potius e regione Lemovicensi oriundus, fol.* 85 — 93'.

2b) *Codex Romanus Vaticanus Lat. n.* 9668, *saec. XII, olim S. Salvatoris Rotonensis*[6], *deinde Iacobi Sirmondi*[7], *postea in* bibliotheca cardinalis Angeli Maii *signatus* Bb. V. 27, *pag.* 257—272. *Ex hoc codice non absque mendis peculiaribus descriptus est*

2b*) *codex Parisiensis collectionis Chesnianae*[8] *n.* 85, *saec. XVII, fol.* 170 —174', *praescripta nota:* Ex veteri cod. qui est penes Sirmundum.

3) *Codex Bruxellensis Musei Bollandiani, saec. XVII, formae minoris, foliorum* 8, *quae numeris* 151—158. *signata sunt, V. Pardulfi continet, cui ad modum editionis Labbeanae praescriptum est:* Author anonymus de vita sancti Pardulphi abbatis Waract. ad Berthemarium abbatem. Ex veteribus membranis et apographo R. P. Iacobi Sirmundi Societatis Iesus. *Bueus, qui Vitam ex hoc exemplari publici iuris fecit, de origine eius haec adnotavit*[9]: *'Debemus illam Pardulpho Bourgeois, Societatis Iesu, qui, patroni sui amore ductus, diligentem praestitit operam, ut eam in patria sua, forte Lemovicensi, inveniret, inventamque ope R. P. Possini Antverpiam misit anno* 1684, *ut in eius litteris Auriliaco, Arverniae superioris oppido, ubi litteras humaniores docebat, ad Possinum datis et ab hoc ad nos transmissis legitur'.*

Vitae Pardulfi textus genuinus ne restituatur, obstat, quod codices 1 *et* 2a. b *passim dissentiunt, id quod quam maxime in c.* 16 — 25. *apparet. Librarius, qui exemplar e quo libri* 2a. b *pendent exaravit, brevitati studens capita ultima contraxit et sententias*

1) *Post obitum Pardulfi aliquantum tempus elapsum fuisse, e c.* 18. *efficitur:* Unde usque in presens tempus — — mira redditur salus. 2) *Chronicon I,* 64 (*Labbe l. l. p.* 316): Sed ista latius in libro miraculorum sancti Pardulphi narrabo, ubi multa de sacrosancto mysterio ad correctionem multorum, si Deus permiserit, proposui tractare. 3) *Ib. I,* 15 (*p.* 285): Huius sancti Gesta praeclara habentur; *cf. c.* 32 (*p.* 297). 4) *Ed. Bollandiani, Catalogus codicum hagiogr. Latin. Paris. II,* 466. 5) *Ut testatur nota manuscripta, quae exemplari catalogi codicum in Museo Britannico extanti illata est ('Catalogue of additions to the Mss. in the British Museum* 1848—1853', 1868, *p.* 103): *'Belonged to St. Georgenberg monastery,* 1652'. 6) *A. Poncelet, Catalogus codicum hagiograph. Latin. bibliothecae Vaticanae,* 1910, *p.* 240. 7) *Cf. cod.* 2b*. *Convenit, quod in libro* 2b *pag.* 173 —181. *Vita Eparchii extat, cuius exemplar in codice Parisiensi collectionis Chesnianae n.* 84, *saec. XVII, fol.* 217—219'. *legitur praescriptis verbis:* Ex antiquo cod. qui est penes Iac. Sirmondum. 8) *Cf. R. Poupardin, 'Bibliothèque Nationale, Catalogue des mss. des collections Duchesne et Bréquigny',* 1905, *p.* 100. 9) *AA. SS. Oct. III,* 423.

vocesque singulas non semel omisit. Atque in universum spectanti codex 1 *saepe praestare videtur, cum in reliquis duobus hic illic menda grammatica sublata, vocabula usitatiora pro rarioribus substituta sint; cuius rationis exempla aliquot afferantur:*

c. 2. in caput sauciavit] *ita* 1; eum in capite s. 2*a. b;*
c. 5. lenis sermonibus] *ita* 1; lenibus s. 2*a. b;*
c. 7. silencium studebat] *ita* 1 *(Regula Benedicti c.* 42*:* silentium — studere*);* silentium faciebat 2*a. b;*
c. 10. quod vir Dei Pardulfus eum — elevatus esset] *ita* 1; elevasset *pro* el. e. 2*a. b;*
prol. meri] vini 2*a. b;*
c. 2. rogum] ignem 2*a. b;*
ib. in arvam] in terram (terra 2*a*) 2*a. b; cf. SS. R. Merov. IV,* 798 *s. v.* arva;
c. 5. delegavit] misit 2*a. b; cf. c.* 4. delegaret;
c. 6. sepe fatus] *ita m. pr.,* s. praefatus *m. al.* 1; saepe dictus 2*a. b;*
c. 7. ubi aestuaretur] *ita* 1; ubi est Waretus 2*a. b;*
c. 16. supra torum] s. lectulum 2*a. b;*
c. 18. saltum] silvam 2*a. b;*
c. 16. ex Arvernico pagum] ex A. territorio 2*a. b;*
c. 20. ex pago Biturico] ex territorio (terrio 2*b*) B. 2*a. b.*

Neque vero loci multi desunt, quibus ex contrario textus 2*a. b alterum superet, id quod vel e nominibus propriis cognosci licet:*

c. 14. Audelando] *ita* 2*a. b;* Aulando 1. *Idem abbas in chartis infra ad locum citatis* Audolandus *(ita scribendum pro* Widolandus*) et* Autlandus *vocatur.*
c. 25. Bertericus] *ita scripsi;* Berthericus 2*a. b;* Bertricus 1; Berthricus 3; *cf. M. Prou, 'Les monnaies mérovingiennes de la bibliothèque nationale',* 1892, *p.* 201, *et testamentum Erminethrudis (Tardif, 'Monuments historiques',* 1866, *p.* 33*):* Berterico.
c. 9. Chunoaldi] *ita* 2*a (superscr.* n*). b cum contin. Fredegarii c.* 25; Unaldi 1;
c. 17. Chunoaldi] *ita* 3; Chunaldi 2*a. b;* Hunaldi 1;
c. 21. Chunoaldus] *ita* 3; Chunaldus 2*a;* Chunoldus 2*b;* Unaldus 1.
c. 13. Domolinus] *ita* 2*a (sed* omo *in litura). b;* Demolenus 1; Domolenus *Vita III, c.* 9; Dolomenus *Vita II; cf. Prou l. l. p.* 16. 187 *sq.* 379: Domulino, Domolenus.
c. 4—6. Lantharius] *ita* 3; Lantarius 2*a. b;* Lanthaerius *et* Lanterius *(Germ. 'umlaut')* 1. *Cf. e. gr. Marii Chronicon a.* 548 *(Auct. ant. XI,* 236*):* Lanthacarius; *Pardessus II, p.* 438: Lantcharius, *p.* 446*:* Lantheri; *in Libro confraternitatum Augiensium (ed. Piper, MG. Libri confratern.) iam simul extant* Lantharius *(p.* 220. 223*),* Lantarius *(p.* 167. 240*),* Lantheri, Landeri, Lanthere, Lanther *(p.* 162. 179. 186. 194. 203. 220. 270. 314*).*
c. 9. Ragnaricus] *ita* 2*a. b;* Regnaricus *('umlaut')* 1.
c. 24. Theodenus] *ita* 2*a. b;* Theodemus 1; *cf. Prou l. l. p.* 75. 202*:* Theudenus, Teodeno,

atque ut lapsus nonnulli leviores librarii 1 *comparatis codicibus* 2*a. b tolluntur:*

prol. turbulentum] turbentum 1;
c. 1. genealogia] graciae (*ortum e* grãe) Alogia 1;
c. 5. cum macie] cum acie 1,

ita libri 2*a. b non semel elocutionem pristinam in* 1 *expolitam servaverunt, velut locis similibus collatis patet:*

c. 2. ut omnes — fugam arriperent, n i s i — Pardulfus — remansit] *ita* 2*a. b;* sed *pro* nisi 1;
c. 15. omnes — fugati sunt, n i s i vir Dei (Hic *add.* 2*b*) solus remansit] *ita* 2*a. b;* sed *pro* nisi 1;
c. 5. nullum alium — delegavit, n i s i ipse concitus venit] *ita* 2*a. b;* sed *pro* nisi 1; *cf. c.* 3. hoc — erogabat, n i s i paululum [quod *add.* 1] in usum vite suae reservabat;

c. 1. dum puerili degeret vita] *ita* 2*a. b;* dum puerilem ageret vitam 1;
c. 3. dum — degeret vitam] *ita* 2*a. b;* duceret 1 *(sed cf. p.* 27, 10*)*;
c. 21. cum — degeret annos] *ita* 2*a. b;* ageret 1;
c. 10. amplexatus est] *ita* 2*a. b*; amplectitur 1; *cf. ib. infra:* complexatus sit;
c. 16. roboratam detulit] *ita* 2*a. b (cf. p.* 34, 31*)*; r. accepit 1;
c. 24. defunctum] *ita* 2*a. b cum Gregorio;* mortuum 1,

itemque barbaries rerum grammaticarum primigenia haud paucis locis in 2*a. b legitur, cum in* 1 *correcta sit:*

casus mutatus: prol. gestas miraculorum — aures fidelium — inculcare] *ita* 2*a. b;* gesta m. — auribus f. — pandere 1 *(cf. c.* 18. et cum ei gestum indicasset rei 2*a. b*, cuncta que acciderant indicavit 1*)*;
ib. gesta miraculorum — praenotare lectorem] *ita* 2*a. b;* lectori 1;
c. 5. Et duos puerulos praecipiens] *ita* 2*a. b;* Duobus etiam pueris praecepit 1;

pass. pro act.: prol. ut, qui ex uno manantur fonte vitis, uno sapore sacientur sicientes] *ita* 2*a. b;* manant *et* sacient 1;

accus. absol.: c. 18. et inmensuratum locum basilicae ipsius, — perrexit] *ita* 2*a. b;* Mensura autem longitudinis accepta, — p. 1;

ablat. absol. pro participio coniuncto: c. 7. surgente autem eo — requiescebat] *ita* 2*a. b;* surgens 1;
ib. exeunte autem eo — saciabat] *ita* 2*b;* saciabat *om.* 2*a;* exiens autem — saciabat 1;
c. 20. Elevatoque infante ab eo — deosculans] *ita* 2*a. b;* Quem susceptum — d. 1;

enim *et* namque *adversative: prol.* Valde enim] *ita* 2*a;* enim *om.* 2*b;* Sed valde 1;
c. 7. quadragesimis namque temporibus] 2*a. b;* qu. vero t. 1; *cf. c.* 15: Alio namque tempore, *c.* 20: Genitrix namque illius;

vel *copulative: c.* 16. reverencia vel timore] *ita* 2*a. b (cf. p.* 35, 20*)*; r. simul et t. 1,

neque minus 2*a. b interdum cum institutis aevi illius magis conveniunt, immutato libro* 1*:*

c. 9. 17. inlustris viri Chunoaldi principis] *ita bis* 2*a. b (ubi c.* 17. inlustri*) et semel (c.* 9*)* 1; *c.* 17. inl. v. *om.* 1;
c. 21. praecelsus atque inluster maiorum domus Karolus] *ita* 2*a. b;* excellentissimus dominus K. 1;
c. 9. praecelsi maiorum domus Francorum Caroli] *ita* 2*a. b;* Fr. regis Kar. 1; *cf. c.* 15: precelsus maior domus Carolus;
c. 6. Lantharius per ostium cellulae ipsius virum (= *viro*) Dei tradidit ad regendum] *ita (sed* viro) *recte* 2*a. b (de traditione aedificii 'per ostium' facta cf. ea quae ad locum adnotavi)*; Lanterius cellulam predictam v. D. tr. ad r. 1,

atque etiam vocabulum ad patriam auctoris spectans in 2 *recte extare existimaverim:*

prol. hic in Aequitania] *ita (sed* Aqu.) 2*a. b;* cum in Aequ., *contextu sententiae mutato,* 1.

Itaque in Vita recensenda neque 1 *neque* 2*a. b neglegendi sunt atque satis lugendum, quae lectio praeferenda sit, haud semel vix certo diiudicari posse, neque loci desunt, quibus de pristino sermone restituendo desperandum esse videtur, utroque textu admodum discedente, etsi hic illic Vita II. subvenit, e libro* 1 *simili pendens (cf. infra p.* 23*).*

Quae cum ita sese haberent, postquam perspexi, textui Buei codices utriusque generis subesse, sperans exemplar magis idoneum me nacturum esse, Iosephum Van den Gheyn tum socium Bollandianum b. m. rogavi, ut schedas a Bueo adhibitas mihi transmitteret, easque vir reverendissimus officiosissime ut assolebat excutiendas mihi concessit. At spe omnino frustratus sum; neque enim Bueus textus utriusque generis commiscuit, sed

iam in schedulis, quae ei praesto erant (nobis 3), libri duo conglutinati sunt, e quibus alter codicis 1, alter 2a. b similis erat, iique ita in unum rivum 3 fluxerunt, ut modò lectiones 1, modo 2 compareant, multae autem lectiones adulterinae ab utroque recedentes insertae sint, quae ex parte e Vita III. fluxerunt, neque schedae quicquam fructus ferant nisi locis perpaucis. Unde exemplar 3 ubique fere neglexi; 1 B. Krusch v. c. contulit, 2a. b ipse adhibui, 2b* examinavi. In rebus orthographicis in universum librum 1 secutus sum, etsi hic illic dubitari potest, utrum barbaries eius auctori an librario attribuenda sit.

Philippus Labbe, Novae bibliothecae manuscript. librorum tomus II, Parisiis 1657, p. 599—604, primus V. Pardulfi 'ex veteribus nostris membranis et apographo R. P. Iacobi Sirmondi Societatis Iesu theologi' publici iuris fecit, textu ubique fere cum exemplari 2b* conveniente, quod e codice Sirmondiano 2b pendet (cf. c. 3. reservabat] erogabat Labbe cum 2b*; c. 7. aestuaretur] est Warecus Labbe cum 2b*; c. 9. in silva om. Labbe cum 2b*)[1]. A qua editione paucissimis verbis dissentit

Iohannes Mabillon, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, saeculum III, pars 1, Lutetiae Parisiorum 1672, p. 573—581, praeter textum praedecessoris item codice Chesniano (2b*) usus.

Martinus Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis 1741, p. 654, frustula editionis Mabillonianae iteravit.

Iacobus Bueus, Acta sanctorum Octobris III, Antverpiae 1770, p. 433—438, Vitam e schedis 3 deterrimis edidit, textum 'multo emendatiorem' se nactum esse opinatus. Denique

J. Coudert de Lavillatte, 'Vie de saint Pardoux', Guéret 1853, p. 58—92, textum codicis 1 inprimendum curavit[2]; quem librum non vidi.

Opusculum sermone barbaro conscriptum a compluribus auctoribus retractatum est[3]. Unus textus (Vita II), cuius auctor Vitam primam expoliens, verba praedecessoris passim servavit[4], sed caput 16. omisit, integer adhuc non prodiit, sed in codicibus latet (inc. Beatus Pardulfus territorio Lemovicensis urbis extitit oriundus), etsi eundem a se ipso contractum e codice S. Cornelii Compendiensis[5] exhibuit Hugo Menard, Martyrologium sanctorum ordinis divi Benedicti, Parisiis 1629, p. 728—732. Integrum autem eum continent codices Montepessulanus n. 1, vol. II, saec. XIII. in., fol. 189'—192, et Parisienses n. 5353, saec. XIV, fol. 181—182', et n. 17006, fol. 181—184, saec. XIV; duos priores B. Krusch v. c. inspexit, tertium ipse contuli atque lectiones, quae usui esse videbantur (= II), infra adnotavi.

Tertiam Vitam (prologus incipit: De vita et gestis, Vita: Fuit itaque beatus Pardulphus), item e prima haustam neque discrepantem nisi sermone omnino immutato et expolito[6], post Coudert de Lavillatte (l. l. p. 100—146) ediderunt socii

1) Etiam loci singuli (c. 6. 9), quos Du Cange in Glossario s. v. investitura et lemiga (ed. Favre IV, 416. V, 63) attulit, e libro 2b* pendent. 2) Cf. J. F. Bladé, 'Eudes duc d'Aquitaine' ('Annales du midi' IV, 1892, p. 187); A. Leroux, 'Les sources de l'histoire du Limousin' ('Bulletin de la Société archéol. et histor. du Limousin' XLIV), 1895, p. 46; Bibliotheca hagiogr. Latina II, n. 6459. 3) Nescio, de qua Vita Pardulfi agatur in Historia monasterii Usercensis (St. Baluzius, Historia Tutelensis, 1717, col. 825; Bouquet XIV, 334): In tantum autem firma et munita haec (Usercensis) civitas fuit, ut quodam tempore, ut dicitur, ab Hunis, qui et Ismaelitae dicebantur, obsessa per septem annos fuerit. Quod etiam legitur in Vita beati Pardulphi, neque vero in Vitis mihi compertis (cf. c. 15. de Ismaelitis, infra p. 33). 4) Codex, quo usus est, generis 1 erat. 5) Eandem Vitam Mabillonius e codice Compendiensi cognitam habebat, Bueus ex apographo, quod Ludowicus Nicque bibliothecarius Coelestinorum Suessionensium a. 1666. Bollandianis transmiserat, eodem fortasse atque exemplari, quod inter collectanea Bollandiana in codice Bruxellensi n. 3480 (8911—12), saec. XVII, fol. 83—88, legitur (cf. J. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' V, 1905, p. 487). 6) Exemplar ab auctore adhibitum codicis 1 similis erat.

Bollandiani, Catalogus codicum hagiographicorum Latinorum bibliothecae Nationalis Parisiensis II, Bruxellis 1890, *p.* 366—377, *adhibitis codicibus Parisiensibus n.* 5365, *saec. XII, et n.* 5363, *saec. XIII*[1]. *Qui libri cum olim S. Martialis Lemovicini (n.* 204 *et* 9*) fuerint, nescio an Vita III. c. a.* 1100. *ab Ivone priore Cluniacensi composita sit, qui Gaufredo priore Vosiensi teste*[2] *Lemovicas veniens, a monachis S. Martialis rogatus, Vitam Pardulfi, 'quae veraci fide quidem, sed inculto stilo conscripta erat, luculenter exarare studuit', hymno in honorem Pardulfi addito (inc.* Fideles cuncti gaudeant*)*[3].

Denique Bernardus Guidonis monachus ordinis Praedicatorum, episcopus Lodovensis († 1331*)*[4], *cum Berengario magistro ordinis adhortante Speculum Sanctorale compilaret*[5], *quartae parti a.* 1329. *Iohanni XXII. papae transmissae*[6], *cui 'Vitae ac Legendae sanctorum confessorum et virginum utriusque sexus' insunt*[7], *Vitam Pardulfi e tertia haustam inseruit*[8]. *Quam e codice fratrum Praedicatorum Avenionensium (hodie Avenion. n.* 297, *olim* 230, *saec. XIV) aut descriptam aut abbreviatam (inc.* Beatus et inclitus Christi servus Pardulphus*) edidit Benedictus Gononus, Vitae et sententiae patrum occidentis, Lugduni* 1625, *p.* 210—211.

W. Levison.

INCIPIT PREFACIO[a] IN VITA SANCTI PARDULFI[b].

Plerumque, dum, antiqua[c] patrum priscorum laudantes gesta miraculorum, nova que nuper gesta sunt omittunt, quasi vinum vetustum cum suavitate vel claritate auriunt, mustum nempe quasi turbulentum[d] scamosum[e] rennuentes in austum[f] et rudis miraculis ruda corda deserentis. Set melius[g] utrobique, ut opinor, uterque[h] comiscere in[i] haustum, vinum scilicet et mustum, ut[k] dulcedo quoque musti foveat ac temperet austeritatem meri[l], similiter autem[m] austeritas falerni dulcedinem exacuit[n] musti, videlicet ut, qui ex uno manantur[o] fonte vitis[p], uno sapore sacientur[q] sicientes. Idcirco, mi pater Bertemaris[r], non minimas omnipotenti opifici gracias agimus, quia hic[s] in Aequitania[t], superna inlustrante gratia, per sancti infusionem Spiritus quam plures philosophos et retores repperis[s],

Prol. 1. 2*a*. *b*.

Prol. a) prologus de vita 2*a*. b) *ita* 2*b*; abbatis *add.* 1; episcopi et confessoris *add.* 2*a*; Praefatio *praescr.* 3. c) prisc. patr. ant. 2*a*. *b*. d) turbentum 1. e) *ita* (*sed* squamosum) 2*a*. *b*; scamosumque rennuunt austum et nova miracula quasi nova deserunt corda. Set 1. f) haustum 2*a*; haustu 2*b*. g) est *add.* 1. h) *ita* 2*a*. *b* (*cf. SS. R. Merov. II,* 574*)*; utrumque 1. i) in h., v. sc. et m. *om.* 1. k) in dulcia (quoque *om.*) m. 2*a*. *b*. l) vini 2*a*. *b*. m) sim. vini aust. dulc. 2*a*. *b*. n) evacuet 1. o) manant 1. p) vitae 2*a*. *b*. q) sacient 1. r) *ita scripsi;* Berthemaris 2*a*. *b*; Berthemari 3; Bertemare 1. s) quia cum in — repperias 1 *(non 3)*. t) Aqu. 2*a*. *b*.

1) *Textus breviarii Lemovicini (inc.* Beatus Pardulfus in territorio Lemovicensi*), cuius frustula nonnulla Mabillonius notis Vitae I. inseruit, e Vita III. fluxisse videtur.* 2) *Chron. I,* 32 *(Labbe l. l. p.* 297*).* 3) *Chevalier, Repertorium hymnologicum I, n.* 6292. 4) *De quo cf. L. Delisle, 'Notice sur les mss. de Bernard Gui' ('Notices et extraits des mss. de la bibliothèque nationale' XXVII,* 2, 1879, *p.* 169—455*).* 5) *Ib. p.* 273—292. 436 *sq.; A. Poncelet, 'Le légendier de Pierre Calo' (Analecta Bollandiana XXIX,* 1910, *p.* 26—28*).* 6) *Delisle l. l. p.* 424 *sq.* 7) *Speculum Sanctorale, prol. (ib. p.* 423*).* 8) *Ib. p.* 286. *Vita Pardulfi III. hic illic contracta, cui prologus deerat et verba e Bernardi Guidonis tractatu de sanctis Lemovicinis (Labbe l. l. I,* 629 *sqq.) hausta subiuncta erant (cf. Biblioth. hagiogr. Lat. II,* 933, *n.* 6461*), e codice Pragensi descripta a.* 1642. *Bollando transmissa erat; quae Vita, cuius Bueus p.* 423. *mentionem fecit, fortasse eadem erat atque epitome Bernardi, cuius Sanctoralis partem adhuc exhibet codex Pragensis n.* 1844, *saec. XIV (cf. I. Truhlář, Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum qui in C. R. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur II,* 1906, *p.* 48*).*

qui vitam vel gestas[a] miraculorum beati Pardulfi[b] confessoris suo stilo emendare queant et luculento sermone aures[c] fidelium liquidissime inculcare, et me tantillum et modicum et a[d] nonnullis dispicabilem[e] vel ineloquentiosum[f] et rusticum hoc poscis opus. Valde[g] enim onustum mihi est, quia non est mihi[h] facultas in perfectione, nisi omnipotens inspiret et emittat[i] Spiritum sanctum suum, veritate dicente, que ait: *Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.* Quapropter non audeo adgredi invalidus in[k] sensu, tardus[l] ad effandum[m] tam magni viri miracula verborumque et gestorum copiam[n] ad[o] meam humillimam haebitatem declinare. Profecto[p] vereor, quod absit, de dulce[q] facere amarum et de amaro dulce, set illius oro[r] clemenciam, qui latices convertit in falernum et brutis animalibus facultatem tribuit eloquendi; saltim rustico[s] sermone huius beati viri Pardulfi vitam vel gesta[t] miraculorum, ut queo[u], adgrediar praenotare[v] lectorem.

(cf. Ps. 103, 30. — Matth. 10, 20. — cf. Ioh. 2, 9. — cf. Num. 22, 28.)

EXPLICIT[w] PREFACIO.

INCIPIT VITA EIUSDEM[a] SANCTI PARDULFI.

(1)[b]. Igitur iam mundo[c, 1] properante[d] ad occasum, crebrescentibus[e] malis[f], retroacta[g, 2] *signa*[h] ruine sui[i] *in sole et luna et in*[k] *stellis vel pressuris gentium, pestilencie, fames, terre motus* ceterasque[l] ruinas, quas veritas refert atque euangelica[m] commemorat historia et que[n] enumerare prolixum est per singulos[o], in occidentali plaga partibus Aequitanie[p], in urbe[3] Lemovicense[q], ex[r] vico, cuius vocabulum est Serdinus[s, 4], hortus[t] puer ex agricolarum cultoribus fideli[u] genealogia[v], cui nomen Pardulfus. Qui dum puerili[w] degeret vita, mitissimus ac modestus cum summa reverencia prae ceteris adolescentulis videbatur.

(Luc. 21, 25. Matth. 24, 7.)

Prol. Cap. 1. 1. 2*a. b.*

Prol. a) gesta 1. b) Pardulph. *semper* 3. c) auribus fid. liqu. pandere, a me (tant. et m. et a nonn. *om.*) 1. d) *superscr.* 2*a.* e) despicabilem 2*b*; displicabilem 2*a*; despicabili 1. f) *ita* 2*a*; inoloquenti:: 2*b*; ineloquentem *Labbe cum* 2*b**; me loquente *(?)* et rustico 1. g) *ita* 2*a*; enim *om.* 2*b*; Sed valde michi onerosum 1. h) *om.* 1. i) mittat 1. k) maxime cum sim *pro* in sensu 1. l) ingenio *add.* 1. m) enarranda 1. n) copia 1. o) *ita* 2*a. b.* 3 (*ubi* haesitatem); et m. humilimus hebitudinem non valeam decl. 1. p) autem *add.* 1. q) duce 2*b*, *corr.*; dulci 2*a.* r) orans 1. s) disserto *add.* 1. t) *ita* 1 *(cf. supra l. 1)*; signa 2*a. b.* u) valeo 2*a. b.* v) *ita* 2*a. b*; pr. lectori 1; docere l. 3. w) *subscr. om.* 2*a.* 3.

Cap. 1. a) eiusdem *om.* 2*b*; s. P. *om.* 2*a*; vita beati Pardulphi abbatis et confessoris 3. b) *numeri desunt codd.* c) mundus 2*a. b.* d) *ita* 3; (verge *in ras. maiore*)nte 1; paene 2*a*; poene 2*b.* e) crebesc. 1. f) ut *add.* 1. g) retro acte 1. h) signat *m. al. corr.* signant 1. i) *corr.* e suę 2*a*; sue *eras.* 1. k) *om.* 1 *cum Vulg.* l) caetereque ruine 1. m) aeuangelicam 1. n) *om.* 2*a (versu ex.).* *b.* o) *corr.* singula 1; per sing. *om.* 2*a. b.* p) Aquit. 2*a. b.* q) Lemovicensium 2*a. b.* r) *m. al. corr.* in 1. s) Seredinnus 2*a. b cum Vita II;* Sardenus 3. t) ortus 2*a. b*; est *add.* 1. u) fidelibus 2*a. b.* v) graciae Alogia 1. w) puerilem ageret vitam 1.

1) *Cf. Gregorii M. Expositionem in Iob, praef. (MG. Epist. I, 354):* mundi iam tempora, malis crebrescentibus, termino propinquante, turbata sunt; *Marculfi Form. II, 3 (ed. Zeumer p. 74):* Mundi terminum, ruinis crebriscentibus, adpropinquantem indicia certa manifestantur et experimenta liquida declarare nuscuntur, et ad discutiendas torpentes infidelium mentes illa dudum in euangeliis a Domino dicta oracula incumbere nuscuntur. 2) *I. e. praeterita (ita Benedictini apud Cangium) praeterlapsa.* 3) *I. e. territorio, pago; cf. A. Longnon, 'Géographie de la Gaule au VIe siècle' p. 8 sqq.* 4) *Sardent (dép. Creuse, arr. Bourganeuf, cant. Pontarion).*

(2). Quadam[a] die, dum esset cum[b] adolescentibus et sub quadam arbore sederet, ut mos est in ludibus vel iocis puerilium[c], tam pro calefactione quam et[d] spectaculo ruine arboris rogum[e] ad comcremandum in eadem arbore posuerunt; (cf. Exod. 14, 21.) quo exusto, flante vento, inrigante imbre[f], praefata arbor radicitus evulsa[g] in arvam[h] volvens[i] ruit, ita ut omnes parvuli, qui illic aderrant[k], fugam arriperent, nisi[l] prefatus Dei puerulus Pardulfus, signo crucis armatus, remansit[m] immobilis atque intrepidus. Casu[n] adveniente, ilico ex[o] ramis unus arboris ipsius[p] in caput[q] sauciavit vulnere[r] gravi, et ob hoc vulnus occulorum lumen amisit; sed claritatem[s] (cf. 1. Ioh. 2, 8.) veri luminis per infusionem sancti Spiritus per[t] internos occulos contemplare[u] (cf. 2. Cor. 6, 9.) meruit, caequs[v] corpore et[w] fulgens[x] in opere, temptatus ad tempus et[y] non mortificatus, temporali aspectu paulisper[z] privatus et[a] perpetuo[b] bonorum operum claritate[c] succensus, ita ut videntibus mundi huius[d] claritatem dux fore[e] prevaleret (cf. Prov. 15, 19.) itineris patrie celestis, introitum[f] abs colibet[g] offendiculo, ut non cum reprobis (Matth. 15, 14.) de[h] eo diceretur: *Si cecus ceco[i] ducatum prebeat, uterque precipitantur[k] in baratrum.*

(3). Iste enim cecus corpore, sed clarus opere, dum cum propriis parentibus degeret[a] vitam, quicquid ab[b] eis ex alimento vel operimento ab eorum manibus recipiebat[c], mox cum foris[d] vestibulum fuisset[e] egressus, quemcumque ex pauperibus repperiebat[f], hoc suis[g] manibus in abscondito erogabat, nisi paululum[h] in usum vite suae reservabat. Cui[i] mox tantam Dominus[k] gratiam contulit, ut, qui ad eum adventabant[l] variis infirmitatibus languæntes, ut[m], si cuidam[n] manum inponebat[o] vel oleo benedicto perunguebat aut aquam[p] potantibus dabat, repente ab eis omnes infirmitates febrium repellebat[q], etiam et qui[r] a daemonibus vexabantur, protinus cum ad eum perducti fuissent, a[1] daemonibus obsessis corporibus effugabat. Haec sunt adolescencie suae prima rudimenta, hic est ludus puericie suae[s].

(4). Dum talia ceteraque similia, superna inlustrante[a] gratia, clemens opifex per eundem virum suum[b] signorum miracula undique[c] coruscaret, sic unus ex nobilibus senatorum Lantharius[d] nomine in eadem urbe[e] comitatus officium[f] nanctus[g, 2], ditatus opibus pluribus[h], prae ceteris inclitus atque procerior, in facul-

Capp. 2—4. 1. 2*a. b.*

Cap. 2. a) vero *add.* 1 *(non Vita II).* b) aliis *add.* 2*a. b cum II.* c) puerorum 1. d) pro *add.* 1. *II.* e) ignem 2*a. b cum II.* f) imbri 2*a. b.* g) disrupta 2*a. b*; avulsa *II.* h) terram 2*b*; terra 2*a.* i) corruens 1; *cf. p.* 36, 13. provolvens. k) *ita pr. m.* 1. l) sed 1. *II.* m) permansit 1; *cf. p.* 33, 21. 34, 7. n) autem *add.* 1. o) unus (*corr.* una) ex r. 1. p) eum *add.* 2*a. b.* q) capite 2*a. b.* r) vulnera 2*a, corr.* s) claritas 2*a. b (non II).* t) *om.* 2*a. b.* u) inlustravit *pro* cont. m. 2*a. b.* v) *ita* 1, *ubi* quidem *add. (non II).* w) sed 1. x) *ita* 2*a. b*; fulgebat *II*; nitens 1. y) sed 1. z) pr. paul. 2*a. b (non II).* a) sed 1. b) *corr.* perpetua 1. c) lumine repletus 2*a. b. II.* d) *om.* 2*a. b.* e) esse 2*a. b.* f) *om.* 1. g) quolibet 2*a. b.* h) de eo *om.* 2*a. b.* i) caecum *(?)* 2*a, corr.* k) *corr.* precipitatur 1; praecipitentur 2*a. b.*

Cap. 3. a) duceret 1. b) ab eis *om.* 1 *(non II).* c) accipiebat 1. *II.* d) foras 2*a. b. II.* e) esset 1. f) repperisset 1. g) sui 2*a.* h) quod *add.* 1, *post* nisi *add. II.* i) Qui 2*b.* k) gr. (ei *add.* 2*b*) Dominus 2*a. b.* l) veniebant 2*a. b*; venissent *II.* m) *om.* 1. n) cui 1. o) inponeret — perungeret — daret 1 *(non II).* p) aqua 2*b.* q) repellebantur 2*a. b.* r) etiam et demones (vexab. — daemonibus *om.*) ab obsessis 1, *et similiter II.* s) eius 1.

Cap. 4. a) gr. inl. 2*a. b*; *cf. p.* 24, 27. b) Dei *pro* s. 2*a. b.* c) mir. faceret und. coruscare, (sic *om.*) 1. d) *ita* 3; Lantarius 2*a. b. II*; Lanterius 1. e) *ita* 2*a. b*; magno *add.* 1; Lemovica (Lemovicae *II*) *add.* 3. *II.* f) officio 1. g) *corr.* nactus 2*a, et ita* 3: *om.* 1. h) plurimis 1.

1) *I. e. 'ab obsessis corporibus daemones effugabat'.* 2) Almanna (Colmania *Mabillon, Acta II,* 1000) uxor Lantarii comitis *in Vita Tillonis* § 26 *(AA. SS. Ian. I,* 380; *AA. SS. Belgii V,* 411*) commemoratur, quae magna ex parte e Vita Eligii exscripta atque exiguae fidei est.*

tatibus vel[a] etiam diviciis pollens, decreverat namque[b], ut pro sua minuenda[c] crimina vel etiam[d] adipiscenda aeterne vitae praemia in Lemovicense[e] urbe[1] in loco[2] qui vocatur Waractus[f, 3] monasterium in honore beati Petri[g] apostoli aedificare[h] nitebatur et suis propriis ditare subsidiis atque in cibos vel operimentum monachorum et pauperum delegaret, et missis spiculatoribus[i] suis, tam[k] ex vicinis et suburbanis locis quam aud[l] procul, vel ubicumque[m] de qualibet provincia vel nacione servos Dei aut monachos invenirent[n], cum summa alacritate ad praefatum ovile congregentur[o], dicente propheta: *Et de nacionibus congregavit eos.* (Ps. 106, 2; cf. 105, 47.) Sicque a quibusdam divulgatum est, quod in prefato Serdinno[p] famulus Dei Pardulfus timoratam atque religiosam ducebat[q] vitam, et die noctuque[r] sedulis[s] atque prolixis vigiliis et oracionibus pernoctans, hostiam vivam semed ipsum Deo mactans[t]. (cf. Rom. 12, 1.)

(5). Mox predictus Lantharius[a], audita fama viri[b] Dei ac[c] divino accensus spiritu, equum suum sternere[d] iussit et nullum alium ex[e] pueris ad eum delegavit[f], nisi[g] ipse concitus venit, et facta oracione, virum Dei ad se arcessiri[h] precepit. Repente intuens vultum eius clarissimum, pallenti[i] facie cum macie[k] decorata, eligans aspectu, crinem[l] pulcherrimum, decorata[m] cesarie, rogare eum cepit, lenis[n] sermonibus demulcens ac blandiens suadendo, ut cum ipso[o] ad suum monasterium ad habitandum diverteret[p]. Set vir Dei rennuens eius peticionem dicendo[q], numquam se ex eodem locho egressurum usque ad finem vite sue, supradictus[r] Lantharius[s] tam rogando quam suadendo super[t] aequum suum eum elevare praecepit et, ad monasterium suum virum Dei perducens, augebat[u] Christi colas[v], expolians[w] satane sinagogas. (cf. Apoc. 2, 9.) Et[x] duos puerulos praecipiens, ut eius[y] familiarissime se subicerent servituti et cum magna diliencia[z] iussionem eius observarent, et ubicumque ipse Lantharius per suum comitatum vel in sua propria loca ambulabat, ipsum semper cumambulare[a] faciebat et in sua[b] camera, ubi suus proprius[c] fiebat[d] stratus, semper cominus[e] virum Dei requiescere faciebat.

(6). Et[a] cum cuncta claustra monasterii et omnis fabrica ipsius vel omnia

Capp. 4—6. 1*a.* 2*a. b.*

Cap. 4. a) atque *pro* vel etiam 1. b) *om.* 1. c) minua 2*b. b**; nimia *Labbe.* d) *om.* 1. e) *ita* 1 *(cf. p.* 25, 20*)*; vicinae urbis loco 2*a. b.* f) *ita* 2*a. b.* 3. *II*; Garactus 1. g) et Pauli *add.* 3. h) hedificaret suisque etiam ditaret opibus *(cf. supra p.* 26, 29*)* propriis atque 1; *cf. p.* 33, 15. 37, 17. 39, 9. i) *ita Labbe et pr. m.* 1; specularibus *corr.* speculatoribus 2*b*, *et ita* 2*a. b**. 3. k) *ita* 2*a. b*; suis, praecepit, ut tam *(corr. e* pr. vitam?*)* ex 1. l) haud 2*a. b.* m) ubique 2*a. b*; *cf. l.* 23. n) invenire potuissent 1. *II.* o) congregarent 1. p) Seredinno 2*a. b. II*; Sardeno 3. q) duceret 1. *II.* r) nocteque 2*b.* s) sedulus 1, *corr.* t) mactaret 1.

Cap. 5. a) *ita* 3; Lantar. 2*a. b. II*; Lanter. 1. b) viri Dei *om.* 2*a. b (non II).* c) ac *om. (sed sex litterae erasae sunt* 1*)* 1. *II.* d) sterneret *pr. m.* 1. e) ex p. *om.* 1. *II.* f) misit (sit *in litura* 2*a*) 2*a. b. II.* g) *ita* 2*a. b*; sed 1. 3. *II.* h) accersire 2*a. b.* i) pallentem faciem 1. k) acie decoratam, eligantem aspectum 1. l) crimen *corr.* crinen 2*a.* m) decoratam cesariem 1. n) lenibus 2*a. b. II.* o) eo 1. *II.* p) devert. 2*a.* q) dixit 1; dicens *II*; *cf. p.* 33, 19. r) vero *add.* 1. s) *ita* 3; Lanthaer. 1; Lantar. 2*a. b. II*; *item infra.* t) eum in equum s. el. 2*a. b (non II).* u) augeba 2*a*, *corr.* v) caulas 2*a. b.* w) expoliens *pr. m.* 1; spolians (sat. *om.*) sy(i)nagogam 2*a. b.* x) Duobus etiam pueris praecepit 1. y) *ita* 1; eius (ei 2*a*) familiarissimi subiacerent 2*a. b.* z) diligentia 2*a. b.* a) secum amb. 2*a. b. II.* b) *ita* 2*a. b*; sua propria cam. *II*; suo cubiculo 1. c) propriis 1, *corr.* d) erat 1. e) eminus 2*a. b.*

Cap. 6. a) Ad 1.

1) *Cf. p.* 25, *n.* 3. 2) Iuris sui *addit Vita III, c.* 3. 3) *Guéret (dép. Creuse).*

loca[a] habitabilia perfecta[b] vel consummata fuissent, supradictus[c] Lantharius[d] per[e] ostium[1] cellulae ipsius virum[f, 2] Dei tradidit ad regendum. Et quia[g] iam superius[3] prefati sumus de genealogia eius atque propagine, ut[h] ex agricolis gigneretur, factum[i] est, divina dispensante clemencia, ut cordium custos vel cultor esse non desineret serendo vel seminando assidue[k] pabulum[l] verbi Dei, ut grex sibi commissus fiat[m] frugi aeterna[n] fecundus. Et[o] prostratus sepefatus[p] Lantharius[q] utrumque[r] genu in terra, poscebat, dicens, ut, cum ante tribunal Christi adveniret, et[s] suis suffragiis sublevaretur.

(7). Fuit autem eius penitencia ardua nimis. Postcam[a] in praedicto coenobio habitare cepit, ostium cellulae[b] ipsius[c] egressus non fuit, numquam[d] ad[e] solem qualefactus[f] nisi per fenestram, numquam carnium neque volatilium ęsu[g] usus est[4], numquam linteo sudatus[h] neque balneo usus, nisi, postquam infirmare[i] cepit[5], suadentibus fratribus, rarissime aestuabat se[k] ex calidis lapidibus. Et cum introibat[l], ubi aestuaretur[m], latenter ferrum deferens acutum, et[n] cuncta membra sua minutissime[o] incidebat, ut semper vulneratus esset et, facta vulnera, vix de loco
Ps. 37, 4. moveri potuisset[p], ut bene cum propheta diceret: *Non est sanitas in carne mea a facie irae*[q] *tuae.* Comedebat semel in ebdomada, et[r] hoc aridissimam aescam; quadragesimis namque[s] temporibus, omne[t] corpus suum nudatum, a discipulo suo* virgis caedi se[u] precipiebat[v]; nocte vero omni[w] corpore[x] prostrato in terram[y], extensis brachiis suis[z], tam aestate quam hieme, quamdiu potuisset, in oracione iacebat; surgente[a] autem eo ab oracione, paululum requiescebat. Quod vero restat[b] post nocturnas oras, ex lectionibus quod legendo[c] audierat, memoriter

*) cui cognomen Theodenus *add.* 3 *(cf. c.* 24, *p.* 40, 4).

Capp. 6. 7. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 6. a) habitacula *pro* l. h. 1. *II.* b) perfecte vel consummate (*corr.* consummata) 2*b*; et *pro* vel 1. c) praedictus 1. *II; cf. p.* 27, 12. 19. d) *ita* 3; Lantar. 2*a*. *b*. *II*; Lanter. 1. e) *ita* 2*a*. *b* (*ubi pr. m.* hostium); (per o. *om.*) cellulam predictam v. 1. f) *ita pr. m. corr. e* vi 1; viro *rell. et m. al.* 1. g) sicut 2*a*. *b*. h) quod fuerit (*corr. ex* fueris) ex agric. exortus (*corr. ex* exorta) 1. i) *ita* 1 (*cf. prol. et c.* 4: superna inlustrante gratia); ita et iste *pro* factum — clem. ut 2*a*. *b*. k) assidu: 1. l) paululum 2*a*. m) fieret fruge 1. n) *om.* 2*a*. *b*. o) Post haec vero *pro* Et 1. p) *m. al. corr.* sepe p̄fatus 1; saepe dictus 2*a*. *b*. q) *ita* 3; Lanthaer. 1; Lantar. 2*a*. *b*. r) utroque g. in terram 2*a*. *b*. s) *om.* 2*a*. *b*.

Cap. 7. a) *corr. e* posca 1; Postquam 2*a*. *b*; enim *add.* 1. b) cellae 2*a*. *b*. *II.* c) sue 1. *II.* d) Nam quam 1, *corr.* e) a sole 2*a*. *b*. *II.* f) *ita* 1. g) esu *m. al. ante* carnium *suppl.* 1. h) indutus 2*a*. *b*. *II.* i) infirmari 1 *(non II).* k) *om.* 2*a*. *b (non II).* l) introiebat *II*; introisset 2*a* *b*. m) *ita recte* 1. *II;* ubi est uuaretus (Warecus 2*b**; Waractus 3) 2*a*. *b*. *b**. 3. n) *om.* 1. *II.* o) munut. 2*a*, *corr.* p) potuissent (1). q) ire 1 (2*a*); facię (irae *om.*) tua 2*b*. r) scilicet *pro* et hoc 1. *II.* s) vero 1 *(non II).* t) omni corpore nudato 2*a*. *b* *II.* u) *ita* 2*a*. *b*; se cedi *II*; coedi sepe pr. 1. v) praeciebat 2*b (non* 2*b***).* w) omni :: 1. x) *m. al. suppl.* 2*a*. y) teram 1. z) *om.* 2*a*. *b*. *II.* a) surgens autem ab 1. *II.* b) *ita* 2*a*. *b cum Reg. Bened.;* restabat 1. *II.* c) legendum audiebat 2*a*. *b*; legendum erat *II.*

1) *De traditione 'per ostium' cf. Du Cange, Glossarium ed. Favre IV,* 416. *s. v. 'investitura'; Grimm, 'Deutsche Rechtsalterthümer' I*[4], 1899, *p.* 240 *sqq. sub 'Thür'; Formulae ed. Zeumer p.* 765. *sub 'ostium'.* 2) *I. e. viro.* 3) *Cap.* 1 *(p.* 25*).* 4) *Cf. Regulam Benedicti c.* 39: Carnium vero quadrupedum omnino ab omnibus abstineatur comestio praeter omnino debiles aegrotos; *ib. c.* 36: Sed et carnium esus infirmis omnino debilibus pro reparatione concedatur; at ubi meliorati fuerint, a carnibus more solito omnes abstineant. 5) *Cf. ib. c.* 36: Balnearum usus infirmis quotiens expedit offeratur, sanis autem et maxime iuvenibus tardius concedatur.

recitabat[1]; post matutinas vero laudes responsoria[a] vel antiphonas[b] de sanctis martiribus vel[c] confessoribus decantando[d] meditabatur[e]. A tercia autem ora usque ad[f] sextam per[g] singula altaria oracione vacabat, a sexta[h] vero hora usque nonam silencium studebat[i, 2]; exeunte[k] autem eo a[l] nona[3], pauperes vel infirmos, qui ad eum veniebant, verbi Dei pane vitae[m] predicacione sua[n] saciabat. cf. Ioh. 6, 35.

(8). Dum[a] quadam nocte paululum obdormisset, archangelum[b] Micahelem[c] coram se in somnis adsistentem vidit, qui clara voce ad eum ait[d]: 'Pardulfe, vir Dei, surge velociter et ascende super[e] hunc gradum scale istius, dextera[f] manu gressus[g] dirige, sinistra autem noli praeire[h], quia tenebre magne sunt! Ecce dominum Deum tuum, quem diligis[i], stantem[k] ad summitatem scale, tenentem coronam in manibus, quam in capite tuo ponere velit[l], et baculum[m] ad regendum populum eius[n], ut sectatorem bonorum operum viam salutis doceas[n]!' Tunc famulus Dei statim consurgens et locum, ubi pedes angeli per visum adstare vidit, deosculans, protinus se cum lacrimis in oracionem dedit et[o] postea ad[p] omnes aegrotantes, qui ad eum veniebant, de ipsa terra, ubi pedes angeli[q] adstare viderat, ad spargendum in domibus eorum dabat. Set cum[r] iam eius vitam[s] vel abstinenciam digessimus ordine[t], de eius virtutibus aliquid ennarare[u] debemus.

(9). Quidam ex rusticis vulgaribus Gominus[a] nomine, dum ligna ad usum ignis in silva cederet, ut adsolet, in vetusta arbore bolidos[b, 4], quos vulgui[c] lemigas vocant, adherentes repperit et, cum eas[d] collegisset, decrevit, ut eas[e] ad virum Dei Pardulfum defferet[f]. Et[g] dum concitus[h] monasterium ad hominem Dei properaret, Ragnaricum[i] quendam, consiliarium inlustris viri Chunoaldi[k] principis[5], necnon et legatarium praecelsi[l] maiorum domus Francorum Caroli[m] in viam[n]

Capp. 7—9. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 7. a) responsaria 2*b*. b) antiphanas *pr. m.* 2*a*. c) de *add.* 2*b* (*non* 2*b**). d) decantado 2*a*, *corr.* e) meditabantur 1, *corr.* f) h *add., sed expunct.* 2*b*. g) (per s. alt. *om.*) orationibus utebatur 2*a*. *b*; p. s. alt. orationibus insistebat *II*. h) *ita* 2*a*; sexta vero usque horam nonam 2*b*; sextam vero usque ad nonam 1. i) faciebat 2*a*. *b* (*non II*). k) Exunte 2*a*, *corr.*; exiens autem a n. 1 (*non II*). l) ad nonam 2*a*. *b* (*non II*). m) que *add.* 2*a*. *b*. n) sua *om.* 2*b*; sua sac. *folio exeunte om.* 2*a*.

Cap. 8. a) vero *add.* 1 (*non II*). b) archiang. 2*a*, *corr.* c) *ita* 1; Michaelem 2*b*; Michahel 2*a*. d) dixit 1 (*non II*). e) per 2*b*. f) Dextra 2*a*. g) *ita* 2*b*. *II*; ::gressus (*ras. re?*) 2*a*; gressum 1; *cf. p.* 31, 2. 7. 15. 26. h) ire 1 (*non II*). i) invenies *add.* 1 (*non II*). k) stat 2*b*. l) vult 1. m) quem tibi *add.* 2*a*. *b*. n) suum dedit *pro* eius — doceas 2*a*. *b*. o) E 1. p) (ad *om.*) omnibus egrotantibus 1. *II*. q) *pr. m. in marg. suppl.* 1. r) cū mīa e. 2*a*; quia iam e. (e. iam *II*) 1. *II*. s) vitam vel *om.* 1; vitae continentiam *II*. t) *om.* 1. u) *ita* 1.

Cap. 9. a) *ita* 2*a*. *b*. *II*; Gommus 3; Germmus 1. b) *ita* 2*a*. *b*; boletos 1. c) vulgo 2*a*. *b*. *II*. d) eos 1 (*non II*). e) eos 1 (*non II*); ea 2*b* (*non* 2*b**). f) deferret 2*a*. *b*. g) Cumque conc. 1 (*non II*). h) ad *add.* 2*a*. *b*. i) Regnar. *semper* 1. *II et hoc loco* 2*b* (*non* 2*b**). k) *ita* (*corr. e* Chuoaldi 2*a*) 2*a*. *b*. 3; Unaldi 1. l) *ita* 2*a*. *b*; quendam Franc. regis *pro* praec. m. domus Franc. 1. *II*. m) Kar. 1. *II*. n) *corr.* via 1, *et ita* 2*a*. *b*. *II*.

1) *Cf. Regulam Benedicti c.* 8: Quod vero restat post vigilias, a fratribus, qui psalterii vel lectionum aliquid indigent, meditationi inserviatur; *c.* 13: deinde lectio una Apostoli memoriter recitanda. 2) *Cf. ib. c.* 42: Omni tempore silentium debent studere monachi. 3) *Iuxta Regulam Benedicti divina officia agebantur vigiliis nocturnis* (*Regula c.* 8—11. 14), *matutinis* (*c.* 12. 13), *hora prima, tertia, sexta, nona, vespera, completorio* (*c.* 16—18). 4) *I. e. boletos* (*e Graeco* βωλίτης, *Germ.* '*pilz*'). 5) Consiliarium regis Hunaldi *Vita II*. *Chunoaldo duci Aquitaniae, qui a.* 735. *Eudoni patri successerat, Karolus a.* 735. *et* 736. *bellum intulit; deinde vero 'foedus non diu*

obviavit, sciscitatusque[a] ab eis[b], cui has defferret[c] lemigas. Tunc homo confitendo[d] dicens, quod ad virum Dei Pardulfum eas deferebat[e], qui nichil carnium nec volatilium aedebat. Sed predictus Ragnaricus[f] temerario ordine easdem lemigas de manu hominis usurpavit pueroque[g] suo praecępit, ut, quando ora vescendi advenisset[h], eas ad comedendum diligenter prepararet. Et cum ora[i] prandii ante ipsum fuissent adlate, mox[k] ut ex eisdem lemigis in ore posuit, ita factum est, ut neque gutture[l] neque ore proicere valeret et nimis anxius anxiaretur, ita ut guttur eius vel[m] capud tumesceret. Sic[n] unus ex pueris inquiens ait, quod pro lemigis, quas homo ad virum Dei deferebat[o], ex hoc male pateretur. Tunc supradictus[p] Ragnaricus aequum suum, quem sedere consueverat, magna[q] cum celeritate sternere praecepit et[r] per[s] unum ex pueris suis ad famulum Dei Pardulfum quantocius[t] direxit et ita precepit, ut prostratus suis[u] pedibus deoscularetur, veniam[v] deprecans, ut culpam, quam in eo commiserat, relaxaret hac pro eo Domini misericordiam exoraret. Et[w] cum homo ante virum Dei advenisset[x] et cuncta retulisset, tunc[y] vir Dei hilarissimo vultu et quasi subridens dixit: 'O fili, semper cf. Prov. 29, 6. contrarii[z] contra precepta iusticie, ut[a] Dominus dixit, non evadent laqueos iuste vindicte[a]; nos autem, etsi in magnis tribulacionibus positi sumus, tamen ad[b] conditore[c] nostro non[d] sumus omnino despecti. Vos autem quomodo debetis[e] erogare propria, qui[f] rapitis aliena[1]?' Et continuo, nihil[g] moras agens oratorium ingressus, pro eo Domini misericordiam diutissime exoravit[h] et oleum benedictum manibus[i] suis cum aquam sanctificatam eidem dedit. Et cum homo ad eundem Ragnaricum reversus fuisset, et oleo sancto[k] perungeretur et aquam in os[l] posuisset, predicte[m] lemige cum magno strepitu ingentique dolore per os redierunt, et ita sanus factus[n] est homo. Rursumque[o] post multos dies crebro ad virum Dei veniens, gratias agens[p], confitendo peccata sua laudem[q] dabat Deo.

(10). Aliud quoque fertur miraculum, quod per eum Dominus operatus est ad[a] laudem sui nominis. Dum quadam die solus sine fratribus resideret, claudus cf. Act. 3, 2. quidam Marcellus nomine, qui ab utero matris sue, calcaneos erentes[2] renibus,

Capp. 9. 10. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 9. a) que *om.* 2*a*. *b*. *II*. b) eo 2*a*. *b* (*non* 3. *II*). c) deferret 2*a*. *b*. d) conf. dixit 2*b*; confessus est dicens 1. e) defferret 1. f) Ragnarius 2*a*. g) et puero 2*a*. *b*. h) veniret 2*a*; venerit 2*b*. i) o. p. *om.* 2*a*. *b* (*non II*). k) priusquam ex eis (cęcis *pro* ex eis 2*a*) in os posuisset 2*a*. *b* (*non II*). l) *ita* 1 *et similiter II*; guttur possent ingredi neque ex ore proici et sepius anxius vexaretur 2*a*; gutture — ita ut *om.* 2*b*. m) et 1. n) Tunc 1. *II*. o) deferebat (?) *corr.* deferebat (ex *om.*) 1. p) s(a)epedictus 2*a*. *b*. q) m. c. cel. *om.* 2*a*. *b*. r) e(t *in ras.*) 2*a*. s) *om.* 1. *II*. t) *om.* 2*a*. *b*; *cf. p.* 33, 12. u) suis (*corr. e* susis) pedes 1. v) *ita recte* 1 (*cf. p.* 34, 31); veniamque deprecaretur pro culpa, quam in eo comm., ut relaxaretur ac 2*a*. *b*. w) Cumque isdem puer ante 1; *cf. l.* 21. x) adstitisset 1. y) (tunc *om.*) vir quoque Domini hil. 1; *cf. p.* 31, 2. z) contraria sunt impiis praec. 2*a*. *b*; contrarii praeceptis *II*. a) ut — vindicte *om.* 2*a*. *b*. *II*. b) *corr.* a 1, *et ita* 2*a*. *b*. *II*. c) conditione nostra 2*a*, *corr.* d) o. n. s. 2*a*. *b*. e) (deb. *om.*) erogabitis 1. *II*. f) dum 2*a*. *b* (*non II*). g) nullas m. (mores *pr. m.*) 1. h) oravit 2*a*. *b*; *cf. l.* 14. i) b. et aquam man. suis (sanct. e. *om.*) dedit 2*a*. *b*. k) (s. *om.*) cum perunxisset 2*a*. *b*. l) ore 1. m) easdem lemigas, unde ingressae fuerant, cum m. str. (i. q. d. p. os *om.*) 2*a*. *b* (*non II*). n) *om.* 2*b*. o) Rursusque multis diebus 2*a*. *b*. p) agebat 1. *II*. q) que *add.* 1.

Cap. 10. a) ad l. s. n. *om.* 2*a*. *b*.

mansurum ineunt' (*Adonis Chron., SS. II,* 319; *cf. Ann. Mettenses a.* 735. 742, *ed. B. de Simson p.* 28. 33), *atque deinceps vivo Karolo Chunoaldus Aquitaniam 'per permissum' Karoli regebat* (*infra c.* 21). *Cf. Breysig, 'Karl Martell' p.* 75 *sq.*; *Mühlbacher, Reg. I*², *n.* 39 *e. f.* 1) *Cf. Gregorium M., De pastorali cura III,* 20: Hinc ergo colligendum est, quanta damnatione plectendi sunt, qui rapiunt aliena. 2) *I. e. haerentes, adhaerentes.*

nihil[a] aliud nisi cum scabellis[b] gradiebatur[1], ad eum veniens, rogare eum[c] coepit, ut pro restauracione suorum[d] gressuum Dominum exoraret. Tunc vir Dei respondens ait: 'O nate, ista virtus apud beatum Petrum apostolum fuit, quando ad portam[e] templi claudum invenit[f], et ab eo stipendia vivendi postulabat; tunc[g] beatissimus Petrus respondens ait: *Argentum et aurum non est mihi: quod autem habeo,* Act. 3, 6.
hoc tibi do. In nomine Iesu Christi surge et ambula! O qualem[h] miraculum, fili[i]! Dum victum corporale[k] quereret, ab[l] apostolo sancto proprio restitutus est gressu[m]; nos autem, fili[n], inusitatum habemus istud[o] miraculum. Nam[p] recordati sumus, quia Dominus discipulis suis pollicitus est, dicens: *Si abueritis fidem ut granum* Matth. 17, 19.
sinapis[q], *dicetis monti*[r] *huic: Transi hinc, et transibit, et nichil inpossibile erit vobis.* Tu autem, fili[n], adquiesce consilio meo et vade ad fontem meum[2], quem ego construere rogavi, et nudatum corpus tuum ex ea aqua ablue[s] et deinceps ex aqua benedicta totum[t] corpus tuum leni et eadem nocte in oratorio[3], quod[u] est in honore sancti hac[v] beatissimi Silvani martiris[4], tota nocte pervigila[w], et nos cum fratribus pro restauratione gressuum tuorum Domini misericordiam exoremus[x]'. Et cum ita factum esset et isdem claudus intempesta[y] noctis vigilaret, paululum gravatus a[z] somno obdormivit[a], et mox vocem vehementer[b] quam poterat emittens[c] et rursum se erigens ad craticulas[d, 5], ubi fratres ad psallendum se supponere soliti sunt, manibus amplexatus[e] est. Tunc presbyter, custos cellulae eius, Landolenus[f] nomine evigilans[g], aperto ostio oratorii[h] ingressus, diligenter inquirens[i], quidnam sit[k], quomodo taliter obvenisset; ad[l] quem predictus Marcellus respondens dixit, quod vir Dei Pardulfus eum per humeros suos manibus complexatus sit et rursum[m] elevatus esset. Tunc presbiter prosternens se in oracione[n], cum lacrimis glorificans[o] misericordiam Domini salvatoris nostri, qui talia per servum suum operatus[p] est miraculum, et ita sospes factus est, ut in crastinum, relictis scabellis[q], propriis gressibus ad virum Dei pervenit[r].

Cap. 10. 1. *2a. b.*

Cap. 10. a) habebat, qui non aliter *pro* n. al. 1. b) scamellis *2a. b (non II).* c) *om. 2b.* d) sui gressus *2a. b*; *cf. l.* 15. e) *ita 2a. b. II cum Act.* 3, 2; portas 1. f) invenerat *2a. b (non II).* g) cui 1. *II; cf. l.* 2. h) quale *2a. b. II.* i) *om. 2a. b. II.* k) *ita 2a. b*; corporalem 1. *II.* l) stabilitatem pedum recepit *pro* ab — gressu *2a. b.* m) *m. al. corr.* gressui 1. n) filii 1, *corr.* o) m. i. *2a. b*; hoc m. *II.* p) set tamen recordamur, quia 1. q) synapis *2a.* r) h. m. 1 *(non Vulg.).* s) ablu:e, *ras.* g 1. t) *ita 2a. b (cf. p.* 34, 15. 35, 26*)*; hoc itidem reitera *pro* t. c. t. leni 1. u) cui *pr. m.* 1. v) ac *2a. b.* w) vigil:a, *ras.* i *2a*; vigila *2b. II.* x) exorabimus 1. y) intempestae *2a, corr.*; int. nocte 1. z) assomno 1. a) o(bd *in litura*)orm. *2a.* b) vehementem *2a. b.* c) etmittens 1, *corr.* d) er., grados, ubi fr. ad ps. stare consueverant, man. 1. e) amplectitur. Tunc 1; *cf. l.* 22. complexatus. f) Bland. *2a. b*; L. n. *om. II.* g) et *add. 2a. b.* h) *corr.* oratorium *2a.* i) inquirebat 1 *(non II).* k) (sit q. t. *om.*) evenisset 1. *II.* l) Sed praed. *2a. b.* m) r. (rursus *2a*) elevasset. Tunc *2a. b.* n) orationem *2a. b (non II).* o) glorificabat 1 *(non II).* p) operari dignatus est. Et *2a. b*; operabatur. Et *II; cf. p.* 30, 26. 34, 9. q) scamellis *2a. b (non II).* r) pervenerit 1; venerit *II.*

1) Nisi aut alius eum portaret aut ipse cum ligueis scamnellis manibus et genibus reptaret *Vita III, c.* 7 *(Catalogus Parisiensis II,* 371*).* 2) Ad fontem qui dicitur Pardulphi *ib.* 3) Basilica *Vita II.* 4) Iuxta fontem posito *addit Vita III, c.* 7. *Silvanus martyr quidam prope Waractum Acitoduni (hodie Ahun, dép. Creuse, arr. Guéret) passus esse dicitur; cf. AA. SS. Oct. VII,* 2, 822 *sqq. et ea quae de sanctis Silvanis disseruit H. Delehaye, Analecta Bollandiana XXV,* 1906, *p.* 158—162 *(inprimis p.* 162*).* 5) *Polycandeli species in formam cratis efficta. Cangius.*

(11). Godolaicus[a, 1] quidam faber ex Lemovecas[b] civitate, arreptus a demone[c], vinctus catenis collum[d] vel[e] brachiis, cum duobus ductoribus, unus[f], qui praeibat, et alius, qui retrorsum traheret, quia, quemcumque adprehendere potuisset, aut manibus trucidaret[g] aut dentibus laniaret. Statim cum ad ominem[h] Dei fuisset aductus[h], multis conviciis vel[i] increpacionibus virum[k] Dei exprobrans, dicens latronem, falsatorem, inpostorem[l]. Tunc vir Dei, omnia pacienter ferens, cybum et potum ei dare precepit. Mox[m] oratorium ingressus, pro eo Dominum exoravit et per alicos[n] dies secum fecit[o] demorari et ita sanum factum, unde venerat, remisit.

(12). Alii quidem[a] duo homines[b] Centulus[c] nomine et Benedictus, demonibus repleti, ad eum perducti sunt[d], quos suis orationibus similiter ab[e] obsidentibus demoniis liberavit Pardulfus vir Dei[e].

(13). Domolinus[a] quidam[b] nomine ex[c] Wasconia[d], qui lumen oculorum amiserat et raucitate guturis in[e] tantum gravabatur, ut[f], nisi ad aurem alicuius os suum propinquaret[g], nichil quod loqueretur[h] intellegere quispiam poterat[i], protinus, ud[k] ad eum perductus est, et lumen oculorum recepit et linguae loquendi restauravit[l] officium.

(14). Et[a] aliut[b] non tacebo miraculum[c], quod per eum Dominus ostendit mirificum[d]. Paraliticus[e] quidam, qui per quinquennium[f] in porticum[g] sancti Martini confessoris Turonorum[h] iacebat[i], qui nec manus ad os ducere potuit nec in aliut[k] latus declinare valuit[l], vox[m] ad eum in somnis apparuit[n], dicens: 'Surge et cicius propera[o] Lemovecensem urbem et virum Dei Pardulfum invenies, hac[p] per eum tibi Dominus tribuet sospitatem'. Et cum semel[q] vel tercio ei revelatum fuisset, uni ex monachis monasterii ipsius omnia indicavit; et[r] predictus monachus domno Audelando[s] abbate[2] omnia retulit, quod[t] per visum paraliticus[u] viderat.

Capp. 11—14. 1. 2*a. b.*

Cap. 11. a) Wodolaicus 3. b) *ita* 2*b*; Lemovetas 2*a*; Lemovicense 1. c) d(a)emonibus 2*a. b*; demonio *II.* d) collo 2*a. b.* e) et 1. *II.* f) uno trahendo precedente alteroque retrorsum retraente, huic viro Dei Pardulfo est presentatus; qui quecumque appr. poterat 1. g) crudeliter sauciabat aut dent. laniabat. Cum vero ad 1 *et ita fere II.* h) *ita pr. m.* 1. i) et 1 *(non II).* k) incr. eum exprobrabat, latr. 1 *et similiter II.* l) *ita* 2*a. b cum Vita III, c.* 8; persecutorem (dicens *m. al. add.*) 1. m) Deinde 1 *(non II).* n) aliquantos 2*a. b*; aliquot *II.* o) d. f. 1.

Cap. 12. a) quidam 2*b.* b) homnes *pr. m.* 1; *om.* 2*a. b.* c) Centullus 2*a. b (non 3). II.* d) (s. *om.*) qui 2*a. b (non II).* e) liberati sunt *pro* ab — Dei 2*a. b*; a demonibus liberavit *pro iisdem II.*

Cap. 13. a) *ita (sed* omo *in litura* 2*a)* 2*a. b*; Demolenus 1. 3; Domolenus *Vita III, c.* 9; Dolomenus *II.* b) qu. *om. et* nom. *bis scr., sed eras.* 2*b.* c) *om.* 1 *(non II).* d) Wascania 2*a. b.* e) in t. *om.* 2*a. b. II.* f) qui 2*a. b.* g) *ita* 2*a. b*; aplicaret 1; apponeret *II.* h) loquerereretur *pr. m.* 1. i) posset 2*a*; potuisset 2*b.* k) *ita* 1. l) *ita* 1; restauratur 2*a. b*; recuperavit 3.

Cap. 14. a) *ita* 2*a. b. II; om.* 1; *cf. p.* 34, 9. b) *ita* 1. c) *om.* 2*a. b. II.* d) *ita* 1; miraculum *II; om.* 2*a. b.* e) erat *add.* 1 *(non II).* f) quinque annos 1 *(non Vita II. et III).* g) porticu 2*a. b. II.* h) *ita* 1. *II*; Turonis 2*a. b cum Vita III, c.* 10. i) iacuit 1 *(non II).* k) alia *inter scr. corr.* aliut 1; aliud 2*a. b.* l) *om.* 2*a. b.* m) Ad quem vox in 1 *(non II).* n) *ita* 2*a*; commonuit 2*b*; facta est *pro* app. 1. *II.* o) Lemovicensem u. pr. 1. p) et 2*a. b. II.* q) ei *add., sed eras.* 1. r) ind., pr. vero mon. 1 *(non II).* s) *ita* 2*a. b* (*ubi* abbati); Aulando abbati 1. *II.* t) que 1. *II.* u) *om.* 2*a. b.*

1) Godo quidam faber *Vita II.* 2) *Autlandus abbas coenobii S. Martini Turonensis inter praedecessores Hitherii et Fredegisi abbatum a.* 775. *et* 844. *in chartis Karoli M. et Karoli*

Venerabilis autem[a] vir Dei[a] prefatus abba[b] ei[c] asellum dare precepit et[d] duos famulos in[e] comitatu eius ire iussit[e], qui eum ad virum Dei perducerent. Et cum ad eum pervenisset, signum crucis super eum inponens[f], et post paucos dies sanus effectus[g], unde venerat remeavit[h].

(15). Alio namque tempore, cum Ismahelitarum[a. 1] gens Pectavensem[b] urbem 732.
fuissent[c] ingressi[2], et precelsus maior domus[d] Carolus[3] cum Francorum cuneo[e] ad debellandum eos venisset et[f], devicto proelio hostem prosternens, spolia capiens[g. 4], captivos revocavit, sic quam plures ex eadem gente Ismahelitarum[g*] fugam arripuerunt[h] et, per[i] quae loqua revertebantur, quemqumque[k] hominem christianum inveniebant[l], trucidabant[m] et, ubicumque monasteria aut loca sancta obviassent, igne[n] concremare nitebantur. Sicque divulgatum est, quod ad monasterium viri Dei Pardulfi[o] quantocius[p] properarent. Et[q] cum haec famulus Dei audiens[r], dicebat fratribus: 'Filii[s], si venerint ad ianuas[t] monasterii, cibum et[u] potum eis prebete, quia de[v] itinere fatigati sunt'. Quid putas, qua karitate erat[w] ignitus, qui paganis bellatoribus aepulas preparare[x] nitebatur? Tunc fratres predicti monasterii, qui eum[y] undique adsistebant vel ministrabant, plaustrum[z] preparatum et opertum velis adduxerunt, ut eum[a] heremi loca perducerent[b], ut[c] a gente nefandissima non periclitaretur; sed[d] vir Dei, armatus Spiritu sancto, nullatenus consenciens[e] peticioni eorum, dicens[f], numquam se ex eodem loco esse egressurum usque a[g] finem vite. Tunc[h] omnes fratres, qui illic aderant, fugati sunt, nisi[i] vir Dei[k] solus[l] remansit intrepidus et unus ex[m] famulis caeteris[n] deterior Eufrasius nomine remansit[o] occulte, ut eius finem videre potuisset. Et cum iam ad portam monasterii[p] eminus adpropincarent[q], predictus Eufrasius ad virum Dei occurrens[r]

Capp. 14. 15. 1. 2*a. b.*

Cap. 14. a) *om.* 2*a. b.* b) abbas 2*b.* c) as. ei 2*a. b.* d) duosque 1. e) in — iussit *om.* 2*a. b.* f) inposuit atque post 1 *(non II).* g) factus est 1; sanum effectum *II; cf. p.* 40, 18. h) rediit 2*a. b.*

Cap. 15. a) Ismaelitana 1; *cf. l.* 8. b) Pictav. 1. 2*b.* c) fuisset ingressa 1. d) *corr.* domnus 2*a*; dominus *corr.* domnus 1. e) cū eo *pr. m.* 1; cum cuneis Fr. 2*a. b.* f) factoque *pro* et d. 3; ut *pro* et — prosternens 1. g) caperet, capt. revocaret, quam 1. g*) Hismaelitharum 1. h) arripiunt 1. i) unde *pro* p. q. l. 2*a. b.* k) *ita* 1. l) invenissent 1 *(non II).* m) truciadabant 1, *corr.*; *om.* 2*a. b.* n) igni concremabant. Ita div. 2*a. b.* o) Pardulfum *pr. m.* 1. p) (qu. *om.*) pervenirent 2*a. b.* q) Cumque hoc famulo Dei nunciatum fuisset, fratribus dixit 1. r) audiret 2*b.* s) Fili 2*b*, *corr.* t) *ita* 2*a. b*; ianuam *II;* valvas 1; *cf. p.* 34, 1. 5. u) vel potum *II*; potumque 1. v) ex 1. *II.* w) esset 2*a. b.* x) preparere *pr. m.* 1; praeperare 2*b.* y) ei 1. *II.* z) plaustum 1. a) *ita* 2*a*; ad *add.* 1. 2*b. II.* b) perduceret 2*a*, *corr.* c) ne (*infra om.* non) 1. *II.* d) dum *add.* 2*b.* e) consentire 2*b.* f) dixit 1; *cf. p.* 27, 18. g) *ita pr. m.* 1; ad 2*a. b. II.* h) Omnes tunc 2*a. b.* i) *ita* 2*a. b*; sed 1. 3. *II.* k) Hic *add.* 2*b.* l) *ita* 1. 2*b*; rem. solus 2*a. II.* m) (ex *om.*) famulus 2*a. b (non II).* n) *corr.* det. caet. 1. o) occultatus rem. 2*a. b.* p) (mon. emi *pr. m. in litura*)nus 2*a.* q) *ita* 1 (*sed* approp.). r) cucurrit dicens 1; cucurrit ad v. Dei, dicens *II.*

Calvi commemoratur (MG. Dipl. Karol. I, 140, *n.* 97; *Bouquet VIII,* 453*), neque dubium est, quin nomen Audolandi restituendum sit pro Widolando abbate 'de basilica S. Martini Turonicae civitatis', cui Gundoson quidam a.* 733. *possessionem 'sitam in pago Brisigausinse' vendidit (Gallia christiana XIV,* 1856, *instrum. col.* 6*). Anno* 734. *iam Teutsindus successerat, monasterio Fontanellensi eo anno praefectus (Gesta abb. Fontanell. c.* 10, *ed. Loewenfeld p.* 29*).*

1) Gens Sarracena *Vita II.* 2) *Cf. continuat. Fredegarii c.* 13 *(SS. R. Merov. II,* 175*):* usque Pectavis profecti sunt, basilica sancti Hilarii igne concremata. 3) Gloriosus rex domnus Karolus maior *Vita II;* gloriosus rex Francorum Karolus *Vita III, c.* 11. 4) *Cf. infra p.* 50, *n.* 2.

dicebat: 'Pater, ne desinas ab oracione, quia ianuas monasterii iam[a] iamque appropincant'. Tunc vir Dei, non suae[b] mortis discrimen metuens, sed coenobii sui[c] caulae[d] sollicitudinem gerens, continuo in oracione[e] prostratus, Dominum exoravit, (cf. Ps. 67, 31.) dicens: 'Contere eos, Domine, et dissipa gentem belligerantem[f] et non sinas hodie ianuas monasterii huius[g] ingredi'. Repente omnes in uno[h] cuneo conglobati et nimio terrore concussi, suis ad[i] invicem linguis conloquentes, diutissime steterunt et viam[k] quam profecturi erant perexerunt. Et famulus Dei permansit[l] ovans atque intrepidus.

(16). Et[1] aliud non tacebo miraculum, quod per eum Dominus operatus est. Bobolenus[a] quidam[b] nomine[c] ex Arvernico[d] pagum[e] ad eum veniens, de[f] eius aqua ampullam plenam signo crucis roboratam detulit, ut eam pro salute sua suorumque omnium domesticorum vel egrotancium[g] secum[h] semper haberet; quam[i] supra torum[k] suum, in[l] quo quiescebat, pependit. Quadam vero die egrotantes[m] ad eum venientes, rogare[n] ceperunt, ut pro caritatis gratia ex eadem aqua ad potandum[o] vel ad liniendum paululum pro reparacione corporis eorum[p] daret. Sed prefatus homo, eorum[q] rennuens peticione, nichil[r] eis[s] dare voluit. Altera vero die

1	2
quidam frater suus ad eum veniens, rogare cepit, ud de eadem sanctificata aqua aliquid causa ei necessitatis tribueret. Ilico autem[t] prefatus Bobolenus ad locum, quo ampullam pependerat, adiid: eam subito in stratu omni ex parte firmissime clausam cecidisse repperit. Unde et merito accidit, ut, qui se petentibus largire neglexerat, nec sibi nec fratri quippiam aliquid ympertiri potuisset;	ad stratum suum veniens, os ampullae in pariete pendentem repperit[2] et ampullam cum aqua perclusam in stratu suo repperit, et qui aegrotantibus dare neglexit, ad suum opus ex ipsa aqua nihil habere potuit;

et continuo pavens[u] cum magna reverencia vel[v] timore ampullam cum aqua ad virum Dei detulit[w], veniam deposcens[3], ut culpam qam[x] admiserat[y] relaxaret[z].

Capp. 15. 16. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 15. a) imminent *pro* iam iamque appr. 2*a*. *b*; (ian. mon. *om.*) iam appropinquant *II*. b) suam mortem (discr. *om.*) 1. *II*. c) suę 2*a*. d) *om.* 1; *cf. p.* 27, 21. e) orationem 2*a* *b* (*non II*). f) bella gerentem 2*a*. *b*; belligerentem *II*. g) istius 2*a*. *b* (*non II*). h) unum cuneum coniuncti, caecitate conclusi (conculsi 2*a*), suis 2*a*. *b* (*non II*). i) ad i. *om.* 2*a*. *b* (*non II*). k) iter quod ceperant per(r)exerunt. Sic quoque fam. 1. *II*. l) *ita* 2*a*. *b*; intr. p. atque securus 1; *cf. supra p.* 26, 6. 33, 21.

Cap. 16. a) *ita* 1. 2*a*; Sobol. 2*b*. 3. b) n. qu. *corr.* qu. n. 2*b*. c) quidam *repetit* 1. d) Avern. 2*b* *et pr. m.* 1. e) *ita pr. m.* 1; territorio 2*a*. *b*. f) *ita* 2*b*; ven. et eius aquam 2*a*; ven., amp. aquae pl. signo cr. hab eo rob. accepit, ut 1. g) egrotancius *pr. m.* 1. h) semper secum 1. i) *om.* 2*a*. k) totum *pr. m.* 1; lectulum 2*a*. *b*. l) ubi *pro* in quo 2*a*. *b*. m) egroti 1. n) eum *add.* 2*b*, *post* cep. *add.* 2*a*. o) portandum 1, *corr.* p) *ita* 2*a*; *om.* 1. 2*b*. q) rennuens petitionem eorum 2*a*. *b*. r) nehil 1. s) eis donavit (don. eis 2*a*). Alt. 2*a*. *b*. t) in *add.*, *sed m. al. del.* 1. u) *om.* 1; *cf. p.* 35, 20. v) simul et *pro* vel 1; *cf. p.* 35, 20. w) *ita* 1 (*cf. l.* 11); defert (et *add.* 2*a*) v. poscens 2*a*. *b*; *fortasse fuit* deferens. x) *ita* 1. y) amis. 1. z) relaxare *pr. m.* 1.

1) *Caput* 16. *in Vita II. omissum est.* 2) Invenit os ampullae parieti adhaerentem, lectum vero suum totius laticis inutili perfusione madentem, *Vita III, c.* 12 (*p.* 374). 3) *Ib.*: Cognoscens igitur reatum suum, ad virum Dei cum verecundia rediit et, benedictionem alterius aquae flagitans, de cetero humaniorem se fore promisit.

(17). Arnulfus quidam iuvenis[1] inlustris[a] viri Chunoaldi principis[2]

1	2
annonamque[b] cuiusdam viduae indiscrete abstulit, nichilque verens, ante equm[d] suum ad comedendum posuit. At illa, nimio cum dolore proclamans, dicebat, quod femina	annonam cuidam viduae tollens et[c] ante caballum suum posuit ad comedendum. At illa proclamans dicebat[e], quod ancilla

viri Dei Pardulfi esset et nichil in[f] alimaentis anni[g] presentis amplius haberet.

	2
	Tunc[h] idem Arnulfus, nihil verens[i], eius annonam indiscrete abstulit et ante equum suum posuit.

Et[k] cum ille foras domum ipsius[l] fuisset egressus, oculi caballi ipsius[m], egressi a capite, in fronte ipsius[n] suspensi pendebant.

1	2
Predictus autem iuvenis reversus, annonam, quam ante aequm[d] suum posuerat, invenit intactam oculosque caballi	Sed[o] ipse Arnulfus reversus[p] invenit annonam intactam ante equum suum et oculos

prominentes a capite in[q] fronte suspensos[r]. Tunc hisdem iuvenis cum magna reverencia vel pavore eundem caballum[s] exutum[t] oculis ad virum Dei pertrahens[u],

1	2
confiteri pecatum suum studuit et, quod iestum fuerat, cicius indicavit. Mox vir Dei	et confitendo peccata sua omnia famulo Dei retulit, quae gesta erant. Sed vir[v] Dei beatus

Pardulfus fratribus, qui cum eo aderant[w], precepit, ut oculos caballi[x], de[y] eo egressi fuerant, suo in loco collocarent et aquam benedictam desuper linirent et[z] eos cum ligaminibus diligenter[a] adstringerent. Crastina vero die, facta oracione, lumen pristinum oculorum eidem[b] caballo restituit et predicto viro, cuius[c] fuerat, sanum reddidit et[d] culpam, quam in eo[e] deliquerat, libenter[f] indulsit.

(18). Aliut[a] quoque non reticebo miraculum, quod per eum Dominus operari dignatus est[a]. Liframnus[b] quidam, prepositus predicti monasterii, decreverat[c], ut in basilica beati[d] Albini confessoris, in[e] qua et beati viri corpus sancti

Cap. 17. 18. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 17. a) *ita* 3; illustris (inlustri 2*b*) v. Chunaldi 2*a*. *b*; (inl. v. *om.*) Hunaldi 1. b) annonam quomae*(?) corr.* annonam quae 1; que *om. II.* c) *om.* 2*b*. d) *ita* 1. e) quod anc. dic. viri 2*a*, *corr.* f) (in *om.*) alimenti 2*a*. *b (non II).* g) annis 1, *corr.* h) Tunc — posuit *habent* 2*a*. *b*. 3 *(non II); cum praecedentibus coniuncta ea exhibet* 1 *(cf. l. 4).* i) veritus 3 *(sed cf. cod.* 1 *supra l. 4).* k) Sed 1. *II.* l) eiusdem vidue 1. *II.* m) sui 1. n) *om.* 1. *II;* fuisset *add., sed del.* 2*b*. o) et *add.* 2*b*. p) *om.* (2*a*). q) in fr. *om.* 2*b*. r) suspensas. (Tunc h. iuv. *om.*) 2*a*. *b*. s) cabellum 2*b*, *corr.* t) sine 1. *II.* u) protrahens 2*a*. v) beatus vir Dei 2*b*. w) erant 1; *cf. p.* 33, 20. x) cabelli 2*b*. y) unde egr. f., remitterent et eius aquam 2*a*. *b*. z) eosque 1. *II.* a) (dil. *om.*) ad(s)str. Cr. die prist. lumen oc. restituit 2*a*. *b (non II).* b) ei:dem 1. c) cui 2*b*. d) culpamque 1. *II.* e) eum 2*a*. *b (non II).* f) remisit *pro* l. ind. 2*a*. *b (non II).*

Cap. 18. a) *ita II (cf. p.* 34, 9); ostendere *pro* operari 1; Aliut — dign. est *om.* 2*a*. *b*. b) *ita* 2*a*. *b*. 3; Litframnus 1. c) decrevit 2*a*. *b (non II); cf. p.* 27, 1. d) sancti 1. *II.* e) ubi postea c. sancti viri P. 2*a*. *b*.

1) Domesticus *add. Vita III, c.* 13. 2) Regis *Vita II. Est dux Aquitaniae (*735 — c. 745*); cf. c.* 9. 21 *(p.* 29. 38*).*

Pardulfi iacet humatum[a], gradus ligneos[b] faceret[c], et[d] inmensuratum[1] locum basilicae ipsius, cum carpentariis in saltum[e] perrexit;

1	2
preciso[f] quoque ligno plaustroque imposito, ad monasterium sunt reversi. Quod mensurantes invenerunt pedem et dimidium minus fore longitudinis quam debuerat breviorem[g]. Tunc isdem prepositus, scandalizatus atque nimio furore succensus, predictos carpentarios verberari precepit.	et factum solium plaustro inpositum ad monasterium perduxerunt, et iterum mensuratum[f*] pedem et dimidium mensura hominis breviorem. Tunc praepositus, multum scandalizans et iracundiae furore succensus, eisdem carpentariis disciplinam corporis[2] inponi iussit.

Tunc unus ex ipsis nimio[h] pavore perterritus, latenter[h] ad virum Dei Pardulfum[i] fugitans[k] et flexis poplitibus ad pedes eius provolvens,

1	2
cuncta que acciderant indicavit. Tunc sanctus vir eundem prepositum ad se ilico arcessiri precepit, cumque venisset ad eum, dixit:	et cum ei gestum[3] indicasset rei, eundem praepositum coram se advenire praecepit, dicens:

'Fili, noli irasci neque iram perficere[l, 4], quia ira non[m] est mater virtutum, et nichil mali geras[n] in his pauperculis; sed expecta hac nocte, ut[o] in crastina aliud in silvam precidere faciant[p],

1	2
qui huic diligenter utilior videatur fore'. Inlucescente autem die, cum predicti lignorum artifices lignum decertarent[6], pedem et dimidium ultra mensuram, quam necesse haberet[q], invenerunt. Qui quod supererat precidentes, in predicta basilica sancti eiusdem confessoris Albini ad testimonium illud appenderunt. Unde usque in presens tempus typo cartano laborantibus vel dentium dolorem abentibus mira redditur salus[s, 8].	aut ipsum diligenter supponere[5]'. Post haec verba crastina die diluculo iterum mensurantes, invenerunt similiter pedem et dimidium longiorem. Quod lignum praecisum, quod adbreviatum fuit, hodie ad testimonium in eadem basilica adpenderunt; quem et[r] multi ex eodem ligno a typo quartano vexantes[7] vel dentium dolorem habentes sani efficiuntur.

Capp. 18. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 18. a) humanum *pr. m.* 1, *ubi* est *add.* b) *om.* 2*a*. *b* *(non II)*. c) facere 2*a*. d) *ita* 2*a*. *b*; Mensura autem *(om. II)* longitudinis accepta *pro* et — ipsius 1. *II.* e) silvam 2*a*. *b*. *II.* f) pr. qu. *in ras.* 1; Precisoque l. *II.* f*) *suppleas hoc loco* invenerunt *(cf. cod.* 1 *et l.* 25*), quod post* breviorem *add. Labbe (e codice* 2*b** *?)*. g) brevi^q^orem 1. h) *om.* 2*a*. *b*. *II.* i) *om.* 2*a*. *b*. k) fugiens flexisque popl. pedibus eius provolutus 1. l) perficias 2*a*. *b* *(non II)*. m) m. v. n. est 2*a*. *b*. n) facias pauperibus istis, sed 1. *II.* o) Crast. autem die aut alium in silva 2*a*. *b*. p) faciam 1. q) *m. al. corr.* haberent 1. r) *om.* 2*a*. s) saulus *pr. m.* 1.

1) *I. e. emensuratum, emensum.* 2) *Ita sine dubio recte codices* 2. 3) *Ita recte* 2; *cf. supra p.* 25, 1: gestas miraculorum. 4) *Cf. Regulam Benedicti c.* 4: iram non perficere. 5) *Cf. supra p.* 31, 18. 6) Mensurantes *codex* 2 *et supra l.* 6. *etiam* 1, *quod quomodo verbo 'decertare' significari possit non assequor.* 7) *Ita (= vexati) recte; cf. SS. R. Merov. IV*, 90, 9. *V*, 355, 16. 8) *Vita II:* Unde usque in presens tempus idem lignum aqua vel vino abluitur et febricitantibus datur, ut sanentur; qui meritis beati viri Pardulfi, valitudine curata, sanitati restituuntur.

(19). Aunarius quidam vir, qui dentium dolorem graviter paciebatur, ad eum veniens, et[a] locum doloris eius manibus contingens et salivam ex ore suo in[b] palmam eius expuens, precepit, ut digito suo intingueret[c] et loca dentium[d] doloris liniret[e]; set predictus Aunarius, superbia tumidus, fastidioso more de palma[f] sua sputum[g] latenter proiecit[h]. Et[i] cum per portam ipsius[k] monasterii foras[l] egrederetur, caballus eius in terram cadendo[m] ruit eumque graviter[n] precipitavit et coxam illius minutissime fregit[o]; et aliorum manibus ad ospicium deportatus, prope[m] annum[p] aegrotavit et vix ad[q] sanitatem pervenit.

(20). Unum[a] autem fertur miraculum, quod per eum divina operata est clemencia, et multi supersunt, qui ipsum viderunt[b] miraculum. Homo quidam ex pago[c] Biturico[1], Leodulfus[d] nomine, ad eum[e] veniens poposcerat, ut filium suum ad[f] baptismum fontis susciperet; et famulus Dei nihil denegans adque[g] hoc quod hab[h] eo pecierat[i] adquievit, elevatoque[k] infante ab eo de fonte, albis indutum deosculans, et[l] genitori suo ad[m] nutriendum commendavit, et genitor eius infantem ad propriam detulit domum. Genitrix namque illius[n] magno cum gaudio ad lactandum eum[o] suscepit[p] et in agitatorio[q], quod vulguo[r] berciolum[2] vocant[s], pannis constrictum posuit[t], et extenso[u] brachio, ut[v] moris est, agitare[w] nitebatur[x] et eum movere nullatenus praevaluit[y]. Undique conspiciens vel scrutans, si quippiam oppositum aut impedimentum haberet[y]; set cum nichil cuiuslibet[z] contrarietatis rei invenire potuisset, ilico[z] ad[a] se manum retrahens, stupere[b] demens et pavide cogitare coepit, quidnam[c] hoc[d] esset. Mox mirum in modum divino atque superno nutu quasi ad ominis[e] tactum per se isdem cepit agitare berciolus. Tunc predicta genetrix eius[f] vocat virum suum et[g] hoc indicat ei et vicinis undique manentibus hoc ostendit miraculum: veniunt et vident, glorificantes Deum. Quamdiu autem fuit infans in albis, numquam a[h] manu hominis fuit agitatus nisi[i] ex superno[k] motu. et[l] post paucos dies infans[m] animam quam susceperat[n]

Capp. 19. 20. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 19. a) (et *om.*) loca dol. eius tactu lenissimo tetigit 1. b) in — dig. suo *pr. m. in marg. suppl.* 1; (in p. eius *om.*) spuens praecepit, ut digitum suum 2*a*. *b*. c) *ita* 2*b*; intingeret 2*a*; intingens *Vita III, c.* 15; int. et *om.* 1. *II*. d) *om.* 1. *II*. e) *in ras.* 1. f) manu 1. *II*. g) *om.* 2*a* (*versu ex.*). *b* (*non II*). h) iecit 2*a*; iaecit 2*b*. i) E 1. k) eiusdem 1. l) (f. *om.*) progred. (proged. 2*b*) 2*a*. *b* (*non II*). m) *om.* 1. *II*. n) *om.* 2*a*. *b*. o) confregit aliorumque 1. *II*. p) integrum *add.* 1. q) vix pristine sanitati est restitutus (*corr. e* restututus) 1.

Cap. 20. a) Huius 2*a*. *b* (*non II*). b) viderunt 1. c) territorio 2*a* (*non II*); terrio 2*b*. d) *ita* 2*a*. *b*. 3; L. n. *om.* 1. *II*. e) virum Dei v. poposcit 2*a*. *b*. f) de sacro fontis babtismatis (*corr.* bapt.) dignaretur suscipere. Famulus quoque Domini nil 1. g) *m. al. corr.* den. ad illud quod 1; adque *om.* 2*a*. *b*. h) *ita* 1. i) petiit 2*a*. *b*. k) Quem susceptum albisque ind. 1. l) mox 1. m) tradidit ad nutr. Pater vero eius ad pr. eum detulit 1. n) eius cum m. 2*a*. *b*. o) *om.* 2*a*. *b*. p) suscipit 2*a*. q) agitario 2*a*. *b* (*non II*). r) vulgo 2*a*. *b*. *II*. s) *m. al. corr.* vocatur 1. t) imposuit 2*a*. *b*. u) extensa manu 2*a*. *b*. v) ut m. e. *om.* 2*a*. *b*; sicut m. e. *II*. w) agitere *pr. m.* 1. x) (nit. *om.*) sed eum 1. y) poterat. Tunc illa omni ex parte circumspectans, diligenter querere coepit, quidnam obsisteret adversitatis, quia moveri non potuisset *pro* praevaluit — haberet 1 *et similiter II*. z) rep(p)erit *pro* cuiuslibet — ilico 2*a*. *b*. a) *ita* 1 (*ubi* retradens); m. ad se retrahens 2*a*. *b*. b) pavida simul et stupefacta cog. 1. *II*. c) quinam *pr. m.* 1. d) *om.* 2*a*. *b*. e) ad manum hominis tactus per se agitari coepit berc. 2*a*. *b*. f) illius vocavit 1. *II*. g) cunctosque circumquaque vicinos, ut venientes miraculum viderent et Iesum dominum suis in mirabilibus glorificarent *pro* et hoc — Deum 1 *et similiter II*. h) n. est m. h. motus 1. *II*. i) *ita* 2*a*. *b*; 6 *litterae rasae sunt* (superno?) *pro* n. ex s. m. 1; sed semper, ut diximus, agitatus fuit motu sup. *II*. k) o *in litura* 2*a*. l) et *om.*, vero *post* paucos *add.* 1. m) *om.* 1. *II*. n) acceperat 2*a*; receperat 2*b*.

1) Turonico *Vita II*. 2) *Hodie Gall.* 'berceau'.

Domino[a] reddidit[b]. Et[c] postea genitor eius prefatum berciolum, quod onestiori[d] sermone filosophi[1] cunabulum vocant, in[e] domo sua pro memoria salutis appendit. 742. Et[f] cum moderno tempore Francorum cohortes predictam depopulassent[g] urbem et[h] cunctorum domos igne[i] cremassent[2], eandem[k] domum, in qua appensum[l] fuerat, nullatenus[m] cremare potuerunt nec quippiam eam vel parum exuri valuerunt.

EXPLICIT[n] VITA SANCTI PARDULFI[o].

ITEM[a] DE TRANSITU SANCTI PARDULFI.

(21). De[b] miraculis beati viri scribendo pauca perstrinximus[c]; nunc de eius transitu, prout Dominus per eius dederit intercessionem, dignum est, ut aliquid dicamus[b]. Beatus igitur Pardulfus, cum iam[d] ferme[e] octoginta aetatis suae degeret[f] annos, ea tempestate, qua praecelsus[g] atque inluster maiorum domus Karolus regeret[h] Franciam, inluster[i] quoque vir Chunoaldus regeret[k] Aequitaniam per permissum Karoli[3], praefatus[l] vir canicie quandore[m] splendidus, vultu angelico decorus[n], a bono opere nullo onere fatigatus, nulla gravidine[o] piger, nulla etate serus, nulla cecitate offensus, Dominum incessabiliter[p] deposcens[q], ut vite[r] huius cursum misericorditer finiri animamque suam cum predestinatis ad gloriam dignaretur collocari. Qui[r] mox dolore membrorum adtactus, ad lectum reddiit[s], 737, Oct. 6. septemque dierum[t] carnis affliccionem ferens, adveniente autem[u] dominica die, defectu[v] corporis[w] vicinam[x] mortem inminere adsignans, se[y] paululum obdormivit. Et[z] cum a[a] somno evigilasset, ait ad[b] fratres, qui undique adsistebant ministrantes ei[c]: 'Cuius tubam vociferantem ad portam monasterii hac ora audivi[d]?' At illi cogitantes, quod sensum[e] loquendi caruisset, respondentes[f] dixerunt: 'O pater sante[g], quid', inquiunt[h], 'talia loqueris? Quia[i] numquam te verba insana[k]

Capp. 20. 21. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 20. a) *om.* 2*a*. *b*. b) red dit 1. c) Pater vero eiusdem infantuli (infantis *II*) pr. 1. *II*. d) honesto 2*a*. *b*; honestius (s. *om.*) *II*. e) pro m. sal. in d. sua pependit 2*a*. *b*. f) Et com 2*b*; Cum vero modernis temporibus gens Franc. pr. 1. *II*. g) depopulasset 1 *(non II)*. h) cunctorumque 1. *II*. i) igni 2*a*. *b* *(non II)*. k) hanc 2*a*. *b*; eam *II*. l) erat cunabulum app. 2*a*. *b* *(non II)*. m) nequaquam cr. potuit, sed nec p. qu. exuri (val. *om.*) 1. n) *subscr. et praescr. om.* 2*b* *(versibus duobus vacuis relictis)*. 3. o) episcopi et confessoris *add.* 2*a*.

Cap. 21. a) *ita* 1; Incipit transitus eiusdem *praescr.* 2*a*. b) De — dicamus *om.* 2*a*. *b*; per eius *et* intercess. *et* est ut *om.* *II*. c) perstinximus 1. d) in *add.* 2*b*. e) *corr.* fere 2*a*. f) ageret 1; duceret *II*. g) excellentissimus dominus *pro* pr. a. inl. m. d. 1; rex *pro iisdem II*. h) imperabat Francie 1. *II*. i) *ita* 2*a* (*ubi* Chunaldus). 2*b* (*ubi* Chunoldus). 3; atque Unaldus vir clarissimus 1. k) *ita* (*sed* Aquit.) 2*a* (*om.* per). *b*; ex permissu eiusdem K. Aequit. regebat 1. l) *ita* 2*a*. *b*. *II*; pr. v. *om.* 1. m) candore spl. 2*a*. *b*. *II*; quandoris splendido 1. n) *ita* 3. *II*; chorus *m. al. corr.* choruscus 1; *om.* 2*a*. *b*. o) gravitudine 2*a*. *b* *(non II)*. p) *om.* 2*a*. *b* *(non II)*. q) *ita scripsi;* poscens 2*a*. *b*; deposcebat 1. *II*. r) eius finem remunerari iuberet *pro* vite — Qui 2*a*. *b* *(non II)*. s) *ita* 1. t) *ita* 2*a*. *b*; diebus *II*; spacio *add.* 1. u) *om.* 1 *(non II)*. v) def(e *in ras. maiore*)-ctu 1; defectum 2*a*. *b*; defectus *II*. w) co[r]peris *pr. m.* 1. x) vicina morte imminente 2*a*. *b*. y) *om.* 1. z) Cumque 1. *II*. a) assomno 1; a sunno 2*b*. b) (ad *om.*) fratribus 1. *II*. c) eius *(?) pr. m.* 1. d) audivi: 1. e) sensu *II*; mente 2*a*. *b*. f) *om.* 1 *(non II)*. g) *ita* 1. h) insane *pro* i. t. 2*a*. *b* *(non II)*. i) *om.* 1. *II*. k) *corr.* insania 1 *et ita II*; *om.* 2*a*. *b* (*cf. n.* h).

1) Grammatici *Vita II*. 2) *Franci a.* 742. *contra Chunoaldum profecti,* usque Beturgas urbem accedunt, suburbana ipsius igne conburent, Chunoaldo duce persequentes fugant *(Fredegarii contin.* c. 25, *SS. R. Merov. II,* 180*)*. *Cf. Hahn, 'Jahrbücher d. Fränk. Reichs* 741—752*', p.* 20 *sqq.; Mühlbacher, Reg. I*², *n.* 44*a*. 3) *Cf. supra p.* 29, *n.* 5.

frustra loquentem[a] audivimus'. At ille respondens ait: 'O nati[b], ego non insanio; sed illam tubam, quam inluster[c] vir Eudo[d. 1] ad significandum[e] prelium tubari consuevit, ipsam[e*] vociferantem audivi'. Quod[f] illi audientes, patenter intellexerunt[g], quod corus angelorum eius esset[h] animam suscepturus atque ad[i] etera caelorum penetraturus, dicente beato Paulo: *Quoniam ipse Dominus in iussu et in voce archangeli et in tuba Dei*[k] *descendet*[l] *de celo.* 737, Oct. — 1. Thess. 4, 15.

(22). Presbiter[a] quidam Scubilius[b] nomine, dum[c] haec agerentur, in domo altera caligas eius[d], quas isdem[e] vir beatus operatus fuerat, pedibus suis[f] lacrimabiliter[g] dolendo et durissimis se ipsum afficiendo lacmentis nitebatur imponere. Tunc vir Dei voce[h] qua poterat ait: 'Filii[i], quis enim[k] est, qui caligas meas[l] contingit[m] vel pedibus suis imponit?' Fratres vero[n], requirentes eas, in alteram[o] domum invenerunt prefatum presbiterum desuper lacmentantem[p].

(23). Et turbae[a] monasterii illius, vespertinis peractis, multi[b] cyrca lectulum[c] eius flentes circumstabant[d] atque nimio cum dolore dicebant: 'Heu, grex derelicte[e]! Qui[f] nos queat[g] a vipereis morsibus abstrahi[h], aut[i] quis nos de sevientibus[k] luporum dentibus liberare, relicto pastore? Cur nos, pater bone, derelinquis[2]? Vel ubi iam[l] ultra tuam queremus angelicam doctrinam, aut[m] qualem[n] dabimus responsum pro te, et quem respiciemus ad[o] locum basilice, ubi semper[p] stare consueveras? Sine[q] te quis est qui non lugeat de monitis tuis? Vel qualem reddemus responsum infirmis, quando ad[r] te venerint[s] ad requirendum?' At ille vix et[t], ut poterat[u] loqui, divinis[v] eos exortans[w] sermonibus, ait: *'Viriliter agite'*, Ps. 30, 25. inquid, *'et confortetur cor vestrum,* et expectate Dominum et inluminamini[x] et facies cf. ib. 26, 14. vestre non confundentur. Et nihil vobis deherit[y], si timueritis eum[z], et non cf. ib. 33, 13. privabit bonis omnibus[a] ambulantes in innocencia. ut merito audiatis illam[b] desi-

Capp. 21—23. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 21. a) loqui 2*a*. *b* *(non II)*. b) nate 2*a*. *b* *(corr.)*. c) *ita* 2*a*. *b*; preclarus 1. 3. *II*. d) Euto 2*a*. *b*. e) *ita* (*sed* turbari 2*a*) 2*a*. *b*; ad belligerandum sonare consueverat 1. *II*. e*) *om.* 2*a*. *b* *(non II)*. f) Q. i. a. *om.* 2*a*. *b*. g) intellegendum est 2*a*. *b*. h) esse an. susc. 1; suscepit an. 2*a*. *b*. i) (ad *om.*) aethera (c. *om.*) penetrasse non dubium est, dicente 2*a*. *b*; ad celum duceret eam, dicente *II*. k) de *pr. m.* 1. l) descendit 2*a*.

Cap. 22. a) vero *add.* 1 *(non II)*. b) *ita* 1. *II*; Scopilius 2*a*. *b*. 3. c) dum h. ag. *om.* 2*a*. *b*. *II*. d) eius cal. *II*; eius *om.* 1. e) ipse *pro* i. v. b. 2*a*. *b* *(non II)*. f) ssuis 1. g) imposuit et desuper cum lacrimis vel lamentis durissime flebat. Tunc 2*a*. *b* *(non II)*. h) v. q. p. *om.* 2*a*. *b* *(non II)*. i) *corr.* fili 1, *et ita* 2*a*. *b* *(non II)*. k) *om.* 2*a*. *b*. *II*. l) mea 1, *corr.* m) contigit — imposuit 2*a*. *b* *(non II)*. n) *om.* 2*a*. *b* *(non II)*. o) alia domo (d. al. 2*a*) 2*a*. *b* *(non II)*; *cf. l.* 7. 8. p) lament. 2*a*. *b*. *II*.

Cap. 23. a) lacm. et turbam mon. cum eo. Vesp. autem oris iam transactis 1. b) *om.* 2*a*. *b*. c) lectum 1. d) steterunt, dicentes *pro* circumst. — dicebant 2*a*. *b*. e) relicte 2*a*. *b* *(non II)*. f) Quis 1 *(non II)*. g) poterit 1. *II*. h) abstrahere 2*a*. *b*. *II*. i) *om.* 2*a*. *b* *(non II)*. k) sevien|::tibus *(ras.* en*?)* 2*b*; de faucibus lup. quibit (quidibit *pr. m.*), *om.* rel. past. 1 *et similiter II*. l) (iam u. *om.*) qu(a)er. tuam 2*a*. *b*. m) *om.* 2*a*. *b* *(non II)*. n) Quale resp. demus (reddemus 2*a*) 2*a*. *b* *(non II)*; *cf. infra l.* 20. o) in loco 2*a*. *b*. *II*. p) *om.* 2*a*. *b* *(non II)*. q) Quis est qui sine te non (n. *om.* 2*b*) lugeat monita tua, vel quale 2*a*. *b*. r) qu. te ad requ. v. 2*a*. *b*. s) venerunt 1, *corr.* t) *om.* 2*a*. *b*. u) potuit 2*a*; potui 2*b*. v) consolans eos div. serm. (ait *om.*) 2*a*. *b* *(non II)*. w) exortatis 1. x) inluminabimini 1 *(non II)*. y) *ita* 1. z) Dominum, et Dominus non 2*a*. *b*. a) omnes 2*a*. *b*. b) *om.* 2*a*. *b*.

1) *Dux Aquitaniae a.* 735. *defunctus.* 2) *Cf. Sulpicii Severi epist.* 3, 10: Cur nos, pater, deseris aut cui nos desolatos relinquis? Invadent gregem tuum lupi rapaces; quis nos a morsibus eorum, percusso pastore, prohibebit?

[Matth. 25, 34.] derabilem Domini[a] vocem: *Venite, benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis* [737, Oct. 6.] *paratum est ab origine mundi*'. Et[b] cum haec loqueretur, flentibus[c] populis[d], [Gregorii M. Dialog. IV, 14.] gaudentibus angelis[1], santa[e] illa anima carne soluta est[2].

(24). Eadem vero hora Theodenus[a] eius discipulus voces[b] psallentium in [ib. IV, 12.] caelo audivit, et concitus ad virum Dei veniens[c], invenit iam defunctum[d], quem[e] vivum paulo ante reliquerat. Tunc cum ingenti dolore prorumpens in lacrimis, aigebat[e, 3]: 'Ve nobis miseris et[f] omni pene desolacione destitutis! Heu pater! Quis non tuam dolere[g] absenciam, cum tuarum bona virtutum reduxerit ad memoriam?' O nobilis Christi confessor! quam suavis et dulcis, iustus et pius et omni opere bono perfectus atque preclarus! et qui semper sine defectu ad celestia anelare consueveras, nunc inmaculato spiritu angelorum coetibus admixtus, perpetualiter iam cum Christo regnas, sine fine victurus[f].

(25). Postquam vero[a] corpus eius multitudo[b] fidelium summa cum diligencia, ut mos est, ad sepeliendum tradidit, quidam vir nomine Bertericus[c], pessima vexatus rabie, ad eum tumulum inreverenter accessit. Tunc hoc cernentes qui aderant fideles viri atque devoti et miserrime illius compatientes insanie[d], vehementer ingemuerunt dolentes; cumque ab omnibus pro eo effuse ad Dominum preces[e] fuissent, mox sanus effectus, divina largiente gracia, gaudentibus cunctis, propriam remeavit ad domum, auxiliante domino nostro Iesu Christo, qui cum aeterno Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita secula seculorum. Amen.

EXPLICIT VITA[f] BEATI PARDULFI ALMI[g] PATRIS.

Cap. 23—25. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 23. a) v. D. 2*a*. *b*. b) *om.* 2*a*. *b (non II)*. c) fl. p., g. a. *om.* 2*a*. *b (non II)*. d) populus 1, *corr.* e) *ita* 1.

Cap. 24. a) Theodemus 1 *(non II)*. b) vocem 2*a*. *b (non II)*. c) pervenit et inv. eum iam 2*a*. *b*. d) mortuum 1. *II*. e) quem — aigebat *om.* 2*a*. *b (non II)*. f) Quis um(n)quam talem videat aut quis de eo conloquens siccos habere poterit oculos? *pro* et — *l*. 12. victurus 2*a*. *b (non II)*. g) possit *add. II*.

Cap. 25. a) *om.* 2*a*. *b (non II)*. b) eius fuit humatum, rapidus (rabidus 2*b*) quidam Berthericus ad sepulchrum eius sanus effectus (est *add.* 2*a*), unde venerat, remeavit (*cf. p.* 32, *s.* 33, 4) *desinunt* 2*a*. *b*. c) *ita scripsi;* Bertricus 1. *II*; Berthricus 3; Berthericus 2*a*. *b*. d) insane *pr. m.* 1. e) pre *pr. m.* 1. f) vita — patris *om.* 3; *subscr. om.* 2*a*. *b*. g) alma 1.

1) *Cf. V. Betharii c.* 16 *(SS. R. Merov. III,* 619*) et V. Filiberti c.* 43 *(ib. V,* 604*)*: flentibus populis, gaudentibus angelis. 2) *Cum sanctum temporibus Karoli († 741) et Chunoaldi (inde ab a. 735) obiisse biographus (c. 21) rettulerit, inter a. 735. et 741. vita functus sit necesse est. Obiit autem die dominico (ib.) colebaturque die 6. Octobris (cf. supra p. 19), qui a. 737. dominicus fuit; unde hunc annum pro emortuali habendum esse statuit Bueus (AA. SS. Oct. III, 430). Quamquam obitus sanctorum die dominico contigisse haud semel fictum est, tamen Vitae Pardulfi fidem non negandam esse iudicaverim.* 3) *I. e. aiebat.*

VITA EUCHERII
EPISCOPI AURELIANENSIS.

Regnum Francorum saeculo VII. magis magisque dissolutum a Pippino II. ex parte restitutum erat, sed, illo a. 714. vita defuncto, denuo disiungi videbatur, donec a Karolo filio stabilitum est, qui 'tyrannos per totam Franciam dominatum sibi vindicantes oppressit'[1]. *E quorum numero Savaricus episcopus Autissiodorensis fuisse videtur, de quo auctores Gestorum episcoporum Autissiodorensium (I, 26) haec memoriae tradiderunt*[2]*:* Hic, ut fama confirmat, eo quod esset genere nobilissimus, cepit a status sui ordine paululum declinare et secularibus curis plus quam oportet pontificem inhianter insistere, in tantum ut tam pagum Aurelianensem quam Nivernensem, Tornodorensem quoque atque Avalensem necnon et Tricassinum militari manu invaderet suisque dicionibus subiugaret, *donec, Lugdunum cum exercitu profecturus, fulmine percussus occubuit. Quod eo tempore contigisse auctores illi voluerunt, Librum historiae Francorum (c. 51) expilantes, quo Franci inter se dissidentes in Cotia silva congressi sunt, scilicet a. 715.*[3] *Pontificem illum bellicosum eundem fuisse simillimum veri est atque Soabericum vel Savaricum episcopum, qui ultimis annis saeculi VII. in chartis occurrit*[4], *item eundem atque Soavaricum episcopum Aurelianensem, patruum Eucherii successoris*[5], *qui, petentibus civibus Aurelianensibus, a Karolo principe sedi*

1) *Einhardi Vita Karoli c.* 2. 2) *SS. XIII,* 394. *Cf. Th. Breysig, 'Jahrbücher des fränk. Reiches* 714—741', 1869, *p.* 15 *sq.; Waitz, 'Deutsche Verfassungsgeschichte' III*², 12; *K. Ribbeck, 'Die sogenannte Divisio des fränkischen Kirchengutes',* 1883, *p.* 88—95. 3) *Breysig l. l. p.* 13. 4) *Nomina cum alii tum Savericus episcopus c. a.* 695. *privilegio a.* 660. *ab Emmone episcopo Senonensi coenobio S. Columbae dato subiunxerunt (ed. P. Deschamps, 'Moyen Age' XXV,* 1912, *p.* 165; *cf. 'N. Arch.' XXXVIII,* 379*), itemque 'Soabericus peccator episcopus' a.* 696/7. *privilegio subscripsit, quod Ageradus episcopus Carnotensis monasterio S. Mariae concesserat (Pardessus II, p.* 234; *Tardif, 'Monuments historiques',* 1866, *p.* 28*); Savaricus episcopus a.* 693/4. *Valentianis, a.* 697/8. *Compendii placito regio interfuit (Pertz, MG. Dipl. Merov. p.* 58. 62*). Savaricus Autissiodorensis (†* 715*) annos* 5 *et menses* 4 *sedisse fertur, ita ut initia eius cum a. c.* 710. *convenirent; sed temporum notae in parte priore Gestorum traditae partim inconcinnae et exigui momenti sunt (cf. P. Roth, 'Geschichte des Beneficialwesens',* 1850, *p.* 446 *sqq.; Duchesne, 'Fastes épiscopaux' II*², 433 *sqq.).* 5) *V. Eucherii c.* 4. *Catalogus episcoporum Aurelianensium saec. XI. compositus, in quo inter Savericum et Eucherium Dalfinus, Adalmarus, Leodebertus, Leodegarius inserti sunt (Duchesne l. l. II,* 460. 462*), contra auctoritatem Vitae Eucherii anti-*

praelatus esse fertur, anno ut videtur 717, quo Karolus, Raganfredum fugatum persecutus, Parisios pervenit[1].

Eucherius igitur, genere nobilis[2], *episcopatu suscepto, haud minore potentia utebatur quam Savaricus ille, ita ut Karolus quibusdam suadentibus, ut episcopum et propinquos eius in exilium truderet resque eorum usui proprio et suorum vindicaret, respondisse dicatur*[3]*:* 'Nostis gentem hanc ferocissimam atque belligeram ac locupletatam vehementer; perficere nequaquam absque ambiguitate valemus'. *Quaenam autem causa inimicitiarum episcopi et principis fuerit, latet, nisi potentiam generis nimiam Karolo obstitisse conicere licet*[4]. *Denique a. 732. exeunte, cum Karolus, Arabibus mense Octobri fugatis, ab Aquitania rediisset, Eucherium Vernum in villam publicam venire iussit apprehensumque cum propinquis Coloniam Agrippinensem in exilium misit*[5]. *Cum autem locus non satis tutus videretur, Karolus Eucherium, veritus, ne fugam pararet*[6], *Chrodeberto comiti Hasbaniensi custodiendum tradidit*[7]. *Unde in coenobio S. Trudonis degens anno sexto exilii (738) obiit*[8] *et in eodem monasterio sepultus est, post Trudonem patronum maxime deinceps a monachis celebratus.*

Pluribus vero annis quam saeculo post 'fabula ad terrendos pueros ficta'[9] *occurrit, scilicet visio Eucherii, qui Karolum in inferno vidisse dicitur, ob res ecclesiarum raptas et divisas damnatum. Quae cum a multis omnino refutata sit*[10], *id tantum monuerim,*

quae non valet. Privilegiis Emmonis c. a. 695. et Ageradi a. 696/7 (cf. p. 41, n. 4) et Tretecor et Soabericus (Treteius et Savericus) subscripserunt: aut ille pro Tetrico Autissiodorensi (Gesta I, 24) haberi non potest, aut Savaricus Autissiodorensis ab Aurelianensi distinguendus est, aut Savaricus ecclesiae Aurelianensi praeerat, antequam Autissiodorensi potitus est, id quod ipse maluerim, considerans, auctores Gestorum duobus fere saeculis posteriores, 'famam' secutos, ut alias ita in ea re facile errare potuisse. Cf. Ribbeck l. l. p. 91, n. 14.

1) *Contin. Fredegarii c. 10 (SS. R. Merov. II, 174). Eucherius anno 16. episcopatus in exilium missus est (V. Eucherii c. 9), postquam Karolus Saracenos Aquitaniam ingressos devicit (ib. c. 8), id quod a. 732. factum est, cum de bello a. 737. gesto agi non possit, quippe quo hostes in Septimaniam et Provinciam neque in Aquitaniam invasissent. Itaque initia episcopatus Eucherii potius ad a. 716/7. pertinere videntur quam ad a. 721, cui Henschenius, AA. SS. Februarii III, 210. et Le Cointe, Annales ecclesiastici Francorum IV, 884. illa attribuerunt, bellum a. 737. gestum praeferentes, quia Karolus a. 717. rebus Aurelianensibus interesse non potuisset. Sed nescio an Mabillonius, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti III, 1, p. 597, recte coniecerit, Karolum a. 717. Parisiis commoratum rem tractasse, etsi cum eodem et Ribbeckio (l. l. p. 94, n. 20) etiam cogitari potest, Karolum pro Raganfredo maiore domus aut Chilperico II. rege facili errore a biographo Eucherii commemoratum esse. A. Longnon, 'Obituaires de la province de Sens' ('Recueil des historiens de la France') III, 1909, p. XII, partibus Henschenii et Cointii favere videtur, Savaricum episcopum Autissiodorensem (cf. supra p. 41, n. 4) a. 716—721, Ainmarum successorem (cf. infra n. 5) a. 721—736/7. attribuens.*

2) *V. Eucherii c. 1.*

3) *Ib. c. 7.*

4) *Eudo dux Aquitanorum a. 731. 'a iure foederis' recesserat (Cont. Fredegarii c. 13), ita ut conici possit, episcopum finitimum partibus eius favisse.*

5) *V. Eucherii c. 9. Quantum e Gestis episc. Autissiod. I, 27, colligi licet, Ainmarus episcopus Autissiodorensis, et ipse successor Savarici, eodem tempore a Karolo 'in saltu Arduennae custodiae carcerali mancipatus' esse videtur, ita ut Karolum in utroque pontifice removendo eodem consilio ductum esse credi possit; cf. Ribbeck l. l. p. 93.*

6) *Fugam Ainmari (cf. n. 5) causam fuisse coniecit Ribbeck p. 95.*

7) *V. Eucherii c. 9, ubi Chrodebertus dux vocatur, cum in charta a. 741/42. data comes audiat; cf. ea quae p. 51, n. 9, adnotavi.*

8) *Ib. c. 10. Henschenius et Cointius obitum Eucherii a. 743. attribuerunt; cf. n. 1.*

9) *Valesius, Rerum Francicarum tomus III, 1658, p. 543.*

10) *Cf. inprimis Henschenium l. l. p. 211—216; Le Cointe l. l. V, 78—82; Roth l. l. p. 327 sqq. Commemo-*

figmentum famosissimum primum in epistula legi, quam synodus Carisiacensis a. 858. Ludowico regi Germaniae in regnum occidentale invadenti transmisit[1], ab Hincmaro archiepiscopo Remensi compositam, qui testimonium eorum attulit, qui rei interfuissent et usque ad aetatem ipsius vixissent[2]. E qua epistula sive ipsa sive ab aliis exscripta omnes pendent, qui postea fabulam commemorarunt, velut auctor Vitae Rigoberti: e qua visio multo post etiam Vitae Eucherii ab interpolatore quodam inserta est[3], cum a Vita genuina omnino aliena sit.

Vita autem Eucherii haud ita multo post obitum eius ab auctore conscripta est, qui testes veraces et coaevos[4] cum alios attulit tum sorores episcopi, quae in coenobio sanctimonialium prope Aurelianos sito degerent[5]. neque est, quod fidem ei negemus. Fortasse ipse in ea urbe morabatur; nam etsi miracula post mortem Eucherii apud Trudonianos facta pluribus rettulit[6], tamen ipse congregationi eidem non adscriptus erat, quippe qui miracula illa non vidisset, sed aliis narrantibus comperta haberet[7]. Cum mores virtutesque sancti celebrare studeret, publicas res breviter adumbravit. Sermone satis barbaro usus est, qualem aevo Pippini regis attribuerim: declinatio[8] et coniugatio[9] minus recte adhibitae sunt, casus[10] et genera[11] commutata, indicativus pro coniunctivo positus[12], activa pro deponentibus et passivis usurpata[13], participia pro verbis finitis, ut alia menda praetermittam.

Vitam Eucherii saeculo nono Adrevaldus una cum epistula Carisiacensi legisse videtur[14]; eandem quarto decimo exeunte tertius continuator Gestorum abbatum Trudonensium adhibuit, etiam visione recepta[15].

1) Codex *Hagensis* Musei Meermanno-Westreeniani n. 5 (fol. min. 2), saec. IX, olim (saec. XV), teste folio praefixo, liber monasterii sancti Iacobi (m. al. corr. Lamberti) Leodiensis atque (fol. 1) signatus I. 34, postea ex Bibliotheca Ill. Gulielmi Baronis de Crassier Leodii A. 1755. divendita, post Vitam Trudonis fol. 67'—82. Vitam Eucherii continet[16] per cola et commata ita exaratam, ut unaquaeque particula a littera rubra incipiat. Praescriptio litteris magnis depicta folium 67'. universum occupat, item-

raverim, Eucherium († 738) visionem Fulrado abbati S. Dionysii narrasse tradi, qui inter annos demum 748. et 750. monasterium regendum suscepit (cf. Dipl. Merov. p. 104. 106; M. Dubruel, 'Fulrad abbé de Saint-Denis', 1902, p. 81 sqq.). 1) MG. Capitularia II, 432 sq. 2) Hincmarus etiam a. 878. in prologo Vitae Remigii revelationis Eucherii mentionem fecit (SS. R. Merov. III, 252). 3) Revelatio (infra p. 51) inest textui Vitae Suriano et epitomae codicis Ultraiectini n. 391, saec. XV; epitomen Vitae interpolatae Henschenius etiam in codice Ultraiectino S. Salvatoris invenerat, qui hodie latet (de exemplari eius cf. infra p. 44, n. 8). Visionem textus Suriani e V. Rigoberti depromptam esse, cuius auctor ipse epistulam Carisiacensem exscripsisset, iam Henschenius l. l. p. 216. atque accuratius Cointius l. l. V, 81. perspexerunt. 4) V. Eucherii, prol. 5) Ib. c. 1. 6) Ib. c. 11—14. 7) Ib. c. 10: quas didici a narrantibus; c. 13: miraculo, quod extremum a narrantibus innotui; c. 15: plurima de illo audita. 8) Ib. c. 2. dat. quodam; c. 9. acc. plur. satelles, c. 7. dat. satellibus. 9) Ib. c. 5. regituros. 10) Cf. e. gr. c. 1. ab germanas suas; prol. cum eas, c. 4. cum munera, c. 8. cum magna — spolia; prol. de — merita; dat. pro acc. c. 9. Karolo principe — latere; acc. pro dat. c. 7. invidens eius gloriam atque sanctitatem, c. 9. satelles suos — praecepit. 11) Fem. pro masc. c. 2. honore — maxima, c. 7. honores — quasdam; fem. pro neutr. c. 10. diadema — variatam, miracula — quas; neutrum pro masc. c. 12. super tumulum — quod — erat indutum. 12) Ib. c. 9. ut — repperiebant, c. 14. ut — referunt. 13) Ib. c. 13. dilabere, mutuavit; c. 3. perscrutasset; c. 12. cremavit (= cremata est). 14) Cf. Miracula Benedicti c. 14 (SS. XV, 483). 15) Continuationis III. pars prima I, 31. II, 3—6 (ib. X, 369—371). 16) Cf. A. Poncelet, Analecta Bolland. XXXI, 45, et ea quae ipse disserui, 'N. Arch.' XXXVIII, 510 sq.

que vocabula, a quibus et prologus et Vita incipiunt, bina (fol. 68. et 68') similiter exornata sunt. Capita non distincta sunt, quarto et nono exceptis. Complures librarii textum barbarum antiquitus expoliverunt atque correxerunt.

$1a^1$) *Codex* B r u x e l l e n s i s *n.* 3286, *antea II,* 973 *et Phillippsianus n.* 364. *saec. XI, olim* liber sancti Gilleni *et signatus* OOO, *fol.* 25—26'. *et* 35—40, *V. Eucherii continet, cuius folia disiuncta sunt, parte Vitae Trudonis praecedentis errore inserta.*

$1a^2$) *Codex* O x o n i e n s i s *bibliothecae Bodleianae inter Digbianos n.* 112, *saec. XII*[1], *fol.* 72'—75', *prologo caret.*

$1b^1$) *Codex* B r u x e l l e n s i s *n.* 3228, *antea n.* 9636—37, *saec. XI/XII. olim S. Laurentii Leodiensis, fol.* 129'—132.

$1b^2$) *Codex* R o t o m a g e n s i s *n.* 1409 (*Y* 189), *saec. XII. olim Gemeticensis*[2], *fol.* 57—60'.

$1b^{2*}$) *Codex* B r u x e l l e n s i s *n.* 3236, *antea n.* 14650—59, *olim* liber Cornelii Duyn Aemstelredamensis Hagae Comitis Hollandiae anno Domini 1607, *deinde musei Bollandiani* P. MS. 16, *saec. X. exaratus est, sed V. Eucherii fol.* 162—165 (*olim* 244—247) *saec. demum XV. post V. Trudonis suppleta est. Codex, e quo exscripta est, initio hic illic legi non poterat, ita ut in prologo nonnulla vocabula omissa sint, spatiis vacuis relictis.*

2a) *Codex* B e r n e n s i s *n.* 168, *saec. XI, olim monasterii S. Symphoriani Mettensis, fol.* 219'—223', *V. Eucherii continet, V. Trudonis praecedente.*

2b) *Codex* G a n d a v e n s i s *n.* 307, *saec. XI, olim S. Maximini Treverensis* (*n.* 235), *pag.* 122—126.

$2b^*$) *Codex* T r e v e r e n s i s *bibliothecae urbanae cat. mss.* 1151 (*num. loc.* 453, *antea* 962), *saec. XIII, olim pars legendarii magni S. Maximini*[3], *fol.* 64'—66'.

Codex V i n d o b o n e n s i s *bibliothecae privatae imperatoris Austriaci n.* 9363. *tomus alter Hagiologii Brabantinorum inter a.* 1476. *et* 1484. *a Iohanne Gielemans canonico Rubeae Vallis exarati*[4], *fol.* 113'—115'. *V. Eucherii exhibet, cui alius prologus praefixus est, ab ipso Gielemans sine dubio aut compositus aut ex alio opusculo in V. Eucherii translatus (inc.* Libet hic coeptum propositum)[5]. *Praeterea commemorantur codices* L e o d i e n s i s *n.* 278, *saec. XV/XVI, olim S. Trudonis*[6], *et* V a l e n t i a n e n s i s *n.* 519 (473), *saec. XV, olim S. Amandi*[7].

Codex U l t r a i e c t i n u s *n.* 391, *vol. I (antea Eccl.* 20), *paulo ante a.* 1424. *a Swedero monacho in coenobio Carthusiensium Ultraiectino exaratus, fol.* 191'—192'. *epitomen Vitae continet (incipit:* Beatus Eucherius in territorio Aurelianensi, *desinit:* super meritis sancti Dominum collaudantes), *e codice haustam, cui visio Eucherii e V. Rigoberti interpolata inerat*[8].

Codices in duas partes discedunt; cf. c. gr.

c. 4. ordinandum] *ita* 1. $1a^{1.2}$. b^1; ordinarent 2*a. b*;

1) *Cf. Macray, Catalogi codicum mss. bibliothecae Bodleianae IX,* 1883, *col.* 125. 2) *Cf. Analecta Bolland. XXIII,* 227. 3) *Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 621. 4) *Cf. Analecta Bolland. XIV,* 11. 58. 5) *Prologus Gielemansianus editus est AA. SS. Februarii III,* 217. 6) *Analecta Bolland. V,* 359. 7) *'Catalogue général des mss. des bibl. publ. de France, Départ.' XXV,* 1894, *p.* 422. *Codex Duacensis n.* 838 (792), *saec. XIII, cui Vitam Eucherii inesse relatum est ('Archiv' VIII,* 426), *re vera V. Eucharii et Valerii et Materni continet (cf. Analecta Bolland. XX,* 392). 8) *Eadem, nisi fallor, epitome inter collectanea Bollandiana inest codici* B r u x e l l e n s i *n.* 3443 (7763), *saec. XVII, fol.* 148—148', *descripta 'ex manuscripto Ultraiectino S. Salvatoris'; cf. J. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la Bibliothèque royale de Belgique' V,* 1905, *p.* 419.

c. 5. ex gaudio] *ita* 1. $1a^{1.2}$. $b^{1.2*}$; *haec om.* 2*a*. *b*. b^{*};
ib. convenerunt] *ita* 1. $1a^{1.2}$. b^{1}; convenit 2*a*. *b*;
c. 8. nefanda Ismahelitarum gens] *ita* 2*a*. *b*. b^{*}; gens *(m. al. in ras.* 1*)* nef. Ism. 1. $1a^{1.2}$. $b^{1.2*}$;
ib. (ut *add.* $1b^{2*}$) canatur laus bonorum] *ita* 1. $1a^{1.2}$. $b^{1.2*}$; *haec om.* 2*a*. *b*. b^{*};
c. 9. utebatur] *ita* 1. $1a^{1.2}$. b^{1}; habebatur 2*a*. *b*. b^{*};
c. 12. eadem candela] *ita* 2*a*. *b*; *haec om.* 1 *(versu exeunte)*. $1a^{1.2}$. $b^{1.2*}$;
c. 13. diebus obvolutis] *ita* 1. $1a^{1.2}$. b^{1}; d. evolutis (ev. d. 2*a*) 2*a*. *b*. b^{*};
c. 14. ad fluviolum vocabulo Cysindria] *ita* 2*a*. *b*. b^{*}; ad fluvium (fluviolum *pr. m.* 1), cuius est vocabulum Cisindria, 1. $1a^{1.2}$. $b^{1.2*}$,

atque e classe priore liber 1 *vetustus non solum aetate venerabili et barbariae sermonis genuina potissimum servata praestat, sed etiam pro fonte reliquorum habendus est, quorum avus ex eo originem duxit, postquam iam librarii emendationes complures ei intulerunt, e. gr.*

c. 3. omnes sibi prioribus praeponebat] omn(ibus *in litura*) sibi prioribus praeponebat (*m. al. corr.* praeponebatur) 1; omnibus sibi prioribus pr(a)eponebatur $1a^{1.2}$. $b^{1.2.2*}$; omnes sibi priores praeponebat (preponebant 2*a*) 2*a*. *b*. b^{*};
ib. omnium] omnia *ut videtur pr. m., deinde corr.* omniā, *tum* omnis 1; omnis $1a^{1.2}$. $b^{1.2}$;
ib. perscrutasset] *m. al. corr.* perscrutatus fuisset 1, *et ita* $1a^{1.2}$. $b^{2.2*}$; perscrutatus esset $1b^{1}$;
c. 8. gens — inminentes periculum — vastantes — nituntur] *m. al. corr.* gens — inminens peric. — vastans — nititur 1, *et ita* $1a^{1.2}$. b^{1}.

Duae autem familiae progeniei 1 *distinguendae sunt, et librorum* $1a^{1.2}$*:*

c. 2. episcopo quodam — obtulit] ep. quondam — obt. $1a^{1.2}$;
c. 4. quo se locaverat] quos elocaverat $1a^{1}$ *(pr. m.)*. a^{2};
c. 5. carus notis omnibus et acceptus] carus et acc. n. o. $1a^{1.2}$;
c. 8. pravitatem] pravitam $1a^{1}$ *(pr. m.)*. a^{2};
c. 14. viri] vivi $1a^{1.2}$,

et librorum $1b^{1.2.2*}$, *quorum rivus ex* 1 *fluxit, cum corrector nimium pudicus hoc codice potitus esset:*

c. 1. continuit se a coitu eius, donec sanctissimum peperit puerum] *ita* $1a^{1.2}$. 2*a*. *b*. b^{*}; in gratiarum accione rei expectavit eventum *pro* continuit — puerum *m. al. in ras.* 1, *et ita (sed* expectabat $1b^{2.2*}$, eventus $1b^{1}$*)* $1b^{1.2.2*}$, *nisi quod* $1b^{2*}$ *textum mixtum* cont. se a c. et in graciarum actione r. exp. ev. *exhibet.*

E quibus $1b^{2.2*}$ *artiore vinculo inter se coniuncti sunt, velut*

c. 1. Obsecro te] inquid(t) *add.* $1b^{2.2*}$;
ib. posuisti] ob(p)posuisti $1b^{2.2*}$;
c. 3. monasterio] et in mon. $1b^{2.2*}$;
c. 6. Erat nihilominus] Erat etenim (enim $1b^{2*}$) $1b^{2.2*}$,

qui textum satis immutatum et expolitum exhibent, cuius rationis exemplum locus inprimis interpolatus afferat:

c. 14. annuente Domino, conspiciens — — multitudo piscium reperta est] ann. Domino, tantam piscium multitudinem in eo natare conspexit, qualem se nemo inibi (mortalium *pro* inibi $1b^{2}$) aliquando vidisse meminit. Accurrit itaque citissime et renuntiat abbati fratribusque, quod sibi concessum fuerat videre. Itur (Igitur $1b^{2*}$), retia iaciuntur, tantaque piscium multitudo in momento capitur $1b^{2.2*}$.

E codicibus classis alterius liber $2b^{*}$ *artissime cum* 2*b convenit:*

c. 1. sicut] ::c̄, *ras. (ob spatium litterae initiali supplendae parum sufficiens), ut videtur,* Sī, 2*b*; cum $2b^{*}$;

c. 1. monacharum] virginum *(superscr.* vel mon. 2*b)* 2*b*. *b**, *neque vero fortasse ex ipso* 2*b pendet, siquidem hoc loco nitendum est:*
c. 9. praecepit] *ita* 2*b** *cum* 1. 1*a*$^{1.2}$. *b*^{1}; coepit 2*b*; iubet 2*a*.

Unde ad textum constituendum in universum codices non adhibui nisi 1. 2*a*. *b atque lectiones aliorum paucis tantum locis admisi; textum visionis interpolatae, quae integra Surio praesto erat, sed in editione eius admodum immutata est, quantum fieri poterat, ad epitomen codicis Ultraiectini emendari. In re orthographica librum* 1 *antiquum secutus sum.*

Specimina 1*b*$^{2.2*}$ *B. Krusch v. c. exscripsit idemque ceteros codices contulit, exceptis libris* 1. 1*a*^{2} *et epitome Ultraiectina a me ipso adhibitis, qui etiam* 1*b*^{2*} *accuratius perlustravi, et, occasione data,* 2*b iterum excussi.*

Laurentius S u r i u s, *De probatis sanctorum historiis I. Coloniae Agrippinae* 1570. *p.* 1026—29. *Vitam e libro generis* 1*b*^{2} *primus edidit, stilo ut assolet immutato: prologus deest, et visio Eucherii e V. Rigoberti post c.* 9. *intrusa est. Cuius editionis particulas iteravit*

Andreas du C h e s n e, *Historiae Francorum scriptores coaetanei I. Lutetiae Parisiorum* 1636. *p.* 790—792.

Godefredus H e n s c h e n i u s, *Acta sanctorum Februarii III. Antverpiae* 1658. *p.* 217—219. *textum integrum edidit, codicibus usus nostro* 1*b*^{2*} *et S. Maximini (potius* 2*b** *quam* 2*b) et Gielemansiano*[1].

Iohannes M a b i l l o n, *Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, saeculum III, pars* 1. *Lutetiae Parisiorum* 1672, *p.* 596—600, *praeter praedecessores codicem Conchensem* 1*b*^{2} *persimilem adhibuit, prologo quasi 'plane insulso' omisso.*

Martinus B o u q u e t, *'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis* 1741. *p.* 655—657. *editionem Mabillonii ex parte iteravit.*

W. L e v i s o n.

INCIPIT[a] VITA SANCTI AC BEATISSIMI EUCHERII AURELIANENSIS URBIS EPISCOPI VEL EIUS DEPOSITIO, QUOD EST X. KL. MAR.

Quoniam undique prolixius pollit[b] decalogi apicis fulvum[c] adque aurora pandent ex summis electorum merita, ut ante ortum suum fulgeant miraculis, consultor providus, cui patent omnia, nobilitatem largitur in saeculum, ut[d] ad caelorum pergantur[e] aulas, sibique commissas animas bonis instructas operibus, prae-
cf. Matth. 25, 20. sentia Christi duplicatis talentis gratiam remunerationis accipere queant, ut, largiente clementia Christi, ipsi cum eas[f] normis[2] angelicis sociati, trinae maiestatis[g]
ib. v. 23. laudes[h] concinnent indefessas: *Euge*[i], *serve*[k] *fidelis! In exigua fidelis fuisti, ecce! super plurima hodie*[l] *constitutus, Domini tui gaudium possidebis.* Nempe quod praesenti tempore apud veraces coevisque nostris didicimus, ad augendam fidelium gloriam et ad corrigendam iniquorum pravitatem de sancti viri merita[m] scribere neglegere non pigeamus[n].

Prol. 1. 2*a*. *b*.

Prol. a) *ita* 1. 1*b*^{1} *(ubi* cuius *pro* vel eius). *b*^{2*} *(sed* vita beat., *om.* sancti ac, *et mox* episc. ac dep., que est); *praescr.* Inc. vita s. E. ep. et confessoris 1*b*^{2}; Incipit prologus (praefatio 2*b**) in vita (vitam 2*b**) sancti Eucherii episcopi (ep. *om.* 2*b*) 2*a*. *b*. *b**; *praescr. om., tribus versibus vacuis relictis,* 1*a*^{1}; *prologus deest* 1*a*^{2}. b) *ita pr. m.* 1; pollet *rell.* c) fulfum 2*b*. d) aut 2*b*. e) *ita* 1; pergatur *rell.* f) *ita* 1; eis *rell.* g) *ita* 1; maiestati *rell.; cf. p.* 47, 18. h) l. concinent *atramento pallidiore in spatio vacuo suppl.* 2*a*. i) Eu(g *in ras.*)e 1. k) bone et *add.* 1*b*^{1} *cum Vulg.* l) (hodie *superscr.*) constitu:tus, *ras.* i 2*a*. m) *ita* 1; meritis *rell.* n) Explicit prologus *add.* 2*a*. *b*.

1) *De quo cf. supra p.* 44. 2) *I. e. turmis.*

(1)[a]. Fuit vir vitae venerabilis et Deo dignus Eucherius[b] nomine, ex parentibus Gregor. Dial. II. prol. ortus iuxta dignitatem[c] saeculi[1] nobiles[d] et, ut credimus, Deo acceptis, qui talem in saeculo genuerunt prolem[e]; sicut[f] — superius[g] praefati sumus[2] — a veracissimis viris seu ab[h] germanas suas, quae in coenubio sanctarum monacharum[i] situm iuxta[k] urbę Aurelianorum norma sanctitatis procellunt[k*,3], fatentibus didicimus, humanas[l] auribus inseramus[m]. Nocte quadam ipsius sancti genetrix, dum de ęcclesia, matutinis hymnis transactis[n], ad domum redisset, proprio[o] cubiculo ingressa, in stratu suo declinata, mox soporata est, cernens nihilominus secus thorum suum virum adstantem, niveo candore vestibus indutum, caput caniciae[p] splendidum, oculis gemmarum[q] splendentium coruscantem atque sibi dicentem: 'Ave, cf. Luc. 1, 28. Deo dilecta, benedictum in utero tuo ferens puerum, et scias eum in hac urbe a Deo futurum electum antestitem[r]!'. Cui venerabilis mulier: 'Obsecro te, ut largiaris benedictionem tuam ex ore tuo super me, priusquam discedas a me. Intueor enim vultum tuum veluti angelicum'. Ait illi angelus: 'Recte quidem cernis; ego enim angelus Dei sum, missus ab eo, ut benedicam prolem, qui est in utero tuo. cf. ib. 1, 19. Sed quia[s] ammonenti ambiguitatem non posuisti, sed mox a Deo credidisti missum, benedicam te et semen tuum ortum ex hac die'. At illa expergefacta inmensas sanctae Trinitatis[t] laudes conferebat atque viro suo tantae revelationis gaudia per ordinem pandit. Ille vero haec audiens, timore cum gaudio suffultus, continuit[u] se a coitu eius, donec sanctissimum peperit puerum.

(2). Quo orto atque secundum tempus conpetenti[4] adcrescentem propter honorem divinae revelationis, quam prius ab angelo didicerat, episcopo quodam nomine Anseberto[a], qui tunc temporis Augustidunense[b] urbe[c,5] sanctitatis officii gratia fungebatur, regenerandum Domino sacris fontibus[d] obtulit. At ille cum gratulatione accipiens, regeneravit atque propriis manibus de sacra unda suscepit, septequeformis[e] spiritus[f] inbuit eumque cum honore, ut dignum fuit, maxima[g] remeare[h] ad genitores[i] permisit.

Capp. 1. 2. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 1. a) *numeri desunt codd.; praescr.* Incipit vita sancti Eucherii (Euterii 1*a*¹; Eucharii 1*a*²) episcopi et confessoris (et conf. *om.* 1*a*²) 1*a*¹ (*m. al.*). *a*² (*hic incipiens*). 2*a*. *b*. *b**. b) Euchærius *pr. m.* 1*a*¹; Eucharius 1*a*². *b*¹. c) saec. dign. 1*a*¹. *b*²·²* *cum Sulpicio.* d) *m. al. corr.* nobilibus 1. e) Ut enim ortus illius ordinem *add.* 1*a*². f) : : c, *ras. ut videtur* Si *ob spatium litterae initiali supplendae parum sufficiens,* 2*b*; cum 2*b**. g) *ita* 2*a*. *b*; sup. fati sumus *eras.* 1. h) *ita pr. m.* 1; ab (a 2*a*. *b*) germanis suis *rell.* i) virginum 2*b* (*pr. m. superscr.* vel monacharum). *b**. k) *ita pr. m* 1; urbem iuxta *corr.* iuxta urbem 2*b*, *et ita* 2*a et m. al.* 1. k*) praecell. 1*a*¹·². *b*¹·² (*non* 1). l) *ita pr. m.* 1; humanis *rell.* m) inseram¹ 1. n) *postea suppl.* 2*a*. o) *m. al. corr.* proprium cubiculum 1. p) canicie 2*a*. q) instar *add.* 1*a*¹. 2*a*, *ante* gemm. *add.* 1*b*²*. r) *ita pr. m.* 1; antist. *rell.* s) quae 1. t) *corr.* trinitati 1, *et ita* 2*a*. u) *ita* 1*a*¹·². 2*a*. *b*; in gratiarum accione rei expectavit eventum *m. al. in rasura maiore pro* continuit — puerum 1, *et ita* 1*b*¹·² (*ubi* expectabat eventus).

Cap. 2. a) Ansberto 1*b*¹. b) Augustudunense(ę) 2*b*. *b**. c) urbem 2*a*. d) font(ibus *in ras.*) 1. e) *corr.* septiqueformis 1, *et ita* 2*a*. *b*. f) *ita* 1; spiritu 2*a*. *b*; gratia *m. al. add.* 1*a*². g) *m. al. corr.* maximo 1. h) remere 2*b*, *corr.* i) genitor(es *in litura*) 1.

1) *Cf. V. Martini auct. Sulpicio Severo* c. 2, 1: parentibus secundum saeculi dignitatem non infimis. 2) *V. p.* 46, *l.* 37. 3) *Pro 'praecellunt'.* 4) *Competentes sunt baptizandi, de quibus disserui SS. rer. Merov. III. p.* 490, *n.* 3. *B. Kr.* 5) *Nomen Ansebercthi episcopi a.* 693/4 — 696/7. *in chartis commemoratum ad pontificem Augustodunensem neque Rotomagensem referendum esse, SS. R. Merov. V,* 613, *n.* 8, *monui. Addenda est subscriptio, quam Ansobe[rtus] episcopus privilegio a.* 660. *ab Emmone Senonensi coenobio S. Columbae concesso c. a.* 695. *subiunxit (ed. P. Dechamps, 'Moyen Age' XXV,* 1912, *p.* 165*). Idem a.* 696 *(Aug. 5) testamentum conscribendum curavit, quod adhuc extat (Pardessus II, p.* 237*).*

(3). Cum igitur completus annorum fuisset septem[a], litterarum, Domino prodente[b, 1], studiis traditus[c], omnes[d] sibi prioribus praeponebat, et velud fons ingluvies[2] momento replens amnem, ita hunc gloriosissimum virum omnium[e] scientia[f] scributurarum, quicquid legendo vel audiendo didicerat, perpetualiter infundebat. Cum enim cuncta canonum dogma[g] inserta perscrutasset[h], manibus eius adtigit
1. Cor. 7, 31. ib. 3, 19. Paulum apostolum, ubi ait: *Praeterit enim figura huius mundi*, et alibi: *Sapientia mundialis*[i] *apud*[k] *Deum stultitia reputabitur*. Relinquens militiae saeculi[l] cingulum, continuavit se ad caeli cultores; monasterio cuidam vocabulo Gemetico[3] sub regulari ovilę[m] se subdidit famulandum.

(4). Eo tempore Soavaricus[a, 4] eius patruus, qui Aurilianense[b] aecclesiae pontificale[c] honore cathedra populum regebat, contigit eum de hac luce migrasse. Tunc[d] vero omnis plebs[d*] Aurelianorum, a senato[e] accersiti[e*], Domino annuente, ad Carolum[f] inclytum saeculi principem Francorum legatos cum munera[g] atque humili pręce mittunt. Ipsi[h] vero cum velocitate eius praesentia prolati, pedes ipsius advoluti, lacrimabili[i] proferunt sermocinatione, mulcentes: 'Domine princeps inclyte, suggessionem[k] familiae tuae plebis Aurelianorum, quaesomus[l], aspectum[m] minacem ne aperias, sed libenter adimpleas postolata[n]. Domnus[o] atque pater[p] noster servus tuus Soavaricus, vocante Domino de hoc mundo, animam noscitur amisisse. Obsecramus tuae pietatis clementiam, ut nepotem eius Eucherium[q] famulis tuis plebi Aurelianorum pontificem iubeas adnectendum'. Ille vero postolationem[r] eorum benigniter suscipiens, prodente[s, 1] Domino, ratum[t] praestitit, quod ab eo depromunt postolandum[r]; ex aula sua procerum fidelem direxit ministrum, ut beatum virum, de quo loquimur, ex coenubio, quo se locaverat, advocaret, et si non spontaneo[v], invitum tamen ad urbem iam dictam ducerent atque pontificem ordinandum[w].

(5). Quo conperto, vir beatus mestus ac merens flere coepit coram fratribus
cf. 2. Timoth. 2, 4. omnibus, dicens: 'Ovem vestram, dilectissimi fratres, quur[a] permittitis laqueis im-
cf. 1. Ioh. 2, 15. 16. plicare saeculi[b], ac ne amando mundum et eius concupiscentiis[c] diligendo fauces diaboli obvolutus, palmam, de qua sollicitus eram, forsitan ammittam[d]?'

Capp. 3—5. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 3. a) numerus *add.* 2*b**. b) *ita* $1a^{2}$ (*superscr.* disponente) *cum rell.*; providente $1b^{1.2*}$; *cf. l.* 21. c) traditus 2*a*. d) omn(ibus *in litura*) sibi prioribus praeponebat (*m. al. corr.* praeponebatur) 1; omnibus sibi prioribus pr(a)eponebatur $1a^{1.2}$. $b^{1.2}$; o. s. priores praep. (preponebant 2*a*) 2*a*. *b*. *b**. e) omnia, *ut videtur, pr. m., deinde corr., ut videtur*, omniā, *tum* omnis 1. f) scientium 2*b*. g) *ita* 1. 2*a*. *b*. h) *m. al. corr.* perscrutatus fuisset 1. i) huius mundi 2*a*. *b cum Vulg.* k) st. est apud D. *pro* ap. D. st. rep. 2*a cum Vulg.* l) cing. saec. 2*a*; saec. *om.* 2*b*. *b**. m) *m. al. corr.* ovili 1.

Cap. 4. a) Suovaricus 2*a*, *ut infra l.* 18. b) *corr.* Aurelianense 2*a*, *et ita* 1 (*pr. m.*). 2*b**; Aurelianensę 2*b*; Aurelianensis *m. al.* 1. c) pontificali 2*a*. d) Tum 2*a*. d*) ples 1. e) *ita pr. m.* 1; senatu *rell.* e*) arcersiti 1. f) *m. al. corr.* Karol. 1, *et ita rell.* g) *ita* 1. 2*a*. *b*. h) Ipse 2*a*, *corr.* i) lacrimabilem pr. sermocinationem 2*a*. *b*. k) *m. al. corr.* suggestionem 1, *et ita* 2*a*. *b*. l) *m. al. corr.* quaesumus 1, *et ita* 2*a*. *b*. m) aspectu 2*a*. n) *ita pr. m.* 1. o) Dominus (2*a*). p) pastor 1. q) *m. al. corr.* Eucharium 1, *et ita* $1a^{1}$ (*pr. m.*). a^{2}. b^{1}. r) *ita pr. m.* 1. s) providente $1b^{2*}$; *cf. l.* 2. t) gratum 2*a*. u) *ita pr. m.* 1. v) *m. al. corr.* spontaneum 1. w) ordinarent 2*a*. *b*.

Cap. 5. a) *ita pr. m.* 1; cur *rell.* b) diaboli 2*a*. c) *ita* 1; concupiscentias 2*a*. *b*. d) *corr.* amittam 1.

1) *I. e. manifestante.* 2) *I. e. inluvies.* 3) *Jumièges (dép. Seine-Inférieure, arr. Rouen, cant. Duclair), cuius coenobii descriptionem Vita Filiberti c.* 7—9 *(SS. R. Merov. V,* 588 *sqq.; cf. p.* 568*) continet.* 4) *De Soavarico episcopo cf. supra p.* 41.

Tunc illi fratres omnes ad hanc vocem prae gaudio cum[a] merore flere coeperunt: ex[b] gaudio, eo quod ex eorum ovibus super gregem suum Dominus pastorem providisset; maesti[c], quia eius absentiam[d] adquiescere omnimodis formidabant. Erat quippe carus notis[e] omnibus et acceptus. Egressus vero ex coenubio, benedicente abbate omnibusque fratribus prosperitatem ipsius[f] Domino supplicantes atque utrisque pariter clamantes, ad urbem praefatam usque cum velocitate pervenientes[g]. Tunc episcopi vicinarum civitatum accersiti omnisque plebs urbana ad eius ordinationem convenerunt[h] cum cereis, cruces[i], choros psallentium, ac variis vestimentis induti. In cathedra[k] ipsius urbi[l] sublimem sanctum culminis 717. constituunt sedem[1], gaudentes immo ac[m] super omnia gratulantes, quod tantum talemque pastorem sibi a Domino concessum cernerent[n] regituros[2]. Exultatione suffulti, unusquisque iocundati redierunt in sua.

(6). Suscepta[a] igitur sarcina onere[b] sibi deputavit, non honorem. Coepit[c] dehinc aecclesias excolere, clerum diligere, plebem praedicatione sua corregere[d], coenubia circumquaque[e] constructa frequenter circuire atque circacommorantes[f] in ea caritatem et fraternitatem diligere. Tanta erga eum omnis clerus et populus amore tenebatur, ut ei sua[g] omnia seque dantes[h] in sui obsequium se subderent servitute[i]. Erat nihilominus mente tranquillus, vultu serenus, aspectu amabilis, corpore decorus, corde strenuus.

(7). Crescebat undique fama eius longe lateque per orbem. Erat nempe carus omnibus atque[a] in cunctis actibus acceptus. Et cum opinio[b] eius utrasque partes peragrata esset, inimicus humani generis, invidens eius gloriam atque sancti- Greg. Dial. III, 16 tatem, fefellit quosdam corda sui veneni mortiferum: invidia circumfusi suggerentes Carolo[c] principe, ut beatum virum, cuius supra meminimus, cum omni propinquitate eius exilio deputaret honoresque eorum quasdam[d] propriis usibus adnecteret, quasdam[d] vero suis satellibus[e] comularet[f, 3]. Carolus[g] vero suggerentibus haec adfatur ita: 'Nostis gentem hanc ferocissimam atque belligeram ac locupletatam[h] vehementer; perficere nequaquam absque ambiguitate valemus'.

(8). Interea nefanda[a] Ismahelitarum gens[4] ex propriis cubiculis egressa, ad 732. depopulandam provinciam Aquitaniam[b] ingressa[c, 5], inminentes[d] periculum sui[e]

Capp. 5–8. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 5. a) cō 2*a*. b) ex *g. om.* 2*b** *et versu exeunte* 2*a*. *b*. c) mesta 2*b*. d) *ita* 2*a*. *b*; absentia 1. e) noti(s *postea suppl.*) 1. f) illius 2*b*. g) perveniunt 2*a*. *b*. h) convenit 2*a*. *b*. i) *m. al. corr.* crucibus, choris ps. 1; crucibus chorisque ps. 2*a*. *b*. k) *m. al. corr.* cathedram 1. l) *ita pr. m.* 1: urbis *rell.* m) *om.* 2*a*. n) cerneret 2*a*, *corr.*

Cap. 6. a) Susceptam ig. sarcinam 2*b*. b) *m. al. corr.* onus 1. c) igitur *add.* 2*a*. d) *ita pr. m.* 1. e) circaquaque 2*b*. f) circa (com *superscr.*)mor. 2*a*. g) omnia sua 2*a*. *b*. h) dentes *pr. m.* 1. i) *m. al. corr.* servituti 1.

Cap. 7. a) atque in c. act. (et *add., sed eras.) in margine superiore suppl.* 2*a*. b) eius op. 2*a*. c) Karolo principi 2*a et m. al.* 1. d) *ita* 1. 2*a*. *b*. e) satelli.bus 1; satellitibus 2*a*. *b*; *cf. p.* 50, 15. f) *ita* 1. g) *ita* 1: Kar. *rell.* h) & (?) *add., sed eras.* 2*a*.

Cap. 8. a) (gens *m. al. in ras.*) nef. Ism. 1. b) Aequit. 1*a*[1]; Aquitaliam 1*a*[2]. c) ingresse *pr. m.* 1. d) *m. al. corr.* inminens p. 1; imminente periculo 2*a*. *b*. e) sue *pr. m.* 1.

1) *Cf. Lib. hist. Franc. c.* 50 *(SS. R. Merov. II, 325)*: Theudoaldum — — in aula regis honorem patris sedem sublimem instituunt. 2) *I. e. regendi.* 3) *Cf. H. Brunner, 'Der Reiterdienst und die Anfänge des Lehnwesens' ('Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germ. Abt.' VIII,* 1887, *p.* 32; *'Forschungen zur Geschichte des deutschen und französischen Rechtes'*, 1894, *p.* 68 *sq.)*. 4) Nefanda Agarenorum gens *recensio altera Vitae Gregorii II. c.* 11 *(Liber Pontificalis ed. Duchesne I,* 401*)*. 5) *Cum*

732. exercitus, cunctam vastantes[a] suppellectilem, civitates[b] vel castella[c] nituntur expugnare. Audiens haec Carolus[d] princeps, collectas gentes Burgundiones Franconesque[e] coniunctos, obviam illis cum magno pergens[f] exercito[g, 1] atque cum suo
Octobr. exercitu[h] eorum vastans[i] exercitum, victoriaque obtenta, cum magna[k] ad propria est[l] reversus spolia[2]. Cum enim ad civitatem advenisset[m] Aurelianis, Ligeris alveum transiens, prandia parata relinquens, ad urbem Parisius tendens, beatum Eucherium[n] post se ire praecepit. At ille sciens adversum[o] se insidias praeparatas, nequaquam rennuens[p], non principis tamen, sed Dei implens praecepta, praeceps spontaneus ad lapsum periculi se ingerens[q], subiciens se, sicut beatus Petrus ait apostolus,
I. Petr. 2, 13. 14 *humanae creaturae propter Deum sive regi velud imperanti sive praefectis tamquam ab eo positis ad ulciscendam pravitatem impiorum*[r]*: canatur*[s] *laus bonorum.*

(9). Anno sexto decimo eius[a] episcopatus ordinationis Aurelianis egrediens, Parisius ordinante principe praeteriens[b], Vernum[3] quoque fiscum publicae dictionis ilico convolavit, vulgatumque est celebrę[c, 4] principis auribus. Conpertoque sanctum adesse sacerdotem, satelles[d] suos eum capere praecepit[e] eumque[f] in exilio cum reliquis propinquis ad urbem Coloniam perducere fecit. Ipse vero ad augmentum virtutum[g] comulandum reddebat gratias sanctae subditus Trinitati, tantaque sacerdotum et[h] cleri[i] vel populi circa eum benignitas utebatur[k], ut ex omnibus
cf. Num. 10, 32. opibus eorum quicquid gloriosus[l] Christi sacer[m] agere volebat, sacietatem[n, 5] cordibus suis funditus minime repperiebant. Quod, cum hoc ageretur, Carolo[o] principe minime latere valuit; metu perterritus, ne silenter cum ipsis[p], clientia[q, 6] addita, ne[r] Alpina munitate[7] convolaret, clam tutiori eum loco vocabulo Hasbanio[s, 8] Chrodeberto[t] duce[9] eum tradidit custodiendum. Quem ille cum gratulatione maxima

Capp. 8. 9. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 8. a) *m. al. corr.* vastans — nititur 1. b) civitatis 2*b*. c) castellas *solus pr. m.* 1*a*[1] *(non 1).* d) *m. al. corr.* Kar., *sed radendo restitut.* Car. 1; Kar. *rell.* e) *m. al. corr.* Francosque 1. f) pergit 2*a*. *b*. g) *ita pr. m.* 1*;* exercitu *rell.* h) *versu exeunte om.* 1. i) vastantes *pr. m.* 1. k) *m. al. corr.* magnis — spoliis 1. l) rev. est 2*a*. m) venisset 2*b*. n) a *super* e *scr.*, *sed eras.* 1; Eucharium 1*a*[2]. *b*[1] *et fortasse pr. m.* 1*a*[1]. o) adverse 2*a*, *corr.* p) rennuit 2*a*. *b*. q) ingessit 2*a*. *b*. r) iniquorum 2*a*. s) *ita* 1. 1*a*[1. 2]. *b*[1. 2*] *(ubi* ut *ante* can. *add.);* laudem vero bonorum *Vulg.;* can. l. bon. *om.* 2*a*. *b*. *b**.

Cap. 9. a) *pr. m. in marg. suppl.* 2*a*. b) preterius 2*a*, *corr.* c) est : : celebrę, *ras., ut videtur,* Ce 1; est a celebre 2*a*. *b*. d) *ita* 2*a*; satellites suos (*m. al. corr.* satellitibus suis 1) 1. 2*b*; *cf. p.* 49, 26. e) *ita* 2*b** *cum rell.*; coepit 2*b*; iubet 2*a*. f) *m. al. corr.* eumque in exilium cum 1; (eum *om.*) in exilioque cum 2*a*. *b*. g) *ita* 1; virt. redd. cumul. 2*a*; redd. virt. cumul. 2*b*. h) ac 2*a*. i) clerii *corr.* cleri 1; clericorum 2*a*. *b*. k) habebatur 2*a*. *b*. l) gloriosius 1. m) *ita* 1. 1*a*[2]; sacerdos *rell.*; *cf. infra p.* 51, 6. 52, 24. n) *ita editores cum* 1*b*[2*]; s(a *in litura*)cietatem 1; soc(t)ietatem *rell.* o) *ita pr. m.* 1*;* Karolo pr. (principi 2*a*) 2*a*. *b*; Carolum principem latere non valuit *m. al.* 1. p) ipsi 2*a*. *b*. q) cleentia 2*a*, *corr.* r) *m. al. corr.* (ne *expunct.*) Alpinam munitatem 1. s) Asbanio *pr. m.* 1; Habanio 2*a*, *corr.* t) *radendo corr.* Rodberto duci 1.

Saraceni a. 737. *Septimaniam et Provinciam neque Aquitaniam ingressi sint, de bello a.* 732. *agi videtur, id quod et alii et Mabillonius et Mühlbacher (Regesta I*[2]*, p.* 17, *n.* 39*a) statuerunt.* 1) *Cf. Chronicon Moissiacense a.* 732 *(SS. I,* 291*):* Tunc Karolus, collecto m a g n o e x e r c i t u, exiit eis obviam. 2) *Cf. ib.:* Karolus vero, s p o l i a accepta, cum triumpho gloriae reversus est in Francia; *Isidori Continuatio Hispana (Auct. ant. XI,* 362*):* Europenses, — — s p o l i a s tantum et manubias decenter divisas, in suas se leti recipiunt patrias; *V. Pardulfi c.* 15 *(supra p.* 33, *l.* 7*).* 3) *Ver (dép. Oise, arr. Senlis, cant. Nanteuil-le-Haudouin). Anno* 755. *synodus* Vernus palatio publico *congregata est (MG. Capitularia I,* 33; *cf. Werminghoff, Concilia II,* 54*).* 4) *Cf. Gen.* 45, 16: celebri sermone vulgatum in aula regis. 5) *I. e. taedium.* 6) *I. e. clientibus additis.* 7) *I. e. munimen. Cf. Pseudo-Cyprianum, De XII abusivis saeculi (ed. S. Hellmann, 'Texte und Untersuchungen*

suscipiens, dedit ei Dominus gratiam coram eo, velud beato Ioseph priscis tem- (cf. Gen. c. 41.) poribus dederat coram Pharaone; traditaque[a] manu illius cuncta propria suppellectile[b], ut, quod oculis placuerit eius[c], tam indigentibus quam et in coenubiis commorantes[d] facultas[e] ei subpeteret tribuendi. Beatus enim vir postolans[f] ei[g], ut in ęcclesia beati confessoris[h] Trudonis[i. 1] pro se et pro fidelibus ipsius facultatem tribueret deprecandi. Quod[k] obtentu, sacer inclytus die noctuque Domino non desistens suffragare[l], ut cum electis suis, quorum officium culminis est imitatus, in aula suae archę[m. 2] coevus persisteret ceteris*.

(10). Sexto igitur exilii sui anno, glorioso excessu luminis claritate diffusus, (738.) corpus[a] integrae conversatiònis intactus, carnis vinculis absolutus, emigrans ex hoc mundo, victor intravit in caelum[3], ibique a Christo domino pro laboribus vel bonis operibus diadema accepit gemmis fulgentibus variatam[b], continuatis floribus in-

*) *Visio Eucherii in textu Surii inseritur, quem emendavi ad epitomen codicis Ultraiectini n.* 391:

Verum[a] cum Scriptura dicat: *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo* (V. Rigoberti c. 13.) *eius*, quod princeps Carolus contra hunc virum Dei fecit episcopatum crudeli violentia ei adimendo, tum etiam aliarum ecclesiarum res usurpando, id iusto Deus iudicio reddidit in caput eius[a]. Sanctus vero Eucherius, in oratione positus, ad alterum est seculum raptus et inter cetera, quae, Domino ipsi ostendente, conspexit, vidit hunc Karolum[b] in inferno inferiori torqueri. Cui interroganti ab angelo eius ductore responsum est, quia sanctorum iudicio, qui in futuro iudicio cum Domino iudicabunt, quorumque res abstulit et divisit[c] laicis personis et comitibus, ante illud iudicium anima et corpore sempiternis (ib. c. 12. 13.) penis est deputatus et recipit simul cum suis peccatis penas propter peccata omnium, qui res suas et facultates in honore et amore Domini ad sanctorum loca in luminaria divini cultus fovenda inque alimoniam servorum Christi ac pauperum pro animarum suarum redemptione tradiderant. Qui in se reversus, sanctum Bonifacium et Fulradum monasterii sancti Dionysii abbatem summumque capellanum regis Pippini ad se vocavit, eisque talia dicens in signum dedit, ut ad sepulchrum illius irent et, si corpus eius ibidem non invenirent, ea quae dicebat vera esse crederent. Ipsi vero pergentes ad monasterium, ubi corpus Karoli humatum fuerat, sepulchrumque illius aperientes, viderunt subito draconem exisse, et totum illud sepulchrum interius inventum est denigratum, acsi fuisset adustum.

Capp. 9. 10. 1. 2*a. b.*

Cap. 9. a) in *add., sed pr. m. del.* 2*b.* b) suppellectilę *pr. m.* 1. c) *om.* 2*a. b.* d) commorantibus 1. e) facultatem 2*a*, *corr.* f) *ita* 1. g) *m. al. corr.* eum 1. h) *superscr.* 2*a.* i) Trudoni(s *fortasse m. al. add.*) 1. k) Quo 1. l) *m. al. corr.* suffragari 1. m) arche 2*a*; arc(a)e 1*a*[1. 2].

Cap. 10. a) *m. al. corr.* corpore 1. b) *m. al. corr.* variatum 1.

Nota *. a) *ita Surius;* Interim autem contigit pretactum principem mori *pro* Verum — caput eius *epitome, cuius lectiones varias plerumque omisi.* b) tercio obitus sui die *add. epitome.* c) *ita scripsi*; divisit *V. Rigoberti hoc loco,* laicis hominibus et comitibus primus dedit c. 12; divisis laicis personis et comitibus *epitome*; exercitui suo distribuit *pro* divisit l. p. et comit. *Surius.*

zur Geschichte der altchristlichen Literatur' XXXIV, 1, *p.* 53, 7): Pax populorum est, tutamen patriae, munitas plebis; *V. Bonifatii auct. Willibaldo c.* 8 *(ed. Levison p.* 42, 16*)*: catholicae fidei munitate rebellantes. 8) *Germ. 'Haspingow', Gall. 'la Hesbaye'; cf. SS. R. Merov. VI,* 276, *n.* 3. 9) Rotbertus comes, filius quondam Lantberti *'anno V. post defunctum Theuderici regis' (a.* 741/42*) basilicae S. Trudonis, cui Grimo abbas praeerat, donationem concessit (C. Piot, 'Cartulaire de l'abbaye de Saint-Trond' I,* 1870, *p.* 1; *H. Nélis, 'Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique' XXXV,* 1909, *p.* 5—15; *cf. Gesta abb. Trudon.,* 3. *contin. I,* 2, 7, *SS. X,* 371*) et ibidem sepultus est, siquidem sepulchrum eius a.* 1169. *repperisse monachi sibi visi sunt (ib. p.* 351. 371*).* 1) *Hodie Saint-Trond oppidum in Limburgiae finibus ad Brabantiam versus situm; cf. SS. R. Merov. VI,* 264 *sqq.* 2) *I. e. regni caelestis.* 3) *Nomen Eucherii codici Bernensi Martyrologii Hieronymiani*

marciscibilem[a], in caput regale[b]. Sepultus est autem in ęcclesia beati confessoris Trudonis[c] et[d] cum magno decore, ut dignum est, ab omnibus tumulatus. Lingua nostra[e] non subpetit mutuatae sermocinationis evolvere, quae post eius obitum miracula gesta sunt; sed exigua, quas didici[f] a narrantibus, silere minime audebo.

(11). Mulier quaedam, quem[a] ipse sanctus de gentilitatis errore per suam abstraxerat admonitionem eiusque puerum de sacris susceperat fontes[b], ad tumulum eius devota adcurrens, lumen ibi ferens, quod vulgus cereum nuncupant[c], ex libra[d] una conditum, posuit atque accendit. Sicque factum est, ut per dies tres continuatis[e] et noctes incensus et instinctus perstetit[f]. Die vero tertio[g] custos ęcclesiae liquantia[1] sumens cerae[h], continuavit in unum. Tunc mirum in modum coepit momento cera augeri, ita ut similem, quod prius pensatum cereum[i] condidit, repperit.

(12). Alia quippe sanctaemonialis[a], quem[b] ipse sanctus familiariter pro vitae suae castimonia[c] dilexerat, secus possibilitatem suam ad caput ipsius sancti luminaria[d] addidit, quod incolae quidem candelam vocant; prolixam ad humanum contenentem[e] statum adplicavit atque accensam reliquid. Vespere[f] autem transacto, custodes ipsius aecclesiae, ut mos est, foribus obseratis, incensam[g] ibidem reliquerunt. Ad declarandum[h] ergo beati viri meritum, cum tempesta[2] nocte omnes sopore[i] quiescerent, super tumulum ipsius beati, quod[k] palleo[l] proprio erat indutum, eadem[m] candela cecidit atque usque ad summitatem cremavit. Ad[n] custodes expergefacti, cernentes quidem cinerem super palleum[o], stupore[p] attoniti formidabant[q], ne naufragatum aliquid ibi invenissent, excussoque[r] cinus[s, 3] scrutantes, ita ipsum palleum[o] inlesum reppererunt[t], ut nullius vestigium maculae ibi conspicerent.

(13). Nuper etenim miraculo, quod extremum a narrantibus innotui[4], nequaquam arbitror silendum. Quidam ex famulis eius, quem praefatus Christi sacer[a] ab indoles[b] aluerat, a quodam Dei famulo vas vitreum mutuavit[c] ipsumque oleo repleto ad caput sanctissimi viri pependit sublimem[d] adque accendit. Coepit paulatim liquor guttatim succrescere et in pavimento rivolus[e] dilabere[f]. At custos coenubii intuens almitatem[5], normae[6] pede[g] detulit innotandum[7]; illi conciti basi-

Capp. 10—13. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 10. a) inmarcescibilem 2*a*. *b*. b) regale:, *ras.*, *ut videtur*, m 1. c) Trudoni(s *m. al. in ras.*) 1. d) et cum m. *pr. m. in ras.* 2*a*. e) *om.* (2*a*). f) didice 2*a*, *corr.*

Cap. 11. a) *ita pr. m.* 1; quam *rell.* b) *m. al. corr.* fontibus 1, *et ita rell.* c) *m. al. corr.* nuncupat 1, *et ita* 2*a*. d) libra (*corr. e* libri) unum 2*a*. e) *m. al. corr.* continuatim 1. f) *ita pr. m.* 1; perstitit *rell.* g) tertia 2*a*. h) *m. al. corr.* cerei, *expunct.* a 1. i) quod prius *iterat.*, *sed del.* 2*a*.

Cap. 12. a) *corr.* sanctamon. 1; sanctimon. 2*a*. b) *ita pr. m.* 1; quam *rell.*; *cf. supra l.* 5. c) castimonię *pr. m.* 1. d) *m. al. corr.* luminare 1. e) *ita pr. m.* 1; continentem *rell.* f) Vesperae 2*a*. g) incensa *pr. m.* 1. h) declarandam *pr. m.* 2*a*. i) so::pore 2*a*. k) qui — indutus 1. l) *ita* 1. m) eadem cand. *versu exeunte om.* 1. n) *ita pr. m.* 1; at *rell.* o) *ita* 1. p) et ad(m)miratione *add.* $1a^{1.2}$. b^{2*}. q) formidabat 2*a*, *corr.* r) Excuss(o *m. al. in ras.*)que 1. s) *corr.* cinis 2*a*; *m. al. corr.* cinere 1. t) reppererunt *pr. m.* 1; repperunt 2*b*, *corr.*

Cap. 13. a) *ita* 1. 2*b*; sacerdos *rell.*; *cf. supra p.* 50, 19. 51, 6. b) *m. al. corr.* indolis 1, *et ita rell.* c) mutuaverat *pr. m.* 2*a*. d) *corr.* sublime 1; in sublime 2*a*. *b*. e) *ita* 1. f) delabere 2*a*; delabare 2*b*. g) *m. al. corr.* petę 1.

die 20. *Februarii manu alia illatum est (AA. SS. Nov. II, 1, p. [23]):* In Gallia vico Sardinio *(immo Sarchinio; cf. SS. R. Merov. VI, 283, n. 2)* natale sancti Eucerii episcopi et confessoris; *cf. H. Quentin, 'Les martyrologes historiques du moyen âge'*, 1908, *p.* 238. 1) *Immo liquata, liquefacta.* 2) *Pro intempesta.* 3) *I. e. cinis. Benedictini apud Cangium.* 4) *Pro 'comperi'.* 5) *I. e. sanctitas.* 6) *Norma est congregatio monasterialis; cf. Chartas Senonicas c.* 32 *(Formulae ed. K. Zeumer p.* 199*) et Cangium h. v. B. Kr.* 7) *I. e. notum facere.*

licam ingressi, aspectum miraculum, gaudio suffulti, certi[a] de meritis sancti, vas[b] subterponentes, Dei suscepere[c] donum. Tandem, diebus[d] obvolutis exiguis, ita inundanter manavit[e], ut, lampadas[f] septem impletis, undique ardentes nihilominus eminutae[g] sunt. Ex ipso enim sanctitatis liquore quicumque infirmus[h] ex devotione per manus sacerdotum unguitur, statim recipit[i] sanitatem, quacumque detenetur[k] infirmitate. Hoc miraculo[l] nemo ambigit[m] hodie usque degere.

(14). Post anniversarium vero diem obitus eius, cum vigiliae vel matutinos[a] Febr. 20.
hymnos a clero omne[b] celebratum peractumque fuisset, abba[c] ipsius[d] monasterii[1] coepit anxius e[e] cybis populi constringi vel cleri[f], qui ad solemnia caelebranda confluxerant sancti. Egressus unus ex clericis, qui fuerat sancti familiaris viri, ad fluviolum[g] vocabulo Cysindria[2], qui secus ipsum monasterium[h] manat, annuente Domino, conspiciens, non ignarus fidem[i] sancti vel meritis, forsitan a Domino aliquod transmissum[k] piscium invenisset solatium. Et quoniam nemo ibi repertus fuit, qui fateretur, se in ipso rivulo nec audisse prius coetu[l, 3] captum nec visum, tantaque eodem[m] die[n] ibi multitudo piscium reperta est, ut non solum clerus, sed etiam populus universus, qui ad eius convenerant sollemnitatem, omnes habundanter sufficienterque saciati, gratias pro eius merito sanctae referunt subditi Trinitati.

(15). Dehinc prolixum est tendere hystoriam, quales quantasque virtutes per eius interventum ibidem Dominus operare[a] dignatus est, nam ceci multi reciperunt[b] visum, claudi[c] plurimi, gressu recepto, adepti sunt sanitatem, demones quoque sine numero fugati[d]: augentur undique dona plurima, praestantur, donante Domino, petentibus vota congrua. Unde[e] quaeso clementiam ipsius, ut mihi infimo[f] atque pigro, indignum[g] quamvis aliquantulum servolo[h], qui plurima de illo audita abdicavi[4], sed exigua inserere dogma praeterii, apud pium Dominum patrocinare in omnibus non desistat, ipso auxiliante, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

EXPLICIT[1] VITA SANCTI EUCHERII EPISCOPI ET CONFESSORIS.

Capp. 13—15. 1. 2*a*. *b*.

Cap. 13. a) certe 1. b) sancti vas(e *m. al. add.*) | vas subt. 1. c) suscipere 1. d) diebus evolutis 2*b*; evolutis diebus 2*a*; *cf. p.* 48, 29. obvolutus, *sed recto sensu*. e) emanavit 2*b*. f) lampadibus 2*a*. *b*. g) *in marg. suppl.* 2*a*. h) infirmis 2*a*, *corr.* i) recepit *pr. m.* 1. k) *ita* 1; detinetur (*corr. e* detinebatur 2*b*) 2*a*. *b*. l) miraculum 2*a*. *b*. m) *m. al. corr.* ambiget 1.

Cap. 14. a) matutini ymni 2*a*. *b*. b) *m. al. corr.* omni 1. c) abbas 2*a*. *b*. d) *om.* 2*a*. e) ae cybis *corr.* e cibis 1, *et ita* 2*a*. *b*. f) clero *pr. m.* 1. g) *ita* 2*a*. *b*; fluviolum (*m. al. corr.* fluvium), cuius est vocabulum Cisindria 1; *cf. supra p.* 48, 8. 50, 22. h) monasterii 2*b*. i) *corr.* fide 2*b*. k) transmissis 1. l) *m. al. corr.* coetum 1. m) eadem 2*a*. *b*. n) *superscr.* 2*a*.

Cap. 15. a) *m. al. corr.* operari 1. b) *m. al. corr.* receperunt 1, *et ita rell.* c) : laudi, *ras.* C 1. d) fugati : 1. e) Unde — *l.* 25. ipso auxiliante *om.* 1*b*[2*]. f) *scriptura detrita deinceps legi non potest* 2*a*. g) *m. al. corr.* indigno 1. h) *m. al. corr.* servulo 1. 2*b*. i) *ita* 2*a*. *b*. *b*[*]; *subscr.* Finit vita sancti Euterii episcopi et confessoris *m. al.* 1*a*[1]; Finit vita divi Eucherii episcopi Aurelianensis 1*b*[2*]; *subscr. om.* 1. 1*a*[2]. *b*[1. 2].

1) *A.* 741/42. *Grimo abbas coenobio S. Trudonis praeerat; cf. supra p.* 51, *l.* 45. 2) *Rivulus, qui hodie Melterbeek et Molenbeek vocatur, Geete fluvio incidit. Cf. SS. R. Merov. VI,* 283, *n.* 3. 3) *I. e. cetum.* 4) *I. e. reieci et 'sed' sensu alieno pro 'nam' accipitur (cf. M. Bonnet, 'Le Latin de Grégoire de Tours' p.* 317*), dogmata autem opiniones esse videntur. B. Kr.*

VITA RIGOBERTI EPISCOPI REMENSIS.

Reolus episcopus, qui ecclesiam Remensem inde ab a. 673/74. rexerat[1]*, etiam privilegio Fontanellensi a. 688/89. subscripsit*[2]*, sed non adeo multo post vita defunctus est, cum privilegium, quod Bertoendus episcopus Catalaunensis die 15. Februarii a. 692/93. coenobiis Bercharii abbatis Dervensibus concessit*[3]*, iam successori Reoli inscriptum sit, scilicet cum aliis coepiscopis Bertoendi tum 'Rigoberto metropolitano'. De cuius regimine nihil fere constat praeter pauca, quae Flodoardus saeculo X. e chartis domesticis excerpsit. Ecclesiae Remensi temporibus Rigoberti possessiones nonnullae concessae sunt et ab aliis et ab Adone abbate*[4]*. eodem sine dubio, cuius charta donationis a. 714/15. pro basilica S. Remigii data adhuc extat*[5]*, itemque alia praedia et pretio dato et commutationibus factis episcopus ecclesiae acquisivit*[6]*, 'nonnullas etiam episcopii villas, descriptis earum coloniis servitiisque, rite disposuisse' fertur*[7]*. Dagobertus III. rex (711—715) iterumque Theudericus IV. filius (721—737), episcopo petente, immunitatem ecclesiae Remensis confirmaverunt, pro qua etiam praecepta de teloneis remittendis a regibus Francorum ei concessa sunt*[6]*; denique Theudericus ille Calmiciacum villam olim a Grimoaldo maiore domus donatam*[8] *confirmavit*[9]*. Non multo autem post initia Theuderici regis (721) Rigobertus, qui post a. 694. etiam Orbacense coenobium regendum susceperat*[10]*, sede sua privatus est, quia in bellis civilibus annos priores Caroli Martelli qui dicitur occupantibus partes dubias tenuerat*[11]*, dumque Milo episcopatu et Remensi et Treverensi potitur*[12]*, ipse in Gerniaca curte, possessione propria, prope civitatem Remensem sita, plures annos*

1) *Cf. SS. R. Merov. V*, 158 (*cf. p.* 788). 2) *Siquidem fides habenda est auctori V. Ansberti c.* 18 (*ib. p.* 631; *cf. p.* 615). 3) *Pardessus II, p.* 221; *Ch. Lalore, 'Chartes de Montiérender' ('Collection des principaux cartulaires du diocèse de Troyes' IV)*, 1878, *p.* 116. 4) *Flodoardi Hist. Rem. eccl. II*, 11 (*SS. XIII*, 459 *sq.*). 5) *Pardessus II, p.* 300. 6) *Flodoard. II*, 11 (*p.* 459). 7) *Ib.*; *cf. V. Rigoberti c.* 2. 3. *et ea quae ibidem adnotavi.* 8) *V. Nivardi c.* 6 (*SS. R. Merov. V*, 164). 9) *Flodoard. II*, 11 (*p.* 459). *Etiam de Theuderico III.* (673—690) *cogitari poterat, siquidem initium episcopatus Rigoberti annis* 688. *et* 693. *circumscriptum parti huius spatii priori attribuendum erat; tamen chartae confirmationum in universum potius annis regni prioribus quam extremis conveniunt, atque ut confirmatio immunitatis a Flodoardo distincte ad regem nominis quartum relata est, quippe in qua Dagoberti patris mentio facta esse videatur, ita etiam confirmatio Calmiciacensis potius eidem Theuderico attribuenda est quam proavo.* 10) *Flodoard. II*, 10 (*p.* 458). 11) *Epist. Hadriani* (*V. Rigoberti c.* 14); *cf. V. Rigoberti c.* 9. 10. 12) *Cf. ea quae p.* 71. *ad V. Rigoberti c.* 14. *adnotavi.*

degisse fertur[1], etiam officia ecclesiastica in ipsa civitate celebrare permissus[2]. Quo tempore obierit, omnino latet; cum Milo etiam a. 751. inter vivos esset potentiaque frueretur[3], a. 731. Lando (II.) 'episcopus de urbe Remensi' († 734) commemoratur, qui hoc anno coenobio Fontanellensi praefectus esse fertur[4], ne de Abel archiepiscopo dicam a. 744. instituto[3]; sed an Rigoberto defuncto in officiis ecclesiasticis peragendis successerit, Milone res saeculares obtinente[5], minus constat, cum in tanta conturbatione rerum ecclesiasticarum duos tresve episcopos simul illo tempore in dioecesi Remensi extitisse fortasse non omnino negare liceat. Certe Rigobertus ante a. 773. vita functus est, cui anno biographus obitum eius attribuit[6], atque in ecclesia S. Petri ad Gerniacam curtem pertinente sepultus est[6], unde Hincmarus archiepiscopus corpus eius a. 864. in monasterium S. Theoderici transtulit[7], a. 873. et 883/84. et 894. et 900/22. iterum iterumque a pontificibus Remensibus translatum[8].

Vita Rigoberti multo post aevum sancti tempore Fulconis archiepiscopi inter annos 888. et 894.[9] ab auctore quodam Remensi composita est, qui e numero canonicorum ecclesiae maioris fuisse videtur, quorum possessiones iuraque ei haud parum cordi erant[10]. Post vitam enarratam (c. 1—19) miracula in Gerniaca curte facta (c. 20—23) atque translationes a. 864. et 873. et a. 883/84. (c. 24—28) descripsit, utque de his a propria aetate parum remotis melius instructus erat[11], ita de ipsa vita Rigoberti tot annis post huius tempora inprimis ei in traditione vulgari famaque incerta nitendum erat, id quod ipse aperte professus est, verbis dicitur (c. 11), fertur (c. 3. 9. 18. 20), perhibetur (c. 9) similibusque[12] haud semel adhibitis. Unde narratione eius cautissime utendum esse, vix monendum est, atque nonnullae fabulae ad loca distincta spectantes (c. 5. 6. 12. 15) originem famae vulgaris, ut ita dicam, omnino sapiunt, consuetudinibus quoque aevi auctoris ad tempora Rigoberti relatis[13]. Praeterea chartas donationis et polyptycha commemoravit (c. 3), quibus perpauca debuisse videtur (cf. c. 2. 3. 7), atque partem epistulae Hadriani I. papae c. a. 779. Tilpino episcopo inscriptam verbo tenus narrationi inseruit (c. 14). Alias res aevo Rigoberti gestas e Libro historiae Francorum (c. 9. 12), ex epistula synodi Carisiacensis a. 858. ab Hincmaro composita (c. 13), ex 'Annalibus diversorum regum' deperditis, sed recentioribus (c. 12) hausit neque absque errore, ita ut Rigobertum post victoriam Caroli Vinciacensem (717. Mart. 21) depositum esse voluerit, cum episcopum diplomata Theuderici IV. regis impetrasse ideoque non ante a. 721. expulsum esse constet[14]. Exemplum liberalitatis Chlodovei regis Remigio praestitae in Pippinum Rigobertumque transtulit (c. 4. 5), Hincmari Vita Remigii usus, quam etiam in virtutibus sancti describendis adhibuit (c. 1). Ex operibus Gregorii M.

1) Epist. Hincmari ad Hincmarum Laudunensem (Migne CXXVI, 516; infra p. 74, n. 1); cf. V. Rigoberti c. 16—19. 2) V. Rigoberti c. 17. 3) Cf. infra p. 71, n. 3. 4) Gesta abb. Fontanell. c. 9 (ed. Loewenfeld p. 28); cf. V. Dagoberti III. c. 5 (SS. R. Merov. II, 515). 5) Cf. K. Ribbeck, 'Die sogenannte Divisio des fränkischen Kirchengutes', 1883, p. 37 sq. 6) V. Rigoberti c. 19. 7) Ib. c. 24. 8) Ib. c. 26. 28; Translatio a. 894. infra p. 78 sq. edita; Flodoard. II, 15. IV, 13 (p. 462. 576). 9) Auctor translationem a. 883/84. factam narrans (c. 28) Theodradae reginae mentionem fecit, uxoris Eudonis, quae regina vocari non poterat, nisi postquam maritus a. 888. rex coronatus est. Idem translationem a. 883/84. ita rettulit, ut minime dubitari possit, quin ante translationem a. 894. factam scripserit. 10) Cf. V. Rigoberti c. 3. 11) Presbyter, qui ante a. 864. lumen mirificum vidit (c. 22), et testes miraculorum ante a. 864. et a. 864/73. gestorum (c. 20. 25) supererant, item Siglohardus monachus, qui translationi a. 883/84. interfuerat (c. 28). 12) Cf. c. 2: ut quidam perhibent; c. 20: ab incolis eiusdem loci memorantur. 13) Cf. p. 63, n. 1, et p. 64, n. 1. 14) E. Mühlbacher (Reg. I², n. 31b) recte monuit, Carolum ante pugnam Vinciacensem Remos non pervenisse, sed fortasse a. 719. ante proelium Suessionense.

praeter Regulam pastoralem (c. 7) Homiliae in evangelium (c. 8. 12) ei notae erant, quae ut ab omnibus presbyteris dioecesis studiose legerentur Hincmarus a. 852. *statuerat*[1]; *e Fortunati Vita Germani enuntiatum unum mutuatus est (c.* 18*). Biographus sermone simplici facilique usus est, verbis rarioribus velut* cascus *(c.* 11*),* cuias *(index c.* 1*) paucis intermixtis; homines contione directa colloquentes saepius introduxit (c.* 4. 9. 12. 15. 16. 18*). Amplus index capitum Vitae praefixus est.*

Auctor Vitae, translatione a. 883/84. *enarrata, stilum deposuerat; sed non multis annis post ab auctore aequali relatio translationis a.* 894. *factae addita est*[2], *quae in libris nostris* 2*a. c legitur atque etiam in codice Flodoardi et libro S. Mariae Bonifontis a Bollando adhibito extabat: narrationi catalogus reliquiarum una cum corpore sancti translatarum insertus est. Altera relatio de brachio Rigoberti in monasterium Florinense translato, quae saeculo XI. attribuenda est, in codice nostro* 2*b accessit.*

Vitam Rigoberti Flodoardus in Historia Remensis ecclesiae (II, 11—15. *IV,* 46. 48*)*[3], *Sigebertus Gemblacensis in Chronicis (a.* 723*)*[4], *Theodericus Epternacensis in Chronico coenobii proprii*[5] *adhibuerunt. Caput* 13. *codici Vindobonensi (n.* 451*) Annalium Fuldensium (a.* 738*)*[6] *et textui Vitae Eucherii Aurelianensis interpolatum est*[7].

1*a) Codex C a t a l a u n e n s i s n.* 70 *(*78*)*[8], *saec. XI, fol.* 162—171.

1*b) Codex R e m e n s i s n.* 1402, *antea* 1146 *(*793. 773*), saec. XI, olim 'ex bibliotheca venerabilis capituli Remensis', inter a.* 1076—96. *a Manasse praeposito et thesaurario*[9] *ecclesiae Remensi dono datus, fol.* 55'—63; *laterculus capitum deest*[10].

2*a) Codex P a r i s i e n s i s n.* 17625 *(Compend.* 40*), saec. X/XI, 'ex libris S. Cornelii Compendiensis' (fol.* 1, *m. saec. XVII), fol.* 36'—49. *Vitam continet, cui Translatio Veromandensis a.* 894 *(infra II) subiuncta est.*

Reliquis libris aeque atque 1*b index capitum abest:*

2*a*[1]*) Codex P a r i s i e n s i s n.* 17004 *(Fuliensium* 58. 2*), saec. XIII. in., 'ex bibliotheca Fuliensium sancti Bernardi Parisiensis', fol.* 192'—195', *desinit c.* 28 *(infra p.* 78, *l.* 10*):* effectu p. Explicit vita sancti Rigoberti archiepiscopi.

2*a*[2]*) Codex P a r i s i e n s i s n.* 5352 *(Colbert.* 137, *Regius* 3593*), saec. XIII, fol.* 239—240', *foliis amissis mutilus desinit c.* 11 *(p.* 66, *l.* 13*)* confitebaturque.

2*b) Codex B r u x e l l e n s i s n.* 3228, *antea n.* 9636—37, *saec. XI/XII, olim S. Laurentii Leodiensis, fol.* 122'—128', *V. Rigoberti continet, quam Translatio brachii eiusdem (infra III) subsequitur, edita a sociis Bollandianis, Analecta Bollandiana II, Parisiis et Bruxellis* 1883, *p.* 473—474.

2*b***) Codex U l t r a i e c t i n u s n.* 391, *vol. I (Eccl.* 20*), paulo ante a.* 1424. *a Swedero fratre in monasterio Carthusiensium prope Ultraiectum exaratus, fol.* 157'—159, *epitomen Vitae continet, quae incipit:* Quarta die Ianuarii Rigoberti Remorum archiepiscopi et confessoris. Sanctus Rigobertus in regione Ribuariorum. *et desinit:*

1) *Statuta Hincmari c.* 8 *(Opera ed. Sirmond I,* 712; *Th. Gousset, 'Les actes de la province ecclésiastique de Reims' I,* 1842, *p.* 206; *Migne CXXV,* 774*).* 2) *Auctor ante translationem sub Heriveo archiepiscopo (*900—922*) factam (cf. infra p.* 79, *n.* 4*) scripsit.* 3) *SS. XIII,* 458—462. 595 *sq.* 4) *Ib. VI,* 330. *E Sigeberto pendet Chronicon breve Remense (Labbe, Nova bibliotheca mss. librorum I,* 359*), monente Th. Breysig, 'Jahrbücher des fränkischen Reiches* 714—741', 1869, *p.* 27. 5) *SS. XXIII,* 60. 6) *Ed. Kurze p.* 3 *sq.; cf. S. Hellmann, 'N. Arch.' XXXIII,* 697, *n.* 6. 7) *Cf. supra p.* 43. 51. 8) *Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 570. 9) *De quo cf. Gallia christiana IX,* 166. 10) *Ex hoc codice (de quo cf. Krusch l. l. p.* 608*) postea lectiones in ecclesia proferebantur; cf. librum Ordinarium ad usum Remensis ecclesiae (ed. U. Chevalier, 'Bibliothèque liturgique' VII,* 1900, *p.* 244. 246. 256*), ubi codex littera D signatus est.*

sepius sunt audite *(c. 22)*. Postmodum autem sepius per Remorum episcopos translatus, tandem in ecclesia beate Marie venerabiliter conservatur.

2c) *Lodex* L a u d u n e n s i s *n.* 140 *(LIII), olim coenobii Vallis Clarae prope Laudunum siti, cuius nomen fol. I. manu saec. XVII. adnotatum est* ('Abbaye de Vaucler')[1], *post opera Hugonis de S. Victore (fol. 1—115') saec. XII. exarata fol. 116—126'. Vitam Rigoberti absque indice capitum, sed una cum Translatione Veromandensi a.* 894 *(infra II) continet, quae saeculo XIII. scripta sunt, posteriore textus parte hic illic brevius reddita; fol. 126'. saec. XV.* Andreas de Lenzeux *nomen suum intulit.*

Praeterea commemorantur codices B r u x e l l e n s e s *n.* 3234, *vol. I, antea n.* 11986 *(Antonii Gentii), saec. XVI*[2], *fol.* 171—174, *et n.* 3440, *antea n.* 7569, *fol.* 375—378, *exemplar Bollandianorum saec. XVII. e codice S. Salvatoris Ultraiectino descriptum, cui epitome Vitae inerat*[3] *sine dubio eadem atque 2b*.*

Codices in duas partes discedunt, cuius rationis exempla afferantur haec:

c. 14. aliqui] *ita 2a. b. c cum Flodoardo;* et *add. (eras. 1a) 1a. b;*
c. 16. redhibebitur] *ita 1a. b;* reddetur *2a. b. c;*
c. 23. Ad quem] *ita 2a. b. c;* locum *add. 1a. b;*
c. 28. infinita] *ita 1a. b;* omnia *2a. b; haec desunt 2c,*

atque e libris classis alterius 2c hic illic cum 1a. b facit, recedentibus 2a. b, velut

c. 15. asseveravit] asseruit *2a. b (non 2c);*
c. 18. satis aegre] satis *om. 2a. b. b* (non 2c),*

dum 2c alibi partes inter 2a et 2b medias tenet, ita ut una cum 2a Translationem a. 894. exhibeat, sed in rebus minoribus saepius cum 2b conveniat.

Libri $2a^1$ *et* $2a^2$ *ex uno exemplari fluxerunt cum 2a arta necessitudine coniuncto; cf.*

c. 1. tam deprehendi quam reprehendi] *ita 1a. b. 2b. c;* tam *(om.* $2a^{1.2}$*)* depr. *(*qu. repr. *om.) 2a.* $a^{1.2}$,

atque de $2a^1$ *hos quoque locos compertos habeo:*

c. 3. Musceium, Roceium] R. *om. 2a.* a^1;
c. 12. audatior] auditor *2a.* a^1.

Textus 2b contractus e 2b pendere videtur; cf. e. gr.:*

c. 5. transitu itineris sui] sui it. tr. *2b. b*;*
c. 9. civitate] urbe *2b. b*;*
c. 15. Ad quod ipse] Ad quos ille *2b. b*;*
c. 18. feritas avis in operatione] feritatem a. operat(c)io *2b. b*;*
c. 21. subsilire] sublimari *2b. b*.*

Codices 1a. b. 2a. b B. Krusch v. c. contulit, $2a^{1.2}$ *inspexit; librum 2c et textum 2b* contractum ipse examinavi. Locos nonnullos codicis 2a H. Omont v. c. officiosissime ut assolet denuo excussit. Lectiones 1b. 2b. c singulares plerumque omisi, nisi quod libri 2c in Translatione a. 894. ubique rationem habui, quam soli 2a. c continent.*

Laurentius S u r i u s, *De probatis sanctorum historiis I, Coloniae Agrippinae* 1570, *p.* 111—115, *primus V. Rigoberti 'ex manuscriptis codicibus' utriusque ut videtur generis*[4] *publici iuris fecit, sermone omnino immutato et retractato. Capita*

1) *Codex 2. M. 3 signatus, Vita Rigoberti praetermissa, commemoratur inter libros monasterii apud Montfaucon, Bibliotheca bibliothecarum manuscriptorum nova II,* 1739, *p.* 1301. *Cf. 'Catalogue général des mss. des bibl. publ. des départements' (4°) I,* 1849, *p.* 113 *sq.* 2) *'Archiv' VIII,* 537; *'N. Arch.' II,* 258; *J. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la Bibliothèque royale de Belgique' V,* 1005, *p.* 232. 3) *'Archiv' VIII,* 521; *Van den Gheyn l. l. V,* 415. 4) *Cf. c.* 11. ad adorandum] ad orandum *1a. b cum Surio; c.* 16 dante Karlo]

ad res post obitum sancti gestas spectantia (c. 20—28*) in sententias perpaucas redacta sunt.*

Andreas du Chesne, Historiae Francorum scriptores coaetanei I, Lutetiae Parisiorum 1636, *p.* 788—790, *partem editionis Surianae iteravit.*

Iacobus Bollandus, Acta sanctorum Ianuarii I, Antverpiae 1643, *p.* 174—180, *textum Vitae primigenium una cum Translatione a.* 894. *edidit, codicibus usus et S. Mariae Bonifontis*[1] 2c *affini*[2], *sed meliore, et contracto S. Martini Ultraiectini fortasse* 2b *simili.*

Martinus Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis 1741, *p.* 657—659, *particulas e Bollando excerptas iteravit.*

Iohannes Nicolaus ab Hontheim, Prodromus historiae Trevirensis I, Augustae Vindelicorum 1757, *p.* 426, *caput* 14. *e Bouquetio (neque e Chesnio qui citatur) deprompsit*[3].

De nominibus locorum propriis, quae in Vita occurrunt, anonymus quidam egit 'Mémoires de la Société française de numismatique et d'archéologie, Section de géographie historique, Vies des saints', Parisiis 1870, *p.* 85—103.

W. Levison.

I.

Capitula[a] hic supponuntur sequentis opusculi de vita et actibus sancti Rigoberti, quo facilius, quicquid[b] queratur, discretis possit locis inveniri.

1. Quibus sub regibus vir Dei Rigobertus sanctae prefuerit ecclesiae Remensi vel cuias[c] extiterit quibusve inter ceteras virtutibus enituerit, summatim explicatur.

2. Quod pontifici Reolo successerit in sede Remensi, et quia canonicum ibi canonicis ordinem reformaverit rebusque propriis cum earum habitatoribus illos donaverit, commemoratur[d].

3. De communi aerario, quod eidem catervae fratrum primus Remensium instituit episcoporum, deque localibus vocabulis rerum, quas eis tribuit, immo singulis eorum necessitatibus consulte ac pie distribuit, ubi et fine tenus prudens lector monetur, ne[e] legendo talia abhorreat[f] quasi superflua, quin potius huius viri Dei tam prudentiam quam pietatem in his admiretur.

I. Index 1*a.* 2*a.*

Index. a) *(praescr.* Capitula de *[*vita *om.]* sancti Rigoberti Remorum archiepiscopi, que est II. Non. Ian.*)* Hic supp. sequ. op. *(*capitula *pr. m. suppl.) incipit* 2*a*, *qui laterculum una cum* 1*a solus exhibet.* b) quod queritur 1*a.* c) cuius (*m. al. add.* generis) 1*a.* d) cumm. 2*a.* e) neglegendo 2*a.* f) ab horrea 2*a.*

ita 1*a. b,* ante Karolo (Karlum 2*b. c*) 2*(a). b. c,* ex Caroli largitione *Surius; c.* 19. in hoc loco] *ita* 2*a. b. c,* illo in loco *Surius,* in Gerniaca corte 1*a. b.* 1) *Hodie Bonnefontaine (dép. Ardennes, arr. Rocroi, cant. Rumigny, comm. Blanchefosse).* 2) *Cf. e. gr. c.* 1. desiderabant] delectabantur 2*c et Boll.; c.* 2. industrius] prudentissimus 2*c et Boll.; c.* 3. monasterii septa] s. m. *iidem; c.* 7. hoc de se sibique simillimis] de se hoc sibique (suique 2*c*) similibus *iidem. Tamen in parte posteriore, textu* 2*c hic illic in breve coacto, Bollandus ferme textum pleniorem exhibet.* 3) *Particulas parvas e Bollando iteravit Julius de Schlosser, 'Schriftquellen zur Geschichte der Karolingischen Kunst' ('Quellenschriften für Kunstgeschichte, Neue Folge' IV), Vindobonae* 1892, *p.* 247—248.

4. Quod idem Pipinum adierit et suas ei eulogias premiserit, et quia Pipinus tunc moraretur in parvo mansionili nomine Gerneicurt[a] causa venandi. De situ quoque huius loci, qualis illo in tempore fuerit, et quod huic viro Domini idem princeps hunc locum dederit, quin potius ei concesserit, sicut et olim rex Chlodoveus sancto Remigio, ut quantum circuiret, dum ipse meridie pausaret, totum illi donaret.

5. Quod beatus Rigobertus, concessa sibi a principe obtione postulandi omnique fiducia impetrandi quod voluerat, perrexerit per fines, qui hactenus apparent, peragratisque omnibus, quae maluerat, redierit ad principem, et ille dederit ei omnem, quem[b] circuivit locum, et quia ad indicium[c] mirabile itineris, per quod ivit, omni tempore viridantior ibi herba quam in circuitu videatur, cum tamen pari modo a viatore semper teratur.

6. De grandi miraculo rebus illis[d], huius meritis prepotentibus[e], per virtutem Domini prerogato.

7[f]. Quod universas res, quas possedit, nulla mundi ductus cupiditate, adquisierit, sed, ecclesiae prospiciens, illam constituerit[g] earum heredem, ut vir in canonica institutione apprime[h] eruditus et eruditionem suam operibus comprobans, ubi pauca de scripturis testimonia ad laudandam[i], quia laudabilem, eius vitam congeruntur; *memoria* enim *iusti cum laudibus*. Prov. 10, 7.

8[k]. Quia Pipinus, hunc reverentissimum reverentissime colens, filium suum miserit ei Karlum[l] ad baptizandum, et quia baptizatum ipse vir sanctus susceperit de lavacro regenerationis. Hic et paulo ante dicitur, cur iste Karlus[m] postea Martellus[n] fuerit cognominatus. Sequuntur et paucissima de innumeris sancti Rigoberti actis preconia, qui semper est laudandus, quoniam semper laus Domini cf. Ps. 33, 2. erat in ore eius.

9. Quod piis semper intentus[o] fuerit operibus suoque clero et plebi tamquam pater filiis consuluerit, et quod interea post Pipini obitum orta fuerit inter Karlum et Chilpericum atque[p] Raganfridum contentio pro invasione regni Francorum, et quia Karlus, iuxta urbem Remorum pergens, rogaverit hunc virum Dei portam civitatis aperire sibi et, omnem illo, cur non ei aperiret, rationem reddente, Karlus illi[q] fuerit comminatus, ut, si ipse victor reversus fuisset, iste episcopus in hac civitate tutus non maneret.

10. Quomodo vir Dei, minas Karli parvi[r] pendens, portam Remensem noluerit illi reserare, et quam ob causam huic non panderit eam.

11[s]. Cur porta haec ex longa priscorum consuetudine Basilicaris vocetur, et quare super eam potissimum mansisse perhibeatur, et quia ostium in pinnaculo ecclesiae sancti Petri preceperit[t] fieri, per quod in eam descendebat gratia orandi, indeque rediens, per hoc[u] intrabat in oratorium, quod iuxta domum suam fecerat factumque in[v] memoriam sancti Michahelis[w] archangeli sacraverat.

12[x]. Quod longo tempore hoc oratorium perseveraverit ibi, donec quidam Bego id destrui iussit et inter destruendum a daemone raptus fuit, et quod per triduum factae fuerint tenebrae, pulvis quoque ac ventus pariter ferrentur. Et quia

I. Index. 1*a*. 2*a*.

Index. a) Gerneicurte 1*a*. b) que 2*a*. c) indutium 2*a*. d) illi 2*a*. e) pponentibus 1*a*. f) *om.* 2*a*. g) constituit 2*a*. h) apparuit 1*a*. i) laudandum 2*a*. k) VII, *et sic deinceps* 2*a*. l) Karolum 2*a*. m) Karol. *semper* 2*a*. n) Mārtellus 2*a*. o) inventus 2*a*. p) et 1*a*. q) *om.* 2*a*. r) parvi:, *ras.* d (?) 1*a*. s) *om.* 2*a*. t) pcepit 2*a*. u) quod 2*a*. v) *om.* 1*a*. w) Michaelis 1*a*. x) X, *et sic deinceps* 2*a*.

Karlus contra Chilpericum[a] et Raganfredum[b] certarit, et eidem Karlo gloria steterit, quo tempore et ipse ab hoc almo pontificę tulit more[c] tyrannico episcopium Remense. Et[d] post haec etiam additur, quod de hoc tyranno in Annalibus regum legatur, ibique subiungitur, cuius exemplo vir iste sanctus hunc in baptismate filium pertulerit inimicum.

13. Quia Dominus in caput ipsius Karoli reddiderit, quod huic viro Dei aliisque rebus aliarum fecit ecclesiarum, subiuncto terribili oromate[1] sancti Eucherii in testimonium huius rei.

14. De Adriani papae epistola Tilpino presuli directa, quae tam plene quam plane huius iustitiam commendat et ablatoris episcopatus illius aeque iniustitiam demonstrat.

15. Quod idem sanctus Domini in Wasconica regione exulans[e], in quadam ecclesia geminas invenerit campanas, dudum sibi a predone direptas, quas adventus illius primo nullum, cum pulsarentur, sonitum dare, deinde fecit[f] sonare.

16. Quod hunc Milo abba repperiens in Wasconia, hortatus fuerit redire, pollicens eum suo episcopatui restituendum; quo iuxta pollicitationem illius non obtento, sanctae Mariae contentus est altari solo.

17[g]. Quia in Gerneicourt villa proprietatis suae multo tempore deguerit, vitam suam bonis semper operibus exornans, quodque proba consuetudo ei fuerit creberrime urbem Remorum invisere et ibi in ara beatae Mariae missarum sollemnia celebrare; quorum quoque sanctorum memorias inde regrediens visitare solitus fuerit.

18[h]. Quod, sanctorum memorias more solito lustrans et illustrans, devenerit in[i] Culmisciacum[k] ad sanctum Cyricum[l], ibique post fusam Christo precem, loquente eo cum ecclesiae Remensis oeconomo, presentatus anser a quadam fuerit vidua. Quem oeconomus sibi oblatum rursus huic obtulit domumque puero viri Dei precepit deferri; qui, de manibus eius procul avolando elapsus, subito, dum non speratur, affuit, caelitus iam mansuefactus.

19. Qualiter et ubi et quando vir sanctus stadium presentis vitae consummaverit. Item ubi et a quibus celebrata fuerit sepultura eius.

20. Quod post depositionem suam multis ibidem miraculis coruscans, cuius sit apud Deum meriti, luce clarius patuerit, et quod ob incuriam haec litteris mandata non fuerint, et quia tres clodi[m] memorentur ibi ab eo fuisse pristinis gressibus restituti, ubi et caeca mulier Ancildis vocabulo lumen recipere meruit.

21. De iuvene scolaribus[n] apud loci presbyterum studiis dedito, qui quadam die, dum abesset aedituus, super tumulum eius ut levis leviter subsiluit, sed ab illa hora claudus permansit.

22[o]. De vocibus maximae dulcedinis in eius basilica nocturno tempore sepius auditis, et quod lux caelitus tantae claritatis defulserit[p. 2], ut solem suo splendore videretur vicisse. Quae, de hac basilica coruscando egrediens, etiam presby-

I. Index. 1*a*. 2*a*.

Index. a) Hilp. 2*a*. b) *corr.* Raganfridum 2*a*, *et ita* 1*a*. c) amore 2*a*. d) *om.* 1*a*. e) exultans (1*a*). 2*a*. f) son. fec. 1*a*. g) *titulum* 17. *om.* 2*a*. h) XV, *et sic deinceps* 2*a*. i) *om.* 1*a*. k) Culmisiacum 2*a*. l) Ciricum 2*a*. m) *ita pr. m.* 1*a*; claudi 2*a*. n) scolari 2*a*. o) XVIII. *m. al. corr.* XVIIII, *et sic deinceps* 2*a*. p) refulserit 1*a*.

1) *I. e.* *ὅραμα, visio.* 2) *I. e.* *emicuerit.*

teri contiguam, qui adhuc superest, inibi domunculam[a] penitravit; cuius miraculi et ipse testis existit verus, quia oculatus.

23. Quia, si quis aliquando frigoriticus aut dentium dolore affectus ad tumulum eius cum fide accesserit, mox remedium perceperit, et quod usque hodie plerique candelam illuc in votis afferunt, et febricitantes abrasum sepulchri illius pulverem accipiant et latici inditum bibant talique potu[b] ilico remedientur; quo et quidam Gislemannus nuper potatus continuo discesserit sanus. Et quia dentium doloribus angustati hoc sepulchrum fideliter deosculentur et curentur.

24[c]. Quando hinc piae recordationis Hincmarus pontifex hunc[d] transtulerit, et ubi eum posuerit.

25[e]. De quadam Audinga febrę[f] patiente, quae, tribus candelis unius quantitatis pro experimento factis, per eundem mirabiliter et celeriter sanitati reddita est. Similiter ibi et alii sepenumero sunt curati ab hoc medico[g] caelesti.

26. Quo tempore rursus a supradicto antistite ad[h] urbem Remorum hic[i] translatus, et ubi fuerit positus, et quod[k] tunc mulier caeca nomine Oda, ut ad memoriam eius accesserit, statim visum[l] receperit, qualiterve per visum accersita fuerit ad hoc remedium, quod indepta est.

27. Quod surdus quidam similiter ipsa translationis eius die advenerit, qui, postquam locellum eius quo ferebatur tetigit, confestim audivit; qui et antequam ad eum venisset et casu in diversorii[m] bostare[1] sopori membra dedisset, repente a somno per[n] quandam ignotam personam excitatus[o], de futura huius translatione edoctus est et, ut ad hunc quantotius properaret, premonitus est.

28. De tertia sacratissimi corporis huius translatione, quae non mediocri industria et devotione digna domni Fulconis[p] Remorum archiepiscopi constat facta; ubi et de quodam beati Remigii monacho re vera narratur, qualiter a magnis febribus, quibus tenebatur, celerrime fuerit per hunc ereptus, mox ut ab ipso est totis ex precordiis invocatus[q].

INCIPIT[a] VITA SANCTI RIGOBERTI REMORUM ARCHIEPISCOPI[b].

1[c]. Fuit in diebus Childeberti[d], Dagoberti, Chilperici[e, 2] regum Frantiae[f] vir Dei Rigobertus urbis Remensium mirificae sanctitatis archiepiscopus. Qui in regione Ribuariorum spectabili[3] de prosapia exortus, patre siquidem ex eodem pago nomine Constantino, matre autem Francigena[g] ex Portensi[h] territorio[4]. Ab aetatis primaevae tyrocinio totum se caelestibus mancipavit disciplinis; castitatem[i]

I. Index. 1*a*. 2*a*. *Cap.* 1. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*.

Index. a) domum culam 2*a*. b) poculo *pro* p. il. 1*a*. c) *om.* 2*a*. d) hinc 2*a*. e) XXI, *et sic deinceps* 2*a*. f) febrem 1*a*. g) medio (1*a*). h) ab 2*a*. i) *om.* 1*a*. k) quedam *pro* qu. tunc 2*a*. l) usum 2*a*. m) diversorio 1*a*. n) per qu. *om.* 2*a*. o) excitus 1*a*. p) Folconis 1*a*. q) Expliciunt capitula *add.* 1*a*; VI *add.* 2*a* *(est sexta huius codicis Vita)*.

Cap. 1. a) *ita* 1*a*. *b*. 2*c* (*ubi* beati *pro* sancti); *praescr. om.* 2*a*. *b*. b) et confessoris *m. saec. XIII. add.* 1*a*. c) *ita* 2*a*; *om. rell. (numeri omnes, capitibus non distinctis, desunt 2c)*. d) Hild. 2*a*. e) Hilp. 2*a*. f) Franciae 1*a*. *b*. 2*c*. g) Francogena 2*b*, *corr.*; ut *add.* 2*c*. h) Porcensi 2*c*. i) *corr.* castitate 2*a*, *et ita rell.*

1) *Stabulum boum, locus ubi boves stant; cf. Du Cange, Glossarium s. v.* bostar; *Goetz, Corpus glossariorum Latinorum VI,* 1899, *p.* 150. 2) *Childeberti III (694/5—711), Dagoberti III (711—715), Chilperici II (715—721).* 3) Nobili *Flodoardus, Hist. Rem. II,* 11 *(SS. XIII,* 458*).* 4) *Hodie 'le Porcien', cuius pagi nomen Château-Porcien, Chaumont-*

praeditus, in vigiliis sedulus[1], oratione pervigil, sermone verax, refertus caritate, deditus abstinentiae, dapsilis humanitate, sapientia redimitus, iustitia insignitus, in consilio prudens omnique morum honestate pollebat[2]. Per[a] haec virtutum insignia ocius occurrens in virum perfectum, quemadmodum caelitus electus, ad pontificalis apicem honoris est sublimatus, in quo, superna adminiculante sibi gratia, talis tantusque ilico apparuit, ut omnium oculis et amori esset et timori: nimirum bonis amori, qui desiderabant eius monitis salutaribus humiliter obsequi; malis quoque nichilominus erat timori, qui ab eo metuebant tam deprehendi quam[b] reprehendi, ac per hoc, sicut ad locum de beato scriptum invenitur Re- V. Remigii auct. Hincmaro c. 4. migio, *erga bene agentes Petrus apparebat in vultu, erga delinquentes Paulus in spiritu ac sic, conveniente in unum diversitate gratiarum, illius pietatis, huius erat aemulator districtionis.* Stantibus[c] equidem, si caderent, minabatur poenam, lapsis vero, ut surgere appeterent, promittebat misericordiam: illos terrebat, ne presumerent in bonis; istos refovebat, ne desperarent in malis. Proinde quosdam piis sermonibus assiduae predicationis ad meliora evexit, quosdam maturitate et sinceritate multiplicis doctrinae desiderio sanctae conversationis accendit, quibusdam exemplum factus est ad salutem; alios intra septa sui gregis oves fecit, alios educavit: cf. 1. Cor. 9, 22. Omnia omnibus factus est, ut omnes salvos efficeret[d].

2[a]. Successit autem in Remensi pontificato[b] Reolo[3] magnarum virtutum viro huiusque, ut quidam perhibent, proximiori cognato*. Et quoniam, hoc obeunte, nescitur, quot[c] annis pastore vacaverit sedes Remensis, pleraque in loco erant collapsa, quae fuerant precedentium patrum studio et vigore fundata; quae cuncta vir iste gloriosus et industrius[d] in pristinum celerius reparavit statum.

*) *m. saec. XIII. in marg. inf. haec suppl. 1a:* Qui etiam Reolus inter cetera bonitatis sue opera Orbacense cenobium[4] condidit monachosque Deo servientes ibi constituit[5], in quo honorifice conditus est[6].

I. Capp. 1. 2. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 1. a) *c.* 2. *inc.* 2*b*; L(ectio) II *praescr.* 1*b*. b) quam repr. *om.* 2*a*. c) *c.* 3. *inc.* 2*b*. d) faceret 1*a*. 2*b. c*; facerem *Vulg.*

Cap. 2. a) L. III 1*b*; L. IIII 2*b*. b) *ita* 2*a*; pontificatu 1*a. b.* 2*c*; pontificis 2*b*. c) quod 2*b*. d) industris 2*b*; prudentissimus 2*c*.

Porcien, Novion-Porcien loca (dép. Ardennes, arr. Rethel) servaverunt; cf. A. Longnon, 'Études sur les pagi de la Gaule' II ('Bibl. de l'École des Hautes Études' XI), 1872, *p.* 63 *sqq.*
1) *Cf. V. Remigii auct. Hincmaro c.* 4: Fuit itaque in elemosinis largus, in vigiliis sedulus, in oratione devotus, in caritate perfectus, in humanitate profusus. 2) *Cf. Acta Sebastiani c.* 1 *(AA. SS. Ian. II,* 265*)*: Erat enim vir totius prudentiae, in sermone verax, in iudicio iustus, in consilio providus, — — in universa morum honestate praeclarus. 3) *De Reolo cf. Flodoard. II,* 10 *(p.* 457 *sq.) et ea quae ad V. Nivardi c.* 1 *(SS. R. Merov. V,* 160, *n.* 3*) adnotavi. Etiam a.* 688/89. *inter vivos fuit (V. Ansberti c.* 18, *ib. p.* 631*), sed a.* 692/93. *Rigobertus successerat (v. supra p.* 54*).* 4) *Hodie Orbais (dép. Marne, arr. Epernay, cant. Montmort).* 5) *Cf. Flodoard. II,* 10 *(p.* 458*)*: Construxit hic venerabilis presul monasterium Orbacense — — impetravitque domnus idem Reolus a monasterio Rasbacensi sex monachos, qui regimina sanctae regulae ibidem tenerent et alios ea docerent. 6) *Cf. acta translationis Reoli a.* 1180. *Orbaci factae (Martène et Durand, Veterum scriptorum amplissima collectio VI,* 1729, *col.* 1215 *sqq.).*

Nam canonicam clericis religionem restituit[a], iuxta numerum quoque eorum, quotus illo in tempore erat, sufficientia et continua eis victualia constituit[1], quatinus divino cultui liberius atque instantius insistere quivissent. Prius quippe quam exoptabilis hic altor ac[b] pater eorum adveniret, non eis dabatur canonicus panis, et non erant, ut sunt hodie, canonici, sed sicut matricularii[c. 2]: et ad haec[d] res proprias cum habitatoribus earum illis contulit, qui singulis eorum necessitatibus perpetuo[e] deservirent.

3[a]. Primus[b] Remensium hic episcoporum fertur commune eis[c] instituisse aerarium, generaliter illorum usibus[d] in saecula[e] profuturum. Predictarum autem rerum loca his[c] vocabulis censentur: Gerniaca cortis[f. 3], Musceium[4], Roceium[g. 5], ad Vulfiniacum[h] rivulum[6], Curcella[7], ad Novam villam[8], ecclesia[i] sancti Hilarii in[9] suburbio[k] ad portam quae vocatur Martis[10]. Hanc basilicam decrevit perstare

I. Capp. 2. 3. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*.

Cap. 2. a) instituit 1*b*; statuit 2*b*. b) et 1*a*. c) matricula 2*a*. d) hanc 2*a*. e) proprio 2*b*; *om.* 2*c*.

Cap. 3. a) IIII *eras.* 2*b*. b) Primum 2*a*. c) hiis 2*c*. d) us(ibus *m. al. in ras.*) 1*b*; usui 2*b*. e) ecclesia 1*a*. f) G. curtis, Musceyum 2*c*. g) *ita* 1*a*. 2*b*; Rosceium 1*b*; Roceyum 2*c*; *om.* 2*a*. h) Vulfimacum 2*b*; Vulsiniacum 2*c*. i) eccl. (ęcclesiam 1*a*) s. Hylarii 1*a*. 2*c*. k) suburbium 2*b*.

1) *Auctor instituta proprii aevi ad tempora sancti transtulit. Rigobertus possessiones infra enumeratas ecclesiae Remensi concessisse videtur, sed praedia distincta in usum canonicorum vix ante aetatem Caroli Magni e possessionibus ecclesiae segregata sunt. Cf. P. Hinschius, 'Kirchenrecht' II,* 55 *sq.; Ph. Schneider, 'Die Bischöflichen Domkapitel',* 1885, *p.* 38. 42 *sqq.; A. Pöschl, 'Bischofsgut und Mensa episcopalis' II, Bonnae* 1909, *p.* 63 *sqq.; E. Lesne, 'L'origine des menses dans le temporel des églises et des monastères de France au IXe siècle' ('Mémoires et travaux publiés par des professeurs des Facultés catholiques de Lille' VII), Insulae et Parisiis* 1910, *p.* 53 *sqq., qui et in hoc libro p.* 57, *n.* 4, *et in altero opere 'Histoire de la propriété ecclésiastique en France' I (ib. VI),* 1910, *p.* 347, *n.* 4, *instituta supra allata aevo Rigoberti abiudicavit et temporibus Ludowici Pii attribuenda esse statuit. Etiam ea, quae de servitiis ab incolis singularum villarum praestandis infra narrantur, certe consuetudinibus saeculi IX. nituntur (Germ. 'Gewohnheitsrecht'; cf. infra p.* 64, 15: quorum huiusmodi consuetudo pro lege habetur*). Cf. Flodoard. II,* 11 *(p.* 459*):* Nonnullas etiam episcopii villas, descriptis eorum coloniis servitiisque, rite disposuit. 2) *Auctor de ministris inferioris gradus pauperibusque in ecclesia servientibus (cf. infra c.* 4: et non illic ut hodie villa, sed exiguus mansionilis fuerat*) cogitavit (Gall. 'marguillier'), vocatis a matricula, cui nomina eorum inscripta erant; cf. E. Loening, 'Geschichte des Deutschen Kirchenrechts' II,* 243 *sqq.* 333*; H. Schaefer, 'Pfarrkirche und Stift im deutschen Mittelalter' (Stutz, 'Kirchenrechtliche Abhandlungen' III),* 1903, *p.* 90 *sqq.; A. Hauck, 'Wohlthätigkeitsanstalten' ('Realencyklopädie für protestantische Theologie' XXI[3],* 1908, *p.* 441 *sq.); SS. R. Merov. VI,* 295, *n.* 1. 3) *Gernicourt (dép. Aisne, arr. Laon, cant. Neufchâtel); cf. A. Matton, 'Dictionnaire topographique du département de l'Aisne',* 1871, *p.* 124. 4) *Moussy-sur-Aisne (ib., cant. Craonne); cf. ib. p.* 194. 5) *Roucy (ib., cant. Neufchâtel); cf. ib. p.* 236. 6) *Bouffignereux (ib., cant. Neufchâtel); cf. ib. p.* 34. 7) *Nomen locis plurimis inditum est; agitur fortasse de Courcelles, dép. Aisne, arr. Soissons, cant. Braisne, aut dép. Marne, arr. et cant. Reims, comm. Saint-Brice-et-Courcelles.* 8) *Neuville-en-Laonnais (dép. Aisne, arr. Laon, cant. Craonne); cf. Matton p.* 198. 9) Cum suburbio ad eam pertinente *Flodoardus II,* 11 *(p.* 458*).* 10) *Scil. ad arcum, qui adhuc extat, nomine servato ('porte de Mars'). De S. Hilarii* ecclesia ante portam Martis sita, quam sanctus Rigobertus pontifex antecessoribus nostris clericis ad sepulturam ipsorum dedit.

in sepulturam eorum. At[a] Gerniaca cortis[b] et tria e vestigio consequentia sancxit ad anniversariam perseverare sui transitus diem commemorandam[c. 1], ut hinc scilicet eis in illa sufficiens refectio ab aerarii clavigero quotannis[d] paretur. Et si quid de annuo superfuerit rerum reditu, quod ad presens expendi non necesse sit, omnibus censuit dividendum, prout opus fuerit unicuique eorum. Item[e] Curcellam et Novam villam et novem mansa[f] ecclesiae sancti Hilarii[g] adiacentia statuit ligna cedere aquasque conportare ad faciendum eis balneum, insuper et ad suicidium[h. 2] occurrere, et si quid huiusmodi necesse sit in eorum culina, quod facto opus sit; puteis[i] quoque intra monasterii septa non deesse, qualibet[k] oborta[l] occasione, exanclandis[m]; denique ipsa, si quando exuberaverint, rudera latrinarum efferre in locum huiusmodi colluvionibus aptum; porro sicut[n] et pollinctores effodiendae eorum sepulturae adesse, cum eveniret illorum quempiam defungi, et ab ipsis tamquam a vispillionibus[o] ad sepeliendum eos deferri. Et ut tandem collectivo quodam sermunculo quid inferatur de eorum multimoda servitute, ad omne opus eis inpendendum servile ut presentissimos, ita iussit paratissimos esse; quorum huiusmodi consuetudo pro lege habetur, ut, si omnis familia servorum, qui haec[p. 3] habuere, obierit, sicut sepe accidit, etiam ingenuus quisque par eis obsequium exerceat servile, si contingat ea[q] habere. Eorum vero summa in XLI[r] mansis colligitur utrobique coadunata.

Inter[s] haec prudentem paucis monemus lectorem, ne abhorreat ista legendo quasi superflua, asserens in cartis eorum donationis et polipticis de eisdem editis satis superque invenienda; sed admiretur hunc virum Dei, quomodo haec prudentissime et piissime disposuerit inter cętera quae possedit, et qualiter pauperes
Luc. 14, 14. Christi suorum heredes fore delegerit, qui[t] secundum illud euangelii *beatus est, quia hi*[u] *non habent retribuere ei: retribuetur enim illi in resurrectione*[v] *iustorum;* verumtamen eius beatitudinis seduli intercessores existunt, prout queunt, et si aliquando forte siluerint, ipsum opus misericordiae ad Dominum pro eo semper
Eccli. 29, 15. clamabit, quemadmodum Scriptura dicit: *Conclude elemosinam in sinu pauperis, et ipsa pro te orabit*[w].

4[a]. Hic quodam tempore, de Culmisiaco[b. 4] episcopii sui villa veniens, adiit Pipinum maiorem domus patremve[c] Karli[d] cognomento Martelli[e. 5] premisitque

I. Capp. 3. 4. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*.

Cap. 3. a) Ad 2*b*. *c*. b) *ita* 2*b*; Gerniaca curtis 2*a*; Gerniaca cortis *pr. m.* 1*b*; Gerniaca cortem *pr. m.* 1*a*; Gerniacam curtem 2*c*. c) cummem. 2*a*. d) quodannis 2*b*. e) *c.* 6. *inc.* 2*b*. f) mansos — adiacentes 2*a*. *c*. g) Hylarii 1*a*. 2*c*. h) subsidium 2*c*. i) Puteos 2*a*. k) qualiter 2*a*. l) aborta 1*b*. m) exaclandis 1*a*; *om.* 2*c*. n) *om.* 2*a*. o) *ita* 1*a*. *b*; vispilion. 2*b*. *c*; vespillion. 2*a*. p) *ita* 1*a*. 2*b*; hos 1*b*. 2*a*. *c*. q) eos 2*a*; *om.* 2*c*. r) quadraginta uno mansis (mansos 2*c*) 1*a*. 2*c*; XLI (XL vel amplius *Flod.*) mansos *rell. cum Flod.* s) *c.* 7. *incip.* 2*b*. t) quia 2*a*; quid 2*c*. u) *ita* 1*b*. 2*b*; hii 2*c*; *om.* 1*a*. 2*a cum Vulg.* v) vita eterna *pro* res. iust. 2*c*. w) exorabit 2*c cum Vulg.*

Cap. 4. a) *om.* 2*b*. *c*. b) Culmissiaco *(corr.* Curmissiaco 1*b)* 1*b*. 2*c*; Culmiaco 2*b*. c) patrem vero 2*b*; ve *om.* 2*c*. d) Carli *(corr.* Karli 2*b)* 2*b*. *c*; Karoli 2*a*. e) Marcelli 2*c*.

egit Flodoardus IV, 48 *(p.* 596*); etiam interpolator testamenti Remigii spurii* ecclesiae sancti Hilarii ad portam Martis *mentionem fecit (SS. R. Merov. III*, 343, 32*).* 1) *Haec quoque auctor ex institutis aevi proprii conclusisse videtur, cum, monente A. Molinier ('Les obituaires français au moyen âge',* 1890, *p.* 29, *n.* 2*), institutio diei anniversarii celebrandi hoc modo facta aevo Rigoberti alibi in Gallia nondum inveniatur.* 2) *I. e. mactatio suum.* 3) *Scilicet mansa.* 4) *Cormicy (dép. Marne, arr. Reims, cant. Bourgogne); cf. A. Longnon, 'Dictionnaire topogr. du département de la Marne',* 1891, *p.* 74. 5) *Cf. infra c.* 8 *(p.* 66, *l.* 29*).*

suas[a] ei eulogias[1] a venatione, quam paulo ante exercuerat, redeunti. Has quippe solebat illi crebrius mittere. Morabatur quoque ipse Pipinus in pago Laudunensi et loco qui dicitur Gerniaca cortis[b], et non illic ut hodie villa, sed exiguus mansionilis[2] fuerat; verum[c] et in diebus illis ibi erat ingens silva et fons in eodem loco, quem apri tanquam ad sua frequentabant volutabra, qui et usque in hodiernum diem permanet ibidem. Iuxta quem et tunc Pipinus singularem ferum fuit consequutus[d], cuius assaturam precepit illic fieri, tanquam re vera inibi pransurus. Interea idem[e], istic episcopi benedictionem[3] gratissime suscipiens, dixit clientibus, qui sibi adsistebant: 'Quid faciemus[f] huic episcopo, qui nobis servire non cessat?' Illis autem silentibus, Pipinus, ad sanctum conversus Rigobertum, gratulabundus adiecit: 'Damus[g]', inquiens, 'tibi optionem petendi quod volueris et non negabimus tibi'. Ad quod vir Domini: 'Date[h]', ait, 'michi hunc modicum mansionilem, et sufficit michi'. Tunc[i] ille: 'Et hunc tibi do et quantum volueris accipere[k] in giro', V. Remigii auct. Hincmaro c. 17. concessitque ei, sicut et quondam rex Chlodoveus[l] sancto legitur concessisse Remigio, ut, quantum circuiret, dum ipse meridie quiesceret, totum[m] illi donaret.

5[a]. Beatus itaque Rigobertus per fines, qui manifestissime parent[b], pergens, ib. passim limitem, ut litem discerneret arvis, si forte accideret, poni precepit. Peragratisque omnibus, quae sibi maluerat dari, confestim regressus est ad Pipinum, qui[c], interim meridiano surgens a somno, largitus est ei omnem quem lustravit[d] locum per confinium designatum[4]. Ad[e] memorabile vero inditium[f] super hoc transitu itineris sui et aestate et hieme vernantior, quia viridior, herba hactenus ibi gliscere visitur quam ceteris in locis, quae in circuitu eius sunt, cum tamen aeque teratur abs quolibet viatore.

6[a]. Est et aliud non contempnendae rei miraculum, quod procul dubio meritis eius constat eisdem rebus a Domino prerogatum. Siquidem postquam dominio eius cesserunt, numquam nusquamque[b] eas laesit tempestas, nec grando cecidit super illas[5], unde non solum res mira, sed semper omnibus valde[c] est stupenda[6]: videntur[d] more solito cadere iuxta, et non fines earum attingere umquam presumunt, ne dicatur transire. Proinde omnes, haec divinitus[e] fieri videntes, dicere congruenter super his[f] valent, quod Scriptura de[g] terra quondam habitationis filiorum Israel refert; quae cum premittit: *Pluit Dominus grandinem super terram* Exod. 9, 23.

I. Capp. 4—6. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 4. a) ei suas 2*a. b.* b) G. curtis 2*a. c.* c) *c.* 9. *inc.* 2*b.* d) *ita* 1*a*; consequtus 2*c*; consecutus *rell.* e) Pipinus 1*b.* f) facimus 2*a.* g) Do — negabo 2*a. c.* h) Da, ait (inquit 2*c*) 2*a. c.* i) Tum (2*a*). k) accipe 2*a.* l) Chodov. 2*b*; Clodov. 2*c.* m) tantum 2*a.*

Cap. 5. a) *om.* 1*b.* 2*b. c.* b) patent 2*b. c.* c) quod 2*a.* d) lustraverat 1*a.* 2*c.* e) Admirabile vero 2*a.* f) iuditium 1*a (?).*

Cap. 6. a) *om.* 2*b. c et pr. m. ut videtur* 1*b.* b) *om.* 2*b. c.* c) est valde 2*c*; valde *om.* 2*b.* d) Viderentur *pr. m.* 2*a.* e) *om.* 1*a.* f) hiis 2*c.* g) quondam de t. 2*c*; de t. olim 2*b.*

1) *I. e. munera, dona.* 2) *Agri portiuncula cum mansione seu aede, Gall. 'ménil', Germ. 'weiler'. Cf. Du Cange s. v.* 3) *Id quod supra eulogiae, munus, donum. Cf. Du Cange s. v.* 4) *Ita locus famosus Vitae Hadriani I, c.* 42 *(Liber Pontificalis ed. Duchesne I,* 498*):* per designatum confinium. 5) *Simile miraculum Arbeo in V. Haimhrammi c.* 25. 30 *(SS. R. Merov. IV,* 497 *sq.* 503*) rettulit.* 6) *Cf. Gregorii M. Dialog. I,* 10*:* Res mira et vehementer stupenda; *ib. III,* 5*:* Mira sunt haec et nostris valde stupenda temporibus. *Haec Arbeo haud semel imitatus est; cf. inprimis V. Haimhrammi c.* 23 *(l. l. p.* 494*):* Res namque mira et nostris temporibus valde stupenda.

Exod. 9, 26. *Aegypti*[a], paulo post adnectit, dicens: *Tantum in terra Gessen*[b], *ubi erant filii Israel, grando non cecidit.* Sed quia presens miraculum, ut prememoratur, hic continue[c] fit, quotienscumque haec uspiam ruit, — magis presenti tempore quam preterito utendum est ita[d], — in hac terra possessionis sancti Rigoberti[e] grando non cadit, quamlibet in omni Francorum terra cadere videatur ex more.

7[a]. Denique universas res istas nullo mundanae cupiditatis inpetravit obtentu, verum, ecclesiae in cunctis pro viribus consulens, illam constituit heredem earum, sicut partim fuit paulo superius intimatum. Plures etenim ecclesias earundem participes fecit[1], prout[b] corde suo destinavit. Erat quippe, ut canonica dogmatizat institutio[2], *internorum curam in exteriorum*[c] *occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens, ne aut, exterioribus deditus, ab intimis* aliquando *corrueret aut, solis interioribus occupatus, quae foris de-* Luc. 12, 42. *bebat proximis non inpenderet.* Agebat quippe in omnibus utpote *fidelis dispensator et prudens, quem constituit dominus*[d] *supra familiam suam, ut daret*[e] *illis in tempore* 1. Timoth. 5, 8. *tritici mensuram.* Procul namque semper ab illo fuit, quod apostolus ait: *Qui suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli*[f] *deterior;* 2. Cor. 11, 28. quin immo cum eodem veraciter dicere valuit: *Instantia mea cotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarum.* Quapropter, si quando aliquid discriminis alicui membrorum ib. v. 29. ecclesiae acciderat, et hoc sibi non absurde poterat coaptare: *Quis infirmatur, et* Rom. 12, 15. *ego non infirmor? Quis scandalizatur*[g], *et ego non uror?* Et rursus: *Gaudere cum*[h] Phil. 1, 21. *gaudentibus, flere cum flentibus.* Huic *vivere Christus* fuit *et mori lucrum.* Et quia solo corpore in terris positus, spe in caelestibus degebat, profecto hoc de se sibique ib. 3, 20. simillimis loquebatur: *Nostra conversatio in caelis est,* nempe iam illis conexus, Matth. 5, 14. 15. quibus ait Dominus: *Vos estis lux mundi,* et: *Non potest civitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.*

8[a]. Prefatus ergo Pipinus, hunc admodum venerans ac diligens, filium suum misit ei Karlum[b] ad baptizandum, qui propter feros animos et, quia ab ineunte aetate fuerit vir bellicosus et[c] robore fortissimus, postmodum Martellus est cognominatus[3]. Quem a se baptizatum ipse vir almus suscepit a fonte sacri baptismatis, ut eiusdem patronus[d, 4] fieret iuxta petitionem genitoris. Qui eidem patri Pipino decedenti in principatum succedens, eundem patronum suum cum[e] impie tum[f] iniuste a sede sua pepulit, ceu paulo post sequens narratio declarabit.

Vir deinde sanctus ecclesiam Domini, ut coeperat, vigilantissime et strenuis- cf. Ezech. 13, 5. sime regebat, ascendens[g] ex adverso et opponens[h] murum pro domu[i] Israel, ut

I. Capp. 6—8. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 6. a) Egipti 2*c.* b) *ita* 1*b.* 2*c*; Gesen 2*a*; Gersen 1*a.* 2*b.* c) cotidie 2*b. c.* d) *ita recte interpungunt* 1*a. b.* 2*b*; est. Ita 2*a. c.* e) Regoberti *(?) pr. m.* 2*b.*

Cap. 7. a) *om.* 1*b.* 2*b. c.* b) in *add.* 1*a.* c) externorum 1*a.* d) suus *add.* 2*a*; dom. super fam. 2*b. c.* e) det 2*a. b cum Vulg.* f) infidelis 2*a.* g) scandalizetur 2*a.* h) com 2*a.*

Cap. 8. a) *om.* 1*b.* 2*c.* b) Karolum 2*a.* c) ut 1*b.* d) patrinus 2*b**. e) *m. al. corr.* tum 1*a*, *et ita* 2*c*; *om.* 2*a.* f) cum impietate iniuste 2*b*; tum *om.* 2*a.* g) accedens 2*a.* h) se *m. al. add.* 1*a.* i) *ita* 1*a (pr. m.). b*; domo 2*a. b. c*; *item infra.*

1) Ut variis cartarum docemur instrumentis, *addit Flodoardus l. l. II,* 11 *(p.* 459*).* 2) *Gregorii M. Regula pastoralis II,* 7 *(Opera ed. Benedict. II,* 1705, *col.* 24*).* 3) *Vita Rigoberti inter antiquissimos testes huius cognominis habenda est; cf. G. Waitz, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' III,* 1863, *p.* 147—149. 4) *Pro 'patrinus', et vice versa 'patrinus' pro 'patronus' in testamento Bertichramni episc. Cenoman. (ed. G. Busson et A. Ledru, Actus pontificum Cenomann.,* 1901, *p.* 119*); cf. Benedictinos apud Cangium s. v. patrinus.*

staret in proelio in die Domini. Ex adverso quippe adscendebat, quando quibuslibet[a] potestatibus prave agentibus rationis[b] libera voce contraibat et in die Domini pro domu Israel in proelio stabat ac[c] murum opponebat, quia fideles innocentes contra perversorum iniustitiam ex iustitiae auctoritate vindicabat. (Gregorii M. Hom. in evang. XIV, 2.) Hinc et illud beati Iob congruentissime illi concinit, quo dicitur: *Auris audiens beatificabat*[d] *me, et oculus videns testimonium reddebat michi, quod liberassem pauperem vociferantem et inopem, cui non esset*[e] *adiutor.* (Iob 29, 11. 12.) Et[f] post pauca: *Iustitia indutus sum et vestivi me sicut vestimento et diademate iuditio meo*[f]. (ib. v. 14.) Et iterum: *Conterebam molas*[g] *iniqui et de dentibus illius*[h] *auferebam predam*, (ib. v. 17.) unde et tanquam bonus pastor animam suam poneret pro ovibus suis, si persecutor sibi afforet ita crudelis. (cf. Ioh. 10, 11.)

9. Cum igitur piis ut semper intentus esset operibus suoque clero et plebi tanquam pater filiis in omnibus consuleret atque huius rei gratia in civitate Remensi degeret, orta est post Pipini obitum inter Karlum[a] ipsius filium et regem Chilpericum[b] ac maiorem domus Raganfridum[c] non modica simultas pro invasione regni Francorum, si quo modo haec fieri posset potissimum per quemvis eorum[1]. Karlus[d] autem, propter[2] urbem Remorum transiens, fertur eandem extrinsecus circuisse universam, quousque pervenit ad portam, super quam, structis inibi aedibus sibi congruis, almificus manebat Rigobertus, clamavitque ad eum, dicens: 'Domine Rigoberte, iube michi portam civitatis aperiri, ut vadam orare ad sanctam Mariam[3]'. Cumque idem homo Dei nullum vociferanti daret responsum, orationibus utique suis insistens, quibus iugiter sancta intentione vacabat[e], perhibetur hoc ipsum tertio exclamasse[f] ad eum. Tandem[g] valido eius clamore conpulsus, respondit ei: 'Non tibi', inquiens[h], 'porta[i] haec aperietur, quoadusque sciatur, cuicumque vestrum Dominus dare hoc voluerit regnum[4]. Tu enim et Raganfridus ambo litigatis super eo, et adhuc nescitur, quem finem res habitura sit. Quodsi Dominus illud tibi potius dederit, hanc reserabo remeanti et fidelis existam tibi'. Ad haec Karlus[k] per caput suum iurans et furibunde intentans: 'Si reversus', ait, 'fuero victor in pace, non ultra tutus manebis in hac civitate[l]'.

10[a]. Vir tamen Dei inter eius minas permanens interritus, — *iustus quippe quasi leo confidens absque terrore erit,* (Prov. 28, 1.) — noluit illam aperire ei, sine dubio advertens ut perprudens, quod non propter orandi devotionem, sicuti simulabat, introire[b] civitatem cupiebat, quin potius eam volebat vastare, quemadmodum alias vastaverat; at, si et antedictus eum vincens Raganfridus[c] regnum obtinuisset, ne forte

I. Capp. 8—10. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 8. a) quibus licet 2*a*. b) orationis 2*a*. c) ac m. opp. *versu exeunte om.* 2*c*. d) beatificavit 2*b*; letificabat 2*c*. e) erat 2*b. c*. f) Et — meo *om.* 2*b*. g) malas i. 2*a*; moles iniquo 2*b*. h) suis 2*c* *(non Vulg.)*.

Cap. 9. a) Karolum 2*a*. b) Hilp. 2*a*; Cilp. 2*b*. c) Ranganfr. 1*b*. d) Karolus 2*a*. e) vagabat *(?) pr. m.* 2*b*. f) etiam respondisse *pro* excl. 2*b*. g) Tantem 2*a*. h) inquit 1*a*. i) portam 2*a*. k) Karolus 2*a*. l) urbe 2*b*.

Cap. 10. a) *fortasse eras.* 1*b*. b) intrare 2*c*; in *add.* 2*a*. c) Ragamfr. 2*a*; Ranganfr. *pr. m.* 1*b*.

1) *Cf. Librum historiae Francorum* c. 51—53 *(SS. R. Merov. II,* 325 *sqq.)*. 2) *Laterculus capitum:* iuxta. 3) *Ecclesia maior Remensis Mariae virgini dicata erat.* 4) *Cf. litteras Hadriani (infra c.* 14, *p.* 71*):* quia antea non consensit in parte illius, qui postea partem de illo regno in sua potestate accepit, in qua parte Remensis civitas est.

hunc sibi infidelem tali in facto reputare voluisset, sicut re vera valuisset, si huius dictis aurem accommodasset[a].

11[a]. Haec denique quam prediximus porta ex consuetudine cascorum[b, 1] a plerisque Collaticia, a pluribus usque hodie Basilicaris[c] vocatur[2], ibique tam huius quam singularum claves totius urbis portarum apud se reconditas pro tempore servabat. Quae porta ideo nuncupatur Basilicaris, sive quod in giro sui reliquis plus portis feratur antiquitus basilicis abundasse, seu quia euntibus ad basilicas in vico sancti Remigii[3] consistentes semper[d] fuerit pervia. Supra quam et idcirco potissimum mansisse dicitur, quoniam, fenestris cenaculi sui patefactis[e], eas inde consueverat[f] contemplari, nequaquam sola quasi pulchras[g] et excelsas gratia speculandi, sed multo magis orandi, sicut et dudum Danihel[h] propheta, Dan. 6, 10. *fenestris apertis, in cenaculo suo contra Hierusalem*[i] *tribus temporibus*[k] *in die flectebat genua sua et adorabat*[l] *confitebaturque coram Deo suo.* Propter quod et iste sanctus ostium in pinnaculo[m, 4] ecclesiae sancti Petri, quae finitima erat suae domui[5], precepit fieri, per quod in eandem gradibus adiectis descendebat ad[n] adorandum, indeque revertens, per hoc ipsum intrabat in oratorium, quod iuxta domum suam fecerat super civitatis murum dicavitque in memoriam sancti archangeli[o] Michahelis.

12[a]. Hoc non pauco tempore perseveravit ibidem, multaque ad illud populi Sept. 29. frequentia confluebat et maxime, si quando eiusdem archangeli[b] gloriosa festivitas imminebat, donec Hludowicus[c] imperator dedit monasterium sancti Petri filiae suae Alpaidi[d, 6], quod et vocatur solo de situ loci Inferius propter alterum huic vicinum, quod eadem ex causa dicitur Superius[7]. Huius mulieris vir nomine Bego[8]

I. Capp. 10—12. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 10. a) accommodavisset 1*b.* 2*a*; accommodaret 2*c.*

Cap. 11. a) *fortasse eras.* 1*b.* b) Wascorum 2*a et in ras.* 1*b.* c) basilicatis 2*b.* d) (semper *om.*) sit p. 2*b*; s. fuit p. 2*c.* e) apertis 2*b. c.* f) consueverant (2*a*). g) pulchars 2*a.* h) Daniel 2*c.* i) Ihrłm 2*c*; Irsrł 2*b.* k) horis 2*c*; (temp. in die flec *om.*)tebat 2*b.* l) orabat 2*c*; sua, orans et confitens 2*b.* m) pignaculo 2*c.* n) desc. ad orandum 1*a. b.* o) Michaelis arch. 2*c.*

Cap. 12. a) *eras.* 1*b.* b) angeli 2*a.* c) Hludovicus 1*a*; Ludowicus 2*b*; Ludovicus 2*c.* d) Alpaydi 2*c.*

1) *I. e. priscorum, velut in laterculo capitum legitur.* 2) *Postea vulgo 'Porte Bazel, Bazée', a.* 1752. *destructa; cf. L. Demaison, 'Les portes antiques de Reims' ('Travaux de l'Académie nationale de Reims' LXV,* 1881, *p.* 441 *sqq.).* 3) *Postea 'bourg de Saint-Remi'.* 4) *I. e. culmen, turris ecclesiae. Cf. Du Cange et additamenta Benedictinorum.* 5) *De hac ecclesia S. Petri egit L. Demaison apud G. Kurth, 'Clovis' II*², 1901, *p.* 301—305. 6) *Cf. Flodoard. IV,* 46 *(p.* 595*):* Quod monasterium Ludowicus imperator Alpheidi filiae suae, uxori Begonis comitis, dono dedit eidemque sacro loco immunitatis preceptum delegavit, ut et pater ipsius Karolus imperator egerat olim. Quod coenobium postea per precariam ipsius Alpheidis vel filiorum eius Letardi et Ebrardi ad partem et possessionem Remensis devenit ecclesiae. 7) *De monasterio sanctimonialium S. Petri superiore cf. ib. II,* 10. *IV,* 38. 44. 45 *(p.* 458. 590. 594*), de inferiore ib. c.* 46 *(p.* 595*).* 8) *De Begone comite (†* 816*) cf. B. v. Simson, 'Jahrbücher des Fränk. Reichs unter Ludwig d. Fr.' I,* 11. 76. *Cf. Chronici Laurissensis cod. Fuld. a.* 816 *(SS. I,* 122*; ed. H. Schnorr von Carolsfeld, 'N. Arch.' XXXVI,* 39*):* Picco, primus de amicis regis, qui et filiam imperatoris (nomine Elpheid *add. Ann. Hildesheim., SS. III,* 42*; ed. Waitz,* 1878, *p.* 16) duxit uxorem, defunctus est. *Obiit die* 28. *Octobris; cf. Necrologium Sangermanense (A. Longnon, 'Notices et documents publiés pour*

hoc oratorium dirui iussit, considerans, quod pre altitudine sui quasi quodam umbraculo obnubebat predictae ecclesiae fenestram, seu potius quia quadam die caput suum in superliminari[a] eiusdem ostioli graviter eliserit, eo quod statura fuerit procerus et extento ambulaverit collo et ad haec[b] introeundo, ut oportuerat, semet ipsum non humiliaverit. Humilitas quippe caput non frangit[c]. Quocirca de hoc abiens loco, suis precepit, dicens: 'Cavete, ne forte istud hic reperiam, quando revertar, quoniam quidem, si invenero[d], in vobis hoc vindicabitur'. Sed ut destrui coepit, ille mox a daemonio arreptus fuit, cum tamen abhinc procul esset in pago Laudunensi et loco qui dicitur Begonis villa[1]. Factae sunt autem et triduo in civitate Remensi horribiles tenebrae a[e] loco illo, quo destruebatur, donec ultra pontem[2] plateae eiusdem urbis veniretur, qui ob evitandum coenum[f] diebus priscis lapidibus magnis stratus erat; unde et haec actenus pristinum nomen servat[3]. Porro pulvis et ventus mixtim[g] ferebantur, ita ut per eiusmodi viam[h] vix posset incedere quisquam[4].

Lib. hist. Fr. c. 53.

His[i] ita dimissis, ut ad premissa vertamus[k] stilum, prememoratus direxit aciem Karlus[l] in campo Vinciaco[m] adversus Chilpericum et Raganfridum[n], dominica die inlucescente, XII.[o] Kl. Aprilis in quadragesima, et triumphum de eis, sicut desideravit, adeptus, iniustissime ab hoc almo pontifice episcopium Remense abstulit, actutum ut inde est reversus[5], sicut ante fuerat[p] illi comminatus. Et hoc eius factum non est adeo mirum, et quidem aliis similiter fecit et eis, qui suis partibus faverunt, dedit. De hoc etenim non rege, sed tyranno ita legitur ad locum in Annalibus diversorum regum[6]: *Iste Karlus omnibus audatior*[q] *episcopatus regni Francorum laicis hominibus et comitibus primus dedit, ita ut episcopis*

I. Cap. 12. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 12. a) superliminare 2*b*; superluminari 2*a*, *corr.* b) hoc 2*a*. c) ledit 2*b*. d) invene:::ro 1*a*. e) in 2*a*. f) di *add.* 2*a*. g) mixti 2*a* *(non Flod.)*. h) vim 2*a* *(non Flod.)*. i) Hiis 2*c*. k) revertamus 2*a*. l) Karolus 2*a*; *item infra*. m) Vintiaco 2*b*. n) Ra:ganfr., *ras.* n 1*b*. o) XU (*i. e.* XV?) 2*a*. p) illi f. 1*a*. 2*c*. q) auditor 2*a*.

la Société de l'histoire de France', 1884, *p.* 25; *A. Molinier*, *'Obituaires de la province de Sens' I*, 1, 1902, *p.* 276*)*: Begoni comitis. 1) *Bouconville (dép. Aisne, arr. Laon, cant. Craonne).* 2) *'Chaussée pavée traversant une place' interpretatus est L. Demaison, 'Explication d'un passage de la vie de saint Rigobert' ('Travaux de l'Acad. nat. de Reims' LXVIII*, 1881, *p.* 501—507*), de loco cogitans, quo viae duae principales civitatis aevo Romano exortae sese secuissent (hodie 'la place Royale').* 3) *Hodie 'rue de la Peirière' (i. e. petraria), ut coniecit Demaison, ib. p.* 504 *sqq.* 4) *Flodoardus II.* 12 *(p.* 460*) addit:* Hoc autem oratorium modo reparatum et in prememorato beati Michaelis veneratur honore restitutum. 5) *Auctor erravit, depositionem Rigoberti cum pugna Vinciacensi coniungens, cum haec a.* 717 *(Mart.* 21*) commissa, ille autem etiam Theuderici IV. regis (*721—737*) diplomata nactus sit, teste Flodoardo II*, 11 *(p.* 459*), ita ut ante a.* 721. *episcopatus ei ablatus esse non possit, id quod monuerunt auctores Galliae christianae IX*, 1751, *col.* 26. *Cf. supra p.* 54. 6) *Qui annales hodie latent (cf. Wattenbach, 'Deutschlands Geschichtsquellen' I*[7], *p.* 214*). Cf. inprimis Bonifatii epist.* 50 *(MG. Epist. III*, 299*):* Modo autem maxima ex parte per civitates episcopales sedes traditae sunt laicis cupidis ad possidendum; *epist. synodi Carisiacensis a.* 858 *(MG. Capitularia II*, 432*):* Karolus princeps, Pippini regis pater, qui primus inter omnes Francorum reges ac principes res ecclesiarum ab eis separavit atque divisit.

nichil potestatis in rebus ecclesiarum permitteret[a], et cetera. Hunc ergo Karlum[b] passus est et[c] hic vir Domini inimicum usque ad occasum[d] vitae presentis, cum oporteret eius[e] usquequaque fidissimum esse acsi ipsius filium in baptismate[1], et hoc Domini pertulit exemplo, qui ab ipso traditus[f] est impiis discipulo suo. Hinc Gregorii M. Hom. in evang. XXXV, 7. beatus papa infit Gregorius: *Omnes electi, quia summi capitis membra sunt, caput quoque suum in passionibus sequuntur;* paucisque interpositis, subiungit atque ait: *Ut tanto eis*[g] *crescat merces operis, quanto eis virtutis lucrum proficit*[h] *ex alienae dampno caritatis.*

Prov. 17, 13. 13[a]. Verum, ut Scriptura dicit: *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo eius*, quod huic viro Dei in episcopatu[b] violentia crudeli dempto et de cf. 3 Reg. 8, 32. aliis rebus aliarum fecit ecclesiarum, iusto Dominus iuditio reddidit[c] in[d] caput eius, sicut antiquorum[e] veridica constat scriptum huiusmodi relatione[2]: *Sanctus Eucherius Aurelianensium episcopus, qui in monasterio sancti Trudonis*[f] *requiescit, in oratione positus ad alterum est saeculum raptus et inter cetera, quae, Domino sibi ostendente, conspexit, vidit hunc Karlum*[g] *in inferno inferiori torqueri. Cui interroganti ab angelo eius ductore responsum est, quia sanctorum iudicatione, qui in futuro iuditio cum Domino iudicabunt quorumque res abstulit et divisit, ante illud iuditium anima et corpore sempiternis poenis est deputatus et recipit simul cum suis peccatis poenas propter peccata omnium, qui res suas et facultates in honore et amore Domini ad sanctorum loca in*[h] *luminaribus divini cultus et alimoniis servorum Christi ac pauperum pro animarum suarum redemptione tradiderant. Qui in se reversus, sanctum Bonefatium*[i] *et Fulradum*[k] *abbatem monasterii sancti Dyonisii*[l] *et summum capellanum regis Pipini ad se vocavit eisque talia dicens in signum dedit, ut ad sepulchrum illius irent et, si corpus eius*[m] *ibidem non repperissent, ea quae dicebat vera esse concrederent*[n]. *Ipsi autem pergentes ad predictum monasterium, ubi*[o] *corpus ipsius Karli*[p] *humatum fuerat, sepulchrumque illius*[q] *aperientes, visus est subito exisse draco*[r], *et totum illud*[s] *sepulchrum interius inventum*[t] *est denigratum, acsi fuisset exustum*, et cetera. Quae ideo hic inseruimus, ut omnibus haec legentibus nota fieret istius iusta dampnatio, per quem facta est huius[u] rerum ecclesiasticarum iniusta ablatio.

14. Huius vero — haud dubium, quin beati Rigoberti, — et Adrianus apostolicae sedis pontifex meminit in epistola sua felicis memoriae Tilpino[a] huius successori[3] directa, in qua et multiplicem facit super eo quasi querimoniam, scribens in hunc

I. Capp. 12—14. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 12. a) relinqueret 2*c.* b) Karolum 2*a.* c) *om.* 2*a.* d) hoccasum 2*a.* e) eum (1*b*). 2*c.* f) disc. suo tr. est impiis 2*b. c.* g) t. ex eis cr. 2*b*; t. cr. eis 2*c.* h) et *add.* (*sed eras.* 1*a*) 1*a.* (*b*).

Cap. 13. a) *fortasse eras.* 1*b.* b) episcopatum 2*a.* c) reddit 2*b. c.* d) *bis scr.* 2*a.* e) aliquorum 2*c.* f) Tendonis 2*c.* g) Karolum 2*a*; illum *pro* hunc K. *epist. Caris.* h) *om.* 2(*a*). *c.* i) *ita* 2*a. b*; Bonefacium 1*a. b.* 2*c.* k) Fulcradum 2*b.* l) Dionisii 2*b. c.* m) illius 1*b.* 2*b.* n) ::: crederent 2*b*; crederent 2*a.* o) ibi 2*a.* p) Karoli 2*a. b.* q) eius 2*a.* r) claro 2*a.* s) illius 2*a.* t) inventus 2*a.* u) huius reum 2*a*; harum rerum 2*c.*

Cap. 14. a) Turpino 2*c.*

1) *Cf. supra c.* 8 (*p.* 66). 2) *In epistula ab Hincmaro composita, quam synodus Carisiacensis a.* 858. *Ludowico regi misit* (*l. l. p.* 432). 3) *De Tilpino, qui non ipsi Rigoberto successit, sed, aliquot annos post Abel episcopum* (744/5) *sede vacante, episcopus institutus est, cf. Flodoard. II,* 17 (*p.* 463 *sqq.*) *et ea quae ibidem adnotata sunt. Anno* 769. *concilio Romano interfuit* (*Werminghoff, MG. Concilia II,* 75. 80). *In codice Bertiniano Annalium regni Francorum* (*ed. Kurze p.* 84) *obitus eius a.* 789. *attribuitur; at cf. SS. XIII,* 465, *n.* 1.

modum[1]: *Tua fraternitas nobis retulit, quia, faciente discordia inter Francos, archiepiscopus Remensis nomine Rigobertus a sede contra canones deiectus et expulsus fuit sine ullo crimine et sine ullo episcoporum iuditio et sine ullo apostolicae sedis consensu*[a] *vel interrogatione, sed solummodo quia*[b] *antea non consensit in parte illius, qui postea partem de illo regno in sua*[c] *potestate accepit, in qua parte Remensis civitas*[d] *est; et donatus atque*[e] *magis usurpatus contra Deum*[f] *et eius auctoritatem fuit ille episcopatus simul cum alio episcopatu*[2] *et aliis ecclesiis et*[g] *saecularibus potestatibus Miloni*[h] *cuidam*[3] *sola*[i] *tonsura clerico, nichil sapienti de ordine ecclesiastico, et alii episcopatus de*[k] *ipsa Remensi diocesi diverso modo essent divisi, et aliqui*[l] *ex magna*[m] *parte sine*[n] *episcopis consistentes, et ad alios episcopos et metropolitanos episcopi et clerici ordinationes aliquando accipientes*[o] *erant et refugia indebita habebant*[4] *et a suis episcopis iudicari*[p] *et distringi non sustinebant, et clerici et*[q] *sacerdotes et monachi et sanctimoniales sine lege ecclesiastica pro voluntate et licentia vivebant,* et reliqua.

15. Ceterum sanctus Domini Rigobertus dominicis obtemperando preceptis, quibus ita iubetur: *Cum persequuti*[a] *vos fuerint in civitate*[b] *ista, fugite in aliam,* Matth. 10, 23

I. Capp. 14. 15. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*.

Cap. 14. a) assensu 2*c*. b) quod 2(*a*). *c cum Flod. II,* 13. c) *om.* 2*b*. *c*. d) est civ. 2*b*. e) immo 2*c*. f) D. et e. auct. *om.* 2*b*; eius *om.* 1*a*. g) a *fortasse recte Flod.; cf. supra p.* 67, 2. h) Muloni 2*b*. i) *om.* 2*c cum Hincmaro, V. Remigii, Praef.* k) in 2*c*. l) et *add.* (*sed eras.* 1*a*) 1*a*. *b* (*non Flod.*). m) maxima 2*b*. n) in episcopio 2*a*. o) accipiunt et ref. 2*c*. p) distr. et iud. 2*c*. q) cler. sacerdotesque 2*b*.

Cap. 15. a) *ita* 1*a*; persequti 2*c*; persecuti *rell.* b) in unam civitatem, fug. 2*c*.

1) *Jaffé, Reg. pont. Rom. I²,* n. 2411. *Partem epistulae supra allatam iteravit Flodoardus II,* 13 (*p.* 461), *idemque c.* 16. 17 (*p.* 462 *sqq.*) *initium et partem posteriorem supplevit; sed antea iam Hincmarus archiepiscopus inde ab a.* 864. *eandem et citavit* (*Opusculum LV capitulorum c.* 16, *Opera ed. Sirmond II,* 436) *et exscripsit* (*ad Nicolaum papam, Flodoard. III,* 13, *p.* 498; *De iure metropolitanorum c.* 20, *Opera II,* 731; *V. Remigii, praefatio, SS. R. Merov. III,* 251). *Epistulam, quae a.* 779. *scripta esse videtur* (*cf. Hauck, 'Kirchengeschichte Deutschlands' II³, p.* 211, *n.* 4), *spuriam esse statuerunt J. Vanhecke, AA. SS. Oct. VII,* 2. *p.* 1072, *et P. Hinschius, 'Kirchenrecht' I,* 1869, *p.* 602 *sqq., et K. Ribbeck, 'Die sogenannte Divisio des fränkischen Kirchengutes',* 1883, *p.* 25 *sqq., e quibus secundus et tertius instrumentum ab ipso Hincmaro confectum esse coniecerunt; atque etsi rationes allatae ad chartam reiciendam non sufficiunt* (*cf. Hauck l. l. p.* 211; *R. Weyl, 'Die Beziehungen des Papstthums zum fränkischen Staats- und Kirchenrecht unter den Karolingern', 'Untersuchungen zur Deutschen Staats- und Rechtsgeschichte' ed. O. Gierke XL,* 1892, *p.* 94. 148 *sqq.; E. Lesne, 'La hiérarchie épiscopale en Gaule et Germanie* 742—882', *'Mémoires et travaux des facultés catholiques de Lille' I,* 1905, *p.* 63, *n.* 6, *et p.* 242, *n.* 3), *tamen suspiciones quaedam restant, atque nescio an epistula potius cum studiis asseclarum Ebonis archiepiscopi depositi* (*cf. supra l.* 2) *quam Hincmari quocumque modo coniuncta sit.* 2) *Treverensi; v. n.* 3. 3) *Milo, filius Leodoini episcopi Treverensis* (*cf. placitum Caroli M. a.* 781/91, *MG. Dipl. Karol. I, n.* 148), *a.* 706/7. *diaconus erat* (*charta Leodoini, Pardessus II, p.* 269; *H. Beyer, 'Urkundenbuch der mittelrheinischen Territorien' I, p.* 10); *a.* 715. *signum eius chartae Hugonis sacerdotis subscriptum legitur* (*Pertz, Dipl. Merov. p.* 215; *Mühlbacher, Reg. I², n.* 27). *Inter episcopos a.* 723 (*Iul.* 19) *occurrit* (*Gesta abb. Fontanell. c.* 7, *ed. Loewenfeld p.* 25), *sive tunc iam Remensem dioecesem occupaverat, sive patri in solo episcopatu Treverensi successerat* (*cf. placitum Caroli l. l.*). *Abel archiepiscopum a.* 744. *Remis institutum* (*MG. Epist. III,* 313. 315. 340. 721; *Concilia II,* 34) *eiecisse videtur* (*epist. Hadriani apud Flodoardum II,* 16, *p.* 463) *atque etiam a.* 751. *supererat* (*MG. Epist. III,* 371), *cum a.* 762. *Treveris Wiomadus successisset* (*Dipl. Karol. I, n.* 16; *cf. A. Poncelet, AA. SS. Nov. III,* 852 *sqq.*). 4) *Cf. partem epistulae posteriorem* (*Flodoard. II,* 17, *p.* 463, 48): Et quod ad nostram notitiam perduxisti, quia ad alios episcopos de ipsa diocesi (= *provincia ecclesiastica; cf. ib.*

secessit in Wasconicam[a] regionem ibique exulando, dum multas sancta indefessus intentione memorias sanctorum lustraret, in quandam introivit basilicam simili modo causa orationis. Et inter orandum campanae pulsabantur secundum morem ecclesiasticum ad fidelium contionem congregandam, ibique fuerunt geminae, quae nullum dederunt sonum[b] pulsatae. Tunc sacerdos loci et alii qui circumstabant sollicite ab eo sciscitabantur, quis esset et unde illo venisset. 'Quid', inquiens[c], 'vultis? Clericus sum, veluti videtis, et de Frantia[d] veni'. Quibus[e] illi aditiunt, dicentes: 'Cur nostrae non hodie sonant nolae[f, 1] tuo in adventu, sicut[g] ceteris in diebus consueverant, priusquam tu venires ad nos[g]?' Ad quod ipse: 'Ignoro', inquit, 'verum duas habui in mea ecclesia, quae michi furtim ablatae sunt, cum adhuc essem in Frantia; fortassis hae sunt. Ostendite michi eas, et ego dicam vobis, si illae sunt an aliae'. Quae cum[h] sibi fuissent ostensae, asseveravit[i] ipsas esse. Tum[k], inito cum sacerdote loci[l] eiusdem consilio, protinus suae[m] restituunt eas turriculae et dixerunt ad virum Dei: 'Tu magis accede[n] et illas pulsa, ut pro certo[o] experiamur tuorum veritatem verborum'. Quod cum ille fecisset, sicut ante solebant, altisone[p] reboabant. Quod cernens omnis populus Deum glorificavit; cf. Ioh. 1, 5. ipse quoque, quis esset, apparuit[q], quia lumen in tenebris latere non potuit. Hae vero in prefata creberrime[r] Gerniaca corte[s] et sancti Petri[t] ecclesia usque hodie permanent in testimonium huius mirabilis[r] facti et in aevum mirandi.

16[a]. Hunc predictus Milo abba[b], qui, dante[c] Karlo[d], habebat Remense episcopium, repperit in eadem regione, functus apud eosdem Wascones legatione; cui et dixit: 'Quid hic agis? Revertere in Frantiam[e], et si proprias res, quas ibi habes, michi dederis, ego tuum fatiam tibi[f] a principe restitui episcopatum'. Ad quod sanctus Domini[g] pontifex ei respondit: 'Quascumque res inibi videor possidere, tibi[h] dabo, si feceris quod polliceris'. Regressus est itaque in Frantiam[i] et in sepe memorata Gerniaca corte[k], peculiari possessione sua, conversabatur. Quem e vestigio adiit prefatus Milo: 'Trade', inquiens, 'michi[l] res, quas pollicitus fuisti; tibi quippe apud procerem obtinui quod spopondi'. Cui beatus ait[m] Rigobertus: 'Quotquot[n] res habere visus fui, dedi ecclesiae Christi; non possum modo tollere ei et dare alteri'. Ad quem furibundus Milo: 'Quia me fefellisti, tuus nunc tibi non redhibebitur[o] episcopatus'. Et idem mox illi dedit dignum episcopo[p] responsum: 'Altare', aiens[q], 'michi, queso, obtineas sanctae Mariae[2]; de rebus episcopii[r] facito quod volueris, unde minus curo'.

I. Capp. 15. 16. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 15. a) Wasconiam 2*b. c.* b) sonitum 2*(a). c cum Flod. II,* 12. c) inquit 2*a.* d) Francia 1*a. b.* 2*c*; *item infra.* e) Cui 2(*a*). *c.* f) uole 2*c.* g) sicut — ad nos *om.* 2*b*; sicut in ceteris d. consueverunt 2*c.* h) *om.* 2*a.* i) asseruit 2*a. b (non* 2*c)*; asserit *Flod.* k) Tunc 2*b. c.* l) l. illius c. 2*b*; l. ei. *om.* 2*c.* m) rest. eas suae 2*b*; eas sue rest. 2*c.* n) acc. et *om.* 2*c.* o) pro certe 2*a.* p) *ita* 1*b cum Bollando*; altissime r. 1*a.* 2*b**; altissone r. 2*c*; altiss::e r. 2*b*; altis onçre boabant 2*a*; his alt. reboantibus *Flod.* q) apperuit 2*a.* r) *om.* 2*c.* s) G. curte 2*c.* t) apostoli *add.* 2*b.*

Cap. 16. a) *eras.* 1*b.* b) abbas 2*c.* c) ante 2(*a*). *b. c.* d) Karolo 2*a*; Karlum 2*b. c.* e) Franciam *(1b).* 2*c.* f) tibi *om.* 2*b*; a pr. *om.* 2*c.* g) vir Dei *pro* Dom. 2*a*; pont. Dom. 2*c.* h) dabo tibi 1*b.* i) Franciam 2*c.* k) G. curte 2*c.* l) *om.* 2*b. c.* m) R. ait 1*b*; ait *om.* 2*b.* n) Quodquot 2*a.* o) *ita* 1*a. b*; reddetur 2*a. b. c.* p) eps 1*a.* q) aieiens *(sic)* 2*c*; *om.* 2*b.* r) epū 2*a.*

l. 31. 32. 37. *et supra l.* 9) Remensi quidam accipiebant ordinationes et habebant indebita refugia, et hoc per omnia prohibemus. 1) *I. q. tintinnabula, campanae; cf. Du Cange s. v.* 2) *I. e. ecclesiam maiorem Remensem.* Ut scilicet in eo missas sibi liceat celebrare, *addit Flodoardus II,* 12 *(p.* 461*).*

17[a]. Habitavit ergo in Gerniaca corte[b] tempore non pauco, vitam in parcitate, humilitate, vigiliis, oratione, elemosinis, ceterorum quoque operum bonorum exhibitione agens, morisque ei fuit sepissime civitatem Remorum invisere et in ara beatissimae Mariae, ut pre omnibus obtaverat, missas celebrare indeque memoriam petere sancti Mauritii[c. 1], deinde almum adire Remigium, tum in monte[d] Or sanctum Theodericum[e. 2], deinceps in villa Culmisciaco[f] beatum Cyricum, ac demum remeabat ad sanctum[g] Petrum in Gerneicurt[h], ubi tunc habitatio sua erat.

18[a]. Quod cum ex pia consuetudine quadam ageret die, devenit in Culmisciacum[b] ad sanctum Cyricum[c] pro se suaque ecclesia, ut consueverat, exorandum et, facta oratione, loquutus[d] est cum oeconomo[e. 3] Remensi, qui aderat, nomine Wiperto[f]. Qui mox suppliciter accersivit eum ad prandium, quod sibi fuerat preparatum. Quod ille rennuens, dixit: 'Ad sanctum Petrum in basilica mea habeo missas facere; idcirco quod postulas non possum[g]'. Dumque colloquerentur, paupercula quaedam vidua huic vicedomino in eulogiis[4] attulit anserem, respitiensque vicedominus ad sanctum episcopum: 'Quoniam', inquit, 'non dignamini nobiscum[h] vesci, vestro precipite puero saltem hunc recipere, ut, cum veneritis domum, paretur ad opus vestrum'. Quem puer viri Dei suscipiens ferebat, quousque subito in via de manibus eius avolavit et aliquot horis aliorsum volitans non comparuit. Super quo puer quasi perdito satis[i] aegre tristabatur et dolebat. Quem vehementer anxiatum et quasi flentem conspitiens, blande[k] est consolatus, sicut erat vir mitissimus, docens de temporalium amissione rerum nequaquam contristandum aut flendum, sed in Domino semper sperandum, *qui dat omnibus affluenter*. Iac. 1, 5. Ipse autem in silentio Daviticum, ut solebat, resumpsit[l] canticum suum. In itinere enim semper de Deo aut aliquid contulit[5] aut hoc[m] cantavit. V. Germani Paris. c. 73. Et factum est post trium[n] fere horarum spatium, revolans sponte sua haec avis, ad terram coram sancto Rigoberto descendit eumque quasi previa precedebat, nusquam a recto tramite[o] exorbitans, quousque ad Gerniacam cortem[p] pervenirent, quo ibant. Sic mansuescebat feritas avis in operatione virtutis. Fertur haec multis vixisse diebus et ante eum cursitare, quando ad civitatem ibat et redibat. Non enim passus est eam hic vir magnae simplicitatis et pietatis occidi, quamdiu vivere potuit[q].

I. Capp. 17. 18. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. c.

Cap. 17. a) *eras.* 1*b*. b) G. curte 2*c*. c) Mauricii 1*a*; Maricii 2*c*. d) montem 2*a*. e) Teod. 2*a*; Theordericum *(sic)*, deinde in 2*c*. f) Culmisiaco 2(*a*). *c*. g) ad Petrum apostolum in 2*b*. h) *ita* 1*b*. 2*a*. *b*; Gernei (Gerniaca 2*c*) curte 1*a*. 2*c*; Gerniacam cortem *Flod. II*, 12.

Cap. 18. a) *eras.* 1*b*; *om.* 2*b*. *c*. b) Culmisiacum 2*c*. c) Ciricum 1*b*; Cirinum 2*b*. d) *ita* 1*a*; loqutus 2*c*; locutus *rell.* e) echonomo 2*b*; economo 2*c*. f) Wiberto 2*c*. g) adimplere *add.* 2*c*. h) vobiscum 2*a*. *b (non 2c)*. i) *om.* 2*a*. *b (non 2c)*. k) brande 1*a*, *corr.* l) resumpsi 2*a*. m) *om.* 2*c cum V. Germani*. n) triduum 2*a*. o) tramine exorb. 2*a*; exorb. tr. 2*b*. p) *ita* 2*a*; G. curtem *rell.* q) Explicit vita beatissimi Rigoberti Remorum archiepiscopi *subscr.* 2*c*.

1) *'Titulus sancti Mauricii in via Caesarea' vocatur in testamento Remigii spurio ampliore (SS. R. Merov. III, 343, 39).* 2) *Hodie Saint-Thierry (dép. Marne, arr. Reims, cant. Bourgogne). De monasterio cf. Galliae christianae t. IX,* 180 *sqq.* 3) Vicedomino *infra l.* 14. *De cuius officio cf. E. Loening, 'Geschichte des Deutschen Kirchenrechts' I,* 235. *II,* 342 *sqq.*; *F. Senn, 'L'institution des vidamies en France',* 1907, *p.* 11 *sqq.* 4) *Cf. supra p.* 65, *n.* 1. 5) *I. e. collocutus est (cf. Du Cange s. v.* Collatio*):* aliquid aut verbo contulit aut cantavit *Fortunatus, e cuius V. Germani Paris. c.* 73 *(Auct. ant. IV,* 2, *p.* 26*) enuntiatum depromptum est.*

19[a]. Sanctus preterea Rigobertus actibus apostolicis egregius, annis pluribus in hoc[b] loco almifica in conversatione degens[1] et iugiter innumeris virtutibus pollens, consummata viriliter presentis vitae militia, migravit plenus dierum ad patriam aeternae hereditatis. Hic decessit[c] pridie Nonas Ianuarii[2] anno dominicae incarnationis circiter DCCLXXIII[3], indictione[d] VIII[4], ibique cum debito honore a sacerdotibus et ceteris[e] fidelibus fuit humatus, in ecclesia scilicet sancti Petri apostoli, quam[f] ipse fundaverat, positusque est secus altare ad dexteram[5] eius plagam.

cf. Hebr. 9,15. Ian. 4.

20[a]. Qui a[b] multis ibidem post sanctam depositionem suam refulgens miraculis[c], quanti sit apud Deum meriti, frequenter innotuit, quae tamen miracula magnam ob incuriam non fuere descripta. Tres clodi[d] ab incolis eiusdem loci memorantur inibi[e] ab eo fuisse curati, quorum certa priscae debilitatis inditia, videlicet bacilli et scabella, et in abiectione eorum indubia redhibitae[f] incolomitatis signa, multis diebus in eadem visa sunt ubi[g] ipse requievit ecclesia, quousque in mirifica eius evectione, quae post narrabitur, a quibusque fidelibus sunt fideliter[h] et venerabiliter post illum convecta.

Preterea fertur et quaedam mulier caeca[i] nomine Ansildis, ipsius loci habitatrix, ibi pristinum, huius meritis patrocinantibus, recepisse lumen oculorum suorum. Cuius miraculi usque hodie quidam testes existunt; adhuc enim superstites sunt, qui eam cognoverunt.

21[a]. Quidam iuvenis, scolaribus apud loci presbiterum deditus studiis, quadam die absente aedituo super tumulum eius ut levis leviter coepit subsilire[b], non dans honorem Deo neque sancto ipsius[c] in caelo et terris mirificato. Sed ut sepulti meritum panderetur et eiusmodi presumptio poenitus ab omnibus cohiberetur, confestim eum pes suus doluit, quasi quaevis spina acerrime pupugerit; unde claudus mox effectus, pedem illum perdidit, quia eo quicquam incedere postmodum nequivit. Quod videntes tam presbiter quam indigenae, cancellum ibi[6] effecerunt[d], ne quis forte nesciens temere accessisset et simile quid[e] pateretur.

I. Cap. 19—21. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 19. a) *fortasse eras.* 1*b*; *om.* 2*b. c*; *praescr.* In translatione eiusdem 1*b*; Incipit translatio eiusdem 2*c*. b) Gerniaca corte *pro* h. l. 1*a. b.* c) dicessit 2*a*. d) indit 2*a*. e) Christi *add.* 2*a. c* (*ubi* sac. ceterisque). f) quem 2*a*.

Cap. 20. a) *ita* 1*a*; *fortasse eras.* 1*b*; *om.* 2*a. b. c.* b) *ita B. Krusch cum* 1*a* (*cf. M. Bonnet, 'Latin', p.* 598); Quia m. 1*b*. 2*b*; Qui m. 2*(a). c cum Flod. II,* 14. c) *om.* 2*a*. d) *ita pr. m.* 1*a et fortasse* 1*b*; claudi 2*a. b. c.* e) inibi f. ab eodem 2*c*; ibi ab eo (f. *om.*) 2*b*. f) redibitae 2*b*; reddite inc. (sanitatis 2*c*) 2*a. c.* g) ubi i. requ. *om.* 2*b*. h) *ita* 1*a. b*; sunt fid. (et ven. *om.*) 2*b*; sunt et fid. (feliciter 2*a*) et ven. 2*a. c* (post illum *om.*). i) *ita* 1*a. b.* 2*c*; c. A. n. 2*a*; c. n. A. *om.* 2*b*.

Cap. 21. a) *eras.* 1*b*; *om.* 2*a. c.* b) sublimari 2*b*. c) ipsius in caelo (caelis 2*b*) et in terris 1*b*. 2*b*; eius in terra et in celis 2*c*. d) fecerunt 1*a*. 2*b. c*; *at v. p.* 76, 1. e) quod 2*a*; hec *pro* simile quid 2*b*.

1) *Cf. Hincmari epistulam ad Hincmarum Laudunensem a.* 869 (*Migne CXXVI,* 516): Rigobertus Rhemorum episcopus crudeli violentia a sede sua expulsus et in proprietate sua (*cf. supra c.* 16) non longe ab eadem urbe cum magna indigentia pluribus annis residens deguit. 2) *Cf. Martyrologium Remense saec. XIII. die* 4. *Ian.* (*ed. U. Chevalier, Bibliothèque liturgique' VII,* 1900, *p.* 26): Remis depositio sancti Rigoberti episcopi et confessoris; *cf. ib. p.* 72. 167. 3) *Rigobertus, qui iam a.* 692/93. *episcopus erat, certe ante a.* 773. *defunctus est.* 4) *Indictio octava cum mense Ianuario a.* 770. *convenit neque vero* 773. 5) Australem *Flodoardus II,* 14 (*p.* 461). 6) Circa tumbam *addit Flodoardus* (*ib.*).

22[a]. In hac basilica nocturno tempore voces tantae dulcedinis sepius sunt auditae, ut non existimarentur aliae nisi angelicae. Lux quoque caelitus tantae claritatis mediis in eadem noctibus emicuit, ut solis fulgorem vicisse videretur; quae etiam inmenso iubare suo sacerdotis, qui adhuc inibi superest, ediculam[b] penitravit[c], moenibus ecclesiae huius inherentem. Haec per ostium casu patens vibrando coruscavit, per quod de illa in hanc ecclesiam, gradibus subpositis, intratur. Quo viso, tantus timor et tremor presbiterum invasit, ut ab illa die maiorem huic loco reverentiam exhibere visus sit, quam[d] antea solitus fuerit.

23[a]. Ad quem[b] si quis aliquando ex frigoriticis aut acerrimo dentium dolore vexatus cum fide accessit, mox remedium sensit. Quapropter usque hodie multi eorum illuc candelam in votis afferunt[c], et febrientes[d] quidem abrasum pulverem sepulchri eius sumunt, quod tenacissimo fuit illitum coemento, sicut fertur fuisse moris antiquorum in sepulchris eorum; hunc autem aquae inditum siticulosius[e] bibunt, quo hausto, sanitatem ilico adipiscuntur. Quorum quidam Gislemannus[f] hanc misericordiam Domini per eum moderno tempore mirabiliter fuit expertus. Qui cum incurabiliter febricitando nichil cibi diebus aliquot gustare potuisset et non diebus neque noctibus optatam quietem invenire valuisset, acceptum eradendo ut alii pulvisculum sarcofagi istius potavit et continuo sanus abcessit. Dentium vero doloribus crutiati hoc sepulchrum debita cum devotione deosculantur et similiter extimplo curari merentur.

24[a]. Dum hoc in loco hic inclytus Domini confessor eatenus recubaret et his[b] aliisque virtutibus semper glorificatus reniteret, piae recordationis domnus Hincmarus, qui ab eo quintus extitit Remensis archiepiscopus[1], illum transtulit XVIII.[c] Kl. Iulii[2] ad monasterium beati Theoderici et posuit eum in dextera 864, Iun. 14.
parte ad tumbam ipsius pretiosi confessoris Christi, anno utique incarnationis Domini DCCCLXIIII, indictione XII. Idem istic aliquot annis requievit, ubi et plura per eundem Dominus patravit signa, ex quibus pauca brevitati studentes scripsimus[d], ne de eorum nimia prolixitate quodlibet[e] taedium[f] lecturis gigneremus.

25[a]. Quaedam febriens[b] femina diebus illis ad hoc monasterium venit; huic[c] vocabulum Auddinga, existens de ea quae huic contigua est villula cognomine Colmelecta[3]. Haec apud se huiuscemodi facere domi voluit: antequam ve-

I. Capp. 22—25. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 22. a) *ita* 1*a*; *eras.* 1*b*; *om.* 2*a. b. c.* b) ediculum 2*a.* c) *ita* 2*a*; penetravit *rell.* d) qu. s. s. f. *om.* 2*b.*

Cap. 23. a) *om.* 2*a. b. c.* b) locum *add.* 1*a. b.* c) *ita rell. cum lat. cap. (cf. p.* 76, 25*)*; offerunt 2*b cum Flod.* d) febricitantes 2*c cum lat. cap.* e) situla 2*a.* f) Gillemannus 2*c.*

Cap. 24. a) *om.* 2*a. b. c.* b) hiis 2*c.* c) quarto (*in marg. corr.* octavo) decimo 2. d) perscrips. 2*b.* e) *om.* 2*b. c.* f) t. l. gigneretur 1*a*; lectori fastidium gign. 2*c.*

Cap. 25. a) *eras.* 1*b*; *om.* 2*a. b. c.* b) febricitans 2*c.* c) huic — Colmelecta *om.* 2*b*; huic — existens *om.* 2*c.*

1) *Rigobertus, Abel, Tilpinus, Vulfarius, Ebo, Hincmarus (*845 — 882*) sese subsecuti sunt teste Flodoardo, qui Landonem II. (v. supra p.* 55*) ignoravit neque Milonis rationem habuit.* 2) *Cf. Martyrologium Remense saec. XIII. die* 14. *Iunii (ed. Chevalier l. l. p.* 45*):* Remis translatio corporis sancti Rigoberti episcopi et confessoris; *cf. ib. p.* 80. 184. 3) *Cogitaverunt de Courmelois vico (dép. Marne, arr. Reims, cant. Verzy); qui tamen locus monasterio S. Theoderici minus contiguus est, atque etiam Longnon, 'Dict. top. du dép. de la Marne' p.* 378 *(cf. p.* 81*) de eo dubitavit.*

niret, tres candelas unius quantitatis effecit, quarum unam nomine sancti Theoderici[a], alteram sancti Rigoberti, tertiam sancti Theodulfi[b, 1] esse voluit. Quas simul accensas ardere permisit, quousque conspexit, quae earum amplius duraret. hoc experimento cognoscere cupiens, sicut vulgus solet, cui eorundem sanctorum facere potissimum debuisset votum suum. At illa, quae beati[c] facta fuerat Rigoberti nomine candela, ceteris superfuit diutius ardendo. Quod animadvertens, aliam continuo fecit eius venerationi solius dicatam. Venitque illo et ante memoriam ipsius prostrata obdormivit, et evigilans, protinus omni[d] sospitate gavisa est. Huius rei usque hodie testes existunt qui affuerunt.

Similiter et alii ab[e] hoc incommodo sunt sepissime liberati, quotquot[f] eum quesierunt fide ardenti; insuper et hi, quibus dentes doluerunt ac per hoc anxiati ad eum cucurrerunt, simili modo fuerunt statim medicati ab hoc medico caelesti. Et[g] quoniam hi pre multitudine nesciri potuerunt, hic nomina eorum ponere supersedimus, quia non haec nos[h] scimus, qui non singulis adesse quivimus; verum haec poene omnis in giro novit populus.

878, Iun. 14. 26[a]. Annis novem elapsis, hinc rursus in predicto mense eisdemque redeuntibus Kalendis a prescripto presule Hincmaro ad urbem Remorum transfertur et in basilica, quae fuerat sancti Dyonisii[b] honore ab eodem consecrata, ponitur; ubi et Remensium sepultura fratrum[2] tunc habebatur. Tum[c] mulier caeca vocabulo Oda venit de villa secus fluvium Sopia[d, 3] sita, quae Alamannorum cortis[e] noncupatur[4], et ut ad memoriam eius accessit, statim recepit[f] visum olim amissum. Haec priusquam advenisset, nocte domi dormiens audivit vocem dicentem sibi: 'Quid hic facis? Cur iaces? Crastina[g] die pontifex Hincmarus et canonici Remenses sanctum transferent[h] Rigobertum; vade ad eum, et ille te adiuvabit'. At cf. Dan. 6,19. illa diluculo consurgens, acceleravit et, candelam[i] ei afferens[k], suo visui, ut prelocuti[l] sumus, continuo reddita est.

27[a]. Surdus quidam aeque translationis eius die advenit. Qui postquam locellum eius quo[b] gestabatur tetigit, ilico apertae[c] sunt aures eius et audivit. Quem et divina gratia, antequam sanatus fuisset, sic ad deiferum[d] hunc virum accersire dignata est. Noctu in diversorio[5] quiescentem ignota quaedam persona in latere suo leniter percussit et excitavit excitatumque vocavit. et ille actutum

I. Capp. 25—27. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 25. a) Theodori 2*b.* b) Theodulfus *(?) pr. m.* 2*b.* c) abati 2*a.* d) (omni *om.*) sospitati 2*b.* e) ab h. i. sunt *om.* 2*b*; in *pro* ab 2*c.* f) quodquot 2*a.* g) Et — *l.* 15. populus *om.* 2*c.* h) haec noscimus 2*a.*

Cap. 26. a) *eras.* 1*b*; *om.* 2*a. b. c.* b) Dionisii 2*b. c.* c) Tunc 2(*a*). *c.* d) Sopiam 1*b.* (2*a*); Sopyam 2*c.* e) *ita* 1*b*; Alamannorum (Alemann. 2*b*) curtis 1*a.* 2*b*; Alamannorumcurt 2*a*; Alemandorum curtis 2*c.* f) visum rec. (olim am. *om.*) 2*b. c.* g) Cratina 2*a.* h) transferrent *pr. m.* 1*b.* i) lucernam 2*b.* k) afferrens *pr. m.* 1*b.* l) ploquti 2*c*; *cf. supra p.* 73, 10.

Cap. 27. a) *eras.* 1*b*; *om.* 2*a. b. c.* b) que 2*a.* c) ilico auditum recepit. Quem et div. gr., antequ. adveniret, ad 2*c.* d) dei(ferum *om.*) 2*a*; deificum 2*c.*

1) *De Theoderico et Theodulfo abbatibus sanctis, in quorum coenobium Rigobertus translatus erat, cf. Flodoard. I,* 24. 25 *(p.* 442 *sqq.) et Vitas eorum ibidem in notis enumeratas.* 2) Canonicorum *Flodoardus II,* 15 *(p.* 462*).* 3) *Hodie la Suippe fluvius in Aisne influens.* 4) *Aumenancourt-le-Grand et Aumenancourt-le-Petit (dép. Marne, arr. Reims, cant. Bourgogne): cf. Longnon l. l. p.* 10. 5) In diversorii hostare *index (supra p.* 61*).*

sensit se palpantem, set[a] non audivit ut surdus vocantem; homines tamen qui aderant audierunt vocem, ad beatum Rigobertum ire quantotius eum admonentem, licet viderint[b] neminem. Abiit ergo[c] ad eum et mox eo quem prediximus modo promeruit auditum[d]. Haec ita se habere ipse retulit, postquam auditui suo restitutus fuit.

28[a]. Huius sacratissimum corpus — haud dubium quin sancti Rigoberti[1] — rursus transtulit dignissimae devotionis domnus Fulco Remorum archiepiscopus[2] in ęcclesiam felicissimae[b] Mariae Dei genitricis et perpetuae virginis, anno scilicet antistitii[c] sui primo, posuitque retro altare, quod vocatur ad sanctam Crucem, et almos decenter[d] collocavit duos Christi confessores Theodulfum[e] et Basolum[3] hinc et inde, medium autem, ut decuerat, beatum[f] Rigobertum. 883/84.

Hunc tam ibi quam alibi plures infirmi experiuntur divinum esse medicum in subitanea suorum medella[g] morborum. E quibus nuperrime quidam monachus et levita coenobii[h] beatissimi confessoris Christi Remigii die quadam validissima correptus est febre[i], ita ut adversa valitudo incessabiliter[k] per horarum incrementa efficeret inpotem mentis suae. Qui ad noctem usque perveniens, cum, invalescente huius morbi efficatia, incaenatus dormitum pergeret et tamen nullatenus quiescere sineretur, ipsum undique artatus[l] in auxilium sui corde clamavit et protinus per eundem[m] sanitati[n] donatus est. Is Siglohardus[o] vocatur[4] et cum preceptore suo archisacerdote Tetboldo[p, 5], sicut eius ab infantia cliens, huc usque conversatur; propter quod et illum, ut solitus erat, in[q] itinere, a domno archipresule ei precepto, secum ducere volebat, et iste odeporicas[6] incommoditates vitando nolebat, etiam cum adhuc sospes esset. Preceperat enim huic eius magistro prefatus archiepiscopus ceteris cum fidelibus suis transferre condicto tempore sanctum[r] Domini Rigobertum ad illum locum, quo regina Theodrada[7] ei petitoria insinuatione

I. Capp. 27. 28. 1*a. b.* 2*a. b. c.*

Cap. 27. a) *ita* 1*a.* 2*c cum Flod.;* et non 1*b.* 2*a*; nec *pro* set non 2*b.* b) viderit 2*a. c.* c) et predicto modo auditum recepit *pro* ergo — auditum 2*c.* d) visum 2*b.*

Cap. 28. a) XXIII. 2*b*; *eras.* 1*b*; *om.* 2*a. c.* b) eccl. beatissime Dei genitr. Marie, anno (scil. *om.*) 2*c*; Mariae *om.* 2*b.* c) antistiti 2*b*; episcopatus 2*a*; pontificatus 2*c.* d) almos XII Chr. conf. coll. Tb. 2*b.* e) Teod. 1*b.* f) (ut decuerat *om.*) beatissimum 2*c*; sanctum 2*b.* g) *ita pr. m.* 1*a*; medela *rell.* h) lev. cenobii beati Rem. (lev. sancti Rem. coen. 2*b*), *om.* conf. Chr. 2*b. c.* i) febrae 2*a.* k) val. (inc. p. h. incr. *om.*) impotem eum faceret mentis sue 2*c.* l) coartatus 2*b.* m) eum 2*b. c.* n) sanitate 1*b.* 2*a.* o) *ita* 1*b*; Is S. voc. *om.* 2*c*; Sigloardus *rell.* p) Tetboldo 1*a*; Theobaldo 2*c.* q) *om.* 2*a.* r) secundum 2*a.*

1) Quoniam ecclesia prenotata necessitate muri civitatis ob infestationem paganorum *(i. e. Nortmannorum)* construendi evertebatur, *addit Flodoardus l. l.* 2) *A.* 883—900. *De quo cf. inprimis Flodoardi Hist. IV,* 1—10 *(p.* 555—575*).* 3) *De quo cf. Flodoard. II,* 3 *(p.* 449 *sqq.) et Vitas eius (Mabillon, Acta II,* 65 *sqq.; cf. SS. R. Merov. V,* 544, *et A. Poncelet, Catalogus codicum hagiograph. Latin. bibliothecae Vaticanae,* 1910, *p.* 373*).* 4) *Idem, ut videtur, atque Sigloardus monachus, qui ob miraculum a.* 901. *factum columnam crucis erexit, versibus inscriptis (SS. XIII, p.* 441, *n.* 4; *Marlot, Metropolis Remensis historia I,* 1666, *p.* 528 *sq.; 'Histoire de Reims' II,* 1845, *p.* 688 *sq.).* 5) Tetboldus presbyter atque praepositus *primus e monachis S. Remigii inter eos affertur, qui a.* 883 *(Febr.* 5*) litteras excusatorias ad electionem archiepiscopi spectantes Hildeboldo episcopo Suessionensi miserunt (Marlot, Metropolis Remensis hist. I,* 502*).* 6) *I. e.* ὁδοιπορικάς, *itineris.* 7) *Theoderada uxor Eudonis comitis fuit, qui anno* 888. *ineunte rex coronatus est (cf. E. Favre, 'Eudes', 'Bibliothèque de l'École des Hautes Études'* 99, 1893, *p.* 15. 202 *sq.), ita ut non ante a.* 888. *auctor eam reginam vocare potuerit.*

suggesserat transferendum[a]. In eiusmodi obsequio illum assumere quemadmodum adiutorem obtabat, quod ille omnino refutabat. Verumtamen predicta obsitus aegritudine, confugit tota mentis devotione ad eundem mirae potentiae[b] sanctum priusque se reum tacitus fatebatur, eo quod presumpserit recusare iter post subeundum in eius excubitum et cultum; deinde, annuente Domino, proposuit animo, se unum procul dubio ex eorum fore numero, quicumque illo ituri essent cum eo. Quod ut corde suo destinavit, statim ab infirmitate sua, ut supra[c, 1] dictum est, convaluit per hunc archiatrum[2] Domini Rigobertum, quem invocavit. Per ipsum itaque, quicquid boni[d] petitur, invenitur et, quod religioso queritur affectu, celeri optinetur effectu, prestante domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto in[e] Trinitate et unitate perfecta vivit et regnat Deus per infinita[f] saecula[g] saeculorum. Amen[h].

II.

Anno incarnationis[a] dominicae DCCCXCIIII, presulatus autem domni Fulconis XII.[3], XVIII. Kl. Februarii iussione eiusdem domni Fulconis delatum est sanctissimum[b] corpus egregii pontificis urbis[c] Remorum Rigoberti a clero et plebe ipsius[d] Remensis ecclesiae in pagum Veromandinse[e], in villa scilicet Nemincum[4] super fluvium Dalminionem[5]; quam villam, videlicet mansos L, idem pater reverentissimus Fulco per prestariam apud Odalricum comitem et filiam eius Hyrmintrudim[f] eidem suae ecclesiae acquisivit et acquisitam eiusdem ecclesiae canonicorum victui perpetualiter adauxit. (894. Ian. 15.)

Delata est etiam haec copia pretiosarum reliquiarum cum eo positaque ad caput eius: De ligno Domini, de sepulchro Domini, de sancto Calvariae loco, de columna iuxta quam fuit[g] flagellatus Dominus, de petra supra quam stetit ante Pilatum, de panno quem sancta Maria manibus suis operata est; reliquiae sanctorum apostolorum Iohannis euvangelistae, Petri, Pauli, Andreae, Mathei, et de vestimentis XII apostolorum et de pulverę eorum; reliquiae sanctorum martyrum Iohannis baptistae, Nicasii[h], Dyonisii, Rustici et Eleutherii, Laurentii, Maurici, Candidi, Exuperii, Georgii, Crispini et[i] Crispiniani, Quintini, Valeriani, Cosmae et[i] Damiani, Agapiti, Primi[k] et Feliciani; reliquiae sanctorum confessorum Remigii, Hilarii, Martini, Gregorii, Amandi, Benedicti. Haec omnia pignera[l] sanctorum delata sunt pariter in[m] supra-

I. Cap. 28. 1*a. b.* 2*a. b. c.* *II. Translatio a.* 894. 2*a. c.*

Cap. 28. a) et *add.* 1*b.* b) virum *add.* 2*a. c.* c) praedictum 1*a*; (ut s. d. est *om.*) curatus est per hunc medicum Domini 2*c.* d) cum fide *add.* 2*a (non* 2*c).* e) in tr. et un. perf. *om.* 2*c.* f) omnia 2*a. b*; regnat (Deus *om.*) per (infinita — Amen *pagina exeunte om.*) 2*c.* g) saeculorum saecula 1*b.* h) *desinunt* 1*a. b* (*subscr.* Explicit vita vel actus beati Rigoberti Remorum archiepiscopi); *sequitur Translatio a.* 894 *(II)* 2*a. c, Translatio brachii (III)* 2*b.*

Translatio. a) gratie *pro* inc. dom. 2*c.* b) *om.* 2*c.* c) domni *pro* u. R. 2*c.* d) (ipsius *om.*) eccl. Rem. 2*c.* e) Veromandensem in villam 2*c.* f) Hirmintr. eidem eccl. sue 2*c.* g) flag. fuit 2*c.* h) Nichasii, Dionisii, R. et Eleuterii, Laur., Matyricii, Cand. 2*c.* i) *om.* 2*a.* k) Prim. *(sic)* Felitiani (*om.* et) 2*a.* l) pignora (sanct. *om.*) 2*c.* m) ad 2*c.*

1) *Supra p.* 77, *l.* 19. 2) *I. e.* ἀρχίατρος, *summus medicus.* 3) *Cum Fulco die* 7. *Martii a.* 883. *archiepiscopus factus sit (cf. Favre l. l. p.* 83, *n.* 2*), mensis Ianuarius a.* 894. *in annum* 11. *episcopatus incidit, in* 12. *autem a.* 895, *ita ut aut errorem numeris inesse aut initium anni incarnationis non a nativitate Domini neque a Kalendis Ianuariis computatum esse statuendum sit, sed fortasse a die paschali secundum morem quem postea vocabant Gallicanum (cf. e. gr. A. Giry, 'Manuel de diplomatique',* 1894, *p.* 113 *sq.). Dies* 19. *Ianuarii, quo reliquiae 'cum omni veneratione' in basilica S. Martini collocatae sunt (p.* 79, *l.* 1*), a.* 895. *dominicus fuit.* 4) *Ennemain (dép. Somme, arr. Péronne, cant. Ham).* 5) *Hodie l'Omignon rivus inter Ham et Péronne in Somme fl. influens.*

dictum pagum et collocata cum omni veneratione in basilica sancti Martini XIIII. Kl. Februarii. 894. Ian. 19

Non post multum vero temporis, crebrescente eiusdem[a] almi confessoris Domini Rigoberti longe[a*] lateque fama, accidit, ut quidam presbyter nomine Sigvinus, qui ex monasterio eximii martyris[b] Christi Calisti[1], olim nimium crudelitate paganorum[2] grassante, illuc advenerat, cui Odalricus quondam comes ac vir illuster[c] eiusdemque fisci possessor, misericordia motus super eum, concessit, ut in altera ipsius villae ecclesia, quae in honore sanctae Radegundis[d] videtur esse constructa, sacerdotali fungeretur officio, quoadusque, suae congregationis ecclesiae pace reddita, illuc absque offendiculo valeret reverti. Qui magno admodum cruciabatur dentium dolore, sed audiens illuc pretiosissimum presulis pignus cum canonicis Remorum advenisse, non abnuit munusculum propriae[e] candelae eidem sancto Domini, quia per se non poterat ferre, per alium mittere. Sed licet absens, tamen non distulit precibus quibus potuit et lacrimis uberrimis mirificum[f] atque gloriosum Domini sanctum exorare Rigobertum, quatinus, eius adminiculante misericordia, sanitati mereretur pristinae reddi. Verumtamen ilico ut perventum[g] est ad sancti memoriam, isdem[h] se prebuit medicum caelestem impetranti[i] toto mentis affectu medicinam satis superque sibi desiderabilem. Sed postquam convaluit, ad ecclesiam sancti Martini, ubi nunc prefatus sanctissimus[k] Domini confessor corpore dinoscitur quiescere, omni confestinatione[l] profectus est ac, totum se in lacrimis coram reba[m.3] illius prosternens, innumerabiles[n] ei condignasque veluti tam evidenti medico gratias retulit, annuntians fratribus, videlicet canonicis eius obsequio illic a domno Fulcone deputatis, quanta illi per merita gloriosissimi confessoris sui[o] Rigoberti fecerit Dominus[4]. Quae[p] etiam ideo litteris mandare curavimus, ne et ista et alia, quae per illum Dominus facturus est, oblivioni tradantur, sicut quam plurima, quae, nimia interveniente incuria, nostrae memoriae maxima ex parte abolita esse videntur[p].

cf. Prov. 15, 19.

EXPLICIT[q] SANCTI RIGOBERTI VITA.

II. Translatio a. 894. *2a. c.*

Translatio. a) *om.* 2c. a*) l. l. q. *om.* 2c. b) Chr. m. Calixti 2c. c) illustris eiusdem(que *om.*) 2c. d) Radegondis constructa est, sac. 2c. e) mun. candele sue eidem 2c. f) (mir. atque *om.*) glor. Christi pontificem exorare Rig., ut meritis et precibus suis pristine restitueretur sanitati. Ver. 2c. g) ventum 2c. h) eisdem 2c. i) celestem, desideratam ei impertiens sospitatem. Qui postquam 2c. k) (sanct. *om.*) conf. Dom. Rigobertus corpore 2c. l) cum festinat. 2c *cum Boll.*; confestatione 2a; confestim *Flod.* m) gleba 2c *et Boll.* n) innumeras ei (condignasque *om.*) laudes veluti tam ev. med. ret. 2c. o) Domini *pro* sui 2c. p) Quae — videntur *om.* 2c *et Boll.* q) Expl. vita (*corr.* translatio) beatissimi Rig. Remorum archiepiscopi *subscr.* 2c.

1) *Scil. ex Cisonio monasterio (hodie Cysoing, dép. Nord, arr. Lille); cf. Translationem Calixti papae (SS. XV,* 1, *p.* 418—422*). Cisonium a.* 891. *aut paulo ante ecclesiae Remensi traditum erat; cf. Flodoard. IV,* 1. 2. 6. 8 *(SS. XIII,* 558. 560. 569. 573*).* 2) *I. e. Nortmannorum.* 3) *Feretri operculum, umbraculum, ciborium. Du Cange s. v.* repa. 4) *Flodoardus II,* 15 *(p.* 462*) addit:* Nec longum post haec urbi Remorum sacra membra revocantur et, ecclesia sancti Dyonisii extra murum civitatis canonicorum Remensium studio sumptibusque restructa, ibidem cum beati Theodulfi pigneribus honorifice venerantur illata, *scilicet tempore Herivei archiepiscopi (*900—922*). Cf. ib. IV,* 13 *(p.* 576*) de Heriveo:* Remis quoque ecclesiam in honore sancti Dionisii extra murum civitatis a canonicis urbis constructam consecravit, ubi et membra sanctorum beati Rigoberti episcopi et sancti Theodulfi abbatis servanda deposuit.

III.

His ita magnifice gestis et, ut eque condignum sanctitati fuerat, praeordinatis, Hugo archiepiscopus[1] tertius a Fulcone secundae eius translationis auctore, qui super Artoldum[2] per VII annorum spatia usurpando Remense[a] invasit episcopatum[3], brachium prętiosi confessoris Christi Rigoberti cuidam nobilissimo servorum Dei servo nomine Hilberto summo amicitiarum eius concessit in dono. At ille munus commissum gratanter acceptans et fideliter, ut erat tanti dignum honoris, sudario religans, Deo dicandis servandum munitur in locis et sic, eius patrocinantibus meritis pia devotione per multum tempus veneratur ab incolis. Tandem novae prolis succedentibus filiis, delatum est in suburbio Florinensi[4] et reconditum in monasterio beati baptistae Iohannis[5] et cum eo sancti Walerici reliquiae aliorumque sanctorum, ubi, protegente divina misericordia et eorum interveniente gratia, debita persolvuntur obsequia, cum quibus beatae inmortalitatis sempiternum possimus [obtinere[b]] honorem et regnum, praestante ipso domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto coaeternus et consubstantialis ante temporalia saecula factus est in fine temporum pro nostra salute hostia, sacerdos et ara, vivens et regnans in saeculorum saecula. Amen.

III. Translatio brachii. 2*b*.
Translatio brachii. a) *ita* 2*b*. b) obt. *suppl. Bollandiani; om.* 2*b*.

1) *Filius Heriberti comitis Veromandensis, a.* 925—931. *et iterum a.* 940—946. *sedi Remensi praefectus.* 2) *Archiepiscopum (*931—961*).* 3) *Annis* 940—946*; cf. Ph. Lauer, 'Le règne de Louis IV d'Outre-Mer' ('Bibliothèque de l'École des Hautes Études' CXXVII),* 1900, *p.* 54 *sqq.,* 147 *sqq.* 4) *Florennes (prov. Namur, arr. Philippeville).* 5) *Monasterium S. Iohannis Florinense c. a.* 1010. *conditum est; cf. Mir. Gengulfi auct. Gonzone c.* 6—8 *(SS. XV,* 2, *p.* 792*) et ea quae O. Holder-Egger ib. adnotavit; U. Berlière, 'Monasticon belge' I,* 1897, *p.* 5 *sq.*

VITA WILLIBRORDI

ARCHIEPISCOPI TRAIECTENSIS

AUCTORE ALCVINO.

Duabus e partibus Frisonibus fides christiana illata est, e regno Francorum et e Britannia[1]. *Viri iidem regibus Francorum subditi, qui populares suos etiamtum partim diis patriis adhaerentes convertere studebant, etiam Frisonibus finitimis evangelium praedicare coeperunt. Amandus apud barbaros ostiis Scaldis fluvii propinquos laboravit*[2]; *Eligius ut Flandrensibus, Andoverpensibus, Suevis, ita Frisonibus convertendis instituit*[3]. *Cum auctoritate regum Francorum fides quoque christiana propagabatur. Traiecti (hodie Utrecht) iam saeculo sexto vel ineunte septimo ecclesia sancti Martini extabat, cui Chlotharius et Theudebertus reges horum nominum vel primi (*511—561. *et* 534—548*) vel potius secundi (*584—629. *et* 595—612*) immunitatem concesserant*[4]; *Bonifatio teste Traiectum castellum cum ecclesia a Dagoberto 'antiquo rege', scilicet primo (*623—639*), Coloniensi episcopo donatum erat, ut genti Frisonum evangelium praedicaret*[5], *neque vero episcopi Colonienses laborem iniunctum subierunt, ecclesia illa saeculo VII. exeunte destructa iacebat, neque alii multum profecisse videntur: 'pagana permansit gens Fresonum*[5]*', cum altera ex parte munus praedicandi susceptum est, ab Anglosaxonibus.*

Wilfridus episcopus Eboracensis, cum sede sua expulsus a. 678. *Romam proficisceretur, ob insidias inimicorum evitandas Gallica via neglecta in Frisiam navigavit, ubi ab Aldgislo rege honorifice susceptus est, et per hiemem ibi commoratus Frisonibus evan-*

1) *Cf. Rettberg, 'Kirchengeschichte Deutschlands' II,* 505 *sqq.; Hauck, 'Kirchengeschichte Deutschlands' I*³, 321 *sqq.* 431 *sqq.; K. v. Richthofen, 'Untersuchungen über Friesische Rechtsgeschichte' II,* 1, 1882, *p.* 348 *sqq.* 2) *Cf. Krusch, SS. R. Merov. V,* 395. 3) *V. Eligii II,* 3; *cf. c.* 8 *(ib. IV,* 696. 700*).* 4) *Charta Pippini regis (MG. Dipl. Karol. I, n.* 5*). Potius de Chlothario II. et Theudeberto II. agi quam de regibus horum nominum primis, monuit I. H. Gosses, 'Merowingisch en Karolingisch Utrecht' ('Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde',* 4. *series IX,* 1910, *p.* 213 *sq.). Venantius Fortunatus, Carm. IX,* 1, 75 *(ed. Leo, Auct. ant. IV,* 1, *p.* 203*) Chilperici I (*561—584*) quoque auctoritatem apud Frisones viguisse dixit:* Terror [es] extremis Fresonibus atque Suebis, | qui neque bella parant, sed tua frena rogant. 5) *Bonifatii epist.* 109 *(MG. Epist. III,* 395*).*

gelium praedicavit, ita ut plerique principes multaque milia vulgi baptizati esse dicantur[1]. *Quod Stephanus biographus Wilfridi fortasse exaggeravit, neque fructus percepti admodum durasse videntur; tamen ei dicere licebat, episcopum exulem apud Frisones fundamentum fidei posuisse, super quo postea Willibrordus aedificasset.*

Nam via a Wilfrido inita a popularibus eius non derelicta est, quamquam, qui proximus eidem consilio animum advertit, ipse fines Frisonum numquam ingressus est. Inter Anglos, qui inde a saeculo VII. medio in Hiberniam se contulerunt, alii vitae monasticae causa, alii ut a magistris Scotticis litteras discerent[2], *Ecgberct adolescens nobilis (639—729) in Rathmelsigi monasterio Hibernico positus erat*[3]*; qui, cum pestis acerrima a. 664. insulam vastaret, se numquam in Britannicam patriam rediturum esse vovit, si longiore vita ad commissa castiganda uti sibi liceret, morboque liberatus in Hibernia permansit, vir eidem studio Romanae partis addictus atque Wilfridus, cui etiam postea (a. 716) monachos Hienses, propugnaculum Scotticae partis, 'ad ritum paschae ac tonsurae canonicum' perducere contigit. Qui, compluribus annis in Hibernia transactis, gentibus Germanicis paganis evangelium praedicare constituit; sed visionibus uni sociorum ostensis prohibitus est, quippe cui monasterium sancti Columbae Hiense adeundum esset, visionumque confirmationem ex oborta tempesta accepisse sibi videbatur*[4]. *Eo igitur in Hibernia manente, Wictberct socius in Frisiam profectus per duos annos Radbodo duci et populo fidem christianam praedicabat, sed nullo fructu percepto ab ingrato labore destitit et in Hiberniam regressus, 'quoniam externis prodesse ad fidem non poterat, suis amplius ex virtutum exemplis prodesse curabat'*[4]. *Tamen Ecgberct de proposito assequendo non desperabat, sed a. 690. viros duodecim strenuos trans mare misit, 'in quibus eximius Vilbrord presbyteri gradu et merito praefulgebat'*[5].

Willibrordus anno 657. exeunte aut 658.[6] *in Northumbria natus erat, patre Wilgilso, qui postea saeculo relicto ad ostia Humbri fluminis in oratorium sancti Andreae solitarius se recepit cellulaque constructa modicum numerum monachorum congregavit*[7]. *Puerulum pater Hripensi monasterio educandum tradidit*[8], *coenobio illi ab Alchfrido condito, quod Scotticis monachis expulsis paulo ante a. 664. Wilfrido regendum datum est*[9], *ita ut Willibrordus ab infantia studio partis Romanae imbutus sit. Ubi monachus factus est*[10], *ibi usque ad annum vicesimum aetatis permansit eodemque fere tempore*

1) *V. Wilfridi auct. Stephano c.* 26—28 *(SS. R. Merov. VI, p.* 220 *sq.)*. 2) *Cf. H. Zimmer, Nennius vindicatus,* 1893, *p.* 295 *sq.; Plummer, Baedae Opera historica II,* 1896, *p.* 196*; M. Roger, 'L'enseignement des lettres classiques d'Ausone à Alcuin',* 1905, *p.* 275. 284*; L. Gougaud, 'Les chrétientés celtiques',* 1911, *p.* 251 *sq.* 3) *De Ecgbercto cf. Bedae Hist. eccl. III,* 4. *IV,* 3. 24 (26). *V,* 23. 24. *et inprimis III,* 27. *V,* 9. 10. 22. 4) *Ib. V,* 9. 5) *Ib. V,* 10. *E multis, qui de Willibrordo egerunt, Rettberg l. l. II,* 517 *sqq. et Hauck I*[3], 433 *sqq. (cf. eundem, 'Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche' XXI*[3], 1908, *p.* 340 *sqq.) hoc loco commemorentur, quibus iam A. Poncelet b. m., AA. SS. Novembris III,* 1910, *p.* 426 *sqq., summo iure addendus est, cuius opus pluribus annis publici iuris factum est, postquam egomet ipse hanc editionem litteris tradidi, atque et argumentis et rebus illum mecum miro neque tamen mirando modo saepe convenire, quam maxime gaudeo. Etiam K. v. Richthofen l. l. pluribus locis satis utilia collegit. Liber saepius ab aliis citatus auctore P. P. M. Alberdingk Thijm, 'Geschiedenis der kerk in de Nederlanden I: H. Willibrordus',* 1861 *(versio Germanica auct. Tross: 'Der heilige Willibrord',* 1863*) haud multum valet, quippe cuius auctor, fontium penuriae ratione non habita, nimis vanis excogitationibus indulserit, quae proxime ad opera Ebrardi accedunt, quamquam e contraria parte uterque udia votaque nostri aevi temporibus antiquis attribuit; cf. Poncelet l. l. p.* 426. 6) *Cf. ea quae infra p.* 117, *n.* 4, *adnotavi.* 7) *V. Willibrordi auct. Alcvino I, prol. et c.* 1*; lib. II, c.* 33 (34). 8) *Ib. I,* 3. *Cf. V. Wilfridi c.* 26 *(l. l. p.* 220*):* in Hripis nutritus. 9) *Cf. SS. R. Merov. VI,* 166. 10) *V. Willibrordi I,* 3*:* pia professione monachum se fecit esse.

e monasterio egressus est, quo Wilfridus primum sede deiectus (a. 678) Romam profecturus patriam reliquit[1]*, et nescio an utriusque secessum eodem tempore haud casu contigisse viri docti iure coniecerint. Willibrordus in Hiberniam se contulit ibique per duodecim annos apud Ecgberctum commoratus est*[2]*, et ipsum propugnatorem consuetudinum Romanarum, cumque iam presbyter factus 'peregrinam pro aeterna patria duceret vitam'*[3]*, inter socios eius erat, quo tempore opus a Wilfrido apud Frisones inchoatum continuare ille sibi proposuit.*

Ab Ecgbercto igitur Willibrordus, tricesimum tertium annum agens[4]*, cum undecim sociis a. 690. in Frisiam missus est*[5]*. Munus iis iniunctum iam minus facile aggredi licebat quam a. 678/79. sub Aldgislo. Quamquam enim etiam Radbodus dux, cum ipse paganus permaneret, minime obsisteret, ne evangelium genti praedicaretur, tamen postquam Pippinus dux rerum potitus est (a. 687), inter Francos et Frisones bellum gestum est (a. 689?)*[6]*, Radbodoque devicto Frisiae pars citra Rhenum sita ad Francos pervenerat*[7]*, neque fieri potuit, quin inimicitiae inter Francos christianos et Frisones paganos obortae fidei christianae propagandae obstarent. Itaque socii, cum primo Traiectum castellum, si Alcvinus recte rettulit, tum in dicione Radbodi situm adiissent*[8]*, brevi post ad Pippinum se contulerunt, et ab eo honorifice suscepti, parti Frisonum ei subditae convertendae operam dabant, duce eos adiuvante beneficiaque in paganos baptizatos conferente*[9]*. Willibrordus autem, facultate praedicandi a Pippino accepta, 'primis temporibus adventus eorum in Fresiam', ut erat discipulus Wilfridi et Ecgbercti, exemplo adhuc apud Francos inaudito Romam profectus est, ut cum licentia et benedictione Sergii I. papae (687—701) laborem propositum subiret, votoque completo rediit, reliquias apostolorum martyrumque adeptus, in quorum honorem ecclesiae idolis dirutis construendae dedicari possent*[10]*. Andoverpense castellum ad fines Frisonum situm, ubi olim*

1) *Cf. SS. Merov. VI, 171.* 2) *V. Willibrordi I, 4.* 3) *Beda III, 13. miraculum Oswaldi regis rettulit, quod Acca episcopus a Willibrordo accepisset, hic autem vidisset 'in Hibernia, cum presbyter adhuc peregrinam pro aeterna patria duceret vitam'.* 4) *V. Willibrordi I, 5.* 5) *Beda V, 10. Annus constat e nota Kalendarii Epternacensis, infra p. 92. Hewaldos duos, qui paulo post apud Saxones martyrium passi sunt, cum Willibrordo in Germaniam venisse, Beda in Martyrologio expresse dixit (H. Quentin, 'Les Martyrologes historiques du moyen âge', p. 105 sq.), eosque in praescriptione capitis Hist. eccl. V, 10. socios eiusdem vocavit, cum in ipso capite eos exempla horum, scilicet eorum, qui cum Willibrordo praecessissent, secutos esse dixerit, monente A. Poncelet l. l. p. 415, n. 1.* 6) *Lib. hist. Franc. c. 49; Fredegar. cont. c. 6. Fortasse hoc tempore, ut in charta Caroli maioris domus (MG. Dipl. Merov. p. 100; Mühlbacher, Reg. I*[2]*, n. 38) narratur, Everhardo villa Elst ablata est,* dum ipse infidelis regi apparuit et in regis Francorum infidelitate foris patria ad infideles se sociavit, *cuius res fisco vindicatas Childebertus rex Pippino concessit.* 7) *Beda V, 10: (Pippinus)* nuper citeriorem Fresiam expulso inde Rathbedo rege ceperat. *In 'citeriore' Frisia interpretanda cum Hauck l. l. p. 435, n. 5. convenio, quamquam neque hanc sententiam omnino certam esse et alia, quae de rationibus saeculo VII. et VIII. inter Francos et Frisones intercedentibus tradita sunt, satis obscura esse iure monuit F. Patetta, 'La Lex Frisionum' ('Memorie della Reale Accademia delle scienze di Torino', 2. series XLIII, 1893), p. 5 sqq. Non semel difficillimum est distinguere, quanta pars Frisonum in ipsam dicionem Francorum redacta sit et ubi de auctoritate tantum regni Francorum praevalente agatur.* 8) *V. Willibrordi I, 5.* 9) *Beda V, 10.* 10) *Beda V, 11. Alcvinus iter Romanum Willibrordi prius silentio praetermisit. Reliquias a Willibrordo Roma delatas iure satis incerto sibi vindicant Embricenses; cf. F. X. Kraus, 'Die christlichen Inschriften der Rheinlande' II, 1894, p. 303, n. 664:* He sunt reliquiae, quas sanctus Willibrordus Rome a papa Sergio accepit et Embrike transportavit. *Treveris altare portabile reliquias continens extat,*

Amandus et Eligius laboraverant, iis annis Willibrordo quasi propugnaculum in evangelio propagando fuisse videtur. Anno enim tertio Chlodovei III. regis (c. a. 693) Rauchingus vir inluster ei ecclesiam in Andoverpensi castro sitam donavit, quam Amandus episcopus nominibus Petri et Pauli apostolorum dicatam construxerat, tertia quoque parte telonei eiusdem castelli, quae ad Rauchingum pervenerat, Willibrordo concessa[1].

Eodem fere tempore viri in Frisia praedicantes — neque vero Willibrordus abfuisse videtur — numero fidelium crescente dioecesim novam constituere conati sunt, siquidem Suidberctum presbyterum e numero suo elegerunt, qui episcopus ipsis ordinaretur, eumque consecrandum in Britanniam miserunt. Cum Berctwaldus archiepiscopus Cantuariensis Kalendis Iuliis a. 692. electus et ipse consecrandus in Gallia moraretur, die demum 31. Augusti a. 693. in sede sua constitutus[2]*, Suidberctus a Wilfrido episcopo consecratus est, qui iis annis apud Mercios degebat*[3]*. Idem post ordinationem regressus non multum tempus perstitit, sed brevi post fidem praedicaturus ad Boructuaros secessit*[4]*. Causa omnino latet, alii Suidberctum Willibrordo opposuerunt, alii Pippinum episcopatum se nescio constitutum non probasse coniecerunt, cum ego testibus omnibus deficientibus me ignorare confitear. Boructuaris paulo post a Saxonibus impugnatis, Suidberctus ad Pippinum rediit et in insula Rheni quae hodie Kaiserswerth dicitur, Plectrude uxore ducis intercedente, possessionem ab eo accepit; ubi, monasterio condito, anno 713. vita defunctus est*[5].

Interea termini regni Francorum propagati esse videntur, Traiectum castellum in dicionem Pippini redactum erat[6]*, et quamquam inimicitiae non deerant Frisonibusque Radbodo adversis ad Francos refugium erat*[7]*, tamen pax utriusque gentis composita esse videtur, Grimoaldus filius Pippini filiam Radbodi in matrimonium duxit*[8]*. Ecclesiam igitur inter Frisones exortam paulatimque crescentem ipse Pippinus in certum ordinem adducere sibi proposuit neque episcopum dioecesi novae praeficere contentus erat, sed id egisse videtur, ut provincia ecclesiastica propria gentem illam complectens constitueretur, sicque papam Romanum in rei societatem vocavit. Willibrordum igitur Romam ad Sergium misit, 'ut eidem Fresonum genti archiepiscopus ordinaretur*[9]*', atque papa duci obsecutus in ecclesia S. Caeciliae die 21. Novembris a. 695. eum archiepiscopum consecravit pallioque donatum Clementem vocavit*[9] *de nomine sancti, cuius festivitas altero*

saec. XI/XII. compositum, cui inscriptum est (ib. p. 174, n. 362; cf. Poncelet l. l. p. 435): Hoc altare beatus Willibrordus in honore dn. Salvatoris consecravit, supra quod in itinere missarum oblationes Deo offerre consuevit. *Posteriora mitto, neque haec gravioris momenti sunt. Reliquias sancti Oswaldi regis a Willibrordo trans mare asportatas esse, e Beda III, 13. intellegi videtur.* 1) *Ipsa charta deperdita est, de qua Theodericus in Chronico Epternacensi rettulit, idemque alteram chartam servavit a. 726. a Rauchingo et Bebelina uxore de eadem re editam, in qua sane prioris donationis mentio non facta est (SS. XXIII, 55. 63 sq.). Terrae ab iisdem ad ecclesiam Andoverpensem illam concessae sunt, 'ubi Willibrordus episcopus praeesse videtur' (ib. p. 64), eodem ut videtur tempore (a. 726); cf. testamentum, quod dicitur, Willibrordi (v. infra p. 91, n. 9); Krusch, SS. R. Merov. V, 396. Nomen* sancti Amandi *ad diem 6. Februarii prima manu Kalendario Epternacensi initio saeculi VIII. exarato inscriptum est (Arndt, 'N. Arch.' II, 292; Krusch l. l. p. 399).* 2) *Beda V, 8.* 3) *Cf. SS. R. Merov. VI, 175.* 4) *Beda V, 11.* 5) *Beda V, 11; Annales S. Amandi et Petaviani a. 713 (SS. I, 6. 7).* 6) *Beda V, 11.* 7) *Wursingus avus Liudgeri ob insidias Radbodi ad Grimoaldum filium Pippini fugit; cf. V. Liudgeri auct. Altfrido I, 2 (ed. Diekamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, 1881, p. 7).* 8) *Lib. hist. Franc. c. 50.* 9) *Beda, Chronica maiora c. 566 (ed. Mommsen, MG. Auct. ant. XIII, 316) et Hist. eccl. V, 11; Bonifatius l. l.; V. Willibrordi I, 6. 7; nota Kalendarii Epternacensis, infra p. 92; cf. Librum pontificalem c. 86 (ed. Mommsen I, 216) de Sergio:* Hic ordinavit Bertoaldum Britanniae archiepiscopum atque Clementem in gentem Frisonum. *Testes de anno et die et ecclesia, in qua consecratio facta sit, non conveniunt; quos ad c. 7. examinavi. Willibrordus in chartis aliorum postea quoque nomine priore vocatus est,*

die post (Nov. 23) celebranda erat[1]. *Diebus quattuordecim in urbe transactis, Willibrordus ad gentem sibi commissam regressus est*[2].

Sedes episcopalis Willibrordo a Pippino in Traiecto castello data est[2], *idemque episcopatui partem decimam omnium redituum fisco ibi competentium concessit*[3]. *Ubi Willibrordus ecclesiam in honore sancti Salvatoris aedificavit*[4]; *alteram illam 'ecclesiolam' a paganis dirutam a fundamento restituit et denuo sancto Martino dicavit*[5]. *Munere suscepto, longe lateque in partibus finitimis evangelium praedicabat, complures ecclesiae et monasteria nonnulla constructa sunt*[2], *fana diruta*[6]; *sed gesta itineraque eius accuratius cognoscere ob penuriam fontium non licet, in Walichrensi insula idolum destruxisse dicitur*[7].

A Pippino Romam missus erat, ut archiepiscopus gentis Frisonum consecraretur, Bedaque testis aequalis refert, Willibrordum non multo post alios quoque 'antistites' in illis regionibus constituisse e numero fratrum, qui secum vel post se illuc venissent, e quibus aliquot iam vita functi essent (a. 731)[2]. *Quod num iuxta rationem a Beda usitatam aliter accipi possit atque de episcopis, admodum dubito, ita ut episcopi sedi Traiectensi subditi instituti sint, neque de Suidbercto et Bonifatio agi potest, quos minime Willibrordus episcopos constituit; sed praeterea tale quicquam non compertum est, nisi aevo Willibrordiano Theutbertum episcopum de Dorostato (Wijk bij Duurstede supra Utrecht) recte attribui, cuius octavo saeculo, testante subscriptione, codex Livii Vindo-*

sed se ipsum et a. 726/27. in testamento et a. 728. in nota Kalendarii Epternacensis Clementem Willibrordum nominavit. Nominis a papa impositi Beda mentionem fecit et locis citatis et in Vita Cudbercti prosaica c. 44 (ed. Stevenson, Bedae Opera historica minora, 1841, p. 132): clericus quidam reverentissimi et sanctissimi Wilbrordi C l e m e n t i s Fresonum gentis episcopi. *Willibrordum in chartis episcopum (vel pontificem), non archiepiscopum vocari cum more illius aevi convenit; tamen* Willibrordus archiepiscopus *in charta Caroli maioris domus a. 723. legitur (MG. Dipl. Merov. p. 99; Mühlbacher, Reg. I², n. 34).*

1) *Cf. ea quae disserui 'N. Arch.' XXXIII, 1908, p. 528 sq.* 2) *Beda V, 11.* 3) *Charta deperdita est, sed confirmatio Pippini regis a. 753. extat, in qua errore librarii Pippinus avus* rex, *non* dux *vocatur (MG. Dipl. Karol. n. 4).* 4) *Bonifatius l. l.; V. Liudgeri I, 18 (ed. Diekamp p. 21); cf. Bedam V, 11:* aedificata ecclesia. *Anno 775. Gregorius moriturus ante* oratorium sancti Salvatoris *se portari iussit; cf. V. Gregorii auct. Liudgero c. 15 (SS. XV, 79).* 5) *Bonifatius l. l.; cf. supra p. 81. S. Muller, 'Die S. Salvatorskirche in Utrecht' ('Westdeutsche Zeitschrift' XVI, 1897, p. 256—292; cf. 'Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht' XXV, 1898, p. 21—73. XXVII, 1901, p. 287—299), demonstrare conatus est, titulos S. Salvatoris et S. Martini ante saeculum X. ad unam neque ad duas ecclesias Traiectenses pertinuisse, ita ut semper de eadem ecclesia ageretur neque ecclesiola S. Martini a Willibrordo restituta alia fuisset nisi capella ecclesiae maioris eadem, quae postea sub nomine S. Crucis commemoraretur; sed Bonifatius de 'ecclesia' S. Salvatoris et 'ecclesiola' S. Martini (infra etiam* destructa ecclesia) *tam distincte locutus est, ut hanc ad illam pertinuisse mihi non persuadeam, itemque ab Eigilo in V. Sturmi c. 15 (SS. II, 372) de Traiectensibus a. 754. corpora Bonifatii et sociorum deferentibus narrante 'minor quae eis vicinior erat ecclesia' et 'basilica maior' distinguuntur. Etiam O. Oppermann, 'Die älteren Urkunden des Klosters Brauweiler' ('Westdeutsche Zeitschrift' XXII, 1903, p. 212, n. 59), duas ecclesias adfuisse statuit, eandemque sententiam I. H. Gosses l. l. p. 220—237. pluribus verbis probavit (cf. p. 256 sqq.) atque contra S. Muller, 'De echtheid van het charter van bisschop Balderik' (Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde', 4. series X, 1912, p. 44 sqq.) defendit (ib. p. 58—70). Ecclesia sancti Martini iam paulo post medium saeculum VIII. cathedralis facta erat; cf. chartam Pippini supra in n. 3. citatam et ea quae N. B. Tenhaeff, 'Diplomatische studiën over Utrechtsche oorkonden der X^e tot XIIe eeuw', Rheno-Traiecti 1913, p. 30 sqq. disseruit, etsi de quibusdam rebus nimis coniecturis indulsit atque iusto plura inter lineas ut dicunt legit.* 6) *Bonifatius l. l.* 7) *V. Willibrordi I, 14.*

bonensis clarissimus erat[1], *etsi et nominis forma et genus scripturae hominem non e Britannia ortum fuisse suadent, siquidem ipse neque librarius quidam nomen codici intulit. Neque de aliis sociis Willibrordi multa constant. Egmondae (prov. Nordholland) Adalbertus ut socius eius colebatur, idem fortasse atque Adalbertus abbas, qui a.* 714. *chartae Pippini pro Willibrordo datae subscripsit*[2]. *Elst locus in Batua pago situs (prov. Gelderland), a.* 726. *ecclesiae Traiectensi a Carolo concessus, Werenfridum Anglum ut patronum celebrabat, cui Willibrordus et hunc locum et ecclesiam in Westervoort villa prope ad Rhenum sita 'praedicationis cura' regenda commisisset*[3]. *Quae sane satis incerta sunt. Ex contrario constat Laurentium presbyterum apud Willibrordum degisse, artis scriptoriae studiosum, qui a.* 704. 710. 717. *chartas pro Willibrordo datas scripsit*[4], *idemque et codicem Epternacensem Martyrologii Hieronymiani praestantissimum*[5] *et librum evangeliorum hodie Maihingae servatum exaravit*[6]; *scriptura virum ostendit aut e Britannia oriundum aut discipulum Anglorum*[7]. *Willibrordus etiam apud Frisones peregri-*

1) *Mommsen et Studemund, Analecta Liviana,* 1873, *tab. IV; M. Gitlbauer, De codice Liviano vetustissimo Vindobonensi,* 1876, *p.* 2 *sqq.; E. Chatelain, 'Paléographie des classiques latins' II, p.* 8; *C. Wessely, Livius, Codex Vindobonensis Lat.* 15. *phototypice editus (Codices Graeci et Latini photographice depicti duce Scatone De Vries XI),* 1907, *fol.* 193' *(cf. p. VII); cf. L. Traube, 'Palaeographische Forschungen' IV ('Abhandlungen der historischen Klasse der Münchener Akademie' XXIV,* 1909, *p.* 17 *sq.), et ea quae ipse disserui, 'N. Arch.' XXXIII,* 1908, *p.* 517—525. *In ultima pagina codicis saec. V. attributi legitur subscriptio saec. VIII. addita:* Iste codex est Theutberti epi̅ de Dorostat. *De episcopis Dorostatensibus aliunde nihil compertum est. Gitlbauer coniecit eum eundem esse atque Thiadbraht presbyterum ab Altfrido commemoratum (V. Liudgeri I,* 17, *ed. Diekamp p.* 21*) eumque episcopum vocatum esse, quod presbyter muneribus episcopalibus functus ecclesiae Dorostatensi praefuisset, id quod minime veri simile mihi videtur; deinde coniecit, Jaffeum secutus, eum postea ecclesiam Traiectensem rexisse neque alium esse atque Thiaterdum vel Theotardum episcopum, Albrici (†* 784*) successorem, cuius nomen in catalogis (SS. II I,* 295. *XV,* 79, *n.* 4*) corruptum sit; quae omnia incerta sunt. Monuerim quoque subscriptionem antea errore Suidbercto attributam esse, nomine minus accurate lecto.* 2) *SS. XXIII,* 59; *Dipl. Merov. p.* 96. *Cf. ea quae ad c.* 31. *adnotavi.* 3) *Cf. V. Werenfridi (AA. SS. Aug. VI,* 102 *sqq.).* 4) *Laurentius presbyter scripsit chartas Hedeni ducis a.* 704. *Wirziburgi (SS. XXIII,* 55 *sq.), Bertilindis a.* 710. *Calae (ib. p.* 57*), Ansbaldi a.* 717. *Suestrae (ib. p.* 61 *sq.). Nescio an idem sit Laurentius Virgilius, qui Theoderico teste a.* 721/22. *chartam Ebroini comitis exaravit (ib. p.* 63*); Virgilius quidam presbyter a.* 709. *et* 721/22. *chartas pro Willibrordo datas scripsit (ib. p.* 57. 62 *sq.).* 5) *Cf. Arndt, 'N. Arch.' II,* 291 *sqq.; de Rossi et Duchesne, AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [VIII]; A. Reiners, 'Publications de la section historique de l'institut royal grand-ducal de Luxembourg' XL,* 1889, *p.* 21 *sqq.; B. Krusch, 'N. Arch.' XXIV,* 297 *sqq.; J. Chapman, 'Notes on the early history of the Vulgate Gospels',* 1908, *p.* 149 *sqq. In fine Martyrologii (cod. Parisin. n.* 10837, *fol.* 32'*) legitur:* Tuorum, Domine, quorum nomina scribsi, sanctorum, eorum, queso, suffragis miserum leva Laurentium, tuque idem, lector, ora. 6) *Cf. W. Wattenbach, 'Anzeiger für Kunde der Deutschen Vorzeit, Neue Folge' XVI,* 1869, *col.* 289 *sqq. (='Revue celtique' I,* 27 *sqq.; cf. 'N. Archiv' XII,* 234*); E. Dümmler, ib. XXVI,* 1879, *col.* 84 *sqq. (cf. MG. Poetae I,* 164. 631*); K. Bartsch, 'Zeitschrift für Romanische Philologie' II,* 1878, *p.* 216 *sq.; S. Berger, 'Histoire de la Vulgate',* 1893, *p.* 52. *et* 393; *L. Traube et R. Ehwald, 'Palaeographische Forschungen' III ('Abhandlungen der histor. Klasse der Münchener Akademie' XXIII,* 1906, *p.* 326*). In ultima pagina codicis, qui ad bibliothecam principis de Oettingen-Wallerstein pertinet, versus acrostichici leguntur, qui verba exhibent:* Laurentius vivat senio. *Alterum evangelium Epternacense, hodie codex Parisinus n.* 9389 *(cf. Reiners l. l. p.* 25 *sqq.; Berger p.* 52. 406; *Chapman l. l. p.* 26 *sqq. et dissertationem eiusdem 'Cassiodorus and the Echternach Gospels', 'Revue*

natus consuetudinem cum popularibus habitam non intermittebat. Anno 703/4. *Wilfridus episcopus, tertium Romam migraturus, apud Willibrordum 'filium'* [1], *in coenobio suo Hripensi nutritum, cum Acca ceterisque sociis itineris commoratus est* [2]; *de miraculis sancti Oswaldi regis Willibrordum hospitibus rettulisse compertum habetur. Eodem fere tempore, scilicet inter a.* 698. *et* 705, *clericus quidam de 'familia' Willibrordi trans mare in Northumbriam ad monachos Lindisfarnenses pervenerat; ubi infirmitate correptus, postquam ad sepulchrum Cudbercti sanitatem recuperavit, post paucos dies abscessit* [3]. *Ex insula patria etiam post a.* 690. *monachi ad Willibrordum pervenerunt* [4] *velut Bonifatius, de quo infra agendum est; Marchelmus Anglus, postea socius Liafwini et Liudgeri, a pueritia a Willibrordo instructus est* [5]. *Neque minus id agebat, ut ex ipsa gente conversa clerus nasceretur; Willibraht et Thiadbraht, quos Adelburga soror Willibrordo commendaverat, avia Liudgeri futuri episcopi Monasteriensis, 'primi omnium gentis Fresonum clericatus acceperunt officium* [6]*'.*

Neque Willibrordus regiones sedi finitimas fidei christianae acquirere contentus erat. Ultra fines regni Francorum progressus, ipsum Radbodum adiit; deinde primus evangelium usque ad Danos pertulit; sed re infecta ei redeundum erat, nisi quod triginta pueros e Danis secum duxit et in itinere baptizavit [7]. *Navis ad Fositesland insulam Fosite deo sacram pervenit, ubi, religione gentilium contempta, in fonte sacrato tres homines baptizavit animaliaque pascentia mactari et pro cibo sumi iussit* [8]. *Unde Radbodus, ut iniurias deorum ulcisceretur, per tres dies de peregrinis sortes consuluit, unusque e sociis Willibrordi sorte ostensus et interfectus est; ceteri cum episcopo dimissi sunt et in regnum Francorum redierunt* [9].

Deinde Willibrordus intra fines Pippino subditos laborabat. Post reditum plurimas ecclesias constructas atque presbyteros ad singulas constitutos esse Alcvinus tradidit [10], *iam parrochiae certo ordine institui coeptae esse videntur. Possessiones multae iis annis Willibrordo traditae sunt* [10]; *donatio Gerberti comitis c. a.* 696. *facta post episcopatum susceptum prima commemoratur* [11]. *Plura e praediis concessis citra Mosam in Texandria (Nordbrabant) sita erant, quasi propugnacula receptaculaque contra Frisones obiecta* [12]. *Cum interioribus quoque partibus Germaniae rationes habitae sunt, quamquam quomodo institutae sint latet: Hedenus dux Thuringorum ultimus Willibrordo a.* 704. *Arnstadt curtem (Schwarzburg-Sondershausen) aliaque donavit* [13] *atque a.* 717. *possessiones in Hammelburg loco Franconiae inferioris sitas concessit, ubi 'per ipsius apostolici viri consilium' monasterium construere sibi proposuerat* [14]. *Quod num perfectum sit dubitare*

Bénédictine' XXVIII, 1911, *p.* 283—295*), quod aevo Willibrordi attributum erat, posterius est e iudicio gravissimo Leopoldi Delisle, 'Cabinet des mss.' III,* 231. 7) *Nomen Virgilii (cf. supra n.* 4*) illo aevo potissimum Scottorum fuit velut abbatis et episcopi Salisburgensis (*745—784*) 'Fergil' vel 'Feirgil' in patria vocati (cf. H. Zimmer, 'N. Arch.' VII,* 211*).*

1) *Ita Stephanus, V. Wilfridi c.* 26 *(l. l. p.* 220*).* 2) *Beda III,* 13. *Cf. SS. R. Merov. VI,* 176. 3) *V. Cudbercti auct. anonymo c.* 45 *(ed. Stevenson l. l. p.* 283*); V. Cudbercti prosaica auct. Beda c.* 44 *(ib. p.* 132*).* 4) *Cf. Bedam V,* 11: ex eorum numero fratrum, qui vel secum vel post se illo ad praedicandum venerant. 5) *V. Liudgeri I,* 13 *(ed. Diekamp p.* 18*). Cf. Hauck II*[3], 360. 6) *V. Liudgeri I,* 5 *(l. l. p.* 10*).* 7) *V. Willibrordi I,* 9. 8) *Ib. c.* 10. 9) *Ib. c.* 11. 10) *Ib. c.* 12. 11) *SS. XXIII,* 55. 12) *Ad Texandriam pertinent donationes Aengilbaldi a.* 703/4 *(ib. p.* 56*), Aengelberti a.* 709 *(p.* 57*) et a.* 713 *(p.* 58*), Bertilindis a.* 710 *(p.* 57*), Ansbaldi a.* 712 *(p.* 58*) et a.* 717 *(p.* 61*). Ecclesia in pago Marsum ad ostium Mosae sita ab Heribaldo clerico anno incerto tradita est, ut e testamento Willibrordi (Pardessus II, p.* 350; *Poncelet, Analecta Bolland. XXV,* 167*) et Vita eius auctore Thiofrido c.* 12 *(SS. XXIII,* 23; *AA. SS. Nov. III,* 467*) compertum habetur; donationes alias paucas ex iisdem cognitas praetermitto.* 13) *SS. XXIII,* 55 *(Dobenecker, Regesta Thuringiae I, n.* 5*).* 14) *Ib. p.* 60 *(Dobenecker I, n.* 7*).*

licet; nam paucis annis post, cum Bonifatius in Thuringiam venit, regimen ducum ibi desierat.

Ante omnia monasterium Epternacense in pago Bedensi ad Suram fluvium situm cum nomine Willibrordi coniunctum est, peculiare 'monasterium sancti Willibrordi[1]*'. Ermina*[2] *sive Irmina abbatissa Treverensis, quae Horreensi coenobio praefuisse videtur, cum consilio Basini et Leotwini episcoporum Treverensium*[3] *et consensu sanctimonialium in Epternaco villa propria basilicas sanctae Trinitati, beatae Mariae, Petro et Paulo apostolis dicatas et 'monasteriolum' construxerat, ubi monachi peregrini conversarentur. Willibrordi autem 'sanctitatem et dilectionem' erga se sororesque suas assidue habitam experta, Treveris Kalendis Novembribus a.* 697. *aut* 698. *basilicas illas ei gubernandas donavit atque omnem portionem, quae in Epternaco villa ex hereditate parentum ad se pervenisset, cum appendiciis ad eadem loca sanctorum a die praesenti tradidit, addita vinea montis Viennensis (hodie Vianden) exceptisque hominibus, quos per epistulas liberos fecisset*[4]*. Mense transacto, scilicet die primo Decembris, cum Willibrordus ecclesiae Epternacensi iam 'rector et gubernator' praeesset, donationem sub nomine testamenti iteravit, non alia statuens atque in charta priore, nisi quod liberti annis singulis libram cerae ad monasterium dare iubentur et singuli enumerantur, cum in illa generaliter commemorati essent, et nescio an ea de causa altera charta edita sit*[5]*. Ermina postea quoque fautricem coenobio se praestitit. Anno* 699. *monasterio, quod iam Willibrordi erat*[6]*, villam Montis in pago Tulpiacensi sitam donavit*[7]*, a.* 704. *Steinheim villam*[8] *et vineam Treveris sitam concessit*[8]*. Alii quoque Willibrordo*[9] *vel coenobio eius*[10] *possessiones in regionibus finitimis sitas tradiderunt.*

Erminae autem nil nisi portio villae Epternacensis fuerat, cum Theotharius dux dimidiam partem tenuisset, quam Theodardus filius eius Pippino et Plectrudi uxori concessit. Itaque his Willibrordus etiam alteram partem villae sibi ab Ermina datam tradidit[11]*,*

1) *Ita iam a.* 759 *(Beyer, 'Urkundenbuch der mittelrhein. Territorien' II, p.* 4*).* 2) *Chartas Erminae K. Pertz, Dipl. Merov. p.* 173 *sqq. instrumentis spuriis adnumeravit, sed rationes eius minus idoneas viri docti (velut Sickel, Mühlbacher) e mea quidem opinione optimo iure reiecerunt. At Hauck I*³*, p.* 301, *n.* 2, *chartis Erminae et Pippini collatis, monuit idem monasterium hic 'de fundo proprio' Erminae, ibi 'in re proprietatis' Pippini constructum esse dici, ideoque suspicionem non removendam esse censuit. Ex contrario mihi rationes sufficere videntur, quas Th. Sickel pro chartis attulit, 'Beiträge zur Diplomatik' III ('Wiener Sitzungsberichte' XLVII,* 1864, *p.* 208*), statuens, ut Pippinum partem propriam monasterio donasse, ita Willibrordum alteram partem ab Ermina acceptam Pippino tradidisse, ita ut iam omne monasterium 'in re proprietatis' eius situm esset. Cf. infra n.* 11. 3) *Leotwinus vivo praedecessore episcopus factus sit oportet; cf. Rettberg I,* 469*; Hauck I*³*,* 406. 4) *Pertz, Dipl. Merov. p.* 173*; SS. XXIII,* 51. 5) *Dipl. Merov. p.* 174*; SS. XXIII,* 50. *Monuerim et hic et alibi (e. gr. in Lege Ribuaria) nomen testamenti ad quamlibet chartam pertinere (cf. e. gr. Poncelet, Analecta Bolland. XXV,* 170, *n.* 1*), et quamquam formulae testamenti Romani ex parte usurpatae sunt (cf. e. gr. 'N. Arch.' XXVII,* 341*), minime de voluntate post obitum perficienda agitur, sed de traditione 'a die praesenti' facta.* 6) Ad monasterium v e s t r u m. 7) *Dipl. Merov. p.* 175*; SS. XXIII,* 51. *Ermina villam ab Erminitrude consobrina, filia Pantini, emerat, quae et ipsa Willibrordo vineam dedit, ab eo c. a.* 710. *commutatione facta ad Anastasiam abbatissam Horreensem concessam (ib. p.* 58*).* 8) *Dipl. Merov. p.* 176*; SS. XXIII,* 52. 9) *Gerelindis (c. a.* 698*), Haderici (c. a.* 699*), Ymenae et filiarum (c. a.* 704*) Theodericus mentionem fecit (ib. p.* 55*).* 10) *Ita Berta a.* 721/22 *(ib. p.* 63*), eadem ut videtur, ad quam initia monasterii Prumiensis referuntur.* 11) *Ita verba accipienda esse videntur, quae in altera charta Pippini de Epternaco monasterio leguntur:* unde ipse beatus Willibrordus testamentum

ita ut monasterium iam 'in re proprietatis' eorum situm esset[1]. *Altera ex parte Pippinus et Plectrudis ei die* 13. *Maii a.* 706. *chartas duas dederunt: Portionem villae Epternacensis a Theodardo sibi traditam monasterio donaverunt, ea condicione, ut coenobium semper 'in dominatione vel defensione' sua et heredum suorum permaneret*[2]; *deinde altera charta Willibrordo monasterium confirmantes, monachis ius concesserunt, ut post obitum episcopi sibi ex ipsis abbatem eligerent, qui heredibus suis in omnibus fidelis esset, monasterio sub mundeburdio suo et defensione persistente*[3]. *Epternacum igitur coenobium Carolingicum factum est, unde Willibrordus a.* 726/27. *Carolum maiorem domus 'seniorem' suum vocavit*[4], *sicque, cum domus Carolingica dignitate regia potita esset, Epternaco ut monasterio regio etiam immunitas competebat*[5].

Anno 714. *Pippinus ultimo morbo decubuit neque aeger Willibrordi oblitus est, sed die* 2. *Martii una cum Plectrude coniuge oratorium et cellam, quae Suestrae in pago Mosariorum (Susteren, prov. Limburg) construxerant, Willibrordo concessit, ut 'fratres peregrinos vel alios Deum timentes' ibi congregaret, qui post mortem Willibrordi ius abbatis ex se eligendi haberent atque sub mundeburdio et defensione Pippini, Grimoaldi filii nepotumque permanerent*[6], *ita ut condicio monasterii eadem facta sit atque Epternacensium. Mense proximo Grimoaldus Leodii a Rantgario gentili interemptus est*[7], *cumque ipse Pippinus anno exeunte obiisset et regnum Francorum per complures annos bellis civilibus turbaretur, Radbodus dux Frisonum, cum Neustrasiis contra Carolum summam rerum sibi vindicantem coniunctus, a.* 716. *usque ad Coloniam progressus est Carolumque in fugam vertit*[8]. *Totum opus Willibrordi iis annis dilabi videbatur, ecclesiae maxima ex parte a Frisonibus destructae sunt, fana denuo surgebant, clerici expulsi sunt, Traiectum in dicionem Radbodi redactum est*[9]. *Cum Wynfrith ille, qui nomine Bonifatii a.* 719. *accepto clarissimus factus est, a.* 716. *primum in Frisiam perveniret, Willibrordi mentio non fit; ubi degerit latet, fortasse Epternacum se receperat, paulo post ut monui Hedenus dux Thuringorum e consilio eius coenobium construere cogitabat. Neque temporibus turbatis genus Pippini monasterium suum neglexit. Arnulfus dux,*

confirmavit, ut sub nostra defensione haberemus ac heredum nostrorum; *cf. V. Willibrordi auct. Thiofrido c.* 22 *(SS. XXIII,* 25; *AA. SS. Nov. III,* 473*): (Willibrordus Epternacum)* neque vicinae *(Treverensi)* neque longinquae suae sedi Traiectensi voluit esse in rebus materialibus subditum, sed rata concessione ac firma testamenti conscriptione et astipulatione tradidit in ius et mundiburdium regum et imperatorum in ordine sibi legali iure succedentium. *Quod sane 'testamentum' deperditum est; sed chartas Pippini traditio similis de parte Epternaci ab Ermina accepta praecesserit oportet, qualis e. gr. commemoratur in diplomate Caroli M. a.* 775. *pro Hersfeldensibus dato (Dipl. Karol. I, n.* 89*). Cf. A. Poncelet, Analecta Bolland. XXV,* 164 *sq.* 1) *Fortasse iam ante a.* 706. *pars possessionis Pippini Willibrordo concessa erat, ut coniecit Sickel l. l. n.* 1, *et quod* i p s e *Willibrordus in altera charta Pippini monasterium aedificasse dicitur, accuratius fortasse ad aedificia ibi constructa pertinet, praesertim cum Ermina in primis chartis praeter basilicas 'monasteriolum' tantum a se conditum esse referat, quod nescio an Willibrordus ampliaverit.* 2) *Mühlbacher I*², *n.* 14; *Dipl. Merov. p.* 93; *SS. XXIII,* 53. 3) *Mühlbacher n.* 15; *Dipl. Merov. p.* 94; *SS. XXIII,* 54. 4) *Willibrordus 'testamento' scripto possessiones coenobio tradidit,* ut et ibidem omni tempore pro nostra mercede vel s e n i o r e n o s t r o Karulo maior domus — — proficiat in augmentis *(Pardessus II, p.* 350; *Poncelet l. l. p.* 168*).* 5) *Ita primum in diplomate Pippini a.* 751/68 *(Dipl. Karol. I, n.* 30*).* 6) *Mühlbacher n.* 20; *Dipl. Merov. p.* 95; *SS. XXIII,* 59. *Notam temporis emendavi 'N. Arch.' XXXV,* 47 *sq.* 7) *Lib. hist. Franc. c.* 50; *Ann. S. Amandi (SS. I,* 6*).* 8) *Lib. hist. Franc. c.* 52; *Ann. S. Amandi (l. l.); Ann. Mosellani (SS. XVI,* 494*), etc.* 9) *V. Bonifatii auct. Willibaldo c.* 4 *(ed. Levison p.* 16 *sq.).*

nepos eius, filius Drogonis, a. 715/16. portionem Bollendorf villae (prope Echternach, Kreis Bitburg) sibi competentem Epternacensibus donavit[1]*; aliam partem eiusdem villae ex hereditate patris acceptam eisdem a. 718. ipse Carolus concessit*[2]*, cuius filium Pippinum Willibrordus a. 714/15. baptizaverat*[3]*. Carolus, postquam a. 717. Neustrasios devicit, etiam ab altera parte magis magisque profecit; a. 718. fines Saxonum vastavit, proximo anno Radbodus adversarius acerrimus obiit, Francorum potentia apud Frisones restituebatur. Iam vero, 'atrocis cessante regis Raedbodi persecutione*[4]*', a. 719. adiutor clarissimus futurus cum Willibrordo coniunctus est Bonifatius, qui modo, benedictione Gregorii II. papae accepta, Roma redierat, ut populis Germaniae convertendis operam navaret. Qui per duos tresve annos apud Willibrordum commoratus est, dum fana rursus destruuntur ecclesiaeque denuo aedificantur. Willibrordus sexagesimum annum aetatis iam superaverat, annisque gravatus, Bonifatium adhortatus est ut dignitate episcopali suscepta in populo regendo sibi subveniret, neque vero eum movit, qui a. 721/22, mandatum papae secutus, praedicaturus in interiores partes Germaniae profectus est*[5]*.*

Willibrordus post obitum Radbodi a Carolo sedem Traiectensem receperat[6]*; monachi 'coenobitali ordine' cum eo ibi in monasterio degebant*[7]*, apud ecclesiam, ut videtur, sancti Salvatoris habitantes*[8]*. Cui monasterio Carolus, qui a. 722. contra hostes 'aquilonales' bellum gesserat*[9]*, fortasse contra Frisones, Kalendis Ianuariis a. 723. donationem concessit, scilicet omnes res in Traiecto castro ad fiscum pertinentes et Fethnam castrum propinquum (Vechten supra Utrecht)*[7]*; deinde a. 726. basilicae S. Salvatoris Heliste villam in Batua pago sitam (Elst, prov. Gelderland) donavit*[10]*. Epternacenses quoque postea possessiones complures in maritimis partibus Frisonum sitas, Adrichaim*[11]*, Egmondam*[12]*, Felison (Velsen, prov. Nordholland)*[13]*, Heilegelo (Heilo)*[14]* aliasque, sibi vindicabant, quae 'a Karolo et orthodoxis patribus aliis' Willibrordo concessa essent*[15]*; quae tamen ex iis re vera ad aevum Willibrordi referenda sint, latet. Fides christiana iis annis sine dubio in regionibus Carolo subditis magis magisque propagabatur, damna a. 714—719. illata sarciebantur. Stephano presbytero teste (a. 711/31) Willibrordus in opere suscepto 'multo labore' desudabat*[16]*; e iudicio Bonifatii gens Frisonum maxima ex parte conversa*

1) *Mühlbacher, Reg. n. 24; Dipl. Merov. p. 96; SS. XXIII, 60. Idem Arnulfus a. 719/20. Willibrordo vineam dedit (Mühlbacher n. 25; SS. XXIII, 61).* 2) *Mühlbacher, Reg. n. 31; Dipl. Merov. p. 97; SS. XXIII, 61.* 3) *V. Willibrordi I, 23.* 4) *V. Bonifatii c. 5 (l. l. p. 23).* 5) *Ib. (p. 24 sqq.). De spatio temporis cf. M. Tangl, 'Die Briefe des heil. Bonifatius' ('Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit' 92), 1912, p. 11 sq.* 6) *V. Willibrordi I, 13.* 7) *Mühlbacher, Reg. n. 34; Dipl. Merov. p. 99; S. Muller, 'Het oudste cartularium van het sticht Utrecht' ('Werken uitgegeven door het historisch genootschap, gevestigd te Utrecht', 3. series III), 1892, p. 3.* 8) *Cf. Gosses l. l. p. 256 sqq.* 9) *Ann. Laureshaм., Alamann., Nazariani (SS. I, 24 sq.), Mosellani (ib. XVI, 494).* 10) *Mühlbacher n. 38; Dipl. Merov. p. 100; Muller p. 5. Cf. supra p. 86.* 11) *Mühlbacher n. 40; V. Willibrordi auct. Thiofrido c. 12 (SS. XXIII, 23; AA. SS. Nov. III, 467).* 12) *Ubi Adalbertus socius Willibrordi colebatur; cf. supra p. 86.* 13) *Mühlbacher n. 41; Dipl. Merov. p. 101. Chartam, de qua antea nemo dubitasse videtur, spuriam esse recte statuit Patetta l. l. p. 8, monens instrumentum Willibrordo vivo a Carolo datum esse non posse, quo* fratribus in Epternaco Deo et sancto Willibrordo famulantibus *donatio conceditur, quae* ad mensam fratrum Deo et sancto Willibrordo in Epternaco servientium *pertineret, etc. Neque magis cum saeculo VIII. convenit, quod potestas tribuitur faciendi,* quicquid supradicti fratres vel illorum ministeriales elegerint, *indicium aevi multo posterioris.* 14) *Cf. ea quae ad c. 16. adnotavi.* 15) *Charta Wilhelmi episc. Traiect. a. 1063, Muller l. l. p. 99. et Van den Bergh, 'Oorkondenboek van Holland en Zeeland' I, 1866, p. 54. Cf. ib. p. 85 sq. (a. 1156); V. Willibrordi auct. Thiofrido c. 33 (SS. XXIII, 25; AA. SS. Nov. III, 479).* 16) *V. Wilfridi c. 26 (l. l. p. 220).*

est[1], *quamquam priore parte saeculi octavi evangelium trans Fleo fluvium minime radicasse videtur. Quomodo singulis locis temporibusve Willibrordus fructus perceperit, ignoratur; exemplum familiae conversae genus Wursingi prope Traiectum habitantis praebet, quocum Willibrordus magna familiaritate coniunctus erat*[2]. *Iis quoque annis possessiones eius augebantur. Basilicam nominibus sanctorum Petri et Pauli atque Landoberti episcopi dedicatam, quae in Baclaos loco (Bakel, prov. Nordbrabant) sita erat, Herelaef ei regendam tradidit et a.* 721. *praediis donavit*[3]. *Deinde Willibrordus etiam ecclesiae in Rinharun loco (Rindern, Kreis Kleve) praeerat, cui anno* 721/22. *Ebroinus comes duas chartas donationum concessit*[4].

De ultimis annis episcopi pauca comperta sunt. Willibrordus senuerat, socii complures iam vita functi erant[5]. *Beda, cum a.* 725. *innumera detrimenta diaboli augmentaque fidei christianae commemoraret cottidie a Willibrordo perfecta*[6], *a.* 731. *eum longa aetate venerabilem post multa certamina tota mente ad praemia remunerationis supernae suspirare rettulit*[7]. *Iam a.* 721/2. *Bonifatium narravi ab eo monitum esse, ut gradu episcopali accepto ei subveniret; etiam eo in alias partes profecto, 'usque ad debilem senectutem' praedicabat, chorepiscopo ad ministerium implendum sibi substituto*[8]. *Anno* 726/27. *possessiones sibi a Pippino, Plectrude, Carolo Francisque ingenuis traditas, charta donationis conscripta, monasterio suo Epternacensi concessit, in quo sepulturam se inventurum esse sperabat*[9]. *Privilegio, quod Widegernus episcopus Stratoburgensis a.* 728. *coenobio Murbacensi tribuit, consensit, si modo ad episcopum Traiectensem subscriptio fortasse postea adiecta pertinet:* Ego in Dei nomen Willibrordus subscripsi[10].

Eodem anno nota Kalendarii Epternacensis scripta est, quod primis annis saeculi octavi exaratum[11] *ipsius Willibrordi fuisse videtur. Ad mensem enim Novembrem manu aequali simillima ei, quae diei* 21. *verba* Ordinatio domni nostri Clementis *adscripsit, nota in margine adiecta est, cuius litterae admodum evanuerunt multoque post manu alia superductae sunt; est autem talis*[12]*:*

1) *Bonifatius l. l.* 2) *V. Liudgeri I,* 4. 5 *(ed. Diekamp p.* 9*).* 3) *SS. XXIII,* 62. *In Kalendario Willibrordi Epternacensi XV. Kal. Octobr. nomen* sancti Landberichti episcopi *litteris semiuncialibus adscriptum est (Arndt, 'N. Arch.' II,* 292; *SS. R. Merov. VI,* 303*).* 4) *SS. XXIII,* 62 *sq. Cum Raginfrido episcopo Coloniensi iis annis Willibrordus mancipia commutavit (ib. p.* 63*).* 5) *Beda, Hist. eccl. V,* 11. 6) *Beda, Chronica maiora c.* 566 *(ed. Mommsen l. l. p.* 316*).* 7) *Beda, Hist. eccl. V,* 11. 8) *Bonifatius l. l.* 9) *Pardessus II, p.* 349; *Van den Bergh I, p.* 2; *Poncelet, Analecta Bolland. XXV,* 167, *qui p.* 163—176. *optimo iure suspiciones levissimas refutavit, quas et olim A. Thijm (l. l. p.* 255 *sqq., ed. Tross p.* 179 *sq.) et nuper L. Van der Essen, 'Geschiedkundige Bladen' I,* 2, 1905, *p.* 378—382, *contra hoc 'testamentum vel donationem' moverunt (ibi quoque de donatione a die praesenti facta agitur neque de testamento iuris Romani; cf. supra p.* 88, *n.* 5*), atque ipse Van der Essen, 'Étude critique et littéraire sur les Vitae des saints mérovingiens de l'ancienne Belgique',* 1907, *p.* 431, *n.* 7, *iam sententiae Ponceleti accessit. Cf. ea quae ipse dixi 'N. Arch.' XXXI,* 777, *et Poncelet, AA. SS. Nov. III,* 431. *Chartam donationis alterius aut spuriam aut certe suspectam atque adhuc ineditam, qua Willibrordus coenobio Epternacensi possessiones* in loco qui dicitur Erle *concessisse dicitur, commemoravit Poncelet, ib. p.* 432, *n.* 1. 10) *Pardessus II, p.* 355; *Wiegand, 'Urkundenbuch der Stadt Strassburg' I, p.* 3. *Cf. Poncelet, AA. SS. Nov. III,* 430, *n.* 4. 11) *Cf. AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [VIII]; Chapman l. l. p.* 151 *sqq. Kalendarium in codice Parisiensi n.* 10837, *fol.* 34—41, *Martyrologio Hieronymiano affixum est.* 12) *Notam exhibuerunt cum alii tum Bollandus, AA. SS. Ian. I, p. XLVI; W. Arndt, 'N. Arch.' II,* 293; *Duchesne, Liber pontificalis I,* 382; *Hauck, 'KG.' I*[3], *p.* 446, *n.* 5; *A. Poncelet, AA. SS. Nov. III,* 415 *sq. Spe-*

In nomine Domini Clemens Willibrordus anno sexcentessimo[1] nonagessimo[1] ab incarnatione Christi veniebat ultra mare in Francia et in Dei nomen[2] anno sexcentessimo[1] nonagessimo[1] quinto ab incarnatione Domini, quamvis indignus, fuit ordinatus in Romae episcopus ab apostolico viro domno Sergio papa, nunc vero in Dei nomen[2] agens annum septengentessimum[1] vigessimum[1] octavum ab incarnatione domini nostri Iesu Christi in Dei nomen[2] feliciter.

Veri simillimum, immo paene certum est, ut viri docti monuerunt, neminem scripsisse verba quamvis indignus *nisi ipsum Willibrordum, neque quicquam obstat, quin notam ab episcopo a.* 728. *scriptam esse accipiamus quasi annos praecipuos vitae transactae recolente*[3].

Complures annos supervixit, vidit bellum a Carolo a. 733. *et* 734. *contra Frisones paganos gestum*[4]*; anno* 81. *vitae completo*[5], *die* 7. *Novembris a.* 739. *decessit*[6] *et Epternaci sepultus est. Codici Epternacensi Martyrologii Hieronymiani nomen eius litteris Anglosaxonicis bis inscriptum est, et die* 7. *Novembris:* Hic domnus apostolicus vir Willibrordus episcopus migravit ad Christum, *et die* 10. *Novembris:* Hic translatio eiusdem sancti Willibrordi[7], *neque vero quicquam de hac translatione constat, nisi de die agitur, quo corpus defuncti in sepulchro positum est*[8].

Non omnia, quae a Willibrordo inchoata sunt, ei ad finem perducere licebat neque omnia duraverunt. Sedes Traiectensis complures annos orbata manebat, neque dignitas archiepiscopalis successoribus eius tributa est; dioecesis primo Bonifatio, deinde Coloniensi metropoli subdita est. Willibrordus fidem christianam usque ad Danos praedicare conatus est, sed ne Frisones quidem omnes aevo eius conversi sunt neque evangelium praevaluisse videtur nisi citra Fleo fluvium, etiam per omne tempus Pippini regis Lauwers fluvius terminus Frisonum christianorum et paganorum erat[9], *ita ut ecclesia Traiectensis minus speciem episcopatus vetustioribus similis exhiberet quam caput esset laborum in paganis convertendis praestandorum*[10]. *Tamen Willibrordus intra fines Francis subiectos firmum fundamentum fidei posuerat, ecclesiae monasteriaque surrexerant, fana diruta iacebant; Bonifatio testi praestantissimo segnitiem aevi praecedentis industriae Willibrordi opponere licuit, quo auctore gens Frisonum magna ex parte conversa esset. Alia quoque ratione vita Willibrordi maximi momenti fuit. Wilfridus occasione data trans mare praedicationi studuerat, Willibrordus primus ex Anglis omnem vitam ei operi impendit, simulque, cum discipulus Wilfridi a Pippino Romam consecran-*

cimen scripturae dedit Delisle, 'Le Cabinet des mss. de la Bibliothèque Nationale', 1881, *tab. XIX, n.* 4. 1) *Ita prima manus, teste A. Poncelet l. l.* 2) *Ita* (nom) *hoc loco codex (aliter l.* 1*), siquidem vox abbreviata modo postea usitato explicanda est; cf. supra p.* 91, *l.* 21. 3) *Canones* 20 *paenitentiales, quibus praescriptum est:* Incipit iudicium Clementis, *an episcopi Traiectensis sint, omnino incertum est (ed. et alii et Wasserschleben, 'Die Bussordnungen der abendländ. Kirche',* 1851, *p.* 433 *sqq.; Haddan et Stubbs, 'Councils and ecclesiastical documents' III,* 1871, *p.* 226 *sq.). Canones omnes, uno excepto, e Paenitentiali pendent, quod Wasserschleben Merseburgense* a *vocavit, nonnullis immutatis.* 4) *Fredegar. cont. c.* 17*; Ann. S. Amandi (SS. I,* 8*), Mosellani (SS. XVI,* 495*), etc.* 5) *V. Willibrordi II, c.* 24. 6) *Cf. ea quae ad c.* 24. *adnotavi. Ubi obierit, non traditum est. Charta Pippini a.* 752 *(Dipl. Karol. I, n.* 31*), in qua Willibrordus ante paucos annos Epternaci in pace quievisse dicitur, post a.* 1192. *confictum est; cf. Mühlbacher, 'Mittheilungen des Instituts für Österreich. Geschichtsforschung' XXI,* 1900, *p.* 350 *sqq.* 7) *Arndt, 'N. Arch.' II,* 292*; AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [*140*] sq.; Poncelet, ib. III,* 432. 8) *Tamen Poncelet, ib. p.* 433, *n.* 6, *monuit hanc occasionem potius 'depositionem' neque 'translationem' vocari solere.* 9) *V. Gregorii auct. Liudgero c.* 5 *(SS. XV,* 71*). Tamen cf. Gosses l. l. p.* 239. 10) *Cf. Gosses l. l. p.* 238 *sqq.*

dus mitteretur, rationes gentis Carolingicae et pontificum Romanorum institutae sunt, brevi post a Bonifatio atque Pippino III. confirmandae atque augendae.

Willibrordus etiam in transmarinis partibus degens popularibus coniunctus manebat, sicque non solum per occasionem nomen eius ab auctoribus Northumbranis commemoratum est, scilicet a primo biographo Cudberchti (698/705)[1] *et Stephano presbytero (711/731)*[2]*, sed etiam vivus pontifex praeconem meritorum invenit Bedam, qui in Historia ecclesiastica gesta praecipua eius litteris mandavit*[3]*, postquam iam antea in Vita Cudberchti prosaica*[4] *et in Chronicis maioribus*[5] *Willibrordi peregrinantis mentionem fecit, atque ea quae Beda narravit inter fontes Willibrordianos una cum chartis facile primum locum obtinent.*

Biographum[6] *autem proprium post dimidium saeculum Alcvinum nanctus est. At Thiofridus abbas Epternacensis Vitam quandam Willibrordi iam antea conscriptam esse tradidit, Alcvino persona potius retractatoris quam auctoris attributa. Quod et soluta oratione rettulit*[7]*:*

Nam primo quidam linguae et gentis Scotticae aggressus tanti viri gesta describere, rustico stilo detrivit dignitatem hystoriae; dein Albinus cognomento Alcwinus de Brittannia, vir urbanae eligantiae, utpote magni Karoli yperasspistes, in argutiis dialecticae ac rethoricae conatus est inurbanum lepido seponere dicto et incompta comere,

et versibus rem enarravit[8]*:*

Excędunt numerum miracula grandia certum,
Indita sed cartae non sunt, scriptore vacante.
Nempe vacat Scottus, rem tantam primus adorsus,
Ingenii nebula tegit, oblinit inclita gesta.
Hoc Alcwin sapiens Karli sapit yperaspistes,
Insulsum lepido satagit seponere dicto.

Unde Thiofridus haec hauserit, latet atque dubito an non aliud protulerit atque famam e traditione Epternacensi acceptam. Sane ipsi Thiofrido opusculum illud rude praesto fuisse L. Weiland iudicavit[9]*, cuius sententiae W. Wattenbach accessit*[10]*. At mihi confitendum est me ne minimum quidem vestigium Vitae illius deperditae apud Thiofridum deprehendisse, immo ea, quae hic de aevo Willibrordi narravit, aut ex Alcvino et chartis et aliis fontibus adhuc extantibus pendere aut pro apertis fabulis habenda esse sermone atque fama ad Thiofridum perlatis. Neque facere possum quin idem de uno exemplo iudicem, quod L. Weiland sententiae illius confirmandae causa attulit, scilicet de Thiofrido referente, Willibrordum primo ad Gravelingam navem applicuisse, cum mihi quidem persuasum sit, hanc opinionem e cultu ibi Willibrordo habito repetendam esse*[11]*. Rem ab ipso Thiofrido fictam esse vix crediderim, sed quo fundamento nisus sit ignoratur, ideoque verba illa auctoris tot saeculis Alcvino posterioris haud temere accipienda sunt. Ex opere autem ipsius Alcvini etsi argumenta de hac re repeti non possunt nisi ex silentio, tamen monendum est, cum in Vita Vedasti studium Vitae* e m e n d a n d a e

1) *Ed. Stevenson l. l. p.* 283 *(c.* 45*).* 2) *V. Wilfridi c.* 26. 3) *Hist. eccl. V,* 10. 11*; cf. III,* 13. *V,* 19. 4) *Stevenson l. l. p.* 132 *(c.* 44*).* 5) *Ed. Mommsen, Auct. ant. XIII,* 316. 6) *De Vitis Willibrordi breviter egit L. Van der Essen, 'De H. Willibrordus en zijne levensbeschrijvingen' ('Geschiedkundige Bladen' I,* 2, 1905, *p.* 382—387*) et iterum in libro laudato 'Étude critique' p.* 432—434. *atque potissimum Poncelet, AA. SS. Nov. III,* 417 *sqq.* 7) *V. Willibrordi prosaica c.* 24 *(ed. Weiland, SS. XXIII,* 11, *n.* 1*; ed. Poncelet l. l. p.* 475*).* 8) *V. Willibrordi metrica III,* 19 *sqq. (ed. Rossberg p.* 43*; Poncelet p.* 494*).* 9) *L. l. p.* 13. 10) *'Geschichtsquellen' I*[7], 148 *sq.* 11) *Cf. ea quae infra ad c.* 5 *(p.* 120, *n.* 3*) adnotavi.*

(neque scribendae) sibi vindicasse[1], eundem in Vita Richarii aperte dixisse se 'quendam libellum stilo simpliciori digestum' cultius adnotasse[2], cum in tertio quod habemus opusculo hagiographico eiusdem auctoris, videlicet in Vita Willibrordi, verba eiusmodi nulla deprehendantur, immo auctor se iussum esse dicat Willibrordi 'vitam, mores et miracula scribere'. Sane quod Alcvinus quodam loco (c. 24) dicit se praefatum esse de Epternacensi monasterio a Willibrordo constructo, id quod minime fecit, inde quis explicare possit, quod auctor vestigia praedecessoris minus presse secutus rem ab eo relatam omiserit; sed vitium etiam ad meram neglegentiam Alcvini facile referri potest, qui propositum non satis diligenter exsecutus sit. Neque maioris momenti aliud argumentum est, quod Alcvinus (c. 26) de discipulo sancti narrans, qui huius animam ad caelum ab angelis portatam esse se vidisse testatus esset, dixit testatur neque testabatur vel testatus est; quod verbum Alcvinum potius ab auctore Willibrordi aequali deprompsisse quam ipsum sua sponte scripsisse aliquis fortasse cogitet. At Alcvinus passim temporibus verborum minus accurate usus est atque eodem modo etiam de matre, quae Willibrordo concepto visionem vidisset, scripsit (c. 5): quod mater olim de eo se vidisse testatur. Unde statuendum est, ne minimum quidem vestigium operis illius Scottici demonstrari posse, atque vereor, ne numquam litteris mandatum sit[3].

Itaque iam agendum est de antiquissima quae extat Vita Willibrordi, ab Alcvino clarissimo illo litterarum magistro composita. Alcvinus cellae praeerat, quam Wilgilsus pater sancti ad ostia Humbri fluminis condidit, atque ipse fortasse e genere sancti ortus erat, quippe qui cellam illam a posteris Wilgilsi possessam per successiones legitimas regendam suscepisset[4]. Neque rationes cum Epternacensibus intercedentes deerant. Beornradus, qui inde ab anno 775 (777) monasterium Willibrordi rexit[5] atque cum sancto 'generis posteritate' et ipse coniunctus erat[6], apud Alcvinum Eboraci litteris studuisse videtur neque minus postea familiaritate eius usus est, a quo in epistulis carminibusque nomine Samuelis vocatur[7]. Alcvinus iam c. a. 780. itinere quodam Epternacum venit, cumque in patriam regressus amicos Rhenanos versibus transmissis ludibundus salutaret, chartulam ultra mare profecturam monuit, ne aedes Beornradi praeteriret[8]:

Et pete Wilbrordi patris loca sancta pedester
Atque sacerdotis Samuhelis tecta require.

1) Epist. ad Radonem (SS. R. Merov. III, 414). 2) Epist. ad Karolum (ib. IV, 389). 3) Etiam A. Poncelet, Analecta Bolland. XXV, 212, opusculum Scotti cuiusdam Alcvino vetustius extitisse negavit eamque sententiam in AA. SS. Nov. III, 418. 424. iam pluribus verbis probavit, argumentis iisdem fere usus atque ego. 4) V. Willibrordi prol. et c. 1; cf. E. Dümmler, 'Zur Lebensgeschichte Alchvins' ('N. Arch.' XVIII, 54 sq.). Tamen nescio, an 'posteri' more apud Scottos Anglosque non raro etiam de monachis post Wilgilsum in cella degentibus intellegi possint, ita ut generis Alcvini mentio non fiat; econtra Beornradum 'generis posteritate' cum Wilgilso coniunctum fuisse Alcvinus manifeste dixit. 5) Catalogi abb. Epternac. (SS. XIII, 738. 740. XXIII, 30. 38). Beornrado archiepiscopo Senonensi abbatique Epternacensi tria diplomata Caroli M. (Dipl. Karol. I, n. 184—186) et complures chartae in Libro Aureo servatae (cf. Fr. X. Wurth-Paquet, 'Publications de la Société pour la recherche et la conservation des monuments historiques dans le grand-duché de Luxembourg' XVI, 1861, p. 14 sqq.) concessa sunt, e quibus charta Wundonis a. 785/86. 'domino magnifico Beonrado' inscripta edita est ab I. Heidemann, 'Zeitschrift des Bergischen Geschichtsvereins' V, 1868, p. 186 sq.; a. 790/91. in codice Carolino commemoratur (MG. Epist. III, 632). De annis regiminis et Epternacensis et Senonensis initi non satis certis cf. Mühlbacher, Dipl. p. 248; Reg. n. 341. De Beornrado cf. etiam Hauck II³, 128. 6) V. Willibrordi c. 1. 7) Cf. Dümmler l. l. p. 56. 8) Alcvini carm. n. 4 (MG. Poetae I, 221). Cf. Dümmler l. l. p. 58 sq.

Postquam Beornradus etiam sedi Senonensi praelatus est, Alcvinus eo rogante Vitam Willibrordi conscribendam suscepit, quae 'venerabili atque laudabili Beornrado archiepiscopo' inscripta est. Quod non ante a. 785. factum est, siquidem epistula quaedam iure a. 785/91. attribuitur, in qua 'Wilcharius archiepiscopus provinciae Galliarum', scilicet Senonensis, Beornradi praedecessor, inter vivos commemoratur[1], ita ut origo Vitae Willibrordi annis 785. et 797, quo Beornradus obiit, circumscribatur. Quod intervallum terminis artioribus includere vix licet, neque magis constat, ubinam Vita composita sit. Quod enim Alcvinus c. 30. et 32. 'nos' et 'hic' similiaque scripsit, e personis fratrum Epternacensium dictum est, eodem modo quo auctor in Vita Richarii (c. 18) personam monachi Centulensis induit. Quod autem c. 23. Carolum regem terminos 'nostri' imperii dilatasse praedicavit, dubito, an non aliter accipiendum sit, etsi viri docti[2] negaverunt Vitam a. 790—793. conscriptam esse posse, quibus Alcvinus in patria insula morabatur[3], atque monuerim eum etiam in litteris a. 790. e Britannia missis Caroli 'domini regis nostri' mentionem fecisse[4]. Quae cum ita sint, initia Vitae annis 785. et 797. circumcludere satis habeo[5].

Alcvinus duplicem Vitam Willibrordi composuit, exemplo fortasse Bedae ductus, qui gesta Cudbercti

Prosaice primum scripsit sermone magister
Et post heroico cecinit miracula versu[6].

Prior liber oratione soluta scriptus est, qui publice fratribus in ecclesia legeretur, sermone (c. 32) subnexo, quem abbas festivitate sancti populo congregato praedicaret. Alter libellus metrice scriptus scholasticis legendus erat, eique auctor elegiam de Wilgilso patre Willibrordi adiecit, cuius laudes et initio (c. 1) et fine (c. 31) libri prioris celebraverat. Posteriori paucissima insunt, quae in altero non inveniuntur, et auctor ipse lectorem ad prosam remisit, cum in illo sibi non proposuisset

versu percurrere cuncta,
Sed strictim quaedam properanti tangere plectro[7].

Prior autem liber minime inter meliores Vitas sanctorum aevi illius habendus est. Alcvinus ante omnia id egisse videtur, 'ut virtutes sancti viri auditoribus tamquam exemplar proponeret; miracula praecipuo studio enarravit[8]'. Opera Bedae, quem ut nobilissimum sui temporis magistrum[9] laudibus extulit, Alcvino satis nota erant; ipse olim sanctos Eboracensis ecclesiae celebraverat, ea versibus retractans,

posuit quae Beda magister,
Indubitante fide texens ab origine prima
Historico Anglorum gentes et gesta relatu[10],

ibique Bedam secutus ipsius Willibrordi merita versibus nonnullis commemoravit[11]. Ex

1) Codex Carolinus n. 96 (MG. Epist. III, 644); cf. n. 95 (p. 637). Initium episcopatus Beornradi iuxta chartas Epternacenses ad a. 782/3. referendum est; cf. Wurth-Paquet et Mühlbacher l. l. Annus eius emortualis in Catalogis (l. l.) traditus eo confirmatur, quod annus 809 (Mai. 23) cum anno 13. Magni episcopi Senonensis conveniebat (cf. M. Prou et E. Chartraire, 'Authentiques de reliques de Sens', 'Mémoires de la Société nationale des antiquaires de France' LIX, 1900, p. 162, n. 133; cf. p. 132). 2) Wattenbach apud Jaffé, Bibliotheca VI, 35; Dümmler, Poetae I, 163. 3) Cf. Dümmler, 'N. Arch.' XVIII, 63 sq. 4) Alcvini epist. 8 (Epist. IV, 33). 5) Idem fere iam A. Poncelet l. l. p. 417 sq. iudicavit. G. Hüffer, 'Korveier Studien', 1898, p. 167, n. 4, veri simile esse demonstrare conatus est, Vitam a. 782—786. Epternaci compositam esse; rationes vero allatae non sufficiunt. 6) Alcvinus, De sanctis Euboric. eccl. v. 684 sqq. (MG. Poetae I, 184). Re vera Vita Cudbercti metrica ante prosaicam composita erat. 7) Liber II, c. 13 (Poetae I, 212; AA. SS. Nov. III, 453). 8) Wattenbach l. l. p. 36. 9) Alcvini epist. 19 (p. 55). 10) Alcvinus, De sanctis Euboric. eccl. v. 1206 sqq. (p. 196). 11) Ib. v. 1036 sqq. (p. 192).

contrario in Vita Willibrordi componenda Historiam Bedae minime sibi prae oculis fixerat, cumque sibi proposuisset sancti 'vitam, mores et miracula scribere', quod ad vitam attinet, plura omisit, quae vix omittenda erant et e Beda cognosci poterant. Inde magis de Ecgbercto Wictberctoque instrui poterat, sed ne id quidem narravit Willibrordum ab Ecgbercto in Frisiam missum esse, quasi veritus, ne gloria sancti minueretur, si alio auctore munus praedicandi suscepisset. Prius iter Romanum Willibrordi contra auctoritatem Bedae silentio praetermisit; Romae eum in basilica sancti Petri, non in ecclesia sanctae Caeciliae ordinatum esse voluit. Bonifatii mentio nulla. Magnam partem libri miracula occupant, a fratribus Epternacensibus accepta; plura eorum Epternaci contigisse feruntur (c. 18. 26—30*), unum in civitate finitima Treverensi (c.* 21*), aliud in Suestra cella Willibrordo concessa (c.* 15*), aliud in insula Walachrensi (c.* 14*), in qua Epternacensium possessiones sitae erant, sed ne ipsius quidem monasterii Epternacensis initia proposito neglecto enarravit, ut supra monui. Tamen libro nonnulla insunt haud spernenda, velut ea quae Alcvinus de Wilgilso rettulit, de Ongendo rege Danorum, de Fosite deo et insula ei sacra, alia. Itaque W. Wattenbach b. m. astipuler iudicanti*[1]*: 'Modicae utilitatis liber et proposito suo prorsus indignus, habet tamen quae nobis in tanta rerum caligine utilia sint et scitu digna', neque vero obliviscendum est, Alcvinum non opus historicum componendum sibi proposuisse, sed librum hagiographicum, 'qui publice fratribus in ecclesia legi potuisset', sicut in praefatione ipse dixit*[2].

Dictio Alcvini mendis grammaticis non carebat; genera[3] *et casus*[4] *mutata sunt, activa pro deponentibus usurpata*[5], ut *cum indicativo loco coniunctivi coniunctum pluribus locis deprehenditur. Neque talia vitia librariis imputanda sunt, qui potius menda delere magis magisque studuerunt, quae maxime in codicibus antiquissimis inveniuntur, sicque etiam in V. Willibrordi opinio eorum confirmatur, id quod B. Krusch v. d. in Vitis Vedasti et Richarii monuit*[6]*, qui Alcvinum 'haud ita perfectam habuisse linguae Latinae notitiam' statuerunt.*

Vita Willibrordi celeriter late propagata esse videtur. Cognita erat auctoribus Fontanellensibus, qui Vitas Vulframni et Condedi composuerunt[7]*. Biographus Willehadi (c.* 3. 4*)*[8] *res nonnullas ad exemplum Alcvini (c.* 11. 14*) narravit, verbis eius ex parte servatis, cumque Willehadus, Alcvini amicus*[9]*, duos annos Epternaci degisset*[10]*, non mirum est Vitam Willibrordi priore parte saeculi IX. Bremae notam fuisse, ubi etiam Adami aevo extabat*[11]*. Altfridus episcopus Monasteriensis eam in Vita Liudgeri (I,* 4. 19. 22. 23. 25. 27*) conscribenda inter potiores fontes habuit*[12]*. Deinde adhibita est in Vita Harlindis et Renulae*[13]*, ab Hucbaldo in Vita Lebuini*[14]*, ab altero biographo Erminonis (c.* 7*)*[15]*, a Ruoperto monacho Mediolacensi in Vita Adalberti Egmondani*[16]*. Exscripta est in libello saec. XI. de rebus*

1) *Wattenbach l. l. p.* 36. 2) *Id quod monuit Poncelet l. l. p.* 418. 3) *Masc.* capitulus, *neutr.* exequia. 4) *E. gr.* auxiliari *c. acc.*, parcere *c. abl.*; *acc. pro praepositione c.* 7. advocatis venerabilibus societatem ministerii sacerdotibus, *c.* 5. ostia Hreni fluminis vela deposuit, *c.* 31. refectorium reversi sunt. *Litterae finales* e *et* i *in dat. et abl. saepius commutatae sunt, quam ut de vitio notarii vel librariorum cogitaverim.* 5) Cohortare, imitare, prosequere. 6) *SS. R. Merov. III,* 405. *IV,* 385. 7) *Cf. ib. V,* 644. 658. 8) *SS. II,* 381; *AA. SS. Nov. III,* 843. 9) *Alcvini epist. n.* 6 *(Epist. IV,* 31*)*. 10) *V. Willehadi c.* 7 *(SS. II,* 382; *AA. SS. Nov. III,* 844 *sq.)*. 11) *Adami Gesta Hammaburg. eccl. pont. IV,* 3 *(ed. Lappenberg-Waitz p.* 157; *cf. I,* 11. 17, *ib. p.* 8. 17*)*; *cf. Lappenberg, 'Archiv' VI,* 791. 12) *Cf. W. Diekamp l. l. p. XXII sq.* 13) *Cf. ea quae ad c.* 18. *adnotavi.* 14) *V. Lebuini c.* 9 *(Surius VI,* 1581, *p.* 311*)*; *cf. 'N. Arch.' XXXVII,* 288. 15) *SS. R. Merov. VI,* 469. 16) *Ed. Holder-Egger, SS. XV,* 700 *sqq. (de auctore v. ib. p.* 1264, *n.* 5*). E Vita Adalberti neque ex Alcvino pendere auctorem supplementi*

Treverensibus composito (c. 8)[1], *a Theoderico in Chronico Epternacensi*[2], *denique in Vita Bonifatii et tertia et quinta*[3]. *Posteriores mitto veluti Iohannem de Beka atque falsarium tantum commemoraverim, sub nomine Marcellini notissimum, qui c. a.* 1472. *opus Alcvini in Vita Suidbercti componenda quam maxime expilavit*[4].

Omelia dicenda in natali sancti Donatiani pontificis, *quae in codice Sancti Audomari n.* 716, *vol. V, saec. XIII, olim S. Mariae de Claromarisco, fol.* 123—123'. *legitur*[5], *nihil est nisi Alcvini V. Willibrordi I,* 32, *nomine Donatiani loco Willibrordi substituto locisque duobus (p.* 140, *l.* 7. Nam — *l.* 15. coronaretur; *p.* 141, *l.* 8 Iste — *l.* 11. angelos*) praetermissis.*

Liber secundus Vitae Willibrordi iam inter carmina aevi Carolini suo loco positus est; nunc ad priorem librum edendum hi codices aut praesto fuerunt aut ab aliis adhibiti classibus suis adscribi potuerunt:

1*) Codex Stuttgartensis bibliothecae publicae XIV,* 1, *antea regiae G.* 38, *olim ecclesiae maioris Constantiensis*[6], *deinde* monasterii Weingartensis a. 1630. *atque G.* 42. 4° *signatus*[7], *saec. IX. exaratus, formae quadratae, foliis* 41 *constat, quibus (fol.* 1'—41*) uterque liber Vitae Willibrordi inest. Primo ab ipso librario textus correctus est, deinde manu coaeva, quae sententias omissas in margine ad ipsum exemplar supplevit, denique manu tertia, cuius emendationes nullius momenti sunt. Litterae initiales singulorum capitum variis coloribus depictae sunt.*

1a[1]*) Codex Londiniensis musei Britannici inter Harleianos n.* 2802, *saec. XIII. in., olim (fol.* 231', *m. saec. XV)* Liber sancte Marie virginis sanctique Nicolai in Arinstein 1464, *scilicet volumen tertium legendarii Arnsteinsis, fol.* 95'—99, *et*

1a[2]*) codex Confluentinus bibliothecae gymnasialis n.* 5, *nunc in archivo regio depositus, saec. XIV. exaratus (fol.* 353. 403'*) a Godefrido de Andernacho presbytero, cappellano altaris sancti Mauricii in ecclesia Monasteriensi in Meynevelt (hodie Münstermaifeld prope Mayen, Reg.-Bez. Coblenz), fol.* 258'—264, *librum primum absque prologo et indice capitum et homilia (c.* 32*) continent aeque atque*

1a[3]*) codex Hamburgensis n.* 1113 *(Hist. eccl. fol. n. IV), saec. XVI, cui post Vitam Bonifatii auct. Otloho*[8] *p.* 81—101. *V. Willibrordi inest, manu altera in quaternionibus exarata, qui postea inserti esse possunt, cumque reliquae partes codicis, Cornelio Gualthero Coloniensi curante, pro Iohanne Saxone decano Hamburgensi et canonico Bremensi descriptae esse videantur*[9], *pro qua re hic illi a.* 1556 *(Ianuar.* 24*)*

Annalium Xantensium a. 690. *et* 694 *(ed. B. de Simson, SS. R. Germ.,* 1909, *p.* 35*), monuit S. Hellmann, 'N. Arch.' XXXIII,* 738, *n.* 1. 1) *SS. XIV,* 102. 2) *Cf. Weiland, SS. XXIII,* 18. 3) *Vitae Bonifatii ed. Levison p.* 80. 82. 107 *sq.; cf. p. LVI. LXII.* 4) *Surius II,* 5 *sqq. De aevo auctoris cf. Diekamp, 'Historisches Jahrbuch' II,* 1881, *p.* 272 *sqq.; Oppermann, 'Westdeutsche Zeitschrift' XIX,* 1900, *p.* 296 *sqq.* 5) *Initium e codice Bruxellensi n.* 3176, *vol. I, antea n.* 7460, *saec. XIII, fol.* 84—84', *publici iuris fecerunt Bollandiani, Catalogus Bruxell. I,* 2, *p.* 5 *(n.* 33*).* 6) Liber de vita Willibrordi archiepiscopi Traiactensis *(sic) a.* 1343. *in bibliotheca Constantiensi extabat (Naumann, Serapeum I,* 1840, *p.* 53; *M. Manitius, 'N. Arch.' XXXII,* 661; *K. Löffler, 'Zur Provenienzfrage der Weingartener Handschriften mit Italafragmenten', 'Zentralblatt für Bibliothekswesen' XXVII,* 1910, *p.* 437*), una cum aliis codicibus a.* 1630. *coenobio Weingartensi venditus; cf. P. Lehmann, 'Neue Bruchstücke aus "Weingartener" Itala-Handschriften' ('Münchener Sitzungsberichte, phil.-hist. Klasse'* 1908, *n.* 4*).* 7) *Cf. K. Löffler, 'Die Handschriften des Klosters Weingarten' ('Beihefte zum Zentralblatt für Bibliothekswesen' XLI),* 1912, *p.* 107. 8) *Cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXX sq.* 9) *Ib. p. LXXI; W. Diekamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, p. XXXIV, n.* 1.

gratias egit, V. Willibrordi fortasse exemplar est, quod ut Epternaci a iuvene quodam litterato pro ipso exscriberetur, Iohannes Saxo in eadem epistula rogavit[1].

$1a^4$) *Codex* Coloniensis *archivi urbani inter libros bibliothecae gymnasialis n.* 201, *saec. XV, fol.* 36—45 *et*

$1a^5$) *codex* Parisiensis *n.* 10873 *(Suppl. lat.* 1247*), saec. XV, fol.* 54—68′, *librum I. continent, omissis prologo et laterculo capitum et c.* 31. *et* 32, *atque hunc eiusdem indolis esse atque* $1a^{1.2.3.4}$, *e compluribus lectionibus ab A. Poncelet allatis intellegitur.*

Codices $1a^{1.2.3.4.5}$ *communibus vitiis depravati:*

c. 1. crescente in eo] in eo *om.* $1a^{1.2.3.4.5}$;

c. 4. instigatus — incitatus] inst. est — incit. est $1a^{1.2.3.4.5}$;

c. 16. patiebantur, quod dum suos cernebat] pat(c)iebatur e t suos cerneret $1a^{1.2.3.4}$;

c. 20. domum suam festinabat adire] domi (s. *om.*) fest. ire $1a^{1.2.3.4}$;

c. 21. Aefternaco] Aternacum $1a^{1.2.3}$; Alternacum $1a^4$;

ib. traditione ex legitima] ex *om.* $1a^{1.2.3.4}$,

e codice pendent aut ipso 1 *aut simili:*

c. 3. et statim ablactatum] (et *om.*) st. ablactavit 1; statimque ut ablactavit $1a^{1.2.3.4.5}$;

c. 14. Licet omni [tempore *add.* $1a^{1.2.3.4}$ *cum* 1] miraculorum operatione (operationem 1, *non* $1a^{1.2.3.4}$);

c. 18. dominicae iussionis] iuss. dom. $1a^{1.2.3.4}$ *cum* 1;

c. 26. beatam animam suo creatori reddidit] beatissimam an. s. cr. r. (b. s. cr. r. an. $1a^{1.2}$) $1a^{1.2.3.4}$ *cum* 1;

ib. odoris dulcissimi (dulcissima 1) sensisse flagrantiam] od. et dulcissimam s. fl. (fragrantiam $1a^3$) $1a^{1.2.3.4}$;

c. 30. damnatus] dam(p)natur $1a^{1.2.3.4}$ *cum* 1 *(m. al.).* 3*a. b;*

sed exemplar, ad quod referendi sunt, ad alios libros correctum erat, ita ut hic illic 1 *superent aut lectiones diversi generis exhibeant, e. gr.:*

c. 1. Northanhumbrana] Northanumbrana *(altera littera* n *erasa* $1a^2$*)* $1a^{1.2.4.5}$ *cum* 2*a. b. b**; Northanm̄brana $1a^3$; *plerique aliter (v. infra p.* 105*);*

c. 5. messem quidem multam] *ita* $1a^{1.2.3.4.(5)}$ *cum rell.*; multam *om.* 1. 1*b*;

c. 6. relegiose] religiose $1a^{1.2.3.(5)}$ *cum aliis*; religione $1a^4$; rele(i)gionem 1. 1*b (pr. m.)*;

c. 8. iussione] vigore $1a^{1.2.3.4.5}$ *cum* $3c^{1.2.3}$;

c. 10. baptizavit] $1a^{1.2.3.4}$ *cum* 4*a. b. c.* 5. 6*a. d.* 8*a.* $b^{1.2}$; baptizabat *rell.*;

c. 11. sortes suo more] sortes *om.* 1. 2*b et pr. m.* 2*a. b**; suo m. sortes $1a^{1.2.3.4}$ *cum* 2*b* (m. al.)*;

c. 17. inventa est plena ut ante] *ita* 1*b.* 4*a. b. c.* 5. 6*a*; *haec om.* 1. 2*a. b. b**. 3*a et aliis insertis* 3*b.* $c^{1.2.3}$; ita pl. inv. est ut a. $1a^{1.2.3.4}$;

c. 31. sacratissimarum] sacra missarum $1a^{1.2.3}$ *cum* 2*b* (m. al.).* 3*a. b.* $c^{1.2.3}$,

unde hunc textum contaminatum nullius auctoritatis esse patet.

1*b) Codex* Treverensis *bibliothecae urbanae Cat. mss. n.* 1384, *Num. loc.* 54, *saec. XI, olim* codex sancti Martini Treverensis *(fol.* 1, *s. XIV), deinde* liber Societatis Iesu collegii Trevirensis, *fol.* 59′—67′, *librum primum absque prologo et indice capitum exhibet et desinit in verbis c.* 27 *(p.* 136, *l.* 10*)* vincula resoluta sunt, *clausula addita:* prestante domino nostro Iesu Christo, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen. *Codex* 1*b item proxime ad* 1 *accedit; cf. locos c.* 5. 6. *supra l.* 29. *et* 30. *allatos et*

c. 3. et statim] et *om.* 1. 1*b (pr. m.).* 8*a*;

ib. Hrypensis] Hyripensis 1. $1a^{1.2}$. *b*; Hiripensis $1a^{4.5}$; Ripensis $1a^3$ *cum aliis,*

1) *P. Burmannus, Sylloge epistolarum a viris illustribus scriptarum II,* 1725, *p.* 243; *cf. p.* 242.

sed etiam lectiones diversi generis ei illatae sunt, discrepante 1, *atque ut est liber Trevcrensis, ita potissimum ad codicem quendam classium Mosellanarum* 5. 6. 7 *(cf. infra p.* 101 *sq.) correctus videtur esse:*

c. 14. qui nimio furore] qui *in ras.*, ille *m. al. in marg.* 5; ille *pro* qui 1*b cum* 1$a^{1.4}$. 6*a*. *d*; ipse *pro* qui 4*c*;

ib. de manibus illorum] *om.* 1*b*. 5. 5*. 5*a (pr. m.)*. 6*a*. d. 7*a (non* 1$a^{1.2.3.4}$*)*;

c. 15. qui famulo Dei] quia f. Dei 1*b*. 5. 5*. 5*a (pr. m.)*. 6*a*. *d (non* 1$a^{1.2.3.4}$*)*;

c. 18. resurrectionis suae] obitus sui 1*b*. 5. 5*. 6*a*. *d (m. al. in ras.)*; *cf. infra p.* 107;

c. 26. locum] hunc *add.* 1*b*. 5*. 6*a et m. al.* 5; illum *add.* 7*a*,

ita ut hunc quoque textum exigui momenti esse manifestum sit.

2*a) Codex Monacensis Lat. n.* 4605 *(Bened.* 105*), saec. XI, olim* monasterii nostri Benedictenpeiren *(fol.* 1, *m. saec. XV), fol.* 1—17, *librum primum sine laterculo capitum continet. Correctores textum et saec. XI/XII. et saec. XV. retractaverunt.*

2*b) Codex Monacensis Lat. n.* 18956 *(Tegernsee* 956*), saec. XI, fol.* 49′—69, *eadem continet. Magna pars Vitae a c.* 18 *(p.* 130, *l.* 17*)* quod cernebat *ad c.* 32 *(p.* 140, *l.* 18*)* non nos derelinquas, *foliis nonnullis excisis, periit, sed saec. XV. e codice simillimo satis accurate suppleta est (=* 2b^1*), foliis* 63—67′. *membranaceis insertis. E quo, antequam haec deerant et codex pluribus locis manum retractatoris passus erat, descriptus est*

2b^**) codex Monacensis n.* 21551 *(Weihenstephan* 51*), saec. XII, fol.* 65′—74′, *qui librum I. continet, prologo et indice et homilia (c.* 32*) omissis*[1]. *Ex contrario*

2b^{**}*) codex Monacensis n.* 23846 *(ZZ* 846*)*[2], *saec. XV. post a.* 1461. *exaratus, fol.* 135—141, *e* 2*b descriptus est, postquam folia illa perierunt, aliis nondum suppletis. Unde codex prologo et indice caret et in verbis c.* 18 *(p.* 130, *l.* 17*)* resurreccionis sue dicerent *desinit, addita clausula:* Et quantis miraculis fulserat vel fulserit, quem *(sic)* divina gracia concessum est ei, ita ut nostris temporibus quasi novus Samuel putaretur, de quo dictum est: Puer Samuel proficiebat atque crescebat et placebat Deo magis quam hominibus *(e c.* 3*)*. Ipse fuit Deo amabilis, populo placabilis et omni perfeccione plenus. Itaque omnibus prebuit bonum exemplum, ipse fuit quasi odor omnibus hominibus suavissimus, cunctorum perfudit nares et pectora. Ipse cum multis virtutibus rexit ecclesiam Traiectensem et multis annis et die *(bis scr.)* noctuque sanctificavit verbum Dei per bonos mores et baptizavit Karolum Magnum[3] et in multis bonis operibus tandem in Domino quievit et obdormivit anno Domini septingentesimo XX° vel citra, etc. *Necessitudinem codicis* 2*b e. gr. hi loci ostendant:*

c. 2. oroma] or : : na 2*b*; orna *(m. al. superscr.* oroma*)* 2b^{**};

c. 4. adoliscente] adolescentiae *corr.* adolescentia 2*b*; adolescencia 2b^{**};

c. 5. ostia] ad ostia 2b^{**} *et m. al.* 2*b*. 4*a*;

c. 8. cum suae potestatis iussione] cum (viris *m. al. add.* 2*b*; viriis *add.* 2b^{**}) su(a)e p. (iuss. *om.*) 2*b*. b^{**};

c. 13. gladio] Pippini gladio 2b^{**} *et m. al.* 2*b*.

2*c) Codex Bambergensis E. III.* 9 *(Misc. hist.* 141*), saec. XV. ex., opus Andreae abbatis S. Michaelis Bambergensis (*1483—1502*) de sanctis ordinis S. Benedicti continet, cui fol.* 51—52′. *liber primus Alcvini inest*[4], *prologo et indice et capitibus*

1) *Etiam Vitae Medardi et Goaris (cf. SS. R. Merov. IV,* 779*) in* 2b^* *extantes e* 2*b descriptae sunt.* 2) *Cf. Holder-Egger, 'N. Arch.' XIII,* 582 *sqq.* 3) *Nescio an auctor clausulae alicubi caput* 23. *minus accurate legerit.* 4) *J. Fassbinder, 'Der Catalogus sanctorum ordinis sancti Benedicti des Abtes Andreas von Michelsberg', dissertatio Bonnensis* 1910, *p.* 55

14—23. *et* 28—32. *locisque minoribus haud paucis omissis aliisque contractis. Capiti* 27, *in quo codex desinit, additum est:* Obiit VII. Idus Novembris.

3a) *Codex Sangallensis n.* 565, *saec. XI. in., p.* 284—329. *librum I, p.* 330—354. *librum II. continet, cuius locos nonnullos Ekkehardus IV. saec. XI. emendavit teste A. Poncelet.*

3a*) *Codex Engelbergensis n.* 2 (1/4), *saec. XII, fol.* 194—201', *qui librum primum continet*[1], *cum libro* 3a *satis convenit, id quod e lectionibus intellegitur, quas speciminis causa A. Poncelet attulit:*

c. 1. in ieiuniis] in ieiunio *3a. a**;

ib. Deo [erat *m. al. add.* 3a; erat 3a*] serviens;

ib. ex sanctitatis eius traditione] et (*m. al. corr.* eam 3a, *et ita* 3a*) s. e. tr., *ita ut fortasse ex illo pendere videatur.*

3b) *Codex Ultraiectinus n.* 122 (*Eccl.* 26, *antea* 248*i et* 285*x*)[2], *saec. XII/XIII, fol.* 76'—91. *librum priorem sine prologo et laterculo continet; quem fol.* 91—97'. Epylogus in vitam sancti Willibrordi *subsequitur, scilicet epitome Vitae in sex lectiones divisa (inc.* Beatus igitur Willibrordus in Brittannia insula provincia Norderumbrana ex religiosis atque inclitis iuxta saeculi dignitatem parentibus est editus, *des. c.* 30. ęcclesiam sacrilegio violare non metuunt. Fiunt preter haec et plurima inibi divinitus miracula, prestante domino *etc.).*

3c¹) *Codex Monacensis n.* 22244 (*Windb.* 44), *saec. XII, legendarii Windbergensis volumen quintum, fol.* 121'—129, *librum primum sine indice exhibet*[3].

3c²) *Codex Monacensis n.* 9506 (*Ober-Alt.* 6), *saec. XII, legendarii Altahensis pars quarta, fol.* 69—73, *librum priorem continet, laterculo et homilia (c.* 32) *praetermissis.*

3c³) *Codex Monacensis n.* 12642 (*Ranshofen* 42)[4], *saec. XIV, olim* monasterii sancti Pancracii in Rannshofen ordinis Augustini Canonicorum Regularium, *fol.* 119—127, *librum primum una cum indice et homilia continet.*

3d¹) *Codex Stuttgartensis Bibl. fol.* 58, *saec. XII, olim Zwifaltensis n.* 167, *vol. III, fol.* 101—106, *et*

3d²) *codex Londiniensis musei Britannici Addit. n.* 10933, *saec. XV, fol.* 136'—140, *librum I. absque prologo et laterculo capitum continent, desinentes medio in capite* 30 (*p.* 137, *l.* 14) exaudire dignetur.

4a) *Codex Wirziburgensis Mp. th. f.* 34, *saec. X/XI, olim* liber monasterii sancti Petri in Wissenburg, *deinde Collegii Societatis Iesu Molsheimensis, fol.* 104—130', *librum utrumque continet*[5]. *Folium* 126. *inter folia* 115. *et* 116. *collo-*

(*c.* 170); *cf. p.* 120. *Andreas fortasse codice usus est, qui saeculo XII. in coenobio eius habebatur; cf. infra p.* 105. 1) *Cf. 'Archiv' VII,* 179; *B. Gottwald, Catalogus codicum mss. Engelbergensium,* 1891, *p.* 10. 2) *Cf. P. A. Tiele, Catalogus codicum mss. bibliothecae universitatis Rheno-Trajectinae (I),* 1887, *p.* 36. *Varias lectiones complures e codice attulit Thijm l. l. p.* 292—294 (*editio Germanica p.* 206—208); *easdem universas cum editione Mabilloniana collatas in codice Hamburgensi Hist. n.* 321. *in* 4°, *p.* 208—223, *legi, qui a.* 1716. *Z. C. ab Uffenbach iubente scriptus est, Fr. Burg v. c. me certiorem fecit (cf. 'Archiv' VI,* 247), *easdemque saec. XIX. in codice Bruxellensi bibliothecae Bollandianae n.* 167, *fol.* 116—118', *adnotatas esse, rettulit A. Poncelet l. l. p.* 420. 3) *Eiusdem fortasse generis sunt exemplaria legendarii magni Austriaci, codex Mellicensis M.* 8, *saec. XV, et Zwettlensis n.* 14, *saec. XIII (cf. Analecta Bolland. XVII,* 89), *itemque Admontensis n.* 225, *saec. XII (cf. 'Archiv' VI,* 173. *X,* 635); *cf. locum prologi:* Beornrado] Bernrado *Admontensis cum* 3c¹·². 4) *Cf. Holder-Egger, 'N. Arch.' XIII,* 580 *sqq.* 5) *Cf. A. Poncelet, Analecta Bolland. XXXII,* 411. *Lectiones*

candum est, unde manus saec. XV. fol. 115. *adnotavit:* Hic deficit unum folium, sed quere illud post decem folia, *atque fol.* 126: Istud folium pertinet ad librum primum. Revolve inante 10 folia.

4*b) Codex Treverensis bibliothecae ecclesiae cathedralis n.* 93 *(antea* 102*), saec. XII, olim S. Petri et Pauli Patherbrunnensis, deinde* ex libris Christophori comitis de Kesselstatt, decani Paderbornensis a. 1803, *fol.* 10′—17′, *librum priorem continet, omissis indice et homilia. Folium post fol.* 16. *excisum est, ita ut textus a c.* 24 *(p.* 134, *l.* 18*)* plenus in omni perfectione *ad c.* 30 *(p.* 137, *l.* 13*)* divina clementia per sancti *hiet.*

4*c) Codex Duesseldorfensis bibliothecae provincialis Bibl. Theol. I. A.* 91, *saec. XVI. in., duobus libris a.* 1518. *impressis adiunctus, fol.* 54—62′, *librum priorem absque prologo et indice et homilia continet atque pluribus vitiis peculiaribus depravatus est. Liber, ut mendis* 4*a. b communibus (cf. infra p.* 106*) caret, ita hic illic propius ad* 4*a accedit velut*

c. 9. Ongendus] Origendus 4*a. c (non* 4*b);*

c. 22. cum sanctificatione aquae benedictae] cum sanct. atque (et 4*c*) benedict(c)ione(e) 3*a. b.* 4*a. c (non* 4*b).*

5*) Codex Parisiensis n.* 10865 *(Suppl. Lat.* 1002*), saec. X/XI, olim* codex Sancti Maximini extra muros Treverum 48 *(fol.* 38, *m. saec. XIV), fol.* 1′—23′, *librum priorem continet, sed foliis deperditis mutilus in verbis c.* 32 *(p.* 139, *l.* 30*)* hodie concurrit *desinit. E quo libro a correctore retractato descriptus videtur esse*

5**) codex Berolinensis Lat. n.* 790 *(Ms. theol. Lat. fol.* 267*), saec. XII, olim (saec. XV) Passionale maius Springirsbacense (dioec. Trever.)*[1], *fol.* 161—166′. *Inest liber I, prologo et laterculo capitum et homilia omissis. Rationis cum* 5 *intercedentis hoc exemplum afferatur (cf. infra p.* 107*):*

c. 3. et pia professione monachum se fecit esse] *haec om.* 5 *(versu exeunte m. al. suppl.).* 5*.

5*a) Codex Treverensis seminarii clericalis n.* 75 *(R. IV,* 11*), saec. XII, olim S. Matthiae Treverensis, fol.* 2—29, *utrumque librum continet, sed pars extrema libri I. inde a c.* 30 *(p.* 137, *l.* 9*)* misera subito morte[2] *et liber II. saeculo demum XV. suppleta sunt. Lectiones varias A. Poncelet adnotavit; ipse librum non vidi.*

Prologum, indicem, homiliam etiam codices familiae 6 *praetermiserunt:*

6*a) Codex Parisiensis n.* 5294 *(Colb.* 2509, *Regius* $418\underset{5}{7}$*), saec. XI/XII, olim (fol.* 177′*)* lkbfr sc̄k Skmphprkbnk Mfttfnsks cfnpbkk *(i. e.* liber sc̄i Simphoriani Mettensis cenobii*), fol.* 144—158.

6*b) Codex Parisiensis n.* 5308 *(olim Chesnianus, deinde Colbertinus* 18, *tum Regius* $359\overset{2}{3}$*), saec. XII, fol.* 226′—230′, *e quo descriptus est*

6*b*) codex Parisiensis n.* 11774, *saec. XVII, fol.* 301—318′, *scilicet exemplar in usum monachorum Congregationis S. Mauri confectum teste A. Poncelet*[3].

6*c) Codex Parisiensis n.* 5278 *(Colbert.* 11, *Regius* 3594. 7*), saec. XIII, fol.* 325′—330′, *cuius lectiones nonnullas ex editione A. Poncelet cognovi.*

6*d) Codex Berolinensis Lat. n.* 121, *inter Phillippsianos n.* 1874, *saec. XI, olim monasterii S. Vincentii Mettensis, deinde collegii Claromontani Parisiensis, tum Meermanianus*[4], *fol.* 30—39, *textum exhibet passim in breve coactum atque desinit, post*

nonnullas libri alterius attulit L. Traube, 'Karolingische Dichtungen' ('Schriften zur Germanischen Philologie' ed. M. Roediger I), 1888, *p.* 48 *sq.*

1) *Cf. V. Rose, 'Verzeichniss der Latein. Handschriften der Kgl. Bibliothek zu Berlin' II,* 2, 1903, *p.* 829.

2) *Poncelet l. l. p.* 448, *qui codicem signo* 1c *distinxit (cf. p.* 419*). Cf. Sauerland, 'N. Arch.' XVII,* 606; *J. Marx, 'Handschriftenverzeichnis der Seminar-Bibliothek zu Trier' ('Trierisches Archiv, Ergänzungsheft' XIII),* 1913, *p.* 60.

3) *L. l. p.* 420.

4) *Cf. V. Rose l. l. I,* 1893, *p.* 250 *sqq.*

caput 21. *initio c.* 23 *(p.* 133, *l.* 16*) addito:* Idem quoque vir Deo amabilis quaedam prophetico praedixerat spiritu, quae post rerum eventus vera probavit.

7a) *Codex Treverensis seminarii clericalis n.* 36 *(R. I,* 12*), saec. XIII, olim pars legendarii S. Maximini mensem Novembrem complectens*[1], *fol.* 26'—34', *librum primum sine laterculo capitum exhibet.*

7b) *Codex Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. n.* 788, *Num. loc.* 1372 *(antea* 783*), saec. XV, olim Clusae Eberhardinae, fol.* 146—173, *et*

7b*) *codex eiusdem bibliothecae Cat. mss. n.* 1216, *Num. loc.* 512 *(antea* 558*), saec. XV, olim eiusdem coenobii, fol.* 223—233, *mihi non nisi ex editione A. Poncelet comperti sunt*[2].

8a) *Codex Alentionensis n.* 14, *saec. XII. partim ab Orderico Vitali rerum gestarum scriptore notissimo exaratus*[3], *olim S. Ebrulfi Uticensis n.* 125, *fol.* 12—23. *utrumque librum continet, sed alterius libri capita* 27—30. *et capitis* 33. *versus* 20—66. *omissa sunt. Lectiones varias ex editione A. Poncelet cognovi; de indole libri II. egit L. Traube l. l. (cf. p.* 100, *n.* 5*) p.* 48 *sq.*

8a*) *Fragmentum folii unius saeculi XIV. Duesseldorfii repertum tractari Ferdinandus Deycks, Index lectionum — — in academia theologica et philosophica Monasteriensi per menses aestivos a. MDCCCLVI. — — habendarum, Monasterii Westphalorum (*1856*), p.* 3—10, *lectionibus nonnullis allatis, e quibus consuetudinem librorum* 8a. a* *intercedentem recte cognovit A. Poncelet*[4]*:*

c. 3. nihil videret nisi honesta, nihil audiret nisi sancta] nihil v. nisi sancta, nihil aud. nisi honesta 8*a. a**;

c. 5. sorduit] sordebat 8*a. a**.

8b¹) *Codex Sancti Audomari n.* 716, *vol. VIII, saec. XIII, olim S. Mariae de Claromarisco*[5], *fol.* 66'—71', *et*

8b²) *codex Bruxellensis n.* 3176, *vol. II, antea n.* 7461, *saec. XIII. in., olim (p.* 412*)* liber sancte Marie de Valcellis, *deinde (p.* 1*) Balthasaris Moreti, tum a.* 1637. *permutatione facta* domus prof. Soc. Iesu Antverp. *atque a Bollandianis P.* 160 *signatus, p.* 29—39, *librum primum absque indice et homilia continent aeque atque*

8b³) *codex Duacensis n.* 838 *(*792*)*[6], *saec. XIII, olim Marcianensis, fol.* 40'—43', *cuius varias lectiones A. Poncelet in editione sua attulit.*

8b⁴) *Codex Compendiensis a Mabillonio adhibitus iam latet.*

8b⁵) *Codex Londiniensis musei Britannici inter Arundelianos n.* 91, *saec. XII, olim (fol.* 2*)* Soc(ietatis) Reg(iae) Lond(iniensis) ex dono Henr. Howard Norfolciensis, *fol.* 213—216', *epitomen libri prioris continet (inc.* Fuit in Britanniae insulae provincia*), prologo et indice et capite* 19. *omissis, desinens c.* 30 *(p.* 137, *l.* 10*)* quod furtu rapuerat indicavit, *addita clausula:* Sunt alia quam plurima, quae divina maiestas per merita servi sui Willebrordi dignatur cotidie operari — — obtineat nobis gratiam apud summam et individuam Trinitatem, cui laus, honor et imperium per infinita saecula saeculorum. Amen. *Epitomen e codice generis* 8b *pendere, ex interpolationibus c.* 9. 14. *cognoscitur, scilicet*

1) *Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 627 *sq.; J. Marx l. l. p.* 32. 2) *Cf. 'Archiv' VIII,* 598. 601. 3) *Cf. L. Delisle, 'Matériaux pour l'édition de Guillaume de Jumièges préparée par Jules Lair' ('Bibliothèque de l'École des chartes' LXXI,* 1910, *p.* 502 *sq.).* 4) *L. l. p.* 421. 5) *Cf. 'Archiv' VIII,* 416. *In indice (fol.* 1, *saec. XIII) codicis S. Audomari n.* 715, *vol. IV, saec. XII, olim S. Audomari, loco* 47. Vita sancti Willebrordi *enumeratur; sed Vitae n.* 46—50. *iam a volumine absunt.* 6) *Cf. Analecta Bolland. XX,* 390.

c. 9. nequit eum a cultura idolorum convertere, licet in comitatu eius esset venerabilis Wlframnus, qui venerat a Senonum civitate pontifex, ut aliquas animas gentilium inibi Deo lucrifaceret. Quam ob rem beatus Willebrordus ad ferocissimos $8b^5$; *cf. infra p.* 123, *l.* 21, *et*

c. 14. ad quandam insulam oceani Walicrum nomine, in qua antiqui erroris idolum remanserat, ad quod statuto tempore omnis congregabatur populus, colens illud summa cum veneratione. Quod cum $8b^5$; *cf. infra p.* 128, *l.* 19.

9*) Codex* P a r i s i e n s i s *n.* 9740 *(Suppl. Lat.* 243. 3*)* [1], *saec. XII, olim Epternacensis, fol.* 146′—162, *librum primum absque laterculo et homilia continet, atque prologus, foliis* 147. *et* 148. *chartaceis insertis, demum saeculo XV. in folio* 148 *(folium* 147. *vacat) praefixus est, cumque etiam folia* 149. *et* 150. *membranacea res mathematicas continentia postea adiecta sint, textus antiquus non nisi fol.* 151. *incipit. Sequuntur fol.* 162—164. *Miracula Willibrordi, quae ediderunt et socii* B o l l a n d i a n i, *Catalogus codicum hagiographicorum Latinorum Parisiensium II,* 1890, *p.* 581—583, *et Albertus* P o n c e l e t, *Acta sanctorum Novembris III,* 1910, *p.* 458—459, *eadem, quae a Thiofrido in ipsius Vita Willibrordi (c.* 25—27. 30. 34. 35*) retractata videntur esse; cf. infra p.* 111, *n.* 5.

Codex nulli aliarum familiarum nostrarum attribuendus videtur, etsi specimen haud ita magnum in usum nostrum exscriptum est neque A. Poncelet lectiones eius adnotavit nisi selectas; sed textum notae deterioris exhibet, atque hic illic lectiones familiae $1a^{1.2.3.4.5}$ *deprehenduntur, cuius progenies* $1a^3$ *fortasse et ipsa ad coenobium Epternacense referenda est, cf.*

c. 5. in praedicationis veritate] in predicatione veritatis (v. pr. $1a^1$. 3*b*) $1a^1$. 3*b*. 9 *(non* $1a^4$*)*;
ib. undecim fratribus] duodecim (XII $1a^1$) fr. $1a^{1.2.3.4.5}$. 4*b*. 9;
c. 10. 13. Rabbodo] Rabodo $1a^{1.2.3}$. 9 *et c.* 13. $1a^4$.

9*a) Codex* V i r o d u n e n s i s *n.* 74 *(antea n.* 109*)* [2], *saec. XII, olim S. Vitoni n.* 100, *fol.* 67—82′, *laterculo capitum et homilia destitutus est. Lectiones libri mihi non praesto sunt nisi nonnullae, quas A. Poncelet apparatui suo intulit (signo usus* 1*i), unde necessitudinem quandam librorum* 9 *et* 9a *intercedere statuendum videtur; cf.*

c. 4. ibique dulcissimos — hauriebat conversatione] *om.* 9. 9*a (non* $1a^{1.2.3.4}$*)*;
c. 24. adiuvaret] adiuverit 9. 9*a*;
ib. Die sexta — octavas (VII. $3c^{1.2.3}$. 5^*) Idus] Die septimo (VII. 9*a*) — septimo (VII. 9*a*) Idus 9. 9*a (non* $1a^{1.2.3.4}$*)*;
c. 31. impletur] completur 9. 9*a*.

10*a) Codex* H a g e n s i s *L.* 29 *(Weesp* 14*)* [3], *a.* 1461. *in Weesp finitus (fol.* 326′*), olim* liber sororum Sancte Katerine Muden, *fol.* 281′—287, *librum primum continet, omissis laterculo capitum et capitibus* 31. 32, *atque libro simillimo*

10*b) codici* B r u x e l l e n s i *n.* 8059, *saec. XV. in., qui olim fuit (fol.* 214*)* liber monasterii sancti Pauli in Traiecto, *deinde musei Bollandiani P. Ms.* 22, *fol.* 199′—207′, *praeterea prologus deest. Textus* 10*a. b adeo adulteratus et interpolatus est, ut paene pro Vita alia haberi possit, interpolatus et proprio Marte et e Willibaldi Vita Bonifatii:*

c. 3. et statim ablactatum] Quem competenti tempore abl. 10*a. b*;
c. 6. honorifica legatione] litteris commendaticiis 10*a. b e V. Bonifatii c.* 5 [4]:
c. 7. cum magno eum gaudio (g. eum m. 10*a*), u t d e c u i t, summa suscepit v e n e r a t i o n e. M o x q u e e x e m p t o p a l l i o c a r t a m e x m o r e i n v o l u t a m l i t t e r a s q u e v i r b e a t u s p r o t u l i t, u t m u t a t a n t u m l i t-

1) *Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 594. 2) *Cf. 'Archiv' VIII,* 447. 3) *Cf. Analecta Bolland. VI,* 172 *sqq.* 4) *Ed. Levison p.* 19, 15.

tera omnem sibi per ordinem itineris sui atque adventus occasionem manifestaret, et quali anxius desiderio diutius desudasset, aperiret. Et ut cum eo deinceps cotidiane disputationis colloquio didicit, in eo esse sancte Trinitatis fidem inviolabilem, religionis devotionem, sapientie plenitudinem, die competenti 10*a. b. Verba latius impressa a textu genuino absunt, maxima ex parte hausta e V. Bonifatii c.* 5. 6 [1],

desinitque c. 30 *(p.* 137, *l.* 19*):* firma fide (fide firma 10*a*) et operacione perfecta preveniamus faciem Domini in confessione, ut, sancti huius archiepiscopi Willibrordi (Willebrordi 10*b*) suffragantibus meritis, nostris celerius ignoscat culpis, qui de conversis peccatoribus angelis dixit esse gaudium in celis *(cf. Luc.* 15, 7, 10*)*, Iesus Christus dominus noster (qui est benedictus in secula. Amen *add.* 10*b)* [2].

Praeterea codices sequentes mihi noti sunt, priorem tantum librum continentes, excepto fragmento libri II. Vindobonensi:

Bernensis n. 598, *saec. XII (epitome)* [3].

Bruxellenses bibliothecae regiae n. 3131 *(*197*), a.* 1465 *(epitome); n.* 3160 *(*3391 — 99*), a.* 1480 *(epitome, cuius interpolationes v. p.* 126 *sq.); n.* 3234, *vol. IV (*11987*), ab Antonio Gentio (†* 1543*) exaratus* [4].

Bruxellensis bibliothecae Bollandianae n. 167, *saec. XVII, laudationem Wilgilsi continet e volumine II. legendarii Bodecensis deperdito (saec. XV, fol.* 239'*) descriptam* [5].

Moeno-Francofurtensis bibliothecae urbanae e codicibus ecclesiae S. Bartholomaei n. 5, *a.* 1356. *exaratus, prologum diversum exhibet (inc.* Sicut sanctissimus precursor domini nostri Iesu, *cf. c.* 2*), sed Vita Alcviniana subsequitur (inc.* Fuit igitur in Britania insula*)*.

Hagensis L. 59, *saec. XIV (fragmentum)* [6].

Leodiensis n. 58 *(*210 [II]*), saec. XIV (epitome)* [7].

Namurcensis n. 15, *saec. XIII. in. (epitome)* [8].

Parisiensis n. 10837, *olim codex Martyrologii Hieronymiani Epternacensis clarissimus (cf. supra p.* 86*), in folio praefixo saec. XI. lectiones e c.* 3—6. *depromptas exhibet, quae initio et fine mutilae sunt* [9].

Romanus Vaticanus Palatinus Lat. n. 477, *saec. XV, fol.* 213 — 213', *epitomen Vitae continet (inc.* Erat in Britania vir religiosus*) in tres lectiones divisam atque eo errore deformatam, quod Willibrordum, cum vicesimum annum aetatis attigisset,* in Hyspaniam *neque in Hiberniam (c.* 4*) perrexisse ibi legitur.*

Stratoburgensis, saec. XV. [10] *(fortasse a.* 1870. *periit).*

Treverensis seminarii clericalis n. 33 *(R. I,* 8*), olim S. Paulini Treverensis, inter lectiones ecclesiasticas fol.* 93'— 95'. *textum retractatum continet* [11].

1) *Ed. Levison p.* 21, 18 *sq.; p.* 28, 17; *p.* 21, 12—14. 22 *sq.* 2) *Versio Germanica textus* 10. *inest codici olim Coloniensi coenobii virginum viae S. Gereonis ('susteren zo up sent Gereoins straissen'), iam Francisci Schultz professoris Stratoburgensis v. c., a.* 1463. *exarato, fol.* 240 — 248 *(praescr.* 'Van sente Wilbort dem heiligen ende gloriosen busschof'; *inc.* 'In dem lande van Britanien was eyn insel', *des.* 'dat den heiligen engelen blijtschaff is in den hemelen van den bekierden sunderen, Ihesus Christus unse here. Amen'*)*. 3) *Poncelet l. l. p.* 422, *n.* 1. 4) *'Archiv' VIII,* 538; *'N. Arch.' II,* 259. 5) *Cf. H. Moretus, Analecta Bolland. XXVII,* 1908, *p.* 292. 6) *Analecta Bolland. VI,* 192. 7) *Anal. Boll. V,* 337. 8) *Ib. I,* 499; *'N. Arch.' II,* 265. 9) *Cf. Poncelet l. l. p.* 419, *ubi codex* 1*f signatus est.* 10) *'Archiv' VIII,* 466. 11) *Cf. J. Marx l. l. p.* 27.

Ultraiectinus n. 391, *vol. I (Eccl.* 20*), paulo ante a.* 1424. *exaratus, fol.* 142—143', *capita* 1—13. 24. 25. *abbreviata continet (inc.* Beatus Willibrordus in Brittania insula ex religiosis*), dum volumini III (Eccl.* 22*), a.* 1426, *fol.* 19'—21, *capita* 14—20. 24. *insunt, quibusdam omissis*[1].

Vindobonenses bibliothecae imperatoris privatae n. 9363 *(Iohannis Gielemans Hagiologium Brabantinorum), vol. II, saec. XV (prol. inc.* Cum a fidelibus populis*); n.* 9375*a, saec. XV; n.* 9397*a (Iohannis Gielemans Sanctilogium), vol. II, saec. XV*[2].

Vindobonensis bibliothecae palatinae n. 808 *(Salisb.* 234*), saec. IX. in., fol.* 233, *versus* 27 *libri secundi continet*[3], *quos quasi carmen peculiare edidit F r o b e n i u s, Alcuini Opera II,* 236 *(cf. p.* 620*), iteravit M i g n e CI,* 801 *sq.*

Wirziburgensis Mp. th. f. m. 10, *saec. XIV (lectiones)*[4].

Saeculo IX. Vita Willibrordi in coenobio Laureshamensi extabat[5], *saec. XII. in Stabulensi*[6] *et Bambergensi S. Michaelis*[7], *saeculo eodem exeunte in monasterio Carolilocensi in dioecesi Silvanectensi sito*[8]. *Codex Turicensis bibliothecae cantonalis n.* 5, *saec. XII, olim Rhenaugiensis, indice (p.* 1*) teste, loco* 67. *V. Willibrordi continebat, quae iam cum parte posteriore codicis abest.*

Exemplar, ad quod codices nostri referendi sunt, nisi fallor, litteris Saxonicis exaratum erat, id quod e mendo concluserim, quod in plerisque invenitur:

c. 1. Northanhumbrana] *ita recte (cf. e. gr. Bosworth-Toller, 'An Anglo-Saxon dictionary',* 1882, *p.* 725*) soli* $3c^{3}$ *(corr.* Nordanhumrana*).* $8b^{1.2.3.5}$; Northanumbr. 2*a. b*; Nordhanhumbr. 8*a*; Northarhumbr. 1. 1*b*. 3*a*. $d^{1.2}$. 4*a*. *c*. 5. 6*a*; Northarumbr. 3*b*. 4*b*; Nortarumbr. 9; Notarumbr. 7*a*. *b*; North : : humbr. $3c^{2}$; Northahumbr. $3c^{1}$; Northumbr. 2*c*. 10*b*; Northimbr. 10*a*. *Litterae* n *et* r *in scriptura insulana satis similes commutatae erant, quod mendum in paucis codicibus correctum est,*

neque in auctore Britannico mirum est archetypum litteris eiusmodi exaratum fuisse.

In eodem verba nonnulla fortasse in margine suppleta erant (cf. p. 107, 38*), ita ut in ipsis libris melioribus desint, in aliis recte inserta:*

index c. 5. euangelicae praedicationis] *ita recte* $3c^{1}$. 5*a*. 8*a* *(cf. p.* 119, 19. 120, 2. 128, 1*)*; praed. *om.* 1. 3*a*. 4*a*. 5;

c. 5. in ipsa eiusdem fluminis ripa situm est] *ita* $1a^{1.2.3}$. 2*a*. *b*. *c*. $3c^{1.2.3}$. 4*b*. *c*. 7*a*. 8*a* *et m. al.* 1*b*; in ipsa ripa (vicinia $3d^{1}$; vicina $3d^{2}$) eiusdem fl. s. est 3*a*. *b*. $d^{1.2}$; in ipsa eiusdem fl. s. est ripa $8b^{1.2}$; ripa *om.* 1. 4*a*. 5. 6*a* *et pr. m.* 1*b*,

atque uno loco vox quaedam omnino excidisse videtur:

index c. 21. ab inminente vastantis pestis] *ita* 1 *(pr. m.).* 3*a*. c^{3}. 4*a*. 5; ab inm. vastantium peste *m. al.* 1; ab inm. periculo v. p. 8*a*; ab inm. v. p. acervitate *coniecit B. Krusch; cf. p.* 132, 6.

Etsi igitur libri 1. 3*a*. 4*a*. 5 *ceteris praestant atque potissimum codex* 1 *antiquus reliquos haud semel superat, tamen aliorum ope non omnino carere possumus.*

Codices 1. 2. 3 *ab eodem exemplari originem duxerunt:*

c. 8. cum suae potestatis iussione] *ita* 1*b* *cum rell.;* iussione *om.* 1. 3*a* *et pr. m.* 2*a*. *b*. b^{*}; *pro* iuss. *habent* imperio 2*c*, amminiculo 3*b*, vigore $3c^{1.2.3}$, privilegio 8*a*;

1) *Ipse inspexi; cf. Thijm l. l. p.* 295 *(ed. Tross p.* 208*); Tiele l. l. p.* 134 *sq.* 2) *Anal. Bolland. XIV,* 41. 55. 253. 3) *Cf. Dümmler, 'N. Arch.' IV,* 119. 124; *Poetae I,* 163. 166; *Poncelet l. l. p.* 419, *qui codicem* 1d *vocavit.* 4) *Poncelet, Analecta Bolland. XXXII,* 420. 5) *G. Becker, Catalogi bibliothecarum antiqui,* 1885, *p.* 113, *n.* 501; *M. Manitius, 'N. Arch.' XXXII,* 661; *cf. Th. Gottlieb, 'Ueber mittelalterliche Bibliotheken',* 1890, *p.* 49. 6) *Gottlieb l. l. p.* 287, *n.* 101/2; *Manitius l. l.* 7) *Becker l. l. p.* 193, *n.* 157; *Bresslau, 'N. Arch.' XXI,* 166, *n.* 112; *Manitius l. l.* 8) *H. Martin, 'Catalogue des manuscrits de la bibliothèque de l'Arsenal' VIII,* 1899, *p.* 444, *n.* 118; *M. Manitius, 'N. Arch.' XXXVI,* 764.

m. al. suppl. auctoritate 2a. b^{*}, viris (ante suae) 2b; (cum om.) sua potestate (iuss. om.) $3d^{1.2}$;

c. 10. baptizavit] ita rell. cum V. Liudgeri I, 22; baptiz(s)abat 1. 2a. b. c. 3a. b. $c^{(1.2).3}$. $d^{1.2}$;

c. 17. flasco, de qua tanti bibebant homines, inventa est plena ut ante] ita 1b cum rell. (plena inv. est 8a; ut ante om. 6d); fl., de q. tantum b. tanti (tot $8b^{3}$) h., a ministro ita pl. inv. est ut ante $8b^{1.2.3}$ (cf. c. 31: inventa est a ministro ita plena ut ante); inventa e. pl. ut a. om. 1. 3a, pro quibus habent plena reperta est 3b, plena fuit $3c^{1.2.3}$, similiterque lacunam supplent flasca plena fuit, de qua t. b. hom. 2a. b; flasco — ante una cum verbis praecedentibus (cf. infra l. 39) om. $3d^{1.2}$;

c. 27. circulis ferreis more solito circumdatis] ita (circumdatis m. s. 2a. b^{1}. b^{*}) 1. 2a. b^{1}. b^{*}. 3a. b. $d^{1.2}$ cum $8b^{1}$ (pr. m.). b^{2}. 9; circulis f. m. sol. circumdati (circulis f. circumdati m. s. 2c) $1a^{1.2.3}$. b cum rell.,

atque libri 2a. b (b^{*}. b^{1}). c vitiis communibus inquinati sunt e. gr. his:

c. 4. adoliscente] adolescent(c)i(a)e (corr. adolescentia 2b) 2a. b. c;

c. 11. est enim Deus] enim om. 2a. b. c;

c. 12. illius terrae] t. i. 2a. b. c cum 4c;

ib. plurimi] om. 2a. b. c;

c. 20. domum suam festinabat] f. d. s. 2a. b^{*}. b^{1};

c. 31. celassem] celarem 2a. b^{*}. b^{1}.

E codicibus 3 mendis haud ita multis concris:

c. 11. sortes suo more] sortes om. 1. 2b et pr. m. 2a; sortem suo m. 3a cum 2c et m. al. 2a; suo m. sortem $3c^{1.2.3}$. 8a; sortem (suo more om.) 3b; per tres dies semper tribus vicibus sortes suo more mittebat et om. $3d^{1.2}$;

c. 31. sacratissimarum] sacra missarum 3a. b. $c^{1.2.3}$ et m. al. $2b^{*}$ cum $1a^{1.2.3}$;

c. 32. concelebrant] c(a)elebrant 3a. b. c^{1} (non $3c^{3}$),

e quibus 3a reliquos superat:

c. 2. Quam diligentius intuens] Quam (corr. e Quia $3c^{1}$; om. 3b) cum (dum $3d^{1.2}$) dil. intueretur 3b. $c^{1.2.3}$. $d^{1.2}$,

libri $3c^{1.2.3}$ quam maxime inter se coniuncti sunt, cf. e. gr.:

prol. sanctissimo patri Willibrordo servienti] sanct. (patri om.) Will. suffragantibus $3c^{1.2.3}$;

ib. digessi libellos] l. d. $3c^{1.2.3}$;

ib. tuum est] vestrum est $3c^{1.2.3}$;

prol., c. 1. Beornraedo, Beornrade] Bernrado(e) $3c^{1.2}$; Berinhardo(e) $3c^{3}$,

atque codices $3d^{1.2}$ ab alio libro classis 3 originem duxerunt, et ipsi mendis communibus affecti:

c. 4. incitatus] om. $3d^{1.2}$;

c. 7. societatem ministerii] soc. om. 3a. $c^{1.2}$ (non 3b. c^{3}); soc. min. om. $3d^{1.2}$;

c. 14. Walichrum] Walrichum $3d^{1.2}$;

c. 17. et mirum in modum — plena ut ante] haec om. $3d^{1.2}$;

c. 21. traditione ex legitima patris et] patris tradit(c)ionem legit(t)imam $3d^{1.2}$.

Libri 4a. b. c ex uno exemplari pendent, quod mendis et 1. 2. 3 communibus et reliquarum classium carebat, atque 4a. c vitiis nonnullis coniuncti sunt (cf. supra p. 101), ita 4a. b aliis locis deficiunt, quibus 4c in melius recedit:

prol. rogasti] rogas 4a. b;

c. 18. in una repperit tunna] r. (in add. 4b et m. al. 4a) t. (om. una) 4a. b:

c. 20. ore eius] eius ore 4a. b;

ib. Sero tandem] Sed t. 4a. b;

c. 21. traditione ex legitima patris] alii aliter; ex leg. tr. p. 4a. b;

c. 24. iste vir] vir iste 4a. b,

atque 4b hic illic etiam cum 2a. b convenit:

c. 6. uberrime] *om.* 2*a. b (non* 2*c) et versu exeunte* 4*b;*
c. 14. hominis morte] morte *om.* 2*a. b.* 4*b.*

Codices 5. 6. 7 *item ad unum exemplar redeunt:*

c. 4. amore instigatus — conversatione incitatus] a. incitatus — conv. instigatus 5. 5*a.* 6*a. b. c. d.* 7*a. b cum V. Condedi c.* 1;
c. 14. de manibus illorum] *haec om.* 5. 6*a. d.* 7*a et pr. m.* 5*a;*
c. 18. ante diem resurrectionis] *ita rell., sed* resurr. *e corr. in ras.* 5*a;* ante d. obitus *(ita paulo infra:* ante diem obitus sui*)* 5. 6*a. d;* ante d. passionis 7*a,*

atque ut 5*a cum* 5 *et cum assecla eius* 5* *facit:*

prol. Beornraedo] *ita more Saxonico* 5. 5*a (pr. m.);* Beo(r)nredo *pauci; plerique aliter;*
c. 10. Rabbodo] *m. al. corr.* Rabbodoni 5, *et ita* 5*. 5*a;*
c. 11. miratus] miseratus 5. 5*; mi: : ratus 5*a.* 6*a;*
c. 22. per servum suum] per suum servum 5. 5*. 5*a,*

ita libri 6 *aliquanto artius cum codicibus* 7 *coniuncti videntur esse:*

c. 1. provintia Northanhumbrana] prov. *om.* 6*a. b. c. d (habet* 5 *cum rell.);* civitate *pro* prov. 7*a,*

qui compluribus vitiis communibus a libris 6 *seiunguntur:*

prol. ac nisi me] sed nisi me 7*a. b. b**;
c. 1. ut — celebrae factum est] ut — celebre fieret 7*a. b. b**;
c. 2. parentibus, ut euangelica — relegiosis parentibus] ut — parentibus *om.* 7*a. b. b**;
ib. adlicit] colliget 7*a. b. b**;
c. 3. et statim ablactatum infantulum, tradidit eum pater] Quem ablact. diligenti cura, traditur a patre 7*a. b. b**.

Codices 8*a. b saepius iisdem mendis conveniunt, potissimum in parte Vitae posteriore, e. gr.:*

c. 20. equos volens] voluit equos 8*a.* $b^{2.3}$;
c. 25. Conditum est [autem *add.* 8*a.* $b^{2.3}$] venerabile [eius *add.* 8*a.* $b^{2.3}$] corpus;
c. 26. frequentasse cives, in quo sancta anima migravit ad Dominum] frequentare c., in quo sancti an. m. ad Christum 8*a.* $b^{2.3}$; in quo — Dominum *om.* 4*c;*
c. 29. Item adolescens quidam] Fuit autem qu. ad. 8*a.* $b^{2.3}$;
c. 31. qui fuit huius sancti viri, ut ante diximus, pater] huius sancti, ut ante d., patre 8*a.* $b^{1.2.3}$;
ib. Aldberctus] Alcbertus 8*a.* $b^{1.2.3}$,

utque 8*a paucis locis ad* 4*a aut* 4*b accedit:*

prol. Wilgilso] Wilsigo *pr. m.* 4*a;* Vilsicho 8*a;* Wilgiso 8$b^{1.2.3}$ *cum aliis;*
index c. 1. Wilgilso] Wilsigo 1. 4*a;* Vulsigo 8*a;*
c. 3. imposuit ei pater] imp. ei mater 4*b.* 8*a (non* 4*a. c.* 8$b^{1.2.3}$*);*
c. 5. inlustrare. Adsumptisque — fratribus, eo fidei fervore armatos quo et ipse, navem conscendit] quo — conscendit (concendit 4*a*) *m. coaeva in margine inferiore suppl.* 1 *(item fortasse in archetypo), post* inlustrare *collocat* 4*a (non* 4*b. c);* inl. Itaque ipse navem ascendit assumpsitque — fratres — armatos 8*a (non* 8$b^{1.2.3}$*),*

ita libri 8$b^{1.2.3.4}$ *aliis locis raro cum* 4*b congruunt:*

prol. meae paupertatis] me(a)e parvitatis (p. m. 4*b*) 4*b.* 8$b^{1.2.3.(4)}$;
ib. tum] tamen 4*b.* 8$b^{1.2.3.(4)}$;
c. 2. Luna enim] enim *om.* 3*b.* 4*b.* 7*a.* 8$b^{1.2.3.(4)}$.

Atque 8*a et alterum Alcvini librum continet et in priore codices* 8*b saepe superat, etsi propriis vitiis minime caret velut*

c. 9. idolatriae deditam] idolatriae debitam servitutem 8*a;*

sed libri 8$b^{1.2.3.4}$ *pluribus mendis inquinati sunt, artius inter se convenientes quam cum* 8*a, e. gr.*

c. 8. adunavit in locis] congregavit in l. $8b^{1.2.3.4}$;

c. 9. vitae fonte] fonte salubri $8b^{1.2.3.4}$;

c. 11. errore, o rex, deceptum — — flammis. Non est enim] errore seduxit, o rex. Non enim est, *reliquis omissis,* $8b^{1.2.3.4}$,

atque inprimis interpolationibus de Vulframno (c. 9) et Walichro insula (c. 14) conspicui sunt, quae etiam exemplari Iohannis Tynemuthani (cf. infra l. 40) inerant.

Ad textum Alcvini constituendum potissimum codicibus antiquis et praestantissimis 1. 3*a.* 4*a.* 5 *usus sum: deinde* 2*a. b* (*b*[1]). 3*b.* 4*b et, ubi textus antiquus* 2*b deficit, codicem* $2b^{*}$ *atque in indice capitum* $3c^{1}$ *adhibui neque vero in universum lectiones singulorum peculiares adnotavi nisi codicum illorum quattuor* [1].

In rebus orthographicis maxime 1 *secutus sum, codicum quoque* 3*a.* 4*a.* 5 *ratione habita, atque libri* 1, *ubicumque ab eo recessi, etiam orthographica pleraque in apparatum recepi. Rationem scribendi eo modo constitutam non semper cum libello auctoris de Orthographia convenire, non mirum est, cum doctrina Alcvini minus usu quam traditione praedecessorum nitatur, atque fortasse in V. Willibrordi minus de orthographia ipsius Alcvini agitur quam notarii cuiusdam, cui auctor opus scribendum dictavit, id quod in aliis opusculis eius factum esse constat* [2].

Nomen sancti in codicibus plerumque Willibrordus *scriptum est, quemadmodum ipse Kalendario Epternacensi nomen intulerat; tamen saepius in codice* 5 *atque raro (c.* 3. 13. 21. 22*) etiam in* 1. 4*b.* 6*a* Wilbrord(us) *legitur, quibus locis hanc formam in textum recepi, quae etiam a Stephano et Beda et Bonifatio adhibita est, neque hanc rationem scribendi postea abolitam a librariis intrusam esse putaverim, sed potius forma vulgata* Willibrordus *magis magisque pro illa substituta est. Alcvinum autem in altero libro Vitae et in opusculo de sanctis Eboracensibus (v.* 1036*) et in carmine n.* 4 *(v.* 24*)* [3] *episcopum modo Anglosaxonico Wilbrordum vocasse neque Willibrordum, vel e metro concludere licet. Tamen ubicumque codices omnes in forma vulgata conveniunt, recedere nolui, sive a librariis introducta est sive ipse auctor sibi non constitit.*

Codices contulerunt 1. 5 *W. Arndt b. m.,* 3*b L. Bethmann b. m. maiore ex parte,* 4*a O. Holder-Egger b. m.,* 2*a.* 3*a et iterum* 1. 4*a.* 5 *B. Krusch v. c.,* 4*c P. Wolff v. c.; libri* 2*b.* b^{*}. $3d^{1}$. 4*b.* 5^{*} *et totus* 3*b a me ipso evoluti sunt. Specimina exscripserunt* $3c^{2}$ *Holder-Egger,* 1*b.* $3c^{1}$. 6*a. b. d.* 7*a.* 9 *Krusch; ipse* $1a^{1.2.3.4}$. $2b^{**}$. *c.* $3c^{3}$. d^{2}. 4*c.* $8b^{1.2.5}$. 10*a. b examinavi.*

Vitae Willibrordi primo epitome libri prioris a. 1483. *Coloniae in appendice Legendae Aureae edita est* [4], *cui inscripta sunt:* ***Historie plurimorum sanctorum noviter addite laboriose collecte et prolongate,*** *fol.* 365^{b}—367^{a}. *Capita* 1—9. 12—14. 21—24. *maiore ex parte adsunt, atque mendum vel primis verbis inest:* In Britania quedam mulier nomine Oronia peperit filium; *nam Oronia nomen matri Willibrordi inditum nihil est nisi* oroma, *i. e. visio nocturna illius (cf. c.* 2*) non intellecta. Codex adhibitus aliquatenus ad librum* 3*b accedebat, etsi paucae lectiones generis* 2*a. b illatae erant.*

Deinde epitome altera Alcvini inter ***Nova Legenda Anglie*** *edita est, quae parte priore saeculi XIV. a* ***Iohanne Tynemuthano*** *compilata atque sub nomine* ***Iohannis Capgravii*** *(*1393—1464*) vulgata* [5], *primum a.* 1516. *Londinii typis mandata sunt (fol.* 307′—309′*). Textui e libro priore Alcvini excerpto (inc.* Fuit enim in Britannia Maiori*), qui e codice* $8b^{5}$ *simili pendet, narratiunculae Vincentii Bellova-*

1) *Quae librarii posteriores in codicibus immutaverunt, ea in universum non curavi. Ph. Jaffé b. m. editor hic illic lectiones manu alia illatas quasi primigenias adnotavit, ita ut codex* 2*a apud eum mendis pluribus affectus esse videatur, quam re vera affectus erat, antequam correctores eo potiti sunt.* 2) *Cf. Dümmler, 'Alchvinstudien' ('Berliner Sitzungsberichte'* 1891, *vol. I. p.* 499 *sq.); Krusch, SS. R. Merov. IV,* 385. 3) *Supra p.* 94. 4) *Alteram editionem (Lovanii* 1485*) non vidi.* 5) *Cf. Krusch, Ionae Vitae sanctorum p.* 139.

censis subiunctae sunt. In altera editione, quam Carolus Horstman instituit (Oxonii 1901) Vita volumini II, p. 447—450, inest.

Laurentius Surius, De probatis sanctorum historiis VI, Coloniae Agrippinae 1575, p. 127—137, primus Vitae Willibrordi librum priorem integrum edidit, laterculo capitum et homilia omissis. Textus quem exhibet similis est codicis nostri 4b neque vero ex hoc aut ipso aut solo pendet; nam loca adsunt integra, quae in 4b depravata leguntur.

Henricus Canisius, Antiquae lectionis tomus VI, Ingolstadii 1604, p. 345—347. libri prioris caput ultimum, p. 349—364. librum alterum e codice 3a publici iuris fecit; quae in altera editione a Iacobo Basnage parata, Thesaurus monumentorum, Amstelaedami 1725, tom. II, 1, p. 460—471, iterata sunt.

Andreas Quercetanus (vulgo du Chesne), Alchvvini abbatis Opera, Lutetiae Parisiorum 1617, col. 1431—62, textui Suriano Canisianum adiunxit sicque opusculum totum, excepto indice libri prioris, primus coegit[1].

Iohannes Mabillonius, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti III, 1, Lutetiae Parisiorum 1672, p. 603—629, universum opus edidit, ad librum priorem codice Compendiensi (8b') adhibito, ad utrumque Uticensi (8a).

Augustinus Oldoinus, Clementes titulo sanctitatis vel morum sanctimonia illustres, Perusiae 1675, p. 189—218, librum priorem e Surio iteravit, prologo et indice et capitibus 31. et 32. praetermissis.

Martinus Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis 1741, p. 641—642, particulas libri prosaici e Mabillonio excerpsit.

Frobenius, Alcuini opera II, Ratisbonae 1777, p. 183—200, editionem Quercetani iteravit cum Canisio et Mabillonio collatam, textumque Frobenii iterum prelo mandavit Migne, Patrologia Latina, tom. CI, Lutetiae Parisiorum 1851, col. 693—724, eo a praedecessore digressus, quod, laterculo capitum libri II. discerpto, singulis capitibus titulos praescripsit[2].

Wilhelmus Wattenbach inter Monumenta Alcuiniana a Philippo Jaffé praeparata (Bibliotheca rerum Germanicarum VI), Berolini 1873, p. 39—79, utrumque librum omissis indicibus recensuit, collatis codicibus 1. 2a. 3a. 5, e quibus 3a ad solum prologum adhibitus est, cum homilia et liber secundus ad unum librum 1 et antiquissimum et praestantissimum emendata sint.

Ernestus Duemmler, MG. Poetae Latini medii aevi I, Berolini 1881, p. 207—220, libri metrici editionem instituit, codicibus usus et nostris 1. 3a. 8a et frustulis

1) Etiam in editione quarta Surii, De probatis sanctorum vitis (XI), November, Coloniae Agrippinae 1618, p. 175—184, editio princeps e Canisio et Quercetano suppleta est. Auctores Historiae litterariae Francogalliae IV, 321, referunt, librum metricum editum esse Zwickaviae a. 1662. et 1672. a Christiano Daum (rectore Zwickaviensi, † 1687), id quod iteravit Frobenius II, 158, libro non viso, atque in testimonium afferunt 'Syllabum poetarum christianorum', quem Daumius editioni Paulini Petrocorii (Lipsiae 1686) praemisit. Ubi ille haec minime testatus est, sed rettulit Vitam Willibrordi metricam a Canisio editam esse, se ipsum vero a. 1662. et 1672. 'monosticha' edidisse, quae alii Alcvino, alii Aldhelmo, ipse Columbano attribuissent. Agitur autem de carmine Alcvini n. 62 (ed. Duemmler, MG. Poetae I, 275—281), quod extat post 'Dionysii Catonis disticha de moribus . . . a Martino Opitio expressa, cum excerptis ac notis . . . auctis . . . a Christiano Daumio', Cygneae (Zwickau) 1672, p. 230—236. Editionem a. 1662. non vidi (de qua cf. G. Ludovici, 'Schul-Historie' III, 1711, p. 115), sed vidi tertiam a Gilberto Wachio (Gedani 1697) institutam, ubi non magis de Vita Willibrordi agitur, neque dubito, quin mentio eius orta sit e 'Syllabo' illo neglegentius perlustrato. 2) J. T. Fowler. 'Memorials of Ripon' I ('Publications of the Surtees Society' LXXIV), Dunelmi 1882, p. 1—2, caput unum et dimidium (c. 3. 4) e Frobenio depromptum collectioni suae inseruit.

libri Vindobonensis n. 808 *(cf. supra p.* 105*), idemque, MG. Epistolae IV, Berolini* 1895, *p.* 174—175, *prologum Beornrado inscriptum edidit, libris* 1. 2*a.* 3*a.* c^2. 4*a.* 5 *collatis.*

Denique Albertus Poncelet, *Acta sanctorum, Novembris tom. III, Bruxellis* 1910, *p.* 435—457, *opus Alcvini integrum egregie edidit, ampla praefatione praemissa et adhibitis codicibus satis multis, scilicet nostris* 1. 1*b.* 2*a.* 3*a.* 4*a. b.* 5. 5*a.* 6*a.* 8*a, aliorumque librorum plurium specimina in apparatum redegit, scilicet nostrorum* $1a^{1-5}$. 2*b.* b^{*}. b^{**}. $3a^{*}$. 3*b.* $c^{1.2.3}$. 5^{*}. 6*b.* b^{*}. *c. d.* 7*b.* b^{*}. $8a^{*}$. $b^{2.3.5}$. 9. 9*a.* 10*b et Echeberti (cf. infra p.* 112*) et fragmentorum Parisiensis n.* 10837. *et Vindobonensis n.* 808 *(cf. supra p.* 105*), e quibus libris nonnullos non nisi ex editione eius classibus nostris inferre mihi licebat, atque textum ita constituit, ut perpaucis locis dissentiam.*

Librum priorem in linguam Germanicam verterunt (cf. supra p. 104, *n.* 2*) in breve coactum atque liberius retractatum A.* Dederich, *'Beiträge zur Römisch-Deutschen Geschichte am Niederrhein', Emmerich* 1850, *p.* 59—73 *(cap.* 1—30*), accurate redditum W.* Wattenbach, *'Die Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit,* 2. *Gesammtausgabe (vol. XIV),* 8. *Jahrhundert', fasc. III, Lipsiae* 1888, *p.* 5—26 *(cap.* 1—24*). Versionem Gallicam eiusdem libri, quam Ch.* Barthélemy, *'Les Vies de tous les saints de France' IX, Versailles* 1868, *col.* 380—404, *edidit, capitibus* 28—32. *omissis*[1], *non vidi.*

Alcvinus V. Willibrordi composuerat abbate Epternacensi rogante, itemque reliquae Vitae eius ad monasterium pertinent, in quo corpus sancti requiescebat. Saeculo nono vita regularis magis magisque decreverat, canonici locum monachorum occupabant, dum a. 973. *canonicis expulsis regula restituta est, atque cum monachis paulatim cultus litterarum redibat. Cuius monumenta praecipua sunt opera* Thiofridi *abbatis*[2], *qui a.* 1083—1110, *turbatis temporibus partibus imperatoris fideliter adhaerens, monasterium strenuissime rexit, homo litteris admodum instructus, quamquam sermo eius tumidus verbisque Graecis et flosculis auctorum veterum nimis refertus, ut artem studiaque illius aevi aperte demonstrat, ita temporibus nostris taedio est. Vita quoque Willibrordi, quam inter a.* 1102. *et* 1106. *composuit*[3], *potius ad historiam artis grammaticae cognoscendam pertinet quam ad res gestas indagandas: de qua paucis hic disserere satis est, quippe quae accuratius egregieque iam inter monumenta Epternacensia a L. Weiland b. m. tractata sit*[4].

Thiofridus opus duplex Alcvini sibi pro exemplo proposuerat, unde et ipse Vitam Willibrordi bis enarravit, et oratione soluta nimis turgida et versibus Leoninis qui dicuntur satis elegantibus. Opusculo priori, quod 36 *capita complectitur, sermo de Willibrordo subiunctus est; Vitae metricae e quattuor libris constanti pro elegia Alcviniana alterum sermonem addidit die natali Wilgilsi habendum. Quamquam Alcvinum plurima memoria dignissima praeteriisse exprobravit*[5], *tamen ipse eum omnino fere secutus est, narratione nimio verborum fuco aucta et amplificata. Addidit nonnulla hausta e Beda (Vita prosaica c.* 8. 10*), Continuatione ut videtur Fredegarii (c.* 12*), V. Bonifatii auctore Willibaldo*[6] *(c.* 23*), V. Vulframni (c.* 11*)*[7], *V. Willehadi (c.* 29*), V. Amal-*

1) *Cf. Poncelet l. l. p.* 419, *n.* 2. 2) *De Thiofrido cf. Weiland, SS. XXIII,* 12 *sqq.; Rossberg, Thiofridi Vita Willibrordi metrica, p. IV sqq.; van Werveke, Thiofridi sermones duo, p.* 1 *sqq.* 3) *Cf. Weiland l. l. p.* 13. *Vita metrica a.* 1105. *scripta est (cf. lib. II, v.* 675, *ed. Rossberg p.* 39; *Poncelet p.* 493*) post prosaicam.* 4) *Iam cf. etiam Poncelet l. l. p.* 423 *sqq.* 5) *Vita prosaica c.* 24; *Vita metrica III, v.* 25 *sqq.* 6) *Praeterea* per XIII revolutiones annorum *Bonifatium adiutorem Willibrordi fuisse aut e Vita Gregorii auct. Liudgero c.* 2 *(SS. XV,* 67*) aut e Vita III. Bonifatii c.* 3 *(ed. Levison p.* 81*) contra auctoritatem Willibaldi narravit.* 7) *Sed nescio utrum Vitam Vulframni ipsam an relationem inde excerptam viderit; de Chronicis Sigeberti eodem fere tempore compositis a.* 718 *(SS. VI,* 330*) cogitavit Poncelet l. l. p.* 423, *n.* 9.

bergae[1] (c. 30), Reginone (c. 12. 22) neque chartas in monasterio servatas adhibere praetermisit[2] (c. 12) et in distinguendis temporibus fortasse nota illa usus est (c. 5. 7), quam ipse Willibrordus Kalendario inscripserat[3]. Utque Alcvinus, magnitudinem Pippini a sancto praedictam enarrans, gloriam Caroli M. celebravit, ita Thiofridus, gestis Pippini latius descriptis, exposuit, quomodo e radice eius per ramos genealogiae stemma regium usque ad 'victoriosissimum et clementissimum' Heinricum IV. imperatorem deductum esset (c. 22). Denique adiecit fabulas nonnullas fama acceptas (c. 5. 13)[4], miracula sancti[5], translationem a. 1031. factam, rebusque Walichrensium, quorum bella civilia Thiofridus ipse pace restituta sedaverat, vivide descriptis ad suum aevum pervenit.

Opus Thiofridi Theoderico praesto erat, qui Vitam prosaicam in Chronico Epternacensi et in epistula a. 1192. Heinrico VI. imperatori missa[6] exscripsit.

Postquam antea frustula nonnulla eruta sunt[7], primus Ludewicus Weiland, MG. Scriptores, tom. XXIII, Hannoverae 1874, p. 23—30[8], partes praestantiores Vitae prosaicae e codice Epternacensi, iam Gothano I, 70[9], aevo auctoris elegantissime exarato, publici iuris fecit: totam inde edidit I. Schmitz, Vita sancti Willibrordi a Thiofrido conscripta ('Beilage zum Programm des Grossherzoglichen Athenäums zu Luxemburg, August 1898'), Luxemburgii 1898, idemque eam in linguam Germanicam vertit, 'Thiofrids Leben des heiligen Willibrord' ('Ons Hémecht, Organ des Vereins für Luxemburger Geschichte, Litteratur und Kunst', vol. V. et VI, Luxemburgii 1899—1900). Metricam Vitam primus e codice bibliothecae urbanae Treverensis saec. XII. eruit Richardus Decker, 'Programm des Kgl. Gymnasiums zu Trier für das Schuljahr 1880—81', Treveris 1881, p. 1—26; deinde e codice illo Gothano eandem typis mandavit Konradus Rossberg, Thiofridi Vita Willibrordi metrica, Lipsiae 1883, praefatione et adnotationibus uberibus additis[10]. Sermones de Willibrordo et Wilgilso edidit

1) AA. SS. Iulii III, 90 sqq. Cf. A. Poncelet, 'Les biographes de Ste Amelberge' (Analecta Bolland. XXXI, 1912, p. 405 sq.). 2) Weiland p. 11. 13. 18. statuit traditiones Epternacenses iam a Beornrado (v. supra p. 94) descriptas esse coniecitque codicem hunc traditionum a Thiofrido adhibitum esse; sed verba quibus nititur Thiofridi e mea quidem opinione aliter accipienda sunt, scil. V. Willibrordi c. 29 (SS. XXIII, 25; Poncelet p. 477): advenerunt Beornradus — — et Stigandus, Anglorum archipresul eximius, quorum alter, eiusdem coenobii rector effectus, incusis auro et argento et gemmatis ornatibus et descriptis ab eo in testamenti pagina prediorum reditibus, alter Efternacense oratorium exornavit et ditavit maximis sanctorum patrociniis. Ubi Thiofridus e mea quidem opinione nihil dixit nisi monasterium a Stigando reliquiis donatum esse, a Beornrado autem et ornamentis pretiosis (e. gr. vasibus sacris) et praediis, quae testamento conscripto coenobio suo idem concessisset. 3) Supra p. 91 sq. 4) Cf. supra p. 93; Poncelet p. 424. 5) Miracula nonnulla, quae Vitae Alcvinianae in codice Epternacensi, nunc Parisiensi n. 9740 (nobis 9), saec. XII. exarato subiuncta leguntur (cf. supra p. 103), in opere Thiofridi (c. 25—27. 30. 34. 35) retractata esse demonstravit A. Poncelet, Analecta Bolland. XXVI, 1907, p. 73—77, coniciens, etiam enarrationem illam eorundem vetustiorem ad ipsum Thiofridum referendam esse (cf. L. Van der Essen l. l. p. 433; Levison, 'N. Arch.' XXXII, 761). 6) SS. XXIII, 68. 7) Cf. Biblioth. hagiogr. Lat. II, p. 1290. Addendus est Arn. Buchelius, Historia episc. Ultraiect. auctore Wilhelmo Heda, Ultraiecti 1643, p. 22—24, ubi laterculus capitum editus est. 8) Index capitum et frustula duo leguntur p. 11, n. 1; p. 13 sq.; p. 15, n. 37. 9) De quo cf. A. Chroust, Monumenta palaeographica, II. series, fasc. V, 1910, tab. 6 sq. 10) Cf. ea, quae de hac editione scripsit A. Goldmann, 'Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner- und dem Cistercienser-Orden, 5. Jahrgang' I, 1884, p. 248 sqq.

N. van Werveke, Thiofridi abbatis Epternacensis sermones duo in die natali bb. Willibrordi et Wilgisli, Luxemburgii 1885, p. 11—35[1]. Denique utrumque librum, tamen sermonibus non admissis, qua excellebat doctrina et diligentia, denuo edidit Albertus Poncelet l. l. p. 459—500, codicibus et Gothano et Treverensi adhibitis.

Tertius auctor Vitae Willibrordi conscribendae Echebertus presbyter quidam extitit[2], qui Gerardo abbati Epternacensi aut I (1110—22) aut II (1155—73)[3] Vitam Willibrordi 'aliqua dictaminis immutatione' se innovaturum esse temere promiserat; opus autem aggressus, stilum satis tolerabilem laboremque iniunctum immensum neque necessarium esse iudicavit. Unde sermonem quidem in fronte Vitae collocatum composuit (inc. Letis cordibus et festivis laudibus), qui, in festivitate sancti legendus, e locis communibus piisque contemplationibus constat, longius versatus in explicando, quae sit 'scientia sanctorum' (Sap. 10, 10) Willibrordo attributa, neque quicquam in eo commemorandum est, nisi quod enuntiata duo saeculo XIII. ineunte a biographo Davidis monachi Himmerodensis († 1179) expilata sunt[4]. Sermonem ipsa Vita subsequitur (inc. Vir Domini sanctus Willibrordus), cuius solum initium[5] ad Echebertum referendum est, capitibus duobus primis Alcvini in paucas sententias redactis, cum reliqua eademque maior pars textus inde a verbis c. 3 (p. 118, l. 3) Quem divina [mox] gratia absque immutatione ex opere Alcvini descripta sit, id quod ipse auctor in epistula praefixa aperte professus est, codice usus nostro 1b Treverensi[6] saec. XI. exarato, ita ut aeque atque hic in c. 27. desinat, doxologia addita.

Opusculum Echeberti codex unus servavit iam Parisiensis 'Nouv. acq. lat.' n. 1836, saec. XIII. in., olim (fol. 116') liber monachorum sancte Marie in Hymmerode ordinis Cistertiensis, Treverensis diocesis, postea bibliothecae Iosephi Goerres Confluentiae[7] atque Monaci asservatae n. 72, donec a. 1902. venditione Parisiensibus concessus est[8], fol. 117—125'. E quo primus Henricus Omont, 'Un plagiat littéraire au XIIe siècle' ('Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Comptes rendus' 1903, p. 98—100) litteras Echeberti Gerardo abbati inscriptas et initium Vitae publici iuris fecit, paulo post totum fere opusculum editurus, scilicet litteras et initium clausulamque sermonis et Vitam universam, in dissertatione 'Notice du ms. Nouv. acq. lat. 763 de la Bibliothèque nationale et de quelques autres manuscrits provenant de Saint-Maximin de Trèves' ('Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale' XXXVIII, 1,

1) Teste A. Poncelet (Bibliotheca hagiographica Latina, Supplementi editio altera, 1911, p. 313. 315) libellus N. van Werveke seorsum editus est ex annalibus mihi non visis 'Organ des Vereins für christliche Kunst in der Diöcese Luxemburg' XV, p. 83—107. 2) De opusculo eius egi in dissertatiuncula 'Eine neue Vita Willibrordi' ('N. Arch.' XXIX, 1904, p. 255—261). Echebertus monasterio Epternacensi adscriptus non erat, neque vero quicquam de eo constat. Codex, qui opusculum eius servavit, unicus e coenobio Himmerodensi in Eiflia prope Wittlich a. 1134. condito oriundus est; Eckebertus abbas Schonaugiensis (c. 1165—84), frater Elisabethae ob visiones clarissimae, qui a. 1155. presbyter factus est, paulo antequam monasterium intravit, aetate convenit, cum de rationibus eius cum Epternacensibus intercedentibus nihil compertum sit. 3) Catalogi abb. Epternac. (SS. XIII, 742. XXIII, 33 sq. 39). 4) V. Davidis c. 1 (ed. N. Hees, Manipulus Hemmenrodensis, Coloniae 1641, p. 51, adiunctus libro G. Jongelini, Notitia abbatiarum ordinis Cistertiensis, ib. 1640); cf. 'N. Arch.' l. l. p. 259 sq. 5) Quod una cum opere Alcvini a. 1191. Theodericus in Chronico Epternacensi I, 33 (SS. XXIII, 45) exscripsit; cf. 'N. Arch.' l. l. p. 258 sq. 6) Cf. supra p. 98; 'N. Arch.' l. l. p. 256 sq. 7) Cf. 'Archiv' VIII, 616. 8) Cf. H. Omont, 'Bibliothèque de l'École des chartes' LXIV, 1903, p. 27.

Parisiis 1903, *p.* 386—396). *E cuius editione Albertus Poncelet, Analecta Bollandiana XXII, Bruxellis* 1903, *p.* 420, *epistulam Echeberti iteravit, quam ipse denuo e codice edidi in annalibus nostris 'Neues Archiv' XXIX,* 1904, *p.* 260 *sq.*

W. Levison.

INCIPIT[a] PRAEFATIO DE VITA SANCTI WILLIBRORDI ARCHIEPISCOPI LIBRI PRIMI[b].

DOMINO[c] EXIMIO, VENERABILI ATQUE[d] LAUDABILI BEORNRAEDO[e] ARCHIEPISCOPO[1] HUMILIS LEVITA ALCVINE[f] SALUTEM.

Delatis ad nos vestrae excellentiae litteris, in quibus vestrum agnoscens in Domino studium et diuturnam in lege eius meditationem, magno me gaudio affec- cf. Ps. 118, 77. tum esse fateor; sed tamen longe imparem me petitionis[g] vestrae consideravi, utpote nullo praerogativae munere eloquentiae suffultus[2] ad implendum, quod iussisti, ac[h] nisi me caritas urgeret[i], quae nulla negare solet, non auderem ultra meae[k] paupertatis vires negotium[k*] attingere. Tamen vestris orationibus, divina donante gratia[l], et sanctissimo patri[m] Willibrordo servienti[n, 3], cuius me vitam, mores et miracula scribere pio studio rogasti[o], tuis parui, pater sancte, praeceptis[p] et duos digessi libellos, unum prosaico sermone gradientem[q], qui puplice fratribus in ecclesia, si dignum tuae[r] videatur sapientiae, legi potuisset; alterum Piereo[s] pede currentem[4], qui in secreto cubili inter scolasticos tuos[t] tantummodo ruminare[u] debuisset. Uterque tum[v] propter occupationes diurnas furtivis noctium lucubra-

Praef. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. 4*a*. *b*. 5.

Praef. a) *ita* 5; Inc. *om.* 1 (*ubi* prefatio). 3*a*; *praescr.* Inc. pr. de v. s. W. episcopi et confessoris (Christi *add.* 2*a*) 2*a*. *b*; (Incipit *add.* $3c^{3}$) Prologus in vitam s. W. episcopi (archiepiscopi $3c^{3}$) $3c^{1.2.3}$; Inc. prologus (Alcwini *add.* 4*b*) in vitam s. W. (Willebrordi episcopi 7*a*) 4*b*. 7*a*; *praescr. om., versu vacante,* 4*a*; *praefatio et laterculus capitum desunt* 1*b*. 3*b et* 2*b** (*ubi in marg. adnot.:* Huius sanctissimi viri Willibrordi vitam Alcuinus humilis levita composuit). b) secundi (*m. al. corr.* duo), VII: Id. Novemb. *pro* primi 3*a*. c) Domno 4*a*. *b*. d) AQ· 1. e) *ita* 5. 5*a* (*pr. m.*); Beornredo 3*a*. $8b^{1.2}$; Beonredo 7*a*; Beornrado (*corr. e* Beonrado 4*a*) 1. 4*a*. *b*; Bernrado $3c^{1.2}$; Berinhardo $3c^{3}$; Beorbeato (beor *superscr.* 2*b*) 2*a*. *b*. f) *ita pr. m.*, Alchuinus *al. m.* 1; Alcuinus 4*b*. 5. 7*a*. $8b^{1.2}$; Alquinus 3*a*. 4*a*; Alcwine (Alcwino 2*a*) *m. al. corr.* Alcwinus 2*a*. *b*; Alchwinus $3c^{1.2.3}$. g) *corr.* petitioni 3*a*. 5. h) at (ad? *pr. m.*) si minime c. 3*a*. i) urgueret 2*a*. *b et m. al.* 1. k) me(a)e parvitatis (p. m. 4*b*) 4*b*. $8b^{1.2}$. k*) nogotium 1. l) adiutus *add.* 3*a* (*non* $3c^{1.2.3}$). m) patre 2*a*. 4*b*. n) serviente 2*a*. *b*; intercedente 4*b*. o) rogati *pr. m.* 2*a*; rogastis $3c^{1.2.3}$; rogas 4*a*. *b*. p) prçcibus (et *om.*) duos(que *m. al. add.*) 3*a*. q) ac *add.* 3*a*. r) vestr(a)e $3c^{1.2.3}$. s) Pierio 2*a*. *b*. 4*b*; Pyrreo 3*a*. t) vestros $3c^{1.2.3}$. u) *ita* 1. 2*a*. 4*a* (*pr. m.*); rum(inare *in litura*) *m. al. corr.* ruminari 2*b*, *et ita rell.* v) tuum (?) *m. al. corr.* tuis 3*a*; dum 2*a*, *et ita* (?) *superscr., sed eras.* 2*b*; tamen 4*b*. $8b^{1.2}$.

1) *Archiepiscopo Senonensi abbatique Epternacensi; cf. supra p.* 94. 2) *Cf. Sedulii Carmen paschale, prol. (ed. Huemer, Corpus script. eccl. Latin. X, p.* 1): utpote qui, nulla veteris scientiae praerogativa suffultus, — — cucurrerim. 3) *Pro* serviens, *nisi fallor, neque vero ex hoc vocabulo efficitur, Alcvinum Vitam Epternaci scripsisse, id quod statuit G. Hüffer, 'Korveier Studien',* 1898, *p.* 168 *n. A. Poncelet l. l. p.* 422. patre Will. adiuvante *interpretatus est, vix recte.* [Servienti *est ablativus, quem auctor ita formare solebat, atque* serviente *pro ablativo absoluto accipiendum est, subiecto non mutato (cf. p.* 128, 17) *neque indicato, deficiente scilicet* me, *similiaque deprehenduntur apud Fortunatum, cf. Carm. I,* 16, 31, *app.* 1, 64. *B. Kr.*]. 4) *Cf. prologum libri alterius (ed. Duemmler p.* 209; *Poncelet p.* 452):

Aera minuta duo diversi ponderis ista,
Sancte pater, supplex in tua templa fero.
Sed prius aes retinet planis nummisma figuris,
Posterius sed iam Pierium rutilat.

tiunculis[a] dictatus[1] est[b], et eo magis vestrae indigent defensionis[c], quo minus ab auctore proprio expoliti sunt. Meum fuit praecipientis[d] non spernere auctoritatem; tuum[e] est oboedientis defendere inperitiam[2]. Unam quoque priori libello superaddidi omeliam, quae utinam[f] digna esset tuo[g] venerando ore populo praedicari. Item secundo adieci sermoni[h] heleiacum[i.3] carmen de viro venerabili Wilgilso[k], patri[l] scilicet sanctissimi pontificis Wilbrordi[m], cuius corpus requiescit in cellula[n] quadam maritima[4], cui ego, indignus licet, legitima, Deo donante, successione praesedeo[o]. Sed et omnia, quae vel prosa gradiente vel versu currente dictavi[p], tuae[q] sanctitatis[r] spectant iudicium, utrum digna[s] memoriae an pumice radenda feroci; nec nisi tuo[t] roborata examine procedant in puplicum[u].

INCIPIUNT[a] CAPITULI[b] LIBRI[c] PRIMI.

Praef. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. 4*a*. *b*. 5. *Index.* 1. 3*a*. c^{3}. 4*a*. 5.

Praef. a) lucubratiunculas (n *corr.* e m) 1; lugubr. 2*a*. *b*. b) dictat : : : eo *m. al. corr.* dictatus est eo 2*a*; dictatus ÷ (*m. saec. c. XV. corr.* est) et eo 2*b*. c) defensioni 2*a*. *b*. 3*a* (*pr. m.*). $c^{1.2}$ (*non* $3c^{3}$). d) percip. 1. e) vestrum $3c^{1.2.3}$. f) ṫinam 1. g) vestro $3c^{1.2.3}$; *om.* 3*a*. h) sermone 4*a*. *b*. 5. i) *ita pr. m.* 5; heliacum 1 (*pr. m.*). 3*a*; heleacum *pr. m.* 4*a*; eliacum $3c^{1.2.3}$; helegiacum 7*a et m. al.* 4*a*. 5; elegiacum 2*a*. *b*. 4*b et m. al.* 1. k) *ita* 4*b*. 5. (7*a*); Wilgiso 1. 2*a*. *b*; Wilsigo *m. al. corr.* Willigiso 4*a*, *et ita* 3*a*. $c^{1.2}$; Willegiso $3c^{3}$. l) *ita pr. m.* 1. 2*a*. *b*. 3*a*; patre *rell.* m) *ita* 5; Willibrordi *rell.*; *cf. supra p.* 108. n) cella 2*a*. *b*. o) *ita pr. m.* 1. 5. 7*a*; deservio 4*b*; pr(a)esideo *rell.* p) dicti u uae *pro* d. t. *pr. m.* 4*a*. q) vestr(a)e $3c^{1.2.3}$. r) sanctitati *pr. m.* 1. 2*a*. *b*. 4*a*. s) dignum 1. t) vestro $3c^{1.2.3}$. u) Explicit prologus (prefatio 3*a*) *add.* 2*a*. *b*. 3*a*. 7*a*.

Index. a) *praescr. om.* 4*a*; *index deest* 2*a*. *b*. $3c^{1.2}$. 4*b*. 7*a* (*adest* $3c^{3}$). b) *m. al. corr.* capitula 1. 5; capitul 3*a*. c) l. pr. *om.* 1. $3c^{3}$. 5. d) Prima 1; *numeri desunt* $3c^{3}$. e) *ita* 5; Wilsigo 1. 4*a*; Willigiso 3*a*; Willegiso $3c^{3}$. f) *ita pr. m.* 1. 3*a*; patre *rell.* g) Willebrord. *saepius* $3c^{3}$. h) *om.* 4*a*. i) *ita* (h *eras.*) 4*a*; Hrip. 3*a*. 5; Hyrip. 1; Richpensibus $3c^{3}$. k) *ita pr. m.* 1; adolescens *rell.* l) Hybern. 1. $3c^{3}$. l*) Hybern. 1. m) oeuang. *pr. m.* 1; euuangelicam 4*a*. n) *ita* $3c^{3}$. 5*a*. 8*a*; pr. *om.* 1 (*versu ex.*). 3*a*. 4*a*. 5; *cf. p.* 119, 19. 120, 2. 128, 1. 129, 9. o) Hiberniam $3c^{3}$. p) *titulus* 6. *post septimum positus est* $3c^{3}$. q) Pipin. *semper* $3c^{3}$. r) archiepiscupus 1, *corr.*

1) *Cf. Hieronymi epist.* 119, 1, 2 (*ed. Hilberg, Corpus script. eccl. Lat. LV*, 446): cumque furtivis noctium lucubratiunculis ad plerasque (*quaestiones*) dictarem. 2) *Cf. Alcvini epist.* 163 (*ed. Duemmler, MG. Epist. IV*, 263): Nam oboedientis devotio laudanda est, si auctoritate iubentis probatur; *epist.* 172 (*p.* 284): Nam auctoritas praecipientis oboedientis industriam defendere debet. 3) *I. e. elegiacum.* 4) *De cella Wilgilsi cf. infra c.* 1 (*p.* 116) *et librum II*, 33, *v.* 91—94 (*ed. Duemmler c.* 34, *v.* 73—76, *p.* 220; *Poncelet p.* 457):

Corpus in ecclesia curarunt condere fratres,
Quae constructa maris stat prope litoribus
Atque sacrata, Dei genetrix clarissima Christi,
Nomine fulgescit, virgo Maria, tuo.

Index. 1. 3*a*. c[3]. 4*a*. 5.

Index. a) iussione 4*a*; *fortasse scribendum est* vissione; *cf. p.* 141, 4. b) *m. al. suppl.* 1. c) *sequuntur* 5 *litterae erasae* 5. c*) Willibrord. *(sic) pr. m.* 1. d) Fresiā (?) *m. al. corr.* Fresioinia 1. e) *ita hoc loco codd. cum libro II,* c. 7 (Danai *Beda V*, 9). f) par *pr. m.* 3*a*. g) *om.* 4*a*. 5. h) Karolo 3*a*. c[3]. i) cui 3*a*. k) *m. al. corr.* Fresonia 1. l) *ita* 5; Willibr. *rell.* m) eius *add.* 1. m*) est *add.* 3c[3]. 8*a*. n) duocim *pr. m.* 1. o) *m. al. corr.* flascone 1; flascola 4*a*; flascone suo 3c[3]. p) (vinum *om.*) in puppa cr. 4*a*. q) ab ‖ absoluto 4*a*. r) Triveris *pr. m.* 3*a*. s) *m. al. corr.* vastantium peste 1; inm. periculo v. p. 8*a*. t) doemonicata 3*a*. u) *corr.* inlusione 1; illusione 3*a*. c[3]; iniussione 4*a*. u*) Quod 3c[3]. 8*a*. v) vir sanctus 5. 8*a*. w) sps *pr. m.* 1. x) felicita *(m. al. corr.* felicia*) add.* 1. y) futurum 3*a*. z) praedixerit 1 *(pr. m.)*. 3*a*. a) Willibrordi *add.* 4*a*. b) ecclesiae 4*a*. c) *ita* 4*a*. 5. (5*a*); *om.* 1 *(versu ex.)*. 3*a*. c[3]. 8*a*; *cf. c.* 27. d) *titulum om.* 4*a*. e) *ita* 3c[3]. 5; in eius o. (*m. al. corr.* oratione) san. 1; in eius aede o. san. 8*a*; ad eius corpus o. san. 3*a* (san. ad eius corpus *Liber II, tit.* 31).

1) *Lagoenae genus, Germ. 'flasche'.* 2) Acervitate *supplevit B. Krusch v. c.; cf. infra p.* 132, *l.* 6.

1.[a] Fuit in Brittannia[b] insula, provintia Northanhumbrana[c], quidam[d] pater familias genere Saxo et nomine Wilgils[e], relegiosam in Christo cum coniuge et omni domu[f] sua, sicut post signis patefactum est, vitam agens[1]. Nam relicto habitu saeculari, monachicam[g] elegit[h] conversationem ac non multo post, crescente in eo fervore vitae spiritalis[i], artiori animi studio solitaria se ipsum mancipavit districtione in promontoriis[k], quae mari[l] Oceano et Humbri flumine[m] cinguntur: ibi etiam multo tempore in quodam parvo oratorio sancti Andreae[n] apostoli Christi nomine[o] dicato[p] in ieiuniis[q] et orationibus et vigiliis Deo serviens, ita[r] ut etiam miraculorum signis claruit[r] et nomen eius celebrae[s] factum est. Nec confluentes cessabat ad se turbas suavissima verbi Dei ammonitione[t] cohortare[u], sed et illius gentis regi[v] et optimatibus honorabilis effectus est, in tantum, ut ei aliquas terrarum possessiunculas illis promontoriis[w] adiacentes ad aedificandam Deo ecclesiam[2] dono perpetuo contulerunt[x]; in qua pius pater modicam quidem, sed honestam Deo servientium adunavit congregationem, in qua et post multiplices sancti laboris agones a Deo coronatus corpore requiescit, et posteri eius usque hodie ex[y] sanctitatis eius traditione possident. Quorum ego[z] meritis et ordine extremus eandem cellulam per successiones legitimas suscepi gubernandam[3], qui hanc historiam[a] sanctissimi patris et summi doctoris Willibrordi, te iubente, beatissime pontifex Beornrade[b], conscripsi; qui tanto patri et summi sacerdocii dignitate[c] et generis posteritate[d] et sanctorum locorum[4] observatione, quae ab[e] eo in

Index 1. 3*a*. c^3. 4*a*. 5. *Cap* 1. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Index. a) *ita* 5; Wilsigo (*m. al. corr.* Wilgiso 1) 1. 4*a*; Willigiso 3*a*; Willegiso $3c^3$. b) patre $3c^3$. 5 *et m. al.* 1. c) archiepiscopi. Expliciunt capitula libri primi *add.* 3*a*; Explicit prologus *add.* 4*a*.

Cap. 1. a) *praecedit praescriptio (nulla* 1. 3*b*. 5*):* Incipit vita sancti (scī::::, *ras.* ssmi? 1*b*; beati $3c^3$) Willibrordi episcopi (archiepiscopi 1*b*. $3c^3$; et confessoris *add.* 4*a*) 1*b*. 2*a*. *b*. $3c^3$. 4*a*. *b*; Vita eiusdem $3c^{1.2}$; In nomine domini nostri Iesu Christi incipit liber primus de vita et virtutibus obituque sancti Willibrordi archiepiscopi 3*a*; Prima *pro* I. 1; *numeros om.* 3*a*, *raro habent* 2*a*. *b*. 5; *capita non distincta sunt* 4*b*. b) Brittania 1. c) *ita Mabillonius (ex* $8b^4$*?) cum* $3c^3$ (*corr.* Nordanhumrana). $8b^{1.2.3.5}$; Northanumbr. 2*a*. *b*; Nordanhumbr. *Surius*; Northarhumbr. 1. 1*b*. 3*a*. 4*a*. 5. 6*a*; Northarumbr. 3*b*. 4*b*. *Cf. supra p.* 105. d) quedam 1, *corr.* e) *m. al. corr.* Wilgis 1, *et ita* 1*b*. 2*a*. *b* (*corr. e* Uulgis). $8b^{1.2}$; Wilglus *(?)* 4*a*, *corr.*; Willigis 3*b*; Willigisus *semper* $3c^{1.2}$; Willegisus $3c^3$. f) *ita* 1. 4*a*. 5; domo *rell.* g) et *add., sed eras.* 1. h) conv. el. $3c^{1.2.3}$. 4*b*. i) spiritualis 3*b*. 4*b*. k) *ita pr. m.* 1. 5; pro:::toriis *pr. m.* 4*a* (promontoria *II, c.* 33, *v.* 59); promunctoriis 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*b et m. al.* 1. 4*a*. 5; *cf. l.* 14. l) *m. al. corr.* mare 1, *et ita* 2*a*. *b (pr. m.)*. m) *sequuntur* 8 *litterae erasae* 4*a*. n) Andrae *pr. m.* 1. o) *om.* 2*a*. *b*. 3*a*. p) dedicato 2*a*. *b*. 3*b*. q) ieiunio 3*a*. r) ita quod etiam 3*b*; ita — claruit *om.* 4*b*. s) *ita* 1. $3c^1$; celebre *rell.* t) (a *m. al. in ras.*)mmon. 3*a*. u) *ita* 2*b**. 3*a*. 6*a*. *c*. *d et pr. m.* 2*a*. *b*. 5; cohorta:: *pr. m.* 1*b*. 4*a*; cohortabat 1; cohortari *rell.* v) regis 2*a* (*pr. m.*). 3*a*; regi: 2*b*; et *om.* 3*a*. w) *ita rell.*; promontoris *pr. m.* 1; promunct. 3*b*. 4*b et m. al.* 1. 2*a*. *b*. 4*a*. 5. x) contullerunt 1; contulerint 3*b*. 4*b et m. al.* 2*a*. 5. y) et *pr. m.* 3*a*. z) ergo *pr. m.* 2*a*. 4*a*. a) hystor. 2*a*. *b*. 5. b) Beornarde 3*b*; *rad. corr.* Beonrade 7*a*, *et ita* 6*a*. *b*. *c*. *d*; Bernrade $3c^{1.2}$; Berinharde $3c^3$. c) dignitatem 2*b** *et pr. m.* 1. 2*a*. *b*. d) posteritatem 2*b** *et pr. m.* 2*a*. *b*. e) habeo in *pr. m.* 1.

1) *A. Poncelet monuit, Alcvinum imitatum esse verba Bedae in Hist. eccl. V,* 12, *post res gestas Willibrordi (c.* 10. 11*) enarratas de visione Drycthelmi referentis:* Erat ergo p a t e r f a m i l i a s in regione Nordanhymbrorum — — r e l i g i o s a m c u m d o m u s u a gerens v i t a m. 2) In honorem theoticos Mariae *addit Thiofridus, Sermo de Wilgislo (ed. van Werveke p.* 34*)*; *cf. supra p.* 114, *n.* 4. 3) *Cf. prologum (supra p.* 114, *l.* 7*)*. 4) *Scilicet monasterii Epternacensis.*

Dei honorem constructa esse noscuntur, secundum[a] datam tibi a Deo gratiam heres cf. 1. Cor. 3, 10.
dignissimus[b] exstitisti.

2[a]. Et ut eiusdem sancti patris Willibrordi altius nativitatis originem[b] et mox in utero matris divinae electionis repetam praesagia, revertar, unde egressus sum. Nam sicut sanctissimus praecursor domini nostri Iesu Christi beatus Iohannes Baptista, ex utero matris Deo[c] sanctificatus, relegiosis parentibus, ut euangelica[d] (cf. Luc. 1, 15.) narrat historia[1], Christum ceu solem praecedens lucifer, multis in salutem profuturus natus est, ita[e] et sanctus Willibrordus, in plurimorum genitus salutem, relegiosis parentibus natus esse dinoscitur. Nam vir venerabilis Wilgils[f], de quo nobis paulo ante sermo fuit, ad hoc tantum, Deo praedistinante[g], matrimonio iunctus est, ut talis ad profectum multorum populorum ex eo ederetur prolis[h]. Igitur uxor[i] eius, mater scilicet beati[k] Willibrordi patris, intempesta noctis quiete (cf. 3. Reg. 3, 20.) caeleste in[l] somnis vidit oroma[m, 2]. Visum est ei, quasi novam in caelo videret lunam, crescente[n] illa, usque dum plena videbatur esse. Quam[o] diligentius intuens, repentino cursu lapsa[p] ruit in os eius; qua devorata, eius intima splendore perfusa sunt. Evigilans vero timore perterrita, cuidam hoc[q] relegioso praesbitero retulit somnium[r]; illoque interrogante, si ea nocte, qua ei visio facta est, suo[s] more solito iungeretur[t] viro, acceptaque ab ea eius[u] rei confessione, ita respondit: 'Luna enim[v], quam ex modico vidisti in magnam[w] crevisse, filius est, quem in ea nocte concępisti; qui luce veritatis caliginosos tenebrarum errores discutit[x, 3], et quocumque perrexerit, comitante superni luminis splendore, plenum suae perfectionis ostenderit[y] globum, coruscanteque rumoris eius candore et morum pulchritudine, multorum in[z] se adlicit[a] aspectum'. Cuius ergo somni[b] et[c] interpretationem rerum veritas subsecuta est.

3. *Factum est post circulum dierum, peperit* mulier *filium*[4], sacroque baptismatis (1. Reg. 1, 20.) fonte regenerato, imposuit ei pater[a] nomen Wilbrord[b], et[c] statim ablactatum[d] in-

Capp. 1—3. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 1. a) sedcundum 1, *corr.* b) dignisimus 1.

Cap. 2. a) Lecť secund| 4*a*. b) origine *pr. m.* 1. c) *om.* (3*a*). d) ⁏ca *m. al. in ras.* 1. e) item 1 *(pr. m.)*. f) *m. al. corr.* Wilgis 1, *et ita* 8*b*[1.2]; Wilglis 4*a*; Willigis 2*a*. *b*. 3*b*. g) *ita* 1; praedestinate *pr. m.* 2*a*. *b*; pr(a)edestinante *rell.* h) proles 3*b*. 4*b*. i) eius u. 3*a*. k) beatus *pr. m.* 1. l) v. in s. 4*a*. m) or(o *m. al. in litura*)ma 1; or::na 2*b*; oromma 4*b*; nam *add.* 3*b*. n) l. quam crescentem usque 3*b*. o) Quam (*corr. e* Quia 3*c*[1]; *om.* 3*b*) cum (dum 3*d*[1.2]) dil. intueretur 3*b*. *c*[1.2.3]. *d*[1.2]. p) lapsu *(?) pr. m.* 1; sit *add.* 3*a*. q) hoc relegiosa (?) 1, *corr.*; relig. hoc 2*a*. *b*. 3*c*[1.2.3]; hoc *om.* 4*b*. r) somnum 1 (*ubi* retullit) *et pr. m.* 1*b*. 4*a*. s) soo *pr. m.* 1. t) iungetur *pr. m.* 1. u) huius 2*a*. *b*. v) emim 1, *corr.*; *om.* 3*b*. 4*b*. w) magnum 3*a*. *b*. x) discut(c)iet 1*b*. 3*b* 4*a*. *b* y) *m. al. corr.* ostendet 5, *et ita* 3*b*. 4*b* (*e corr.*). z) in se *om.* 3*a*. a) *ita* 1. 2*b*. 3*c*[1.2]. 5; ad(i)liciet 1*b*. 3*b*. *d*[1]. 4*b*. 6*a*. *d*; ad(l)licet 4*a et pr. m.* 2*a*. 3*a*. b) *ita* 1. 3*a*. 4*a (pr. m.)*; somni(i *m. al. in ras.*) 5; som(p)nii 1*b*. 3*b*. *c*[1.2]. *d*[1]. 4*b*. 6*a*. 7*a*; somnium 2*a*. *b*. c) *eras.* 4*a*. 7*a*; *om.* 3*a*. *b*. *d*[1] (*non* 3*c*[1.2]).

Cap. 3. a) mater 4*b*. 8*a*. b) *ita* 4*b*; Wilbrod 5. 6*a*; Willibrord. 1. 1*b*. 3*a*. 4*a*; Willibrordus 2*a*. *b*. 3*b*. c) *om.* 1; *m. al. add.* 1*b*. d) ablactavit 1 *(non 1b)*.

1) *Lucas c.* 1, 5 *sqq.* 2) *I. e.* ὅραμα, *visio. Cf. Alcvin. de sanctis Euboric. eccl. v.* 93 *(ed. Duemmler, Poetae I,* 171*)*: Oroma gentilis qua viderat ipse supernum, nocte soporata; *MG. Epist. III,* 405 *(n.* 1*)*. 3) *Cf. Alcvini versus de sanctis Euboric. ecclesiae* 141 *(p.* 173*)*: tetras tenebrarum discutit umbras; *ib. v.* 655 *(p.* 184*)*: Discutiens tenebras errorum luce serena; *Beda, V. Cudbercti metrica v.* 26 *(Stevenson l. l. p.* 4*)*: Discutit errorum vera iam luce tenebras *(cf. Prudentii Peristeph. XIII,* 26; *Paulini Nolani Carm. XIX,* 80*)*. 4) *Willibrordus*

fantulum, tradidit eum pater Hrypensis[a] ecclesiae[a*. 1] fratribus relegiosis studiis[b] et sacris litteris erudiendum, ut fragilior[c] aetas[2] validioribus invalesceret disciplinis[d], ubi nihil videret nisi honesta, nihil audiret nisi sancta. Quem divina mox gratia ab ineunte pueritia et sensu proficere et moribus pollere, quantum ad tales congruit annos, concessit, ita ut nostris temporibus novum[d] Samuhel[e] nasci putares,
1. Reg. 2, 26. de quo dictum est: *Puer autem*[f] *Samuhel*[g] *proficiebat atque crescebat et placebat tam Deo quam hominibus*. Ibique in praedicto monasterio multis profuturus puer clericatus accepit tonsuram et[h] pia professione monachum se fecit esse[h], et inter ceteros eiusdem sanctissimi monasterii adoliscentes[i] enutritus[k], sed nulli alacritate minor, nulli humilitatis officio secundus, nulli lectionis studio inferior; sed sic cotidie boni[l] indolis puer proficiebat, ut teneros pueritiae annos morum gravitate transcenderet, factusque est[m] grandevus sensu, qui corpusculo fuit modicus et fragilis.

4. Igitur in sacris eruditionibus et in omni[a] sobrietate morumque honestate
678. beatissimo[b] usque ad vicessimum[c] aetatis suae annum adoliscente[d] proficiente, artioris vitae ardore succensus et peregrinationis amore instigatus[e]. Et quia in Hibernia[f] scolasticam eruditionem viguisse audivit[3], etiam et[g] quorundam sanctorum virorum, fama narrante, conversatione incitatus[h] et praecipuae[i] beatissimi patris et episcopi Ecgbercti[k], qui cognomento Sanctus vocabatur[4], necnon et Wictbercti[l]

Capp. 3. 4. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 3. a) Hyrip. 1. 1*b*; Rhyp. 3*b*; Rhip. $3c^{1.2}$; Ryp. 4*a*; Rip. $3d^{1.2}$. 4*b*. 7*a*; Richp. $3c^{3}$. a*) ecclesia *pr. m.* 1. b) stud(ii *m. al. e corr.*)s 1. c) fragilis 3*a*. d) *post* discipl. *verba* novum S. n. putares (*l*. 5) *posita sunt, infra omissa* 3*a*. e) Samu(elē *m. rec. in ras.*) 2*b*. f) h̕ *(= autem) pr. m.*, autem *al. m. superscr.* 1; *om.* 3*a*. g) Samuel 3*a*. h) et — esse *om.* 5' *et pr. m.* 5 *(versu ineunte)*. i) *ita* 1. 4*a (pr. m.)*; adolesc. *rell.* k) est *add.* 4*b*; sed *om.* 3*b*. l) *ita* 1. 1*b (pr. m.)*. 5; bon: *pr. m.* 6*a*; bene *m. al. corr.* bone 2*a*. *b*; bonae 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. m) *m. al. suppl.* 3*a*.

Cap. 4. a) omnibus (?) *pr. m.* 4*a*. b) beatissimus adolescens usque ad — annum proficiens 3*b*. c) *corr.* vicesimum 1, *et ita rell.* d) *ita* 1. 4*a (pr. m.)*; adolescenti(a)e (*corr.* adolescentia 2*b*) 2*a*. *b*; *transponit* 3*b* (*cf. n.* b); adolescente *rell.* e) incitatus 5. 6*a*. *b*. *c*. *d*. 7*a et V. Condedi c.* 1 (*cf. n.* h); est *add.* 3*b*. f) Hybern. 1. 1*b*. g) *om.* 2*a*. *b*. 3*b*, *postea suppl.* 4*b*. h) instigatus 5. 6*a*. *b*. *c*. *d*. 7*a et V. Condedi c.* 1; *cf. n.* e. i) *ita* 1; pr(a)ecipue *rell.* k) *ita scripsi cum Beda*; Ecgberti 1 *(pr. m.)*. 4*a*. 5; Ẹcgberti 4*b*; Egberehti *m. al.* 1; Ecbercti 2*a*. *b*; Egberti 3*b*. $c^{1.2.3}$ *cum Echeberto et m. al. in ras.* 1*b*; Echberti 6*a*. *b*. *c*. *d*; Eckeberti 3*a*. l) *ita scripsi cum Beda;* Wictberti 5; Wicbercti *m. al. corr.* Wicberehti 1; Wigberchti 2*a*. *b*; Wigberti 3*b*. c^{2} (g *e corr.*). c^{3}. 4*a*; Wichberti 6*a*. *b*. *c*; Wichperti 3*a*; Wicberti (ti *m. al. in ras. maiore* 1*b*) 1*b*. 4*b*. 6*d*; Vineberti *Echebertus*.

a. 658 *(vel a.* 657. *exeunte) natus est, cum a.* 690. *annum* 33. *ageret et annis* 81 *completis die* 7. *Novembris a.* 739. *obiisse videatur (cf. infra p.* 134 *sq.). Theodericus, Chron. Epternac. I,* 33 *(SS. XXIII,* 45*) eum a.* 659. *natum esse statuit.* 1) *Hodie Ripon. Cf. V. Wilfridi auct. Stephano* c. 26 *(SS. R. Merov. VI,* 220*): (Wilfridus apud Frisiones)* fundamentum fidei posuit, quod adhuc superaedificat filius eius, i n H r i p i s n u t r i t u s, gratia Dei Wilbrordus episcopus. 2) *Cf. Alcvinum, De sanctis Euboric. eccl. v.* 1415 *(p.* 200*): (Aelberctus)* studiis mox traditur almis | Atque monasterio puerilibus inditur annis, | Sensibus ut fragilis sacris adolesceret aetas. 3) *Cf. Bedae Hist. eccl. III,* 27. 4) *Cf. Alcvini versus de sanctis Euboric. eccl.* 1012 *(l. l. p.* 192*):* dictus cognomine Sanctus Egberet antistes; *ubi Alcvinus Bedam secutus et Ecgbercti et Wictbercti et Willibrordi mentionem fecit. Ecgberctus natione Anglus (†* 729*) a.* 664. *monachus in Rathmelsigi monasterio Hibernico positus, peste insulam vastante, se numquam in patriam rediturum esse voverat et in Hibernia mansit, dum a.* 716. *ad Hiense coenobium profectus est (Beda, Hist. eccl. III,* 27. *V,* 9. 22*); cf. supra p.* 82. *Beda eundem 'sacerdotem' vocavit (ib. III,* 4. 27. *V,* 9. 22*), id quod aut presbyterum aut episcopum*

venerabilis viri et sacerdotis Dei[1], quorum uterque ob caelestis patriae amorem[a], domo[b], patria cognationeque relicta, Hiberniam[c] secessit, ibique dulcissimos cf. Gen. 12,1. supernae contemplationis fructus, saeculo nudus, Deo plenus[d], solitaria[e] cotidie hauriebat[f] conversatione[g]: horum beatus adoliscens[h] emulari cupiens relegionem, cum convenientia[i] sui abbatis et fratrum in Hiberniam[k] veloci cursu contendit, praedictorumque[l] patrum se familiaritate[m] coniungens, quatenus ceu prudentissima apis[n] ex eorum propinquitate[o] mellifluos[p] pietatis carperet flores et in[q] sui pectoris albeareo[r] dulcissimos virtutum favos construeret[2]. Ibique XII annis[s] inter eximios simul piae relegionis et sacrae lectionis magistros[t] futurus[u] multorum populorum praedicator erudiebatur[3], donec occurreret in virum perfectum et in cf. Eph. 4,13. aetatem plenitudinis Christi.

5. Tricessimo[a] itaque[b] et tertio aetatis suae anno[4] maior egregio viro fidei flamma crescebat in[c] pectore[5], ita ut parum ei videbatur[c*] sibi soli tantummodo in relegionis sanctitate sudasse, si non et aliis quoque in praedicationis veritate prodesset[d, 6]. Audivit in borealibus[e] mundi partibus messem quidem multam[f] esse, cf. Matth. 9, 37. sed operarios paucos. Sed ut somnii, Deo dispensante, inpleretur veritas, quod mater[g] olim de[h] eo se vidisse testatur[i, 7], suae conscius voluntatis, licet adhuc[k] divinae dispensationis ignarus, illas in partes navigare cogitavit et clarissima euangelicae praedicationis luce torpentes longa infidelitate populos, si Dei esset voluntas,

Capp. 4. 5. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 4. a) amore *pr. m.* 1. 3*a*. b) dono *pr. m.* 3*a*. c) Hybern. 1*b*. 5; Ybern. 6*a*. *d*; rel. in Hibern. 3*b*. d) plena *m. al. corr.* plenae 1; plen: *pr. m.* 1*b*. e) *m. al. corr.* solitariam 1, *et ita* 1*b* *(pr. m.)*. 3*b*. f) aur. *pr. m.* 1. 4*a*. g) *ita V. Condedi c.* 1 *cum rell.*; conversationem 1. 1*b* *(pr. m.)*. 3*b*. h) *ita* 1 *(pr. m.)*. 4*a*; adolesc. *rell.* i) *m. al. superscr.* coniventia (vel c. 1*b*) 1*b*. 3*a*, *et ita* 4*b* *et m. al. in ras.* 5 *(non* 5*)*. k) Hybern. *hoc loco* 1*b*. 3*b*. 6*a*. l) praedicatorumque 1, *corr.*; que *om.* 3*b*. m) *m. al. corr.* familiaritati 1. 2*a*. *b*, *et ita* 3*b*. 4*b*. n) apix *m. al. corr.* apex 1; ap(is *m. al. in ras.*) 1*b*. 4*a*. o) propinquatate 1, *corr.* p) mellifluas *pr. m.* 3*a*. q) *om.* 3*a*. r) *ita pr. m.* 1. 4*a*; albeario *pr. m.* 5; alveari 3*b*; alveario *rell.* s) annos 3*a*. t) magitros 1, *corr.*; magistris 4*a*, *corr.* u) futuros 1 *(pr. m.)*. 4*a*.

Cap. 5. a) Trecessimo *pr. m.* 1; Tricesimo *rell.* b) itaquae *pr. m.* 1. c) in p. *m. al. superscr.* 5. c*) videretur 3*b*. 4*b*. d) prodisset *pr. m.* 1. 2*b*. 5. e) borealiabus *pr. m.* 1. f) *om.* 1. 1*b*. g) olim m. de eo 3*a*. h) deo *corr.* de eo 2*a*. *b*. i) *m. al. corr.* testabatur 5, *et ita* 3*b*. k) *om.* 3*a*.

significat; sententia Alcvini confirmatur e carmine Aedilvulfi VI, 1 *sqq. (Poetae I,* 586*), qui Ecgberchtum 'almum pontificem' nominavit munusque ei iniunxit altaris consecrandi (cf. Hampe, 'N. Arch.' XXII,* 635*; Plummer, Baedae Opera historica II,* 285*).*

1) *Wictberct, qui 'multos annos in Hibernia peregrinus anachoreticam in magna perfectione vitam egerat', ab Ecgbercto missus per duos annos ante Willibrordum in Frisia praedicavit, sed nullo fructu percepto in Hiberniam rediit; cf. Bedam V,* 9. 2) *Cf. V. Eligii I,* 12 *(SS. R. Merov. IV,* 679*):* quasi apis prudentissima diversas ex diversis flores legens, in alvearium sui pectoris optima quaeque recondebat. *De comparationibus apium similibus cf. Duemmler, MG. Epist. IV,* 169, *n.* 1*; W. H. Stevenson, 'Asser's Life of King Alfred',* 1904, *p.* 302 *sq.* 3) *Beda teste (Hist. eccl. III,* 13*) Willibrordus rumorem sanctitatis Oswaldi regis in Hibernia percrebuisse referebat, 'cum presbyter adhuc peregrinam pro aeterna patria duceret vitam'.* 4) Tribus lustris annisque totidem peractis *epitome codicis* 3*b*. 5) *Cf. Sallusti Iugurth. c.* 4, 6 *(inde Passio Pionii c.* 1, *ed. Ruinart, Acta martyrum, Ratisbonae* 1859, *p.* 188*):* flammam egregiis viris in pectore crescere. 6) *Cf. Bedae Hist. eccl. V,* 9, *de Ecgbercto:* proposuit animo pluribus prodesse. 7) *Cf. supra c.* 2 *(p.* 117*).*

inlustrare. Adsumptisque secum undecim* fratribus[1], eo[a] fidei[b] fervore armatos[c] quo[d] et ipse, navem[e] conscendit; quorum aliqui postea[e*] ob[f] praedicationis euangelicae instantiam martyrio coronati sunt, aliqui vero episcopatus ordinem accipientes, post sanctae praedicationis labores in pace quieverunt[g. 2].

690. Igitur viro Dei cum sociis, sicut praediximus, naviganti[3], donec prospero cursu[h] ostia Hreni[i] fluminis vela deposuit[4], ibique optata telluris statione refocilati sunt et mox ad castellum Traiectum[k. 5], quod in ipsa[l] eiusdem fluminis ripa situm est, pervenerunt; in quo etiam post aliquot[m] tempus, Deo donante et verbo fidei crescente, idem sanctus Willibrordus sedem episcopatus[n] sui habuit. Sed quia eadem gens Fresonum, in quo[o. 6] idem[p] aedificatum est castellum, cum rege suo Rabbodo[q] paganis adhuc ritibus sorduit, visum est viro Dei Franciam[r] contendere ac[s] ducem

*) duodecim (XII $1a^{1}$) $1a^{1.2.3.4.5}$. 4*b*. 9 *cum Surio.*

Cap. 5. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 5. a) et 4*a*. b) fide *pr. m.* 3*a*. c) *ita* 4*a (pr. m.)*. *b*. 5. 6*a*. *d (pr. m.)*; armatis *corr.* armatos 1*b*; armatus *corr.* armatis 2*b*, *et ita rell.* d) quo — conscendit (concendit 4*a*) *m. coaeva in marg. inferiore suppl.* 1, *ante* adsumptisque *(l. 1) ponit* 4*a*. e) *ita* 1. 4*a et pr. m.* 2*b*. 5; navim *rell.* e*) pestea 2*b*, *corr.*; *om.* 4*b*. f) propter 3*b*; (ob *om.*) pr. e. instantia 3*a*. g) quiverunt *pr. m.* 5. h) ad *m. al. add.* 2*b*. 4*a*; in ostiis 3*b*; hostio appulit *V. Condedi c.* 2. i) *m. al. corr.* Rheni 1, *et ita* 3*b*; heremi *corr.* Reni 3*a*, *et ita* 4*a*. k) Treiectum $8b^{1.2}$. l) *ita* $1a^{1.2.3}$. 2*a*. *b*. $3c^{1.2.3}$. 4*b*. *c*. 7*a*. 8*a et m. al.* 1*b*; in ipsa ripa eiusdem flum. (flum. eiusdem 3*b*) s. est 3*a*. *b*; ripa *om.* 1. 4*a*. 5. 6*a et pr. m.* 1*b*; *cf. supra p.* 105. m) *ita* 2*b*. 4*a*. *b*. 5 *et pr. m.* 2*a*. 3*a*; aliquod *rell.* n) sui ep. 2*a*. *b*. o) *m. al. corr.* qua 1, *et ita* 1*b*; in loco quo 3*b*. p) *om.* 2*a*. *b*. q) Rapbodo 3*a*; Radbodo 3*b*. r) Frantiam 1 *(pr. m.)*. 3*a*. 4*b*. s) ad *(?) pr. m.* 3*a*.

1) *Thiofridus c.* 5 *(Poncelet p.* 463*)*: Communicato autem consilio cum bissenis monachici habitus et professionis fratribus. *Alcvinus cum Beda convenit; cf. Hist. eccl.* V, 10: erant autem numero XII, *scilicet Willibrordus una cum sociis, qui ab Ecgbercto missi sunt (cf. ib.*: temtavit adhuc in opus verbi mittere viros sanctos et industrios, in quibus eximius Vilbrord presbyteri gradu et merito praefulgebat*)*. 2) *Cf. Bedam* V, 11: Nam non multo post *(post a.* 695*)* alios quoque illis in regionibus ipse *(scil. Willibrordus)* constituit antistites *(i. e. episcopos; cf. 'N. Arch.' XXXIII,* 521 *sq.)* ex eorum numero fratrum, qui vel secum vel post se illo ad praedicandum venerant; ex quibus aliquanti iam dormierunt in Domino. *Cf. supra p.* 85. 3) *Thiofridus c.* 5 *(ed. Poncelet p.* 463*) haec addit*: Delatus vero est primum in portum Gravalingae villae maritimae, *eaque e Vita antiquissima a Scotto quodam 'rustico stilo' composita pendere coniecit L. Weiland b. m. (SS. XXIII,* 13, *n.* 25*); cf. supra p.* 93. *At de fabula agi levissima atque e traditione vulgari accepta mihi quidem ea persuadent, quae apud Thiofridum subsequuntur*: ubi usque in presens tempus ingenti veneratione iuxta altaris crepidinem honoratur saxum formae quadrangulae, quo potius quam navi, ut nati natorum et qui nascuntur ab illis *(cf. Verg. Aen. III,* 98*)* solent astruere, ob nauli penuriam a nauclero non admissus in Hybernensi littore, novo et inaudito creditur subvectus esse navigii genere. *Parrochia, in qua Gravalinga (hodie Gravelines, dép. Nord) sita est, sancto Willibrordo dicata erat (cf. Gesta abb. S. Bertini cont. I,* 13. *III,* 9. *SS. XIII,* 666. 672; *Chronica Iohannis Longi c.* 43, 8, *ib. XXV,* 805*), neque dubito, quin fabula inde orta sit, itemque iam A. Poncelet l. l. p.* 424. *Thiofridi relationem ad famam popularem rettulit.* 4) Anno sexcentesimo nonagesimo incarnationis dominicae *recte addit Thiofridus c.* 5 *(Poncelet p.* 464*) e nota, quam ipse Willibrordus Kalendario intulerat; v. supra p.* 92. 5) Arcem tunc et solium regni Fresiae *addit Thiofridus c.* 5 *(Poncelet p.* 464*)*. 6) Gens *mascul. (cf. infra p.* 121, 2. 134, 5. 140, 12*), sicut in Ionae Vita Columbani; cf. SS. rer. Merov. IV, p.* 805.

illorum adire Pippinum, virum strenuum, triumphis[a] clarum et moribus probum. Qui eum cum omni honore suscipiens[1], sed nolens tanto doctore se vel suum[b] privare gentem, loca ei oportuna intra terminos regni sui praevidens[c], quo potuisset idolatriae spinas exstirpare et purissima verbi Dei semina per munda novalia habundantius spargere, ut impleret propheticum illud praeceptum: *Novate* Ier. 4, 3. *vobis novalia et nolite serere super spinas.*

6.[a] Cumque studiosissime vir[b] Dei per loca singula discurrendo[b] optatum euangelizandi opus exercuisset, et semina vitae, supernae[c] gratiae rore inrigante, longe lateque in agris multorum cordium ad eius praedicationem uberrime[d] pululassent, congaudens praedictus Francorum[e] dux eius sanctissima devotione et verbi Dei clarissima multiplicatione, maioris profectus occassione[f] prudenti cogitabat consilio eum Romam mittere[2], ut a domno[g] apostolico Sergio[3], viro sanctissimo tunc temporis, in summi sacerdotii honorem ordinaretur[4], quatenus, apostolica benedictione et iussione suscepta[h], maiori ab eo missus fiducia roboratus[i], in opus euangelii reverteretur iuxta apostolicum illud: *Quomodo praedicabunt, nisi mittantur?* Rom. 10, 15. Quod cum viro Dei[k] persuadere temptaret, rennuit primum nec[l] se tantae auctoritatis honore dignum esse referebat[m], enumeratisque apostolicae sanctionis praeceptis, longe se inferiorem huic virtutum catalogo asserebat, quem egregius mundi praedicator, filium suum Timotheum erudiens, oportere episcopum habere censuit[5]. Dux vero contra[n] relegiose[o] suassit[p], quod vir Dei verecunde negavit[q]. Tandem omnium unanimitate[r] victus et, quod maius est, Dei[s] dispensatione coactus consentit[t], magis volens plurimorum humiliter oboedire consilio, quam suam pertinaciter defendere voluntatem. Et sic cum[u] honorifica legatione et muneribus apostolicae auctoritatis[v] condignis Romam directus est.

Capp. 5. 6. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 5. a) triumphus *pr. m.* 1. 4*a*. b) *ita pr. m.* 3*a*; suam *rell.*; *cf. p.* 120, *n.* 6. c) providit (*corr.* previdit 4*b*) 3*b*. 4*b*.

Cap. 6. a) Sexta *m. al. corr.* Sextū 1. b) vir — discurrendo *om.* 3*a*. c) superna *pr. m.* 1. 2*a*. *b*. d) *om.* 2*a*. *b* *(non 2c)*. 4*b* *(versu ex.)*. e) Franchorum *semper* 3*a*. f) occassine *(sic)* 1; ocasione *corr.* occasionc 2*b*, *et ita rell.* g) domino 3*a*. h) accepta 5 *et fortasse prius* 1 *(non 1b)*. i) roboratur *pr. m.* 2*a*; roboatur 2*b*, *corr.* k) *om.* 3*a*. l) et 2*a*; ne, *superscr.* et 2*b*; *unde* dignum *m. al. corr.* indignum 2*a*. *b* *(non 2b*)*. m) refferebat 1 *(pr. m.)*. 4*a*. n) econtra 3*a*. *b*. o) relegionem *m. al. corr.* religionem 1, *et ita pr. m.* 1*b*. p) *ita pr. m.* 1; suasit *rell.* q) nagavit *pr. m.* 1. r) unamimit. 1. s) de *pr. m.* 3*a*. t) consensit 4*b*. u) *om.* 3*a*. v) *m. al. corr.* auctoritati 2*b*. 5, *et ita* 3*b*. 4*b*.

1) *Cf. Bedam V,* 10: divertentes ad Pippinum ducem Francorum, gratanter ab illo suscepti sunt; et quia nuper citeriorem Fresiam, expulso inde Rathbedo rege, ceperat, illo eos ad praedicandum misit, ipse quoque imperiali auctoritate iuvans, ne qui praedicantibus quicquam molestiae inferret, multisque eos, qui fidem suscipere vellent, beneficiis adtollens. Unde factum est, opitulante gratia divina, ut multos in brevi ab idolatria ad fidem converterent Christi. 2) *Willibrordus paulo post adventum Romam ad Sergium papam profectus erat, 'ut cum eius licentia et benedictione desideratum evangelizandi gentibus opus iniret'; quod primum iter Romanum ex uno Beda V,* 11, *compertum est, cum Alcvinus alterius tantum itineris mentionem fecerit, in quo archiepiscopus ordinatus est.* 3) *Sergius I. papa a.* 687—701. *sedit.* 4) *Beda V,* 11: Postquam vero per annos aliquot in Fresia qui advenerant docuerunt, misit Pippin, favente omnium consensu, virum venerabilem Vilbrordum Romam, cuius adhuc pontificatum Sergius habebat, postulans, ut eidem Fresonum genti archiepiscopus ordinaretur. 5) 1. *Timoth.* 3, 1—7.

7.[a] Sed die quarta, priusquam[b] illo veniret, beatissimus apostolicus angelica in somnis[c] responsione admonitus est, ut illum cum summo honore suscepisset[d], et quod multarum[e] esset animarum inluminator futurus a Deoque electus et ad hoc venisset[f], ut summi ab eo sacerdocii honorem suscepisset[d], nihilque ei negandum esse, quicquid petisset[f, 1]. Qua[g] factus apostolicus ammonitione certus, cum magno gaudio et summo eum suscepit honore; et ut in eo fidei agnovit fervorem, rele-
695, Nov. 21. gionis devotionem, sapientiae plenitudinem, die conpetenti*, populo advenienti[h], advocatis venerabilibus[i] societatem ministerii sacerdotibus, puplice in ecclesia beatissimi Petri[k] principis apostolorum cum magna dignitate more apostolico eum ordinavit archiepiscopum ac ordinato nomen imposuit Clemens vestimentisque[l]
cf. Exod. 29, 5. suis sacerdotalibus induit eum et sancto quasi superhumerali[m] Aaron palleo[n] dignitatis et indumenti[o] confirmavit gloria et, quodque[p] voluit vel petivit aut in patrociniis[2] sanctorum aut in rebus ecclesiasticis, cum tota mentis[q] alacritate tradidit illi firmatumque benedictione, donis ditatum cum salutaribus praeceptis iterum eum in opus euangeli[r] remisit[3].

*) scilicet X. Kl. Decembris *superscr.* 1*b*, *quae verba Echebertus in textum recepit.*

Cap. 7. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 7. a) Septima *m. al. corr.* Septimum 1. b) primusque *pr. m.* 4*a*. c) somni 2*a* (*pr. m.*). *b*. d) susciperet 3*b*. 4*b*. e) multorum 2*a*. *b*; multorum populorum *V. Condedi c.* 4. f) veniret — peteret 3*b* (*non* 4*b*). g) quia *corr.* qua 2*a*. *b**; qu(a *m. rec. in ras. maiore*) 2*b*. h) adveniente 3*a*. *b*. i) in *m. al. add.* 2*b**, *et ita* 1*b*. 3*b*; ad *m. al. add.* 2*b*. 4*a*. 5, *et ita* 4*b*. 5*; soc. *om.* 3*a*. $c^{1.2}$ (*non* 3*b*. c^3). k) *bis scr., sed corr.* 4*a*. l) vestitisque 1 (*non* 1*b*). m) humerali 4*a*; quasi superhum. sancto 3*b*. n) *ita pr. m.* 1. 3*a*; pallio *rell.* o) indumentis, *ras.* s 2*b*. 4*a*. p) quodcumque 3*b*. q) mente *pr. m.* 4*a*. r) *ita hoc loco pr. m.* 1; euangelii *rell.*

1) *Reginbertus abbas Epternacensis* (1051—81) *a.* 1059. *constituit, ut die XIII. Kal. Decembr. commemoratio reliquiarum Epternaci extantium celebraretur (cf. Quentin l. l. p.* 236*)*, qua nocte revelatione angelica papa insignis meriti Sergius est admonitus, ut egregiae sanctitatis viro Willibrordo, quarto die Romam venturo et ad summum antistitii honorem sublimando, quidquid in ornamentis ecclesiasticis et sanctorum patrociniis complaceret, summa cum alacritate animi concederet; *ita Thiofridus, Flores epitaphii sanctorum IV, 7 (Migne CLVII, 401).* 2) *I. e. reliquiis; cf. supra p. 83, n. 10.* 3) *Cf. Bedam V,* 11: Quod ita, ut petierat *(Pippinus)*, inpletum est anno ab incarnatione Domini DCXCVI. Ordinatus est autem in ecclesia sanctae martyris Ceciliae die natalis eius *(Nov. 22)*, inposito sibi a papa memorato nomine Clementis, ac mox remissus ad sedem episcopatus sui, id est post dies XIIII, ex quo in Urbem venerat. *Beda et Alcvinus de ecclesia discrepant; sed auctori aequali in ea re fides maior adhibenda est, praesertim cum apud Alcvinum basilica clarissima pro ecclesia minus celebrata substituta sit. Tamen Willibrordus non a.* 696. *ordinatus est, sed a.* 695, *ut ipse in Kalendario adnotavit (supra p. 92), atque ibidem saec. VIII. ad diem* 21. *Novembris adscriptum est:* Ordinatio domni nostri Clementis *(W. Arndt, 'N. Arch.' II, 293), quo die haec etiam in sacramentario Epternacensi (Paris. n. 9433, saec. XI. in., fol. 163') celebratur (Delisle, 'Mémoire sur d'anciens sacramentaires, Mémoires de l'Acad. des Inscr. et Belles-Lettres' XXXII, 1, 1886, p. 256). Willibrordum autem re vera die* 21. *Novembris a.* 695. *ordinatum esse, inde veri simillimum fit, quod hic dies dominicus erat. Thiofridus c. 7 (Poncelet p. 464) addit:* anno progeniti verbi sexcentesimo nonagesimo quinto, indictione nona, decimo Calendas Decembris, *in anno notam illam, in die Bedam secutus, quem diem etiam codex Flori Epternacensis saec. II. (Quentin l. l. p. 236) et catalogus abbatum eiusdem aevi (SS. XIII, 740) exhibent.*

8. Acceptaque[a] etiam apostolicae auctoritatis benedictione[b], cum maiori[c] 696.
fidutia[d] devotus[e] verbi Dei praedicator ad praefatum Francorum ducem regressus est. Qui eum[f] cum[g] summa honoris[h] magnificentia receptum[i] cum suae potestatis iussione[k] in opus euangelii direxit, maximae[l] tamen in borealibus regni sui partibus, quo[m] eatenus ob raritatem[n] doctorum vel duritiam habitatorum fidei[o] flamma minus relucebat. Eo vir Dei instantius illis in regionibus semina vitae sparserat, quo plus necessarium antiquam[p] ignorantiae famem[q, 1] depellere perspexerat. Qualem, divina gratia adiuvante, illis in locis fructum fecisset, testes sunt usque hodie populi per civitates, vicos et castella, quos[r] ad veritatis agni- cf. 1. Tim. 2, 4.
tionem et ad unius omnipotentis Dei cultum pia ammonitione perduxerat; testes quoque ecclesiae, quas per loca singula construxerat, testes et Deo famulantium congregationes, quas aliquibus adunavit in locis.

9. Temptavit quoque[a] idem vir Dei ultra Francorum regni fines caelestis doctrinae flumina dirivare[b]. Nam tunc temporis[c] regem Fresonum[d] Rabbodum[e] cum sua gente paganum non timuit adire et, quocumque[f] perrexerat, verbum Dei cum omni fiducia loquebatur. Sed praefatus Fresonum rex virum Dei humilitatis gratia benigne suscipiens, nullis tamen vitae fomentis saxeum eius[g] cor emollire potuit[2]. Et dum apud eum vir Dei fructificare non posse agnovit*, ad ferocissimos Danorum populos iter euangelizandi[h] convertit. Ibi tamen, ut fertur, regnabat Ongendus[i, 3], homo omni fera[k] crudelior[l] et omni lapide durior, qui

*) Erat enim tunc in eius comitatu venerabilis vita et nomine dignus Vulfrannus, qui venerat a Senonum civitate pontifex, eodem desiderii fervens amore, scilicet ut aliquas Domino lucraret *(m. al. corr.* lucraretur 8b[1]*)* animas, quas diabolus magister fallaciae nimia incredulitate compresserat, ne conditorem agnoscerent Deum caeli terraeque, maris et omnium, quae sub caelo consistunt, *e V. Vulframni (SS. R. Merov. V, 661 sqq.) addunt* 8b[1, 2, 3, 4].

Capp. 8. 9. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 8. a) *ita* 4*a*. *b*. 5; que *om.* 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. b) benedictionis 1, *corr.* c) *ita* 3*b*. 5. 6*a*; maiorae 4*a*; maiore *rell.* d) fudutia 1, *corr.* e) devotis *pr. m.* 4*a*. f) enim *pr. m.* 3*a*. g) *superscr.* 5; in 3*a*. h) honores *pr. m.* 1. i) praeceptum *pr. m.* 3*a*. k) *ita* 1*b*. 4*a*. *b*. 5. 6*a*. *b*. *d*; iussione *om.* 1. 2*a*. *b*. 3*a*; *m. al. suppl.* auctoritate 2*a*. *b**, viris (*ante* suae p.) 2*b*; imperio *pro* i. 2*c*; amminiculo *pro* i. 3*b*; vigore *pro* i. 3*c*[1, 2, 3]. l) *ita* 1; maxime *rell.* m) qu(ibus *m. al. in ras. minore*) 2*a*; ubi *pro* quo eat. 3*b*. n) rarietatem *pr. m.* 4*a*. o) fide *pr. m.* 1. p) antiqua *m. al. corr.* antiquae 3*a*. q) famam 2*a et pr. m.* 2*b*; fam̄ *pr. m.* 4*a*. r) quas *pr. m.* 5.

Cap. 9. a) quoquae 1; *item deinceps saepius.* b) *ita rell.*; derivare 1. 3*b cum V. Liudgeri I*, 22. c) tepporis 4*a*. d) Fraesonum 1, *ut infra l.* 16; Fre(sonum *m. al. in ras.*) 2*b*. e) Rabbotum 3*a*; Radbodum 3*b*. f) quoquŏmque *pr. m.* 1. g) cor eius 2*a*. *b*. h) euan | zando *pr. m. corr.* euan | zandi, *m. al.* geli *suppl.* 1. i) Origendus 4*a*. *c* (*non* 4*b*) *et Echebertus*; Ungendus *Mabillon.* k) *m. al. corr.* ferae 1. l) crudilior *pr. m.* 1.

1) *I. e. paupertatem, infra p.* 127, 11: tenebras. 2) *Cf. V. Stephani II, c.* 32 *(Liber pontificalis ed. Duchesne I,* 449*)*: quod atrocissimi Aistulfi nequaquam valeret quoquo modo s a x e u m m o l l i r e c o r. 3) Ongendus *idem esse videtur atque* Ongen(d)theow, Ongenthio, *quod nomen (de quo cf. L. Morsbach, 'Zur Datierung des Beowulfepos', 'Nachrichten von der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse'* 1906, *p.* 277*) in carmine de Beowulf Anglosaxonico est regi Sweonum, qui contra Geatas, Hygelaci regis homines, proelio inito occubuisse fertur (v.* 2472—89 *et* 2922—98, *ed. Heyne-Schücking*[10], 1913, *p.* 76. 88 *sqq.; cf. carmen 'Widsith' v.* 31, *ed. Grein-Wülcker, 'Bibliothek der Angelsächsischen Poesie' I,* 1883, *p.* 2; *ed. R. W. Chambers, 'Widsith',*

tamen, iubente Deo, veritatis praeconem honorifice tractabat. Qui[a] dum obduratam[1] moribus et idolatriae deditam et nullam melioris vitae spem habentem offendit, acceptis tunc triginta eiusdem patriae pueris, ad electos a[b] Deo populos regni Francorum revertere[c] festinavit. Sed in eo ipso itenere[d] catecizatos[e] eosdem pueros vitae fonte abluit, ne aliquod propter pericula longissimi[f] navigii vel ex[g] insidiis ferocissimorum terrae illius[h] habitatorum damnum pateretur[i] in illis, volens antiqui hostis praevenire astutias et Domini sacramentis animas munire adquisitas.

10. Et dum pius verbi Dei praedicator iter agebat, pervenit in confinio[a] Fresonum et Daenorum[b] ad quandam insulam, quae a quodam deo suo Fositae[c, 2] ab accolis terrae Fositesland[d] appellabatur[e, 3], quia in ea eiusdem dei fana fuere constructa[4]. Qui locus a paganis in tanta veneratione habebatur[5], ut nihil in ea vel animalium ibi pascentium vel aliarum[f] quarumlibet rerum quisquam gentilium tangere audebat[g] nec etiam a fonte, qui ibi ebulliebat, aquam haurire nisi tacens

Capp. 9. 10. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 9. a) Qui (Quem 4*b*) dum obduratum — deditum 3*b*. 4*b*. b) iam *pro* a 3*a*. c) reverti 3*b*. 4*b*. d) *ita pr. m.* 1. 2*b*; itinere *rell.* e) catezizatos 3*b*. 4*a*. *b*; cathezizatos 2*a*. *b*; catecizavit 3*a*. f) longissima 2*b**. 3*b et pr. m.* 2*a*. *b*. g) vel in exsidiis 1. h) illus 1. i) pateret 3*a*; paterentur 4*b*.

Cap. 10. a) confivio *pr. m.* 2*a*; confinito 4*a*; confinium 3*b*. b) *ita hoc loco pr. m.* 1. 4*a*. 5; Danorum *rell.*; Denorum *V. Liudgeri I*, 22. c) *ita* 1. 3*a*; Fósitę 2*a*. *b*. 4*b*; Fositę 2*b**. 6*d*; Positę 4*a*; Fôsite (ab acc. t. *om.*) 3*b*; Fosite *rell.*; Fosete *V. Liudgeri.* d) Fossitesland 1, *corr.*; Fositeslant 3*a*. *b*; Fosetesland *V. Liudgeri.* e) appellebatur *pr. m.* 3*a*; appellatur 3*b*. f) aliorum *pr. m.* 3*a*. g) *m. al. corr.* auderet 2*a*. 4*a*, *et ita* 3*b*.

Cantabrigiae 1912, *p.* 199*). Ut autem de eodem nomine agi videtur, ita non de eodem rege, si modo et alii et Carolus Müllenhoff ('Beovulf',* 1889, *p.* 19 *sq.) proelia Hygelaci et Ongenthionis re vera commissa neque ad solas fabulas referenda esse recte statuerunt (cf. etiam H. Weyhe, 'König Ongentheows Fall', 'Englische Studien' XXXIX,* 1908, *p.* 14 — 39*), atque Hygelacum c. a.* 515. *in regno Austrasiorum interfectum esse, id quod in carmine narratur, e Gregorio Turonensi (Hist. III,* 3*) constat, apud quem rex Chochilaichus audit. Minoris momenti est, quod Ongendus Danis, Ongentheow Sweonibus praefuisse dicitur, cum simili modo Chochilaichus rex vocetur Danorum, Hygelac Geatarum.* 1) *Scilicet patriam, cf. l.* 3. 2) *De Fosite deo, quem cum Forseti filio Baldri comparant, cf. I. Grimm, 'Deutsche Mythologie' I*[4], 190 *sqq. III,* 80 *sq.; W. Golther, 'Handbuch der Germanischen Mythologie', p.* 386 *sqq.; K. Müllenhoff, 'Deutsche Altertumskunde' V,* 1, *p.* 39; *Siebs (v. infra n.* 3*) p.* 545 *sqq.; R. M. Meyer, 'Altgermanische Religionsgeschichte',* 1910, *p.* 332. 381 *sqq.* 3) *Hunc locum attulit Adamus Bremensis, agens de Farria sive Heiligland insula (hodie Helgoland), cf. Gesta Hammaburg. eccl. pontif. IV,* 3 *(ed. Lappenberg-Waitz,* 1876, *p.* 157*):* Hanc in Vita sancti Willebrordi Fosetisland appellari discimus, quae sita est in confinio Danorum et Fresonum; *sed Adamum errasse atque 'insulam' potius apud Fresones occidentales in Hollandia (Texel aut Kennemerland) sitam fuisse, argumentis haud ita certis usus statuit Th. Siebs, 'Der Gott Fos(e)te und sein Land' ('Beiträge zur Geschichte der Deutschen Sprache' ed. Braune XXXV,* 1909, *p.* 535 — 553*), cum H. H. v. Schwerin, 'Helgoland' (Acta universitatis Lundensis XXXII, pars prior, n.* 4*),* 1896, *p.* 8 *sqq., de Wursten regione ('Wortsetenland') ab ostiis Wisarae fluvii in orientem versus sita cogitasset.* 4) *Quae a Liudgero c. a.* 790. *diruta sunt; cf. Altfridi V. Liudgeri I,* 22 *(ed. Diekamp p.* 26*):* destruxit eiusdem Fosetis fana, quae illic fuerant constructa, et pro eis Christi fabricavit ecclesiam. *Altfridus in ea re enarranda V. Willibrordi adhibuit.* 5) *Cf. Adam. Brem. l. l.:* locus venerabilis omnibus nautis, praecipue vero pyratis; unde accepit nomen, ut Heiligland dicatur.

praesummebat[a][1]. Quo[b] cum vir Dei tempestate iactatus est, mansit ibidem aliquot[c] dies, quousque, sepositis tempestatibus, oportunum navigandi tempus adveniret. Sed parvi pendens stultam loci illius relegionem vel ferocissimum regis animum, qui violatores sacrorum illius atrocissima morte damnare solebat, igitur[d] tres homines in eo fonte cum invocatione sanctae Trinitatis baptizavit[e], sed et animalia in ea terra pascentia in cibaria suis mactare praecepit[f]. Quod pagani intuentes, arbitrabantur, eos vel in furorem verti vel etiam veloci morte perire. Quos cum nihil mali cernebant pati, stupore perterriti, regi tamen Rabbodo[g] quod videbant factum retulerunt.

11. Qui nimio furore succensus, in sacerdotem[a] Dei vivi suorum iniurias deorum ulcisci cogitabat et per tres dies semper tribus vicibus sortes[b] suo more mittebat[2], et numquam damnatorum sors, Deo vero defendente[c] suos[d], super servum Dei[e] vel aliquem ex suis cadere potuit, nisi unus tantum ex sociis sorte monstratus[3] et martyrio coronatus est. Vocabatur vero vir sanctus[f] ad regem et multum ab eo increpatus[g], quare sua sacra violasset et iniuriam deo suo fecisset. Cui praeco veritatis constanti animo respondit: 'Non est Deus, quem colis, sed diabolus[h], qui te pessimo errore, o rex, deceptum habet, ut animam tuam[i] aeternis tradat flammis. Non est enim[k] Deus nisi[l] unus, qui creavit caelum et cf. Apoc. 10, 6.
terram, mare et omnia, quae in eis sunt; quem qui vera fide colit, vitam habebit sempiternam. Cuius ego servus hodie tibi testificor, ut ab antiqui erroris vanitate, quam coluerunt patres[m] tui, tandem aliquando resipiscas, et credens in unum Deum omnipotentem, dominum[n] nostrum Iesum Christum, et vitae fonte[o] baptizatus, abluas omnia peccata[p] tua et, proiecta omni iniquitate et iniustitia, deinceps novus homo vivas in omni sobrietate, iustitia et sanctitate. Hoc faciens, cf. Eph. 4, 24.
cum Deo et sanctis eius gloriam possidebis sempiternam. Si vero me contemnis viam salutis tibi ostendentem, scito certissime, quod aeterna supplicia et infernales flammas tu cum diabolo, cui obtemperas, sustinebis'. Ad haec rex miratus[q]

Capp. 10. 11. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 10. a) *ita pr. m.* 1; praesumebat *m. al. corr.* praesumeret 2*a*, *et ita* 3*b*; pr(a)esumebat *rell.*; *cf. p.* 133, 10. b) Quod *corr.* Quo 2*a*. *b*; Quo — iact. est *om.* 3*a*. c) aliquod *pr. m.* 2*a*. *b*. d) *om.* 3*b*. 4*b*. e) *ita* (babtiz. 4*a*) 4*a*. *b*. 5. 6*a*. *d*. 8*a*. *b*[1. 2] *cum V. Liudgeri I*, 22; baptizabat *rell.* f) praecipit 1. g) Rabboto 3*a*; (tamen *om.*) Radbodo 3*b*; Rabbado 4*b*; *m. al. corr.* Rabbodoni 5, *et ita* 5*.

Cap. 11. a) *corr.* sacerdote 1 (*non* 1*b*). b) *ita* 1*b*. 4*a*. *b*. *c*. 5. 6*a*. 8*b*[1. 2]; sortes *post* more *m. al. suppl.* 2*b**; sortem *m. al. suppl.* 2*a*, *et ita* 3*a*. *b* (suo more *om.*) *et post* more 3*c*[1. 2. 3]; *om.* 1. 2*b*. c) deffend. 1. d) *m. al. corr.* suo 1. e) vel vel *corr.* Dei vel 1; vel *om.* 1*b*. f) Dei *pro* s. 3*a*. g) est *add.* 3*b*. 4*b*. h) diabulus 5. i) tu: *pr. m.* 2*a*; tuis *pr. m.* 2*b*. k) *om.* 2*a*. *b*. l) :nisi, *ras.* s *(?)* 1. m) patris *pr. m.* 1. 4*a*. n) dm̄ 4*a*. o) fontē *(?) pr. m.* 3*a*. p) pecca 1, *corr.* q) iratus 3*a*; miseratus 5.

1) *Thiofridus* c. 11 *(Poncelet p.* 466*)*: Constabat profecto apud mentes omni errore implicitas, repentinae Erinis *(i. e. Erinyos)* aut mortis interiturum discrimine, si quis, de supersticiosi laticis vena hauriens, verbum aliquod voce exprimere vel de argento et aere, in urceolum hauriendae aquae deputatum sacrilego ritu iniecto, auderet quicquam temerario ausu subripere. 2) *Cf. K. v. Richthofen, 'Untersuchungen über Friesische Rechtsgeschichte' II*, 1, 1882, *p.* 449 *sqq. Quomodo sortem consuluerint, praecipue e Lege Frisionum* 14, 1 *(MG. Leges III,* 667 *sq.) cognoscitur, quamquam rationem post fidem christianam acceptam aliquo modo immutatam esse apparet.* 3) *Thiofridus* c. 11 *(Poncelet p.* 466*) addit:* eo quod inconsulcius de hauritorio sacrilegae lymphae presumpsit aes immolaticium; *cf. supra n.* 1.

respondit: 'Video te minas nostras non metuisse et verba tua esse sicut et opera'. Etsi noluisset[a] veritatis praedicatori credere, tamen ad Pippinum ducem Francorum cum[b] honore remisit[c] eum[*, 1].

12. Qui in eius laetatus adventu, rogavit eum distinato[a] verbi Dei opere[b] insistere, eradicatisque idolatriae spinis, verbum Dei instanter per loca singula serere. Quod etiam pius praedicator haud segniter implere satagebat, circumiens[c] omnes illius[d] terrae regiones, per urbes, vicos[e], castella, ubi prius euangelizabat[f], exhortans omnes, quatenus bono animi proposito in verae fidei permanerent firmitate. Et dum per dies singulos numerus crescebat fidelium et maior credentium turba ad verbi Dei agnitionem confluebat, caeperunt plurimi[g], fidei fervore incitati, patrimonia sua viro Dei offerre. Quibus ille acceptis, mox ecclesias in eis aedificare[h] iusserat[2], statuitque per eas singulas presbiteros et verbi Dei sibi coope-

*) *Epitome codicis Bruxellensis n.* 3160 *(antea n.* 3391—99*), a.* 1480, *fol.* 207, *teste A. Poncelet (l. l. p.* 442*), haec addit:* Tandem reversus Traiectum, post conversionem multorum ecclesiam in honore sancti Thome construxit[3] ibique sacerdotes ad decantandas laudes Dei de voluntate Pipini instituit.

Capp. 11. 12. 1. 2*a. b.* 3*a. b.* 4*a. b.* 5.

Cap. 11. a) nolluisset *pr. m.* 1; opera. Ipse igitur rex, etsi noluit 3*b.* b) cum h. *m. coaeva suppl.* 1; omni *add.* 3*a.* c) misit 3*a.*

Cap. 12. a) *ita* 1; praedistin. 3*a*; predestin. 3*b*; destin. (*corr. e* destituto 4*b*) *rell.* b) *corr.* operi 4*b*, *et ita* 3*b.* c) circuiens 3*a. b.* 4*b et m. al.* 2*a. b.* 4*a.* d) t. i. 2*a. b.* e) et *add.* 1*b.* 5. 6*a et libri omnes supra p.* 123, 9. f) e(uuangt *in ras.*)zabat 1. g) *om.* 2*a. b.* h) (a)edificari 3*b.* 4*b.*

1) *Thiofridus c.* 11 *(Poncelet p.* 467*), mores corruptos aequalium suorum cum honestate ducis pagani comparans, addit:* Hi, magis irae suae quam famae consulentes, abutuntur proscriptione et preiudicio; ille continuo triduo, ne insontem aliquem iniustae mortis dampnaret supplicio, non modo senatus sui et symmistarum consilio, sed et ritu usus est sortilego, quo ea tempestate, quasi divino indicio, funditus latencium et obscurarum rerum aperiebatur et inveniebatur cognitio. Noluit a quoquam deprehendi, leges a se infringi, quas ipse primus primum ex gentilitate, legislatorem secutus Lacedaemonium Ligurgum, suffectum fratri suo Polibitae *(i. e. Polydectae)*, Spartanorum regi, invenit ac instituit Fresonum genti. 2) *Cf. Bedam* V, 11: Donavit autem ei Pippin locum cathedrae episcopalis in castello suo inlustri, quod antiquo gentium illarum verbo Viltaburg, id est oppidum Viltorum, lingua autem Gallica Traiectum vocatur; in quo aedificata ecclesia reverentissimus pontifex, longe lateque verbum fidei praedicans multosque ab errore revocans, plures per illas regiones ecclesias, sed et monasteria nonnulla construxit. *Inde Alcvinus, De sanctis Euboric. eccl. v.* 1036 *(MG. Poetae I,* 192*):*

Ut fuit egregius Wilbrordus episcopus ille,
Plurima qui populi Fresonum millia Christo
Lucratus monitis fuerat caelestibus, atque
Pontificale decus multis ornavit in annis
E c c l e s i a s q u e D e o p l u r e s c o n s t r u x i t i b i d e m,
P r e s b y t e r o s i n e i s s t a t u e n s v e r b i q u e m i n i s t r o s;
Omnia perficiens felix in pace quievit.

3) *Haec fabulosa sunt neque cum iis quidem congruunt, quae saeculo XIV. Iohannes de Beka (Chronicon ed. Buchelius,* 1643, *p.* 9*) litteris mandavit, Willibrordo oratorium baptisteriumque*

ratores, quatenus novus Dei populus haberet, quo se diebus festivis congregaret vel salutares audiret ammonitiones, vel a[a] quibus sacri baptismatis munera accepisset et christianae relegionis regulas edisceret. Et ita vir Dei magis magisque de die in diem, divina donante gratia, proficiebat[b].

13. Contigit autem, Pippinum ducem Francorum diem obire et filium eius 714.
Carolum[a] regno patris potiri. Qui multas gentes sceptris adiecit[b] Francorum, inter quas etiam cum triumphi gloria[c] Fresiam, devicto[1] Rabbodo[d], paterno superaddidit imperio[2]. In qua tunc gente sanctus Wilbrordus[e] positus est praedicator[3] sedisque[f] episcopalis in Traeiecto[g] castello delegatus est. Qui, maiori euangelizandi occassione[h] accepta, nuper* gladio adquisitam gentem sacro[i] baptismate abluere conatus est**. Nec quicquam in ea vetusti erroris tenebras ignorantiae latuisse sinebat, sed totam euangelica luce[k] sine ulla dilatione perfundebat, ita ut in eo populo subito propheticum illud[l] impleretur testimonium: *Et erit in loco, ubi*[m] Os. 1, 10.
dicetur[n] *eis: Non populus meus vos; dicetur*[o] *eis: Filii Dei viventis.*

14. Plurima quoque divina virtus per suum[a] servum fecit miracula. Licet omni[b] miraculorum operatione[c] et signorum ostensione ministerium euangelicae[d]

*) Pippini *add.* 2*b* *(m. al.)*. *b***.

**) '*Hic inserta est in epitome cod. Bruxellensis* 3391—3399 *[Catalog. n.* 3160, *a.* 1480*], fol.* 207, *fabula de baptismo Radbodi ex Vita S. Vulframni accepta*'. *Poncelet (l. l. p.* 443*).*

Capp. 12—14. 1. 2*a. b.* 3*a. b.* 4*a. b.* 5.

Cap. 12. a) vel aliquibus 1 *(non* 1*b)*. b) proficibat 1, *corr.*

Cap. 13. a) *ita* 1; Karolum *rell.* b) adiectit 1, *corr.* c) gloriam 1. d) *corr. e* Rabbado 4*b*; Rabboto 3*a*; Radbodo 3*b* *cum V. Liudgeri I*, 4. e) *ita* 5. 6*a*; Willibrordus *rell.* f) presul *add.* 1*b*; sedesque — delegata *V. Liudgeri.* g) *ita* 1; Treiecto 8*b*[1.2]; Traiecto *rell.* h) *ita* 1; occasione *rell.* i) sacra *pr. m.* 3*a*; sacr(o *in ras.*) 4*b*. k) luce *om.*, fide *m. al. suppl.* 3*a*. l) illum *pr. m.* 1. m) ibi 2*a (corr.)*. *b (pr. m.)*. n) dr (*i. e.* dicitur) 2*a. b*; diceretur *m. al. corr.* dicebatur 3*a*. o) dicitur *pr. m.* 2*a (non* 2*b)*; in *add.* 3*b*.

Cap. 14. a) servum suum 3*b*. 4*b*. b) tempore *add.* 1 *(non* 1*b)*. c) operationem 1; operationi et s. ostensioni 3*b*. d) aeuang. 1.

S. Crucis attribuens, quod prope ruinam primordialis ecclesiae sancti Thomae *aedificasset; sed epitomator fortasse verba Bekae minus recte interpretatus est, qui paulo infra de Willibrordo iam episcopo consecrato narravit:* in fundo basilicae sancti Thomae prope castrum Traiectense canonicorum coenobitalium construxit ecclesiam, in qua cathedralem sedem stabiliri iussit. *Cf. etiam W. Moll, 'Kerkgeschiedenis van Nederland' I,* 1864, *p.* 70*; S. Muller, 'Westdeutsche Zeitschrift' XVI,* 1897, *p.* 271 *sqq.* 283 *sqq.; Tenhaeff l. l. p.* 55 *sqq.* 1) Extincto *Altfridus, V. Liudgeri I,* 4 *(ed. Diekamp p.* 9*). Post obitum Radbodi (a.* 719*) 'Carli ducis gloriosi super Fresones roboratum est imperium', teste Willibaldo (V. Bonifatii c.* 5, *ed. Levison p.* 23*).* 2) *Cf. lib. II, c.* 9 *(Duemmler p.* 211; *Poncelet p.* 453*):*

Qui mox nobiliter regales rexit habenas,
Amplificans fines gentes superando triumphis
Externas, etiam bello vicitque Fresones
Et ferrata super illos carpenta subegit,
De manibus tulerat horum quoque frena tributi.

Caroli victoria de Radbodo reportata e solo Alcvino comperta est (cf. Hauck I[3], *p.* 443*); quae, siquidem Alcvinus recte rettulit, anno* 718. *attribuenda esse videtur, quo Carolus Saxoniam vastavit.* . 3) *Cf. lib. II, c.* 11, 2, *ubi Alcvinus addidit:* Et gens tota simul Fresonum subditur illi.

praedicationis praeferendum sit[1], tamen quod[a] gesta narrantur, ad gloriam donantis Dei non[a*] tacenda esse censeo, sed magis stilo alliganda, ne pereant posteris[b] saeculis, quae priscis temporibus[c] acta[d] esse noscuntur.

Quodam igitur tempore, dum venerabilis vir iter euangelizandi[e] more solito egisset, venit ad quandam villam* Walichrum[f] nomine[2], in qua antiqui erroris idolum remansit**. Quod cum vir Dei zelo fervens confringeret*** praesente eiusdem[g] idoli custode, qui[h] nimio furore[i] succensus, quasi dei sui iniuriam vindicaret, in impetu animi insanientis gladio caput sacerdotis Christi percussit; sed, Deo defendente[k] servum suum, nullam ex ictu[l] ferientis lesuram sustenuit[m, 3]. Socii vero illius[n] hoc videntes, pessimam praesumptionem impii hominis morte[o] vindicare concurrerunt. Sed a viro Dei pio animo de[p] manibus illorum liberatus est reus ac dimissus[q]; qui tamen eodem die demoniaco spiritu arreptus[r] est et die tertia infeliciter miseram vitam finivit. Et quia vir Dei iuxta praeceptum Domini suas iniurias ulcisci noluit, citius[s] tamen a Domino vindicata[t] est, sicut
Rom. 12, 19. ille de iniuriis, quae[u] in sanctos suos impii agere non metuunt: *Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus.*

15. Alio quoque tempore iter[a] beato viro facienti[b] ad quandam suae dicionis cellulam, quae ex nomine praeterfluentis aquae Suestra dicitur[4], sed[c] propter

*) insulam *pro* villam 9 *et epitome codicis* 3*b*; quandam insulam occeani Walicrum 8*b*[1.2.3.4] *(non* 8*a)*.

**) ad quod statuto tempore omnis congregabatur populus, illud colens summa veneratione, *addunt* 8*b*[1.2.3.4] *(non* 8*a)*.

cf. Deut. 9, 14. ***) confringere niteretur ac nomen delere desub caelo, presente 8*b*[1.2.3.4] *(non* 8*a)*.

Capp. 14. 15. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 14. a) quae *solus* 3*b*. a*) *pr. m. superscr.* 1. b) posteriis *pr. m.* 1. c) quo *add., sed expunct.* 1. d) vota 4*a*. e) euangelizando *(?)* 3*a*, *corr.* f) Walachrum 3*b et pr. m.* 1 *(non* 1*b) cum Surio*; Walacrum 4*b*; Walichurm 3*c*[1]; Walicrum *Echebertus*. g) eidem *pr. m.* 5. h) qui *in ras.*, ille *m. al. in marg. add.* 5; qui *om.* 3*b*. 4*b*. i) fervore *pr. m.* 2*b*. k) deffendente 1. 4*a*. l) ictu:, *ras.* i(?) 3*a*. m) *ita pr. m.* 1; sustinuit *rell.* n) eius 3*a*. o) *om.* 2*a*. *b*. 4*b*. p) de m. ill. *om.* 5. 6*a*. *d*. 7*a*. q) dimisus 1. 2*b (pr. m.)*. 4*a*. r) ereptus 3*a*. s) cicius 1. t) vindicatus 3*a*. 4*a*; vindicatum 3*b*. 4*b*. u) *ita rell.* (*sed* quae in sanctos suos ab impiis aguntur: Michi 3*b*); *pr. m. versu in. om.*, q; *m. al. suppl.*, quas *m. tertia corr.* 1; quas 4*b et m. al.* 3*a*.

Cap. 15. a) inter *pr. m.* 4*a*. b) *m. al. corr.* faciente 1. 2*a*. *b*. 4*a*, *et ita* 4*b*; beatus vir faciens 3*b*. c) *expunct.* 2*a*; *eras.* 2*b*; *om.* 3*b*. 4*b*.

1) *Cf. V. Richarii auct. Alcvino c.* 9 *(SS. R. Merov. IV,* 394*)*: Nam officium praedicationis omni signorum ostensione maius esse non dubium est. 2) *Hodie Walcheren insula Zeelandiae, in qua coenobium Epternacense sibi possessiones vindicabat; cf. Beyer, 'Mittelrhein. Urk.-Buch' I, p.* 684 *(Jaffé, Reg. pontif. Rom. II*², *n.* 14451*), II, p.* 160; *Theoderici epist. (SS. XXIII,* 67*). Etiam Thiofridi aevo rationes artissimae inter monasterium et insulanos intercedebant; cf. eius V. Willibrordi c.* 35. 36. 3) *Thiofridus c.* 13 *(Poncelet p.* 469*) addit:* Testis est usque hodie sanguis eiusdem, in basilica quae Westcapella appellatur fusus et conspersus in altaris crepidine. *Hodie Westkapelle urbs in Walcheren insula ad occidentem versus sita.* 4) *Hodie Susteren in provincia Limburgensi (Niederlande). Pippinus dux et Plectrudis uxor a.* 714. *Willibrordo concesserunt* 'mansionile Suestra, situm in pago Mosariorum super fluviolo Suestra', *ubi oratorium et cellulam aedificaverant, ut ibi fratres congregaret*

conpendium propioris[a] viae per segetes[b] cuiusdam divitis angustam subintravit semitam. Quod earumdem custos segetum cernens, nimio inflatus furore, virum Dei blasphemare caepit. Quem convicia viro Dei inferentem socii, qui cum eo erant, vindicare volentes, quos miti animo Dei famulus conpescuit, nolens aliquem sua causa perire, qui in[c] salute gestiebat[d] omnium. Et dum insanientis animum[e] nullo modo linire[f] potuit[g], dans locum irae eius, via qua venit reversus est. Sed die postera idem[h] infelix, qui[i] famulo Dei convicia facere non abhorruit, multis cernentibus, in eodem loco repentina[k] morte periit. cf. Rom. 12, 19.

16. Dum[a] vir Deo[b] plenus propter euangelicae praedicationis instantiam loca circuibat[c] maritima, in[d] quibus aquae dulcis penuriam patiebantur, quod[e] dum suos cernebat conmilitones propter ardorem sitis graviter sustinere, vocato uno ex illis, praecepit ei intra tentorium suum fossam aperire parvam, ubi secreto, fixis genibus, orabat Deum[f], qui populo suo *in desertis*[g] *aquam produxit de petra*, servis suis eadem missericordia[h] de harenosa aquam[i] produceret terra. Qui mox exauditus[k], et subito fons dulcissimi saporis fossam implebat[l·1]. Quod sui cernentes, gratias[m] agentes omnipotenti Deo, qui sanctum suum magnificavit et eum exaudire dignatus est; bibebantque usque[n] ad sacietatem secumque ad praedistinati[o] iteneris[p] necessitatem, quantum[q] sufficere videbatur[r], portare curabant. Is. 48, 21.

17. Iterum sanctus Dei sacerdos in quodam loco iter agens, vidit mendicantes inopes XII, pariter postulantes sibi aliquid a praetereuntibus solacii. Quos, ut fuit mitissimus[a], benigno aspexit animo unique[b] ex suis mandavit specialem

Capp. 15—17. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 15. a) *ita* 1a[1. 2. 3]. 3c[3]. 3d[1. 2]. 4*b*. 5* *cum Echeberto;* proprioris 1 *(corr.)*. 4*a*. 5 *et pr. m.* 2*a*. *b*; prioris (*m. al. superscr.* melioris 3*a*) 3*a*. *b*. b) segetem 2*a*. *b*. c) *ita* 1. 2*b* *(pr. m.)*. 4*a*. 5 *(pr. m.)*; in *(m. al. del.)* salutem 2*a*; : : salutem 4*b*; (in *om.*) salutem 1*b*. 3*a*. *b*. d) gestebat *pr. m.* 4*a*; gestabat 1*b*. 3*b*. e) *voce* via *(l. 6) erasa*, animum — via *m. coaeva in marginibus suppl.* 1. f) *ita* 1 *et pr. m.* 4*a*. 5; lenire *rell.* g) potu. † *(sic) m. al. corr.* potuisset 4*a*; potuerunt 4*b*. h) id est (*ortum ex* ide) 1 *(non 1b)*. i) quia 5. k) repentino *pr. m.* 2*a*. *b*.

Cap. 16. a) Cum 4*a*. *b*; autem *add.* 3*b*. b) Dei 1 *(non 1b)*. c) circumibat 1; circuiret 3*b*. c[1. 2]. d) in qu. *om.* 3*b*. 4*b*. e) Qu(i *m. al. in ras. maiore*) 2*b*; Qđ : 2*b**. f) ut *add.* 3*b*, *m. al. add.* 2*b*. 4*b*. g) deserto 3*b*. 4*a*. h) *ita* 1; miseric. *rell.* i) terra a. pr. 2*a*. *b*. k) æxaud. 1, *corr.*; est *add.* 3*b* *et m. al.* 4*a*. *b*; exaudi(tus *m. al. in ras.*) *et* et subito — eum exaudire *m. coaeva in inferiore marg. suppl.* 2*b*. l) inplevit 4*a*. m) ag. gr. 3*a*; gr. agebant 3*b*. 4*b*. n) *om.* 2*a*. *b*. o) *ita* 1. 3*a* *(pr. m.)*; praedestin. *rell.* p) *ita m. al.*, itenere *pr. m.* 1; itineris *rell.* q) quamtum 1. r) videbantur 1 *(non 1b)*.

Cap. 17. a) mistissimus 1, *corr.* b) unicuique 1, *corr.*

(SS. XXIII, 59; Dipl. Merov. p. 95). Donatio, quam Ansbaldus a. 717. Willibrordo fecit, 'in monasterio Suestra' edita est (SS. XXIII, 62). 1) *Iohannes de Beka (ed. Buchelius, Ultraiecti* 1643, *p.* 10*) tradit:* Eadem vero cisterna nunc in territorio de Heyligelo patenter ostenditur, quae ab inquilinis illic inhabitantibus moderno tempore puteus sancti Willebrordi dicitur. *Ecclesia in loco Heilegelo (hodie Heilo, prov. Nordholland) sita inter eas erat, quas ipsi Willibrordo concessas esse a.* 1063. *Wilhelmus episcopus Traiectensis in charta testatus est, qua dimidiam partem earundem Epternacensibus confirmavit (Van den Bergh I, p.* 55, *n.* 85; *Muller p.* 100, *n.* 63*); qui a.* 1156, *quicquid ibi iuris habebant, Theoderico VI. comiti Hollandiae concesserunt (Van den Bergh p.* 85 *sq., n.* 133 *sq.). E rationibus inter coenobium et ecclesiam intercedentibus patet, quomodo fabula de fonte ibi sito oriri potuerit.*

suam flasconem[a, 1] sumere ac pauperibus miscere[2] Christi. Ex qua omnes illi XII usque ad sacietatem bibebant, et mirum in[b] modum, illis abeuntibus, ex optimo vino flasco[c], de qua tanti bibebant homines, inventa[d] est plena ut ante. Hoc conperto, benedicebant omnes Dominum nostrum, dicentes: 'Vere impletum est in Luc. 6, 38. nobis, quod in euangelio deus Christus dixit[e]: *Date et dabitur vobis*'.

18. Venit[a] quoque vir sanctus ad suum visitandi gratia monasterium[3], et post orationes ad Deum et salutationes fraternas et ammonitiones pacificas circuiens[b] singula fratrum habitacula, si quid in illis emendandum[c] fuisset, pius pastor explorare volens, intravit quoque in cellarium, in quo modicum vini in[d] una repperit tunna, in qua suum benedictionis gratia cum[e] oratione inmisit baculum[f], et exivit. Sed eadem nocte in eo ipso vasculo vinum crescere caepit et supereffundi vassis[g] margine[4]. Hoc celerarius[h] cernens, insperata[i] habundantia obstupefactus, nec celare audebat, quod divina missericordia[k] per servi sui benedictionem geri cognoscebat. Cras mane cucurrit[l], ante pedes sancti patris se prosternens, confitebatur, quod videbat. Qui cf. Matth. 17, 9. more solito Deo gratias agens memorque dominicae[m] iussionis, discipulis suis praecipientis, ne cui[n] transfigurationis[o] gloriam[p] ante diem resurrrectionis[q] suae dicerent, praecepit[r] eidem celerario[s], ne cui miraculum, quod[t] cernebat, ante diem obitus sui ediceret.

19. Sed et aliud huic[a] simile per eius benedictionem deus Christus operatus est miraculum. Pervenienti[b] servo Dei cum sociis suis ad domum cuiusdam amici[c] sui, paulisper cupiens in domo dilecti[d] longi laborem iteneris[e] refectione[f] adlevare, sed patrem familias nihil[g] vini habuisse comperit. Quatuor modicas flascones, quas tantum in iteneris[e] solacium secum sui socii ferebant, iussit adferri cf. Ioh. 2, 9. easque in eius[h] nomine benedixit, qui in convivio nuptiali aquas convertit in

Capp. 17. 18 (*ad l.* 17). 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5. *Capp.* 18 (*a l.* 17). 19. 1. 2*a*. *b*'. *b**. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 17. a) flas::conem, *ras.* co 4*a*. b) im 1. c) flascone 3*a*; flasca plena fuit, de qua (*m. al. corr.* flasco plenus f. de quo 2*a*) 2*a*. *b*. d) *ita* 1*b*. 4*a*. *b*. *c*. 5. 6*a*; ut ante *om.* 6*d*; hom., a ministro ita pl. inv. est ut ante 8*b*[1. 2] (*cf. c.* 31: inventa est a ministro ita plena ut ante); inventa — ante *om.* 1. 2*a*. *b*. 3*a* (*cf. n.* c); *pro* inventa — ante *habent* plena reperta est 3*b*, plena fuit 3*c*[1. 2. 3]. e) dicit 3*b*; (deus Chr. *om.*) dicitur: Date et d. v. *m. al. in litura* 4*b*.

Cap. 18. a) Ienit *errore miniatoris* 4*a*. b) circumiens 1; (circu *in ras.*)iens 4*b*. c) emendandam 1, *corr.* d) vini rep(p)erit in (*m. al. add.* 4*a*) tunna 4*a*. *b*. e) cum or. *m. al. in marg. suppl.* 5. f) poculum 2*a*. *b*. g) *ita pr. m.* 1. 5; vasis *rell.*; Vas vassis *legitur etiam in Orthographia Albini ed. Froben. II,* 312 (*Keil, Grammatici Latini VII,* 312. *habet* vasis). h) *m. al. corr.* cellararius 1; cellerarius 2*a*. *b*. 3*b*. 4*b*; cellarius 3*a*. i) imperata 4*a*. k) *ita* 1; miser. *rell.* l) et *add.* 3*b*. 4*b*. m) iuss. dom. 1. n) cu *pr. m.* 1. o) transfugur. *pr. m.* 1; tranfigur. *pr. m.* 2*a*. p) gloriāe *pr. m.* 1. q) obitus sui 5. 6*a*. *d*; passionis 7*a*; *cf. Matth.* 17, 9: donec filius hominis a mortuis r e s u r g a t. r) praecipit 1. s) *m. al. corr.* cellarario 1; cellerario 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*b*. t) quod — *c.* 32 (*p.* 140, 18) non nos derelinquas *excisa, sed foliis insertis* (= 2*b*[1]) *saec. XV. suppleta sunt* (*ubi numeri quoque capitum adsunt*) 2*b*.

Cap. 19. a) huuic 3*a*. b) Perveniente s. 4*b*; Pervenit servus 3*b*. c) amicii *pr. m.* 1; amici: 2*a*. *b** (*ras.* s); am(ici *in litura*) 4*b*. d) post *add.* 3*a*. e) *ita* 1; itineris *rell.* f) refectionis 3*a*. g) nil 5. h) eus *pr. m.* 1.

1) *Germ. 'flasche'.* 2) *I. e. praebere ad bibendum, ut in libro II,* 17 (*c.* 5). 19 (*v.* 10). 20 (*v.* 17); *cf. SS. R. Merov. I,* 616, *n.* 1. 3) *Scil. Epternacense. Jaffé.* 4) *Tale miraculum praesentibus Willibrordo et Bonifatio in coenobio Eikensi per orationes Harlindis et Renulae factum esse voluit biographus earum* § 13 (*AA. SS. Martii III,* 388), *id quod sine dubio finxit lecta Vita Willibrordi, e qua* (*c.* 3) *etiam* § 4 (*p.* 386) *verba nonnulla exscripsit.*

vinum. Et mirum in modum post benedictionis gratiam quasi XL viri ex illis parvis[a] flasculis usque ad sacietatem bibebant et cum magna gratiarum actione laetis sibi invicem animis dicebant: 'Vere dominus Iesus[b] implevit, quod in euangelio promisit: *Qui credit*[c] *in me, opera, quae ego facio, ipse facit*[d] *et maiora horum* cf. Ioh. 14, 12. *faciet*[e]'.

20. Perrexit idem sanctus[a] praedicator quodam tempore more solito ob euangelizandi gratiam cum festinatione[b] Fresiam et propter laborem viae in pratis cuiusdam divitis paululum[c] lassos revocilare[d, 1] equos volens[e, 2]. Quos dives[f] ille in pratis suis pasci cernens, superbiae spiritu equos cedere caepit et pascuis abigere. Quem vir Dei placidissimis verbis alloquitur, dicens: 'Desine nobis, frater, iniuriam facere; non enim propter lessionem[g] tui, sed propter necessitatem nostri ad horam[h] in his[i] pascuis quiescere voluimus[k]. Instat in[l] nobis opus Dei peragendum, cuius tu quoque mercedem habere poteris, si nos, quantum ad te pertinet, benigno adiuvaveris[m] animo, memor illius domini nostri Iesu Christi dulcissimae promissionis: *Qui vos recipit, me recipit; et qui me recipit, recipit eum, qui me misit.* Matth. 10, 40. Sed magis mente pacifica nobiscum quasi amicus te ipsum reficiens, aliquantulum bibe, nobisque caepto itenere[n] pergentibus, tu Deo benedictus revertere in domum tuam'. Ille igitur in malitia[o] pertinax, nolens pacificis viri Dei adquiescere verbis, sed convicia ingeminans, obprobria[p] iaculans: 'Tu me[q] hortaris bibere et pacem tecum inire; scito certissime, quod tecum bibere pro nihilo habeo'. Rapiensque ex ore[r] eius hoc verbum vir Dei[s]: 'Si non velis mecum[t] bibere, non bibe'. Et[u] statim, paratis sociis, perrexit viam suam[u]. Ille quoque contumax domum[v] suam festinabat[w] adire[x], sed totus subito siti ardebat; cupiensque ardentem[y] stomachum vino refrigerare[z], sed os, quod viro Dei convicia ingessit, vini potionem recipere non valuit, et qui pacem cum servo Dei voluntariae[a] noluit[b], poenam in se ipso necessariae[c] sustenuit[d]. Vocati sunt medici, qui sitim sedarent, qui facultatem egroto bibendi praestarent. Anchelabant[e] viscera, sed non fuit, qui guttam vini fervescenti pulmoni[f] infundere valuisset. Sero[g] tandem aliquando poenitentia ductus, in se ipsum reversus est; agnoscebat sanctum[h] Wilbrordum[i] esse, quem offendebat, illiusque, anchelante[k] spiritu, obtabat reditum. Qui sequenti[l] anno eadem reversus[m] via, praecognitoque[n] adventu eius, obvius[o] ei homo egrotus[p] ve-

Capp. 19. 20. 1. 2*a*. b^1. b^*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 19. a) parvulis 3*a*. b) Christus *add.* 2*a*. b^1. b^*. c) in me cr. 3*a*. d) faciet 2*a*. b^1. b^*. 3*b*. 4*b* *cum Vulg.* e) faciet::, *ras.* is 4*a*.

Cap. 20. a) pr. s. 4*a*; s. *om.* 3*a*. b) cum fest. *om* 2b^1 *(non* 2b^**)*; in *add.* 3*b*. c) *m. al. in marg. suppl.* 5. d) *ita* 1. 4*a* *(pr. m.)*; refocillari 3*b*; refocilare *rell.* e) voluit 3*b*; volebat 4*b*. f) ille d. 3*a*. g) *ita* 1; lesionem *rell.* h) horti *pr. m.* 4*a*. i) suis 3*a*; qu. in his p. 3*b*. k) volumus 1. 3*b*. 4*b* *(corr.)*; voluerimus *m. al. corr.* volueramus 3*a*. l) *om.* 3*b*. 4*b*. m) *corr.* adiuveris 2*a* *(m. al.)*. b^*, *et ita* 3*b*. 4*b*. n) *ita pr. m.* 1. 2*a*; itinere *rell.* o) multa 4*a*. p) obbrobria *pr. m.* 1; oprobria 3*b*. q) inquit *add.* 3*b* *et m. al.* 2*a*. r) eius ore 4*a*. *b*. s) ait *add.* 3*b*, *post* velis *add.* 4*b*. t) metum *pr. m.* 1. u) Et — suam *m. coaeva in inferiore marg. suppl.* 1. v) fest. d. s. 2*a*. b^1. b^*. w) festinebat *pr. m.* 4*a*. x) adidire, *del. m. al.* ad 1. y) st. ard. 4*a*. z) ref::rigerare, *ras.* er(?) 4*a*. a) *ita* 1 *(pr. m.)*. 2*a* *(pr. m.)*. b^*; voluntarie *rell.*; inire *add.* 3*b*. b) voluit *pr. m.* 3*a*. c) *ita pr. m.* 1. 2*a*; necessarie *rell.* d) *ita pr. m.* 1; sustinuit *rell.* e) *ita (sed ras.* c*)* 1; Anhel. (enim *add.* 3*b*) *rell.*; *cf. l.* 30. *et p.* 136, 14. f) pulmone *pr. m.* 3*a*. g) Sed 4*a*. *b*. h) sanctum — *p.* 132, 1. festinabat *om.* 3*a* *(non* 3*b*. $c^{1.3}$. d^1*)*. i) *ita* 5; Willibrordum (Witti 1) *rell.* k) *ita pr. m.* 1. 4*a*; anhel. *rell.* l) *ita* 2b^1. b^*. 3*b*. 4*a*. *b*. 5; sequente *rell.* m) est *add.* 3*b* *et m. al.* 4*a*. n) praecognotoque 1, *corr.*; recogn. 3*b*. o) obius *m. al. corr.* obuis 1. p) egroti *pr. m.* 4*a*.

1) *I. e. refocillare.* 2) *Hoc itinerantibus licebat. Cf. I. Grimm, 'Deutsche Rechtsaltertümer'* *I*[4], 553.

nire[a] festinabat, culpam confitens suam et quam patiebatur poenam[b] apperiens[c] et pro amore[d] Christi[e] se solvere depraecatus[f]. Quem vir Dei missericordia[g] motus absolvit deditque illi cum benedictione de suo bibere calice. Qui mox absolutus bibebat et sanus in suam reversus est domum.

21. Est in Treveris civitate monasterium puellarum[1], quod temporibus beati Wilbrordi[a,*] episcopi pestis acerrima invassit[b]. Cuius acervitate[c] multae ex ancillis Dei moriebantur, quaedam longo[d] infirmitatis dolore iacentes[e] in lectulo, ceterae[f] vero nimio terrore turbatae, quasi praesentem mortem[g] metuentes. Et quia prope est praedictae civitati sancti viri monasterium, quod appellatur[h] Aefternaco[i,2], in quo usque hodie sanctus ille requiescit corpore, et eius posteri traditione[k] ex legitima patris et piissimorum pietate regum tenere noscuntur, antedicti vero[l] monasterii faeminae, audientes sanctum virum venire illuc[3], statim miserunt lega- *cf. Act. 9, 36 sqq.* tionem, postulantes eum non tardare[m] venire. Qui beati Petri principis apostolorum mitissimo[n] doctus exemplo, de[o] Ioppe ob viduarum Christi petitionem[p] venientis Lyddam[q], ut sanctam suscitaret Tabitham[r], sic festinus vir Dei, audito desiderio ancillarum[s] Christi, non piguit venire ad illas. Et veniens mox in eodem monasterio, missa pro infirmis celebrata, aquam benedixit, qua domus[t] illarum aspargi[u] iussit, ac egrotantibus potandum transmisit. Quae cito, divina donante misericordia, convaluere, nec ulla in eo monasterio praedicta peste exinde moriebatur[4].

*) Modowaldi[5] 1*b et inde Echebertus.*

Capp. 20. 21. 1. 2*a*. b^{1}. b^{*}. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 20. a) fest. v. 4*a*. b) ponam *pr. m.* 3*a*. c) *ita* 1. 3*a*; aper. *rell.* d) amorem *pr. m.* 3*a*. e) *m. al. suppl.* 5. f) depcatur 3*a*; est *add.* 3*b*. g) *ita* 1; miser. *rell.*

Cap. 21. a) *ita* 5. 6*a*; Willibrordi *rell.* b) *corr.* invasit 1, *et ita rell.* c) *ita* 4*a*. 5 *et pr. m.* 1. 3*a*; acerbit. *rell.* d) longe 2*a*. b^{1}. b^{*}. e) iace:::: *pr. m.* 4*a*; iacebant 4*b et m. al.* 2*a*. 4*a*. f) caetere 1. g) metuentes mortem $2b^{1}$ (*non* $2b^{*}$); mort. metue(bant *m. s. XV. in ras.*) 2*a*; mort. metuebant 4*b*. h) appellabatur 2*a*. b^{1}. b^{*}. 4*a*. i) Aefternacho 4*a*; Afternaco 3*b*; Aesternaco *m. al. corr.* Efternaco 3*a*; Esternaco (Ęst. $2b^{*}$) $2b^{1}$. b^{*}. $3c^{1,2,3}$. $d^{1,2}$. 4*b*; Aefterniacum 6*a*. k) *ita* 1; ex l. tr. patris 4*a*. *b*; ex l. patris tr. 3*a*. *b*. 4*c*. 5; p. ex tr. l. 2*a*. $3c^{1}$; ex tr. l. p. $2b^{1}$. b^{*}. $3c^{3}$. l) *om.* 3*b*; *expunct.* 2*a* (*m. al.*). 4*b*. m) *ita* 1. $3d^{1,2}$. 4*a*. *b*. $8b^{1,2}$; tarde *rell.* n) m. d. *om.* 3*a*. o) de Iope 1; dei ope 3*a*. p) petionem 1. q) Lyddum 4*a*; Liddam $2b^{1}$. 3*b*. r) Thabitam 2*a*. b^{1}. b^{*}. 3*b*. c^{1}; Tabitam 3*a*. s) ancellarum 1. t) domos 3*a*. *b*. u) *ita* 1. 3*a*. 5; aspergi, *sed a eras.* 2*a*; aspergi *rell.*

1) *De monasterio S. Mariae Horreensi (hodie Oeren) agi veri simile est, cui aevo Willibrordi Ermina sive Irmina abbatissa (de qua cf. supra p. 88) praefuisse videtur, sicque de 'oratorio perpetuae virginis theoticos Mariae' Thiofridus c. 20 (Poncelet p. 471) locum interpretatus est itemque in V. Irminae c. 6 (SS. XXIII, 49; cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 620 sq.) coenobio Horreensi idem miraculum attribuit.* 2) *Hodie Echternach.* 3) *Thiofridus c. 20 (Poncelet p. 471):* qui in tercio ferme ab urbe miliario in dominici gregis perdius et pernox stabat custodia; *at, monente A. Poncelet (l. l. n. 4), 'Epternacum certe multo longius distat Treveris'.* 4) *Thiofridus c. 20 (Poncelet p. 472) addit:* Fugit dolor et gemitus, et ille, ante celebris, celebrior et honoratior est habitus, non, ut fatuae virgines *(scilicet sanctimoniales Treverenses)* ociosae ac verbosae ganniunt, regiae virginis Hirminae officialis clericus, sed primus sanctae Traiectensis ęcclesiae archiepiscopus. 5) *Modoaldus episcopus Treverensis (c. a. 630; cf. SS. R. Merov. V, 33, n. 4) monasterium Horreense condidisse fertur; cf. e. gr. diploma spurium Dagoberti (Dipl. Merov. p. 151):* monasterium sanctae Mariae, quod idem praefatus pontifex Modoaldus in territorio sancti Petri nuper a fundamento construxit, quod vocatur Horrea.

22. Contigit cuidam patri familias et domui suae dira demoniacae[a] inlussionis[b] temptatio, ita ut apertae[c] malignus in eius domu[d] spiritus ex horrore et maleficiis[e] habitare agnoscebatur[f]. Nam subito cibos vel vestimenta vel alia domui necessaria rapere solebat et in ignem mittere, immo parvulum inter amplexus[g] parentum pausantem[h], illis dormientibus, tulit et in ignem proiecit; sed vagitu infantis parentes suscitati, vix parvulum de incendio eruerunt. Et multa atrocia eadem familia a nefando spiritu perpessa est, nec a quolibet presbiterorum depelli potuit, donec vir sanctus Wilbrordus[i], a patre familias postulatus, aquam illis benedictam direxerat, praecipiens omne[k] domus illius suppellectile foras ferre et aqua illa aspargi[l], praevidens in spiritu, domum[m] flammis consummendam[n] esse. Quibus ita[o] gestis, vacuam domum a loco lectuli ignis invassit[p] totumque[q] consumpsit[r]. Altera vero in eo loco cum sanctificatione aquae[s] benedictae aedificata, nihil exinde[t] pristinae temptationis passi sunt in ea; sed cum omni tranquillitate et quiete degentes et Domino gratias agentes, qui illos per servum[u] suum redimere[v] dignatus est.

23. Idem quoque vir Deo amabilis quaedam prophetico praedixerat spiritu, quae post rerum eventus vera[a] probabit[b]. Baptizavit igitur[c] Pippinum, filium[d] fortissimi Francorum[e] ducis Carli[f] [1], patrem huius nobilissimi Caroli[g], qui modo[h] cum triumphis maximis et omni dignitate gloriosissime[i] Francorum regit imperium[2]. De quo Pippino, patre eius, idem sanctus vir praesaga voce tale coram discipulis suis praedixit vaticinium[3]: 'Scitote, quod iste infans sublimis erit valde et gloriosus et omnium praecedentium Francorum ducibus maior[k]'. Huius itaque vati-

Capp. 22. 23. 1. 2*a*. b^1. b^*. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5.

Cap. 22. a) domon. 1; doemon. 3*a*. 4*a*. b) *ita pr. m.* 1; inlusiones 2*a*, *corr.*; in(l)lusionis *rell.*; *cf. titulum c.* 22. c) *ita* 1; aperte *rell.* d) *ita* 1 *(pr. m.)*. 3*b*. 4*a*; domui *corr.* domo 4*b*, *et ita rell.* e) maleficis 4*a*. f) agnosceretur 3*b*. 4*b*. g) amplexos *pr. m.* 3*a*. h) p. i. d. *in inferiore marg. suppl.* 5. i) *ita hoc loco* 1. 5. 6*a*; U(u *superscr.*)illibrodus $2b^*$; Willibrordus *rell.* k) omē 4*a*; *m. al. corr.* omnem d. i. suppellectilem f. ferri 2*a*. b^*, *et ita* 3*b*. 4*b* (*ubi* ferre). l) *ita* 2*a* *(pr. m.)*. 4*a*. 5; aspergi *rell.*; *cf. p.* 132, 18. m) in *add.* 1 (*non* 1*b*). n) *ita* 5; consummandam 1. 1*b*; consumāndam $2b^1$; consumendam *rell.* (*lib. II*, 22, 17. consummenda 1. 3*a*. 4*a*. 8*a*). o) itaque 4*a*. p) *corr.* invasit 1, *et ita rell.* q) *ita* 1. $2b^1$. $3d^1$ *et pr. m.* 2*a*. b^*. 4*a*; totamque *rell.* r) p *superscr.* 1. s) s. atque benedictione(ę) 3*a*. *b*. 4*a* (*non* 4*b*). t) in exde 1, *corr.* u) suum servum 5. v) redemere *pr. m.* 1.

Cap. 23. a) *m. coaeva superscr.* 1. b) *ita* 4*a* *et pr. m.* 1. 3*a*; probavit *rell.* c) *om.* 3*a*. d) *om.* $2b^1$. b^*. e) ducis Fr. 4*b*; ducis *om.* 3*a*. f) *m. al. corr.* Caroli 1. 2*a*, *et ita* 4*b*; Karli 5. 6*a*; Karoli 1*b*. 3*b*; patre Karoli h. 4*a*. g) Karoli 1*b*. 2*a*. b^1. b^*. 3*a*. *b*. h) nunc *m. s. XV. in ras.* 2*a*; K. qůd› cum $2b^1$; qu::::: (*m. al. corr.* qui modo) $2b^*$. i) gloriosisseme 1, *corr.* k) maior: 2*a*; maiori 4*a*.

1) *Pippinus a.* 714/15. *natus est; cf. SS. R. Merov. VI*, 468, *n.* 2. *Raginfridus, qui postea episcopus Rotomagensis et abbas Fontanellensis factus est, 'compater spiritalis regenerationis Pippini' fuit (Gesta abb. Fontanell. c.* 12, *ed. Loewenfeld p.* 35*)*. 2) *Cf. infra p.* 134, *l.* 3: terminos nostri dilatavit imperii. *Alcvinus regnum Francorum iam ante a.* 801. *non semel imperium vocavit, ita ut 'christianum imperium' Caroli cum vetere imperio Romano comparaverit (epist. n.* 200, *ed. Dümmler, MG. Epist. IV, p.* 331*) et 'imperialis regni' eiusdem mentionem fecerit (ib. n.* 121, *p.* 177*). Cf. K. Hampe, ib. p.* 632 *(s. v.* imperium*); F. Dahn, 'Urgeschichte der german. und roman. Völker' III*, 1074 *sq.; W. Sickel, 'Die Kaiserwahl Karls des Grossen' ('Mittheilungen des Instituts für Oesterreich. Geschichtsforschung' XX*, 1899, *p.* 2, *n.* 3*); W. Ohr, 'Die Kaiserkrönung Karls des Grossen'*, 1904, *p.* 88 *sq.* 3) *Idem fere vaticinium Erminoni episcopo Lobbiensi attributum est; cf. V. Erminonis c.* 9 *(SS. R. Merov. VI*, 468 *sq.).*

cinii[a] veritas nostris probata est temporibus, nec opus est testimoniis[b] adsequi, quod totius regni agnoscit auctoritas. Scit namque omnis populus, quibus nobilissimus victor celebratur triumphis, vel quantum terminos nostri dilatavit[c] imperii, vel quam devote christianam in regno suo propagavit relegionem, vel quid pro defensione sanctae Dei ecclesiae apud extraneos[d] exercuit gentes. Quae omnia melius oculis probari quam verbis explicari[e] queunt.

24. Fuit enim iste[a] vir sanctus omni dignitate praeclarus[b], statura decens, vultu honorabilis, faciae[c] venustus, corde laetus, consilio sapiens, ore iucundus, moribus conpositus, in omni opere Dei strenuus. Cuius vero patientiae esset, ex antedictis eius gestis ostenditur; vel quantam vero[d] habuisset industriam euangelium Christi praedicare[e], vel qualiter illum in opere[e] praedicandi divina adiuvaret gratia, non necesse est nostro prosequere[f] stilo, quod totius populi testimonio conprobatur. Eius vero secreta conversatio in vigiliis et orationibus, in ieiuniis et psalmodiis[g] et vitae sanctitate et signorum ostensione intellegi datur. Caritatem scilicet assiduus labor ostendit, quem cotidie pro Christi nomine sustenuit[h].

Iste vero vir sanctus omnes dies vitae suae in divino proficiens opere, Deo amabilis et omni populo placabilis, temporibus Carli[i] antiqui, fortissimi Francorum
cf. Gen. 35, 29. Act. 13, 36. ducis, senex et plenus[k] in omni perfectione dierum[1] *adpossitus*[l] *est ad patres suos*, multiplicem laboris sui fructum accepturus a Deo, saeculum hoc relinquens, ut caelum possideret, Christum sine fine in aeterna gloria visurus, in cuius dilectione, quamdiu nobiscum vixerat, laborare non cessabat. Die sexta[m,*] Novembri[n] mensis,
739, Nov. 6. id est octavas[o] Idus[2], ex hac peregrinatione ad perpetuam migrabat[p] patriam et

*) Die septima mensis Novembris, id est septimo Idus *Surius; cf. n.* m *et* o.

Capp. 23. 24. 1. 2*a*. *b*[1]. *b*[*]. 3*a*. *b*. 4*a*. *b* *(ad l.* 18*)*. 5.

Cap. 23. a) vaticinū (?) *pr. m.* 1; vaticini 4*a*. b) testimonis *pr. m.* 1. c) delatavit *pr. m.* 1. d) *ita pr. m.* 3*a*; extraneas *rell.*; *cf. p.* 120, 10. 140, 12. e) explicare qu. 4*a*; qu. explicari 4*b*.

Cap. 24. a) vir iste 4*a*. *b* (*non* 4*c*); vir *om.* 3*a*. b) praeclara *pr. m.* 3*a*. c) *ita pr. m.* 1; facie *rell.* d) *ita* 1. 4*a*. *b*; *om. rell.* e) praedicare — opere *om.* 3*a*. f) *ita* 2*b*[1]. 5 *et pr. m.* 1. 2*a*. *b*[*]. 3*a*; prosequi 3*b*. 4*a*. *b*. g) psalmodis *pr. m.* 1. h) *ita pr. m.* 1; sustinuit *rell.* i) *m. al. corr.* Caroli 1. 2*a*. 3*a*; Karoli 1*b*. 3*b* (*ubi* ant. *post* ducis). 4*b*. k) plenus — *p.* 137, 13. per sancti, *folio exciso, desunt* 4*b*. l) *ita* 1; ad(p)positus *rell.* m) sex *pr. m.* 2*a*; sexto 3*b*; septimo 9; VII. 9*a* (*non* 3*c*[1. 2. 3]. 5[*]). n) *ita rell.*; Novemb̄ 2*b*[*]; Novembrii 4*a*; Novembris 3*b*. o) *m. al. corr.* octavo 1, *et ita* 1*b*. 3*b*; VIII 2*b*[*]; octava 2*a*. *b*[1]; octaba 3*a*; VII 3*c*[1. 2. 3]. 5[*]. 9*a*; septimo 9. p) migrabit 4*a*.

1) *Annis* 81 *completis; cf. lib. II,* 24, *v.* 6 *(ed. Dümmler p.* 216; *Poncelet p.* 455*)*:

Bis octena pius conplevit lustra sacerdos
Ter quater et menses, mensis iam iamque Novembri
Idibus octenis caeli migravit ad aulam.

Cum 33. *anno aetatis (supra c.* 5*) a.* 690. *p. Chr. in regnum Francorum venerit, obitus a.* 739. *attribuendus esse videtur, satisque convenit, quod Bonifatius (epist. n.* 109, *p.* 395*) eum 'per L annos' praedicasse dicit, numero usus qui dicitur rotundo. Anno* 739. *eum vita functum esse tradunt etiam Thiofridus c.* 24 *(Poncelet p.* 474*), Catalogi abbatum Epternacensium (SS. XIII,* 738. 740*), Theodericus (ib. XXIII,* 38*); a.* 737. *obitum adscribit Chronicon breve Epternacense (ib. XV,* 1305*), a.* 736. *Annalium Xantensium supplementum Egmondanum (ib. II,* 221; *ed. B. de Simson,* 1909, *p.* 37*) et Annales S. Mariae Ultraiectensis (SS. XV,* 1300*).* 2) *De die auctores non conveniunt. Diem* 6. *Novembris praeter Alcvinum tradunt Hrabanus (Canisius, Antiquae lectionis tom. VI,* 747*) et codex Martyrologii Bedani olim, ut videtur, Wirziburgensis*

sepultus est in monasterio Aefternaco[a], quod ipse Deo, ut praefati sumus[1], construxerat. Ibi usque hodie, divina operante missericordia[b], signa et sanitates ad sancti Dei sacerdotis reliquias fieri non cessant. Ex quibus aliqua huic nostrae de eo historiae subicienda esse ratum aestimavimus in gloriam et laudem domini nostri Iesu Christi[c], qui[d] haec per sui[e] servi patrocinia[f] saepius operari dignatus est.

25. Conditum est venerabile[a] corpus in sarcofago marmoreo[2], quod primum toto Dei famuli corpori quasi dimedium[b] pedis brevius inventum est, fratribusque ob hoc valde contristatis et consilio suspensis, quid agerent, et sepius tractantibus, ubi aptum sancto corpore[c] invenissent locellum; sed miro modo, divina donante pietate, inventum est subito sarcofagum tanto Dei viri corpori longius, quanto brevius ante[d] apparuit. Et in eo viri Dei corpus cum ymnis, psalmodiis et omni honore condentes[e], sepelierunt illud in ecclesia praefati monasterii, quod ille summus Dei[f] sacerdos in honorem sanctae Trinitatis aedificavit et dedicavit[3]. Sed et miri odoris flagrantia[g] omnium perfuderat nares, ut perspicuae[h] intellegeretur[i], ad exequia[k] viri sancti angelicum venisse ministerium.

26. Sed et cuidam relegioso sancti viri discipulo longius posito, in oratione vigilanti, obitus illius revelatus est; nam vidisse se testatur, animam sanctissimi

Capp. 24. 25. 1. 2*a*. b^1. b^*. 3*a*. *b*. 4*a*. 5.

Cap. 24. a) Aefternacho 4*a*; Afternaco 2*a*. 3*b*; Aesternaco 6*a*; Esternaco 3$d^{1.2}$; Asternaco (*m. al. corr.* Eftern. 3*a*) 2b^1. b^*. 3*a*. $c^{1.2.3}$. b) *ita* 1; miser. *rell.* c) *om.* 4*a*. d) quae per 3*a*. e) servi sui 2*a*. b^1. b^*. 3*b*. f) patroci:nia, *ras.* c 1.

Cap. 25. a) venerabilis 1. b) *ita pr. m.* 1; dimidium *rell.* c) *ita pr. m.* 1; corpori *rell.* d) *om.* 3*a*. e) condientes 2b^1. b^* *(corr.)*. f) *om.* 3*a*. *b* *(non* 3c^1*)*. g) *m. al. in ras.* 1; fraglantia 1*b*. 2b^*. 3*b*; fragrancia 2b^1. h) *ita* 1 *(pr. m.)*. 2*a*. b^*; perspicue *rell.* i) ut *add.* 2*a*. b^1. b^* *(eras.)*. k) *m. al. corr.* exequias 2*a*. b^*, *et ita* 3*b*.

saec. IX (H. Quentin, 'Les martyrologes historiques du moyen âge', 1908, *p.* 22*) Kalendariaque Coloniense saec. X. ex. (Jaffé et Wattenbach, Ecclesiae metropol. Coloniensis codices,* 1874, *p.* 106*; G. Zilliken, 'Der Kölner Festkalender', 'Bonner Jahrbücher' CXIX,* 1910, *p.* 112*) et Ratisbonensia duo saec. IX. et X (Delisle l. l. p.* 154. 194*) et posteriora; sed aliis testibus Willibrordi obitus die* 7. *Novembris contigit. Hoc enim die nomen eius litteris Anglosaxonicis codici Epternacensi Martyrologii Hieronymiani illatum est (Arndt, 'N. Arch.' II,* 292*; AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [*140*]; Poncelet, ib. III,* 432*):* Hic domnus apostolicus vir Willibrordus episcopus migravit ad Christum, *eodemque die deinceps Epternacenses obitum eius celebrabant, ut e Sacramentario eorum (Delisle p.* 256*) et Thiofrido c.* 24 *(Poncelet p.* 474*) cognoscitur (cf. etiam H. Quentin l. l. p.* 236*), traditionemque Epternacensem secuti etiam Wandalbertus (MG. Poetae II,* 598*) et Usuardus (ed. Sollerius p.* 656*) nomen eius die* 7. *Novembris fastis suis inscripserunt, ne de posterioribus (cf. e. gr. Zilliken l. l. p.* 112 *sq.) dicam. De ea autem re Epternacenses praeter ceteros instructi esse poterant, unde iis potiorem auctoritatem attribuerim.*

1) *Alcvinus supra c.* 18 *(p.* 130*) rettulit Willibrordum 'suum' monasterium visitasse et c.* 21 *(p.* 132*) commemoravit 'sancti viri monasterium quod appellatur Aefternaco', neque vero quicquam de initiis eius exposuit; cf. supra p.* 94.

2) *Qui adhuc Epternaci extat; cf. J. Engling, 'Die ältesten christlichen Begräbnisse des Grossherzogthums Luxemburg' ('Publications de la Société pour la recherche et la conservation des monuments historiques dans le grand-duché de Luxembourg' XVII,* 1862, *p.* 179 *sqq. et tab. IV); Fr. Bock, 'Rheinlands Baudenkmale des Mittelalters, Erste Serie,* 12. *Lieferung, Echternach' p.* 4, *fig.* 2*; A. Namur, 'La basilique de S.-Willibrord à Echternach' ('Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique' XXII,* 1866, *p.* 151*); Poncelet l. l. p.* 433, *n.* 5.

3) *Lib. II,* 27, 2*:*

In propria pausat felix Aefternaco cella,
In laudem Domini quam iam construxerat ipse.

patris sui cum magna luminis claritate, cum consona[a] canentium laude angelicis exercitibus ad caelorum regna portari. Multi quoque[b] fratrum testati sunt, crebro se super lectulum, in quo beatam[c] animam suo creatori reddidit, mirabile vidisse lumen suavissimamque odoris dulcissimi[d] sensisse[e] flagrantiam[f], ut omnino his signis crederetur, caelestes locum[g] frequentasse cives, in quo sancta anima migravit ad Dominum.

27. Per unctionem quoque olei, quod supra corpus sancti viri lucere solebat, multi infirmi, Deo donante et fide illorum cooperante, curati sunt. Paenitentes quoque saepius ad eandem venientes ecclesiam, circulis ferreis more[a] solito circumdatis: ruptis circulis, subito eorum vincula resoluta sunt. Cuius rei in ecclesia adhuc circuli pendentes testes sunt.

28. Quaedam vero mulier paralitica, VII[a] annis magnis cruciata doloribus, in tantum grassante[b] in[c] eadem cotidiana infirmitate, ut omni officio membrorum destituta alieno utebatur ministerio; in solo tantummodo pectusculo[1] vix anchelans[d] spiritus suspiria[e] fessa retraxit. Haec a[f] propinquis ad ecclesiam, ubi sanctus Dei[g] requiescit, ferebatur et[h] prope locellum reliquiarum eius posita[i]; quae[k] in eodem[l] loco, fusis lacrimis, depraecata est, per intercessionem[m] sancti sui famuli divinam ei misserere[n] clementiam. Quae a domino Deo exaudita[o] moxque ab omni infirmitate liberata, sospes cum gaudio gratias Deo agens, propriis pedibus, quae prius ab alienis portabatur, cucurrit ad domum.

29. Item adolescens quidam infirmus ad corpus beati pontificis[a] manibus deductus amicorum, qui totis intremuit membris; nec enim caput per se levare potuit, sed quasi collo fixum non esset, huc adque[b] illuc[c] cadens volvebatur: nam aliquoties[d] ita exanimis factus, ut omnino mortuus[e] videretur. Quem, ut praediximus, sui prope[f] corpus sancti viri posuerunt; sed, missericordia[g] Dei donante, omnibus qui aderant cernentibus, ita subito sanus effectus est, ut nihil in eo pristinae infirmitatis vel doloris antiqui ultra remansit.

30. Quidam itaque[a], officio diaconus et non merito, in ecclesia sancti viri crucem auream, quam vir sanctus secum[b] in itenere[c] portare solebat, cum aliis donariis[d] ecclesiae infelicissimo non horruit rapere[e] furtu. Turbatisque de hac re

Capp. 26—30. 1. 2*a*. b^1. b^*. 3*a*. *b*. 4*a*. 5.

Cap. 26. a) sona *m. al. corr.* sonora 3*a*. b) q̄q *m. al. corr.* qq 1. c) beatissimam 1 *(non* 1*b)*. d) dulcissima 1. e) sensissime *pr. m.* 3*a*. f) fraglantiam 2b^*. 3*b*; fragranciam 2b^1. g) hunc *add.* 1*b*. 5*. 6*a et Echebertus et m. al.* 5; illum *add.* 7*a*.

Cap. 27. a) *ita* 1. 3*a*. *b*; m. s. circumdati 1*b*. 3$c^{1.3}$. 4*a*. 5. 6*a*; circumdatis m. s. 2*a*. b^1. b^*.

Cap. 28. a) VII annos 2*a*. b^1. b^*; VII annis *om.* 3*a*; quatuor annis *epitome codicis* 3*b*. b) crass. 2b^*. 3*a*. c) in *om.* 3*a*. *b*; in e. *om.* 2b^*. d) *ita (ras.* c) 1; anhelitus 2b^*, *corr.*; anhelans *rell.* e) suspira 4*a*. f) a: propinquis, *ras.* p *(litera incerta* 4*a)* 2b^*. 4*a*. g) *om.* (3*a*). h) *om.* 4*a*. i) positā 4*a*. k) *om.* 2*a*. b^1. b^*. 3*b*. l) eadem *pr. m.* 3*a*. m) intercessione 2*a*. n) *m. al. corr.* missereri 1; est, ut per i. sancti fam. sui divina ei misereretur clementia 3*b*; misereri *rell.* o) est *add.* 2*a*. b^1. b^*. 3*b*.

Cap. 29. a) pontificiis 1. b) adquae *pr. m.* 1; atque *rell.* c) *m. al. superscr.* 5. d) (et *add.* 3*b*) aliquotiens 2b^1. 3*a*. *b*. e) mortuos 4*a*, *corr.*; motuus 2b^*, *corr.* f) corpore (*m. al. corr.* corpori) *pro* pr. 1; sui prope ::: (*ras.* sui) 4*a*. g) *ita* 1; miser. *rell.*

Cap. 30. a) itaquae *pr. m.* 1; autem 2*a*. b^1. b^*. b) *m. al. superscr.* 5. c) *ita* 1; itinere *rell.* d) donaris *pr. m.* 1. 2*a*. e) rapare f. *pr. m.* 4*a*; r. furto 2b^1; furto non h. r. 3*b*.

1) *Cf. Hieronymi epist.* 22, 30 *(ed. Hilberg, Corpus script. eccl. Latin. LIV,* 190*)*: vitalis animae calor — — in solo tantum tepente pectusculo palpitabat.

fratribus, utpote factorem impii sceleris ignorantes, tunc praecibus sancti Dei confidentes, illud tam[a] nefarium scelus occultari non posse, fraterna tamen pietate hominem[b] ad poenitentiam revocare nitentes, non perdere cupientes: ille vero, qui hoc crimen commisit, obdurato corde salutem suam contempsit[b*], sicut *impius*, [Prov. 18,3.] dicente Salamone[c], *cum in profundum malorum venerit, contemnit*[d]. Cogitavit infelix latere posse, quod[e] clam absque oculis aliorum se fecisse sciebat; sed Dei oculum, cui omnia aperta[f] sunt, latere non potuit, [cf. Hebr. 4,13.] qui servorum suorum iniurias saepius vindicare non tardat. Nam miser[g] ille, qui hoc perpetrare crimen non abhorruit, misera subito[h] morte arreptus interiit[i] et in ipso vitae exitu aliquibus fratrum reatus sui crimen ostendit, et ubi abscondisset, quod furtu[k] rapuit, indicavit.

Videtis[l], fratres, quam terribili damnatus[m] iudicio, qui sancti Dei ecclesiam furtu[k] violasse non timuit. Idcirco obsecro, ut castam in hac domo habeatis conversationem, [cf. 1. Petr. 3,2.] quatenus divina clementia per sancti Clementis[n] viri apostolici praeces in omni petitione honesta vos exaudire[n*] dignetur, sicut ante diximus[1], illum exaudire praeces infirmantium[o] in hac eadem ecclesia, eosque cum diu desiderata sanitate domum redire concessit. Nec scilicet dubitandum est, quod, veluti visibiliter corporeas illorum dignatus est sanare[p] infirmitates, ita et[q] occultas animarum nostrarum[r] egrotationes, intercedente pro nobis sancto suo, qui hic corporaliter requiescit, et spiritaliter praesentem esse credimus, cotidiae[s] exaudire non cessat, si firma fide et confessione vera cum lacrimis effundimus in loco isto ante conspectum pietatis illius corda nostra, qui[t] divina clementia praestabilis[2] est ad ignoscendum, si nos[u] [cf. Ioel 2,13.] tardi non erimus ad depraecandum. Cuius[v] laus et gloria[w] in sempiterna saecula[x]!

31[a]. Restat igitur de beato Wilgilso[b], qui fuit huius sancti viri, ut ante diximus[3], pater, ut, a quo huius historiae[c] primus[d] incipit capitulus, de eo novissimus[e] finiatur. Redit igitur annuus[f] eiusdem beati Wilgilsi[g] sanctae migrationis dies[4], in qua pius abba[h] Aldberctus[i], successor venerandi archiepiscopi[5], post sacra-

Capp. 30. 31. 1. 2*a*. *b*[1]. *b*[*]. 3*a*. *b*. 4*a*. *b* *(a l.* 13*)*. 5.

Cap. 30. a) tamen 2*b*[*] *(corr)*. 3*a* *(pr. m.)*. *b* *(om. l.* 2. tamen*)*. b) hominum *pr. m.* 3*a*. b*) comtempsit 1. c) *ita recte* 1 *(cf. M. Bonnet, 'Latin', p.* 132*)*; Salomon *pr. m.* 2*a*; Salemone 2*b*[*]; Salomone *rell.* d) comnit *pr. m.* 1. e) quoddam (*corr. e* quodam 2*a*) absque 2*a*. *b*[1]. *b*[*] *(pr. m.)*. f) aperte *pr. m.* 1. g) ille m. 3*a*. h) morte s. 4*a*. i) interriit 3*a*. k) furto 2*b*[1]. 3*b* *et m. al.* 2*a*. l) *caput XXXI. incipit* 3*b*. m) *m. al. corr.* dam(p)natur 1, *et ita* 3*a*. *b*; est *add.* 2*b*[1]. n) *in* Clem. *redit* 4*b*. n*) exaudi(re *in ras.*) 1. o) infirmandum 4*a*. p) sanire inf. *pr. m.* 1; inf. s. 4*a*. q) ut 3*a*. r) vestrarum 3*a*. s) *ita* 1. t) quia 3*a*. *b*. u) n(os *m. al. in ras.*) 4*a*. v) cui 2*b*[1]. 3*b*. 4*b*. 5. w) permanet *add.* 2*b*[*]; sit *add.* 4*a*, *post* laus *add.* 4*b*. x) Amen *add.* 2*a*. *b*[1]. *b*[*]. 3*a*. *b*.

Cap. 31. a) XXI. 4*a*; XXXII. 3*b*; *om.* 2*b*[1]. b) *m. al. corr.* Wilgiso 1, *et ita* 2*a*. *b*[*]. 3*b*. 6*a*. 8*b*[1.2]; Willigiso 2*b*[1]. 3*c*[3]; Willegiso 3*c*[1]. c) ist. 1. d) *m. al. corr.* primum inc. capitulum 1. 2*a*. *b*[1]. *b*[*], *et ita* 3*b*. 4*b* (*ubi* pr. cap. inc.). e) *m. al. corr.* novissimum 2*a*. *b*[*], *et ita* 3*b*. 4*b*. f) anniversarius 4*b*. g) *m. al. corr.* Wilgisi 1, *et ita* 2*a*. *b*[*]. 3*b*. 6*a*; Wilgis 8*b*[1.2]; Willigisi 2*b*[1]. 3*c*[1]; Willegisi 3*c*[3]. h) abbas 2*b*[1]. *b*[*] (s *fortasse m. al. add.*). i) *ita scripsi;* Alberctus 1. 4*b*. 5; Alberchtus 2*a*. *b*[1]. *b*[*]; Albrectus 4*a*. 6*a*; Aldbrectus 3*a*. *b*; Adlbertus 3*c*[2]; Adelbertus 3*c*[3]; Adilbertus 3*c*[1]; Adalbertus *Thiofridus*.

1) *Cf. supra c.* 27—29 *(p.* 136*)*. 2) *I. q. promptus.* 3) *Supra c.* 2 *(p.* 117*)*. 4) Pridie Kal. Februarii *addit Thiofridus, Vita Willibrordi c.* 28 *(Poncelet p.* 476*)*; *sed cf. eiusdem Sermonem de Wilgislo (ed. van Werveke p.* 35*)*: emeritum militem suum III. Kl. Februarii a laboriosissima vitae presentis absolvit milicia *(Dominus)*, *eodemque die in codice Martyrologii Flori Epternacensi saec. XII (H. Quentin l. l. p.* 234*) haec adnotata sunt:* Item in Britannia depositio sancti Wilgisi abbatis, patris sancti patroni nostri Willibrordi. 5) *Aldberctus abbas Epternacensis a.* 739. *Willibrordo successit et a.* 775. *vel* 777. *obiisse dicitur; cf. Catal. abb. Epternac. (SS. XIII,* 738. 740, *XXIII,* 30. 38*)*. *A(da)lberto vel Adeberto, ut nomen corruptum est, chartae Pippini, Carlomanni,*

tissimarum[a. 1] solemnia et honorem Deo debitum cum fratribus epulari et gaudere aggressus[b]; sed in eo monasterio nil[c] plus vini inventum est quam duae tantummodo flascones, quarum una prandi[d] hora epotata est, altera in[e] horam cenae reservata est. Igitur post vespertinam melodiam pro reverentia eius diei fratres[f] refectorium reversi sunt, et post sacras lectiones praefatus abbas fratres allocutus est: 'Decet enim[g] nos[h], o venerandi patres[i], cum gaudio spiritali venerabilium patrum nostrorum festivos celebrare dies et aliquanto relaxius solito rigore nostris indulgere corporibus, non luxoriae[k] causa[l. 2], sed caritatis. Nequaquam vobis celassem[m], si aliquid plus habuissem in hoc monasterio quam hanc solam[n] flasconem, quae nobis hora prandi[o] restabat[p]. Potens est tamen Deus per praeces sanctorum suorum hanc eandem[q] nobis habundare facere, illos honorificare et[r] nos laetificare et ostendere nobis, licet indignis, suae pietatis[s] miracula, qui per benedictionem[t] quondam[u] sancti Willibrordi patris[v] nostri ex IIII flasconibus XL viros satiare dignatus est[3]. Tantum cum gratulatione in spe bibamus, quod habemus[w]'. Primo et secundo de[x] eadem flascone omnes biberunt fratres[y]; inventa est a ministro ita plena ut ante. Hoc audito, abbas cum fratribus Deo agere[z] gratias satagebat, biberuntque congratulantes[a] divinae clementiae illa nocte cum sobrietate et laetitia, quantum voluerunt[b]. O felix pater, qui talem generat[c] filium, qui tale[d] herede[e] a Deo dignus habebatur! In quo benedictio illa impletur[f], quae in Deuteronomio[g] Deut. 28, 3. 4. legitur: *Benedictus*[h] *tu et benedictus fructus ventris tui*[i]*!*

32.[a] Omelia[b] dicenda[c] die natalis sancti[d] Wilbrordi[e].

Licet per totius orbis ecclesias convenit[f] omni populo christiano sanctorum

Cap. 31. 1. 2*a*. *b*[1]. *b*[*]. 3*a*. *b*. 4*a*. *b*. 5. *Cap.* 32. 1. 2*a*. *b*[1]. 3*a*. *b*. 4*a*. 5.

Cap. 31. a) *ita rell.; m. al. superscr.* missarum 2*a*; *m. al. corr.* sacra missarum 2*b*[*], *et ita* 3*a*. *b*. c[1. 2. 3]; sacratissima missarum 2*b*[1]. 4*b*. b) est *add.* 3*b*. 4*b*. c) nib 1, *corr.*; nihil 2*b*[*]. d) *ita pr. m.* 1; prandii *rell.* e) in hora 4*a*; ad h. 3*b*. f) in *add.* 3*a*. *b*; ad *add.* 3c[1. 2] *et m. al. add.* 2*b*[*]. g) *om.* 3*b*. 4*b*. h) *om.* 4*a*. i) tres 4*a*. k) *ita* 1 *(pr. m.)*. 4*a*; luxuriae *rell.* l) *om.* 3*a*. m) celarem 2*a*. *b*[1]. *b*[*]. n) *versu ex. om.* 1. o) *ita pr. m.* 1; prandii *rell.* p) stabat 2*a*. *b*[1] *(non* 2*b*[*]*)*. q) eadem *pr. m.* 3*a*. r) (et *om.*) nos laet. (et ost. — suae *om.*) piet. miraculo 3*b*. s) piaetatis 1. t) benedictiom *pr. m.* 1. u) quandam 3*a*; *om.* 2*b*[1]. v) patres 2*a*, *corr.* w) habeamus 4*a*. x) deadem 4*a*. y) et *add.* 3*a* (*m. al.*). *b*. 4*a*. *b*. z) gr. agere 2*a*. *b*[1]. *b*[*]. a) cum gratulatione 1; *cf. l.* 14. b) volebant 3*a*. c) genuerat 2*a*. *b*[1]. *b*[*]. 3*a*; generarat 4*b*. d) *ita* 2*b*[1] *et pr. m.* 1. 2*a*; tali *rell.* e) a Deo her. 4*a*. f) impleretur 2*a*. *b*[1]. *b*[*]. 3*b*. g) Deutron. 2*b*[*]. 4*a*. h) Bened. — tui *in inferiore marg. suppl.* 5. i) (Amen *add.* 4*b*) Explicit vita sancti Willibrordi *add.* 2*a*. 4*b*; *desinunt* 2*b*[*]. 3c[2]. 4*b*. 6*a*. *b*. 8*b*[1. 2].

Cap. 32. a) *om.* 2*b*[1]. 3*b*. b) Sermo (eiusdem de sancto Witt *add.* 3*b*; legendus *add.* 7*a*) *praescr.* 3*b*. c[1]. 7*a*; *praescr. om.* 1. 3c[3]. c) *ita* 2*a cum indice*; dic. in nat. die 2*b*[1]; (dic. *om.*) de natale 3*a*; dic. de nat̄ 4*a*; dic. *post* Wilbr. 5. d) *ita* 2*a*. *b*[1]. 3*a cum indice;* almi 4*a*. 5. e) *ita* 5; Willibrordi (episcopi et confessoris *add.* 2*a*; archiepiscopi *add.* 3*a*) *rell.* f) *ita* 4*a*; conve|venit 1; conveniat *rell.*

Caroli regum a. 751/68. 768/69. 771/72. *datae sunt (Dipl. Karol. I. n.* 30. 48. 70*) traditionesque nonnullae hominum privatorum inscriptae (duae 'Mittelrhein. Urk.-Buch' II, p.* 5; *cf. Wurth-Paquet l. l. p.* 9 *sq.). Puer quidam* Aldberchtes de Aefternacae *in epistula Lulli n.* 110. *commemoratur (MG. Epist. III,* 397*). Quem O. Holder-Egger ('N. Archiv' XIII,* 29 *sqq.) eundem esse coniecit atque Adalbertum abbatem, qui a.* 714. *chartae Pippini Willibrordo concessae subscripsit (SS. XXIII,* 59; *Dipl. Merov. p.* 96*), neque alium atque Adalbertum diaconum Egmondae cultum et pro socio Willibrordi habitum (cf. V. Adalberti auct. Ruoperto, ed. Holder-Egger, SS. XV,* 700 *sqq., cf. p.* 1319*). Ut autem sanctum Egmondanum et abbatem a.* 714. *eundem esse satis veri simile est, ita abbatem Epternacensem ob nimium spatium temporis potius seiungendum esse recte monuit Hauck I*[3]*, p.* 440*, n.* 1. 1) *Pro 'missarum'.* 2) *Cf. V. Vedasti auct. Alcvino c.* 8 *(SS. R. Merov. III,* 422*):* non luxoriae causa, sed praedicationis obtentu. 3) *Cf. supra c.* 19 *(p.* 130 *sq.).*

festa celebrare, victorias laudare, vitam[a] imitare[b], et quia *in omnem terram exivit*[c] *sonus eorum et in fines*[d] *orbis terrae verba eorum*[e], in omni terra consona[e] cunctorum viventium voce[f] laudandi sint[g], tamen singulis in locis propter familiaritatem cohabitationis cuiuslibet illorum et propter praesentiam sanctarum reliquiarum, quae in solatium illis vel illis condonatae sunt habitatoribus, speciali quadam[h] veneratione apud cives suos familiarius honorantur. Ps. 18, 5.

Igitur Roma[i] urbs, orbis caput, beatorum apostolorum Petri et Pauli specialius quodammodo gloriosissimis laetatur triumphis. Unde ad[k] eam gentes et populi cum devoto pectoris officio cotidiae[l] concurrunt, ut maiori quique apud beatos apostolos fidei conpunctione vel sua defleant crimina vel caelestis vitae habundantiori spe sibi aditum apperire[m] deposcant. Mediolana olim civitas imperialis sancto Ambrosio gaudet defensore. Alpes Acaununiae[n, 1] sanctorum Thebanorum[o] felicius sanguine quam nivali[p] proceritate exaltantur. Beatius fecunda Pictavia beati Hilari[q] pontificis reliquiis exultat quam venditionum et emptionum altercatione[r], in quibus saepe versatur[s] iniquitas. Quid[t] te[u], Toronica[v], loquor, civitas, muris[w] quidem parvula et dispectibilis[x, 2], sed sancti Martini patrociniis magna et laudabilis[t]? Quis te propter te adierit[y]? Nonne propter illius certissima suffragia turbae ad te confluunt christianorum? Omnia Parisiacae[z] civitatis suburbana sancti Dionisi[a] vel sancti Germani magnificis iucundantur auxiliis et festivas[b] illorum dies maiori populorum concelebrant[c] frequentia. Tota Campania[d] cum populis suis propter Remedium[e] venerabilem[f] praedicatorem ad Remanam[g] festinat urbem, apud eum quasi praesenti patrono sua vota ferentes. Sic divina clementia toto consuluit mundo, dans singulis provinciis vel populis, quo speciali gauderet[h] patrono.

Nobis vero sanctissimi Wilbrordi[i] non infima perdonavit[3] auxilia, sed praeclara et gloriosa[k] contulit suffragia. Gaudeamus[l], dilectissimi fratres, in Domino et[m] spiritali[n] iucunditate laetemur, qui nobis talem vitae perdonavit[3] doctorem, iustitiae praeceptorem, unanimitatis[o] nostrae auctorem, qui nos in hoc sacratissimum ovile congregavit et pietatis magisterio erudivit. Gaudeat et nobiscum omnis populus, qui ad natalicia sanctissimi patris hodie concurrit[p] et vigiliis apostolici viri pia devotione interesse studuit et in praesentia domini nostri Iesu

Cap. 32. 1. *2a. b^1. 3a. b. 4a.* 5 (*ad l.* 30).

Cap. 32. a) v. im. *om.* *3a.* b) *ita* 1 *(pr. m.)*. *2a.* 5; imitari $2b^1$. *3b. 4a.* c) exiit *3b*; et reliqua *pro* exivit — v. eorum *2a.* b^1. d) vines (?) *pr. m. 4a.* e) *om. 3b.* f) *om. 4a.* g) sunt $2b^1$. h) quaedam *4a.* i) Romana *3b.* k) eadem *pro* ad eam *3a.* l) *ita (corr. e* cutidiae*)* 1. m) *ita* 1. 5. n) *ita pr. m.* 1; Agaununiae $2b^1$; Agaunouiae *Sermo de Donatiano et m. al.* 1; Acaunumiae *3a*; Agaumuniae *2a*; Accuniae *4a*; Agaunie $3c^{1.3}$; Aquiniae 5; *om. 3b.* o) Thebeorum *3b.* $c^{1.3}$. *4a.* p) -niciali *3a.* q) *ita pr. m.* 1; Hilarii *rell.* r) alternacione $2b^1$; alteratione *4a.* s) versat *2a.* b^1. t) Quid — laudabilis *om. 4a.* u) de *2a.* b^1. v) *ita* 1. *3a. 4a*; Turon. *2a. 3b* (*ubi* loquar). 5: Thuron. $2b^1$. w) qu. m. *2a.* b^1. x) desp. $2b^1$. *3b.* 5. y) adidierit, *m. al. del.* ad 1; aderit *4a.* z) Parasiacae *pr. m. 3a.* a) *ita* 1. 5; Dionisii *2a. 3a. b. 4a*; Dyonisii $2b^1$. $3c^{1.3}$. b) vestivas *pr. m. 2a*; festivitas *pr. m. 3a*; festivos *m. al.* 1. *2a.* c) c(a)elebrant *3a. b.* c^1 *(non* $3c^3$*)*. d) Canpania *pr. m.* 1. e) Remigium *3b. 4a.* 5. f) venerabilium 1, *corr.* g) *corr.* Romanam 1, *et ita* *3a.* c^3; Remorum *3b*; Remensem $3c^1$. h) *ita rell. (corr. e* guauderet *2a)*; gauderent $3c^{1.3}$. i) *ita* 5; Willibrordi *rell.* k) osa *in ras. 4a*; gloriosia *2a, corr.* l) gaudemus 1. m) *om. 3b.* n) spiratali 1, *corr.* o) una animit. 1, *corr.* p) concurit 1, *corr.*; cucurrit *2a (non* $2b^1$*)*; *in* conc. *desinit* 5, *quaternione deperdito.*

1) *Prope Acaunum, hodie Saint-Maurice; cf. Krusch, SS. R. Merov. III,* 20 *sqq.* 2) *Carolus M. Alcvinum 'fumo sordentia Turonorum tecta auratis Romanorum arcibus praeponere' exprobravit; cf. Alcvini epist.* 178 *(MG. Epist. IV,* 295*).* 3) *I. e. concessit (ita p.* 140, 3*), scilicet divina clementia.*

Christi et sanctorum angelorum et[a] beatissimi huius[b] pontificis[c] stare satagebant[d]. Nullus, obsecro, dubitet in fide nec[e] de veniae[f] largitione haesitet nec de piae petitionis fluctuet[g] effectu[h, 1], qui talem nobis concessit patronum. Illius nos[i] praecibus concedit[k] exaudiri, quia, quanto fiducialius depraecamur, tanto citius exaudiemur. Fides[l] enim omnia impetrat, sicuti[m] huius sanctissimi viri, cuius hodie festivum caelebramus[m*] diem, certissima[n] ante oculos habemus[o] exempla, qui mox ab infantia sua per fidem Deo placere contendit. Nam patriam, cognationem et amicos, fervente fide[p], pro amore Dei dereliquit[q]; terrena[r] contempsit, ut caelestia adquireret[s]. Idcirco magnum laboris sui fructum[t] invenit et multas populorum turbas ad Christum convertit et plurimos paganorum ab erroris iniquitate avertit
cf. Eph. 2, 3. et, divina cooperante gratia, filios irae filios fecit esse missericordiae[u]. Inferna conclusit, caelum[v] apperit[w], plurimos[w*] peragravit gentes, ut omnes in[x] viam veritatis adduceret. Nec se[y] ipso pepercit; populos adhibuit[z] feroces, si forte purpureas martyrii[a] coronas inveniret. Quem Deus ob multorum servavit salutem, quatenus maiori praedicationis gloria honoretur[b], quam si solus martyrio coronaretur. In pace[c] quievit, qui in spe laboravit. Vitam invenit aeternam, qui temporalem reliquit, nobis ablatus, angelis sociatus[d].

O beatissime[e] Christi sacerdos, non[f] nos derelinquas laborantes[g] in terris, sed praecibus tuis de caelis adiuvare non cessas[h]. Vita tua apud homines semper[i] probata fuit pro Deo; sint praeces tuae apud Deum semper intentae pro homi-
cf. Ps. 118, 97. Ios. 1, 8. nibus. Meditatio tua fuit in lege Domini die ac nocte; ideo sicut palma floruisti
cf. Ps. 91, 13. in domu[k] Domini. Sicut cedrus[l] Libani[m] multiplicasti filios tuos, qui ad te tota mentis intentione[n] clamant: Tu illos pia intercessione adiuvare digneris. Sentiamus, tuum nobis clementissime adesse[o] auxilium, qui tuis devotissime instamus officiis[p]. O felix anima, quae[q] saeculi labores dereliquisti et caelestem cum multi-
cf. Matth. 25, 16 sqq. plici sudoris tui fructu requiem intrasti; talenta tibi commissa multiplicasti, prae-
cf. ib. 25, 21. mia promissa accepisti[r]! In pauca fidelis[s] fuisti in terris, supra multa constitutus gloriaris in caelis. Gaudia domini Dei tui, quae semper optasti, semper habere caepisti. Te continuis, o pater, prosequimur laudibus; tu nos[t] assiduis auxiliare[u] praecibus. Credimus[v], te in[w] praesentia domini Dei tui omnia posse impetrare, quae poposcis[x], dum tanta potuisti[y] in praesentia nostra per eius gratiam efficere

Cap. 32. 1. 2*a*. *b* (*a l.* 18). b^1 (*ad l.* 18). 3*a*. *b*. 4*a*.

Cap. 32. a) ac $2b^1$. b) *om.* 3*a*. c) pontificiis 1. d) *m. al. corr.* satagebat 1. $3c^1$, *et ita* 3*b*. c^2. e) ne 1. f) vene *pr. m.* 2*a*. g) *ita 3b cum Sermone de Donatiano;* fluctu et 1. 2*a*. 3*a*. 4*a*; *corr.* fructu et 3*a*, *et ita* $2b^1$. $3c^{1.3}$; *m. al. superscr.* at fletu 1. h) quia *add.* 3*b*. i) non (2*a*. 3*a*). k) concedi 2*a*. b^1. l) Fide e. o. impetrant (*m. al. corr.* impetrantur) 3*a*. m) sicut 3*b*. m*) caelebra:¦mus, *ras.* b 1. n) certissimā 4*a*. o) habeamus 4*a*. p) ferv. fidei flamma pro 3*b*. q) reliquid 4*a*. r) terra *pr. m.* 2*a*. s) adquirere|ret 1. t) inv. fr. 2*a*. b^1. u) *ita* 1; miseric. *rell.* v) celos $2b^1$. w) aperit 4*a*; aperuit 2*a*. b^1. 3*b*. w*) *ita pr. m.* 1; plurimas *rell.*; *cf. p.* 120, 10. 134, 5. x) ad 3*b*. y) *ita* $2b^1$. 4*a et pr. m.* 1. 2*a*; sibi (*om.* $3c^2$) ipsi 3*a*. *b*. $c^{1.3}$ *et m. al.* 2*a*; sibimet ipsi *m. al.* 1. z) *m. al. corr.* adivit 3*a*, *et ita* 3*b*. c^1 (*non* $3c^2$). a) martirum 3*b*. b) honoraretur 2*a*. b^1. 3*b*. c) quam si — In pace *pagina ineunte iterata sunt* $2b^1$. d) socius 1, *corr.* e) beatissimae *pr. m.* 1. f) ne 3*a*. g) *in* labor. *pristina manus redit* 2*b*. h) cesses 2*a*. *b*. 3*b*. i) intente *add., sed del.* 4*a*. k) *ita pr. m.* 1; domo *rell.* l) cedros *pr. m.* 3*a*. m) Lybani 3*b*. n) cordis *add.* 4*a*. o) *ita* $3c^1$ *cum rell.;* adesse *om.*, aux. qui t. dev. *m. al. suppl.* 3*a*. p) *m. al. suppl.* 2*a*. q) qui *pr. m.* 3*a*. r) accipisti *pr. m.* 1. s) fuisti fidelis 2*a*. *b cum Vulg.* t) nobis 3*b*. u) axiliare 1. v) craedimus 1. w) et *pro* in 3*b*. x) *ita* 1. 4*a et pr. m.* 2*a*. *b*. 3*a*; poscis 3*b*. c^1. y) in pr. n. pot. (pot:: *eras.*, potuisti *in marg. suppl.* 2*b*) 2*a*. *b*.

1) *Cf. V. Vedasti auct. Alcvino c.* 5 (*l. l. p.* 420): Nil de divino dubitans auxilio, nil de suae petitionis hesitans effectu.

miracula. Tu modo cives[a] angelorum, tu socius sanctorum, tu laetus cum illis canticum novum cantabis: *Sicut audivimus, ita et vidimus. Beati qui habitant in* Ps. 47, 9. ib. 83, 5. *domo tua, Domine; in saeculum saeculi laudabunt te*[a*]; et: *Videbitur Deus deorum in* ib. v. 8. *Sion*[b]. Cuius[c] beata vissio[d] plena est felicitas[e], sicut ipsa veritas in[f] euangelio testatur[g], dicens: *Qui autem diligit me, diligitur*[h] *a patre meo, et ego diligo*[i] *eum et* Ioh. 14, 21. *manifestabo ei me ipsum.* In cuius dulcissima dilectione iste sanctus vixit in mundo, ideo in eius aspectu laetatur in caelo[k].

Videte, fratres karissimi, quanta gloria est Deum sequi. Iste pro amore Christi patriam contempsit, peregrinationem elegit, divitias saeculi parvi pendebat, paupertatem voluntariae[l] amavit. Et cognovimus, qualem honorem postea habuit inter homines; sed melior est[m] gloria, quam aeternaliter possidet inter angelos. Huius sanctissimi doctoris nos exempla de ignaviae torpori[n] suscitent, faciant[o] nos forti[p] animo pro vita decertare caelesti et temporalia dispicere[q] et[r] aeterna desiderare[s], et quod in illo praedicamus, impleamus in nobis. Agones laboris[t] illius laudamus, vias nostras in vestigia eius[u] corrigamus[v], quatenus, qui sanctitatis eius sequimur exempla, beatitudinis sortiamur et praemia, per eum, qui illum coronavit et nos adiuvavit[w], Iesum Christum dominum nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in gloria[x] sempiterna. Amen.

EXPLICIT[y] LIBER PRIMUS FELICITER.

Cap. 32. 1. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. 4*a*.

Cap. 32. a) *ita pr. m.* 1. 3*a*; civis 3*b et Sermo de Donatiano;* ques *(sic)* 4*a*; laus 2*a*. *b*. a*) laudabunte, et 1. b) Syon 3*b*. c) est *(?) add., sed eras.* 2*b*. d) *corr.* visio 1; iussio 4*a*; visio *rell.* e) felicitatis 1. f) t. in e. 4*a*. g) testatus 2*b*, *corr.* h) *ita* 1. 4*a*; diligeretur *corr.* diligetur 2*a*, *et ita* 2*b*. 3*a*. *b*. c[1.2] *cum Vulg.* i) diligam 3*a*. c[1.2] *(non 3b) cum Vulg.* k) caelis 1. l) *ita* 1. 2*a*. *b*. 3*a*; voluntarie 3*b*. 4*a*. m) *om.* 2*a*. *b*. n) *ita pr. m.* 1; torpores (?) *pr. m.* 2*a*; torpore *rell.* o) *ita* 2*a*. *b*. 3*b*. c[1]. 4*a*; facient 1. 3*a (pr. m.)*. p) *om.* 3*b*. q) despic. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*. r) *om.* 2*a*. s) et aeter (?) *iterat., sed eras.* 1. t) *ita* 2*a*. *b*. 3*b*. 4*a*. 7*a*; labores ill. 1; ill. lab. 3*a*; lab. *om.* 3c[1.2]; *cf. p.* 116, 17: laboris agones. u) *m. al. suppl.* 3*a*. v) corrigiamus 2*a*, *corr.* w) adiuvabit 3*b et m. al.* 3*a*; adiuvit 3c[2]. 7*a et m. al.* 1. x) s(a)ecula s(a)eculorum *pro* gl. semp. 2*a*. *b*; gloriam sempiternam 3*b*. y) *ita* 1. 4*a*; felic. *om.* 2*a*. *b*; Expl. l. pr. prosaico gradiens (gradientem *pr. m.*) sermone de vita ac virtutibus obituque sancti Willibrordi archiepiscopi *subscr.* 3*a*; Expl. vita sancti Willebrordi archiepiscopi *subscr.* 7*a*; *subscr. om.* 3*b*. c[1.2]. *Sequitur liber II. (metricus)* 1. 3*a*. 4*a*. 5*a*. 8*a*; *sequitur* Epylogus in vitam sancti Willibrordi, *i. e. epitome libri primi*, 3*b*.

VITA GANGULFI MARTYRIS VARENNENSIS.

Pauca de Gangulfo[1] *martyre comperta habentur, etsi fortasse plura, quam auctori cognita erant, qui primus Vitam eius composuit, dolensque gesta eius numquam conscripta esse, nihil de eo tradere potuit nisi fabulas 'per succedentium relationem' acceptas. Testes enim duo Gangulfi cuiusdam mentionem fecerunt, qui in regione Lingonensi opibus et auctoritate fruitus esset, cumque cultum sancti inde propagatum et Varennas vicum prope Lingonas situm (hodie Varennes-sur-Amance, dép. Haute-Marne, arr. Langres) pro loco sepulchri habitum esse constet, ut non utrumque testem, ita aut unum aut alterum ad Gangulfum nostrum spectare veri simile videtur esse.*

Prius testimonium praeceptum Chlotharii III. regis exhibet a. 667. *pro monasterio Fontis Besuae datum. Cum enim coenobium 'a malis hominibus irruptum et expoliatum' esset, cum alia tum chartae donationum ablata erant, unde Waldalenus abbas a.* 665. *possessiones a rege confirmandas curaverat*[2]. *Tamen contentiones de iis ortae esse videntur, cumque causam apud iudices per alium agere in universum non liceret atque, ut alteri committi posset, praecepto regio opus esset*[3], *Waldalenus a Chlothario petiit, 'ut inluster vir Gengulfus omnes causas ipsius monasterii ad prosequendum et redintegrandum deberet recipere', petentique rex ea quae rogaverat die* 18. *Augusti a.* 667. *concessit*[4], *permansura, quamdiu utraque pars vellet, ita ut Gangulfus munus advocati susciperet*[5]. *Apparet igitur Gangulfum 'virum inlustrem' a.* 667. *in regione Lingonensi*

1) *Nomen* Gangulfus *etiam in Vita retinui, in cuius codicibus sanctus* Gangolfus, Gengulfus, Gengulphus, Gengolfus, Gingolfus *vocatur, neque in iis forma genuina serrata est nisi plerumque in libro* 3a² *et semel (c. 4) in 1b, quemadmodum idem in notitia reliquiarum Milidunensi a.* 809 *(v. p.* 144, *l.* 25*) audit, atque apud biographum Ceolfridi non solum* Gangulfus, *sed etiam modo vetustiore* Gangvulfus *legitur.* 2) *Pertz, MG. Dipl. Merov. p.* 39 *sq.; E. Bougaud et I. Garnier, 'Chronique de l'abbaye de Saint-Bénigne de Dijon suivie de la Chronique de Saint-Pierre de Bèze' (Analecta Divionensia I),* 1875, *p.* 243 *(pars posterior diplomatis adulterata est). Cf. K. Zeumer, 'Ueber den Ersatz verlorener Urkunden' ('Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germ. Abth.' I,* 1880, *p.* 112 *sq.).* 3) *Cf. H. Brunner, 'Zeugen- und Inquisitionsbeweis' ('Forschungen zur Geschichte des deutschen und französischen Rechts',* 1894, *p.* 128 *sqq.); 'Deutsche Rechtsgeschichte' II,* 304 *sq.* 4) *Dipl. Merov. p.* 41*; Bougaud et Garnier l. l. p.* 245. *Cum charta, quae in chronico Besuensi serrata est, cf. formulam Marculfi I,* 21 *(ed. Zeumer p.* 56*).* 5) *In chronico Besuensi ante chartam haec leguntur (Garnier l. l.):* et defensorem et advocatum Gengulfum virum illustrissimum praedicto monasterio con-

auctoritate viguisse; nam monasterium Besuense a civitate Lingonensi ad meridiem versus in pago Attoariorum situm erat[1].

Alterum quod extat testimonium dimidio fere saeculo posterius est, unde ibi de eodem Gangulfo agi ut non omnino refutari potest, ita minus veri simile est atque potius de alio cogitandum, e. gr. prioris filio vel nepote. Testimonium ab auctore aequali fidelique litteris mandatum est, neque mirum est id et biographum illum de quo infra agendum est latuisse et quantum scio omnino adhuc neglectum esse. Inest enim Vitae Ceolfridi abbatis coenobiorum Gyrvensis et Wiremuthensis in Northumbria sitorum, quam monachus anonymus paulo post obitum eius († 716) composuit[2], *ita ut iam Beda in Historia abbatum monasteriorum eorundem conscribenda ante a. 731. ea usus sit*[3]. *Quae in hoc opusculo inter antiquissima studia hagiographica Anglorum habendo ad Gangulfum pertinent, haec sunt: Ceolfridus abbas, postquam per plures annos coenobiis illis praefuit, a. 716, dignitate abdicata, die 4. Iunii iter Romanum aggressus est, ut ad limina apostolorum iam antea ab ipso visa diem supremum expectaret. Neque vero, itinere cum 80 fere comitibus suscepto, consilium ad finem perducere ei licebat. Die enim 14. Augusti in Galliam appulit, ubi a Chilperico II. rege honorifice susceptus epistulas commendaticias et in provinciis Francicis proferendas et aliam Liudprando regi Langobardorum inscriptam accepit*[4]. *Deinde vero in itinere aetate morboque affectus magis magisque defecit sicque aeger die 25. Septembris Lingonas pervenit*[4],

applicansque in pratis eiusdem civitatis gratanter a Gangulfo regionum illarum domino susceptus est, quippe qui ipsum et in via prius inveniens illo venire et benigne suscipi, etiam si ipse non adesset, praecepit, multum obsecrans, ne inde nisi sospes abiret, sed ibi potius ad loca sanctorum martyrum, si ita Deus voluisset, vitae caelestis expectaret introitum[5].

Ipso autem die adventus Ceolfridus vita defunctus est;

cuius corpus mane magno et comitum ipsius et accolarum civitatis illius agmine portatum est per tria ferme milia passuum in monasterium eiusdem Gangvulfi, quod erat ad meridianam plagam civitatis *(scilicet Lingonensis)* spatio circiter miliarii et dimidii, sepultumque in aecclesia sanctorum martyrum Geminorum, quorum nomina sunt haec: Speusippus, Eleosippus, Meliosippus[6].

Comites abbatis alii in patriam statim regressi sunt, alii Romam profecti, per quos codex scripturae sacrae clarissimus qui dicitur Amiatinus in Italiam pervenit[7]; *denique alii ob amorem Ceolfridi in Lingonensi civitate remanserunt, votum itineris Romani postea soluturi:*

Tantam autem gratiam apud Gangvulfum comites reverentissimi abbatis invenerunt, ut et magnificis omnes epulis, sepulto eo, reficeret et huc et illuc

stituit, *ita ut auctor diploma recte interpretatus sit. Tamen cf. F. Senn, 'L'institution des avoueries ecclésiastiques en France',* 1903, *p.* 7. 1) *Mabillon, Annales ordinis S. Benedicti II,* 755, *sub privilegio Prumiensi a.* 762. *a Pippino dato (MG. Dipl. Karol. I, n. 16)* Signum Gangulfi comitis *extare ratus, eum 'haud dubie' eundem fuisse iudicavit atque Gangulfum, qui pro martyre colebatur. Neque vero ibi Gangulfi nomen, sed* Signum Baugulfi comitis *legendum esse, ex editione novissima (ib. p.* 25, 3) *constat.* 2) *Ed. C. Plummer, Baedae Opera historica I,* 1896, *p.* 388—404. 3) *Ib. p.* 364—387. *Beda, narratione praedecessoris modo aucta, modo contracta, mentionem Gangulfi praetermisit.* 4) *Vita Ceolfridi c.* 32 *(p.* 400). 5) *Ib. c.* 35 *(p.* 402). 6) *Ib. c.* 36 *(p.* 402). 7) *Ib. c.* 37 *(p.* 402); *cf. S. Berger, 'Histoire de la Vulgate',* 1893, *p.* 37 *sq.; Fr. Steffens, 'Lateinische Paläographie',* 1903, *tab.* 28 *(editionis alterius,* 1909, *tab.* 21*b*).

abeuntibus duces itineris, simul et viaticum praeberet, sed et ibidem residentibus annonam, quamdiu manere vellent, constitueret[1].

Signa sanitatesque ad sepulchrum facta, de quibus a comitibus Ceolfridi et fama narrante certior factus esset, commemorans auctor desinit[2].

Pauca ab eo de Gangulfo tradita commentario vix indigent. Constat inde, Gangulfum quendam a. 716. *inter possessores locupletissimos regionis Lingonensis fuisse, nescioque an eum, qui 'regionum illarum dominus' nominetur, munere publico (fortasse comitatu) functum esse conicere liceat. Quem eundem fuisse atque 'inlustrem virum Gengulfum' a.* 667. *commemoratum ob intervallum temporis minus veri simile est, tamen de eadem, nisi fallor, familia agitur, cum et nomen et auctoritas virorum et regio conveniant. Tempore, quo Warnacharius Acta sanctorum Geminorum retractata*[3] *Ceraunio episcopo Parisiensi (c. a.* 614*) transmisit*[4], *in quibus martyres Cappadocii contra auctoritatem Actorum priorum*[5] *e Graeca lingua translatorum civitati Lingonensi vindicati sunt, basilica eorum ab urbe in meridiem versus sita iam extabat, cuius dedicatio una cum inventione corporum sanctorum die* 18. *Septembris celebrabatur*[6]; *monasterium autem ibi situm Gangulfi fuisse, fortasse quod ab eo constructum esset, non compertum habetur nisi ex auctore illo Britannico. Monasterium sane* Sancti Gangulfi, *regno Lotharii II. diviso, a.* 870. *Ludowico regi attributum est*[7], *atque* ecclesiam sancti Gengulfi martyris Christi *in comitatu Portensi sitam quasi ecclesiae Lingonensis propriam chartae a.* 814. *a Ludowico Pio concessae falsarii saeculo IX. exeunte intulerunt*[8]; *neque vero ibi de monasterio sanctorum Geminorum agitur, quod proprio nomine servato et ipsum eidem diplomati intrusum est*[9], *sed de ecclesia ut videtur Varennensi, in qua Gangulfus quidam sepulturam invenerat, nomini ipsius dicata.*

Eo enim tempore Gangulfus inter martyres celebrari coeptus erat. Reliquiae sancti Gangulfi martyris *ad ecclesiam Milidunensem pertinebant a.* 809. *dedicatam*[10].

1) *V. Ceolfridi c.* 38 *(p.* 403*).* 2) *Ib. c.* 40 *(p.* 403 *sq.).* 3) *AA. SS. Ian. II,* 76—80. 4) *MG. Epist. III,* 457. *Ceraunius a.* 614. *concilio Parisiensi interfuit (MG. Concilia I,* 192*).* 5) *AA. SS. Ian. II,* 74—76, *suppleta in Analectis Bollandianis II,* 378—380; *H. Grégoire, 'Saints jumeaux et dieux cavaliers' ('Bibliothèque hagiographique orientale' IX), Parisiis* 1905, *p.* 11—24. *Acta Warnacharii iam a.* 615/29. *auctori Martyrologii Hieronymiani Luxoviensi nota fuisse videntur, qui martyrium sanctorum et ipse civitati Lingonensi attribuit, die* 17. *Ianuarii referens (AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [9]):* L i n g u n i s passio sanctorum martyrum Geminorum Speusippi, Helasippi, Melasippi, Leonillae, Iunillae, Neonis diaconi, *atque commemorare licet Miecium episcopum Lingonensem (c. a.* 614*) avunculum Eustasii abbatis Luxoviensis fuisse (Ionae V. Columbani I,* 20*). At certe C. Narbey omnino erravit, statuens, opus Warnacharii aevo demum Carolingico ortum esse ('Supplément aux Acta sanctorum' I,* 1899, *p.* 270*), quod iam biographus Ceolfridi (cf. Acta Geminorum auct. Warnachario §* 6, *l. l. p.* 77*:* tres gemini fratres u n o p a r t u simul editi, *et V. Ceolfridi c.* 36, *p.* 402: una geniti matre u n o p a r t u*) et Beda (cf. H. Quentin. 'Les martyrologes historiques du moyen âge',* 1908, *p.* 62 *sq.) legerunt. Cf. Duchesne, 'Fastes épiscopaux'* I^2, 53 *sqq, H. Günter, 'Legenden-Studien', Coloniae* 1906, *p.* 86 *sqq., et alterum librum eiusdem auctoris, 'Die christliche Legende des Abendlandes' ('Religionswissenschaftliche Bibliothek' ed. Streitberg et Wünsch II), Heidelbergae* 1910, *p.* 140 *sqq.* 6) *Warnacharius §* 19. 22 *(p.* 80*). Hodie locus audit Saint-Geosmes (dép. Haute-Marne, arr. et cant. Langres). Circa a.* 826. *Libro confraternitatum Augiensium* ex Sanctis Geminis nomina canonicorum *illata sunt (MG. Libri confratern. ed. Piper p.* 322*).* 7) *Ann. Bertiniani ed. Waitz p.* 110; *MG. Capitularia II,* 194. 8) *Bouquet VI,* 461; *Quantin, 'Cartulaire général de l'Yonne' I,* 1854, *p.* 27. *Cf. Mühlbacher, Reg.* I^2, *n.* 539. 9) *Etiam monasterium Besuense supra p.* 142. *commemoratum falsarius ecclesiae Lingonensi vindicavit.* 10) *M. Prou et E. Chartraire, 'Authentiques de reliques conservées au trésor de la cathédrale de Sens' ('Mémoires de la Société nationale des Antiquaires de*

Nomen eius die 11. *et* 13. *Maii Kalendariis inscriptum est*[1]. *Die sane* 11. *codici Senonensi Martyrologii Hieronymiani postea illatus est:* Lingon. civitat(e) dep(ositio) sancti Iengulfi confessoris[2], *cum die* 13. *Maii nomen eius exhibeant breviaria et Augiense (m. al.):* Gangolfi martyris[3], *et Sangallense (a.* 956*):* In Francia Gangolfi martyris[3], *et Kalendaria Frisingense c. a.* 990: Sancti Gengolfi martyris[4], *et Tegernseense c. a.* 1009. *exaratum:* Gengolfi ducis[5], *atque inde a saeculo decimo nomen eius passim illis diebus propagatum est*[6].

Quisnam sanctus fuisset et quomodo martyr effectus esset, testis satis antiquus fideque dignus non rettulit, neque de Gangulfo ullo praeter pauca quae attuli quicquam traditum est ante Vitam multo post aevum sancto attributum compositam. Auctor conquestus, se gesta Gangulfi litteris mandata nusquam repperisse, professus est se ea conscribere, quae 'per succedentium relationem fideli narratione' ad se pervenissent[7]. *Erat autem si non ecclesiae S. Petri*[8] *Varennensi adscriptus, in qua corpus Gangulfi requiescebat, at certe cum clericis eius rationibus quibuslibet coniunctus atque in regione ea degisse videtur; basilicam tunc Gangulfi nomini dicatam esse referens (c.* 3. 4*), commemoravit, eam mediis in silvis sitam esse (c.* 2*), galeam, loricam, gladium, brachialia defuncti recondita ibi haberi (c.* 3*), fontem per sanctum ibi miro modo exortum 'hodieque' saluberrime exundare (c.* 5*), denique Gangulfum 'omnem praediorum suorum possessionem' ecclesiae delegasse, ut ibi deservientes, scilicet clerici, reditibus necessariis fruerentur (c.* 11*). Vitam igitur sive a clerico ecclesiae sive clericis rogantibus compositam esse patet. Tempus auctoris accuratius definire non habeo; saeculo X. codex qui extat antiquissimus (*1*a) exaratus est, atque saeculi eiusdem parte posteriore et alter biographus et Hrotsvitha opusculum praedecessoris retractaverunt, neque auctorem multo ante aevum eorum Vitam composuisse putaverim. Quod in prologo statuit, Gesta antiqua sine dubio extitisse et perdita esse persecutione paganorum contra ecclesiam exorta, 'tempore infelicitatis, monasteriis et ecclesiis depopulatis', cum suae quisque saluti consulens de custodiendis archivis curam non habuisset (c.* 14*), ut coniectura Vitae antiquae perditae satis vana est, ita rationem iacturae allatam ad incursiones Nortmannorum saeculo IX. factas spectare Henschenius haud absone coniecit*[9]*, ita ut Vita saeculo sive IX. extremo aut priori parti saeculi X. attribuenda esset*[10].

France' LIX, 1900, *p.* 162, *n.* 133*):* — — Sancti Gangulfi mar(tyris). — — X. Kl. Iun. fuit dedicata illa ecl'a ad castro Miliduno in anno VIIII. imperii domni Caroli et anno XIII. episcopatū Magnoni *(Senonensis).* 1) *Cf. AA. SS. Maii II,* 642; *G. Zilliken, 'Der Kölner Festkalender' ('Bonner Jahrbücher' CXIX,* 1910, *p.* 68*).* 2) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [59].* 3) *Ib. p. [60].* 4) *A. Lechner, 'Mittelalterliche Kirchenfeste und Kalendarien in Bayern',* 1891, *p.* 13. 5) *Analecta Bolland. XVII,* 9. 6) *Cf. n.* 1. *Addiderim Kalendarium psalterio Egberti archiepiscopi Treverensis saec. XI. ex. aut XII. in. adiunctum et alterum saec. XI. in. Treverense, quae attulerunt H. V. Sauerland et A. Haseloff, 'Der Psalter Erzbischof Egberts von Trier in Cividale',* 1901, *p.* 39. 156; *denique Kalendaria quattuor regionis Augustanae saec. XI. et XII (A. Schröder, 'Die ältesten Heiligenkalendarien des Bistums Augsburg', 'Archiv für die Geschichte des Hochstifts Augsburg' I,* 1910, *p.* 282*). Etiam Martyrologio Hermanni Augiensis nomen eius saeculo XII. ad diem* 13. *Maii insertum est (cf. Dümmler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXV,* 1885, *p.* 216*):* In Burgundia sancti Gangolfi martyris gloriosi miraculis, *ut alia mittam. Inter reliquias ecclesiae Aschaffenburgensi c. a.* 974. *oblatas* sancti Gingnolfi martyris *enumerantur (P. Lehmann, 'N. Archiv' XXXVI,* 674*).* 7) *V. Gangulfi, prol.* 8) *Ib. c.* 11. 9) *AA. SS. Maii II,* 643. 10) *Etiam P. Roth, 'Geschichte des Beneficialwesens',* 1850, *p.* 149, *et R. Köpke, 'Ottonische Studien II (Hrotsuit)',* 1869, *p.* 47, *Vitam saeculo X. attribuerunt.*

Pauca autem, quae auctor de Gangulfo 'per succedentium relationem' se accepisse affirmat, minimi pretii sunt. Narrat enim talia fere: Gangulfus e nobili genere in Burgundia ortus erat praediaque possidebat et in regione Varennensi (c. 4. 11) et in territorio Avalensi (c. 8) sita, atque silvae Varennenses densissimae occasionem ei praestabant venationis exercendae (c. 2). Erat autem Pippino regi, eidem qui antea maior domus fuerat, 'militari officio coniunctus' et inter fortissimos in exercitu eius habebatur (c. 3). Tempore quodam 'peracta expeditione in regali servitio' regressus, in Campania fontem centum solidis emit, qui miro modo eum in possessionem Varennensem secutus est, loco priore relicto (c. 4. 5). Uxor eius cum clerico quodam adulterium commiserat; quod crimen Gangulfus iudicio Dei detexit, cum manus mulieris fonti cuidam immissa, aqua effervescente, cute nudaretur, unde eam domo eiecit, possessione ad victum concessa (c. 6—8). Ipse, dum in praediis Avalensibus moratur, dormiens a clerico illo gladio petitus vulnereque affectus brevi post vita defunctus est (c. 9. 10). Willedrudis et Willegossa amitae eius, qui 'sanctimoniae atque castitatis studiis' in possessione Varennensi studebant, corpus eo translatum in ecclesia sancti Petri sepelierunt, quam vivus ditaverat, postea nomini eius dicatam (c. 11). Neque vindicta defuit, miro modo in partibus posterioribus et clerici et feminae ostensa. Ille enim visceribus in latrinam diffusis morte praereptus est (c. 12), atque mulier, cum miracula feria sexta ad corpus Gangulfi facta detestata exclamaret: 'Sic operatur virtutes Gangulfus quomodo anus meus', eo modo punita est, ut ad finem vitae, quotcumque verba illo die proferret, anus responderet. Quod miraculum passim vulgatum etiam Pippinum regem movit, ut mitteret de re inquisituros, eamque sic sese re vera habere comprobatum est (c. 13)! Res allatae in Vita sancti partim satis mirae[1] sufficiunt, pluraque de auctoritate Vitae commemorare supersedeo[2]. Id tantum monuerim, omnino negari non posse, tertium Gangulfum aevo Pippini regis (751—768) iisdem in partibus atque priores viguisse; cum autem Vita omni auctoritate careat, nescio an potius existimare liceat, sanctum eundem fuisse atque Gangulfum sive primum (a. 667) sive alterum (a. 716), qui testimoniis certis cogniti habentur, sicque coniectura fortasse veri simili eum aetati Pippini medii († 714), non nepotis († 768) attribuendum esse, quamquam qui mediis aevis Gangulfi mentionem fecerunt, auctoritatem biographi secuti memoriam eius annis 759[3], 767[4] similibusve adscripserunt.

Auctor, ut sententiae nonnullae expilatae demonstrant, Vitas Sebastiani (prol. et c. 1) et Germani Autissiodorensis (c. 1. 8), Dialogos Gregorii M. (c. 4. 10), Regulam Benedicti (c. 2) et fortasse Einhardi Vitam Karoli M. (c. 3) legerat; adhibuit etiam Augustini Enarrationem in psalmos (prol.), Gregorii M. Homilias in evangelia (c. 2), Carmen paschale Sedulii, quem 'evangelicum poetam' vocavit (c. 14)[5]: denique in prologo alterum poetam ut 'nostrum' citavit, neque vero eruere mihi licebat, quis sub eo nomine lateret.

1) Res in Vita narratas fabulis ioculatorum originem debere, coniecit L. Zoepf, 'Das Heiligen-Leben im 10. Jahrhundert' ('Beiträge zur Kulturgeschichte des Mittelalters und der Renaissance' ed. W. Goetz I), 1908, p. 236 sq. 2) Quae de officio militari narrantur, ea sine dubio ad arma in ecclesia Varennensi servata referenda sunt, id quod monuit P. Roth l. l. n. 151. 3) Ekkehardus (SS. VI, 160), Sigebertus (ib. p. 332), Annalista Saxo ex Ekkehardo et Vita (ib. p. 556). 4) Helinandus a. 767 (Migne CCXII, 830), cum codices Vitae II. Gangulfi mortem errore ad a. 667. exhibeant (infra p. 164, n. 3). Albericus monachus Trium Fontium (Chronicon a. 766, ed. Leibnitius, 1698, p. 101 sq.) maximam partem narrationis non ex ipsa Vita deprompsit (cf. Wilmans, 'Archiv' X, 232), sed ex Helinando, etsi perpauca e Vita supplevit (aliter Scheffer-Boichorst, SS. XXIII, 712, n. 94). Henricus de Hervordia (Chronicon ed. Potthast, 1859, p. 21 sq.) a. 757. Martinum Oppaviensem, a. 765. Vincentium Bellovacensem exscripsit. 5) Cf. V. Gangulfi, prol. et c. 1. 12.

Epitome Vitae Legendae Aureae Iacobi a Varagine (c. 204) postea adiecta est[1], *aliam Helinandus libro 45. Chronici inseruerat*[2]. *Auctor sive Gislebertus sive alius, qui Vitam et Miracula Romani abbatis Autissiodorensis duobus libris composuit*[3], *libro primo et prologum praefixit totum e Vita Gangulfi depromptum neque minus alia ex eodem fonte hausta in capitibus sequentibus (§ 3. 9. 10. 16) iteravit, codice classis 2 adhibito. Etiam biographus Davidis monachi Himmerodensis*[4] *(† 1179) saec. XIII. ineunte prologum, nonnullis omissis, ad verbum fere e Vita Gangulfi descripsit, codice usus ut videtur classis* 1.

Denique epistula commemoranda est, quae post Vitam Miraculaque Gangulfi Florinensia[5] *legitur in codice olim Alnensi, nunc Bruxellensi n.* 3299 *(II,* 1055, *antea Phillippsiano n.* 4632'*), saec. XII. ex., et edita est a Bollandianis, Catalogus codicum hagiograph. Latinorum bibliothecae regiae Bruxellensis II,* 1889, *p.* 482—485. *Vitam Gangulfi apud se repositam clerici viro cuidam venerabili commiserant, qui longum tempus in lege Dei desudasse rerumque circa se gestarum non incuriosus procurator extitisse dicitur. Qui cum historiolam de ano sonante legisset, eam 'fidelium fidei damnandam, detestandam anathematizandamque' iudicavit atque 'in locis ab episcopis consecratis non debere recoli' statuit*[6]. *Unde clerici epistula conscripta opinionem eius refellere conati sunt, rationibus e scriptura sacra aliisque allatis, ut demonstrarent, naturalia minime abhorrenda esse, monueruntque rem similem in historia quadam ecclesiastica inveniri, quae in armario Remensis ecclesiae recondita esset. Unde controversiam in ea regione gestam esse concludere licet.*

Neque vero multi fabulam illam insulsam reiecisse videntur, sed saepissime Vita Gangulfi mediis aevis descripta est. E codicibus sexaginta quinque, quos compertos habeo[7], *in usum nostrum evoluti sunt hi, partim ob ipsam Vitam, partim occasione data adhibiti:*

1*a) Codex M o n a c e n s i s Latinus n.* 19162 *(Tegernsee n.* 1162*), saec. X. fol.* 192—203', *multis locis a librariis posterioribus correctus est.*

1*a*) Codex M o n a c e n s i s n.* 4605 *(Bened. n.* 105*), saec. XI, olim (fol.* 1, *m. saec. XV) monasterii Benedictenpeiren, fol.* 187'—197', *cum* 1*a artissimo vinculo coniunctus est: cf. e. gr.:*

prol. subprimi] haec *add.* 1*a. a**;
ib. operari dignatus est] operatus est 1*a. a* cum* 3*c*²;

1) *Ed. Th. Graesse*³, 1890, *p.* 903. 2) *Epitomen Helinandi Vincentius Bellovacensis iteravit, paucis verbis e Sigeberto praemissis (Spec. hist. XXIV [XXIII],* 159*), Vincentium Martinus Oppaviensis (SS. XXII,* 426*) et Henricus de Hervordia exscripserunt (cf. supra p.* 146, *n.* 4*), itemque Petrus Calo monachus ordinis Praedicatorum (†* 1348*) in Legendario c.* 707 *(Poncelet, Analecta Bolland. XXIX,* 1910, *p.* 96*) e Vincentio pendere videtur.* 3) *AA. SS. Maii V,* 153—165. 4) *Ed. Nicolaus Hees, Manipulus Hemmenrodensis,* 1641 *(cf. supra p.* 112, *n.* 4*), p.* 50 *sq. Cf. 'N. Arch.' XXIX,* 259, *n.* 5. 5) *Ex parte ed. Holder-Egger, SS. XV,* 791—796. *Nonnulla correxit C. G. Roland, 'Un texte ms. du Miracula S. Gengulfi' ('Annales de la Société archéologique de Namur' XXVI,* 1906, *p.* 259—261*); cf. H. Moretus, Analecta Bollandiana XXVI,* 1907, *p.* 346. 6) *Eadem narratio in codice* 3*a*¹ *in breve coacta est (cf. infra p.* 166, *l.* 25*), atque eam in publico non legendam esse manus coaeva in margine libri* 2*e* adnotavit (ib. l.* 23*).* 7) *Inter vetustiores sunt codices saec. XI. B e r n e n s i s n.* 24, *B r u x e l l e n s i s n.* 3292 *(II,* 992, *antea Phillippsianus n.* 8391*), C a m e r a c e n s i s n.* 863 *(*767¹*). Nihil compertum habeo de V. Gengulfi, quae incipit:* Creator rerum Deus omnia *et extat in codice Korssendonckano a.* 1498. *exarato, nunc P a r i s i e n s i bibliothecae Mazarineae n.* 1733 *(*1329*), fol.* 13; *cf. A. Molinier, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque Mazarine' II,* 1886, *p.* 203. *Vitas Genulfi (Bibl. hagiogr. Lat. n.* 3352 *sqq.) cave ne pro Gangulfi accipias.*

c. 1. Erat enim] beatus Gengulfus *add.* 1*a*. a^*;

c. 4. nihilque utilitatis percipere posse ex hoc, quod tanti emerat] *haec om.* 1*a*. a^*.

1*b) Codex Sangallensis n.* 565, *saec. XI. in., pag.* 201—222; *post pag.* 206. *folium periit, ita ut verba c.* 2 (*p.* 158, *l.* 4) te]xtus. Quam — *c.* 3 (*p.* 159, *l.* 4) agebant, quae a[genda *desiderentur.*

$1b^1$) *Codex Monacensis n.* 701, *saec. XIV, lectionarium continet, cui inter lectiones e Vitis sanctorum haustas (fol.* 55—253′) *fol.* 80—81′. *Vitae Gangulfi c.* 1—5. *insunt. Necessitudinem cum* 1*b intercedentem loci demonstrant hi:*

c. 1. Vir itaque Domini] sanctus *add.* $1b^1$ *cum* 1*a. b.* $c^{1.2.3}$ (*non* $1c^4$);

c. 2. evasisset] adesset $1b^1$ *cum* 1*a. b.* $c^{1.2.3.4}$;

c. 4. ista ab eo dicta] i. ab eo dici 1*b*. b^1;

ib. sociata] *ita* 1*a. b.* b^1 *cum* $2c^1$. $3b^4$; sociatam *aut* sociati *rell.*

$1c^1$) *Codex Monacensis n.* 9536 (*Ober-Altaich n.* 36), *saec. XII, olim (fol.* 260′) 'S. *Petri in Obernaltach', fol.* 39′—47.

$1c^2$) *Codex Monacensis n.* 22241 (*Windberg n.* 41), *saec. XII, volumen alterum legendarii Windbergensis*[1], *fol.* 82—86.

$1c^3$) *Codex Romanus Vaticanus Latinus n.* 6444, *saec. XII, olim (fol.* 243′, *m. saec. XV) monasterii Canonicorum Regularium 'in maiore Franchentall inter Spiram et Wormaciam circa Renum' siti, fol.* 94—100. *Sanctus in hoc libro* Gingolfus *audit.*

$1c^4$) *Codex Monacensis n.* 23846 (*ZZ.* 846)[2], *saec. XV, fol.* 437′—442, *prologo caret.*

1*d) Codex Dresdensis R* 52ᵘ *inter particulas de tegumentis librorum detractas fol.* 49′. *et* 49. *ordine inverso fragmentum Vitae Gangulfi vel, ut ibi quoque vocatur, Gingolfi saec. XII. exaratae continet, scilicet c.* 7 (*p.* 162, *l.* 17) diu tuam non — *c.* 12 (*p.* 166, *l.* 1) persecutoris ultio sub[secuta].

2*a) Codex Carlsruhanus n. LXXXIIII, saec. XI, olim 'monasterii Augiae divitis', fol.* 40—47, *humore affectus est, ita ut textus hic illic evanuerit.*

2*b) Codex Monacensis n.* 2552 (*Alderspach n.* 22)[3], *saec. XII, fol.* 50—54′.

$2c^1$) *Codex archivi capitularis Civitatis Foroiuliensis in Museo Archaeologico asservati n. XXIII*[4], *saec. XI, olim in capitulo signatus 'lib.* 17', *fol.* 153′—158′, *prologo caret aeque atque*

$2c^2$) *codex Vindobonensis n.* 336 (*Hist. eccl.* 5), *saec. XIII. in., pars exemplaris cuiusdam legendarii Austriaci*[5], *fol.* 188′—190 (*errore* 200), *quocum quam maxime convenit, e. gr.:*

c. 1. adeo ut — sanctitatis *om.* $2c^{1.2}$;

c. 3. quae hodieque — nomine dedicata *om.* $2c^{1.2}$;

c. 13. vehebatur gleba] gl. ferebatur (fer. *m. al. superscr.* $2c^1$) $2c^{1.2}$;

c. 14. Ut enim ait — humilis corde *om.* $2c^{1.2}$;

ib. dum adviveret] dum | viveret $2c^1$; dum viveret $2c^2$;

ib. sed vel segni — detrimentum *om.* $2c^{1.2}$,

etsi $2c^2$ *ut recentior, ita deterior altero est, atque nonnulla suadere videntur,* $2c^2$ *ex libro* $2c^1$ *sive ipso sive tertio intercedente pendere, qui, folio completo, in ipsa Vita Gangulfi desinit, ita ut loci c.* 14. *omissi ad studium paginam non transgrediendi referri*

1) *Cf. Analecta Bolland. XVII,* 97 *sqq.* 2) *Cf. Holder-Egger, 'N. Arch.' XIII,* 582 *sqq.* 3) *Cf. ib. p.* 577 *sqq.* 4) *G. Mazzatinti, 'Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia' III,* 1893, *p.* 166, *codicem (n.* 12) *errore saeculo IX/X. attribuit.* 5) *Cf. Analecta Bolland. XVII,* 61.

possint; tamen loci pauci, quibus librarius $2c^2$ alterum superat, obstant, ne illum ex hoc aut ipso aut solo fluxisse statuamus.

2d) Codex C o l o n i e n s i s *archivi urbani inter Wallrafianos* n. 164 *(VI,* 21*), a.* 1463. *finitus, olim 'monasterii Corporis Christi Canonicorum Regularium in Colonia', fol.* 23′—29.

$2d^*$) Codex B r u x e l l e n s i s *n.* 3137, *vol. II, antea n.* 380—382, *saec. XV, olim* liber monasterii Canonicorum Regularium Vallis sancti Martini in Lovanio, collatus eidem a fratribus Swollensibus in subsidium fundationis prime, *fol.* 27—31, *quam maxime ad 2d accedit; cf. e. gr.:*

prol. proniores] prompt(c)iores *2d.* d^* *et m. al.* $3c^{2*}$;
c. 1. ruminare] imitari *2d.* d^*;
c. 6. amore — illecta] amore — illicito *2d.* d^*;
c. 9. appetere maluisset] app. non valuisset *2d.* d^*.

2e) Codex E i n s i d l e n s i s *n.* 247, *saec. XII, p.* 308—328, *et*

$2e^*$) codex S t u t t g a r t e n s i s *Bibl. fol.* 58, *saec. XII, olim Zwifaltensis n.* 167, *vol. III, fol.* 50—53′, *textum similem iisdem interpolationibus auctum exhibent et maiore c.* 11 *(infra p.* 165*) et minoribus his:*

c. 2. thelonei [negociis vel *add. 2e.* e^*] lucris;
c. 14. Nec ociose praetermittendum (praetereundum *2e*) esse] arbitror illos increpare *add. 2e.* e^*;
c. 15. memoria sanctissimi confessoris Domini Gangulfi (Gangolfi *2e.* e^* *cum aliis*)] tercio (III° $2e^*$) Idus Maii celebrata *add. 2e.* e^*,

alibi quoque passim convenientes, neque vero unus ex altero pendet, sed uterque mendis peculiaribus inquinatus est.

3a) Codex R o m a n u s *Vaticanus Reginae Latinus n.* 561, *saec. XI, olim liber S. Remigii Remensis*[1], *fol.* 93—100.

$3a^1$) Codex R o m a n u s *Vaticanus Reginae Latinus n.* 541, *saec. XII. in Gallia scriptus, fol.* 87′—90′. *Narratio obscoena de ultione mulieri illata (c.* 13*) in pauca verba contracta est.*

$3a^2$) Codex T r e v e r e n s i s *bibliothecae urbanae Cat. mss. n.* 1151, *Num. loc.* 454 *(antea n.* 963*), saec. XIII, volumen tertium legendarii S. Maximini, fol.* 46′—50′. *Ex hoc libro descriptus est*

$3a^{2*}$) codex L o n d i n i e n s i s *Musei Britannici inter Harleianos n.* 3597, *olim* codex monasterii beate Marie ad Martires prope Treverim, *atque a.* 1475. *a fratre Oiswaldo de Welschpilsch exaratus, fol.* 85′—92*: cf. e. gr.*

prol. reperire valeamus] reperimus $3a^2$. a^{2*};
ib. perdere] reddere $3a^2$. a^{2*};
c. 1. deturpare] turbare $3a^2$. a^{2*};
c. 4. pro superius fato fonte] superius :::: (*corr.* pro) fonte $3a^2$; superius pro fonte $3a^{2*}$;
c. 11. stauroforia] saurophoria $3a^{2.\,2*}$,

neque minus $3a^{2*}$ in praescriptionibus capitum cum altero convenit.

$3a^3$) Codex B r u x e l l e n s i s *n.* 3221, *vol. II, antea n.* 9120, *saec. XIII, fol.* 22—24′.

$3b^1$) Codex O x o n i e n s i s *bibliothecae Bodleianae Add. D.* 106, *saec. XI, olim inter codices a Libri a.* 1859. *venditos atque a.* 1886. *bibliothecae Bodleianae illatus, in cuius catalogo impresso n.* 29645. *distinctus est*[2], *fol.* 90′—95′.

1) *Cf. A. Poncelet, Catalogus codicum hagiograph. Latin. bibliothecae Vaticanae,* 1910, *p.* 372. 2) *F. Madan, 'A summary catalogue of western MSS. in the Bodleian library at Oxford' V,* 1905, *p.* 665.

3b²) *Codex seminarii* Namurcensis *saec. XI, olim S. Gerardi Broniensis, fol.* 162—164'.

3b³) *Codex* Bruxellensis *n.* 3239, *antea n.* 18018, *saec. XII, olim (saec. XVI)* 'liber Sancti Petri Laubiensis', *fol.* 146'—151'.

3b⁴) *Codex* Namurcensis *bibliothecae civitatis n.* 53, *saec. XII, olim (fol. 2. m. saec. XVII)* Monasterii sancti Huberti in Arduenna catalogo inscriptus Tomus 2, *cuius monasterii documenta*[1] *iam saeculo XII. fol.* 1'. *illata sunt, fol.* 34'—38. *V. Gangulfi continet*[2], *parte prologi omissa hac: p.* 155, *l.* 8. qui post priorum — *p.* 156, *l.* 9. quae super terram.

3c¹) *Codex* Trecensis *n.* 1, *saec XIII. in., olim pars tertia legendarii Claraevallensis atque Q.* 70 *signatus, fol.* 65'—69.

3c²) *Codex* Divionensis *n.* 640 *(383*[III]*), saec. XIII, olim (fol. 1, m. rec.)* Liber Cistercii, *fol.* 45'—49.

3c²*) *Codex* Parisiensis *n.* 9740 *(Suppl. Lat.* 243, 3*), saec. XII, olim Epternacensis, fol.* 26—32', *cuius paucae lectiones exscriptae sunt, cum* 3c² *necessitudine quadam coniunctus videtur esse*[3]*; cf.*

prol. reddit affectio] reddidit aff. 3c²· ²* *(non* 3c¹*)*;

interpolatio c. 14. parum ignoramus] tamen *add.* 3c¹· ² *et m. al. in ras.* 3c²*.

3d) *Codex* Berolinensis *Latinus n.* 123 *(Phillippsianus n.* 1839*) saec. XIII, olim S. Vincentii Mettensis*[4], *deinde* Collegii Parisiensis Soc(ietatis) Iesu *(Claromontani), tum a.* 1764. *G. Meermani, denique a.* 1824. *Thomae Phillipps, fol.* 220—222', *prologo caret. E quo descriptus est*

3d*) *codex* Parisiensis *collectionis Chesnianae*[5] *n.* 84, *saec. XVII, fol.* 358—361'. *quibus praescriptum est:* Ex cod. S. Vincentii Metensis, *scilicet* 3*d, id quod vel ex unico loco* 3*d mihi comperto*[6] *confirmatur:*

c. 1. alto parentum germine] a. p. sanguine 3*d. d**.

3e¹) *Codex* Londiniensis *Musei Britannici inter Harleianos n.* 2800, *saec. XIII. in., volumen primum legendarii Arnsteinensis, fol.* 169'—172.

3e¹*) *Codex* Bruxellensis *n.* 3132, *vol. I, antea n.* 207—208, *saec. XIII, fol.* 241—243', *quam maxime cum* 3e¹ *convenit; cf. e. gr.*

c. 9. ut quo modo ei necem inferrent] quomodo ei n. inf. 3e²· ³ *cum aliis;* qualiter ei n. inf. 3e¹· ¹*;

c. 15. qui cum deo Patre — saecula saeculorum. Amen] *hanc clausulam om.* 3e¹· ¹* *(non* 3e²· ³*)*.

3e²) *Codex* Bonnensis *S.* 369 *(226, a), saec. XIV, fol.* 182'—187.

3e³) *Codex* Duesseldorfensis *C.* 10*b, saec. XV, fol.* 182—188.

Breviaria coenobii Murbacensis excerpta Vitae continent in lectiones octo divisa:

4a) *Codex* Colmariensis *n.* 421, *saec. XIII, fol.* 186, *qui iam. foliis deperditis, in lectione* 6. *mutilus incipit, continens non nisi c.* 3 *(p.* 159, *l.* 9 — *l.* 14*)* ‖ et nomine dedicata — acuendo illustrabat *(= lectio* 6. 7*) et c.* 1 *(p.* 157, *l.* 13 — *l.* 15*)* Erat enim reverendus — profunda respuens *(= lectio* 8*), et breviarium alterum fortasse e* 4*a descriptum, sed adhuc has lectiones integras exhibens, scilicet*

1) *Cf. G. Kurth, 'Chartes de l'abbaye de Saint-Hubert en Ardenne' I,* 1903, *p.* 93 *(n.* 77*).* 608. 2) *Cf. 'Archiv' VIII,* 477; *'N. Archiv' II,* 265; *Analecta Bollandiana I,* 508. 3) *Etiam codices* Parisienses *n.* 11757, *saec. XIII, fol.* 52—54', *et n.* 16737, *saec. XII. ex., fol.* 45—47'. *et iterum fol.* 134'—136' *(Catalogus codicum hagiograph. Latin. Paris. III,* 71. 358. 360*) generis* 3*c esse, simillimum veri est.* 4) *Cf. V. Rose, 'Verzeichniss der Lateinischen Handschriften der Königl. Bibliothek zu Berlin' I,* 1893, *p.* 259 *sqq.* 5) *Cf. R. Poupardin, 'Bibliothèque Nationale, Catalogue des manuscrits des collections Duchesne et Bréquigny',* 1905, *p.* 98 *sq.* 6) *Rose l. l. p.* 265.

4b) codex C o l m a r i e n s i s *n.* 430, *saec. XIII/XIV, fol.* 329—329', *cui insunt Vitae Gangulfi prologus (p.* 155, *l.* 4 — *l.* 17*)* Veneranda f e s t i v i t a s beati Gangolfi egregii martiris Christi — proveheret, sublimaret *(= lectio* 1—4*) et c.* 3 *(p.* 159, *l.* 5 — *l.* 14*)* Hic beatissimum hunc — acuendo illustrabat *(= lectio* 5—7*) et c.* 1 *(p.* 157, *l.* 13 — *l.* 15*)* Erat enim reverendus — profunda respuens *(= lectio* 8*).*

Epitome Vitae Gangulfi Legendae Aureae postea adiuncta est[1] *aliaeque in legendariis et lectionariis saepius inveniuntur, e quibus a me visi sunt codices* R o m a n i *Vaticani Palatini Latini n.* 439, *saec. XV, fol.* 140—141' *(inc.* Vir Domini sanctus Gingolfus Burgundia oriundus, nobilis genere, *des.* in ecclesia beati Petri, quam ipse construxit, honorifice sepelierunt; in cuius honore Dominus prestat multa beneficia, qui vivit et regnat*), et n.* 863, *saec. XIV/XV, fol.* 15—15' *(inc.* Vir Dei Gingilfus secundum seculum nobilis, Burgundia oriundus, *des.* turpi pena punitur usque ad finem vite*), et* V i n d o b o n e n s i s *n.* 1675 *(Nov.* 208*), saec. XIV, a Petro rectore capellae S. Hieronymi in Wienna saec. XV. donatus ad domum Portae beatae Mariae in Axpach ordinis Carthusiensis, fol.* 29'—30 *(inc.* Angolfus ex nobili progenie Burgundie oriundus, *des.* mortuus crepuit medius*), scilicet Legendae Aureae appendix c.* 204, *parte extrema omissa, et* V r a t i s l a v i e n s i s *bibliothecae universitatis IV. F.* 183, *saec. XV, olim ecclesiae cathedralis Neissensis, vol. I, fol.* 194'—196 *(inc.* Vir Dei Gangolphus nobilis fuit, *des.* non sunt in hoc libro scripta, etc.).

Codices in duas partes discedunt, quarum alteram libri classis primae, alteram reliqui occupant, et hi et illi mendis communibus inquinati, etsi classis prima saepius praestare videtur: cf. e. gr.:

prol. gloriosa] *ita* 1*a. b.* $c^{1.2.3}$; gratiosa *rell.;*
ib. vacuum erat — — privatos sua perdere, miseros flere] *ita* 1*a. a'. b.* c^{1} *(ubi* v. ierat*).* $c^{2.3}$ *(om.* sua); vacabat — — privatis perdere, miseris flere *modo usitatiore rell.;*
c. 7. contagione] *ita* 1*a. b.* $c^{1.2.3}$; contagiam vel contagione 1c^{4}; contagio *rell.; cf. c.* 12: sceleris contagione;
c. 15. miraculorum insignia] *ita* 1*a. b.* $c^{1.2.3.4}$; mir. signa *rell.; cf. c.* 13: prodigiorum eius insignia;
c. 1. scripturas tamen normae ecclesiasticae] *ita* 1c^{4} *cum rell.* (*cf. Sedulii Carm. pasch., prol.:* scripturas autem ecclesiastici dogmatis); scripturarum t. normam ecclesiasticam 1*a. b.* b^{1}. $c^{1.2.3}$;
c. 4. habilis] *ita rell.;* abilis 2*d*; amabilis 1*a. b.* b^{1}. $c^{1.2.3.4}$.

E libris primi generis codices 1*c vinculo quodam artiore cum* 1*b conexi videntur esse:*

c. 5. in loco] incola *(m. al. corr.* in solo 1*b)* 1*b.* b^{1}. c^{4}; incole 1$c^{1.3}$;
c. 8. simul pacienter vivere, simul] pac. v. simul *om.* 1*b.* $c^{1.3.4}$;
c. 15. volet] valet 1*b.* $c^{1.2.3.4}$,

dum inter ipsos maior necessitudo intercedit:

c. 11. quas gemina in div. disp. aff., quoniam quidem] et qu(a)e (qui 1c^{3}) de *pro his habent* 1$c^{1.2.3.4}$,

e quibus 1$c^{1.2}$ *etiam propius ad se accedunt:*

prol. possidet caelum] praedicamus 1$c^{1.2}$ *(non* 1c^{3}*);*
c. 11. Willegossa atque Willedrudis] *haec om.* 1$c^{1.2}$; Willegossa atque *om.* 1*a. b.* $c^{3.4}$,

atque libro 1c^{4} *recenti nonnullis locis lectiones classis diversae illatae sunt.*

E fragmenti 1*d mendis peculiaribus e. gr. afferantur:*

c. 7. pendens carnem] pendentem (*om.* carnem) 1*d*;
c. 11. summa dilectione] d. s. 1*d*;
ib. in mundo] in terra 1*d*.

1) *Cf. supra p.* 147.

E reliquis libris codices 3 *saepius contra textum* 2 *meliorem faciunt atque et interpolatione c.* 14 *(p.* 169*)*[1] *et aliis mendis distinguuntur, velut*

c. 2. si — exerceantur, — aliquis subiacebit] si — exerceat aliquis, — subiacebit 3*a.* $a^{1.2}$. b^{4}. $c^{1.2}$. d^{*}. $e^{1.1^{*}.2.3}$;

c. 3. interius tamen] in pectore eius (e. p. 3a^{1}) *add.* 3*a.* $a^{1.2}$. b^{4}. $c^{1.2}$. d^{*}. $e^{1.1^{*}.2.3}$;

c. 13. non est huic paginae, licet sit horridum dictu, incongruum inserere] *ita rell.* (*cf. c.* 12: non est incongruum huic narrationi inserere); non est ineptum (incongruum *solus* 3b^{4}), l. sit horr. (horrendum 3d^{*}) d., huic p. ins. 3*a.* $a^{2.3}$. $b^{1.4}$. $c^{1.2}$. d^{*}. $e^{1.1^{*}.2.3}$;

ib. ab ore] (a *add.* 3b^{4}. $c^{1.2}$. $e^{1.1^{*}.2.3}$) gutture (illius *add.* 3b^{4}. $c^{1.2}$) 3*a.* $a^{2.3}$. b^{4}. $c^{1.2}$. $e^{1.1^{*}.2.3}$ (*locus immutatus est* 3a^{1}); ex eius gutture 3d^{*};

c. 14. non pleniter legimus] plen. *om.* 3*a.* $a^{1.2.3}$. $b^{2.3.4}$. $c^{1.2.2^{*}}$. d^{*}. $e^{1.1^{*}.2.3}$; *at cf. prol.:* haud pleniter scimus.

E quibus libri 3*a.* $a^{1.2.3}$ *et aliis locis affinitatem produnt et narratione de 'lucerna divinitus accensa' (infra p.* 167*) post c.* 13. *inserta, quae a reliquis codicibus abest. Codex autem* 3a^{3}, *lectionibus ut videtur originis diversae illatis, haud semel ab affinibus* 3*a.* $a^{1.2}$ *recedit, ad quorum proavum etiam libri* 3*(d).* d^{*}. $e^{1.1^{*}.2.3}$ *referendi sunt, artissime cum hac familia coniuncti:*

prol. devotione [colenda *add.* 3$a^{2^{*}}$. $e^{1.1^{*}.2.3}$, colendo 3*a.* $a^{1.2}$] amplectenda *(non* 3$b^{1.4}$. $c^{1.2.2^{*}}$*);*

ib. quae sursum sunt [sapit et *add.* 3*a.* $a^{1.2.3}$. $e^{1.1^{*}.2.3}$] querit *(non* 3b^{1}. $c^{2^{*}}$; *haec desunt* 3b^{4}. $c^{1.2}$*);*

c. 13. Pippinus] Lo(u)do(e)w(v)icus 3*a.* $a^{2.3}$. d^{*}. $e^{1.1^{*}.2.3}$ *(non* 3$b^{1.4}$. $c^{1.2}$; *immutatus est* 3a^{1}*),*

etsi ex his codices 3$e^{1.1^{*}.2.3}$ *reliquis multo deteriores sunt, pluribus vitiis communibus inquinati, e. gr.:*

prol. constitutus] institutus 3$e^{1.1^{*}.2.3}$;

c. 2. Matheum vero — — negotiis resedisse] *haec om.* 3$e^{1.1^{*}.2.3}$;

c. 7. adseverare] asserere 3$e^{1.1^{*}.2.3}$.

Libri 3$b^{1.2.3.4}$ *cum* 3$c^{1.2}$ *vinculo artiore conexi sunt:*

c. 9. eoque evaginato, ut caput dormientis amputaret, dum manum in alto libravit] eumque libravit, *ceteris omissis,* 3$b^{1.2.3.4}$. $c^{1.2}$,

utque codices 3$c^{1.2}$ *mendis peculiaribus affecti sunt, e quibus nonnulla infra p.* 153. *attuli, ita haud semel* 3$b^{1.2.3.4}$ *erroribus communibus coniuncti ab eis recedunt:*

prol. extolleret, proveheret, sublimaret] *ita* 3$c^{1.2.2^{*}}$ *cum rell.;* extolli prov. et subl. 3$b^{1.2.3}$ *(haec desunt* 3b^{4}*);*

ib. fide integra, spe robusta — — bonitate conspicua] *haec om.* 3$b^{1.4}$ *(non* 3$c^{1.2.2^{*}}$*).*

Nullus codicum vitiis immunis est, ideoque hic illic etiam librorum deteriorum ratio habenda erat. Ne autem apparatus nimia congerie lectionum inutilium oneraretur, varias lectiones universas non adnotari nisi 1*a. b.* 2*a.* 3*a; deinde libros* 1c^{1}. 2*b.* c^{2}. *d. e.* 3$a^{2.3}$ *adhibui, sed lectiones singulorum peculiares haud paucas plerumque reieci, cum alios codices hic illic curaverim. Libros* 1*a. b.* 2*a B. Krusch v. c. contulit, idemque specimina* 1a^{*}. c^{2}. 3$b^{2.3}$. $c^{2^{*}}$ *sumpsit; ipse codices* 1c^{1}. *d.* 2*b.* c^{2}. *d. e.* e^{*}. 3*a.* $a^{2.3}$. b^{4}. $c^{2.3}$ *contuli,* 1b^{1}. $c^{3.4}$. 2c^{1}. d^{*}. 3$a^{1.2^{*}}$. b^{1}. $c^{1.2}$. d^{*}. $e^{1.1^{*}}$. 4*a. b examinavi.*

Vita Gangulfi, prologo et c. 14. *et* 15. *nonnullisque aliis omissis, primum Coloniae a.* 1483. *edita est*[2] *in appendice Legendae Aureae, cui inscriptum est:* ***Historie plurimorum sanctorum*** *noviter addite, laboriose collecte et prolongate, fol.* 283[b]

1) *Hoc loco non de enuntiato agi ob homoeoteleuton in libris* 1. 2 *omisso, id quod primo aspectu fortasse statuatur, sed de additamento classis* 3, *omni indole codicum iterum iterumque considerata, mihi persuasum est.* 2) *Alteram editionem (Lovanii* 1485*) non vidi.*

— 285[a]. *Post c. 3. fabella de lucerna divinitus accensa legitur, quae in codicibus nostris 3a. a[1.2.2*.3] post c. 13. extat, neque minus lectiones alius originis deprehenduntur. Deinde*

Laurentius Surius, *De probatis sanctorum historiis III, Coloniae Agrippinae* 1572, *p.* 163—166, *Vitam ex 'antiquis' codicibus, quibus nonnullae lectiones 3a. e inerant, typis mandavit neque vero integram; sed capita* 14. 15. *absunt, 'et stylus passim nonnihil mutatus est, et pleraque compraehensius reddita', more apud Surium usitato.*

Godefridus Henschenius, *Acta sanctorum, Maii tom. II, Antverpiae* 1680, *p.* 644 —648, *complures codices adhibuit, scilicet Windbergensem (1c²), Treverenses S. Maximini (3a²) et S. Martini (item generis 3a), Wingartensem, Vaticanum reginae Christinae n.* 81 *(sive 3a sive 3a¹), Florinensem, Carthusiae Confluentinae, Rubeaevallis (fortasse Hagiologium Brabantinorum Iohannis Gielemans, hodie codicem Vindobonensem bibliothecae imperatoris Austriaci privatae n.* 9363; *cf. Analecta Bolland. XIV,* 48*), 'illustrem' codicem bibliothecae Bollandianae, denique libros Montis S. Mariae et Accincti, qui c.* 4. cibum *pro* gentaculum *cum 3c¹·² exhibebant, itemque aliae lectiones eiusdem generis in textu Henschenii deprehenduntur; cf. e. gr.*

prol. ad deteriora] ad exteriora *Hensch. cum 3c¹·²; haec om. 3c²*;*

ib. qui ea quae sursum sunt querit, non quae super terram] *haec om. Hensch. et 3c¹. 3c² (versu exeunte);*

ib. narratione contigit emanasse] cont. narr. manasse *Hensch. cum 3c¹·²;*

c. 15. silentii modio contegi et non ad profectum — — publicari ad laudem et gloriam summae lucis et viae, veritatis et vitae, Dei et domini nostri] sil. nodo arceri (arc. *om. 3c¹*) et non ad *(versus incipit 3c²)* summ(a)e lucis et vi(a)e *(et add. Hensch.)* verit. et vit(a)e societatem efferri, Dei ac domini n. *Hensch. cum 3c¹·².*

E qua editione frustulum iteravit

Martinus Bouquet, *'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis* 1741, *p.* 635.

Inde a saeculo X. codices Vitae supersunt, eoque aevo cultu Gangulfi iam magis propagato, etiam Gerardus episcopus Tullensis (963—994) reliquias eius a pontifice Lingonensi impetravit et ecclesiam in honorem sancti construxit, monasterio sanctimonialium adiuncto[1], *idque fortasse eo facilius fieri poterat, quod monasterium S. Gangulfi Varennense aetate illa per aliquod tempus inter possessiones ecclesiae Tullensis fuerat*[2].

1) *Quod ante annum* 978. *contigit, quo translatio Apri Kalendis Iuniis facta est; cf. Mirac. Apri c.* 32 *(SS. IV,* 519 *sq.); V. Gerardi Tull. auctore Widrico c.* 5 *(ib. p.* 494*). Coenobium sanctimonialium, 'quia inibi ultra modum sancta castitas patiebatur dispendium', non diu perstitit; quod Udo episcopus (*1051—69*) restitutum canonicis tradidit; cf. chartas Udonis episcopi et Heinrici IV. regis a.* 1065 *(A. Calmet, 'Histoire de Lorraine' II²,* 1748, *col. CCCXXIV sqq.; Stumpf, 'Reichskanzler' II, n.* 2671*a et* 2672*) et Gesta episc. Tull. c.* 43 *(SS. VIII,* 645*). Cf. E. Martin, 'Histoire des diocèses de Toul, de Nancy et de Saint-Dié' I,* 1900, *p.* 162 *sqq.* 214. 2) *In charta Ottonis II. a.* 973. *Gerardo episcopo Tullensi concessa (MG. Dipl. II,* 73, *n.* 62*)* abbatia sancti Gengulphi Verennensis monasterii, quam praedecessor eius Gauzilinus *(*922—962*)* suae ecclesiae legaliter restituit, *commemoratur; tamen haec verba suspicione interpolationis non carent, atque potius Gauzlinum 'abbatiam de Varennis' Achardo episcopo Lingonensi commutatione facta dedisse testatur auctor Gestorum episc. Tull. c.* 33 *(l. l. p.* 640*); cf. Widrici V. Gerardi c.* 21 *(SS. IV,* 503*) de controversiis subsequentibus. Ecclesia a.* 1084. *a Rainardo episcopo Lingonensi, petente Rainerio domino Causeoli, coenobio Molismensi concessa atque prioratus eiusdem facta est; cf. J. Laurent, 'Cartulaires de l'abbaye de Molesme' I ('Collection de documents publiés avec le concours de la Commission des antiquités de la Côte-d'Or' I), Parisiis* 1907, *p.* 211 *sq. (cf. p.* 90 *sqq.). Episcopus in charta fundationis (ib., tab. VI; cf. vol. II,* 1911, *p.* 36 *sqq.* 385. 561*) commemoravit* ecclesiam in honore beati Petri apostoli et sancti Gengulfi martyris dedicatam in loco qui

Translatio autem reliquiarum occasionem dedit Vitae retractandae, id quod non ante a. 975, sed vivo ut videtur Gerardo episcopo († 994) Tulli factum est. Biographus Gangulfi alter codice Vitae prioris generis 3a usus est, cui velut libris nostris 3a. $a^{1.2.2^*.3}$ *fabula de lucerna coram rege divinitus accensa inserta erat*[1], *quique etiam in c.* 13. *una cum codicibus 3a. d. e nomen Ludowici regis pro Pippini exhibebat*[2], *atque auctor Tullensis vestigia decessoris secutus, in universum easdem res verbis aliis saepiusque pluribus enarravit, etsi pauca addidit cum alia minoris momenti tum nonnulla de origine Burgundionum, quae e Passione Sigismundi*[3] *et fortasse ex Orosio deprompsit, eoque ab ordine Vitae I. recessit, ut narrationem illam lucernae loco magis congruo post* c. 3. *neque post* c. 13. *collocaret*[1] *et poenam mulieris probrosam prius referret quam mortem clerici scelerati. Denique Vitae retractatae miracula quattuor subiunxit, quae tempore Gerardi in translatione illa reliquiarum et paulo post Tulli contigissent, atque unum ex iis (c. 3) anno* 975. *aut* 986. *attribuendum videtur*[4].

Opus auctoris Tullensis nondum typis mandatum est neque dignum videtur, quod integrum publici iuris fiat; tamen partes a Vita priore alienas, scilicet prologum satis amplum et caput ad Burgundiones spectans Miraculaque Tullensia, Vitae I. infra p. 170—174. *subiunxi, frustula quoque nonnulla partis ex hac pendentis in adnotationes recepi. Codices autem Vitae II. duo mihi praesto fuerunt:*

1) *Codex* B e r o l i n e n s i s *Ms. theol. Lat. oct.* 155 *(olim Phillippsianus n.* 16372)[5], *saec. XI, fol.* 91′—113′, *ubi Vitae hymnus in honorem Gangulfi versibus Asclepiadeis compositus praefixus est, quem infra p.* 170. *edidi*[6]. *Cum margines foliorum admodum humore affecti sint, litterae nonnullae versuum singulorum absunt, quas supplet*

2) *codex* M e t t e n s i s *n.* 395, *saec. XII, olim (fol.* 1, *m. saec. XVII)* liber S. Arnulphi, *fol.* 155—164, *quem B. Krusch v. c. inspexerat, ipse una cum* 1 *contuli, postquam E. Paulus bibliothecae praefectus b. m. locos quosdam me rogante officiosissime exscripsit.*

Aliquot annis antequam alter biographus vitam miraculaque Tullensia Gangulfi descripsit, etiam H r o t s v i t h a *sanctimonialis illa clarissima Gandersheimensis, gestis eius potita, Vitam priorem distichis aptavit. Narrationem decessoris in universum secuta, tamen libertate poetica usa hic illic ab eo digressa est, ita ut nonnulla immutaverit, suppresserit, addiderit*[7], *maximeque fabellae de fonte vendito et transvecto exornandae institit. Cumque non Varennas, sed Tullum pro loco sepulchri attulerit (v.* 494. 525), *eam post reliquias eo translatas neque ante a.* 963. *carmen perfecisse intellegitur, neque vero de ea re coaeva satis accurate instructa erat, cum etiam in altera Vita Gangulfum in ecclesia Varennensi sepultum esse et tempore demum Gerardi episcopi reliquias eius Tullum perlatas esse referatur. Carmen Hrotsvithae de Gangulfo vel, ut apud eam audit, Gongolfo post alios ediderunt Paulus de* W i n t e r f e l d, *Hrotsvithae Opera (inter Scriptores rerum Germanicarum), Berolini* 1902, *p.* 35—51, *et Karolus* S t r e c k e r, *Hrotsvithae Opera, Lipsiae* 1906 *p.* 36—53[8]. *W. L e v i s o n.*

dicitur Varennas sitam, qui locus predicti martyris possessio fuisse dinoscitur; *quae verba e V. Gangulfi c.* 3. 4. 11. *pendere patet.* 1) *Cf. infra p.* 159, *n.* 4, *et p.* 167. 2) *Ib. p.* 167, *n.* 3. 3) *Ed. Krusch, SS. R. Merov. II,* 333. 4) *Cf. infra p.* 173, *n.* 4. 5) *Cf. Hampe, 'N. Arch.' XXII,* 688. 6) *U. Chevalier hymnum in Repertorio hymnologico non attulit.* 7) *Köpke l. l. p.* 48 *sq. et A. Ebert, 'Allgemeine Geschichte der Literatur des Mittelalters' III,* 1887, *p.* 290 *sqq. adnotaverunt, quibus rebus maxime Hrotsvitha ab auctore discessisset, neque vero de Vita priore ab ea adhibita dubitari potest neque de Vita Tullensi agi constat.* 8) *Partem carminis, qua de fonte vendito agitur, liberius retractatam P. de Winterfeld linguae Teutonicae reddidit in opere postumo 'Deutsche Dichter des Lateinischen Mittelalters', Monachii* 1913, *p.* 207—210 *(cf. p.* 503 *sq.).*

I.

IN NOMINE DOMINI INCIPIT VITA[a] SANCTI[b] GANGULFI[c] MARTYRIS[d] CHRISTI.

Veneranda[e] commemoratio beatissimi Gangulfi[f], egregii confessoris[g] Christi, adest litteris intimanda; quae licet omnibus pie viventibus sit venerabilis et colenda, illis tamen est praecipua devotione[h] amplectenda, quos proniores in eius veneratione dignissima reddit affectio. Hic enim eorum[i] est specialis patronus et certa provisio, quos protegit meritis[k], virtutibus illustrat; qui post priorum sanctorum virtutes et exempla in ultimis aevi[l] metis[m, 1] ipsorum imitator existens, veluti iubar splendidissimum[n, 2] in orbe refulsit, et in seculari habitu constitutus, ad spiritalis[o] agonis tyrocinium properans[p], contra antiqui hostis temptamenta viriliter decertavit et post, tamquam[q] miles emeritus et diutina[r] exercitatione instructissimus praeliator, cum triumpho bonae operationis caelestis patriae senatum[3] possidet[s] laureatus. Vere felix, vere gloriosus, cui concessum est, ut, mundo iam ad deteriora lapso et plurimis a[t] via veritatis exorbitantibus, per semitam iustitiae indefesse[u] incederet[v] et arcem fidei super Christum fundatam merito[v*] suae actionis nobiliter extolleret, proveheret, sublimaret! Iure ergo[w] eum[x] aequalem[y] ceteris sanctis possidet[z] caelum, quibus adhuc[a] in terris positus mente inseparabiliter extitit sociatus. Sed[b] de isto nobis specialiter sermo agitur, cuius tota conversatio bonorum operum speculum facta est mundo, cui iuxta apostolum *vivere Christus* [Phil. 1, 21.] *fuit et mori lucrum*, et carne, ut diximus, in[c] imis detentus, animo semper in caelestibus versabatur, *dissolvi cupiens et esse cum Christo;* [Ib. 1, 23.] quique[d], secundum quod vates divinus praecipit[e], spiritale[f] canticum *in tuba ductili et voce tubae corneae* [Ps. 97, 6.]

I. Prol. 1a. b. (c^1). 2a. (*b. d. e*). 3a. ($a^{2.3}$).

Prol. a) *ita* 1a; In nomine Domini *om. rell.; praescriptio incipit* Inc. vita et (v. et *om.* 1a*. $3a^{1.2}$) passio 1a*. $3a^{1.2.3}$; Incipiunt gesta 2d; Prologus in vitam $1c^{1.2}$; Inc. ::::::: prologus *m. al. corr.* Inc. prologus de passione 2e; Prefatio in passionem 2b; *prologum om.* $2c^{1.2}$. b) beati 1b. $3a^1$. c) *ita scripsi;* Gengulfi 1a. 2a. d. 3a. $a^{1.2.3}$; Gengolfi 1a*. c^2; Gangolfi 1b. 2b. e; Kangolfi $1c^1$; ęgregii *add.* 3a (*cf. l. 4*). d) *ita* 1a. a*. b. c^2; militis martyrisque Chr. $3a^3$; Chr. *om.* $1c^1$. 2b. d. 3a. $a^{1.2}$; m. Chr. *om.* 2e; confessoris *pro* m. Chr. 2a. e) *caput* I. *inc.* $3a^3$; Ven. *om.* 2e. f) *ita deinceps (aliter p.* 164, 21. 166, 21). $3a^2$; Gangolf. *semper (excepta p.* 160, 5) 1b (*hoc loco prius* g *in litura*). 2e; Gengolf. *semper* $1c^{1.2}$; Gengulf. *plerumque* 2b *et semper rell.* g) martyris $1c^1$. 2d; et marty(i)ris *post* Chr. *add.* 3a. $a^{1.2.3}$. h) colenda *iterant* $3e^{1.2.3}$; colendo *add.* 3a. $a^{1.2}$. i) eorum sp. est 2b; est sp. eorum 3a. a^2; est eorum sp. $3a^1$. k) et *add.* 2b. $3a^{1.2.3}$ (*non* 3a). l) evi *m. al. corr.* eius $1c^1$, *et ita* 1b. m) meritis 1a. b. c^3. 3a (*non* $1c^1$. $3a^{1.3}$); temporibus *in litura* $3a^2$. n) splendissimum 2a (*pr. m.*). d. o) spiritual. 2b. d. $3a^3$. p) se praeparans (1a). q) postquam (*om.* tam) 1b. $3a^1$; quasi 2e. r) divina $3a^3$; diutinam exercitationem 3a (*non* $3a^{1.2}$). s) possedisșet (1a). t) ad via 3a. u) indefessam 3a (*non* $3a^{1.2.3}$). v) cederet (*m. al. corr.* succederet 1a, incederet 1b) *pr. m.* 1a. b; *prima syllaba evanuit* 2a. v*) me non suae 3a; et ad arcem f. s. Chr. fundamenta merito sive nobilitatis active extoll. $3a^2$; m. s. a. nobili 2d; nob. *om.* $3a^1$. w) *bis scr., sed corr.* 1a. x) cum $3a^2$; v i t a e c o r o n a (conona *pr. m.*) l a u r e a t u s *pro* eum aequ. 2e (*non* 2e*). y) cum *add.* 2e. 3a. a^1. z) cael. poss. $3a^3$; praedicamus *pro* p. c. $1c^{1.2}$ (*non* $1c^3$). a) in terris adhuc 3a. b) Et *pro* Sed 1b. c^1. 2a; et *add.* 3a. a^2. c) mimis 1a; nimis $3a^3$; ut unus *pr. m.* 2e (*non* 2e*). d) Quibus 3a. e) precepit 2b. $3a^3$. f) spirituale 2b. d. $3a^3$.

1) *Cf. Vergili Aen. X*, 472: m e t a s que dati pervenit ad a e v i; *Silii Italici Pun. X*, 208: m e t a s hic Aufidus a e v i servabat; *Statii Silv. V*, 3, 255: aevi transcendere metas. 2) *Cf. V. Galli auct. Walahfrido I*, 1 (*SS. R. Merov. IV*, 285): veluti splendidum ignei solis iubar. 3) *Cf. Sedulii Carmen paschale, prol. (ed. Huemer, Corpus script. eccl. Lat. X*, 9): ut in c a e l e s t i s p a t r i a e s e n a t u fieri mereatur adlecta; *hymnum de Petro et Paulo v.* 8 (*Chevalier, Repert. hymnol. I, n.* 1596; *Cl. Blume, Thesauri hymnologici hymnarium I [Analecta hymnica medii aevi LI]*, 1908, *p.* 216): vitae s e n a t u m l a u r e a t i p o s s i d e n t; *Vitam I. Hildulfi* § 8 (*H. Belhomme, Historia Mediani in monte Vosago Monasterii*, 1724, *p.* 57; *AA. SS. Iulii III*, 222): post d i u t i n a m in Christi a g o n e m i litiam vitae s e n a t u m l a u r e a t u s intravit.

Deo iugiter modulatus est. Tuba quippe ductilis, quae crebris percussionibus ex metalli massa producitur, mortificationem carnis designat, et ille in tuba ductili cf. Gal. 5, 24. 1. Cor. 9, 27. Deo canit[a], qui carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifigit, qui castigat corpus suum et in servitutem redigit, ut productum[b] extenuatumque disciplinis caelestibus supernam possit concinere melodiam. Tuba vero cornea caelestem conversationem figuraliter exprimit; cornu[1] quippe de carne nascitur, sed carnem excedens, carneam[c] mollitiem deserit et in osseam proficit firmitatem. In tuba ergo cf. 2. Cor. 10, 3. cornea[d] Deo psallit, qui in carne ambulans non secundum carnem militat, qui ea cf. Col. 3, 1. 2. quae sursum sunt[e] querit, non quae super terram. Talis huius sancti conversatio, talis eius[f] tota vita fuit, sancta, innocua, celebs, gloriosa[g], fide integra, spe robusta, caritate diffusa[2], omni postremo bonitate conspicua[3]. De qua, quia nihil est, quod digne satis valeat dici, idcirco haec breviter perstringimus[h] et veluti quasdam conversationis eius lineas ducimus, quia[i], quod non[k] sine magno cordis dolore dicimus, nusquam eam[l] scriptam reperire valeamus[m]. Et quidem tanti viri actus et miracula[n] non dubitamus fuisse scripta; esset quippe inhumanissimum, immo impium subprimi[o] silentio, quae per famulum suum ad profectum[p][4] multorum Deus operari[q] dignatus est. Sed incandescente[r] contra ęcclesiam paganorum inmanissima persecutione, adeo ut, plurimis[s] vel[t] fugientibus vel in necem[u] accumbentibus[v][5], maxima raritas[w] superesset christianorum, — et, ut noster poeta dicit[6], vacuum[x] erat[7] tunc temporis potentibus obprimere, prioribus[8] rapere, privatos[y] sua perdere, miseros flere, — et hoc modo, sicut et[z] aliorum multorum sanctorum, sic etiam vitam beati[a] huius, de quo loquimur, Gangulfi perditum[b] iri contigit, dum unusquisque cogitabat magis, qualiter vitam morti iam iamque inminenti eximeret, quam in custodiendis proferendisque libris operam daret. Atque ideo, quae in primeva aetate[9] gesserit, quas[c] diaboli temptationes pertulerit, haud pleniter[d]

I. Prol. 1*a*. *b*. (c^{1}). 2*a*. (*b*. *d*. *e*). 3*a*. ($a^{2.3}$).

Prol. a) canitur 3*a*. b) perductum 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; *at cf. l.* 2. c) c. mollitiam (*m. al. corr.* mollitiaem) 2*a*; moll. carneam 1*a*. d) corna *pr. m.* 1*b*. e) sapit et *(e Col.* 3, 2*) add.* 3*a*. $a^{1.2.3}$. f) tota eius v. (v. e. 3a^{2}) 2*b*. 3a^{2}; huius t. v. 2*a*. g) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; gratiosa *rell.* h) perstrinximus 3*a*. $a^{2.3}$. i) quia — dicimus *om.* 3a^{2}. e^{2}; quod *om.* 3*a*. k) (non *om.*) sine m. *m. al. corr.* cum m. 1*b*; non *versu ex. om.* 3a^{3}. l) eas scriptas 1*a*. m) *corr.* valemus 1*a*, *et ita* 1*b*. 2*b*. *e*; reperimus (v. *om.*) 3a^{2}. n) mirabilia 1*b* *(non* 1c^{1}*)*. o) haec *add.* 1*a*. p) provectum 1*a*. q) operatus *pro* op. d. 1*a*. r) incanescente 1*a*. $c^{1.2}$ *(non* 1*b)*; invalescente 3*a* *(non* 3$a^{2.3}$*)*. s) pluribus 2*a*. *b*. t) *om.* 1*a*. 2*a*. 3a^{3}. u) nece *pr. m.* 2*a*. v) occumbentibus 3b^{4}. (c^{2*}). w) :aritas *pr. m.* 1*b*. 3a^{2}. x) *ita* 1*a*. a^{*}. *b*. c^{2}; v. ierat 1c^{1}; vacabat *pro* v. e. *rell.* y) *ita* 1*a*. a^{*}. *b*. $c^{1.2}$; privatis (sua *om.*) p. (reddere 3a^{2}), miseris fl. *rell.* z) *om.* 3*a*. a) sancti 3*a*. b) ductum 1*a*. a^{*}. *b*. $c^{1.2}$. c) quam 3*a*; quas — pertul. haud *om.* 1*b*; quas — pertul. *om.* 3a^{2}. d) non *m. al. add.* 1*b*; pl. nescimus 3a^{2}.

1) *Cf. Augustini Enarrationem in psalmum* 97, 7 *(Migne XXXVII,* 1256*)*: Vox tubae corneae quid est? Cornu excedit carnem: necesse est, ut carnem superando sit firmum ad perdurandum et capax vocis. — — Qui vult esse tuba cornea, superet carnem. — — Audi tubas corneas: 'Si autem resurrexistis cum Christo', apostolus dicit *(Coloss.* 3, 1. 2*)*, 'quae sursum sunt quaerite, — — quae sursum sunt sapite, non quae super terram'. — — Cornu et carni haeret et carnem excedit, et quamquam de carne oriatur, superat carnem. — — 'In carne enim ambulantes', inquit *(*2. *Cor.* 10, 3*)*, 'non secundum carnem militamus'. 2) *V. Silvestri (Catal. hagiogr. Bruxell. I,* 1, *p.* 6; *contuli codices)*: Erat enim aspectu angelicus, sermone nitidus, opere s a n c t u s, corpore i n t e g e r, — — f i d e catholicus, s p e patientissimus, c a r i t a t e d i f f u s u s *(cf. Rom.* 5, 5*)*. 3) *Cf. Acta Sebastiani* c. 1 *(AA. SS. Ian. II,* 265*)*: in bonitate conspicuus. 4) *Cf. V. Germani Autissiod. auct. Constantio, epilog.*: s u p p r i m e n d o, quod mirabiliter ad p r o f e c t u m omnium divina virtus o p e r a t a est. 5) *Accumbere pro occumbere alibi non deprehendimus.* 6) *De quo poeta agatur, nescio.* 7) *I. e. licuit.* 8) *I. e. proceres, principes. Cangius.* 9) *Sedulius l. l., prol. (p.* 7*)*: ab aetatis primaevae tirocinio.

scimus; sed quaedam ad nos per succedentium relationem[a] fideli narratione contigit emanasse. De quibus omnibus quasi quoddam breve corpusculum[1] colligentes, quae de sancto nobis comperta sunt, ipsius adiuti precibus, conabimur[b] explicare[c, 2].

(1)[a, *]. Vir itaque Domini[b] Gangulfus[c] alto parentum germine et superbi sanguinis nobilitate[3] Burgundia[d] extitit oriundus et disciplinis christiani[e] dogmatis a[f] parentibus adprime eruditus est. Qui puerulus adhuc et praeclarae indolis forma ornatus, adsuescebat crebris interesse piorum conventibus et, favos[g] divini eloquii ab eorum ore suscipiens, catholicas ruminare[h] sententias et in[i] ventrem memoriae trahicere[k] non desistebat, adeo[l] ut in tenero ipsius pectore inpressam cerneres[m] imaginem sanctitatis, et licet saeculari esset toga praetextus[n], scripturas[o] tamen normae ecclesiasticae sitienti indesinenter epotabat pectore[4]. Erudiebatur *V. Germani Autiss. c. 1.* profecto divinitatis occulto iudicio, ne quid minus perfectionis postmodum[p] inesset beatissimo viro. Erat enim[q] reverendus in vultu, affabilis in alloquio[r], prudens *Acta Sebastiani c. 1.* in opere, facundus in[s] ore, universa morum praeclarus honestate. Ludicra[t] nihilominus[u] inreligiosorum spectacula veluti[v] baratri profunda[5] respuens, obscenas vitare studebat iuvenum confabulationes, quae animi puritatem solent suis illecebris deturpare[w], atque euangelicae admonitionis non surdus auditor[6], serpentinae pru- *cf. Matth. 10, 16.* dentiam[x] astutiae[y] retinens, columbinae simplicitatis mansuetudinem non amittebat[7]. Moxque ut praediorum amplitudo, qua nimium pollebat, et patrimonii census ditioni eius cessit[8], quantum circa egenos dapsilis dispensator extiterit, non est nostrae[z] facultatis enarrare[a, 9]; nam[b] iuxta exemplum beati Iob *oculus fuit ceco et pes* *Iob 29, 15.* *claudo, ostiumque* eius *viatori patuit.* *ib. 31, 32.*

*) Quid in teneris annis gesserit *praescr.* 3*a*.

I. Prol. 1*a*. *b*. (c^1). 2*a*. (*b*. *d*. *e*). 3*a*. ($a^{2.3}$). *Cap.* 1. 1*a*. *b*. (c^1). 2*a*. (*b*. c^2. *d*. *e*). 3*a*. ($a^{2.3}$).

Prol. a) revelationem f. 1*b*; r. fidei 3*a*. b) cona::bimur, *ras.* na *(?)* 1*b*. c) *add.* Explicit prefatio 1*a*; Explicit prefatio (prologus 2*e*). Incipit passio sancti Gangolfi (martyris *add.* 2*b*) 2*b*. *e*; De sancto Gangolfo martyre 1c^1; *praescr.* Vita sancti Gengolfi 2c^1, Passio s. Gangolfi martyris 2c^2.

Cap. 1. a) *numeri desunt codd., nisi quod adsunt quos adnotavi* 3a^3. b) sanctus *add.* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. c) Gengolf. *semper* 2$c^{1.2}$. d) Bugundia 3a^3, *corr.*; Burgundi(a)e 3*a*. a^2 *(non* 3a^1*)*. e) christianis 1*a*, *corr.*; *om.* 1*b*. f) deo providente *pro* a par. 2*e*; a par. *om.* 3a^2. g) suavos 3*a*. h) imitari *pro* rum. 2*d*; vel imitari *add.* 3a^3. i) in ventre 1*b*. 2*b*. c^1; inventae: 1*a*; *fere evanuit* 2*a*. k) *ita* 3*a*. b^1; tra:icere, *ras.* d *(?)* 2*a*; traicere 1c^4. 2*b*. *d*. *e*. 3$a^{2.3}$. b^4. $c^{1.2}$; trahere 2$c^{1.2}$; traducere 1*a*. *b*. c^1. l) adeo — sanctitatis *om.* 2$c^{1.2}$; adeo et ut *corr.* adeo ut et 2*e*. m) cern. *om.*, esse demonstraret *post* sanct. *add.* 1*b*. n) praetectus *m. al. in litura* 1*a*; pertextus 2*d*; *fere evanuit* 2*a*. o) scripturarum t. normam ecclesiasticam (norma ecclesiastica *pr. m.* 1*a*) 1*a*. *b*. $c^{1.2.3}$ *(non* 1c^4*)*. p) *om.* 3*a*. a^2. q) beatus Gengulfus *add.* 1*a*. r) eloquio 2*b*. 3a^2. s) *om.* 2*b*. *d*. *e*. 3*a*. a^2. t) Lud:icra, *ras.* r 2*a*. u) et *add.* 1*b*; nih. *post* spectacula 2*e*. v) velut 1*a*. w) proturbare 1*a*; turbare 3a^2. x) prudentia 2*d*; prudentiae 2c^2 *(non* 2c^1*)*. y) angustiae *pr. m.* 1*b*; astutiam 2c^2 *(non* 2c^1*)*. z) nostra 3*a*. a) evolvere 3*a*. a^2. $e^{2.3}$ *(non* 3$b^{1.4}$. $c^{1.2}$. d^**) cum Sulpicio.* b) reverendus (reverundus 1a^*) Gengulfus *in marg. add.* 1*a*. a^*.

1) *Cf. Iustini Hist., prol.* 4: breve veluti florum corpusculum feci. 2) *Dionysii Exigui epistula ad Petronium (Migne LXVII,* 484*):* nunc, adiuti precibus vestris, explicare curavimus. 3) *V. Remigii auct. Hincmaro c.* 1 *(SS. R. Merov. III,* 261, 16*):* alto parentum sanguine; *Sedulius l. l. (p.* 9*):* superbi sanguinis nobilitatem. 4) *Ib. (p.* 9*):* Scripturas autem ecclesiastici dogmatis ita sitiens epotavit. 5) *Cf. Iuvenci Evang. IV,* 286 *(ed. Huemer, Corpus script. eccl. Lat. XXIV,* 124*):* horrendis barathri per stagna profundis. 6) *Cf. Sulpicii Severi V. Martini c.* 2, 8 *(ed. Halm p.* 112*):* euangelii non surdus auditor. 7) *Sedulius l. l. (p.* 7*):* lenitate placabilis, quo et serpentis astutiam cum lege custodiat et columbae simplicis animum non amittat. 8) *Cf. ib. (p.* 7*):* qui substantiam sui patrimonii sic amavit, ut, ecclesiis et egenis universa distribuens, tanti census effusione nihil perderet. 9) *Cf. Sulpicii Severi V. Martini c.* 10, 1 *(p.* 119*):* non est nostrae facultatis evolvere.

(2)*. Dehinc, decursis adolescentiae metis[1], cum[a] robur virilis[b, 2] evasisset[c] aetatis, genere consimilem sortitur[d] uxorem[3]. Quae licet nobilissimis adforet[e] orta natalibus, dissimilis tamen extitit moribus, ut postmodum nostrae narrationis monstrabit[f] textus[g]. Quam idcirco occultus arbiter permisit degenerem, ut remur[h], esse[i], ut in illa beati viri patientiae[k] experiretur[4] praeconium et innocentis probaretur simplicitas, qua[l] ita virtutum suarum merita[m] studuit occulere, ut ab illis, qui[n] bonis parati sunt invidere, inertia[o] quadam animi diceretur torpere. Venationi praeterea solitus erat operam dare, quia praedia illius, quibus inmorari prae ceteris consueverat, silvarum opacitate densata erant diversoque[p] ferarum[q] genere exuberabant; quod hodieque[r] demonstrat locus, quo sacri eius somatis**[5] exuviae habentur reconditae, silvis nemorosus[s]. Si quem igitur movet, cur tantus ac talis vir inpendium laboris sui in his sepissime voluisset occupationibus expendere[6], sciat pro certo, quia sunt quaedam negotia, quae, si animo simplici exerceantur[t], nulli exinde detrimento bonae conversationis aliquis subiacebit[u]. Sunt etiam et

Gregor. M. Homil. in evang. 24, 1.

alia, quae vix aut nullatenus sine peccato exerceri possunt, sicut legimus in euangelio, beatum Petrum apostolum post sui a[v] Domino vocationem passionemque salvatoris ac resurrectionem, spretis iam saeculi actibus abiurataque mundi gloria, piscationi insudasse[w], Matheum vero post electionem suam numquam in thelonei negotiis resedisse[x]. *Aliud est* enim, sicut beatus[y] Gregorius dicit[7], *victum per[z] piscationem quaerere, aliud thelonei lucris[a] pecunias augere.* Ita et[b] hic beatissimus ac[c] Deo dilectus Gangulfus[8], ceteris virtutum insigniis[d] ornatus, ne ociositate torperet, — quia ocium virtutes enervat et vitiis alimenta ministrat, et

Reg. Benedicti c. 48.

ociositas inimica est animae, — ne desidia segnis redderetur, causa exercitationis lustra ferarum[9] circuire[e] et eas aut canum sagacitate capere aut cassium[f] nodis[g] nitebatur inretire.

*) Quid [in]super adultus gesserit *praescr.* 3a.

**) vel corporis *m. saec. XV. superscr.* $3a^{2}$.

I. Cap. 2. 1a. b *(ad l. 4)*. (c^{1}). 2a. (*b*. c^{2}. *d*. *e*). 3a. ($a^{2.3}$).

Cap. 2. a) *ita rell.*; in *add.* 2b. $c^{1.2}$. 3a. $a^{2.3}$. b) virile $3a^{2}$; *om.* $3a^{3}$. c) adesset 1a. b. $c^{1.2}$. d) sortitus 1a. e) foret 1a; afferet 3a. f) monstrabat 3a. g) te(xtus — *p.* 159, 5. quae a *folio amisso desunt*)genda 1b. h) reor 1a *et m. al.* $3a^{2}$. i) *om.* $1c^{1}$. k) patientia 3a. l) Quam 1a *(corr.)*. 3a; Qui $2c^{1.2}$. $3a^{2}$ *et m. al. e corr.* 2e. m) nitorem 1a. n) quam 3a; a *(?) add., sed eras.* 1a. o) erentia 3a. p) diversarumque 2d. $3a^{3}$. q) ferorum *pr. m.* 2a. r) quodque hodie d. $3a^{3}$; que *om.* $2c^{2}$. *d*. s) nemorosis 1a. b^{1}. c^{1}. 2b. $3a^{2}$; nemosis $3a^{3}$; *cf. p.* 159, 18. t) exerceat aliquis, n. (nullo $3a^{2}$) e. d. b. c. subiac. 3a. $a^{1.2}$. u) subiacebat 3a; subiaceat 2d. v) Domini *pro* sui a D. $3a^{3}$; a D. *om.* 2a. $3a^{2}$. w) insudat 2a. x) (resedisse — thelonei *om.*) vel lucris $2c^{2}$ *(non* $2c^{1}$, *ubi* redisse*)*. y) *om.* 2d. $3a^{3}$. z) perspicationem *pr. m.* 2a. a) lucrum (p. *om.*) 2a; th. negociis vel lucris 2e. b) *om.* 2d. $3a^{3}$. c) a 3a. a^{3}; et $3a^{2}$. d) insignis 2b, *corr.*; insignibus $1c^{1}$. $2c^{1.2}$. e) circumire 2a *(corr.)*. 3a. f) cassum $1c^{1}$ *(pr. m.)*. $2c^{1.2}$. e; :assu: *pr. m.* $3a^{2}$. g) nobis 3a. a^{2} *(pr. m.)*; nodum 2e.

1) *Cf. Ovidi Metamorph. X,* 597: decursa novissima meta est. 2) *Cf. Passionem Symphoriani c.* 2 *(AA. SS. Augusti IV,* 496; *inde V. Amandi c.* 1, *SS. R. Merov. V,* 432*)*: cum — — in robur virile migraret. 3) *Cf. V. Germani Autissiod. c.* 1: sublimem genere, divitiis, moribus sortitur uxorem. 4) *Sensu passivo.* 5) *I. e.* σώματος, *corporis.* 6) *Vita II. addit:* lege, scribente apostolo *(1. Tim.* 4, 8*)*, exercitationem corporis aliquantulum utilem esse, quia, ut ille ait lyricus *(Horatius, Carm. II,* 10, 19*)*, 'non semper arcum tendit Apollo'; certe et malleator aeris levamine laboris secus ferrum subinde incudinem ferit. 7) *Homilia in evang.* 24, 1 *(Opera ed. Benedictini I,* 1705, *col.* 1540*)*. 8) Linguonensium partium civis *add. Vita II.* 9) *Verg. Georg. II,* 471 *(inde Beda, Hist. eccl. III,* 23*)*: lustra ferarum.

(3)[a, *]. Ea tempestate regnum Francorum Pippinus[b] strenue gubernabat; cui hic[c] sanctus vir militari officio coniunctus[d] inserviebat. Qui Pippinus[e], antequam regalibus insigniretur fascibus, maior domus ideo cognominabatur[1], quia, qui palatio adherebant et per[f] provincias iura dabant, cum eius consilio agebant[g], quae agenda[h] erant, et[i] regni gubernacula administrabant. Hic beatissimum hunc, de quo loquimur, Gangulfum inter fortissimos exercitus sui deputabat[2], quia erat acer animo, fortis viribus, strenuus[k] in armis et omni militari exercitio instructissimus. Cuius rei indicium facit[l] insignis eius armatura, quae[m] hodieque conservatur in ecclesia[3] eius in[n] honore et[o] nomine dedicata[p], quam sacratissima eius inlustrat praesentia; ubi habentur reposita[q] galea, lorica, gladius eius et brachialia. Qui[r] licet exterius talium videretur[s] habere armorum munimina, interius[t] tamen[u] refulgebant invictissima arma, fidei scilicet galea, iusticiae torax inexpugnabilis, cf. Ephes. 6, 14. 17.
equitatis clipeus gladiusque verbi Dei, qui mentis illius secreta mira[v] ac penetrabili acie acuendo[w] inlustraverat[4].

(4)[a, **]. Quodam itaque tempore, peracta expeditione in regali servitio, cum in[b] patriam regredi temptaret, accidit ei iter agere per loca, quae Franci Campaniam[c] vocant, quia sunt[d] ibi prolixa telluris[e] interstitia, frondibus minime densata nec saltibus nemorosa. Cumque quodam[f] die ab itinere diverticulum cum suis peteret, ut gentaculum[g, ***, 5] sumeret et equorum famem pastione solita relevaret[h], devenit ad quendam fontem, qui puras atque perspicuas emanabat[i] aquas. Gregor. M. Dialog. II, 1.

*) Ubi ad militiam venit *praescr.* 3a.
**) De fonte translato *praescr.* 3a.
***) id est prandium *m. al. superscr.* 1a.

I. Capp. 3. 4. 1a. b *(a l. 5).* (c^{1}). 2a. (*b.* c^{2}. *d. e*). 3a. (a$^{2, 3}$).

Cap. 3. a) II. 3a^{3}. b) Pipinus 2c^{2}. 3a. a$^{2, 3}$. c) Gengulfus *add.* 1a. d) *om.* 3a. e) Pipinus 2c^{2}. 3a. a^{3} *(non* 3a^{2}*).* f) *versu exeunte om.* 3a. g) *ita* (agebantur 1b^{1}) 1a. b^{1}. c$^{1, 2}$; *om. rell.* h) *in* ‖genda *redit* 1b. i) *ita* 1a. b. b^{1}. c$^{1, 2}$; *om. rell.* k) strenuis 3a; strenus 3a^{3}. l) *ita* 1a. b. c$^{1, 2}$; patcfacit 2a. b. 3c$^{1, 2}$. e$^{2, 3}$; patefecit 2c$^{1, 2}$. d. e. 3a. a$^{2, 3}$. b$^{1, 4}$. m) quae — dedicata *om.* 2c$^{1, 2}$. n) *om.* 2e. 3a^{3}. o) in *add.* 3a. p) didicata 3a. q) incondita 3a; recondita 3a^{2}. r) Quae 3a. s) viderentur (hab. *m. al. suppl.*) *pr. m.* 1b; habere: (*ras.* t?) vid. 3a^{3}; tal. vid. ext. hab. 3a^{2}. t) interirius 3a. u) in pectore eius (e. p. 3a^{1}) *add.* 3a. a$^{1, 2}$. v) mea *pr. m.* 2e; minis 3a. w) acuando 3a; acu(e *in ras.*)ndo 3a^{2}.

Cap. 4. a) III. 3a^{3}. b) *om.* 2d. 3a^{3}. c) Campania 1a *(pr. m.) et fortasse* 2a; Capaniam 2c^{2}; Campniam *pr. m.* 2d. d) ibi sunt pr. 3a^{2}; sunt prol. (ibi *m. al. superscr.*) 2d. e) tellur:s *pr. m.* 2a. f) quadam 1b; quoddam (die *om.*) 2d. 3a^{3}. g) ientac. 2b; genitac. 2e *(non* 2e**)*; iatac. 3a. h) re(leva *m. al. in ras.*)ret 2a. i) aquas emanabat 3a; emanat a. 2c^{2}. 3a^{2}. e^{2} *(non* 2c^{1}. 3e^{3}*) cum Gregorio.*

1) *Cf. Einhardi V. Karoli c.* 1: Nam et opes et potentia regni penes palatii praefectos, qui maiores domus dicebantur et ad quos summa imperii pertinebat, tenebantur. — — At regni administrationem et omnia, quae vel domi vel foris agenda ac disponenda erant, praefectus aulae procurabat. 2) Regius ut primis esset proconsul ab annis *Hrotsvitha v.* 53. 3) *In ecclesia S. Petri (et S. Gangulfi) Varennensi; cf. infra c.* 4. 11 *(p.* 160. 165*).* 4) *Hoc loco narratiuncula de lumine coram rege accenso, quam libri nostri* 3a. a$^{1, 2, 2*, 3}$ *post c.* 13. *exhibent (infra p.* 167*), in codice Florinensi 'recentiore manu ad marginem adscripta' erat teste Henschenio, ibidemque inter Historias plurimorum sanctorum (Coloniae* 1483, *fol.* 283^{b}*; cf. supra p.* 152 *sq.) legitur. Etiam in Vita II. Gangulfi fabula eadem aliis verbis post c.* 3. *enarrata est* (Ut autem Deus lucernam — — minus militaturus acciperet), *ordine sane magis idoneo instituto atque mentione armorum in ecclesia servatorum omissa.* 5) *I. q. ientaculum, Germ. 'frühstück', Francogall. 'déjeûné'.*

Qui locus obtatae[a] refectioni habilis[b] visus est tam sibi quam animalibus eius[c], quia inerant etiam ibi herbarum gramina. Cumque, ut[d] cibos caperent, una consedissent, homuntio, in cuius haec gerebantur praediolo, advenit, eumque beatus[e] vir, ut erat plenus caritate, ad convescendum invitavit. Dehinc inter prandendum athleta Dei Gangulfus[f] novum hospitem adloquitur, quatinus fontem, super cuius insederant marginibus, taxato pretio sibimet venderet. Haec ille audiens, coepit eum tacite irridere, non considerans[g] puritatem innocentiae eius, sed prae[h] stoliditate ista ab eo dicta[i] arbitrabatur. Coepitque intra se comminisci[1], utrumque[i*] sibi cedere: et quantitatem pretii posse[k] retinere, et quia transmutari de loco ad locum non poterat, fontem de reliquo possidere. Non enim animadvertebat[l] ille cupidus possessor fontis, in famulo Dei virtutem illam refulgere, quam Dominus
Marc. 11, 23. apostolis, immo per[m] apostolos fidelibus[n] cęteris promisit, inquiens[o]: *Amen dico vobis, quicumque dixerit huic*[p] *monti: Tollere et mittere in mare, et non hesitaverit*[q] *in corde suo, sed crediderit*[r], *quodcumque dixerit*[s], *fiet ei.* Quid plura? Centum solidorum quantitatem venditori[t] fontis beatissimus[u] dari iussit. Peractis[v] interim omnibus, quae ad reficiendum necessaria erant, ascensis equis, coeptum iter[w] carpere[x] studuit[y]. Transmissa[z] viarum intercapedine, ad suae proprietatis[a] devenit habitacula, constituta in loco qui Varennas[b] dicitur[2], ubi[c] etiam ipsius sancti[d] nunc basilica habetur. Tunc uxori, quae iam[e] sociata[f, 3] conubii copulam inlicite, ipso ignorante, foedaverat, cuncta quae egerat retulit et pretii summam[g], quam pro superius fato[h] fonte dederat, eidem[i] indicavit. Tunc[k] illa, ut erat animo lubrica[l], quaeque sinistra interpretatione pervertere laborabat, quicquid ab eodem gestum fuisset[m], clam eundem virum suum hebitudine pressum et sua prodige dispensantem causando conqueri coepit, nihilque[n] utilitatis percipere posse ex hoc, quod[o] tanti emerat[n].

(5)[a]. In illis diebus visendi gratia loca domui suae contigua circuiens[b], baculum, quem[c] manu ferebat[d], solo infixit, eoque relicto, rediit. Postera die cum surrexisset[e] mane, aqua[f] abluendis manibus et facie[g] defuit. Tunc sanctus[h] ille plenus fide uni ministrorum iussit, ut celeriter pergeret et denominatum baculum[i] humo defixum abstraheret et limpham quae subsequeretur quantocius ad lavandum

I. Capp. 4. 5. 1*a*. *b*. (c^1). 2*a*. (*b*. c^2. *d*. *e*). 3*a*. ($a^{2.3}$).

Cap. 4. a) optare 3*a*. b) abilis 2*d*; amabilis 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. c) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; suis *rell.* d) et 3*a*. e) vir b. 3$a^{2.3}$. f) *ita hoc loco etiam* 1*b*. g) considerat 3*a*. h) pro 2*a*. *d*. 3a^2. i) *om.* 1*a* (*pr. m. superscr.* rogari). $c^{1.2}$; dici 1*b*. i*) utrum 3a^3. k) se *add.* 1*a*. l) advertebat 1*a*. 2*b*. $c^{1.2}$. 3a^3. m) post 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; immo p. ap. *om.* 2*d* (*non* 2*d**). n) ceteris fid. 3*a*. a^2. o) dicens 1*a*. p) m. huic 1*b*. c^1. 2*b cum Matth.* 21, 21. q) inhesit. 2*a*. r) quia *add.* 1*b*. c^1. 2*b*. $c^{1.2}$. *e* (*non* 1b^1) *cum Vulg.* s) in corde suo (Fiat *add.* 3a^2) *add.* 3*a*. a^2; Fiat *add.* 2*b*. c^1. *e cum Vulg.* t) venditor(i *m. al. in ras.*) 2*a*. u) *om.* 3*a* (*versu exeunte*). a^2. v) in *add.*, *sed eras.* 2*a*. w) cum suis *add.* 3*a*. $a^{1.2.3}$; *cf. p.* 159, 18. x) capere 2*a*. 3a^2. y) studuerunt 1*a*. z) que *add.* 3*a*. a^2. a) propietatis 1*a*, *corr.* b) Varentias 3a^3. c) ibi 2*a*. d) nunc s. b. h. 2*a*; s. b. n. h. 2*b*; s. n. h. b. 1*a* (*corr. ut videtur*). 3*a*; nunc *om.* 3$a^{2.3}$ (*ubi* b. s.). e) *versu ex. om.* 2*d*; ei *add.* 1*a*. f) *ita* 1*a*. *b*. 2c^1; soc(t)iatam 1$c^{1.2}$. 2c^2; sociati *rell.* g) summa 3*a*; prec(t)ium quod pro 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. h) superius (sup. *om.* 2*e*) pro praefato 2*e*. *e**; (pro *om.*) sup. :::: (*corr.* pro) fonte 3a^2; memorato *pro* fato 3a^3. b^4. i) *om.* 3*a*. a^2. k) Tum 2*a*. *b*. $c^{1.2}$. *e*. 3*a*. l) lubicra *pr. m.* 2*a*; quaeque *om.* 2*e*. m) fuisse 2*a*; et *add.* 2*e*. n) nihilque — emerat *om.* 1*a*. *a**. o) qu(a)e 1$c^{1.2}$ (*non* 1c^4).

Cap. 5. a) IIII. 3a^3. b) circumiens 3*a*. c) quę 3*a*. d) gerebat 2*b*. 3a^2. e) resurrexisset 1*a*. *b*. c^1 (*non* 1b^1). f) aquae 1*a*, *corr.* g) faciem 1*b*; fac(t)iei 2*b*. *e*. h) i. s. 1*a*. i) bacu|::lum, *ras.* cu 3*a*.

1) *I. e. cogitare (cf. p.* 163, 15*), utramque rem sibi contingere.* 2) *Hodie Varennes-sur-Amance (dép. Haute-Marne, arr. Langres), locus a civitate Lingonensi ad orientem versus situs.* 3) *Cf. Gen.* 26, 7: Quod sibi esset sociata coniugio.

deportaret[a]. Mox famulus, praecipientis obsecundans[a*] imperiis, ut lignum a terra sustulit[b], maximȧ statim aquarum inundantia ab imis telluris visceribus profluxit coloremque pristinum, quem[c] in[d] loco, unde divina virtute transmutata fuerat, habuit, quasi repraesentando ostendit; siquidem naturale est fontibus regionis illius, ut subalbidum retineant[e] colorem secundum qualitatem[f] humi, unde[g] videntur oriri. Sic avara spes cupidi venditoris fonte privata est, quem[h] possidendum* estimavit; nam numquam postea in loco quo prius fuit aqua visus[i] est manare[1]. Tua sunt, o domine Iesu, haec opera, qui quondam per heremi vasta de saxi duritia[2] larga fecisti profluere[k] fluenta, unde satiasti sitibunda Israheliticae (cf. Num. 20, 11.) plebis pectora. Qui fons hodieque saluberrime exundans[3]: per beati Gangulfi suffragia divina virtus exinde maxima languentibus praebet sanitatis beneficia.

(6)**. His ita decursis, mulier praefata, beati viri conubio[a] revincta, antiqui serpentis suasu, qui in paradyso Aevam[b] fraude seduxit maligna, amore cuiusdam (cf. Gen. c. 3.) clerici illecta, nefaria commixtione se maculare non est reverita[c]. Hic autem non clericus[d], sed apostata perfidus, qui a via iustitiae et a sorte Dei aberrando[e] deviaverat et in sanctum Dei pro[f] nihilo duxit talia committere mente obstinata! Et primo hoc clanculum[g] est gestum, dehinc per multorum ora vulgatum ad huius de quo loquimur sancti postremo pervenit auditum. At ubi ad aures sanctitatis eius huiusce[h] iniquitatis perlatum est elogium[i], diversos coepit cogitatus ancipiti versare in[k] animo. Sepius enim cordi inherebat[l], ne eam diutius vivere sineret, ne, crebro in huius volutabri caeno[m] devoluta, decus nobilitatis eius graviter[n] dehonestaret[o] infamiae turpitudine; sin autem morti addiceret, homicidii reus effectus, praeteritae[p] vitae suae innocentiam alieni sceleris reatu[q] veritus ne commacularet, non inmemor Scripturae, quae ait: *Mihi vindictam*[r], *ego retribuam, dicit*[s] (Rom. 12, 19.) *Dominus*. His atque[t] huiuscemodi cogitationum[u] tumultibus defatigatus, iudicio[v]

*) cum accepto centum solidorum precio *add.* 3b^{4}.

**) De iudicio aquae frigidae *praescr.* 3*a*.

I. *Capp.* 5. 6. 1*a*. *b*. (c^{1}). 2*a*. (*b*. c^{2}. *d*. *e*). 3*a*. ($a^{2.3}$).

Cap. 5. a) portaret 2*b*. 3a^{2}. a*) obsecundas 3*a*. b) abstulit 3*a*. a^{2}. c) quę 3*a*. d) incola (*m. al. corr.* in solo 1*b*) 1*b*. c^{4}; incole 1$c^{1.3}$. e) retineat 1*a*, *corr.* f) qualitate 3*a*; quantitatem 3a^{2}. g) (unde *om.*) videtur 2*e* (*non* 2e^{*}); u. v. or. *versu ex. om.* 2*b*. h) qu(a *m. al. in ras.*)e 2*a*. i) *ita* 1*a*. $c^{1.2}$; iussus *pr. m.* 1*b*; visa 1b^{1} *cum rell.* k) perfuere 3*a*.

Cap. 6. a) r. c. 1*a*; rev. *m. al. corr.* iuncta 1c^{1}. 3a^{2} (*ubi* c. b. v. r.), *et ita* 2*b*; c. reiuncta 2*e*. 3a^{3} (*non* 2e^{*}). b) Evam 1c^{1}. 2*b*. *d*. *e*. 3*a*. a^{2}. c) verita 2*b*. 3*a*. a^{2}. d) *ita* 1*a* (fuit *post* non *m. al. add.*); est *add.* 1*b*. $c^{1.2}$; non cl. est (*m. al. corr.* non cl., sed 2*e*; non est cl. 2*b*. 3$e^{2.3}$; cl. non est 3*a*. a^{2}) cognominandus (nomin. 3*a*. $a^{2.3}$), sed (est 2*e*) *rell.* e) oberr. 2*a*. c^{1}; aberr. — Dei *om.* 2*d*. d^{*}. f) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; t. comm. pro n. d. *rell.* g) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; hoc clanculo (cl. hoc 2*b*. 3a^{2}) *rell.*; *cf. p.* 163, 21. h) huius 2*d*; huiuscemodi 3a^{2} *et m. al.* 1c^{1}; huiusmodi 3a^{3}. i) eulogium 2*a*, *corr.*; eloquium *m. al.* 3*a*. k) *om.* 2*a*. c^{2}. 3a^{3} (*non* 2c^{1}). l) inherebant 2*a*. m) sceno 2*d* *et m. al.* 3a^{2}; cenum 1c^{1}. n) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; gravide honest. 3*a*; gravi 1c^{4} *cum rell.* o) *m. al. corr.* dehonestaretur 1c^{1}, *et ita* 2c^{2}. p) praeterritae *pr. m.* 1*b*. q) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; scel. nevo (novo 2c^{1}; veneno 2*b*. 3a^{2}) comm. (*om.* veritus ne) *rell.* r) et *add.* 2*b*. c^{2}. *e*. 3a^{3} (*non* 2c^{1}. e^{*}). s) d. D. *om.* 1*a*. t) *super ras. superscr.* 1*a*; itaque, *superscr.* et 2*a*. u) *om.* 1*a* v) iudicium 3*a*.

1) *Scil. fons.* 2) *Cf. Gregorii M. Dial. III,* 16: Qua in re ostendit omnipotens Deus, quantum sui famuli curam gereret, cui vetusto miraculo potum in solitudine ex petrae d u r i t i a ministraret. 3) *Vita II:* Nam usque hodie Varennenses incolae meritis beati martyris hoc potiuntur fonte.

Dei hoc reservandum esse[a] censuit, qui nihil inultum reliquit[b], nisi quod paenitentiae remedio deletum fuerit.

(7)[a]. Quadam igitur die, fidelibus suis diversis obsequiorum functionibus implicitis, cum sola uxore[b] cuiusdam[c] praedii sui fines lustrando[d] aggressus est circuire. At ubi ad quendam perventum est fontem aquae, eandem mulierem talibus studuit vocibus compellare: 'Multa', inquiens, 'o coniux[e], de te noxia atque dictu horrida circumquaque per cuncta vulgantur compita[1], quae tuis sunt natalibus contraria, et ignoratur[f], utrum vera sint an falsa'. Tunc illa more[g] muliebri coepit sacramentis multimodis adseverare, se[g*] a cunctis detrahi iniuste et numquam infectam esse contagione[h] pollutionis iniectae. Tum[i] ille: 'Dei', inquit, 'providentia, quam nulla latent occulta[k], certa dabit denegatae rei ostentationis[l] signa[m]. Ecce fons in propatulo positus, quem non ultra[n] modum algidum reddit algor frigidus nec ferventem nimium facit calor fervidus! Inmitte igitur manum et
Dan. 13, 42. lapillum sine cunctatione abstrahe in imo eius positum. *Deus* vero, *qui absconditorum est cognitor, qui scit omnia, antequam fiant,* si ita est, ut asseris, nullam pacietur[o] ut sufferas calumniam; sin[p] autem falsitatis[q] nebula tua manet obvelata sententia, diu tuam[r] non permittet latere sine indicio[s] nequiciam'. Illa[t], viri Dei verba inertiae deputans, sicut et cetera[u], sine ambiguitate manum inicere[v] in aquam non est cunctata[p]; moxque ut lapillum tangens manum ad se retraxit[w], statim manifesta Dei virtute videres omne tergus manus et brachii[x], quantum de eo unda tetigit, retrocedere[y], ita ut in summitate[z] digitorum pendens[a. 2], carnem cerneres nudatam[b] cute.

(8). O quicumque ista miraris, adtende, quantum humana a supernis distant iudiciis! Ille fide plenus cuncta Dei iudicio potestatique commisit; illa vanitati subiacens et spem in Deo[a] minime ponens[b], qui cuncta[c] conspicit, poenas praesumptionis et mendacii sui[c*] luit. Cerneres, illam prae stupore quodammodo omnibus membris obriguisse, et manifesta Dei ostentatione[d] deprehensa, nihil aliud quam inminentem sibi interitum adesse[e] suspicabatur. Tum ille: 'Optaveram', inquit,
cf. 2. Esd. 10, 29. 'si fidem debitam servasses et in lege Dei ambulasses, omnia tecum saeculi discrimina perferre[f]; quaecumque[g] adversa contigissent, quaecumque prospera, collato[h] tecum robore[i] sustinere, simul pacienter[k] vivere, simul delectabiliter mori. Ergo, quia his[l] te sceleribus involvere non[m] timuisti, morte[n] quidem esses[o] digna, sed

I. Capp. 6—8. 1*a*. *b*. (c^{1}). 2*a*. (*b*. c^{2}. *d*. *e*). 3*a*. ($a^{2.3}$).

Cap. 6. a) c. e. 2*a*; esse *om.* 2*e*. $3a^{2}$. b) *corr.* relinquit 1*a*. 2*a*. $3a^{3}$, *et ita* 2*b*. c^{2}. *e*. 3*a*. a^{2}.

Cap. 7. a) V. $3a^{3}$. b) coniuge 2*a*. *b*. c^{2}. *d*. *e*. c) eius clam 3*a*. a^{3}; eius $3a^{2}$. d) lustrabat (aggr. est circ. *om.*) 2*b*; l. a. est circumire 3*a*. e) coniunx 1*b*. 2*b*. *d*. 3*a*. a^{3} *et m. al.* $3a^{2}$. f) ignorantur 1*b*; ignoro 3*a*. g) more cepit mul. 2*d*; more mulierum c. 2*b*; cępit in ore mul. 3*a*; cępit more mulieri *(sic)* $3a^{3}$; more muliebrico (c. *om.*) s. 2*a*; coepit *om.* $3a^{2}$. g*) sibi 2*b*. $3a^{2}$. h) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; contagio *rell.*; *cf. p.* 166, 5. i) Tunc 3*a*. $a^{2.3}$. k) secreta 1*a*. l) ostentionis $1c^{1}$, *corr.*; ostensionis $3a^{3}$. m) indit(c)ia 3*a*. $a^{2.3}$. n) ultro 2*a*. o) pati::etur 1*b*; patiaris 3*a*. p) sin — *l.* 19. cunctata *om.* 2*d*. d^{*}. q) falsitas n. *pr. m.* 1*a*; f. nebulam 3*a*; n. f. $3a^{2}$. r) *om.* 2*e*. $3a^{3}$ *(non* $2e^{*}$*)*. s) iudicio 2*a*; sine ind. *versu ex. om.* 2*b*. t) autem *add.* 3*a*. u) ēēt (*i. e.* esset, *ortum e* cet) 2*a*. v) *e corr. m. al.* 1*a*; mittere in aqua 3*a*. a^{3}; in aquam mittere $3a^{2}$. w) traxit $1c^{1}$. $3a^{3}$. x) brachium 3*a*; brachia $3a^{2}$. y) (retro *om.*) recedere 1*a*; retro recedere 1*b*. c^{1}. *d*. z) summittate:, *ras.* m 3*a*. a) pendentes carnes 1*b*; pendentem c. $2c^{2}$ *(non* $2c^{1}$*)*. b) nudata 1*b*.

Cap. 8. a) dm̄ *(?) pr. m.* 1*a*; spem suam min. in Deo (domino $2c^{1}$) p. $2c^{1.2}$; non *pro* min. 3*a*. b) *e corr. m. al.* 1*a*. c) cunctas 3*a*. c*) luit sui 2*d*; sui *om.* $3a^{3}$. d) ostencione *corr.* ostensione 3*a*. e) *om.* 3*a*, $a^{2.3}$. f) proferre 1*a*, *corr.*; ferre 3*a*. $a^{2.3}$. g) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. *d*; qu. pr., qu. adv. cont. *rell.* h) collata 3*a*. i) labore $1c^{1}$; *om.* $2c^{2}$. k) p. v., s. *om.* 1*b*. c^{1}. l) hiis $3a^{2}$; istis sc. 3*a*. m) *m. al. superscr.* $3a^{2}$; voluisti *pro* non tim. 1*b*. n) morti *pr. m.* 1*a*. o) esse d. 3*a*; d. es $3a^{2}$.

1) *Cf. Iuvenci Evang. III,* 758 *(ed. Huemer l. l. p.* 110*) et Venanti Fortunati Carm. III,* 18, 11 *(MG. Auct. ant. IV,* 1, *p.* 70*)*; per compita cuncta. 2) *I. e. tergus recedens vel cutis.*

nullo modo meis interiere[a.1] manibus. Et quia *non est in hominis potestate* vita Tob. 3, 20.
eius, sed in illius, qui cum tranquillitate iudicat omnia, illius[b] te reservandam cf. Sap. 12, 18.
iudicio censeo. Et[c] siquidem fructus dignos poenitentiae egeris, ab[d] illo consequi poteris indulgentiam; sin autem his[e] nequitiis[f] terminum non inposueris, cum auctore tuae perversitatis diabolo gehennalibus cremaberis[g] incendiis. Illud denique, quod[h] tibi in dotem sponsalicio[i] iure[k] dedi[2], ut vivere possis, habeto; nam de cetero numquam meo[l] frueris aspectu[3]'. Dictorum[m] itaque finem faciens, convocatis suis ascensisque vehiculis, praedia procul posita in Avalensi[n] territorio[4] petiit, pietatis et misericordiae operibus vacans nullumque a[o] solita bonitate tempus vacuum[5] praetermittens.

(9)[a.*]. Mulier interim illa infelix, sibi concessam a beato viro possessionem adiens[b], iam quasi libera utens potestate, cum illo detestando clerico[c] infanda[d] perpetrare[e] luxuriae scelera non omisit. Verentes itaque, ne forte, zelo iracundiae succensus, beatus[f] Gangulfus repentino ambos interitu necaret, omni conamine coeperunt[g] comminisci, ut[h] quo[6] modo ei necem inferrent. Tunc ille clericus, furia mentis agitatus, a Deo alienus et diaboli vas effectus, loca[7], quibus idem[i] famulus[k] Dei inmorabatur, omnis[l] morae inpaciens, efferata mente aggredi nititur. Et quia obtime secreta illius domicilia noverat nullumque[m] erat abditum, quod cognitioni eius non pateret, latenter studuit opperiri tempus, quo famulorum deessent[n] obsequia, et horam[o], qua strato iacentem somnoque[o] pressum invenire[p] quivisset, ut ei clanculum[q] mortem inferens liber aufugeret[r]. Quod ita[s] et contigit; nam[t] ut tempus aptum sacrilegii atque facinoris sui vidit, cubiculum eius ingressus, gladium, quod[u] capiti illius[v] contiguum[w] erat, arripuit, eoque evaginato[x], ut caput dormientis amputaret, dum manum in alto[y] libravit[z], athleta Dei ex-

*) De homicidio clerici *praescr.* 3a; De muliere *praescr.* $3a^{2.2*}$.

I. Capp. 8. 9. 1*a*. *b*. (c^{1}). 2*a*. (*b*. c^{2}. *d*. *e*). 3*a*. ($a^{2.3}$).

Cap. 8. a) *ita* 2*a*. *b*. *d*. e^{*}. 3*a*. b^{1}. $e^{1.3}$; interieris $2c^{1}$; interire $3a^{3}$ (*m. saec. XV. corr.* interibis). e^{2}; sed nolo te meis interire 2*e*; interire debes 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. *d*; interi(bis *in ras.*) $3a^{2}$; interibis $2c^{2}$. $3b^{4}$; interimeris $3c^{1.2}$. b) ipsius 3*a*. $a^{2.3}$. c) *om.* 1*a*. d) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. *d*; ind. ab illo (ipso $3a^{3}$) c. p. (consequeris *pro* c. p. $3a^{2}$) *rell.* e) te flagitiis coinquinans *add.* 3*a*. $a^{2.3}$. f) nequici(a)e tu(a)e term. $3a^{2.3}$; nequ. *om.* 3*a*. g) crem(aberis *m. al. in ras.*) 1*a*. h) quia *pr. m.* 1*b*. i) spontalitio *pr. m.* 1*b*. k) viri 3*a*. l) *om.* 3*a*, *m. al. post* frueris *suppl.* $1c^{1}$; meo numquam 2*b*. m) Dictis $2c^{1.2}$; Dicto 3*a*; Dictum (*om.* finem) 2*d*. n) Anal. 2*d*. o) abolita $3a^{2}$ (*pr. m.*). a^{3}.

Cap. 9. a) VI. $3a^{3}$. b) *om.* 1*a*. c) *om.* $2c^{1.2}$. d) infande 2*b*; nefanda 2*e*. $3a^{3}$ (*non* $2e^{*}$). e) perpetrat(a)e 1*b*. *d*. f) *om.* 1*b*. g) coeperint *pr. m.* 1*a*. h) *ita* 1*b* (*pr. m.*). c^{2}. *d*. $2c^{1}$. *d*. 3*a*. a^{3}; ut quodam modo 1*a*; *m. al. corr.* ut quoquo modo 1*b*, *et ita* 2*a*. *b*. $3a^{2}$. $b^{1.4}$. $c^{1.2}$. d^{*}; (ut *om.*) quomodo (qualiter $3e^{1}$) $1c^{1}$. $2c^{2}$. *e*. $3e^{1.2.3}$. i) isdem 3*a*. k) Dei fam. $1c^{1}$. 2*b*. $3a^{2}$. l) omnis — nititur *om.* $2c^{1.2}$. m) nullusque erat aditus qui $2c^{2}$; nullumque e. aditum quod $3a^{2}$. n) nt *m. al. in ras.* 2*a*. o) horam — somnoque *om.* 2*a*. p) inveniri 1*b*. q) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. *d*. $2c^{1.2}$; ei clanculo m. (ei m. cl. 3*a*; m. ei cl. $3a^{2}$) *rell.*; *cf. p.* 161, 17. r) aufugaret 1*b*. s) et ita 2*b*; et *om.* 2*a*. t) *caput* VII. *incipit* $3a^{3}$. u) *ita* 1*b* (*pr. m.*). *d*. 2*a*. c^{1}. 3*a*. a^{3}. $b^{(1).2.3}$; qui ad caput $3a^{2}$; qui c. *rell.* v) eius 1*a*. 2*b*. *d*. 3*a*. a^{3}; dormientis $3a^{2}$. w) *m. al. corr.* contiguus 1*a*, *et ita* $1c^{1}$. 2*b*. c^{2}. *e*. $3a^{2}$. b^{4}. $c^{1.2}$ (*non* 1*d*). x) vaginato $1c^{1}$ (*pr. m.*). 2*a*; arr. et evaginatum $3a^{2}$. y) altum 2*d*. $3a^{3}$. z) liberavit *pr. m.* 1*b*.

1) *I. e. nisi fallor 'interieris' (= interimeris), forma futuri passivi pro 'interibis', formata ad exemplum 'audiar, audieris'; cf. Bonnet, 'Latin' p.* 418. 2) *Germ. 'Wittum'.* 3) *Cf. V. Germani Autissiod. c.* 29: Ceterum in hac luce mutuo numquam fruemur aspectu. 4) *Avallensis pagus circa Avallonem urbem (Avallon, dép. Yonne) situs erat.* 5) *Cf. V. Martini c.* 26, 2 (*p.* 136): nullumque vacuum ab opere Dei tempus. 6) *I. e. aliquo; cf. M. Bonnet, 'Latin' p.* 303. 7) Castri Avalensis *addit Vita II.*

pergefactus de lecto prosilire voluit. Et licet cervicem sancti appetere[a] maluisset[b], tamen aliud accidit, quia, dum vir beatus ictum ferientis[c] in partem declinare studuit, mucronis summitas[d] in coxam eius delapsa grave vulnus inflixit[e]. At ille profanus nihil[f] moratus, perpetrato facinore, gladium manu proiciens, concitus[g], ne deprehenderetur[h], exiit, et[i] praepeti[k] cursu sonipedem ascendens, perneciter[l] aufugit.

(10)[a.*]. Gangulfus itaque Dei famulus aliquot[b] diebus postea[c] supervixit. Gregor. M. Dialog. II, 37. Moxque ut ultimum sibi[d] iam iamque inminere vitae terminum sensit, exitum suum[e] dominici corporis et sanguinis s a c r a m e n t i s[f] munivit; consummatoque viriliter praesentis aevi circulo[g.1], felici[h] et iam dudum exoptato transitu migravit ad Dominum[i]: tuncque, ut vere fatear[k], mori desiit et vivere coepit; exutus mundi tenebris. caelesti est claritate vestitus. Nunc adsistit[l] vultui omnipotentis cf. Marc. 16, 5. Dei, accipiens de manu eius stolam candidam, animae dico[m] incorruptionem et indefectivam[2] beatitudinem; praestolatur autem stolam duplicem, cum, resumpto in finem[n] mundi corpore, carnis simul et animae gaudebit inmortalitate[o.3].

(11)[a]. Duae vero amitae[b] eius Willegossa[c] atque Willedrudis, quae, constitutae in loco possessionis eius superius[d.4] nominato Varennas, sanctimoniae atque castitatis[e] studiis inserviebant, comperto beati viri[f] obitu, sumptis secum clericorum ordinibus atque adunata[g] religiosi apparatus frequentia, comitante nihilominus non modica plebis caterva, ubi positum[h] erat eius corpus exanime, pro-

*) De exequiis viri sancti (viri Dei Gengulfi $3a^{2.2*}$, *ubi* Gangulfi) *praescr.* $3a.\ a^{2.2*}$.

I. Capp. 9—11. 1*a*. *b*. (c^{1}). 2*a*. (*b*. c^{2}. *d*. *e*). 3*a*. ($a^{2.3}$).

Cap. 9. a) apprehendere 3*a*. b) voluisset 1*d*. 2*b*. c^{2}. 3*a*. $a^{2.3}$; non valuisset 2*d*. c) ferentis 2*a*, *corr*. d) sumitas 1*b*. c^{1}. e) infligit $3a^{3}$; infixit 2*b*. c^{1}. *e (non* $2e^{*}$*)*. f) nil 1*a*. 2*e*. $3a^{2}$. g) conatus 3*a*; concite 2*b*. h) deprenderetur 1*a*. i) et — aufugit *om*. 2*d*. k) perpeti *pr. m.* 2*e* *(non* $2e^{*}$*)*; perpete *corr.* prepete $3a^{3}$, *et ita* 3*a*; prepeti:, *ras.* t $2c^{2}$. l) perniciter $1c^{1}$. 2*a*. *b*. c^{2}. *e*. 3*a*. $a^{2.3}$.

Cap. 10. a) VIII $3a^{3}$. b) aliquod 2*a*. 3*a*. a^{2}. c) *om.* $2c^{2}$. *d*. *e (non* $2c^{1}$*)*. d) iam sibi $1c^{1.2}$; vitae t. s. iam iamque inm. 1*a*; iamque *om.* $2c^{2}$ *(non* $2c^{1}$*)*. e) sui 3*a*. f) sacramento 2*b*; sacr. *om.*, esca *m. saec. XV. ante* dominici *suppl.* $3a^{3}$. g) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. *d*. $2c^{1.2}$; curriculo *rell.* h) feliciȩ iam d. 3*a*; f. et iam iam d. $3a^{3}$; et *om.* 2*e*. i) Deum 3*a*. k) fateor 1*a*. $2c^{1.2}$. l) astitit *pr. m.* 2*e*; astat $1c^{1}$. m) *om.* $3a^{2.3}$; d. inincorr. 3*a*. n) *ita* 1*b*. $2c^{1}$. *d et fortasse prius* 2*a*; fine *rell.* o) inmortalitatem *pr. m.* 1*b*; inmortalite *pr. m.* $1c^{1}$; immortare *pr. m.* 2*e*.

Cap. 11. a) IX. $3a^{3}$. b) amic(a)e $3a^{2.3}$. c) *ita (sed* Willgossa *pr. m.* $2e^{*}$; Willegosa $2c^{2}$; Willegrossa 2*b*; Willetrudis 2*d et pr. m.* 2*a)* 2*a*. *b*. $c^{1.2}$. *d*. *e*. e^{*}; Willetrudis (Uulletr. 3*a*; Wiletr. $3a^{2}$ *et Vitae II. cod. Berol.*; Wildetr. $3e^{1.2.3}$) atque (et $3c^{1.2}$ *et Vita II*) Willegosa (Willegossa 3*a*. d^{*} *et Vita II;* Willegissa $3b^{1.2}$; Willegissa *corr.* Willegisa $3c^{2}$, *et ita* $3b^{4}$. c^{1}) 3*a*. $a^{2.3}$. $b^{1.2.4}$. $c^{1.2}$. d^{*}. $e^{1.2.3}$ *cum Vita II;* Willedrudis (Wilvedrudis $1c^{4}$; Wilvetrudis 1*b*; Viulvetrudis $1c^{3}$), *om.* Willegossa atque (et soror eius nomine nobis ignota *m. al. suppl.* 1*a*) 1*a*. a^{*}. *b*. $c^{3.4}$; eius Willȩ· drudisque const. 1*d*; W. atque W. *om.* $1c^{1.2}$. d) superios *pr. m.* 2*a*. e) castati *m. al. corr.* castitati (*om.* studiis) $1c^{1}$; sanctitatis st. 2*d*; c. studio $3a^{3}$. f) Gengolfi *add.* $1c^{1}$. $2c^{2}$. g) diu nata 1*a*. *b*. c^{1} *(non* $1c^{1.2}$*)*. h) ubi corpus exan. iacuit, iter matur. 2*e*. e^{*}; eius *om.* $2c^{1.2}$.

1) *Cf. Nemesiani Bucol. I,* 44 *(ed. H. Schenkl, Calpurnii et Nemesiani Bucolica,* 1885, *p.* 54*):* novissimus aevi circulus. 2) *I. e. perpetuo duraturam. Benedictini apud Cangium.* 3) *Vita II. addit:* Anno igitur ab humani generis redemptione DCLXVII. *(sic cod. Berol.;* sexcenta sexaginta septem *corr.* sexcentesimo sexagesimo septimo *cod. Mett.),* imperante gloriosissimo Karolo, videlicet filio Pipini, quem superius maiorem domus quondam dictum retulimus, V. Iduum Maiarum castri (castra *corr.* castro *Mett.; deficit Berol.*) Avalonensis territorio hominem vir Dei exiit Gengulfus. *Talia etiam in Historiis sanctorum (Coloniae* 1483, *fol.* 285ᵃ*) post c.* 13. *addita sunt.* 4) *Cap.* 4 *(p.* 160*).*

perare maturaverunt*. Sicque[a] inde levatum cum stauroforia[b][1] ac cereostata[c][**][2] cumque[d] divinorum ymnorum melodia ad praefatum locum, miraculis coruscantibus, deportatum est, sepultusque[e] est ab[f] ipsis Dei ancillis[3] in sua[g] ipsius basilica, in honore principis apostolorum Petri dedicata[h]; quas[i] gemina in diversum dispescebat[k] affectio, quoniam[l] quidem illo[m] letandum esse noverant, sibi dolendum, illius congaudendum glorificationi[n], suae ingemiscendum desolationi. Circa quem locum sanctus Dei, antequam vita[o] decederet, tanta se benivolentia et largitate profudit, ut eum summa[o*] dilectione semper incoleret et omnem praediorum suorum possessionem inibi delegaret, ut necessarios reditus[p] habere possent, qui ibi[q] deservirent. Et quia nefas erat mundanis tenebris lucernam obnubi sydeream, et ipsa[r] per se Veritas civitatem super[s] montem positam non posse[t] abscondi protestata est, ad communem omnium[u] utilitatem atque profectum[v] placuit divinae potentiae hunc sanctum suum virtutum exhibitione[w] cunctis[x] innotescere ac divulgari, ut, quem apud se glorificaverat in caelo, apud homines magnificaret in mundo[y]. cf. Matth. 5, 14.

*) Non immerito igitur cleri *(corr. e* clerici? *2e)* exultantis *(corr. ex* exultantes *2e*)* contio cum plebis summa devotione ad tam preciosam sacri corporis glebam pari concordia festinaverunt, quippe quae omni eminentior thesauro incolatum illorum regionis situ illius corporaliter decoraret, immo et totius sanctae filios aecclesiae Deo omnium auctori subveniendo commendaret, *addunt* 2*e. e**.

) id est (cum *add.* 3*a.* a^2) crucibus ac (et $3a^2$) cereis *add.* 3*a.* $a^{2.3}$ *(non* $3b^{1.4}$. $c^{1.2}$. *d. $e^{1.2.3}$*)*.

I. Cap. 11. 1*a. b.* (c^1). 2*a.* (*b.* c^2. *d. e*). 3*a.* ($a^{2.3}$).

Cap. 11. a) Quod, ut diximus, a loco defunctionis *pro* Sicque inde 2*e. e**. b) staurophoria (saur. $3a^2$; staroph. 2*b*) 2*a. b.* c^2. 3*a.* $a^{2.3}$; stauroforo *corr.* stauroforio 1*b*; stayroforia 1*d*. c) st. ar cereostata 3*a*; cerestata 2*d*; cereostrata 2*b.* $3a^3$; cereostantia $1c^1$; cereis $2c^2$. $3c^{1.2}$. d) omnique 2*d*; que *om.* $3a^2$; et cum $2c^2$. e) sepultumque est (*sed haec m. al. in marg. suppl.* 2*e*) 2*d. e. e**. f) ad 3*a*. g) *om.* 3*a*. h) didicata 3*a*. i) quas — affectio *om.* $1c^{1.2.3.4}$. k) *ita* 1*a**. *b.* 2*a.* $3a^3$. *d**; dispiscebat *(?) corr.* disposcebat 2*d*, *et ita* $3c^{2.3}$; deposcebat 1*d.* $3a^2$. e^1; dispert(c)iebat $3b^{1.4}$. $c^{1.2}$ *et m. al. e corr.* 1*a*; despiciebat $2c^1$. 3*a*; respiciebat $2c^2$; distabat 2*b*; variaverat 2*e. e**. l) qui nimi: quidem *m. al. corr.* quia nimium quidem 2*a*; et qu(a)e (qui $1c^3$) de *pro* qu. qu. $1c^{1.2.3.4}$; quoniam — dolendum *om.* $2c^{1.2}$. m) *ita* ($1c^1$) *et pr. m.* 1*a. b*; illi *rell.* n) clarific. 1*a*. o) vitam 3*a*. o*) summa dil. *om.* $3a^3$; summa semp. dil. excol. $3a^2$. p) redditus $2c^2$. $3a^3$. q) ibi serv. 1*b.* $2c^{1.2}$. $3a^2$; ibidem deserv. 1*a*. r) ipse 3*a*. s) supra 1*a*. t) *om.* 2*a*. u) util. omn. 2*a*. v) provectum 1*a.* *(c^1)*. w) exhibitionem 3*a*. x) innot. (ignot. $3a^3$) cunctis 3*a.* $a^{2.3}$. y) mundum 3*a*.

1) *Portatio Crucis. Du Cange.* 2) *Candelabra, in quibus cerei stant aut manibus deferuntur. Ib.* 3) Varennas *addit biographus alter e sententia prioris. Econtra Hrotsvitha scripsit (v.* 493 *sqq.):*

Eligiturque locus tumulo locuples venerando,
Quem tradunt veteres Tul vocitare patres,
Illic Gongolfi condebant membra beati,

et infra (v. 525 *sq.):*

Hinc se felicem iactat Tul terra per orbem,
Quae molli gremio confovet ossa sacra.

Neque vero reliquiae Gangulfi Tullum translatae sunt nisi inter annos 963. *et* 978 *(v. supra p.* 153*), de qua re Hrotsvitha minus accurate instructa fuisse videtur.*

(12)[a] [*]. Qualis interea sancti persecutoris[b] ultio subsecuta sit, non est incongruum huic narrationi inserere. Praefatus namque clericus, quem diximus[1] post perpetratum facinus fugam arripuisse, ad[c] illam Deo odibilem mulierem concito[c] pervolavit discursu, quasi maximum[d] nuntiaturus gaudium de admissi sceleris contagione, nesciens, sibi repentinum interitum[e] imminere. Nam postquam tripudio ineptae laeticiae sibimet applauserunt, ut ventrem purgaret, secessum petiit latrinarum[f]; moxque ut diversorium[g] petiit[h], naturae debitum[i] persolvere, ad instar Iudae proditoris[2] et Arrii[k] heresiarchis[3], quorum alter humanitatem Christi extinguere, alter inseparabilem[l] Trinitatis unitatem nisus[m] est dividere, (Act. 1, 18. Sedulii Carm. pasch. I, 303 sq.) *diffusa sunt viscera eius*, et sicut erat[n] vacuus sensu, sic vacuus quoque ventre remansit, sicque[o] infelix, negato sibi spatio poenitendi, in cloacam[p] descendit inferni.

(13)[a] [**]. Illa vero[b] inpudens femina[c] cui subiacuerit[d] poenae, non[e] est huic[f] paginae, licet sit horridum dictu, incongruum inserere. Nam Dei famulo (cf. Ios. 23, 14.) viam universae carnis ingresso, per loca, quibus corporis sacri[g] vehebatur[h] gleba, multa ineffabilis Dei pietas largiebatur[i] per meritum eius populis[k] beneficia. Cumque ad huius exoptati muneris largiflua dona[l] non parva plebis[m] conveniret copiosa frequentia[n], circumquaque diffundebantur[o] prodigiorum[p] eius insignia. Tunc una ex illis quae praedictae mulieri videbantur ancillari puellis, pernix currens ad dominam, sic[q] intulit: 'Domni Gangulfi corpus in antro[4] tumulandum[r] sepulchri maxima inpertitur cunctis gaudia sanitatis'. At illa, furiali[s] amentia debachata[***], sic[t] ait: 'Sic operatur virtutes Gangulfus[u], quomodo[v] anus meus'.

*) De morte clerici *praescr.* $3a. a^{1.2*}$.

**) De ultione mulieris (De muliere $3a^{1.2*}$) *praescr.* $3a. a^{2.2*}$; Istud capitulum in publico non legatur *manus coaeva in marg.* $2e^{*}$.

***) dementia debachata, nefandam vocem protulit, ut, sicut vivo impudenter insultaverat, mortuo quoque idem fecisse non peniteret. Sed Dominus (Ps. 33, 17.) *vultum* suum *super facientes mala* solitus inferre, *ut memoriam eorum deleat de terra,* ut huius sceleris se dignum monstraret ultorem, nefariam illius mulieris exprobrationem[a] iusta continuo pena cohercuit, percuciens eam in posteriora obprobrio sempiterno. Haec autem omnia succincte transcurrentes, etiam illa, quae de lucerna divinitus accensa gesta sunt, fideliter pandamus, quatinus *(p. 167, l. 14), reliquis omissis, pergit* $3a^{1}$.

I. *Capp.* 12. 13. 1*a*. *b*. (c^{1}). 2*a*. (*b*. c^{2}. *d*. *e*). 3*a*. ($a^{2.3}$).

Cap. 12. a) X. $3a^{3}$. b) *ita* 1*a*. *b*. c^{1}. *d*; persecutorem 2*b*. *e*; persecutores *rell.* c) ad — concito *om.* 2*d*. d) de admissi (amissis *pr. m.* $3a^{3}$; :missi *corr.* commissi $3a^{2}$) sc. c. max. nunt. gaud. 3*a*. $a^{2.3}$. e) imminere int. 3*a*. f) lacrimarum *pr. m.* 1*b*. g) diversorum 2*a*. c^{1} *et fortasse pr. m.* $2c^{2}$. h) *om.* 1*b*. c^{1}. i) cepit *add.* $1c^{1}$. k) Arii $2c^{2}$ *(non* $2c^{1}$*)*; arruere siarchis *pr. m.* 3*a*. l) inseparabili 3*a*. m) visus 3*a*. n) v. e. s. 1*b*; v. s. e. 1*a*; v. fuerat s. $1c^{1}$; erat *om.* 2*a*. o) sic quoque $2c^{1.2}$. *d*. *e*. p) coaclam 3*a*.

Cap. 13. a) XI. $3a^{3}$. b) *om.* 1*b*. c) mulier 2*b*. $3a^{2}$. d) subiacuerat 2*d*. *e*. e) non *m. al. suppl.*, est *m. al. in ras.* 1*a*. f) est ineptum (incongruum $3b^{4}$), l. sit horr. (hordidum $3a^{2}$; horrendum $3d^{*}$) d., huic pag. ins. 3*a*. $a^{2.3}$. $b^{1.4}$. $c^{1.2}$. d^{*}. $e^{1.2.3}$ *(at cf. l. 1/2)*. g) corporis *iterum add.* 3*a*. h) gl. ferebatur (f. *m. al. superscr.* $2c^{1}$) $2c^{1.2}$; utebatur gl. 2*d*. i) largiebat *(?) pr. m.* 1*b*; largebatur $3a^{2}$. k) populus 3*a*; *om.* 2*b*. l) capienda *add.* 3*a*. $a^{1.2.3}$. m) plebs 3*a*. n) fequ. 1*b*. o) diffudeb. 1*b*; diffundebatur 3*a*; diff. *post* eius $3a^{2}$. p) *om.* $3a^{3}$; meritorum 3*a*. a^{2}. q) h(a)ec 3*a*. $a^{2.3}$. r) tumulatum $3a^{3}$ *et m. al.* 2*e* *(non* $2e^{*}$*)*. s) furali 2*a*. t) *om.* 3*a*. $a^{2.3}$. u) Gangolfus *h. l.* $3a^{2}$. v) sicut 3*a*.

Nota ***) a) exprobratione iuxta $3a^{1}$.

1) *Supra c.* 9 *(p.* 164*)*. 2) *Cf. Act.* 1, 18. 3) *Cf. Rufini Hist. eccl. X,* 13*; Sedulii Carmen pasch. I,* 299 *sqq. (l. l. p.* 38*)*. 4) *Cf. e. gr. Vitam II. Servatii c.* 3 *(SS. R. Merov. III,* 90*)*: Hic pausant membra clari doctoris in antro.

Statim[a] ut haec vox nefanda ab ore[b] exiit, a parte obstrusa[c,1] corporis obscenus sonus prodiit. Illum[d] diem, quo[e] haec acta[f] sunt, mos[g] christianus[g*] feriam[h] sextam[2] vocitare consuevit. Talique postea[i] subiacuit obprobrio, ut per omne[k] vitae suae tempus, quot[l] eo die protulit[m] verba*, ab[n] illa parte corporis quasi tot prodierunt probra, cui viri Dei miracula aequiperare[o] non est reverita[p]. Cuius rei fama adeo per totius regni divulgata est confinia, ut praefatus rex Pippinus[q,3], per eadem[r] loca transitum faciens, aliquos sciscitandi causa direxerit[s], qui hoc[t] percunctarent[u], utrum verum[v] esset; quod veritate subnixum comprobantes, regi et proceribus, quae visu[w] et auditu compererant[x], intimare[y] fideliter studuerunt**.

*) tot vicibus (vocibus $3a^{2}$) pepedit *(corr. e* preped. $3a^{3}$; pipedit $3a$), et quod (quot $3a^{3}$ ore *(om.* $3a^{3}$*)* condidit dicta, *add.* $3a.\ a^{2\cdot 3}$ *(non* $3b^{4}.\ c^{1\cdot 2}.\ d^{*}.\ e^{2\cdot 3}$*)*.

**) *Codices* $3a.\ a^{1\cdot 2*\cdot 3}$ *et a l.* 14. $3a^{1}$ (*cf. p.* 166, *l.* 31) *haec inserunt:*

De[a] lucerna divinitus accensa. Quae[4] per ordinem, sicut gesta sunt, fideliter transcurrentes, nec illud remur[b] praeterea omittendum, quatinus ad posteritatis memoriam spectabilis eximii viri ac[c] beatissimi Gangulfi[d] sanctitas gloriosius, scripturae licet incompositae tradita, admiretur, quod, cum quadam coram rege pro[e] more solito idem requiesceret nocte[f], accidit ei[g] propius[h], ubi senior quietem[i] habuerit[k], protinus lucernam[l] extinguere. Quam denuo, haud quolibet accendente[m], luminis sui obsequio a somno expergefactus, dum rex subito inspiceret reparatam[n],

obstupuit[o] sensitque metu riguisse capillos[5].

Qui quantotius a lecto consurgens, praestolaturus, quid rursus accideret, lucernam amissi luminis reparatione clarescentem propria manu restinxit[p] et sic se[q] tandem quieti reddidit. Quam ubi iterum ac tertio extinctam divinitatis nutu videret reclarescere[r], perniciter[s] se[t] in laudem Dei cum gratiarum actione erigens,

I. Cap. 13. $1a.\ b.\ (c^{1})$. $2a.\ (b.\ c^{2}.\ d.\ e)$. $3a.\ (a^{2\cdot 3})$. *Nota* **. $3a.\ a^{1\cdot 2\cdot 3}$.

Cap. 13. a) que *add.* 3a. b) gutture *pro* ab ore $3a.\ a^{2\cdot 3}$; eius *add.* 2e *(non* $2e^{*}$*) et m. al.* 1a. c) abstrusa 1b. 2b. e. $3a^{2}$; abscisa 3a. d) Illum — consuevit *om.* 2d. d^{*}; Illo die $2c^{2}$ *(non* $2c^{1}$*)*; namque *add.* $3a.\ a^{2\cdot 3}$. e) quod 3a. f) *om.* 1b. g) mox 2b. 3a. g*) christianitatis 2e; christianorum $3a^{2}$. h) feriatam (s. *om.*) 2b; s. f. $3a^{2}$. i) posita $1c^{1\cdot 2}$; pos::a 1b, *corr.*; praefata *m. al. in ras.* 1a. k) omnem *pr. m.* 1b. l) quo 3a, *corr.*; quod *pr. m.* $3a^{2\cdot 3}$. m) v. prot. (pertulit 3a) 2e. $3a.\ a^{2\cdot 3}$ *(non* $2e^{*}$*)*. n) quasi tot prod. probra ab illa (ea $3a^{3}$) parte corp., cui $3a.\ a^{2\cdot 3}$. o) aequipara:: *corr.* aequiparare 1b. p) verita 1b. c^{1}. 2b. d. e. $3a.\ a^{2}$; *cf. p.* 161, 14. q) Pipinus 1b. $2c^{2}$; Ludowicus 3a. e^{3} *(non* $3b^{1\cdot 4}.\ c^{1\cdot 2}$*)*; Ludovicus $3d^{*}$; Lodowicus $3a^{3}$; Ludewicus $3e^{1*}$; Lůdewicus $3e^{1}$; Lůdevicus $3a^{2}$; Lodewicus $3e^{2}$. r) ea 1b. c^{1}. 2b. $c^{1\cdot 2}$. d. e. s) omnia *add*, *sed eras.* $3a^{3}$, *post* qui *add.* $3a.\ a^{2}$. t) h(a)ec $3a.\ a^{2\cdot 3}$. u) *ita* 2a. c^{1}. 3a. a^{3}. e^{2} *(pr. m.)*; percuntarent *pr. m.* $3a^{2}$; percontarent *pr. m.* 1a; percun(c)tarentur 2d. e; percontarentur 1b. $c^{1\cdot 2}$. 2b. c^{2} *et m. al.* $3a^{2}$. v) vera essent $3a.\ a^{2\cdot 3}$. w) aud. et visu $3a.\ a^{2\cdot 3}$. x) compereant *pr. m.* 1b. y) intimare:: 1a.

Nota **) a) *ita* $3a.\ a^{2}$; *praescr. om.* $3a^{3}$, *ubi caput* XII. *incipit.* b) miremur 3a; remur *m. al. corr.* reor $3a^{2}$. c) ac beat. *om.* $3a^{1}$. d) *ita* $3a^{2}$; Geng. *rell.* e) *eras.* $3a^{2}$; *om.* $3a^{1}$. f) nocte *ante* coram $3a^{1\cdot 2}$. g) ut ubi ipse cum rege *pro* ei pr. ubi sen. *in ras.* $3a^{2}$. h) proprius 3a *et e corr.* $3a^{3}$. i) quietum $3a.\ a^{3}$. k) habuerat $3a^{2}$; abierit $3a^{3}$. l) lucerna 3a. m) accedente $3a^{1\cdot 3}$. n) *om* $3a^{1}$. o) obstipuit 3a. p) exsti:nxit $3a^{2}$. q) sese $3a^{3}$. r) reclaresceret $3a^{1}$. s) *ita* $3a^{2\cdot 3}$; permittet 3a; *om.* $3a^{1}$. t) sese (in l. Dei *om.*) $3a^{1}$.

1) *I. e. abditus. Forcellini.* 2) V[tam] *Vita II.* 3) Quae aliquando fama ad aures tunc Francorum regis Lodvici (Lodoici *cod. Mett.*) perlata *Vita II; cf. codices* 3a. d. e *Vitae I.* 4) *Hanc narratiunculam e codice Florinensi, in cuius margine post c.* 3. *manu recentiore adscripta erat, ex parte typis mandavit Henschenius, AA. SS. Maii II,* 646 *(n. f), integram e libro nostro* $3a^{3}$ *ediderunt socii Bollandiani, Catalogus codicum hagiograph. biblioth. regiae Bruxell. I,* 2, *p.* 276—277. *Cf. supra p.* 159, *n.* 4. 5) *Cf. Ovidi Fast. I,* 97: extimui sensique metu riguisse capillos.

(14)*. Nec[a] ociose[b] praetermittendum[c], esse[d, 1], quibus signa et miracula in tantum grata[e] sunt, ut nihil putent Deo placere, nisi quod eorum exhibitio com-

---

sanctum ac perspicuae[a] sanctitatis virum devotissime excitavit, sibique eum[b] iustissime[c] praeferens, ait: 'Oportet profecto me[d], virorum inclite, utpote sancto Dei, tibi potius deservire et famulatu[e] congruo tuis suppliciter[f] obsequiis inter-esse'. O veridica simul[g] et euangelica salvatoris nostri praeconia[h], quibus[i], ipso Matth. 5, 15 protestante[k], legitur: *Nemo accendit lucernam et ponit eam*[l] *sub modio, sed supra*[m] *candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt!* Hic itaque beatissimus, de quo Ioh. 5, 35. loquimur[n, 2], Gangulfus *erat lucerna ardens et lucens*. Nec mirum plane, si lucerna haec, quae in Christi[o] spiritaliter[p] amore flagrabat, ob[q] humanitus experienda[r] divinae virtutis miracula, extincto sepius lumini alterius[s] absque amminiculo mutuati igneum mirabiliter vaporem adhibens, fomenta divinitus recidiva praebebat. Rex denique gratia, quae sibi ab omnipotentis Dei divino[t] munere fulsit, huius sancti viri, quam pro modulo nostrae tantillitatis[3] breviter exposuimus, praecluae[u, 4] virtutis indagator et fautor[v] egregius, eidem[w] beatissimo[x] et a[y] Deo caelitus[z] militi laureato[5] omnium, quae hactenus possederat, absque militari obsequio liberam exhibens facultatem, praeter quod sponte sua dumtaxat fecerit, pro iniendo[a] videlicet stabiliendae pacis decreto ac reliquae[b] sanctitatis colloquio interdum ad se[c] feliciter veniendo[d] reverenter eum admodo[e] vidit, ac reverentius excipiens, praecordialiter ipsum aeque[f] dilexit[6]. Ita[g] non solum debemus diligere, quos meritis simul ac virtutibus affatim[h] novimus coruscare, sed etiam Ps. 67, 36. fidelibus obsequiis honorificentius praevenire et, qui est *in sanctis suis*[i] *mirabilis*, dignis Deo iubilare praeconiis ac mysticis honorare muneribus, qui est in[k] seculum seculi benedictus.

*) Quod in corpore positus non multa, sed defunctus facit miracula *praescr.* $3a$. a^{3}; De miraculis ad eius sepulchrum ostensis *praescr.* $3a^{2.\,2*}$.

I. Cap. **14.** 1*a*. *b*. (c^{1}). 2*a*. (*b*. c^{2}. *d*. *e*). 3*a*. ($a^{2.\,3}$). *Nota.* 3*a*. $a^{1.\,2.\,3}$.

Cap. 14. a) Haec 1*a*. *b* (*m. al. corr.* Nec hoc). c^{1} *(non* $1c^{2}$*)*; Hoc 2*b*. b) studiose 2*d*, *corr.*: ociosum $2c^{2}$ *(non* $2c^{1}$*)*; dicta credant *add.* $1c^{1}$ [4]. c) praetereundum 2*e* *(non* $2e^{*}$*)*. d) *ita rell.*; est (quia sunt *add.* $3b^{4}$) $3a^{1.\,2}$. $b^{1.\,3.\,4}$. $c^{1.\,2}$. $e^{1.\,2}$ *(non* $3e^{3}$*) et m. al. in ras.* 1*b*; pr. non esse putavi propter eos, quos signa 2*b*; arbitror illos increpare *add.* 2*e*. e^{*}; non fuit visum propter illos maxime *add.* 2*d*. e) gesta 1*b*.

Nota. a) prospicuae $3a^{3}$; ac persp. sanct. *om.* $3a^{1}$. b) *om.* $3a^{3}$. c) *ita* $3a^{1.\,3}$; (devo *in ras.*)-tissime $3a^{2}$; *om.* 3*a*. d) que 3*a*; *om.* $3a^{1}$. e) famulatum $3a^{1}$. f) simplic. (obs. *om.*) $3a^{3}$. g) assertio *add.* $3a^{1}$. h) *om.* 3*a*. a^{1}. i) quae $3a^{1}$. k) testante $3a^{3}$. l) *om.* $3a^{3}$. m) super $3a^{1}$ *cum Vulg.* n) legitur $3a^{1}$. o) Christo $3a^{2.\,(3)}$. p) spiritualiter $3a^{3}$; specialiter $3a^{1}$; sp:aliter, *ras.* a $3a^{2}$. q) et h. $3a^{2}$; ob humanitatis $3a^{1}$. r) experiendae $3a^{3}$. s) alterium *(?)* $3a^{2}$, *corr.*; lumine absque alt. $3a^{1}$. t) *om.* $3a^{1}$. u) preclusae *m. al.* $3a^{3}$; preclare $3a^{2}$; proclive 3*a*. v) factor $3a^{3}$. w) idem $3a^{3}$. x) beato $3a^{1}$. y) *om.* $3a^{2}$. z) solitus 3*a*. a) *ita* (*corr. e* niendo $3a^{1}$) 3*a*. a^{1} (vid. *om.*); ineundo $3a^{2}$; inhibendo $3a^{3}$. b) reliquiae $3a^{3}$. c) *om.* $3a^{3}$. d) et *add.* $3a^{1}$. e) amodo 3*a*; ammodo $3a^{2}$. f) ipsumque dil. $3a^{3}$; aeque *om.* $3a^{2}$. g) que *add.* 3*a*. a^{2}. h) *om.* $3a^{1}$. i) semper *add.* 3*a*. k) ben. in s. s. $3a^{3}$.

1) *Suppleas 'eos'.* 2) *Ita supra p.* 156, 22. 159, 5. 161, 18. 3) *I. e. exiguitas. Cangius.* 4) *I. e. praecluis.* 5) *Cf. prol. (p.* 155, 13*)*: caelestis patriae senatum possidet laureatus. 6) *Vita II. (v. supra p.* 159, *n.* 4*)*: Hac libertate accepta non multo usus est, sed sepius palatium sponte serviturus adiens, a rege veneranter suscipiebatur atque colebatur, debitum famulatum expendere paratus; siquidem haud sibi videbatur innocentiae, si pensum militiae minus militaturus acciperet.

mendaverit, cum ille potius bonae[a] vitae meritum quam signorum corporalium requirat effectum[b, 1]; ut[c] enim ait[d] euangelicus poeta[2]:

Merito cessante bono, miracula nil[e] sunt,
Quae faciunt plerumque mali,

et ipse Dominus apostolos docuit, ut a se non signa et miracula, sed mansuetudinem discerent et humilitatem, inquiens: *Discite a me, quia mitis sum et humilis* Matth. 11, 29.
corde. Quapropter et[f] beatissimi Gangulfi miracula, quae in corpore positus[g] gesserit, non pleniter[h] legimus, et[i] tamen non ideo[k] impar ceteris sanctis habendus est[l], quibus parem[m] fide et sanctitate eum fuisse non dubitamus*. Et quidem non dubitamus, eum[n] multas, dum adviveret[o], fecisse virtutes; sed[p] vel segni[q] scriptorum[r] neglegentia non sunt litteris traditae[s], quae res non minimum sanctorum praeconiis persepe detulit[t] detrimentum, vel certe, si qua operum eius[u] scripta fuerunt[v], aut situ[w] diutinae vetustatis consenuerunt[x] aut tempore infelicitatis[y], monasteriis et ęcclesiis depopulatis[z] rebusque omnibus[a] profligatis et perditis, illa nihilominus ad nihilum devenerunt[b], quippe hominibus quaqua[c] versum fugientibus et sibi[d] tantum suaeque vitae consulentibus nullamque[e] de custodiendis archivis curam habentibus.

(15). Dicat itaque qui volet[a], nulla eius in vita extitisse miracula, dum sciat[b], eum iam[c] mortuum innumera fecisse et facere cottidie miraculorum insignia[d]. Deus enim, qui ab aeterno sua sapientia cuncta praeordinavit[e] eaque ex archano divini[f] consilii locis temporibusque prolata visibiliter[g] manifestat, acceptissimum sibi[h] famulum eo potissimum tempore miraculis voluit inlustrare[i],
quando, superato omnium temptationum luctamine, fas esset, iustum exultare in cf. Ps. 32, 1.
Domino, et rectum secura[k] deceret laudatio nec[l] iam exinde laudis semper emula

*) Sed et[a] hoc dicendum, quia[b], etsi[c] miracula quae per[d] se fecerit parum[e] ignoramus[f], quia sanctorum exempla ad spiritalis[g] exercitii[h] studia imitanda secutus sit, novimus *add.* 3*a*. $a^{1.2.3}$. $b^{1.2.3.4}$. $c^{1.2.2*}$. d^{*}. $e^{1.1*.2.3}$.

I. Capp. 14. 15. 1*a*. *b*. (c^{1}). 2*a*. (*b*. c^{2}. *d*. *e*). 3*a*. ($a^{2.3}$).

Cap. 14. a) *om.* (1*a*). b) affectum 3*a*. c) Ut — *l.* 7. corde *om.* 2$c^{1.2}$. d) *om.* 1*b*. 2*d* (*pr. m.*). e) nihil 1*b*. 2*a*. *e*. f) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; etsi *rell.* g) gess. pos. 2*a*; pos. *versu ex. om.* 2*b*. h) *om.* 3*a*. $a^{1.2.3}$ (*at cf. p.* 156, 25). i) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; et tamen *om. rell.* k) idem 3*a*. l) habendis (habentibus 2*a*), *om.* est 2*a*. 3*a*; est *om.* 2$c^{1.2}$. 3a^{2}, *ante* sanctis *ponit* 2*e*, *post* sanctis 2e^{*}. m) parū (?) *pr. m.* 1*a*; pa : rem 2*e*. n) *om.* 3*a*. o) dum adhuc viveret 1c^{1}. 3$a^{2.3}$ (*non* 3*a*. a^{1}); dum viveret 2$c^{1.2}$. p) sed vel — *l.* 12. detrimentum *om.* 2$c^{1.2}$; vel *om.* 3*a*. q) signa 1c^{1}; signorum 3a^{3}. r) scripturorum 1*b*. s) tradita 1c^{1}. 3a^{3}; scripta 3*a*. t) intulit 3*a*. $a^{2.3}$. u) eius non sunt scripta, aut 3*a*. v) fuerant 1*a*. w) situ — aut *om.* 2*d*. d^{*}. x) *om* 1*a*. y) infidelitatis 2c^{2} (*non* 2c^{1}). z) depopulatisque rebus 1c^{1}; que *om.* 2*e*. 3a^{3}. a) omnibus — nihilominus *om.* 1c^{1}. b) diverterunt (dev. 1*b*) 1*a*. *b* (*pr. m.*); venerunt 2*d*. c) quaqua 1*a*, *corr.*; quaque 3*a*; quoquo 2*e*; undique *pro* quaqua 2c^{2}; quippe omnibusque v. 2c^{1}. d) et si in tantum 3*a*. e) que *om.* 1*a*. 2*d*.

Cap. 15. a) velit 1*a*. 3a^{2}; valet 1*b*. $c^{1.2}$. b) sciet 3*a*. c) mortuum iam 2*b*; iam *om.* 2*e*. 3a^{3}. d) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; signa *rell.* e) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. 2*d*; perordinat 3a^{3}; pr(a)eordinat *rell.* f) divin : *pr. m.* 1*a*; ex archanis d. c. 3a^{2}; ex (arch. *om.*) divino consilio 2c^{2}; ab *pro* ex 2c^{1}. g) *om.* 1*b*. h) sibi f. eo pot. *om.* 1*b*. i) inlustrari 1*a*. k) dec. sec. 3*a*. l) nec — timeretur *om.* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; (cum *in ras.*) ex. l. (semper *om.*) emula (non *versu in. suppl.*) tim. 3a^{2}.

Nota *. a) *om.* 3a^{2}; in 3c^{2*}. b) qui 3c^{2*}. c) si et 3c^{1}. d) perfecerit (*om.* se) 3$a^{1.3}$. e) *om.* 3a^{2}. b^{4}. f) *add.* et 3*a*, at 3a^{3}. d^{*}. $e^{1.1*.2.3}$, sed *in ras.* 3a^{2}, tamen 3$c^{1.2}$ *et m. al. in ras.* 3c^{2*}; g) *ita* 3*a*. a^{2}; spiritualis *rell.* h) exercii 3a^{2}; studii exercitia 3a^{1}.

1) *Cf. Gregorii M. Dial. I,* 12: Vitae namque vera aestimatio in virtute est operum, non in ostensione signorum, *et infra:* Sed quoniam ipsa signa, quae fiunt, bonae vitae testimonium ferunt. 2) *Sedulius, Carmen paschale IV,* 164 *sq.* (*ed. Huemer l. l. p.* 102).

timeretur elatio[a]. Haec breviter diximus pro memoria sanctissimi[b] confessoris[c] Domini Gangulfi*, indignum[d] arbitrantes, tantum ac talem virum[e] silentii modio contegi et non ad profectum[f] atque utilitatem omnium pie viventium publicari ad
cf. Ioh. 14, 6. laudem et gloriam summae lucis et viae, veritatis et vitae, Dei et domini nostri
cf. Ps. 33, 2. Iesu Christi, qui cum Deo[g] Patre et Spiritu sancto vivit et regnat et[h] benedicitur in omni gente[i], loco et tempore nunc et per infinita[k] saecula saeculorum. Amen.

EXPLICIT[l] VITA[m] SANCTI[n] GANGULFI[o] CONFESSORIS[p].

II.

[HYMNUS[a] DE GLORIOSISSIMO CHRISTI MARTIRE GENGULFO.

(1). Salvator bone, rex, vita, salus, via[1],
Gengulfi meritis martiris optimi
Devotum populum respice, protege
Clementerque tuis crimina submove.

(2). Psallentes tibi nos, inclite, suscipe
Et sancto renovans dirige munere
Caelestisque chori vocibus accine
Et vitam superam, poscimus, annue.

(3). Non[b] fisi meritis[2] hoc tibi pangimus,
Gengulfi meritis sed tua poscimus,
Largiri solitus es quia nobile,
Quod nescit hominum mens prece sumere[c].

(4). Exaudi, petimus, organa, carmina[3]
Extendensque manum porrige dexteram.
Confer laeticiam, nubila discute,
Aufer mesticiam lumine perpete.

(5). Hoc presta, genitor omnipotens pie,
Per Christum genitum, omnia qui tenet
Et nos vivificat flamine compare,
Aeterno[d] moderans secula tempore. Amen.

INCIPIT VITA SEU ACTUS EIUSDEM VENERABILLIMI GENGULFI, CHRISTI MARTIRIS PRECIOSI, QUAE COMMEMORATUR V. IDUS MAI.].

VITA[e] VEL PASSIO INCLITI MARTIRIS CHRISTI GENGULFI[f].

Laudes humanae vanitatis lugubresque[g] triumphi, quibus presumptuose[h] narratur humanus sepe effusus esse sanguis, vetustatis situ ne abolerentur[i], antiquo-

*) tercio (III $2c^{*}$) Idus Maii celebrata *add.* $2c.\ e^{*}$.

I. Cap. 15. 1*a*. *b*. (c^{1}). 2*a*. (*b*. c^{2}. *d*. *e*). 3*a*. ($a^{2.3}$). *II. Hymnus.* 1 (*v. p.* 154). *Vita II.* 1. 2.

Cap. 15. a) elata 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. b) sancti 1*a*. $3a^{2}$. c) martyris *pro* conf. $1c^{1}$. 2*d*; c. D. *om.* $3a^{2}$. d) indigni 3*a*. e) aurum 3*a*. f) provectum 1*a*. g) P. Deo 2*a*, *pr. m. corr.*; Deo *om.* $3a^{3}$. h) *om.* 3*a*. i) g. et l. (et t. *om.*) 2*d*; ben. in nomine unigeniti, loco et t. $2c^{1.2}$. k) in *add.* 3*a*. l) *subscr.* E. passio beati Gangolfi 2*e*; E. passio $3c^{1}$; *subscr. om.* $1a^{*}$. c^{1}. 2*b*. $c^{1.2}$. *d*. $3a^{1.2}$. $b^{1.2.4}$. c^{2}. m) vel (atque $3b^{3}$) passio *add.* $1c^{2}$. $3b^{3}$. n) *superscr.* $3b^{3}$; *om.* $3a^{3}$; beati 1*b*; ac beatissimi *add.* 2*a*. o) Gendulfi $3a^{3}$; egregii *add.* 3*a*. b^{3}; almi *add.* 2*a*. p) *ita* 1*a*. 2*a*. $3a^{3}$; conf. Christi et martiris 3*a*; martyris (Christi *add.* 1*b*) 1*b*. c^{2}. $3b^{3}$; Nat(ale) sancti Gengulfi III. Id. Maias *add.* 2*a*; cuius festivitas celebratur V. Idus Mai. *add.* $3b^{3}$.

Vita II. a) *hymnus et praescriptio prior* (Hymnus — *l.* 23. Idus Mai.), *quae fol.* 91'. *occupant, in pagina quaternione exeunte vacua relicta fortasse manu coaeva postea adiecta sunt, neumatibus hymno adscriptis,* 1, *qui solus eum exhibet; versus ipse distinxi.* b) Nos 1, *corr.* c) sulmne : e *corr.*, *ut videtur*, sumere 1. d) o *in ras.* 1. e) *ita* 1; Incipit passio sancti Gengulfi e regii mar(tyris) *praescr.* 2. f) *margine humore destructo, litterae* fi *desunt, sicque deinceps partes extremae versuum singulorum desiderantur* 1. g) que *corr. ex* quae 2; *deficit* 1. h) psuptuose 2. i) aboleretur 2, *corr.*; *nihil nisi* aboler| *superest* 1.

1) *Cf. versus (Silvii) de nominibus Christi (Riese, Anthologia Latina* II², 1906, *p.* 162, *n.* 689*a*; *Ihm, Damasi epigrammata,* 1895, *p.* 68, *n.* 67; *Levison, 'N. Arch.'* XXXV, 358*)*:

Spes, ratio, v i a, v i t a, s a l u s, sapientia, mens, mons,
Iudex, porta, gigas, r e x, gemma, propheta, sacerdos.

2) *Scilicet nostris: non nostris meritis fisi hoc tibi pangimus, sed Gengulfi meritis fisi tua poscimus.* 3) *Cf.* 2. *Par.* 7, 6: in organis carminum Domini.

rum studio hic menbranarum[1] cumulis, illic aureis marmoreisque decorantur titulis, non utilitate immitandae virtutis, sed siti adquirendi nominis: quo voto quoquo modo haud frustrati talium scriptores, licet iam fabula et cinis[a. 2], nobis fugam ostendere ociositatis[b], potissimum dum illos[b*] materies falsitatis[c], nobis autem exuberet auctoritas[d] veritatis. Sunt autem non pauci, quorum palato parum sapit mel minus gustatae veritatis, dum menti eorum dulcescat ornatu verborum usitati[d*] amaritudo mendatii. Sed esto! Magni pendant ergo, qui velint, fraternam Thebanorum cedem, progeniem Cadmi ab stirpe evulsam, Sinonis astutiam, Hęctoris fortitudinem, Achillis victoriam, Caesaris[e] labores, Pompeii[f] fugam et mortem; nos vero, filii ęcclesiae, pro posse veneremur Christi sublimissimae[g] humilitatis mirabilem victoriam, qua fortem illum alligans, armorum suorum ablatione dampna- cf. Matth. 12, 29. Luc. 11, 21 sq.
tum, atrio pervaso pepulit[h] ac fidelibus suis consilium[i] opemque de hoste[k] triumphandi dando se liberatorem inveniendi viam patefaecit. *Gratias* igitur misericor- Col. 1, 12—14.
dissimae omnipotentiae eius, *qui dignos nos fecit partis sanctorum in lumine et eripuit de potestate tenebrarum et transtulit*[l] *in regnum filii dilectionis*[m] *suae, in quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum per sanguinem eius,* cuius pietati famulari securitas est aeternae libertatis! quam ut adipisci valerent sancti patres, omni voto et desiderio eius se servituti mancipantes, infestantis inimici tela scuto fidei non fessi reppulerunt, adeo ut omnes huius certaminis bellatores cf. Eph. 6, 16.
hostis gemat coronatos[n] victores. Quorum principatum confortatum, numerum cf. Ps. 138, 17 sq.
super arenam multiplicatum nostri memorem exorantes, ad consortem gloriae eorum, nostri specialem patronum, beatum scilicet Gengulfum[o], vertamus articulum eiusque vitae Deo dignam memoriam, quae ad nos usque qualibuscumque devoluta est litteris, congruenti, ut possumus, reddamus sermoni. Antiquo siquidem mandatam haud dubitamus stilo, sed dolemus inertiae deperisse somno, cum, etsi qui tunc temporis gentilem evasere gladium christicolae, flere[p] potius quam lectioni insistere[3]. Quare non modo huius beati viri, verum multorum sanctorum periere triumphi. Quod licet illorum apud Deum non minuerit gloriam, multis tamen, qui forte legendo exercerentur, non minimam intulit iacturam. Quoniam vero huius beati viri omnia gesta[q] non possumus[4], — scripta enim licet olim credantur, uspiam non invenimus, nam nec ipsi eius coaevi ex integro cognoverunt, cum multa clam egerit, quippe et quae Deus ad infirmorum instructionem[r] de eius actibus ostendebat, quanto in ipso erat, occulere maluerit[5], — ut potis est, quasi lineas vitae eius quasdam[s. 6], quae per succedentium posteritates[t] ad nos fideli relatu emanarunt[u. 7], tangentes, ad laudem omnipotentis Dei proferamus.

Mare igitur oceanum p r o m u n c t o r i u m cingit, q u o d antiquo vocabulo Sca- Passio Sigismundi c. 1.

II. Vita II. 1. 2.

Vita II. a) cinis *in ras.* 2; cinis . . . . . . | ostendere 1. b) *pr. m. corr. ex* ociositas 2. b*) *expectes* illis. *B. Kr.* c) fasitatis *pr. m.* 2. d) autoritas 2, *corr.* d*) *malim* gustati. *B. Kr.* e) *in ras.* 2. f) Ponpeii 2. g) sublissimae 1, *corr.* h) pertulit 2. i) con *in ras.* 2. k) oste 2, *corr.* l) trantulit 2, *corr.* m) delect. 2, *corr.* n) coronatus 2, *corr.* o) Genglufum 2, *corr.* p) libuit *m. al. add.* 2. q) ges | . . . . possumus 1. r) instruxtionem 2. s) quęsdam 1, *corr.* t) *pr. m. corr. e* posteritas 2. u) emanerī 2, *corr.*

1) *Similiter Praefatio V. Eligii (SS. R. Merov. IV,* 663*).* 2) *Cf. Persii Satur. V,* 152*:* cinis et manes et fabula fies. 3) *Deest* maluerint. *Cum hoc loco et sequentibus cf. prologum Vitae prioris (supra p.* 156*).* 4) *Scilicet proferre; cf. l.* 35. 5) *Cf. Sulpicii Severi V. Martini c.* 1, 7 *(ed. Halm p.* 111*):* quamvis nequaquam ad o m n i a illius potuerim pervenire, — — quia, laudem ab hominibus non requirens, q u a n t u m i n i p s o fuit, omnes virtutes suas latere voluisset. 6) *Cf. supra p.* 156, *l.* 13. 7) *Ib. p.* 157, *l.* 1.

Passio Sigismundi c. 1. thoraviam[a] legimus nuncupari. Huius incolae Scathorii[1] nominati, primo inde egressi cum uxoribus[2] et liberis, multa difficultate itineris, paludum, silvarum, aquarum gentiumque formidinis in ripa Rheni fluminis[3] rerum[4] substitere fessi. Tiberius senior tunc rerum potiebatur summa[b]. Cuius timore et iussu retenti[c], castella, quae Theotonici burgos dicunt[5], in custodia susceperunt[d]. Unde, mutato nomine, iam Burgopharones atque post Burgundiones sunt dicti. Ibi itaque quot[6] annorum curriculo multiplicati, temporibus Valentiniani imperatoris, amne transmisso, terras Romanas (cf. Gen. 31, 21.) ut barbari invadentes, non parva cede hominum urbiumque periculo maximas Galliarum possessuri[7] vastaverunt partes, quas communi vocabulo sui Burgundiam nominaverunt, primo sibi rege Gonduico[e], martyris et regis beati Sigismundi avo.

Huius ergo gentis nominatissimo[f] sanguine, opibus eximiis[g] et, quod his est prestantius[h], parentibus christianis, iam tenebris seculi circa finem densescentibus[i, 8], (cf. Iob 11, 17.) velut[k] sidus luciferi[l] ortus est Gengulfus[9]. — — — — — — — — — — — — — — (cf. 1. Petr. 3, 7.) — — — — — — Quapropter[m] quique filii ęcclesiae, coheredes[n] vitae aeternae, (cf. 1. Cor. 12, 31.) adoptati Christi sanguine, emulemur carismata[o] meliora[p] et per excellentiorem viam ab apostolo demonstratam ambulando non mira facere, sed miram ineffabilemque Dei karitatem meritis sui Gengulfi queramus videre[q].

Ut in aliquo vero curiositati deesse nos non querantur, pauca, quia[r] pre multitudine omnia non valemus, de plurimis perstringamus. Neque enim decet nostra deprimi[s] desidia, quod ad laudem sui nominis per meritum sancti sui martyris cottidię[t] operatur divina clementia.

(1). Cum, iubente et iuvante Deo, Leuchorum[a] urbis domnus[b] presul Gerardus[10] regimen suscepisset[c], mox mirabiliter totius sui animi vim ęcclesiae cultui mancipavit, et circa corpora, reliquias memoriasque sanctorum occupans, sicubi[d] beata pignora mereri poterat, suae ęcclesiae illata honore debito exhibebat. Unde a Linguonense pontifice[11] nactus beati Gengulfi pretiosi martyris reliquias[12], cum

II. Vita II. et Mirac. Cap. 1. 1. 2.

Vita II. a) Scath. leg. nunc. *om.*, eius incolae *m. al. superscr.* 2. b) summa 2. c) retentiti, *priore* ti, *ut videtur, del.* 1. d) circa has *(?)* :::::s *add., sed eras.* 1. e) imperante *m. al. superscr.* 2. f) atis *in ras.* 2; issimo *deficit* 1. g) eximius 2, *corr.* h) prestantibus 2, *corr.* i) (de *eras.*) | decedentibus 2. k) (ve *cum margine absunt*)lut 1; ut 2. l) luciferus 2, *corr.* m) Quępropter 1, *corr.* n) c:oheredes, *ras.* h 1; coherentes 2, *corr.* o) caris::mata, *ras.* ti *(?)* 1. p) meliori 2. q) *sequuntur versus singuli vacui relicti* 1. 2. r) qua 2; *deficit* 1. s) deprima deside::: (*corr.* desidia) 2. t) custodię *pr. m.* 2.

Mirac. Cap. 1. a) Leucorum 2. b) *ita* 1; dns 2. c) suscepitset 2, *corr.* d) secubi 2, *corr.*

1) *Ita vel similiter codices A 2 Passionis Sigismundi c. 1 (SS. R. Merov. II, 333).* 2) Cum uxores et liberis *habet Fredegarius III, 65 (ib. p. 110)*, cum mulieribus et prolis *biographus Sigismundi, qui illum exscripsit, neque vero huius fontem auctori nostro praesto fuisse putaverim, sed potius verba crediderim convenire forte quadam vix mirabili.* 3) *Auctor etiam Orosium, Histor. VII, 32, legisse videtur:* ripae Rheni fluminis insederunt. 4) *Vergili Aen. I,* 178: fessi rerum. 5) *Cf. Orosium l. c.:* per castra dispositos — — quia crebra per limitem habitacula constituta burgos vulgo vocant. 6) Multorum *P. Sigismundi.* 7) *Orosius:* eorumque esse praevalidam et perniciosam manum Galliae hodieque testes sunt, in quibus praesumpta possessione consistunt. 8) *I. e. densari. Benedictini apud Cangium.* 9) *Sequitur retractatio Vitae prioris, quam omisi.* 10) *Episcopus Tullensis (a. 963—994).* 11) *Aut Achardo († c. a. 970) aut Widrico (c. a. 970—980).* 12) *Ex hoc loco hausisse videtur*

Tullum[a] gaudenter[b] deferret, ubi noctu mansionem accepit, ante scrinium, quo sancti reliquiae continebantur, ut dignum est, luminaria statuere iussit. Quae repente, vehementi exorto flatu, quotiens extincta, sine[c] alterius luminis adiutorio, ut[d] divina clementia[c] apud se sanctum suum vivere monstraret aeterna claritate, restauravit lumine redivivo[1]. Quare omnes in Domino gaudentes domum, ut ceperant, sunt reversi. Ad promerendam[e] autem misericordissimi Dei clementiam plebs fidelis huius urbis devotionem exequebatur indicti sibi ieiunii. Dies vero erat IIII. Kl. Iul. et, ut mos est fidelium, cum his beatissimi martyris pignoribus[f] reliquiisque aliorum sanctorum locos Deo sacratos cum populo domnus[g] circuibat episcopus veneratque ad beati Apri confessoris Christi[2] patrocinium, et ecce! a patre proprio puella contracta parvula[h] ferebatur. Ut ergo Dominus in adventu devotorum ostenderet, suae visitationis gratiam adesse meritis amborum, debilem illam pedum restauravit offitio et, quae nunquam incesserat[i], surrexit[k] et ambulabat. Interea suam quisque letus repetierat domum, factaque est dies crastina. Iun. 28. Iun. 29.

(2). Cecus autem quispiam, necessitate et spe recuperandi visus actus, ęcclesiam sancti martyris, quam[a] intra moenia[b] suae urbis prefatus antistes devote statuerat[3], est ingressus. Vix vero limen[c] attigerat, cum, illuminata facie, peregrinum lumen miratus obstupuit, ibique usque ad finem missae, quae tunc forte celebrabatur[d], perseverans, visum integerrimum[e] meruit.

(3). Cursu volvente temporum, dies irruerant[a] laetaniarum, quorum III. feria[b] beati erat martyris festivitas[4]. Tunc Deo devotus pontifex Gerardus, ęcclesiae 975. aut 986, Mai. 11.

II. Mirac. Capp. 1—3. 1. 2.

Cap. 1. a) tumulum *(?)* 2, *corr.* b) gauden ::: 2, *corr.* c) sine — clementia *om.* 2. d) ut *deficit* 1. e) (pro *in litura maiore*)merendam 2; *deficit* 1. f) pignoris 2, *corr.* g) dōnus *m. al. corr.* dō *(= deo)* dignus 2. h) pauula *pr. m.* 2. i) inceserat 1. k) surrexer 2, *corr.*

Cap. 2. a) qui *(sed in marg. add.* r., *i. e. 'requiras')* 2. b) moenie 2, *corr.* c) lumen 2, *corr.* d) celebrebatur 2. e) inte | . . . . | rimum *(c.* 3 *litteris destructis)* 1; integrum 2.

Cap. 3. a) irruerat 2. b) F̄R· 2; *nihil nisi* a *superest* 1.

auctor Miraculorum Apri c. 32 *(SS. IV,* 519*):* Praenotatus autem praesul, domnus videlicet Gerardus, intentionem sui animi maxime circa sanctorum locos, corpora et reliquias occupaverat ac iuxta se positas non modo pia devotione colebat, sed et, undecumque valebat, precibus precioque in suam diocesim transferre anhelabat earumque memoriam summa cum devotione recolebat. Hoc igitur amore beati martyris Gengulfi a praesule Linguonense impetratis reliquiis, monasterium statuit.

1) *Cf. fabulam similem supra p.* 167 *sq.*

2) *Episcopi Tullensis, cuius ecclesia clarissima iam a.* 626/27. *commemoratur (Fredegar. IV,* 54, *p.* 147*).*

3) *Cf. Widrici V. Gerardi c.* 5 *(SS. IV,* 494*):* Iuxta introitum quoque eiusdem urbis versus meridiem in sancti honore Gengulfi novam construxit ecclesiam, quam ad Omnipotentis laudandam gloriam sanctimonialium constituit abbatiam; *chartam Udonis episcopi Tullensis a.* 1065 *(Calmet l. l. II*[2]*, col. CCCXXIV sqq.). De ecclesia ab Udone et a posterioribus restituta egerunt Balthasar, 'La collégiale de Saint Gengoult de Toul' ('Revue archéologique' X,* 1, 1853, *p.* 14—29*) et Bagard, 'Notice historique et descriptive de l'église Saint-Gengoult de Toul' ('Mémoires de la Société d'archéologie lorraine, Seconde série' I,* 1859, *p.* 5—92*). Cf. supra p.* 153.

4) *Feria III. litaniarum aevo Gerardi episcopi Tullensis (a.* 963—994*) cum die* 11. *Maii, quem auctor Vitae II. (supra p.* 164, *n.* 3*) pro festivitate Gangulfi habuit (neque dies* 13. *Maii quadrat, de quo cf. supra p.* 145*), non nisi a.* 975. *et* 986. *convenit, quibus*

suae restaurationem sitiens, ob accelerationem reaedificandi — nam pars quaedam monasterii ceciderat — operari in ea consultu suorum iusserat. Beatus autem Dei martyr ruinam adhuc stantis, sed infirmi parietis peccato populi videns imminere, ut alii, si qui essent sanioris animi, excederent, in tali laborantes debilitavit opere. Dicentibus vero omnibus, ob neglectam sui diei festivitatem[a] hoc eum voluisse agere, simul et hoc quod acciderat mirantibus, hora advenit, qua populi Christi[b] laetanias more ęcclesiastico aggrediuntur. Cumque sub eodem pariete, iamiam nescientibus suam ruinam minitante[c], plebs pertransiret, vix extremi huius agminis exierant[d], cum, dato immenso fragore, terrae consternatus est paries, ut aperte intelligeres, meritis Gengulfi cunctum populum mortis periculum evasisse. Concito[e] ergo gradu[f] pastore et grege ad ecclesiam beati viri cum gratiarum actione venientibus ibique ob vitam[g], sibi a Deo meritis eius servatam, devote referentibus, paries residuus, ne postmodum alicui saltem de ruentibus noceret, cecidit, atque mox operarii, qui debiles fuerant delati, virtute martyris pristinae[h] sunt sanitati restituti[i].

(4). Postmodum quoque vir quidam captus et, culpis exigentibus, conpedibus ferreis mancipatus hisque utcumque expeditus, auxilium sancti martyris expetiit et mortis fuga turriculum[a] ęcclesiae subiit. Quem[b] duo homines inibi laborantes exinde moleste deturbant et[c] non sine iniuria beati Gengulfi foribus ęcclesiae cedendo propellunt. Verum ut sanctus Dei sibi velle honorem deferri apperiret[d] ac sibi factam in[e] molestato suis conspectibus[f] homine iniuriam[g] non sileret, postera die operarii illi, videlicet duo, ex hoc quod misero[h] fecerant cum quodam ludibrio exultantes, ceteris incolomitati[i] donatis, terra[k] oppressi[l], in qua defossa laborabant, vitam cum gemitu exalarunt[m].

II. Mirac. Capp. 3. 4. 1. 2.

Cap. 3. a) festivitate 2. b) christiani 2. c) minutante 2, *corr.* d) exierat 2, *corr.* e) Cū·cito 2, *corr.* f) gradu 2, *corr.* g) viam 2. h) pristin(e *e corr.*) 2. i) restituit 2, *corr.*

Cap. 4. a) curric. 2. b) Qe 2. c) si *add., sed eras.* 2. d) appeterat *corr.* appeteret 1. e) immolest. 2. f) in *add.* 1. g) iniuria 1. h) misere 1. i) incolomitate 2, *corr.* k) terre 2, *corr.* l) oppessionibus (*corr.* opressionibus) | . . . . . . sa laborabant 1. m) exalaverunt 1.

Ascensio Domini die 13. *Maii celebrabatur, litaniis dies qui praecedunt tres occupantibus. Cum autem corpus Apri, cuius supra l.* 10. *mentio facta est, per multos annos absconditum anno demum* 978. *inventum et translatum sit (Mirac. Apri c.* 33, *SS. IV,* 520*), nescio an potius de tempore posteriore agatur, scilicet de a.* 986.

VITA BERTUINI
EPISCOPI ET SANCTI MALONIENSIS.

Casus antiquiores ecclesiae Maloniensis in dioecesi Leodiensi ad ripam dexteram Sabis fluvii supra Namurcum sitae (hodie Malonne) admodum latent. Origines ad Bertuinum episcopum saeculi octavi referuntur; sed, Vita eius excepta, inde a decimo demum saeculo ecclesia commemoratur[1]*, quo, si auctori posteriori credere licet, Richarius episcopus Leodiensis* (920—945)*, cum complures ecclesias a Nortmannis destructas aedificaret, etiam abbatiam 'sanctae Mariae, sancti Petri sanctique Bertuini' Maloniensem restituisse dicitur. In qua aeque atque in ceteris, ut fertur, 'novenos constituerunt clericos, inter quos unum statuerunt, qui curam gereret et hospitalitatem tam praesens quam absens exhiberet, ipsumque abbatem vocaverunt, ne antiqua devotio deperiret', abbatesque singuli etiam capellani episcopi dicebantur, cui singulis mensibus assistere debebant*[2]*. Neque vero ecclesia restituta*[3] *fortuna secunda utebatur, sed saeculo duodecimo adeo destructa iacebat, ut Bruno praepositus Heinrico episcopo Leodiensi* (1145—64) *'ecclesiae enormem et miserabilem desolationem, silentium et solitudinem' referret atque, ut cura eius absolveretur, impetraret. Unde Heinricus a.* 1147, *Alexandro episcopo Plocensi* († 1156) *rogante, qui e regione Maloniensi originem duxerat, Walterum huius fratrem, futurum episcopum Vratislaviensem* (1149—69)[4]*, ecclesiae praeposuit, ut canonicos iuxta regulam Augustini viventes introduceret, simul statuens, ut, numero fratrum exigente, abbas investiretur*[5]*. Quod fortasse a.* 1150. *factum est*[6]*, atque deinceps canonici regulares ibidem consistebant*[7].

De initiis autem ecclesiae nihil memoriae mandatum est nisi in Vita Bertuini conditoris[8]*. Qui, in Anglia natus ibidemque in Othello monasterio eruditus, episcopus*

1) *In Virtutibus Eugenii Broniensibus (saec. X. in.) c.* 5. Maglonia *locus commemoratur, qui in V. Gerardi Broniensis c.* 15. *vocatur* villa quam dicunt Malonia *(SS. XV,* 648. 663*); ecclesiae mentio non fit.* 2) *Gesta pontificum Leodiensium abbreviata (ib. XXV,* 130*); cf. chartam Heinrici episcopi infra n.* 5. *allatam.* 3) *Inter 'appendicias' ecclesiae Leodiensis a.* 1006. *in diplomate Heinrici II. regis* Malonia *occurrit (MG. Diplom. III, p.* 142*).* 4) *Cf. ea quae dixi 'Zur Geschichte des Bischofs Walter von Breslau' ('Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens' XXXV,* 1901, *p.* 353—357*); O. Górka, 'Über die Anfänge des Klosters Leubus' ('Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte' XVIII),* 1913, *p.* 6 *sqq.* 5) *Charta Heinrici episcopi (Miraeus-Foppens, Opera diplomatica III,* 718; *V. Barbier, 'Histoire de l'abbaye de Malonne',* 1894, *p.* 279*); Translatio Bertuini c.* 2 *(AA. SS. Belgii V,* 183; *de codice cf. Moretus, Analecta Bolland. XXIV,* 448*).* 6) *Nota Aegidii Aureaevallensis ad ipsius Gesta episc. Leod. III,* 31 *(SS. XVI,* 683. *XXV,* 106*).* 7) *U. Berlière, 'Monasticon Belge' I,* 1897, *p.* 140 *sqq.; Barbier l. l. p.* 26 *sqq.; cf. etiam fr. Marien, 'Les églises successives de Malonne' ('Bulletin de l'institut archéologique liégois' XLI,* 1911, *p.* 187—221*).* 8) *De Vitis Bertuini disseruit L. Van der Essen, 'Études d'hagiographie médiévale' ('Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique' XXXII,* 1906, *p.* 6—23*), iterumque in libro 'Étude critique et littéraire sur les Vitae des saints mérovingiens de l'ancienne Belgique',* 1907, *p.* 83 *sqq.*

fuisse dicitur; deinde, insula patria relicta, primum duos annos reclusus Romae degisse fertur, denique Maloniam pervenisse, ubi, postquam possessiones a Roga matrona et Odacro 'principe regis Pippini, qui resedisset in villa Florechia', et quinque villas ab ipso rege accepisset, 'cellulam et ecclesiam' atque 'habitaculum parvum cum oratorio' construxisse traditur, ibidem sepultus a fratribus, 'qui in eodem aderant coenobio'. Etsi, testibus omnino deficientibus, narrationibus ad possessiones spectantibus quicquam fraudis inesse demonstrari nequit, tamen dubium non est, quin opusculo admodum exigua fides adhibenda sit, quippe quod, e traditione ut videtur vulgari haustum, magna ex parte narrationes fabulosae velut visiones angelicae et miracula occupent, rebus ullius momenti omnino fere deficientibus. Odacrus princeps idem potest esse atque Audacrus missus Karoli Magni, qui a. 788. *bello Avarico interfuit*[1] *et a posteris pro patre Balduini I. Ferrei comitis Flandrensis habitus est*[2], *cui idem nomen erat. Auctor Vitae, stilo nimis simplici usus, haud ita brevi post aevum episcopi scripsit*[3], *eumque saeculo IX. opusculum composuisse coniecerim*[4], *antequam Nortmanni, ut fertur, Maloniam diruerunt; narrationem flosculis nonnullis exornavit, quos e Vita Martini Sulpiciana (c.* 1*), Dialogis Gregorii M. (c.* 1*), Vita Landiberti Traiectensis (c.* 1. 14*) et altera Servatii (c.* 2. 4. 5*)*[5] *decerpserat. Vitam Bertuini aut hanc aut aliam is legerat, qui translationem eiusdem a.* 1202. *factam descripsit*[6].

Auctor Annalium Laubiensium Bertuini ad a. 652. *mentionem fecit*[7], *Sigibertus eosdem ut videtur secutus ad a.* 651[8], *neque vero recte, cum episcopus aequalis Pippini regis saeculo post collocandus esset.*

1) *Codex*[9] *Hagensis* X. 73 *(antea n.* 284*), saec. XI, olim* Liber sancti Bertini, *fol.* 92'—97.

2) *Codex Duacensis n.* 349 *(*785*)*[10], *saec. XI, olim* Liber Sanctae Rictrudis *Marcianensis, fol.* 92—95'. *Ex hoc libro manu alia correcto fluxit*

1) *Annales regni Francorum ed. Kurze p.* 82. 2) *Cf. Chron. Vedastinum a.* 788. 879 *(SS. XIII,* 705. 709*); Abel-Simson, 'Jahrbücher des Fränk. Reiches unter Karl d. Gr.' I*², 640; *L. Vanderkindere, 'La formation territoriale des principautés belges au moyen âge' I*², 1902, *p.* 38. *De viris, quibus parte posteriore saeculi VIII. Autcharius sive Otgarius sive Audacrus nomen erat, cf. C. Voretzsch, 'Über die Sage von Ogier dem Dänen',* 1891, *p.* 12 *sqq.; S. Riezler, 'Naimes von Bayern und Ogier der Däne' ('Sitzungsberichte der philos.-philol. und hist. Classe der Münchener Akademie'* 1892, *p.* 740 *sqq.); J. Bédier, 'Les légendes épiques' II,* 1908, *p.* 281 *sqq.; Krusch, SS. R. Merov. V,* 181 *sq.* 3) *Cf. V. Bertuini c.* 7: successores, qui post me venturi sunt; *c.* 14: miracula Dominus ostendit — — usque in hodiernum diem. 4) *L. Van der Essen l. l. p.* 88 *sqq. Vitam alteri parti saeculi VIII. attribuit.* 5) *De Vita Servatii altera (SS. R. Merov. III,* 89—91*) neque de prima (ib. p.* 87—89*) agi, e c.* 2. *cognoscitur, ubi locus exscriptus est, qui in sola Vita II. legitur, cum reliquae sententiae expilatae in utraque extent. Vitam II. Servatii ad editionem Bollandianorum (Analecta Bolland. I,* 94—104*) citavi, quippe quam B. Krusch v. c. ex parte tantum receperit.* 6) *Cf. Translationem Bertuini c.* 1 *(l. l. p.* 183*). De anno translationis egit Berlière l. l. p.* 143 *sq.; cf. etiam S. Balau, 'Étude critique des sources de l'histoire du pays de Liége' ('Mémoires couronnés par l'Académie royale de Belgique' LXI),* 1903, *p.* 497 *sq.* 7) *SS. IV,* 11: Sanctus Landelinus, — — Bertuinus, Eloquius clarent in Gallia. 8) *Ib. VI,* 324: Preter hos et alii multi de Anglia vel Scottia in Galliis peregrinantes — — scilicet Etto, Bertuinus, Eloquius. 9) *De diversis Vitis Bertuini eorumque codicibus cf. Analecta Bolland. VI,* 16 *sq., ubi tamen ordine minus apto Vitae positae sunt. Rectum ordinem exhibuit Bibliotheca hagiographica Latina I, p.* 195 *(n.* 1306—1309*) eumque fusius demonstravit L. Van der Essen l. l. p.* 85 *sqq.* 10) *Cf. 'Catalogue général des mss. des bibliothèques publiques des départements' VI (*4°*),* 1878,

2*) *codex* Bruxellensis *n.* 3500, *antea n.* 8940, *saec. XVII, cui fol.* 266—267'. *inter collectanea Bollandianorum exemplar Vitae Bertuini inest, descriptum 'ex manuscripto Marchianensi vetustissimo post Paschasium Ratbertum de corpore Christi', scilicet nostro* 2, *subsequentibus Vita C (fol.* 268—274'*) et epitome, cuius infra in nota* 5. *mentionem feci (fol.* 274'—276'*), quae exemplaria sunt codicis musei Bollandiani n.* 329.

Libros 1. 2* *B. Krusch,* 2 *ego ipse contulimus. Leo Van der Essen, 'Études d'hagiographie médiévale' ('Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique' XXXII, Lovanii* 1906, *p.* 18—23*), primus Vitam Bertuini e codice* 1 *publici iuris fecit*[1].

B) Praeter codices 1. 2 *ad Vitam primam (A) recensendam hic illic textus locis communibus omissis abbreviatus (incipit aeque atque A:* Vir venerabilis vitae*) usui est, quem e codice Namurcensi n.* 15, *saec. XII/XIII, olim monasterii S. Huberti*[2], *edidit I. Barbier, 'Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique' V, Lovanii et Bruxellis* 1868, *p.* 426—431.

C) Tertius auctor saeculi fere XI.[3] *textum A satis libere retractavit*[4], *amplo fuco verborum addito. Fetum eius (inc.* Humani generis auctor*) e tribus codicibus Bruxellensibus*[5] *publici iuris fecerunt socii Bollandiani, Analecta Bollandiana VI, Bruxellis* 1887, *p.* 18—30.

D) Denique quartum textum (inc. Beatus Bartuinus apud Anglos*) e Vita C excerptum e codice Ultraiectino S. Salvatoris hodie latente*[6] *eruit Cornelius Smetius, Acta sanctorum Belgii selecta V, Bruxellis* 1789, *p.* 179—182, *haesitanter statuens, se Vitam repperisse 'magis genuinam et fortassis ab auctore fere suppare exaratam', cum re vera opusculo ultimus locus competat.*

W. Levison.

INCIPIT[a] VITA BEATISSIMI VIRI BERTUINI CONFESSORIS ADQUE PONTIFICIS, QUOD EST III. IDUS NOVEMBRIS.

(1)[b]. Vir[c] venerabilis vitae, inclytus pontifex Bertuinus, ex provintia Anglisaxonis oriundus fuit et altus a parentibus locupletibus atque ex nobili genere ortus Gregorii M. Dialog. II, prol. V. Landiberti Trai. c. 1.

Cap. 1. 1. 2.

Cap. 1. a) *ita* 1; Inc. v. sancti B. episcopi et conf., v(idelicet?) quod est III. Idus Nov. *B*; Sanctus Bertuinus episcopus *m. al. praescr.* 2. b) *capita ipse distinxi.* c) *ita* 2. *B; om.* 1.

p. 183 *sq.; Analecta Bolland. XX,* 372. 1) *Codex* 2 *iam Smetio praesto erat Vitam primam quasi minus genuinam reicienti; cf. AA. SS. Belgii V,* 166—169. 2) *Cf. Analecta Bolland. I,* 494 *sqq.* 3) *Id quod, monente S. Balau l. l. p.* 117, *ratio clausularum frequenter assonantium suadere videtur.* 4) *Auctorem Vitam A neque contractam B adhibuisse constat e verbis in B omissis, scilicet c.* 1: sic Deo placens et hominibus *(Vita I, c.* 1: dilectus tam Deo quam hominibus*) et c.* 4: solitam exhibens eruditionem *(Vita I, c.* 4: more solito*).* 5) *Bibliothecae regiae n.* 3228 *(antea n.* 9636—37*), saec. XI/XII, et n.* 3234, *vol. IV (*11987*), saec. XVI. Codici musei Bollandiani n.* 329, *saec. XIV, praeter Vitam C epitome textus A inest e Vita C aucta, quantum e locis cognoscitur, quos attulit H. Moretus, Analecta Bolland. XXIV,* 448; *cf. ib. XXV,* 369, *n.* 1. 6) *Exemplar eiusdem, ut videtur, codicis inter collectanea Bollandiana in codice Bruxellensi n.* 3522 *(*8976—78*), saec. XVII, fol.* 195—196, *legitur; cf. J. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' V,* 1905, *p.* 621. *Eandem Vitam inveni in codice Carthusiensium Ultraiectinorum, hodie Ultraiectino n.* 391, *vol. III (Eccl.* 22*), a.* 1426, *fol.* 25—26'; *praeterea codex Bruxellensis n.* 3139, *vol. I (antea n.* 858—861*), olim Korssendonckanus, a.* 1490, *fol.* 313'—314', *commemoratur (Van den Gheyn l. l. p.* 95*).*

[V. Landiberti c. 1.] necnon, priusquam nasceretur[1], electus. Cum autem crevisset puer, miserunt[a] eum parentes eius cum[a*] prudentissimis viris[b] litteris edocendum in monasterium, quod vocatur Otbellum[2], et ipsum monasterium eiusdem sancti[c] viri Bertuini erat[d] hereditas atque possessio. A[e] sanctissimae namque nativitatis exordio fuit mansuetus, [V. Martini c. 2, 4. Gregor. 1. 1.] humilis, castus, pius adque modestus et, cum puerili esset aetate, tamen cor gerens senile[f], quicquid in pueritia meditabatur[g], postea devotus implevit. Pollebat cotidie vir sanctus in[h] actibus bonis et coruscabat virtutibus[i] atque miraculis[k]; prudentia[l] et temperantia, fortitudo et iustitia erant[m] in illo. Erat vir [cf. Eccli. 45, 1. V. Landiberti c. 8.] mitissimus et prudens et dilectus tam Deo quam hominibus. Medius erat[n] inter [V. Eligii I, 20.] pauperes et divites, largus in elemosinis, prumptus in vigiliis, sedulus in offitiis divinis. Hospitalitatem[o], humilitatem atque frugalitatem necnon et omnium bonorum virtutum studio erat[p] munitus atque ornatus. Euangelium Christi iugiter [cf. 2. Tim. 1, 3.] gestabat in corde et die noctuque sine intermissione orabat cum lacrimarum imbre[3] et quaerebat horas furtivas, in quibus solus orasset. Et quicquid[q] aliis[r] praedicabat vir sanctus verbis, cotidie depromebat ipse in bonis exemplis, mundum respuens, [cf. Matth. 13, 52.] caelestia desiderans. Erat enim scriba doctus, rutilans in libris divinis et sacris scripturis, et ad eum confluebant omnes, ut audirent prudentiam atque doctrinam viri[s] sancti, quia Deus erat cum illo.

(2). Contigit autem eodem tempore, ut episcopus, qui[a] eidem praeerat parrochiae[b], febre correptus aegrotare coepit; cumque dolor membrorum ad vitalia[c. 4] rediit[d], spiritum[e] exalavit vitae. Sepelierunt[f] eum ita, ut mos est. Cumque reversi fuissent ab offitio funeris, congregaverunt se pariter tam sacerdotes quam reliquus populus, qui in eadem commorabat[g] parrochia[h]; eligere disponebant beatum Bertuinum in ordine episcopatus[i]. Cum[k] haec audiens[l] vir Domini, stupefactus fortiter resistebat et[m] recusabat et dicebat, se indignum fore. Populus[n] autem [cf. Tit. 1, 8.] vociefrabat, quia dignus esset; sciebant[o], illum esse sanctum, castum, iustum[p], sobrium. Cumque vidisset, quia non valebat populo resistere, una cum divino consilio, cum[q] summa reverentia, cum magna humilitate et ingenti studio meruit [V. Landiberti c. 4.] servus Christi Bertuinus devotus, Deo opitulante, onus pontificale accipere. Devote [V. II. Servatii c. 9. V. Landiberti c. 4. 9.] suscepit ac devotius cotidie sacrum offitium adimplevit. Fuit[r] sacerdos magnus et in diebus suis placuit Deo; iustus et fidelis permansit[s]. Sumpto offitio, lustrabat urbes adque provintias et[t] euangelizabat verbum Dei et cuncta idolatria ac de-

Capp. 1. 2. 1. 2.

Cap. 1. a) *m. al. corr.* commiserunt 2. a*) *eras.* 2. b) (viris *m. al. superscr.*) litteras 2. c) viri sancti 2. d) *ita* 2. *B*; erat *om.*, fuit *m. al. in marg. suppl.* 1. e) A: 2. f) *ita* 2. *B*; et *add.* 1. g) midit. *pr. m.* 1. h) *versu exeunte om.* 2. i) almis *m. al. add.* 2. k) claris *m. al. add.* 2. l) vero *add.* 2. m) erat *pr. m.* 2. n) *om.* 2. o) Hospitalitate, humilitate, caritate atque frugalitate 2. p) rat *pr. m.* 1. q) c *m. al. superscr.* 1. r) vir s. al. pr. (verbis *om.*) 2. s) eius *pro* v. s. *m. al. in ras.* 2, *et ita B.*

Cap. 2. a) ::: eiusdem parroechie (*m. al. corr.* parroechiae) *pro* qui e. p. p. 2. b) parrochia *pr. m.* 1. c) vitalium *pr. m.* 1. 2. d) *m. al. corr.* rediret 2; redisset *B.* e) spū *pr. m.* 2 *et fortasse* 1. f) Sepultoque eo *pro* Sepelierunt — off. funeris 2 *(non B).* g) commorabatur 2. h) et *add.* 2 *(ubi m. al.* parroechia*).* i) epm̄ *(?) pr. m.* 1. k) que *add.* 2; Cum *om. B.* l) audiret 2 *(non B).* m) (et *om.*) recusans et dicens 2; recusansque dicebat *B.* n) popolus *(?) pr. m.* 1. o) enim *add.* 2. p) ac *m. al. add.* 2. q) c:: *pr. m.* 1. r) inquid *add.* 1; iam (*m. al. corr.* namque) *add.* 2. s) permanens, quique sumpto 2. t) (et *om.*) euangelizando 2; et euangelizans *B.*

1) *Cf. V. Ursmari auct. Ansone c.* 1 *(SS. R. Merov. VI, 453 sq.):* Qui a Domino est electus — —, priusquam nasceretur. 2) *Nescio, an de Outwell loco in comitatu Norfolk ad fines Cantabrigienses sito agi possit, fortasse eodem, qui in libro censuali qui dicitur 'Domesday Book' (II, 160)* Utuuella *dicitur.* 3) *Cf. Vitam II. Servatii c.* 3 *(Anal. Boll. I, 94):* lacrimarum imbre perfusus. 4) *I. e. intestina.*

lubra deorum funditus destruebat et monasteria adque ęcclesias[a] sanctorum cum magna diligentia restaurare curabat. Pauperes[b] alebat[c], nudos tegebat, infirmos (cf. Matth. 25, 36.) et hos[d], qui in carcere erant, sedulo visitabat. Pater erat orfanorum et iudex (cf. Ps. 67, 6.) viduarum, et cuncta provintia doctrina eius et sapientia erat repleta. Multa[e] vero signa atque miracula* Dominus dignatus est ostendere per servum suum Bertuinum. Caecis[f] reddebat visum, surdis auditum, claudis restaurabat gressus, aegrotos curabat, daemones effugabat[g], ut ait psalmista: *Mirabilis Deus in sanctis suis,* et (Ps. 67, 36.) rursum: *Laudate Dominum in sanctis*[h] *eius.* Bene de ipso congruit, ubi ait: *Ecce* (Ib. 150, 1. Iohann. 1, 47.) *vir*[i] *Israhelita*[k], *in quo dolus non est*[l]*!*

(3). Quadam vero nocte *apparuit ei angelus Domini* per visionem, dicens: (Iudic. 6, 12.) 'Surge, vir sanctissime Bertuine, quia oportet te peregrinare[a] in terra aliena atque longinqua et ibi praeparare habitaculum tuum in saltu magno, qui vocatur Maghligno[b. 1]'. Protinus respondit vir Dei per visionem: 'Domine, provinciam, quam mihi[c] dicis, nescio et locum, ad quem praecipis ire, penitus ignoro'. 'Surge', inquid[d] angelus Domini, 'et concitus proficiscere trans mare partibus Europae, provintiae[e] Galliae, et perquire fluvium[f] Samber, rivolum[g] Landuvii[2], quia ibi te oportet[h] construere cellulam[i] tuam et aedificare ęcclesiam in honore sanctae Mariae et ibidem euangelizare populum, quia multa beneficia Dominus tibi erit facturus in eodem loco'. Cumque evigilaret vir Domini et expergefactus[k] fuisset[l] a[m] somno, coepit intra se cogitare, quae esset haec visio, quam vidit.

(4). Mane a u t e m[a] facto, m o x u t aurora daret initium, surrexit pontifex (V. Landiberti c. 13.) almus maturius solito[b], accersivit[c] parentes et cognatos atque omnes consanguineos suos et tradidit illis hereditatem suam, monasteria scilicet et praedia[d], et[e] divisit (cf. 1. Cor. 12, 11.) illis unicuique, prout voluit[e]. Reliquas ergo facultates distribuit pauperibus, viduis, pupillis[f] et orfanis. Nihil secum retinuit[g] nisi tantum libros canonicos et reliquias sanctorum et pueros, qui in eius aderant obsequium[h. 3]. Memor fuit praefatus vates monita[i] salvatoris, ubi ait: *Vos, qui reliquistis omnia et secuti estis me,* (Matth. 19, 28. 29.) *centuplum accipietis et vitam aeternam possidebitis,* et in alio loco: *Nisi quis*[k] *renuntia-* (Luc. 14, 33.) *verit omnibus, quae possidet, meus esse non potest discipulus.* Desiderabat illam beatitudinem servus Christi, de qua dicitur: *Quod oculus non vidit nec auris audivit nec* (1. Cor. 2, 9.) *in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus his qui diligunt illum.* Tunc praefatus pontifex convocavit omnem multitudinem populi, qui in eadem aderant pro-

*) ut notum est *add.* 2.

Capp. 2—4. 1. 2.

Cap. 2. a) :eccles., *ras., ut videtur,* a 2, *et sic saepius.* b) non minime *add.* 2. c) abebat 1. d) his 2 *et fortasse pr. m.* 1. e) *m. al. in ras.* 1. f) insuper *add.* 2. g) et *add.* 2. h) sci *pr. m.* 1. i) vere *Vulg.* k) Isrtita 2. l) fuit 2.

Cap. 3. a) *ita pr. m.* 1; peregrinari 2. *B.* b) *ita* 1; Mothligna 2; Maghlino *B;* Masligna *C.* c) *ita* 2; me *(?) del.* 1; *om. B.* d) ait *add.* 1. e) provintia 2. f) fluium *pr. m.* 1. g) in quem rivulus L. defluit *pro* r. L. 2; S. ac rivulum Landuvium *B.* h) oporteat 1, *corr.; cf. infra p.* 180, 29. i) cellulam |::: (*ras.* lam) 2. k) experfactus *pr. m.* 2. l) fausset *pr. m.* 1. m) assumpno *pr. m.* 1.

Cap. 4. a) f. a. 1, *corr.* b) et *add.* 2. *B.* c) accessivit *pr. m.* 1. d) (prae *pr. m. in marg. suppl.*)dia 1. e) et — voluit *om.* 2 *(non B).* f) pullis *pr. m.* 1. g) retinens 2 *(non B).* h) *ita* 1 *(pr. m.).* 2; obsequio *B.* i) *m. al. corr.* monitis 1. k) qui 2.

1) *Hodie Malonne locus prope Namur.* 2) *Hodie Landoir (l'Handoir) rivus in Sabim influens; cf. Barbier, 'Histoire de Malonne' p.* 3. 10 *sq.* 3) *Cf. V. Landiberti c.* 5 *(SS. R. Merov. VI,* 358*)*: nec amplius i n o b s e q u i u m e i u s remanserunt quam duo p u e r i.

vintia, et praedicavit illis verbis[a] divinis et euangelicis instrumentis[1] more solito [V. II. Servatii c. 5.] et, cum[b] desinit a praedicatione sancta, ait illis: 'Num vobis celare potero, fratres mei, quae gesturus sum? Dominus', inquid, 'meus Iesus Christus iubet me istam parrochiam deserere et ad[c] aliam transmigrare in terra aliena atque longinqua et ibidem usque ad finem vitae peregrinari[d]. Ideo flagito almitati[e] vestrae, ut pro [cf. Gen. 24, 40. Iudith 8, 31.] me preces fundere dignemini ad Dominum[f], ut dirigat viam meam et *firmum faciat* [cf. Gen. 33, 12.] *consilium meum* et sit sotius itineris mei, ut[g] perducat me incolumen[h] ad locum [V. II. Servatii c. 5.] usque[i] praefatum. Ab hodie ac[k] deinceps faciem meam amplius[l] non videbitis'. Et [ib. c. 7.] cum haec dixisset, magnus adfuit fletus et ululatus in populo, et [Sulp. Sev. epist. 3, 10.] dicebant: 'Cur nos, pater sancte, deseris? Quare oves, quas custodisti, relinquis? [Matth. 9, 36.] Nunc erimus[m] desolati, *sicut oves non habentes pastorem*. Quis monstraturus erit nobis viam, per quam pergere[n] debemus[o] ad regnum vitae? Et quis erit custus[p] animae nostrae, et quis erit defensor noster[q] a laqueo diaboli?' Et conveniebat multitudo pauperum, viduarum, pupillorum, orfanorum, quos nutriebat beatus [V. II. Servatii c. 7.] Bertuinus; prosternebant[r] se ante pedes eius et[s] deosculantes[t] vestigia plantae eius, percutientes[u] pectora sua, et dicebant: 'Heu! heu! quid faciemus[v] nos miseri? Quis nobis daturus erit victum[w], quis nobis daturus[x] erit vestimentum? Te obsecramus, permitte nobis tecum ire, ne patiemur[y] famem[z] vel inopiam'. [cf. Ioh. 5, 20.] Et ille inquid: 'Vobis maiora Deus[a] praestitit, me autem minora praestabit'. [V. II. Servatii c. 7. 5.] Tunc praedictus pater benedixit illis cum lacrimis et osculatus est eos. Denique accepit libros divinos et sanctorum pignora et pueros, qui in eius aderant obsequium[2], et profectus est.

(5). Cumque venisset ad mare, invenit navim[a] sibi praeparatam. Cumque ascendisset ipse et discipuli eius, ait: *'Salva[3] nos, Christe salvator, per virtutem*[b] [cf. Matth. 14, 31.] *crucis; qui salvasti Petrum in mari, miserere nobis'*. Protinus praeparavit Dominus ventum prosperum[c]; sine remigandi auxilio pervenit ad portum usque oportunum[d], quem desiderabat vir[e] Domini. Cumque ascendisset de navi, ut proficisceretur, [Iudic. 6, 12.] eadem nocte *apparuit ei angelus Domini* secundo *et ait:* 'Surge velociter, quia oportet te prius Romam ire et in eadem urbe biennium clausum commorari'. Tunc illico surrexit vir Domini; more oboedientiae secutus[f], implevit omnia, sicut praecepit ei angelus Domini[g].

[V. II. Servatii c. 5.] (6). Denique cum regressus fuisset ab urbe Roma, pervenit opido[a] Namuco[4], ad locum, ubi fluvius Samber dirivatur in alveo Mosae. Tunc demum cepit proficisci iuxta litus fluminis Samber[b] et pervenit usque rivolum Landuvii et invenit

Capp. 4—6. 1. 2.

Cap. 4. a) verba divina cum euang. 2; verbum divinum *B.* b) relicta *pro* cum des. a 2. c) *m. al. add.* 1. d) et *add.* 2 *(non B).* e) almitatem vestram 1. *B.* f) et *add.* 2 *(non B).* g) et 2. *B.* h) *ita* 1 *(cf. Bonnet, 'Latin' p.* 340*);* incolumem 2. i) *om.* 2 *(versu exeunte). B.* k) et 2. *B.* l) iam *add.* 1. *B.* m) eri:mus, *ras.* m 1. n) p::gere 1. o) *corr.* debeamus 1. p) *ita* 1; custos 2. q) *om.* 2. r) que *add.* 2; prosternens *B.* s) *om.* 2. t) deosculabantur 1; deosculans *B.* u) que *add.* 2; percutiebat *B.* v) fatiem *m. al. corr.* fatiemus 1. w) et *add.* 1. x) erit dat. 2. y) patiamur 2. z) famen 1. a) *om.* 1.

Cap. 5. a) navem 2. b) virtute *pr. m.* 1. c) et *add.* 2. d) ad portunu *pr. m.* 1. e) vir Dom. *om.* 2 *(non B).* f) et *add.* 2 *(non B).* g) *om.* 2 *(non B).*

Cap. 6. a) ad oppidum Namuci (Namucum *B*) 2. *B.* b) Samberi *B.*

1) *I. q. institutis. Benedictini apud Cangium.* 2) *Cf. supra p.* 179, *n.* 3. 3) *Verba* Salva — nobis *deprompta sunt ex antiphonis diei Exaltationis S. Crucis (Sept.* 14*), de quibus egit I. Herwegen, 'Zur Geschichte des Kreuzoffiziums' ('Der Katholik'* 1910, *vol. I, p.* 322 *sqq.).* 4) *Namur.*

ibi quendam pastorem custodientem pecora et ait illi: 'Dic, mi[a] frater, quomodo nominatur rivolus iste?' Et ille inquid: 'Rivolus iste nominatur Landuvius'. Tunc vir Domini gavisus valde secutus est crepidinem rivoli et pervenit ad locum usque praefatum et nihil[b] repperit nisi saltum magnum et frutecta densissima veprium et spinarum et latibula ferarum et speluncas latronum[1] et habitationes demonum. Tunc vir Domini sanctificavit aquam et sparsit et *ibi tetendit tabernaculum* Gen. 12, 8.
suum et castra metatus est in eodem loco.

(7). Eo namque tempore erat quaedam matrona religiosa nomine Roga[a] in villa Hlopanna[b, 2], et haec erat[c] possessio. Cumque audisset, quod servus Christi[d] Bertuinus moraret[e] in saltu[f], accepit[g] munera, cum summo honore pervenit ad eum et ait: 'Domine mi, scio, quia vir sanctus es et iustus et bonus; ideo permisit[h] te Dominus ad hunc locum, ut sis in salutem animarum nostrarum et tuearis nos a decipula satanae. Denique flagito: in loco, quem elegerit animus tuus, praepara habitaculum tuum'. Et ille: 'Nolo ita, ut dicis; sed obsecro te, ut pignus accipias, et sit mihi in possessionem, ut peregrini et[i] successores, qui post me venturi sunt[k], habeant susceptionem et hospitium'. Et ita fecerunt.

(8). Tunc servus Domini coepit succidere silvam fortiter tam ipse quam servi eius, et vicini qui haec audierant[a] praebebant ei auxilium, et coepit construere cellulam[b] et ecclesiam. Eadem nocte *apparuit ei angelus Domini* et depromit[c] ei Iudic. 6, 12.
locum, in quo ęcclesiam debuerat construi. Mane autem facto, apparuit circulum[d] roris in circuitu humidum, et alia terra arida erat, et in eodem loco construxit[e] ecclesiam.

(9). Quadam autem[a] die contigit, ut ferrum deficeret ad aedificationem sartatecta[b] templi; confestim perrexit partibus Niviella[3] ad praesidem nomine Erponem et petiit ab eo obnixe, aliquid sibi dari ferri. Et ille inquid: 'Non est ferrum in loco isto, nisi tantum massa innormis[c] antiqua, quam nemo potest abscidere nec faber nec ullus artifex'. Et ait: 'Ostendite ea[d] mihi'. Cumque perspiceret[e], traxit baculum suum per medium ferrum, et protinus divisum est in duas partes, et glorificaverunt Deum omnes, qui haec viderant.

(10). Cumque remeasset ad cellulam suam cum ferro et venisset spatium medium itineris, ait: 'Habetis aliquid ad reficiendum?' Et dixerunt: 'Habemus panem[a], caseum et flasconem[4] vini'. Cumque attulissent, benedixit; comedit ipse et dedit ceteris. Denique fecit signum crucis super flasconem et biberunt semel,

Capp. 6—10. 1. 2.

Cap. 6. a) mihi 2 *(non B); cf. l.* 11. b) ibi *add.* 2 (*non B*).

Cap. 7. a) Roda *B.* b) *m. al. corr.* Hloxanna 2* (*non* 2); Ropanna *B;* Flovanna *C.* c) eius *add.* 2, *post* poss. *add. B.* d) Domini 2. *B; cf. p.* 178, 29. 179, 30 *et e contrario infra l.* 17. e) *m. al. corr.* moraretur 1, *et ita* 2. *B.* f) saltum *B.* g) accipiens (mox *add.* 2) mun. 2. *B.* h) *ita pr. m.* 1; praemisit *B et m. al.* 1; misit 2. i) *pr. m. superscr.* 1. k) ut *add.* 1.

Cap. 8. a) audierunt 2. b) cellam 2. c) *ita* 2; promit 1; ostendit *B; cf. p.* 178, 15. d) *m. al. corr.* circulus — humidus 1, *et ita B.* e) *ita* 2. *B;* struxit 1.

Cap. 9. a) *ita* 2. *B; om.* 1. b) *ita* 1. 2. c) *ita* 2; ennormis 1. d) *m. al. corr.* eam 1, *et ita* 2. *B.* e) conspic. 2; aspic. *B.*

Cap. 10. a) *ita* 2. *B* (*add.* et); *om.* 1.

1) *Cf. Bedae Hist. eccl. III,* 23: in quibus latronum magis latibula ac lustra ferarum quam habitacula fuisse videbantur hominum. 2) *Hodie fortasse Flawinne ad Sabim fluvium supra Namur, ut statuit Barbier l. l. p.* 14. 3) *Hodie Nivelles (prov. Brabant).* 4) *Cf. supra p.* 130, *n.* 1.

bis et tertio illi duodecim viri, qui cum eo erant, et fuit iterum plenum[a] flasco sicut prius[1]. Tunc provoluti sunt ad pedes eius et dixerunt: 'Magnus vir es tu; magna miracula ostendit Deus per te'. Et ille inquid: 'Non est meum miraculum hoc, sed Domini'. Et pervenit ad cellulam suam.

(11). Postera autem die veniebat plaustrum valde honeratum ad cellulam ipsius. Contigit autem, ut versaretur super puerum, et fregit crura eius[a] et tibias utrasque. Cumque vidisset vir Domini puerum iacentem et matrem eius vehementissime flere, prostravit se in orationem cum lacrimis et diutissime oravit. Protinus solidata sunt crura pueri et ossa, quasi numquam fuissent fracta, et surrexit puer magnificans Deum et habiit[b] sanus.

(12). Alia vero die venit quidam pauper, circulum ferri habens circa lumbos et brachia. Cumque vidisset vir Domini illum in angustia, fecit signum crucis, et
Matth. 9, 26. fregit ferrum quasi vitrum. *Et*[a] *exivit*[b] *fama haec* per totam provinciam.

(13). Denique cum audisset Odacrus[a] princeps regis Pipini, qui residebat in villa Florechia[b, 2], virtutes, quas fecerat adleta Christi, festinus venit ad eum et tradidit[c] possessionem, quam habebat iuxta rivulum Landuvii. Tunc demum deduxit illum ad regem Pipinum et retulit ei, quicquid acciderat[d]. Tunc Pipinus[e] rex suscepit illum cum magna diligentia et dedit illi possessiones villas V, et reversus[f] cum pace ad cellulam suam. His ita gestis, praeparavit habitaculum parvum cum oratorio, et ingressus, ibidem permansit clausus. Confluebat[g] ad eum omnis provincia, et praedicabat illis et multa miracula faciebat.

(14). Cumque adpropinquasset dies exitus sui, convocavit fratres, qui in eodem aderant cenobio, et ait illis: 'Dominus', inquid, 'meus Iesus Christus iam me vocare dignatus est servum suum, et tempus est[a], ut revertar ad illum, qui me misit'. Cumque haec diceret adleta Christi, ceperunt fratres psallere[b] cum fletu, et ipse
Gregorii Dial. IV, 14. V. Landiberti c. 17. pariter psallebat. Cunque oculos et manus ad caelum[c] levasset, anima sancta soluta est a claustra[d] corporis, e t s u s c e p e r u n t e a m angeli sancti et d e p o r t a v e r u n t e a m[e] cum magn o t r i p u d i o i n paradis u m. Tunc discipuli eius accipientes sacrum corpusculum et[f] sepelierunt illud cum magna diligentia. Et multa signa atque miracula Dominus ostendit per servum suum Bertuinum in eodem[g] loco usque in hodiernum diem, praestante domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

EXPLICIT[h] VITA SANCTI BERTUINI CONFESSORIS.

Capp. 10—14. 1. 2.

Cap. 10. a) *m. al. corr.* plenus 1.

Cap. 11. a) *om.* 2 (*non B*). b) *ita* 1. 2 (*pr. m.*).

Cap. 12. a) *pr. m. superscr.* 1; at *B.* b) exiit f. haec 2 *cum Vulg.*; ille excitavit famam eius per *B.*

Cap. 13. a) Odarus 1, *corr.* b) Flerechia 2. *B;* Florefia (*al.* Florefila) *C.* c) ei *add.* 2. *B.* d) *ita B;* accideret *pr. m.* 1; qu. de eo audierat 2. e) rex Pip. 2. f) est *add.* 2 (*ubi* cum pace *in litura*). g) Confluebant ad eum omnes provintiae 2; Confluentibus autem ad eum cunctis ex prov. *B.*

Cap. 14. a) *ita* 2. *B; om.* 1. b) sallere 2. c) *m. al. in marg. suppl.* 1. d) *m. al. corr.* claustris 1: claustro 2. *B.* e) illam 2. f) et *deest, sed fortasse eras.* 2. g) inodem (*sic*) 2. h) *subscr. om.* 2; conf. *om. B.*

1) *Cf. V. Willibrordi auct. Alcvino I,* 17 (*supra p.* 130): Ex qua omnes illi XII usque ad sacietatem bibebant, et mirum in modum, illis abeuntibus, ex optimo vino flasco — — inventa est plena ut ante. 2) *Postea Floreffia (hodie Floreffe), ad dextram ripam Sabis supra Maloniam sita.*

VITA GAMALBERTI

PRESBYTERI MICHAELSBUCHENSIS.

Michaelsbuch vicus in Bavaria inferiore ('Bezirksamt Deggendorf') prope Isaram in Danubium influentem situs Gamulbertum vel potius Gamalbertum[1] *patronum veneratur, sanctum satis obscurum, quem die* 17. *Ianuarii cultum esse inde a saeculo X. constat*[2]. *Anonymus quidam, a multis rogatus, cum opus per triennium detestatus esset, vitam sancti 'hactenus latentem' enarrare conatus est neque vero in tractanda materia ab antecessoribus 'intacta dimissa' adeo profecit, nisi forte amplos fucos verborum de virtutibus sancti prolatos miraculaque quaedam enarrata pro Vita viri habes*[3]. *Rettulit autem Gamalbertum, qui et dominus fundi et sacerdos presbyteratu ornatus fuisset, ecclesiam Fageti (i. e. Michaels* b u c h*) vici natalis una cum pago hereditate paterna acceptam per quinquaginta annos rexisse, deinde orandi causa Romam profectum in itinere Uttonem puerulum postea sibi successurum baptizasse, denique, cum successor ab ipso parrochianis promissus advenisset, summa senectute die* 17. *Ianuarii obiisse, etiam post mortem miraculis celebratum. Ne aevum quidem sancti biographus compertum habebat; quod enim narrat, Gamalbertum ortum esse* tempore, quo iam per T e u t o n i c u m r e g n u m floruerat fides catholica, *inde ut nihil de aetate sancti intellegitur, ita constat, auctorem vix ante saeculum XI. scripsisse, ante quod 'Teutonici regni' mentio apud scriptores Germanicos non occurrit*[4]. *Congruit sermo syllabis sententiarum desi-*

1) Gamalbertus *ut in codice Vitae* 1a *ita in fontibus antiquioribus legitur; cf. e. gr. Librum confraternitatum S. Petri Salisburg. (a.* 784*) col.* 81, 12 *(MG. Necrologia II,* 32*):* Camalperht; *Lib. confraternit. Augiens. (c. a.* 830*) col.* 117. 149. 167. 168. 451 *(Piper, MG. Libri confrat. p.* 189. 202. 208. 289*):* Gamalbert(us). 2) *Cf. Kalendarium Ratisbonense (hodie Veronense), saec. X. ex. (Delisle, 'Mémoire sur d'anciens sacramentaires, Mémoires de l'Académie des Inscr. et Belles-Lettres' XXXII,* 1, 1886, *p.* 194*):* Gamalberti confessoris; *Tegernseense c. a.* 1009. *exaratum (Analecta Bolland. XVII,* 9*):* Gamulperti confessoris; *Eistetense Gundecari II. episcopi a.* 1072 *(Hirschmann, ib. p.* 395*):* Gamalperti confessoris; *Martyrologium Hermanni Augiensis c. a.* 1150. *auctum (Dümmler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XXV,* 214*):* In Norico Ripensi sancti Gamalberti presbiteri magnae sanctitatis viri. *Testimonia collegerunt A. Weber, 'Todestag des seligen Gamelbert' ('Zeitschrift für katholische Theologie' XXVI,* 1902, *p.* 583—588*) et B. Ponschab, 'Die seligen Utto und Gamelbert', Metten* 1910, *p.* 26 *sqq.* 3) *Ponschab l. l. p.* 61 *sqq. Vitam iusto pluris aestimavit.* 4) *Cf.*

nentium concinentibus ex more illius aevi exornatus (Germ. 'Reimprosa') neque codices quantum scio extant ante idem saeculum exarati.

Temporibus autem Merovingicis ad finem vergentibus Gamalbertum nulla alia de causa attribuerunt, nisi quod Uttonem successorem eundem fuisse iudicabant atque Uttonem abbatem Metamensis coenobii (Metten) in altera ripa Danubii haud procul a Michaelsbuch siti[1]. *Qui Utto c. a.* 830. *Libro confraternitatum Augiensium illatus est*[2] *atque anno* 837. *non iam inter vivos erat*[3], *quo Nithardus abbas coenobio praefuit et Ludowicus rex chartam defensionis a Carolo M. avo monasterio concessam confirmavit*[4]. *Ad Carolum autem, qui illud etiam possessionibus ditaverat*[5], *posteri initia coenobii referebant contra chartarum silentium atque narrabant, Uttonem, cum Gamalberto successisset, quacumque causa motum, parrochia relicta, trans Danubium in silvas sese recepisse et a rege venationi vacante repertum primum abbatem Metamensi monasterio praefectum esse*[6]. *Quas fabulas posteriores nullius momenti esse constat*[7], *neque quicquam certi de aevo aut Gamalberti aut Uttonis successoris concludere licet, neque magis compertum habetur, quo tempore Metamenses 'ius patronatus in ecclesia Puche cum manso et decima' a.* 1275. *a Gregorio X. papa confirmatum*[8] *nancti sint. Et ecclesia*[9] *et monasterium*[10] *patrocinio Michaelis archangeli subiecta erant; sed initia consuetudinis omnino latent,*

W. Giesebrecht, 'Geschichte der deutschen Kaiserzeit' I[5], 867; *G. Waitz, 'Deutsche Verfassungsgeschichte' V*[2], 133; *Fr. Vigener, 'Bezeichnungen für Volk und Land der Deutschen'*, 1901, *p.* 202 *sqq.* 1) *Quam opinionem post alios nuper defendere conatus est B. Ponschab, 'Untersuchungen über die Gründungsgeschichte des Klosters Metten' ('Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner- und dem Zisterzienser-Orden' XXV*, 1904, *p.* 181—189. 489—501*), et in libro iam laudato, sed fontibus nimis incertis usus est coniecturisque dubiis aliquatenus indulsit.* 2) *Piper, Libri confrat. p.* 189 *sq.:* Nomina fratrum de monasterio quod Metama nuncupatur. Utto abb., *etc. Uttonem abbatem, qui c. a.* 770. *synodo Dingolfingensi interfuit (MG. Concilia II*, 97*) et a.* 784. *Libro confraternitatum S. Petri Salisburgensis inscriptus est (MG. Necrologia II*, 12*), eundem fuisse, ob tempora nimis distantia minus certum est, etsi fabulae de coenobio a Carolo M. post a.* 788. *demum condito traditae minime obstant (cf. Herzberg-Fränkel, 'N. Arch.' XII*, 106; *Hauck, 'Kirchengeschichte Deutschlands' II*[3], 447, *n.* 4; *Ponschab, 'Utto und Gamelbert' p.* 54*).* 3) *Die* 3. *Octobris obiisse fertur; cf. Ponschab, 'Utto und Gamelbert' p.* 9 *sqq.*, 53. 4) *Monumenta Boica XI*, 420; *Mühlbacher, Reg. I*[2], *n.* 1360. 5) *Cf. confirmationem a Carolo III. a.* 882. *datam (Mon. Boica XI*, 431; *Mühlbacher*[2] *n.* 1639*).* 6) *Cf. Leidinger, Fundationes monasteriorum Bavariae ('N. Arch.' XXIV*, 695 *sq.); J. Bueus, AA. SS. Octobris II*, 207—214; *R. Mittermüller, 'Das Kloster Metten und seine Aebte', Straubing* 1856, *p.* 7 *sqq.; Ponschab, 'Untersuchungen' p.* 495 *sqq., 'Utto und Gamelbert' p.* 73 *sqq. Adhuc baculus pastoralis aevi posterioris in coenobio ostenditur, quem Carolum Uttoni Roma detulisse ferebant, hanc inscriptionem exhibens:*

Quod Dominus Petro, Petrus tibi contulit, Utto

(Mon. Boica XI, 345; *Mittermüller p.* 14; *Ponschab, 'Utto und Gamelbert' p.* 14*).* 7) *Cf. Ponschab, 'Untersuchungen' p.* 492 *sqq.; 'Utto und Gamelbert' p.* 55 *sqq.* 68 *sq.* 8) *Mon. Boica XI*, 449; *'Urkunden-Buch des Landes ob der Enns' III*, 1862, *p.* 426; *Potthast, Reg. pont. Rom. II, n.* 21013. *Nomina plebanorum et vicariorum ecclesiae Mittermüller l. l. p.* 287 *sq. collegit.* 9) *Ut e nomine Michaelsbuch intellegitur; cf. chartam Heinrici II. episcopi Regensburgensis, qua a.* 1294. *Metamensi coenobio* ecclesiam parochialem in Puech S. Michaelis *incorporavit (Mittermüller l. l. p.* 282; *cf. p.* 53*).* 10) *Cf. chartam Ludowici regis a.* 837. *datam (supra n.* 4*):* Nithardus abba ex monasterio quod dicitur Medema, quod est constructum in honore sancti Michaelis archangeli, *et chartas posteriores.*

atque quod Uttonem, heredem Gamalberti, monasterium condidisse atque primi abbatis munere suscepto gubernasse etiam adhuc statuerunt, mera coniectura est neque adeo veri similis existimanda consideranti, auctorem Vitae Gamalberti coenobii Metamensis ne uno quidem verbo mentionem fecisse, ne de Uttonis dignitate abbatiali dicam ei ignota. Uttones ergo duos pro uno eodemque habere ideoque aetatem Gamalberti accuratius circumscribere vix licet.

1*a) Codices*[1] *Monacenses n.* 14031 *(Ratisb. Emm. A.* 31*)*[2], *saec. XI, antea S. Emmerammi, fol.* 75—78, *et*

1*b) n.* 18625 *(Teg.* 625*), saec. XII, olim Tegernseensis, fol.* 28—35, *in verbis* deprecationem eorum exaudit *(AA. SS. Ian. II, p.* 786, *col.* 2, *§* 18*) desinunt, omissis miraculis, quae post depositionem sancti facta esse dicuntur.*

2*a) Codex Monacensis n.* 22240 *(Windb.* 40*), legendarii Windbergensis sub Gebehardo abbate (*1141—91*) exarati tomus primus, fol.* 84—88'.

2*b) Codex Fuldensis bibliothecae provincialis Aa* 96, *saec. XV, olim Blauburanus, deinde Weingartensis G* 5 *fol.*[3], *partis prioris fol.* 29'—32'. *In tegumento anteriore saec. XV. haec adnotata sunt:* Quocumque tollatur, Blaupurren semper meum fatur, *atque in posteriore:* Bartholomeus Krafft scriptor huius libri et aliorum plurimorum obiit 1490.

3*) Codex Mellicensis n.* 310 *(F.* 8*), saec. XIII, fol.* 170—173[4].

Librum 3 *G. H. Pertz b. m.,* 1*b et* 2 *Br. Krusch v. c. contulerunt,* 1*a.* 2*b et iterum* 3 *ipse adhibui; denique particulas nonnullas* 1*a. b.* 2*a primo omissas G. Leidinger v. c. officiosissime supplevit. Neque Vitam integram typis mandare visum est; sed prologus alter, laudes virtutum nimis verbosae, miracula quaedam minoris momenti esse videbantur quam ut iterum ederentur.*

Iohannes Bollandus et Godefredus Henschenius, Acta sanctorum, Ianuarii tom. II, Antverpiae 1643, *p.* 783—787, *Vitam e codice Carthusiae Coloniensis* 3 *simili, quem Iohannes Gamansius descripserat, ediderunt; qui liber inscriptus erat:* Antiquitates selectae de vitis sanctorum ex mss. Carthusiae Gamnicensis in Thuringia[5], opera F. Iacobi Bilagii Erfordiensis Carthusiani. *Pars posterior prooemii alterius etiam in hac editione omissa est.*

W. Levison.

INCIPIT[a] PROLOGUS IN VITAM SANCTI GAMALBERTI[b].

Opusculum quoddam[c] iam dudum incepturus fueram, nisi quod ingenioli adhuc inculti siccitatem pertimueram[d]; sed diutius facere non audeo dilationem propter

Prol. 1*a. b.* 2*a. b.* 3.

Prol. a) *ita* 1*b*; Inc. *om.* 2*a. b (hoc loco; cf. n.* b*)*; Prologus sequentis operis *praescr. et in marg. add.* Require plenius 3; *praescr. om.* 1*a.* b) *ita scripsi;* Gamulberti 2*a*; Gamulperti confessoris 1*b*; Samulberti *(sic)* presbiteri incipit 2*b.* c) qu. iam, *versu vacuo relicto, om.* 1*a.* d) pertimuaram 1*b*, *corr.*

1) *Codices Vitae enumeravit Ponschab, 'Utto und Gamelbert' p.* 60. 2) *Matthaeus Raderus, Bavaria sancta II,* 1624, *p.* 121, *codicis* 1*a mentionem fecit.* 3) *Cf. K. Löffler, 'Die Handschriften des Klosters Weingarten' ('Beihefte zum Zentralblatt für Bibliothekswesen' XLI),* 1912, *p.* 100 *sq.; P. Lehmann et N. Bühler, 'Historisches Jahrbuch' XXXIV,* 1913, *p.* 493—537. 4) *Vitam reliqui quoque codices legendarii Austriaci continent, scilicet Sanctae Crucis n.* 11, *saec. XII. ex.; Lilienfeldensis n.* 58, *saec. XIII; Zwettlensis n.* 13, *saec. XII. ex.; Admuntensis n.* 25, *saec. XIII (cf. Analecta Bolland. XVII,* 43*). Commemoratur etiam codex Admuntensis n.* 393, *saec. XII/XIII ('Archiv' X,* 639*). Codex Monacensis n.* 26272 *(ZZ.* 3272*), a.* 1564. *a Thurnhueber parocho in Michaelsbuch exaratus, fol.* 52—54', *epitomen Vitae Latinam (inc.* Gamulpertus ex inferiori Bavaria et oppido

multorum Domino fideliter servientium, qui hoc[a] a me postulant, peticionem[b]. Hoc autem est, ut vitam sancti Gamalberti[c], omnium anxiorum adiutoris egregii, nimis incommode hactenus latentem, cunctis scire volentibus facerem scribendo patentem. Incommodum quidem[d] erit, si reus eum oratorem ignorabit, qui plurimum aput iudicem valebit. Vereor autem, aliquos lectores suam fastidio habituros utilitatem propter[e] meam qui scriptor eram vilitatem[e]; quod tamen[f] indecens[g] est sapienti[h], ut aliquem bona, etsi non bene[i], loquentem dedignetur oculo liventi. Quapropter eos, si qui sunt, quod absit, volo commonefacere, ut non hoc intendant[k] tantopere, quis vel qualis compositor fuerit, quam quid et de quali composuerit. Et si quisquam me arguerit mihi inpossibilium rerum esse praesumptorem, illi meam ex cordis[l] vena vere pando intentionem, quam habui[m] toto hoc triennio, cum frequenti rogatu persuasus[n] sim hoc[o] inchoare[p], sed egomet me[q] diffiderem rite posse consummare. Quis, inquam, ego sum tantillus, plurimis peccatorum laqueis irretitus[r] nec
cf. Coloss. 4, 6. ullo sapientiae sale conditus, ut sancti cuiusquam gesta dignis scriptis valeam explicare, quae sat scio meis viribus praeponderare? Viri etiam inlustrissimi timuérunt[s] tale opus adsumere sibi, et ob quam[t] aliam rem a pluribus nostris antecessoribus[u] haec eadem materia intacta dimissa est hactenus? Perterruit quoque sententia
Eccli. 15, 9. veridici[v] sermonis, quia *non est speciosa laus in ore peccatoris.* Igitur cum haec menti[w] iugiter inesset meditatio, subintravit alia quaedam huic contraria cogitatio: quippe illum timorem penitus esse reprobandum, qui suaderet, quippiam incipiendi boni propter difficultatem evitandum, maxime cum omnia potentis et bona solummodo volentis[x] Dei adiutorium[y] omnibus beneficis[z] promptissimum sit et voluntarium. Priores autem, quos[a] dicis, Dei margaritam in ignorantiae sterquilinio sordentem viderunt; sed cum eam scientia emundare atque noticia expolire noluerunt[b], forsitan[c] aut[d] acedia[e, 1] aut incuria[f] intermiserunt, quoniam[g], quamvis, ut debuerunt, non poterant[h], tamen,
cf. Ps. 150, 1. ut poterant, Dominum in sanctis eius laudare debuerant. Hi[i] cum finem vitae sibi sensissent adesse, quam tunc voluissent hoc aut tale quid[k] exsudasse[l]! Quomodo
cf. Exod. 23, 15. tu vero excusabilior eris, cum vacuis manibus Domini conspectibus apparueris? Quid, si idem ipsi quos praedixeras petitores a Domino missi sunt tui[m] studii et fraternae oboedientiae exploratores? Quocirca, si quis adversarius[n] inscitiae[o] tibi intorserit obiectionem, tu quasi clippeum obice devotionis et oboedientiae protectionem, et cuiuscumque criminis obtenderit intentionem, satis congruam in praescriptis invenire valebit depulsionem.

EXPLICIT PROLOGUS[p].

Prol. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. 3.

Prol. a) *corr.* hanc 2*b*; h(an *in ras.*)c 1*a*. 3. b) petionem 1*b*. c) *ita* 1*a*; Gamulberti 2*a*. *b*. 3; Gamulperti 1*b*. d) est *add., sed del.* 2*a*. e) propter — vilitatem *om.* 2*a*. *b*. f) tā 2*b*. g) incedens 3. h) sapienti: 2*a*. i) loqu. bene 1*a*, *corr.* k) intendat 1*a*, *corr.* l) cordū (?) 2*a*, *corr.* m) habitu 1*b*; habuit 3, *corr.* n) persuasis 3, *corr.* o) *om.* (2*a*). 3. p) inquoare 1*b*. q) *corr.* ne 3. r) irritatus (?) *pr. m.* 1*a*. s) tim(uerunt *m. al. in ras.*) 2*a*. t) hoc 3. u) ante::cess. 3. v) unidici 2*a*, *corr.* w) *superscr.* 2*a*. x) voluntas 1*a*; voluntatis 3. y) adiutorio (?) 2*a*, *corr.* z) beneficiis 1*b*. 2*b*. a) quod 2*a*. 3. b) voluerunt 1*b*. 2*a*. c) forsitant 1*a*, *corr.* d) ac 2*a*, *corr.* e) accidia 2*b*. 3. f) incurva 1*b*, *corr.*; iniuria (2*a*). g) qūō, *sed* o *m. al. in ras.* 2*a*. h) potuerant 3. i) *corr.* Hic 3; Hii 2*b*. k) quod 1*b*. l) exsuadasse 2*b*, *corr.*; exsu:d:sse 3, *corr.* m) tu 1*a*, *corr.* n) adversariis 2*b*. o) inscithię 1*a*. p) pr. *om.* 1*a*; *subscriptio deest* 3.

vulgo Michelspuech*), fol.* 63 *sqq. eandem vernacula lingua conscriptam continet (*inc. 'Gamulpert war von edlen und christlichen Eltern'*); B. Krusch v. c. codicem inspexit.* 5) *Immo Carthusia Gamnicensis in Austria Inferiore sita erat (hodie Gaming).*

1) *I. e.* *ἀκήδεια, taedium.*

INCIPIT VITA[a].

Cum[1] genus humanum — — — elegit flocci pendere.

(1)[b]. Hic itaque vir Domini[c] sanctus de Baioaria[d] extitit oriundus, de vico, qui Latina interpretatione dicitur Fagetum[e, 2], non longe[f] a confluentia Danubii et Ysarae[g, 3] fluviorum, de bona et nobili parentela, tempore[h], quo iam per Teutonicum[i] regnum floruerat fides catholica. Parentes eius de propriis victitabant[k] rebus et[l] de sufficientibus praediis[m], quae habebant, non voluptuosos[n], sed moderatos[o] fecerunt sumptus, iustis actionibus et sanctis vitam transigentes[p], quae dicitur secularis. Primam igitur aetatem, quod[q] est infantia[r, 4], quae et alio nomine non irrite vocatur innocentia, tam integre tamque innocenter sanctus iste peregit, ut nec animae suae nec alicui viventium voluntate sua nocuerit. Numquam enim[s] invasit eum[t] iactantia, numquam ineptus ludus aut pueritiae comes petulantia; ira et rixa, quae id aetatis homines[u] aliquoties[v] sine causa stimulant, eius animum[w] raro vel coactum intrabant. Vere iuxta apostolum malitia parvulus, sensu[x] autem (cf. 1. Cor. 14, 20.) fuit perfectus. Et quoniam Dominus illum praeordinaverat fore vas electionis, (cf. Act. 9, 15.) nequivit subici humanis affectibus pravae actionis.

(2). Pater autem cum eum ut heredem[a] et filium nutrire cuperet et, ut moris est, ad[b] usum militiae institueret[c], armigerum sibimet[d] aliquoties[e] fecit armaque militaria aut suspendit puero aut praecinxit; quae numquam vel ad momentum poterant adherere, sed, mox ut[f] circumdata sunt, decidere. Quapropter indignati pater et fratres, eius hoc ignavia fieri existimantes, eum omni inhumanitate arguebant, dicentes segnem et ineptum[g], inertem et fatuum[h], nec divinam providentiam prospectabant, quae ad[i] spiritalem miliciam eum[k] praeelegerat[l]. Tandem pater harum rerum pertesus, non absque Dei nutu posuit eum pastorem suis gregibus, digna quippe ratione, ut cum David[m] custos fieret ovium, (cf. 1. Reg. 16, 11.) qui cum Petro futurus erat pastor animarum. Ille vero, qui se totum humilitati[n] et oboedientiae tradidit, ambienter implevit omne, quod sibi furens pater quasi pro dedecore praecepit. — — — — — —

(3). Quoniam autem totas vires corporis et animi[a] converterat ad discendum et faciendum servitium Domini, eodem die, quo accessit ad clericatum, suscipere meruit omnes ordines ecclesiasticos, etiam prespiteratum[b]. Defuncto quidem[c] eo qui

Capp. 1—3. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. 3.

Cap. 1. a) *ita* 2*a*; eiusdem *add.* 1*b*; ipsius Samulberti presbiteri *add.* 2*b*; *praescr.* Vita sancti Gamalberti 1*a*; Vita Gamelberti confessoris 3. b) *numeri desunt codd.* c) Domino 2*a*. d) Pai:::: *pr. m.* 1*b*. e) Fagitus(?) *m. al. corr.* Fagitum 2*a*. f) longa a 2*a*. *b*. g) Ysari *pr. m.* 2*a*. h) tempora *corr.* temporæ 1*b*. i) Teutunicum 2*b*. k) bant *m. al. in ras.* 1*b*. l) et de s. pr. que *m. al. in ras.* 2*a*; et deffitientibus pr. 1*b*. m) p̄::diis 3. n) *corr. e* voluptuosus (?) 1*a*. 2*a*, *et ita* 1*b*. o) moderatus *pr. m.* 1*b*. 2*a*. p) transeuntes 1*b*. q) *corr.* que 3. r) infancia::(que — vocatur *om.*) 3. s) *corr.* eum 1*a*. t) *om.* 1*a*. u) hominis *pr. m.* 3. v) aliquociens 2*b*. 3. w) animam 1*a*, *corr.* x) sensu:, *ras.* s 2*a*.

Cap. 2. a) f. et h. 1*b*. b) adu::sum, *ras.* er(?) 1*a*. c) instrueret (2*a*). d) sibi 3. e) aliquot(c)iens 2*b*. 3. f) *superscr.* 1*a*. g) ineptem 1*a*, *corr.*; impetum 3. h) fauum 2*a*, *corr.* i) *postea add.* 2*a*. k) *om.* 3. l) praelegerat (2*a*). m) Davit *pr. m.* 1*b*. n) humilitate *pr. m.* 2*a*.

Cap. 3. a) anime 2*a*, *corr.*; iam (?) *corr.* animi 3. b) *ita codices.* c) itaque 1*a*.

1) *Sequitur alter prologus nullius momenti, a Bollando ex parte typis mandatus.* 2) *Hodie Michaelsbuch vicus in Bavaria inferiore ('Bezirksamt Deggendorf') situs.* 3) *Hodie Isar fl.* 4) *Cf. e. gr. Isidori Etymol. XI, 2, 2 (ed. Lindsay, 1911, vol. II; Opera ed. Arevalus IV, 24):* Prima aetas infantia est pueri nascentis ad lucem, quae porrigitur in septem annis.

ipsum genuerat patre et divisa inter fratres, ut par fuit, hereditate, ecclesia simul et pagus, unde natus erat, in partem eius concessit, quam ipse iure sacerdotii[a] et spiritali patrocinio rexit[1], omnibus diebus vitae suae conversatus sine querela, subiectos[b] animarum et corporum defensans tutela. A die ordinationis suae cogitans Domini gratiam in[c] se largiorem, adicere coepit sibi abstinentiae plus, quam antea solitus[d] fuerat, rigorem; inde domi peregit annos quinquaginta, cum interim numquam gustavit carnium ullius generis alimenta. Sufficientem habuit substantiam, sed eam omnimodis distribuit in pauperum indigentiam; esurientes alebat[e], sitientes
f. Iob 29,15. potabat, nudos operiebat, quia[f] carnem suam in[g] illis conspiciebat. Oculus[h] fuit
Ib. 31,32. caeco et pes claudo; ostium[i] eius viantibus patuit, quoniam summe[k] hospitalis fuit. Infirmis[l] et adflictis exhibuit omnem quam praevaluit curam, mortuis[m] cum omni devotione orationem inpendit et debitam sepulturam.

(4). Quinquaginta vero annis, quos supra scripsimus[a. 2], peractis in his et talibus operibus, Romam perrexit causa[b] orationis cum omni affectu intimae devotionis[c]. In qua profectione[d] quantas preces[e] Domino miserit, quam acceptas lacrimas tam in eadem urbe quam per omnia quae attigit templa[f] fuderit[g], quis hominum hoc pleniter[h] enarrare poterit? In eodem itinere, dum ad quoddam diverteret hospicium, forte[i] offerunt ei baptizandum quendam parvulum; quem, uti semper promptus[k] erat benefacere, fide dicta, baptizavit[l] ipseque eum de fonte[m] sancto elevans Uttonem[n. 3] nominavit. Et praevidens, eum in spiritu magnum esse futurum et suam hereditatem[o] post se possessurum[p], indixit parentibus, ut eum sanctitatis studio nutrirent et virum factum ad se domum transmitterent. Indicavit[q] patriam, nominavit provinciam, vicum et locum indiciis patentibus praemonstravit, sicque ceptum iter repetens, consummavit.

(5). Peracto autem, Dei gratia[a] comitante, itinere, regressus ad propriam[b], artioris[c] propositi etiam tunc se[d] constrinxit regula; scilicet quoniam cęteras corporis partes pridem habuit[e] compressas, hic etiam gressibus praefiniti termini modum posuit. Et primum summa diligentia considerans, quantum de atrio suo sibimet esset[f] inevitabile pro[g] perpetrando servitio divino et corporis proprii necessitate, dehinc quattuor cruces ligneas[h] per totidem caeli plagas constituit, quarum metas numquam postea nisi semel praetergressus exiit. Hoc autem factum est solita diaboli fraude et insidiis, ut quidam haut procul ab[i] eo tumultum concitarent prope[k] usque ad effu-

Capp. 3—5. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. 3.

Cap. 3. a) sacerdoti(i *superscr.*) et spirituali 3. b) et *add.* 3. c) *om.* 2*b*. d) solebat rig. 3. e) al. sit. *om.* 1*b*. f) quiā 1*b*. g) *om.* 3. h) Oculis *pr. m.* 1*b*. 2*a*. i) Ostiam *pr. m.* 3. k) summae 1*a*.(2*a*) *et fortasse pr. m.* 3. l) Infirmus 1*b*. m) mortis 2*a*.

Cap. 4. a) scr(ips *m. al. in ras.*)imus 1*b*. b) causa:, *ras.* m 1*a*. c) nis in qua profectio *pr. m. in marg. suppl.* 2*a*. d) profectionis 3. e) pr. *post* acceptas *ponit pr. m.* 1*b*. f) loca 3. g) fuerit 3, *corr.* h) hoc enarr. digne vel plen. pot. 3. i) *corr.* sorte 2*b*. k) ptus *in ras.* 2*a*. l) baptisavit 2*b*. m) sancto fonte 3. n) Utonem 1*a*. 3. o) heriditatem 1*b*. p) possessarum *pr. m.* 1*b*. q) ad *add., sed m. al. del.* 1*b*.

Cap. 5. a) *om.* 1*a*. b) *ita pr. m.* 1*a*(?). 2*a* *(cf. Bonnet, 'Latin' p.* 353*)*; propia *pr. m. corr.* propria 1*b*, *et sic* 2*b*. 3. c) artionis 1*b*. d) *om.* 3. e) c. h. 1*b*. f) esse 3. g) inev. properando (*corr.* properando) 1*b*; pro perpetranda 2*b*. h) lingeas 2*a*. i) habeo 1*b*. k) propie 1*b*.

1) *De possessione ecclesiae ('eigenkirche') et sacerdotio in Bavaria saepe coniunctis cf. U. Stutz, 'Geschichte des kirchlichen Benefizialwesens' I,* 1, 1895, *p.* 201. 2) *Supra l.* 6. 3) *Quem eundem fuisse voluerunt atque abbatem Metamensem; cf. supra p.* 184.

sionem sanguinis. Ibi tum pater sanctus, sciens, Deo carius esse discordantes pacificare, quam ab[a] opere necessario vacantem[b] pertinaciter[c] in proposito perseverare, arrepto baculo, cursu percito exiens, quamvis obsistentes[d] eos non ante dimisit, quam pacem[e] firmissimam inter eos conciliavit. Et hoc fuit insigne miraculum, quod furiosos et non sanae mentis homines ad quietum[f] reducere valuit animum, sed Domino[g] et his qui cum illo agunt omnia sunt facilia, quae humano modo viventibus videntur inpossibilia. Vere *vocabuntur*[h] *pacifici filii Dei* hereditate possidentes opera Matth. 5, 9. Domini, ipso dicente: *Qui credit in me, opera, quae ego facio, et ipse faciet.* Servis etiam Ioh. 14, 12. suis[i] invicem litigantibus, si non eos sedare praevaluit monitis salutaribus, vestes suas et alias pecunias illis tribuit aut liberos eos[k] una cum filiis esse[l] permisit, dicens: 'Melius est mihi quamvis inmeritam libertatem vobis concedere, quam in corrigendis vobis peccando Deum offendere'. Ipse cum omnibus pacem habuit, insuper quosque discordantes in gratiam redigere studuit.

(6). Fuit autem tam sagax custos matris virtutum humilitatis, ut omnium etiam infimorum[a] colloquiis esset affabilis et omnibus se inferiorem et viliorem non solum sua lingua pronuntiaret[b], sed etiam intimo cordis affectu existimaret. In vestibus etiam eius grandis humilitas ostendebatur, quia talibus libentius utebatur, quas magis hispidas et rigidas vilius posset[c] emere, quam quas[d] maiore pretio deberet[e] adquirere. Patientiam autem testem humilitatis adeo observavit, ut secundum apostolica praecepta maledicentes[f] se benediceret et iniurias sibi aut rebus suis inferentibus praemiis et donis[g] benefaceret. cf. 1. Cor. 4, 12. Pietatem quoque et misericordiam non solum humanae exhibebat naturae, sed propter Deum conditorem omni, quae ab ipso facta est, creaturae, in tantum ut, si aviculam aliquam nido ablatam a quolibet portari conspiceret, eam pretio redimeret de captivitate et in nativa restitueret libertate. Servos[h] etiam proprios in caedendis[i] et adportandis lignis[k] aut in aliquo gravi servitio forinsecus prohibuit laborare, dum caelum tenebatur nimia tempestate. Quietem vero et[l] mansuetudinem summe diligebat, ita ut mansitare nollet in domo propria, quae magna et sumptuosa, tumultu famulantum plena fuerat, construens sibi iuxta ecclesiam quoddam cubiculum, in quo liberius vacare posset ad invocandum Dominum. Ipsi soli in eodem viliter[m] constructus[n] erat lectulus, in quo per noctes quievit solitarius. *Et surgens intempestae*[o] *noctis silentio,* cum omnes illum pausare[p] putabant, 3. Reg. 3, 20. genua flectendo, merendo et flendo Deum exauditorem inclamabat.

(7). Mediocriter doctus erat, sed in dominico[a] servitio totum expendit, quod[b] sciebat. Annuis[c] autem diebus quadragesimae semet dies et noctes inclusit, nec quemquam ad se intrare permittens nec ipse quoquam exiens nisi ad sacrosanctum altare, in quo cottidie[d] non omisit salutarem hostiam immolare. Ipse enim a nullo laicorum videbatur, occultatus[e] velo, quod ante sanctuarium[f] de more suspendebatur. Diaconus vero, qui ad altare ministrabat, expetentibus sacramenta dominici[g] corporis et sanguinis dabat. Quicumque parrochianorum[h] suorum confessionem

Capp. 5—7. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. 3.

Cap. 5. a) ob 2*a*; *om.* 1*a*. b) vocantem 2*b*, *corr.* c) iter *m. al. in ras.* 1*b*. d) *ita* 2*a*. *b*. 3; exist. *corr.* resist. 1*a*; absist. 1*b*. e) pace 1*b*. f) quietem 1*a*, *corr.* g) et Domino his 3. h) pac. voc. 1*b*. i) suis : : 3. k) cos 1*b*; *om.* (3). l) esset 2*a*.

Cap. 6. a) infirmorum 1*a (corr.)*. 2*a*. 3. b) pronunciare 3. c) posse 1*b*. d) quos 2*b*. e) debere 3. f) maledicentes bened. 2*b*; maledicenti se ben. (3). g) suis *add.* (3). h) Servus 1*b*. i) cendis 3, *corr.* k) lingnis 3, *corr.* l) *om.* 1*b*. m) viriliter 1*a*. 2*a*. n) instructus 2*b*. 3. o) intempestate 3, *corr.* p) plausare 2*a*, *corr.*

Cap. 7. a) dominioco *pr. m.* 1*b*. b) quot 3, *corr.* c) Ann : *pr. m.* 3. d) cotitidie 1*b*. e) occultatis *pr. m.* 1*b*. f) santuar. *pr. m.* 1*a*. g) dominico *pr. m.* 3. h) perroch. *pr. m.* 2*a*.

peccatorum facere voluit, huius ipse verba ad fenestram clausae, in qua latebat, audivit et, modum[a] paenitentiae indicens, Domino illum reconciliavit. His diebus inclusionis ante vespertinum tempus numquam manducavit et tunc nihil nisi panem atrum et sordidum, qui cibus[b] servorum[c] est, cum sale et aqua gustavit. Ore suo tota die psallebat, mente semper[d] Domini maiestatem[e] inspiciebat[f], dicens cum psal-
Ps. 26,8. mista Domino: *Tibi dixit cor meum, quesivi vultum tuum; vultum tuum, Domine, requiram.* Talem agebat vitam diebus quadragesimae, ut purior et sanctior appareret festi paschalis tempore.

(8). Quoniam vero sanctus Domini ab[a] annis pueritiae per continentiam[b] et cęteras virtutes exarserat, ut praescripsimus, ad amorem supernae patriae[c], prophetico spiritu a Deo promoveri[d] meruit, ut ante obitum suum praenoscere suisque praedicere heredem rerum suarum ipse potuerit. Nempe, decurso praesentis aevi circulo[1], cum iam carnis in occasum vergeret, cumque[e] familiares amici et vicini eius transitum propinquare[f] cernerent, undique ad[g] illum convenerunt et tali voce compellare coeperunt: 'Hactenus, pater[h] sancte, divina fovebamur[i] protectione, cum tuorum consiliorum usi sumus confabulatione; nullus nos conterere[k] quivit inimicus nec[l] ipse humani generis hostis[m] antiquus[n]. Iam[o] te petere scimus a Domino militiae missionem, ut illam[p], pro qua semper desideranti animo laborabas[q], in caelis accipias remunerationem. Nostras tamen necessitudines antea procurato, nobis pastorem idoneum provideto! Omnes ecclesiasticos viros tibi[r] vicinos cognoscis ideoque, quis eorum dignissimus tua hereditate sit, ipse non nescis[s]'. 'Nolite', ait[t], 'filii, meo discessu contristari[u, 2], quia Dominus, ut coepit, non desinet vos consolari, qui mihi iam dignatus est praemonstrare, quem heredem rebus meis velit subrogare. Hoc quidem anno transacto, veniet[v], qui locum hunc post[w] me possidere et[x] regere debet'.

(9). Iuxta condictum viri Dei, completo anni circulo, venit qui promissus erat a Domino vir, quem sanctus iste[a] in Romana profectione dudum baptizaverat[b] et ad se domum, ut supra diximus[3], pergere iusserat. Tunc, convocatis amicis et subditis, allocutus est eos sanctus Gamalpertus[c] talibus dictis: 'Iam, fratres et filii carissimi, accepimus promissum Domini. Hunc virum procul dubio esse sciatis, quem venturum anno priori praedixeram vobis; istum dedit mihi Dominus heredem, ipsum vult vestrum esse ductorem[d]. Iusta quidem lege successurus est mihi, quem ego filium Christo et sanctae ecclesiae per baptismum generavi. Hunc summa diligentia observate, monitis eius aures animae et corporis adhibete, qui vos obtemperantes perducere valebit ad regnum et requiem, quae nullum finem habebit'. His

Capp. 7—9. 1. 2*a*. *b*. 3.

Cap. 7. a) pęnetent. (*corr.* pęnitent.) modum 1*a*. b) cibis 1*b*, *corr.* c) bonorum (*m. al. superscr.* vel pauperum) 1*a*. d) semper — dicens *om.* 3. e) magestatem 1*b*. f) inspiciens 2*a*.

Cap. 8. a) *om.* 2*b*. b) continenti: *pr. m.* 1*a*. c) patrie *m. al. suppl.* 1*b*. d) promeruit moveri 1*a*, *corr.* e) eumque 2*a*. f) propinquaret 2*b*, *corr.* g) conv. ad illum 2*a*. *b*. h) autem sancte *in textu*, pater sancte *in marg.* 3. i) foveamus *pr. m.* 1*b*. k) conterrere 2*b*. l) ne *pr. m.* 3. m) inimicus 2*b*. n) antiquis *pr. m.* 1*b*. o) Nam 2*b*, *corr.* p) pro illa, qua 2*b*. q) laboras 2*b*. r) tunc 1*b*. s) noscis 2*b*, *corr.* t) o *add.* 2*b*. u) contristare *pr. m.* 2*a*. v) venit *pr. m.* 3. w) poss. post me 1*b*. x) et *om.* 1*b*; et reg. *om.* 3.

Cap. 9. a) ille 2*b*. b) pabtiz. 1*b*; baptisaverat 2*b*. c) Gam(a *in ras.*)lpertus 1*a*; Gamulp. 1*b*. 2*a*; Gamupertus *corr.* Gamilpertus 3; Samulbertus 2*b*. d) doctorem 3.

1) *Cf. supra p.* 164, *l.* 10. 2) *Similiter Eligius ante obitum locutus esse dicitur; cf. V. Eligii II,* 34 *(SS. R. Merov. IV,* 719*):* Nolite ob id, filioli, contristari. *Cf.* 2. *Esd.* 8, 10. 3) *Supra c.* 4 *(p.* 188*).*

dictis, omnia sua illi[a] contradidit omnesque qui aderant huius traditionis testes adhibuit. Et non longo[b] post tempore, gravi praeventus infirmitate, decidit in[c] lectum, emeritam animam post seculares agones remissurus ad Dominum. Convocans ergo clericos[d], humanorum excessuum fecit confessionem, et sacramenti[e] divini suscipiens communionem, ad illum hilari mente XVI.[f] Kl. Februarii[1] migravit, quem omni Ian. 17. vitae suae tempore desideranter amavit[g]. — — — — — — — — — — — — —

(10). Fuit quidam pauperrimus homo nomine Reginherius[a], rebus tenuis et totius[b] corporis membris adeo debilis, ut nusquam omnino progredi valeret, nisi genibus et ulnis quasi fera quadrupes reptaret. Hic, auditis signis, quae Dominus ad tumbam sui[c] fidelis ministri iugiter ostendebat, quo pacto ad illum locum pertingere posset, cogitabat. Novem etenim annis continuatim gravissima languerat infirmitate proindeque[d] tanta emarcuerat debilitate. Nisu igitur quo poterat coepit se movere et, de adiutorio divino praesumens, reptando obtinuit pervenire. Cumque intima devotione iacuit aliquantum temporis, salutem animae et corporis iugiter expectans et fideliter obsecrans, apud tumulum sanctissimi[e] confessoris, quadam nocte nimius horror cum tremore illum invasit, qui omnia eius membra simul conquassavit. Recedente terrore[f] sanus homo surrexit, quoniam debilitas omnis penitus simul abscessit.

(11). Alio rursus tempore — — — — — restitutus est sanitati[a].

Cap. 9. 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. 3. *Capp*. 10. 11. 2*a*. *b*. 3.

Cap. 9. a) ille 2*a*. b) longe 1*b*. c) dec. electum (?) 1*a*, *corr.* d) *in marg. suppl.* 2*a*. e) sacramentum *pr. m.* 1*b*. f) VI. 3 *(et reliqui codices legendarii Austriaci, teste Ponschab, 'Die seligen Utto und Gamelbert' p.* 60 *sq.).* g) amuvit 2*b*. *corr.*; *infra in verbis* deprecationem eorum exaudit *(AA. SS. Ian. II,* 786, *col.* 2, § 18*) desinunt* 1*a*. *b*.

Cap. 10. a) Reginherus 3. b) operis *add., sed del.* 3. c) *superscr.* 2*a*. d) provideque 3. e) sanctissimum 3. f) tremore 2*b*.

Cap. 11. a) Finit vita sancti Samulberti confessoris *subscr.* 2*b*.

1) *Cf. supra p.* 183, *n.* 2.

SUPPLEMENTUM.

PASSIO AFRAE VETUSTIOR ET DE PASSIONE AFRAE ARMENIA.

Ad primordia studiorum meorum hagiographicorum rediturus, quibus vera a falsis discernere ausus eram, viris doctis gratias haberi volo, qui severitate qua ipse auctoritatem vitarum passionumque examinaveram eadem mea quoque argumenta iterum iterumque examinaverint, ut suis locum darent, cumque in hac lubrica obscuraque materia, quam haud timide aggressus eram, vix quisquam alterius votis omnibus numeris sufficere possit, magnopere gavisus sum suspiciones quas olim Afrae nostrae Augustanae moveram vel eis paulatim arrisisse, qui cultui sanctorum magis me ipso addicti essent, ita ut ex adversariis[1] socii mei facti sint, atque dubitare licet, num hae litterae magis profecissent, si dubitationes meas suppressissem textusque levioris notae inter genuinos collocati iam absque ullo iudicio a lectoribus minus tritis adhiberentur. Fundamentum solidum iam iactum est tantusque opere nostro impulsus his studiis datus, quantum praeteritis saeculis vix senserant. Profecto Passionis Afrae bini textus prorsus inexspectati ab adversariis meis in lucem vocati sunt, quorum de auctoritate iam disputandum est.

Praeceptis imperatorum christiani non oboedientes illis, quibus diis sacrificare cogebantur, a iudicibus Romanis torti capiteque damnati sunt, cumque praecepta illa imperatorum in vulgata Passione Afrae omnino praetermissa essent, immo absurdis rationibus iudex meretricem ad sacrificandum allicere videretur, ut ab amatoribus suis diligeretur multasque pecunias lucraretur, idemque praenomine miro Gaii praeditus et ipse indignam eam christiana religione iudicasset, cuius sectatores summa crudelitate persequi iussus erat, tantas ineptias perspiciens, facere non poteram, quin concluderem Passionem illam non genuinam esse, non saec. IV. compositam, sed ab homine otioso aevo Carolingico confictam, atque quae subsequebatur quaestio in socias Afrae instituta vestigia manifesta imperiti fabulatoris servabat, quam additamentum de martyribus Romanis excipiebat plane alienum. Eadem quam de Passione tuli sententia de praecedente Conversione ab

1) *A. Bigelmair, 'Die Anfänge des Christenthums in Bayern' ('Festgabe Alois Knöpfler zur Vollendung des 60. Lebensjahres gewidmet. Veröffentlichungen aus dem kirchenhistorischen Seminar München', Monachii 1907, p. 1 sqq.) Passionem Afrae breviorem cum G. Vielhaber saec. IV. etiamtunc attribuit.*

anterioribus criticis iam lata erat, quae in vetustissimis codicibus cum ipsa coniuncta ab eisdem Martyrologii Hieronymiani verbis incipit atque illa.

Argumenta mea splendidissime confirmabantur altera Passionis recensione, quam G. Vielhaber O. Praem. a. 1907. *dexerit*[1], *nam praecepta imperatorum ibi re vera aderant, quae praetermissa actis vulgatis vitio verteram, e contrario iudicis nomen suspectum aberat aberatque etiam actio praeceps in socias instituta, quam una cum Conversione postea additam esse iam constabat, sed neque formula cuius memini Martyrologii Hieronymiani desiderabatur neque additamentum de martyribus alienis ex eodem fonte depromptum atque iudex eandem fere magnam opinionem de religione christiana habebat, quam supra dixi, meretricem ad sacrificandum illiciens, ut eo maiorem quaestum corpore faceret, cum propter flagitia per fidem christianam salvari non posset. Cum talia qualia etiam in hac Passione legebantur verba ex ore iudicis Romani emanasse nequirent, hanc quoque excogitatam esse contendi ortamque ex tenui monachi cuiusdam ingenio.*

Habueram quidem et ipse editionem[2] *meam paraturus tres eiusdem textus codices, sed in his praecepta imperatorum deerant, cumque suo quisque librarius arbitratu textum immutasset, auctoritatem eiusdem agnoscere non potui de brevi compendio cogitans, quod ex prolixioribus actis pendere mihi videbatur. Reperto autem vetustissimo codice, ad quem Vielhaber editionem suam paraverat, de indole huius recensionis rectius iudicari poterat atque tunc demum intellegi licuit Passionem vulgatam (β) foedissime interpolatam esse, quam una cum Conversione praemissa recte reieceram. Quod vero editor doctissimus acta 'pura et integra in genuina forma' repperisse sibi visus erat, in hanc rem denuo inquirens*[3], *spem eum fefellisse probavi, naevis quos dixi adhuc restantibus, subsidiisque deficientibus solum quem eruerat codicem primarium exprimere neque de necessitudine inter ipsum tresque iam antea notos codices quicquam utile statuere potuerat. Ad meam opinionem et A. Bigelmair*[4] *et O. Riedner*[5] *accesserunt de eruenda veritate optime meriti, cum B. Sepp*[6] *acta prolixiora (β) obstinate defenderet, e quibus Passio brevior pessime excerpta esset. Textum vetustissimum primus non solum ad fidem codicis vetustissimi α, sed etiam reliquorum trium codicum edideram, addita discrepantia lectionum variantium eorum, mendaque illius nonnulla ope horum primus sustuleram, etsi haud pauca adhuc emendanda restabant. Sane verba singula arbitrio librariorum quam maxime immutata ne nunc quidem adeo stabiliri possunt, ut dubia moveri nequirent, cumque O. Riedner meo apparatu usus novam editionem instituisset, in qua reliquorum codicum magis me ipso rationem habuerat, argumenta eiusdem expendens hanc Passionem in Appendice iterandam esse duxi, codicibus denuo evolutis, quos enumerare iam libet:*

α) codex Vindobonensis bibliothecae palatinae Lat. 420 *(antea Salisburg.* 39*), saec. IX, fol.* 165'—166', *a compluribus librariis postea correctus,*

1) *G. Vielhaber, De codice hagiographico C. R. Bibliothecae Palatinae Vindobonensis Lat.* 420 *(Anal. Bolland.* 1907, *XXVI, p.* 33 *sqq.).* 2) *SS. rerum Meroving. III, p.* 41 *sqq.* 3) *'Ein Salzburger Legendar mit der ältesten Passio Afrae', 'N. Arch.' XXXIII, p.* 15 *sqq.* 4) *A. Bigelmair, 'Die Afralegende' (Schröder, 'Archiv für die Geschichte des Hochstifts Augsburg', Dillingae* 1910, *I, p.* 139 — 221*).* 5) *Dr. Otto Riedner, 'Der geschichtliche Wert der Afralegende', Campoduni* 1913. *Passionem Pancratii (Anal. Bolland. X,* 52*) ad examinanda acta Afrae adhibendam non esse probavi 'N. Arch.' XXXIII, p.* 44, *eamque omni fide carere mecum consentit A. Harnack, 'Gesch. der altchristl. Litteratur bis Eusebius' (*1904*) II, p.* 481. 6) *Cf. 'N. Arch.' XXXIV, p.* 233 *sq., p.* 547 *sq.*

α*) codex Vindobonensis bibliothecae palatinae Lat. 339 (olim Salisb. 11) saec. XIII. in., p. 23—24 (praescr. De sancta Affra m. III), ex praecedente exscriptus, postquam interpolationes quas dixi ei a librariis posterioribus illatae sunt,

a) codex Taurinensis bibliothecae Nationalis inter Bobienses n. 49, antea F III, 16 (olim 14), saec. XI. in monasterio Bobiensi scriptus, fol. 72—73 (antea nobis A 7a),

a*) codex Bruxellensis n. 7984, saec. X, olim monasterii Wissenburgensis, fol. 160'—165, Passionem vetustiorem continet, praecedente Conversione auctoris posterioris (antea nobis A 3a),

b) codex Parisiacus Lat. 17002, saec. X. in monasterio Moissiacensi scriptus, fol. 45' (antea nobis A 7b), quem edidit C. Narbey, 'Supplément aux Acta Sanctorum', 1905, II, p. 365 sq.

Postquam certis argumentis allatis docui codices a. a*. b ad idem exemplar redire simile illius, quod auctori prolixioris recensionis β praesto fuerat, cum in utroque 'praecepta imperatorum' (c. 2) eidem retractandi generi succubuissent, horum librorum auctoritas deminuebatur neque vero negari poterat etiam optimo codici α menda inesse. Dum autem libri a. a*. b interpolatione (c. 3) hiatibusque laborant et immutata exhibent vocabula nonnulla modosque, quae in recensione β aeque atque in α integra servata sunt, quaestio eo magis iis locis intricabatur, quibus β discedens a reliquis deficit, ita ut menda propria a. a*. b discerni nequirent, neque vero eos locos ab aliis distingui licuit, quibus iidem libri cum β consentiebant. Desunt in a vocabula ad tormenta pertinentia, quae in β aliter expressa sunt atque in a. a*. b, taliaque β etiam ibi[1] supplevit, ubi ab omnibus reliquis absunt. Item β in c. 4. his verbis: catomis caedi iubeam (p. 202, 40) tormenta reposuit pro mortis poena, qua α statim processit: ut publicam meretricem vivam incendam, locusque textus β una cum facies publica (p. 200, 13) ex verbis Victoris Vitensis I, 28: senem in publica facie catomos ceciderunt pendere videtur neque enim mox minas suas iterans iudex aliud atque mortem intentavit in utraque recensione: certe si nolueris, occideris (α c. 4, p. 202, 10), ita ut verba catomis caesam aut caedam in a. a*. b interpolata esse existimem, sicut verba eadem hora c. 3. in eisdem interpolata sunt. Confusio autem Afrae eo satis explicatur, quod ut publica meretrix vestibus spoliata incendebatur (c. 5). Multo adhuc minus participium tortam paulo infra stare potest una cum vocabulo interpolato ream in solo a* extans, dum vivam aut totam librarii a et b Afram incendi volunt, atque etiam hoc loco lectio ampliata recensionis β (p. 203, 16): nam torquere te faciam et post haec vivam incendi cum aliis interpolatoribus praeluxisse videtur tum librario a. Diversa tormenta (p. 203, 2), quae Afra sustinere parata erat, ad incensionem vivi corporis referenda sunt, alias enim iudex poenas ei comminatus esset, quas non exercuisset, nam mox sententiam dedit, ut viva incenderetur, vivaque iam incensa est. Tormenta igitur alia atque turpem mortem teste auctore Passionis vetustioris Afra non passa erat, quae demum ab interpolatoribus posterioribus illata esse videntur.

At initio interrogationum de agnoscenda Afra (c. 2), quas β paucis perstrinxit, codex a versu exeunte hiare potest, cumque codex a eo plura praetermiserit neque a*. b de mediis inter se conveniant, haud facile dictu est, utri libro maior fides habenda sit. Si prima iudicis interrogatio nomen Afrae postulare videtur, hoc responsum libri a. a* ita exhibent: Respondit[2]: Afra, dum praeterea responsa martyris constanter ita introducuntur: Afra respondit, quod in a re vera legitur versu exeunte, atque martyres nomen interrogati primo respondere solebant se christianos esse, antequam nomen edidis-

1) Passio Afrae c. 2: quam in tormenta deficere add. solus β. 2) Interpunctio in apographo nostro a uncinis inclusa est.

sent, hancque responsionem distincte exhibet b: Respondit Affra: Christiana sum; *alteram autem iudicis interrogationem:* Christiana es? *praeter b etiam liber a* continet, sed mox iterum inter se dissentiunt, nam a* sermonem suo more immutat, scilicet* Afra dixit *pro* Afra respondit, *neque quod in b legitur:* Respondit *nude positum suspicione caret. Verba igitur, quibus acta iudicis hoc loco e codicibus inferioris notae suppleta sunt, non omnino certa esse monuisse velim, licet codicem primarium α hiare concedam. Locum c.* 4: ut per hanc confessionem *hiante codice a excidisse iam divinaveram (p.* 40*), cum verba etiam per recensionem β confirmata ita infra p.* 203, *l.* 14, *redeant, neque anacolutho magnopere perturbor, cum praecedentibus verbis:* si tamen merear *alterum verbum* merear *in enuntiato subsequente facile stilo haerere potuisset, quod in a. a* diversis locis interpolatum est*[1]. *Verba c.* 6. largam et ineffabilem *ante* misericordiam *in a iterum versu exeunte desiderantur, quae a librario neglegenter praetermissa esse videantur.*

Additamentum ad martyres Romae aut Nicomediae passos spectans (c. 7*), quod monente O. Riedner (p.* 65*) natum est ad tenue argumentum aliquo modo extendendum, in codice a eodem verbo cum martyrio Afrae cohaeret, ita ut accusativi subsequantur, dum reliqui codices nominativos exhibent martyresque eidem diei attribuunt, sed iidem verbum necessarium:* passi sunt *diversis locis interpolant atque pronomina relativa delentes, in quibus auctor lapsus videtur esse, non solum* qui *abundans sustulerunt, sed etiam ante illud verba omnino sincera codicis a:* quorum nomina Dominus novit. *Cum autem unus nominativus etiam in codice a adsit, qui pro reliquis certare videtur, textum haesitans ad hos formavi, neque vero* Filadelfam *cum eisdem in genus masculinum mutare ausus sum, cum* Philadelfia *in Mart. Hieron. scriptum sit, quo nomine urbs in Lydia sita significari videtur*[2]. *Hoc certe loco reliqui libri declinationem immutantes textum magis codice optimo α corrupisse videntur.*

Locos illos, qui in α desunt, uncinis inclusos in textum admisi neque eos praeterii, qui deficiente recensione β solis codicibus a. a. b nituntur, sed moneri opus est, etiam interpolationes inter hos esse posse*[3], *quae a textu genuino distingui nequeunt.*

Subsidiis, quae ab aliis me comparasse in dissertatione mea (p. 30*) monui, interim haec addenda sunt. Codicem a* Bruxellis Hannoveram benevole transmissum ipse contuli, antequam bellum atrocissimum exortum est, deinde Bibliotheca Nationali Parisiaca intercedente exemplar photographicum codicis b nancisci contigit, tum codicem vetustissimum a praefectus Bibliothecae palatinae Vindobonensis me petente nuper photographice exprimendum curavit.*

Denuo necopinatum incrementum fontes nostri Passione Afrae ceperunt sermone Armenio conscripta, qua praecepta imperatorum novum triumphum agebant. Ipsa iam a. 1874. *a Mechitharistis in monasterio S. Lazari prope Venetias constitutis inter 'Vitas et passiones sanctorum selectas ex Eclogariis', tom. I, p.* 146—148[4], *edita*[5] *virorum doctorum studia prorsus fugerat. Postquam F. C. Conybeare*[6] *Passionibus*

1) *Simili modo apud Paulum, Hist. Langob. IV,* 37, *infinitivus subsequitur* ut, *quo de loco recte iudicavit G. Waitz, 'N. Arch.' I, p.* 564. 2) *O. Riedner l. l. p.* 74. 3) *Cf. 'N. Arch.' XXXV, p.* 271 *sq.* 4) *Cf. Bibliothecam hagiographicam orientalem Bollandianorum, Bruxellis* 1910. 5) *E codice S. Lazari n.* 17, *a.* 1224. *scripto, sed idem textus paulo contractior in codice S. Lazari n.* 1554, *saec. XII, extat, cuius discrepantiam lectionum publici iuris fecit B. Sepp, 'Das Martyrium Polycarpi nebst Anhang über die Afralegende', Ratisbonae* 1911, *p.* 35 *sqq.* 6) *F. C. Conybeare, 'The Apology and acts of Apollonius and other Monuments of early christianity', Londinii* 1894, *fere omnes textus Armenios ex vetustioribus Graecis aut Syriacis versos esse statuit, sed vereor, ne auctoritatem nonnullorum pluris aestimaverit, quam par erat.*

nonnullis martyrum orientalium illius corporis res haud spernendas inesse primus demonstravit, etiam Afrae Passionem inesse H. Goussen[1] *cognoscens, exemplar quod auctori Latino praesto fuisset eruisse sibi visus est, effrenata insolentia in me invectus. Argumento autem ei erant ea quae ipse in Passione Latina offenderam, ab Armenio ita expressa, ut reprehendi vix possent, sed vel hanc puriorem Passionem ex actis publicis concinnatam non esse advocatus eius mox concessit, immo viri docti eandem atque ille fidem professi adversarii in eius opinionem surrexerunt*[2]*, non Latina ex Armeniis, sed e contrario Armenia ex Latinis pendere contendentes.*

Erat enim opinio P. Basilii Sargisean Veneti e monachis S. Lazari, cuius doctrinam adierant, exemplar Passionis Afrae Latinum a Gregorio II. patriarcha († 1105) aut a Nersete archiepiscopo Tarsensi († 1198) in linguam Armeniam versum esse, qui illud a milite quodam exercitus Friderici Barbarossae in Ciliciam profecti accepisset. Quod si verum esset, conicere necesse esset exemplar illud optimo Salisburgensi simile fuisse[3]*, quod ex tot Passionis Afrae codicibus praecepta imperatorum solum commemorat. Hac coniectura Cilicia pro patria Passionis Armeniae admittebatur, quo re vera vestigia tendere infra videbimus.*

Quibus viris doctis cum olim assensus essem[4]*, quaestione iterum iterumque perpensa, facere non poteram, quin ad contrariam opinionem transirem. Praecepta imperatorum vel potius regum, quo titulo etiam imperatores Romanorum a Graecis appellabantur, in Passione Armenia ubique fundamenta actionis posita sunt, quae in actorum Latinorum codicibus non repperi nisi in unico a. Interrogatio Afrae, quam vel in vetustiore textu Latino minime omnibus numeris perfectam esse supra monui, in Passione Armenia meliorem aspectum praebet, nam quod nomen interrogata Afra primo respondit christianam se esse et tunc demum nomen sibi esse Afrae, eodem fere modo Bonifacius*[5] *martyresque Tarachus, Probus, Andronicus responderant*[6]*, quodque iterum interrogata condicionem suam iudici indicavit sordidam, mox ingenuam vero se esse gloriabatur, idem interrogatus Maximus*[7] *ingenuum se esse professus est. E sequentibus iudicis admonitionibus una ad verbum cum actis Claudii, Asterii, aliorum*[8] *convenit similiterque atque Claudius etiam Afra de diis illis iudicavit*[9]*. Inprimis autem id contra Passionem Latinam me ceperat, quod iudex Afram ad sacrificandum provocavisset, ut diligeretur ab omnibus amatoribus suis multamque pecuniam lucraretur*[10]*. In Passione Armenia Afra sacrificare iussa est, ne gravibus tormentis subiceretur, sicut Claudius et Theonilla*[11] *idem facere iubebantur, ut tormenta evadere possent, moxque mortem pulchritudini iuventutis*

1) *H. Goussen, 'Beiträge zur Hagiologie. Nach orientalischen Quellen. I. Die ältesten Akten über die hl. Afra' ('Theologie und Glaube, Zeitschrift für den katholischen Klerus', Padrabrunni* 1909, *I, p.* 791 *sqq.), qui textum Armenium primus in sermonem patrium transtulit.* 2) *A. Bigelmair, 'Die Afralegende' p.* 61 *sqq. textum Armenium codicis n.* 17. *per S. Euringer denuo translatum edidit, quem O. Riedner, 'Der geschichtliche Wert der Afralegende' p.* 39 *sqq. iteravit, discrepantia lectionum variantium alterius codicis n.* 1554. *addita.* 3) *Riedner l. c. p.* 56. 4) *'N. Arch.' XXXVII, p.* 329 *sqq.* 861 *sq. XXXIX, p.* 212 *sq.* 5) *Passio Bonifacii (Ruinart, Acta martyrum,* 1859, *p.* 328*).* 6) *Acta martyrum Tarachi, Probi cet. (Ruinart l. l. p.* 452. 454. 455*).* 7) *Ruinart p.* 203. 8) *Ruinart l. l. p.* 309: iam nunc accedens sacrifica diis secundum praeceptum domini nostri Augusti; *Passio Afrae Armenia (ed. O. Riedner l. l. p.* 39*)*: 'so komm und opfere den gütigen Göttern gemäss dem Befehle der Könige'; *Passio Afrae Latina c.* 2. 9) *Ruinart l. l. p.* 309: Dii enim vestri daemones immundi sunt; *Passio Afrae Armenia:* 'Es gibt nichts Schmutzigeres als eure Götter'. 10) *'N. Arch.' XXXIII, p.* 42. 11) *Ruinart l. l. p.* 309. 311.

eius iudex comminatur, id quod similiter in iisdem Claudii actis expressum est[1]. *Etiam Eusebio*[2] *teste qui sacrificaverant liberi dimittebantur, recusantes vero tormentis gravissimis cruciabantur, nec facile admittere poteram congrua auctoris Armenii tormenta ex amatoribus quaestuque sordido auctoris Latini exorta esse. Tormenta autem illa, quae si auctor Latinus verbis perraris tetigit, certe non exequenda curavit, Armenius fere eodem modo enarravit atque auctor actorum Claudii, Asterii, aliorum, nam uterque iudex: 'Alapis', inquit, 'tundite faciem eius'*[3], *quodque Afrae simul a tortoribus dicta esse iudex voluit haec: 'Noli resistere praeceptis regis', talia martyribus eadem occasione re vera dicta sunt. Item quae in Passione Armenia subsequuntur, scilicet totum populum lacrimas profudisse iudicique dixisse eum iniuste iudicare et contra leges, qua insolentia quam maxime offendebatur Riedner (p. 50), eadem in actis Tarachi, Probi cet. redeunt*[4] *atque huic iudici iniustitia saevitiaque iusto iure obici poterant. Afram reges eorumque praecepta spernentem statim vinctis manibus pedibusque extra urbem ad fluminis ripam ducendam ibique vivam incendendam esse iudex iussit apud Armenium, qui sententiam iudicis rite dictatam praetermisit talem, qualem auctor Latinus exhibet, sed e contrario hic praecepta regum praetermisit, quae nullo modo hoc loco praetermittenda erant.*

Passionem Armeniam omnia implere contenderunt, quae de exemplari fide digno postulanda esse olim mihi videbantur, sicque argumenta mea diu spreta, quasi nullius momenti essent, prorsus inexpectatam laudem apud adversarium[5] *sortita sunt, qui paulo ante vetustiorem Passionem Latinam pro excerpto pessimo ex actis prolixioribus (β) habuerat. Certe Armenia comparata cum Latinis haud paucas melioris notae formulas sola exhibent, quae etiam aliis Passionibus confirmantur, neque iudex ibi rationibus christianis Afram persequitur neque ulla cum Martyrologio Hieronymiano affinitatis coniunctio adest. Desunt vero certa quae genuinis actis inesse solent indicia neque de actis martyrum publicis cogitandum est, id quod iam H. Goussen minime fugerat. Schedae illae et temporum notis carent et iudicis imperatorumque nominibus, ita ut omnia in incerto relinquantur. Iudex primo Afrae verbis benignis persuadere*[6] *conatus est, ut diis sacrificaret, antequam vel nomen illius explorasset, illaque in extremis posita tanta verborum pompa usa est, ut cum ferro robiginoso se ipsam comparaverit. Homiliam has schedas haud inepte dixeris, de cuius fide haud uno loco dubitare licet, haecque homilia, si auctori Latino praesto fuerit, id quod credam, inter manus illius in omnino novam formam transiit, quae cum exemplari illo vix comparanda est. Sin vero Passionem Armeniam ex Latina pendere statueris, licet viva voce hanc ad auctorem Armenium pervenisse et ex memoria ab eodem litteris mandatam esse conieceris, tamen additamenta melioris notae in textu omnino diverso quamvis affini non explicantur, utque auctorem saec. XII. speciem quandam tantae antiquitatis vix introducere potuisse persuasum mihi est, ita cum K. Löbeck*[7] *textui Armenio priorem locum iam tribuam neque Latino. Auctoritatem eiusdem etiam contrariae opinionis defensores eo agnoscere videntur, quod eum momenti cuiusdam esse*

1) *Ruinart l. l. p.* 309: Noli iuventutem tuam cum insania perdere. 2) *Hist. eccl. lib. VIII, c.* 6, *§* 6 *('Eusebius Werke', ed. Schwartz II, p.* 751*).* 3) *Ruinart l. l. p.* 311. *Passio Armenia:* 'Schlaget ihr mit Backenstreichen ins Gesicht'. 4) *Ruinart l. l. p.* 473: cum magna deprecatione lacrimarum — — factus est timor magnus et murmur populi dicentium: Iniustus iudex, qui sic iudicavit. 5) *Cf. B. Sepp, 'Ein neuer Text der Afralegende' ('Studien und Mitteilungen'* 1908, *XXIX, p.* 185 *sqq. et* 451 *sqq. cum B. Sepp, 'Zur Afralegende' ('Literarische Beilage zur Augsburger Postzeitung'* 1911, *p.* 58*). Idem interrogationes iudicis nonnullas apud auctorem Armenium recte approbavit, sed vir robusta fide praeditus occasione usus est ('Das Martyrium Polycarpi' p.* 40*) ad ipsam Conversionem Afrae defendendam, quasi temporibus Romanorum conscripta esset fabula stolida ab omnibus reiecta.* 6) *Riedner l. c. p.* 50 *sqq.* 7) *'Theologische Revue'* 1911, *nr.* 11, *col.* 340.

concesserunt ad textum Latinum restituendum[1]. *Etiam aliae eiusdem collectionis Armeniae Passiones*[2] *cum exemplari in universum conveniunt neque textus eius in novam formam redacti esse videntur.*

Interim Augustea vel Augusta urbs in Passione Armenia nullo provinciae nomine distincta est, cumque etiam flumen ibi non nominetur, ad cuius ripam Afra comburenda educta est, haud ita certum erat, qualis urbs ex magno Augustarum numero eligenda sit. Cum haec Afrae Passio in Legendariis Armeniis reperta esset, primo aspectu de urbe quadam orientali cogitandum erat[3], *unde acta Afrae meretricis cuiusdam in Afram sacram martyrem Vindelicorum translata essent, atque Notkerus*[4] *iam ad Augustam Euphratensem, i. e. Samosata, se converterat, ut nativitatem sancti Afri martyris diei* 5. *Augusti in Martyrologio attributi*[5] *a subsequente Afra nostra distingueret. Lectorem attentum fugisse vix credam acta Afrae Armenia quam maxime cum actis et Claudii, Asterii, aliorum et Bonifacii et inprimis Tarachi, Probi, Andronici*[6] *convenire tresque Passiones similitudinibus nonnullis cum Afrae coniunctae ad martyres spectant in Cilicia passos et inprimis Tarsi. Cum autem Augusta Graeco sermone Sebastia dicta sit*[7] *aliaque nomina veluti Caesarea in Oriente praevaleant, de Augusta quadam urbe orientali indaganda omnino desperandum erat, qua re vehementer laetabantur scholae legendariae sectatores*[8]. *Eheu! Augusta illa urbs orientalis reperta est eaque in ipsa Cilicia sita erat Plinio teste, Hist. nat. V, c.* 27, 93. *Ibi sedes episcopalis constituta erat, metropoli Tarsensi subdita, atque Theodorus episcopus Augustensis una cum collega Sebastensi concilio Chalcedonensi a.* 451. *interera*t[9]; *fluvius autem ab incolis, qui Augustanoi vocantur, ita celebrabatur, ut deum fluvialem in nummis sculperent*[10]: *potest Pyramus fluvius esse Taurum montem perrumpens aut affluens quidam eius, si Augusta ab Anazarbo ad septemtrionem sita erat, scilicet prope locum Siz.*

Etiam ea quae de sua ipsius condicione Afra teste Armenio edixit moribus magis orientalibus quam plagae frigidioris convenire videntur: lacrimas enim, quas alapis caesa toti populo pulchritudo 'urbis nostrae' elexit, ipsamet ad multa sua stupri opera rettulit,

1) *Riedner l. c. p.* 57. 2) *Passio Irenaei episcopi Sirmiensis Armenia (Vitae et passiones sanctorum selectae ex Eclogariis, Venetiis* 1874, *I, p.* 357—359*), quam in linguam francogallicam versam interveniente Ignatio Ghiurekiar archiepiscopo et abbate monasterii S. Lazari accepi, textum Graecum imitatur, quocum pons Savi fluvii Artemis ibi appellatus est neque Basentis, sicut in uberiore et sinceriore textu Latino, atque nomina et iudicis et regis vel potius imperatoris servata sunt, quae in omnibus Afrae actis desiderantur, immo tres dies Irenaeus in tormentis tentus esse dicitur neque complures, sicut in reliquis actis legitur, sed Savi nomen auctor Armenius praetermisit atque etiam e Passione Polycarpi Armenia nonnulla exciderunt; cf. Sepp, 'Das Martyrium Polycarpi nebst Anhang über die Afralegende', Ratisbonae* 1911, *p.* 31. 3) *A. Bigelmair p.* 64. 4) *Notkeri Martyrologium Non. Aug. (Migne, Patr. Lat.* 131, *col.* 1132*):* In Augusta Euphratensi nativitas sancti Afri martyris. Quorum nominum similitudine, id est et Augustae et Afri, nostrates inducti, hac die apud Augustam Rhetianam sive Vindelicam passionem sanctae Afrae consummatam putaverunt. 5) *SS. rer. Merov. III,* 43. 6) *Acta Tarachi, Probi, Andronici, quae olim eruditorum consensu permagni aestimabantur, nostro aevo in dubium vocata sunt (cf. H. Günter, 'Legenden-Studien', Coloniae* 1906, *p.* 62*), sed vel A. Harnack, 'Gesch. der altchristlichen Literatur bis Eusebius'* (1904) *II,* 2, *p.* 479, *concessit argumentum ex actis publicis satis accurate depromptum esse.* 7) *Isidori Etymol. XV,* 1, 25. 8) *Sepp, 'Das Martyrium Polycarpi' p.* 38. 9) *Mansi, Concil. VII, p.* 402. 10) *Fr. Imhoof-Blumer, 'Zur Münzkunde Kilikiens' (v. Sallet, 'Zeitschr. f. Numismatik', Berolini* 1883, *X, p.* 290 *sqq.); cf. Pauly-Wissowa, 'Real-Encyclopaedie'* (1896), *II, col.* 2345.

quasi cum toto populo Augustano concubuisset, atque meretrix ex ipso foro ad praesidem deducta est, ut fere usque ad illum articulum temporis quaestum ex corpore fecisse[1] *videatur, quae condicio cum fide christiana haud facile concilianda est. Etiam auctor Latinus vel in sententia iudicis eam pro publica meretrice habuit idemque acta Afrae meretricis Armenia eo facilius ad Augustanam nostram referre poterat, cum Afrae nomen cum Veneria quadam in Martyrologio Hieronymiano die 7. Id. Aug. fortuito coniunctum repperisset, quae re vera Antiochena martyr fuerat. Certe Martyrologium illud auctorem Conversionis c. 5. ad sacra Veneris adduxerat, ut loco Lactantii (Div. inst. I, 17) usus*[2] *Cyprum patriam Hilariae matris Afrae statueret.*

Dum in actis Afrae Armeniis passionis dies omnino desideratur, Afra Augustana Vindelicorum diversis Augusti mensis diebus in Martyrologio Hieronymiano[3]*, uni VII. Id. Aug. in Passione Latina attributa est, neque in nominum similitudine haereamus oportet, cum cultus virginis Augustanae a Fortunato confirmatus et a Columbani discipulis*[4] *mox renovatus, quippe qui Martyrologium illud componentes minimum duos dies eidem consecraverint, assiduo usu perdurasse videatur.*

Cum ossa Afrae sacrae martyris aevo Fortunati[5] *Augustae Vindelicorum colerentur, Afra illa meretrix auctoris Armenii viva combusta est, sique huius ossa incendium evasisse conieceris, monendum est eam ad fluminis ripam antea ductam esse atque ad flumina mareve martyres percutiendi, veluti Irenaeus episcopus Sirmiensis*[6]*, ducebantur, ut reliquiae eorum eo proicerentur, ne pro diis habiti postea adorarentur*[7]*. Parum igitur verisimile est ossa Afrae illius meretricis orientalis ad posteros pervenisse, cumque Passio eius in Afram nostram translata esset, interpolatori β (c. 3) expressis verbis addere opus erat, corpus integrum inventum esse.*

Legendas satis fabulosas ex Oriente in Occidentem translatas esse ex Passione septem dormientium apud Ephesum intellegitur, in qua similia de pulchritudine martyrum leguntur atque in Passione Afrae Armenia:

Passio VII. Dormientium[8]*:*	*Passio Afrae Armenia.*
non decet tantam venustatem ac pulchritudinem corporis subdi tormentis.	Obsecramus te, ne diruas pulchritudinem eius.

Hanc legendam Gregorius Turonensis in linguam Latinam verterat, interpretante Iohanne Syro, sique concesseris Passionem Afrae Latinam ad exemplar quoddam orientale compositam esse simile Armenio, scilicet ab auctore magis religioni christianae dedito quam veritati, quippe qui formas omnino novas sibi excogitaverit in maiorem fidei christianae gloriam, iterum de Syro quodam interprete cogitandum est, Syrique in Galliis non solum negotiatores habitabant, hospitalitatem in alios advenas exercentes, veluti in Columbani discipulos, et ipsi advenae 'ex longinquo Orientis solo'[9]*, sed etiam litteras sacras colentes, ita ut cum Syris Graecisque Carolus Magnus paulo ante obitum quattuor evangelia corrigere potuisset*[10]*.* *B. Krusch.*

1) *O. Riedner l. c. p.* 50. 2) *Ita A. Bigelmair p.* 75. 3) *SS. rer. Merov. III,* 43. 4) *Quod in Mart. Hieronymiano diebus non solum Augusti sed etiam Octobris memoria Afrae celebratur, id L. Duchesne ad permutatas litteras* Oc. *et* Aug. *recte rettulisse videtur, qua ex re intellegitur haec festa more francogallico pronuntiata ad auctorem Martyrologii pervenisse neque ex Calendario quodam manu scripto pendere.* 5) *Fortunati V. Martini IV,* 643. 6) *Ruinart p.* 434. 7) *Eusebius, Hist. eccl. lib. VIII, c.* 6, *§* 7 *(ed. Schwartz l. l. II, p.* 751*).* 8) *Anal. Boll. XII,* 380. *Cf. M. Bonnet, 'Le Latin de Grégoire de Tours' p.* 8. 9) *Ionas, V. Columbani I,* 21. 10) *Cf. Thegani V. Hludovici imp., SS. II, p.* 592*; P. Scheffer-Boichorst, 'Zur Geschichte der Syrer im Abendlande' ('Mitth. d. Inst. f. österreich. Geschichtsforsch.' VI,* 536*; 'Gesammelte Schriften' II,* 206*).*

INCIPIT[a] PASSIO SANCTAE AFRE[b], QUOD[c] EST VII. ID. AG.

(1[d]). Apud[e] provintiam Ritia[f] in civitate Agusta[g], in[h] quo tempore, cum[i] christianis[k] esset[l] gloriosa[m] persequutio, et omnes christiani[n] conprehensi et[o] variis suppliciis afflicti[p] conpellerentur[q, *] sacrificare atque contradicentibus et resistentibus gloriosae[r] passiones adferretur mors, tunc et[s] apud[t] provintiam Ritia[u] in civitate[v] Agusta[w] conprehensa est Afra venerabilis[x] martyra, quae[y] meretrix fuerat, oblataque[z] est iudici.

(2). Iudex[a] iniquitatis dixit[b] ad eam: 'Quae[c] diceris?' Respondit[d]: 'Afra'[**]. [Iudex[e] dixit: 'Christiana es[1]?' Respondit:] 'Etsi involuta[f] sum[g] peccatis, tamen christiana[h]'. Iudex dixit[i]: 'Quia expedit tibi vivere[***], necesse est, ut praeceptis imperatorum obtemperes, ut accedens sacrifices'. Afra respondit: 'Sufficiunt[k] mihi peccata[l] mea, quae nunc[†] usque gessi[m, ††]; hoc[n] ego non sum factura'. Iudex[†††]

*) ad sacrificia traherentur, contigit, Afram hanc, quam notam habebat facies publica, quod esset lupanaria, a persecutoribus conprehenditur. Quae cum fuisset iudici oblata, et interrogasset iudex et agnovisset, quae esset, dixit *(infra l. 10) β.*

**) Christiana sum *add. b.*

***) quam in tormenta deficere' *add. β.*

†) ignorans Deum *pro* n. u. *β.*

††) in corpore meo *add. a.*

†††) G a i u s *ante* iudex *add. β.*

Capp. 1. 2. *α. a. a*. b. β.*

Cap. 1. a) *om. b.* b) *m. aequali superscr. α;* Affrae *constanter a. b* (*ubi add.* virginis). c) *ita α;* (quod est *om.*) VII. Idus Aug *a**; quc est VI. Idus Augustas *a*; quae passa est in civitate Augusta VII. Id. Augusti *b.* d) *capita ipse distinxi.* e) In provintia secunda R. *a*; Cum in illo tempore esset persecutio, ut omnes chr. comprehenderentur ac v. *inc. a*.* f) :ritia, *ras.* ra(?) *α*; Retia *a. β*; Retię *b.* g) Aug. *a. β*; A^v^gustana *b*, *ubi add.* die VII. id. ags. h) in quo *eras. α*; in quo t. *om. β.* i) cum *in litura scr. α.* k) c. christianorum *β*; c. apud christianos *b*; chr. *om. a. a*.* l) *eras. α.* m) *ita α. β*; *om. a. a** (*v. n.* e); gloriosum esset persecutionis certamen subire et omnes *b.* n) pro Christi nomine *pro* chr. conpr. *β.* o) *om. b. β.* p) *ita α. β*; affecti *a*; affligi *a**; affligerentur *b.* q) *ita α* (conpelle | ::: tur *m. al. corr.* conpellebantur). *a*; cogerentur, ut sacrificarent idolis atque (assidue *add.*) *a**; (c. *om.*) ac sacrificare (atque *om.*) *b.* r) gl. passiones *(ita pr. m.)* adfer ::::: (*m. al. corr.* adferebatur) m., T. *α*; gloriosam passionem inferrent in singulis, tunc *a*; (et r. *om.*) gloriosa (p. *om.*) mors inferretur (inferetur *pr. m.*). Tunc *a**; gloriosa (*corr.* gloriosae) passionis inferre turmor (*m. al. corr.* inferretur rumor). Tunc *b.* s) *eras. α*; *om. a. a*. b.* t) *ita α. a*. b*; apud — Agusta *om. a.* u) *ita pr. m. α*; Reziam *a**; Retię *b.* v) rici *add.*, *sed eras. α.* w) Aug. *a**; Agustana *b.* x) v. martyr(a *eras.*) *m. aequali in inf. mg. suppl. α*; v. marty(i)r *a. b*; v. Afra, *om.* m. *a*.* y) H(a)ec enim m. *a. a*. b.* z) quae oblata *a*; oblata sacrilego iudici A n t i o c h o. Iud. *a*.*

Cap. 2. a) iudex *om. b*; vero *add. a**; iniq. *om. a.* b) que *add. b.* c) quis *a.* d) Afra respondit *α.* e) Iudex — respondit *versu exeunte om. α*; Iudex — tamen christiana *om. a*; A n t i o c h u s (*ita constanter pro* Iudex) dixit: Christiana es? Afra dixit (*ita constanter pro* respondit) *a*.* f) *ita m. al. corr. ex* involata *α* (*cf. infra p.* 202, *l.* 3); obvoluta *a*.* g) *om. b* (*cf. n.* h). h) sum *add. a*. b.* i) dixit (ad eam *add. a*; ei *add. β*): 'Sacrifica (diis *add. a*. β*), quia e. t. v. (v. *om. b*) *et om.* necesse est — *l.* 11. sacrifices *a. a*. b. β.* k) Sufficiant *a*.* l) p. m. *om. b.* m) *m. aequali in litura scr. α.* n) Nam hoc ego non *a. b*; Nam ego istud non sum *a**; hoc autem, quod me iubes facere, numquam factura sum *β.*

1) *Cf. Passionem Symphoriani c.* 2: Heraclius vir consularis in tribunali residens

dixit: 'Accede[a] ad Capitolium[1], sacrifica[b]'. Afra respondit: 'Capitolium meum Christus est, [quem[c] habeo ante oculos meos,] qui* scit, quid gessi in me ipsa; tamen, si dignam me iudicat, desidero ipsi sacrificare'.

(3). Iudex dixit: 'Audio de te[a] esse publicam meretricem; sacrifica ergo[b], quia[c] lege[d] christianorum aliena es[e] a Deo vestro[f], siquidem[g] meretrix[h] [es[i]]'. Afra respondit: 'Dominus noster[k] Iesus Christus** pro[l] peccatoribus de[m] caelo descendere et*** pati dignatus est[n], unde[o] prima[p] sum ego. Nam nec publicanos[q] nec meretrices despexit, sed[r] cum ipsis bibit et[s] manducabit'. Iudex† dixit: 'Magis[t] sacrifica[u], ut diligaris ab omnibus[v] amatoribus tuis, ut[w], sicut nunc[x] usque dilecta es[y], ameris[z]·††, et[a] multa tibi conferentur[b] pecunia'. Afra respondit†††: 'Adhuc[c] me cognosco[d] non[e] esse despecta[f] a facie Dei[g], quia[h] me[i] ad

cf. Matth. 21, 31. cf. Marc. 2, 16.

*) Ipsi cotidie crimina et peccata mea confiteor et, quia indigna sum ipsi sacrificium offerre, me ipsam ego pro nomine eius cupio sacrificare, ut corpus in quo peccavi, dum poenas pertulerit, abluatur *pro* qui — sacrificare *β*.

**) dixit se *add. β*.

***) nam et euangelia eius locuntur, quod meretrix lacrimis rigaverit pedes eius et indulgentiam acceperit, et meretrices et publicanos numquam dispexit *(l. 8) β*. cf. Luc. 7, 38.

†) Gaius *add. β (om. A 2. B 1. 3)*.

††) ut[a] accedentes ad te secundum consuetudinem suam[b] *add. a. a**.

†††) 'Pecunias execrabiles iam numquam accipio, nam et quas habui expendi, quia non erant de bona conscientia; nam nolentes accipere aliquantos fratres meos·

Capp. 2. 3. *α. a. a*. b. β.*

Cap. 2. a) *ita α. a*; Accedens *a*. β* (*cf. p.* 200, *l.* 11); Accendens(?) *corr.* Ascendens (*cf. l.* 49: ascendat) *b*. b) diis *add. a*. c) q. a. o. m. h. *b*; q. nunc a. o. h. *a**; *haec om. α*; *pergunt:* quia multa sunt, quae gessi in corpore meo *(v. infra p.* 203, *l.* 13, *et supra l.* 13. *β)*, ut me dignam vocet ad confessionem nominis sui *(v. infra p.* 203, *l.* 14. *et β infra p.* 202, *l.* 30*)*. Iudex *a;* (qui scit *om.*) quę gessi, ipse me ad singula iudicat. Iudex *b*; qui scit — sacrificare *om. a**.

Cap. 3. a) *ita α;* A. te esse p. (publicanam *a**) m. *a. a**; A. pulcherrimam te ęssę m. *b*; Siquidem, ut *(ita recte A 1b)* audio, meretrix es *β* (*cf. l.* 5). b) *om. β*; meretricem; quare sacrificare contempnis? *a*. c) quoniam *b*; iam *add. a**. d) *ita coni. Sepp;* lex *m. aequali in litura α;* secundum legem *a. b*; secundum vestram legem alienata *a**; l. chr. *om. β*. e) est *α; v. 'N. Arch.' XXXIII, p.* 42. f) *ita α. a*. b*; tuo *a*; christianorum *β*. g) quia m. *a*. b*; s. m. es *h. l. om. β* (*sed cf. n.* a). h) meretri(x *in litura*) *α*. i) *ita a. a*. b; om. α (eras. ?)*. k) n. I. *om. a**. l) propter peccatores *a*. m) discendisse de c. *β*; de c. descendit *a. a*. b*. n) *m. al. suppl. a**. o) quorum pr. e. s. *a. a**; unde e. pr. s. *b*. p) primas *pr. m. α*. q) peccatores *α*; (Nam *om.*) Nec publicanos (enim *add. b*) nec m. disp. *a. b*; Nam et publicanas et m. non disp. *a**. r) etiam *add. a**; quin immo etiam secum eos manducare permisit *β*. s) manducavit et bibit *a. a**; (b. et *versu exeunte om.*) manducavit *b*. t) *ita α. a. a**; *om. b. β*. u) diis *add. a**. v) *ita α. a. a*; om. β*; ut te diligant amatores tui *b*. w) et *β; om. a;* ut sicut — ameris *om. a*. b*. x) semper *pro* n. u. *β*. y) *ita a. β*; dilect : : (us? *eras.*) *m. al. corr.* dilectanter *α*. z) habearis *β* (et ameris *A* 2); et amplius diligaris *pro* a. *α*. a) et *(om. a. a*)* multas t. conferant (offerant *a**) pec(c)unias *a. a*. b*; et inferantur tibi pecuniae multae ab eis *β*. b) confer : : tur *m. al. corr.* conferatur *α*. c) *ita α*; In hoc *a. β*; Ex hoc *a*. b*. d) me agnosco *a**; c. me *b*. e) a f. D. non esse proiectam *β*. f) dispecta *a*; dispectam *a*. b*. g) mei *add. a**. h) *ita α. β*; qui *a. a**; *om. b*. i) *ita α. a*; om. a. b. β*.

Nota ††. a) et *a**. b) *om. a**.

dixit beato Symphoriano: 'Nomen condicionemque designa'. Ille respondit: 'Christianus sum, Symphorianus vocor'. Iudex dixit: 'Christianus es?' 1) *Concil. Eliberit. c.* 59: Prohibendum, ne quis christianus aut gentilis ad idolum Capitolii sacrificandi causa ascendat et videat. *Cf. F. Maassen, 'Gesch. der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts' p.* 216.

hanc[a] gloriosam passionem pervenire[b] dignatus est, per quam credo[c] me remissionem[d] peccatorum meorum[e] esse consequuturam[f]'. Iudex* dixit: 'Haec[g] fabulae sunt, magis[h] sacrifica; te** enim talem scenam[i] tantisque involutam[k] peccatis
cf. Gen. 18, 14. desideras[l] salvari[m]?' Afra respondit: 'Nihil*** difficile est apud[n] Deum; nam
cf. Luc. 23, 43. et latroni[o] confitenti† Deus[p] bona[q] paradisi promittere[r] dignatus est'.

(4). Iudex†† dixit†††: 'Sacrifica*†, ne te in conspectu amatorum[a] tuorum, qui tecum turpiter vixerunt[b], [catomis[c. 1] caesam] ut[d] publicam meretricem vivam incendam'. Afra respondit: 'Confusio mihi nulla est, nisi de peccatis meis'. Iudex dixit: 'Porro iam[e] sacrifica, quoniam[f] iniuria mihi[g] est tot[h] horis tecum concertare[i]; certe[k], si nolueris**†, occideris[l]'. Afra respondit: 'Hoc mihi[m] est quod opto, si tamen merear[n], [ut[o] per hanc confessionem[p]] in***† conspectu eius, cui peccavi

---

pauperes etiam precibus exoravi, ut a me dignarentur accipere et pro peccatis meis orare. Si ergo quae habui a me abieci, quomodo potest fieri, ut quaeram accipere, quae iam quasi sordes abieci?' Iudex dixit: 'Iam te Christus dignam non habet; sine causa vis eum Deum tuum dicere, qui te suam non esse cognoscit: meretrix enim quae est dici non potest christiana'. Afra respondit: 'Christiana quidem ego nec dici mereor nec vocari, sed misericordia Dei, quae non de meo merito, sed de sua pietate iudicat, ipsa me ad hoc nomen admisit'. Iudex Gaius dixit: 'Unde nosti, quia te admisit ad hoc nomen?' Afra respondit: *add.* β.

*) Gaius *add.* β.

**) diis, per quos salutem consequaris *pro verbis* te — salvari β.

***) r.: 'Salus mea Christus est, qui pendens in cruce latroni confitenti β.

†) eadem (die *add.* a*) hora (nona *add.* a*) *add.* a. a*. b *(non* α. β*)*.

††) Gaius *add.* β *(om.* A 1*b)*.

†††) magis *add.* a *solus.*

*†) diis *add.* β.

**†) gladio te *add.* a; sacrificare *add.* b.

***†) digna efficiar, *om.* in conspectu — in corpore meo β.

Capp. 3. 4. α. a. a*. b. β.

Cap. 3. a) per hanc b; ad (h. *om.*) gl. confessionem nominis sancti permittor accedere, per β. b) (suam *add.* a) vocare dign. est a. a*; pervenire — credo me *om.* b. c) me credo a. β. d) omnium meorum scelerum indulgentiam accepturam *pro* rem. — consequuturam β. e) *om.* a*; quae gessi *(ita supra p.* 200, *l.* 12*) add. et* esse *om.* b. f) consecutura a. g) *ita* a. a; Hoc f. sunt b. β; Fabulae sunt ista a*. h) tu tamen *pro* m. b. i) *ita* a; scenicam a*; s . . . . am, *media legi nequeunt a; om. b; i. e. meretricem, quam schoeniculam propter usum unguenti schoeni aut scenulam appellabant, quia in scenulis prostituebantur, cf. Forcellini.* k) obvolutam p. a*; obvoluta p. a; p. obvoluta b. l) *ita* b; desidera *pr. m.* a; (Deus vester *add.* a) desiderat a. a*. m) salvare a*. n) est (*om.* a) Deo a. b; N. Deo diff., *om.* est a*. o) latronem *pr. m.* a. p) *ita* a; *om. rell.* q) gaudia a. r) repromisit'. Iudex β.

Cap. 4. a) amicorum a. a*. b) vivunt a. a*. c) *ita* b; catomis caesa a; catonis (? *m. al. corr.* catenis) caedam a*; catomis caedi iubeam β; *haec om.* a. d) *ita* α. b; (ut p. m. *om.*) vivam incendi precipio a; et publicanam (m. *om.*) v. i. a*; ut — incendam *om.* β. e) *ita* α. β; i. *om.* a. a*; P. i. *om.* b. f) *ita* α. β; quia a. a*. b. g) est m. a*. b. β. h) quotiens (? *m. al. corr.* totiens) *pro* tot h. a*. i) *ita* a. a* *et* β (A 1b; *rell.* certare); concertari b; contendere α. k) Quod si a. l) occidam te a*. b; occidi precipio a. m) *om.* a. a*. β; Hoc et ego opto b. n) mereor a. a*. o) vel *add.* a*. b; ut per h. c. *om.* a *(cf. p.* 203, *l.* 14*)*. p) nominis sui *add.* a; *cf. infra p.* 204, *l.* 1; merear *add.* a*.

1) *Verba ex Passione prolixiore (β) pendere videntur; cf. supra p.* 194.

in corpore[a] meo, requiem invenire'. Iudex* dixit: 'Aut[b] sacrifica aut** te incendam'. Afra respondit: 'Corpus meum, quod peccavit, accipiat diversa tormenta; nam animam[c] meam sacrificiis daemonum non coinquinabo'.

(5). Tunc[a] iudex nequissimus[b], data[c] sententia, dixit: 'Afra[d] publica meretrix, qui[e] se[f] christianam[g] professa[h] est et[i] noluit sacrificiis participari[k], vivam incendi praecipimur[l]'. Statimque[m] rapta est[n] a ministris, ducta[o] est ad[p] insulam fluvii[q], quae dicitur[r] Lacce[s], ibique expoliantes[t] eam ad stipe[u] ligaverunt[v].

(6). At illa elevans[a] oculos suos[b] ad caelum, oravit[c] cum lacrimis, dicens: 'Domine deus[d] omnipotens [Iesu[e] Christe], qui non iustos venisti[f] vocare, sed pec- cf. Marc. 2, 17.
catores ad paenitentiam, cuius promissio[g] vera et manifesta est, sicut[h] dignatus es dicere: ex[i] qua ora conversus fuerit peccator a suis iniquitatibus, ex[k] eadem ora non te rememoraturum[l] peccata [eius[m]], tibi*** soli[n] confiteor iniquitates[o] cf. Hebr. 10, 17.
meas, quas gessi in corpore meo, et condignam paenitentiam[p] non egi, sed peto ac[q] deprecor tuam [largam[r] et ineffabilem] misericordiam, ut per hanc confessio-

*) Gaius *add.* β.

) *add.* tortam *a, totam *b; om.* α*;* s., nam torquere te faciam et post haec vivam incendi *β;* aut faciam te vivam incendi *a; post* te *add.* ream *a**.

***) accipe in hac ora passionis meae penitentiam meam et per hunc ignem temporalem, qui corpori meo paratus est, ab illo igne aeterno me libera, qui et animam et corpus simul exuret'. Et his dictis expletis, circumdata sarmentis, igne subposito, vox audita est, dicens: 'Gratias tibi, domine Iesu Christe, qui me dignatus es hostiam habere pro nomine tuo, qui pro toto mundo solus hostia oblatus es in cruce, iustus pro iniustis, bonus pro malis, benedictus pro maledictis, dulcis pro amaris, mundus a peccato pro peccatoribus universis. Tibi offero sacrificium meum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivis et regnas in secula seculorum. Amen'. Et haec dicens, emisit spiritum *pergit β.*

Capp. 4—6. α. *a.* *a**. *b.* *β.*

Cap. 4. a) corpori *m. al., sed aequali corr.* corpore α; (in c. m. *om.*) i. veniam *a**; in c. m. i. merear r. *et add.* peccatorum meorum *a.* b) *om. β.* c) *ita* α. *β*; anima mea (inmundissimis *add. a*) sacrificiis (d. *om. a*; tuis *pro* d. *a**; non coinquinabitur s., *om.* d. *b*) non quoinquinabitur (coin. *a**) *a. a*. b.*

Cap. 5. a) *ita* α. *a*. β;* Sic *a. b.* b) *ita* α. *β*; *om. a. a*. b.* c) *ita* α. *a*. b*; dedit sententiam, dicens *a*; dictavit sententiam, dicens *β.* d) Afram (Affram *a. b*) publicam (p. *om. a**) meretricem *a. a*. b. β.* e) *ita pr. m.* α; quae *a. a*. b. β.* f) esse *add. b.* g) christia(nam *m. aequali superscr.*) α; christiana *a.* h) confessa *a. a*.* i) quia *b.* k) *ita* α. *β* (*A* 2. *B* 1. 2 3); s. parere *b*; sacrificare *pro* s. p. *a. a*.* l) praecipimus *β*; precipio *a. b*; praecepi *a*.* m) que *om. b.* n) *ita* α. *β* (*A* 2. *B* 1. 2. 3); *om. b*; raptam a m. *a**; a m. raptam *a.* o) *ita a. b. β*; ductam ad *a**; (et *add.*) d. (est *om.*) α. p) in i. *β*; ad insula *b.* q) *om. b*; fl. *post* q. d. L. *a*; fluvio *post* L. *a*.* r) *ita a. b. β*; vocatur α; q. d. *om. a*.* s) *ita* α; Lacchae *β* (*A* 2); Laechae *a**; Lice *a*; Lycię *b.* t) eam exp. *a. β*; spoliantes eam *b*; exspoliata (*m. al. corr.* exspoliatam), *om.* eam *a*.* u) *corr.* stipē α; ad stipitem *a*. β*; (ad *om.*) stipiti *a. b.* v) alligaverunt *b*; alligarunt *a*.*

Cap. 6. a) levans o. *a*. b*; elevatis oculis *a.* b) *ita* α. *β*; *om. a. a*. b.* c) *ita* α. *β* (*A* 1a); (o. c. l. *om.*) dixit *a. a*. b.* d) deus o. *om. a*.* e) *ita b. β*; Iesus Christe *a; haec om.* α. *a*.* f) *ita* α. *β*; qui non (propter *add. a*) iustos (de coelo *add. a*) descendisti (salvare *add. b*), sed (propter *add. a*) p. (ut *add. a*; vocare *add. b*) ad pae(oe)n. (vocares *add. a*) *a. b*; qui non pro iustis, sed pro peccatoribus de caelo descendere dignatus es vocare eos ad paen. *a*.* g) promisio *a*; promissa v. et m. sunt *a*.* h) qui *β*; ipse *add. a*; sicut — *l.* 12. peccata *om. a**; ut si (d. — ora *om.*) conversus *b.* i) *om. β*; (ex *om.*) qua die c. *a.* k) *om. a. b. β*; eadem die *a.* l) *ita a. b*; : : memoraturum α; memoraturum *β (non A 1b).* m) *ita a. b. β*; *om.* α; dixisti *add. a. b.* n) domine *pro* s. *a*; s. *om. a*. b.* o) ini(qui *superscr.*)tates α. p) non egi p. *a*.* q) et *a. b.* r) *ita b*; l. et i. m. tuam, ut *a*; l. et i. *versu exeunte om.* α; et i. *om. a*.*

nem nominis tui digna[a] satisfactione suscipias atque me[b] a conspectibus tuis non facias alienam, sed cum sanctis tuis requiem[c] donare[d] digneris'. Sic quoque[e], subposito[f] igne, ministri[g] vivam[h] eam incenderunt*.

(7). [Eadem[a],** vero die] apud Urbem[b] et[c] cum[d] ea alii[e] XXV***,[1], id est Quiriacus[f], Largion[g], Criscentianus[h], Memmia[i], Iuliana[k], Leunida[l], Euticianus[m], Diomedis[n], Carito[o], Filadelfa[p], Agape[q], Petrus[r] et alii[2] tredecim[s], quorum[t] nomina Dominus novit, qui[t] pro[u] nomine domini nostri Iesu Christi decollati sunt, qui[v] glorificat sanctos suos per[w] bonam confessionem in[x] saecula saeculorum[y].

*) *Ea quae supra p.* 203, *l.* 26, *attuli locus ad sepulturam Afrae et simile* (subposito igne) *matris famularumque martyrium pertinens* (Stabant — cum palma martyrii pervenerunt, qui — regnat in s. s. Amen) *subsequitur β.*

**) *Martyrum Romanorum gesta paulo accreverunt:* Eodem die passi sunt non longe ab urbe Roma Cyriacus, Largus, Smaracdus, Memmia, Iuliane et multi alii pro nomine Christi decollati sunt — — ad palmam martyrii pervenerunt *(cf. SS. rer. Merov. III, p.* 51*) β.*

***) passi sunt *add. a.*

Capp. 6. 7. *α. a. a*. b. β.*

Cap. 6. a) dignam satisfactionem *a*. b*; tui remissionem omnium peccatorum meorum consequi merear adque a c. t. n. efficiar aliena *a.* b) *om. a*; atque in consp. *b.* c) mihi *add. a*. b.* d) *m. aequali corr.* dare *α, et sic a. a*.* e) Sicque *a*.* f) *ita a. a*. b. β (supra p.* 203, *l.* 21*)*; subsequuto *α.* g) a ministris ::::, *ras.* tris(?) *b.* h) eam v. *a**; eam *om. a.*

Cap. 7. a) Eodem *a**; namque *pro* v. *a*; incenderunt apud urbem. Et cum ea, *om.* E. v. d. *α.* b) a. (eandem *m. al. add.*) u. (passi sunt *m. al. add.*) *b*; Romam *add. a. a*.* c) *om. a. a*.* d) *ita α*; cum ea *om. rell.* e) alios viginti septem *(m. al. corr.* sex*) α.* f) *ita b*; Quirino *pr. m. α*; Cyriacus *a. a*. β.* g) *ita α (pr. m.). a. b*; Largo *m. al. corr.* Largus *a*, et sic β;* Largion — Iuliana *post* Leunina — Agape *b.* h) Criscentianum *α*; Crisentianus *a*; Distitianus *b*; Crescentiano *m. al. corr.* Crescentianus *a*.* i) *ita a*; Ammiam *α*; Nemmia *a**; Hememia *b.* k) Iuliam *α.* l) Leunina *α (pr. m.). b*; Leonida *a. a*.* m) *ita a;* &uticianus *b*; Eutyci(anus *in litura*) *a**; Euthicianum *α.* n) *ita b*; Diomedes *a*; Diomida *a**; Diumercam *α.* o) *ita A* 5*a (Paris.* 5301*; cf. SS. rer. Merov. III, p.* 52*)*; Karitto *b*; Caritto *a**; Cariato *a*; Charito *cod. Velseri;* Charietionem *α.* p) Fidelfam *m. al. corr.* Fidalfam *α*; Filadelfus *a*; Fidalfus *b*; Phyladelphus *a**; Philadelfia *M. Hier.* q) Agapes *a**; et Agapit *a.* r) Petrum *α.* s) duodecim *α.* t) quorum — qui *om. a. a*. b*; quorum nomina Deus scit *cod. Velseri (SS. rer. Merov. III, p.* 52*).* u) passi sunt pro n. d. n. I. Chr. *b.* v) et glorificavit Dominus s. *a**; Cui est honor et gloria in saecula saeculorum *desinit b.* w) per b. c. *om. et add.* hic et *a*; per b. c., ipsi gloria in s. s. *desinit a*.* x) eterna *add. a.* y) Amen *add. a. a* et m. al., nota adhibita, α*; Explicit *subscr. a.*

1) *Nomina martyrum Romae et Nicomediae (cf. 'N. Arch.' XXXIII, p.* 45 *sq.) passorum hocce modo ex Martyrologio Hieronymiano exscripta sunt VII. Id. Aug. (ante Afram):* Romae passio [sanctorum *WB*] XXV martirum, *VI. Id. Aug.* Romae — — Cyriaci, Largi, Crescentiani, Memmiae, Iulianae — — [Et in *W*] Nicomedia [natale sanctorum *W*] — — Agapae virginis, Euticiani, Corithonis *[ita W;* Caritonis *VIII. Kl. Aug.]*, Diomedis, Metrodore [Metronae *E*] virginis, *quibuscum subsequens tertiae urbis martyrium coniunctum est hoc:* [et *W*] Philadelfia [natale sanctae *W*] Leonidis; *cf. supra p.* 195. 2) *Cf. Mart. Hieronym. IIII. Id. Aug.:* cum alis XXX, [quorum nomina Deus habet in libro vitae *WB*].

VITA SEVERINI EPISCOPI BURDEGALENSIS

AUCTORE VENANTIO FORTUNATO.

Gregorius Turonensis, cum librum in Gloria confessorum a. 587. *perfectum*[1] *componeret, caput* 44. *Severino episcopo Burdegalensi dicavit*[2], *cuius basilica (vulgo Saint-Seurin) inter septemtriones et occidentem in 'suburbano murorum' sita*[3] *postea ob coemeterium adiacens clarissima facta est*[4]. *Pauca, quae de sancto in basilica sepulto narravit, Gregorius relationi clericorum Burdegalensium debebat: Severinum*[5] *'de par-*

1) *Cf. Krusch, SS. R. Merov. I,* 455. 2) *Ib. p.* 775. 3) *Ita Gregorius; cf. chartas Ludowici Pii a.* 814 *(Mühlbacher, Reg. I*², *n.* 526. 527; *Bouquet VI,* 458. 557 *sq.):* monasterium S. Severini prope urbem Burdegalensium; *(monasterium)* S. Severini, ubi etiam requiescit ipse, constructum in suburbio ipsius civitatis. 4) *De basilica, coemeterio, capitulo S. Severini cf. A. Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 546; *Cirot de la Ville, 'Origines chrétiennes de Bordeaux ou histoire et description de l'église de St-Seurin', Burdegalae* 1867; *C. Jullian, 'Inscriptions romaines de Bordeaux' II,* 1890, *p.* 19 *sqq., et 'Histoire de Bordeaux',* 1895, *inprimis p.* 197 *sqq.; J. A. Brutails, 'Cartulaire de l'église collégiale Saint-Seurin de Bordeaux', Burdegalae* 1897; *P. Courteault, 'Inscription chrétienne du cimetière primitif de Saint-Seurin' ('Revue des études anciennes' XII,* 1910, *p.* 67—72*); J. Bédier, 'Les légendes épiques' III,* 1912, *p.* 341 *sqq. E poetis medii aevi unum afferam auctorem carminis clarissimi quod dicitur Ecbasis captivi, a quo strepitus plebis Burdegalensis commemoratur, 'matutinos hymno petentis':* Namque Severini celebrabat festa beati *(v.* 962, *ed. E. Voigt, 'Quellen und Forschungen zur Sprach- und Culturgeschichte der german. Völker' VIII,* 1875, *p.* 127*).* 5) *Omnia, quae de Severino conscripta erant, superavit Henricus Quentin, 'La plus ancienne vie de saint Seurin de Bordeaux', Tolosae* 1902 *(v. infra p.* 213*); post cuius dissertationem eximiam nullius fere momenti sunt, quae anteriores disseruerunt velut Tillemont, 'Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique' X,* 1705, *p.* 555 *sqq. et* 815 *sqq., et J. Kleinermanns, 'Die Heiligen auf dem bischöflichen bezw. erzbischöflichen Stuhle von Köln' I, Coloniae (*1896*), p.* 21 *sqq. Quod librum compositum a Moniquet, 'Saint Seurin, évêque de Bordeaux au V*ᵉ *siècle, et sa basilique', Parisiis* 1894, *non vidi, non doleo, lectis iis, quae de illo rettulerunt Bollandiani, Analecta Bollandiana XIV,* 444 *sq. Post H. Quentin ipse dissertationem composui 'Die Entwicklung der Legende Severins von Köln' ('Bonner Jahrbücher'* 118, 1909, *p.* 34—53*); denique J. Callen, 'Saint Seurin de Bordeaux d'après Fortunat et Grégoire de Tours' ('Actes de l'Académie nationale des sciences, belles-lettres et arts de Bordeaux',* 3. *series,* 70. *annus, Parisiis* 1908, *p.* 91—341; *volumen non ante annum* 1911. *prodiisse videtur) fusius de Severino egit, pluribus de moribus aevi illius rebusque aliis intermixtis.*

tibus Orientis' Burdegalam venisse, quo tempore Amandus episcopus ibidem ecclesiam regeret, a Domino visione nocturna monitus, ut Severino, qui ipso Amando 'melior meritisque sublimior' esset, occurreret eumque sicut 'amicum divinitatis' honoraret. Itaque cum Severino nondum nisi e revelatione sibi noto obviam progressus esset, propriis nominibus eos sese salutasse, orationeque fusa, ecclesiam 'cum magno psallentio' ingressos esse, Amando Severinum tanta iam veneratione prosequente, ut eum pro se ipso episcopum substitueret, secundo loco 'quasi iunior' contentus, donec advena post paucos annos vita defungeretur atque Amandus locum priorem reciperet. Incolas autem civitatis Severinum pro patrono venerari, ad cuius basilicam si tempore necessitatis, indictis ieiuniis vigiliisque celebratis, devotissime orassent, eos salvari solitos esse.

Narrationem exilem Gregorii satis fabulosam atque exigui momenti esse patet, quippe qui praeter adventum Severini miraculosum sedemque ab Amando concessam ne minimum quidem de rebus Burdegalae ab eo gestis rettulerit. Tamen Amandi illius auctor certior, immo certissimus mentionem fecit, scilicet Paulinus episcopus Nolanus, quo teste Amandus, 'a pueritia Deo militans et sacris litteris enutritus', saeculo IV. vergente inter clericos familiares Delphini episcopi Burdegalensis erat, quocum Paulino convertendo operam dedit, qui, per eum 'Deo natus in Christo', etiam cum procul in Italia degeret, amicitia Amandi fruebatur, cuius consuetudinis adhuc sex epistulae testes adsunt[1]. *Delphino inter a.* 400. *et* 405. *defuncto*[2], *Amandus episcopatum Burdegalensem obtinuit, qua dignitate fungebatur, quo tempore Paulinus quidam, poeta ut videtur Petrocordiensis*[3], *eum inter 'dignos Domino sacerdotes' aevi sui celebravit*[4].

Postquam Gregorius pauca illa iuxta relationem clericorum Burdegalensium de Severino Burdigalinse episcopo[5] *memoriae mandavit, paulo post, ut libro in Gloria confessorum etiam alia additamenta inseruit*[6], *ita in calce capitis Severino dicati haec addidit:* Vitam tamen huius, postquam haec scripsimus, a Fortunato presbitero conscriptam cognovimus. *Quae cum etiam ante paucos annos periisse crederetur, iam Vita Severini antiquissima, quam priores neglexerant, ab Henrico Quentin et ex oblivionis tenebris eruta et Venantio Fortunato poetae, Gregorii amico, vindicata est. Vita sane, quae in codicibus nomine auctoris destituta est, post saeculum VIII. composita esse nequit, quippe quae in codice parte priore saeculi IX. exarato (*1*) non solum tradita, sed etiam ita tradita sit, ut eam e libro litteris Merovingicis lectu difficilibus cohaerentibusque, vocibus non distinctis, descriptam esse manifestum sit; utrum autem pro opusculo Fortunati haberi possit, cuius Gregorius meminerat, an auctori posteriori originem debeat, inprimis sermone Fortunati comparato diiudicandum est. Atque barbaries rei grammaticae et orthographicae magna, quae in codice Vitae antiquissimo deprehenditur, vix obici potest, cum non constet, quanta pars auctori, quanta incuriae librariorum attribuenda sit, praesertim cum sermonem carminum Fortunati non nisi aevo Carolingico aliquatenus retractatum ad nos pervenisse, nuper W. Meyer monuerit*[7]. *Sermone autem Vitam Severini haud parum ad Vitas Fortunatianas accedere, H. Quentin*

1) *Paulini Nolani epist.* 2. 9. 12. 15. 21. 36 *(ed. Hartel, Corpus script. eccl. Lat. XXIX). Cf. Henschen, AA. SS. Iunii III,* 587 *sq.; Tillemont l. l. p.* 553 *sqq.; J. Brochet, 'La correspondance de saint Paulin de Nole et de Sulpice Sévère', Parisiis* 1906, *p.* 78 *sq. Hieronymus Amando presbytero epistulam* 55. *inscripsit (ed. Hilberg, Corpus script. eccl. Latin. LIV,* 486*).* 2) *Epistula Paulini* 20 *(l. l. p.* 142 *sqq.) Delphino inscripta a.* 400/1. *composita est, cum ille a.* 405. *in carmine* 19, 154 *(ib. XXX,* 123*) Delphini inter sanctos occidentales defunctos meminerit. De temporibus operum Paulini cf. P. Reinelt, 'Studien über die Briefe des hl. Paulinus von Nola', Vratislaviae* 1903; *E. C. Babut, 'Paulin de Nole, Sulpice Sévère, Saint Martin' ('Annales du Midi' XX,* 1908, *p.* 18 *sqq.).* 3) *Cf. Krusch, SS. R. Merov. I,* 770, *n.* 3. 4) *Cf. fragmentum epistulae, quod servavit Gregorius Turon., Hist. II,* 13 *(ib. p.* 81*).* 5) *Ita laterculus capitum (l. l. p.* 745*).* 6) *Cf. Krusch l. l. p.* 455 *sq.* 7) *'Der Gelegenheits-*

editori principi[1] *concedendum est. Enuntiata eorumque partes eodem modo rhythmice desinunt*[1]; *alliteratio quae dicitur hic et illic invenitur*[2], *etiamque magis studium clausularum assonantium idem in Vita Severini apparet atque apud Fortunatum*[3]. *Particulae eaedem enuntiata ducunt:* Denique *'sententias conectens sine enumeratione'*[4], Et quoniam[5], Hinc *(c.* 3. 4*)*[6]; *praepositio* sub *eodem modo notis temporum adiuncta est*[7]. *E vocabulis singulis praeterea afferantur* actum est ut[8], belligerator *(contra haereticos)*[9], deputatur (meritis) *(c.* 5*)*[10], intentus (piis operibus) *(c.* 5*)*[11], languidus *(c.* 4*)*[12], lapsus[13], nubilum *(c.* 8. 9*)*[14], pagina[15], Quid plura? *(c.* 9*)*[16], requirere *(c.* 2*)*[17], satis est *(c.* 1*)*[18], *e nonnullis coniunctis haec:*

c. 1. sacro merito — honorandus; *cf. V. Paterni c.* 4, 13: meritis honorandum;
ib. in elymosina pauperum; *cf. V. Albini c.* 9, 25: in eleemosynis pauperum;
c. 4. ut signum crucis inpressit; *cf. V. Germani c.* 42, 118. 45, 126 *et V. Radegundis c.* 27, 65: signum crucis inpressit;
c. 5. predixit megraturum se beatus de seculo; *cf. V. Radegundis c.* 14, 34. 29, 70. 38, 87, 90: migravit de saeculo, migrare de saeculo, migrasse iustam de saeculo;
ib. gloriose tradedit sepulture; *cf. V. Hilarii c.* 13, 47: venerandae tradidit sepulturae;
c. 9. cum — a fervore solis nec ipsa suo tegmine se frudicta defenderent; *cf. V. Albini c.* 7, 18: ut ipsam domum nec sua tecta defenderent;

dichter Venantius Fortunatus' ('Abhandlungen der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse, Neue Folge' IV, 5), 1901, *p.* 4. 1) *Quentin l. l. p.* 12 *sqq.* 2) *Cf. ib. p.* 15. *In V. Severini occurrunt verba* precipuis pontificibus, patriae possessurus, incletus introierit, pauperum pastor, psallens pernox, pergit urguit pervenit, servum Dei Severinum suae urbi, expulsa peste, peret ne perderet, fortiores fugitivos, purificata plasma, tempus in terminum, Includitur in campo caligine, tenturiis tandem, plebs periculo, pagum premeret, salutiferi sepulchri, solemniter a sacerdote, beati basilicam, currivago caligo. *De alliteratione a Fortunato adhibita cf. Leo, MG. Auct. ant. IV.* 1, *p.* 422. *sub verbo* alliteratio *(cf. p.* 396 *s. v.* cumulatio*)*; *Meyer l. l. p.* 137 *sq. et 'Ein Merowinger Rythmus über Fortunatus' ('Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse'* 1908, *p.* 42*)*; *H. Elss, 'Untersuchungen über den Stil und die Sprache des Venantius Fortunatus', Heidelbergae* 1907, *p.* 62 *sqq.*; *G. M. Dreves, 'Hymnologische Studien zu Venantius Fortunatus und Rabanus Maurus' ('Veröffentlichungen aus dem Kirchenhistor. Seminar München',* 3. *series III),* 1908, *p.* 23 *sq.* 3) *Quentin p.* 14; *cf. Elss l. l. p.* 65 *sq.* 4) *Leo l. l. p.* 397; *Fortunati Vitae ed. Krusch, Auct. ant. IV,* 2, *p.* 2, 13. 6, 15. 14, 34. 29, 36. 38, 24. 43, 30. 45, 2. 51, 9. *Cf. V. Severini c.* 2. Denique quadam vice, *c.* 6. Denique vel unam. 5) *V. Severini c.* 7; *cf. Krusch p.* 13, 30. 18, 34. 23, 15. 41, 20. 6) *Cf. Krusch p.* 4, 6. 12, 12. 22, 8, 45, 5, 29. 7) *V. Severini c.* 2. sub momento, *c.* 9. brevi sub tempore. *Cf. Leo p.* 204, *v.* 131. tempore sub longo; *Krusch p.* 19, 38. 26, 13. 39, 15. 46, 1, 33. (uno) sub momento, illo (nocturno, longo) sub tempore. 8) *Vita c.* 9: actum est brevi sub tempore, ut rura *etc.*; *cf. Krusch p.* 2, 33. 11, 32. 13, 2. 16, 33. 18, 17. 45, 29. 9) *Vita c.* 6; *cf. Krusch p.* 2, 37. 49, 21. 10) *Cf. Krusch p.* 25, 17. 28, 23. deputatur ad gloriam, praeconiis deputatur. 11) *Ib. p.* 6, 20. 12, 24. 27, 24. 54, 14. orationibus, officiis, studiis, operibus intentus. 12) *Ib. p.* 21, 34. 23, 21. 43, 9, 33. 44, 3. 46, 16. 13) *V. Severini c.* 1: ut et lapsum erroris — evaderit; *cf. Leo p.* 221, 5: mens nostra ne lapsum ignoranter incurreret; *Krusch p.* 26, 5: ut — lapsum incurreret; *p.* 38, 9: stantes in lapsu; *p.* 52, 26: qui alteri lapsum parat. 14) *Krusch p.* 18, 40. 22, 21. 30, 34. 15) *V. Severini c.* 7: adiciatur pagenae; *cf. Leo p.* 410; *Krusch p.* 18, 21. 25, 38. 29, 4. 33, 13, 31. 50, 4, 14. 53, 4. *Cf. etiam ib. p.* 46, 19. Adiciatur laudi. 16) *Cf. ib. p.* 6, 9. 46, 17. 17) *Cf. Leo p.* 137, *v.* 41; *Krusch p.* 14, 16. 21, 24. 18) *Cf. Krusch p.* 40, 12.

ib. ariditas inrigatur — ut rura setem restinguerent; *cf. Fortunati Carm. V,* 1, 2. 4 *(Leo p.* 102*):* ut ariditatem meam — imber sic inrigaret, — quod sitim restingueret,

atque inprimis hic locus commemorandus est:

c. 4. ut creaturi *(= creatori)* integre purificata plasma serviret; *cf. V. Paterni c.* 5, 16*:* si conditori suo vivificatum plasma serviret,

cum alia ratione haec comparanda sint:

c. 2. pergit, urguit, pervenit; *cf. V. Radegundis c.* 38, 87: Currit, salutat, interrogat, *ut alia velut usum pronominis relativi*[1] *mittam. Unde Vitam Severini quae extat re vera Fortunati esse, et B. Krusch v. c. concessit*[2] *et ipse pro certo habuerim.*

Neque alia ratio satis valet, quae huic sententiae obstare videtur, scilicet prologus in codice 1 *et antiquissimo et praestantissimo Vitae praefixus, qui e Gregorii Turonensis Vita Venantii (= Vita patrum c.* 16*)*[3] *ad verbum descriptus est, nomine Severini pro Venantio intruso*[4]*. Aut prologus, qui in reliquis codicibus desideratur, reiciendus atque pro interpolatione codicis* 1 *vel potius exemplaris a scriptore eius adhibiti habendus est, aut Vita a Fortunato composita esse nequit, cuius certe non erat Gregorium taliter expilare. Atqui quod prologus a libris familiarum* 2 *et* 3 *abest, vix ullius momenti est, quippe qui omnes ab uno codice originem duxerint*[5]*, ita ut unum exemplar contra alterum stet, neque Vitae Severini posteriores prologi vestigium nullum exhibentes afferendae sunt, e quibus Vita II. (Coloniensis) nimium proprias vias ingressa est, cum de Vita IV. (Burdegalensi), cuius auctor textum Vitae antiquissimae amplo fuco verborum obruit, certum iudicium nondum ferri possit, quia prologus eius ab editore unico typis non mandatus est*[6]*. Neque inde, quod narratio Vitae cum Gregorio haud parum convenit, concludi potest, eam e Gregorio pendere, cum Fortunato, cuius rationes cum Leontio et Bertechramno episcopis Burdegalensibus intercedentes e carminibus eius notae sunt*[7]*, clerici Burdegalenses de sancto suo vix alia referre possent atque ea, quae perpaucis annis ante Gregorio narraverant. Vita cum capite Gregorii verbis minus convenit, quam ut eam ex hoc pendere statuendum sit, neque alius locus pro hac opinione afferri potest nisi hic:*

Vita Severini c. 3.	*Gregorius.*
salutat nomen proprio.	propriis se nominibus salutantes;

ut autem utraque narratio rebus in universum congruit, ita in minoribus hic illic discrepat[8]*, ita ut e. gr. Gregorius revelationem Amando factam, auctor Vitae (c.* 2*) eam, quae Severino contigisset, pluribus verbis descripserit. Iudicium igitur de auctore omnino ad sententiam referendum est, quam quisque e comparatione sermonis Fortunatiani sibi deduxerit, atque mihi quidem inde constat, Vitam quae extat eam esse, quam Fortunatus Gregorio teste composuit*[9]*, cum prologum codicis* 1 *auctori abiudicandum et a librario quodam Vitae praefixum esse statuerim*[10]*.*

1) *Cf. Quentin p.* 15, *n.* 13. 2) *'N. Arch.' XXXV,* 272 *sq. J. Callen l. l. p.* 117 *sqq., suffragante C. Jullian, dubitavit, an Vita opus Fortunati genuinum non exhibeat nisi retractatum, neque vero rationes idoneas attulit.* 3) *Ed. Krusch p.* 724. 4) *Pro verbis* Venanti abbatis *(l.* 25*) substituta sunt* beatissimum Sivirinum. 5) *Cf. infra p.* 212. 6) *Cf. infra p.* 217. *Vitae III. prologus non praemissus est nisi enuntiatum unum; Vita V. et VI. ex ipsa prima non pendent.* 7) *Cf. Fortunati Carm. I,* 6. 8 — 21. *III,* 17. 18. *IV,* 9. 10. *VII,* 25. *X,* 19. *Cf. W. Meyer l. l. p.* 19. 83. 8) *Cf. Quentin l. l. p.* 9 *sq. Gravius est, quod de origine sancti discrepant; cf. infra p.* 209. 9) *Nescio an e loco c.* 6, *quo haeretici auctori iidem sunt atque Gothi (cf. quae infra p.* 222, *n.* 8, *adnotavi), concludere liceat, Vitam post saeculum VI. compositam non esse.* 10) *H. Quentin l. l. p.* 38. *monuit, Vitam Venantii*

Ceterum quaestio auctoris haud ita magni momenti est, cum Vita non maioris auctoritatis sit quam narratio Gregorii certeque inter opuscula Fortunati ultimum locum obtineat. Auctor praeter laudes virtutum miraculorumque sancti inanes (c. 1. 4) eandem fere narratiunculam protulit atque Gregorius, tribus miraculis exigui momenti in calce additis, in quorum primo (c. 6) de 'hoste Gotorum' depulso agitur, id quod potius de exercitu Gothorum quam de hostibus civitatem tempore dominationis Gothicae obsidentibus interpretandum mihi videtur[1]. Etiam dies emortualis Severini in Vita (c. 5) affertur, scilicet dies 21. Octobris, quo nomen eius etiam in Kalendariis posterioribus occurrit[2] neque minus memoria sancti adhuc Burdegalae celebratur[3].

Vita a Gregorio inprimis eo discrepat, quod hic Severinum de partibus Orientis Burdegalam venisse dicit, auctor Vitae (c. 1) eum Treverorum episcopum fuisse vult, antequam in Aquitaniam profectus esset, atque eo defuncto Amandum episcopum metuisse refert (c. 5), ne cives Treverici corpus eius furarentur. Civitas Treverensis a Burdegalensi inter orientem et septentriones sita est, ita ut partibus orientis minus accurate attributa esset, neque vero verba Gregorii taliter cum Vita conciliari posse iudicaverim, cum partes orientis iuxta morem imperii Romani ei potius regiones sint in parte orientali maris Mediterranei sitae velut Palaestina[4]. Unde vereor, ne episcopus Burdegalensis patriam alteri Severino debeat, nimirum sancto illi Noricensi clarissimo, quem et ipsum de partibus Orientis in Norici oppida venisse, divina compulsum revelatione, Eugippius testatus est[5], cuius opusculum clericis Burdegalensibus Gregorio res gestas proprii sancti referentibus non minus notum fuisse potest quam paulo post Isidoro episcopo Hispalensi[6]. Quod autem civitas Treverensis pro partibus Orientis apud Fortunatum substituta est, nescio an B. Krusch v. c. recte coniecerit[7], clericos Burdegalenses, iam audacia maiore potitos, sedem episcopalem certam, etsi et ipsam a Burdegala satis remotam, sancto suo attribuere maluisse quam originem illam minus distinctam. De Severino enim episcopo Treverensi aliunde nihil constat neque antiquitus nomen eius Treverensibus notum erat, in catalogis episcoporum omissum[8], donec inde a saeculo XI. exeunte duo Severini in iisdem interpolati sunt[9]. E quibus alter cum nominibus septem aliorum

in codice nostro 2a primo loco post Vitam I. Severini, in Bruxellensi n. 2750—65. post Vitam II. eiusdem positam esse, itemque in codice nostro 2 postea eruto Vita Venantii alteram subsequitur. [Uterque enim sanctus mense Octobri colitur, qua vicinitate etiam ordo codicum regitur. B. Kr.]. In ipsa Vita Severini ad modum prologi libros Miraculorum Gregorii non expilatos esse certus sum, quippe quos ea ratione perlustraverim. 1) Cf. infra p. 222, n. 8. 2) Additamenta Usuardi (ed. Sollerius p. 616 sqq.); Catalogus codicum hagiogr. Latin. Paris. III, 707. 3) Quentin l. l. p. 26, n. 2. 4) Liber in Gloria mart. c. 5 (p. 490. 492): Hierusolymis ac per totam Orientis plagam, omnem Orientem, ab Oriente; ib. c. 9 (p. 494): in Oriente; Virt. Iuliani c. 33 (p. 578): in Oriente, in quadam Orientis civitate. Etiam J. Callen l. l. p. 176 sqq. 259 sqq. et C. Jullian, ib. p. 180 sqq., negaverunt, Treveros ad partes Orientis referri posse. 5) V. Severini, epist. 10. et c. 1, 1 (ed. Mommsen, SS. R. Germ., 1898, p. 5. 11). 6) Mommsen, ib. p. VIII. Isidori in dissertatione mea (l. l. p. 43, n. 2) oblitus eram. — J. Callen l. l. p. 259 sqq. partem Gregorii strenue, etsi nimis certus, tenuit, narrationi eius fidem adhibens atque monens, haud exiguas rationes antiquitus inter partes imperii orientales Burdegalamque intercessisse atque vel nomen primi civitatis episcopi (Orientalis) ad originem eius orientalem referendum esse neque Severinum ex Oriente Burdegalam profectum magis mirandum esse quam negotiatorem Syrum ibi sepultum. Utinam testis certior adesset quam relatio Gregorii satis fabulosa atque ab aevo Severini adeo remota! 7) 'N. Arch.' XXXV, 273. 8) SS. XIII, 298 sqq. 9) Ib. p. 301 (cf. p. 296); Gesta Treverorum c. 16. 24 (SS. VIII, 148. 160).

episcoporum e serie pontificum Tungrensium[1] *fraude receptus est, ut lacuna catalogi suppleretur, quae inter Maternum et Agricium episcopos extare iam credebatur, cum alter Severinus minus apte inter Sabaudum (a.* 614*) et Modoaldum (c. a.* 630*) insertus Vitae Fortunatianae iam Treveros allatae originem debere videatur, cuius epitome brevis recensioni secundae (B) Gestorum Treverorum (a.* 1132*) inserta est*[2]*. Tamen Severinus ille Burdegalensis Treveris numquam cultores nactus est, atque nomen Severini inde a saeculo XI. kalendariis Treverensibus ad diem* 23. *Octobris illatum*[3] *ad sanctum cognominem Coloniensem*[4] *spectat neque ad Burdegalensem duobus diebus ante cultum. Unde quamquam casus ecclesiae Treverensis per saeculum V. minus comperti sunt, testi adeo incerto minime tanta auctoritas attribuenda est, ut contra catalogos vetustiores Severinum in numero episcoporum Treverensium habeamus, silente vel potius contradicente Gregorio, sive hic sive Fortunatus traditionem Burdegalensem de patria Severini minus accurate exhibuit sive potius clerici Burdegalenses in hac re ipsi sibi non constiterunt, alia post alia fingentes, quos admodum pauca de Severino comperta habuisse ex utroque auctore constat.*

Vita igitur Severini ob res in ea relatas vix commemoranda est, sed ad rem litterariam cognoscendam aliquid facit cum ob Fortunatum auctorem clarissimum tum ob progeniem Vitarum Severini posteriorum inde exortarum satis amplam.

1*) Codex* C a r l s r u h e n s i s *inter Augienses n. CXXXVI, saec. IX. a discipulis Reginberti bibliothecarii Augiensis (†* 846*) exaratus, qui ipse fol.* 1'. *indicem voluminis conscripsit*[5]*, inter Passionem Sergii et Bacchi (fol.* 28—33'*) et V. Goaris (fol.* 36—40'*) quaternione exeunte fol.* 33'—35. *V. Severini continet, quam Reginbertus et in indice praefixo et in catalogo codicum Augiensium, qui sub ipso scripti coenobioque donatione concessi sunt*[6]*, errore praetermisit, fortasse quod Vita inscriptione initio caruisse videtur. Ipsi Vitae prologus ille praemissus est e Gregorii Turonensis Vita Venantii (= Vita patrum c.* 16*) deprompt us, de quo supra p.* 208. *egi; qui a reliquis codicibus abest atque una cum Vita e libro lectu difficili descriptus est, ita ut mendis scateat, quae manus alia tollere conatus est, iam ante finem prologi calamo deposito*[7].

1) *SS. XII,* 125 *sq. XIII,* 290*; Herigeri Gesta episc. Leod. c.* 15 *(ib. VII,* 171*). Severinus, qui in catalogo Tungrensi (Leodiensi) affertur, non alius nisi episcopus Coloniensis cognominis (cf. infra p.* 213*) videtur esse, olim fortasse aeque in diptycha receptus atque Maximinus (Treverensis) et Martinus (Turonensis). Cf. S. Balau, 'Étude critique des sources de l'histoire du pays de Liége' ('Mémoires couronnés par l'Académie royale de Belgique' LXI),* 1903, *p.* 17 *sq., cum ea minoris momenti sint, quae exposuerunt G. Monchamp, 'Le problème des premiers évêques de l'église de Tongres' ('Bulletin de la Société d'art et d'histoire de Liége' XV,* 1906, *p.* 133—156*), et J. Paquay, 'Les origines chrétiennes dans le diocèse de Tongres' ('Bulletin de la Société scientifique et littéraire du Limbourg' XXVII,* 1909, *p.* 27, *n.* 1*; p.* 38, *n.* 1*; p.* 157 *sqq.).* 2) *Gesta Treverorum c.* 24 *(SS. VIII,* 160*):* Post quem *(Sabaudum)* Severinus ecclesiam rexit. *Codices recensionum B et C addunt:* divina dignus allocutione; cui dictum est a Domino, ut a sede sua Burdegolam transmigraret ibique verbum Dei praedicaret. Quo tendenti beatus Amandus illius ecclesiae episcopus, nichilominus a Domino ammonitus, extra castra obviam venit honorificeque introductum suscepit ipseque loco cessit, Severino sede relicta; ibi sepultus requiescit. 3) *Hontheim, Historia Trevirensis diplomatica I,* 1750, *p. XXIX sq.; Prodromus historiae Trevirensis I,* 1757, *p.* 385. 392. 399. 406*; P. Miesges, 'Der Trierer Festkalender' ('Trierisches Archiv, Ergänzungsheft' XV),* 1915, *p.* 96. *Festivitas Severini ob translationem Materni (Oct.* 23*) Treveris postea die proximo (*24*) celebrata est (Hontheim, Historia I, p. XXIX; AA. SS. Oct. X,* 617*; Miesges l. l.).* 4) *De quo cf. infra p.* 213 *sq.* 5) *Ed. Krusch, SS. R. Merov. IV,* 407*; Quentin p.* 36. 6) *G. Becker, Catalogi bibliothecarum antiqui,* 1885, *p.* 21, *n.* 11. 7) *Semel in textu 'suspensio' vetustior* ep̄s *(= episcopus; cf. L. Traube, Nomina sacra,* 1907, *p.* 255*) deprehenditur.*

2) Codex Vindobonensis n. 420 (Salisb. 39)[1], saec. IX, olim capituli Salisburgensis, fol. 103—105, Vitam Severini 21. loco continet, quam fol. 105—107. Gregorii Vita Venantii sequitur.

2a) Codex Parisiensis n. 5308, saec. XII, olim Andreae Duchesne, deinde Colbertinus n. 18, tum Regius n. 3593, fol. 196'—197', V. Severini continet[2], item subsequente (fol. 197'—198) Gregorii Vita Venantii.

2b) Codex Parisiensis n. 5278 (Colbert. 11, Regius 3594. 7), saec. XIII, fol. 305—306.

2c) Codex Oxoniensis bibliothecae Bodleianae Laud Miscell. n. 163 (olim n. 1561. et Laud L. 35. et B. 167), saec. XV, olim liber Guilelmi Laude archiepiscopi Cant. et cancellarii universit. Oxon. 1636, fol. 326'—328'.

3a) Codex Sangallensis n. 454, saec. XII, p. 365—368, capite ultimo (c. 9) caret.

3b) Codex Hagensis L. 29 (Weesp 14), a. 1461. in Weesp finitus (fol. 326'), olim liber sororum Sancte Katerine Muden, fol. 260'—261. Vitam I. Severini continet, cui fol. 261—262. narratio de translacione sancti Severini (inc. Postquam vir Domini sanctus) adiuncta est, scilicet Vitae II. pars § 16—20. complectens (AA. SS. Oct. X, 62—63).

3b*) Codex Londiniensis musei Britannici Addit. n. 18628, saec. XV, fol. 86'—88.

3b**) Codex Bonnensis S. 304 (188a), saec. XV, olim (fol. 1) Liber domus sanctorum Petri apostoli et Anthonii almi confessoris patronorum in Dalhem ordinis Canonicorum Regularium Paderbur(nensis) dyoc(esis), cui codicem legavit honorabilis dominus Lambertus de Hammone professus, in Bodeken Regularis Canonicus effectus, inter additamenta Legendae Aureae subdita loco antepaenultimo Vitam I. Severini c. 1—3. continet (praescr. De sancto Severino, inc. Beatissimus Severinus Coloniensis civitatis episcopus, des. revocatur et populus), parte c. 1. posteriore contracta atque additis narrationibus de Severino Coloniensi, scilicet relatione Gregorii Turonensis (Virt. Martini I, 4) retractata et nonnullis potissimum e Vita II. Severini § 2. 9. 10. 20. 21 (AA. SS. Oct. X, 57—59. 63) excerptis.

3c) Codex Rheno-Traiectensis n. 391, vol. III (Eccl. 22), olim pertinens ad Carthusienses prope Traiectum inferius ibique a fratre Swedero de Boecholt († 1433) a. 1426. finitus (fol. 210), fol. 87'—88'. Caput 7. deest itemque enuntiata breviora nonnulla omissa sunt.

3d) Codex Bonnensis S. 368 (226b), saec. XIV, fol. 90'—92', Vitam Severini continet peculiaribus mendis multis scatentem atque initio auctam e Gestis Treverorum c. 23. 18 (SS. VIII, 158. 152) et Vita I. Hildulfi (AA. SS. Iulii III, 221—224).

Praeterea commemorantur codices hi:

Bruxellensis n. 197 (Van den Gheyn n. 3131), a. 1465. in Rubeavalle monasterio finitus, fol. 142'—143', ad classem 3 pertinet teste H. Quentin l. l. p. 39, n. 1; n. 8979—82 (ib. n. 3523), saec. XVII, fol. 131—133'. et 135, inter collectanea Bollandiana exemplaria duo continet e codicibus S. Martini Treverensis et Bodecensi descripta[3].

1) Cf. G. Vielhaber, Analecta Bolland. XXVI, 33 sqq.; B. Krusch, 'N. Arch.' XXXIII, 13 sqq. 2) Cf. Catalogum codicum hagiogr. Latin. Paris II, 69, ubi initium Vitae allatum est. 3) Cf. J. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Belgique' V, 1905, p. 623. De clausula codicis Bodecensis cf. H. Moretus, Analecta Bolland. XXVII, 339.

Treverensis archivi urbani[1] *n.* 2002 *(93), saec. XV. in., olim Mediolacensis, postea collegii Treverensis Societatis Iesu, fol.* 143′—145, *idem fortasse est atque codex ab Hontheimio citatus*[2], *et n.* 1390 *(94), aevi recentioris, loco* 11. *textum exhibet, quem classis* 3 *esse e verbis c.* 5. *extremis quae afferuntur* virtutes assidue *(ita etiam 3a. b. d) concludere licet*[3].

E codicibus liber 1 *et aetate et auctoritate admodum praestat, qui, etsi mendis non caret atque, e codice scriptura continua exarato et lectu difficili pendens, saepius et tota enuntiata et singula verba falso seiungit, tamen maxime lectiones genuinas servavit, cum reliqui libri barbariem sermonis passim tollere conati sint, ad unum exemplar referendi, id quod ex his locis cognoscitur:*

c. 3. renovatur] *ita* 1. *3d*; revocatur 2. *2a. b. c. 3a. b. b**. *b***. *c*;
c. 4. delatus] *ita* 1; ei (illi *3c*) ad(l)latus *rell.; cf. Auct. ant. IV,* 2, *p.* 19, 34. 24, 30.
c. 6. de nymbis] *ita* 1; densissima *2a. b. 3a. b. b**. *c. d*; densissimus 2. *2c*;
c. 7. salubre, *c.* 8. sol] *ita* 1; *om. rell.;*
c. 9. brevi sub tempore] *ita* 1. *3d* (*om.* sub); brevissimo (in *add. 3b. c, ante* brev. *add. 3b**) tempore *rell.; cf. p.* 207, *l.* 5.

Discedunt autem in codices minus retractatos 2, *e quibus 2a. b artius inter se coniuncti sunt, cum* 2 *liber antiquus et 2c recentior saepius ex altera parte stent:*

c. 3. ut sancto vero reddere festinaret] ut (*om. 2c*) s. viro redderet (reddere *2c*) festinanter 2. *2a. b. c*; *textus* 3 *immutatus est;*
c. 5. feneratore] fine (finem 2. *2a. b*) natur(a)e 2. *2a. b. c*; *textus* 3 *omnino discrepat;*
c. 9. psalmi choris incipientur. Tunc] *ita 2c* (*ubi* incipiuntur) *cum* 1; psalmi (psalli *2a. b*) ch. (*corr.* chorus 2) incipitur. (Et *add. 2a. b*) Tunc 2. *2a. b*; psalmos chori concinunt (consinunt *3b**). Tunc *3b. b**. *c. d,*

et libros 3 *plurimis locis atque inprimis c.* 4—6. *adeo immutatos et interpolatos, ut haud semel textum omnino diversum exhibeant; cf. e. gr.:*

c. 2. sub momento requirere] sub omni celeritate properare *3a. b. b**. *b***. *c*; quantocius visitare *3d*; *cf. p.* 207, *n.* 7;
ib. Hoc venerabilis sanctus Severinus agneto, quod iobetur exsequitur; pergit, urguit, pervenit] Venerabilis (Sanctus *3d*) igitur Sev. cognoscens Domini (sciens Dei *3d*) voluntatem (vol. Dom. *3b***), quod iubetur sine mora exequitur et (*om. 3c*; in *add. 3b,* ad *3d*) Aquitanie (Aquitane *3b**; :quitanie, *ras.* e *3c*; Aquitaniam *3d*) partibus (*om. 3d*) dirigit gressum. Quo cum pervenisset (venisset *3b**) *3a. b. b**. *b***. *c. d*;
c. 6 *in.* Denique vel unam — — indecamus] Denique unum (virum *3b**) e pluribus (de multis *3d*) miraculum insigne volumus manifestare *3a. b. b**. *c. d*;
c. 8. ut putaretur delubium] ut p. imminere rursus (r. i. *3b**. *d*) diluvium *3a. b. b**. *c. d.*

1) *Cf. M. Keuffer et G. Kentenich, 'Verzeichnis der Handschriften des historischen Archivs der Stadt Trier' ('Beschreibendes Verzeichnis der Hss. der Stadtbibliothek zu Trier' VIII),* 1914, *p.* 51. 53. 2) *Cf. infra p.* 213. 3) *Historia obsidionis Gothicae (scilicet c.* 6*) retractata atque linguae Germanicae reddita legitur in codice olim Coloniensi coenobii virginum viae S. Gereonis ('susteren zo up sent Gereoins straissen'), iam Francisci Schultz professoris Stratoburgensis v. c., saec. XV, fol.* 56. *Praecedente Vita Severi episcopi Ravennatis, praescriptum est:* 'Van eyme anderen Severo', *textusque incipit:* 'Van eyme anderen Severo list men, dat hi was eyn busschof van Trier *(c.* 1*)*, die des XI. Kal. Novembris in der stat Burgalensis gestorven ende begraven is; wilches graf mit vil *(cf. codices 3a. b. c. d, infra p.* 222, *l.* 37*)* mirakelen getziert wirt *(c.* 5*)*. Tzo eynre tzijt, doe men syne iairliche feste hoechtzidelichen begienck in der selver stat, so quam eyn konynck der Gotten', *atque desinit:* 'ende also wart di stat verloist'.

E quibus codices 3b. b* artiore quodam vinculo conexi sunt:

c. 5. Trevericus] Colonienses 3b. b*; Agrippinenses 2c,

neque vero alter ex altero descriptus est, quibus pars Vitae in 3b** servata adiungitur.

Ad textum recensendum codice 1 praestantissimo pro fundamento usus sum, deinde 2 adhibui, libris 2a. b. c ita additis, ut lectiones singulorum peculiares neglegerem; tum libros 3a. b. c in universum non curavi nisi ubicumque alii codices discrepabant, denique deterrimum 3d ubique fere sprevi, nisi quod initium interpolatum integrum adnotavi, item textu 3b** reiecto. In rebus orthographicis rationem scribendi 1 barbaram plerumque servavi[1], cum quae ad auctorem et quae ad librariorum ignorantiam referenda sint, saepius discerni non possint, etiam codice 2 antiquo aliquatenus expolito atque reliquis codicibus aevo nimis posteriore exaratis, etsi barbariem totam ad Fortunatum referri non posse certum est.

Lectiones codicum 2a. b. 3a varias v. r. H. Quentin benignissime mihi concessit; libros 1. 2. 2c. 3b. 3b**. c. d ipse contuli, 3b* examinavi.

Iohannes Nicolaus ab Hontheim, Historia Trevirensis diplomatica III, Augustae Vindelicorum 1750, p. 975 sq., primus Vitae I. Severini mentionem fecit, quam in codice Collegii Treverensis Societatis Iesu (fortasse iam archivi urbani n. 2002 [93])[2] invenerat, eiusque verba prima et extrema et locum c. 5 (qui similis legitur in libro nostro 3d) attulit, iudicans, eam inter apocryphas merito amandandam esse, cui nihil memorabile inesset nisi ea quae Gregorius Turonensis de sancto Burdegalensi rettulisset. Cum igitur textus iam neglegeretur, pro compendio Vitae II. (Coloniensis) prolixioris habitus[3], tandem

Henricus Quentin, 'La plus ancienne vie de saint Seurin de Bordeaux' (= 'Mélanges Léonce Couture, Études d'histoire méridionale' p. 23—63), Tolosae 1902, primus rationes inter Vitas Severini intercedentes perspexit atque, dissertatione luculenta praemissa, p. 40—43 (l. l. p. 60—63) editionem principem Vitae antiquissimae instituit, adhibitis codicibus 1. 2a. b. 3a.

Cuius textum iteravit J. Callen l. l. (cf. supra p. 205, n. 5) p. 112—115, praecedente versione Gallica (p. 108—112), quam Seignac-Beek canonicus confecerat.

Vita Severini haud semel per medium aevum retractata, immutata, aucta est, praesertim cum res in ea relatae initio fortasse fraude, postea errore episcopo eiusdem nominis Coloniensi attributae sint, cuius item Gregorius Turonensis meminerat[4], narrans, obitum sancti Martini, qui anno 397. contigisse videtur[5], per cantum chori caelestis eidem Severino iam seni revelatum esse praesente archidiacono, ita ut, si fabellae eiusmodi certam fidem adhibere liceret, Severinus Coloniensis annis compluribus ante Burdegalensem

1) Neque vero discrepantiam ceterorum librorum orthographicam adnotavi nisi rarissime. 2) Cf. supra p. 212. 3) Catalogus codicum hagiogr. Latin. Paris. II, 69; Bibl. hag. Lat. II, 1108, n. 7652. 4) Virtutes S. Martini I, 4 (ed. Krusch p. 590). Nescio, quo auctore medio narratio Gregorii retractata in codicem Romanum Vaticanum Palatinum Lat. n. 477, saec. XV, fol. 205—205', pervenerit (inc. Sanctus Severinus secundus Coloniensis archepiscopus [sic] vir magne in Christo reverencie claruit temporibus Theodosii imperatoris, des. angelos in celum detulisse). In serie episcoporum Coloniensium (SS. XIII, 284; cf. ib. XXIV, 336) Severinus inter Maternum (a. 314) et Evergisilum affertur. Nomen Severini alibi in provincia Rhenana aevo Romano rarum in inscriptionibus Coloniensibus haud semel legi, monuit F. Cramer, 'Römisch-fränkische Kulturzusammenhänge am Rhein' ('Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein' XCI, 1911, p. 3; 'Römisch-germanische Studien', 1914, p. 240 sq.), nimis certe statuens, etiam episcopum origine Coloniensem fuisse. 5) Cf. ea quae dixi 'Zur Geschichte des Frankenkönigs Chlodowech' ('Bonner Jahrbücher' CIII, 1898, p. 47, n. 2); Babut l. l. p. 36—44. Annum 401. praetulerunt J. H. Reinkens, 'Martin von Tours', 1866, p. 245 sqq. et Krusch, SS. R. Merov. I, 589, n. 8.

episcopus factus esse credendus esset. Diem 23. *Octobris iam Wandalbertus*[1] *et Usuardus*[2] *pro emortuali attulerunt, ita ut obitus sancti Coloniensis die altero post festivitatem episcopi Burdegalensis celebratus sit. In codicibus Vitae Severini antiquissimae* 2*a. b. c.* 3*b. b*. b** saec. XII—XV. exaratis, una voce in initio immutata, ex episcopo Treverensi Coloniensis aut Agrippinensis factus est*[3]*: sed origo eiusdem fraudis atque confusionis ad aevum prius referenda est, cum res episcopi Treverensis et Burdegalensis Coloniensi iam in* V i t a S e v e r i n i s e c u n d a *(prologus incipit:* Dominus ac redemptor noster, *Vita:* De quorum probatissima societate, *Translatio:* Quia beatissimi pontificis*) attributae sint. Opus, ut in sollemnitate sancti recitaretur*[4]*, ab auctore Coloniensi*[5] *clero ecclesiae S. Severini aut adscripto aut amico*[6] *compositum est, postquam Nordmanni anno* 881. *exeunte civitatem Agrippinensem vastaverunt*[7]*, neque post saeculum X*[8]*, quo codex Vitae e multis qui extant*[9] *antiquissimus lucem aspexit*[10]*. Auctor*

1) *Ed. Dümmler, MG. Poetae II,* 597*:*

Severine, tuos decimo *(Kal. Nov.)* sacer inde colonos *(= Colonienses?)*
Inspectas, primi radians de culmine templi.

2) *Ed. Sollerius p.* 621: Civitate Colonia sancti Severini episcopi et confessoris; *cf. codicem Martyrologii Bedae Laureshamensem (H. Quentin, 'Les martyrologes historiques',* 1908, *p.* 22*) et Salisburgensem saec. IX, in quo Severinus errore diei* 22. *Octobris attributus est (ib. p.* 30*) aeque atque in Martyrologio Cambrensi saec. XI (ed. Delehaye, Analecta Bolland. XXXII,* 404*). Kalendaria et breviaria posteriora plura, quae memoriam Severini Coloniensis item die* 23. *Octobris celebrant, commemoraverunt Bollandiani, Catalogus codicum hagiogr. Latin. Paris. III,* 709 *(cf. p.* 708. *ad diem* 22*), et G. Zilliken, 'Der Kölner Festkalender' ('Bonner Jahrbücher' CXIX,* 1910, *p.* 108 *sq.); cf. supra p.* 210, *n.* 3*; Quentin l. l. p.* 243. 3) *In codicibus* 2*c.* 3*b. b* etiam c.* 5. Colonienses (Agrippinenses 2*c) pro civibus Trevericis et dies X. Kal. Nov. pro XII. substituta sunt, cum libri* 2*a. b his locis lectiones primigenias imprudenter servaverint.* 4) *Cf. § 2 (ed. Van Hecke p.* 57*):* cuius hodierna die festa percolimus; *§ 3 (ib.):* Cuius solemnitati quo devotius insistimus; *cf. §* 14 *(p.* 59*).* 5) *Cf. inprimis §* 10 *(p.* 59*). De hac Vita cf. Quentin p.* 29 *sqq. et ea quae ipse disserui l. l. p.* 35. 46 *sqq.* 6) *Cf. §* 15 *(p.* 61*):* quia eorum assertionibus roboramur, qui sanctissimi custodes cineris a religiosis audita parentibus de memorabilibus beati viri factis vel miraculis ad sui solatium diligentissime servaverunt. 7) *Cf. §* 22 *(p.* 63*); E. Dümmler, 'Geschichte des Ostfränkischen Reiches' III*², 158; *W. Vogel, 'Die Normannen und das Fränkische Reich' ('Heidelberger Abhandlungen zur Geschichte'* 14*),* 1906, *p.* 282. 8) *Vita iam ante a.* 908. *extitisse credenda est, si verba Reginonis (Chron. a.* 350—363, *ed. Kurze p.* 17*):* Severinus episcopus Coloniae Agrippinae clarus habetur, *cum editore novissimo ad illam referenda sunt. Cum autem verba praecedant:* Sanctus Martinus episcopus ad celestia transit, *mentio Severini potius e Gregorio (v. supra) pendet.* 9) *Ipse inspexi codices Sancti Audomari n.* 715, *saec. XII, vol. IV, fol.* 26—31, *et n.* 716, *saec. XIII, vol. V, fol.* 149′—153′; *Bruxellenses n.* 7487—91 *(Van den Gheyn n.* 3182*), saec. XIII, fol.* 235—237′, *cui §* 1—14. *insunt, reliquis omissis, et n.* 9289 *(ib. n.* 3223, *vol. D), saec. XII, fol.* 63—66, *et n.* 9636—37 *(ib. n.* 3228*), saec. XI/XII, fol.* 243′—245, *qui epitomen continet (inc.* Beati Severini viri honestae vitae*); Cameracensem n.* 816 *(*721*), saec. XV, fol.* 195—200 *(§* 15. *deest); Confluentinum bibliothecae gymnasialis n.* 5, *saec. XIV, fol.* 229′—233′; *Ebroicensem L.* 37, *saec. XIII, fol.* 47′—48, *cui §* 1—3. *insunt (inc.* Dominus ac redemptor, *des.* a fructibus eorum cognoscetis eos, *p.* 56—*p.* 57, *col.* 2, *l.* 7*); denique Londinienses musei Britannici Harleianum n.* 2802, *saec. XIII. in., fol.* 67′—70, *et Arundelianum n.* 91, *saec. XII, fol.* 158′—161′, *qui §* 2—14 *(p.* 57—59*) continet, prologo et translatione omissis (inc.* Beatum Severinum honeste vite*). De codice Hagensi, cui post Vitam I. pars posterior Vitae II. inest, cf. supra p.* 211. 10) *Hodie Bruxellensis n.* 2750—65, *saec. X, fol.* 138′—153′; *cf. Catalogum codicum hagiogr. Latin. Bruxell. I,* 345; *Van den Gheyn l. l. II,* 1902, *p.* 24, *n.* 933.

acta spuria concilii Agrippinensis a. 346[1], *quo Euphratas episcopus eiusdem civitatis ob haeresim Arianam sede privatus esse dicitur, legisse videtur, Severinum Euphratae substitutum esse addens (§ 2)*[2], *neque vero quicquam de rebus ab eo Coloniae gestis compertum habebat, id quod ipse aperte professus est (§ 5. 6. 15), causam ignorantiae Hunorum invasionem fuisse temere coniciens (§ 5), quorum temporibus turbatissimis conscripta periissent, ita ut ipse nihil nisi locos communes laudesque virtutum Severini prolixas proferre posset (§ 3—6)*[3], *additis narratione illa Gregorii Turonensis de obitu Martini Severino revelato (§ 7. 8)*[4] *atque visione altera de sanctitate episcopi Coloniensis eremitae cuidam ostensa (§ 9. 10), quam fabulam famae debuisse videtur*[5]. *Rebus Coloniensibus, si res eas ita vocare fas est, commemoratis, iter sepulturamque Burdegalensia e Vita antiquissima deprompta sancto suo vindicavit (§ 11. 12)*[6] *neque vero miracula post obitum facta iteravit nisi primum de 'Gothorum rabie' repulsa (§ 13), reliquis 'breviandi gratia' praetermissis (§ 14). Cum igitur auctor episcopum Coloniensem Burdegalae sepultum esse iuxta Vitam antiquam rettulisset, aevo autem ipsius sepulchrum eiusdem Coloniae ostenderetur, iam ei in altera parte operis sive Translatione Severini enarrandum erat, quomodo corpus eius Coloniam reportatum esset. Effinxit igitur*[7], *post irruptionem Hunorum, de qua nonnulla in Vita Servatii aut prima aut altera*[8] *legerat (§ 5),*

1) *Ed. Heller, SS. XXV,* 21 *sq.; G. Monchamp, 'Pour l'authenticité des actes du concile de Cologne de* 346*' ('Bulletins de la classe des lettres de l'Académie royale de Belgique'* 1902, *p.* 280—287*). De origine actorum aut iusta aut falsa post multos vetustiores nuper plures disputaverunt, quos etiam hoc loco enumerare non absque re visum est: L. Duchesne, 'Le faux concile de Cologne' ('Revue d'histoire ecclésiastique' III,* 1902, *p.* 16—29*); Monchamp l. l. p.* 245—288*; K. H(anquet), 'Archives belges' IV,* 1902, *p.* 72. 140*; G. Rasneur, 'Le concile de Cologne de* 346*' ('Bulletin de la commission royale d'histoire' LXXII,* 1903, *p.* 27—59*); S. Balau l. l. p.* 318 *sqq.* 732*; iterum G. Monchamp, 'Deux réunions conciliaires en Gaule en* 346*' (l. l.* 1905, *p.* 638—658*); H. Quentin, 'Le concile de Cologne de* 346 *et les adhésions gauloises aux lettres synodales de Sardique' ('Revue Bénédictine' XXIII,* 1906, *p.* 477—486*); L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' I*², 1907, *p.* 361—365*; P. Wentzcke, 'Regesten der Bischöfe von Strassburg' I,* 2, 1908, *p.* 212 *sqq., n.* 4, *e quibus Monchamp et Quentin acta defenderunt. Cf. ea quae ipse monui 'N. Arch.' XXXII,* 546 *sq. et in dissertatione mea (l. l. p.* 46, *n.* 7*).* 2) *Cf. Quentin p.* 31. 3) *Discrepantiam, quae inter partem Vitae priorem sive 'Coloniensem' nihil continentem et posteriorem sive 'Burdegalensem' apparet, iam Tillemontius l. l. p.* 816 *sqq. recte perspexit, quamquam Vitae antiquissimae ignarus erat, e qua haec pendet.* 4) *Auctor non libros Gregorii integros habebat, sed, monente B. Krusch (SS. R. Merov. I,* 590, *n.* 2*), codicem generis* 27, *cui inter scripta plura ad Martinum spectantia Virtutes auctore Gregorio I,* 4—6. *inerant.* 5) *Cf. initium §* 9 *(p.* 58*):* Fertur etiam. 6) *E fama addidit, Severinum ex Aquitania oriundum fuisse (§* 11, *p.* 59*:* Burdegalense oppidum et partes Aquitaniae, unde etiam claram traxisse fertur originem*). Auctor Severinum Burdegalae loco Amandi episcopum factum esse non commemoravit.* 7) *Cf. Quentin p.* 32 *sqq.; dissertationem meam p.* 47 *sqq.* 8) *Vita I. Servatii c.* 3 *(SS. R. Merov. III,* 88, 15*), in Vita II. (ib. p.* 89 *sqq.) iterata. De Gestis Servatii fabulosis, quas Fr. Wilhelm edidit ('Sanct Servatius oder wie das erste Reis in Deutscher Zunge geimpft wurde', Monachii* 1910*), hoc loco agi neque de Vita alterutra anteriore, editor l. l. p. XIII. et p.* 53, *n. c, statuit, sed erravit, cum Gesta illa saeculo demum XII. ineunte (cf. ea quae monui 'Westdeutsche Zeitschrift' XXX,* 1911, *p.* 510—516*) sicque duobus fere saeculis post Vitam II. Severini composita sint, neque verba biographi Severini:* propter eiusdem protomartyris sanguinem ibidem pullulantem *cum Gestis illis posterioribus (l. l. p.* 71*) conveniunt, sed cum Vitis Servatii prioribus. Ex contrario verba Gestorum p.* 41, 4 *(vel potius Iocundi, ib. p.* 283, 42, *cuius opus in Gestis retractatum est):* Severinus in locum

Colonienses pastoris in terra remota requiescentis oblitos esse, donec, pluvia per triennium regioni negata[1] *ideoque ieiunio triduano instituto, clericum quendam Coloniensem angelus per visionem de re monuisset. Pluvia iam reddita, Colonienses vicinosque in Aquitaniam ad 'Burdegalense oppidum iam a pretiosi hospitis nomine S. Severini castellum vocatum' (!) profectos esse, ut corpus episcopi proprii sibi vindicarent, Burdegalensibusque resistentibus, tandem inter utrosque de pace ea condicione convenisse, ut corpus Coloniensibus redderetur, parte tamen eiusdem Burdegalensibus concessa, ita ut auctor non alia de causa nisi ob Severinos confusos partem pro integro corpore Coloniensibus suis attribuerit, qui corpus iam reportatum in ecclesia Cornelii et Cypriani martyrum deposuisse dicuntur. Denique proverbium afferens, quod fertilitati eiusdem anni originem debuisset, ecclesiam a Leone III. papa ad Carolum M. profecto (a.* 799*) visitatam esse voluit, qua de causa Colonienses singulis hebdomadum diebus sepulchrum sancti petere solerent, idemque 'oratorium' unum ex omnibus ecclesiis Coloniensibus flammis Nordmannicis (a.* 881*) non destructum esse rettulit. Partem opusculi extremam e traditionibus Coloniae vulgatis pendere patet*[2]*, sed expeditio Coloniensium Burdegalensis atque translatio omnino confictae sunt, ortae e confusione Severini Burdegalensis et Coloniensis.*

Laurentius Surius, De probatis sanctorum historiis V, Coloniae Agrippinae 1574, *p.* 920—927, *Vitam II. Severini 'ex antiquis mss. codicibus' publici iuris fecit; quam editionem*

J. Van Hecke, Acta sanctorum Octobris X, Bruxellis 1861, *p.* 56—63, *iteravit, codicibus quattuor Bruxellensibus collatis, quorum lectiones nonnullas in margine attulit.*

Etiam postquam in hoc opere prolixo confusio illa quodammodo sancta est, alibi traditio vetustior servabatur, id quod praeter codices Vitae primigeniae testatur Vita tertia (inc. Beatissimi igitur Severini, fratres carissimi*), quae nihil est nisi narratio vetustissima aliis verbis ita reddita, ut speciem sermonis prae se ferat*[3]*. Textum adhuc ineditum continet codex Parisiensis n.* 15436, *saec. XI, olim e bibliotheca capituli S. Marcelli Parisiensis emptus a Petro de Blanger procuratore domus Sorbonicae et canonico S. Marcelli atque bibliothecae Sorbonicae a.* 1667. *dono datus, fol.* 55'—57[4].

Neque aliunde ea hausta sunt, quae in Vita quarta leguntur (inc. Beatissimus igitur Severinus, ut legitur in gestis Coloniensium pontificum*), quae post Vitam II. (Coloniensem)*[5] *in codice fabricae ecclesiae S. Severini Burdegalensis saec. XIII. exarato*

eius *(Euphratae)*, vir plenarie catholicus et sanctus, exaltatur, *e Vita II. Severini* § 2. *pendere videntur. E Gestis vice versa narratio de Severino brevis hausta videtur esse, quam Petrus Calo monachus ordinis Praedicatorum* († 1348) *legendario suo c.* 760. *inseruit, quantum e verbis ultimis (A. Poncelet, Analecta Bolland. XXIX,* 100; *cf. Wilhelm l. l. p.* 54, 3) *et ex epitome Petri de Natalibus (Catalogus sanctorum IX,* 98, *Argentinae* 1513, *fol.* 196') *concludi licet.*

1) *Hoc figmentum e Vita I. Severini c.* 9. *pendere videtur.*

2) *Cf.* § 20 *(p.* 63)*:* Ipso autem anno tanta ibi fertilitas facta fuisse narratur; § 21 *(ib.):* ut aiunt.

3) *Tamen dies* X. Kal. Novembris *neque XII. pro emortuali affertur, scilicet dies sancto Coloniensi dicatus; cf. supra p.* 214.

4) *Cf. Catalogum codicum hagiogr. Latin. Paris. III,* 304; *Quentin l. l. p.* 10 *(n.* 1). 11 *(n.* 1). 17. 39 *(n.* 1). *Exemplar a v. r. Dubourg confectum officiositati iam laudatae v. r. Henrici Quentin debeo.*

5) *De Vita II. agi, e locis constat, quos attulit Cirot de la Ville, 'Origines chrétiennes de Bordeaux',* 1867, *p.* 226 *(n.* 1). 228 *(n.* 2); *pars posterior sive Translatio (AA. SS. Oct. X,* 61—63) *codici abest (l. l. p.* 234). *Cf. Quentin p.* 26, *n.* 1.

legitur[1], *in* 9 *lectiones divisa atque a clerico quodam eiusdem ecclesiae*[2] *haud multo ante composita, ut officio sancti insereretur. Opus prolixum, cuius sententiarum partes passim in syllabas concinnas desinunt, omnino e Vita primigenia pendet, nimio fuco verborum, locis communibus, considerationibus piis pro brevi narratione illius substitutis atque miraculis mortui resuscitati et daemoniaci sanati insertis* (= *lectio* 6), *quae temere efficta esse patet; claritatem superni luminis atque cereos absque humana ope accensos in sepulchro reperta esse, et 'antecessores' auctoris rettulerant et ipse una cum sociis quibusdam testis erat*[2]. *Ut Vita Coloniensis (II) in codice praecedit, ita nomen Coloniense pro Treverensi nonnullis locis positum est neque vero omnibus, ita ut post 'gesta Coloniensium pontificum' nescio quae in fronte laudata civitas Treverorum et Trevirensis archipraesulatus in lectione tertia Severino attribuantur, cum in quarta idem Coloniensem sedem possideat atque archipraesulatum Coloniensis sedis relinquere ab angelo iubeatur neque minus in septima lectione Burdegalenses timeant, ne quando corpus eius 'Coloniensi violentia' abstrahatur*[3]. *Tamen, nomine excepto, vestigium legendae Coloniensis non adest*[4], *sed textus totus e Vita Fortunatiana pendet. Hanc Vitam Severini Burdegalensem edidit, prologo omisso,* C i r o t d e l a V i l l e, *'Vie inédite de saint Seurin' ('Archives historiques du département de la Gironde' I, Parisiis et Burdegalae* 1859, *p.* 426—444)[5].

Vita quarta sive Burdegalensis Coloniam perlata ibique a clerico, ut videtur, S. Severini cum Vita II. olim ibidem composita in V i t a q u i n t a (*inc.* Beatissimus Severinus, quantum ad terrene dignitatis gradum) *ita compacta est, ut modo haec modo illa ad verbum fere exscriberetur, pluribus omissis*[6]. *Narrationi acta concilii illius Coloniensis a.* 346. *spuria, initio et fine destituta (c.* 2), *et verba nonnulla e symbolo quodam fidei hausta (c.* 4) *compilator inseruit*[7]; *corpus sancti in ecclesia beatorum martyrum Cornelii et Cypriani sepultum esse iuxta Vitam II. narrans, addidit, ipsum Severinum eandem a fundamentis erexisse et in honorem illorum dedicasse (c.* 11), *chartam Wicfridi episcopi Coloniensis falsam secutus, quae a.* 948. *pro ecclesia S. Severini data esse vult*[8]. *Partes compilationis, quae non e Vita II. neque ex actis concilii deprompta sunt, e codice SS. Eliphii et Martini Coloniensi a.* 1485. *exarato, iam*

1) *De codice cf. Cirot de la Ville, 'Origines chrétiennes' p.* 431. *In calce Vitae (ed. Cirot de la Ville p.* 444) *Gregorii Turon. caput ad Severinum Coloniensem spectans (Virtutes Martini I,* 4) *subsequitur, e codice generis* 27 *(cf. supra p.* 215, *n.* 4) *descriptum.* 2) *Lectio* 7 *(p.* 439)*:* Ut tamen ab antecessoribus nostris sepius audivimus et ut ipsi aliqui fideliter vidimus, nocturnis angelorum obsequiis et claritate superni luminis assidue visitatur locus ipsius sepulcri, *etc.; lectio* 9 *(p.* 443)*:* Ceterum, o fratres, qui ceteris frequentius tanti patroni interestis servicio et suo destinati estis loco, ad vos meus specialius est sermo. 3) *Cf. Quentin p.* 25. 4) *Quentin p.* 25 *sq. iure monuit, auctorem Burdegalensem corpus integrum sancti civitati propriae vindicasse, aut ignorata aut praetermissa translatione, quam auctor Coloniensis sibi excogitaverat.* 5) *Partes excerptas, quas edidit E. A(llain), 'Revue catholique de Bordeaux' XVII,* 1895, *p.* 617—622 *(cf. Bibl. hag. Lat. II,* 1108, *n.* 7651), *non vidi.* 6) *Cf. Quentin p.* 10 *sq.* 34 *sq.* 7) *Diacono, qui apud Severinum tempore obitus sancti Martini adfuisse dicitur, nomen Evergisli in textu impresso inditum est (c.* 3), *fortasse iuxta Passionem Evergisli c.* 2 *(AA. SS. Octobris X,* 658; *cf. catalogos archiepisc. Colon., SS. XXIV,* 337) *inutilem, quem Severino in sede Coloniensi successisse posteris persuasum erat. At nomen eius a versione Germanica (cf. p.* 218, *n.* 1) *abest, ita ut non nisi postea textui Latino id interpolatum esse fortasse statuendum sit.* 8) *Lacomblet, 'Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins' I, p.* 58, *n.* 102; *H. Cardauns, 'Annalen des histor. Vereins für den Niederrhein'* 26/27, 1874, *p.* 344; *J. Hess, 'Die Ur-*

Bruxellensi n. 428—442 *(Van den Gheyn n.* 3136*), fol.* 256—262, *unde initium Van Hecke l. l. p.* 60 *(n.* b*) attulerat*[1], *ediderunt socii Bollandiani, Catalogus codicum hagiographicorum bibliothecae regiae Bruxellensis I,* 1, *Bruxellis* 1886, *p.* 246—249.

Denique Vita sexta item, ut videtur, Coloniae composita maiore ex parte e Vita II. descripta est, nonnullis de synodo illa, impetu Gothorum, imbre et siccitate depulsis, mortuo vivificato e quinta suppletis[2]. *In fronte fabula collocata est, qua* Beatus Severinus apud Burdegalim in Vasconia existens agricola *(ita Vita incipit), dum aratrum minat, vocem angelicam de episcopatu Coloniensi suscipiendo audisse fertur, itemque in calce narratiuncula accessit de poena Severini Evergislo diacono revelata, quam ob horas canonicas neglegenter dictas post mortem passus esse traditur*[3]. *Haec Vita a.* 1483. *Coloniae in appendice Legendae Aureae edita est*[4], *cui inscriptum est: Historie plurimorum sanctorum noviter addite laboriose collecte et prolongate, fol.* 355^{c}—356^{c}.

Denique ut confusionem inter Severinos exortam plane ostendam, monuerim, cum Severinum quendam Senonum episcopum concilio Agrippinensi a. 346. *interfuisse in actis illis quorum supra memineram legissent, inde a saeculo XV. exeunte nonnullos credidisse, Severinum eundem episcopum primo Senonum, deinde Coloniae, postremo Burdegalae fuisse*[5].

W. Levison.

kunden des Pfarrarchivs von St. Severin in Köln', 1901, *p.* 3. *De charta cf. O. Oppermann, 'Kritische Studien zur älteren Kölner Geschichte' III ('Westdeutsche Zeitschrift' XXI,* 1902, *p.* 40 *sqq.).* 1) *Eadem Vita in codice Vindobonensi bibliothecae imperatoris Austriaci privata n.* 7965, *saec. XV/XVI, fol.* 99'—115, *legitur (cf. Analecta Bolland. XIV,* 247*), textus similis in codice Bruxellensi n.* 8515 *(Van den Gheyn n.* 3201*), saec. XV, fol.* 100'—108' *(Catalogus hagiogr. Bruxell. I,* 2, *p.* 212*); Monacensem n.* 3244 *(Asp.* 44*), saec. XV, fol.* 85, *laudavit G. Monchamp l. l.* 1905, *p.* 640. *Versio Germanica legitur in codice olim Coloniensi, iam v. c. Fr. Schultz, de quo supra p.* 212, *n.* 3, *egi, fol.* 276'—286 *(praescr.* 'Die historie van sente Severinus dem busschoff, die men hait ende heldet tzo Collen in sijnre kirchen', *inc.* 'Der alre selichste Severynus na dem grade'*), in calce additis V. Annonis II,* 13. *III,* 9 *(SS. XI,* 488 *sq.* 501*); eadem versio extare videtur in codice Goettingensi Theol.* 200, *saec. XV, fol.* 286' *(cf. W. Meyer, 'Verzeichniss der Handschriften im Preussischen Staate I,* 2, *Göttingen' II,* 1893, *p.* 422*).* 2) *Severinum post depositionem Euphratae a Maximiano (sic) archiepiscopo Treverensi consecratum esse, in Vita VI. additum est.* 3) *Eadem fere narratio in codice Londiniensi musei Britannici inter Harleianos n.* 268, *saec. XIV, fol.* 38', *legitur, id quod J. A. Herbert v. c. me certiorem fecit, eademque fabula pluribus verbis reddita inter partem priorem et posteriorem Vitae II. in codice Vindobonensi bibliothecae imperatoris privatae n.* 9375*a, saec. XV, fol.* 134', *extat (cf. Analecta Bolland. XIV,* 252*). Narrationem eiusdem ingenii, etsi res singulae discrepant, iam Petrus Damiani (†* 1072*) in opusculo (XXXIV) de variis miraculosis narrationibus c.* 5 *(Migne CXLV,* 578*) rettulit, quam ab Adraldo abbate Bremetensi (dioecesis Ticinensis) a.* 1060—81. *commemorato (cf. C. Cipolla, Monumenta Novaliciensia vetustiora ['Fonti per la storia d'Italia'] I,* 1898, *p.* 441; *II,* 1901, *p.* 348*) acceperat, quo teste clerico cuidam Coloniensis ecclesiae* beatus Severinus, eiusdem ecclesiae nuper episcopus, *apparuisse eumque de poena ipsi ob neglegentiam horarum illata certiorem fecisse dicitur:* quod etiam inditum litteris esse dicebat *(Adraldus).* 4) *Alteram editionem (Lovanii* 1485*) non vidi.* 5) *Additamenta martyrologii Usuardi (ed. Sollerius p.* 622 *sq.); Quentin p.* 26, *n.* 2.

(1)[a.*]. Igitur[b] beatissimus Severinus[c] Treverorum** episcopus[d.1], honore licet[e] egregius, tamen sacro merito ipsis[f] quoque precipuis pontificibus honorandus, qui[g] ante[h] vitae ita recti[i] itineris tramite[k] desudavit, ut et lapsum[l] erroris propere[m] cautus evaderit[n] et urbem celestis patriae possessurus[o] civis[p] incletus introierit. Nam[q] qualem se in elymosina pauperum pastor reddiderit[r], quantum abstinentiae[s] rigore[t] se parcus[u] restrinxerit, quid[v] circa germine[w] eclesiae pater caritatis inpenderit[x], qualiter inter discordis[y] lingua pacis concurrerit[z] aut in vigilantia psallens pernox quid egerit[a], quae in sequenti narratur[b], hac[c] sola revelatione[d] iustum satis est se[e] probasse. cf. Iudith 7,5.

*) *Prologus e Gregorii Turon. Vita Venantii (= Vita patrum c. 16) deprompius praecedit* 1 *(cf. supra p.* 208*)*: (Incipit de sancto Severino *m. al. ut videtur praescr.)* Solitarium adque multiplicem donum[a] — — sequi meditabantur. Unde et nos in precunio devoti Dei famulum b e a t i s s i m u m S i v i r i n u m effari nitentis — — ita novimus conscientia peccatoris; *codex 3d, e Gestis Treverorum c.* 23. 18 *(SS. VIII,* 158. 152*) et Vita I. Hildulfi (AA. SS. Iulii III,* 221—224*) interpolatus, ita incipit:*

P o s t q u a m privilegium p r i m a t i s Agricii e t a r c h i e p i s c o p i Volusianus a r c h i e p i s c o p u s, q u i XIIII^mus p o s t i p s u m T r e v e r e n s e m r e x i t e c c l e s i a m, rescribi fecit, quod s a n c t u s Silvester ad honorem domne Helene eiusdem metropolis indigene renovans confirm a v i t, e t post i p s u m s a n c t u s Hildulfus claro[b] Nerviorum genere ortus p r e s e d i s s e t, q u i christiane religionis defensor e t doctor e x t i t i t e t inter magnifica opera que gessit corpus beati Maximini ex cripta, ubi illud beatus Paulinus presul magni meriti ex Aquitania revectum tumulaverat, in dom o, qua nunc veneratur, transtulit et post multiplices labores c u n c t a d e s e r u i t e t heremum Vosagi saltus peciit, i b i q u e s a n c t e c o n v e r s a c i o n i s v i t a m c u m m u l t i s a l i i s n o b i l i t e r s u p e r q u e n d a m fluviolu m i n s t i t u e n s, post agone m vite p r e s e n t i s celi capitolium coronandus[c] intravit, beatus Severinus in Trevirorum archiepiscopatum successit[2], honore egregius[d], tam sacro merito *et q. s.*

Gesta Treverorum c. 23. 18. — V. Hildulfi c. 2. — Ib. c. 6. — Ib. c. 8 sqq. — Ib. c. 16.

) Agrippinensis 2*a*. *b*; Agrippinensium 2*c*. 3*b*; Coloniensium 3*b; Coloniensis civitatis 3*b*** *(non* 1. 2. 3*a*. *c)*.

Cap. 1. 1. 2. 2*a*. *b*. *c*. (3*a*. *b*. *c*).

Cap. 1. a) *praescr.* Incipit (*om.* 3*a*. *b*. *b**; XXI. XII. Kl. Novb. *pro* Inc. 2) vita (vel obitus *add.* 3*d*) sancti Severini (confessoris *add.* 3*a*; episcopi *add.* 2. 3*d*; episcopi et confessoris, quod est X° Kl. Novembris *add.* 3*b*; episcopi et confessoris et cetera *add.* 2*c*; C o l o n i e n s i s archiepiscopi *add.* 2*a*. 3*b**) 2. 2*a*. *c*. 3*a*. *b*. *b**. *d*; De sancto Severino (Treverorum episcopo *add.* 3*c*) 3*b***. *c*; *praescr. om.* 1. *(2b); capita ipse distinxi.* b) *ita* 1; (Igitur *om.*) Beatus 3*c*; Beatissimus igitur *rell. (ita V. Marcelli, Auct. antiq. IV,* 2, *p.* 50, *cf. p.* 38, 13. *B. Kr.)*. c) Sivirinus 1. d) a r c h i e p i s c o p u s 3*b*. *b**. e) legite gregius tam in sacro 1; agregius *pr. m.* 2. f) ipsius 1. 2. 2*c*; *cf. Bonnet, 'Latin' p.* 385. g) *om.* 2*a*. *b*. 3*b**. h) finem *add.* 2*a*. *b*; ante vitae *om.* 2*c*; qui in hac vita 3*a*. *b*. *c*. i) ricta *corr.* ricti 1; in recti 2*c*. k) tramitte 1; tramitem 2. l) et elapsum 2. m) *ita* 1. 3*b***; proprii 2*a*. *b*; prospere 2. 2*c*. 3*a*. *b*. *c (quod praeferam B. Kr.)*. n) *ita* 1; evaderet — introiret *rell.* o) possessuris 1, *corr.* p) cives *pr. m.* 2. q) Nam — *p.* 220, *l.* 1. Denique *om.* 3*b*** *(paucis verbis insertis) et* 3*c (non 3d)*. r) reddidit 2*c*. s) abscientiae 1. t) rigoris 3*a*. *b et pr. m.* 2. u) parcius retrinxerit 1. v) qui 1. w) *ita* 1; germen (rem 2*c*) eccl. (eccl. g. 3*a*) *rell.* x) inpenderet 2. y) *corr. e* discordiis 1; discordes *rell.* z) cucurrerit 2*a*. *b*; cucurrit 2; occurrerit 2*c*. a) : : ęgit 2, *corr.* b) *ita* 1; narrabitur (*corr.* narrabuntur 2) *rell.*; *cf. Auct. ant. IV,* 2, *p.* 24, 41: quae producitur in sequenti. c) hac illum sola rev. iustum esse (ac *add.* 3*d*) cognovisse sufficiat. Denique 3*a*. *b*. *d*. d) revelationum 1; relatione 2*a*. *b*. e) *ita* 1. 2 *(pr. m.)*. 2*c*; se *eras.* 2, *om.* 2*a*. *b*.

Nota *. a) domum *pr. m.* 1 *(cum codice* 1*b Gregorii, quocum etiam aliae lectiones conveniunt, e. gr.* cenis ordentes *pro* caeni sordentis. *B. Kr.)*. b) *corr. e* clarus *et eras.* Nerviorum *(bis scriptum erat)* 3*d*. c) instituens *iterat., sed eras.* 3*d*. d) egregiis 3*d*, *corr.*

1) *Gregorio Turonensi teste (In Gloria confess. c.* 44*) clerici Burdegalenses referebant, Severinum Burdegalam* de partibus Orientis *destinatum esse; cf. supra p.* 209. 2) *In codicibus Gestorum Treverorum A* 5. 6 *Volusianus, Hildulfus, Severinus sese subsequuntur (cf. SS. VIII,* 158, 39, *n. t)*.

(2). Denique quadam vice, dum sanctus vir[a], confectus nocturna vigilia[b], lectolo reclinassit et sopore lassa membra post laborem[c] resolverit, admonitus[d] per angelum sibi dicentem: 'Necessarium est Aquitaniae[e] partis[f] te sub momento[g] requirere, urbem quoque Burdegala[h] ad salvandum[i] populum te convenit visitare[k], quod[l], dum plebi[1] datur[m] correctio, iter tibi crescat ad fructum'. Hoc venerabilis sanctus Severinus[n] agneto, quod iobetur exsequitur: pergit, urguit[o], pervenit.

(3). Adpropinquanti[a] civitate[b], beatissimus loci illius tunc[c] Amandus[d] episcopus[2] docitur per[e] revelationem[f], servum[g] Dei Severinum[h] suae urbi[i] iam in proximo[k]; cui iobetur cum populo, ut[l] sancto[m] vero[3] reddere[n] festinaret occursum[4] et eidem[o] intromisso cathedre cederet[p] solium[q, 5]. Sacerdus plebem adloquitur, narratur ordine visio, plebs in occursum progreditur, choris clerus producetur, a
Ps. 117, 26. cunctis illud salmi[r] cantatur: *Benedictus, qui venit in nomine Domini.* Hinc[s] presentatus[t] sancto vero[3], sicut cognoverat per visum, salutat nomen[u] proprio[6]; quem

Capp. 2. 3. 1. 2. 2*a*. *b*. *c*. (3*a*. *b*. *c*).

Cap. 2. a) confessor (esso *in ras.* 2) *pro* vir conf. 2. 3*a*. *b* *(cf. p.* 222, 9*)*; sanctus v. conf. *om.* 3*c*. b) se *add.* 3*a*. *b*. *c*, *post* lectulo *add.* 2*a*. *b*. c) *ita pr. m.* 2; labore solverit 1; laborem resolveret *rell.* d) *ita* 2; admonitur 1; ad(m)monitus est (ita *add.* 3*b*) *rell.*; *cf. Auct. ant. IV,* 2, *p.* 10, 6: commonita *loco verbi finiti.* e) Equitanie 3*c*; Aequitanie *m. al.* 2; ad Aquitanie (Aquitanee 3*b*) 3*b*. *b**. f) *ita* (s *add., sed eras.* 1) 1. 2 *(pr. m.)*; partes te (te p. 3*a*) *m. al.* 2 *cum rell.* g) monumento 2*c*; omni celeritate properare *pro* m. requ. 3*a*. *b*. *c*. h) *ita* 1; Burdegalam 2*c*. 3*b**; Burdegolum 2; Burdegalem 3*b*. *c*; Burdogalam 2*a*. *b*; Burdegolam 3*a*; Burdegolensem 3*b***. *d*. i) ubi *add.* 1; ibi *coniecit Quentin.* k) visitaret 1. l) quo 1; ut 3*a*. *b*. *c*. m) dabitur 2*a*. *b*. n) uirinus *corr.* Sivirinus 1; sanctus Sev. *om.* 2. 2*a*. *b*. *c*; (Hoc *om.*) Ven. igitur Sev. 3*a*. *b*. *c*. o) *ita* 1. 2; urguet (2*a*); urget 2*b*. *c*; *locus omnino immutatus est* 3*a*. *b*. *c*. *d* *(cf. supra p.* 212*)*; et *add.* 1.

Cap. 3. a) *ita* 1. 2. 2*a*. (3*a*); appropinquante 2*b*. 3*b*. *c*. *d*; Appropinquans 2*c*; illo *add.* 2*a*. *b*; eo *add.* 3*a*. *b*. *c*. *d*. b) *ita* 1. 2; civitati *rell.* c) *ita* 1; *om. rell.* d) amā . dus 1. e) *om.* 1. f) *ita* 2*a*. *b*. *c*; ut *add.* 1. 3*a*. *b*. *c*; ad *add.* 2. g) servo Dei Severino una cum omni (*om.* 3*c*) populo occurrat *pro* servum — *l.* 9. occursum 3*a*. *b*. *c*. h) Sivirinum 1. i) obviam *pro* urbi iam 2. k) proimo *(sic)* 1; (in *om.*) proximum 2. 2*c*; su(a)e proximum esse civitati 2*a*. *b*. l) *om.* 2*c*. m) sancti 1, *corr.* n) reddere (redderet 2. 2*a*. *b*) festinanter 2. 2*a*. *b*. *c*. o) eidem intromissom 1; eodem intromisso 2*a*. *b*; eidem (eundem 3*a*. *c*) intromissum 2. 3*a*. *c*. p) cedere 2*c*; cedat 3*a*. *b*. *c*. q) solio 2*a*. *b*. 3*c*. r) *ita* 1; psalmi 2*a*. *b*. *c*; psalmum 2; (illud s. *om.*) canitur 3*a*. *b*. *c*. s) *corr. ex* hic 1. 2. t) presentatur s. viro (sanctum virum 2*c*; et *add.* 2*a*. *b*) 2*a*. *b*. *c*. u) *ita* 1; (ex *add., sed del.* 3*c*) nomine *rell.*

1) *Scilicet Burdegalensi per Severinum corrigendae, nisi admodum fallor. H. Quentin de plebe Treverensi cogitavit, cui absente Severino correctio subeunda esset, quam de invasione barbarorum a.* 407. *facta interpretatus est (l. l. p.* 17 *sq.); sed haec opinio acuta ut est, omni fundamento caret.* 2) *De Amando, qui saeculo V. ineunte Delphino episcopo in sede Burdegalensi successit, cf. supra p.* 206. 3) *I. e. viro.* 4) *Gregorius l. l.:* Dum autem iter ageret et eclesiam Burdegalensim Amandus episcopus regeret, apparuit ei Dominus in visu noctis, dicens: 'Surge et egredere in occursum *(cf. Is.* 7, 3*)* famulo meo Severino et honora eum, sicut honorari Scriptura sancta docet amicum divinitatis. Melior est enim tibi meritisque sublimior'. 5) *Gregorius paulo infra idem pluribus rettulit:* Quem deinceps in tantum dilexit ac veneratus est Amandus episcopus, ut eum in loco suo substitueret, ac ipse quasi iunior habebatur. Denique post paucos annos obiit beatissimus Severinus. Quo sepulto, Amandus episcopus recepit locum suum. *Narrationes utriusque auctoris discrepare atque verba Fortunati non de episcopatu alteri ab Amando concesso interpretanda esse, vix recte statuit J. Callen l. l. p.* 214 *sqq., Gregorium quasi in partem aliam eandem meliorem ducentem contra H. Quentin (p.* 22 *sq.) defendens.* 6) *Gregorius l. l.:* Exsurgens autem Amandus episcopus, accepto bacello in manu sua, perrexit in occursum eius, nihil de viro sancto sciens, nisi quae Dominus

cum canticis et hymnis introducit eclesiae[a, 1]. Cuius ad introitu[b] exultat clerus, gaudit locus, renovatur[c] et populus. Et, qui[d] talem preparaverat, in laudem summi creatoris diversis[e] linguis vox una est, qua[f] cives[g] congratulantur in adventum[h], quem dilexerunt offitium[i].

(4). Quid enim illud[a] benignius, cuius possedebat animum[b], qui videbat aspectum? Quid memoretur humilius[c], cuius abiectionem[d] vix aequabatur[e] infantolus? Quid etiam abstenentius, cui[f] ieiunium pastus[g] magis erat quam cibus? Quid dicatur[h] de reliquo, cuius nec mens neque[i] pes ullo captus est laqueo? Hinc[k] accedit[l, 2], ut habitans in terris amicus esset et[m] angelis, ut iustus piis actibus non celaretur virtutibus. Nam qui[n] delatus[o] est languedus, ut signum crucis inpressit, expulsa peste convaluit. Quem[p] clausa febris arefecit[q], tactu salubre[r, 3] reveruit[s, 4]. Quemcumque[t] membrorum debilitas* aut vacuabit[u] aut abstollit, Christi

*) infirmitas fuit in carne, si ad eius presentiam venit, Christo favente, sanum restituit. Omne etiam virus serpentis, qui hominibus vitam auferre solet, coram[a] sancti viri obtutibus permanere non potuit. Inimicus etiam humani generis si aliquando obsedisset hominem, non ante sanctus surgebat a prece, quam divina potentia suam creaturam eriperet ab[b] hoste. (5). Illud[c] vero longum est enarrare per singula, quanta vel qualia Dominus per servum suum operari dignatus est. Sed[d] cum cognovisset per revelationem, sibi adesse terminum vitae, ut[e]

Capp. 3. 4. 1. 2. 2*a*. *b*. *c*. (3*a*. *b*. *c*).

Cap. 3. a) *ita* 1; (in *add.* 2*c*) ecclesiam 2. 2*a*. *b*. *c*; in sanctam ecclesiam 3*a*. *b*. *c*. b) *ita* 1; introitum *rell.* c) *ita* 1. 3*d*; revocatur *rell.* d) *ita* 1; qui t. preparavit 2. 2*a*. *b*. *c*; vox omnium resonat laudant(c)ium Deum, quod talem illius civitatis (illi civitati 3*b*. *b**) contulerit sacerdotem (quod — sacerdotem *om.* 3*d*) *pro* qui — offitium 3*a*. *b*. *b**. *c*. *d*. e) *ita* 2. 2*a*. *b*. *c*; *om.* 1. f) providen-t(c)ia *add.* 2. 2*a*. *b*. *c* (*quod auctori attribuam, spectat enim ad verba* qui talem praeparaverat, *exciditque in* 1 *sicut* diversis *n.* e. *B. Kr.*). g) civis 1. h) *ita* 1; adventū :::: dil. *corr.* adventu, cuius dil. 2; adventu, quem (quod 2*a*. *b*) 2*a*. *b*. *c*. i) *ita* 1. 2; (in *add.* 2*c*) officio 2*a*. *b*. *c*.

Cap. 4. a) *ita* 1. 2; illo 2*a*. *b*. *c*; *om.* 3*a*. *b*. *c*. b) animam 1. 3*c*. c) humilis 2, *corr.* d) *ita* 1; abiectionis 2; obiectioni 2*c*; abiectioni *rell.* e) (a)equabitur 2. 2(*a*). *b*. 3*a*. *b*. *c*. f) cuius, *expunct.* us 2*b*; cum 3*b**. g) pastum 1; *om.* 3*c*. h) dicator deleliquo (*corr.* de rel.) 1. i) nec 3*a*. *b*. *c*; (neque pes *om.*) u. capta 2*c*. k) Hic 1, *corr.*; Illud quoque longum est enarrare per singula, quanta vel qualia Dominus per servum suum operari dignatus est (*cf. infra l.* 18) *pro* Hinc — virtutibus 3*c*. l) *ita* 1. 3*b*; accidit *rell.* m) (et *om.*) angelus 1. n) *ita* 1. 2. 2*a*. *b*; Namque 2*c*; Nam quis 3*a*. *b*; Nam quicumque 3*c*. o) *ita* 1; ei (illi 3*c*) ad(l)latus *rell.*; *cf. supra p.* 212, *l.* 12. p) Quem — *l.* 17. hoste *om.* 3*c*. q) febri sarefit 1; f. acrefecit 2, *corr.* r) *ita* 1. 2; salubri *rell.* s) *ita* 1; reviruit *rell.* t) *ita* 1. 3*b**; Quecumque enim 3*a*. *b*. *d*; Quodcumque 2. 2*a*. *b*. *c*. u) *ita* 1; vacuavit aut abstulit 2. 2*a*. *b*. *c*.

Nota *. a) ante 3*a*. *d* (*ubi* obtutus). b) a 3*a*. c) Illud quoque l. — dignatus est *supra l.* 9. *posita sunt* (*cf. n.* k) 3*c*. d) *redit* 3*c*; Sed cum hec interim sint predicanda, hoc pretereundum non est, quia, dum cognovisset 3*d*. e) ut — migrare deberet *om.* 3*c*.

revelasset. Et ecce! sanctus Severinus veniebat quasi in obviam ei. Tunc adpropinquantes sibi ac propriis se nominibus salutantes, ruunt pariter in amplexibus deosculatique, fusa oratione, eclesiam cum magno psallentio sunt ingressi. *Cf. Hieronymi V. Pauli c.* 9 (*Opera ed. Vallarsi*[2] *II,* 1, *col.* 9): dum in mutuos miscentur amplexus, propriis se salutavere nominibus; gratiae Domino in commune referuntur. 1) In monasterium *Vitae quartae (Burdegalensis) lectio* 4 (*ed. Cirot de la Ville p.* 432), *i. e. in ecclesiam canonicorum (Germ. 'münster'), qui aevo auctoris eam obtinebant. Cf. J. A. Brutails l. l. p. XXII sqq.* 2) *I. e. accidit.* 3) *Cf. Gregor. Turon., Vita patrum c.* 1, 4 (*p.* 666): tactuque salubri iterum tangens. 4) *I. e. reviruit. Quodcumque membrorum (= Quodcumque membrum) debilitas aut vacuavit aut abstulit.*

favore restituit. Quicquid etiam cessisset[a], quod hominem evisceraret, ante sanctissimum virum morbos[b] peret[1], ne[c] perderet. Si quem vero hostis[d] ferus invasum conlideret[e], ante[f] manum fortiores[g, 2] fugitivus[h] evanuit, ut creaturi[i, 3] integre purificata plasma[k] serviret.

(5). Illud quoque rectissime[a] sancti meretis depotatur[b]. Cum[c] iam inmenerit[d] iustum vitae tempus in terminum, ut humanitatis[e] feneratore solveret[f] debitum[4], ipse predixit megraturum[g] se beatus de seculo. Qui sacrosanctis actibus[h], Oct. 21. piis intentus operibus, cometatus[i] virtutibus, diae quod[k] dixit praefinito[l], XII[*]. Kl. Novembrium[m], coronandus a[n] Christo, pergit[o] confessor[p] de seculo. Quem beatus Amandus, metuens cives[q] Trevericus[r, **], ne sibi sanctum[s] furarent[t], ocultae[u] cripta condeta gloriose tradedit sepulture[5], quo[v] pro laude sui fidelis Dominus instanter operatur[w] virtutes.

(6). Denique vel unam rem commemorandam credimus, per quam reliquas indecamus. Cum dies[a] sui[b] anniversarii iocundissime coleretur[6], hostis[c, 7] Go-

---

cf. Ios. 23,14. cf. Ioh. 1, 47. patrum ingredi deberet vias atque ad[a] caelestem Hierusalem[b] verus Israhelita de Egypto[c] migrare deberet, convocatam[d, 8] omnem fraternitatem, indicat eis, revelationem sibi esse a Domino ostensam. Fit subito luctus omnium[a] clericorum, laicorum, maxime pauperum. Nec mora, completur visio. Reddit terrae corpus, animam creatori *pro* debilitas — cometatus virtutibus *(l. 8)* 3*a*. *b*. *b** *(ex parte non collatus)*. *c*. *d* *(lectionibus peculiaribus plerisque omissis)*.

*) X° Kl. 3*b*; decimo[9] Kalendas (Kalendarum 2*c*) 2*c*. 3*b**; XV. Kl. 3*c* *(non 3d)*.

) Agrippinenses 2*c*; Colonienses 3*b*. *b.

Capp. 4–6. 1. 2. 2*a*. *b*. *c*. (3*a*. *b*. *c*).

Cap. 4. a) cessissit quid 1; esset quod 2*c*. b) *ita* 1; mortuus (mortuum 2*a*. *b*; morbidum 2*c*) perit 2. 2*a*. *b*. *c*. c) nec perderet 1; ne perduret 2. 2*a*. *b*. *c*; *cf. Auct. ant. IV, 2, p.* 14, 40. d) *ita* 2. 2*a*. *b*. *c*; hostiferos 1. e) conliderit 2. f) mortem *add., sed expunct.* 2*b*. g) fort(c)ioris 2. 2*a*. *b*. *c*. h) fugitivas *corr.* fugitivos 1. i) *ita* 1; creatura 2. 2*a*. *b*. *c*. k) *ita* 2; plasmas eruerit 1; plasmati (plasma plasmatori 2*a*. *b*) serviret 2*a*. *b*. *c*.

Cap. 5. a) rectissimi s. 1. 2; rectissimum sanctis 2*c*. b) deputantur, *expunct.* n 2. c) quod cum 2*a*. *b*. d) *ita* 1; in(m)mineret iusto 2. 2*a*. *b*. *c*. e) hum. finem (humanitati fine 2*c*) natur(a)e solv. 2. 2*a*. *b*. *c*. f) solvere 1. g) *corr. e* megraturam 1. h) et *add.* 2*a*. *b*. i) consummatus 2*c*; consummatis (*corr. e* cumsummitatis 2) 2. 2*a*. *b* *(quod praeferam B. Kr.)*. k) *ita* 1. 2; diae qu. *om.* 2*a*; die quo *rell.* l) *ita* 2. 2*a*. *b*. *c*; praefit 1; ipse predixerat, videlicet *pro* d. pr. 3*a*. *b*. *c*. m) *corr. e* Novembrem *(?)* 2; Novembris 3*a*. *b*. *c*. n) a *om.* 2*c*; ab ipso (i. *om.* 3*c*), *om.* p. c. de s. 3*a*. *b*. *c*. o) perget *pr. m.* 2. p) conpessor 1. q) civis *bis scr., sed del.* 1. r) *ita* 1; Trevericos 2. 2*a*. *b*. 3*a*. *c*. *d*. s) sem (*ortum e* scm̄) 1. t) *ita* 1. 2; furarentur 2*a*. *b*. *c*; furari vellent 3*a*. *b*. *c*. u) oculta e 1; o(c *superscr.*)cultę 2; occulte (in *add.* 2*c*. 3*a*. *b*. *c*) *rell.* v) Qua pro l. sua 2*c*; ubi etiam meritis beati viri multas Dom. 3*a*. *b*. *c*. w) operantur 1; (inst. *om.*) op. virt. assidue 3*a*. *b*.

Cap. 6. a) dii 2, *corr.* b) ann. sui 2*c*; (dies sui *om.*) anniversarius venerandi antistitis ageretur dies et a populo ioc. col. (dies — col. *om.* 3*a*), subito hostis 3*a*. *b*. *c*. c) hostes *pr. m.* 2; hostes G. appropinquant 2*a*. *b*.

Nota * *(p. 221)*. a) *om.* (3*a*). b) Iher. 3*b*. *b** *(ubi* verus *deest)*; Ier. 3*d*. c) Egipto 3*b*. *b**. *d*. d) *ita* 3*c*; convocat o. fr. 3*b**; convocata omni fraternitate 3*a*. *b*. *d*.

1) *I. e. morbus perit.* 2) *I. e. fortioris.* 3) *I. e. creatori.* 4) *Scilicet vitam humanam, quam Deus quasi faenerator homini praestat in termino mortis ipsi reddendam. [Mihi lectio* 2 *magis placet*: ut humanitatis fine naturae solveret debitum; *cf. Nep. Reg.* 1*:* morbo naturae debitum reddiderunt. *B. Kr.]*. 5) Extra murum civitatis, ubi oratoriolum esset in nomine Salvatoris et summe Deitatis, *Vitae quartae (Burdegalensis) lectio* 7 *(l. l. p.* 438*)*; iussit fieri criptam subterraneam ex lapidibus firmam, ubi cum digno honore sancti corpus tradidit sepulturae, *Vita tertia (cod. Paris. n.* 15436*)*. 6) *Cf. Greg. Turon., In Gloria confess. c.* 97 *(p.* 810*)*: anniversarius adsumptionis eius dies cum summo coleretur honore. 7) *H. Quentin l. l. p.* 24, *n.* 1, *de impetu hostium cogitavit contra Gothos profectorum, quorum Burdegala a.* 419

torum[a] adpropinquat, ut[b] civitatem invaderet, dum putat populum sibi non armis resistere[c], quem cognoverat magis de sollemnitate tractare. Quo audito, cives[d] omnes ad sancti sepulchro[e] confugiunt, ut contra heredicus[f] procederet[g] belligeratur[1] Severinus[h] de tumolo. Requiescentem[i] sanctum prius appellant vocibus, rursus[k] excitant lacrimis. Evegelat fortis in[l] praeliis[m], fit caligo de[n] nymbis, tendetur[n*] nox de nebolis, subducetur civitas oculis, hostis excecatur[o] in castris nec fugitivus repetit nec praedaturus iter intendit. Includitur in campo caligine[p] debilis armatura. Quo[q] loci per dies nube[r] pressus hostis adsistens[s], pena[t] erat arma tenere, cui nec pugnare[u], fugire[u*] ipsum nec licuit. Deinde visum[v] ipsi, quod exercito valedo adventante[w] subito premeretur[x]. Tunc dato sibi[y] adeto[z, 2], relictis equis[a] tenturiis, tandem fuga[b] versi discedunt et gaudent dedisse praedam[c], tollere praedam[d] qui venerant[e]. Sic merito sancti pontificis hostis pavore vincetur[f], plebs[g] periculo liberatur[h].

(7)[a]. Ad cuius tomolo[b] salubre frequenter populum orantem replet odor de crismate; et ad redemtores[c, 3] laudem, quisque iusta poposcerit, ad domum redit[d] cum monere[4], et sumet vota de sepulcro, qui mestus[e] venit ad tomolo[f]. Et quoniam amico Christi[g] concessum est a redemptore que poposcerit[h] inpetrare, quod[i] eius beneficiis adhuc nuper actum sit, adiciatur pagenae[k] res expleceta pro salute[l].

Capp. 6. 7. 1. 2. 2*a*. *b*. *c*. (3*a*. *b et Cap.* 6. 3*c*).

Cap. 6. a) *ita* 2 *(pr. m.)*. 3*a*; Godorum 1; Gothorum *rell. et e corr.* 2; scilicet exercitus *add.* 3*b**. b) *ita* 1. 2. 2*c* (*ubi* Tunc *pro* dum); ut c. invaderent, dum putant — cognoverant 2*a*. *b*; volens invadere civ., (dum *om.*) putans pop. (pop. put. 3*c*) 3*a*. *b*. *c*. c) resisteret 1. d) civis 1. e) *ita* 1; sepulchrum *rell.* f) *ita* 1; hereticos *rell.* g) *ita* 1; prec. bell. 2*c*; proc. belligerator 2. 2*a*. *b*; signifer belligerator (que *add.* 3*a*) accederet 3*a*. *b*. *c*. *d (cf. Fortunati V. Hilarii c.* 5, 14: signifer belligerator*)*. h) Sivirinus 1. i) sequi es|centem 1; quiescentem 3*a*. *b*. *c*. k) *ita* 1 *(cf. Auct. ant. IV,* 2, *p.* 15, 29*)*; rursum 2. 2*a*. *b*; *om.* 2*c*; flebilibus *pro* prius app. v. r. 3*a*. *b*. *c*. l) *ita* 1. 2; ex 2*c*; *om.* 2*a*. *b*; fortissimus pr(a)eliator 3*a*. *b*. *c*. m) proelis 2, *corr.* n) *ita* 1; densissima (densissimus 2. 2*c*) *pro* de n. *rell.* n*) tend. nox de neb. *om.* 3*a*. *b*. *c*. o) *ita Quentin*; scetatur 1; excitatur 2. 2*a*. *b*. *c*; contristatur 3*a*. *b*. *c*. p) caligeni 1; *om.* 3*b*. q) quo loco 2*c*; Qui (l. per d. *om.*) 3*a*. *b*. *c*. r) nove 1; *post* nube *add.* valida 3*a*. *b*. *c*. s) assistit 2*c*. 3*a*. *b*. *c*. t) penerata arma 1. u) *ita* 2. 2*a*. *b*. *c*; nec *add.* 1; quibus de pugna non licebat saltem (n. l. s. de p. 3*c*) refugere 3*a*. *b*. *c*. u*) *ita* 1. 2. v) *ita* 2. 2*a*. *b recte, cf. Fortunati Carm. VI,* 5, 190; D. ipsis visum fuit, quod *male* 1 *(per interpolationem corrigens verbum substant. omissum B. Kr.)*; D. v. est ipsi, quod 2*c*; Nam v. est ipsis hostibus, quod 3*a*. *b*. *c*. w) adventantes obito 1; adv. *om.* 3*a*. *b*. *c*. x) promeretur 2, *corr.*; premerentur 3*a*. *b*. y) sive 1; et *pro* Tunc d. sibi 3*a*. *b*. *c*. z) *ita* 1; adito 2. (2*a*. *b*). 3*b*; aditu 3*a*. *c*; auditu 2*c*; invento fugiendi *add.* 3*a*. *b*. *c*. a) et *add.* 2*a*. *b*. *c*; atque *m. al. add.* 2. b) in fugam 2*c*. 3*a*. *b*. *c (non* 3*b*)*. c) et non *add.* 2*c*. d) *om.* 1. e) venerat 1. f) *ita (corr. ex* uncetur 1*)* 1. 2 *(pr. m.)*. g) ples 1. h) liberator 2, *corr.*

Cap. 7. a) *caput* 7. *deest* 3*c*. b) *ita* 1; tumulum (sal. *om.*) *rell.* c) *ita* 1; redemptoris *rell.* d) reddit 2, *corr.*; rediit 2*c*. e) mesturos 1. f) *ita* 1; tumulum *rell.* g) Christo 1. h) posceret 2*c*. 3*a*. i) quid 2*a*. *b*. *c*. 3*b*. k) pagenis (res *om.*) expl. 1; pagin(a)e res explicita (explicata 2*c*) *rell.* l) soluta 1.

—507. *fuit; sed etsi infra l.* 6 (hostis excecatur in castris), 8 (hostis adsistens), 12 (hostis pavore vincetur) *vocabulum sensu collectivo pro hostibus accipi potest, tamen Gothos ipsos cum Vitis posterioribus pro hostibus habendos ideoque hoc loco hostem modo notissimo pro exercitu adhibitum esse, mihi e loco l.* 3. contra heredicus *(= haereticos) manifestum videtur esse; nam quomodo Galli catholici saeculo VI. Gothos ob haeresim Arianam abominati sint, e Gregorio vulgatum est. Cf. B. Krusch, 'N. Arch.' XXXV, p.* 273. 8) *Cf. Sulpicii Severi epist. III,* 9. 10 *(ed. Halm p.* 148*)*: convocatisque fratribus indicat se iam resolvi. Tunc vero maeror et luctus omnium. 9) *Die X. Kalendas Novembres Severinus Coloniensis colebatur; cf. supra p.* 214.

1) *I. e. belligerator.* 2) *I. e. facultate (scil. fugiendi); cf. e. gr. Gregorii Turon. Virt. Martini I,* 7 *(p.* 592*)*: audiendi loquendique obstructu aditu. 3) *I. e. redemptoris.* 4) *I. e. munere.*

(8). Cum Burdegalensem[a] pagum premeret[b] tanta vis imbrium, ut putaretur[c] delubium[d], hac[1] segetes[e] marciscerent et[f] usus negaretur culturae nec operatio fieret[g] nec oppressa sacio[h] frodegaret[i, 2], sollemnitas indicetur, ad[k] beati viri sepulchro concurretur[l], vigiliae celebrantur: sine mora confessores[m] beneficia deferuntur. Statim imber restringetur, nubila[n] desiccantur[o]; ante serenitas redditur, quam nox impleret correcolo[p] aut aperiretur deluculo. Sic[q] sub aurore crepuscolum[r] nec sol[s] caligene premitur, et deterso nubilo[t, 3], mundus luce[u] pura repletur[v].

(9). Itemque[a] sequenti tempore, cum diuturna siccetate, negata[b] temperie, erbarum[c] viror arisceret[d] et omnis[e] terrae cultus[f] velud exalando setiret[4] et a fervore solis nec ipsa suo tegmine se[g] frudicta[h, 5] defenderent[i], cum tanta refrigerii disperatio perurgueret[k] et plebs[l] ad salutiferi sepulchri remedia[m] convolaret[n], indictis solemniter a sacerdote vigiliis, ad beati[o] basilicam[6] mox populus evocatur, cf. 3. Reg. 18,45. atria congestantur[p, 7], psalmi[q] choris incipientur. Tunc prope noctis dimidium Heliae[r] more[s] currivago[t] caligo[u] caelo distenditur, aer nymbis[v] involvetur, celatur[w] nube[x] lux siderum, terre fragor[y] inducitur, guttae[z] tecta concutiunt, pluvie manant[a] de nubilo: erbarum setis[8] expellitur, segetes[b] inebriantur et universi germinis ariditas[c] inrigatur. Quid plura? Sancti intercessione actum est brevi[d] sub tempore, ut rura setem[e, 8] restinguerent, et[f] superactis inbrebus, ripas flumina transilierent[g], prestante[h] domino nostro Iesu Christo, cui est gloria, virtus et potestas in secula seculorum. Amen[i].

Cap. 8. 1. 2. 2*a*. *b*. *c*. (3*a*. *b*. *c*). *Cap.* 9. 1. 2. 2*a*. *b*. *c*. (3*b*. *c*).

Cap. 8. a) Burdegalensium pago 1; Burdagolense:: *corr.* Burdagolensem 2; Burdigal. 2*c*; Burdegol. 3*d*; Burgundalensem 3*a*, *corr.* b) premerint, *ut videtur, pr. m.* 2. c) putarentur 2, *corr.* d) *ita* 1; diluvium ac *rell.* e) segetis *pr. m.* 2. f) *ita* (*sed* ne operatio 3*a*. *b*. *c*) *rell.*; ut 1. g) figerit *pr. m.* 2. h) obpressatio 2*b*; fieret et p(a)ene sacio (*ita* 3*b*; nat(c)io *rell.*) 3*a*. *b*. *b**. *c*. *d*. i) *ita* 1; protegarit *m. al. corr.* protegaeret 2; procederet 2*a*. *b*; prodiret 2*c*; deleretur 3*a*. *b*. *c*. k) a b. v. s. 1; ad b. v. sepulchrum *rell.* l) concurreretur 1; concurritur *rell.* m) *ita* 1; confessoris *rell.* n) nebula 1. o) *ita* 1. 3*b*; siccantur 3*b**; desecantur *rell.* p) *ita* 1; curriculum — diluculum *rell.* q) Sic — repletur *om.* 3*c*. r) *corr. e* crebuscolum 1; sub aurora crepusculum 2*a*. *b*; sub (*om.* 3*a*) aur. crepusculo 2*c*. 3*a*. *b* (*non* 2). s) nec sol caligenem 1; nec (*om.* 2*a*. *b*) caligine (*om.* sol) *rell.* t) *corr. e* nubilio 1. u) *om.* 1. v) *in* repl. *desinit* 3*a*.

Cap. 9. a) *ita* 1; Idem 2. 2*a*. *b*; Item *rell.* b) nega 1; cum diut. s. neg. *om.* 3*b*; temp. *om.* 3*b*. *c*. c) arbarum 1; herbarum *rell.*; *cf. infra l.* 16. d) acrescerit *pr. m.* 2. e) omnes 1. f) fructus 2*c*. 3*b*. g) seu 1. h) *ita* 1; frutecta *rell.* i) defenderet 1. k) *ita* 1. 2. (2*a*); perurgeret *rell.* l) ples 1. m) remedii 1, *corr.* n) comvolarit 1. o) beate basileci 1. p) congist. 1. q) *ita* 1. 2c (*ubi* incipiuntur); psalmi (psalli 2*a*. *b*) choris (*corr.* chorus 2) incipitur. (Et *add.* 2*a*. *b*) Tunc 2. 2*a*. *b*; psalmos chori concinunt. Tunc 3*b*. *c*. r) *ita* 2; Hiliae 1; Helie 3*d*; Hely(a)e *rell.* s) in ore 1. t) *ita* 2 (*corr. e* curvago); curriliago 1; currivaga 3*b*. *c*; currivagi 2*b*; curri vagi 2*a*; curru igneo 2*c*. u) *corr.* calico 1. v) *ita* 1. 2c (*ubi* involvitur); nube (nebula 2*a*. *b*) involvitur 2. 2*a*. *b*; nubibus densatur 3*b*. *c*. w) gelatur 1. x) nobe lux sit ero 1; nube lumen s. 3*b**; lux nube s. (s. n. 2*a*) *rell.* y) Fagor 1; frigor 2*a*. *b*. z) gutta eticta congugiunt 1; g. tecte (*corr.* tecti) 2. a) pl. emanant 3*c*; pluvia emanat 2*c*. b) segetis 1; segites 2, *corr.* c) reditas inregnantur 1. d) *ita* 1; sub *om.* 3*d*; brevissimo (in *add.* 3*b*. *c*) tempore *rell.* e) *ita scripsi* (*cf. Fortunati Carm. V*, 1, 4: quod sitim restingueret); rura s. restringerent 1; rura (ruras *versu exeunte* 2) idem re (ymber *pro* i. re 2*c*) extingueret 2. 2*a*. *b*. *c*; rura reextingueret 3*c*; rura re extinguereretur 3*b*; rura (re *superscr.*) exting(u *superscr.*)erentur 3*d*; rura revirescerent 3*b**. f) ut 1. g) *ita* 1; transilirent 2. 2*a*. *b*. 3*b*. *c*; transirent 2*c*. 3*b**. *d*; Explicit *add.* 2. h) *ita* 1; prestante — Amen *om. rell.* i) ÷ (*i. e.* est?) *add.* 1.

1) *I. e. diluvium ac.* 2) *I. e. fruticaret.* 3) *Horati Carm. I, 7, 15*: deterget nubila caelo. 4) *I. e. sitiret.* 5) *I. e. frutecta.* 6) *Cf. Gregorium de Severino l. l.:* Ex hoc incolae cognita eius sanctitate, patronum sibi adsciscunt, certi, quod, si quandoque urbem aut morbus obrepat aut hostilitas obsedeat (*cf. supra* c. 6) aut aliqua quaerella percellat, protinus concurrentes (*cf. supra l.* 4: concurretur) populi ad basilicam sancti, indictis ieiuniis, vigilias celebrant (*cf. ib.:* vigiliae celebrantur), devotissime orationem fundentes, et mox ab inminenti calamitate salvantur. 7) *I. e. (hominibus) congesta fiunt.* 8) *Sitis, sitim.*

VITA GERMANI

EPISCOPI AUTISSIODORENSIS

AUCTORE CONSTANTIO.

Germanus episcopus Autissiodorensis[1] *clarissimus e genere Autissiodorensi nobili atque locupleti oriundus fuit*[2], *etsi praedia complura, quae eum postea ecclesiae civitatis maiori aliisque basilicis et coenobiis contulisse auctores saeculi IX. rettulerunt*[3], *num re vera ad largitatem Germani referenda sint, in testibus adeo posterioribus satis dubium est*[4]. *Liberalibus litteris a puero institutus, postquam in auditoriis Gallicanis sine dubio eloquentiae atque Romae scientiae iuris studuit, ante tribunal praefecti cuiusdam sive urbi sive praetorio advocati munere functus est, deinde rector provinciae constitutus*[2], *fortasse praeses Lugdunensis quartae, ad quam Autissiodorum patria pertinebat, siquidem, in tali potestate positus, electione cleri, nobilitatis plebisque Autissiodorensis motus est, ut, magistratu abdicato, dignitatem episcopalem sedis Autissiodorensis susciperet*[5], *simili modo atque Ambrosius aliique illius aevi viri nobiles cursum honorum saecularium dignitate ecclesiastica concludens.*

Quo tempore ecclesiam illam regendam susceperit, non omnino certum est, nisi quod episcopus a. 429. *auctoritate haud exigua iam fruebatur*[6]. *Amator praedecessor die* 1. *Maii e vivis decessit, teste Kalendario Autissiodorensi aetate Aunacharii episcopi saeculo VI. vergente conscripto, quod in Martyrologium Hieronymianum receptum est*[7], *consentiente Vita Amatoris eodem tempore a Stephano presbytero composita*[8]. *Idem*

1) *De Germano fontibusque ad eum spectantibus fusius egi in dissertatione 'Bischof Germanus von Auxerre und die Quellen zu seiner Geschichte' ('N. Arch.' XXIX,* 97—175*).* 2) *V. Germani c.* 1. 3) *Heirici Miracula Germani I,* 10, 19 *(AA. SS. Iulii VII,* 259*; Duru, 'Bibliothèque historique de l'Yonne' II,* 124*); Gesta pontificum Autissiodorensium c.* 7 *(Duru, ib. I,* 317 *sq.), quae partim ex Heirici Miraculis pendent. Cf. Heirici V. Germani I,* 19 *(ed. Traube, MG. Poetae III,* 438*):* Indicium documenque rei numerosa retentant Praedia, succiduis olim notissima chartis. 4) *Cf. 'N. Arch.' l. l. p.* 165. 5) *V. Germani c.* 2. 6) *V. infra p.* 227. 7) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [53]:* In Gallea civitate Autissiodoro depositio sancti Amatoris episcopi. *Cf. Krusch, 'N. Arch.' XXIV,* 324 *sqq. XXVI,* 351 *sqq.* 8) *V. Amatoris §* 31 *(AA. SS. Maii I,* 59*):* Igitur Kalendarum Maiarum

autem auctor, cui admodum exigua fides adhibenda est[1], *de tempore obitus Amatoris adeo instructus esse vult, ut eum hora diei tertia itemque quarta feria defunctum esse affirmet*[2], *quae proximo tempore ante a.* 429. *cum Kalendis Maiis non nisi annis* 407, 412, 418. *convenit. Obiit autem Germanus post a.* 444.[3] *viva Placidia (†* 450*) matre Valentiniani III. imperatoris*[4] *die* 31. *Iulii*[5], *eumque per triginta annos episcopum fuisse, primum in Vetere quod dicitur Missali Gallicano legitur*[6], *cuius codex saeculo VII. aut ineunte VIII. exaratus est*[7], *ita ut hoc quoque testimonium aetatis remotioris sit. Quod si quis probare voluerit, initia Germani inter a.* 414. *et* 420. *collocanda atque, etiam Stephano teste assumpto, a.* 418. *attribuenda sunt*[8]. *Quae etsi non ita certa sunt, tamen anni* 418 — 448. *a vero tempore episcopatus Germani adeo longe abesse nequeunt. In Gestis pontificum Autissiodorensium (c.* 7*) a.* 872 — 879. *compositis Germano praeter* 30 *annos episcopatus dies* 25 *attribuuntur*[9], *ita ut die* 7. *Iulii consecratus esset, qui a.* 418. *dominicus fuit, quo consecrationes episcoporum fieri solebant; sed hoc testimonium etiam minus certum est, cum notas temporum in Gestis traditas usque ad saeculum VII. et ultra passim falsas ideoque inutiles esse inter omnes constet*[10], *atque repugnat, quod in ipsis Gestis legitur, Germanum sacerdotium die* 30. *post obitum Amatoris suscepisse*[11], *id est die* 31. *Maii a die* 7. *Iulii satis remoto, quam difficultatem sustulerunt illum diem electioni, hunc consecrationi temere attribuentes*[12].

Episcopus factus, Germanus vitam tam austeram amplexus est, ut apud coaevos 'vitae districtione' claresceret[13], *eratque fautor rei monasticae, qui ipse prope civitatem trans Icaunam fluvium coenobium condidit*[14] *neque a studiis monachorum Lirinensium alienus erat, id quod e consuetudine eius cum Hilario episcopo Arelatensi (*429 — 449*) intercedente concludi posse videtur, qui saepius eum expetiit, 'sacerdotum ministrorumque curam et vitam necnon profectus excessusque' tracta-*

quarta feria acrius coepit urgeri et corporis solutione fatigari, — — fere hora diei tertia emisit spiritum. 1) *Cf. 'N. Arch.' XXIX,* 158 *sqq.* 2) *Cf. p.* 225, *n.* 8. 3) *Cf. infra p.* 227. *de causa Celidonii.* 4) *Cf. V. Germani c.* 35. 42. 43. 5) *Infra p.* 229. 6) *Mabillon, De liturgia Gallicana,* 1685, *p.* 330 *(= Migne LXXII,* 342*):* haec tuus devotissimus Germanus episcopus tartarum *(sic)* eorum *(apostolorum)* vestigiis subsecutus, per totas Gallias, Roma, in Ectalia, in Brettania a n n i s t r i g i n t a, corpore adflictus ianuis *(corrigas* ieiuniis, *monente F. E. Warren, 'The liturgy and ritual of the Celtic Church',* 1881, *p.* 159, *n.* 3*)*, iugiter in tuo nomine praedicavit, haereses abstulit, adduxit populum ad plenam et integram fidem, eiecit daemones, mortuos suscitavit, aegris reddidit pristinam sanitatem implevitque omnia signa, virtutes utique adeptus. 7) *Delisle, 'Mémoire sur d'anciens sacramentaires' ('Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres' XXXII,* 1, 1886, *p.* 73*).* 8) *Ita iam Usserius, Britannicarum ecclesiarum antiquitates,* 1639, *p.* 382; *e posteris cf. Tillemont, 'Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique' XV,* 1711, *p.* 833 *sq.; Boschius, AA. SS. Iulii VII,* 195; *'N. Arch.' XXIX,* 159. *Nuper J. B. Bury, 'Sources of the early Patrician documents' ('English Historical Review' XIX,* 1904, *p.* 498, *n.* 16*) computationem vulgatam defendit.* 9) *Duru l. l. I,* 315: sedit annos XXX, dies XXV. 10) *Cf. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II²,* 433 *sqq., qui tamen p.* 439. *monuit, computationem illam vulgatam eo confirmari, quod a.* 418, *ut supra dixi, dies* 7. *Iulii e die Germani emortuali et diebus* 25 *in Gestis commemoratis computatus cum die dominico convenit, atque coniecit, numerum (annorum et) dierum ex epitaphio depromptum esse, id quod factum esse potuit neque vero in fonte eiusmodi satis certum videtur.* 11) *Gesta c.* 6 *(p.* 315*):* et cessavit episcopatus dies XXX; *c.* 7 *(p.* 317*):* suscepit sacerdotium tricesima die post obitum sancti Amatoris. 12) *Boschius l. l. p.* 195. 13) *Chronica Gallica ad a.* 452. *c.* 114 *(Auct. ant. IX,* 660*).* 14) *V. Germani c.* 6. 9.

turus[1]. E quibus colloquiis unum clarissimum factum est, anno ut videtur 444. habitum, qua occasione Celidonius episcopus apud eos accusatus et synodo convocata depositus est[1]; qui huic sententiae non acquiescens atque ad Leonem I. appellans, iudicio Romano restitutus est, dum Leo Hilario resistenti a. 445. et iura metropolitana et ampliora ab eo vindicata abiudicat, etiam lege Valentiniani III. die 6. Iunii impetrata, qua pontifici Romano et summa iurisdictio causarum ecclesiasticarum et summum ius de rebus ecclesiasticis constituendi concessa sunt[2]. Germani sane nomen in his gestis, quibus causa Celidonii celebris facta est, non iam occurrit; at eum solum praeter Hilarium ex episcopis Gallicanis, qui illum deposuerant, commemorari, notatu dignum est, unde, qua auctoritate Germanus in ecclesia Gallicana fruitus sit, aliquatenus patet.

Neque fama eius intra fines Galliarum contenta est. Cum doctrina Pelagii Agricola Pelagiano auctore in ecclesiis Britannicis latius propagaretur[3], Caelestinus I. papa, agente Palladio diacono quodam, quem ecclesiae Autissiodorensi adscriptum esse coniecerunt[4], a. 429. Germanum vice sua ad haereticos impugnandos in insulam misit[5]. Itaque in Britanniam profectus, quemadmodum c. a. 400. alter episcopus Gallicanus, scilicet Victricius Rotomagensis, pacis restituendae causa vocatus eo venerat[6], Germanus, Pelagianis disputatione, ut fertur[7], superatis, insulam fidei orthodoxae recuperavit, quae per aliquot annos intemerata permansit, haereticis nondum, ut videtur, resurgentibus, quo tempore Prosper, Chronicon suum a. 433. primum editurus, de itinere Britannico Germani quattuor annis ante facto breviter rettulit. Caelestinus ille papa, auctoritatem

1) V. Hilarii Arelat. auct. Honorato Massil. c. 16 (Ballerinii, Leonis M. Opera II, 332).
2) Cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' I, 479 sqq.; W. Gundlach, 'Der Streit der Bisthümer Arles und Vienne' ('N. Arch.' XV, 239 sqq.); Duchesne l. l. I², 112 sqq.; E. Ch. Babut, 'Le concile de Turin', 1904, p. 144 sqq. 3) Cf. Hugh Williams, 'Christianity in early Britain', Oxonii 1912, p. 196 sqq. Extant adhuc opuscula sex Pelagiana, quae c. a. 413—430. ab homine Britannico composita esse videntur et quae C. P. Caspari editor ('Briefe, Abhandlungen und Predigten aus den zwei letzten Jahrhunderten des kirchlichen Alterthums', 1890, p. 3—167) Agricolae illi vindicaverat (ib. p. 382 sqq.), sed ea potius Fastidio Britannorum episcopo, cuius Gennadius meminerat (De viris inlustribus c. 57, ed. Richardson p. 81), attribuenda esse exposuit G. Morin, 'Le De Vita christiana de Fastidius et le livre de Pélage Ad viduam' ('Revue Bénédictine' XV, 1898, p. 481—493), de cuius opinione olim plus iusto dubitavi ('N. Arch.' XXXI, 120, n. 2). Etiam opusculum Pseudo-Augustinianum de vita christiana (Migne XL, 1031—1046; L, 383—402), quod idem ipsi Pelagio adiudicaverat, item Fastidii stilo compositum esse, id quod post Holstenium plures statuerant, J. Baer, De operibus Fastidii Britannorum episcopi (dissert. Monac.), Norimbergae 1902, demonstravit, consentiente G. Morin, 'Pélage ou Fastidius?' ('Revue d'histoire ecclésiastique' V, 1904, p. 258—264); cf. etiam K. Schmitz, 'Ursprung und Geschichte der Devotionsformeln' ('Kirchenrechtl. Abhandlungen' ed. Stutz 81), 1913, p. 53 sqq. 4) Cf. J. H. Todd, 'St. Patrick', 1864, p. 276 sq.; J. B. Bury, 'The Life of St. Patrick and his place in history', 1905, p. 51. 297. 5) Prosperi Chronicon c. 1301 (Auct. ant. IX, 472): Agricola Pelagianus, Severiani episcopi Pelagiani filius, ecclesias Brittaniae dogmatis sui insinuatione corrumpit; sed ad insinuationem Palladii diaconi papa Caelestinus Germanum Autisidorensem episcopum vice sua mittit et, deturbatis hereticis, Britannos ad catholicam fidem dirigit (cf. infra p. 228, n. 1). Constantius, qui Caelestini mentionem non fecit, in V. Germani c. 12. narravit, Germanum una cum Lupo episcopo (Trecensi) a synodo numerosa pontificum Gallicanorum in Britanniam missum esse; sed ut negari nequit fieri potuisse, ut praeter Caelestinum synodus talis aliquam partem in eadem causa habuerit, ita, Prospero tacente, hae merae coniecturae sunt, auctoremque aequalem cum posteriore ita conciliandum esse, minime pro certo habendum est. Cf. 'N. Arch.' XXIX, 120 sqq. 6) De laude sanctorum c. 1 (Migne XX, 443); cf. E. Vacandard, 'Saint Victrice', 1903, p. 126 sqq. 7) V. Germani c. 14.

sedis Romanae etiam extra fines imperii iam dilabentis propagare studens, non solum res Britannicas curabat, sed etiam ecclesiae Hibernicae nascenti a. 431. *primum episcopum ordinavit Palladium*[1] *illum, quo 'insinuante' duobus annis ante Germanum, vice sua commissa, in Britanniam miserat, ita ut, an Germanus etiam in ecclesia Scottorum constituenda aliquam partem gesserit, quaeri possit, responso latente. Patricius Brito clarissimus, qui, olim a praedonibus in Hiberniam abductus, post annos nonnullos evaserat et ipso teste rationibus quibusdam cum ecclesia Gallicana coniunctus erat*[2], *illis annis, si auctoribus saeculi VII. vergentis satis confusis fabulosisque niti licet, apud Germanum Autissiodori degisse*[3] *et ab eodem post obitum Palladii a.* 432. *episcopus Scottorum secundus ordinatus esse fertur*[4]; *sed gesta eius pluribus fabulis obruta sunt, quam ut haec ita contigisse pro certo habuerim*[5]. *Certe rationes cum Britannia insula a.* 429. *initae non omissae sunt; cum enim post aliquot annos ibi pars Pelagiana denuo revivisceret, Germanus iterum in Britanniam vocatus, haeresim repressit, auctoribus trans mare deportatis*[6]; *quod alterum iter eius Britannicum fortasse non ante a.* 444. *contigit*[7], *quo tempore Saxones iam parte insulae potiti erant.*

1) *Prosperi Chron. c.* 1307 *(l. l. p.* 473*)*: Ad Scottos in Christum credentes, ordinatus a papa Caelestino, Palladius primus episcopus mittitur. *Prosper in libro de gratia Dei et libero arbitrio contra 'collatorem' (Cassianum) a.* 432. *aut paulo post conscripto c.* 21 *(Migne LI,* 271*) et rei Britannicae et Hibernicae mentionem fecit, studium Caelestini (*422—432*) contra Pelagianos ostensum celebrans:* Nec vero segniore cura ab hoc eodem morbo Britannias liberavit, quando quosdam inimicos gratiae solum suae originis occupantes etiam ab illo secreto exclusit oceani, et ordinato Scotis episcopo, dum Romanam insulam studet servare catholicam, fecit etiam barbaram christianam. 2) *Confessio Patricii c.* 43 *(ed. White, Libri sancti Patricii, 'Proceedings of the Royal Irish Academy XXV, section C',* 1905, *p.* 248*)*: ut pergens in Brittanniis — — quasi ad patriam et parentes, non id solum, sed etiam usque ad Gallias, visitare fratres et ut viderem faciem sanctorum Domini mei: scit Deus, quod ego valde optabam. 3) *Vita Patricii auct. Muirchu (ed. E. Hogan, Analecta Bolland. I,* 552; *Wh. Stokes, 'The tripartite life of Patrick' II,* 1887, *p.* 496. 271*); notae 'serotinis temporibus inventae' (Hogan II,* 223; *Stokes II,* 342*). Cf. Bury, 'The Life of St. Patrick' p.* 48 *sqq.* 296 *sq.* 4) *Inprimis verba Muirchu (Hogan I,* 553; *Stokes II,* 272*)*: quia nec adhuc a sancto domino Germano in pontificali gradu ordinatus est, *attendenda esse, monuit Bury, de ordinatione Patricii agens l. l. p.* 59 *sq.* 347 *sqq.; cf. eiusdem dissertationem 'Sources of the early Patrician documents' (l. l. p.* 497 *sqq).* 5) *J. B. Bury, qui omnium Vitarum Patricii quas habemus longe optimam edidit, summo acumine usus neque fontes deperditos vetustiores narrationum extantium distinguere conari oblitus, Patricium Autissiodori per plures annos degisse, ab Amatore episcopo diaconum, denique a Germano a.* 432. *episcopum consecratum esse, aliis reiectis, accipienda esse statuit (cf. L. Gougaud, 'Les chrétientés celtiques',* 1911, *p.* 47 *sq.). Tamen ut documenta, Patricii opusculis exceptis, admodum confusa fabulisque inutilibus respersa sunt, ita etiam ei saepius ad coniecturas minus certas recurrendum erat, atque confiteor, consuetudinem Patricio cum Germano intercessisse, ne nunc quidem mihi omnino certum videri; cf. ea quae de traditionibus Patricianis 'N. Arch.' XXIX,* 166 *sqq. disserui, ubi etiam de narrationibus Britannicis posterioribus ad Germanum spectantibus egi, quae inutilia ut sunt, hoc loco praetermittam.* 6) *V. Germani c.* 25—27. *Cf. 'N. Arch.' l. l. p.* 126 *sqq.* 7) *'Vixdum' Germanus de itinere Britannico regressus esse dicitur (ib. c.* 28*), cum Aremoricis veniam impetrandi causa ad Goarem regem, deinde absque mora Ravennam profectus esse fertur, ubi inter a.* 444. *et* 450. *obiit (supra p.* 226*). Tamen notas temporum tales in opusculis Constantii exigui momenti esse, infra p.* 232. *monui, ita ut iter illud aliquot annis ante factum esse possit.*

Neque solum res ecclesiasticas Germanus curabat, sed ut status provinciarum seditionibus irruptionibusque barbarorum magis magisque turbari coepit, administratione publica dilabente, ita aeque atque alii episcopi coaetanei, ut verbis Sidonii[1] *ad monachum quendam spectantibus utar, non modo pro animabus apud caelestem, sed etiam pro corporibus apud terrenum iudicem intercedere studebat. Cum civitas propria nimiis tributis opprimeretur, c. a.* 435. *Arelate profectus, ab Auxiliari praefecto praetorio Galliarum levationem civibus impetravit*[2]. *Etiam gravior causa occasionem ultimi itineris suscipiendi seni dedit. Cum incolae Aremoricani tractus haud semel seditiones movissent nomine Bacaudarum notas*[3], *Aetius patricius, qui, inde ab a.* 432. *imperium occidentale regens, provincias Galliarum magna ex parte bellis diuturnis imperio restituerat*[4], *Alanos Goari regi subditos, qui a.* 442. *terras trans Ligerim prope Aurelianos sitas cum incolis dividendas acceperant atque eas, possessoribus resistentibus expulsisque, vi occupaverant*[5], *fines Aremoricorum propinquos invadere iussit, ut rebelles subiugarent. Unde Germanus, ab Aremoricis rogatus, Goari regi regionem iam vastaturo obviam progressus est, aeque atque nonnullis annis post Leo papa Attilae, eumque movit, ut, vastatione interrupta, exercitum reduceret, ea condicione, ut Germanus veniae ab ipso imperatore Aetioque impetrandae causa Italiam peteret*[6]. *Unde post a.* 444, *quo depositioni Celidonii interfuisse videtur*[7], *Ravennam profectus ibique a Placidia regina et Valentiniano III. filio honorifice susceptus est*[8], *etsi venia Aremoricis praestanda nova rebellione irrita facta est*[9]. *Ravennae morbo correptus, vita defunctus est*[10] *inter a.* 444. *et* 450, *atque si testibus minus certis, ut monui*[11], *fides habenda est, a.* 448. *die* 31. *Iulii, quo memoria eius cum aliis rebus Autissiodorensibus e Kalendario tempore Aunacharii episcopi saeculo VI. exeunte composito Martyrologio Hieronymiano illata est*[12]*:*

Autisiodoro depositio [sancti] Germani episcopi [et confessoris],

ubi nomen loci ad sedem Germani episcopalem neque vero ad locum emortualem referendum est. Corpus eius in patriam reductum est[13] *atque die* 22. *Septembris Autissiodorum pervenit teste eodem Martyrologio*[14]*:*

[In Gallea civitate] Autisiodoro [adventus et exceptio corporis sancti] Germani episcopi [et confessoris ab Italia],

ibique in basilica postea nomine eius vocata[15] *die* 1. *Octobris sepultum est, quo nomen eius in iisdem fastis tertium legitur*[16]*:*

[In Gallea civitate Autisioderinsium] sancti Germani episcopi [et confessoris].

1) *Epist. VII,* 9, 9 *(Auct. ant. VIII,* 114*).* 2) *V. Germani c.* 19—24. 3) *Cf. 'N. Arch.' XXIX,* 137 *sqq.* 4) *Cf. e. gr. Mommsen, Aetius ('Gesammelte Schriften' IV,* 538*).* 5) *Cf. ea quae infra c.* 28. *adnotavi; 'N. Arch.' l. l. p.* 133 *sqq.* 6) *V. Germani c.* 28. 7) *Supra p.* 227. 8) *V. Germani c.* 35. 9) *Ib. c.* 40. 10) *Ib. c.* 42. 11) *Supra p.* 226. 12) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [98]; cf. Krusch, 'N. Arch.' XXIV,* 325. *Verba inclusa in codice Epternacensi omissa sunt.* 13) *V. Germani c.* 44—46. 14) *L. l. p. [124].* 15) Basilica sancti Germani *in Gregorii Turon. Hist. V,* 14 *(ed. Arndt p.* 206*) commemoratur;* basilica domni Germani *in statutis donationibusque Aunacharii (c. a.* 580*), Desiderii (c. a.* 614*), Tetrici (c. a.* 695*) episcoporum Autissiodorensium in Gestis pontificum c.* 19. 20. 24 *(Duru l. l. I,* 329 *sq.* 332. 337 *sq.* 343*) excerptis occurrit.* 16) *L. l. p. [128]. Palladius episcopus, qui a.* 627—654. *invenitur (cf. Duchesne l. l. II*[2]*, p.* 447*), quaedam constituisse refertur de* festivitate sancti Germani, quae celebratur die Kalendarum Octobrium *(Gesta c.* 21, *Duru I,* 341*). Cf. etiam Heirici Mirac. Germani I,* 31, 44 *(AA. SS. l. l. p.* 264*):* Id actum est ea, quae Kalendis Octobribus evenit, festivitate, quamque ob sacri eius depositionem corporis splendidiorem ceteris prisca veterum commendavit auctoritas.

Germanus ut vivus summa auctoritate usus esse videtur, ita brevi post mortem veneratione fruitus est magis magisque propagata. Auctor Chronicae in Gallia meridiana atque fortasse Massiliae conscriptae, quae a. 452. *attigit, virtutes, i. e. nisi fallor miracula, et districtionem vitae eius ad a.* 433. *commemoravit*[1]*; Apollinaris Sidonius, ut Annianum episcopum Aurelianensem celebraret, 'Lupo parem Germanoque non imparem' eum vocavit*[2]. *Saeculo VI. iam plures ecclesiae nomini eius dicatae surrexerant*[3]*; Nicetius episcopus Treverensis inter sanctos catholicos Galliae praecipuos, quorum sepulchra miraculis illustrarentur, Germani primo loco post Martinum mentionem fecit*[4], *itemque Gregorius Turonensis miracula episcopi et vivi et defuncti attulit*[5], *posteaque non solum fortasse prae ceteris, excepto Martino, ab ecclesia Gallicana celebratus est*[6], *sed etiam trans mare in Britannia ab eo bis visitata cultores invenit*[7].

Vita eius iam saeculo V. vergente praeconem nactus erat Constantium virum Lugdunensem sive clericum sive absque ordinibus sacris vitae religiosae deditum[8], *amicum Sidonii, qui ei et singulas epistulas inscripsit*[9] *et octo libros earum collectos dedicavit*[10], *quas ut ederet Constantius ei suaserat*[11]. *Sidonius virtutes eius summis laudibus prosecutus est; cum c. a.* 473. *Arvernis in 'civica simultate' concordiae restituendae operam dedisset, 'persona aetate gravis, infirmitate fragilis, nobilitate sublimis, religione venerabilis' vocatur a Sidonio*[12], *quo teste fautor erat 'non studiorum modo, verum etiam studiosorum'*[13], *deditus lectioni sacrae Scripturae*[14], *summa facundia excellens*[15] *neque minus eminens poeta, qui, cum Patiens episcopus Lugduni ecclesiam aedificasset, versus hexametros composuit una cum carmine Secundini parietibus basilicae altari vicinis inscribendos*[16].

Patiente illo episcopo iubente, qui inde ab a. 449. *ecclesiae Lugdunensi praefuit, aliquanto tempore ante a.* 494. *defunctus*[17], *Constantius Vitam Germani composuit atque ipsi Patienti et Censurio episcopo Autissiodorensi (c. a.* 475*)*[18] *dedi-*

1) *Chronica Gallica c.* 114 *(Auct. ant. IX,* 660*):* Germanus episcopus Altisiodori virtutibus et vitae districtione clarescit. 2) *Epist. VIII,* 15 *(ib. VIII,* 147*).* 3) *Gregorii Turon. Hist. II,* 20. *X,* 31 *(ed. Arndt p* 84. 447*); In Gloria confess. c.* 40 *(ed. Krusch p.* 773*).* 4) *MG. Epist. III,* 121. 5) *De virtutibus Iuliani c.* 29 *(p.* 576*); In Gloria confess. c.* 40 *(p.* 772 *sq.), ubi Germanum Romae obiisse narrans erravit.* 6) *E iudicio Tillemontii l. l. XV,* 6, *et Boschii l. l. p.* 184. *Multa loca nomine eius vocata sunt.* 7) *Cf. Heirici Mirac. Germani I,* 54, 80 *(Boschius l. l. p.* 272*) de Britannia:* Haec beato Germano peculiari devotione submissa. 8) *Vocatur 'religione venerabilis' a Sidonio, epist. III,* 2 *(l. l. p.* 40*); cf. ib. VII,* 18 *(p.* 125*):* si quid a lectionis sacrae continuatione respiras. *De ordinibus eius ecclesiasticis non constat; presbyter non vocatur nisi in praescriptione codicum nonnullorum Vitae II. Germani (infra p.* 245, *l.* 31*; Boschius l. l. p.* 191*). Isidorus eum errore pro episcopo habuit (De viris inlustribus c.* 17, *Opera ed. Arevalus VII,* 149*):* Siquidem et Constantius episcopus Germani vitam contexuit, *sive vocabulum 'peccator' ab episcopis illo aevo frequentatum, quod in epistulis praefixis nomini Constantii additum est, ita interpretatus est (cf. 'N. Arch.' XXIX,* 108, *n.* 8*; K. Schmitz l. l. p.* 51 *sqq., etc.), sive de episcopo quodam distincto eius nominis cogitavit; Constantius Uceticensis a.* 442 — 462 *(Duchesne l. l. I*², 314*), Vapincensis a.* 517 — 529 *(ib. p.* 286 *sq.), Octodurensis a.* 517 *(MG. Concilia I,* 30*) inveniuntur. Tamen error fortasse non ad Isidorum referendus est, sed ad exemplar ab eo adhibitum; nam etiam in codice A* 4 *Hispanico Constantius episcopus audit (infra p.* 247, *l.* 36, *n. d) aeque atque in A* 4b *(ib. p.* 248, *l.* 41*). — Heirico Constantius erat* Lugduni impense doctissimus, orator; *cf. Mirac. Germani I, prol.* 3. *II,* 14, 118 *(ed. Boschius l. l. p.* 255. 280*).* 9) *Epist. I,* 1. *III,* 2. *VII,* 18. *VIII,* 16. 10) *Cf. ib. VII,* 18. *VIII,* 16. *IX,* 16. 11) *Ib. I,* 1. 12) *Ib. III,* 2 *(p.* 40*).* 13) *Ib. I,* 1 *(p.* 2*).* 14) *Ib. VII,* 18 *(p.* 125*).* 15) *Ib. IX,* 16 *(p.* 170*).* 16) *Ib. II,* 10 *(p.* 33*).* 17) *Cf. infra p.* 247, *n.* 1. 18) *Cf. infra p.* 248, *n.* 2.

cavit, more illius aevi in epistulis nuncupatoriis summam modestiam ostendens[1], *ita ut ob imperitiam propriam neque arduum opus se suscepturum fuisse affirmaret, nisi ut Patienti oboedientiam debitam praestaret, neque opusculum publici iuris facturum se fuisse nisi a Censurio iussum. Tempore, quo laborem iniunctum subiit, haud pauci anni ex obitu Germani fluxerant, ita ut auctori dicere liceret, vitam sancti esse 'obumbratam silentio'*[2] *agnitionemque per silentium obscuratam vix colligi posse*[3], *neque longe a veritate aberrare mihi videor, Vitam c. a.* 480. *aut paulo post compositam esse statuens*[4].

A laudibus, quas Sidonius facundiae amici impertivit, Vita Germani non abhorret. Constantius sermone lucido vividoque utitur, favet enuntiatis brevibus atque brevissimis; ut arte rhetorica imbutus est, ita ab oratione turgida saepius illo aevo frequentata stilus eius immunis. Passim clausulas sententiarum partiumque earum rhythmice cadentes profert, ita ut genera 'cursus' qui dicitur distincta, etsi non semper, tamen potissimum ab eo adhibeantur, scilicet maxime cursus 'tardus' (∸ ∼, ∼ ∸ ⏑ ∼, e. gr. sistit exercitum, exarsit incendium, curabat et corpora) *et 'velox' (∸ ⏑ ∼, ∼ ∼ ∸ ∼,* humilis custodire, famulis repromittit, pontifici mox futuro) *atque aliquanto minus cursus 'planus' (∸ ∼, ∼ ∸ ∼,* cuncta percurram, examen evadam, futurus et iudex), *aliis clausularum generibus (inprimis ∸ ∼, ∼ ⏑ ∸ ∼,* potest obtinere, oratione remeabant, institutione retinebat) *multo rarius occurrentibus, hiatu quoque in vocabulis extremis singulorum enuntiatorum plerumque vitato. Menda grammatica perpauca deprehenduntur*[5].

Constantius non tam biographi quam hagiographi munere fungens, 'profectui omnium mirabilium exempla largiri' sibi proposuerat[6], *sicque factum est, ut miracula exigui momenti magnam partem operis efficiant aeque atque in Vita Martini a Sulpicio Severo composita, quam Constantio notam fuisse loci complures ad exemplum Sulpicii formati demonstrant, neque miracula desunt, quae haud parum cum similibus ab illo relatis conveniunt, sive exemplum praedecessoris auctorem inscium traxit sive hic illic consulto eum imitatus est*[7]*; quod ut mea opinione iam certo diiudicari nequit, ita narratiunculis eiusmodi exiguam auctoritatem adhibendam esse vix monendum est.*

Reliquis quoque narrationibus fabulas inesse traditione acceptas certum est, veluti relationi de victoria quae dicitur Alleluiatica (c. 17. 18*), quam Britanni Germano et Lupo ducibus de Saxonibus Pictisque reportasse dicuntur, cui narrationi quid veri insit ne divinare quidem licet, aliis testibus deficientibus. Neque errores desunt: 'Ducatus culmen' (c.* 1*) cursui honorum Germani civili non competit. Nomen Agricolae Pelagiani, qui Prospero teste ecclesias Britannicas doctrina sua occupaverat, non affertur, cumque eodem teste coaetaneo Germanum a.* 429. *a Caelestino papa in Britanniam missum esse constet, Constantius, pontificis Romani mentione non facta, mandatum itineris ad synodum Gallicanam refert (c.* 12*), quam praeter Caelestinum in hac causa inter-*

1) *Cf. 'N. Arch.'* XXIX, 109 *sq.* 2) *V. Germani, epist. ad Patientem.* 3) *Ib., prol.* 4) *Aliquantum tempus ex obitu Germani lapsum esse, etiam hi loci ostendunt, c.* 27: ut in illis locis etiam nunc fides intemerata perduret; c. 30: ut — — in hodiernum diem, ubicumque aut oravit aut docuit, oratoriae cellulae et signa crucis elata praefulgeant; *c.* 37: Hi *(sacerdotes, qui Germano ante obitum Ravennae adiuncti erant)* testes operum suorum multis fuere temporibus. 5) *Ib. c.* 16: ad eum habitaculum; *c.* 33: domicilium fruit. 6) *Ib., epist. ad Patientem. Cf. prol.:* innumerabilium miraculorum exempla conpellunt, quae agnitioni vel profectui omnium — — subtrahuntur; *epilog.:* reum me esse fateor supprimendo, quod mirabiliter ad profectum omnium divina virtus operata est. 7) *Cf. ea quae adnotavi ad epistulas et c.* 4. 6. 7. 9. 10. 17. 22. 23. 29. 45*; 'N. Arch.' l. l. p.* 114 *sqq.*

venisse, Prospero tacente, non nisi coniectura omnino incerta statui potest. Veniam Aremoricis Ravennae Germanum impetraturum fuisse Constantius narrat, 'nisi Tibattonis perfidia mobilem et indisciplinatum populum ad rebellionem pristinam revocasset' (c. 40); at rebellio Tibattonis non comperta est nisi a. 435—437. facta, cum iter Germani Italicum post a. 444. contigerit, ita ut Constantium seditionem Tibattonis cum alia, fortasse a. 448, confudisse veri simile sit[1]. *Temporum notas accuratas eum non curasse admodum dolendum est*[2]*: 'Quodam tempore' Germanus, dum iter hieme agit, spiritui terribili quietem reddidisse dicitur (c. 10), 'in eodem itinere post dies aliquot' gallis hospitum vocem amissam restituisse (c. 11); 'eodem tempore' legatio occasionem itineris Britannici prioris (a. 429) praebet (c. 12). Unde regressus, a civibus suis expectatus erat, ut tributi minuendi causa Arelate ad Auxiliarem praefectum praetorio proficisceretur (c. 19. 24), qui c. a. 435. praefecturam Galliarum ante a. 439. dimissam gerebat. Dum inde revertitur, 'interea' e Britanniis nuntiatur, haeresim Pelagianam resurgere, qua de causa 'festinus' iterum eo transvectus est (c. 25); 'vixdum' inde reverterat (c. 28), cum legatio Aremoricani tractus eum movit, ut Goarem atque deinde Ravennam peteret, ibi post a. 444. moriturus. Quae cum ita sint, Constantium res per plus quindecim annos gestas in breve tempus coegisse vocabulaque illa ad tempora spectantia nullius momenti esse patet. Tamen ordinem rerum in universum servasse videtur; recte collocata sunt, quae sola cum aliis testibus conferri possunt, iter Britannicum prius (a. 429), iter Arelatense ad Auxiliarem (c. a. 435), iter Italicum tempore susceptum, quo Aetius a Gallia aberat, quam pacatam a. 439. reliquerat*[3]*, et quo Segisvultus dignitate patricii ornatus erat, quam a. 440. nondum nactus erat*[4]. *Mentiones Auxiliaris, cuius praefectura Gallica aliunde non nota est nisi ex uno lapide miliario*[5]*, Gocharis*[6]*, Petri episcopi Ravennatis*[7]*, Segisvulti, Tibattonis eiusmodi sunt, quae hominem aliquatenus instructum ostendant, atque ut opus Constantii gravibus vitiis laborare monui, ita idem in tanta penuria testium minime omnino spernendum est; sed quamvis caute adhibendae sint, narrationes de Pelagianis Britannicis resurgentibus, de Aremoricis atque Gochare Alanorum rege gratae erunt, ut alia mittam.*

Vita Germani brevi tempore ultra fines Lugdunenses et Autissiodorenses propagata est[8]. *Iam Ennodius episcopus Ticinensis eam legerat, in Vita Epiphanii inter a. 501. et 504. composita locos nonnullos Constantii imitatus*[9]*, id quod saeculo eodem vergente etiam Venantius Fortunatus fecit*[10]*, exemplo Germani in V. Radegundis (c. 16) expresse allato*[11]*, cum Gregorius Turonensis amicus eam compertam non haberet*[12]*, ita ut Romae neque Ravennae Germanum obiisse crediderit*[13]. *Aunacharius episcopus, qui sedi Autissiodorensi si non a. 561—605*[14]*, at certe a. 573—589. praefuit*[15]*, Stephanum presbyterum rogavit, ut et Vitam Germani oratione soluta conscriptam in versus redigeret et gesta Amatoris episcopi praecedentis 'prosaica modulatione' enarraret*[16]. *Qui an Vitam Germani metrice retractandam umquam aggressus sit, latet; sed opus Constantii ei*

1) *Cf. ea quae ad c.* 40. *adnotavi.* 2) *Cf. 'N. Arch.' l. l. p.* 118. 125 (*n.* 6). 127. 3) *Chronica Gallica c.* 123 (*Auct. ant. IX,* 660). 4) *Cf. ea quae ad c.* 38. *adnotavi.* 5) *Ib. c.* 24. 6) *Ib. c.* 28. 7) *Ib. c.* 35. 8) *De auctoribus, qui inde a saeculo VI. usque ad initium X. Vitam Germani adhibuerunt aut laudaverunt, egi 'N. Arch.' XXIX,* 143 *sqq.* 9) *Cf. ib. p.* 144 *sq.* 10) *Ib. p.* 145 *sq.* 11) *SS. R. Merov. II,* 369. *Iam B. Krusch, ib. n.* 10. *et p.* 371, *n.* 2. *et p.* 372, *n.* 1. *monuit, Fortunato Vitam Germani notam fuisse.* 12) *Cf. 'N. Arch.' l. l. p.* 145. 13) *In Gloria confess. c.* 40 (*ed. Krusch p.* 772). 14) *Duchesne, 'Fastes épiscopaux' II*², 440. 15) *Ib. p.* 446; *Krusch, SS. R. Merov. I,* 653, *n.* 1. 16) *MG. Epist. III,* 447; *Poetae III,* 430; *Duru l. l. I,* 330 *sqq.*

notum fuisse, etiam e V. Amatoris adhuc extante[1] *cognoscitur, qua Germani initia gestis Amatoris extremis coniuncta fusius descripsit, e paucis verbis Constantii ampla narratione confecta, verbis uberi, fide vacua*[2], *itemque alter auctor Autissiodorensis et ipse fabulosus, cui ante partem posteriorem saeculi IX. 'Revelatio sancti Corcodomi diaconi et conversio Mamertini vel gesta sancti Germani episcopi et confessoris' originem debuerunt*[3], *Vitam Germani legisse videtur*[4]. *Neque solum auctoribus Gallicis — nam Ennodius quoque e Gallia oriundus fuerat — eadem comperta erat: Pyrenaeis montibus superatis, opus Constantii Isidoro episcopo Hispalensi celeberrimo notum erat, qui auctori temere dignitatem episcopalem attribuit*[5], *neque minus mare transgressum, saeculo VII. exeunte ad auctores Britannicos pervenerat, e quibus Adamnanus abbas Hiensis († 704) pericula Germani marina a Constantio c. 13. narrata cum casibus Columbae abbatis similibus comparavit*[6] *atque paulo post (a. 731) Beda Vitam Germani c. 12—18. et 25—27. magna ex parte ad verbum fere in Historia ecclesiastica gentis Anglorum I, 17—21. descripsit*[7], *aeque atque Adamnanus codice classis B usus, et memoriam sancti brevius etiam in Chronicis maioribus*[8] *(a. 725) et paucis verbis in Martyrologio (Aug. 1)*[9] *attulit*[10]. *Saeculo VII. vel ineunte proximo Constantius etiam Veteri quod dicitur missali Gallicano materiam de Germano praebuit*[11], *cum auctor*

1) *AA. SS. Maii I, 52—60; Duru l. l. I, 135—158.* 2) *Cf. 'N. Arch.' l. l. p. 158 sqq. Stephanus § 14 (AA. SS. l. l. p. 55) V. Germani c. 32. imitatus est.* 3) *De Revelatione Corcodomi, quae in pluribus codicibus seorsum tradita est neque vero edita nisi inserta Vitae Germani secundae (§ 18—37, AA. SS. Iulii VII, 206—210; Duru l. l. I, 57—66), egi l. l. p. 160 sq.* 4) *V. § 32 (AA. SS. l. l. p. 209):* Explorans ergo, ubi sanctissimus Germanus episcopus eo die habitaret, incolae civitatis dixerunt: 'Non est hic, monasterium habet proximum et illuc frequentissime gratia visitationis cumba portatur'; *cf. V. Germani c. 9.* 5) *De viris inlustribus c. 17 (Opera ed. Arevalus VII, 149); cf. supra p. 230, n. 8.* 6) *V. Columbae II, 34 (ed. Reeves, 'The historians of Scotland' VI, 1874, p. 176; ed. J. T. Fowler, 1894, p. 102 sq.).* 7) *Beda pauca ex aliis fontibus addidit, scilicet mentionem Agricolae Pelagiani (c. 17. in.) e Chronicis Prosperi a. 429, verba nonnulla de mortibus Aetii et Valentiniani III. (c. 21. ex.) e Chronicis Marcellini comitis a. 454/55, nomina civitatis Trecassenae Lupo episcopo attributae (c. 17) et Treverensis una cum praedicatione Germanica ad Severum relatae (c. 21) e V. Lupi Trecensis, denique partem posteriorem c. 18* (Ubi Germanus omnium — — turba conversa est) *descriptam e Passione III. Albani c. 21. 22, quam nuper W. Meyer eruit ('Die Legende des h. Albanus', 'Abhandlungen der kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, phil.-hist. Klasse, Neue Folge' VIII, 1, p. 45. 47. 60. 62), postquam ipse 'N. Arch.' l. l. p. 147 sqq. de his rebus disserui.* 8) *Auct. ant. XIII, 304 (c. 491/92).* 9) *H. Quentin, 'Les martyrologes historiques', 1908, p. 107:* Alciodoro Germani episcopi, qui, multis virtutibus, doctrina et continentia clarus, etiam Brettonum fidem per duas vices a Pelagiana heresi defendit. — *Paulus Diaconus in Historia Romana XIV, 14 (Auct. ant. II, 205) Chronica Bedae exscripsit aucta potius ex eiusdem Historia eccl. Anglorum et Martyrologio quam ex ipso opere Constantii; cf. 'N. Arch.' l. l. p. 151.* 10) *Vita Germani, quae in codice* V e n e t o *bibliothecae Marcianae Lat. IX, 28 ('Collocazione' n. 2798; Valentinelli XXI, 117), saec. XIII, olim S. Marci, fol. 45'—46', legitur (inc.* Apud Antisiodorum natalis, *des.* defertur ad urbem, ipso adiuvante *etc.), hausta est e Bedae Historia ecclesiastica et Chronicis maioribus, initio ex eiusdem Martyrologio exscripto.* Miraculum beati Germani Autisiodorensis, *quod in codice* E b r o i c e n s i *L. 37, saec. XIII, fol. 50, legitur (inc.* Germanus Autisiodorensis et Lupus Trecassinus, *des.* eripuit patriam), *e Sigeberti Gemblacensis Chronicis a. 446 (SS. VI, 309, l. 3—7) exscriptum est, qui ipse Bedae Chronica adhibuisse videtur.* 11) *Mabillon, De liturgia Gallicana, 1685, p. 330; Migne LXXII, 342. Ubi tamen neque nomen urbis Romae (cf. supra p. 232, l. 34. de Gregorio Turonensi) neque numerus triginta annorum,*

libelli de origine cursuum ecclesiasticorum in Gallia, ut videtur, saec. VIII. ab homine Scottico compositi[1] Vitam Germani non tam adhibuerit quam citaverit[2], Germano et Lupo non modo praedicationem Britannicam, verum etiam Scotticam attribuens neque aliis erroribus immunis[3]. Inprimis autem hagiographi opere Constantii politi sunt, sive res gestas sive ornatum orationis spectantes. E quorum numero biographis Lupi Trecensis[4] et Genovefae[5] potissimum itinera sancti Britannica grata erant, cum flosculi sermonis ab auctoribus Vitarum Eptadii[6], Rusticulae[7], Gangulfi[8], Vitae II. Iohannis Reomaensis[9] et Translationis Gorgonii (a. 846/47)[10] anonymis decerpti sint, quibus Archanaldus auctor Vitae Maurilii (a. 905) accedit[11], neque vero quisquam longius liberiusque ea via progressus est quam Rudolfus monachus Fuldensis, verbis rebusque haud paucis e Vitis et aliis et Germani in Vitam Leobae (a. 836) translatis[12].

Opus Constantii primigenium adhuc a solo Mombritio publici iuris factum est, cuius textus imperfectus omnino neglegebatur[13], postquam Vita altera admodum interpolata, de qua infra p. 244 sq. egi, apud Surium Bollandianosque lucem aspexit, neque de huius sinceritate viri docti dubitaverunt[14] ante Carolum Guilielmum Schoell[15], qui, editionem Mombritii ignorans atque rationibus quae vulgo dicuntur interioribus nisus, epistulas Vitae praefixas spurias esse haud recte iudicavit, textum interpolatum saeculo VI. attribuens. Vitae autem genuinae tandem Carolus Kohler[16] denuo rationem habuit, et Mombritii et codicis A 4* mentione facta, cumque C. Narbey[17] textum A 4* epitomen Vitae alterius esse temere iudicaverit, frustula A 6a et lectiones B 6 nimis magni faciens, iam A. Pon-

quibus Germanus praedicasse dicitur (cf. supra p. 226), e Constantio hausta sunt. Cf. 'N. Arch.' l. l. p. 150. — Altera missa Germani saec. VII (Fr. J. Mone, 'Lateinische und Griechische Messen', 1850, p. 37 sq.; Migne CXXXVIII, 881 sq.; de codice cf. A. Wilmart, 'Revue Bénédictine' XXVIII, 1911, p. 377—390) nihil nisi locos communes continet. 1) Cf. Krusch, Ionae Vitae sanctorum p. 26, n. 4. 2) Haddan et Stubbs, 'Councils and Ecclesiastical Documents' I, 139; J. Wickham Legg, Ratio de cursus qui fuerunt ex auctores (Miscellanea Ceriani, Mediolani 1910, p. 162 sq.; ipse contuli codicem Londiniensem inter Cottonianos Nero A. II, altera parte saeculi VIII. exaratum, fol. 37—42, de quo cf. E. M. Thompson, 'Catalogue of ancient MSS. in the British Museum' II, 1884, p. 54; 'The Palaeographical Society, Second series' I, 1894, tab. 35): Et postea in Brittaniis vel Scottiis predicaverunt, quae Vita beati Germani episcopi Autisiodorensis et Vita beati Lupi adfirmat. 3) Cf. 'N. Arch.' l. l. p. 150. 4) Cf. ib. p. 152; B. Krusch, infra p. 284 sq. 288. 5) Cf. Krusch, SS. R. Merov. III, 205; 'N. Arch.' XVIII, 35. XL, 176 sqq. et ea quae ipse dixi, ib. XXIX, 151 sq. 6) Ib. p. 152 sq. 7) SS. R. Merov. IV, 339 sq. 8) Supra p. 146. 9) Flosculi parvi e V. Germani decerpti in Vita II., Translatione, Miraculis Iohannis (Mabillon, Acta I, 633—636. 639—642) inveniuntur. 10) Cf. praefationem (AA. SS. Martii II, 56) cum Constantii epistula ad Censurium et prologo. 11) Cf. 'N. Arch.' l. l. p. 156 sq. 12) Ib. p. 153 sqq. Rudolfus codice classis B usus est. 13) De studiis ad V. Germani spectantibus egi 'N. Arch.' l. l. p. 101 sqq. 14) Cf. e. gr. Tillemont, 'Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique' XV, 1711, p. 7 sqq. et 833 sqq.; 'Histoire littéraire de la France' II, 1735, p. 256 sqq. et 543 sqq.; Lebeuf, 'Mémoires concernant l'histoire ecclésiastique et civile d'Auxerre' I, 1743, p. 22 sqq. 15) De ecclesiasticae Britonum Scotorumque historiae fontibus, 1851, p. 24 sqq. 16) 'Étude critique sur le texte de la vie latine de Sainte-Geneviève' ('Bibliothèque de l'École des Hautes Études' 48), 1881, p. LXX sqq. et p. 87. 17) 'Etude critique sur la vie de S. Germain d'Auxerre' ('Extrait du Bulletin du comité d'histoire et d'archéologie du diocèse de Paris I, Octobre 1883'), Parisiis 1884; idem, 'Supplément aux Acta sanctorum' II, Parisiis 1901—1912, p. 418—440, iterum de Germano egit neque vero quicquam profecit, ignorans ea quae interea de illo exposita erant. — Textum vulgatum interpolationibus refertum esse, monuerunt etiam B. Krusch, SS. R. Merov. I, 883; L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux' II[1], 427; A. Molinier, 'Les sources de l'histoire de France' I, 1901, p. 40. et 50.

celet b. m., cui potissimum e sociis Bollandianis Bibliotheca hagiographica Latina[1] originem debet, in enumerandis ibi Vitis Germani, quae partes Vitae interpolatae ad primigeniam referendae essent, inspectis codicibus, docuit, antequam ipse[2] terminos textus antiqui circumscripsi et auctoritatem eius examinavi, ut fundamenta novae editionis iacerem. Ad quam instituendam his codicibus uti mihi licuit:

A 1) Codex Turicensis bibliothecae urbanae C. 10. i, saec. X, olim passionarium maius Sangallense[3], fol. 131′—142′, inter Vitas numeris distinctas loco XLIIII. V. Germani continet, laterculo capitum in fronte collocato; epistula ad Censurium deest[4]. Textum manus alia ad codicem generis B 1. 2. 4. emendavit.

A 1a) Codex Rheno-Traiectensis n. 390 (Eccl. 23, antea 248 o et 288 m), saec. XV. in., olim pertinens ad Carthusienses prope Traiectum inferius ibique a. 1421. finitus, fol. 63′—71, et

A 1b) codex Bruxellensis n. 380—382 (Van den Gheyn n. 3137, vol. II), saec. XV, olim (fol. 1) liber monasterii Canonicorum Regularium Vallis sancti Martini in Lovanio, collatus eidem a fratribus Swollensibus in subsidium fundationis prime, fol. 137′—145, et

A 1c) codex Hagensis L. 29 (Weesp 14), a. 1461. in Weesp finitus, olim liber sororum Sancte Katerine Muden, fol. 76 — 81, et

A 1d) codex Berolinensis Ms. theol. Lat. Fol. 730, saec. XV (post a. 1473), olim (ad a. 1823) Leandri van Ess professoris quondam Marburgensis († 1847) n. 140, deinde Phillippsianus n. 568, dum a. 1911. bibliothecae Berolinensi venditus est[5], fol. 117′—125, et epistulis et prologo carent.

A 2) Codex Vindobonensis n. 420 (Salisb. 39)[6], saec. IX, olim capituli Salisburgensis, fol. 87′—98′, loco 19. V. Germani absque epistulis et prologo usque ad verba c. 27 (p. 271, 1) emendatione fruerentur continet, quaternione completo desinens. Lectiones nullius momenti manu alia illatas in universum sprevi.

A 2*) Codex Vindobonensis n. 336 (Hist. eccl. 5), saec. XIII. in., pars exemplaris cuiusdam legendarii magni Austriaci paulo post a. 1181. compositi, fol. 240′—241′, V. Germani c. 1—9. continet, folii 241′ et paginae proximae partibus vacuis relictis[7].

A 2a[1]) Codex Londiniensis inter Harleianos n. 2801, saec. XIII. in., volumen secundum legendarii Arnsteinensis coenobii (dioec. Trever.) in regione Nassoviensi siti, fol. 89′—94, epistula ad Censurium caret. Quocum et in hac re et in aliis maxime convenit

1) Vol. I, p. 515, n. 3453 (cf. II, p. 1354).

2) 'N. Arch.' l. l. p. 104 sqq. Post me de Vita Germani egerunt S. Baring-Gould, 'The Life of S. Germanus by Constantius' ('Y Cymmrodor' mVIII, Londinii 1904, p. 65 — 81), qui, de dissertatione mea nondum certior factus, et ipse epistulas Constantii contra obiectiones Schoellii defendit, de textu Vitae genuinae A 4* referens, cuius lectiones varias publici iuris fecit, et J. B. Bury, 'The Life of St. Patrick', 1905, p. 247 sq., denique S. Baring-Gould et J. Fisher, 'The Lives of the British saints' III, Londinii 1911, p. 52 sqq.

3) Cf. Krusch, SS. rer. Merov. IV, p. 763 sqq.; Ionae Vitae sanctorum p. 66.

4) Item codex Engelbergensis n. 2 (olim 1/4), saec. XII, fol. 15′—23, V. Germani genuinam continet, indice praefixo et epistula altera omissa; cf. B. Gottwald, Catalogus codicum mss. Engelbergensium, 1891, p. 5.

5) Cf. 'Mitteilungen aus der Königl. Bibliothek' II, Berolini 1914, p. 14 sqq.

6) Cf. G. Vielhaber, Analecta Bolland. XXVI, 33 sqq.; B. Krusch, 'N. Arch.' XXXIII, 15 sqq.

7) Item reliqua exemplaria legendarii Austriaci V. Germani c. 1—9. continent, scilicet codices Sanctae Crucis n. 12, saec. XII. ex., Zwettlensis n. 24. et Admuntensis n. 24, saec. XIII, Mellicensis M. 5, saec. XV, cum legendario Windbergensi affini, iam codici Monacensi n. 22244, saec. XII, 'non pauca excerpta' insint (cf. Analecta Bolland. XVII, 63. 116). Alia pars legendarii Austriaci V. Germani c. 1—10. 16 (contracta). 20. 22. 26/7 (contracta) complectitur, nimirum codices Zwettlensis n. 14. et Mellicensis M. 7 (ib. p. 83), ita ut hi universi partem Vitae, quam A 2 exhibet, non transgrediantur.

A 2a^2) codex Bruxellensis *n.* 98—100 *(Van den Gheyn n.* 3132, *vol. II), saec. XIII, item volumen alterum legendarii simillimi, fol.* 113′—118′. *Lectiones varias nonnullas attulerunt socii Bollandiani, Catalogus codicum hagiograph. Bruxell. I,* 1, 1886, *p.* 34.

A 2a^3) Codex Bonnensis *S.* 369 *(*226, *a), saec. XIV, fol.* 344′—353, *et*

A 2a^4) codex Duesseldorfensis *C* 10*b, saec. XV. a Thirico quodam exaratus (fol.* 384*), fol.* 372—384, *utraque epistula et prologo carent.*

A 3) Codex Carnotensis *n.* 507 *(*193*), saec. XI, olim (fol.* 5, *m. saec. XVIII)* ex bibliotheca capituli Carnotensis N°. 19 bis, *fol.* 239—250, *Vitam Germani absque epistulis continet; praecedit fol.* 238′. *sententia martyrologica:* II. Kl. Aug. Apud (Apub *cod.*) Ravennam Italiae civitatem transitus sancti Germani viri apostolici, doctoris aecclesiae mirabilis et omni sapientia adornati. *Particulas initio praetermissas c.* 9 *(p.* 256, 18*)* Quadam vice — *(p.* 257, 6*)* fetore discessit *prima, ut videtur, manus et c.* 45 *(p.* 282, 7*)* dum vigiliis *ad epilogum (p.* 283, 5*)* conscium secretorum me *alia manus suppleverunt, schedulis (fol.* 241. *et* 249*) insertis.*

A 3a) Codex Parisiensis *n.* 17002, *saec. X, olim Moissiacensis, deinde (a.* 1656*) Claudii Joly canonici Parisiensis, tum (a.* 1680*) ecclesiae S. Mariae ibidem sitae (n.* 97*), fol.* 33—34, *foliis amissis mutilus V. Germani inde a verbis c.* 33 *(p.* 275, 25*)* CCC hodie reddidisset *continet.*

A 3b) Codex Romanus *bibliothecae Vallicellianae G.* 98 *inter fragmenta codicum ab Antonio Gallonio Congregationis oratorii Romani presbytero saeculo XVII. collecta, e quibus folia* 10—24. *saec. XII/XIII. litteris perparvis exarata sunt, fol.* 16—17. *V. Germani absque epistulis continet; sed foliis pluribus inter* 16′. *et* 17. *amissis, pars maior deest, scilicet c.* 13 *(p.* 260, 2*)* in pelago — *c.* 43 *(p.* 281, 16*)* Sex vero. *Verba c.* 45 *(p.* 282, 7*)* dum vigiliis *ad epilogum (p.* 283, 5*)* conscium secretorum me, *quae in A* 3 *alia manus, schedula inserta, supplevit, in A* 3*b praetermissa sunt.*

A 4) Codex Londiniensis *musei Britannici Addit. n.* 17357, *saec. XIII. in Hispania a Fernando quodam monacho exaratus (nomen extat fol.* 37′*), fol.* 28′—36′. *Epistula Censurio inscripta epistulam ad Patientem praecedit aeque atque in*

A 4*) codice Parisiensi *'Nouv. acq. lat.' n.* 2178, *saec. XI, olim monasterii quod Silos vocatur Hispanici*[1], *fol.* 6′—16′*; cuius lectiones varias publici iuris fecit S.* Baring-Gould, *'The Life of S. Germanus by Constantius' (l. l. p.* 71—81*)*[2].

A 4a) Codex Romanus *Vaticanus Reginae Christinae Latinus n.* 140, *olim (fol.* 150′*)* Liber sancti Benedicti Floriacensis [ce]nobi[i], *in fronte fol.* 1^a—2′. *folium duplex saeculi IX. continet, quod, postea praefixum, duo fragmenta Vitae Germani complectitur, scilicet c.* 4 *(p.* 253, 4*)* trabicule dolatiles — *c.* 7 *(p.* 255, 7*)* qui fur[ti] *et c.* 15

1) *Cf. L. Delisle, 'Mélanges de paléographie',* 1880, *p.* 81 *sqq.; M. Férotin, 'Histoire de l'abbaye de Silos',* 1897, *p.* 272. 2) *Eiusdem generis esse videntur alii codices Hispanici, qui item ordinem epistularum invertunt, epistulam Censurii loco priore exhibentes, scilicet* Matritenses *bibliothecae nationalis inter codices Toletanos n.* 10, 25, *a.* 902. *ab Armentario quodam exaratus, fol.* 63′—80′ *(T), et academiae regalis historicae inter libros S. Aemiliani Cogollensis n.* 6 *(F* 177*), saec. X/XI, fol.* 29′—39 *(M* 1*), et n.* 7, *saec. XII/XIII, fol.* 63—69′ *(M* 2*), qui in ipsis primis verbis cum codice nostro A* 4 *a textu genuino recedunt; cf. epist. ad Cens.:* Prima mihi cura] Ne (Nec *A* 4) mihi (mici *T. M* 1) prima *(superscr. A* 4*)* cura *A* 4. *T. M* 1. 2 *(cf. G. Loewe et W. v. Hartel, Bibliotheca patrum Latinorum Hispaniensis I,* 1887, *p.* 266. 484. 491*). Codicem* Matritensem *bibl. nat. A* 76, *saec. IX, fol.* 12—12′ *(M* 3*), qui mutilus in verbis c.* 38 *(p.* 278, 14*):* cessit tamen *(ita etiam A* 4 *pro* tandem*)* misericordiae *incipit (ib. p.* 332*), eiusdem generis esse et e contentis codicis cum A* 4. 4* *comparati concludere licet et e verbo quod affertur epilogi ultimo* nimium] minimum *T. M* 1. 3.

(p. 262, 4) populi et — *c.* 17 *(p. 264, 9)* Madidus baptis[mate], *ita ut folium quod extat sine dubio secundum quaternionis fuerit, cum primum idemque exterius atque tertium et quartum interiora desiderentur:*

A 4b) Codex R o m a n u s *bibliothecae Vallicellianae tomus XXII, saec. XI. litteris Beneventanis quae dicuntur exaratus*[1], *olim (fol. 163′, m. saec. XIV)* Liber sancti Barthol(ome)i de Trisuldo *(hodie Trisulti, dioec. Alatri), fol.* 129′—135′, *epistulam Censurio inscriptam et c.* 1—16. *continet.*

A 5) Codex C a m e r a c e n s i s *n.* 864 *(767*[II]*), saec. XI, fol.* 220′—222′, *V. Germani c.* 1—9 *(praescr.* Incipit vita sanctisimi Germani episcopi*) et* 41—46 *(praescr.* Incipit transitus sancti Germani episcopi*) continet, reliquis omissis.*

A 6a) Codex P a r i s i e n s i s *n.* 12598, *saec. VIII. ex., olim Corbeiensis, deinde S. Germani a Pratis n.* 671, *postea* 1045, *fol.* 105′—107, *et*

A 6b) codex C a m e r a c e n s i s *n.* 855 *(759), saec. XIII. in., fol.* 72—72′, *frustula continent e V. Germani excerpta, quae e libro A 6a edidit Carolus* N a r b e y, *'Etude critique' (v. supra p.* 234, *n.* 17*) p.* 45—48, *et iterum in libro 'Supplément aux Acta sanctorum' II (cf. ib.), p.* 439—440, *scilicet*

c. 1. Igitur Germanus — occulto divinitatis *(p.* 251, 2—12*)*,
c. 2. Nam clerici — *c.* 3. septimo ponebatur *(p.* 252, 2—20*)*,
c. 4. O beatum Germanum — remuneratione donavit *(p.* 253, 13—15*)*,
c. 15. Ac deinde Germanus — populus contremiscit *(p.* 262, 5—9*)*,
c. 32. Erat autem — oratione superasti *(p.* 274, 15—20*)*,
c. 38. Germanus manum allevat — laude sublimat *(p.* 279, 5—9*)*,
c. 41. Quadam die — accepisse (acc. *om.*, parari *m. al. A 6b*) viaticum *(p.* 280, 7—10*)*,
c. 46. Alii viis (Aliqui, *om.* viis *A 6a*) praeruptis depositis — vivit (nituit *A 6a*) ad gloriam *(p.* 282, 14—18*)* domini nostri Iesu Christi, cui est honor et gloria in saecula saeculorum (Amen *add. A 6b*).

B 1) Codex M o n t e p e s s u l a n u s *H n.* 154, *saec. IX/X, olim* Codex Ms. bibliothecae Buherianae D. 20. MDCCXXI, *tres textus ad sanctos Autissiodorenses spectantes complectitur, scilicet*

fol. 1′—15. *V. Amatoris (AA. SS. Maii I,* 52—60*)*,
fol. 15—21′. *Revelationem Corcodomi (AA. SS. Iulii VII,* 206—210*)*,
fol. 22—37′. *V. Germani, omissis epistulis et prologo.*

B 1a) Codex R o m a n u s *Vaticanus Reginae Latinus n.* 541, *saec. XII. in Gallia scriptus, fol.* 123—128′, *item epistulis et prologo caret atque, folio deperdito, in c.* 46 *(p.* 282, 15*)* alii expen[sas] *desinit.*

B 1b) Codex L e i d e n s i s *n.* 1685, *saec. IX. in., ex uno folio constat, quod partem maiorem c.* 13: Itaque oceanum — clamore profunditur *(p.* 259, 13—260, 15*) complectitur.*

B 2) Codex B e r n e n s i s *n.* 48, *saec. XI, olim Floriacensis, fol.* 128′—137. *Epistula prior Patienti inscripta deest.*

B 3) Codex C o l o n i e n s i s *archivi urbani inter Wallrafianos n.* 163 *(olim VI,* 18*), saec. XII, olim* liber Sancti Iacobi in Leodio, *duplicem V. Germani continet,*

fol. 164—188. *opus Heirici (v. infra p.* 246*)*,
fol. 188′—195. *Vitam auctore Constantio, cui epistulae et prologus desunt.*

1) *Cf. E. A. Loew, 'The Beneventan script', Oxonii* 1914, *p.* 362.

B 4) Codex F l o r e n t i n u s *bibliothecae Laurentianae inter Ashburnhamianos n.* 38 *(*8 *et Paoli n.* 7*)*[1], *saec. IX, olim fortasse Floriacensis, fol.* 76'—81', *V. Germani c.* 1—10. *et* 41—46. *continet.*

B 4a) Codex V e n e t u s *bibliothecae Marcianae Latinus IX,* 27 *('Collocazione' n.* 2797; *Valentinelli XXI,* 118*), saec. XIII, olim basilicae S. Marci, unde a.* 1748. *in bibliothecam Marcianam translatus est, fol.* 117'—118', *V. Germani c.* 1—6 *in. (ad verba p.* 254, 2 conversatione servavit*) et c.* 41—42. *continet. Alteri parti codicis (fol.* 232 —330'*) saec. XIV/XV. exaratae fol.* 304—305. *narratio de Germano inest e Legenda Aurea c.* 107. *hausta (inc.* Germanus episcopus Antisiodorensis nobili genere, *des.* circa ann. Domini CCCCXXII*).*

B 5) Codex R o t o m a g e n s i s *n.* 1388 *(U.* 32*), saec. XII, olim e iudicio Bollandianorum Fiscamnensis*[2], *fol.* 81, *c.* 1—4 *(ad verba p.* 253, 13. traxisse martyrium*) continet, tribus lectionibus distinctis (praescr.* In natal. beati Germani*) enuntiatisque nonnullis praetermissis. Rationes cum aliis libris intercedentes ex his locis cognoscuntur:*

c. 3. Ex ea die] Ex ea vero die *A* 5. *B* 1. 2. 3. 4. 4*a*. 5;

ib. iudicetur] indicitur *B* 1*a*. 2 *(pr. m.).* 3. 4. 4*a*. 5. 6;

c. 4. ad summitatem marginis] ad (summ. *om.*) marginem (margines *B* 4*a*) *B* 1. 1*a*. 2 *(pr. m.).* 4*a*. 5. 6.

B 6) Codex P a r i s i e n s i s *n.* 16820, *saec. XII/XIII, olim S. Cornelii Compendiensis, fol.* 97' *sqq. duodecim lectiones continet e V. Germani exscriptas, scilicet c.* 1. 2 *(initium).* 3. 4 *(fine omisso).* 14. 28 *(pars prior).* 41—46, *quas publici iuris fecit Carolus* N a r b e y, *'Etude', p.* 37—45 *(= 'Supplément' II, p.* 436—439*), suppletas ex altero lectionario* P a r i s i e n s i *n.* 12601, *saec. XII, olim S. Germani a Pratis, fol.* 67', *ubi eadem fere in octo lectiones divisa inesse videntur, nisi quod in hoc libro c.* 1—6 *in. (ad verba p.* 254, 2. conversatione servavit*) integra leguntur. Textum, quem minus recte editor pro primigenio habuit, genuinum pro interpolato accipiens, classis B esse, ex his locis cognosci licet:*

c. 28. in eo] loco *add. B* 6 *cum A* 4. *B* 1. 1*a*. 2;

c. 41. Quadam die] Germanus igitur quadam die *B* 6 *cum B* 1. 1*a*. 2. 3. 4. 4*a et m. al. A* 1;

ib. profectionis] peregrinationis *B* 1. 1*a*. 3. 4. 4*a*. 6;

c. 43. praesumit] praesumpsit *B* 2. 3. 4. 6 *et m. al. B* 1; sumpsit *B* 1*a*;

ib. heredes] heres *B* 6 *cum B* 1. 1*a*. 2. 3. 4.

Praeterea e codicibus Vitae Germani plurimis[3], *qui in catalogis recensentur, Vitam primigeniam libros hos complecti constat, cum saepius, utrum haec an Vita interpolata in singulis codicibus extet, non indicetur:*

Bruxellensis bibliothecae regiae n. 9291 *(Van den Gheyn n.* 3224*), a.* 1480, *fol.* 180 —189'[4]; *codex bibliothecae Bollandianae n.* 347, *saec. XV, fol.* 39—40', *c.* 1—10. 12. 13. 16—22. 35—37. 41—46. *continet, plurimis omissis contractisve atque loco e Vita II. Lupi Trecensis inserto*[5];

Carnotenses n. 5 (16), *saec. IX, fol.* 96'—108'; *n.* 500 (190), *saec. XII, fol.* 135—139; *n.* 511 (473), *saec. XV, tom. I, fol.* 329—328 *bis (descriptus e cod. n.* 500*)*[6];

1) *Cf. Delisle, 'Notices et extraits des mss. de la Bibliothèque nationale' XXXII,* 1, 1886, *p.* 26; *C. Paoli, 'I codici Ashburnhamiani della R. Biblioteca Mediceo-Laurenziana di Firenze' ('Indici e cataloghi' VIII), vol. I,* 1887, *p.* 11; *Krusch, 'N. Arch.' XII,* 423. 2) *Analecta Bolland. XXIII,* 1904, *p.* 173. 3) *Praeter libros Vitae primigeniae supra descriptos et codices textus interpolati a me ipso inspectos, quorum p.* 244, *n.* 1, *mentionem feci, plus* 70 *codices Vitae Germani mihi comperti sunt, e quibus multi Vitam interpolatam continent, cum de pluribus non constet.* 4) *Catalogus codicum hagiogr. Bruxell. I,* 2, *p.* 320. 5) *Analecta Bolland. XXIV,* 450. 6) *Ib. VIII,*

Remensis n. 1403 *(antea* 1143, *prius* 781. 767*), saec. XIII, fol.* 326—329′[1];

Rotomagensis n. 1407 *(*O. 55*), saec. XII, fol.* 114—116′, *c.* 1—14 *in. et c.* 41—44. *continet*[2];

Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. 1151, *Num. loc.* 455 *(antea n.* 964*), saec. XIII, legendarii S. Maximini vol. IV, fol.* 237—250[3];

Turonensis n. 1013, *saec. X/XI, fol.* 55′—64′, *c.* 1—11. 13. 14. 41—46. *complectitur*[4].

Codices in duas partes discedunt, quarum alteram libri A, alteram B occupant; cuius rationis loci haud pauci testes adsunt, e. gr.:

c. 8. spirituum] infestatione *add. B* 1. 1*a*. 2. 3 *et m. al. A* 1, *om. A* 1 *(pr. m.).* 2. $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4. 4*b*. 5 (factione *ante* spirit. *add. A* $2a^{(1).2.3.4}$);

c. 10. rogare] *ita A* 1. $2a^{1.3.4}$. 3. 4; roga(re *in ras.*) *A* $2a^{2}$; roga(vit *m. al. in ras.*) *A* 2; rogare tamen cepit *A* 4*b*; rogat *B* 1. 1*a*. 2. 3. 4;

c. 13. relegionis] *ita A* 2; religionis *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4*b*; religioni *A* 4; legionis *B* 1. 1*a*. 2. 3;

c. 14. devia fundebatur] *ita exeunte enuntiato rhythmice ('cursus velox') A* 1. 2. $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4. 4*b*; d. diffundebatur *B* 1. 1*a*. 2. 3;

c. 24. querebat] tradebat *B* 1. 1*a*. 2. 3 *et m. al. A* 1;

c. 26. Elafius] *ita B* 1. 3 *cum Beda;* Helafius *B* 2; Elasius *B* 1*a*; Elafus *A* 1. 2. $2a^{1.2.3.4}$. 3; Elaphus *A* 4;

c. 35. transisset] *ita A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4; tradidisset *A* 3*a*; transmisisset *B* 1. 1*a*. 2. 3;

c. 37. operum suorum] op. illius *B* 1. 1*a*. 2. 3 *et m. al. A* 1;

c. 40. Tibattonis] titubationis *B* 1. 2. 3; titubatione *B* 1*a*;

c. 43. heredes] heres *B* 1. 1*a*. 2. 3. 4,

ita ut multo saepius libri A lectionem genuinam servaverint, cum auctor exemplaris B textum haud semel lucidiorem reddiderit, particulis aliisve verbis singulis interpolatis:

c. 3. Ex ea die] Ex ea v e r o (namque *B* 1*a*) die *A* 5. *B* 1. 1*a*. 2. 3. 4. 4*a*;

c. 9. Erat familiare] Erat a u t e m fam. *B* 1. 1*a*. 2. 3. 4;

c. 23. Itaque Arelatum] It. s a n c t u s G e r m a n u s Ar. *B* 1. 1*a*. 2. 3;

ib. sitientem] tamen *add. B* 1. 1*a*. 2. 3;

ib. venerabilem sanctum] (que *add. B* 1*a*) pontificem *add. B* 1. 1*a*. 2. 3 *et m. al. ante* sanctum *A* 1;

c. 25. Severo episcopo totius sanctitatis] viro *add. B* 1. 1*a*. 2. 3 *et m. al. A* 1 *cum Beda;*

c. 41. Quadam die] G e r m a n u s i g i t u r qu. die *B* 1. 1*a*. 2. 3. 4. 4*a et m. al. A* 1;

c. 42. Regina] Placidia (placida *B* 1*a*) *add. B* 1. 1*a*. 2. 3. 4. 4*a*.

Codices aevi recentioris A 1*a. b. c. d mendis communibus permultis inter se coniuncti, velut:*

c. 1. iuris scientiam plenitudini perfectionis adiecit] de plenitudine proprie perf. adi. scienciam iuris *A* 1*a. b. c. d;*

c. 2. pro se paraverat] prius superaverat *A* 1*a. b. c. d;*

ib. mutatur ex omnibus. Deseritur mundi militia] ex omn. mundi copiis deser., milicia *A* 1*a. b. c. d*;

c. 3. aquis nimiis delebatur] aquis n. admixtis levigabatur (lenig. *A* 1*d*) *A* 1*a. b. c. d*;

c. 9. suscipitur. Incumbit sine m. or., congr. tota prosternitur] Incumbit — prostern. *om. A* 1*a. b. c. d*;

c. 23. Arari famulante devectus] vel Sagonna famulus Dei evectus *A* 1*a. b. c. d*;

87. 149. 194; *'Catalogue général des mss. des bibliothèques publ. de France, Départements' XI,* 2. 215. 243. 1) *Ib., 'Départ.' XXXIX, p.* 589. 2) *Analecta Bolland. XXIII,* 152. 3) *Cf. M. Keuffer et G. Kentenich, 'Verzeichnis der Hss. des historischen Archivs der Stadt Trier',* 1914, *p.* 224 *(n.* 422, *vol. III).* 4) *'Catalogue gén. des mss., Départ.' XXXVII,* 2, *p.* 726.

c. 23 *ex.* Qui venerabilem — sublimabat] *haec om. A* 1*a. b. c. d;*
c. 32 *ex.* iunctisque cum praedic. mir. et an. cur. et corpora] *haec om. A* 1*a. b. c. d, e libro si non ipso A* 1, *at simillimo pendent, cf. e. gr.:*

c. 1. perfectio litterarum] litt. *in marg. suppl. A* 1, *om. A* 1*a. b. c. d;*
ib. ornavit] adornavit *A* 1*a. b. c. d cum A* 1;
c. 6. frequentias populorum solitudinis] frequentes p. sollicitudines *A* 1*a. b. c. d et pr. m. A* 1;
c. 7. a provincialibus solidos] a principalibus s. *A* 1; s. principibus *A* 1*a. b. c. d;*
ib. omnia discutit] *om. A* 1*a. b. c. d et pr. m. A* 1;
c. 10. succederet] succ. loco *A* 1; successerit loco (remaneat *add. A* 1*d*) *A* 1*a. b. c. d;*
ib. alta iam nocte] *corr. ex* acta i. n. *A* 1; i. n. acta *A* 1*a. b. c. d;*
c. 14. tonitribus] nitoribus *A* 1*a. b. c. d cum A* 1;
c. 16. consistere firmis vestigiis] c. f. gressibus (f. gr. c. *A* 1*a. b. c. d*) *A* 1. 1*a. b. c. d;*
c. 20. Quod cum ab omnibus videretur] Quod (cum *in marg. add. A* 1) novum omn. vid. (videbatur *A* 1*a. b. c. d*) *A* 1. 1*a. b. c. d;*

sed textus nullius momenti est, cum non solum ad librum quendam A 4 *similem immutatus sit:*

c. 1. institutus] eruditus *A* 1*a. b. c. d cum A* 4. 4*b;*
c. 16. martyrem, acturi Deo per ipsum gratias, petierunt] martyrem petierunt, auctori Deo per i. (Deo auct., *om.* per i. *A* 1*a. b. c. d*) gr. referentes (*ita A* 1*d*. 4. 4*b*; reddentes *A* 1*a. b. c*) *A* 1*a. b. c. d*. 4. 4*b;*
c. 20. arripuit] eripuit *A* 1*a. b. c. d cum A* 3. 4,

sed etiam lectiones generis A 2^*:

c. 1. ad honorum praesumpsit insignia] ad honoris pr. i. *A* 1*a. b. c. d cum A* 2. 2^*. $2a^{1.2.3.4}$;
c. 4. defecata] deificata *A* 1*a. b. c. d*. 2^*. $2a^{1.2.3.4}$; deficata *A* 2;
c. 7. prodiretur ad missam] prodiret ad missam *A* 1*a. b. c. d*. 2^*,

neque minus classis B ei illatae sint:

c. 26. Elafius] *ita B* 1. 3; Helafius *A* 1*a cum B* 2; Elasius *B* 1*a*; Helasius *A* 1*b. c. d;*
c. 28. Gochari] Eochari *A* 1*a. b. c. d cum B* 1. 2. 6; Eothari *B* 1*a;*
c. 40. Tibattonis] titubat(c)ionis *A* 1*a. b. c. d cum B* 1. 2. 3;
c. 44. instruit imperator] instrui imperatur *A* 1*a. b. c. d. B* 1 *(pr. m.)*. 1*a*. 3;
ib. informatur] reformatur *A* 1*a. b. c. d cum B* 3,

unde hos libros contaminatos inutilesque, e quibus A 1*b. c. d artius inter se coniuncti sunt:*

c. 41. sermo — confertur] sermo — profertur *A* 1*b. c. d;*
epil. a te, lector] *ita A* 1*b. c. d cum plerisque;* a delicto (delictis *A* $2a^4$) *A* 1*a cum A* 1. $2a^{1.2.3.4}$,

omnino neglexi lectionesque iam commemoratas afferre satis habui.

Codices A 2. 2^*. $2a^{1.2.3.4}$ *ad exemplar A* 1 *simile referendos esse, e plurimis locis efficitur, e. gr.:*

c. 10. terrifica] *om. A* 1 *(pr. m.)*. 2. $2a^{1.2.3.4}$;
c. 13. Christo duce et auctore] *haec om. A* 1 *(pr. m.)*. 2. $2a^{1.2.3.4}$;
c. 16. aliquamdiu] aliquando *A* 1 *(pr. m.)*. 2. $2a^{1.2.3.4}$;
c. 33. Nihil mihi prius] Mihi ni(c)hil melius est *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$;
ib. totum] *ita A* 1. $2a^{1.2.3.4}$; quod dixeram *add. A* 3. 4; quod dedi *add. B* 1. 2. 3;
epil. divina virtus] virtus *om. A* 1 *(pr. m.)*. $2a^{1.2.3.4}$,

neque vero loci desunt, quibus libri A 2 *cum aliis codicibus A faciunt, libro A* 1 *ad partes B in deterius aut melius recedente:*

c. 2. bellum] *ita A* 2. 2^*. $2a^{1.2.3.4}$ *cum A* 3. 3*b*. 4. 4^*. 5 *(ubi* bellum *deest)*. 6*a. b;* civile (civili *B* 4) *add. A* 1. *B* 1. 1*a*. 2. 3. 4. 4*a;*

c. 11. esse iam tempus] *ita* A 2. $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4; iam t. esse A 1 *cum* B;

c. 13. Ibi] *ita* A 2. $2a^{1.2.3}$. 3. 4. 4^* *cum Beda;* Ibi namque A $2a^4$; Ibique A 1 *cum* B;

c. 16. globos flammantis incendii incolome] *ita* A 1. 4a *cum rell.;* gl. flagrantes (flagrantis A 4. 4^*) incendii incol. (incol. incendii A 2. $2a^{1.2.3.4}$) A 2. $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4. 4^*. 4b;

c. 17. maxima devoti exercitus multitudo] *ita* A 3. 4a; devotio A 2. 4^*; devotione A $2a^{1.2.3.4}$. 4; dev. *om.* A 1 *cum* B;

c. 19. contentus] *ita* A 2. $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4; contestatur A 1. B 1. 3; *om.* B 2;

c. 20. commoremur] *ita* A $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4. 4^*; commonemur A 2; remoremur A 1 *cum* B;

ib. nudo tibi] *ita* A 1. $2a^{2.3.4}$ *cum* B; vivido tibi A 2; uuido *(sic)* tibi et nudo A 3; video tibi A 4;

c. 26. crurae] *ita* B 1; cruris A 1. B 2. 3; surae A 2. 3; sui A 4; *om.* A $2a^{1.2.3.4}$;

c. 27. stupore miraculi] *ita* A 1. B 1. 2. 3; ad(m)mirat(c)ione mir. A 2. $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4. 4^*,

atque vel loci pauci adsunt, quibus libri A 2 soli lectiones genuinas servasse videntur (cf. inprimis p. 255, *l.* 3: post pridie *et l.* 7: pati consueverant*).*

In universum autem codices A 2 textum magis depravatum exhibent, atque ipse liber A 2 antiquus vitiis multis affectus est, verbis haud semel minus recte distinctis signisque non intellectis[1] *aliisque mendis illatis, quae a patre communi et codex A 2 et reliqua propago acceperunt, e quibus saepius A 2 mendum intactum servat, libri A 2a idem corrigere conantur, e. gr.:*

c. 1. divitiis] ornatam (ornauta *pr. m.* A 2) *add.* A 2. 2^*. $2a^{1.2.3.4}$;

c. 5. manibus suis] manus suas *corr.* manu sua A 2, *et ita* A 2^*. $2a^{1.2.3.4}$;

c. 7. tradidisset] commendasset A 2. 2^*. $2a^{1.2.3.4}$;

c. 9. aemulantes] immolantes A 2. 2^*. $2a^{1.2.3.4}$;

c. 13. ad itineris ministeria vertuntur] ad renenis (*m. al. corr.* serenitatis A 2; serenum A $2a^{1.2.3.4}$) min. vert. (vertunt A $2a^{1.2.3.4}$) A 2. $2a^{1.2.3.4}$;

c. 15. sinibus] senibus *pr. m.* A 2; genibus A $2a^{1.2.3.4}$ *et m. al.* A 2;

c. 17. madidus] *corr. e* madibus A 2; lampadibus A $2a^{1.2.3.4}$;

c. 23. relevat vel vidisse] rel. verum vid. A 2; rel. Verum nec tantum (tamen A $2a^2$) iuvat vid. A $2a^{1.2.3.4}$.

Liber A 2^* *quam maxime ad A 2 accedit:*

c. 1. oppidi] oppido A 2. 2^*;

c. 2. quam consensus] quę (q̄ A 2^*) consensu (*m. al. corr.* consensum A 2) A 2. 2^*,

neque vero ex ipso descriptus videtur esse, sed e simillimo:

c. 1. ne quid perfectionis] *ita* A 2^*. $2a^{1.2.3.4}$ *cum rell.;* ne quid persecutionis A 2;

c. 7. totam urbem] urbem *om.* A 2 *(non* A 2^**);* t. civitatem A $2a^{1.2.3.4}$;

itemque codices A $2a^{1.2.3.4}$*, qui in partes A* $2a^{1.2}$ *et A* $2a^{3.4}$ *digrediuntur, ad exemplar simile redeunt, cui tamen pars posterior Vitae in A 2 omissa inerat, sed menda multo plura illata erant, velut*

c. 2. vinceretur] indiceretur A $2a^{1.2.3.4}$ *(non* A 2. 2^**);*

c. 6. Icauna] Cauna A $2a^{1.2.3.4}$ *(non* A 2. 2^**);*

c. 16. acturi Deo per ipsum gratias] orandi gratia A $2a^{1.2.3.4}$ *(non* A 2*).*

Ut codices A 1. 2 artiore vinculo conexos esse supra dixi, ita libri A 3. 4 vitiis communibus depravati sunt, etsi ipse A 3 et fragmentum A 4a vetustum hic illic in melius digrediuntur:

c. 9. ut cum aliqua corporis debilitate] ut non (non ut A 4^*) cum al. corp. deb. (deb. corp. A 4) A 3. 4. 4^* (*deficit* A 4a);

1) *Locis nonnullis* verum *pro* vel *scriptum est.*

c. 10. alta iam nocte] ad alta iam nocte (altam i. noctem *A* $2a^{1.2.3.4}$) *A* 2. $2a^{1.2.3.4}$; adulta i. n. *A* 3; ad mediam iam (iam ad m. *A* 4*b*) noctem *A* 4. 4^*. 4*b*;

ib. ob hoc] ob id *A* 3. 4. 4^*;

c. 15. lumine veritatis] lum. virtutis *A* 3. 4 *(non A 4a)*;

c. 28. fidelissimam] fidissimam *A* 3. 4;

c. 33. totum] quod dixeram *add.* *A* 3. 4. 4^*;

c. 36. tribuerat] tribuebat *A* 3. 3*a*. 4;

ib. humanae crudelitatis] hum. *om.* *A* 3. 3*a*. 4. 4^*;

c. 38. Fidei arma] Fideique arma *A* 3. 3*a*. 4 *cum V. Eptadii c.* 17;

c. 45. precaria] precario *A* 3. 3*a*; precando *A* 4,

ita ut ramus Gallicus, e quo Gallici (A 3. 3a. 4a) creverunt, etiam surculos Hispanicum (A 4. 4^*) et Italicum (A 4b) protulerit.

Necessitudinem A 3. 3a etiam locus testatur

c. 41. peregrinationem] peregrinam *(m. al. corr.* peregrinandum*)* *A* 3; peregrina *A* 3*a*, *atque A 3b cum A 3 non solum in prologo quam maxime convenit et eadem lacuna (a c. 45. ad epilogum) uterque deformatus est, quam non nisi manus alia in A 3 supplevit, sed etiam in minoribus saepius congruunt:*

c. 1. naturae et industriae] natura et industria *A* 3. 3*b*;

c. 2. addictus] *om.* *A* 3. 3*b*;

ib. conversationis] conversionis *A* 3. 3*b*;

c. 44. instruunt] instituunt *A* 3. 3*b*.

Tamen codici A 3b etiam lectiones generis B 2 illatae sunt, velut

c. 3. Breviter] tamen *add.* *A* 3*b*. *B* 2;

ib. tabe] *om.* *A* 3*b*. *B* 2;

c. 9. Contigit] autem *add.* *A* 3*b*. *B* 2.

Codices A 4 ab eodem exemplari originem ducentes:

c. 1. In quo actu dum] Ac tum (actu *A* 4^*; Hac tum *A* 4*b*) demum *A* 4. 4^*. 4*b* *(deficit A 4a)*;

c. 7. post pridie] postero (postera *A* 4*a* *et pr. m.* *A* 4*b*) die *A* 4. 4^*. 4*a*. *b*;

ib. produci — egreditur praemissaque — prosternitur] praem. — prostern., produci — egred. *ordinem invertunt* *A* 4. 4^*. 4*b* *(deficit A 4a)*;

c. 12. eroes] auctores *A* 4. 4^*. 4*b* *(deest A 4a)*,

discedunt in fragmentum A 4a vetustius idemque melius et libros A 4. 4^*. 4b magis adulteratos:

c. 15. sectarentur] ut eis prestaretur orabant *A* 4. 4^*. 4*b* *(non A 4a)*;

c. 16. martyrem, acturi Deo per ipsum gratias, petierunt] m., auctori Deo per i. gr. acturi, pet. *A* 4*a*; mart. pet., auctori Deo per i. gr. referentes *A* 4. 4^*. 4*b*,

e quibus libri A 4. 4^* Hispanici quam maxime inter se conveniunt:

c. 13. causam relegionis obponit] causa relig. opponit *A* 4*b*; causa legionis opponitur *A* 4. 4^*;

Haec autem familia textum aliquatenus mixtum exhibet, in quo et lectiones A 2 deprehendantur:

c. 16. temptaverat turba] turba tempt. *A* 2. $2a^{1.2.3.4}$. 4 *(non A 4a; de A 4^* non constat)*;

c. 19. daemones] d(a)emonia *A* 2. $2a^{1.2.3.4}$. 4. 4^*;

c. 20. dies pluvius] dies tempestatibus (turbatus *add.* *A* $2a^{1.2.3.4}$) *A* 2. $2a^{1.2.3.4}$; dies tempestibus (tempestivus *A* 4) claudebatur *A* 4. 4^*,

et nonnullae lectiones classis B:

c. 6. in conspectu oppidi] in consp. Autis(s)iodo(e)rensis (Authysioder. *A* 4*a*; Altysidior. *A* 4*b*) oppidi *A* 4. 4*a*. *b* *cum A 3b (et ipso ex B interpolato) et* *B* 1. 1*a*. 2. 3. 4 *et m. al.* *A* 1;

c. 34. Praecedebat] enim *add.* *A* 4. (4^*). *B* 1. 1*a*. 2. 3 *(non* *A* 3. 3*a)*;
c. 46. sibi] etiam *add.* *A* 4. (4^*). *B* 1. 2. 3. 4 *et m. al.* *A* 1 *(non* *A* 3. 3*a)*.

Textus *A* 5, *qui lectiones exhibet et* *A* 2 *communes:*

c. 4. Indumentum] Dehinc indum. *A* 5 *cum* *A* 2. 2^*. $2a^{1.2.3.4}$;
ib. si qui] forte *add.* *A* 2. 2^*. $2a^{1.2.3.4}$. 4*a*. 5;
c. 7. post pridie] *ita* (pridiem *A* 2) *A* 2. 2^*. $2a^{1.2.3.4}$; post tridie *A* 5; *alii aliter:*
ib. prodiretur] procederet (ro *in ras.* *A* 5) *A* 2. $2a^{1.2.3.4}$. 5; prodiret *A* 2^*,

et paucas *A* 4*:*

c. 8. admissu] inmissum *A* 3*b*. 4. 4*b*; missu *corr.* inmissu *A* 3, *et ita* *A* 5; inmisso *A* 4^*;
c. 42. ut gleba corporis sui patriae redderetur] terr(a)e *post* sui *add.* *A* 3. 4; ut glebae p. corpus suum t e r r e mandandum redd. *A* 5;
c. 45. loci eius] l. illius *A* 4. 4^*. 5,

mendis interpolationibusque peculiaribus nimis misere depravatus est, e. gr.:

c. 1. post auditoria Gallicana] ut posset aud. obtinere Gall. *A* 5;
c. 2. ex coniuge] soror adquiritur *add.* *A* 5;
c. 7. ad pogium, evocat aestuantem] ad eum et voce tonante *A* 5;
c. 9. qua solebat gratulatione] consuetudine qua s. gratulatorie *A* 5;
c. 42. turbatur] commota est *A* 5.

Denique frustula *A* 6*a*. *b* *ob aetatem libri* *A* 6*a* *venerabilia e corruptelis iisdem laborant:*

c. 1. togae] tot *A* 6*a*. *b*;
ib. ducatus culmen et regimen] educatus (ad *superscr.* *A* 6*b*) c. regiminis *A* 6*a*. *b*;
c. 2. Deseritur mundi militia, caelestis adsumitur] Deserit mundum, mil. c. ads. *A* 6*a*. *b*;
c. 3. vel nativitatis dominicae potiones] *haec om.* *A* 6*a*. *b*,

et quadam necessitate cum *A* 4 *coniuncta esse videntur:*

c. 1. Atque ut] (Atque *om.*) ut (que *add.* *A* 2. 3. 3*b*. 4) *A* 3 *(pr. m.)*. 3*b*. 4. 6*a*. *b* *et m. al.* *A* 2; ut *om.* *A* 2 *(pr. m.)*. 2^*. $2a^{1.2.3.4}$. 4*b*;
c. 15. cum sanctorum reliquiis (reliquias *pr. m.* *A* 2)] (cum *om.*) s. reliquias continentem (cont. *om.* *A* 6*b*) *A* 4. 4^*. 6*a*. *b* *(non* *A* 4*a)*.

E codicibus alterius generis *B* *hic illic* *B* 3 *contra reliquos facit, e. gr.:*

c. 13. oceanum mare — conscenditur] *ita recte* *B* 3 *cum* *A* *(cf.* c. 25*)*; oc. m. — conscendunt (concendunt *A* 3*b*; conscedunt *B* 1*a*) *A* 3*b*. *B* 1. 1*a*. *b*. 2;
c. 23. Lugdunensem urbem] Lugdunensium urbem *B* 1. 1*a*. 2;
c. 28. Vixdum domum] dum *om.* *B* 1. 1*a*. 2;
ib. Gochari] Eochari *B* 1. 2; Eothari *B* 1*a*;
c. 30. in hodiernum diem] usque in h. d. *B* 1. 1*a*. 2 *et m. al.* *A* 1.

Quod autem his locis *B* 3 *praestat alibi saepius adulteratus, id minus ad patrem* *B* *communem referendum esse crediderim; sed textus, e quo* *B* 3 *pendet, ad exemplar quoddam* *A* 2*a* *immutatus videtur esse, nisi statuas vice versa textum* *A* 2*a* *subesse passim ad codicem classis* *B* *correctum:*

c. 7. furti auctor] a. f. *A*. 2. 2^*. $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3;
c. 16. palustri] paleastri *B* 3; palestra *A* $2a^{1.2.3.4}$; palustria *pr. m.* *A* 2;
c. 17. emensa] emissa *A* 2. $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3;
c. 28. legatio Armoricani] (leg. *om.*) Armonicani (Armonicam *A* $2a^{1.2.4}$. *B* 3) *A* $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3;
ib. rex exercitusque] rex *om.* *A* 1 *(pr. m.)*. $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3;
c. 29. de virtute] de virtutibus *A* $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3;
ib. deinceps usus — permansit. Deinde] usus — Deinde *om.* *A* 1 *(pr. m.)*. $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3;
c. 30. ubicumque] *om.* *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3.

Liber B 1*a aliquatenus ad B* 1 *accedit:*

c. 17. parare temptaret] t. p. *B* 1. 1*a*,

sed exemplar, e quo pendet, ad alterum codicem emendatum esse ex hoc loco colligendum est:

c. 14. cognitionisque] *ita A* 1. 2. 4. 4*b*; cognitionesque *A* 3; cogitationesque *B* 3; contentionesque *corr.* contentionisque *B* 1, *et ita B* 2; Cognitionesque et contentiones *B* 1*a*.

Quae cum ita sint, lectiones varias omnes librorum A 1. 2. 3. 4. *B* 1 *et fragmentorum antiquorum A* 3*a*. 4*a*. *B* 1*b adnotare satis habui, etsi lituras lapsusque nonnullos levissimos codicum recentiorum A* 3. 4 *suppressi; deinde B* 2. 3 *adhibui, omissis discrepantiis peculiaribus. Aliis codicibus, ubi visum est, usus sum, atque plenam lectionem A* 2*a*[1. 2] *in epistula priore prologoque, A* 4*b in epistula altera, A* 3*b item in prologo attuli, parte subsidiorum deficiente, ita ut etiam Vitam secundam, de qua infra egi, cum utraque epistula contulerim. In rebus orthographicis in universum libros vetustiores secutus sum, quamquam in admittendis barbarismis cautus fui, codicibus adeo ab aetate auctoris remotis. Capita ipse ad sensum distinxi, libris manuscriptis discrepantibus neque numeros exhibentibus nisi A* 1 *(*32*) et B* 1 *(*26*) et quater B* 2 *(*19. 20. 25. 28, *infra c.* 27. 28. 33. 36*), quos suis locis commemoravi. Codices universos ipse aut contuli aut examinavi, nisi quod specimen libri B* 4 *postea etiam a me tractati iam antea v. c. G. Karo illius temporis collega, iam Atheniensis, officiosissime exscripserat.*

Boninus M o m b r i t i u s, Sanctuarium I, Mediolani (ante a. 1480*), fol.* 319—325, *primus idemque adhuc unus Vitam Germani primigeniam e codice A* 1 *simili, etsi lectionibus nonnullis diversi generis affecto, publici iuris fecit, sed mendis satis multis foedatam, epistulis et prologo et epilogo omissis atque narratiuncula de asino a Germano in vitam revocato post c.* 39. *interpolata; codici a Mombritio adhibito aeque atque A* 1 *epistulam ad Patientem non defuisse, e praescriptione colligere licet, quam editor textui praemisit:* Constantius ad Patientem episcopum de vita sancti Germani episcopi Antisiodorensis. *Textus Mombritii iterum prodiit in nova editione Sanctuarii, quam curaverunt duo monachi Solesmenses, vol. I, Parisiis* 1910, *p.* 572—583 *(cf. p.* 678 *sq.).*

Post aevum Constantii plura de Germano litteris mandata sunt fabulosa; e quibus nonnulla auctori cuidam comperta erant, qui aevo Carolingico ex aliis fontibus opusculum primigenium supplere conatus est, cuius codex classis B ei praesto erat. Germani igitur V i t a m II. ita composuit[1], *ut textum genuinum una cum utraque*

1) *De Vita II. Germani egi l. l. p.* 157 *sqq. Inspexi codices A l e n t i o n e n s e m n.* 21, *saec. XII, fol.* 25′—47′; *B r u x e l l e n s e m n.* 7487—91 *(Van den Gheyn n.* 3182*), saec. XIII, fol.* 97—108′ *(epistula ad Censurium, prologus, nonnulla alia desunt); C a m e r a c e n s e m n.* 816 *(*721*), saec. XV, fol.* 237—254′ *(Conversio Mamertini et in ipsa Vita et iterum fol.* 254′—259. *legitur); C a n t a b r i g i e n s e m bibliothecae universitatis Add. n.* 4458, *saec. XII, fol.* 1—22 *(ubi fol.* 22—24′. *Miracula Germani auctore Heirico I,* 1. 3. 4. 54. 2. 7, *AA. SS. Iulii VII, p.* 256/7. 272. 257/8, *§* 7. 8. 10. 11. 80—82. 9. 15, *subiuncta sunt); F l o r e n t i n u m bibliothecae Laurentianae Aedilium n.* 134, *saec. XII/XIII, fol.* 102′—107′ *(epistulae aliaque plura desunt, Heirici Miraculis §* 80—82. *interpolatis); L i n c o l n i e n s e m bibliothecae cathedralis B.* 1. 16, *saec. XII, fol.* 78′—90 *(epistulae et prologus desunt); L o n d i n i e n s e s musei Britannici inter Cottonianos Tiberius D. IV, saec. XII, fol.* 69′—80′ *(eadem desunt); Harleianum n.* 4699, *saec. XIII, fol.* 58—75 *(§* 21 *ex.* — 31. *desunt); Egertonianum n.* 2656, *saec. XII/XIII, fol.* 139′—163 *(eadem desunt); Addit. n.* 9959, *saec. XI/XII, fol.* 149—173′ *(fine mutilum; eadem desunt); M o n a c e n s e m n.* 19164 *(Tegernsee n.* 1164*),*

epistula verbo tenus iteraverit, additamentis compluribus iisdemque partim amplis intrusis. Inseruit autem praeter considerationes quasdam pias (§ 66) narrationes haustas e Vita Amatoris auct. Stephano (§ 2 — 8)[1], *Vita I. Genovefae (§ 42 — 44. 60), Bedae Historia ecclesiastica gentis Anglorum (§ 49. 60), Gregorii Turonensis libro de virtutibus S. Iuliani (§ 58), Vita I. Cassiani (§ 64); denique libellum de revelatione Corcodomi et conversione Mamertini integram recepit (§ 18 — 37), brevi prologo praemisso (§ 17), ita ut Vita genuina non tam immutata sit quam additamentis notae deterioris obruta.*

Vita haec interpolata brevi post saeculum IX. medium iam extabat, cum Heiricus monachus S. Germani Autissiodorensis clarissimus ante a. 875. eandem et in Vita Germani metrica totam versibus tradidit et in Miraculis eiusdem [2] *componendis adhibuit, quam eodem fere tempore (872/79) etiam auctores Gestorum pontificum Autissiodorensium c. 7. una cum Heirici Miraculis aliisque operibus exscripserunt* [3]. *Epitomen Vincentius Bellovacensis Speculo Historiali XXI (XX), 4 — 15, inseruit, suppletam ex Heirici Miraculis I, § 7. 8. 10. 11. 28 — 30. 80 — 82 (c. 10. 11. 15) et Vitis Cassiani (c. 12) et Amatoris (c. 6), neque narratio de asino resuscitato deest contracta (c. 14), quam apud Mombritium Vitae primigeniae insertam esse p. 244. monui, atque Conversio Mamertini paulo post gesta Germani (c. 17) refertur* [4].

saec. XII, fol. 117—141 *(epistulae et prologus et praeter § 21 ex. — 31. etiam § 18. desunt, atque pars prior § 61. inter § 37. et 38. posita est); M o n t e p e s s u l a n u m H. n. 1, vol. IV, saec. XIII in., fol.* 86 — 96; *N a m u r c e n s e m bibliothecae urbanae n. 53, saec. XII, fol.* 256′— 265′ *(§ 18, 21 ex. — 31, 36 ex., 53 — 55. in., pars prior § 61, denique § 62. desunt, atque Vita inde a § 64. mutila est et in § 68. desinit, et parte folii 265. et sequentibus excisis; de epistula post prologum posita cf. infra p. 250; cf. Analecta Bollandiana I,* 519 *sq.); R o m a n o s bibliothecae Casanatensis (Minervae) n.* 719 *(B. I. 4), saec. XI, fol.* 58′ — 67′, *et bibliothecae Vaticanae Reginae Lat. n.* 539 (13), *saec. XIII, fol.* 165 — 179 *(Conversio Mamertini fol.* 179—183. *post Vitam posita est), et n.* 589, *saec. XI, fol.* 94 — 116′ *(Conversio et in ipsa Vita et iterum fol.* 116′—120. *legitur); S a n c t i A u d o m a r i n.* 715, *saec. XII, vol. IV, fol.* 32′— 49, *et n.* 716, *saec. XIII. in., vol. VI, fol.* 1—12′; *T u r i c e n s e m bibliothecae cantonalis n.* 5, *saec. XII, p.* 221— 235 *(epistulae et prologus et § 21. ex. —* 31. *desunt, itemque alia et media et extrema desiderantur, foliis deperditis). Vitae in codicibus Alentionensi (= L), Cantabrigiensi (= C), Egertoniano (= E), Montepessulano (= M), Namurcensi (= N), Romanis (= R 1. 2. 3), Sancti Audomari n. 715 (= A 1) et n. 716 (= A 2) haec praescripta sunt*: (Incipit *add. L. C. M. N. R* 3) Epistola Constantii p r e s b y t e r i (pr. *om. A* 1. *N*) ad sanctum (s. *om. A* 1. *N*) Patientem Lugdunensem episcopum (archiepiscopum Lugd. *C. M. N;* Lugdunensium antistitem *L, ubi sequentia desunt*) de vita sancti (ac beatissimi *add. E. R* 2) Germani Autis(s)iodorensis episcopi (ep. Aut. *A* 1. 2; Aut. *om. R* 1; et confessoris *add. C. E. M. R* 1; admirabilis et apostolici viri *add. R* 3).

1) *Numeri sunt editionis Boschianae; quibus locis singula additamenta inserta sint, infra ad textum Vitae primigeniae adnotavi.*

2) *AA. SS. Iulii VII,* 255 *sqq.; Duru l. l. II,* 114 *sqq.; cf. inprimis Miracula I, §* 23 — 27. *II, §* 118, *quae tamen etiam e Vita primigenia hausta esse possunt. Cf. 'N. Arch.' XXIX,* 163.

3) *Duru l. l. I,* 315 *sqq. Cf. 'N. Arch.' l. l. p.* 164 *sqq.*

4) *Epitome, quam Iacobus a Varagine in Legendam Auream c.* 107 *(ed. Th. Graesse*[3], 1890, *p.* 448 — 451*) recepit, tota fere e Vincentio hausta est, additis et paucis e Vita II. Lupi Trecensis (AA. SS. Iulii VII,* 79*) et miraculo de daemonibus ('bonis illis mulieribus, quae de nocte incedunt'), qui hominum personas induissent, post cenam noctu mensa altera potituri, a Germano cognitis (seorsum ed. Boschius, ib. p.* 287, *§* 1*); ipsa Vita*

Laurentius Surius, De probatis sanctorum historiis IV, Coloniae Agrippinae 1573, p. 405—427, primus Vitam II. Germani publici iuris fecit[1]; quam

Petrus Boschius, Acta sanctorum Iulii VII, Antverpiae 1731, p. 200—220, pluribus codicibus adhibitis denuo recensuit, Vita primigenia quasi 'misere truncata' reiecta[2].

L. M. Duru, 'Bibliothèque historique de l'Yonne' I, Autissiodori et Parisiis 1850, p. 47—89, editionem Boschianam iteravit, quamquam inter codices, quos p. 90—96. enumeravit, etiam textus genuinus inveniri poterat.

Aunacharius episcopus Autissiodorensis (c. a. 580), ut supra dixi[3], Stephanum presbyterum rogaverat, ut et Vitam Germani prosaicam 'in versuum qualitatem' verteret et Vitam Amatoris praedecessoris ipse 'prosaica modulatione' componeret[4]; cum autem Vita Amatoris adhuc extet[5], opusculi metrici a Stephano compositi ne vestigium quidem superest atque, num umquam munus iniunctum executus sit, dubitari potest. Epistulam autem, qua episcopus eum ad laborem suscipiendum adhortatus erat[4], cum responso Stephani Lotharius Caroli Calvi regis filius puerulus, monachorum S. Germani Autissiodorensium et discipulus et abbas (864—865), librum quendam perscrutatus repperit, Vitamque sancti metricam non adesse dolens, Heiricum monachum postea clarissimum[6], qui a. 841. natus 'tum recens scholis emerserat', ut novum opus pro desiderato cuderet, rogavit. Qui protinus rem aggressus est neque, Lothario brevi post praematura morte sublato (865, Dec. 14), prius destitit, quam opus a. 873. perfectum una cum duobus libris Miraculorum eiusdem sancti[7] a. 873/75.[8] Carolo regi defuncti patri quasi 'intestatae prolis heredi proximo' dedicavit. Vita libros sex versibus hexametris compositos complectitur, quibus praefationes variis metrorum generibus scriptae praemissae sunt, utque ad studia illius aevi auctorisque doctissimi cognoscenda haud exigui momenti est, ita ad historiam Germani non facit, cum Heirici carmen totum e Vita II. (interpolata) pendeat, et textum primigenium et additamenta[9] amplectens. Vitam hanc metricam post alios[10] edidit Ludowicus Traube, MG. Poetae Latini aevi Carolini III, Berolini 1896, p. 428—517.

W. Levison.

Germani Iacobus usus esse non videtur atque etiam de Mamertino c. 129 (p. 580—582) e Vincentio l. l. c. 17—19. rettulit. 1) Particulas e Surio exscriptas iteraverunt Andreas du Chesne, Historiae Francorum scriptores coaetanei I, Lutetiae Parisiorum 1636, p. 520; Iohannes Philippus Vorburgicus, vulgo a Vorburg, Historiarum volumen quintum, Hanoviae 1654, p. 34—39. 141; A. W. Haddan et W. Stubbs, 'Councils and Ecclesiastical Documents' I, Oxonii 1869, p. 5. 16—19. 2) E Boschio excerpta deprompserunt Martinus Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules et de la France' I, Parisiis 1738, p. 642 sq., et Hyacinthus Morice, 'Mémoires pour servir de preuves à l'histoire ecclésiastique et civile de Bretagne' I, Parisiis 1742, col. 179 sq. Epistulas Patienti et Censurio inscriptas iteravit C. Narbey, 'Etude' p. 35. 36 (= 'Supplément' II, p. 435. 436). 3) Supra p. 232, l. 34. 4) MG. Poetae III, 430; Epist. III, 447. 5) Cf. supra p. 233, n. 1. 6) De quo cf. Traube, MG. Poetae III, 421 sqq.; Wattenbach, 'Geschichtsquellen' I[7], p. 332 sq.; M. Manitius, 'Geschichte der Lateinischen Literatur des Mittelalters' I, 1911, p. 499 sqq. 7) Cf. supra p. 245, n. 2. 8) De tempore cf. Traube l. l. p. 423. 756. 9) Heiricus Revelationis Corcodomi (lib. III, 125—149) partem mediam praetermisit, sine dubio codice Vitae II. usus, in quo verba Ecce autem labente — citius properavi (Boschius § 21 ex. — 31, p. 207—209) deerant; cuius generis codices plures adhuc comperti sunt (cf. ib. p. 208, n. k; supra p. 244, n. 1). 10) Bibl. hag. Lat. I, n. 3458.

DOMINO*[a] BEATISSIMO APOSTOLICO[b] ET MIHI IN AETERNUM PATRONO PATIENTE[c] PAPAE[1] CONSTANTIUS PECCATOR[d].

Merito inter omnes virtutes oboedientia vindicat principatum, quae facit plerosque temptare, quod nequeunt. Et ideo digni[e] devotionis laude habendi sunt, qui, inconsiderata[f] sui possibilitate[g], iubentibus obsequuntur. Itaque, papa venerabilis, dum et sanctum virum[h] inlustrare virtutibus suis[i] desideras et profectui

*) *Codex A* 1 *laterculum capitum in fronte ponit hunc:*

INCIPIUNT CAPITULA DE VITA DOMNI GERMANI EPISCOPI N(UMERO) XXXII.

1. De abstinentia singulari et labore vigilandi, vilitate vestitus ac tolerantia ieiunandi.
2. De hospitalitatis bono et religiosissima servitute ac monasterii disciplina.
3. De Ianuarii officialis angustiis et pecunia publica[a] per inergumino[b] restituta et curatione personae.
4. De infantum[c] pestilentia et internitione populorum ac sanitate conlata.
5. De adventu episcopi per inergumino[b] nuntiato et[d] eodem repente purgato.
6. De domicilio umbris infestantibus liberato et sepultùram[b] his prestita cum quiete.
7. De gallis gallinatiis benedicto tritico pastis et eorum vocibus absolutis.
8. De oceani oboedientia et obsecundatione ventorum.
9. De restauratione fidei catholice, Pelagiano errore destructo.
10. De puelle inluminatione decenni caecitate damnate.
11. De sancti Germani pede laxato et sanitate per angelo[b] restituta[e].
12. De sancti Germani hospitio, quod propter ipsum flamma non lesit, omnibus in circuitu domibus concrematis[f].
13. Qualiter[g] apostolicis viris Germano et Lupo ducibus Saxonibus et Pictis Brittani triumphaverint[h].
14. De aequo ablato[i] et furis errore vel confessione peccati.
15. De foeno, in quo sanctus Germanus requieverat, inerguminum fuisse purgatum.
16. De prefecti Auxiliaris uxore liberata quartania.
17. De Pelagiana heresim[b] iterum pululante ac radicitus amputata.
18. De adulescentis puplite[b] debili et contractione nervorum pariter ac medulle[k].

Epist. ad Patientem. *A* 1. $2a^{1.2}$. 4. *Vita II.* *Nota *: Index.* *A* 1.

Epist. a) *epistulam habent A* 1. $2a^{1.2}$. 4 *cum Vita II, sed epistula ad Censurium ante epistulam ad Patientem (praescr.* Item prologus*) posita est A* 4 *(ubi* Domno*); praescr.* Incipit prologus Constantii in vita sancti Germani Autisiodorensis episcopi (boni religiosi viri et doctoris eximii *add. A* $2a^{1}$) *A* $2a^{1.2}$; *de praescriptione Vitae II. cf. supra p.* 245, *l.* 31. b) b. et ap. mihi et in *A* 4. c) *ita A* 1 *(pr. m.).* $2a^{1.2}$; Patienti *Vita II. et e corr. A* 1; pape paciencia *corr.* pac. pape *A* 4; patientia pape *A* 4*; papae *om. A* 1. $2a^{1.2}$. *Vita II, sed cf. p.* 248, *l.* 11. d) episcopus *A* 4. e) *om. A* 1. $2a^{1.2}$. f) considerata *A* 1. $2a^{1.2}$ *cum V. Rusticulae (SS. R. Merov. IV,* 339, 31*).* g) *ita A* 1 *(pr. m.).* $2a^{1.2}$. 4 *cum V. Rusticulae;* inpossib. *Vita II. et m. al. A* 1. h) vis *add. A* 4. i) in posteris *pro* suis des. et *A* 4; suis desiderans *A* $2a^{1.2}$.

*Nota *.* a) publico *A* 1. b) *ita A* 1. c) infantu *A* 1. d) et::, *ras.* ex *(?) A* 1. e) restitute *A* 1. f) concremat *A* 1. g) Dualiter *errore miniatoris A* 1, *corr.* h) triumph̄ *A* 1. i) *ita coni. B. Krusch;* oblato *A* 1. k) medille *A* 1.

1) *Patiens episcopus Lugdunensis a.* 449. *ex. Eucherio († Nov.* 16*) successit (Chronica Gallica c.* 134, *Auct. ant. IX,* 662*) et die* 11. *Septembris (Martyrolog. Hieronym., AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [119]*) aliquanto tempore ante a.* 494. *decessit, quo Rusticius successor eius secundus sedi illi praeerat (Ennodii V. Epifani c.* 151, *Auct. ant. VII,* 103*). Paulo post a.* 470. *Sidonius eius in epistulis mentionem fecit (epist. II,* 10. *IV,* 25; *ib. VIII, p.* 33. 76*), e quibus una (VI,* 12, *p.* 101*) ei inscripta est; non multo ante a.* 475. *synodo Arelatensi interfuit, qua Lucidus presbyter erroribus Praedestinatianis renuntiavit (Fausti Reiensis aliorumque epist.* 19, *ib. p.* 290*). Cf. Duchesne, 'Fastes épiscopaux' II*[2]*, p.* 157. 163; *'N. Arch.' XXIX,* 107.

omnium mirabilium[a] exempla largiris[b], imperasti saepissime, ut vitam[c] sancti[d] Germani episcopi obumbratam silentio qualicumque stilo vel praesentibus vel posteris traderem. Quod dum[e] audacter adgredior, praesumptionis reum esse me[f] sentio. Sed date veniam[g]; paene est[h], ut etiam iudicium vestrum quaedam culpa respergat[i], qui tantae materiae relatorem[k] magis dignum debuissetis[l] eligere. Sed quia uterque caritate[m] peccavimus, dum et vos me putatis posse[n], quod nequeo, et[o] ego auctoritati[p] vestrae libens parui[q], orate, ut ministerium meum gratiam, quam sui merito non potest obtinere, vestra intercessione mereatur[1].

Vale[r] longum[s] meique semper memor[t]!

DOMINO[a] BEATISSIMO[b] ET MIHI APOSTOLICO HONORE[c] VENERABILI[d] CENSURIO PAPAE[2] CONSTANTIUS PECCATOR.

Prima[e] mihi cura est pudorem conscientiae humilis custodire[f], cuius cancellos si in aliquo[g] forte[h] transgredior, iubentum[i] magis culpa quam mea est. Itaque, ut[k] vitam gestaque beatissimi Germani episcopi vel ex parte perstringe-

---

Epist. ad Patientem. *A* 1. 2*a*[1. 2]. 4. *Vita II.* *Epist. ad Censurium.* *A* 4. 4*b*. *B* 2. *Vita II.* *Nota *: Index.* *A* 1.

Epist. ad Pat. a) miraculorum *Vita II (cf. infra p.* 250, 6*); om. A* 4. b) largiri *Vita II.* c) vita — obumbrata *A* 4. d) sanctissimi *Vita II.* e) cum aud. aggr. (ingredior *A* 4) *A* 2*a*[2]. 4. f) mencior *pro* me s. *A* 4. g) nam *add. Vita II.* h) dignum *add. A* 2*a*[1. 2]. i) respargat *A* 2*a*[1. 2]. k) narratorem (magis *om.*) *A* 4. l) habuissetis *A* 1; debuistis *A* 4. m) caritati operam damus, dum *Vita II.* n) esse *A* 4. o) *om. A* 1. p) auctoritatis *A* 4. q) pareo *Vita II. cum V. Rusticulae.* r) in *m. al. superscr. A* 1; Vale — praesul *om. (sed cf. infra p.* 249, *n.* r*) A* 4 (*subscr.* Explicit prologus), *ubi prologus sequitur.* s) in Christo *add. Vita II.* t) *ita A* 1; memores estote. Finit prologus. Incipit vita (Fin. pr. Inc. vita *in litura A* 2*a*[1]) *A* 2*a*[1. 2], *ubi prologus sequitur;* esto, beatissime praesul *add. Vita II; verba* esse dignare, domine papa *ad exemplum Sidonii (cf. 'N. Arch.' XXIX,* 111, *n.* 4*) supplenda esse coniecit B. Krusch.*

Epist. ad Cens. a) Incipit vita s. Germani episcopi a Constantio episcopo edita. Ępistola Constantii directa Censurio papa *(sic) praescr. A* 4*b* (*ubi* Domno); Incipit prologus vitaę sancti Germani Autissioderensis episcopi *B* 2*; epist. ad Censurium primo loco posita est A* 4*, ubi praescr.* In[ci]pit [prolog]us in vita sancti Germani episcopi; *epistulam om. rell. praeter Vitam II, ubi epistulam priorem subsequitur.* b) et m. ap. beat. *A* 4 *(non A* 4**).* c) honori *pr. m. B* 2. d) venerabilis *A* 4*b*, *corr.* e) Me prima mihi *A* 4*b*; Nec mihi (pr. *superscr.*) cura *A* 4. f) possidere *A* 4. 4*b*. g) aliquo (?) *abscisum est A* 4. h) *om. A* 4. 4*b*. i) inventum *A* 4. k) ut *post* episcopi *A* 4*b*, *ubi* vita.

*Nota *.* a) revocatio *A* 1. b) *ita A* 1. c) viros *A* 1. d) Volusiano *A* 1, *corr.* e) agnita vel predicta *A* 1.

1) *Cf. Sulpicii Severi epist.* 2, 18: ut, quod per nos obtinere non possumus, saltim pro nobis orante Martino mereamur. 2) *Episcopo Autissiodorensi, qui tertio*

rem[a], fratris vestri sancti[b] antestitis[c] Patientis[d] fecit auctoritas[e]; cuius praeceptioni, si non ut debui, ut potui tamen parui[1]. Cumque oboedientia mea ad beatitudinis vestrae notitiam pervenisset, ut iterato in temeritatem prorumperem[f], praecepistis iubendo, ut paginula, quae adhuc intra[g] secreti vicinia tenebatur[2], longius me auctore[h] procederet[3] essemque ipse reatus mei quodammodo[i] et[g] accusator et proditor. Manifeste[k] enim condemnatio in[l] me manebit, si verborum meorum abiectio doctorum offeratur auditui. Reiecto itaque pudoris velamine, obtemperans iussioni, transmisi vobis inpensae devotionis obsequium, pro[m] fiducia[4] karitatis deposcens, ut duplici me favore[n] tueamini, quatenus et legentum[o] examen evadam et ministerium meum per intercessionem vestram domni[p] mei[q] sancti Germani sensibus intimetur[r,*].

INCIPIT[a] PRAEFATIO.

Plerique ad scribendum, sollicitante[b] materia uberiore[c], producti sunt, dum per[d] multiplices sensus locupletari[e] creduntur ingenia[f]; sed mihi inlustrissimi viri Germani antistitis vitam[g] gestaque vel ex aliqua parte dicturo incutitur pro mira-

*) *B* 2 *et nonnulli codices Vitae II. (et Bruxellensis et Montepessulanus et Namurcensis et alii; cf. Boschium p.* 201*) addunt haec, quae in B* 1 *ad Revelationem Corcodomi fol.* 21'. *m. al. in margine addita sunt:* Vir apostolicae recordationis domnus Germanus episcopus pridie Kal. Augustas[5] de hoc corpore discessit et migravit ad Dominum. Quem venerabilem diem omnes ecclesiae, praecipue in provinciis Gallicanis, praedicabili devotione concelebrant, excolunt, venerantur, ut suffragiis illius misericordiam Domini consequi mereantur. *Eadem fere in codicibus A* 4. 4* *infra in calce Vitae adiecta sunt.*

Epist. *A* 4. 4*b*. *B* 2. *Vita II.* *Prol.* *A* 1. 2*a*¹·². 3. 3*b*. 4. *B* 2.

Epist. a) perstringam *A* 4; constringam *A* 4*b*. b) *om.* *A* 4*b*. c) *ita scripsi;* antestis *A* 4*b*; antistitis *rell.* d) Pacientis *A* 4. e) auctoritates *A* 4*b*. f) prorumpere precepisti *A* 4*b*. g) *om.* *A* 4. 4*b*. h) auctorem *A* 4*b*. i) q̄d commodo *A* 4*b*. k) Manifesta *A* 4; Manifeste — manebit *om.* *A* 4*b*. l) *om.* *A* 4. m) cum *A* 4. n) fa : ore *pr. m.* *A* 4*b*. o) legencium *A* 4 *et e corr. m. rec.* *A* 4*b*. p) domini *A* 4 *et Vita II;* dn̄i *A* 4*b*. q) que semper *add.* *A* 4*b*. r) Valete (in *add.* *A* 4) longum, domini, meique semper memores precem Christo fundite. Explicit prologus (Dehinc ordo natalium et gesta meritorum sancti Germani sequitur. II. K Aug. *add.* *A* 4*b*, *prologo omisso*) *add.* *A* 4 *(cf. supra p.* 248, *n.* r*), ubi epistula ad Patientem sequitur, et A* 4*b*.

Prol. a) *ita* *A* 1; Praefatio *praescr.* *B* 2; Item prefacio eiusdem *A* 4; Incipit vita sancti Germani Autissiodorensis (Autisiod. *A* 3) episcopi *A* 3. 3*b*; Incipit vita *A* 2*a*¹·² *(cf. supra p.* 247, *n.* a*); prologum om.* *A* 2. *B* 1. 3. b) sollicitati *A* 3. c) uberiores *A* 2*a*¹·²; *om.* *A* 4. d) *superscr.* *A* 1; *om.* *A* 3. 3*b*. e) locupletare *A* 1. f) ingenio *A* 3. 3*b* *et m. al.* *B* 2. g) vita *A* 4.

loco post Germanum sedisse dicitur (Heirici Mirac. Germani, prol. 1 *et II,* 118, *AA. SS. Iulii VII,* 255. 280*; Gesta pontif. Autissiod. c.* 10, *Duru l. l. I,* 322*), die* 10. *Iunii defunctus (Martyrol. Hieronym. l. l. p. [77]). Epistula quaedam Sidonii paulo post a.* 470. *data Censorio papae inscripta est (epist. VI,* 10, *l. l. p.* 100*).* 1) *Cf. Victricii libellum de Laude sanctorum c.* 1 *(Migne XX,* 444*):* Hoc ego domini Iesu et vestrum salutare praeceptum intra Britannias exercui, si non ut debui, tamen ut potui. 2) *'Intra secreti vicinia teneri' idem est Constantio quod 'propemodum secretum esse', puta quia hoc scriptum suum non nisi cum paucis amicis Lugduni hactenus communicaverat. Boschius.* 3) *I. e. ut Vita Germani cum pluribus hominibus communicaretur, neque vero de Vita Censurio iubente retractata atque aucta ('longius') agitur, id quod post C. Narbey (cf. 'N. Arch.' XXIX,* 110, *n.* 2*) S. Baring-Gould et J. Fisher, 'The Lives of the British Saints' III,* 1911, *p.* 52, *minus recte interpretati sunt.* 4) *Cf. Sulpicii Severi V. Martini, prol.:* Quid enim esset, quod non amori tuo vel cum detrimento mei pudoris inpenderem? Verumtamen ea tibi fiducia libellum edidi. 5) *Cf. Martyrologium Hieronymianum (supra p.* 229*).*

culorum numerositate[a] trepidatio. Et sicut solis splendor humanis inlatus[b] obtutibus, hebetata[c] oculorum acie, lumen confundit[d] ex lumine, ita animi mei infirmitas oblatum[e] praeconiorum cumulum, quem[f] implere non potest, expavescit. Sed rursus intra sedem pectoris[g] mei contentio[h] alterna confligit: hinc resistit[i] inpossibilitas[k] conscientiae, illinc[l] commemorare[m] aliqua[n] vel proferre et religionis contemplatio et innumerabilium miraculorum exempla conpellunt, quae agnitioni[o] vel profectui omnium impie per obductum[p] silentium subtrahuntur[q]. Idcirco malui verecundiam meam neglegere quam virtutes divinas usquequaque[r] oblivione veterescere[s]. Excusat[t] materia[u] dictorem[v], et cui verborum abiectio[w] displicuerit, pulchri[x] sensus placebunt[y]. Nec[z] vereor[a] pervasorem[b] me huiuscemodi[c] ministerii[d] iudicandum[e]; tanta enim iam temporum[f] fluxere curricula, ut[g] obscurata per silentium vix colligatur[h] agnitio. Et vere maluissem, tantorum[i] relatorem bonorum alios potius[k] quam me fuisse[l], quia quicumque[m] illi me[n] fuerant digniores[o]; quod quia non[p] contigit, me malo[q] esse[r] quam neminem*.

EXPLICIT[s] PRAEFATIO.

*) *Codex Vitae II. Namurcensis n.* 53, *saec. XII, fol.* 257 *(cf. supra p.* 244, *n.* 1*) haec inserit, e margine codicis descripti sine dubio recepta (ed. Analecta Bollandiana I,* 519 *sq.):*

Scripta fratrum monasterii Sancti Germani ad Karolum imperatorem[1].

Sublimitas celsitudinis vestrae agnoscat, domine, praecellentissime regum, nos votivos oratores vestros, fratres videlicet monasterii beatissimi Germani episcopi[2], diem decessionis e saeculo vestri serenissimi genitoris IIIⁿ[3] Kalendarum Octobrium speciali orationum officio devotissime omni anno recensere. Sed et sanctae memoriae genitricis vestrae[4] anniversariam agendam nichilominus sedula devotione annis singulis frequentamus. At vero vestri[a] per omnia memores pro vestra incolumitate et pace atque statu regni vestri pias aures Domini attentissima prece propulsare studemus.

Prol. *A* 1. $2a^{1.2}$. 3. 3*b*. 4. *B* 2.

Prol. a) innumer. *A* 3. 3*b*. *B* 2 *(non Vita II).* b) inlatis *pr. m.* *A* 1. c) evetat occul. aciem *A* 4. d) confudit *B* 2, *corr.* e) oblato *A* 4. f) cumulumque *A* 4. g) mei p. *A* 3. h) contempcio *A* 4. i) sistit *A* 3. k) in(m)possibilitatis (mee *add.* *A* 4) consciencie (conscientia *A* 3*b*) *A* 3*b*. 4; (i *in ras.*)nposibilitatis conscientia *A* 3. l) illi(c *superscr.*) *A* 3; illic *A* $2a^2$. 3*b*. 4. m) commemorari *A* 1. $2a^{1.2}$. 3; commemora::re, *ras.* ri *(?)* *B* 2. n) aliquam vel proferri *A* 4. o) agnitionis *A* 3*b* *et in ras.* *A* 3. p) ductum *A* 3. q) subtrahantur *A* 4. r) usquaque *A* 4, *corr.* s) *ita* *A* 1. $2a^{1.2}$. 3. 3*b*. 4; veterascere *B* 2. t) Excurrat *A* 4. u) *superscr.* *A* $2a^2$. v) *ita* *A* 1. 3. 3*b*. *B* 2; dictatorem *A* $2a^{1.2}$. 4. *Vita II.* w) obiect(c)io *A* $2a^{1.2}$. 4. x) *ita* *A* 1. $2a^{1.2}$; *om.* *A* 3. 3*b*. 4. *B* 2. y) placebit *B* 2. z) ne *A* 4. a) reor *A* 3*b*. b) me perv. (persuas. *A* 3. 3*b*) *A* 3. 3*b*. 4. c) *ita* *A* 1. $2a^{1.2}$. 4; huiusce (usce *in ras.* *A* 3), *om.* modi *A* 3. 3*b*. *B* 2 *cum Vita II.* d) misterii *A* 3*b*. e) *in litura* *A* 1. f) tempore *A* 4. g) et *A* 1. h) colligitur *pr. m.* *A* 1. i) *m. al. corr.* tant. relatores *A* 1; relatores tant. *A* 3. 4. *B* 2; relatore stantorum *(sic)* *A* 3*b*. k) poscius *A* 3*b*. l) fuissent *A* 4. m) quecumque *A* 3 *(pr. m.)*. 3*b*; qui *om.* *A* 4. n) *om.* *A* 4. o) non fecerunt *add.* *A* $2a^2$. p) ulli *add.* *A* $2a^2$. q) malui *A* 3. r) *om.* *A* 3*b*. 4. s) E. pr. *om.* *A* $2a^{1.2}$. 3. 3*b*.

Nota *. a) nrı *cod.*

1) *Potius regem; cf. verba ipsius epistulae:* praecellentissime regum *et infra:* regni vestri. *Unde epistula inter a.* 783 *(cf. n.* 4*) et* 800. *scripta videtur esse.* 2) *Monasterii Autissiodorensis.* 3) *Potius* VIII., *siquidem de Pippino rege agitur, qui die* 24. *Septembris a.* 768. *decessit (cf. Mühlbacher, Reg. I*², *n.* 115*a).* 4) *Bertradae, quae a.* 783 *(Iul.* 12*)*

INCIPIT[a] VITA SANCTI[b] GERMANI EPISCOPI[c].

(1)[d]. Igitur Germanus Autesioderensis[e] oppidi[f] indigena fuit, parentibus[1] splendidissimis procreatus[g] et ab ipsis infantiae[h] rudimentis studiis liberalibus institutus[i]; in quo doctrinae conlatio cum ingenii ubertate consentiens[k], eruditissimum[l] duplicato[m] bono, id est naturae[n] et industriae, reddiderunt. Atque[o] ut in eum perfectio[p] litterarum[q] plena[r] confiueret[s], post auditoria[t] Gallicana intra urbem Romam* iuris scientiam plenitudini[u] perfectionis[v] adiecit[2]. Deinde tribunalia praefecturae professione advocationis ornavit[w]. In[x] quo actu dum multiplici laudis[y] luce resplendet[z], sublimem genere, divitiis[a], moribus[b, 3] sortitur uxorem. Quem quidem togae[4] praeconiis praeminentem protinus res publica[c] ad honorum[d] praesumpsit insignia ducatus culmen et regimen per provincias[5] conferendo[e]. Erudiebatur profecto[f] occulto[g] divinitatis iudicio, ne quid perfectionis[h] deesset apostolico pontifici mox futuro[i]. Parabatur eloquentia praedicationibus[k], iuris[l] doctrina iustitiae, uxoris societas ad testimonium castitatis**.

*) *m. al. corr.* Ravennam *A* 5.

**) Eo namque tempore territorium — — nervis vigentibus reparata *e Vita Amatoris auct. Stephano* § 24. 25. 28. 29—32 *(AA. SS. Maii I,* 57—59*) Vita II. Germani (*§ 2—8*) inserit.*

Cap. 1. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 1. a) *praescr.* XVIIII. Item K. Octb. natl. sancti Germani *A* 2; *praescr. om. A* 3. b) *om. B* 3; ac beatissimi *add. B* 1. 2. 4. c) beatissimi confessoris *pro* ep. *B* 3; et confessoris (Autissioderensis civium *add. B* 2) *add. B* 1. 2. 4; cuius est depositio II. K(a)l. Aug(usta)s *add. A* 1. d) *capita ipse hoc modo distinxi; distincta sunt capita* 32 *(infra p.* 252, *l.* 11. *incipientia) A* 1; *numeri* I *(hoc loco)* — XXVI *(errore* XXIIII, *infra c.* 33*) adsunt B* 1; *solos numeros* 19. 20. 25. 28 *(infra c.* 27. 28. 33. 36*) exhibet B* 2; *numeris carent rell., capitibus alibi alio modo distinctis.* e) *ita A* 6*a (cf. Corpus inscr. Lat. XIII,* 1, *p.* 444; *A. Holder, 'Alt-Celtischer Sprachschatz' I,* 300 *sqq.; MG. Concilia I,* 225*)*; Authesiodorensis *A* 6*b*; Autisioderensis *B* 4 *et pr. m. A* 1; Autisiodorensis *A* 2$a^{1.2.3.4}$. 3. *B* 3 *et e corr. A* 1; Authisideorensis *A* 2; Autissioderensis *B* 1. 2; Autissiodor. *A* 5; Altisiodor. *A* 4. f) oppido ind. (*corr. ex* indigna) *A* 2. g) (procre *in ras.*)atus *A* 3. h) infantia(e *m. al. in ras.*) *A* 1. i) eruditus *A* 4. k) consent. — industrie *in marg. suppl. B* 1. l) erudissimum *A* 2, *corr.* m) duplicatum bonum *A* 2. n) natura et industria *A* 3. o) utque (*m. al. corr.* Et quia *A* 3) in *A* 3. 4 *et m. al. A* 2; atque *om. A* 6*a. b*; ut *pr. m. om. A* 2. p) perfictio *pr. m. A* 1. q) *in marg. suppl. A* 1. r) plene *A* 2. s) con(fluxerat *in ras.*) *A* 3. t) auditoriam Gallicanam *A* 2. u) plenitudine *pr. m. A* 3; plenitudinem *A* 2 (*ubi corr.* scientia). v) suae *add. A* 2. w) adornavit *A* 1. x) Ac tum demum mult. *A* 4; In quo a(ctu *in litura) A* 1. y) lucis (*expunct. A* 1) laude *A* 1. 5. z) *ita A* 3. 4*b*. 5. 6*a et pr. m. A* 1 (?). 2. 6*b*; resplendens *A* 4; resplenderet *e corr. A* 1 *cum rell.* a) ornatam (ornauta *pr. m.) add. A* 2. b) que *add. A* 2. 4. c) publicae (?) *A* 1, *corr.*; publicas *B* 2, *corr.* d) honoris *A* 2. e) conferendum *B* 2 *et pr. m. A* 1. 3. f) profectu *A* 6*a. b.* g) *ita A* 1. 2. 3. 4. 5. 6*a. b. B* 2; div. occ. *B* 1. 3. h) persecutionis *A* 2 *(non A* 2*. 2$a^{1.2.3.4}$*)*. i) futurum *A* 2. k) praedicationis *A* 1 *(pr. m.)*. 5. *B* 3. l) iure *pr. m. A* 1.

defuncta est (cf. Abel et Simson, 'Jahrbücher des Fränkischen Reiches unter Karl dem Grossen' I², p. 458*).* 1) *Rusticus et Germanilla vocantur ab Heirico, Mirac. Germani I,* 10, 19 *(Boschius l. l. p.* 259; *Duru l. l. II,* 124*).* 2) *De doctrina iuris aevo Germani Romae praestita cf. M. Conrat, 'Zur Kultur des Römischen Rechts im Westen des Römischen Reichs im* 4. *und* 5. *Jahrhundert' ('Mélanges Fitting' I, Montpellier* 1907, *p.* 292 *sq.).* 3) Eustachiam nomine *addunt Gesta pontif. Autissiod. c.* 7 *(Duru I,* 316*).* 4) *Togati vocantur advocati; cf. e. gr. Cod. Iustinian. II,* 7, 5—7. 5) *Nescio, an Constantius legerit Vitam Ambrosii auct. Paulino c.* 5 *(Migne XIV,* 28*):* Sed postquam edoctus liberalibus disciplinis ex Urbe egressus est, professusque in auditorio praefecturae praetorii, ita splendide causas peroravit. — — Post haec consularitatis suscepit insignia, ut

(2). Cum[a] subito divina procedit auctoritas[b], quam[c] consensus universitatis[d] exsequitur. Nam clerici omnes cunctaque nobilitas[e], plebs urbana vel rustica in unam venere[f] sententiam: Germanum episcopum omnium una vox postulat; bellum[g] indicitur potestati[1], cuius subiectio facilis fuit, cum etiam ab his, quos pro se paraverat, vinceretur. Suscepit[h] sacerdotium[2] invitus[i], coactus, addictus[k]; sed repente mutatur ex omnibus. Deseritur mundi militia[l], caelestis adsumitur; saeculi pompa calcatur, humilitas conversationis[m] eligitur[n], uxor in sororem mutatur ex coniuge[o], substantia dispensatur in pauperes, paupertas ambitur.

(3). Iam vero enarrari[a] non potest, qua[b] hostilitate vim sibi ipse[c] consciverit, quas cruces quaeve supplicia corporis[d] sui persecutor induerit[e]. Breviter[f] iuxta veri[g] fidem universa perstringam. Ex[h] ea[i] die, qua sacerdotii sumpsit exordium, usque ad terminum vitae tanta obstinatione tabe[k] corporis animam suam pavit, ut[l] numquam panem frumenti, non vinum, non acetum[m], non oleum, non legumen, numquam vel salis[n] ad usum condiendi saporis[o] acceperit. Sane die[p] resurrectionis vel nativitatis dominicae potiones singulae sumebantur, in quibus ita[q] vini sapor aquis nimiis delebatur[r], ut aceti austeritas solet largis permixtionibus temperari[s]. In refectionibus primum cinerem praelibavit[t], deinde panem ordeaceum[u] sumpsit, quem tamen ipse excussit[v] et moluit. Et[w] cum hic cibus gravior ieiuniis iudicetur[x], numquam nisi vespere, interdum tamen in ebdomada media[y, 3], plerumque die septimo[z, 4] ponebatur.

Capp. 2. 3. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 2. a) Tum *A* 2. b) augtoritas *(?) B* 1, *corr.* c) quę consensu (*m. al. corr.* consensum) *A* 2. d) universitas *pr. m. A* 1; veritatis *B* 3. e) nobilitatis *A* 4. f) venire *A* 2 *et pr. m. A* 1. 4. g) *ita A* 2. 3. 4. 5 *(ubi* b. *deest).* 6*a. b*; civile *add. A* 1. *B* 1. 2. 3, *post* ind. *add. A* 1*a. b. c.* h) suscipit *A* 3. i) invictus *pr. m. A* 3. k) *om. A* 3. l) malitia *pr. m. A* 3. m) conversionis *A* 3. n) elegitur *A* 2. o) con(iuge *m. al. in ras.*) *A* 3.

Cap. 3. a) narrari *pr. m. A* 1. b) quam hostilitatem (et *m. al. add.*) *A* 3. c) *superscr. B* 1. d) sui corp. *A* 1. e) induceret *pr. m. A* 1; induxerit *A* 4; sed *m. al. add. A* 1. 3. f) tamen *add. B* 2. g) viri *A* 2; fidem (veri *in litura*) *A* 1; *cf. infra p.* 255, 10. h) *caput* I. *incipit A* 1. i) *ita A* 1. 2. 3. 4. 6*a. b*; vero *add. A* 5. *B* 1. 2. 3. k) *om. B* 2. l) Unamquam p. *A* 2, *corr.* m) ac : etum (*ras.* o) *B* 1; a : cetum (*ras.* d) *A* 2. n) *ita A* 1. 2. 5. 6*b*; sales *A* 3 *(pr. m.).* 4; salem *(corr.* sal *B* 1*) B* 1. 2. 3 *et m. al. A* 3; sal *A* 6*a.* o) sapores *A* 4. p) dies *A* 2. q) *om. A* 4; sumebantur ::::::‖vini *A* 3. r) *ita A* 2. 3. 4. 6*a. B* 1. 3. 4; diluebatur *A* 1. 5. *B* 1*a.* 2. 4*a*; debatur *(?) m. al. corr.* dilueretur *A* 6*b.* s) temperare *pr. m. A* 1. t) praelibabat *A* 2. u) hordeacium *A* 1; ordiacium *A* 2. v) *ita A* 6*a. b. B* 1. 3. 4 *et c corr. A* 1 *et m. al. A* 3*;* excoxit *A* 2. 5. *B* 2; et coxit *pr. m. A* 3; coxit *A* 4. w) Sed *A* 1; *om. A* 3. x) indicitur (*m. al. superscr.* vel iudicatur *B* 2) *B* 1*a.* 2. 3. 4; *m. al. corr.* videretur *A* 1. y) medius *A* 2. 3 *(pr. m.).* z) septima *A* 2. 3.

regeret Liguriam Aemiliamque p r o v i n c i a s, venitque Mediolanum, *episcopus ibi eligendus. Cursus honorum Ambrosii et Germani aliquatenus convenisse veri simile est; sed in hoc 'ducatus culmen' minus quadrat, quippe quod nomen illo aevo ad militares tantum honores pertinuerit, muneribus civilibus et reliquis et advocationis a militaribus inde ab aetate Diocletiani seiunctis.* 1) *I. e. magistratui. Boschius.* 2) Tricesima die post obitum sancti Amatoris *addunt Gesta pontif. Autissiod. c.* 7 *(l. l. p.* 317*), sed testis satis dubius est. Amator die* 1. *Maii vita defunctus est (cf. Martyrologium Hieronymianum, AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [53]*) idque, si Vitae eius auctore Stephano, teste exiguae fidei, §* 31 *(AA. SS. Maii I,* 59*) in hac re fidem adhibere liceret, quarta feria, ita ut obitus Amatoris initiaque Germani, qui, inter a.* 444. *et* 450. *defunctus, triginta annos sedisse fertur, a.* 418. *attribuenda essent, quo quarta feria et Kalendae Maiae convenerunt. Cf. supra p.* 226. 3) *Seu die Mercurii. Boschius.* 4) *Seu sabbato. Ib.*

(4). Indumentum[a] cuculla[b] et tunica[c] indiscretis fuere[d] temporibus. Nam neque hieme accessit adiectio, neque aestate levamen[e] admissum est. Quod[f] utrumque tam diu usui fuit, nisi[g] forte donatum est*, donec adtritione[h] nimia solveretur, cilicio semper interius inhaerente. Spatium[i] vero lectuli sui trabiculae[k] dolatiles ambiebant, iniectos cineres usque ad summitatem[l] marginis continentes[m]; qui tamen[n], cotidiana impressione densati[o], inconfecti[p] soli[1] duritiam[q] praeferebant. Stratum omne subiecto[r] cilicio et superposito uno[s] tantum sagulo fuit; caput ab humeris per cervicis[t] confinium nulla sublevavit[u] adiectio[v]. Ita pronus[w] prostrata per terram[x] membra[y] damnaverat. Noctibus[z] numquam vestitum[a], raro cingulum, raro calciamenta detraxit, redimitus[b] loro semper et capsula[c] sanctorum reliquias continente. Iugis gemitus, oratio perseverans; longum[d] enim tempus somnum[e] capere inter tormenta non poterat. Dicat quisque, quod senserit[f]; ceterum absolute definio, beatum Germanum inter tot cruces longum traxisse martyrium[2]. O quam praeclara Dei[g] nostri virtus et pietas! qui[h] famulum suum in via veritatis fideliter[i] gradientem duplici remuneratione[k] donavit, ut et[l] praeteriti, si qui[m] fuerant[n], decoquerentur errores et celeriter defecata[o] sanctitas praestaretur, quique peccatis praeteritis forsitan[p] tenebatur obnoxius, inciperet[q] fenerator esse virtutum.

(5)[a]. Hospitalitatem peculiari observatione[b] servavit; omnibus enim sine ulla exceptione[c] personae domum praebuit et convivium ieiunus pastor exhibuit. Pedes[d] omnibus[e] manibus[f] suis lavit, dominicae institutionis minister et custos[g]. cf. Ioh. c. 13.

*) pauperi *add. Mombritius.*

Capp. 4. 5. *A* 1. 2. 3. 4. 4*a* (*a l.* 4). *B* 1. 2. 3.

Cap. 4. a) Dehinc indum. *A* 2. b) coculla *pr. m.* *B* 1. 2. c) tonica *A* 2; una (::::: una *A* 3) *add.* *A* 3. 4. d) fuerit *A* 2. e) est lev. adm. *A* 1. f) Quo(d *m. al. in ras.*) *A* 3; Que utraque *A* 4. g) nisi f. d. est *versu exeunte om.* *A* 3. h) adtrictione *pr. m.* *A* 3. i) Spatio *pr. m.* *A* 3. k) *ita* *A* 3 *(pr. m.)*. 4 *(corr. e* tab.*)*. *B* 3 *et incipiens* *A* 4*a*; trabiculi *A* 1 *(pr. m.)*. 5; trabecul(a)e *B* 1. 4 *et m. al.* *A* 1. 3; trabe:culae, *ras.* i *B* 2; travicolae *A* 2. l) *ita* *A* 2. 4. 4*a*. *b*; summitatem marginem *m. al. corr.* (summ. *eras.*) margines *A* 1; summitatis marginem *A* 3. 5; ad (summitatis *m. al. add.* *B* 2) marginem *B* 1. 2; ad summitatem cont. ad marginem. Qui *B* 3. m) continentem *pr. m.* *A* 1. n) tantum *A* 4. o) densi *A* 2. p) inconfecte terre dur. *A* 4. q) duritiem *A* 3. r) subiectum *A* 4*a*. s) unum t. sagulum *A* 2; ::|gulo *m. al. corr.* uno tantum | sagulo *A* 3; sagulo *in litura minore* *A* 4. t) cervices *A* 2. 4; cirvicis *pr. m.* *B* 2. u) sublevabit *A* 4. v) abiectio *A* 2. w) protinus *A* 2. x) terra *A* 4*a*. y) dampn. m. *A* 4. z) *om.* *A* 4. a) et *add.* *A* 4. b) redemitus *A* 2. c) capsulam — continentem *A* 1. d) longo enim tempore *A* 4. 4*a*; est *post* tempus *add., sed expunct.* *A* 3. e) sompn:um, *ras.* i *A* 4. f) senserat *A* 1 (*pr. m.*). 2* *(non* *A* 2. 2*a*[1. 3. 4]*)*. g) Domini *A* 2. *B* 3. h) qua *A* 2, *corr.* i) *om.* *A* 3. k) munere *B* 3. l) *om.* *A* 4. m) forte(e) *add.* *A* 2. 4*a*. n) fuerint *B* 2. o) deficata *A* 2; dieficata *(sic)* *B* 4 *(non* *B* 4*a)*; (af *m. al. in ras.*)fectata *A* 1. p) t. f. *A* 4, *corr.* q) inciperit *A* 2.

Cap. 5. a) II. *A* 1. b) ob(servatione *m. al. suppl.*) *B* 1. c) obseruatione *A* 2. d) pedes — lavit *post* domum prebuit *A* 4 *(non* *A* 4*a)*. e) *om.* *A* 1. 4 *(non* *A* 4*a)*. f) manus suas *corr.* manu sua *A* 2. g) custus *A* 2, *corr.*

1) *Inconfectum solum appellare videtur auctor, quod, numquam aratro aut ligone versum exercitumve, et aeterno situ et obterentium pedibus omnino tandem induruit. Boschius.* 2) *Constantius sine dubio legerat Sulpicii Severi epistulam* 2, 9 *sqq. de martyrio Martini disserentis; cf. inprimis* § 12*:* Inplevit tamen sine cruore martyrium. Nam quas ille — — humanorum dolorum non pertulit passiones, fame, vigiliis, nuditate, ieiuniis, *etc.*

(6). Itaque vir beatissimus, quod[a] est difficillimum, inter frequentias[b] populorum solitudinis[c] vitam et heremum in saeculi conversatione[d] servavit. Qui duplicem viam Christo[e] ad profectum religionis instituens[f], in conspectu[g] oppidi, interposito[h] Icauna[i, 1] flumine, monasterium conlocavit[2], ut ad fidem[k] catholicam populi[l] et congregationibus[m] monachorum et[n] ecclesiastica gratia raperentur[o], praesertim cum tali pontifice[p] vel magistro, accedentibus[q] miraculis, fides[r] succensa ferveret. Et ut ad[s] temptamenta[3] virtutum, crescentibus meritis, veniretur[t], non praesumptionis, sed misericordiae[u] principium fuit.

(7)[a]. Erat in[b] illo tempore vir bonis moribus Ianuarius nomine; qui cum princeps praesidalis[c] militaret officii[4], exactos[d] a provincialibus solidos[e] ad iudicem[5] deferebat. Is[f] cum visendi[g] episcopum[h] causa ex itinere divertisset[i], sacculum perdidit[k], quem ferebat, nulloque de circumstantibus intuente, casu[l] is repperit, qui vexari[m] inimica[n] infestatione consueverat. Tandemque in se reversus, damnum viator agnovit[o]; inplet questibus[p] civitatem et a beatissimo sacerdote non[q] aliter, quam si ipsi tradidisset[r], pecuniam requirebat[s]. Quam ille[t] in Dei

Capp. 6. 7. *A* 1. 2. 3. 4. 4*a*. *B* 1. 2. 3.

Cap. 6. a) quo *A* 3. b) frequentes *pr. m.* *A* 1. c) solitudines *pr. m.* *A* 3; sollicitudines *pr. m.* *A* 1. d) conservatione *pr. m.* *A* 3. e) domino *A* 1. f) *in marg. suppl.* *A* 4. g) Autisiodorensis *add.* *A* 4. *B* 3 *et m. al.* *A* 1; Autissioderensis (Authysioder. *A* 4*a*) *add.* *A* 4*a*. *B* 1. 2. h) interposita *A* 2; *om.* *B* 3. i) Hicauna *A* 4*a*; Incauna *B* 3; Ycauna *A* 4; Icana *A* 3; Cauna *A* 2*a*[1. 2. 3. 4] *(non A* 2*)*; uno *A* 5. k) finem *A* 2, *corr.* l) pt̃ps *corr.* ppt̃is *A* 4. m) congregationis *e corr.* *B* 2; congregationes *B* 3 *(non B* 1. 4*)*. n) ad ęcclesiasticam gratiam *B* 3; et *om.* *A* 4. o) reparentur *A* 3, *corr.*; repararentur *B* 2; repleretur *A* 4 *(non A* 4*a)*. p) pontifici *A* 1 *(pr. m.)*. 2. 4*a*. q) accendent. *A* 4. r) fidem *pr. m.* *A* 2. s) *m. al. suppl.* *A* 1. 2. t) veniatur *A* 4. u) misericorde *B* 1, *corr.*

Cap. 7. a) III. *A* 1; II. *B* 1. b) *om.* *A* 3. *B* 1. 2. 3; illo in *A* 4*a*. c) *ita* *A* 1. 2 (*sed* militaribus). 3 (*m. al. corr.* presidialis). 4 (*ubi* praesidialis). 4*a* (*sed* officiis); praesidali (praesidiali *B* 3) m. officio *B* 1. 2. 3. d) exactus a prov. (principalibus *A* 1) *A* 1. 2; exactis (*corr.* exactos) a *m. al. in ras.* *A* 3. e) solidos *in ras.* (ad *m. al. add.*) *A* 3. f) His *A* 4*a*. *B* 1. g) visendę *A* 2; vis. ep. *m. al. in litura* *A* 1; visitandi *B* 3. h) episcopi *A* 2. 3. *B* 1 *(corr.)*; *om.* *B* 3. i) devert. *A* 2. 4. *B* 2. k) quem f. p. (nulloque — consueverat *om.*) *B* 3. l) c. his *A* 4. 4*a*; qua | suis repp. *pr. m.* *B* 2. m) vexare *pr. m.* *A* 1. n) inimici infestinacione *A* 4. o) agnoscit *A* 3. *B* 2. p) querimoniis *A* 4. q) nominaliter quasi i. *B* 3. r) ipse commendasset *A* 2. s) repetebat *A* 1. 3. 4. 4*a* *(non A* 2. 5*)*; *cf. infra p.* 255, *l.* 3. t) illi *A* 2.

1) *Hodie Yonne fl.* 2) *Cf. V. Martini c.* 7, 1: haut longe sibi ab o p p i d o m o n a s t e r i u m c o n l o c a v i t. *Constructum erat* in honore sanctorum martyrum Cosmae et Damiani *iuxta Gesta pontif. Autiss. c.* 7 *(Duru I,* 318*), sed inde ab aevo Aunacharii episcopi nomine Mariani monachi ibi sepulti (cf. AA. SS. Aprilis II,* 758 *sqq.; 'N. Arch.' XXIX,* 161, *n.* 1*) vocatum est* monasterium, quod domnus Germanus pontifex super ripam Ichaune fluminis construxit, ubi bonae recordationis domnus Marianus confessor corpore requiescit, *breviusque* monasterium domni Mariani *similiterve (Gesta c.* 19. 20. 24, *p.* 329 *sq.* 339. 343. 345*).* 3) *Sunt experimenta.* 4) *'Praesidale officium' commemoratur cum alibi tum in Codice Theodosiano VII,* 20, 2, 2. 22, 6. *VIII,* 4, 6. *XII,* 1, 134. *XV,* 11, 2*; de principe officii cf. Mommsen, 'Ostgothische Studien' ('N. Arch.' XIV,* 474 *sqq.; 'Gesammelte Schriften' VI,* 1910, *p.* 412 *sqq.). Provinciae Lugdunensi Senoniae vel quartae, ad quam Autissiodurum pertinebat, c. a.* 425. *re vera 'praeses' praeerat (Notitia dignitatum occid. I,* 117. *XXII,* 39, *ed. Seeck p.* 106. 170*; de tempore cf. Mommsen, 'Aetius', 'Gesammelte Schriften' IV,* 558 *sqq.), cum rector eius alio tempore dignitate 'consularis' praeditus esset (C. I. L. XIII, n.* 921*; Dessau, Inscriptiones Latinae selectae II,* 1, *n.* 6117*; cf. Mommsen, 'Weihe-Inschrift für Valerius Dalmatius', l. l. II,* 153, *n.* 3*; aliter J. Zeller, 'Concilia provincialia in Gallien', 'Westdeutsche Zeitschrift' XXV,* 1906, *p.* 268, *n.* 41*).* 5) *I. e. praesidem, rectorem provinciae; cf. e. gr. Cod. Theodos. XV,* 1, 2. 3. 5. 7.

nomine reformandam[a] quasi[b] verus debitor repromisit. Ea[c] tum dies sabbati fuit, qua[d] per totam urbem[e] sollicita indagatione[f] percurrit. Et cum nihil indicii fuisset inventum, post[g] pridie[1] is[h] qui solidos requirebat lacrimans genua sacerdotis amplectitur, contestans, adpetiturum se[i] supremae[k] mortis[l] occasum, nisi pecunia publica fuisset inventa. Indicit episcopus patientiam, pollicetur securitatem nec multum[m] post, priusquam prodiretur[n] ad missam, exhiberi[o] secrete ad se unum ex his, qui pati[p] consueverant, praecepit. Fortuitu is[q] qui furti[r] auctor fuerat praesentatur. Quem cum districta[s] examinatione discuteret, dicens[t], fieri non posse, ut admissum facinus lateret, inimico[u], per quem fieri[v] prava consueverant, imperat, ut veri[w] fidem celeriter fateatur. Sed[x] nequam spiritus crimen[y] a malitia, quod commiserat, denegavit. Tum[z] vero pia commotio sacerdotis produci[a] infitiantem[b] praecepit[c] in populo[d]. Nec mora, missam[e] celebraturus egreditur[f], praemissaque in plebem[g] salutatione[h] sollemni[2], in oratione[i] tota corporis strage prosternitur[a]. Statimque infelix inimici[k] et captivus pariter et minister in sublime suspenditur[3], ecclesia eius clamore conpletur, plebs[l] universa turbatur, et quasi flammis[m] circumdatus[n], cum voce[o] maxima nomen invocat sacerdotis, crimen quod commiserat confitetur[3]. Tandemque[p] vir beatissimus[q], ex oratione consurgens, accedit ad pogium[r, 4]; evocat aestuantem, omnia[s] discutit, universa cognoscit. Solidi de latebris proferuntur, clamor popularis[t] adtollitur[5], et uno ore Germani meritum et divinitatis potentia praedicatur, eodemque miraculo et deceptus pecu-

Cap. 7. *A* 1. 2. 3. 4. 4*a* (*ad l.* 7). *B* 1. 2. 3.

Cap. 7. a) reformandum *pr. m. A* 3. b) acsi *add. A* 2. c) ei. Tum *A* 3; Ea tunc *A* 4. d) quam *A* 3. e) *om. A* 2. f) indagatio *A* 3. g) *ita A* 2*. 2*a*$^{1.2.3.4}$; post pridiem *A* 2; postero (postera *A* 4*a*) die his *A* 4. 4*a*; post triduum (triduo *pr. m. A* 3; post tr. is *m. al. in litura A* 1) *rell.* h) his *A* 4. 4*a*. *B* 1. i) *om. A* 3. k) supprimae *A* 2. l) moratis *B* 2, *corr.*; se super memoratis occ. *B* 3. m) *ita A* 2. 3 *(pr. m.)*. 5. *B* 1. 4; multo *rell.* n) *ita (cf. l.* 12*) A* 3 *cum Mombritio*; prodiret ad missam *A* 2*; procederet ad missam *A* 2; proderetur admissum (*sed* um *in litura A* 1) *rell. (cf. l.* 9*)*. o) exhibere *A* 1. p) *ita A* 2*. 2*a*$^{1.3.4}$ (*cf. p.* 254, 13. 255, 9. 256, 22); pati consuera(n *superscr.*)t pr. Fortuito *A* 2; patiebantur (patiebatur *B* 3), *om.* consuev. *rell.* q) his *A* 4. 4*a*. *B* 1. r) forti a. *pr. m. A* 3; forte a. *A* 1; a. furti *A* 2. *B* 3; ‖ti auctor — *p.* 262, 4. expectationem *desunt, 4 foliis amissis, A* 4*a*. s) destricta *(?) pr. m. A* 1. t) dicens — lateret *om. B* 1 *(non B* 4*)*. u) *ita A* 2. 4. *B* 1. 4; inimicum *A* 1. 3. 5. *B* 2. 3. v) pr. f. *B* 3; f. p̄va *pr. m. B* 2. w) viri *pr. m. A* 2. x) cum *add. A* 2. y) crimine (*m. al. corr.* crimen) a malitia, quod (*cf. l.* 16. *et p.* 266, 15. crimen quod) *A* 2; crim(en *m. al. in rasura maiore*) malitia (*m. al. corr.* malitiae), quam *A* 1; (cr. *versu ex. om.*) ex malicia, quod *A* 4; criminis: malitiam, quę (*m. al. corr.* quam) *A* 3; crimen ac (hac *B* 1) malitiam, quam *rell.* z) Tunc *A* 4. a) produci — egreditur *post* prosternitur *(l.* 14*) collocant A* 4. 4*b*. b) inficientem *B* 1; infidiantem *A* 4; infestantem *A* 2. c) precipit *A* 3. d) populum *A* 1. *B* 1. 2. e) missa *pr. m. A* 2. f) *m. al. corr.* aggred. *A* 1; ingred. *B* 1. 2. g) plebe *A* 2. 4. *B* 2; populo *B* 3. h) *superscr. A* 3. i) orationem *A* 3. *B* 2 *et m. al. A* 2. k) inimicus *A* 3. l) ples *B* 1. m) flammas *(?) pr. m. B* 1; flamma *B* 3. n) circumdatur *pr. m. A* 1; circumdatis *(?) B* 2, *corr.* o) max. voce *A* 1. p) que *om. A* 3. q) sanctissimus *B* 3. r) *ita A* 2. 3. *B* 2 *(pr. m.)*; populum *pr. m. B* 1; podium *rell.* s) o. d. *m. al. suppl. A* 1. t) populi attoll. (et *om.*) *A* 2.

1) *I. q. 'postero die'; cf. ea quae disserui 'N. Arch.' XL, p.* 148. *B. Kr.* 2) *Scilicet verbis:* Dominus sit semper vobiscum; *cf. L. Duchesne, 'Origines du culte chrétien'* [5], 1909, *p.* 193 *sq.* 3) *Cf. Sulpicii Sev. Dialog. III,* 6, 2 *de daemoniacis:* in sublime suspendi; *ib. c.* 6, 4: sublatis in sublime pedibus quasi de nube pendere — — sua crimina confitentes *(de hoc loco cf. E. Ch. Babut, 'Saint Martin de Tours',* 1912, *p.* 84*)*. 4) *I. e. podium. 'Podium hic significare videtur infimi chori locum, ex quo proximus erat ad plebem in ecclesia consistentem descensus ac prospectus, sicut in amphitheatris podium locus erat arenae proximus. Sumi etiam potest pro ambone seu loco elatiore, in quo recitari solebant lectiones sacrae et homiliae ad populum'. Boschius.* 5) *Cf. V. Martini c.* 9, 6: clamor populi tollitur.

niam et obsessus recepit[a] sospitatem. Plures quidem iam ante[b] curaverat, sed semper notitiam secreti[c] obumbratione subpressit. Hoc vero factum ideo[d] memorabile, quia publicum fuit.

(8)[a]. Quodam tempore conspiratione terribili beato viro bellum quoddam daemones[b] intulerunt. Quem cum multiplici infestatione[c] temptatum, indutum cf. Eph. 6,14. fidei lorica[d], inexpugnabilem repperissent[e], conceptam machinam ad plebis excidium contulerunt. Nam primum parvuli, deinde maiores natu repente, tumefactis intrinsecus faucibus, interibant, ut, inruente morte, aegritudinis spatium[f] vix triduo traheretur[g]. Ita more[h] furentis gladii populus delebatur[i]. Nihil opis[k] humana provisio conferebat, et paene [sero[l]] plebs trepida ad divinum praesidium per antestitem[m] decucurrit[n]. Qui protinus oleum benedixit, cuius tactu[o] ita intrinsecus tumefacta tabescebat infirmitas, ut statim meatus[p] pervius et anhelitum et cibum deficientibus ministraret[q], tantaque[r] celeritate remedium caeleste succurrit, quanta inruerat inlata pernicies[s]. Quod admissu[t] malignorum spirituum[u] contigisse[v], unus ex[w] obsessis[x], dum a sancto viro purgatur[y], evomuit omnesque in fugam versos[z] eius oratione confessus est.

(9)[a]. Erat[b] familiare beatissimo viro alternis vicibus nunc ecclesiam, nunc monasterium quasi dux[c] caelestium militum visitare, ut certantibus studiis aemulantes[d] ad perfectionis gloriam provocaret. Quadam[e] vice occupatione detentus, cum ad monasterium rogaretur, excusavit adventum, nec multum[f] post, absolutis morarum[g] nexibus, insperatam[h] fratribus sui[i] praesentiam deferebat[k]. Contigit[l], ut hora eadem in monasterio[m] unus ex[n] his, qui pati consueverant[o], vexaretur[1]. Qui subito cum summa[p] voce proclamat: 'Germanus ad flumen est, sed sine navigio non potest transmeare'. Diu abbas fidem dictis[q] negavit, dum et nequam spiritum fallere et illum non adesse, quia[r] excusaverat, iudicavit[s]. Cumque in eadem[t] vociferatione persisteret, missus unus ex[u] fratribus veridicum fuisse daemonem nuntiavit[2]. Navigium mittitur[v], transit sacerdos et cum ea qua solebat

Capp. 7—9. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 7. a) recipit *(melius rhythmo)* *A* 4. b) antea *A* 4. c) sacri *B* 3. d) iccirco mirabile *A* 4.

Cap. 8. a) IIII. *A* 1; III. *deest, capite distincto,* *B* 1. b) d. (daemonis *pr. m.*) intulerant *A* 2. c) infestinacione *A* 4. d) loricam *A* 2, *corr.* e) *m. al. superscr.* *B* 1. f) spacio *A* 4. g) traderetur *A* 4. h) *m. al. suppl.* *A* 1. i) deludebatur *corr.* elidebatur *A* 3; vastabatur *A* 4. k) op(i *m. al. in ras.*)s *A* 1; ope *A* 4. l) *ita* *A* 3. 3*b*. 4. 4*b*. 5. *B* 2 (sore *pr. m.*). 3. 4; *om.* *A* 1 *(versu exeunte, ubi* poene*)*. 2. *B* 1. 1*a*. m) *ita* *A* 2; antist. (antistem *pr. m.* *B* 2) *rell.* n) decurrit *A* 2. 3. 4. o) tacta *A* 2, *corr.* p) permotus pervius *B* 3; m. pervios *A* 4; m. per(vius *m. al. in litura*) *A* 1. q) ministrabat *A* 2. r) Tanta namque cel. *A* 3. s) penities *B* 1, *corr.* t) *ita* *A* 1; inmissum *A* 4; missu *corr.* inmissu *A* 3, *et ita* *A* 5; admissum (ammissum *A* 2) *rell.* u) infestatione *add.* *B* 1. 2. 3 *et m. al.* *A* 1 (*cf. l.* 5 *et p.* 254, *l.* 13). v) contegisse *A* 4; contigisset *A* 2. w) sb *B* 1. 3 *(non B 4)*; de *A* 4. x) obsensus *B* 1, *corr.* y) purgatus *pr. m.* *A* 3; purgaretur *A* 2. z) versus *(?)* *A* 1, *corr.*

Cap. 9. a) IIII. *B* 1. b) autem *add.* *B* 1. 2. 3. c) duc *pr. m.* *A* 2; domum *A* 3. d) immolantes ad p̄fectionis *A* 2; aem. ad profectionis *A* 3; aemulan(do *m. al. add.*), *m. al. superscr.* vel aemulantes *B* 2. e) *caput* V. *incipit* *A* 1; Quadam — *p.* 257, 6. discessit *om., sed pr. ut videtur m., schedula inserta, suppl.* *A* 3. f) *ita* *A* 1. 2. 3 *(pr. m.)*. 5; multo *rell.* g) murorum nixibus *A* 2. h) inspiràtam *pr. m.* *A* 2. *B* 1. i) suis *A* 4. k) def:erebat, *ras.* f *B* 1. l) autem *add.* *B* 2. m) monasterium *A* 4 *et pr. m.* *A* 2. 3. n) ex his *om.* *A* 2. o) *ita* *A* 1. 4 *et m. al.* *A* 3 (*cf. p.* 255, 7); consuerat *A* 2; consueverat *rell.* p) magna *A* 1. q) indictis *A* 2. r) qui *A* 4. s) indicavit *A* 4; iudicabat *A* 2. t) ea *A* 1. u) e *A* 2. v) mitteretur, transsit *A* 2.

1) *A daemone scilicet; agitur enim de energumeno. Boschius.* 2) *Cf. Sulpicii Sev. Dial. III,* 6, 2: ut adventum episcopi clericis, qui venturum esse nescirent, daemoniorum gemitus indicaret.

gratulatione suscipitur. Incumbit[a] sine mora orationi[b], congregatio tota prosternitur: cum subito per inane[c] aeris invisibilibus[d] nexibus[e] hostis religatus adpenditur, et id tantum morarum fuit, dum de oratione consurgitur[f], nihilque aliud deprecatus est[g], quam ut cum[h] aliqua[i] corporis debilitate[k. 1] discederet[l]. Quo interdicto, foeda relinquens vestigia[2], cum eo quo erat[m] dignus foetore discessit*. Sulp. Sev. Dial. III, 6, 2. Sulp. Sev. V. Mart. c. 17.

(10)[a]. Quodam tempore, cum[b] iter[c] hieme[d] ageret ac diem totam in[e] ieiunio ac[f] fatigatione duxisset[g], commonetur[h], ut, cogente vespera, quocumque succederet[i]. Erat eminus domicilium[k], tectis iam pridem sine habitatore[l] semirutis[3], quod etiam per incuriam vulgariam[m] arbusta contexerant[n], ut paene esset melius, noctem sub nudi aeris rigore[o] durare, quam in illo periculo et horrore[p] succedere[q], praesertim cum duo senes propter habitantes infestatione[r] terribili[s] hanc ipsam domum inhabitabilem praedixissent. Quod ubi vir[t] beatissimus conperit, horrentes ruinas quasi amoenitates[u] expetiit[v], ibique inter multiplices quae quondam fuerant mansiones inventa vix una est, quae instar[w] haberet[x] habitaculi. Illic[y] leves sarcinulae et paucissimi comites conlocantur, quibus brevis[z] cenula[a] esui fuit, episcopo penitus abstinente[b]. Deinde alta[c] iam nocte, cum unus ex clericis legendi suscepisset[d] officium, ille[e], ieiunio et fatigatione confectus, sopore superatus[f] est: cum[g]

*) *Prologo praemisso* (Hoc itaque monasterium — — hic ponere disposuimus), *libellum de Revelatione Corcodomi et conversione Mamertini* (Quanta sit divinae — — eius officium suscepisset) *inserit Vita II (§ 17—37), additis in parte codicum verbis:* De his ita. Ceterum ordinem narrationis coeptae prosequamur.

Capp. 9. 10. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 9. a) Incubuit *A* 4. b) oration(i *m. al. in ras.*) *A* 1. c) inanem aerem *A* 4; inania aeris *A* 2. d) invisilibus *B* 1. e) nixibus *A* 2. f) consurgeretur *A* 5. *B* 1. 2. 3. g) deprecatur quam *A* 2. h) *ita A* 1. 5. *B* 2. 3. 4; ut non cum *A* 3. 4; sine *(superscr. B 1) pro* cum *A* 2. *B* 1. i) qua *pr. m. versu in. A* 2. k) debitate *B* 1, *corr.*; delibitate *B* 2; deb. corp. *A* 4. l) discederit *pr. m. A* 2. m) dignus e. *A* 4.

Cap. 10. a) VI. *A* 1; V. *B* 1; *capita* 10—40. *om. A* 5. b) regum (*m. al. corr.* dum regium) *pro* cum *A* 3. c) inter *B* 1, *corr.*; hieme iter *A* 2. d) ageret hyeme *A* 4. e) *ita A* 2. 3. 4; *om. rell.* f) a *pr. m. B* 1. g) duxissit *pr. m. A* 2. h) commonitur, ut c. vespere *A* 2. i) *ita recte rell. (cf. infra l. 11. et p. 258, 21)*; secederet *B* 1. 2. 3; loco *add. A* 1. k) absque *add. A* 2. l) habitatoribus semerutis (*m. al. corr.* semir.) *A* 2, *at cf. p.* 258, 18. m) *ita B* 3. 4; vulgaria: *A* 1; vulgarium *A* 2*a*[1. 2. 3. 4]. *B* 1; vulgari¦ *m. al. corr.* vulgaria *B* 2, *et ita A* 3. 4; vulgarem *B* 1*a*; vulgaris *A* 2. n) contexerat *A* 2. *B* 2 *(corr.)*. o) algoribus *A* 4. p) errore *A* 4. q) se cedere *A* 3. r) infestinacione *A* 4. s) terribile *pr. m. A* 2; terribilis *A* 3, *corr.* t) beat. vir *A* 3. u) amoenitatis *pr. m. A* 1. 3. v) excepit *A* 4. w) *verbo in textu eraso,* instar *m. al. in marg. suppl. A* 1; *versu ex. m. al. suppl. A* 3. x) hereret *A* 3. y) Illi *pr. m. A* 3. z) brevi(s *in litura*) *A* 1; : uis *pr. m. B* 1. a) cenule (?) sui *pr. m. A* 1; caenulę |usui *A* 2; esui *om. A* 4. b) *corr. ex* abstinentem *A* 2. 3. c) acta *A* 1, *corr.*; ad alta *A* 2; adulta *A* 3; *m. al. superscr.* vel adulta *B* 2; D. ad mediam iam noctem *A* 4. d) suscepissit *pr. m. A* 2. e) illic *A* 1. f) soporatur (*om.* est) *A* 4. g) Tunc *A* 2.

1) *Locus explicatur, comparato Augustino, De civitate Dei XXII,* 8 *(ed. Hoffmann II,* 603*):* Postremo se exiturum esse denuntians, membra eius *(scil. daemoniaci)* singula nominabat, quae se amputaturum exiens minabatur *(daemon)*. 2) *Cf. V. Martini c.* 17, 1. 7: nequam spiritus *(cf. supra p.* 256, *l.* 24*)* — — foeda relinquens vestigia, fluxu ventris egestus est. 3) *Cf. Hieronymi epist. I,* 3 *(ed. Hilberg, Corpus script. eccl. Latin. LIV, p.* 2*):* Vercellae Ligurum civitas — — olim potens, nunc raro habitatore semiruta.

subito ante ora[a] legentis adstetit[b] umbra terribilis et paulatim sub oculis intuentis[c] erigitur, parietes etiam[d] saxorum imbribus[e] conliduntur. Tum[f] vero deterritus lector praesidium sacerdotis implorat. Qui statim prosiliens[g], effigiem terribilis[h] imaginis intuetur[i] et, praemissa obsecratione nominis Christi, imperat, ut, quis[k] esset quidve[l] illic ageret, fateretur. Qui protinus, terrifica[m] vanitate deposita, voce[n] humili more supplicantis eloquitur, se vel conparem suum auctores[o] criminum fuisse multorum[1], insepultos[p] iacere et ob hoc[q] inquietare homines, quia ipsi quieti esse non possent[r]; rogare[s], ut pro his[t] Dominum precaretur[u], quatenus recepti requiem mererentur. Ad haec vir[v] sanctus indoluit imperatque, ut locum ostenderet[w], quo iacerent. Tum[x] vero, cereo praecedente, dux umbra progreditur et inter[y] difficultates[z] maximas ruinarum intempesta nocte locum, in[a] quo proiecti fuerant, indicavit. Ut vero mundo est redditus dies, circumiectos incolas invitat, hortatur, ipse operis maturator[b] adsistens. Rudera tumultuarie[c] superiecta per tempus rastris avulsa purgantur; inveniuntur corpora fusa sine ordine, ossa ferreis[d] adhuc nexibus inligata. Ad legem sepulturae fossa dirigitur[e], membra exuta vinculis linteis[f] ambiuntur, humus superiecta conponitur, oratio intercessionis inpenditur; obtinetur defunctis requies, viventibus quies, ita ut post eandem diem sine[g] ullo terroris indicio domicilium[h] frequentato[i] habitatore floruerit.

(11)[a]. Neque illud omittendum videtur, quod in eodem[b] itinere post dies aliquot[c], noctis caecitate conpulsus, mediocrium personarum successit[d] hospitio; nam id maxime, ambitum refugiens[e], requirebat. Cumque in divino opere solito[f] pernoctasset[g] officio, lux orta est, nullis gallorum cantibus nuntiata, cum earum[h] avium copia in hisdem[i] domibus non deesset. Causam novitatis[k] explorat; agnoscit[l], multum esse[m] iam tempus, quo tristis taciturnitas naturale gallicinium

Capp. 10. 11. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 10. a) hora *A* 1 *(corr.)*. *B* 2; :os, *ras.* h *B* 1 *(non B 4)*. b) *ita A* 2; adsistit *A* 1; adstitit *rell.* c) oc. eregitur intuens qui legebat, parietis (*m. al. corr.* parietes) *A* 2. d) igitur *A* 4. e) umbris *A* 3. f) Tunc *A* 2. 4. *B* 2. g) p(ros *m. al. in ras.*)iliens *A* 3. h) terribilem *A* 4. i) intuitur *pr. m. A* 2. k) qui *A* 3. l) quid vel *A* 2. m) *ita A* 3. 4. *B* 1. 2. 3 *et m. al. A* 1; *om. A* 1 *(pr. m.)*. 2. n) h. v. *A* 4. o) auctoris *pr. m. A* 1; auctoritas *m. al. corr.* auctoritates *A* 2. p) m., qui insepulti iacerent *A* 4. q) id *A* 3. 4. r) possint *pr. m. A* 2. s) roga(vit ut *m. al. in ras.*) *A* 2 *(non A 2a[1.3])*; roga(re *in ras.*) *A* 2a[2]; cepit *add. A* 2a[4]; rogat *B* 1. 2. 3. t) eis *B* 1. 4. u) depr(a)ecaretur *A* 2. *B* 3. v) s. v. *A* 1. w) ostenderent *A* 2. x) Tunc *A* 4. y) iners *A* 2. z) difficultatis *pr. m. A* 2. a) in quo *m. al. in ras. A* 3. b) maturatur *pr. m. A* 2. c) *littera* e *e corr. A* 1; tumularia *B* 3. d) *superscr. A* 3. e) diregitur *A* 2. f) lineis *B* 3; *om. A* 2. g) sinonnullo *pr. m. A* 2. h) domicil(ium *e corr.*) *A* 1. i) frequento habitature fl. (*m. al. corr.* habitatore floruerat) *A* 2.

Cap. 11. a) VII. *A* 1; VI. *B* 1. b) in *iterat A* 2. c) aliquod *A* 2. *B* 1. 2 *(pr. m.)*.; aliquos *A* 4. d) accessit (*superscr.* vel suc) hospitium *B* 3; succ. h. nam id *om. A* 2. e) refugens *A* 2. f) soluto *A* 2. g) pernoctassit *A* 2; pernoctaret *A* 4. h) eadem *A* 2. i) isdem *A* 1; his *A* 4. k) noctis *A* 4. l) agnuscit *pr. m. A* 2. m) *ita A* 2. 3. 4; iam t. esse *rell.*

1) *Cf. ea quae Sulpicius Severus in Vita Martini c.* 11, 4. *narravit:* oravit ad Dominum, ut, quis esset vel cuius meriti esset, sepultus ostenderet. Tum — — videt prope adsistere umbram sordidam, trucem; imperat, nomen meritumque loqueretur. Nomen edicit, de crimine confitetur: latronem se fuisse, ob scelera percussum.

damnavisset[a]. Ab omnibus exoratus[b], mercedem mansionis exsolvit. Acceptum enim triticum[c] benedictione condivit, quo pastae[d] aviculae auditus habitantium usque ad molestiam frequentatis cantibus fatigabant. Ita[e] virtus divina etiam in rebus minimis maxima[f] praeminebat.

(12)[a]. Eodem tempore ex Brittaniis[b] directa legatio Gallicanis[c] episcopis 429. nuntiavit, Pelagianam[d] perversitatem in locis suis[e] late populos[f] occupasse[1] et quam primum fidei catholicae debere[g] succurri[h]. Ob quam causam synodus[i] numerosa[k] collecta est, omniumque iudicio duo[l] praeclara[m] relegionis[n] lumina universorum precibus ambiuntur, Germanus[2] ac Lupus apostolici sacerdotes[3], terram corporibus[o], caelum meritis possidentes. Et quanto[p] laboriosior necessitas apparebat, tanto eam promptius[q] eroes[r] devotissimi[s] susceperunt[t], celeritatem negotii fidei stimulis maturantes*.

(13). Itaque[a] oceanum[b] mare Christo[c] duce et auctore conscenditur[d], qui famulos suos inter discrimina et tutos[e] reddidit et probatos. Ac[f] primum de sinu[g] Gallico flabris lenibus[h, 4] navis in altum provecta[i] deducitur, donec ad aequor

*) Quibus territorium Parisiacae urbis — — iter quod coeperant perrexerunt, *i. e. narrationem e Vita I. Genovefae c.* 1—6 *(SS. R. Merov. III,* 215—217*) haustam, inserit Vita II. (§§* 42—44*).*

Capp. 11—13. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 1*b* (*a l.* 13). 2. 3.

Cap. 11. a) damna::ssit *m. al. corr.* damnata sit *A* 2. b) exor(a *in litura*)tus *A* 1; exoratur *A* 4; est *add. B* 3. c) cum *add. A* 2. d) past(ę *m. al. in ras.*) av. *A* 1; pastu vinculae *A* 2. e) ut *add. A* 4. *B* 1. f) maxime premineret *A* 4.

Cap. 12. a) *numerus* VIII. *deest, capite distincto, A* 1; VII. *B* 1. b) *ita A* 1 *(pr. m.).* 2; Britaniis *pr. m. B* 2. 3; Britanniis *A* 4. *B* 1 *et e corr. B* 3; Brittanniis *A* 3 *et m. al. A* 1. *B* 2; Brittaniarum *Beda I,* 17. c) Galliganis *A* 2; Gallianis *B* 3. d) Pellagianam *A* 2, *corr.;* Pelaginam *B* 2, *corr.* e) *superscr. A* 4. f) populis *A* 2. g) deberi *A* 2. h) succurrere *pr. m. A* 1. i) ::nodus *m. al. corr.* sinodus *A* 1. k) innum. *B* 3; est *add., sed eras. A* 2. l) duo: *A* 3. m) preclar(a)e *A* 2 (rae *pr. m. superscr.*). 4. *B* 3. n) *ita pr. m. A* 2; regionis *B* 1. o) et *add. A* 2. p) quantum *A* 1. 2; *cf. p.* 255, 6. 256, 20. 260, 2: multum. q) prumptius *pr. m. A* 2. r) *m. al. corr.* heroes *A* 3, *et ita A* 3*b*; heroi *(?) m. al. corr.* heroes *A* 1; erę̨s *m. al. corr.* eroę̨s (*superscr.* viri) *B* 2; eruere *B* 1*a*. 3; erue:: *corr.* heroes *B* 1; servi *A* 2; auctores *A* 4. 4*b*. s) devotissime *A* 1 *(pr. m.). B* 1 *(corr.).* 3. t) susciperunt *A* 2.

Cap. 13. a) Hi (Hii *B* 1) itaque *B* 1. 2; *in* itaque *incipit B* 1*b*. b) ocianum *A* 2; *in ras. B* 2. c) Chr. d. et auct. *om. A* 1 *(pr. m.).* 2. d) conscendunt *B* 1. 1*b*. 2 *(non B 3); cf. p.* 269, 20. e) totus reddedit et probatus *pr. m. A* 2. f) Ac — perveniret *columna exeunte m. al. in marg. suppl. A* 1 *(habent A* 1*a. b. c).* g) sino *B* 1*b*, *corr.* h) in altum l. n. *corr.* l. in a. n. *A* 4. i) provectu *pr. m. A* 3; proiecta *A* 4.

1) *Cf. Prosperi Chron. a.* 429 *(Auct. ant. IX,* 472*):* Agricola Pelagianus, Severiani episcopi Pelagiani filius, ecclesias Brittaniae dogmatis sui insinuatione corrumpit. *Cf. supra p.* 227. 2) *Prospero teste, qui synodi Gallicae mentionem non fecit, Caelestinus I. papa a.* 429. *ad insinuationem Palladii diaconi Germanum contra Pelagianos in Britanniam misit. Cf. supra p.* 227, *n.* 5. 3) Germanus Autissidorensis et Lupus Trecasenae civitatis episcopi *Beda, Hist. eccl. I,* 17. *De Lupo episcopo, qui c. a.* 474. *'in apostolica sede novem iam decursa quinquennia' degerat (Sidonii epist. VI,* 1. *Auct. ant. VIII,* 95*) et c. a.* 479. *'per quinquennia decem' episcopus fuerat (ib. IX,* 11, 8, *p.* 161*), ita ut a.* 429. *aut paulo ante hanc dignitatem nactus esse videatur, cf. Krusch, SS. R. Merov. III,* 117 *sq. (cf. infra p.* 284 *sqq.); 'N. Arch.' XXIV,* 559 *sqq. Prosper (supra p.* 227, *n.* 5*) Lupi mentionem non fecit; cf. 'N. Arch.' XXIX,* 122 *sq.* 4) *Cf. Vergilii. Georg. III,* 199: lenibus horrescunt flabris.

medium perveniret[a], ubi, porrectis in longum visibus[b], nihil aliud quam[c] caelum videretur et[d] maria. Nec multum[e] post[f] occurrit in pelago[g] relegionis[h] inimica vis daemonum, qui tantos[i] ac tales viros pertendere[k] ad recipiendam populorum salutem lividis[l] iniquitatibus inviderent[m]. Obponunt pericula[n], procellas concitant, caelum diemque[o] nubium nocte subducunt et[p] tenebrarum caliginem[q] maris atque aeris horrore congeminant. Ventorum[r] furorem vela non sustinent[s], et[t] oceani moles[u] fragilis cumba[v] vix tolerat. Cedebant ministeria victa nautarum[w]; ferebatur[x] navigium oratione[y], non viribus. Et casu dux ipse vel[z] pontifex, fractus corpore[a], lassitudine et[b] sopore resolutus est. Tum[c] vero, quasi repugnatore cessante, tempestas excitata convaluit, et iam navigium superfusis fluctibus mergebatur[d]. Tum[e] beatus Lupus omnesque turbati excitant seniorem, elementis furentibus obponendum. Qui periculi inmanitate constantior[f] Christum invocat, increpat oceanum[g] et procellis saevientibus causam[h] relegionis[i] obponit, statimque, adsumpto oleo, in nomine[k] Trinitatis levi aspergine[l] fluctus[m] saevientes[n] obpressit. Collegam[o] commonet, hortatur universos[p], oratio uno ore et clamore profunditur[q]. Adest divinitas, fugantur inimici, tranquillitas serena[r] subsequitur, venti e[s] contrario ad itineris[t] ministeria vertuntur[u], navigium[v] famulatrix unda prosequitur, decursisque inmensis spatiis, brevi optati litoris quiete[w] potiuntur. Ibi[x] conveniens ex diversis partibus multitudo excepit[y] sacerdotes, quos venturos etiam vaticinatio adversa praedixerat; nuntiabant enim[z] sinistri spiritus, quod[a] timebant. Qui imperio sacerdotum[b], dum[c] ab[d] obsessis corporibus detruduntur, et tempestatis[e] ordinem et pericula quae intulerant fatebantur victosque se[f] eorum meritis et imperio[g] non negabant.

(14)[a]. Interea Brittaniarum[b] insulam, quae inter omnes est vel prima vel maxima, apostolici sacerdotes[c] raptim opinione[d], praedicatione[e], virtutibus impleve-

Capp. 13. 14. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 1*b* (*ad l.* 15). 2. 3.

Cap. 13. a) pervenerit *m. al. corr.* pervenerat *A* 2. b) *m. al. in litura A* 1; viribus *B* 3. c) quae *pr. m. A* 2. d) vel *A* 2. e) *ita A* 2. 3 *(pr. m.)*; multo *rell.* f) post — *l.* 4. inviderent *praeter paucas litteras evanuerunt B* 1*b*. g) pelagum *m. al. corr.* pelagus *A* 1. h) *ita pr. m. A* 2; religionis *A* 1. 3; religioni *A* 4; legionis *B* 1. 2. 3; legiones *Adamnanus, V. Columbae II, 34 (ed. Fowler p. 102)*. i) tales ac tantos *A* 4. k) pretendere *A* 3. l) libidinibus et iniqu. *A* 4. m) inviderunt *A* 2. 4. n) procellam, pericula *A* 4; peric. *in ras. A* 3. o) diem *om. A* 2. p) ac *A* 4. q) caligines *A* 2; in *add., sed del. A* 4. r) venturum *A* 2. s) sustinunt (*m. al. corr.* sustinuunt) et ociani *A* 2. t) *om. A* 4. u) molis *A* 2; tumores, *superscr.* vel moles *B* 1. v) *corr.* cymba *B* 1; kimba *m. al. corr.* cimba *A* 1, *et ita B* 3; chymba *A* 3; vix cumba *corr.* c. v. *A* 4. w) nautorum *A* 2. x) ferebat *(?) pr. m. A* 1. y) orationem *A* 2, *corr.* z) et *B* 1. a) *ita A* 1. 3 *cum Beda I, 17*; corporis lass. *rell.* b) *om. A* 4. 4*b*. *B* 1*a*. (3); ac *Beda*. c) Tunc *A* 4. d) ferebatur *A* 4. e) Tunc *A* 4. *B* 2. f) *om. B* 3. g) ocianum *A* 2. h) causa relig. opponit (legionis opponitur *A* 4) *A* 4. 4*b*. i) *ita pr. m. A* 2; legionis *A* 4; relig. *rell.* k) sanctae *add. B* 3 *cum Beda*. l) spargine *A* 3 *cum Beda*; aspargimine *A* 4; levis pergere (*corr.* pergore) *A* 2. m) fluct(us *m. al. in ras.*) *A* 1. n) sevien(tes *superscr.*) *B* 1; sevientis *A* 4, *corr.* o) Colligam commonit (*m. al. corr.* commonuit) *pr. m. A* 2. p) universus *pr. m. A* 2. q) *in* prof. *desinit B* 1*b*; funditur *A* 4. r) *superscr. A* 3. s) *ita A* 2. 3. 4*b cum Beda*; :contrar(ii *m. al. in ras.*), *ras.* e *A* 1; econtra *A* 4; (e *om.*) contrarii *B* 1. 2. 3 *cum Adamnano et V. Leobae c.* 14 *(SS. XV, 128, 27)*. t) renenis *m. al. corr.* serenitatis *A* 2. u) revertuntur *A* 4. *B* 3 *cum Adamn. et Beda*. v) navigia *A* 2. w) quieti potientur *A* 2. x) *ita A* 2. 3. 4 *cum Beda*; que *add. rell.* y) excipit *A* 3. z) *superscr. A* 4; in *add., sed eras. A* 2. a) quos *A* 2. b) sa(cerdo *m. al. in litura*)tum *B* 1. c) *om. A* 4. d) *m. al. superscr. A* 3. *B* 1. e) tempestates *pr. m. B* 2. f) *om. A* 3. g) eorum *add. A* 3.

Cap. 14. a) VIIII. *A* 1; VIII. *B* 1. b) *ita B* 1 *cum Beda*; Brittanniarum *A* 1; Britanniarum *A* 4. *B* 3; Britaniarum *A* 3. *B* 2; Brittaniorum insula *A* 2. c) sacerdotis *pr. m. A* 1. d) opinioni *A* 2; sacerdotis *add., sed del. A* 4. e) predicationibus impl. *pr. m. A* 3.

runt; et cum cotidie, inruente frequentia, stiparentur, divinus[a] sermo non solum in[b] ecclesiis, verum etiam per trivia, per[c] rura, per devia fundebatur[d], ut passim et fideles[e] catholici firmarentur et depravati viam[f] correctionis[g] agnoscerent. Erat in[h] illis apostolorum instar et gloria[i], auctoritas per conscientiam, doctrina per litteras, virtutes[k] ex meritis. Accedebat[l] praeterea tantis auctoribus adsertio veritatis, itaque regionis[m] universitas in eorum sententiam[n] prompta[o] transierat. Latebant abditi[p] sinistrae[q] persuasionis[1] auctores et more[r] maligni spiritus gemebant, perire sibi populos evadentes[s]. Ad extremum, diuturna[t] meditatione concepta, praesumunt inire conflictum. Procedunt conspicui divitiis, veste fulgentes[u], circumdati[v] adsentatione multorum, cognitionisque[w] subire aleam[x] maluerunt, quam in populo[y], quem subverterant, pudorem taciturnitatis incurrere, ne viderentur se ipsi silentio damnavisse. Illic plane inmensae[z] multitudinis numerositas etiam[a] cum coniugibus[a*] ac liberis[b] excita convenerat, aderat populus expectator[c] futurus et iudex, adstabant partes dispari conditione[d] dissimiles[e]: hinc divina auctoritas[f], inde humana praesumptio; hinc fides, inde perfidia[g]; inde Pelagius[h] auctor, hinc Christus. Primori[i] in loco beatissimi sacerdotes praebuerunt[k] adversariis copiam disputandi; quae sola nuditate verborum diu[l] inaniter et aures occupavit et tempora. Deinde antestites[m] venerandi torrentes[n] eloquii[o] sui cum apostolicis et euangelicis tonitribus[p] profuderunt; miscebatur sermo proprius[q] cum divino, et adsertiones[r] violentissimas lectionum[s] testimonia sequebantur. Convincitur[t] vanitas, perfidia confutatur, ita[u] ut ad singulas verborum obiectiones reos se, dum respondere nequeunt, faterentur. Populus arbiter vix manus continet[v], iudicium tamen clamore[w] testatur.

(15)[a]. Cum subito vir tribuniciae[b] potestatis[c] cum coniuge procedit in me-

Capp. 14. 15. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 14. a) divinitus *A* 4. b) *m. al. suppl. A* 1. c) et *pro* per *A* 1. d) fundabatur *pr. m. A* 2; fundebantur *pr. m. A* 3; diffundebatur *B* 1. 2. 3 *cum V. Leobae c.* 9 *(p.* 125, 45*)*. e) fides catholica firmaretur *A* 4. f) fidem *A* 3. g) correpcionis *A* 4. h) in illis *om. A* 2. i) gloriae *A* 3. k) virtus *A* 4; ex *in ras. A* 3. l) Accedebant *A* 2, *corr.*; mer. accedeba(t *in litura maiore*). Praet. *A* 1; mer. acc. Fulget pret. *A* 4; Accedebat — veritatis *superscr. A* 3. m) religionis *A* 2. 3. *B* 3. n) sententia *A* 2. 3; praesentiam *B* 1. o) prumpta *pr. m. A* 2. p) abditis *A* 3, *corr.* q) sinistri *A* 2. r) *om. A* 4. s) *littera* a *in ras. A* 1. t) legacionis *add. A* 4. u) fligentes *A* 4. v) circumdata *(?) A* 4, *corr.* w) *ita A* 1. 2. 4; cognitionesque *A* 3; cogitationesque *B* 3; contentionesque *corr.* contentionisque *B* 1, *et ita B* 2. x) *ita A* 4. *B* 2 *et e corr. B* 1; aliam *A* 2. 3 *(pr. m.)*; alia *A* 1 *et e corr. A* 3; alii *B* 3 *et fortasse pr. m. B* 1. y) populum *pr. m. A* 1. z) immensa (mult. *om.*) *A* 4. a) *om. A* 4. a*) coniungibus *A* 3; congibus *pr. m. B* 2. b) l. (suis *add. A* 4) excitata *A* 2. 4. *B* 3. c) spect. *B* 2; exspectatur *A* 2; expetatur *A* 3. d) condictione *A* 4. e) dissimilis *pr. m. A* 2. f) *ita A* 4. *B* 1. 2. 3 *(cf. p.* 252, 1*)*; fides *Beda; om. A* 1. 2. 3. g) perditio *B* 3. h) Pellagius *A* 2, *corr.*; Pelagianus *B* 3. i) *ita A* 2. *B* 1. 6; primo(re *in ras.*) *A* 3; primo|mori *corr.* priori *A* 1, *et ita B* 3; priore *A* 4; primorem *A* 4*b*; primo *B* 2 *cum Beda.* k) prebuerant *A* 2. l) *ita rell. cum Beda;* diu ina: aniter, *ras.* n *A* 3; diuinaniter *(?) m. al. corr.* niteretur *A* 1; diuinanter *pr. m. A* 2; diuinaliter *B* 3. m) *ita A* 1 *(pr. m.)*. 2 (antestitis *pr. m.*); antist. *rell.* n) torrentis *pr. m. A* 2. o) eloquiorum suorum *A* 4. p) *ita A* 2 *(pr. m.)*. 3. *B* 1 (*sed* bus *in litura*). 1*a*. 2. 3; nitoribus *A* 1; imbribus *Beda;* tonit(h)ruis *A* 4 *et m. al. A* 2. q) propius *A* 2. r) adsertiores *pr. m. A* 3. s) *versu exeunte om. A* 2. t) Convicitur *A* 2. u) it *B* 1, *corr.*; ita — faterentur *om. A* 4. v) contenit *pr. m. A* 2. w) clamorem *A* 2, *corr.*

Cap. 15. a) *numerus* X. *deest, capite distincto, A* 1; VIIII. *B* 1. b) tribunice *B* 1, *corr.* c) civitatis *A* 3.

1) *Ita edictum praefectorum praetorio contra Pelagium et Caelestium a.* 418. *editum (G. Haenel, Corpus legum,* 1857, *p.* 239; *Migne LVI,* 493*)*: ne quis s i n i s t r a e p e r s u a s i o n i s erroribus credulum praestet assensum.

dium[a], decem[b] annorum filiam caecam sinibus[c] ingerens sacerdotum; quam illi offerri[d] adversariis praeceperunt. Sed, conscientia[e] puniente, deterriti[f], iungunt cum parentibus preces et curationem parvulae a[g] sacerdotibus deprecantur; qui expectationem[h] populi[i] et inclinatos adversarios intuentes, orationem breviter[k] fundunt. Ac deinde Germanus plenus[l] Spiritu[m] sancto invocat Trinitatem et protinus adhaerentem lateri[n] suo capsulam[o] cum[p] sanctorum reliquiis collo avulsam manibus conprehendit eamque in conspectu omnium puellae oculis adplicavit; quos statim evacuatos[q] tenebris lumine[r] veritatis[s] implevit. Exultant parentes miraculo, populus contremescit[t]. Post quam[u] diem ita[v] ex animis hominum persuasio iniqua deleta[w] est, ut[x] sacerdotum doctrinam[y], sitientibus desideriis, sectarentur[z].

(16)[a]. Conpressa[b] itaque perversitate damnabili eiusque auctoribus[c] confutatis animisque omnium fidei puritate conpositis, sacerdotes[d] beatum Albanum martyrem, acturi[e] Deo per ipsum gratias[f], petierunt[g, *, 1]. Unde dum[h] redeunt, insidiator[i] inimicus, casualibus laqueis praeparatis[k], Germani pedem lapsus[l] occasione contrivit, ignorans merita illius sicut Iob beatissimi adflictione[m] corporis propaganda[n]. Et[o] dum aliquamdiu[p] uno in[q] loco infirmitatis[r] necessitate[s] constringitur, in vicinia[t] qua manebat casuale exarsit incendium. Quod, consumptis[u] domibus, quae

*) Ubi Germanus omnium — — ad Dominum turba conversa est *inserit Vita II (§ 49) e Bedae Hist. eccl. I,* 18, *qui ipse e Passione III. Albani c.* 21. 22 *(ed. W. Meyer l. l. p.* 60*) hausit.*

Capp. 15. 16. *A* 1. 2. 3. 4. 4*a (a l.* 4*). B* 1. 2. 3.

Cap. 15. a) *ita A* 1. 3. 4. *B* 2 *cum Beda I,* 18; medio *A* 2. *B* 1. 3. b) decim *A* 2. c) senibus *m. al. corr.* genibus *A* 2. d) offerre *A* 2. 4. e) constientia *(?) B* 1, *corr.*; conscientiä *B* 2, *corr.* f) teterr. *A* 2. g) *m. al. suppl. A* 2. h) spectatione *A* 1. i) *in* populi *redit A* 4*a.* k) previter *pr. m. B* 1. l) *superscr. B* 1. m) sancto Sp. *A* 3. n) latere *pr. m. A* 1. o) *corr.* casulam *A* 2. p) (cum *om.*) s. reliquias continentem (*om. A* 6*b*) collo *A* 4. 6*a. b (ita supra p.* 253, 11*)*; reliquias *pr. m. A* 2. q) evacuatis *A* 4*a. B* 1. 2. 3 *(non A* 4. 4*b et Beda).* r) lumen *A* 1. 6*a. b cum Beda.* s) virtutis *A* 3. 4. t) *ita A* 2. 3 *(pr. m.) et pr. m., ut videtur, A* 1 *cum Beda*; contremiscit *rell.* u) quem *B* 1. v) (ita *om.*) examinis omnium p. *A* 4. w) delectata *A* 2, *corr.*; declarata *A* 4. x) veram *pro* ut *A* 4. y) doctrina *A* 2. z) ut eis prestaretur orabant *pro* sect. *A* 4.

Cap. 16. a) XI. *A* 1; X. *B* 1. b) Cum preesset *A* 2; Conprehensa *A* 3. c) actoribus *A* 3. d) sacerdotis *m. al. corr.* sacerdotes ad *A* 2. e) *ita A* 3 *et Mombritius cum Beda;* auctori *A* 1 *(pr. m.).* 4. 4*a. B* 2. 3 *cum Vita II. et codicibus nonnullis Bedae;* auctore *A* 1 *(m. al.). B* 1; auctori *(m. al. corr.* auctorem pervenerunt). Ideo per *A* 2. f) referentes *add. A* 4; acturi *add. A* 4*a cum Vita II.* g) petiverunt *A* 1. 3; pecierunt *post* martirem *A* 4 *et Mombritius.* h) *m. al. suppl. A* 3. i) insidiatur *A* 1. 3 *(m. al. corr.* insidias tendens). k) praeparatos *pr. m. A* 1. l) *om. A* 2. m) adflictioni *B* 1. n) propagandam *A* 3, *corr.* o) *caput* XII. *incipit A* 1, XI. *B* 1. p) aliquando *A* 1 *(pr. m.).* 2. q) in *om. A* 3; in loco uno *B* 2. r) infirmitate *pr. m. A* 1. s) necessitatem *A* 3, *corr.* t) vicina (domui *corr.* domo *add. B* 3) qua *A* 1 *(pr. m.).* 2. *B* 3. u) consuptis *B* 1.

1) *Germanus, sepulchro Albani revulso, reliquias sanctorum ibidem deposuisse fertur, ipse pulverem cruentum loci, quo martyr passus erat, secum auferens teste auctore Passionis I. Albani fabulosae c.* 21. 22 *(ed. Meyer l. l. p.* 60*), qui parte priore saeculi VI. in Gallia scripsit atque verba Constantii de sepulchro Albani a Germano petito, nisi fallor, legerat. Autissiodori basilica s. Albani extabat, quam Germanum post iter Britannicum aedificasse posteri crediderunt (Heirici V. Germani IV,* 28, *MG. Poetae III,* 476*; Mirac. eiusdem I,* 9, 17, *AA. SS. Iulii VII,* 258*). Constantii verba antiquissimum de Albano martyre testimonium exhibent.*

illic palustri[a] arundine tegebantur[b], ad eum[c] habitaculum[d], in quo idem iacebat, flabris[e] stimulantibus ferebatur. Concursus omnium ad antestitem[f] convolavit, ut elevatis[g] manibus, periculum, quod[h] inminebat, evaderet; qui[i], omnibus increpatis[k], moveri[l] se fidei praesumptione non passus est. Multitudo[m] omnis, desperatione[n] perterrita, obviam[o] occurrit[p] incendio[q]. Sed ut Dei[r] potentia manifestior appareret, quicquid custodire temptaverat[s] turba, igne[t] consumitur; quod vero iacens[u] et infirmus defenderat[v], reservatur. Hospitium sancti viri expavescens[w] flamma transilivit[x], ultra citraque desaeviens[y], et inter globos flammantis[z] incendii[a] incolome tabernaculum, quod habitator inclusus servabat, emicuit. Exultat turba[b] miraculo et victam[c] se divinis[d] virtutibus gratulatur[e]. Excubabat diebus ac[f] noctibus ante tugurium[g] pauperis[h] turba sine[i] numero, hi[k] animas curare cupientes, hi[k] corpora. Referri[l] nequeunt, quae[m] Christus operabatur in famulo, qui virtutes faciebat infirmus[n]; et cum[o] debilitati[p] suae nihil remedii[q] pateretur adhiberi[r], quadam nocte[s] candentem[t] niveis vestibus vidit sibi adesse[u] personam, quae manu[v] extensa iacentem videretur[w] adtollere eumque consistere firmis vestigiis[x] imperabat. Post quam horam[y] ita, fugatis doloribus, recepit[z] pristinam sanitatem, ut, die reddito, itineris laborem[a] subiret intrepidus.

(17)[a]. Interea Saxones[b] Pictique[c] bellum adversus[d] Brittanos[e] iunctis viribus susceperunt[f. 1], quos eadem necessitas in castra contraxerat; et[g] cum trepidi[h]

Capp. 16. 17. *A* 1. 2. 3. 4. 4*a*. *B* 1. 2. 3.

Cap. 16. a) palustria anindine *m. al. corr.* palustri anundine *(sic)* *A* 2; plaustri *B* 1 *et fortasse pr. m.* *A* 1; paleastri *B* 3. b) teneb. *B* 3; vertebantur *A* 4. c) *ita* *A* 2. 4*a*. *B* 1. 3 *cum Beda I,* 19; illud *A* 4 *et m. al. in ras.* *A* 1. 3; id *B* 2. d) tabernaculum *A* 1 *(cf. l.* 9*)*. e) flabius sticiolantibus *A* 2; flammis *A* 3. f) *ita* *A* 2; antist. *rell.* g) elevatus *A* 4*a*; elatus *A* 2; elatis *A* 3. h) quo (*m. al. corr.* quod) eminebat *A* 3. i) ut *A* 2. k) increpitis *A* 1. l) movere *A* 4*a*; moveris | et praes. *A* 2. m) autem *add.* *A* 4. n) disperatione (disperatio non *pr. m.* *A* 2) *A* 1 *(pr. m.)*. 2. 4*a*. o) obvia *A* 4*a*. p) : : currit, *ras.* in *A* 1; currit *A* 4. q) intentio *A* 2. r) de *pr. m.* *A* 2. s) turba tempt. *A* 2. 4. t) *om.* *A* 1. 3. u) inf. iacens *A* 4; iac. *om.* *A* 2. v) defenderet *A* 1. w) expaviscens *pr. m.* *A* 2. x) transiluit *pr. m.* *A* 3; transivit *B* 2. y) deserviens *A* 4. *B* 3 *(corr.)*. z) flagrantis *A* 4; flagrantes *A* 2. 3. a) incolome inc. *A* 2. b) umbra miraculum *A* 2. c) victa *A* 2; vitam *pr. m.* *A* 3. d) v. d. *A* 4. e) *in litura* *A* 1. f) ac n. *superscr.* *A* 4. g) : ugorium *pr. m.* *A* 2; togorium *corr.* tugorium *A* 4*a*. h) *corr.* pauperum *A* 1. i) t. innumera *A* 1. k) hii *A* 2. 4. 4*a*. *B* 1; hinc *B* 3. l) referre *pr. m.* *A* 1; *om.* *A* 2. m) quod *A* 2. n) infirmis *A* 4; *om.* *A* 2. o) eum *A* 1, *corr.*; (et cum *om.*) debil. *A* 3. p) debilitate *pr. m.* *A* 1. 2. 4*a*; debilitati : *B* 3. q) *om.* *A* 4. r) adhibere *A* 1. 4*a*. s) noctē *A* 4. t) cadentem *pr. m.* *A* 1. u) ad(s)sistere *A* 2. 4; adstare *A* 3. v) manui *A* 2. w) *superscr.* *A* 3. x) gressibus *A* 1. y) iram ita fugatus *A* 2. z) recipit *A* 2. *B* 2; repit *A* 3, *corr.* a) labore subire *A* 2.

Cap. 17. a) XIII. *A* 1; XII. *B* 1. b) Saxoni *A* 4. c) Pictavique *A* 2*a*[1. 2. 3] *(non* *A* 2*)*. d) adversum *A* 2. 4. *B* 3. e) *ita* *A* 2. 3 *(pr. m.)*; Britannos *B* 3; Brittones *B* 1; Brettones *Beda I,* 20; Brittannos (*corr.* Britannos *A* 1) *rell.* f) susciperunt *A* 2. g) E *A* 3. h) trepida partis suae paene inparis *A* 2.

1) *De incursione Saxonum Pictorumque a.* 429. *facta alibi nihil traditum est, nisi computationem Historiae Brittonum fabulosae c.* 66 *(Auct. ant. XIII,* 209*) conferre licet (id quod fecit H. M. Chadwick, 'The origin of the English nation',* 1907, *p.* 50*), qua teste* Saxones ad Brittanniam venerunt Felice et Tauro consulibus, *i. e. a.* 428. *p. Chr. Tamen, etiamsi hoc testimonium auctoritate caret, illis annis incursionibus eiusmodi Britanniam petitam esse constat, etsi de singulis in summa penuria testium instructi non sumus (cf. 'N. Arch.' XXIX,* 123 *sq.), atque fortasse annus* 429. *in 'variis cladibus eventibusque' commemorandus erat, quibus insula vexata est, donec Saxones a.* 441/42. *partem eius occupaverunt (Chronica Gallica c.* 126,

partes suas paene inpares iudicarent, sanctorum antestitum[a] auxilium petierunt[b]. Qui, promissum[c] maturantes adventum, tantum[d] securitatis ac fiduciae contulerunt, ut accessisse maximus[e] crederetur exercitus, itaque apostolicis ducibus Christus militabat in castris. Aderant[f] etiam quadragesimae[g] venerabiles dies, quos relegiosiores[h] reddebat[i] praesentia sacerdotum[k], in tantum, ut, cotidianis[l] praedicationibus[m] instituti, certatim ad gratiam[n] baptismatis convolarent[1]; nam maxima devoti[o] exercitus multitudo undam[p] lavacri[q] salutaris expetiit. Ecclesia[r] ad diem resurrectionis[s] dominicae[2] frondibus contexta conponitur et[t] in[u] expeditione campestri instar civitatis aptatur. Madidus[v] baptismatis[w] procedit exercitus, fides fervet in populo, et contempto[x] armorum praesidio, divinitatis[y] expectatur auxilium. Interea haec institutio vel[z] forma castrorum hostibus nuntiatur, qui victoriam quasi de inermi[a] exercitu praesumentes, adsumpta alacritate, festinant; quorum tamen adventus exploratione cognoscitur. Cumque, emensa[b] sollemnitate[c] paschali, recens de lavacro pars maior[d] exercitus arma capere et bellum parare[e] temptaret, Germanus ducem[f] se proelii profitetur. Elegit[g] expeditos, circumiecta percurrit et[h] e[i] regione, qua hostium sperabatur adventus, vallem circumdatam[k] editis[l] montibus intuetur. Quo in loco[m] novum conponit[n] exercitum ipse dux agminis.

(18). Et iam aderat[a] ferox hostium multitudo[b], quam adpropinquare[c] intuebantur in[d] insidiis constituti: cum[e] subito Germanus signifer[f] universos admonet et praedicit, ut voci suae uno clamore respondeant[g], securisque[h] hostibus, qui se insperatos[i] adesse confiderent[k], Alleluia tertio repetitam[l] sacerdotes exclamant. Sequitur una vox omnium, et elatum[m] clamorem, repercusso aere, montium conclusa[n] multiplicant[o]. Hostile agmen terrore prosternitur, et[p] ruisse super se non solum rupes circumdatas, verum etiam ipsam[q] caeli machinam contremescunt[r],

Capp. 17. 18. *A* 1. 2. 3. 4. 4*a* *(ad l. 9)*. *B* 1. 2. 3.

Cap. 17. a) *corr. ex* antestitem *A* 2; antist. *rell.* b) petiverunt *A* 1. 3. c) promisso maturantis *A* 2. d) *om.* *A* 3. e) max. exerc. cred. *A* 3; maximum cr. exercitum *A* 4. f) Adhęrant *B* 1. g) quadragissimae *A* 2. h) *ita* *A* 2; relig. (religiosores *pr. m.* *A* 3) *rell.* i) reddebant *pr. m.* *A* 3. k) sacerdotis *(?)* *pr. m.* *A* 1. l) diebus *add.* *A* 3. m) praedicationis *A* 4*a*, *corr.* n) baptismi gr. *A* 4; gr. baptismi *A* 2. *B* 3. o) *ita* *A* 3. 4*a*; devotio *A* 2; devotione *A* 2*a*[1. 2. 3. 4]. 4; *om.* *A* 1 *cum rell.* p) *m. al. suppl.* *A* 1; *om.* *A* 4*a*. q) lavacrum salutare *A* 4*a*. r) ecclesiam *A* 2. s) dom. res. *A* 3. t) *om.* *A* 2. u) vie *add.* *A* 4. v) madibus *A* 2, *corr.* w) *ita* *A* 1. *B* 3; baptismati *m. al. corr.* baptismate *B* 1, *et ita* *A* 3. 4. *B* 2 *cum Beda I*, 20; baptismeae *(sic)* *A* 2; *in* baptis ‖ *desinit* *A* 4*a*, *reliquis deperditis.* x) contempto:, *del.* r *A* 1. *B* 2. y) divinatis *A* 3. z) virorum a *pro* vel f. *A* 2. a) (in *in litura*)ermi *A* 1; inhermi *A* 2. *B* 1. 2. b) emense *B* 2, *corr.*; emissa *A* 2. *B* 3. c) solemnitati *A* 2. d) maiore *A* 2; maxima *B* 3. e) parara (*corr.* parare) *in ras.* *A* 3; t. p. *B* 1; temptare pararent *A* 4; p. temptarent *A* 2. f) se ducem *B* 2. 3 *(non B 1)*. g) eligit *A* 4. *B* 1 *cum Beda.* h) *om.* *A* 2. i) (e *om.*) regionem *A* 4. k) circumdatum *pr. m.* *A* 2. l) mediis *A* 3. m) locum *pr. m.* *A* 3; cum *add.* *A* 2. n) nonponit *(?)* *A* 1, *corr.*; cum|ponit *A* 2; ponit *A* 4.

Cap. 18. a) adherat *B* 1. 2 *(corr.)*; adederat *A* 2. b) multitudinis *A* 2. c) adpropinquaret *A* 2; *versu ex. om.* *B* 3. d) *om.* *A* 2. e) Tum *B* 3 *cum Beda.* f) signiferum versus admonit *A* 2. g) respodeant *A* 3; responderent *A* 4. h) *littera* i *m. al. in ras.* *A* 1. i) insperatus *A* 2; insperatum *B* 3. k) confiderant *B* 2; confiterentur *B* 3. l) *ita* *A* 2. 4. *B* 1 *(pr. m.)*. 3 *cum Beda*; repetit(um *m. al. in ras.*) *A* 1; repetitum *A* 3. *B* 2. m) elevatum *B* 1. 2. 3 *(non Beda)*. n) inclusa *B* 1. o) multiplicat *A* 2. p) prost. eruisse *A* 2. q) *superscr.* *A* 4. r) contremiscunt *B* 3 *et m. al.* *A* 1. *B* 1; contremiscit *A* 4.

Auct. ant. IX, 660*)*. *Narrationem sequentem de victoria quae dicitur Alleluiatica fabulis immunem non esse apparet.* 1) *Cf. V. Martini* c. 3, 5: ad baptismum convolavit. 2) *Die paschali ritu antiquo christiani novi baptizabantur.*

trepidationique[a] iniectae vix sufficere[b] pedum pernicitas[b*] credebatur. Passim fugiunt, arma proiciunt, gaudentes vel nuda corpora eripuisse discrimine[c]. Plures etiam timore praecipites flumen[d], quod sensim[e] venientes transierant[f], devoravit. Ultionem suam innocens[g] exercitus intuetur et victoriae praestitae[h] otiosus expectator[i] efficitur; spolia[k] colliguntur exposita, et praedam[l] caelestis victoriae miles[m] relegiosus[n] adipiscitur. Triumphant[o] pontifices, hostibus fusis sine sanguine; triumphat[p] victoria fide obtenta, non viribus. Conposita itaque opulentissima insula securitate multiplici[q] superatisque hostibus vel spiritalibus[r] vel carne conspicuis, quippe qui vicissent[s] Pelagianistas et Saxones[t], cum[u] totius merore[v] regionis[w] reditum moliuntur. Tranquillam navigationem merita[x] propria et intercessio Albani martyris paraverunt, quietosque[y] antestites[z] suorum desideriis felix carina restituit.

(19)[a]. Itaque reditu venerabilium sacerdotum exultant Galliae, gaudent ecclesiae, daemones[b] contremescunt[c]. Certe expectatio propriae civitatis beatum Germanum votis duplicibus[d] ambiebat, quam et apud maiestatem divinam et inter mundi procellas servare[e] consueverat. Tributaria enim[f] functio[g, 1] praeter solitum et necessitates[h] innumerae[i] cives suos, quasi pupillos orbatos[k] parente[l], depresserant[m]. Recipiunt praesidium[n] destituti[o], agnoscit[p] causas[q], meroribus congemescit[r] et pro quiete vel[s] requie, quaesiturus remedia civitati[t], post marina[u] discrimina labores terrenae expeditionis ingreditur. Itaque[v] Gallias lustraturus[w], contentus[x] parvissimo comitatu et[y] exigua[z] evectione progreditur[a], qui pro largissimis thesauris Christum ferebat in pectore.

(20)[a]. Operae pretium[b] puto mandare[c] memoriae, etiam eius[d] iter clarum

Capp. 18—20. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 18. a) : : trepid., *ras.* tp *A* 2. b) sibi *add.* *A* 3. b*) pernititas *A* 3; pertinacitas (*superscr.* vel pernicitas) *B* 3. c) *ita* *A* 2; discriminum *B* 1: discrimini *rell.* d) flumine *A* 2. e) densim *A* 4. f) transierunt *A* 2; (tr. *superscr.*) evomuit. Ult. *A* 4. g) exerc. inn. *A* 4. h) pristite *A* 2. i) *ita* *A* 2. 3. *B* 1 (*pr. m.*). 1*a*. 3; spectator *A* 1. *B* 2 *et m. al.* *B* 1 *cum Beda;* ammirator bellator populus *pro* exp. eff. *A* 4. k) sponsalia coll. et positos ad pr. *B* 3. l) praeda *A* 2. m) milis *A* 2. n) *ita* *A* 2; relig. *rell.* o) triumphat pontificis *A* 2. p) *ita rell.*; triumphant *A* 4 *cum Beda;* victores *add.* *A* 4; tr. victoriae fide (*corr. e* fidem ?) *A* 2. q) multiplicae *A* 2. r) spiritual. *A* 4; spiritibus *A* 3; spiritu vel c. contrariis *B* 3. s) fugassent *A* 4. t) Saxone | rezei (*sic*) cum *A* 4. u) *om.* *A* 1. v) *ita* *A* 1. 2*a*$^{1, 2, 3, 4}$. 3; meruere *A* 2; reditum reg. merore *A* 4; numero *B* 1. 2. 3. w) re(gionis *m. al. in ras.*) *A* 1; religionis *A* 2*a*$^{2, 3}$ *et pr. m.* *B* 1. x) merito proprio et intercessione *A* 1. 2*a*$^{1, 2, 3, 4}$ (*non A* 2); intercessio(ne *m. al. in ras. add.*) *B* 1. y) Quietusque *A* 2. z) antestitis *A* 2; antistites *rell.*

Cap. 19. a) XIII. *B* 1. b) d(a)emonia *A* 2. 4. c) *ita* *A* 1 (*pr. m.*). 2. 3. *B* 1 (*pr. m.*); contremiscunt *rell.* d) supplicibus *A* 3. e) consuev. serv. *A* 3. f) *om.* *A* 2. 4. g) funtio *A* 3, *corr.*; functo *B* 1. h) necessitatis *A* 2. i) in munere *A* 4; imminere *B* 3. k) oblato *A* 3. l) parentes *A* 2. m) depresserat *A* 2. 4. n) praesidē (?) *pr. m.* *B* 1. o) restit. *A* 2. p) Agnoscat *pr. m.* *A* 1. q) causam *A* 4. r) congemiscit *A* 4. *B* 2. 3 *et m. al.* *A* 1. s) verum requiem *A* 2. t) civitatis *A* 2. 4. u) marini d. laboris terrenas expediciones *A* 4; m. d. laboris *A* 2 *et fortasse pr. m.* *A* 1. v) *caput* XIIII. *incipit* *A* 1. w) *ita* *A* 2. 3; lustraturas *A* 4; inlustratus *m. al. corr.* inlustraturus *A* 1, *et ita rell.* x) *ita* *A* 2. 3. 4; contestatur *A* 1. *B* 1. 3; *om.* *B* 2 *cum Vita II.* y) *om.* *A* 3. *B* 3. z) exiguae (exigue *m. al. corr.* exigua *A* 1) vectione *A* 1. *B* 2. a) progredi *m. al. corr.* progrediens *A* 1.

Cap. 20. a) XIIII. *B* 1. b) puto precium *A* 4, *corr.*; preciosum puto *A* 2. c) mandari *A* 3. d) inter (*corr.* iter) eius *A* 3; iter illius *A* 4; inter illis cl. *A* 2.

1) *Ita e. gr. Codex Theodosianus XI,* 36, 19 (*ed. Mommsen I,* 2, *p.* 651): tributariae functionis sollemne munus. *Cf. infra p.* 269, *n.* 2.

fuisse virtutibus. Necdum[a, 1] territorium[b] suae civitatis excesserat, viam leniter carpens, eratque[c], inminente iam vespera, dies pluvius[d]: cum subito comitatu[e] suo nudus pede, cucullo[f] vacuus, nimis expeditus viator adcrescit[g], cuius etiam nuditate[h] condoluit. Qui dolose inhaerens contubernio[i], iungitur mansione[k] et inter innocentes occupatosque[l] custodes, qui Deo[m], non animalibus vigilabant, iumentum[n], quo senior vehebatur, praedo[o] nocturnus arripuit[p]. Die reddito amissio[q] evectionis[r] agnoscitur et[s], ut sacerdoti animal non deesset, unus[t] ex clericis in[u] peditem mutatur ex equite. Dumque[v] iter agitur, circumiecti[w] comites intuentur[x] beatum virum, extra[y] morem conceptam laetitiam vultus[z] obumbratione velantem[a]. Quod cum[b] ab omnibus[c] videretur, unus ex reliquis, auctoritate concepta, causam laetitiae percunctatur[d]. At[e] ille inquiens: 'Paulolum commoremur[f], quia infelicis illius labor et[g] inridendus[h] est et dolendus, quem mox videbitis aestuantem'. Cumque delapsi[i] animalibus substitissent, paulo post eminus intuentur peditem[k], post se manu captum animal deducentem. Qui[l] brevi adiungitur; dum ille accelerat[m], hi[n] morantur, statimque vestigiis[o] provolutus, crimen quod commiserat confitetur et ita totius[p] noctis spatium[q] inretitum[r] esse[s] se retulit, ut longius prodire non posset[t] nec evadendi viam aliam repperisset[u], nisi ut abductum animal reformaret. Ad haec vir beatissimus: 'Si hesterna', inquit[v], 'die nudo[w] tibi tegimen[x] dedissemus[y], furandi necessitas non fuisset. Quod deest, accipe; reforma[z], quod nostrum est'. Itaque confessor[a] criminis[b] pro poena commissi non solum veniam, verum etiam praemium cum benedictione suscepit.

(21)[a]. Quaerebat vir Deo plenus secretum[b] et abiectionem[c] oculi[d], cum vir-
cf. Matth. 5, 14. tutibus proderetur[e]; in quo vere[f] euangelica sententia probatur[g], civitatem supra montem positam[h] latere[i] non posse. Vitabat suorum solatia, extraneorum[k] declinabat occursus[l]; sed obscurari[m] non poterat, maiestatis luce circumdatus. Nam

Capp. 20. 21. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 20. a) Nam cum *m. al. in ras.* *A* 1; Nondum *A* $2a^{1.2.3.4}$; necnon *A* 2. b) de territorio (terreturio *A* 2) *A* 2. 4. c) erat quia *A* 4. d) pluv(ius *m. al. in ras.*) *A* 1; tempestatibus *pro* pl. *A* 2; dies tempestivus claudebatur, cum *A* 4. e) *ita* *A* 2. *B* 3; comitatui *rell.* f) cocullo *A* 2. *B* 2; cuculla *A* 4. *B* 3. g) accessit *A* 4. h) *ita* *A* 2; nuditatem *A* 3. 4 *et pr. m.* *A* 1; nuditati *rell.* i) contubernii *A* 4. k) *corr.* mansioni *A* 1, *et ita* *A* 3. l) occupat(osque *in litura*) custod(es *in litura*) *A* 1; occupatusque c. *A* 2. m) qui cum animabus *A* 4. n) iumento *pr. m.* *A* 3. o) prae(de *m. al. in ras.*) *B* 1; fur *A* 4; pr. n. *om.* *A* 2. p) (abri *m. al. in ras.*)puit *A* 1; eripuit *A* 3. 4. q) amis(sio *m. al. in ras.*) *A* 1; amisso *pr. m.* *B* 1. r) electionis *A* 2; (evectio *m. al. in ras.*)nis *A* 1. s) ut et s. *pr. m.* *B* 1; ut *m. al. suppl.* *A* 3. t) *m. al. suppl.* *A* 3. u) im pedite *A* 2; im p. *A* 3, *corr.* v) dum(que *om.*) inter *A* 2. w) cur coniecti *A* 2. x) intuuntur *A* 1. y) extre amorem *A* 2. z) Vult sub umbracione *A* 2; vultus subumbratione *A* 3. a) velante *A* 4. b) cum (cum *in marg. in ras. suppl.* *A* 1) novum omn. *A* 1. 3; ab *om.* *A* 4. c) homnibus *pr. m.* *B* 1. d) percunctantur *A* 1, *corr.*; percontatur *A* 3. 4. *B* 2. e) *om.* *A* 2. f) *ita* *A* $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4; commonemur *A* 2; remoremur *A* 1 *cum rell.* g) *om.* *A* 4. h) inridendum *A* 2. i) delapsis an. sub : : stitissent (*ras.* si) *A* 2. k) pedetim *A* 2. l) in *add.* *A* 1. m) declarat *A* 2. n) hii *A* 2. 4. *B* 1. o) veste *versu exeunte pr. m.* *A* 1. p) n. t. *B* 1. q) *ita* *A* 1 *(pr. m.)*. 2; spatio *rell.*; *cf. p.* 267, 16. r) inrititum *corr.* irtum *(sic)* *A* 2. s) se esse *A* 3. 4; se *ante* totius *B* 2. t) possit *A* 1. 2. 4. u) repperisse *A* 3. v) die, inquid *B* 2; inquit *m. al. suppl.* *A* 1, *om.* *A* 3. w) vivido *A* 2 *(non* *A* $2a^{2.3.4}$*)*; uuido *(sic)* tibi et nudo *A* 3; ut video *pro* n. *A* 4. x) tegmen *A* 4. y) dedissem *B* 1. 2. 3. z) reformam *A* 2; remorma *pr. m.* *B* 1. a) confer *A* 2. b) criminum *A* 2. 4.

Cap. 21. a) XV. *B* 1. b) secret(um *in litura*) *A* 1; secreto *A* 2. c) obiectacionem *A* 4; abiectione *A* 2. 3. *B* 3. d) oculis *B* 3; occulti *A* 4; oc. *om.* *B* 2; ne *add.* *A* 3, *post* plenus *B* 3. e) prodiretur *A* 2. f) veri *pr. m.* *A* 1. g) probabatur *A* 3. *B* 2; probabitur *A* 2. h) posita *A* 2. i) abscondi *B* 3 *cum Vulg.* k) externorum *A* 4. l) occursum *A* 2. m) obscurare *A* 1 *(pr. m.)*. 2.

1) *I. e. nondum; cf. Bonnet, 'Latin' p.* 311.

vici[a] omnes, municipia, civitates[b], quot[c] sese per itineris eius tramitem porrigebant, in[d] occursum cum[e] coniugibus ac[f] liberis[g] convolabant et[h] continuatum plerumque[i] agmen, dum[k] occurrentes[l] iungebantur[m] prosequentibus[n], cohaerebat[o].

(22)[a]. Praeterire[b] silentio[c] impium puto, in Alisiensi[d] loco[1] absens[e] quantum[f] virtutis operatus est[g]. Erat[h] illic presbyter Senator nomine, natalibus nobilis, religione nobilior. Coniunx[i] illi Nectariola[k], similis sanctitate; quos praeteriens pro studio antiquae caritatis expetiit. Advenienti praeparant mansionem, et[l] quantum[m] maior persona aderat, tantum minor inpenditur apparatus. Matrona furtim stramen in[n] lectulo subdidit sacerdotis[o], quo[p] ille inscius cubitavit[q], deductaque nocte oratione vel psalmis[r], die reddito, iter quod[s] agebat[t] ingreditur. Inlustrato[u] hospitio familia tota gaudebat; strati[v] reliquias fidelis matrona collegit[w] et condidit[x]. Accidit post dies aliquot[y], ut Agrestius[z] quidam bene ingenuus, habens uxorem, filios et parentes, possessio fieret[a] invadentis[b] inimici, suorumque[c] omnium fletibus non minus[d] Germani absentia quam infelicis captivitas lugebatur. Et[e] cum nihil remedii possit[f] adhiberi, praesumit[g] virtutem[h] fidei[i] matrona venerabilis. Stramen conditum[k] profert[l], quo furiosus[m] circumdatus conligatur[2]. Qui spatium[n] noctis unius, quasi adposito[o] vallatus[p] incendio, inclamato semper nomine sacerdotis, qui, cum abesset[q] praesentia, virtute[r] non deerat, divino[s] purgatur auxilio neque[t] umquam postea in omni vitae suae spatio[u] periculum temptationis incurrit.

(23)[a]. Itaque[b] Arelatum petens, ad[c] Lugdunensem[d] urbem, Arare[e, *] famulante,

*) urbem vel Sagonna famulus Dei evectus *A* 1*a. b. c. d.*

Capp. 21—23. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 21. a) vicini *A* 4. *B* 3. b) *ita* *A* 3. *B* 1. 2; civitatis *A* 1 *(pr. m.)*. 2. *B* 3; civitatesque *A* 4. c) *ita* *B* 2; quod (*m. al. corr.* quot *A* 1, quotquot *B* 1) *A* 1. *B* 1. 3; ut *A* 3; quot *om.* *A* 4; civ. susc: perit (*ras.* i) inheris eius tramite porregebant *A* 2. d) in — convol. et *om.* *B* 2; eius *add.* *A* 4. e) *om.* *A* 2 *et versu ex.* *B* 1. f) et *A* 4. g) suis *add.* *A* 4. h) ut *A* 2. i) clerumque *A* 2. k) et *add.* *A* 3. l) occurrentis *A* 2. m) iungebant *(B 2)*. n) persequ. *A* 2. *B* 3; sequ. *A* 4. o) *ita* *A* 2. 3. 4; coh(a)erebant *rell.*

Cap. 22. a) XVI. *B* 1. b) Pretereundum *A* 4; Preterea *pr. m.* *A* 3. c) silentium *A* 2. 3 *(pr. m.)*. d) *ita* *A* 3. *B* 2 *et m. al.* *B* 1; Alesensu *A* 2; Aliensi *A* 1. *B* 1 *(pr. m.)*. 3; Alesia *A* 2*a*[4]; Alefia *A* 2*a*[1. 2. 3]; Alteriensi *A* 4. e) absensens *A* 2. f) quantas virtutes *A* 4. g) sit *A* 2. 3. 4. h) *caput* XV. *incipit* *A* 1. i) Coniux *A* 2. 3. 4. k) Nectariolo simili *A* 3. l) *om.* *A* 4. m) *ita* *B* 1. 2. 3; quantum — tanto *A* 2; quanto — tanto *A* 1. 3. 4. n) *om.* *A* 2. 3. 4. o) sacerdotes *pr. m.* *B* 2. p) quod *A* 2. q) cobit. *A* 2. r) psalmorum *A* 2. s) quo *B* 1 *et fortasse pr. m.* *A* 1. t) agebatur *B* 1. 2. u) Illustratur hospicium *A* 4. v) que *add.* *A* 1. w) colligit *pr. m.* *A* 1. x) condivit *A* 2. y) aliquos *A* 4. *B* 3; post d. al. *om.* *A* 2. z) Aggr. *A* 4. a) fierit *A* 2; fuerat *pr. m.* *A* 3. b) invadentes *pr. m.* *A* 1. c) suorumque o. fl. n. mi *perierunt* *B* 1. d) sancti *add.* *A* 4. e) *om.* *A* 3. f) *ita* (adhibere *pr. m.* *A* 1) *A* 1. 2. 3; posset adh. *rell.* g) *ita* *A* 2. 3. 4; pr(a)esumpsit *rell.* h) *om.* *A* 3. i) *om.* *A* 3 *(pr. m.)*. 4. k) recond. *A* 4; *om.* *B* 3. l) proferet quod *A* 2; *cf. Bonnet, 'Latin' p.* 86 *sq.* m) *littera* f *in litura* *A* 1. n) *ita pr. m.* *A* 1; spat(c)io *A* 2. 3. 4; per sp. *B* 1. 2. 3 *et m. al.* *A* 1. o) adpositus *A* 2. p) vallatos *B* 1, *corr.*; vallatur *A* 4 *et e corr.* *A* 3. q) adesset *A* 2. r) tamen *add.* *A* 4. s) divina purgator *A* 2. t) *m. al. corr.* nec *A* 1, *et ita* *A* 4. u) spatium *A* 2.

Cap. 23. a) XVII. *B* 1; Sequitur vita sancti ac beatissimi Germani episcopi *praescr.* *B* 2. b) sanctus Germanus *add.* *B* 1. 2. 3. c) a *pr. m.* *A* 1. d) Lugdunensium *B* 1. 2. e) *ita* *A* 2. 3; u. cura famulancium deductus *A* 4; Arari *rell.*

1) *Hodie Alise-Sainte-Reine (dép. Côte-d'Or, arr. Semur, cant. Flavigny), locus per Vercingetorigem et Caesarem clarissimus factus.* 2) *Simile miraculum Sulpicius Severus, Dial, II,* 8, 8. 9 *narraverat:* Post discessum illius — — stramentum etiam, in quo iacuerat, partiuntur. Una earum *(virginum)* post dies paucos partem straminis, quam sibi

devectus est, ubi, certantibus populi studiis, indiscreta aetas et sexus[a] uno occurrit officio. Omnes benedictionem flagitant[b], tactum requirunt et, quod superest[c] multitudine[d], relevat[e] vel[f] vidisse[1]. Diversae infirmitates[g] passim benedictione sanantur, praedicationibus[h] civitas[i] recreatur, et licet festinus[k] abscesserit[l], sitientem[m] populum doctrinae fontibus inrigavit. Si itinera eius cuncta[n] percurram, si universa commemorem[o], parabit prolixitas congesta fastidium[2]; sed dabit Deus[p] veniam, quod sciens plura praetereo. Itaque[q] advenientem[r] beatissimum virum[s] urbs Arelatensis relegiosa[t] gratulatione suscepit, apostolicum instar[u] sui temporis sacerdotem suscipiens. Inlustrabatur[v] eo tempore civitas Hilario[w] sacerdote[x, 3] multimoda virtute pretioso[y]; erat enim fide[z] igneus torrens[a] caelestis eloquii[4] et praeceptionis divinae operarius indefessus[b]. Qui venerabilem sanctum[c] affectu[d] ut patrem, reverentia[e] ut[f] apostolum sublimabat[g, 5].

Sulp. Sev. V. Martini c. 1, 8.

(24). Auxiliaris[a] etiam regebat[b] tum per Gallias[6] apicem praefecturae[c, 7]. Qui

Capp. 23. 24. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 23. a) sextus *(?) B* 1, *corr.* b) flangitant *A* 2. c) est super *B* 3. d) *ita A* 1. 2; multitudini *A* 3. 4. *B* 1; multitudinem *B* 2. 3. e) revelat *A* 3; revelata *m. al. corr.* relaevata *A* 1; exultant *A* 4. f) vel vid. *eras. A* 1; verum vid. *A* 2; se eum *pro* vel *A* 4. g) infirmitatis *A* 2. h) benedictionibus *(m. al. in marg.* al. praedicationibus*) A* 1. i) quiaetas *A* 2. k) festinans *A* 2. l) accesserit *A* 3. m) tamen *add. B* 1. 2. 3. n) *superscr. A* 3. o) cum memorem, paruit *A* 2. p) Dominus *B* 1. 2. 3; veniam *om. A* 2. q) *caput* XVI. *incipit A* 1, XVIII. *B* 1. r) adveniente b. v. (beatissimo viro *B* 3) *A* 2. *B* 3. s) *superscr. A* 2. t) *ita A* 2; relig. *rell.* u) *om. B* 2; in *add. A* 1. 2 (*ubi* sacerdoti). 3; ap. instar in suo tempore *A* 4. v) in *add. A* 4. w) Hylario *A* 4. x) *om. A* 2. y) pret(c)iosa *A* 2. 3; precipuo *A* 4. z) fidei *A* 1. a) torr::: *pr. m. B* 1. b) infessus *pr. m. B* 1. c) pontificem *add. B* 1. 2. 3; sanctum *m. al. corr.* pontificem sancto *A* 1. d) affectum *A* 3. *B* 2 *(corr.)*; effectu *A* 2. e) reverentiam *A* 3. f) *m. al. superscr. B* 1. g) sublimat *A* 4.

Cap. 24. a) Auxiliares *pr. m. A* 1; Ausiliaris *B* 3. b) tum reg. *A* 1; r. tunc *A* 4. c) praefuturae *pr. m. B* 1.

pro benedictione collegerat, energumeno, quem spiritus erroris agitabat, de cervice suspendit. Nec mora, dicto citius, eiecto daemone, persona curata est. 1) *I. e. ii, qui ob nimiam multitudinem a Germano tangi non possunt, vel visu relevantur.* 2) *V. Martini c.* 1, 8: ne quod his pareret copia congesta fastidium. 3) *A.* 429—449. *episcopus Arelatensis fuit.* 4) *De eloquentia praedicationibusque Hilarii cf. Vitam eius auctore Honorato Massiliensi* c. 11 *(Ballerinii, Leonis M. Opera II,* 327 *sq.) et sermonem de Honorato praedecessore ab ipso compositum (ib. col.* 347—370*).* 5) *De consuetudine Hilarii cum Germano intercedente cf. V. Hilarii c.* 16 *(l. l. col.* 332*):* In excursibus autem, quis, ut dignum est, explicabit, quantum eius *(Hilarii)* praesentia profectum contulerit civitatibus Gallicanis, sanctum Germanum saepius expetendo, cum quo sacerdotum ministrorumque curam et vitam necnon profectus excessusque tractabat. *De causa Celidonii cf. supra p.* 227. 6) Vir inl(uster) Auxiliaris pr(ae)f(ectus) praeto(rio) Gallia[rum] *a.* 435. *prope Arelate lapidem miliarium ponendum curavit (C. I. L. XII, n.* 5494*; Dessau, Inscriptiones Latinae selectae I, n.* 806*). Ei a.* 439. *Avitus praefectus successerat (Sidonii carm. VII,* 295 *sqq., Auct. ant. VIII,* 210*), neque Auxiliaris 'multis administrationibus comprobatus' a.* 440. *munere publico functus esse videtur, quo de domo quadam Romae posita litigabat (Novellae Valentiniani III. tit.* 8, 1. 2, *Theodosianus ed. Mommsen et P. M. Meyer II, p.* 88 *sq.). Ad tempus praefecturae Galliarum amicitiae Auxiliaris cum Hilario episcopo Arelatensi intercedentes sine dubio referendae sunt, cui contra Leonem papam pugnanti a.* 445. *aut paulo post, praefectura ut videtur Urbis fungens, litteras misit, suadens, ne nimia obstinatione uteretur (V. Hilarii Arelat. c.* 17, *l. l. col.* 334*; cf. c.* 11, *col.* 328*).* 7) *Ita Codex Theodosianus VI,* 22, 7 *(ed. Mommsen I,* 2, *p.* 270*):* quoniam sublimis apicem praefecturae ordo proconsularium sequitur dignitatum.

praesentiam sacerdotis duplicata gratulatione suscepit, quod et insignem virtutibus virum desiderabat agnoscere, et quod uxor eiusdem longo iam tempore quartano tabescebat incommodo. Ingrediente[a] longissimo[b] praeter consuetudinem famulatur[c] occursu simulque admiratione defigitur. Ita enim dignitas vultus, sermonis eruditio, praedicationis auctoritas stupentis[d] animum conpleverunt, ut merito fama[e] eum minorem fuisse[f] cognosceret; inventus est[g] enim rebus maior[h] esse quam nuntiis[i]. Offert munera, ingerit beneficia, ambiturque[k, 1] a beatissimo viro, ut dignaretur accipere, quod querebat[l]. Incommodum etiam confitetur uxoris; qua visitata[m], ita vis[n] passionis extincta[o] est, ut tremor[p] praecedens et febris subsequens delerentur[q], redditaque pristinae sanitati, fidelis matrona remedium caeleste suscepit, quo et corpus[r] salubritate et anima[s] credulitate convaluit. Acceptis itaque ex voluntate beneficiis, optatum levamen propriae detulit civitati[2], licet in se maximum civibus et remedium referret[t] et gaudium*.

(25)[a]. Interea ex Brittaniis[b] nuntiatur, Pelagianam[c] perversitatem iterato paucis auctoribus[d] dilatari, rursusque ad beatissimum virum preces sacerdotum omnium deferuntur[e], ut causam Dei, quam prius obtinuerat, tutaretur[f]. Quorum petitione[g] festinus occurrit, dum et laboribus delectatur et Christo se gratanter[h] inpendit. Cessit tandem[i] inimici invidia, victa virtutibus, nec temptare ausus[k] est, quem Dei amicum esse iam senserat. Adiuncto itaque Severo episcopo totius[l] sanctitatis[m, **, 3], mare[n] Christo auctore conscenditur[o]; ad itineris tranquillitatem elementa consentiunt; navigium venti, fluctus[p], aera[4] prosequuntur.

*) Denique cum multa — — corporis et animae medicinam, *i. e. narrationem e Gregorii Turon. libro de Virtutibus Iuliani c.* 29 *(SS. R. Merov. I,* 576*) pendentem inserit Vita II (§* 58*); in cuius codicum parte, duobus libris distinctis, argumentum utriusque libri* (Primus qui praecedit — — ibidem in pace quievit) *sequitur.*

**) viro, qui tunc, Treveris ordinatus episcopus, gentibus primae Germaniae verbum vitae praedicabat *(e Bedae Hist. eccl. I,* 21*; cf. infra n.* 3*),* Parisius iterato dum expetit — — iter praematurans inceptum *(e Vita I. Genovefae c.* 11*) inserit Vita II (§* 60*).*

Capp. 24. 25. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 24. a) *ita A* 1 *(pr. m.).* 2; ingredienti *A* 3. *B* 1. 2. 3; Ingreditur *A* 4. b) iam tempore *add. B* 1. c) *corr.* famulatu *A* 1; famulatus *A* 4; famulator occurso *A* 2. d) stupentium animos *A* 3. e) *ita B* 1. 2. 3; fama eum minore *A* 2; fama eo minorem *A* 3; famam eo (ei *A* 4) minorem *A* 1. 4; fama tam minorem se in isto — — monstraret *Ennodii V. Epifani c.* 152 *(Auct. ant. VII,* 103*).* f) esse *A* 4. g) *ita A* 1; enim est *A* 2. 3. *B* 1. 2; enim *om. A* 4. *B* 3. h) maioris se quam *A* 2. i) nuntius offer(t *m. al. suppl.*) *B* 1. k) ambitque *A* 4; ambitur quae ad beatissimum virum *A* 2; a *om. A* 3. l) tradebat *B* 1. 2. 3 *et m. al. A* 1. m) *m. al. in litura A* 1. n) vix *pr. m. A* 3. o) extinta *B* 1. p) rigor *A* 4. q) deleretur *A* 4; pr. subs. deleretur et f. *B* 3. r) et *add. B* 1. s) anime cr. valuit *A* 2. t) referet *A* 2; *versu exeunte om. B* 3.

Cap. 25. a) *caput incipit, numero* (XVII. *A* 1, XVIIII. *B* 1) *omisso, A* 1. *B* 1. b) Britanniis *A* 4. *B* 3 *et m. al. A* 1; Brittanniis *A* 3. c) Pellag. *A* 2. d) auctoritatibus *A* 3. e) referuntur *A* 3. f) tueretur *A* 4. g) *ita A* 2 *et pr. m. A* 1. *B* 2; petitioni *rell. cum Beda.* h) gratenter *pr. m. B* 2; greganter (gratanter *m. al. in marg.*) *B* 1. i) tamen *A* 3. k) ausa *A* 4. l) totus *pr. m. A* 3. m) santit. *B* 1; viro *add. B* 1. 2. 3 *et m. al. A* 1 *cum Beda.* n) navis *A* 4. o) conscendit *B* 3 *cum Beda.* p) flatus vela pr. *A* 4.

1) *I. e. postulaturque.* 2) *Fortasse conferre licet verba Salviani inter a.* 439. *et* 451. *conscripta, De gubernatione Dei V,* 8, 35 *(ed. Pauly p.* 113*):* Si quando enim, ut nuper factum est, consulendum defectis urbibus aut minuendas in aliquo tributarias functiones potestates summae existimaverint, ilico remedium cunctis datum soli inter se divites partiuntur. 3) Qui erat discipulus beatissimi patris Lupi Trecasenorum episcopi et tunc, Treviris ordinatus episcopus, gentibus primae Germaniae verbum praedicabat, *addit Beda,*

(26). Interea sinistri spiritus, pervolantes per totam insulam, Germanum venire invitis vaticinationibus nuntiabant, in tantum ut Elafius[a] quidam regionis[b] illius primus in occursum[c] sanctorum sine ulla manifesti[d] nuntii relatione properaverit, exhibens secum filium, quem in ipso flore adulescentiae[e] debilitas dolenda damnaverat. Erat[f] enim arescentibus[g] nervis[h], contracto[i] poplite, cui[k] per[l] siccitatem crurae[m][1] usus vestigii[n] negabatur. Hunc Elafium[o] provincia tota subsequitur; veniunt sacerdotes, occurrit inscia[p] multitudo, confestim benedictio et[q] sermonis divini[r] doctrina profunditur. Recognoscit populum in ea qua[s] reliquerat credulitate durantem, intellegunt, culpam esse paucorum, inquirunt[t] auctores inventosque condemnant.

(27)[a]. Cum subito Elafius[b] manibus[c] advolvitur sacerdotum, offerens filium, cuius necessitatem aetas et debilitas etiam[d] sine precibus adligabant[e]. Fit communis omnium dolor, praecipue sacerdotum, qui conceptam[f] misericordiam ad divinam clementiam contulerunt. Statimque adulescentem[g] beatus Germanus sedere conpellit[h], adtrectat poplitem[i] debilitate curvatum, et per tota infirmitatis[k] spatia medicabilis[l] dextra percurrit. Salubrem tactum sanitas[m] festina subsequitur; ariditas sucum[n], nervi officia[o] receperunt[p], et in conspectu omnium filio[q] incolomitas, patri filius reformatur. Inplentur[r] populi stupore[s] miraculi, et in pectoribus omnium fides catholica inculcata[t] firmatur. Praedicatio deinde ad plebem[u] de praevaricationis emendatione[v] convertitur, omniumque sententia pravitatis auctores[w], expulsi[x] insula, sacerdotibus addicuntur[y] ad mediterranea[z] deferendi[2], ut et[a] regio

Capp. 26. 27. *A* 1. 2. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 26. a) *ita B* 1. 3 *cum Beda (cf. Auct. ant. VIII,* 66, 24. 316, 25*)*; Helafius *B* 2; Elafus *A* 1. 2. 3; Elaphus *A* 4. b) religionis *pr. m. B* 1. c) occursu *A* 3. d) manifesta *A* 4. e) aduliscentiae *A* 2; adulescentii *(?) pr. m. A* 1. f) Et *pro* Erat *A* 2. 3. g) arisc. *A* 2; arentibus *A* 4. h) et *add. A* 4. i) contractu *A* 2; contractus poples siccaverat, cui *A* 3. k) cuius *A* 1, *corr.* l) pro siccitate *B* 1. m) *ita B* 1; cruris *A* 1. *B* 2. 3 *cum Beda*; sur(a)e *A* 2. 3 *et Mombritius*; sui *A* 4. n) vestii *A* 2. o) *ita B* 3 *cum Beda*; Helafium *B* 1. 2; Elafum *A* 1. 2. 3; Elaphum *A* 4; ꝑ *add., sed eras. A* 3. p) *superscr. A* 3; inscientia *pr. m. B* 2. q) ::| &, *ras.* et *(?) A* 3. r) divina *A* 4, *corr.*; *om. B* 3. s) *m. al. corr.* quam *A* 1; quae *A* 2. t) inquiruntur victores *A* 2.

Cap. 27. a) XVIII. *A* 1; XX. *B* 1; XVIIII. *B* 2. b) *ita B* 3 *cum Beda*; Helafius *B* 1. 2; Elafus *A* 1. 2. 3; Elaphus *A* 4. c) *m. al. corr.* pedibus *B* 1, *et ita Beda*; pedibus manibus *A* 3. d) et *add. A* 2. e) allegabant *(recte) A* 4. *B* 2 *et m. al. A* 1; adlegabat (*om.* aetas et) *Beda*. f) concepta misericordia *A* 2. g) ad |: ulesc., *ras.* u *A* 2. h) *ita A* 2. 3; con(m)pulit *rell.* i) poblicem *A* 1 *(pr. m.)*. 2; poplitatem *pr. m. A* 3. k) ::| infirmitati (*ras.* in?) *pr. m. A* 3. l) medicalis dextera percucurrit *A* 4. m) sanitatis *pr. m. A* 1. n) suum *A* 2. o) officium *A* 4. p) reciperunt *A* 2. q) incolumis filius p. ref. *A* 4. r) impletur p. (populus *B* 3) *A* 2. *B* 3. s) ad(m)mirat(c)ione *A* 2. 3. 4. t) incultata *A* 2, *corr.*; cumulata f(or *in litura*)matur *A* 4. u) populum *A* 2. v) emenda(tione *superscr.*) *A* 2. w) auctoris *A* 2; (auct *m. al. in ras.*)ores *A* 3. x) *ita A* 1 *(versu exeunte)*. 2 (*ubi* expulsa). 4. *B* 3 *cum Beda*; ab *add. B* 1. 2; exp. Insulae *A* 3. y) *ita A* 1 *(pr. m.)*. 2. 3. *B* 3; *m. al. corr.* adducuntur *A* 1, *et ita B* 1. 2 (adducentur *pr. m.*) *cum Beda*; abducuntur *A* 4. z) medeterr. *A* 2. a) *om. A* 1. *B* 3 *(non Beda)*.

Hist. eccl. I, 21, *e V. Lupi Trecensis c.* 11 *(infra p.* 302*), cuius tamen auctor itineris Severi Britannici mentionem non fecit (cf. ib. p.* 288*); cum temporibus etiam Severus episcopus Ventiensis competit, qui conciliis Reiensi a.* 439. *et Vasionensi a.* 442. *interfuit (Mansi V,* 1196*; Maassen, 'Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts' I,* 953*). Severus ille Bedanus etiam in catalogis episcoporum Treverensium (SS. XIII,* 298 *sqq.) invenitur, quorum exemplaria saeculum X. non superant.* 4) *Cave, ne aera pro accusativo accipias, nam tria elementa (cf. Isidori Hispal. de natura rerum librum c.* 36, *ed. G. Becker,* 1857, *p.* 61: quod ex aquis aer, ex aere venti nascuntur*) Germani navigio favebant, scilicet venti, fluctus, aera. Etiam Fortunatus, Carm. IX,* 1, 141, *'aera' scripsit pro 'aeres'. B. Kr.* 1) *I. e. cruris; cf. Thesaurum linguae Latinae IV,* 1247, *l.* 18. 2) *Gesta pontif. Autiss. c.* 7 *(Duru I,* 320*) haec addunt:* Testantur hodieque quam plurimi se lectione didicisse, predictos hereticos a Germano sanc-

absolutione[a] et illi emendatione fruerentur[b]. Quod in[c] tantum salubriter factum est, ut in illis locis etiam nunc[1] fides intemerata perduret, itaque, conpositis omnibus, beatissimi sacerdotes ea qua venerunt[d] prosperitate redierunt.

(28)[a]. Vixdum[b] domum de transmarina[c] expeditione remeaverat[d], et iam legatio[e] Armoricani[f] tractus[g, 2] fatigationem beati antistitis ambiebat. Offensus enim superbae insolentia[h] regionis[3] vir magnificus[4] Aetius[i], qui tum[k] rem publicam gubernabat[l], Gochari[m] ferocissimo Alanorum[n] regi[5] loca illa inclinanda[6] pro

Capp. 27. 28. *A* 1. 2 *(ad l. 1)*. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 27. a) absolutionem *A* 1, *corr.* b) fruentur *pr. m. A* 1; *in* fruer. *desinit A* 2, *quaternione completo.* c) intuentum *pro* in t. *A* 3. d) *ita A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3; venerant *A* 3. 4. *B* 1. 2 *cum Beda.*

Cap. 28. a) XVIIII. *A* 1; XXI. *B* 1; XX. *B* 2. b) dum *om. B* 1. 2. c) transmira *pr. m. A* 1. d) remeaverant *A* 4. e) *om. A* $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3. f) *ita A* 3. *B* 1. 1*a cum Vita II;* Armoricarii *A* 1; Armaricani *B* 2; Armonicani *A* $2a^{3}$. 4; Armonicā (-ā = -am *ortum ex* -ani) *A* $2a^{1.2.4}$. *B* 3; Armoricanae gentis *Beda.* g) tractatus *A* 4. h) insolencie *A* 4; insolatia *pr. m. B* 2. i) *ita A* 1 *cum Vita II;* Aecius *A* 4; Ętius *B* 2. 3; Etius *A* $2a^{3.4}$. *B* 1; Ethius *A* $2a^{1.2}$; et eius *A* 3. k) dum *A* 1, *corr.*; tunc *A* 4. l) gubernat *A* 3, *corr.* m) *ita (corr. e* Gocheri *A* $2a^{2}$) *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3; Gothari *Mombritius;* Goari *A* 4; Gobari *A* 3; Eochari *B* 1. 2 *cum Vita II (*Eocharich *Surius);* Eothari *B* 1*a.* n) Ala(norum *in ras.*) *A* $2a^{1}$; Alemannorum *Surius.*

tissimo Celestino pape *(422 — 432)* fuisse transmissos. *Quae fabulosa esse patet; at conferendae sunt constitutiones Honorii a.* 418 *(Haenel, Corpus legum p.* 238 *sq.) et Valentiniani III. a.* 425 *(Constitut. Sirmond.* 6, *ed. Mommsen, Theodosianus I,* 2, *p.* 912*) de sectatoribus Pelagii 'exilii deportatione' damnandis atque de episcopis Pelagianis e Gallicanis regionibus expellendis.*
1) Multo ex eo tempore *Bedae Hist. eccl. I,* 21. *Tamen in ecclesia Hibernica finitima etiam saec. VII. Pelagiana haeresis reviviscebat (Beda II,* 19*); cf. H. Zimmer, 'Pelagius in Irland',* 1901, *p.* 22 *sqq.; 'Realencyklopädie für protestantische Theologie' X*^{3}, *p.* 210 *sqq.; H. Williams, 'Zeitschrift für Celtische Philologie' IV,* 1903, *p.* 536 *sqq.* 2) *De tractu Armoricano cf. Notitiam dignitatum occ. XXXVII. (ed. Seeck p.* 204 *sqq.) et ea quae E. Böcking in suae editionis vol. II,* 817* *sqq. disseruit.* 3) *De seditionibus tractus Armoricani cf. 'N. Arch.' XXIX,* 139 *sq.* 4) *De titulo viri magnifici cf. O. Hirschfeld, 'Die Rangtitel der römischen Kaiserzeit' ('Berliner Sitzungsberichte'* 1901, *p.* 602*; 'Kleine Schriften',* 1913, *p.* 672*); J. Friedrich, 'Über die kontroversen Fragen im Leben des Jordanes' ('Münchener Sitzungsberichte, phil.-hist. Klasse'* 1907, *p.* 434 *sq.); B. Krusch, 'N. Arch.' XXXIV,* 235. 5) *Agitur de Goare rege aliunde noto. Cum Alani sub Respendiale rege constituti cum Wandalis et Suebis Rhenum flumen transissent, a.* 409. *in Hispaniam migraturi, Goar cum parte gentis minore a.* 407. *ad Romanos transgressus est (Renatus Profuturus apud Gregorium Turon., Hist. II,* 9, *ed. Arndt p.* 75*) atque, in Gallia remanens, a.* 411. *una cum Gundicario rege Burgundionum Moguntiaci operam dedit, ut Iovinus imperator fieret (Olympiodori fragm.* 17, *ed. Müller, Fragm. histor. Graec. IV,* 61*). Quo a.* 413. *ab Athaulfo rege Gothorum Valentiae capto atque a Dardano praefecto praetorio Galliarum interempto, Goar coactus esse videtur, ut se Alanosque suos cum Athaulfo Gothisque coniungeret; nam ad Goarem sine dubio ea pertinent, quae Paulinus Pellaeus (Eucharisticon v.* 343 *sqq., ed. Brandes, Corpus script. eccles. Latin. XVI,* 304 *sqq.) de rege quodam Alanorum narravit, qui a.* 414, *pace cum Honorio imperatore rupta atque Attalo iterum imperatore ab Athaulfo constituto, 'imperio gentis cogente Gothorum', invitus eos e Burdegalensi civitate profectos ad Vasatensem urbem obsidendam secutus est. Ubi a Paulino ei persuasum est, ut in partes Romanas gentem suam transferret; unde, ab Alanorum 'agmine haud mediocri' deserti, Gothi obsidionem reliquerunt, brevi post etiam Alanis 'auxiliaribus' Romanorum abscedentibus. Deinde per plures annos neque de Goare quicquam memoriae traditum est neque de Alanis Gallicis, qui in duas partes divisi sunt, quarum uni, cui Sambida praeerat, a.* 440. *'deserta Valentinae urbis rura' partienda tradita sunt (Chronica Gallica a.* 452. *c.* 124, *Auct. ant. IX,* 660*), cum altera pars*

rebellionis praesumptione permiserat, quae[a] ille aviditate[b] barbaricae[c] cupiditatis[1] inhiaverat. Itaque genti bellicosissimae regique idolorum ministro obicitur senex unus, sed tamen omnibus Christi praesidio maior et[d] fortior. Nec mora, festinus egreditur, quia imminebat bellicus apparatus. Iam progressa gens fuerat totumque iter eques ferratus impleverat, et tamen sacerdos noster obvius ferebatur, donec ad[e] regem ipsum qui subsequebatur[f] accederet. Occurrit in itinere iam progresso[g], et armato duci inter suorum catervas opponitur medioque interprete primum precem supplicem[h] fundit, deinde increpat differentem, ad extremum, manu iniecta, freni habenas invadit atque in eo[i] universum sistit exercitum. Ad haec rex[k] ferocissimus admirationem pro iracundia, Deo[l] imperante, concepit; stupet constantiam, veneratur[m] reverentiam, auctoritatis pertinacia permovetur. Apparatus bellicus armorumque[n] commotio ad consilii civilitatem[o], deposito tumore[p], descendit, tractaturque[q], qualiter non quod rex voluerat, sed quod[r] sacerdos petierat conpleretur[s]. Ad stationis quietem rex[t] exercitusque se recipit[u]; pacis[v] securitatem fidelissimam[w] pollicetur, ea conditione, ut venia[x], quam ipse praestiterat, ab imperatore vel ab Aetio[y.2] peteretur[z]. Interea per intercessionem et meritum sacerdotis rex conpressus est[a], exercitus revocatus, provinciae[b] vastationibus absolutae[c].

(29)[a]. Exin Italiam petiturus[b] egreditur[c], cui id solum sufficeret[d], ne um-
cf. Ps. 83, 8. quam labore vacuus quiete frueretur; sed, ut propheta ait, ambulabat de virtute[e] in virtutem. Nam dum[f] praeterit, ex consuetudine pietatis familiarem suum Senatorem[g] presbyterum iterum[h.3] visitavit. A quo illi annorum XX[i] circiter muta

Capp. 28. 29. *A* 1. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 28. a) quem *B* 1; quam *B* 2; quibus *A* 4. b) captivitate *A* 4. c) barbara *(?) pr. m.* *A* 1. d) (et fort. *om.*) Ne *corr.* Nec *A* 3. e) *m. al. suppl.* *A* 1. f) *ita* (*corr. e* subquebatur *B* 2) *A* 3. 4. *B* 1. 2; sequeb. *A* 1. $2a^{2.3.4}$. *B* 3. g) egresso *A* 4. h) supplice *A* 1 *(pr. m.)*. *B* 3. i) eodem *A* 4; loco *add.* *A* 4. *B* 1. 2 *(non B 3) et m. al.* *A* 1. k) *om.* *A* 4. l) *superscr.* *A* 3. m) venerantur *B* 2, *corr.; ven. rev. om.* *A* 3. n) armarumque *B* 1. o) utilitatem *A* 1; civitatem *B* 3. p) timore *A* 4. q) Tractatusque *B* 3 *et pr. m.* *A* 1. r) sac. quod *A* 4, *corr.* s) *ita (melius iuxta rhythmum)* *A* 3. 4. *B* 1. 2 *et m. al.* *A* 1; con(m)pletur *A* 1 *(pr. m.)*. $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3. t) *ita* *A* 3. 4. *B* 1. 2 *et m. al.* *A* 1; *om.* *A* 1 *(pr. m.)*. $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3. u) *ita* *A* 3. 4 *et m. al.* *A* 1 *(rhythmo melius)*; recepit *rell.*; Itaque *add.* *A* 4. v) pacem *B* 1. w) fidissimam *A* 3. 4. x) veniam *A* $2a^{1.2.3}$. 3. *B* 1 *(corr.)*. 2. y) *ita* *A* 1. *B* 2 *et m. al.* *B* 1; Aecio *A* 4; Ętio *B* 3; Etio *A* $2a^{1.3.4}$. *B* 1 *(pr. m.)*; Ethio *A* $2a^{2}$; ab Abato *A* 3. z) prestaretur *A* 4. a) et *add.* *A* 4. b) provinti(a *m. al. in ras.*) vast. absoluta *A* 1; a *add.* *A* 3. *B* 1. 2; provinciam, quam a vastacione exemit, aliam petiturus *A* 4. c) absoluta est *A* 3, *corr.*

Cap. 29. a) XX. *A* 1; XXII. *B* 1. b) periturus *m. al. corr.* pergiturus *A* 1. c) egredi-turus *A* 1, *corr.* d) sufficere *pr. m.* *B* 1. e) virtete *pr. m.* *B* 1; virtutibus *A* $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3. f) dum pr(ii)eteriret *A* 3; Nam preteriens *A* 4. g) suum *iterat., sed expunct.* *A* 3. h) *om.* *A* 4. i) circ. X(ii)X *A* 4.

gentis eademque, nisi fallor, Goaris terras in 'ulteriore' Gallia trans Ligerim prope Aurelianos sitas cum incolis dividendas paulo post ab Aetio acceperit. Incolis autem resistentibus, Alani a. 442, *possessoribus expulsis, terras easdem occupaverunt (ib. c.* 127, *p.* 660*), inde iam Constantio teste Aremoricos aggressuri, iubente Aetio. Goar haud ita multo post vita defunctus esse videtur, siquidem a.* 451, *Attila irruente, Sangibanus Alanis Aurelianensibus iam praeerat (Iordanis Getica c.* 37. 38, *Auct. ant. V,* 1, *p.* 108 *sq.), qui a.* 453. *a Thorismodo rege Wisigothorum perdomiti sunt (Addit. Prosperi Havn. a.* 453, *Auct. ant. IX,* 302; *Gregorii Turon. Hist. II,* 7, *p.* 71; *cf. Iordanis Getica c.* 43, *p.* 115 *sq.) neque iam postea commemorantur. Cf. 'N. Arch.' XXIX,* 133 *sqq.* 6) *I. q. deprimere.* 1) *Cf. Salvian., De gubernatione Dei IV,* 14, 68 *(ed. Pauly p.* 89*)*: rapacitas Alani. 2) *Aetius a.* 439, *'pacatis motibus Galliarum', in Italiam reverterat (Chronica Gallica c.* 123, *Auct. ant. IX,* 660*).* 3) *Cf. supra c.* 22 *(p.* 267*).*

offertur puella, cuius os[a], frontem vultumque totum cum olei adtrectatione benedixit; deinde conditum poculum[b] praecepit adferri, in quo tres particulas panis manibus propriis comminutas infudit[c], unamque in os puellae ipse inseruit[1], imperans, ut, priusquam acciperet, petitionem benedictionis ediceret. Quam statim clara[d] voce, antequam panem sumeret, postulavit, ac[e] deinceps usus[f] loquendi[g], natus[h] ex[i] mirabilibus, in reliqua eius aetate permansit. Deinde[k] profecturus solito affectuosius[l] in amicum[m] inruit[n]; os[o], frontem[p], oculos osculatur, inhaeret amplexibus et huiusmodi verbis salutatum[q] reliquit: 'Vale in aeternum, frater karissime; vale[r], animae meae portio[2]! Tribuat Deus, ut nos in die[s] iudicii sine confusione videamus; ceterum in hac luce mutuo numquam fruemur aspectu!'

(30). Erat iter illius comitatu proprio[a] solitarium, sed occurrentum[b] agminibus[c] constipatum, in tantum, ut per[d] omnes aggeres, quos in[e] itinere suo inlustratos reliquit[f], in[g] hodiernum diem, ubicumque[h] aut oravit aut docuit, oratoriae[i] cellulae et signa crucis elata praefulgeant. Territorium[k] sane Augustudunense[l][3] dum praeterit[m], advenienti multitudo indiscretae aetatis et sexus occurrit*. Illic in conventu omnium prostrati in terram parentes filiam in annis nubilibus[n] obtulerunt, cui debilitas poenam saevissimam temporis accessione generaverat. Ab ortu enim nativitatis suae ita, contractis nervis, in palmam digiti curvabantur, ut, crescentibus introrsum nimie unguibus, cedente carnis teneritudine, tot inciperent esse[o] vulnera quot digiti, et nisi insistenti[p] acumini ossa obiecta[q] aliquatenus restitissent[r], palmam[s] totam ulcera ulterius[t] inmersa transfoderent. Huius dexteram[u]

*) Qui dum loca sanctorum — — votis atque alloquio responderet *e Vita I. Cassiani c.* 12 *(AA. SS. Aug. II,* 65*) inserit Vita II (§* 64*).*

Capp. 29. 30. *A* 1. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 29. a) hos *B* 1, *corr.*; et *add. A* 4. b) populum *pr. m. A* 3. *B* 1. 2 *(non B* 1*a).* c) infundit *A* 4. d) cl. v. *om. A* 4. e) Hic deinde *A* 4; Ac deinceps *m. al. corr.* deinde *atque* Ac deinceps — permansit *post* postulavit *m. al. suppl. A* 1. f) usus — Deinde *om. A* $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3 *et pr. m. A* 1 (*cf. n.* e). g) eloqu. *B* 2. h) natis *A* 3. i) est *pr. m. B* 1. k) deinceps *A* 3. l) *ita A* 3. 4. *B* 1*a cum V. Leobae c.* 20 *(SS. XV,* 130, 11*)*; affectuosus *B* 2, *corr.*; affectu :::: (ocius *m. al. in marg.*) *B* 1; affectu ot(c)ius *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3. m) amico *A* 4. n) ruit *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. o) hos *B* 1, *corr.*; et *add. A* 4. p) et *add. A* 4. q) salutans *A* 4. r) vale *add. A* 4. s) diem *A* 4; dei *pr. m. B* 2.

Cap. 30. a) proprium *A* 1 *(pr. m.).* $2a^{1.2.3.4}$. 4 *(corr.). B* 3. b) occurrentium *A* $2a^{1.2.3.4}$; occurrentibus *B* 1. 2. c) *ita A* 1. 3. 4; occ. ab hominibus *A* $2a^{1.2.3.4}$ *cum B* 1. 2. 3. d) *om. A* 4. e) *om. A* 3. 4. *B* 2. f) usque *add. B* 1. 2 *(non B* 3*) et m. al. A* 1. g) in h. d. *om. A* 4. h) *om. A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3. i) oratoria *A* 1. k) *numero* (XXI) *omisso, caput incipit A* 1; XXIII. *B* 1. l) *ita A* $2a^{1.2.4}$. 4; Augustodun. *m. al. corr.* Augustidun. *A* 1, *et ita B* 1. 2. 3; Agustudun. *A* 3; Augustudin. *A* $2a^{3}$. m) preteriret *A* 4. n) *ita A* 4. *B* 2; nobilibus *A* 1 *(pr. m.).* $2a^{1.2}$. a^{3} *(corr.).* a^{4}. 3 *(pr. m.). B* 1. 3; iuvenilibus *m. al. A* 1. o) v. e. *A* 3. 4. p) *ita A* 3. *B* 1. 3; insistent(c)ia ac. (cõminus *A* 1; cum in *A* 4; comi in *A* $2a^{4}$; come in *A* $2a^{1.3}$; comę in *A* $2a^{2}$) ossa *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. 4. *B* 2. q) abiecta *B* 2. 3 *(non B* 1. 1*a*). r) prest. *A* 4; obstit. *A* $2a^{1.2.3.4}$. s) Palma *pr. m. A* 1. t) *ita A* 1. $2a^{1.2.3.4}$; ulc. interius (interius vulnera *A* 4) inm. tr. (in(m)mensa transfoderant *A* 3. 4) *rell.* u) dextram *B* 3.

1) *Cf. Sulpicii Sev. Dial. III,* 2, 3. 6: Paterfamilias — — filiam ab utero m u t a m Martino coepit o f f e r r e. — — D e i n pusillum o l e i — — b e n e d i c i t atque ita i n o s p u e l l a e sanctificatum liquorem — — i n f u d i t; *V. Martini c.* 16, 7: D e i n d e aegram intuens, dari sibi o l e u m postulat; quod cum b e n e d i x i s s e t, i n o s p u e l l a e vim sancti liquoris i n f u n d i t, statimque vox reddita est. 2) *Cf. Rutilii Namatiani Itinerar. I,* 426: animae portio magna meae; *Sidonii carm. XXI,* 4 *(Auct. ant. VIII,* 243*)*: Namque animae nostrae portio maior eras. 3) *Autun.*

conprehensam[a] dum adtrectat sacerdos, tactus[b] salubritate benedixit adprehensosque singillatim[c] digitos, cedentibus nervis, in usum flexibilem[d] revocavit, redditurque ministerio[e] manus, quae inferebat sibi ipsa perniciem. Id[f] insuper pietatis[g] adiungit, ut sanctis manibus, directis iam digitis, excessum[h] unguium ad formam communis consuetudinis resecaret[i].

(31)[a]. Decursis itaque civitatibus Gallicanis, dum Alpes Italiam ingressurus exsuperat, casu artificibus[b] ex opere mercennario domum redeuntibus itineris conlatione[c, 1] sociatur. Qui, dum[d], gravati iniustis fascibus, iuga nubibus[e] inserta conscendunt, torrente obvio tenebantur, qui[2] in[f] illis praeruptis praecipitiis[g] neque animalium neque hominum vestigia fideliter haerere patiuntur. Erat ex his viatoribus unus et[h] claudus et senior; huius[i] fascem[k] vir beatissimus humeris suis inter vastos gurgites[l] deportavit eumque exoneratum, iterato[m] transitu, subiecta cervice transposuit*. Et cum studiosissime sui agnitionem abiectione velaret[n], Mediolani[o], quis aut quantus esset, celare[p] non potuit.

(32)[a]. Erat autem[b] dies sanctorum sollemnitate venerabilis, qui in unum plurimos collegerat[c] sacerdotes. Et dum[d] missa sacris misteriis celebratur[e] ad altare, incognitus et inprovisus ingreditur[f], statimque unus e populo, captivus[g] inimici, cum ingenti vociferatione proclamat: 'Cur nos in Italia[h], Germane[i], persequeris? Sufficiat[k] tibi, quod nos[l] de[m] Galliis[n] exclusisti; sufficiat[o], quod[l] nos[p] et oceanum mare oratione[q] superasti. Quid universa perlustras? Quiesce, ut[r] nos quieti esse possimus'. Fit[s] admiratio et terror in populo; quis[t] esset Germanus, dum alter ad[u] alterum intuetur[v], inquiritur. Et licet habitu despicabilis[w] videretur, vultus[x] tamen dignitate cognoscitur. Consultus gradum aut ordinem non negavit. Episcopi[y] omnes sanctum[z] Dei digna humilitate venerantur; exorant, ut furiosum, qui nomen eius confessus fuerat[a], visitaret. Quem non praesumptionis coturno,

*) *Considerationes de fortitudine animi a sancto sene ostensa* (Libet hic parumper — — gratissimum cubile collocaverat) *inserit Vita II (§ 66).*

Capp. 30—32. *A* 1. 3. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 30. a) apprehensam *A* 4. b) tactis sal. *A* 3; tactu salubri *A* 4. c) *m. al. suppl.* *A* 1. d) flexilem *A* 3. e) ministerium *A* 3. f) *ita* *A* 3. 4; Insuper id *B* 1. 2. 3; Id *om.* *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. g) *m. al. corr.* pietas adiungitur *A* 1; pietatis adiungitur *A* 4; pietas adiungit *A* $2a^{1.2.3.4}$. h) excelsum u. *B* 3; excisis unguibus *A* 4. i) ipse componeret *pro* r. *A* 4.

Cap. 31. a) XXIIII. *B* 1; *numerum* XXII. *om.* *A* 1, *capite distincto.* b) artifices ex (o. *om.*) m. d. redeuntes *A* 4. c) conlationi *pr. m.* *A* 1; consolatione *A* $2a^{1.2.3}$. *B* 3; consolacioni *A* $2a^{4}$; conversacione sociantur *A* 4. d) cum *A* 4. e) nivibus *A* 3. f) illis in *A* 4, *corr.* g) precipitis *A* 1 *(pr. m.)*. $2a^{4}$. *B* 1; precipites *A* $2a^{1.2.3}$. 3. h) *om.* *A* 1. $2a^{1.2.3}$. i) cuius *A* 4. k) fasci *pr. m.* *A* 1. l) gurgitis *pr. m.* *A* 1. m) girato *in ras.* *B* 2; irato (*corr.* girato) transito — deposuit *A* 3; it. transitum *B* 3. n) valeret *m. al. corr.* vallaret *B* 1. o) Mediolane *pr. m.* *A* 1; Medio : lani *(ras. 1?) m. al. corr.* Mediolanis *B* 2, *et ita* *B* 3. p) celari *A* 4. *B* 3 (*corr. e* celeri).

Cap. 32. a) XXV. *B* 1; *numerum* XXIII. *om.* *A* 1. b) enim *A* 3. 4 *(non A 6a. b)*. c) colligerat *pr. m.* *A* 1; colligebat *A* 3. d) cum *B* 1; (dum *om.*) missam *B* 3. e) *ita* *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$; ad *om.* *A* 3. 4. *B* 2; celebraretur (celebraturus *B* 3) altare (altari *B* 1. 3; *m. al. corr.* in altari *A* 6*b*) *A* 6*a*. *b*. *B* 1. 3. f) Germanus *add.* *B* 2. g) captus *A* 4. h) Ytaliam *A* 4; alio *A* 6*a*. *b*. i) Germa : ne, *ras.* n *B* 1. k) *ita* *A* 6*a*. *b cum rell.*; sufficit *pr. m.* *A* 1. *B* 1. 2. l) nos — quod *om.* *B* 3. m) ex *A* 4; *om.* *A* 6*a*. *b*. n) Gallia *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. o) *om.* *A* 4. p) *om.* *A* 3. q) tuis virtutibus *pro* or. *A* 4. r) et *add.* *A* 4. s) *om.* *A* 4. t) qui *A* 1. *B* 2. u) *om.* *A* $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4 *(non A 1)*; alter alterutrum *A* 3. v) intuitur *pr. m.* *A* 1. w) dispic. *pr. m.* *A* 1; displicabilis *A* 3. x) vul *pr. m.* *B* 1. y) neg. se esse episcopum. Omnes *A* 4. z) s̄c(m *m. al. in ras.*) *A* 1. a) *versu ex. postea suppl.* *A* 3.

1) *I. e. colloquio.* 2) *Scilicet torrentes.*

sed oboedientiae[a] studio praecepit exhiberi, remotumque[b] in secretario, celeri[c] absolutione purgatum ad conventum[d] publicum revocavit[e]. Hoc primum virtutis suae[f] signum in Italia[g] per famulum suum Christus operatus est. Concurrebat diversa populi multitudo, benedictionem expertae[h] sanctitatis operiens, iunctisque cum praedicatione miraculis, et animas curabat[i] et corpora.

(33)[a]. Egressus[b] urbe opulentissima, dum[c] iter sensim moris[d] felicibus carpit, occurrunt pauperes, elemosinam postulantes. Consulit diaconem[e], quantum esset in sumptibus. Tres tantum aureos esse respondit, totosque[f] statim praecepit[g] erogari. Ad haec diaconus: 'Unde victuri[h] hodie sumus?' Respondens ait: 'Pascit[i] Deus[k] pauperes suos; tu, quod habes, indigentibus praesta'. Diaconus quasi providus duos erogat, reservat unum. Dumque agitur iter coeptum, intuentur[l] post se equites concitatos[m]. Qui[n] brevi adiuncti, statim desiliunt[o], et obvoluti[p] genibus[q], huiusmodi precem fundunt: 'Dominus noster vir spectabilis[r] Leporius non longe abhinc domicilium[s] fruit; qui cum familia sua ita inplicitus diverso tenetur incommodo, ut et[t] propria et suorum infirmitate subcumbat. Cuius ad vos lacrimas deportamus: infirmum[u], si dignum ducitis, visitate[v]! Si vero precem nostram occupationis vestrae[w] necessitas vincit, orationem intercessionis[x] inpendite[y]; mereatur benedictionem, si non meretur[z] aspectum'. Ad haec vir beatissimus repletus[a] misericordia et, relicto itinere, ea[b] via rectior iudicatur, quae mercedem boni operis praeparabat[c]. Divertit[d], reclamantibus suis, et desideratum petentibus praestat[e] adventum, dicens: 'Nihil[f] mihi prius est quam Domini praecepta complere'. Tum illi cum exultatione, cum[g] gaudio ducentorum solidorum munus[h], quod transmissum fuerat, obtulerunt. Deinde[i] conversus ad diaconem, ait[k]: 'Accipe quae traduntur et intellege, te[l] fraudem fecisse pauperibus; nam si totum[m] indigentibus contulisses, remunerator noster[n] trecentos[o] hodie reddidisset'. Contremuit[p] diaconus, secretum reatus sui innotuisse pontifici.

(34)[a]. Interea[b] gradum accelerant[c]; pervenitur, et tamquam manifesta sanitas fuisset ingressa, ita omnium animos[d] sancti relevavit adventus[e]. Notas[f] pro-

Capp. 32—34. *A* 1. 3. *3a (a l. 25)*. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 32. a) ob(o)edientis *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. b) motumque *A* 4. c) *ita A* 1. 3. 4; celebri *A* $2a^{1.2.3.4}$. *B* 1. 2. 3. d) populi *add. A* 4. e) incolumem *add. B* 1. 2. 3. f) sui *pr. m. A* 1; signum v. sue *A* 4. g) Ytaliam *A* 4. h) expetere. Sanita(te *superscr.*)s operans *A* 4. i) curavit (et corp. *pagina exeunte om.*) *m. al. in ras. A* 1.

Cap. 33. a) XXV. *B* 2; XXIIII *(pro XXVI) B* 1, *reliquis numeris omissis; numerum* XXIIII. *om. A* 1. b) Ingressus vero urbem opulentissimam *A* 4. c) cum *B* 1. d) *ita A* $2a^{1.2.3.4}$. 4; mori: *pr. m. A* 1; (sens *in ras.*)im moribus *A* 3; oris *B* 1. 2 *(pr. m.)*. 3; horis *e corr. A* 1. *B* 2. e) diac(h)onum *A* 4. *B* 3. f) totasque *pr. m. B* 2; totumque *B* 3. g) iussit *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. h) h. v. *A* 4. i) Pascet *B* 1. 2. k) Dominus *A* 4. l) intuetur *A* 4. m) concitos (citos *in litura A* 1) *A* 1. 4; concites *A* 3. n) *superscr. A* 1; *om. A* $2a^{1.2.3.4}$. o) desilivit *pr. m. A* 1; dissiliunt *A* 3. p) *ita A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. 3; advoluti *A* 4; provoluti *B* 1. 2. 3. q) eius *add. A* 4. r) expect. *A* 3. 4. *B* 3 *et fortasse pr. m. B* 1. s) *ita scripsi;* domicilium fuit (fovet *A* 3. 4; fruitus *m. al. A* 1; cui *ante* non *add.*, qui *om.* $2a^{1.(?).3.4}$) *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4; domicilio fruitur *B* 1. 2. 3. t) *om. A* 3. u) *superscr. A* 4. v) visitare *A* 4. w) nrae *A* 3. x) intercessionibus *A* 4. y) ut *add. A* 3. z) mereatur *A* 1. a) repletur *A* 3. 4. b) *om. A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. c) comparabat *A* 3. 4. d) Devertit *A* 3. *B* 1. 2. 3. e) prestet *A* 3. f) Mihi ni(c)hil melius est *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. g) et *pro* cum *A* 4. *B* 3 *et m. al. B* 2. h) unus *pr. m. A* 1; *om. A* $2a^{1.2.3}$; aureorum *pro* m. *A* $2a^{4}$. i) ipse *add. A* 4. k) acc., ait *A* 4; ait *om. A* 3. l) intellegite *(?) m. al. corr.* intellige te *B* 1; te *m. al. suppl. A* 3. m) *ita A* 1. $2a^{1.2.3.4}$; quod dixeram *add. A* 3. 4; quod dedi *add. B* 1. 2. 3. n) solidos *add. A* 4. o) *in* CCC *incipit A 3a*. p) Contremiscit *B* 3.

Cap. 34. a) XXV. *A* 1. b) ubi *m. al. add. A* 1; dum *add. B* 2. c) accelerantes pervenitur, quo tenditur, et tamquam *A* 3. d) animas *A 3a*, *corr.*; animi eius relevantur adventum *A* 4. e) aspectus *B* 3. f) Notas — *p.* 276, *s.* et adventus *m. al. in marg. suppl. B* 1.

fert et exerit[a] medicinas; Christum prostratus exorat suisque lacrimis gaudia[b] mercatur aliorum. Visitantur domini, visitantur[c] et famuli[d], ac[e] sine ulla discretione personae[f] tuguria circuit, cubilia[g] universa perlustrat et, interposito[h] unius diei[i] spatio, ita[k] caelestis[l] medicina obtinuit, ut, egrediens die tertia[m], domum totam reliquerit[n] incolomitate gaudentem, prosequente eum domino[o], quem[p] lectulo invenerat[q] decumbentem[r]. Praecedebat[s] venerabilem virum fama laudabilis[t], exigens[u], ut nuntiati[v] desideraretur agnitio.

(35). Ferebatur iam per[a] ora Ravennantium[b] populorum, et adventus sui moras praevius[c] accusabat affectus[d]. Tandem diu expectatus excipitur[e]. Providerat quidem, ut[f], nocturno ingressus[g] secreto[h], obscuritate tegeretur; sed desiderantum[i] excubias vitare non potuit. Illic Petrus tum[k] pontifex Christi ecclesiam apostolica institutione retinebat[1]. Regebat[l] etiam[m] Romanum imperium Placidia[n] regina[2] cum filio Valentiniano[o] iam iuvene[3], qui ita fidem catholicam diligebant[p], ut, cum omnibus imperarent, Dei famulis sublimi humilitate servirent[q]. Qui omnes venerabilem sacerdotem certantibus studiis pro[r] divino amore suscipiunt. Ambiunt principes, occurrunt proceres; ecclesia[s] cum exultatione conplectitur[t]. Ad diversorium[u] sacerdotis regina venerabilis vas argenti[v] amplissimum, refertum[w] cibis delicatioribus[x] sine ulla carnis admixtione[y], transmisit. Quod susceptum ea ratione

Capp. 34. 35. *A* 1. 3. 3*a*. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 34. a) exercet *A* 3. b) lacr. merc. salutem multorum *B* 1; gaudia mercantur *A* 3. c) *m. al. in marg. suppl. A* 3*a*. d) famili : *pr. m. A* 3*a*. e) *m. al. suppl. A* 3*a*; hac *B* 1. f) (sin *abscisa*)gula *pro* p. *B* 1. g) (cub *in ras.*)icula *A* 3*a*. h) inter : : bicula *pr. m. A* 3*a*. i) die *pr. m. A* 3*a*. k) *om. A* 4. l) c(a)elestes (caelestas *pr. m. B* 2) medicinas *A* 3. 4. *B* 1. 2. 3. m) tercio *A* 3*a*. n) reliquid *A* 3*a*; relinqueret *B* 3. o) domo *(?) pr. m. A* 1; domus *add. A* 4. p) in *add. A* 3. 4. *B* 1 *(non B* 1*a)*. q) venerat *A* 3. r) decum|: : bentem, *ras.* ha *A* 3*a*; decubantem *A* 3; [de]cubantem *B* 1; discumbentem *A* $2a^{1.2.3.4}$. s) praecedibat *pr. m. A* 1; enim *add. A* 4. *B* 1. 2. 3. t) et *add., sed expunct. A* 3*a*. u) exiens *B* 1. v) ut nun|ciaretur agn. *A* 4; nuntia *versu ex. A* 3.

Cap. 35. a) *om. B* 1; iam opera Rav. *B* 1*a*; ora *om. B* 3. b) *ita recte A* 3 *(cf. Librum pontif. c.* 90, *ed. Mommsen p.* 222, 10*)*; Ravenantium *pr. m. A* 1; Ravennat(c)ium *A* $2a^{1.2.4}$. *B* 1*a*. 2 *et m. al. A* 1; Raveniatium *A* 3*a*; Ravennarum *A* $2a^{3}$; Ravennensium *A* 4. *B* 1; vepientium *B* 3. c) per h⁹ (*i. e.* huius) *A* 4. d) effectus *B* 1. 3. e) excipetur *pr. m. A* 1. f) *om. A* 3*a*. g) ingressu *A* 3. 3*a*. 4; noct. tempore ingr. *B* 3; silentio *m. al. add. B* 1. h) *ita A* 1. $2a^{1.2.3.4}$; secreta *A* 3. 3*a*. 4. *B* 1. 2. 3. i) desiderantur *B* 1, *corr.* k) tunc *A* 4; *om. A* 3*a*. l) *om. A* 3*a*; *caput* XXVI. *incipit A* 1. m) autem *B* 1 *(non B* 1*a)*. n) Placedi *A* 3*a*; Placedia *A* $2a^{1.2.3.4}$; Placida *A* 4. o) Valentiano *A* 3*a*; Valentinio *pr. m. B* 2; iam iuv. Val. *B* 3; Val. iuniore qui *A* 4. p) diligabunt *B* 1, *corr.* q) sevirent *pr. m. B* 1. r) provido am. *B* 1. 2. 3. s) omnis *add. A* 4. t) amplect. *B* 1. 2. 3. u) h⁹ (*i. e.* huius) *add. A* 4. v) argenteum *A* 4. w) refert tum *A* 3; refersum *pr. m. B* 1. x) deligationibus *A* 3*a*; delicatis *A* 4. y) admistione *pr. m. B* 1.

1) *Petrus II, qui Chrysologus dictus est ob sermones (Migne LII,* 183—680 *; cf. Bardenhewer, 'Patrologie'*[3], 1910, *p.* 454 *sq.; F. Lanzoni, 'I sermoni di San Pier Crisologo', Faventiae* 1909*). Agnellus, in Libro pontificali ecclesiae Ravennatis c.* 47—52 *(ed. Holder-Egger, SS. R. Langob. p.* 310 *sqq.) gesta eius enarrans, Petros episcopos Ravennates confudit (cf. ib. p.* 290, *n.* 2; 292, *n.* 1; 310, *n.* 2*). A Xysto III. papa (*432—440*) eum consecratum esse (Agnellus c.* 49, *p.* 311*), minus certum est; sed a.* 449. *episcopus erat, quo Eutychi haeretico litteras scripsit (Ballerinii, Leonis M. Opera I,* 775 *sqq.), non post a.* 458. *defunctus, quo Leo I. Neoni successori eius epistulam (Oct.* 24*) misit (ib. I,* 1405 *sqq.; Jaffé, Reg. I*[2], *n.* 543; *P. Kehr, Italia pontificia V, p.* 21, *n.* 5*).* 2) *Obiit Romae a.* 450 *(Nov.* 27*). De ea nuper egerunt M. A. Nagl, Galla Placidia ('Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums' II,* 3*), Patherbrunnae* 1908, *et Walt. Goetz, 'Ravenna'*[2] *('Berühmte Kunststätten' X),* 1913, *p.* 22 *sqq.* 3) *Valentinianus III. imperator (*425—455*) a.* 419 *(Iul.* 2. *vel* 3*) Ravennae natus erat.*

distribuit, ut cibos[a] ministris suis traderet[b], ipse vero vindicaret[c] argentum*, remittens[d] loco muneris patenulam ligneam panem ordeaceum[e] continentem. Quod illa[f] utrumque cum ingenti gratulatione conplexa[g] est, quod et[h] argentum suum transisset[i] ad pauperes et illa[k] escam[l] beati viri cum ministerio abiecti vasculi[m] suscepisset. Nam et lignum postea auro[n] ambiit et panem[o] multis remediis[p] et virtutibus reservavit.

(36)[a]. Quadam[b] die, dum plateam latissimam turbis angustatus[c] ingreditur, carcerem refertum vinctis, supplicia[d] et mortem expectantibus, praeteribat. Qui, agnito transitu[e] sacerdotis, unum clamorem conlatis[f] vocibus sustulerunt. Causam requirit[g], agnoscit; custodes evocat, subtrahuntur. Diversae enim palatii potestates miserorum turbam in ergastuli illius nocte[h] damnaverant. Quo se verteret[i], misericordia non habebat. Tandem ad notum recurrit auxilium et, quod difficile erat ab hominibus[k] impetrari[l], a maiestate deposcit[m]. Gressum divertit[n] ad carcerem, cernuus[o] in orationem membra prosternit. Tum[p] vero Dominus noster adstantibus populis gratiam, quam famulo suo tribuerat[q], ostendit[r]. Clusura[s] vinculis et[t] sera[u] constricta dissolvitur[v], repagula[w] ferrata[x] dissiliunt; divina pietas reserat, quod meditatio humanae[y] crudelitatis artaverat[z]. Procedit ad libertatem turba de vinculis, exhibens[a] vacua onera catenarum, tenens[b] nexus, quibus antea tenebatur[c]. Relinquitur carcer innocens aliquando, quia vacuus, et praecedente pietatis triumpho, turba miserorum gremio ecclesiae gaudentis[d] infertur[e].

(37). Crescebat cotidie admiratio et fama pontificis; occurrebant populi, sanabantur infirmi, Christusque[a] gratiam quam[b] contulerat[c] dilatabat[d]. Adsidebant iugiter[e] obsequentes sex venerabiles sacerdotes, qui[f] non minus abstinentiae suae[g] cruces[h] sine interpellatione[i] durantes quam[k] virtutes adsiduas mirabantur. Hi[l] testes operum suorum[m] multis fuere[n] temporibus[1].

*) atque pauperibus (paupibus *cod.*) precium erogaret *add.* *A* 2*a*⁴ *(non A 2a³)*.

Capp. 35—37. *A* 1. 3. 3*a*. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 35. a) cib; (*i. e.* cibus) *A* 3*a*; cibum *A* 3. b) traderit *A* 3*a*; daret *A* 4. c) vendicavit *A* 4. d) remitians locum *A* 3*a*. e) hordiatium *pr. m.* *A* 1. f) ita *A* 3. g) complexata *A* 4. h) *om.* *A* 1. 2$a^{1.2.3.4}$. *B* 2. i) *ita* *A* 1. 2$a^{1.2.3.4}$. 3. 4; tradidisset *A* 3*a*; transmisisset *B* 1. 2. 3. k) *ita* *A* 1. 2$a^{1.2.3.4}$. 3. 3*a*; illam *A* 4. *B* 1. 2. 3. l) esca *A* 3; scā *pr. m.* *B* 1. m) vasculo *B* 1, *corr.* n) *versu exeunte om.* *A* 3. o) pane *A* 3*a*. p) remidiis *pr. m.* *B* 1.

Cap. 36. a) XXVIII. ITEM *praescr.* *B* 2; *numerum* XXVII. *om.* *A* 1. b) Quodam die cum pl. *A* 4. c) angustus *pr. m.* *A* 3. *B* 2; platea latissima angustatur *B* 3. d) suppliciis *A* 3. e) transito *A* 3*a*; sac. tr. *A* 4. f) coniunctis *A* 4. g) et *add.* *A* 4. h) noctes *m. al. superduct.* *B* 1; ill. loco nocentes d. *B* 3. i) Quo se verterit *A* 1; Quos everteret (everterit *A* 2a^{4}) *A* 2a^{4}. 3. 3*a*. *B* 1 *(pr. m.)*; Quos erueret *A* 2$a^{1.2.3}$. k) omnibus *A* 4. l) *ita* *A* 2a^{4}. 3*a*; imperari *A* 1 *(corr.)*. 2$a^{1.2.3}$. 3; impetrare *A* 4. *B* 1. 2. 3. m) deposcitur *A* 4. n) devertit *A* 3*a*. *B* 1. 2. o) curvus in oracione *A* 4; cernuus in oratione *A* 3. p) Tunc *A* 4. q) tribuebat *A* 3. 3*a*. 4. r) ostendebat *A* 4. s) *ita* *A* 1. 3*a*; clusurae *A* 3; clausurā *m. al. corr.* claustra *B* 2; clausure *A* 4; clausura *rell.* t) *om.* *A* 3. 4. u) serra *pr. m.* *A* 1; s:era, *ras.* c *A* 3*a*. v) dissolvuntur *A* 3. w) repacula *A* 3*a*. *B* 1 *(pr. m.)*; repacula::, *ras.* ta *A* 3. x) ferramta *(?) pr. m.* *B* 1. y) *om.* *A* 3 (*ubi* crudelis). 3*a*. 4. z) art. Pr. ad l. turba *m. al. superscr.* *B* 1. a) Exhibent *A* 4. b) tens *A* 3*a*; tenent *A* 4. c) tenebantur *A* 3*a*. 4. d) gaudentes *A* 1. 2a^{4}; gaudens *A* 2$a^{1.2.3}$. e) refertur *A* 1.

Cap. 37. a) que *om.* *A* 3. 4. *B* 3. b) *om.* *A* 3*a*. c) tulerat *pr. m.* *B* 1. d) dilatabant *A* 3*a*, *corr.* e) igitur obsidentes *A* 4. f) *om.* *A* 3*a*. g) eius *B* 2. h) crucis *A* 1 *(pr. m.)*. 2$a^{1.2.3.4}$. 3. i) *m. al. corr.* interpolatione *B* 1, *et ita* *A* 4. *B* 2 *(non B 1a)*. k) vis *add., sed eras.* *A* 1. l) Hii *A* 4. *B* 1 *et fortasse pr. m.* *A* 3*a*. m) illius *B* 1. 2. 3 *et m. al.* *A* 1. n) fruere *A* 3*a*, *corr.*

1) *Id est, diu superfuerunt, testantes, quae in Germano Ravennae mirari satis non potuerant. Boschius.*

(38)[a]. Volusiani cuiusdam filius, qui tum[b] patricii[c] Segisvulti[1] cancellis praeerat[2], succensus[d] igne febrium vexabatur[e], et ita[f] aestuantis[g] vaporis accensio[h] adulescentis[i] medullas corpusque consumpserat, ut desperatio[k] conclamata sequeretur[l]. Medici[m] manus et promissa iam subtrahunt[n], luctusque solus[o] parentibus reservatur. Ad beatum virum spes tarda convertitur, parentes cum amicis omnibus et propinquis sancti[p] genibus[q] inplicantur[r]. Additur etiam intercessio sacerdotum, cum quibus festinus expetit aegrotantem, euntibusque occursor[s] obvius adulescentem iam mortuum nuntiavit nec esse[t] causam, qua se[u] vir[v] venerabilis fatigaret. Insistunt[w] tamen antistites[x], supplicat multitudo, ut[y] coeptum misericordiae inpleret[z] officium. Inveniunt corpus exanime[a] et[b], vitae calore[c] depulso, mortis rigore iam frigidum, depositaque pro animae[d] requie oratione, remeabant: cum subito multitudinis luctus[e] adtollitur, inhaerent senioris[f] sui manibus sacerdotes[g], ut[h] pro parentum orbitate et[i] defuncti[k] reditu Domino supplicaret. Diu restitit[l], sancto pudore confusus[m]; cessit tandem[n] misericordiae et caritatis imperio. Fidei[o]

Cap. 38. *A* 1. 3. 3*a*. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 38. a) XXVIII. *A* 1; De mortuo suscitato *m. al. in marg. add. B* 1. b) dum *A* 1, *corr.*; cum *A* 3*a*, *corr.*; tunc *A* 4. c) patrici S. *A* 1, *corr.*; p. regis vulti *A* 4; patricius Segesvulti *A* 3*a*; p. Segisvulthi *B* 1 patric(iis *m. al. add.*) | egisvulthi *B* 2; senis *add. B* 3. d) suscensus *A* 3. e) vexebatur *A* 3*a*. f) ista *A* 3*a*, *corr.; superscr. A* 4. g) (a)estuantes v. (*m. al. corr.* vapores *A* 1, *et ita A* $2a^{1.2.3.4}$) *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. *B* 1 *(pr. m.)*. h) *m. al. corr.* accessio *A* 3*a*, *et ita A* 4; *om. A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. i) adulescentes *pr. m. A* 1; aduliscentis *A* 3*a*. k) disp. *pr. m. A* 1. 3. l) consequerent *A* 3*a*. m) Medica *A* 4. n) subtrahuntur *A* 4. *B* 1. 3; subtracta, hunc *(m. al. del.)* luct. *A* 3. o) solum(modo *add. A* $2a^{1.2.3}$) *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$; solis *B* 3. p) sanctis *A* 4. *B* 1. q) *superscr. A* 4. r) adplic. *B* 1 *(non B* 1*a)*. s) *ita A* 3. *B* 1. 2. 3; cursor *A* 3*a*; occursus *A* 4; in occursum *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. t) esset causa *A* 4. u) quasi vir *pr. m. A* 1. v) ven. vir *A* 3. w) Instant *A* 4. x) an : tistiti, *ras.* s *A* 3; antistes *pr. m. B* 2. y) et *A* 3*a*. z) implet *A* 3*a*. a) exanime *A* 3*a*. b) et vitae *versu ineunte m. al. suppl. A* 1. c) dep. cal. *B* 3; cal. depulsum *pr. m. A* 3. d) anima requiae *pr. m. A* 1. e) attoll. l. *A* 4, *corr.* f) *ita A* 1; seniores sui *A* $2a^{4}$. 3. *B* 1*a*. 2. 3; seniores suis (*corr.* sui *B* 1) *A* 3*a*. 4. *B* 1; seniori suis *A* $2a^{1.2.3}$. g) sacerdotis *A* 3. *B* 2. 3 *et m. al. B* 1. h) et *pr. m. A* 1. i) pro *add. A* 4. k) defunctis reddito *A* 3*a*. l) *ita A* $2a^{4}$. 3. 3*a*. 4. *B* 1; : : : stit *m. al. corr.* resistit *B* 2, *et ita A* 1. $2a^{1.2.3}$. *B* 3. m) confessus *A* 3*a*. n) tamen *A* 4. o) que *add. A* 3. 3*a*. 4 *cum V. Eptadii c.* 17 *(SS. R. Merov. III*, 192, 6*)*.

1) *Flavius Segisvultus (Sigisvuldus) originis sine dubio Germanicae (nomen gentilicium ad domum imperatoriam referendum exhibet inscriptio a.* 437, *ed. de Rossi, Inscriptiones christianae urbis Romae I, n.* 698*) a.* 427. *comes a Felice magistro militum praesentali contra Bonifatium comitem Africae missus (Prosper a.* 427*; Chronica Gallica c.* 96. *a.* 424, *Auct. ant. IX,* 472. 658*), cum Gothis atque Maximino episcopo Ariano in Africam venit (Augustini sermo* 140, *praescr.; Collatio cum Maximino c.* 1*; Possidii V. Augustini c.* 17, *Migne XXXVIII,* 773. *XLII,* 709. *XXXII,* 48*; cf. L. Schmidt, 'Geschichte der Wandalen',* 1901, *p.* 60 *sq.). Post mortem Felicis (a.* 430*) Aetio conciliatus, huic iterum consuli a.* 437. *socius consulatus datus est. Cum a.* 440. *classem Wandalorum Italiae imminere crederent, 'vir inlustrissimus magister militum Sigisvuldus' ad urbes litoraque defendenda militibus et foederatis praefectus est (Novellae Valentiniani III., tit.* 9, *ed. Mommsen et Meyer, Theodosianus II, p.* 90*). Eo tempore dignitate patricii nondum ornatus erat, quae ei etiam in Gestis de purgatione Xysti III. papae spuriis (Coustant, Epistolae Romanorum pontificum I, appendix col.* 119*) attribuitur. De exitu eius non constat. Cf. 'N. Arch.' XXIX,* 131 *sq.* 2) *De munere cancellarii cf. P. Krüger, 'Kritik des Iustinianischen Codex',* 1867, *p.* 163 *sqq.; Mommsen, 'Ostgothische Studien' ('N. Arch.' XIV,* 478 *sqq.; 'Gesammelte Schriften' VI,* 1910, *p.* 417 *sqq.) et Auct. ant. XI,* 41*; Seeck apud Pauly-Wissowa, 'Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft' III,* 2, 1456 *sqq.*

arma[a] concutiens, turbas eiecit[b] mortuoque[c], in oratione[d] prostratus[1], adiungitur. Rigat lacrimis[e] terram, in caelum alti gemitus porriguntur, vocat planctibus Christum. Interea movetur exanimis[f], et paulatim membris emortuis[g] vitalia redduntur officia. Oculi lucem quaerunt, micant[h] digiti, lingua iam resonat[i]; uterque consurgit[k], ille[l] de oratione[m], iste[n] de morte. Germanus manu[o] allevat dormientem[p]: residet[q], respirat, reficitur, respicit[r], paulatimque vigore[s] concepto, integram recipit[t] sospitatem. Redditur parentibus filius, luctus vertuntur in gaudium[u], et uno clamore populorum virtus maiestatis[v] extollitur[w]. Continuat Christus[x] virtutes in famulo[y] et mox[z] recipiendum in requiem[a] miraculorum laude sublimat.

(39)[a]. Acoli[b] eunuchi[c], tum[d] praepositi regalis cubiculi[e, 2], alumnus[f] iam iuvenis, liberaliter institutus, huiusmodi daemonio vexabatur, quod per[g] menstruum tempus, redeuntibus incrementis[h] lunaribus, captivos[i] suos caduca[k] allisione[l] prosternit[m]. Interventu[n] reginae vel procerum[o] sancto viro praesentatur[p] et traditur. Quem diu examinatum[q] purgare die[r] eadem distulit, cum soleret furiosissimos daemones[s] prima manus[t] inpositione depellere. Ita enim miserandi iuvenis medullas et interiora penetraverat, ut quasi vas proprium certis temporibus possideret. Recludi[u] eum secum nocte constituit. Tum[v] vero ex interioribus latebris manifestus erupit et, quasi inter[w] tormenta conpositus, tempus indicat, quod[x] ab[y] ineunte aetate ceperat innocentem. Itaque iussus egreditur, purgatusque adulescens post[z] diem[a] palatio reformatur[b, *].

*) *Narratio de asino sancti resuscitato*[3] *apud Mombritium inserta est:* Sed nec illud omittendum videtur, non solum hominum — — — cum omni commoditate evectio suavis impenditur.

Capp. 38. 39. *A* 1. 3. 3*a*. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 38. a) armis concuciens pectus turbas *A* 4. b) eicit *A* $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3. c) mortuosque *A* 3*a*, *corr.* d) orationem *A* 1. $2a^{1.2.3}$. e) lacrimas *pr. m.* *A* 1. f) exanimus *B* 1, *corr.* g) :emortuis *A* 1; ex mortuis *A* 3. h) migant *A* 3*a*. i) sonat *A* 3*a*; Interea *add.* *A* 4. k) consurgunt *A* 3*a*, *corr.*; resurgit *A* 1. l) Ille::, *ras.* me *A* 3. m) et *add.* *B* 1. 2; de morte, Gemanus *(sic)* ab oratione. Manu alleva *(sic)* *A* 3*a*. n) *ita* *A* $2a^{1.2.3.4}$. 4. *B* 3; ille *rell.* o) manum *A* 6*a*. *b*. *B* 3; manus *A* 3, *corr.* p) dormitantem *A* 3. q) respirat, resedit, reficit *A* 3*a*; resedit *A* 3. 6*a*. *b*. *B* 1*a*. 3; reficitur *om.* *B* 1 *(non B 1a)*. r) respiscit *m. al. corr.* resipiscit *A* 3, *et ita* *A* 3*a*; *om.* *B* 2. s) rigore *A* 4. t) *ita* *A* $2a^{1.2.3.4}$. 3. 4. *B* 3; recepit *rell.* u) gaudia *A* 3. 3*a*. 4. *B* 2. v) magestate *A* 3*a*. w) attoll. *A* 4. x) virt. Chr. *A* 1. 4 *(non A 6a. b)*. y) populo *(pr. m. superscr.* famulo*)* *A* 3. z) nos *A* 3*a*. a) requie *A* 3*a*. *B* 3.

Cap. 39. a) XXVIIII. *A* 1. b) *ita* *A* 1 *(pr. m.)*. $2a^{1.2.3.4}$. 3*a*. *B* 3; Acolii *A* 1 *(m. al.)*. *B* 1. 2; Iccole *A* 4; Iuculi *A* 3. c) eunchi *A* 1 *(corr.)*. $2a^{1.2.3}$; eunihi *A* 3*a*. d) tunc *A* 4. e) cubili *pr. m.* *A* 3. f) alumnos *A* 3*a*. g) *m. al. suppl.* *A* 3; *superscr.* *B* 2. h) incr. lun. *om.* *A* 3*a*. i) captivus suus *pr. m.* *A* 3; captivus suos *A* 3*a*. k) *om.* *A* 3*a*. l) allusione *A* 3. *B* 3. m) Hic *add.* *A* 3. 4; prosternere, qui int. *A* $2a^{1.2.3.4}$. n) interveniente *pr. m.* *A* 3. o) ceterorum *A* 3*a*. p) prestatur *A* 3. q) exanimatum *A* 3. r) die:: (*ras.* di) eadem *B* 1; eadem die *A* 3*a*. *B* 3. s) d(a)emonas *A* 3. *B* 2. t) d. i. m. *A* 4. u) Reclu(di *in litura*), *m. al. add.* ergo *B* 1; cum (*m. al. corr.* tum) *add.* *A* 3. v) Tunc *A* 4. w) in *B* 1. 3. x) quo *A* 1 *(pr. m.)*. $2a^{1.2.3.4}$. 3 *et m. al.* *A* 3*a*. y) in abeunte *A* 1. z) pos *pr. m.* *B* 1. a) alterum *add.* *B* 1. 2. 3 *et m. al.* *A* 1. b) reformat' (*i. e.* reformatus) *B* 1.

1) *Cf. Sulpicii Dial. III, 2, 5:* in orationem — prosternitur. 2) *'Praepositus sacri cubiculi' in monumentis publicis vocatur (e. gr. Notitia dignitatum or. I, 9, occ. I, 8, ed. Seeck p.* 1. 103*; Cod. Theodos. VI, 8, ed. Mommsen I, 2, p. 261).* 3) *Eam seorsum edidit Boschius l. l. p. 288, § 4 (= Duru l. l. II, 202), aliis testibus commemoratis (§ 5).*

(40). Causam sane Armoricanae[a] regionis, quae[b] necessitatem peregrinationis indixerat[1], obtenta venia et securitate perpetua, ad proprium obtinuisset arbitrium, nisi Tibattonis[c. 2] perfidia[d] mobilem et indisciplinatum[e] populum ad rebellionem pristinam revocasset[f]. Quo facto et intercessio sacerdotis evanuit[g], et[h] imperialis credulitas[i] circumscriptione[k] frustrata est. Qui tamen pro calliditate[l] multiplici brevi poenas perfidae[m] temeritatis[n] exsolvit.

(41)[a]. Quadam[b] die[c], matutinale[d] sollemnitate perfecta, dum cum episcopis sermo[e] de religione confertur, tristissimam protulit mentionem, inquiens: 'Commendo vobis[f], fratres karissimi[g], transitum meum. Videbar mihi per[h] nocturnum soporem a Domino nostro viaticum peregrinaturus[i] accipere, et cum causam profectionis[k] inquirerem: "Ne metuas", inquit, "ad patriam[l], non ad peregrinationem[m] te dirigo, ubi[n] habebis[o] quietem et requiem sempiternam"'. Dirivabant[p] intellectu[q]

Capp. 40. 41. *A* 1. 3. 3*a*. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 40. a) *ita A* 3. *B* 1. 2. 3; Armorica *m. al. corr.* Armoricae *A* 1; Armoricaniae *A* 3*a*; Armoric(a)e *A* $2a^{1.2.3}$; Armonice *A* $2a^{4}$; Armocane *A* 4. b) qua *A* 3*a*. c) *ita A* 1. $2a^{1}$; Tibatonis *A* 3. 3*a*; Tibathonis *A* $2a^{4}$; Tybatonis *A* $2a^{2}$; Tybattoni *A* $2a^{3}$; Tiliatonis *A* 4; titubationis *B* 1. 2. 3 *cum Mombritio.* d) perfidium mobiles (*corr.* nobiles) *A* 3*a*. e) indisciplinatam *pr. m. A* 1. f) revocaret *A* 3*a*. g) effectum non habuit *pro* ev. *A* 4. h) etiã peraliis cr. *A* 3*a*. i) *ita soli A* 3. 4; iussio *A* $2a^{1.2.3.4}$; cudelitas *m. al. corr.* crudelitas *A* 3*a*, *et ita rell.* k) iterata rebellionis intencione *pro* circ. *A* 4; circ. frustrabatur *B* 3; prevaluit *pro* circ. fr. est *A* $2a^{1.2.3.4}$. l) calliditatem *A* 1, *corr.* m) *ita A* 4. *B* 2 *et e corr. A* 1; perfidi(a)e (et *add. A* $2a^{1.2.3}$ *et m. al. A* 3) *A* 1 *(pr. m.).* $2a^{1.2.3.4}$. 3. *B* 3; perfidei (*corr.* perfidi *A* 3*a*; *m. al. corr.* perfidiae ac *B* 1) *A* 3*a*. *B* 1. n) temerita::s, *ras.* ti *A* 3*a*.

Cap. 41. a) XXX. *A* 1; *redit A* 5, *ubi praescr.:* Incipit transitus sancti Germani episcopi; *m. al. in marg. add.* De glorios[o] transitu *B* 1. b) Quodam *A* 4; Germanus igitur quadam *B* 1. 2. 3 *et m. al. A* 1. c) diem *A* 3*a*, *corr.* d) *ita* (soll. mat. *A* 3) *pr. m. A* 1. 3; matutina *A* 4; matutinali *rell.* e) sermonem de r.·conferret *B* 1. 2. 3 *et m. al. A* 1; conferretur *A* $2a^{1.2.3}$. 6*a*. *b*. f) f. v. *A* 4, *corr.;* Commendo — meum *om. A* $2a^{1.2.3.4}$. g) *om. A* 3. h) per n. s. a Dom. *m. al. suppl.*, nostro *om. A* 3. i) peregrinationis *A* 3. k) peregrinationis *B* 1. 3. l) celestem *add. B* 1 *(non B 4).* m) peregrinam *m. al. corr.* peregrinandum *A* 3; peregrina *A* 3*a*. n) *versu ex. om. A* 4. o) *m. al. suppl. A* 3. p) Deridebant *A* 4. q) intellecto *A* 3*a*.

1) *Cf. supra c.* 28 *(p.* 271 *sq.).* 2) *Tibattonis mentionem fecit auctor Chronicae Gallicae ad a.* 452 *(Auct. ant. IX,* 660*) c.* 117 *(a.* 435*):* Gallia ulterior, Tibattonem principem rebellionis secuta, a Romana societate discessit, a quo tracto initio omnia paene Galliarum servitia in Bacaudam conspiravere, *et c.* 119 *(a.* 437*):* Capto Tibattone et ceteris seditionis partim principibus vinctis, partim necatis, Bacaudarum commotio conquiescit. *Hanc autem seditionem ad tractum Armoricanum pertinuisse, e Sidonio (Carm. VII,* 246*, Auct. ant. VIII,* 209*) confirmatur, quo teste Litorius comes a.* 437. *Scythicos equites, i. e. Hunnos auxiliares, contra Gothos duxit,* tum forte subacto celsus Aremorico *(cf. Merobaudis Panegyr. II,* 8*, ib. vol. XIV,* 11*; Iohannis Antioch. fragm.* 201, 3, *ed. Müller, Fragm. hist. Graec. IV,* 615, *ed. C. de Boor, Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porph. confecta III,* 1905, *p.* 126, *Exc. de insidiis c.* 85*). Tamen, nisi Tibattonem, vita a.* 437. *servata, postea e captivitate evasisse atque iterum rebellionem movisse conici liceat, confusio quaedam narrationi Constantii inesse credenda est, cum obitus Germani Ravennae, quo veniam Aremoricis impetrandi causa profectus est, non c. a.* 435/7, *sed post a.* 444. *contigerit (cf. supra p.* 229*). Unde nescio, an Constantius seditionem Aremoricorum Tibattone duce exortam cum alia rebellione confuderit, quae a.* 448. *facta est, in Chronica illa Gallica c.* 133 *(l. l. p.* 662*) commemorata:* Eudoxius arte medicus, pravi, sed exercitati ingenii, in Bacauda *(cf. supra c.* 117. 119*)* id temporis mota delatus, ad Chunos confugit. *Cf. 'N. Arch.' XXIX,* 137 *sqq.*

alio somnium sacerdotes; sed ille studiosius commendabat extrema, dicens: 'Bene novi, quam patriam Deus suis famulis repromittit[a]'.

(42)[a]. Factum[b] est, ut[c] post dies aliquot[d] sequeretur incommodum; quo ingravescente, civitas[e] tota turbatur[f]. Accelerabat[g] transitum, qui vocabat ad gloriam, et fessum eroam[h, 1] laboribus Dominus invitat[i] ad praemia. Regina[k], deposito[l] imperii supercilio, occurrit pauperi, requirit[m] infirmum, tribuens, quicquid ab ea beneficii[n] postulat[o]. Peculiariter sane petiit[p], quod illa invita concessit, ut gleba corporis sui[q] patriae redderetur[r]. Visitantum[s] vero tanta[t] fuit diebus ac noctibus multitudo, quantum[u] aut admisit[v] aditus aut domus recepit. Tempus omne[w] choris psallentibus tenebatur. Septimo incommodi[x] die ad caelos anima fidelis[y] et beata transfertur[2]. Iul. 31.

(43). Hereditas deinceps[a] relicta dividitur[b]; partem praesumit[c] imperium, partem vindicant sacerdotes, et quod fieri de opibus solet, nascitur de exiguitate contentio, dum deest[d], quod capiant[e], — solius benedictionis[f] heredes[g]! Capsulam cum sanctis[*, 3] regina suscepit[h]; cucullam[i] cum interiore[k] cilicio Petrus episcopus[4] usurpavit. Sex vero antestites[l], ut aliquid monumenti[m] ex[n] successione sanctitatis acciperent, disrumpere quod superfuerat[o] maluerunt: unus pallium, cingulum alter accepit; duo tunicam, duo sagulum[p, 5] diviserunt.

(44). Deinde apparatum[a] defuncti[b] fervent[c] studia conferentum, accusan-

*) reliquiis *add.* *A* $2a^4$. 5.

Capp. 41—44. *A* 1. 3. 3*a*. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 41. a) *ita* *B* 1. 2. 4; repromisit *A* 4. *B* 3; repromittat *rell.*

Cap. 42. a) XXXI. *A* 1. b) que *add.* *A* 3. c) *om.* *A* 3*a*. d) aliquod *A* 3 *(pr. m.)*. 3*a*. e) civ. tota *om.* *A* 3. f) contremuit *pro* turb. *A* 3. 4; turbatur — *l.* 12. deinceps relicta *om.* *A* 3*a*. g) Adcererabat *pr. m.* *A* 1; accele::at *pr. m.* *B* 2. h) *ita* *A* 1 *(pr. m.)*. 3; heroam *A* 1*a*. *b*. *c*; heroa *Mombritius*; heroanis *A* $2a^{1.2.3.4}$; erum *m. al.* *A* 1; a *pro* h. *A* 4. *B* 1. 2. 3; post labores *pro* et f. e. l. *A* 5; *cf. p.* 259, 11. i) invitabat *A* $2a^{1.2.3.4}$. 4. 5. k) Placidia *add.* *B* 1. 2. 3. l) deposita imperiis *A* 1, *corr.*; d. imperio cilicio *B* 3. m) req. inf. *m. al. in ras.* *A* 3. n) beneficia *pr. m.* *A* 3. o) postulavit *A* 3. 4. p) petit *A* 4. q) terr(a)e *add.* *A* 3. 4. r) redditur *pr. m.* *A* 1. s) Visitandum *A* 1 *(pr. m.)*. *B* 3; visi:tantum *B* 1; Visitant(c)ium *A* 3. 4. t) tantum *A* 1; *m. al. superscr.* *B* 1. u) quantam *A* 3. *B* 3. v) amisit *A* 1 *(corr.)*. 4. w) omni *pr. m.* *A* 1. x) incommo *pr. m.* *A* 1; incomode *pr. m.* *A* 3. y) *ita* *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$; felix *rell.*

Cap. 43. a) rel. deinde *A* 4. b) dividetur *A* 3*a*. c) *m. al. corr.* praesumpsit *B* 1, *et ita* *B* 2. 3. d) deesset *A* 1. 5 *(non* *A* $2a^{1.2.3.4}$*)*. e) cupiant *pr. m.* *A* 1. f) benen̄|dictiones *A* 3*a*. g) heres *B* 1. 2. 3. h) suscipit *A* 3*a*. i) cocullam *A* 3*a* *et pr. m.* *B* 1. 2. k) introire *A* 3*a*; interiori *A* $2a^{1.2.3.4}$. *B* 3 *et m. al.* *A* 1. l) *ita* *A* 1 *(pr. m.)*. 3*a*. m) *ita* *A* 1 *(pr. m.)*. ($2a^4$). 3*a*; monimenti *A* $2a^{1.2.3}$. 3. 4. *B* 1. 2. 3 *et e corr.* *A* 1; *om.* *A* 5. n) et (*m. al. corr.* ad *A* 1) successionem *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. o) superfuerant *A* 3*a*. p) *ita* *A* 3. *B* 1. 2. 4; sagum *A* 4; sacculum *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. 5; duos anculum *A* 3*a*; cingulum *B* 3.

Cap. 44. a) *ita* *A* 1 *(pr. m.)*. $2a^4$. *B* 1 *(pr. m.)*. 4; *corr.* apparatu *B* 1, *et ita* *A* $2a^{1.2.3}$; ad apparatum *A* 3. 3*a*. 4. *B* 2. 3 *et m. al.* *A* 1; ad paratum *A* 5. b) defucti *A* 3*a*. c) *ita* *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$. 5; fuerent *A* 3*a*; fuerunt *B* 3. 4 *et pr. m.* *B* 1. 2; ferventi studia (*m. al. corr.* studio) *A* 3; fervens studium conferentes et se invicem accusantes *A* 4.

1) *I. e. heroem.* 2) *Die* 31. *Iulii a.* 445—450. *atque distinctius a.* 448, *si notis temporum compluribus dubiae fidei niti licet; cf. supra p.* 226. 3) *Sanctorum reliquiae; cf. supra c.* 4 *(p.* 253, 10*)*. 4) *Ravennas; cf. supra c.* 35 *(p.* 276, *n.* 1*)*. 5) *Cf. supra c.* 4 *(p.* 253, 7*)*: superposito uno tantum sagulo.

tium[a], cur parva[b] expensa mortuo deberetur[c]. Acolius[d][1] corpus aromatum[e] constrictione solidavit, regina vestivit. Quibus[f] omnibus rite perfectis, expensis et evectionibus[g] iter instruit[h] imperator ministrosque eius copiosa largitione prosequitur. Sacerdotes[i] religionis obsequium et in praesenti[k] instruunt[l] et ordinatione praemittunt[m], unumque agmen[n] informatur ad Gallias.

(45)[a]. Placentiam[b] corpus, dum praeterit, caeca iam nocte pervenit. Quod[c] in ecclesia conlocatum[d] dum vigiliis sanctae[e] devotionis excolitur[f], matrona[f*] quaedam loci[g] eius[h] paralisi[i] dissoluta, ita ut[k] nullum[l] membrorum[m] suo fungeretur[n] officio[2], precaria[o] depoposcit[p], ut feretro corporis subderetur[q], ibique usque ad lucem extenta[r] decubuit. Mature corpus[s] adtollitur, surgit et[t] mulier et, vivificata per mortuum, mirantibus[u] populis, propriis pedibus[v] debitum reddit obsequium[3].

(46). Excipiunt Galliae patronum proprium maiore[a] famulatu, quippe ubi reverentiae iungebatur affectus. Omne hominum genus[b] diverso occurrit officio; alii vias[c], praeruptis depositis, molliunt[d] et pontium innovatione[e] continuant, alii[f] expensas ingerunt[g], alii psalmis[h] intonant, alii colla subponunt[i]. Refulgebat, repercusso solis radio, splendorem sibi[k] per diem vindicans, luminum multitudo, tantoque ministerio caritatis propriae[l] redditur civitati, ubi, sepultus corpore[4], cotidianis miraculis vivit et[m] gloria.

Capp. 44—46. *A* 1. 3. 3*a*. 4. *B* 1. 2. 3.

Cap. 44. a) haccusatum *A* 3*a*. b) paratum *A* 3*a*; prava *pr. m.* *B* 1; parvo *A* 4. c) deferetur *A* 3*a*; deferretur *A* 5. *B* 2; adhiberetur *A* 4. d) A:colius, *ras.* c *A* 1; Accolius *A* 4; Acoli:us, *ras.* t *(?)* *B* 1; Ac volutum *B* 3. e) aromata tum *A* 3*a*. f) qui *A* 3. g) avect. *A* 3*a*. h) *ita* *A* 3. *B* 2. 4; instruis imp. *A* 3*a*; instrui imperatur *B* 1 *(pr. m.)*. 3; inseruit imp. *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$; instruit imperium ministeriumque *A* 4; evectionis interim struit imp. *A* 5. i) sacerdotis *pr. m.* *A* 1; impendunt *add.* *A* 4. k) praesente *pr. m.* *A* 1. l) instituunt *A* 3; pr. ordine instituto se ipsi premittunt *A* 4. m) praemitū *A* 3*a*; permittunt *pr. m.* *B* 1. n) a:gmen, *ras.* u *A* 1.

Cap. 45. a) XXXII. *A* 1. b) Placencias *A* 3*a*; Placent(c)i(a)e *A* $2a^{1.2.3.4}$; Dum pr. Placenciam (corpus *om.*) *A* 4. c) Ubi dum *pro* Qu. *A* 4. d) eccl. corpus collatum fuisset et vigilias *A* 4; dum vigilias — *p.* 283, *l.* 5. secretorum me, *schedula (fol.* 249*) inserta, m. al. suppl.* *A* 3. e) sancta *A* 3*a*. f) excolerent *A* 4. f*) motrona *A* 3*a*. g) loco *A* 3*a*. h) illius *A* 4. i) palifalisi dissolute *A* 3*a*. k) in *add.* *A* 3*a*. l) nullam *A* 1, *corr.* m) membro *A* 3*a*; membrum *A* 3. 4. *B* 1. 2. 3. n) fungi (possit *m. al. add.*) *A* 1. o) precario *A* 3. 3*a*; precando *A* 4. p) deposcit *A* 4. *B* 1. 2. 3 (*ubi* dep. pr.) *et m. al.* *A* 1. q) subderet ubique *A* 3*a*. r) extensa dec. *A* 3*a*; dec. detenta *corr.* det. dec. *A* 4; ext. decumbit *B* 1 *(non* *B* 4*)*. s) compos *pr. m.* *B* 1. t) et *eras.* *A* 1; matrona *pro* et m. et *A* 4. u) que *add.* *A* 4. v) *om.* *A* 4.

Cap. 46. a) maiore:, *ras.* s *(?)* *A* 1; maiores famulantiumque qu. *A* $2a^{1.2.3.4}$; m. famulatui *B* 1; maiorique fam. ibi *B* 3. b) genu *A* 3*a*. c) viam *A* 4. 5. *B* 3; viis *A* 6*b*; *om.* *A* 6*a*. d) moliuntur (*corr. e* :moluuntur *A* 5) *A* 3*a*. 5. 6*b*. e) ::::tione *B* 1; innovationem *A* 5. *B* 3. f) aliis *A* 3*a*, *corr.*; alii exp. — intonant *om.* *A* 3. g) ingerant *pr. m.* *A* 1. h) psalmos *A* 4. 6*a*. i) suppant. Refulgeba:t (*ras.* n) *A* 3*a*; supponent. Fulgebat *B* 4. k) *ita* *A* 1 *(pr. m.)*. $2a^{1.2.3.4}$. 3. 3*a*. 5; etiam *add.* *A* 4. *B* 1. 2. 3 *et m. al.* *A* 1; sibi *om.* *A* 6*a*. *b*. l) proprii *A* 3*a*; proprio *pr. m.* *A* 3. m) *ita* *A* 3. *B* 1. 2 *cum V. Leobae* c. 21 *(SS. XV*, 130, 28*)*; ad gloria *A* 3*a*; in gl. *A* 4; et gl. *om.* *A* 1. $2a^{1.2.3.4}$; cotid. coruscat m. (et gl. *om.*) *B* 3; vivit. Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto et nunc et in omnia secula seculorum. Amen. Explicit vita sancti Germani episcopi *A* 5, *desinens;* ad gloriam domini nostri Iesu Christi, cui est honor et gloria in saecula saeculorum (Amen *add.* *A* 6*b*) *desinunt* *A* 6*a*. *b;* et gloriatur Deus per omnia secula secul[orum]. Hamen *(sic) desinit* *B* 4.

1) *De quo cf.* c. 39 *(p.* 279*)*. 2) *Cf. V. Martini c.* 16, 2: Treveris puella quaedam dira paralysis aegritudine tenebatur, ita ut — — nullo ad humanos usus corporis officio fungeretur. 3) *Prosequendo scilicet cum aliis illustre funus. Boschius.* 4) *Corpus Germani die* 22. *Septembris Autissiodurum pervenit ibique die* 1. *Octobris sepultum est; cf. Martyrologium Hieronymianum (supra p.* 229*)*.

Ego duplicem[a] veniam a[b] te, lector, exposco, primum quod soloecismis[c] et abiectione[d] verborum aures tuas vulnero, deinde quod prolixior pagina videtur parare[e] fastidium[1]. Sed non pigeat recensere[f], quod Christum praestare non piguit; qui dum sanctos suos glorificat[g], nos invitat exemplo[h]. Et tamen Deum testor conscium secretorum[i], me plura[k] de domni[l] mei Germani factis agnita et probata[m] tacuisse[n]; ex quo reum[o] esse me fateor subprimendo, quod mirabiliter ad profectum omnium divina virtus[p] operata est. Et ideo in scribendo succinctum[q] magis me arbitror fuisse quam nimium[r,*].

EXPLICIT VITA[s] SANCTI GERMANI[t] EPISCOPI**.

*) *In parte codicum Vitae II. haec addita sunt e Gestis pontificum Autissiodor. c.* 7 *(ed. Duru l. l. I,* 315. 320 *sq.) et Bedae Hist. eccl. I,* 21, *hausta (cf. 'N. Arch.' XXIX,* 166*):*

Sedit autem isdem domnus — — summa excolitur gloria.

Aut post haec aut ante haec aut pro his in codicibus pluribus quattuor versus rhythmici adiecti sunt:

Fulgida fulgentem Germanum — — Germanum gaudia pangunt.

**) *Codices A* 4. 4* *haec addunt (cf. supra p.* 249*):* Sanctus Germanus episcopus pridie Kalendas Augustas de hoc corpore migravit ad Dominum. Quem venerabilem diem omnes ecclesie provincie Gallicane predicabili devocione celebrant (suscipiunt *A* 4*) et venerantur, ut per suffragia illius misericordiam Domini consequantur.

Epilogus. A 1. 3. 3*a*. 4. *B* 1. 2. 3.

Epil. a) dum publice *A* 4. b) a delicto (delictis *A* 2*a*⁴) exp. *A* 1. 2*a*^{1. 2. 3. 4}. c) solicissimis *A* 3*a*; soloecis :: mis, *ras.* si *B* 2; soloecismus *B* 1, *corr.*; soloecismo *B* 3. d) a:ectione *pr. m. A* 1. e) *corr.* parire *B* 3; parere *A* 2*a*^{1. 2. 3}. 3. 4. *B* 2 *et m. al. A* 1 (*at cf. p.* 268, 6. parabit). f) recensura *pr. m. A* 1. g) gior. *A* 3*a*, *corr.* h) inv. ad eorum exemplum. (Et *om.*) *A* 4. i) futurorum *A* 4. k) plura::, *ras.* me *A* 3. l) *ita A* 3. 3*a*. *B* 2. 3; domini *aut* dñi *rell.* m) probato *A* 3*a*. n) tacuisse — *l.* 7. divina virtus *om. A* 3*a*. o) reum me esse f. *A* 1. 2*a*^{(1). 2. 3. 4}; me reum esse profiteor *B* 3. p) *om. A* 1 *(pr. m.).* 2*a*^{1. 2. 3. 4}; gratia *post* est *add. A* 2*a*^{1. 2. 3. 4}. q) succintum *A* 1. r) mium *A* 3*a*, *corr.*; Gloria Deo Patri et Filio eius domino nostro, cum quo vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti in saecula saeculorum. Amen *add. B* 3. s) v. s. G. ep. *om. B* 2; s. G. ep. *om. A* 3*a*; beati *pro* sancti *A* 3. t) Autisiodorensis *add. A* 3; Aut(issiodorensis) *post* episc. *add. B* 3.

1) *Cf. supra p.* 268, *n.* 2.

VITA LUPI

EPISCOPI TRECENSIS.

Codices Vitae Lupi multo vetustiores iis iam eruti sunt, quibus olim in tomo III. huius corporis p. 117 sqq. usus eram, atque etiam argumenta falsitatis augeri iam licet, fontibus auctoris diligentius exploratis, e quibus V. Germani episcopi Autissiodorensis nunc primum a sodali meo integra edita est, quae mihi praesto non fuerat nisi omnino deformis et lacerata, cumque adversarii vehementissime in me invecti essent propter consilia hagiographorum dolosa, quae patefecisse mihi visus eram, summopere gavisus sum, hanc ipsam Vitam eo consilio, scilicet ad iura aliena vindicanda, non solum adhibitam, sed etiam citatam esse, quas causas sufficere existimari ad nobile hoc falsitatis documentum denuo edendum.

'Multiplici materia' dicendi auctor ad describendas 'laudes' patroni sui commotus esse vult, sed pro ubertate ieiunitas apud eum deprehenditur atque haec ipsa verba (c. 1) ex sermone deprompsit, quem de V. Honorati abbatis Lerinensis, postea episcopi Arelatensis, Hilarius successor sedis eiusdem habuerat, immo ad eundem fontem conversionem Lupi descripsit (c. 2), qui disciplinis ecclesiasticis imbuendus abbatem illum Lerini expetisse creditur. Etiam Hilarii cuius memini Vita laudes Lupi describendas ei contulit, veluti tunicae usum redemptionemque captivorum (c. 7. 8), mox morbum sanandum (c. 9), cui miraculo singula verba ex V. Germani Autissiodorensis c. 9. deprompta admiscuit, fortasse etiam ad gloriam patroni defuncti celebrandam exempla discipulorum (c. 11). Sed Pimeniola 'sancti Hilarii Arelatensis urbis episcopi germana', quam Lupus septimo ante conversionem anno in matrimonium duxisse fertur, scilicet antequam vel Honoratus decessor sedem Arelatensem nactus esset, praeterea densissimis tenebris circumfusa est neque nomen tam pium magnam spem elicere potest, significans 'parva pastrix' (ποιμήν), deminitivum scilicet 'Pimeniae', sororis fictae Tigris sacrae virginis Mauriennensis item fictae[1].

Iter Lupi Britannicum ad exstirpandam haeresim Pelagianam cum Germano susceptum biographus paucis perstrinxit (c. 4), quod Constantius in V. Germani Autissiod. c. 12—14. fusius descripserat, atque eadem fere in Bedae historia ecclesiastica I, 17, occurrunt, quare haud facile discerni poterat, utrum auctorem biographus Lupi secutus esset, mihique Bedam adhibuisse videbatur, sed recte monuerunt[2] etiam alibi

1) *SS. rer. Merov. III, p.* 533. 2) *W. Levison, 'N. Arch.' XXIX, p.* 152.

vestigia V. Germani in V. Lupi deprehendi, e. gr. c. 7, Bedamque biographo nostro posteriorem esse inde intellegitur, quod totam Lupi vitam in Martyrologio suo die 29. *Iulii constrinxit*[1], *quem locum ad Florum redire olim statueram. Omnino recte autem statueram*[2] *fieri non posse, ut Constantius ex tenuitate rerum Vitae Lupi suam elegantem amplioremque de Germano enarrationem formavisset, neque vero miror temerariam hanc opinionem a scholae legendariae sectatoribus pertinaciter retineri, excogitatam ob solam auctoritatem biographi stabiliendam. Arido excerpto suo idem nihil fere addere poterat, nisi tempora hiberna, quibus episcopi oceanum transmeassent, scilicet ut pericula exaggerarentur, bonumque expeditionis eventum celebrans, omnes populos ad fidem trinae confessionis adductos esse contendit. Credidit igitur haeresim Pelagianam de Trinitate non recte iudicasse, quae potius liberum arbitrium divinae gratiae anteponebat, cumque iam Boschius hunc gravem errorem ei vitio verterit, hodie fortasse statuere possumus ne tenuem quidem notitiam de natura dogmatis Pelagianorum ad ipsum pervenisse, unde qui vult de aevo illius facile iudicare poterit.*

Atque Lupus ille episcopus Trecensis, postquam Britannos ad fidem trinae confessionis feliciter adduxit, de natura haeresis Pelagianae haudquaquam bene instructus, quam piam consuetudinem cum Attila Chunorum rege habuit! 'Nec longa post tempora' (c. 5), — 22 *anni lapsi erant, — imminentibus Chunis, Tricassinam urbem solis precibus suis defendit, 'in cuius absolutione totius discriminis compressit incendium', scilicet totum bellum terminavit, ita ut ad pugnam Mauriacensem hostes nullatenus pervenire potuissent: immo 'feralis Attila' fidem episcopi christianam 'altiore sensu' suscipiens, eum et suae salutis causa et exercitus sui secum ad Rhenum fluvium ire iussit, ubi non solum eum dimisit, sed etiam iter ei ostendit, suppliciter ab eo petens, ut pro se oraret. Quod 'simulatae pacis arte' Attilam urbes Galliarum temptasse auctor scripsit, apud Prosperum a.* 451. *fortasse legerat illum tamquam custodem 'Romanae amicitiae' advenisse, sed mox in locum Aetii patricii cum Gothis resistentis patronum suum substituit opisque caelestis auxilium. Eodem fere modo biographus Memorii sine dubio et ipse Trecensis fugam Chunorum ad orationes vigiliasque eiusdem Lupi rettulit, qui Attilam christianum factum esse credi voluit*[3], *idemque in textu V. Lupi iam legitur, postquam 'suspiciens' ad codices optimos emendavi 'suscipiens'. Pimenius piscator rete suo caput Memorii expiscatus cum Pimeniola uxore Lupi quodam affinitatis vinculo coniunctus videtur esse. Utraque vita naturae rerum repugnat, atque quod in una reprehenditur, idem etiam alteri vitio dandum est. Attila rex christianus Lupum episcopum propter caelestem eius auctoritatem secum adsumpsit, ut se suosque tueretur, neque pro obside habendus est triumphator christianus aut consilium aliud auctori imputare licet, contrarium verbis propriis. Sidonius magnus Lupi admirator rerumque gestarum scriptores usque ad auctorem Libri h. Fr. necessitudinis, quae inter eum Attilamque intercessisset, ne verbo quidem meminerunt altoque silentio merita eiusdem de Gallia liberanda praeterierunt caveque, ne verum rerum ordinem mendaciis huius Vitae dehonestes, quae inter fontes prudenter disquisitos locum habere nequit*[4].

Hunigasio interprete Attila christianus usus erat, ut desideria sua pia Lupo episcopo exponeret, atque ingenue fateor me ob nominis illius similitudinem cum Chunis intercedentem haud leviter olim obstupuisse, sed argumentum meum in contrarium ver-

1) *H. Quentin, 'Les Martyrologes historiques du moyen âge' p.* 81. 2) *'N. Arch.' XXIV, p.* 566. 3) *V. Memorii, SS. rer. Merov. III, p.* 101 *sqq.; cf. 'N. Arch.' XXIV, p.* 559 *sqq.* 4) *Cf. 'N. Arch.' XXIV, p.* 565. *Contrariam opinionem defendit Girard, 'Le Campus Mauriacus', 'Revue historique'* (1885) *tom. XXVIII, p.* 329, *qui inexspectatam lucem Vitae Lupi attulisse sibi visus est.*

teretur, si Hunigasium illum eandem personam esse recte statuissent[1] *atque Onegesium potentissimum Attilae magistratum, quocum Priscus*[2] *legatus congressus erat. Onegesius ille secundum Attilam plurimum apud Scythas opibus valebat, proximam regiae domum inhabitabat, primum convivarum locum ad dextram regii thori habebat atque negotia publica pro rege exsecutus est. Balneum sibi per architectum Sirmio captivum abductum prope domum suam aedificandum curaverat, lapidibus ex Paeonia advectis, vir in omni vita atque victu excultus, servoque utebatur mercatore Graeco. Et ipsum natione Graecum fuisse coniecerunt*[3], *id quod fortasse recte in dubium vocatum est*[1]. *At nomen eius* Ὀνηγήσιος *cum Chunorum minime cohaeret, qui* Οὖννοι *a Graecis vocati sunt, sed ex toto Graecum est idemque significat atque 'asinarius'. Hunigasii vero nomen est Germanicum, compositum ex* Huni[4] *et* -gasius *similiter atque* Widragasius, *isque cui illud inditum erat interpres locum modestiorem occupabat, quam ut cum potentissimo ex Attilae primoribus comparari posset. Huius autem nomen Graecum ex* ὄνος, *i. e. asinus, ductum a Germanico illo cum* Huni *composito omnino distinguendum nec additis nec immutatis litteris ita servandum est, sicut Priscus illud scripserat.*

Reversus Lupus patronus Attilae exercitusque Chunorum ex itinere Rhenano, duplicem discessum (c. 6) ob Trecensium desperationem executus est primo 'ad montis perfugium Latiscone', scilicet in Lingonensem dioecesim, ut illuc plebem suam transferret, deinde, cum raritate venientium offensus esset, eo longius Matisconem, ubi in praedio quodam degebat neque in patriam regressus est. Haec tam absurda sunt, ut viri me multo religiosiores et Tillemontius[5] *et Boschius acerrime in biographum invecti sint. Unde tanta Trecensium desperatio? Quare Latisconem cives transferendi erant, nihil passi atque ab episcopo suo defensi? Quare Lupus ipse perfugium illud petiit, Chunis profectis? Si Matiscone in dioecesim suam Trecensem numquam rediisset, num usque ad mortem per annos fere triginta in civitate aliena resedisset? At eum profecto apud Tricasses degisse ex Sidonii epistulis VI, 4. VII,* 13, *certo certius colligitur, unde biographus omnino refellitur. Biographo infelici in tantas angustias adducto perhumani abbatis Lebeuf*[6] *coniectura stupenda subvenit asserentis Latisconem montem non esse Lassois, sed Lainçon, rectius Linçon*[7] *prope Trecas, Matisconem quoque non esse civitatem celebrem, sed villam quandam Macon (dép. Aube) prope Nogent-sur-Seine, ita ut tam providus ovium suarum pastor dioecesim suam numquam reliquisset, neque vero cuiquam hoc novum effugium placuit*[8]. *Id vero ex eodem colligi licet, nomina locorum sicut in V. Lupi scripta sunt minime quadrare, cumque cum rebus gestis patroni conciliandanon sint, inquirendum est, qui sensus occultus eis subesse possit.*

Minime autem dubium est, quin Latisco mons hodie Lassois (dép. Côte-d'Or) nominetur, pars villae Vix, caput pagi Latiscensis ad dioecesim Lingonensem pertinentis, atque in summo vertice olim castellum situm erat, cuius vestigia adhuc supersunt. Pago

1) *Th. Hodgkin, 'Italy and her invaders', Oxonii* 1892, *tom. II, p.* 74. 123². 2) *Fragmenta historicorum Graecorum ed. C. Müller, Parisiis* 1851, *IV, p.* 86. 3) *Amédée Thierry, 'Histoire d'Attila et de ses successeurs', Parisiis* 1864, *I, p.* 91. 4) *Aut ex Hunis pendet aut ex vocabulo quodam Germanico; cf. Förstemann, 'Altd. Namenbuch' I, col.* 929². 5) *Tillemont, 'Mémoires de l'histoire ecclés.'* (1712) *XVI, p.* 128 *sqq.* 6) *Lebeuf, 'Recueil de divers écrits pour servir d'éclaircissemens à l'histoire de France', Parisiis* 1738, *tom. I, p.* 63 *sqq.* 7) *Locus a.* 1177. *Linco vocatus, hodie pars est villae Saint-Germain; cf. Boutiot et Socard, 'Dictionnaire topographique du dép. de l'Aube',* 1874, *p.* 85. 8) *Cf. d'Arbois de Jubainville, 'Note sur les deux Barrois, sur le pays de Laçois' ('Bibliothèque de l'école des chartes', Parisiis* 1858, 19 *a., tom. IV,* 4. *ser., p.* 349 *sqq.); Courtalon-Delaistre, 'Topographie historique de la ville et du diocèse de Troyes', Trecassis* 1783, *I, p.* 281.

illi consentaneum est comitem praefuisse atque rumore populi Girardus comes de Rossillon celebrabatur, qui oppidum illud loco antiquitus diruti in monte denuo aedificatum paterno iure possedisset et propria mansione habitasset. Nemus quoque, quod eidem monti Latiscensi subiacebat, comitis erat, sed interim Pulteriense coenobium secus eundem montem constructum erat, hodie Pothières, quod possessionem illam sibi vindicabat, cumque vulgus 'nostrorum' censeret nemus a comite glande satum esse, biographus Girardi eam opinionem per Vitam Lupi refellit eo antiquioris, qui in eodem luco solitariam vitam duxisset. Locum memorabilem, per quem suspiciones meae splendide confirmentur, ad verbum exscribendum esse duxi:

§ 104. Similiter etiam vulgus nostrorum autumat nemus quod eidem monti subiacet a Girardo comite glande satum fuisse, sed omnino frivolum est, quoniam invenitur scriptum, beatum Lupum Trecensem episcopum antiquiorem valde Girardo in eodem luco solitariam vitam aliquandiu duxisse.

Auctor ille Vitae nobilissimi comitis Girardi de Rossillon pro monasterio Pulteriensi laborabat recteque editor doctissimus[1] statuisse videtur eundem etiam e monachis illius monasterii fuisse, secundum proverbium illud: 'Is fecit cui prodest'. Noster biographus eiusdem proverbii non immemor Vitam Lupi fecit, ut ecclesiae prodesset, cumque olim scripsissem (p. 122, n.): 'hic latet anguis in herba', anguem illam non amplius latere, sed in lucem extractam esse haud leviter gaudeo.

Causam alterius itineris iam Tillemontius recte perspexerat fundos episcopi fuisse, premens verba: in praedio Matiscone, atque Lupus iam Lerino relicto eo regressus erat ad bona sua pauperibus eroganda (c. 3). Praedium autem illud cum aliis quae non erogaverat bonis in ecclesiam Trecensem transisse verisimile est, unde fortasse non adeo inepte conclusi, Vitam Lupi ad vindicanda aut confirmanda bona ecclesiae Trecensis confictam esse.

Gebavultus rex Alamannorum Lupum episcopum Tricassinum aequa reverentia diligebat (c. 10) atque Gibuldus rex Alamannorum Severinum monachum Batavensem (Passau) teste Eugippio (c. 19), utque Lupus presbytero cum 'paginola' misso apud regem pro Brigonensibus suis hostili servitio subditis intercessit, ita Severinus diaconum suum cum epistula ad eundem regem pro Batavinis suis misit, atque uterque captivos libertati restituit, ille in dioecesi Trecensi, hic ad Danubium. Difficile creditu est eundem regem eodem fere tempore in tam longinquis regionibus fere idem peregisse, atque comparata cum V. Severini enarratio V. Lupi ut est absurda refellitur. Vicina Trecensibus gens Alamannorum non depingitur nisi in tabulis geographicis ex ipsa V. Lupi pendentibus neque huic succurrere fas est confictis excursionibus, quas Gebavultus in oppidum Trecense fecisset. Brigonenses iam auctor V. Lupi interpolatae ad pagum Breonensem (hodie Le Brenois) rettulit, pago Latiscensi vicinum, quo Lupus post Chunorum discessum perfugisset, cumque hic ad dioecesim Lingonensem pertineat, ille cum dioecesi propria cohaeret. Sane comes Breonensis paroecianus erat episcopi Trecensis[2] atque usuarium nemorum comitis 'Brennensis' abbatiae S. Lupi Trecensi conveniebat[3]. Nithardus (I, 6) Brionensem pagum ante Tricassinum enumeravit, ita ut Brigonenses nostri vix alibi investigandi sint, neque vero res tam aliena Tillemontio (p. 136) omnino satisfecit, nam etiam de Breonensibus cogitari voluit in summis Alpibus habitantibus[4]. Sane hos Breonenses Alamanni facilius subiugare poterant quam Brigonenses illos atque

1) P. Meyer, 'La Légende de Girart de Roussilon', Romania 1878, VII, p. 166. 2) Ch. Lalore, 'Cartulaire de l'abbaye de la Chapelle-aux-Planches' ('Collection des principaux cartulaires du diocèse de Troyes' 1878, IV, p. 184). 3) Privilegium Eugenii III. a. 1147 ('Cartulaire de l'abbaye de Saint-Loup', 'Collection des principaux cartulaires du diocèse de Troyes', 1875, I, p. 35). 4) Cf. SS. rer. Merov. VI, p. 500 sqq.

similitudine nominum auctor fortasse commotus est, ut e vicinis suis illos eligeret. Quod Gebavulti nomen apud Eugippium Gibuldus scriptum est more recentiore[1], *reminisci oportet Lupi biographum codicem Eugippii multo vetustiorem eis adhibuisse, qui hodie supersunt, saeculum X. non superantes, aliudque nomen proprium Mommsenius (p. XXIX) ex uno solo codice restituere potuerat, qui si latuisset Eugippii textus iterum librariorum incuria defecisset.*

Tres Lupi discipulos biographus enumeravit (c. 11*) Polychronium Viridunensis, Severum Trevericae, Albinum Catalaunicae civitatis pontificem eaque quae de Severo enarravit iisdem fere verbis expressa apud Bedam (I,* 21*) redeunt, ex quo illum pendere minus recte statueram, sed multo minus recte pars adversa statuit Bedam locum ex V. Germani episcopi Autissiodorensis deprompsisse huiusque auctorem V. Lupi usum esse, nam ea in qua verba occurrunt V. Germani retractatio illa est*[2], *saec. IX. attributa, quam aevo Carolingico compositam esse omnino recte scripseram, quodque vetustae V. Germani auctore Constantio textum pleniorem quondam extitisse adversarii mei coniecerunt, eiusmodi nugae indignae sunt, de quibus disseratur. Ex V. Germani auctore Constantio (c.* 25*) biographus Lupi personam tantum Severi episcopi, alterius Britannici itineris socii, eruere poterat, quod ipse omnino silentio praetermisit, eaque quae de Severo episcopo civitatis Trevericae scripsit, scilicet eum primae Germaniae gentibus praedicasse, cum apud Constantium non legantur, propria ipsius sunt. Metropolis civitas Treverorum ad provinciam Belgicam I. pertinebat neque ad provinciam Germaniam I, cui potius metropolis civitas Mogontiacensium praeposita erat, unde biographum de provinciis ecclesiasticis male instructum esse olim conclusi. Boschius difficultatem eo explicare conatus est, quod Severus Trevericus officium evangelium praedicandi usque in alteram provinciam extendisset, qua re potestatem dioecesanam episcopi Mogontiacensis laesisset, cumque in propria provincia omnes gentes ad fidem christianam nequaquam conversae essent, id quod e Gregorio, Hist. Fr. VIII,* 15. *et ex V. Gaugerici colligitur, melius fortasse egisset, si propriae dioecesi providens curam animarum ibi exercuisset, ubi debuit. Neque Materni episcopi Coloniensis exemplum, quo adversarii se munierunt, duplex officium confirmare potest, quod verisimile non esse critici saniores iam opinantur*[3].

Vita Lupi raritate rerum denotatur vix inter se cohaerentium, quarum fontes partim adhuc supersunt, et licet biographus contrariam speciem praetenderit, veluti iam capite 7. *ineunte pauca ex plurimis se perstrinxisse asseruit, tamen ad ubertatem suam credendam vix quemquam adduxit, sicut etiam de aevo eius adhuc disceptatur. Tillemontius hanc quaestionem summa prudentia praeteriit*[4], *alii*[5] *usque ad septimum saeculum progressi sunt, pauci*[6] *auctorem, clero Trecensi procul dubio adnumerandum, quippe qui vitam patroni sui concludens (c.* 12*) praesidium eius imploraverit, saec. V. attribuerunt, quasi non solum discipulus Lupi fuisset, sed etiam ab eo instructus, statuentesque Vitam Lupi Constantio auctori V. Germani episcopi Autissiodorensis praesto fuisse, adversarii mei secundissimam condicionem elegerunt, quae si vera esset origo libri fere usque ad Lupi obitum promoveretur. Eiusmodi autem opinioni biographus ipse palam refragatus est, de discipulis patroni sui ita disserens (c.* 11*), ut vel eos iam defunctos esse manifestum sit, atque ipse ex certis argumentis conclusi eum non fuisse aequalem, sed multo post res litteris mandasse, quae comparatis fontibus fide omnino carent. Quod cum*

1) *Nomen cum Goth. 'vulthus' = gloria compositum est; cf. Förstemann, 'Altd. Namenbuch' I, col.* 1663; *cf. col.* 663. 2) *Cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXIX, p.* 162; *cf. p.* 158. 3) *A. Hauck, 'Kirchengesch. Deutschlands' I, p.* 5[3]. 4) *Boschius, AA. SS. Iul. VII,* 57: *'Tillemontius aetatem caute dissimulat'.* 5) *A. de Barthélemy, 'Invasion des Huns dans les Gaules en* 451' (*'Revue des questions historiques', Parisiis* 1870, *VIII, p.* 361). 6) *'Histoire littéraire' II, p.* 690.

vixisse olim opinatus sum saec. VIII. ex. vel IX. in., postea indiciis nonnullis emergentibus, vitam decenniis nonnullis ante, scilicet ineunte aevo Carolingico confictam esse concessi[1].

Sermone autem auctor usus est tam obscuro, ut quid sibi velit haud facile assequi possis, verboque finito omnino carere poterat, ita ut non solum nominativi absoluti veluti participium praesentis activi aut perfecti passivi eius locum obtineant:

c. 1. Quo defuncto, Lysticio patruo — scolis traditus, rethoricis imbutus studiis, quem

c. 2. 3. cuius nimpae instructione cervicae subdita, iugum d. s. excipiens, — dogmatibus institutus. Quo ille fidei calore — regrediens —, — ad — pontificium raptus. Cuius

c. 9. Nam clarissima matrisfamilias, — quae — constringebatur —, cui — m. inplebat officium, ab eo visitari desiderans. Quem

ib. Quae magna cum voce proclamans, nihil se doloris sensisse languorem; cui

sed etiam abl. abs. aut acc. abs.:

c. 5. Inter haec nec longa post tempora, imminentibus Hunis, quorum — premebat exercitus.

c. 6. Cuique degenti in praedio Matiscone oblatam sibi puellam hora circiter sexta inpulsu demonis mutam: cui.

Gregorius Turonensis participium praesentis nonnumquam addita copula cum verbo finito coniunxit, ut locum indicativi occupare videatur[2]*, sed praeterea illud pro hoc non substituit*[3] *neque ulla exempla praebet participii perfecti multoque minus ablativi aut accusativi absoluti pro verbo finito collocati, quae consuetudo multo post eum invaluit; huc accedit, quod de Lupo in Gloria Conf. c.* 66. *disserens Vitam eius non citavit. Participia illa ut a saeculo quinto omnino abhorrent, ita apud auctores saeculi VIII. frequenter deprehenduntur, veluti apud auctorem Libri hist. Fr.*[4] *et Continuatores Fredegarii*[5]*, item apud biographum Landiberti Traiectensis et Arbeonem*[6]*. Etiam nomen* Huni *per aspirationem lenem scriptum apud scriptores Gallicanos vix ante saeculum VIII. occurrit, nam vetustiores usque ad auctorem Libri hist. Franc. constanter scribunt* Chuni[7]. *Vitam Lupi una cum Germani auctor libri de cursuum ecclesiasticorum origine saec. VIII. citavit*[8]*. Beda adhibuit; eandem saeculo IX. ineunte auctor Vitae Lantberti abbatis Fontanellensis exscripsit*[9].

Vitae Lupi, quam ad tres codices saec. XI—XIII. olim recensueram, interim codices saec. VIII. et IX. emerserunt, novisque subsidiis instructus textum fide digniorem restituere potui, scilicet consuetudini aevi Merowingici magis convenientem, sed praeterea haec editio a priore haud ita frequenter discrepat, cum difficilem cursum inter duplicem traditionem satis recte tenuissem. Numerus codicum iam repertus partim primo, partim secundo e codicibus aggregatur, quos olim adhibueram, ita ut classes binae exoreventur ex una priore, atque utraque signifero gloriatur vetustissimo una saec. VIII, altera saec. IX. Etiam Vitarum Servatii et Memorii codices ad saec. VIII. redeunt, quo Franci Chunorum fabulis in maiorem ecclesiae gloriam confingendis haud parvam operam dedisse videntur.

1*a) Codex* P e t r o p o l i t a n u s *F. v. I n.* 11, *ex museo Petri Dubrowsky in bibliothecam caesaream translatus*[10]*, olim Corbeiensis (n.* 292 *et* 177*) et Sangermanensis*

1) *'N. Arch.' XXIV, p.* 565. 2) *Bonnet, 'Latin' p.* 650 *sqq.* 3) *Ib. p.* 565, *n.* 4. 4) *Cf. SS. rer. Merov. II, p.* 218. 5) *Contin. Fredeg. c.* 13: Per idem tempus Eodone duce a iure foederis recedente. Quo conperto *et q. s.* 6) *SS. rer. Merov. VI,* 327. 536. 7) *'N. Arch.' XXIV, p.* 570. 8) *Ionas p.* 26, *n.* 4; *cf. W. Levison supra p.* 234, *n.* 2. 9) *SS. rer. Merov. V,* 612. 10) *Cf. K. Gillert, 'Lateinische Handschriften in St. Petersburg'*

(n. 460), post Historiam tripartitam V. Lupi fol. 250. exhibet, litteris semiuncialibus paginisque bipartitis saec. VIII. exaratam neque vero integram. Folium enim, quod ad codicem quendam maioris formae olim pertinuerat, marginibus abscisis huic libro aptatum est, cui olim tegimento fuerat[1]*, itaque priore columna desinente altera latere exteriore caret, et e contrario folii versi prior columna mutilata est, dum altera integra restat, quae in verbis* conlisionem suorum | *(p. 302, l. 2) desinit. Librarius quidam litteris Merowingicis uno loco (p. 299, 22) coniecturam intulit temerariam. Codex Historiae tripartitae litteris minusculis scripturae Merowingicae propinquis scriptus est, quas saec. VIII. tribueres, sed cum m. s. XII. ei fol. 1'. haec intulerit:*

Hic codex iubente Adalardo
Hero fuit scriptus,

quae m. s. XIII. ita iteravit:

Hic codex Hero insula scriptus fuit, iubente sancto patre Adalhardo, dum exularet ibi,

nepos ille Caroli Martelli scriptor erat, abbas monasterii Corbeiensis († 826), a. 821. ex monasterio S. Filiberti Heriensi (Noirmoutier) revocatus, quo a. 814. relegatus erat. Fol. 1. m. saec. XIII. haec intulit: liber sancti Petri Corbeiensis.

Codicem pretiosissimum Hannoveram ante hos annos transmissum ipse examinavi.

1*b) Codex* T u r i c e n s i s *bibliothecae urbanae C, 10 i, formae maximae, saec. X. ex., olim monasterii S. Galli*[2]*, fol.* 127—128'*, n. XLII. V. Lupi exhibet.*

Contulit W. Levison sodalis collatumque textum iterum percucurrit.

1c^1) *Codex* P a r i s i a c u s *bibliothecae S. Genovefae* H^L 2[3]*, formae minoris, fol. 96, saec. XI, olim S. Eligii Novioduni, fol. 1—7' (antea nobis 1a).*

Ipse contuleram.

1c^2) *Codex* P a r i s i a c u s *n.* 12612*, olim Corbeiensis, deinde Sangermanensis (n. 469, mox 469), saec. XIII, fol.* 137'—140.

Contulit H. Lebègue v. c.

1d^1) *Codex* B r u x e l l e n s i s *n.* 98—100 *(Van den Gheyn n.* 3132^{II}*), saec. XIII, fol.* 109'—110'.

Contulit W. Levison v. c.

1d^2) *Codex* L o n d i n i e n s i s *musei Britannici inter Harleianos n.* 2801*, saec. XIII, legendarii Arnsteinensis vol. II, fol.* 84'—85.

Ipse contuli.

1*e) Codex* F u l d e n s i s *Aa 96, saec. XV, olim Blauburanus, deinde Weingartensis*[4]*, pars II, fol. 41—42', praescr.* Incipit vita sancti Lupi episcopi Tricassine urbis et confessoris, *ad classem priorem pertinet, sed textum exhibet quam maxime immutatum et interpolatum, quem neglegendum esse duxi.*

Contulit W. Levison v. c.

2*a) Codex* V i n d o b o n e n s i s *bibliothecae Palatinae n.* 420 *(olim Salisburg. n. 39), saec. IX, fol.* 40—42.

Ipse contuli[5].

2*b) Codex* P a r i s i a c u s *n.* 5278 *(Colb. 11, Regius 3594. 7), formae magnae, saec. XIII, fol. 134. 135; cf. 'N. Arch.' XVIII, p. 586 (antea nobis 1b).*

Ipse contuli.

'N. Arch.' V, p. 248; Dom Antonio Staerk, O. S. B., 'Les Manuscrits latins du Ve au XIIIe siècle, conservés à la bibliothèque impériale de Saint-Pétersbourg', Petropoli 1910, tom. I, p. 44, II, tab. 44 sq. 1) *'Nouveau Traité de Diplomatique' III, p. 67.* 2) *Ionae Vitae Sanctorum p. 66 sq.* 3) *Cf. 'N. Arch.' XVIII, p. 600; Kohler, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque de Sainte-Geneviève' II, p. 571.* 4) *Cf. supra p. 185.* 5) *Cf. 'N. Arch.' XXXIII, p. 20.*

2c) Codex N a m u r c e n s i s *n.* 53, *saec. XII, olim S. Huberti Arduennensis, fol.* 229—230.

Contulit W. Levison v. c.

3) Codex B r u x e l l e n s i s *n.* 9636—7 *(Van den Gheyn n. 3228), formae magnae, saec. XI/XII, olim S. Laurentii Leodicensis, ibique signatus* $\frac{MM}{4-3}$, *deinde* $\frac{LL}{4-2}$, *fol.* 216—217.

Ipse contuli.

Classis 1 *iam propter vetustissimum codicem* 1*a locum suum merita grammaticam barbaram accurate servavit atque attractionis exempla talia, qualia ex Arbeonis*[1] *scriptis cognita sunt, ex melioribus eius codicibus adnotavi haec:*

p. 298, 8. pro se orando *(ita* 1*b.* $c^{1.2}$*; hiat* 1*a;* orandum 1$d^{1.2}$. 2*a. b. c.* 3*)* supplicavit;

p. 298, 14. bienni tempore *(*1*a. b.* c^{1}. $d^{1.2}$*;* temporis 1c^{2}. 2*a. b. c.* 3*)* spatio (spatium 2*a. b. c)* commanens,

cuius usum uno loco codices fere omnes testantur:

p. 301, 7. statum quem amiserant universi in eius (eum *m. al.* 1c^{1}*?*) absolutionis — reparavit.

In classi autem 1 *verba nonnulla desiderantur, quae in libris* 2 *adsunt, et pressior nonnumquam in illa sermo occurrit, in his prolixior, sed locis singulis cum reliquo textu fontibusque comparatis iterum ad eandem rationem adductus sum, quam olim secutus eram, scilicet auctorem archetypi classis* 1 *nonnulla verba omisisse aliaque in breve coegisse, e. gr.:*

p. 296, 11. emenso anni curriculo] *om.* 1*b.* $c^{1.2}$. $d^{1.2}$*; hiat* 1*a; habent* 2*a. b. c.* 3*; cf. V. Hilarii Arel. c.* 6*:* Emenso biennio;

p. 298, 11. mox credidit festinandum] *recte* 2*a. b. c* (mox *deest*). 3*;* festinavit 1*a. b.* $c^{1.2}$. $d^{1.2}$*; cf. ib. l.* 15: se censuit transferendum;

p. 301, 2. per presbiterum] 2*a. b. c.* 3*; haec om.* 1*a. b.* $c^{1.2}$. $d^{1.2}$*; cf. Eugippii V. Severini c.* 19: Amantius d i a c o n u s — — oblatis regi — — epistolis.

Idem auctor 1 *scripturam continuam litterarum capitalium parum recte distinxit et* t *scripsit pro* i*:*

p. 297, 5. terribiles ociani fluctus] sociant 1*a;* terribile sociant *pr. m.* 1*b;* terribiles soc(t)iant 1$c^{1.2}$. $d^{1.2}$,

ita ut ex ociani *corruptela* sociant *exoriri potuisset, atque etiam littera quaedam elisa est per eandem scripturam:*

p. 296, 1. annos sensuum] anno sensuum 1*a. b.* $d^{1.2}$.

Quantopere autem 1*a familiam reliquam superet, ex hoc loco cognosci licet:*

p. 299, 1. iuxta Alisiam] 2*a. c;* i. aliis iam 2*b;* iuxta ᵃlis : : : : *(*basilica *m. al. litteris Merowingicis in litura)* 1*a;* iuxta basilicam 1*b.* $c^{1.2}$. $d^{1.2}$*; cf. V. Germani Autiss. c.* 22: in Alisiensi loco.

Proximum locum 1*b occupat, qui hiante vetustiore fratre in calce libri nonnumquam solus rectam lectionem servasse videtur:*

p. 302, 12. quo sublimius *(ita* 1*b.* c^{1} *e corr.;* sublimis *plerique)* efectus est — gloriosius *(ita* 1*b:* gloriosus *rell.)* inpendat,

sed solus quoque defecit:

p. 300, 15. proclamans] clamans 1*b;* proclamat *V. Germani Autissiod. c.* 9,

isque idem mendum exhibet atque 1c^{2}*:*

p. 297, 8. praemittebant] piae (pie 1c^{2}) mittebant 1*b.* c^{2}.

Codex 1c^{2} *etiam gemellum suum multo antiquiorem haud raro praestat:*

p. 300, 15. nihil se] *om.* 1c^{1} *(non* 1c^{2}*);*

1) *SS. rer. Merov. VI, p.* 535 *sq.*

p. 302, 2. cernui laberentur] cerni l. $1c^2$; labi cernerentur $1c^1$,

librique 1*c cum* 1*d comparati praeferendi sunt:*

p. 296, 16. habenis] habens $1c^{1.2}$ *(pr. m.); om.* $1d^{1.2}$,

immo illi ab affinitate sua discedentes uno saltem loco cum altera classe textum integrum servasse videntur:

p. 300, 18. beneficium] fuit *add.* 1*a. b.* $d^{1.2}$, *non* ($1c^{1.2}$) *cum rell.*

Peculiares lectiones singulorum librorum $1c^1$ *et* $1c^2$, *item* $1d^1$ *et* $1d^2$ *plerasque suppressi.*

Menda classis 1, *quae omissis aut contractis locis nonnullis exorta esse supra dixi, per classem alteram tolli licet atque in ea qua haec classis pollet auctoritate summi momenti erat codex vetustus* 2*a ante haud ita multos annos repertus, qui textum praestantiorum codicum prioris classis et inprimis grammaticam nonnumquam splendide confirmabat libroque* 1*a saepe deficiente vetustissimus omnium restabat. Librarius autem* 2*a exemplar quod habebat non semper recte interpretatus est:*

p. 302, 12. quo sublimius] quos ablimis 2*a*,

verba perperam distinguens legensque a *pro* u, *quae litterae olim similiter scribebantur. aut sola neglegentia sua peccavit:*

p. 300, 16. languorem] languorum *solus* 2*a*.

Singuli libri 2 *aeque depravati sunt mendumque in deterioribus eo magis increvit h. l.:*

p. 300, 19. retenendum] retendum 2*a;* regendum 2*b:* legendum 2*c*.

Semel 2*a. b falluntur, dum* 2*c vocabulum integrum servat:*

p. 295, 17. praecium] preciosum 2*a. b (non* 2*c),*

sed magis 2*b. c inter se coniuncti esse videntur, idem vocabulum* nihil *p.* 300, 15. *omittentes, atque* 2*c graviore interpolatione laborat p.* 297, 19. *Codex quam maxime retractatus* 3 *ex exemplari quodam* 2 *pendet, cf. e. gr.:*

p. 300, 11. manus inplebat officium] m. o. faciebat 2*a. b. c.* 3.

Codices praestantiores utriusque classis particulam que *more Fredegariano*[1] *abundantem integram servaverunt:*

p. 300, 13. terque] 1*a. b.* 2*a*,

atque etiam litteras haud raro pari modo inter se permutaverunt:

ae *pro* e: praeciuin 1*a.* 2*a*,
cervicae *(abl.)* 1*a.* 2*a;* strenuae *(adv.)* 1*a. b.* 2*a;*

e *pro* i: antestis 1*a.* 2*a;* antestitis 1*a. b.* 2*a;* relegatis 1*a.* 2*a;* soc(t)ietate *(dat.)* 1*b.* c^2. $d^{1.2}$. 2*a. b. c;*

i *pro* e: disperatione 1*a. b.* 2*a;* distinata 1*a.* 2*a;* ociani 2*a* (sociant 1*a. b.* $c^{1.2}$. $d^{1.2}$):

o *pro* u: robor 1*b.* 2*a: acc. pl.* censos 1*a.* c^1. d^2. 2*a;* fletos 1*a.* 2*a*.

Disceptantibus autem inter se libris 1 *et* 2, *magis illis et inprimis* 1*a credendum erat quam his, e. gr. gen.* panis ordiaciae 1*a: abl.* morae 1*a; adv.* adprimae 1*a;* nimpae 1*a:* sepae 1*a;* — ad *pro* at 1*a;* — *gen.* desperationes 1*a.* $c^{1.2}$. $d^{1.2}$; florentes 1*a.* c^2. d^2 *et solus* 1*a* libertates, viventes; verum *pro* virum 1*a. b.* $c^{1.2}$. $d^{1.2}$: — *abl.* occurso 1*a*. *Ex libris* 2*a. b. c.* 3 expectabilis *pro* spectabilis *admisi neque vetustissimus eorum* 2*a ad orthographica formanda neglegendus erat, qui inprimis utilia nonnulla exhibet, deficiente codice* 1*a, veluti* profecta, efectus *(p.* 302, 9. 12*) pro* provecta, evectus, *sed haud pauca apud eum parum approbanda erant, veluti* e *pro* ae, poene *(= paene),* ci *pro* ti *et saepe* ti *pro* ci. *Quibus rebus suppressis, graviorem huius codicis discrepantiam orthographicam adnotavi.*

Textum genuinum librarius quidam B additis locis communibus et interpolationibus geographicis aliisque rebus satis tritis interpolavit atque sermonem partim totum immutans gustui medii aevi aptavit, huiusque vitae recensio duplex superest et Italica (B 1*) et Francogallica (B* 2*), e quibus haec textum eo magis retractatum continere videtur.*

1) *SS. rer. Merov. II, p.* 570 *sq.*

B 1*a) Codex* R o m a n u s *bibliothecae* C a s a n a t e n s i s *(Minervae) n.* 1408 *(alias A. I.* 16*), saec. XII. manu Beneventana exaratus, fol.* 180—184′[1].

B 1*b) Codex* V a t i c a n u s *lat. n.* 8693, *saec. XVIII, fol.* 104—107, *cui haec subscripta sunt*[2]*:* **Extracta ex Bibliotheca metropolitanae Ecclesiae Beneventane codice 23, cuius titulus Acta Sanctorum pag^a^ 158. et sequent.**

B 1*c) Codex* R o m a n u s *bibliothecae* A l e x a n d r i n a e *n.* 102 *(alias I. i.* 7—10, *olim* +. *i.* 14*), saec. XVII, fol.* 828′—829, 824*bis*—824*bis v*[3].

B 2*a) Codex* P a r i s i a c u s *n.* 16734, *saec. XII. ex., olim S. Martini a Campis* 1. 3, *fol.* 71′—72′.

B 2*b) Codex* P a r i s i a c u s *n.* 17005, *saec. XII. ex. aut XIII. in., olim Fuliensium* 58. 4, *fol.* 66—67.

B 2*c) Codex* M o n t e p e s s u l a n u s *H. N°* 1, *saec. XIII. in., olim S. Mariae Claraevallensis, vol. IV, fol.* 77—78.

B 2*d) Codex* P a r i s i a c u s *n.* 11758, *saec. XIII, olim S. Mariae de Regali monte, deinde ex dono Wionis Herovallii (a.* 1678*) Sangermanensis (primo n.* 807, *deinde n.* 72*), fol.* 71′—72′.

Codices Parisiacos H. Lebègue amicus noster contulit magnaque ex parte exscripsit, reliquos vero inspexit W. Levison sodalis, cumque de locis nonnullis codicis B 1*a certior factus non essem, petenti mihi officiosissime ut solet iterum succurrit K. Schellhass v. c. ab Instituto nostro historico Romano.*

Etiam e codicibus, quorum indolem examinare non licuit, aliquot saltem textum B continere coniciendum est, e. gr. D i v i o n e n s e m *n.* 642 *(*383^v^*), saec. XII, olim Cisterciensem, fol.* 52′, T r e c e n s e m *n.* 2, *saec. XII/XIII, n.* 33, *sed* D u a c e n s i b u s *n.* 836, *saec. XII. ex., olim Marchianensi, fol.* 31, *et n.* 837, *olim Aquicinctino, saec. XII, fol.* 125′, *in catalogis editis textus genuinus attribuitur*[4].

Utrique recensioni B praescripta sunt haec:

B 1*a. b.* Vita et obitus sancti (beati *B* 1*b*) Lupi confessoris et episcopi.

B 2*a. b. c. d.* Incipit vita sancti Lupi episcopi (e. *om. B* 2*d*), cuius transitus colitur IIII. Kl. Aug. XXIII *(numerum om. B* 2*d),*

atque interpolationes utriusque ab ipso initio incipiunt, sed licet maiore ex parte inter se conveniant, tamen nonnulla diversis verbis expressa exhibent:

p. 295, 17. enarrare] *add.* que *(*qui *B* 1*b)* se Deo *(*Domino *B* 1*b)* tam in operibus bonis quam et *(om. B* 1*a)* in virtutibus exhibuit, cunctis fidelibus discernere *B* 1*a. b; add.* conemur. Etenim qualiter se Deo tam in operibus bonis quam et — discernere *(*discere *B* 2*d) B* 2*a. b. c. d:*

18. Leuchorum] que nunc dirivato *(*der. *B* 1*a. b)* vocabulo Tullum nuncupatur *add. B* 1*a. b.* 2*a. b. c. d;*

ib. familiae primus] ex progenie Francorum[5] ortus *B* 1*a. b;* ex nobili familia ortus *B* 2*a. b. c. d;*

19. genitus patre] patre g. *B* 1*b.* 2*a. b. c. d; haec om. B* 1*a;*

20. decorato] et bono opere instructus, decoratus *B* 2*a. b. d (non B* 1*a. b);*

ib. scolis] sacrarum litterarum *(*studiis *add. B* 2*a. b) add. B* 1*a. b.* 2*a. b;* sc. tr. *om. B* 2*d;*

1) *Cf. A. Poncelet, Catalogus codd. hagiogr. Lat. bibliothecarum Romanarum, Bruxellis* 1909, *p.* 258*; E. A. Loew, 'The Beneventan script', Oxonii* 1914, *p.* 358. 2) *Cf. A. Poncelet, Catalogus codd. hagiogr. Lat. bibl. Vaticanae, Bruxellis* 1910, *p.* 234. 3) *Cf. A. Poncelet, Catal. bibl. Rom. p.* 195. 4) *'Catalogue général des mss. des bibliothèques publ. des dép.' VI* (4°), *p.* 567. 573, *et Analecta Bolland. XX,* 380. 387. 5) *Cf. Passionem Leudegarii II, c.* 1 *(SS. rer. Merov. V,* 324, 15*):* e x p r o g e n i e celsa F r a n c o r u m — — e x o r t u s.

p. 295, 20. rethoricis imbutus *(est add. B 1a. b)* studiis] rethoricis litteris instructus est *B 2a. b. d;*

ib. quem d. a. eruditum] *B 1a. b;* Qui d. admodum eruditus *B 2a. b. d;*

21. eloquii] *h. l. add.* melliflui *B 1a. b, ante* el. *B 2a. b. d;*

ib. Cui] Id(c)circo *B 1a. b. 2a. b. d;*

22. Piminiolam] puellam *add. B 1a. b. 2a. b. d;*

p. 296, 1. matrimonium fuit] ad coniugium *(sibi add. B 2a. b. d)* sociavit *B 1a. 2a. b. d;*

ib. sensuum] *(in add. B 1a. b)* sapientie *B 1a. b. 2a. b. d;*

ib. maturitate] *add.* cum eo *(ea B 1a. b)* castitatis ornamenta *B 1a. b. 2a. b. d;*

ib. conservabat et semper dulcedine abstinentie flagrabat *B 1a. b. 2a. b. d;*

3. Septimo] *add.* enim *B 1a. b,* igitur *B 2a. b. d;*

ib. Domino inspirante, beatus Lupus, derelicta coniugali *(seculi add. B 2a. b. d)* copula, totum se in *(om. B 2a. b. d)* operibus divinis contulit *(c. d. B 2a. b. d) B 1a. 2a. b. d;*

4. vigore] *B 1a;* virtute *B 2a. b. d;*

ib. transferens ad n. m. v. o.] transtulit ad n. m. v. o. *B 1a;* ornabat se virtutibus multis *B 2a. b. d;*

5. Relicto itaque patria cunctisque m. c. n. dirruptis, e. p. e. sectatur *B 1a;* Derelicta tam coniuge quam et mundana seculi cupiditate euangelicam predicationem ingressus, tam memoria quam opere implebat *B 2a. b. d;*

7. eximiae claritatis] *B 1a;* quoque claritate salutis *B 2a. b. d.*

Ea quae in libris B iam insequuntur omnino retractata sunt, sed iterum codex B 1a a libris B 2 haud raro atque graviter discrepat, quamquam utraque recensio ad idem exemplar redit, in quo non solum verba immutata, sed etiam nova figmenta addita erant.

p. 296, 9. instructioni] *add.* et obedientie se subdens *B 1a,* et obedienti(a)e se subdendo *B 2a. b. d;*

p. 297, 2. Germano] *add.* Autisiodo(e)rensi episcopo *B 1a. 2a. b. d;*

16. cum oppidum Tricassinum et urbem — cum infensaret] cum o. Tr. et u. in Campaniam regionem *(corr.* Campania regione*)* constructam infestarent *B 1a;* cum eos oppidum Tricassine urbis in Campani(a)e regione constructum infestos haberet *B 2a. b. d.*

Merita Lupi episcopi de urbe Trecensi servanda interpolator eo magis extulit, pro incendio discriminis, i. e. calamitate, verum incendium substituens, a quo idem Chunis irruentibus eam liberasse dicitur:

Tanta etiam impetratio meritis illius fuit a Domino, ut urbem a flammis concremantibus suis precibus[a] liberaret et Athile impiissimi regis suis precibus evaderet crudelem persecutionem[b]. A rege vero ipso Athila[c] rogatur[d], ut et se et civitatem in sua potestate[e] traderet. Sed ille verbis promittit, quod opere non implet[f], quia magis Domini auxilio adiuvatur. Qui cum visitari[g] a fidelibus christianis ipsum Attilam[h] iuberet[i], ille infidelis extitit[k] dux perditionis, statimque[l] confractus dolore corporis sui sensit iniuriam.

Tabulam, in qua Lupus per 25 annos dormisse perhibetur (c. 7), 'lapideam'[1] *fuisse auctor*

a) *ita B 1a*; orationibus *B 2*; prece *A*. b) *ita B 1a;* Athelanum impiissimum regem eiusque crudelem persecutionem suis meritis evaderet *B 2*. c) Athelano *B 2*. d) rogatus est *B 2*. e) in suam potestatem *B 2*. f) inplevit; set tamen auxilio Domini adiuvari meruit *B 2*. g) visitare *B 2*. h) tyrannum *B 2*. i) rogaretur *B 2*. k) d. e. *B 2*. l) et statim *B 2*.

1) *Hoc loco B 2:* Annis autem viginti et quinque ad solum terre sine alio lectuli

asseruit (p. 299, 10*). Rex Alamannorum in B* 1*a* Gesbotuto, *in libris B* 2*a. b. d* bavulto *appellatur. Ex lectionibus cum aliis tum hac (p.* 300, 15*):* nichil se dolere *(*dolore *pr. m. B* 2*a),* set(d) *intellegitur auctorem huius recensionis codicem quendam* 1*d*$^{1.2}$ *adhibuisse. Textus utriusque recensionis in calce eodem fere modo pergit ad verba:* et ad gaudia perducat (perveniat *B* 2*a. b. d)* sempiterna, *sed mox in B* 1*a. b haec addita sunt:* Obiit autem in pace gloriosa quarto Kalendas Augusti in urbe, qua digna sede fuerat sublimatus in gloria, *quae doxologia eadem atque in B* 2 *subsequitur. In B* 1*c vero ante* Obiit *textus hiat*[1] *a* Consecutus a Domino munus sibi promissum *ad* perducat sempiterna, *praecedentibus verbis:* migravit ad Dominum. *Eundem textum atque B* 2 *exemplar exhibebat, quod Boschio praesto fuerat, ex Ms. Accincti et Vallis Lucentis a Chiffletio submissum*[2]. *Codice quodam familiae B is usus est, qui postea ampliorem Vitam Lupi composuit, de qua in editione priore p.* 119. *rettuli; e. gr. tabula lapidea apud eundem, AA. SS. Iul. VII, p.* 80, *§* 49, *recurrit.*

B. Krusch.

INCIPIT[a] VITA SANCTI LUPI EPISCOPI[b].

1.[c] Beatissimi et apostolice[d] viri antestitis[e] Lupi vitam ex aliquantulum[f] enarrare opere praecium[g] est, quoniam in operibus laudum suarum multiplex materia[3] dicendi consurgit. Fuit namque ex urbe Leucorum[h] familiae primus e[i] Pirichio[4] genitus[k] patre. Quo defuncto, Lysticio[l. 5] patruo, aeque[m] familiae meritis decorato[n], scolis[o] traditus[p], rethoricis imbutus[q] studiis, quem deinceps adprimae eruditum per regiones florentes[r] eloquii fama vulgabat. Cui gloriosae memoriae Pimeniolam[s. 6], sancti Hilarii[t] Arelatinsis[u] urbis[v] episcopi germana[w], *V. Hilarii Arel. c. 1. V. Honorati c. 2.*

Cap. 1. 1*a. b. c*$^{1.2}$*. d*$^{1.2}$. 2*a. b. c.* 3.

Cap. 1. a) *praescr.* I. v. beati L. e. 2*c*; I. v. s. L. Trecassini episcopi et confessoris 2*b*; Vita s. L. Trigasini 2*a*; Vita s. L. Trecassinae urbis episcopi 3. b) *addunt* IIII. K. Ag. 2*a*, quod est IIII. Kl. Agus. 1*a*, quae est IIII. Kl. Augusti 1*c*$^{1.2}$, eius obitus est : IIII (*ras.* X) Kl. Aug. 1*b*, et confessoris eodem die 1*d*$^{1.2}$. c) *ita capita in* 1*c*^{1} *distincta sunt, dum distinctione carent plerique; textus m. al. in lectiones divisus est* 2*b*. d) *ita* 1*a*; apostolici *rell.* e) *ita* 1*a. b (pr. m.).* 2*a.* f) *ita* 1*a. c*^{2} *(pr. m.)*; (ex *om.*) aliquantulum 1*d*$^{1.2}$; ex aliquantulo *rell.* g) preciosum 2*a. b (non* 2*c).* h) Leuchorum 1*c*^{1}. 2*c*; Leocorum 2*a. b.* 3; prestantioris *add.* 3. i) *ita scripsi;* Epirichio 1*b. c*$^{1.2}$; Eperichio 1*d*$^{1.2}$; E(peri *in litura*)chio 1*a*; Eperechio 2*a.* 3; Eperochio (*vel* e Perochio) 2*b. c*; Epirochio *Sur.* k) a *add.* 1*c*$^{1.2}$. l) *ita* 1*a. b*; Listicio 1*c*$^{1.2}$; Lystichio 2*a. c*; Listichio (2*b.* 3); Alistichio *Sur.* m) aequae 2*a*; atque 1*c*^{2}. n) est *add.* 1*d*$^{1.2}$. o) scholis 1*a*, *sed cf. p.* 301, 9. p) traditur 2*b. c.* q) imbu:tus (est *postea add.*) 1*c*^{1}; est *add.*, *sed delet.* 1*c*^{2}; imbuitur 2*c.* 3 *(e corr.).* r) *ita* 1*a. c*^{2}*. d*$^{1.2}$; florentem 1*b*; florentis *plerique.* s) *ita* 1*a. b*; Pimeniola 1*c*$^{1.2}$*. d*^{2}; Pymeniola 1*d*^{1}; Piminiola 2*c.* 3; Pimmiola 2*b*; Priminiola 2*a.* t) Hilari:, *ras.* i 1*a*; Hyl. 1*d*^{1}. 2*b*. u) *ita* 1*a*; Arelantensis 2*a*; Arelatensis *rell.* v) *om.* 2*a. b. c.* 3. w) germano 2*a*.

stramento tabula lapidea sustinebatur, *codex vero B* 1*a praebet lectionem hanc:* Anno vicesimo et quinto solo terre sine aliquo lectuli instrumento tabula lapidea corpus eius sustinebatur. 1) *Cf. A. Poncelet, Supplementum II. Bibliothecae hagiogr. Latinae (*1911*) p.* 202. 2) *AA. SS. Iul. VII, p.* 56. 3) *Cf. V. Germani Autissiod. praef.:* Plerique ad scribendum, sollicitante materia uberiore, producti sunt, dum per multiplices sensus locupletari creduntur ingenia. 4) *I. e. Πυῤῥίχιος. Praepositio* e *cum nomine in codicibus V. Lupi perperam coniuncta est, sicut apud Gregorium, Gl. Mart. c.* 53. Epyrechius *perperam scriptum est, quod e codicibus melioribus emendes* Pirechius *(ita cod. Paris.* 9133, *s. IX) aut* Pirrichius *(ita cod. Caroliruh. Aug. n. LXVII, s. XI).* 5) *Ex ληστικός = rapax?* 6) *Quae aliunde non nota nomen pium fert e Gr. ποιμήν ductum, cuius derivativa in aliis scriptis spuriis occurrunt; cf. supra p.* 284.

matrimonium[a] fuit, que iuventutis annos[b] sensuum maturitate[c] conservans[d], verecundiae semper podore[e] flagrabat.

V. Honorati c. 9. 2. Septimo[a] coniugii[b] anno, instigante Domino, se ad conversionem[c] hortatu ib. c. 8. mutuo contulerunt. Tum[d] ille superni spiritus vigore flammatus[e, 1], transferens[f] ad nitorem mentium[g] vestis[h] ornatum, relicto[i] patrio[k] lare cunctisque mundanae cupiditatis nexibus disrutis[l, 2], euangelicae perfectionis exempla sectatus[m], verum[n] eximiae claritatis et gratiae splendore conspicuum sanctum Honoratum alacri animo[o] maiori[p] virtute credidit expetendum[q, 3], abbatem[r] primae habitationis in- ib. solae Lirinensis[s], cuius nimpae[t] instructione[u] cervicae[v] subdita, iugum dominicae servitutis excipiens, omnium vigiliarum abstenentiarumque[w, 4] dogmatibus institutus[x].

3. Quo[a] ille fidei calore*, emenso[b, 5] anni curriculo, regrediens ad oppidum Matiscone[c], ut quae sibi remanserant, pauperibus eroganda distraheret, ad urbis Tricassinae[d] ilico pontificium raptus[e]. Cuius[f] talia perfectionis fuere primordia, ut civibus suis viam salutis non[g] nisi semper praedicationibus aperiret et inperitos populi sensus divina instrueret lectione. Clerum quoque suum, gratia[h] praeeunte[i], habenis[k] iusticiae strenuae[l] gubernabat.

*) non tenuiter, sed perfecte ignitus *add.* 3.

Capp. 1—3. 1*a* *(cf. l. 30)*. *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. 2*a*. *b*. *c*. 3.

Cap. 1. a) matrimonii 2*b*; g. in m. 1$d^{1.2}$; g. copulata in matrimonium 3. b) anno sensuum 1*a*. *b*. $d^{1.2}$. c) maturitatem 1*a*. *b*. $d^{1.2}$; maturitatum 2*a*. d) praecellens 3. e) *ita* 1*a*; pud. *rell.*

Cap. 2. a) equidem *add.* 1$d^{1.2}$. b) sui *add.* 1c^1. d^2. c) conversationem 2*b*. d) Tunc 2*b*. e) inflammatus (1c^1). 1d^2. 2*c*. (3) *cum V. Lantberti.* f) que *add.* 1$d^{1.2}$. g) mentis 2*c* *cum V. Honor.* h) vestium 3 *cum V. Honor.* i) relecto 2*a*. k) patri(o *m. al. in litura*) lare 2*b*; patri hilare 1$d^{1.2}$; patr(e *in litura*) hilare 1*b*; patri(s *postea add.*) solari(o *in litura*) 1c^1; paterno solatio 1c^2. l) *ita* 2*a*; disruptis (2*b*. 3); disrititus 1*a*; disretitus 1*b*; diretitus 2*c*; districtus 1$d^{1.2}$; instructus 1$c^{1.2}$. m) *om.* 1$c^{1.2}$; est *add.*, *sed eras.* 1*b*. n) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$; virum 2*a*. *b*. *c*. 3; et *add.* 1$d^{1.2}$. o) et *add.* 1$d^{1.2}$; a. in maiorem illius institutione virtutem promovendus cr. 3. p) maiore 1*b*. q) (ex *in rasura maiore m. al.*)petendum 1*b*. r) scilicet *add.* 3. s) i. Lyrinensis 1*b*. 2*c*; i. Lyrinen:sis 2*a*; insolobrinensi. Huius 1$d^{1.2}$. t) *ita* 1*a*; nempe *plerique*; *om.* 3. u) instructioni 3. v) *ita* 1*a*. 2*a*; cervici *pr. m.* 1*b*; cervice *plerique.* w) *in* abstenentiarum *paginae pars una desinit, alterius latus exterius abscisum est, ita ut uniuscuiusque versus reliquiae non adsint nisi paucae* 1*a*; abstinentirumque 3. x) *ita* 1*b* *(pr. m.)*. 2*a*; institutis *corr.* est institutus 1c^1; institutis 2*b*; instituitur 3; institûtus est 1c^2. $d^{1.2}$. 2*c* *et m. al.* 1*b*.

Cap. 3. a) Quod i. f. 2*b*; Itaque f. 3; Post quem f. calorem 2*c*. b) e. a. c. *om.* 1*b* *(pagina ex.)*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$; *hiat* 1*a*; *habent* 2*a*. *b*. *c*. 3. c) Mathiscone 3; mansione 2*b*; venit *add.* 1$d^{1.2}$. d) *ita* 1*b*. $c^{1.2}$; Trec. 2*b*. 3; Trisicinae(?) *m. al. corr.* Trigasinae 2*a*; Tricasinae 1d^2; Trecasin(a)e 1d^1. 2*c* *(ubi* est *add.*; *cf. n.* e). e) est *add.* 1$d^{1.2}$. 3, *postea add.* 1c^1. f) Huius 1$d^{1.2}$. g) non nisi *om.* 1$d^{1.2}$ *cum V. Lantberti.* h) divina *add.* 3. i) *om.* 1$d^{1.2}$. k) habens 1$c^{1.2}$ *(pr. m.)*; *om.* 1$d^{1.2}$. l) *ita* 1*a*. *b* *(pr. m.)*. 2*a*; strennuę(e) 1$d^{1.2}$.

1) *V. Hilarii ep. Arelatensis c.* 2 *(ed. Ballerinii, Leonis Opera II, col.* 319*)*: superna inspiratione flammatus. 2) *Goetz, Corpus glossariorum Latinorum IV*, 332, 29: Disruit, dispersit, dissipavit. *Cf. V. Hilarii ep. Arelat. c.* 5: Ruptis ergo occupationum catenis et auctori facultatibus traditis, tanto duce terrestrem ingreditur Lirinensis insulae paradisum. 3) *Sermo Hilarii de V. Honorati c.* 17 *(ed. Ballerinii l. l. col.* 356*)*: Honoratum expetiit, quisquis Christum desideravit. 4) *De Hilario Lerinensem insulam ingresso inter omnes constabat*: quemadmodum vigilias vicerit, abstinentiam rapuerit *(V. Hilarii c.* 5*)*. 5) *V. Hilarii ep. Arelat. c.* 6: Emenso biennio.

4[a]. Post haec cum esset pollens ingenio, clarus eloquio, sanctitate praecipuus, transcurso biennii tempore, cum sancto Germano[b] totius perfectionis famae[c] et pleno gratiae spiritalis[d] contra heresim[e] Pelagianam, pravi[f] dogmatis fidem*, ad Brittaniam[g] commeantes[h], uno spiritu iuncti[i] et parili[k] volumtate[l] concordes[m], terribiles[n] ociani fluctus temporibus hibernis inexplorato[o] mari se committentes[p], orationis gubernaculo mitigabant. Quippe[q] inter undarum minas ad portum serenitatis advecti[r], virtutibus crebris adventus[s] sui nuntium praemittebant[t]. Namque moenibus propinquantes[u], omnium excipiebantur occurso[v], ubi signorum mirabilibus cunctis admiratione[w] fuere. Nam capturam[x] hominum sine cessatione facientes, aegrotis medillam[y] reddentes, palam spiritus[z] nequam[a] de obsessis corporibus propellebant. Omnes etiam[b] prorsus[c] ad fidem trinae confessionis[d] ab[e] errore populos[f] adduxerunt[g], iam paene tota ex parte Brittania[h] occupata liberaverunt[i]·**.

V. Germani Autiss. auct. Constantio c. 12. — ib. c. 13. — ib. c. 14.

5[a]. Inter haec nec[b] longa[c] post tempora, imminentibus Hunis, quorum per Gallias ubique[d] diffusus[e] premebat exercitus: quippe[f] cum diversa urbium loca simulatae pacis[1] arte temptaret[g], alia[h] excidio eruenda[i] urguerit[k], Tricassinam[l]

*) commentantem et ad decipiendum fidelem populum melle seductionis lętifero (virus sui amaritudinem *m. coaeva in mg. suppl.*) dulcorantem *add.* 3.

**) cum propriorum ovilium memores ad sua remearunt *add.* 2c.

Capp. 4. 5. 1(*a*). *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. 2*a*. *b*. *c*. 3.

Cap. 4. a) *om.* $1c^1$. b) viro *add.* $1d^{1.2}$. c) fame $1c^2$. 2*a* *et e corr.* 1*b*; fama $1c^1$ *(pr. m.)*. 3; *om.* $1d^{1.2}$; *m. al. corr.* famosissimo $1c^1$; celeberrimo *add.* 3. d) *ita* 1*a*. *b*. c^2. d^1. 2*a*; spiritualis *rell.* e) here(sim *m. al. in litura*) 1*b*; heresem 2*a*. *b*. f) prave 2*a*; pr. d. f. ad Br. *om.* $1d^{1.2}$. g) *ita* 2*a* *et pr. m.* 1*b*; Brittanniam *plerique;* Britanniam 2*b*. h) commeavit. Qui uno 2*c*; commeans utrique uno 3. i) *m. coaeva corr.* coniuncti 3. k) *ita* 2*a*. *b*. *c*; par:::: (par:uis?) *m. al. corr.* pari 1*a*, *et sic rell.* l) *ita pr. m.* 1*a*. m) et *add.* $1d^{1.2}$. n) terribilis ociani (*ita* 2*a*; occeani 2*c*. 3; occeani:, *ras.* s 2*b*) 2*a*. *b*. *c*. 3; |sociant 1*a*; terribile sociant *pr. m.* 1*b*; terribiles sociant (sotiant $1d^{1.2}$) $1c^{1.2}$. $d^{1.2}$; *m. al. corr.* terribiles sulcant 1*a*. o) inexemplorato *pr. m.* 3; explorato $1c^{1.2}$; h. et exploratis Mari(a)e se comm. (c. se $1d^2$) orationibus gubernaculum $1d^{1.2}$. p) commitantes 2*a*. q) *ita* 2*a*. *b*. *c*; quique 1*b*. $c^{1.2}$; qui 3; *hiat* 1*a*; et *pro* quippe $1d^{1.2}$. r) adducti 2*b*. s) adventis 2*a*. t) piae (pie $1c^2$) mittebant 1*b*. c^2. u) approquintantes 2*b*. v) *ita pr. m.* 1*a*. w) *ita* 1*a*. $c^{1.2}$ (*ubi ante* cunctis). $d^{1.2}$; ammiratione *pr. m.* 1*b*; ad(m)mirationi 2*a*. *c*. 3; admirationis 2*b*. x) captura 2*a*. y) *ita pr. m.* 1*a*; medellam 2*a*; medelam *rell.*; sanitatis *add.* 2*c*. z) spiritum *pr. m.* 2*a*. a) malignos $1d^{1.2}$. b) :: etiam 1*a*. c) *om.* 2*a*. *b*. *c*; illius terrae (*m. coaeva add.*) *pro* pr. 3. d) conversionis *pr. m.* 1*a*. e) heretico *add.* 3. f) *om.* 3 *(cf. n. c)*. g) *ita* $1c^{1.2}$. $d^{1.2}$; abduxerunt 1*b*; adduxere 2*a*. *b*. 3; adduxerant 2*c*. h) *ita* 1*b*. c^1. 2*a*; :cupata 1*a*; Brittannia occupata $1c^1$. $d^{1.2}$; Brittanniam (Britanniam 2*b*) occupatam *(pr. m. suppl. 2b)* 2*b*. *c*; (i. p. *om.*) et totam Brittanniam hoc veneno corruptam 3. i) *ita* 2*a*. *b*. 3; liberaverant 2*c*; *om.* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$.

Cap. 5. a) *fortasse abscis.* $1c^1$. b) non 2*b*. c) longe 2*a*. d) ubi 2*b*. e) omnes *add.* 3. f) *om.* 3. g) temptarent 3; temptaverint $1d^1$ (*e corr.*). d^2. h) aliae 2*a*; alie 2*b*; que *add.* 3; et talia $1d^{1.2}$. i) erudiendo 2*b*. k) *ita* 1*a*; urgueret 1*b* *(pr. m.)*. 2*a*; urgeret $1c^{1.2}$. 2*b*. *c* *et m. al.* 1*b*; urguerint $1d^2$; urgerent $1d^1$; urguerent *et add.* et 3. l) Tricasinam 1*b*. c^2. $d^{1.2}$; Trigasinam 2*a*; Trecasinam 2*c*; Tregassinam *corr.* Trec. 3.

1) *Prosperi Chron. a.* 451 *(Auct. antiq. IX, p. 481):* Attila — bellum — Gothis tantum se inferre tamquam custos Romanae amicitiae denuntiabat, sed cum transito Rheno *(cf. infra p. 298, l. 6)* saevissimos eius impetus multae Gallicanae urbes experirentur, cito et nostris et Gothis placuit, ut furori superborum hostium consociatis exercitibus repugnaretur. *Iordanes, Getica c. 36, de Attila:* sub nimia, *inquit,* feritate homo subtilis, antequam bella gereret, arte pugnabat.

urbem patentibus campis expositam nec armis munitam nec muris cum infensaret[a] V. Germani Autiss. c. 36. sui agminis densitate[b], sollicitus piae mentis antestis[c], recurr e n s[d] ad not a praesidia, sola ad Dominum[e] intercessione et prece deposita[f], supernae opis defendit auxili o, in cuius absolutione totius discriminis conpressit incendium. Ad[g] ille[h] feralis Attila[i] et inmitis fidem eius altiori[k] sensu suscipiens[l.1], pro incolomitatis suae statu vel exercitus sui salute[m] secum indicit iturum, Reni[n] etiam fluenta visurum, ibique et[o] dimittendum pariter pollicetur. Cui[p.*] de loco confestim ut revertatur offertur, reditus non negatur, iter[q] ostenditur; nec minus pro se orando[r] supplicavit enixe[**] interprete[2] Hunigasio.

6. Regressus[a] namque[b], ut vidit se[c] suorum de[d] disperatione[e] turbatum, ad montis perfugium Latiscone[3] experto sollertior mox[f] credidit festinandum, ut illic[g] transferret plebem, quam orationum[h] suffragiis discrimini subiacentem inter excidia publica et hostilia arma defenderat[i]; quod[k] perfugium distans[l] quadraginta quinque milibus[4] [pro[m] centum quinquaginta] ab urbe. Ubi bienni[n] tempore spatio[o] commanens, offensus venientum[p] raritate suorum, Matiscone[q] se censuit trans-

*) Cuius comitatum usque ad praedictum Reni fluvium viro Dei prosecuto de loco ipso *pro verbis* Cui de l. 3.

**) obnixe quodam medio mutuae collocutionis i. nomine H. 3.

Capp. 5. 6. 1(*a, cf. l.* 31). *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. 2*a*. *b*. *c*. 3.

Cap. 5. a) *ita* 2*a*; inpensaret 1*b*; infensarent 3; insessanter 2*b*; arcu *pro* c. i. 1$c^{1.2}$; *hiat* 1*a*; cum nullus defensaret sanguinis d. 1$d^{1.2}$. b) densitatē 1*b* (*non* 1*a*). c) *ita* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*; *corr.* antestitis 1*a*; antestitis *m. al. corr.* antistes 1*b*; antistes (1c^1). $d^{1.2}$. 2*c*. 3; antistitis 1c^2. 2*b*. d) que *add.* 1$d^{1.2}$. e) *ita* 2*a*. *c*. 3; d m̄, *fortasse* n *evanuit* 1*a*; Deum *rell.* f) illam *add.* 3. g) *ita* 1*a et pr. m.* 1*c*; at *rell.* h) rex illorum *pro* i. 3. i) Athila 1$d^{1.2}$; Atilla *m. al. corr.* Attilla 2*a*; Attila *om.*, et *pr. m. in litura* 1*b*. k) altiore 1$c^{1.2}$. $d^{1.2}$. l) *ita* 1*b*. c^1. $d^{1.2}$. 2*a*; |piens 1*a*; suspiciens (1c^2). 2*b*. *c*. 3. m) illum *add.* 3; ex. sui alias se dicit iturum 1$d^{1.2}$. n) .enia (*? prima littera legi nequit*) 1*a*; Renia 1c^2; :reni 1c^1; Rheni 1d^1. 2*c*. o) *ita* 1*b*. $c^{1.2}$; etiam 1$d^{1.2}$; *om.* 2*a*. *b*. *c*. 3; *hiat* 1*a*. p) eique de 1$d^{1.2}$. q) que *add.* 1$d^{1.2}$. r) *ita* 1*b*. c^1 (*pr. m.*). c^2; *hiat* 1*a*; orandum 1$d^{1.2}$. 2*a*. *b*. *c*. 3.

Cap. 6. a) *ita* 2*a*. *b*. *c*. 3 (*cf. p.* 296, 11: regrediens); Reversus 1*b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. b) itaque 1$d^{1.2}$. 2*c*; que 1c^2; *om.* 1c^1; deinde ad urbem suam *pro* n. 3. c) *in se folium vertitur, ita ut prior paginae pars iam laesa sit* 1*a*. d) *ita* 1*a*; *eras.* 1*b*; de *om. rell.* e) *ita* 1*a*. *b*. 2*a*; desp. *rell.* f) *ita recte* 2*a*. *b*. *c* (mox *deest*). 3 (*cf. l.* 15: se censuit transferendum); festinavit *pro* m. cr. f. 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. g) illuc 2*c*. 3. h) d. subi. o. suffr. 3. i) defenderet 1*b*; defendebat *pr. m.* 1c^1. k) quod — urbe *om.* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$, $d^{1.2}$. l) distat 2*c*. 3. m) pro c. q. *om.* 3. n) *ita pr. m.* 1c^1; biennii tempore (tempre 1d^1) 1*b*. $d^{1.2}$; |empore 1*a*; bienni (biennii 1c^2. 2*a*. *c*. 3) temporis 1c^2. 2*a*. *b*. *c*. 3. o) spatium 2*a*. *b*. *c*. p) *ita* 1d^1. 2*a*; |ientum 1*a*; venientium *rell.* q) Ma:tiscone, *ras.* r 2*b*.

1) *Attila igitur ad codices optimos fidem Lupi 'suscepit' neque 'suspexit', sicut olim legebatur, eumque christianum factum esse etiam biographus Memorii tradidit (SS. rer. Merov. III, p. 103), item Trecensis, item falsarius. Cf. supra p.* 285. 2) *V. Germani Autissiod. c.* 28 (*p.* 272, 7): Occurrit in i t i n e r e iam progresso — — medioque i n t e r p r e t e primum precem s u p p l i cem fundit — — atque in eo universum sistit exercitum (*cf. supra l.* 4). 3) *Lassois mons (cant. Vix-Saint-Marcel, dép. Côte-d'Or). Latiscensis pagus ad Lingonensem dioecesim pertinens praediumque episcopi Trecensis Matisconense suspecta sunt: hic latet anguis in herba. Anguis latens interim in lucem vocatus est; cf. supra p.* 286 *sq.* 4) *Distat Latisco mons ab urbe Trecensi c.* 55 *chiliom., i. e.* 40 *milia. Verba quae uncinis inclusi non assequor, nisi statuas librarium quendam urbem ita interpretatum esse, quasi esset non Trecensis, sed remotior quaedam veluti Parisiaca.*

ferendum. Ibique eunti quaedam[a] se mulier iuxta[b] Alisiam[1], prostrata corpore in aggere publico, paralyticam proclamavit, quae mox, eodem orante, remedium sanitatis indepta[c] est. Cuique[d] degenti in praedio[e] Matiscone oblatam sibi[f] puellam hora[g] circiter sexta inpulsu[h] demonis mutam[i,*]: cui protinus signum crucis inponens, media quidem[k] nocte ex morae[l] consurgens, psalmorum decantatione peracta, invocato[m] nomine[n] Trinitatis[2], imperavit restitui[o] pristinae locutionis officium.

7[a]. Cuius, ex plurimis licet pauca perstricta sint[b], tamen videtur utcumque[c] vitae[d] qualitas replicanda. Annis fere[e] viginti[f] quinque expers lectuli[3] iacendi laborem superpositus tabulae sustinebat, cui indumentum non[g] nisi consuetudo[h] semper cilicii[i] fuit. Deinde unius tunicae[k] semper usum[l] contentus, in oratiönibus[m] pervigil alternis noctibus perdurabat. Biduanis[n] ieiuniis[o] defatigato[p] corpusculo, iuventutis incentiva prosternens[q], fletibus ora futurorum[r] intentus indefesse[s] rigabat, iugi etiam districtione[t] omni[u] sabbato superponens[v,4], quam[w] non[x] nisi refeccione[y] panis ordiaciae[z,5] resolvebat. V. Hilarii Arel. c. 8.

8[a]. Nec[b] sacre inmemor legis censos[c] suos in opus pauperum transmigravit[d] et in redemptionem transtulit captivorum, sciens elymosinis[e] caelorum[f] regna posse mercari. ib. Nam plurimis[g] sepae[h], quos detinere[i] desperationes[k] incommodo[l]

*) ipse curandam excepit *add.* 3.

Capp. 6—8. 1(*a*). *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. 2*a*. *b*. *c*. 3.

Cap. 6. a) quidam *pr. m.* 1c^2. b) *ita* 2*a*. *c* *cum Surio* (*in marg.* basilicam); iuxta ᵃlis:::: (basilica *m. al. litteris Merovingicis in litura scr.*) 1*a*; i. aliis iam 2*b*; i. basilicam 1*b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$; *haec om.* 3; (i. *om.*) Alisia *Bosch*. c) *ita* 1*a*. *b*. 2*a*. *c*; indempta 1c^1; adepta (1c^2). $d^{1.2}$. 2*b*. 3. d) que *om.* 1$c^{1.2}$; Itaque ei degenti 1$d^{1.2}$. e) p̄sidio Ma(ti *superscr.*)schone 1d^1. f) |ibi puellam 1*a*; sibi *om.* 3; oblata est (est *in litura scr.* 1c^1) puella 1c^1. 2*c*. g) h. c. s. *om.* 3, *versu exeunte*. h) in(m)pulsione 1$d^{1.2}$. i) muta 1c^1. 2*c*. k) mediaque n. 1$d^{1.2}$. l) |or: e, *ras.* a(?) 1*a*; more *rell.* m) que *add.* 1$d^{1.2}$. n) sanctae *postea add.* 3. o) restituit (que *add.* 1$d^{1.2}$) 1*b*. $d^{1.2}$; Tr. medelam a Deo impetravit restituitque pr. 3.

Cap. 7. a) *c.* 7. *infra inc. ab* Annis 1c^1. b) sunt 1$c^{1.2}$. c) utrumque 2; utile 1$d^{1.2}$. d) vit(a)e eius qualitatem replicare 1$d^{1.2}$; vita (*corr.* vitæ) eiu:: (*corr.* eius) q. 3. e) *ita* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$; A. autem fere 1$d^{1.2}$; ferme 2*a*. *b*. *c*. 3. f) et *add.* 1*b*. $c^{1.2}$. d^2; XXXV (superscr. ia, c) *pr. m.* 3. g) non n. c. *om.* 1$d^{1.2}$. h) *superscr.* 1*a*. i) cilicium 1$d^{1.2}$. k) tonicae 2*a*. l) *ita* 1*a*; usu *rell.* m) semper *add.* 1$c^{1.2}$. n) quoque *add.* 1$d^{1.2}$. o) ieiunis 2*a*, *corr.* p) defatiga:to 2*b*; defetigato 3; difficato 2*a*. q) extinguens 3. r) *ita pr. m.* 1*a*; futurorum *plerique*; o. gaudiis futuris hoc modo praeludens, indef. 3. s) indefessus 2*b*. t) districtioni 2*c*; intentione 1$c^{1.2}$; districtioni ieiunium omni 3. u) omne sabbatum (sibi *add.* 1$d^{1.2}$) 1$d^{1.2}$. 2*c*. v) superponebat 2*c*; superadiciens, quod 3. w) *om.* 1$d^{1.2}$. x) sibi *add.* 2*b*. y) |ccione 1*a*. z) *ita pr. m.* 1*a*; ordiacii 2*a et pr. m.* 1*b*; ordeacei (1c^2. $d^{1.2}$). 2*c*. 3.

Cap. 8. a) *om.* 1c^1. b) Ne *pr. m.* 1*b*. c) *ita* 1*a*. d^2. 2*a et pr. m.* 1c^1; census *rell.* d) transmisit 1$d^{1.2}$; delegavit 3. e) |ymosinis 1*a*; aelimosinis 2*a*; elemosinis 1$d^{1.2}$. 2*c*; ęlemôsinis 3; elymosinas *pr. m.* 1*b*. f) r. p. m c. 2*b*. g) *ita* 1*a*. c^1; plurimos *rell.* h) sepe 1*b*. c^2. $d^{1.2}$; sane 2*a*. *b*. *c*. 3. i) detineri 2*b*. *c*. 3 *et m. al* 1*b*; deteneri 2*a*. k) *ita* 1$d^{1.2}$ *et pr. m.* 1$c^{1.2}$; |erationes 1*a*; desperatione *pr. m.* 1*b*; disperationis 2*a*; desperationis 2*b*. *c*. 3 *et m. al.* 1*b*. l) ⁱⁿcommodo 1*a*; de inc. 1$d^{1.2}$.

1) *Ex Alisia regio Auxois nomen duxit. Cf. V. Germani Autissiod.* c. 22 *(p.* 267*):* in Alisiensi loco. 2) *Ib. c.* 15 *(p.* 262*):* invocat Trinitatem. 3) *Cf. ib. c.* 4 *(p.* 253*):* Indumentum cuculla et tunica — —. Spatium vero lectuli — —. Stratum omne subiecto cilicio et superposito uno tantum sagulo fuit; *V. Honorati* c. 9: quem minus detineret lectus, quem magis lectio. 4) *Superpositio ieiunii dicitur ieiunium strictius, et quod maiori abstinentia observabatur quam cetera ieiunia. Cangius h. v.* 5) *V. Germani Autissiod. c.* 3 *(supra p.* 252*):* In refectionibus primum cinerem praelibavit, deinde panem ordeaceum sumpsit.

repperisset[a], visitatione celeri refovebat, inter quos scilicet[b] clarissimum[c] Claudium, filium expectabilis[d] Germaniani[e]. Quem iam, deficiente vigore[f] membrorum, tenebat vicinae mortis pallor aegrotum, in quo hiatus frigidi[g] designabant robor[h] extinctum. Iamque[i] exanimem[k] intra hospitium corpusculi[l] oratione retentat, revocat[m] in morte conpositum[n], refunditur in viscera calor egressus, languentes[o] venae incipiunt motus[p] admovere defectus[q], et[r] spem[s] viventes[t] ostendit in faciem[u]. Sicque incolomem sub ope Christi paternis reformavit affectibus.

9[a]. Nec minoris miraculi res[b] est uno eodemque[c] tempore[d] et alibi[e] extendisse[f] virtutem. Nam clarissima[g] matrisfamilias[h], germana sancti ac venerabilis presbyteri Rustici, quae laetali dudum constringebatur defectione membrorum, cui mensibus decem[i] neque pes[k] neque manus inplebat[l] officium, ab eo visitari[m] desiderans[n]. Quem ad se intuens venientem, inter praeces[o] fletos[p] admiscens[q], (V. Hilarii c. 15.) palmas tetendit utrasque, inquiens: 'Si vis[1], potes me sanare[r]'. Ad[s] ille terque[t] ad Deum[u] in[v] oratione procumbens, lacrimarum[w] imbre perfusus, conpellavit (V. Germani Aut. c. 9.) aegrotam. Quae magna[x] cum voce proclamans[y], nihil[z] se doloris sensisse (V. Hilarii c. 15.) languorem[a]; cui iam fuerat volumtas[b] refectionis ablata, extemplo[c] victus alimoniam[d] flagitavit.

10[a]. Illud autem singularis gratiae[b] beneficium[c], quod ei inter proceres saeculi erat divinitate[d] concessum, sollicitudo[e] memoriae tradedit retenendum[f]. Quippe cum ab omnibus gentium regibus eidem reverentiae[g] servaretur affectus,

Capp. 8—10. *1a (cf. l. 28). b.* $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. *2a. b. c.* 3.

Cap. 8. a) repperit 1$d^{1.2}$. b) *om.* 3. c) carissimum 1$c^{1.2}$. d) *ita* 2*a. b. c.* 3; spectabilis 1*b.* $c^{1.2}$. $d^{1.2}$; |abilis 1*a*; matrone *add.* 3. e) Germani 1c^{2}. 2*b*; Germaniae 3; Germanianae *Bosch.* f) vigore *pr. m.* 3. g) frigide 2*a*; h. fr. alitus designabat 2*c*; h. frigidus designabat 3. h) *ita* 2*a et pr. m.* 1*b*; *hiat* 1*a*; Probor 1c^{2}; robur *rell.* i) iam pene erumpentem eius spiritum intra 3. k) exanime 1*a. b.* l) corpusculum 1$d^{1.2}$ *et m. al.* 1*b.* m) que *add.* 1d^{1}; revocatque ad vitam iam in morte c. 3. n) et *add.* 1$d^{1.2}$. o) languentis 1*b.* 2*a. b. c.* p) motibus suis adm. corporis def. 3. q) defectos 2*c.* r) *ab* et *altera paginae pars eaque integra inc.* 1*a.* s) *ita* 1*a. b.* c^{1}. $d^{1.2}$. 2*c*; spe 2*a*; sps 1c^{2}; speciem 2*b*; et in vitalem figuram reducere exanimatam faciem 3. t) *ita pr. m.* 1*a*; iuventutis *pr. m.* 1*b*; viventis *plerique et m. al. in marg.* 1*b.* u) facie 1*b.* $d^{1.2}$.

Cap. 9. a) *fortasse abscis.* 1c^{1}. b) *om.* 3. c) que *postea suppl.* 1*a.* d) *om.* 2*b*; et *om.* 3. e) sanctum virum suam *add.* 3. f) ostendisse 1$d^{1.2}$. g) miraculi *add.* 2*c.* h) materfamilias 2*b. c.* 3 *et m. al.* 1*b.* i) decim 2*a.* k) pe(s *in ras. maiore*) 2*b*; spes *pr. m.* 3. l) *ita rell. (cf. Greg., De cursu stellarum p.* 857, 36*:* ad officium implendum*)*; m. o. faciebat (offitium fatiebat 2*a*), ab 2*a. b. c.* 3. m) visitare 2*a.* n) desiderabat 2*c.* 3. o) *ita* 3; praecis *corr.* preces 1*a*, *et sic rell.* p) *ita* 2*a et pr. m.* 1*a*; fletus *rell.* q) admi(s *in litura*)cens 1*a*; admittens *m. al. corr.* emittens, *in mg. m. al.* miscens 1*b.* r) *ita* 1*a.* $d^{1.2}$. 2*a. c.* 3; mundare *rell.* s) *ita pr. m.* 1*a.* t) *ita* 1*a. b (expunct.).* 2*a*; ter 1$c^{1.2}$. 2*b*; ille bis terque 1$d^{1.2}$. 2*c*; terrae D. oraturus pr. 3. u) Dominum 1$d^{1.2}$. v) *postea add.* 1*a*; (in *om.*) orationem (orationi 2*c*) 2*a. c.* w) que *add.* 1$d^{1.2}$. x) c. m. 2*b.* y) clamans 1*b*; pronuntiat *add.* 3. z) *ita* 2*a*; (n. *om.*) se d. s. (s. d. 2*b*) 2*b. c*; n. se (n. se *om.* 1c^{1}) dolere, (sed *add.* 1$d^{1.2}$) desisse 1*a. b.* $c^{1.2}$. $d^{1.2}$; n. se doloris sentire et ad indicium resuptae sospitatis, cui 3. a) languorum 2*a*; et *add.* 1$d^{1.2}$. b) volum(p *fortasse postea add.*)tas 1*a*; voluptas 1*b.* $d^{1.2}$. c) extimplo 1$d^{1.2}$ *et pr. m.* 1*b*; exemplo 1c^{1} *(? pr. m.).* 2*a.* d) alimonia 2*a.*

Cap. 10. a) *fortasse abscis.* 1c^{1}. b) gratia 2*a.* c) fuit *add.* 1*a. b.* $d^{1.2}$. d) divinitatem 2*a.* e) enim *add.* 1$d^{1.2}$. f) retendum 2*a*; regendum 2*b*; legendum 2*c.* g) reverentia 2*a.*

1) *Hilario episcopo Arelatensi pro diacono colliso supplicanti persona apparuit (V. Hilarii c. 15):* Percontatur: 'Vis', inquit, 'ut dolor omnis abscedat?' — — Pedem *(Hilarius ipse pro pede colliso ministri)* sine haesitatione protendit, ictum ferientis libenter excepit, *tantusque dolor accessit, ut* refectionis dulcedinem doloris excluderet magnitudo. — — Mandat ille omnem recessisse dolorem; — — membra tradidit amputanda propria, ut sanaret aliena.

specialius a rege Gebavulto[a.1] obedientiae[b] fuit honor[c] inpensus. Nam[d] Brigonenses[e.2], videlicet[f] quos Alamannorum[g] condam[h] cepit[i] immanitas, per[k] presbiterum ad[l] se[3] scriptorum paginola[m] distinata[n], non cupiditate inlectus, non praeda[o] hominum captus, non auri pondere nec[p] praecio[q] victus, sed[r] regia dignitate sublimis*, cunctos dempsit hostili[s] servitio, iam[t] nimiae dominationis acerbitate[u] depressos**. Et[v] velut devotus[w] rei publicae legibus, statum quem amiserant[x] universi in eius[y] absolutionis et libertates pristinae reparavit[z].

11. Cuius rei gestae relationem[a] posteris[b] tradiderunt exempla praecedentium cf. V. Hilarii c. 23. factorum; quae[c] fuerint[d] vero ex scolis eiusdem discipolorum[4] virtutes[e], exempla docuerunt: nam cuncti[f] insignibus miraculis praeminebant. Unde in sanctum Polychronium[g] episcopum ecclesiae Viredunensis[h] curationum gratia praelucebat,

*) pontificis dilectione inclinatus *add.* 3.

**) mansuescens et pietati sancti viri suam insuetam pietatem contemperans, velut 3.

Capp. 10. 11. 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. 2*a*. *b*. *c*. 3.

Cap. 10. a) (Geba *om.*) vulto 1$c^{1.2}$; Geba vultu 2*b*. *c*. b) oboedientia 2*a*; sue *add.* 2*b*. c) ei *add.* 1$d^{1.2}$. d) propter *add.* 3. e) *corr.* Bring. 1c^1; Brigonensibus 2*a*; Briconenses 3; Brionenses *Sur.*; Brigenses 2*b*. f) *om.* 3. g) Alamanorum 1*a*. h) *ita* 1*a et pr. m.* 1c^1. i) coepit 1*b*. d^2. 2*a*; cępit 2*c*. 3. k) *ita* 2*a*. *b*. *c*. 3; p. p. *om.* 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. l) *ita* 2*a*. *c*; ad se scriptorem 2*b*; ad eundem regem scriptorum 3; scr. ad se 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. m) *ita* 2*a*. *b*. 3; paginula 2*c*; pagina 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. n) *ita* 1*a*. 2*a*; dest. *rell.* o) predam *pr. m.* 2*a*. p) non 1*b*. q) *ita* 1*a*. 2*a*; p̄cio 1d^2. 2*c*. r) quamvis *postea add.* 3. s) s. h. 2*b*. t) que *add.* 1$d^{1.2}$; ita a *pro* iam 3. u) *m. al. corr.* acervitate 1*a*, *et sic* 2*a*; acervitate *m. al. corr.* acerbitate 1*b*. v) *om.* 1$d^{1.2}$. w) minister *add.* 1$d^{1.2}$. x) admiserant 2*a*; amiserat 3, *corr.* y) *ita pr. m.* 1*a et* 1*b (pr. m.)*. c^1 *(pr. m.)*. 2*a*. *b*, *sed* libertatis; eum *pro* eius *(m. al.* 1c^1*)*, *quod requiritur, v. supra p.* 291; in eius absolutione et libertate pristina (*ita* 2*c*; libertate pristinae *et add.* dignitati 1$d^{1.2}$) 1$d^{1.2}$. 2*c*, *cf. supra p.* 298, 4: in cuius absolutione t. d. conpressit incendium; *m. al. corr.* universis in ius 1*b*; universis restituit et sua absolutione eos libertati p. r. 3. z) reparabant *pr. m.* 1*a*.

Cap. 11. a) relationum 2*a*. b) *ita* 2*a*. *b*. *c*; p. tradunt praesentium e. 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$; r. et exempla praecedentium f. sancti magistri sui hi qui fuerant ex scolae eius disciplinis posteris tradiderunt et eius virtutes pro disciplina habendas et pro exemplo emulandas futuris sectatoribus transmiserunt. Nam 3. c) qui *m. al. corr.* quae 1c^1; vero *add.* 1$d^{1.2}$. d) fuerit *pr. m.* 1*a*; fuerunt 1$d^{1.2}$. 2*b*. e) *ita* 2*a*. *b*. *c*; virtutis 1*a*. *b*. $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. f) eius discipuli *add.* 3. g) *ita* 1*a*; Polycronium 1*b*; Policronium 1$c^{1.2}$. $d^{1.2}$. 2*b*; Polichronium 2*a*. *c*. 3; *superscr.* vel Pulchronium 3. h) *ita* 1*a*. *b*. $d^{1.2}$; Viridunensis 1$c^{1.2}$; Veredunensis 2*a*. *c*; Veridunensis 2*b*; Virdunensis 3.

1) *Quomodo auctor Vitam Severini auctore Eugippio expilaverit, supra p.* 287. *exposui. Gibuldus rex Alamannorum in oppidum Batavis, inter Aenum et Danubium situm, saepe incurrebat incolasque captivos inde abduxit, quos Severinus epistula per diaconum ad regem directa absolvit; is enim permagni eum aestimabat Eugippio teste c.* 19: Alamannorum — rex Gibuldus summa eum reverentia diligebat, *atque Severinus in universum ad eundem fontem* (*c.* 4) tanta divini muneris claritate fulgebat, ut ipsi quoque ecclesiae hostes haeretici reverentissimis eum officiis honorarent. 2) *Agitur de incolis pagi Breonensis ad dioecesim Trecensem pertinentis (hodie le Brenois); cf. V. Lupi interpolatam:* vinctos duxerat Brigonenses silvicolas, partes civitati Trecorum incolentes vicinas. *V. supra p.* 287. 3) *Scilicet ad regem; cf. V. Severini c.* 19: Amantius diaconus — — rem breviter insinuans oblatis regi receptisque remeavit epistolis. 4) *V. Hilarii ep. Arelat. c.* 23: Nam non solum in successoribus, sed adhuc in multorum pontificum renasci non cessat augmentis; — — sicut arbor paradisi profunda et quid in praesenti offerat, et quid postmodum gignendo relinquat, singulari posteritatis fertilitate procreare non desinit.

ita ut, relegatis[a] postergum manibus, demonibus[b] imperaret, et* prius sensum perciperent, quam in[c] conlisionem[d] suorum[e] corporum cernui[f] laberentur. Sanctum[g] Severum**[1] Triveris[h] ordinatum, primae Germaniae gentibus praedicantem, apostolorum non ambigimus[i] societate[k] permixtum. Sanctum quoque Albinum[l] Catalaunicae[m] pontificem civitatis, resplendentem praerogativa diutinae sanctitatis[n] locis plurimis, non silendum est***, quam[o] sepe demonum purgator extiterit. Merito[p] in tantorum[q] praeconiis magistri laus gloriosa signatur.

12. In cuius sede[a]† dignus profecto antestis[b] Camilianus[2] morum probitate[c] successor est[d] electus. Nam gloriosae memoriae pontifex Lupus, aetate profecta[e, 3], annis quinquaginta duobus sacerdotio functus vitaeque praesentis debitum complens, spiritum emisit ad caelum, dignis[f] in terra laudibus excolendus. Unde nunc nobis††, quo sublimius[g] efectus[h, 3] est, praesidium gloriosius[i] inpendat, oramus[k], praestante domino nostro Iesu Christo, cui est honor et[l] virtus in saecula saeculorum. Amen[m].

*) in virtute verborum eius *add.* 3.

**) ipsius nihilominus alumpnum *add.* 3.

***) sub eius studiis eruditum adolevisse (*corr. ex* adovisse), cui ipsa Catalaunis attestatur, illum divinitus sortita rectorem, *add.* 3.

†) scilicet Trecassina *add.* 3.

††) nobis in infimis relictis ipse qui sublimis ad sublimia ev. est pr., ne pernitiose infimis involvamur, gl. i. 3.

Capp. 11. 12. 1*a (ad l. 2). b.* $c^{1.2}$. $d^{1.2}$. 2*a. c.* 3.

Cap. 11. a) *ita* 2*a et pr. m.* 1*a*; religatis *rell.* b) daemoniacis 3. c) *om.* 1$d^{1.2}$. d) conlusionem *(?) pr. m.* 1*b.* e) *desinit* 1*a.* f) cerni l. 1c^{2}; labi cernerentur 1c^{1}; *haec om.* 1$d^{1.2}$. g) quoque *add.* 3. h) *ita pr. m.* 1*b*; Trev. *rell.* i) ambigemus 2*a.* k) *ita* 1c^{2}.d^{2}. 2*a. b et pr. m.* 1*b.* 2*c*; sotietate 1d^{1}; societati *rell.* l) *ita* 1*b.* c^{2}. $d^{1.2}$ *et pr. m.* 1c^{1}; Alpinum 2*a. b. c.* 3. m) Cathalaunice 1d^{1}. n) in *postea add.* 3; d. constat s. de quo l. 2*c.* o) quia 1$d^{1.2}$. p) ergo *add.* 1$d^{1.2}$. q) discipulorum *add.* 3.

Cap. 12. a) se 1*b.* b) *ita* 2*a et pr. m.* 1*b.* $c^{1.2}$. c) probitatē *pr. m.* 1c^{2}. d) *ita* 1*b*; electus est *rell.* e) *ita* 2*a*; provectus 1*b*; provecta *rell.*; senescens *add.* 3. f) dignus 2*c.* g) *ita* 1*b et e corr.* 1c^{1}; quos ablimis 2*a*; quo (quod 1$d^{1.2}$) sublimis *rell.* h) *ita* 2*a*; evectus *rell.* i) *ita* 1*b*; gloriosus *rell.* k) *ita* 1*b.* $c^{1.2}$. $d^{1.2}$; *om.* 2*a. b. c.* 3. l) h. et gloria et virtus et potestas per infinita sec. seculorum. A. 2*b.* m) Explicit vita sancti Lupi episcopi *subscr.* 1*b*; Finit vita sancti Lupi episcopi *subscr.* 1d^{2}.

1) *Severus episcopus socius alterius itineris Britannici Germani episcopi erat teste Constantio c.* 25 *(supra p.* 269*):* Adiuncto itaque Severo episcopo totius sanctitatis, mare Christo auctore conscenditur, *ad quem Beda, Hist. eccl. I, 21, hunc V. Lupi locum de Severo episcopo Treverico rettulit. Cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXIX, p.* 128. 2) *'Camillianus episcopus de Trecassis' concilio Aurelianensi a.* 511. *subscripsit; cf. Concilia ed. Maassen p.* 9. 14. 3) *Pro* provecta, evectus; *cf. Bonnet, 'Latin' p.* 165.

VITA SOLLEMNIS
EPISCOPI CARNOTENI.

De Sollemni episcopo Carnoteno, qui in catalogo episcoporum saeculo XI. exarato inter Flavium et Adventinum (a. 511*; v. infra) medius locum tertium decimum occupat*[1], *nihil memoriae traditum est nisi ea quae in Vita ipsius litteris mandata sunt. Sancti quidem cuiusdam Sollemnis, cuius sepulchrum Malliaci in pago Turonensi (hodie Luynes, dép. Indre-et-Loire, arr. et cant. Tours)*[2] *clamoribus energumenorum indicatum inventum esset, iam Gregorius episcopus Turonensis mentionem fecit*[3], *neque vero aetatem sancti neque aliud quicquam de eo ipsi notum fuisse alto silentio demonstravit, atque de episcopo eiusdem nominis Carnoteno agi omnino temere posteriores crediderunt. Quod autem ad Vitam Sollemnis*[4] *attinet compositam, ut die sancti anniversario recitaretur*[5], *eam satis multo tempore post huius aevum conscriptam esse, auctor ipse aperte professus est, et miracula ad sepulchrum facta ita commemorans (c.* 12*)*: ubi multa signa et virtutes usque in hodiernum diem esse videntur, *et modum psallendi aevo Sollemnis usitatum ad morem priscorum referens (c.* 7*)*: ut ritus priscorum erat, *atque convenit, quod locis duobus (c.* 2. 11*) exemplo Dialogorum Gregorii M. inspiratus esse videtur. Neque saeculo VII. auctorem attribuerim, qui admodum pauca de sancto suo comperta habebat, sed potissimum aevi Carolingici parti priori, quo tempore studia hagiographica reviviscere coeperunt. Certe ante saeculum IX. medium opusculum compositum est, cuius epitomen Hrabanus Maurus Martyrologio suo (*842/54*) inseruit*[6], *neque post aevum Caroli M. idem scriptum esse, ob sermonem nimis barbarum*[7] *mihi persuasum est, ita ut auctorem altera parte saeculi octavi scripsisse coniecerim.*

Auctor perpauca de Sollemni memoriae mandavit. Praeter numeros annorum, quos et ante episcopatum susceptum et in episcopatu vixit, diemque emortualem (c. 11*) atque*

1) *Cf. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II*², 1910, *p.* 423. 2) *Cf. Longnon, 'Géographie de la Gaule',* 1878, *p.* 277 *sq.* 3) *In Gloria confess. c.* 21 *(ed. Krusch p.* 760 *sq.).* 4) *De V. Sollemnis egi in dissertatione inscripta 'Zur Geschichte des Frankenkönigs Chlodowech' ('Bonner Jahrbücher' CIII,* 1898, *p.* 67 *sqq.), ubi tamen auctori eius iusto maiorem fidem habui.* 5) *Cf. V. Sollemnis c.* 13. 6) *Cf. infra p.* 306, *n.* 8. 7) *Menda insunt declinationi: gen.* tectus *(= tecti), et coniugationi:* canent *(= canunt),* perfoduntur, prostrantur; *activa pro deponentibus posita sunt:* ingredias, ingrederent, *infin.* intuere, osculavit, *infin.* persequere, proficiscerit, *et deponentia pro activis:* discrepantur, latebatur, vacabatur, volveretur *(= volveret), activum significatione passiva:* cognominante *(= cognominatum). Genera mutata sunt, masc. pro fem.:* Carnotinum — urbem, *masc. pro neutro:* eum consilium, corpusculus, talem tropheum, cunctus — virus, *fem. sing. pro neutro plur.:*

duo miracula, e quibus alterum a viro sancto (c. 3), alterum post obitum eius (c. 12) gestum esse dicitur, qualia cuivis sancto aevo illo attribui solebant, nihil rettulit nisi initia episcopatus partesque ei in Chlodovecho rege convertendo attributas: Episcopo Carnoteno defuncto, Chlodovechus — etiam tum paganus! — Sollemnem loco illius consecrari iussit; sed pontificibus ea de causa Carnoti congregatis, Sollemnis fugiens in abditam speluncam sese recepit (c. 4) neque inde prodiit, nisi postquam Aventinus archidiaconus post triduum ecclesiae viduatae pro eo pastor datus est. Tandem regressus, acclamante populo, Sollemnis episcopus ordinatus est (c. 5), pontificibus statuentibus, ut Aventinus episcopus ei subditus esset, in locum eius successurus, si superstes esset, atque partem dioecesis, scilicet territorium Dunense, Sollemnis ei iam tum attribuit (c. 6). Post triginta dies rex contra Gothos profectus Carnotenam urbem ingressus est, ubi e psalmodia ecclesiastica 'auspicium' bonum nactus atque a Sollemni signo crucis victoriam praestante munitus vovit, si Gothos devicisset, se baptismo sese traditurum esse (c. 7). Statimque hostes proelio superavit (c. 8), sed ne fugientes persequeretur, a Sollemni in somnio prohibitus est, atque dum Aquitania ab exercitu redeunte vastatur, regressus per legatos Sollemnem ad se baptizandum arcessivit. Quod idem, 'adiuncto sibi sancto Remedio Remensium urbis episcopo', alacriter peregit, una cum rege satrapibus nobilibus Francorum 364 baptizatis, ita 'ut aureus anni circulus dierum compleretur in numero' (c. 9).

Narrationi autem huic fides neganda est, id quod, cum olim aliter iudicaverim, B. Krusch [1] et G. Kurth [2] viris doctissimis iam concedo. Saeculi V. ultimis annis bellum inter Francos et Wisigothos gestum esse, eodem tempore, quo Chlodovechus fidem christianam amplexus esset, ut antea [3], ita etiam nunc inprimis ob testimonium continuatoris Prosperi Havniensis (a. 496. 498) [4] statuerim, atque quod Francos in hoc bello civitate Turonensi per aliquod tempus potitos esse conieci, id aliquatenus veri simile esse et A. Hauck [5] et B. Krusch [6] et E. R. Vaucelle [7] concesserunt; at quod biographum Sollemnis testem eiusdem belli Gothici attuleram, hoc testimonium iam omnino abdicandum videtur. Non magis victoriam Gothicam quam Alamannicam causam Chlodovechi convertendi fuisse, e teste quem de his rebus habemus gravissimo et vetustissimo, Nicetio episcopo Treverensi, mihi constat neque hoc loco pluribus disserendum est [8], atque vel ea de causa partes Sollemni in conversione regis attributae pro fabulis habendae sunt, numerumque 364 nobilium baptizatorum una cum rege 'aureum anni circulum dierum' complentium per se suspectum esse, vix monendum est. Deinde autem ea, quae auctor Vitae de conversione regis rettulit, non modo pro fabulis,

tali — arma succinctus, de hac vincula in qua. Casus saepius confusi sunt, accusativo usurpato pro dativo: obviavit hominem, occursum dedit — gloriosum Solemnem, et pro ablativo cum alibi tum post praepositiones: e gressus, pro abditum; item ablativus locum accusativi occupat: solemnibus fundebat — precibus, per medio culmine. Enim significatione adversativa adhibitum est. — Vitae episcoporum Carnotensium in eadem regione non ante saeculum IX. medium compositae et Betharii (SS. R. Merov. III, 612—619) et Leobini (Auct. ant. IV, 2, p. 73—82; cf. A. Poncelet, 'Les saints de Micy', Analecta Bolland. XXIV, 1905, p. 25 sqq.) sermonem exhibent regulis grammaticis aptatum atque quam maxime a V. Sollemnis discrepantem.

1) 'N. Arch.' XXIV, 371; Ionae Vitae sanctorum p. 307. 2) 'Clovis' II², 1901, p. 283. 3) 'Bonner Jahrbücher' l. l. p. 61 sqq. 4) Auct. ant. IX, 331. 5) 'Kirchengeschichte Deutschlands' I³, 598. 6) Ionae Vitae sanctorum p. 307 sq. 7) 'La Collégiale de Saint-Martin de Tours', Parisiis 1908, p. 417. 8) Cf. 'Bonner Jahrbücher' l. l. p. 58 sqq.; Hauck l. l. p. 113 sq.; Krusch l. l. p. 301 sqq. Aliter iudicavit qui novissimus de his rebus egit L. Levillain, 'Le baptême de Clovis' ('Bibliothèque de l'École des chartes' LXVII, 1906, p. 472—488), quocum H. Leclercq, 'Clovis' ('Dictionnaire d'archéol. chrét. et de liturgie' III, 2039. 2048 sqq.) convenit. [Opinionem L. Levillain examinans meam defendi in 'N. Arch.' XXXII, p. 756 sq. B. Kr.].

sed etiam pro figmentis habenda esse iudicaverim; iam enim nullus dubito, quin narratio Gregorii Turonensis de Chlodovecho clarissima ei nota fuerit, qua abusus gloriam sancti proprii augere conatus sit. Auctor enim ut Sollemni conversionem regis attribuit, ita sancto suo ad regem baptizandum Remedium episcopum adiunxit, cuius in hac re Gregorius asseclaeque meminerunt, eumque iisdem verbis laudavit atque ille:

V. Sollemnis c. 9: sancto Remedio Remensium urbis episcopo,

Gregorii Hist. II, 31: sanctum Remedium Remensis urbis episcopum,

neque in hac una re conveniunt, sed etiam, id quod inprimis alicuius momenti esse mihi videtur, in bellum Gothicum profectus rex ut iuxta Vitam Sollemnis (c. 7) Carnoti, ita secundum Gregorium (II, 37) in basilica S. Martini Turonensi simillimo modo e cantu psalmorum 'auspicium' bonum accepisse dicitur. Hoc ipso auspicio et mentione Remedii auctor narrationem Gregorii se non ignorasse prodidisse mihi videtur: Conversionem regis cum victoria quadam coniunctam esse, cum Gregorio narravit; cum autem bellum Alamannicum, ad quod Gregorius illam rettulerat, cum situ Carnotenae urbis minus conveniret, alterum bellum e Gregorio compertum, scilicet Gothicum a. 507. *gestum, substituit, 'auspicio' illo teste, neque Remedii nomen abradere ausus. Quodsi iam recte statuerim, totam narrationem ad Chlodovechum spectantem fictam esse patet, atque fides auctoris omnino labitur.*

Fortasse autem victoriam Gothicam pro Alamannico substituens, non solum Gregorii Historias, sed etiam Ionae Vitam Vedastis[1] *legerat, cum, monente B. Krusch*[2], *ipsius pugna Gothica aliquatenus ad Alamannicam Ionae accedat:*

V. Sollemnis c. 8.	*V. Vedastis c.* 2:
pergit ad proelium. Cumque acies contra aciem utrimque tela emissa iactarent, momento Gothorum agmina prostrantur per aequora, perfoduntur et dorsa gladio, cum terga dederunt. — — Sed cum — — Gothi, qui remanserunt, fuga lapsi fuerunt — —.	evenit, ut — — adversum Alamannus gentem ferrocem bellaturus pergerit. Quo cum venisset ab utroque acies, — — cumque ergo utrumque hostium chunei adstarent, — — cessit tandem hostis terga vertendo victoriam Chlodoveo.

Tamen Vitam Vedastis biographo Sollemnis notam fuisse, non omnino pro certo habuerim; sed nescio an verba eiusmodi haud ita multa satisque seiuncta in proelio describendo facili casu duobus auctoribus obvenire potuerint, atque e verbis paucis communibus unum (terga) *non minus ad Gregorii descriptionem pugnae Alamannicae (Hist. II,* 30*):* Alamanni terga vertentes, in fugam lapsi coeperunt, *referri potest*[3], *quam auctori compertam fuisse, ut supra dixi, mihi iam persuasum est.*

Quod quomodocumque se habet, fidem auctoris sublestam esse constat, unde etiam parti priori Vitae, qua de electione Sollemnis et Aventini territorioque Dunensi huic attributo agitur, diffidendum est. Aventinum sane aevo Chlodovechi extitisse certo certius constat, quippe qui a. 511. *concilio Aurelianensi interfuerit decretisque eius subscriptionem apposuerit*[4]. *Huius autem synodi subscriptiones in codicibus ordine quam maxime diverso traditae sunt*[5], *ita ut nomen Aventini in codice antiquissimo eodemque optimo locum ultimum, in aliis alios locos occupet; sed etiam sedes ei in codicibus bifaria ratione at-*

1) *Ed. Krusch, SS. R. Merov. III, p.* 406 *sqq.; Ionae Vitae sanctorum p.* 309 *sqq.* 2) *Ib. p.* 307. 3) *Idem verbum bellum Gothicum in V. Sollemnis* (pergit) *exorditur, quod Alamannicum in V. Vedastis* (pergerit), *atque in eodem interpolator exemplaris* 4 *V. Sollemnis ad hoc transiit (infra p.* 317, *n.* 4*), id quod l. c. monui. B. Kr.* 4) *Ed. Maassen, MG. Concilia I,* 10 *sqq.* 5) *Cf. inprimis B. Bretholz, 'Die Unterschriften in den gallischen Concilien des* 6. *und* 7. *Jahrhunderts' ('N. Arch.' XVIII,* 536 *sqq.).*

tribuitur, cum alii Carnotum, alii Dunum afferant, scilicet ut signis utar a Friderico Maassen adhibitis:

1) *C (saec. VI/VII):* Aventius *(sic)* episcopus de Carnotas suscripsi;
R2 HAB ad unum exemplar referendi (saec. VIII/IX, IX, X/XI): Ex civitate Cartonas *(sic)* Aventinus episcopus subscripsi;

2) *K (saec. VII):* Aventinus episcopus de Duno (Nuno *cod.*) subscripsi;
P (saec. IX): Aventinus episcopus eclesiae Dunensis subscripsi,

ita ut scribae, qui nomina episcoporum subscribentium exemplaribus suis in ipsa synodo diverso modo intulisse videntur[1], *alius hanc alius illam sedem ei attribuisse credendi sint. E qua discrepantia hanc partem Vitae apte confirmari olim concluseram*[2], *cuius auctore teste Aventinus in sedem Carnotenam consecratus esset, sed statim, cum haec Sollemni iniuncta esset, partem dioecesis Dunensem regendam suscepisset, ita ut utrumque nomen et Carnotenum et Dunense ei conveniret. Tamen cum auctoritatem Vitae non attribuendam esse e parte ad Chlodovechi conversionem spectante iam mihi constet, etiam cogitari potest, auctori similem discrepantiam subscriptionis illius praesto fuisse eaque nisum eum narrationem suam sibi excogitasse, atque exemplum duorum episcoporum contra canones*[3] *in una dioecesi institutorum apud ipsum Gregorium legere poterat*[4]. *Dunum castrum saeculo VI. post civitatem Carnotenam locus praestantissimus dioecesis fuisse videtur*[5] *atque fortasse c. a.* 511, *quacumque causa efficiente, episcopus Carnotenus ibidem residebat, ita ut ratio duplex subscriptionis simili modo explicanda sit atque in subscriptionibus episcoporum civitatis Constantinae et Pictavensis, pro quibus in parte codicum eiusdem synodi Aurelianensis Briovera (R2 HAB) et Ratiate (CKP) loca commemorantur*[6]. *Certius narratio Vitae in alia re refutatur; cum auctorem bellum Gothicum Gregorio debere neque de alio bello agi statuendum sit nisi a.* 507, *Sollemnis, qui episcopus factus esse dicitur triginta diebus, antequam Chlodovechus contra Gothos profectus Carnotum venisset, minime per tres olympiades dioecesi praefuisse potest, id quod auctor voluit, sive de* 12 *sive de* 15 *annis cogitans*[7], *cum obitum eius ante a.* 511. *contigisse e subscriptione illa Aventini concludendum esse videatur. Unde opusculum ostendit, quemadmodum Carnoti gloriam conversionis Chlodovechi ad proprium episcopum referre satis impudenter conati sint, sed fides ei habenda non est.*

Epitomen huius Vitae Martyrologiis suis die 24. *Septembris Hrabanus Maurus*[8] *(a.* 842/54*), eodem die Novembris Wolfhardus Haserensis*[9] *(c. a.* 890*) inseruerunt; eadem fortasse Sigeberto Gemblacensi nota fuit*[10].

1) *Cf. Bretholz, 'N. Arch.' XVIII,* 527 *sqq.* 2) *L. l. p.* 70. 3) *Cf. E. Loening, 'Geschichte des Deutschen Kirchenrechts' II,* 195 *sq.* 4) *Hist. V,* 5 *(c. a.* 570*)*: Interea beatus Tetricus *(episcopus Lingonensis)* a sanguine sauciatur. Cui cum nulla medicorum fomenta valerent, conturbati clerici et a pastore utpote destituti Mondericum expetunt. Qui a rege indultus ac tonsoratus, episcopus ordinatur, sub ea specie, ut, dum beatus Tetricus viveret, hic Ternodorensem castrum ut archipresbiter regerit atque in eo commoraretur, migrante vero decessore, iste succederet. 5) *Cum altera parte saeculi pars maior dioecesis una cum civitate Guntchramno regi obvenisset, minor una cum castro Dunensi Sigiberto I. fratri, hic, ut partem propriam in peculiarem dioecesim verteret, in ipso Duno castro Promotum episcopum instituit, Pappolo episcopo Carnoteno et concilio Parisiensi a.* 573. *frustra obloquentibus, neque Promotus expulsus est nisi post necem Sigiberti (a.* 575*). Cf. MG. Concilia I,* 146 *sqq.*; *Gregorii Hist. VII,* 17. 6) *Cf. Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 241. 567. 7) *Cf. ea quae ad c.* 11. *adnotavi.* 8) *Migne CX,* 1170 *sq.*; *'Bonner Jahrbücher' l. l. p.* 67, *n.* 1. 9) *Cf. Analecta Bolland. XVII,* 16. 10) *Cf. Chron. a.* 490 *(SS. VI,* 313*)*: Sollemnis Carnotensis episcopus claret, qui in predicando Francis Christum non segniter institit.

1*a) Codex* T u r i c e n s i s *bibliothecae urbanae C.* 10. *i, saec. X, olim passionarium maius Sangallense*[1], *fol.* 187′—189, *loco LXX. Vitam Sollemnis continet.*

1*b) Codex* B r u x e l l e n s i s *n.* 7984 *(Van den Gheyn n.* 3191*), saec. X, olim (fol.* 1, *m. saec. XV)* codex monasterii S. Petri in Wissenburg, *deinde (saec. XVI)* Col-l(egii) Soc(ietatis) Iesu Molshem(ensis), sed *(saec. XVII)* permutatione aliorum librorum domus professae Antverpiensis factum, procurante P. Petro Richart, *atque a Bollandianis P. Ms.* 20. *signatus, fol.* 209′—213.

1*c) Codex* F u l d e n s i s *bibliothecae provincialis Aa* 96, *saec. XV, olim Blauburanus, deinde Weingartensis G* 5 *fol.*[2], *partis prioris fol.* 109—110′. *In tegumento anteriore saec. XV. haec adnotata sunt:* Quocumque tollatur, Blaupurren semper meum fatur, *atque in posteriore:* Bartholomeus Krafft scriptor huius libri et aliorum plurimorum obiit 1490.

2*) Codex* P a r i s i e n s i s *n.* 12612, *saec. XIII, olim Corbeiensis, postea Sangermanensis n.* 469, *deinde* 503, *fol.* 35′—38′.

3*a) Codex* T r e v e r e n s i s *seminarii clericalis n.* 35 *(R n. I,* 11*), saec. XIII, volumen sextum legendarii S. Maximini*[3], *fol.* 124′—126′.

3*a*) Codex Rheno-* T r a i e c t e n s i s *n.* 391, *volumen II (Eccl.* 11*), saec. XV, olim pertinens* ad Carthusienses prope Traiectum inferius, *a.* 1424. *a fratre Swedero de Boecholt* († 1433*) ibidem finitus, fol.* 185′—187. *epitomen Vitae Sollemnis continet* (*inc.* Fuit quidam sacerdos nomine et meritis Solemnis, *des.* Ibi multa signa et virtutes usque in hodiernum diem fiunt).

3*b) Codex* L o n d i n i e n s i s *n.* 2801, *saec. XIII. in., volumen secundum legendarii coenobii Arnsteinensis (dioec. Trever.) in regione Nassoviensi siti, fol.* 191′—192′.

3*c) Codex* B r u x e l l e n s i s *n.* 98—100 *(Van den Gheyn n.* 3132, *vol. II), saec. XIII, fol.* 210—211.

4*a) Codex* C o l o n i e n s i s *archivi urbani Wallrafianus n.* 164[a] *(*171*), antea VI.* 13, *saec. XV, volumen tertium passionalis monasterii Corporis Christi Canonicorum Regularium Coloniae siti, cuius pars prima (n.* 164*) a.* 1463. *finita erat, fol.* 34′—37.

4*b) Codex* H a g e n s i s *L.* 29 *(Weesp* 14*), a.* 1461. *in Weesp finitus, olim* liber sororum Sancte Katerine Muden, *fol.* 185′—187.

4*c) Codex Rheno-* T r a i e c t e n s i s *Sancti Salvatoris, a Cleo adhibitus, hodie latet.*

5*) Codex* M o n a s t e r i e n s i s *n.* 214, *vol. IV (antea* 23*), olim volumen IX. legendarii magni Bodecensis paulo post saeculum XV. medium Arnoldo de Holte priore iubente a Conrado de Hersfeldia presbytero et Antonio de Lippia exaratum*[4], *inter Vitas sanctorum mensis Septembris fol.* 130′—132. *Vitam Sollemnis continet, quae prologo (c.* 1*) et parte extrema* c. 2. *et totis* c. 10. *et* 13. *destituta est* (*praescr.* Vita sancti Solempnis episcopi, cuius festum colitur octavo Kalendas Octobris), *reliquo quoque textu quam maxime retractato et interpolato, id quod saepius in hoc legendario deprehenditur.*

Sermo Vitae Sollemnis, ut satis rudis erat et passim ab arte Donati abhorrebat, a librariis minime intactus relictus est, immo per saecula magis magisque expolitus et immutatus. Atque potissimum codices antiquissimi iidemque optimi 1a. b *barbariem primigeniam servaverunt, textum similem continentes, ita tamen, ut inprimis* 1a *haud raro solus lectionem genuinam exhibeat. Quibus e reliquis codicibus* 1c *affinitate coniunctus est, qui quam maxime cum* 1b *convenit, etsi, ut est recentioris aetatis, haud*

1) *Cf. Krusch, SS. R. Merov. IV,* 38; *Ionae Vitae sanctorum p.* 66. 2) *Cf. supra p.* 185, *n.* 3. 3) *Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 626; *J. Marx, 'Handschriftenverzeichnis der Seminar-Bibliothek zu Trier' ('Trierisches Archiv, Ergänzungsheft' XIII),* 1912, *p.* 31. 4) *Cf. H. Moretus, Analecta Bolland. XXVII,* 318 *sqq.*

paucis locis textus expolitus et interpolatus est. Deinde liber 2 *potissimum ad textum* 1 *accedit, quamvis multi loci etiam in hoc libro adeo posteriore retractati sint multaque vitia irrepserint. Maxime autem duo exemplaria, a quibus codices* 3*a. a**. *b. c et* 4*a. b. c originem duxerunt, manus retractatorum perpessa sunt, ne de textu* 5 *dicam passim immutato atque interpolato.*

Librarius, qui codicem 3 *scripsit, interpolationibus gravioribus abstinens, ut textum faciliorem redderet, additamenta minora permulta inseruit, velut pronomina:* eius, ipsorum, isti, quis, *et coniunctiones:* autem, enim, igitur, itaque, vero, *aliaque verba passim addidit aut immutavit; cf. e. gr.:*

c. 2. comatus] in coma tutus 3*a. b. c*;

c. 3. eratque ruina ipsius [tanta], ut [si] submersus [esset] pondere in foveam [totus] mergeretur] *verba inclusa add.* 3*a. b. c*;

c. 4. Domini vero gratia] D. v. hoc provenit gr. (h. pr. v. gr. 3*b*; h. pr. gr. v. 3*c*) 3*a. b. c*;

c. 5. laudibus (dignis *add.* 3*a. b. c*) adclamantes;

c. 7. inclite rex] inclit* (*i. e.* incliter) exi (*ortum ex* incliterex) 3*b. c*; inclitus exi 3*a.*

Discedunt autem libri huius generis in duas partes, ita ut 3*a cum epitome* 3*a** *faciat, e. gr.:*

c. 2. genua cordis] et per genua (ieiunia 3*a. a**) cor 3*a. a**. *b. c;*

c. 5. concrepat laudibus] concrepant l. 3*b. c*; concrepant vocibus 3*a. a**;

c. 7. signaculo crucis, ut de tropheo] sign. (cr. *om.*), ut de tri(y)umpho 3*a. a**;

c. 11. promulgatus] promotus 3*a. a**;

ib. olympiadas] lympiadas 3*a*; limpiadas 3*a**,

neque minus 3*b et* 3*c mendis communibus inquinati sint:*

c. 2. triumphavit] triumphabat 3*b. c (non* 3*a);*

c. 5. pastorem simul] p. eum sibi simul 3*b. c (non* 3*a. a***);*

c. 11. videruntque] viderunt itaque 3*b. c*; viderunt namque 3*a. a**.

Codex, e quo libri 4 *fluxerunt, cum* 2 *artius coniunctus erat, ex alio exemplari pendens atque libri* 1. 3:

c. 3. obviavit] obviam (obvium 2 *cum Hrabano*) habuit 2. 4*a. b. c cum Hrabano;*

c. 9. abstersit atram cordis caliginem] *haec om.* 2. 4*a. b. c;*

ib. fonte baptismatis sancta mater ecclesia in Spiritu sancto] *ita recte* 2 (*cf. c.* 5. sancta mater ecclesia); fonte bapt. in Sp. sancto (sancta *om.*) m. eccl. 4*a. b. c*; fons (bapt. s. *om.*) mater (eccl. *om.*) in Sp. s. 1*a. b. c.* 3*a. b. c*;

c. 11. spiritum caelo reddidit, terrae corpus] *verba* spiritum caelo *habent* 2. 4*a. b. c.* 5 (*ubi* celoque r. sp., terre de humo assumptum), *om.* 1*a. b. c.* 3*a. b. c*;

sed idem ipsum librum 2 *saepius superabat, ita ut hic illic ad libros* 1*a. b accederet:*

c. 2. candore lucis amicta] *ita* 1*a. b. c.* 4*a. b*; candorem lucis amenitatem 2; c. lucens am. 3*a. b. c*;

ib. Vigiliis, orationibus praestus] *ita* 1*a. b*; v., or. deditus 1*c*; V. orationibusque pressus 4*a. b. c*; V. et or. erat praestans 3*a. b. c*; V. et or. instans 2;

ib. Angelico vultu] *ita* 1*a. b. c.* 4*a. b*; ex a. eius v. 3*a. b. c*; angelicum vultum 2;

c. 4. latebatur] *ita pr. m.* 1*a*; latebra fovebatur 4*a. b. c*; latebat *rell.*

Cui tamen exemplari librarius 4 *minime pepercit neque solum locos nonnullos fortasse ad codicem quendam classis* 3 *correxit:*

c. 2. tegebatur auxilio] t. Dei et aux. 3*a. b. c*; t. aux. divino 4*a. b. c*;

c. 3. psalmo LXVIIII] *ita* 1*a.* 2; LXVIII. 1*b*; sexagesimo octavo 1*c*; LXVII. 4*b. c*; sexagesimo septimo (VII. 3*c*) 3*a. b. c.* 4*a*;

c. 4. conpletur] con(m)plebatur 3*a. b. c.* 4*a. b. c*;

c. 9. accepimus palmam] acc. victori(a)e p. 3*a. b. c.* 4*a. b. c*,

atque vias 3 *similes ingressus textum passim expolivit et retractavit, e. gr.:*

c. 4. sacraretur episcopus] consecraretur ep. 4*a. b. c*;
c. 5. ita fudit ad Dominum preces] vir Dei hanc orationem f. ad D. 4*a. b. c*;
ib. Ecce Solemnis! Dignus est, episcopus ordinetur] Ecce Solempnis adest! Ord. nobis ep., quia ipse est dignus, 4*a. b. c*;
c. 6. Sed postea sua pietate commotus] Vir autem Domini pietatis visceribus comm. 4*a. b. c*,

sed etiam pluribus locis additamenta inseruit, quae infra textui subiuncta sunt, asteriscis crucibusve notata. Inprimis autem capita 7—9. *immutata sunt, quibus auctor de bello Gothico et conversione Chlodovechi ad idem relato narraverat; ubi librarius* 4, *Ionae Vita Vedastis adhibita, bello Gothico Alamannicum praemisit atque Sollemni Remedioque regem baptizantibus Vedastem socium adiunxit, dignitate antistitis attributa, qua, Iona teste, aliquanto demum post potitus est.*

E codicibus 4 *libri* 4*b. c artiore vinculo inter se conexi sunt quam cum* 4*a*:

c. 4. tunc tempore rex] rex *om.* 4*b. c*;
c. 12. membra sancta deducerentur] sancta *om.* 4*b. c*;
c. 13. eiectus] deiectus 4*b. c*;
ib. introducat vos] nos intr. 4*b. c.*

Denique textus 5 *ab exemplari pendet, quod retractationes neque classis* 3 *neque* 4 *passum erat et fortasse propius ad* 2 *accedebat quam ad* 1; *sed ipse adeo immutatus et maxime interpolatus est, ut saepius de novo fere opusculo agatur. Cuius rationis praeter interpolationes ad textum allatas haec exempla sufficiant:*

c. 2. Vigiliis, orationibus praestus] Vig. oracionibusque fretus 5;
ib. ut finem rei veritas probaretur] ut fine rei v. bono pr. inicio 5;
c. 9. baptizatus abstersit — parturit filios] profectus est ad regem et tam ipsum quam de nobiliorum eius ministris trecentos sexaginta quatuor sacri baptismatis unda perfudit 5.

Quae cum ita sint, codicum 1*a. b. c.* 2 *lectiones universas adnotavi; deinde libros* 3*a. b. c et* 4*a. b ita adhibui, ut lectiones singulorum et generum et codicum reicerem neque admitterem, nisi etiam alterius tertiive generis liber a textu recepto recederet. Textum* 5 *pessimum non curavi, nisi quod interpolationes quasdam graviores attuli.*

Librum 4*b H. Brugmans,* 1*b.* 3*c Fr. Cumont,* 2 *E. Diehl viri doctissimi a.* 1898. *officiosissime mihi contulerant;* 1*a. c.* 3*a. a*. b.* 4*a.* 5 *postea ipse adhibui.*

Iohannes B o l l a n d u s, *Acta sanctorum Februarii I, Antverpiae* 1658, *p.* 478 *(errore numerus* 488. *typis mandatus est), in praefatione Vitae Aventini duas particulas e Vita Sollemnis exscriptas (c.* 4 *ex.* — 7 *in. et c.* 11, *p.* 314, 8 — 316, 11 *et* 319, 13 — 320, 3*) e codice* 3*a publici iuris fecit, duobus locis ad librum* 4*c emendatis. Deinde*

Iohannes C l e u s, *Acta sanctorum Septembris VII, Antverpiae* 1760, *p.* 68—70, *Vitam Sollemnis integram edidit, codicibus* 1*b.* 3*a.* 4*c ita usus, ut deterrimum* 4*c quasi perfectissimum pro fundamento haberet, lectionibus nonnullis* 1*b et pluribus* 3*a in adnotationes (p.* 70—72*) receptis. Denique*

i p s e in dissertatione inscripta: 'Zur Geschichte des Frankenkönigs Chlodowech' ('Bonner Jahrbücher, Jahrbücher des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinlande' CIII, Bonnae 1898*) p.* 78—86, *libris* 1*b.* 2. 3*c.* 4*b adhibitis, eandem recensui, quam iam, eximio codice* 1*a aliisque accedentibus, emendatiorem proponam.*

Biographus Sollemnem Carnoti et defunctum esse et sepultum iacere sine dubio credidit, velut e c. 11. 12. *intellegitur; Gregorius autem Turonensis, ut p.* 303. *dixi, Sollemnis cuiusdam mentionem fecerat, cuius sepulchrum Malliaci prope Turonos inventum erat, quem eundem fuisse atque episcopum Carnotenum posteri sibi persuasum habebant. Unde auctor qui-*

dam, ut videtur, Carnotenus, qui non ante saeculum IX. scripsit, ut Vitam Sollemnis et narrationem Gregorii conciliaret, alteram Vitam composuit (prologus inc. Sanctorum praeconia virorum, *Vita inc.* Fuit igitur praedictus vir merito, nomine et sanctitate Sollemnis*)* [1]. *Prologo igitur novo praemisso, primo capita* 2—9. *Vitae prioris retractavit, sermone emendato et expolito, sed rebus intactis relictis, nisi quod in virtutibus sancti describendis (§ 4) Vitam Lupi episcopi Senonensis (c. 4)* [2] *expilavit, nomine Flavii praedecessoris inserto, atque narrationi vetustiori nonnulla de conversione et baptismo Chlodovechi regis e Libro historiae Francorum c.* 14. 15 [3]. *addidit (§ 9. 12). Deinde vero, ut Sollemnem obiturum Malliacum transportaret, alterum bellum inter Gothos et Francos gestum sibi excogitavit sicque, cum Sollemnem post baptismum regis plebem sibi commissam 'in longa pace' rexisse narrasset, Vita Eligii II, 15* [4], *expilata (§ 13), ita perrexit:* Non multo post tempore interiecto, rursus motum est bellum inter Chlodoveum regem et Alaricum. Congregansque omnem Francorum exercitum, devenit in pagum Turonensem, ducens secum cum aliis episcopis beatum Sollemnem. Ubi cum aliquantulum morarentur, beatus Sollemnis senio et levi febre fatigatus cepit tediari *et vita defunctus est, postquam discipulos et ministros iisdem verbis admonuit, quibus saeculo et dimidio post Eligius moriturus suos allocutus esse fertur, cuius nimirum Vitam (II, 34—36)* [5] *auctor (§ 14. 15) iterum satis impudenter verbo tenus exscripsit. Tum liberatione Tarsii latronis iuxta Vitam priorem (c. 12) enarrata, iam sepulturam Malliacensem Sollemni attribuere poterat e Gregorio compertam, ad cuius relationem his coniecturis figmentisque transitum fecit (§ 17):* Requievit igitur vir Dei VIII.[6] Kalendarum Octobrium et sepultus est in Malliacensi monasterio, in quo multo tempore quievit, usquequo iam dictum monasterium a paganis desolaretur. Postquam autem persecutio quievit, pretiosum eius corpus et sepulchrum, quod diutius humanis latebat obtutibus, qualiter ad laudem et gloriam nominis sui id ipsum Dominus revelare dignatus sit, beato Gregorio Turonorum pontifice referente cognovimus. Inter cetera enim miracula, quae de laude confessorum scripsit, dicit de beato Sollemne, ita inquiens. *Sequitur libri in Gloria confessorum caput* 21, *doxologia in calce addita.*

Vitam hanc secundam Sollemnis, quam biographi fabulosi Deodati abbatis Blesensis [7] *et Aventini episcopi Dunensis* [8] *adhibuerunt et fortasse auctor libri de Composi-*

1) *Ita codex Parisiensis n.* 5666, *saec. XII. in., fol.* 116'—126, *e quo codex Vaticanus reginae Christinae Lat. n.* 562 (528), *saec. XVI, fol.* 96—101', *a Cleo adhibitus, descriptus videtur esse. Alter codex Parisiensis n.* 15437, *saec. XII, fol.* 190—192, *prologo omisso, incipit:* Fuit quidam vir venerabilis, Carnotensium scilicet civis, clericatus officio fungens, merito et nomine, qui et sanctitate Sollempnis. *Utrumque exemplar Parisiense summa cum liberalitate a.* 1898. *in usum meum descripsit H. Lebègue v. c. Praeterea compertos habeo codices Carnotenos n.* 27 (68), *saec. XII. in., fol.* 144—146'; *n.* 121 (104), *saec. XI, fol.* 2—11; *n.* 500 (190), *saec. XII, fol.* 186—188 (*cf. Analecta Bolland. VIII,* 100. 121. 151; *'Catalogue général des mss. des bibl. publ. de France, départ.' XI,* 13. 66. 222) *et Parisiensem collectionis Chesnianae n.* 38, *saec. XVII, fol.* 233 (*cf. R. Poupardin, 'Bibliothèque nationale, Catalogue des mss. des collections Duchesne et Bréquigny',* 1905, *p.* 44). 2) *Ed. Krusch, SS. R. Merov. IV,* 179 *sq.* 3) *Ib. II,* 261 *sqq.* 4) *Ib. IV,* 704. 5) *Ib. p.* 719, 28 *sqq.* 6) *Ita codex Parisiensis n.* 15437; VII. *codex n.* 5666. 7) *Vita Deodati c.* 5 (*AA. SS. Aprilis III,* 275; *Bouquet III,* 381); *cf. inprimis verba de Chlodovecho:* licet nondum fuisset sacro regeneratus baptismate, sed tantum a sancto Solenni episcopo catechizatus exsisteret (*cf. Vitam II. Sollemnis* § 9, *p.* 73: catecizavit eum), *et votum, quod rex fecisse dicitur, a Sollemni ad Deodatum translatum. Ex hac Vita Deodati, quae non ante partem saeculi IX. extremam composita est, alteram pendere (ed. A. Dupré, 'Collection de documents inédits sur l'histoire de France, Mélanges historiques, Choix de documents' I,* 1873, *p.* 47—71;

tione castri Ambaziae legerat[1], *e codice Vaticano reginae Christinae Lat. n.* 562 *(*528*), saec. XVI, publici iuris fecit Iohannes* C l e u s *l. l. p.* 72—75.

Denique tertiam Vitam eandemque amplissimam atque historia translationis Blesensis et miraculis auctam servavit codex Parisiensis n. 5333, *saec. XIV, fol.* 273'—301'[2]. *Opus ab auctore, ut videtur, Blesensi non ante saeculum XI. compositum est, cum inter miracula ab eo enarrata unum tempori Richardi abbatis S. Vitoni Verdunensis (*1005—46*) attributum primum locum occupet, congruitque sermo auctoris, qui particulis enuntiatorum in consonis syllabis desinentibus (Germ. 'reimprosa') haud parum favit. Vitam autem Sollemnis alteram retractavit, fuco verborum et amplo et inani addito, ita ut primo gesta episcopi viri et inventionem Malliacensem describeret, narrationem Gregorii a decessore receptam interpolans et immutans adiciensque figmentum de inscriptione inter rudera sepulchri Malliacensis reperta, quae haec verba continuisset:* Hic requiescit Sollempnis episcopus, Clodovei regis tempore cum eo huc veniens, hic sepultus[3]. *Deinde corpus Sollemnis Malliaco in Blesum castrum (hodie Blois, dép. Loir-et-Cher) translatum esse ibique in capella sancti Petri depositum esse longius rettulit, ita tamen, ut ne aetatem quidem translationis, nedum alia, ei notam fuisse pateat; denique miracula nonnulla exigui momenti narravit, quae Blesi in ecclesia iam nomine Sollemnis vocata et in regione finitima contigissent. Opus (prologus inc.* In sanctae matris nostrae ecclesiae aedificatione, *Vita inc.* Hic igitur et gloriosus*), quod integrum ederetur, adhuc indignum visum est, ita ut partis prioris non nisi particulae excerptae e codice Parisiensi publici iuris factae sint: Specimen Vitae* C l e u s *l. l. p.* 64—65 *(n.* 13—16*) exhibuit; de inventione Malliacensi nonnulla attulit Theodericus* R u i n a r t, *Gregorii episcopi Turonensis opera, Parisiis* 1699, *col.* 1399—1400[4]. *Denique Translationem et Miracula Blesensia*[5], *paucis praetermissis, item* C l e u s *l. l. p.* 75—80. *edidit.*

W. L e v i s o n.

INCIPIT VITA[a] BEATI[b] SOLEMNIS[c] EPISCOPI[d] ET CONFESSORIS, ID[e] EST VIII.* KAL. OCTOBRIS.

(1[f]). Divinorum[g] igitur miraculorum[h] est intuere[i] ac perpendere discretionis[6]

*) VII. 4*a. b.*

Cap. 1. 1*a. b. c.* 2. (3*a. b. c.* 4*a. b*).

Cap. 1. a) Incipit prologus in uutam *(sic)* 3*a*; Inc. *om.* 4*b*. b) sancti 1*c.* 3*a. b. c.* 4*a. b.* c) *ita* 1*a. b. c*; Solempnis 4*a. b*; Sollempnis 3*a.* (*b*). *c*; Sollempnii 2. d) ep. et *om.* 3*a*. e) *ita* 1*b*; que est 2. 4*a*; quod est 4*b*; cuius depositio VIII. Kl. Octbr. colitur 1*a*; id — Oct. *om.* 1*c.* 3*a. b. c.* f) *capita ipse distinxi.* g) Divinarum *pr. m.* 1*a*. h) opus *add.* 2. i) *ita pr. m.* 1*a*; intueri: 2; intueri *rell.*

de Sollemne cf. p. 60 *sq.), denique tertiam (AA. SS. Aprilis III,* 273 *sq.) epitomen alterius esse, recte cognoverunt Bollandiani, Bibliotheca hagiographica Latina I, n.* 2128—30. 8) *Vitae Aventini aevo recentiore 'rhythmo Gallico' scriptae epitomen Latinam edidit Bollandus, AA. SS. Febr. I,* 478 *(errore* 488*)* — 480.

1) *L. Halphen et R. Poupardin, 'Chroniques des comtes d'Anjou' ('Collection de textes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire' XLVIII),* 1913, *p.* 14 *sq. (ubi plura de Chlodovecho e Libro historiae Francorum pendent):* Regina, accito sancto Remigio, a rege promissa exigit. Remigius e t S o l e m n i s C a r n o t e n s i s e p i s c o p u s regem duasque sorores eius et cum eis plus quam tria millia virorum baptizaverunt. 2) *Cf. Catalogum codicum hagiogr. Latin. Paris. II,* 1890, *p.* 251 *sq. Partes operis enumeraverunt Bollandiani, Bibl. hagiogr. Lat. II, n.* 7819—21; *de eo egit, iudicio et severo et iusto usus, Cleus l. l. p.* 64—65 *(n.* 12—16*) et* 67—68 *(n.* 26—28*).* 3) *Catal. Paris. II, p.* 252. 4) *Haec iteravit* M i g n e, *Patrologia Latina LXXI, col.* 844—45 *(n. g). Accedunt ea, quae de inscriptione Malliacensi Bollandiani rettulerunt (v. supra n.* 3*).* 5) *Miraculum primum (c.* 2*)*

arbitrium, cum iam, caelitus[a] subfragante[b], in extrema aetate mundi, canescente margine[1], in qua[c] mundi volvitur machina, ita sanctorum vitae discrepantur[d] exordia, ut[e] eorum sequipedes[f, 2], terrenis fecibus involuti[g], ad regna possent[h] superna pertingere, quia magna[i] est pugna certaminis, ubi de Christi victoria[k, 3] triumphantur[l].

(2). Fuit[a] quidam sacerdos merito[b], nomine et sanctitate[c] Solemnis[d], natalibus nobilis[4], sed nobilior mente, clarus operibus, sed clarior fide. Puerilis conputabatur infantia, sed erat mentis eius senectus[5] in Domino; non inmerito nuncupatur Solemnis, cuius solemnitas fidei, candore[e] lucis[f] amicta[g], caritatis fervore Christi copulabatur amore. Vigiliis[h], orationibus praestus[i, 6], genua cordis flectens ad Dominum, mundana[k] linquens studia, divinis lectionibus vacabatur[l]; ieiuniis potius quam[m] pascebatur cibo. Tribuebat escas esurientibus, elemosinam pauperibus iugiter[n] ex suis operibus[o] largiebatur. Tale[p] mens sancta sumpsit initium, ut[q] finem rei veritas probaretur[r]. Nec[s, 7] valida mundi mergeretur procella pelagi[t] fluctibus[8], pertimiscebat[u] naufragia[v], nec[w], dum gerebat navale[x] proelium[y], tem-

Capp. 1. 2. 1*a. b. c.* 2. (3*a. b. c.* 4*a. b*).

Cap. 1. a) Deo *add.* 2; Dei *add.* 3*a. b. c*; divina virtute *ante* celitus *add.* 1*c*. b) *ita pr. m.* 1*a*; suffrag. *rell.*; gratia *add.* 3*a. b. c*. c) *ita* 1*a. b. c.* 2; quo *rell.* d) discrepant 3*a.* 4*a. b*; discrepent 1*c*. e) *om.* 1*c*. f) *ita* 1*a (e corr.).* 3*b. c.* 4*a*; sequi pedes 1*c cum (rell.).* g) nec *add.* 1*c*. h) possint 2. 3*a. b. c*; possunt 1*c*. i) magni (*om.* est) 1*b. c*; magn(a)e sunt pugn(a)e 3*a. b. c*. k) victori(a)e *add.* 3*a. b. c*. l) triumphatur 1*b. c.* 2. 4*a. b*; Explicit prologus. Incipit vita eiusdem *add.* 3*a*.

Cap. 2. a) ergo *add.* 1*c*. b) et *add.* (2). 4*a. b*. c) sanctitatis 1*a*. d) *ita* 1*a. b. c*; Solempnis 4*a. b*; Sollempnis 3*a. b. c*; Sollempnius 2: *item deinceps (sed semel* Sollemnis 1*c; interdum* Solemnius *aut* Solempnius 2*)*. e) candorē 2. f) lucens 3*a. b. c*. g) amenitatem, caritatis prestat fervorem; hic namque Christi 2. h) *ita* 1*a. b. c*; v. orationibusque 4*a. b*; v. et or. *rell.* i) *ita* 1*a. b*; pressus 4*a. b*; instans 2; deditus 1*c*; erat pr(a)estans et per genua (ieiunia 3*a*) cor 3*a. b. c*. k) mundana(que *add.* 2) relinquens 2. 4*a. b*; et mund. l. 3*a. b. c*. l) *ita* 1*a*; vacabat *rell.* m) quam c. (cibis 4*a. b*) pasc. 2. 4*a. b*; pasc. quam c. 3*a. b. c*. n) iugiter et (de *add.* 1*c*) suis 1*b. c*; et iugiter suis operibus multis divinam larg. opem 3*a. b. c*. o) opibus 1*b. c.* 4*a. b*. p) in talibus 2. q) *ita* 1*a.* 2; ut fine 3*a*; in finem 1*b*; ut per finem 1*c*; ut in fine 3*b. c.* 4*a. b*. r) probaret *et add.* qui 2. s) *corr.* ne 2, *et ita* 1*c.* 4*a. b*; nam ille val. mundi dum (di dum *in ras.* 3*c*) turbaretur pr. 3*a. b. c*. t) *ita* 1*a.* 4*a. b*; pel. fluctus 1*b. c*; in pel. (*corr. e* pellagis 2) fluctibus (non *add.* 3*a. b. c*) 2. 3*a. b. c*. u) *ita* 1*a*; pertimesc. *rell.* v) naufragari 3*a. b. c*. w) ne — submergeretur 4*a. b*; nam 3*a. b. c*; naufr., sed non vetebatur (verebatur?) pro tempestate 2. x) navali 1*a*. y) et metuebat *add.* 1*c*; et posset *add.* 3*a. b. c*.

ad Richardum abbatem S. Vitoni spectans iam Iohannes Mabillon, Acta sanctorum ordinis S. Benedicti VI, 1, *Parisiis* 1701, *p.* 534, *publici iuris fecerat.* 6) *Discretio est facultas discernendi recta et falsa; cf. e. gr. Hebr.* 5, 14*; Benedicti Regula c.* 64 *(ed. Butler p.* 113*).*

1) Margo comae *Statii Silv. II,* 1, 45 *(ed. Vollmer p.* 89*).* 2) *Sectatores, discipuli. Cangius.* 3) *Vide infra p.* 317, 5: ut de tropheo Christi triumphes. 4) *Cf. V. Wandregiseli c.* 3 *(SS. R. Merov. V,* 14*):* natalibus nobilis, sed relegione nobilior *(= V. Germani Autissiod. c.* 22, *supra p.* 267, 5*; V. Sigolenae c.* 1, *Mabillon, Acta III,* 2, *p.* 542, *cf. 'N. Archiv' XXXV,* 224*); V. Fursei c.* 1 *(SS. R. Merov. IV,* 434*):* nobilis quidem genere, sed nobilior fide. *Exempla eiusmodi collegerunt G. Kurth, 'Deux biographies inédites de Saint Servais', Leodii* 1881, *p.* 7 *sqq., et W. Stuhlfath, 'Gregor I. der Grosse, Sein Leben bis zu seiner Wahl zum Papste' ('Heidelberger Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte'* 39*),* 1913, *p.* 70 *sq.* 5) *E Passione Agnetis c.* 1, 1 *(AA. SS. Ian. II,* 351*):* Infantia computabatur in annis, sed erat senectus mentis immensa; corpore quidem iuvencula, sed animo cana, pulchra facie, sed pulchrior fide. 6) *I. e. paratus, Gall. 'prêt'. Cf. Du Cange s. v.* 7) *I. e.* Ne. 8) *Cf. Gregorii M. Dialog. I, prol.:* Ecce etenim nunc magni maris fluctibus quatior atque in navi mentis tempestatis validae procellis illidor. — — Quodque adhuc gravius est, dum immensis fluctibus turbatus feror, vix iam portum videre valeo, quem reliqui.

pestate submergi, quia, solidatus in solida[a] petra, ad portum salutis placidi[b] (cf. Eccli. 26, 24.) veniebat. Erat enim lorica praecinctus iustitiae et galea salutis comatus; de[c] (cf. Is. 59, 17. Eph. 6, 14. 17.) siderio tegebatur[d] auxilio et, iacula[e] crucis emissa perforans pectora, adversariorum prostravit catervas. Tali armatus fide, adleta Christi palmam[f] victoriae triumphavit. Angelico[g] vultu divinitus[h] radiabat[i] oculis splendorem[k]; fons sapientiae (cf. Eccli. 1, 5.) fluebat e[l] pectore. Sed quantum inter humana consortia exigua consistebat fragilitas, tantum vigor fortitudinis in eodem caelestis[m] gratiae coruscabat. Sub[n] tremendam[o] adtestationem non taceam, sed[p] huiuscemodi referam: ad[q] plebem narrentur mysteria.

(3). Videlicet quadam vero die, cum itineris[a] sui proficisceri[b] callem[c], obviavit[d] *hominem a nativitate caecum*, surdum et mutum*; nisi[e] tantum alantem[f. 1] (Ioh. 9, 1.) spiritu, inpresso[g] pedis vestigio, ruina[h] corporis vehebatur eratque ruina ipsius, ut submersus pondere in foveam mergeretur. Cuius vir Dei adprehendens manum dexteram, *elevatis sursum oculis* in caelum, canebat enim[i], sicut in psalmo (ib. 11, 41.) LXVIIII[k]. legitur: *Deus, in adiutorium meum intende*[l]*; Domine, ad adiuvandum me* (Ps. 69, 2.) *festina;* et conplexus colla[m], osculavit[n] eum. Ilico autem lingua soluta erat[o] ad loquendum, oculi ad videndum auresque eius[p] ad audiendum. O ineffabili[q] mercatione! praestolatur[r] adiutorium, et tribuitur a Domino medicina; porrigitur osculum, et caelesti medella[s] purgantur[t] simul corporis et animae cicatrices. Sed hoc fuit praesagium, quod *postea rei conprobavit*[u] *eventus*** [2]. (Gen. 41, 13.)

*) cuius omnis membrorum compago (c. m. 4*c*) diriguerat, *add.* 4*a. b. c.*

**) Sed et hoc signum futurorum bonorum operum suorum fuit presagium; nam sicut hunc hominem a multis salvavit incommodis, ita postmodum multos homines liberavit a precipicio mortis, quos sua predicacione perduxit ad portum perpetue salutis *pro verbis* Sed hoc — eventus 5.

Capp. 2. 3. 1*a. b. c.* 2. (3*a. b. c.* 4*a. b*).

Cap. 2. a) erat *add.* 3*a. b. c.* b) *ita* 1*a. b*; placide ven. (ven. pl. 1*c*) *rell.* c) *ita scripsi;* (de *om.*) sidereo 2; desiderio (enim *add.* 3*a. b. c*) *rell.* d) dei et *add.* 3*a. b. c*; divino *post* aux. *add.* 4*a. b.* e) *ita* 1*a* (*ubi* e:|missa, *ras.* m). *b*; iaculo cr. emisso *rell.* f) *ita* 1*a. b. c*; cum palma *rell.* g) angelicum vultum 2; ex ang. eius vultu 3*a. b. c.* h) *om.* 1*c.* i) lux et ex *add.* 3*a. b. c.* k) *ita* 1*a. b. c*; pre splendore 2; (eius *add.* 3*a. b. c*) splendor fons(que *add.* 3*a. b. c*) *rell.* l) ex 1*c.* m) celesti gratia 2. n) sed 1*b. c*; sub — *l.* 10. videlicet *m. pr. (?) del.* 2. o) igitur *add.* 3*a. b. c*; itaque *add.* 4*a. b.* p) sed sic eam ref. ad pl. (sic eam ref. ad pl. *in ras.* 3*c*) 3*a. b. c.* q) ref., que ad pl. narr. myst. (Vid. *om.*) 1*c*; (ad *om.*) plebi 2; ad pl. vid. (vid. *in ras.* 3*c*) ut eius narr. myst. 3*a. b. c*; misteria ad pl. (narr. *et* Vid. *om.*) 4*a. b.*

Cap. 3. a) in itinere suo 2. b) *corr.* proficisceret 1*a*; proficisceretur *rell.* c) calle 1*c.* 3*a. b. c*; *om.* 2. d) *ita scripsi cum Vita II.* § 3 (*cod. Paris. n.* 5666)*;* obviavit homini a nat. c(a)eco, surdo et muto 1*a. b. c*; obviavit ei homo — cecus, surdus et mutus 3*a. b. c*; obvium (obviam 4*a. b*) habuit hominem — cecum, surdum et mutum 2. 4*a. b cum Hrabano.* e) qui nisi 1*c*; et nichil nisi 3*a. b. c*; quod *add.* 4*a. b. c*; qui *pro* nisi — spiritu 2. f) *ita* 1*a*; halant(a)e sp. 1*b. c*; anhelantem spiritum 4*a. b. c;* al. spiritum habens 3*a. b. c.* g) inpressu 1*a.* h) ruina corp. *om.* 1*c.* i) *ita* 1*a. b*; *om.* 1*c cum rell.* k) *ita* 1*a*; LXnono 2; LXVIII 1*b*; sexagesimo octavo 1*c*; canebat hunc psalmum 5; LXVII 4*b. c*; sexagesimo septimo (VII 3*c*) *rell.* l) intentende 1*b.* m) collum eius 2. 4*a. b*; eius collum 3*a. b. c*; quem compl. collo *Hrabanus.* n) *ita* 1*a cum Hrabano;* osculatus est *rell.* o) *ita* 1*a*; est *rell.* p) *om.* 2. 3*a (versu ex.).* q) *ita* 1*a*; ineffabilem mercat(c)ionem 1*b. c.* 2; ineffabilis mercat(c)io *rell.* r) praestolatus 1*a*; prestolabatur 3*a.* s) *ita pr. m.* 1*a*; medela *rell.* t) *corr.* purgatur 2. u) probavit 1*c.* 4*b cum Vulg.*

1) *I. e. halante.* 2) *Cf. infra c.* 10 *(p.* 319*).*

(4). Cum[a] ergo gentilium[b] populus, quem Franciae[c] matris mundo parturit gleba[d], — Chlodoveus[e] tunc[f] tempore[g] rex in eodem solo tenebat[h] imperio[i] principatum, — nihil[k] aliud quam idolorum exercebat[l] culturas et, ut mos erat, *deos aureos et argenteos, ligneos atque lapideos* adorabant[m,*], et conpletur[n] in[o] illis sermo, quem[**] David in psalmis canit[p], dicens[***]: *Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes, qui confidunt in eis,* et iterum sancta[q] Scriptura dicit: *Nolo mortem peccatoris*[r], *sed ut convertatur et vivat.* Domini vero gratia, *qui*[s] *inluminat omnem hominem venientem* ad se, defuncto Carnotensio[t] urbis episcopo[1], succendit in[u] spiraculum[v] scintillave[w] corda regis[†], ut non alius nisi Solemnis sacraretur episcopus. Interrogaverat enim[x] famam eius, et[y] vulgata fuerat[y*] in universa[z] urbe[††]. Audiens itaque venerabilis Solemnis edictum principis cernensque pontifices, qui eum ad consecrandum[a] venerant, fugit[b] latenter; triduo quoque[c] in spelio[d] latitavit. Quaerebatur enim et non inveniebatur: ille latebatur[e] in antro[f], iste[g,2] replebatur mestitia; ille solemnibus[h] fundebat ad Dominum precibus, iste consola-

cf. Sap. 14, 27. — Dan. 5, 23. — Ps. 134, 18. — Ezech. 33, 11. — Ioh. 1, 9. — cf. 2. Esd. 8, 15.

*) ac eis vota sua devotus persolvebat et totum suum exercitum ac populum ad eundem errorem secum pertrahebat *add.* 5.

**) sanctus *add.* 4*a*. *b*. *c*.

***) Simulachra gencium argentum et aurum *(Ps.* 134, 15*) add.* 5.

†) et principum illius *add.* 5.

††) et didicerat, quia non esset in clero melior et dignior fungi summo sacerdocio. Tunc iussit rex congregari omnes episcopos ac clericos comprovinciales, ut sanctum Sollempnem ordinarent episcopum, *add.* 5.

Cap. 4. 1*a*. *b*. *c*. 2. (3*a*. *b*. *c*. 4*a*. *b*).

Cap. 4. a) Tum 3*a*. *b*. *c*; Cum ergo adhuc gent. ritu populus detineretur, quem 1*c*. b) gentilium — gleba *om.* 2. c) Frantiae 1*a*. d) glebam 4*a*. *b*; dum et *add.* 3*a*. *b*. *c*. e) *ita* 2; Clodoveus 4*a*. *b*; Chlodowicus *m. al. corr.* Hludowicus 1*a*; Clodovicus 1*b*; Ludowicus 1*c*; Lůdewicus 3*a*. *b*; Ludewicus 3*c*: *cf. infra p.* 316, 10. f) *superscr.* 1*b*; *om.* 3*a*. *b*. *c*. g) *corr. e* temporis 1*c*; tempore (*corr.* temporis) Francorum rex 2; temporis rex (*om.* 4*b*) 4*a*. *b*; tempore rex existens in 3*a*. *b*. *c*. h) *ita* 1*a*. *b*. *c*; teneret *rell.* i) imperii 1*c*. (2). 4*a*. *b*. k) (nichil aliud *del.*) gentilium populus nichil aliud 2. l) exercebant 1*c*. m) *corr.* adorabat 1*a*, *et ita* 3*a*. *b*. *c*. n) *ita* 1*a*. *b*. *c*. 2; con(m)plebatur *rell.* o) sermo in illis 1*b* *(non* 1*c)*. p) cinit *m. al. corr.* cecinit 1*a*. q) *om.* 1*c*. r) peccatorum, sed ut *(superscr.)* convertantur et vivant 2. s) que 2. 3*a* *cum Vulg.* t) *ita* 1*a*. *b*; Carnotensi (urbis *om.*) 1*c*; Carnotensium 2. 4*a*. *b*; Carnotensiorum (Karn. 3*a*) 3*a*. *b*. *c*; Carnotensis *Hrabanus*. u) Dei *pro* in 3*a*. *b*. *c*; *om.* 4*a*. *b*. v) et *add.* (1*b*). 4*a*. *b*. w) *ita* 1*b*; scintilla vecorda 1*a*; scintillave cor 3*a*. *b*. *c*; scintillam necor r. 1*c*; scintille vive c. r. 2; scintillam in vecordis regis animo 4*a*. *b*. x) *versu ex. om.* 1*c*. y) que *pro* et 4*a*. *b*; ipsa *add.* 3*a*. *b*. *c*. y*) erat 3*a*. 4*a*. *b*. z) universo urbe (orbe 4*b*) 4*a*. *b*. a) (con *del.*)requirandum 2. b) fuit 1*c*. c) *ita* 1*a*. *b*; et triduo in 3*a*; triduoque in 1*c* *cum rell.* d) *corr.* speleo 1*a*, *et ita* 2. 4*a*; spelunca 1*b*. *c*. 3*a*. *b*. *c* *cum Vita II.* e) *ita pr. m.* 1*a*; latebra fovebatur 4*a*. *b*; latebat *rell.* f) atrio 1*b*. *c*. g) ille 1*c*. h) *ita* 1*a*; sol(l)em(p)nes — preces *rell.*

1) *Vita II. Sollemnis* § 4 *(Cleus p.* 72*)*: Mox ut episcopus Flavius Carnotis diem ultimum huius lucis finivit, ut iam dictae civitatis cathedram venerandus vir Sollempnis susciperet, clerus omnis vel populus urbis Carnotensis auribus regis Chlodovei unanimiter suggessit; *quae praeter nomina e Vita Lupi Senonici c.* 4 *(SS. R. Merov. IV,* 180*) descripta sunt. Catalogi episcoporum Carnotensium, in quo Flavius duodecimum locum occupat (Duchesne, 'Fastes épiscopaux' II*[2], 423*), exemplaria saeculum XI. non superant.* 2) *Singularis* iste *non nisi ad Chlodovechum spectare potest; verba in Vita II.* § 5 *(p.* 73*) immutata atque fortasse aptius ad episcopos relata sunt:* isti replebantur mesticia, — — isti tristes querebant absconditum.

tione[a] tristis quaerebat[b] pro[c] abditum. Gerebantur iussa principis, ne[d] mortis puniretur[e] sententiam[f].

(5). Considerantes igitur[a] oves, quas sancta mater ecclesia parturit, ne ra-
pacis lupi faucibus[b] rapidum[c] morsum laniarentur*, Aventinum archidiaconum[d] cf. Act. 20, 29.
laudibus adclamantes[e], pastorem simul et sacerdotem instituerunt[f]. Cum[g] episco-
pale[h] fuisset nactus[i] consortio[k], dilectio[k*] separavit sacerdotum[l] convivio[m]. Audivit cf. Os. 4, 18.
itaque beatus Solemnis in caverna, ubi latebat, quasi auram[n] lenem pro[o] silentio cf. Iob 4, 16.
noctis currentem[p], fremitu[q] vociferantem[r] choortis[s]: 'Aventinus episcopus holocau-
stum[t] obtulit Deo'; et cum[u] haec audisset, ita fudit ad Dominum preces: 'Do-
mine, da lucernam verbi lucere pedibus meis ad[v] semitam lucis, ut benedicat cf. Ps. 118, 105. Ib. 102, 1.
anima mea nomini sancto tuo', egressusque** ibat occurrere[w] sacerdoti***. Ex-
pectabatur[x] enim desideratus, sicut arida[y] sitiens pluviae guttas; et[z] rogantes cf. Ioel 1, 20. Eccli. 1, 2.
eum, hinc plebis[1] sonat[a] in vocibus, ex[b] hinc rumor populi fremit in strepitu,
deinde tunc[c] concrepat[d] laudibus[e]†: 'Ecce Solemnis! dignus est[2], episcopus ordi-
netur[f]!' Ad quorum laudes exierunt[g] episcopi, summo[h] repleti gaudio, dixe-
runt: 'Dignus est, episcopus consecretur††!' Nondum adhuc fuerant egressi de
templo, et adprehenso[i]††† duxerunt ad aras templi et induerunt[k] stola candida

*) si per intervallum aliquot temporis pastore fraudarentur, *add.* 5.

**) in crastinum *add.* 4*a*. *b*. *c*.

***) novo. Quem cernentes populi clamores attollunt ad celum, *add.* 4*a*. *b*. *c*; Quem cum vidisset populus, relicto Aventino, rapuerunt eum cum magna aviditate et perduxerunt, ut ordinaretur episcopus, *add.* 5.

†) una voce dicentes *add.* 4*a*. *b*. *c*.

††) huic civitati *add.* 4*a*. *b*. *c*.

†††) sanctum Sollempnem contra voluntatem suam *add.* 5.

Capp. 4. 5. 1*a*. *b*. *c*. 2. (3*a*. *b*. *c*. 4*a*. *b*).

Cap. 4. a) consolationem 2. 3*a*. *b*. *c*. b) querebatur 1*c*. c) *ita scripsi;* per abditum 1*a*: pro abdito 1*b*. *c*; (pro *om.*) abditum (*ita* 4*a*. *b*; Abdite 3*a*. *b*. *c*; Rapide tum 2) *rell.* d) quis *add.* 3*a*. *b*. *c*. e) punirentur 2. f) *ita* 1*b*; sententia *rell.*

Cap. 5. a) ergo 1*c*. b) fauces 1*c*, *corr.*; et *add.* 1*b*. *c*. c) *ita pr. m.* 1*a*; morsu rabido 1*c*; rapido (rabido 3*a*. *b*. *c*) morsu (morso 4*a*) *rell.* d) dyaconum 1*c*, *corr.* e) acclamaverunt 1*c*; ut *add.* 1*b*. *c*. f) instituerent 1*a*. *b*. *c*; sibi poscunt institui 4*a*. *b*. g) Hic cum 2; Cumque 4*a*. *b*. h) episcopal(i *in ras.*) 2. i) nanctus *pr. m.* 1*a*; vinctus 2. k) *ita* 1*a* *(pr. m.)*. 2; consort(c)ium *rell.* k*) Sollempnis *add.* 3*a*. *b*. *c*. l) sep. se sacerdotum 1*c*; sacerdotem 3*a*. *b*. *c*. 4*a*. *b*. m) *ita* 1*a*. 2; a conv. *rell.* n) *ita* 3*a*. *b*. *c* *cum Vita II;* aurem 1*a*. 2; per auram (aurem 4*b*) 4*a*. *b*; *om.* 1*b*. *c* (*ubi* lene). o) per silencium (silentia 2) 1*c*. 2; in silencio 4*a*. *b*; *fuit fortasse* per silentio. p) currentis 1*c*. q) que *add.* 3*a*. *b*. *c*; cum fr. 4*a*. *b*; fremitum et voc. 1*c*. r) vociferante in 1*b*; vociferacionem 1*c*; ac vociferacione 4*a*. *b*. s) *ita* 1*a*; cho o(s *e corr.*)tis 1*b*; cohortis 1*c*; populum dicentem *pro* ch. 4*a*. *b*; *om. rell.* t) holocausta 1*b*. u) (et *om.*) Cumque hoc aud. 4*a*. *b*; cum h. aud. *om.* 2. v) ac 1*a*. *c*. 3*a*. *b*. *c* *cum Vita II.* w) occurre 1*b*; ut occurreret 2. x) expectans (enim — sitiens *om.*) 2; autem *pro* enim 3*a*. *b*. *c*. y) *ita rell.;* terra 4*a*. *b*; area *Vulg. (Ioel* 1, 20*); fuit fortasse* aria, *tamen* arida *in Vulg. haud semel pro* terra *legitur.* z) et rogabant pro eo Deum. Hinc plebs 1*c*; et omnes rog. erant Deum. Hinc plebes sonant 3*a*. *b*. *c*; et rog. eum *om.* 2; et rog. — vocibus *om.* 4*a*. *b*. a) plebisona 1*a*. b) et (hinc *om.*) 2. c) *ita* 1*a*. *b*. *c*; *om.* 2; cuncti *rell.* d) *ita* 1*a*. *b*. *c*. 2; concrepant *rell.* e) laudes 4*a*. *b;* vocibus 3*a*. f) ordinetur — *l.* 16. episcopus *om.* 1*c*. g) excitati 2. h) *ita* 1*b*; (et *m. al. add.* 1*a;* fide *add.* 2) summi 1*a*. 2; summoque 4*a*. *b*; et summo *rell.* i) *ita* 1*a*. *b*; ad(p)prehensum *rell.* k) eum *add.* 3*a*. *b*. *c*. 4*a* *(m. al.)*. *b*.

1) *I. e. plebs.* 2) *De hac acclamatione cf. L. Duchesne, 'Origines du culte chrétien'* [5], 1909, *p.* 380.

et coronam pretiosam posuerunt[a] capiti, tradentes et[b] baculum pastoralem, ut cf. Zach. 13, 7. dispersas oves congregaret[c] ad fidem sanctitatis[d].

(6). Dicit[a] sanctus Solemnis: 'Quid ergo faciemus de Aventino episcopo?' Responderunt omnes*: 'Si post tuum superstis[b] fuerit obitum, dignitatis obtineat locum; sin autem, tuo sit obtemperans principatui', et compleretur[c] sermo, quem Matth. 25, 21 (23). Dominus intonat, dicens: *Veni, serve bone et fidelis, intra in gaudium domini*[d] *tui: quia super pauca fuisti*[e] *fidelis, super multa constituam*[f] *te!* Sed postea sua pietate commotus[g], ne sancta macularetur religio**, dedit[h] huiusce rei[1] opidum cognominante[i] Dunum[k. 2], in qua[l] vitae suae religionis[m] securus exerceret culturas.

(7). Post ter denos[3] scilicet[a] dies*** Chlodovius[b] rex contra Gothorum[c] aciem[4] armatum tendebat[d] exercitum; cumque Carnotinum[e] fuisset urbem ingressus[f], ut ritus priscorum erat, sub tegmine[g] ecclesiae taliter psallebatur: Ps. 34, 2. *Adprehende arma et scutum et exsurge in adiutorium mihi!* Dicunt enim[h] proceres regis[i]: 'Magna nobis organa hodie religiosaque[k] canent[l] auspicia'[m. 5]; et[n] inquirebat rex, quidnam haec[o] essent. Dicunt ei: 'Occurre Solemni[p] episcopo; ipse namque tibi narrabit mysteria'. Tunc occursum[q] dedit rex sanus[r] et sui satellites gloriosum[s]

*) Tu prior electus es et prior eris in ordine et dignitate secundum meritum sanctitatis tue. Ipse vero *add.* 5.

**) et eius animus in aliquo offuscaretur *add.* 4*a. b. c.*

***) Transactis deinde ter denis a n n i s 5.

Capp. 5—7. 1*a. b. c.* 2. (3*a. b. c.* 4*a. b*).

Cap. 5. a) imposuerunt eius c. 3*a. b. c*; cand., ponentes in capite eius cor. preciosam 4*a. b.* b) ei 3*a. b. c*; ei eciam b. 4*a. b.* c) congregarent 1*a*, *corr.* d) erroris *pro* sanct. *(sed del.)* 2.

Cap. 6. a) itaque *add.* 3*a. b. c*; eis *add.* 4*a. b.* b) *ita pr. m.* 1*a*; superstes *rell.* c) *ita* 1*a* (*ubi* Et *m. al. corr.* Ut); Et completus est s. 1*c*; Et cum complebitur 1*b*; Et completur 2. 3*a. b. c*; Et compl. — constituam te *om.* 4*a. b.* d) Dei *add.* 1*b.* e) fid. fuisti 2. f) constiam te 1*b*; te const. 1c *cum Vulg.* g) motus 2; commonitus 1c. h) *ita* 1*a. b. c*; d. huius cerei 2; adiit (h. rei *om.*) op(p)idum 3*a. b. c*; d. sub cura illius regiminis oppidum 4*a. b.* i) *ita* 1*a. b.* 2; cognomine 1*c*; cognominatum *rell.* k) *ita* 4*a. b*; Dūn 1*b*; Dun 1*c*; Duū 3*a. b. c*; Dunō 2; *versu ex. om.* 1*a*; seorsum *pro* cogn. D. 5. l) *ita* 1*b. c.* 2; ubi omnibus diebus *pro* in qua 4*a. b*; in quo *rell.* m) sue ac rel. 2; relionis 1*b.*

Cap. 7. a) vero 3*a. b. c*; itaque 4*a. b.* b) *m. al. corr.* Hludowicus 1*a*, *et ita* 1*b*; Chlodoveus 2; Clodoveus 4*a. b*; Lůdewicus 3*b*; Ludewicus 1*c.* 3*a. c.* c) Gottorum 1*c*; *om.* 4*a. b. c.* d) misit 3*a. b. c*; ducebat 4*a. b cum Vita II.* e) *ita* 1*a. b*; Carnotinam 2. 4*a. b*; Carnotenam 1*c*; Carnotum 3*a. b. c*; Carnotis *Vita II.* f) ingressum *(?)* 1*a*, *corr.* g) tegmen *fortasse recte* 2. h) autem 1*c.* 3*a. b. c.* i) regi 2. 4*a. b.* k) que *om.* 2. 4*a.* l) *ita* 1*a. b*; (isti *add.* 3*a. b. c*) canunt *rell.* m) aspicia *pr. m.* 1*a.* n) qui *add.*, *sed m. al. del.* 1*a*; (et *om.*) Inqu. itaque 4*a. b.* o) *ita* (essent *corr.* esset 2) 1*a.* 2; hoc esset *rell.* p) Selemnio *hoc loco* 2. q) in occ. d. se rex 3*a. b. c*; occurrens memoratus rex 4*a. b.* r) (sanus *om.*, et *del.*) cum suis satellitibus 2; sanus et s. sat. *om.* 4*a. b cum Vita II.* s) *ita* 1*a*; glorioso (venerabili episcopo 4*a. b*) Sol(l)em(p)ni (Solemnio 2) *rell.*

1) *Cf. supra c.* 2 *(p.* 313, 8*)*: huiuscemodi referam. 2) *Hodie Châteaudun oppidum (dép. Eure-et-Loire), quod illo aevo potius castrum vel castellum vocandum erat (cf. Longnon, 'Géographie de la Gaule',* 1878, *p.* 326*), nisi oppidum pro pago vel territorio accipiendum est (cf. ib. p.* 14*), quemadmodum biographus II, §* 7 *(p.* 73*) interpretatus est*: Dunum castrum et suburbana eius. *De Aventino episcopo 'de Duno' cf. supra p.* 305 *sq.* 3) Post denos denique dies *Vita II. §* 8 *(p.* 73*).* 4) Adversus Gothorum gentem regemque eorum Alaricum *ib.* 5) *Simile 'victoriae auspicium' in bello Gothico a.* 507. *in basilica S. Martini Turonis acceptum refert Gregorius, Hist. II,* 37 *(ed. Arndt p.* 99 *sq.).*

Solemnem*. Cui Solemnis ait: 'Quo perges[a]?' Rex ait: 'Contra Gothorum regem ad proelium'. Respondens beatus Solemnis et[b] dixit[c]: 'Inclite rex**, si[d] velis, ego te[e] induo arma[f], in qua adversariorum prosternas catervas'. Et miratus est rex; obsecrabat[g] enim, ut haec[h] illum arma praecingeret. Qui[i] dixit ei: 'Nisi signatus fueris[k] signaculo crucis, ut de tropheo Christi triumphes, non accipies palmam'***. Confestim[l] cum fletu flectens cervicem cordis petiit, ut ei quod pro- cf. Eccli. 38, 19. miserat adimpleret. Extimplo[m] autem sanctus Solemnis fronti[n] eius vixillum[o] crucis, signaculum et pectore[p] fecit[1]; vovitque rex, dicens: 'In his[q] armis abiero[r]†, et populi si percepero victoriam[s], me meumque baptismi gratiae trado'[2].

(8). Tali[a] lumbi arma succinctus[b], pergit[c] ad proelium††. Cumque acies cf. Prov. 30, 31. contra aciem utrimque[d] tela[e] emissa iactarent, momento[f] Gothorum agmina[g] prostrantur[h] per[i] aequora; perfoduntur et dorsa gladio, cum[k] terga dederunt. Micabat[l]

*) salutavit eum honorifice *add.* 4*a. b. c cum Vita II (cod. Paris. n.* 15437*)*.

**) O inclite rex et decus Francorum[3] 4*a. b. c*; Inclite — *l.* 4. Qui dixit ei *hoc loco om.* 5.

***) Quapropter admoneo celsitudinem tuam, ut indui te talibus armis [*suppleas* sinas], quibus adversariorum catervas intrepidus prosternere possis et triumphum obtinere non solum de visibilibus (visilibus|bus *cod.*), sed et de invisibilibus inimicis, *add* 5.

†) vadens, si a Gothis vel Alamannis (Alemann. 4*c*; Almann. 4*a*) superatus non fuero, sed (si 4*b*) rediero in pace, statim ad baptismum (baptizandum 4*c*) convolabo (*pro* abiero — trado) 4*a. b. c.*

††) pergit dimicaturus ad bellum statimque ferocem Alemannorum[4] (Almann. 4*a*) gentem debellavit atque subegit. Cumque se contra (contra se 4*b. c*) Gothorum agmina instruxisset, qui contra eum bellum paraverant, aciesque illius contra aciem inimicorum tela iniceret acriterque bellum instaret, in momento 4*a. b. c.*

Capp. 7. 8. 1*a. b. c.* 2. (3*a. b. c.* 4*a. b*).

Cap. 7. a) *ita pr. m.* 1*a*; pergis *rell.* b) *ita* 1*a. b*; *om.* 1*c cum rell.* c) ait 1*b (non* 1*c)*. d) *om.* 1*a.* e) induo te 1*c*; te induerem 4*a. b.* f) *ita* 1*a. b.* 2; arma, in quibus 1*c*; arma (armis 3*a. b. c*), quibus (accinctus *add.* 4*a. b*) *rell.* g) obsecrans e(u *in ras.*)m, ut 2; obsecrare (obsecrari 4*a*) eum cepit, ut 4*a. b*; rogabatque eum, ut 3*a. b. c.* h) *ita* 1*a.* 2. 4*a. b*; h(a)ec illi a. 1*b. c*; his illum armis 3*a. b. c.* i) Cui 1*b. c.* 3*a. b. c*; ei *om.* 1*c.* 3*a. b. c.* k) fuerit 1*b.* l) autem *add.* 3*a. b. c*; igitur *add.* 4*a. b.* m) Tunc *pro* Ext. autem 2. n) frontem e. et pectus vexillo crucis signavit 2; fr. ei *m. al. corr.* fr. eius 1*b.* o) *ita pr. m.* 1*b (cf. p.* 318, 11*)*; vexillum 1*a. c.* 4*a. b*; vexilli 3*a. b. c.* p) *ita* 1*a*; pectorae 1*b*; et in pectore 3*a. b. c*; cr. et sign. in pectore 1*c*; cr. Christi imposuit simul et pectori 4*a. b.* q) hec arma 2. r) abibo et si (pop. *om.*) 3*a. b. c*; adibo 1*c*; si abiero et pop. perc. 2. s) bravium me(m *e corr.*)et usque ad bapt. gratiam 2; *post* meumque *add.* exercitum 1*c*, populum 3*a. b. c.*

Cap. 8. a) *ita pr. m.* 1*a*; Talibus lumbi (*ita* 1*b. c*; lumbos *m. al.* 1*a*; *om. rell.*) armis *rell.* b) succinctus 1*a*; accinctus 4*a. b.* c) rex *add.* 3*a. b. c.* d) utrumque 1*a*, *corr.*; utrique 1*b. c.* e) lacerarent (er *superscr.* 1*b*) *add.* (*sed eras.* 1*a*) 1*a. b*; iacerent *add.* 1*c*; tela (em. *om.*) iacerent 2. f) memento 1*b*; in momento 2. 4*a. b.* g) agmina — Gothorum *(p.* 318, 1*) om.* 3*a. b. c.* h) prosternuntur 1*c.* i) *ita* (perfunduntur 1*b. c*) 1*a. b. c*; per latera perf. 2; per aequ. perf. *om.* 4*a. b*; Domino opitulante *add.* (2). 4*a. b.* k) et *pro* cum 1*c*; cum t. *om.* 2; precipites *pro* cum t. 4*a. b.* l) Mutabat 1*a*; Pugnabat 2; Erat 4*a. b.*

1) Et catecizavit eum *addit Vita II.* § 9 *(p. 73)*. 2) Nam et antea saepius a beato Remigio Remorum episcopo et ab uxore sua Chrotilde, quae valde Deum timebat, fuerat ammonitus, ut idola desereret et Deum verum, qui in caelis est, adoraret, *addit Vita II. (ib.) e Libro historiae Francorum c.* 14. 15 *(SS. R. Merov. II,* 261 *sq.), e quo etiam narrationi baptismi (infra c.* 9*) plura ibidem addita sunt.* 3) *E Vita Vedastis auct. Iona c.* 7 *(ed. Krusch, SS. R. Merov. III,* 411*; Ionae Vitae sanctorum p.* 315*)*: O rex, tuorum decus Francorum. 4) *Cf. ib. c.* 2: evenit, ut — — adversum Alamannus gentem ferrocem bellaturus pergerit.

enim crux[*] in pectore[**], et coruscabat mucro[a] victoria. Fallax[***] Gothorum gens ferro praeciditur, et firmiter eorum[b.1] exercitus Christum dominum conlaudabant[c]. Sed cum[†], victoria accepta[d], ipsi Gothi, qui remanserunt[e], fuga lapsi fuerunt[f], et Francorum exercitus ad[††] regem dixerunt[g], ut ipsos persequere[h] deberent et regnum eorum acciperent[i]; qui[k] rex gaudens, conlaudans eum[l] consilium et fortitudinem, dixit[m] eis, ut crastina die ingrederent[n] regionesque vastarent.

(9). Sed cum ipsa nocte se sopore[a] dedisset, apparuit ei in somnis vir beatissimus Solemnis episcopus et[b] dixit ei[c]: 'Quid agis, rex? Ne ingredias[d] in hanc regionem[†††], quia Dominus non permisit tibi, amplius ut ingredias[e]'. Sed dum Franci in ipsa[f] fervore ad proeliandum ire volebant[g], rex dixit eis: 'Ne ingrediemini[h], quia sacerdos ille Solemnis, qui fecit nobis vixillum[i] crucis in fronte vel[k] in pectore, per quam[l] accepimus[m] palmam, in viso[n] apparuit mihi et ait: "Ne ingredieris[o], rex, quo cupis, quia Dominus non permisit tibi amplius ad[p] ingrediendum vel devastandum, sed remearis[q] cum[r] exercitu ad propria". Ingressusque[s] Aequitaniam[t] totamque[u] igni ferro praedando vastavit, nec[v] poterat quisquam crucem
cf. Is. 27, 1. devincere, in qua cunctus[w] tortuosi serpentis virus depellitur et tartaria[x] iura simul et invidiae refrenantur. Talem[y] tropheum per[z] crucem rex obtinuit trium-

*) manu impressa pontificis *add.* 4a. b. c.

**) principis *add.* 4a. b. c.

***) et perfida *add.* 4a. b. c.

†) obtentu antistitis venerandi *add.* 4a. b. c.

††) Clodoveum *add.* 4a. b.

†††) quam vastare disponis, *add.* 4a. b. c.

Capp. 8. 9. 1a. b. c. 2. (3a. b. c. 4a. b).

Cap. 8. a) c(h)or. in mucrone 1c. 4a. b. b) *ita* 1a. b. c; istius 2; Francorum 3a. b. c (*cf. l.* 4); et regis exerc. firm. 4a. b. c) con(l)laudabat 2. 3a. b. c; collaudavit 4a. b. d) vict. esset acc. et ipsi 3a. b. c; victorie palmam fuissent adepti, ipsi 4a. b. e) remanserant 1c. 2. 4a. b. f) *ita* 1a. b; sunt lapsi universusque Fr. 4a. b; l. fuissent et (*om.* 1c. 3a. b. c) *rell.* g) diceret 2; dixit 3a. b. c. h) *ita pr. m.* 1a; persequi deb. 1b. c. 2 *et m. al.* 1a; persequerentur et 3a. b. c; dixerunt: Persequamur fugientes et 4a. b. i) perciperent 1b (*non* 1c); occupantes teneamus 4a. b. k) *ita* 1a. b; Quo rex gaud. et coll. 1c; rex vero gaud. et coll. 3a. b. c; Ad quod consilium rex letus effectus, collaud. 4a. b; (qui *om.*) rex gaud. conlaudavit 2. l) *ita pr. m.* 1a; tale c. et f. 3a. b. c; eorum c. et f. (f. atque c. 4a. b) *rell.* m) que *add.* 2; precepit *pro* d. eis 4a. b. n) *ita* 1a; iter carperent 4a. b; (terram eorum *add.* 3a. b. c) ingrederentur *rell.*

Cap. 9. a) *ita pr. m.* 1a; sopori *rell.* b) *om.* 1a. c) *tres litterae versu exeunte add., sed eras.* 1a. d) *ita ut videtur pr. m.* 1a; ingredieris 2 *et m. al.* 1a; ingrediaris *rell.* e) *ita* 1a; (ut *om.*) ingredi 4a. b; ingrediaris *rell.* f) *ita pr. m.* 1a; ipso f. (crepusculo 4a. b; suo *add.* 3a. b. c) *rell.* g) *ita* 1a. b; voluissent 4a. b; vellent 1c *cum rell.* h) *ita* 1a. b; ingredimini 3a. b. c; ingrediamini 1c *cum rell.* i) *ita pr. m.* 1b. k) et 1c. 3a. b. c. l) quem 3a. b. c; quod 4a. b. m) *ita* 1a. b. c. 2; victori(a)e *add. rell.; cf. p.* 313, 4. 317, 5. n) *ita* 1b; visu *rell.* o) *ita* 1a. b; ingrediaris *rell.* p) *ita* 1a. b. 3a; ad i. et dev. 1c; ad i. vel ad dev. 3b. c; (ad *om.*) ingredi ad dev. 2; (ad *om.*) ingredi vel vastare 4a. b. q) *ita* 1a; remeabis 2; sed ut remeares (remees 1c) 1b. c; remea 3a. b. c; (sed *om.*) Revertere igitur 4a. b. r) tuo *add.* 3a. b. c; cum exerc. *om.* 4a. b. s) est *add.* 1c; Ingressus itaque 3a. b. c; Revertens igitur, sicut ammonitus fuerat, Aquitanorum est regionem ingressus 4a. b. t) *ita* 1a; Aqu. (Aquitaneam 3a) *rell.* u) *ita* 1b; totamque ignifero pred. vast. 1c; totamque i. ferro proedio (*sic*) domi vast. 1a; illam totam i. f. prelio domuit et vast. 3a. b. c; tut(e *in ras.*) signifer prelio domum pervenit 2; totamque ipsam regionem incendit, vast. atque predavit 4a. b. v) ne *pr. m.* 1a. w) *ita in margine suppl.* 1b; cunctu:, *ras.* s 1a; omne 4a. b; cunctum *rell.* x) *ita* 1b; contraria 1a; tartara (iura *om.*) s. (et inv. *om.*) 2; tartarea *rell.* y) Tale tr. 1b; Tali tropheo 1c. 4a. b; Talem igitur tropheum 3a. b. c. z) *om.* 1b (*non* 1c).

1) *I. e. Francorum.*

phum[a]. Regressus[b] ab Aequitania[c], misit legatos[d] ad beatum Solemnem[e], ut eum baptismi unda perfunderet, in qua vitae[f] ei crimina expiantur. Qui*, adiuncto sibi sancto Remedio[g.]**, Remensium urbis episcopo[1], divina fervente[h] virtute, cum[i] summa alacritate baptizatus[k] abstersit[l] atram cordis caliginem et[m] cum eodem CCCLXIIII[n] nobiles satrapes[o. 2], quos regeneratos[p] fonte[q] baptismatis sancta mater ecclesia in Spiritu sancto adoptionis parturit filios, ut[r] aureus anni circulus dierum compleretur in numero[3].

(10). Magnam ergo vobis referam questionem. Homo[a] ille a nativitate caecus, surdus et mutus[4] forma gentilium*** erat, quorum nativitas necdum inluminata fuerat baptismi gratia, nec auribus audierat antea[b] praedicante[c] propheta nec verbo[d] loquebatur de Deo, quia nondum erat fides[e] ad credendum instructa. Originali ergo peccato praeponderata, in interito[f] mergebatur[g].

(11). Sanctus vero Solemnis, cum sex[a] lustra et quattuor arestarum[b. 5] vitae

*) Qui sacerdos, gaudio repletus spiritali, assumpsit secum sacre legis cultores Remigium et Vedastum, antistites venerandos, et divina favente misericordia, ad regem perveniens (veniens 4*a*), baptizavit eum cum omnibus dignitatibus suis et simul cum eodem (eo 4*c*) duces CCCLXIIII nobilissimos Francorum, quos 4*a. b. c.*

**) qui et Remigius *add.* 5.

***) priscorum Francorum necdum renatorum *pro* gent. 4*a. b. c.*

Capp. 9—11. 1*a. b. c.* 2. (3*a. b. c.* 4*a. b*).

Cap. 9. a) tr. *del.* 2, *m. al. del.* 1*a*, *om.* 3*a. b. c*; sublimatus *pro* obt. tr. 4*a. b.* b) Regre:sus *pr. m.* 1*a*; (E *errore miniatoris*)egressus 1*c*; Progressus 1*b*; que *add.* 2; vero *add.* 3*a. b. c.* c) *ita* 1*a*; Aqu. *rell.* d) suos *add.* 1*b.* 4*a. b* *(non* 1*c)*. e) Solemnium 2. f) vita ei cr. *pr. m.* 1*a*; vit(a)e cr. exp. 1*b. c et m. al.* 1*a*; vite eius cr. expiarentur 2; vita eius a crimine expiaretur 3*a. b. c*; perf., quatinus eius cr. originalia *(m. al. in marg. suppl.* 4*a*; *cf. l.* 11*)* delerentur 4*a. b.* g) *superscr.* Remigio 1*c*, *et ita* 2. 3*a. b. c cum Hrabano.* h) *ita* 1*a. c*; servente 1*b*; ferventem virt. regem 3*a. b. c*; frequente (freq *del.*) 2; favente *Hrabanus cum* 4*a. b* (*supra l.* 15). i) con *pr. m.* 1*a.* k) baptizaverunt 2. 3*a. b. c.* l) abst. autem Deus a terra (eterna *corr.* e terra 3*a*) cordis eius cal. 3*a. b. c*; abst. — caliginem *om.* 2. 4*a. b* (*cf. l.* 16). m) (et *om.*) Cum eodem *et add.* itaque rege 3*a. b. c.* n) CCCLXIII 1*b*; trecenti sexaginta tres 1*c*; trecentos septuaginta *numero qui dicitur rotundo Hrabanus.* o) *ita* 1*a. b. c*; satrapas *(*purgaverunt *add.* 3*a. b. c) rell.* p) regeneratis *pr. m.* 1*a*; generatos 4*a. b.* q) *ita* 2; fonte bapt. (sancta *om.*) in Sp. s. m. eccl. 4*a. b*; fons (bapt. sancta *om.*) mater (eccl. *om.*) in Sp. s. (in *add.* 3*a. b. c*) adopt. *rell.*; *cf. supra p.* 315, 3: oves. quas sancta mater ecclesia parturit. r) ut — *l.* 8. questionem *om.* 4*a. b.*

Cap. 10. a) enim *add.* 3*a. b. c*; ergo *add.* 4*a. b.* b) ante 1*c.* c) *ita* 1*a*; predicacionem prophetarum 4*a. b*; pr(a)edicantem prophetam (prophetum 1*b*) *rell.* d) *m. al. corr.* verba 1*a*; verbum l. 2; verbo loquentem 3*a. b. c*; nec — Deo *om.* 4*a. b.* e) *corr.* fide 1*a.* 2. f) *ita pr. m.* 1*a*; interitu 1*b*; interitum *rell.* g) mergebantur (2). 4*a. b.*

Cap. 11. a) (sex *om.*) lustris quattuor vite eius volv. 2. b) *ita pr. m.* 1*a*; *om.* 2 (*cf. n.* a); (more *add.* 3*a. b. c*) aristarum *rell.*

1) *Eodem ordine verborum Gregorius, Hist. II,* 31 *(p.* 92*), baptismum regis narrans,* sanctum Remedium Remensis urbis episcopum *laudavit.* 2) De exercito vero eius baptizati sunt amplius tria milia: *Gregorius II,* 31, *proceribus non distinctis.* 3) *Nobiles enim una cum Chlodoveo numerum* 365 *baptizatorum effecerunt, numerum sane, qui per se suspectus est.* 4) *Cf. supra* c. 3 *(p.* 313*).* 5) *I. e. messium, aestatum, annorum (Thesaurus linguae Latinae II,* 580*)*; *cf. inprimis Augustini Quaestiones in Heptateuchum I,* 95 *(ed. Zycha, Corpus script. eccl. Latin. XXVIII,* 50*)*: Unde ait quidam *(Vergilii Ecl. I,* 69*)*: post aliquot aristas, per aristas videlicet messes et per messes annos significans.

volveretur[a] curricula[b, 1], pontificalem[c] promulgatus[d] honore[e], — florebat enim[f] ecclesia claro[g] lumine decorata fulgore, — tres[h] quoque olympiadas[i, 2] gerens triumphum[k], Sept. 24. de hac luce migravit ad Christum[l]; VIII.[m, *] Kalendarum Octobrium spiritum[n] caelo reddidit, terrae corpus de corpore sumptum. Illa scilicet[o] hora, qua spiritum[p] corpus[q] suo reddidit creatori, tantum[r] domus repleta est de odore suavitatis[3], ut mentis nondum[s] capacitas possit enarrare; videruntque[t, **] columbam[u] candidam de ore eius egredientem[4] et inter choros angelorum psallentem[v] et evolare ad astra[w].

(12). Cum[a] igitur corpusculus[b] feretro inpositus ad tumulum duceretur, erat quidam latro nomine Tarsius[c], iam triennio[d] carcere situs et vincula[e] ferrea colla[f], manus, plantas ita constrictus, ut omnis natura putrefacta fetebat[g]. Sed cum[h] feretro membra sancta deducerentur[i], aspiciens latro[***] exclamavit[k] voce magna.

*) VII.[5] 4*a*. *b*. *c*.

**) Nam et fratres, qui eum in hora exitus sui sollicite erant custodientes, viderunt 5.

***) per fenestram *add.* 4*a*. *b*. *c*.

Capp. 11. 12. 1*a*. *b*. *c*. 2. (3*a*. *b*. *c*. 4*a*. *b*).

Cap. 11. a) *ita* 1*a (pr. m.)*. *b*; volveret 3*a*. *b*. *c*; volverentur *rell.* b) curlicula 1*b*; ad *add.* 2; postquam *add.* 4*a*. *b*. c) *m. al. corr.* pontificali 1*a*, *et ita* 1*c*. 4*a*. *b*; pontificale 1*b*. d) promotus 3*a*; functionis 4*a*. *b*; est *add.* 2. e) *ita* 1*a*. *b*. *c*. 4*a*. *b*; honorem, sub quo fl. 2; in honorem 3*a*. *b*. *c*. f) *ita* 1*a*. *b*. *c*; *om.* 2; in *rell.* g) *ita* 1*a*. *b*. *c* (*ubi* et *post* decor. *add.*); clari luminis decoratus (deornata 2) *rell.* h) per tres 3*a*. *b*. *c*; trium 2. i) olimpididiadas 1*b*; olimpiades 4*a*. *b*; lympiadas 3*a* olimpiadum 2. k) cum triumpho 1*b*. c. 4*a*. *b*. l) et *add.* 2. m) octavo 3*a*; octava 1*c*. 2. n) *ita scripsi;* sp. celo r., terre corpus de eadem (ore *add., sed del.*) s. 2; sp. celo, corpus terre tradens (corpus t. tr. *cum verbis sequentibus om.* 4*b*) 4*a*. *b*. *c*; celoque r. sp., terre de humo assumptum 5; (sp. caelo *om.*) r. (*m. al. corr.* redditur 1*a*; et redditus est 3*a*. *b*. *c*) terr(a)e corpus (*ita* 1*b*. *c*; spiritus *corr.* spiritu 1*a*, *et ita* 3*a*. *b*. *c*) de c. sumptum (*ita* 1*b*. *c*; sumpto *rell.*) 1*a*. *b*. *c*. 3*a*. *b*. *c*. o) videlicet 4*a*. *c*; vero 3*a*. *b*. *c*; siquidem 1*c*. p) spu 1*a*; per *add.* 1*c*. q) *om.* 2. 4*a*. *c*. r) tanta 1*b*; tanto 1*c (ubi de versu ex. om.);* tanto suav. od. d. illa r. est 4*a*. *b*. s) *ita* 1*a*. *b*. *c*; m. nostre (cuiusquam 3*a*. *b*. *c*; humane 4*a*. *b*) cap. non possit *rell.* t) que *m. al. suppl.* 1*a*; viderunt itaque (namque 3*a*) 3*a*. *b*. *c*; qui aderant *add.* 2; aliqui quasi *add.* 4*a*. *b*. u) columnam *pr. m.* 1*a*. v) *ita* 1*a*. *b*; ps. (psallentes *e corr.* 2), *om.* et 1*c*. 2. 3*a*. *b*. *c*; ev. ang. psallentium 4*a*. *b*. w) celum 3*a*. *b*. *c*; ad a. *om.* 4*a*. *b*.

Cap. 12. a) Dum ergo corp. 1*c*. b) *ita pr. m.* 1*a*; corpusculum (curp. 1*b*) f. in(m)positum *rell.* c) Tharsis 3*a*; iam *add.* 1*c*. d) in *add.* 2. e) *ita* 1a. 4*a*. *b*; vinculis ferreis *rell.* f) *ita* 1*b*. *c*. 2 *(cf. supra p.* 313, 16*)*; collo 1*a*; (per *add.* 3*a*. *b*. *c*) collum (et *add.* 3*a*. *b*. *c*) m. et pl. *rell.* g) *ita* 1*a*. *b*; feteret 3*a*; feteret 1*c cum rell.* h) in *add.* 2. 3*a*. *b*. *c*. i) deducentur 1*b*. k) (et *del.*) clamavit 2.

1) *I. e. annos* 34 *natus, episcopus factus est.* 2) *I. e. duodecim annos, si olympias more Graecorum pro quadriennio accipienda est, aut annos quindecim, si auctor eam pro lustro accepit (cf. Krusch, Ionae Vitae sanctorum p.* 22*).* 3) *Cf. Gregorii M. Dial. IV,* 14*:* Qua *(anima)* scilicet exeunte, tanta illic fragrantia odoris aspersa est, ut omnes qui illic aderant inaestimabili suavitate replerentur; *cf. ib. IV,* 16. 4) *Cf. ib. IV,* 10: Omnes vero fratres qui aderant ex ore eius exisse columbam viderunt, quae mox, aperto tecto oratorii egressa, aspicientibus fratribus, penetravit caelum. 5) *Die* 25. *Septembris (non die* 24.*) nomen Sollemnis postea Martyrologio Usuardi illatum est (ed. Sollerius p.* 556*; cf. Cleus l. l. p.* 63*), sicque contigit, ut Kalendaria posteriora nomen eius partim die* 24. *primigenio exhibuerint (Catalogus codicum hagiogr. Latin. Paris. III,* 695*), partim proximo (cf. Martyrologium Remense saec. XIII, ed. Chevalier, 'Bibliothèque liturgique' VII,* 1900*, p.* 59*). Cf. Cleus l. l. p.* 62 *sq.*

dicens: 'O pie Solemnis[a], qui[b] caecis visum, surdis auditum restituisti et mutis linguam, erue me de hac[c] vincula, in qua omnis membrorum meorum conpages[d] marcida fetet!' Ilico autem catenae, disruptae[e] e[f] gressus[1], per[g] medio culmine tectus[h, 2] in platea[i] rugientes[k] exilierunt, et universa plebs terrore concussa[l], latroque[m] egressus de carcere, extendens manum, adprehendit spondam, in qua venerabilis Solemnis iacebat, et confestim putredo eius* sanitati restituta est. Cum veneranda videlicet[n] celebritate productus[o], conditus in tumulo, ubi multa signa et virtutes[p] usque in hodiernum diem esse[q] videntur.

(13). Cernite, fratres, quanta[a] in famulis suis benignitas salvatoris[3] domini nostri Iesu Christi contulit gratia[b], in[c] quantum vita[d] et post obitum divina in[e] eis refulgeat[f] virtus. Recondite[g], fratres, quod auditis; sic anniversarium celebrate hunc diem et sic huic diei debitum expectate sermonem, ut eius gratiam[h] participes[i] paradiso[k], unde vetus Adam calliditate serpentis eiectus est, novus Adam introducat[l] vos in regnum caelorum, cui est honor et gloria[m] in saecula saeculorum[n]. Amen[o].

*) putredo corporis eius sanata est et ad pristinam integritatem restituta. Quod videntes populi Deo gracias et laudes studiose referebant.

Corpus autem beati Sollempnis cum magna gloria, uti dignum erat, terre commendatum est, ubi multa signa et virtutes per eius merita cunctis fidelibus ipsius suffragium implorantibus dominus Deus prestare dignatur usque in hodiernum diem, *desinit* 5.

Capp. 12. 13. 1*a*. *b*. *c*. 2. (3*a*. *b*. *c*. 4*a*. *b*).

Cap. 12. a) Solemni 2. b) quia 1*a*. c) *ita scripsi;* hoc (*sed* o *in ras.* 1*a*) vinculo, in quo 1*a*. 2; his vinculis, in quibus 1*b*. *c*. 3*a*. *b*. *c*; hac vinculacione, qua 4*a*. *b*; *cf. supra p.* 317, *s.* 320, 10. d) *m. al. corr.* conpago 1*a*, *et ita* 3*a*. *b*. *c*. 4*a*. *b cum Vita II.* e) sunt *add.* 1*c*. 2. 3*a*. *b*. *c*; ut hec verba finivit *pro* cat. disr. 4*a*. *b*. f) *ita scripsi;* egressus (est liber *add.* 4*a*. *b*) 1*a*. *b*. 4*a*. *b*; egressusque 1*c*. 3*a*. *b*. *c*; egress(i *in ras.*)que 2. g) *ita* 1*a*; per medium culmen 2; per media culmina 1*b*. *c*. 4*a*. *b*; de medio culmine 3*a*. *b*. *c*. h) *ita* 1*a*; tecti *rell.* i) plateam 1*c*. 3*a*. *b*. *c*; plateum 1*b*; tecti et per media trivia platearum 4*a*. *b*. k) rugiens exilivit 1*c*. 3*a*. *b*. *c*; exiliens ambulavit 4*a*. *b*. l) concusso 1*a*; perculsa 3*a*. *b*. *c*; *add.* est 1*c*. 2, est et admiracione 4*a*. *b*, concurrebat 3*a*. *b*. *c*. m) latro itaque *et infra* extendensque 3*a*. *b*. *c*; statimque ad lectum, ubi exanime iacebat corpus sacerdotis, accedens *pro* latroque — manum 4*a*. *b*. *c*; et *post* carcere *add.* 1*c*. n) autem 2. 3*a*. *b*. *c*; Postquam funebria eius cessaverunt lamenta *pro* Cum — productus 4*a*. *b*. o) *ita* 1*a*. *b*; est et *add.* 3*a*. *b*. *c*; est *post* cond. (*corr. e* condictus 2) *add.* 1*c*. 2. 4*a*. *b*. p) ostenduntur *add.* (1*b*?). 4*a*. *b*. q) esse *om.* 3*a*. *b*. *c*; e. vid. *om.* 4*a*. *b*; esse videmus 1*c*.

Cap. 13. a) *ita* 1*a*. *b*; quantam in (*ita* 1*c*; in *del.* 2, *om. rell.*) *rell.* b) *ita* 1*b*; gratiam *rell.* c) et *pro* in 2; in quantam 3*a*; quoniam *pro* in qu. 4*a*. *b*. d) *ita* 1*b*. *c*; vitae 1*a*; tanta (et *om.*) 4*a*. *b*; in vita (ipsorum *add.* 3*a*. *b*. *c*) *rell.* e) meis 1*b*. f) refulgebat 3*a*; operetur 2. g) Recolite 1*b*. *c*. 2. h) *ita* 1*a*. 2; grā (*i. e.* gratia) 3*a*. *b*. *c*; grati(a)e 1*b*. *c*; ut per Domini graciam 4*a*. *b*. i) *ita* 1*b*. *c*; participem | parad. 1*a*; sitis *add.* 4*a*. *b*; participetis 2; participemini 3*a*. *b*. *c*. k) *ita* 1*a*. 2; in parad. 1*b*. *c*; et parad. 3*a*. *b*. *c*; paradisi 4*a*. *b*; *add.* Ut 2, et 4*a*. *b*. l) intr. nos 3*c*; nos intr. 4*b*. m) laus potestas *add.* 1*b* (*non* 1*c*). n) sempiterna 1*b*; orum (*sic*) *pro* seculorum 1*c*. o) Explicit vita beatissimi (sancti 3*a*. *b*) Sol(l)em(p)nis episcopi (quod est VIII. Kl. Octbr. *add.* 1*a*) *subscr.* 1*a*. 3*a*. *b*.

1) *Id est: e gressibus (= pedibus; cf. e. gr. Gregorii M. Dial. I,* 6: cuius gressum dolore nimio podagra contraxerat*).* 2) *Id est: per medium culmen tecti.* 3) *A verbis* Benignitas salvatoris nostri *incipiunt Passio Marcellini et Petri et pars codicum Passionis Iulianae; cf. SS. R. Merov. VI,* 438, *n.* 1, *et p.* 640.

VITA ABBATUM ACAUNENSIUM ABSQUE EPITAPHIIS.

Vitae abbatum Acaunensium[1] *cum duas partes olim recte distinxissem, prior denuo iam edenda est, postquam W. Levison sodalis meus Londinii exemplar vetustius repperit, quippe quod epitaphia primorum abbatum praetermittat, ipsam pretiosiorem compilationis illius partem, cumque textus repertus vix uberiore fideque digniore rerum gestarum enarratione excellat, opinionem meam concutere nequibat, auctorem illum saeculo IX. originibus monasterii celeberrimi confingendis operam navavisse, licet priorem saeculi VI. partem ipse satis aperte simulasset, recordationibus quibusdam abbatum illorum hic illic immixtis. Testimonia autem ea quae dixi in vitis sanctorum Burgundiacorum valde suspecta esse neque inde concludendum auctores esse aequales sed eos tales videri velle fraudesque pessimas mendaciaque sub tanta verborum piorum mole saepe latere in dissertatione olim exposui, quam manibus egregii amici mei Francogallici dicaveram*[2]. *Atque Vitam Severini abbatis Acaunensis, ex qua monasterium Acaunense iam a.* 507. *extitisse concludi licebat*[3], *una mecum condemnaverunt, quicumque mihi surrexerunt adversarii, uno excepto eodem fere caeco*[4], *magnoque gaudio affectus legi etiam de Vita abbatum Acaunensium argumenta mea a viro meae fidei non addicto*[5] *sincere approbata esse, quae is*[6] *qui novissimus his de rebus egit non accepit affirmationibus prioris auctoris iterum fidem habens, quasi discipulus tertii abbatis Achivi c. a.* 550. *vitas trium abbatum descripsisset. Attamen A. Poncelet*[7] *testis gravis quamvis argumentationi meae non omnino accesserit, tamen auctorem non esse aequalem mecum consensit, hacque sententia lata manifesto concessit librum eiusdem contrariam opinionem haud semel asserentis re vera hominis esse mendacis.*

Vita abbatum Acaunensium, cuius de auctoritate et aetate nemo ante me dubitaverat, aeque ac V. Severini conficta aliaeque vitae Burgundiacae, simulavit societatem quandam locum sanctum iam ante a. 515. *incoluisse, id quod olim statuebant*[8], *dum mea opinione*

1) *Cf. SS. rer. Merov. III, p.* 171 *sqq.* 2) *'La falsification des vies de saints Burgondes', 'Mélanges Julien Havet', Parisiis* 1895, *p.* 39—56. 3) *SS. rer. Merov. III, p.* 166. 4) *Cf. 'N. Arch.' XL, p.* 289. 5) *Dom Leclercq s. v. 'Agaune' in F. Cabrol, 'Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie', Parisiis* 1907, *tom. I, p.* 854 *sqq.* 6) *Marius Besson, 'La Vita abbatum Acaunensium et la critique récente, avec une note spéciale sur l'institution du Psalmisonum solemne à Saint-Maurice' ('Anzeiger f. Schweizerische Geschichte'* 1904, *XXXV. 'N. F.' IX, n.* 2, *p.* 267 *sqq.) = Idem, Monasterium Acaunense, Friburgi* 1913, *p.* 141 *sqq.* 7) *Anal. Bolland., Bruxellis* 1897, *XVI, p.* 86. 8) *Bollandus, Acta Sanctorum, Febr. II, p.* 545; *J. Gremaud, 'Origines et documents de l'abbaye de Saint-Maurice d'Agaune', Friburgi* 1858, *p.* 4; *Édouard Aubert, 'Trésor de l'abbaye de Saint-Maurice d'Agaune', Parisiis* 1872, *p.* 17.

in fontibus vetustissimis fideque dignis pertinacissime standum est, atque habemus testimonium Marii[1] *in eadem fere regione ad a.* 515. *haec scribentis:* His consulibus monasterium Acauno a Sigimundo constructum est. *Monasterium igitur illud a.* 515. *a Sigismundo constructum antea nullum fuisse necesse est eandemque opinionem testis oculatus confirmavit Avitus episcopus Viennensis. Is ipse sollemnitati praesidens 'in innovatione' monasterii Acaunensium die passionis martyrum, scilicet* 22. *Septembris, a.* 515. *homiliam*[2] *habuit, quae locis nonnullis deperditis ad nos pervenit, illamque 'innovationem' alibi 'institutionem'*[3] *dixit, cumque olim de significatione vocabuli dubitari posset*[4], *interim probatum est 'innovare' pro 'consecrare' accipiendum esse*[5], *atque Avitus ipse modo 'innovatio' scripsit modo 'dedicatio basilicae'*[6]. *Affatus est 'piissimum praesulem', scilicet Sigismundum, 'praesentis psalmisoni sollemnis' conditorem, qua re 'hodie' opera sua vicisset, operaque eius enumeravit ecclesias dotatas clericosque ditatos altariaque sumptibus eius structa; affatus est etiam monachos, qui 'nunc' ibidem habitaturi essent, mundo relicto, speravitque fore ut 'institutione tali' Gallia floresceret. Psallentium assiduum monachorum cohortibus egebat, quibus alternantibus officium divinum iugi servitio continuaretur*[7], *neque ante monasterium constructum de tali institutione cogitari poterat.*

Monachi igitur a. 515. *monasterium modo constructum ingressi sunt, quos decessores nullos habuisse necesse est, cum habitationes deessent, monasterio nondum constructo. Quod certe longe aliter fuisse maluit auctor Vitae abbatum Acaunensium (c.* 3*). Sigismundus apud eundem promiscui vulgi*[8] *commixtam habitationem tollendam curavit neque id sua sponte fecit, sed incitatus a Maximo episcopo Genavensi, immo mox habito consilio 'universitati' complacuit, ut omnes mulieres de loco eodem tollerentur et remotis familiis 'saecularibus' Dei inibi, hoc est 'monachorum', familia locaretur. Quae si vera essent, Sigismundus monasterium Acaunense minime construxisset, sed totum ipsius meritum in eo verteretur, quod episcopi Genavensis consilio dicto audiens fuisset, locusque solum habitatores mutasset, monachis succedentibus in locum saecularium. E duplici quem auctor Vitae distinxit familiarum ordine prior cum mulieribus licentius vixerat, quem loco sancto habitantem ecclesiastico cuidam regimini subditum fuisse Bollandus divinaverat, ipsumque cum altero monachorum*[9] *comparans auctor despexit similique modo clericatum adeo despexit, ut eo abiecto Ambrosium abbatem 'maturiori sensu' monachum factum esse contenderit (c.* 8*); postea vero canonicos a Ludowico Pio rege Francorum introductos esse, expulsis 'monachis nephanda et miserabili sorde pollutis', falsarii domestici scripserunt*[10].

Ad suam opinionem auctor Vitae abbatum Acaunensium facile adduci poterat vocabulum quo Avitus utitur 'innovatio' temere pro 'reformatione' accipiens, eodemque errore

1) *Auct. antiq. XI, p.* 234. 2) *Ib. VI, p.* 145 *sq.* 3) *Ib. p.* 133. 4) *SS. rer. Merov. III, p.* 24. 5) *Concil. Aurel. a.* 511, *c.* 10 *(MG. Concilia I, p.* 5*)*: et ecclesias *(Gothorum)* simili, quo nostrae innovari solent, placuit ordine consecrari. *Cf. M. Besson, Monast. Acaun. p.* 90. 6) *Auct. antiq. VI,* 142, 17: innovatio aedis *et in praescriptione* in dedicatione superioris basilicae. 7) *Charta Chlodovei II. monasterio S. Dionysii a.* 654. *data (Pertz, Dipl. I, p.* 20; *J. Havet, 'Oeuvres' I, p.* 238 *sq.)*: eo scilecit ordene, ut sicut tempore domni et genetoris nostri ibidem psallencius per turmas fuit instetutus, vel sicut ad monasthirium sancti Mauricii Agaunis die noctoque tenetur, ita in loco ipso celebretur. 8) *Id 'pastoris sive abbatis regimini' subditum fuisse opinatus Bollandus l. c. p.* 545, *concessit non facile statuendum esse, 'quale antea illic monasterium fuerit'.* 9) *Saecularia monasteria regularibus, scilicet monachorum, opposuit auctor V. Eligii I,* 21; *cf. SS. rer. Merov. IV, p.* 647. 10) *Bullam Eugenii II. papae nomine confictam ediderunt Gremaud l. l. p.* 34; *Aubert l. l. p.* 211; *cf. Jaffé n.* 2567[2].

E. Egli[1] *nuper deceptus est, dum de vera huius vocabuli significatione, cuius supra memini, dubitari iam non licet. Sublato autem opere regio, novus ordo rerum ad consilium universitatis, nisi fallor, cum aliorum tum episcoporum relatus itaque stirpi regiae monasterium regium fere extortum est. Primum igitur abbatem a nescio quo electum esse auctor V. abbatum Acaunensium voluit, qui a nullo institutus esse potest nisi a Sigismundo, id quod vel pars adversa concesserat*[2].

Sigismundum 'a fundamentis' coenobium Acaunense construxisse ibique monachos congregasse, qui regulariter viverent quique per turmas dispositi iuge psallentium 'in tabernaculis iustorum' continuarent, etiam auctor Chronici S. Mauricii Acaunensis[3] *testatur idemque addidit* 40 *episcopos totque comites consentientes institutionem regis 'firmasse', quam ob rem 'suos decretos' conscribendos curarissent. Re vera iussu Sigismundi institutio monasterii Acaunensis ab Avito ceterisque episcopis firmata est eodemque modo Fredegarius IV,* 1, *rettulit etiam monasterii S. Marcelli institutionem a.* 584. *a Gunthramno rege per synodum* 40 *episcoporum firmatam esse, qui illud construxisset rebusque plurimis ditasset. Auctor vero Vitae abbatum Acaunensium ea quidem occasione (c. 7) Sigismundi nomen silentio omnino praeteriit coetuique episcoporum totum honorem attribuit, qui regulam institutam primo abbati tradidissent, quae iussu principis eis tantum firmanda erat. Sigismundus autem monasterium Acaunense anno ante construxit, quam Gundobadus pater eius obiit*[4].

Hanc monasterii Acaunensis constructionem regiam auctor Vitae abbatum supprimere maluit, vera originum monasterii illius traditione etiamtunc ibi vigente, cum Chronicon quod dixi compositum est, atque veri simillimum est cum fabulas illas, quas in Vita abbatum legimus, tum Maximi episcopi Genavensis merita eo tempore nondum a monachis congregationis illius inventa esse.

Sigismundus 'iam honore patriciatus accinctus' erat, cum Maximus episcopus Genavensis devotionem eius incitabat, eoque honore antiquitatem auctoris tueri conati sunt[5], *nam Avitus quoque patricii Sigismundi meminit in epistula ad papam Constantinopolitanum missa*[6], *antequam ille a.* 516. *rex levatus est. Interim 'patriciatus honor'*[7] *Burgundionibus tam familiaris erat, ut quem regem Burgundiae Gregorius*[8] *appellaverat, Chilpericum potius 'patricium' etiam auctor V. Lupicini*[9] *dixerit item falsarius, atque participium quod additum est 'accinctus' magis cum formulis posterioris aevi consentit*[10] *quam cum Cassiodoro*[11]. *Cum Gregorio autem auctor Vitae abbatum (c. 4) de abbatis 'monarchia' locutus est, cuius sermonis exemplum non reperio nisi in eiusdem Vita Patrum I,* 2, *de sanctis Romano atque Lupicino abbatibus, scilicet de abbatibus illis vicinorum monasteriorum Burgundiacis, qui multo post novum biographum*[12] *sortiti*

1) *E. Egli, 'Kirchengeschichte der Schweiz' ('Theologische Zeitschr. aus der Schweiz', Turigi* 1892, *IX, p.* 84). 2) *M. Besson, 'Antiquités du Valais', Friburgi* 1910, *p.* 75: *'L'homme à qui le* p r i n c e *confia le gouvernement de la nouvelle communauté fut Hymnemode'.* 3) *J. Gremaud l. c. p.* 25; *E. Aubert l. c. p.* 207. 4) *Auct. antiq. XI, p.* 234. 5) *Marius Besson l. c. p.* 276. 6) *Auct. antiq. VI,* 2, *p.* 43, *ed. Peiper.* 7) *Ita Greg. Turon., H. Fr. IV,* 24. *'Carta de patriciatu' extat inter Formulas Marculfi I,* 8. 8) *Greg., V. Patr. I,* 5. 9) *V. Lupicini c.* 10, *SS. rer. Merov. III, p.* 149. 10) *Cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXXIII, p.* 749, *n.* 1. 11) *Cassiodori Variae VI,* 2, *p.* 175, 15 cinctus, *p.* 175, 22 praecinctus. 12) *Auctor* V i t a e P a t r u m I u r e n s i u m R o m a n i, L u p i c i n i, E u g e n d i *(SS. rer. Merov. III, p.* 131 *sqq.) suo tempore, scilicet saec. IX. in., Gallicam linguam adeo in ipsa Gallia oblitteratam repperit, ut nomen Isarnodorum ex lingua Germanica interpretatus (V. Eugendi c.* 2, *p.* 154) *hanc eandem atque Gallicam esse crediderit, gaudeoque, quod inter tot adversarios meos vel d'Arbois de Jubainville, 'Revue Celtique'* (1897)

sunt, falsarium quem dixi, verbaque Gregorii (p. 665, 7): Lupicinus tamen abbatis super eos obtenuit monarchiam, re vera ab eodem profecta esse neque vice versa auctorem Vitae abbatum priorem esse inde colligitur, quod idem eadem Chron. Hieron. expilans iam in rebus gestis Iulii Caesaris describendis adhibuerat[1], cui procul dubio melius conveniunt quam abbati. Quod si concesseris, etiam alia verba cum eodem fonte congruentia, quae in adnotatis ad c. 3. attuli, alicuius momenti esse videntur. Aequalis vero si fuisset, auctor Vitae abbatum Acaunensium Gregorium nostrum saec. VI. ex. librum suum componentem melius ignorasset. Idem vocabulum singulare festinus (p. 330, 17) e Sidonii epistula VII, 17, deprompsisse videtur.

Memorabile autem est Maximum quidem episcopum Genavensem in Vita abbatum commemorari, apud quem 'de institutione Acaunensium' reversus[2] Avitus in dedicatione ecclesiae Genavensis aliam homiliam dixit, ipsum vero celeberrimum metropolitanum Viennensem alto silentio premi itemque episcopum civitatis Vallensium, id est Octodorensem seu Sedunensem[3], absque cuius consensu monachi ad exemptionem dioecesanam pervenire non potuissent, atque in chartis confictis potestas eiusdem constanter sublata est[4]. Certe monasterium SS. Acaunensium una cum Lerinensium, Luxoviensium et S. Marcelli Cabillonensi iuxta constitutionem pontificum per regalem sanctionem plenissimo libertatis privilegio fruebatur[5], quod aliis monasteriis exemplo erat.

Episcopum vero dioecesanum libertatem concessam monachis invidisse ex chartis falsis concludi licet eaque re ad fraudes faciendas iidem coacti sunt. Discordiae illae iam a. 565. causa cruentae pugnae inter Agricolam episcopum et monachos factae sunt, qui iracundiae spiritu incitati noctis tempore et episcopum 'suum' cum clero et cives occidere nitebantur, domo ecclesiae effracta[6]. Willicharius abbas idemque episcopus Sedunensis erat, unde a. 762. concilio Attiniacensi 'Williharius episcopus de monasterio sancti Maurici' subscripsit[7], isque ex archiepiscopo Viennensi ad illum gradum descenderat. Eius successores in Chronico monasterii S. Mauricii episcopi et abbates appellantur[8] ultimusque Heyminus 'novissime' a fratribus electus est post Caroli M. aevum, c. a. 830, ut opinantur. Fratres igitur episcopum dioecesanum abbatem suum iam eligebant, quem iussi erant, omnique cura eis providendum erat, ut liberam abbatis electionem recupera-

XVIII, p. 108, argumentationi meae assensum praebuit, scilicet talia auctori aequali attribui non posse, sed esse aevi Carolingici. Alterum eiusdem falsae vel potius ridiculae doctrinae exemplum in praefatione mea p. 127. attuleram. Immo diu ante nos praeter Quesnellum et Papebrochium, quos ibidem citaveram, auctores Galliae christianae tom. XII, p. 778, monacho Condatiscensi, qui iussu Iohannis et Armentarii monachorum Acaunensium Vitas trium abbatum Iurensium saec. VI. in. descripsisse voluit, auctoritatem detraxerunt, veri simile minime esse rati, instituta monasterii Acaunensis litteris mandanda ab abbate quodam Lerinensi monacho illi Condatiscensi commissa esse (V. Eugendi c. 26, p. 166), qui id minus calluisset ipsis Acaunensibus. Sane auctor ille mendax magnam monasterii Acaunensis famam detrectans proprium eo pluris aestimatum iri voluit, haec de suo patrono scribens (V. Romani c. 1, p. 131): beatissimum Romanum — — professioni vestrae (scilicet monachorum Acaunensium) monachorumque exercitui proferam sancta emulatione sectandum.

1) Greg., H. Fr. I, 18: Post hos imperator primus Iulius Caesar fuit, qui tutius imperii obtenuit monarchiam. 2) Auct. antiq. VI, p. 133. 3) Notitia Galliarum, Auct. antiq. IX, 601. 4) E. gr. bulla Eugenii I, J. Gremaud, 'Origines et documents de l'abbaye de Saint-Maurice d'Agaune', Friburgi 1858, p. 29; Aubert l. c. p. 209: Valentiam pro Valesiam; item bulla Adriani I, Gremaud p. 30, Aubert p. 210. 5) Dagoberti I. privilegium Resbacense a. 635/6; Pertz, Dipl. I, p. 17. Cf. Krusch, Ionae Vitae Columbani p. 45. 6) Marius, Auct. antiq. XI, p. 237. 7) MG. Concilia II, p. 73. 8) Gremaud l. l. p. 27; Aubert l. c. p. 208.

rent, quae eis conveniebat. Confinxerunt igitur bullam Eugenii I. papae[1]*, ad quam non semel in Chronico illo appellatum est, ne institutio Sigismundi infringeretur neve abbas monachis absque ipsorum electione imponeretur, eaque bulla quamvis falsa monasterium Acaunense sedi apostolicae subdidit potestate episcopali omnino sublata neque monachi episcopum ulterius tolerare debebant:* illum qui civitatem Valentiam *(lege* Valesiam*)* nunc habere dinoscitur vel fuerit in postea adquisiturus.

Oblitterato episcopo Sedunensi auctor Vitae abbatum Acaunensium jus eligendi abbates tam pertinaciter persecutus est quam auctor Chronici, ita ut loci congrui de primo abbate sibi opponi possint:

Chronicon.	*Vita abb. Acaun.*
Institucio sancti Sigismundi regis. Electio sancti Ynnemodi primi abbatis monasterii Agaunensium vel ordo monachorum sub regula degentium et officium psallendi die ac nocte supplentium,	*c.* 2. ad institutionem Acaunensis monasterii. *c.* 3. cum Sigismundus — — qui die noctuque sub norma regulari divinis operibus et officiis insisterent. *c.* 4. Pertractatis ergo, qui potissimum de abbatibus monarchiam ipsius actionis assumeret, vir electione dignissimus Imnemodus — —. *c.* 7. Psallendi interim vel subsistendi regula instituta sancto Imnemodo — — traditur,

atque auctorem Chronici ex Vita pendere crediderunt, sed saeculares mulieresque ex hoc fonte minime ille deprompsit locumque Scripturae sacrae, Rom. 13, 12: Abiciamus ergo opera tenebrarum *fere ad verbum describens:* abiciens opera tenebrarum *ad ipsius Sigismundi animi commutationem rettulit, dum in Vita verba:* exclusisque actionibus tenebrarum *ad vulgus illud spectant, quod auctor ipse confinxerat. Idem 'congregationis electionem' eo lucidius expressit in Ambrosio (c.* 8*), immo electum esse aut electione divina successisse addidit utrumque et Achivum (c.* 9*) et Tranquillum (c.* 10*), de quibus utrisque auctor Chronici etiamtunc omnino nihil referre poterat, atque in hoc abbate proprium propositum suum ipse transgressus est.*

Praefatus enim erat se trium abbatum Ymnemodi, Ambrosii, Achivi vitam descripturum esse una cum institutione monasterii Acaunensis, unde probatur eum de Tranquillo tunc nondum cogitasse: Cum vero ad eundem (c. 10*) eodem fere modo transierit atque ad Ambrosium (c.* 8*), olim conclusi etiam vetustiorem illam collectionem poeticam alterius partis ab auctore ipso adiectam esse propositum suum in Tranquillum extendente. Adversarius vero meus de antiquitate prioris partis non dubitans, quam discipulo cuidam Achivi abbatis attribuere maluit, auctorem negavit de quarto abbate Tranquillo disseruisse, sed alteram partem a librario quodam posteriore cum Vita primigenia coniunctam esse voluit, argumentum meum alto silentio praeteriens*[2].

Interim novo codice reperto facile probari poterat auctorem re vera de Tranquillo abbate disseruisse, versusque duo, propter quos alteram partem auctori priori attribui, eidem iam certo certius vindicantur mirorque, quomodo argumento meo adhuc omnis auctoritas abrogari potuerit[3]*, praesertim cum finem huius recensionis post me iterandum curaverint. Quin immo biographus non ignoravit eundem Tranquillum postmodum irreprehensibiliter hoc ipsum monasterium SS. Acaunensium rexisse, quibus verbis doxologiam addens librum suum conclusit. Hac clausula deleta, alter librarius Tranquilli inscriptione sepulchrali usus vitam quarti abbatis aliquo modo ampliavit, cum Vitam*

1) *Jaffé n.* 2084[2]*; ed. Gremaud l. l. p.* 28 *sq.; Aubert l. c. p.* 208. 2) *Cf. 'N. Arch.' XXX, p.* 199 *sq.* 3) *M. Besson, Monasterium Acaunense p.* 158*, n.* 1.

trium abbatum praecedentem non tetigerit nisi raro, sermonem locis nonnullis immutans, inscriptiones vero sepulchrales illorum eo ordine in calce (c. 11—13) collocavit, quo olim scripseram, atque ignoramus, quare eas suis locis non inseruerit. Pars igitur poetica quamvis vetustior sit, tamen alterius manu ad librum primigenium accessit, sed principium c. 10. ad Tranquillum spectans a priore parte minime distinguendum est, inopi rerum ingeniique, quam nullam fidem mereri propter ipsam institutionem monasterii omnino confictam supra exposui, atque adhuc quodam modo mirari licet, qua ratione biographus obstante prologo propositum suum in Tranquillum extenderit.

Monasterium Acaunense a Sigismundo 'cum domibus basilicisque' sollerti causa aedificatum esse etiam Gregorius Turonensis, H. Fr. III. 5, tradidit, sed illud factum esse voluit ab eo rege iam levato (a. 516), immo psallentium institutum[1] *post Segerici filii parricidium a. 522. collocavit, falsa argumentandi ratione seductus. Auctor igitur Vitae abbatum Acaunensium constructionem monasterii solus praetermisit, nec ei in tanta aut caecitate aut calliditate patricii titulus Sigismundo attributus commodo esse potest, qui multo graviorem errorem commisisset, quam quem emendasse visus esset. Num auctor quidam vetus infelici regi tantum honorem eripere ausus esset, ut utilitati domesticae consuleret?*

Discrepantibus igitur Avito, Mario, Gregorio cum monumentis Acaunensibus Chronico S. Mauricii saec. IX. maior fides habenda est quam Vitae abbatum Acaunensium procul dubio recentiori, caveque, ne origines celeberrimi monasterii ad hunc auctorem enarres quam maxime suspectum. Altera vero huius fontis pars, quam auctor posterior post primos c. 10. versus addidit, titulos sepulchrales summae auctoritatis exhibet, etsi in his quoque difficultas quaedam latet haud facile solvenda. Psallentium enim assiduum, quod Imnemodum abbatem paulo post monasterii innovationem die 3. Ianuarii a. 516. defunctum exemplo suo adiuvisse epitaphium eius (c. 11) testatur, ad insequens Ambrosii epitaphium (c. 12) hoc abbate inceperat, cui distincte 'prima abbatis nomine palma' attribuitur. Cum iuge psallentium in ipsa innovatione monasterii institutum esse Avitus rettulerit, de interpolatione cogitandum erat, cumque versus Ambrosii integri ad nos pervenerint, mendum epitaphio Imnemodi inesse necesse erat, cuius nomen falsa etymologia ad cantum ecclesiasticum facile referri poterat. Interim vero pauca huius inscriptionis fragmenta eruta sunt haecce[2]*:*

[reli]CTOL [r seculi presbiter sanctus]
[Hymnemo] ƆDVSAB[ba sanctorum exempla secutus,]
[laudabilis vi] TAAΓ [d laudem omnes invitans],

quibus Imnemodi abbatis dignitas confirmatur, ita ut coniectura mea iam stare nequeat. Discrepantiam autem ita interpretati sunt, quasi brevem Imnemodi gubernationem gloria Ambrosii abbatis superavisset[3]*, quique 'meruisset primam abbatis nomine palmam', is minime esse debuisset primus abbas.*

Ex tribus abbatibus solius Ambrosii memoriam codices Flori B E T servaverunt[4] *die 4. Non. Nov.:* Sancti Ambrosii abbatis monasterii Agaunensis, qui prius apud Lugdunum monasterii insulae Barbarae pater et magnis vitae atque sanctitatis virtutibus clarus, cum illuc ob egregiae religionis normam translatus fuisset, beato

1) *Cf. Greg., Gl. Mart. c.* 74. 2) *Fragmenta repperit Bourbon; cf. M. Besson, 'Antiquités du Valais', Friburgi* 1910, *p.* 74 *et tab. XXXII; idem, Monasterium Acaunense, Friburgi* 1913, *p.* 152. 3) *E. Egli, 'Christl. Inschrift. der Schweiz' ('Mitth. der antiquarischen Gesellsch. f. vaterländische Alterthümer', Turigi* 1895, *tom. XXIV, p.* 10*); A. Poncelet, Anal. Bolland., Bruxellis* 1897, *XVI, p.* 86. 4) *H. Quentin, 'Les Martyrologes historiques du moyen âge', Parisiis* 1908, *p.* 371*; cf. p.* 384.

fine requievit, *quae scripta esse videntur c.* 840—860. *Cum haec olim ex Vita abbatum Acaunensium pendere credidissem, H. Quentin necessitudinem quandam inter utrumque fontem intercedere negavit, de traditione locali cogitans, et certe magnas virtutes causamque promotionis 'ob egregiae religionis normam' auctor Martyrologii ex Vita depromere non poterat. Quod si concesseris, traditio illa domestica tunc nondum fabularum mole adaucta erat, quae studio auctoris Vitae abbatum Acaunensium accesserit.*

Priorem huius libri recensionem, quam W. Levison et repperit et contulit, continet

A) codex L o n d i n i e n s i s *scholae iuris peritorum, quae Gray's Inn appellatur, n.* 3, *fol.* 165, *deficientibus fol.* 3—6, *saec. XII. ex., si scripturam Londinii constitutus recte distinxerim, quam W. Stubbs*[1] *saeculum XII. 'fortasse' quinquaginta annis superare maluit*[2], *cumque Vitae sanctorum Britannicorum complures insint et sermone Anglico saec. XVII. ex. nonnulla fol. 40'. margini adiecta sint, librum origine Britannicum esse conicere licet. Insunt cum alia tum haec ad propositum nostrum spectantia:*

fol. 14'—16'. *V. Albini episcopi Andegavensis auctore Fortunato una cum prologo, quem praeterea non repperi nisi in codice Escorialensi*[3],

fol. 16'—17'. *Miracula eiusdem sancti, quae Vitam in eodem codice excipiunt desinuntque in eisdem verbis:* semiusto pede,

fol. 45—46. *V. Sigismundi regis et martyris textus parum accurate descriptus, qui ad classem nostram A 2 pertinet,*

fol. 46—47'. Die quo supra, *scilicet Kal. Mai., Vita abbatum Acaunensium,*

fol. 57'—58'. *Passionis Floriani textus A 2b similis*[4].

Hunc Vitae abbatum Acaunensium textum cum vulgato conferenti mihi, scilicet cum codicibus

B 1) V e s o n t i o n e n s i *ecclesiae S. Iohannis vel potius apographo deperditi Bruxellensi n.* 8287—90, *saec. XVII, fol.* 89 *sqq.,*

B 2a) T r e v e r i c o *S. Martini vel potius apographo deperditi Bruxellensi n.* 8930—1, *saec. XVII, fol.* 47—53',

B 2b) T r e v e r i c o *bibliothecae urbanae Cat. mss.* 1376, *Num. Loc.* 141 *(antea n.* 578 *et* 394*), in monasterio S. Mathiae extra pomoerium a.* 1509/10. *exarato, fol.* 33—37, *vestigia vetustioris sermonis sese obtulerunt haecce:*

p. 330, 19. tunc t e m p o r i s] *A (cf. l.* 27: post multum t e m p o r i s); eo tempore *B,*

p. 331, 12. m i t t e n s *(A;* misit *B)* in os puellae, statim locuta est] *participium* mittens *ad Innemodum spectans B emendavit,*

p. 331, 22. et *(A;* ut *B)* — nitor habitantium remearet, exclusisque actionibus t., dies perpetuus h a b i t a r e t u r *(A;* haberetur *B)] A scripsit* et *pro 'ut' sicut Willibaldus (V. Bonifatii ed. W. Levison p. XVII) et fortasse deponens* habitaretur *pro activo,*

p. 332, 5. hostis i n s i d i a *(A;* invidia *B)] numerus singularis codicis A cum Gregorio, V. Patr. I,* 2, *convenit:* insidia daemonis,

p. 332, 8. sub n o r m a r e g u l a r i divinis operibus et officiis insisterent] *A;* caelestia imitanter cantionibus divinis insisterent *B; etiam in V. Geretrudis c.* 6. *lectionem vetustiorem A:* sub sanctae regulae normam *interpolator posterior B sustulit, scribens:* sub sancta regula; *cf. V. Iohannis Reom. c.* 3: regularis materie normam,

1) *W. Stubbs, 'Memorials of Saint Dunstan', Londinii* 1874, *p. XLI.* 2) *Etiam W. Levison sodalis meus codicem saec. XI/XII. attribuit, Vitae Bonifatii p. XXVI; SS. rer. Merov. V,* 617. 3) *Auct. antiq. IV,* 2, *p. XIII.* 4) *Cf. 'N. Arch.' XXVIII, p.* 386 *sqq.*

p. 333, 4. illum semper secum unanimem *(A;* supparem *B)* habuerunt] *cf. p.* 334, 25: cum sancto — unanimem dilectionem habuerit,

p. 333, 16. caeli serenitas est reducta] *A;* claritas caeli cum clementia aurarum reducta est *B, sed cf. supra l.* 13: caeli serenitas *A,* caeli serenitate sub divo *B,*

p. 335, 12. aptare habes] *A (pro futuro, cf. Thielmann, 'Archiv f. lat. Lexikogr.' II, p.* 48 *sqq.);* aptabis *B.*

Neque vero textus A omnibus numeris praestare videtur atque ingenue fateor in libro recensendo me haud raro haesisse. Exemplar enim unicum non solum hiat omittens p. 334, 22. *verba* humanitas et arta abstinendi, *p.* 335, 23. conpatiebatur tristantibus, *p.* 335, 28. *post* permanebat *verba* cuius — permanens, *sed etiam interpolatum est, addens p.* 335, 8. *post* post paucum temporis *vocabulum* spatium, *quod collato loco simili p.* 330, 27: post multum temporis *eliminatur, atque manifestis mendis laborare videtur, veluti*

p. 330, 24. gradibus religionis] *B;* gr. religiosus *A;*

p. 335, 13. devotus] *B;* deo *A;*

p. 335, 15. praecellentem] *B;* praecedentem *A;*

nonnulla quoque quae ibi aliis verbis expressa sunt atque in B magis brevitatis studium indicare mihi videntur quam maiorem fidem:

p. 332, 5. 334, 14. universis] *A;* universitate *B;*

p. 332, 17. Beatus autem Achivus] *A;* Qui sitiens opus, quod nunc Acauno regitur *B, ubi* opus *ad auctorem primigenium redire mihi videtur (cf. p.* 332, 10. 12. 24*). Cum vero fines bonorum et malorum subsidiis deficientibus difficillime discernendi sint, ab exemplari A non recessi nisi raro.*

Etiam ratio scribendi utriusque classis passim inter se differt, sed inter se comparatis hisce lectionibus recensionem B fere praeferendam esse duxi alteri. Dum enim in A formae legibus grammaticae obsecundant, in B et inprimis in B 2a. b dativus tertiae declinationis per e *frequenter scribitur pro* i, o *et* u *in secunda et tertia declinatione permutantur,* Ad *legitur pro* At, matrisfamilias *pro* materfamilias. *Specimina degenerati litterarum status in A talia qualia sunt* attrocitatem, nichil, illecębram *pro* inlecebram *supprimere malui quam adnotatis inferre. Discrepantiam lectionum variantium codicum B plenam iterare nolui, sed inprimis classium consensum curavi neque formas barbaras singulorum codicum neglexi.*

B. Krusch.

VITA SANCTORUM ABBATUM ACAUNENSIUM[a].

Beatorum virorum sanctae conversationis imitandam memoriam quamvis opinio meritis vivificata succedentibus populis semper insinuet, tamen, ne per longas temporum lineas, confusis fabulis, certum tramitem videatur omittere, necessarium est veritatem litteris adsignare[b], ut hii[c], qui calore fidei et sanctitatis amore accensi, pectora sua sermocinatione cupiunt satiari[d], non inanem aerem de nebulosa caligine, sed verum imbrem hauriant sitientes. Quam ob rem vitam sanctorum abba-

Prolog. A. (B 1. 2*a. b).*

Prolog. a) *ita constanter pr. m. B* 1; Ag. *rell.;* Hymnemodi et Achivi atque Ambrosii *add. A, ordine turbato.* b) *ita A;* adsignari *B.* c) *corr.* hi *A.* d) satiare *B* 2*a.*

tum[a] Ymnemodi[b], Ambrosii et Achivi, qui suscipiendae[c,1] congregatione[d] Acaunensis monasterii eximie praefuerunt, vel qualiter ipsum monasterium fuerit institutum, piae caritatis recordatione suadente, unigeniti verbi Dei[e] ac domini nostri Iesu Christi opitulante suffragio, stili famulantis officio huic paginae credidi inserenda[f]. Neque enim vereor fructuosam fidem eorum, quam in timore Dei miro semper exercuerunt affectu, sermone inculto[g] describere, quia, quicquid de eorum laudibus dictio obscura celaverit, id, fulgentibus actuum meritis, relatio inlustrata clarificat.

1.[a] Sanctus igitur Ymnemodus natione quidem barbarus, sed morum benignitate modestus, ita inmunis ab omni feritate beneficio[b] divinitatis effectus est, ut sub habitu seculari iugum Christi blanda clementiae libertate portaret. Hic dum in aula regali sedulus famulator regiae potestati adsisteret, hoc[c] tota mentis integritate custodiebat, ut commissum ministerium adimpleret[d]: militiam Christi
Matth. 22,21. intra hospitium pectoris fideliter exercebat, reddebat iuxta Salvatoris praeceptum, quae Dei erant Deo; regi quoque inoffense debitum servitii exhibebat. Nam cum, fervente spiritu, perfectae religionis intrinsecus maturasset consilium, mundanis spretis inlecebris et pompa tumentium potestatum dispecta, festinus monasterium Grenencense[2] expetiit. Quem cum vidisset vir venerabilis abba Caelestius[e], qui ipsi monasterio tunc[f] temporis praeerat, cum omni congregatione attonitus, in monasterii coenobio propter officium ei a rege traditum interim eum suscipere non audebat. Ad[g] ubi obstinationem abbatis sanctus Imnemodus[h] supplicando superare non valuit, ad quandam speluncam paulisper secessit[i]; illic detonsis capillis capitis sui, omni in Deum cogitatione iactata, ad monasterium quod expetierat rediit, sicque susceptus et sanctae congregatione[k] adiunctus, gradibus religionis[l] cum omni caritate et virtutis[m] humilitate proficiebat. Quantumque regis minaces insidiae procedebant, tantum[n] in Christi servitio acrius excellebat, adeo ut non post multum temporis, sancto Caelestio abbate de hoc saeculo ad Christum migrante, ipse, Deo favente, ex totius congregationis consensu, fratrum supplicationibus vix coactus, abba loco[o] eius succederet. Quod officium ita Deo et hominibus carus longo tempore cum omni strenuitate implevit, ut et numero monachus[p] et profectibus augmentaret.

Prolog. Cap. 1. *A. (B* 1. 2*a. b).*

Prolog. a) Agaunensium *add. A.* b) *ita A;* Hymn. *vel* Himn. *B, ut infra.* c) *ita codd.* d) *ita (?) pr. m. A;* congregationi *B.* e) *ita A;* Domini (h)ac dei *B.* f) *ita A:* inserendam *B.* g) incultu (?) *pr. m. B* 1. 2*a.*

Cap. 1. a) *capita non distincta sunt A; numeri des. B* 2*b.* b) beneficia *B* 2*a (pr. m.).* c) hac t. m. i. *(om.* cust., ut*)* c. sibi m. *B.* d) et *in litura add. A; om. B.* e) Celestius *A (cf. l.* 27*).* f) *ita recte A (cf. l.* 27*);* eo tempore *B.* g) *ita pr. m. B* 1. 2*a;* At *rell.* h) *ita A;* Hy(i)mn. *B, ut infra.* i) et *add. A.* k) *ita B* 2*a (pr. m.). b;* congregationi *rell.; v. p.* 330, 1. l) religiosus *A.* m) humilitatis virtute (iustitiae *B* 2*a*) *B.* n) ille *add. B.* o) lo(co *in litura*) *A.* p) *ita pr. m. B* 2*a;* monachos *rell.*

1) Suspiciendae *olim scripseram, sed lectio tradita fortasse servari potest, si* suscipere *pro 'recipere' acceperis, sicut infra l.* 20. 24. 2) *Grinincensium patrum statuta magni aestimabantur a Sidonio, ep. VII,* 17: fluctuantemque regulam fratrum destitutorum secundum statuta Lirinensium patrum vel Grinincensium festinus informa, *qui locus auctori Vitae ante oculos fuisse videtur* festinus *(supra l.* 17*) iteranti, monasteriaque eorum erant plura (Aviti ep.* 74*, Auct. antiq. VI,* 2*, p.* 91*), e quibus S. Ferreoli basilica ibi sita erat, ubi hodie extat Sainte-Colombe (cant. Vienne); cf. Longnon, 'Géogr. de la Gaule' p.* 425.

2. Quae vero per eum gratia Spiritus[a] sancti egerit, praecipue intimare curavi. Cum quidam adolescens de primoribus iam mortis vicinitate concluderetur, rogatus a parentibus eius, ut eundem visitaret, sed[b] sanctus Imnemodus[c] diutissime recusavit, tandem fletibus eorum conpulsus ad egrum ire non distulit. Ad[d] ubi venit, oratione facta et oleo sancto accepto, dedit adolescenti: statim et adolescens sanitatem, et parentes eius pro lacrimis gaudia receperunt. Quid vero sub[e] praesentia sancti Achivi Lugduno[f] fecerit, silere non convenit. Matrisfamilias[g] Siagria[h.1], ut domum illius benediceret, pulsavit[i.2]; quae habens[k] puellam mutam, obtulit sancto viro, ut curaretur ab eo; quo[l] tantae rei praesumptionem[m] recusante, tandem flebili supplicatione obtinuit, quod[n] devota supplicatione postulabat. Dumque[o] secundum fidem petentis Dei nomen[p] invocasset, accepit oleum sanctum, et digitis suis mittens[q] in os puellae[3], statim locuta est, quae[r] erat muta, operatusque[s] est dominus[t] Iesus Christus per servum suum sua (cf. Eccli. 48, 15) mirabilia, quique est cum Deo patre et cum Spiritu sancto mirabilis in sanctis (Ps. 67, 36) suis. Nunc[u] autem vertamus calamum ad institutionem Acaunensis monasterii.

3. Cum Sigismundus, Gundebadi regis filius, iam honorem[a] patriciatus[4] accinctus[b], Arrianae pravitatis perfidiam[c] abiecisset, fidem catholici[d] dogmatis consecutus, animum suum erga religionis studia intentissime[e] commodabat. Eo tempore Maximus Genavensis urbis antistes[5] omni sanctitate et puritate conspicuus cunctaeque industriae ac[f] strenuitate egregius, apud quem praedicatio divini sermonis vehementer pollebat, ad hanc devotionem Sigismundi praecordia incitavit, et[g.6] de loco illo, quem pretiosa morte Thebei martyres et effusione sanguinis in- (cf. Ps. 115, 15) cliti felicibus maculis rosea varietate ornaverant, promiscui vulgi commixta habitatio tolleretur, et illi[h], cui splendor vitae per passionis atrocitatem fuerat adquisitus, nitor habitantium remearet, exclusisque actionibus[7] tenebrarum, dies perpetuus habitaretur[i]: ita fore, ut, isdem[k] patrocinantibus, et regno et regni integritate

Capp. 2. 3. *A. (B* 1. *2a. b).*

Cap. 2. a) s. S. *B.* b) cum *B.* c) : imn., *ras.* h (?), *deinceps constanter A.* d) At *A.* e) supꝑsentia *A, corr.* f) *ita A;* Lugduni *B.* g) *ita B* 2*a (pr. m.). b (cf. Bonnet, 'Latin de Grégoire de Tours' p.* 361*);* Materfamilias *A. B* 1. h) Syagria *B.* i) *ita A;* postulavit *B.* k) habebat p. m. Hanc o. *B.* l) *ita B;* quac *A.* m) eo *versu ineunte suppl. A;* diutissime *add. B.* n) quod — postulabat *om. B.* o) que *om. B.* p) nomine invocato *B.* q) *ita A;* misit *B.* r) q. e. m. *om. B.* s) que *om. B.* t) p. s. s. d. I. Chr., qui cum Patre et s. Sp. facit mirabilia magna solus *(= Ps.* 135, 4*),* quique est mirabilis *B.* u) Sed nunc pedem calami ad i. praedicti A. m. vertam *B.*

Cap. 3. a) honore *B.* b) accintus *A.* c) a. p. et f. *B* 1. 2*a (e corr.);* a. et p. f. *B* 2*a (pr. m.). b.* d) catholice *B* 2*a (pr. m.). b.* e) intentissim(e *in litura) A.* f) ac strenuitat(is *m. al. in litura) A;* (ac *om.*) strenuitate *B.* g) *ita A;* ut *B.* h) *ita A. B* 2*a. b;* illic, ubi *B* 1 *(pr. m.).* i) haberetur *B.* k) hisdem *B.*

1) *Syagria ab Ennodio, V. Epifani* § 173 *(Auct. antiq. VII, p.* 106*) ut 'thesaurus ecclesiae' praedicatur, cuius* ex operibus agnoscatur, quae verba transcendunt. *Eandem etiam auctor Condatiscensis, aemulus Acaunensium (v. supra p.* 325*) ad proprium patronum celebrandum in V. Eugendi c.* 12, *p.* 159, *usurpavit.* 2) *Pulsare idem est atque rogare teste Cangio h. v.* 3) *Cf. supra p.* 273, *n.* 1. 4) *De patriciatu v. supra p.* 324. 5) *Maximus episcopus Genavensis creatus fortasse a.* 513 *(SS. rer. Merov. I, p.* 691, *n.* 5, *III, p.* 518*), a.* 515. *Genavae basilicam condiderat, ad quam dedicandam Avitus profectus est, revertens 'de institutione Acaunensium' basilicae; cf. Aviti homiliam, Auct. antiq. VI,* 2, *p.* 133. *Haec est quae inter Maximum et Acaunum intercedit necessitudo.* 6) *Pro 'ut'; v. supra p.* 328. 7) *Chronicon. Acaun. saec. IX. in. (apud Gremaud l. l. p.* 25*):* abiciens opera tenebrarum; *cf. Rom.* 13, 12, *supra p.* 326.

tutissime potiretur, eo pacto, si cogitatio eius a pietate et iusticiae itinere minime deviaret, quia hos sancti tuentur, quos sciunt a bono ordine nullatenus declinare. Quod tamen cum omni habundantia et prosperitate habere promeruit et adhuc tempore longiore[a] habuerat, si non, exundantibus populorum delictis, antiqui hostis insidia[b·1] valuisset. Igitur, habito consilio[c·2], universitate[d] Dei instinctu conplacuit[e], ut omnes mulieres de loco eodem tollerentur, et remotis familiis secularibus, Dei inibi, hoc est monachorum, familia locaretur, qui die noctuque sub[f] norma regulari divinis operibus et officiis insisterent.

4. Pertractatis ergo, qui potissimum de abbatibus monarchiam[3] ipsius actionis[4] assumeret, vir[a] electione dignissimus Imnemodus, cui[b] opere[c], quamquam suum monasterium propter periculum congregationis sibi commissae nollet relinquere, nullatenus obviavit, tamen[d] ea conditione opus tam praecipuum se pollicitus[e] est esse suscepturum, si sibi vir sanctitate consimilis de Insula Barbara[5] abba Ambrosius iungeretur. Itaque arrepturus iter sanctissimum, cellam monasterii Grenencensis[6] vel congregationem sancto Achivo, qui de servitio vel de optutibus eius[f] nequaquam discesserat, eo quod locus eidem[g] deberetur, obtulit gubernandam, cuius actionem infra, prout[h] Dominus sermonem dederit, explicabo. Beatus autem Achivus hoc abbati suo dedit responsum: 'Nisi me[i] transitus de hac luce a te separaverit, numquam me a tuis obsequiis scias esse discessurum'. Quod audiens[k] sanctus Imnemodus, gratissimum habuit eius[l] bonam voluntatem.

5. Et valedicentes sanctae congregatione[a] seque eorum[b] orationibus commendantes, cum[c] aliquantis fratribus ex eodem monasterio viam agentes, sanctum Probum presbiterum, quem valde iam antea diligebant, quemque morum probitas et sanctitas[d] adornaverat, rogaverunt, ut cum eis ad tantum opus, Deo adiuvante,

Capp. 3—5. *A. (B* 1. *2a. b).*

Cap. 3. a) longiori habuisset *A.* b) invidia *B.* c) quod *add. B.* d) *ita B 2a (pr. m.). b;* universitati *B* 1; universis *A, ut infra p.* 334, 14. e) visum est *add. B.* f) noctuque caelestia imitanter *(ita B 2b et pr. m. B* 1. *2a)* cantionibus divinis (o. et off. *om.*) i. *B.*

Cap. 4. a) (vi *in litura*)r *A.* b) *ita A. B.* c) *ita B 2a (pr. m.). b;* operi *rell.* d) *om. B.* e) pollicens susc. *B.* f) *postea add. A.* g) ei *A.* h) sicut Dei verbum serm. d., e. Qui sitiens opus, quod nunc Acauno regitur, hoc a. s. respondit *B; cf. supra p.* 329. i) N. tr. separaret (separasset *B* 1), n. se de eius obsequio disc. *B.* k) *om. B.* l) h. Qui valefacta congr. *B.*

Cap. 5. a) *ita B* 1*;* congregationi *rell.* b) eius *B.* c) *m. al. in litura A.* d) sanctitatis conprobata eis *(ita B* 1; conprobata eius *B 2b;* conprobitatis *pr. m. B 2a)* mente aequaverat, r. *B, cui lectio primigenia quamvis turbata tamen inesse videtur.*

1) *Greg., V. Patr. I,* 1: Sed quoniam livor illius qui de caelo dilapsus est semper insidias humano generi consuevit intendere *et q. s., infra:* Sed quid invidia non cogat inimici? *et c.* 2: insidia daemonis. *Cf. Ephes.* 6, 11. 2) *Greg., V. Patr. I,* 2: mulierum quoque vel colloquia vel occursus valde vitabat, *ib. I,* 3: Tamen duodecim viri, habito consilio, — — reliquerunt locum. 3) *Greg., V. Patr. I,* 2: Lupicinus tamen abbatis super eos obtenuit monarchiam; *cf. supra p.* 324 *sq.* 4) *Homilia Aviti XXV (ed. Peiper p.* 146*):* sola erit requies sinceritas actionis, — — quibus occupatis actione felici omne peccandi tempus excluditur, — — renovet magis obitus quam terminet actionem. 5) *Hodie Ile-Barbe insula medio in Arare fl. sita prope Lugdunum; cf. Longnon l. l. p.* 199. 6) *Avitus Maximo episcopo scribens (Auct. antiq. VI,* 2, *p.* 91*):* monasteriis, *inquit,* Grinescensibus occupatus aliquamdiu iam habitaculo civitatis absento, *quae monasteria falsarius noster hic ut supra c.* 1. *in unicum monasterium redegit vel in monasterii cellam.*

veniret, ut sicut animo ita et praesentia corporali coniuncti[1] pariter, Deo indesinenter gratias et laudes referrent. Ille vero cum summa gratulatione suscipiens[a] oblatam benedictionem eorum, plures tamen, praesertim inconparabiles viri Ursolus et Iustus abbates, qui illum semper secum unanimem[b] habuerunt, ne de eius aspectu devellerentur[c], amoris causa eum retinere[d] dissimulabant[2]. Idem et[e] sanctus Victorius[3] Gratianopolitanae[f] civitatis episcopus ingrate ferens, quod corpore ei absentaretur, blandis eum sermonibus liniebat, quem etiam postea occurrens ad[g] sanctorum basilicam multis precibus coram fratribus precabatur, ut deberet ęcclesiam[h] vel fratres, qui eum educaverant, visitare. Sed ille, inconcussa stabilitate cordis, de firmo proposito non discessit.

6. Interea dum sepe dictus abba Imnemodus cum[a] comitibus suis, quorum supra intexui mentionem, id est Achivo et Probo presbiteris, ad sanctorum basilicam adventaret et[b] in quodam loco[c], dum esset summa caeli serenitas, manerent, subito densissima pluvia funderetur, ac diversorii[d] locus non inveniretur sub tegmine[e], tum ille supra memoratos[f] comites adortatur[g], ut simul preces fundant ad Dominum. Cumque[h] orassent, ilico, remotis imbribus, caeli serenitas[i] est reducta.

7. Inter haec missum est Lugduno ad beatum Ambrosium[a] abbatem, uti regis devotio et sancti Imnemodi promissio[b] impleretur. Quod ubi cognovit civitas Lugdunensium, valde turbata est, eo quod tantus ac[c] talis vir de loco illo discederet. Sanctus vero Viventiolus[4] urbis illius[d] episcopus vel fratres, quos ipse abba regere videbatur, merore gravi perculsi sunt. Sed ille vir Deo plenus, ubi audivit, praecipuos viros Imnemodum et Achivum cum sancto Probo iam ad sanctorum basilicam praecessisse, omnibus morarum nexibus[e, 5] amputatis, velociter cum aliis abbatibus, sanctis viris Archadio[f] et Drabestione[g], cum[h] magno comitato[i] ad

Capp. 5—7. *A.* *(B* 1. 2*a. b).*

Cap. 5. a) suscepit *B.* b) *ita A (cf. supra p.* 329, *l.* 1*);* supparem *B.* c) *corr.* div. *A, et sic B* 1 *(pr. m.).* d) eum in veniendo diss. *B.* e) *om. B.* f) Gratiopolitanae *A.* g) *ita recte A (cf. l.* 12. *et V. Germani auct. Fortunato c.* 66: occurrunt ad ecclesiam*);* o. s. basilicae *B.* h) fr. vel eccl., quae eum educaverat (edocaverat *B* 2*a*), *B.*

Cap. 6. a) *om. A.* b) (et in *om.*) q. l. (d. e. *om.*) s. c. serenitate sub divo m. et subito *B.* c) *m. al. post* manerent *superscr. A.* d) dev. *pr. m. B* 1. e) tigmine *pr. m. B* 1. f) memoratus *B* 1. g) com. conpellavit, ut cum eodem D. precarentur. Cumque *B.* h) Cunque *A.* i) *ita recte A (cf. l.* 13*);* i., claritas caeli cum clementia aurarum reducta est *B.*

Cap. 7. a) a. A. *B.* b) promisso *pr. m. A.* c) et talis servus de *B.* d) eius *B.* e) *ita A;* retibus *B.* f) Arcadio *B* 1. g) Drabistione *B.* h) *om. B.* i) *ita pr. m. B* 1. 2*a;* comitatu *rell.*

1) *Cf. epitaphium Achivi, SS. rer. Meroving. III, p.* 181:

Semper quem blanda gaudio
Probo coniunxit caritas.

2) *Dissimulare apud scriptores sequioris aevi* 'cunctari' *et* 'neglegere' *significat (cf. Rönsch, 'Semasiologische Beiträge' III, p. 30), quod neutrum placet. Chiffletius pro* 'dehortari' *illud accepit, L. Traube pro* 'retinere'*; infra autem verbis* 'blandis sermonibus lenire' *elocutio circumscripta est, eandemque fere notionem (blandiri) Carpenterius (Ducange ed. Favre III, p. 143) verbo attribuit.* 3) *Victorius conciliis Epaonensi a.* 517. *et Lugdunensi inter a.* 516—523. *intererat, commerciumque epistularum extitit inter eum et Avitum imprimis de quaestionibus ecclesiasticis; cf. Auct. antiq. VI,* 2. 4) *Viventiolus e monachis Condatiscensibus ante a.* 517. *episcopus Lugdunensis factus erat; v. SS. rer. Merov. III, p.* 126. 5) *Cf. V. Lupi Trec. c.* 2 *(supra p.* 296, 6*):* cupiditatis nexibus.

sanctorum basilicam venit, sicque[a] iunctus[b] sanctis martiribus, mira caritatis gaudia[1] cunctis in congregatione eadem fratribus cumulavit. Psallendi interim vel subsistendi regula instituta sancto Imnemodo a coetu episcoporum, qui illic ad constituendum monasterium venerant, traditur, nec multum post ad Christum de hac luce migravit. De cuius sententiis vel aliquid relatio praesens digne suscipiet, nam hos, qui aliqua scintilla religionis accendebantur, seu quos secum habebat, sive quos ubique[c] forsitan repperisset, paterna omnes[d] pietate fovebat et monebat, ut[e] cum summa cautela ambulantes[f] proficerent, dicens ad[g] eos: 'Videtis, fratres, aliquos inordinate progredientes, qui etiam bene currentes impedire nituntur'; illos oportere magis caveri et corripi quam sectari.

8. Igitur post transitum sancti Imnemodi dispensatione divina et congregationis electione sanctus Ambrosius abba loco eius imponitur. Hic itaque in iuvenali[a] aetate, dum clericatus officio fungeretur, qualiter maturiori[b] sensu occulte monachi actos[c] impleverit, universitate[d] non habetur incognitum. Denique desiderio vitae monasterialis productus, contemplata vanitate seculi et dispecta, ad monasterium, propinquis nolentibus, ire[e] properavit, tantum animi sui obedientiam divinis praeceptis coaptans, ut tam abba quam universa congregatio stupore magno[f] detinerentur. Nam ita caritate[g] et iugi servitio se[h] subdiderat, ut omnes abbate[i] paene superstite illum[k] eligerent. Denique abba[l] loci illius cum obisset, loco eius in Insula Barbara ex voluntate Dei et praedestinatione[m] cum[n] electione congregationis abba est ordinatus. Nam cum inesset gratia prophetiae, erat tamen[o] in eo larga cum omni providentia tribuendi humanitas[p] et arta abstinendi constantia profusaque fraternae caritatis dilectio ac piae[q] disciplinae distinctio[r]; omnia enim[s] bona temporibus eius et monasterio Acaunensi et regno et regioni largitio divina concessit. Qualem[t] vero cum sancto Achivo vel Probo unanimem dilectionem habuerit, Dominus[u] inspector omnium solus novit, vel qualiter se omnibus exemplo praebebat, omnes, qui eius sanctam conversationem viderunt, noverunt. Ipse autem[v] inter alia ita fratres[w] commonebat, ut omnem ambitionem, quisquis monachus esse[x] vellet, aufugeret et inter virtutes ceteras humilitatem, caritatem et obedientiam sequeretur, illud[y] adiungens: 'Debemus persistere[z] vigiles in oratione vel in officio divino, et tam animo quam corpore vigilantes, exclusa a[a] nobis invidia et[b] rancore diaboli, et in omnibus[b] gratia augeatur et[c] ne quisquam ab officio sancto terrore periculi subtrahatur; sed omnia patienter sufferre[d]

Capp. 7. 8. *A.* (*B* 1. 2*a. b*).

Cap. 7. a) que *om. B.* b) *ita B;* s. viris iunctus *A.* c) que *om. B.* d) *om. B.* e) uti *B.* f) abulantes *A.* g) (ad eos *om.*): Videmus, *om.* fr. *B.*

Cap. 8. a) iuvenili *A. B* 2*b*; *cf. Versus de vita Probi* 26 (*SS. rer. Merov. III, p.* 182, 11): iuvenalibus annis *et V. Audomari c.* 8 (*ib. V, p.* 757, 11). b) seniori *B.* c) *ita pr. m. B* 1. 2*a* (?); actus *rell.* d) *ita pr. m. B* 2*a*; universitati *B* 1. 2*b*; universis *A.* e) *om. B.* f) st. miraculi tenerentur *B.* g) caritati *A.* h) servitio obtenuerat *B.* i) abbati *A, corr.* k) ipsum patrem elegerint *B, sine dubio recte, assentiente Floro* (*v. supra p.* 327, 41). l) D. abbate defuncto ipse abba loco eius *B.* m) *ita A. B* 2*a. b*; praedistinata *B* 1. n) congr. electione successit. Et quia inerat ei gr. *B.* o) erat etiam et l. *B.* p) h. et a. a. *om. A.* q) pia d. (disciplina *B* 2*b et pr. m. B* 2*a*) *B.* r) districtio *conieci* (*cf. p.* 335, 10). s) *om. B.* t) Qualiter *B.* u) omnibus debet esse (debitis se *B* 2*a. b*) exemplum *pro verbis* Dominus — noverunt *B.* v) vero *B.* w) iugiter *add. B, recte: cf. p.* 335, 28. x) v. e. *B.* y) (i. *om.*) adiciens *B.* z) D. certare officiis et tam a. *B.* a) *m. al. superscr. A;* a n. *om. B.* b) invidia in medio utilitates (utilitatis *B* 2*a. b*) exponere et adiumentus alteri ferre studio, officiis et operibus vel quolibet modo, ut inter fratres societatis semper *pro verbis* et — omnibus *B, fortasse recte.* c) (et *om.*) nec *B.* d) sufferri *B.*

1) *Ex epitaphio Achivi; v. p.* 333, *n.* 1.

vel adversa vel prospera[1]. Interea caritatis bonum teneri omnimodis praedicabat ab[a] omnibus. Quid multa? Assidua enim[b] sapientis viri instructio timorem Dei perfectum in cordibus construxit[c] monachorum.

9. Ipso itaque transeunte[a] ad Christum, sancto Achivo regendi monasterii merito locus[b] electus est, cuius vitam sanctissimam commemorare lacrimis paene piis impedior, sed inter caros gemitus[c], quantum valeo, explicare curabo. Hic in aduliscentia[d] cum patre Eracleo[e] in Gratianopolitano territorio militiam egit[f] temporalem. Sed post paucum temporis[g] horruit[h] mundi huius inlecebram et monasterium Grenencense expetiit. Parentes autem eius[i] dissimulabant[1] eum, eo quod non possit districtionem monasterii sustinere, sed ille dissimulationem eorum cordis auribus non recepit. Cui supradicti[k] parentes dixerunt: 'Si istud desideras, aptare[l] habes potius ad poenam corpus tuum quam ad requiem'. Quod postea vir devotus[m] cum patientia magna sustinuit[n]. Et quoniam tanta[o] mentis integritate ita animum suum Deo dicaverat, ut archanum suum habitaculum sancto Spiritui praepararet, per praecellentem[p] obedientiam disciplinae diversarum gratiarum spiritualium[q] ornamenta est[r] adeptus; confixerat enim timor Domini mentem eius, sed[s] et tantae memoriae capacitas[2] menti eius inheserat, ut quaecumque semel legisset, statim memoriae commendaret. Unde factum est, ut pene[t] omnes libros ęcclesiasticos corde reciperet[u] et ex largitione divina interpres scripturarum divinarum insignis effectus est. Diligebat[v] itaque Dominum ex toto corde suo, immo cf. Deut. 6,5.
diligens omnes propter Deum et ipse dilectus erat ab[w] omnibus. Erat[x] enim in humanitate largus, in abstinentia praecipuus, in caritate profusus[3]. Ad vitia enim resecanda non plus austeritate quam lenitate erat insignis. Congratulabatur autem pie in Christo laetantes[y]; nihil ostendens[z] iracundum in oculis[a], nihilque torvum[b] in eius[c] facie videbatur. Alienus a culpis, pro culpis tamen pallens erubescebat alienis, pro qua puritate, quicquid pro quibuscumque necessitate[d] patientibus a Domino poposcisset, tanquam vere Dei famulus accipere merebatur. Et cum esset[e] mente robustus, vultu quoque rubicundus iugiter permanebat, cuius[f] integritatem et mentis et[g] corporis permanens, eo defuncto, rubor[h] in eius facie roseus adsignatur[i], cum nulla exsanguis mors vultui eius pallidam intulerit feditatem.

Capp. 8. 9. *A. (B* 1. 2*a. b).*

Cap. 8. a) ab o. *om. B.* b) *om. B.* c) m. c. *B.*

Cap. 9. a) transe(unte *m. al. in litura scr.) A.* b) *ita A. B* 1; cl. est l. *B* 2*a. b.* c) gemitos (?) *pr. m. B* 2*a.* d) adolesc. *A.* e) Heraclio *B.* f) m. agitavit. Post p. *B.* g) *ita B recte, cf. SS. rer. Merov. II,* 94, 2 *et supra p.* 329, *l.* 12; spati(ū *m. al. in litura) add. A.* h) orruit *A, corr.* i) *om. B.* k) s. p. *om. B.* l) *ita recte A (cf. supra p.* 329, *l.* 6*);* aptabis corpus ad poenam. Quod *B.* m) deo *A.* n) sustenuit *B.* o) tota *B.* p) praecedentem oboedientiae disciplinam *A.* q) *ita A. B* 2*a;* spiritalium *rell.* r) a. est *B.* s) (s. *om.*) et carnem. Inter quae bona tantam (tanta *pr. m. B* 2*a*) m. capacitatem habere promeruit, ut (uti *pr. m. B* 2*a*) q. l. ilico commendaret *B.* t) *om. A.* u) receperit, quarum scripturarum ex affectu divino interpretator insignis *B.* v) Diligens Deum, diligens o., dilectus ab o. *B.* w) *superscr. A.* x) (E. e. in *om.*) h. cunctis largissimus, sibimet abstinentia parcus, legabat erga Deum omnium caritatem. Dum praedicando vitia refrenabat, conpatiebatur tristantibus, congr. (a. *om.*) *B.* y) laetantibus *B.* z) *om. B.* a) actibus, nihil (que *om.*) *B.* b) tor:vum *A.* c) *om. B.* d) necessitatem *B.* e) fuisset *B.* f) cuius — permanens *om.*, Quo def. *A.* g) *om. B* 1. 2*b.* h) in f. e. rub. ros. *B;* robur *A.* i) (as *m. al. in litura*) signatur *A;* adsignavit *B.*

1) *V. supra p.* 333, *n.* 2. 2) *Cf. V. Eugeniae c.* 2 *(Migne LXXIII,* 607*):* Erat autem acris ingenii et tam memoriae capax, ut quidquid audiendo semel vel legendo potuisset arripere, perpetuo retineret. 3) *Cf. V. Remedii c.* 2 *(Auct. antiqu. IV,* 2, *p.* 64*):* Fuit itaque in elymosinis largus, — — in caritate perfectus, in humanitate profusus, in doctrina praecipuus — —.

10. Denique secundum[a] mansuetudinem eius Tranquillum sibi successorem cum Probi solatio electio divina providit, qui* postmodum[b] inreprehensibiliter hoc[c] ipsum monasterium sanctorum Acaunensium rexit, adiuvante et cooperante Domini misericordia, qui vivit et regnat nunc et semper et per infinita secula seculorum. Amen.

*) *Sequuntur epitaphia Tranquilli, Hymnemodi, Ambrosii, Achivi, scilicet ea quae SS. rer. Merov. III, p.* 179, 25 — 181, 21, *edidi, B.*

Cap. 10. *A. (B* 1. *2a. b ad l.* 2*).*

Cap. **10.** a) (s. *om.*) mansuetudine e. T. succ. *B.* b) *fine inde a* postmodum *om. B.* c) h(o *in litura*)c *A.*

VITA GERMANI EPISCOPI PARISIACI

AUCTORE VENANTIO FORTUNATO.

ACCEDUNT VITA II. BREVIOR ET TRANSLATIO VETUSTISSIMA.

Venanti Fortunati opera pedestria inter Auctores antiquissimos Mommsenio nostro rogante anno 1884. *editurus telam suscepi ab altero praeparatam, cuius plagulae partim typis iam mandatae erant neque vero imprimi permittebantur, atque praestantissimus huius corporis moderator non amplius multum pecuniae infausto negotio impendere voluit neque fas erat ad pauca scripta hagiographica edenda bibliothecas quoquoversum perlustrare neque quisquam hoc munus ad amussim praestare potuerat; reminisci enim oportet laboriosa illa eademque utilissima Bollandianorum studia tunc nondum praesto fuisse neque catalogos codicum hagiographicorum neque Bibliothecam hagiographicam latinam, quibus subsidiis instructi eiusmodi opera hodie facile praeparamus. Sublatis autem quae tunc obstabant difficultatibus, vel unam ex illis vitis et plenissimo apparatu et commentario historico instructam ea qua iam valemus arte critica iterare vehementer optabam propositumque meum in concilio societatis nostrae approbatum esse non satis gaudeo. Selegeram monumentum historiae Merowingicae non ignobile, vitam celeberrimi episcopi Parisiaci, qui fere eodem atque Dionysius honore a suis colebatur*[1].

§ 1. Germani curriculum vitae.

Germanus saeculo V. exeunte in Burgundia, scilicet in territorio Augustodunensi, natus est patre Eleutherio, matre Eusebia[2] *parum humana, quae pudore muliebri mota ei in utero insidiata esse dicitur, itemque puer periculum vitae vix evasit, si Fortunato fidem*

1) *V. Willibrordi auctore Alcuino c.* 32 *(supra p.* 139, 19*)*: Omnia Parisiacae civitatis suburbana sancti Dionisi vel sancti Germani magnificis iucundantur auxiliis et festivas illorum dies maiori populorum concelebrant frequentia. 2) *Cave, ne ea credas quae in Polyptycho Irminonis abbatis S. Germani saec. IX. in. de parentibus Germani tradita sunt. Caput illius X, 'Breve de Vitriaco' (Bitry, dép. Nièvre) inscriptum, diem depositionis et Eleutherii patris Kal. Novembr. et Eusebiae matris V. Kal. Ian. servasse vult narratque 'in commemorationem natalitii' utriusque ad eorum sepulchra binos cereos et ad refectionem XX solidos solvi, cum ecclesiae S. Crucis et SS. Stephani et Vincentii Germanus duas possessiones illa condicione concessisset Valliacum (Vailly, dép. Nièvre) et Galliacum, quas pater eius ab Ermenfrido comite emisset. Utraque possessio in dioecesi Autissiodorensi sita erat atque episcopum illum seu 'principem Nivernensem, sub cuius constant ditione', Germanus obsecrasse dicitur, ne possessiones illas auferrent. Quae verba ut e charta quadam traditionis deprompta esse videri volunt, ita suspectae fidei mihi esse videbantur cum propter dies depositionis parentum Germani tum propter principem Nivernensem, moxque suspicio mea luculenter confirmabatur, cum evoluta Guerardi editione in novissimam incidissem A. Longnon, 'Polyptyque de l'abbaye de Saint-Germain des*

habere licet; scholas enim in vicino castro Avallone una cum Stratidio propinquo adeuntem illius mater hereditatis acquirendae causa veneno temptasse fertur, ut proprio filio consuleret. Deinde Lausiam pervenit in vicum, cuius de situ non satis constat[1]*, ibique a S. Scupilione altero propinquo suo moribus honestis institutus est. Agrippinus episcopus Augustodunensis diaconum eum ordinavit et insequenti triennio presbyterum. Nectarius autem episcopus, successor eius, celeberrimo S. Symphoriani monasterio abbatem eum praeposuit, abbasque tanta abstinentia vixit, omnia pauperibus impertiens, ut monachi in ipsum insurgerent; immo episcopus virum bonis operibus deditum in custodiam coniecisse dicitur, id quod in plerisque codicibus et editionibus suppressum nunc demum textui integro restitutum est. Rei ecclesiasticae curam impendens nec proceribus parcebat nec regi. Possessiones basilicae cui praeerat fortiter defendebat partemque 'villae basilicaris'*[2] *invadenti Franco cuidam insistere non desinebat, donec ipsam sibi restituisset. Theudeberto quoque regi pro villis Augustodunensis ecclesiae Cabilloni occurrit (c. 8), qui paucis diebus post ex Burgundia in Austrasiam scilicet Remos rediens in ipso itinere a.* 548. *extremum spiritum effudit, huncque finem Germanus ei praedixerat, quamvis voluntati ipsius non alieno. Regiminis eius memoriam crux ad sepulchrum S. Symphoriani suspensa posteris tradebat:* quae usque in hodiernum diem res est in testimonium *(c.* 10*). Germanus enim famulum quendam redemerat, immensum pretium conquirens, quod dominus eius postulaverat, cruceque donata impius mores suos piavit, quos in illum ecclesiamque gesserat.*

Episcopo civitatis Parisiacae decedente Germanus abbas Augustodunensis, cum Childeberto regi occurrisset, episcopus electus ordinatusque est (c. 12*), atque quattuor iam annis ante claves portae Parisiacae a sene quodam porrigi sibi videbantur. Geminae res mihi ita inter se conciliandae videntur esse. Theudebaldi, Theudeberti filii, hereditas, ad quam Augustodunum pertinebat, inter Childebertum et Chlotharium a.* 555. *dividenda erat Agathia II,* 14, *teste, nisi Chlotharius solus regno eius potitus esset, id quod etiam Gregorius IV,* 9, *rettulit: gravi vero contentione inter heredes exorta Chramnus cum Childeberto patruo consilia communicans Cabillonum insequenti anno occupavit, Childebertus ipse usque ad civitatem Remensem progressus est. Quodsi Augustodunum ad Childeberti regnum pervenisse ex V. Germani* c. 12. *fortasse concludi licet, sicut Theudeberti dominatio e* c. 8. *concludebatur, de tempore post Theudebaldi mortem agitur atque visio quadriennio ante Germani electionem visa fere in eum ipsum annum* 552. *incidebat, quo Saffaracus episcopus Parisiacus propter crimina expulsus est*[3]*, sedeque tunc primum vacante decessor Germani electus erat, qui Libanus in Catalogo ep. Paris. appellatur*[4]*. Germanus autem sedem Parisiacam a.* 556. *demum adeptus videtur esse, scilicet anno post eum, quem vulgo statuunt*[5]*, ipsumque tunc fere sexagenarium fuisse oportet.*

Prés', *Parisiis* 1886, *II, p.* 155, *nam caput illud X. non ante saec. XI. scriptum est, cuius fides antea in dubium vocata non erat, atque etiam in principe Nivernensi idem vir acutissimus haeserat. Falsarius igitur multo posterior Irminonis nomine figmenta sua venditavit, idemque in eodem capite spurio de vinea Germani et de alodo eiusdem, scilicet de silva quae vocatur Puciolus rettulit, ecclesiae S. Crucis ad luminaria collata.*

1) *V. ea quae ad V. Germani c.* 3. *adnotavi.*

2) *V. Germani c.* 5.

3) *Greg., H. Fr. IV,* 36; *MG. Concilia I. ed. Maassen p.* 116.

4) *L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II, p.* 465[2].

5) *W. Meyer, 'Der Gelegenheitsdichter Venantius Fortunatus' ('Abhandl. der Kgl. Gesellsch. der Wissensch. zu Göttingen. Phil.-hist. Kl. N. F.' IV,* 5, *Berolini* 1901*), p.* 96. *At J. Dostal, 'Über Identität und Zeit von Personen bei Venantius Fortunatus' ('Jahresbericht des k. k. Staats-Ober-Gymnasiums zu Wiener Neustadt'* 1900, *p.* 14 *sq.) cum calculo meo fere consentit, qui de cetero haud raro erravit, vel locorum nomina personis suis admiscens.*

Episcopus Parisiacus creatus Germanus res secundas adversasque exinde communicabat, quae huic urbi contingebant, primoque largitate Childeberti regis fruebatur, qui ecclesiis fundandis pauperibusque sustentandis magnas opes impendit. Germano 6000 solidos egentibus erogandos misit (c. 13) inciditque aurata missoria, argentea vasa comminuit. Equum sellarem, quem episcopo dono dederat, ut sibi ipse eum retineret, is petenti captivo concessit, cuius pretio se redimeret (c. 22). Basilicam S. Vincentii et S. Crucis 'in unum membrum' rex construxerat, scilicet monasterium adiungens, eamque ex vicino horto regio frequentabat, qui postea ad Ultrogothonem uxorem filiasque eius duas delatus est. Haec enim de eius consuetudine Fortunatus poeta VI, 6. scripsit, hortum illum celebrans:

Hinc iter eius erat, cum limina sancta petebat.
Quae modo pro meritis incolit ille magis.

Eiusdem basilicae[1] *abbati et congregationi largitatis suae specimen per testamenti paginam rex concessit atque in eadem a. 558. sepultus est*[2].

Defuncti regno thesaurisque potitus Chlotharius rex (a. 558—561) Ultrogothonem filiasque eius in exilium pulit atque etiam Germanus terram vices mutasse expertus est. Cum novo regi ex solito occurrisset, ante palatium stare iubebatur, donec admitteretur, sed exspectare nolebat domumque ecclesiae non repraesentatus rediit (c. 23): rex vero mox resipuit, ita ut nihilo setius episcopus honoratus et exoratus palatium intraret. Tam potenti apud regem intercessore etiam Radegundis uxor eius utebatur, quae a mariti latere secedens monasterium S. Crucis Pictavis sibi construxerat, cumque Chlotharius iuvenili reviviscente amore cum Sigiberto filio Turonos ad sepulchrum S. Martini quasi devotionis causa advenisset, quo facilius Pictavos accederet, ut reginam in torum reciperet, haec litteras ad episcopum scripsit, qui tunc cum rege erat, ideoque, nisi fallor, post Childeberti mortem[3], *ut ipsum obsecraret, ne accederet, isque non solum destitit, sed etiam veniam per episcopum postulavit*[4].

Denuo Chlotharius peccatis suis depressus cum multis muneribus ad sepulchrum S. Martini Turonos a. 561. migravit magnoque cum gemitu ea quae fortasse neglegenter egisset reminiscens pro suis culpis confessoris misericordiam exoravit, atque tunc demum intellegens vel magnis regibus regem caelestem non parcere spiritum exhalavit[5]. *Charibertus filius maior natu, qui Parisiis patri successit, Childeberti regis pii vestigiis ita ingressus est, ut urbem Parisiacam his versibus Fortunatus poeta (VI, 2, 13) consolari potuisset:*

De Childeberctho veteres conpesce dolores:
Rex placidus rediit, qui tua vota fovet.

Etiam viduae filiarumque patrui tutorem se praebuit rex placidus.

1) *Carmen autem Fortunati II, 10,* De ecclesia Parisiaca *inscriptum, quod post Gislemarum cum alii tum egomet ipse (SS. rer. Merov. III, p. 541, n. 3) ad ecclesiam S. Vincentii rettulimus, potius ad ecclesiam maiorem Parisiacam referendum esse post Valesium, Res Francicae III, p. 584, iterum probavit W. Meyer l. c. p. 56 sqq.; cf. A. Longnon, 'Géographie de la Gaule au VI*e* siècle' p. 353.* 2) *Greg., H. Fr. IV, 20.* 3) *Ita etiam A. Valesius, Res Francicae III, Add. ad tom. I, p. 365. W. Meyer l. c. p. 96. a. 555/6. anteposuit, quos quidem pro ultimo termino habuit.* 4) *V. Radegundis auctore Baudonivia II, 7 (SS. rer. Merov. II, p. 382). Interpunctionem c. 10 ex. (p. 385,8), quam W. Meyer l. c. p. 92, n. 2, immutavit, servavi eandem, quam codex 1b exhibet, meaque opinione:* In Francia — fecit sibi oratorium *coniungere fas non est verbaque* sibi magis caeleste quam terrenum praeparavit regnum *potissimam sententiam exprimunt. Etiam capitum distinctionem editio nostra eam retinet, quae in codicibus tradita est, neque antiquitus traditam novo ordini quamvis optimo cedere licuit.* 5) *Greg., H. Fr. IV, 21.*

Basilicae quoque S. Crucis et S. Vincentii feliciores dies iam advenerunt, cuius abbas et congregatio a Childeberto copiosa beneficia et immunitatem et securitatem acceperant neque vero deputata perceperant ac sterilitate victus et vestitus deperibant. Germanus enim episcopus considerans ea quae Childebertus ob sepulturam suam sibi mandavisset, anno V. Chariberti regis die XII. Kal. Sept., scilicet die 21. *Octobris a.* 566, *basilicae privilegium dedit*[1], *quo summa iura dioecesana eidem cessit, idque antiquissimum huius generis est, quod ad nos pervenit. Constituit igitur, ut abbatem haberet ex propria congregatione neve episcopus Parisiorum ullam potestatem ibi exerceret neve ullus episcopus ingredi auderet nisi ab abbate vocatus ad actus spirituales perficiendos, deinde ut ea quae ipsi donata essent tutissime possideret, denique ut 'sine gestorum obligatione' — malim 'allegatione'*[2], *— maneret. Hanc consuetudinem audimus antea non viguisse, sed tunc demum Germano a regibus et principibus concessam esse*[3], *per quem basilicae S. Germani tradita chartas traditionum eiusdem publica auctoritate afficiebat. Hanc chartulam cessionis et immunitatis ad omnes episcopos Parisiacae sedis dedit, quotquot sibi succederent, cum postea eiusmodi privilegia ad comprovinciales episcopos darentur. Germani quoque chartulae episcopi subscripserunt atque ex subscriptionibus intellegitur, etiam Ultrogothonem uxorem defuncti regis filiasque eius Chrodesintam ac Chrobergam hanc rem promovisse.*

Hae una cum Germano Nicetium episcopum Lugdunensem ad subscribendum commoverant atque filiarum nomina nusquam tradita sunt nisi in hac charta, unde W. Meyer l. c., p. 56 *n., recte conclusit una cum hoc pretiosissimo additamento totam chartam genuinam esse. In ipsa autem urbe Lugdunensi Childebertus rex et Ultrogotho regina xenodochium condiderant similiterque eidem providerant, ne episcopi facultatibus eius aut institutioni quicquam derogarent, quod privilegium eisdem petentibus concilium Aurelianense a.* 549. *confirmavit*[4]. *Etiam Arelatensi quod condiderat monasterio idem rex similia concesserat confirmandaque a Vigilio papa curaverat*[5], *ut tam in disponendis rebus quam in abbate ordinando libero arbitrio uteretur, atque eiusdem fere argumenti privilegia Gregorius I. papa monasteriis Augustodunensibus petente Brunechilde a.* 602. *concessit*[6]. *Etiam singula chartulae Germani enuntiata haud pauca, si cum chartis genuinis cum aliis tum ipsius Germani comparaveris, fide digna esse probantur:*

Chartula Germani.	*Germani ep. ad Brunechildam (MG. Ep. III, p.* 124, 10*)*: nulli habetur incognitum.
Omnibus non habetur incognitum, qualis.	*Amandus a.* 674/5 *(II,* 166[7]*)*: omnibus non habetur incognitum, qualiter.
et immunitati nostre stabilitatem perpetuam.	*Conc. Aurel. a.* 549 *(Conc. I.* 105, 10. 14*)*: qualiter rei ipsius stabilitas — — inviolabili semper stabilitate permaneat.
pro terrenis celestia.	*Eligius a.* 632 *(SS. rer. Merov. IV.* 746, 16*)*: terrena pro caelestibus.

1) *Pardessus. Dipl. I, p.* 127; *R. Poupardin, 'Recueil des chartes de l'abbaye de Saint-Germain-des-Prés', Parisiis* 1909. *I, p.* 5 *sqq.* 2) *Charta a.* 709. *Pardessus II, p.* 281; *Marculfi Form. II,* 3 *(ed. Zeumer p.* 76, 1*).* 3) *Cf. Quicherat, 'De l'enregistrement des contrats à la curie', 'Bibl. de l'école des chartes', Parisiis* 1859. *V,* 1, *p.* 440 *sqq.; idem, ib.* 1865, *VI,* 1, *p.* 551; *H. Brunner, 'Zur Rechtsgesch. der römischen und germ. Urk.', Berolini* 1880, *I, p.* 143. 4) *Conc. Aurel. a.* 549, *MG. Concil. I, p.* 105. 5) *Denuo confirmavit Gregorius I. in ep. ad Vergilium a.* 599, *MG. Ep. II, p.* 203; *cf. Jaffé n.* 928[2]. 6) *MG. Ep. II, p.* 376 *sqq.* 7) *Ita editionem Pardessus citavi. Cf. SS. rer. Merov. V. p.* 484, 1.

Chartula Germani.	
vel a Deum timentibus principibus — — fuerit delegatum.	*Chlodoveus a.* 654. *pro S. Dionysii monasterio (Havet, 'Oeuvres' I, p.* 238*):* a priscis principebus — vel a Deum timentebus hominebus — ibidem delegatum aut deinceps fuerit addetum.
contra hanc deliberationem meam.	*Theodetrudis pro S. Dionysio a.* 627 *(Havet l. c. p.* 235*):* contra deliberatione mea. *Amandus a.* 666 *(II,* 133*):* contra hanc cartulam deliberationis.
venire temptaverit aut fortassis locum refragandi quesierit.	*Conc. Aurel. a.* 549*: Gregorius I. a.* 602*:* venire temptaverit; *Eligius a.* 632 *(p.* 747, 11*):* venire aut in aliquo refragator esse temptaverit.
a liminibus ecclesiarum.	*Conc. Paris. a.* 573 *(p.* 148, 16*):* ab ecclesiae liminibus. *Erminethrudis pro eccl. Paris. a.* 700 *(II,* 258*):* a limenebus ecclesiarum.
ab omnibus episcopis et sacerdotibus Dei tam presentis temporis quam futuri sit excommunicatus.	*Gammo pro monasterio S. Germani a.* 697 *(II,* 245*):* et ab omnibus ecclesiis et ab omnibus pontificibus vel sacerdotibus excommunicetur.
et sit anathema maranatha.	*Theodetrudis pro S. Dionysio a.* 627*:* et anathema et maranatha percussus. *Amandus a.* 674/5 *(II,* 166*)*[1]*:* et sit anathema maranatha.

Formulae igitur a Germano adhibitae in aliis aevi Merowingici chartis redeunt et inprimis chartae Parisiacae cum chartula illius comparandae sunt, cuius de fide non amplius dubitandum est. Apographon quidem papyraceum specie autographi saec. X scriptum suspicionem movere poterat, quin Germani charta eiusdem originis esset atque falsa Childeberti, et certe interpolationes nonnullae posterioris aevi in ea deprehenduntur, veluti primo suffraganeus *metropolitano adiunctus, pro quo fortasse* comprovincialis *legendum est, sicut in concilio Turonico a.* 567 *(p.* 122, 16*):* metropolis et comprovinciales sui *occurrunt, deinde sedes episcoporum falso suppletae, qui absque illis subscribere solebant. Episcopi vero illi monente W. Meyer praeter unum Nicetium, cuius memini, omnes regni Chariberti sunt, addamque subscriptiones ipsas cum documentis genuinis illius aevi iterum omnino convenire. 'Germanus peccator' eadem humilitate in aliis documentis usus est*[2] *quaeque addidit:* hanc cartulam cessionis et emunitatis a me factam relegi et subscripsi, *fere eadem in charta Eligii a.* 632. *occurrunt*[3]. *Per presbyteros quoque seu diaconos Germanus chartulam suam corroborari voluit, sed nomina eorum desiderantur neque certum habemus eum id quod voluerat etiam perfecisse.*

1) *Cf. SS. rer. Merov. V,* 484, *n.* 4. 2) Germanus peccator *in Conc. Tur. a.* 567. *cum reliquis episcopis, in conc. Paris. a.* 556 — 573. *cum plerisque, in conc. Paris. a.* 573. *cum paucis (MG. Concilia I, p.* 135, 28. 145, 23. 150, 30*), in charta Domnoli episcopi Cenomannici a.* 572. *cum duobus (J. Havet, 'Oeuvres' I, p.* 420*), in epistula ad Brunichildem a.* 575 *(MG. Ep. III, p.* 122, 27*). Cf. K. Schmitz, 'Ursprung und Geschichte der Devotionsformeln' ('Kirchenrechtliche Abhandlungen' ed. U. Stutz* 81*),* 1913, *p.* 86. 89. 3) *SS. rer. Merov. IV, p.* 748, 19*:* In qua cessionis meae cartulam, *l.* 24: cessione a me facta relegi et subscripsi, *p.* 749, 20: hanc cessionis carthola scripsi et subscripsi.

Hoc examine praemisso litem diuturnam de fide celeberrimae chartulae Germani iam finitam esse persuasum mihi est, quae inter archiepiscopum Parisiacum et abbatiam S. Germani saec. XVII. exorta[1] *fere usque in nostros dies continuabatur, mihique ipse adversarius surrexi privilegium iam tuitus, cuius fidem propter subscriptiones olim infringere conatus eram*[2].

Disciplinae ecclesiasticae consulens Germanus cum aliis episcopis annuente Chariberto rege a. 567. Nov. 17, in Turonicam civitatem convenit, ubi cum de aliis vitiosis criminibus tum de incestis statutum est[3], *eademque fere in concilio Parisiaco a. 556—573. tractata sunt*[4], *cui item intererat. Ea quae in utroque concilio sanxerat in regem ipsum vertere coactus est, qui Marcoveifam sororem Merofledis uxoris suae coniugio copulaverat*[5], *atque utrumque excommunicavit, quo facto primo mulier obiit nec multo post (a. 567 8) rex.*

Episcopi regni Chariberti iidem, qui concilio Turonico a. 567, Nov. 17, subscripserant, cum alii tum Germanus Radegundi petenti institutionem regulae Caesarii episcopi Arelatensis confirmaverunt[6], *qua virginibus monasterium ingressis ulla discedendi licentia denegabatur, recteque W. Meyer l. c. p. 97. conclusit, hanc epistulam eodem fere tempore conscriptam esse. Regula instituta Germanum episcopum Radegundis ad Agnetem abbatissam consecrandam*[7] *Pictavos vocavit, quamvis dioecesanus minime esset.*

Denuo regi se praesentaturus Germanus in villa Roteiaco (hodie Rosay, c. d'Arzembouy, dép. Nièvre) constitit[8], *cumque in eandem rursus pervenisset, Augustodunum profecturus*[9], *regem manifestum est fuisse Burgundiae Gunthramnum, cui etiam tertia pars urbis Parisiorum post Chariberti mortem obvenerat. Parisiis Gunthramnus omnes regni sui episcopos a. 573. mense Septembri congregavit, cum inter ipsum et Sigibertum discordia verteretur*[10], *ut inter utrumque intercederent, ibique de causis publicis privatorumque querelis actum est. Etiam Promotus presbyter, consentiente Sigiberto rege episcopus in castro Dunensi ab Egidio episcopo Remensi contra canonum disciplinam ordinatus, scilicet in paroecia episcopatus Carnoteni, a Germano ad synodum venire iussus erat, cumque minime apparuisset, in contumacem sententia lata est. Episcopi hac de re et ad Egidium episcopum et ad Sigibertum regem litteras dederunt*[11], *hunc commonentes, ut synodi sententiam observaret neve scandala defensaret, solusque Germanus ex eis admonitioni regis praepotentis subscribens haec addere ausus est:* proprius vester, etsi praesumptiosus, audeo salutare et supplico, ut non dispicias suggessionem sacerdotum.

Reges sacerdotum verba audire nolebant, quare bellum civile eo magis exarsit. Primo Chilpericus civitates Sigiberti fratris pervasit, deinde hic contra illum exercitum movit, Gunthramno tertio fratre modo huic modo illi assistente. Regio Parisiaca his tumultibus graviter vastata est[12], *cumque Sigibertus iterum contra Chilpericum a. 575.*[13]

1) *Launoius doctor Paris., Inquisitio in chartam immunitatis, quam b. Germanus Parisiorum episcopus suburbano monasterio dedisse fertur, Lutetiae (2. ed. 1676), negavit eiusmodi privilegia monasteriis ab episcopis tunc data esse, dum D. Robertus Quatremaires e congr. S. Mauri, Privilegium S. Germani adversus I. Launoii inquisitionem propugnatum, Lutetiae* 1657, *contrarium opinionem defendit.* 2) *SS. rer. Merov. III, p.* 542, *n.* 2, *argumentationem J. Quicherat, 'Critique des deux plus anciennes chartes de l'abbaye de Saint-Germain des Prés' ('Bibl. de l'école des chartes'* 1865, *VI,* 1, *p.* 513 *sqq.) impugnavi, cui strenuus defensor extitit W. Meyer l. c. p.* 56, *n.* 3) *Concilia ed. Maassen p.* 131. 4) *Ib. p.* 144. 5) *Greg., H. Fr. IV,* 26. 6) *Ib. IX,* 39. 7) *Ib. IX,* 42; *V. Radegundis auctore Baudonivia II.* 5. 8) *V. Germani c.* 52. 9) *Ib. c.* 61. 10) *Greg., H. Fr. IV,* 47. 11) *Cf. Concilia ed. Maassen p.* 147 *sqq.* 12) *Greg., H. Fr. IV,* 49. 13) *Cf. W. Meyer l. c. p.* 121.

progrederetur, Germanus litteras ad Brunechildem uxorem eius dedit[1], qua instigante eum ad regionem illam perdendam commotum esse rumor vulgabatur. Gravissima admonitionis verba episcopus in reginam emisit, ut maritum a nefando proposito retineret: Inhonesta, *inquit*, victoria est fratrem vincere, neque magno triumpho ipsum filiosque eius esse fruituros, si regnum illius perdidissent. Sigibertus vero a consilio suo minime destitit neque Tornacos abiens vaticinatione Germani territus est[2], se ipsum moriturum esse, si fratrem interficere vellet. Franci quidem a Chilperico defecerunt, ita ut etiam in illius regno Sigibertus Victoriaci prope Atrebates rex constitueretur, sed mox per sicarios Fredegundis reginae periit, qui de fratre interficiendo cogitaverat[3]. Chilpericus a. 576. Parisiorum urbem occupavit[4], in qua Brunechildis vidua cum filiis residebat.

Germanus equitans[5] in itinere dioecesim suam visitabat[6], ut curam animarum exerceret, immo longius excurrebat per regnum, quod Charibertus olim tenuerat, neque soli natalis oblitus est, unde Parisios vocatus erat, atque occasione data in possessionibus[7] ecclesiae Parisiacae commorabatur. Domnolus episcopus[8] Cenomanicus basilicam quam construxerat S. Vincentii dotans Germani suffragio a. 572. utebatur, a quo reliquias quoque accepisse videtur[9]. Ad festivitatem S. Martini Germanus haud semel Turonos se contulit[10] eoque accedens aut inde rediens[11] in villa ecclesiae Parisiacae commorabatur Sereriaci, ubi diaconum suum dysenteria laborantem Ragnemodum relinquere malebat: 'Ne', inquit, 'fatigeris eundo, et aliquid deterius tibi contingat'[12]. Andegavis cum comprovincialibus membra Albini in novam basilicam transtulit[13]. In urbe Namnetica negotiatores pecuniam suam quam quisque poterat dispensandam pauperibus ei obtulerunt[14]. Pictavis, ubi petente Radegunde Agnetem abbatissam consecravit, ad S. Hilarium devertit. Apud Bituriges sedente Probiano episcopo sepulchrum S. Ursini primi urbis episcopi visione commotus una cum Augusto abbate detexit[15] eoque ad ordinandum Felicem episcopum ante a. 573. se contulit, ubi multi Iudaeorum tunc conversi sunt (c. 62). In pago Amoniensi in villa Roteiaco Parisiacae ecclesiae[16] propria septem daemoniacos sanasse fertur, ex quibus unus iratus per populum sparsit eum obisse, qua re gravem lamentationem Parisiacis movit.

Frequenter in Burgundiam profectus est ad dilectum monasterium suum S. Symphoriani daemoniaque ibi iam nuntiabant, quotiens Augustodunum aditurus esset[17]. Eo autem de vico Cervedone per Murvinnum progrediebatur[18] atque per Avallonem castellum[19] regrediebatur eoque itinere etiam Ternoderensem pagum[20] monasteriumque Reomaense attingere poterat. Augustodunum perrexit, ut Syagrii episcopi ordinationi interesset, qui ex a. 570. conciliis subscripsit, ibique cum reliqui cives consensus causa aderant tum Florentinus vir inluster, cui oculum evulsum Germanus tunc in integrum restituit, isque sanatus postea episcopus Matisconensis ordinatus est[21].

Ubicumque terrarum Germanus apparebat, aegroti ad eum confugiebant, medelam quaerentes, atque plerosque oleo benedicto sanasse dicitur, nonnullos sputo suo aut saliva

1) MG. Ep. III. p. 122 sqq. 2) Greg., H. Fr. IV, 51. 3) Marius, Chronicon a. 576; Fortunati Carm. IX, 1, 45; cf. W. Meyer l. c. p. 123. 4) Greg., H. Fr. V, 1. 5) V. Germani c. 73. 6) Ib. c. 40. 7) Ib. c. 41. 8) J. Havet, 'Oeuvres' I, p. 420. 9) J. Havet l. c. p. 308. 10) V. Germani c. 27. 11) Ib. c. 64. 12) Greg., Virt. S. Martini II, 12. 13) Fortunatus, V. Albini c. 19. Nefingus episcopus Andegavensis a. 972. affirmavit (Gallia christ. XIV, instr. p. 147), regalem S. Albini abbatiam a Germano voluntate et imperio Childeberti regis ante portam Andegavensis urbis versus orientem fundatam esse. 14) V. Germani c. 47. 15) Greg., Gl. Conf. c. 79. 16) V. Germani c. 36. 17) Ib. c. 29. 18) Ib. c. 29. 32. 19) Ib. c. 30. 20) Ib. c. 35. 21) Ib. c. 63.

oris sui[1], alios signo crucis impresso[2]. Puerum tam hydropicum, ut infecta cutis velut vitrum perluceret, manibus perunxit oleique infusione aqua desiccabatur[3]. Febricitanti aquam calidam dabat, frigidam vero denegabat[4]. Oculos mulieris caecae aqua tepida abluebat[5]; brachium intumescens non solum aqua calida fovebat oleoque benedicto, sed etiam caulis folia superposita ei alligarit[6]. Ipsae reliquiae quas collegerat ab imbecillis expetebantur[7] atque vel per diaconum suum chrismaria transmisit, quibus infirmi viscera tangerentur[8]. Quascumque ipse adhibuit res domesticae aliaeque eodem honore a superstitiosis fidelibus habebantur quo reliquiae sanctorum. Chlotharius rex febri arreptus palliolum eius aliambebat vestemque eius per loca doloris deducebat[9]. Filum de veste eius matrona rapuit reconditumque in oratorio valetudine irruente adhibuit[10]. Stipulam lectuli eius, in quo requieverat, fideles auferebant, qua medelam se recuperaturos esse sperabant[11], atque febricitans rachana viri sancti obvolutus a diacono in lectulo eius stratus est, ut sanaretur[12]. Alii litteras subscriptionis eius, quas manus sancta depinxerat, abluebant aut lingua detergebant, ut febrim expellerent[13]. Sanati medico suo munera offerebant diversa, veluti balteum et spatham aut sacculum plenum pecunia[14] pauperibus eroganda.

Germanus episcopus electus de reliquo monachus persistebat[15] cellamque[16] inhabitabat, in quam infirmi portabantur. Vigiliis ieiuniisque corpus senile macerabat[17], cumque decantato cursu domum regrederetur fractus aetate vel frigore, ad requiem reclinans querelas occurrentium afflictorum vel pauperum patienter audiebat. Vigilias in oratorio proprio celebravit[18], ubi etiam oratione data aegrotos tractabat; in baptisterio quoque typo vexatum restituendum suscepit[19]. Ad basilicam S. Crucis[20] procedebat, cui privilegium quod dixi concesserat. Etiam in basilicam Gervasii et Protasii vigilaturus aut oraturus se conferebat, quae quondam ei non patebat, ingressu negato, neque requisitis clavibus ianuae obseratae aperiri poterant[21].

Eleemosynis adeo indulgebat[22], ut una casula frequenter contentus vel tunica reliquis vestibus pauperes indueret, tenuemque eius habitum vel vestitum Fortunatus in Carmine II, 9, ad clerum Parisiacum his versibus (v. 31) celebravit:

Ipse tamen sensim incedit, velut alter Aaron,
Non de veste nitens, sed pietate placens.

Multos captivos e contiguis gentibus, scilicet Hispanos, Scottos, Brittones, Wascones, Saxone, Burgundioness, redemit iugoque servitii liberavit, atque vel ad prandium invitatus a convivis ministrisque propriis pecuniam exigebat ad captivos liberandos. Reos quoque in vincula coniectos exsolvere studebat[23], eoque orante Parisiis miseri illi visione commoti pecudis costa sibi viam fodiebant, qua evaderent, sanctoque ad ecclesiam occurrebant redeunti ad requiem. Ecclesia intellegi videtur maior Parisiaca, de qua Fortunatus carmen II, 10, composuit.

Ecclesiam tertia noctis hora ingrediebatur neque clericorum psallentium ordinem antea reliquit, quam illucescente die universus cursus secundum canonem consummatus esset[24]. Psalmos enim assiduis cursibus clerus Parisiacus concinebat, illic presbyteris stantibus, hic diaconis, atque Fortunato poeta (II, 9) canente:

In medios Germanus adest antistes honore,
Qui regit hinc iuvenes, subrigit inde senes.

1) V. Germani c. 27. 39. 68. 69. 70. 2) Ib. c. 42. 45. 3) Ib. c. 54. 4) Ib. c. 20. 5) Ib. c. 40. 6) Ib. c. 49. 7) Ib. c. 56. 8) Ib. c. 47. 9) Ib. c. 23. 10) Ib. c. 59. 11) Ib. c. 46. 12) Ib. c. 44. 13) Ib. c. 48. 57. 14) Ib. 31. 37. 60. 15) Ib. c. 12. 16) Ib. c. 38. 44. 17) Ib. c. 12. 75. 18) Ib. c. 23; cf. c. 14. 15. 25. 19) Ib. c. 21. 20) Ib. c. 42. 21) Ib. c. 55. 65. 22) Ib. c. 72. 23) Ib. c. 30. 61. 66. 67. 24) Ib. c. 75.

Nudo capite Germanus cursum dicebat, licet nix aut imber urguerent[1]. *Vigilias in Dolensi vico Biturigi territorii ad sepulchrum beati Lusoris celebrans, cum clericos psallentes lassos videret, segnes abscedere iussit neque ipse quicquam ibi habebat quo se sustentaret, nisi spondam, in quam necessitate cogente genua flecteret*[2].

Praedicans ad populum tanta vi verba ex ore evolvebat, ut omnibus litteratis stupor nasceretur animique medullitus compungerentur[3], *quamque fructuosam curam animarum exercuerit, Fortunatus his versibus celebravit II, 9, 41:*

Assiduis monitis ad pascua salsa vocatus
Grex vocem agnoscens currit amore sequax.

Scripsit Germanus de missa epistulam duplicem[4] *e codice S. Martini Augustodunensi erutam, ordinem sacrae oblationis in priore explanans, in posteriore diversa ecclesiae charismata qua ratione subsisterent describens, scilicet in naturam rituum liturgiae inquirens. Missam Gallicanam lucide descripsit atque epistulae eius inter documenta pretiosissima liturgiae Gallicanae enumerantur a viro harum rerum peritissimo*[5].

Germanus fere octogenarius a. 576. *defunctus est*[6] *die V. Kal. Iun., quem ipse a notario suo aliquot diebus ante super lectum suum conscribi iusserat*[7], *eundemque Martyrologium Hieronymianum confirmat*[8]. *Sepultus est in basilica S. Vincentii*[9], *quae postea ipsius nomen adsumpsit*[10], *et quidem in porticu*[11] *eiusdem sepulchrum extabat, quod Eligius*[12] *auro argentoque et gemmis fabricavit. Bertramnus episcopus Cenomanicus*[13] *a Germano ad sacerdotii honorem perductus testamento condito a.* 616. *eidem basilicae in honorem sepulturae eius villam quandam dono dedit ea condicione, ut si corpus eius in novam basilicam transferretur, quam Chilpericus rex construxisset*[14], *eadem ad hanc perveniret. Etiam Chilpericus et Fredegundis uxor eius in basilica S. Vincentii sepulti erant*[15]. *Ragnemodus defuncto Germano factus est episcopus Parisiacae sedis idem atque diaconus ille, cui aegrotanti quondam tam humane providerat.*

Epitaphium Germani Chilperico regi adscriptum paucis absolvendum est. Extat in Aimoini Historia Francorum III, 16, a du Breul[16] *edita miraculumque praecedens (*Ingrediente autem postmodum Chilperico rege *et q. s.) poetam regium excitasse his verbis adnotatum est:* Quod cum regi nunciatum foret, magna cum devotione illuc adveniens et tanto gavisus miraculo, eius epitaphium his distichis rythmice composuit, *at miraculum, quo gavisus Chilpericus versus condidisse dicitur, ex Gregorii Gl. Conf. c.* 88. *exscriptum est, qui epitaphii eiusque originis ne verbo quidem meminit, collataque Aimoini editione cum Chesniana*[17] *et miraculum Gregorianum et epitaphium*

1) *V. Germani c.* 74. 2) *Greg., Gl. Conf. c.* 90. 3) *V. Germani c.* 73. 4) *Migne, Patr. Lat. tom. LXXII, col.* 89 *sqq.* 5) *L. Duchesne, 'Origines du culte chrétien', Parisiis* 1908, *p.* 156[4]. 6) *V. Germani c.* 76; *Greg., H. Fr. V,* 8. 7) *V. Germani c.* 76. 8) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [67].* 9) *Cf. Greg., H. Fr. VIII,* 33; *Lib. h. Fr. c.* 33. *Solus Aimoinus III,* 16 *(ed. Duchesne, Hist. Fr. Scr. III, p.* 54*), in 'oratorio' S. Vincentii corpus sepultum esse vult.* 10) *Cf. SS. rer. Merov. III, p.* 535. 11) *Greg., Glor. Conf. c.* 88. *Porticum fuisse 'oratorii sancti Symphoriani' neque 'ecclesiae beati Vincenti' in Ann. S. Germani saec. XI. ad a.* 750. *notatum est (SS. III, p.* 167*). Basilicae 'S. Sinfuriani' Erminethrudis c. a.* 700. *legata scripsit, sicut basilicae 'S. Crucis vel domni Vincenti' (Pardessus, Dipl. II, p.* 256 *sq.), sed inter basilicam et oratorium aliquid interesse vix commemorari necesse est.* 12) *V. Eligii I,* 32. 13) *Pardessus, Dipl. I, p.* 202. 14) *De ratione inter hanc novam basilicam S. Vincentii veteremque intercedente nihil notum est verbaque diverse interpretantur; cf. Mabillon, Ann. ord. S. Benedicti (*1703*) I, p.* 169; *Bouillart, 'Histoire de l'abbaye de S. Germain' (*1724*) p.* 9. 15) *Greg., H. Fr. VI,* 46; *Lib. hist. Fr. c.* 37. 16) *Aimoini libri quinque de Gestis Francorum ed. du Breul, Parisiis* 1603, *p.* 90. 17) *A. du Chesne,*

evanescunt atque etiam in codice Havniensi veteris collectionis regiae n. 599, *saec. XI/XII, monente bibliothecae praefecto, utraque proles spuria desideratur, cum verba ex V. Germani c.* 22. *deprompta:* illa regis vox pauperis, *praetermisso loco dubio statim genuina subsequantur:* Tunc quoque Chilpericus. *Epitaphium igitur cum miraculo praecedente e codice Aimoini interpolato prodiisse manifestum est hancque eius indolem iam Cointius*[1] *perspexerat. Ut Chilperici nomen conficta ratione cum epitaphio coniunctum est, ita quam maxime dubito, num Le Blant hoc ipsum ad antiquitatem recte rettulerit argumentaque eius sufficiant*[2].

§ 2. *Fortunati Vita Germani.*

Germanus de lenienda miseria terrigenarum optime meritus ideoque magnis generis humani amicis adnumerandus, idem imperterritus summorum huius mundi castigator Fortunatum celebrem poetam auctorem vitae sortitus est,

Cuius ab ore sacro sanctorum gesta priorum
Discimus[3],

eique gratias habere necesse est, licet nostris votis fortasse non omnibus numeris satisfecerit. Nomen auctoris non praescriptum est nisi in codicibus levioris auctoritatis talibus quales sunt 2*b.* 4. 5*b.* 6*a, sed habemus gravissimum Gregorii nostri testimonium, Hist. Franc. V,* 8: Quis tamen strenuus virtutes illius, quas in corpore fecit, sollicite vult inquirere, librum vitae illius, qui a Fortunato presbitero conpositus est, legens, cuncta repperiet. *Vitam Marcelli veteris episcopi Parisiaci Fortunatus iam conscripserat, quam Germanus ipse ei iniunxerat*[4], *atque Germani vitam paulo post eius mortem litteris mandatam esse volunt*[5]. *Parisiis eum aut a.* 580. *fuisse coniecerunt, quo ad synodum Brinnacensem profectus erat*[6], *in qua Gregorius amicus eius de calumnia*

*Historiae Francorum Scriptores (*1641*) III, p.* 54. *Item locum ad immunitatis privilegium Chilperici pertinentem apud Aimoinum III,* 56 *(ed. du Breul p.* 119*) interpolatum esse probatur, si Aimoinum III,* 57, *a Chesnio III, p.* 74, *editum consulueris.* 1) *Le Cointe, Annales eccl. Franc. (*1666*) II, p.* 162. 2) *Le Blant, 'Inscriptions chrétiennes de la Gaule', Parisiis* 1856, *I, p.* 285*:*

Ecclesiae speculum, patriae vigor, ara reorum
Et pater et medicus, pastor amorque gregis,
Germanus virtute, fide, corde, ore beatus
Carne tenet tumulum, mentis honore polum,
Vir, cui dura nihil nocuerunt fata sepulchri,
Vivit enim, nam mors quem tulit ipsa timet.
Crevit adhuc potius iustus post funera, nam qui
Fictile vas fuerat, gemma superba micat.
Huius (*al.* Nunc) opem ac meritum mutis data verba loquuntur
Redditus et coecis praedicat ore dies.
Hunc vir apostolicus rapiens de carne trophaeum
Iure triumphali considet arce throni.

Cave, ne nimium tribuas necessitudini inter versum quartum et Fortunati Carm. IV, 14, 6*:*

Carne tenet tumulum, spiritus igne polum

intercedenti, nam falsarium quendam medii aevi ad tam celebrem poetam confugisse, cuius floribus se ipsum ornaret, vix mirabile est. 3) *Epitaphium Fortunati a Paulo compositum, Hist. Langob. II,* 13. 4) *Fortunatus, V. Marcelli §* 5. 10. 5) *Cf. W. Meyer l. c. p.* 23. 6) *Fortunati Carm. IX,* 1. *Cf. W. Meyer p.* 21.

se purgavit, aut anno post, atque c. a. 581. *verisimillime dixerunt*[1] *Vitam Germani esse conscriptam. Huic vero opinioni haud levis difficultas obstare mihi videtur, scilicet 'monasterium* b e a t a e *Radegundis', cuius Fortunatus c.* 34. *meminit, nam haec verba potius ad tempus spectare videntur post reginae mortem a.* 587. *defunctae. Etiam 'episcopi' titulus praescriptioni codicum* 2*b.* 4. 5*b.* 6*a additus ad provectiorem auctoris aetatem referendus esset, sed silentibus codicibus melioribus eo argumento uti non licet. Cum Ragnemodo seu Ruccone tunc episcopo Parisiaco antea ex diacono presbytero facto Fortunatus*[2] *veteris amicitiae vinculis coniunctus erat. Germanus ipse Parisios Fortunatum quondam vocaverat, ut novis tectis interesset, cum a Radegunde Pictavis retineretur*[3]*, utque eo vivo ad clerum Parisiacum missum Carmen II,* 9. *commercium cum clericis eiusdem ecclesiae confirmat, ita etiam eo defuncto non solum ad Ragnemodum successorem, sed etiam ad Droctoveum abbatem, discipulum Germani, aliosque clericos Parisiacos carmina IX,* 11. 13. *misit. At Fortunatum mandatum Ragnemodi 'procul dubio' exsecutum esse probari nequit. Miracula cum alia tum ea, quae Germanus in cella Parisiaca aut in itineribus suis aegrotos sanando vel vinctos liberando perfecerat tam prolixa serie contexuit, ut ei adnotata unius e contubernio episcopi praesto fuisse conici liceat, qui patronum constanter comitatus esset, neque ignoramus in villa Severiaco, ubi in itinere Turonico constitit, Ragnemodum diaconum cum eo fuisse*[4] *unumque diaconum cum Audigisilo maiore domus febricitante in cella sua inclusit*[5]*. Notarium Germani de ultima obitus vaticinatione consuluisse potest (c.* 76*). Duo vero miracula 'praesente me', scilicet Fortunato ipso, contigerunt*[6]*, alterum in cubiculo episcopi visitandi causa plebem circumeuntis, alterum Parisiis.*

Singula miracula Fortunatus ad c. 69. *persecutus est, quorum duo extrema sunt Parisiaca, ibique miraculorum laterculus quem habebat procul dubio finem capiebat, atque novissime de Maoverta Parisiaca referens aridis eius verbis haud multum addidisse videtur. Hanc narrationem in c.* 70. *perorans facultatem Germani daemoniacos exorcizandi partim iisdem verbis descripsit, quibus Sulpicius Severus, Dial. III,* 6, *de Martino usus est, eaque quae ille de miseris enarraverat, scilicet Martino appropinquante eos in aera raptos atque in sublime suspensos esse, et reliqua, omnia in Germanum suum transtulit, qui talibus miraculis celeberrimo episcopo Turonico adaequaretur. Etiam ea quae de matre Germani rebusque adversis, quae in pueritiam eius ingruissent, rettulerat cum grano salis accipienda esse videntur atque reminisci oportet vitas sanctorum ad fideles caelo beandos compositas esse neque ad historiam scribendam. Post insidias diaboli feliciter superatas, quae c.* 71. *occupant, ad mores Germani describendos in extrema libri sui parte (a c.* 72*) pervenit, ad eleemosynas laboresque eius, quae supra c.* 12. *levius iam perstrinxerat, atque in morte eius (c.* 76*) liber finitur non solum propter eximium episcopum magni aestimandus. Ea enim quae de regibus Francorum nobilibusque eorum ministris Fortunatus memoriae tradidit in hac penuria fontium ad historiam Francorum supplendam quicquam faciunt, unde hic liber dignissimus erat, qui denuo editus copiosiore apparatu instrueretur.*

Affluente autem codicum multitudine etiam difficultates multiplicabantur, nam libri quam maxime inter se differunt classisque optima quae iam eruta est, etsi hic illic insignes lectiones praebet, tamen haud paucis locis deficit, quibus multitudini librorum maior fides habenda erat. Cum olim hanc Vitam ad duos libros 3*a (P) et* 5*b (G)*

1) *R. Koebner, 'Venantius Fortunatus, seine Persönlichkeit und seine Stellung in der geistigen Kultur des Merowinger-Reiches', Lipsiae* 1915, *p.* 107. 2) *Fortunati Carm. III,* 26; *IX,* 10. 3) *Ib. VIII,* 2. 4) *V. Germani c.* 64; *cf. Greg., Virt. S. Martini II,* 12. 5) *V. Germani c.* 44. 6) *Ib. c.* 40. 65.

recensuissem neque praeterea praesto fuissent nisi ea quae Waitzius noster e quinque codicibus Parisiacis inferioris notae exscripserat, classis scilicet quintae sextaeque interpolatae, iam ad textum restituendum quindecim vel sedecim codices adhibui reliquique quotquot mihi innotuerunt ita examinati sunt, ut in classes nostras redigi possent, ita ut in universum de 58 codicibus iam relatum sit.

1a) Codex Turicensis bibliothecae urbanae C. 10, i, saec. X. ex., olim Sangallensis, fol. 73'—82, n. XXV. V. Germani exhibet. Librarius damat pro 'clamat' et faeculo pro 'saeculo' scribens, fortasse exemplari usus est litteris Merowingicis scripto.

1b) Codex Coloniensis archivi urbani n. 163, antea bibliothecae Wallrafianae VI, 18, saec. XI/XII, fol. 130'—139, adnotante manu saec. XV. olim erat 'Liber sancti Iacobi in Leodio'.

1c) Codex Trevericus bibliothecae urbanae Cat. mss. 1151, Num. loc. 454 (963), saec. XIII, fol. 116—124, Legendarii monasterii S. Maximini Treverici volumen mensem Maium continens, singula verba, immo tota enuntiata interpolavit textumque traditum haud raro immutavit.

1d) Codex Abrincatinus n. 167, saec. XIII, olim monasterii S. Michaelis (hodie Mont-Saint-Michel, dép. Manche), fol. 195—198', absque folio 196, numero praetermisso, permulta medio e textu sustulit, scilicet capita 2, 4—6, 8—11, 14—21, 24—35, 37—39, 41, 44—50, 52—54, 56, 58—60, 62—67, partem 72, 73, 74 et maximam partem 75 et 76, atque librarius ut erat et imprudens et neglegens haud pauca verba scripsit, quae sensu omnino carere videntur, sed haec menda accuratius inspicientem vera eorum indoles non fugiet, scilicet ea ad exemplar redire valde barbarum.

1d*) Codex Parisiacus bibliothecae S. Genovefae n. 554 (olim K. 5 et R. R. 1, postea H. l. in-fol. $8-8^{2}$), saec. XII, olim 'S. Mariae Gastinensis ecclesiae', fol. 27—28[1], praescr. V^{to} Kalendas Iunii. Vita sancti Germani episcopi et confessoris, ex eodem exemplari atque praecedens liber pendet, sed male digestam barbariem eius aliquo modo expolivit:

c. 1. pudore mota m.] putavit muta mulier 1d; putans mactare 1d*;
ib. incubabat] incloabat 1d; inquietabat 1d*;
ib. praefocaret] provocaret 1d. d*;
ib. parvulo] puero 1d. d*;
ib. laedebatur] litabatur 1d; luctabatur 1d*.

Desiderantur c. 3 ex. His itaque — c. 5, et complura alia, e. gr. c. 38. 70, atque textus c. 76. a verbis: Prescius autem temporalis vitae totus est V. Germani II. brevioris c. 7, de qua infra p. 368. disputandum est.

1d**) Codex Parisiacus bibliothecae S. Genovefae n. 555 (olim K. 6 et R. R. 1, postea H. l. in-fol. 8^{3}), saec. XII, fol. 32, quaternione (E) deperdito, a verbis c. 12: ut salvas eas faceret, incipiens eundem finem exhibet atque praecedens.

1e) Codex Bruxellensis n. 207/8 (Van den Gheyn n. 3132), saec. XIII, Passionalis Sanctorum pars I. ad diem 8. Iunii progrediens, fol. 250—255', gravissimas interpolationes subiit librarii textum suo arbitrio corrigentis et cum altero exemplari classis 5c conferentis.

1e^{1}) Codex Londiniensis Musei Britannici inter Harleianos n. 2800, saec. XIII. in., scilicet Passionalis monasterii Arinsteinensis dioecesis Trevericae tomus I, fol. 176'—181'[2], arte cum praecedente coniunctus est:

c. 1. veneno non laederet] venena non leserant 1e. e^{1};
c. 3. Lausia] Laudeacensem 1e. e^{1}.

1) Cf. Ch. Kohler, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque de Sainte-Geneviève' I, p. 284.
2) 'Catalogue of the Harleian Mss. in the British Museum' II, p. 712 sq.

1e²) *Codex* Monasteriensis *n.* 22 *(Catal.* 214, *III), exaratus anno* 1459[1], *iubente Arnoldo de Holte priore, a fratribus Iohanne Dulmanie sacerdote et Hunoldo de Smalenberch professis monasterii S. Maynulphi confessoris ordinis canonicorum regularium in Bodike (Bödecken ad Wewelsburg pertinens, 'Rgbz. Minden'), magni Legendarii Bodecensis volumen III, mensem Maium comprehendens fol.* 116—122', *praescr.:* Incipit vita sancti Germani Parisiace urbis antistitis, edita a venerabili Fortunato episcopo, cuius festum celebratur V° Kalendas Iunii, *familiae* 1e *lectiones exhibet has:*

c. 1. quem venena non leserant,
c. 22. in precium contra interdictum quoniam,
c. 42. Non festinans occurras,

sed alias verba ibi depravata omisit:

c. 72. et anxius] et anus 1*b. e; om.* 1e²,

neque semper ibi deficit, ubi 1e *defecit:*

c. 30. discedente] 1e²; descendente vel discedente 1e;
ib. culpabilibus] 1e²; culpa vilibus 1*b. e*;

e contrario sermonem in omnino diversam formam redegit:

c. 2. mater parentis] matertera eiusdem pueri,
ib. fallitura nece] nece felle dira,
c. 3. Hinc beatus Germanus ad sanctum Scopilionem Lausiacum se,
c. 76. compatiens] *add.* omnibus et condolens,

immo librarius personam testis oculati sibi fraudulenter induit:

c. 76. provectibus vir iste gloriosus, sanctissimus videlicet Germanus, ut suum transitum quem praescivit nobis aperte praediceret. Nam vocans ad se n. suum imperabat,

atque finem Vitae totum retractavit ita:

Itaque eadem qua ipse prescripsit die, peracto spiritali prelio, vir beatus feliciter obdormivit in Domino, cum esset annorum octoginta, quos omnes implevit operum perfectione bonorum. Consummatis igitur per universum orbem miris atque mirandis eius actibus, adequandus martiribus, apostolis aggregandus, confessorum glorificandus m., coronandus cum omnibus sanctis, raptus c. v., inmaculatus eius spiritus, b. f. d. p. v. victor celorum invitatur palacio, ubi cum Christo felici perfruitur gaudio, nunc et in secula seculorum. Amen.

2*a*) *Codex* Berolinensis *Ms. theol. lat. oct.* 96, *saec. X, fol.* 1—44'. *V. Germani, fol.* 45—51'. *Translationem eiusdem primigeniam continet, folio exciso, a verbis:* Lantfredus absolvitur *incipientem*[2]. *Alia manu paulo posteriore V. Genovefae (fol.* 52—69) *addita est codicemque eximium inprimis secutus sum*[3]. *Textus V. Germani manu recentiore fortasse saec. XII. correctus est.*

2*b*) *Codex* Londiniensis *Musei Britannici inter Cottonianos Tib. D. IV, saec. XII, pars I, fol.* 59—65', *incendio hic illic gravia damna passus item ex exemplari pendere videtur, cuius scriptura nonnumquam aut laesa erat aut legi non poterat, nam loci nonnulli vacui relicti sunt, quos m. saec. XV. demum suo arbitrio supplevit, neque maiorem fidem ea merentur, quae praeterea eadem manu vel paulo recentiore ad rationem scribendi corrigendam immutata sunt. Subsequitur fol.* 65': Incipit vita sancti Medardi Vermandensis epī et conf. A Fortunato epō edita. Inter ortodoxos sanctae ecclesiae viros *et q. s., scilicet V. Medardi* 5. *numerata in Bibliotheca hagiographica latina II, p.* 857.

1) *Cf. H. Moretus, Anal. Bolland. XXVII, p.* 306. 2) *V. infra p.* 371. 3) *Nobis* 1*a, cf. SS. rer. Merov. III, p.* 209.

2b¹) *Codex Parisiacus n.* 12616, *ex libris Corbeiensis monasterii, deinde Sangermanensis n.* 474, *postea* 504, *saec. XIV, fol.* 95—105, *praescr.:* Incipit vita sancti Germani Parisiensis episcopi XIIII, *cum* 2b *convenit his locis:*

c. 3. Agripino] Cripino 2b; Crispino 2b¹;
Dehinc] Deinde 2b. b¹;
adsciscitur] adscitur 2b. b¹;
c. 76. supra lectum] *om.* 2b. b¹;

cum 1d. 2a *(litura in* 2b) *in c.* 3. *pro* eps *scripsit* spiritum (spm̄).

2c) *Codex Londiniensis Musei Britannici inter Cottonianos Nero E. I, saec. XI. scriptura pulchra dilucidaque exaratus simili Fuldensi, postquam incendio laesus in duo volumina divisus est, in posteriore fol.* 8′—15 *(n.* 54) *V. Germani continet. Librarius non adeo bonae indolis textum nonnumquam parum intellexerat, verba scriptura continua exarata haud recte discernens:*

c. 61. ab Abbone] abba bonę 2c;
c. 69. tactu salivae] unctus olive 2c.

2c¹) *Codex Oxoniensis bibliothecae Bodleianae Fell* 4, *saec. XII, fol.* 234′—245′, *ubi textus V. Germani capitibus non distinctis LIIII. numeratur, praescr.:* Incipit vita sancti Germani, quod est V. Kl. Iunii, *duoque propinqui eius, scilicet*

2c²) *codex Londiniensis Musei Britannici inter Harleianos n.* 624, *saec. XIII, fol.* 115—120, *absque praescriptione, ubi V. Germani Passio Cononis insequitur, et de quo idem dicendum est,*

2c³) *codex Londiniensis Musei Britannici inter Cottonianos Tiberius D. III, saec. XIII, fol.* 149—156′, *incendio graviter laesus, praescr.:* |a Fortunato Pictaviensi episcopo, *iisdem levibus mendis inquinati sunt atque* 2c:

c. 1. actum est] est *om.* 2c. c¹·²·³;
c. 2. Stratidio] Stradio 2c. c¹·²·³,

cumque 2c¹ *magis cum* 2c *conveniat quam cum reliquis, hi propius inter se coniuncti sunt:*

c. 3. resideret, quatenus] resideret mansit quatinus 2c. c¹; res si accideret mansit quatinus *(ita* 2c³; quo 2c²) 2c²·³;
c. 29. Murvinno] muro immo 2c; murū immo 2c¹.

3a) *Codex Petropolitanus Fol. I,* 12, *saec. IX, olim Corbeiensis n.* 308. *et n.* 249, *deinde S. Germani a Pratis n.* 666. *et* 1038, *tum 'ex Musaeo Petri Dubrowsky' in bibliothecam caesaream translatus, fol.* 69′—98. *V. Germani exhibet, quaternionibus I—IIII numeratis, qui cum aliis diversae aetatis postea colligati sunt. Textus rudis postea a compluribus librariis imperite correctus est. Doxologia* cui — Amen *pagina exeunte notis Tironianis exarata est, quae delineatae sunt 'Nouveau traité de diplomatique'* (1757) *III, tab.* 54, *post p.* 350, *aliaque scripturae specimina eiusdem codicis eadem tabula (e c.* 4) *et tabula* 3 *(e c.* 1) *comprehendit, tertium exhibet A. Staerk, 'Les Manuscrits Latins conservés à la Bibliothèque impériale de Saint-Pétersbourg', Petroburgi* 1910, *II, tab.* 34.

3b) *Codex Romanus bibliothecae Victoris Emanuelis, 'Fondi minori' n.* 341 *(Farfensis n.* 29), *saec. IX, fortasse in Francogallia scriptus, fol.* 104—122′. *V. Germani, fol.* 122′—125′. *Translationem eiusdem continet*[1] *genuinam.*

4) *Codex Cantabrigiensis musei Fitzwilliam collectionis Mc Clean n.* 100, *antea bibliothecae Ashburnham n. XC, formae magnae, saec. XI. in Francogallia exa-*

1) *A. Poncelet, Catalogus codicum hagiographicorum lat. bibliothecarum Romanarum, Bruxellis* 1909, *p.* 120, *veteres foliorum numeros adnotavit, dum equidem novum ordinem sequor; folia enim bis numerata sunt idque bis falso.*

ratus neque in Germania, sicut M. Rh. James[1] catalogi auctor statuit, nam et scriptura et pronuntiatio[2] francogallica et foliorum numeri per multiplicationem scripti hanc originem probant, fol. 22—29'. V. Germani, fol. 86—88. partem V. Radegundis a verbis I, 36 (SS. rer. Merov. II, 375,31): |est si te delectat ad verba II, 14 (l. c. p. 387,9): accepisse cum omni|, fol. 138'. Item incipiunt miracula al. sanctorum martyrum Agaunensium, inc. Sepe Dominus arrogantiam, Greg., Gl. Mart. c. 74 sq., continet.

4a) Codex Parisiacus n. 11757, saec. XIII, olim 'Sanctae Mariae de Regali monte', deinde Sangermanensis 'ex dono Antonii Wionis Herovallis', ibique signatus n. 808, postea n. 73, fol. 89—94, praescr.: Incipit vita s. Germani episcopi transeuntis V. Kl. Iunii, similiaque praescribentes, transpositis vero verbis: V. Kl. Iunii transeuntis,

4b) codices Trecensis n. 1, saec. XIII. in., olim monasterii Clarae Vallis, ibique signatus Q 70, Legendarii magni volumen tertium menses Aprilem ad Iunium comprehendens, fol. 100—107, et

4c) Remensis n. 1404 $\left(K \frac{782}{768}\right)$, saec. XIII. in., fol. 88'—98', iisdem mendis et inter se coniuncti sunt et cum 4:

c. 1. erat ergo] Ergo erat 4. 4a. b. c;
c. 3. celeber] celeberrimis 4. 4a. b. c:
c. 76. beatis] beatus 1c. 4. 4a. b. c.

5a) Codex Romanus bibliothecae Vaticanae e libris reginae Christinae n. 581, saec. IX. pulcherrime exaratus, olim Liber sancti Dyonisii, adnotante manu saec. XI/XII. (fol. 116'), postea 'bibliothecae Nicotianae 41', fol. 40—86'. Vitam Germani, fol. 87—106'. Translationem eius interpolatam cum Miraculis ad reversus (AA. SS. Mai. VI, p. 793, § 20 ex.) continet[3].

5a*) Codex Rothomagensis n. 1411 (U 64), saec. XIII, olim monasterii S. Audoeni ibidem siti[4], fol. 221—229, praescr.: Incipit vita sancti Germani Parisiorum episcopi, praecedenti libro propinquum his lectionibus se praebet:

c. 2 ex. infixit] inflixit 5a. a* (pr. m.);
c. 3. Qua de re] eras. 5a; om. 5a*;
c. 76. hoc ei Dominus] ei D. hoc 5a. a*.

5b) Codex Parisiacus n. 12599, saec. X, formae quadratae, olim Sangermanensis n. 479, deinde n. 507, totus patrono eiusdem monasterii dicatus est. Insunt enim

fol. 5—54'. V. Germani,
fol. 55—88. Translatio eiusdem interpolata cum Miraculis ad reversus (AA. SS. Mai. VI, p. 793, § 20 ex.), eadem scilicet quae in 5a,
fol. 88—97'. m. s. XII. suppleta Continuatio XVI. Praeterea (ib. § 21) ad finem (ib. p. 796, § 35),
fol. 98—148'. m. s. XI. suppleta Miracula eiusdem auctore Aimoino (ib. p. 797), praescr.: Incipit epistola Aymoyni monachi,
fol. 149—149'. m. s. XIII. additum Miraculum a. 1061 (ib. p. 806), inc.: Miraculis.

Ea quae hoc libro continentur m. s. XIV. fol. 2—4. adnotavit foliumque conservandi causa praefixum (fol. 1) c. 57. V. Germani m. s. XI. exaratum occupat, cuius ultimus versus erasus est. Textus V. Germani primigenius quam accuratissime scriptus, sed a compluribus librariis tam violenter correctus est, ut scriptura vetustior frequenter

1) M. Rh. James, 'A descriptive catalogue of the Mc Clean Collection of manuscripts in the Fitzwilliam Museum' (1912), p. 218. 2) C. 25. Gualdulfi pro 'Waldulfi', c. 72. Guasco pro 'Wasco' 4. 3) Cf. A. Poncelet, Catalogus codicum hagiographicorum Latinorum Bibliothecae Vaticanae, Bruxellis 1910 (Subsidia hagiographica II), p. 378. 4) Cf. Anal. Bolland. XXIII, p. 199.

discerni nequeat, atque sibi successerunt m. s. XI (nobis m. al.), m. s. XIII. et XV, plerumque exemplaria sextae classis adhibentes, sicut etiam capiti 3. *locum in quinta classe praetermissum m. s. XV. ex* 6*a addidit. Lectiones correctas non curavi nisi raro, sed textum vetustum ubique eruere conatus sum, neque eo detrito lectiones posteriores adnotavi, si reliqui libri de textu inter se consenserunt. Ad c.* 52. *V. Germani haec m. s. XI. adscripta sunt:* Fac finem. In finem require XII.

Codicibus $5c^1$ *capita* 35—72, $5c^2$ *capita* 32—71. *desunt textusque inest similis ei, quem prior codicis* 5*b corrector formaverat, immo eo plura menda in illis occurrunt atque in* $5c^2$ *finis libri omnino immutatus est.*

$5c^{1a}$*) Codex* *C a r n o t e n u s* *n.* 507 *(*193*), saec. XI, olim bibliothecae capituli eiusdem urbis*[1], *fol.* 160—164′. *Vitam Germani (praescr.:* In Christi nomine incipit vita sancti ac beatissimi Germani Parisiacae urbis antistitis edita a venerabili Fortunato episcopo*), fol.* 164′—170. *Translationem eius interpolatam cum Miraculis (praescr.:* Incipit translatio corporis sancti Germani episcopi et confessoris*) ad* reversus, *sicut* 5*a, continet, subscr.:* Explicit translatio sancti Germani. *Librarius parum exercitatus litteras* s *et* r *et* r *et* l *permutavit: c.* 6. fessum] fer sum $5c^{1a}$; *c.* 5 *ex.* belua] berva $5c^{1a}$; *c.* 9. versari] versali $5c^{1a}$.

$5c^{1b}$) *Codices* *P a r i s i a c u s* *n.* 3801, *olim Philiberti de Mare n.* 445, *deinde Regius C.* 3864. 7, *saec. XII, fol.* 55—60′. *V. Germani, fol.* 60′—68′. *Translatio eius,*

$5c^{1b*}$*)* *T r e c e n s i s* *n.* 7, *saec. XII, fol.* 131′—134,

$5c^{1c}$*)* *C a n t a b r i g i e n s i s* *bibliothecae universitatis Ji* 3. 30, *antea* ♯ *D II.* 18 *et* 109, *saec. XIII. in., fol.* 124′—129′,

$5c^{1d}$*)* *P a r i s i a c u s* *n.* 5296, *olim Colbertinus n.* 53. *deinde Regius C.* 3593. 9, *saec. XIII, fol.* 32′—36′,

$5c^{1e}$*)* *P a r i s i a c u s* *n.* 5280, *olim Bigotianus n.* 170, *deinde Regius C.* 3654. 2. *saec. XIII, fol.* 222—228. *V. Germani, fol.* 228—231′. *Translatio eius,*

$5c^{1f}$*)* *P a r i s i a c u s* *bibliothecae Armamentarii, vulgo Arsenal, n.* 996 *(*43 *H. L.). saec. XIII, olim 'Conventus Parisiensis Carmelitarum discalceatorum', fol.* 130′.[2] *V. Germani cum Translatione eius,*

$5c^2$*)* *P a r i s i a c u s* *n.* 14363, *olim coenobii S. Victoris prope Parisios siti n.* 189. 1, *saec. XII, fol.* 108′—111′,

$5c^{2*}$*)* *P a r i s i a c u s* *n.* 14365, *olim coenobii S. Victoris prope Parisios siti n.* 207, *fol.* 185—192, *procul dubio ex praecedente descriptus, praescriptionem ferunt prolixiorem cum* $5c^{1a}$ *omnino (*$5c^{1c}$*) vel fere concordantem*

Incipit vita sancti ac beatissimi (ac b. *om.* $5c^{1f}$) Germani Parisiace (Parisiense $5c^{1f}$) urbis antistitis, edita a venerabili Fortunato episcopo $5c^{1b.f}$,

aut paulo decurtatam:

Incipit vita sancti Germani Parisiorum episcopi edita a Fortunato episcopo $5c^{1b*}$,

aut multo breviorem:

Incipit *(m. al. add.* $5c^{1e}$*)* vita sancti Germani Paris. episcopi (e. Parisiace urbis $5c^{1c}$) *(*V. Kl. Iuni *m. al. add.* $5c^{1e}$, *habet* $5c^{1d}$*)* $5c^{1c.d}$, Germani episcopi Parisiensis $5c^{2.2*}$,

atque e textu necessitas eorum cum $5c^{1a}$ *et* 5*b intercedens eo magis intellegitur:*

c. 1. innocentem] innocuam $5c^{1b.b*.c.d.e.f}$ *(non* $5c^{2.2*}$*) cum* 5*b (? pr. m.).* c^{1a},
ib. ante fecisse v.] ante factam pro eo v. $5c^{1b.b*.c.d.e.f.2.2*}$ *cum* 5*b (m. al.).* c^{1a}.
c. 2. parentis] propinqui $5c^{1b.b*.c.d.e.f.2.2*}$ *cum* 5*b (m. al.).* c^{1a},
c. 76. raptus] ereptus $5c^{1b.b*.c.d.e.f}$ *cum* 5*b (m. al.).* c^{1a}.

Codices $5c^{1a.e}$ *in c.* 1. *ante* innocuam *verba* matrem redderet *omittunt. Libri* $5c^{1b}$

1) *Cf. Anal. Bolland. VIII, p.* 176. 2) *Cf. Henry Martin, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque de l'Arsenal', Parisiis* 1886, *II, p.* 215.

et $5c^{1b*}$ *locum c. 76. cum 4a. b. c ita transponunt:* Nam vocans (ad se *om.* $5c^{1b.b*}$, *habent 4a. b. c*) notarium suum ante aliquos dies, *et in doxologia pro* regnante *exhibent* praestante; *paulo ante in* $5c^{1b*}$ *verba* abscondere — eadem die *desunt, spatio vacuo relicto. In* $5c^{1c}$ *c.* 4. cacuma *pro 'cucuma' legitur, ut in* 1*b. Libri* $5c^{2.2*}$ *finem libri retractantes ita desinunt:* post peractum victor praelium beatus Germanus Parisiorum episcopus fere octogenarius migravit ad Christum. [Qui cum Deo patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen *manu recentiore addita sunt* $5c^{2}$, *adsunt* $5c^{2*}$].

$5d^{1}$) *Codices* D i v i o n e n s i s *n.* 640 (383 *III*), *saec. XIII, olim Cisterciensis, scilicet legendarii volumen menses Maium et Iunium usque ad diem* 12. *Iulii comprehendens, fol.* 79′—87, *praescr.:* Incipit vita sancti Germani Parisiorum episcopi edita a Fortunato episcopo, *et*

$5d^{2}$) P a r i s i a c u s *n.* 14651, *olim S. Victoris monasterii Parisiaci n.* 85, *chartaceus saec. XV, fol.* 14—19, *praescr.:* Germani Parisien. episcopi quinto Kl. Iunii *et in dextera margine:* Ex vita sancti Germani Parisien. episcopi, *incipiens a c.* 32. [P]rorsus, *scilicet ibi, ubi duo eiusdem monasterii codices* $5c^{2.2*}$ *deficiunt, inter se conveniunt in capitibus, quae in* $5c^{1.2}$ *desiderantur:*

c. 70. purgata] curata $5d^{1.2}$ *cum* 4*b. c;*

ib. tetigit] tangebant $5d^{1.2}$

locumque eiusdem capitis 70. *exhibent, in* 5*a. b.* 6*a praetermissum, atque ex exemplari quodam* 4 *profecisse videntur;*

c. 56. redemptionem] misericordiam $5d^{1}$ *cum* 4,

sed ubi codices 5c *adsunt ibi cum iisdem manifesto faciunt, easdem lectiones iterantes, quas supra collegi, et in doxologia* $5d^{1}$ praestante *exhibet cum* $5c^{1b.b*}$.

5*e*) *Codex* P a r i s i a c u s *n.* 5365, *saec. XII, olim Lemov.* 204, *deinde Regius n.* 3594^{b}, *fol.* 18′—22 (*praescr.:* Incipit vita sanctissimi ac beatissimi Germani Parisiacensis civitatis episcopi V. Kls Iunii), *c.* 33—68. *omisit, post* accipere (*c.* 32 *ex.*) *ad initium c.* 69. *transiens:* Dacverta quedam Parisius, *textusque ibi graviter et retractatus et interpolatus est, e. gr.*

c. 12. *in.* Inserendum est huic opusculo, qualiter Dominus per revelationem ante quatuor a.,

c. 9. *ex. post* est *add.:* Statimque viri Dei orationibus incolomis est redditus.

Exemplar quod librario praesto fuerat cum libris 5*a. b.* 6*a locum c.* 70. *praetermisit neque vero interpolationem classis sextae habuit in c.* 3. *et cum* 5 *convenit hoc loco:*

c. 2. infixit] inflexit 5*e;* inflixit 5*a.*

Nonnullae quoque lectiones eius in 4 *occurrunt:*

c. 4. corripuit] arripuit 5*e cum* 4*;*

c. 25. Waldulfi] Galdulfi 5*e;* Gualdulfi 4*;*

c. 76. sanctus discessus] sanctum discessum 5*e cum* 4*;*

ib. adipiscendus] adiungendus 5*e cum* 4. 5*a. b,*

sed praeterea vestigia dissimillimi fontis manifesta deprehenduntur haec:

c. 1. servatus] servatur 5*e cum* 2*c;*

c. 4. quam vix restinguerent] quamvis restringerent 5*e cum* 1*c.* 2*b;*

c. 5. reddendum] redendum 5*e cum* 2*c;*

c. 6. sidera mente] desidera mente 5*e cum* 2*c.*

Fol. 22—24′. *Translatio corporis Germani et Miracula interpolata eodem modo atque in libris* 5 *sequuntur ad verba:* ut fugitivum nuper elapsum se prosequentem (*AA. SS. Mai. VI, p.* 792, *n.* 15 *med.*), *in quibus verbis textus desinit, reliquis foliis deperditis.*

Specimen photographicum intercedente administratione Bibliothecae Nationalis mense Maio a. 1914. *mihi transmissum est.*

6*a) Codex* P a r i s i a c u s *n.* 12610, *saec. XI, olim monasterii S. Germani a Pratis n.* 480, *postea n.* 1049, *ibique memoriae 'patroni nostri' dicatus, quo nomine in praescriptione Vitae (fol.* 1—39'*) Germanus diserte celebratur, praeterea Translationem eiusdem cum Miraculis (fol.* 40—72*) ad verba:* nominatur omnipotens per innumera saecula saeculorum. Amen. Explicit *(AA. SS. Mai. VI, p.* 796, *§* 35*), eadem scilicet atque* 5*b, continet, deinde (fol.* 72'—107*) Miracula auctore Aimoino (praescr.:* Incipit epistola Haimoini monachi*), officium, hymni, sermones subsequuntur manuque saec. XIV. additum (fol.* 123—124'*) Miraculum a.* 1061.

$6a^{1}$*) Codex* A n d e g a v e n s i s *n.* 308 *(*299*), saec. XII, olim 'sanctae Mariae de Laaia', fol.* 144'—147', *iisdem verbis praescriptis atque* 6*a, quocum Germanum librarius patronum suum agnovit, sola capita* 1—4. 12. 13. 42. 75. 76 *continet in* 8 *lectiones digesta.*

$6a^{2}$*) Codex* L o n d i n i e n s i s *societatis quae Gray's Inn dicitur n.* 3, *saec. XII. ex.*[1], *fol.* 79'—87'. *V. Germani (praescr.:* Incipit vita sancti Germani confessoris Parisiorum pontificis*), fol.* 87'—95 *(praescr.:* Incipit translatio sacrosancti corporis eius et miracula post obitum eius ab eo gloriose facta*) Translationem et Miracula interpolata (Bibl. hag. Lat. n.* 3474—76*) continet.*

$6a^{3}$*) Codex* A l a n c i o n e n s i s *n.* 21, *saec. XII, olim 'Beatae Mariae de Trappa', fol.* 8—25', *praescr.:* Incipit vita beati Germani episcopi Parisiacensis, edita a venerabili Fortunato presbytero, postea episcopo.

$6a^{4}$*) Codex* P a r i s i a c u s *n.* 12617, *saec. XIV, olim Sangermanensis n.* 478, *postea* 506, *fol.* 1—27. *V. Germani (praescr.:* Incipit vita sancti ac beatissimi Germani Parisiensis episcopi*), fol.* 27—50'. *Translationem eiusdem continet, subsequentibus Aimoini libris duobus et tribus sermonibus in festivitatibus eius legendis. Textus cum passim cum* 6*a convenit, tum in c.* 4. tardius *cum eodem omisit.*

$6a^{5}$*) Codex* P a r i s i a c u s *n.* 5346, *saec. XIV, olim Regius C.* 4182, *fol.* 1—13. *V. Germani, eadem praescriptione praemissa, fol.* 13'—24'. *Translationem cum Miraculis, fol.* 24'—39. *Aimoini libros, fol.* 39—39'. *Miraculum a.* 1061. *continet.*

6*b) Codex* P a r i s i a c u s *n.* 5568, *olim coenobii S. Amandi in Pabula, deinde Telleriano-Remensis n.* 268, *postea Regius C.* 4425, *saec. X/XI, fol.* 80—103. *V. Germani, fol.* 103—118'. *absque praescriptione Translationem eius interpolatam cum Miraculis ad eundem finem*[2] *atque* 6*a continet, quae novo quaternione incipiente fol.* 119'—144'. *Miracula in Normannorum adventu facta (inc.:* Plura quidem et stupenda miraculorum signa*) subsequuntur*[3] *alia manu scripta.*

$6b^{1}$*) Codex bibliothecae Alphonsi* W i n s *iudicis tribunalis Montensis provinciae Belgicae (Bergen) n.* 4, *saec. XI, fragmentum codicis S. Gisleni LL*[4], *fol.* 34—70. *eadem atque* 6*b continet eademque praescripta sunt, sed Translatio interpolata cum Miraculis desinit:* dominatur omnipotens Deus per infinita secula seculorum. Amen, *quae versu vacuo relicto altera Miracula (incip.* Plura quidem*) eadem manu scripta excipiunt*[5].

1) *Alfred J. Horwood, 'A Catalogue of the ancient MSS. belonging to the Honourable Society of Gray's Inn', Londinii* 1869, *p.* 3; *v. supra p.* 328. 2) *Cf. 'Archiv' XI, p.* 259. 3) *E codice* $6b^{2}$ *edita sunt in Anal. Boll. II, p.* 70—98, *locis nonnullis praetermissis iterata a G. Waitz, SS. XV, p.* 10 *sqq.* 4) *Codicem descripserunt Bollandiani in Analectis XII, p.* 411 *sq.* 5) *Lectiones huius codicis ab editione Waitzii SS. XV, p.* 10, *discrepantes enotavi has: l.* 10. Nortmannorum, *l.* 11. inerudimento, tamen v. ac f i d e l i s., *l.* 14. Hluduwici, *l.* 26. n. velle perire.

Specimen photographicum initii et Vitae et Miraculorum possessor huius libri intercedentibus sociis Bollandianis nobis paulo ante transmisit, quam bellum atrocissimum exortum est.

$6b^{2}$) *Codex* N a m u c e n s i s *bibliothecae urbanae n.* 53, *saec. XII, legendarii monasterii S. Huberti Ardennensis*[1] *volumen menses Maium ad Augustum comprehendens, fol.* 235 — 256′. *item eadem atque* 6b. b^{1} *continet atque V. Germani (praescr.:* Incipit vita sancti Germani Parisiacensis episcopi et confessoris*) eadem desunt quae* 6b*: c.* 30. Itaque — effectum, *c.* 33. et quasi — signaculum, *c.* 60. paulatim — revertitur, *et lectio* Avallono *c.* 2. *etiam in* $6b^{1}$ *deprehenditur. Praescriptiones capitibus singulis praepositae sunt, textusque partim valde retractatus est idque eodem modo atque in libro subsequente; utrique finis c.* 22*:* Unde — educitur *deest. Folio* 241. *exciso textus a* multi *c.* 62. *ex. ad c.* 71. *ex.* ineffabiliter *hiat. Translationi interpolatae Miraculisque fol.* 242′. *praescripta sunt:* De ecclesiae sancti Germani constructione, *quae iisdem verbis atque in* $6b^{1}$ *desinunt, alteraque Miracula, quae subsequuntur, ex hoc ipso codice edita esse iam dixi (p.* 354, *n.* 3*).*

$6b^{3}$) *Codex* B r u x e l l e n s i s *n.* 7487—91 *(Van den Gheyn n.* 3182*), saec. XIII, antea Musei Bollandiani ibique signatus Q MS.* 4, *fol.* 108′—119 *(praescr.:* Incipit vita sancti Germani Parisiensis episcopi*) textum praecedente multo magis immutatum exhibet, quocum eadem praetermisit atque* 6b *et sermonem iam passim correxerat, e. gr. c.* 20*:* orationem fudit et postea potum illi tribuit eumque statim ad salutem pristinam revocavit et imminens (impendens $6b^{1}$) $6b^{2.3}$, *gravesque interpolationes interposuit, e. gr. c.* 1. *ex.* locum, *quem e codice Bonifontis deprompserat Henschenius. Verba c.* 40. *in.* Igitur pastor — *c.* 48. *in.* Landegiselus inluster *suo loco desunt, sed inter c.* 52. *ex.* repente fallax in pedem *et c.* 53. *locus c.* 42. *ex.* sacerdotis a quo morbis — *c.* 48. Reudegisilus quidam vir illustris *moxque verba c.* 40. *in.* pastor bonus cum de Novigento — *c.* 42. *ex.* gratias creatori super hoc miraculo referunt universi, *transposita sunt, ita ut iam in exemplari folia nonnulla perturbata esse liqueat. Cum priora huius codicis folia haud recte ligata sint, Bollandiani, Catal. Bruxell. II, p.* 74, *de lacuna rettulerant, quae minime extat.*

Haud pauci, qui iam restant codices sextae classis lectiones utriusque exemplaris et 6a *et* 6b, *nonnulli praeterea aliorum ordinum exhibent.*

6c) *Codex* B o n o n i e n s i s *bibliothecae universitatis Italicae n.* 1702 *(antea Aul. III B* 165 — 23 *et Aul. III Append. Mss.* 1158*), saec. XI. in., fol.* 1′—33′, *(praescr.:* Incipit vita sancti ac beatissimi Germani Parysiacae urbis antistitis, edita a venerabili Fortunato presbytero, postea episcopo*) necessitudinis cum* 6b *intercedentis manifesta indicia prae se fert, veluti in c.* 3. Cuius — praeceptio, *in c.* 30. Itaque — effectum *cum eo et* $6b^{2}$ *omisit, sed aliis locis cum* 6a *convenit:*

c. 3. duraverit, quis enarrabit? Ceterum;
c. 9. velocius;
c. 19. Igitur quidam faber;

cum $5c^{1c}$ *om. c.* 10. pontifex ut;

neque ab interpolationibus propriis abstinuit:

c. 75. Tum vero si domum aliquotiens regr.;
c. 76. namque suae delibationis dies vocaus.

Insunt praeterea

fol. 34 — 61′. *Translatio Germani interpolata atque Miracula in* 77 *capita divisa usque ad finem editionis AA. SS. Mai. VI, p.* 796,

1) *Cf. Anal. Bolland. I, p.* 505.

f. 62—74′. *Carmina quae edidit de Winterfeld, MG. Poetae IV, p.* 124 *sqq., scilicet primo rhythmus de vita et miraculis beatissimi Germani ex libro Fortunati excerptus, cui excunti locus quidam ad funus patroni et Bosonem quendam in vincula coniectum spectans additus et praescriptis verbis:* Incipit de certis praetermissis miraculis *nova miracula eaque absurda, quae Fortunatus praeteriisset, adnexa sunt, veluti de levi ministro S. Melanii (subscr.:* Explicit de actibus et virtutibus ipsius sancti pontificis feliciter. Amen*). deinde praemissa praefatione ad Odonem regem († Kal. Ian.* 898*) Translatio Germani interpolata*[1], *subsequente carmine ad eundem regem et hymno S. Germani,*

f. 75—76. *De triformi corpore Christi et de partibus oblatae,*

f. 76—77. *De remissionibus peccatorum,*

f. 77′. *Epitaphium domni Gozlini episcopi (ed. de Winterfeld p.* 136*), scilicet Parisiaci a.* 886. *die* 16. *Aprilis defuncti.*

6*d) Codices* C e n o m a n i c u s *n.* 217. *saec. XII. ex., olim 'beati Petri de Cultura Cenomannensis'*[2],

fol. 58—65. Vita sancti Germani episcopi,

fol. 65—72′. Incipit translatio sancti Germani episcopi et confessoris Parisiacae civitatis *ad verba:* nominatur(!) omnipotens per innumera secula seculorum. Amen *(AA. SS. Mai. VI, p.* 796*),*

f. 72′—76′. *absque praescriptione* Studiosis in Christo *et q. s., scilicet Aimoini liber I,*

6*e)* ***P a r i s i a c u s*** *n.* 5287, *saec. XIII, olim Colbertinus* 713, *deinde Regius C.* 3864, 7. 7. *B, fol.* 16—22. Vita sancti Germani Parisiensis episcopi, *deficientibus capitibus* 36—44, *des.:* qui cum Patre et Spiritu vivit et regnat per omnia s. s. A.,

6*e*)* ***C a m e r a c e n s i s*** *n.* 816 *(*721*), saec. XV, olim 'Bibliothecae S. Sepulchri Cameraci', fol.* 286′—294, *praescr.:* Incipit vita sancti Germani Parisiensis episcopi. *des.:* cui est honor et p. in s. s. Deo gracias. Explicit vita sanctissimi Germani episcopi Parisiacensis, cuius festum celebratur quinto Kalendas Iunii,

6*f)* ***P a r i s i a c u s*** *n.* 5323, *saec. XIII, olim Bigotianus n.* 171, *deinde Regius C.* 3605, *fol.* 58—62′, *praescr.:* Incipit vita sancti Germani episcopi urbis Parisiace. edita a Fortunato episcopo, que est V. Kl. Iunii,

6*g)* ***P a r i s i a c u s*** *bibliothecae S. Genovefae n.* 132 *(BB. l. in.-fol.* 41*), saec. XII. ex., fol.* 12′, *praescr.:* Incipit vita sancti Germani Parisiacensis episcopi. *deficientibus capitibus* 27—70,

6*h)* ***P a r i s i a c u s*** *bibliothecae S. Genovefae n.* 124 *(olim BB* 19, *postea BB. l. in.-fol.* 33*), saec. XII/XIII, fol.* 114 *(praescr.:* S. Germani*), tres lectiones continens, quae deficientibus verbis:* Ceterum quibus elemosinis profusus extiterit *(c.* 3*) ad finem c.* 15, *in verbis c.* 16. infudit remedium *desinunt,*

6*i)* ***P a r i s i a c u s*** *n.* 11552, *saec. XIII, olim S. Mauri Fossatensis, deinde Sangermanensis n.* 1031, *postea* 29, *fol.* 101—110′, *praescriptione destitutus,*

sicut 6*e interpolationem capitis* 3. *verbis* 6*a exprimunt:* quis enarrabit? Ceterum, *quorum etiam locum in* 6*b. c praetermissum eiusdem capitis:* Cuius — praeceptio *servant eodem modo interpolatum; sed praeter* 6*f et* 6*h hiantem cum* 6*b in c.* 3. *post* honestis *interpolant* apud illum, *iterum cum* 6*e consentientes eidem traditioni eo magis indulgente, et codices* 6*e. e*. f (non* 6*d. i) cum* 6*b etiam locum:* Haec sine fine s. coepta *in c.* 70. *exhibent, hiantibus* 6*g. h. Praeterea cum aliis classibus singuli libri conveniunt, e. gr.* 6*d cum*

1) *de Winterfeld versum* 27. *ita edidit:* Instat operis sublimis, dies praestantissimus, *sed pro* dies *in codice iterum legitur* instat, *sicut Gaudenzi scripserat, quod servem, versum ita emendans:* Instat operi *(pro* operis*)* sublimis, instat praestantissimus: *sublimis enim et praestantissimus est rex, quo instante sepulchrum Germani aperitur.* 2) *V. Anal. Bolland XII, p.* 48.

1*a. b* Cesarius *c.* 10, *alia suo arbitrio immutans aut interpolans aut omittens,* 6*f cum* 4 celeberrimis *pro 'celeber' c.* 3, 6*g. h. i cum quinta classe, scilicet* 6*g* propinqui *pro 'parentis' c.* 2 *cum* 5*b (m. al.), sicut* 6*c*, 6*h c.* 1. innocuam *pro 'innocentem' cum eodem codice,* 6*i* discessus post manifestavit *c.* 76. *cum* 5*c*[1c], ereptus *pro 'raptus' cum* 5*c*[1a. b. b*. c. d. e. f]. *Libri* 6*e. e*' *inter se consentiunt:*

c. 4. acciperet] sumeret 6*e. e*'.

6*k) Codex* Parisiacus *n.* 5278, *saec. XIII, olim Colbertinus n.* 11, *deinde Regius C.* 3594.7, *fol.* 81'. Prologium in vita sancti Germani episcopi et confessoris — Explicit prologus, *priorem vitae II. brevioris partem praemittens*[1], *de qua infra p.* 368. *disserendum est, fol.* 81'—90'. Incipit vita eiusdem *textum continet loco illo c.* 3. *eodem modo interpolatum atque* 6*a aliisque locis* 6*b similiorem quam praecedentes, ita ut paulo ante verba:* quis enarrare sufficiat? Ceterum *ex* 6*b ibi admissa sint neque lectio* 6*a*.

6*k*') *Codex* Bruxellensis *bibliothecae Bollandianae n.* 14, *saec. XIII, in domum societatis Antverpiensem ex abbatia Tongerloensi translatus ibique Q. Ms.* 7 *signatus*[2], *cum praecedente et* 6*b nomen in c.* 38. *depravavit* Demegisilus *et cum illo solo in c.* 76. *pro 'quoque' scripsit* autem *et post* Denique *interpolavit* enim. *Incipit a verbo* respiraret *c.* 34.

6*l*) *Codex* Romanus *bibliothecae Vaticanae e libris reginae Christinae n.* 477, *saec. XII, fol.* 39—48'[3], *cum in praescriptione verba* edita a venerabili Fortunato episcopo *exhibeat, ad classem quintam aut sextam pertinere videtur.*

Tanta codicum mole evoluta, exemplum praestantissimum erutum est, quemnam fructum textus ex his studiis capere potuerit. Cum M. Bonnet[4] *Addenda lexicis latinis e Gregorio nostro colligens in vocabulum* basilicaris *incidisset, acute coniecit etiam apud Fortunatum, V. Germani c.* 5, *locum* partim villae basilicae res *emendandum esse* p. villae basilicaris, *miratusque est lectionem variantem aut coniecturam a me additam non esse, sed qui tunc mihi praesto erant codices minime inter se discrepabant. Nunc vero quam ingenio suo indagaverat lectio splendida per codices primae nostrae classis* 1*a. b. c. e confirmatur, quae omnes praecedentes editores fugerat. Hi igitur libri* 1 *hoc loco soli textum Fortunati primigenium servaverunt, reliquis omnibus degenerantibus, ideoque loci, quibus iidem eodem modo a reliquis discedunt, accurate examinandi sunt:*

c. 1. et accepta potione, ut abortivum proiceret, nec noceret, incubabat in ventre, ut pondere praefocaret, quem veneno non laederet] 1*a. b. c. d;* et a. p., ut a. proiceret, dum nocere non posset, incubabat — pr., quem venena laedere (1. *om.* 2*a. b)* non valerent *rell., textum in lucidiorem formam redigentes alterumque coniunctivum per 'dum' separantes, qui in* 1 *per 'nec' cum praecedente haud bene coniunctus erat;*

c. 4. Hoc [*ita recte* 1*a. b. c. e, scilicet* Hoc — imbre; Ac *vel* ac *rell.*] de manu sancti imbre sedata est ignis unda;

c. 6. graviter vi febrium laborantem] 1*a. b. c. e;* gr. v. f. fessum *rell.: at cf. c.* 41*:* gravi taedio laborare;

c. 10. Caesarius] *similiterque* 1*a. b. c;* Aesarius *similiterque rell.;*

ib. Tunc adiectis a Sab(v)arico adhuc viginti aureis ad praetium quod acceperat] 1*a. b. c. e:* T. adiecit Sabaricus a. v. aureos ad pr. q. acceperat *rell., verbum finitum substituentes ablativo absoluto haud recte adhibito;*

1) *Prologum ex hoc ipso codice ediderunt Bollandiani, Catalog. codd. hagiogr. Paris. I, p.* 483. 2) *Cf. Anal. Bolland. XXIV, p.* 439. 3) *Cf. A. Poncelet, Catalog. codd. hagiogr. Lat. Bibl. Vaticanae, Bruxellis* 1910, *p.* 327. 4) *Bonnet, 'Le Latin de Grégoire de Tours' p.* 194.

c. 23. Id actum est] 1*a. b. c. d. e;* Idque a. est *rell.; cf. c.* 5: Id (que *add.* 6*a. b*) actum est;

c. 25. ut unde oleum benedictum iniceret, lumen aditum non praestaret] 1*a. b. c. e (scilicet* lumen *pro 'oculus'; cf. infra* gemello lumine; *Leo, Auct. antiq. IV,* 1, *p.* 406*);* ut u. o. b. i., luminis aditum *(ita* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 5*a;* luminis aditus 5*b;* luminum aditus 4. 6*a. b)* n. pr. *rell.;*

c. 44. surrexit de lectulo] 1*a. b. c. e;* s. e l. *rell.; cf. c.* 23: adsurgit de lectulo;

c. 45. ut viventibus oculis, reliquum esset cadaveris] 1*a. b. c. e;* ut videntibus o., r. e. c. *rell.*

Etiam his aliisque locis classis 1 *reliquos libros longe superat hosque manifestum est ad exemplar redire, in quo non solum singulae litterae depravatae aut breviora vocabula permutata interpolataque erant, sed librarius tota enuntiata parum apte constructa ad grammaticae leges in meliorem formam redegerat.*

Etiam in codicibus classis 1 *menda nonnulla deprehenduntur iuxta lectiones optimas, sicut c.* 2. dum isti *(ita* 1*a. b. c;* insonti *rell.)* praeparatur [interitum *om.* 1*a. b. c*], auctor cadet in laqueum, *lectio* isti *classis* 1 *cum verbis praecedentibus* isti de maleficio *comparata excellit, sed mox* interitum *ibidem excidit, non solum rhythmo firmatum sed etiam loco Scripturae sacrae, Ps.* 34, 7 *sq.:* absconderunt mihi interitum laquei sui — et in laqueum cadat in ipsum, *itaque alias quoque vocabula singula ibi deesse videntur*[1]. *Praeterea vero leviora tantum peccata isti librario vitio danda sunt, verba scriptura continua conserta non recte distinguenti:*

c. 34. mobili singultu] mobilis incultu *(*inculto 1*c)* 1*a. b. c. e,*

aut litteras singulas permutanti aut omittenti:

c. 32. pagina. Eunte] pagina *(*paginę *pr. m.* 1*b)* unde 1*a. b. c;*

c. 33. domni] dm̄ *(= dum vel Deum)* 1*a. b;* beati 1*c;* dn̄i 1*e.* 2*c:* dûmni 2*b;*

c. 37. baside] base(ę) 1*a. b. e; cf.* basidem *Carm. VIII,* 12ª, 2*:*

c. 47. quod ubi] 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.);* quod tui 1*a. b;*

c. 60. conclamantum] conclamatum 1*a. b. c. e;*

c. 70. ex(s)equantur] exerantur 1*b. c. d;* exarantur 1*a;* exenia erant 1*c;*

sed paulo supra exsequantur *legitur et passive hoc verbo Fortunatus, Carm. X,* 1, 1, *utitur, quod librarius* 1 *aegre ferens* qu *in* r *immutavit.*

Omnes igitur quotquot supersunt V. Germani codices ad duo exemplaria redeunt, scilicet vetustius 1, *et ad alterum locis nonnullis correctum, cumque iam in codice optimo* 2*a Translatio a.* 756. *Vitae adnexa sit, hoc exeunti saeculo VIII. attribuam. Licet illi stirpi maior fides habenda sit, tamen his libris ad textum recensendum carere non possumus. Immo librarius archetypi utriusque exemplaris et primae et reliquarum classium inauditam interpolationem c.* 38. *inseruit, scilicet ad finem properans, pauca tantum vocabula e sequentibus raptim excerpsit, denique e verbis* stupor amplectitur *c.* 38. *ad similia c.* 42. stupore concutitur *transiluit, vocabulum Fortunati* fragor *recte pro rumore accipiens, neque vero hi flosculi duorum capitum ad diversa miracula pertinentes inter se omnino cohaerent, unde tam inepta iam in libris expolitis* 4. 5. 6 *sublata sunt, illeque resipiscens mox textum ordine debito scribere perrexit. Auctorem vitae II. brevioris simili modo complura capita in unum contraxisse infra p.* 367. *videbimus.*

Inter codices 1 *et aetate et auctoritate praestat* 1*a, isque solus genuinam lectionem servavit h. l.:*

1) *Cap.* 2. vitam, *c.* 5. illius, *c.* 6. iusto *(cf. paulo infra p.* 377, 8. iusti*) in* 1*a. b. c desunt; quod etiam verba* oratio quippe *c.* 10. *in eisdem desunt, vide ea quae infra p.* 379, *n.* 2, *ad hunc locum adnotavi.*

c. 10. usque in hodiernum diem] *recte* 1*a cum V. Hilarii (p.* 7, 6. u. in hodierno die *cod. Vindob. n.* 420. *s. IX);* u. in hodierna die 1*b;* u. in hodiernam diem 1*e.* 4*;* in *om. rell.;* u. hodiernum *(*hodiernam 5*a. b)* diem 2*b.* 5*a. b;* u. hodierna die 1*c.* 2*a. c.* 6*a. b;* u. hodie 3*a. b.*

Per eundem origo mendi cuiusdam reliquorum librorum primae classis adhuc perspici potest:

c. 62. Bytoricas] byteris *pr. m.* 1*a;* presbyteris 1*b. c. e et m. al.* 1*a (*1*d hiat),*

dumque 1*b. c. d. e scriptura continua decepti deficiunt hoc loco:*

c. 23. sentiret tactu *(*actu 1*b;* actum 1*c. d),*

librarius 1*a errore lapsus non est. E contrario hic solus* c. 75. dum *versu ineunte omisit, vocabula nonnulla transposuit, aliis substituit alia eiusdem sensus:*

c. 28. peregrinae sanitati] *recte rell. (cf. Carm. II,* 16, 156, *V. Martini I,* 424*);* pristinae s. 1*a;*

c. 40. pergeret] iret *(ut supra)* 1*a;*

ib. trahet in diversorio] tr. in hospitium 1*a;*

c. 59. sanavit] curavit 1*a,*

sicut etiam 1*b suo arbitrio verbum immutavit:*

c. 35. ad propria eundi] ad p. redire 1*b.*

Uterque quoque a textu vulgari discrepat:

c. 66. Visus est eis, ut admoneret] 1*a. b;* v. est eis *(*eos 1*e)* admonere *rell.,*

sed uterque hoc loco constructionem a legibus grammaticae abhorrentem ipsius auctoris servasse videtur, quae in reliquis ope Donati correcta est. Reliqui huius classis libri saec. XIII. exarati cum his duobus concertare nequeunt. Codex 1c *quidem locis nonnullis cum* 1*a facit:*

c. 11. Alisiense] Aliense 1*a (pr. m.). c;*

c. 70. *post* sine *om.* fine 1*a. c;*

c. 74. interpolans] inter epulas 1*a. c (in exemplari erat* interpulans*);* interpolens 1*e,*

sed saepius lectiones eius cum codicibus 2*b et* 2*c consentiunt:*

c. 4. quam vix restinguerent] quamvis restringerent 1*c.* 2*b;*

c. 10. nomen] *om.* 1*c.* 2*b;*

c. 12. sancti factae] sanctificat(a)e 1*c.* 2*b. c;*

c. 6. sidera mente] (de *eras.*)sidera m. 2*c;* desiderio mentem 1*c;*

c. 13. acciderent] acciperent 1*c.* 2*c;*

c. 49. malagmate] maligmate 2*a.* 3*a (pr. m.);* malignitate 1*c.* 2*c;*

c. 59. de Namnetico] donam medico 2*c;* de Tramedico 1*c,*

cumque textus 2*c lectionibus genuinis similior sit quam* 1*c, hic librarius e codice quodam secundae classis profecisse videtur. Plerumque vero sermonem proprio Marte expolivit, vili grammaticae succurrens, sicut falsis participiis Fortunati verba finita apposuit:*

c. 47. *post* dirigens *add.* misit 1*c,*

ib. ante perunguens *add.* tangit 1*c,*

aut illa correxit:

c. 56. petens] peciit 1*c,*

loco activi passivum restituit:

c. 52. praesentaturus *passive*] pr(a)esentandus 1*c cum* 6*a. b.*

Formas Merowingicas non intellegens accusativum plur. secundae declinationis pro nominativo singularis accepit:

c. 58. dum digitus *(acc. pl.)* — perungueret *(*perungeretur 1*c),*

immo eodem errore

c. 50. *post* saepe *(pro 'saepem' neque 'crebro')* inconsultae dum clauderet *addidit* portas 1*c,*

talique librario textum aut temere immutanti:

c. 47. difficilis] felix 1*c;*

ib. sic cum] Ysicium 1*c;* fuit 1*e,*

aut prolixioribus additamentis supplenti[1] *fides nulla habenda est. Maioris momenti codex* 1*d est, qui magnam quidem libri partem omisit magnamque segetem lectionum variantium apparatui nostro attulit, sed indoles tam barbara exemplaris, unde pendet, ex his concludenda est, quam praeterea nusquam repperi, ita ut aliquatenus dignae sint, quae commemorentur:*

c. 1. in utero, pudore mota] in uterum putavit muta 1*d (erat in exemplari: 'pudore muta');*

ib. laedebatur] litabatur 1*d (erat ibidem 'lidebatur');*

c. 3. ad nutum] ad nodum 1*d;*

c. 13. missoria] messuria 1*d;*

c. 72. prodigus] Pro decus 1*d;*

ib. si totius] sit ut huius 1*d (erat 'si tutius'):*

ib. Continuo sine ambiguitate] continuos in a. 1*d.*

Saepe -rit, -rint, -itur *ibi pro* -ret, -rent, -etur *scripta sunt. Solus* 1*d ex libris* 1*:*

c. 51. perunguine] per unguinem 1*d;* unguine 1*a. b. e.* 2*c.* 6*a. b;* oleo 1*c,*

'per' servavit fratribusque labentibus cum 1*a aliisque classibus veram lectionem tradidit:*

c. 70. morborum] 1*a. d cum rell.;* arborum 1*b. c. e;*

aut solus cum melioribus libris secundae et tertiae classis haud raro facit, quae lectiones vix spernendae sunt. Menda quoque librorum et primae et secundae classis in 1*d deprehenduntur:*

c. 13. resp. m. resedisse] r. m. se : dedisse 1*a;* r. se m. dedisse 1*d;*

c. 42. fragor in partes adtollitur] *om.* 1*b. d:*

c. 43. pagi] *om.* 1*b. d.* 2*b.* 6*a;*

c. 70. tenebatur] tenebantur 1*b. d;*

c. 42. palpitantem] palpitante 1*b.* 2*b;* palpante 1*c. d.* 2*a. c;*

ib. vides] videns 1*c. d;*

c. 3. episcopus] spm̄ 1*d.* 2*a.*

Proavus codicis 1*e infimi huius ordinis, qui gravibus interpolationibus inquinatus est, manifesta necessitudine cum* 1*b coniunctus erat:*

c. 21. sancti] viri *add.* 1*b. e;*

c. 30. discedente] descendente 1*a. b;* descendente vel discedente 1*e;*

ib. culpabilibus] culpavilibus 1*a (pr. m.). b. e;*

c. 41. primo] pro 1*b. e;*

c. 42. succurrere] suo occurrere 1*b;* occurrere 1*e;*

ib. ab ubere] abluere 1*b;* ablue 1*e;*

c. 63. Interea dum] Inter | eadem 1*b;* Inter easdem 1*e;*

c. 64. ferreis] vinculis *h. l. add.* 1*b, ante* ferreis 1*e;*

c. 72. anxius] anus 1*b. e;*

c. 73. ore] eius *add.* 1*b. e:*

c. 74. aut *(prius)] om.* 1*b. e,*

sed praeterea librarius ex exemplari multo deteriore profecit, scilicet ex $5c^{1a}$ *vel ex lectionibus, quas m. al. codici* 5*b intulerat:*

c. 2. parentis] propinqui 1*e cum* $5c^{1a}$ *et m. al.* 5*b;*

1) *Cf. locos asterisco distinctos in calce textus c.* 32. 41 *(ubi solum* quam 1*c in* 2*c repperat).* 44. 45. 52. 75 *(ubi iterum participium* postponens *interpolationem librarii elicuit).*

c. 9. veloces] velocius 4. 5*a*. *b*. *c*[1a]. 6*a*: veloces vel velocius 1*e*;
c. 22. in praetio] interdictum 5*c*[1a] *et m. al.* 5*b*: in pretium vel interdictum 1*e*:
c. 24. vigorem pristinum restitutum, sine cunctatione] vigori pristino sine c. restituitur (restituuntur 1*e*) ac 1*e cum* 5*c*[1a] *et m. al.* 5*b*.

Illuviem textus tam male commixti tantaque licentia exarati in universum sustuli neque lectiones 1*e admisi nisi eas, quae per reliquos eiusdem ordinis codices confirmarentur aut illis inter se discrepantibus ad eruendum genuinum textum quicquam facerent.*

Codicibus classis 1 *et* 2 *erutis locus quidam memorabilis c.* 3. *Fortunato nostro restitui poterat, qui posterioribus interpolationibus auctus ex vetustis tantum editionibus adhuc emerserat ideoque notis adscribendus erat, atque hoc altero exemplo fructus studiorum nostrorum ante oculos proponuntur. Optimus Mabillonius de indole huius loci etiam tunc ita iudicaverat: 'At', inquit*[1]*, 'cum ista in antiquioribus sincerioribusque membranis non legantur, huc revocanda in secessum duximus', sed erraverat atque odiosa verba ex secessu in medium iam proferenda erant. Vero Fortunatus ipse scripserat, Germanum abbatem S. Symphoriani propter bona sua opera a Nectario episcopo Augustodunensi in custodiam trusum esse, nam non solum per optimos libros* 1, *sed etiam per* 2, *excepto deterrimo libro* 2*c*, *haec nequitia confirmatur, quam in libris* 3*a*. *b*. 4. 5*a*. *b*. *c*. 6*b frustra quaeras, verbaque, ut piis fidelium animis parceretur, hic deleta neque illic interpolata esse per se patet. Libris igitur insignibus* 1. 2, *quorum neuter adhuc ad textum recensendum adhibitus est, reliqui* 3—6 *opponuntur ex exemplari pendentes, quod vel uno loco censoria lima castigatum erat. Codices* 2. 3 *veterem sermonis barbariem creberrime servasse videntur, e. gr.:*

c. 30. confereretur] 2*a*. 3*a (pr. m.)*. *b (cf. Bonnet, 'Latin' p. 434)*; conferreretur 1*e*; conferretur *plerique*,

sed haud raro etiam communibus mendis inter se coniuncti sunt levioris sane momenti:

c. 11. palpitabat] palpetrabat 2*a*. 3*a (pr. m.)*:
c. 32. concite ministris] concitem m. 2*b*. 3*a*:
c. 46. manendi gratia] manens gr. 2*a*. *b*. *c*. 3*a (pr. m.)*:
c. 56. sibi] sive 2*a*. *b*. *c*. 3*a (pr. m.)*: suę 3*b*;
c. 58. medici sana] medicis s. 2*a*. 3*a (pr. m.)*;
c. 59. veste matrona] vestem m. 2*a*. 3*a (pr. m.)*;
c. 60. spe oculis] speculis 2*a*. *b*. *c*. 3*a*:
c. 66. tribunus] tribus *pr. m.* 2*a*. 3*a*;
ib. conpede] conpende 2*a*. 3*a (pr. m.)*;
c. 75. modulamina] modilamina 2*a*. 3*a (pr. m.)*;
ib. aetate vel frigore] aestate vel fr. 2*a*. *b*. *c*. 3*a*. *b (cf. c.* 12: sustinens d. frigus aetatis et temporis*)*:
c. 76. His et consimilibus] Hic est cusimilibus 2*a*. *b*. 3*a*. *b*: Hinc est cum hominibus 2*c*.

In exemplari igitur, ex quo codices 2 *et* 3 *pendent, paucae litterae permutatae aut additae omissaeve erant. Libri* 2*a*. *b in c.* 1. laedere *omiserunt, cuius loco m. rec. in* 2*a* extinguere *interpolavit, itemque* 2*b*. *c communibus mendis laborant:*

c. 22. ad sellam] asellum 2*b*: assellum 2*c*:
c. 62. admovit] admonuit 2*b*. *c*:
c. 63. ab eo ad beatum] a beato ad beatum 2*b*. *c*,

quorum uterque suo more textum corrupit:

c. 62. saluti suae repugnasse] salutis uere pugnasse 2*b*; s. s. repugnans se 2*c*.

1) *Mabillon, Acta sanctorum ord. S. Benedicti, Saec. I, p.* 254 *n.*

Codex autem 2c altero multo deterior est locumque difficilem ita retractavit:

c. 63. peregrino lari sit revocati lux oculi] peregrinum sit revocatum lumen oculis 2c.

Eodem modo 3a et 3b, uterque saec. IX, inter se differunt, ut ille huic longe anteponendus sit textum licentius immutanti:

c. 27. sentisse] 1*b*. 2*a*. *b*. *c*. 3*a*: senti : se *pr. m.* 1*a*: sensit 3*b*:

c. 33. micuerunt] emicuit 3*b*:

c. 41. esse respondit] in ea remansisse 3*b*:

c. 72. liberandum] subdere 3*b*;

c. 73. repetat] referat 3*b*,

quin immo 3b cum insequenti classe 4 nonnumquam facit:

c. 27. extensam] extensis 1*e*. 3*b*. 4:

c. 34. paulatim] paululum 3*b*. 4 (*pr. m.*).

Codex autem 4 nunc demum erutus puriorem textum continet classibus 5 et 6 diu notis atque mediocritatem inter meliores 1. 2. 3 et deteriores expolitos interpolatosque tenere videtur, isque c. 40 cum 1b. c. d. 2a. b. c. 3a (pr. m.) consensu[1] *servavit pro* '*consessu*', *sed solus erravit:*

c. 56. redemptione] misericordiam 4,

neque ipse pro fonte reliquorum habendus est, sed similis quidam idem vetustior. Certe codices 4. 5. 6 iisdem mendis inquinati sunt:

c. 3. intra tria lustra spatium (*vel* spatia)] *aut similiter* 1*a*. *b*. *c*. 2*a*. *b*. *c*. 3*a*. *b* (*recte, v. Carm. IV*, 26, 48: lustra gerendo tria, *et accusativi duplicis exemplum alterum Carm. II*, 2, 16: lustra sex qui iam peracta tempus inplens): terni lustri spatium 4. 5*a*. *b*. *c*[1a]. 6*a*. *b*:

c. 9. beatissimo] viro *add.* 4. 5*a*. *b*. *c*[1a]. 6*a*: praesuli *add.* 6*b*:

c. 13. hoc] esse *add.* 4. 5*b*. *c*[1a]. 6*a*. *b*;

c. 24. experto (= *expergito: cf. SS. rer. Merov. VI*, 583, *n.* 9)] experrecto 4. 5*a*. *b*. 6*a*. *b*:

c. 27. sentisse] 1*b*. 2*a*. *b*. *c*. 3*a*: senti:|se *pr. m.* 1*a*; sentiens esse 4. 5*a*. *b*. 6*a*. *b*:

c. 47. trino depulso languore] trinum (ab ea *add.* 6*a*. *b*) depulit languorem (langorem 6*a*. *b*). (Nam *add.* 6*a*. *b*) 4. 5*a*. *b*. 6*a*. *b*;

c. 48. complures] 1*b*. *c*. *e*. 3*b*: cum plures 2*a*. *b*. *c*: compares 1*a*: quam plures 4. 5*a*. *b*. 6*a*. *b*:

c. 50. unguentum responso] 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*; unguentum respanso 3*a*; ungenti repenso 1*c*; *om.* 1*e*: ungento resperso 4. 5*a*. *b* (*pr. m.*): ung(u)ento respersum 3*b*. 6*a*. *b et m. al.* 5*b*;

c. 76. adipiscendus (*passive*) martyribus] adiungendus m. 4. 5*a*. *b*; *haec om.* 6*a*. *b*.

In archetypo igitur horum codicum singula verba suppleta, verborum formae ad leges grammaticae correctae, falsa participia substitutis verbis finitis correcta erant, ut sermo humaniori aevo aequipararetur, sed cave, ne arridentibus his lectionibus ullam fidem habeas. In eodem archetypo locum c. 38. ex flosculis insequentibus inepte compositum desiderari iam dixi (p. 358), quem a librario deletum esse manifestum est. Codex autem, qui ei praesto erat, lapsum calami exhibebat, qui praeterea non occurrit nisi in codicibus 2b. c:

c. 26. hostis] hospis 2*c*; hospes 2*b*. 4. 5*a*. *b*. 6*a*. *b*,

atque cum 2c codices 4. 5b etiam hoc loco consentiunt:

c. 12. potolenti] petulenti 2c. 4. 5*b* (*pr. m.*).

Auctor mendax familiae 5 impudentissima fabula textum Translationis Vitae

1) *Cf. Bonnet, 'Latin' p.* 152.

Germani subiectum adauxit, qua Karolum M. imperatorem testem oculatum operis sibi finxit, cui puer septennis interfuisset, eundemque multo magis interpolatum textum etiam libri 6 *exhibent. Utrique libri* 5*a. b.* 6*a locum c.* 70. haec sine fine sunt coepta *praetermittunt, quem olim apparatui adscriptum nunc textui restitui. Discedentibus vero iisdem, etiam libri* 5*a. b in c.* 41. *verbum* praeteriret *omittunt, quod* 6*a. b cum melioribus servaverunt. atque libri* 6 *cum solis libris* 1 *in c.* 23. pietatis *exhibent, interpolantes* virum. *In universum auctor archetypi huius classis interpolationes multiplicavit, valde amplians sententiarum ordinem (cf. c.* 60*), atque de ecclesiis Parisiacis optime instructus erat:*

c. 41. ecclesiae] matris ecclesiae, id est Parisiacensis 6*a. b;*

c. 42. ad basilicam beatae Crucis] *add.* in suburbio eiusdem civitatis positam 6*a. b.*

Eo autem audaciae progressus est, ut locis interpolatis ipsam Fortunati personam indueret, in illius aevum se fraudulenter promovens:

c. 10. ut per monasteria, [nunc[1] Christo disponente, *add.* 6*a. b*] regant agmina monachorum,

sed sermonem eiusdem aevi veluti missa revocata *c.* 59. *minime intellexit, tollens* revocata. *Interim fratres duo* 6*a et* 6*b eandem viam minime constanter ingrediuntur, sed modo* 6*a lacunam e melioribus libris supplevit (c.* 3*), qui etiam falsa participia solus correxit (c.* 25*) cum* 5c[1a] *et m. al.* 5*b, modo* 6*b a fratre recedens cum* 1 *facit:*

c. 29. nec nemora] nec mora 1*a (pr. m.). b.* 6*b;*

c. 75. fractus] 1*a. b. c. e.* 6*b:* factus 2*a. b. c.* 3*a. b;* fatigatus *(*4*).* 5*a. b.* 6*a.*

Brevi recensio textus V. Germani potissimum ex tribus prioribus classibus pendet. quibus inter se convenientibus res plerumque acta est, dissentientibus autem iisdem inter primam classem et secundam tertiamque disceptandum est neque reliquae classes accedunt nisi ad confirmandam lectionem unius alteriusve partis, dum discrepantes ab utraque nullius auctoritatis sunt.

Magnum quidem miraculorum numerum in Vita Germani Fortunatus congessit, sed componendo libro non eandem curam impendisse videtur, immo librum tam neglegenter litteris mandavit, ut is[2] *qui nuper in Patavinitatem eius magna cum diligentia et acute inquisivit plurima exempla ex hoc libro colligere potuisset, neque vero cum eo coniciam materiam congestam solam superesse, quam in elegantiorem formam postea redigendam celeberrimus auctor sibi reservasset. Vita enim Germani ut fortasse maiore celeritate quam alii eiusdem auctoris libri absoluta est, tamen eiusdem pompae rhetoricae indicia manifesta edit, veluti enuntiata rhythmice disposita, lusum*[3] *verborum aliaque artificia, sique nonnulla miracula brevius quam expectes descripta sunt, pleraque vix magis extendi poterant. Praeterea eadem menda etiam in reliquis Fortunati scriptis occurrunt, quae in V. Germani tantum multiplicata sunt, falsosque casus vel in novissima Carminum editione plures deprehenderes, nisi editor ceterum de poeta nostro optime meritus eos correxisset*[4]. *Auctor participia frequenter pro verbis finitis usurpavit, quin immo verbis omnino carere poterat*[5] *aut absque ulla constructione eadem dissolute cumulavit*[6]. *Ablativum absolutum parum recte admisit, subiecto non mutato aut non indicato,*

1) *Cf. c.* 30: qui nuper Avallone castro tenebantur inclusi 6*a. b.* 2) *Hermannus Elss, 'Untersuchungen über den Stil und die Sprache des Venantius Fortunatus', Heidelbergae* 1907 *(dissert.).* 3) *V. Germani c.* 59: ut — domum Nunnichi inlustris inlustraret vestigio. *Cf. H. Elss l. c. p.* 58 *sq.* 4) *H. Elss l. c. p.* 31. 5) *Cf. p.* 414, 11: mox qui aut quanti aut qualiter, *et acc. c. inf. absque verbo dicendi p.* 397, 7: deflentibus [ac dicentibus *add.* 6*a. b*], videre se hominem; *v. p.* 405, 16. 6) *Exempla e c.* 29. 41. *enotavit H. Elss p.* 51.

et non solum accusativum absolutum adhibuit, sed etiam utramque miscuit constructionem, accusativum cum ablativo coniungens. Quibus de rebus iam multo certius iudicari potest, utrisque libris inter se comparatis et classis 1 *et classium* 2. 3, *neque dubitari licet, si meliores inter se consentiunt. Hoc modo firmantur ablativus directionis pro accusativo*[1], *accusativus absolutus*[2], *quem* 1*a. b.* 2*a.* 3*a falsa interpunctione*[3] *tollere conati sunt, accusativus pro dativo varii generis*[4], *pro ablativo modi*[5], *pro 'ex'*[6]. *Casibus in desuetudinem venientibus, quorum locum praepositiones*[7] *occupabant, eruditiores vice versa illis ibi quoque utebantur, ubi praepositiones postulabantur*[8]. *Dissidentibus autem utrisque libris eis diffidendum erat, qui praepositionem inseruerunt, ideoque libri* 1 *soli neque* 2. 3 *veram lectionem servaverunt hoc loco:* 412, 13. dum pariter sedirent (in[9] *add. rell.; om.* 1*a. b. c)* eodem convivio. *Saepius vero politae lectiones in libris* 1, *barbarae in* 2. 3 *deprehenduntur, qui illorum aetatem partim uno saeculo superant. atque accedente* 1*d ad libros* 2. 3 *vix dubium esse potest, quin* 1*a. b limam grammaticam aliquo modo subierint*[10]. *Quodsi horribilem coniunctionem*[11] *accusativi et ablativi absoluti agnoscere noluerunt*[12], *accusativum absolutum classium* 1. 3 *praeferentes, similia monstra etiam alibi emergunt, semelque prima quoque classis hanc consuetudinem confirmat*[13]. *Eadem etiam accusativum pro dativo confirmaverat neque vero illum ubique servavit, ita ut ad libros* 2. 3 *confugiendum esset*[14]. *Item verba nonnulla activa ut deponentia usurpata* 1*a cum melioribus libris* 2. 3 *exhibet*[15], *sed constructionem immutantes libri* 1 *verbum passive acceperunt hoc loco:*

c. 30. quod a t. iudice non esset obtentus (fuisset obtentum 1*a.* 6*a. b;* esset obtentum *1b. c. e.* 2*b et m. al.* 5*b; intellegas 'obtinuisset').*

Etsi igitur rebus sic stantibus maior fides barbariae librorum 2. 3 *et inprimis* 2*a et* 3*a tribuenda est quam politiori rationi librorum* 1, *tamen singulorum librorum aut* 2*a aut* 3*a defectus grammatici in universum incuriae librariorum attribuendi atque apparatui*

1) *Cf. p.* 392, 15. ad missa 1*a. c.* 2*a. c.* 3*a*; *p.* 395, 12. in cella (sella 6*a. b)* — dilatus est; *p.* 399, 3. accidente in Bradeia vico *(non* 6*a. b)*; *p.* 411, 1. in loco *(non* 4. 6*a. b)* reducitur; *p.* 415, 2. in uno *(non* 1*b. d. e.* 6*a. b)* se glutinet. 2) *Cf. p.* 387, 4. eum — adtrectatum 1*a. b.* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 3) *Cf. p.* 393, 3. fere transactum. Inter haec unius horae spatium. 4) *Cf. p.* 376, 13. dirigit ad sanctum virum intercedendi suffragium (suffragio 1*c.* 5*a. b.* 6*a. b)*; *p.* 383, 21. Quem (Cui 1c) signum crucis inpresso; *p.* 393, 2. caelum (caelo 1*c.* 3*b.* 6*a)* vim facit questibus. 5) *Cf. p.* 383, 10. vigorem pristinum (vigore pristino 2*a)* resipiscunt (recipiunt 1*c.* 3*b et m. al.* 4. 6*a)*. 6) *Cf. p.* 410, 6. eiecto insidiatore mulierem (a muliere 1*c et m. al.* 3*a)*. 7) *Cf. p.* 412, 5: costa de pecude, *at Vita II, c.* 6 *(p.* 421, 28*):* costa pecodis. 8) *H. Elss l. c. p.* 30. 9) *Cf. p.* 390, 5. tenebantur ergastulum (in ergastulo 3*b)*; *p.* 392, 14. lumina (lumen a 1*c.* 2*a. b)* sereno radio micuerunt; *p.* 410, 8. effici christianam (cum *add.* 1*b. e.* 4. 6*a. b*; in *add.* 5*a. b)* propria domo promeruit. 10) *Cf. p.* 396, 11. ad Vico Novo 1*d.* 2*a.* 3*a. b*; *p.* 397, 3. trahet in diverso(u)rio 1*d.* 2*a. b. c.* 3*a*; *p.* 377, 15. nullatenus non 1*c. d.* 2*a.* 3*a, scilicet negatio duplex, de qua v. Leo, Auct. antiq. IV,* 1, *p.* 408, non *om. plerique.* 11) *Cf. p.* 405, 13: Quem — exuto et — peruncto 2*a. b. c.* 4. 5*a. b*; Quem — exutum et — perunctum 1*a. b. e.* 3*a. b.* 12) *H. Elss l. l. p.* 40. 13) *Cf. p.* 395, 3: Quem (Quo 1*c*) sanctificati olei liquore perfuso (perfusum 1*a. b. e*; perfundens 6*a. b*), *et p.* 403, 13. perfuso *etiam* 1*a. b. e.* 14) *Cf. p.* 402, 13. quisquis sui remedium (remedio 1*a. b. c. e)* pecuniam — obtulit; *p.* 403, 4. cum — equum *(ita* 2*a. b. c.* 3*a)* curam inpenderet. 15) *Cf. p.* 372, 11. Certabatur (certabat 1*b. e.* 2*b.* 5*b. c.* 6*a. b) (cf. Leo p.* 394*)*; *p.* 389, 4. repulsus est (rep(p)ulit 1*e.* 3*b.* 4. 5*a.* 6*a*; repulerat 1*c*; dimisit 6*b)*.

adscribendi erant. Lectiones 2*a et* 3*a nonnumquam per codicem* 5*b firmantur*[1] *etiam splendidae atque* 3*a et* 5*b inter se consentientibus in c.* 1. muliebra *scripsi.*

Etiam orthographica simili ratione expendenda erant, in quibus codices mire inter se differunt, sed melioribus consentientibus multo plures formas rusticas iam admitti licebat quam in priore editione. Tunc quidem duobus codicibus nisus ad Carmina confugi eaque quae eorum editione confirmabantur admisi, reliqua autem mutavi. Iam vero quaeri potest, utrum ratio scribendi talis qualis in eorum editione adhibita est, Fortunati aevo omnino respondeat, an codicibus magis indulgendum fuisset, immo meliori eorum aspectui diffidentes eos expolitos esse coniecerunt[2]. *Vitae Germani codices vetustiores eiusmodi reprehensionem vix subire poterunt. Codex* 1*a ut nonnumquam lectiones* 2*a et* 3*a. b confirmat, ita haud raro cum deterioribus facit atque codicibus* 2*a et* 3*a consentientibus iterum vetustiorem consuetudinem subesse persuasum mihi est. Gradus, usque ad quem Fortunati sermo degeneraverit, haud facile definiendus est nonnullaque pravi usus exempla, veluti* ti *pro* ci, *per optimos libros confirmata aegre ei iniungam*[3]. *Nodi igitur haud pauci relinquuntur, qui solvi non possunt nisi ab eo, qui omnia Fortunati opera subsidiis omnibus instructus ediderit. Peculiares lectiones orthographicas codicum singulorum* 1*a aut* 2*a aut* 3*a approbari non licebat. Leviora orthographica omnis generis apparatui non intuli*[4], *sed graviorem rationem scribendi a textu discrepantem accurate adnotavi, ut quibus unusquisque scribendi modus codicibus nitatur statim perspici possit. Diutius vero huic ingrato negotio immorari iam non vacat.*

1) *V. Germani c.* 34. regebat 2*a*. 3*a*. 5*b (pr. m.)*; *c.* 55. 65. Gervasi et Protasi 2*a*. 3*a*. 5*b (pr. m.)*. 2) *W. Meyer l. c. p.* 4; *M. Manitius, 'Gesch. der christl.-lat. Poesie bis zur Mitte des* 8. *Jahrh.' p.* 469. 3) *Etiam in vetustis Gregorii codicibus exempla adsunt, rara quidem, quae in codicibus posterioris aevi accreverunt; cf. M. Bonnet, 'Le Latin de Grégoire' p.* 170 *sqq. Ut Fortunati codices saeculum IX. non superant, ita genuina et spuria multo minus distinguenda sunt.* 4) *In libris primariis sublata sunt:* 1) *adsimilata:* alligare 1*a*. *b*. *c*. 2*b*. 3*b*. 4. 5*a*. 6*a*. *b*; attollitur 3*a*; compatiens 1*a*; corruens, immobilis 1*a*. 2*b*. 4; impendit 1*a*. *b*. *c*. 6*a*. *b aut* 1*a*. *b*. 4. 6*a*. *b*; implorat, impressit 1*a*. *b*. 4. 6*b*; optinere 2*a*; 2) *non adsimilata cod.* 2*a:* adreptus, conmacerat, conmittitur, inperat, obposito 2*a*. 4; subplicatione; 3) ae (ę) *pro* e *cod.* 1*a:* aeclesia *vel* ęccl. *(alias* 2*a*. *b et* 3*a)*; quaestibus (1*a*. 2*a*), saeverior; *cod.* 2*a:* ędulium, aequitans, aerit, ferae, sepę; *cod.* 3*a:* aegenus, expraessit, praesbiter 3*a*. 5*a*. *b*. 6*a*; statimquae; 4) e *pro* ae *vocabulis exeuntibus, in* pre- *aliasque, qua permutatione laborant non solum deteriores, sed etiam* 1*a*. *c et* 2*b*. *c, rarius* 2*a et* 3*b*; 5) e *pro* oe: cepit 2*a*. *c*; cepta 2*b*; 6) ae *pro* oe: caepit 2*a*. 5*b*; praelium 1*b*. 2*a*. 3*a*. 4. 5*b*; 7) oe *pro* ae: poene 1*a*. 4 *et* 1*a*. 2*c*. 4; 8) ci *pro* ti 1*a*. *c*. 2*b et* 2*a et* 3*a cum aliis;* 9) ti *pro* ci: benefitio 2*b*. 3*a*; fallatia 1*a*. 2*a*. 4 *et* 2*b*. 3*a*. 5*b*; faties 2*b*. 4; fautium 1*a*; fidutiam 1*a*. 4. 6*a*; glaties 1*a*. 4; inditio 1*a*. 2*a*. *b*. 3*a*. 4. 6*a*; mendatium 1*a*. 2*a et* 2*b*. 3*a*. 4. 5*b*; offitium 1*a*. 2*b et* 2*a*; pernitiem 1*a*. 2*b*. *c*; spetiositati 1*a*; supplitio 2*b*. 3*a*; 10) d *pro* t: capud 3*a*. 5*b*; velud 2*a*. *b*. 3*a*. 6*a*; 11) t *pro* d: aput 1*a*. 2*c*; 12) e *pro* i *cod.* 1*a:* baptesterii; *cod.* 1*d:* precellentessimo; *cod.* 2*a:* addeta, deficillis, pereclitabantur; *cod.* 2*b:* iteneris, segnaculum; *cod.* 2*c:* septemo; *cod.* 3*a:* basilecam, besteas, debelis, ponteficis, redevivae, trea, vicissem; 13) i *pro* e *cod.* 2*a:* putridine; 14) f *pro* ph *cod.* 2*a:* profetico; 15) g *pro* gu: langor 3*a*. 5*b*; perungere 1*c*. 2*b*. *c*. 6*a*. *b*; ungenta 2*b*; 16) *geminatio male addita cod.* 2*a:* arriditas; *cod.* 3*a:* tollerare, ullulatu; *eadem male omissa cod.* 1*a:* eclesia, saculum, efugiebant, inefabiliter, litera, literaturae; *cod.* 2*a*. 3*a:* efulsit; *cod.* 3*a:* dificilis, consumare, misa, sanctisimus; 17) h *addita cod.* 2*a:* hoccurrunt; *cod.* 3*a:* introhiit; 18) h *omissa cod.* 2*a:* abebatur, ora; 19) i *pro* y: paraliticus 1*a*. 2*a*; presbiter 1*a*; 20) y *pro* i: cybus 1*b*. 2*b*. 3*a*. 6*a et* 1*a*. *b*. 2*b*. 3*a*. 6*a*; ymber 1*a*. 2*c*. 3*a*. 4; sydera 2*a*. 4; 21) n *pro* m:

Plerosque codices W. Levison sodalis meus Bonnam transmissos diligentissime aut contulit aut inspexit, Parisiaci vero ab H. Lebègue viro doctissimo, Romani 3*b*. 5*a a Fedoro Schneider v. c. intercedente instituto nostro historico collati aut examinati sunt. Britannicos ipse contuli aut inspexi a.* 1913. *bibliothecas illas perlustrans atque saeviente Marte grato animo reminisci iuvat humanissime me tunc ibi receptum esse. Praeterea codicem* 5*b Parisiis Hannoveram transmissum contuli collatosque* 1*a et* 2*a recognovi, illum quidem ad specimina photographica acquisita, denique* 5*e et* 6*b*[1] *accuratius perscrutatus sum. Neque vero ad textum constituendum codices adhibui nisi* 1*a. b. c. d*. 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b et locis selectis* 1*e, neque ea quae postea correcta sunt in universum adnotavi. Capita* 23. 28. 33. *parum apte in codicibus melioribus distincta sunt et in nonnullis libris deterioris notae numeri aut distinctio capitum aut utraque omnino desiderantur.*

Laurentius S u r i u s, *De probatis sanctorum historiis. Coloniae* 1572, *III, p.* 410 — 424 *(*364 *errore typographi), textum interpolatum sextae classis edidit, codice usus, qui plerumque cum* 6*a conveniebat, exhibens locum odiosum c.* 3, *sicut ibi traditus est, sed paulo ante (infra p.* 373, 32*)* apud illum *cum* 6*b interpolabat et cum eodem verba c.* 70. haec sine fine sunt coepta *habebat.*

I. M a b i l l o n, *Acta sanctorum ordinis S. Benedicti, Parisiis* 1668, *Saec. I. p.* 234 — 245, *vitam 'ad mss. codd. diligenter' recognovit neque vero eos nominavit, sed per se patet Sangermanenses ei praesto fuisse atque ope praestantissimi* 3*a textum purgavit, per quem locum interpolatum c.* 38. *notum habebat. sed praeterea etiam deteriores quintae et sextae classis in bibliotheca domestica evolvit unamque lectionem, quam c.* 59. *margini adscripsit* incurrens *pro* inruens *in solo Cisterciensi* 5*d*[1] *repperi, qua bibliotheca idem etiam ad alias vitas edendas usus est*[1].

G. H e n s c h e n i u s, *Acta sanctorum, Antverpiae* 1688, *Mai. VI, p.* 778 — 787, *de 'pervetustis' codicibus se iactans. quos cum editionibus Surii et Acherii, scilicet Mabillonii, contulisse voluit, primum nominavit Trevericum S. Maximini (nobis* 1*c) saec. XIII, alterum Terascianum monasterii Bonifontis (Bonnefontaine, dép. Ardennes) gravi interpolatione c.* 1. *ex. inquinatum, quam non repperi nisi in codice* 6*b*[3] *item saec. XIII, denique 'illustre Legendarium nostrum', qui ipse liber* 6*b*[4] *videtur esse, ita ut et aetas et auctoritas librorum pervetustorum in dubium vocari possint. Textus his libris fundatus cum editione Mabilloniana nullo modo comparari potest, atque e duobus locis quos textui inseruit, alterum c.* 3. *ex parte integrum editor cancellis inclusit, foedissimam vero interpolationem c.* 1. *ex. absque eis lectoribus offerre ausus est.*

M. B o u q u e t, *'Recueil des historiens des Gaules', Parisiis* 1741, *III, p.* 443, *particulas e Mabillonio excerpsit.*

Angelus L u c h i, *Venantii Fortunati opera, Romae* 1787, *II, p.* 26 — 53. *bono iudicio usus Mabillonii editionem repetendam curavit eaque quae Henschenius in textum male admiserat iterum sustulit notis adscripta commentariumque historicum adiecit, utriusque editoris observationibus usus.*

M i g n e, *Patrologia Latina tom. LXXII, Parisiis* 1849, *col.* 55 — 78, *editionem Mabillonianam iteravit, deinde tom. LXXXVIII. Parisiis* 1862, *col.* 453 — 478, *Luchianam.*

menbra 1*a*. 2*b*. 6*a vel* 3*a*. 6*a*; 22) o *pro* u: aliquantolum 2*a*; lectoli 2*a*; rivoli 2*a. c.* 5*a. b*; postolare 3*a vel* 2*a*. 3*a*; 23) u *pro* o *cod.* 2*b:* puntifici, sumnium; *cod.* 3*a:* agnusci, dumum, insulentis, negutiator, oraturio, resuluta; *cod.* 3*b:* territurii; 24) p *inserta:* dampnare 1*b. c.* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 5*b;* solempnis 2*a*. 3*a*; 25) qu *pro* c *cod.* 2*a:* loquutus, quoepta; 26) cx *pro* x *cod.* 3*a:* restincxit; *cod.* 3*b:* depincxerat.

1) *Ionas p.* 143.

De indole prioris editionis nostrae inter Auctores antiquissimos tom. IV, 2, p. 11—27, a. 1885. paratae deque subsidiis eius occasione data supra p. 337. 347 sq. 365. disserui.

§ 3. Vita Germani II. brevïor.

Multitudine miraculorum Fortunati liber fastidium creare poterat, unde in aliquot codicibus haud pauca eorum e medio sublata sunt, atque e vetustissimis concludi licet, iam in archetypo omnium, qui supersunt, librarium quendam temptavisse, ut complura capita, scilicet 38—42, in unum cogens abundantiam aliquo modo restringeret. Eodem consilio auctor V. Germani II. non sine successu quodam laboravit, quae etiamnunc inedita in vetustis codicibus latebat[1]. Caput 5. de Chariulfo villam quandam basilicarem pervadente, verbis nonnullis c. 6. interpositis, cum c. 23. coniunxit, quare in locum Franci illius rex aegrotans, scilicet Chlotharius, iam successit, atque ad finem properans unicum miraculum Parisiacum (c. 66) adhuc admisit, antequam ad obitum Germani eiusque vaticinationem transiret. Auctor veritati minus studuisse videtur quam pietati neque ea quae Fortunatus scripserat semper recte intellexit. Inter matrem parentis et Germani in c. 2. non distinxit, unde huic veneficium attribuit, quod illa perpetraverat, Stratidiumque parentem potius priorem eiusdem filium ideoque Germani fratrem fuisse voluit. Litterarum monumentum perfecit monstruosum, iudicante A. Poncelet, Anal. Bolland. XVII, p. 99 sq., sed non plane indignum, suoque ingenio narrationem etiam additamentis amplians, vivido quodam colore has paucas schedulas induit, eaque quae incerta relicta erant determinavit, supplens temporum spatia, celeritatis vestigia, numerum plaustrorum (c. 3) neque animi habitum pervasoris ignoravit (c. 5) neque miseriam captivorum (c. 6), quin immo sermones finxit, quos homines habuisse dicuntur. Etiam poeticis nonnullis dictionibus textum condire temptavit[2] atque 'cancellarium' consuetudinem aevi sui secutus Germano episcopo attribuit neque 'notarium', sicut Fortunatus. Interim barbaries eius ex omnibus angulis elucet[3], quam saec. VIII. attribuam, et propter antiquitatem haec vita digna erat, ut non solum examinaretur, sed etiam nunc demum in lucem proferretur, praesertim cum codex antiquissimus ante aliquot annos emersisset. Textu autem genuino restituto iam intellegitur, huic biographo codicem Fortunati primae classis praesto fuisse similem 1a et fortasse 1d, quorum lectiones nonnullae memorabiles apud eum redeunt. Utinam exemplar illud ad nos pervenisset!

1) Codex Vindobonensis bibliothecae palatinae Lat. 420 (antea Salisburg. n. 39), saec. IX, fol. 26—28[4], ubi VI. locum haec vita occupat.

Exscripsi specimina photographica, quae intercedente bibliothecae praefecto accepi.

2) Codex Monacensis lat. 22244 (Windb. 44), saec. XII, volumen V. Legendarii iussu Gebehardi abbatis Windbergensis scripti, fol. 23—24', die 1. Octobris, praescr.: Vita sancti Germani Augustudunensis episcopi, quasi Augustodunensis episcopus fuisset Germanus Parisiacus.

Ipse contuli.

2a) Codex Vindobonensis n. 336 (Hist. eccl. 5), saec. XIII. in., fol. 242—242', die 28. Maii, praescr.: Eodem die vita s Germani Augusti. p., eundem

1) Alteram epitomen multo post, scil. saec. IX. ex., Wolfhardus Haserensis Martyrologio suo die 28. Maii inseruit, fere ad verbum expilans Fortunati c. 1. 2. 4. 42. 34 et c. 75. enuntiatum alterum; cf. A. Poncelet, Anal. Boll. XVII, p. 14. 2) Cap. 1: arva Augustedunensis, c. 3: garrula voce, cornipedum, c. 7: occies denos temporum vixit annos (Fortunatus: fere octogenarius). 3) Cf. c. 1. degebantur, c. 3. largiret, largebit, murrum, nobis 'murren'. 4) Cf. 'N. Arch.' XXXIII, p. 19.

errorem iteravit[1] *atque praecedens, quocum etiam incipit:* Omnium sanctorum *pro* Cunctorum.

Inspexit W. Levison.

3a) *Codex S. Audomari n.* 791, *saec. XI, olim S. Bertini*[2], *fol.* 65'—69', *de quo egit A. Poncelet, Anal. Bolland. XVII, p.* 100.

3b) *Codex S. Audomari n.* 715, *volumen IV, fol.* 31—32', *saec. XII, olim S. Audomari*[3], *praescr.:* Quaedam de vita sancti Germani Parisiacensis, qui decessit V. Kl. Iunii, *incip.:* Cunctorum v., *desinit:* maiestas unita potestas in s. s. A. *Codicem merum apographon praecedentis esse asseruit A. Poncelet l. c.*

4) *Codex Parisiacus n.* 5278, *saec. XIII, ubi Vitae auctore Fortunato (nobis 6k, supra p.* 357*) fol.* 81'. *prologi loco c.* 1. *et* 2. *Vitae Germani II. praemissa sunt, quae ex hoc codice Bollandiani, Catal. Paris. I, p.* 483, *ediderunt.*

5) *Codices Parisiaci bibliothecae S. Genovefae n.* 554, *saec. XII, libri Fortunati (nobis* 1d*, supra p.* 348*) fol.* 28. *et*

5*) *n.* 555, *saec. XII, fol.* 32 *(nobis* 1d**; *cf. ib.), solum textum c.* 7. *exhibent, quem exscripsit contulitque H. Lebègue vir doctissimus.*

Vetustam vitae faciem solus codex 1 *exhibet, sed menda ei insunt, quae ad librum* 2 *modice retractatum emendari poterant. Sermo quoque huius limam librarii aevi cruditioris passus est, unde orthographica eius non enotavi; pravas eius lectiones qui aut initium aut finem continent codices* 4 *et* 5 *non confirmant, sed magis cum* 1 *conveniunt.*

§ 4. *Translatio Germani vetustissima a.* 756.

Monumentum celeberrimum, quo quaestio de anno natali Karoli M. inter annos 742. *et* 747. *fluctuante pro hoc et Annalibus nonnullis incertae fidei*[4] *decidi videbatur, iterum luculentum testimonium praebet, quanta lux ex copiosa codicum exploratione expectanda sit, quamque imbecillo fundamento illi nitantur, qui hoc vel illo codice contenti, in quem fortuito inciderint, ipsos vetustissimos et optimos caeci neglexerint. Auctor textus vulgaris Translationis Germani ipsum Karolum M. gloriosissimum imperatorem testem profert, qui tunc puer septennis operi pii genitoris sui interfuisset, eiusque verbis maiorem fidem habet, quam si ipse propriis oculis rem vidisset, atque etiam imperatoris sermonem posteris tradit, quem ante altare S. Crucis et S. Stephani habuisset, feretrumque asseruit moveri non potuisse, antequam Pippinus villam suam Palatiolum (hodie Palaiseau, dép. Seine-et-Oise) S. Germano dono dedisset, tunc statim cum celeritate ac facilitate levatum, novaque difficultate exorta, altero miraculo sepulchrum illaesum servatum esse, in cuius fossam Karolus pueriliter ludens insiluisset, 'ubi mox primum dentem de ore suo mutavisset'. De veritate autem scriptoris nullo modo dubitari licet, nam:* Hactenus, *inquit,* digesta serenissimo caesare domno Carolo narrante conperimus.

Sane si Karolo M. narrante auctor haec scripsisset, Waitzius noster iure optimo persuadere sibi non poterat, ea conficta esse, 'cum ipso Karolo et multis qui praesentes fuerant

1) *Reliquos Magni Legendarii Austriaci codices enumeravit A. Poncelet, Anal. Bolland. XVII, p.* 63. 2) *Cf. 'Catalogue général des mss. des bibliothèques publ. des départements'. Parisiis* 1861, *III, p.* 360. 3) *V. ibid. p.* 316. 4) *In Annalibus Petavianis, quorum auctoritatem in dubium vocari non posse contenderunt (H. Hahn, 'Jahrb. des fränk. Reichs* 741—752', 1863, *p.* 243*), origo Karoli a.* 747. *non adnotata est nisi in unico codice (S. Abel et B. Simson, 'Jahrb. d. fränk. Reiches unter Karl d. Gr.',* 1888, *I², p.* 12; *Wattenbach, 'GQ.' I, p.* 161⁷, *n.* 2*) atque auctoritatem Ann. Laubac. (SS. I,* 10*) et Lobiensium (SS. XIII,* 227*) vel strenuissimi huius opinionis propugnatores defendere ausi non sunt.*

viventibus tam temerariam fabulam vix etiam monachus adinvenire ausus esset'. Multis argumentis Hahn[1] *veritatem auctoris tueri conatus erat dentemque primum mutatum septennis Karoli inter indicia attulit, quibus auctor fide dignissimus et sobrius crimine mendacii absolveretur, ita ut annum natalem* 747. *p. Chr. certo certius stabilisse sibi visus esset. Huic credulitati acumen ingenii sui W. Wattenbach*[2] *b. m. opposuit recte iudicans cardinem rerum in donatione villae Palatioli verti, ad quam confirmandam fabula ficta esset omnino stolida, sed defensoribus eius paulatim cedens opinionem suam postea restringebat.*

Veritas vero non amplius latere poterat. Evoluto codice Romano (nobis 3b*) O. Holder-Egger*[3] *repperit stolidam illam fabulam postea interpolatam esse, cumque Waitzius ope paucorum codicum classis* 5 *textum e codicibus* 6 *vulgatum integritati restituisse sibi visus esset, iam probatum erat, textum vere integrum eum fugisse, quem codicem non inspexisset, licet inter inspiciendos ei designatus esset. Interim Romam ad hunc triumphum celebrandum excurrere opus minime erat, nam Romano fere melior codex eiusdem condicionis extat Berolini in ipsa bibliotheca regia (nobis* 2a*), quam cotidie frequentare solebamus, isque utrumque fugerat et reum et iudicem. Cum Vitam Genovefae editurus in hunc pretiosum codicem incidissem, textum genuinum amplius latitare non passus sum, quo denuo confirmatum est inter pios illos hagiographos fuisse non solum veraces, sed etiam fraudulentos falsarios.*

Auctor primigenius a translatione quidem Germani ex porticu ecclesiae beati Vincentii 'intra ipsius aulam ecclesiae' exorsus est, sed eam minime descripsit postea a falsario interpolatam: sola enim praecedentia signa enarraturus erat, ita ut Miraculorum librum composuerit neque Translationis. Nihilominus liber cum in reliquis codicibus tum in vetusto 3b *— liber praestantior* 2a *initio caret — 'Translatio corporis sancti Germani' inscriptus est, neque titulum immutare volui, cum auctor ipse facile non plane convenientem praescripsisse possit. Calculus quoque annorum non plane convenire videtur. De corpore transferendo Lantfredus abbas primum cogitaverat a.* 23. *Caroli, i. e. si post Pippini mortem annos Caroli ex a.* 715. *in. numeraveris, anno* 737*, ad quem ex Germani morte a.* 576. *anni ducenti vel eo amplius computantur, atque post viginti annos mulieris visione commotus iterum ad idem consilium rediit: interim a Carolo legatus in Aquitaniam missus eoque a.* 741. *defuncto tres annos et semissem ab Aquitaniae 'patricio' quasi explorator retentus erat dimissusque annos XII monasterio restaurando studuerat. Quae summa si non plane* 20 *annos efficere videtur usque ad annum post Stephanum papam Galliam ingressum, qui a.* 754, *die* 28. *Iulii Pippinum regem unxit, certe ex a.* 737. *ad a.* 755. *ducta* 19 *annos efficit neque ei plus deesse videtur quam annus unicus. Iuvenis Italicus, qui alterum miraculum expertus erat visionem illam 'anno eodem' praecedens, adhuc superest auctore teste (c.* 2*), ita ut eius tempore decennia nonnulla praeteriisse videantur, mihique textus saec. VIII. ex. compositus videtur esse, immo Translatio interpolata, ubi haec verba deleta sunt, post saec. IX. exorta esse nequit, quo codex huius ordinis vetustissimus* 5a *exaratus est. Iuvenis ille Italicus 'in monasterio beati Petri' hospitio susceptus erat, quod saec. IX. Genovefae nomine appellabatur*[4]. *Ex insequenti miraculo (c.* 3*) colligi licet, Germanum Martino non imparem fuisse. Is qui ultimus Germani virtutem expertus est (c.* 4*) priorem multos iam dies veniendo praecesserat 'anno eodem, quo eiusdem confessoris sanctissimum corpus fuerat transmutandum', diesque, quibus ipse bonam valetudinem recuperavit, hoc*

1) *Hahn, 'Sur le lieu de naissance de Charlemagne' ('Mémoires couronnés et autres mémoires publiés par l'académie royale de Belgique', Bruxellis* 1861, *tom. XI, p.* 78 *sqq.).* 2) *Wattenbach, 'Geschichtsquellen' p.* 114[8]. 3) *O. Holder-Egger, 'Zur Translatio S. Germani' ('N. Arch.' XVIII, p.* 274 *sqq.).* 4) *Cf. 'N. Arch.' XVIII, p.* 30.

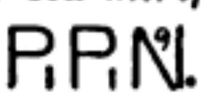
ordine dispositi sunt: praecedente transitus patroni sollemnitate, scilicet die 28. Maii, nocteque elapsa sequebatur vespera sabbati, quam nox dominica excepit. Anno igitur, quo corpus Germani transferendum erat, sollemnitas patroni, scilicet dies 28. Maii, in feriam VI. incidebat, idque neque a. 754. neque a. 755. sed a. 756. contigit. Quem calculum si rectum esse concesseris, quos auctor ex 23. anno Caroli, i. e. 737. p. Chr., supra computavit 20 anni accurate constant atque unicus qui desiderari videbatur annus iam repertus est, immo cum post pacem Aquitanis redditam, scilicet anno 745, duodecim fere annos Lantfredus in restaurando monasterio laborasset, ad eundem annum 756. deducimur.

Dies translationis VIII. Kal. August. in vetusto codice 3b praescriptus est, qui per Usuardum[1] *monachum S. Germani confirmatur:* VIII. Kal. Aug. Civitate Parisius translatio sancti Germani episcopi et confessoris, *idemque in codice Barberinio Martyrologii Bedani saec. X./XI.*[2] *legitur.*

Porro dies 25. Iulii a. 755. in feriam VI. incidebat, anno autem 756. in diem dominicum, qui translationi melius conveniebat, itaque qui ex feriarum serie c. 4. ducebatur annus luculente confirmatur.

Pippinus quidem non multo post iuvenem Italicum sanatum (c. 2) Parisios pervenit, sed eum translationi interfuisse non constat, atque a. 756. expeditionem Langobardicam susceperat. Fictum est Palatiolum villam, cuius descriptionem II. Breve Polyptychi Irminonis[3] *continet, ea occasione ab eodem S. Germani monasterio dono datam esse, atque praestantissimus Wattenbachius noster in ea ipsa villa confirmanda causam interpolationis deprehendisse sibi videbatur. Sed adversarius*[4] *ei surrexit, qui fundamentum fabulae inscriptionem quandam fuisse asseruit, quam saec. VIII. attribuit. Miror virum exercitatum stolidissimo illo monumento*[5] *tantae falsitatis decipi potuisse neque argumentum suspiciosissimum eum terruisse neque vestigia fraudis scripturae impressa*[6].

Codices in tres classes discedunt, cum textus genuinus (2a. 3b) non solum interpolatus (5), sed praeterea etiam iterum retractatus sit (6). Monachus S. Germani idemque falsarius, qui exemplar codicum 5. 6 composuit, Lantfredum ipsum visionem mulieris propriamque Pippino enarrasse mentitus est, quo facto ad transferendum corpus eum commovisset. Deletis verbis, quibus iuvenem Italicum auctor primigenius etiam superstitem esse asseruerat, eo plura falsarius supplevit, quae facile supplenda erant, inprimis ea, quibus et miraculorum magnitudo exaggeraretur[7] *et gloria patroni, ob quam augendam vel 'clementer' ante 'imperavit' addidit (c. 4), ne humanitati eius quicquam detraheretur. Interpolator posterior 6 praeterea historiae succurrit, ut erat homo eruditus, nam nomen*

1) *Migne, Patr. Lat. CXXIV, col. 295.* 2) *Cf. H. Quentin, 'Les Martyrologes historiques du moyen âge', Parisiis 1908, p. 33.* 3) *A. Longnon, 'Polyptyque de l'abbaye de Saint-Germain des Prés', Parisiis 1886, I, p. 7 sqq.* 4) *O. Holder-Egger, 'N. Arch.' XVIII, p. 280 sq.* 5) *Parvi cruci marmoreae sepulchro Germani inditae haec insculpta sunt (Bouillart l. c. p. 285, tab. XV):* Hic pausante sancto Germano die translationis dedit ei rex Pipinus fiscum Palatiolum cum appenditiis suis omnibus. 6) *Falsarius litteras antiquas imitatus est, sed mirificas ligaturas adhibuit suumque aevum compendio prodidit scripturae saec. VIII. alieno:* *Nota enim 9, si in vetustis titulis occurrit, est littera* g *aut* q *(Le Blant, 'Inscriptions chrétiennes de la Gaule' II, tab. 85, n. 507; tab. 89, n. 526) neque vero* us. *Cf. W. M. Lindsay, Notae Latinae, Cantabrigiae 1915, p. 381 sqq.; H. Foerster, 'Die Abkürzungen in den Kölner Hss. der Karolingerzeit', Tubingae 1916 (dissert. Bonnensis), p. 112.* 7) *Iuvenis Italicus frustra 'per multorum sanctorum circumcirca vehebatur ecclesias' (c. 2), antequam ad S. Germanum pervenisset.*

patricii Aquitaniae Hunoldi non ignoravit neque ignoravit Stephanum papam 'contra gentem Langobardorum' auxilium petisse. Si paucis locis libri 6 *magis quam* 5 *cum textu primigenio conveniunt, veluti c.* 2. *locum*[1] *in his libris interpolatum non exhibent, quae ratio in V. Germani inter utramque classem similiter observabatur*[2], *auctor exemplaris* 6 *puriore codice* 5 *usus esse potest eo, ex quo qui supersunt libri* 5 *pendent, aut iuxta* 5 *exemplar melioris classis hic illic adhibuit. Auctor autem archetypi utriusque classis verbis* His breviter praelibatis *ad nova miracula*[3] *transiens, quae coram positus ipse vidisset, haud timide se patefecit auctore primigenio posteriorem.*

Codices iisdem numeris distinxi atque in Fortunati textu, sed ex interpolatis 5*b. e et* 6*c adhibuisse satis habui, neque hic iterum enumerare visum est qui supra descripti sunt* 5*c*[1a. 1b. 1e. 1f]. 6*a*[2. 4. 5]. 6*b. b*[1. 2]. 6*d.*

2*a) Codex Berolinensis Ms. Theol. lat. oct.* 96, *saec. X, fol.* 45—51', *folio exciso, a verbis c.* 1: Lantfredus absolvitur *incipit; v. supra p.* 349.

Contulit W. Levison sodalis noster, iterumque eum ipse recognovi.

3*b) Codex Romanus bibliothecae Victoris Emanuelis, 'Fondi minori' n.* 341 *(Farfensis n.* 29*), saec. IX, fol.* 122'—125'; *v. supra p.* 350.

Contulit F. Schneider v. cl.

5*a) Codex Romanus bibliothecae Vaticanae e libris reginae Christinae n.* 581, *saec. IX, fol.* 87 *sqq.; v. supra p.* 351.

5*b) Codex Parisiacus n.* 12599, *saec. X, fol.* 55 *sqq.; v. supra p.* 351.

Ipse contuli.

5*e) Codex Parisiacus n.* 5365, *saec. XII, fol.* 22 *sqq.; v. supra p.* 353.

Contuli specimen photographicum.

5*f) Codex Parisiacus, 'Nouv. acq. lat.' n.* 2164, *saec. X, olim Brivatensis*[4], *fol.* 39, *initium tantum continet ad verba translationis interpolatae* anteriori tempore *(SS. XV, p.* 6, *l.* 31*), foliis excisis.*

6*c) Codex Bononiensis bibliothecae universitatis Italicae n.* 1702, *saec. XI. in., fol.* 34 *sqq.; v. supra p.* 355.

Ipse contuli.

Vetustioris rationis scribendi exempla haud pauca codex 2*a exhibet, veluti* adque, his, hisdem, ora, permisso, portico, praestulare, *sed litteram* e *pro* ae *non admisi raro adhibitam neque* offitia. *Nonnullae eiusdem libri lectiones per solum codicem* 5*e confirmantur.*

Postquam vetustiores editores, scilicet

L. Surius, De probatis sanctorum historiis, Coloniae 1579, *IV, p.* 369—372, *et* 1581, *VII, p.* 594—596, *ad translationis verba:* ubi mox primum dentem de ore meo mutavi,

I. Mabillon, AA. SS. ord. S. Benedicti, Parisiis 1672, *Saec. III,* 2, *p.* 94—97,

G. Henschenius, AA. SS., Antverpiae 1688, *Maii tom. VI, p.* 788—791,

aut textum classis 6. *publici iuris fecerunt aut textum* 5 *interpolationibus* 6 *auctum, sicut Mabillonius, qui interpolatorem* 6 *a* 5 *distinguens additamenta eius partim notis adscripsit,*

G. Waitz, SS. XV, p. 5—8, *codicibus* 5*a. b. c*[1b]. *e usus translationem quidem interpolatam totam edidit, sed e miraculis genuinis plurima suppressit.*

B. Krusch.

1) *Libri* 5, *non* 6 *addunt:* sicut perversa mente conceperat. 2) *Supra p.* 363. 3) *Ed. SS. XV, p.* 8, 36. 4) *Cf. L. Delisle, 'Mélanges de paléographie et de bibliographie', Parisiis* 1880, *p.* 497.

I.

VITA GERMANI EPISCOPI PARISIACI AUCTORE VENANTIO FORTUNATO.

IN CHRISTI NOMINE INCIPIT VITA SANCTI AC[a] BEATISSIMI GERMANI EPISCOPI, PARISIACAE URBIS ANTESTITIS.

I.[b] Beatus igitur[c] Germanus Parisiorum pontifex, territorii Augustidunensis[d] indigena, patre[e] Eleutherio[f], matre quoque Eusebia, honestis honoratisque parentibus procreatus[g, 1]. Cuius genetrix, pro eo quod hunc post alterum intra breve spatium concepisset in[h] utero[i], pudore mota muliebra[k], cupiebat ante partum infantem[l] extinguere[2], et accepta potione, ut abortivum[m] proiceret[n], nec[o] noceret, incubabat[p] in ventre[q], ut[r] pondere praefocaret[s], quem veneno non laederet. Certabatur[t] mater cum parvulo[u], renitebat[v] infans ab[w] utero: erat[x] ergo pugna inter mulierem et viscera[3]. Laedebatur[y] matrona nec nocebatur infantia; obluctabatur sarcina, ne genetrix fieret parricida[z]. Id actum est[a], ut servatus[b] incolomis[c] ipse inlaesus procederet[d] et matrem redderet[e] innocentem[f]. Erat[g] hinc[h] futura[i] praenoscere ante[k] fecisse virtutem, quam nasci contingerit[l, *].

*) Per incrementa denique virtutum ad meliora cotidie provectus, litterarum studiis[4] a dulcissimis parentibus est traditus, ut deinceps in Dei laudibus haberetur dignus *add.* 6*b*[a].

I. Cap. 1. 1*a. b. c. d.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 1. a) *ita* 3*a* (*sed* hac). 5*a* (*sed* antistitiš); In Chr. n. i. v. s. ac b. G. e. P. (u. *deest*) antestitem 2*a*; Incipit v. s. ac b. G. e. Parisiace (*m. al. corr.* Parisiaci, *om.* u.) antestitis, cuius depositio VI. Kl. Iul. (*m. al. corr.* V. Kl. Iun.) colitur 1*a* (XXV. *in marg.*); Incipit vita beati G. P. civitatis antistitis 1*b*; Incipit vita sancti G. episcopi et confessoris ::::::: ::: (*eras.* xp, *ut videtur*) 1*c*; Incipit vita sancti G. Parisiacae urbis episcopi 1*e*; Incipit vita sancti G. episcopi Parisiensis 1*d*; Incipit vita sancti G. Parisiacensis episcopi a Fortunato episcopo edita 2*b*; Incipit vita sancti G., quod est V. Kalendus Iunius 2*c* (LIIII *in marg.*); Incipit vita sancti G. episcopi Parisiace civitatis. Transitus eius V. Kl. Iunias 3*b*; V. Kl. Iun. Incipit vita sancti G. episcopi Parisiace urbis, edita a Fortunato episcopo 4; In Chr. n. i. v. s. ac b. (patroni nostri *add.* 6*a*) G. (ep. *om.*) P. u. antistitis, edita a venerabili Fortunato episcopo 5*b*. 6*a*; Incipit vita beati Germani Pa:|risiensis (*ras.* r) episcopi, quae celebratur V. Kl. Iunii *m. al. suppl.* 6*b*. b) I. *deest* 1*a*. 2*b*. 3*a*. 5*b*. 6*a*; *numeri I—VI. desunt* 2*a*; *numeri desunt* 1*c. d. e.* 2*c*. 3*b*. 4. 6*b*, *sed capita distincta sunt* 1*c et* 4 (*exceptis cap.* 71—76). c) *eras.* 5*a*; *om.* 1*d. e.* d) *ita rell. cum Carm. V*, 6; Agustidun. *m al. corr.* Augustid. 5*a*; A:gust:dunensis *m. al. corr.* Augustud. 5*b*; August(idu *in litura*)nensis 1*a*; Augustudunensis 1*c. d e.* 2*c*; Augustodunensis *corr.* Augustid. 2*b*; Augustudinensis 3*b*. e) quoque *add.* 3*a*. f) Euleutherio 3*a*; Eutherio 1*b*; Leutherio 1*e*. g) procreatur 1*c et e corr.* 2*b*; est *m. al. suppl.* 2*a*. 3*a*. 5*b*, *habent* 1*e*. 3*b*. 5*a*. 6*a. b.* h) ut 2*c*. i) uterum, putavit muta 1*d*. k) *ita pr. m.* 3*a*. 5*b* (?); mulier (et *add.* 1*d*) 1*a. c. d.* 2*a*; *om.* 1*b*; muliebri *rell. et m. al.* 3*a*. 5*b*. l) instantem 3*b*. m) evortivum 1*d*. n) proieceret *pr. m.* 1*a*; proiecerit 1*d*. o) *ita* 1*a* (*m. al. corr.* nocuerat). *b. c. d* (*ubi* nocerit); dum nocere non posset — quem venena l(a)edere (l. *om.* 2*a. b*; extinguere *m. rec. superscr.* 2*a*) non valerent (*alterum e m. rec. superscr.* 2*a*) *rell.* p) incloabat 1*d*. q) ventrem 1*d. e.* 6*b et m. rec.* 5*b*. 6*a*. r) vel *add.* 6*a. b.* s) profocaret *pr. m.* 3*a*; provocaret 1*d*. t) *ita rell.* (*cf. Leo, Auct. antiq. IV*, 1, *p.* 394); Certabat 1*b. e.* 2*b*. 5*b*. 6*a. b et e corr.* 1*a*. 2*a*. u) puero 1*d*. v) *ita rell.* (*cf. l.* 13. obluctabatur); retinebat 1*d*; renitebatur 5*b* (*e corr.*). 6*a. b et m. rec.* 2*a*; retinebatur 1*a. b. c. e.* 2*c*. w) in *m. al. in litura* 2*a*. x) Ergo erat 4. y) litabatur 1*d*. z) Unde *add.* 6*a. b.* a) est *om.* 2*c*. b) servatur 2*c*. c) incolonus 1*c*. d) processerit 1*d*. e) redderit 1*d*. f) innocuam *fortasse pr. m.* 5*b*. g) sane *add.* 6*a. b.* h) hic 2*a*. i) futurum pronoscere 1*d*. k) illum *add.* 6*a. b*; ante factam pro eo v. *m. al. in litura* 5*b*. l) *ita* 1*d* (*cf. Bonnet, 'Latin' p.* 419); contingeret 1*a. b. c. e et m. rec.* 6*a*; contigeret 2*b*; contigerit *rell.*

1) *Cf. V. Germani Autissiodor. c.* 1 (*supra p.* 251): Igitur Germanus Autesioderensis oppidi indigena fuit, parentibus splendidissimis procreatus; *cf. 'N. Arch.' XXIX*, 144. 146. 2) *Maria virgo longe aliter se gerebat teste eodem auctore Carm. II*, 16, 129:

II.[a] Deinde cum[b] Avallone[c] castro[d] cum Stratidio[e] propinquo puer[f] scolis[g] excurreret[h], mater parentis[i], ut suam[k] hereditatem adquireret, de adulescentis[l] fallitura[1] nece tractavit[m]. Quae[n] temperata[o] potione in ampullulam[p] condidit, vinum quoque[q] in alteram[r], praecipiens puellae, ut, venientibus[s] ambobus, illi porregeret[t] de vino, isti de[u] maleficio. Sed ignorans ministra ampullulam[v] mutat[w] et pocula, vinum[x] sancto Germano, venenum[y] dat Stratidio[z], et dum isti[a] praeparatur[b] interitum[c], auctor cadet[d] in laqueum[e]. Quo mater eius cognito puellam cf. Ps. 34,7.8. increpat cum fletu[f], extinxisse se[g] filium. Cui[h] Stratidio[i] sollicite[k] inpenso[l] studio, facto[m] de ipsis maleficiis[n] vario[o, 2], etsi[p] mors vitam[q] non abstulit, tamen[r] signum mortis infixit[s].

III. Hinc ad parentem suum sanctum Scupilionem[a] Lausia[b, 3] se[c] conferens, moribus honestis[d] altus[e] et[f] institutus est[g]. Et[h] cum fere[i] mille passus[k] longe[l]

I. Capp. 2. 3. 1*a. b. c. d* (*a l.* 11). (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 2. a) *caput II. deest* 1*d*. b) dum 6*a. b.* c) Avallono *corr.* Avallone 1*a*. d) *superscr.* 1*a*; simul *add.* 6*a. b.* e) Strutidio 2*b*, *corr.*; Stradidio 6*b*; Stradio 2*c*. f) adhuc *add.* 6*a. b.* g) scolas *pr. m.* 2*b*. h) (exc *in litura*)urreret 2*b*. i) parentes *pr. m.* 2*b*; propinqui *m. al. in litura* 5*b*. k) eius *m. al. in litura* 5*b*; ut sancti sibi h. 6*b*; ut illius h. sibi a. 6*a*. l) *ita pr. m.* 1*a*. 6*b*; aduliscentis *pr. m.* 2*a*. 8*a*. m) tracta(t *m. rec. in litura*) 2*a*. n) qu:: *m. al. corr.* quē 1*a*. o) *ita* 1*a. c.* 4; temperatam potionem *rell.* p) ampullula 2*b*. 5*a*. 6*b et e corr.* 6*a*; ampullam 1*b. c*; ampulam 2*c*; ampulla 4. 5*b*. q) vinum, (virus quoque in a., pr. puelle *in litura*) 1*c*. r) altera 1*a. e.* 2*b. c.* 3*b.* 4. 5*a. b et e corr.* 6*a*. s) v. :: a. (*ras.* in) 2*c*. t) *ita pr. m.* 2*a*. 3*a. b.* u) *om.* 1*b*. v) ampullam 1*c*. 2*a. b*; ampulam 2*c*; pariter *add.* 6*a. b.* w) mutavit *pr. m.* 1*a*; mutiat 2*b*, *corr.* x) vini 1*a. b. c. e*; Vinumque 6*a. b.* y) vero *add.* 6*a. b.* z) Stratidyo 3*b*; Stradidio 6*b*; Stradio 2*c*. a) *ita recte* 1*a. b. c*; insonti *rell.*; *cf. supra l.* 5: isti de maleficio. b) praepararet *m. al. corr.* praepararat 2*b*. c) *ita rell., rhythmo firmatum*; interitus 1*e*. 2*c*. 4. 5*a. b.* 6*a. b et m. al.* 3*a*; *om.* 1*a. b. c.* d) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *b*; cadit *rell. et m. al.* 8*a*. e) laquetum (*pr. m.?*) 2*b*, *corr.* f) eam sibi *add.* 6*a. b.* g) *m. al. superscr.* 1*a*; *om.* 2*c*. 6*a. b.* h) Que 1*c*. i) Stradidio 6*b*; Stradi 2*c*. k) sollite *corr.* solute 3*a*. l) in(m)pensa 1*a. b. c.* m) facta 1*a* (facta. de). *b* (*non* 1*c*); factum 2*b*. n) maleficio 3*b*. o) v(ario *in litura*) 4. p) et(si *m. al. add.*) 3*a*. q) *om.* 1*a. b. c.* r) s. t. 3*a*. s) infinxit 2*c*; inflixit 5*a*.

Cap. 3. a) Scopilionem 1*a. e.* 2*b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b* (*at* Scubilio *V. Paterni*). b) *ita rell.*; Lausea 2*c*. 3*a. b*; Lausiam 6*a. b*; Laudeacensum 1*e*. c) sē 2*c*. d) apud illum *add.* 6*b*. e) *ita* 1*a* (*pr. m.*). *b. c. d.* 2*b*; alitus *rell.* f) *om.* 3*b*. g) *om.* 1*d*. h) *ita* 1*a. b. c* (*ubi* quidem *add.*). *e*; Qui *rell.* i) *om.* 1*b. e.* k) passos 3*b*. l) uterque *add.* 1*e*.

Nec fructus uteri steriles deperdit onusti (honesti *recte codd.*; *cf. Carm. VIII*, 3, 337);
Flore pudicitiae mater habenda placet.

3) *Cf. infra c.* 75: qui cum suis visceribus dimicaret. 4) *Similia in V. Germani II. leguntur, v. infra p.* 419.

1) *I. e. subdola, nisi fallor.* 2) *I. e. leprosus. Bened. apud Cangium.* 3) *Hugo Flav. de Germano et quem ei fratrem temere attribuit Paulo episcopo Virodunensi multo posteriore in Chronici libro I (SS. VIII, p. 338) haec rettulit:* Nati sunt in pago Eduensi vico Lausia. — — Qui locus usque hodie ecclesiolam retinet S. Germani nomine et virtute insignem. *Auctorem in temporum ratione graviter errasse I. Bollandus, AA. SS. Febr. II, p. 170, iam perspexerat, sed vicum in pago Aeduensi et ipse quaeram neque de Luzy ('dép. Nièvre', Latine Luciacus; cf. d'Arbois de Jubainville, 'Recherches sur l'origine de la propriété foncière', p. 260) cogitem, de quo olim cogitaverunt. Situs vici Laizy (cant. Mesvres, arr. Autun, dép. Saône-et-Loire) fortasse magis conveniat neque nomen eius Latinum Lasiacus gravius a Fortunati textu discrepare videtur quam alterum. Lausei villa (Loisé, comm. Mortagne, dép. Orne) in pago Oximensi sita, cuius Irmino de centena Corbonensi XII. disserens meminit ('Polyptyque' ed. Longnon II, p. 172), remotior erat, quam quae in quaestionem vocari posset.*

a[a] vico consisterent, iugiter ad matutinos[b] currebant, ducti fidei calore[c], per tempestatem[d], per hiemem[e]. Qui[f] intra[g] tria[h, 1] lustra spatium a beato Agripino[i, 2] diaconus[k] instituitur[l] et sequenti[m] triennio[n] presbyter ordinatur. Dehinc[o] a[p] pontifice[q] Nectario[r, 3] abba[s] ad sanctum Synphorianum[t] merito dignus adsiscitur[u, 4]. Quanta vero[v] inibi[w] abstinentia vixerit, quantis quoque[x] vigiliis continuando[y] duraverit[z, *], quibus[a] elemosinis[b] profusus extiterit[c], illa res una testis[d] est, cum iam, rebus[e] reliquis pauperibus erogatis, nec panis ipse resideret[f], quatenus fratres reficerent[g], qua[h] de re insurgentibus adversum se monachis[i], retrudens se in cellula[k], amare flevit et doluit. Inter haec[l], ipsum[m] orantem, quaedam Anna[n] ma-

*) quis enarrare[a] sufficiat? Ceterum *add.* 6a. b.

I. Cap. 3. **1a. b. c. d. (e). 2a. b. c. 3a. b. 4. 5a. b. 6a. b.**

Cap. 3. a) avi *pro* a v. 1d; ab eodem vico 6a. b. b) matutinas 1d. e. c) calorem 1d; c. f. 6a. b; f. c. per estatem, per h. *in litura* 1c. d) et *add.* 1e. 2b. c. e) hiemen 2b. f) Germani itaque *pro* Qui 1c; At domnus Germanus *pro* Qui 6a. b. g) inter 1a. h) *ita* 1c. 2b; tria lustrae (lustre 3a. b) spatium (*m. rec. corr.* lustra, *del.* sp. 2a, *sed distinguere malim* lustra espatium) 2a. 3a. b; (tria *om.*) elustrem spacium 1d; tria lustra (lustitia 1b) spatia 1a. b; tria lustri spatia 2c; tria lustrorum spatia 1e; terni lustri (terni::: lustri::: 4) spatium *rell.* i) Agripeno 1d; Agrippino 1a. c. 6a; Cripino 2b; *cf. Carm. III,* 14, 3: Agripina. k) dyaconus 6a. b; diacono 1a *(pr. m.).* 3b; dicens 1b. l) instituer̄etur 1d. m) *ita* 1a. b. c. e. 2a. b. 6a *et m. al.* 3a; sequente *rell.* n) sequente triennium 1d; sequenti triennium *V. Germani II;* sequente triennos 2c. o) Deinde 2b. p) venerabili *add.* 6a. b. q) pontifici 1d. r) Netario *pr. m.* 3a. s) abbas 1a. b. c. e *et m. rec.* 6a; abbate 1d. t) *ita* 3b *cum codd. melioribus Carm. VIII,* 3, 160; Synforianum 3a; Sy(m *m. rec. in litura*)forianum 5b; Symph. 1c. d. e. 2a. c. 6a. b; Simph. 1a. b. 2b. 4 *et e corr.* 5a (Sinph.? *pr. m.*). u) *ita* 1d *et pr. m.* 3a; adsistitur 1a *cum V. Germani II (v. infra);* assistitur 1b. c. e; assciscitur 6b; asciscitur 6a (*ubi add.* Sed) *et in marg.* 1c; adscitur 2b; adsciscitur *rell.* v) *om.* 6a. w) ibi in a. 2c. x) quantisque v. 6a. b. y) continuanda 2b, *corr.*; continuam 2c. z) duraverat 1d. a) illic *add.* 6a. b. b) elemosynis 3b. 5b; elymosinis 2a; aelimosynis 3a. c) exteterit 3a *(pr. m.).* b. d) *versu exeunte om.* 1d. e) *om.* 1d. f) mansit *add.* 2c; resederit 1c. g) *ita* 1a. b. c. 2a. c. 3a. b. 5a. b. 6b *et fortasse pr. m.* 6a; reficere^nt 2b; reficerint 1d; se reficerent 1e; reficerentur (4). h) Q. de re *m. rec. del.* 2a, *eras.* 5a. i) illis *pro* m. 6a. b; m. retr. *versu ineunte om.* 1c. k) *ita* 1a. b. c. d. 4. 5a. b; cellulam *rell.* l) autem *add.* 6a. b. m) *ita* 1c. d. 2a. b *(pr. m.).* c. 3a; orante ipso (*corr. ex* ipse) 1b; ipso orante *rell.* n) nobilis *add.* 6a. b; q. m. nomine A. d. 1a.

Nota *). a) quis enarrabit? ::::::: IIII *(eras.).* Ceterum 6a.

1) *Cf. Fortunati Carm. IV,* 26, 48:

Annos quippe duos, lustra gerendo tria.

Hic vero spatium *addens Fortunatus structura duplicis accusativi usus est, sicut Carm. II,* 2, 16: lustra sex qui iam peracta tempus inplens; *cf. Elss l. l. p.* 40. 2) *Agripinus episcopus Augustidunensis conciliis Aurelianensibus a.* 533. *et* 538 *(Concilia ed. Maassen p.* 64. 84 *sq.) intererat fastisque Martyrologii Hieronymiani Kal. Ian. illatus est his verbis:* Agustoduno depositio [beati] Agrippini episcopi. *Per eius episcopatum Fortunatus Germani ordines distinguens non ignoravit presbyteratum extremo triennio collatum esse, diaconatum autem antea, scilicet intra tria lustra, quae ante triennium ille sedisset. Si igitur locum difficilem recte intellexerim, Agripinus* 18 *annos sedi Augustidunensi praefuisse videtur. Aetas legitima diaconi erat XXV, presbyteri XXX annorum (cf. Conc. Aurel. a.* 538, *c.* 6*) illamque Germanus certe superaverat.* 3) *Nectarius episcopus Augustidunensis, Agripini successor, concilio Aurelianensi a.* 549 *(Concilia ed. Maassen p.* 110*) intererat, cuius memoria Id. Sept. in Mart. Hieronymiano ita celebratur:* Agustoduno [beati *B*] Nectari episcopi. 4) *Cf. Greg., H. Fr. X,* 1: levita ad adiutorium papae adsciscitur *(SS. rer. Merov. I, p.* 407, 6*).*

trona duorum saumariorum[a, 1] cum pane dirigit[b] onera[c]. Sequenti etiam die cum annona[d] distinavit[e] plena[f] carpenti vehicula, ita[g] ut exinde monachi cum saturarentur cibo[h], terrerentur[i] miraculo. Cuius[k] bonis operibus inflammatus episcopus[l] sanctum virum[m, *] in custodia trudebat[n], quem praedicabant daemonia. Cui ad[o] nutum divinum aperiebatur[p] ergastulum, sed[q] non hinc[r] egrediebatur, nisi[**] daretur[s] praeceptio[k]. His[t] itaque[u] celeber[v] intentus officiis, non desiit[w] praedicandis[x] manifestare[y] miraculis.

IIII.[a] Igitur[b] quadam[c] vice, dum cibum fessus acciperet, ingrediente[d] Amando monacho in fenile[e] cum lumine, carbone decidente, flamma fenum[f] corripuit[g], et arida nutrimenta vorax ignis adlambit[h]. Concurrentibus[i] reliquis nec tamen succurrentibus, tardius[k] ipse prosiliens[l], rapta de foco cucuma[m], ascendens[n] supra[o] fabricam[p], concinnens[q] alleluia[r], fundens[s] paululum aquae[t] in crucis imagine[u], restinxit[v] incendia. Hoc[w] de manu sancti imbre sedata est ignis unda[x, 2], quam vix[y] restinguerent flumina. Quod tamen postero[z] die cuius insidiis actum[a] est, hostis ipse confessus est.

*) neque adhuc ista recusantem *add.* 6*a*.

**) supplex et[a] epyscopalis *add.* 6*a*.

I. Capp. 3. 4. 1*a. b. c. d* (*ad l.* 7). (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 3. a) saumoriorum *pr. m.* 1*a*; sumariorum 1*c*; saumari:rum *m. rec. corr.* saumariorum 5*b*; cum p. s. (*m. rec. corr.* sūmariorum 6*a*) 6*a. b.* b) dirigat 2*c.* c) honera 2*b*, *corr.* d) cum ad nonam d. 1*d.* e) dest. 1*a. b. c. d. e.* 2*b. c.* 3*b.* 4. 5*a.* 6*a. b et m. al.* 3*a.* 5*b.* f) plenum carpentum veicula 1*d*; pl. carpentium v. 1*c*; pl. nihilominus c. (carpentum 6*b*) v. 6*a. b.* g) videlicet *add.* 6*a. b.* h) cibum 1*d.* i) terrerint 1*d.* k) *ita* 1*a. b. c. d. e.* 2*a. b.* 6*a*; Cuius — praeceptio *om.* 2*c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*b.* l) spm̄ *pro* ep. 1*d.* 2*a*; e. s. *m. rec. in litura* 2*b.* m) *om.* 1*d.* n) tradebat *pr. m.* 1*a*; quem etiam pr. d., in c. trusit 6*a.* o) Cui ad nodum d. 1*d*; Cui ad (a 2*b*, *eras.*) nutu divino 2*a. b*; Cui fateor nutu divino 6*a.* p) aperiebantur 1*d.* q) *om.* 1*d.* r) hin 2*a.* s) daretur — i. officiis *om.* 1*d.* t) Hiis 1*c*; *ab* His *cap. incip.* 6*a. b.* u) ita 6*a. b.* v) celebre intus 2*c*; celeberrimis i. 4. w) desinit 1*a* (*ras.* n). 2*c.* x) predicans 1*d.* y) manifestari 1*e.* 2*a. b.* 3*b.* 4. 5*a. b* (ma *m. al. in litura*). 6*a. b et m. al.* 1*a*; *om.* 1*c.*

Cap. 4. a) *m. al. add.* 6*a*; *distinctione carent* 6*a* (*pr. m.*). *b*; *capita IV—VI. om.* 1*d.* b) dum *add.*, *sed eras.* 2*b.* c) quamdam vicce 3*a*, *corr.* d) ingrediendo 6*b.* e) feno 1*c.* f) *ita* 1*a. c.* 2*b. c.* g) arripuit 4. h) *m. al. corr.* adlambuit 3*a.* i) autem *add.* 6*a. b.* k) *om.* 6*a*, *sed vocabulum superscr. eras.* l) prosiliit raptaque de 1*c.* m) cacuma 1*b*; cucumina 2*c.* n) ascendit 1*c.* 6*a. b.* o) super 1*a.* 6*a. b.* p) Tunc *add.* 1*c.* q) *ita* 1*a* (*pr. m.*). 2*a.* 3*a* (*pr. m.*). *b*; concinens *rell.* r) aeuia 1*c.* s) que *add.* 6*a. b.* t) atque 1*c.* u) *ita* 1*a. b.* 2*a.* 6*b et m. al.* 3*a*; ymagine 1*c. e*; imaginem *rell. et pr. m.* 3*a.* v) (moxque *add.* 1*c*) restrinxit 1*c.* 2*c.* (6*a*); *post* rest. *add.* mox 6*a. b.* w) *ita recte* 1*a. b. c. e*; Ac *vel* ac *rell.* x) unda :::::| quam 3*a.* y) quam vix restringerent fl. (*e corr.* flamina) 4; quamvis restringerent (restringuerent *corr.* resting. 2*b*) fl. 1*c.* 2*b*; quam multa vix extinguerent fl. 6*a. b.* z) postera 1*b.* a) attum 1*a*, *corr.*; actum fuit h. 6*a b.*

Nota **. a) *eras.* 6*a.*

1) *I. q. sagmarius.* 2) *Aetna* (*ed. Baehrens, Poetae latini minores, Lipsiae* 1880, *II*) *v.* 607 *sq.*:

quondam ruptis excanduit Aetna cavernis,
Et velut, eversis penitus fornacibus, ignis
Evecta est in longum rapidis fervoribus unda.

V[a]. Chariulfus[b] quidam Francus partem[c] villae[d] basilicaris[e, 1] obstinatus invaserat. Quem[f] cum vir Dei[g] ad reddendum[h] aliquatenus[i] commoneret nec tamen proficeret, ad[k] orationem se convertit[l], nec fides vindictam[m] distulit. Statim[n] ex vicino ferus[o] ursus exilivit[p], tres illius[q] equos[r] interfecit[s], nec sic[t] a[u] duritia resipiscit[v]. Sequenti vero nocte duplicavit ultor[w] perniciem. Sex[x] iumenta interemit, nec sic quoque poena sufficit[y]. Tertia item[z] nocte novem vehicula[a, 2] prosternit, triplicatum cadaverem[b]: sic[c] labor crescebat[d] in cladem. Dehinc[e] ad[f] beatum virum[g] tardius[h] dirigit puerum[i], agrum reformat invasum[k], calamitas[l] conpescitur. Id[m] actum est, ut, bestia[n] castigante, homo sensum acciperet et daret non intellegenti[o] belua[p] rationem.

VI[a]. Dehinc beatus Agricola[b, 3] Cabilonensis[c] episcopus, habens cubicularium[d] graviter vi[e] febrium laborantem[f], qui distinato[g] animo totus pendebat in transitum[h], dirigit[i] ad sanctum virum intercedendi suffragium[k]. Tunc[l], perceptis[m] apicibus, basilicae sub porticu[n] ad sancti Synphoriani[o] sepulchrum progreditur. Interea[p] vir iustus orationi incubuit, terram corpore praemens[q] et sidera[r] mente transcendens[s]; quasi ante se habens praesentiam Domini, pro voto supplex[t, 4] ob-

I. Capp. 5. 6. 1*a. b. c.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 5. a) VI. *corr.* V. 6*a*, *et sic deinceps.* b) Hariulfus 2*b*; Kariulfus 6*a. b*; Wvarnulfus 1*c*. c) *ita* 1*a. b. c. e.* 2*a*; parte 2*c*. 3*a* (*corr.* parti); partym 5*b*; partim *rell.* d) eiusdem *add.* 6*a. b.* e) *ita* 1*a. b. e et Bonnet, 'Latin' p.* 194, *n.* 5, *e coniectura;* basilic(a *in litura*)ris 1*c*; basilicae (basilice 4) res *rell.* f) Que 2*c*. g) Domini 1*b*. h) redendum 2*c*. i) ad i quatenus 2*b*, *corr.* k) *versu ineunte m. al. suppl.* 1*a*. l) contulit 6*a. b.* m) vin:dictam 2*b*. n) denique *add.* 6*a. b.* o) fer(us ur *in litura scr.*)sus 1*a*. p) exsil. 3*a*. 5*b*; exiluit 5*a*; exiliens 6*a. b.* q) *om.* 1*a. b. c*; praefati hominis *pro* i. 6*a. b.* r) ęquos 2*b*. 4; aequos 3*a*. s) interficit 2*a*. t) idem *add.* 6*a. b.* u) *om.* 1*a* (*versu ex.*). *b. c.* v) resipescit 2*a*. 3*a* (*m. al. corr.* resepiscit); resipuit 3*b*. w) *om.* 2*c*. x) seu *corr.* sex 2*b*. y) *ita* 1*a. b.* 2*a. c.* 3*a*. 6*a* (*pr. m.*). *b;* suffecit *rell. et m. rec.* 6*a*. z) *ita* 1*a. b. c. e*; autem 6*a. b*; idem *rell.* a) pr. v. 6*a. b.* b) *ita* 2*a.* (*c*). 3*a* (*pr. m.*); triplicatum cadaverum 3*b*; triplicatum cadaver 2*b*; triplicato cadavere 1*a. b. e.* 4. 5*a. b.* 6*a. b et m. al.* 3*a*; duplicato cadavere 1*c*. c) que *add.* 6*a. b.* d) cresc(eb *e corr.*)at 1*a*. e) Deinde 6*a. b*; Post h(a)ec *pro* D. *m. al. in litura* 5*b*. f) ab(?) *pr. m.* 1*a*. g) viro *pr. m. corr.* virum 2*a*. h) tardus 1*b*; tardius *ante* agrum r. 1*c*. i) Et dum *add.* 6*a. b.* k) in(va *m. al. in litura*)sum 3*a*. l) eius a domo *add.* 6*a. b.* m) que *add.* 6*a. b.* n) bestea castigante *pr. m.* 3*a*. o) intellegentibus 2*b*; intellegendi 2*c*. p) baluæ *m. al. corr.* bælua 3*a*.

Cap. 6. a) VI::::::::: *versu exeunte* 1*b*. b) Agricula 2*a*; Acricola *pr. m.* 5*b*. c) Cabilocensis 1*c*; Cabylonensis 1*e*; Cabillonensis 2*a*. 4; Cabilanensis 2*c*; Cabolanensis 3*b*; Cabilonis 2*b*. d) cubilarium 4. e) vi *pr. m.* 1*a*; vim 6*b*; (vi *om.*) febre 1*c*. f) *ita* 1*a. b. c. e*; fessum (fessus 2*b*, *corr.*) *rell.; cf. infra c.* 41: gravi taedio laborare. g) dest. 1*a. b. c. e.* 2*c*. 3*b*. 4. 6*a. b et m. al.* 2*a*. 3*a*. 5*a. b*; des(titutus *m. rec. in litura scr.*) 2*b*; iam *add.* 6*a. b.* h) *ita* 1*a. b.* 2*b* (*pr. m.*); transitu *rell.* i) mittit 6*b*; hunc *add.* 1*c*. k) suffragio 1*c*. 5*a. b.* 6*a. b.* l) Qui *m. al. in litura* 5*b;* Qui delegatis sibi p. a. (*om.* b. sub p.) 6*a. b.* m) p̄ceptis 1*b*. n) portico *pr. m.* 3*a*. o) Synf. 3*a. b.* 5*b* (*pr. m.*); Symph. 1*a. c. e.* 2*a*. 4. 6*a. b*; Simph. 1*b*. 2*b. c.* 5*a*. p) Preterea 6*a. b.* q) *ita* 2*a. b.* 3*a* (*cf. Bonnet, 'Latin' p.* 98). r) (de *eras.*)sidera mente 2*c*; desiderio mentem 1*c*. s) *ita* 1*a. b. c. e* (transcedens); et *add. rell.* t) *ita recte* 1*a. b. c e;* subplicis 2*a. c.* 3*a*; subplitiis, *m. al. superscr.* supplex 2*b;* supplicis *rell.*

1) Basilicaris ditio *et* basilicaris famulus *apud Gregorium, Gl. Mart. c.* 96, *Virt. Iuliani c.* 16, *occurrunt; cf. Bonnet, 'Latin' p.* 194*; supra p.* 357. 2) *I. q. equus, a vehendo dictus. Cangius.* 3) *Agricola episcopus Cabillonensis a.* 538. *concilio Aurelianensi per Avolum presbyterum subscripsit ipseque adfuit Aurelianensibus a.* 541. 549, *Parisiaco a.* 552, *Lugdunensi a.* 570. *Anno* 580. *defunctus, episcopatus a.* 48, *aevi* 83 (*cf. Gregor., H. Fr. V,* 45), *sedem suam a.* 532. *adeptus est natusque erat a.* 497*; cf. SS. rer. Merov. I, p.* 802. 4) *Cf. infra p.* 409, 8: pro absolvendis supplex tribuno suggeret *et p.* 377, 4: qui supplicat.

secrator[a] accedit. Nam mox vicini redemptoris[b] auribus exauditur, et adhuc isto recubante[c] in[d] pulvere, aegrotum[e] medicina perfudit[f], ac[g] iusto[h] iacente[i] in pavimento, languidus surgit[k] de lectulo, ante currente[l] medella, quam peroret[m], qui[n] supplicat, ita ut, portitore[o] redeunte, obviam puer occurreret[p], cui parabantur exsequiae[q], ut[r] non esset ambiguum, eadem hora[s] languidum saluti fuisse redditum, qua[t] vir beatissimus[u] fusus[1] orasse conperitur.

VII. Nec[a] illud omitti[b] convenit, quod ad[c] domum Aebronis[d] pro fide[e] iusti conlatum est. Cuius ingrediente[f] domum[g], Anna[h, 2] matrona proclamat[i], rem mirabilem[k] se videre. Inquisita a coniuge, quid esset, quod inspiceret, ait: 'Ecce! beatus Germanus cornuta[3] facie mihi videtur incedere, quod paene vix valeo aut[l] intuere[m] lumine[n] aut sermone conferre, sanctum[o] virum novo[p] more cornibus radiantem[q]'. Consternataque[r] mulier hominem nostro[s] tempore in figura Moysi[t, 4] potuisse conspicere[u], credendo[v], quod[w] et iste[x] post[y] conloquium Domini potuit[z] mulieri[a] cornu exaltatus agnosci[b]. Cuius[c] causae pavore Aebro[d] eadem[e] die iuxta sanctum sedere[f] nullatenus non[g] praesumpsit, duplice[h] pro merito[i], maerore[k] pariter et terrore. *cf. Exod. 34, 29 sq.*

I. *Capp.* 6. 7. 1*a*. *b*. *c*. *d* (*a l.* 7). (*e*). 2*a*. *b*. *c*. 3*a*. *b*. 4. 5*a*. *b*. 6*a*. *b*.

Cap. 6. a) obsecrato 2*c*. b) redemptoribus *m. al. corr.* redemptoris auribus 2*b*. c) recubentē (?) *pr. m.* 1*a*. d) impulvere 4; in pulve(re *superscr.*) 3*a*. e) c(a)elestis *add.* 6*a*. *b*. f) perfundit 6*a*. *b et m. al.* 3*a*. g) hac *pr. m.* 1*a*. 2*b*; hoc 1*b*. h) *om.* 1*a*. *b*. *c*. *e*; *cf. infra l.* 8. i) iacenti *pr. m.* 3*a*. k) *ita plerique et e corr.* 3*a*; surget 3*a* (*pr. m.*). (5*a*). l) a. c. medela 1*a*. *b*. *c*. *e*. 4. 6*a*. *b*; Antecurrentem medillam *pr. m.* 3*a*; Ante currentem medelam 2*b* (*pr. m.*). *c*; *cf. Carm. II*, 5, 4. m) peroraret 2*c*. n) qui — occurreret *om.* 2*b*. o) *ita* 1*a*. *b*. *e*; portitore redeunti 2*a*. 3*a*. *b*; portitor redeunti 2*c*; petitori (*om.* red.) 1*c*; portitori redeunti *rell.* p) occurrerit 1*c*. q) obsequie 2*c*. r) et 6*a*. *b*; quatinus *m. al. in litura* 5*b*. s) ora *pr. m.* 3*a*. t) quia 2*c*. u) humo *add.* 6*a*. *b*, humi *post* fusus *add.* 1*c*.

Cap. 7. a) *in verbis* Cum nec illud *redit* 1*d*. b) ::mitti *pr. m.* 1*a*. c) a domum 2*a*; a domo 2*c*; in domo 3*b*. d) Abronis 1*c*; Ebronis 1*a*. *b*. *d*. *e*. 2*a*. *b*. *c*. 4. 5*a*. 6*a*. *b*. e) pro fidem 2*a*; per fidem 2*b* per fide 2*c*. f) ingredienti 1*d*. 3*a*. g) *om.* 1*d*; Germano *add.* 6*a*. *b*; *sed v. Carm. App. I*, 64: egrediente, *subiecto non indicato.* h) eius *add.* 6*a*. *b*. i) r. m. s. v. proclamat. Et i. 6*a*. *b*. k) miserabilem 1*d*. l) *om.* 1*d*. m) intueri 1*a*. *b*. *c*. *d*. *e*. 2*b*. *c*. 4. 5*a*. *b*. 6*a*. *b*. n) lumen 1*a*. *c*. o) scilicet *add.* 6*a*. *b*. p) ouum morem 1*d*; novo morem 2*a*. q) radientem 1*d*. r) Consternata quippe m. 1*c*; Consternata(que *superscr.*) ⁘ m. 2*b*; *post* Consternataque *add.* mirabatur 6*a*. *b*. s) nr̄m tempere 1*d*. t) Moisi 2*c*. u) conspici 6*a*. *b et m. al.* 5*b*. v) *ita* 1*a*. *b*. *c*. *d*. *e*. 2*a*. 3*b*; ::credendo 3*a*; cr edendum (tamen *add.* 6*a*. *b*) *rell.* w) quo 1*a* (*pr. m.*). *b*. *c*. x) isti 1*d*. y) pro con(l)loquio 6*a*. *b*. z) meruerit 6*a*. *b*. a) *ita* 1*a*. *b*. *c*. *d*; a muliere *rell.*; *haec om.* 6*a*. *b*. b) cognosci 1*a*; ::|nosci *m al. corr.* agnosci 5*b*. c) C. c. p. *om.* 6*a*. *b*. d) Crebro 1*c*; Eaebro 2*c*; Ebro 1*b*. *d*. *e*. 2*a*. 4. 5*a*. 6*a*. *b et m. al.* 5*b*; vero *add.* 6*a*. *b*. e) ecc̄ie d'i iuxta 1*d*. f) sedere: 1*a*. g) *ita* 1*c*. *d*. 2*a*. 3*a* (*eras.*); ullatenus non 2*b*; non *om. rell.*; *de negatione duplici v. Leo, Auct. antiq. IV*, 1, *p.* 408. h) duplici 1*a*. *b*. *c*. *e*. 2*b*. *c*. 3*b*. 4. 5*a*. *b*. 6*a*. *b*. i) mitto *m. al. corr.* misso 2*b*; causa *add.* 6*a*. *b*. k) memorie 1*d*; honoris p. et terroris 6*a*. *b*.

1) *I. e. stratus, iacens.* 2) *De Anna matre Samuelis haec relata sunt in Libro I. Regum II*, 1: Exultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu (*cf. l.* 14) meum in Deo meo. 3) *I. e. radians; cf. Exod.* 34, 30. *Locum interpretatus est H. Elss l. c. p.* 42. 4) *Fortunatus Carm. II, 9, ad clerum Parisiacum ita conclusit:*

Sub duce Germano felix exercitus hic est,
Moyses, tende manus et tua castra iuvas.

Cf. W. Meyer l. c. p. 41.

VIII.[a] Contigit, ut pro villis[b] Augustidunensis[c] ecclesiae Theudoberto[d] regi Cabillono[e, 1] occurreret. Memor[f] sancti Synphoriani[g] in ingressu[h] palatii[i] ita[k], spiritu[k*] Dei[l] redundante[m], locutus est[n], ut[o] ante rex annueret[p], quam verba petitor explicaret[o]. Cui et[q] ore prophetico finem[r] dixit de transitu[s]. Quod[t] paucis[u] interim diebus[v] dum ad[w] Remus[x] remeavit[y], in ipso[z] itinere rex extrema sorte
548. defecit[2], quasi[a] sancti[b] viri sermo dictus fuisset ab angelo.

VIIII. Et[a] quoniam beatissimo[b] erat familiare[c] in basilica sancti[d] Synphoriani[e] soli[f] vigilias ducere, euntem[g] eum[h] monachus Silvester[i] prosequitur. Et[k] ingressi pariter ad sancti martyris tumulum, circa noctis medio[l] ab altare[m] tumultus[n] frequentantis[3] rumoris accipiunt[o], tamquam si ad rapinam collecta[p] curreret[q] multitudo. Credens enim vir Dei, versari latronum incursum, imperat, monachum[r] ante sepulchrum psallere: ipse vero accedit ad altare[s]. Dehinc illa turba ad monachum quo[t] psallebat alacriter properat[u]. Quo mactato[v] graviter et in terra[w] proiecto ac semivivo relicto, veloces[x] effugiunt. Qui vix voce

I. Capp. 8. 9. 1*a. b. c.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 8. a) *c.* 8–11. *om.* 1*d.* b) villi 2*c.* c) Augustudun. 1*c. e.* 2*b. c et m. al.* 5*b*; Augustodun. 2*a*; Agustidun. 5*a.* d) Teudoberto 2*a;* Theodeberto 1*b.* 2*b.* 4. 5*b (pr. m.).* 6*a*; Theodoberto *rell.;* Theudebercthus *in Carm. scr. Leo, allegans acrostichon Carm. IX,* 5. e) *ita* 1*a. c*; Cabilono 1*b*; Cabilonio 2*b*; Cabillone (4). 6*b*; Cabilone 6*a*; Caballonno 2*a*; Cabalonne 2*c.* 3*a* (*ras.* n). *b*; Caballone 1*e.* 5*a. b.* f) que *add.* 6*a. b.* g) Synf. 3*a. b.* 5*b (pr. m.);* Symph. 1*a. c. e.* 2*a.* 5*a.* 6*a. b*; Simph. 1*b.* 2*b. c.* 4. h) ingresso *pr. m.* 3*a.* i) palati:: *pr. m.* 1*a.* k) Itaque 1*c.* k*) spirito *inter scrib. corr.* spiritu 2*a.* l) in se *add.* 6*a. b.* m) redeunte 2*b*; pie *add.* 6*a. b.* n) *versu exeunte m. al. suppl.* 3*a.* o) ut — explicaret *om.* 2*c.* p) annuerit (2*b*). 3*a (pr. m.).* 4. 5*a. b.* 6*b.* q) est 2*b.* r) fidem 2*c*; firmiter 1*c.* s) transito 2*a.* t) Quo 1*c*; Nam 6*a. b.* u) pacis *pr. m.* 2*b.* v) debus 3*a, corr.; om.* 1*c.* w) *eras.* 5*b; om.* 2*c.* 5*a.* 6*a. b (non 4).* x) Remus (Rem: 1*a*) *m. al. corr.* Remis 1*a.* 3*a.* 5*a. b, et ita* 1*c. e.* 2*c.* 4. 6*a. b;* ::: (*eras.* mus?) *corr.* nos 1*b*; Remos 2*b.* y) remearet 6*a. b et m. rec.* 5*b.* z) in *iteratum, sed deletum* 4. a) qua *pr. m.* 5*b.* b) v. s. 1*c*; sancto viro *pr. m.* 3*a.*

Cap. 9. a) *caput pr. m. a verbis* In basilica *incip.* 3*a.* b) viro *add.* 4. 5*a. b.* 6*a*; praesuli *add.* 6*b.* c) familiaris 2*c.* d) *pr. m. superscr.* 2*b.* e) Synf. 1*a.* 3*a. b.* 5*b (pr. m.);* Symph. 1*c. e.* 2*a. b. c.* 6*a. b*; Simph. 1*b.* 4. 5*a.* f) solum 6*a. b.* g) eunte eum 2*a.* 3*b*; eunte eo 1*c.* 3*a.* h) aliquando *add.* 6*a. b.* i) Selvester prosequetur *pr. m.* 3*a.* k) Ingressique p. 6*a. b.* l) *ita* 2*a.* 3*a*; medium *rell.* m) altari 1*a. b. e.* 2*c.* 4. 6*a. b et m. al.* 3*a.* 5*b.* n) *ita* 1*a*; tumultus frequentatus rumoris 1*b*; tumultu frequentante rumoris 3*b*; tumultu frequentante rumores 1*c et m. al.* 3*a;* tumultum frequentante rumoris 2*a*; tumultum frequentate rumoris 2*c*; tumultum frequentantem rumores *pr. m.* 3*a*; tumultum frequentantem rumoris 4. 5*a. b (pr. m.).* 6*a (pr. m.). b;* tumultum frequentantium rumoris *m. al.* 5*b.* 6*a*; tumul(tū *m. rec. add. et pro verbis* fr. r. a. *tria verba in loco vacuo relicto scr.)* 2*b.* o) accipiant 2*c*; aspiciunt (3*b*). p) collectam 3*a.* q) m. c. 1*c.* r) monacho 2*b.* 6*a et m. al.* 5*b.* s) psallere *add.* 2*b.* t) qu(o *m. rec. in litura*) 5*b.* u) properabat 2*b.* v) Quo (in terram prostrato et graviter flagellato *m. saec. XV. in loco vacuo relicto*) ac s. 2*b.* w) *ita* 2*a.* 3*a. b;* terram *rell.; cf. infra p.* 391, 2: in terra prostratus. x) velocius 4. 5*a. b.* 6*a.*

1) *Inde sequitur Augustodunum una cum Cabillono divisa Burgundia regno Theudeberti accessisse; cf. Valesii Res Franc. tom. III, Add. ad lib. VII, p.* 381; *Longnon, 'Géogr. de la Gaule' p.* 204. 2) *Marius a.* 548 *(Auct. antiq. XI, p.* 236*):* Eo anno Theudebertus rex magnus Francorum obiit; *Greg., H. Fr. III,* 36: Ergo cum diutissime aegrotasset, ab ipsa infirmitate deficiens reddidit spiritum. *Theudebertus cum Gregorio teste diutissime aegrotasset, si Agathiae I,* 4, *fidem haberi licet, taurum venaturus violentissimo rami ictu sauciatus est, cerebroque laeso domum reportatus eodem die e vita decessit, id quod cum Germani vaticinatione magis concordare videtur.* 3) *Frequentans Fortunatus pro 'frequens' accepit; cf. infra c.* 12: se frequentantibus exercebat vigiliis, *ubi* frequentibus *in libris deterioribus correctum est.*

flebili[a] cladem suam replicans, a daemonibus se caesum gravi congressu confessus est.

X. Accidit, ut[a] Sabarici[b] famulus Caesarius[c] nomine ad virum de quo loquimur[d] iniuria[e] passus confugiret[f], supplicans, ut quolibet praetio[g] eum de insolentis domini servitio liberaret[h]. Quod indignatus Sabaricus[i], pro Caesario[k] et coniuge[l] vel unico eius[m] filio octuaginta[n] solidos[o] praetii nomen[p] petiit, quo[q] minus pontifex ut famulus[r] servile[s] ditione[t] laxaret[u]; tamen hoc non dubitavit misericordia[v] iusti vel perquirere[1] vel donare. Quo praetio persoluto, contigit, ut ante basilicam[w] saepe[x] dictus Sabaricus[y] praeteriret, et[z] nec tamen oratio[a, 2] quippe occurreret[b]. Qui domum suam ingrediens[c], statim[d] adfligitur, ligatur[e], et catenis revinctus[f], ad sanctum perducitur[g]. Neque sic a pio viro misericordia[h] tollitur[i], sed statim missa praece[k], eius obtinente fide[l], purgatur. Tunc adiectis[m] a Sabarico adhuc viginti aureis ad praetium[n] quod acceperat[o], et[p] de centum[q] solidis[r] crux ad sepulchrum beati[s] Synphoriani[t] ab[u] ipso suspensa est, quae usque in[v] hodiernum diem res est in testimonium[w]. Qua occansione[x] filii vel filiae[y] ita sanctae[z] conversi[a] sunt, ut per monasteria* regant agmina mona-

*) nunc[3] Christo disponente *add.* 6*a. b.*

I. Capp. 9. 10. 1*a. b. c.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 9. a) flevili 3*b*; fl. callem suum r. 1*c*.

Cap. 10. a) cuiusdam *add.* 6*a. b.* b) Savirici *m. al. corr.* Savarici 1*a*, *et sic* 1*b. e.* c) *ita* 1*a. b*; Cesaris 1*c*; Esarius 1*e.* 2*c.* 6*a. b*; Aesarius *rell.* d) loquitur 2*c.* e) *ita* 2*a. b. c.* 3*a*; iniuriam *rell.* f) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.). b (cf. Bonnet, 'Latin' p.* 427*)*; confugeret *rell.* g) *ita vel* ptio *vel* praecio 1*a (pr. m.).* 2*a. b.* 3*a.* 4. 5*b*, *infra nonnumquam etiam* 1*b.* 2*c.* 6*a.* h) eriperet 4. i) Savaricus 1*a. b. e.* k) pro Cesario 1*a. b. c (e corr.* p̄ Ccsare*) et m. al.* 3*a*; pro Esario 1*e.* 6*a. b*; pro Iesario 2*c*; pro Aesario 3*a (pr. m.) cum rell.* l) coniugem vel unicum eius filium 2*a*; coniuge vel unicum e. filium (*corr.* filio) 3*b.* m) f. e. 1*a.* 2*b.* n) *ita* 1*a (pr. m.).* 2*b.* 3*a (cf. Bonnet, 'Latin' p.* 449*)*; octoginta *rell.* o) solid 2*a*; soledos *pr. m.* 3*a.* 5*a*; solidas 2*c*, *corr.* p) *om.* 1*c.* 2*b.* q) Cominus 2*a*; Comminus 2*b. c.* 3*a. b.* r) *ita* 1*a. b.* 2*b. c.* 3*a. b*; pontifici famulos 6*b*; p. ut (*om.* 1*c*; p. ut *om.* 6*a*) famulos *rell.* s) *corr.* servire 1*c*, *et sic* 2*a*; servili 1*a. b. e.* 2*c.* 4. 5*b.* 6*a et m. al.* 3*a.* t) *ita* 1*a. b. c.* 2*a.* 6*a et m. al.* 3*a*; dicione 2*c.* 3*b.* 5*b.* 6*b*; dictione 3*a (pr. m.).* 4. (5*a*); *cf. Bonnet, 'Latin' p.* 172, *n.* 3. u) *m. al. corr.* laxaretur 3*a*, *et sic* 2*b*; relaxaret 4. v) misericordiam 2*c.* w) basilica 2*a.* x) supra d. 2*b*; sancti Symphoriani idem *pro* s. d. 6*a. b.* y) Savaricus 1*a. b. e.* z) *eras.* 5*b*; *om.* 6*a. b*; *sed Fortunatus* et *cum* nec *coniunxit*; *cf. Leo p.* 408. a) *m. al. corr.* orationi 3*a. b*, *et sic* 2*b. c.* 6*a. b*; o. q. *om.* 1*a. b c*; nec o. quoque occ. *m. al.* 5*b*; adhuc molestus *pro* quippe 6*a. b.* b) occurrerit 2*c.* 3*b.* c) ingredien, *extrema littera e corr.* 4. d) vexatus *add.* 6*a. b.* e) legatur 2*a.* f) revictus 2*c.* g) perducetur *pr. m.* 3*a.* h) misericordiae t. opus, sed, *om.* statim (*cf. n.* l) 6*b.* i) tolletur 2*c.* k) *ita* 1*a (pr. m.).* 2*a.* 3*a.* 5*b*; p̄ce 2*c.* 4; *cf. Bonnet, 'Latin' p.* 98. l) mox *add.* 6*b.* m) *ita* (*e corr.* abiectis) 1*c*; adiectis a Savarico (iectis a Sava *in litura scr.* 1*a*) a. v. aureis 1*a. b. e*; adiecit Sabaricus a. v. aureos *rell.* n) praetio 2*a.* o) est *pro* a. 1*c.* p) *om.* 1*b. c*; et sic de 6*a. b.* q) viginti 1*c.* r) sol(i *in litura*)dis 5*b*; solidos 1*b (corr.).* 2*a*; soledos *pr. m.* 3*a.* s) sancti 2*a.* t) Synf. 3*a. b.* 5*b (pr. m.)*; Sinph. *pr. m.* 5*a*; Simph. 1*a. b.* 4 *et m. al.* 5*a*; Symph. *rell.* u) ad 2*c.* v) *ita* 1*a cum V. Hilarii (p.* 7, 6*)*; in hodierna die 1*b*; in hodiernam diem 1*e.* 4; in *om. rell.*; hodiernum diem 2*b*; hodierna die 1*c.* 2*a. c.* 6*a (pr. m.). b et e corr.* 5*a*; hodiernam diem 5*a (pr. m.). b et m. rec.* 6*a*; hodie 3*a. b.* w) *ita* 1*a. b. c. e* (in t. est). 2*c (pr. m.).* 3*b.* 4. 5*a. b (sed* um *m. al. in litura).* 6*a. b*; testimonio *rell.* x) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.). b.* 5*a*; occasione *rell.*; eius *add.* 6*a. b.* y) eius *add.* 1*c.* z) *ita* 2*a. b.* 4. 6*a (cf.* tranquillae *Carm. VI*, 2, 43 *et Bonnet, 'Latin' p.* 99*)*; sancti 1*a. b*; sancte *(post* conv. sunt 1*c) rell.* a) *ita* 1*a. b. c.* 2*a. c.* 3*a. b*; converse 2*b*; conversati *rell.*

1) *I. q. conquirere.* 2) *Expectes* orationi, *verbaque* oratio quippe *structurae legibus carent, quae in codicibus* 1 *desiderantur, sed ea potius praetermissa quam interpolata esse credam; cf. infra c.* 66: amico Dei occurrunt ad ecclesiam. 2) *His verbis ipsius Fortunati personam interpolator induit; v. supra p.* 363.

chorum. Quae[a] causa[b] modo mirabile[c] profuit[d] patri vel germine[e, 1], ut[f] parvum genitoris flagitium posteris[g] transiret in lucrum.

XI. In pago Alisiense[a, 2] res gesta est. Coniux[b] inlustris[c] viri[d] Vulfari[e] Destasia[f] nomine, vitalis[g] spei distituta[h] solatiis[i], linguae carens officiis, per biduo[k] iam[l] muta[m], spiritu[n] deficiente decumbens, adparatis[o] exsequiis, iam palpitabat[p] exanimis[q]. Cui[r] eulogias[s] per presbyterum suum directis[t] et[u] violenter adapertis praemortuae[v] dentibus, in ore[w] transiectis, mox ut fauces semivivae liquor[x] benedictionis introiit, statim[y] incipit[z] praemortua[a] vitae flatibus[b] anhelare[c], oculi nece[d] perclusi[e] lumen diei requirere[f], ut post funereo[g] pallore facies in ruborem[h] transiret, donec, cunctis stupentibus, vivificata consurgeret, et circumstantes auctorem[i] muneris[k] gratiam[l] praedicarent[m]. Quae singulis annis tributum[n] vitae solvit[o] pro praetio.

552. XII. Ceterum[a] revelationum[b] suarum[c] quis scrutator[d] introeat, cui[e] ante quattuor[f] annorum curricula[g] ipsa[h] episcopatus sui causa non est abscondita? Itaque positus[i] sopore, inspicit, a quodam[k] sene claves[l] sibi portae Parisiacae[m] porrigi[n]. Interrogans, quid hoc fieret[o], accipit[p] in[q] responsum[r], ut salvas[s] eas

I. Capp. 10—12. 1*a. b. c. d* (*a l.* 13). (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 10. a) Sicque c. 6*a. b.* b) cause 2*c*, *corr.;* caude 1*c.* c) *ita* 2*a.* (*c*). 3*a* (*pr. m.*); mirabili *rell.* d) (pro *om.*) fuit 2*b.* e) *ita* 2*a.* 3*a* (*pr. m.*); germanę 3*b*; germani 2*c*; germano 1*a. b. c*; germini *rell.* f) videlicet *add.* 6*a. b.* g) etiam *add.* 6*a. b.*

Cap. 11. a) Aliense 1*a* (*pr. m.*). *c;* Alisiensi 1*e.* 2*b.* 6*a. b.* b) *ita* 1*a* (*pr. m.*). *c.* 2*a.* 3*a.* 4 (*cf. Leo p.* 395); coniunx *rell.;* namque *add.* 6*a. b.* c) inlustri 2*c.* d) vir *pr. m.* 1*b.* e) Vulfarii 1*a. b. e.* 2*c.* 4. 5*b.* 6*a. b.* f) Destasio 1*b.* g) vitulis 2*c.* h) distuta *pr. m.* 3*a*; dest. 1*a. b. c. e.* 2*a. b. c.* 3*b.* 4. 6*a. b et m. al.* 5*a. b.* i) ac *add.* 6*a. b.* k) *ita* 2*a. b. c.* 3*a* (*pr. m., eras.* per); per biduum *rell.* l) *om.* 6*a. b.* m) mutam *pr. m.* 2*c.* n) quoque *add.* 6*a. b.* o) apperatis *pr. m.* 2*b.* p) palpitaret 1*c*, *corr.* (*ubi* exequiis — Cui *pr. m. in litura scr.*); palpitat 1*b*; palpetrabat 2*a.* 3*a* (*pr. m.*). q) examinis 1*b.* r) sanctus Germanus *add.* 1*c.* s) *ita* 3*b.* 4 (*pr. m.*); (eu *in litura*)glogias *m. al. corr.* eulogiis 3*a* (*Greg., H. Fr. p.* 290, 1: eoglogias); eulogius 2*b*; eulogius *corr.* eulogiis 1*a*, *et sic rell.;* elogiis 2*c*; eulog(iis *m. rec. in litura*) 6*a*; a sancto *add.* 6*a. b.* t) directus 2*c*, *corr.* u) ac 6*a. b.* v) premortua ¦ edentibus *corr.* premortue | dentibus 1*c.* w) os 6*a. b.* x) licor 2*a*; ligor *m. al. corr.* liquor 3*a*, *et sic plerique* (*m. al. in litura* 5*b*); livor 2*b.* y) *om.* 6*a. b.* z) incepit 1*c.* a) mulier *pro* p. 6*a. b.* b) fletibus 1*c.* c) anelare 2*a*; atque *add.* 6*a. b.* d) uece 1*c.* e) perculsi: 4; praeclusi 3*b.* 6*a. b et m. al.* 5*b* (rę *in litura*). f) perquirere 1*c.* 3*b*; Ita omnimodis (o. *eras.* 6*a*) *add.* 6*a. b.* g) *ita* 2*a.* 3*a* (*pr. m.*); post funereum (funeum 2*c*) pallorem *rell.* h) roborem *pr. m.* 3*a*; rubore 2*a. b.* i) actorem 2*a*; auctori(s *m. rec. in litura*) 6*a*; auctori 6*b.* k) muneres *pr. m.* 2*b.* l) gratia 1*c. e.* 3*a.* m) praedicaret 2*b*, *corr.* n) sancto *add.* 6*a. b.* o) solvitur *post* pro pr. 2*b.*

Cap. 12. a) *redit* 1*d.* b) revelationem 1*d.* c) eius *m. al.* 5*b.* 6*a.* d) scrutatur 1*d.* e) etiam *add.* 6*a*; etiam *pro* a. 6*b.* f) quatuor 1*a. b. c. d* (*e corr.* quatuo2+). 2*b*; fere *add.* 6*a. b.* g) curriculo *pr. m.* 1*a.* h) ipse 1*d.* 6*b.* i) possetis 1*d*; in *add.* 1*a. b. c. e.* 2*b et m. al.* 3*a.* 6*a.* k) quo 2*a.* l) clavis 1*d.* 2*b* (*pr. m.*). m) Par:::siace 1*c*, *corr.;* Parisiaci 2*c.* n) porregi 3*b*; por(re? *corr.* ri *superscr.*)gi 3*a*; Sed *add.* 6*a. b.* o) figuraret 3*b*; quid de hoc (*corr.* his) faceret 1*c.* p) *ita* 1*a. b. c. d;* accepit *rell.* q) *om.* 4. 5*a. b. c.* 6*a. b.* r) responso 2*b*; responsis 3*a*, *corr.* s) eas s. 1*c.*

1) *Cf. Fortunati Carm. II*, 4, 34: e germine David; *IX*, 9, 11: Suscipit heredes caelesti germine natos. *Mirabile est, quomodo lectiones variantes tales quales sunt* germane, germani, germano *non solum hoc loco in codicibus occurrant, sed etiam c.* 43: germane 1*d*, germano 1*c*, *quin immo in V. Albini c.* 5. *codex vetustissimus Vindobonensis n.* 420, *saec. IX*, germanis *exhibet pro* '*germinis*', *et in duobus codicibus Carm. I*, 15, 96, *legitur* german *pro* '*germen*'.
2) *Hodie Alise-Sainte-Reine (dép. Côte d'Or) caput pagi, qui Auxois hodie dicitur, ad civitatem Augustodunensem pertinentis; cf. Longnon, 'Atlas hist. de la France. Texte expl.' p.* 94.

faceret. Quod[a] post[b] civitatis eius[c] episcopo[1] decidente[d], dum praecellentissimo regi[e] Childeberto[f, 2] occurreret[g], in eius electione[h] effectum[i] illa vox[k] meruit, 556. ordinatusque[l] pontifex, qualis[m] quantusque[3] se gesserit[n], hoc expedire[o] lingua[p] mortalis non[r] sufficit, quoniam supra hominem fuit omne, quod edidit[s]. Denique[t] adeptus gradum[u] curae[v] pastoralis episcopus[w], de reliquo[x] vero[y] monachus persistebat[z]. Hinc se frequentantibus[a] exercebat[b] vigiliis, inde continuatis[c] macerabat[d] inaediis[e]. Pernoctabat[f] algida[g] senectus per hiemem, sustinens dupliciter frigus aetatis et temporis, quod nec[h] tolerare possint[i] potolenti[k] iuvenes[l]: se[m] ipsum paene obliviscens pro victoria[n] corporis, tamquam si[o] simul accessissent dignitas et necessitas. Quae[p] vero elemosinae[q] tam de rebus ecclesiae quam populi oblatione[r] vel[s] regio munere per manus sancti[t] factae[u] sunt[v], solus[w] ille[x] qui omnia sicut[y] novit et numeret.

XIII[a]. Denique[b] quadam[c] vice praecellentissimus Childebertus[d] rex cum

I. Capp. 12. 13. 1*a. b. c. d.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 12. a) At post 6*a. b.* b) postea 1*a. b. e.* c) *om.* 4. d) *ita* 1*a. b. c (pr. m.).* 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.* decidenti*).* 4. 5*a. b (pr. m.);* discedente 1*d*; decedente *rell.; cf. Bonnet, 'Latin' p.* 423. e) rege 1*d.* f) *ita* 1*d. e.* 2*a* (*ante* regi). *b. c.* 3*a. b.* 5*a. b.* 6*a. b*; Hildeberto 1*c*; Hildiberto 1*a. b*; Childebercthi *Carm. VI,* 2, 23. g) occurrerit 1*d*; occurrisset 6*a. b.* h) electionem 1*d. e.* 4. 5*a. b*; mox *add.* 6*a. b.* i) (e. *om.*) illam 1*d.* k) mox 2*b*; *om.* 1*d*; vox caelestis promeruit 6*a. b.* l) que *om.* 1*d*; Ordinatus vero p. 6*a. b.* m) qualis quantisque 1*d*, *corr.*; qualem quantumque 1*c. e.* 6*a et m. al.* 3*a.* 5*b.* n) gessit *pr. m.* 1*a.* o) expetire *m. al. corr.* expetere, *m. tertia* expedire 1*a.* p) longa 1*d*; m. l. 1*a.* r) Nec 1*d.* s) dedisti 1*d*; fecit 2*c.* t) Itaque 6*b.* u) grado 1*d.* v) cura pastorali 1*c. d*; curae pastoris *pr. m.* 6*b.* w) episcopo 1*d*; *om.* 6*a*, *m. al. delevit* 3*a.* x) relico 3*a.* y) *eras.* 6*b*; *om.* 6*a*, *m. al. delevit* 3*a.* z) immotus *add.* 6*a. b.* a) frequentibus 6*a. b et m. al.* 1*a.* 5*b.* b) excepit 1*d.* c) continuis 6*a. b.* d) macerabant 1*d.* e) *ita* 1*a. b.* 2*a. b. c.* 3*a.* 5*a. b (cf. Bonnet l. c. p.* 101*).* f) pernotabant *corr.* pernotabat 1*d.* g) algidam senectutis 1*c*; alligata (*corr.* allegata) s. 1*d.* h) etiam *add.* 6*a. b.* i) possit *pr. m. corr.* possint, *m. al.* possent 3*a*, *et sic* 1*c. e.* 3*b.* 5*a.* 6*a. b*; possunt 2*a*; ipsi *add.* 6*b.* k) *ita* 2*a.* (*b*). 3*a (pr. m.). b.* 5*a*; potulenti 1*a. b. d. e.* 6*a. b et m. al.* 3*a.* 5*b*; putolenti 1*c*; petulenti 2*c.* 4. 5*b (pr. m.);* vel *add.* 1*d.* l) iuvenis *pr. m.* 1*a.* m) Seque 6*a*; Sicque 6*b.* n) victoriam 1*d*; sic satagebat *add.* 6*a. b.* o) *pr. m. superscr.* 2*b*; se 1*d*; *om.* 4. p) *a verbis* Quae vero (voro *pr. m.* 3*a*) *incipit* c(a)p(ut) XIII. 6*a.* q) elemosinis 1*d*; elimosinae 2*a. c*; elemosynae 3*b*; aelemosinae *m. al. corr.* aelemosynae 1*a*; aelimosinae 3*a.* r) oblationem 1*d.* 2*a.* s) ut 3*b*; *om.* 1*d.* t) Germani *add.* 1*d.* u) sanctif(actae *m. al. in litura scr.*) 1*a*; m. sanctificat(a)e 1*c.* 2*b. c.* v) sint 6*a. b.* w) scolis 1*d.* x) *m. al. add.* novit 1*b*, scit 3*a.* y) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.);* sicut novit et numeret 2*c.* 3*b*; sicut novit enumerat *pr. m.* 6*b*; sicut novit enumeret 1*c*; (sicut *om.*) novit enumerat 1*a. e*; sic cognovit et non meruit 1*d*; (s. *om.*) novit et numerat *m. al.* 3*a*; (s. n. et *om.*) numerat 1*b*; scit novit et numerat (numeret 2*b*) 2*b.* 4. 5*a. b.* 6*a et m. al.* 6*b.*

Cap. 13. a) XII. 2*a (iterum).* b) Deinde 6*a et m. al.* 5*b.* c) qūadam vicem 1*d.* d) Hildibertus 1*a. b. c*; Hildebertus 1*e.*

1) *Libanus decessor Germani appellatur in Catalogo ep. Paris.; cf. L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II, p.* 465[2]. 2) *Sicut Augustodunum ad regnum Theudeberti pertinuisse e c.* 8. *conclusum est, ita ex hoc loco concludendum videtur esse eandem civitatem post mortem Theudebaldi filii eius a.* 555. *a Childeberto rege occupatam esse, qui una cum Chlothario Agathia I,* 14, *teste hereditatem illius adire debuisset, gravemque tunc contentionem inter utrumque ortam esse idem auctor non ignoravit, immo Gregorius, H. Fr. IV,* 16 *sq., rettulit, Chramnum in Chlotharium patrem rebellantem urbem Cabillonensem occupasse atque Childebertum cum eo coniunctum usque ad civitatem Remensem progressum esse. Si Childeberti dominatio Augustodunensis ad has turbas recte referenda est, Germanus episcopatum Parisiacum ab a.* 556. *auspicabatur atque visio quattuor annis ante visa ad Saffaracum episcopum a.* 552.

ei[a] direxisset sex[b] milia solidorum[c], pauperibus eroganda[d], expendens[e] tria milia, revertitur ad palatium[f]. Interrogatus[g] a rege, si adhuc resideret, quod[h] egenis tribueret, respondit, medietatem[i] resedisse[k] nec invenisse[l] inopes[m], quibus[n] totum expenderet. Cui rex inquid[o]: 'Domine[p], dona quod restitit; nam, Christo largiente, quod donetur non deficit[q]'. Incidens[r] aurata[s] missoria[t], argentea vasa comminuens, quicquid[u] primum habuit, dans[v] sacerdoti, ne perderet[w]. Erat ergo[x] expectanda[y] contentio[z] inter sacerdotem et principem. Faciebant[a] apud se de misericordia pugnam[b] et de pietate certamen, thesauros ut spargerent, et de suis talentis egeni ditiscerent[c], festini[d] ad futura[e] lucra, ut bratheum[f, 1] semen[g] sererent, et post messores[h] acciderent[i] aurolenti[k, 2] per segetem: ut[l] sacerdos[m] locupletaretur[n] regalibus thesauris, et in regem[o] floreret gratia sacerdotis, qui suum solum[p] hoc[q] credidit, quod nudus aut egenus accepit[r].

XIIII[a]. Sed revertamur[b] ad ordinem. Quidam in[c] Exona[d, 3] vico[e] de fiscalibus famulis Gildomires[f] nomine, cum die dominico quiddam[g] operatus sit, ita contrahitur digitis, ut unguium[h] acumen partem transiret in alteram[i]. Qui Parisius[k] sancto viro occurrit[l] in oratorio, et oratione data[m], manus[n] peruncta oleo, ungues[o] de palma retractae[p] sunt, digitis redditur[q] organum[4], et in antiquo[r]

I. Capp. 13. 14. 1*a. b. c. d* (*ad l.* 12). (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 13. a) *m. al. superscr.* 1*a.* b) et similia *pro* sex m. 1*d.* c) soledorum *pr. m.* 3*a.* 5*a.* d) erogandis 1*d.* e) expendit 2*c.* f) palatia 4, *corr.* g) que *add.* 6*a. b.* h) q. e. tr. *om.* 2*c.* i) medietate 1*b.* k) residisse 2*c*; se:dedisse 1*a*; resp. se m. dedisse 1*d.* l) se *add.* 1*d.* 6*a.* m) inopis 1*d.* n) mox *add.* 6*a. b.* o) *ita* 2*a.* 3*a.* 5*b (pr. m.).* p) Dominæ 6*b.* q) defecit 2*a.* 4 *(corr.)*; deficet *m. al. corr.* deficiet 3*a.* r) igitur *add.* 6*a. b.* s) aurea 2*a.* t) (meissura *expunct.*) messuria 1*d*; m(is *m. al. in litura*)soria 5*b*; ac *add.* 6*a. b.* u) *ita rell. (cf. Carm. Praef. p.* 1, 17. *I,* 15, 66. 87, *VI,* 1, 137*)*; quidquid 3*a*: *item infra.* v) dat 6*a. b.* w) perdiderit 1*d.* x) enim 6*a* (*m. rec. corr.* ergo). *b.* y) expentanda 2*c*; spectanda 1*b. c. e.* 2*a et m. al.* 6*a*; *cf. Carm. VII,* 15, 1. z) contemptio 1*d.* a) Faciebat 2*c*; ergo *add.* 6*a* (*eras.*). *b*; Faciebant — certamen *om.* 1*b.* b) pugna 1*d.* 2*c*; et *om.* 1*c.* c) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.)*; ditescerent *rell. (m. al. in litura* 1*a)*; ditarentur 1*c.* d) Festina 2*c*; Festinabant 2*b.* e) futurum lucrum 1*c.* f) brantheum 1*d*; brattheum 1*e.* 4; bratteum 5*a*; brateum 6*a*; bravium 2*c.* g) simi sererint ut 1*d.* h) messoris 1*d*; mes(sem *m. al. superscr.*) 3*a.* i) *ita* 2*a et pr. m.* 3*a.* 5*a. b*; acciperent 1*c.* 2*c*; accederint 1*d*; accederent *rell.*; *cf. Bonnet, 'Latin' p.* 423. k) *ita* 1*a. b*; aurolentem per setem 2*b*; aurolenta per s. (segitem 2*a et pr. m.* 3*a*) 1*c. d.* 2*a. c.* 3*a. b.* 4. 5*b (pr. m.)*; aurolentam per s. *rell.* l) et *add.* 6*a. b.* m) sacđ 2*a.* n) locuplectaretur 1*d.* o) rege 2*b.* 4. 6*a. b et e corr.* 5*b.* p) *om.* 2*b.* q) esse *add.* 4. 5*b.* 6*a. b.* r) accipit 1*d.*

Cap. 14. a) *numeri deinceps desunt* 2*b*; *a* Quidam *cap. inc.* 4; *cap.* 14—21. *desunt* 1*d.* b) reverta(mur *in litura*) 1*a*; virtutum *add.* 6*b.* c) *om.* 1*b.* 2*c.* d) Exuna 2*a.* 6*b (pr. m.)*; Exima 1*c*; ex uno 2*c*; Axona *in litura scr.* 1*a.* e) in eo *pro* v. 2*c.* f) *ita* 1*a. b. c.* 2*b.* 3*a (pr. m.). b*; Gildomiris 2*a et e corr.* 3*a*; Gildomeris 5*a. b (pr. m.)*; Gyldemeris 2*c*; Gildomerus 1*e.* 4 *et m. al.* 5*b*; Childomerus 6*a. b.* g) quid(dam *m. al. superscr.*) 3*a.* h) ungueum 2*a. b (pr. m.). c.* i) altera 2*a. c.* k) Parasius *pr. m.* 1*a*; Parisyus 1*b*; Parisium 2*b.* l) occurrunt 2*c.* m) dicta 1*a.* n) *ita* 1*a. b. c*; manu(que *add.* 6*a. b et m. al.* 5*b*) *rell.* o) *bis scr., sed corr.* 6*b*; unguens 2*c*; statim *add.* 6*a. b.* p) retracti 1*a. b. c. e.* 6*a. b.* q) reditur *pr. m.* 2*b.* r) antiquum officium 3*b.* 6*a. b et m. al.* 5*b.*

expulsum referenda est, neque multum a vero aberrasse videntur, qui hac de re olim disputantes annum 555. *statuerunt; cf. W. Meyer l. c. p.* 96. *V. supra p.* 338. 3) *Cf. Sulpicii V. Martini c.* 10, 1: Iam vero sumpto episcopatu qualem se quantumque praestiterit, non est nostrae facultatis evolvere.

1) *I. q. bracteatum.* 2) *I. e. auro plenus. Iso magister apud Cangium h. v.* 3) *Hodie Essonnes (dép. Seine-et-Oise).* 4) *Id quod infra p.* 389, 2. *'vivacitas' dicitur.*

officio nervorum[a] tela retexitur[b]. Quem clericum[c] post effectum, et[d] ut integrum[e] salvum faceret[f], peste liberavit et crimine.

XV. Rursus quaedam mulier[a] nomine Favonia in urbe Parisiaca[b], per novem[c] dies percipiens nihil praeter pulticulam[d], ore aperto inhians[e], sancto viro oblata est. Quae[f], velut ferro opposito[g], nulla lege poterat[h] iungere[i] dentes aut labia. Quam[k] in oratorio sacro perunguens[l] oleo, palpato undique capite, sine tarditate saluti restituit.

XVI. Accidit[a], ut puella quaedam de domo[b] Medardi Meglidonensis[c. 1] familia[d], filans[2] die dominico, contracta[e] manu, damnaretur supplicio. Quae[f] contacta[g] oleo[h], virtus infudit remedium. Hic[i. 3] stupentes[k] digiti, vigorem[l] pristinum resipiscunt[m]; oblitum[n] artis[o] officium[p] reducti articuli[q] meditantur, manus ramosa[r] distenditur[s], et[t] purgata[u] vitio, dextra[v] saluti reducitur[w].

XVII. Recte creditur inserendum illud quoque miraculum. Bobolinus[a] quidam de vico Noviomo[b], vehementer inimici pervasus[c] insidiis, ad[d] hominem Dei vinculis nexus adducitur; rebelli[e] spiritu rotatus, excutitur[e*], nec lassatur[f]. Qui[g], exorante sancto viro, quasi de longo itinere ad se suamque mentem septimo die revertitur. Sic[h] dupliciter[i] liberato dum fugit umbra de sensibus, catena cadit de manibus[k], sanus redditur[l] et solutus.

XVIII. Hoc etiam[a] memoriae iure perpetuo[b] est[c] tradendum. Quidam[d] ex Nantharici[e] familia, separatis ab[f] invicem maxillarum iuncturis, ore[g] aperto ad[h] virum beatum perducitur[i]. Quem[k] signum[l] crucis inpresso[m] et[n] sanitati[o] red-

I. Capp. 14—18. 1*a. b. c.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 14. a) suorum 2*c.* b) retexetur 2*a*; retaxetur *m. al. corr.* retexitur 2*b*; retexentur 3*b.* c) Quem clerico post effecto 2*a. c*; Quo clerico post effecto 1*c.* d) *eras.* 5*b; om.* 6*a. b.* e) integrem 2*a*; integre 2*b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.* f) f. a p. 2*c.*

Cap. 15. a) *om.* 2*b.* b) Parysiaca 6*b.* c) nomen (d. *om.*) 2*b.* d) particulam 2*c.* e) inhiens *pr. m.* 1*a* (*cf. Bonnet, 'Latin' p.* 269, *n.*); ::hians 1*b.* 5*b*; hians 6*a.* f) Haec 6*a. b.* g) opposita *pr. m.* 1*a.* h) potuerat 2*a.* 3*a. b.* i) unguere 1*a.* k) ille *add.* 6*a. b.* l) perungens 1*c. e.* 2*b.* 5*b* (*? pr. m.*). 6*a. b et e corr.* 5*a.*

Cap. 16. a) autem *add.* 6*a. b.* b) *om.* 2*b.* c) Meglidoninsis 1*c*; Meglidunensis 2*a.* 3*b*; Megildunensis 2*b*; Miglidonensis 1*e.* 4. 5*b*; Migli domensis 2*c*; Miglidunensis 5*a.* 6*a. b.* d) *ita* 1*c.* 2*a. b. c.* 3*a* (*pr. m.*). *b*; familiae *rell.* e) contracto 4, *corr.* f) *ita* 1*a. b. e.* 6*b*; Qui 2*b*; Qua *rell.*; a sancto viro *add.* 6*a. b.* g) contracta 1*b* (*corr.*). *c.* 2*b* (*qui* contracta . oleo *interpungit*). h) ilico *add.* 6*a. b.* i) *ita* 1*a. b. c.* 2*a. c.* 3*a. b*; Hinc *rell.* k) stu(pe *in litura*)ntes 3*a.* l) vigore pristino 2*a.* m) resipescunt *corr.* resepescunt, *m. al. corr.* resipiscunt 3*a*; recipiunt 1*c.* 3*b et m. al.* 4. 6*a.* n) que *add.* 6*a. b et m. al.* 5*b.* o) artus 3*b.* p) offic(t)io 2*a. c.* q) m. a. 6*a. b.* r) ramis 2*c.* s) *pr. m. corr.* distendetur 3*a.* t) atque 6*a. b.* u) purgato 4, *corr.* v) dextera 2*c.* 6*a. b.* w) reducetur 2*a.* 3*a* (*pr. m.*).

Cap. 17. a) Bobolenus 2*b*; Bobelinus 6*b*, *corr.* b) Novi homo 2*c*; Noviomo 3*b.* 5*a*; No-(v *in litura*)iomo 6*b.* c) pervasis 3*b.* d) ab 2*c.* e) quoque *add.* 6*a. b.* e*) *corr.* excutit nec lassat 1*a.* f) laxatur *pr. m.* 2*b.* g) tamen *add.* 6*a. b.* h) que *add.* 4; Igitur dum f. u. de s., cat. cad. de m. Sicque dupliciter liberatus, sanus 6*a. b.* i) dupliter *pr. m.* 3*a.* k) et *add.* (2*b*). l) reddetur *pr. m.* 3*a.*

Cap. 18. a) autem *pro* e. 6*a.* b) perpetuum 2*a. c.* c) ē& (= *esset*) 1*a*, *corr.* d) autem *add.* 2*c.* e) Nantarici (*e corr.* Natarici 1*a*) 1*a. b. c.* 2*a*; Natharici 2*b*; Nautarici 2*c.* f) ad 6*b.* g) aperto ore *pr. m.* 3*a.* h) ad beato ad beatum v. 2*a*; ad b. v. 6*a. b.* i) ducitur 6*b.* k) Cui 1*c.* l) *ita* 2*a. c.* 3*a* (*pr. m.*); signo *rell.* m) expresso 1*c.* n) *eras.* 5*b*; *om.* 6*a. b.* o) sanitate 2*c.*

1) *Hodie Melun.* 2) *Papias: 'nere, filare'. Cangius h. v.* 3) *Hic pro tunc; cf. infra p.* 391, 6; *Forcellini Lex. h. v.*

dito[a] vetuit[b], ne acciperet vini potum aut carnis edulium. Qui, praecepto postposito[c], ad normam sui languoris[d] statim reductus[e] est. Sed ne praevaricantis[f] neglegentia iusto[g] subtraheret gloriam[h], in Spedoteno[i. 1] villa rursus ei oblatus est. Cuius loca maxillarum sancto perunguens[k] oleo ac[l] beatis manibus mentum adstringens et[m] labia[n], Christi nomine invocato, concussa sanctis digitis, ad se iunctura revertitur[o], suae[p] fidei merito salva[q] domo[r] reducitur.

XVIIII. Item[a] faber[b] Licerius[c] nomine turbolenti daemonis arreptus insania, ita[d] bestiali feritate[e] proruperat, ut, catenis[f] collo[g] manibusque[h] revinctis[i], vix ad beati viri traheretur praesentiam[k]: inde miserabilior, ut qui sustinebat ab[l] hoste violentiam, ipsi adderetur[m] altera poena per vincula. Quem[n] tamen sacer-
cf. Gen. 2, 2. dos Dei apud se imperat detineri[o]: et[p] sicut septimo die Deus[q] quievit ab opere, ita et[r] opera[s] Dei, transacta ebdomada[t], eripitur a daemone. Et[u] sic in propria residere[v] securus meruit, liberatus ab hoste.

XX. Waddo[a. 2] vir inluster[b], consiliis[c] regis particeps, typum[d] dupliciter[e] incurrens febris et frigoris, expurgandus[f] sancti viri praesentatur obtutibus. Interea hora[g] solita, febre concussus gravissima, ut refrigeraretur, vel aqua[h] instanter expostulat[i]. Qua sibi denegata[k], in sancti[l] pontificis insolescit iniuriam. Vir tamen Dei[m] contentus, ut obtineret victoriam, oratione explicata[n], potum ei donans[o] in[p] calida, homini[q] revocavit salutem[r] ad pristinam et inminens periculum[s] tali[t] curavit antidoto[u], febrem[v] curans per calida[w].

XXI. Nec illud est[a] praetereundum[b] similis causae miraculum. Reginae

I. Capp. 18—21. 1*a. b. c.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 18. a) redditum 2*c.* 6*a. b et m. rec.* 5*b.* b) vetat ne 1*b*; ve(tuit ne *in litura scr.*) 1*c*; veture ne 2*c.* c) postpositum 2*c*, *corr.* d) langoris 2*a.* 6*b.* e) revertitur. Sed 6*a. b.* f) praevaricantes 2*c.* 4 *(pr. m.)*; praevacantis *pr. m.* 3*a.* g) iusti 2*c.* h) gloria 2*a. c.* i) Spetoteno 2*c.* k) perungens 1*c. e.* 2*c.* 6*a. b et e corr.* 5*a. b.* l) a 1*a (pr. m.).* 2*c.* m) ad 3*b.* n) labium 2*c.* o) revertetur 2*a*; et *add.* 2*b.* 6*a. b.* p) suaque 1*c.* q) *ita* 1*b.* 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.)*; salvus *rell.*; languens *add.* 6*a. b.* r) *ita* 1*b. c. e.* 2*a. b.* 3*a (pr. m.). b*; domum *rell.*

Cap. 19. a) quidam *add.* 6*a.* b) frater 6*b.* c) *ita* 1*a. b. c*; Lucherius 6*b*; Ligerius *rell.* d) sic 6*a. b.* e) ferita(te *pr. m. suppl.*) 3*a.* 6*b*; ferocitate 1*b.* f) catena 2*a.* g) eius *add.* 6*b.* h) que *om.* 2*a*; m. q. *om.* 1*c.* i) revinctus 2*b. c.* 4. 5*a. b.* 6*a.* k) praesentia 2*a.* l) v. ab h. 1*a.* m) addaretur 2*c*; et *add.* 6*a. b.* n) Quę 2*b.* o) detinere 1*c (corr.).* 2*a.* p) ut 2*a.* q) cuncto *add.* 6*a. b.* r) *om.* 1*c. e.* s) operandi tr. 1*a*; opera detrans acta 2*c.* t) *ita rell. cum V. Radeg. c.* 24; ebdomadę 2*b.* 3*a (pr. m.). b*; ebdomade 1*b.* 2*a.* (4. 5*a*). u) *om.* 6*b*; et sic̄ 2*c*; Sicque in 6*a et m. al. in litura* 5*b.* v) reside(re *postea add.*) 3*a*; redire 6*a et m. al.* 5*b.*

Cap. 20. a) U(u *in litura*)atto 1*a*; Wardo 1*c*; Wado 2*a*; Guaddo 2*b.* 4. 6*a.* b) inlustris 1*a*; illustris 1*b. c*; ac *add.* 6*a. b.* c) *ita* 1*b. c.* 2*a. b. c.* 3*a.* 4. 5*a*; consiliis regiis 1*a*; consilii regis (3*b*). 5*b (? pr. m.).* 6*a. b.* d) tipum 1*a.* 2*a. b.* 3*a. b.* 4. 5*a. b (pr. m.)*; typhum 6*b.* e) dupliter *pr. m.* 3*a.* f) expugnand' (9 *postea add.* ?) 4. g) s. h. 1*a.* h) aquam 3*b.* 6*a. b et m. al.* 5*b.* i) postulat 2*b.* k) degata *pr. m.* 3*a.* l) sancta 3*b.* m) hoc solum *add.* 6*a. b.* n) explicita 1*b et m. al.* 5*a.* o) dans *pr. m.* 3*a.* p) (in *eras.*) calid(ū *in litura scr.*) 1*a.* q) *ita* 1*a (pr. m.). b.* 2*a. c.* 3*a (pr. m.)*; hominem *rell.* r) ad s. pr. 1*a. e*; ad pr. s. 1*c*; s. (ad *om.*) pristi(nam *superscr.*) 1*b*; s. ad pristinum 2*b.* s) periculu *pr. m.* 5*b.* t) t. c. *om.* 2*c.* u) antidotu 2*a*, *corr.*; anthidoto 1*c*; anthydoto 1*e.* v) febrim 2*b*; scilicet *add.* 6*a. b.* w) *ita* 1*a.* 3*a (pr. m.)*; calidam *rell.*

Cap. 21. a) *om.* 1*a.* b) praeterendum *pr. m.* 1*a*; preter eundem 2*c.*

1) *Hodie Épône (dép. Seine-et-Oise).* 2) *Waddo maior domus Rigunthis reginae, filiae Chilperici I, olim Sanctonicum rexerat comitatum; cf. Greg., Hist. Fr. VI,* 45.

Chrodosinthae[a][1] minister Ulfus nomine[b] typo[c] vexabatur gravissime[d]; poscens[e] suffragia medellae[f], perrexit ad pontificem. Quem vir Dei[g] constanter ducit[h] ad baptisterium, sed, exorante[i] sancto, coepit adfligi gravius, in proximo liberandus. Postulat[k] ardens et aestuans aquae modicum, sed negatur. Qui[l] fellis[m] amaritudine suscitatus[n] acerrime, balteum[p] suum ad sancti[q] vestigia proiecit, clamans: 'Tu me[r], Domine, interficis, cum sanare[s] debueris[t]; sed hoc tibi notum sit, quia[u] per te morior[v]. Vita[w] mea a te erit requirenda a rege vel a[x] parentibus[y]'. Interdum[z] prae[a] calore per baptisterii pavimentum volutatur[b]; orante beato viro, in[c] sopore[d] convertitur, et[e] aliquantulum post somnum excitatus ab ipso, in omni[f] incolomitate languidus[g] reformatur. Inquisitus[h] a pontifice, cur[i] tantum locutus sit ad iniuriam[k] sacerdotis[l], respondit solum ei gratias referens: nihil[m] se de suis verbis recordare[n] confessus[o] est.

XXII. Praecellentissimus[a] Childebertus[b] rex cum[c] equum[d] necessarium[2] ad[e] sellam beati[f] viri donasset vehiculum[g], rogat ipse[h] qui dederat, ut eum sibi retineret nec cuiquam[i] tribueret. Interim[k] beatus vir, postulante[l] captivo, equum[m] donat in praetio[n], quoniam apud[o] pontificem plus fuit quam[p] illa regis vox pauperis. Iubet igitur[q], ut quindecim[r] eum[s] venundaret[t] solidis[u]; quem pauper ipse cum[v] duceret, negotiator occurrit, emit[w] praedictum equum duodecim aureis. Quo

I. Capp. 21. 22. 1*a. b. c. d* (*a l.* 13). (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 21. a) Chrodosindae 1*a*; Rethosinde 1*c*; Grodosinthae 1*b*; Chrodosinte 2*a*; Chrodosintę *m. al. corr.* Chrodisindis 3*a*; Chrodesintis 6*a. b* (*corr.* Chrodesindis). b) et ipse *add.* 6*a. b.* c) tipo 1*a.* 2*a.* 3*b.* 4; typho 6*a. b.* d) gravissim(o *in litura*) 1*a*; gravissimo 1*c. e.* 2*b. c.* 6*a.* e) itaque *add.* 1*c*; que *add.* 6*a. b.* f) *ita* 1*a (pr. m.).* 5*a (pr. m.). b;* medill(a)e 2*a.* 3*a (pr. m.). b*; medel(a)e *rell.* g) comprehensum *add.* 6*a. b.* h) duxit *pr. m.* 1*a.* i) orante 4. k) ergo *add.* 1*c*; enim *add.* 6*a. b.* l) (illi *add.* 6*a*). Tunc f. 6*a. b.* m) felle amaritudinis 1*c.* n) suscitatis 2*a.* 3*b*; s(u *in litura*)scitatus 5*b.* p) baltheum 1*a. b. c. e.* 2*c.* 3*a.* 5*b*; batheum 4. q) viri *add.* 1*b. e.* r) inquit *add.* 3*b*; d. i. *m. al. in litura scr.* 5*b.* s) sanari *pr. m.* 6*a.* t) deb:eres *pr. m.* 1*a*; debueras 1*c. e.* 6*a. b.* u) qua *pr. m.* 3*a*; si *add.* 1*c.* 3*b.* v) moriar 2*b.* w) etenim *add.* 6*a. b.* x) *eras.* 5*b; om.* 2*c.* 6*a.* y) meis *add.* 3*b.* z) Inter(ea dum *in litura scr.*) 1*a*; Interim dum 1*c*; nimio *add.* 6*a. b.* a) per calorem 1*c.* b) voluptatur 2*b*; volutabatur 6*a. b*; Sed *add.* 6*a. b et m. al.* 5*b.* c) *om.* 2*c.* d) soporem 1*a. b. c. e.* 4. 5*b.* 6*a. b*; mox *add.* 6*a. b.* e) Hincque a. 6*a. b.* f) omnem incolumitatem 6*a. b et m. al.* 3*a*; omni columitate 2*b.* g) *om.* 6*a. b.* h) autem *add.* 6*a. b.* i) quur 2*a.* 3*a. b.* 6*a. b.* k) ⁱⁿiuriam 2*b*; iniuria 2*a.* l) sui (*pro* sac.) r. 6*a. b.* m) nichilque se 1*c. e.* n) recordari 1*a. b. c. e.* 2*b.* 5*b.* 6*a. b et m. al.* 3*a.* o) c. est *om.* 6*a. b*; est (?) *eras.* 5*b.*

Cap. 22. a) *in* Precellens *redit* 1*d*; denique *add.* 6*a. b.* b) Ch(i *superscr.*)ldebertus 3*a*; Childebe(rtus *m. al. in litura*) 5*b*; Childibertus 1*a*; Hildebertus 1*b*; Hildibertus 1*c.* c) cui 1*d.* d) aequum 1*a (ut infra).* 2*c*; ęquum 2*b (ut infra).* 4; equm *pr. m.* 3*a, ut infra.* e) asellum b. 2*b*; assellum b. 2*c*; ad b. v. s. 6*a.* f) *om.* 3*b, ubi post* viri *superscr.* Dei. g) vehendam *add.* 2*b.* h) psi quod deerat 1*d*; i. qui d. *om.* 6*a. b.* i) alteri *add.* 6*a. b.* k) ut interim 1*d*; Inter:im 1*a.* l) postulantes 1*d*; postulanti 6*b et m. al.* 3*a.* m) aequum *pr. m.* 5*b, ut infra;* equo 1*d.* n) in pr(a)et(c)ium 1*a. b. d.* 3*b.* 6*a* (um *m. al. in litura*): interdictum *pro* in pr. *m. al.* 5*b*; pretium *et add.* vel interdictum 1*e.* o) pod *pr. m. corr.* apud 3*a.* p) vox p. q. i. r. 4. q) iterum 1*d.* r) XII. 2*c.* s) tantum *add.* 6*a. b.* t) venundarent 1*d*; venderet 2*c.* u) in s. 1*d*; soledis *pr. m.* 3*a.* 5*a;* solidos 2*c.* v) ipse conduceret 1*d.* w) emitque 1*c.* 6*a. b.*

1) *Chlodosindam filiam Chlothacharii I. regis Alboenus rex Langobardorum in matrimonium duxit (cf. Greg., H. Fr. IV,* 3. 41*; Paulus, Hist. Langob. I,* 27*). Etiam Nicetius episcopus Trevericus legatos eiusdem reginae per Francorum reges, germanos eius, ante a.* 566. *ire conspexit, cum litteras celeberrimas ad eam dedit, quibus ad convertendum maritum eam adhortabatur; cf. MG. Ep. III, p.* 119 *sqq.* 2) *I. e. aptus ad sellam (= ephippium). Cangius.*

empto, negotiator[a] adducit[b] ad stabulum. Sed quoniam[c] minus dederat[d], quam[e] vir Dei praeceperat, equus[f] sub nocte moritur[g], ne sancti verbum iret in cassum[h]. Unde sequenti[i] die sellarem[k. 1] de stabulo, iunctis[l] bubus[m], extinctum[n] retraxit emptor, mortuum vehiculum; qui versa vice capistro non capite, sed pedibus adligatus educitur[o].

XXIII[a]. Est operae[b] praetium illud[c] memoriae tradere[d], qualiter sacerdos
558–561. Christi[e] solitus[f. 2] erat[g] de ipsis quoque regibus triumphare. Igitur[h] cum glorioso[i] Chlodchario[k] regi[l] occurrisset[m] ex[n] solito, nec tamen de sancto viro, stante ante palatio[o], ei[p] fuerit[q] nuntiatum, mora facta ante vestibulum[r], non repraesentatus[s] inde[t] domo[u] revertitur[v]. Sequens[w] nox[x] in oratorio vigiliis ducitur[y]; rex dolore atque[z] febris infestatione torquitur[a]. Vix primo diluculo ad domum ecclesiae[b. 3] a proceribus concursatur[c], poena regis exponitur[d]: ut[e] sua[f] visitatione regi[g] doloris[h] vim mitiget, obtimates deprecantur[i]. Mox[k] apud pietatis[l. 4] iniuriae causa[m] postponitur[n]; quo[o] ante nec nuntiabatur, intrat[p] honoratus et exoratus[q] palatium[r]. Rex vix adsurgit[t] de lectulo, caesum se divino flagello[u] conquiritur[v]; adlambit[w] sancti palliolum[x], vestem sacerdotis deducit[y] per loca doloris. Culpam[z] confessus[a] criminis[b], mox[c] dolor[d] omnis fugatus est[e]. Id[f] actum est, ut cuius incurrerat de contemptu[g] periculum, sentiret tactu[h] remedium.

I. Capp. 22. 23. 1*a. b. c. d.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 22. a) negotior *pr. m.* 1*b*; *eras.* 5*b*; *om.* 6*a. b.* b) ducit 1*e.* 2*c*; duxit 6*a. b.* c) quo n̄ (= non) 1*b.* p) dedit 6*a. b.* e) quo 1*b.* 2*a*; quō *m. al. corr.* qua 3*a*; quam quod vir 2*b.* f) eadem *add.* 6*a. b.* g) morietur nec sancto verbo 1*d.* h) casum 2*a. c*; casso 1*d*; cassu *pr. m.* 3*a.* i) sequente 1*d.* k) sellere 2*c.* l) iuctis 1*d.* m) bobus 1*b. c.* 2*b.* 6*a et m. al.* 5*a*; bubum 1*d.* n) *versu ex. om.* 6*a.* o) educetur 1*d.*

Cap. 23. a) *distinctione capitis h. l. carent* 1*a. b. c. e.* 2*b.* 3*a.* b) Est (*in rasura* 1*a*) opere pr. 1*a.* 2*a. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b*; Stupor est pr. 2*b.* c) etiam *add.* 6*a*; partim *add.* 6*b.* d) *om.* 1*d.* e) xp̄c 1*d.* f) *ita rell. et m. al.* 1*a*; sollicitus 1*a* (*pr. m.*). *d*; sollicitus *et add.* solitus 1*b. c.* 2*b* (*ubi infra c.* 40. sollicita *pro* solita). g) *om.* 2*b*, *versu ineunte.* h) *ab* Igitur *cap.* (XXIII. 1*a. b.* 3*a*) *inc.* 1*a. b. c. e.* 2*b.* 3*a.* i) gloriose 2*c*; cum ad gloriosum Chlotharium (Clotharium *pr. m.* 6*a*) regem 6*a* (*pr. m.*). *b.* k) Chlodhario 2*c et m. al.* 5*b*; Chlodthario *in litura* 1*e*; Chlothario 1*a. b.* 2*a*; Chlotario 3*b*; Clothario 4; Lothario 1*c*; Gothario 1*d*; *cf. Carm. IX,* 4, 6: Chlodachari. l) rege 2*b.* m) occurrerit 1*d.* n) ex solido 1*d*; *haec om.* 6*a. b.* o) *ita* 1*d.* 2*a. c.* 3*a*; palatium *rell.* p) forte *pro* ei 6*b.* q) fuerat 1*c.* 2*b.* 4. r) vestubulum 1*d.* s) repraesentatas 3*a*, *corr.* t) *om.* 6*a. b.* u) *ita* 1*d.* 2*a. b. c*; domum *rell.* v) revertetur 1*d.* w) Adsequens 6*a* (*pr. m.*). *b.* x) consuetis *add.* 6*a. b.* y) ducetur 1*d.* z) ac 1*d.* a) *ita* 1*a* (*pr. m.*). 3*a* (*pr. m.*). *b*; torquetur *rell.* b) pontificis 6*a. b et m. rec. in litura* 5*b.* c) concusatur 2*b*; concurritur 2*c.* d) exponatur 1*d*; et *add.* 6*a. b et m. al. in litura* 5*b.* e) ut — postponitur *om.* 2*b.* f) suam visitationem 1*d.* 2*a. c.* g) regis 1*c.* 2*a. c.* 6*a et m. al.* 3*a*; regii 4. h) dolorem et vim 3*b.* i) deprecant 1*d.* k) que *add.* 6*a. b.* l) *ita* 1*d*; pi:::::s *m. al. corr.* pium 1*a*; pietatis *et addunt* inspectorem 1*c*, virum 6*a. b*; pietatem *rell.* m) c(au *in litura scr.*)sa 3*a*; cause 1*d.* n) postponetur 1*d*; posponitur *pr. m.* 3*a*; Et *add.* 6*a. b.* o) qui 4. 5*a. b.* 6*a. b.* p) Intra: 1*b*; intra 1*d*; iam *add.* 6*a. b.* q) exhonoratus 1*d*; ad *add.* 1*c.* r) Tunc *add.* 6*a. b.* t) surgit 1*d*; assurgens 6*a. b et m. al. in litura* 5*b.* u) flagellum 1*d.* 2*b.* v) *ita* 1*a* (*pr. m.*). *c* (*pr. m.*). 2*b. c.* 3*a. d.* 5*a. b*; concupetur 1*d*; conqueritur *rell*; *cf. Bonnet, 'Latin' p.* 265, *n.* 1 w) adlabit 1*d*; adsumpsit 2*c*; que *add.* 6*a. b.* x) pallo(l *superscr.*)um *m. al. corr.* pallium 3*a*; ac *add.* 6*a. b.* y) gaudens *add.* 6*a. b.* z) culpa 1*d*; namque *add.* 6*a. b.* a) est *add.* 6*a. b.* b) et *add.* 2*c.* 6*a. b.* c) sic 6*a.* d) doloris 1*d.* e) *om.* 6*a*) *ubi* fugatur). *b.* f) *ita recte* 1*a. b. c. d. e* (*cf. p.* 376, 9. 391, 6); que *add. rell.* g) contempto 1*c* (*corr.*). *d.* h) actu 1*b*; actum 1*c. d*; s. de contactu 6*a. b.*

1) *Equus sella instratus. Cangius.* 2) *V. infra c.* 72: s o l i t u s e r a t dicere. 3) *I. e. domus episcopi, episcopium; cf. V. Germani II, c.* 5: ad domum venerandi pontificis currunt. 4) *Pro 'pietatem': exemplum attractionis ad genetivum insequentem.*

XXIIII[a]. In pago Parisiaco[b] Vico Novo[1] res[c] gesta est. Quidam[d] in eodem loco impetu[e] lupi rapidi[f] laceratus[g], extra sensum effectus, beato[h] sacerdoti[i] miseranter[k] oblatus est. Hinc[l, 2] ad illa suae[m] artis recurrens suffragia, mox brachio olei[n] benedicti liquore[o] circumlito[p], et sacris eum[q] digitis medicabiliter adtrectatum, pestis illa, quae viscera, dolore crassante[r], pervaserat, loca fugit obsessa; iam[s] putredine[t] resoluta, vigorem[u] pristinum restitutum, sine cunctatione[v] velut experto[w, 3] de sopore dolor[x] recessit, mens rediit.

XXV. Item de vico Mantola[a, 4] Waldulfi[b] cuiusdam ancilla, anno et novem mensibus gravi caecitate percussa, per soporem admonita[c], ut[d] fimbriam sancti (cf. Matth. 9, 20.) si[e] tangeret[f], mox visum[g] reciperet, die[h] quadam sacerdoti occurrit[i]; sed multa nocte circumdata, ita[k] constrictis[l] luminibus[m], ut unde oleum[n] benedictum[o] iniceret[p], lumen[q, 5] aditum non praestaret[r]. Tamen[s] perunctis[t] palpebris desuper et[u] loca reliqua capitis, oratione data[v], pane et sale signato, mulieri[w] praecepit ad[x] mansionem se condere[y]. Ipse[z] a[a] primo[b] somno in oratorio pervigil[c], circa medium[d] noctis mulier clamat[e] hospitem, se[f] lacrimare profusae[g]. Tum[h], accenso[i] lumine, ab oculorum[k] conpage[l] cernit[m] manare sanguinem. Quae cum[n]

I. Capp. 24. 25. 1*a. b. c.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 24. a) *cap.* 24—35. *om.* 1*d.* b) Parysiaco 6*b*; Parisyaci vici nova 1*c.* c) *pr. m. superscr.* 4. d) enim *add.* 6*a. b.* e) in pedem 2*b*; inspectu 2*c.* f) *corr.* rabidi 5*b.* 6*a*, *et sic* 1*a. e.* 4. 5*a.* 6*b*; rapide 1*b*; *cf. Carm. VII,* 21, 7: rapidis (rabidis *Leo*) — flammis. g) et *add.* 4. 6*a. b.* h) beati *pr. m.* 2*b.* i) *om.* 2*c.* k) miserabiliter 1*c.* l) *ita* 1*a. b. c. e.* 4; Hi *m. al. corr.* Hic 3*a*, *et sic rell.* m) a. s. (*pr. m.* 3*a.* n) oleo 6*b.* o) licore *pr. m.* 3*a*, *ut infra.* p) circumlinito 1*c. e.* q) *ita* 1*a. b. e ubi* attractatum). 2*a. b. c.* 3*a. b*; eum — attrectato 1*c*; eo — ad(t)trectato 4. 5*a. b*; (eum *om.*) — adtrectato 6*a. b.* r) grass. (1*b*). (6*a*) *et m. al.* 1*a.* 5*b*; grasante 2*c.* s) Et iam *m. al.* 5*b*; que *add.* 6*a. b.* t) putrenedine *pr. m.* 2*b*; putridine 3*b.* u) *ita* 1*a. b*; vigore pristino (pristina *pr. m.* 2*b*) restitutum (restitum *m. al. corr.* restituto 3*a*) 2*a. b* (*pr. m.*). *c.* 3*a. b*; vigore pristino restituto (restituta 4, *corr.*) (1*c*). 4. 5*a*; Sicque vigori pristino restituto 6*a. b*; vigori pristino sine c. restituitur ac velut *m. al.* 5*b.* v) et *add.* 6*b.* w) experrecto 4. 5*a. b.* 6*a. b.* x) omnis *add.* 6*a. b.*

Cap. 25. a) Mantolo 1*a* (*pr. m.*). 2*b*; Mantula 1*e.* 2*c.* 3*b.* b) Waddulfi 1*a*; Wadulfi 1*e*; Vuddulfi 1*b*; Gualdulfi 4. c) (am *pr. m. superscr.*)monita 4; est *add.* 6*a. b et m. al.* 5*a.* d) *m. al. corr.* quod 5*b.* e) *om.* 1*b.* f) tang(er)et 2*b.* g) *post* visum 12 *litt. ras.* 3*a.* h) ergo *add.* 6*b*; die — circumdata *versu ex. om.* 6*a.* i) occurreret 3*b.* k) prorsus *add.* 6*a. b.* l) constructis 2*c.* m) luminis 2*a*, *corr.* n) intus *add.* 6*a. b*; b. o. 1*c.* o) sanctus *add.* 6*a.* p) inmitteret 2*c*; iniceretur 6*b.* q) *ita recte* 1*a. b. c. e*; luminis (*e corr.* luminibus? 2*b*) aditum 2*a. b. c* (*interpungens* luminis. aditum). 3*a. b.* 5*a*; luminis aditus 5*b*; luminum aditus 4. 6*a. b.* r) portaret 2*c.* s) Attamen 6*a. b.* t) perung(u)ens palpebras 6*a et m. al.* 5*b.* u) per *add.* 1*c*; *m. al. corr.* et reliqua capitis loca 5*b.* 6*a.* v) ac *add.* 6*a. b.* w) mulierem 6*b.* x) ad m. *bis scr., sed corr.* 2*b.* y) abscondere 1*b.* z) vero *add.* 6*a. b.* a) ad 2*c.* b) sistebat *add.* 6*a. b.* c) pervigel 2*a*; per|::vigil 3*a.* d) media 2*a*; itaque *add.* 6*a. b.* e) c. (clamabat 6*b*) hospiti 6*a. b.* f) sibi lacrimando 1*c.* g) *ita* 1*a. b.* 2*a*; profuisse 1*c*; perfusi 2*c*; profitens 1*e*; profuse *rell.* h) Tunc 1*a. e*; cum 2*c.* i) accensu 2*c.* k) eius *add.* 6*a. b.* l) multum *add.* 6*a. b.* m) cepit 1*c.* n) in *add., sed eras.* 1*a.*

1) *De loco Villeneuve-Le-Roi (dép. Seine-et-Oise) cogitavit Mabillon, cui potius nomen Latinum Nova villa conveniebat, cum Novus vicus hodie Neuvy appellandus esset aeque atque Noviacus, neque vero inter complures huius nominis locos unum reperio in pago Parisiaco situm.* 2) *Pro tunc, posthac; cf. p.* 389, 1. 390, 5. 391, 16. 3) *I. e. expergito; cf. SS. rer. Merov. VI, p.* 583, *n.* 9. 4) *Mantula, hodie Maule-sur-Maudre (dép. Seine-et-Oise), in pago Pinciacensi sita erat, ubi monasterium S. Germani possessiones habebat; cf. Polyptychum Irminonis abbatis XXI, ed. Guérard II, p.* 214. 5) *I. q. oculus; cf. infra p.* 388, *l.* 6. gemello — lumine, *et Leo p.* 406.

eodem cruore mane[a] ad sanctum rediit[b], sed et[c] ipse cum aqua palpebras[d] fovens et abluens, orationibus additis[e], oculus unus apertus est, deinde altero peruncto, mulier[f] domum[g] revertitur. Dehinc[h] eadem sub nocte nimium fuso[i] sanguine, adpropinquante[k] die[l], sacerdoti se obtulit. Qui[m] cum de regis occursu[n] domum reverteretur[o], ingressus in oratorium, statim mulieri alter[p] oculus aperitur, et[q] praestante Domino, gemello[r] se[s] videre lumine gratulatur[t].

XXVI[a]. Magnoflidis[b] puella, cum talibus decepta inluderetur insidiis, ut quotiens[c] ad[d] ecclesiam voluisset accedere[e], gressum facere non valeret, servo Dei in villa[f] Savara[g, 1] praesentata est. Confestim[h] ut[i] sancti manus super caput puellae titubantis[k] inponitur, tali investigatione occultus hostis[l] detegitur et[m] se[n] diu latuisse multo[o] gemitu[p] confitetur[q] nec in beati praesentiam[r] clamat[s] proprio se posse celare[t] praestigio. Ergo ita[u] se proditum et egressurum gravi[v] ardore conquiritur[w]. Interim non cessante[x] sacerdote manu crucem[y] depingere, expectantibus[z] omnibus, in muscae similitudinem prorumpens, cum sanguine de naribus mulieris inimicus egressus est. Quam[a] sanitati restitutam[b], monachale[c] veste mutata[d], Dei[e] servitio traditam[f] bis triumphare fecit[g], hoste victo[h] vel saeculo[i].

XXVII. Quid[a] illud[b], quod sine mora curavit debilem[c] dexteram[d]? Cum[e] ad festivitatem sancti Martini Turonis[f] accessisset[g], egresso[h] de monasterio[i] offert se mulier barbara, manu[k] nervis adtracta[l], postulans medicinam. Quam[m] sub casula[2] recepta[n], suo sputo inlita, velut sparsum[3] farinae collectum[o], commacerat.

I. Capp. 25—27. 1*a. b. c.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 25. a) manae (?) *pr. m.* 4. b) redigit 2*c.* c) *om.* 6*b*; *m. al. corr.* Sed ipso c. a. 5*b*; Sed cum aqua ipso 6*a.* d) palbebras 1*a*; p. (ciusdem *add.* 6*a*) fovente et abluente 6*a et m. al.* 5*b.* e) aditis 2*b*; aditis 1*b.* f) ad *add.* 1*c.* g) rursus *add.* 6*a. b.* h) Hinc 6*a. b et m. al.* 5*b.* i) fusa 4, *corr.* k) adpropinquanti 3*a.* l) iterum *add.* 6*a. b*; die s. *om.* 1*b.* m) *m. rec. in litura* 5*b.* n) occursum 2*c.* o) r. (Quo *eras.*, ingres *m. al.*, sus *m. rec. in litura*) o. 5*b*; revertens, ingr. (in *om.*) o. esset, statim 6*a. b.* p) o. a. 2*a.* q) sic *add.* 6*a*; si *add.* 6*b.* r) gemino 3*b.* s) *ita* 1*a. c. e.* 3*a. b*; v. se lumine (lumen 2*b*) *rell.* t) gratulata est 1*c*; gratulabatur 6*a. b.*

Cap. 26 a) XXV. *corr.* XXVI. 5*b, et sic deinceps.* b) *ita* 1*a. b. c.* 2*a.* 3*a. b*; Magna flidis 2*c*; (L *errore miniatoris*) annoflidus 2*b*; Magnefledis 1*e.* 6*a. b et m. al.* 5*b*; Magnofledis *rell.*; quaedam *add.* 6*a. b.* c) quoties 6*a. b.* d) v. ad eccl. 1*c.* e) accedi | regressum *m. al. corr.* accedere regressum 2*b.* 3*a*; accedere regressum 2*c.* 5*b (pr. m.)*; (acedere *pr. m. superscr.*) re gressum 4; accedere gressum *rell.* f) quae dicitur *add.* 6*a. b.* g) salva representata est 2*b.* h) que *add.* 6*a. b et m. al.* 5*b.* i) ad 1*a.* k) titubantes 4, *corr.* l) hospis 2*c*; hospes 2*b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.* m) ut 1*c.* 2*a. c.* n) ibi *add.* 6*a. b*; diu celatum se m. 2*c.* o) mutuo 1*c.* p) gemitui 2*c.* q) confitentur *corr.* confiteretur 1*c.* r) pr(a)esentia cl. 1*a. c.* 3*b.* 4. 5*a. b*; cl. praesentia 6*a. b.* s) damat *pr. m.* 1*a.* t) celari 1*a.* u) se ita 1*b.* v) miser *add.* 6*a. b.* w) *ita* 1*a (pr. m.). b.* 3*a.* 4. 5*a. b (pr. m.)*; conq[ue]:ritur 2*b*; conqueritur *rell.*; Sed *add.* 6*a. b.* x) cessanti sacerditi (*m. al. corr.* sacerdoti) 3*a.* y) cruce: 2*b*; cruce 2*c*; crucis signum 6*a. b.* z) *corr.* spectantibus 6*a.* a) Quam (Qua 2*c*) sanitate 2*c.* 3*b.* b) restituam 1*a*, *corr.*; restituta 2*a. c.* 3*b.* 4. 5*a. b (pr. m.)*; ac *add.* 6*a. b.* c) monachali 1*a (pr. m.). b. c. e*; *m. al. corr.* monachili 1*a.* 3*a*, *et sic* 4. 5*a.* 6*a. b*; monachili (?) *pr. m.* 5*b*; monichale 2*a*; monichile, *om.* v. 2*b*; monachica v. *V. Radeg. c.* 12. d) mutatam (1*c. e*). 3*a (pr. m.).* 6*a. b et m. al.* 5*b.* e) eam *add.* 6*a. b.* f) tradita 2*a. c.* 3*b.* 4. 5*a. b (pr. m.)*; tradens 6*a. b.* g) *om.* 2*c*; :: fecit, *ras.* Re? 4. h) *om.* 2*b.* i) faeculo 1*a*, *corr.*

Cap. 27. a) Qui 2*c.* b) est *add.* 1*c.* c) *om.* 3*b.* d) dextram 2*b.* e) igitur *add.* 6*a. b.* f) *ita rell.* (*cf.* Toronis *Carm. V,* 8, 5); Turonus 1*b.* 2*a. c.* 3*a (pr. m.)*; Turonas 3*b* (*cf.* Toronas *V. Mart. IV,* 102). g) accessissent 2*c.* h) eo *add.* 6*a. b.* i) monaste 2*c.* k) munu 3*a*, *corr.* l) atractata 2*c*; contracta 6*a. b.* m) *ita* 2*a. b. c.* 3*b.* 5*b (pr. m.)*; Qua — recepta — in(l)lita 1*a. b. c.* 4. 5*a*; Quam — receptam — inlitam 1*e.* 3*a et m. al.* 5*b*; Quam (Qua 6*b*) vir Dei sub c. (casulam 6*a*) dignanter r. (receptam 6*a*) suoque sp. illita (illitam 6*a*) 6*a. b.* n) et *m. al. add.* 5*b.* o) *om.* 6*b.*

1) *Sèvres (dép. Seine-et-Oise).* 2) *I. e. vestis sacerdotalis.* 3) *Sparsum est pasta, nobis 'teig'; cf. Ducange h. v., Forcellini Lex. VI, p.* 733.

Hinc[a], resudante[b] dextera, digitus[c] tendit[d] et replicat[e], torporem[f] veteratum[g] ad vivacitatem[h] resuscitat, et priusquam veniret ad beati Martini ianuam, digitis[i] suis[k] extensam[l] reddet[m] incolomem[n] dexteram. Quam mox[o] sentisse[p. 1] directam[q], mulierem a se repulsus[r] est, ingressus[s] basilicam.

XXVIII. Deinde[a] egrediente[b] de[c] praedicta basilica[d], cum se ad mansionem servus[e] Dei reciperet, offert[f] se manca altera[g], palma[h] digitis adfixa, quae[i] prius[k] tacta de saliva[l], dehinc oleo peruncta, peregrinae[m. 2] sanitate[n] de praesenti[o] est reddita[p]. Nam causas infirmitatis[q] hoc erat[r] sancto viro curare quod[s] tangere.

XXVIIII. Erat sane mirabile[a], quotiens famulus[b] Dei ad[c] Augustidunum[d] voluisset accedere, mox ad sanctum Synphorianum[e] daemones[3] nuntiabant. Et occurrentes per Murvinno[f. 4], fletu gemituque clamabant: 'Vir sancte[g], si de locis[h] cultis nos inconsideranter[i. 5] repellis, vel habitare concede silvarum[k] per solitudinem, ut liceat miseris[l] per deserta securos errare. Ante tuos[m] oculos nec corpora nos celant nec[n] nemora'. Quae[o] deflentes et sancti non tolerantes praesen-

I. Capp. 27—29. 1*a. b. c.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 27. a) Tunc 1*c*. b) residante 2*c*. c) *ita pr. m.* 2*b*. 3*a*; digitos *rell.* d) tundit 2*c*. e) tum *add.* 1*c*; atque *add.* 6*a. b.* f) que *add. m. al.* 5*b*. g) veteratam 6*a*. h) vivatatem (ci *superscr.*) 2*b*. i) dignus 2*c*. k) *om.* 1*c*. 3*b*. l) extensis 1*e*. 3*b*. 4. m) *ita* 2*a (pr. m.). b (pr. m.).* 3*a (pr. m.). b*; redet 2*c*; reddit 1*a. b. c. e.* 5*a. b et m. al.* 2*b*. 3*a*. 4 *(in litura)*; reddidit 6*a. b*: *cf.* peruret, demetet *Carm. VI*, 1, 38. 61, anget *V. Martini III*, 43. n) incolumen 4; incolum̄ 6*a*; *cf. Carm. VI*, 5, 260. 270 *et Bonnet, 'Latin' p.* 340. o) ut *add.* 3*b et m. al.* 1*c*. p) *ita* 1*b*. 2*a. b. c.* 3*a*; senti:|se *m. al. corr.* sentit esse 1*a*; sensisse *m. al. corr.* sensisset 1*c*; sensit 3*b*; sentiens esse 1*e*. 4. 5*a. b.* 6*a. b.* q) direptam 2*b*; *om.* 3*b*. r) repulit 1*e*. 4 *et m. al.* 1*a*. 5*b*; reppulit 3*b*. 5*a*. 6*a*; repulerat 1*c*; dimisit 6*b*. s) *a verbo* Ingressus (*corr.* Ingressum 1*b, et sic* 1*a*) c. 28. *incipit* 1*a. b.* 2*a. b. c.* 3*a*. 4; i. b. *cum insequentibus m. al. in litura* 5*b*.

Cap. 28. a) Dein(c *superscr.*) 1*c*. b) eo *add. m. al.* 5*b*; egredienti 3*b et m. al.* 3*a*; egrediens 6*a. b.* c) a 6*a. b.* d) domo 6*a. b.* e) Dei s. 1*b*. f) offeret se 3*b*; se o. 2*c*. g) *om.* 3*b*. h) palmam *pr. m.* 3*a*; palpa 4. i) Qua 4 *et pr. m.* 5*b*. k) ab eo *add.* 6*a. b.* l) atque *add.* 6*a. b.* m) peleagrine 2*a*; peregrina 4 *et pr. m.* 5*b* (?); p r i s t i n a e 1*a*. n) *ita* 2*a. c.* 3*a (pr. m.)*; sanitati *rell.* o) praesenti *corr.* praesente 3*a, et sic* 2*c*; presente *corr.* presenti 2*b*. p) reddită 1*b*. q) infirmatatis 2*a*. r) fuit 6*b*. s) quot 2*b*.

Cap. 29. a) mirabile 2*a*; *add.* quia 6*a et m. al.* 5*b*, quod 6*b*. b) servus 1*c*. c) *eras.* 5*b* (?); *om.* 6*a. b.* d) Augustudunum 1*b. c. e.* 2*c et m. al.* 5*b*; Augustudun(um *pr. m. in litura*) 4; Agustidunum 5*a. b* (? *pr. m.*) *et m. al.* 3*a*; Augustuduno 2*a*. 3*b*; Agustiduno *pr. m.* 2*b*. 3*a*. e) Synf. 3*a. b et pr. m.* 5*b*; Symph. 1*b. c. e.* 2*a. b.* 6*a. b*; Simph. 1*a*. 2*c*. 4. 5*a*; hoc *add.* 5*b* (*m. al.*). 6*a. b.* f) *ita* 3*a (pr. m.). b*; muro immo 2*c*; Morvinno 2*a*; Murvinnum 1*a (pr. m.). b. c*; *m. al. corr.* murum 1*a, et sic* 2*b*; Morvinnum 1*e*. 4. 5*a. b.* 6*a. b (pr. m.)*; cum *add.* 6*a. b.* g) sanctae 1*a*; sanctę 2*b. c.* 4. h) :icis 2*c*. i) inconsiderantes 2*c*. k) *om.* 2*c*. l) per d. m. 3*b*; m. per desertum 2*c*; miseros saltem per d. 6*a. b.* m) ˈuos 2*b*, *m. al. corr*; *versu ex. om.* 1*b*; enim *add.* 6*a. b.* n) (nec *in litura scr.*, ne *m. al. superscr.*)mora 1*a*; nec | mora 1*b*; nec (ne *superscr*) mora 6*b*. o) Qui 1*a. b. c. e et m. al.* 4,

1) *Cf. Fortunati Carm. IV*, 1, 16: Mox apud hunc proprios sensit habere lares, *sed h. l. codicibus optimis inter se concordantibus infinitivum parum elegantem absolute positum esse existimem, atque infinitivum Fortunatus subiecti vice vel obiecti, immo pro casu obliquo adhibebat (cf. Leo p.* 404) *more auctorum romaniscae stirpis medii aevi.* 2) *I. q. absens; cf. Carm. II*, 16, 156; *V. Martini I*, 424. 3) *Cf. Sulp. Sev. Dial. III*, 6, 2: ut adventum episcopi clericis, qui venturum esse nescirent, d a e m o n i o r u m g e m i t u s indicaret. 4) *Morvan et pagus Le Morvois cum decanatu Pont-sur-Seine conveniebat, ad civitatem Tricassium pertinens; cf. A. Longnon, 'Atlas historique de la France. Texte explic.' p.* 111. 5) *I. q. inconsiderate.*

tiam, admota eius dextera, de obsessis corporibus passim vertebantur in fugam[a], et de salute[b] populi proiecta daemonia lamentabant[c].

XXX. Producatur in medio[a] nobile illud miraculum. Cum[b] regrederetur pontifex de sancto Synphoriano[c], castello[d] Avallone[1] iter agens ingreditur, ubi reorum multitudo tenebantur[e] ergastulum[f]. Hinc a Nicasio[g] comite[2] invitatus[h] ad prandium[i], vir Dei coepit[k] de misericordia habere conloquium, ut[l], datis fideiussoribus, relaxarentur de vinculo, et[m] partem culpae cederent[n, 3] pietatis intuitu. Quod ille facere distulit obstinato[o] spiritu. Unde antequam perpranderet[p, 4], se[q] de mensa sanctus proripuit, et carcere[r] subterraneo[s] superiectus[t], diutius oravit[u] cum fletu, ut divino confereretur[v] auxilio, quod a[w] temporale[x] iudice non esset[y] obtentus[5]. Sic[z] cursus ille lacrimarum[a] per[b] aera surgit in caelum, et gemitus pervenit ad votum. Itaque[c] deputatur angelus ad effectum[d]. Dehinc[e] vir[f] venerabilis spem[g] promittens, inclusos[h] ortatur[i]. Nec[k] perdit sermo: quod loquitur fide[l], gestis impletur. Eo[m] discedente[n], mox catenarum[o] bacae[p, 6] franguntur victae[q], ianuae reserantur, dies[r] in carcerem reducitur, damnati de[s] tenebris in lucem[t] procedunt[u], nec diutius poena tenuit, quos torqueret. Sic erepti[v], Parisius[w] occurrunt[x] pontifici[y], qui periclitabantur[*] inclusi. Sed ut culpabilibus[z] aliquid plus[a] conferret[b], a rege, quicquid fisco pro his[c] debebatur, obtinuit[d].

*) qui nuper Avallone castro tenebantur inclusi. Qui etiam ut 6*a*. *b*.

I. *Capp*. 29. 30. 1*a*. *b*. *c*. (*e*). 2*a*. *b*. *c*. 3*a*. *b*. 4. 5*a*. *b*. 6*a*. *b*.

Cap. 29. a) fuga 2*a*. *c*. b) soluta 2*c*. c) lamentabantur 1*a*. *c*. *e et m. al.* 5*b*; l. d. 6*a*. *b*; *cf. App. Carm. I*, 19: lamentet, *et infra p.* 392, 18. lamentaret.

Cap. 30. a) *ita* 2*b*. *c*. 3*a*; medium *rell.* b) Cum ergo r. aliquando de 6*a*. *b*. c) Synf. 3*a*. *b*. 5*b (pr. m.)*; Simph. 4. 5*a*; Symph. *rell.* d) castellum Avallonem 1*a*. *b*. *e*; c. Avollone 2*c*; c. Avalano 3*b*. e) *ita* 2*a*. 3*a (pr. m.)*. *b*; tenebatur *rell.* f) *ita* 2*a*. 3*a (pr. m.)*. 4 *(pr. m)*. 5*b*. 6*a (pr. m.)*. *b*; (in *add.* 3*b et m. al.* 3*a*) ergastulo *rell.* g) Hinc humiliter a N. eiusdem loci c. 6*a*. *b*. h) invictatus *pr. m.* 2. i) statim *add.* 6*a*. *b*. k) cum eo *add.* 6*a*. *b*; de m. c. 1*a*. l) ut videlicet f., qui tenebantur, laxarentur 6*a*. *b*. m) atque partim 6*a*. *b*. n) *ita* 1*a*. *b*. *c*. 2*a*. *b*. *c*. 3*a*; cederet *rell.* o) obstinatu 2*b (pr. m.)*. *c*. 3*a (pr. m.)*; admodum *add.* 6*a*. *b*. p) pranderet 1*c*; perpranderent 6*a*. *b*. q) *om.* 1*e*; sed emensa *pr. m.* 2*b*. r) *ita* 1*a*. *b*. *c*. *e*. 2*a*. *c*. 3*a*; carceri *rell.*; ut erat *add.* 6*a*. *b*. s) subtarraneo 1*a*, *corr.*; subteranea 2*c*. t) supertectus 1*c*; subiectus *pr. m.* 5*b*; iniectus 6*a*. *b*. u) ornavit 2*c*, *corr.* v) *ita* 2*a*. 3*a (pr. m.)*. *b*; conferreretur 1*e*; converteretur 2*c*; conferretur (tur *m. rec. in litura* 5*b*) *rell.*; *cf. Bonnet, 'Latin' p.* 434. w) *superscr.* 4. x) temporali 1*a*. *b*. *c*. *e*. 2*b*. *c*. 5*b*. 6*a*. *b et m. al.* 3*a*. *b*. y) esset obtentum 1*b*. *c*. *e*. 2*b et m. al.* 5*b*; fuisset obtentum 1*a*. 6*a*. *b*. z) que *add.* 2*c*. a) quasi *add.* 6*b*. b) per a. *om.* 6*a*. c) ita ut d. 2*c*; I. deportatur 3*b*; I. — effectum *om.* 6*b*. d) affectum 2*b*. e) Sed et *m. al. in litura* 5*b*. f) ven. vir 1*c*. g) semp 2*c*; spe *pr. m.* 6*b*. h) indusos *pr. m.* 1*a*; inclusis 3*b*. i) *ita* 1*a*. *b*. 3*a*. *b*. 5*b (pr. m.)*; orator 2*b*; hort. *rell.* k) eius *add.* 6*a*. *b*. l) fides 1*a*. *b*. *c*. *e* (*ubi* que *add.*). 2*b*. 3*b*. 5*b* (s *in rasura*). 6*a*. *b*; enim *add.* 6*a*. *b*. m) namque *add.* 6*a*. *b*. n) descendente 1*a*. *b*; descendente vel discedente 1*e*. o) catenorum 2*c*. p) *m. al. corr.* bage 1*a*; brace 1*b*; brachia 2*c*. q) *ita* 1*a*. *b*. *c*. 2*a*. *b*. 3*a*. *b*, *sed* franguntur. Victae *interpungunt* 1*a*. 2*a*; vinctae (5*a*. *b*); iuncte 4; vinctis 1*c*. 2*c*. 6*a*. *b et m. al.* 5*b*. r) obscurum *add.* 6*a*. *b*. s) di *pr. m.* 2*b*; e 6*a*. *b*. t) luce 2*a*. *c*. u) prodeunt 3*a*, *corr.*; pro(cedunt *in litura scr.*) 4. v) erecti 2*b*, *corr.* w) Parisi : us 1*a*; pares | eius 1*b*; Parysius 6*b*; sancto *add.* 6*a*. *b*. x) occurrerunt 4. 6*a*. *b*. y) pontifici :::: (*ras.* eret?) 2*c*. z) culpavilibus 1*a (pr. m.)*. *b*. *e*; culpabilis *pr. m.* 3*a*. a) pietatis *add.* 6*a*. *b*. b) conferretur 2*b*. c) hiis 1*c*. d) obtenuit 3*a*.

1) *Avallon (dép. Yonne).* 2) *Eiusdem Nicasii Ionas, V. Iohannis c.* 11 *(SS. rer. Merov. III, p.* 511, 26; *Ionae Vitae sanctorum p.* 335*), meminit.* 3) *I. q. ignoscere.* 4) *Totum prandium consumere.* 5) *Pro 'obtinuisset'.* 6) *Cf. Greg., Virt. S. Martini I,* 23: et omnes bacae catenarum confractae caeciderunt.

XXXI. Dehinc ad[a] sanctum virum[*] Nicasius[b] cum vellet[c] occurrere[1], et[d] iam praesentatus, mox[e] gravissimo[f] casu in terra[g] prostratus est[h], et paene omnibus[i] salutis[k] distitutus[l] solatiis[m], ipso[n] sancto intercedente, homini[o] disperato[p] virtus et sensus regressus[q] est. Mox[r] balteum[s] quo[t] cingebatur et[u] spatam pro munere beato Germano[v] contradedit[w]; quod ipse comis[x], dato[y] praetio, post[z] redemit. Id[a] actum est, ut quod prius incarceratis[b] concedere[c] distulit, hic[d] duplicato foenore[e] debitor conpensaret, et[f] aucta[g] dote, damna sarciret[h]. Prius[i] pro eis differens[k], post[l] et se[m] ipsum redimens; ante nec[n] illis[o] pius[p], modo et[q] de se trepidus[r], didicit casu proprio aerumnis succurrere[s] alienis.

XXXII. Prorsus illud stuporis[a] retexatur[b] in[c] pagina[d]. Eunte[e] sancto viro ad beati[f] martyris[g] Synphoriani[h] occursum[i], dum[k] de vico Cervedone[l, 2] in Murvinno[m] progreditur[n], habitatores loci occurrentes suggerunt[o], ut segitem[o*] Panitiae[p] mulieris viduae nihil habentis[q] residui, qui[r] ab ursis vastabatur[s], visitare[t] praeciperet[u], et[v] sancto suo[w] adventu[x] repelleretur incursio. Qui concite[y, 3], ministris[z] inridentibus[a], ad locum perducitur, et oratione data[b], desuper[c] fecit signaculum. Hinc[d] instinctu[e] divino in parentales[f, 4] bestias feralis[g] ira succenditur; odium nascitur[h] in affectu, in pace pugna committitur[i]. Furore bestiae[k] bis

*) huius facti causa idem *add.* 6a. b.

I. *Capp.* 31. 32. 1a. b. c. (e). 2a. b. c. 3a. b. 4. 5a. b. 6a b.

Cap. 31. a) *textus per m. rec. detritus* 5b; D. sancto viro 5c[1a]. b) Nichasius 1e. c) vellit *pr. m.* 3a. d) *om.* 6a. e) subito gr. 6b; gr. subito 6a. f) gravissime in 2c. g) *ita* 2a. b. c. 3a (*se*[d] *super a rasura*). b; terram *rell.* h) pr. corruit, paene 6a; (pr. *om.*) corruit ac pene 6b. i) omnis 1c, *corr.* k) solutis *corr.* solitis 1a; viribus 2c. l) destitutus 1a. b. c. e. 3b. 4. 6a. b (*ubi* est *add.*) *et m. al.* 5a; distituto 3a; destituto 2b; dissolutis ipso 2c. m) Sed *add.* 6a. b *et m. al.* 5b. n) ipsum sanctum i. (intercedentem *pr. m.* 3a) 2a. 3a. o) homine 1c. 2c. p) *ita* 2a. (c). 3a; desp. *rell.*; mox *add.* 6a. b. q) regressae sunt 1a; regreditur 6a. b. r) Tunc 6a. b. s) baltheum 1a. b. c. e. 2c. 3a. 4. 5b. t) quod 2c. u) ac 6a. b. v) b. viro Dei (D. v. 6b) c. Q. tamen ipse 6a. b. w) *ita* 2a. c. 3a(*pr. m.*). x) *ita* 2a. c. 3a. b; comes *rell.* y) *om.* 1b. z) *m. al. superscr.* 1a; p̄redemit *pro* post r. 2c. a) Actumque est 6a. b. b) incarce 2c. c) conce(de *m. al. superscr.*)re 3a. d) hinc 6a. e) foeno reddebatur *pro* f. d. 2c. f) itaque 2c. g) auctu dota 3b; a sacerdote ut 2c. h) farciret 2c. i) que *add.* 4; videlicet *add.* 6a. b. k) deferens 1a. b. c. 2b. 3b; diffe:¦rens, *ras.* r 6a; *om.* 2c. l) posset et nunc *pro* post et 2c; et post se 6a. b. m) met *add.* 3b. n) non 6a. b. o) oculis 1b. p) *om.* 2c. q) *om.* 6a. b. r) Vere *add.* 6a. b. s) succerrere 2a.

Cap. 32. a) stupori. his 2a. b) retaxatur 1c. 2b; retexetur 2c. 4 (*pr. m.*). c) *om.* 2c. d) paginę 1b, *corr.* e) unde 1a. b. c; itidem *add.* 6a. b. f) sancti *add.* 2b. g) *m. al. superscr.* 1a. h) Synf. 3b. 5b (*pr. m.*); Synforiani:::, *ras.* ani 3a; Symph. 1a. 2a. b. 6a. b; Symphoriano 1c. e; Simph. 1b. 4. 5a; Simphroniani 2c. i) occurso 2a; occursu 3a (*pr. m.*). b; occurrente 1c. k) cum 6a. l) Cervidone *pr. m.* 1a; Cervedonę 1b; cerve dune 2c, *corr.*; Cerdone 6a. *corr.* m) Murivinno 1c; Murvino 2b; Murumno 2c; Murvinnum 1a. b; Morvinnum 1e. 4. 5a. b. 6a. b. n) progredetur 2a. o) suggeretur 2c. o*) *ita* 2a. 3a (*pr. m.*); segetem *rell.* p) Panici(a)e 2c. 3b. 5a. b (*pr. m.*); Pannicię 2b; planicię 4; Panicii 6a. b *et m. al* 5b. q) habentes 2b. r) *ita* 2a. b. c. 3a. b; quae *rell.* s) vastabantur 2b. t) *m. s. XV. superscr.* 6a; visitari 6b *et m. al.* 5b. u) pr(a)eceperit 1a (*pr. m.*). c; p̄ciperit 1e, *corr.*; precępit 2b. v) vel 6a *et m. al.* 5b; quatinus 6b. w) sui 3b. x) illa bestialis *add.* 6a. b. y) concitem (*expunct.* m 3a) | min. 2b. 3a; concito 1c; concitus 4. 5a. b. 6a. b. z) quidem *add.* 6a. b. a) subridentibus 6b. b) facta 6b. c) crucis *add. h. l.* 6b, *post* fecit 6a. d) itaque *add.* 6a. b. e) instincto 2a. b (*pr. m.*). f) parentalibus (solito adventantibus *add.* 6a. b) bestiis 6a. b *et m. al.* 5b. g) feriales *m. al. corr.* furiales 2b. h) *bis scr., sed corr.* 3a. i) Ergo *add.* 6a. b. k) *om.* 6a.

1) *I. q. accedere.* 2) *Cervon (dép. Nièvre).* 3) *I. e. concitate, citatim.* 4) *I. e. funebres.*

armantur[a]; statim praefocatur[b] unus ursus ab altero, et[c] ipse qui restiterat, dum vellet foris[d] egredi[e], saepis palo[f] transfoditur. Sic utrique vastatores uno momento peremuntur[g], et ipsi sibi confestim arma mortis effecti sunt. Post[h], ipso[i] redeunte, mulier pelles ursorum obtulit ex studio et[k] quasi victori[l] suo[m] repraesentat[n] spolium, quod tamen[o] omnino ipse[p] recusavit accipere[q,*], et[r] qui prius riserant, paenitere coeperunt[s], videntes miraculum.

XXXIII[a]. Et quoniam de Dei donum[b] non debet esse fastidium, illud etiam breviter[c] ducimus[d] explicandum. Beretrudis[e] quaedam mulier, Munsointhi[f] matrona[g], dum tempore laetaniarum[h] praecaecatis[i] oculis non posset ire cum populo, audiens chorum[k] psallentium, cum lacrimis domni[l] Germani inplorat[m] auxilium. Tertia[n] sequenti[o] nocte per soporem visus est ei[p] vir[q] beatissimus adstare[r] prope[s] lectulum, et quasi caecis oculis fecisset[t] signaculum. Evigilans mulier, marito[u] narrat, quae gesta sunt. Mox[v], stillante sanguine, dies oculis redditur[w], et diuturno[x] post[y] nubilum lumina[z] sereno[a] radio micuerunt[b]. Clarescente[c] quoque die, ad missa[d] cum populo progreditur mulier in processu, ita ut[e] sancti viri sic visa per[f] somnium[g] esset imago remedium.

XXXIIII. Adest nec minus[a] laudabile[b], reddita vita infantulae. Cum[c] in Toronico[d] inlustris[e] viri[f] Pienti[g] matrona expositae filiae lamentaret[h] extrema, et obseratis[i] oculis, nec[k] anhelitu[l] mobili respiraret infantula, ad sancti viri praesentiam tota[m] committit[n] praesidia. Qui per missum[o] invitatus, quantum[p] valet,

*) Suspitionem tamen hinc habentes deprehensi sunt *add.* 1*c*.

I. Capp. 32—34. 1*a. b. c.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 32. a) et *add.* 6*a. b.* b) praevocatur *m. al. corr.* provoc. 3*a, et sic* 2*b*; St. denique prefocatus est u. 1*c*. c) a. Ipse vero qui 6*a. b.* d) *ita* 1*c.* 2*a. c.* 3*b (cf. Leo p.* 401*); om.* 6*a. b;* foras *rell.* e) i(l)lico *add.* 6*a. b.* f) pa:lo 1*b.* g) *ita* 2*a. c.* 3*a (pr. m.). b;* perim. *rell.;* p. m. atque ipsi (i. *om.* 6*a*) s. (*om.* c.) 6*a. b.* h) haec autem *add.* 6*a. b.* i) *ita recte* 1*a.* 2*c;* ipso redeunti 4 *(pr. m.).* 5*a. b (pr. m.)*; ipse redeunti 2*a*; ipsi redeunti *rell.* k) *om.* 6*a.* l) vectori 1*b;* victore 2*a. b (pr. m.).* m) suum 6*a. b.* n) repraesentans 6*a. b.* o) *om.* 6*a. b.* p) idem 6*a.* q) Nam *m. al. add.* 5*b.* r) Tunc 6*a. b.* s) factum *add.* 6*a. b.*

Cap. 33. a) XXXIIII. 2*a, et sic deinceps;* XXXII. 3*a*; *caput a verbis* Illud etiam *incipit* 1*a. b. e.* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 5*a*; Et — fastidium *m. al. in litura scr.* 5*b.* b) *ita* 2*a. b.* 3*a (pr. m.); m. al. corr.* donis 3*a*; dono *rell.* c) dignum *add.* 6*a. b.* d) ducemus 1*c*; duximus 4. e) Berehtrudis 1*a.* f) *ita* 1*a. b. e.* 2*c.* 4. 5*a. b.* 6*a. b*; Munsointi 2*a*; Musointhi 1*c*; Monsointhi 3*b*; Monsonthi 2*b*; Munsvinthi 3*a*; cuiusdam *add.* 6*a. b.* g) matronę *pr. m.* 3*a.* h) laetaniorum *pr. m.* 1*a.* i) caecitate oculorum 3*b.* k) chorem 2*b, corr.* l) dãmni 2*b*; dm̄ (*i. e.* dum *vel* Deum) 1*a (ubi* et *add.). b*; dn̄i 1*e.* 2*c*; beati 1*c.* m) imploret 2*c.* n) vero hinc *add.* 6*a. b.* o) sequente 1*a. b. c. e.* 2*b (pr. m.). c; cf. supra p.* 375. 1. p) eidem *add.* 6*b*; idem *add.* 6*a.* q) *om.* 1*b.* r) *om.* 6*a.* s) super, *m. al. superscr.* prope 1*a.* t) fecisse 1*c.* 2*c et m. al.* 3*a.* 4. 5*b*; et q. c. eius o. crucis fecisse s. 6*a*; et — sign. *om.* 6*b.* u) suo *add.* 1*b.* 3*a (sed inter scrib. corr.).* v) que *add.* 6*a. b.* w) reducitur ac d. 6*a. b.* x) *ita* 1*c* (*ubi* conspectu *add.*). 2*a. b (pr. m.). c.* 3*a (pr. m.). b;* diuturna 1*a. b. e*; diuturnum 4. 5*a. b.* 6*a. b.* y) per nubilo 2*c.* z) lumen (lum̄ 2*a*; *om.* 2*c*) a 1*c.* 2*a. b (pr. m.). c.* a) r. s. 1*a.* b) emicuit 3*b.* c) Clarisc. 3*a. b.* d) *ita* 1*a (pr. m.). c.* 2*a. c.* 3*a (pr. m.);* missam *rell.* e) *pr. m. superscr.* 4. f) p *corr.* p 3*a*; post 6*b.* g) illi *add.* 6*a. b.*

Cap. 34. a) quiddam *add.* 2*c.* b) laudabilē 1*b, corr.*; laudabile. Reddita est v. 1*c.* c) itaque *add.* 6*a. b.* d) *ita* 2*a. b (pr. m.).* 3*b (cf. Carm. V,* 4, 2*);* Tronico 2*c*; Turonico *rell.* e) cuiusdam *add.* 6*a. b.* f) vir 2*a. c*; nomine *add.* 6*a. b.* g) sapienti 2*c*; Pientis 6*a. b.* h) lamentaretur 1*c et m. rec.* 5*b.* 6*a.* i) iam *add.* 6*a. b.* k) non 2*c.* l) *ita* 1*a. b. c. e*; anelito movili 3*b*; anhelitum (*corr.* anhelitu 3*a*) mobili 2*c.* 3*a*; anhelitum (anelitum 2*a*) movili 2*a. b*; anhelitum (anelitum 5*a et pr. m.* 5*b*) mobilem 4. 5*a. b.* 6*a. b.* m) inde *add.* 6*a. b.* n) committi 2*c.* o) inde *add.* 6*a. b.* p) quantulum 2*b.*

ad conclamatae[a] puellae cadavere[b, 1] properat. Exceptus[c] multis[d] fletibus[e], deplorante familia, adpropinquat subsellio[f], quo iam regebat[g] infantula[h]. Caelum[i] vim[k] facit questibus. Fere transactum[l] inter haec[m] unius horae spatium, [mobili[n] singultu flatus puellae reducitur[o], viscerum[p] vitalis calor per[q] membra diffunditur[r]. Dehinc[s] paulatim[t] animata, potum poposcit[u], ut biberet[v]. Tum[w] a beato viro pane signato vel calice degustato, infantulae[x] revocatae de funere totum[y] vertitur[z] in salutem[a]. Quae[b] post in monasterio beatae Radegundis[c, 2] felicioris[d] vitae terminum consummavit.

I. Cap. 34. **1a. *b. c.* (*e*). 2a. *b. c.* 3a. *b.* 4. 5a. *b.* 6a. *b.***

Cap. 34. a) conclamat : : *m. al. corr.* conclamate 1*a*; conclamatum 2*c*. b) *ita pr. m.* 1*a. b*; cadaverem 2*a*. 3*a* *(pr. m.)*; cadav(er *in rasura minore*) 1*e*; cadaver *rell.* c) excoeptus 1*a*; Exceptis 1*b*. 2*b* *(pr. m.). c*; igitur *add.* 6*a. b.* d) *om.* 1*b.* e) utpote omni *add.* 6*a. b.* f) subselli 2*b*; subsellium 2*c*. 4. 5*a. b* *(pr. m.)*. 6*a* *(pr. m.). b.* g) *ita* 2*a*. 3*a* (*m. al. corr.* sedebat) *et pr. m.* 5*b*; *cf. Greg., H. Fr. II,* 9 *(Sulpicius Alexander)*: regentem *(SS. rer. Merov. I, p.* 74, 23*)*; rigabat 1*a* (*m. al. corr.* rigæbat). *b*; rigabatur 1*c*; vehebatur 3*b*. h) *m. al. in marg.* 3*a*; (in *suppl.*)fantula 3*b*. i) C(a)elo 1*c*. 3*b*. 6*a* *et m. al.* 5*b*. k) v. faciens *m. al. in litura* 5*b*; vim placidis faciens q. 6*a. b.* l) qu(a)estibus fere transactum. Inter *interpungunt* 1*a* *(pr. m.). b.* 2*a*. 3*a*; transacto (transicto 1*c*) — spatio 1*c*. 2*c*. 4. 5*a. b.* 6*a. b.* m) quasi *add.* 6*a. b.* n) movili s. 3*b*; m. singulta 2*c*; mobile singulto 2*a*; mobilis incultu 1*a. b. e*; mobilis inculto 1*c*. o) seducitur *pr. m.* 1*a*; ac *add.* 6*a. b.* p) viscerum — diffunditur *om.* 2*c*. q) per m. *versu ex. om.* 1*c*. r) defunditur *pr. m.* 3*a*. s) iam *add.* 6*b*. t) paululum 3*b*. 4 *(pr. m.)*. u) poscit 1*b*; pescit 2*c*. v) biberat 3*a*, *corr.* w) dum 1*a. b. c*; Tunc 1*e*. 6*a. b.* x) infantula revocate 1*b*; infantula revocata (est *add.* 1*c*) 1*a. c. e et m. al.* 2*c*. 6*a*. y) totam 1*a* *(? pr. m.). b et m. al.* 2*c*; tota 1*e*; corpus *add.* 1*c*; mox *add.* 6*a. b.* z) revertetur *corr.* vertitur 1*c*; revertitur 1*e*. 2*b. c.* a) salute 2*a*. 3*a* *(? pr. m.)*. b) etiam *add.* 6*a. b.* c) Rathegundis 1*a* *(ante* beatae, *sed corr.)*. 3*a* *(pr. m.)*; Rategundis 2*a*. 3*b*; Aldegundis 6*b*[3]. d) feliciores *pr. m.* 3*a*.

1) *Cf. Carm. V,* 8, *tit.:* post itinere. 2) *Intellegitur monasterium puellarum S. Crucis Pictavum a Radegunde conditum, quod 'monasterium beatae' etiam a Baudonivia, V. Radegundis II,* 15 *(SS. rer. Merov. II, p.* 387, 20*), appellatur, atque Fortunatum post Radegundem a.* 587, *die* 13. *Augusti defunctam Vitam Germani composuisse patet; v. supra p.* 347. *Beata sub moenibus eiusdem monasterii in basilica S. Mariae sepulta est (cf. Greg., Gl. Conf. c.* 104*; V. Radegundis II,* 23, *auctore Baudonivia, quae V. Caesarii ep. Arel. II,* 50, *expilavit SS. rer. Merov. II, p.* 393, 9*), itemque basilica illa 'dominae Radegundis' a Baudonivia (c.* 15. 27, *p.* 387, 27. 394, 31*) aut 'sanctae' (c.* 26, *p.* 394, 9*) appellatur, sicut Genovefae nomen in basilicam S. Petri transiit, postquam illa ibidem sepulta est (SS. rer. Merov. III, p.* 205*). Basilica a Radegunde aedificari coepta erat (Greg., H. Fr. IX,* 42*), pecuniam conferente Leone viro illustri, congregationemque monachorum postea suscepit, cui Arnegiselus 'basilicae beatae reginae' abbas praeerat (Baudonivia c.* 27, *p.* 394, 22*); ita alterum Radegundis monasterium Pictavis surrexit (Baudonivia lat. cap. c.* 27*; cf. Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 564*), scilicet monachorum, atque canonici illud usque ad revolutionis tempora occupabant. Quod W. Meyer, 'Der Gelegenheitsdichter Venantius Fortunatus' p.* 106, *inter Radegundis et Mariae basilicam distinxit, cum utriusque Baudonivia meminisset, ea quam illa c.* 15. *Radegundis nomine citavit basilica alia atque S. Mariae vix fuisse potest tunc inchoata, atque c.* 26. *'sanctae' basilicam cum ipso sepulchro arte coniungens multo minus de alia cogitasse potest neque quisquam ullius translationis corporis reginae meminit, quam praesumere W. Meyer coactus est. Oratorium autem S. Mariae in puellarum monasterio situm (Baudonivia c.* 7. 15, *p.* 382, 24. 387, 21*) a basilica S. Mariae construenda distinguendum est, id quod me fugisse recte monuit W. Meyer vir doctissimus, l. c. p.* 104.

XXXV. Quidam[a] clericus deiuxta[b, 1] monasterio beati[c] Silvestri[2] in[d] Ternoderinsem[3] cum die dominico, ut loquimur[e] ex consuetudine[e*], caligas circinasset[f, 4], debilitatem[g] manuum vel[h] pedum[i] incurrit[k]. Sed de beato Silvestro gressus[l] recepit[m] officio[n]. Per soporem admonitus, occurrit[o] sancto Germano, poscens[p] salutis conpendio[q]. A quo interrogatus, causam culpae confessus est. Tum[r] imperat[s] clerico, ut clamaret per populum[t], ne quis temere[u] die operaretur[v] dominico. Quo[w] quinto die transacto, superfuso[x] oleo, debilis palma[y] redigitur[z], et[a] ad propria eundi[b] cum libertate dimittitur[c].

XXXVI. In[a] pago Amoniense[b, 5] quod gestum est, replicetur[c]. Roteiaco[d, 6] villa Parisiacae[e] ecclesiae[f] septem ei[g] viri debacchantes[h] oblati[i] sunt. Quibus curatis[k], unus qui[l] graviore[m] vexabatur spiritu, cum[n] exire[o] cogeretur, homini Dei professus est, expulso[p] se de illo loco[q], gravem[r] lamentationem Parisiacis se[s] facere. Tunc[t] fugata pestis[u] de sancti Germani[v] transitu[w] fama[x] fudit per populos et pastoris[y] pro obitu[z] gregem[a] movit in fletu[b]. Qui tamen inerguminus[c, 7] etsi seminavit mendacium[d], expulsus[e] non defendit obsessum[f].

I. Capp. 35. 36. 1*a. b. c. d* (*a l.* 9). (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 35. a) autem *add.* 6*a. b.* b) iuxta monasterium 1*e.* 2*c.* c) papae *add.* 6*b.* d) *ita* 3*b.* 4. 5*a*; interno | derinsim 1*b.* 2*b* *(pr. m.). c.* 5*b* *(pr. m.)*; internoderinsum *corr.* inter noderinsim 1*a*; interno deruisim 1*c*; inter nodorinsim 1*e*; in | ternodorinsem *m. al. corr.* in | ternoderinse 3*a*; inter | noderensem 2*a*; internoderinse 6*a*; intenoderensis 6*b*; *m. al. corr.* intarno derinsim 2*b*; *cf.* Burdegalinse, Rotomaginse *Carm. I,* 19, *tit., VI,* 5, 236. e) loquitur 6*b.* e*) consuetudinem 2*a.* f) circinnasset 1*c.* 3*b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.* g) debilitate 2*a.* h) ac 6*a. b.* i) peduum *pr. m.* 2*c.* k) incucurrit *pr. m.* 5*b.* l) gressuum 3*b.* 6*a*; gressum 6*b*; regressus (2*b*). m) recipit 1*c.* n) offitio 2*a*; offitia 1*a* *(pr. m.)*; officia 1*b. c. e et m. al.* 1*a*; offitii 2*b* *(pr. m.)*; officii 2*c et m. al.* 2*b*; officium *rell.*; Denique *add.* 1*c*; Deinde *add.* 6*a. b.* o) Parisius (Parysius 6*b*) *add.* 6*a. b.* p) reliquum *add.* 6*a. b.* q) *ita* 2*a. c*; con(m)pendium *rell.* r) Tunc 2*b.* 6*a.* s) i. sanctus clericum clamare 6*a. b.* t) popłō̃m 2*b*; clamaret populo 1*c.* u) temer[e] 2*b.* v) opereretur 3*b.* w) Cui 6*a. b et m. al.* 5*b.* x) perfuso 3*b.* y) ad sanitatem *add.* 1*c.* z) redigetur 3*a* *(pr. m.). b*; regreditur 2*b*; redditur *pr. m.* 5*b*; dirigitur 6*a et m. rec.* 5*b.* a) sic *add.* 6*a. b.* b) redire 1*b*; redeundi 3*a.* c) dimit[tu]tur 2*b*; demitt(it *postea suppl.*)ur *pr. m.* 3*a.*

Cap. 36. a) *redit* 1*d.* b) Ammoniense 1*e*; Amontense 1*d*; Amoniensem 2*a*; Amoniensium 1*c*; Amoniensi 6*a. b.* c) repetitur 1*d*; Ubi ei *add.* 6*a. b.* d) Rotegiaco 6*a. b*; Protegalo villam 1*d*; *cf. infra p.* 404, 9. e) Parisiac:ae, *ras.* i 1*a*; Parisiaci 2*b*; Pariasi 2*c*; Parysiacac 6*b.* f) eccliesiae 3*b.* g) *om.* 6*a. b.* h) *ita* 2*a. b.* 3*a* *(e corr.).* 5*b et pr. m.* 6*a* (?); dibachantes 1*a* *(pr. m.). b et m. al.* 6*b*; debaccantes 3*a* *(pr. m.). b*; debacantes 1*d*; debach. *rell.* i) ablati 1*c.* 2*a. b* *(pr. m.).* k) curat(us *in litura scr.*) 3*b.* l) quasi *add.* 6*a. b.* m) graviori 1*a.* 4. 5*b et m. al.* 3*a*; gravi(ore *in litura scr.*) 6*a*; graviora *et add.* adhuc 6*b.* n) *om.* 6*b*; dum 6*a.* o) [ex]ire 2*c*; exiret *pr. m.* 2*b.* p) expulsum 6*a et m. al.* 2*b.* 5*b.* q) locu 3*a, corr.*; *om.* 1*d.* r) gravi lamentatione 1*d.* 2*a*; g. P. (Parys. 6*b, ut saepe*) l. 6*a. b.* s) *om.* (3*a*). 6*a. b.* t) maligna *add.* 6*a. b.* u) peste invaso ex vasculi de s. 1*d.* v) viri 6*a. b.* w) transitum 2*a. b.* x) *ita* 1*d. e* *(in rasura).* 2*a. b. c.* 3*a* *(pr. m.)*; famam *rell.* y) pastores 1*d.* 2*b. c.* z) obitum 1*d.* a) grege 1*d*; grege mo:uit *(ras.* n*)* in fl. 2*c*; *haec om.* 2*b.* b) fletum 1*c. e.* 3*b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b et m. al.* 3*a.* c) inerguminis 1*e.* 2*c*; energ. 1*c*; Qui fallax etsi 6*a. b.* d) m. — obscssum *fortasse bis scr., sed corr.* 3*a.* e) e. tamen non sibi d. 6*a. b.* f) obsenso 1*d.*

1) *Idem fere quod iuxta. Forcellini h. v.* 2) *Silvester abbas Reomaensis, successor Iohannis abbatis; cf. V. Iohannis auctore Iona* c. 19. 3) *Hodie Tonnerre (dép. Yonne).* 4) *Fasciolas caligis aptare. Cangius.* 5) *In pago 'Avalinse et Neverninse sive Ammonias' seu Amavorum vel Ammaviorum Wideradus abbas Flaviniacensis possessiones habebat (Pardessus, Dipl. II, p.* 324 *sq.), hodie Les Amagnes, dép. Nièvre.* 6) *Hodie Rosay (c. d'Arzembouy, dép. Nièvre). Locum recte interpretatus est iam saec. XVI. lector quidam codicis* 5*b*, *nomen illud margini adscribens.* 7) *In libris deterioribus textus temere immutatus est. Intellegitur*

XXXVII[a]. Et quia iusti opera[b] crescere cogebant miracula, item[c] in praedicto loco offertur ei paralyticus, membris dissolutus[d], carpento subvectus[e], gressu[f] distitutus[g] et actu. Quem[h] sanctificati[i] olei liquore perfuso[k], cum[l] cute[m] summa tetigisset[n], vigor medullas introiit. Dehinc redivivae[o] manus ad usum mobili[p] redeunt, thoraca[q, 1] pectoris vitali[r] adpulso[2] fit fortior, genua[s, 3] columnaris[t] inbecillitas roboratur, plantae[u] solidatae[v] baside[w, 4] subreguntur[x]. Inter haec tota[y, 2] membrorum fabrica reparatur[z]: qui, sanitate recepta, redeunte[a] sancto viro, occurrit[b] in itinere[c], praeparato exenio[d], gratias[e] Christo[f] referens de[g] reddito[h] corpusculo.

XXXVIII.[a] Nec[b] hoc[c] praetereundum est[d], qualiter simile[e] merito[f] claruit virtus in altero. Igitur Emmegisilus[g] de vico Bucciaco[h, 5], quidam puer admodum[i] parvulus[k], membris[l] paralyticus, in cella[m] Parisius[n] ad sanctum virum manibus baiulantum[o] dilatus[p] est*: nec[q] dextra[r] vegens[s] mobili[t] nec planta

*) Per triduum; voce[a], manu[b], vestigio; stupore concutitur: rumor in partes tollitur[c]; gratias creatori[d] referentes[e] hominem[f], a quo[g] morbis[h] iugiter et mortibus imperetur[i], *add.* 1a. b. c. e. 2a. b. c. 3a. b; *om.* 4. 5a. b. 6a. b; *e sequentibus (p.* 396, 3. 398, 14. 399, 1*) iterata; cf. supra p.* 358.

I. Capp. 37. 38. 1*a. b. c.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 37. a) *c.* 37—39. *om.* 1*d.* b) *om.* 2*b.* c) idem 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.). b*; *om.* 1*c.* d) dissolutis 1*a.* e) qui *add.* 1*c.* f) gresso 2*a. b. c*; *add.* omni 6*a*, etiam 6*b.* g) dest. 1*a. b. c. e.* 2*b. c.* 3*b.* 4. 6*a*; distitus *pr. m.* 3*a*; est *add.* 1*c.* h) Quo 1*c et m. al.* 4. i) significato 1*b.* k) perfusum 1*a. b. e et m. al.* 3*a*; perfundens 6*a. b.* l) dum 6*a. b.* m) *ita* 2*a. b. c.* 3*b*; cutes (*corr.* cutis) summa 3*a*; cutis summa 6*a. b*; cutis summam 1*c*; cutem summam *rell.* n) tegisset *pr. m.* 1*a*; statim *add.* 6*a. b.* o) rediviva 2*b.* p) *ita* 2*b. c.* 3*a (pr. m.)*; movili 3*b*; moveli 2*a*; mobilem *rell.* q) *ita* 1*a. b. e.* 6*b*; Thoracę *m. rec. corr.* Thorax 6*a*; torace(ę) 2*a.* 3*a*; thorace *rell.*; Thorus cum pectore 1*c.* r) *ita* 4. 5*a. b (? pr. m.)*; *m. al. corr.* vitalis adpulsus 5*b*; vitalia pulso 2*a. b.* 3*a. b*; vitalia: pulsu, *ras.* e (?) 6*b*; vitali pulsu 1*a. b. e*; vitali pulsus 1*c*; victalia pulsavit fortior 2*c.* s) genuum 1*c.* 6*a. b*; ianua *m. al.* 3*a.* t) *corr.* columnarum 1*a*; 2 *litt. ras.* 5*b.* u) planta 2*b*; pedum *add.* 6*a. b.* v) solidata 6*a. b.* w) basidę(ae) 3*b.* 5*a. b (pr. m.)*; base *m. al. corr.* bases 1*a, et sic* 2*c*; basę 1*b. e*; basi 6*a. b*; *cf. Carm. VIII,* 12[a], 2: basidem. x) *ita* 2*a. b.* 3*a. b (pr. m.).* 4. 5*a. b (pr. m.)*; subrig. *rell.* y) totā 2*a*; recuperata *add.* 1*c.* z) raparatur *pr. m.* 3*a*; reperitur 1*c.* a) redente *pr. m.* 3*a*; redeunti 1*b. e.* 6*b et m. al.* 3*a.* 6*a.* b) occurrut (?) 1*a*, *corr.* c) itinire *pr. m.* 1*a*; cum *add.* 6*a. b.* d) exsenio 2*a. c.* 3*a*; xsenio 1*c*; xenio 1*a. b. e.* 3*b.* e) simul *add.* 6*a. b.* f) ut *add.* 2*b.* g) sibi *add.* 6*a. b.* h) reducto *pr. m.* 3*a.*

Cap. 38. a) *ita etiam* 2*a.* b) Neque 3*b.* c) hec 2*c.* d) *om.* 6*a. b.* e) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.)*; simili *rell.* f) modo 6*a. b.* g) *ita* 1*c.* 5*a.* 6*a*; Emmegisilius 1*b. e*; emine gisilus 2*c*; Emegisilus 4; Emmigisilus 1*a*; Emmegiselus (2*b*). 3(*a*). *b.* 5*b*; Emigiselus 2*a*; Demegisilus 6*b.* h) Bucciano 1*b*; Buciaco 2*b.* 3*a. b*; Butiaco 2*c*; Butzyaco 1*e.* i) puer mutus et p. 6*b.* k) ac *add.* 6*a. b.* l) menbra, *om.* par. 2*b*; omnibus *add.* 6*a. b.* m) sella 6*a. b*; *cf. p.* 399, *l.* 13. n) Parasius *pr. m.* 1*a*; Parysius 6*b.* o) *ita* 2*a. c.* 5*b.* 6*a. b*; baiolando 1*a (pr. m.). e*; *m. al. corr.* baiulando 1*a, et ita* 1*b*; baiulandum 1*c*; baiolantium 3*a.* 5*a*; baiulantium 2*b.* 3*b.* 4. p) *ita* 2*a. b (pr. m.).* 3*a (pr. m.)*; delatus *rell.* q) In quibus hic erat nec 1*c*; *m. al. in marg. add.:* vel nam hic 3*a.* r) dextera 1*c.* 2*c.* 6*a. b.* s) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.)*; vigens *rell.* t) mobile 2*a. b. c.* 3*a*; movile 3*b.*

Nota *) a) vox eius novo vestigio et st. 2*c.* b) magna *et add.* plebs 1*c.* c) cuncti *add.* 1*c.* d) reddunt *add.* 1*c.* e) efferentes 2*c.* f) *m. al. in marg. inf. add.:* vel referuntur a cunctis pro homine 3*a.* g) *ita* 1*c.* 2*a. b. c.* 3*a. b et infra p.* 399, 1; *pro* a quo *habent* cui 1*a*, se habere 1*e*, *om.* 1*b.* h) morbus 1*a. b et infra p.* 399, 20. *codd.* 2*a. c*; moribus 1*e.* i) impetretur 2*b*; imperantem 1*e.*

enim diabolus, qui energumenum occupaverat eumque non amplius defendebat, eodemque modo etiam supra l. 12. *energumenum Fortunatus pro ipso diabolo accepit.* 1) *Cf. Fortunati V. Martini III,* 399: Thoraca ex humeris indutus. 2) *V. infra c.* 45: ad vitalem usum tota fabrica

surgens stabili[a] nec lingua[b] sonans volubili, totus[c] debilitatis marcore[d] captivus, quodadmodo[e] sine naturae ordine[f] in rerum[g] natura perfusus[h, 1]. Quem[i] continuatim per triduum sacro liniens oleo, sanitati restituens[k] uno[l] sub momento voce, manu[m], vestigio[n]: cunctis[o] stupor amplectitur[p], clamor in caelo[q] educitur, omnem[r] artem medicorum sanctum superasse Germanum[s].

XXXVIIII[a]. Item de[b] vico Bucciaco[c] quidam[d] occurrit Parisius[e], ita[f] manu contracta, ut ungueum[g] acumen[h] palmam[i] foraret in intima. Quo[k, 2] tantum[l] oris[m] sui ducta saliva[n], policem[o] nervorum[p] distensione[q], manus[r] reformat[s] imagine[t].

XL[a]. Retinet[b] eius laureas et pagus[c] Bituricus[d]. Igitur pastor bonus cum de vico Novigento[e, 3] ad Vico[f] Novo[4] visitandi gregis[g] cura solita[h] pervenisset, offert se quaedam[i] vetula[k], annorum bis quaterna[l] gerens[m] in caecitatem[n] curricula. Cuius[o] super oculos signum nostrae redemptionis sacerdos[p] inponens[q], imperat, ut sequens iret[r], qua[s] pontifex[t] pergeret[u]. Altera quoque die cum prae-

I. *Capp.* 38—40. 1*a*. *b*. *c*. *d* (*a l.* 9). (*e*). 2*a*. *b*. *c*. 3*a*. *b*. 4. 5*a*. *b*. 6*a*. *b*.

Cap. 38. a) *ita rell.*; stabile — volubile 3*a*. b) ligua *pr. m.* 3*a*. c) totius 2*a et m. al.* 3*a*; Totiusque 6*a*. *b*. d) merore 1*a*. *b*. *c*. *e*. e) *ita* 2*a*. *c* (*cf. Bonnet, 'Latin' p.* 207, *n.* 6); quemadmodum 1*c*; Quodadmodum *m. al. corr.* Quodadmodo *et in marg.* vel quodammodo 3*a*; quodammodo *rell.* f) sit *add.* 1*c*; o. n. 3*b*. g) r. videbatur naturam 6*a*. *b*. h) *m. al. corr.* profusus 1*a*. 5*b*, *et sic* 1*c*. 2*b*. 6*a*. *b*; *cf. p.* 374, 6. 395, 3. i) sanctus *add.* 6*a*. *b*. k) retituens *pr. m.* 3*a*; restituit 6*a*. *b et m. al.* 5*b*. l) quidem *add.* 6*a*. *b*. m) magna 1*c* (*v. p.* 395, 44, *n.* b); et *m. al. add.* 5*b*; pariter et *add.* 6*a*. *b*. n) vestigium 1*c*; sanavit *add.* 2*c*; Unde *add.* 6*a*. *b*. o) Cuncti st. 2*c*; Cunctos 5*a*. *b*. 6*a*. *b*; vehemens *add.* 6*a*. *b*. p) ampletitur *pr. m.* 3*a*; amplecti sunt 2*c*. q) c(a)elum 1*a*. *c*. *e*. 2*b*. 3*b*. 4. 5*a*. *b*. 6*a*. *b et m. al.* 3*a*. r) o. videlicet m. a. 6*a*. *b*. s) Germano 2*a*.

Cap. 39. a) *pr. m. corr.* XL. 2*a*, *et sic deinceps capita numerantur.* b) eodem *add.* 6*a*. *b*. c) Bucciano 1*b*; Buciaco 2*b*. 3*b*; Buttiaco 2*c*; Butzyaco 1*e*; *om.* 6*a*. *b*. d) quędam 2*b*; ei homo *add.* 6*a*. *b*. e) Parasius 1*a*, *corr.*; Parysius 6*b*. f) dumtaxat *add.* 6*a*. *b*. g) *ita* 2*a*. 3*a*; unguc eum 2*c*; unguium *rell.* h) illi *add.* 6*a*. *b*. i) p. iam f. in intimam (intimo 6*b*) 6*a*. *b*. k) Qui 4. 5*a et pr. m.* 5*b*. l) tamen 1*b*; tantummodo vir iustus o. 6*a*. *b*. m) ori (ore 3*b*) suo 2*b*. 3*b*. n) salivam 2*b*. o) *ita* 1*a*. 2*a*; pollicem 1*b*. *e*. 2*b*. *c*; police 3*a*. *b*; pollice *rell.* p) facta *add.* 6*a*. *b*. q) *ita* 2*a*. 6*a*. *b*; distinctione 1*c*; distentionem 2*c*; distensionem *rell.* r) manu 2*c*; *om.* 2*b*; statim *add.* 6*a*. *b*. s) reformaret 1*b*. t) *ita* 2*a*. 3*a* (*pr. m.*). 4. 5*a*. *b* (*pr. m.*).; i(y)maginem *rell.*

Cap. 40. a) XXXV. 1*b*, *corr.*, *et sic deinceps; redit* 1*d*. b) Retenet *pr. m.* 3*a*; Retinuit 1*d*. c) pagum 1*c*. 2*b* (*pr. m.*). *c*. 3*b*. d) Byturicus 1*e*; Biturigus 2*c*; Bitoricus 3*a*; Bituricis 1*d*. e) Noviento 3*a*. f) *ita* 1*d*. 2*a*. 3*a* (*pr. m.*). *b*; Vicum Novum *rell.* g) greges 2*a*. 3*b*. 4. 5*a*. *b* (*pr. m.*). 6*a*. *b*; *m. al. corr.* gregem 5*b*. h) solito 1*b et m. al.* 3*a*; soli:|ta 2*a*; sollicita 2*b*. i) quidam 1*d*; quadam 2*a*. *b*. k) vitula 1*d*. l) quatterna 3*b*; quam terna 2*c*. m) manens 1*c*. n) *ita* 1*d*. 2*a*. *b*; cecit(a *e corr.*)te 3*a*; civitate 2*c*; c(a)ecitate *rell.* o) casus 1*d*. p) *om.* 1*c*. q) *ita* (1*d*) *cum rell.*; *om.* 1*b*. *c*. *e*; impressit 1*a* (*ita p.* 398, *l.* 12; *cf. p.* 383, 21. 400, 10). r) *om.* 1*d*. s) quo 1*a*. *c*. *e*. 2*a*. *c*. 3*b*. 6*b*; q2 (= *quia*) 1*d*. t) ipse 6*a*. *b et m. al.* 5*b*. u) pergit 3*a*; iret 1*a*, *ut supra.*

renovatur. 3) *Accusativus graecus.* 4) *Abdiae historiae apostolicae lib. I. de Petro (Fabricius, Codex apocryph. Novi Testamenti, tom. I, p.* 406 [2]): Et protinus consolidatae sunt bases eius et plantae et exiliens stetit et ambulabat. 5) *Disceptandum est inter duos huius nominis vicos Bussy-St.-Georges et Bussy-St.-Martin (dép. Seine-et-Marne).*

1) *I. q. excussus.* 2) *Infra* c. 68: Quo rogante, *sed h. l.* Quo *pro* Ubi *accipiam; cf. infra p.* 397, 4; *V. Radegundis* c. 33: Quo ne moremur quid actum sit, *et Carm. VII*, 5, 5. 3) *Novigentus vicus in pago Biturico situs hodie appellatur Noyant (dép. Allier).* 4) *Vicus Novus in pago Parisiaco situs erat; cf. supra c.* 24 (*p.* 387).

dicto[a] occurreret[b] ex[c] inproviso[d], sanguinem[e] manantem de lumine[f], largo fonte[g] salutem[h] suam oculi lacrimabant[i]. Quae[k] inter reliquos adstante[l] sancto viro[m] conspicitur. Qui tollens se[n] de consensu[o, 1], mulierem[p] vir Dei trahet[q] in diversorio[r], quo[s] sibi erat cubiculum. Cuius lumina[t] aqua[u] tepida suis manibus abluens, diem reddidit[v] in oculis[w]. Quae[x] mox[y] lucem inspicit[z], sancti[a] viri digitos[b] insatiata[c] gaudio[d] suis[e] inmersit faucibus, pariterque ministris[f] conpunctione deflentibus[g], videre se hominem[h], qui caecis[i] pro pecunia in dono[k] lumina dispensaret. Sed[l] haec[m] in cubiculo[n] praesente[o] me[p] gesta sunt.

XLI[a]. Cum[b] ad possessionem[c, *] ecclesiae quae dicitur Inaethe[d] sacerdos accideret[e], quidam ei[f] fit obviam[g], conquirens[h, 2], de quadam[i] villa[**] praeteriret[k]; se[l] solum incolomem[m] esse respondit[n], universos[o] vero accolas[p] gravi taedio labo-

*) p. (eiusdem *add.* 6b) matris ecclesiae, id est Parisiacensis (Parys. 6b), quae d. 6a. b.
**) quam *add.* 2c; quam per totum pestis[3] invaderat. Cui cum diceret, si aliquem *solus* 1c *add.*

I. Capp. 40. 41. 1a. b. c. d (*ad l.* 8). (e). 2a. b. c. 3a. b. 4. 5a. b. 6a. b.

Cap. 40. a) pontifici *h. l. add.* 1c, *post* occ. *add.* 6a. b; pastori *m. al. add.* 3a. b) occurrerit 2b. c; ei *add.* (4); occurre(ret pontifici ex inproviso *m. al. in litura)* 5b. c) hec 1d. d) inprovisu 1e. 2b *(pr. m.)*. 6b. e) *ita* 1a *(pr. m.* s. minantem*)*. b. 2a. b. 3a; sanguinem manentem 1d; sanguinem manans 1e; sanguine manante *rell.* f) quasi *add.* 6a. b. g) fronte 2b. h) salututem *pr. m.* 3a. i) lacrimabat 1d; lacrimabantur 1e; lacrimantur 1c; lacrimarum 2c. k) quem 1a. l) adstantes (ast. 4. 6a; asst. 6b) a s. 4. 5a. b. 6a. b. m) *om.* 1d. n) *om.* 1e. 2a. 3b. o) *ita* 1b. c. d. 2a. b. c. 3a *(pr. m.)*. 4 *(pr. m.)*; *cf. Bonnet, 'Latin' p.* 152; consessu *rell.* p) mulierum 1c. d; utpote caecam *add.* 6a. b. q) *ita* 2a. 3a *(pr. m.)*. b; trahit *rell.* (hit *m. al. in litura* 4); tradidit 1d; iubet ire *m. al. in litura* 5b. r) *ita* (1d. 2b. c). 3a *(pr. m.)*; diversurio 2a; hospitium 1a; diversorium *rell.* s) quos ibi 1b; quo(s *eras.*) sibi 4; qui sibi *pr. m.* 3a; q. s. tunc forte inerat 6a. b. t) luminum orbes a. 6a. b. u) aquas tepidas vix m. 1d. v) *ita* 1a. b. e; diem reddit 1c; dies rediit 2a; d. r. in o. *om.* 1d; d. (die 3b) refudit *rell.*; *cf. p.* 392, 13: dies oculis redditur. w) oculos 6a. b. x) Qua 2c. y) ut *h. l. add.* 3b, *post* lucem *add.* 1e. 3a; m. (lumen *expunct.*) lucem 1d. z) *ita* 1d *cum rell.*; inaspicit 1a. b; aspicit 1c. e; *post* inspicit *m. al. add.* ac 5b; *cf. supra p.* 377, 9: quod inspiceret. a) et s. 6a. b; sanctique 1c. b) digito *pr. m.* 1a; digitus 1d; digitis 2b; veluti *add.* 6a. b. c) insaciato 1c. d) gaudium 2b. e) sui *pr. m.* 1a; gaudio (quasi suas mergit in fauces *m. al. in litura*) 5b; g. osculando quasi suas mergebat in fauces p. (pater 6b) m. 6a. b. f) minus compunctionem 1d. g) deflentes 1d; ac dicentibus *add.* 6a. b. h) homini 1b; hominis 1d; proclamant *m. al. add.* 5b. i) cecus 1d. k) domo 1b. (d). (2b). 5a. l) et *add.* 6a. b. m) hec 1a. c; hac 1b. n) cubicula 1b. 2b. o) presenti 1d. p) *om.* 1d. 3b; me *post* g. s. 5a; magistro *pro* me 2c.

Cap. 41. a) *cap.* 41. *om.* 1d. b) que *add.* 2c; aliquando *add.* 6a. b. c) possionem 2b *(corr.)*. 3a *(pr. m.)*. d) in ethę 1a; in ęthe 1b; inę́the 4; Inethę 2a; inęthę 2b; in aethe 3b. 5a. b; maethe 2c; inaeth 1e; Inethe 1c. 6a. b. e) *ita pr. m.* 1b. e. 3a; accederit *pr. m.* 2b; accederet *rell.* f) accurrens *add.* 6a. b. g) obvia 2c; ob ędia 2b; obvius 1c. 4. 5a. b. 6a. b; Quem *add.* 6a. b. h) *ita recte* 1a *(ubi* cum *add.)*. 2b. c. 3a *(pr. m.)*. 4. 5a. b *(pr. m.)*; inquirens 6a. b; conquerens *rell.*; *post* c. *dimidius versus eras.* 5b, *sed nihil desideratur.* i) quanam v. 6a. b; q. villam 2a; c., quia dum quandam villam 1e. k) *ita* 1a. b. c. e. 3a *(ubi notae Tironianae superscriptae sunt)*. 4. 6a. b *(cf. p.* 401, 4*)*; praeterisset 2a; preterire 2b; preterierat 2c; preter 3b; *om.* 5a. b. l) ille se s. (ex ea *add.* 6b) i. 6a. b. m) incolumen 4; incolum̄ 6a. n) reperit 4; *om.* 5a. b; i. in ea remansisse u. 3b. o) universas 1a. p) acolas 1a *(pr. m.)*. 4; coaccolas 6a. b.

1) Consensu *pro* consessu *etiam codd. V. Caesarii exhibent (SS. rer. Merov. III, p.* 485, 39*) unusque V. Columbani (Ionas p.* 200, 31*)*. 2) *I. e. conquerens, quod Germanus de q. v. praeteriret, cavitque obvius per 'respondit', ne medela accolas fugeret.* 3) Pestis *etiam infra p.* 402, 17, *c.* 48, *librarius* 1c *interpolavit.*

rare[a]. Cuius eulogias[b] ad infirmos portatis[c], statim ab aegrotis[d] languor[e] omnis fugatus est, et primo[f] gustu[g] eulogiis[h] morbus cum pane consumptus est. Sic[i] fuit ab[k] illa[l] turba cum esca[m] sanitas manducata[n].

XLII[a]. Item cum[b] Parisius ad basilicam beatae[c] Crucis* vir Dei procederet[d], mulier[e] parvulum in albis[f] ultimo flatu[g] palpitantem[h] et iam migraturum[i] ante[k] sanctum exposuit[l], dicens: 'Pie[m] pater, si vellis[n] ad[o] lamentantem respicere, mater flebilis non orbarer[p], neque hinc discederem[q] male[r], plena[s] gemitu[t], vacuata de fructu[u]. Nisi[v] festines[w] succurrere[x], vides[y] infelicem[z], extorquente[a] morte, rapi[b] natum ab[c] ubere. Aut[d] filium restitue[e] aut pariter cum ipso[f] funeraturam[g] me obtine. Indulge, pastor, miserae[h], quam suus[i] dolor facit[k] audacem'. Qua[l] flebiliter[m] poscentem[n], mox[o] beati dextera[p] supra exspirantem signum crucis[q] inpressit[r]: quasi vigil[s] de sopore[t] lactem[u] matris expetiit[v], qui iam[w] frigebat in funere. Ita momenti[x. 1] temporis[y] filius de mortis fauce[z], mater tollitur[a] de merore. Hinc[b] circumstans populus stupore concutitur[c], fragor[d. 2] in partes adtolli-

*) in suburbio eiusdem civitatis positam *add.* 6*a. b.*

I. Capp. 41. 42 1*a. b. c. d* (*a l.* 4). (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 41. a) raborare 1*b*; labo | re 1*e*. b) *ita* 2*b et m. al.* 3*a*; eoglogias *pr. m.* 3*a* (*cf. supra p.* 380, 28); eologiis *m. al. corr.* eulogiis 1*a*, *et sic plerique*; elogiis 1*b*. c) portatas 2*b* (*cf. supra p.* 380, 6); partitis 6*a*; partis 6*b*. d) eis 6*a. b*. e) langor 2*a*. 3*a*. 5*b*. 6*a. b*. f) pro 1*b. e*. g) gusto 2*c*. 3*a* (*pr. m.*). h) eologiis *pr. m.* 1*a*; eoglogiis *pr. m.* 3*a*; elogiis 1*c*; eulogii 1*e*; eulogias 3*b*; eulogiarum 6*a. b et m. al.* 3*a*. 5*b*. i) que *add.* 2*c et m. al.* 5*b*; (est *om.*). Sic enim fuit 6*a. b*. k) ad 2*a*. l) illam turbam 2*b*. m) aesca 2*a*. 5*a*. 6*a*; ęsca 1*b*. 4. n) maducata 2*b*.

Cap. 42. a) *numeri inde constant* 2*a*; *redit* 1*d*. b) I. de Parisiis ad basilica 1*d*. c) sanct(a)e 1*a*. 6*a. b*. d) pr(o *in litura*)cederet 1*a*; precuderet *corr.* precederet 1*d*; procederit *pr. m.* 2*b*; processisset 6*a. b*. e) quaedam *add.* 6*a. b*. f) in *iteratum* 2*c*; adhuc *add.* 6*a. b*. g) flato 1*d*. h) palpitante 1*b*. 2*b et p.* 400, 8; palpantem 3*a*; palpante 1*c. d*. 2*a. c*. i) miratorum 1*d*; migratum 2*c*. k) ante — dicens *m. al. suppl. versu ex.* 1*a*. l) expunsor 1*d*. m) pi:e, *ras.* a 1*a*. n) *ita* 2*a*. 3*a* (*pr. m.*); velis 1*a* (*pr. m.*). *b. c. d. e.* 2*b. c.*; velles *rell. et m. al.* 1*a*; *cf. Leo p.* 399, *Bonnet, 'Latin' p.* 435. o) ad — flebilis *om.* 1*d*. p) orbaretur 1*c. e*; orbaret 1*d*; orbareret 2*b*; orbares 2*c*. q) *ita* 1*a. c. e*. 3*b*. 5*b* (*pr. m.*) *et H. Elss p.* 54. *e coniectura*; discere 1*d*; discedere *rell.* r) malle 5*a et pr. m.* 5*b*; malles 6*a. b et m. al.* 5*b*; *m. al. corr.* males 3*a*. s) *ita* 1*a. b. c. e*. 2*a. b. c*. 3*b*. 4. 5*b* (*pr. m.*) *et H. Elss p.* 54. *e coniectura*; plene — vacuata 1*d*; plenam — vacuatam *m. al.* 5*b cum rell.* t) gemito 2*b*; genito 1*d*. u) fructo 1*d*. v) Et ait *m. al. ante* nisi *add.* 5*b*; Et nisi ait f. 6*a. b*. w) festinas *pr. m.* 1*a*; festinans 1*b. d*; festinassem 1*c*; festina 1*e*; festinus 2*c*. x) suo occurrere 1*b*; occurrere 1*e*; succurras 2*c*. y) videns 1*c. d*. z) infelice 1*d*; infelici 6*b*. a) extorquenti m. 1*d*; extorquę mortem 1*e*. b) rapinatum (*corr.* raptum 1*a*; *corr.* rapi natum 1*c*) 1*a. b. c. d*. 2*a*; rapinam 1*e*. 3*b*. c) ab humerem 1*d*; abluere. Aut 1*b*; ablue. Aut 1*e*. d) ergo *add.* 6*a*; enim *add.* 6*b*. e) restitute 1*d*. f) ipsum 2*c*. g) funeratura 2*a. b. c*; funerantur a me optime 1*d*. h) miseri 1*d*. i) suis 2*c*. k) aud. f. 6*a*. l) quia 1*d*; sic *add.* 6*a. b*. m) fideliter 1*d*. n) *ita* 1*d*. 2*a. b. c*; Qua — poscente *rell.*; *m. al. corr.* Quam — poscentem 3*a*. o) *ita* 2*b*; ut *add. rell.*; *post* ut *add.* ad, *sed delet.* 1*c*; *cf. Leo p.* 408. p) *om.* 1*d*. q) *om.* 1*b*. r) expressit 1*c*. 3*b*; ::pressit *corr.* impressit 6*a*. s) vigel 2*a*; evigilans *m. al. in litura* 5*b*. t) stupore 1*c*; infans *add.* 6*a. b*. u) lacte 1*d*. 2*b. c*; lac 1*a. b. c. e*. 4. 5*a. b*. 6*a. b et m. al.* 3*a*. v) expetivit 3*a. b*. w) i. manifeste rigebat 6*a. b*. x) *ita* 1*d*. 2*a. b* (*pr. m.*). *c*. 3*a. b*; momento *rell.*; Ita (uno *m. al. add.*) momento 6*b*. y) et *add.* 6*a. b*. z) faucem 2*a*; et *add.* 6*a. b*. a) *om.* 1*d*. b) Hic c. populis 1*d*. c) concutetur 2*a*. d) f. in p. a. *om.* 1*b. d*.

1) *Genetivus temporis, Greg., H. Fr. II,* 25. *et Virt. Martini I,* 10: Huius temporis; *cf. Bonnet, 'Latin' p.* 343. 2) Rumor *supra p.* 395, 14, *vocabulumque pro rumore accepit Valerius Flaccus, Argonautica I,* 752 *sq.*: Horruit interea famulum clamoie supremo Moesta domus: regemque fragor per moenia differt.

tur[a], gratias creatori referentes[b] de[c] praemio, tempore[d] sacerdotis praecipuo[e], a[f] quo morbis[g] iugiter[h] et mortibus imperetur[i].

XLIII[a]. Deinde accidente[b] in Bradeia[c, 1] vico pagi[d] Parisiaci, missa[e] celebrata, ei[f] in sacrario[g] cathedra deportata[h] offertur[i] paralytica, universorum membrorum damnata gerens officia, nullum vigorem[k] retinens plantae vel dexterae[l]. Mox[m] habens in eo fiduciam, qui dona[n] sibi larga praestabat, eam[o] ut vitalis olei[p] benedictionem[q] superlinivit[r], statim[s] morbus[t] excluditur[u], salubris[v] vigor inlabitur[w]; recreatisque visceribus, melius renascitur saluti[x] quam[y] germine[z], plus adquirens[a] ex munere, quam sumpsisset[b] origine[c], ita ut suis[d] postea manibus tunicam[e] sancto faceret[f], quasi adquisitae[g] tributaria medicinae.

XLIIII[a]. Tradidit[b] memoriae, quod[c] iuvat[d] in laude[e]. Itaque Audegisilus[f] maior domus regiae, cum quartano[g] typo[h] graviter ageretur, occurrens[i] beato viro, fidens de beneficio: homo[k] Dei[l] in sua[m] cella deputat[n] et cum unum[o] diaconum residere[p] iubet inclusum. Tum[q] anxius[r] et ieiunans[s] minister, quid faceret, excogitat trepidus, unde curaretur[t] infirmus. Idcirco[u] febricitante[v] viro, Dei servi[w] rachina[x, 2] undique obvoluto[y], conponit[z] eius in lectulo. Eadem[a] quoque die

I. Capp. 42—44. 1*a. b. c. d* (*ad l.* 10). (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 42. a) extollitur 2*c*. b) referens 1*d. e*; referentium 6*a. b et m. al.* 5*b*. c) de praemium 2*a*; deprimunt 1*c*; de ꝓconio 6*a et m. al.* 5*b*. d) *eras.* 5*b*; *om.* 6*a. b*; tempora sacerdotes 1*d*. e) precipĭo 2*c*; pr(a)ecipui 4. 5*a. b.* 6*a. b.* f) aquam 1*d*. g) morbus 2*a. c*; morƀ *pr. m. corr.* morbis 4; *cf. p.* 395, *l.* 47. h) i. et m. *om.* 1*d*. i) imperitur 1*d*; imperatur 3*b et m. al.* 3*a*; imperaretur 6*a. b.*

Cap. 43. a) *ita etiam* 6*a*; XLII. 3*a. b*, *et sic deinceps uterque.* b) *ita* 1*a. b. e*; accedenti 3*b*; accedente *rell.*; illo *add.* 6*a. b.* c) Pradegia vico 1*d*; Bradeiam vicum 6*a. b.* d) *om.* 1*b. d.* 2*b.* 6*a.* e) ibi *add.* 6*a. b.* f) et 1*d*; eique *m. al. in litura* 5*b*. g) secretarium 6*a. b.* h) est. Tunc *add.* 6*a. b.* i) ei *iteratum* 1*a*. k) vicorum 1*d*. l) dextre 1*d*. m) que vir Dei *add.* 6*a. b.* n) sibi d. 2*a*. o) eum 1*d*. p) oleo 6*b*. q) *ita* 1*a. b. e.* 2*b* (*pr. m.*); benedictionis 1*d.* 6*b*; benedictione *rell.* r) superlevit 1*b*; linivit 2*b*; perlinivit *versu ineunte* 2*a*. s) *om.* 6*a. b.* t) omnis *add.* 6*a. b*; morbo 1*c*. u) excludetur 1*d*; *om.* 1*c*; atque *add.* 6*a. b.* v) salubrius *pr. m.* 3*a*. w) inl. — renascitur *om.* 1*d*. x) salute 3*a* (*pr. m.*). *b*; salutem 1*d*. y) quem 1*d*; que 1*c*. z) *ita* 1*a* (*pr. m.*). *b. e.* 2*a.* 3*a* (*pr. m.*). *b.* 6*a* (*pr. m.*). *b*; germen ei 2*b*; germane 1*d*; germano 1*c*; germini *rell.*; *v. supra p.* 380, *n.* 1. a) acquirebatur 1*c*. b) sumpsit ex o. 3*b*. c) originem 1*d.* 2*b*. d) p. suis 5*a.* 6*a. b* (*non* 5*b*). e) tonicam 2*c.* 3*b.* 5*a* (*pr. m.*). f) et offerret *add.* 6*a. b.* g) adquisita trubutaria *pr. m.* 3*a*; a. tributari(a)e 1*d.* 2*a. c.* 3*b.* 4. 5*a. b* (*pr. m.*); a. tributarii 2*b*; q. pro acquisita tr. medicina 1*c*; q. m. adquisita (*m. al. corr.* adquisitæ 6*a*) tr. 6*a. b.*

Cap. 44. a) *cap.* 44—50. *om.* 1*d*; XL(IIII *m. rec. in litura*) 6*a*. b) Tradidi 6*a et m. al.* 4. 5*b*; Tradatur 3*b*; id *add.* 1*c*; se *add.* 1*e*. c) *om.* 1*c*. d) vivat 3*b.* 5*a. b* (*pr. m.*). 6*a*. e) laudem 1*c. e.* f) Audegiselus 2*a. b.* 3*a*; Audegislus 2*c*. g) febrium *add.* 6*a. b.* h) tipo 1*a.* 2*a.* 4. 5*b* (*pr. m.*); typho 6*a. b.* i) occurrit 1*c. e.* 4. 6*a. b et m. al.* 5*b*. k) homini 2*c*; Quem homo 6*a. b.* l) hunc *add.* 1*c*; statim *add.* 6*a. b.* m) in suam cellam 2*c.* 6*a. b.* n) deportat 2*c*; deputans, *om.* et 6*a. b.* o) *ita* 2*a*; cum unum diem 2*b*; cum uno dia, *om.* cono, *spatio relicto* 1*b*; cum eo r. 1*e*; cum uno (solum *add.* 6*a. b*) diacono (diacone 2*c*) *rell.* p) resedere 2*a*; resideret *m. al. corr.* residere 2*b*. q) Tunc 2*c.* 3*b*. r) maxius 2*c*. s) ieiunus *pr. m.* 1*a*; ieiunum 2*c*. t) cureretur 2*c*. u) Iccirco 1*b et m. al.* 2*b*. v) *ita* 1*a. b. e.* 2*a.* 3*b*; febricitanti viro 3*a*; febricitante viri 1*c*; febricitantem (febricitatem 2*c*) viro 2*b. c*; febricitantem virum 4. 5*a. b.* 6*a. b.* w) *om.* 2*b*. x) *ita* 1*a. b. e cum V. Radeg. II, c.* 4; racina 1*c*; rachaena 6*a*; ::::: a *pr. m.*, lodice *m. al.*, rachaena *m. rec.* 5*b*; racena *rell.*; *m. al. corr.* rasenam 3*a*. y) obvolutum 4. 5*a. b.* 6*a. b*; diligenter *add.* 6*a. b.* z) componitur 1*c. e.* a) Quo facto eadem die 6*a. b.*

1) *Brie-Comte-Robert (dép. Seine-et-Marne).* 2) *Rachana significat genus quoddam vestis super alias induendae, vilis et crassioris panni. Forcellini h. v.*

tacta[a] vestis nobilis, quasi impetus[b] fluminis, itaque[c] quartanae[d] febris ignis omnis[e] extinctus est. Et redeunte[f] de prandio[g], reserato[h] cubiculo*, sanus[i] surrexit de[k] lectulo, exultante[l] ministro pro sanitatis praemio, tunc[m] sibi resoluto[n] ieiunio. Sic tactu[o] beati vestis salutem operatus est absens[p].

XLV[a]. Exsequamur**[1] itineris arrepti[b] viatico[2]. Itaque[c] cum Pictavis[d] vir Dei ad beatum confessorem proficisceretur Hilarium[e], quaedam[f] Baudofeifa[g] de Sene[h] Corbiaco[3] villa, inter duos vix advecta, ei[i] repraesentata est, quae erat muta, cloda[k] vel[l] manca[m]. Lingua regebat[n] inmobilis[o], anhelito[p] palpitante[q], pars erat tota[r] de funere, ut, viventibus[s] oculis, reliquum[t] esset[u] cadaveris. Super quam[v] misericorditer ut signum sacrae[w] crucis expressit[x], confestim omnis vigor[y] per membra diffunditur[z], venarum flexuosi[a] rivuli suscitantur, nervorum inbecillus[b] stupor excutitur[c], naturalis[d] motibus ad vitalem usum[e] tota fabrica renovatur. Mox[f] linguae plectrum resolvitur, digitorum glomi[g] tenduntur, pedum[h] basides[i] solidantur, totamque viscerum molem[k] hoc fuit apud sanctum vivificare

*) sanus surrexit de cubiculo *solus add.* 1c.

**) et cetera *add.* 1c; itaque *add.* 4.

I. Capp. 44. 45. 1*a. b. c.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 44. a) tanta 2*b*; tactu 6*a. b et m. al.* 5*b, approbante M. Bonnet, 'Latin' p.* 566, *cf. l.* 4; d. ut t. est v. 1*c*. b) impetu 6*a. b et m. al.* 5*b, approbante M. Bonnet l. l.* c) ita 1*c*. 3*b*. 4 *et m. al.* 3*a*. 5*b, approbante M. Bonnet; om.* 1*e*; ille 6*a. b.* d) quartane 1*a*. 5*a*; quartanos 1*b*; quartana 1*c (corr.). e*; quartanis 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.).* e) *om.* 1*c*; (i. *om.*) exstincta est o. 1*e*. f) iam sancto *add.* 6*a. b.* g) ac *add.* 6*a. b.* h) reserata 2*c*. i) homo *add.* 6*a. b.* k) *ita recte* 1*a. b. c. e* (*cf. p.* 386, 15: adsurgit de lectulo); e *rell.* l) pariter *add.* 6*a. b.* m) Tum 1*b*; que *add.* 6*a. b.* n) resolvata 2*c*. o) *ita* 2*a*. 3*a*. 4. 5*a. b (pr. m.); cf. supra p.* 386, 18; tacto beati vestis 2*b. c*; tactu beatae vestis 1*a. b.* 6*a. b et m. al.* 5*b*; tacta beati vestis 3*b (cf. l.* 1*)*; tacta beati veste 1*c*. p) presens 2*b*.

Cap. 45. a) *om.* 2*a*; XLVI. *pr. m.* 6*a, et sic deinceps.* b) *ita* 2*a. b (pr. m.). c;* arrepti (arepti *pr. m.* 3*a*; adrepti? *pr. m.* 5*b*) viaticum 1*a. b. e.* 3*a. b.* 4. 5*a. b* (? *pr. m.*). 6*a. b*; arrepto viatico 1*c*; *m. al. corr.* arrepti p̄conium 5*b* (*cf. p.* 401, *l.* 3). c) Denique 6*a. b.* d) Pectavis 2*a*. 3*a (pr. m.).* 5*b (pr. m.) et e corr.* 3*b*. e) Helarium 2*a*. 3*b*; Hylarium 1*e* (*ante* prof.). 2*b*. 4; Aelarium *pr. m.* 3*a*. f) *om.* 2*c*; mulier *add.* 6*a. b.* g) Baudofei(fa *pr. m. in litura scr.*) 1*a*; Baudofe(i *superscr.*)fa 3*a*; Baudofeisa 1*b. c*; Baudofeista 3*b*; Bauda feista 2*c*; Baudefeifa *et add.* nomine 6*a. b.* h) Sene Corbaico 1*a*; Senecor(biaco *in litura*) 2*a*; Sene Corpiaco 2*c*; Sene Corbia^co 4; Secorbiaco 6*a. b.* i) *om.* 2*c*. k) clauda 1*a. b. c. e.* 2*b. c.* 3*a*. 4; *cf. Carm. III,* 18, 16, *X,* 17, 37. l) et 1*c. e.* m) magna 2*c*. n) *ita* 2*a. b. c.* 3*a (eras.), cf. p.* 393, 2; (ui *in litura scr.*)gebat 3*b*; iacebat 1*c*; rigebat *rell.* o) inmovilis 3*b*; in(m)mobili *et add.* et 6*a. b.* p) *ita* 1*a (pr. m.). b.* 2*c*. 3*a (pr. m.). b.* 5*a. b (pr. m.)*; anchileto 1*c*; anlito 2*a*; anhelo 2*b*; anhelitu *rell.; cf.* admisso *Carm. V,* 1 (*p.* 101, 15). q) panpitante 5*a*. r) *superscr.* 1*a*; erat iam tota quasi de f. pendens, ut vid. 6*a. b.* s) *ita recte* 1*a. b. c. e;* videntibus *rell.* t) relicum 2*a*. 3*a (pr. m.).* 5*b (? pr. m.)*; reliquie 2*c*. u) e& 2*b*; essent 2*c*. v) quem *pr. m.* 2*b*. w) sanctae 2*c*. 6*a. b.* x) expraessit 3*a*; exp̄ssit 4; inpressit 3*b*. y) viror 3*b*. z) difunditur 3*a*; defunditur 2*a*. a) v. flesuosi livuli (?) 3*a, corr.*; (v. *om.*) flexus ac si rivuli 3*b*. b) *ita* 1*a. b. c. e.* 2*c*. 3*b*; inbecillius 2*a*; inbecilis 3*a*; in(m)becillis *rell.* c) excluditur 2*c*; atque *add.* 6*a. b.* d) *ita* 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.).* 4. 5*a. b (? pr. m.)*; naturalis motus 3*b*; naturali motu 6*a. b*; naturalibus motibus *rell.* e) asupta f. 2*c*. f) Linguae quoque pl. 6*a. b.* g) globi 2*c*. h) pedu *fortasse pr. m.* 3*a*. i) basides (bassides 3*a*) *m. al. corr.* bases 1*e*. 2*a*. 3*a*. 5*b, et sic* 1*b. c.* 6*a. b; cf. p.* 395, 6. k) mole 2*c*.

1) *Cf. V. Marcelli auctore Fortunato c.* 10: Exsequamur et illud triumphale mysterium. 2) *Viaticum pro ipso itinere Fortunatus accepit; cf. Cangium h. v., Leo p.* 421. 3) *Scorbé-Clairvaux (dép. Vienne).*

quod tangere. Quae[a], convalescente[b] medella[c], tertia die ad[d] civitatem[e] sancto gratias referens[f] suis occurrit[g] vestigiis.

XLVI[a]. Operae[b] praetium creditur etiam illud inseri[c] curationis[d] praeconium[e]. Pago[f] Vindocinense[1] vir beatus dum praeteriret, in Rausidonem[g][2] manendi[h] gratia declinavit; ubi tanti[i] robor[k] benedictionis invaluit[l], stipulam[m] lectuli in quo vir[n] sanctus requievit quisquis[o] fideliter abstulit, donum[p] medellae[q] portaverit[r] et de semine paleae frugem meteret[s] medicinae[t].

XLVII[a]. Reddat[b] hic testimonium nobilis[c] facti urbis[d][3] Namnetum[e]. Quo[f] vir Dei accedens[g], relegiosum[h] ammodum[i] exceptus[k] obsequium, occurrit ei Tecla, Damiani[l] matrona[m], hominis prumpti[n] negotiis[o], supplicans, ut[p] virum suum aut ipse pastor aut missi[q] sui requirerent. Quod quia ipsi[r] fuit accessus difficilis[s], sic[t] cum crismariis[u][4] suis diaconum[v] dirigens[w], qui percurrens ad hominem, ut sibi iussum fuerat, infirmi[x] viscera tangit. Altera[y] die exoratus ipse sacerdos[z] accedit ad debilem, qui[a] duplicem[b] sub tortorem[c], hinc praessus[d] valitudine, inde podagrae[e] vulnere, cruciabatur[f] homo miserandus[g] procaciter. Tum[h] sacerdos altissimi infirmum oleo benedicto[i] perunguens[k], eo[l] momento debilis statim, ma-

I. Capp. 45—47. 1*a. b. c.* (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 45. a) quo 1*c*. b) convaliscente 3*a* (*pr. m.*); convascente 1*b*; cum valescente 2*b*. c) *ita pr. m.* 5*a. b*; medilla 2*a.* 3*a* (*pr. m.*). *b*; medela *rell., similiterque codd. infra variant, exhibentes raro* medella (*ita etiam* 1*a.* 2*a et* 3*b*) *aut* medilla. d) *ita codd.* e) veniens *add.* 3*b*. f) agens 6*a. b.* g) occurrerit 1*c.* 2*a. c*; occur(re *m. al. add., sed eras.*) | rit 3*a*.

Cap. 46. a) XLV, *et sic deinceps* 2*a.* 3*a. b.* b) Opere *codd.* c) *ita* 1*a. b. c. e.* 6*b*; inserere *rell.* d) curatio 2*c*. e) praeconio 1*c.* 2*a. b. c*; *m. al. corr.* miraculum 5*b*. f) *ita* 1*a. b*; Pago Vindocenense 1*c.* 3*a*; Pago Vindoxinense 1*e*; Pago Vindocense 2*c*; Pago Vindoceninsæm 2*a*; Paco uindo cenunsem 2*b*; Pagum (quoque *add.* 6*a. b*) Vindocinensem (Vindocenensem 3*b et pr. m.* 6*a*) *rell.* g) Rausedunem 3*a*. h) manens 2*a. b. c.* 3*a* (*pr. m.*). i) tant(a)e 1*a. b. e.* 4 *et m. al.* 3*a*; *m. al. corr.* tantum 5*b*; Ubi in eo tantum 6*a. b.* k) robur 1*a. b. c. e.* 2*b.* 4. 5*b.* 6*a. b et m. al.* 3*a.* 5*a*; rubur *pr. m.* 5*a*. l) *ita* 1*a. e.* 2*a. b. c et pr. m.* 3*a*; ut *add. rell.* m) stipula 1*e.* 2*a. c*; stipulum 2*b*; stipam 1*c*. n) ibidem *pro* v. s. 6*a. b.* o) q. f. a. *m. al. in marg. suppl.* 3*a*; a. *m. al. superscr.* 1*a*. p) (ad *add.* 3*b*) domum 2*b.* 3*b*. q) *ita* 2*a* (*pr. m.*). (*b*). 5*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*); medillam 3*b*; secum *add.* 6*a. b.* r) portavit 2*c.* 3*b*; portaret 6*a. b.* s) messuerit 1*c*. t) medicinā 3*b*.

Cap. 47. a) XLVIIII. *corr.* XLVIII. 1*b*. b) S(*errore pictoris*)eddat 2*b*. c) n. f. *om.* 3*b*. d) *m. al. corr.* urbs 5*b*, *et sic* 1*e.* 6*a. b*; ubrs 2*b*; urbi 1*a. c*; urbe 1*b*. e) Nammetum 5*a* (*pr. m.*). *b.* (*semper*). 6*a. b*; Nam titum 1*c*; Nametum 2*a. b.* 3*a* (*pr. m.*). *b et e corr.* 5*a*; Namnetiam 2*c*; *m. al. corr.* Nannetum 3*a*. f) quoque 1*c*. g) accidens 2*c*. h) *ita* 2*a.* 3*a* (*pr. m.*); religiosum — obsequium 2*b. c*; religioso — obsequio *rell.* i) *ita* 1*a* (*pr. m.*). *b.* 2*a. c.* 3*b.* 5*b* (*pr. m.*); a:mmodum *pr. m.* 3*a*; admodum *rell.* k) exceptis 2*c*. l) Dammiani 1*a. c.* 2*a.* 5*a. b*; Damini 2*b*; cuiusdam *add.* 6*a. b.* m) matrono 2*c*. n) *ita* 2*a. b.* 3*a*. o) negotii 2*b. c.* 3*a*. p) eundem *add.* 6*a. b.* q) misis suis 2*b*; sui m. 6*a. b.* r) illi tunc f. 6*a. b.* s) felix 1*c*. t) *om.* 6*a. b*, *m. al. delevit* 3*a*; *eras.* 5*b*; Ysicium *pro* sic cum 1*c*; fuit *pro* s. c. 1*e*. u) chrism. s. 1*e.* 3*a* (*m. al. corr.* chrisma). *b*; crismarii sui 1*c*; χrismariis suum illuc diac. 6*a. b.* v) diaconem 3*b*. w) misit *add.* 1*c*; dirigit 1*e*; direxit 6*a. b et m. al.* 5*b*; *m. al. corr.* ad eum direxit 3*a*. x) infirma 1*a. b. c. e.* y) quoque *add.* 6*a. b.* z) sacerđ 2*a*, *ut infra*; *om.* 6*a. b.* a) adhuc *add.* 6*a. b.* b) *ita* 2*b* (*cf. V. Mart. II*, 111); duplici 1*a. b. e.* 3*b.* 4. 5*b.* 6*a. b*; duplice *rell.* c) *ita* 1*c.* 2*a. b*; tortore *rell.* d) *ita* 2*a.* 3*a.* 5*b*. e) podagro 6*b*. f) cruciebatur 1*c*; cruabatur *pr. m.* 3*a*. g) miserandis 2*a. b. c*; (h. *om.*) liberandus ad praesens. Tum 6*a. b.* h) dum 1*a. b. e*; Tunc 2*b* (*distinctione carens*). *c*. i) tangit *add.* 1*c*. k) perungeret 1*e*; perurgens 2*b*; perunxit 6*a. b et m. al.* 5*b*. l) et 1*c*; que *add.* 6*a. b et m. al.* 5*b*.

1) *Le Vendômois.* 2) *Rhodon (dép. Loir-et-Cher).* 3) *Pro 'urbs'; cf. Bonnet, 'Latin' p.* 360. *Fortunatus 'orbis' pro 'urbis' scripsisse videtur (Carm. III,* 21, 1; *V,* 7, 2) *et 'urbe' pro 'orbe' (Carm. IV,* 7, 7; 18, 22). 4) *Vasa ad sanctorum reliquias includendas.*

nibus directis, longinquo[a] de languore[b], gressu[c] solidato, prosilivit[d]. Sed[e] ut duplicaretur in una domo[f] mysterium[g], quae[h] praecessit in patrem[i], medella[k] perveniret[l] ad prolem, habentes[m] filiam, haec offertur[n] ei puella[o] Maria caeca, surda et muta. Exponunt[p] vivum cadaverem[q] ante sancti vestigia, dicentes: 'Bone pastor, adhuc[r] quod[s] ubi[t, 1] languidi medicina restat inpende. Nam[u] tibi credimus[v] reservatum, unde teneris[w] praeconium, ut[x] restituta familia adquirat ad[y] sacerdotem, quod amisit de germine'. Tunc pietas insignis advocatur in lacrimis[z], mox[a] ad militiae suae[b] belliger arma convertitur[c] et[d] ad obtenenda[e] victoria praeces[f] offert[g] fortis orator. Tunc[h] vir beatus surgens ab oratione[i], oleo benedicto loca perunguens[k] capitis, in Trinitatis nomine trino[l] depulso languore[m], statim[n] patefactus[o] aurium oculorumque meatibus, plaudentibus muta[p] loquax universis effecta est. Quo facto, negotiatores[q] civitatis Namneticae[r] quisquis[s, 2] sui remedium[t] pecuniam, ut potuit, sancto viro dispensandam[u] pauperibus devote[v] vel[w] obtulit vel direxit.

XLVIII[a]. Leudegisilus[b] inluster[c], iuxta quod ipse professus est, cum aliquis ex familiae[d] suae domu[e] incurreret[f] typum[g] cuiuscumque[*, 3] aut aliquid[h] frigoris,

*) pestis *add.* 1c; languoris *add.* 1e; febris[4] *add.* 6a. b.

I. Capp. 47. 48. 1a. b. c. (e). 2a. b. c. 4. 5a. b. 6a. b.

Cap. 47. a) langinguo (?) 1a, *corr.*; longinco 2a; longoque (*om.* de) 1c. b) langore 6a. b; langorem 2a. c) gresso 2a. b. c. d) prosiluit 1b. c. 2a. 5a. b (*pr. m.*). e) *a* Sed *cap. inc.* 6a (XLVIIII. *corr.* XLVIII). *b et m. al.* 5b. f) domu *pr. m.* 3a. g) ministerium 2c; ut *add.* 1c; et *add.* 6a. b *et m. al.* 3a. 5b; et quae *m. al. in litura* 5a. h) que 2b. i) patre 1a. b. e. 2b. c. 3b. 5b. 6a. b *et m. al.* 3a. k) medellam *pr. m.* 2a. 5b. l) pervenit 1a. b. e. m) habentis filia *m. al. corr.* habens filiam 3a. n) offer(unt *m. al. in litura scr.*) 5a. b. o) puellam 2b; puellā (*m. al. in litura* nomine *pro* p. 5b) Maria caecā. surda et muta 5a *et m. al.* 5b. p) *ita rell.* (*cf. supra p.* 392, 18: expositae filiae); et ponunt 1a. b. c. e; deponunt 2c; *post* exponunt *add.* namque quasi 6a. b; *m. al. add.* que 5a. q) *ita* 2a. b. 3a (*pr. m.*); cadaver *rell.* r) adhunc 2a, *corr.* s) *m. al. delevit* 3a. t) *ita* 2a. b. c. 3a (*pr. m.*); tui languidi m. 1a. b; in languidi m. 1c; ad languidis medicinam 1e; huic languido m. 4 *et pr. m.* 5b (?); huic languidae m. 5a; huic languido (languidae 6a) medicinae 6a. b *et m. al.* 3a. u) Iam 1a. b. c. e. v) ex hoc *add.* 6a. b. w) *ita* 1b. c. 2a. b. c. 3a. b; teneas 1e; teneres *rell.*; *cf.* redderis *Carm. II*, 16, 4. x) videlicet nunc *add.* 6a. b. y) *ita* 1a (*pr. m.*). b. 2a. b (*cf. Bonnet, 'Latin' p.* 446); de sacerdote 1e; a sacerdote *rell.* z) lacrimas 1a. b. c. e. 6a. b *et m. al.* 5b. a) que *add.* 6a. b *et m. al.* 5b. b) s. presidia b. (a. *om.*) c. 1c. c) *corr.* convertit 1a, *et sic* 3b; convertetur 2a; conver¦¦tur *pr. m.* 5b. d) *om.* 3b. e) *ita* 2a; ad optinenda victoria 2b; ab obtinenda victoria 2c; ad ob(p)tinendam victoriam *rell.* f) *ita* 3a. 5b; pce(ę)s 2a. c. g) offert. fortis *interpungit* 2c. h) orator. Denique surgens 6a. b. i) ac *add.* 6a. b; *post* oleo *add.* que 1c. k) l. cap. puellae perungens in 6a. b. l) trinum (ab ea *add.* 6a. b) depulit languorem (langorem 6a. b) (Nam *add.* 6a. b) 4. 5a. b. 6a. b. m) languor' 2a; languorum 2b. n) que *add.* 1c. o) *ita* 2a. b. 3a (*pr. m.*); patefactis *rell.* p) u. m. l. 4. 5a. b; meatibus m. l. efficitur u. pl. Quo 6a. b. q) negotiatorum 6a (*pr. m.*). b. r) Namneacae 1b; Nametece 1c; Nametic(a)e 2a. 3a (*pr. m.*). b. 6b; Namécice 2c; Mametia *corr.* Nametia 2b; Nammetic(a)e 5a. b. 6a. s) quisq. 6a. t) remedio 1a. b. c. e; remedii 6a. u) dispendam 1b; dispensandum 2c. v) devotae 2a. w) *om.* 1c; vel o. vel d. *om.* 2b.

Cap. 48. a) L. *m. rec. corr.* XLIX. 6a, *et sic deinceps*; *corr.* XLVIIII. 5b, *et sic deinceps*. b) *ita* 1e. 2c. 3b. 4. 5a. b. 6a. b; Leudogisi(l *superscr.*)us 1a; Leŏdigisilus 2a, *m. al. corr.*; Leudegiselus (1b. c. 2b). 3a (gise *pr. m. in litura*). (5b); quidam vir *add.* 6a. b. c) inlustris 1a; illustris 1b. c. e. d) *ita* 1a. b. c. e. 2a. b. c. 3a (*pr. m.*); *corr.* familia 3a, *et sic rell.* e) *m. al. corr.* domo 1a, *et sic* 1b. c. e. 2b; domos *corr.* domus 3a, *et sic rell.* (dom' 2a). f) incurrerit 2a. b. c. g) tipum 1a. e. 2a. 4; typam 2b; typhum 6b *et e corr. m. rec.* 6a. h) alicuius 1b. c; aliquis 2b; *om.* 1e.

1) Quod ubi *est vox Ciceroni familiaris.* 2) *Fortunati Praefatio p.* 1, 17: omnia quicquid (quotquot *Mommsenus*). 3) *Suppleas* spatii, *sicut apud Gregorium, H. Fr. II,* 5

lavans[a] illas litteras[b], quas[c] in subscriptionem[d] manus[e] sancta[f] depinxerat[g,*], conplures[h] suos hac[i] medella[k] saluti[l] restituit.

XLVIIII. Breviter his perstrictis, prosequamur ex[a] reliquis. Cusinus[b] quidam incongrue cum[c] die dominico equum[d] curam[e] inpenderet[f], missa manu[g] in[h] vulnere, digitus[i] eius[k] intumuit. Hinc[l] crassante fervore[m], tota pars brachii relaxatur putredine. Qui[n], per Belsa[o,1] sancto iterante[p,2], ut ad domum suam diverteret[q], praecibus[r] fusis[s], obtenuit[t]. Mox eius brachio[u] vir Dei aqua calida[v] confovit, insuper[w] oleo benedicto perunguens[x], superpositis caulis[y] foliis, mirificus medicus adligavit: sic, quicquid inerat ulceris, praetiosa[z] cura restinxit[a]. Post[b] ipse gratias[c] referens sancto viro occurrit, tali curatus[d] malagmate[e].

L. Item servus[**] ecclesiae Libanius[a] nomine die dominico[b] saepe[c] inconsultae[d] dum clauderet[e], manus ei[f] contractae sunt ultioni[g] praesenti, qui ad[h] sanctum virum Parisius[i], morbo castigante, percurrit. Quem olei benedicti liquore perfuso[k], mysterii[l] potius unguentum[m] responso[3], addita[n] oratione, incolomitati[o] restituit.

*) aquam languenti bibere dabat. Ergo *add.* 6*a*. *b*.
**) matris *add.* 6*a*. *b*.

I. *Capp.* 48—50. 1*a*. *b*. *c*. (*e*). 2*a*. *b*. *c*. 3*a*. *b*. 4. 5*a*. *b*. 6*a*. *b*.

Cap. 48. a) levans 6*b*. b) litteris 2*c*. c) olim *add.* 6*a*. *b*. d) *ita* 1*a*. *b*. *e*. 2*a*. *c*. 4. 5*a*. *b*; susscriptione 6*a*. *b*; subscriptione *rell.* e) manu 1*c*. f) sancti 6*a*. *b*. g) deproxerat 2*c*. h) *ita* 3*b*; complures 1*b*. *c*. *e*; compares 1*a*; cum plures 2*a*. *b*. *c*; quam plures *rell.* i) ac 2*a*. *c*. 6*b*. k) medelle 2*a*; medele 2*b*. l) *superscr.* 1*a*; salute 2*a*. *c*; salutem 2*b*.

Cap. 49. a) et reliqua 1*b*. *c*. 3*b* *et m. al.* 3*a*. 5*b*. b) Curinus 1*c*; Cussinus 2*a*; Chusinus 6*a*. *b*. c) dum (4. 6*a*. *b*). d) *ita* 2*c*. 3*a* (*pr. m.*); aequum 2*a*. *b*; aequo 1*a*. 5*b* (*pr. m.*); ęquo 4; equo *rell.* e) *om.* (2*c*?). f) inpenderit 2*a*. *b*. g) manŏ 2*a*. h) *om.* 2*c*. i) digitos 2*a*. k) *m. al. suppl.* 3*a*. l) Hic 2*c*. m) fe(rvore *pr. m. in litura*) 1*a*; (furore *delet.*) fervore 1*c*. n) quid 2*a*. o) *ita* 1*c*. 2*b*. *c*. 3*a*. *b*; Bellsa 2*a* (*pr. m.*); Belsam *rell.* p) intrante 1*c*; venerante 2*b*. q) deverteret 3*b*; diverterit 3*a*; deverterit 2*a*. *b*; divertisset 2*c*. r) *ita* 1*a*. 3*a*; p̄cibus 2*c*. 4. s) *postea suppl.* 3*a*; f. *ante* pr. 4. t) *ita* 2*a*. 3*a* (*pr. m.*). u) *ita* 2*a*. *b*. *c*; brachium *rell.* v) a. caliqua c. 1*b*; aquam calidam confudit 2*c*. w) et *add.* 6*a*. *b*. x) perurgens 2*b*. y) caul(a)e 1*c*. 2*a*. *b*. *c*. 4. 5*a*. *b* (*pr. m.*); cauli 1*e*. 3*a*. *b*. 6*a*. *b* *et m. al.* 5*b*. z) praciosa *m. al. corr.* præciosa 1*a*; huiusmodi *add.* 6*a*. *b*. a) restrinxit 1*a*. *c*. *e*. 2*b* (*m. al. corr.* restrincxit). 4. 6*a*. *b* *et m. al.* 5*b* (*cf. SS. rer. Merov. VII, p.* 224. *l.* 5. 18); restituit 2*c*. b) vero *add.* 6*a*. *b*. c) r. s. v. gr. 1*c*; gr. retulit s. v. (occ. *om.*) 1*b*. d) est *add.* 2*a*. *b*. 3*a* (*eras.*). e) malagmata 1*e*, *corr.*; maligmate 2*a*. 3*a* (*pr. m.*); malignitate 1*c*. 2*c*; *cf. Carm. II,* 4, 15: tali malagmate inunctis (*Leo p.* 406).

Cap. 50. a) Lybanus 1*c*; Lybanius 1*e*. b) domico 5*a*. c) *ita* 2*a*. 3*b*. 5*b* (*pr. m.*); sepę 1*a* (*pr. m.*). 2*c*; sepe 1*c*. 2*b*. 3*a* (*pr. m.*); sepim 1*e*; sepem *rell.* d) *ita* 1*a* (*pr. m.*). 2*b*. 5*b* (*pr. m.*). e) l: uderet, *ras.* a 1*a*; clauderit 2*a*. *c*; plauderet 3*b*; portas *add.* 1*c*. f) eius 1*b*. g) *ita* 2*a*. *b*. *c*. 3*a* (*pr. m.*); ultione *rell.* h) ad sanctum *pr. m. in litura scr.* 1*a*; a (*om.* 2*c*) sancto viro 2*a*. *b*. *c*. i) Parisyus 1*b*; Parysius 6*b*; Parius *pr. m.* 3*a*. k) perfusum 1*c*. 3*b*. 6*a*. *b* (*sed cf. p.* 395, *l.* 3); perfusus 2*c* ac *add.* 6*a*. *b*. l) misterii 2*c*. 3*a*; mistyrii *pr. m.* 1*a*; mysterio 1*c*; m. p. u. r. *om.* 1*e*. m) *ita* 1*a*. *b*. 2*a*. *b*. *c*; unguentum respanso 3*a*; ungenti repenso 1*c*; unguento resperso 4. 5*a*. *b* (*pr. m.*); unguento (ungento 6*a*. *b*) respersum 3*b*. 6*a*. *b* *et m. al.* 5*b*. n) addeta 2*a*; addito 2*c*. o) incolomitate 2*a*.

(cf. SS. rer. Merov. I, p. 947, *l.* 2; *Bonnet, 'Latin' p.* 554, *n.*), *qui (Gl. Conf. c.* 100) *inter 'quartanas, tertianas sive cotidianas febres' distinxit.* 4) *Cf. supra p.* 384, 14: typum dupliciter incurrens f e b r i s et frigoris.

1) *La Beauce regio naturalis complectitur Dourdan, Étampes, Pithiviers, Chartres, Châteaudun.* 2) Iterare *pro 'itinerare', ut in V. Arnulfi ep. Mett. c.* 6. 25. 3) *Pro 're-*

LI[a]. Per singulorum conpendia currant[b] rerum miracula. Namque Andulfus[c] ecclesiae Parisiacae[d] clericus, dum die resurrectionis[1] in viniola[e] sua nuces ab arbore[f] excuteret[g], pro eo quod operatus est in die[h] inluminationis[i], caecitate percussus est[k] et vultu[l] tenebroso[m] perstitit[n] anni spatio[o]. Dehinc[p] pontifici[q] oblatus[r] et[s] sancto[t] perunguine[u, 2] perfusus, diei[v] rursus redditus[w], et[x] sacerdotis sereno purgavit[y] clerici[z] nubilo[a]. Sic[b] quidquid[c] minister amisit[d], medicabilis praesul obtenuit[e].

post a. 567. LII[a]. Et quia crescunt genera[b] miraculorum per tempora*, cum[c] regi[d, 3] praesentaturus[e] vir beatus occurreret[f], villa Roteiaco[g] clericus ei[h], nequitiae spiritu vexatus, adducitur. Unde expulso adversario, videntibus circumstantes[i], velut avis parvula[k] de capite inerguminis[l, 4], umbra fugata, egreditur. Quam dum[m] reliqui per domum volantem[n] insequerentur, ipse sanctus suis eam contrivit vestigiis; et[o] cum[p] pede conpraemeret[q], conversa[r] est repente fallax in sanguinem[s], geminato praeconio, ut nec[t] calcaretur[u] et sui[v] casus indicio multifarius[w] artifex fieret[x] sanguis, reus[y] sanguinum.

*) procedamus ad altera *add.* 1c.

I. Capp. 51. 52. 1*a. b. c. d (ad l. 7). (e).* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 51. a) (Ꝑ *eras.*) L. 2*a*; *redit* 1*d*. b) currunt 1*a. b. e.* 2*a (pr. m. corr.)*; currerū | miracula 1*d*. c) Andulfufus 1*b*; Audulfus 1*d*; Adulfus 1*e*; A. eiusdem e(ę)ccl. id est P. 6*a. b.* d) Parisyacae 1*b*; Parysiacae 6*b*; Pariace 2*c*. e) *ita* 1*c.* 2*a.* 3*a (pr. m.).* 4. 5*a (pr. m.). b (pr. m.)*; viniolam suam 1*d*; vineola (vinepla 1*e*) sua *rell.*; vineolo suo 2*c*. f) orbore 1*a*, *corr.*; arborē 2*a*. g) excuterit 1*d*; scuterit 2*a*; excusserit 1*c*. h) diem 1*d*. i) inluminationes 2*a*; luminationis 1*c*; merito *add.* 6*a. b.* k) *om.*. fuit *m. al. post* inlum. *add.* 6*a*; percutitur 6*b*; Sed *add.* 6*a. b.* l) vulto 2*a*. m) tenebrosus 6*a*. n) perstetit 3*a (pr. m.)*; p̄stitit 2*a*; perstiterat 1*c*. o) *ita* 1*b. c. e.* 2*a. c.* 4. 5*a. b.* 6*a. b et m. al.* 3*a*; spat(c)ium *rell.* p) vero *add.* 6*a. b.* q) pontifice 2*a*. r) (o *m. al. in litura*)blatus 1*a*. s) ac 3*b*. t) ab eo *add.* 6*a. b.* u) per unguinem 1*d*; perungin | nē 2*a*; unguine 1*a. b. e.* 2*c.* 6*a. b et m. al.* 3*a*; oleo 1*c*. v) die ei 2*a*; est *add.* 3*b.* 6*a. b.* w) redditur 4. x) et s. (sacerdotes 1*d*) sereno 1*d.* 2*a. b.* 3*a (pr. m.)*; ex s. sereno 1*c*; (et *om.*) sacerdos serenum 1*e*; et s. serenum *rell.*; ad s. sereno 2*c*; Sic *pro* et 6*a. b et m. al.* 5*b*. y) purgatur clericus 1*c*; a *add.* 1*a*. z) clerece *corr.* clerice 1*d*; clerico 1*e*. a) *ita* 1*a. b. c. d.* 2*a. c*; nobelo 2*b*; nubilum *rell.* b) et 6*a. b et m. al.* 5*b*. c) *ita* 1*a.* 2*a.* 3*a (cf. Carm. III,* 3, 15*;* 9, 74 *et rell., Leo p.* 414*)*; quicquid *rell.* d) admisit 3*a*. e) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.).*

Cap. 52. a) *c.* 52—54. *om.* 1*d*. b) m. g. 4. c) aliquando *add.* 6*a. b.* d) rei 1*c*. e) pr(a)esentandus 1*c.* 6*a. b et m. al.* 5*b*. f) occurrerit 2*a*; occurret 2*c*; in *add.* 1*c*. g) Roteiaca 1*c*; Rotegiaco 6*a. b.* h) quidam *add.* 6*a. b.* i) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.)*; circumstantibus *rell.* k) parvu:la, *ras.* a 2*a*; parvicula *pr. m.* 6*a*. l) energuminis 1*c*; inergumini 1*a (pr. m.). b.* 2*c.* 4. 6*b*; inergumine 2*a. b*; energumini 1*e.* 6*a et m. al.* 1*a*. m) cum 6*a. b.* n) volitantem 6*a. b.* o) Sed 6*a. b.* p) cōpede 3*b*. q) conprẹmeret 3*a*; conpmerit 2*a*; premeret 2*b*; con(m)primeret *rell.*; con(m)primeretur 6*a. b et m. al.* 5*b*. r) versa *pr. m.* 3*a*; conversus 6*a. b et m. al.* 3*a*. s) sanguine g. (gemenato 2*a*) 2*a. c.* 3*b*; viri *add.* 6*a. b.* t) quidem *add.* 6*a. b.* u) ut *add.* 1*a*. v) suos (per *add.* 1*c*) 1*c.* 2*a. b. c*; suus 1*e.* 3*a*. w) multaefarius 2*a*; multifario 1*c*. x) fierit 2*a*; fuerit 1*c*. y) idem *add.* 6*a. b.*

spondente', nisi fallor, scilicet passivum pro activo, ut infra c. 70: volitata *pro 'volitantia', et Carm. V,* 1 *(p.* 101, 16*)* suspectis *pro 'suspicientibus', ita ut oleum benedictum mysterii, scilicet miraculi (v. supra p.* 402, 2*), unguento respondisset, i. e. convenisset.* 1) *Scilicet die dominico; cf. V. Audoini c.* 9 *(SS. rer. Merov. V,* 559*).* 2) *I. q. unguine; cf. p.* 403, *l.* 8: perunguens. 3) *Gunthramno regi Burgundiae, cui post Chariberti mortem a.* 567. *tertia pars urbis Parisiorum obvenerat, nam Germanus per Rotagiacum villam postea Augustidunum perrexit; v. infra c.* 61. 4) *Genetivus exemplo 'numinis' formatus; cf. Bonnet, 'Latin' p.* 117.

LIII. Producat[a] pagus Uxominsis[b][1] inter[c] nostra[d] quod suum est, ne[e] teneatur in obscuro posteritati[f] res[g] luminis. Siquidem vir sanctissimus[h] ad villa[i] Tasiliaco[k][2] cum[l] declinasset[m] itinere, offertur ei mulier, cui duplex morbus[n] erat: inde vetustas, hinc caecitas[o]. Salutem deprecari verbis trementibus incipit: qua supplicatione[p] motus senis[q] mulieris et debilis[r], oratione[s] praecedente[t], oleo superfuso[u], lucernae oculorum reddunt[v] luminis radio[w], et datis specularibus[x][3], tenebrae fugierunt[y]. Qua inluminata[z], Deo reddentes gloriam, per quem Christus[a] operatur[b], adstantes sancti[c] Germani praeconati sunt merita.

LIIII. Dinumerandi[a] sunt morbi, ut praedicetur[b] fons[c] medici. Daningus[d], Ardulfi[e] filius, ita capite, oculis et totis ydropis[f] morbo tensus[g] erat visceribus, ut[h] in[i] utris[k] similitudinem[l] quasi totus[m] venter esset[n], penetratis[o] vitalibus[p], velut vitrum perluceret[q] infecta cutis[r] intrinsecus. Qui[s] medicis disperatus[t], ad[u] beatum[v] confugit[w] extrema sorte remedium[x]. Quem[y] mox vestibus exuto et[z] sacris manibus[a] perunct0, ydropis[b] inclusus[c] liquor[d] liquore[e] consumitur[f], et aqua infusione[g] olei desiccatur[h]. Sic modo admirabili[i] nec[k] umor[l] foris[m] egressus est[n], nec intus languor[o] retentus est[p], arte[q] praedicabili: umorem[r] ex umore siccari.

LV[a]. Item[b] cum ad basilicam beatissimorum Gervasi[c] et Protasi[4] vigila-

I. Capp. 53—55. 1*a. b. c. d (a l.* 18*). (e).* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 53. a) et *add.* 6*a. b.* b) Uxomimsis 2*b*; Uxomensis 1*a. b. c;* Ux(somensis *in litura scr.*) 3*b*; Uxsomensis *(?) pr. m.* 5*b*; Oxomensis 1*e.* 5*a*; Oximenses *corr.* Oximensis 4, *et sic m. rec.* 5*b*; Oxymensis 6*a. b.* c) in terra nr̄a 2*b.* d) nostram 2*c.* e) *om.* 1*a. b. c. e.* 2*b.* f) ṗ ueritati 2*c*; posteritatis 1*c.* 3*a*; posteritate 2*a.* g) l. res 1*a, corr.* h) fortissimus 6*b.* i) *ita* 2*a. b*; villam *rell.* k) Tasiliago 3*b*; Tasiliacum 1*a. b.* 2*c* (acū *in marg. postea suppl.*). 4. 6*a. b*; Tasilia cum d. 1*e.* l) dum 6*a. b.* m) in *add.* 1*e;* ex *postea add.* 3*b;* positus (in *add.* 6*a) add.* 6*a. b.* n) inerat morbus 6*a. b.* o) Haec enim sibi *add.* 6*a. b.* p) idem *add.* 6*a. b.* q) scilicet *add.* 6*a. b.* r) debiles 2*a.* s) orationi 3*a, corr.* t) ac *add.* 6*a. b.* u) mox *add.* 6*a. b.* v) redduntur 1*c.* w) *ita* 1*c.* 2*a. b. c*; radium 3*b*; radios *rell., at v. supra p.* 392, 14: lumina sereno radio micuerunt. x) spicularibus *pr. m.* 6*a.* y) *ita* 2*b.* 3*a (pr. m.). b;* fugerunt *rell.; cf. Bonnet, 'Latin' p.* 427. z) inluminato 2*c.* a) sanctus 6*a. b.* b) operator 2*a*; operabatur 6*a. b.* c) a. illius quoque digna pr. 6*a. b.*

Cap. 54. a) (D *om.*)inumeranti 2*b*; Dinumerati 2*c.* 3*b*; Dinumerat:::::: *m. al. corr.* Dinumerandi sunt 5*b.* b) predicitur 1*c.* c) *om.* 2*b.* d) etenim *add.* 6*a (ubi* filius? *add., sed eras.). b.* e) Arnulfi 1*e.* f) *ita* 1*a. b. c. e.* 3*a. b.* 5*a. b.* 6*a. b;* idropis 2*a*; hydropis *rell.; cf. Leo p.* 403: ymnus. g) tentus 1*b (corr.). c;* tenus *pr. m.* 3*a; cf. Carm. II,* 3, 7. h) et 6*a.* i) *om.* 1*b.* k) utri 3*b.* l) similitudine *pr. m.* 3*a.* m) totis *pr. m.* 1*a.* n) et *add.* 6*a. b et m. al.* 5*b.* o) penitratis 4; penetrata *pr. m.* 1*a*; iam *add.* 6*a. b.* p) vitalis 2*a.* q) perlucerat 2*c.* r) cute 1*a. b. e.* s) *ita* 1*a. b*; a *add. rell.* t) *ita* 1*a (pr. m.). (*2*a. c.* 3*a).* 5*a (pr. m.). b (pr. m.);* desp. *rell.* u) adde 2*c.* v) beati *(*6*a) et m. al.* 5*b.* w) querens *add.* 1*c.* x) remedii 6*b.* y) *ita* 2*a. b. c.* 4 *(pr. m.).* 5*a. b (pr. m.);* Quem — exutum et — perunctum 1*a. b. e.* 3*a. b*; Qui — exutus et — perunctus 1*c*; Quo — exuto et — perunct0 6*a. b et m. al.* 4. z) ac 6*a. b.* a) manis 2*a*; manus 2*c.* b) *ita* 1*a. b. c. e.* 2*a. b. c.* 3*b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b;* hydropis *rell.* c) inclusis *m. al. corr.* inclusus 2*a.* d) *om.* 1*c.* e) liquorē *pr. m.* 3*a.* f) consummitur 2*b.* g) o. i. 6*a.* h) desicatur 2*b, corr.;* dissecatur 2*c.* i) mirabili 1*a.* k) ne *pr. m.* 3*a*; nervorum 1*c*; enim *add.* 6*a. b.* l) *ita* 2*a. c.* 3*a. b.* 5*a. b similiterque infra (cf. Carm. II,* 16, 115 *et rell., Leo p.* 420*);* ille *add.* 6*a. b.* m) foras 1*b. e.* 4. 5*a.* 6*a. b.* n) *om.* 6*b.* o) *om.* 6*b.* p) *om.* 6*a; eras.* 5*b;* quod est *add.* 1*c.* q) ar(te *om., spatio relicto)* 1*b.* r) humor 2*b.*

Cap. 55. a) *redit* 1*d.* b) Itidem 6*a. b.* c) *ita* 2*a.* 3*a.* 5*b (pr. m.);* Gervasii et Protasi 6*b*; Gervasii (Gerbasii 3*b*) et Protasii (Prothasii 1*b. c. d. e.* 2*b*) *rell.*

1) *Pagus Oximensis hodie audit l'Hiémois atque in civitate Osismorum (hodie Exmes, dép. Orne) episcopus olim sedem habebat; cf. Notitiam Galliarum, Auct. antiq. IX, p.* 587. 2) *Bons-Tassilly (dép. Calvados).* 3) *Sunt fenestrae; cf. Leo p.* 418, *s. v. speculare.* 4) *Scilicet Parisiacam; v. infra c.* 65.

turus[a] accederet[b], quidam caecus instetit[c] misericordiam postulare[d]. Cui vir Dei praecepit, inter altare[e] sanctorum reliquias ut[f] iaceret. Quo[g] peracto, primo diluculo[h], mox[i] super oculos[k] signum crucis intulit[l], lux effulsit, et[m] totus labor medici curam[n] virtute[o] crucis inpendit[p].

LVI. Mulier[a] de Uxominse[b] petens[c] redemptione[d][1] a sancto viro, qua[e] sorte[2] nihil accipere[f] meruit. Dehinc Britanum[g][3] presbyterum: pro infirmitate rectoris patriae suae benedictionem praedicti[h] et reliquias[i] expetit[k]; qui[l]* iter suum egrediens[m][4], mansionem in villa, qua[n] praedicta mulier habitabat[o], obtenuit[p]. Quam maritus adlocutus[q], ut sicut alii et ipsi ad[r] reliquias domni[s] Germani occurrerent[t]. Quae[u] dispexit[v], pro eo quod ei[w] sanctus vir** redemptionem non dederat. Sed statim[x] in loco[y] quo[z] stetit, velut fixa stipite[a], gressum movere non potuit, manibusque[b] contractis[c], ad[d] reliquias[e] sancti manu[f] mariti[g] portata[h] est. Inter haec[i] dicti[k] paenitens, miserante pio viro, salute[l] reducta[m] est, confitens[n], eius dispectu[o] sibi[p] repentinum accessisse periculum.

LVII[a]. Et quoniam suo[b] merito semina salutis per qua[c][5] dispersa sunt,

*) peracto negotio *add. et post* i. s. *add.* laetus 6*a. b.*

**) olim postulatam *add.* 6*a. b.*

I. Capp. 55—57. 1*a. b. c. d (ad l.* 4*). (e).* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 55. a) *om.* 2*c.* b) acciderit 1*d*: procederet 1*b*; excederet 2*c.* c) *ita* 2*a. b.* 3*b*; *om.* 2*c.* d) postulans 1*e*; postulavit 2*c.* e) altarē *pr. m.* 5*b*; et *add.* 1*c. d.* 4. 6*a. b.* f) ut *ante* inter a. s. r. 4. g) Qui 4. 5*a*; Qu: *pr. m.* 5*b*; Quo p. *om.* 1*d.* h) deluculo 2*a*; diliculo 3*b.* i) ut *add.* 1*d.* 6*a. b.* k) eius *add.* 6*a. b.* l) inpendit *et infra pro* inpendit *exhibet* intulit 3*b.* m) sic *add.* 6*a. b.* n) c. infirmo per virtutem 6*a. b.* o) virtutis 1*d.* p) *postea suppl.* 2*a.*

Cap. 56. a) quoque *add. et post* de *add.* supradicto pago 6*a. b*; mulier — *l.* 15. dispersa sunt *om.* 1*d.* b) Uxomense 1*a. b.* 3*b et m. al.* 5*b*; Oxominse 5*a*; Oxomense 1*e*; Oximense 4; Oxymensi *et add.* venit 6*a. b.* c) peciit 1*c.* d) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.)*; misericordiam 4; redemptionem *rell.* e) quia sorte 2*c*; quae forte 6*a. b.* f) accepere *pr. m.* 3*a.* g) *ita* 1*a. c. e.* 2*a. b.* 3*a. b.* 4; Brittanum prbm 2*c*; Britranum prbm 1*b*; Britannus prbm 5*a*; Brittanus (Brittannus 6*b*) quidam presbiter (*corr. e* prespiter 6*a*) 6*a. b*; quidam Brittanus presbiter *m. al. in litura* 5*b.* h) viri *add.* 1*c*; pr. patris (sanitatis *pro* pr. p. 6*a*) necnon et ab eo r. 6*a. b.* i) reliquies 2*c.* k) expedit 2*c*; expetiit (1*e*). 4. 5*a. b.* 6*a. b.* l) Que 1*c*, *corr.* m) aggrediens 1*c*; regrediens fortuitu m. 6*a. b.* n) quam 6*b.* o) habitarat 1*c.* p) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.). b*; ob(p)tinuit *rell.* q) est *add.* 1*b*; alloquitur 1*c.* 6*a. b.* r) *om.* 2*b.* s) dumni 2*b*; domi 2*c.* t) occurreret 1*c*; occurrent 2*b.* u) ire *add.* 6*a. b et m. al.* 5*b.* v) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.).* (5*a. b*); desp. *rell.*, *item infra.* w) *superscr.* 1*a*; s. ei vir 1*b*; ei vir s. 2*b.* x) *om.* 1*b.* y) in *add.* 1*c.* z) quae *pr. m.* 3*a.* a) stipes 6*a. b.* b) que *postea add.* 4. c) contracta 6*a. b.* d) ad *bis scr.*, *inter scr. corr.* 3*b.* e) requias *pr. m.* 3*a.* f) manu, *ras.* a(?) 5*b.* g) meriti 2*c.* h) potestatē *m. al. corr.* pertracta 3*a*; deportata 6*a. b.* i) autem *add.* 6*a. b.* k) dicit 4. l) *ita* 2*a. b.* 3*a*; saluti *rell.*; salu:ti 5*b*; ad salutem 1*c.* m) reddita 4. n) confidens 1*a. b. e.* 2*b.* o) despectum 2*c.* p) sive r. 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.)*; suę redemptione 3*b*; s. hunc a. 6*a. b.*

Cap. 57. a) *ita etiam* 1*b (iterum).* b) m. suo 2*b.* c) *m. al. corr.* quaeque 1*a*; per qua *m. al. corr.* peruinc|ta 3*a*; per quae 2*b.* 4. 5*a (pr. m.)*; per quaque 6*a. b et m. al.* 5*a*; per quęque *m. al.* 5*b*; per terram 1*e*; *haec om.* 1*c.*

1) *Scilicet peccatorum, atque paenitentiae varie redimebantur, scilicet eleemosyna, erogatione bonorum, flagellationibus; cf. Cangium s. v. poenitentes.* 2) *I. q. qua ratione.* 3) *Subaudias 'sors appulit', et anacoluthon optimorum codicum, fortasse auctoris huius Vitae neglegentissime scriptae tollere nolui; v. ea quae Leo p.* 391. *s. v. anacoluthia adnotans scripsit, scilicet nonnumquam difficile esse ratione structuram explicare.* 4) *Librarii verbum pro 'aggrediens' aut pro 'regrediens' acceperunt.* 5) Per quaqua (per qua *D et e corr. G), i. e. quoquoversum; Fortunat. Carm. Praef.* § 3 *(p.* 1, 16*).*

contigit[a], ut[b] venerabilis Flamiris[c] abba[d] de Canone[e, 1] Toronico[f] manu beati Germani subscriptam accepisset[g] epistolam. Qui cum suum monachum per duos[h] annos febribus[i] decubantem[k] ad[l] lectulum visitaret, requiret[m] infirmus, unde venisset[n] pagina. Respondit abba a domno[o] Germano sibi fuisse[p] directam. Quam[q] petiit[r] sibi porrigi[s]. Qui[t] de subscriptione eius lingua detergens litteram[u], salus discessit[v] in viscera, et[w] atramenti[x] pictura cuncta[y] vicit unguenta. Unde adprobatum[z] est, languido recuperato[a], ut dicamus[b] communiter[c], de sancti subscriptionem[d] sibi sanitatem[e] linxisse[f].

LVIII[a]. Dehinc[b] cum ad Carnonam[c, 2] castellum accederet, quidam se[d] ei ingerit[e] manu[f] contracta debilis, pro eo quod die dominico aliquid operatus sit. Quem praecepit in villa Cariaco[g] post se[h] festinum[i] occurrere[k]. Quo accedente[l], dum digitus[m] eius sacro perungueret[n] oleo, subito sicca palma reviriscit[o] ex[p] altera[q]. Adstricta cutis ossibus, intercurrente[r] humore[s], relaxavit articulos[t], iuncturae[u] bene[v] disiunctae retenduntur in digitos, ariditas diuturna suffusa reflorescit in vena, statimque[w] vulnere clausa[x] dextera inter manus medici[y] sana redditur et distensa[z].

LVIIII[a]. Accidit, ut[b] sanctus vir, remeans de Namnetico[c], domum Nunnichi[d, 3] inlustris[e] inlustraret vestigio. De cuius veste[f] matrona rapto fideliter

I. *Capp.* 57—59. 1*a. b. c. d* *(ad l.* 8*). (e).* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 57. a) *redit* 1*d*. b) *m. al. suppl.* 3*a*. c) *ita* 1*a. b. e*; Flameris 2*a. b.* 3*a. b.* 5*a. b*; Flammeris 1*c*. 4; Flanomeris 1*d*; Flamere 2*c*; Flamerus 6*a. b et m. al.* 3*a*; *cf.* Gildomires *supra p.* 382, 14. d) abba 2*a*; abba 3*a*, *ut infra;* abbas 1*d*. 2*c*. 6*a. b*, *ut infra.* e) Kanone 6*a. b;* de canunctorine. Om manu 1*d*. f) Tur. 1*a. b. c. e.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.* g) accepissit 2*a*. 3*a (pr. m.);* suscepisset 1*e*; subscripta accepisse epistola 1*d*. h) fere *add.* 6*a. b.* i) f:ebribus, *ras.* r 2*a*; infirmus 1*d*. k) decupante 1*d*. l) a lectulo 1*d*; in lectulo 3*a*. m) *ita* 2*a*. 3*a. b*; requirit *rell.* n) v. paginam 2*a (pr. m). b*; venisset sed paginam *pr. m.* 3*a*; Cui *add.* 6*a. b.* o) sancto 1*d*. p) fuisset decreta 1*d*. q) Qua 2*b*; ilico *add.* 6*a. b.* r) petit 2*b*; sibi petiit 2*c*. s) porrigit 3*a*, *corr.* t) Et 6*a. b*; quidem subscriptionem eius linguam 1*d*. u) littera 1*d*; litteras 1*e (corr.).* 3*b*. v) descendit (1*d*. 3*b*. 4. 5*a. b.* 6*a. b*) *et m. al.* 3*a*; salu(tem traxit ad *m. al. in litura*) 5*b*. w) ac 6*a. b.* x) adramenti 1*d*; atrementi 2*a*; tramenti *pr. m.* 2*b*. y) c. mox devicit u. Et appr. 6*a. b.* z) appbat languidum 1*d*. a) recuperatum 1*d*; curato 1*a*. b) discamus 2*c*. c) cummuniter 2*a*. 3*a*; fideliter 6*a. b.* d) *ita* 2*a*. 3*a (pr. m.);* subscriptione *plerique;* conscriptione 1*d*; subscriptione illum sibi salutem l. 6*a. b.* e) sanitate 1*d*. f) linisse 1*d*; venisse 2*c*.

Cap. 58. a) LVIIII. 1*b*, *et sic deinceps;* c. 58—60. *om.* 1*d*. b) Dein 1*a*. c) Cornonem 2*c*; Nonam 1*e*. d) ei se 3*b*; se (ei *superscr.*) 1*a*. e) ingeret 2*c*. f) *om.* 2*b*. g) Cariacum 6*a. b.* h) *om.* 3*b*. i) festinus 2*b*. k) accurrere 6*a. b.* l) accidente *pr. m.* 1*a*. m) digitos 1*a. b. e.* 2*a. c.* 3*b*. 4. 5*a. b.* 6*a. b.* n) perungeretur 1*c*. o) *ita* 2*a*. 3*a (pr. m.);* viresc. *rell.;* per *add.* 1*b*. p) in 3*b*. q) a(lte *in litura scr.*)la 1*a*; altare *pr. m.* 3*a*; Et *add.* 6*a. b.* r) inter currentem humorem 1*c*; inter currete h. 2*c*. s) *ita h. l. codd., cf. V. Mart. IV,* 85*;* mox *add.* 6*b*. t) articulo 2*a. c.* 3*a (pr. m.). b.* 4. 5*a. b (pr. m.);* articulorum 1*c*; *cf. p.* 383, 11. u) vero iam *add.* 6*a. b.* v) *m. al. corr.* pene 3*a*. 5*b*. 6*a*. w) Sicque 6*a. b.* x) clausae 2*a*. y) medicis 2*a*. 3*a (pr. m.).* z) distenta 5*a*.

Cap. 59. a) LX. *m. saec. XV. suppl.* 6*a*. b) ut idem (itidem *in litura* 6*a*) s. olim r. 6*a. b.* c) de Nammetico 1*a. b.* 2*a*. 3*a (pr. m.).* 5*a. b.* 6*a. b*; de Nametico 2*b*. 3*b*; de Nannetico 4; donam medico 2*c;* de Tramedico 1*c*. d) Nunnuchi 1*a (corr.).* 2*a*; monachi 2*b*; domum cuiusdam illustris viri nomine Nunnichii (Nunnuchii 6*b*) suo sacro in(l)lustraret 6*a. b.* e) inlustri 1*a*; inluster 2*a. b. c.* 3*a;* *om.* 1*e*. 3*b*. f) vestem 2*a*. 3*a (pr. m.);* eiusdem viri *add.* 6*a. b.*

1) *Chinon (dép. Indre-et-Loire). Monasterium Cainonense Maximus abbas condiderat; cf. Greg., Gl. Conf. c.* 22. 2) *Chênehutte-les-Tuffeaux (cant. Gennes, arr. Saumur, dép. Maine-et-Loire); cf. A. Longnon, 'Géographie de la Gaule' p.* 303. 3) *Idem fortasse atque Nonnichius consobrinus Felicis episcopi Namnetici, cui a.* 582. *iussu regis successit; cf. Greg., H. Fr. VI,* 15.

filio[a] recondit[b] in oratorio; quae* valitudinem inruens[c], vigiliis in honore sancti sollemniter[d] celebratis[e] ac missa[f] revocata[g, **, 1], de praesenti curata est. Ita beatissimus non solum manum[h] sanavit[i] quod[k] tetigit, sed nominatus[l] curas[m] sparsit.

LX[a]. Attila[b] vir inluster[c], regalis aulae domesticus[2], conruens in balneo[d], laeso[e] graviter[f] brachio, conputruerat[g] ipsa tota[h] manus ab humero. Qui[i] medico adhibito, dum curam[k] vellet[l] inpendere[m], rupta vena[n] viscerum, paene[o] omnis in momento vitae sanguis effusus est. Nuntiatur[p] pontifici, hominem esse in funere***: pietatis inpulsu[q] occurrit senior[3]; quem lacrimis conclamantum[r] sine ulla[s] spe[t], oculis clausis, oppressum[u], invenit[v] expositum. Cuius vix adaperit faucis[w] cum cultelli[x] manubrio; oratione prius[y] data, intulit[z] ei[a] in[b] ore paulolum[c] aquae frigidae semel, secundo vel tertio. Interim ipse[d] expectans, quis[e] esset rei exitus, adsedit circa lectulum. Transacta[f] fere hora, redivivo singultu[g] exanimatus[h] concutitur[i], molli motus[k] anhelitu[l] evocatus[m] reducitur[n]; faucium[o]

*) non *add.* 1e; non multo post *add.* 6a. b.

**) vel celebrata *m. al. in marg. add.* 3a.

***) Nec mora *add.* 6a. b.

I. Capp. 59. 60. 1a. b. c. (e). 2a. b. c. 3a. b. 4. 5a. b. 6a. b.

Cap. 59. a) filio 2c. b) recundit 2b; recedit 2c. c) irruit. Sed v. 6a. b. d) eodem in oratorio devote *pro* s. 6a. b. e) ębratis 2c. f) ac *iteratum, sed eras.* 4. g) *om.* 6a. b. h) *ita* 1b. c. 2a. c. 3a *(pr. m.).* b. 5a. b; manu *rell.* i) curavit 1a. k) quam 1c *et m. al.* 3b. l) *m. al. corr.* inopinatus 3a; nominatim 2c; nominatas 3b; sed et nominatas 1c; sed etiam absens n. languentium s(a)epe curas 6a. b. m) curam (?) *pr. m.* 5b.

Cap. 60. a) L(XI. *in litura*) 6a, *et sic deinceps.* b) Atti:la 1a; Attyla 1e; Attilla 2a; At::lla *corr.* Attila 3a; At illa 1b; Atille 2b. c; quoque *add.* 6b. c) inlustris 1a; illustris 1b. c. e; ac *add.* 6a. b. d) balneum 1b. e. 6a. b. e) l(a)esit gr. brachium. Iamque c. 6a. b. f) in *add., sed eras.* 4. g) conputruer 2c. h) quoque *pro* t. 6a. i) dehinc *add.* 6a. b. k) cura 2b; sibi *add.* 6a. b. l) *ita* 1a. b. c. e. 3b. 6a. b *et m. al.* 5b; velit *rell.*; *cf. Leo p.* 398. m) impendi 6a. b. n) vina 2a. 3a *(pr. m.)*; urna 2b. o) penae 2a. p) autem *add.* 6a. b. q) inpulso *pr. m.* 2b. r) *ita plerique*; conclamatum 1a. b. c. e; conclamantium 2c. s) videndi *add.* 6a; vivendi *add.* 6b. t) speculis *pro* spe o. 2a. b. c. 3a *(ubi* spe *m. al. ante* sine ulla *add.)*; *post* spe o. *add.* iam 6a. b. u) obpraessum 3a; oppraessum 5b; oppsum 5a. v) i. atque e. Cuius tamen vix 6a. b. w) *ita* 2a. 3a *(pr. m.)*; fauces *rell.*; *cf. Carm. II,* 3, 6; 14, 6, *VI,* 1, 10; 5, 257. x) cuttelli 1c; c. (cutelli 6a) m. Et o. 6a. b. y) d. pr. 2b, *corr.* z) que *add.* 1c. a) ei:: in 4. b) more 2c; in os 1e. 6a. b. c) *ita* 2a. 3a. 5b *(pr. m.).* d) *om.* 6a. b. e) quies et *m. al. corr.* qui esset 1a, *et ita* 1b. e. f) que *add.* 6a. b. g) singulta 2c. h) examinatus 1c. e. 2a. b. c. 3a. i) ac *add.* 6a. b. k) motu 1a. 6a. b. l) anheletu *pr. m.* 3a; anhelito 5a; anhelatu 1c; anhelique 1a. m) |vocatus 1a; & vocatus 2c; revocatus 1e *(pr. m.).* 2b. 6b. n) educitur 6b. o) fautium 1a; quoque *add.* 6a. b.

1) *Idem ac celebrata.* 2) *Fortunati Carm. VII,* 16, 23, De Condane domestico:

Instituit cupiens, ut deinde domesticus esses:
Crevisti subito, crevit et aula simul.
Florebant pariter veneranda palatia tecum,
Plaudebat vigili dispositore domus.

Quod G. Waitz, 'VG.' II, 2, p. 94, n., 'regalis aulae domesticum' pro maiore domus accepit, utrumque munus mihi distinguendum videtur esse, sicut Fortunatus utrumque distinxit (cf. c. 44: Audegisilus maior domus regiae*), atque consentaneum est etiam in aula regis fuisse domesticum.* 3) *I. e. dominus.*

meatus[a], relaxatis visceribus, spiritu intercurrente, reducitur[b]: paulatim convaliscens[c], vita de morte revertitur. Dehinc quasi de[d] sopore expergefactus, interrogat, ad caput eius quis fuit[e]? Adesse[f] domnum[g] Germanum, a[h] circumstantibus dicitur[i]. Postulat, manum sancti sibi dignanter porrigi, ita[k] incipiens alloqui: 'Domne[l], tu me revocasti longo euntem[m] itinere*'. Statimque obtulit[n] sacculum[o] plenum pecunia[p] et balteum[q] ampli ponderis, quod[r] pauperibus erogaret[s], mercedem[t] vitae vel gratiae.

LXI. Pergens[a] Augustidunum[b] vir sanctus, Rotagiaco[c] dum pervenit, conperit[d] ab[e] Abbone quosdam[f] retrusos[g] in carcere[h]. Igitur pro absolvendis[i] supplex tribuno suggeret[k], sed ille[l] durus[m] non annuit. Hinc ipse, cauto[n] consilio dum dicit[o] campum[p] circumire[q], currit[r] devotus ad carcerem[s]. Itaque[t] ad[u] exorandum provolutus sternitur[v], ibique[w] tempore nocturno[x] catenae[y] discussae sunt[z], validus[a] tormenti rigor[b] ad fragmenta[c] redigitur[d], serra[e] gravis[f] inliditur[g], postes[h] cardine vellitur[i], feralis carcer recluditur[k], damnati ad vitales[l] auras[m] quasi redeunt[n] de sepulchro. Ita[o] fit[p], ut ei Rotagiaco[q] matutino tempore[r] ingressi[s] occurrerent, et qui sancto[t] non praestetit[u] pro absolutis[v] reis[w], tribunus[x] reus effectus est.

LXII. Igitur cunctorum saluti[a] semper[b] instans sollicitus[c], cum[d] Bytoricas[e] accessisset pro ordinatione Felicis[1] episcopi, praedicante[f] sacerdote[g], Sigericus quidam Iudaeus[h], fidei sacramento percepto[i], conversus[k] est, habens[l] in Iudaismo[m] Mammonam[n]

*) Tu vitam donasti tuque perditam mihi loquelam pius pastor reformasti *add.* 6*a. b.*

I. Capp. 60—62. 1*a. b. c. d (l.* 7—16*). (e).* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 60. a) meatis 2*b.* b) recluditur. Itaque sic conv. 6*a*; paulatim—revertitur *om.* 6*b.* c) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.).* d) de s. *superscr.* 1*a.* e) fuerit 1*c. e.* 6*a. b.* f) quippe *add.* 6*a. b.* g) domnus Germanus 1*a. b. e*; domum G. 2*c.* h) ad *pr. m.* 2*b.* 3*a*; *om.* 2*c*; *cf. p.* 410, 4. i) d. Quo audito p. mox m. 6*a. b.*' k) ‹ m *add.* 6*a. b et m. al.* 5*b.* l) D̄e 1*c.* 2*c.* 4; Domine 6*a. b.* m) eunti :: *(ras.* in*?) pr. m.* 3*a.* n) ei *add.* 6*a. b.* o) saccum 6*a. b* p) pecuniae 6*a. b.* q) baltheum 1*b. e.* 2*c.* r) *ita* 1*a. b. c. e.* 5*a. b.* 6*a. b*; quos *rell., sed cf. p.* 391, 5. s) ad *add.* 1*c.* t) mercede 6*a. b.*

Cap. 61. a) *redit* 1*d* que *add.* 6*a. b.* b) Augustudunum 1*c. e.* 2*b. c.* 4; Agustidunum 5*a*; Agustudunum 2*a.* 3*a. b*; Augustuduno 1*d.* c) Rothagiaco 1*b*; Rotaiaco 2*b. c.* 4; Roteiaco 1*d*; Rotegiacum 6*a. b.* d) *om.* 1*d.*' | e) abab abone 1*d;* abba bonę 2*c*; ab *om.* 1*c.* f) illuc *add.* 6*a. b.* g) reclusos 1*c.* h) carerem 1*d.* i) absc lvendi 1*d.* k) *ita* 1*d.* 2*a. (b).* 3*a (pr. m.). b*; suggerat 2*c*; suggerit *rell.* l) illi 1*d*; nimis *add.* 6*a. b.* m) duros 1*d.* n) ca : to *pr. m.* 5*b*; cautus 3*b.* o) se *add.* (1*d*). 6*a. b et m. al.* 3*a.* 5*b.* p) campo 1*d.* q) *corr.* circuire 1*a, et sic* 1*c. d.* 6*b et fortasse pr. m.* 1*b*; circuiret 1*e*; ire 2*c.* r) cucurrit 1*d.* s) carem *pr. m.* 3*a.* t) atque 6*a. b.* u) (ad *om.*) orando 1*d.* v) sternetur 1*d.* w) Itaque 6*a. b.* x) ibi *add.* 6*a. b.* y) canendis currerem sunt 1*d.* z) ac *add.* 6*a. b.* a) validos 1*d*; Validis 2*c.* b) *om.* 1*b.* c) fracmenta 1*e*; fragmenti 2*b;* rigore deprementa 1*d.* d) redigetur 2*c*; reditur 1*d*; revertitur 1*c.* e) *ita* 1*b. c.* 2*b. c.* 3*a. b*; se : ra *corr.* serra 1*a*; sarra 1*d*; sera *rell.; cf. Bonnet, 'Latin' p.* 158. f) gravius *pr. m.* 4. g) illidetus 1*d.* h) *ita* 1*a. d.* 2*a. b. c.* 3*b.* 4 *(cf.* oves *Carm. II*, 16, 146, *III*, 3, 28, *V*, 18, 6*)*; potes *m. al. corr.* postis 3*a*; postis *rell.*; e *add.* 6*a. b.* i) evelitur *corr.* evellitur 1*a, et sic* 2*c*; velluntur 4; cadent, evelletur 1*d.* k) et *add.* 6*a. b*; carcere cludetur 1*d.* l) vitalis auris 1*d.* m) revertuntur *add.* 1*c.* n) redeant 1*c.* o) que *add.* 6*a. b.* p) fidut ei 1*d.* q) Rotaiaco 1*e.* 2*b. c.* 4; Rothaiaco 1*b*; Roteioco *corr.* Roteieco 1*d*; Rotegiacum 6*a. b.* r) tempere 2*a, corr.*; temporum 2*c*; *om.* 3*b.* s) (i. *versu ex. om.*) occurrent 1*d*; ingressu occurret 2*b.* t) sanctum 1*d.* u) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.)*; prostitisset 1*d.* v) absalutis 1*d.* w) regis 1*d.* 2*b.* x) a tribuno 1*d*; ipse *add.* 6*a. b.*

Cap. 62. a) salutem 1*d*; salutis 2*c.* b) superstans sublicitus 1*d.* c) ubi *add.* 1*c.* d) cum — *p.* 413, 4. suffragium *om.* 1*d.* e) *ita* 2*b.* 3*a (pr. m.)*; Byturicas 5*b*; Bitoricas 2*a. c.* 3*b*; Bituricas 4. 5*a.* 6*a. b*; byteris *pr. m.* 1*a*; presbyteris 1*b. c. e (ubi* cum *add.) et m. al.* 1*a.* f) predicantes 2*c.* g) illo *pro* s. 6*a. b et m. al.* 5*b.* h) Iudeus 1*a. c. d.* 2*c.* 4. i) perceptus 2*b.* k) confessus *(e corr.?)* 6*b.* l) Habebat enim (quoque 6*b*) in I. 6*a. b.* m) Iudaisma 2*c.* n) Mamonam 2*b.* 6*a*; Mamenam 1*a. b. c. e*; Mammona 2*c.*

1) *Felix episcopus Biturigus, Probiani successor, concilio Parisiaco a.* 573. *intererat; cf. SS. rer. Merov. I, p.* 812, *n.* 1.

nomine coniugem. Quae[a] cum de conversione nec mentionem[b] reciperet[c], et[d] per missos beati[e] admonita, refugeret[f], facta ab[g] eo vigilia, doctor ipse profectus est. Quae[h] cum beatum virum nec[i] visum[k] vellit[l] intendere, cantato[m] cursu[n] tertiae, manum suam pontifex ad mulieris frontem dignanter admovit[o] pietatis[p] ex opere. Statim a circumstantibus[q] de mulieris naribus[r], scintillante igne[s], fumus[t] egredi visus est, ut cunctis clarefieret, eiecto insidiatore mulierem[u], usque tunc illum saluti suae repugnasse[v]; per obsedentem[w] exhonerata[x] inimici[y] fasce, respirans confessa est, numquam se prius[z] faciem beati viri potuisse conspicere. Qua[a] petente ac[b] precante, effici[c] christianam[d] propria domo promeruit, et[e] quasi[f] capite subdito, exemplo eius[g] multi Iudaeorum[h] conversi sunt.

LXIII. Decet hic illud inseri[a], qualiter peregrino[b] lari sit revocati lux oculi. ante a. 570. Itaque pergens Augustiduno[c] pro ordinatione Syagri[d.1] episcopi, huc[e] inter reliquos[f] cives Florentinus[g] inluster[h] pro consensu[i.2] dilatus[k] est[l], habens nevum[m] in oculo, speciositate[n] derogans aliquantulum, ne florens[o] haberetur in vultu. Interea[p], dum laudes adclamantur episcopo[q], a quodam ignorante ex inproviso[r] percutitur[s] eodem in oculo, evulsoque[t] de loco, coepit supra maxillam dubio pendere[u] cum viso[v]. Qui cursu praepropero[w] ad[x] beatum Germanum cum clamore prosequitur, multa se[y] concrepitans,

I. Capp. 62. 63. 1a. b. c. (e). 2a. b. c. 3a. b. 4. 5a. b. 6a. b.

Cap. 62. a) Quem cum 2c; cum verm ex. om. 2b; Haec dum de sui conv. 6a. b. b) m. quidem r. s(a)epius per 6a. b. c) recepisset 1a. d) et — refugeret om. 2c. e) Germani add. 1c; sed magis add. 6a. b. f) refugiret pr. m. 3a. g) ad eam 6a. b. h) Quem cum 2c (cf. n. a). i) etiam add. 6a. b. k) ita 1c. 2a. b. c. 3a (pr. m.). b; visu rell. l) ita 2a. 3a (pr. m.); velit 2b; vellet rell. m) decantato 6a. b. n) cursum 2b. o) admonuit 2b. c. p) a. Pietatis ex o. statim interpungunt 1b. c. 2b. q) cirstantibus 2c. r) quasi add. 6a. b. s) igni 6b; ignis pr. m. 6a. t) fum̄ 2c. u) a muliere 1c et m. al. 3a (ubi qui m. al. add.). v) s. s. repugnans se 2c; salutis uere pugnasse 2b. w) ita 2a; obsidentem 1a. e (ubi qui add.); obsedentis 1b. c; obsedentum 2b. 3a. b; obsidentum 2c; obsidem. Tum (Tunc 6a) 4. 5a. b. 6a. b. x) ita 1e. 2b. c. 5b (pr. m.); exhonorata 1a. 3a; ex oneratā 3b; om. 1b; exonerata rell. y) f. r. i. 1b. z) f. pr. 6a. b. a) Quam 1b. 2b; quo 1c; Inde petens ac humiliter supplicans, effici 6a. b. b) a corr. ac 2a. c) effeci pr. m. 3a; effecit 2b. d) ita 1a. e (ubi cum add.). 2c. 3a (pr. m.). b; christianam propriam domum 2b; christiana (in add. 5a. b; cum add. 1b. 4. 6a. b et m. al. 3a) p. d. rell. Cf. p. 412, 13, supra p. 364. e) Nam et exinde quasi 6a. b. f) quas 1a. g) eorum 6a. b. h) Iudeorum 1c. e. 2c; ad fidem add. 6a. b.

Cap. 63. a) inserere 6a. b) perecrinola ri | sit revocati 1a; peregrino lari sit revocata 1e; pecrinola risit revocata 1c; peregrina rediit revocata 1b; peregrino | lare sit revocati pr. m. 3a; peregrinolare sit revocata 3b; peregrino clare sit revocati 2b; peregrino | laro sit revocata m. al. 3a; peregrinola sit revocati 2a; peregrinola (extr. la in litura 5b) sit revocata 4. 5a. b. 6a. b; peregrinum sit revocatum lumen oculis 2c. c) Augustuduno 1e; Agustuduno 2a. c. 3a (pr. m.). b; Augustidunum 2b. 6a. b et e corr. 4. 5b; Agustidunum 5a. b (? pr. m.) et m. al. 3a; Augustudunum 1c. 4 (pr. m.). d) ita 2c (cf. Leo p. 401); Siagrii 1a. e. 2a. 4. 5a. 6a. b; Syagrii rell. e) hunc 2c; illuc 6a. b; om. 1e. f) adventantes add. 6a. b. g) Florentissimus 2c; quidam vir add. 6a. b. h) illustris 1b. c. i) suorum add. 6a. b. k) m. al. corr. delatus 1a. 5a. et sic 1c. 4. 6a. b. l) Erat enim ante habens add. 6a. b. m) nuū 2c. n) ita 2a. 3a (pr. m.). 5b (pr. m.); spetiositate 2b; speciositatem 2c et m. al. 3a; speçiositati rell.; eius add. 6a. b. o) idem add. 6a. b. p) Inter | eadem l. 1b; Inter easdem laudes acclamatur 1e. q) ille add. 6a. b. r) inprovisu 6a. b. s) (p in litura scr.) cutitur 1a; concutitur 2c. t) evulsusque 5b. 6a. b. u) dependere 1b. v) ita 1b (pr. m.). 2b. 3a (pr. m.). b; visu rell. w) praepropere 1b; praepeti 1e; propero 6a; propere 2b. x) om. 6a. b. y) ita 1a. b. 2a. b. c. 3a. b; eras. 5b; sibi 1c; ipse 4; secum 6a. b: om. 1e. 5a.

1) *Syagrius episcopus Augustodunensis inter a.* 570. *et* 585. *conciliis subscripsit, defunctus die* 6. *Kal. Sept. c. a.* 600; *cf. 'N. Archiv' XXIV, p.* 314; *Duchesne, 'Fastes épiscopaux' II*[2], *p.* 179. 2) *I. e. propter consensum civium pro episcopatu talem, qualis inter Marculfi formulas I,* 7, *legitur.*

ut loqui solet calamitas. Tunc sancti Germani[a] manu lumen in loco[b] reducitur et ab[c] eo ad beatum Synphorianum[d] dirigitur. Quo[e] pro ipso[f] tam diu vigiliis institit, donec admissus[g, 1] oculus[h], purgata pristina macula[i], addito beneficio, integrior[k] reddetur[l], et melius[m] reddit[n] post vulnera, quam quod natus fuerat[o] per naturam. Qui Florentinus[2] deinceps Matascune[p] ordinatus est episcopus[q].

LXIIII[a]. Quanta vero[b] fuerit virtus eius[c] signaculi, adest inter reliqua[d] res ista testimonii[e], quae producitur in sequenti[f]. Cum de basilica sancti Martini ad villa[g] sanctae[h] ecclesiae Severiaco[3] recurreret[i], adiungit itinere[k] quendam Amantium[l] iuvenem, quem[m] deprehendit a Iudaeis[n] duci nexum[o] in ferreis[p, 4]. Requiritur[q], quid fecerit. Puer[r] respondit veraciter ob[s] hoc[t] duci in vinculis, quia se recusaret legibus subdi Iudaicis. Tunc[u] dissimulabant cum clave[v] Iudaei[w] vincula ferri reserare*. Facto[x] a sancto viro desuper crucis signaculo, mox ferri serra[y] revellitur**.

LXV[a]. Itidem[b] cum Parisius[c] ad basilicam[d] sanctorum Gervasi[e] et Protasi orandi[f] causa procederet[g], ianuis obseratis[h], ingressus illi negatus est. Tunc, requisitis[i] clavibus nec[k] ipsis aperientibus, sic[l] reseravit pessulum[m], facto crucis signaculo[n]. Stupor[o] animus[p] invasit praesenti miraculo, aperire[q] de virtute, quod[r] clave[s] duci[t] non potuit. Haec quoque veneranda[u] praesente me[v] gesta sunt.

*) Sed dum illi huiusmodi moras innecterent *add.* 6*a. b.*

**) atque puer inlaesus abire iubetur *add.* 6 *a. b.*

I. Copp. 63—65. 1*a. b. c. (e).* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 63. a) *om.* 6*a. b.* b) locum 4. 6*a. b.* c) et a beato ad beatum 2*b. c*; r. atque interim ab eo ad sanctum S. 6*a. b.* d) *ita* 3*b*; Synf. 2*a.* 3*a.* 5*b* (*? pr. m.*); Simph. 5*a*; Synph. 1*a. b. c. e.* 6*a. b*; Simph. 2*b.* 4; Symphronianum 2*c.* e) *ita* 1*a. c. e.* 2*a. b.* 3*a. b.* 6*b*; Qui *rell.* f) demum *add.* 6*a. b.* g) *ita* 1*a. c* (*pr. m.*). 2*a. b.* 3*a* (*pr. m.*). 4. 5*a. b.* 6*a. b*; amissus 1*b. e.* 3*b et m. al.* 3*a*; amisus 2*c*; nuper *add.* 6*b.* h) oculos 2*a*; oculis 1*c*; o. p. *om.* (2*c?*). i) hoc *add.* 6*a. b.* k) interio 2*c.* l) *ita* 2*a. b. c.* 3*a* (*pr. m.*); redderetur 1*c*; redditur *rell.* m) melior *et add.* inquam 6*a. b.* n) reddidit 1*a*; redit 1*c. e.* 2*c.* 6*a. b et m. al.* 3*a.* 5*a.* o) fuerit 2*c.* p) *ita* 1*b. c. e.* 2*c.* 3*a*; Matascunæ 2*a*; Matascunę *e corr.* Matescunę (?) 3*b*; Matus cunae *pr. m.* 1*a*; Mata scinę 2*b*; Matascone (4). 5*a. b.* 6*b*; Mastacono 6*a.* q) *om.* 2*c.*

Cap. 64. a) LX *m. al. corr.* LXVIII, *m. tertia* LXV. 6*a.* b) *om.* 2*c.* c) ei 2*b*; sancti *add.* 6*b.* d) reliquos 2*c.* e) testimonio 6*b.* f) sequentibus. Cum igitur de 6*a. b.* g) *ita* 1*e.* 2*a. b. c*; villam *rell.* h) sancti 1*b*; scem (*sic*) ecclesiam 1*e*; (s. e. *om.*) quandam Severiacum (olim *add.* 6*b*) rec. 6*a. b.* i) recucurrerit 1*c.* k) *ita pr. m.* 1*a.* 2*a*; :: | itinere, *ras.* iti 1*e*; *m. al. corr.* itineri 1*a*; *corr.* in itinere 2*a*, *et sic rell.* l) Omantium 2*c.* m) etiam *add.* 6*a. b.* n) Iudeis 1*a. c. e.* 2*c.* o) nexium 2*c.* p) vinculis *h. l. add.* 1*b*, *ante* ferreis 1*e.* q) requiretur 2*c*; Requirit ergo, q. 6*a. b.* r) autem *add.* 6*a. b.* s) ab 2*c.* t) se *add.* 6*a. b.* u) imperati *add.* 6*a. b.* v) clavi 2*c.* 6*a* (*pr. m.*); idem *add.* 6*a. b.* w) Iudei 1*a. c. e.* x) autem *add.* 3*a.* y) *ita* 1*a. c.* 2*c et m. al.* 3*a* (*cf. Bonnet l. c. p.* 158); serae | vellitur *m. al. corr.* sera evellitur 2*a*, *et sic* 3*b.* 4. 5*b.* 6*a. b*; re serare vellitur 2*b*; sera r. *rell.*

Cap. 65. a) LXVI. 1*b.* 6*a*, *et sic deinceps.* b) dum *add.* 1*c*; Atidem *errore pictoris* 2*b*; Ididem 2*c*; Item 6*a. b.* c) Parius 1*c*; Parysius, *ut infra*, 6*a. b.* d) basilica 2*a.* e) Gervasii (Gerbasii 3*b*) et Protasii (Prothasii 1*b. c. e.* 2*b*) 1*a. b. c. e.* 2*b. c.* 3*b.* 4. 5*a.* 6*a. b et m. al.* 3*a.* 5*b.* f) ordinis 1*c.* g) processerit 1*c*; processisset 6*a. b.* h) obserratis 2*c.* i) requisitus 2*a*; requitis *pr. m.* 5*b.* k) tamen *add.* 6*a. b.* l) ille *add.* 6*a. b.* m) pessolum *pr. m.* 5*a. b*; pesculum 2*a. b.* 3*a* (*pr. m.*). *b*; poculum 2*c.* n) signacula 2*c*; s. cr. 6*a*; Facto signo cr. signaculi (Stupor — miraculo *om.*) aperit 1*c.* o) namque *add.* 6*a. b.* p) *ita* 2*a. b. c.* 3*a* (*pr. m.*); animos *rell.* q) aperiri 1*e.* 4 *et m. al.* 5*a. b*; aperuisse scilicet (aperiri scil. potuisse 6*a*) de v. 6*a. b.* r) quo 3*b.* s) cleve 2*b*, *corr.*; clavi 2*c.* 6*a. b.* t) duce (1*e.* 2*b*). 5*a et m. rec.* 5*b.* u) venerando 1*c.* 2*c.* v) *superscr.* 1*a*; *om.* 1*c*; pariter *add.* 6*b.*

1) *Pro 'amissus'; cf. Bonnet, 'Latin' p.* 447. 2) *Florentinus praeterea ignotus sedi Matisconensi praefuisse videtur potius post Caelodonium, qui concilio Lugdunensi a.* 570. *intererat (cf. Concilia ed. Maassen p.* 141*), quam ante eum.* 3) *Civray-sur-Cher (cant. Bléré, arr. Tours, dép. Indre-et-Loire); cf. Longnon, 'Géogr. de la Gaule' p.* 292. *Germanus ad festivitatem S. Martini Turonos accessurus, teste Gregorio, Virt. Martini II,* 12: prius ad villam ecclesiae suae, quae in hoc terreturio sita est, venit. 4) *I. q. compedes.*

LXVI. Et[a] quia[b] beato viro nullum obstitit metallum, cum ligna, saxa, ferramenta[c] ante ipsum soluta sunt[d], accidit[e] una dierum Parisius[f], orationem cum[g] daret[h] ad[i] ostium carceris[k], sequenti nocte[l] trusis apparet[m] lumen in carcere. Visus est eis, ut[n] admoneret, quod foderent, ut foris[o] procederent. Qui dicentes ad invicem domnum[p] Germanum[q] vidisse, et[r] signa singuli[s] referent[t]. Inventa[u] costa[v] de pecude, fodentes[w] amovent lapidem et[x] praedicto amico Dei occurrunt[y] ad ecclesiam[z, 1] matutino tempore[a], cum rediret[b] ad requiem. Sic[c] multis[d] causa salutis fuit imago pontificis, et ad vicem[e] beati Petri dedit[f] nostri[g] sacerdotis ipsa figura remedia. Dehinc[h], illis ereptis, tribunus[i] civitatis saevire[k] coepit in milites, deputans, eorum[l] fuisse neglegentia[m], quod viro sanctissimo[n] deputatur[o] ad gloriam. Quo[p, 2] conversa in custodes iracundia iudicis[q], qui solebant adservare[r], tradet[s] servandus[t] in carcere, et[u] ablatis clavibus, iudex fit custus[v] custodibus[w]. Interim vir[x] beatus tribunum[y] vocat ad prandium, ac[z] dum pariter sedirent[a] eodem[b] convivio, ad mensam sancti[c] viri occurrunt et ipsi qui fuerant missi[d] pro reis[e] in conpede[f]. Clavis[g] habens[h] in manibus, cum tribunus[i] de[k] ereptis vix crederet, quod[l] videret, agnoscens se[m] sic[n] custodisse similiter sicut et[o] miles[p] carcerem, data[q] vicissim veniam[r], culpa[s] transit in gratiam[t].

LXVII[a]. Inferat Aurilianis[b] nobili[c] viri praeconium[d]. Qua[e] de civitate vir sanctus[f] progrediens, damnatorum voces[g] exaudivit a[h] carcere, quo certe subterraneum[i] habe-

I. Capp. 66. 67. 1*a. b. c. (e).* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 66. a) At *errore pictoris* 2*b*. b) qui 2*c*. c) etiam *add.* 6*a. b*. d) sint 1*c*. 6*a. b et c corr.* 5*b*. e) accedit 2*a*. 3*a (pr. m.)*. f) pariuus 2*a*, *corr.*; par istius 2*c*; Parisius. Oracionem *distinguit* 2*b*. g) ut 6*a. b*. h) duceret 2*c*. i) ab 2*b*; ante 5*a*; hostium 1*e*. 2*b. c.* 5*b*. 6*a. b*. k) et *add.* 6*a. b*. l) *om.* 1*b*. m) apparuere lumina 1*c*; tr. subitum ap(p)areret l. eodem in c. 6*a. b*. n) *ita* 1*a. b*; eos admonere 1*e*; eis (ergo *add.* 1*c*; itaque *m. al. add.* 5*b*) admonere *rell.*; Ubi visus est idem beatus eos a., ut fod., quati(e)nus inde f. 6*a. b*. o) foras 4. 5*a*. 6*a. b et m. al.* 1*b*. 3*a*. 5*b*. p) dumnum 2*a (corr.). b*; domum 2*c*. q) se *add.* (1*e*. 2*b*) *et m. al.* 3*a*. 5*b*; d. se G. v. haec eadem signa 6*a. b*. r) ut 1*c*. s) singula[ri] 2*b*. t) *ita pr. m.* 3*a (cf. Bonnet, 'Latin' p.* 430*)*; referentes 1*b*; referrent 1*e*. 2*b et m. al.* 3*a*; referebant 1*a*; referunt *rell.* u) Tunc inventa solummodo secum costa 6*a. b*. v) coste 1*a*; casta 2*c*; *om.* 1*c*. w) *ita* 1*a (pr. m.)*. 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.). b*; fodientes *rell.* x) atque 6*a. b*. y) occurrerunt 2*b*. z) ecclesia matuno *(m. al. corr.)* 2*a*. a) temporum 2*c*. b) redirent 1*b*; cum tunc (iam 6*b*) paulatim red. 6*a. b*. c) etiam *add.* 6*a*. d) multatis 6*b*. e) ad invicem 1*c*. f) saepe *add.* 6*a*. g) nostris sacerdotibus 2*a*. h) a D. *cap.* (LXVIII. 5*b*. 6*a*) *inc.* 6*a. b et m. al.* 5*b*. i) tribus *pr. m.* 2*a*. 3*a*; tribunum 2*c*. k) sevirae 2*a*. 3*a*. l) f. e. 1*a*, *corr.* m) *ita* 2*a. b*; negligentia 1*b*; negle(i)gentiam *rell.* n) sancto 1*c*; digne *add.* 6*a. b*. o) reputatur 6*b*. p) *ita* 1*a. c.* 2*a. b.* 3*a (pr. m.)*. 4. 5*a*. 6*b*; Quod 1*b*. 2*c*. 3*b*; Verum 1*e*; Et 6*a et m. al.* 5*b*; Sic *m. al.* 3*a*. q) iudices 2*c*. r) adservire *corr.* servire 1*a*; observare 1*b*. s) *ita* 1*a. b*; tradit 1*c*. 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.). b*; traditur 1*e*; tradidit 4. 5*a. b*. 6*a. b et m. al.* 3*a*. t) *ita* 1*e*. 2*b*. 3*a (pr. m.)*; :: servandos, *ras.* ad *(?)* 1*a*; servandos *(ante* tr. 4*) rell.* u) Ablatisque 6*a*. v) *ita* 2*a*. 3*a (pr. m.)*; custos *rell.*; cum *add.* 1*b*. w) custodum 3*b*. x) b. v. 1*a*. y) tribusium 2*a*. z) hac 2*c*. a) *ita* 2*a*. 3*a (pr. m.)*; sederent *rell. (cf. Leo p.* 417*)*; in *add.* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b*. b) *om.* 6*a*. c) sancto (v. *om.*) o. 6*a. b*. d) missa 2*c*. e) *ita rell.*; regis 2*b (ras.* g*). c*; eis 1*a. b. c. e.* 5*b*. 6*a*; *cf. p.* 409, 15. f) conpende 2*a*. 3*a (pr. m.)*; compedem 1*c*; cōpedes 1*b*. g) *ita* 1*a (pr. m.)*. 2*a. b.* 3*a (pr. m.)*; claves *rell.*; vero *add.* 6*a. b*; cum tr. claves h. in m. 1*c*. h) habentes 1*a* (tes *m. al. in litura*). *b. e et m. al.* 3*a*. i) tribunis 2*c*. k) vix cr. de er. 5*a*. l) quos reddiderit 1*c*; q. viderit 1*a*; q. videbat 6*a. b*; *haec om.* 2*b*. m) *om.* 2*a*; agnovit se tandem sic c. (s. *om.*) 6*a. b*. n) si (2*c*?). o) *om.* 3*b*. p) *ita* 1*a. c. e.* 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.). b*; milites *rell.* q) que *add.* 6*a. b*. r) *ita* 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.)*; venia *rell.*; post *add.* 1*c*. s) culpam 2*c*. t) gratia 2*a. b. c*.

Cap. 67. a) LXVIII. *m. rec. corr.* LXVIIII. 6*a*, *et sic deinceps.* b) Aurel. 1*b. c. e.* 2*c*. 4. 6*a. b et m. al.* 1*a*. 5*b*. c) *ita pr. m.* 1*a. e*; *m. al. corr.* nobilis 1*a*, *et sic* 1*b. c.* 2*c*; nobilem 2*a*. 3*a (pr. m.). b*; nobile 2*b*. 4. 5*a. b*. 6*a. b et m. al.* 3*a*; *cf. p.* 401, 8: Reddat hic testimonium nobilis facti. d) p̄convivium 4. e) quia de 1*c*; de qua 1*e*. f) Dei *pro* s. 6*a. b*. g) vocex audivit 2*c*. h) *ita* 1*a. b. e*; de 1*c*; e 6*a. b*; in *rell.* i) sibi terraneum 2*c*; subterraneo habebantur ergastulo. Quod 6*a. b*.

1) *Intellegi videtur ecclesia maior Parisiaca, de qua Fortunatus carmen II,* 10, *composuit: cf. A. Longnon, 'Géogr. de la Gaule' p.* 353; *supra p.* 344. 2) *Pro 'ubi'.*

batur ergastulum. Quo super[1] ascendens et[a] prostratus[b] accubans[c], orationem dedit amicus Christi[d] cum lacrimis[e]. Prorsus obtentu[f] oraculo[g], insequenti nocte carcere patefacto[h], ad basilicam sancti Aniani[i] confugiunt. Et ita beatus pontifex quamvis[k] praetereundo post se reliquid[l] suffragium.

LXVIII. Non[a] fastidium sit audire, quod Christus[b] praestat fidelibus, dum[c] miraculorum simul virtus crescit et[d] numerus. Itaque sanctissimo occurrit quidam Parisius[e], cuius quasi pugnus[f] extuberaverat[g] oculum[h], et[i] iam dictus[k] vergeret[l] in ruina[m] post vulnera. Quo[n] rogante, vir[o] Dei[p] de saliva oris sui[q] oculum[r] inliniens[s], medellam[t] lumini[u] revocavit[v] et[w] gratiam[x].

LXVIIII[a] *). Maoverta[b] quaedam Parisius, pustulam[c] habens[d] in brachio, cruciata[e] doloribus[f], occurrens[g] beato viro[h], pari medicamine[i] **) tactu[k] salivae curata est***).

LXX[a]. Sed si exsequantur[b] miraculorum[c] singula[d], quae suis[e] gestis praesenti[f] floruerunt in vita, haec[g] sine[h] fine sunt coepta nec[i] erit modus[k] in pagina, quia, quocumque[l] pontificis se convertit praesentia[m], nulla[n] morborum[o] generibus defuit medicina[p], et quanta[q] se obtulerunt languentium vulnera, salutis fudit[r] tot semina. Nam quae[s] prima[t] pontificis exsequantur[u] vel ultima, cum[v] per salivam[w] oris sui[x] curata[y]

*) Referatur parvum et huic simile miraculum *add.* 6*a. b.*

**) scilicet *h. l. add.* 1*c, post* tactu *add.* 6*a. b.*

***) gaudens domum recessit *pro* est 6*a. b.*

I. Capp. 67—70. 1*a. b. c. d (a l.* 5*). (e).* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 67. a) ac 6*a. b.* b) prostratur *pr. m.* 3*a.* c) accumbens 2*b*; *cf. n.* 1. d) Dei 1*e.* 3*b.* e) Hinc *add.* 6*a. b.* f) *corr.* obtento 3*a*; obtentus 1*c.* g) *ita* 1*a. b. c. e.* 2*a. b. c.* 3*a. b*; oraculi 4. 5*a. b.* 6*a. b.* h) patofacto *pr. m.* 1*a.* i) Anniani 3*b.* k) quod vir pr. 1*c*; q. pr. *om.* 6*a.* l) *ita* 1*a (pr. m.).* 2*b.* 3*a. b.*

Cap. 68. a) Iam 2*b*; *redit* 1*d.* b) suis *add.* 6*a. b*; q. pr. Deus f. 2*b.* c) *om., spatio relicto,* h. 1*d.* d) cr. innumerus 3*b.* e) Parius 2*c.* f) pugnos 1*d*; pignus 2*c.* g) exuberaverat 1*a. b. c. e*: exuberat 1*d*; exuberaverunt 2*c.* h) *ita* 1*a. e.* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b (pr. m.)*; oculorum 1*d*; oculus *rell.*; Qui *add.* 6*a. b.* i) et — vulnera *om.* 1*b, versu vacuo relicto.* k) ictus vergerit 1*c*; etiam (sic adductus *add.* 6*b*) vergi iam videbatur 6*a. b.* l) vergerit 1*d.* m) ruinam 1*c. e.* 4. 5*a et m. al.* 3*a. m. rec.* 5*b.* n) suppliciter *add.* 6*a. b.* o) virum 1*a. c.* p) tantum *add.* 6*a. b.* q) eundem *add.* 6*a. b*; orisui *pr. m.* 3*a.* r) oculo 1*d.* s) liniens 1*a. b.* 6*a. b.* t) medela 1*c.* u) lumine *pr. m.* 1*a*; luminis 1*d*; linivit (rev. *om.*) 1*c*; *post* lumini *add.* mox 6*a. b.* v) revocaret 1*d.* w) ad 2*c.* 4. x) gratia 1*c.*

Cap. 69. a) LXX. *corr. e* LXXIIII. 6*a.* b) *ita* 1*a. c. e.* 4. 5*a*; *primigenia lectio eras.* 5*b*; Madverta 1*b*; Mavertit 1*d*; Noverta *errore pictoris* 2*b*; Moverta *rell.*; Mulier quaedam Maoberta nomine apud eandem urbem inflationis pustulam 6*a. b.* c) postulam 2*c*; puella 1*d.* d) in br. h. 1*a*; in brachium h. 1*d.* e) cruciato 2*a*; cruciatu 2*b.* f) dolori 1*d.* g) occurrit 6*a. b.* h) vitro 2*b, corr.*; viro. Quae statim p. 6*a. b.* i) medicamen 1*d.* k) tacto 1*d*; unctus olive 2*c.*

Cap. 70. a) LXXI. 1*b.* 6*a, et sic deinceps.* b) *ita* 2*a.* 3*b.* 5*a.* 6*a. b*; exsequatur 1*a*; exequantur 1*c. d.* 3*a*; exequentur 4; exequamur 1*b*; exsequamur *rell. et m. al.* 5*b.* c) miracularum *pr. m.* 1*a.* d) signacula 1*d.* e) illius 6*a et m. al.* 5*b.* f) presentis 1*d.* g) acsi 1*d*; haec — coepta *om.* 5*a. b.* 6*a (non* 6*b).* h) :: ne *(ras.* si?*), om.* fine 1*a*; si nec, *om.* fine 1*c.* i) *ita* 1*a. b. c. d. e.* 6*b*; non *rell.* k) modum 1*d.* l) *ita* 1*a. b. e et m. al.* 3*a*; quia quaecumque (quaecumquæ 2*a*) 2*a.* 3*a (pr. m.)*; quia quęcumque 2*b*; quidq; cumq; 2*c*; Qui cum 1*d*; quia *(om.* 3*b)* quacum(n)que *rell.* m) presentiam 1*d.* n) nullis 1*c*; nullum 1*d.* o) arborum 1*b. c. e.* p) medicinam 1*d*; medica 3*b.* q) quotquot 6*a. b.* r) fidei 2*c.* s) Nam(n)que 1*a. b. d. e.* 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.). b*; Nanq; 4; Quae (Quę̄ 6*b*) nam ergo prima 6*a. b.* t) primo 2*a.* u) *ita* 2*a.* 3*b.* 5*a. b (pr. m.).* 6*b*; exequantur 3*a.* 4; exerantur 1*b. c. d.*; exenia erant *(om.* vel*)* 1*e*; exarantur 1*a*; exsequentur 2*b*; exsequatur 2*c*; exsequamur *m. al.* 5*b*; exequamur 6*a.* v) utique *add.* 6*a. b.* w) saliva 1*d.* x) multa *add.* (5*a*). 6*a. b.* y) purgata 3*b (v. infra p.* 414, 1*).*

1) *Cf. Carm. I,* 19, 13: quo super accumbens.

fuerint[a] ulcera, purgata sint inergumina[b]? Ante quem[c] quamvis occultae[d] venisset[e] hostis[f] nequitia[g], statim[h] se manifestavit fraudolenta[i] fallacia, ac[k] de conspectu sancti viri quia celari[l] non poterant nec[m] tolerabant praesentiam[n], terribili ululatu[o] sua
Sulp. Sev. Dial. III, 6. gemebant[p] incendia[q], passim per loca volitata[r], exponebant[s] et[t] crimina; suspensis[u] per aera[v], frequenter nec interrogati[w] confitebantur et nomina[x], cum[y] saepe suo[z] inpulsu currebant ad[a] sanctum virum[b] crucianda daemonia. Cuius minister quocumque[c] loco[d] sancti[e] tangebat[f] baculo[g], illic[h] inerguminus[i] pendebat[k], religatus aerio[l] vinculo[m], et quasi[n] clavis adfixo tenebatur[o] vestigio.

LXXI. Et[a] quia[b] sancto viro saepe inimici tendebantur[c] insidiae, ut[d] aut equus[e] lapsum[f] incurreret vel* ramus[g] arboris tangeret[h] aut aqua vallis[i] vel[k] glacies periculum[l] generaret, mox qui aut[m] quanti aut qualiter**, totum inergumini[n] a se factum, omnem[o] confitebantur[p] et numerum[q]. Cum vero pedem[r] efferret[s] de domo vel[t] ecclesia, videris[u] strages daemonum[v] ante tanti[w] pontificis ac[x] triumphatoris obtutum[y]. Cadebant[z] circa[a] sancti[b] catervatim vestigia, diversis modis effusa, haec[c] muta, illa clamantia, illa[d] fixa, haec[c] lubrica, et[e] velut ante[f] iudicem dum[g] gesta referrent[h] propria, non effugebant[i] tormenta. Sed ad[k] sancti praeconium[l] quanta est[m] haec laudatio, cum ineffabiliter multa et stupiscenda[n] fierent[o] sub momento?

*) allidens eum *add.* 6*a. b.*

**) hoc actum esset *m. al. add.* 3*a*; *cf. H. Elss p.* 51.

I. Capp. 70. 71. 1*a. b. c. d. (e).* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 70. a) *om.* 6*a. b.* b) energumina 1*c. e.* 5*b* (*m. al.*). 6*a*, *ut infra*; inargumenta 1*d.* c) antequam 2*c*; ante quemquam vix 1*d.* d) *ita* 1*a.* 2*c.* e) venis. sed 2*b.* f) hostia 2*c.* g) nequiti(a)e 1*d.* 6*a. b.* h) tamen *add.* 6*a* (*ubi* m. se). *b.* i) *ita* 1*d. e.* 2*a. (b).* 3*a.* 5*b*; fraudulenta *rell.* k) Hec 1*d*; *om.* 1*c. e.* l) celare 1*d*; celeri (a *superscr.*) 2*b.* m) eius *add.* 6*a. b.* n) p̄sentia 2*c*; eiecti *add.* 6*a. b.* o) ilulatum 1*d*; ululatus 2*c.* p) gemebat 1*c*; gementes 1*e.* q) incedia 1*d.* r) volitantia 4. 5*a. b*; volitantes 1*e.* 2*c*; volutati 6*a. b*; voluntate 1*d.* s) quoque *add.* 6*a. b.* t) ad 2*c.* u) *ita* 1*a. d*; suspensa (sunt *add.* 1*c*) 1*b. c.* 3*b*; sūspensi 2*c*; suspensi *rell.* v) area 2*a.* w) interrogata 1*d.* x) nomine 3*a*, *corr.* y) etiam *add.* 6*a. b.* z) suum impulsum 1*d.* a) ut 1*d.* b) ipsa *add.* 6*a. b.* c) *ita* 1*a. b. d*; quemcumque 1*c*; quemcumque quocumque 1*e*; quo *rell.* d) locum 1*c.* 6*a. b.* e) sancto *pr. m.* 3*a*; *om.* 1*d*; eius *pro s.* 6*a. b.* f) tangebant *corr.* tangebat 2*a.* 3*a*, *et sic rell.*; *m. al. corr.* tendebat 5*b*; tetigit 1*a. b. c. d. e.* g) baculum 1*d.* h) illuc 2*b*; *om.* 1*b.* i) inerguminos 1*b*; inerguminis 2*c.* k) *om.* 1*d*; pendebant religata 1*b.* l) *ita* 1*a. b.* 2*a.* 3*a* (*pr. m.*); ereo 1*c et m. al.* 3*a*; acreo 1*d*; aereis 2*c.* m) vinculi 1*d*; vinculis 2*c.* n) quas 2*c.* o) tenebantur 1*b*; adfixum tenebantur vestigium 1*d.*

Cap. 71. a) At *errore pictoris* 2*b.* b) qui a 2*b*; quoniam 6*a. b.* c) tenebantur 1*d.* d) *pr. m. superscr.* 4; *om.* 1*b.* e) aequus 2*b.* 3*a*; equos 1*d*; illius *add.* 6*a. b.* f) saxum incurrerit 1*d*; (l. *om.*) discurreret 1*e.* g) ramos 1*a. d et m. al.* 3*a.* h) tangerit 1*d.* i) vellis 1*d.* k) seu gl. illi p. 6*a. b.* l) periculo gemeraret 1*d.* m) *ita* (1*b.* 3*b.* 4. 5*a*); mox quia ut quanti 1*c. e.* 5*b* (*pr. m.*); Mox :: qui ut quantum 1*a*; mox qui ut (et 1*d.* 2*b*) quanti 1*d.* 2*a. b. c*; mox ::: (*ras.* It:? *m. al. corr.* qui, *m. tertia* que) | qu: (*m. al. corr.* ut, *m. tertia* vel, *denique delet.*) quanti (*m. al. corr.* quantum) 3*a*; *m. al. corr.* mox qui aut quot 5*b*; mox qui aut quales vel qualiter 6*a. b.* n) inerguminas factum *m. al. corr.* energumini factum 1*a*; inergumina se f. 2*c*; inerguminis 1*e*; inergumine 1*d*; a se *om.* 1*b. e.* 2*b* (*pr. m.*, se *superscr.*); energumini asseverarent, factum 1*c.* o) omne 1*c. e.* p) confitebatur 1*c*; etiam *add.* 6*a. b.* q) Et numero cum viro 1*d.* r) pede 2*a. c.* s) efferri 1*d*; offerret 6*b.* t) de *add.* 2*b*; vel ad ecclesiam 1*d.* u) *ita* 2*a. c.* 3*a*; videretur 1*d*; videres *rell.* v) de domum 2*c*; qualiter *add.* 1*c*; fieri *add.* 1*e.* w) tangi 2*c*; *om.* 1*d.* x) h' triumphares 1*d.* y) obtotum *corr. ex* obtetum 1*d*; obtutus 6*a. b*; o. cadebant. circa *interpungit* 1*c.* z) enim *add.* 6*a. b.* a) Cad. catervatim circa v. Diversis 1*d.* b) sancta 1*e*; *om.* 1*d.* c) ac *et infra* hac 1*d.* d) illi *pr. m.* 1*a.* e) ut 1*d.* f) ad 3*a*; et voluntate iudicem 2*c.* g) sua *add.* 6*a. b.* h) referunt 1*b*; eiecti (*mox tamen add.* 6*b*) *add.* 6*a. b.* i) *ita* 2*a. b. c.* 3*a* (*pr. m.*). *b.* 5*b* (*pr. m.*); ef(f)ugiebant *rell.* k) a 2*c.* l) pecunium 1*d.* m) *om.* 6*a. b.* n) *ita* 1*d.* 2*a*; stupenda 1*c.* 3*b.* 6*a. b*; obstupescenda 3*b*; stupescenda (stupencenda *pr. m.* 3*a*) *rell.*; ab eo *add.* 6*a. b.* o) fieri ne sub momentum ceterum 1*d.*

LXXII. Ceterum elemosinis[a] quantum fuerit[b] prodigus, explicari[c] non poterit, nec si[d] totius populi vox in uno[e] se glutinet[f]. Qui frequenter* contentus[g] una[h] casula[1] vel tunica[i][2], quicquid[k] erat[l] residui[m], nudus[n] pauperem[o] vestiebat, ut inops[p] calefieret[q], largitorem[r] algentem. Quanta[s] etiam[t] fuerit[u] redemptionis effusio, nullatenus explicabitur** vel loco[v] vel numero. Unde sunt*** contiguae[w] gentes in testimonium[x], Hispanus[y], Scottus[z], Britto[a], Wasco[b], Saxo[c], Burgundio[d], cum ad nomen beati[e] concurrerent[f], undique liberandi iugo[g] servitii[h]. Cum vero aliquatenus† nihil esset prae manibus, tristis sedens et anxius[i], severior in vultu, austerus erat alloquio. Tunc si fortassis ab aliquo[k] invitaretur ad prandium, conpellebat[l] convivas aut[m] ministros proprios, ut conferentes[n] pariter[o], unde vel unum captivum[p] servitio[q] liberarent, et sic aliquantulum sacerdotis respiraret[r] animus ex merore. Quod[s] si Dominus aliquid per manus sancti dispensandum[t] aliunde[u] dirigerit[v], mox in spiritu praevidens, solitus[w] erat dicere: 'Gratias agamus divinae clementiae, nam, unde fiat[x] redemptio, adpropinquavit[y][3]'. Continuo[z] sine ambiguitate[a] praesentis[b][4] probabatur[c] effectu. Quod dum accepisset[d] in manibus, resoluta[e] ruga[f] frontis, vultu florebat[g] senior[h], gressu[i] pergebat alacrior,

cf. Sulp. Sev. Dial. II, 1, 7.

*) post iuge (dumtaxat *add.* 6*b*) cilicium *add.* 6*a. b.*

**) quia fugiunt *add.* 1*e.*

***) nobis adhuc *add.* 6*a. b.*

†) quod daretur *add.* 6*a. b.*

I. Cap. 72. 1*a. b. c. d.* (*c*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 72. a) elemosynis 3*b.* 6*b*; aelemosinis 6*a*; elimosinis 2*c.* 5*b* (*?pr. m.*); elimosynis 2*a*; aelymonis 3*a.* b) fuerit. Prodecus 1*d.* c) explicare 1*a. b. c. d*; explacari *pr. m.* 3*a.* d) sit ut huius p. 1*d.* e) unum 1*b. d. e.* 6*a. b.* f) gluttinet 1*a*; glutenti 1*d*; conglutinet 1*b.* 4. g) contemptus *pr m.* 2*b.* h) tantum *add.* 6*a. b.* i) tonica 1*d.* 2*a. c.* 3*b.* 5*a* (*pr. m.*). *b* (*pr. m.*); impertiens *add.* 1*c.* k) *ita h. l. codd.* l) era 1*d.* m) residuum 1*b. e.* n) *ita* 1*b. c. d. e.* 2*b. c.* 3*a. b*; nudos 1*a*; nudu 2*a*; nudum 4. 5*a. b*; nudo 6*a. b.* o) pauperes 1*a*; pauper 1*d*; pauperi 6*a. b.* p) inobs 2*a. b. c.* 4. q) calefierit *pr. m.* 3*a*; calefaceret 1*b. c.* r) largitorem aut gentem 1*d*; largitori (*corr.* largitorum) algentem 2*c*; largitore algente 3*b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b*; *haec om.* 1*e.* s) in eo *add.* 1*c*; *a* Q. *caput* (LXXIIII. 6*a*) *inc.* 6*a. b.* t) per illum *add.* 6*a. b.* u) fuit 1*d.* v) locum vel numerum 1*d.* w) conticuae *ante* unde sunt, *sed transpositum* unde conticuae sunt 1*a*; conti:gue̦, *ras.* n 2*c*; contigua egentes 1*d*; contigui egentes 1*c.* x) testimonio 6*b.* y) Hysp. 1*e.* 4; Spanos 1*d*; scilicet *add.* 6*a. b.* z) Scotthos 1*d*; Scotus 2*b*; et *add.* 2*c.* a) Brittos 1*d*; vel *add.* 6*b.* b) Vasco 1*a. e*; Wascos 1*d*; Wasso 2*c*; Waso 2*a.* 3*a* (*corr.*); Guasco 4. c) Saxos 1*d*; nec non et *add.* 6*a. b.* d) Burgundia 1*d.* 4. e) viri *add.* 1*d.* f) concurrerint 1*d*; cum currerent 2*b.* g) *superscr.* 2*b.* h) servituti, *om.* Cum — *l.* 12. dirigerit 1*d.* i) anus 1*b. c.* k) alico 2*a.* l) cōpellabat 6*b.* m) ac 2*b*; et 6*a. b.* n) convertentes 2*c.* o) agerent *add.* 6*a. b.* p) a *add.* 3*b.* q) servicium 2*a.* r) respirabat 6*a. b.* s) *a* Quod et si d. *cap.* (LXXIIII. *corr.* LXXV. 6*a*) *incipit* 6*a. b.* t) dispendandum 3*a*, *corr.* u) *ita* 3*a* (*pr. m.*). *b*; aliunde *rell.*; *cf. Carm. VIII*, 3, 211. v) *ita* 1*a* (*pr. m.*). 2*a. b.* 3*a* (*pr. m.*); dirigeret *rell.*; *cf.* redderis *Carm. II*, 16, 4 *et Bonnet l. c. p.* 115. w) solutus 2*a.* x) fit 1*a*, *corr.* y) ad(p)propinquabit 1*b. c. e.* 2*a. c.* 3*b.* 4. 5*a et m. al.* 3*a.* 5*b*; r. ecce ad(p)propinquat 6*a. b.* z) et *add.* 1*c*; que *add.* 1*e*; autem eius *add.* 6*a. b*; continuos in a. 1*d.* a) sermo *add.* 6*a. b.* b) *ita* 1*a. b.* 2*a. c.* 3*a* (*pr. m.*); presentis — affectu 1*e.* 2*b*; pr(a)esenti — effectu 1*c.* 3*b.* 6*a. b et e corr.* 3*a*; presenti — effecto 1*d*; praesens — effectus 4. 5*a. b.* c) probaretur 1*d*; probatur 2*c*; propinquabat' *corr.* propinquabat 1*a.* d) acciperet in manus 6*a. b*; in *om.* 2*b.* e) resolata 2*c*; mox *add.* 6*a. b.* f) riga 1*d.* g) florebat. senior gressu *distinguit* 2*c.* h) serenior 6*a et m. al.* 5*b*, *tuente H. Elss p.* 45. i) gresso 1*d.*

1) *Ad Germani epistulam II. de communi officio (Migne, Patr. Lat. LXXII, col. 97):* Casula, quam amphibalum vocant, quod sacerdos induetur, *est dissimulatum vestimentum, 'sine manicas', quia sacerdos potius benedicit quam ministrat, unita primitus, non scissa, non aperta.* 2) *Tunica est vestis interior, cf. Fortunati V. Martini III, 41:*

Qui tunicae interius non inspiciebat amictum,
Amphibalo exterius dum membra obtecta laterent.

3) *Futurum; cf. Bonnet l. c. p.* 166. 4) *Nisi fallor, donum, Ital. 'il presente'.*

lingua[a] **fluebat iocundior**[b], **ut**[c] **crederes**[d] **hominem pro** redemendis[e] **aliis se**[1] **ipsum** servitutis **vinculo**[f] **liberandum**[g].

Sulp. Sev. Dial. III, 6.

LXXIII. Quis vero digne[a] **repetat**[b], **quanta**[c] **virtus**[d] **verborum ab ore**[e] rotabatur[f. 2], **cum**[g] **praedicaret**[h] **in**[i] **populum**[k]? **Ut omne**[l] **litteraturae**[3] **nasceretur stupor, et fieret in commune generalis conpunctio, atque**[m] **ex ore dicentis**[n] **crederis**[o], **ut**[p] **verba**[q] **formarentur ab angelo, dum plus quam homo loqueretur, translatus in mentis excessu**[r], **cum**[s], **abrasis**[t] **maculis, sinceritate dogmatis pectora**[u] **plebis cogeret, divinis efflagraret**[v. 4] **pimentis**[w]. **Qui**[x] **equitans in itinere, semper de Deo aliquid aut**[y] **verbo contulit aut cantavit**[z].

LXXIIII[a]. **Cursum**[b] **nudo**[c] **capite dicens**[d], **etsi nix aut imber urgueret**[e]; **cum vero venit**[f] **ad mensam, confestim recitans adfuit minister divina conloquia, ut inter**[g] **cibi fercula animi pastus alimento plus saturaretur**[h] **conviva**[i]. **Nullum**[k] **tempus interpolans**[l. 5], **quo non aut alia**[m] **prodesset aut non ipse proficeret.**

LXXV[a]. **Quantum**[b] **vero**[c] **vigiliarum curam semper inpenderet**[d], **quis enarret**[e] **aut**[f] **toleratus**[g] **algores**[h] **ardore**[i] **fidei praedicet, cum frequenter in lectulo**[k], **antequam reliquos**[l] **de sopore commoneret**[m] **adsurgere, quinquaginta psalmos**[n] **vel amplius indefessus**[o] **in templo sui pectoris**[p] **Domino decantaret**[q]? **Sed**[r] **quis illum**[s] **furtum felicem vel audiens**[t] **senserit**[u] **vel visu deprehenderit**[v], **cum ipse**[w] **de lectulo frequenter**[x] **sine**

I. Capp. 72—75. 1*a. b. c. d (l.* 1—4. *et* 14—17*). (e).* 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 72. a) Lingue *corr.* Lingua 2*b.* b) *ita codd. praeter* 3*b, cf. Carm. II,* 6, 27, *III,* 24, 9, *IV,* 18, 13 *et q. s.*; *ante* ioc. 5 *litt. ras.* 4. c) videlicet *add.* 6*a. b.* d) crederis 1*d.* e) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.). b.* f) vinculum 1*d.* g) dandum 1*e*; liberare 6*a*; subdere 3*b.*

Cap. 73. a) dignae 2*a.* b) referat 3*b.* c) quanta :, *ras.* s*(?)* 4. d) *om.* 6*a.* e) opere 1*d*; eius *add.* 1*b. e.* f) rotebatur 2*c*; testabatur 1*d.* g) cu 2*a*; dum 6*a. b*; cum — *l.* 13. proficeret *om.* 1*d.* h) praedica : : : *pr. m.* 3*a*; pr(a)edicabat 6*a. b.* i) *om.* 3*b.* k) populo 1*c. e.* 6*a. b et m. al.* 3*a*; Ita dumtaxat *add.* 6*a. b.* l) *ita* 1*a (pr. m.).* 2*a. b. c.* 3*a (pr. m.)*; ut in omni quod dixit litteratura 1*c*; ut omni l. *rell.* m) omnino *add.* 6*a. b.* n) dicentes 1*b (corr.).* 2*a.* 3*a (pr. m.).* o) *ita* 2*a. c.* 3*a (pr. m.)*; crederes *rell.* p) quod 1*c. e.* 6*a. b.* q) sancto *add.* 6*a. b.* r) excessum 1*a.* 6*a. b.* s) et *pro* cum 6*a. b.* t) vitiorum *add.* 6*a. b.* u) *m. al. superscr.* 4. v) *ita* 1*a. e.* 2*b.* 3*b*; efflagaret 2*c.* 3*a (pr. m.)*; afflagraret 2*a*; effraglare 1*b.* 6*a (pr. m.) et m. al.* 3*a*; efflagrare (efflagrere 1*c*, *corr.*) *rell.* w) *ita pr. m.* 1*a.* 3*a*; *m. al. corr.* pigentis 1*a*, pigmentis 3*a*, *et sic rell.*; *cf. Carm. V,* 1, 3 *(p.* 102, 6*).* x) *a* Qui *cap.* (c̄p LXXVII. 6*a*) *inc.* 6*a. b.* y) *superscr.* 1*a.* z) (dictavit *delet.*) cantavit 1*c.*

Cap. 74. a) *numerus eras.* 5*b.* b) Rursum 1*c.* c) nodo 2*b.* d) *m. al. corr.* ducens 1*a*, *et sic* 2*c.* e) urgeret 1*b. e.* 2*b.* 4. 6*a. b*; argueret 2*c.* f) venisset 1*b.* g) in 2*b.* h) saturarentur 2*c*; saturatur. O quantus conviva, qui nullum 1*c.* i) convivia 4, *corr.*; convivio 2*c.* k) que *add.* 6*a. b.* l) inter epulas 1*a. c (ubi* reliquit *add.)*; interpolens 1*e*; interpellans 2*c.* m) *ita* 2*a. b.* 3*a (pr. m.)*; aut talia 2*c*; aut aliis 1*a.* 4. 6*a. b*; aut *(om.* 1*b. e)* alii 1*b. c. e.* 5*a. b*; aut alio 3*b.*

Cap. 75. a) *om.* 1*b*; LXXIIII *(?) corr.* LXXV. 5*b*; LXXVIII. *corr.* LXXV. 6*a.* b) Quantam 1*e.* 4. 6*a. b*; Quanta 1*d (hic rediens).* c) viro 1*d.* d) impenderit 1*c*; inpendebat *m. al.* 3*a.* e) enarraret 2*b*; enarrat 2*c*; qui se narret *corr.* quis enarret 1*c.* f) inter *add.* 1*c*; quis *add.* 6*a.* g) *ita* 1*a. d*; tolleratus 2*a. c*; tolleratos *pr. m.* 3*a*; tollera : : / tos 2*b*; toleratos *rell.* h) pallores 2*b.* i) ardorem 1*c.* k) lectulum 1*d.* l) reliquas 2*c*; reliquo *pr. m.* 3*a.* m) commonem *corr.* commoneret 2*c*; commonens assurgeret 1*c.* n) salm' 2*a.* o) indefensus 1*d*; indefusus, *om.* in t. 2*c.* p) p. t. D. 2*c.* q) decantabat 1*b*, *corr.*; *m. al. superscr.* vel bat 3*a*; decantare 1*d*; cantaret 1*e.* r) Aut 6*a. b*; Sed — *p.* 417, 3 excitaret *om.* 1*d*; Sed — deprehenderit *om.* 2*c.* s) illud f. felix 1*b*; illud felix f. 6*a. b.* t) auditu 6*a. b.* u) senseret 2*a.* 3*a (pr. m.)*; sentiret 2*b.* 3*a (m. al.).* v) deprehenderet 2*a. b.* 3*b*; depraenderet *pr. m.* 3*a.* w) ipsi 2*c*; ipso 6*b.* x) l. s(a)epe etiam sine c. 6*a. b.*

1) *Coniecturam H. Elss l. c. p.* 45. 'esse' *pro* 'se' *vix approbem.* 2) *Cf. Sulp. Sev. Dial. III,* 6: sicut plerumque per clericos rotatur turba verborum. 3) *Metonymice pro viro litterato. Forcellini h. v.* 4) *l. c.* incenderet. 5) *l. c.* interponens.

caligis[a], ne[b] sentiretur ab aliquo, perrexit[c] in oratorio[d], nullum sibi cupiens testem in illum[e] furtum praeter Christum occurrere? Qui, caelebrata[f] vigilia, remeans ad lectulum, quasi nihil[g] egerit[h], tunc primum reliquos excitaret. Quanta[i] vero ad[k] psallendum fuit constantia*, dum[l] velut[m] ferri rigore[n] induta caro subsisteret[o], dum[p] saxa frigus[q] decrustaret[1] et aquas[r] in crusta[s] verteret[t]? Qui cum[u] suis visceribus[v] dimicaret[w] et vinceret, paene se[x] ipsum obliviscens[y], ut[z], domestico tormento[a] superato corpore, de se triumphatum[b, 2] in pace factus[c] martyr adquireret[d], ut[e], se mutantibus clericis, sine vicissitudine ipse decantandi[f] modulamina[g] non finiret[h]. Cum paene hoc[i] incredebiliter[k] dicitur, quod scitur: et[l] tertia noctis[m] hora ingreditur[n] ecclesiam[o], non est egressus[p] ulterius psallentum[q] ab ordine, donec, clariscente[r] die, decantatis[s] sollemniter[t, 3], universus[u] consummaretur cursus ex canone. Cum[v] vero domum regrederetur[w], fractus[x] aetate[y, 4] vel frigore, aut inlata[z] diversorum inquietabat suggestio, aut[a] ab ipso requirebatur[b], ubi praeberet suffragium[c], ut etiam[d] ad requiem reclinante[e] vel paulolum[f] de querellis[g] occurentum[h] adflictorum vel pauperum[i] crux pararetur in lectulo: postponens[k] suas iniurias**, ne[l] suggerentem[m] premeret inlata necessitas.

LXXVI[a]. Paratus pro misericordia, semper currens[b] pro venia[c], pater[d] et pastor populi, ad se alienas causas[e] transferens et querellas[f], aut pro parte mitigabat

*) quis enarrabit *add.* 1*e*.

**) De ceteris sollicitus erat *add.* 1*c*.

I. Capp. 75. 76. 1*a. b. c. d* (*l.* 3—7). (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 75. a) cali::gis, *ras.* is 2*a*; caliges *pr. m.* 3*a*; caligas 3*b*; aliis 1*e*. b) nec 2*c*. c) perrexerit 1*c. e*. d) oratorium 1*b. e.* 3*b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b et m. al.* 1*a.* 3*a*. e) illud f. 1*e*; illo furto 1*b. c*; sibi in hoc c. testem pr(a)eter 6*a. b*. f) *ita* 2*a.* 3*a.* 5*b.* 6*a*. g) nil 6*a. b*. h) ageret 2*c*. i) Quantum 1*c*; *redit* 1*d*; Pr(a)eterea longum (est *add.* 6*a*) dicere, quanta ad ps. 6*a* (*ubi* c̄p LXXVIIII. *inc.*). *b.* k) fuit ad ps. 1*a*; ad salando standi fuit 1*d*; ad ps. fuerit 1*e*. l) *versu in. om.* 1*a*. m) velit 1*d*. n) ligore 2*b*; r. gelu i. (indurata 6*a*) eius c. 6*a. b*. o) subsisterit 1*d*; substitit 1*c*. p) cum videlicet s. eadem fr. 6*a. b*. q) frigos decrassaret 1*d*. r) quasi 2*c*. s) crustra 2*c*; crustam (1*e*). 6*a. b et m. al.* 5*b*. t) verterit 1*c. d*. u) eo *add.* 1*a*. v) sic *add.* 6*a. b*. w) *om.* 1*d*. x) si 1*d*. y) oblivicens 2*a*. z) ac — adquirebat 6*a. b*. a) tormentorum erat hoc corp. 1*d*. b) triumphum 1*c.* 4. 5*a. b.* 6*a. b et m. al.* 3*a*; triumphans 1*e*. c) facus *corr.* facies 1*d*. d) acquirerit, *om.* ut se — *p.* 418, *l.* 1. subveniens 1*d*; adquiret 2*c*; *cf. n.* z. e) Nam et se 6*a. b*. f) decantando *pr. m.* 1*a*. g) modilamina 2*a.* 3*a* (*pr. m.*). h) finiebat. (*cap.* LXXX. *inc.* 6*a*) Denique cum p. (*om.* 6*b*) 6*a. b*. i) i. d. h. 6*a*. k) *ita* 2*a.* 3*a*; incredibiter 1*c*. l) *om.* 6*a. b*. m) b. n. 3*b*. n) ingrediens 1*c.* 6*a. b*. o) *ita* 1*a. b. c. e.* 6*a. b* (*cf. p.* 379, 10. 389, 4); in ecclesia 2*a. c.* 3*a* (*extr.* a *m. al. add.*); in e(ę)cclesiam 2*b.* 3*b.* 4. 5*a. b* (*pr. m.*). p) ingressus 1*c*, *corr.* q) *ita* 5*a. b.* 6*a. b*; psallentem 2*a. b. c.* 3*a* (*pr. m.*). *b*; *m. al. corr.* psallendi 3*a*; psallentium *rell.* r) *ita* 2*a.* 3*a* (*pr. m.*). *b*; iam *add.* 6*a. b*. s) decantatus 1*e.* 4. 5*a. b.* 6*a. b*. t) *m. al. add.* himnis 3*a*. u) cursus cons. universos *corr.* cursus u. cons. 1*a*; universis consumaretur cursus 1*b*; universis psalmi consummarentur (c. *om.*) 1*c*; cursus u. cons. *rell.* v) Tum vero si d. 6*a. b*. w) egrederetur 1*b. e*; reverteretur 2*c*. x) *ita* 1*a. b. c. e.* 6*b*; factus 2*a. b. c.* 3*a. b*; fatigatus (4). 5*a. b.* 6*a*. y) aestate vel fr. 2*a. b. c.* 3*a. b*; fr. vel aetate 6*b*. z) eum *add.* 6*a. b*. a) certe 6*a. b*. b) requirabatur *pr. m.* 3*a*. c) sufflagium 2*a*. d) prorsus *pro* e. 6*a. b*. e) reclinanti 6*a. b*. f) *ita* 2*a.* 3*a*. g) *ita* 1*a* (*pr. m.*). 3*a. b.* 6*b*; querillis 2*a*. h) occurrentium 1*c*; occurrendum 2*a. b. c.* 3*a*. i) paululum *pr. m.* 4. k) que *add.* 6*a. b*. l) nec 2*a. b. c.* 3*a* (*pr. m.*). *b*; videlicet *add.* 6*a. b*. m) suggerente 1*c.* 2*b*; suggerentum 4. 5*a. b* (*pr. m.*); *m. al. corr.* suggerentes 3*a*.

Cap. 76. a) *om.* 1*b*; *distinctione h. l. carent* 4. 6*a. b* (*cf. p.* 418 *l.* 1). b) currebat 1*c*. c) veniam 2*a*. d) pastor et pater 1*c*. e) causa 1*a*, *corr.* f) *ita* 1*a.* 3*b.* 6*b*; quaerellas 3*a.* 5*b* (*pr. m.*); querillas 2*a*.

1) *I. e. congelaret.* 2) *Pro triumphans, scilicet corpus.* 3) *Ablativus absolutus, subiecto non indicato, sicut in Carm. App.* 1, 64: egrediente (te *om.*) foris, rebar abisse procul. 4) *Similiter Fortunatus supra c.* 12 (*p.* 381, 8) *scripsit:* sustinens dupliciter frigus aetatis et temporis.

dolores conpatiens, aut quantum possit[a], ex toto curabat corda[b, 1] subveniens. In[c] tantum quoque[d] sacris examplificatus[e, 2] provectibus, etiam die[f] beati sui transitu[g, 3] ita praedixit, ut subdimus[h]. Ante aliquos dies[i] nam vocans ad se notarium[k, 4], imperat[l] in cubiculum[m] supra[n] lectum suum scribere hoc tantummodo[o], sed nescientibus: ‚Quinto Kalendas Iunias[p, 5]'; omnibus[q], quid hoc esset[r], post eius sanctus[s] discessus manifestavit de saeculum[t]. Nam[u] neque hoc ei Dominus familiari animae abscondere pertulit. 576, Mai. 28 Denique eadem die post peractum proelium beatus migravit[v] ad Christum[6]. His[w] et consimilibus studiis[x, *] occupatus ac[y] semper intentus, fere octogenarius[z], per orbem[a] mirandis[b] actibus adipiscendus[c] martyribus, apostolis adgregandus[d], glorificandus meritis, coronandus in[e] populis, raptus corporeo vinculo, inmaculato[f] spiritu, beatis[g] fidei[h] dotibus[i] perpetualiter victurus[k], victor[l] evolavit[m] ad caelos, regnante[n] domino nostro Iesu Christo, cui[o] est gloria[p], honor et potestas[q] in saecula saeculorum[r]. Amen.

EXPLICIT[s] VITA SANCTI GERMANI EPISCOPI.

*) dum vixit *add.* 6*a. b.*

I. Cap. 76. 1*a. b. c. d* (*ad l.* 2). (*e*). 2*a. b. c.* 3*a. b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.*

Cap. 76. a) *ita* 1*a. b.* 2*a. b.* 3*a (pr. m.)*; poterat 1*c*; potuit 1*e*; posset *rell.* b) corde 3*b.* 4. 5*a. b.* 6*a. b.* c) *cap.* (LXXXI. *m. rec. corr.* LXXVI. 6*a*) *inc.:* In t. igitur s. 6*a. b.* d) *in verbis* In t. angulos s. exemplificatus *desinit* 1*d.* e) *ita* 1*a. c. e.* 2*c.* 3*a (m. al.).* 6*b*; examplicatus 1*b.* 2*a.* 3*a (pr. m.). b*; examplificatis 2*b*; amplificatus 4. 5*a. b.* 6*a.* f) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.)*; de 1*a. b. c. e.* 2*b*; diem *rell.* g) *ita* 1*a. b. e.* 2*a. c.* 3*a (pr. m.)*; transitus (die *add.* 1*c*) *rell.* h) subdidimus a. n. dies. Nam *interpungit* 2*b*; diximus 2*c.* i) n. d. 6*a. b*; de namque 1*c*; *cf. Carm. VI,* 10, 29; *Leo p.* 408. k) suum *add.* 2*a.* (*b*). 3*a. b.* 4. 5*a. b.* l) impetra 3*b.* m) cubiculo 3*b.* 4. 5*a. b.* 6*a (corr. e* cubilo*). b.* n) super 1*a cum V. Germani II, c.* 7; s. l. *om.* 2*b.* o) tantomodo *pr. m.* 3*a.* p) Iunii 1*b. c. e*; V. Kl IVNIAS *ante* Sed nesc. *solus* 4. q) *om.* 1*c.* r) esset. Post (tamen *add.* 6*a. b*) *interpungunt* 2*b.* 6*a. b.* s) sanctum discessum 4. t) *ita* 2*a.* 3*a (pr. m.)*; s(a)eculo *rell.*; exiturum *add.* 2*c.* u) Neque enim hoc ei D. sibi f. 6*a. b*; hoc *post* ei D. 5*a.* v) migrans 6*a. b.* w) Hic est cũsimilibus 2*a. b.* 3*a. b*; Hinc est cum hominibus 2*c.* x) stadiis 2*c.* y) et 6*a. b.* z) octugenarius 2*a*; octuagenarius 3*a.* a) urbem 1*b. c. e.* 2*a. b. c.* 3*a. b.* b) mirandus 4. 5*a. b.* 6*a. b.* c) adepiscendus 3*b*; adipiscendum 2*c*; adiungendus 4. 5*a. b*; a. m. *om.* 6*a. b.* d) sanctis omnibus *add.* 6*a. b.* e) in p. *om.* 6*a. b.* f) in(m)maculatus 1*c. e.* g) beatus 1*c.* 4; sp. ac beatae 6*a. b.* h) fedei 2*b.* i) doloribus 3*b.* k) cum Christo *add.* 1*c.* l) victor' 2*a.* m) volavit 1*a*; evolavit 2*b.* n) r. d. n. I. Chr. *om.* 1*a. c. e*; c., ibique gaudet cum Christo, cui 1*b.* o) cui — Amen *pr. m. notis Tironianis exaravit, quarum specimen editum est 'Nouveau traité de diplomatique' III,* 1757, *post p.* 350, *tab.* 54, *duoque librarii verba postea transcripserunt (cf. Kopp, Palaeographia critica II, p.* 64. 114. 150. 367. 155. 367. 264. 192*), monente W. Levison,* 3*a.* p) et *add.* 2*a. c (superscr.).* 3*a.* 4. 5*a. b (eras.).* q) et p. *om.* 2*b*; laus et benedictio *add.* 1*c.* r) s. A. *om.* 2*b.* s) *ita* 1*a. c*; Finit de sancto Germano 1*b*; *subscriptionem om. rell.*

1) *Accusativus graecus et similiter* corda *Fortunatus, Carm. III,* 8, 32, *scripsit:* Altera nec mulier corde (corda *ACDRF*) recepta (corpore nupta *coni. Leo*) fuit. 2) *I. e. amplior factus.* 3) *Fortasse* transitui *scribendum est; cf. Bonnet, 'Latin' p.* 339. 4) Cancellarium *V. Germani II, c.* 7. 5) *Consentit Martyrologium Hieronymianum, cui eodem die V. Kl. Iun. haec adnotata sunt (AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [67]*):* [In *om. E*] civitate Pariseus depositio sancti Germani episcopi. *Germanus a.* 576. *diem supremum obiit, postquam Sigiberto mortuo Childebertus II. regnare coepit: cf. Greg., H. Fr. V,* 8. 6) *Poeta, qui regnante Odone rege († a.* 898. *Kal. Ian.; cf. supra p.* 356*) Vitam et miracula et translationem libro Fortunati usus rhythmice celebravit, complura de funere Germani, procul dubio Gregorii, H. Fr. V,* 8, *reminiscens, et de filiolo eius Bosone addidit, cui ea occasione liberato a rege veniam datam esse voluit, cum feretrum alias moveri nequivisset (ed. de Winterfeld, MG. Poetae IV, p.* 129, *v.* 111 *sqq.):*

Eius erat mancipatus carceri filiolus
Boso; voces ut audivit funerantum heiulat,

locumque exinde ad Bosonis oratorium nominatum esse asseruit:

Unde locum ad Bosonis dicunt oratorium;
Hinc et nuper est erecta ibidem ecclesia.

II.

VITA GERMANI EPISCOPI PARISIACI II. BREVIOR.

VITA SANCTI GERMANI EPISCOPI V. KL. IUN.[a]

(1).[b] Cunctorum[c. 1] veneranda atque sanctissima vita resplendens, sensibus humanis vitae gaudia subministrat, ambiguasque vertens Christi favore mentes, atque penetralia cordis mystico lumine fundit. Ergo beatissimi ac venerandi pontificis Germani[d] exordium nobis loquendi audatiam[e] presumentes, vitam eius beatitudinis concinna[f] brevitate notantes, quod verius historia edocet ad presens loquamur. Huius nativitatis augmentum arva[g] Augustedunensis promeruit, cuius in terminis genitor[h] eius Eleotherius Fortunatus c. 1. indigena simulque et mater ipsius Eusebia nobili[i] honestoque genere degebantur[k]. Hunc[l] igitur cum post[m] partum filii prioris non multum[n] post tempore in utero mater[l] sensisset, cupiebat[o] introrsus extinguere, quem sibi[p] Christus ut[q] militem ad superna[r] evocabat, acceptoque[s] poculo, venena mixta cum mero austo libavit. Ore bibens mortis[t] conscia mater abortiva[u], quaerens[v] nocendi causam periculi. En[w]! foris ciectum nesciret sarcina damnum: magis namque sensit materna caro dolorem, quam puer[x] aegregius timuisset pericula vitae. Vocatur ad lumine[y] triumphalis gemma sublimis[z], nec poterat interire, quem gratia caelestis alebat[a]. Eripitur mater a crimine, quem[b] noxa[c] vincxerat[d] parricidae. Mirum[e] videlicet atque perspicuum cunctis pateat sacramentum, beatum Germanum ante virtutum fateri artificem, quam ex matris utero ad hoc lumine[f] perveniret!

(2). Crescebat huius infantia ut lampas ignita coruscans, et cum iam sanctifico[a] flore vernans liberalibus studiis dignum offitium iuvenilis aetatis[b] ambiret, Aballone[c] Ib. c. 2. castro, uno comitante puero, scolis cepit vagare[d]. Tanta enim Dei omnipotentis misericordia[e] subsecutus[f], ut caeleri[g] cursu divina volumina peragraret. Invidus, ut[h] semper, antiqua cupidine[i] serpens parentibus[k] matrique[l], mille ut artes edoctus, consilium falendi[m] iniecit in pectore vulnus, ne pius heres paternae seu[n] materne possessionis[o] dona caperet. Fallebat haec pietas materno[p] pectore livore. Confecta deinceps[q] genetrix ampulla potione veneni, vas alterum priori[r] filio[2] Falerno refertum[s] direxit.

II. *Capp.* 1. 2. 1. 2. 4.

Cap. 1. a) *praescr.* Vita sancti Germani Augustudunensis episcopi 2; Prologus in v. s. G. ep. et confessoris 4. b) *capita non distincta sunt* 1. 2. 4. c) Omnium sanctorum venerandam atque sanctissimam vitam *(m. al. corr.* veneranda a. sanctissima vita*)* 2. d) meritis *add.* 4. e) (a. *om.*) sumentes vitamque e. 4. f) contra brevitatem 2. g) parva Augustudunensis 2; civitas Augustodunensis 4. h) e. g. Eleutherius 2. i) nihilque genere 2. k) detegebantur 2: degebant 4. l) *om.* 2. m) pater 1. n) post m. temporis 2; m. p. temporis 4. o) eum *add.* 4. p) Chr. s. 2. q) et 4. r) supernę vocabat 1; superna vocabat 2. s) acceptaque pocula veneno *m.* 2. t) morti 1. u) absorptiva 2. v) quaerit nocituri 4. w) ut 2. x) pater 4. y) lumina 2; lumen 4. z) salutis 2. a) c. vivere volebat 2. b) quam 2. 4. c) noxę 2. d) *corr.* vincxerant 1; vinxerant *corr.* vinxerat 2. e) Virum *errore miniatoris* 2. f) lumen 2. 4.

Cap. 2. a) sanctificato (2). 4. b) (a)etas 2. 4. c) aballione, *m. al. exp.* i 2; Caballone 4. d) vacare 2. 4. e) misericordiam *pr. m.* 2. f) est subsecutus 2; subsecuta 4. g) d. v. c. c. 4. h) autem 2. i) calliditate 2. k) parenti 2. l) matriquē *(?)* ille 1; matrique ut mille 2. m) vallendi 2. n) sed 2. o) d. p. 2. p) paternum pectus 2. q) *om.* 2. r) pr. f. *om.* 2. s) refertur 1.

1) *Intellegas* Cunctis, *nam geneticus pro dativo scriptus est (cf. SS. rer. Merov. IV, p.* 805*), dum librarius* 2 *vocabulum corrigit neque casum.* 2) *Matrem parentis, scilicet Stratidii propinqui, pro matre ipsius Germani auctor accepit, unde ille prior eius filius (cf. l.* 11*) factus est, frater Germani.*

Fortunatus c. 2. Cumque ambo ad solito[a] discurrerent cybariae[b] locum, mutata non eiciens puella pocula miscet et primo dedit illi, quo[c] non erat[d] iussa misceri[e]: ignorans non aliter libanda[f], dum tradidit cinbia[g], miscendo mutavit. Sumit hic Germanus dulcia pocula mero[h], amaraque traditur[i] Stratidio[k] potio venenata, et mortis[l] indicia variata membra patebant[m].

ib. c. 3. (3). Dehinc quoque beatus Germanus parentis[a] sui Scupilionis[b] desiderio divini operis plenus se obtutibus praesentavit locum[c], cuius situs Lausia[d] vocatur. Ibique consistens mansuetudinis atque pietatis vigiliis ac ieiuniis, in Dei semper opere ut bonus athleta degebat, moribus honestis diebus ac noctibus in aula Domini vacans. Cum procul ab ecclesia[1] fere mille passibus tegurium[e] permaneret[f], non illi inertis[g] erant membra pedesque, sed potius celeri cursu festinus ad domum Domini[2] fidei calore currebat. Non hiemis sibi impedita frigore nec aesti[h] vapore timebat, quem pietas superna clypeo[i] salutis armarat[k]. Fulgebat hic rutilo[l] divino lumine lampas[m], et meretis et actis[n] gemmea propago nitebatur[o]. Cumque beatis operibus[p] cunctis spiritalia[3] dona largiret[q], a sancto Agripino[r] diaconatus offitium meruit adipisci. Quo in opere mirabilium gloria et honoris gratia crebro promulgata[s] patebat; sequenti triennium[t] praesbiterato[u] onus adeptus, grata[v] universis officia ministravit. Comulata[v*] scilicet benignitate adque celestia[w] dona perfusus, ad Sinforiani[x] basilicam dignam[y] meritis laudem abba sacratus adsistitur[z], ibique persistens pura mentis astutia, ieiuniis, vigiliis perpetem[a] caeremonias[b] agens, pauperum[c] egentiumque animas satiebat[d], ita etiam, ut, omnia fratrum alimenta quadam die pauperibus erogata, nec unum[4] eis ad reficiendum panem servasset. Murrum[e, 5] namque[f] garrula voce perlabitur, crastina sibi[g] cibaria fratres nullam domui reservatam[h]. Alii igitur, quibus divina[i] maiestas
cf. Matth. 25, 40. gratia ministrabat, aiunt sibi taliter[k] sagaci praeconio atque moneri[l]: 'Minimis quod
cf. ib. 6, 34. facitis istis, mihi factum cognoscite, nec[m] crastina vobis aedendi copia requiratis'. 'Orate', inquid, 'fratres, Dominum praecibus indefessis, et solita vobis Deus cibaria ministravit[n]; sit[o] vobis mensa[p] aperta: Christus alimenta profuso[q] largebit'. Respon-
Fortunatus c. 3. dit illico quaedam matrona Anna[r] nomine, duorum sagmata[s, 6] cornipedum panibus oneratis[t]: beato Germano vel fratribus quod dixerat est allatum[u]. Mirantes igitur fratres, prona[v] colla flexisque genibus, domino Iesu[w] Christo gratias referebant. Sequenti quoque

II. Cap. 2. 1. 2. 4. *Cap.* 3. 1. 2.

Cap. 2. a) solitum 2. 4. b) tyberię 2. c) cui 4. d) *om.* 2. e) miscere 2. f) blaude 2. g) cymbia 2. 4. h) mera 4. i) tradetur 2. k) Strati diu 4; tradita p. ut v. 2. l) *om.* 2. m) *desinit 4; cf. supra p.* 368.

Cap. 3. a) parentes 2. b) Scubilionis 2. c) locum. cum cuius 1. d) : lausia 2. e) tugurium 2. f) promaneret 1. g) incerti 2. h) estiva tempora t. 2. i) clippeo 2. k) armabat 2. l) rutilus 2. m) *om.* 2. n) actibus 2. o) *ita* 2; mitebat 1. p) *om.* 2. q) largiretur 2. r) *ita* 2 *cum Fortunato*; (A *superscr.*)grippino 1. s) *ita* 2; crebro mulgata 1. t) *ita cod.* 1 *d Fortunati (v. supra p.* 374, 18*)*; triennio 2. u) p̄spiteratus 2. v) *ita* 2; gratia. universis 1. v*) cumulata 2. w) celesti dono 2. x) Symphoriani 2. y) digna m. laude 2. z) *ita cod.* 1 *a Fortunati (v. supra p.* 374, *l.* 23*)*; adsciscitur 2. a) perpetim 2. b) cerimoniis, *om.* a. 2. c) que *add.* 2. d) *corr.* satiabat 1; saciabat 2; *cf. SS. rer. Merov. VI, p.* 534. e) Murmur 2. f) itaque 2. g) cr. cibi nulla d. 2. h) reservata 2. i) divinae magestatis 2. k) talia 2. l) *ita* 1; muneris minimi 2. m) ne 2. n) *ita* 1; ministrabit *(e corr.* ministrabat*)* cibaria 2. o) *ita* 2; sed 1. p) *ita* 2: mens aperta 1. q) profusa largiatur 2. r) Auca 2. s) saugmata 2. t) honoratis 2. u) *ita* 2; ablatum 1. v) pronis collis 2. w) *om.* 2.

1) *Fortunatus:* a vico. 2) *Idem:* ad matutinos. 3) *Auctor* spm̄ *pro* episcopus *legisse videtur, sicut Fortunati codices* 1*d.* 2*a*: *v. supra p.* 375, *l.* 24. 4) *Fortunatus:* illa res una testis est. 5) *'Murrum' pro 'murmur', 'murmurium' (Wölfflin, 'Arch. f. Lat. Lexikogr. u. Gramm.' III, p.* 261*) Lexicis Latinis addendum est; cf. Gloss. Isid.:* Murrat, murmurat. 6) *I. e. onus, sarcina. Fortunatus:* duorum saumariorum cum pane dirigit onera.

die novem[1] eis plaustra supradicta matrona, tritico onerata[a], direxit. Quod fratrum caterva mirans, iam diu replebatur. Fortunatus c. 3.

(4). Ingressu[a] quadam die monacho Amando[b] finilę[c], decidente[d] carbone quem iestabat de lumine, edax ignis incubuit, arida nutrimenta depascens, terribilisque ardor ad alta fastigia lambit; currentibus cunctis, nulla auxilia[e] dabantur. Tunc vir beatus calentem cum aqua cucoma[f] rapuit et locum celsiorem ascendit. Stans vero[g] intrepidus, divina voce hymnis[h] Christum laudabat, et cum dulciloco[i] funderit[k] ymno[l] alleluia[m] carmen, aspargens[n] pusillum aque in crucis similitudinem, mox vigor ignis ad nichilum[o] est redactus, torridaque[p] minime[2] poterant sedare fluenta aquarum. ib. c. 4.

(5). Chariulfus[a] quidam Francus tumida cervice protervus, villam[3] sancte basilice debitam rapace[b] fraude subripiens, sepius pulsatus reddere denegabat. Protinus sacerdos ad[4] beati Symphoriani sepulcrum provolutus incubuit, et praecibus crebris undique collecti proceres, ad domum venerandi pontificis[5] currunt et principis sui valetudinem[c] ac tormenta doloris exponunt. At ille non inmemor solita largire[d] medella[e], vestibulum[6] caeler ingreditur. Et cum vidisset regem, ait illi: 'Pax tibi, rex, et gloria perennalis[7]!' Fesso iam pectore, parumper anhela[f]·[8] reducens, ait rex: 'Subveni mihi auxilio[g] orationum tuarum, sanctissime pater, quia cuncta membrorum meorum viscera hac nocte divino flagello soluta sunt'. Tunc sibi beati Germani palleum[h] osculandum deposcit. Quo accepto, ab eius summitate loca doloris adtrectat[i], sua[k] delictorum confitens causam malorum, et cum milis[l] Dei orationem supplisset[m], mox illi vivida[n] virtus et membris sanitas comulavit[o]. Ita omnipotentia[p] Dei concessit, ut cuius offensam incurrerat, ipsius supplex gratiam postularet. ib. c. 5. ib. c. 6. b. c. 23.

(6). Una quadam[a] die cum ad carcerem Parisius orationem vir beatus impleret, sequenti vero[a] nocte trusis in carcerem lux miranda refulsit, et vincti[b], quorum inibi miserabilis poene[c] et teterrimus angor[d] artus adflixerat, sanctum sibi Germanum sic adloquentem viderunt: 'Fodentes[e] illico fodete; Dominus vos ab[f] has latebras tenebrarum eripiet'. Inter haec, costa pecodis[9] reperta, paulatim effodiunt lapidem- ib. c. 66.

II. Capp. 3–6. 1. 2.

Cap. 3. a) honorata 2.

Cap. 4. a) replebatur ingressu. Quadam *male distinguunt* 1. 2. b) *m. al. in spatio vacuo relicto suppl.* 2. c) fenili 2. d) *ita* 2 *cum Fortunato*: decedente 1. e) tectis *add.* 2; nec tamen succurrentibus *Fortun.* f) cucumam 2. g) vere 2. h) ymnis 2. i) dulcilogo 2. k) funderent *m. al. corr.* funderet 2. l) *ita* 2; imo 1. m) aevia carmen 2. n) aspgens 2. o) *corr.* nihilum 1, *et sic* 2. p) (t. *om.*) quem 2.

Cap. 5. a) Chariulfu: s, *ras.* l 1; Kariulfus 2. b) rapaci 2. c) valitudinem 2. d) largiri 2. e) medicamina 2. f) anhelitum ducens 2. g) *ita* 2: *om.* 1. h) pallium 2. i) detractat 2. k) *ita* 1. 2. l) miles 2. m) complesset 2. n) vivada 1, *corr.* o) cumulavit 2. p) omnipotentis Dei gratia conc. 2.

Cap. 6. a) *om.* 2. b) cuncti quos 2. c) pena 2. d) calor, *om.* artus 2. e) illic fodientes confodite 2. f) abbas latebris 2.

1) *Fortunatus:* plena carpenti vehicula. 2) *Fortunatus c.* 4: sedata est ignis unda, quam vix restinguerent flumina. 3) *Fortunatus:* partem villae basilicaris. 4) *Germanus teste Fortunato c.* 6. *propter cubicularium Agricolae episcopi Cabillonensis aegrotantem:* ad sancti Symphoriani sepulchrum progreditur. Interea vir iustus orationi incubuit. *Expilator lacinias ex tribus diversis miraculis arreptas male consuit, ita ut a Chariulfo quodam Franco incipiens per cubicularium episcopi ad regem ascenderet, scilicet Chlotharium.* 5) *Fortunatus c.* 23: ad domum ecclesiae, *quod idem valet.* 6) *Fortunatus:* mora facta ante vestibulum. 7) *I. q. perennis.* 8) *I. e. anhelitus; cf. V. Corbiniani II, c.* 7 *(p.* 606, 5*).* 9) *Fortunatus c.* 66: costa de pecude.

Fortunatus c. 66. que provolvunt et tractim se unusquisque foris proripiunt. Dehinc occurrentes, beati[a] Germani pedibus se prosternunt et vocem cum lacrimis quasi ex una tuba, mixtoque gaudio, ad sidera tollunt, inmensas referentes[b] domino Deo gratias, qui eos per sanctum Germanum a tenebroso carcere revocavit.

ib. c. 76. (7). Praescius[a] temporalis[b] vitae ac beatitudinis[c] peracta[d] gratia, misteria recognoscens, ceu[e] miles aegregius, tropheum[f] bellicae virtutis exacto, ad palmam meritis[g] gloriosus festinat sacerdos. Dies[h] ante aliquos[i] vocans cancellarium[1], ait[k] illi secrecius: 'Scribe super[l] hoc[m] lectulo: Quinto Kl. Iunias[n]'. Nondum[o] enim erat temporum peracta[p] fortuna; post venerabilem eius abscessum patuit omnibus, predictam sibi[q] diem itineris, qua[r] migraturus erat ad Christum[s]. Bonis in[t] actibus felicibus[u] meritis[v] occies denos[w] temporum vixit annos. Nunc vivit aeterno[x] secutus in lumine Christum, cui est cum Patre et sancto[y] Spiritu maiestatis unita[z] potestas in saecula saeculorum. Amen[a].

III.

TRANSLATIO GERMANI EPISCOPI PARISIACI VETUSTISSIMA A. 756.

INCIPIT TRANSLATIO CORPORIS SANCTI GERMANI EPISCOPI ET CONFESSORIS[a], QUOD EST VIII. KAL. AUGUST.

1.[b] Operae praetium[c, 2] reor nequaquam silentio praeterire, qualiter idem[d] beatissimus Germanus venerabilem sui corporis transpositionem[e, 3] praeeuntibus voluit signis ostendere. Etenim cum ducentis circiter[f] vel eo amplius annis in porticu[4] ecclesiae 737. beati Vincentii[g] martyris* sanctum eius corpus iacuisset humatum, anno vicesimo tertio[5], quo Carolus[h], Pippini[i] senioris filius, regni Francorum tenebat monarchiam.

*) iam quidem basylica facta *add.* 6 *c.*

II. Cap. 6. 1. 2. *Cap.* 7. 1. 2. 5. *III. Cap.* 1. 3*b.* 5*b. e.* 6*c.*

Cap. 6. a) beato Germano eius se prosternunt pedibus et 2. b) gr. r. d. D. 2.

Cap. 7. a) autem *add.* 5, *qui hic incipit (v. supra p.* 368*).* b) *ita* 1. 5; metam *add.* 2. c) eternę *add.* 5. d) gr. p. 2. e) *ita coni. Levison;* seu 1; sicut 2; *om.* 5. f) tropheo 2. 5. g) mrii *(i. e.* martyrii*)* 2. h) igitur *add.* 5. i) aliquot migrationis suę vocat 5. k) dicit ei 2. l) *ita etiam cod.* 1*a Fortunati.* m) hunc lectulum 5. n) V. K. Iunii 2. o) Nundum 5. p) *ita* 2; peracta. fortuna *male distinguit* 1. q) fuisse *add.* 5. r) quo 2. s) Hic igitur vir beatus *add.* 5. t) *m. al. superscr.* 2. u) *om.* 5. v) et virtutibus plenus *add.* 5. w) denis — annis 5. x) in et. s. l. 5. y) Sp. s. 2. z) unica 2; unitas et p. 5. a) *sequitur V. Medardi* 1, *V. Germani Autisiodorensis* 2.

Cap. 1. a) e. et c. *om.* 5*e*; quod est VIII. Kal. August. *habet solus* 3*b*; Incipit translatio sancti Germani epi et confessoris *praescr.* 6c; *initium folio exciso om.* 2*a.* b) *om.* 3*b.* 5*b. e.* 6*c.* c) *ita* 5*b.* d) *eras.* 5*b*; *om.* 6*c.* e) translationem 6*c.* f) *om.* 5*e.* g) levitae et *add.* 6*c et m. s. XVI.* 5*b.* h) Karolus, *ut infra,* 5*e.* 6*c.* i) Pipini 3*b.* 5*e (ut infra).*

1) *Fortunatus c.* 76*:* notarium. *De cancellariis episcopalibus egit H. Bresslau, 'Forschungen z. deutsch. Gesch.' XXVI, p.* 38, *'Urkundenlehre' I, p.* 601[2]. 2) *Cf. V. Germani auct. Fortunato c.* 23. 46. 3) *I. q. translatio.* 4) *Gregorius, Gl. Conf. c.* 88*:* in portico basilicae sancti Vincenti, in qua beatus Germanus requiescit in corpore. 5) *Auctor Annalium Mettensium (ed. de Simson p.* 32*) annos Karoli a.* 741. *die* 22. *Octobris defuncti ita computans:* Rexitque, *inquit,* populum Francorum annis XXVI et mensibus VI, *ita ut fere a Pippini morte eos duxisse videatur, dum Contin. Fredegarii c.* 24. *'utraque regna' eum rexisse tradit annos XXV S.*

venerabilis vir Lantfredus[a, 1], praefati sancti[b] Vincentii monasterii pater, divini[c] spiritus incitamento succensus, qualiter tanto[d] patrono[e] deberet[f] augeri veneratio, tacita* coepit mente tractare, atque ut eius felicia membra ob frequentiam populi infra ipsius aulam ecclesiae transferri[g] potuissent, devoto non destitit[h] corde rimari. Sed quoniam piis semper conatibus inpedimenta[i] se mundi obiciunt, praedictus[k] abbas[l] a suprascripto[m] principe legationis causa[n] Aquitaniam mittitur. Interea Carolus moritur. Isdem vero 741. abbas ab** Aquitaniae patricio[2] quasi explorator tribus semis annis invitus[o] tenetur[p]. Tandem, substituto in regnum[q] Pippino iuniore[r], reddita[s] pace, Lantfredus[t] absolvitur. 745. Qui reversus annis fere XII in restaurationem[u] monasterii, quod eo absente dissipatum fuerat, occupatur. Sed[v] licet his et multis[w] aliis occupationibus[x] praepeditus, nihilominus[w] tamen, ne devotionis pristinae oblitus[y] exsisteret, recentibus et ammirandis beati Germani coepit miraculis ammoneri. Siquidem anno sequenti[3], ex quo apostolicae sedis Stephanus pontifex ingressus Gallias, excellentissimi[z] Pippini, quem idem unxit in regem***, 754, Iul. 28. expetivit auxilium, cuidam feminae huiuscemodi ostensa est visio. Putabat enim se quasi causa[a] orationis noctis tempore ad ecclesiam beati perrexisse Vincentii. Ubi dum veniens ecclesiae[b] ianuas clausas invenisset[c], ante fores[d] eiusdem[e] orationi[f] prostrata,

*) ut videlicet eius sanctissima membra infra maioris ecclesiae aulam transferri debuissent. t. c. m. tr. atque devoto 6c.

**) Hunoldo ipsius *add.* 6c.

***) contra gentem Langobardorum Romanam sedem crudeliter opprimentem *add.* 6c.

III. Cap. 1. *2a (a. l. 8). 3b. 5b. e. 6c.*

Cap. 1. a) Lantfridus 3*b*; Lanfredus 5*e*, *ut infra*. b) s. V. *om.* 6*c*. c) divino spiritu i. 5*e*. d) tanti patroni 3*b*. e) condigna *add.* 6*c*. f) debet 5*e*. g) transferre 5*e*. h) distitit 5*b*. i) huius *add.* 6*c*. k) o., eiusdem negotii dilato tempore a supr. 6*c*. l) abba 5*e*. m) suprascribto 3*b*. n) *ita* 3*b*; in *add.* 5*b*. *e*. 6*c*. o) : : victus 5*e*. p) Sed *add.* 6*c*. q) regno 6*c*. r) iuniori *pr. m.* 5*b*. s) firmataque inter regna pace 6*c*. t) *a* ‖ Lantfredus *incipit* 2*a*. u) restauratione 6*c*. v) c. II. *inc. a* Sed 5*b*. 6*c*. w) *om.* 6*c*. x) causis 6*c*. y) pr. posset oblivisci, r. 6*c*. z) excellentissimo 2*a*, *corr.* a) o. c. 3*b*. b) cl. e. i. 6*c*. c) repperisset 6*c*. d) foras 2*a*. 5*e*. e) *om.* 6*c*. f) oratorii 5*e*.

1) *'Lantfridus abbas de sancto Germano' a.* 760/2. *conventui Attiniacensi intererat (MG. Capit. I, p.* 222*: Concil. II, p.* 73*), ipsoque petente basilicae S. Vincentii et S. Germani a.* 772. *Carolus Magnus immunitatem confirmavit: cf. MG., Dipl. Karol. I, p.* 103. *'A tempore domni Lantfredi abbatis' Necrologium monasterii S. Germani (Bouillart, 'Histoire de l'abbaye royale de Saint Germain des Prez', Parisiis* 1724. *'Pièces justif.' II, p. CIX; A. Longnon, 'Obituaire de Saint-Germain-des-Prés' in 'Notices et documents publ. pour la Société de l'histoire de France'. Parisiis* 1884*, p.* 43*; A. Molinier, 'Recueil des historiens de la France, Obituaires' I,* 1, 1902*, p.* 246*) incipit, cui depositio ipsius abbatis his verbis illata est:* prid. Id. Feb. Depositio domni Lantfredi abbatis. *Eum a.* 775. *diem supremum obiisse Mabillonius, AA. SS. ord. S. Benedicti III,* 2*, Parisiis* 1672*, p.* 92*, Ann. ord. S. Benedicti II, p.* 233. *in Cyclis paschalibus legisse voluit, in quibus translatio falso a.* 753. *attributa erat: qui supersunt cycli paschales ad a.* 1063. *usque pertinentes, scilicet Annales S. Germani Parisiensis saec. XI (SS. III, p.* 167*), mortem Lantfridi eo magis falso a.* 765. *attribuunt, sicut obitum Germani ad a.* 551*, translationem ad a.* 751. *promovent, atque auctorem verba ipsius Translationis expilasse iam monuit L. Oelsner, 'Jahrb. d. fränk. Reiches unter König Pippin' p.* 502. 2) *Chunoaldus dux neque patricius Aquitaniae praeerat; cf. Fred. Cont. c.* 25. 3) *Annum sequentem hodie ad a.* 755. *referunt (Mühlbacher, 'Karol. Reg.' I, p.* 41[2]*), cum etiam de anno* 754. *olim cogitavissent, sed Stephanus II. papa exeunte a.* 753. *Gallias ingressus a.* 754. *demum die* 6. *Ianuarii a Pippino receptus est, ut auxilium eius expetere posset, quem die* 28. *Iulii eiusdem anni in regem unxit; cf. L. Oelsner, 'Jahrb. des fränkischen Reiches unter König Pippin' p.* 503. *Ceterum ex feriarum ordine c.* 4. *conclusi potius de anno* 756. *egi, quo dies translationis, scilicet* 25. *Iulii, dominicus erat; v. supra* p. 370.

audisse[a] psallentium multitudinem infra[b] ecclesiam, omnem[c] humanae iocunditatis cantilenam modulationis suavitate superantem. Cumque tanti miraculi auditu adtonita, quid hoc esset, cuperet agnoscere, subito[d] cuiusdam praeclari aspectus pueri monasterio[e, 1] conspicit[f] ecclesiae sibi ianuas aperiri[g] tantique splendoris luce eandem repleri, quae etiam diei[h] vinceret claritatem. Quam cum ingressa fuisset, praecedente[i] se puero, respicit in partem sinistram e regione sepulchri beati confessoris Germani, et ecce! multitudo virorum angelicis[k] vestibus indutorum. Inter quos etiam praefulgidi aspectus[l] conspicit virum, nivea[m] senectutem[n] canitie[o] praeferentem, cui quasi recognito[p] ait: 'Sanctissime domine[q] Germane, multum[r] iam temporis est, quo haec quae video servus tuus Lantfredus[s] fieri desiderabat.' Et ille: 'Scio', inquit, 'nam hodie[t] XX[2] anni sunt, ex quo ego illi, ut hinc me transferre deberet, ostendi. Tu autem vade et dic ei, quoniam voluntatis eius devotio mihi omnimodo[u] placet; at vero exsequendi operis[v] tarditas valde per omnia displicet. Si[w] vero me hinc tandem transferre deliberat, retro beati Stephani altare me ponat.' Quam visionem mulier dum abbati et fratribus retulisset[x], duobus indiciis veram fuisse probarunt[y], sive quia numerum annorum sola abbatis, inscia[z] muliere, devotionis retinebat[a] memoria, seu quia etiam[b] omni tunc[b] congregationi, quod in altare[c] sanctae Crucis beati Stephani reliquiae fuerint[d], adhuc manebat incognitum, nisi[e] eas postmodum sagax inquisitio prodidisset[f, *].

2. Aliud[a] quoque miraculum hanc eandem visionem anno eodem praecessit. Nam quidam iuvenis Italiae provinciae, qui adhuc superest[3], cum in tantum fuisset membrorum officio destitutus, ut ei[b] calcanea natibus quasi clavis inhererent adfixa, manus quoque retro mamillas[c] hinc inde costis quasi quodam[d] gluttino[e] necterentur, oculis quoque[f] et auribus ipsique[g] linguae annis circiter tribus propria negarentur offitia[h, **],

*) *Subsequuntur* III. Tunc saepedictus abbas — Hactenus digesta serenissimo cesare domno Carolo narrante conperimus; nunc ad sequentia conpetenti disputatione vertatur articulus, *scilicet tota Translationis historia interpolata, quam Karolus M. imperator puer septennis expertus narravisset (SS. XV, p. 6, 13—p. 8, 8; cf. O. Holder-Egger, 'N. Arch.' XVIII, p. 274), auctorque fraudulentus verbis his:* (Neque enim nos hic finem ponere sinunt crebra hinc ad eiusdem sancti sepulchri et manifeste visa miracula *add.* 6c). Siquidem eodem ipso anno, quo sacrum ipsius venerabilis pontificis ordine[a] corpus supra memorato fuit translatum, quidam iuvenis Italicae[b] regionis adeo fuerat membrorum officio[c] destitutus, ut ei calcanea, *omissis verbis:* qui adhuc superest *(l. 20), ad textum integrum redit* 5b. e. 6c.

**) Qui a[d] piis parentibus dum pro[e] recuperanda sanitate per multorum sanctorum circumcirca veheretur ecclesias nec quicquam pristinae a quoquam mereretur recipere sanitatis, aliquando tandem *add.* 5b. 6c.

III. Capp. 1. 2. *2a. 3b. 5b. e. 6c.*

Cap. 1. a) audivit 6*c*. b) i. eandem eccl. resonantem atque o. 6*c*. c) homnem humanam i. 5*e*. d) quasi *add.* 6*c*. e) *ita 2a et pr. m.* 3*b*. 5*b*; ministerio 5*e*. 6*c et m. al.* 5*b*. f) et *add.* 5*c*. g) aperire 3*b*. h) die 5*e*. i) p̄cedentē 5*e*. k) albis 5*e*. l) aspectu 5*e*. m) niveam 5*e*. n) *corr.* senectute 2*a*, *et sic* 3*b*. o) canitiem 3*b*. p) recognita 2*a*. q) domne 5*e*. r) inquiens *add.* 6*c*. s) Lantfridus 3*b*. t) odie 2*a*, *corr.*; uiginti (hodie *postea add.*) 3*b*. u) omnimodis 6*c*. v) *om. in transitu a pagina ad paginam* 5*e*. w) Et si me hinc vel tandem 6*c*. x) rettulisset 3*b*. y) probaverunt 3*b*. z) i. m. d. *om.* 6*c*. a) retinebant 2*a*. b) *om.* 6*c*. c) altari 5*b*. 6*c*; quoque *add.* 6*c*. d) essent 6*c*. e) i., quas tamen p. 6*c*. f) prodidit 6*c*.

Cap. 2. a) Ali:o. *ras.* a 2*a*. b) ea 3*b*. c) mamillis 5*e*. d) *om.* 2*a*. e) glutino 3*b*. 5*b*. *e*. 6*c*. f) vero 5*b*. *e*. 6*c*. g) i. q. l. *om.* 6*c*. h) officia 3*b*. 5*b*.

Notae. a) *ita* 5*a*. *b (pr. m.). e;* c. o. 6*c*. b) Italiae 5*e cum textu genuino.* c) officiis 6*c*. d) Qui dum a par. pro 6*c*. e) *om.* 5*e*.

1) Pueri monasterii *apud Theodorum Cantuar. ante* 25 *annos ordinari vetantur; sunt iidem qui infantes monasterii, oblati, nutricii; cf. Cangium s. v. Infantes.* 2) *XVIIII tantum anni ex a.* 737. *ad annum* 755. *numerantur.* 3) *Locus auctoris aevum definiens in Translatione interpolata (supra l.* 30*) deletus est.*

in somnis admonitur[a], ut Galliam[b] veniens beatum Germanum*) sanandus inquireret. Qui certus de visione, adiutorio fidelium[c] inpositus in[d] sitarcio[e], comitante sibi[f] puero, equo[g] vehente, Parisius pervenit, atque in monasterio beati Petri[h, 1] hospitio susceptus[i], causam sui adventus**) exposuit. In crastinum vero baiulatus eiusdem pueri manibus[k], ad ecclesiam beati[l] Germani perlatus est. In qua dum[m] tota die[n] iacuisset, vespere est[o] receptus hospitio; nocte vero sequenti eidem[p] baiulo quidam clericus senex per visum apparuit, dicens: 'Quare hunc debilem hesterno vespere ab ecclesia detulisti? Surgens[q] itaque revoca eum in[r] ecclesiam, quoniam propter ignorantiam tuam[s] peperci tibi.' Qui statim diluculo consurgens — erat enim sabbatum — ab hospitii domo praefatum ad ecclesiam debilem revexit, eumque[t] ad caput[u] beati[v] Germani extra cancellum[w] collocans, usque ad vesperam[x] custodivit iacentem. Cumque[y] post sinaxin[z, 2] vespertinam fores ecclesiae iuxta morem[3] essent claudendae, custos ecclesiae[a], ut ad hospitium[b] redirent, admonuit. Quem flebili voce isdem exorans[c] debilis ait: 'Oro te***), pater, ne me hac nocte hinc abire praecipias, quia per sanctum Germanum sanitatis mihi est recuperatio repromissa, qua etiam fiducia†), patria simul parentibusque relictis, nequaquam de pollicitatione dubius, sed tanti confessoris[d] virtute securus, huc sanandus adveni.' Permisso[e] itaque custodis[f] nocte eadem, id est dominica, infra[g] aulam ecclesiae iuxta parietem sepulchri sancti Germani licentiam est adsecutus iacendi. Noctis vero tempore, priusquam fratres ad vigilias surgerent, magnis coepit clamoribus perstrepere, ita ut vocibus eius quiescentes[h] excitarentur fratres[i]. Et ecce! repente coherentia[k] coeperunt membra resolvi adque, decurrente cruore, paulatim crura[l] et manus, diutino glutino coartata[m], in pristinum rigorem[n] restitui, factumque est, ut, surgentibus[o] clericis[4] et iuxta morem diei dominici matutinorum offitia[p] consummantibus, his[q], qui vespere eger manibus venerat delatus alienis, mane facto[r], propriis iam sanus incederet vestigiis, et ita[s] in eo est plenitudo restaurata salutis, ut in[t] uno eodemque

cf. 4. Reg. 6,15.

*) Parisiorum antistitem *add.* 5*b. e.* 6*c.*

**) clericis eiusdem monasterii (inquirentibus *add.* 6*c*) *add.* 5*b. e.* 6*c.*

***) o beatissime *add.* 5*b. e.* 6*c.*

†) fretus *add.* 5*e.* 6*c.*

III. Cap. 2. 2*a.* 3*b.* 5*b. e.* 6*c.*

Cap. 2. a) *ita* 2*a.* 3*b*; ad(m)monetur 5*b. e.* 6*c.* b) Gall:iam, *ras.* ā 2*a.* c) fideliorum 5*e.* d) *om.* 6*c*; ꝯ *pro* in 5*e.* e) sitartio 2*a.* f) se 6*c.* g) Quo 5*e.* h) apostoli *add.* 5*b. e.* 6*c.* i) receptus 5*e.* k) officio 5*b. e.* 6*c.* l) supradicti antistitis p. (prelatus 5*e*) 5*b. e.* 6*c.* m) cum 5*e.* n) oraus *add.* 6*c.* o) ex more *add.* 6*c.* p) q. cl. (ut videbatur *add.* 6*c*) s. e. (eiusdem 6*c*) b. 5*b. e.* 6*c.* q) Surge i. et r. 5*b. e.* 6*c.* r) eum illuc, q. 6*c.* s) tua 2*a*; *om.* 6*c.* t) eum | quæ 2*a.* u) capitium 6*c.* v) sancti 5*e.* w) cancellos 5*b. e.* 6*c.* x) vesperum 5*e.* 6*c*; rursus *add.* 6*c.* y) Cumquae 2*a*: que *om.* 5*e.* z) *ita* 2*a*; synaxiu 3*b.* 6*c*; sinaxim 5*b* (*pr. m.*). *e.* a) c. ęccl. cunctos ad hospicia sua redire 5*e*; c. eiusdem omnes ut 6*c.* b) hospit(c)ia sua r. 5*b.* 6*c.* c) exhorans 5*b.* d) de *add.* 6*c.* e) *ita* 2*a*; Permissu *rell.* f) it. illius u. e. ibi licentiam est assequutus iacendi. Denique intempesta noctis magnis subito incipit clamoribus 6*c.* g) intra 5*b. e.* h) in ęcclesia *add.* 6*c.* i) custodes 6*c.* k) sibi diu *add.* 6*c.* l) c. — coartata *om.* 6*c.* m) correcta 5*e.* n) vigorem resolvi (redire 6*c*) 5*b. e.* 6*c.* o) s. ad vigilias fratribus et 6*c.* p) officiis consummatis 6*c.* q) *ita* 2*a.* 5*e*; is *rell., ut infra.* r) i. f. pr. 6*c.* s) omnis *add.* 6*c.* t) *ita* 3*b*; *om. rell.*

1) *Postea S. Genovefae.* 2) *I. e. cursus seu officium ecclesiasticum. Cangius.* 3) *Heirici Liber de miraculis S. Germani episcopi I, c.* 6 (*Migne, Patr. Lat. LXXII, col.* 1236): Factum est, ut, officiis vespertinis exactis, generaliter, ut in coenobiis mos est, universa vulgi concio a septis ecclesiae custodum instantia pelleretur; *V. Amandi c.* 7 (*SS. R. Merov. V,* 434). 4) *I. e. monachis coenobii S. Germani. Mab.*

tempore et visum[a] oculi et aures auditum et lingua* eiusdem recte loquendi pristinum recepissent officium. Nec[b] multo[c] post veniens[d] excellentissimus[e] rex Pippinus adque tanti miraculi novitate gavisus, oratione[f] peracta, eundem, qui fuerat redditus sanitati, suis exorat[g] obtutibus praesentari. Quem[h] cum diutius fuisset intuitus, sciscitatur[i] ab eo, quid faciendi vel quo[k] commorandi[l] voluntatem haberet. His vero[m], recuperatoris[n] sui inmemor et pristinae[o] mendicitatis amator, postulat sibi a rege auxilium tribui, quatenus[p] illuc unde venerat redire[q] potuisset. Cui statim rex clementi animo duo[r] argenti[s] vasa simulque[t] et equum[u] dari[v] praecipiens**, dixit: 'Ego quidem voluntati tuae libentissime faveo; te autem hinc discedere[w] videtur mihi nec debere nec[x] posse'. Quam eius sententiam[y] divinitatis spiritu prolatam sequentis[z] mox signi adtestatio declaravit. Nam, interpositis non multis diebus***, comitatus[a] duobus[b] monachis, usque ad† possessionem†† monasterio[c], cui vocabulum[d] Acmanta[1] est, pertinaci[e] obstinatione devenit, ubi eadem nocte utrisque monachis[f], qui eum deduxerant[g], ne eum amplius ducere[h] praesumerent, indissimilis[i] apparuit visio. Quam cum††† eidem[k] retulissent, et[l] ipse[m] in sua obstinatione persisteret, nocte[n] sequenti intolerabilium dolorum vexatione percussus*†, ne vias[o] possit[p] tenere nequitiae[q], recidiva[r] est[s] orbitate caecatus.

3[a]. Quidam[b] etiam[c] ex provincia Andicavorum[d], dum per annos fere XII manuum[e] ac pedum, sed et oculorum fuisset privatus officio, Toronorum[f] civitatem[g] adveniens, in ecclesia beati Martini*†† confessoris[h] lumen oculorum recepit. Nocte autem[i] sequenti*††† in somnis admonitur[k], ut[l] Parisius veniens totius[m] corporis sanitatem meritis

*) et lingua locutionem et manus eiusdem operandi pristinum *pergunt* 5*b. e*; aud. necnon et manus atque pedes operandi prist. *pergit* 6*c*.

**) pr. praesago spiritu infit: Ego 5*b. e.* 6*c*.

***) sicut perversa mente conceperat *add.* 5*b. e* (*non* 6*c*).

†) quandam *add.* 5*b. e.* 6*c*.

††) praefati *add.* 5*b. e.* 6*c*.

†††) facto (factu 5*e*) mane *add.* 5*b. e.* 6*c*.

*†) est. Qui obstinata mente, dum in (*om.* 5*e*) sua deliberatione perduraret et toties correptus a perverso itinere pedem retrahere nollet *add.* 5*b. e*; est, nec sic tamen conversus. Nam dum adhuc in hac sua sententia perduraret, totiensque correptus, a coepto itinere pedem retrahere nollet *add.* 6*c*.

*††) meritis ipsius (sancti *add.* 6c) *add.* 5*b. e.* 6*c*.

*†††) cum se sopori dedisset *add.* 5*b. e.* 6*c*.

III. Capp. 2. 3. 2*a.* 3*b.* 5*b. e.* 6*c.*

Cap. 2. a) visu 2*a*; o. v. 5*b. e.* 6*c*. b) *littera initialis* 5*b. e*; *c. VIIII. inc.* 6*c*. c) multum 5*e*. d) adveniens *et add.* illuc 6*c*. e) praecellentissimus 5*b. e.* 6*c*. f) o. p. *om.* 6*c*. g) rogat 6*c*. h) Qui 5*e*. i) i. coepit sciscitari 5*b. e.* 6*c*. k) demum *add.* 6*c*. l) cummorandi 2*a*. m) acsi *add.* 6*c*. n) recuratoris 5*e*. o) ut sic dixerim *add.* 6*c*. p) quatinus, *om.* i. 6*c*. q) p. (posset 6*c*) reverti. At vero (v. *om.* 6*c*) piissimus rex ei statim 5*b. e.* 6*c*. r) dua 5*b*, *corr.* s) argentea 3*b.* 5*b. e.* 6*c*. t) pariterque equum 5*b. e.* 6*c*. u) aequum 2*a*. v) dare 3*b.* 5*e*. w) discere *pr. m.* 5*b*; *add.* velle 5*b. e.* 6*c*. x) perficere *add.* 5*b. e.* 6*c*. y) s. veluti divinitus propalatam 6*c*. z) sequenti 5*e*. a) comitantibus 5*e*; etiam *add.* 6*c*. b) inde *add.* 6*c*. c) *ita pr. m.* 2*a* (*cf. p.* 424, 4); monasterii *rell.*; sancti 6*c*. d) Acmantum (Agmantum 5*e*; ac mandum 6*c*) v. est 5*b. e.* 6*c*. e) admodum *add.* 6*c*. f) fratribus 6*c*. g) deducebant 5*b. e.* 6*c*. h) deducere 5*e*. i) dissimilis 5*e*. k) ei 3*b*. l) r. sequenti n. quia obaudire contempserat ilico intolerabili 6*c*. m) et *iteravit* 2*a*. n) s. n. 5*b. e*. o) vias forte nequitię t. p. 6*c*. p) possint 5*e*, *corr.*; posset 3*b.* 6*c*. q) nequissimas 5*e*. r) recid:ua, *ras.* i 2*a*. s) mox *add.* 6*c*.

Cap. 3. a) VIIII. 5*b*; X. 6*c*. b) Qui 5*e*. c) *om.* 6*c*. d) Andi:cavorum, *ras.* g 2*a*; Andigavorum 3*b*; Andegavorum 5*b. e.* 6*c*. e) manum 5*e*. f) Tur. 5*b. e*. g) civitate 5*e*. h) sacerdotis 6*c*. i) vero 6*c*. k) *ita* 2*a*; ad(m)monetur 5*b. e.* 6*c*. l) quod, *om.* P. v. 6*c*. m) m. (quoque *add.* 6*c*) b. G. t. (de reliquo *add.* 6*c*) c. s. 5*b. e.* 6*c*.

1) *Hodie Esmans (cant. Montereau, arr. Fontainebleau, dép. Seine-et-Marne); cf. Polypt. Irminonis XIX (ed. A. Longnon II, p.* 258)*:* Habet in pago Senonico in villa Acmanto mansum indominicatum.

beati Germani adquirere[a] deberet. Ubi[*] dum veniens in ecclesia pernoctaret, universae[b] debilitatis molestia liberatus est[**]. In quo[c] miraculo dum[d] hisdem[e] languidus a beato Martino solam[f] oculorum recepit salutem[d], quid aliud claruit[g], nisi et[h] potuisse[i] eum et omni[k] sanitati restituere noluisse[l], ut videlicet patenter ostenderet[m], Germanum[n] sibi inparem nequaquam exsistere meritis, quem in curando languido[o] suae virtutis socium[***] non est passus habere[p] dissimilem[†]?

4[a]. Sed et quidam Bituricensis[b] territorii aduliscens[c], qui erat a renibus usque deorsum omnium immobilis rigiditate[d] membrorum, ita tamen[e], ut manibus innitens, universum post se corpus trahens[f], ad[g] instar vermium per terram reperet, quique[h] etiam illum, quem supra[i] meminimus[k] a beato[l] Martino et Germano curatum, multis[m] iam diebus[n] veniendo praecesserat[o], anno[p] eodem, quo eiusdem[††] confessoris sanctissimum corpus fuerat transmutandum[q], praecedente transitus[r] eius[†††] solemnitate[s], stans in basilica eiusdem[r] vidensque[t] eum[r] qui post se venerat[*†] sanum, conversus ad sepulchrum beatissimi[u] confessoris, querelosis[v] lacrimis coepit insistere, dicens[*††]: 'Quam ob culpam[*†††] vel ob quod peccatum meum[w], beatissime domine, me tot diebus tuae misericordiae auxilium[x] expectantem sanare noluisti, et ecce! nullam[y] huic in expectando moram sustinenti[†*] repentinam protinus[z] contulisti salutem?' Eadem[a] nocte dum se sopori dedisset, apparuit ei[b], [†**] vir Domini[c], dicens: 'Proxima veniente[d] vespera sabbati, pervigilem[e] in ecclesia transige[f] noctem. Quodsi infra[g] ecclesiam tibi[h] iacendi

756. Mai. 28.

*) d. Qui certus de visione Parisius (Parysius 6c) adveniens (usque pervenit 6c) atque in ecclesia ipsius supradicti confessoris (sancti *pro* s. c. 6c.) pernoctans, (ab *add.* 6c) universae (universa 5e; statim *add.* 6c) *pergunt* 5b. e. 6c.

**) Ita (dumtaxat *add.* 6c) ut et manus pristinum operandi recepissent officium (p. o. r. o. *om.* 5e) et pedes diu contracti recte ambulandi sortirentur effectum *add.* 5b. e. 6c.

***) in terris *add.* 5b. e. 6c.

†) Quodque etiam in sequentibus eundem sanctum geminare non piguit *add.* 6c.

††) eiusdem eximii c. saepedicti Germani s. c. 5b. e.

†††) sacratissima *add.* 5b. e.

*†) v. tam celeriter a beatissimo viro (a b. v. *om.* 6c) fuisse sanatum 5b. e. 6c.

*††) O vir (*ita* 5e; Quis 5b; O, *om.* vir 6c) sanctissime Christi confessor Germane *add.* 5b. e. 6c.

*†††) meam *add.* 5b. e. 6c.

†*) potentiam tuam qua (quam 5e) plurimum apud Dominum te (te apud Deum 6c) valere cognoscimus demonstrans *add.* 5b. e. 6c.

†**) per visionem *add.* 5b. e. 6c.

III. *Capp.* 3. 4. 2a. 3b. 5b. e. 6c.

Cap. 3. a) adquirer& 2a, *corr.* b) universa 3b. c) ergo *add.* 6c. d) dum—salutem *om.* 6c. e) isdem 3b. 5b. f) solum 5b (*corr.*). e. g) dari 5e. h) n. id quia et 5e; quia *pro* et 6c. i) potuisset (potuerat 6c) eum isdem venerabilis (Christi *add.* 6c) confessor (Martinus *add.* 6c) corporis rest. san. et noluisset (noluit 6c) 5b. e. 6c. k) omnem sanitatem 3b. l) et nol. 3b. m) ostenderetur 6c. n) o. hunc (hoc 5e) beatissimum virum (*om.* 5e) G. antistitem inparem sibi in caelis nequaquam (n. in c. 5e) existere 5b. e. 6c. o) languidum 6c; *om.* 5e. p) haberi 6c.

Cap. 4. a) X. 5b; XI. 6c. b) Bituricenses 2a; Beturicensis *m. al. corr.* Bituricensis 5b. c) *ita* 2a; extitit *add.* 6c. d) rigidate 2a; largitate 5e. e) *eras.* 2a; *om.* 3b. 5b. e. 6c. f) trahendo 5b. e. 6c. g) *eras.* (?) 5b; *om.* 6c. h) que *om.* 6c. i) nunc 6c. k) memoravimus 5b. e. 6c. l) (a *om.* 5e) beatissimis confessoribus Christi M. et G. nobiliter fuisse curatum *pergunt* 5b. e; beatissimis praesulibus simul fuisse curatum *pergit* 6c. m) multos 5e. n) illuc *add.* 6c. o) praeces ‖ cesserat 2a. p) anno—eiusdem *om.*, *pergit* Igitur videns eum 6c. q) transmutatuū (?) *inter scrib. corr.* transmutandum 2a; transmutatū 5e. r) *om.* 5e. s) so:lemnitate 5b; sollemuit. 3b. t) que *om.* 3b. u) beatissimum 5e, *corr.*; beati viri q. c. l. 6c. v) querel:osis, *ras.* i 2a; quaerellosis 5b: qua relisis 3b. w) m. (?) *eras.* 5b; b. d. *om.* 5b. e; m. b. d. *om.* 6c. x) e. a. 5b. e. 6c. y) nullum 2a, *corr.*; h. n. 3b. 5b. e. 6c. z) extemplo 5b. e. 6c. a) itaque *add.* 6c. b) illi 6c. c) Dei 5b. e. 6c. d) adveniente 6c. e) pervigil 6c. f) transigere (transire 5e) n. *et add.* memento 5b. e. 6c. g) intra 5b. e; ibi *pro* i. e. 6c. h) i. tibi 5b. e. 6c.

licentia denegatur[a, *], in portico[b] eiusdem sanitatis tuae praestulare[c] adventum!' Fecit ergo, ut sibi fuerat[d] imperatum, et veniente nocte dominica[e], nil[f] de promissione dubitans[g, **], in porticu ecclesiae[g*] iacuit. Cumque[h] iam vicina esset ora[i] vigiliarum, paulatim coepit*** somno gravari, cum[k] ecce! apertis subito oculis, vidit[l] tres quasi canes teterrimus[m] contra se stantes, confestimque excitans puerum, quem secum habebat: 'Surge', ait, 'et hos extra porticum eice canes!' Qui concite[n, 1] surgens, lustrato atrio adque porticibus, quaesivit quidem canes, sed fantasmatis[o] non[p] valuit indicia repperire. Cumque reversus[q] paululum[r] quievisset, surgentibus ad[s] vigilias monachis et divinis officiis insistentibus, eidem debili sopore detento vir Domini Germanus manu[t] baculum ferens[u] apparuit, quo[v] eius debilia[w] membra[x] contingens, ut sanus surgeret †, imperavit, statimque[y] torpentium membrorum ei est redditus usus, ita[z] ut, peractis laudibus[a] matutinis, exiens abbas†† cum fratribus††† erectum cerneret, quem[b] praecedente vespera contractum*† vidisset[c].

EXPLICIT[d, *††].

*) ni(c)hilominus *add.* 5*b. e.*

**) avidus salutis (saluti 5*e*) *add.* 5*b. e.* 6*c.*

***) adpropinquante (sibi *add.* 6*c*) salute *add.* 5*b. e.* 6*c.*

†) clementer *add.* 5*b. e.* 6*c.*

††) e. venerabilis vir Lantfredus (Lanfredus 5*e*) abbas cum 5*b. e.* 6*c.*

†††) in propriis gressibus sanum *add. et pergunt* erectumque 5*b. e.* 6*c.*

*†) per terramque (que *om.* 6*c*) repentem vermium[2] more (v. m. *om.* 6*c*) *add.* 5*b. e.* 6*c.*

*††) *Sequitur (c.* XI. 5*b*; XII. 6*c*; *absque distinctione* 5*e)*: His (ita *add.* 6*c*) breviter praelibatis *(SS. XV, p.* 8, 36*)* 5*b. e.* 6*c.*

III. Cap. 4. 2*a.* 3*b.* 5*b. e.* 6*c.*

Cap. 4. a) denegabatur 6*c.* b) *ita* 2*a*; porticū 5*e*; porticu *rell.* c) *ita* 2*a*; adv. pr. curato. Fecit 5*b.* 6*c.* d) fuerit 2*a, corr.* e) *om.* 6*c.* f) ni(c)hil 5*e.* 6*c.* g) debitans (?) *pr. m.* 2*a.* g*) : ecclesiae, *ras.* a 2*a.* h) Sed cum 6*c.* i) *ita* 2*a.* k) Cumque hęc a. 5*e.* l) videt 6*c.* m) terrim̃ 2*a*; teterrimos *rell.* n) concito 3*b.* o) phantasmatis 3*b.* 6*c.* p) i. non v. 5*b. e.* 6*c.* q) demum *pro* r. 6*c.* r) *om.* 5*e.* s) s. iam monachis ac d. i. off. 6*c.* t) G. quasi b. m. f. 6*c.* u) efferens 5*e.* v) Quod 5*e.* w) *om.* 6*c.* x) sensim *(e corr.* sensum 5*b) add.* 5*b. e.* y) Denique statim eidem debili est cum eadem voce torpentium m. pristinus redditus usus *pergunt* 5*b. e*; Denique statim cum eadem voce omnium illi membrorum pristinus redditur usus *pergit* 6*c.* z) sane *add.* 6*c.* a) m. l. 5*e.* b) quę 5*e.* c) viderat 3*b.* d) *om.* 3*b.*

1) *I. q. concitate.* 2) *Ita supra p.* 427, 9.

VITA LONOGHYLII ABBATIS BUXIACENSIS.

Buxiacus vel Buxidus[1] *monasterium in regione Cenomanensi situm a Lonoghylio quodam aut Lonegisilo*[2] *origines repetit, a quo locus postea Saint-Longis (dép. Sarthe, arr. et cant. Mamers) nomen accepit. Coenobium ad eandem dioecesim pertinebat ad quam Anisolense Carileffi, similesque casus utriusque monasterii fuerunt, ita ut monachi in Vita patroni conscribenda hic atque illic eadem ratione ducti sint, scilicet studio libertatis contra episcopos Cenomanenses vindicandae, idque unum dolendum est, fontes Buxiacenses minus large manare quam Anisolenses. Monasterium saeculo nono regium erat; quod cum Cenomanenses origine episcopale fuisse atque per iniuriam in ditionem fisci redactum esse voluissent, monachorum intererat demonstrare, coenobium iam initio regi traditum esse.*

Vitam Lonoghylii[3] *anonymus quidam composuit, qui congregationi si non adscriptus, at certe coniunctus erat, oratione simpliciore et quasi balbutiente usus, sermoque rudis cum modo enarrandi puerili conveniens auctorem satis ineruditum prodit, quem saeculo IX. ineunti attribuerim, atque cum ab aevo sancti longe remotum fuisse, vel ex ipsius verbis (c. 3) cognoscitur, dicentis:* In tempore illo regnante Flothario *(secundo)* rege Franchorum — — adhuc nuper fuit, quod Galiarum provintia inlustrasset fides catholica. *Vita Martini Sulpiciana*[4] *et Dialogi Gregorii M.*[5] *ei nota erant, unoque loco Vitam Audoini imitatus videtur esse*[6]. *Litteris tradidisse vult ea, quae 'audivit ac per veraces homines didicit' (c. 1), sed fabulae ab eo relatae magna ex parte ineptae et quae refellantur indignae sunt, eaque sola commemoranda, e quibus vota studiaque monachorum intellegantur. Contendit autem auctor, Lonoghylium ab episcopo Arvernensi presbyterum consecratum esse, postea Buxiaci consedisse, ubi parvum oratorium invenisset, et a 'principi-*

1) *Locus in Vita Lonoghylii priore et in charta Karoli Calvi a.* 843. Buxiagus, Buxiacus *vocatur, in altera Vita* Busciacus, *in Actibus pontif. Cenoman.* Buxiacus, Busiacus, Buxidus, Buxit, Bussit. *Cf. Th. Cauvin, 'Géographie ancienne du diocèse du Mans' ('Institut des provinces de France, mémoires', 2. series I),* 1845, *p.* 84. 89. 367. 2) *Sanctus in codice* 1 *Vitae prioris audit* Lonoghylius, Lonoghilius, Lonoghyllus, Longhyllus, *pro quibus manus alia ubique* Lonochilius *substituit; in altera Vita* Lenogisilus, *in Actibus pontif. Cenoman.* Lonegisilus *vocatur, unde fortasse Launegisili nomen (cf. E. Förstemann, 'Altdeutsches namenbuch' I*², *col.* 1015 *sq.) subest. 'A quodam religioso presbytero Launillo de Arverno' (al. 'Verno') Rigomerus eruditus esse dicitur (AA. SS. Aug. IV,* 787*), ubi nescio an auctor V. Rigomeri c.* 4*, qui aevo Carolino scripsit (cf. A. Poncelet, Analecta Bolland. XXIV,* 1905, *p.* 89 *sq.), de Lonoghylio cogitaverit. Litaniae cuidam saec. X/XI. invocatio* sancte Longelde *inest (H. V. Sauerland et A. Haseloff, 'Der Psalter Erzbischof Egberts von Trier in Cividale',* 1901, *p.* 192*).* 3) *De Lonoghylio artis criticae minus peritus egit S. M. Mosnier, 'Les saints d'Auvergne' I, Parisiis (*1900*), p.* 377–385. 4) *Cf. V. Lonoghylii* 9. *c.* 1. 5) *Ib. prol., c.* 2. 5. 6. 6) *Ib. prol.*

bus' regionis possessionibus ditatum monasterium construxisse. Cum autem episcopi dioecesani consulto, nisi fallor, mentio non fiat, sanctus inducitur Chlothario (II.) regi munera offerenti respondens: 'Tantummodo peto, ut defensorem cellula mea te habere suggero'[1]*: unde patet, ut Anisolenses Vita Carileffi conscripta ostendere voluerunt coenobium in fisco regio situm esse*[2]*, ita Buxiacenses similiter studiis hagiographicis potitos esse, ut monasterium regi oblatum et inde ab initiis in defensione regia constitutum fuisse demonstrarent, ubi subaudiendum est, mundeburdium tale coenobio episcopali minime attribui potuisse*[3]*. Quod rex insuper se annis singulis decem libras argenti daturum promisisse dicitur*[1]*, certe in votis monachorum erat, atque aperta fabula ea sunt, quae de Dagoberto filio Chlotharii sanato narrantur, in cuius rei testimonium calix et patena donata in monasterio exstarent*[4]*. Denique quod in oratorio Buxiacensi antea 'claras reliquias' defuisse auctor narrat, donec Lonoghylius angelo instruente Romae miro modo dentem Petri apostoli accepisset*[5]*, id ad fidem reliquiarum commendandam facere poterat.*

Fabulis autem Buxiacensibus Cenomanenses novas fabulas opposuerunt eodemque modo, quo monasterium Carileffi sibi vindicare certabant, iura quae in coenobium Lonoghylii haberent fraudibus suis stabilire studebant. Impostor enim ille notissimus, qui inter a. 840. et 857. veris fictisque commixtis Actus pontificum Cenomannis in urbe degentium composuit[6]*, ipsa Vita vel retractata*[7]* potitus, origines monasterii longe aliter enarravit*[8]*, inprimis id spectans, ut episcopus dioecesanus et fundum coenobii sibi vindicaret et personam gravem in vita sancti obtineret. Negotium interveniendi Chadoindo episcopo Cenomanensi iniunctum est, qui a. 626/27. concilio Clippiacensi interfuerat*[9]* et a. 643. testamentum condiderat*[10]*, ita ut initia eius cum aevo Chlotharii II († 629) convenirent. A Chadoindo igitur — non ab episcopo Arvernensi — Lonegisilum, ut sanctus ab eo vocatur, presbyterum ordinatum esse contendit, episcopum ei Buxidum 'vicum suum canonicum' monasterii construendi vel reaedificandi causa 'sub usufructuario ordine' dedisse, ea condicione iniuncta, ut coenobium cum omnibus rebus post obitum Lonegisili in potestatem ecclesiae Cenomanensis revocaretur eique semper subiectum esset. Quae mendacia suo more instrumentis eiusdem fidei probare voluit, quas ad exemplum chartarum antea de Carileffo confictarum fabricavit*[11]*, scilicet epistulam cessionis et precariam Lonoghylii*[12]* atque confirmationem Chlotharii regis*[13]*. Quae documenta data esse voluit illa anno regis 52, hoc anno 53, ignorans, Chlotharium II. paulo post annum 46. regni initum vita defunctum esse. Oratorium autem Buxiaci situm inter eas ecclesias enumeravit, quae olim a Turibio episcopo (490—496) constructae essent et inde ab aevo eius ecclesiae cathedrali Cenomanensi censum annuum solvissent*[14]*, itemque exposuit, quomodo coenobium saeculo VIII. potestati episcoporum subtractum esset*[15]*. Abraham enim vicedominum a Gauzioleno episcopo 'de iure sedis ecclesiae' cum alia beneficia accepisse tum Buxidum monasteriolum; Gauzioleno autem mortuo (inter a. 762. et 774), Abraham sodales suos adduxisse, ut Carolo regi possessiones offerrent eiusque 'efficerentur homines et per eius datum retinerent beneficia'.*

1) *V. Lonoghylii c.* 6. 2) *Cf. Krusch, SS. R. Merov. III,* 386 *sq.* 3) *Cf. Sickel, 'Beiträge zur Diplomatik' III ('Wiener Sitzungsberichte' XLVII,* 1864*), p.* 216. 244. 4) *V. Lonogh. c.* 7. 5) *Ib. c.* 4. 6) *Ed. Mabillon, Vetera Analecta III,* 1682*; G. Busson et A. Ledru, 'Archives historiques du Maine' II. Cenomanis* 1901. *Cf. J. Havet, 'Oeuvres' I,* 328 *sqq.; B. v. Simson, 'Pseudoisidor und die Le Mans-Hypothese' ('Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte XXXV, Kanonist. Abteilung' IV,* 1914, *p.* 1 *sqq.).* 7) *Cf. infra p.* 432. 8) *Mabillon p.* 150 *sqq.; Busson et Ledru p.* 145 *sqq.* 9) *MG. Concilia I,* 201. 10) *Pardessus II, p.* 69*; Busson et Ledru p.* 157. *Cf. L. Celier, 'Catalogue des actes des évêques du Mans', Parisiis* 1910, *p. LI sqq. et p.* 5, *n.* 4. 11) *Cf. Havet l. l. p.* 365 *sqq.* 378. 12) *Pardessus I, p.* 222. 224*; Busson et Ledru p.* 146. 151. 13) *Pertz, Dipl. Mer. p.* 134*: Busson et Ledru p.* 153. 14) *Mabillon p.* 64*; Busson et Ledru p.* 41. 15) *Mabillon p.* 243 *sqq.; Busson et Ledru p.* 262 *sqq.*

Consilium ad effectum perductum esse, etsi postea vicedominus a Carolo de palatio eiectus miserrima morte Buxiaci obiisset. Neque chartae cum narratione congruae desunt; in diplomatibus adulteratis imperatorum a. 802.[1] *et* 832.[2] *'monasteriolum Buxidi' vel 'monasterium Buxido' inter possessiones ecclesiae S. Gervasii Cenomanensis commemoratur, quae ad vasallos regios beneficiario iure datae censuique ad ecclesiam solvendo subiectae essent.*

Cum igitur fictiones et fraudes ad coenobium pertinentes satis superque exstent, sincera documenta desiderantur, neque eius praeterea mentio fit nisi perraro. Ludowicus Pius 'cellulam in pago Cenomannico quae dicitur Buxiacus' monachis S. Launomari Curbionensibus concesserat[3]*; cui Karolus filius aliam possessionem adiecit, deinde vero perspiciens, 'importunum id esse servitiis regalibus', et hanc et illam a.* 843. *commutatione facta ad usus fisci revocavit*[4]*. De cetero nihil constat; monasterium sive cellula non iam commemoratur, fortasse Northmannicis vel Britonicis bellis ingruentibus eversum. Postea loco eius ecclesia parrochialis cum prioratu exstabat, quae e monachis S. Vincentii Cenomanensibus pendebat*[5]*.*

Vitam Lonoghylii, quae tempore Reginberti († 846) inter a. 835. *et a.* 842. *etiam in coenobio Augiensi habebatur*[6]*, adhuc duo codices servaverunt:*

1) *Codex Sangallensis n.* 567, *diversis temporibus exaratus, p.* 155—163. *V. Lonoghylii saec. IX. scriptam continet*[7]*. Barbaries sermonis paulo post passim expolita est, et e textu ita immutato fluxit*

2) *codex Sangallensis n.* 577, *saec. X, p.* 440—449[8].

Codici Bruxellensi n. 7782, *saec. XVIII, fol.* 110'—113', *inter collectanea Bollandiana, exemplar Vitae Lonoghylii inest, quod exscriptum 'ex codicibus S. Galli in Helvetia misit* 1752 *P. Mauritius Chardon'*[9]*.*

Varias lectiones libri 2 *ab O. Holder-Egger v. c. descripti afferre supersedi neque ea quae corrector in codice priore expoliendo effecerit adnotavi nisi raro. Exemplar codicis* 1 *a Ioh. Heller b. m. confectum B. Krusch v. c. contulit.*

Editionem Vitae principem et unicam ex 1 *instituerunt socii Bollandiani, Analecta Bollandiana III, Parisiis et Bruxellis* 1884, *p.* 159—166, *discrepantiis exemplaris* 2 *textui subiunctis; sed ubique fere correctorem secuti, pristinum sermonem minus accurate exhibuerunt.*

Verba tantum, non res immutavit, qui Vitam Lonoghylii postea retractavit, alio prologo praemisso (prologus incipit: Egregia est doctoris gentium sententia, *Vita:* Ea

1) *Busson et Ledru p.* 282*; MG. Dipl. Karol. I, p.* 385, *n.* 265. 2) *Gesta Aldrici, ed. Charles et Froger,* 1889, *p.* 34*; Mühlbacher, Reg. I², n.* 912. 3) *Diploma periit; cf. Sickel, Acta regum et imperat. Karolin. II, p.* 372*; Mühlbacher, Reg. I², p.* 856, *n.* 270. 4) *Bouquet VIII,* 433. *De anno cf. (F. Lot et) L. Halphen, 'Le règne de Charles le Chauve' I ('Bibliothèque de l'École des hautes études'* 175*),* 1909, *p.* 62, *n.* 1. 5) *Cf. Piolin, 'Histoire de l'église du Mans' III,* 1856, *p.* 239. *In chartulario S. Vincentii (R. Charles et S. Menjot d'Elbenne, 'Cartulaire de l'abbaye de Saint Vincent du Mans' I, Mamers* 1886*) homines et res* de Sancto Lenogisilo *vel* Langiso *similiaque saec. XI. et XII. saepius commemorantur.* 6) *Cf. indicem librorum a Reginberto comparatorum (P. Lehmann, 'Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz' I,* 1918, *p.* 260, *l.* 6*):* In XV. libello sunt libri duo de vita et virtutibus sancti Galli confessoris et Vita sancti Longelli sacerdotis et Agnafledae virginis. *Quae opuscula si eodem tempore exarata neque postea demum compacta erant, codex post a.* 816. *conscriptus erat, sive de Vita Galli a Wettino (a.* 816—824*) composita agitur sive de opere Walahfridi (a.* 833/34*).* 7) *In catalogo librorum Sangallensium antiquissimo (cod. n.* 728, *saec. IX. med.) et aliae partes codicis et Vita* Lonochildis episcopi*(!) commemorantur (Lehmann l. l. p.* 78, *l.* 4*).* 8) *In indice librorum Sangallensi c. a.* 900. *ad modum kalendarii composito (cod. n.* 566*) pridie Kal. Sept. Vitam* Lonochilii, Agnofledae in passionario novo *(cod. n.* 577*) exstare commemoratur (Lehmann, ib. p.* 97, *l.* 8*).* 9) *Cf. J. Van den Gheyn, 'Catalogue des mss. de la Bibliothèque royale de Belgique' V,* 1905, *p.* 432, *n.* 3445.

tempestate, quando Clotarius rex). *Auctor fraudes Cenomanenses non curavit*[1], *cumque paulo ante saeculum IX. medium scripsisse et hanc Vitam neque priorem in Actibus pontificum adhibitam esse, ex his locis concludendum esse videtur:*

Vita I.	*Vita II.*	*Actus (ed. Busson et Ledru).*
c. 1. Ex genere Alamannorum oriundus fuit, parentibus secundum seculi dignitatem non infimis.	*c.* 2. in Alamannorum regione exoritur, parentibus licet quidem paganis, nobilitate tamen sanguinis bene idoneus.	*p.* 147. relinquens solum Alamanniae patriae meae parentesque meos nobiles et divites.
c. 4. Tunc unusquisque prebuerunt ei adiutorium.	*c.* 6. ut unusquisque de facultatibus suis ei ministraret.	*p.* 146. omnia necessaria ei ministrabant.

Calix et patena, quae a Chlothario rege donata esse prior biographus (c. 7) rettulerat, aevo alterius non iam exstabant, quippe qui (c. 10) verba: quae usque hodie in ipso monasterio adesse videntur *omiserit, de ceteris praedecessorem secutus. Opusculum 'ex archivis regalis ecclesiae collegiatae S. Petri de Curia' Cenomanensis ediderunt Iohannes* **Bollandus** *et Godefredus* **Henschenius**, *Acta sanctorum Ianuarii I, Antverpiae* 1643, *p.* 1120—22; *Martinus* **Bouquet**, *'Recueil des historiens des Gaules et de la France' III, Parisiis* 1741, *p.* 497—498. *frustula inde excerpta iteravit.*

W. Levison.

IN DEI NOMINE INCIPIT VITA SANCTI LONOGHYLIO[a] SACERDOTE. INCIPIT PROLOGUS[b].

Denique inprimis divinam clementiam postulamus auxilium, ut digni mereamur effici, indagare vitam sancti Lonoghylii et[c] Agnofledis Deo sacrata[d] virginis ad profectum populo[d] christiano, quia hominem imperitum plus exempla erudiunt quam predicamenta. (Greg. Dial., prol.) Sancti viri in hoc mundo cur non accipiunt caelestem potestatem? quę[d] terrena despiciunt et nihil inde ambiunt; cor et mens illorum fixum in conditore ponuntur. Vere dignum et iustum[2] est nobis petere per intercessionem eorum redemptorem nostrum, ut exempla et vestigia consequamur et in bonis operibus fructificemus, quatenus ad aeternam patriam pervenire mereamur, quia valde terribile est, quod in euangelio veritas recitavit: (Luc. 9, 25. Matth. 16, 26.) *'Quid proficit homini, si lucretur universum mundum, animae vero*[e] *suae detrimentum pacietur*[d]*?* Maxime cavendum est unicuique homini, ut conversationem suam cum[f] magna cura praevideat[g], ut Domino non[h] displiceat[i] opera sua et, dum virtutem[d] boni operis flagrat, non suis meritis hoc deputet, sed potius ut Deus in hoc laudetur in populis[3], ut de agrorum floribus rosarumque pulchritudine sanctae ecclesiae suave redolet[k], sicut apostolus dixit: (2. Cor. 2, 15.) *Christi bonus odor sumus Deo.* Nunc autem ad ordinem

Prol. 1.

Prol. a) *m. al. corr.* Lonochil. 1. *et sic* 2: *item deinceps.* b) prid Kl. Septb *add.* 2. c) ac *add., sed eras.* 1. d) *ita pr. m.* 1. e) vere *pr. m.* 1. f) eum 1, *corr.* g) pravid : : : : : : *(ras.* ebit ut?*)* Domino *pr. m.*, praevideat ne Domino *m. al.* 1. h) *eras.* 1. i) *m. al. corr.* displiceant 1. k) redole: *m. al. corr.* redoleat 1.

1) *Auctores Historiae litterariae Franciae VI,* 1742, *p.* 207, *erraverunt, statuentes, Vitam ex Actibus pendere.* 2) *Verba ad missam pertinent; cf. e. gr. Mabillon, De liturgia Gallicana,* 1729, *p.* 334*:* Vere dignum et iustum est, nos tibi hic et ubique semper gratias agere *etc.* 3) *Cf. V. Audoini, prol. (SS. R. Merov. V,* 553*):* ut ex hoc Christus laudetur in gentibus, dum sancti venerantur in eximiis virtutibus. Odor agri redolet, quem Dominus benedixit, — — et ideo valde exultat mater ecclesia, dum — — alii rutilant ut rosae inter spinas.

rei redeamus et studeamus thesaurum absconditum in publico manifestare, quia ipse Dominus dixit in euangelio: *Thesaurus absconditus et sapientia occulta, quae utilitas in utrisque?* Eccli. 20, 32.

INCIPIT VITA SANCTI LONOGHYLII SACERDOTIS ET SANCTAE AGNOFLEDE VIRGINIS.

(1)[a]. Nunc igitur, qualis iste sanctus venerabilis vir Longhyllus[b] fuerat vel quae miracula Deus propter[c] illum ostendebat[d], in quantum parvitas nostra audivit ac per veraces homines didicit, ostendere conabor. Ex genere Alamannorum oriundus fuit, Sulpicii Sev. V. Martini 2, 1. parentibus secundum seculi dignitatem non infimis[1]; superna gratia dispensante, ab ipsis cunabulis et ablactatu matris suae dedit ei Dominus sensum et intellectum ad agnoscen- cf. 1. Ioh. 5, 20. dum *Deum* verum, *qui creavit caelum et terram.* Dan. 14, 4. Mox itaque puer Domino serviturum se vovebat, iam cupiebat baptismum accipere; parentes vero eius in illis temporibus pagani erant et idola adorabant, Deum caeli minime cognoscentes. Qui cum vidissent puerolum iuvenem remotum de vanitatibus et de idolatria illorum, displicuit vero illis conversatio sua. Vir autem Domini plus desiderabat caelestem patriam quam terrenam possessionem; parentibus suis innotuit in caelo[e] habere Deum suum. Tunc latenter exivit et oravit cum lacrimis ad Dominum suum, petens, ut auxilium ei dare dignaretur. Reliquid patriam et cognationem suam, implevit quod in euangelio veritas dixit: *Qui* cf. Gen. 12, 1. Matth. 16, 24. *vult post me venire, abneget semet ipsum, tollat crucem suam et sequatur me.*

(2). Pergebat itaque supradictus puerolus solus terrarum spatium quasi peregrinus. Domino moderante, pervenit in Aquitaniam[a] ad civitatem, quae vocatur Alvernia[2], ibique semet ipsum fortiter stringebat[3], in ieiuniis, in vigiliis et orationibus vacans die noctuque; tantummodo Dominum rogabat, ut meruisset venire ad baptismum. Statim vero cuncti in civitate commanentes, cognoscentes, quod ex toto corde Deum diligebat, cf. Deut. 6, 5. interrogaverunt eum, ex qua regione esset et ob quam causam propriam patriam dereliquisset et advena fuisset. At ille conpulsus, per ordinem omnia eis narravit: 'Volo salvare animam meam'. Illi autem gaudentes laudaverunt Christum, *qui omnes homines* 1. Tim. 2, 4. *salvos fieri vult.* Mox autem ibidem humiliter conversabatur, fuit categizatus et baptizatus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Postea ad imbuendum litteris studiose certabat adulescens et in lege Domini meditabatur die noctuque et infra moenia urbis cf. Ps. 1, 2. Alvernii[b] consedit, opinioque eius longe lateque iam in populo crescebat cottidie. Quod Greg. Dial. III, 15. cum vidisset episcopus illius civitatis[4], promptum et dignum esse ad Dei servitium, una cum petenti populo ad honus sacerdotii eum ordinavit[5]. Postea iam plus crescens *et* Luc. 2, 52. *proficiebat sapientia,* videruntque exempla et facta illius, aedificaverunt se plurimi a

Prol. Capp. 1. 2. 1.

Cap. 1. a) *capita ipse distinxi.* b) *ita fortasse pr. m.* 1. c) *m. al. corr.* per 1. d) *ita scripsi;* ostendebatur *(?) m. al. corr.* ostenderit 1. e) se *m. al. add.* 1.

Cap. 2. a) *m. al. corr.* Equitaniam 1. b) Arv. *corr.* Alv. 1.

1) *Nobilitatem sanguinis alter biographus c.* 2. *Lenogisilo attribuit (supra p.* 432*), unde in charta Chlotharii II. confecta (Pertz, Dipl. Mer. p.* 134; *Busson et Ledru p.* 153*)* '*inluster vir domnus Lonegisilus' vocatur.* 2) *Clermont-Ferrand. Carileffus 'ex provincia Aquitaniae pago Arvernico ortus' esse dicitur (V. Carileffi c.* 2, *SS. R. Merov. III,* 389*).* 3) *Cf. Gregorii M. Dialog. III,* 18*:* se fortiter stringens. 4) *Scil. Arvernensis. Ex contrario sanctum postea a Chadoindo episcopo Cenomanensi presbyterum ordinatum esse falsarius Cenomanensis finxit; cf. Lonegisili chartam cessionis (Mabillon p.* 152; *Busson et Ledru p.* 147 *sq.):* Cum autem haec domino meo Hadoindo renuntiarem, egit Deo gratias et ordinavit me sacerdotem. 5) *Eum in Cébazat loco ('arr. et canton nord de Clermont'), pro cuius patrono colitur, sacerdotio functum esse volunt; cf. Mosnier l. l. I,* 377 *sq.* 380.

pravitatibus suis. Erat autem ille pulcher aspectu, acutus eloquio, fervens in amore Domini, scriptura sacra iam bene ex parte doctus; cunctis fratribus vita sua placebat. Cum iam multa tempora in hac urbe consedisset, magis ac magis in Dei servitio pollebat.

(3). Et cum[a] Dominus dirigere eum vellet in alias partes, ut clarescerent exempla sua, vidit demum multos deviasse et graviter deliquisse in supradicta urbe, et ei minime cf. Act. 2, 37. consensissent ad melioris[b] habitum converti. Conpunctus videlicet corde, fecit sicut Rom. 12, 19. apostolus dixit: *Date locum irae*. Perrexit inde solus cum baculo suo, quousque pervenit ad Cinomanicense[1] in pago Sagoninse[2] ad villam quaedam[b*] quae vocatur Falangas. In tempore illo, regnante Flothario[c] rege Franchorum[3], inspirante divina clementia, adhuc nuper fuit, quod Galiarum[b*] provintia inlustrasset fides catholica. Cum autem sanctus Longhyllus[d] resedisset in Buxiago[4], invenit ibi oratorium parvum[5]. Venientes autem ad eum multitudo infirmantium, inposuit eis manus et sanavit eos. Deinceps, cf. Ioh. 7, 4. Deo largiente, manifestatus est mundo Dei famulus, cui Dominus ostendere dignatus est multa miracula. Propterea per girum commanentibus[b*] obnixe petierunt eum, ut apud illos habitare non dedignabatur[e], ac sponderunt ei, ut multis divitiis ditarent eum[6]. At ille[f] cognovit voluntatem illorum, promisit se in eodem loco mansurum.

(4). Servus autem Domini, solito[a] consuetudine ingressus oratorium nocturnis celebrare, pavore perterritus fuit. Qua de re recognovit, quod antea sinagoga esset nec[a*] claras reliquias habuisset[7]. Idcirco arcessere fecit principes, quorum possessiones possedit, et postulabat, ut ei darent benedictionem. Innotuit eis, Romam pergendi desiderasset, quod ita et fecit[8]. Pergebat itaque ad limina sanctorum Petri et Pauli, ibique diutius morabatur, petens apostolicum[9] reliquias. Minime ergo consequi potuit petitionem suam, iam tristis et dubitans effectus est. Miro modo ipsa nocte, qua[b] crastina die revertere decrevit in animo suo, venit ad eum angelus Domini in visu cf. Luc. 24, 38. noctis et dixit: 'Longhylle[c], quid in animo tuo perpendis et turbatus es? Vade occulte ad Gen. 46, 25. altare sancti Petri et quod reperies suprapositum reporta tecum'. Ille autem *revigilans*

Capp. 2—4. 1.

Cap. 3. a) *pr. m. om.* 1. b) vitae *m. al. add.* 1. b*) *ita pr. m.* 1. c) *ita, ut videtur, pr. m.* 1. d) Lon(ochilius *m. al. in ras.*) 1. e) dedigna(retur *m. al. in ras.*) 1. f) ut *m. al. add.* 1.

Cap. 4. a) *ita pr. m.* 1. a*) *sequitur rasura trium fere litterarum* 1. b) a *pr. m.* 1. c) Lon(ochi *m. al. in ras.*)lle 1.

1) Perveni in pago Caenomannico, ubi a domno Chadoindo domino meo amabiliter sum susceptus, *Actus pontif. Cenoman. c.* 12 *(Mabillon p.* 151*; Busson et Ledru p.* 147*)*. 2) *Hodie 'le Sonnois', regio circa Mamers (dép. Sarthe) sita; cf. Th. Cauvin, 'Géographie ancienne du diocèse du Mans', p.* 490. 497. 3) *Chlotharius II. regionem Cenomanicam inde ab a.* 613. *possidebat, postquam antea bis ea privatus est.* 4) *Hodie Saint-Longis prope Mamers (dép. Sarthe); cf. Cauvin l. l. p.* 84. 89. 367. 5) *Quod olim a Turibio episcopo* (490—496) *constructum esse Cenomanenses finxerunt; cf. Actus pontif. Cenoman. c.* 2 *(Mabillon p.* 64*; Busson et Ledru p.* 41*)*: Fecit etiam et consecravit aecclesias in praefixa parrochia per diversa loca XXXVIIII, ex quibus ad matrem aecclesiam, cui praesidebat infra urbem, censuit solvere luminaria cerae atque olei sive custodibus ipsius aecclesiae ad ornandam eam treantes, id est — — de Busiaco cera lib. III, olei V et tr. I. 6) *Haec auctor Cenomanensis c.* 12 *(Mabillon p.* 150*; Busson et Ledru p.* 145 *sq.) arrepit, sed Buxidum 'vicum canonicum' ad ecclesiam Cenomanensem pertinuisse addidit et inter 'principes quorum possessiones possedit' (supra l.* 19*) Chadoindo episcopo praecipuum locum attribuit.* 7) Quam ob causam cognovit olim locum illum publicis conventionibus dicatum, qui diversis sanctorum reliquiis fuerit adornatus, sentiens cultum earum ob neglegentiam deperiisse, *Vita altera c.* 6 *(AA. SS. Ian. I,* 1121*)*. 8) *Cf. J. Zettinger, 'Die Berichte über Rompilger aus dem Frankenreiche' ('Römische Quartalschrift,* 11. *Supplementheft'), Romae* 1900, *p.* 39—41. 9) *I. e. papam.*

quasi ex gravi somno, fecit sicut ei precepit et invenit [dentem[a]] unum sancti Petri. Servus autem Domini protinus iam letus et gaudens remeavit ad propria ad supradictum Buxiagum[1]. At ubi viderunt eum venientem, gratulabantur toti vicini[2] loci illius, quia difficultas erat eis, iam umquam virum venerabilem[b] videre meruissent. Tunc unusquisque prebuerunt ei adiutorium; ille autem inchoavit monasterium aedificare[3], perpendens iam in corde suo, ut ulterius inde non exisset, sed ibi devota mente cursum vitae suae perimplesset.

(5). Neque silendum est de sancta Agnoflede virgine, de qua superius in prefatione memoravi[4]. Cum autem pater eius et parentes vellent eam ad thalamum coniungere, illa fortiter reluctabat animo suo et meruit habere sponsum in caelo. Idcirco enim (Greg. Dial. III, 14.) fuga lapsa, venit latenter in silvam quandam nuncupante Covarno; abscondit se in arbore cavo[a]; ibi anima sua volvebat, quid egisset vel ubi confugisset. Tunc igitur memoravit[b], qualiter iam dudum audivit famam sancti Lonoghyllo[c], Deo providente, qui omnia gubernat et non neget[a] veniam sperantibus in se. At ubi venit ibi armen- (cf. Prov. 30, 5.) tarius patris sui, illa autem vocavit illum et rogabat blandis sermonibus, ut iret ad (cf. ib. 29, 5.) hominem Dei, quod dignasset venire ad se. Ille autem rennuit. Protinus illa adiunxit, dicens: 'Vade, et ego *restituam tibi mercedem tuam*; unum vitulum de armentario[5] (Tob. 5, 14.) patris mei dabo tibi'. Quod cum audisset, adquievit. Ambulans itaque pervenit ad hominem Dei, nuntiavit, quaeque facta erant. Statim ergo servus Domini cursu rapidissimo perrexit ad eam et invenit illam adhuc absconsam in arbore cavo[a] hesitante animo. Tunc ille sciscitabatur, quid agere vellet vel quatenus[d] pensatum[6] habuisset erga cor suum. Illa autem ordinem rei omnia narravit: 'Volo mundum derelinquere et Deo me tradere'. Quod cum audisset servus Domini haec verba, eduxit eam secum ad cellulam suam et velamen inposuit capiti suo[7]. Et postea simul studuerunt totis nisibus crescere in servitio Domini.

(6). Et contra diabolos[a] unde bonus[a] vidit enitescere ad gloriam, inde a c r i u s s e v i t[b], (Greg. Dial. III, 15.) u t h o m i n e s t r a h a t ad poenam. Iam autem Dominus voluit exaltare eos et manifestare merita illorum, sicut alibi dixit: *Superbis Deus resistit, humilibus autem dat* (Iacob. 4, 6.) *gratiam*. Instigante vero adversario, ipse homo, qui debebat in matrimonium sumere sanctam Agnofledem, perrexit partibus ad[c] palacii; dixit Flothario[a] rege, quod peregrinus quidam vocabulo Longhyllus[a] abstulisset ei sponsam suam per artem maicam[a] et modo insimul nefandis et inlicitis utebantur[d]. Precepit ergo rex Flotharius misso suo, ut cum vi utrosque duceret ante conspectum suum. Missus vero fecit, sicut ei mandatum fuit; duxit illos ad palatium. Quo venientibus ad propositum locum, rex in

Capp. 4—6. 1.

Cap. 4. a) dentem *suppleri e Vita altera c.* 6 *(l. l. p.* 1121*) et Act. pontif. Cenoman. c.* 12*; pr. m. om.*, a n e l l u m *m. al. in marg. suppl.* 1, *et ita* 2. b) ut *m. al. suppl.* 1.

Cap. 5. a) *ita pr. m.* 1. b) *m. al. corr.* memorata est 1. c) *ita fortasse pr. m.*, Lonochilii *m. al.* 1. d) qualiter *m. al.* 1.

Cap. 6. a) *ita pr. m.* 1. b) sevi:t *(ras. a?)* 1. c) *m. al. del.* 1. d) *ita pr. m.*, utuntur *m. al.* 1.

1) *Auctor Cenomanensis etiam hoc loco Chadoindum intercedentem inducit (Mabillon p.* 153*: Busson et Ledru p.* 149*):* cuius *(Petri)* dentem Roma — — invenire merui et domino meo Hadoindo episcopo deferri, quem ipse suis precibus Domino commendavit et in praedicto nostro oratorio solemniter collocavit. 2) *I. e. incolae vici.* 3) Cellulam locavit, quae vocatur Busciacus, *Vita altera c.* 6 *(l. l. p.* 1121*). Lonegisilum monasterium cum omnibus possessionibus ecclesiae Cenomanensi tradidisse, auctor Actuum pluribus exposuit, narrationem chartis fictis confirmare conatus (v. supra p.* 430*).* 4) *Supra p.* 432. 5) *Pro armento (cf. v. gr. Lev.* 23, 18*:* vitulum de armento unum*);* de grege *Vita II, c.* 7. 6) *Gall. 'pensé'.* 7) *Vita II, c.* 7*:* transduxit eam ad cellulam suam ac sacro velamine Domino consecravit.

venatione fuit. Et erat tunc hiemis tempore; servus autem Domini dixit ad ancillam Domini: 'Vade et adfer mihi ignem, ut calefaciam pedes meos'. Perrexit illa ad fornacem, ubi solebant[a] coquerę panem ad opus regi[b], petens pistorem, ut ei daret ignem. Quod cum ille pistor[c] audivit, quasi deridens dixit: 'Prebe lentiolem[d].[1] tuum'. Illa continuo tetendit; ille adprehendit, quasi duobus[e] vicibus plenam palam carbonibus misit ante illam. Illa autem stringens quasi aliam causam[2], asportavit ad hominem Dei. Ille[f] autem satis calefaciens se, illa iterum reportabat ad fornacem carbones ardentes et iactabat ad terram, cunctis videntibus. Contigit res mirabilis: lentio[d] non erat ustum, nec videre homo non potuit, ut ignem tetigisset, nec lesum erat quicquid, sed quasi rosatum esset[3]. Adiuvante Domino, apertum[e] erat falsitas accusatoris. Veniente rege[4], nuntiatum ei erat signum mirabile, quod Dominus ostendere dignatus est pro famulo et famula sua. Tunc rex prostravit se pedibus suis, veniam postulabat, se reum esse testatum[e], ut tantas tribulationes nescienter ei ingereret. Tunc promisit daturum ei beneficium[5]. Ille nequaquam pretio consentit; respondit, quod divitias seculi minime habere curavit: 'Tantummodo peto, ut defensorem cellula[6] mea te habere suggero'. Rex autem audivit verba illius, honorificavit eum mirifice, spondit annis singulis argentum daturum quasi libras X ad stipendia sua. Ille autem gratias referebat Deo suo, revertebatur ad propria et de ipso argento conparavit terram et quaeque necessaria erant monasterium construendi.

(7). Dominus autem fecit iterum aliud signum, quod silere non debemus. Cum enim filius Flotharii nomine Dagobertus graviter febre correptus erat, et multi medici eum sanare certaverunt, et nihil ei proficit, iam membrorum officiis pene distitutus, dubium inerat[a], si evadisset ab hac infirmitate an non, quia plus minus perpessus languorem quam annum medium. Tunc rex transmisit viro venerabili calicem et patenam de argento fabricatam, quae usque hodie in ipso monasterio adesse videntur. Quod cum missus pergebat illuc et adhuc in medio itinere non fuit, reliquit eum febris. Iam autem, meritis exigentibus[b], venerabatur Dei famulus a rege, sicut bene congruit.

(8). Multis quoque temporibus in sancto habitu simul conversantibus servus Domini et ancilla Christi, repleti bonis operibus, et Dominus ab huius tempestatibus mundi eam vellet liberare, ad gaudia sempiterna perducere, superveniente die vocationis eius, migravit ad Dominum in loco qui dicitur Verno[7] vico publico. Quo audito, vir sanctus festinanter cucurrit cum omni honore et silentio[8], ut corpus eius ad monasterium de-

Capp. 6—8. 1.

Cap. 6. a) soleba(nt *m. al. in rasura maiore*) 1. b) rei *m. al. corr.* regis 1; ad clibanum, ubi coquebatur panis regius *Vita II. c.* 8. c) pister *pr. m.* 1. d) linteolum *m. al.* 1. e) *ita pr. m.* 1. f) *ita* 2; Illa 1.

Cap. 7. a) *ita* 2; i *littera excisa est* 1. b) exhibentibus *pr. m.* 1.

1) *Linteolum, Ital. 'lenzuolo'.* 2) *I. e. rem, Gall. 'chose'.* 3) *Similia miracula Gregorius Turon., Gloria confessorum c.* 75 *(SS. R. Merov. I,* 793*) et biographus Cadoci §* 3 *(AA. SS. Ian. II,* 603*) referunt. Cf. P. Toldo, 'Leben und Wunder der Heiligen im Mittelalter' ('Studien zur vergleichenden Litteraturgeschichte' VI,* 1906, *p.* 298 *sqq.); H. Günter, 'Die christliche Legende des Abendlandes' ('Religionswissenschaftliche Bibliothek' II),* 1910, *p.* 94. 4) A venatione *addit Vita II. c.* 9 *(l. l. p.* 1121*).* 5) *Ib. (p.* 1122*):* 'Accipere ergo dignare nostro munere de facultatibus rerum, ut quietudinem vitae stipendiariis usibus affluentibus serves'. 6) Quam bonorum hominum oblationibus contuli *add. ib.* 7) *Hodie Saint-Cosme-de-Vair prope Mamers; cf. Caurin l. l. p.* 543. 8) *I. e., nisi fallor, psallentio. Cf. V. Haimhrammi c.* 35 *(SS. R. Merov. IV,* 508*):* cum timore et psallentio (silentio *B) et alia exempla, quae congessit M. Besson, 'Anzeiger für Schweizerische Geschichte, Neue Folge' X,* 1907, *p.* 221 *sqq.; 'Contribution à l'histoire du diocèse de Lausanne sous la domination franque',* 1908, *p.* 178 *sqq.*

ferret. Levaverunt in feretrum et portabant, quousque venerunt ad villam quae vocatur Mamerto[1], deponerent eam, ut requiescerent paulisper. Quod cum surrexissent et vellent eam levare, movere eam nullo modo non potuerunt. Servus autem Domini ad modicum tristis et iratus dixit: 'Etsi hinc te movere non possum, forsitan dimittam te in isto agro iacere'. Revertebatur iterum ad sobrietatem mentis, custodes deputavit, quod ibi vigilassent ipsa nocte; ille autem regrediens ad monasterium, totam noctem in vigiliis et orationibus Domino vacabat, ut eam de illo loco movere potuisset. Crastina die perrexit ibidem cum cruce et omni honore; celeriter levaverunt eam, quasi si minime pondus sensissent. Deferebatur ad monasterium cum omni silentio[2] et timore Domini; sepelierunt in ipsa ecclesia.

(9). Beatus quippe vir postea prolixius[a] vivebat, plenus dierum; desiderabat iam valde aulam caelestium[b] ingredi. Subito coepit distitui corpus eius[3]; in labore semper gratias referebat Deo suo, quae erga eum erant. Obiit feliciter IIII. Nonas[c] Aprilis April. 2. cum omni honore et timore Domini. Sepultus est in ipso monasterio Buxiago in ecclesia, quam ipse construxit[4], et angeli conlocaverunt animam[d] in aulam caelestium[e].

EXPLICIT VITA SANCTI LONOGHILII PRESBITERI ET SANCTAE AGNOFLEDAE DEO SACRATA[f] VIRGO, PRIDIE KL. SEPTEMP.[5] Aug. 31.

Capp. 8. 9. 1.

Cap. 9. a) prolixus 1, *corr.* b) caelesti: *pr. m.* 1; caelest(em *m. al. in ras.*) 2. c) Noñ Apli 1. d) *ita* 2; eam *pr. m.*, animam eius *m. al. superscr.* 1. e) caelesti: *pr. m.* 1; caelestem 2. f) *ita pr. m.* 1.

1) *Mamers (dép. Sarthe).* 2) *Cf. p.* 436, *n.* 8. 3) *Cf. Sulpicii Sev. epist.* 3, 9: viribus corporis coepit repente destitui. 4) Sepultum est autem corpus beati viri in basilica, quam ipse sumptibus religiosorum hominum construxerat in praefata cellula, *Vita II. c.* 12 *(l. l. p.* 1122*). Anno c.* 1065. *tres ecclesiae ibi erant, scil. sanctorum Langisi, Petri, Martini ('Cartulaire de l'abbaye de Saint Vincent du Mans' I, p.* 350*).* 5) *Cum die* 2. *Aprilis sanctum obiisse supra relatum sit, dies* 31. *Augusti ad Agnofledem pertinere videtur. Posteri Idibus Ianuariis memoriam Lonoghylii statuerunt (AA. SS. Ian. I.* 1119*): sed in dioecesi Cenomanensi diem* 2. *Aprilis celebrant (Piolin, 'Histoire de l'église du Mans' I,* 1851, *p.* 340*).*

VITA RICHARII SACERDOTIS CENTULENSIS PRIMIGENIA.

Cum Karolus M. anno 800. *Centuli apud S. Richarium pascha celebraret, Angilbertus eiusdem monasterii abbas, Richarii ipsius nomine postea nuncupati (hodie Saint-Riquier, dép. Somme), cuius corpus ibi requiescebat, Alcuino celeberrimo subtilique scriptori in comitatu palatino versanti de vita patroni libellum stilo simpliciore digestum cultius ornatiusque rescribendum tradidit atque ad Alcuini librum adhuc omnia redibant, quae de Richario vulgabantur, fonte latente. Quem cum et ipse in hoc Scriptorum corpore edidissem*[1], *tamen inter vitas eiusdem sancti retractatas*[2] *ultimo loco codicem saec.*

1) *SS. rer. Merov. IV, p.* 389 *sqq. Codicibus adhibitis tres addere libet a W. Levison sodali nostro postea examinatos, de quibus haec adnotanda sunt.*

3*a*) *Codex S. Audomari n.* 715, *saec. XII, vol. III, fol.* 151'—156, *absque Alcuini epistula, praescr.* Incipit vita sancti Richarii presbiteri et confessoris, cuius festivitas est VII. Idus Octobris, *versibus et initio et fine caret, item subscriptione. Textus a libris* 3. 4*a. b propius abesse videtur quam a reliquis (p.* 394, 4. roboravit, 394, 10. aecclesiam, 394, 32. desistit*) et lectiones nonnullas* 3 *confirmat melioris notae (p.* 394, 20. concedit, 394, 21. Richthrudam, *p.* 395, 34. prosequere*), sed interpolationem quoque* 4*a exhibet (p.* 392, 18. solatio*) et nonnumquam cum* 1. 2 *convenit (p.* 398, 13. tristitia *cum* 1. 2, *p.* 400, 23. hominibus *cum* 1, *p.* 401, 3. illo *cum* 2 *procul dubio recte), immo solus vocabula quaedam immutavit (p.* 390, 5. excoluit] sublimavit, *p.* 391, 28. honorem] dignitatem*).*

4*d*) *Codex S. Audomari n.* 716, *saec. XIII, vol. V, fol.* 74—77', *praetermissa epistula, distichon initio cum unico codice* 1 *servavit, dum versus in calce desunt, sed Miracula (SS. XV, p.* 915 *sqq.) adsunt, sicut in reliquis huius familiae libris, atque inprimis cum* 4*b necessitudine coniunctus est (p.* 395, 14. easdem venit in partes, *p.* 400, 13. clade*), sed eo melior interpolationes in c.* 1—3. *non iterat.*

5*d*) *Codex Trecensis n.* 1, *saec. XIII. in., fol.* 31'—34', *et epistula et disticho caret (praescr.:* Incipit vita sancti Richarii presbyteri et confessoris, cuius festum colitur VI. Kalendas Maii, *inc.* Tempore*) atque cum quinta classe loco c.* 15 *sqq. finem ex Vita I. deprompsit (v. infra codices* 3, *p.* 444*), textusque eius ab edito (p.* 399, 17 *sqq.) non discrepat, nisi quod* vocant *(p.* 399, 21*) et* confessoris *(p.* 400, 30*) desunt et* domnum *recte cum Vita I (p.* 400, 24*) ibidem legitur.*

2) *Wolfhardus Haserensis (*882—912*) auctor Vitae Richarii retractatae, quam codex Vindobonensis n.* 336 *(Hist. eccl.* 5*), saec. XIII. in., fol.* 127'—128', *continet, item a W. Levison l. c. examinatus, Sigedrudem feminam devotam in c.* 10. *appellavit neque Richthrudam, atque capite illo*

XIII. enumeravi, cuius auctor 'nuper' sub Dagoberto I. rege († 639) Richarium sacerdotio functum esse voluit, sed primos tantum versus cognitos habui neque plura a bibliothecae praefecto elicere potueram. Interim A. Poncelet egregius amicus noster beatae memoriae feliciore sorte codicem ipsum nactus fontem Alcuini se repperisse perspexit[1], qui per tot saecula latuerat, neque vero textus quem princeps edidit ubique intellegi poterat, sermone barbaro misere depravato. Auctorem aequalitatem suam iactantem satis impudenter mentitum esse contenderam, cum editor de litteris hagiographicis optime meritus studiorumque nostrorum indefessus adiutor eum hac suspicione purgare se posse sibi videretur, cuius argumentis mea opposui[2]. Altero codice iam reperto eoque vetustissimo, textus omnibus numeris perfectus emersit, ita ut de consilio auctoris non amplius dubitari possit, neque strenuus fidei eius defensor ante saec. VII. ex. eum collocare ausus erat, ita ut 'nuper' ad sexaginta fere annos respexisset. Biographus autem ipse, id quod uterque tunc ignoravimus, loco nunc demum feliciter restituto vocabulum 'mendacia' (c. 2) eo consilio adhibuit, ut hanc famam praeveniret: Novorum, inquit, miracula et eius patrocinia, non debemus nos mendacia nec loquere lingua, cumque qui se excusat, egregio proverbio se accuset, sententiam de se ipso dixisse videtur.

Examinemus auctorem, qui 'mendacia' loqui non debebat, num re vera ea locutus non sit. Centuli Richarius natus atque sacerdos, i. e. parochianus presbyter, factus curam animarum per populum illum exercebat; in Crisciacensi autem foreste ex fisco duo vel tria bonuaria acquirens tugurium vile satis et parvum construxit prope locum Argubium, quo Centulo relicto vitam solitariam concupiscens se recepit. Ita Cella Forestis (hodie Forest-Montiers aut Moûtiers de la Forêt) narrante biographo nostro exorta est, circiter 10 milibus passuum[3] distans a monasterio Centulensi, sique mendacia non locutus esset, Richarius eoque defuncto monasterium Centulense in possessione Cellae Forestis fuisset neque fiscus, eaque veluti filia matri illi subdita fuisset. At mendacia locutus est. Cella enim Forestis anno demum 797. in possessionem monasterii Centulensis venit, a Karolo Magno Angilberto abbati dono data[4], atque duo vel tria illa bonuaria usque ad eundem annum ad fiscum pertinebant. Quod si verum est, admodum suspecta ea esse necesse est, quae et de bonuariis illis ex silva regia Richario per Mauronium palatinum assignatis biographus rettulit et de praecedente Mauronti Ghyslemarique suggestione nomine Richarii ad Nantildem reginam viduam Dagoberti I. (a. 639—642) facta, ut in fisci dicione 'remotionem' haberet. Complectebatur autem Cella Forestis a. 831. descripta tres ecclesias et quinque villae ad lumen ecclesiae stipendiaque 30 canonicorum praesto erant, qui tunc ibi commorabantur[5]. Noli igitur duo vel tria illa bonuaria, scilicet 10—15 iugera Romana[6], nimium despicere, quae interim eodem modo accreverant, quo ex vili tugurio tam amplum monasterium surrexerat, illudque a Mauronto postea construi coeptum esse auctor ipse non ignoravit (c. 8).

absoluto impudens falsarius hanc Sigedrudem cum Sigedrude seu Sidrude villa (hodie Sorrus prope Montreuil-sur-Mer, dép. Pas-de-Calais) coniungens primum e Miraculis Richarii (SS. XV, p. 916) hic interpolavit Herico abbate (ex a. 814) sedente gestum, de Heutone quoque haec scribens: dum, inquit, quidam Heuto nomine villam ipsam fructuario usu suscepisset; caput vero 11. praetermisit et c. 12. et 13. in perpaucis versibus reddidit. Translatio Richarii in codice Vindobonensi fol. 128'—129 (ed. Anal. Bolland. XVII, p. 130 sqq.), Miracula fol. 129. 129' (ed. ib. p. 128 sq.) occupant, monente A. Poncelet, qui eum descripsit (Anal. Boll. XVII, p. 36 sq., cf. p. 58).

1) A. Poncelet, 'La plus ancienne vie de S. Riquier', Anal. Bolland. XXII, p. 173 sqq. 2) 'Die älteste Vita Richarii', 'N. Arch.' XXIX, p. 13 sqq. 3) Hariulfi Chron. Centulense I, 19, ed. F. Lot p. 32. 4) MG. Dipl. Karolin. I, p. 245 sq. 5) Hariulfi Chron. III, 3, p. 95. 6) 'N. Arch.' XXIX, p. 22.

Atque biographus sibi ipse contradixit, nam qui Centuli Richarium parochianum presbyterum vixisse asseruit, in Cella autem Foresti eundem solitarium et defunctum et sepultum esse, 'fratres' nec multo post contendit ex Centulo 'vico' venisse, ubi antea ille conversatus esset, una cum Ocioldo eius successore 'vices' eius gerente in Centulo 'vico', eumque alios quoque fratres convocasse, ut ad corpus visitandum venirent, fratresque praefatos illud Centulum detulisse, ubi denuo sepultum esset sepultumque miracula illa patrasset, quae auctor ipse c. 12 sq. descripsit. Audisne? 'Fratres' ex Centulo vico venerunt, immo 'ipse qui praeerat suos sequipeda': nonne ibi ubi 'fratres' erant monasterium fuisse necesse est? Nonne auctor fraudis reus iam convictus est? Certe advocatus eius perdifficile munus sustinuit neque enim 'fratrum' nomine 'fideles' intelleguntur[1], qui Centulo parochiae responderent, neque eos per 'vos' biographus alloquitur[2], sed 'suus sequipeda' lectionem depravatam recte emendavi coniectura, quae per codicem vetustum nunc confirmata est. 'Fratres suos', scilicet S. Richarii, etiam infra c. 13. auctor commemoravit, monasterii vero nomen anxie evitavit, de 'vico' tantum referens, sed uno loco eoque occulto monasterium revelavit (c. 6): Centulo vico, quem postea suus meritus condidit cenubio, per meritum Richarii miracula illa intellegens, quae ad eius sepulchrum contigissent. Cum autem neque fratres postea emergentes neque qui praeerat Ocioldus 'suus sequipeda' cum parochia Centulensi atque Richario parochiano presbytero conciliandi sint tali, qualis in priore Vitae parte depictus est, auctor mendax se ipsum refellisse videtur.

'Fratres' autem illos et Karolus M. a. 797. et paulo post Alcuinus pro monachis acceperunt neque pro fidelibus et 'monasterium' scripserunt pro 'vico' Centulo; ipsum 'abbatis' titulum hic Ocioldo non negavit, quem distincte Richarii successorem fuisse asseruit atque 'sub unius abbatis dominio' utrumque monasterium fuisse etiam Karolus statuit. Hic praeterea statuit, id quod Alcuinus praetermisit, duo vel tria bonuaria Richarium secundum petitionem suam a regali dignitate in silva Foresti accepisse vileque tugurium ibi ad habitandum elegisse ibique etiam obiisse. Primordia igitur Cellae Forestis in notitiam Karoli M. a. 797. pervenerant talia, qualia in Vita Richarii primigenia enarrata erant, atque Angilbertus abbas monasterii Centulensis et ipse a regali dignitate saeculo et dimidio post petivit, ut exemplum decessoris sui respiciens Cellam illam, 'in qua Deo sanctus Richarius militare studuit', monasterio Centulo cederet. Karolus petitionem eius non denegans Cellam Forestem cum omni ornatu ecclesiae et omnibus rebus vel appendiciis seu adiacentiis suis, quidquid possidere videretur aut postea ibidem additum vel delegatum esset, monachis Centulensibus cessit. Angilbertus verba ipsa Vitae primigeniae regi suggesserat, iamque exemplum praestantissimum nacti sumus, quomodo monasterium per legendam patroni confictam possessiones suas auxerit[3].

Non ignoro doctissimo chartarum Karoli M. editori[4] locos nonnullos eiusdem chartae suspectos visos esse, quos cancellis incluserit, sed in universum de eius fide non dubitandum esse ipse confitetur, reliquisque eiusdem regis chartis comparatis singula formulae enuntiata fere ubique exemplis confirmare potui. Ea ipsa verba quae editor tertio loco (p. 246, 32) incluserat comparata cum charta a. 790 (p. 222, 27) tam genuina approbantur quam praecedentia[5], immo charta vetustior laesa ex Centulensi emendari potest, nam verba ibi mutilata vix: sub normam [bea]titudinis restituenda sunt, id quod editor scripsit, sensum parum sanum reddens, sed ad exemplar Centulense: sub norma rectitudinis scribas, cum de regula[6] agatur. Quae cum certo certius confirmata sint verba, etiam de

1) 'N. Arch.' XXIX, p. 25. 2) Ita A. Poncelet l. c. p. 182. 3) Cf. 'N. Arch.' XXIX, p. 24. 4) MG. Dipl. Karol. I, p. 245 sq., ed. E. Mühlbacher. 5) Dipl. Karol. I, p. 246, 31: amodo et deinceps = p. 215, 31. 243, 34. 6) Cf. chartam Karoli a. 799 (p. 252, 37): monachis suis inibi sub sancta regula consistentibus.

insequentibus et unius abbatis nomine, *quae ad vindicandam Cellam Forestem quam maxime faciunt, dubitari non licet ideoque etiam similia, quae exeunte secundo loco cancellata sunt (p.* 246, 15*):* nam et sub unius abbatis dominio multis temporibus una fuisset fratrum concors in Dei laudibus digna conversatio, *genuino textui attribui malim. Quae cum ita sint, pro certo affirmare vix audeam ea quae restant ab editore inclusa re vera interpolatoris esse, cumque* magnalia *(p.* 246, 15*) cum Hariulfo comparans ad sermonem posterioris aevi rettulerit, accusativus pro ablativo qui praecedit:* in ipsa duo loca multa declarata sunt magnalia[1], *eius modi opinioni obstare videtur. Certe ea quae adhuc inclusa restant eodem modo atque non inclusa ex eadem V. Richarii vetustiore pendent, id quod ex textibus sibi oppositis facile intellegi potest*[2], *utque iam monueram, Angilbertus abbas Centulensis adnotata sua tradens hanc chartam praeparaverat; quod nonnulla non adeo cohaerere videntur, hac fortasse origine id aliquo modo excusari poterat, nec desunt tales parentheses historicae in aliis eiusdem regis chartis eodem fere tempore datis, veluti in Anianensi a.* 799 *(p.* 252, 26 *sqq.), per quam etiam verba* a praefato monasterio *(p.* 246, 13 = ad prefatum monasterium *p.* 252, 38*) confirmantur; denique quae primo loco cancellis inclusa excipiunt:* ibique — migrasset *(p.* 246, 11*) omnino genuina esse ex structura persimili chartae Karoli a.* 799 *(p.* 254, 12*):* ibique — aedificasset *intellegitur hicque etiam censor severus stilum sistebat. Mihi igitur editor optime meritus in charta Centulensi haud pauca minus recte in suspicionem vocasse videtur, quae in chartis genuinis redeunt, recuperatisque his locis etiam reliqua defendi possunt, quae una cum locis fide dignis condemnata erant chartis non accuratius inter se comparatis.*

Quo magis famae monasterii Centulensis biographus eo obsistere videtur, quod 'vicum' pro sola parochia acceperit, eo vehementius vestigia eiusdem monasterii apud eum admiramur, quae nec abstergeri nec negari possunt, sique Cellae Foresti priorem monastici ordinis originem auctor Centulensis aliquamdiu concedere videtur, sola utilitate domestica ductus idem consilium praeparavit, quod Angilbertus per Karolum M. a. 797. *re vera ad effectum perduxerit. Mendacia eum loqui etiam ex aliis exemplis colligitur atque valde suspecti mihi sunt Dusii (c.* 2*) illi, quo nomine par Scottorum peregrinantium a Ponteariis increpitum esse voluit, nescioque, an doctrinam illam potius ex Augustino vel Isidoro, Etym. VIII,* 11, 103, *hauserit; erat enim litterarum non omnino expers. Ghyslemarus, cuius nomen nobilitasque per terras circum undique percrebruerat (c.* 8*), regnante Nantilde regina (a.* 639—642*) omnino ignotus est, sique maiorem domus magna eius fama quasi digito monstrare videtur, certe maior domus Neustrasius eiusdem nominis notus est, sed c.* 40 *annis post illam reginam vixit*[3]. *Richarius commatrem suam Rictrudem visitans nescio an hanc necessitudinem soli nominum similitudini debuerit (c.* 5*). Miracula quoque nonnulla valde suspecta sunt*[4].

Quamvis 'nuper' Dagobertum I. auctor regnasse voluerit (c. 1*), tamen 'pauca' tantum de Richario didicerat nulloque verbo meminit se illum vidisse, ideoque testis oculatus ei opus erat, per quem figmenta sua muniret. Protulit Sigobardum Richarii 'manibulam'*[5], *scilicet interpretante Alcuino 'commilitonem' seu 'discipulum', solitarii in Cella Foresti commorati, nominavit et patrem eius Herimoaldum, 'cuius de simplicitate plura sparsit;*

1) *Ita Greg. Tur. p.* 608, 30. 853, 2, *exemplo Vulgatae.* 2) *'N. Arch.' XXIX, p.* 23. 3) *Ib. p.* 28.
4) *Servos in Francia relictos Richarius in Saxoniam profectus festino manumittendos esse curavit, cum morti eos propinquos esse sibi compertum esset, nuntiusque transmissus eos adhuc incolumes et robustos, corpore illaesos, nullum dolorem habentes repperit, at manumissi continuo obierunt:* sicut ipse servus Dei de eis prophetavit, qui trans mare erat *(c.* 7*). Admireris, quam magnus propheta Richarius Centulensis fuisset, sed ipse Alcuinus* Fertur *huic artis magicae exemplo praemisit (c.* 8, *p.* 393, 14*).*
5) *V. Richarii c.* 9*:* Et in eodem loco per manibula sua nomine Sigobardo dedici.

familiae autem eius maxima pars vitam iam finiverat, aliis finem adhuc exspectantibus (c. 9), cumque de ipso Sigobardo referens imperfectum adhibuerit[1], *sicut de Ocioldo*[2] *successore Richarii Centulensi, eos inter vivos non fuisse concessisse videtur. Sigobardus Richario moribundo adstiterat atque sepulturae necessaria providerat (c. 11), immo ipso referente per visionem acceperat, quomodo in regionibus caelestibus se haberet, 'in aula illa splendida et quasi aurea et de gemmis exornata, lucente ut sole', quomodo in tanta claritate gauderet obscuritatem se evasisse, scilicet fumosam hanc mansionem terrestrem; Richarius enim sodalem in fumo relictum consolans:* Frater, *inquit,* Sigobarde, mala mansione habuimus de fumo, vel in ista modo domo non nos nocet fumus *(c. 14). De fide harum rerum noli dubitare, quas Sigobardus post Richarii mortem per visionem comperisset; somno enim oppressus erat, cum feretro composito evangelium legeretur, id quod religiosum 'manibulam' vix decuisset, et quaeritur, quis evangelium legisset, fratribus Centulensibus post sepulturam demum advenientibus. Hanc historiolam satis simplicem auctor paulo serius sibi excogitasse videtur, nam opere finito his verbis eam supplevit:* Quod antea scribere debui, hoc post memini. *Post festum igitur fumus ille ei in mentem venerat.*

'Sanctam basilicam' Centulensem cum Richarii sepulchro biographus optime novit (c. 12), qui locus 'satis publicus et bivius grandis' a multis frequentaretur; sustentacula viderat suspensa contracti cuiusdam, qui virtute sancti sanatus erat; 'illic' sanatos viderat daemoniacos atque veluti testis oculatus cladem inguinariam descripsit (c. 13) per naves fortasse invectam, quomodo 'civitates, portus, regiones, regnacula undique' invadens 'in Centulo vico' grassata esset neque 'fratribus' Richarii pepercisset, quomodo sepulchrum sanctum illi expetissent et 'clave sancti Richarii' mirifica aegrotos sanassent. Quare vix dubium esse videtur, quin ex ipsis fratribus S. Richarii monasterii Centulensis biographus fuerit, quodque Cellae Foresti magis quam illi patronum vivum studuisse contendit, in sua simplicitate 'calliditatem' eandem exercuisse videtur, quam Richario attribuit (c. 2).

Sermone barbaro recentioris aevi auctor usus specimina studiorum classicorum talia dedit, qualia in tanto squalore vix exspectes; pronomina enim relativa et ut *more Ciceronis postposuit*[3], *cum eodem* libamenta *scripsit (c. 8), mox cum Ovidio et* valentius – anhelabat (spirare valentius, *Met. XI,* 481) *et c.* 3. lympha *pro 'aqua'. Pio incepto deminutiva accommodabat, quo facilius fidelium animi caperentur, veluti* avicula *(c. 5),* censiculo *(c. 6),* infantulo *(c. 5),* regnacola *(c. 13). Vocabula autem apud eum emergunt, quae apud Ciceronem frustra quaeras, veluti* bonuaria, forestis, rausus *(pro 'arundo') (c. 8),* talpigo *(c. 5). Inter 'Hiberniam' et 'Scottorum patriam' distinxisse videtur (c. 2), ita ut utriusque famam ad conversionem patroni sui referre potuerit, atque* Siccambriam *pro Gallia septemtrionali scripsit, quod vocabulum ante saec. VIII. in. non repperi. Eadem notione nomen* Frantia *(c. 7) adhibuit exemplo auctoris L. h. Fr.*[4], *et de 'Saxonia' 'ultra mare' locutus est, sicut Bonifatius de 'transmarina Saxonia'. Pulcherrimum vocabulum* manibula *toties adhibitum (c. 9. 10. 11. 14) praeterea apud auctores totius Latinitatis non occurrit neque necessitudinem ullam habere videtur nisi cum lectione quadam codicis V. Goaris*[5]: manapulus *(?) m. al. corr.* manipulus, *ubi in codicibus melioribus* maniculus *deprehenditur. Cliens igitur S. Richarii classicorum studiorum non plane expers vocabulum ex 'manus' derivatum, scilicet amanuensem, ad manipulum temere rettulisse videtur. Vitam Goaris medio saec. VIII. compositam eum legisse conici licet; Richarius enim hospitalitatis officium erga 'peregrinos' 'pro caritatis studio' simili modo exercuisse videtur (c. 2) atque hilaris*

1) *V. Richarii c.* 10: Solebat nobis eius manibula dicere; *ib. c.* 14: sua manibula — referebat hunc modum. 2) *Ib. c.* 11: et ipse qui praeerat suos sequipeda — Ocioldo vocabulo. 3) *Cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 32: *c.* 2. 'initium ut coepit', *c.* 3. in alimonia quod ei largiebant, *c.* 8. nomen cuius — abundabat. 4) *Cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 33. 5) *Ib. p.* 34.

Rheni accola[1]. *Sermonis autem menda nonnulla apud biographum Richarii deprehenduntur, in quae apud Arbeonem demum incideram, itaque iterum ad tempus post medium saec. VIII. revocamur. Femininum participii tertiae declinationis in* -a *formavit* (*c.* 14): in aula splendida — lucentia ut sole, *sicut Arbeo, V. Haimhrammi c.* 30: infra deprimentia ripa, *et biographus Eligii*[2], *cum eodem Arbeone*[3] *genetivum eiusdem declinationis depravavit:* proli (*c.* 5) *atque verbum usurpavit*[4] *horribile:* prostratur (*c.* 8). *Erat procul dubio natione Gallo-Romanus, nam articulum more parum classico ita reddidit:* circa unam (ipsam *charta Karoli a.* 797) cisternam *atque ablativum adiuncta praepositione* de *formavit*[5]. *In exitu verborum magis concentum vocalium*[6] *quam leges grammaticae observasse videtur aeque atque Arbeo*[7], *et cum eodem vocabula similia cum similibus commutavit*[8], *genetivum et accusativum pro dativo usurpavit*[9], *verba idem significantia iteravit*[10], *immo prorsus eadem geminavit*[11].

Aequalem igitur Arbeonis fuisse biographum pauloque post saeculum VIII. medium Vitam Richarii litteris mandasse persuasum mihi est. Quod si recte coniecerim, ad Dagoberti I. regnum per nuper *initio appellans auctor fraudis quam maxime suspectus est neque iniuriam ei intulisse mihi visus sum olim contendens, satis impudenter eum mentitum esse.*

Hanc ipsam Vitae Richarii editionem Alcuinus a. 800—804. *retractans novum librum condidit, eumque Karolo M. offerens memorabile specimen dedit, quomodo litterae felicioribus auspiciis interim profecissent. A felici Dagoberti regno eiusque meritis ecclesiasticis exorsus se historiae illius aevi non imperitum praebuit suumque decessorem longe superavit, qui 'nuper' scribens multo minus de eisdem rebus instructus erat. Vilem eius vestem reformans atque quisquilia contemnens, totam narrationem homiletico quem apprime callebat sermone explicavit, pia Bibliae sacrae dicta ubique immiscuit, inprimis vero ea summo studio excoluit, quae propagandae gloriae sancti aut fidei christianae servirent, veluti conversionem et sanctitatem Richarii, castigationem superborum* (*c.* 6) *et severam regis admonitionem, quam Dagobertus ut fuisset sapientissimus benigne suscepisset* (*c.* 11), *a quo Karolus M. exemplum sumere poterat, denique trementem senectutem baculo fultam* (*c.* 13) *finemque beatum* (*c.* 14). *Totam materiam melius disposuit, e. gr. de parentibus Richarii in c.* 1. *disseruit, de quibus decessor in c.* 4. *egerat, visionem in fine suppletam* (*c.* 14) *suo loco inseruit post sepulturam, additis verbis:* Sed mirum dictu! (*c.* 14, *p.* 398, 18). *Testimonium Sigobardi aequalis historiolamque familiae eius non admisit, ad quem nihilominus lectores per verba:* praefatum Sigobardum (*c.* 14, *p.* 397, 29) *oscitanter delegavit. Consilio quod persequebatur pio commotus continentiam, humilitatem, gloriam Richarii additis adiectivis aut gradu superlativo auxit*[12], *neque vero eum artibus suis quemquam sibi conciliare atque a libro primigenio abstrahere posse existimem, qui magis origini fabulae indagandae intentus sit quam formae elegantiori.*

Cum e duobus qui noti sunt codicibus vetustior et melior demum emersisset, post-

1) *Cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 35. 2) *Ib. p.* 34. 3) *SS. rer. Merov. VI, p.* 533, *l.* 31: soboli. 4) *Cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 34, *n.* 3. 5) *V. Richarii c.* 13: de clave sancti Richarii, quos plaga tetigit, coxerunt; *c.* 14: mala mansione habuimus de fumo. 6) *V. Richarii c.* 8: de ipso secreto Mauronto erat iniquo (*pro 'Maurontus e. iniquus'*); *c.* 11: rotundum materium. 7) *SS. rer. Merov. VI, p.* 536. 8) *V. Richarii c.* 3. prodiit *pro 'prodidit'*. 9) *V. Richarii c.* 2: eorum obvius, *c.* 8. ipsius Mauronto erat commendata; *c.* 4. debere, exhibere, inserere, *c.* 9. inponere *aliquem (pro 'alicui') aliquid. Cf. SS. rer. Merov. VI, p.* 536, *26 sqq.* 10) *Cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 35, *n.* 2, *cum SS. rer. Merov. VI, p.* 536, 4. 11) *V. Richarii c.* 5: quo voluit — quo voluit perrexit. 12) *V. Richarii I, c.* 3: post ieiunium expletum, *Alcuinus c.* 3: post longa et diuturna ieiunia; *V. Richarii I, c.* 5: asello mansueto, *Alcuinus c.* 10: asello mansuetissimo; *V. Richarii I, c.* 14: aula splendida, *Alcuinus c.* 14: aulam splendidissimam.

quam liber e codice recentiore iam publici iuris factus est, hac altera editione parata textum innumeris locis emendatum proponere possum.

1) *Codex* Vindobonensis *bibliothecae palatinae Lat. n.* 420 *(antea Salisburg.* 39*), saec. IX, fol.* 99—103, *cuius discrepantiam lectionum primus eruit G. Vielhaber* [1], *et antiquitate sermonis et fide textus excellit, sed mendis non omnino caret.*

Specimen scripturae tabula 1. *exhibet.*

Ipse contuli.

2) *Codex* Abrincatinus *n.* 167, *saec. XIII. paginis bipartitis exaratus, formae magnae, fol.* 203, *olim monasterii Montis S. Michaelis, eundem textum fol.* 131′—133′. *exhibet, sed singula vocabula, immo tota enuntiata eaque memorabilia librarius neglegenter praetermisit aliaque misere depravavit. Locus quem praetermisit ad Mauronlum monachum effectum spectans c.* 8*:* quo — effectus, *pagina ineunte* 101′. *in* 1 *exaratus est, cumque vix bonam lectionem in* 2 *reperias, quae in* 1 *non extet, ex hoc libro illum pendere conici licet vel potius eiusmodi cogitatio occurrere potest* [2]. *Textus non multo post atramento nigriore correctus est, exemplari nullo adhibito, neque additamenta posteriora a scriptura primigenia semper facile discernere successit. Postquam A. Poncelet in dissertatione supra p.* 439, *n.* 1, *citata editionem principem ad hunc codicem mendosum paravit, eum Bonnam transmissum W. Levison sodalis noster accuratissime contulit atque primigeniae quas eruit formae, veluti activum pro deponente, quod superscripto hamulo mox restitutum est, per codicem* 1 *postea plerumque confirmabantur. Ea quae librarius posterior grammaticam corrigens immutavit e codice* 2 *in universum non adnotavi itemque rationem scribendi posterioris aevi neglexi, veluti praepositiones assimilatas,* ci *pro 'ti',* e *pro 'ae' et 'oe'.*

3) *Codices nonnulli saec. XIII. Vitae ab Alcuino conscriptae* [3] *in locum c.* 15. *ex. seqq. capita* 13. *et* 14. *vitae primigeniae haud leviter retractata substituerunt multaeque lectiones his subsidiis accreverunt, sed paucae bonae indolis.*

B. Krusch.

VITA SANCTI RICHARII SACERDOTIS[a].

(1[b]). Christo protegente et mente iubante[c], de vita quondam sancti, qui nuper in gente sub rege Dagoberto ex pago Pontivo et Centulo vico confessorque[d] Christi[e], Richarius miles Christi, sacerdotale decus[f] fungebat[4]; qui letus confessor fuit in saeculum, magnum promeruit merito, quem ex voto et animo conscribere curabo; et si non multa quae Deus per ipsum fecit, vel pauca quae dedici[g] per Dei adiutorium conscribere curavi[h].

(2). Igitur beatus Richarius, initium ut coepit, calliditatem[a] habuit vigoremque

Capp. 1. 2. 1. 2.

Cap. 1. a) *praescr.* XXVII. ID. Octb. Natl. sancti Richarii sacerdotis 1; Incipit vita sancti Richarii confessoris 2. b) *numeri des. codd.* c) *ita pr. m.* 1; iuvante 2. d) confessor fuitque, *m. al. del.* que 2. e) *ita* 1. 2. f) decies 2. g) *ita* 1. h) curavi:, *ras.* t 2.

Cap. 2. a) calid. 1.

1) *Anal. Bolland.* (1907) *XXVI, p.* 45 *sqq. Pauca, quae emendanda erant, supplevi 'N. Arch.'* (1908) *XXXIII, p.* 23 *sq.* 2) *Nomen Sigobardi primum emergens (c.* 9*) scripsit* 1 Sigoberto, 2 Sigobrando, *ita ut uterque hoc loco deficere videatur.* 3) *Scilicet Remensis n.* 1144, *Carolivillensis n.* 229, *Parisiacus n.* 11757, *nobis olim* 5 *a—c (cf. SS. rer. Merov. IV, p.* 386*), quibus adde quem supra p.* 438, *n.* 1, *supplevi codicem Trecensem n.* 1 *(*5 *d).* 4) *Dagoberto rege Richarius sacerdotio fungebatur neque vero ortus erat, unde Hariulfi (Chron. Centulense I,* 5, *ed. F. Lot p.* 14*) vituperatio dissolvitur a me olim approbata; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 39.

XXVII ID OCTB NAT SCI RICHARII SACERDOTIS

Xpo protegente et mente iubente · de uita quon
dam sci qui nuper ingente sub rege dagoberto
ex pago pontiuo · et centulo uico confessor que
xpi richarius miles xpi sacerdotale decus fungebat ·,
qui letus confessor fuit in sclm · magnum promeruit
merito · quem ex uoto et animo conscribere cupio ;
Et si non multa quae ds per ipsum fecit · uel pauca
quae dedici per di adiutorium conscribere cupio ·,
Igitur beatus richarius in itauiuit coepit caliditatem habuit ·
uigoremque animi in se exercitauit ·, Nouorum miracula
et eius patrocinia · Non debemus nos mendacia nec loquere
lingua ·, Fichori ex hibernia · et chaidocus ex scottorum
patria ueniebant siccambria ·, Uir beatus richarius
fuit eorum obuius · ubi gentales ponte arii · Inridebant ei
male facere ·, Adfirmabant stulti quod essent dusi ·
hemaones uocitabant qui dm non credebant eis reputabant
quod segetes tollebant ; sed dns qui cuncta prescuit
et pandit · seruum suum richarium elegit ut de eorum manibus
stultorum hominum liberaret · ipsos di seruos nunc et pe
regrinos per hospitalitatis mandatum ad suum perduxit domicilium ;
Nam et ipsi serui di prouidentia do exegerunt gratias · quod
hominem eis talem prouidisset · qui de calumnias stultorum
eos liberasset · et ad suam domum pro caritatis studio illesos
perduxisset ·, Sed et supra scripti serui di per totam noctem
illam uerbum di richario praedicauerunt · ille admonitus
uerbum di recepit ; confessionem suam dedit eis · et de
lictum suum cum lacrimis eis perdit ·, Ex eo tempore it
coepit · totam uitam suam in poenitentiam et religionem

animi in se exercitavit. Novorum miracula et eius patrocinia[a], non debemus nos mendacia[b] nec loquere[c] lingua. Fichori[d,1] ex Hibernia et Chaidocus ex Scottorum[e,2] patria veniebant Siccambriam[f,3]. Vir beatus Richarius fuit eorum obvius[g], ubi gentiles Pontearii[4] inridebant ei: malefacere[h] adfirmabant stulti, quod[i] essent dusi[5]; hemaones vocitabant, qui Deum non credebant; eis reputabant[k], quod segetes tollebant[6]. Sed Dominus, qui cuncta prescivit et pandit, servo suo Richario[l] elegit, ut de eorum[m] manibus stultorum hominum liberaret[m*]; ipsos Dei servos, nunc et peregrinos[7] pro hospitalitatis mandatum ad suum perduxit domicilium[n]. Nam et ipsi servi Dei providentia Deo exigerunt[o,8] gracias, quod hominem eis talem providisset, qui de calumnias[p] stultorum eos liberasset et ad suam[q] domum pro caritatis studio inlesos[r] perduxisset.

(3). Scilicet suprascripti servi Dei per totam noctem[a] illam verbo[b] Dei Richario praedicaverunt; ille admonitus verbum Dei[c] recipit[b], confessionem[9] suam dedit eis[c] et delictum suum cum lacrimis[d] eis prodiit[10]. Ex eo tempore, ut coepit[e], totam[e] vitam suam in

Capp. 2. 3. 1. 2.

Cap. 2. a) patricinia 2. b) mendatio 2. c) *ita* 1. 2 (*pr. m.*); *m. al. corr.* loquele 2. d) fit hori 2. e) *ita* 1; Iscotorum 2. f) sic cambriam 2. g) *ita* 1; ob huius 2; obviavit *Alc.* h) *ita interpungit Vielhaber l. c. p.* 46; inridebant ei male facere. Adfirmabant 1. i) quos esse dusie manes 2. k) putabant 2. l) Richari(o *in litura scr.*) 2. m) orum *pr. m.* 1. m*) *ita interpungit* 1. n) domicium 2. o) *m. al. corr.* exegerunt 1; exierunt 2. p) calumpnias, *ras.* s 2. q) *ita* 1; suũ: (*sic!*) domum *pr. m.* (*m. al. corr.* domicilium) 2. r) *ita* 1 (*pr. m.*); illesus 2.

Cap. 3. a) *m. al. superscr.* 2. b) *ita pr. m.* 1. 2. c) *om.* 2. d) lacrimu::: *pr. m.*, lacrimis *m. al.* 1. e) t. concepit 2; initium sacrae religionis sumpsit *Alc.*

1) *Fricorius in additamento codicum* 5 *appellatur, ab Alcuino (p.* 390*) praetermissus, atque 'Fricori seu Hadriani' et Chaidoci epitaphia Angilbertus composuit, cf. E. Dümmler, Poetae I, p.* 365*; Leo, Fortunati opera, Auct. antiq. IV,* 1, *p. XII, XXVII; Hariulfi Chron. Centulense II,* 11, *l. c. p.* 75 *sq.; SS. rer. Merov. IV, p.* 383, *n.* 1. 2) *Utrumque sacerdotem 'de Hiberniae partibus Pontivas pervenisse regiones' Alcuinus rettulit, nam 'Scottorum patria' idem valet.* 3) *Sicambria primum in Libro h. Fr. c.* 1. 4. *occurrit, ubi civitatem fabulosam designat, quam Franci in Pannonia aedificasse dicuntur; hic vero ipsa Francia ita appellatur. Cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 33. 4) *Alcuinus c.* 2*:* sed a rusticis et popularibus illius loci propter insolentiam morum non sunt suscepti. *Pontearii incolae pagi Ponthieu sunt atque 'Pontivus' ex lingua rustica ortum pro 'marinus' accipiunt; cf. A. Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' p.* 127. 5) *Dusii daemones sunt, qui Incubi Latine appellantur (cf. A. Holder, 'Altceltischer Sprachschatz' I, col.* 1387*; Pauly, 'Real-Encyclopädie', ed. Wissowa V, col.* 1867*), stuprantes et concubitum mulierum peragentes. Isidorus, Etym. VIII,* 11, 103, *ex Augustino, De civ. Dei XV,* 23, *pendens:* quos, *inquit,* daemones Galli Dusios vocant, quia adsidue hanc peragunt inmunditiam. *Vocabulum 'hemaones' in* 1 *traditum non intellego; sin vero lectionem* 2 *anteposueris 'dusie manes', vix de manibus cogitem, de quibus Isid. l. c. §* 100*:* Manes, *inquit,* deos mortuorum dicunt, — — quos putant ab aere, qui μανός, id est rarus est, manes dictos, sive quia late manant per auras, sive quia mites sunt, inmanibus contrarii, nomine hoc appellantur, *nam contrarium 'emanes' (pro 'immanes') expectatur; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 40, *n.* 1. *'Haemonias artes', scilicet magicas, citavit Ovidius, Ars am. II,* 99, *quibuscum nomen coniunctum esse posse coniecit W. Levison. Certe biographus magis specimen doctrinae suae h. l. dedisse videtur quam bonae fidei.* 6) *Iniuriis afflictos opprobriisque eos castigatos esse Alcuinus c.* 2. *enarravit, sed iniurias opprobriaque non explicavit.* 7) *Persimili modo Goar (Vita c.* 2, *SS. rer. Merov. IV, p.* 412*):* peregrinos, qui ibidem per illam semitam pergebant, libenter suscipiebat vel pauperes ibidem voluntarię et cum hilaritate alebat, *itaque (Vita c.* 3, *ib. p.* 413*)* cum peregrinis et pauperes perfectam et Deo acceptam caritatem faciebat. *Cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 35. 8) *I. q. egerunt.* 9) *De confessione Scottorum disserui Ionas p.* 22 *sqq.* 10) *I. q. prodidit; verba 'prodere' et 'prodire' inter se permutantur; cf. M. Bonnet, 'Latin' p.* 427, *n.* 4.

poenitentiam et religionem sacram[a] finivit. Sic vitam suam mortificavit, ut panem ordiatium[b] cum cinere mixtum post[1] ieiunium expletum cum parva mensura sumeret et cf. Ps. 101, 10. poculum limphe[c] cum fletu misceret. Nec[2] olim in tempore cognitum sacerdotii sui populum quem predicabat, honorem[d. 3] illic prestabant: in alimonia quod ei largiebant[e], cf. Matth. 6, 34. cf. ib. 25, 36. in[f] pauperes[g] ille impertibat[h]; de crastino non cogitabat. Pauperes[i] refocilabat[k], nudos operiebat[l], infirmos visitabat, mortuos sepeliebat, leprosos balnea fieri precipiebat. Post eorum ablutione[m] ipse subsequens in eorum lavacrum ingrediebat[l], apud eos sedebat, illos osculabat[l], ipsos reficiebat et cum ipsis panem vescebat et mire[n] magnitudinis amorem suum in pauperes peregrinosque et leprosos ponebat. Euangelica mandata in omnibus semper adimplebat, aegris medelam prebebat; infirmi, qui[o] ad eum undique cf. 1. Cor. 9, 22. veniebant, sanitatem tam corporis[p] quam animae querebant; Deo largiente, omnibus in omnia proderat[q].

(4). Igitur[4] quis requirat, de quales fuit parentes, non ex opibus nobiles nec de gente alta[5] processit, sed mediocres[a] parentes pauperes habuit; ipsos tamen aliquos convertit et ad Christi servitium perduxit et aliquos in catholica fide convertit; neminem[b] tamen servitium nisi soli Deo et debuit et exibuit. Et cognovit se et erexit se contra se. Solet fieri, ut ligna ignem[c] quantum plus exhibitur[d], tantum ignis amplius accendatur. Sic beatus erat Richarius in vita, ut mortem[e] non timeret subita[f]; non inmerito cf. Prov. 27, 21. laudatur, qui semet ipsum ut aurum in fornacae[g] probatur. Non fuit adulator nec semet ipsum in mortificatione nec alio in conloquutione[h] blanditor[i]. Crevit sanctitas, crevit et humilitas. Habuit iustitiam secundum prudentiam, fortitudinem scilicet magnamque temperantiam. In his[k] quattuor virtutes salvatur homo iustus; habent[l] humicf. Deut 6, 5. litatem insertam[m] caritatem. Totum, quantum habebat[n], Deum diligebat. In tantum cf. Rom. 8, 13 mortificavit carnem suum[o], ut cuncti qui eum cernebant[p] suam cogerentur vitam dispicere[q], dum illius paenitentiam viderent.

(5). Evenit[a] quadam die, sessorem[6] suum equo sedentem, pro visitatione matronae Deo devota[b] cummatri[c. 7] suae Rictrude ad domum suam pervenit. Ipsa namque matrona

Capp. 3–5. 1. 2.

Cap. 3. a) sacrum *m. al. corr.* sacram 1; suam 2. b) ordeaceum 2. c) p. impletum fl. 2; aqua lacrimis temperata *Alc.*; *sed* potum meum cum fletu miscebam *Vulg.* d) honorem; illic *interpungit* 1. e) *ita pr. m.* 1; largiebunt *m. al. corr.* largiebantur 2. f) *om.* 2. g) pauperis, *ut videtur, pr. m.* 2. h) inpertibat *pr. m.* 2. i) *ita* 1; Paup. *om.*, *sed* esurientes *m. al. suppl.* 2. k) refocillabant *pr. m.* 2. l) *ita* 1. 2 *(pr. m.)*. m) ablutionem 2. n) *ita* 1. 2. o) *ita* 1; *om.* 2. p) *ita* 1; anime q. c. querebat 2. q) *ita* 1; prodebat 2.

Cap. 4. a) mediocras *pr. m.* 2. b) *ita pr. m.* 1. 2; *m. al. corr.* nemini 1, nemo 2. c) *m. al. corr.* igni 1. d) *ita pr. m.* 1. 2. e) montem *pr. m.* 1. f) *m. al. corr.* subitam 1; sibitam 2. g) *ita* 1; fornace 2. h) *ita* 1; collocatione 2. i) *ita* 1; blanditur 2. k) hiis quatuor virtutibus 2. l) *ita* 1 *et pr. m.* 2; *corr.* habuit 2. m) sertā caritatē *m. al. corr.* inserta caritate 1. n) habebant, Deum diligebant *pr. m.* 2. o) *ita pr. m.* 1. 2; *m. al. corr.* suam 1. 2. p) carnebant 2. q) *corr.* desp. 1, *et sic* 2.

Cap. 5. a) *ita* 1 *et m. al.* 2; Et venit quandam diem *pr. m.* 2. b) *ita pr. m.* 1. 2; *m. al. corr.* devot(a)e 1. 2. c) *ita* 1; cum matres sue *m. al. corr.* cum matre sua 2.

1) Post longa et diuturna ieiunia *Alcuinus c.* 3. 2) *Nota contradictionem! Richarius iam pro peregrino accipitur, quem domicilium vel domum illic habuisse auctor supra rettulerat.* 3) *Alcuinus c.* 4*:* ad sacerdotalem pervenit honorem. 4) Si *desideratur.* 5) *E contrario Angilbertus in epitaphio scripsit (Hariulfi Chron. Centulense II,* 11, *ed. F. Lot p.* 73*; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 35*):* Stemmate praecelso quem Centula protulit ista, Quique loci pastor floruit egregius. 6) Sessorem *cum equo coniungas, nam infra p.* 447, *l.* 14, *leguntur:* sessorem ex genere equi non prosedit, *ideoque animal est quo sedebat neque eques.* 7) *Mulier commater est illius, qui filium suum de fonte baptismatis suscepit. Cangius h. v. Monachi commatres habere vetiti erant; cf. Concil.*

obvium ei exivit; pro salute poposcit. Benedictionem peracta[a], ait: 'Filio meo germano et[b] legi[c] lavacri ad osculandum me tribue!' Atque ipsa femina exiliens cum gaudio in manu porrexit puerum[d]; eum[e] super equo osculare coepit. Temptatio illico subita evenit; cum infantulo[f] amplexaret, tanta ferocitas equi emiscere[1] coepit, ut capud[g] cum pedibus impetus nimis[h] velocis curreret[2], et ipse[i] servus Dei una manu puero[k] alteraque[l] equo[k] tenere, Christo[m] ex ore clamare[n], huc illucque divertere. Tunc mater, qui[o] puero[p] dederat, oculos suos claudebat[3], pectus manibus tundebat, puerum primumgenitum[q] suum ipsa hora mortuum videre metuebat. Nam ipse servus Dei Christum velociter invocans, puero[r] de manu sua dimisit. Sic ruentem et equo paventem[p], quasi avicula infans ad[s] terram pervenit, ut teneritudo[t] illius nequaquam conlideret[u]. Mater flens et eiulans ad puerum cadentem cucurrit, ut[v] vel semevivo[w] in manu susciperet[x]. Super mota terra, quam[y] factum talpigini[4] vocant[z], inlaesum infantem repperit[a]; qui mortem proli pertimuit[b], ridentem in manu[c] suscepit, et nihil[d] teneretudinem eius ferocitas equi conlisit. Ex eo tempore ipse sacerdos Dei sessorem ex[e] genere equi non prosedit[5], nisi asello mansueto[6] quo voluit modo quieto et psalmodii[f, 7] canto suo itinere quo[g] voluit perrexit; semper in predicatione pro[h] Christi mandata vitam releglosam[i] sectavit.

(6). Eo tempore Centulo vico, quem postea suus[a] meritus[8] condidit cenubio[b], Dagobertus rex illic advenerat; quam[c] inluster Ghislemarus[d, 9] ad domum suam ducebat[e]. Orationem a servo Dei postulavit; ad[f] orationem peracta, mirum[g] modo servus Dei ipso[h] regi sic castigavit, sicut et reliquo[i] homine[10]; sic ei adnuntiavit, ut omnino tam superbus, tam[k] elatus non esset; nec blanda verba nec mollia adulatione ei exibuit[l]. Sed rex, ut vidit, pro bona[m, 11] recepit et ad mensam suam secum eum perduxit. Ibidem

Capp. 5. 6. 1. 2.

Cap. 5. a) *ita recte* 1 *(cf. infra l.* 20: orationem peracta*)*; Parata 2. b) ex *conieci 'N. Arch.' XXIX, p.* 44. c) *ita* 1. 2. d) puerem *pr. m.* 2. e) equo o *(m. al. expunxit o)* s. equos 2. f) *ita pr. m.* 1; in famulo 2. g) *ita* 1. h) v. n. curere *(m. al. corr.* currere*)* 2. i) ipsi *pr. m.* 2. k) *ita pr. m.* 1. l) alteroque 2. m) Christum *pr. m.* 1. n) clamore *pr. m.* 1. o) *ita* 1; que 2. p) *ita pr. m.* 1. 2. q) *ita pr. m.* 1; primo gemitum *pr. m.* 2. r) *ita pr. m.* 2; puerum 1. s) *ita* 1; in 2. t) (teneri *propter membranam hispidam vix legi potest*)tudo 1; tenerituro 2. u) *ita* 1; collederet 2. v) velut sem. 2. w) *ita pr. m.* 1; semivivo *pr. m.* 2. x) reciperet 2. y) cum 2. z) vocans 2. a) reperit 2. b) perduxerit 2. c) *m. al. corr.* manus 1. d) nichil teneritudinem 2. e) *ita* 1. 2. f) *ita recte* 1; psalmo ducanto *m. al. corr.* palmo ducendo 2. g) quid *pr. m.* 2. h) *ita* 1; *om.* 2. i) *ita* 1; religiosam 2.

Cap. 6. a) *corr.* suis meritis 1. b) *ita pr. m.* 1. 2. c) *m. al. corr.* quæm 1; *m. al. corr.* q̄m (= quaem) 2. d) Gisl. *corr.* Ghisl. 1; Gisl. 2. e) dicebat *pr. m.* 2. f) *ita pr. m.* 1; (ad *om.*) orationem *pr. m.* 2; *m. al. corr.* oratione 1. 2. g) *ita pr. m.* 1. 2. h) *ita pr. m.* 1; ipso rege *pr. m.* 2. i) *ita* 1; reliquos homines 2. k) camelatus 2. l) *ita* 1; exhibuit 2. m) bono 2.

Autissiodor. a. 573—603, *c.* 25, *Concilia ed. Maassen p.* 182. *Vereor autem, ne per solam nominum familiaritatem Richarius Rictrudem commatrem suam nactus sit; cf. supra p.* 441.

1) *Emiscere idem fere est quod miscere (cf. Forcellini h. v.), sed biographus potius de 'emissione' ferocitatis cogitasse vocabulumque pro 'erumpere' accepisse videtur. Etiam Alcuinus originem a 'mittere' duxit, locum vero totum commutavit ita:* inimicus inmisit equo ferocitatem. 2) *I. q.* excurreret. *Alcuinus:* inconsueto impetu per campum discurrere coepit. 3) Avertit *Alcuinus.* 4) *Francogall. 'taupinière', nobis 'maulwurfshügel'; vocabulum alias non occurrit.* 5) *I. q.* insedit. 6) Mansuetissimo *Alcuinus c.* 10. 7) *Alcuinus c.* 10*:* Et quocumque iter agebat, aut psalmi in ore eius resonabant aut salutis ex ore eius praedicatio audiebatur. 8) *Cf. infra c.* 12*:* per Domini potentiam et merito sancto Richario nullus ex eis periit, et cunctos per suum meritum Deus liberavit. 9) *De eo v. p.* 448, *n.* 13. 10) *Sensu collectivo.* 11) *Alcuinus c.* 11*:* benigne suscepta.

tota die et partemque[a.1] noctis verbum Dei admonuit, sicque eum rex in amorem suscepit, ut censiculo[b.2] ad luminariam[c.3] faciendum eidem ipsa die concessit.

(7). Interim vero cernentes circa vicinia homines permanentes, quod[a] eius devotio non minima erat in Christo, coeperunt ei elymosinas[b] multas largire, tam elymosinam[c] quam confessiones[4] pro culpas[d] dare et paenitentiam ab ipso expetere. Mox ut ipse servus Dei conperuit[e], ut aliquid haberet, ut[f] captivos redemere[g] potuisset, sua[h] cogitatione disposuit, ut ultra mare in Saxonia[i.5] captivos redemere[k] properaret. Videlicet in Saxonia perrexit; Christum[l] in quo[m] valuit[n] ibidem predicavit, captivos[o] ibidem redemit. Dum ibidem[6] intenta[p] mente pro Deo exerceret laborem[q], illico[r] ad memoriam reduxit de[s] eos quos in patria reliquid[t]. Ait namque: 'Heu me, quia reliquimus[u] in Frantia[v], quos ingenuos non dimisimus!' Vaticinare coepit et misso[7] suo dicere: 'Vade velociter ad navem et praecede nos in Frantia[w]; illo et illo dimitte ingenuos, ut
cf. Tob. 5, 14. mercedem nostram nobis restituat Deus, quia vicina morte ante oculos habent, ne in servitio finiant vitam'. Adhuc illos incolomes[x] et robustos, in corpore inlaesos[y] missus ipse repperit[z], nullam[a] dolorem[b] habentes. Sic actum est[c] secundum verbum; ingenui dimissi sunt; continuo finis eorum evenit, sicut ipse servus Dei de eis prophetavit, qui trans mare erat[d]. Sic previdebat[e]: Christus, qui in eum manebat, ipse ei, quid faceret, indicabat. Igitur in Frantia remaeavit[f] ad propria; unde exierat, reversus est[g]. Illico quantos habuit, quos iam liberos non dimiserat aut secum de trans mare adduxerat, eis libertatem exhibuit; nullum, de quo sua fuit potestas, in servitio reliquit.

(8). Cotidie tamen in[a] ieiuniis se[a] confixit[8], pavimentis ecclesiae prostratur[b], orationis libamenta miles Christi cum lacrimis Domino consacravit[c]. Quantum ignis amoris Dei cor eius repleverat, valentius[9] in Christi amore anhelabat. Heremum concupivit[10] et vitam soletariam[d.11], ut quantum secretius[e], tanto liberalius[12] Deum meditaret[f]. Sic vir inluster[g] Ghyslemarus[13], nomen[h] cuius circa undique terretoria[i] seu nobilitas abun-

Capp. 6—8. 1. 2.

Cap. 6. a) que *om.* 2. b) *ita pr. m.* 1; sensiculo 2. c) luminaria 2.

Cap. 7. a) quos *pr. m.* 2. b) elem. 2. c) elemosinas 2. d) *ita pr. m.* 2; culpis 1 *et m. al.* 2. e) comperuit *m. al. corr.* comperit 2. f) *m. al. corr.* unde 1. g) redimere 2. h) suam cogitationem 2. i) Saxamia *m. al. corr.* Saxania 2. k) redimere 2. l) *ita* 1 *et m. al.* 2; Christo *pr. m.* 2. m) loco *m. al. add.* 2. n) *ita* 1; voluit 2. o) captivis *pr. m.* 2. p) in tanta *pr. m.* 2. q) labore 2. r) ilico 2. s) *ita* 1; deos quos *m. al. corr.* eos quos 2. t) *ita* 2; reliquit 1, *sed v. infra p.* 452, 9. u) relinquimus 2. v) *ita* 1. 2. w) Francia 2. x) incolumes 2. y) inlaesus *pr. m. corr.* inlaesos 1. z) reperiit 2. a) nullum 2. b) dolorum *pr. m.* 2. c) est. secundum v. i. *interpungit* 2. d) erat sic 2. e) *ita interpungit* 1. f) *ita* 1. g) in *add., sed m. al. expunxit* 2.

Cap. 8. a) *ita* 1. 2. b) *ita pr. m.* 1. 2. c) *m. al. corr.* conssecravit 1; consecravit 2. d) *ita* 1; seletarium (u *dubia*) *pr. m.* 2. e) *ita* 1 *cum Alc.;* quantum secretus *m. al. corr.* quanto secretius 2. f) meditaretur 2. g) illuster Gislemarus 2. h) *m. al. corr.* nomine 1. i) *ita* 1. 2 *(pr. m.)*.

1) Partem *Alcuinus c.* 11. *praetermisit:* totaque die illa et nocte. 2) *Alcuinus c.* 11*:* aliquid de censu suo. 3) Domus Dei *add. Alcuinus* c. 11, *cum biographus vetustior ecclesiae Centulensis multo post in c.* 8. *primum meminerit.* 4) *Emolumentum, quod ex fidelium confessionibus sacerdotibus obvenit. Cangius.* 5) *Epistula Bonifatii ad Zachariam papam (Bonifatii epist. n.* 50, *ed. M. Tangl p.* 84*):* in transmarina Saxonia. 6) *Alcuinus c.* 8*:* in Britannia *et infra:* in Gallia *pro* in patria. 7) *I. q. legatus.* 8) *Alcuinus c.* 9*:* maceravit. 9) *Ov. Met.* XI, 481*:* coepit — — praeceps spirare valentius Eurus. 10) *Ita etiam cod.* 2 *Alcuini c.* 12 *(p.* 396, 11*).* 11) Monasticam petit vitam *Alcuinus c.* 12, *addens:* ecclesiae regimen alteri tradens, quam ipse in Centulo vico Christo fundavit. 12) Liberius *Alcuinus c.* 12. 13) *Ghyslemari fama tanta erat, ut de maiore domus cogitari liceat, et certe maior domus eiusdem nominis Neustrasiis praeerat, qui Warattonem patrem suum c. a.* 682. *deiecit ideoque circiter* 40 *annos post Nantildem reginam florebat; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 27 *sq.*

dabat[a], christianus optimus Deum timebat et servos Dei plurimum amabat; optabat et prohibebat, ut beatus Richarius de vicinia[b] eorum numquam[c] discederet. Ad[d] beatus sacerdos Dei percunctabat[e], ut vasta heremi Deus illi[f] provideret. At[g] vir nobilis, scilicet Ghyslemarus[h], sive et alius propinquos[i] similiter nobilis et palatinus[1] nec dissimilis[k] genere Mauronutsque[l.2] nomine, qui postea religionem adeptus et monachus[3] effectus, post obitum Dagoberti ad suam relictam Nanctilde[m] reginae[4] suggestionem[n] fecerunt in nomine servi Dei, ut in fisci ditione[o] haberet remotionem. Querebant in prope in ipso pago Pontivo in Crisciacense[p.5] foreste, ubi construxerunt tegurium[q.6] vile satis et parvo[r] nec de ligno cooperto, nisi de rauso[7] exiguo[s]; ubi aquam invenerunt prope de loco[t] Argubio[8]. Nam[9] de ipso secreto[10] Mauronto[u] erat iniquo, propter

Cap. 8. 1. 2.

Cap. 8. a) hab. 2. b) vicinio 2. c) nunquam 2. d) Ad *(m. al. corr.* At*)* — provideret *m. s. X. in inf. mg. suppl.* 1. e) percunctabatur 2. f) *om.* 2. g) Ac 2. h) Gislenarus *m. al. corr.* Gislemarus 2. i) propinquōs *(pr. m. corr.)* 1; propinquus 2. k) di[s]similis 1. l) Maorontus *pr. m. et a* que *pagina incipit* 1; que — effectus *om.* 2, *legerat Alc.* m) Nanctille 2. n) suggestione 2. o) dictione 2. p) Chrisciacense florefice 2. q) *ita* 1. 2. r) *m. al. corr.* parvum 1. 2. s) exigo *pr. m.* 2. t) loce 2, *corr.* u) Mauranto *pr. m.* 2.

1) *Notissimi sunt 'palatini' Karoli M. (cf. Mon. Sangall. I,* 29, 31, *SS. II, p.* 744 *sq.; G. Waitz, 'VG.' III* ², *p.* 549, *n.* 6*) medioque aevo auctor Chronici Vedastini (SS. XIII, p.* 694*) 'palatinorum et principum regni' meminit et biographus Dagoberti III, c.* 8 *(SS. rer. Merov. II, p.* 516, *l.* 15*) palatinos cum pontificibus et comitibus enumeravit, sed aevo Merovingico vix quisquam eos novit praeter Marculfum saec. VIII. in., qui 'homines potentes palatinos' commemorat in praescriptione Form. II,* 51. 2) *Biographus Walarici abbatis Leuconaensis c.* 23 *(SS. rer. Merov. IV, p.* 169*), meminit 'cuiusdam nobilissimi Mauronti, qui et ipse summos inter proceres palatii et dignitatem aulae regiae illo in tempore cunctos suo ingenio praecellebat', sed auctor incertae fidei saec. XI. demum degebat; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 28. 3) *Hiante codice* 2 *neque codice vetustiore* 1 *eruto Alcuinum c.* 12. *haec coniecisse existimare poterant.* 4) *Dagoberto rege mense Ianuario a.* 639. *defuncto Nantildis uxor eius cum Chlodoveo II. filio regnabat, a.* 642. *ante mensem Septembrem et ipsa defuncta; cf. Fredeg. IV,* 90. 5) *Crécy silva etiamnunc fiscalis est.* 6) *Alcuinus c.* 12. *de cella condita et acquisita multo brevius egit, sed cum Vita vetustiore charta Karoli M. a.* 797. *convenit:* et circa ipsam *(pro* unam*; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 34*)* cisternam bina vel terna bunuaria secundum eius petitionem a regali dignitate accepta, satis vile tugurium amatores servorum Dei ei ad militandum omnipotenti Deo aedificare studuerunt, *quodque hunc locum interpolatum esse E. Mühlbacher (Dipl. Karol. I, p.* 245*), censuit, fontem postea erutum nosse non potuit, qui me monente (cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 23*) et ibi et in eo textu adhibitus est, quem pro genuino habuit, atque etiam per formularum necessitudinem opinio eius eliditur; cf. supra p.* 440 *sq. Suspicio igitur minime ad chartam adulteratam, sed ad fraudem Centulensium referenda est; v. supra p.* 440. 7) *Nobis 'rohr';* rauseis virgultis *V. Vulframni c.* 10*; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 33*; W. Levison, SS. rer. Merov. V, p.* 670, *n.* 1. 8) *Eiusdem loci etiam Karolus M. in charta a.* 797. *meminit:* silva, *inquit,* quae vocatur Forestis prope cisternam, quae est iuxta locum nuncupante Argubium, in ipso pago Pontivo, *quae verba item e Vita vetustiore pendent et ad textum genuinum pertinere etiam E. Mühlbacher concessit. Argubius igitur prope cellam Forestem (Forest-Montiers, cant. Nouvion, arr. Abbeville, dép. Somme) situs erat, id quod etiam Alcuini hymnus de S. Richario (Hariulfi Chron. II, c.* 11, *p.* 73*) testatur:*

Tu struxisti coenobium
In loco prope Argubium

ideoque esse non potest locus remotior Argoules (cant. Rue), de quo cum alii cogitaverunt tum A. Poncelet, me obloquente ('N. Arch.' XXIX, p. 16, *n.), villaque altera, quae praeter Argubium ad eandem cellam pertinebat, cum Karolus Calvus rex a.* 844. *monasterio Centulensi possessiones confirmabat (Hariulfi Chron. III, c.* 7, *p.* 110*), Bonella hodie est Bonnelles (comm. de Ponthoile, cant. Nouvion), re vera*

quod illa[a] forestis ad regis letitiam erat censita[b] et ipsius Mauronto[c] erat commendata. Non multa bonuaria[d.1] consignavit[2] in ipsa haria[e], nisi bina vel terna circa unam cisternam. Nam[3] ipse Maurontus de ipsa foreste tunc non certavit, quod postea desideravit[f.4], quia ipse[g] postea cenobio[h] ibi incoavit construere.

(9). Beatus Richarius in ipso loco pervenit et illic tantam[a] mortificationem tantamque abstinentiam[b] semet ipsum inposuit[c], ut vix caro ossibus hereret, ut mirarentur, qui sciebant, quomodo in corpore vivebat[d]. Mira sanctitas in eo erat, ut aves[5] caeli sic ad eum volitabant, ut et escas in manibus eius alerent. Quid plura? Et[e] in eodem loco per manibula[f.6] sua nomine Sigobardo[g.7] dedici[h], pro quid ab[i] eo orationem aliquis ex fide exposceret, largiente Christo, cunctas[k] et impetrasse gauderet. Pater ipsius manibuli nomine Herimoaldus[l] simplex erat et in sua simplicitate ipsum servum Dei multum diligebat. Sic ab eodem servo Dei benedictionem promeruit et sua[m] paenitentia optime peregit et finem perfectam[n] habuit. Omnis familia sua, tam coniux quam et filii seu vernaculi[o] aut ancillas aut servos, quod[p] habuit, Christus ad suum servitium perduxit, et in monasterium[q] conversationem monasticam vitamque finierunt, et alii finire in oboedientia perfecta expectant.

Capp. 8. 9. 1. 2.

Cap. 8. a) ipsa 2. b) censata 2. c) Mauranto 2. d) *m. al. corr.* bunuaria 1. e) *m. al. corr.* harea 1; area 2. f) *ita* 1 *et A. Poncelet e coniectura;* postera deravit quia 2. g) ipsa 2. h) *ita pr. m.* 1. 2.

Cap. 9. a) t. m. *om.* 2, *habet Alc.* b) abstinentia 2. c) imp. ut vis 2. d) vivebant *pr. m.* 2. e) *om.* 2. f) *ita* 1; manibulas sua *(m. al. corr.* suas*)* 2. g) *ita Poncelet scr., sed* Sigobrando 2; Sigoberto 1; praefatum Sigobardum *Alc. c.* 14; Sigobarde *infra p.* 453, 2. h) *ita* 1. i) habeo 2. k) *ras.* s 1; *infra p.* 451, 20: cuncta se impetrasse. l) Hermonaldus 2. m) *m. al. corr.* suā paenitentiā 1. n) *m. al. corr.* perfectū 1. o) sed *add.* 2. p) *m. al. corr.* quos 1. q) *m. al. corr.* monasterio 1.

prope eandem cellam sita. Situs igitur Argubii villae ignoratur diuque ante Mabillonium auctor chronici cuiusdam Centulensis saec. XV. ex. idem iam perspexerat, licet F. Lot minime persuaserit; cf. l. c. p. 239, *n.* 1. 9) *Sensu adversativo pro 'sed'; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 46. 10) *Secretum est locus remotus ab urbe (Forcellini h. v.) Richario assignatus, scilicet ubi 'secretius' (v. supra p.* 448, *l.* 24*) viveret.*

1) *Bonarium, 'bonder', i. q. iugerum, nobis 'morgen' vel 'hufe' (Diefenbach, Glossarium Latino-Germanicum p.* 79*), monente Guérard, 'Polyptyque de l'abbé Irminon' I, p.* 171, *quinque iugera romana comprehendebat; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 22. 2) *Consignare i. q. tradere (cf. ital. 'consegnare'): Gloss.* consignasse παραδεδωκέναι. *Thesaurus linguae Latinae IV, col.* 437. *Verbum E. Brinckmeier, Glossarium diplomaticum I, p.* 538 *ita vertit: 'besonders schriftlich durch eine urkunde überweisen.' Cf. Actus pontif. Cenom. c.* 14 *(Mabillon, Vet. Anal. III, p.* 193*).* 3) *Sensu adversativo pro 'sed'; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 46. 4) *Locum difficilem iam ita intellegam, textu per codicem* 1 *stabilito: Maurontus tunc non certavit, bonuaria illa quamvis non multa consignans, postea autem id aegre ferens certasse desideravit, cum ipse postea coenobium ibi construere inchoavisset. Per tegurium vile bonuariaque consignata alumnis S. Richarii Centulensibus titulus possessionis in Cellam Forestem confirmabatur, quam coenobium regale fuisse negari non poterat; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 16 *sqq.* 5) *Idem miraculum Hariulfus I,* 20, *pluribus persecutus est, quod Alcuinus praetermisit, similiaque de Columbano enarrata sunt apud Ionam, V. Columbani I,* 17. *ex.* 6) Conmilitonem suum *interpretatus est Alcuinus c.* 14, *aut* discipulus. *'Manapulus' m. al. corr. 'manipulus' pro 'maniculus' in codice CarolIruhensi saec. IX. V. Goaris (c.* 5, *SS. rer. Merov. IV, p.* 414, 25*) legitur, quae saec. VIII. composita est; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 34. 7) *Nomen parum commune* Sicbardo *monachus Gemeticensis fert in Necrologio Augiensi saec. IX. in. (M. G. Libri Confratern. p.* 238*), unde illud in Francia septemtrionali in usu fuisse videtur.* Sigobardus *sicut Maurontus (v. supra p.* 449, *n.* 2*) etiam in V. Walarici abbatis monasterii Leuconaensis prope Centulense siti (c.* 12, *SS. rer. Merov. IV, p.* 165*) apparet, ibique comiti Ambianensi nomen inditum est.*

(10). Quid referam[a]? Multas virtutes Deus pro suo merito operatur. Solebat nobis eius manibula dicere, ut quis eorum erga terriae[b,1] veniebat iniuria aut langor[c] aut morbus vel febris vel qualibet aegritudo corporis, cumfugium[d] ad eum fatiebant[e]; pro eos[f] quos protinus[g] orabat, continuo sanabantur. Totum est admirandum, quod Deus operat[h] per suum servum.

(11). Antequam ad finem pervenit, longe ante praevidit[a] et sua[b] ad se[2] manibula vocavit aitque illi: 'Fili, prope est finis meus, ut[c] de ista miserabili[d] vita me Deus eripiat. Praeparemus ergo tegurium[e], ut inveniamus, unde vasculum[3] ad sepelliendum[f] me fieri possit, quia prope est finis meus ventura[g]'. Qualem studium habuit, rotundum materium invenit nec maiorem diligentiam[h] exhibuit, nisi per medium eum divisit et inde concavo[i] vasculo[k] fecit, et in loco, ubi iacere voluit[4] ibidem, vas ipsum deportavit. Mox illico finis sancta[l] evenit; in loco, ubi praeciperat[m], saepultus fuit[5]. Non multum[n,6] post tempore ex[o] Centulo vico[7], ubi ipse antea[p] conversaverat, fratres venerunt; et ipse qui praeerat[q] suos sequipeda[8] parvum in statura[r], magnus[s] in merito Ocioldo vocabulo — et fuit in suas[t] vices in Centulo vico — alios fratres, quos servos[u] Dei cognovit, apud se convocavit, ut[v] ad sacrum corpus visitandum venirent; quod ita et[w] fecerunt. Quo repertum et vas sublevatum, invenerunt sacrum corpus in ipso vas ex aqua impletum. Tunc praefati fratres tulerunt corpus de vase, feretro posuerunt, lentiamina[x] ornaverunt, ad Centulum detulerunt[9], ubi[y] illum[z] saepelierunt[a]. Ex eo die multi eum colentes et vota voventes, infirmus qui venit et ex fide petivit, cuncta se impetrasse[b] cognovit.

(12). Contractus[a] quidam solebat a foris sancta[b] basilica frequentius orare et secretius hoc agebat: incontra[c] beati saepulcro[d] erectus fuit. Ingressuum[10] sua quae[e]

Capp. 10—12. 1. 2.

Cap. 10. a) referant *pr. m.* 2. b) *ita* 1; erga terrigit 2. c) longor *pr. m.* 1. d) *m. al. corr.* confugium 1, *et sic* 2. e) *ita pr. m.* 1. f) eius 2. g) *ita* 1; patronus *eras.* 2. h) *ita pr. m.* 1. 2.

Cap. 11. a) *ita* 1 *et A. Poncelet e coniectura;* prevenit ad 2. b) *m. al. corr.* suam ad se manibulam 1. c) unde ista *pr. m.* 2. d) miserabile *pr. m.* 2. e) tugurium 2, *sed v. supra p.* 449, 8. f) *ita* 1. g) *m. al. corr.* venturus 1; *m. al. corr.* venitur ad quale 2. h) diligentium, *om.* exhibuit 2. i) *ita pr. m.* 1; in decavo 2. k) *ita* 2 *et pr. m.* 1. l) sanctus venit 2. m) *ita* 1 *et ego olim e coniectura;* preciperet sep. 2. n) multo 2. o) et 2; a *Alc.* p) ante 2. q) *ita olim emendaveram 'N. Arch.' XXIX, p.* 25, *coniecturamque meam firmavit codex* 1; preerant vos 2, *qua lectione Ponceletus noster nitebatur.* r) staturā 2. s) manus *pr. m.* 1. t) *ita* 1; sua vices (*m. al. corr.* vice) 2. u) *ita* 1; servis 2. v) et *pr. m.* 2. w) *om.* 2. x) *ita pr. m.* 1; linteamina *pr. m.* 2. y) *corr.* ibi 1. z) *ita* 1; illi 2; illud *Karolus.* a) *ita* 1. b) impetrans se *m. al. corr.* impetrase 2.

Cap. 12. a) contratus *pr. m.* 2. b) *ita* 1; sanctae basilice 2. c) *ita* 1; in contri, *sed m. al. delevit* contri 2. • d) *m. al. corr.* saepulcrum 1; beato sepulcro 2. e) suaque *pr. m.* 2.

1) *Locum iam ita intellegam: 'erga eorum terram' vel 'terrea', morbumque, 'qui circuit terra', auctor infra descripsit c.* 13 (*p.* 452, *l.* 8). 2) Praefatum Sigobardum *addit Alcuinus c.* 14, *licet ea quae decessor de eodem praefatus erat praetermiserit.* 3) *I. e. sarcophagus. Alcuinus c.* 14*:* praepara vasculum corpusculo meo, quo condatur, non superfluo studio, sed necessario usu. 4) *Alcuinus c.* 14*:* sarcofagum, *inquit,* in loco praefinito a patre conposuit. 5) *Hoc loco Alcuinus c.* 14. *visionem interposuit, cuius vetus biographus in ultimo capite meminit.* 6) *Hunc quoque locum in charta Karoli M. a.* 797. *expilatum esse monui 'N. Arch.' XXIX, p.* 23; *v. supra p.* 440 *sq.* 7) *Alcuinus l. c.:* fratres a Centulo monasterio cum suo abbate Ocioaldo viro religioso etiam et successori venerunt. *De fratribus S. Richarii disserui 'N. Arch.' XXIX, p.* 24 *sq.; supra p.* 440. 8) *I. e. discipulus, sectator; cf. Conc. Turon. a.* 567, *c.* 23*:* nonnullus inveniri sequipedas erroris antiqui; *supra p.* 312, 3. 9) *Alcuinus c.* 14*:* in loco, quo et nunc cum magna meritorum gloria requiescit. 10) *Nobis 'schritte', sicut gressus pro pedibus; v. supra p.* 321, *n.* 1.

fuerunt[a] sustentacula, ibi pendunt[b] pro miracula; qui viderant quod fuerat[c], et videbant quod erat, in Domino exultabant. Nam quadam die, cum locus ipse, ubi beatus Richarius requiescit satis est publicus et bivius grandis adventusque multorum, vincolati[d] quidem transeunt, colla ferro subditi; ad eum clamantes vocibus[1], rumpuntur vincula[e] protinus. Et illic vidimus daemoniacos nimis vexantes[2]; per paulisper tempus ibidem consistentes[f], exinde sani revertunt[g].

(13). Qualem[a] et eius virtutem cognovimus, etiam[b] ipsa in laudem Domini dicere cupimus. *cf. 1. Petr. 5, 8.* Clades[c] maligna[d], qui[e] circuit terra[f], qui[e] multos perimit et paucos quos tetigit[g] reliquid[h], — et ipsa[i] plaga[3] vocant[k] panucola[l,4] seu venenosa lacerta[m], — qui[n] civitatis, portus, regionis[o], regnacola[p] undique et terras dereliquid[q], in Centulo vico, ubi ipse[r] sanctus[s] Richarius requiescit, advenit[r]; unum e[t] fratribus suis percussit, quod[u] timuisset valde pertimescere, etiam suo sepulchro praeparare[u]. Et taliter in his[v] diebus erat, ut in[w] loco ubi apparebat omnes per[x] alia loca[y] fugebantur[z], aut omnino mortem nullus[a] evadebat. De fratre ut dixi, quem[b] in loco plaga percusserat, una cum fratribus ceteris ad[c] sepulchrum sanctum expetierunt et de[d] clave[e] sancti Richarii, quos[f] plaga tetigit, coxerunt[5] et[g] ex fide ad eum petierunt; per Domini potentiam[h] et merito[i] sancto[k] Richario nullus ex eis periit[l], et cunctos per suum meritum Deus liberavit.

14. Quod antea[a] scribere debui[b], hoc post[c] memini. Cum[d] de hac vita ipse servus Dei migrasset, et in feretro conpositus[e], in ipso tegurio[f] iaceret, cum ibidem euangelium legeretur, sua[g] manibula[h,6], qui remanserat, sopore depresus[i], visionem, qualem[k] videbat, cum[l] expergefactus fuisset, referebat[m] hunc modum, quasi[n] vidisset domnum[o] Richarium quasi[p] vivum per[q] visionem in aula splendida[7] et quasi aurea et

Cap. 12. 1. 2. *Capp.* 13. 14. 1. 2. 3.

Cap. 12. a) effuerunt 2. b) *ita* 1. 2 (pendt); pendent *Alc.* c) fuerant *pr. m.* 2. d) *ita pr. m.* 1; vincolato quidam 2; vinculati et catenati quidam *Alc.* e) rumpunturũ cola pr. 2. f) consistens 1. g) *ita* 1. 2 *(pr. m.)*.

Cap. 13. a) *ab* Aliam eius v. *incipit* 3. b) et(iã? *eras.*) ipsa *m. al. corr.* et ipsam 1, *et sic* 2; c. quam et in l. 3. c) Vades 2. d) maligni 2; magna *Alc.* e) *ita* 1 *(pr. m.)*. 2; que 3. f) *m. al. corr.* terram 1, *et sic* 2. 3. g) tangit 3. h) reliquit 2; relinquit 3. i) *ita* 1 *(pr. m.)*. 2; et ipsam plagam 3. k) *ita* 1. 2 *(pr. m.)*. 3. l) panicola 2; panucolam 3. m) lacerna 2. n) cum civitates 3. o) *ita* 1; regiones 3; religionis 2. p) *ita pr. m.* 1; regnacula 2; regna 3. q) dereliquit 1; reliquit 3. r) *om.* 3. s) *ita* 1. 3; *om.* 2; quidam e fratribus sancti Richarii *Alc.* t) *ita* 1. 3; a 2. u) quod — praeparare *om.* 3. v) hiis 2. w) de eo l. 3. x) ad 3. y) loco *pr. m.* 1. z) fugerent 3. a) non evaderent. Frater ergo ille quem supra diximus et multi alii eadem plaga tacti, una 3. b) *ita* 1 *et m. al.* 2; quam *pr. m.* 2. c) *om.* 3. d) *ita* 1. 3; *om.* 2. e) clavi 3. f) (q. pl. t. *om.*) cocti 3. g) et — petierunt *om.* 3. h) penitentiam 2. i) merita 3. k) *ita pr. m.* 2; sancto Richarii *pr. m.* 1; *m. al. corr.* sancti Richarii 1. 2; sancti eius omnes sanati sunt, *om.* Quod — memini 3. l) peribit *pr. m.* 2.

Cap. 14. a) ante ascribere 2. b) *ita* 1; de 2. c) *ita* 1 *et pr. m.* 2; *m. al. corr.* postea 2. d) que *add.* 3. e) conpo sito *pagina exeunte, sed nova ineunte* conpositus 1; iam *add.* 3. f) tugurio 2. 3. g) suus 3; subito *Alc.* h) manipula 2. 3. i) *ita* 1; oppressus *Alc.* k) talem 3. l) cum e. f. *om.* 3. m) Narrabat enim in hunc 3. n) *ita* 1. 3; quam 2. o) *ita etiam* 3 *d (v. supra p.* 438, 30*)*. p) *om.* 3. q) p. v. *om.* 3.

1) Sancte Richari, solve nos *supplevit Alcuinus c.* 16. 2) *I. e. vexatos.* 3) *Nobis* 'plage'. 4) *Tumor mammosus circa inguina praecipue nascens.* 5) *Alcuinus* c. 17*:* clave eius decoctus. *Quomodo hanc coquendi artem exercuerint, omnino latet.* 6) Discipulus *Alcuinus c.* 14. 7) Aulam splendidissimam *Alcuinus l. c.*

de[a] gemmis exornata, lucentia[b, 1] ut sole, et ipso servo Dei[2] in eadem habitantem et cf. Apoc. 1, 16. loquentem ei: 'Frater Sigobarde[c], mala[d] mansione habuimus de fumo[e]; vel[f] in ista modo domo non nos[a] nocet fumus'. Ecce! qui habuit pro Deo obscuritatem, praeparavit illi Deus claritatem[g] et[h] pro fumosa[i] mansione clarissima[k] retributione, ubi *iusti* Matth. 13, 43. *fulgebunt sicut sol in regno patris eorum*[l].

Cap. 14. 1. 2. 3.

Cap. 14. a) *om.* 3. b) lucentiore sole, *om.* et — in eadem 3. c) *m. al. corr.* Sigoberte 1. d) *m. al. corr.* malam mansionem 1, *et sic* 3; male mansionem 2; qualem mansionem *Alc.* e) fune 2. f) vel in ista *et* domo *om.* 3. g) caritatem 2. h) *ita* 1. 3; ut 2. i) fummos amansione *m. al. corr.* fumosā mansionē 1. k) *m. al. corr.* clarissimam retributionem 1, *et sic* 3. l) cui est potestas et gloria in secula seculorum. Amen *add.* 3; Explicit *add.* 1, *insequente V. Severini (v. supra p.* 224, *l.* 46*).*

1) *Pro 'lucente' more auctorum saec. VIII.; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 34*; supra p.* 443. *Alcuinus c.* 14*:* solis luce clariorem. 2) Praeclaro et hilaro vultu vidit *add. Alcuinus l. c.*

LIBELLUS DE ECCLESIIS CLAROMONTANIS.

Gregorius episcopus Turonensis, rerum scriptor clarissimus, ecclesiarum monasteriorumque civitatis Arvernensis et in universum mentionem fecit[1], *sanctos quoque commemorans, quorum basilicae muros urbis ambirent*[2], *et ecclesiarum singularum nomina plura attulit*[3]. *Quibuscum mentionibus libellum conferre licet, qui, totus ecclesiis civitatis illius dicatus, nomina continet et ipsarum ecclesiarum et altarium in singulis constitutorum sanctorumque, quorum corpora ibidem requiescebant. Libellus ab auctore sine dubio Claromontano non post saeculum XI. compositus est, quo codex qui extat unicus lucem aspexit*[4], *neque ante IX, cum civitas Arvernensis in praescriptione nomine Claromontis vocata sit, quod saeculo VIII. ad arcem civitatis spectabat*[5], *inde a IX. ad universam civitatem relatum*[6]. *Cum autem inter altaria ecclesiae maioris nomen sancti Laurentii non occurrat, qui in nonnullis chartis saeculi X. medii inter patronos aedis illius commemoratus est*[7], *auctor ante illud tempus scripsisse et saeculo IX. aut parti priori X. attri-*

1) *Hist. X*, 7: In supradicta vero urbe *(Arvernensi)* Childeberthus rex omnem tributum tam ecclesiis quam monasteriis — — concessit. 2) *Vita patrum c.* 4, 2*:* de sanctis, quorum basilicae muros illius urbis ambiunt. 3) *Cf. SS. R. Merov. I*, 886, *s. v.* Arvernus. 4) *Unde rationes nonnullas a Savarone in praefatione editionis allatas spernere licet, quibus libellum ante finem saeculi XI. compositum esse demonstravit, inprimis monens, ecclesiae S. Symphoriani nondum nomen S. Genesii fuisse, quod ei c. a.* 1090. *erat (cf. infra c.* 25*), neque in libello ecclesiam S. Nicolai enumerari a.* 1093. *ab Anselmo Olbiensi conditam (cf. A. Tardieu, 'Histoire de Clermont-Ferrand' I*, 330 *sq.; Cohendy in inventario infra n.* 7. *laudato p.* 416*).* 5) *Contin. Fredegarii c.* 42 *(a.* 761*):* urbem Arvernam — Claremonte castro, *c.* 46*:* castro Claremonte; *Formulae Arvernenses* 1 *(ed. Zeumer p.* 28*):* castro Claremunte *(paulo post a.* 761*; cf. Zeumer, 'N. Arch.' XI*, 334 *sqq.).* 6) *Lupi Ferrar. epist.* 28 *(MG. Epist. VI*, 33*):* apud Clarummontem — Lemovicis — Ecolesinae *(a.* 840*); Nithardi Hist. I*, 8*:* per Cavillonem Clarummontem — — petit; *dipl. Caroli regis a.* 848 *(Bouquet VIII*, 495*; cf. F. Lot et L. Halphen, 'Le règne de Charles le Chauve' I, 'Bibl. de l'École des hautes études'* 175, 1909, *p.* 196, *n.* 2*):* civitate Claromonte; *charta Adalardi episc. Arvern. a.* 906 *(H. Doniol, 'Cartulaire de Brioude'*, 1863, *p.* 335, *n.* 330*):* apud Claromontem civitatem. 7) *M. Cohendy, 'Inventaire de toutes les chartes, antérieures au XIII*e *siècle, qui se trouvent dans les différents fonds d'Archives du Dépôt de la Préfecture du Puy-de-Dôme' ('Annales scientifiques, littéraires et industrielles de l'Auvergne' XXVII, Claromonte* 1854, *p.* 353—459*), p.* 359. 361 *(cf. Tardieu l. l. I*, 217*; Savaro ad c.* 3. *libelli nostri; Gallia christiana II*, 257*). Congruit, quod Savaro e mentione ecclesiae S. Illidii (c.* 11*) conclusit, libellum compositum esse, 'priusquam Arnaldus* 43. *episcopus et Raimundus comes Clarom.* 28. *ecclesiam a Normannis a. C.* 916. *eversam restaurasset in monasterium ordinis S. Benedicti circiter an.* 958 *(rectius a.* 937. *Mabillonius, Annales III*, 436*; cf. E. Sackur, 'Die Cluniacenser'*

buendus esse videtur[1]. *Accuratius aetatem eius circumscribere non licet; neque enim sancti Bonito episcopo Arvernensi († post a.* 705)[2] *et Pardulfo abbate Waractensi (†* 737)[3] *posteriores in libello commemorantur, cum nomen Sigonis episcopi (c. a.* 865*), quod Savaro in codice S. Mariae Portuensis Claromontano deperdito invenerat (c.* 2*), ita ut libellus non ante saeculum IX. extremum conscriptus esse videretur*[4], *in codice Illidiano iam unico extante desideretur eoque magis in altero libro postea insertum esse credendum sit, quod Sigo pro restauratore ipsius ecclesiae S. Mariae, cuius hic codex erat, a posteris celebratus est*[5]. *Unde aetas auctoris accuratior in medio relinquenda est*[6].

Auctor ab ecclesia maiore incipiens ecclesias et intra moenia et extra in circuitu sitas, possessorum ratione habita, ita enumeravit, ut prius ecclesias episcopales afferret (c. 1—34*), deinde eas quae ad comites vassosque dominicos aevo ipsius pertinebant (c.* 35—54*), inter priores ecclesias nonnullas ex parte saltem in monasteriis sitas (c.* 26—34*) a reliquis (c.* 1—25*) secernens. Quae numerum haud exiguum* 54 *ecclesiarum*[7] *et* 112 *altarium efficiunt, e quibus parti priori (c.* 1—25*) fortasse nomina quinque altarium postea illata sunt, cum altaria enumerata numeros ab ipso auctore post c.* 25. *et* 34. *computatos quinione transgrediantur. In ecclesiis afferendis aliquatenus locorum rationem habuisse videtur, cum c.* 4—11. *ad partem civitatis septentrionalem (circa S. Illidium), c.* 22—25. *ad meridionalem spectent, atque consilium auctoris tale fortasse magis appareret, nisi situs ecclesiarum nonnullarum omnino ignoti, aliarum plus minus incerti essent. Sanctos commemorans in singulis ecclesiis quiescentes, non nisi de integris corporibus cogitasse videtur neque de reliquiis minoribus*[8].

Libellum iam unus servavit

1*) codex Claromontanus n.* 147 *(*83—*A* 8*)*[9], *saec. XI, olim S. Illidii Claromontani, fol.* 149′—150′, *cum*

I, 1892, *p.* 85*) et Paschalis II. de more consecrasset VI. Kalend. Iulii an. Dom.* 1106' *(potius a.* 1107*; cf. Jaffé, Reg. pont. Rom. I*², *p.* 732*); quae partim pendere videntur e narratione, quam 'ex veteri tabula monasterii S. Illidii' excerpsit Chr. Justel, 'Histoire genealog. de la maison d'Auvergne'*, 1645, *'preuves' p.* 18. *Nescio an ecclesia S. Victoris inter ecclesias comitum vassorumque dominicorum neque inter episcopales enumerata (c.* 41*) aevi sit anno* 905. *anterioris; cf. p.* 466, *n. 1.*

1) *Tamen fortasse opponi potest altare principale ecclesiae maioris conditum 'in honore sancte Marie et sancti Agricole et Vitalis' (c.* 1*), cum in chartis Maria virgo inter patronos ecclesiae demum inde a saeculo X. medio afferatur (cf. Cohendy l. l. p.* 359. 361. 364. 371. 372. 374. 380 *etc.) atque antea soli Agricola et Vitalis nominentur. Cum autem instrumenta vetustiora perrara sint (a.* 888/98, 905, 906; *cf. Cohendy p.* 355 *sq.; infra p.* 456, *n. 3), nescio an hoc argumentum e silentio petitum in tanta penuria testium exigui momenti sit.* 2) *Libellus c.* 4. 24. 32. 37. 41. 3) *Ib. c.* 24. 36. 41. 42. 4) *Ita De Smedt, AA. SS. Nov. I,* 350. 5) *Cf. p.* 457, *n.* 6. 6) *Cum mentione Cassii martyris in ecclesia ipsius nomine vocata quiescentis (c.* 9*) vix comparanda est charta Pippini regis Aquitanici a.* 833. *coenobio Magnilocensi (hodie Manglieu, dép. Puy-de-Dôme, arr. Clermont, cant. Vic-le-Comte) concessa:* quo sanctus Cassius Christi confessor corpore requiescit *(Bouquet VI,* 671; *cf. Giard, 'Bibliothèque de l'École des Chartes' LXII,* 1901, *p.* 518*); nam quin de eodem sancto agatur, admodum dubito, cum in libello sine dubio martyris mentio fiat iam a Gregorio celebrati, at in diplomate nomen confessoris sancto inditum sit.* 7) *E quibus sine dubio multa oratoria parva fuerunt, id quod vel e numero altarium concludere licet.* 8) *Auctor voces* in corpore (re)quiescere *c.* 4. 8. 10. 11. 12. 15. *adhibuit; cf. c.* 13. 29: et alia sanctorum corpora. *In solis Bricio (c.* 3*), Gallo (c.* 11*), Tecla (c.* 36*) de reliquiis minoribus agi conici potest; sed potius de corporibus sanctorum ignotorum auctor cogitasse videtur, qui etiam aliorum sanctorum mentionem fecit, de quibus nihil constat, scil. Avoli (c.* 11*), Clarae (c.* 10*), Evonii (c.* 49*), Garii (c.* 2*), Leogontii (c.* 52*), Leogontiae (c.* 9*), Leopardi (c.* 48*), Linguini (c.* 10*), Pecocii (c.* 15*), Sacrae (c.* 43*), Silvini (c.* 14*), Suporinae (c.* 29*), Verae (c.* 29*).* 9) *Codicem descripsit B. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 572 *sq.*

2) codex **Claromontanus** *ecclesiae S. Mariae Portuensis una cum 1 a Savarone adhibitus hodie lateat. Codicem 1 contulit B. Krusch v. c.*

Libellum proprio fasciculo comprehensum

S) Iohannes Savaro, De sanctis, ecclesiis et monasteriis Claromontii, Parisiis 1608, *formae minoris, pag.* 64, *publici iuris fecit, adhibitis 'mss. S. Illidii et S. Mariae Portuensis', quorum lectiones peculiares non commemoravit nisi semel (c. 2); unde, ubicumque a libro 1 discedit, utrum alterum codicem secutus an textum emendaturus hic illic proprias vias ingressus sit, minus constat, quas tamen lectiones eius varias universas in apparatum recepi, exceptis orthographicis. Textum amplissimis notis illustravit, quas una cum libello iteravit*

Philippus Labbe, Novae bibliothecae manuscript. librorum tomus II, Parisiis 1657, *p.* 707—727. *Iterum editio Savaronis recusa est in secunda editione alterius operis ab ipso compositi:*

'Les origines de la ville de Clairmont par feu Monsieur le President Savaron, augmentees des remarques, nottes et recherches curieuses — — par Pierre Durand', Parisiis 1662, *p.* 341—365.

Ad libellum illustrandum praeter notas Savaronis inprimis hi libri mihi usui fuerunt, ad quos haud semel revocandum erat: Ambrosius Tardieu, 'Histoire de la ville de Clermont-Ferrand I. II, Moulins' 1871—72 *(potissimum vol. I,* 215 *sqq.)*[1]*; Augustus Longnon, 'Géographie de la Gaule au VIe siècle', Parisiis* 1878, *p.* 480 *sqq.; Alexander Bruel, 'Pouillés des diocèses de Clermont et de Saint-Flour' ('Collection de documents inédits sur l'histoire de France, Mélanges historiques' IV, Parisiis* 1882, *p.* 1—300*; cf. inprimis p.* 177 *sqq.); S. M. Mosnier, 'Les saints d'Auvergne' I. II, Parisiis (*1900*), passim; G. Desdevises du Dézert et L. Bréhier, 'Clermont-Ferrand, Royat et le Puy-de-Dôme' ('Les Villes d'Art célèbres'), Parisiis* 1910*; H. Leclercq, 'Clermont' ('Dictionnaire d'archéologie chrétienne' III, fasc.* 30, 1913, *col.* 1905—1942*). E quibus recentiores plura ex operibus Ambrosii Tardieu hauserunt, quemadmodum etiam mihi ipsi saepissime in eodem auctore acquiescendum erat, quamquam artis criticae minus peritus haud semel res incertas congessisse videtur, id quod accuratius indagare mihi non licebat, cum opuscula minora ad res Claromontana spectantia in universum non praesto essent.*

W. Levison.

DE ECCLESIIS VEL[a] ALTARIA, QUE IN CLARMONTE[b] CONSISTUNT.

(1)[c]. Inprimis domum[d] matris[2] ecclesie; est altare in[e] honore sancte Marie et sancti[f] Agricole et Vitalis[3] et altare sancte Crucis[4], altare sancti Gervasii, altare sancti Iohannis Baptiste, altare sancti Iuliani martyris[5] et altare sancti angeli[6].

Cap. 1. 1. *S.*

Cap. 1. a) et *S.* b) Claromonte *S.* c) *numeri desunt* 1. d) in domo *S.* e) in h. *om. S.* f) sanctorum *S.*

1) *Res Claromontanas multo brevius idem auctor descripsit in altero opere: 'Grand dictionnaire historique du département du Puy-de-Dôme, Moulins'* 1877, *p.* 128—144. 2) *Id est maioris, cathedralis, quae media in civitate sita erat; cf. e. gr. formul. Arvern.* 3 *(ed. Zeumer p.* 30*):* Arvernis civitatis **domum matris aecclesie** sancto illo, ubi Christi nomen ille episcopus pontifex tunc tempore preesse dignoscatur. *Ecclesiam a Namatio episcopo medio fere saeculo V. constructam descripsit Gregorius Turon., Hist. II,* 16*; de aedificiis postea substitutis cf. Tardieu, 'Histoire' I,* 216 *sqq.; E. Roux, 'Épitaphes et inscriptions des principales églises de Clermont-Ferrand' ('Mémoires de l'Académie de Clermont-Ferrand', 2. series XVII),* 1904, *p.* 4 *sqq.; Desdevises l. l. p.* 22. 43 *sqq.* 3) *Martyrum Bononiensium, quorum reliquias Namatius episcopus Arvernos transferendas curavit (cf. Gregorii Hist. II,* 16*; Gl. mart. c.* 43*); alias reliquias eorundem Haddebertus episcopus Arvernensis (c. a.* 786*) iussu Caroli M. Bo-*

(2). In ecclesia sancte Marie Principalis[1] primum altare sancte Marie, altare sancti Iuliani, altare sancti Privati[2], altare sancti Sulpicii[3]; ubi sanctus Avitus[4] et sanctus Garius[*,5] requiescunt[a].

*) et sanctus Sigo[6] *addebat codex S. Mariae Portuensis deperditus, teste Savarone (haec desunt 1 versu exeunte).*

Cap. 2. 1. *S.*

Cap. 2. a) requ. *post* ubi *habet S.*

noniae accepit (cf. inscriptiones capsarum: Gallia christiana II, 254*; Lancelot, 'Recherches sur Gergovia', 'Mémoires de littérature tirés des registres de l'Académie royale des inscriptions et belles lettres' VI,* 1729, *p.* 667 *sq.; Tardieu, 'Histoire' I,* 240*; Levillain, 'Le Moyen Age' XVII.* 1904, *p.* 306, *n.* 3*). Qui martyres una cum Maria potissimum locum inter patronos ecclesiae obtinebant; cf. e. gr. chartam Adalardi episcopi Arvernensis a.* 906 *(Bouquet IX,* 86*; H. Doniol, 'Cartulaire de Brioude',* 1863, *p.* 333, *n.* 330*):* in gremio matris ecclesiae in honorem beatorum martyrum Agricole et Vitalis nobiliter fundatae; *deinde* Breve de thesaurum et de omni ornamento sanctae Mariae et beatorum martyrum Agricole et Vitalis Claromontis sedis *(saec. X. ex., ed. Douet-d'Arcq, 'Revue archéologique' X,* 1, 1853, *p.* 172 *sqq.; Tardieu l. l. II,* 316*); Helgaudi V. Roberti regis c.* 24 *(Bouquet X,* 110*; L. Auvray, 'Mélanges d'archéologie et d'histoire' VII,* 1887, *p.* 468*):* in similitudinem monasterii sancte Marie matris Domini et sanctorum Agricole et Vitalis in Claromonte constituti, *atque iam Martyrologio Hieronymiano ad diem* 14. *Maii haec illata sunt (AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [*60*]):* Arvernus dedicatio ecclesiae sanctae Agreculae *(cf. d.* 10. *Dec., p. [*151*]). Cf. supra p.* 455, *n.* 1. 4) *Aedificium totum 'in modum crucis' constructum erat, teste Gregorio (Hist. II,* 16*).* 5) *Brivatensis.* 6) *'Quod ex ruinis ecclesiae veteris superstat adhuc, id est sancti Michaelis, a quo vetus ecclesia titulum sortita est', monente Savarone; at carmen de Bonito quod affert (AA. SS. Ian. I,* 1077*; Haupt, 'Zeitschrift für Deutsches Altertum' III,* 1843, *p.* 300*; cf. Krusch, SS. R. Merov. VI,* 117*):* Sanctitatis dans exemplum Michaelis petit templum, *omnino fabulosum est.*

1) *Postea ecclesia S. Mariae de Portu, Portuensis ('Notre-Dame du Port') in parte orientali civitatis sita, quae adhuc superest; cf. Tardieu I,* 278 *sqq.; Desdevises l. l. p.* 22 *sqq. F. Witting, 'Kirchenbauten der Auvergne' ('Zur Kunstgeschichte des Auslandes' XXVIII),* 1904, *p.* 9 *sqq. ecclesiam maiorem cum Portuensi confudit. Ecclesiam Avitus episcopus Gregorii Turon. aequalis (cf. infra n.* 4*) construxisse fertur (cf. n.* 6*), teste Vita Aviti recentiore (cod. Claromont. n.* 149, *saec. XIII, fol.* 91*), quam laudat Mosnier l. l. II,* 251*:* Sanctissimus iterum Avitus post aedificationem Tiernensis ecclesiae *(cf. Gregor. Gl. mart. c.* 66*)* in urbe Arverna in locum, qui ab antiquis Portus vocabatur, in honore sanctae Dei genitricis et virginis Mariae ecclesiam eleganter construxit, quam et multis sanctorum reliquiis diligenter adornavit et magnis terrarum honoribus affluenter ditavit. Canonicos etiam illic ad serviendum Domino disposuit atque praedictam basilicam Principalem appellari placuit. *At, monente Savarone, 'haec ecclesia non Principalis, at ecclesia S. Mariae Principalis appellari videtur'; cf. chartam Stephani II. episcopi a.* 959 *(Baluze, 'Histoire de la maison d'Auvergne' II,* 1708, *p.* 38*; Tardieu II,* 316*):* abbatiam sanctae Mariae quae dicitur Principalis. 2) *Episcopi Gabalitani et martyris Mimatensis, de quo cf. Gregor. Hist. I,* 34 *(cf. ib. X,* 29*; Virt. Iuliani c.* 30*); Duchesne, 'Fastes épiscopaux'* [2] *II,* 124 *sqq.* 3) *Episcopi Biturigi sive prioris (*584—591*) sive posterioris († 646).* 4) *Episcopus a.* 571. *sedi Arvernensi praelatus, cuius Gregorius saepius meminit; cf. n.* 1. *Die* 21. *Ianuarii nomen eius Martyrologio Hieronymiano illatum est (l. l. p. [*11*]).* 5) *De quo nihil compertum est, atque omnino temere de Gairino Leudegarii fratre agi voluerunt; cf. Mosnier II,* 339 *sqq.* 6) *Sigo episcopus Arvernensis a.* 862, *Adone clerico intruso, a Stephano comite deiectus, sed a Nicolao I. papa restitui iussus est (Jaffé, Reg. I* [2], *n.* 2706*; MG. Epist. VI,* 2, *p.* 623*) atque a.* 866. *concilio Suessionensi interfuit (Mansi XV,* 731. 737*). Idem ecclesiam S. Mariae de Portu a Nortmannis a.* 864. *eversam (cf. W. Vogel, 'Die Normannen und*

(3). In ecclesia sancti Laurencii[1] altare sancti Laurencii; ibi requiescit[a] sanctus Gallus[2] et sanctus Bricius[b,3] et alii sancti, quorum nomina Deus scit.

(4). In eclesia sancti Boniti[4] altare sancti Mauricii[5], altare sancti angeli, altare sancti Petri[6] et sancte[a] Marie; ibi requiescit sanctus Bonitus in corpore[7].

(5). In eclesia sancti Christofori[8] altare sancti Christofori, altare sancti Ilarii, altare sancti Martini et sancti[a] Isidori et sancti Saderi[9].

(6). In ecclesia sancti Petri[10] altare sancti Petri.

Capp. 3—6. 1. *S.*

Cap. 3. a) requiescunt *S.* b) Briccius *S.*

Cap. 4. a) sancta Maria *m. rec. corr.* sanctae Mariae 1.

Cap. 5. a) (sancti *om.*) Isidori (et s. S. *om.*) *S.*

das Fränkische Reich' ['Heidelberger Abhandlungen zur Geschichte' XIV], 1906. *p.* 199*) restituit; cf. versus a Savarone aliisque allatos (Tardieu I,* 278*):*

Hoc templum sanctus primo fundavit Avitus,
Inclytus antistes nobilis et genere;
Quod dicavit ovans Christo sanctaeque Mariae,
Censibus et propria nobilitavit ope.
Hoc Normannorum flammis gens ussit acerba,
Bacchans et strages, heu! miseras faciens.
Sed Sigo hanc praesul prisco decoravit honore,
Ut tibi, celsitonans, afforet aula micans.

Sigo die 10. *Februarii obiisse fertur (cf. AA. SS. Febr. II,* 429*; Mosnier I,* 258*; H. Quentin, 'Les martyrologes historiques du moyen âge',* 1908, *p.* 229*).*

1) *Ecclesia S. Laurentii, cuius Gregorius Turon. (Vita patrum c.* 6, 7*) et auctor V. Boniti c.* 7 *(SS. R. Merov. VI,* 122*) mentiones fecerunt, parrochialis erat, priusquam a.* 1285. *ecclesiae S. Mariae de Portu, in cuius parte meridiana sita erat, iuncta est, in oratorium conversa, quod hodie sanctis Laurentio et Mauritio dicatum est ('rue Saint-Laurent'). Cf. Tardieu I,* 306 *sq.; Longnon p.* 487. 2) *Gallum episcopum Arvernensem (*525—551*), cuius vitam Gregorius Turon. (Vita patrum c.* 6*; cf. Hist. IV,* 5*; Virt. Iuliani c.* 23*) conscripsit, epitaphium Fortunatus (Carm. IV,* 4*) composuit, episcopi comprovinciales in basilica sancti Laurentii sepelierunt, teste Gregorio (Vita patrum c.* 6, 7*).* 3) *De Brictione vel Bricio episcopo Turonensi, Martini successore, agi non potest, quippe qui Turonis sepultus sit (Gregor. Hist. X,* 31, *p.* 444*), nisi ad reliquias eius Arvernos translatas verba referenda esse Savaro recte coniecit.* 4) *Olim basilica sancti Mauricii, antequam corpus Boniti episcopi ibi depositum est; cf. V. Boniti c.* 33. 34. 41. 42 *(l. l. p.* 135 *sq.* 138 *sq.). Erat ecclesia parrochialis, sita in parte urbis septentrionali in via publica, quae hodie 'rue Sidoine Apollinaire' vocatur; postea S. Ferreoli nomen ecclesiae inditum erat, quae a.* 1653. *seminario clericali maiori concessa et saec. XVIII. ex. vendita est. Cf. Tardieu I,* 303*; Mosnier I,* 117, *n.* 2. 5) *Cf. n.* 4. 6) *Corpus Boniti a Proculo successore altero sepultum est* iuxta beatorum Petri et Pauli atque sancti Andreae altare, quorum reliquias praefatus pontifex ex Urbe iussit deferri *(V. Boniti c.* 42*), a.* 1095. *in ecclesiam cathedralem translatum.* 7) *De formula 'in corpore requiescere' egit M. Prou, 'Académie des inscriptions et belles-lettres, Comptes rendus'* 1910, *p.* 576 *sqq.* 8) *'Ecclesia non procul ab Illidiano coenobio olim dissita et abhinc [a.* 1608*] sexaginta annis et quod excurrit diruta, non ita tamen, quin vestigia quaedam supersint'. Savaro.* 9) *Saderi vel Zaderi martyris Byzantini in Martyrologio Hieronymiano die* 8. *Maii mentio fit (AA. SS. Nov. II,* 1, *p. [*57*]).* 10) *Basilicae beati Petri Arvernensis — fortasse eiusdem, quam posteri fabulatores ad Austremonium primum episcopum referebant (Vita II. Austremonii c.* 1, 4, *AA. SS. Nov. I,* 55*; Vita III. c.* 1, 6, *ib. p.* 63*) — Gregorius (Hist. IV,* 31, *p.* 168*) meminit; sed an de ecclesia supra commemorata cogitaverit, non constat, cum altera ecclesia S. Petri infra c.* 17, *tertia c.* 20. *enumerentur. E quibus una, quae postea ecclesia parrochialis eademque collegiata erat, a.* 1796. *diruta, forum occupabat, quod ab ecclesia cathedrali ad occi*

(7). In ecclesia sancti Iohannis Baptiste[1] altare sancti Iohannis.

(8). In ecclesia sancti Galli[2] altare sancte Marie; ubi[a] sanctus Gallus[3] et sanctus Urbicus[4] et sanctus Antolianus[5] et sanctus Gerivaldus[6] in[b] corpore quiescunt.

(9). In eclesia sancti Cassii[7] altare sancti Petri, altare sancti Iuliani; ubi sanctus Cassius et sanctus Victorinus[8] et sancta Leogontia[9] et sancta Georgia[10] quiescunt.

(10). In eclesia sancti Venerandi[11] altare sancti Iuliani et sancte Basilisse Antiocensis[a. 12], altare sancti Quintini et sancti Dionisi[b], altare sancte Marie; ubi sanctus Venerandus[13]

Capp. 7—10. 1. *S.*

Cap. 8. a) requiescunt *add. S.* b) in c. qu. *om. S.*

Cap. 10. a) Antiochenae *S.* b) Dionysii *S.*

dentem fere situm 'place Saint-Pierre' vocatur, altera inter S. Illidium et S. Cassium sita erat; de tertia v. infra c. 20. *Cf. Tardieu I,* 313. 325. 692; *Longnon p.* 487 *sq.*

1) *'Distabat a monasterio S. Illidii viginti passus versus meridiem intra hortos Illidiani coenobii', Savarone teste; eadem ecclesia saec. XIII. ex. coenobio monialium S. Clarae concessa est. Cf. Tardieu I,* 326. 396 *sq.* 2) *De situ ecclesiae S. Galli nihil traditum est, sed fortasse eundem locum occupabat atque basilica S. Antoliani (cf. n. 5) saec. VI. et constructa et dilapsa (cf. Gregorii Gl. mart. c.* 64; *Longnon p.* 484*), cuius area a.* 1306. *coenobio S. Clarae in parte meridiana ecclesiae S. Stephani (infra c.* 13*) sito concessa esse dicitur (cf. Tardieu I,* 328. 397; *Mosnier I,* 210*). Alii de Chantoin loco cogitaverunt; cf. n.* 4. 3) *Gallus II. episcopus Arvernensis, cuius litterae Desiderio pontifici Cadurco (*630—650*) inscriptae adhuc extant (Desiderii epist. II,* 20, *MG. Epist. III,* 214; *cf. V. Desiderii c.* 25*), cum Angleberto episcopo Remensi de praediis quibusdam coram rege causam egit (Flodoardi Hist. Rem. II,* 6, *SS. XIII,* 455*). Cf. De Smedt, AA. SS. Nov. I,* 349 *sqq.* 4) *Episcopus Arvernensis secundus, cuius Gregorius, Hist. I,* 44, *meminit, quo teste* in cripta Cantabennensi *(cf. infra c.* 26*)* iuxta aggerem publicum est sepultus, *ita ut postea aut eum translatum aut ecclesiam S. Galli in hoc ipso loco constructam esse statuendum sit.* 5) *Antoliani martyris Arvernensis Gregorius (Hist. I,* 33; *Gl. mart. c.* 64*) mentionem fecit (cf. V. Praeiecti c.* 9. 17*). Corpus eius aeque atque Urbici postea in ecclesiam S. Illidii (cf. c.* 11*) translatum est.* 6) *Garivaldus episcopus, Praeiecti praedecessor, sede Arvernensi per* 40 *dies fruitus est; cf. V. Praeiecti c.* 13 *(SS. R. Merov. V,* 232 *sq.).* 7) *Eius Gregorius, Hist. IV,* 12, *meminit:* Erat enim ad basilicam sancti Cassii martyris cripta antiquissima abditissimaque, ubi erat sepulcrum magnum ex marmore Phario, *cet. Erat ecclesia parrochialis prope monasterium S. Illidii extra terminos urbis antiquae sita, quae inde a saeculo XV. ex. ecclesia S. Georgiae vocata est (cf. n.* 10*), a.* 1791. *aliis usibus tradita, cum nomen coemeterii adiacentis 'la place du cimetière Sainte-George' servaverit. Cf. Tardieu I,* 298 *sqq.; Longnon p.* 485; *Mosnier I,* 292, *n.* 4. 8) *De quibus martyribus cf. Gregorii Hist. I,* 33; *V. Praeiecti c.* 9. *et* 17 *(l. l. p.* 230. 236*). Coluntur die* 15. *Maii.* 9) *De qua nihil traditum est.* 10) *De Georgia virgine ruris Arvernici egit Gregorius, Gl. confess. c.* 33, *idem* basilicam oppidi, *qua sepulta erat, commemoravit. Etiam saec. XVIII. arca eius lapidea in ecclesia S. Cassii extabat, titulum sepulchralem in opertorio exhibens (Le Blant, 'Inscriptions chrétiennes de la Gaule' II, n.* 560; *C. I. L. XIII,* 1, *n.* 1491; *Leclercq l. l. col.* 1940; *Mosnier I,* 289; *E. Roux l. l. p.* 104; *supra SS. R. Merov. I,* 768, *n.* 4*). Memoria eius die* 15. *Februarii celebratur; cf. Mosnier I,* 293. 11) *De* basilica sancti Venerandi, quae sancti Illidii est proxima, *Gregorius, Gl. confess. c.* 34—36, *egit; quae in hortis Illidiani monasterii inter ipsum et ecclesiam S. Cassii (cf. c.* 9*) sita, a.* 1792. *publicis rationibus vendita est, sed adhuc reliquiae ecclesiolae vetustissimae supersunt. Cf. Tardieu I,* 329; *Longnon p.* 489; *E. Le Blant, 'Les sarcophages chrétiens de la Gaule',* 1886, *p.* 60 *sqq.; Leclercq col.* 1924 *sqq.; Desdevises p.* 13 *sq.* 12) *Martyrum, qui inprimis die* 9. *Ianuarii coluntur; cf. AA. SS. Ian. I,* 570 *sqq.* 13) *Episcopus Arvernensis saec. V. in., cuius Gregorius, Hist. II,* 13, *meminit; cf. Krusch, SS. R. Merov. I,* 770, *n.* 3. *Cf. Gregorii Gl. confess. c.* 36*:* Est ibi et sepulchrum ipsius sancti Venerandi episcopi, a quo haec aedes nomen accepit, sub analogio conpositum, *cet.*

et sanctus Linguinus[1] et sanctus Nepocianus[2] et sanctus Avitus[3] et sancta Clara[4] et alii VI milia ducenti[a] in corpore quiescunt, corum[b] nomina Deus scit[5].

(11). In eclesia sancti Illidii[6] altare sancti Clementis[7], altare sancte Marie[8], altare[a] sancti Michaelis; ubi sanctus Illidius[9] et sanctus Desideratus[10] et sanctus Gallus[11] et sanctus Avolus[12] et sanctus Iustus[13] et sanctus Iniuriosus[14] et sancta Scolastica in corpore quiescunt.

Capp. 10. 11. 1. *S.*

Cap. 10. a) ducentorum *S.* b) *ita* 1.

Cap. 11. a) alt. s. Mich. *om. S.*

1) *Quem eundem esse atque Liminium martyrem in ecclesia S. Venerandi sepultum (Gregorii Gl. confess.* c. 35; *cf. Hist. I,* 33*), haesitans Savaro coniecit.* 2) *Episcopus Arvernensis, qui paulo ante a.* 385. *Illidio successisse videtur; cf. Gregorii Hist. I,* 45. 46. *et Gl. confess.* c. 36, *ubi sepulchri mentio fit.* 3) *Avitus II. episcopus Arvernensis, qui a.* 676–690. *inter Praeiectum et Bonitum ipsius fratrem sedit (V. Praeiecti* c. 32. 34, *l. l. p.* 244; *V. Boniti c.* 4, *l. l. p.* 121*). Die* 19. *Februarii colebatur.* 4) *De qua nihil constat.* 5) *De multis sepulchris in ecclesia S. Venerandi extantibus cf. Gregorii Gl. confess. c.* 34. 35, *ubi haec in calce leguntur:* Sunt enim ibi — — inlustrium meritorum viri, quorum nomina ignota incolis, scripta tamen, ut credimus, retenentur in caelis. *Martyrologia Claromontensia, quae saec. XI. non superant, martyrum numerum fabulosum aut eundem* 6200 *afferunt aut* 6266 *aut* 6666 *(cf. Mosnier I,* 136; *Quentin p.* 229*); quem Mosnier inde pendere coniecit, quod* l e g i o n e m *sanctorum una cum Cassio, Victorino, Anatoliano passam esse credebant (V. Praeiecti c.* 17, *p.* 236*), exemplo fortasse martyrum Acaunensium ducti, quorum legioni numerum* 6600 *Eucherius attribuerat (Passio Acaun. mart. c.* 3, *SS. R. Merov. III,* 33*). — Sancti ignoti,* quorum nomina Deus scit, *etiam supra c.* 3. *commemorantur, eademque verba inscriptionibus duabus ecclesiae Illidianae illata sunt, quarum altera aevi recentioris erat (Ruinart, Gregorii Turon. Opera col.* 1401; *Le Blant, 'Inscr.' II, n.* 563, *'Sarcophages' p.* 66, *n.* 80; *Tardieu I,* 320; *Mosnier I,* 141*).* 6) *Basilicae S. Illidii Gregorius in Vita patrum c.* 2 *(§* 2. 4*) et Gl. confess. c.* 34. 35. *mentionem fecit, cum versus Bernowini qui dicuntur errore a Mabillonio aliisque ad hanc relati sint (cf. Dümmler, MG. Poetae I,* 395*). Ecclesia (vulgo 'Saint-Allyre'), cui monasterium amplum accesserat, extra urbem in septentrione sita a.* 1796. *destructa est; cf. Tardieu I,* 318 *sqq.; Longnon p.* 487; *E. Roux l. l. p.* 78. 7) *Papae Romani, cuius reliquias Illidium attulisse et in oratorio deposuisse auctores posteriores volebant (Savaro ad hunc locum; Mosnier I,* 548 *sq.).* 8) *Posteriores volebant, in hoc loco ecclesiam primo S. Mariae ab Austremonio dicatam esse, quae, S. Maria inter Sanctos vocata, postea capella e clesiae Illidianae facta esset; deinde oratorium S. Clementis ab Illidio additum esse, dum ipsius ibidem sepulti nomen basilicae inditum esset (cf. AA. SS. Iunii I,* 428. 430; *Gallia christiana II,* 323*).* 9) *Episcopus Arvernensis quartus (†* 384/5*), die* 5. *Iunii cultus; de quo in hac ecclesia sepulto cf. Gregorii Hist. I,* 45; *Vita patrum c.* 2. *Cf. AA. SS. Iunii I,* 423 *sqq.* 10) *Post Avitum Gregorii aequalem Desideratus sedi Arvernensi praefuisse dicitur, teste Vita Aviti (Mosnier I,* 260, *n.* 3; *cf. supra p.* 457, *n.* 1*). Depositionem eius kalendaria Claromontensia diei* 11. *Februarii adscribunt (cf. Mosnier I,* 261; *Quentin l. l. p.* 229*).* 11) *Cum Galli duo iam c.* 3. 8. *commemorati sint neque alius sanctus eius nominis Arvernensis notus sit nisi episcopi duo, Gallus tertius quis sit ignoratur; neque enim ad partem reliquiarum verba haec referenda esse videntur. Cf. De Smedt, AA. SS. Nov. I,* 351. 12) *De quo nihil constat; recentiores eum Desiderato (cf. n.* 10*) in sede Arvernensi successisse voluerunt (cf. Duchesne l. l.* ²*II,* 36, *n.* 5; *Mosnier II,* 560*).* 13) *Archidiaconus Illidii, in cuius basilica eum sepultum esse Gregorius testatus est (Hist. I,* 45; *Vita patrum c.* 2, 4*); colitur die* 21. *Octobris. Saec. XVII. et XVIII. in coenobio Illidiano inscriptio legebatur (Savaro ad hunc locum; Ruinart l. l. col.* 1401; *Tardieu I,* 320. *II,* 336, *tab.; Le Blant, 'Sarcophages' p.* 65, *n.* 79*):* Ibi requiescit sanctus Iustus Arvernice urbis episcopus, *quae potius aevo sequiori attribuenda est; nam alter Iustus, quem post Avolum sedi Claromontensi praefuisse volunt (cf. Duchesne II,* 36, *n.* 5; *Mosnier II,* 560*), in ecclesia S. Ciryci requiescebat neque Illidii (v. infra c.* 14*).* 14) *Iniuriosum e senatoribus Arvernensibus saec. IV. ex.*

(12). In ecclesia sancti Ilarii[1] altare sancti Ilarii; ubi sanctus Amabilis[2] in corpore quiescit.

(13). In eclesia sancti Stephani[3] altare sancti Stephani; ubi sanctus Namacius[4] et sanctus Quincianus[5] et sanctus Aprunculus[6] et sanctus Felix[7] et alia sanctorum corpora, quorum nomina nescimus, requiescunt[a].

(14). In eclesia sancti Cirici[8] altare sancti Cirici[9]; ubi sanctus Abraam[10] et sanctus Iustus[11] et sanctus Silvinus[12] requiescunt.

Capp. 12—14. 1. *S.*

Cap. 13. a) quiescunt *S.*

et uxorem, quacum, castitate per matrimonium servata, 'in una basilica' sepultus est, duos amantes vocabant; cf. Gregorii Hist. I, 47; *Gl. confess. c.* 31. *Scholasticam uxorem fuisse coniecerunt, cuius nomen Gregorius non attulit.*

1) *Postea ut videtur ecclesia S. Mariae Magdalenae de Croso in suburbio Claromontensi occidentali sita et c. a.* 1750. *destructa, siquidem sepulchrum sancti Amabilis (v. n.* 2*) aevo Ruinarti (l. l. col.* 921*) in eadem ecclesia ostendebatur, quae ad ecclesiam S. Amabilis Ricomagensem pertinebat corpus sancti iam sibi vindicantem (v. n.* 2*). Cf. supra SS. rer. Merov. I,* 767, *n.* 5; *Tardieu I,* 316 *sqq.; Longnon p.* 482 *sq.* 2) Vici Ricomagensis presbyter, *ante a.* 485. *defunctus, cuius memoriam Gregorius, Gl. confess. c.* 32, *celebravit; reliqua quae de eo narrantur (cf. AA. SS. Iunii II,* 465 *sqq.; Mosnier II,* 444 *sqq.; Analecta Bolland. XXVII,* 464 *sq.), fabulosa sunt. Corpus eius postea Ricomagi (hodie Riom, dép. Puy-de-Dôme) colebatur, ita ut post aetatem libelli nostri eo translatum esse videatur, ubi dies* 19. *Octobris et* 11. *Iunii ei dicati sunt; Kalendis Novembribus obiisse dicitur.* 3) *Basilica S. Stephani ab uxore Namatii episcopi constructa, cuius Gregorius bis meminit (cf. n.* 4. 5*), in suburbano inter occidentem et septentriones sita erat, a basilica S. Illidii ad meridiem versus haud adeo remota; inde a saec. XV. saepius nomine S. Eutropii, postea S. Patrocli vocata est (hodie 'église du Saint-Coeur-de-Marie'). Cf. Tardieu I,* 296; *Longnon p.* 488. 4) *Episcopus Arvernensis saec. V. medii (cf. Gregorii Hist. II,* 16; *Gl. mart. c.* 43*),* cuius coniux basilicam sancti Stephani suburbano murorum aedificavit *(idem, Hist. II,* 17*), eandem, de qua supra agitur. Colitur die* 27. *Octobris.* 5) *Episcopus Rutenensis, postea Arvernensis (*516—525*), qui* sepultus est in basilica sancti Stephani ad levam altaris, *teste Gregorio (Vita patrum c.* 4, 5*), qui in Hist. II,* 36. *III,* 2. 12. 13. *IV,* 5. 35. *et Vita patrum c.* 4. 6, 8. *de eo egit, postea ante a.* 1095. *translatus in ecclesiam SS. Symphoriani et Genesii (de qua cf. infra c.* 25*). Colebatur die* 10. *Novembris (cf. Quentin l. l. p.* 230*).* 6) *Episcopus Lingonensis, deinde post Sidonium Arvernensis (Gregorii Hist. II,* 23. 36. *III,* 2; *Vita patrum c,* 4, 1; *cf. Sidonii epist. IX,* 10; *Ruricii epist II,* 49. 54—57*), in qua sede ei a.* 491. *Euphrasius successit. Colitur die* 14. *Maii.* 7) *Episcopus Arvernensis, cui post Garivaldum* 40 *dierum episcopum (cf. supra c.* 8*) Praeiectus successit (cf. V. Praeiecti c.* 10. 12. 13, *p.* 231 *sq.). Corpus eius saec. XI. Cluniacum translatum est, ubi exceptio eius die* 10. *Octobris celebrabatur; cf. auctarium Usuardi Caudiacense (Martyrologium Usuardi ed. Sollerius p.* 591*).* 8) *Ecclesiae Gregorius meminit (Vita patrum c.* 3*), quo teste Abraham abbas c. a.* 475. ad basilicam sancti Cirici monasterium collocavit, *quod alibi (Hist. II,* 21*) 'monasterium beati Quirici' vocavit,* festivitatem basilicae monasterii *commemorans (ib. c.* 22*). Ecclesia (vulgo 'Saint-Cirgues'), quae a.* 1793. *vendita et a.* 1884. *destructa est, nomine ad viam publicam quandam translato, inter septentriones et occidentem ad forum 'marché Fontgiève' dictum sita erat; cf. Tardieu I,* 302; *Longnon p.* 486; *R. C(régut), 'Plan de l'ancienne église de Saint-Cyrgues-Fontgiève' ('Bulletin historique et scientifique de l'Auvergne, deuxième série'* 1907, *p.* 219 *sq.).* 9) *Cirycus martyr Tarsensis cum Iulitta die* 16. *Iunii colitur.* 10) *Abbas Arvernensis Sidonii coaevus, cuius vitam Gregorius breviter enarravit (Vita patrum c.* 3; *cf. Hist. II,* 21*), epitaphium Sidonius composuit (epist. VII,* 17*).* 11) *Cf. supra p.* 460, *n.* 13. 12) *Ignoratur quis fuerit.*

(15)[a]. In eclesia sancti Martini[1] altare[b] sancti Martini; ubi sanctus Pecocius[c, 2] et sanctus Marcellus[3] in[d] corpore quiescunt.

(16). In eclesia sancti Adiutoris[4] altare sancti Adiutoris[5].

(17). In ecclesia sancti Petri[6] altare sancti Petri, altare sancte Marie, altare sancti Genesii[7].

(18). In ecclesia sancti Desiderati[8] altare sancti Desiderati[a], altare sancti Petri, altare sancti Isidori et sancte Marie.

(19). In ecclesia sancti Vincenti[a, 9] altare sancti Vincenti[a], altare sancti Geronti[b, 10], altare sancti Preiecti.

(20). In ecclesia sancti Petri in Castel[a, 11] altare sancti Petri, altare sancti Fronti[b, 12], altare sancte Marie.

(21). In ecclesia sancti Ilarii[13] altare sancti Ilarii.

(22). In ecclesia sancti Saturnini[14] altare sancti Saturnini; ubi sanctus Amandinus[15] et sanctus Sidonius[16] requiescunt[a].

Capp. 15—22. 1. *S.*

Cap. 15. a) c. 15. *post* c. 16. *positum est S.* b) alt. s. M. *om. S.* c) Pegontius *S.* d) in c. *om. S.*

Cap. 18. a) Des., alt. s. *om. S.*

Cap. 19. a) Vincentii *S.* b) Gerontii *S.*

Cap. 20. a) Castello *S.* b) *ita S;* Fronte 1.

Cap. 22. a) quiescunt *S.*

1) *Ecclesia a.* 1797. *destructa intra hortos coenobii S. Andreae Praemonstratensis paulo ante a.* 1149. *conditi (cf. infra c.* 34*) prope ecclesiam S. Remigii (v. infra c.* 35*) sita erat. Cf. Tardieu I,* 307*; Mosnier I,* 561, *n.* 4. 2) *Ignoratur quis fuerit.* 3) *Papa ut videtur Romanus (*308—309*), cuius reliquiae Arvernis Cluniacum translatae esse feruntur; cf. auctaria Usuardi Cluniacense et Caudiacense die* 5. *Septembris (Martyrologium Usuardi ed. Sollerius p.* 516*; Mosnier I,* 563, *n.* 5*):* [Apud Burgundiam pago Matiscensi] coenobio Cluniaco beati Marcelli papae et martyris gloriosa ab Arvernis exceptio, miraculorum laude populorumque frequentia non mediocriter illustris. 4) Basilicam sancti Adiutoris *auctor V. Praeiecti c.* 11 *(p.* 232*) commemorat. Aevo Savaronis ecclesia parrochialis in suburbio occidentali 'des Gras' dicto sita (vulgo 'Saint-Adiudou'), a.* 1793. *vendita est (cf. Tardieu I,* 304*).* 5) *Adiutoris nomen vel potius cognomen spectat ad Maxentium abbatem regionis Pictavensis (de quo cf. Gregorii Hist. II,* 37*); cf. Vitas eiusdem (Mabillon, Acta I,* 578*; AA. SS. Iun. V,* 170*). Savaro affert chartam Claromontensem aevo Renconis episcopi (*1028—52*) conscriptam, qua via commemoratur,* quae est supra ecclesiam sancti Adiutoris Maxentii, *ita 'ut Maxentii nomen exciderit, adiectum remanserit'.* 6) *Cf. supra p.* 458, *n.* 10. 7) *Quattuor eiusdem nominis sancti, monente Savarone, in regione Arvernensi colebantur: martyr Arelatensis (cf. e. gr. Gregorii Gl. mart. c.* 67—69*), sanctus Tigernensis (ib. c.* 66*), episcopus Arvernensis saec. VII (cf. infra c.* 25*), denique comes Claromontanus eiusdem aevi (cf. V. Praeiecti c.* 14*; V. Menelei II,* 15, *SS. R. Merov. V,* 233. 156*), de cuius Vita fabulosa (Bibl. hag. Lat. n.* 3312*b) cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 574 *sq., Justel l. l. 'preuves' p.* 322, *Mosnier I,* 565 *sqq., denique ea quae infra ad c.* 36. *adnotavi.* 8) *Ecclesia S. Desiderati (de quo cf. supra p.* 460, *n.* 10*) 'diruta secessit in Illidianum coenobium', teste Savarone.* 9) *Quae evanuit.* 10) *Fortasse episcopi Italicae civitatis, qui die* 25. *Augusti colitur.* 11) *Ecclesia, quae non superest, nomen inde duxisse videtur, quod intra Clarummontem castrum sita erat, a quo urbs Arvernorum tota aevo Carolingico nomen nacta est, ita ut ecclesiae cathedrali vicina fuerit. Cf. Tardieu I,* 324. 12) *Sancti Petrocoriensis; de quo cf. AA. SS. Oct. XI,* 392 *sqq.; Duchesne, 'Fastes'* [2] *II,* 130 *sqq.* 13) *Prope monasterium S. Illidii in colle quodam sita fuisse dicitur; cf. Tardieu I,* 325. 14) *Quae, extra muros in parte meridiana civitatis in rupibus S. Amandini supra coemeterium S. Iacobi (cf. infra c.* 23*) sita (cf. Mosnier II,* 114. 589*), postea nomen S. Amandini (v. n.* 15*) accepit, altera parte saec. XVI. 'aratro circumscripta, adeo ut nihil illi praeter nomen reliquum sit', teste Savarone.* 15) *De quo nihil constat, nisi quod nomen eius quasi confessoris die* 7. *Novembris kalendariis et breviariis Arvernensibus illatum est; cf. AA. SS. Nov. III,* 321*; Mosnier II,* 589*; Catalogus codicum hagiogr. Latin. Paris. III,* 716*; Quentin l. l. p.* 230. 16) *Apollinaris*

(23). In ecclesia sancti Iacobi[1] altare sancti Iacobi.

(24). In ecclesia sancti Preiecti[2] altare sancti Preiecti, altare sancti Boniti, altare sancti Pardulfi[3].

(25). In ecclesia sancti Simphoriani[4] altare sancti Simphoriani, altare sancti Amancii[5], altare sancti Marcelli[6]; ubi sanctus Genesius requiescit[7].

Et[a] sunt ecclesie XXV, altaria XLVIIII[8].

(26). In monasterio[a] puellarum Cantoenno[9], ecclesia sancti Petri[10] altare sancti Petri, altare sancti Preiecti[11].

(27). In ecclesia sancte Marie[12] altare sancte Marie.

(28). In ecclesia sancti Desiderii altare sancti Desiderii.

Capp. 23—28. 1. *S.*

Cap. 25. a) Et—XLVIIII *om. S.*

Cap. 26. a) ecclesia, *pr. m. superscr.* monasterio 1.

Sidonius episcopus Arvernensis clarissimus, qui ipse Saturninum, in cuius ecclesia sepultus est, versibus celebraverat (epist. IX, 16), postea in ecclesiam S. Genesii (v. infra c. 25) translatus.

1) *Postea ecclesia S. Iacobi de Rabanessa (hodie Rabanesse vicus, 'commune Clermont-Ferrand') extra civitatem ad meridiem versus prope ecclesiam S. Amandini (cf. p. 462, n. 14) sita, a. 1793. destructa, cum aevo Savaronis integra vulgo 'Saint-Jamme' vocaretur. Cf. Tardieu I, 315 sq.* 2) *'Ecclesia diruta, cuius nec vola nec vestigium; omnino tamen memoria non intercidit: hortus enim Rabanessae censum annuatim pendet matri ecclesiae propter ecclesiam S. Praeiecti, quae intra eius saepta quondam emicuit'. Savaro. — Altera ecclesia S. Praeiecti infra c. 45. enumeratur, quae ubi sita fuerit non constat.* 3) *Abbatis Waractensis († 737), cuius Vita supra p. 19 sqq. edita est.* 4) Basilicam sancti Simphoriani *auctor V. Praeiecti c. 36 (p. 245) commemoravit. Ecclesia inde a saec. XI. magis magisque nomine S. Genesii vocata est, vulgo 'Saint-Genès'; cf. e. gr. donationem Rogerii militis c. a. 1090, cuius particulam Savaro ad hunc locum attulit:* in ecclesia S. Symphoriani, quae nunc nuncupatur beati Genesii. *Quae a. 1797. destructa, in parte meridiana civitatis sita erat in foro quod 'place Desaix' vocatur (cf. Tardieu I, 308 sqq. 692; Mosnier I, 539 sq.).* 5) *Episcopi Ruteni, ut videtur.* 6) *Fortasse pontificis Romani; cf. supra p. 462, n. 3.* 7) *Episcopus Arvernensis saec. VII (cf. V. Praeiecti c. 4. 5; V. Boniti c. 16), quem in capella contigua sepultum esse etiam saec. XVIII. inscriptio sepulchralis (SS. rer. Merov. V, 213; Duchesne, 'Fastes' II², p. 37, n. 6; Leclercq l. l. col. 1919) demonstrabat; Vita quoque eius aevi sequioris c. 8 (AA. SS. Iun. I, 324) idem testatur:* Sepultus est igitur in suburbio Arvernicae civitatis in ecclesia beati Symphoriani. *Colitur die 3. Iunii (cf. Quentin l. l. p. 229).* 8) *Immo 54 altaria enumerata sunt.* 9) *Vulgo Chantoin suburbium Claromontense inter orientem et septentriones situm. Cryptae Cantabennensis et Cantobennici montis (hodie Chanturgue; cf. Longnon p. 497) iam Gregorius (Hist. I, 44. II, 21) meminerat, e fama referens, Eparchium episcopum in arce montis monasterium collocasse, cuius locum ipsius aevo oratorium occupabat; saec. VII. denuo coenobium surrexerat, siquidem monasterium Candidense, quod Praeiectus regendum suscepit (V. Praeiecti c. 10, p. 231), ad eundem locum referendum est. Monasterii virginum alibi mentio non fit, nisi forte recte ad idem rettulerunt narrationem biographi Genesii c. 7 (AA. SS. Iunii I, 324), quo teste satis incerto Genesius episcopus* non longe ab urbe resedit, ubi postea monasterium virginum collocavit, quas regulariter vivere instituit. *Locum inde a saec. XII. canonici regulares obtinebant, quibus a. 1633. Carmelitae Discalceati substituti sunt; cf. Gallia christiana II, 394; Tardieu I, 367 sqq.* 10) *Cuius locum hodie capella Carmelitarum Discalceatorum ('chapelle des Carmes-Déschaux') occupare videtur; cf. Tardieu I, 326 sq.* 11) *Qui monasterium ibidem situm fortasse rexerat; cf. n. 9.* 12) *Quae Gloriosa vocabatur, vulgo 'Notre-Dame-de-Gloire'. Ecclesia in hortis coenobii Cantoennensis sita a. 1633. S. Mariae Portuensi unita est. Cf. Tardieu I, 306.*

(29). In ecclesia sancti Artemii[1] altare sancte Marie, altare sancti Martini; ibi[a] sanctus Artemius[2] et sancta Vera[3] et sancta Suporina[3] et alia corpora sanctorum requiescunt.

(30). In monasterio Columbariense[4] altare sancte Marie[5].

(31). In ecclesia sancti Clementis altare sancti Clementis.

(32). In ecclesia sancti Austremonii altare sancti Austremonii[6], altare sancti Boniti.

(33). In ecclesia sancti Iuliani[7] altare sancti Iuliani.

(34). In ecclesia sancti Andree[8] altare sancti Andree; ibi requiescit beatus[a] Tigridius[9].

Et[b] sunt ecclesie triginta quatuor, altaria sexaginta unum[10]. Iste sunt episcopales ecclesie; que[c] secuntur ecclesie vel monasteria, ad comites vel ad[d] vassis[e] dominicis[11].

(35). In eclesia sancti Remigii[12] altare sancti Remigii.

Capp. 29—35. 1. *S.*

Cap. 29. a) ubi *S.*

Cap. 34. a) S(anctus) *S.* b) *ita S (cf. p.* 463, 6. 467, 7*)*; (Et sunt — sexag. unum *om.*) Iste ecclesie sunt episc. 1. c) (que *om.*) Sequuntur *S, ubi liber II. incipit.* d) a *S.* e) vasis 1.

1) *Ecclesia in suburbio Illidiano sita aevo Savaronis solo aequata erat, cum adhuc via publica 'rue Saint-Arthème' dicta memoriam loci servet. Cf. Tardieu I,* 334; *Mosnier I,* 147. 2) *Artemius inter Nepotianum et Venerandum (cf. supra c.* 10*) c. a.* 400. *sedi Arvernensi praefuit; cf. Gregorii Hist. I,* 46. *II,* 13. *Corpus eius postea in ecclesiam cathedralem translatum est; de fatis arcae cf. E. Roux l. l. p.* 105. 3) *De qua nihil constat.* 4) *Ex opinione Savaronis postea basilica S. Guillelmi in meridie prope Rabanessam (cf. supra p.* 463, *n.* 1*) sita, quae c. a.* 1745. *destructa est, 'cui terrae vineaeque conterminae sitae dicuntur in campania Columbariensi, vulgo Champ-Columb'. Praeiectus xenodochium ibidem aedificaverat, scilicet* in loco qui Columbarius dicitur *(V. Praeiecti c.* 16*); cf. Tardieu I,* 328. 356; *Mosnier I,* 165. *Saec. XIII. et XIV. ecclesia S. Mariae Magdalenae in instrumentis occurrit 'de Colomberio' dicta; cf. Tardieu I,* 316 *sq., Bruel p.* 184. *Monasterium Columbariense saec. VI. a Patrocio conditum (Gregorii Vita patrum c.* 9, 3*) longius ab Arvernis aberat (hodie Colombier, dép. Allier, arr. Montluçon, cant. Commentry; cf. Longnon p.* 465 *sq.).* 5) *Robertus episcopus Claromontensis a.* 1220. *'confirmavit donationem factam pro altari S. Mariae in coenobio Columbariensi' (Gallia christiana II,* 275*).* 6) *Episcopi Arvernorum primi, qui Kalendis Novembribus colitur; cf. post alios Duchesne, 'Fastes'* [2] *II,* 117 *sqq., Leclercq l. l. col.* 1906 *sqq.* 7) *Ecclesia in occidente extra muros civitatis sita postea 'Saint-Iulien-de-Jaude' vocabatur, a.* 1802. *diruta. Cf. Tardieu I,* 323; *Bruel p.* 183 *(cf. Longnon p.* 493*).* 8) Basilica beati Andreae, *cuius Gregorius, Hist. IV,* 31, *meminit, item extra muros in parte occidentali sita erat. Ibidem Guillelmus VII. comes Arvernensis a.* 1149, *ecclesia S. Andreae restructa, monasterium Praemonstratense dotavit, cuius aedificia a.* 1791. *sub hasta vendita sunt. Cf. Gallia christiana II,* 410; *Tardieu I,* 357 *sqq.; Longnon p.* 483; *E. Roux l. l. p.* 74. 9) *Tigridius frater Illidii et archidiaconus Arvernensis fuisse dicitur, die* 16. *Februarii cultus (cf. Quentin l. l. p.* 229*); cf. ea quae de Vita eius notae deterioris Mosnier I,* 294 *sqq. rettulit, quae saec. XVI. exarata in folio chartaceo codici Claromontano n.* 147. *affixo (fol.* 151*) post libellum de ecclesiis Claromontanis legitur.* 10) *Immo* 66; *cf. supra p.* 463, *n.* 8. 11) *Cf. e. gr. edictum Compendiense a.* 877 *(MG. Capitularia II,* 354*):* Unusquisque episcopus, qui habet abbatiam, aut abbas, qui similiter habet abbatiam, aut comes, qui aeque habet abbatiam — —. De omnibus vero ecclesiis unusquisque episcopus vel abbas — —. De ecclesiis vero, quas comites et vassalli dominici habent — — *(Germ. 'eigenkirchen', quod vocabulum ab Ulrico Stutz compositum iam vulgatum est).* 12) *Ecclesia S. Remigii 'infra saepta prati Andreani' (v. supra c.* 34*) sita erat, teste Savarone, cuius aevo pars inferior ecclesiae collapsa erat, superior cum altari extabat, cui statua Remigii*

(36). In monasterio Camalariense[1] altare sancte Marie, altare sancti Preiecti, altare sancte[a] Agate, altare sancti Martini, altare sancti Pardulfi; ibi[b] requiescit sancta Tecla[2].

(37). In eclesia sancti Petri[3] altare sancti Petri, altare sancti angeli, altare sancti Boniti, altare sancti Iohannis, altare sancte[a] Petronille.

(38). In ecclesia sancte[a] Cecilie[4] altare sancte Cecilie.

(39). In eclesia sancte Crucis[5] altare sancte Crucis, altare sancti Orienti[a, 6], altare sancte Iuliane, altare sancti Andree.

(40). In eclesia sancti Pauli[7] altare sancti Pauli.

Capp. 36—40. 1. *S.*

Cap. 36. a) sancta Agata *m. rec. corr.* sanctae Agatae 1. b) ubi *S.*

Cap. 37. a) sancta Petronilla *m. rec. corr.* sanctae Petronillae 1.

Cap. 38. a) sancta Cecilia *m. al. corr.* sanctae Ceciliae 1.

Cap. 39. a) Orientis *S.*

superposita erat. Inde a saec. XIII. prioratus erat, ad monasterium S. Illidii pertinens; hodie Saint-Remy vel Saint-Remège vicus ('commune Clermont-Ferrand') nomen loci servat, capella a. 1791. *vendita. Cf. Tardieu I,* 315; *Bruel p.* 184 *sq.*

1) *Hodie Chamalières vicus paulo supra Clarummontem civitatem ad Tiretaine rivum inter meridiem et occidentem situs ('canton Clermont'). Consilio Praeiecti episcopi Genesius comes Arvernensis construxit* monasterium sacrarum virginum suburbano prefate civitatis in loco, cui Camelaria nomen inditum est *(V. Praeiecti c.* 15, *p.* 235*). In Vita Genesii fabulosa, cuius initium mutilum in codice Claromontano n.* 150, *saec. XII, fol.* 84'—86, *legitur (cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 574 *sq.; SS. R. Merov. V,* 156, *n.* 1*), ecclesiae enumerabantur, quarum in c.* 36—39. *mentio fit, teste Savarone, qui haec frustula c.* 4. *exscripsit (inde Mosnier I,* 576, *n.* 2—5*): (Genesius)* construxit quoque, divino admonitus oraculo, apud castrum proprium Camaleriam a camelis sic nuncupatam quinque ecclesias, quinque corporis sensus designantes. Quarum unam in honore Salvatoris condidit, postea alteram in honore Dei genitricis Mariae *(c.* 36*);* tertiam *(c.* 37*)* Petro apostolo dicavit *(postea:* quam sexus virginei personis donavit*),* quartam *(c.* 38*)* Ceciliae nihilominus fecit *(postea:* quartae denuo monachos adiunxit*),* quintam *(c.* 39*)* in exaltatione S. Crucis aedificavit *(postea cap. eodem:* Quinta[e] vero ecclesiasticos duntaxat presbyteros dare arbitratus est, non secundum ullius praedictarum regularum consuetudinem viventes*). Ecclesia S. Mariae adhuc extat ('Notre-Dame'), cui ecclesia S. Crucis (c.* 39*) iam adiuncta est. Cf. Tardieu, 'Histoire de la ville de Montferrand et du bourg de Chamalières, Moulins'* 1875, *p.* 105 *sqq.; 'Dictionnaire' p.* 112; *Mosnier I,* 576, *n.* 5; *Bruel p.* 177 *sq.; Desdevises p.* 18 *sq.* 2) *Quis fuerit, ignoratur. De reliquiis Theclae virginis clarissimae die* 23. *Septembris cultae, quae in ecclesia Camalariensi a.* 1684. *repertae essent (Tardieu, 'Histoire de Montferrand' p.* 107; *Mosnier II,* 319*), cogitandum esse post alios Mosnier II,* 316 *sqq. voluit, ne de coniectura Savaronis dicam nomen comparantis cum Teclatensi monasterio, cuius in V. Boniti c.* 34 *(p.* 136*) mentio fit (hodie Teilhède, arr. Riom, cant. Combronde). Potius autem de reliquiis martyris Persicae a.* 347. *passae ex Oriente allatis agi coniecit G. Morin, 'La formation des légendes provençales' ('Revue Bénédictine' XXVI,* 1909, *p.* 29 *sqq.).* 3) *Quae non superest; cf. n.* 1. *In parte meridiana ecclesiae S. Mariae sita fuisse dicitur; cf. Tardieu, 'Montferrand' p.* 110. 4) *Ad viam, quae ab urbe Claromontensi Camalariam ducebat, sita fuisse dicitur (Tardieu, 'Montferrand' p.* 111*).* 5) *Cf. n.* 1. *Coelestinus III. a.* 1192 *(Mai.* 7*)* capellam Sanctae Crucis in Alvernia sitam in territorio Camaleriae *monasterio Ulciensi confirmavit (Chaix de Lavarène, Monumenta pontificia Arverniae,* 1880, *p.* 375; *Jaffé, Reg. II*[2], *n.* 16867*).* 6) *Episcopi Auscensis saec. V.* 7) *Quae aevo Savaronis ecclesia parrochialis erat, cuius ruinae prope ecclesiam S. Mariae (supra c.* 36*) in occidente conspiciuntur, teste Mosnier I,* 576, *n.* 5.

(41). In ecclesia sancti Victoris[1] altare sancti Victoris, altare sancti Pardulfi, altare sancti Boniti.

(42). In ecclesia sancti Pardulfi altare sancti Pardulfi.

(43). In monasterio Rubiacense[2] altare sancte Marie, altare sancte[a] Segolene[3], altare sancte[b] Genovefe; ibi requiescit sancta Sacra[c.4].

(44). In eclesia sancti Petri[5] altare sancti Petri, altare sancti angeli, altare sancti Andreae.

(45). In ecclesia sancti Preiecti altare sancti Preiecti, altare sancti Martini, altare sancte[a] Tecle.

(46). In ecclesia sancti Martini[6] altare sancti Martini, altare sancti Iohannis, altare sancti Petri.

(47). In ecclesia sancti Iuliani[7] altare sancti Iuliani.

(48). In ecclesia sancti Pauli, ibi requiescit sanctus Leopardus[a.8].

(49). In ecclesia sancti Evonii[a.9] altare sancti Evonii, altare sancti Marcialis, altare sancte[b] Petronille.

(50). In ecclesia sancti Marci[a.10] altare sancte Felicitatis; ibi requiescit sanctus Marcius[b].

Capp. 41—50. 1. *S.*

Cap. 43. a) sancta Segolena *m. al. corr.* sanctae Segolenae 1. b) sancta Genovefa *m. al. corr.* sanctae Genovefae 1. c) Pacra *errore typographi in textu, sed* Sacra *in notis S.*

Cap. 45. a) sancta Tecla *m. al. corr.* sanctae Teclae 1.

Cap. 48. a) Leonardus *S (sed quae in notis affert, ad Leobardum spectant).*

Cap. 49. a) Ivonii *hoc loco* 1. b) sancta Petronilla *m. al. corr.* sanctae Petronillae 1.

Cap. 50. a) Martii *S.* b) Martius *S.*

1) *Ecclesia S. Victoris, quam 'de aerario' emptam Adalardus episcopus a.* 905. *Leotardo concessit, ut post obitum eius ecclesiae Arvernensi maiori redderetur (Cohendy l. l. p.* 356*; cf. Gallia christiana II,* 253. 303*), item aetate Savaronis supererat, ex parte profanis usibus tradita. Nomen eius adhuc finitimam villam servare ('le château de Saint-Victor, commune de Chamalières'), Bruel p.* 178. *rettulit.* 2) *Hodie Royat vicus ad Tiretaine rivum supra Camalariam situs ('canton Clermont').* Rubiacense cenobium, quod hinc indeque montibus septus ab oriente panditur aditum et haut procul eminet urbi, *in V. Boniti c.* 14 *(l. l. p.* 126*) commemoratur, cuius aevo sanctimonialium erat; postea prioratus monachorum erat Mauziacensi coenobio subiectus (cf. Bruel p.* 74, *n.* 24*; Gallia christiana II,* 321 *et instr.* 112, 1. 115, 3*). Cf. Tardieu, 'Dictionnaire' p.* 295*; Desdevises p.* 32 *sqq.* 3) *Virginis Albigensis, de qua cf. AA. SS. Iulii V,* 628 *sqq. et ea quae disseruimus et ego ipse, 'N. Arch.' XXXV,* 1910, *p.* 219—231, *et me secutus J. Rivière, 'Albia Christiana, Revue historique des anciens diocèses d' Albi, Castres, Lavaur' X, Albigae* 1913, *p.* 401—425. 4) *De qua nihil compertum est, etsi arca eius funebris appensa in ecclesia Rubiacensi aevo Savaronis cernebatur.* 5) *'Vulgo S. Pierre du Chastel, cuius situs marmore signatur, ad quam paschate paschatum die totius anni solemnissimo Rubiacenses accolae confluunt et in diebus Rogationum procedunt'. Savaro.* 6) *'Intra muros Rubiaci'. Savaro.* 7) *Postea ecclesia parrochialis Orcines loci ('canton Clermont') ad radices Puy-de-Dôme montis siti. Cf. Bruel p.* 76 *(n.* 59*).* 183. 8) *Neque de ecclesia neque de sancto quicquam constat; Savaro coniecit, Leobardum in Maiore Monasterio et reclusum et sepultum (Gregorii Vita patrum c.* 20*) postea eo translatum esse.* 9) *'Ecclesia diruta, quae nomen retinet in suburbano Rubiaci et vulgariter appellatur de S. Igoni, de S. Ivonio'. Savaro.* 10) *Ecclesia inter Rubiacense monasterium (c.* 43*) et ecclesiam S. Victoris (c.* 41*) sita aevo Savaronis et Ruinarti (l. l. col.* 1221*) oratorium erat nomine prioratus coenobio Illidiano subiectum, hodie Saint-Mart vicus ('commune Royat'); cf. Tardieu, 'Dictionnaire' p.* 313*; Longnon p.* 511*; Bruel p.* 189. *Martius abbas, a quo locus audit, ibidem monasterium condiderat,* infra *(= intra)* oratorium monasterii sepultus, *teste Gregorio (Vita patrum c.* 14*); colitur die* 13. *Aprilis (cf. Quentin l. l. p.* 229*).*

(51). In ecclesia sancti Sulpicii altare sancti Sulpicii, altare sancti Marcialis, altare sancti Stephani.

(52). In ecclesia sancti Leogoncii[1] altare sancte Marie, altare sancti Michaelis, altare sancti Iuliani; ibi requiescit sanctus Leogontius[2].

(53). In ecclesia sancti Ilarii[3] altare sancti Ilarii; ibi requiescit sancta Flaminea[a-4].

(54). In ecclesia sancti Ilarii altare sancti Ilarii[a].

Et sunt ecclesiae XX, altaria XLVI[b].

Capp. 51—54. 1. *S.*

Cap. 53. a) Flamina *S.*

Cap. 54. a) *hic desinit* 1, *pagina dimidia erasa, quam catalogus episcoporum Arvernensium saec. XVI. medio exaratus iam occupat.* b) *ita scripsi;* XXVI *S.*

1) *Eam extra civitatem ad occidentem versus sitam fuisse (postea 'Notre-Dame de Beaurepaire'), statuit Tardieu I,* 329. 334. *Sed nescio an de regione Rubiacensi cogitandum sit.* 2) *Quem eundem esse volunt atque Legonum episcopum Arvernensem, Urbici (cf. supra c.* 8*) successorem, cuius Gregorius, Hist. I,* 44, *meminit.* 3) *'Veteribus ruinis deformis inter Rubiacum et Valerium collem posita, vulgo S. Cliamine'. Savaro.* 4) *Colitur adhuc in Davayat vico Arvernensi (arr. Riom, cant. Combronde); lectiones nonnullae exigui momenti ad ipsam spectant. Cf. AA. SS. Maii I,* 181 *sqq.; Mosnier I,* 503 *sqq.*

CHRONOLOGICA REGUM FRANCORUM STIRPIS MEROWINGICAE,

CATALOGI, COMPUTATIONES ANNORUM VETUSTAE CUM COMMENTARIIS.

SCRIPSIT BRUNO KRUSCH.

Catalogos regum Francorum vetustasque annorum computationes una cum commentariis corpori scriptorum rerum Merowingicarum hoc loco adnectere visum est, ut historiae illius aevi studiosis et inprimis chartarum exploratoribus instrumenta praepararentur, quibus annos regum ad aeram Dionysianam referre falsosque editorum calculos ipsi emendare possent; his enim subsidiis instructus temporum ordinem desinente Gregorio nostro nutantem olim certis fundamentis ita stabilire potueram[1], *ut praetermissum triennium repararetur, cumque ea, quae de Grimoaldo usurpatore eiusque filio Childeberto primo Francorum rege stirpis Carolingicae eruissem, parum credulis auribus olim accepta essent, haud leviter gavisus sum miro modo eadem me nuper supplere atque confirmare*[2] *potuisse per chartam quandam eiusdem maioris domus, cuius necessitudinem nemo adhuc indagaverat: eo autem libentius ad haec studia quamvis arida redii, cum occasione data in codices Catalogorum diligentius interim inquirere coactus essem. Origo enim eorum cum Lege Salica arte coniuncta est, cum venerando illo iuris Germanici documento, cuius editio Monumentis Germaniae inserenda per multos annos magnis sumptibus praeparabatur, cumque officium parum iucundum praetermittere non debuissem*[3] *rationi codicum pretiosi illius fontis operam navandi, ne instituti nostri celeberrimi fama editione incepta et plane inutili macularetur, etiam de Catalogorum ratione melius iam iudicare eosque ordine debito digerere successit, quorum auctoritas apte expendi nequit, nisi necessitudinem singularum Legis illius recensionum consideraveris. In determinandis autem temporibus viri acuti me secuti sunt J. Havet*[4] *b. m. et W. Levison*[5] *sodalis meus, quo*

1) *'Zur Chronologie der Merowingischen Könige'* (*'Forschungen zur Deutschen Geschichte'* 1882, *XXII*, p. 449—490). 2) *SS. rer. Meroving.* 1910, *V*, p. 90; *'Der Staatsstreich des fränkischen Hausmeiers Grimoald I.'* (*'Historische Aufsätze Karl Zeumer dargebracht'*, *Wimariae* 1910, p. 411 *sqq.*). 3) *'Der Umsturz der kritischen Grundlagen der Lex Salica. Eine textkritische Studie aus der alten Schule'* (*'N. Arch.'* 1916, *XL*, p. 497 *sqq.*); *'Der neu entdeckte Urtext der Lex Salica'* (*'Nachrichten von der Kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen'*, *'Philos.-histor. Kl.'* 1916, p. 683 *sqq.*). 4) *J. Havet, 'Questions mérovingiennes' III—VI* (*'Bibl. de l'école des chartes' XLVI, XLVIII, LI, LIII*, 1885—1892 = *'Oeuvres' I*, 1896). 5) *W. Levison, 'Kleine Beiträge zu Quellen der fränkischen Geschichte' II* (*'N. Arch.'* 1902, *XXVII*, p. 356 *sqq.*); *'Das Nekrologium von Dom Racine'* (*'N. Arch.'* 1910, *XXXV*, p. 15 *sqq.*).

potissimum suadente hunc laborem iterum subire constitui, iisque quae illi mensibus diebusque observatis terminisque angustioribus circumscriptis emendaverunt aut novis argumentis additis extensaque disquisitione in omnes Merowingicae stirpis reges suppleverunt, pauca addenda, nonnulla parum certa detrahenda erant; sed alii quoque secuti sunt, qui ordinem rerum magis perturbasse quam in melius digessisse mihi videntur, atque cavendum erat, ne infaustis eorum studiis iam adulterarentur aut abolerentur ea quae acumine ac diligentia peritiorum ad solvendas quaestiones subdifficiles collata sunt.

Breviorem e Catalogis illis haud mediocris historicae auctoritatis a Theuderico III. (673) ad ultimum Merowingicae stirpis regem Childericum III. (751/2) pertinentem codex vetustissimus Wissemburgensis (nobis A 1) Legis Salicae exhibet, scilicet secundus primae recensionis, dum primus omniumque optimus eiusdem ordinis, qui textum reliquis vetustiorem servavit, scilicet Parisiacus n. 4404, Catalogo regum omnino caret. Wissemburgensis persimili exemplari iuris peritus quidam valde socors aevo Carolingico usus veterem 68 titulorum Legem in 99 redegit (nobis B) tertiusque hunc iterum textum ita depravavit, sicut e codice Varsoviensi ab Hubé[1] *quondam editus est (nobis C). Eodem modo Catalogi nostri in tria genera discedunt, atque uberiorem et emendatiorem formam BC pro primigenia omnes adhuc acceperunt, veluti Pertzius*[2]*, Mommsenus*[3] *egoque ipse; examinatis vero textibus Legis Salicae e contrario brevior Catalogus A codicis Wissemburgensis in capite ponendus erat, quem reliqui librarii et ampliaverunt et immutaverunt: omnes enim Catalogi monente Pertzio pro uno solo vere accipiendi sunt ex eadem radice orti, deinde gradatim ab hominibus peritis adaucti neque magis magisque decurtati. Etiam recensionis retractatae 99 titulorum codices duo (A 3. 4) eundem Catalogum breviorem continent a Theuderico III. incipientem, quibus tres accedunt Legis Salicae emendatae libri in fine interpolati (A 5 a. b. c). Idem praeterea inest quattuor Breviarii Alarici codicibus, scilicet tribus textus decurtati (A 2 a. c. d) unique pleni (A 2 b), sed in his libris Childerici III. nomen imperite depravatum est* Hilpericus *Pippinique regnum in calce accessit, cui 18 anni perperam attribuuntur pro 16½. Summam auctor huius Catalogi a Theuderico III. ad Childericum III. subduxit 78 annorum, dum singulis numeris additis efficiuntur 80, atque verum intervallum inter utriusque regnum compluribus mensibus summam illam superat, unde haud inepte 79 collegerunt A 2 a. b. c. d. 3.*

Dum primus tertiusque codex recensionis 99 titulorum Legis Salicae (nobis A 3. 4) a Theuderico III. (673) incipiunt, una cum codicibus Legis Salicae emendatae (nobis A 5) praescribentes: Incipit regnorum, *secundus a fratribus suis longe recedens (nobis B) amplificata praescriptione:* Incipit regnorum vel temporum, *amplificavit et ipsum Catalogum et non solum quattuor nominibus praemissis seriem regum a Dagoberto I. (623—639) duxit, sed etiam initio fineque Isidori Chronica maiora expilans computationem annorum a quinto Heraclii imperatoris anno et quarto Sisibuti regis Gothorum exorsus est, quo ille primam libri sui editionem concluserat, scilicet 615 p. Chr. n., summamque ab initio mundi eandem atque ille subduxit 5813, sed annum quem dixi cum 11. Dagoberti I. composuit, i. e. 633, moxque 48 Chlotharii II. annos interposuit, qui a. 46. regni sui iam obierat, scilicet 629 p. Chr. Pretiosa vero gemma insequentem seriem regum Francorum auctor tertio loco adauxit, novum regem revelans omnibus Chronicis ignotum, scilicet Heldobertum Sigiberti III. successorem, quosque ei tribuit VII annos ad intervallum ante Childericum II. supplendum omnino necessarios esse probasse mihi videor. Non solum Pippini regnum una cum libris A 2 a. b. c. d in calce adiecit, rectius XVII. annos ei attribuens neque XVIII, sed etiam summam annorum usque ad ipsum a Dagoberto I. subduxit 158, singulorum regum annis additis, quorum nonnulli, sicut Dagobertus I. et*

1) *R. Hubé, 'La Loi Salique d'après un manuscrit de la Bibliothèque centrale de Varsovie', Varsoviae* 1867. 2) *SS. II, p.* 308. 3) *Theodosiani libri XVI ed. Mommsen* 1905, *I*, 1, *p. XCV.*

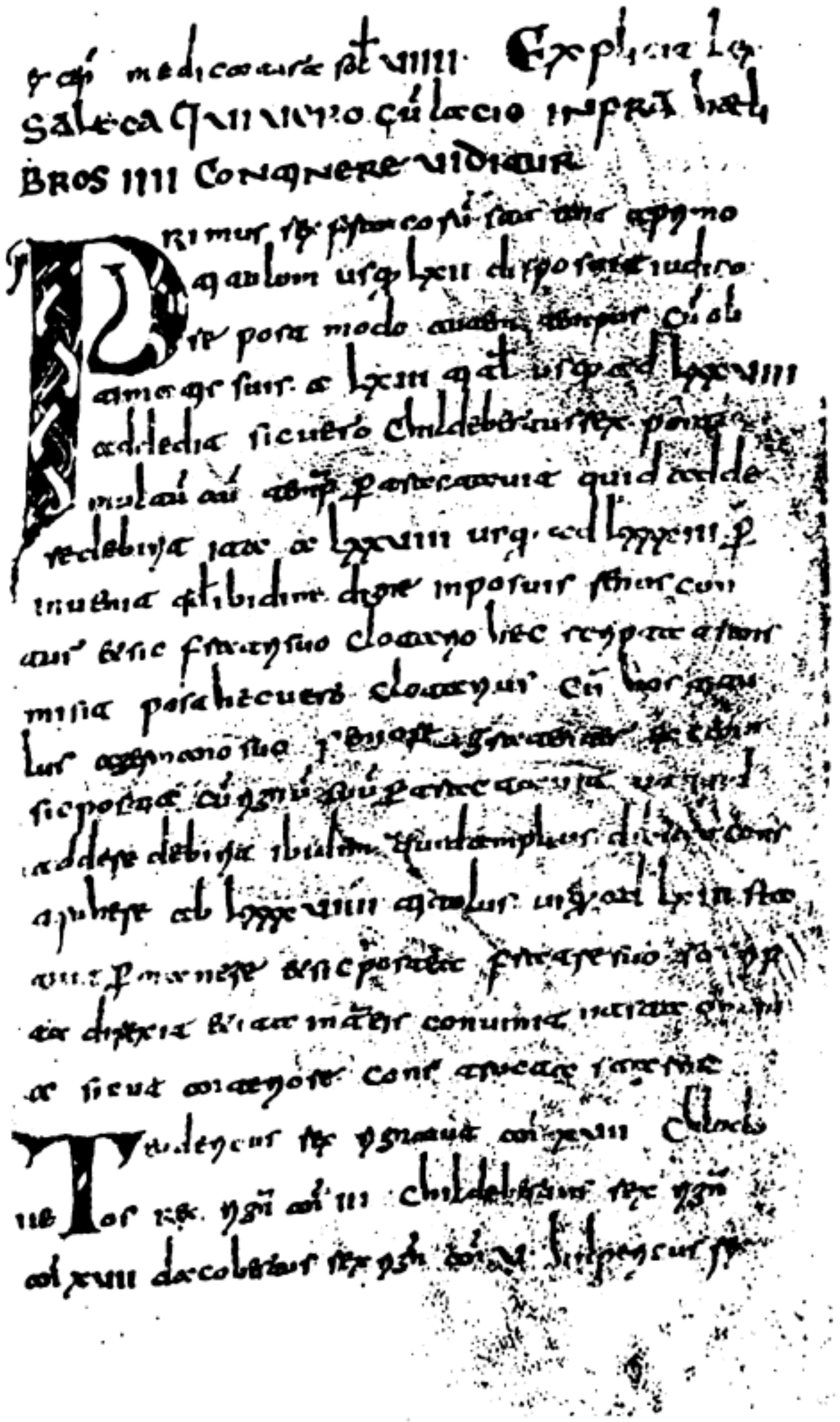
Sigibertus III, Childericus II. et Theudericus III, simul per nonnullos annos regnaverant, neque sic ad annos 5958 *ab initio mundi pervenire potuisset, nisi Isidori summam annorum* 5813 *cum* 11. *anno Dagoberti I. perperam composuisset, qua re numerus efficitur* 5960, *duobus adhuc discrepans ab eo quem scripsit.*

Tertius regum Francorum Catalogus (C) praescriptis verbis: Nomina regum Francorum *a Chlothario II. rege incipit, cuius etiam B inter Isidoriana meminerat, demptisque his auctor vestigia B ubique secutus est, sed hic illic verba nonnulla summi momenti addidit numerosque aliquot immutavit. Nomini Childeberti regis fere ignoti, successoris Sigiberti III, vocabulum* adoptivus *addidit moxque* Grimoaldus *inseruit, cui hoc modo septem illi regni anni adhaeserunt, qui Childeberto in B attributi sunt. Quibus verbis interpolatis locus celeberrimus ad rerum publicarum mutationem relatus est per Grimoaldum maiorem domus peractam, scilicet ad primum domus Carolingicae conatum regni potiundi, expulsa stirpe Merowingica. Catalogus ille, qui historiae domus Carolingicae haud parvam lucem attulit, unde praeter ceteros ad se animos convertit, deterrimo Legis Salicae textui adiunctus est, praecedens filiae degeneratae recensionis Sangallensis (B) in* 99 *titulos redactae, atque ultimus titulus in hoc codicum genere omnino sublatus est, abolita chrenecrudae observatione*[1], *paganorum scilicet consuetudine, ita ut* 98 *tantum tituli ibi numerentur. Etiam in his libris, sicut in meliore Sangallensi (B), exempla non desunt, e quibus intellegitur, eos ex exemplari pendere codici Wissemburgensi persimili*[2], *unde Catalogus primigenius A emersit. Librarius vero praeterea alia exemplaria consuluit textumque rusticum vetustae Legis Salicae ubique expolivit*[3]. *Comparatis igitur compluribus Legis Salicae exemplaribus hic textus manu compilatoris coaluit*[4], *itemque ad Catalogum regum supplendum atque emendandum alii fontes adhibiti sunt. Eundem Catalogum praeter duos Legis Salicae codices (C* 1 *a. b) tres Chronici Laurissensis libri*[5] *(C* 2 *a. b. b*) continent in calce adnexum novisque additamentis textus ibi auctus est ad domum Carolingicam spectantibus. Childeberto regi adoptivo* annum I *appositum est, quare interregnum VII annorum ad VIII accrevit, atque Pippinus II. maior domus post Theudericum III, Karlus maior domus post Dagobertum III. interpositi sunt; septennium vero alterum, quod reges non regnasse (a.* 737—743*) in reliquis Catalogis relatum est, Karlo in C* 1 *a. b attribuitur (a.* 737—741*), praetermisso Pippino (a.* 741—743*), Carlomanno autem et Pippino (a.* 741—747*) in C* 2 *a. b. b*, sicut in praecedente Chronico Laurissensi: sed dum Pippino in hoc postea* 20 *tantum anni conceduntur, detracto septennio, in C* 2 *a. b. b* anni* 27 *et dimidius haud deminuti restant neque libri C* 1 *in Pippino rege, ad quem omnes C libri extenduntur, inter se consentiunt, e quibus C* 1 *b rectius* 16½ *annos exhibet pro* 15½ *codicis C* 1 *a. Septennium igitur illud non quadrat, nisi ea ratione intellegatur, qua in vetustioribus Catalogis apparet. Ultra Pippinum Catalogus in C* 2 *usque ad Ludowicum progreditur, cuius anni in C* 2*a primo vacui relicti erant, immo ad Lotharium (*855*) in C* 2. 2*b*.*

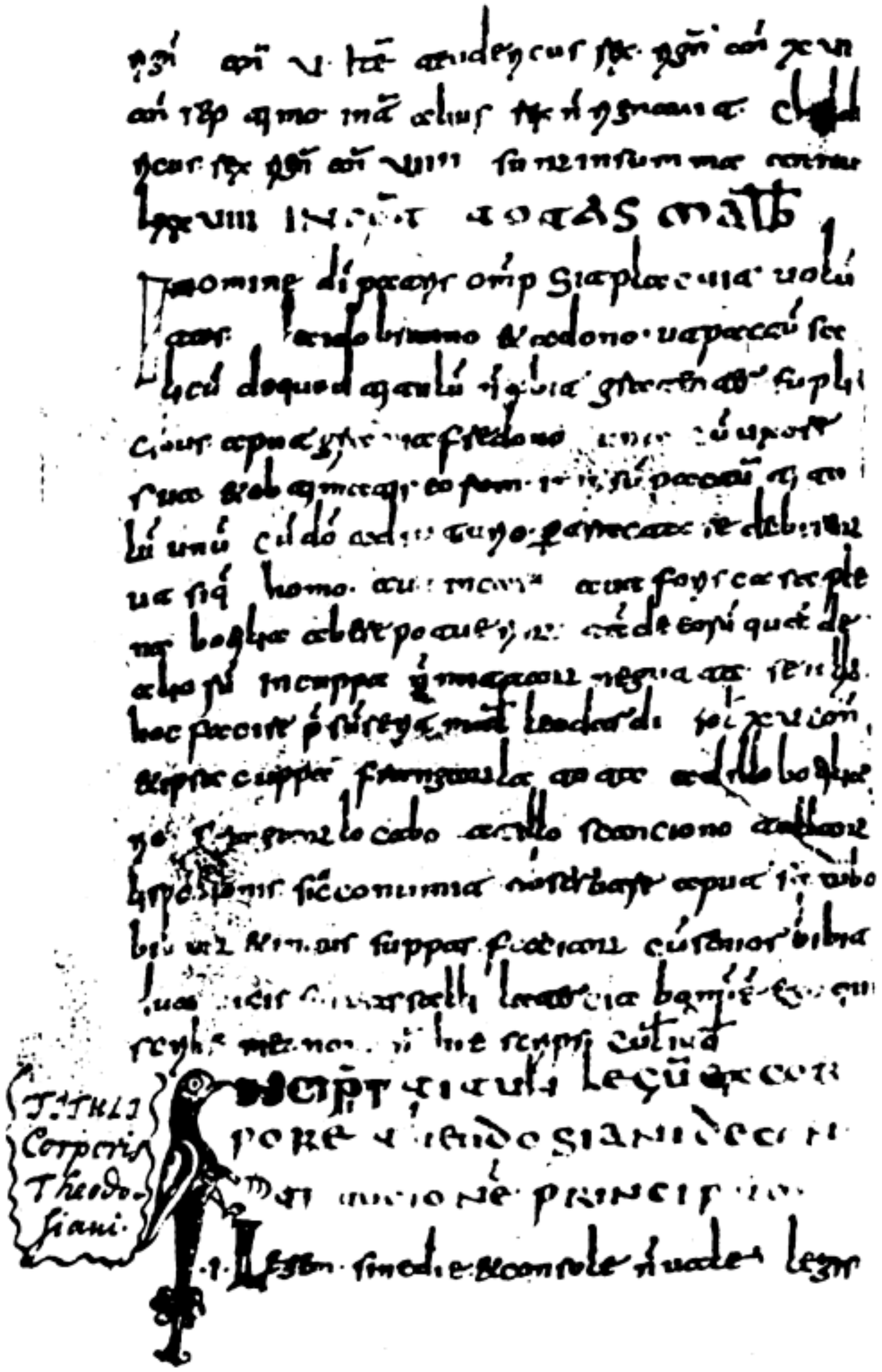
1) *Cf. 'N. Arch.' XL, p.* 547 *sq.* 2) *Cf. ib. p.* 535. 3) *Vocabula talia qualia Sangallensis servavit:* expalme(i)tantem *(LIV),* prindat *(LXXXV,* 3*) librarius C immutavit* ambulandum, accipiat *interpolavitque (cf. Hubé p. XVIII) XIII,* 2, requirenti *ex exemplari optimo primae recensionis, sicut cum primo (Montepessulano) propriae recensionis codice verba LXXXV,* 3, si presens est *exhibet, quae et in Sangallensi et in tertio illius familiae codice (Parisiaco n.* 4627*) desiderantur, per primam recensionem confirmata.* 4) *In lectione LXXXIV,* 2*:* Si vero noluerint venire, *duplex similitudo apparet et Sangallensis primique (*vero*) codicis et tertii (*venire*), mox vero (XCII,* 4*) relicto primo codice (*ex paterno genere*) librarius C corruptelam* ex parte istius generis *admisit, declinans ad tertium codicem et Sangallensem (*ex parte genere*).* 5) *G. Waitz, 'Über die kleine Lorscher Franken-Chronik' ('SB. d. Akad. d. Wissensch. zu Berlin'* 1882, *XIX, p.* 399*); H. Schnorr von Carolsfeld, 'N. Arch.' XXXVI, p.* 16 *sq.* 18. 39 *(codd.* 2. 4. 6*).*

Catalogi regum Francorum. Codex Guelferbytanus, Weissenburg. n. 97.

fol. 37.

fol. 37'.

SS. R. Merovíng. VII, tab. 2.

Quartus Catalogus a praecedentibus et origine et aetate omnino diversus nulliusque auctoritatis seriem regum Francorum a Chlodoveo I. ad Karolum Calvum († 877) deducit, a monachis Fontanellensibus compositus, qui praescriptionem C 2 Nomina regum Francorum *praescribentes calculum haud raro temerarium ponebant, neque nugas eorum utiles esse existimem nisi ad computationes Fontanellenses melius intellegendas, quas auctoritate historica carere iam omnes mecum consentiunt*[1]. *Auctor huius Catalogi solos reges Neustrasios curans Chlothario III.* 14 *annos attribuit, qui anno regni* 16. *defunctus est, numeroque illo falso monachos Fontanellenses historias suas fundavisse olim docui*[2]. *Childerici II. autem anni non adnotati sunt nisi duo, quos in Neustria regnaverat, dumque Chilperico II. quattuor tantum anni tribuuntur neque quinque, sicut in reliquis Catalogis, unus Chlothario IV.*[3] *reservatur, qui in his omnino praetermissus est; denique ultimorum Merowingorum anni plane vacillant.*

Singulos iam Catalogorum codices describere libet, quo melius quid de eorum condicione statuendum sit intellegatur.

CATALOGUS I.

A 1) *Codex* ***Guelferbytanus*** *inter Weissenburgenses n.* 97, *posteriore saec. VIII. parte exaratus, praecedente vetere Legis Salicae textu cum titulis adnexis, fol.* 37. *et* 37′. *post epilogum Catalogum I. exhibet, quem titulus iocosus:* Incipit totas Malb. *excipit, ab hilari quodam potatore partim sermone rustico*[4] *compositus. Posteriorem codicis partem (fol.* 37′—87) *summa Breviarii Alariciani occupat, de qua egit Mommsenus, Theodosiani libri XVI, I,* 1, *p. CII, atque fol.* 87′. *verbis* Ora pro Agamberto *scriba nomen suum posteris tradidit, quod cum inter monachos Turonenses*[5] *in Libro Confraternitatum Sangallensium A. Holder deprehendisset, monasterium illud pro domicilio librarii audacius statuens codicem ut Turonensem promulgavit, sed idem nomen etiam inter monachos Resbacenses in Libro Confraternitatum Augiensium enumeratur*[6] *satisque vulgatum videtur esse*[7].

Catalogum ***Eccardus****, Leges Francorum Salicae et Ripuariorum, Francofurti et Lipsiae* 1720, *p.* 139 *sq., primus edidit omissa particula negativa destitutum; successerunt J. M.* ***Pardessus****, 'Loi Salique ou recueil contenant les anciens rédactions de cette loi et le texte connu sous le texte de Lex emendata', Parisiis* 1843, *p.* 192, *deinde A.* ***Holder****, 'Lex Salica mit der Mallobergischen Glosse nach den Hss. von Tours-Weißenburg-Wolfenbüttel und von Fulda-Augsburg-München', Lipsiae* 1879, *p.* 40, *qui textum ad litteram accurate exscripsit*[8], *mox J. H.* ***Hessels****, Lex Salica, Londinii* 1880, *p.* 426, *qui aliorum codicum discrepantiam adiecit. Codicem post* ***Pertzium****, 'Archiv' VII (*1839), *p.* 732 *sq. diligenter et sollerter descripsit A. Holder l. c. p.* 80 *sqq., nisi quod de eius patria eum nimium celeriter iudicasse iam monui; descripsit cum etiam Hessels l. c. col. XIV.*

Specimen scripturae photographicum codicis celeberrimi intercedente G. Milchsack bibliothecae Guelferbytanae moderatore huic tomo addere potui (tabula 2).

A 2a) *Codex* ***Bernensis*** *n.* 263, *olim Argentoratensis, saec. IX, post Breviarium Alarici decurtatum (fol.* 14′—136) *et Edictionem continet ad corpus Theodosianum pertinentem*[9] *et fol.* 161. *Catalogum nostrum*[10].

1) *SS. rerum Merov. V, p.* 9 *sq.; cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p.* 359, *n.* 5; *A. Rosenkranz, 'Beiträge zur Kenntnis der Gesta abbatum Fontanellensium', dissertatio Bonnensis* 1911, *p.* 85 *sqq.* 2) *'Forsch. z. deutsch. Gesch.' XXII, p.* 484 *sq.* 3) *Lib. h. Fr. c.* 53. 4) *Cf. verba:* frangant lo cabo at illo scanciono. 5) *MG. Libri Confraternitatum p.* 14. 78. 6) *Ib. p.* 236. 7) *Förstemann, 'Altdeutsch. Namenbuch' I, col.* 88². 8) *Cf. 'N. Arch.' XL, p.* 573 *sqq.* 9) *Edidit K. Zeumer, Formulae p.* 536 *sq. Codicem descripsit G. Haenel, Lex Romana Visigothorum, Lipsiae* 1849, *p. LXXII; cf. Th. Mommsen, Theodosiani libri XVI,* 1905, *I,* 1, *p. XCV. XCVII.* 10) *H. Hagen, Catalogus codicum Bernensium (Bibliotheca Bongarsiana), Bernae* 1875, *p.* 297.

Specimen scripturae tabulam 3. *occupat.*

A 2*b*) *Codex Romanus bibliothecae* Vaticanae *inter Ottobonianos n.* 2225, *saec. IX, post Breviarii textum plenum fol.* 187′. *Catalogum exhibet, quem F. Schneider v. c. in usum nostrum contulit. Ediderunt Pertz, SS. II, p.* 308, *et Mommsen, Theodosiani libri l. c. p. XCVII.*

A 2*c*) *Codex Parisiacus n.* 4409 (*Colb.* 1197, *Reg.* 5184), *saec. IX, sicut A* 2*a, post Breviarii formam breviatam* (*fol.* 10′—120) *et Edictionem* (*fol.* 120. 120′), *cuius memini, hunc Catalogum continet, subsequente Legis Salicae recensione* 98 *titulorum codicis Varsoviensis* (*fol.* 124—134′), *quam Formulae Turonenses fol.* 135—144′ *excipiunt*[1].

Codicem describentes Catalogum ediderunt Pertz, 'Archiv' VII (1839), *p.* 744; *G. Haenel l. c. p. LXXI; cf. Mommsen, Theodosiani libri l. c. p. XCV. XCVII.*

A 2*d*) *Codex Romanus bibliothecae Vaticanae e libris reginae Christinae n.* 1048, *saec. X, fol.* 224, *eadem comprehendit atque A* 2*a. c.*

Contulit F. Schneider v. c.

A 3) *Codex Montepessulanus H* 136, *saec. IX, post Legem Salicam* 99 *titulorum et decretionem Childeberti II* (*fol.* 184′) *epilogum et Catalogum exhibet. Descripsit G. Waitz, 'Archiv' VII, p.* 741 *sq. Discrepantiam lectionum edidit Hessels l. c. p.* 426.

A 4) *Codex Parisiacus n.* 4627, *saec. X, chartas formulasque Senonicas continens, Catalogum fol.* 59′. *item post eadem scripta collocat atque A* 3, *subsequente Marculfo*[2]. *Textum ediderunt J. H. Hessels l. c. p.* 426, *et A. Holder, 'Lex Salica mit der Mallobergischen Glosse nach der Handschrift von Sens-Fontainebleau-Paris* 4627', *Lipsiae* 1880, *p.* 37, *qui codicem p.* 38 *sqq. accurate descripsit.*

A 5*a*) *Codex Parisiacus n.* 4628 *A* (*S. Dionysii in Francia*), *saec. X, fol.* 80[3], *et*

A 5*b*) *Parisiacus n.* 10758 (*antea Suppl. lat.* 164 *bis*), *saec. X, olim S. Remigii Remensis*[4], *deinde collegii Claromontani n.* 620, *p.* 140, *cum Lege Salica emendata Catalogum coniungunt: utriusque discrepantiam lectionum J. H. Hessels l. c. p.* 426. *publici iuris fecit.*

E codice coenobii S. Remigii Remensis hunc Catalogum edidit A. du Chesne, Historiae Francorum scriptores coaetanei, Lutetiae Parisiorum 1636, *I, p.* 781 (= *Bouquet II,* 691), *eadem interpolatione in fine inquinatum atque A* 5*b, quo codice procul dubio usus erat.*

CATALOGUS II.

B) *Codex Sangallensis n.* 731, *a Vandalgario scriptore die Veneris Kal. Nov. anno* 26. *regni Caroli regis, scilicet a.* 793.[5] *p. Chr. n., exaratus scripturae genere Langobardico simili, unde eum in Italia scriptum esse crediderunt*[6], *ad quam patriam etiam sermo*[7] *spectare videtur, praecedentibus Breviarii Alariciani forma breviore* (*p.* 1—230) *aliisque scriptis continet Legem Salicam in* 100 *titulos distributam* (*p.* 235—286), *Decretionem Childeberti II.* (*p.* 287—292) *et post epilogum Catalogum pleniorem Isidorianis auctum* (*p.* 293 *sq.*). *Catalogum ediderunt Pertz, SS. II, p.* 308; *Haenel l. c. p. LXXIII; A. Holder, 'Lex Salica mit der Mallobergischen Glosse nach den Hss. von Besançon-Sanct-Gallen* 731 *und Johannes Herold', Lipsiae* 1880, *p.* 35 *sq.; J. H. Hessels l. c. p.* 426; *R. Behrend, Lex Salica, Wimariae* 1897, *p.* 183[2], *additis lectionibus nonnullis aliorum codicum. Codicem descripserunt Pertz, 'Archiv' V, p.* 213 *sqq., VII, p.* 741,

1) *Zeumer, Formulae p.* 131. 2) *Cf. ib. p.* 34. 3) *A. Werminghoff, 'N. Arch.' XXVI, p.* 20; *cf. MG. LL. I, p. XXX.* 4) *Cf. MG. LL. I, p. XXIX; Pardessus, 'Loi Salique' p. XXVII.* 5) *Ita recte Hessels l. c. col. XVI,* 794. *falso Holder.* 6) *Weidmann, 'Gesch. der Bibl. von St. Gallen' adn.* 24; *cf. MG. LL. III, p.* 3. 7) *Librarius scripsit* tutti *pro* toti *in fine; cf. G. Scherrer, 'Verzeichniß der Hss. der Stiftsbibliothek von St. Gallen', Halae Saxonum* 1875, *p.* 240.

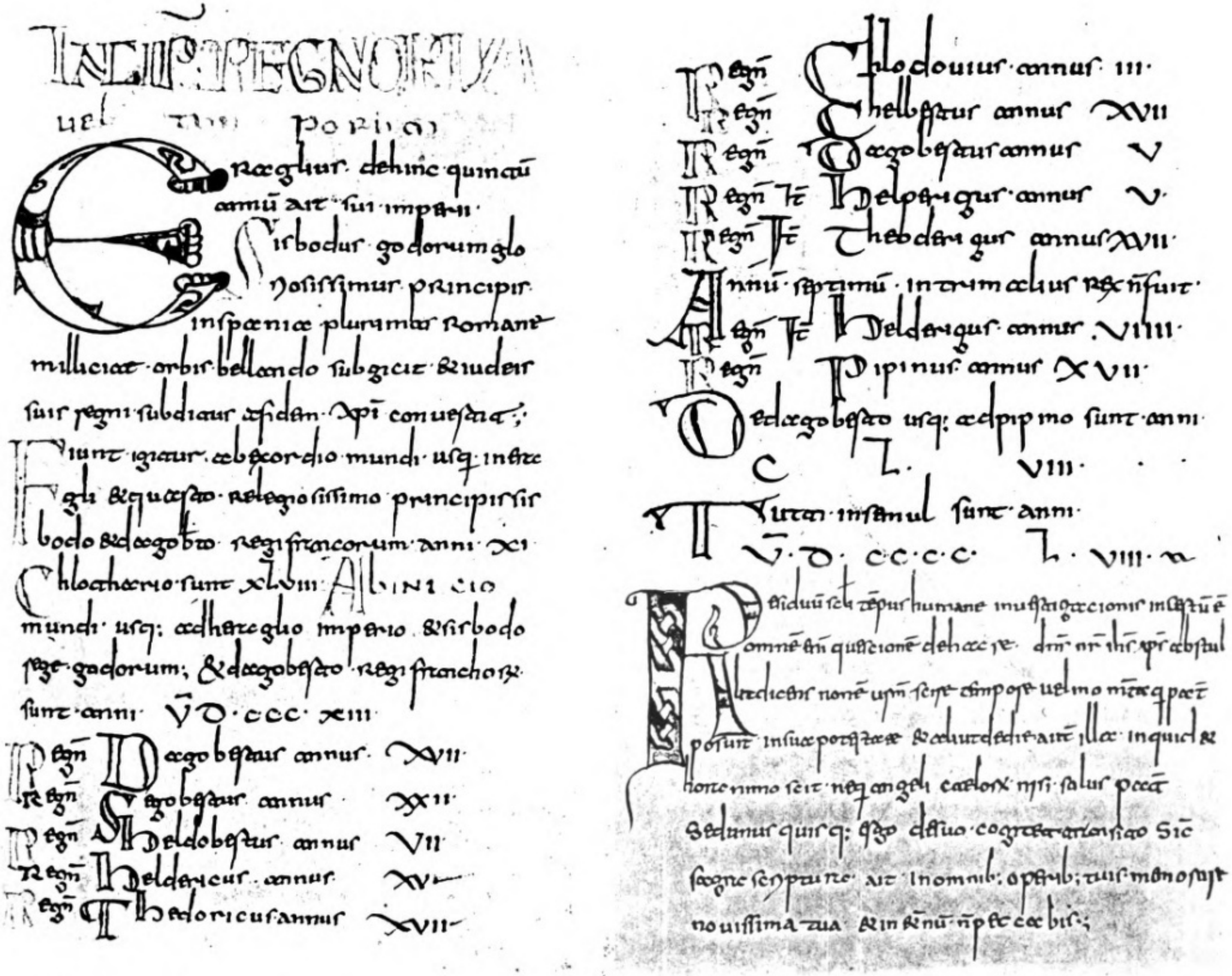
a) fol. 161.

direct... nunc me implere sum et se policior data edic cio
ne de inscripcionibus accusatoribus recriscant theo
dosiano nono in ira prima tam ciuile nequam crimi
nalem accio proposita si omanu accusatore conscripta
precidat nisi in scripcione celebrata prius ad iudice
non audiatur;
Teodoricus rex regnauit annus xvii. Chlodoueus
regnauit annus iii. Hildebertus rex ragnauit an
nus xvii. Dagobertus rex regnauit annu v.
Hilpericus rex regnauit annus v. Item teodori
cus rex regnauit annus xvii; Annum septimum
decimum alius rex non regnauit; Hilpericus rex
regnauit annus; viii; Sunt in summa anni lxviii;
Pipinus rex regnauit annus xiii.

b) fol. 86.

NOM. REGŪ FRANCORŪ.
Hlotharius regnauit annos xliiii.
Dagobertus annos xvii
Sigebertus annos xxiii.
Hildebertus adoptiuus annū i.
Grimoaldus (nothus) annos vii
Hildericus annos xiiii
Theodricus annos xvii.
Pippinus (nothus) filius ansigisi maior domus
Hlodoueus annos iiii. Obiit.
Hildebercus annos xvii.
Dagobertus annos iiii obiit
Karlus (nothi) maior domus filius pippini
Hilpericus annos v.
Theodricus annos xvii
Carlomannus (filii Karoli nothi duces) & pippinus an vii.
Hildericus annos viiii
Pippinus annos xxvii & dim
Carlus annos xlvii.
Hludouuicus annos xl

ANNO AB INCARNATIOÑ DNI
dclxxxviiii. ET ANNO VII REG
NI THIODERICI REGIS
Atta abba coepit regere
monasterium sci Uedasti & eq:
sub suo regimine tenuit
annos xx
Inter scupilionem et ercuinū
annos ii.
Hadulfus annos ii. & dim.
Madalbertus annū i. & dim.
Iterum hadulfus annos vii.
Iterū madalbertus ann xiiii
Inter Ragenfridū & uuidone
& gogisleum. annos ii
Romanus annos iii
Adalricus annos xv
Sigebertus annos xiii
Rothfridus ann xii & dim
Rado annos xviiii
Adalungus annos xxx
Folcho annos iiii

INCIP REGNORV[M]
uel [illegible] porum
G[...] reglur. dehinc quinqu
annu art sui imperii.
Sisbodus gothorum glo
riosissimus principis.
in spania plurimas romane
militiae orbis bellando subgicit & iudeis
sui regni subdiaur afidem xpi conuersa.
Fiunt igitur ab exordio mundi usq; in tre
gli & quarto relegiosissimo principis sis
bodo & dagoberto regis francorum anni XI
Chlothario sunt xlviii Ab ini cio
mundi usq; ad heraglio imperio & sisbodo
rege gadorum; & dagoberto regi franchorum
sunt anni V D CCC XIII
Regn Dagobertus annus XVII
Regn Sigobertus annus XXII
Regn Childobertus annus VII
Regn Childericus annus XV
Regn Thedoricus annus XVII

Regn Chlodouius annus III
Regn Chelbertus annus XVII
Regn Dagobertus annus V
Regn It Helpricus annus V
Regn It Theodericus annus XVII
Anni septimi in trium alius rex non fuit
Regn It Hildericus annus VIIII
Regn Pipinus annus XVII
De dagoberto usq; ad pipino sunt anni
C L VIII
Totum in simul sunt anni
V D CCCC L VIII
Residuum sexti tempus humane inuestigacionis incertum est
omnem enim questionem de hac re dns nr ihs xps abstul[it]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
nouissima [illegible]

S.S. R. Meroving. VII, tab. 4.

Holder l. c. p. 88 sqq., qui non solum de anno sed etiam de patria miserabiliter erravit [1].

Specimen scripturae dedi in tabula 4.

CATALOGUS III.

C 1 a) Codex Parisiacus n. 4409 (Colb. 1197, Reg. 5184), saec. IX, idem qui in calce Breviarii Alarici Catalogum breviorem (v. supra A 2 c) exhibet etiam hunc ampliorem continet fol. 125. inter laterculum 98 titulorum et prologum insertum. Ediderunt Pertz, 'Archiv' VII, p. 744, SS. II, 308; Hessels l. c. p. 426.

C 1 b) Codex Romanus bibliothecae Vaticanae Reginae Christinae n. 846 (Petavii 1287. 1170), olim Tilianus, saec. IX [2], post Breviarium Alaricianum caputque Isidori de legibus ex Etymologiarum libro V. exscriptum (inc. Moyses), fol. 79'. nomina regum Francorum ad Pippinum continet, subsequentibus primo Lege Salica 99 titulorum, cui primum folium sublatum est [3], eodem scilicet textu, qui in C 1 a [4], deinde decreto Childeberti II, quod fol. 97'. Capitulare Haristallense a. 779. ad c. 19. excipit: Anno feliciter undecimo regni do(m)ni n(ostr)i Carolo gloriosissime regis in mense Martio (ed. Boretius p. 47). Catalogum edidit A. du Chesne l. c. p. 781. 'ex Ms. Codice Tiliano' (= Bouquet II, 691).

Contulit F. Schneider v. c.

C 2 a) Codex Bernensis n. 83, saec. IX. vel potius saec. X. [5], olim 'Liber sancti Remigii Remensis' [6], continet Chronicon Laurissense, sicut insequentes libri, deinde fol. 86. eundem Catalogum ad Ludowicum Pium perductum, cuius anni olim vacabant (40 m. al. supplevit), ideoque ante a. 840. absolutum. Reges legitimi e stirpe Merowingica addito adiectivo Regius distincti sunt a principibus gentis Carolingicae, quibus usque ad Carlomannum et Pippinum atramento alio vocabulum nothus adscriptum est. Edidit G. Waitz, SS. XIII (1881), p. 724; cf. p. 382.

In scripturae specimine, quod tabulam 3. occupat, atramenti diversitas discerni nequit, ex qua Pertzius olim Ludowici Pii annos et Folchonis nomen inter abbates S. Vedasti postea addita esse collegit, sed scripturae aetas aliquo modo cognosci potest, quam saeculum IX. non attingere persuasum mihi est.

C 2 b) Codex Romanus bibliothecae Vaticanae inter Palatinos n. 243, saec. IX/X, olim Laurissensis, fol. 61, Nomina regum Francorum sicut subsequens liber ad Lotharium I. imperatorem († 855) perducit. Edidit O. Holder-Egger, 'N. Archiv' X, p. 232 sq.

Contulit F. Schneider v. c.

C 2 b*) Codex Monacensis bibliothecae universitatis Ms. 6, formae magnae,

1) Incidit in Libro Confraternitatum Augiensium (MG. Libri Confratern. p. 257) in Wandalgarium quendam inter 'canonicos ecclesiae S. Pauli', hancque ecclesiam S. Pauli Vesontionensem fuisse ratus, de qua egi Ionas p. 175, n. 3, Wandalgarium scriptorem codicis pro canonico eiusdem ecclesiae vendidit eidemque ecclesiae codicem tam distincte vindicavit, quasi id traditum esset, sed deploranda confusione non animadvertit, id quod editor ipse adnotaverat, cuius adnotationem vix legisse videtur, totam paginam libri illius Confraternitatum potius Lugdunensis ecclesiae nomina continere, et qui primus inter canonicos S. Pauli occurrit Audinus chorepiscopus profecto Lugdunensis ecclesiae chorepiscopus erat, aliunde quoque notus, de quo egit Mabillon, Ann. ord. S. Benedicti tom. II, p. 598. Ecclesiam S. Pauli Lugdunensis Leidradus archiepiscopus renovavit, qui haec de eadem ad Karolum M. c. a. 813/4. scripsit: Alia quoque domus in honorem sancti Pauli operta est (MG. Ep. IV, p. 543). Holderi alucinatione illusi sunt A. Chroust, Monumenta palaeogr. 1906, I, vol. 3, 17, tab. 6, F. Steffens, 'Lat. Palaeogr. Suppl.' 1909, p. 21 (= editio altera, p. 43), H. Zimmermann, 'Vorkarolingische Miniaturen', 1916, p. 90 sq., 227 sq., cf. tab. 150—152. 2) Saec. VIII. eum attribuit Mommsenus, Theodosiani libri XVI, I, 1, p. CI. 3) Cf. L. Bethmann, 'Archiv' XII, p. 308 sq. 4) Cf. Hessels l. c. col. XVII. 5) Ita Hagen l. c. p. 101; Schnorr v. Carolsfeld l. c. p. 16. 6) Cf. Pertz, 'Archiv' V (1824), p. 487.

saec. XI, varia librorum fragmenta comprehendens, olim Weissenburgensis, a. 1560. *Friburgi Brisgoiae a Iohanne Aegolpho a Knöringen canonico ecclesiae Wirceburgensis et custode Augustano emptus, postea academiae Ingolstadiensis et 'Bibl. Acad. Lund.', continet fol.* 1—38. *Hieronymi Chronicon initio destitutum a verbis prologi:* bis mirum videatur, si alicubi offendimus, *fol.* 38—40'. *continuationem Prosperi nomine adiectam (M apud Mommsen, Auct. antiq. IX, p.* 646—662, *cf. p.* 620*), fol.* 41—44. *Nomina imperatorum regumque Francorum cum adnotationibus nonnullis historicis (ed. SS. XIII, p.* 224, *n.* *, *Auct. antiq. IX, p.* 621—623*), fol.* 44'—55'. *Annales Weissenburgenses (ed. SS. III, p.* 33—72; *O. Holder-Egger, Lamperti Opera, p.* 9—57, *cf. p. LXVII) adnotationum seriem continuantes, quarum memini (Auct. antiq. IX, p.* 623*), et post folium excisum fol.* 56—59. *colligato altero codice eiusdem saeculi, Chronicon Laurissense mutilum a verbis:* Reginfridus[1] maior domus et Helfricus rex, *ita ut pauci tantum versus desint, ad finem* constituit *(SS. I, p.* 122, *'N. Arch.' XXXVI, p.* 36*), fol.* 59—59'. *Catalogum, de quo agitur.*

Codicem Hannoveram missum ipse contuli.

CATALOGUS IV.

Codex Havrensis n. 332 *(A.* 34*), antea A* 1, *saec. XI, olim Fontanellensis ibique signatus C* 8 *n. I, post Vitam Miraculaque Wandregisili et Sermonem in sollemnitate eius legendum*[2] *fol.* 77. *Nomina regum Francorum exhibet a Chlodoveo I. ad Carolum Calvum, pauloque post huius mortem exemplar unde hic codex pendet exaratum esse recte monuit O. Holder-Egger. Idem 'N. Arch.' XVI, p.* 606, *Catalogum edidit, de quo antea egerat codicem diligenter describens S. Löwenfeld, 'N. Arch.' IX, p.* 368 *sqq.*

Redeamus ad Childeberti regis patrisque eius Grimoaldi maioris domus fata, de quibus Catalogi II. et III. ita inter se differunt, ut qui in priore filio attributi sunt septem anni in posteriore accedant patri. Auctorem exemplaris communis, qui quattuor regum nomina veteri Catalogo I. praeposuit, Austrasium fuisse primo patet aspectu, nam post Dagobertum I. solius regis Austrasii Sigiberti III. meminit, neglecto Chlodoveo II, altero illius filio, rege Neustrasiae; Neustrasius vero erat auctor Libri hist. Fr., qui his de rebus solus rettulit, et fortasse Parisiacus sodalis monasterii S. Dionysii: neglectis igitur regum Austrasiae annis, solos Neustrasiae adnotavit atque consentaneum est res Austrasiacas eum non curasse, nisi quantum hominis Parisiaci interfuisset. Porro Parisiis enarravit Grimoaldum in carcerem coniectum cum valido cruciatu mortem subiisse, quia post Sigiberti mortem Dagoberto filio eius parvulo tonso et in Scotiam relegato filium proprium in regno constituisset:

> Decedente, *inquit* (c. 43)[3], vero tempore, defuncto Sighiberto rege, Grimoaldus filium eius parvolum nomine Daygobertum totundit Didonemque Pectavensem urbis episcopum in Scocia peregrinandum eum direxit, filium suum in regno constituens. Franci itaque hoc valde indignantes, Grimoaldo insidias preparant, eumque exementes, ad condempnandum rege Francorum Chlodoveo deferunt. In Parisius civitate in carcere mancipatus, vinculorum cruciatu constrictus, ut erat morte dignus, quod in domino suo exercuit, ipsius mors valido cruciatu finivit.

Filium Grimoaldi maioris domus in regno constitutum non nominavit, sed manifestum est Childebertum subaudiri eundem, qui Sigiberto in Catalogis successor datus est. Chlo-

1) *Ed. Waitz l. l. p.* 409; *Schnorr v. Carolsfeld l. l. p.* 24, *l.* 6. 2) *Cf. SS. rer. Merov. V, p.* 11 *sq.* 3) *Ib. II, p.* 316.

doveus II. vero, in cuius tribunal Grimoaldus adductus esse dicitur, nullo modo cum Catalogis conciliandus est, cum Sigiberto fratri uno tantum anno superstes a. 657. iam obiisset, ita ut septem annos neque pater neque filius regnasse posset, quodque Pagius septem illis annis tot menses substituit, violentiae quidem suae specimen dedit neque vero prudentiae. Cum autem tempus traditum interregno inter Sigiberti III. mortem (656) et Childerici II. initium (662) optime conveniat, ab eo minime recedendum est neque disceptari potest, nisi ea de re, utrum Childebertus solus eo intervallo regnaverit an praeter eum etiam alter solium regale tenuerit. Quaestio sane difficillima diverso modo solvi poterat, antequam perspexi chartam quandam Grimoaldi maioris domus, adhuc haud recte interpretatam, qua villam Germiniacum in pago Remensi sitam Rimagilo monachisque eius dono dedit, regnante Dagoberto II, ipsius Sigiberti III. regis filio, datam esse his verbis[1]: sub die Kalendis Augusti anno IIII. regni domini nostri Dagoberti regis (= 659 p. Chr.). Grimoaldus igitur maior domus fuerat regis non solum Childeberti filii proprii, sed etiam Dagoberti II, huicque regi e septennio illo minimum quattuor anni debentur. Grimoaldum igitur post Chlodovei mortem minimum tres annos etiamtunc vixisse opus est neque ab eo capite condemnatus esse potest, cumque tonso demum Dagoberto II. Childebertum filium proprium a Grimoaldo patre regem institutum esse et traditum sit et per se pateat, Dagoberti II. regnum[2] Childeberti praecessisse necesse est. Cum idem Dagobertus rex viginti annis post ex exilio transmarino revocatus iterumque in solio paterno collocatus sit, prius eius regnum antea prorsus ignotum iam erutum est a posteriore distinguendum, atque Catalogi nostri utrumque oblivione praetermittunt, id quod vix mireris, nam inimici[3] regnantes, qui Dagobertum tonsum in Hiberniam relegasse feruntur, ipse Childebertus rex paterque eius Grimoaldus maior domus erant, qui loco oblitterati in Catalogis apparent.

Altera quae nuper emersit opinio auctoris textui Libri hist. Fr. petulanter illudentis[4] iudicium sobrii critici sustinere nequit, scilicet Childeberti regnum praecessisse, qui post Sigiberti mortem a. 656. aliquot tantum menses regnasset, eumque neque Grimoaldum patrem a Chlodoveo captum et in vincula coniectum esse, in quam vanitatem textus deflecti non poterat nisi per graves interpolationes, cumque hoc modo Dagobertus patre defuncto statim tonsus et in exilium missus esset, ita ut rex omnino non creatus esset, quattuor regni eius anni interpretationi quam maxime resistebant novaeque nugae excogitandae erant ad priores aliquo modo stabiliendas, scilicet sub Dagoberti nomine in Hibernia exulantis Grimoaldum praesidium quaesisse, ut ipse in Austrasios per septennium regnaret, aut illum nomine[5] tantum in Austrasia primo regnasse neque vero ante Childe-

1) K. Pertz, Dipl. I, p. 91; J. Halkin et C. G. Roland, 'Recueil des chartes de l' abbaye de Stavelot-Malmedy' I, 1909, p. 8 sqq. Cf. SS. rer. Merov. V, p. 90. 2) Etiam auctor Chronicae abbatum S. Benigni Divionensis (ed. Bougaud et Garnier, 'Chronique de l'abbaye de Saint-Bénigne de Dijon', Divione 1875, p. 60) Dagobertum Sigiberto successisse voluit: Defuncto Sigiberto Austrasiorum Francorum rege, filius eius Dagobertus succedit in regnum, sed haud multum tribui velim eius testimonio. 3) V. Wilfridi auctore Stephano c. 28 (SS. rerum Merov. VI, p. 221). 4) L. Levillain, 'La succession d'Austrasie au VIIe siècle' ('Revue historique', Parisiis 1913, 38 a., tom. 112, p. 67), textum Libri hist. Fr. c. 43 ita interpolavit: Franci itaque hoc valde indignantes [filio] Grimoald[i] insidias preparant. 5) Pseudoregnum Dagoberti clerici Hibernici L. Levillain per hunc Pauli (Hist. Langob. V, 32) locum probabilius facere temptavit: Hac tempestate Francorum regnum aput Gallias Dagipertus regebat, cum quo rex Grimuald pacis firmissimae foedus inierat, quem cum ratione temporum pugnare ideoque temerarium esse J. Tardif, 'Les chartes mérovingiennes de Noirmoutier' ('Nouvelle revue historique de droit français et étranger' 1898, XXII, p. 769) iam perspexerat. Grimoaldus enim rex Langobardorum a. 662—671. regnavit ('N. Arch.' III, p. 238) regnumque eius cum posteriore Dagoberti II. regno (ex a 676) omnino non convenit, cumque etiam prius pseudoregis regnum ultra annum 662. omnino non

bertum: utraque vero inventa prorsus gratuita in se concidunt, nam Dagobertus tonsus relegatusque clericus iam erat neque rex, cuius annis Grimoaldus maior domus tempora determinare potuisset[1]*, immo pro defuncto habebatur, nam c. a.* 676. *demum eum vivere amici eius audiverunt*[2] *atque praeter maiorem domus eiusque socios nulli secretum illud notum fuisse vel auctor*[3] *huius figmenti concessit. Quis denique credat Childeberto condemnato Grimoaldum patrem etiamtunc sex annos in Austrasios dominatum esse? Quis credat eundem Grimoaldum sua morte defunctum esse potentissimum illum maiorem domus Austrasiae, tenerum autem filium eius Childebertum cruciatui carcerique Parisiaco subiectum supplicio illo exspirasse, cuius rumor ad auctorem Libri hist. Fr. pervenisset?*

Auctor Catalogi II. Austrasius Childeberti regnum 7 *annorum tertio loco enumerans, expuncto Dagoberto II, primum regem Carolingicum regibus stirpis Merowingicae ita immiscuit, quasi series legitima numquam interrupta esset, neque quisquam nothum inter regios suspicari poterat, nisi qui historia domus Carolingicae apprime imbutus esset. 'Adoptivus' Childebertus demum ab auctore Catalogi III. appellatur, quem secretorum domus illius peritum fuisse necesse est, atque nomen stirpi Merowingicae tam familiare filius maioris domus vix habere poterat, nisi a Sigiberto III. adoptatus erat, a quo eum heredem institutum esse Sigebertus Gemblacensis*[4] *statuit auctor multo posterior; filio vero proprio genito adoptatus posthabendus erat neque solium regale ascendere poterat, priusquam heres legitimus tonsus expulsusque esset. Post 'adoptivus' autem altera interpolatione auctoris Catalogi III. 'Grimoaldus' totum septennium assecutus est, quod Childeberto filio eius in Catalogo II. attribuitur, iterumque interpolator peritiae suae specimen dedit, nam penes maiorem domus re vera rei publicae administrationem per septennium illud fuisse liquet. Per tertiam demum interpolationem auctoris solius archetypi C* 2 *'annus I.' Childeberto accrevit, quem perparvum tantum intervallum solium regale tenuisse conici licet, sed cum meliores vetustioresque libri C* 1 *temporis nota careant, coniecturae posteriori haud magnam fidem tribuere malim.*

Unius tantum praecepti notitia Childeberti regis ad nos pervenit, quod ecclesiae Remensi[5] *de teloneis et tributis quibusdam concessit, auctorque qui eius non ante saec. IX. meminit Altmannus monachus Altivillarensis mox de charta Lodovici regis, scilicet Chlodovei II, rettulit, eidem ecclesiae res quasdam in Malliaco prope Remos sito tradentis, quas 'quibusdam infidelibus suis eiectis' receperat. 'Infideles' illi fuerant, sicut Adalricus dux, qui 'nobis infidelis apparuit et se Austrasiis consociavit'*[6]*, atque res*

pertinere potuerit, onus gravissimum Levillain eo expedire sibi visus est, quod contenderet, Grimoaldum maiorem domus nomine Dagoberti ipso anno 662. *mense Augusto foedus illud pepigisse, quo facto e vita decessisset; inter Augustum enim et Decembrem a.* 662. *Grimoaldum regem Langobardorum creatum esse volunt. Tempus vero foederis illius Paulus ipse verbis:* Hac tempestate *determinavit, quae ad praecedentem Doni papae pontificatum (a.* 676—678*) spectant, unde intellegitur auctorem de posteriore Dagoberti regno (a.* 676—679*) cogitasse, sed de eius terminis accuratius non cognosse.*

1) *Quod parum verisimile esse, immo fieri non potuisse etiam W. Levison (v. Sybel, 'Histor. Zeitschr.' tom.* 111, *p.* 210*) monuit.* 2) *V. Wilfridi auctore Stephano c.* 28 *(SS. rer. Merov. VI, p.* 221*).* 3) *L. Levillain l. c. p.* 70. 4) *V. Sigeberti (Migne, Patr. Lat. tom.* 160, *col.* 729*):* Quia vero Sigibertus rex Grimoaldum maiorem domus sibi in omnibus fidelem, morigerum et cooperatorem eatenus erat expertus, filium eius Childebertum regni Austrasiorum heredem delegerat, hoc tamen proposito conditionis tenore, si ipsum contingeret sine liberis obire. Rex quidem, utpote futurorum nescius, quod tunc sibi videbatur ex temporis convenientia fecit; postea vero filium genuit, quem nomine patris sui Dagobertum vocavit. Et priori testamento ad irritum tracto, hunc nutriendum commisit maiori domus Grimoaldo, ut eius potentia contra omnes tutus sublimaretur in Austrasiorum regno. 5) *V. Nivardi ep. Remensis c.* 6 *(SS. rer. Merov. V, p.* 163 *sq.).* 6) *Charta Theuderici III. a.* 676 *(K. Pertz, Dipl. I, p.* 43*); cf. SS. rer. Merov. V, p.* 28.

illorum sicut huius in fiscum redactae sunt. Intelleguntur igitur sectatores partis Grimoaldi[1] *atque Chlodovei II. exercitum fines Austrasiae transgressum a. 656/7. partem Remensis dioeceseos occupasse ex charta illa concludendum est; regem enim illum legitimum vix secundo animo res contemplatum esse, quibus maior domus Austrasiae summam rerum usurparet, per se patet. Cave autem, ne ea quae de villa quadam dioeceseos finitimae Remensis tradita sunt ad totum regnum Austrasiae referas, atque iam olim eis oblocutus sum, qui contenderent, Chlodoveum solio illo tunc potitum esse vacante. Plura his de rebus ad nos omnino non venerunt atque penitus ignoramus, quomodo Chlotharius III. rex Neustrasiae, successor Chlodovei, a. 657—662. de rebus Massiliensibus Sigiberto III. defuncto disponere potuerit*[2]*, nisi statuas etiam has terras procul a patria sitas regno Austrasiaco ereptas esse. Eodem autem modo atque Chlodoveum II. postea Childebertum ecclesiae Remensi consuluisse episcopumque modo huic, modo illi favisse, ex utra parte fructus ecclesiae suae affluerent, vix est, quod mireris, neque ordini iam multum tribuam, quo chartas illas auctor multo posterior disposuerit, cui narratio Libri hist. Fr. vix ignota fuisse potuit. Ut Grimoaldi charta a. 4. Dagoberti data Childeberti regnum collocare non permittit nisi exeunte septennio, ita etiam ex Vita Geretrudis (c. 6), Grimoaldi sororis, sequitur*[3] *nepti illius 'odium paternum' demum post a. 658. obstitisse, ideoque post Chlodovei II. mortem ruinam maioris domus contigisse, cumque 'reges' tunc regnarent neque unicus rex, ad annum 662. deducimur, quo ad Chlotharium III. regem Neustrasiae Childericus II. rex Austrasiae accesserat.*

A Sigiberto III. ad Childericum II. anni 44 in utroque Catalogo et II. et III. numerantur, sed eo inter se differunt, quod illi 22, huic 15 anni in vetustiore Catalogo attributi sunt, dum in posteriore anni 23 et 14 computantur, quibus intervallo septem annorum addito summa in utroque efficitur quam dixi. Sed re vera utrumque regnum (a. 634—675 p. Chr.) 42 tantum annis inter se distat, eodemque modo Dagoberto I. 17 anni in utroque Catalogo falso attributi sunt, qui anno 16. defunctus est, immo Chlotarii II. regnum anno 46. mortui ad 48 annos in Catalogo II, ad 47 in III. prorogatum est. Dissensio de Sigiberti annis eo aliquo modo explicari potest, quod alter computator annum inceptum pro pleno habuerit. Anno 10. Sigiberti = 643. p. Chr. computatio conscripta est, quam aliquantum perturbatam infra n. XIX (p. 493) restituere conatus sum, cumque regni eius primordia ex a. 634. ducenda sint, completo anno 655, complevit etiam 22. regni annum, dieque 1. Februarii a. 656. defunctus minimum unum mensem subsequentis 23. regni sui anni exegit. Simili ratione procul dubio etiam 7 anni proximi interregni intellegendi sunt, ut sex annis die 31. Ianuarii a. 662. completis aliquot tantum menses septimi praeterierint. Childericus II. igitur ad annum 675. exeuntem 13 annos plenos regnaverat circiter 6 mensibus additis[4]*, ita ut 14 anni Catalogi III. verae rationi magis respondeant quam 15 Catalogi II. Deinceps tertii auctor in Chlodoveo III. et Dagoberto III. annos inceptos a completis accurate distinguens quattuor annis verba adscripsit:* obiit in quinto, *dum Catalogus II. cum I. consentiens annos 5 Libri h. Fr. c. 52. in hoc rege iterat, illi autem numerum medium inter annos 2 Libri h. Fr. c. 49. et 4 Contin. Fredegarii c. 6. attribuit, scilicet 3. Tres Catalogi Chilpericum II. annos quinque cum recensione Austrasiaca B Libri h. Fr. c. 53. regnasse volunt, praetermisso dimidio anno recensionis A, dum e contrario ad 6 annos Cont. Fredegarii c. 10. progreditur.*

Atque in universum auctores qui supersunt annos solos regum Francorum litteris mandaverunt, neglectis mensibus aut diebus, qui aut sublati aut ad annos plenos ex-

1) *'Forschung. z. deutsch. Gesch.' XXII, p. 477; 'Der Staatsstreich Grimoalds I.' l. c. p. 435.* 2) *Charta Chlodovei III. a. 692 (K. Pertz, Dipl. I, p. 54).* 3) *'Der Staatsstreich Grimoalds I.' l. c. p. 430; W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p. 44.* 4) *'Der Staatsstreich Grimoalds I.', l. c. p. 426.*

pleti esse possunt, idque absque ullo fraudulento consilio, cum e. gr. rex septimo regni anno defunctus septem annos regnasse crederetur, raro menses curaverunt, dies autem numquam, qui ad 30 *accrevisse possunt, i. e. fere ad mensem: regum igitur Francorum tempora determinatis mensibus aut diebus intra certiores fines redigere quamvis utile sit, tamen deficientibus subsidiis tales computationes nequaquam tam certas esse recordari oportet, quam videantur, et non solum calculatores singuli inter se differunt, sed etiam unus idemque terminos suos semel bisque variavit. Reges Francorum die sollemni elevabantur, veluti nativitate Domini, et fortasse etiam in campo Martio, cum circa Kal. Mart. regni anni nonnumquam inceperint*[1]*, ita ut inter mortem decessoris et exordium subsequentis aliquot dies intercessisse videantur, neque vero multum refert, quibus mensibus aut diebus auspicati sint vetustiores, quorum chartae vix supersint. Tot difficultatibus obstantibus fortasse melius esse credideris nonnumquam nihil determinare quam nimium, magnaque cautio adhibenda est ad illas superandas. Certius progredi licet, ubi dies depositionis ad nos pervenerint, sed ibi quoque anguis latet in herba, nam ut antiquitus traditis festis summa fides accedit, ita recentioribus saeculis emergentibus feriarum adnotationibus haud levis suspicio offerenda est, quarum nonnullae cum antiquis fontibus manifesto pugnant, etiam inter se differunt, immo permutatis regibus eiusdem nominis*[2] *gravissimis erroribus laborant. Quo facilius dies illi quasi stellae fulgentes chronologos illicere solent ad terminos strictius circumscribendos, eo magis eiusmodi illecebris resistendum est, novosque fontes emergentes ad huiusmodi fundamentum dilatandum admitti non licet, priusquam et origo et auctoritas eorum satis examinata sit.*

Tanta autem copia dierum festorum regum Merowingicorum ex archivis deperditis monasterii S. Dionysii Parisiaci nuper eruta esse perhibebatur, ut celeberrimi illi antiquarii Francogallici saec. XVII. et XVIII. fere hebetes fuisse viderentur, qui tam uberem messem se fugere passi essent. Thesaurum illum posteris servasse dicebatur Racine auctor magni Necrologii monasterii S. Dionysii a. 1760. *compositi, qui quidem de annis regum omnino erravit, falsos illos numeros iterans, qui ante me circumferebantur, sed dies quos addidit emortuales optimae notae esse praedicabantur ex vetusto Necrologio S. Dionysii deprompti, ex quo non solum de morte, sed etiam de aetate regum auctor instructus esse dicebatur. At de opere illo longe aliter senserat qui nuper in has res diligenter inquisivit A. Molinier*[3]*, scilicet auctorem ex obituario saec. XIII. pendere, quod semper citasset neque vero accurate, verbosamque compilationem eius nullius auctoritatis esse; praeterea is qui contrariam opinionem sustinere ausus est, tantam rerum peritiam vix ostendit, ut verbis eius nimiam fidem habere liceret*[4]*. Manifestos clientis sui errores aut non videbat aut excusabat, immo audacter negabat virum illum parum sanae fertilitatis omnia*

1) *Cf. E. Mühlbacher, 'Karol. Reg.' I, p.* 23², *a.* 743. 2) *Ann. S. Germani Paris., SS. III, p.* 167: 715. Obiit Dagobertus rex iunior 14. Kal. Febr., qui regnavit in Francia annis 5. *Die* 14. *Kal. Febr. potius Dagobertus I. obiit, in monasterio S. Dionysii sepultus, id quod monachi S. Germani Paris. saec. XI. iam ignorabant!* 3) *'Obituaires de la province de Sens', Parisiis* 1902, *Tom. I, p.* 306. 4) *J. Depoin, 'Essai de fixation d'une chronologie des rois Mérovingiens de Paris aux VI*ᵉ *et VII*ᵉ *siècles' ('Bulletin historique et philologique du comité des travaux historiques et scientifiques'* 1905, *p.* 205 *sqq.) famosissimum Theuderici III. epitaphium Atrebatense (ed. A. du Chesne, Hist. Franc. script. I, p.* 687*), a monacho S. Vedasti confictum, imperitia fere inaudita ad rationem temporum stabiliendam adhibuit, annum* 694. *p. Chr., quo regem obiisse ibi relatum est, ad Dodam uxorem eius referens sexumque masculinum audacter in femininum immutans, nec annis ab incarnatione Domini a proposito suo terrebatur, licet saeculis ante monente Valesio, Res Francicae II, p.* 356, *'temporum periti iam observassent', epitaphium illud multo post regis mortem factum esse propter aeram annorum Christi. Inter peritos illos novissimus calculator vix numerandus est!*

sibi excogitasse, quae per fontes qui supersunt non confirmarentur. Sin vero Racine pretiosis illis fontibus minime usus est, qui ei temere impositi sunt, non multum refert, utrum inventa eius ad verum calculum aliquo modo accesserint an non[1], *sed nugae auctoris ex sobria disquisitione omnino tollendae sunt, qui incerta vel potius conficta pro certis venditans posteros fefellisse videtur. Diutius vero in has ineptias iuquirere opus non est, cum omnia quae de hoc auctore dicenda sunt sodalis meus W. Levison in dissertatione altera luculenter exposuerit, quam supra p.* 468, *n.* 5, *citavi.*

Computationes chronologicas hic illic editas, quas infra collegi, rationis temporum illius aevi studiosis haud ingratas fore spero tabulamque regum Francorum praemisi, ex quo quomodo singuli Catalogi in singulis regibus inter se dissentiant, primo aspectu intellegi potest, eique etiam historiarum annos intuli; falsos autem numeros in his vel illis fontibus obvios uncinis angulatis inclusi. Seriem regum Francorum eodem modo disposui, quo W. Levison in dissertatione sua eam disposuerat, omnibusque contubernalibus suam quam quisque laboraverat partem in commentariis quos addidi servatam esse volui. Viribus enim unitis in hac perutili, sed parum iucunda disquisitione progrediendum est, speroque fore, ut sicut decessores habuimus ita labentibus saeculis etiam successores habeamus adhuc multo feliciores.

B. Krusch.

Catalogus I.

[INCIPIT[a] REGNORUM *add. A* 3. 4. 5 *a. b*].

Teudericus[b] rex[c] rignavit[d] an.[e] XVII.
Chlodoveos[f] rex[g] rignavit[h] an. III.
Childebertus[i] rex[k] rignavit[l] an. XVII.
Dacobertus[m] rex rignavit an.[n] V.
Hilpericus[o] rex[p] rignavit an. V.
Item[q] Teudericus[r] rex rignavit an. XVII.
Anno[s] septimo interim[t] alius rex[u] non rignavit.
Childericus[v] rex[w] rignavit an. VIIII.[x]

Catal. I. A 1. 2 *a. b. c. d.* 3. 4. 5 *a. b.*

Catal. I. a) de *add. A* 4. b) Teodericus *A* 2 *d.* 5 *a*; Teodoricus *A* 2 *a. b. c*; Theudericus *A* 4; Theodericus *A* 3; Tedericus *A* 5 *b, ut infra.* c) rex *constanter om. A* 4; *item om., excepto ultimo loco, A* 5 *a. (b).* d) *ita A* 1; regnavit *semper rell.* e) XVII. an. *et sic deinceps A* 2 *c*; anno *A* 2 *d;* annus *constanter A* 2 *a.* f) *ita A* 1; Clodoveus *A* 2 *b. c. d;* Chlodoveus *rell.* g) *om. A* 2 *a. c. d.* h) *om. A* 5 *a.* i) Hildeb. *A* 2 *a. b. c. d.* 5 *a. b.* k) *om. A* 3, *et sic deinceps.* l) raguavit *A* 2 *a.* m) *ita A* 1; Dagobertus *rell.* n) annu *h. l. A* 2 *a.* o) Hilperigus *A* 2 *a*; *(littera initialis deest)* ilpericus *A* 2 *d;* Chilpericus *A* 3. 4. p) *parva litura sequitur A* 1. q) *om. A* 2 *b. (5 b); totum versum* Item—XVII *om. A* 4. r) Teodericus *A* 2 *b. c. d*; Teodoricus *A* 2 *a*; Theodericus *A* 3. s) añ septimo *A* 1; annus septimo *A* 3; Annos VII. *A* 5 *a. b;* Annum septimum *A* 2 *a. b. c. d.* t) int̄ *A* 1; inter his *A* 4. u) *superscr. A* 4, *habent A* 3. *(5 a. b).* v) Hildericus *A* 5 *a. b*; Hilpericus *A* 2 *a. b (usque ad* regnavit *in litura scr.). c. d.* w) *h. l. habent etiam A* 5 *a. b.* x) VIII. *A* 2 *d.*

1) *Chilpericum II. Racine contendit die* 5. *Novembris obiisse, qui cum ei minime conveniret, eundem Depoin p.* 209. *Chilperico I. temere adscripsit, cui iterum non convenit (cf. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 41*); Chilpericum II. autem idem vir doctissimus Idibus Februarii attribuit, quibus 'Silpericus' quidam rex in Necrologio S. Luciani Bellovacensi attributus est: ipsius vero auctor mihi potius de celebri primo huius nominis rege cogitasse videtur, cuius obitus die* 28. *Martii item falso fastis ecclesiae Tornacensis illatus erat (v. infra p.* 491, *n.* 1*), quam de ignobili secundo (v. infra n. XXIX).*

Sunt in summa[*] annus[a] LXXVIII.
[*add.* Pipinus rex regnavit annus[b] XVIII[1] *A* 2 *a. b. c. d*].
[*add.* Explicit feliciter *A* 2 *d*, feliciter amen *A* 3].

Catalogus II.

Catal. I. INCIPIT REGNORUM VEL TEMPORUM.

Isidori Chron. Eraglius[2] dehinc quintum annum ait[a] sui imperii. Sisbodus Godorum gloriosissimus principis in Spania plurimas Romane milliciae orbis bellando subgicit et Iudeis suis regni subditus a fidem Christi convertit.

Fiunt igitur ab exordio mundi usque in[3] Eragli et quarto relegiosissimo principis Sisbodo et Dagoberto regi Francorum anni XI.

Chlothario sunt XLVIII.[4]

Ab inicio mundi usque ad Heraglio imperio et Sisbodo rege Godorum et Dagoberto regi Franchorum sunt anni $\overline{\mathrm{V}}$DCCCXIII.

Regnavit[b] Dagobertus annus XVII.[5]
Regnavit Segobertus annus XXII.
Regnavit Heldobertus annus VII.
Regnavit Heldericus annus XV.
Catal. I. Regnavit Thedoricus annus XVII.
Regnavit Chlodovius annus III.
Regnavit Chelbertus annus XVII.
Regnavit Dagobertus annus V.
Regnavit item Helperigus annus V.
Regnavit item Theoderigus annus XVII.
Annum[c] septimum intrim alius rex non fuit.
Regnavit item Helderigus annus VIIII.
Regnavit Pipinus annus XVII.
De Dagoberto usque ad Pipino sunt anni CLVIII.
Tutti in semul[d] sunt anni $\overline{\mathrm{V}}$DCCCCLVIII.

Isidori Chron. Residuum saeculi tempus humane investigacionis incertum est; omnem enim quescionem de hac re dominus noster Iesus Christus abstullit, dicens: *Non est vestrum scire tempore vel momenta, que Pater posuit in sua potestate*, et aliut: *De die autem illa*, inquid, *et hora nimo scit neque angeli caelorum nisi solus Pater*, sed unusquisque ergo de suo cogitet transito, sicut sagra Scriptura ait: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in eternum non peccabis.*

*) numeri annorum, quibus (quos *A* 5 *b*) isti reges regnarunt (regnaverunt *A* 5 *a*; regnarent *A* 5 *b*) *add. A* 5 *a. b.*

Catal. I. A 1. 2 *a. b. c. d.* 3. 4. 5 *a. b.* *Catal. II. B.*

Catal. I. a) anni LXXVIII. *A* 5 *a. b*; anni LXXVIIII. *A* 2 *a. b. c. d.* 3 (*ubi* septuaginta et octo *add.*); anni LXIII *A* 4. b) *ita A* 2 *a*; annos *rell.*; XVIIII a. *corr.* XVIII a. *A* 2 *c*.

Catal. II. a) *ita pro* agit *etiam codex X* 25 *Isidori, scilicet Londiniensis Harl. n.* 5251, *s. IX, ed. Mommsen p.* 399; *cf. SS. rer. Merov. II, p.* 10 *(Fredegarii codex* 2 *b).* b) Regñ *semper B.* c) Regñ *B, corr.* d) in summa *Catal. I.*

1) *Rectius* 16½ *annos Pippino regi attribuit auctor C* 1 *b Catalogi III; v. supra p.* 470. 2) *Initio fineque auctor Chronica Isidori maiora expilavit; cf. Auct. antiq. XI, p.* 479 *sq.* 3) *Verba* anno quinto imperatoris *desiderantur.* 4) *Chlotharius II. a.* 46. *regni obiit; cf. Fred. IV,* 56. 5) *Anni regum nonnullorum iusto maiores sunt; v. supra p.* 477.

Catalogus III.

[HAEC SUNT *add. C* 1 *a. b*] NOMINA[a] REGUM FRANCORUM.

Chlotarius[b] regnavit annus[c] XLVII.[d] *Catal. II.*

Dagobertus [filius suus *add. C* 1 *b*] regnavit[e] annus[c] XVII.

[Regii hucusque *m. al. in mg. add. C* 2 *a*]. Sigobertus[f] [nepus suus *add. C* 1 *b*] regnavit[g] annus[c] XXIII.[h]

Hildebertus[i] [id est *add. C* 1 *a*] adoptivus [filius *add. C* 1 *b*] [annum I *add. C* 2 *a. b. b**].

Grimoaldus[k,*] regnavit[g] annus[l] VII.

Hildericus[m] regnavit[g] annus[c] XIIII.[n]

[Regius *m. al. in mg. add. C* 2 *a*]. Theodericus[o] regnavit[g] annos XVII.

[Pippinus*, filius Ansigisi[p], maior domus *add. C* 2 *a. b. b**] [ann. XXVII[1] *m. al. add. C* 2 *b**].

[Regius *m. al. in mg. add. C* 2 *a*]. Chlodoveus[q] regnavit[g] annos IIII[r], obiit in V.

Childebertus[s] regnavit[g] annos XVII.

[Regius *m. al. in mg. add. C* 2 *a*]. Dagobertus regnavit[g] annos IIII[t], obiit in V.

[Karlus[u,**] maior domus, filius Pippini *add. C* 2 *a. b. b**] [añ VII *m. al. add. C* 2 *b**].

Hilpericus[v] regnavit[g] annos V.

[Regius *m. al. in mg. add. C* 2 *a*]. Theodericus[w] regnavit[g] annos XVII.

C 1 *a. b.*	*C* 2 *a. b. b**.
Carolus[x] sine alio rege imperavit annos VII[y].	Carlomannus[2] et Pippinus*** ann. VII.

Hildericus[z] regnavit[g] annos VIIII.

Pippinus regnavit[g] annos[3] [XV et dimidio anno *C* 1 *a*; XVI et dimedio *C* 1 *b*; XXVII et dim. *C* 2 *a. b. b**].

C 2 *a.*	*C* 2 *b. b**.
[Carlus annos XLVII.	Carlus[a] ann. XLVI.
Hludowicus annos †	Hludowicus ann. XXVI.
	Hlotharius[b] ann. XVI]. 855.

*) nothus *m. al. superscr. C* 2 *a.*

**) nothi *m. al. superscr. C* 2 *a.*

***) filii Karli *superscr. et* nothi deinceps *m. al. add. C* 2 *a.*

†) XL[4] *m. al. suppl. C* 2 *a.*

Catal. III. C 1 *a. b.* 2 *a. b. b**.

Catal. III. a) Nom̄ *C* 2 *a.* b) *ita C* 1 *b*; Clotharius *C* 1 *a*; Hlotharius *C* 2 *a*; Hlutharius *C* 2 *b*; Hluharius *C* 2 *b**. c) *corr.* annos *C* 1 *b, et sic vel* añ, ann. *rell.* d) *ita C* 1 *a. b*; XLIIII *C* 2 *a. b*; XLIII *C* 2 *b**; XLVIII *Catal. II.* e) *om. C* 2 *a. b.* f) Sigebertus *C* 2 *a*; Segobertus *Catal. II.* g) *om. C* 2 *a. b. b**. h) *in litura C* 1 *b*; XXII. *Catal. II.* i) *ita C* 2 *a*; Hildibertus *C* 2 *b. b**; Childebertus *C* 1 *a. b*; Heldobertus *Catal. II.* k) Grimoalđ (*i. e.* Grimoaldus, *non* Grimoaldi) *C* 1 *b*; Grimaldus *C* 1 *a.* l) *ita Catal. II;* añ *C* 1 *b.* 2 *b*; annos *rell.* m) *ita C* 2 *a*; Hildricus *C* 2 *b. b**; Childricus *C* 1 *a. b*; Heldericus *Catal. II.* n) XV. *Catal. II.* o) *ita C* 1 *b*; Theodricus *C* 2 *a*; Theudericus *C* 1 *a*; Thiedericus *B* 2 *b*; Thiodricus *C* 2 *b**; Thedoricus *Catal. II.* p) Ansgisi *C* 2 *b. b**. q) Chlodeveus *C* 2 *b*; Clodoveus *C* 1 *a*; Hlodoveus *C* 2 *a.* r) III *m. al. corr.* IIII C 2 *b**; III. *Catal. II.* s) Hildebertus *C* 2 *a*; Hildibertus *C* 2 *b. b**; Chelbertus *Catal. II.* t) V *Catal. II.* u) Carlus *C* 2 *b**; Carolus *C* 2 *b.* v) Chilpericus *C* 1 *a*; Helpricus *C* 2 *b*; Helperigus *Catal. II.* w) *ita C* 1 *b*; Theudericus *C* 1 *a*; Theodricus *C* 2 *a*; Thiodricus *C* 2 *b. b**. x) Charolus *C* 1 *b.* y) IIII *corr.* VII *C* 1 *a.* z) *ita C* 2 *a*; Childericus *C* 1 *a*; Childricus *C* 1 *b*; Hildricus *C* 2 *b. b**; Helderigus *Catal. II.* a) Carolus *C* 2 *b.* b) Hlutharius *C* 2 *b**.

1) *Eadem de Pippino in Annalibus praecedentibus (fol.* 44; *cf. Auct. antiq. IX, p.* 623*) scripta sunt, qui ad alium codicem olim pertinebant.* 2) *Cf. Chron. Lauriss. breve, ed. Waitz l. c. p.* 410; *Schnorr von Carolsfeld l. c. p.* 26. 3) *Catal. II:* annus XVII. 4) *Nescio quo calculo.*

Catalogus IV.

NOMINA REGUM FRANCORUM.

Hludoveus rex annis XXX.
Hlotharius annis LI.
Hilpericus annis XXIII.
Hlotharius annis XLVI.
Dagobertus annis XX . . .[a]
Hludoveus annis XX.
Hlotharius annis XIIII.[1]
Hildricus annis II.[2]
Teodericus annis XX.
Hludoveus annis V.
Hildebertus annis XVII.
Dagobertus annis V.
Hilpericus annis IIII.
Hlotharius anno uno.
Teodericus annis XVIIII.
Hildericus annis XI.[3]
Pippinus annis XXVII.
Karolus imperator ann̄ XLVII.
Hludowicus imp̄ annis XXVII.
877. Karolus rex annis XXVIII.

Catal. IV. c.

a) *m. al. corr.* XLII. *c.*

TABULA REGUM FRANCORUM QUOT QUISQUE ANNOS REGNAVERIT.	*Historiae*	*Catalogi* I	II	III	IV
I. Chlodoveus I. (481—511 *post Oct.* 29).	omnes dies (*cf. Gen.* 5,17) regni eius anni 30, *Greg. II,* 43				30
II. Theudericus I. (511 *post Oct.* 29—533 *ex.*). *in Austrasia*	† 23. regni sui anno *id. III,* 23.				
III. Theudobertus I. (533 *ex.*—547? 548?). *in Austrasia*	† 14. regni sui anno *id. III,* 37.				
IV. Theudebaldus (547? 548?—555 *Nov. Dec.*). *in Austrasia*	† 7. regni sui anno *id. IV,* 9.				
V. Chlodomeris (511 *post Oct.* 29—524), *Aurelianis.*					
VI. Childebertus I. (511 *post Oct.* 29—558 *Dec.* 23), *Parisiis.*					

1) *Chlotharius a.* 16. *obiit; sed calculatores Fontanellenses ei* 14 *tantum annos tribuebant; cf.* '*Forsch. z. Deutsch. Gesch.*' *XXII, p.* 484; *supra p.* 471. 2) *Computatio Neustriaca a.* 675 (*infra p.* 498): Hildericus regnavit in Neustria an. II et menses VI. 3) VIIII *rectius reliqui Catalogi; vide ea quae infra p.* 512. *de falso Fontanellensium calculo scripsi.*

Tabula regum Francorum quot quisque annos regnaverit.		*Historiae*	*Catalogi* I	II	III	IV
*VII. Chlotharius I. (*511 *post Oct.* 29 — 561 *Nov.* 29*/Dec.), Suessionis (in Austrasia ex a.* 555, *per totum regnum* 558—561*).*		† anno 51. regni sui *Greg. IV*, 21.				51
*VIII. Charibertus I. (*561 *Nov.* 29*/ Dec.* — 567 *post* 17. *Nov.), Parisiis.*						
*IX. Gunthramnus (*561 *Nov.* 29*/ Dec.* — 592 *Mart.* 28*) in Burgundia.*		*[*† anno 33. regni *Fred. IV*, 14*]*. Regnavit autem annis 31. *Lib. h. Fr. c.* 35.				
*X. Sigibertus I. (*561 *Nov.* 29*/ Dec.* — 575 *ante Dec.* 8*).*	*in Austrasia*	† quarto decimo regni sui anno *Greg. IV*, 51.				
*XI. Childebertus II. (*575 *Dec.* 25 — 595 *post Dec.* 25*) (in Burgundia* 592—595*).*	*in Austrasia*	regnavitque annis 20. *L. h. Fr. B c.* 37.				
*XII. Theudebertus II. (*595 *post Dec.* 25. — 612 *post Mai.).*	*in Austrasia*					
*XIII. Theudericus II. (*595 *post Dec.*25.–613 *post Aug.*23*) in Burgundia (in Austrasia* 612/3*).*	*in Austrasia*	† anno 18. regni sui *Fred. IV*, 38 *sq.*				
*XIV. Sigibertus II. (*613 *post Aug.* 23*).*	*in Austrasia*					
*XV. Chilpericus I. (*561 *Nov.* 29*/ Dec.* — 584 *Sept. ex./Oct. in.).*	*in Neustria*	Regnavit enim annis 23. *Lib. h. Fr. c.* 35.				23
*XVI. Chlotharius II. (*584 *Sept. ex./Oct. in.* — 629 *post* 18. *Oct.) (per totum regnum* 613 — 623*).*	*in Neustria*	† anno 46. regni sui *Fred. IV*, 56. [regnavitque annis 44. *L. h. Fr. c.* 42].		*[*48*]*	*[*47*]*	46
*XVII. Dagobertus I. (*623 *Ian.* 20 *ad Apr.* 8 — 639 *Ian.* 19*) (in Austrasia* 623—629*).*		† anno 16. regni sui *Fred. IV*, 79. [regnavitque annis 44. *L. h. Fr. c.* 43, *Chlotharii II. annos iterans*].		*[*17*]*	*[*17*]*	*[*XX . .*]*
*XVIII. Charibertus II. (*629 *ex.* — 632 *ante Apr.* 8*) in Aquitania.*						
*XIX. Sigibertus III. (*634—656 *Febr.* 1*).*	*in Austrasia*			22	23	
*XX. Dagobertus II. (*656—661 *et* 676 *Apr.* 2 *ad* 30. *Iunii* — 679 *Dec.* 23*).*	*in Austrasia*				('2*a. b. b**	
*XXI. Childebertus, filius Grimoaldi, (*661? 662*).*	*in Austrasia*			7	1	
[Grimoaldus maior domus 656 –662*].*	*in Austrasia*				7	

TABULA REGUM FRANCORUM QUOT QUISQUE ANNOS REGNAVERIT.		*Historiae*	*Catalogi* I	II	III	IV
XXII. Chlodoveus II. (639 Ian. 20—657 Oct. 10 ad med. Nov.).	*in Neustria et Burgundia*	[regnavitque annis 16. *Lib. h. Fr. c.* 44]. regnavitque annis 18. *Cont. Fred. c.* 1 [† 17. regni sui anno. *V. Balthildis B c. 5].*				*[20]*
XXIII. Chlotharius III. (657 Oct. 10 ad med. Nov. — 673 post Mart. 10, immo Apr. 17? ante Mai. 15?).	*in Neustria et Burgundia*	[regnavitque annis 4. *Lib. h. Fr. c.* 45 = *Cont. Fred. c.* 2]. anni quindecim et menses V *cod. Oxon. Isidori (infra n. XXIV).*				*[14]*
XXIV. Childericus II. (662—675 Sept. 10 ad Nov. 15) in Austrasia (in Neustria 673—675).		an. II et menses VI *cod. Oxon. Isidori (ib.).*		*[15]*	14	*[2]*
XXIVa. Chlodoveus, filius Chlotharii III, (676) in Austrasia.						
XXV. Theudericus III. (673 Mart. 10, immo post Apr. 17? ad Mai. 15? — 690 ante Mai. 18?).		[regnavit annis 19. *Lib. h. Fr. c.* 49]. regnavit annis 17. *Cont. Fred. c.* 6.	17	17	17	*[20]*
XXVI. Chlodoveus III. (690 ante Mai. 18? — 694 ex.).		[regnavitque annis 2. *Lib. h. Fr. c.* 49]. regnavit ann. 4. *Cont. Fred. c.* 6.	*[3]*	*[3]*	4 obiit in 5to	5
XXVII. Childebertus III. (694 ex. — 711 ante Mart. 2).		regnavit annis 17. *Lib. h. Fr. c.* 50. [regnavit ann. 16. *Cont. Fred. c.* 7].	17	17	17	17
XXVIII. Dagobertus III. (711 ante Mart. 2—715 post Sept. 3 et ante 716 Febr. 29).		regnavitque annis 5. *Lib. h. Fr. c.* 52 = *Cont. Fred. c.* 9.	5	5	4 obiit in 5to	5
XXIX. Chilpericus II. (715 post Sept. 3 et ante 716 Febr. 29 — 721 inter Ian. 30 et Mai. 13).		regnavit annis 5½ *(ita A; 5 B). Lib. h. Fr. c.* 53. [regnavitque ann. 6. *Fred. Cont. c.* 10].	5	5	5	*[4]*
XXX. Chlotharius IV. (718 ante 3. Febr. — 719) in Austrasia.						1
XXXI. Theudericus IV. (721 inter Ian. 30 et Mai. 13 — 737 inter Mart. 16 et Apr. 30).			17	17	17	*[19]*
XXXIa. Interregnum (737 inter Mart 16 et Apr. 30 — 743 inter Febr. 15 et Mart. 2).			7	7	7	
XXXII. Childericus III. (743 inter Febr. 16 et Mart. 3 — 751 inter Oct. 31 et 752 Ian. 23).			9	9	9	*[11]*

COMPUTATIONES ET ADNOTATIONES ANNORUM REGUM FRANCORUM VETUSTAE CUM COMMENTARIIS.

*I. Chlodovechus I. (*481—511 *post Oct.* 29*).*

Die VI. Idus mensis quinti Felice v. c. consule, *i. e. a.* 511, *Iul.* 10, *die dominico, episcopi concilii Aurelianensis a Chlodovecho convocati litteras ad regem dederunt*[1] *certoque termino, post quem illum obiisse necesse est, adhuc posteriorem, diem scilicet* 29. *Octobris, addidit W. Levison*[2] *neque vero dies depositionis antiquitus traditus est.*

Inde ex saeculo XIII. demum in Necrologiis et Missalibus aliquot Parisiacis Chlodovechi festum adnotatum est et quidem triplex neque una eademque basilica sibi constat. In basilica S. Genovefae primo 29. *Novembris eius festum celebrabatur Necrologio saec. XIII. ex. illatum his verbis*[3]*:* III. Kl. Dec. Deposicio magni Clodovei, *deinde* 27. *Novembris duo 'vetera' Kalendaria monente Valesio, Res Francicae, Parisiis* 1646, *I, p.* 313, *eadem fere verba iterant:* Depositio magni regis Chlodovei, *sed 'vetera' illa Kalendaria potius Missalia*[4] *sunt saec. XIII.|XIV. composita, quibus Kalendarium per totum annum praecedit. Denique in monasterio S. Dionysii Necrologium saec. XIII. potius diem* 3. *Ianuarii eidem regi assignat*[5]*:* 3. Non. Ian. Clodoveus rex primus christianorum. *Huic quidem opinioni vix quisquam acquievit, cuius origo ex Genovefae cultu explicanda mihi videtur esse, quae eodem die colitur, sique Chlodovechi depositionem hoc modo tunc statuerint, verum diem clerum Parisiacum tunc latuisse fortasse concludi licet. Sane difficile creditu est Chlodovechi memoriam ex eius morte continua sollemnitate celebratam esse, neque sanctae uxoris eius nomen in fastis legitur nisi recentioribus*[6]*; Necrologia autem vetustissima ultra Pippinum regem non pergunt*[7]*. Emergente desiderio primi regis christiani colendi saec. XIII. ex. in ipsa basilica S. Genovefae alium diem Missalibus adscripserunt ac Necrologio, atque A. Longnon inter utrumque haesitante, priorem tuitus est W. Levison; e tribus autem qui traditi sunt diebus unum solum constare posse manifestum est. Anniversarii regis auctor Necrologii*[8] *S. Genovefae die* 19. *Septembris iterum meminit hoc modo:* Anniversarium regis Ludovici iunioris *(† 1180).* Hoc anniversarium sub eadem sollempnitate et devotione celebrari debet a fratribus, sub qua et anniversarium magni regis Clodovei, qui fundator fuit huius ecclesie. *Ecclesiam autem Genovefae a Nortmannis incendio adeo combustam, ut parietes tantum extarent, Stephanus*[9] *demum celeberrimus ille abbas, postea episcopus Tornacensis, saec. XII. ex. renovavit. Chlodovechi festum die* 27. *Novembris saeculo XVIII. in monasterio S. Genovefae celebrabatur, ubi sepulchrum regis se habere gloriabantur, sed iam tunc in dubium vocabant, num antiquitus minime traditum pro vera Chlodovechi depositione habendum esset*[10], *cumque constet eiusmodi*

1) *MG. Concilia I, p.* 2 *sqq.* 2) *'Zur Gesch. des Frankenkönigs Chlodowech' ('Bonner Jahrbücher. Jahrbücher d. Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande'* 1898, *tom. CIII, p.* 48*); v. infra n. VI,* 2. 3) *A. Molinier, 'Obituaires de la Province de Sens', Parisiis* 1902, *I,* 1, *p.* 516, *cum praefatione A. Longnon.* 4) *Ch. Kohler, 'Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Sainte-Geneviève', Parisiis* 1893, *p.* 58. 583, *Missalia illa basilicae S. Genovefae accuratius denominat n.* 90, *fol.* 7, *saec. XIII—XV, et n.* 1259, *fol.* 8, *saec. XIII/XIV. Cf. Levison l. l. p.* 48, *n.* 2*; G. Kurth, 'Clovis', Parisiis* 1901, *II, p.* 197[2]. 5) *A. Molinier l. c. p.* 306. 6) *AA. SS. Iun. I, p.* 292. 7) *Obituarium S. Germani ('Notices et documents' p.* 28*).* 8) *Molinier l. c. p.* 510. 9) *Stephani epistulae (Migne, Patr. Lat. CCXI, col.* 431. 433. 435*).* 10) *Diem* 27. *Novembris, quo monachi S. Genovefae Chlodovechi memoriam saec. XVIII. quotannis celebrabant, re vera eundem esse, quo rex obiisset, affirmare noluit Dubos, 'Histoire critique de la monarchie françoise dans les Gaules', Amstelodami* 1734, *III, p.* 50, *de antiqua quadam translatione cogitans, itaque depositionem intellegi posse aut pro quolibet anniversario die festo eandem accipi probavit C. Ianningus, AA. SS. Iun. V, p.* 409. *Quod in Proprio ecclesiae S. Genovefae orationes extant con-*

dies festos posterioribus saeculis confictos esse cum aliorum (v. supra p. 337, *n.* 2*), tum regum Francorum (v. infra p.* 491, *n.* 1*), moderationem eorum sequi malim, qui ab his saeculi XIII/XIV. fontibus se abstinuerunt*[1].

Cum Gregorius, H. Fr. II, 43, *regni eius annos* 30 *collegerit, anno* 481. *regnum eum iniisse oportet, si anno* 511. *nondum finito e vita decesserit, illumque annum et Ph. Labbe, 'L'histoire des roys de France depuis Faramond', Parisiis* 1667, *p.* 23, *et plerique posteri statuerunt; annum vero* 482. *Valesius et novissime W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 37, *anteposuerunt, quae ratio constat, si annos plenos ad finem anni* 511. *computaveris, sed cum menses diesque, quos rex regnaverit, plane ignoremus, cumque Gregorius inter annos plenos et non consumptos minime distinxerit (v. infra p.* 487*), accuratissimi calculi in incertum revocantur.*

*II. Theudericus I. (*511 *post Oct.* 29—533 *ex.).*

Theudericus anno 23. *regni sui mortuus (Greg., H. Fr. III,* 23*) ad annum* 533. *ex. aut* 534. *in. pervenire poterat, posterioresque Gregorii calculi (H. Fr. III,* 37, *IV,* 51*) citeriorem terminum confirmare videntur, quem et Valesius l. c. p.* 395. *et W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 38, *secutus est. Gregorium vero nostrum diligentissimum annorum computatorem persaepe lapsum esse et omnibus notum est et occasione data optime exposuit G. Monod*[2], *ideoque eo vetustius de Theuderici morte argumentum fortasse expendendum est, quod recentiores omnes fugisse videtur. Legimus in epistula Cassiodori Senatui urbis Romae inscripta haecce (Varia XI,* 1, *Auct. antiq. XII, p.* 329, 16*):* Nam Theodericus ille diu potenti nomine gloriatus in triumphum principum nostrorum langoris potius pugna superatus occubuit. *Scripsit haec Cassiodorus modo praefectus praetorio creatus eademque occasione Athalaricus rex (†* 534*) Senatui denuntiavit (Var. IX,* 25*), praefecturae praetorianae dignitatem Cassiodoro regendam tributam esse:* a duodecima indictione *(p.* 293, 2*), quae die* 1. *Septembris a.* 533. *incipiebat, cumque novus praefectus praetorio ipse in propria epistula (Var. XI,* 7, *p.* 336, 17*) praecepta sua dederit ad indictionem duodecimam pertinentia, epistula quam citavi eidem anno convenire videtur (cf. Mommseni praef. p. XI, XXIX), scripta, postquam Senatus audivit Cassiodorum illam dignitatem suscepisse: Theudericum I. igitur a.* 533. *ex. obiisse existimem.*

*III. Theudebertus I. (*533 *ex.* — 547*?* 548*?).*

1. *Marii Chronica a.* 534 *(Auct. antiq. XI, p.* 235*):* Paulino iun. Ind. XII. His conss. reges Francorum Childebertus, Chlotarius et Theudebertus Burgundiam obtinuerunt et fugato Godomaro rege regnum ipsius diviserunt.

Ex hoc loco sequitur Theudebertum a. 534. *regnasse, sed minime constat eo anno reges Francorum Burgundiam obtinuisse, i. e. adeptos esse, immo constat episcopos Burgundiae et Augustodunensem et Viennensem iam anno* 533. *die* 23. *Iunii concilio Aurelianensi subscripsisse (MG. Conc. I, p.* 64 *sq.), neque 'obtinere' pro 'possidere' apud Marium accipi potest, id quod C. Binding, 'Gesch. d. Burgundisch-Romanischen Königreichs', Lipsiae* 1868, *I, p.* 271, *statuit, qui eius dispositionem annorum parum efficaciter defendisse mihi videtur. Marium errore res nonnullas ad annum insequentem traxisse et Mommsenus*

iunctim pro rege Chlodoveo et pro regina Blancha, Dubos hanc pro Alboflede accepit sorore Chlodovei, sed erravit, nam de Blancha uxore Ludovici VIII. regis agitur a. 1252. *defuncta, cuius in Necrologio (l. c. p.* 516*) eodem die* 29. *Novembris mentio fit quo Chlodovei.*

1) *W. Junghans, 'Die Gesch. der fränkischen Könige Childerich und Chlodovech', Gottingae* 1857, *p.* 119*; Monod, 'Revue critique'* 1879, *1, p.* 92. 2) *W. Junghans, 'Histoire critique des règnes de Childerich et de Chlodovech' ('Bibliothèque de l'école des hautes études', fasc.* 37, *Parisiis* 1879, *p.* 155 *sqq.), cuius librum in sermonem Francogallicum transtulit et adnotationibus instruxit G. Monod.*

l. c. p. 229. *praefatus est et infra videbimus (v. l.* 14 *sq.); e contrario ad a.* 500. *Gundebaudi regis perfugium Avennicum adnotavit, quod a.* 501. *fastis codicis Gothani saec. VII. Paschalis Victorii adscriptum est; cf. 'N. Arch.' IX, p.* 277*; Auct. antiq. IX, p.* 729*; W. Levison, 'Bonner Jahrb.'* 103, *p.* 51.

2. *Idem a.* 548*:* p. c. Basili ann. VII. Ind. XI. Eo anno Theudebertus rex magnus Francorum obiit, et sedit in regno eius Theudebaldus filius ipsius.

Theudebertus I. 13. *regni annum* 546. *ex. peregerat annoque* 14. *defunctus (Greg., H. Fr. III,* 37*) ad annum* 547. *pervenit, sed Gregorius, H. Fr. IV,* 51, *a Chlodovechi morte ad Theudeberti annos* 37 *numeravit, quasi uterque rex, et Theudericus et Theudebertus, tot plenos annos peregissent, quos* 23. *et* 14. *anno obiisse ipse testatus erat. Annos* 29 *a Theudeberti ad Sigiberti mortem (†* 575. *Dec.) idem colligens iam iterum eoque gravius secum pugnat*[1], *nam non solum Theudebaldo, filio Theudeberti, et Sigiberto I. a.* 7. *et* 14. *regni defunctis plenos annos attribuisse videtur, sed etiam medium Chlotharii I. regnum Austrasiacum (a.* 555—561*) iusto pluris pependit. Sin re vera ad Sigiberti mortem* 29 *anni praeterissent, Theudebertus a.* 546. *ex. mortuus esset, cumque etiam Marium ratio fefellerit, Sigiberti I. mortem uno anno ulterius ad a.* 576. *adnotantem (v. n. X), dubium mihi videtur esse, utrum Theudebertus a.* 547. *an* 548. *defunctus sit.*

IV. Theudebaldus (547*?* 548*?* — 555. *Nov. Dec.*).

1. *Marii Chronica a.* 555 *(Auct. ant. XI, p.* 236*):* p. c. Basili ann. XIIII. Ind. III. Hoc anno Theudobaldus rex Francorum obiit, et obtinuit regnum eius Chlothacarius patruus patris eius.

2. *Titulus sepulchralis apud Arvernos asservatus, C. I. L. (*1899*) XIII,* 1, *n.* 1481*:* transiit || VIII. K. Dec. [in]dīc. IIII. dn̄. [Theudov]^[l]di regi = 555, *Nov.* 24.

Mortem Theudebaldi Marius indictioni III. attribuit, quae a. 555. *mense Augusto exeunte finiebatur, sed ex inscriptione quae praecedit, monente W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 38, *concludendum videtur esse, licet extremae nominis litterae adeo mutilatae sint, ut a excepta particula,* l *omnino perierint, indictione IV. et die* 24. *Novembris a.* 555. *regem etiam vixisse, cumque pater eius a.* 548. *et indictione XI. eodem Mario teste obierit, si per indictiones calculum posueris, Theudebaldus anno* 7. *regni sui minime defunctus esse potest, id quod Gregorius, H. Fr. IV,* 9, *affirmavit, sed diutius vixit.*

V. Chlodomeris (511 *post Oct.* 29—524).

Marii Chronica a. 524 *(ib. p.* 235*):* Iustino et Opilione. Ind. II. Eo anno contra Chlodomerem regem Francorum Viseroncia proeliavit, ibique interfecto Chlodomere.

VI. Childebertus I. (511 *post Oct.* 29—558 *Dec.* 23).

1. *Adnotationes temporum concilii Aurelianensis a.* 538. *die* 7. *Maii habiti (MG. Concilia ed. Maassen I, p.* 72*) neque in numero annorum Childeberti I. inter se conveniunt,* 26 *seu* 27 *exhibentes, neque cum indictione II. conciliandae sunt, ad annum* 539. *pertinente, unde ex his actis nihil concludendum est.*

2. *Concilium Aurelianense a.* 549 *(l. c. I, p.* 108*):* Notavi die V. Kal. Novembris anno XXXVIII. regni domni Childeberthi, indictione tertia decima.

Cum Childebertus I. 38. *regni sui annum anno* 549. *die* 28. *Octobris numeraverit, qui temporum concursus per indictionem XIII. firmatur, solium regale non ante diem* 29. *Octobris a.* 511. *ascendisse debet, quo calculo etiam Chlodovechi mors certius deter-*

1) *Valesius, Res Francicae I, p.* 61, *etiam de diebus* 18 *dubitavit, quos Gregorius, H. Fr. IV,* 51 *(p.* 187, 14*), inter Theudeberti, filii Chilperici I, a.* 575. *occisi et Sigiberti I. necem interfuisse voluit.*

minari videtur; cf. W. Levison, 'Zur Gesch. d. Frankenkönigs Chlodowech' ('Bonner Jahrb.' CIII, 1898, *p.* 48*).*

3. *Marii Chronica a.* 558 *(l. c. p.* 237*):* p. c. Basili ann. XVII. Ind. VI. Hoc anno Childebertus rex Francorum transiit, et obtinuit regnum eius Chlothacarius rex frater eius.

4. *Anno vero* 559. *transitus Childeberti I. attributus est in Additamentis ad Chronica maiora Isidori cod. Oxon. Bodlei. n.* 113, *saec. X/XI, Auct. antiq. XI, p.* 492, *infra p.* 498, *l.* 1, *atque J. Havet l. c. p.* 96. *dubitavit, utri calculo maior fides habenda esset, recteque monuit Marium de rebus extra Burgundiam gestis falli potuisse, bene recordatus, quomodo idem de Childeberto II. erraverit, v. infra XI,* 3.

5. *Vita Droctovei abb. Parisiaci auctore Gislemaro c.* 15 *(SS. rer. Merov. III, p.* 541*):* Parisius civitate X. Kl. Ian. feliciter migravit. *Concordant nonnulli Usuardi codices (AA. SS. Iun. VII, append., p.* 760*).*

*VII. Chlotharius I. (*511 *post Oct.* 29—561 *Nov.* 29*/Dec.)*

Marii chronica a. 561 *(l. c. p.* 237*):* p. c. Basili ann. XII. Ind. VIIII. Hoc anno Chlothacarius rex mortuus est, et diviserunt regnum eius filii ipsius, id est Charibertus, Guntegramnus, Hilpericus et Sigibertus.

Chlotharium I. paucis diebus patri superstitem fuisse, annorum intervallo non numerato, ideoque annum regni 51. *tantum incepisse docuit Valesius l. c. p.* 486 *sqq., deinde ipse ('Forsch. z. deutsch. Gesch.' XXII, p.* 455*) probavi mortem post diem* 19. *Nov. collocandam esse, immo post diem* 28. *Novembris ex pactione Andelaensi annisque Gunthramni filii eius (SS. rer. Merov. I, p.* 377*) conclusit W. Levison, 'Chlodowech', p.* 48, *n.* 1.

*VIII. Charibertus I. (*561 *Nov.* 29*/Dec.—*567 *post* 17. *Nov.).*

Concil. Turon. a. 567, *die* 17. *Nov. (M. G. Concil. I, p.* 135*):* Notavi sub die XV. Kal. Dec. anno VI. regni domini nostri Chariberthi gloriosissimi regis.

Cum Chilpericus Galsuendam ab Athanagildo patre († 567 paulo ante 14. *Iunii; cf. K. Zeumer, 'N. Arch.' XXVII, p.* 419*) ei transmissam (Greg., Hist. Fr. IV,* 28*) in urbe Rotomagensi in matrimonium duxerit (Fortun. Carm. VI,* 5, 236*), quam possidere non poterat nisi post Chariberti mortem, hunc regem ante nuptias illas, i. e. a.* 567, *obiisse iam Le Cointe, Ann. eccl. Franc., Paris.* 1666. *II, p.* 92, *concluserat; cf. SS. rer. Merov. I, p.* 759, *n.* 2; *W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 39.

*IX. Gunthramnus (*561 *Nov.* 29*/Dec.—*592 *Mart.* 28*).*

Fredegarius IV, 14*:* Anno 33. regni Gunthramni. Eo anno quinto Kal. Aprilis ipse rex moritur; sepultus est in ecclesia sancti Marcelli, in monasterio quem ipsi construxerat. Regnum eiusdem Childebertus adsumsit.

Gunthramnum a. 592. *defunctum esse primus probavit Valesius (*1658*) II, p.* 450, *deinde ipse eandem opinionem sustinui ('Forsch.' XXII, p.* 452 *sqq.), quam contra aliter sentientes (a.* 593*) defendi (SS. rer. Merov. II, p.* 576 *sq.), mecumque consentit W. Levison (v. Sybel, 'Historische Zeitschr.'* 1901, *tom.* 87, *p.* 298, *'N. Arch.' XXXV, p.* 40*). De eadem quaestione fusius disserui in Epilogo (p.* 512 *sqq.).*

*X. Sigibertus I. (*561 *Nov.* 29*/Dec.—*575 *ante Dec.* 8*).*

Marii Chronica a. 576 *(l. c. p.* 239*):* An. X. Iustini iun. Aug. Ind. VIIII. Hoc anno Sigibertus rex Francorum bellum contra fratrem suum Hilpericum movet, et cum eum iam inclusum haberet et de eius interfectione cogitaret, ab hominibus Chilperici per fraudem interfectus est, et suscepit regnum eius Childebertus filius ipsius.

Potius praecedenti anno monente Valesio l. c. II, p. 61, *nex Sigiberti attribuenda est, quem ante diem* 8. *Decembris periisse ex epitaphio Casariae colligitur; v. infra n. XI,* 2; *SS. rer. Merov. I, p.* 191, *n.* 3.

XI. Childebertus II. (575 *Dec.* 25—595 *post Dec.* 25).

1. *Greg., H. Fr. V,* 1: Qui die dominici natalis regnare coepit; *id. VIII,* 4: rex nihilominus in diem sanctum dominicae nativitatis est elevatus. *Reges sollemni die ecclesiastico aliquot diebus post decessoris mortem elevabantur, sicut Pippino rege die* 24. *Septembris defuncto demum die dominico* 9. *Octobris a.* 768, *festo S. Dionysii martyris, Karolus et Karlomannus elevati sunt.*

2. *Antequam die* 25. *Decembris rex institutus est, die* 8. *Decembris ipsius regnum iam incepisse testari videtur titulus iuxta oppidum S. Andreae dioecesis Avennicae repertus, Le Blant, 'Inscriptions chrét. de la Gaule antérieures au VIIIe siècle', Parisiis* 1865, *II, p.* 418, *C. I. L. XII* (1888), *n.* 1045: † obiit bonm̄ Casaria medium noct. d̄ dn̄i conluciscente VI. id Decemb̄ quatragies et VI. p̄c Basil. iunioris v̄c .c. ann̄ XII. regn̄ domni Cheldeberti reg. ī indict. quinta (= 586, *Dec.* 8, *die dominico*).

3. *Anno* 576. *primordia Childeberti perperam attribuit Marius; v. n. X.*

4. *Fredegarius IV,* 16: Quarto anno, post quod Childebertus regnum Guntramni acciperat, defunctus est; regnumque eius filii sui Teudebertus et Teudericus adsumunt.

Annum 595[1] *post Valesium l. c. II, p.* 64, *defendi SS. rer. Merov. II, p.* 577. *Anno* 596, *mense Iulio, Gregorius I. papa iam ad Theudericum et Theudebertum litteras dedit* (*Jaffé n.* 1432[2], *Greg., Reg. VI,* 49), *qui a.* 595. *mense Septembri etiam ad Childebertum patrem eorum scripserat* (*Jaffé n.* 1385[2], *Greg., Reg. VI,* 6). *De die v. Epilogum* (*p.* 515 *sq.*).

XII. Theudebertus II. (595 *post Dec.* 25—612 *post Mai.*).

Fredegarius IV, 38: Anno 17. regni sui Lingonas de universas regni sui provincias mense Madio exercitus adunatur. — Vestis regalibus Theudebertus expoliatus — —. Theudebertus vinctus Cabylonno distinatur.

XIII. Theudericus II. (595 *post Dec.* 25—613 *post Aug.* 23).

1. *Binas annorum computationes olim in annalibus nostris excerptas ('Archiv' VII, p.* 109), *postea e codice Wirceburgensi Mp. th. f.* 28 (*antea n.* 35), *saec. VIII, ipse edidi ('N. Arch.' X, p.* 89 *sq.*) *neque vero rationem perturbatam tunc assequi potui, e quibus iam priorem hic proferre libet, regnante Theuderico II. rege compositam, cui etiam Alesaciones pater subdiderat*[2]: RATIO ORBEM[a], EX QUO TERRA CONDITA EST SECUNDUM CICLUM VICTORI.

a) *corr.* ORb *cod.*

1) *In Necrologio ecclesiae maioris Lemovicinae (cod. Paris. lat.* 17188) *die X. Kal. Dec. haec adnotata sunt:* Depositio Childeberti regis, *quae ad Childebertum II. rettulit J. Depoin, 'Questions mérovingiennes et carolingiennes' ('Revue des études historiques', Parisiis* 1904, *tom. LXX, p.* 381), *sed Childebertus I. item X. Kal. mensis insequentis Ianuarii colebatur, quos Kalendarum dies errore non insolito facile inter se permutari potuisse etiam W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 41, *non negavit. Item dies IX. Kal. Dec., i. e.* 23. *Novembris, Childeberto regi in Kalendario S. Luciani monasterii Bellovacensis dicatus erat, quod festum Childeberto III. reservavit P. F. Chifflet, Bedae presbyteri et Fredegarii scholastici concordia,* 1681, *p.* 445 (*v. infra n. XXVII*), *itaque tres Childeberti festis persimilibus ornati sunt, quae procul dubio ab una eademque origine proficiscuntur.* 2) *Fredegarii Chron. IV, c.* 37.

Ab Adam usque ad resurreccionem domini nostri Iesu Christi anni . U. milia . CCXX et CIII et a resurreccione domini nostri Iesu Christi usque ad praesentem anno, in quo fuit pascha XI. kł Aprls, regnante domno Theoderico rege anno UIII, indiccionis septima, anni sunt UI.centi . IIII. Et fiunt simul omnes anni . U. milia octingenti et duo.

Quam computationem cum ad cyclum Victorii redactam esse ex praescriptione intellegatur, ad diem resurrectionis vel potius passionis sane V̄CCXXⁿII *(pro* V milia CC XX et CIII*) annos Victorius ab Adam numeravit, sed inde a resurrectione Domini interpolator quidam insequentes annos ad praesentem annum immutavit, potius a nativitate Domini computans* 604, *dum a passione secundum Victorii cyclum sunt DLXXVII, scilicet anno* 45. *cycli redintegrati* 532 *annorum, cui re vera idem Victorius*[1] *pascha adscripserat XI. Kal. Apr. cuique indictio erat septima. Omnes igitur anni ab Adam secundum cyclum Victorii fiunt* 5228 + 577, *scilicet V milia octingenti et V, ita ut extremus numerus* II *in* U *emendandus sit. Quod annus iste, scilicet* 604. *p. Chr., cum VIII. anno Theuderici II. convenire dicitur, hunc paulo post Dec.* 25. *a.* 595. *regnum iniisse in Epilogo probare conatus sum, ita ut pro* anno VIII. *ante* indiccionis septima *scribendum sit* anno VIIII.

2. *Annus quartus eiusdem Theuderici regis in titulo vici Guilherand (dép. Ardèche) cum indictione duodecima aequiparatur his verbis*[2]*:* Idas Kalendas Novenbras annum quartum renum domini nōtri Teodorici riges indicciune dudecema, *sed nemo est, qui non intellegat hanc rationem nullo modo stare posse, atque pro* renum *olim conieceram* denum, *de anno* 608. *cogitans (SS. rer. Merov. II, p.* 134, *n.* 7*), at* regnum *per alterum titulum (C. I. L. XIII,* 1, *n.* 1512*) firmatur, quare coniecturam meam amplius sustinere nequeo.*

3. *Anno* 613. *c.* 23. *Augusti Bonifatius IV. ad Theudericum regem de Floriano episcopo Arelatensi scripsit, Jaffé, Reg. n.* 2002[2]; *MG. Ep. III, p.* 455. *Haec quidem epistula temporum indicia nulla fert, sed eodem tempore vel die de eadem re ad Florianum papa scripsit, ita perorans*[3]*:* Data decimo Kl. Septembris im̄p̄p̄ d̄d̄ n̄n̄ piissimis augustis Heraclio an̄n̄ III, p̄c̄ eiusdem an̄n̄ II et Heraclio Constantino novo filio eius an̄ primo, indictione prima.

*XIV. Sigibertus II. (*613 *post Aug.* 23*).*

Fredegarius I, 24*:* Itaque fiunt simul ab Adam usque ad praedicationem Christi et 15. annum Tiberii anni 5228.

A 15. anno Tiberi principes Romanorum et ab ipsa passione domini nostri Iesu Christi usque ad Constantinum et Rufum consules *(a.* 457. *p. Chr.)* anni 430.

A Constantino et Rufo usque ad ann. primum regni Sygiberti regis Francorum, filio Theuderici regis, explentur anni 156.

Itaque fiunt simul ab Adam usque ad annum primum regni Sygiberthy regis anni 5815 = 613 *p. Chr., sed pro* 5815 *emendandum est* 5814; *cf. 'N. Arch.' VII, p.* 436 *sqq.*

*XV. Chilpericus I. (*561 *Nov.* 29*/Dec. —* 584 *Sept. ex./Oct. in.).*

Gregorii H. Fr. VI, 45*:* Interim, advenientibus Kalendis Septembribus, Gothorum magna legatio ad regem Chilpericum accedit.

Chilpericus, qui 'advenientibus Kalendis Septembribus' legationem Gothorum suscepit, maturatis uvis (SS. rer. Merov. I, p. 285, 23*) obiit, i. e. exeunte Septembri, de quo Wandalberti Martyrologium (MG. Poetae II, p.* 593*):* Miti Sebtember praegustans pocula

1) *Victorii Cursus paschalis, ed. Th. Mommsen, Auct. antiq. IX, p.* 691. 2) *Le Blant l. c. II, p.* 175. *n.* 474; *C. I. L. XII, n.* 2654. 3) *MG. Epist. III, p.* 453 *sqq.*

Bacho, *aut ineunte Octobri*[1]; *cf. Valesius II, p.* 188; *'Forschungen' XXII, p.* 489; *W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 41.

*XVI. Chlotharius II. (*584 *Sept. ex./Oct. in.* — 629 *post* 18. *Oct.).*

Anno 46. *Chlotharii II. die* 18. *Oct. indictione* 3 = 629 *p. Chr. defunctus quidam est, cuius titulum (Le Blant II, p.* 9, *n.* 375; *C. I. L. XIII,* 1, *p.* 384, *n.* 2476*) repertum apud Briord in castro Veyle in Burgundia sito explicavi SS. rer. Merov. II, p.* 149, *n.:* † Hic requiiscit bone memoreae in Christi n͞o Carusus pr͞bs, qui fuit ad Dei officio paratus, umanetas in eo sates laudanda, amicus omnebus, qui vixit in pace annus LXV, transiet XV. K. Novembris an͞ XXXXVI ri͞g Clotario Đ III.

*XVII. Dagobertus I. (*623 *Ian.* 20. *ad Apr.* 8 — 639 *Ian.* 19*).*

1. *Fredegarius IV,* 47*:* Anno 39. regni Chlothariae Dagobertum, filium suum, consortem regni facit eumque super Austrasius regem instituit, retinens sibi, quod Ardinna et Vosacos versus Neuster et Burgundia excludebant, = 623, *Ian.* 20 *ad Apr.* 8, *comparatis inter se die emortuali (n. XVII,* 7*) dieque auctoritatis a.* 630 *(n. XVII,* 4*); cf. 'Forschungen' XXII, p.* 415 *sqq.; J. Havet, 'Oeuvres' I, p.* 139, *n.* 1; *W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 42 *sq.*

2. *Fredegarius IV,* 53*:* Anno 42. regni Chlothariae Dagobertus cultu regio et iusso patris honeste cum leudibus Clippiaco nec procul Parisius venit, ibique germanam Sichieldae regini nomen Gomatrudae in coniugium accepit. Transactis nupciis, diae tercio inter Chlotharium et filium suum Dagobertum gravis horta fuit intencio: petensquae Dagobertus cuncta que ad regnum Austrasiorum pertinebant suae dicione vellere recipere; — tandem a pontificebus vel sapientissimis viris procerebus pater paceficatur cum filio. Reddensque ei soledatum quod aspexerat ad regnum Austrasiorum, hoc tantum exinde, quod citra Legere vel Provinciae partibus situm erat, suae dicione retenuit.

Aquitaniam tunc Dagoberto cessisse statuit J. Havet, 'Oeuvres' I, p. 205, *sed contraria opinio praeferenda videtur esse*[2]. *Dagobertus praeceptionem ad Barontum comitem Lemovicinum dedit divisionis praediorum causa inter Theudilam aliosque hoc die factae (Havet l. c. p.* 233*):* Factum pactum sub die XII. Kal. Iulias anno IIII. regni domni nostri Dagoberto regis = 626, *Iun.* 20. *Theodetrudis seu Theodila, filia Brodulfi, avunculi Chariberti regis et fortasse fratris Sichildis reginae, uxoris Chlotharii, a.* 43. *Chlotharii XII. Kal. Mai.* = 627, *Apr.* 20 *(Havet l. c. p.* 236*), villas cum alias tum in pago Lemovicino sitas basilicae S. Dionysii dono dedit aliamque ipsi Dagoberto concessit, qui eam S. Dionysio tradidit (Gesta Dagoberti c.* 37*).*

1) *Die* 28. *Martii Chilperici regis obitum, scilicet festo Gunthramni regis, ecclesia maior Tornacensis vigiliis similibusque officiis etiam saec. XVII. quotannis celebrabat haecque chartis eius illata erant (Jean Cousin Tournesien, 'Histoire de Tournay ou quatre livres des chroniques, annales ou demonstrations du christianisme de l'évesché de Tournay', Duaci* 1619, *I, p.* 330*):* Quinto Calend. April. obitus gloriosi regis Francorum Chilperici, qui hanc ecclesiam ita larga Christi charitate dotavit ex ipso antiquissimo iure regni sui, ut perpetuo atque absolute possidendum contraderet ei, quidquid prorsus in civitate ista regia potestas obtinebat, et usque in hodiernum diem Deo militantes in eadem ecclesia stipendiis regalibus pascat. *Attamen iam Le Cointe, Annales eccl. Francorum, Parisiis* 1666, *II, p.* 263, *cautum esse voluit, ne quis hoc mendacium crederet, cum Chilpericus autumno obiisset. Etiam Stephanus Tornacensis episcopus libertatem civitatis suae ad regem illum rettulit in epistula ad archiepiscopum Remensem (Migne, Patr. Lat. CCXI, col.* 508*) data chartaque eiusdem nomine conficta adhuc superest, qua ecclesiae Tornacensi teloneum concessisse dicitur; cf. K. Pertz, Dipl. I, p.* 130 *sq.* 2) *Cf. 'Forschungen' XXVI, p.* 172; *G. Schnürer, 'Die Verfasser der sog. Fredegar-Chronik' p.* 94.

3. *Donatio villae Stirpiniaci basilicae S. Dionysii facta, cuius fidem vindicavit J. Havet, 'Oeuvres' I, p. 247 sqq., data est:* sub die Kalendas Octobris. Anno ç regni. Sauriciagore (Sauriciaco fe. *exemplo donationis persimilis villae Iticinae emendavi 'Forschungen' XXVI, p. 169, n. 5) ideoque anno 628. die 1. Octobris, at J. Havet pro ç scripsit çI et pro* Sauriciaco *nomen omnino diversum interpolavit* Stirpiniaco, *opinatus vivo Chlothario Dagobertum I. de Stirpiniaco villa Neustrasiae disponere non potuisse neque Sauriciaci chartam datam esse posse, quae villa in numero earum non fuisset, ubi reges resedissent. Quod ad nomen villae immutatum spectat, argumenta viri acuti et de studiis nostris optime meriti interim improbata sunt (cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p. 42), sed immutatus annus tantam fidem meritus est, ut postposito titulo sepulchri (supra n. XVI) Chlotharius ante diem 1. Octobris a. 629. obiisse crederetur. Cum viri privati persaepe de villis disposuerint largitate regum sibi concessis, nonne Dagobertus rex villam largitate patris habere poterat anno post defuncti, qui extremis regni annis etiam rebus novis admodum vexabatur (Fredeg. IV, 55)? Anno 7. Dagoberti quidem auctor Gestorum eius c. 22. de hac donatione rettulit, sed annus sextus eiusdem regis apud Fredegarium quem exscripsit omnino desideratur neque huic discrimini multum tribuendum esse ipse monueram ('Forschungen' XXVI, p. 169). Denique, quod maximum est, librarius, saec. XIII, cui exemplar huius chartae debemus, notam obsoletam ç accurate depinxit, quam alii librarii multo vetustiores misere depravare solebant (v. supra n. XIII, 1; infra n. XIX, 2), atque tantam diligentiam lineola addita fugere potuisset? Quae si recte monuerim, etiam haec Havetii coniectura ita tollenda est sicut altera de loco. Sauriciaci igitur charta data est, ubi synodus*[1] *a. 589. habebatur, in confinio Austrasiae*[2] *annoque 628. neque Stirpiniaci annoque insequenti.*

4. *Auctoritas Dagoberti I. de Desiderio Cadurcae urbis episcopo (V. Desiderii c. 13, SS. rerum Merov. IV, p. 571):* Dagobertus rex Francorum episcopis et ducibus cunctoque populo Galliarum finibus constituto *(pro Desiderio* paschali sollempnitate pontificali benedictione *confirmando, cf. Indiculum ib. p. 573, 1).* — — — Data sub die VI. Idus Aprilis anno VIII. Dacoberti regis = 630, *Apr.* 8.

5. *Titulus repertus Briorati in castro Veyle, scilicet in vico Briord ad Rhodanum prope Belley in Burgundia sito, Le Blant l. c. II, p. 4, n. 373 A, C. I. L. XIII,* 1 (1899), *p.* 384, *n.* 2478*:* † Hic tua, venerabilis Amate, requiecunt membra sepulcro, qui fuit insignis meritis Veseroncia prior prbr officio altarebus sacris prelictus adesit. Ver magnus ac mente benignus, abstutus, passiins, dulcissemus, aptus, non et novilior criscit ex mure parentum. Consili magnas dum feneraris opis, rapuit inveda mors de corpore vita. Hoc ergo frater plenus amure cum nimio tumulavit dulure, cui sistint lacreme et cesint su[spiria] fetus. Vixit in pace añ XXXXVIII, obiit XV. K[al] . . . ano V e rigno Dagoberti re. Đ VI I.

Hunc titulum, cuius rationem computandi nemo adhuc indagavit, sicut etiam de simili (supra n. XVI) eodem loco reperto toto caelo erratum est, ita explicem. Quod annus V. Dagoberti more insolito per verba 'e rigno', addita praepositione, determinatus est, Burgundio solius regni Burgundici post Chlotharii II. mortem (629) adepti neque regni Austrasiae (623) rationem habuit, atque re vera in annum 634. indictio VII. incidebat: littera enim Đ sicut in titulo simili indictionem designat, id quod ante multos annos monueram; cf. SS. rer. Merov. II, p. 149, n. Ex hoc igitur titulo exemplum colligitur, quomodo in terris postea acquisitis anni regum distingui potuissent, atque Burgundiones propriam consuetudinem interdum secutos esse etiam e Fredegario IV, c. 15 sq., intellegitur.

6. *Fredegarius IV,* 79*:* Anno sexto decemo regni sui Dagobertus profluvium ventris Spinogelo villa super Secona fluvio nec procul a Parisius aegrotare cepit. — —

1) *Greg., H. Fr. IX,* 37. 2) *A. Longnon, 'Géogr. de la Gaule' p.* 403 *sq.*

Hys gestis, post paucus dies Dagobertus amisit spiritum = 639, *cum Chlodoveus II. 18 annos regnasset neque* 19; *v. 'Forschungen' XXII, p.* 465; *Havet l. c. p.* 139, *n.*

7. *Gesta Dagoberti c.* 42*:* His taliter expletis, post paucos dies 14. Kalendas Febroarias[1] christianissimus rex Dagobertus humanis rebus exemptus est = 639, *Ian.* 19*: cf. 'Forschungen' XXII, p.* 459*sqq.; Havet, 'Oeuvres' I, p.* 139, *n.* 1*; Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 43.

*XVIII. Charibertus II. (*629 *ex.* — 632 *ante Apr.* 8.*).*

1. *Fredegarius IV,* 56*: (Post Chlotharii II. mortem, cum Dagobertus regnum occupasset),* Airibertus frater suos nitibatur, si potuisset, regnum adsumeret; sed eius voluntas pro simplicitate parum sortitur effectum.

2. *Id. IV,* 57*:* Hoc tantum Chairiberto regendum concessit, quod et per pactiones vinculum estrinxit, ut amplius Airibertus nullo tempore adversus Dagobertum de regno patris repetire presumerit. Airibertus sedem Tholosa aeliens, regnat in partem provinciae Aquetaniae.

Post anno tercio (= 631/2), quod regnare coepisset, tota Wasconia cum exercito superans, suae dicione redegit.

3. *Id. IV,* 67*:* Anno nono regni Dagoberti Charibertus rex moretur = 632 *ante Apr.* 8.

*XIX. Sigibertus III. (*634—656 *Febr.* 1.*).*

1. *Fredegarius IV,* 75*:* Anno undecimo regni Dagoberti, cum Winidi iusso Samone forteter severint et sepius, transcesso eorum limite, regnum Francorum vastandum Toringia et relequos pagus ingrederint, Dagobertus Mettis orbem veniens, cum consilio pontevecum seo et procerum, omnesque primatis regni sui consencientebus, Sigybertum, filium suum, in Auster regem sublimavit = 634.

2. *Altera computatio codicis Wirceburgensis Mp. th. f.* 28 *(antea n.* 35*), saec. VIII, quam una cum priore (supra n. XIII,* 1*) 'N. Arch.' X, p.* 89*sq. olim edideram:*

RATIO MUNDI.

A principio mundi usque ad diluvio anni dua milia . CC . XLII et a dilivio usque ad Abraham anni D . CCCXLII et ab Abraham usque ad Moysen . D . CI. Fiunt simul a principio mundi usque ad Moysen anni trea milia . DC. LXXX. V. Et a Moysen usque ad Samson et captivitate Troie anni CCCC . XXX. Et a captivitate Troie usque ad Romulum[a], qui Romo[b] condidit, anni CCCCXXX, ac sic a principio mundi usque quo Roma condita est anni sunt IIII. milia . D. XL. C. II. Et a Roma condita usque ad consoles anni CC. L. I[c]. Et ab . Arido[d] et Conlacione primis consolibus usque ad dominum nostrum Iesum Christum anni CC XX . C . III. Et ab ascensione domini nostri Iesu Christi usque ad anno . XL . II . regnum gloriosissimi domni nostri Chlotari regis anni DC . I, qui faciunt in summa ab inicio mundi anni U. milia DCCC . XX . C . IIII. Item et ab inicio mundi usque ad anno decimo Seggeberti regis anni Ū milia DCCC XX . C . IIII. Et remanent dies[e] sexto miliario, ut pro conpleatur[f], anni C . XXXX tantum[g].

Regnante Sigiberto III. rege Austrasiae calculator summam annorum a principio mundi ad annum praesentem duxit, sicut vetustior regnante Theuderico II. rege Burgun-

a) *corr.* Romolum *cod.* b) *sic cod.* c) CC. L. UI *cod*, *corr.* d) *scr.* a Bruto. e) *scr.* de. f) *scr.* pro toto conpleatur, *scil. miliarium.* g) tant̄ *cod.*

1) *Eodem die obitus Dagoberti Necrologio monasterii S. Udalrici Augustensis (MG. Necrologia I, p.* 120*) et Obituario basilicae S. Dionysii saec. XIII. illatus est (A. Molinier, 'Obituaires de la province de Sens' I,* 1, *l. c. p.* 308*).*

diae et Alesatiae, atque utrumque in Austrasia degisse manifestum est. Ab ascensione ad annum XLV. neque XLII. Chlotharii II. — iterum II *in* U *emendandum est, ut supra n. XIII,* 1 *— annos* 601 *computavit, scilicet ad annum* 628. *p. Chr. n., atque eidem anno summa ab initio mundi ducta accurate respondet V̄ DCCC XX ϛIII, ubi librarius notam ϛ parum intellegens iterum interpretatus est per* CI. *Mox ab initio mundi ad X. annum Sigiberti III. regis progressus eandem annorum summam iteravit V̄ DCCC XXCIIII, dum ad annum* 643. *p. Chr. potius V̄ DCCC XLIIII anni numerantur, scilicet summa persimilis, atque quattuor in fine omnino concordant. Eum vero qui de sexto miliario restabat annorum numerum librarius socors penitus perturbavit, nam pro* C XXXX tantum *exiguntur* C XXXXXϛ. *Quodsi annus* 643. *decimus Sigiberti annus erat, annus* 634. *erat primus.*

3. *V. Sigiberti regis auct. Sigeberto monacho Gemblacensi (AA. SS. Febr. I, p.* 230*):* Obiit autem Kalendis Februarii, aetatis suae anno fere tricesimo primo *(minime, c.* 26 *annos natus erat; cf. Fred. IV,* 59*),* regni vicesimo octavo *(corr.* XXII*; v. supra p.* 477*),* ab incarnatione Domini anno 662, a transitu sancti Martini anno 263. Et qui in multis locis insignia sui monimenta reliquerat, sepeliri eligit in urbe Metis, quae regni sui sedes fuerat, in basilica, quam ad gloriam et laudem Dei in honore S. Martini gloriosi confessoris regia liberalitate construxerat. *De anno emortuali v. supra p.* 477.

*XX. Dagobertus II. (*656—661 *et* 676—679 *Dec.* 23*).*

1. *Charta Grimoaldi maioris domus, qua Rimagilo episcopo vel omni congregationi monasterii Malmundariensis seu Stabulensis Germiniacum villam concessit (MG. Dipl. ed. K. Pertz I, p.* 91*), ita desinit:* Facta exemplaria sub die Kalendis Augusti anno IIII. regni domini nostri Dagoberti regis = 659, *Aug.* 1.

Rationem huius clausulae, quam eo usque imperite interpretati erant, explicans prius Dagoberti II. regnum restitui Sigiberto patri succedentis, SS. rer. Merov. V, p. 90*; 'Der Staatsstreich des fr. Hausmeiers Grimoald I.', l. c. p.* 427*sq.; v. supra p.* 475.

2. *Childerico II. occiso (†* 675*), Dagobertus II. ab amicis et propinquis ex exilio Hibernico revocatus et in solium patris restitutus est, restitutique anno secundo Ansoaldus episcopus Pictavensis chartulam donationis Filiberto abbati Heriensi concessit ita datam*[1]*:* Data Kl. Iul. anno secundo regni domno Dagoberti regis, *eamque Gestis municipalibus allegandam curavit per mandatum:* Data Kl. April. anno secundo regno domni Dagoberti regis, *quo die re vera Gestis illa allegata est ita incipientibus:* Anno secundo regni domni Dagoberti gloriosissimi regis sub die Kal. April. *Cum chartae die* 1. *Aprilis datae die* 1. *Iulii data posteriores sint, duobus sibi succedentibus annis a Chr. n. chartae Herienses conscriptae sunt, scilicet anno* 677 *Iul.* 1 *et* 678 *Apr.* 1, *neque Dagobertus regnum recuperasse potest nisi inter diem* 2. *Aprilis et* 30. *Iunii a.* 676*; cf. SS. rer. Merov. V, p.* 90, *n.* 11*; 'Der Staatsstreich Grimoald I.' p.* 432*; W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 45. *Anni II. Dagoberti regis etiam auctor Inventionis Memmii episcopi Catalaunensis meminit, SS. rer. Merov. V, p.* 365.

3. *Vita Dagoberti III. regis Francorum c.* 15 *(SS. rer. Merov. II, p.* 521*):* Ex iussu enimvero regis mundi et ex voluntate regis superni preceperunt episcopi, per singulos annos celebrari sollempniter diem martyrii domni Dagoberti regis, qui est 10. Kalendas Ianuarii.

Auctor vitam Dagoberti martyris, scilicet II, enarrare voluit, sed de persona erravit. Idem dies in vetere Kalendario adnotatus erat, quod psalterio Emmae Francorum reginae († c. 988*), uxoris Lotharii regis Franciae, praefixum Remis in bibliotheca Remigiana olim asservabatur (Mabillon, Annales ord. S. Benedicti,* 1739, *I, p.* 511*):* 10. Kalendas

1) *Tardif, 'Les chartes Mérovingiennes de Noirmoutier' ('Nouvelle revue historique de droit français et étranger'* 1898, *XXII, p.* 786 *sqq.). Cf. W. Levison, SS. rer. Merov. V, p.* 569.

Ianuarii sancti Dagoberti regis et martyris, *dum codices interpolati Martyrologii Usuardi (AA. SS. Iun. VII, append., p. 762. 764) inter dies 23. et 24. Decembris fluctuant unusque (ib. p. 528) vel 11. Sept. festum attribuit. De anno emortuali v. 'Histor. Zeitschr.' LXIII, p. 110; W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p. 45.*

XXI. Childebertus, filius Grimoaldi, (661? 662).
[Grimoaldus maior domus 656—662].

Childebertus rex ab auctoribus historiarum oblivioni datus primum emersit e Catalogis regum Francorum, quibus postea etiam Grimoaldus pater eius illatus est, eorumque auctoritatem quosque utrique tribuant annorum numeros supra p. 474 sqq. in praefatione expendi, ubi fusius his de rebus disserendum erat.

XXII. Chlodoveus II. (639 Ian. 20—657 Oct. 10. ad med. Nov.) et
XXIII. Chlotharius III.
(657 Oct. 10 ad med. Nov.—673 post Mart. 10, immo Apr. 17? ante Mai. 15?).

Annum, quo Chlodoveo II. Chlotharius III. successit, per certas supputationes, quae infra recensentur, firmavi 657. p. Chr. 'Forschungen' XXII, p. 462 sqq., meisque argumentis nova addidit J. Havet, 'Oeuvres' I, p. 95, qui menses diesque accuratius determinavit.

1. *V. Iohannis abb. Reomaensis, Prol. (Ionas p. 326):* Anno centesimo post explicionem numeri sancti Victori episcopi, ciclum recapitulantem, anno tercio regni domni Clotharii regis indolis, ex iusso ipsius principes vel genetrices suae praecelse domne Baltilde regine cum ad orbem Cabalonnensem noni mensis secunda ebdomada Ionas abbas per Riomao sancti Iohannis monasterio preteriens, paucis diebus inibi pro labore itineris quievit, cumque victus precibus fratrum ipsius coenubii, ut que per discipulus memorati confessoris Christi vel posteris eorum veraciter conperta erant de actuale vita hac spiritale contemplatione articulo dicendi convertit, praedictus Ionas Hunnane abbati inquid = 659 *Nov. ante* 15.

Secunda hebdomada noni mensis, i. e. Novembris, anno 100. cycli renovati Victorii, i. e. 659 p. Chr., quo in diem Veneris Kal. Nov. inciderant, dies 3—9. Nov. comprehendisse potest, si hebdomadam a dominico die inceperis, aut insequentem septimanam 10—16. Nov., si Havetii calculum sequimur, cui ego quidem acquiescere nolim, sed hebdomada etiam pro spatio septem dierum accipitur, neglecto feriarum ordine, itaque secunda hebdomada dies 8—14. Nov. comprehendisse potest, quam rationem praeferam. Cum Chlotharii tertius regni annus tunc volveretur, ante medium mensem Novembrem a. 657. eum gubernacula suscepisse necesse est.

2. *Titulus repertus Viennae apud ecclesiam S. Petri, 'Revue épigraphique du midi de la France', tom. XII (1884—1889), p. 380, n. 728; Le Blant, 'Nouveau receuil des inscriptions chrétiennes de la Gaule antérieures au VIIIe siècle' ('Collection de documents inédits sur l'histoire de France, série 3, archéologie 15'), Parisiis 1892, n. 107, p. 126:* † Hic requiescit in pace bonememorius Maurolenus, quim rapuit mors inveda, cuius infancia bona fuit, qui vixit annus plus menus XXIII. Obiit Kā. Madias indic̄. III. an. III. rig̅. dom. nost. Clottari regis = 660 *Mai.* 1.

Ex hoc titulo sequitur Chlotharium post diem 1. Maii a. 657. regnum iniisse, cf. J. Havet, 'L'avènement de Clotaire III.' ('Bibl. de l'école des chartes' 1892, LIII = Oeuvres I, 102).

3. *Codex in vico Troussures (dép. Oise) nunc asservatus subscriptionem fert in monasterio Luxoviensi saec. VII. exaratam hanc:* Explecitum opus, favente Domino, apud coenubium Lussovium anno duodecimo regis Chlothacharii, indictione tercia decima, ān XLsimo pīs nī *(= patris nostri, i. e. Waldeberti abbatis)* feliciter peracto, = 669 *Sept.* 1. *ad Nov.* 15.

Indictio enim XIII. anno 669. *non incipiebat nisi die* 1. *Sept.; cf. J. Havet, 'La date d'un manuscrit de Luxeuil' ('Bibl. de l'école des chartes'* 1885, *XLVI, p.* 430 *sqq.* = *'Oeuvres' I, p.* 91 *sqq.).*

4. *Codici Parisiaco n.* 17544, *saec. XII, Chronicorum maiorum Isidori computatio inter c.* 416 *et* 417. *inserta est haec (ed. Mommsen, Auct. antiq. XI, p.* 493*):* Post hanc supputationem usque in annum praesentem, quo Chlotharius exercitum contra Wascones movit, id est quinto decimo regni ipsius, additi sunt anni LX. A tempore item Chlotharii abavi ipsius, in quo anno apostolicus vir domnus Chado episcopus et Barcelaicus abbas basilicae sancti Sulpicii a fundamento edificare ceperunt, circa illa priora, ubi in corpore requiescunt, — qui annus centesimus tercius decimus cum bissexto in ciclo Victorii repperitur et ab obitu sancti Sulpicii XXus VIus esse probatur, — sunt ab exordio mundi usque ad predictum tempus anni $\overline{V}$ DCCC LXXIII. De sexto vero miliario supersunt anni CXXVII, quia idem Victorius a duobus Geminis et tempore passionis Christi cum consulibus in suo ciclo usque ad Constantinum et Rufum illius anni consules intimavit annos CCCC XXX et sine consulibus CII et ab initio mundi usque ad predictum annum, quo Constantinus et Rufus consules erant, titulavit in suo prologo annos esse $\overline{V}$ DC LVIII. Peractis illis centum et duobus sine consulibus, quos ipse futuros scripsit, et CXIII de recapitulatione cicli, invenies summam annorum superius intimatam, id est $\overline{V}$ DCCC LXXIII.

Similiter clausula Chronicorum minorum Isidori e maioribus interpolata est in tribus codicibus (ed. Mommsen l. c. p. 505*), e quibus vetustissimus est Vaticanus reginae n.* 294, *saec. XI:* Fiunt igitur ab exordio mundi usque in presentem eram, hoc est in annum quintum imperatoris Eraclii et quartum annum Siseboti principis gentis Gothorum anni $\overline{V}$ DCCCXII[a]. Post completionem huius temporis fluxerunt anni LX, scilicet a tempore Clodoarii usque ad XVtum annum regni itemque Clodoarii ac[b] nepotis ipsius, quo ipse cum ingenti exercitu contra *(lacuna in Vat.,* Danos *add. rell.)* abiit, estque a dormitione Sulpicii XXVItus, in cyclo vero Victorii CVIII[c] cum bissexto, in era, ubi nomina consulum *(lacuna in Vat.)*[d] et Maximi habentur, esse monstratur. *[*Hoc ideo dictum est, ut facilius deinceps reliqua ac futura summa annorum cognoscatur *add. rell., om. Vat.]*. Additis ergo his LX annis, fiunt a mundi initio anni $\overline{V}$DCCLXXIII; de sexto vero miliario fiunt residui anni CXXVII.

Ex anno praesenti, i. e. XV. Chlotharii III. et 113. *cycli revoluti Victorii cum bissexto, i. e.* 672. *p. Chr., auctor Biturigus* 60 *annos retro remeavit ad summam annorum mundi Isidori* 5813 = 612 *p. Chr. n., usus paschali Victorii, qui ad a.* 457 *p. Chr. n.* 5658 *annos mundi duxerat, cumque* 102 *annos ille sine consulibus reliquisset, qui de cyclo priore nondum revoluto tunc restarent, anno praesenti* 672. *anni mundi* 5658 + 102 + 113 = 5873 *colligebantur, ita ut sexto miliario etiamtunc* 127 *anni deessent; cf. ea quae exposui 'Mitth. des Instituts f. österreich. Geschichtsforschung'* (1897) *XVIII, p.* 363 *sqq. Ex eadem supputatione eruimus et expeditionem Chlotharii III. contra Wascones motam et Sulpicii episcopi Biturigi annum emortualem; cf. SS. rer. Merov. IV, p.* 365.

5. *Codex Ambrosianus H* 150 *inf., scr. c. a.* 810, *Cursus paschalis Victorii inter prologum et laterculum computationem (fol.* 129'*) exhibet hanc (cf. 'N. Arch.' IX, p.* 132, *'Zur Chronologie der Merowing. Könige' l. c. p.* 462, *Mommsen, Auct. antiq. IX, p.* 674*):* A mundi principio usque ad diluvio sunt anni $\overline{\overline{II}}$ CCXLII. Item ab initio mundi usque ad passione domini nostri Iesu Christi sunt anni $\overline{V}$ CC XXVIII.

Similiter ab initio mundi usque eo tempore, quando ciclo isto Victurius condedit, sunt anni $\overline{V}$ DC XLVIII[e].

a) *scr.* $\overline{V}$ DCCC XIII. b) *scr.* abnepotis. c) *scr.* in cyclo vero Victorii CXIII. d) Aviolae *nomen desideratur.* e) *scr.* $\overline{V}$ DCLVIII.

In summa enim ab initio mundi usque in presente anno, id est sexto et decimo anno regnante Clothario, filio Chlodoveo, sunt anni $\overline{V}$ DCCC LXXIIII.

Restant de sexto miliario anni CXXVI = 673.

6. *Donatio Chrodieldis ad condendum monasterium apud Brocariam in pago Stampensi (Pardessus, Dipl. II, p.* 150; *Tardif, 'Monuments historiques' p.* 15*):* Morlacas vico pub., quod fecit minsis Marsius dies decim ann. XVI. regn. domini nostri Chlotachariae gloriosissimi regis = 673, *d.* 10. *Martii.*

Chlotharium XVI. regni sui anno menses quinque tantum complesse ex supputatione sequitur, quam mox edituri sumus, cumque anno 657. *ante medium Novembrem regnum iniisset (v. supra XXIII,* 1*), diem* 10. *Martii XVI. regni sui anno attingere non poterat nisi post diem* 10. *Octobris exorsus eodemque intervallo Chlodoveus II. mortuus erat; cf. J. Havet l. c. p.* 97. *Chlotharii mors post diem* 10. *Martii a.* 673. *facta ultra diem* 15. *Aprilis prorogari nequit, si menses quinque super* 15 *annos regnasset neque aliquot dies, id quod J. Havet, 'Oeuvres' I, p.* 99, *statuerat: interim vero diem XV. Kal. Mai., i. e.* 17. *Aprilis, anno II. Theuderici III. ad annum* 675. *p. Chr. propter paschalem sollemnitatem*[1] *referendum esse ex testamento Amandi collegi (cf. SS. rer. Merov. V, p.* 484. 399*), ita ut post diem* 17. *Aprilis mors regis collocanda esset, atque etiam W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 46, *terminum ulteriorem uno mense extendit ad diem* 15. *Maii, qui Havetio antea quamvis cunctanter acquieverat 'N. Arch.' XXVII, p.* 364 *sq.*

*XXIV. Childericus II. (*662—675 *Sept.* 10. *ad Nov.* 15*).*

1. *Calculator quidam Neustrasius anno* 675. *Chronicis maioribus Isidori praestantissimam supputationem codicis Oxoniensis Bodl. e museo n.* 113, *saec. X/XI, subiecit, ad quam Childerici regis annos eo usque omnino incertos firmiter stabilire mihi licuit; cf. 'Forschungen' XXII, p.* 477 *sqq. Haec supputatio, quam primus G. Waitz, 'N. Arch.' IV, p.* 383, *eruit, deinde iteraverunt J. Havet, 'Oeuvres' I, p.* 96, *n. et Mommsen, Auct. antiq. XI, p.* 492, *alteram in codice excipit ad a.* 7. *Caroli regis et ind. XIII.* = 775 *p. Chr. ductam, qua praetermissa ad vetustiorem transeo:*

Ab initio mundi usque ad diluvium ann. duo milia CCXLII.

A diluvio usque ad Ninum vel Abraham et regno Nini vel Semeramitis an. DCCCCXLII.

Ab Abraam[a] usque ad Moysen et Cycroppem primo rege Atice anni sunt DV.

A Moysen et Cycroppe usque ad nativitatem[b] Troie, quo tempore Samson apud Hebreos fuit, sunt anni CCCXXVIIII.

A captivitate Troie et tempore Samson usque ad Salomonem et primam hedificationem templi an. CL.

Ab inde usque ad Olimpiadem primam captivitatem, quando apud Hebreos Isaias prophetabat, subputantur anni CCL et VI.

Ab inde usque ad secundum annum Darii regis Persarum, quo tempore Hierosolimis templum instructum[c] est, usque in quinto decimo Tiberii Cesaris anno et praedicationem domini Iesu Christi sunt anni DXLVIII.

Ab inicio mundi usque quando passus est dominus Iesus Christus anni $\overline{V}$CCXXVIII.

a) dccccXLII Abraam *in marg. add.* b) *scr.* captivitatem. c) *scr.* instauratum.

1) *Paschalem quidem sollemnitatem in propria urbe episcopi celebrabant, sed occasione data secesserunt, veluti ad episcopum benedicendum aut aliam ob causam a rege iussi (SS. rer. Merov. IV, p.* 572, *n.* 1*; V, p.* 240, 17*), ultimumque pascha eosdem a.* 675. *cum Amando celebrasse testaturo verisimilius fortasse est, quam si statuente L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux' III, p.* 85, *n.* 2, *duabus septimanis post illud senem decrepitum visitassent a.* 674.

A passione domini nostri Iesu Christi usque ad transitum Childeberti regis, in quo anno cyclus Victorii rurso ex passione dominica circulum annorum ad inicium rediit, sunt anni DXXXII.

In summa ab inicio mundi usque in praedicto anno sunt anni $\overline{V}$DCCLX.

Ab eo anno usque primo anno regni Clotharii, filii Chlodovei, sunt anni LXXXVIIII[a].

Ab inde usque transitum illius, quando Heldericus, germanus suus, tria hec regna Neustria, Austria et Burgundia subiugavit, sunt anni quindecim et menses[b] V.

Hildericus regnavit in Neustria an. II et menses VI.

Cui germanus suus Teodericus successit in regno. Ab eo anno, quando passus est dominus noster Iesus Christus usque primo anno Teoderici regis anni sunt DCLXVIII[c].

Fiunt insimul ab inicio mundi usque in praedicto primo anno[d] regni Teoderici incliti regis anni $\overline{V}$DCCCLXX et VI et restat de sexto miliario anni CXXIIII.

A passione Domini ad mortem Childeberti I. anni colliguntur 532 = 559 *p. Chr.*,
quo totus cyclus paschalis Victorii revolutus ad initium redibat,
et ab initio mundi ad eundem annum 5760
exinde ad 1. *annum Chlotharii III.* *anni* 89, *scr.* 99, = 658 *p. Chr.*
porro ad mortem eiusdem et Childerici II. monarchiam anni 15, *menses* 5 = 673 *p. Chr.*
additisque Childerici II. regni Neustriaci annis 2, *mensibus* 6
ad primum annum Theuderici III. a passione ducuntur 668, *scr.* 648 *anni* = 675 *p. Chr.*
et ab initio mundi 5876 *anni,*
ita ut de sexto miliario restent 124 *anni.*

Cum Childericus II. rex Austrasiae post Chlotharium III. fratrem a. 673. *inter dies Mart.* 10. *et Mai.* 15. *defunctum per totum regnum* 2 *annos mensesque sex regnaverit, inter dies* 10. *Septembris et* 15. *Novembris periit, cumque dies aut praetermissi aut additi esse possint, hos terminos paulo latius fortasse extendi opus est (J. Havet, 'Oeuvres' I, p.* 98 *sq.). Cum anno* 11. *regni Childerici Neustria in ipsius dicionem iam venisset (V. Lantberti abb. Fontan. c.* 3, *SS. rer. Merov. V, p.* 611, *n.* 11*), quippe qui Arelauni Fontanellensibus chartam traditionis tunc concesserit, haec post Chlotharii mortem data est, scilicet anno* 673. *post Mart.* 10, *primusque regni Childerici Austriaci annus ex* 11. *repetitus non ante medium Martium mensem incepisse videtur; cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXXIII, p.* 758, *n.* 5, *XXXV, p.* 47. *Omnes autem regni eius anni* 15 *in vetustiore Catalogo II,* 14 *tantum in III. colliguntur, auctorque posterior numeros prioris emendasse videtur; v. supra p.* 477.

2. *Concilium Latunense c.* 11 *(Maassen, 'Zwei Synoden unter König Childerich II',* 1867, *p.* 22; *MG. Concilia ed. Maassen I, p.* 218*):* Hoc specialius placuit adserendum, ut senodalis concilius medio mense Septembrio, quod evenit in anno quarto decimo regnante domno nostro Childerico rege, ubi iussum fuerit, celebretur. *Cum de concilio celebrando neque de celebrato agatur, id quod qui nuper his de rebus disseruit discernere non valebat, ad determinandam Childerici mortem haec constitutio nihil facit. Recte W. Levison, 'Historische Zeitschr.'* 111 *(*1913*), p.* 210.

*XXIVa. Chlodoveus, filius Chlotharii III. (*676*).*

1. *Passio Leudegarii I, c.* 19 *(SS. rer. Merov. V,* 300*):* Denique acceperunt quendam puerolum, Chlothario fuisse confixerunt filium, hunc in partibus Austri secum levantes in regnum, *ubi c.* 15. *comites commemoratur a.* 676, *mense Augusto visus.*

2. *Tunc charta Theuderici III. data est (Pertz, Dipl. I, p.* 43*):* mense Septembri dies IIII. Anno quarto regnante Theuderico rege = 676, *Sept.* 4 *(cf. 'N. Arch.' XVI,*

a) *scr.* LXXXXVIIII. b) *sequitur litura, quae nullius momenti est; cf. Havet l. c.* c) *scr.* DCXLVIII. d) anni *Waitz, Havet.*

p. 579, *n.; SS. rer. Merov. V, p.* 27. 251 *sq.), qua Adalrici ducis infidelitatem punivit socii Ebroini et Austrasiorum.*

XXV. Theudericus III.

(673 *Mart.* 10, *immo post Apr.* 17? *ad Mai.* 15?—690 *ante Mai.* 18?).

1. *Codex Parisiacus n.* 7530 (*cf. P. Lejay in 'Revue de philologie', Parisiis* 1894, *XVIII, p.* 53 *sqq., SS. rer. Merov. V, p.* 289, *n.* 1): Servii grammatici scripsit Deo propitius Papulus cons. Theyderichi indic. II. mensis Februarii XXV, dies Saturni, hora III, d(i)ei de pedibus = 674, *Febr.* 25.

Theudericus III. Childerico II. occiso a. 675. *successit, primum vero post Chlotharii III. mortem a.* 673. *rex creatus erat, id quod ex Libro h. Fr. c.* 45. *intellegitur:* Theudericus, frater eius, elevatus est rex Francorum, *annosque regni eius a priore successione ducendos esse perspexi, postquam seriem temporum emendavi (cf. 'N. Arch.' XVI, p.* 579), *moxque haec opinio luculente confirmabatur computatione quam praemisi, cum antea annos eius a morte Childerici exordirentur falso computata* [1].

2. *Formulae Andegavenses apud Zeumer, 'N. Archiv' VI, p.* 92, *MG. Formulae p.* 2: Incipit compotum annorum ab inicio mundi u(s)quae annum 3. Theudorigo regis.

A mundi principio usquae a diluvio duo milia 242 anni sunt et a diluvio usque ad Abraam nativetate 940 anni sunt et a mundi principio, usque quo filiis Israhel mistirio caelesti iniciaverunt, anni sunt 3 milia 689. A principio mundi usque ad passionem Christi 5 milia 229 anni fuerunt; ab unde peractis regnum Chlodoveo, Chlothoario, Theodorigo et Childerigo, a mundi inicio anni sunt 5 milia 880 in anno tercio Theudorico regis.

Anni 5880 *ab initio mundi ad a.* 3. *Theuderici III. colliguntur, ad passionem autem* 5229, *dum* 5228 *Victorii calculus expostulat, cumque a passione ad annum* 3. *Theuderici III. a.* 651 *praeterissent, qui secundum rationem Victorii cum a.* 678. *conveniunt, annos Theuderici III. auctor ex a.* 675, *scilicet ex morte Childerici II, duxisse videtur; cf. 'Forsch. z. deutsch. Gesch.' XXII, p.* 486 *sqq. Ad prius Theuderici III. regni exordium a.* 673. *nomen regis spectare potest ante Childericum II. enumeratum; cf. E. Vacandard l. c. p.* 496.

3. *Charta Vandemiris et Ercambertae (Pardessus, Dipl. II, p.* 210; *Tardif, 'Monuments historiques',* 1866, *p.* 637; *de Lasteyrie, 'Cartulaire général de Paris'* 1887, *I, p.* 19): Actum Camiliaco vico publico, quod ficit minsis ... anno XϤI (*ita recte de Lasteyrie,* XVI. *falso Tardif*) rigni domni nostri Theoderice gloriosissimi rigis.

Dum auctor Lib. h. Fr. c. 49. *Theuderico III.* 19, *Chlodoveo III.* 2 *annos tribuit, Continuator Fredegarii c.* 6. *illos ad* 17 *deminuit, ut hos ad* 4 *augeret, erroremque decessoris duplicem ab hoc emendatum esse omnes hodie inter se consentiunt; cf. 'Forschungen'*

1) *Postquam in priorem Theuderici successionem a.* 1891. *incidi, qua regni eius exordium emendato Childerici fine ad annum* 675. *productum iterum ad a.* 673. *retorquebatur, inventione mea usus E. Vacandard, 'Le règne de Thierry III et la chronologie des moines de Fontenelle' ('Revue des questions historiques'* 1896, *LIX, p.* 491—506), *priorem calculum meum per posteriorem correxit itaque me per me ipsum refellit, sed et ipse lapsus est, nam monachorum Fontanellensium studiis chronologicis nimiam fidem adhibuit (cf. SS. rer. Merov. V, p.* 9) *atque charta monasterii S. Benigni (Pérard, 'Recueil de plusieurs pièces curieuses servant à l'histoire de Bourgogne', Parisiis* 1664, *p.* 8; *Pardessus l. c. II, p.* 366), *data:* die sabbato proximo ante medio mense Aprili in anno XIV. regnante domino nostro Theoderico rege, *comparatis similibus clausulis aliarum chartarum eiusdem monasterii, minime ad diem* 14. *Aprilis a.* 686. *referenda est, ita ut* 673. *primus Theuderici annus ea confirmaretur, cum quodlibet sabbatum ante medium mensem intellegi possit, eaque quae ante hos annos hac de re scripseram ('Forsch. z. deutsch. Gesch.'* 1882, *XXII, p.* 486) *hodieque inconcussa permanent suumque arbitrium is tantum exercuit, qui id ipsum mihi obiecerat.*

XXII, p. 488. *Sin autem Theudericus III.* 17 *annos regnavit, ad Aprilem vel Maium a.* 690. *pervenit, id quod per chartam confirmatur, de qua mox disserendum est.*

XXVI. Chlodoveus III. (690 *ante Mai.* 18? — 694 *ex.*).

1. *Titulus repertus apud Toulaud (dép. Ardèche prope Valence), Le Blant l. c. II, p.* 195, *n.* 477, *hicce:* In hoc tumolum requiscit Saturninus diā, qui vixit in pace annus XLVII? et transiit de hunc secol. rigni dōi nostre Clodoveo reges IIII. indic̄ octava, *indictionem* 8. *a* 1. *Sept.* 694 *ad* 31. *Aug.* 695 *currentem cum* 4. *anno Chlodovei coniungit, ita ut is post* 2. *Sept.* 690 *rex creatus esset mortuo Theuderico III, sique hic* 17 *annos ad Aprilem vel Maium a.* 690. *regnaverit, calculus ille haud facile cum anteriore conciliandus est, cui per chartam insequentem subsidium subvenit, rebusque sic stantibus inter titulum illum et chartam optio datur: in indictionibus autem titulorum nonnunquam erratum esse iam vidimus.*

2 *Charta Leotheriae monasterio S. Petri Senonensi concessa (Pardessus l. c. II, p.* 231*):* Quinto decimo Kl. Iun. anno quinto regni [domini] nostri Chlodovei regis = 694, *Mai.* 18.

E. Vacandard l. c. p. 497. *hanc temporis notam permagni aestimavit, qua exordium huius regis et finis Theuderici III. ante diem* 18. *Mai.* 690. *collocaretur, dum W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p.* 363 *sqq., ex titulo illo, quem supra citavi, concludens mutationem rerum post diem* 1. *Sept.* 690. *contigisse, auctoritatem chartae debilitat, annum aut depravatum esse coniciens aut ad Chlodoveum II. pertinere. Chartae autem Leotheriae primum Chlodovei III. privilegium suffragari videtur, quo immunitatem monasterio Sithiensi rex confirmavit, datum ita (Pertz, Dipl. I, p.* 53*):* Actum sub die I. Kalendas Iunias. Anno I. regni nostri, *quod ad nostrum calculum ipsis primitiis regni eius anno* 690. *die* 1. *Iunii exiit, ad alterum insequenti demum anno.*

Quodsi Chlodoveus ex a. 690. *mense Aprili vel Maio ad Catalogum III. quattuor annos regnaverit et quinto obierit, ad annum* 694. *ex. pervenire poterat, et coniciente W. Levison ('N. Arch.' XXVII, p.* 364*) ante diem* 13. *Decembris decessit.*

XXVII. Childebertus III. (694 *ex.* — 711 *ante Mart.* 2).

1. *Codex Bernensis (olim Floriacensis) n.* 219, *saec. VII, Hieronymi (Eusebi Chronicorum canonum quae supersunt ed. A. Schoene* 1866, *II, p. XI; Zangemeister et Wattenbach, Exempla cod. Lat., Suppl.,* 1879, *p.* 7; *H. Zimmermann, 'Vorkarolingische Miniaturen',* 1916, *'Text' p.* 181*) in prima pagina exhibet haec postea addita:* In annum V. Childeberti regis Francorum, Pippino iubente, ab Adam sunt anni V milia DCCCC. Fuit pasca X. K. Aprilis, ascensio Domini fuit K. Madias. per cyclum numerum annorum CXL. Repeticio a capite cychli = 699; *cf. 'N. Arch.' IX, p.* 134; *'Forsch. z. deutsch. Gesch.' XXII, p.* 489; *W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p.* 362.

2. *Gesta abb. Fontanell. c.* 7 *(ed. Loewenfeld p.* 25*):*

Anno sexto decimo Hildeberti regis — —.

Anno septimo decimo eiusdem regis Ebrinus partem de Gentiaco et Fontanas contradidit, nam et filium suum nomine Eodonem istinc clericum habebat.

3. *Ann. Lauresham., Alamann. (SS. I, p.* 24*), Mosellani (SS. XVI, p.* 494*):* 711. aquae inundaverunt valde et mors Hildeberti.

Childebertum III. ante diem 2. *Martii defunctum esse necesse est, cum Dagobertus III, successor eius eodem die* 714. *p. Ch. quartum annum regnaverit (v. infra XXVIII,* 1*), unde inventa posterioris aevi reprobantur. In Annalibus S. Medardi saec. XIII. med. compositis haec extant praeter diem ex Lib. h. Fr. c.* 50. *deprompta (SS. XXVI, p.* 519*):* 712. Childebertus rex Francorum obiit decimo octavo Kalendas Maii sepultusque est

apud Causiacum in basilica sancti Stephani prothomartyris, *sed ut constat Cauciacum olim ad S. Medardi monasterium pertinuisse, ita non item constat Childeberti depositionem ibi per tot saecula cultu ecclesiastico servatum ad saeculum XIII. med. pervenisse neque W. Levison incerti et recentioris interpolatoris fidem olim magni aestimavit ('N. Arch.' XXVII, p.* 367*), postea vero mutata sententia potius chartae a.* 714. *mendum irrepsisse statuit, pro IIII. Dagoberti anno scribens III. (ib. XXXV, p.* 48*). Reiectis Annalibus diem* 23. *Novembris Kalendarii S. Luciani Bellovacensis anteposuit P. F. Chiffletius, Bedae presbyteri et Fredegarii Scholastici concordia, Parisiis* 1681, *p.* 445, *cum monasterium illud a Childeberto III. fundatum esset, alii velut Ph. Labbe, 'L'histoire des roys de France depuis Faramond', Parisiis* 1667, *diem* 22. *Novembris approbaverunt, qui nuper potius Childeberto II. vindicatus est, quia Childebertus I. territorium Lemovicinum non possedisset (v. supra p.* 489, *n.* 1*), multaeque causae excogitari possunt, quibus haec vel illa vanitas fulciatur.*

*XXVIII. Dagobertus III. (*711 *ante Mart.* 2—715 *post Sept.* 3. *et ante* 716. *Febr.* 29*).*

1. *Charta Pippini ducis et Plectrudis coniugis eius Willibrordo episcopo concessa (K. Pertz, Dipl. I, p.* 96*):* Actum Bagoloso villa publice die secundo Martii anno IIII. regni domini nostri Dagoberti regis.

Et quia nos propter egritudinem in ipsa carta scribere non potuimus, Blittrudem coniugem nostram rogavimus et potestatem dedimus, ut ipsam firmare ad nostram vicem deberet, quod ita et fecit.

Haec charta graviter aegrotantis Pippini die 2. *Martii a.* 714. *data est, qui eodem anno exeunte die* 16. *Decembris e vita decessit, neque facile coniecturae acquiescere possum, qua mutato numero in annum superiorem, scilicet III. Dagoberti, removeatur; cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p.* 361.

2. *Clausula codicis Parisiaci n.* 10910, *saec. VII/VIII, Chronicarum Fredegarii fol.* 184 *('N. Arch.' VII, p.* 253 *sqq., SS. rer. Merov. II, p.* 9*):*

+ Invenit Lucerios presbeter monacos dom
tum a . . per ista croneca et per alia crone
su . quod septoagenta et quattuor ann
. . . . . . u . avid quod sextus miliarios
. . . . esse explitos conpotavit ipsos . .
an . s X in indiccione exsiente te . . . .
. o quarto Dagoberto rignante.

Lucerius presbyter, si adnotationem eius hiantem recte intellexerim, primo 74 *annos repperit 'per ista croneca', scilicet ex ultimo Fredegarii anno (*642*) ad quartum annum Dagoberti III, deinde annos mundi revolvens ipsos* 74 + 10 *annos repperit 'indictione exiente te(rtia decima)' de sexto miliario restare, ita ut anno mundi* 5916. *secundum calculum Victorii hanc supputationem composuisset, scilicet anno* 715 *p. Chr. n.*[1] *Hic parva difficultas exoritur, cum indictio exiens XIII. ad finem mensis Augusti a.* 715. *progredi cogat, dum quartus Dagoberti annus ante diem* 2. *Martii eodem anno terminatur. Numerum quidem indictionis alii aliter legerant, cum scriptura ex parte deleta esset. L. Delisle, 'Le Cabinet des Manuscrits', Parisiis* 1881, *III, p.* 218, 'indiccione exsiente sex . . . . .' *pro* 'te . . . .' *scripsit, quem H. Omont in 'Album paléographique ou recueil de documents importants relatifs à l'histoire et la littérature nationales, reproduits en héliogravure d'après les originaux des bibliothèques et des archives de la France, avec des notices explicatives par la Société de l' École des chartes', Parisiis* 1887, *tab.* 13, *secutus*

1) *Cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p.* 361 *sq.*

est (cf. 'N. Arch.' XIII, p. 232), atque sextam indictionem ad a. 678. et Dagobertum II. rettulit, sed is quartum regni annum tunc minime egit, neque annus 678. cum annis mundi ullo modo conciliandus est. Praeterea iam Ph. Labbe[1] *mecum consentiens et* ind. XIII *legerat et adnotationem Lucerii ad annum 715. rettulerat, vir harum rerum quam maxime peritus, cumque scripturam acido tinctu nunc detritam meliore condicione eum repperisse verisimile sit, haud parva auctoritas textui nostro per hunc testem accedit.*

3. *Ann. Lauresham., Alamann., Nazar. (SS. I, p. 24 sq.), Mosellani (SS. XVI, p. 494):* 715. pugna Francorum et mors Dagoberti regis. *Dagobertus V. Idus Iun. anno V. regni sui monasterio Fontanellensi fundos concessit (Gesta abb. Fontanell. c. 6, ed. Loewenfeld p. 24) eodemque anno die 25. Iunii Hugo, filius Drogonis ducis, basilicae SS. Apostolorum Mettensi villam tradidit (K. Pertz, Dipl. I, p. 214), unde regem non ante diem 26. Iunii 715. mortuum esse constat; cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p. 361.*

Ad eundem Dagobertum III. donationem Ermenberti viri illustris et Ermenoarae matronae eius referam monasterio S. Benigni Divionensi factam[2]*, quae ita desinit:* die tertio post Kalendas Septembris anno quinto regni domini nostri Dagoberti regis.

Charta omnino genuina, nisi quod anno ab incarnatione Christi 632. addito adulterata est, ab editoribus regno Dagoberti I. temere attribuitur, ad quod vel L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II, p. 188[2]*, eam rettulerat, neque quisquam animadvertit Burgundiam Dagoberto I. anno V. regni eius minime subditam fuisse ideoque erratum esse non in nomine regis, sed in numero regum eiusdem nominis. Sane Ermenoara Deo sacrata anno 737. in chartis S. Benigni*[3] *occurrit atque iam Mabillonio*[4] *vehemens suspicio obvenerat, num personae recte geminatae essent; sin rationem bene perspexerim, eadem Ermenoara utramque donationem S. Benigno fecit, priorem anno V. Dagoberti III, i. e. 715*[5]*, una cum marito, posteriorem vidua a. 737, postquam velum adsumpsit. Cui opinioni si acquieveris, Dagobertus post diem 3. Septembris a. 715. obiit, ultimusque eius terminus ex exordio successoris colligitur.*

XXIX. Chilpericus II.

(715 post Sept. 3 et ante 716 Febr. 29—721 inter 30. Ian. et Mai. 13).

1. *Chartae Chilperici II. Compendii datae anno primo regni eius die 29. Februarii et diebus 7. 16. 25. Martii (ed. K. Pertz, Dipl. I, p. 72 sqq.) monente W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p. 360, anno 716. attribuendae sunt, cum die 21. Martii anni insequentis 717. proelio Vinciacensi idem rex cum Ragamfredo maiore domus fugatus sit (Lib. h. Fr. c. 53). Mihi quidem privilegia illa, quibus Chilpericus celeberrimo monasterio S. Dionysii immunitatem confirmavit aliaque beneficia mense Martio concessit, significare videntur, eum potius anno 716. ineunte regnum auspicatum esse quam 715, neque Annales repugnant, cum annus civilis Francorum demum a Kal. Mart. inceperit.*

1) *Ph. Labbé, 'L'histoire des roys de France depuis Faramond', Parisiis* 1667, *p.* 93*: '715 de J. Chr. et* 4. *de Dagobert II. ou III. Un ancien Ms. compare au mois d'Aoust l'Indiction* 13. *avec la quatriesme année de Dagobert'. Vetustus Fredegarii codex bibliothecae Collegii Claromontani Soc. Iesu Parisiensis olim fuerat.* 2) *Pérard, 'Recueil de plusieurs pièces curieuses servant à l'histoire de Bourgogne', Parisiis* 1664, *p.* 7*; Pardessus l. c. II, p.* 15. 3) *Pérard, l. c. p.* 9*; Pardessus l. c. II, p.* 299. 4) *Mabillon, Ann. ord. S. Benedicti I, p.* 360. 5) *Auctor Chronicae S. Benigni ('Chronique de l'abbaye de Saint-Bénigne de Dijon publ. par Bougaud et Garnier', Divione* 1875, *p.* 50*) cum hanc tum reliquas temporum notas male interpretatus est, veluti chartam Goylae (Pardessus l. c. II, p.* 365*) anno* 14. *Theuderici II. attribuit ('Chronique de St. Bénigne' p.* 39*), quam Mabillon, Ann. ord. S. Benedicti II, p.* 95, *in* 14. *Theuderici IV. annum removit.*

2. *Tabula paschalis codicis Parisiaci n.* 10756, *saec. VIII, Formulis Bituricensibus (ed. Zeumer, Formulae p.* 166*) fol.* 67. *adiuncta, quam edidi 'N. Arch.'* X, *p.* 93 *sq.:*

Parte quaedam de cyclo Victurii, hoc est de ann. quarto regni[a] |

B. Ann. CLXI. Kl. Ian. die II. feria . luna XVII. Primo quad., ubi facit Febroarius dies XVIII, hoc est XII.[b] Kl. Marcias. Pascha pridi.[c] Kl. Ap. l. XVIII.[d] Rog., ubi facit Mad. d. VII[e], hoc est Nonas[f] Mai.[g] *et q. s.*

Exordium erroribus nonnullis emendatis omnino consentit cum iis quas Victorius Aquitanus anno CLXI. Cursus paschalis adscripserat[1] *notis temporum, scilicet hisce:* B anno CLXI. duobus Silanis Kal. Ian. d. II. fer. lun. XVII. pascha prid. Kal. Apr. lun. XVII, *atque vel extremum mendum* lun. XVIII *pro* XVII *in vetusto Victorii codice Bernensi saec. VIII. occurrit, ubi* prid. *desideratur, quod in tabula nostra superscriptum est. Cum autem passio, unde Victorius annos suos numeravit, anno nostrae rationis temporum a nativitate Christi ductae* 28. *respondeat, passionis annus* 161, *additis annis* 27, *post Chr. n. est* 188. *aut* 720. *cycli renovati* 532 *annorum. Sicut altera tabula paschalis codicis item Bernensis n.* 611. *ab anno* 168. *passionis incipiens eo ipso anno 'praesente', scilicet anno* 727. *p. Chr. n. composita est, id quod clausula expressis verbis testatur*[2], *ita hanc quoque ab anno* 161. *passionis incipientem a.* 720. *p. Chr. n. conscriptam esse omnino recte conclusisse mihi videor. Annus autem ille* 720. *cum quarto regis cuiusdam conveniebat, cuius nomen abscisum est, sed de rege disceptari vix potest, cum Formulae Bituricenses praecedant, cumque Chlotharius IV. rex Austrasiae a.* 718. *a Karolo creatus, anno* 719. *iam obiisse videatur, de Chilperico II. tantum cogitandum erat, quem a.* 715. *regnum inisse communis opinio est. Hoc vero exordium anno quarto regis numquam a.* 720. *p. Chr. n. efficere poterat, cumque eousque Chilpericum a.* 715—720. *regnasse credidissent, mihi quidem termini biennio post in annos* 717—722. *promovendi esse videbantur, ita ut etiam Theudericus IV. biennio posterius ei successisset, quem calculum quinto regis anno, indictione nona, i. e.* 726, *die* 30. *Ianuarii data charta Abbonis pro monasterio Novaliciensi confirmare videbatur (v. infra n. XXXI,* 1*).*

Tabulae vero paschalis auctori nimiam fidem me tribuisse erroremque calculo eius intercurrisse certis argumentis probavit W. Levison, totam quaestionem chronologicam perite recognoscens, sed decessorum quoque termini non plane servari poterant, quibus vel E. Mühlbacher, 'Karoling. Regesten' I, p. 14[2], *acquieverat, potius media quaedam via tenenda, immo ex argumentis, quae in meam opinionem prolata sunt, unum certe omnino expungendum esse mihi videtur.*

Quod exordii Chilperici regis ultimum terminum mensem Decembrem a. 715. *fuisse W. Levison conclusit, sola Havetii coniectura nititur, cuius condicio propius examinanda est. Placitum quoddam Karoli, quod inter chartas Stabulenses seu Malmundarienses exstat*[3], *in hac clausula desinit*[4]*:* Data quod fecit mense Decenƀ. die VI°. non̄. ø regnante Chilprico rege, *quae cum satis obscura sint verba ita immutanda esse sagaciter coniecit J. Havet*[5]*:* Dat[um] quod fecit mense Decembri die [sex? annum ς] regnante Chilprico rege, *de die quoque* 6. *(?) Decembris dubitans. Quae si vera essent, librarius notam ς = VI parum intellexisset, cum paulo ante* die VI° *(corrigas* dies VI*) recte scripsisset, unde ad sustentandam hanc coniecturam novis coniecturis opus erat, scilicet*

a) *regis nomen abscis.* b) *scr.* XIII. c) *superscr.* d) *scr.* XVII. e) *scr.* VI. f) *scr.* prid. Non. g) Mar. *c.*

1) *Mommsen, Auct. antiq. IX, p.* 700 *sq.* 2) *'N. Arch.' IX, p.* 135 *sq.* 3) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 98*; Halkin et Roland, 'Recueil des chartes de l'abbaye de Stavelot-Malmedy', Bruxellis* 1909, *I, p.* 39 *sqq.* 4) *Exscripsi ipsum copiarium archivi Dusseldorpensis, Rep. & Hs. Nr.* 2. *B* 52. *fol.* 3'. 5) *J. Havet, 'Oeuvres' I, p.* 252 *sqq.*

dies sex totis litteris priore loco exarata esse aut etiam VI a librario corruptum esse ex III. Attamen nota illa ɞ, quam pro VI Havetius acceperat, in apographis chartarum eiusdem monasterii crebrius occurrit[1] semperque cum signo eorum coniuncta, qui chartas dederint, veluti hoc loco[2]: Signum Albrici qui hanc donationem fecit ɞ. In Copiario igitur Dusseldorpensi nota pro signo subscriptionis semper accipitur neque eam hoc loco aliter interpretari fas est, unde vel novissimi harum chartarum editores[3] Havetii coniecturam in dubium vocaverunt. Sane signum Karoli maioris domus, auctoris huius chartae, desideratur cum toto proximo versu, qualis in charta Karlomanni maioris domus legitur[4], binique versus in unum contracti videntur esse. Praeterea quam maxime dubito, quin haec charta iusto iure anno 720. attribui possit. Assessores enim placiti non solum dicuntur 'nostri', sicut in aliis placitis[5], sed etiam 'dominorum': una cum fidelibus dominorum vel nostris, cumque hoc nomine reges illo aevo intellegantur, praeter Chilpericum II. etiam Chlotharium IV. etiamtunc inter vivos fuisse apparet atque Austrasios iam ante Chlotharii mortem ad Chilperici regnum hic illic rediisse constat[6], cuius etiam Karoli notarius rationem habuisse videtur. Si igitur J. Havet propter Chilperici regnum chartam coniectura interpolatam mensi Decembri a. 720. p. Chr. de anno regis sexto cogitans attribuit, ratione 'dominorum' potius de anteriore tempore cogitandum est, quod acumen eius fugisse videtur.

E terminis regni Chilperici diem quoque emortualem tollendum esse existimem recens detectum. E Necrologio S. Luciani Bellovacensi, ex quo iam festum Childeberti cuiusdam regis erutum est satis suspectum, item Chilperici memoria nuper emersit hisce verbis[7]: Idibus Februarii. Silpericus rex, sed nominis scriptura tam monstruosa est, ut sibilantem Francogallum medii aevi potius audire credas quam auctorem vetustum, atque vehementer dubito, quin is qui haec tam pueriliter colore barbaro fucaverit de Chilperico II. rege satis ignobili cogitaverit neque multo magis de Chilperico I, ad quem falsatores domestici instaurationem monasterii referebant[8]. Primum autem fundatorem iidem monachi Childebertum regem celebrabant[9], cuius memoriam eos falso die fastis suis intulisse, dixi supra n. XI. XXVII.

Chilpericum II. anno 721. inter diem 31. Ianuarii et 13. Maii obiisse e chartis successoris eius conclusit J. Havet, qui terminos e Gestis abb. Fontan. eo magis restringere conatus, monente W. Levison[10], debili fundamento nitebatur. Si annos V et dimidium retro computaveris, ad annum 715. pervenies, quo Dagobertum III. decessorem eius obiisse in Annalibus[11] refertur; ex anno 716. in. non menses 6 plenos supra quinque annos regnasset atque dimidius annus in textu B Lib. h. Fr. c. 53. desideratur.

In errorem igitur et ipse incidi, qui tot aliorum errores correxeram, tabulaeque illi paschali nimium confisus sum, unde severum censorem[12] sustinui. Qui petulanter in me invectus, quasi leges scientiae leviter transgressus essem, ne Mommseni quidem memoriae pepercit: uterque enim nostrum Victorii annum a passione Domini 161. cum anno 188. p. Chr. n. vel 720. cycli renovati 532 annorum comparavimus, dum adversarius noster annum 188. potius anno 719. p. Chr. convenire contendit, unde recurrens ad annum primum Chilperici pervenit 715. Vir nimium callidus homines aevi Merowingici annos Victorii ad concordantias quas vocavit veteres constituisse asseruit tales, qualem vulgatum

1) K. Pertz, Dipl. I, p. 29, 18. 19. 193, 41. 2) Halkin et Roland l. c. p. 54, Cod. Dusseldorpensis fol. 8. 3) Halkin et Roland l. c. p. 39 sqq. 4) Cf. K. Pertz, Dipl. I, p. 103, l. 35: Signum Karlomanni maior domus et p. 99, 29. 5) Cf. Pertz, Dipl. I, p. 103, 26. 6) W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p. 50. 7) Depoin, 'Questions mérovingiennes et carolingiennes' ('Revue des études historiques', Parisiis 1904, tom. LXX, p. 377 sqq.). 8) K. Pertz, Dipl. I, p. 11; cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p. 50. 9) A. Longnon, 'Géogr. de la Gaule' p. 415. 10) 'N. Arch.' XXVII, p. 359, n. 5. 11) V. supra p. 502. 12) Ph. Lauer, 'Bulletin de la société nationale des antiquaires de France', Parisiis 1907, p. 246 sqq.

opus Francogallicum[1] exhibet, cumque ibi annum 188. cycli cuiusdam paschalis cum anno 719. p. Chr. comparatum repperisset, de me triumphasse sibi gloriabatur. Neque enim primis elementis doctrinae temporum imbutus penitus ignorabat, quomodo Victorii et Dionysii Exigui paschalia inter se differrent[2], scilicet Dionysium quidem ab anno 532. p. Chr. incepisse neque vero cyclum tot annorum composuisse, cyclum autem illum paschalem eo exortum esse, quod vir quidam otiosus integrum cyclum 532 annorum ($19 \times 28 = 532$) Dionysii tabulae vel potius magnae Bedanae 532 annorum praeposuisset, qui anno 531. desinens anno ante Christum natum incipiat oportet, neque per hunc cyclum paschalem vir doctissimus ad optatum finem pervenire potuisset, nisi confusione fere inaudita annum a me erutum Dionysianum 188 p. Chr. n. pro anno cycli illius paschalis uno anno remanentis accepisset, neque terminis paschalibus codicis irritatus est, soli anno 720 p. Chr. convenientibus. Francos autem saec. VIII. ad Alexandrinorum doctrinam conversos rationem Dionysianam secutos esse neque novam cycli illius paschalis ex illis quae olim collegi[3] exemplis satis superque intellegitur, sed peritissimus magister non solum dissertationem meam ignoravit, sed etiam alia nonnulla, vel nomen calculatoris scrupulosi, qui Victor constanter ab eo appellatur neque Victorius.

XXX. Chlotharius IV. (718 ante Febr. 3—719).

Chlotharius IV. post pugnam Vinciacensem (717 Mart. 21; cf. Librum h. Fr. c. 53) a Karolo rex constitutus annum primum regnavit, quo et ipse Karolus et Wizenburgenses nomen eius chartis adscripserunt:

1. sub die mensis Febr. III. anno primo regni domni nostri Hlutharii regis (Pardessus l. c. II, p. 448, n. 40),

2. sub die quod fecit mensis Februarias dies XIII. anno primo regni domini nostri Lutthárii regis (ib. p. 447, n. 38),

3. die (sub die recte 2) mensis Februarii XXIII [anno I. regni domini nostri Clotharii regis] (K. Pertz, Dipl. I, p. 97; SS. XXIII, p. 61),

4. sub die Kalandas Octobris anno primo regnante domino nostro Lutarii rege (Pardessus l. c. II, p. 448, n. 39),

5. anno primo Hlotharii regis Gesta abb. Fontan. c. 8 (ed. S. Löwenfeld p. 27), et sane annus I in Catalogo IV. codicis Havrensis (supra p. 482) ei attributus est, dum in reliquis Catalogis nomen eius desideratur. Chartam 1. die 3. Februarii a. 718. scriptam esse necesse est, cum illa sicut reliquae post pugnam Vinciacensem collocanda sit, resque, de quibus in illa agitur, alia charta prosequatur data:

6. sub die XV. kl. Iun. anno III. regni domini Hilperici regis (Pardessus l. c. II, p. 449, n. 41), i. e. die 18. Maii 718, in qua verbis antedicto vel memorato testamento ad ipsam appellatum est; chartam autem 2. inter utramque, scilicet 1 et 6, monasterio concessam esse oportet. Wizenburgenses igitur anno 718. die 18. Maii Chilperici nomine rursus annum nuncupabant (cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p. 50) neque Chlotharii, qui ante diem 3. Februarii eiusdem regnum inierat, cumque hunc plus uno anno regnasse vix conici liceat, anno 719. mors eius attribuenda est. Valesius, Res Francicae II, p. 438, Chlotharium ex anno 718. unum annum et menses circiter VII regnasse voluit.

XXXI. Theudericus IV. (721 inter Ian. 30 et Mai. 13—737 inter Mart. 16 et Apr. 30).

1. Charta Abbonis rectoris Mauriennatae et Segucinae civitatum, qua monasterium Novaliciense fundavit (Mon. hist. Patr. Chart. I, p. 16; Pardessus l. c. II, p. 481; Cipolla,

1) 'Art de vérifier les dates' I, p. 157. 2) L. Ideler, 'Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie', 1826, tom. II, p. 292. 372. 3) 'N. Arch.' IX, p. 137 sqq.

Monumenta Novaliciensia vetustiora I, 1898, *p.* 12. *et tab. II):* Ego in Dei nomine Saxo diaconus iussus a domino Abbone hunc previlegium scripsi sub die tercio Kal. Februar. anno quinto regnante domino nostro Theoderico rege in indictione nona = 726, *die* 30. *Ianuarii.*

Cum inde conclusissem ('N. Arch.' X, p. 94*), diem* 30. *Ianuarii a.* 722. *ad primum Theuderici IV. annum pertinuisse, J. Havet, 'Oeuvres' I, p.* 242, *n., exordium eius accuratius inter Ian.* 31. 721. *et Ian.* 30. 722. *collocavit*[1].

2. *Privilegium Widegerni episcopi Strateburgensis monasterio Murbacensi concessum (Pardessus l. c. II, p.* 355*):* Actum Stratburgo civitate publice die tercio decimo mense Madio in ascensione Domini anno octavo regnum domini nostri Theoderico rege = 728 *Maii* 13.

Ex hac charta J. Havet, 'Oeuvres' I, p. 446, *collegit, Theudericum IV. non post diem* 13. *Maii a.* 721. *regnare coepisse, ita ut exordium eius die* 30. *Ianuarii et* 13. *Maii eiusdem anni terminetur. Die* 3. *Martii anno primo regni sui Theudericus monasterio Sithiensi immunitatem confirmavit (Pertz, Dipl. I, p.* 81*).*

3. *Theudericum mense Martio a.* 737. *etiam inter vivos fuisse W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 50, *per chartam probare sibi visus est S. Benigni monasterii Divionensis datam die Veneris mense Martio anno* 17. *Theuderici, cuius meminit Ph. Labbe, 'L'histoire des roys de France depuis Faramond', Parisiis* 1667, *p.* 101, *sed eam ipsam minime viderat primoque a fonte incertae originis se abstinuerat, 'N. Arch.' XXVII, p.* 360, *n. Charta a sodali meo frustra quaesita extat apud Pérard, 'Recueil de plusieurs pièces curieuses servant à l'histoire de Bourgogne', Parisiis* 1664, *p.* 6, *et Pardessus l. c. I, p.* 146, *ita data:* die Veneris mense Martio in anno XVII. regni domini nostri Chilperici regis, *sed alio regis nomine distincta inter chartas primi Chilperici a.* 579. *latet, ad quem Burgundia numquam pertinuerat. Potius Childerici II, successoris Chlotharii III. (a.* 673—675*), nomen in eadem repperisse videtur auctor Chronicae abbatum S. Benigni Divionensis*[2], *neque vero rex ille neque ullus insequentium ad XVII. regni annum pervenit praeter Theudericum III. aut IV, quare vehementer suspicor, sola coniectura in hoc nomen incidisse Ph. Labbeum. Cum autem Boloneus abbas S. Benigni, qui in charta illa commemoratur, potius Bobolenus ad codicem ipsum emendandus sit, monentibus editoribus Chronicae S. Benigni, isque a.* 715. *iam defunctus esset (v. supra p.* 502, *n.* 2*), melius quam Theuderici regis nomen Childerici II. convenire videtur, quo iam Cointii*[3] *opinio inclinaverat, sique auctor Chronicae S. Benigni Childerici nomen recte legerit, quod etiam in aliis chartis in Chilperici depravatum est*[4], *verba* anno XVII. *emendanda sint* anno XIIII, *ita ut anno* 675, *mense Martio charta data esset. Ex hac igitur charta nihil de Theuderici tempore concludendum est, licet Labbe lectionem suam pro certo affirmaverit*[5].

4. *Computus codicis Berolinensis bibliothecae regiae inter Phillippsianos n.* 1831 *(Lat. n.* 128*), saec. VIII, olim monasterii S. Vincentii Mettensis, deinde Collegii Claromontani Parisiensis, ubi Labbe l. c. p.* 101, *eo usus est*[6]*:* Ab inicio ergo mundi usque ad diluvium ĪĪ CC XLII, a diluvio usque ad Habraham DCCCCXLII, a Habraham usque ad pascha

1) *Cave, ne ullam fidem habeas calculo Annalium Fuldensium (ed. Kurze p.* 2*):* 720. Mortuo Hilprico, Carlus Theotricum in sedem regni constituit, *qui propria auctoritate destituti ex Chronico Laurissensi pendent.* 2) *'Chronique de l'abbaye de Saint-Bénigne de Dijon publ. par Bougaud et Garnier', Divione* 1875, *p.* 64. 3) *Le Cointe, Ann. eccl. Franc. III, p.* 639, anno XII *Childerici II. legi vult pro* XVII. 4) *Cf. K. Pertz, Dipl. I, p.* 49, *l.* 39; *W. Levison, 'N. Arch.' XXXIII, p.* 747. 5) *Labbe l. c.: 'Il y a charte de S. Benigne de Dijon d'un vendredy au mois de Mars l'an* 17 *de Thierry'.* 6) *Cf. dissertationem meam: 'Das älteste fränkische Lehrbuch der Dionysianischen Zeitrechnung' ('Mélanges offerts à M. Émile Chatelain', Parisiis* 1910, *p.* 242*).*

Moysen DV anni sunt. Ab inicio mundi usque ad crucem Domini $\overline{\text{V}}$CCXXVIII. Item ab inicio mundi usque ad nativitatem Christi $\overline{\text{V}}$CXCVIIII. A nativitate autem Domini usque ad praesentem annum, in quo Teudericus rex Francorum defunctus est, DCCXXXVII. In quo anno indictio V, epacte XV, concur. I, lunae circulum XIII, XIIII. XII Kl. Apr., pascha VIIII. Kl. Apr., luna XVII. XXIIII.

Annos 737 a nativitate Christi usque ad obitum Theuderici auctor collegit, primus apud Francos calculo Dionysii Exigui usus; cf. 'N. Arch.' IX, p. 137.

Cum charta quaedam monasterii S. Benigni Divionensis (Pérard l. c. p. 9; Pardessus l. c. II, p. 300) data sit: ante Kalendas Madias defuncto domno Theoderico et electo Karolo maiore domus *neque verisimile sit monente W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p. 51, annum ita signatum esse nisi paulo post rerum mutationem, scilicet a. 737, ante diem 1. Maii mense Aprili aut altera Martii parte Theudericum obiisse idem conclusit.*

Theudericus annos 17 regnavit secundum Catalogos vetustiores, sed 16. annum non multo superasse videtur. In Catalogo IV, scilicet Fontanellensi, anni 19 ei attribuuntur et supersunt chartae Wizenburgenses datae: sub die V. mensis Februarii anno XVIII. regni domni nostri Thioderici regis *(Pardessus l. c. II, p. 458) et* sub die sexto Kl. Aprelis anno XVIIII. regnante domino nostro Theuderico rege *(ib. p. 459).*

Quos numeros cum W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p. 359, n. 6, depravatos esse censeret, eos fortasse ex perturbato rerum statu explicari licet, sive quod notarii ultra mortem regis annos computaverint, successore nullo electo, sive nonnulli ex anno emortuali Chlotharii IV. 719. annos duxerint. Etiam Fontanellenses annum 1. Chlotharii in chartis adnotasse supra n. XXX, 5 diximus.

XXXIa. Interregnum (737 inter Mart. 16 et Apr. 30—743 inter Febr. 15 et Mart. 2).

Per interregnum anni nomine Theuderici signati sunt ita:

Anno primo post transitu Theuderici regis *(Iun. 19; ed. Pardessus l. c. II, p. 459),*
anno II. post morte Theoderici regis *(post Mart. 15; ed. ib. p. 462),*
anno III. post obitum Theoderici regis *(Iun. 19; ed. ib. p. 463),*
anno tercio post transitum Theoderici regis *(ib. p. 464),*
anno III. post obitum regni domini nostri Theotirichi regis *(Oct. 23; ed. ib. p. 465),*
annum quintum post defunctum Theodericum regem *(charta Karoli maioris domus data die 17. Sept. 741; Pertz, Dipl. I, p. 102; cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXVII, p. 358),*

sed in remotioribus regni partibus veluti apud Sangallenses vel post Dagoberti III. mortem anni appellabantur, omnibus regibus praetermissis, qui eum secuti sunt:

Anno tredecemo pos regnu domni nostri Dacopirti reges[1],
anno XXX pos regnu domni nostri Dagopirti reies[2].

Carolo autem maiore domus mense Octobri a 741. defuncto, aut post obitum eius annos numerabant aut ex principatu filiorum eius[3]*, et in codicibus Catalogi III. totum septennium aut Carolo attributum est aut Carlomanno et Pippino.*

XXXII. Childericus III. (743 inter Febr. 16 et Mart. 3—751 Oct. 31 ad 752 Ian. 23).

1. *Charta Grimhildis monasterio Wizenburgensi concessa (Pardessus, Dipl. II, p. 472, n. 75):* Actum in monasterio Wizenburc sub die XV. Feb. anno secundo principatu Carlomanno et Pippino ducibus Francorum, quando successerunt in regnum, regnante Domino nostro in perpetuum = *743, Febr. 15. Cf. E. Mühlbacher, 'Karol. Reg.' I, p. 23*[2]*;*

1) *H. Wartmann, 'UB. der Abtei St. Gallen' I, p. 9.* 2) *Ib. p. 10.* 3) *Cf. E. Mühlbacher, 'Karol. Regesten' I, p. 23*[2].

L. Levillain, 'Contribution à la chronologie des rois Mérovingiens'[1] *('Le Moyen Age'* 1903, *tom. XVI, p.* 6*).*

2. *Ex codice Annalium Saxonicorum inter Cottonianos Caligula A XV (SS. XVI, p.* 480*):* In Christi nomine incipit cyclus per indictionem undecimam et anno quota fuerit luna Kal. Ian. prima. Et dies dominicus festi paschalis 18. Kal. Mai. luna 15. Et quotus annus est ab incarnatione domini nostri Iesu Christi 743. Et recapitulatio Victurino 184. annus est. Et primus annus Childerici regis Francorum cum consulibus suis Carlemanno et Pippino. *Cf. Hahn, 'Jahrb. des fränk. Reichs* 741—752', *Berolini* 1863, *p.* 164; *'N. Arch.' IX, p.* 139.

Die 23. *Aprilis anno primo regni sui Childericus III. monasterio Sithiensi immunitatem confirmavit (Pertz, Dipl. I, p.* 87*).*

3. *Pippini principis Capitulare Suessionense (MG. LL. I,* 20; *Capitularia I, p.* 29; *Conc. II,* 1, *p.* 33*):* Anno septingentesimo quadragesimo quarto ab incarnatione Christi sub die V. Nonas Martii et luna XIIII. in anno secundo Childerici regis Francorum ego Pippinus dux et princeps Francorum = 744 *Mart.* 3.

Diem falsum 2. *Martii citavit Levillain l. c. p.* 8, *quem editoris errorem multo ante emendaveram 'N. Arch.' IX, p.* 139; *XXX, p.* 708*sq.*; *recto die iam usus erat Ph. Labbe, 'L'histoire des roys de France depuis Faramond', Parisiis* 1667, *p.* 104.

4. *Utrum Pippinus a.* 751. *ex. an* 752. *in. a Francis rex electus et ab episcopis consecratus sit, tonso Childerico III. rege ultimo stirpis Merowingicae, quaestio iterum iterumque acutissime tractata, fontibus inter se dissentientibus, vix decidi potest, sed adhuc a viris doctis hinc inde disceptatur, etsi non adeo multum in ea re positum esse concedunt, cum paucae tantum chartae supersint, quarum ratio temporis exinde pendeat. Hi autem in hanc arenam sibi successerunt: L. Oelsner, De Pippino rege Francorum quaestiones aliquot, Vratislaviae* 1853, *p.* 12*sqq.*; *H. Hahn, 'Jahrb. d. fränk. Reichs* 741—752', *Berolini* 1863, *p.* 229*sqq.*; *Th. Sickel, 'Über die Epoche der Regierung Pippins' ('Forsch. z. Deutsch. Gesch.'* 1864, *IV, p.* 441*sqq.); idem, Acta Karolin.,* 1867, *I, p.* 243*sq.*; *B. Sepp, 'Wann wurde Pippin König?' ('Altbayerische Monatsschrift'* 1908, *VIII, p.* 84*sqq.); W. Levison, 'N. Arch.' XXXV, p.* 51*sqq.*; *M. Tangl, 'Die Epoche Pippins', 'N. Arch.'* (1914), *XXXIX, p.* 257*sqq.*; *B. Sepp, 'Wann wurde Pippin König?' ('Historisches Jahrbuch'* 1917, *tom.* 38, *p.* 535*sqq.).*

Terminum, post quem Karolorum stirps solio regali potita sit, ultima quam habemus Pippini maioris domus charta exhibet, qua in placito residens Fulrado abbati monasterii S. Dionysii res alienatas vindicavit, ita data[2]*:* Datum quod fecit mensis Iunius dies viginti. Annum nono. VIIII. Childerico rege = 751, *Iun.* 20.

Fulrado quoque abbati Pippinus rex moribundus IX. Kal. Oct. anno XVII. regni sui, i. e. 768, *Sept.* 23, *in ipso monasterio S. Dionysii, in quo paulo post sepultus est*[3],

1) *Quod ad clausulam chartae Boroni (Pardessus l. c. II, p.* 407*) pertinet haecce:* die Martis proximo post medium mensem Aprilis anno sexto regni domini nostri Hilderici regis, *anno* 748. *dies Apr.* 16 *(ita recte L. Oelsner, De Pippino rege Francorum quaestiones aliquot, Vratislaviae* 1853, *p.* 3; 17 *falso Levillain l. c. p.* 7*) in diem Martis incidebat, sed per formulam illis temporibus frequenter adhibitam sive post medium mensem sive ante eum certa feria proxime subsequens aut praecedens designabatur (v. supra p.* 499, *n.* 1*) neque dies medio mensi proximus, ita ut ad annum determinandum nihil faciat.*
2) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 108. *Posteriorem terminum charta quaedam Sangallensis (H. Wartmann, 'UB. der Abtei Sanct Gallen' I, p.* 17*) offert hunc:* Data septimo Idus Sept. anno X. rigni domni nostri Ildirici riis, *quem Childericus III. rex minime attigit, unde eam a.* 751. *Sept.* 7. *editor attribuit, sed monendum est vel defunctorum regum annos in traditionibus Sangallensibus nonnumquam adnotatos esse, neque argumentum ex hac charta colligi licet, cuius ratio minime constat.*
3) *Fredeg. Contin. c.* 53.

et privilegium episcopale confirmavit[1] *et immunitatem tertiaque charta concessa votis eius eo amplius satisfacere studuit, cumque postero die e vita decesserit, ante diem* 23. *Septembris* 752. *eum regnum inisse necesse est. Terminus ante mensem Iulium a.* 752. *prorogatur per chartas eidem Fulrado abbati et coenobio Fuldensi illo mense a.* 15. *regis Aurelianis datas, i. e.* 766 *mense Iulio*[2], *quae ad expeditionem regis pertinent, cuius Fredegarii Continuator c.* 48. *meminit, atque haec conclusio monente M. Tangl confirmatur per chartam a.* 17. *Pippini mense Iulio, i. e. a.* 768, *monasterio S. Hilarii Pictavo concessam*[3]. *Ultimus autem terminus dies* 31. *Octobris a.* 751. *acumine Th. Sickel e charta conclusus est III. Kal. Nov. a.* 8. *regis data*[4], *quae ad placitum IV. Kal. Nov. condictum pertinet, cumque dies* 29. *Octobris a.* 758. *in dominicum inciderit, quo placita non habebantur, charta illa a.* 759. *recte attributa videtur esse. Per ipsius igitur Pippini chartas exordium regni eius inter diem* 31. *Octobris a.* 751. *et mensem Iulii a.* 752. *coartatur neque angustiores fines assequi licet nisi per chartas privatas monasteriorum.*

Anno primo Pippini regis chartae nonnullae datae sunt, e quibus solis quotus annus a Chr. n. eligendus sit, non certo certius colligi potest, una Fuldensis die 18. *Ianuarii*[5] *duaeque Sangallenses, scilicet die* 10. *Maii data alteraque die ita expresso*[6]*:* Notavi Veneris ante medium minse Aprili anno primo regi Pippino. *Sane anno* 752. *ante medium mensem dies Veneris in* 14. *Aprilis incidebat, sed ex consuetudine illa satis communi minime ea ratio ducenda est, quam Oelsner et Wartmann et nuper Sepp ducebant, scilicet de die medio mensi proximo agi, immo quemcumque Veneris diem ultimum ante medium mensem intellegendum esse recte monuit Hahn l. c. p.* 234, *cui Th. Sickel, 'Forsch.' IV, p.* 448, *haud ita feliciter respondit ipsum diem* 15. *Aprilis a.* 753. *Veneris fuisse, quo consensu elocutio eo insolentior reddita esset: dies enim* 15. *Aprilis anno* 753. *potius dominicus erat virque rationis temporum peritissimus in computandis feriis humano quodam errore delusus est: Quandoque bonus dormitat Homerus! Interim de anno* 752. *dubitari nequit, si chartam Sangallensem die Veneris* 4. *Kal. Mart. a.* 11. *Pippini, i. e. a.* 762. *die* 26. *Februarii datam, adhibueris*[7], *ex qua vel diem* 26. *Februarii anno primo regis ad a.* 752. *pertinuisse intellegitur.*

Licet in chartis Sangallensibus tempus feriis frequenter additis eo accuratius determinatum sit, tamen difficultates vix enodandae sunt atque cum vero regni Pippini calculo non concordant nisi quattuor, in plerisque anni iusto minores indicati sunt, in paucis eo plures, ita ut editor de duobus intervallis cogitaverit, alterum a Pippini unctione a. 754, *die Iulii* 28. *computans, sed ultimas eiusdem regis chartas (n.* 50. 51*) propter ipsum annorum numerum ex anno* 752. *computare coactus erat, atque ad aevum Caroli M. transiens de hoc effugio desperavit parvamque annorum regni auctoritatem palam confessus est, quibus dies mensium feriasque praeferendas esse iam perspexit*[8]. *Attamen chartam n.* 42 *(p.* 44*) anno XIII. Pippini die IIII. Non. Sept. sabbato datam anno* 764. *attribuit immutato die in Kal. Sept., unde exordium regni statuerunt post diem* 31. *Augusti a.* 751, *sed dies* 2. *Septembris in sabbatum incidebat a.* 758, *neque maior fides alteri chartae Sangallensi habenda est datae*[9]*:* anno sexto Pippini regis die Mercuris XII. Kal. Ian., *i. e.* 757, *Dec.* 21, *qua Pippinum post eundem diem a.* 751. *elevatum esse probaretur. In autographo*[10] *enim distincte* XU Kl. Ian. *scriptum est, quam lectionem editor correxerat, atque dies* 18. *Decembris cum*

1) *MG. Dipl. Karol. I, p.* 34 *sqq.* 2) *Ib. p.* 30 *sq.* 3) *MG. Dipl. Karol. I, p.* 33*; cf. E. Mühlbacher, 'Karol. Reg.' I, n.* 106². 4) *MG. Dipl. Karol. I, p.* 18. 5) *E. Stengel, 'Urkundenbuch des Klosters Fulda', Marpurgi* 1913, *I,* 1, *p.* 36*:* Facta vendicio sub die XVIII. Ian. anno primo regni domni Pippini regis. *Cf. M. Tangl l. c. p.* 276. 6) *H. Wartmann, 'UB. der Abtei Sanct Gallen' I, n.* 15, *p.* 18. 7) *Wartmann l. c. p.* 37. 8) *Idem p.* 57. 9) *Idem p.* 25. 10) *Postquam W. Levison l. c. p.* 52, *n.* 1, *numerum rectum* XU *agnovit neque vero in eo perseveravit, M. Tangl l. c. p.* 272 *sqq. eum fortiter defendit; cf. F. Steffens, 'Lateinische Paläographie', tab.* 38².

Mercurii die conveniebat anno 754, ita ut annis regis biennium vel triennium additum esset neque ut alias deesset. Diem mensis molestum M. Tangl nuper dempta lineola in XI. Kal. Ian. immutare vel potius pro 15. die Decembris accipere voluit, ut anno 756. aptaretur Sickeliique calculus sustineretur, sed nescio an, si coniecturis vacare liceret, novis, quae etiam censuram B. Sepp (l. c. p. 537, n. 2) non sustinuerunt, prior editoris praeferenda esset, et certe in chartis Sangallensibus mensium dies utroque modo distincti sunt et simpliciter numerati more Merowingico, qui etiam tabulae paschali Computi a. 737. adiecti erant (v. supra n. XXXI, 4), et ad Calendarii Romani ordinem dispositi, neque ullo argumento adhuc probatum est, utramque consuetudinem a notariis illis inter se permutatam esse.

Dies vero 21. Decembris a. 751. pro priore regni Pippini termino haberi amplius non potest, cumque extremus terminus e charta Frisingensi colligeretur data[1] *X. Kal. Febr. a. 8. Pippini, indictione XII, scilicet die 23. Ianuarii a. 759, quam Hundtius*[2] *propter presbyterum quendam potius a. 760. attribuerat, Sepp terminos statuit a. 751* $^{21}/_{12}$ *—752* $^{23}/_{1}$. *Th. Sickel vero utramque chartam, qua ille nitebatur, ita interpretatus est, quasi notarii annos regni cum initio anni civilis aequiparantes secundum regis annum neglecto vero introitu iam a praecedente nativitate Domini incepissent, a qua annum tunc incepisse credidit, ita ut primus regis annus paucas tantum septimanas comprehendere potuisset, sed erravit, nam Franci sicut antiquitus ita etiam tunc annum a Martio mense*[3] *inchoabant chartasque coniecturae eius omnino refragari W. Levison sodalis meus recte monuit.*

Sicut chartae Sangallenses feriis, ita Frisingenses lunae aetate tempus frequenter distinguunt novoque argumento in utrisque anni principum certius determinantur quam in aliis, a quibus tale distinguendi genus abest, eoque adhibito praeter eam de qua modo disserui chartam nullam inter Frisingenses repperi cum vero Pippini introitu concordantem, sed aut anno ab eo distant aut sicut Sangallenses biennio. Neque chartas datas VIII. Kal. Iul. a. 2. Pippini, 6. Tassilonis, luna XXVIII (n. 7, p. 34) = 754, Iun. 24, et II. Id. Mart. a. 4. Pippini, 8. Tassilonis, luna XVIII (n. 8a, p. 36) = 757, Mart. 14, ad annos 753. et 755. B. Sepp trahere debebat, ad quos per principum annos traherentur, sed haec coniectura per aetatem lunarem refellitur, quae minime neglegenda erat, atque in annis et regis et ducis computandis erratum esse vel per iter Stephani papae Gallicanum a. 754. factum confirmatur, cuius in priore charta his verbis mentio fit: quando domnus apostolicus in partibus Gallie venerat. *Sane verba illa sicut et lunae aetatem interpolata esse censuit B. Sepp et multo ante eum L. Oelsner p. 13, sed contraria sententia ex elocutione aequali et barbara colligitur, unde tam temerariam opinionem una cum M. Tangl l. c. p. 267. omnino recusamus, quam auctor nuper iterare ausus est. Principum autem annos propter incuriam notariorum parum certos esse ex chartis Sangallensibus iam conclusum est, quare etiam H. Wartmann l. c. p. 19. diebus maiorem fidem haberi voluit. Raro autem omnia elementa ita inter se discedunt sicut in charta (n. 17, p. 45) data:* sub die Id. Decemb. luna XXII, indictione XII, regnante inlustrissimo rege Pippino anno VIII. et venerabile Tassilone anno XIII. regni eius, *nam indictio et annus 8. Pippini ad a. 758/9. pertinent, a. 13. Tassilonis ad a. 760, lunae autem aetas secundum rationem Dionysii Exigui ad annum 762, cui Hundtium secutus editor novissimus (cf. Bitterauf p. LVII) chartam attribuit, sed quaeri potest, num eiusdem cyclus paschalis in illa regione*

1) *Th. Bitterauf, 'Die Traditionen des Hochstifts Freising' I, p. 43, ad a. 760.* 2) *Comes Hundt, 'Über die Bayrischen Urkk. aus der Zeit der Agilolfinger' ('Abhandl. d. hist. Classe der Bayer. Akad. d. Wissensch.', Monachii 1874, XII, p. 170. 197. 221).* 3) *Mabillon, De re diplom. II, c. 23, n. 4. 5; F. Rühl, 'Chronologie des Mittelalters und der Neuzeit', Berolini 1897, p. 27; M. Tangl l. c. p. 264; infra p. 515, n. 1.*

tunc iam passim praevaluerit, cum die 26. Aprilis a. 768. luna V. ibi computaretur[1] secundum Victorium neque IIII. secundum Dionysium, atque ipse olim de anno 759. cogitavi; cf. 'N. Arch.' IX, p. 141. Certe annus 760, quem B. Sepp proposuit, annos Pippini audacter in VIIII. immutans, propter aetatem lunae nullo modo tolerari potest. Annus autem incarnationis Domini, qui in charta (n. 23, p. 52) legitur a. 765. Nonis Maiis data, neque cum anno 16. Pippini neque cum indictione IIII. convenit, cum annus regis 14. et indictio III. postulentur, unde complures errores huic calculo subesse manifestum est.

Dum chartae multiplicibus temporum adnotationibus distinctae certis annis in universum attribui possunt neque desperandum est nisi raro, errores in iis quae non determinantur nisi Pippini regis annis, deficientibus et feriis et diebus lunaribus et indictionibus et annis Christi, acutissimam sagacitatem frustra exercent atque ad hanc classem cohors chartarum Wizenburgensium pertinet, per quam Th. Sickel potissimum sententiam suam probare conatus est, mutationem rerum factam esse inter dies 3. et 19. Novembris. Supersunt enim duae chartae Wizenburgenses a. 14. Pippini regis datae[2], scilicet testamentum seu donatio die 19. Novembris et precaria ad donationem illam spectans die 12. Iulii, unde colligi licet hanc non ad eundem annum a Chr. n. pertinere atque illam, sed ad annum insequentem, neque rationem talem admittendam esse qualem Th. Sickel statuisse modo vidimus (p. 510, 18). Idem ex priore charta iam conclusit Pippinum non inter dies 19. Novembris et 12. Iulii regem factum esse, sed inter dies 13. Iulii et 19. Novembris, adhibensque tertiam chartam Wizenburgensem die 4. Non. Nov. a. 16. regis datam[3], dies 3—19. Novembris terminos statuit. Idem vero ipse dubitavit, utrum tertia charta anno 767. an 766. attribuenda esset, atque in prima iam Zeuss p. 344. annum Pippini regis XIIII. dempta lineola immutaverat XIII, quem nuper B. Sepp secutus est. E contrario M. Tangl textum traditum multis argumentis defendere conatus est errorem calculi notariorum pagensium veri dissimillimum esse contendens, quibuscum introitus novi regis 'procul dubio' ex officio communicatus esset, atque etiam numeros chartulariorum strenue tuitus est, deliberari vero posse concessit, num notarius per annum chartae prioris deceptus esset, et fortasse peritiam notarii Wizenburgensis pluris aestimavit quam par erat, si falsos Pippini annos apud Sangallenses et Frisingenses consideraveris. Cum autem veros regis annos a falsis discernere in chartis Wizenburgensibus propter tenuitatem earum non adeo liceat ut in illis, nescio an in binis chartis interpretandis modus quidam adhibendus sit.

Tunc intervallum introitus Pippini a mense Novembri ad diem 23. Ianuarii extenditur, cumque sollemnem regis electionem atque consecrationem etiam sollemni ecclesiastico die peractum esse verisimile sit, inprimis de nativitate Domini una cum W. Levison sodali meo cogitare malim, qua et Childebertus II. rex sollemniter elevatus (v. supra n. XI) et Carolus M. imperator a. 800. coronatus est; sed de sola coniectura agitur, cui haud multum tribui velim, etsi argumentum, quod B. Sepp contra eam protulit tam alienum est, ut censuram sodalis mei effugere non potuerit.

Auctor Clausulae de Pippino[4] anno 767. in monasterio S. Dionysii scriptae, quae novissimae paginulae codicis cuiusdam Gregorii Miraculorum in aeternam memoriam illata erat, annum praesentem invenit sextum decimum Pippini regis, indictionem quintam et tertium decimum filiorum eius Caroli et Carolomanni, utque causam intervalli proferret, quod inter patris filiorumque annos distaret, ex consecratione Stephani papae a. 754 (die 28. Iulii) retro computans illum iam 'tribus annis' ante regem et unctum et electum esse non ignoravit. Quae si ad verbum interpretatus eris, praecedens electio et consecratio in

1) Charta n. 28, p. 56, apud Bitterauf l. c. 2) C. Zeuss, Traditiones possessionesque Wizenburgenses, Spirae 1842, p. 183 et 254. 3) Ed. Zeuss l. c. p. 128. 4) SS. rer. Merov. I, p. 465; SS. XV, p. 1.

mensem Iulium a. 751. prorogatur, etsi tres anni pleni minime interfuerant, sed monente L. Oelsner l. c. p. 14. de anno 752. auctor hoc modo omnino non loqui potuisset, ita ut ipsum testimonium vetustissimum annum 751. confirmare videatur, atque intervallum utrorumque regum per annos tantum auctor distinxit nec menses curavit, nedum dies.

Continuatores autem Fredegarii de tempore minime inter se consentire videntur. Cum enim Childebrandus comes de rebellione Baiuvariorum referens (c. 32), quae in Annalibus a. 748. aut 749. tribuitur, mox terram per duos annos quievisse statuerit, 'quo tempore' Pippinus rex creatus esset (c. 33), ita ut vix ultra annum 751. progredi liceret, successor eius, Nibelungus comes, filius eius: His transactis, sequente anno (c. 35) Saxones rebellantes a Pippino devictos esse enarravit, quam expeditionem a. 753. factam esse fere consentiunt[1], ita ut ad annum 752. perveniremus.

Eodemque modo Annales inter se dissentiunt; una enim pars[2], ad quam qui magni aestimantur Annales S. Amandi pertinent, annum 751. exhibet, altera a. 752, quin immo tertia accedit eorum, qui ultra metam transgressi a. 750. anteponunt, qua de ratione cogitari nequit.

Novem regni annos, qui in Catalogis vetustioribus traditi sunt, Childericus III. plenos non peregerat; auctor autem Catalogi Havrensis summam etiam ad 11 adauxit manifesto errore, cuius causam assecutus esse mihi videor. Egregii enim Fontanellenses monachi, qui historiam monasterii magna diligentia sed parvo successu certis annis a Christo nato affigere studebant, item anno 750. Childericum iam exauctoratum esse credebant[3], cumque novissimum regem anno 738. primum annum egisse statuerent[4], interregnum septem annorum penitus ignorantes[5], ad summam falsam pervenerunt quam dixi.

Summa 78 annorum in Catalogo I. a Theuderico III, i. e. mense Aprili a. 673, ad Childerici III. regni finem 751 ex. subducta fere constat; v. supra p. 469.

EPILOGUS.

Theodorus Mommsen de annis regum Germanicorum labente re publica Romana disputans in chronicis animadvertisse sibi visus est, annos principum veris regni eorum non respondere, sed ad annum civilem accommodatos esse, priusquam Iustinianus anno 537. per Novellam 47. sanxit, ut ante consules et indictiones tertia appellatio documentis adscriberetur, scilicet anni ab ineunte imperio eius ducti, id est veri, measque dissertationes perlustrans aegre ferebat[6], annos regum Francorum apud Gregorium aliosque auctores pro veris acceptos neque examinatum esse, utrum veri an accommodati essent, scilicet utrum ab ineunte regno inciperent an a Kalendis Martiis. Mea autem opinione distinguendum est inter monumenta solis principum annis designata eaque, quae etiam alia temporum indicia prae se ferunt, unicumque quod Mommsenus afferre poterat Hydatii exemplum ad alterum genus pertinet, nam chronica eius per olympiadum annos disposita sunt a Kal. Ian. incipientes, quibus imperatorum annos auctor superstruxit, atque Theodosii XVII. annum, iam die 17. Ianuarii a. 395. defuncti, vix aliter designare poterat quam simul I. Arcadii et Honorii filiorum eius, ad quorum II. annum statim perrexit[7],

1) Annum 752. tradunt Ann. Alamann., Guelferbyt., Nazar., SS. I, p. 26 sq.. 2) A. 751: Ann. S. Amandi Contin. (SS. I, p. 10), Alamann., Guelferb., Nazar. (ib. p. 26 sq.), Sangall. breves (ib. p. 64; cf. Sickel, 'Forsch.' IV, p. 451); a. 752: Ann. Petav. contin. (SS. I, p. 11), Lauresham. (ib. p. 26), Fuld. (ed. Kurze p. 6), Mosellani (SS. XVI, p. 495); a. 750: Ann. regni Franc., Mett., alii. Cf. E. Mühlbacher, 'Reg.' p. 32[2]. 3) Gesta abb. Fontan. c. 14 (ed. S. Löwenfeld p. 43). 4) Cf. ib. c. 11 (p. 34). 5) Cf. W. Levison, SS. rer. Merov. V, p. 664, n. 4; Rosenkranz l. l. (cf. supra p. 471, n. 1) p. 89. 6) Th. Mommsen, 'Das römisch-germanische Herrscherjahr' ('N. Arch.' XVI, p. 61, n. 3; 'Gesammelte Schriften' VI, p. 354, n. 3). Mommseno oblocutus est W. Levison, 'Bonner Jahrbücher' CIII, p. 48, n. 2. 7) Auct. antiq. XI, p. 16.

quia alias olympiadi quintus annus adhaesisset. Agitur igitur de casu omnino singulari similemque apud eundem auctorem non redire Mommsenus ipse monuerat.

Veritatem calculi mei idem profecto in dubium vocare noluit nihilque postulavit nisi argumenta rationis meae, quae occasione data nunc demum propositurus sum. Donec consules documentis adscribebantur, tempora satis certo definita erant, nam annus consularis Kal. Ian. incipiens per fastos facile determinatur, consulatusque appellatio in actis concilii Aurelianensis a. 538. *adhuc reperitur iuxta annum regis collocata annoque* 541. *cum indictione coniuncta, dum solius regis annus in concilio Aurelianensi a.* 533. *primum apparet. Consulibus et indictionibus paulatim obsolescentibus tempora in chronicis et documentis aevi Merowingici per solos regum annos definiebantur, magnique interest, utrum veri eorum anni intellegendi sint ab elevatione incipientes an ratione nova dispositi, cuius Mommsenus meminit. Si enim regum anni a Kal. Martiis computati essent, rex pridie Kal. Mart. elevatus postero die iam secundum regni sui annum incepisset atque ex primo eius anno secundus factus esset, ad quem re vera dies nullus pertinuisset nisi ultimus, scilicet prid. Kal. Mart.*

Regum igitur Francorum chartae genuinae quae supersunt a Iustiniani documentis eo differunt, quod annus non triplici modo scriptus est, sed soli regum anni adnotantur, ita ut, si casu accidente quem dixi secundum novam rationem altera iam die secundus regni annus incepisset, ordinem temporum male sanum vix quisquam assequi potuisset. Itaque feliciter contigit, ut facile comprobari possit coniecturam illam stare non posse verosque regum annos ab iis observatos esse, quibus chartarum cura in palatio mandata erat. Pactio Andelaensis facta[1]*:* sub die IIII. Kal. Decembris anno XXVI. regnum domni Gunthchramni regis, domni Childeberti vero XII. anni, *si illo modo explicanda esset, cum die* 1. *Martii a.* 562. *secundus Gunthramni, a.* 576. *secundus Childeberti annus tunc incepisset, ad annum* 586. *pertineret neque ad annum* 587, *quo facto totus rerum ordo apud Gregorium perturbaretur. Praeterea Chilpericus II. rex basilicae S. Dionysii immunitatem confirmavit*[2]*:* sub diae pridiae Kalendas Marcias anno primo rigny nostri, *cumque currente Martio anno primo regni sui plures chartas eidem basilicae confirmaverit, illa charta ratione nova adhibita anno insequenti attribuenda esset, sed quattuor hae chartae basilicae S. Dionysii ab eodem rege Compendii concessae sine dubio ad eundem annum pertinent continuaque serie sese subsequuntur, atque immunitatis confirmationem reliquas praecessisse neque anno post subsecutam esse patet. Etiam reges Francorum stirpis Carolingicae annos ab ineunte regno computaverunt*[3], *scilicet veros, sicut Iustinianus, eademque ratio apud Wisigothos finitimos observabatur*[4].

Ut autem ad rerum gestarum scriptores transeamus, Gregorius noster pascha a. 590. *solisque defectionem mense Octobri eiusdem anni perfectam anno* 29. *Gunthramni*[5] *et* 15. *Childeberti, me monente*[6], *tribuens, novam rationem omnino refellit, ad quam insequentibus regum annis ea tribuenda essent, ideoque argumentum firmum iam attuleram, quo illa excluderetur. Quae licet omnia huic doctrinae parum favere viderentur, tamen ea nuper ad Fredegarium interpretandum adhibita est, sed ad priorem tantum libri IV. partem, dum posteriorem usitata lege regi concedunt. Annos Dagoberti I. cum Chlotharii II. patris componens veros regni annos ibi designari recte conclusit G. Schnürer vir de difficultatibus huius fontis solvendis optime meritus*[7], *cuius argumentationem altero exemplo suppleam. Fredegarius post Dagoberti mortem elevationemque filii eius Chlodovei II. de 'anno primo regni Chlodoviae, secundo et inmenente tercio eiusdem regni anno' disputans*[8] *profecto*

1) *Greg., H. Fr. IX,* 20. 2) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 73. 3) *Sickel, Acta Karolin. I, p.* 221. 4) *K. Zeumer, 'N. Arch.' XXVII, p.* 414. 5) *Greg., H. Fr. X,* 23. 6) *'Forsch.' XXII, p.* 455. 7) *G. Schnürer, 'Die Verfasser der sog. Fredegar-Chronik', Friburgi Helvetiorum* 1900, *p.* 92, *n.* 8) *Fredeg. IV,* 80.

primum successoris annum tam plenum computasse videtur quam secundum neque prid. Kal. Mart. eundem finiens ad unum mensem et aliquot dies restrinxerat.

In priore vero harum chronicarum parte Gunthramni regis anni a Gregorii computatione adeo discrepant, ut etiam per novam coniecturam parva tantum medela tantae perturbationi adhibeatur, neque inter veros et accommodatos annos ibi disceptandum est, ubi de omnino falsis agitur. Utroque auctore inter se comparato consentaneum esse olim conclusi Fredegarii errorem biennio detracto tollendum esse, ubi deficiente Gregorio ad ipsius tantum auctoritatem redacti sumus, atque in tabula insequenti falsis eius annis veros Gregorii opponens unumquemque intellegere velim, quomodo res se habeat.

Fredegarius lib. IV.		*Gregorius.*	*a Chr. n.*
1) *Gundovaldi res novae c.* 2	*Gunthramni a.* 24	*VII*, 10. 11 (*cf. VI*, 33) *Childeberti II. a.* 9	584
2) *eiusdem nex ib.*		*VII*, 38 (*cf. VII*, 24) *Childeberti II. a.* 10	585
3) *Gunthramni iter Parisiacum c.* 3		*VII*, 5 *Childeberti a.* 9 *VIII*, 1 *Gunthramni a.* 24	584 585
4) *ChlothariiII. baptisma ib.*		*X*, 28 (*cf. X*, 24) *Childeberti a.* 16, *Gunthramni a.* 30	591
5) *Mummoli nex c.* 4	*Gunthramni a.* 25	*VII*, 39 *Childeberti a.* 10	585
6) *Hispaniensis expeditio c.* 5	*Gunthramni a.* 26	*VIII*, 30 } *Gunthramni a.* 24	585
7) *Leudisclus patricius ordinatur ib.*	*Gunthramni a.* 27	*ib.* (*p.* 345, 25) } *Gunthramni a.* 24	585
8) *Theudebertus II. natus ib.*		*VIII*, 37 } *Gunthramni a.* 24	585
9) *Inundatio fluminum ib.*		*VIII*, 23 } *Gunthramni a.* 24	585
10) *Signum in caelo apparuit ib.*		*VIII*, 42 *Childeberti II. a.* 11	586
11) *Leuvigildi regis mors, Richaredi successio c.* 6		*VIII*, 46 *Childeberti II. a.* 12	587 (*potius* 586)
12) *Theudericus II. natus ib.*	*Gunthramni a.* 28	*IX*, 4 „ *a.* 12	587
13) *Andelaensis pactio c.* 7		*IX*, 20 „ *a.* 12, *Gunthramni a.* 26, *die* 4. *Kal. Dec.*	587
14) *Rauchingus cum sociis interfectus c.* 8		*IX*, 9 *Childeberti II. a.* 12, *die* 25. *Octobris*	587
15) *Richaredus baptizatur ib.*		*IX*, 15 *Childeberti II. a.* 12	587
16) *Hispaniensis expeditio c.* 10	*Gunthramni a.* 29	*IX*, 31 *Childeberti II. a.* 14	589
17) *Britannica expeditio c.* 11	*Gunthramni a.* 30	X, 9 *Childeberti II. a.* 15	590.

Cum Gregorius cum pactione Gunthramni et Childeberti II. omnino consentiens illi 14 *regni annos super huius tribuerit, nemo est, qui non videat, quantum Fredegarii computatio ab eius et a publica regum Francorum ratione distet, nam semel recta a.* 585 (*n.* 2) *uno anno superior est a.* 584. 585. 587. 589. 590 (*n.* 1. 5. 11. 16. 17), *duobus a.* 585. 586. 587 (*n.* 6. 10. 12—15), *tribus a.* 585 (*n.* 7. 8. 9), *immo sex a.* 591 (*n.* 4). *Res uno anno* 24. *Gunthramni* = 10. *Childeberti gestas Fredegarius per annos* 24—27. *Gunthramni dispersit. Nova quidem annorum supputatione adhibita singulis regum annis unus annus accrescit, ita ut diversitas ad duos unumque annum redigatur annis, quibus re vera tres vel duo abundant, totaque tollatur iis, quibus unus abundat, itaque*

G. Schnürer[1] *laterculum suum composuit, qui rectum pactionis Andelaensis annum Gunthramni* 26. *obstante documento ipso in* 27. *immutavit. Graves Fredegarii errores ne hac quidem ratione evanescunt, quos diverso modo explicare conati sunt, idque unum constare videtur, in fontibus, quibus ille usus est, res per Gunthramni regis annos minime distinctas esse, quos potius ipse satis imperite adiecerat.*

Mortem autem Gunthramni, ex qua succedentium regum anni et Childeberti II. et Theudeberti Theudericique filiorum eius pendent, anno 33. *Gunthramni in c.* 14. *ita attribuit, ut ne conexum quidem restitueret:* Anno 33. regni Gunthramni. Eo anno quinto Kal. Aprilis ipse rex moritur, *atque praecedente* 32. *anno Gunthramni de defectione solis a.* 592. *die* 19. *Martii rettulit (c.* 13*), quae potius a.* 31. *eiusdem regis accidit. Porro Valesius*[2] *iam coniecerat eodem* 31. *anno etiam regem defecisse brevique apparuisse, quid solis defectio portendisset*[3], *scilicet lumen ac sidus Francorum extinctum esse.*

Regnum Gunthramni, scilicet Burgundiam, Childebertus II. tunc adsumpsit, qui anno 17. *iam in Austrasia regnavit, Fredegarius vero Burgundio propriam rationem secutus annos eius a Burgundia adsumpta numeravit:*

c. 15. Anno secundo, cum Childebertus regnum accepisset Burgundiae,
ib. Anno III. Childeberto in Burgundia regnante,
c. 16. Quarto anno, post quod Childebertus regnum Guntramni acciperat,

neque vero annum primum post adsumptam Burgundiam ita expressit neque, cum Childebertus anno quarto defunctus esset filiique eius Theudebertus II. et Theudericus II. regnum eius adsumpsissent, diserte asseruit id primo eorum anno contigisse, sed annis eorum a secundo demum numeros adscripsit (c. 17*). Unde G. Schnürer p.* 13 *sqq. conclusit non de annis veris, sed a Kal. Martiis incipientibus agi.*

Ipso vero monente (p. 48, *n.) ea quae Fredegarius c.* 26. 27. *a.* 10. *Theuderici gesta esse narravit tam arte cum a.* 9. *eiusdem regis gestis cohaerent, ut in Martium mensem ea prorogari fas non sit multoque magis Ianuario tribuantur, cum festo S. Martini et nativitate Domini, scilicet die* 11. *Novembris et* 25. *Decembris, a.* 9. *Theuderici gesta excipiant, — e. gr. Protadius a.* 10. *maior domus institutus est loco Bertoaldi, qui die* 25. *Decembris a.* 9. *Theuderici ceciderat, — atque vir sincerus dubitationem suam supprimere nequibat, haesitans, utrum ratio sua hoc loco exceptionem pateretur an Fredegarius in regis anno errasset, id quod ei veri similius esse videbatur. Mihi autem his coniecturis debile aedificium omnino corruere videtur atque simul pretiosissimum argumentum ad supplendam regum illorum chronologiam hoc modo lucrati sumus. Si enim Theuderici annus* 9. *haud multo post nativitatem Domini in* 10. *mutabatur, sequitur fratres paulo post diem* 25. *Decembris reges creatos esse defuncto Childeberto II.*

Ex Gregorii I. autem epistulis intellegitur mutationem regni factam esse inter a. 595. *Sept., quo ad Childebertum II. papa scripsit*[4], *et a.* 596. *Iul., quo ad filios eius litteras dedit*[5], *sique cum G. Schnürer mortem Gunthramni a.* 593, *Childeberti a.* 596.

1) *G. Schnürer l. c. p.* 27. *Quod praeter Kal. Mart. Francos etiam Kal. Ian. annum civilem incepisse voluit (p.* 14, *n.), F. Rühl, 'Chronologie des Mittelalters und der Neuzeit' p.* 28. *sane contendit, Maium quintum mensem a Gregorio numeratum esse in Virt. Martini IV,* 4, *sed erravit (cf. Hist. Fr. VIII,* 1, *p.* 326, 9*:* solemnitas beati Martini, id est quarto Nonas mensis quinti*), non adeo accurate usus opere illo magno chronologico ('L'art de vérifier les dates', Parisiis* 1818, *I, p.* 9 *sq.), quod non citavit, ubi de loco quem attulit contrarium dictum est alterque potius pro Kal. Ian. citatur locus Virt. Mart. IV,* 35, *item falso. Etiam H. Grotefend, 'Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit', Hannoverae* 1898, *II,* 2, *p.* 209, *hac Rühlii levitate deceptus est neuterque editionem meam evolvisse videtur.* 2) *H. Valesii Res Francicae II, p.* 450. 3) *Cf. e. gr. Greg., H. Fr. VII,* 11. 4) *Greg. Reg. VI,* 6 *(MG. Ep. I, p.* 384*).* 5) *Greg. Reg. VI,* 49 *(ib. p.* 423*).*

attribueris, huius filios patri a. 4. regni defuncto post diem 28. Martii a. 596. successisse oporteret, scilicet paucis mensibus, antequam papa ad eos scripsisset. Is vero orbitatis eorum nullo verbo meminit, immo eos ita affari videtur, quasi exempla religiosi regni iam dedissent[1], itemque in epistula eodem mense Iulio a. 596. ad Brunechildem data luctum non commemoravit, respondens litteris, quas illa 'olim' ad eum miserat[2]. Recte igitur iam Valesius[3] conclusisse mihi videtur, mortem Childeberti II. multo prius contigisse, scilicet ante diem 28. Martii a. 596, atque huic argumento nunc novum quod dixi accedit, scilicet Theudericum II. et Theudebertum II. paulo post diem 25. Decembris regnum adeptos esse.

Gunthramnus igitur 592. p. Chr. et 31. regni anno obiit, quem non complevit, eumque 31 annos regnasse auctor L. h. Fr. c. 35. re vera testatur. Si exitus ipsius in annum posterum 593. removeretur, anno 32. regni obiisset neque 33, ut Fredegarius statuerat, huncque numerum G. Schnürer per illam Mommseni rationem elicuit, novum annum a Kal. Martiis incipientem regi adnumerans, quo 28 tantum dies compleverat, itaque ex 32. annus 33. efficitur, qua re sola Fredegarii calculus approbari poterat. Childebertus II. autem ex die 25. Decembris a. 575. ad eundem fere terminum a. 595. integros viginti annos regnavit totque annos eum regnasse auctor B Libri h. Franc. c. 37. diserte scripsit. Denique Theudericus II. post Dec. 25. anno 18. regni sui mortuus ante nativitatem Domini a. 613. exspiravit, ad quem Bonifatius IV. c. diem 13. Augusti a. 613. litteras dedit, eodemque anno Sigibertus II. et successor eius institutus et interfectus est, sicut ex computatione n. XIV. certo certius intellegitur. Ita omnia inter se optime cohaerere patet.

Cum nova computandi ratio latius iam grassata sit[4], occasione libenter usus sum quaestionem difficilem recognoscendi, quam ante tot annos primum revolveram.

B. Krusch.

1) Ep. Gregorii VI, 49, ita incipit: Postquam Deus omnipotens regnum vestrum fidei rectitudine decoravit et integritate christianae religionis inter gentes alias fecit esse conspicuum, magnam de vobis materiam praesumendi concepimus, quod subiectos vestros ad eam converti fidem per omnia cupiatis, in qua eorum nempe estis reges et domini, et infra haec leguntur: ut Deus omnipotens, qui vos in causa sua devota mente et toto studio solaciari cognoscit, causas vestras sua propitiatione disponat. 2) Ep. Gregorii VI, 57 (l. c. p. 431): Excellentiae vestrae christianitas ita nobis veraciter olim innotuit, ut de bonitate eius nullatenus dubitemus, sed magis certum modis omnibus teneamus, quia in causa fidei devote et studiose concurrat et religiosae sinceritatis suae solacia copiosissime sumministret. 3) Valesius, Res Francicae II, p. 478. 4) P. E. Martin, 'Études critiques sur la Suisse à l'époque Mérovingienne', Genavae 1910, p. 174 sq., 180 n., argumenta tantum iteravit, quae alii statuerant.

ORIGO FRANCORUM DUPLEX

AETHICI ISTRI COSMOGRAPHI ET CODICIS BONNENSIS LEGIS SALICAE.

I.

Cosmographiae monstruosissimis nugis fabulisque refertae auctor Aethicus philosophus, a quo ethica philosophia apud reliquos sapientes originem traxisset, Pythagorae philosophiam 'rethorico more stiloque prosodico valde obscure digessisse' dicitur (§ 98[1]*), discipulusque Donati erat, quem inter maximos primum magistrum coluit (§ 66) magnumque 'in eofonicis versibus'; interpres autem Hieronymus presbyter fuisse fertur, cuius personam falsarius induens*[2] *ea quae ille in epistula quadam de Hiarca apud Indos versante scripserat expilare poterat, Aethicumque contendit non solum contra Hiarcam discipulosque eius disputasse, sed etiam doctrinam eorum reprehendisse (§ 14. 17), quasi aequalis Apollonii Tyanensis fuisset saeculoque I. vixisset*[3]*. 'Edicta' autem sola Aethici auctor attulit vel per singulas paginas voluminum eius parva in uno codice excerpta sibi fecit (§ 66) verbaque tam obscura illo nomine vendidit, ut 'aenigmata' ea haud inepte dixerit. Quodsi Alchimum citaverit (§ 11. 12), de diaboli sorte disputantem, vix de Alcimo Alethio rhetore cogitari debebat, sed Alcimus Avitus episcopus Viennensis intellegitur, quem Hieronymus nosse non potuerat, versusque quos auctor attulit nonnulli re vera in Aviti poematum libro secundo de originali peccato v. 47 sq. leguntur*[4]*:* Quique creaturae praefulsit in ordine primus, Primas venturo pendet sub iudice poenas, *qua re fraus manifesta detecta est. Praeter Hiarcam etiam Cluontem et Agrippam philosophos, Scytharum astrologos et Mantuanum Aethicus reprehenderat (§ 17), ortus item natione Scythica, nobili prosapia, atque patria ei attribuitur Istria (§ 22. 58).*

1) *Editionem citavi H. Wuttke, 'Die Kosmographie des Istrier Aithicos im lateinischen Auszuge des Hieronymus', Lipsiae* 1853. 2) *Verbis hisce (ed. Wuttke § 17):* Nos itaque in aliquas epistolas mentionem philosophorum et eorum laborum studiorumque fecimus, Hiarcam sablo cathedram sedentem auream *et q. s. auctor ad hanc Hieronymi ep. (53, 4) ad Paulinum de studio Scripturarum appellavit (ed. Hilberg, Corpus script. eccl. Lat. LIV, p. 444):* Apollonius, sive ille magus, ut vulgus loquitur, sive philosophus, ut Pythagorici tradunt, intravit Persas, transivit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiae regna penetravit, et ad extremum latissimo Phison amne transmisso, pervenit ad Bragmanas, ut Hiarcam in throno sedentem aureo et de Tantali fonte potantem inter paucos discipulos de natura, de moribus ac de siderum cursu audiret docentem. 3) *'Kleine Schriften von Alfred v. Gutschmid', ed. F. Rühl, Lipsiae* 1894, *V, p.* 418 *sqq.: 'Über Ursprung und Abfassungszeit der Kosmographie des Ethicus'.* 4) *F. Kunstmann, 'Gelehrte Anzeigen', Monachii* 1854, *tom.* 38, *p.* 270*; A. Ebert, 'Gesch. der christl. lat. Literatur'* (1874) *I, p.* 574, *cf. p.* 379*; R. Peiper, Aviti Opera, Auct. antiq. VI,* 2, *p. LII; M. Manitius, 'Gesch. der Lat. Literatur des Mittelalters', Monachii* 1911, *I, p.* 231.

In Istria autem multa schismata haereticorum extiterant, quae 'nuper' usque magnam Romam pullulaverant, paulumque aberat, quin auctoris ipsius anima in inferno habitasset[1]. *Haec ad damnationem trium capitulorum apte referenda sunt, cui cum complures episcopi per Venetiam et Istriam constituti non consenserant tum Aquileiensis, schismaque inde exortum ex saeculo VI. medio circiter ad a.* 698. *vigebat*[2]. *Duo quoque patriarchae circiter a.* 607. *per schisma illud creati sunt, scilicet praeter Aquileiensem schismaticum alter Gradensis*[3] *partis Romanae, quae civitas haud procul in insula sita est, atque aemulationes inter utramque sedem longius in saec. VIII. extendebantur*[4]. *Controversias illas, quibus Italia superior discindebatur, extra eam vix quisquam curabat, cumque Aethicum suum in Istria degisse auctor ipse contenderit, huic patriae eius professioni fidem habendam esse persuasum mihi est.*

Magnam certe operam insulis quibuscumque describendis et disciplinae navali (§ 44. 95*) dedit, de qua per nautas maris edoctus erat, naviumque genus quoddam rettulit 'in Mediterraneo mari' nusquam repperiri (§* 57*). Pontes Aethicus sophista facere potuerat duos haud facile construendos, unum scilicet exemplo Xerxis, de quo per Isidori Etymol. XIV,* 6, 17, *auctor instructus erat, per Hellespontum iugiter permanentem sine ulla concussione, id quod 'in suis litteribus' adfirmasset,* sed nulli, *inquit,* umquam amicorum aut discipulorum palam facere voluit *(§* 92*), alterumque in ipso mari 'nostro', scilicet Mediterraneo, ex Ionia in Africam transeuntem et in aevum iugiter permanentem, artemque illam 'modulato inchoatoque carmine gemellis versibus' collaudasse dicitur:* ipsoque carmine, *inquit (§* 73*),* tales caracteribus distinxit, ut nullius hominum legere vel deserere nodos possit, Ebreos caracteres resupinatos, Grecos incurvatos, Latinos duplicatos in similitudinem circi, suosque apices in medium positos, metrico more conpositos.

Aethicus multa incredibilia scripserat, de ignotis gentibus vel insulis septemtrionalibus referens (§ 43*), auctorque noster veracissimus omissis incertis et dubiis (§* 27*) ex eius codicibus ea tantum admisit, quae 'sine ambiguitate' credi potuissent; multas quoque bestias ille commemoraverat:* quae nullo modo aliubi audivimus vel legimus *(§* 20*). Navigaverat autem ultra Gades et Herculeas columnas, ubi per annum deversatus est et disputavit cum Aurelio philosopho et 'Arbocrate':* et non valuerunt aliqua enigmata ipsius deserere. *Navigaverat in Gallaeciam, Cantabriam, Hispaniam; etiam in Hiberniam properavit, ubi aliquamdiu commoratus est,* eorum volumina volvens, appellavitque eos ideomochus et ideohistas, id est inperitos laboratores vel incultus doctores *(§* 25*). Scotti enim Anglosaxonibus praevalentibus saec. VIII. admodum ludibrio habebantur*[5].

Ea quae auctor de Germania scripsit (§ 29*) ex Isidori Etymologiis IX,* 2, *§* 97, *pendent eademque fere apud auctorem B Libri hist. Franc. c.* 5. *redeunt, quem ab Aethico adhibitum esse olim statueram*[6]. *Quod quidam*[7] *utrumque et Isidorum et Librum hist.*

1) *Aethicus ed. Wuttke §* 58 *(p.* 37, 6*):* Cursimque vicina finitima huius regionis Histria multa induxit scismata hereticorum magistrantium, hinnula in alta queque mater philosophorum nutrix errorum. Unde apparet, errasse Schitia, triturasse Ionia, Marculium et Amfianum Hircanumque et Macedonium; huius regionis ab Histria ortus, nuper usque magnam Romam novam petiginem imperitamque cloacam pululasse, qui scripserunt nonnulla 'inutilia et nociva, que mergunt hominem in interitum et perditionem' *(*1. *Timoth.* 6, 9*):* unde ad memet ipsum refero, quia nisi Dominus adiuvassit me, paulo minus habitassit in inferno anima mea. 2) *Ionae Vitae Sanctorum p.* 18*; SS. rer. Merov. VI, p.* 502*; Pauli Hist. Langob. ed. G. Waitz p.* 245. 3) *Paulus, Hist. Langob. IV,* 33*; cf. W. Meyer, 'Die Spaltung des Patriarchats Aquileia' ('Abhandl. der Kgl. Ges. d. Wissensch. zu Göttingen, phil.-hist. Kl., N. F.', tom. II, n.* 6, *Berolini* 1898*) (§* 24*); L. M. Hartmann, 'Gesch. Italiens im Mittelalter', Gothae* 1900, *II,* 1, *p.* 266*; cf. p.* 278. 4) *MG. Ep. III, p.* 698 *sqq.* 5) *Cf. 'N. Arch.' XXV, p.* 138 *sqq.* 6) *SS. rer. Merov. II, p.* 220. 7) *K. Plath, 'Die Königspfalzen der Merowinger und Karolinger', Berolini (Dissert.)* 1892, *in fine thesis* 2.

Fr. e contrario ex Aethico pendere opinatus est, toto caelo erravit, nam ea quae Aethicus de Saxonibus (§ 53) scripsit certe ex Isidoro, Etymol. XIX, I, § 21, deprompsit, qui fontem communem 'Historiam' citavit[1]*, scilicet Hegesippi libros de bello Iudaico V, c. 15, quare ille nullo modo ante Isidorum collocandus est. Neque auctor B Libri hist. Fr. verba quae scripsit ex Aethico expilasse potest, nam magis quam hic cum Isidoro convenit, servans locum:* quorum fuisse centum pagos. *Si igitur opinioni meae non consenseris, solum restat, ut utrumque ad Isidorum redire statuas auctorem Libri hist. Fr. et Aethicum, sed Sicambria civitas a Francis constructa praeter Aethicum nullus auctor novit nisi Liber hist. Fr. c. 1, quo consensu ille saeculum VIII. attingere videtur, cuius aetatis alia quoque indicia superesse videntur.*

Neque argumenta A. de Gutschmid approbare possum, quibus Aethicum Fredegario vetustiorem fuisse statuerat, nam beatus Hieronymus, qui Fredegario teste III, 2, de Francorum regibus Priamoque primo rege scripserat, pro Aethico accipi nequit, qui neque Francorum regum neque Priami meminerit, multoque magis testimonium illud ad Hieronymi chronicon ita interpolatum referendum est, ut libro II, 4, Fredegarii inest[2]*. Neque per Prosperum ad reges Francorum Hieronymi penetrare licet, nam locum quo Gutschmid nititur in eius chronico interpolatum esse diu constat*[3]*. Fredegarius IV, 66, portas Caspias commemoravit, quas Alexander Macedo aereas fieri iusserat, eaeque apud Aethicum saepe redeunt, sed ab Heraclio imperatore easdem apertas esse Fredegarius rettulit neque Aethicus, quem ab illo adhibitum esse nullo modo Gutschmid probasse mihi videtur. Duos legatos a Dagoberto ad Heraclium missos esse Fredegarius IV, 62, rettulit, e quibus non solum hunc pendere, sed etiam Aethicum ille statuerat, sed talis opinio ullo fundamento caret, mihique Aethici cosmographia nequaquam inter a. 630. et 640. composita videtur esse.*

Francos a quodam proprio duce vocari iam Isidorus, Etymol. IX, 2, 101, enarraverat, atque Francio rex ille Francorum a Fredegario II, 5, III, 2, appellatur tertius post Priamum et Frigam. Vassum autem praeter Francum sicut Aethicus nullus in capite gentis Francorum auctor vetustior collocavit quam Historiae Daretis Frigii de origine Francorum, quae Fredegario II, 4, ante originem Francorum interpolata est ab illius continuatore Childebrandi comitis iussu scribente. Francum enim et Vassum chronographus ille Childebrandi pro filiis Frigionis accepit, atque Friga Fredegario ipso teste Priami successor erat; etiam Aethicus utrumque regiae prosapiae Troiae relictae attribuit, sed solus post primam Troiae eversionem alteram finxit, contendens Romulum Franco et Vasso

1) *Hegesippus, De bello Iudaico V, 15 (ed. J. Caesar p. 299):* tremit Saxonia inaccessa paludibus et inviis saepta regionibus, quae licet furta belli videatur augere et ipsa frequenter captiva Romanis accessit triumphis. Validissimum genus hominum perhibetur et praestans ceteris, piraticis tamen myoparonibus non viribus nititur, fugae potius quam bello paratum. *Isidorus, Etymol. XIX, 1, § 21:* Mioparo quasi minimus paro. Est enim scapha ex vimine facta, quae contecta crudo coreo genus navigi praebet; quales utuntur Germanorum piratae in Oceani litoribus vel paludibus ob agilitatem. De qualibus Historia: 'Gens', inquit, 'Saxonum mioparonibus, non viribus nituntur, fugae potius quam bello parati'. *Aethicus § 53:* Scithae et Griphe, Tracontas et Saxonum genus inopinatissimum a Meoparotis ingenio vel de peritis mioparo ad similitudinem navium illarum, unde supra invenimus scripta, scaffas ex vimine litas bitumine, ex corio animalium eraso, unde peltas connectunt, contextas lora cruda ad solem et prunas valde duratas. Ob nimiam agilitatem nomen traxerunt. *Etiam ea quae Aethicus de Cycladibus et de insula Samo et philosophia Pythagorae scripsit (ed. Wuttke § 97 sq.) ex Isidori Etym. XIV, 6, 28 sqq., partim satis neglegenter expilavit, practermittens verba:* Historia dicit, *quibus ille ad fontem suum appellaverat. Cf. K. L. Roth, 'Heidelberger Jahrb. d. Literatur' 1855, p. 103 sqq.*

2) *Cf. 'N. Arch.' VII, p. 439.* 3) *Cf. SS. rer. Merov. II, p. 93, n. 1; Mommsen, Auct. antiq. IX, p. 619.*

superato Ilium denuo cepisse, novumque Romuli triumphum addidit apud Albanos, quibuscum Francus et Vassus foedus iniissent castraque movissent, montana Istriae transeuntes. Quibus rebus novis praestantiam suam Aethicus ille minime probasse mihi videtur neque quisquam maiorem fidem maioremque aetatem auctori adiudicabit eversionem Troiae geminanti aut Albanos triumphanti ad mare Caspium sitos: certe Albani etiam apud Daretem nostrum Francicum saec. VIII. post Troiae eversionem apparent, sed Albae Longae incolae sunt, idemque desinens apud Albam scripsit Romulum cum fratre contra Amulium consurrexisse eumque interfecisse. Duo igitur auctores de Franco et Vasso referentes necessitudine quadam inter se coniuncti sunt, sed ad fontes antiquos Continuator Fredegarii propius accedit ideoque prior ei locus tribuendus est.

Necessitudo autem inter utrumque auctorem ad ipsum sermonem extenditur, quo quidem haud leviter inter se differunt, cum Aethicus philosophico cothurno elatus sit, Dares autem cum Continuatore planiore pede progrediatur, nisi quod superlativis nimium indulgeat, sed uterque more ante saeculum VII. ex. vix usitato constanter gignarus[1] scripsit pro 'gnarus', quod saec. IX. vix quisquam intellexit, unde eiusmodi formae postea passim correctae sunt; uterque suprestis[2] scripsit pro 'superstes', atque cum auctoribus prioris saec. VIII. partis Aethicus livorare pro 'laedere' usurpavit[3], scilicet cum Libro hist. Fr. c. 17. et cum Marculfo[4] I, 29. 37. Denique extremae rhetorum posteriorum subtilitati idem studuerat, scilicet 'scinderationi fonorum' Virgilii Maronis grammatici[5], itaque § 101. Stoae insolae cades scripsit pro 'Stoaecades insolae', eidemque pravo mori Arbeonem indulsisse vidimus[6], quem pompam sermonis sui perversam a magistris Italiae superioris didicisse conici licet. Aethici igitur Cosmographiam Libro hist. Francorum et Fredegario continuato propinquam priore saec. VIII. parte confictam esse iterum concludam[7], scilicet saeculo post quam vulgo opinantur.

Ea quae vicinae eius septemtrionalium regiones, suboles eius, a Romanis perpessae essent, scilicet clades diversas Franci et Vassi, moxque adventum eorum in Germaniam, Sicambriam urbem constructam, novas Romuli expeditiones Aethicus feliciter persecutus (§ 102—104), Orientem inde a § 105. summatim percucurrit, Indiam adiit, ubi in aula regis Ferezis optime receptus est, hortus vero Eden ei impervius erat, de quo a narrantibus tantum instructus est; denique flatum ventorum venasque aquarum perstrinxit (§ 112) novosque litterarum characteres addidit (§ 113), quos ipse invenerat. Quod cum nostra hic parum interesset, tamen praecedens Francorum origo talis, qualem ipse sibi excogitaverat, huic Scriptorum seriei deesse non debebat, praesertim cum codex vetustissimus in patria nostra asservaretur.

1) Codex Lipsiensis bibliothecae urbanae Repos. I, 72, saec. VIII. ex. vel IX. in., nisi fallor, in Italia superiore exaratus, formae octavae, fol. 107, olim 'monasterii sancti Liutwini episcopi Tr[everici] in Mediolacis' (hodie Mettlach), notante manu saec. XIV. fol. 1, ita incipit:

1) *Wuttke* § 21. gnarus] gignaris *G;* § 22. gnarus] gignarus *GW;* § 26. gnaros] gignaris *GW;* § 37. gignaram *in textu, item* § 42. gignari*;* § 54. 63. gignaris*;* § 68. gignaros, gignaras. *Apud Daretem* gignarus *in codicibus nonnullis* ignarus *immutatum est, quod sensum omnino pervertit; cf. 'N. Arch.' VII, p.* 513. 2) *Ita codex* 1 *apud H. Wuttke* § 84, *p.* 67, 4*; cf. 'N. Arch.' VII, p.* 513. 3) *Ed. H. Wuttke* § 37, *p.* 25, 17*:* livorare] *rell.;* laedere 4 *a. b.* 4) *Cf. 'Ursprung und Text von Marculfs Formelsammlung' ('Nachr. von d. Kgl. Ges. d. Wissensch. z. Göttingen, phil.-hist. Kl.'* 1916, *p.* 266*).* 5) *Cf. SS. rer. Merov. VI, p.* 640. *De eodem auctore cogitavit K. L. Roth, 'Heidelberger Jahrb. d. Literatur'* 1854, *p.* 275. 6) *SS. rer. Merov. VI, p.* 528, 32. 7) *Errore typographi apud Wattenbach, 'GQ.' I, p.* 122[7], '9. *Jahrh.' scriptum est pro* '8'. *Permultas cum Continuatore Fredegarii, Darete, L. h. Fr. similitudines ad p.* 525 *sq. adnotavit W. Levison, quibus ea quae olim de Aethici aetate statueram luculente confirmantur, neque dubitari iam potest, quin recensionem B L. h. Fr. habuerit, scilicet Austrasiacam.*

[† Incipit[a] liber Aethici] Translato e pilo[sophico editos] oraculo Hieronimo presbytero [dilatus ex cosmografia], id est mundi scriptura.

Edic[ta Aethici philosophi cosmografi]. [P]hilosophorum scidolas sagace indagatione investigans, mihi laborem tantundem obposui achademicus tanto studio indagare. Et altiora magnatimque hac cursim tam astrologia fastigiaque excellentia, quae necdum cerni quis possit, illi conati sunt tam magna dixisse, quae nos metuendo ac dubitando scribere vel legere in usum coepimus temeranter adtrectare, quur Aethicus iste chosmografus tam difficilia appetisse didiceret, quaeque et Moyses et vetus historia in enarrando distulit, et hic secerpens[b] protulit. Unde legentibus obsecro, ne me temerario aestiment, cum tanta ob aliorum audaciam[c] ea indagatione cucurrisse quae conpererint. Hic igitur Aethicus Istrię[d] regione sofista claruit primosque codices suos chosmografiam nuncupavit aliosque non minora, sed maiora dixisse cognovimus, quos sopogramus appellavit. In codices ubi chosmografiam · digressus est · multa · enucleatim · fabricam inenarrabilem texere ait: 'Primum omnium initium mirabiliorum Deus instituit illud' *et q. s.*

Textus, quem manus saec. XI. ad grammaticam correxit, exciso folio, scilicet primo quaternionis XIIII, hiat a verbis opima et spatiosa *(ed. Wuttke § 108, p. 81) ad verba* aurum optimum et uniones lapides gignit *(ib. § 109, p. 82). In 7 capita distributus est, quae litteris maioribus distincta sunt (I. ed. Wuttke § 9, III. § 30, V. § 44, II. [sic] § 58), ultimumque fol. 105. ita incipit:* VII. De terra et flatu ventorum venisque aquarum parvam mentionem fecit *(ed. Wuttke § 112, p. 83), desinitque* indaganter investigavimus. *Sequuntur verbis his praecedentibus fol. 107:* Suos caracteres lit[tera]rum, quos adinvenit, ita [distinxit] *litterarum formae illae mirabiles, quas addita tabula depinxit H. Wuttke, haecque litteris maioribus mox subscripta sunt:* Explicit liber Aethici · philosophi · chosmografi natione Schitica nobile prosapia · parentum ab eo enim echica philosophia . a reliquis sapientibus originem traxit.

Codicem ipse excussi.

Codici vetustissimo aetate proximos adiungere libet duos, qui cum illo minime coniuncti sunt.

1 *a) Codex Guelferbytanus inter Augusteos* 80, 6, *saec. IX. in., formae octavae, foliis prioribus abscissis, a verbis § 10 (ed. Wuttke p. 4, 30):* iustorum et angelorum *incipit, desinit autem* § 43. autumet *(ib. p. 30, 21), subscr.* finit. *Erat olim monasterii S. Emmerammi Ratisbonensis*[1].

1 *b) Codex Sangallensis n.* 133, *saec. IX. in. scriptura Langobardica exaratus, formae octavae, p. 197—298, ad eundem finem pervenit atque praecedens, eademque verba praetermisit (Wuttke § 25, p. 14, 23:* vel ideohistas*), neque vero alter ex altero pendet, nam hians modo hic deficit, modo ille. Uterque § 37 (ed. Wuttke p. 25, 17) post* nec livorare *servavit* non, *scilicet geminationem negationis, quae in omnibus reliquis libris suppressa videtur esse, sed ut sunt imperfecti ad textum nostrum recensendum nihil faciunt.*

Aethici cosmographiam subsequitur Liber genealogus a. 427 (p. 299—396), ad quem edendum codicem adhibuit Th. Mommsen, Auct. antiq. IX, p. 157 sqq.; insunt praeterea Isidoriana, scilicet Chronica maiora p. 523—590. et particula Historiae Gothicae p. 591—597; cf. Auct. antiq. XI, p. 404. 257.

a) *Praescriptio ita exarata erat, ut versus colore picti et atramento scripti alternarent, sed illi excepto primo versu fere toti evanuerunt, eaque quae nunc legi nequeunt uncinis inclusi; cf. H. Wuttke p. CVII, n. 2.* b) *m. al. corr.* decerpens 1, *sed cf. Wuttke § 59 (p. 39, 9):* secerpit, § 60 *(p. 40, 25):* secerpsimus. c) *scr.* audacia mea. d) *m. al. corr.* Histrię 1.

1) *Apographon codicis integri manu H. Schedel a.* 1483. *exaratum codici Monacensi n.* 901, *f.* 145—168, *inest, sed adnotatio a. 3. Pippini regis* = 754 *scripta, cuius ille meminit, minime ad aetatem libri* 1 *a pertinet.*

2) *Codex* Oxoniensis *bibliothecae Bodleianae, Iunius* 25, *saec. IX. in., cuius praescriptionem H. Schenkl*[1] *exscripsit hanc:* Incpt. liber Ethici translatio ⟨e⟩ philosophico edito oraculo Hieronimo presbitero dilatum ex chosmo grafia, id est mundi scriptura. Edicta Ethici philosophi chosmografi, *inc.:* Philosopharum scidolas sagace indagatione.

Specimen photographicum fol. 54—55'. *intercedente O. Oppermann v. cl. Ultraiectensi transmissum adhibere potui.*

2*) *Codex* Londiniensis *Musei Britannici e Cottonianis Vespasianus B X, saec. XI*[2], *fol.* 31—123, *in praescriptione et subscriptione haud multum discrepat a codice* 1. *Inter versus interpretamenta latina a lectore Anglosaxonico scripta sunt usque ad* § 18 (*ed. Wuttke p.* 87 *sqq.*).

2a) *Codex* Vaticanus *bibliothecae reginae Christinae n.* 1260, *saec. X, formae quadratae, olim Floriacensis, postea Petri Danielis Aurelianensis, fol.* 125—164', *praescriptionem exhibet ita retractatam:* Inc. liber Aethici[a] philosophico editus oraculo a Hieronimo presbitero translatus in Latinum ex cosmographia, id est mundi scriptura, edita Ethici philosophi cosmographi, *desinitque imperfecte in verbis:* Properavit in montem sacrum arasque Iovis famosissimam (*ed. Wuttke* § 103, *infra p.* 525, *l.* 17), *reliquis foliis excisis.*

Specimen photographicum fol. 164. *et* 164'. *officioso interventu G. Schnürer Friburgensis et J. P. Kirsch Luxemburgensis in hoc incendio mundi ab Angelo Mercati bibliothecae Vaticanae praefecto accepi, quibus viris doctissimis gratiam debitam testatam esse volo.*

3a I) *Codex bibliothecae regiae* Berolinensis *n.* 175, *inter Phillippsianos n.* 1788, *saec. X, olim Collegii Claromontani n.* 694, *fol.* 54, *incipit*[3] *fol.* 1*:* Incipiunt capitula libri Ethici philosophi a ; adque sophistae. Liber Ethico translato philosophico ęditus oraculo a Hięronimo presbytero delatum ex cosmographia, id est mundi scriptura.

De informe matęria — —. De flatu ventorum et aquarum motione.

Expliciunt capitula — —. Incipit de informe materia.

Philosophorum scędulas *et q. s.; desinit fol.* 54'*:* vulgatum in lacolis (*ed. Wuttke p.* 60, 23). *Insequentes enim quaterniones*

3a II) *codex* Parisiacus *n.* 7561, *olim bibliothecae Baluzianae*[4] *comprehendit, incipiens* et crepitantibus ictibus, *sed is quoque imperfecte desinit in verbis* § 91 (*p.* 70, 2) gressus decem et octo |.

3b) *Codex* Parisiacus *n.* 4808, *olim Moissiacensis, saec. XI. vel XII, Cosmographiam continet, praecedente laterculo* 10 *vel potius* 9 *capitulorum. Hiat a verbis* rareque in mare (*ed. Wuttke* § 47) *ad* ex utraque parte curam belli (§ 68)*; desinit* (*ib.* § 112)*:* et sic affirmat terram, *sublato folio.*

4a) *Codex* Parisiacus *n.* 4871, *saec. XI, fol.* 104, *item laterculum* 9 *capitulorum praemisit. Eodem quo Aethicus noster desinit folio* 142. *incipit vetusta Cosmographia ab auctore Italo saec. V. composita, quam edidit A. Riese, Geographi Latini minores, Heilbronnae* 1878, *p.* 70—103, *eaque item Aethici nomine appellata eoque citata est a Flodoardo, Hist. Rem. I,* 1[5], *et Hugone Flaviniacensi, Chron. I* (*SS. VIII,* 291).

4b) *Codex* Parisiacus *n.* 8501 *A, saec. XIII, desinit* § 111, *subscriptis verbis:* Explicit liber Aethici philosophi cosmographi.

a) *Ita L. Bethmann, 'Archiv' XII, p.* 314*:* Ethici *K. Pertz, De cosmographia Ethici libri tres, Berolini* 1853, *p.* 101.

1) *H. Schenkl, Bibliotheca patrum latinorum Britannica I* (*'SB. der philos.-hist. Classe d. Akad. d. Wissensch.', Vindobonae* 1890, *tom. CXXI, pars IX, p.* 56, *n.* 272). 2) *Cf. H. L. D. Ward, 'Catalogue of Romances in the department of manuscripts in the British Museum'* (1893) *II,* 534. 3) *Cf. V. Rose, 'Verz. d. Lat. Hss. d. Kgl. Bibl. zu Berlin I. Die Meerman-Hss. des Sir Thomas Phillipps', Berolini* 1893, *p.* 390 *sqq.* 4) *Cf. Wuttke p. CXXV.* 5) *SS. XIII, p.* 413*:* Aethicus etiam in cosmographia sic memorat.

Auctor noster pravus fallaxque, cum per tot saecula in bibliothecis latuisset, uno eodemque fere tempore in Gallia et in Germania e tenebris protractus statimque bis editus est virique illi docti thesaurum antiquum se repperisse opinati bona fide fabulas acceperunt, quibus originem libri sui nebulo ille obtexerat.

d'Avezac, 'Mémoire sur Éthicus et sur les ouvrages cosmographiques intitulés de ce nom' ('Mémoires présentés par divers savants à l'académie des Inscriptions et Belles-lettres de l' Institut national de France', Parisiis 1852, ser. I, tom. II, p. 455—541), textum ad codicem 2 (ei C) instituit, quem Thomas Wright cum illius apographo codicum 3b et 4a contulerat, addidit autem discrepantiam lectionum non solum codicum 3b (P) et 4a (T), sed etiam 3a II (B) et 4b (D). Textum purum publici iuris facere in animo non habebat neque rationem scribendi servavit barbaram quidem, sed vetustam, immutans vel nomina propria.*

Henricus Wuttke, 'Die Kosmographie des Istrier Aithikos im Lateinischen Auszuge des Hieronymus', Lipsiae 1853, codices vetustissimos 1 (ei L), 1a et 1b (W et G) primus adhibuit, quibuscum apparatum decessoris coniunxit, textumque traditum eo melius servavit, sed grammaticae barbarae succurrere non omnino abstinuit neque tanta edendi peritia callebat, quanta huic muneri par fuisset. Denique

K. A. Fr. Pertz, De Cosmographia Ethici libri tres, Berolini 1853, ultra prolegomena editionis non pervenit neque codices in ordinem debitum redegit neque ea quae de singulorum necessitudine disseruit inter se cohaerent, veluti ipse lacunas codicis 1a (ei 2; cf. p. 109) attulit[1]*, quibus 1b (ei 2*) minime deformatus est, unde hic non ex illo pendere potest, id quod contendit.*

Deficientibus codicibus 1a.b textus, quem edituri sumus, ad vetustissimos codices 1. 2 potissimum recensendus erat, qui raro inter se dissentiunt, nisi quod librarius 1 scriptura deceptus nonnumquam erravit[2]*, nonnulla quoque verba neglegenter praetermisit*[3]*, atque uterque sermonem hispidum eo accuratius servavit, quo propius ad aetatem auctoris accedunt. Codices 2. 2*. 2a ex eodem exemplari pendent, atque 2* una cum 1* historiam *§ 22 (ed. Wuttke) exhibet pro* Histriam *(ita 1a.b). Codex 2* artius quam cum 2 coniunctus est cum 2a, quem saec. X. exaratum K. Pertz pro praestantissimo habuerat, sed ex ipsis interpolationibus praescriptionis, quam p. 101. exscripsit, intellegitur, cum toto caelo errasse, nam librarius non solum grammaticam et rationem scribendi immutavit, sed etiam haud pauca menda exhibet eadem quae in 2* deprehenduntur, neque ad nos pervenit nisi mutilatus. In codicibus 3 et 4 laterculus capitum praemissus est, quibus nonnulla quoque menda communia esse videntur:*

§ 24 (ed. Wuttke p. 14, 18). confersa falerna] 1. 1*a.b.* 2*; confertam falericam 3*b.* 4*a.b,*

sed codices 3a.b distinguuntur hoc loco a reliquis:

§ 84 (ib. p. 65, 29). [Alexander procerior ambitu maris capitur, Olympus duratus silice *om.* 1. 2*. 4*a.b, habent* 3*a.b*] Alexander,

ubi libri 4 una cum 1. 2 hiant, homoeoteleuto decepti. Eo aegrius ferendum est codicem vetustiorem 3a minime integrum ad nos pervenisse, ita ut ad textum nostrum recensendum nihil faciat. Codices 4a.b iisdem lacunis mendisque laborant e communi exemplari pendentes:*

c. 21 (ed. Wuttke p. 12, 15). et divinisse periculum magnum] et devinisse (devenisse 1*b.* 3*b*) p. m. 1*a.b.* 3*b;* et diviuis p. m. 1; periculum dicit se incurrisse magnum 4*a.b;* et diu formidaret p. m. 2* *(?),*

1) *Wuttke § 10 (p. 5, 31)* et ignis — cremaretur *om.* 1*a.* 2) *Scripsit* mel *pro* 'mei' *(i similis* l *in codd. saec. VIII. occurrit),* idem *pro* 'id est', Valeniam *pro* 'Valeriam'. 3) *Wuttke § 38 (p. 26, 14) haec codici 1 post* hostium *desunt:* aut ad praelia, si ad locum conventus, in quo solent hostium.

sermoque primigenius in solis codicibus vetustioribus quaerendus est. Codices igitur 1. 2 *seculus sum, quos cum* 2*a contuli, neque vero attuli* e *pro* ae, ę *pro* e *praepositionesque adsimilatas; lectiones autem codicum* 2*. 3*b*. 4*a*.*b*, *sicut H. Wuttke, ita et ego ex editione d'Avezac deprompsi.*

Quanti Cosmographia Aethici philosophi in Langobardia aestimaretur, inde intellegitur, quod Everardus comes Foroiuliensis eam una cum aliis libris in capella sua asservabat, atque facultate sua divisa ipse cum Gisla uxore, sorore Caroli Calvi, Unroch primogenito suo anno 837. *librum legavit*[1]. *Litterarum formae mirabiles, quas auctor invenerat, Hrabani Mauri*[2] *ingenium exercuerunt, qui quod Hieronymus in hunc auctorem studium contulisse dicitur eo explicuit:* quia magnifice ipsius scientiam atque industriam duxit.

Auctori vale dicturus, qui veritati gravissime illusisse videtur, meminisse velim, nonnulla quoque memoratu digna operi eius inesse, quae in ora maritima habitans de peregrinis et terris et hominibus a mercatoribus et nautis accepisse potest, et praeter res navales, quarum recordari in bello cruentissimo, quo orbis terrarum nunc concutitur, aliquantum interest, barbarae illae gentes insularum quarundam animos hominum nostrae aetatis ad se convertere debent, qui hostibus ad pugnam procedentibus, 'statim ultra quam credi potest terram subfodiunt' fossasque cespitum congerie cooperiunt, 'ita ut planities camporum reddatur aspectus', cum ex alia parte sursum ambulantes lanceis subdole perforarent: Sunt itaque, *inquit*[3], ad terram fodiendum praecogniti plus quam alias gentes terrarum. *Inter litterarum monumenta prioris saeculi VIII. partis Aethici cosmographia certe locum suum occupat, schedaeque nostrae si effecerint, ut opus illud et mirabile et obscurum diligentius iam exploraretur, quem exoptaverim, fructum tulerunt.*

B. Krusch.

Wuttke § 102. (1). 'Lacedaemonia[a], Pannonia et Histria post celeberrimam Greciam', suarum generationum[4] repetens, ait, 'me circuitum[b. 5], virum[c. 6] mearum et opus et rumor[d. 7] subrepsit, ut decidentium[8], si falsa fuerunt, retroacta obmitterem[e] aut, si vera, reciperim[f], si[g] ambigua, frustra ducerer[h] pondus laboris mei[i]. Meae[k] causa extetit[l], ut itineris vocatio[m], veritas[n] laborem[o] sequatur. Quantae clades in Lacedaemonia, Norico[p] et Pannonia, Histria et Albania, vicinae[q] meae septentrionalium[r] regiones, primum a Romanis et Numitore tyranne[s], dein sub Romolo[t] Remoque fratribus postque Tarquinio[u] Prisco, Superbo[v], cum taedio cordis mei[w] stragem subolis[x] mei[w] cogor propalare, et postmodum orientalium[9] ac loca meridiana, que obmisi, retexam'.

I. Cap. 1. 1. 2. (2*). 2*a*. (3*b*. 4*a*. *b*).

Cap. 1. a) Lacedem. 2. 2*a*, *ut infra.* b) circuitu 2*a*. c) *ita* 1. 3*b*; virium 2. 2*a*; iurium 2*; viarum *Wuttke.* d) humor *Av.* e) omitterem 2*a*. f) reciperem 2*a*. g) sibi 2*a*. h) decerer 2*a*, *corr.* i) *ita* 2*a*; mel 1. k) *ita* 2; meae . causa 1; meae causa 4*a*; mea causa 2*. 2*a*. l) extitit 2*a*, *ut infra.* m) vacatio 2. (2*). 2*a*. n) *ita* 1. 2. 4*a*. *b*; varietas 2*. 2*a*; veritatis *Av.* o) *ita* 2*a*; laborarem 1. p) Iī ALBANIA *add.* 2*a*. q) victinę 1. r) sententrionalium 2*a*. s) tyranno 2. 2*a*. t) Romulo 2. 2*a*. u) Tarquinium priscum superbum 2*. 2*a*. v) super bocum tędio 1. w) mel 1. x) sobolis 2. 2*a*.

1) *J. de Coussemaker, 'Cartulaire de l'abbaye de Cysoing', Insulae p.* 3*:* Unroch habeat — — euangelium et librum bestiarum et cosmographiam Ethici philosophi. *Anno falso* 867. *sine dubio errore typographi charta ibi attributa est, recto autem apud G. Becker, Catalogi bibliothecarum antiqui,* 1885, *p.* 29. 2) *Hrabanus Maurus, De inventione linguarum ab Hebraea usque ad Theodiscam et notis antiquis (Migne, Patrol. Lat. CXII, col.* 1579*).* 3) *Ed. H. Wuttke §* 38. 4) *Cf. §* 62 *ed. Wuttke:* Malanchinos et Dafros et Alces generationes ex Iafeth dicit. — — Generationum istarum idem sofista terrorem et multa vel maxima horribilia exorsus est, quae apud alias gentes ignota et ignominiosa vel nefanda ducuntur. 5) *I. e. postquam Lacedaemoniam, Pannoniam, Istriam circumivi post Graeciam.* 6) *I. e. viribus meis.* 7) *Cf. §* 78 *(ed. Wuttke p.* 59, 4*):* in eius rumore atque potentia vel virtute. 8) *I. e. decedentium, defunctorum.* 9) *Scilicet inde a §* 105 *apud Wuttke auctor 'summatim ad orientem certatim gressum posuit'.*

(2). 'Numitorem[a] igitur regnum male usurpatum, hostem[1] et vastationem Tusciae saevissimam intulit; Pirreos[b, 2] montes, Cisalpina itaque[c] iuga peraccessit, Noricos obtenuit[d], Histriam[e] crudeliter obpraessit[f]; Histrum[g] transiens, cum Albanos[h] altercavit, sed superare non potuit; cum magna[i] spolia remeavit[3]. Nec multo post obiurgantes mutuo nepotes cum avo, consurrexitque Romolus[k] super avum Numitorem, interfecit[l], regnum sagaciter[4] et adroganter[m] usurpavit. Euandriae urbis[n] muros et moenia ampliavit; ipsam[o] nimpe[p] urbem a suo vocabulo Romam noncupavit[q]. Ipse[r] vero post avum fratrecida[s] extetit[t], Remum[u] negavit[v], spurcitia[w] omni deditus[5] et luxoria[x], freniticus[y] pellexatur[z] nefarius. Commoto[a] exercitu Romanorum, avi crudilitatem[b] arreptus[c], Lacedaemones[d] crudeliter debellavit, Pannoniam vastavit, Semoen[e] transiit, post primam eversionem Troiae[f] secundus cruentator peraccessit[g], cum Franco et Vasso[h], qui ex regia prosapia remanserant[i], certando dimicavit, ipsosque[k] superatos, Illium[l] dinuo[m] captam, remeavit ad urbem'.

(3). 'Francus enim[a] et Vassus foedus apud Albanos patraverant[b], mutuo moventes exercitum[6] contra Romolum[c], montana Histriae[d] transeuntes, fixerunt[e] tentoria[7], contra[f] quos Romolus[g] castra obponit; cum Franco et Vasso dinuo[h] bellaturos[i], properavit in montem sacrum, arasque Iovis famosissimas[k] praeparantur[l], ad aciem perduellis[m], hostes invicem dimicantes. Romulus post cruentissimam stragem, sicut maximum moverat exercitum, victor extetit debellaturosque[n] superavit. Francus et Vassus caesum cernentes exercitum[8], cum paucis qui remanserant per fugam[o] lapsi evaserunt. Albani prostrati atque devicti[9], qui evadere potuerant a[p] caede maxima, reversique[q] sunt[r] propria'. Wuttke § 103.

I. Capp. 2. 3. 1. 2. (2*). 2*a* (*ad l.* 17). (3*b*. 4*a*. *b*).

Cap. 2. a) *ita* 1. 2. 4*a*. *b*; Numitore i. regnum m. usurpatum 3*b*; Numitore (Nunitore 2*a*, *corr.*) i. regno m. usurpato 2*. 2*a* (*ubi in marg.* NUMITORE REGNO). b) *ita pr. m.* 1 *cum* 2. 2*. 2*a*. 3*b*. 4*a*. c) *ita pr. m.* 1 *cum rell. codd.* d) *ita* 2; obteuit *pr. m.* 1. e) Hystriam 2*a*. f) oppressit 2*a*. g) histrū. Transiens *interpunxit* 1; Histrium transiens 2*a*, *ubi in marg. add.* It ALBANIS (*v. supra p.* 524, *l.* 27, *n. p*). h) Albanis 2*a*. i) magnis spoliis 2*a*. k) *ita pr. m.* 2; Romulus *rell.* l) *ita* 1. 2. 4*a*. *b*; et *add.* (2*). 2*a*. m) adrogant 1. n) urbes 4*a*. *b*. o) *in mg. add.* ROMA 2*a*. p) *m. al. corr.* nempe 1, *et sic* 2*a*. q) nunc. 2. 2*a*. r) Ipsa 2*a*, *corr.* s) fratricida 2*a*. t) Et *add.* 2*a*. u) que fratrem suum *add.* (3*b*). v) necaavit 2, *corr.*; necavit 2*a*. w) *ita* 1. 2. 2*. 2*a*. 3*b*. 4*a*. x) luxuria 2*a*. y) freneticus 2*a*. z) pellexator 2*a*; pellexatus 4*a*. *b*. a) que *add.* 3*b*. b) crudelitatem 2; crudelitate 2*a*. c) arreptos 2*a*. d) Lacedemonas 2*a*. e) Simoen 2*a*. f) Troiam (4*b*); Trogam 4*a*. g) Et *add.* 2*a*, *ubi in mg. add.* DE FRANCO ET VASSO. h) Fasso 2*a*. i) remanserat 2*a*, *corr.* k) ipsos quoque 2*. 2*a*. l) *ita* 1. 2; llium 2*. 2*a*. m) dinuo . Captam *interpungit* 1; denuo captam 2*a*.

Cap. 3. a) N (*pro* enim) *superscr.* 2*a*, *ubi in mg. add.* It ALBANIS. b) *ita* 1. 2 *cum* 4*a*. *b*; patraverunt 3*b*; impetraverant 2*. 2*a*. c) Romulum 2*a*. d) et *add.* 4*a*. *b*. e) fixer. tentoria 1. f) *in mg. add.* It FRANCO ⁊ (= *et*) VASSO 2*a*. g) Romulos 2*a*. h) denuo 2*a*. i) *ita pr. m.* 1. 2 *cum* 3*b*; belaturus 2*a*. k) *in* famosissimam *desinit* 2*a*. l) *ita interpungunt* 1. 2. m) perduelles 2*. 3*b*. n) que *om.* 3*b*. o) fu:gam 1. p) a c. *om.* 2*. q) *ita* 1. 2. 2*. 3*b*. 4*a*. r) ad *m. al. add.* 1; *om. pr. m.* 1 *cum* 2. 3*b*. 4*a*.

1) *I. e. exercitum.* 2) *Pyrenaei montes pro Apennino accipiuntur; cf. SS. rer. Merov. V, p.* 560, *n.* 2. 3) *Cont. Fred. c.* 11 (*p.* 175, 1): cum plurima spolia remeavit. 4) *L. h. Fr. c.* 9 (*p.* 251, 11 *B*): regnum Francorum sagaciter suscepit; *c.* 17 (*p.* 270, 9): regnum patris sui sagaciter recepit. 5) *Ib. c.* 44 (*p.* 316, 21): omne spurcicia deditus, fornicarius; *c.* 18 (*p.* 271, 28): effrenis in luxoria, *quod magis placet quam* l. freniticus. 6) *L. h. Fr. c.* 53 (*p.* 327, 20): Qui movens exercitum, contra Carlum perrexit. 7) *Ib. c.* 41 (*p.* 312, 18): fixerunt tentoria; *cf. c.* 17 (*p.* 269, 11) *et Vulgatam.* 8) *L. h. Fr. c.* 9 (*p.* 251, 18): Iesum cernens exercitum suum, per fugam lapsus; *ib. c.* 8 *et Cont. Fred. c.* 2. 8 (*p.* 250, 14 *B*. 169, 7. 173, 12): per fugam lapsus evasit; *Cont. Fred. c.* 38 (*p.* 185, 13): reliqui qui remanserant vix fuga lapsi evaserunt; *ib. c.* 47 (*p.* 190, 3): cum paucis qui remanserant (*ita etiam Hist. Dar. p.* 198, 27) fugiendo evasit. 9) *Hist. Dar. p.* 195, 21: prostrati atque devicti; *Cont. Fred. c.* 20 (*p.* 178, 8): devicti atque prostrati (*ita etiam L. h. Fr. c.* 5, *p.* 246, 20) — — in fugam lapsi terga verterunt; qui evaserant — —.

(4). 'Francus, ut diximus, et Vassus videntes se superatos, terra[a] autem adflicta et vastata in solitudineque[b] redacta[c], relinquentes propria[d], cum paucis sodalibus, sed viris[e] expeditis pulsi a sede, statim Retia penetrantes, ad invia et deserta[f] Germaniae pervenerunt, levaque Meotidas paludes demittentes, more praedonum pyrraticum[g] et strofosum[h, 1] atque latronum[i] degentes, urbem construunt; Sichambriam[2] barbarica sua lingua[3] nuncupant, id est[k] gladio et arcum more praedonum externorumque posita'.

(5). 'Romolus[a] dein humanum sitiens sanguinem, hostium plurimorum congestum[a*], Histriam ingressus, cruore tanto fuso[4], ita ut undas Histri[5] humanus cruor praeoccupassit[b], victoria parata, mox Albaniam peraccessit. Quanta certamina et strages universaque mala[b*] perpetrata fuerunt, longum est inseri[c]. Romolus, amisso[d] inter caedes[e] maximam[f] partem[f] exercitus sui, tamen cum multa spolia[6] vel[g] captivis reversus est'.

(6). 'Post haec Valeriam[a, 7] debellavit, urbes maritimas usque Italiae fines coepit, ac tenus Mantuam urbem accedens, quae a[b] Manto[8], Tirhesiae filia, post interitum Thebanorum in Italia[c] comitatam[d] in Venetiam[d*], quae Gallia[e] Cisalpina dicitur, hanc urbem in collectionem incolatus sui aedificavit, quam praefatus Romolus vim[f] roboris[g] sui certando capessit et ventilando diruit. Iterumque Gallias edomuit in suaque ditione[g*] tributarias fecit[9], omneque[h] malitia consummata regna ac terras sanguine humano infectas in tantum, ut post haec captivitas[i] plurimorum parvulorum ac mulierum multarum, quique[k] regionum ignorarent et terras et lingua[l], et nusquam remeantes propria, vel propinquos amiserunt. Ipse quoque Romolus[m] post tot facinora[n] et vim et animam iniquissime et indigne fudit. Vae obmissa mundi plurima bella vel clade pestifera[o]!'

Isid. Etym. XV, 1, 59.

(7). 'Quid subolis ignaviae meae meruerit, non praetermittam: cum eo tempore captivati ab Histria Casiopas[a] insolas pervenerunt, post multa annorum curricula vix ad vastam et inviam[b] caenum ac pulverum ustionem cum magno merore et taedio

I. Capp. 4—7. 1. 2. (2*. 3*b*. 4*a*. *b*).

Cap. 4. a) *ita* 2. 4 *a*. *b* (devastata); terram a. adflictam et vastatam 1. b) *ita pr. m.* 1 *cum* 2. 4 *a*. c) *ita pr. m.* 1 *cum* 2. 4 *b*. d) propriam 4 *a*. e) vires 2*. f) deserta . Germaniç 1. g) pyraticum 2; piraticum 2*. 3 *b*. 4 *b*. h) *ita* 2; fero fosum 1. i) latronum . degentes . 1. k) *ita* 2; nuncupant. Idem 1 (*ubi etiam* § 25. *ed. Wuttke* idem *pro* id est *scriptum est*).

Cap. 5. a) Romulus 2, *ut infra*. a*) congestrum 2*; congestum histriā. 1. b) praeoccupasset 2. b*) quae *m. al. suppl.* 1; *habet* 3 *b*. c) inferri 3 *b*. d) *ita* 1 *cum* 2. 3 *b*. 4 *a*. e) caedem *Av*. f) *ita* 1 *cum* 2. 3 *b*. 4 *a*. g) et 4 *a*. *b*.

Cap. 6. a) Valeniam 1. b) que a monto (*m. al. corr.* manto) tirhesiç (*m. al. corr.* terhesię). Filia 1. c) *ita* (1 *pr. m.?*). 3 *b*. 4 *b*; Italiam *rell*. d) *ita* 1 *cum* 2. 2*. 3 *b*; comitatum 4 *a*. *b*; delata *Isid*. d*) Veneciam 2. e) Galia 1. f) *ita* 1 *cum* 3 *b*. g) roboris . sui 1. g*) dictione 2. h) omnemque malitiam consummatam regnat 3 *b*; comsumm. 1. i) *ita* 2. 3 *b*. 4 *b et m. al.* 1; captivas *pr. m.* 1 *cum* 2*. 4 *a*. k) *ita* 1 *cum* 2. 3 *b*; quoque *Av*. l) *ita* 1 *cum* 2. 3 *b*; linguas *Av*. m) *h. l. interpungunt* 1. 2. n) flagitia 4 *a*. *b*. o) bestifera 1.

Cap. 7. a) Casiophas 4 *a*. *b*. b) invia 3 *b*.

1) *Cf.* § 66. *ed. Wutke* (*p.* 46, 18): in strofosis enigmatibus. *I. e. subdolus, fraudulentus; cf. Forcellini h. v.* 2) *L. h. Fr. c.* 1: pervenerunt — — iuxta Meotidas paludes et coeperunt aedificare civitatem — — appellaveruntque eam Sicambriam. 3) *Nomen ex 'sig' (= victoria) et 'gambar' (= strenuus) compositum est; cf. K. Zeuss, 'Die Deutschen und die Nachbarstämme', Gottingae* 1904, *p.* 83. 4) *Liber h. Fr (B) c.* 37 (*p.* 307, 7): Tanta cedes illic fuit — —, ut ipse alveus de cadaveribus hominum repletus, aqua ipsa currere penitus non valeret, tanto cruore fuso. 5) *Cf. Isidori Etym. XIV*, 4, 17: Istriam Ister amnis vocavit, qui eius terram influit. Ipse est Danubius. 6) *Lib. h. Fr. c.* 37 (*p.* 307, 17): cum multa spolia reversus est; *cf. ib. c.* 22. 26. 38, *Cont. Fred. c.* 6. 43. 44, *Hist. Daretis* (*p.* 277, 31. 285, 4. 309, 10. 172, 10. 188, 6, 21. 199, 13). 7) *Valeria erat pars Pannoniae; cf. SS. rer. Merov. VI, p.* 571. 8) *Aethicus Isidori Etym. XV*, 1, 59, *expilavit, qui Servii Comm. in Aen. X*, 198, *nititur, cf. Verg. Aen. X*, 199. 9) *Lib. h. Fr. c.* 10 (*p.* 253, 28 *B*): tributarios — fecit; *c.* 35 (*p.* 301, 20 *A*): tributariam fecit (*cf. Vulgatam*).

repetaverunt[a], et usque in diem nativitatis meae culta quae dudum fuerunt, in solitudine[b] redacta[c]'.

(8). 'Post ambitum maris et per cunctum[a] orbem quae prima fuerunt postposui, quae alii ignoraverunt et per memet ipsum cum ingenti labore et fessa indagatione[b] — angor praetermissorum fecit[c], — reperta digessi[d]; quae vero illi scripserunt, opus dempsi: oriente et meridie illi[e] sagace indagatione[1], plana et optima elimati[f] sunt; nos quoque[g] aspera rigidaque[h] et aquosa et brumerica[2] percunctavimus'. Wuttke § 101.

II.

De maioribus Franci et Bassi plura enarravit auctor Originis Francorum Aethico multo posterior, qui immerito auctoritate quadam fruebatur apud viros doctos[3], antequam Historia Daretis de Origine Francorum Fredegarii chronicis inserta in lucem prodiit[4]. Inde Troiae eversionem deprompsit, adnotans, quot e Graecis quotve e Troianis cecidissent, numeris quidem cum fonte parum convenientibus, ubi per singulas pugnas caesi distinguuntur, indeque Frigium novit patrem illorum, sed ipse Ilium avum addidit, ex quo stemma per Ascanium, Cassandram, Trofimum ad Frigium maiorem rettulit, maritum cognatae cuiusdam Priami regis. Hunc Frigium auctor noster procul dubio ex verbis Iordanis, Getica c. 9, § 60, expiscatus est: ex Priami Frygum regi germana progenitus, *quae ad Eurypylum spectant, cui Trofimi nomen ille substituit non plane dissimile. De pugnis autem Franci et Bassi cum Romulo gestis, quem fratre Remo minime privavit, per Aethicum instructus erat, sed illo audacior Sicambriam a Sicambre filio Franci vocatam esse credi voluit. Pleraque auctori Libri hist. Francorum debuit, cuius utraque recensione usus est et A et B, copiosasque eius fabulas cum duobus aliis fontibus coniunxit. Detractis autem illis rebus, quas ex auctoribus vetustioribus deprompserat, haud multa restant ingenio eius adscribenda, atque et K. L. Roth[5] et G. Paris[6] hanc compilationem iusto pluris aestimasse mihi videntur.*

Servavit autem eam codex **Bonnensis** *bibliothecae universitatis S.* 402, *saec. XII, per Richterum praedicatorem Reesensem Berg professori († 1800) dono datus, p.* 145—146, *ubi Ansegisi Capitularium collectionem[7] (p. 47 sqq.) Pactumque Childeberti et Chlotharii (p.* 140—142*) et decreta Karoli M. a.* 779[8] *(p.* 142—145*) subsequitur, Legi Salicae una cum prologo (p.* 146—182*), textui scilicet* 98 *titulorum[9], praecedit. Initio insunt Vitae Karoli M. auctore Einhardo[10] (p. 1—27) et Luthowici auctore Thegano (p. 28—47).*

Codicem fusius descripsit Heffter[11] Bonnensis, qui etiam Originem nostram primus publici iuris fecit, scripturae veteris non adeo peritus.

B. Krusch.

I. Capp. 7. 8. 1. 2. (2*. 3*b*. 4*a*. *b*).

Cap. 7. a) *ita* 1. b) *ita rell. codd*; solitudinem 1. c) sunt *add.* (3*b*).

Cap. 8. a) *ita* 2. 2*; et per cunctam orbem 1; et percunctatum orbem (3*b*); *haec om.* 4*a*. *b*. b) quam *add. Wuttke.* c) feci 4*a*. *b*. d) digessit 3*b*. e) illo 1. f) climati. Sunt *interpungit* 1. g) quaequae *Av.* h) et rigida 4*a*. *b*.

1) *Cf. supra p.* 521, 3. 2) *I. q. brumalis; cf. c.* 36, *ed. Wuttke p.* 23, 4: O tu mare brumericum, catago multorum hominum; *c.* 58 *(p.* 36, 2*)*: lacorum brumerecorum. 3) *G. Waitz, 'VG.' II,* 1, *p.* 260[3]. 4) *SS. rerum Merov. II, p.* 194. 5) *Roth, 'Die Trojasage der Franken', 'Germania, Stuttgart'* 1856, *p.* 37. 6) *Paris, 'Romania' III, p.* 136, *credi voluit, auctori pleniorem Fredegarii textum praesto fuisse.* 7) *Codicem non adhibuit Boretius, MG. Capitularia I, p.* 394 *sqq.* 8) *Ed. Boretius l. c. p.* 47 *sqq.* 9) *Codicem attulit Hessels, Lex Salica, Londinii* 1880, *p. XIX, qui ultimum codicis titulum:* De terra condemnata *p.* 420. *exscripsit.* 10) *Codicem numero* 8*c distinxit G. H. Pertz, SS. II, p.* 435. 11) *'Bericht über einen für die teutsche Gesch. und teutsches Recht wichtigen, noch unbenutzten Codex Metus der hiesigen Universitäts-Bibliothek' in 'Rheinisches Museum für Jurisprudenz, Philologie, Gesch. und griechische Philosophie', Bonnae* 1827, *I, p.* 158 *sqq. Etiam codices* **Vaticani** *Reg.* 1036, *f.* 1, *Ottob.* 3031, *f.* 99, *uterque saec. XV, et Reg.* 1728, *f.* 153, *saec. XVI, Originem continent ('Arch.' XII, p.* 313. 373. 325*).*

INCIPIT ORIGO FRANCORUM.

[Hist. Daretis.] Destructa urbe Troia, cum omni populo Grecorum, scilicet octoginta milia fortium [L. h. Fr. c. 1.] bellatorum, Agamemnon rex contra Priamum regem Troianorum pugnavit decem annis [Hist. Daretis. Iordanes, Getica c. 9, § 60] et ceciderunt de Grecis DCV milia, de Troianis LXV milia. Frigius[1] itaque quidam cognatam Priami regis accepit, unde fuit Trofimus[2], qui genuit Cassandram, Cassandra [L. h. Fr. c. 1. Hist. Daretis.] Ascanium[3], Ascanius Ilium[4], Ilius Frigium, Frigius Francum et Bassum, unde et[a] Franci [Fredeg. II, 16.] appellati sunt. Et de Aenea Troiano principe Romulus et Remus, a quibus Romanorum [Aethicus.] surrexit imperium. Annos plurimos pugnaverunt contra Francum et Bassum parentes [Hist. Daretis. Aethicus.] suos in monte Aventino iuxta Romam, cecideruntque inter ipsos ducenti[b] virorum fortium [Hist. Daretis. Aethicus.] fugitque Francus et Bassus devictique venerunt Hystriam. Collectoque altero exercitu, [L. h. Fr. c. 1.] Romulus et Remus Francum et Bassum persequuntur. Illi autem, paratis navibus, [ib. c. 2. ib. c. 4.] Meotides paludes ingressi, inter Danubium et Tanaim partes in Germaniam[c] tendunt. Ibi [ib. c. 1.] diu morati civitatem construxerunt, quam Sicambriam a Sicambre, filio Franci, voca- [ib. c. 2.] verunt. Eo tempore, rebellantibus Alanis, imperator Valentinus collegit exercitum Roma- [ib. c. 4. 2.] norum cum Aristarcho principe. Tunc simul pugnantibus fugerunt Alani in Meotides paludes. Imperator itaque non valens eos superare, dixit: 'Si quis intraverit in paludes istas et inimicos meos inde eiecerit, concedam ei tributa annis decem'. Tunc ingressi Franci eiecerunt eos. Dixitque imperator: 'Recte apellati sunt Franci ad instar duriciae [ib. c. 3.] ferri vel a feritate[5] cordis'. Et concessit eis tributa annis decem. Post annos vero[d] X misit imperator, ut darent[6] tributa. Et haec videntes Franci, dixerunt: 'Imperator gentem hanc bello superare non potuit, quam nos vicimus, quare ei tributa solvimus? Surgamus et occidamus Primarium istum cum sociis suis'. Consurgentesque occiderunt [ib. c. 4] missum cum sociis suis. His auditis, imperator collegit exercitum, gentemque rebellem conatus est occidere. Illi autem videntes, quod superare non possent, de Sicambria egressi, usque ad Rheni fluminis fines pervenerunt[e].

II. c.

a) *om. codd. Vatic.; cf. p.* 527, *n.* 11. b) $\overset{ti}{\text{oc}}$. *c.* c) Germania *codd. Vat.* d) $\overset{o}{\text{V}}$ X. *c.* e) *Sequitur:* Incipit tractatus Salicae legis, *inc.* Gens Francorum inclita, *i. e. prologus maior c.*

1) *Iordanes, Getica c.* 9, *§* 60*:* Telepho vero defuncto, Euryphylus filius successit in regno, ex Priami Frygum regi germana progenitus. Qui ob Casandrae amorem bello interesse Troiano, ut parentibus soceroque ferret auxilium, cupiens, mox venisset, extinctus est. *Frigius igitur verbis* Frygum regi *originem debuit; v. supra p.* 527, *l.* 16. 2) *Trophimus erat episcopus Arelatensis (cf. Greg., H. Fr. I,* 30*), sed nomen ex* Euryphylus *deformatum videtur esse.* 3) *Ascanii meminit Fredeg. II,* 9. 4) *L. h. Fr. c.* 1*:* ubi est civitas, quae Illium dicitur. 5) *Ita recensio B Libri hist. Fr. c.* 2. 6) *Ita recensio A Libri h. Fr. c.* 3.

CONSPECTUS CODICUM HAGIOGRAPHICORUM.

SCRIPSIT WILHELMUS LEVISON.

Codicum qui ad Vitas Passionesque sanctorum recensendas in voluminibus II—VII. adhibiti sunt conspectum adiecturi, haud inutile duximus nonnulla de collectionibus earum quibusdam praecipuis proponere, quantum quidem res eiusmodi e Vitis Merovingicis cognoscere licet. Nam cum de Martyrologiis, quibus si non sola nomina sanctorum, at certe brevissima tantum gesta eorum continentur, aliquantum iam instructi simus, historia collectionum ipsas Vitas complectentium, exceptis paucis, adhuc desideratur[1]*, neque ad eam indagandam solae Vitae Merovingicae sufficiunt, sed aliorum quoque sanctorum Gestis indigemus, imprimis Passionibus martyrum vetustioribus, quae antiquitus ceteras Vitas numero admodum superabant (e. gr. in 'codice Velseri' saec. VII. exarato*[2]*, iam Monacensi Lat. n.* 3514*; deinde Carlsruh. Augiensi n. XXXII et Vindobon. n.* 332*, saec. X, et* 371*, saec. IX, et* 377*, saec. XI). Unde, quae descriptionibus codicum infra subiunctis atque itinerariis catalogisque bibliothecarum impressis nixi disserimus, ut ea non omnino inutilia fore confidimus, ita supplementis plurimis egere non ignoramus.*

Vitarum igitur ut codices ab ipsis auctoribus exarati iam nulli fere supersunt, ita ne singulae quidem Vitae seorsum traditae sunt nisi raro (e. gr. V. Wandregiseli in codice Parisiensi n. 18315*, saec. VIII; V. Haimhrammi in cod. Wirziburg. Mp. th. qu.* 23*; V. Eligii in Divion. n.* 656*), atque antiquissimus qui huc spectat codex Parisiensis n.* 9550 *(saec. VII. ex.) Passionem Acaunensium martyrum inter alia opuscula Eucherii exhibet neque inter hagiographica, ex quo fonte primigenio reliqua exemplaria omnia pendere videntur. Plerique vero codices textus hagiographicos plures minoresve collectos continent, sive Vitas integras librarii descripserunt sive epitomas tantum admiserunt aut textus primigenios etiam magis retractaverunt. Vitae autem saepissime sine dubio eo ordine describebantur, quo in manus librariorum pervenerant; deinde vero haud semel exemplaria earum conficiebantur certo ordine instituto, sive textus ad unum sanctum aut sanctos eiusdem regionis spectantes colligebantur sive librarii distincta genera curabant velut Vitas sanctarum feminarum (Vindobon. n.* 339*; cf. n.* 420*) aut visiones (Londin. Harley n.* 4719 *et Lambeth n.* 173*, Vindobon. n.* 579*) sive dierum memoriae sanctorum dicatorum ratione habita Vitas iuxta ordinem kalendarii disponebant. Quarum rationum ut de codicibus nostris exempla proferantur, iam antiquitus corpus quoddam ad Martinum Turonensem spectans compositum est, 'Martinellus' aut*

1) *A. Poncelet, 'Le légendier de Pierre Calo' (Analecta Bollandiana XXIX,* 1910*, p.* 5—116*), de collectionibus Vitarum abbreviatarum egregie disserens, legendaria Vitas integras complectentia p.* 7—13*. quasi prooemians non nisi obiter perlustravit.* 2) *Cf. Catalogum codicum Latinorum bibliothecae regiae Monacensis* [2] *I,* 2, 1894*, p.* 99*; MG. Auct. ant. IV,* 2*, p. XXVI; SS. R. Merov. I,* 878 *sq.*

'Martinulus' vocatum[1], quod sine dubio Turonis exortum atque olim seorsum traditum postea cum aliis textibus in collectiones ampliores coaluit, aliis sanctis Martino adiunctis (cf. e. gr. Admontensem n. 654, fol. 1—107', 115'—116'; Maihingensem I. 2, 4°. 4, fol. 1—64'; Monac. n. 9536, fol. 117—161', et n. 12642, fol. 11—43; Paris. n. 3788, fol. 213—228', et n. 3851 A, fol. 57—92, et n. 5287, fol. 62'—102), eidemque generi codices martyribus Acaunensibus (Leid. n. 114 A). Iohanni abbati Reomaensi (Semur. n. 1), Germano episcopo Parisiensi (Paris. n. 12599 et 12610), Remaclo (Rom. Vatican. Reg. n. 615), Amando (Gandav. n. 224, Valentian. n. 501 et 502), Bonifatio discipulisque (Erlang. n. 321) dedicatos attribuerim. Ne Vitas patrum Aegyptiorum tractem et Gregorii Turonensis 'Vitam patrum' Gallicorum a nostro proposito alienas, sancti singularum regionum, urbium, coenobiorum celebrantur in collectione Arelatensi (Paris. n. 5295), Arvernensi (Claromont. n. 150), S. Bavonis (Gandav. n. 308), Fontanellensi (Havrensi n. 332), Fuldensi (Wirziburg. Mp. th. qu. 13), Sithiensi (Bonon. n. 107), denique Sangallensi ad Gallum et Otmarum spectante (Berol. theol. Lat. Quart. 505, Guelferbyt. n. 3095, Londin. Add. n. 21170, Sangall. n. 560. 562. 564. 572), quibuscum compilationes posterioris aevi ampliores comparare licet velut acta sanctorum Hiberniae codicis Salmanticensis aut Sanctilogium Angliae Iohannis Tynemuthani aut Iohannis Gielemans Hagiologium Brabantinorum.

Potiorem autem locum magis magisque collectiones iuxta dies kalendarii dispositae obtinuerunt, quae ratio colligendi iam saec. IX. saepius adhibita est; passionaria talia auctori martyrologii Lugdunensis (ante a. 806) et Adoni (ante a. 860) praesto fuerunt[2] atque complura saec. IX. conscripta iniurias temporum superaverunt (e. gr. cod. Vindobon. n. 371 et 420), ita ut collectiones quasdam eius aevi ad saeculum VII. vel VI. iure nimis dubio referre conati sint[3]. Tamen eum modum ante aetatem Carolinam haud ubique usitatum fuisse, e. gr. fortasse e codice Velseri (Monac. n. 3514) saec. VII. exarato et Carlsruhensi Aug. n. XXXII Reginberto auctore († 846) scripto conicere licet, in quibus componendis ordinem dierum ut affectaverunt, ita non omnino asseculi sunt[4], itemque 'Passionario maiori' Sangallensi (Turic. C. 10. i, saec. X) ab initio mensis Aprilis ad Kalendas Decembres protento Vitae nonnullae (Carileffi, Germani Paris., Landiberti) insunt, quae potius alio loco collocandae erant. Additamentis sane accedentibus, non modo volumina colligebantur, quae textus novos absque ratione kalendarii reciperent atque collectionibus iam congruo ordine constitutis pro supplemento essent[5]; sed etiam Vitis iterum iterumque in calce adiectis aut in medio

1) Cf. H. Omont, 'Bibliothèque de l'École des chartes' XLII, 1881, p. 160; L. Delisle, 'Mémoire sur l'école calligraphique de Tours' ('Mémoires de l'Académie des inscr. et belles-lettres' XXXII. 1, 1886, p. 42 sq. 52 sqq.); E. Ch. Babut, 'Saint Martin de Tours', Parisiis (1912), p. 299 sqq.; de inscriptionibus adiunctis cf. de Rossi, Inscriptiones christianae urbis Romae II, 1, p. 186—188. 2) Cf. H. Quentin, 'Les martyrologes historiques du moyen âge', 1908, p. 139 sqq. et 643 sqq. 3) Cf. K. Künstle, 'Hagiographische Studien über die Passio Felicitatis', Patherbrunnae 1894, p. 45 sqq.; idem, 'Römische Quartalschrift' XXII, 1908, p. 17 sqq.; A. Dufourcq, 'Étude sur les Gesta martyrum romains' (I), Parisiis 1900, p. 77 sqq., et 'Le passionnaire occidental au VIIe siècle' ('Mélanges d'archéologie et d'histoire' XXVI, 1906, p. 27—65), de cuius studiis praecocibus et iusto fundamento saepius carentibus cf. H. Quentin, 'Revue Bénédictine' XXIV, 1907, p. 537—546, et Poncelet l. l. p. 8. 4) De ordine codicis Augiensis cf. Krusch, supra VI, 543. 5) Supplementum eiusmodi exhibet codex Romanus bibliothecae Victoris Emanuelis n. 341 (Farfensis n. 29), saec. IX, cuius indici fol. 6. haec praescripta sunt: In hoc volumine continentur Passiones vel acta diversorum sanctorum, quae nos idcirco congruo sibi ordine non possuimus, quia, sicut ea diversis temporibus diversisque in locis invenire potuimus, ita et huic volumini indidimus; cf. W. Meyer, 'Die Legende des h. Albanus' ('Abhandlungen der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Phil.-hist. Klasse, Neue Folge' VIII, 1), 1904, p. 65 sq.

volumine insertis, immo aliis ob dierum diversitatem discerptis[1], collectiones in describendo saepius denuo disponendae erant, ut ordo dierum rectus restitueretur atque servaretur. Pro aevo autem, quo 'passionalia' vel 'legendaria' plenissima ad modum kalendarii composita sunt, saecula XII. et XIII. habenda sunt, cum saeculo XII. cum alia tum legendarium Cistertiense et magnum 'Francogallicum' et 'Flandrense', deinde Arnsteinense et Baiuvaricum in coenobiis Windbergensi Altahensibusque descriptum et Austriacum, saeculo XIII. Trevericum S. Maximini debeantur. Ut autem lectiones ecclesiasticas commodius recitarent, particulas Vitarum in ecclesia proferendas excerpserunt, 'lectionaria' distincta constituentes[2] (e. gr. Monac. n. 701, Roman. Palat. n. 439 et 477, Rotomag. n. 1388). Neque solum ea de causa 'breviaria' compilabant, sed, numero et sanctorum et Vitarum aucto, volumina nimia haud semel taedium parere coeperant, ita ut pro collectionibus textuum genuinorum inde a saeculo XIII. epitomae saepius substituerentur piis lectoribus vel contionatoribus ordinis Praedicatorum aliisque 'exempla' quaerentibus commodius legendae, e quibus Legenda Aurea Iacobi a Varagine vulgatissima facta est, cum Speculum sanctorale Bernardi Guidonis aliaeque collectiones eiusmodi minus propagatae sint, de quibus iam A. Poncelet b. m. dissertationem eximiam exhibuit[3], atque etiam epitomae Vitarum multae, quas Vincentius Bellovacensis Speculo historiali vastissimo inseruit, haud raro hagiographis medii aevi vergentis materiam praebuerunt[4]. Iam vero de legendariis anterioribus nonnullis accuratius agendum est idque quantum fieri potest spectandum, ad cuius originis textus Vitae in collectionibus traditae maxime accedant, ut, si non cognosci, at aliquantum divinari possit, unde auctores collectionum textus suos sibi describendos curaverint.

In coenobio Sangallensi ut monui saec. X. 'Passionarium maius' (Turic. C. 10. i) collectum est, cum cuius textibus necessitudine quadam coniuncti sunt codex Corbeiensis saec. VIII. ex. (Paris n. 12598: V. Landiberti), Augustodunensis saec. VIII/IX (Montepessul. n. 55: Acta Afrae), Weissenburgensis[5] saec. X (Bruxell. n. 7984: V. Carileffi, Gaugerici, Sollemnis), Springirsbacensis saec. XII (Berolin. Ms. theol. Lat. fol. 267: V. Eligii), ita ut Vitae haud paucae a partibus occidentalibus allatae esse videantur, neque V. Germani Autissiod. obstat, in qua potissimum ad Salisburgensem saec. IX (Vindobon. n. 420) accedit, de quo infra p. 535. egi. Deinde artissime cum eo liber et Tegernseensis saec. X/XI (Monac. n. 18546, 2: V. Aniani, Aviti, Columbani II, 7—25) et Salisburgensis saec. XI (Vindobon. n. 430: Vitae eaedem, deinde Radegundis, Servatii, Medardi, Arnulfi) conveniunt, ita tamen ut horum auctores potius e collectione Sangallensi simillima hausisse credendi sint quam vice versa, praesertim cum uterque etiam in V. Theudarii (cf. Sangall. n. 566; v. infra), liber Salisburgensis etiam in Vitis Vedastis (Sangall. n. 551) et Kiliani (Sangall. n. 566) cum codicibus Sangallensibus faciant[6]. Quomodo textus e monasterio S. Galli quasi seminario litterarum propagati sint, eius rei exemplum eximium Vitae Geretrudis, Theudarii modo commemorata, Desiderii Vienn. praebent ab Adone archiepiscopo Viennensi Sangallensibus a. 870. praestitae (cf. indiculum Isonis, supra III, 628); cuius donatoris exemplar Sangallense

1) Ob Vitas iuxta dies disponendas Ionae Vita Columbani discipulorumque eius disiuncta est (cf. supra IV, 36; Krusch, Ionas p. 59), item Vita patrum Iurensium et sanctorum Sithiensium (cf. supra III, 129 sq. V, 739, 742 sqq.), atque opera Gregorii Turonensis ad sanctos spectantia passim eadem ratione discerpta sunt (cf. ib. I, 468 sqq.) aeque atque Dialogi Gregorii Magni, ut alia mittam. De Passione Irenaei, Andochii, Benigni sciuncta cf. W. Meyer l. l. p. 62 sqq.

2) Cf. Poncelet, 'Le légendier de Pierre Calo', l. l. p. 13, n. 2.

3) 'Le légendier de Pierre Calo', l. l. p. 14 sqq.

4) Cf. ib. p. 19 sqq.

5) De commercio Sangallensium et Weissenburgensium saec. IX. et X. cf. Wattenbach, 'Geschichtsquellen' I[7], p. 243. 446; Schwalm, 'N. Arch.' XXVII, 741.

6) Monuerim, saeculo X. medio Chunibertum monachum Sangallensem Salisburgi litteras docuisse; cf. Wattenbach l. l. p. 453.

primigenium etsi periit, ad idem sine dubio referendi sunt codex Sangallensis n. 566 *saec. IX. ex. (V. Desiderii, Theudarii, Geretrudis) et Einsidlenses n.* 257 *saec. X. et n.* 247 *saec. XII (V. Desiderii) et codices Baiuvarici Vitae Theudarii (*1 *b. c, Vindobon. n.* 336*) et Geretrudis (A* 3 *b. c, Monac. n.* 23846, *Turic. Rhenaug. n.* 81, *Vindob. n.* 339. 430*), atque siquidem re vera hi omnes ab exemplari Adonis Gallico originem repetunt, inde fortasse explicandum est, quod textus Vitae Virtutumque Geretrudis in legendario magno Francogallico traditus (cf. Montepessul. n.* 1, 5*) ad eandem classem (A* 3*) pertinet atque codices earundem Helvetici et Baiuvarici. Denique necessitudo commemoranda est, qua libri Sangallenses in Vitis Genovefae (n.* 561, *saec. X/XI), Vedastis (n.* 563, *saec. IX/X), Aridii (n.* 551, *saec. X) cum codice Farfensi n.* 29 *(Romano bibl. Vict. Eman. n.* 341, *saec. IX) coniuncti sunt, eaque fortasse iterum ad fontem communem Gallicum referenda est, siquidem, monente W. Meyer*[1], *monachos Farfenses etiam saec. IX. ut abbates ita libros e Gallia nacti esse videntur. Consuetudo Sangallensium atque Augiensium finitimorum e fragmento Vitae Bibiani nuper reperto (Carlsruh. Aug. fr.* 76, *saec. IX. in.)*[2] *confirmatur cum codice Sangallensi (n.* 577, *saec. X) omnino fere conveniente.*

Legendarium Engelbergense (n. 2*) saec. XII, cuius textus non examinati sunt nisi perpauci, potissimum e libris S. Galli pendet, conveniens et cum passionario illo 'maiore' (V. Germani Autissiodor., V. Columbani II,* 23—25, *Landiberti) et cum aliis codicibus Sangallensibus (n.* 553*: V. Columbani I; n.* 565*: V. Willibrordi; n.* 569*: Passio Ursi et Victoris; n.* 577*: V. Pirminii; bibliothecae Vadianae n.* 317*: V. Findani), atque auctor ex parte saltem ex eisdem ipsis hausisse videtur. Ex eadem regione sine dubio codex Londiniensis Addit. n.* 10933 *saec. XV. originem duxit, cuius partes congruae satis amplae ad eandem collectionem Vitarum referendae esse videntur atque Engelbergensis, quocum textus Vitarum Columbani lib. I. et Landiberti affinitate arta coniunctus est; in V. Willibrordi cum Zwifaltensi (Stuttgart. Bibl. fol.* 58 *saec. XII) convenit, qui alibi (V. Gangulfi) ad Einsidlensem n.* 247 *accedit, ita ut etiam similitudo illa Vitae Willibrordi, nisi fallor, ex origine communi Helvetica explicanda sit. Etiam collectio Rhenaugiensis saec. XII (Turic. cant. n.* 5*) haud semel cum Sangallensibus facit (n.* 548*: Passio Leudegarii; n.* 551*: V. Landiberti; n.* 556*: V. Haimhrammi), in aliis appropinquans Benedictoburano (Monac. n.* 4554*: Acta Afrae), Vindobonensi n.* 357 *(Passio Acaun. mart.), libris dioecesis Treverensis vel Wirziburgensi (V. Remigii).*

Codices Helvetici saepius ad Baiuvaricos, Baiuvarici saepissime ad Austriacos accedunt, dum in universum illi Baiuvaricos, hi Austriacos superant. Apud Baiuvaros iam saec. IX. collectio quaedam Vitarum abbreviatarum composita est, cuius exemplaria extant Ratisbonense S. Emmerammi saec. IX (Monac. n. 14418*) et Wirziburgense Mp. th. qu.* 15 *saec. X, cumque auctor huius collectionis etiam Passionem Acaunensium martyrum breviorem (E) exhibeat, Passio Floriani B*[3] *et Vita Amandi brevis (C) ab ipso compositae esse videntur, quae primo in iisdem codicibus leguntur atque deinceps saepius in libris Baiuvaricis Austriacisque descriptae sunt.*

E monasteriis Baiuvaricis imprimis Tegernseense, quod ipsum a monachis Sangallensibus, ut supra dixi, textus nonnullos accepisse videtur, Vitas ad vicina coenobia propagavit. Codex Wihenstevensis saec. XII (Monac. n. 21551*) cum duobus Tegernseensibus saec. XI. convenit, scilicet Monac. n.* 18546, 2 *modo laudato (V. Arnulfi, Columbani II,* 7—25*) et n.* 18956 *(V. Medardi, Goaris, Willibrordi), unde coniecerim, etiam Vitam Servatii, quae eidem libro inest similis Passionario illi maiori Sangallensi (Turic. C.* 10. *i), eadem via ad Wihenstevenses perlatam esse, monachis Tegernseensibus intercedentibus; at Vitam Bonifatii e coenobio S. Emmerammi (Monac. n.* 14704, *saec. X. in.) acceperunt.*

1) *W. Meyer l. l. p.* 73. 2) *Cf. A. Holder, 'Die Hss. der Hof- und Landesbibl. in Karlsruhe' VI,* 483 *sqq.* 3) *SS. rer. Merov. III, p.* 65.

Etiam Benedictoburani libris Tegernseensibus usi esse videntur[1], quippe quorum codex Monac. n. 4618 saec. XI/XII. similis sit libris illius coenobii Monac. n. 18854 saec. XI (V. Geretrudis) et n. 19162 saec. X (V. Haimhrammi, Waldburgis), cum textus Vitae Bonifatii ad codicem libro illi S. Emmerammi similem referendus sit, neque minus Benedictoburanus n. 4605 saec. XI. cum Tegernseensibus (n. 18956: V. Willibrordi; n. 19162: V. Gangulfi) coniunctus est. Alius codex Benedictoburanus Monac. n. 4628 saec. XI. ad Sangallenses n. 562 saec. X. et n. 572 saec. XI (V. Galli), Bambergensem E. III, 5 saec. XI (V. Remigii), Wirziburgensem Mp. th. fol. 139 saec. XII. in. (V. Columbani I. II, 1—6) accedit. Arta autem necessitudine cum Benedictoburanis codex aut ex ipso coenobio Benedictoburano aut fortasse e Tegernseensi oriundus coniunctus est, hodie Maihingensis I. 2, 4°. 6 saec. XII. in., cuius folia 115—153' (V. Eucharii, Vedastis, Lupi Senon., Columbae Senon.) cum Monac. n. 4618 (fol. 99'—131) conveniunt, pars praecedens (fol. 72—114': V. Columbani I. II, 1—6) Monacensi n. 4628 (fol. 73'—113') respondet. Cum Benedictoburano n. 4628 etiam Scheftlariensis saec. XII (Monac. n. 17137) ex parte congruit (V. Remigii, Galli, Columbani I. II, 1—6), cum V. Fursei in eodem tradita libro satis remoto similis sit, scil. Lemovicino saec. XI (Paris. n. 2768 A)[2].

Cum adhuc de collectionibus haud ita magnis agatur, saec. XII. legendarium amplum totius anni compositum est, cuius exemplaria tria comperta habentur, unum integrum in coenobio Windbergensi sub Gebehardo abbate (1141—91) exaratum[3] et exemplaria singula eiusdem aevi maxima ex parte deperdita, quae in monasteriis Altahensibus et Inferiore[4] et Superiore[5] descripta sunt. Quorum volumina ita sibi respondent:

<table>
<tr><th rowspan="2">menses</th><th colspan="3">legendarium</th></tr>
<tr><th>Windbergense</th><th>Altah. Infer.</th><th>Altah. Super.</th></tr>
<tr><td>Ian., Febr., Mart.</td><td>Monacensis n. 22240</td><td>—</td><td>—</td></tr>
<tr><td>April., Mai., Iun.</td><td>22241</td><td>—</td><td>—</td></tr>
<tr><td>Iul. et Augusti pars prior</td><td>22242</td><td>—</td><td>—</td></tr>
<tr><td>Augusti pars posterior et Sept.</td><td>22243</td><td>Lipsiensis n. 195</td><td>—</td></tr>
<tr><td>Oct. et Novembris pars prior</td><td>22244</td><td>—</td><td rowspan="2">Monacensis n. 9506</td></tr>
<tr><td>Novembris pars posterior et Dec.</td><td>22245</td><td>Lipsiensis n. 196</td></tr>
</table>

Iam A. Poncelet de exemplari Windbergensi cognovit[6], in hoc legendario componendo collectionem Vitarum quandam vetustiorem adhibitam esse eandem atque in

1) Monachi Tegernseenses a. 1031/32. in coenobium Benedictoburanum introducti sunt. 2) Etiam codex recentior, Blauburanus saec. XV (Fuld. Aa. 96), ex parte cum libris Tegernseensibus (Monac. n. 18546, 2: V. Theudarii, Columbani II, 11—22; Monac. n. 18897: V. Leobae) et aliis Baiuvaricis facit (V. Radegundis, Erhardi; Windberg., Monac. n. 22240: V. Gamalberti; Salisburg., Vindobon. n. 420: V. Audoini); sed ut coenobium Blauburanum in Alamannia situm erat, ita V. Lucii e Sangallensi n. 566 pendere videtur et textus Vitae Lupi Trec., quamvis retractatus, eiusdem classis est atque 'passionarium maius' Sangallense (Turic. C. 10. i). V. Sollemnis ad codicem Weissenburgensem (Bruxell. n. 7984) accedit. 3) De legendario Windbergensi diligentissime egit (A. Poncelet), Analecta Bolland. XVII, 97 sqq. Cf. M. Manitius, 'N. Arch.' XXXII. 248. 4) Cf. Naumann, Catalogus librorum mss. Lips., 1838, p. 59. 62. 5) Cf. Holder-Egger, 'N. Arch.' IX, 546. 6) L. l. p. 26. 99.

legendario Austriaco infra commemorato, quae collectio deperdita post a. 1065 *(cf. V. Lulli, Godehardi) in Baiuvaria composita erat. Praedecessor autem hic ignotus et fortasse et ipse auctor legendarii extantis imprimis bibliothecam Tegernseensem adiisse videntur; nam non solum plus* 50 *laudationes sanctorum e Martyrologio Wolfhardi Haserensis in codice Tegernseensi servato exscriptae sunt*[1], *sed etiam Vitae nonnullae similes sunt codicibus Tegernseensibus saec. X—XII, hodie Monacensibus n.* 18220 *(Passio Acaun. mart.),* 18546, 2 *(V. Aniani, Theudarii, Columbani II,* 7—10*),* 18625 *(V. Maximini Trev., Odiliae),* 18897 *(V. Leobae, Soli),* 19162 *(V. Waldburgis), quibus Salisburgensem saec. XI (Vindobon. n.* 430*: V. Servatii) adiungere licet alibi cum codice Tegernseensi convenientem*[2]. *Alii textus legendarii eiusdem accedunt ad libros Altahenses coenobii et Inferioris (Vindob. n.* 577*, saec. XI/XII: Acta Afrae, V. Vedastis, Leudegarii, Burchardi) et Superioris (Monac. n.* 9536*, saec. XII: Passio Floriani, V. Gangulfi, Bonifatii), Benedictoburanos (Monac. n.* 4618*: V. Radegundis, n.* 4628*: V. Remigii), S. Emmerammi (Monac. n.* 14031*: Passio Praeiecti; n.* 14473*: V. Leonardi; n.* 14704*: V. Bonifatii), Alderspacensem (Monac. n.* 2552*, saec. XII: Passio Leudegarii), Admontensem (Vindob. n.* 520*: V. Pirminii), Sangallensem (n.* 565*: V. Willibrordi, Gangulfi), Romanum Palatinum (n.* 846*: V. Galli, Goaris), Mettensem (Paris.* 5294*: V. Arnulfi), denique ad librum e Lamperti Hersfeldensis codice autographo descriptum (V. Lulli). Auctor igitur legendarii huius, ut consentaneum est, imprimis e fontibus finitimis hausit, etsi in libro I. Vitae Columbani lectionibus Baiuvaricis immixtis textus Italicus subest.*

Cui collectioni, ut post A. Poncelet monui, multae Vitae cum legendario magno ***Austriaco*** *communes sunt, quod paulo post a.* 1181 *(Mirac. Virgilii) in monasterio quodam Austriaco aut regionis finitimae*[3] *compositum est. Exemplaria quae adhuc extant*[4] *partim monachorum Cistertiensium sunt, scilicet S. Crucis et Lilienfeldense et Zwettlense, e quibus posteriora ex exemplari S. Crucis derivata esse coniecerunt*[5], *partim monachorum S. Benedicti Admontensium et Mellicensium; sunt autem haec:*

<table>
<tr><td>codex</td><td>S. Crucis</td><td>Lilienfeldensis</td><td>Zwettlensis</td><td>Admontensis</td><td colspan="2">Mellicensis</td><td>Vindobonensis</td></tr>
<tr><td>saeculi</td><td>XII. ex.</td><td>XIII.</td><td>XII/XIII.</td><td>XIII.</td><td>XIII. ex.</td><td>XV.</td><td>XIII.</td></tr>
<tr><td>Ianuarius et pars prior Februarii</td><td rowspan="2">11</td><td>58</td><td rowspan="2">13</td><td rowspan="2">25</td><td>310 (F. 8)</td><td>—</td><td>—</td></tr>
<tr><td>Februarii pars posterior et Martius</td><td>59</td><td>—</td><td rowspan="2">674 (M. 4)</td><td>—</td></tr>
<tr><td>Aprilis</td><td rowspan="2">12</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">24</td><td rowspan="2">24</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">336</td></tr>
<tr><td>Maius et Iunius</td><td>675 (M. 5)</td></tr>
<tr><td>Iulius et Augustus</td><td rowspan="2">13</td><td rowspan="2">60</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">—</td><td>676 (M. 6)</td><td rowspan="2">—</td></tr>
<tr><td>September</td><td rowspan="2">677 (M. 7)</td></tr>
<tr><td>October</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">14</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">—</td></tr>
<tr><td>Novembris pars prior</td><td rowspan="2">678 (M. 8)</td></tr>
<tr><td>Novembris pars posterior</td><td rowspan="2">14</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">15</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">—</td><td rowspan="2">—</td></tr>
<tr><td>December</td><td>134 (C. 12)</td></tr>
</table>

1) *Cf. Poncelet, Anal. Boll. XVII, p.* 98. 2) *Cf. supra p.* 531. 3) *De origine Salisburgensi cogitavit Uhlirz apud Chroust, Monumenta palaeographica,* 2. *series, vol. II, fasc. XV, tab.* 9 (389). 4) *Cf. ea quae A. Poncelet l. l. p.* 24 *sqq. et antea Wattenbach, 'Archiv' X,* 644 *sqq. disseruerunt.* 5) *Cf. Poncelet l. l. p.* 30*; at cf. supra VI,* 547, *n.* 3.

Quibus exemplar canonicorum Claustroneoburgensium mutilum saeculo XIV. ineunte exaratum accedit, quod adhuc accuratius non examinatum est; supersunt autem, id quod v. r. B. Černik archivarius me docuit, quattuor volumina, scilicet n. 710 *(Ian.* 1—*Mart.* 27*),* 708 *(April* 4—*Iun.* 4*),* 709 *(Iun.* 5—30. *et Nov.* 11—27*),* 701 *(Nov.* 30—*Dec.* 31*).*

E cuius legendarii textibus haud ita multis, qui in usus nostros evoluti aut ab aliis accuratius excussi sunt, Vitae Severini Noric., Maximini Trev., Vita II. Germani Paris., Theudarii, Columbani I, Richarii, Praeiecti, Leudegarii, Erhardi, Landiberti auct. Stephano, Gamalberti, Bonifatii, Lulli arta necessitudine cum legendario Windbergensi Altahensique coniunctae sunt, haustae sine dubio e fonte illo deperdito, cum textus Passionis Floriani (similis codicibus Civitatis Foroiuliensis n. XXII saec. IX/X, Graeciensi n. 412 *saec. X, Vindobonensi n.* 650 *saec. XII) et Vitae Odiliae diversus in Austriaco legatur itemque textus Vitae Gangulfi alius apud Austriacos inveniatur (similis codici Civitatis Foroiuliensis n. XXIII saec. XI) atque in legendario Windbergensi. E Vitis quae in hoc non receptae sunt Gallicanus a Hrotsvitha compositus e codice S. Emmerammi saec. X/XI (Monac. n.* 14485*) pendet, item V. Albarti in libro eiusdem coenobii saec. XIII (Monac. n.* 14473*) legitur; alii textus cum codicibus Tegernseensibus saec. XI. conveniunt (Monac. n.* 18546, 2*: V. Aviti; n.* 18583*: V. Fursei). Ad librum Salisburgensem saec. IX (Vindobon.* 420*) V. Germani Autissiodor. accedit, atque V. Columbani II,* 7—25 *codici Salisburgensi saec. XI (Vindobon. n.* 430*) similis est, sed legendarium Austriacum etiam primam partem libri (II,* 1—6*) continet, quae ab hoc et libris affinibus abest. Vita II. Corbiniani maxime cum codicibus Austriacis saec. XII (Claustroneoburg. n.* 706*; Linc. Cc. VII,* 7*; Vindobon. n.* 416*) congruit. Denique V. Austrigisili similis in libro Parisiensi n.* 5304 *legitur.*

Inter fontes legendarii Austriaci modo libri Salisburgensis mentionem feci (Vindobon. n. 420*), qui saec. IX. exaratus inter collectiones eiusmodi potiorem locum obtinet, cuius auctor et ipse ordinem dierum sequi sibi proposuerat, viris et feminis seiunctis, atque prae ceteris Vitas partium Gallicarum regni Francorum nactus erat, ita ut vel solus una cum codice S. Michaelis in Periculo Maris (Abrincat. n.* 167*) Vitam I. Richarii servaverit et in V. Paterni cum codice S. Stephani Augustodunensis (Montepess. H.* 55*) conveniat. Tamen textus plures non ex ipsa Gallia Salisburgum pervenisse videntur, sed exemplari quodam Mosellano vel Rhenano intercedente; nam textus nonnulli cum legendariis dioecesis Treverensis posterioribus modo satis conspicuo conveniunt*[1] *et S. Maximini (V. Aniani, Bibiani, Medardi, Arnulfi, Lupi Senon.) et Arnsteinensi affinibusque (V. Germani Autissiodor., Audoini, Filiberti), alii ad Mettenses iam commemorandos accedunt (Paris. n.* 5278 *et* 5308*: V. Severini Burdegal.; n.* 5278*: V. Lupi Trec.). Denique codex in V. Venantii necessitudine quadam cum libro saec. X. coniunctus est, qui e codice S. Dionysii a.* 767. *conscripto pendet atque saec. XVI. Collegii Molsheimensis erat (Bruxell. n.* 7666—71*), cuius libri ex parte saltem e coenobio Weissenburgensi originem duxerant; unde nescio an in hoc quoque textu ad partes Germaniae occidentales reducamur e Gallia Iuvavensibus exemplaria suppeditantes.*

Ut iam ad ipsas partes Germaniae occidentales vertamus, codex Weissenburgensis saec. X (Bruxell. n. 7984*) partim, ut supra dixi, cum Passionario illo Sangallensi convenit (V. Carileffi, Gaugerici, Sollemnis); alii textus similes inveniuntur in codicibus Treverensibus posterioribus, scilicet in libro S. Martini saec. XII (Trever. urb. n.* 1141*: Acta Afrae) et legendario S. Maximini saec. XIII (Passio Iuliani, Acaun. mart., V. Columbani II,* 1—6*, Fursei).*

In dioecesi, si non in ipsa civitate Mettensi collectio codicis Paris. n. 5308 *saec. XII. et XIII. orta est, siquidem non solum Vitae Mettensium (Arnulfi, Goerici,*

1) *Cf. ea quae iam B. Krusch, 'N. Arch.' XXXIII,* 17 *contra G. Vielhaber monuit.*

Chlodulfi) insunt, sed etiam textus nonnulli necessitudine quadam cum libro S. Symphoriani Mettensis (Paris. n. 5294 *saec. XI/XII: V. Arnulfi, Amati, Romarici, Adelphii, Willibrordi), alii cum tertio libro item e regione Mosellana oriundo (Paris. n.* 5278 *saec. XIII: V. Severini Burdegal., Leudegarii, Columbae Hiensis, Columbani) coniuncti sunt, atque ex his tribus codicibus cum libro S. Arnulfi Mettensis (Mett. n.* 523 *saec. XI) faciunt modo hi (V. Columbae: n.* 5278, 5308*) modo illi (V. Maximini Trever.: n.* 5278, 5294*) modo unus (V. Goaris: n.* 5294*), denique tribus quartus S. Vincentii Mettensis (Berolin. n.* 121 *saec. XI) in V. Willibrordi accedit. Exemplar, a quo libri Mettenses originem duxerunt, etiam cum fontibus legendarii S. Maximini in Vitis nonnullis comparandum est (V. Aniani, Lupi Senòn., Amati etc., Haimhrammi, Willibrordi); codex Paris. n.* 5308 *in singulis Vitis ad libros S. Iacobi Leod. (Hag. musei Meerm.-Westr. n.* 5 *saec. IX: V. Trudonis), S. Vedastis (Atrebat. n.* 189 *saec. X/XI: V. Remigii), ad Bernensem A.* 7 *(saec. XI, V. Remacli), Cistertiensem (Divion. n.* 395 *saec. XII: V. Eligii), Patherbrunnensem (Trever. bibl. cath. n.* 93 *saec. XII: V. Landiberti auct. Stephano), Bruxellensem (n.* 7487—91 *saec. XIII: V. Eligii), Berolinensem (n.* 122 *saec. XIII: V. Vedastis) accedit. Codex ille Paris. n.* 5278 *etiam cum libris Belgicis convenit, S. Huberti Arduennensis (Namurc. n.* 53 *saec. XII: V. Lupi Trec.) et altero (Bruxell. bibl. Bolland. n.* 14 *saec. XIII: V. Germani Paris.); de ratione cum Salisburgensi intercedente supra p.* 535, *l.* 35, *dixi*[1].

Legendarium coenobii Springirsbacensis in dioecesi Treverensi siti saec. XII. exaratum (Berolin. n. 790*) cum libris S. Maximini Treverensis facit et Paris. n.* 10865 *saec. X/XI (V. Willibrordi) et legendario saec. XIII (V. Remigii, Vedastis, Galli, Remacli, Leudegarii); in V. Eligii necessitudo quaedam inter illud et Passionale maius Sangallense intercedit, in V. Landiberti cum Romano Palat. n.* 846 *saec. X. Vitae Amandi textum exhibet e duobus libris conflatum.*

Legendarium autem illud Treverense, si non in coenobio S. Maximini, at certe pro monachis eius c. a. 1235. *compòsitum*[2], *olim e novem voluminibus constabat, quorum ultimum latet, dum ceterae partes hoc modo distractae sunt*[3]*:*

Ianuarius	*Parisiensis n.* 9741
Febr., Mart., April. *Maius* *Iunius et Iulius*	*Treverenses bibl. urb. n.* 1151 *(Num. loc.* 453—455*)*
Augustus	*Parisiensis n.* 9742
September	*Treverensis semin. cler. n.* 35
October	*Treverensis bibl. urb. n.* 1151 *(Num. loc.* 456*)*
November	*Treverensis semin. cler. n.* 36.

Huius legendarii rationes cum fontibus codicis Salisburgensis vetusti et librorum Mettensium intercedentes supra commemoravi. Praeterea similes textus traditi sunt in codice ipsius coenobii S. Maximini saec. XI (Gandav. n. 307*: V. Trudonis, Eucherii), S. Martini Treverensis saec. XI (Trever. n.* 1384*: Passio Leudegarii), Springirsbacensi illo (v. supra), Cusano saec. XI. in. (Bruxell. n.* 7882*: V. Sulpicii), Himmerodensi saec. XIII. in. (Londin. Addit. n.* 36737*: V. Bonifatii), Leodiensi saec. XII (Bruxell. n.* 9289 *et* 9290*: V. Amantii, Bibiani), S. Remigii Remensis saec. XI (Vatic. Reg. n.* 561*:*

1) *Collectio S. Bartholomaei Francofurtensis a.* 1356 *(Francofurt. S. Barthol. n.* 2—5*)* gesta sanctorum registri Moguntini *continens, quae adhuc accuratius non examinata est, aliquatenus cum codice originis Mettensis Paris. n.* 5308 *coniuncta videtur esse, quantum e Passione Acaunensium martyrum et V. Odiliae concludere licet; V. Bonifatii e libro Carlsruhensi inter Augienses n. CXXXVI pendet, textu ad alios codices emendato.* 2) *Cf. A. Chroust, Monumenta palaeographica, Series II, vol. I, fasc.* 6, *ad tab.* 5 *(=* 295*), ubi annus* 1243. *errore pro* 1234. *substitutus est.* 3) *De legendario S. Maximini egit B. Krusch, 'N. Arch.' XVIII,* 618 *sqq.*

(V. Gangulfi), Remensi n. 1408 *saec. XIII. in. (Acta Afrae), Bernensi n.* 24 *saec. XI (Passio Sigismundi), Mettensi S. Arnulfi saec. XI (Mett. n.* 523*: V. Columbani I), Parisiensi n.* 5308 *ex eadem regione oriundo, de quo supra egi, atque pro vestigio commercii Mettensis etiam V. Sigolenae habeam, quae Mettis imprimis colebatur*[1]. *Accedit codex Weissenburgensis saec. X (Bruxell. n.* 7984*: Passio Iuliani, Acaun. mart., V. Gaugerici, Columbani II,* 1—6, *Fursei), cui Bruxellensis n.* 8518—20 *saec. X. adiungendus est fortasse ex eodem coenobio originem ducens (V. Columbani II,* 7—10*), tum Halisbrunnensis saec. XIII. in. (Erlang. n.* 321*: V. Lulli), Salisburgensis (Vindobon. n.* 430*: V. Medardi, Aviti), Passionarium maius Sangallense (Vitae eaedem et Germani Paris.), denique codex Werthinensis saec. X (Beuron. n.* 1229*: Vita III. Liudgeri). Potissimum igitur monachi S. Maximini regiones propinquas dioecesium Treverensis et Mettensis adierunt; alios textus a Weissenburgensibus nacti esse videntur, quibus etiam nisi fallor eas Vitas debuerunt, quae necessitudine quadam cum libro Sangallensi et Salisburgensi coniunctae sunt. Vestigia textuum conflatorum in V. Germani Paris. apparent. — Codex Londiniensis inter Harleianos n.* 3597 *e legendario S. Maximini a.* 1475. *descriptus est.*

In dioecesi Treverensi etiam alterum Legendarium amplum saeculo XIII. ineunte aderat, XII. ut videtur compositum, cuius duo exemplaria supersunt, quorum unum in parte dioecesis Transrhenana in coenobio Arnsteinensi ad Lahn fluvium a. 1139. *condito exaratum hodie Londinii (Harley n.* 2800—2802*) asservatur, alterum iam Bruxellense e loco ignoto originem duxit. In universum compilator ordinem kalendarii secutus est, quamquam Vitae nonnullae minus recte positae sunt, tria volumina ita distinguens:*

	Londin. Harley n.	*Bruxell. n.*
Ian. — Iun. 8	2800	207—208
Iun. — Sept.	2801	98—100
Oct. — Dec.	2802	206

Quidam textus in hoc illoque exemplari inserti aut omissi (in Londin. deest V. Aviti Aurel.; in Bruxell. V. Servatii, Columbani lib. I, Audoini, Willibrordi), atque in Bruxellensi Vitae aliquanto magis iuxta ordinem dierum dispositae sunt. Auctor in fontibus colligendis saeculum XI. non transgressus Vitas admisisse non videtur recentiores quam Agilolfi et Heriberti praesulum Agrippinensium, Adalheidis abbatissae Vilicensis, Lamberti auct. Sigeberto, cum Vitam Thomae archiepiscopi Cantuariensis in calce exemplaris Londiniensis neque vero Bruxellensis extantem a collectione primigenia abfuisse crediderim, atque potissimum Vitae illae Agilolfi, Heriberti, Adalheidis ostendere videntur, eam haud ita longe a finibus dioecesis Coloniensis compositam esse. Auctor in Vitis describendis singulis exemplaribus contentus non erat, sed duo plurave conferenda curavit, ita ut lectiones diversi generis saepius commiscens (V. Germani Paris., Galli, Leudegarii, Odiliae, Bonifatii) specimina diligentiae potius quam iudicii dederit, etsi textum libri I. Vitae Columbani conflatum minus ad ipsum retulerim quam ad praedecessores, cum textus eiusdem generis etiam in aliis codicibus dioecesis Treverensis exhibeatur velut S. Mathiae saec. XII (Trever. bibl. cath. n. 93[a]*) et Himmerodensi saec. XIII (Paris. 'Nouv. acq. lat.' n.* 1836*), atque fortasse idem iudicandum est de V. Willibrordi, cuius textus contaminatus etiam in codice Hamburgensi inveniatur saec. demum XVI. exarato, sed ex exemplari ut videtur Epternacensi descripto. Eiusdem regionis originem textus ostendunt affinitate quadam cum legendario illo S. Maximini coniuncti (V. Maximini Trever., Bibiani, Sollemnis, Aviti Aurel., lib. II. V. Columbani, Lupi Senon., Galli, Lamberti auct. Sigeberto, Gangulfi, Bonifatii, Liudgeri). Finitimis ecclesiis monasteriisque, codicibus deperditis usus, auctor etiam eas Vitas*

1) *Cf. ea quae 'N. Arch.' XXXV,* 219 *sq. exposui.*

debuisse videtur, quarum necessitudinibus iam ad partes remotiores ducimur. Legendarii Salisburgensis saec. IX (Vindobon. n. 420) similitudinem (V. Germani Autissiod., Audoini, Filiberti) ita explicandam esse supra p. 535. conieci, idque inde confirmatur, quod partim iidem textus aeque atque alii etiam ad codices partium Rheni inferiorum (Berolin. Ms. theol. Fol. 730, Bruxell. n. 380—382, Colon. n. 164^a*, Hag. L. 29, Ultraiect. S. Salvatoris deperd.) accedunt, de quorum rationibus infra agendum est, aut saltem lectiones eiusdem familiae aliis se immiscent (V. Servatii, Galli, Leudegarii, Audoini, Filiberti). Cum libris Leodiensibus conveniunt V. Germani Paris. (Colon. n. 163, olim S. Iacobi, saec. XI/XII) et Gaugerici (Bruxell. n. 9636, olim S. Laurentii, saec. XII), neque minus Passioni Leudegarii lectiones eiusdem regionis insunt (Bruxell. n. 14650—59). Codicibus Sangallensibus V. Lupi Trec. (Turic. C. 10. i) et Richarii (Sangall. n. 563), quibuscumque mediis, vinculo quodam conexae sunt. Denique Vita et Virtutes Fursei eodem modo compactae in codice Turonensi saec. X (Paris. n. 5604) leguntur, atque lectiones originis Francogallicae etiam Vitae Germani Paris. illatae sunt.*

Cum hoc legendario alterum minus amplum maxima necessitudine coniunctum est, quod Rhenanum dixerim, cum exemplaria eius saec. XIV. et XV. in regionibus Rheni mediis orta sint, quorum tria comperta sunt partes collectionis hoc modo exhibentia, nisi quod Duesseldorfense hodie initio mutilum a Kalendis Ianuariis neque a Nativitate Domini inchoabat:

Dec. 25 — Iul. 31	—	*Bonn. S. 369, saec. XIV, fol. 1—353*	*Duesseldorf. C. 10 b, saec. XV.*
Aug. 1 — Dec. 24	*Confluent. n. 5, saec. XIV, fol. 74—345*	—	—

Exemplar Confluentinum a Godefrido de Andernacho cappellano in ecclesia Münstermaifeldensi prope Mayen conscriptum est; nescio an origo libri Bonnensis fortasse regioni Coloniensi potius attribui liceat. Legendarium autem Rhenanum ita cum Arnsteinensi et Bruxellensi convenit, ut illud totum fere in his contineatur, cum multae Vitae ibi absint, quas hi habent, cum aliae tum Maximini Trever., Lupi Trec. et Senon., Bibiani, Sollemnis, Germani Paris., Aviti Aurel., Gaugerici, Columbani lib. II, Walarici, Richarii, Audoini, Filiberti, Liudgeri, Adalheidis Vilic. At textus plurimi et in hac et in illa collectione eodem fere modo conscripti et dispositi sunt, atque exemplar Rhenanum primigenium e fonte Arnsteinensis et Bruxellensis haustum esse quam vice versa fontem eorum fuisse statuere malim. Necessitudinis artissimae exempla praebent Passio Acaun. mart., Vitae Germani Autissiod., Columbani lib. I, Galli, Leudegarii, Lamberti auct. Sigeberto, Corbiniani, Willibrordi, Gangulfi, Bonifatii, neque textus adeo multos deprehendi in legendariis discrepantes, siquidem Rhenanum formam Vitae Fursei aliam exhibet, Vitam Genovefae A neque C, Vitam Goaris antiquam neque opus Wandalberti, quod in Londiniensi et Bruxellensi legitur, atque textus V. Fursei Rhenanus ad codicem S. Martini Maioris Coloniensis saec. XIII (Duesseldorf. C. 10 a) accedit, cuius lectiones etiam in Vita Odiliae apud compilatorem Rhenanum conspiciuntur, cui non solum exemplar collectionis amplioris, sed ex parte saltem etiam alios textus praesto fuisse inde manifestum est.

Legendariis dioecesis Treverensis rationibus quibusdam ampla collectio coniuncta est, quae paulo post saeculum XV. medium (c. a. 1459) in monasterio Canonicorum Regularium Bodecensi in dioecesi Patherbrunnensi sito Arnoldo de Holte priore (1449—64)[1]

1) *De quo cf. E. Schatten, 'Kloster Böddeken und seine Reformtätigkeit im 15. Jahrhundert' ('Geschichtliche Darstellungen und Quellen' ed. L. Schmitz-Kallenberg IV), Monasterii 1918, p. 24 sqq.*

iubente compilata est. Antiquitus duodecim volumina complectebatur ad singulos menses pertinentia, e quibus quinque supersunt:

1) *Ianuarius: Monasteriensis bibliothecae n.* 214, *vol. I* (20),
2) *Aprilis: eiusdem vol. II* (21), 3) *Maius: eiusdem vol. III* (22),
4) *September: eiusdem vol. IV* (23), 5) *October: Brenkensis n.* 7,

quae H. Moretus socius Bollandianus diligentissime descripsit, idemque ea quae e partibus deperditis exscripta inter collectanea Bollandiana servata sunt aliaque vestigia collectionis sollerter congessit[1]. *Canonici illi Bodecenses, ut inde ab a.* 1430. *congregationi Windesheimensi coniuncti erant studia litterarum non neglegenti, Vitas sanctorum multas congregaverunt neque vero textus quocumque modo traditos iterare satis habebant, sed eos passim retractabant atque expoliebant, sermone plus minus immutato*[2], *id quod et Vitae aliae ostendunt et nonnullae a nobis editae (cf. supra II,* 364. *III,* 552. *V,* 270, 582, *n.* 4. *VI,* 54, 341, 551. *VII,* 307, 349*), neque solo arbitrio proprio in ea re utebantur, sed etiam textus diversos conflabant, ita ut Vitam Haimhrammi B ex A interpolarent atque vel trium Vitarum Landiberti partes componerent. Textus autem, qui eis praesto erant, partim legendario S. Maximini necessitudine quadam coniuncti erant (V. Lupi Senon., Amati, Romarici, Adelphii, Remacli, Lulli), alii legendario Arnsteinensi et Bruxellensi (V. Germani Paris., Walarici, Fursei, Corbiniani et fortasse V. Columbani II,* 11—22*), atque iam H. Moretus monuit, in dioecesi Treverensi duo monasteria a Bodecensibus congregationi Windesheimensi subditis reformata esse*[3], *scilicet monasterium B. Mariae in Insula (Niederwerth) prope Confluentes in ea parte dioecesis situm, unde legendaria Arnsteinense et Rhenanum originem duxerant, et Clusam Eberhardinam (Eberards-Clausen) a Treveris minus remotam, cuius monasterii codices (Trever. n.* 788 *et* 1216*) in V. Willibrordi proxime ad legendarium S. Maximini accedunt, ita ut vel ea de causa absque difficultate exemplaria librorum ex his regionibus nancisci possent more apud Fratres vitae communis et Windesheimenses usitato*[4]. *Vitam Aldegundis habebant eandem, quae in collectione Francofurtensi a.* 1356. *legitur (cf. VI,* 82, *n.* 3*); vestigia legendarii magni Austriaci Vitis Richarii et Corbiniani impressa videntur. Codices hagiographicos minores, quos paulo ante ipsi comparaverant, ad magnum legendarium conficiendum ab eis adhibitos esse consentaneum est, ita ut V. Ursmari et Erminonis e codice proprio iam Monasteriensi n.* 217 *iterarent, qui in his cum Coloniensi n.* 164 *et Ultraiectensi S. Salvatoris facit sicque et ipse, nisi admodum fallor, cum studiis Windesheimensibus coniunctus est.*

Textus enim haud pauci eiusdem generis saec. XV. in coenobiis cum aliis Germaniae inferioris tum Ultraiectensibus atque imprimis Canonicorum Regularium occurrunt, quos ita propagatos esse e commercio illo litterarum explicaverim. Codices autem hi eos continent:

1) *Ultraiectensis S. Salvatoris deperditus, quo Bollandiani saepius usi sunt,*
2) *Ultraiectensis n.* 390, *a.* 1421 *(Carthusiensium Ultraiect.),*
3) *Ultraiectensis n.* 391, *vol. II. et III, a.* 1424. *et* 1426 *(Carthusiensium Ultraiect.),*
4) *Ultraiectensis n.* 394, *a.* 1463 *(Canonicorum Regularium Ultraiect.),*

1) *H. Moretus, De magno legendario Bodecensi (Analecta Bollandiana XXVII,* 1908, *p.* 257—358*).*
2) *Cf. ib. p.* 265. 3) *Ib. p.* 263. *Cf. Iohannem Busch, De reformatione monasteriorum c.* 32 *(ed. Grube, 'Geschichtsquellen der Provinz Sachsen' XIX,* 1886, *p.* 490*); J. G. R. Acquoy, 'Het klooster te Windesheim' III,* 1880, *p.* 123, 149 *sq.; E. Schatten l. l. p.* 37 *sqq.* 59 *sqq.* 4) *Cf. Acquoy l. l. I,* 140 *sq. II.* 193 *sqq.; K. O. Meinsma, 'Middeleeuwsche Bibliotheken', Amstelodami* 1902, *p.* 134 *sqq.; H. Vonschott, 'Geistiges Leben im Augustinerorden am Ende des Mittelalters' ('Historische Studien' ed. Ebering* 129*),* 1915, *p.* 86 *sqq.* 117 *sqq.; L. Schmitz-Kallenberg, 'Über Handschriftenkäufe des Klosters Böddeken' ('Zentralblatt für Bibliothekswesen' XXXI,* 1914, *p.* 163—168*); Moretus l. l. p.* 264.

5) *Bruxellensis n.* 8059, *saec. XV (S. Pauli Ultraiect.)*,
6) *Hagensis L.* 29, *a.* 1461 *(Tertiariarum in Weesp)*,
7) *Bruxellensis n.* 380—382, *saec. XV* (monasterii Canonicorum Regularium Vallis S. Martini in Lovanio, collatus eidem a fratribus Swollensibus in subsidium fundationis prime, *quae a.* 1447. *facta est)*,
8) *Coloniensis Wallraf. n.* 164, 164[a], 164[b], *a.* 1463 (monasterii Corporis Christi Canonicorum Regularium in Colonia),
9) *Berolinensis Ms. theol. Fol.* 730, *post a.* 1473,
10) *Bonnensis S.* 367, *saec. XV. in. (Werthinensis)*,
11) *Monasteriensis n.* 217, *saec. XV (Canonicorum Regularium Bodecensium)*,

ita ut domus capitulo Windesheimensi subditae haud exiguam partem horum librorum possederint, monasteria Canonicorum Regularium Ultraiectense[1], *Swollense*[2], *Lovaniense*[3], *Coloniense*[4], *Bodecense; accedit coenobium Carthusiensium Ultraiectense similibus studiis deditum*[5], *atque etiam commemoraverim, Vitas Lebuini sancti Daventriae culti et priorem et alteram ab Hucbaldo compositam non traditas esse nisi in codicibus aut eisdem*[6] *aut aliis eiusdem saeculi et regionis atque imprimis Canonicorum Regularium, id quod non mirum est consideranti Daventriae Gerardum Magnum laborasse, ad cuius studia 'devotionis modernae' initia et Fratrum communis vitae et congregationis Windesheimensis referenda sunt*[7]. *E codicibus igitur supra enumeratis modo duo modo plures textus simillimos Vitarum sine dubio et aliarum continent et harum:*

1. 2. 5. 6. 8 *Vita III. Bonifatii (cf. p.* 541, *l.* 16*)*,
1. 6. 7. 9 *V. Frederici Traiect.*,
2. 4. 6. 8 *V. Columbani lib. I*,
2. 5. 6. 8 *V. Remigii*,
2. 6. 7. 9 *V. Germani Autissiod.*,
2. 6. 8. 10 *V. Landiberti B*,
6. 7. 8. 10 *Vita II. Servatii*,
1. 6. 8 *V. Sollemnis, Leudegarii C*,
1. 6. 9 *V. Audoini*,
1. 7. 8 *Vita II. Bonifatii*,
1. 8. 11 *V. Ursmari, Erminonis*,
2. 6. 7 *V. Odulfi*,
2. 6. 8 *V. Galli (epitome eius in* 5 *legitur)*,
1. 3 *Vitae II. Condedi, III. Landelini, IV. Bertuini*,
1. 8 *Passio Floriani, V. Aviti*,
2. 6 *V. Himerii*,
2. 9 *V. Amandi*,
3. 6 *V. Severini Burdegal.*
5. 6 *V. Willibrordi*,
6. 7 *V. Arnulfi Mett.*,
6. 8 *V. Bavonis auct. Theoderico*,
7. 8 *V. Gangulfi*,
7. 9 *V. Filiberti*,

1) *Domus B. Mariae et XII Apostolorum; cf. Acquoy l. l. III*, 18; *Meinsma l. l. p.* 150 *sqq.*
2) *Bethlehem; Acquoy III*, 15.
3) *Cf. ib. p.* 151.
4) *Ib. p.* 134.
5) *Cf. Meinsma l. l. p.* 154 *sqq.; cf. p.* 134.
6) *Vita I. in codice* 6, *opus Hucbaldi in* 8 *legitur; codices hos et reliquos enumeravit A. Hofmeister, 'Über die älteste Vita Lebuini' ('Geschichtliche Studien Albert Hauck dargebracht', Lipsiae* 1916, *p.* 89, *n.* 1, *et p.* 92*)*.
7) *Cf. e. gr. post alios E. Barnikol, 'Studien zur Geschichte der Brüder vom gemeinsamen Leben' ('Ergänzungsheft zur Zeitschrift für Theologie und Kirche' XXVII), Tubingae* 1917, *p.* 14 *sqq.*

iisque codex a sororibus vici S. Gereonis Coloniensibus a. 1463. scriptus (iam F. Schultz professoris Stratoburgensis) adiungendus est, cui versiones Germanicae insunt Vitarum et aliarum et textus eiusdem V. Willibrordi et partis Vitae Severini. Vitas Bonifatii, Odulfi, Frederici, Bavonis in ipsis partibus inferioribus compositas e longinquo afferre non opus erat, V. Landiberti similis in Hagensi X. 118 legitur, V. Arnulfi in Leodiensi S. Laurentii (Bruxell. n. 9636); aliae Vitae e regionibus Germaniae superioribus pervenisse videntur, quibusvis exemplaribus intercedentibus, siquidem hic illic legendarium Arnsteinense (V. Servatii, Galli, Leudegarii, Audoini, Filiberti), S. Maximini (V. Galli; V. Bibiani in 8 recepta), codex S. Symphoriani Mettensis (Bern. n. 168: V. Amandi), passionarium 'maius' Sangallense (Turic. C. 10. i: Passio Floriani, V. Germani Autissiod., Aviti, deinde V. Carileffi in 8 tradita) et alter codex Sangallensis (n. 454: V. Severini) affinitate quadam cum libris illis coniuncti sunt. V. Columbani cum codice Berolinensi Ms. theol. Lat. Oct. 162 fortasse in regione Magdeburgensi a. 1204. scripto facit, Vita II. Bonifatii praeterea in Gothano I, 64 (saec. XIV) tradita est, denique textus Vitarum Ursmari et Erminonis ad librum coenobii Cistertiensium Iorevallensis in Anglia siti (Dublin. n. 171 saec. XIII/XIV) accedit, cum codex 5 Vitam III. Bonifatii talem exhibeat, qualis fere in Epternacensi (Paris. n. 10870) extat, Compendiensi deperdito accedente, at codicibus 2. 6. 8 exemplar paulo diversum iterantibus. Etiam scriptores horum librorum, exemplaria proposita conferentes, lectiones aliorum codicum aliis intulerunt, testibus Vitis Filiberti et Germani, in qua vestigia si non plurium, at quattuor librorum conflatorum deprehenduntur, atque sermo Vitarum Sollemnis et Willibrordi quam maxime retractatus et immutatus est.

Congregationi Windesheimensi etiam monasterium Rubeae Vallis in Zonia prope Bruxellas situm (Flandricis Rooklooster) adiunctum erat, e cuius Canonicis Regularibus Iohannes Gielemans fuit, a. 1487. defunctus, Vitarum sanctorum compilator indefessus. Opera eius a Bollandianis diligenter descripta[1] excutere in universum nostrum non erat, atque unum Hagiologium Brabantinorum inter a. 1476. et 1484. compositum (Vindobon. bibl. imperat. priv. n. 9363) hic illic adhibuimus, ita ut fontes eius investigandi occasio non data sit; eum quoque in textibus constituendis libertate satis magna usum esse et antea compertum erat et ipsi vidimus. Neque alterum legendarium adhuc accuratius examinatum est, quod Antonius Gentius canonicus eiusdem monasterii, qui a. 1543. obiit, conscripsit, quattuor volumina constituens, e quibus secundum desideratur, tria Bruxellis (n. 11986, 982, 11987) hodie asservantur[2]. Cum legendario Flandrensi, de quo infra egi, in V. Columbani et Filiberti convenit, in illa ad exemplar Valcellense (Bruxell. n. 7461), in hac ad Claromariscense (S. Audomari n. 716) propius accedens; inter Vitas Fontanellenses opuscula de Condedo et Eremberto perrara nactus erat, quae fortasse una cum reliquiis sanctorum saec. IX, Normannis ingruentibus, e regionibus Sequanae adiacentibus in partes Flandriae deportata erant[3]. In textibus describendis verba tradita magis servasse videtur quam Bodecenses illi et Gielemans collega.

Codices Leodienses S. Iacobi (Colon. Wallraf. n. 163) et S. Laurentii (Bruxell. n. 9636/37) saec. XI/XII. textus similes, etsi in Laurentiano nimis neglegenter redditos, continere (V. Servatii, Bavonis, Erminonis), in coenobiis vicinis non mirum est, textusque communis Vitae Erminonis cum codice S. Bertini (S. Audomari n. 791 saec. X)

1) Analecta Bollandiana XIV, 1895, p. 5—88; Anecdota ex codicibus hagiographicis Iohannis Gielemans, Bruxellis 1895. Cf. Poncelet, 'Le légendier de Pierre Calo', l. l. p. 10. et 39 sqq. 2) Voluminum indicem praestitit I. Van den Gheyn, 'Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique' V, 1905, p. 229—241 Cf. 'N. Arch.' II, 244 sqq. 257 sqq.; Analecta Bollandiana VI, 1887, p. 31—34; Poncelet l. l. p. 13. 3) Cf. 'N. Arch.' XXV, 607. XXVII, 494 sqq.

convenit; uterque etiam necessitudine quadam cum legendario Arnsteinensi coniunctus est, ille in V. Germani Autissiod. et Paris., hic in V. Gaugerici ad exemplar eius Londiniense aut Bruxellense aliquatenus accedens. Codex S. Iacobi praeterea cum libro S. Amandi (Paris. n. 5568 *saec. X/XI: V. Fursei) et Cameracensi (n.* 864 *saec. XI) atque Lobbiensi (Bruxell. n.* 18018 *saec. XII: V. Remacli) facit. Codex S. Laurentii Vitas Trudonis et Eucherii continet descriptas e libro S. Iacobi (iam Hagensi musei Meerm.-Westreen. n.* 5*) saec. IX, Vitas Vedastis, Amandi, Ansberti ratione quadam conexas cum Bruxellensi n.* 7487—91 *saec. XIII, V. Goaris cum codice S. Audomari saec. XII (S. Audomari n.* 715, *vol. IV), V. Lupi Senon. cum legendario S. Maximini et codice Mettensi (Paris. n.* 5308*), V. Arnulfi cum Parisiensi n.* 11749 *saec. XI; denique in V. Rigoberti cum Compendiensi saec. X/XI (Paris. n.* 17625*) convenit, qui alibi cum Cusano saec. X/XI (Bruxell. n.* 7882*: V. Genovefae) et Sangermanensi saec. XI (Paris. n.* 11749*: V. Fursei) quodammodo coniunctus est, ut est Compendiensis, inter Galliam et Germaniam medius. Monachi Carthusienses Ultraiectenses, dum c. a.* 1424. *legendarium totius anni conficiunt, cui imprimis epitomae insunt et cuius pars altera* de secundo volumine Passionalis dominorum ecclesie Traiectensis *sumpta esse dicitur (Ultraiect. n.* 391*), V. Erminonis et Rigoberti admiserunt tales, ut e codice illo S. Laurentii Leodiensis aut simillimo eas pendere statuendum sit; epitome V. Sollemnis cum legendario S. Maximini facit, V. Amati cum codice illo Mettensi (Paris. n.* 5308*), de V. Severini Burdegal. supra p.* 540, 38. 541, 11. *egi.*

Saeculo XII. magnum legendarium quod Flandrense nominaverim compositum est, quod integrum non servatum est, sed partes haud exiguae supersunt ad quattuor exemplaria pertinentes:

1*) Exemplar monasterii Thosani (Ter Doest) prope Lisseweghe in Flandria occidentali siti, saec. XIII, iam Brugense n.* 403 *et n.* 404; *insunt*[1]

- *a) Brugensi n.* 403 *Ianuar.* 28—*April.* 4 *(fol.* 1—172*), deinde textus* 4 *mensium aliorum,*
- *b) Brugensi n.* 404 *August.* 10—23 *(fol.* 1—48*), deinde Vitae complurium mensium (velut Winwaloei, Vulframni, Gerulfi), quae in exemplari* 2 *iam iuxta ordinem dierum suis locis positae sunt.*

2*) Exemplar monasterii S. Mariae de Claromarisco (hodie Clairmarais, dép. Pas-de-Calais, arr. et cant. Saint-Omer), saec. XIII, iam codex S. Audomari n.* 716, *antea octo volumina complectebatur, e quibus primum, tertium, quartum desunt; reliqua iam antiquitus perierunt. Insunt*

- *a) vol. II. Febr.* 2—*April.* 28 *(adsunt Vitae quae in* 1 *alio loco positae sunt aut iam desiderantur et aliae et Pharaildis, Dewi, Winwaloei, Patricii, Irenaei, Reguli),*
- *b) vol. VII. Iun.* 29—*Iul.* 30,
- *c) vol. VI. Iul.* 31—*August.* 25,
- *d) vol. V. Sept.* 21—*Octob.* 25 *(fol.* 1—155*), deinde* 4 *textus alii,*
- *e) vol. VIII. Octob.* 28—*Novemb.* 29, *deinde Vitae Vigoris et Maxelendis, quae in* 1 *(V. Vigoris etiam in* 4*) loco magis congruo insertae sunt. Pauci textus absunt, qui in* 3 *et* 4 *leguntur, e. gr. Vita II. Aniani; soli exemplari* 2 *praeter Vitam II. Winnoci etiam Vita I. et Miracula primigenia eiusdem inserta sunt.*

1) *Cf. Analecta Bollandiana X, p.* 458 *sqq. Exemplari Thosano tum integro aut simili fortasse usus est Aegidius de Damme monachus coenobii Dunensis (†* 1463*), unde Thosanum originem duxit, cuius 'Collectaneum martyrologii sanctorum' in Sanctilogio Iohannes Gielemans (cf. supra p.* 541*) exscripsit; cf. Poncelet, 'Le légendier de Pierre Calo' (l. l. p.* 38 *sqq.) et ea quae coniecit G. Brüning, 'Adamnans Vita Columbae' ('Zeitschrift für celtische Philologie' XI,* 2, 1916, *p.* 270 *sq.).*

3) *Exemplar monasterii S. Mariae de* Valcellis *prope Cameracum siti (hodie* Vaucelle*), saec. XIII, hodie Bruxellis asservatur. Insunt*

a) *Bruxellensi n.* 7460 *Octob.* 1 — *Novemb.* 3 *(loco, quem V. Vulframni in* 2, *vol. V, occupat, V. Basoli posita est; in calce quoque duo textus alio loco extant atque in* 2 *aut* 4*),*

b) *Bruxellis n.* 7461 *Novemb.* 6 — *Decemb.* 25. *Textus nonnulli desunt, quos* 2 *et* 4 *exhibent.*

4) *Exemplaris monasterii* Marcianensis *inter Duacum et oppidum S. Amandi siti (hodie* Marchiennes, *dép. Nord, arr. Douai) unum volumen superest, iam codex Duacensis n.* 838, *saec. XIII (Octob.* 28 — *Ianuar.* 1)[1]. *Denique*

5) *codex* Compendiensis *deperditus, quo Mabillonius usus est, exemplar eiusdem collectionis fuisse videtur; Vitae, de quarum condicione mihi constat, mensium Octobris et Novembris fuerunt.*

Itaque quae supersunt, ea hac tabula componi possunt, neglectis eis quae transposita sunt:

Brugenses	*Codex S. Audomari n.* 716	*Bruxellenses*	*Duacensis*
*n.*403*: Ian.*28—*Apr.*4 *Febr.* 3—*Apr.* 4*:* *fol.* 31—172	*vol. II:* *Febr.* 2—*Apr.* 28 = *fol.* 1—179′		
	vol. VII: *Iun.* 29—*Iul.* 30		
n. 404 *Aug.* 10—23*: fol.* 1 -48	*vol. VI:* *Iul.* 31—*Aug.* 25 = *fol.* 80—137′ *(n.* 23—42*)*		
Oct. 1—25*:*	*vol. V:* *Sept.* 21 — *Oct.* 25 *fol.* 38—155	*n.*7460*: Oct.*1—*Nov.*3 = *fol.* 1—112′	
Oct. 28—*Nov.* 3*:*	*vol. VIII:* *Oct.* 28 — *Nov.* 29 *pars prior*	= *fol.* 112′—163′	*n.*838*: Oct.*28—*Ian.*1
Nov. 6—29*:*	*pars posterior*	*n.*7461*: Nov.*6—*Dec.*25 = *p.* 1—197	

De exemplaribus eiusdem collectionis agi, et ordo partium congruarum demonstrat et genus textuum idem apparens, ubicumque accuratius examinatum est, scilicet in Vitis Vigoris (3, 4, 5; *cf. AA. SS. Nov. I,* 287), *Columbae Hiensis* (2, 3, 5; *cf. Brüning l. l.*), *Columbani* (2, 3, 4, 5), *Dagoberti I* (2, 3), *Richarii* (2, 3, 5), *Bavonis* (2, 3), *Faronis* (2, 3, 4), *Leudegarii* (2, 3), *Filiberti* (1, 2), *Trudonis* (2, 3), *Hugberti auct. Iona* (2, 3, 4; *cf. AA. SS. Nov. I,* 764), *Willibrordi* (2, 3, 4, 5), *Brunonis Coloniensis* (2, 3), *Canuti* (1, 2; *cf. M. C. Gertz, Vitae sanctorum Danorum,* 1908—12, *p.* 46), *Arnulfi Suessionensis* (1, 2; *cf. SS. XV,* 874). *Exemplaria Valcellense et Marcianense post Thosanum et*

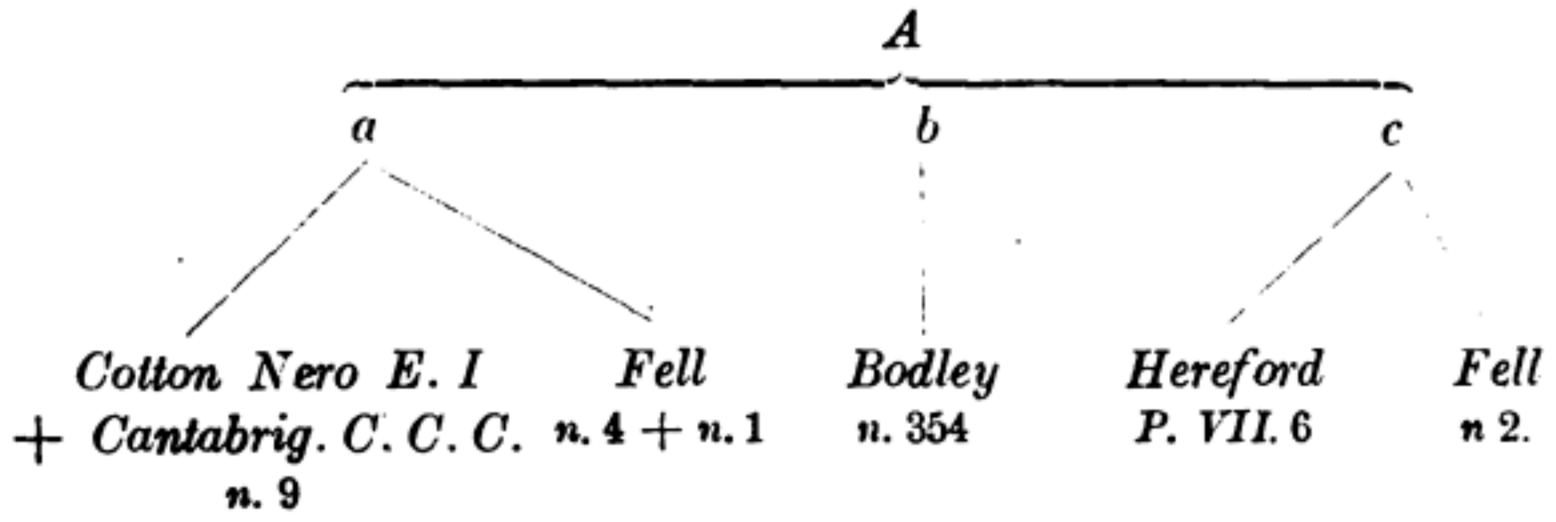
1) *Cf. Analecta Bollandiana XX, p.* 389 *sqq.*

Claromariscense collocanda esse, et e Vitis transpositis cognoscitur et e lectione Vitae Columbani I, 1, quam B. Krusch (Ionas p. 82. de voce Deus *inserta) attulit. Legendarium in Flandria aut locis vicinis conditum esse, textus admissi complures non minus suadent quam patriae codicum 1—4; de monasterio quodam huius regionis Cistertiensium cogitaverim, fortasse Dunensi (Ter Duyn), cum Thosani, Claromariscenses, Valcellenses ordini eidem adscripti fuerint atque monasterium Claromarisci a. 1140, Thosanum a. 1174. de coenobio Dunensi deductum sit. Quod ad aevum attinet, Miracula Donatiani post a. 1096. composita, Miraculum Amandi a. 1107, Passio Canuti († 1086) auct. Aelnotho (c. a. 1120), Vita Arnulfi episcopi Suessionensis († 1087) auct. Hariulfo (1121), denique Passio Karoli comitis Flandriae († 1127) paulo post necem eius a Waltero archidiacono Tarvanensi conscripta legendario insunt, Miracula Agnetis et Burgundofarae Turonensia a. 1141. in exemplaribus saltem 2 et 4 (neque vero in 3) leguntur, at Vita Bernardi abbatis in ipsis libris Cistertiensium desideratur, ita ut collectionem saeculo XII. medio aut paulo ante compositam esse statuerim. Auctor, qui hic illic textus propositos conflavit (Acta Afrae, V. Columbani, Amandi, Filiberti), imprimis ecclesias coenobiaque finitima adiit; convenit cum codicibus S. Bertini in Gestis Dagoberti I (cod. S. Audomari n. 342 bis), Columbani (Hag. X, 73), Walarici (Bonon. n. 106), Amandi (S. Audomari n. 715, vol. I), Filiberti (Bonon. n. 106), Ansberti (S. Audomari n. 764 et 715, vol. I), Vulframni (S. Audomari n. 765), Vita I. et Miraculis Winnoci (Bonon. n. 107), cum libris S. Audomari in V. Haimhrammi (S. Audomari n. 715, vol. II) et Goaris (ib., vol. IV), in qua codex S. Laurentii Leodiensis (Bruxell. n. 9636) accedit. Liber S. Donatiani Brugensis adhibendus est in Passione Karoli comitis, S. Bavonis in V. Bavonis (Gandav. n. 308), S. Amandi in V. Amandi (Valentian. n. 607), Vaticanus Reg. n. 488 in V. Richarii, Bruxellensis n. 9120 in V. Trudonis. Praeterea comparari possunt codices S. Ebrulfi (Alention. n. 14: V. Willibrordi), Augustodunensis (Montepess. H. 55: Acta Afrae), Lingonensis (ib. n. 156) et Remensis (Rem. n. 1403: Passio Acaun. mart.), Mettenses (Paris. n. 5294 et 5308: V. Arnulfi), legendaria Springirsbacense et S. Maximini cum codice Sangallensi veteri (n. 563: V. Leudegarii), alter liber Sangallensis (n. 559: V. Vedastis), denique Berolinensis theol. Lat. oct. 162 fortasse e regione Magdeburgensi oriundus a. 1204 (Pass. Kiliani); sed ut inter libros enumeratos sunt nostro legendario posteriores, ita in universum vix monitu opus est, de codicibus agi similibus, sed quot libri inter fontes et ipsum legendarium medii exciderint, saepe ne divinari quidem posse.*

Legendarium S. T r u d o n i s *a. 1366. finitum, iam Leodiense n. 210 (antea n. 57 et 58), duo volumina complectitur, quorum prius a die 24. Iunii ad diem 9. Octobris, alterum inde ad diem 2. Februarii extenditur, cum tertium reliquam partem anni continens perierit. Ut terminus Purificationis Mariae (Febr. 2) cum legendario Claromariscensi convenit, ita magna pars contentorum, aliis sane omissis et additis, ad legendarium Flandrense referenda videtur esse, atque e Vitis perpaucis, de quibus instructi sumus, Filiberti cum codice illo Claromarisci arta necessitudine coniuncta est.*

Codices C a m e r a c e n s e s *saec. XI. n. 864 et n. 865 et inter se ex parte conveniunt (V. et Mirac. Remigii, V. Ettonis, Evurtii, Amandi, Ambrosii, Vita et Virtutes Fursei, V. Gregorii Lingon., Vita III. Gaugerici) et iisdem libris affinitate coniuncti sunt, scilicet S. Vedastis saec. X/XI (Atrebat. n. 189: V. Remigii), Londin. Egerton n. 2797 saec. XI (V. et Virt. Fursei), Londin. Cotton. Nero E. I et Oxon. Fell n. 4 et 1 saec. XI (uterque in V. Amandi, n. 864 in V. Bertini, n. 865 in V. Sulpicii); denique codex prior notae deterioris in V. Vedastis ad Bruxellensem n. 7487—91 saec. XIII. accedit, in V. Remacli ad librum S. Iacobi Leodiensis saec. XI/XII (Colon. n. 163) et Lobbiensem saec. XII (Bruxell. n. 18018), in V. Landelini ad codicem S. Gisleni saec. X. ex. (Bruxell. II, 975).*

Quod exemplum ostendit, qua via Vitae sanctorum ad Anglos pervenerint, scilicet per Flandriam et Galliam septemtrionalem. Legendarium autem totius anni in Anglia saeculo si non X, at XI. compositum est, e quo fonte hodie latente (A) tres rivi hoc modo fluxerunt:

Codicis Cottoniani Nero E. I pars primigenia (saec. XI), cui Cantabrigiensis Collegii Corporis Christi n. 9 (a pag. 61) inde a Kalendis Octobribus continuatur (item saec. XI), et Oxoniensis Fell n. 4, cui n. 1 adiungendus est (item saec. XI), artissima necessitudine inter se coniuncti, olim totum annum continebant, sed utraque collectio hodie parte extrema caret, utque Cantabrigiensi textus non desunt nisi pauci, ita exemplar Oxoniense duobus fere mensibus destitutum est; quae tamen Vitae in calce eius antiquitus extiterint, ex indice coaevo constat, qui in codice Fell n. 1, fol. 181, legitur, idemque necessitudinem cum Cantabrigiensi et cum libris iam commemorandis intercedentem ostendit. Vita Wandregiseli extra ordinem dierum in fine accesserat, quem locum in indice illo occupat aeque atque in codice Bodleiano n. 354, cum eum in Cantabrigiensi reliquerit, sine dubio in locum diei magis congruum transposita, quo in Cottoniano legitur.

Codex Bodleianus n. 354 (saec. XII), cui Vitae Octobris, Novembris, Decembris insunt, ex eodem legendario fluxit quo Cantabrigiensis et pars deperdita Fell n. 1; nam Vitae, quae in indice illo n. 118—161. recensentur et universae fere in Cantabrigiensi adhuc extant, omnes in Bodleiano leguntur, exceptis n. 125. 136. 141. 142 (V. Hugberti, Trudonis, Eligii, Sabini martyris), quae praeter V. Trudonem in fonte communi defuisse atque in exemplari quod a dixi accessisse videntur, eodem modo quo in Bodleiano (fol. 144—161') post n. 140. indicis textus ad Nicolaum Myrensem spectantes inserti sunt. Vita autem Trudonis potius in hoc omissa esse credenda est, cum in duobus codicibus iam laudandis apto loco inveniatur. Nam Herefordiensis P. VII. 6 (saec. XIII. in.) et Oxoniensis Fell n. 2 (saec. XII. ex.), qui Vitas Novembris et Decembris continent, ad idem legendarium referendi sunt, ita tamen, ut non ex ipso, sed ex exemplari eius (c) satis aucto hausti sint; ut enim Herefordiensi indicis illius (Fell 1) textus n. 129—150. omnes insunt, exceptis Passione Longini (n. 134) et Vita Eligii brevi (n. 141), quae etiam a Bodleiano n. 354 abest et cuius loco in Herefordiensi Vita amplior legitur, ita iis iam in exemplari c Vitae et aliae et Cuniberti, Edmundi, Columbani (lib. I), Walarici, Ebrulfi additae erant. Quibus rationibus intercedentibus, pars deperdita codicis Felliani ut e Cantabrigiensi, ita e tribus posterioribus suppletur.

Vitae nonnullae eiusdem affinitatis etiam in codice Cottoniano Tiberio D. IV (saec. XII) inveniuntur et aliae et Germani Paris. et Columbani, sed ordo earum ibi immutatus est. Vitae autem in legendariis illis traditae partim quidem e Gallia septemtrionali in Britanniam translatae sunt, cum textus accuratius excussi ad codices accedant Belgicos (Passio Leudegarii, V. Trudonis), Cameracenses saec. XI. n. 864 (V. Amandi, Fursei, Bertini) et n. 865 (V. Sulpicii, Amandi), S. Bertini saec. IX (V. Audomari B 1b in hoc coenobio tum composita) et X (S. Audomari n. 764: V. Winnoci) et in Vita Columbani ad codicem item S. Bertini saec. XI (Hagensem X, 73) et ad legendarium Flandrense (Bruxell. n. 7461 et S. Audomari n. 716), denique

alibi ad Gemeticensem saec. XI (Rotomag. n. 1384*: V. Fursei, Sulpicii), eaque ratio inde confirmatur, quod amplum spatium codicum illorum Anglicorum Vitis sanctorum regionis eiusdem Gallicae mari Britannico propinquae dicatum est (V. Vedastis, Gaugerici, Richarii, Amandi, Wandregiseli, Audoini, Iudoci, Audomari, Bertini, Winnoci, Trudonis, Landiberti).*

Etiam in alia legendaria Britannica exemplaria ex iisdem regionibus translata esse consentaneum est; e quibus codex Londiniensis Arundel n. 91 *saec. XII (Sept.* 21 *ad Nov.* 9*), qui in V. Winnoci cum collectione modo tractata maxime convenit, Vitam Willibrordi ita interpolatam exhibet, ut in legendario illo Flandriae legitur. Alia collectio magna saec. XII. totum annum complectens, e cuius quattuor voluminibus unum (Febr.* 9 *— Iun.) superest (Londiniensis Societatis de Gray's Inn n.* 3*), ne dicam de rebus insulae domesticis quae insunt, cum codicibus convenit et originis Britannicae (Cotton. Tib. D. III et Nero C. VII: V. Bonifatii) et Normannico (Havr.* 332*: V. Ansberti) et Andegavensibus (Escurial. &. III.* 26*: V. Albini; Andegav. n.* 308*: V. Germani Paris.), neque minus partes deperditae Vitas complectebantur et regionis Normannicae (V. Wandregiseli, Audoini) et Flandricae Belgicaeque (V. Vedasti, Amandi, Audomari, Bertini, Winnoci, Landiberti), immo collectionis auctor ultra progressus textus mutuatus est et tales, quales in partibus Rheni inferioribus postea inveniuntur (cf. supra p.* 539 *sqq.; Colon. Wallraf. n.* 164*: Passio Floriani, Bruxell. n.* 380—382*: V. Beati), et ex opusculis Acaunensibus non solum Passionem Sigismundi vulgatam nactus est, sed etiam Vitam abbatum primigeniam, quam ipse solus posteritati transmisit, atque spatium eiusmodi in commercio litterarum deprehensum cum condicione Angliae congruit inde ab aevo Normannico rebus continentis etiam magis implicatae.*

In Gallia, in quam iam redeundum est, imprimis legendarium magnum usu praevaluit, quod F r a n c o g a l l i c u m *vocaverim, saec. XII. completum, etsi praedecessores eius inde ab initio saeculi XI. occurrunt. Saeculo enim hoc ineunte, si non antea, legendarium iuxta ordinem dierum compositum est, cuius exemplar* F l o r i a c e n s e *eo tempore exaratum ex parte (a Nativitate Domini ad Idus Martias) adhuc servatur (Aurelian. n.* 331*). Quocum affinitate quadam coniuncti esse videntur codices saec. XIII. Gratianopolitanus n.* 1171 *(potissimum Ianuar.) et Parisiensis n.* 5311 *(Decemb.* 31 *— April.), etsi in iis Vitae aliae accesserunt, aliae desiderantur.*

Altero loco legendarium totius anni commemorandum est, quod Vitam Leudegarii auct. Frulando (c. a. 1041*) complectens non ante saec. XI. medium conscriptum est neque vero adeo post collocandum videtur esse, etsi unus codex* A r e m a r e n s i s *saec. XIII. exaratus (Trecensis n.* 7*) exemplar eius exhibet. Magis autem ad legendarium illud magnum Francogallicum iam codex S. Benigni* D i v i o n e n s i s *saec. XII/XIII. scriptus (Montepessul. H.* 30*) accedit, menses Augustum ad Decembrem continens atque quam maxime conveniens cum volumine quarto et initio quinti (ad fol.* 44*) legendarii Cisterciensis iam nominandi. Compilator autem Divionensis imprimis e legendario simili Aremarensi hausisse videtur, quippe cuius pars extrema (inde a n.* 63*) tota fere in Divionensi redeat, aliis sane Vitis accedentibus velut Columbani.*

Talis collectio Divionensis, cuius exemplar non nisi ex parte habemus, in magno legendario monasterii propinqui C i s t e r t i e n s i s *exscripta esse videtur*[1]*, novis Vitis in calce additis. Quod legendarium multo ante medium saeculum XII. compositum esse non potest, quippe quod non solum Vitam illam Leudegarii auct. Frulando et Vitas Theobaldi eremitae († 1066) et Roberti abbatis Casae Dei († 1067), sed etiam Hugonis I.*

1) *In codice S. Benigni Divion. saec. XI (Montepessul. n.* 238*) V. Eugendi similis legitur atque in collectione Cistertiensi.*

episcopi Gratianopolitani († 1132) contineat, quae Guigoni priori Carthusiensi († 1137) debetur. Tamen legendarium primigenium non iam superest; exemplar habemus hodie Divionense n. 638—642 e duabus partibus constans, cum volumina I—III. saec. XIII, quartum et quintum XII. exarata sint. Totum autem annum ita complectitur, ut Vitas sanctorum contineat volumen

I: a Nativitate Domini ad finem Ianuarii,
II: Februarii ad Aprilem,
III: Maii ad Iulium,
IV: Augusti ad diem 11. Novembris,
V: partem reliquam Novembris et Decembrem, denique (a fol. 44) supplementum, quod Vitas antea praetermissas a die 28. Iulii ad finem Octobris exhibet.

E quo legendario Cistertiensi — neque vero exemplari extante — legendarium Francogallicum saec. XII. vulgatum originem duxisse videtur, ita tamen, ut non solum Vitae illae ibi in calce suppletae (inter alias V. Samsonis, Lupi Trec., Memmii, Agili, Bertini, Audomari, Maurilii, Amati Habend., Goerici, Sadalbergae, Apollinaris) iam inter ceteras iuxta ordinem dierum suo loco insererentur, sed etiam, aliis codicibus evolutis, aliae Vitae (velut Melanii, antiqua Remedii, Honorati Arelat., Leobardi, Balthildis, Geretrudis, Ermenlandi, Deicoli, Magnobodi, Martini Vertav., Faronis, Leonardi) legendario priori accederent. In universum autem Vitae in legendario Francogallico eodem ordine sese subsequuntur quo in Cistertiensi, atque qui collati sunt textus utriusque (Passio Sigismundi, V. Eugendi, Columbani I. II, 1—10, Arnulfi, Filiberti, Vulframni, Aldegundis, Landiberti, Gangulfi, Vigoris[1], Samsonis) quam maxima affinitate coniuncti sunt[2], nisi quod textus Vitae Germani Paris. in exemplari quod quidem habemus Cistertiensi deterior est (5d[1]) Francogallico (4a.b), cum alibi Francogallicum textus exhibeat expolitos et interpolatos velut V. Boniti. Cuius rei etiam Vitam Genovefae afferre licet, cuius textus similis depravatus (4d.e.f) in codicibus modo laudatis Floriacensi, Parisiensi n. 5311, Aremarensi, Cistertiensi legitur, utque pro eodem textu in legendario Francogallico recensio Vitae eiusdem altera (B) substituta est, ita haec e codice eiusdem affinitatis fluxit[3] neque quantum video alibi tradita est nisi in legendario nostro aut codicibus cum eo coniunctis, ita ut nesciam an Vitam Genovefae in ipso legendario conficiendo in formam B redactam esse statuere liceat. Neque vero auctor collectionis novae solis copiis Cistertiensibus contentus erat, sed alias ut monui Vitas addidit, fontibus Gallicis usus, dumque in legendario Floriacensi Vita Praeiecti altera, in Cistertiensi Vita eiusdem prior legitur, auctor noster ita mediam viam tenuit, ut prologum prioris auctoris Vitae secundae praemitteret.

Etsi autem legendarium de quo agimus saec. demum XII. in formam vulgatam redactum est, tamen iam saec. XI. collectio extitit satis similis, nisi quod ei plures Vitae deerant cum aliae tum Eugendi, Gregorii Lingon., Boniti, Leobardi, Iohannis Reom., Aldegundis, Balthildis, cum ibi V. Genovefae B primum compareat et volumen unicum quod extat ad Ianuarium spectans Rotomagense n. 1381 (saec. XI), lacunis illis exceptis, omnino fere ad legendarium Francogallicum neque ad praedecessorem huius Cistertien-

1) C. de Smedt teste (AA. SS. Nov. I, 287), textus Vitae Vigoris idem in codicibus Aremarensi (Trec. n. 7), S. Benigni Divionensis (Montepess. n. 30), Cistertiensi, Claraevallensi aliisque exemplaribus legendarii Francogallici (Paris. n. 5353, 16733, 17006) legitur. Rationes codicum Vitae Samsonis ex editione R. Fawtier cognoscuntur. 2) Quod codices alias similes in Hincmari Vita Remigii diversi familiis attributi sunt (4b, 5d, 6a), nescio an minus iuste factum sit, id quod in textu eiusmodi facile fieri potuit. 3) Cf. Krusch, supra III, 214. Vitam B posteriorem esse Vita A, etiam G. Kurth, potissimum Kruschii rationibus iteratis, concessit, 'Revue d'histoire ecclésiastique' XIV, 1913, p. 32 sqq.; B. Krusch, 'N. Arch.' XL, 1915, p. 145 sqq.

sem pertineat. Ceteris autem partibus collectionis deficientibus, quae rationes inter hanc et illud intercesserint, haud ita manifestum est.

Formam sane vulgatam legendarium Francogallicum sive Cistertii sive in coenobio inde deducto saec. demum XII. induit, cum Vita illa Hugonis († 1132) auct. Guigone ut a praedecessore Cistertiensi ita a successore recepta sit et huius quoque magna collectio Vitarum aeque atque Flandrensis illa imprimis a monachis Cistertiensibus propagata esse videatur, quippe cuius exemplaria saec. XII. et XIII. exarata, de quorum possessoribus instructi sumus, omnia e coenobiis Galliae Cistertiensibus inter septemtriones et orientem sitis originem duxerint, scilicet e Claravalle (1115), Pontiniaco (1114, Pontigny, dioec. Autissiodor.), Ripatorio (1140, Larivour, dioec. Trecensis), Karoliloco (1137, Chaalis, dioec. Silvanect.), Regalimonte (1228, Royaumont, dioec. Bellovac.), Fulcardimonte (1130, Foucarmont, dioec. Rotomag.), quibus monasterium S. Bernardi Parisiense accedit congregationi eiusdem ordinis Fuliensium adscriptum. Primum locum exemplar Claraevallense obtinet, in quo Vitae nonnullae Octobris in calce demum huius mensis suppletae sunt (velut V. Martini Vertav.), cum in reliquis exemplaribus suo quaeque die iam inserta sit. Itaque legendarii Francogallici exemplaria mihi comperta in tabula adiecta enumerentur, Rotomagensi et Claraevallensi in his quae monui a ceteris discrepantibus.

codex olim	—	Claraevallis	—	S. Mariae de Ripatorio	—	Fuliensium
saeculi	XI.	XIII. in.	XIII.	XII/XIII.	XII/XIII	XIII. in.
Ianuarius	Rotomag. n. 1381	—	Paris.	Montepessul. n. 22	—	Paris. n. 17003
Febr., Mart.	—	Montepessul. n. 1, 5	n. 5318	—	Paris. n. 5279	ib. n. 17004
April., Mai., Iun.	—	Trecensis n. 1	—	—	—	—
Iulius, Augustus	—	Montepessul. n. 1, 4	—	—	—	ib. n. 17005
Sept., Oct.	—	ib. n. 1, 2	—	—	—	ib. n. 17006
Nov., Dec.	—	ib. n. 1, 1 et 1, 3	—	—	—	ib. n. 17007

Codices initio destituti Montepessulanus n. 1, 5, a die 10, Parisiensis n. 5279 a die 24. Februarii incipiunt; n. 5291 mutilus in die 28. Ianuarii desinit. Vita Aldegundis deest codici Rotomagensi, Parisiensibus n. 5318 et 5319, Montepessulano n. 22 itemque V. Austrobertae Parisiensibus n. 5279 et 5318, quae in Montepessulano n. 1, 5 alio loco collocata est. Vita II. Fursei Parisiensibus n. 5291 et 5341 et 17003 neque aliis inest, V. Malachiae auct. Bernardo solis n. 5319 et 16736, V. Rigoberti (hausta e codice simili n. 17625, olim Compendiensi) et Davidis Menevensis nullis nisi n. 5352 et 17004, unde ii artiore necessitudine coniuncti esse videntur.

Cui legendario codices complures adiungendi sunt, qui plus minus eo nituntur, Vitis omissis, interpolatis, aliis insertis. Sunt autem hi:

Codicis Parisiensis n. 3788 *(saec. XII) pars media (fol.* 48—212'*) e voluminibus menses Ianuarium ad Aprilem complectentibus hausta est, etsi Vitae haud semel interpolatae sunt, aliis codicibus comparatis.*

Parisiensis n. 11885, *fol.* 44—65, *saec. XII, e coenobio Cistertiensi a.* 1660. *Sangermanensibus transmissus, fragmenta legendarii continet ad Ianuarium et Martium spectantia, quae partim cum legendario Cistertiensi, partim cum Francogallico conveniunt, discrepante Vita Fursei.*

Parisiensis n. 5337, *saec. XIII, totus e parte legendarii magni Francogallici Septembrem et Octobrem continente excerptus esse videtur.*

Pontiniaci	*Fulcardimontis*	—	—	*Karoliloci*	—	—	*S. Mariae de Regali Monte*	—
XII.	*XIII.*	*XII. ex.*	*XIII.*	*XII. ex.*	*XIV.*	*XIV.*	*XIII.*	*XIV.*
—	*Paris. n.* 5291	*Paris. n.* 5341	—	*Paris. n.* 16736	*Paris. n.* 5319	—	—	—
Autissiodor. n. 127 *(114)*	*ib. n.* 5297	—	*Paris. n.* 5352	*ib. n.* 16732	—	*Paris. n.* 5349	—	—
—	—	—	—	*ib. n.* 16737	—	—	*Paris. n.* 11757	—
—	—	—	—	*ib. n.* 16734	—	—	*ib. n.* 11758	—
—	—	—	—	*ib. n.* 16733	—	—	—	*Paris. n.* 5353
—	—	—	—	*ib. n.* 16735	—	—	—	—

Carolivillensis n. 229 *(Signiacensis ord. Cistert.), saec. XIII, Vitas continet ex eodem legendario, ut videtur, haustas (imprimis mensis Ianuarii), nisi quod in fine Vitae duae Remenses (Sixti et Sinicii, Nivardi) additae sunt.*

Parisiensis n. 5292, *saec. XIII, primo (fol.* 1—107*) Vitas complures Ianuarii, deinde (fol.* 109—222*) alteram seriem eiusdem mensis, denique (fol.* 222—276'*) Vitas nonnullas Februarii, Martii, Aprilis continet, quae omnes ut videtur etiam in magno legendario leguntur; sed codex a nobis non adhibitus accurata indagatione adhuc indiget.*

Remensis n. 1404 *(*1144*), saec. XIII. in., cum volumine Aprilis, Maii, Iunii eiusdem legendarii omnino fere convenit, etsi hoc multas Vitas continet, quae a Remensi absunt, et V. Columbani II,* 1—6 *[V. Athalae] iuxta ordinem dierum alio loco posita est.*

Denique Parisienses n. 14650—14652, *saec. XV, olim S. Victoris Parisiensis, magna ex parte quocumque modo ex eodem fonte hausti esse videntur; sed Vitis multis transpositis, omissis, insertis, solus codex n.* 14650 *(Ian.—Mai.* 20*) et pars codicis n.* 14651 *(fol.* 1—87*: Mai.* 23 *ad finem Iunii; fol.* 256—303'*: Sept.* 22 *ad finem Octobris) ordinem legendarii aliquatenus servaverunt, atque perpauci qui examinati sunt textus complures rivos huc confluxisse ostendunt, siquidem V. Germani Paris. cum legendario Cistertiensi, V. Columbani II,* 1—6 *(V. Athalae) cum magno Francogallico, V. Samsonis cum codice Parisiensi Armamentarii n.* 996 *(saec. XIII) facit. Alias quoque collèctiones eiusmodi Gallicas similem speciem confluentiae praebere, modo ad hos modo ad illos textus acce-*

dentes, consentaneum est, ita ut eas recensere vix utile sit, priusquam Vitae Passionesque plures praeter Merovingicas accuratius examinatae sint.

In partibus Galliae meridianae legendarium compositum est, quod e codicibus Parisiensibus n. 5306 et 3809 A saec. XIV/XV. exaratis constat. Cum ergo exemplar aevi sequioris sit et textus saepe nimis corruptos exhibeat, tamen auctor legendarii haud semel e fontibus antiquis atque bonis hausit. Originem meridianam codices complures confirmant, quibuscum hic illic plus minus convenit, Lemovicini saec. XI. et XII (Paris. n. 1253: Acta Afrae; n. 5365: V. Vedastis, Desiderii Vienn.), Moissiacensis saec. X (Paris. n. 17002: V. Amantii, Medardi, Eptadii, Dalmatii; praescriptio neque vero textus Passionis Leudegarii, alia Passione substituta; V. Filiberti, Sigolenae), Ausonensis saec. XI (Acta Afrae); accedunt codex S. Mauri Fossatensis saec. X (Paris. n. 11748: V. Iohannis Reom.) et Parisiensis n. 5304 saec. XI (V. Vedastis, Austrigisili). Per Galliam meridianam Vitas e partibus septemtrionalibus in Hispaniam et Italiam migrasse et vice versa, vix demonstratu opus est; codex ille Ausonensis cum Parisiensi n. 5306 faciens exemplum huius commercii praebet, alterum codex Moissiacensis laudatus, qui in Passione Afrae et V. Filiberti cum libro Bobiensi saec. XI (Taurin. F. III. 16) necessitudine quadam coniunctus est, in V. Germani Autissiod. una cum Carnotensi n. 507 saec. XI. in ramum quendam Gallicum crevit, qui etiam surculos Hispanicum et Italicum protulit[1].

Commercii Italici vestigia etiam collectioni parte posteriore saec. XII. compositae impressa sunt, cuius duo exemplaria extant, magna ex parte sibi respondentia[2]:

1) Parisienses saec. XII, n. 5312 et n. 5293 (fol. 1—144', 154'—192), olim Peirescianus, dies Ianuar. 10—August. 18 et August. 22—Decemb. 6 complectuntur, parte reliqua deperdita;

2) Mediolanenses bibliothecae Ambrosianae A. 251 Inf. et B. 33 Inf., saec. XIII, olim Vallis S. Hugonis cartusiae in dioecesi Gratianopolitana sitae, dies Ianuar. 10 ad August. 18 et August. 22—Decemb. 31 continent. Qui cum alibi tum in V. Columbani arta necessitudine conexi sunt, cuius textus (A 3x) classi attribuendus est, quae imprimis in regione Mettensi et Treverensi vigebat, sed exemplari, e quo hi libri pendent, lectiones classis Italicae (B) illatae erant, commercii Italici ut dixi testimonium praestantes. Ipsa legendaria Italica in Vitis Merovingicis edendis non magis perlustrari possunt quam Hispanica.

Iam codices Passionum atque Vitarum, qui a nobis adhibiti aut ab aliis recensiti in classes nostras relati sunt, describendi sunt. Praeter Scriptores rerum Merovingicarum II—VII rationem habui novae editionis Passionis Floriani, quam B. Krusch, 'Neues Archiv' XXVIII, 1903, p. 363—392, instituit, et Ionae Vitarum sanctorum Columbani, Vedastis, Iohannis, quas idem a. 1905. inter Scriptores rerum Germanicarum publici iuris fecit, denique Vitas s. Bonifatii archiepiscopi Moguntini curavi, quas ipse eodem anno eidem collectioni addidi. Neque codices paucos rei diversae excludere volui, quibus in Iuliani Historia Wambae (supra V, 486—535) edenda usus sum, neque libros postea inventos aut examinatos praeterii, quorum non nisi infra in Addendis ratio haberi poterit. Econtra codices iterare nolui chartae Eligii Sollemniacensis (supra IV, 745) et libros modo enumeratos Catalogorum regum Francorum et computationum (ib. VII, 468—516), denique Originis duplicis Francorum et Aethici et Bonnensis (ib. p. 517—528). Ubi-

1) Cf. supra p. 236 sq. et 241 sq. Codices Hispanici, quorum p. 236. mentionem feci, scilicet Parisiensis 'Nouv. acq. lat.' n. 2178 (Silensis saec. XI) et Londiniensis Addit. n. 17357 (saec. XIII) et Matritenses tres (saec. IX.—X/XI) ib. n. 2. commemorati, ut in V. Germani conveniunt, ita in universum magna ex parte ex eodem legendario pendere videntur. 2) Necessitudinem codicum iam cognoverunt Bollandiani, Analecta Bollandiana XI, 1892. p. 212. 218.

cumque numeros quos dicunt Romanos et Arabicos nudos attuli (e. gr.: 'cf. VI, 352'), illi spectant ad volumina Scriptorum rerum Merovingicarum, hi ad paginas eorum. Signis quibus usus sum in universum explicare non opus est; commemoraverim, me more iam consueto Bibliothecam hagiographicam Latinam, opus illud Bollandianorum utilissimum, attulisse solis litteris 'BHL.' adhibitis, denique inter series duas catalogi codicum Galliae me ita distinxisse:

'Cat. gén. (4°)' = 'Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques des départements' I—VII, 1849—1885, *formae quadratae;*

'Cat. gén.' (in voluminibus I—VII citandis addidi: '8°')
= 'Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France, Départements' I—XLIV, 1885—1911, *formae octavae.*

Codices plerique a B. Krusch v. c. aut a me ipso inspecti atque descripti sunt; sed interdum adiutorio aliorum nobis utendum erat, unde hic illic descriptiones codicum propriae deerant atque ea tantum adhiberi poterant, quae alii de libris iisdem aut publici iuris fecerant aut nobiscum communicaverant. Descriptiones ideo non universas pari modo fieri potuisse consentaneum est, lectoresque diversitates inde ortas ignoturos esse confido.

Bonnae, Kalendis Decembribus 1918.

W. Levison.

DESCRIPTIO CODICUM.

Abrincas *(Avranches, dép. Manche).*

1. Abrincatinus n. 167, saec. XIII (fol. 200—202. saec. XIV), olim (fol. 1, m. saec. XVII) *ex monasterio Sti. Michaelis in Periculo Maris, ordinis Sti. Bened(icti), congregationis Sti. Mauri in Gallia*, formae magnae, fol. 203, paginis bipartitis exaratus. Folium 1'. index saec. XIV. scriptus occupat, quo teste inter fol. 96. et 97. folia 33 exciderunt, continentia finem Vitae Edwardi, V. Vulframni (olim fol. 102; cf. supra V, 660, n. 3), V. Benedicti (fol. 106), Passionem Theoderici presbyteri (fol. 120), Annuntiationem Mariae (fol. 122), V. Romani sacerdotis (fol. 123), partem priorem Vitae Ermenlandi (fol. 125); folium 97. olim n. 130 signatum erat. Fol. 203. compluribus locis nomen coenobii saec. XV. illatum est: '*Mont Sain(c)t Michel*' et '*Mount Saient Michel*', atque fol. 199'. notae leguntur cum aliae tum hae: 1) saec. XVI: '*En l'am (lam* cod.*) mil Vcccc et XXII. le XXV. jour de Juin trenbla la terre en plusieurs lieux et principalement en ce Mont Saint Michel de Tumbe, et fut ceste chose veue de plussieurs religieux et de plusseurs aultres gens, et fut faicte ceste chose entre dix et unze heures de nuyt, et trenbla l'espase (lespase* cod.*) de une heure sans finir de trembler*'; 2) saec. XV: *Iohannes cog* (sic) *prior prioratus de Brion, sacrista huius loci;* 3) saec. XVI: '*Je suis du Mont S. Michel*'. Cf. F. Ravaisson, 'Rapports sur les bibliothèques des départements de l'Ouest', 1841, p. 180 sqq.; 'Cat. gén.' (4°) IV (1872), 516 sqq.; ib. (8°) X (1889), 82 sqq.

fol. 2—3'. V. Albini auct. Fortunato, epistula omissa (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).

fol. 3'—5. V. Siviardi abb. Anisol. (AA. SS. Mart. I, 66—67).

fol. 9—80. V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono.

fol. 81—96. V. Edwardi regis auct. Aelredo (inc. *Multis veterum studio,* mutila des. *debile corpus aluerat nunc secundam;* Migne CXCV, 737—777, 2).

fol. 97—101'. V. Ermenlandi, initio mutila (3c; cf. V, 679).

fol. 115—117'. V. Turibii Cenoman. (AA. SS. April. II, 418—420).

fol. 125—130'. V. [Willelmi] Firmati episc. et confess. Moriton. (AA. SS. Aprilis III, 334—341), omissis § 30—33.

fol. 130'—131'. *Obitus sancti Marci euangeliste* (BHL. n. 5273).

fol. 131'—133'. Vita I. Richarii (2; cf. VII, 444).

fol. 133'—136'. V. Marcellini papae Romani (prologus inc. *Inclitorum martirum laudes, cum a fidelibus;* Vita inc. *Hic igitur Marcellinus natione Romanus ex nobilissima senatorum,* des. *gloria et honore coronavit eum, qui est* etc.),

pendens e Libro pontificali c. 30 et Actis synodi Sinuessani; cf. A. Poncelet, Catalogus codicum hagiograph. Latin. bibliothecae Vaticanae, 1910, p. 240.
fol. 136'—137. Passio Vitalis martyris Ravennatis (BHL. n. 8699).
fol. 137—141'. Translatio Liborii auct. Idone (Analecta Bolland. XXII, 156—172).
fol. 141'—147. Passio Tarachi (BHL. n. 7982).
fol. 148'—152'. Vita II. Marculfi (AA. SS. Maii I, 75—79).
fol. 154'—159. V. Florentii Glonn. libri IV (prologus inc. *Scripturus vitam beati*, Vita inc. *Tempore igitur Diocletiani;* cf. III, 67; BHL. n. 3048. 3049).
fol. 165—166'. V. Beati Vindocin. (inc. *Cum igitur per abru[p]ta vitiorum;* BHL. n. 1066).
fol. 184'—187'. Passio Emani (AA. SS. Maii III, 596—599).
fol. 191—195. Passio et Miracula Carauni, prologo omisso (ib. VI, 749—754).
fol. 195—198'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (1d; cf. VII, 348).
fol. 200—201 (saec. XIV). V. Bertivini (inc. *Si quis anteriorum;* BHL. n. 1299).

Admont monasterium in Steiermark.

2. Admontensis n. 2, saec. XI, formae maximae, fol. 256, litteras initiales pulcherrime pictas exhibens, ex Italia septemtrionali originem duxit secundum P. Buberl, 'Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten Hss. in Österreich' IV, 1, 1911, p. 119sqq. (n. 106).
fol. 116—120. V. Aegidii (BHL. n. 93).
fol. 145—148. Passio Acaunensium martyrum (X 4c; cf. III, 28).
fol. 171'—176. V. Galli auct. Walahfrido (3d; cf. IV, 245).
fol. 236—247. V. Columbani auct. Iona lib. I (B 1d; cf. IV, 44; Krusch, Ionas p. 107).
3. Admontensis n. 13, saec. XIV, inter epitomas Vitarum alias (cf. 'Archiv' VI, 164, n. 3, et X, 632) continet V. Corbiniani auct. Petro Calo (cf. VI, 557) et
fol. 212'. V. Landiberti auct. Iacobo a Varagine (cf. VI, 350).
4. Admontensis n. 24, saec. XIII, formae maximae, fol. 215, pars exemplaris legendarii magni Austriaci, menses Aprilem, Maium, Iunium complectitur. Cf. Analecta Bolland. XVII (1898), 32, 54sqq.; Buberl l. l. p. 74sq. (n. 47); supra p. 534sq.
fol. 8'—13. V. Columbani auct. Iona II, 11—25 (classis A 1b[4]; cf. Krusch, Ionas p. 69, n. 1).
fol. 26—27'. V. Theudarii auct. Adone (III, 526—530).
fol. 57—67. Vita III. Liudgeri (ed. Diekamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, 1881, p. 85—134; Y, cf. p. LXVI).
fol. 69'—71. V. Gregorii Porcet. prior (2, cf. SS. XV, 1185; 2, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 459).
fol. 92—97. V. Adalberti auct. Iohanne Canapario (3b; cf. SS. IV, 576).
fol. 98—99'. Vita et Translatio Richarii (cf. IV, 388, l. 23—38).
fol. 105'—106'. Passio Sigismundi (II, 333—340).
fol. 120'—121'. V. Wilfridi (= Bedae Hist. eccl. V, 19; cf. supra VI, 192, n. 4).
fol. 124'—125. V. Austrigisili pars (IV, 191sqq.).
fol. 129—129'. V. Albarti (cf. VI, 21, l. 31).
fol. 149—149'. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio pars (cf. VII, 235, n. 7).
fol. 150—150'. Vita II. Germani Paris. (cf. VII, 368, n. 1).
fol. 151'—153'. V. Maximini auct. Lupo (III, 74—82).
fol. 162'—168'. V. Bonifatii auct. Willibaldo (4c[3]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXV).
fol. 188—197. Vita Bardonis maior (3; cf. SS. XI, 322).
fol. 202—204. Passio Quirini (III, 11—20).
fol. 204—205'. V. Aviti (III, 383—385).
5. Admontensis n. 225, saec. XII. Cf. 'Archiv' VI, 172sq. (n. 22). X, 635.
V. Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143—147; ed. Künstle, 1910).
Passio II. Praeiecti (cf. V, 222sqq.).
V. Gangulfi (VII, 155sqq.).
fol. 192—219. Vita III. Liudgeri (Diekamp l. l. p. 85—116; K, cf. p. LXVI).
V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67sqq.).
Passio II. Kiliani (cf. V, 719sq.).
V. Emmerammi auct. Meginfredo (cf. IV, 470sq.).
Vita I. Burchardi (cf. SS. XV, 44, n. 9).
V. Willibrordi (classis 3c; cf. VII, 100, n. 3).
6. Admontensis n. 248, saec. XII, olim S. Blasii Admontensis (fol. 2, m. saec. XV: *Iste liber pertinet ad sanctum Blasium. Si quis abstulerit, anathema sit*). Cf. 'Archiv' VI, 173 (n. 24). X, 635.
fol. 77'—101. V. Severini auct. Eugippio (cf. ed. Mommsen p. XX).
fol. 119'—137'. V. Corbiniani B (7a; cf. VI, 547).
V. Haimhrammi auct. Arbeone.
Passio Acaunensium martyrum.
Translatio Hermetis (SS. XV, 410).
7. Admontensis n. 376, saec. XII, et Passiones Afrae et Haimhrammi continet (cf. 'Archiv' X, 639) et
fol. 152'—161. V. Landiberti auct. Stephano (10; cf. VI, 333).
8. Admontensis n. 412, saec. XII, formae mediae. Cf. 'Archiv' VI, 175 (n. 31). X, 639.
fol. 15'—18'. V. Colomanni (1; cf. SS. IV, 674).
fol. 98'sqq. V. Bonifatii auct. Willibaldo c. 8 et 9 (4c[4]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXV).

fol. 118—120′. Passio I. Kiliani (cf. V, 718, n. 6). Passio Sigismundi.

9. Admontensis n. 654, saec. XII, formae minoris, fol. 256, compluribus manibus (fol. 1—116′, 117—132′, 133—141′, 142—182′, 183—192′, 193—256′) exaratus, praeter res theologicas (fol. 193—256′) Vitas sanctorum continet. Cf. 'Archiv' VI, 178 (n. 50).

1) fol. 1—25′. V. Martini auct. Sulpicio Severo absque epistula.

fol. 25′—36′. Epistulae tres auct. eodem.

fol. 36′—41′. Gregorii Turon. Hist. I, 48; Virtutes Martini I, 4—6.

fol. 41′—104. Dialogi auct. Sulpicio Severo.

fol. 104—106′. Miraculum Martini (prol. inc. *Dominus ac salvator noster*, inc. *Quedam puella in Lignonensium parrochia*, des. *venerabilem virtutem beati Martini*).

fol. 106′—107′. Gregorii Turon. Hist. X, 31 de Martino (I, p. 443, 21—444, 6).

fol. 108—114. Vita III. Hrodberti Salisb. (ed. Sepp p. 53—59; cf. VI, 155, inc. *Hodierna festivitas*).

fol. 114—115. Vita rhythmica eiusdem (inc. *Oriundus est equidem sanctissimus;* cf. VI, 156, n. 6).

fol. 115′—116′. Epistula Severi ad Desiderium Vitae Martini praefixa.

2) fol. 126′—132′. Passio Wenceslai (BHL. n. 8823; inc. *Crescente fide christiana*).

4) fol. 146—182′. V. Bonifatii auct. Willibaldo (4c²; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXV).

5) fol. 183—186′. Vita eiusdem auct. Otloho II, 21—26. in. (1*; ib. p. LXX).

fol. 186′—189. Lectiones octo *de sancto Barnaba* (inc. *Sanctissimus igitur Barnabas qui et Ioseph*).

fol. 189—192′. V. Otmari auct. Walahfrido c. 1—4 (SS. II, 41—43).

10. Admontensis n. 664, saec. XI/XII, formae minoris, fol. 255. Fol. 4′. in margine superiore saec. XIV. adnotatum est: *Iste liber pertinet ad sanctum Blasium* (Admontensem), in pagina posteriore folii in calce voluminis adiecti donatio Fridaberti *ad sancti Blasii* exarata est. In pagina anteriore eiusdem folii et fol. 1—1′. index codicis antiquus, fol. 2—3. index alter saec. XIV. leguntur; illo teste, Passio Blasii olim in fronte codicis extabat, iam deperdita (cf. supra VI, 332 sq.). Cf. 'Archiv' VI, 180 (n. 51). X, 643.

fol. 4—17′. Vita I. Amandi (V, 428—449; classis A).

fol. 17′—25′. Passio Dionysii Pseudo-Fortunatiana (Auct. ant. IV, 2, 101—105).

fol. 65—68. V. Landiberti auct. Stephano pars (cf. VI, 333).

fol. 101—108. Conversio et Passio Afrae (desinit aeque atque A3b. c; cf. III, 51).

fol. 131—132. Passio Floriani brevior (B; cf. III, 65sq.).

fol. 132—133′. Passio martyrum Acaunensium abbreviata (E; cf. III, 23sq.).

fol. 162—177. V. Radegundis auct. Fortunato. (II, 364—377; similis 3a. b).

fol. 225—240. V. Landiberti auct. Stephano integra (5c; cf. VI, 332sq.).

fol. 241′—248. V. Goaris (IV, 411—423; classis B).

fol. 252—253′. Epistula de luxuriosis monachorum vestibus (inc. *Sanctitati tuae, pater amantissime, ut fatear;* cf. VI, 333).

fol. 255. Computatio annorum ab initio mundi ad a. 1098. ducta.

Alentio *(Alençon, dép. Orne).*

11. Alentionensis n. 14, saec. XII, olim S. Ebrulfi Uticensis atque ex parte ab Orderico Vitali rerum scriptore clarissimo exaratus, formae mediae fol. 156. Cf. H. Omont, 'Cat. gén.' (8⁰) II, 1888, p. 488sqq.; L. Delisle, 'Bibliothèque de l'École des chartes' LXXI, 1910, p. 502sq.

fol. 12—23. V. Willibrordi auct. Alcvino libri II (8a; cf. VII, 102).

fol. 109—110. Ordo iudicii aquae frigidae (cf. MG. Formulae p. 716sqq.).

fol. 116sqq. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio, interpolata (cf. VII, 244 sq.).

fol. 131sqq. Conversio Mamertini (AA. SS. Iulii VII, 206—210).

12. Alentionensis n. 21, saec. XII, olim (fol. 1, m. saec. XVIII) *Ex libris B(eat)ae Mariae de Trappa*, formae minoris, fol. 156. Fol. 156—156′. index voluminis metricus legitur, qui incipit:

Et bonus et bellus haec continet iste libellus,
Quae toleravisti pro nomine, Barbara, Christi,
Et Germanorum magnalia clara duorum,
Nominis et morum concordia maxima quorum,

atque desinit:

Filius annorum tunc ter sex atque duorum
Taliter asserere me puto posse fere,
Virginis a partu centum post hoc agor actu
Annos undecies quinqueque quindecies (hoc est MCLXXVI add. rubricator in margine*)*. Cf. 'Cat. gén.' II (8⁰), 497sq.

fol. 8—25′. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6a³; cf. VII, 354).

fol. 25′—47′. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 244, n. 1).

fol. 105′—111. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64; generis A 5a).

Ambiani *(Amiens).*

13. Ambianensis n. 467, saec. XVII (fol. 239—324, saec. XVI), formae maioris, fol. 324, descriptus (fol. 1) *Ex Cod. Ms. antiquissimo D. N. de Francia praesid. in Parl. Machliniensi* (cf. Auct. ant. IX, 18). Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 567;

J. Garnier, 'Catalogue des mss. de la Bibliothèque communale de la ville d'Amiens', 1843, p. 386sq.; 'Cat. gén.' XIX, 1893, p. 227sq.

fol. 1—3. Catalogus pontificum Romanorum Liberianus et

fol. 3—5. Depositio episcoporum Romanorum (cf. Auct. ant. IX, 18, 30, ubi errore n. 407 pro 467 allatus est).

fol. 7—29'. Passio Leudegarii C (C 4a; cf. V, 269).

fol. 31—54. V. Faronis (A 2b; cf. V, 179).

fol. 67—72'. V. Geremari (B 2b; cf. IV, 628).

fol. 107'—115'. V. Sadalbergae (C 2; cf. V, 48).

Andegavi *(Angers).*

14. Andegavensis n. 308 (299), saec. XII, formae minoris, fol. III et 176. In folio tegumento posteriori affixo haec saec. XIII. adnotata sunt: *Hic liber est sancte Marie de Laaia* (prioratus ordinis Grandimontensis 'de la Haie-aux-Bons-Hommes, comm. Avrillé', prope Andegavos situs erat; cf. C. Port, 'Dictionnaire hist. géogr. et biogr. de Maine-et-Loire' II, 1876, p. 341sq.). Cf. 'Cat. gén.' XXXI, 1898, p. 297sq.

fol. 104'. Fulberti episcopi Carnotensis carmen de cruce (inc. *Vexillum regis venerabile;* Migne CXLI, 345).

fol. 144'—147'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6a[1]; cf. VII, 354).

15. Andegavensis n. 801 (717), saec. XI, olim S. Sergii Andegavensis, formae mediae, fol. 181. Cf. 'Cat. gén.' XXXI, 444sq.

fol. 139—150. V. Genovefae (4a; cf. III, 209).

Arenfels castrum comitis de Westerholt prope Hönningen ad Rhenum.

16. Codex Arenfelsicus folium duplex saec. XI. complectitur, quod A. Fahne de tegumento libri cuiusdam detraxit, fragmenta Vitae Goaris continens (A 2; cf. IV, 407). Cf. W. Crecelius, 'Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande' XLII, Bonnae 1867, p. 210—211.

Atrebates *(Arras).*

17. Atrebatensis n. 189 (antea n. 199), saec. X/XI, olim 'bibliothecae S. Vedasti Atreb(atensis)', formae mediae, fol. 54. In margine inferiore fol. 9. 10. saec. XI. adnotatum est: *Hic liber, alme, tibi sine fine, Vedaste, manebit.* Cf. 'Cat. gén.' (4°) IV, 1872, p. 89.

fol. 1—38'. V. Remigii auct. Hincmaro, initio et fine aliisque foliis amissis mutila (2b; cf. III, 244).

fol. 39—44'. V. Landiberti auct. Stephano, initio et fine mutila (§ 7—32, AA. SS. Sept. V, 583—587; supra VI, 387—389, 19): *eius amorem transvexit, utpote in dilectum — — Eadem nocte pontifex.*

18. Atrebatensis n. 380 (antea n. 869), saec. XIV, olim S. Vedasti ibique F. 14 signatus, formae mediae, fol. 25, V. Vedasti (B 3b; cf. III, 401; Krusch, Ionas p. 298) et Miracula eius (SS. XV, 397sqq.) ad a. 1339. continet. Cf. 'Cat. gén.' (4°) IV, 346.

19. Atrebatensis n. 573 (antea n. 462), saec. XIII, olim *bibliothecae S. Vedasti Atrebatensis* (fol. 1, m. saec. XVIII) ibique signatus F. 3, formae maximae, iam foliis 155 constat, sed olim folia 280 complectebatur, e quibus passim nonnulla exciderunt, numeris paginarum vetustioribus testibus. Fol. 155'. index a. 1606. exaratus legitur, e quo cognoscitur, in foliis 9 post fol. 148. deperditis ante Vitam Audomari Vitam quandam Bertini extitisse. Cf. 'Cat. gén.' (4°) IV, 181.

fol. 8—9'. Passio VII Dormientium (inc. *In illo tempore regnabat,* BHL. n. 2316), folio exciso fine mutila.

fol. 12—12'. Vita II. Gaugerici (inc. *Beatus igitur Gaugericus Evosio Galliarum oppido;* cf. III, 651), foliis 3 amissis fine mutila.

fol. 16—18. V. Filiberti, foliis 2 amissis initio mutila (B 1b*; cf. V, 575).

fol. 18—26'. V. Bernardi auct. Alano, fine mutila.

fol. 30—34. V. Aichadri auct. Fulberto (BHL. n. 182).

fol. 34—35'. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano, prologo omisso (VI, 387, 17sqq.), foliis 2 deperditis fine mutila.

fol. 42—42'. 45—48'. V. Vedasti auct. Alcvino (classis C 2). Post epistulam narratio de patria sancti (inc. *Aquitania montem habet*) et ante c. 9. Miracula Vedasti Bellovacensia § 13—16 (AA. SS. Febr. I, 811—812) interpolata sunt (cf. Krusch, Ionas p. 297sq.).

fol. 43—44' (saec. XIII. scripta et postea inserta). V. Vedastis auct. Iona (B 3a; cf. III, 400; Krusch, Ionas p. 297).

fol. 48'. Sermo Alcvini de Vedasto (AA. SS. Febr. I, 800), folio amisso fine mutilus (des. § 1 l. 35. *huius temporis ad superven* ||).

fol. 49—49'. Mirac. Vedasti auct. Haimino c. 4—6 (SS. XV, 398), initio mutila (inc. l. 15. *facta sunt*).

fol. 49'. Sermo de Vedasto auct. eodem (AA. SS. Febr. I, 802sq.), folio amisso fine mutilus (des. § 2 l. 37. *parvulos nunc sanavit*).

fol. 50—51'. Mirac. Vedasti auct. Ulmaro c. 4—13 (SS. XV, 400—402), initio et fine mutila (inc. AA. SS. l. l. p. 806, § 5 l. 7. *hoc dicimus propter eos,* des. ib. p. 808, § 14 l. 6. *dixit se habere*).

fol. 52—52'. Sermo de relatione eiusdem a Bellovaco (SS. XV, 403—404), folio amisso initio mutila (inc. p. 403, 35. *non cum leticia*).

fol. 52'. Mirac. eiusdem Bellovacensia § 8—10 (AA. SS. Febr. I, 810sq.), foliis 2 amissis fine mutila (des. § 10 l. 15. *stragem peregi et ecce in*).

fol. 53—54. Mirac. eiusdem post a. 893. facta (ib. p. 812—813), initio mutila (inc. § 1 l. 17. *per eas. Ergo scrutemur*).

fol. 54. Mirac. eiusdem alia (= Gesta episc. Ca-

merac. I, 10. 11, inc. *Pauca vero, que nostris diebus meritis;* SS. VII, 407).

fol. 54—55. Mirac. eiusdem a. 1152. aliaque inedita (inc. *Miraculum quod per beatum*).

fol. 57—60'. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3a[4]; cf. V, 263).

fol. 60'—69. Passio Dionysii auct. Hildvino (inc. *Post beatam ac salutiferam*).

fol. 69—70. Revelatio Stephano papae ostensa auct. eodem (SS. XV, 2—3).

fol. 70—70'. *Tractatus de inventione sanctorum martyrum* Dionysii et sociorum, foliis 2 amissis fine mutilus (= Gesta Dagoberti I, c. 1—4. 6. 7; supra II, 401—403).

fol. 71—81'. V. Amandi auct. Philippo (Migne CCIII, 1238—76), initio mutila (inc. col. 1238 c. 5. *[Aman]do desidero feliciter*).

fol. 81'—82'. Mirac. eiusdem a. 1066. c. 1. et 2 (ib. col. 1277—79).

fol. 85'—90. V. Vulganii (AA. SS. Nov. I, 569—574).

fol. 90—91'. V. Vigoris (ib. p. 297—305, col. I; prologus adest).

fol. 91'—94'. Vita II. et Miracula Winnoci (SS. XV, 2, p. 775—777; AA. SS. Nov. III, 267—273), folio amisso fine mutila (des. c. 16, SS. XV, p. 777, 12. *anno octavo, indictione tercia*). Inter prologum et Vitam fol. 92. Genealogia Winnoci inserta est (cf. V, 752).

fol. 95—95'. Mirac. eiusdem auct. Drogone c. 21. 22. 3. 10 [22. 23. 3. 11], initio mutila (SS. XV, 781. 779; AA. SS. Nov. III, 282/3. 276. 279).

fol. 95'—98'. Passio Quattuor Coronatorum (AA. SS. Nov. III, 765sqq.), foliis 2 amissis fine mutila.

fol. 104—106'. Passionis Livini auct. Pseudo-Bonifatio epitome (inc. *Beatus Livinus martir, sicut ex narratione Bonefacii comprehendi potest,* des. *iuxta viri Dei sanctissimum corpus proiecit*).

fol. 126—131'. Vitae Eligii liber I, folio amisso fine mutila.

fol. 136—138'. V. Walarici, folio deperdito fine mutila.

fol. 139'—142'. Vitae Autberti Camerac. prologus et § 1—13. 19. 20 (AA. SS. Belgii III, 538—556), reliquis praetermissis.

fol. 149. Vitae Audomari C pars extrema, foliis 9 amissis initio mutilae (cf. V, 745, n. 7).

fol. 149—152'. Vita Vindiciani episc. Camerac. auct. Waltero I. abbate S. Sepulchri Camerac. (1064—91), inedita, sed commemorata ab Henschenio, AA. SS. Martii II, 76, omnino hausta e Gestis episc. Camerac. I, 6—27 (SS. VII, 405—412), addito amplo fuco verborum (prologus incipit: *Iohanni dilectissimo consacerdoti* [abbati Montis S. Eligii a. 1068—1108], *quin etiam cunctis fratribus una secum ad superna tendentibus Walterus etsi indignus, gratuito tamen Divinitatis munere abbatis insignitus nomine, quicquid in Christo dulcius ex utriusque vite successibus. In honore Trinitatis individue;* prologus des. *se reddat legere dignantibus;* Vita inc. *In hac celebritate sollempnitatis hodierne,* folio amisso mutila des. *cuius manus erant;* etiam inter fol. 151. et 152. folium excidit).

20. Atrebatensis n. 1029 (812), saec. X/XI, olim S. Vedasti, formae minoris, fol. 154. Cf. 'Cat. gén.' (4°) IV, 322; W. Stubbs, 'Memorials of Saint Dunstan', 1874, p. XXXVIII; 'N. Arch.' II, 318.

fol. 107—154. V. Filiberti (B 1b; cf. V, 575).

Augusta Praetoria *(Aosta)*.

21. Codex ecclesiae collegiatae S. Ursi Augustanae, saec. XIII, formae maioris (cf. 'Archiv' IX, 630), continet Passionem Leudegarii auct. Frulando (4; cf. V, 281), V. Galli (IV, 285sqq.) et Otmari (SS. II, 41sqq.) auct. Walahfrido.

Aureliani *(Orléans)*.[1]

22. Aurelianensis n. 17 (14), saec. IX, olim Floriacensis, formae maioris, p. 492, p. 6. titulum libri Esaiae prophetae litteris maiusculis exaratum exhibet, cui in parte paginae vacua relicta manus saec. XI. frustulum Vitae Frodoberti subiunxit (cf. V, 72).

23. Aurelianensis n. 173 (150), saec. X (p. 1—410) et XI (p. 411—426), olim *Ex libris monasterii S. Benedicti* Floriacensis (p. 1, m. saec. XVIII), formae mediae, p. 426.

p. 411—426. V. Caesarii Arelat. (1a; cf. III, 453).

24. Aurelianensis n. 331 (280), saec. XI. in., olim *Ex libris monasterii S. Benedicti Floriacensis* (p. 1, m. saec. XVIII), formae maioris, p. 370, imprimis Vitas a Nativitate Domini ad Idus Martias continet. Cf. supra p. 546.

p. 49—60. V. Genovefae (4d; cf. III, 209).

p. 99—108. V. et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, 1—11).

p. 109—111. Epistula Hilarii ad Abram filiam spuria (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).

p. 119—128. V. Fursei (C 1c; cf. IV, 430).

p. 142—156. V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370).

p. 178—183. V. Launomari (BHL. n. 4733).

p. 251—260. V. Amandi (A 1a; cf. V, 411).

p. 260—266. Passio II. Praeiecti (cf. V, 223).

p. 291—294. V. Vedastis auct. Iona (A 2; cf. III, 400; Krusch, Ionas p. 297).

p. 359—363. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, 29—33).

Autissiodorum *(Auxerre)*.

25. Autissiodorensis n. 127 (114), saec. XII, olim *ex bibliotheca Pontiniacensi,* formae maioris, fol. 212, Vitas sanctorum Februarii et Martii

[1]) Cf. 'Cat. gén.' XII, 1889; Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 581 sq.

continet. Cf. 'Cat. gén.' (8⁰) VI, 1887, p. 50sqq.; supra p. 548sq.
fol. 19—23. V. Amandi cum
fol. 23—33'. Suppletione Milonis.
fol. 33'—37'. V. Vedastis auct. Alcvino (III, 414sqq.), sequente (fol. 37'—38) homilia.
fol. 38—41'. Miracula eiusdem (SS. XV, 397sqq.).
fol. 44—46'. Vita Severini Acaun. A (III, 168).
fol. 84—92. V. Austrobertae (BHL. n. 832).
fol. 92—93'. V. Albini auct. Fortunato.
fol. 179—182'. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453sqq.).
fol. 185—188. V. Vulframni (1c; cf. V, 659).
fol. 197'—205'. V. Ermenlandi (2d; cf. V, 678).
fol. 210'—212'. V. Columbani II, 7—9 [V. Eustasii], fine mutila (A 2c^{5d}; cf. Krusch, Ionas p. 95).

Avenio *(Avignon)*.

26. Avenionensis n. 276 (Anc. fonds 120), formae mediae, fol. 130, duabus partibus constat, e quibus prior (fol. 1—109) saec. XI. exarata res theologicas continet, altera (fol. 110—130) saec. XII. ex. scripta postea adiecta est. Specimen scripturae exhibet H. J. Lawlor, 'The Manuscripts of the Vita S. Columbani' ('Transactions of the Royal Irish Academy, Vol. XXXII, Sect. C, Part I', 1903), tab. IX. Cf. 'Cat. gén.' XXVII, 1894, p. 182sqq.
fol. 110—124'. V. Columbani auct. Iona I. et
fol. 124'—130'. lib. II, 1—10 (A 2^{+}; cf. Krusch, Ionas p. 84).

Bamberga *(Bamberg)*.

27. Bambergensis B. V, 25 (Patr. 134), saec. X, formae mediae, fol. 161, a compluribus librariis scriptus, post Defensoris librum Scintillarum continet (cf. Fr. Leitschuh et H. Fischer, 'Katalog der Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Bamberg' I, 1, Bambergae 1895—1906, p. 521)
fol. 102—113'. V. Filiberti (A 2a; cf. V, 574),
fol. 113'—141. V. Aichadri abb. Gemetic. (AA. SS. Sept. V, 85—99),
fol. 141'—161'. V. Hugonis episc. Rotom. fabulosam.

28. Bambergensis E. III, 1 (Hist. 161), saec. X, olim Stabulensis, formae minoris, fol. 140. Specimina scripturae exhibet A. Chroust, Monumenta palaeographica (1. series), vol. III, fasc. XXIII, tab. 4 et 5. Cf. Leitschuh et Fischer l. l. I, 2, 1895—1906, p. 264sqq. I, 3, 1908, p. 53; supra V, 101.
fol. 9—27. V. Remacli (4a; cf. V, 101).
fol. 28'—84. Mirac. eiusdem (1; cf. SS. XV, 432).

29. Bambergensis E. III, 5 (Hist. 162), saec. XI, formae mediae, fol. 97. Codicem originis Remensis neque saec. XI (ita B. Krusch), sed IX/X. attribuendum esse statuerunt H. Fischer et L. Traube, 'Neue und alte Fragmente des Livius' ('Münchener Sitzungsberichte, phil.-hist. Klasse' 1907, p. 108). Cf. Leitschuh et Fischer l. l. I, 2, 269sq. I, 3, 53.
fol. 1—46'. V. Remigii auct. Hincmaro (5a; cf. III, 247).

30. Bambergensis E. III, 9 (Hist. 141), saec. XV. ex., formae maioris, fol. (XV) et 293, opus Andreae abbatis S. Michaelis Bambergensis (1483—1502) de sanctis ordinis S. Benedicti continet. Imagines paucae typis ligneis impressae atque iterum iterumque ad plures sanctos relatae Vitis eorum praefixae sunt, quae modo pauca enuntiata complectuntur, modo textus vetustiores ampliores que integros fere exhibent. Fol. 292'. notitia a Iohanne Punlein in calce operis addita est de donatione, qua 'Thomas Schulsselfeldter patria Babenbergensis venerabili conventui ac inprimis V. P. Ioanni Punlein priori huius celeberrimi monasterii S. Michaeli archangelo dedicati' hoc volumen a. 1574 (Mart. 17) dono dedit; unde fol. (I) in margine inferiore adnotatum est: *Codex monasterii S. Michaelis archang(eli) prope Bamb(ergam) ord(inis) S(ancti) P(atris) Benedicti (ad bibliothecam eiusdem monasterii* m. al. add.*)*. Cf. Leitschuh et Fischer l. l. I, 2, 231sqq.; J. Fassbinder, 'Der Catalogus sanctorum ordinis sancti Benedicti des Abtes Andreas von Michelsberg', Bonnae 1910, p. 31sqq.
fol. 41—43'. Vita I. Pirminii (2a*; cf. SS. XV, 18).
fol. 44—45'. V. Remacli (4a*; cf. V, 101).
fol. 48—51. V. Wilfridi (inc. *Sanctus Wi fridus cum esset puer bone indolis*, scil. Bedae Hist. eccl. V, 19, cui capita IV, 12—14. inserta sunt).
fol. 51—52'. V. Willibrordi auct. Alcvino (2c; cf. VII, 99).
fol. 52'—55. Vita II. Willibaldi (Canisius-Basnage III, 1, p. 16—19).
fol. 61'—65'. Vitae Adalberti Prag. auct. Iohanne Canapario (SS. IV, 581—595) epitome.
fol. 65'—68'. Vitae Bonifatii auct. Otloho epitome (3c; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXXIV).
fol. 71'—74. Passio II. Kiliani, prologo omisso (ed. Emmerich p. 12—25).
fol. 74—77. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano, prologo aliisque omissis (VI, 387sqq.).
fol. 81—86'. V. Gregorii Traiect. auct. Liudgero (2; cf. SS, XV, 64).
fol. 117—118'. V. Columbani auct. Iona II, 1—6 [V. Athalae] (A 1c^{++}; cf. Krusch, Ionas p. 76).
fol. 121—123. V. Columbani, scil. Vincentii Bellov. Spec. hist. XXII, 102. 103 (pars prior). XXIII, 4—6. 8 (pars prior).
fol. 126—129. V. Columbani II, 7—10 [V. Eustasii] (A 1c^{++}; cf. supra).
fol. 131—132'. V. Fursei (= Antonini Florent. Chron. pars II, tit. XIII, c. 6, § 23).
fol. 132'—134'. Vitae Galli auct. Walahfrido epitome, nihil fere continens nisi I, 1—6. 29—34.

fol. 143—144. V. Carileffi (= Vincentii Spec. hist. XXII, 41—44).
fol. 159—161'. V. Filiberti (A 2c; cf. V, 574).
fol. 169—173. V. Sturmi auct. Eigilo, prologo omisso (SS. II, 366—377).
fol. 188'—189. De Columbano monacho, Vincentii Spec. hist. XXII, 104 (pars posterior).
fol. 192'—193. V. Karlomanni (= V. Bonifatii auct. Otloho II, 16—19) (2e*; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXXIII).
fol. 196'—199'. V. Soli auct. Ermenrico (4a; cf. SS. XV, 153).
fol. 203—206'. Visio Wettini auct. Heitone (MG. Poetae II, 267—275).
fol. 211'—212'. V. Dettae (= V. Leobae c. 2—5, SS. XV, 123 sq.).
fol. 215—215'. V. Burgundofarae (= Vincentii Spec. hist. XXIV, 15. 16).
fol. 218'—220'. V. Radegundis (= Antonini Chron. pars II, tit. XII, c. 8, § 3. 4).
fol. 222—223'. V. Waldburgis auct. Wolfhardo c. 1—7 (SS. XV, 539—541).
fol. 224—228'. V. Leobae auct. Rudolfo inde a c. 6 (cf. SS. XV, 120).
fol. 228'—233'. V. Hathumodae auct. Agio (1; cf. SS. IV, 166).
fol. 234—237'. Dialogus Agii de eadem (cf. MG. Poetae III, 369).
fol. 241'—244. V. Kunegundis (SS. IV, 821—824).
fol. 244—251'. V. Liutbirgae (ib. p. 158—164).
fol. 251'—253'. Vita Radegundis eadem atque supra fol. 218'—220'.

Basilea *(Basel).*

31. Basileensis bibliothecae universitatis A. IX, 4, a. 1491/92. scriptus, olim *Liber ecclesie sancti Leonhardi in Basilea maiori ordinis Canonicorum Regularium sancti Augustini* (p. 1, m. saec. XV), formae octavae, p. 392.
p. 78—88. V. Thrudperti (3b; cf. IV, 355).

32. Basileensis E. II,4, saec. XV, olim *Liber Cartusiensis domus Vallis beatae Margaretae in Basilea minori*, formae maioris, fol. 166, et impressa et scripta continet.
fol. 138—151. V. Fridolini (2b; cf. III, 353).
fol. 151—151'. *Ewangelium secundum Matheum. In illo tempore respondens Symon Petrus — — et omnia possidentes.*
fol. 151'—154. Responsoria de Fridolino.

33. Basileensis F. III, 15b, saec. VIII (fol. 1—19') et IX. in. (fol. 20—45), litteris Anglosaxonicis exaratus, olim Fuldensis, deinde musei Rem. Faesch Basileensis († 1666), formae quadratae, fol. 45. Cf. P. v. Winterfeld, De Germanici codicibus ('Festschrift Johannes Vahlen gewidmet', Berolini 1900, p. 403 sq.).
fol. 1—19'. Isidori liber de ordine creaturarum.
fol. 20—37. V. Antigoni et Eupraxiae (Vitae patrum ed. Rosweydus p. 351—361).
fol. 37'—45. V. Goaris (A 1; cf. IV, 406).

Berna *(Bern).*

34. Bernensis A. 7, saec. XI, formae maximae, fol. 18. Cf. Herm. Hagen, Catalogus codicum Bernensium, Bernae 1875, p. 3 sq.
fol. 1—2'. V. Remacli (5a; cf. V, 102).
fol. 3. Mir. Remacli initium (ad c. 3): *Post expletum — — statim visum recepit* (SS. XV, 433 sq.).

35. Bernensis A. 8, saec. XIV, formae maximae, fol. 56, fragmenta legendarii cuiusdam continet. Cf. Hagen p. 4 sqq.
fol. 7'—19. Passio Leodegarii C (C 3f; cf. V, 269).
fol. 31—36. V. Theodardi auct. Sigeberto (BHL. n. 8049).
fol. 36—44'. V. Landiberti Traiect. auct. Nicolao (6; cf. VI, 347).
fol. 51'—56'. Chartae traditionum 'domus Alveriae', saec. XIII. scriptae.

36. Bernensis n. 24, saec. XI, formae maioris, fol. 263. Cf. Hagen l. l. p. 14 sqq.
fol. 3'—5. V. Romarici (IV, 221 sqq.).
fol. 28—32. V. Genovefae.
fol. 32—34'. V. Hilarii auct. Fortunato.
fol. 55—60. V. Fursei (IV, 434—440).
fol. 125'—127'. V. Geretrudis (II, 453 sqq.).
fol. 164'—179'. V. Gerardi Tull. auct. Widrico (SS. IV, 490 sqq.).
fol. 182'—184. Passio Sigismundi (A 2b; cf. II, 330).
fol. 193'—197. V. Gangulfi (VII, 155 sqq.).
fol. 222'—235. V. Germani Paris. auct. Fortunato et Translatio eius (ib. p. 372 sqq.).
fol. 235—238. V. Maximini Trever. auct. Lupo (III, 74 sqq.).
fol. 246'—248. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67 sqq.).

37. Bernensis n. 47, saec. XI, olim lectionarium ecclesiae cathedralis Stratoburgensis (cf. G. de Dartein, 'Le nom latin de sainte Odile', 'Revue d'Alsace', LXII, 7. series XII, 1911, p. 473 sq. 476 sqq.), formae magnae, fol. 119, e quibus folia 118—119' saec. XII. exarata postea adiecta sunt. Cf. Hagen p. 63 sqq.
fol. 9'—10. Lectio de Odilia (cf. VI, 28 sq.).
fol. 84—85. Lectio de Sulpicio Bitur. (Vita E; cf. IV, 371).
fol. 118—119'. Passio Thrudperti B (cf. IV, 356).

38. Bernensis n. 48, saec. XI, olim Floriacensis, formae maioris, fol. 192. Specimina scripturae exhibet Lawlor l. l. tab. II et III. Cf. Hagen p. 69 sqq.
fol. 1'—33. Historia persecutionis Africanae auct. Victore Vitensi (cf. Auct. ant. III, 1, p. V).
fol. 60—72'. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (1c; cf. I, 823).
fol. 77'—82'. Passio Quattuor Coronatorum (B 6; cf. AA. SS. Nov. III, 750).
fol. 100'—108'. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3b²; cf. V, 264).

fol. 108′—116′. V. Agili abb. Resbac. (BHL. n. 148).
fol. 128′—137. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (B 2; cf. VII, 237).
fol. 141′—144. Vita II. Aniani (cf. III, 107, n. 3).
fol. 162—163′. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).
fol. 163′—165. Passio Saturnini Tolos.
fol. 165—170. V. Landiberti Traiect. (1 b; cf. VI, 311).
fol. 172—184′. V. Eligii liber I (1 c; cf. IV, 657).
fol. 184′—191′. V. Columbani auct. Iona I (A 4; cf. IV, 42; Krusch, Ionas p. 100).

39. Bernensis n. 168, saec. XI, formae magnae, fol. 223, a pluribus librariis scriptus. Ad originem codicis spectant notae fol. 2 (saec. XV): *Hic liber est monasterii sancti Simphoriani Metensis*, et fol. 223′ (saec. XIII): *Hic liber sancto depictus Symphoriano; quem si quis abstulerit, anathema sit. Amen.* Cf. Hagen p. 235sq.
fol. 49—57′. 66—73′. 58—60′. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 244sq.).
fol. 77—83′. V. Odiliae (1a; cf. VI, 29).
fol. 83′—142. V. Remigii auct. Hincmaro (1*; cf. III, 244), e codice Mettensi n. 395 descripta.
fol. 142—149′. V. Amandi (B 5; cf. V, 414).
fol. 149′—185′. V. Galli auct. Walahfrido (4; cf. IV, 245).
fol. 185′—186. *Ymnus de sancto Gallo.*
fol. 186—193. V. Otmari auct. Walahfrido (SS. II, 41—47).
fol. 193—203. Mirac. Otmari auct. Isone (ib. p. 47—54).
fol. 203—219′. V. Trudonis auct. Donato (2a; cf. VI, 268).
fol. 219′—223′. V. Eucherii (2a; cf. VII, 44).

40. Bernensis n. 477, saec. X/XI, formae quadratae, fol. 95, de cuius origine fol. 1. saec. XV. adnotatum est: *Iste liber est Sancti Pauli Vird(u)n(ensi)s.* Cf. Hagen p. 412.
fol. 1′—92′. V. Galli auct. Walahfrido (1c²; cf. IV, 243).
fol. 92′—95. Responsoria de Gallo.

Berolinum *(Berlin)*.

41. Berolinensis Latinus n. 118 (Phillippsianus n. 1841, olim 731), saec. XIV, formae quadratae, fol. 24, solam V. Remigii auct. Hincmaro (2c; cf. III, 244) continet. Cf. V. Rose, 'Verzeichniss der Lateinischen Hss. der Kgl. Bibliothek zu Berlin' I, 1893, p. 246sq.

42. Berolinensis Latinus n. 120 (Phillippsianus n. 1683), formae minoris, fol. 122, duabus partibus constat, e quibus prior (fol. 1—82) saec. XI/XII. exarata res theologicas, posterior (fol. 83—122) saec. XI. scripta Vitas sanctorum continet. Fol. 1. saec. XV. adnotatum est: *Pro abbatia Sancti Ioannis in villa Sancti Ioannis de Angeliaco* (St. Jean d'Angély, dép. Charente-Inférieure); alio atramento numerus libri: *Cod. CXVIII* scriptus est. Cf. Rose l. l. p. 248sqq.
fol. 37—38. Alcvini epist. 251 (MG. Epist. IV, 406—407).
fol. 85′—87. Gregorii Turon. Gloria confess. c. 79 (I, 796—798).
fol. 87—97′. V. Boniti (2; cf. VI, 114).
fol. 97′—111′. V. Sulpicii Bitur. D (inc. *Clara radiante congerie;* cf. IV, 370).

43. Berolinensis Latinus n. 121 (Phillippsianus n. 1874), olim S. Vincentii Mettensis, deinde collegii Societatis Iesu Claromontani Parisiensis, tum Meermanianus, formae quadratae, fol. 184, partes diversis temporibus scriptas continet. Cf. Rose l. l. p. 250sqq.
fol. 1—10′ (saec. XII). Capita singula Gregorii Turon., scil. Gloria martyrum c. 4—13. 16—18. 22. 27. 28. 30. 78. 35. 36. 74. 75. 88—91. 94. 41. 45. 42—44. 50. 102. 59. 60; Gloria confessorum c. 70. 4. 5. 61. 62. 64—67. 91; Gloria martyrum c. 61. 62. 37—39. 79. 96. 56. 57; Gloria confess. c. 26. Est liber *b* Ruinartii, supra I, 468, n. 11, de quo 'N. Arch.' XIX, p. 40, n. 1, accurate relatum est.
fol. 30—39 (saec. XI). V. Willibrordi auct. Alcvino (6d; cf. VII, 101). Praecedit fol. 29′. pictura rudis, qua *S. Wilibrordus archiepiscopus et diaconus suus* exhibentur, addita subscriptione: *Liber sancti Vincentii Mett(ensis).*
fol. 56—69 (saec. XI). V. Goerici (AA. SS. Sept. VI, 48—54).
fol. 69. Genealogia domus Karolinae (inc. *Ansbertus qui fuit ex genere senatorum, praeclarus et nobilis vir et divitiis pollens, fratres habuit Deotarium, qui construxit vicum Arisidum;* cf. SS. II, 308, 310).
fol. 122′—133′ (saec. XII). Passio Leudegarii C (C 4; cf. V, 269).
fol. 159′ (saec. XII). Passio Iuliani (I, 879—881).
fol. 160—180 (saec. XII). V. Remigii auct. Hincmaro (2y; cf. III, 245).

44. Berolinensis Latinus n. 122 (Phillippsianus n. 1875), saec. XIII, olim collegii Societatis Iesu Parisiensis, deinde Meermanianus, formae octavae, fol. 170, a compluribus librariis exaratus. Cf. Rose l. l. p. 255sqq.
fol. 1—8′. V. Agerici Virdun. (BHL. n. 144).
fol. 60—71′. Vita et Virtutes Fursei (C 5; cf. IV, 431).
fol. 84—86′. V. Amandi (D; cf. V, 419).
fol. 117′—120. V. Vedastis auct. Iona (B 2b; cf. III, 400; Krusch, Ionas p. 297).
fol. 120′—123′. V. Geretrudis A, mutila desinit II, 462, 20 *misit* (similis A 2).

45. Berolinensis Latinus n. 123 (Phillippsianus n. 1839), saec. XIII, olim S. Vincentii Mettensis, deinde collegii Claromontani Parisiensis, tum Meermanianus, formae maioris, fol. 481. Cf. Rose l.l. p. 259sqq.

fol. 28′—44′. V. Remigii auct. Hincmaro (2y*; cf. III, 245).
fol. 79′—81′. Passio II. Praeiecti (cf. V, 223 sq.).
fol. 220—222′. V. Gangulfi (3d; cf. VII, 150).
fol. 304—308. V. Odiliae (VI, 37—50).
fol. 330′—333′. V. Arnulfi Mett. ad c. 21 (II, 432—441, 24).
fol. 363′—365′. V. Remacli (V, 104—108).
fol. 365′—366′. Initium Miraculorum eiusdem (SS. XV, 433 sq.).

46. Berolinensis Latinus n. 790 (theol. Lat. Fol. 267), saec. XII (fol. 177—198′. saec. XV), formae maioris, foliorum 253, ante quae alia folia 46 hodie amissa extabant, quo tempore *Index Passionalis maioris membranacei Springirsbacensis* (Springiersbach, dioec. Trever.) confectus est (saec. XVIII), qui in fronte libri legitur, foliis nonnullis etiam in calce deperditis, Vitas sanctorum a mense Augusto ad initium Ianuarii continet. Cf. Rose l. l. II, 2, 1903, p. 829; supra p. **536**.
fol. 2′—4′. V. Remacli (4b; cf. V, 101).
fol. 4′—12. Mirac. Remacli (SS. XV, 433—436. 439—441).
fol. 27—31′. V. Landiberti Traiect. (2a⁴; cf. VI, 312).
fol. 36—38. Passio Acaunensium martyrum (D 4; cf. III, 23).
fol. 38—45′. Passio Haimhrammi (B 4; cf. IV, 462).
fol. 56′—57′. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langobard. p. 541—543).
fol. 60—76. V. Remigii auct. Hincmaro (2x¹; cf. III, 244).
fol. 76—79. V. Nicetii Trever. (= Gregorii Turon. Vita patrum c. 17, p. 727—733).
fol. 86′—93. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3a³; cf. V, 262).
fol. 114′—127′. V. Galli auct. Walahfrido (2f; cf. IV, 244).
fol. 131′—135′. V. Vedasti auct. Alcvino (A 5c; cf. III, 404).
fol. 136—140. V. Amandi (A 3g; cf. V, 413).
fol. 161—166′. V. Willibrordi auct. Alcvino (5*; cf. VII, 101).
fol. 174′—176. V. Otmari auct. Walahfrido c. 1—9 (SS. II, 41—45).
fol. 201′—214′. V. Eligii (1b; cf. IV, 657).
fol. 214′—216. Vita eiusdem brevior (inc. *Summo studio et magna;* cf. ib. p. 657).

47. Berolinensis Ms. theol. Lat. Fol. 730, saec. XV (post a. 1473), olim (ad a. 1823) ex libris Leandri van Ess professoris Marburgensis n. 140, deinde (ad a. 1911) Phillippsianus n. 568, formae mediae, fol. 213, potissimum ordinem mensium a Februario ad Septembrem sequitur. Cf. 'Mitteilungen aus der Königlichen Bibliothek' II, Berolini 1914, p. 14 sqq.; supra p. 540 sq.
fol. 1—4′. V. Amandi (classis B 5).
fol. 4′—9. V. Vedasti auct. Alcvino (classis C 2).
fol. 49—59. V. Bonifatii auct. Willibaldo (classis 2).
fol. 59—65. Vita IV. Medardi (inc. *Sancti Medardi episcopi et confessoris vitam ea procul dubio causa;* BHL. n. 5867).
fol. 80—84′. V. Deodati (inc. *Piissimus pater noster;* ib. n. 2132).
fol. 103—106′. *Opus de sancto Martino nomine coruscans beati Radbodi episcopi* (SS. XV, 1240—44).
fol. 106′—115. Passio Frederici episc. Traiect. auct. Odberto (ib. p. 344, 31—356, 8).
fol. 115—116′. V. Arnulfi Mettensis (inc. *Beatus Arnulpus non procul a Flandria*), tota fere hausta e Vincentii Bellov. Speculo hist. XXIV (XXIII), 75—78.
fol. 116′—117′. V. Arnulfi Turon. (inc. *Tempore Anastasii imperatoris*), cuius pars prior cum Vincentio convenit, ib. XXII (XXI), 25.
fol. 117′—125. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 1d; cf. VII, 235).
fol. 138′—140′. Vitae Arnulfi Suession. auct. Hariulfo (SS. XV, 877—898) epitome (inc. *Per id temporis, quo regio*).
fol. 145′—149′. V. Filiberti (similis A 2d).
fol. 151—154. V. Audoini (similis 2b).
fol. 162—168. V. Gregorii Traiect. auct. Liudgero (SS. XV, 66—79).
fol. 168—188. Vitae III. Liudgeri recensio tertia, scilicet Vitae III. liber I, Vitae I. liber II, Vitae III. libri II. c. 9. 10, libellus de miraculis Monasteriensis, Vitae I. libri I. c. 1—4 (Diekamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, 85—116. 39—53. 117—119. 237—249. 6—9; des. *Hec aviam etc. Require iuxta talem paragraphum ∏ supra*, similis cod. O, cf. ib. p. LXVIII sq.).
fol. 201—206′. V. et Mirac. Adalberti auct. Ruoperto (SS. XV, 700—704).
fol. 206′—210. Miracula eiusdem Egmondensia saec. XII (Mabillon, Acta III, 1, p. 637—644, c. 1—11).
fol. 210—212′. Miracula eiusdem posteriora et antea nota (ib. p. 645 sq., c. 14—17. et 13) et edita a W. Levison ('N. Arch.' XL, 798—804).

48. Berolinensis Ms. theol. Lat. Quart. 140, saec. XII, olim monasterii S. Mariae Lambacensis (cf. supra VI, 332) et (fol. 3) 'Gotscalci de Lambach', formae mediae, fol. 179. Fol. 1. catalogus codicum (cf. Th. Gottlieb, 'Ueber mittelalterliche Bibliotheken', 1890, p. 456), fol. 1′. index huius libri legitur. Cf. 'Germania' ed. F. H. von der Hagen V, 1843, p. 183 sqq.
fol. 20′—66′. V. Galli auct. Walahfrido (IV, 280—337).
fol. 66′—75. V. Otmari (SS. II, 41 sqq.).
fol. 75′—87′. V. Landiberti auct. Stephano (5b; cf. VI, 332).
fol. 124 sqq. Willirammi Ebersbergensis Cantica

Canticorum triplicia (cf. von der Hagen l. l. IV, 1841, p. 153sqq.; V, p. 143sqq.; J. Seemüller, 'Quellen und Forschungen zur Sprach- und Culturgeschichte der germanischen Völker' 28, 1878, p. XI).

fol. 179. *Versus Wilrammi Ebערspergensis abbatis ad regem Heinricum* (inc. *Heinrico regi veniat*, von der Hagen l. l. V, 181) et *Epytaphium Wilrammi abbatis* (inc. *Fuldensis monachus Wilram de fonte vocatus*, ib. p. 182; SS. XX, 16).

49. Berolinensis Ms. theol. Lat. Quart. 505, saec. X, olim Werthinensis, formae mediae, fol. 111. Cf. H. Usener, Alemannia ed. Birlinger XV (1887), 93–96; Ad. Schmidt, 'Zentralblatt für Bibliothekswesen' XXII, 1905, p. 246, n. 23.

fol. 1–78. V. Galli auct. Walahfrido (1d; cf. IV, 243).

fol. 78–91. V. Otmari auct. eodem (SS. II, 41–47).

fol. 91–111'. Mirac. Otmari auct. Isone (ib. p. 47–54).

50. Berolinensis Ms. theol. Lat. Oct. 96, formae octavae, fol. 75, compluribus partibus constat, quae saec. X (fol. 1–51'. et 52–69) et XI (70'–74') et VIII/IX (fol. 75–75') exaratae sunt.

1. fol. 1–44'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (2a; cf. VII, 349).
   fol. 45–51'. Translatio Germani primigenia (2a; cf. VII, 371).
2. fol. 52–69. V. Genovefae (1a; cf. III, 209).
3. fol. 70'–74'. Vita II. Aniani (inc. *Illo in tempore quo fulgens;* cf. III, 107).
4. fol. 75–75'. Fragmentum V. Marcelli auct. Fortunato c. 5. *[cr]escere quod* — c. 6. *aqua de fluvi[o]* (Auct. ant. IV, 2, p. 51, 6–22).

51. Berolinensis Ms. theol. Lat. Oct. 155 (olim Phillippsianus n. 16 372), saec. XI, formae minoris, fol. 148. Margo foliorum plus minus humore affectus est.

fol. 42'–84'. V. Paulae auct. Hieronymo.

fol. 91'. Hymnus de Gangulfo (VII, 170).

fol. 91'–111. Vita II. Gangulfi et

fol. 111–113'. Miracula eiusdem Tullensia (1; cf. ib. p. 154).

fol. 114–125. Martini Bracar. Formula honestae vitae (Migne LXXII, 21–28).

fol. 131–142' (saec. XII). V. Maximini auct. Lupo (1b; cf. IV, 765).

52. Berolinensis Ms. theol. Lat. Oct. 162, a. 1204. ut videtur exaratus (fol. 111–130'. saec. XV, fol. 131–166. saec. XIV), antea Suerinensis Megalopolitanorum familiae Kade, formae minoris, fol. 166. Cf. R. Kade, 'N. Arch.' VIII, 365; SS. XV, 2, p. 709 sqq. et tab. II.

fol. 1–21. V. Godehardi auct. Wolfherio posterior (SS. XI, 196–218).

fol. 21–49'. Brunonis Vita quinque fratrum (ib. XV, 2, p. 716–738).

fol. 55'–81'. V. Columbani auct. Iona I (A 5a; cf. IV, 43; Krusch, Ionas p. 102).

fol. 81'–84'. Passio I. Kiliani (1d; cf. V, 718).

fol. 94–104. Passio Wenceslai auct. Gumpoldo (SS. IV, 213–223).

Bonna *(Bonn)*.[1]

53. Bonnensis S. 304 (188a), saec. XV, e libris gymnasii Confluentini, formae mediae, fol. 400, chartaceus, de cuius origine fol. 1. nota legitur: *Lliber domus sanctorum Petri apostoli et Anthonii almi confessoris patronorum in Dalhem ordinis Canonicorum Regularium Paderbur(nensis) dyoc(esis). Hunc legavit nobis honorabilis dominus Lambertus de Hammone professus in Bodeken Regularis Canonicus effectus, pro cuius anime salute fratrum oraciones devote intercedant*, Legendam Auream continet, post quam inter alia additamenta loco antepaenultimo fol. 398'–399'. Vita Severini Burdegalensis (Coloniensis) legitur (3b**; cf. VII, 211).

54. Bonnensis S. 362 (226 c), saec. XV, olim gymnasii Confluentini, formae mediae, fol. 342, chartaceus, inprimis Vitas Patrum continet.

fol. 221'–223'. V. Florini (BHL. n. 3064).

fol. 330–331'. Vita Aldegundis recentior (cf. VI, 84, n. 10).

fol. 331'–332'. V. Lubentii (BHL. n. 4968).

fol. 333–334'. Vita et Translatio Castoris (ib. n. 1642).

55. Bonnensis S. 367 (227, v. a), saec. XV. a compluribus librariis rescriptus, olim coenobii Werthinensis, bibliothecae Bonnensi a. 1837. a Prisackio dono datus, formae mediae, fol. 164. Cf. Hampe, 'N. Arch.' XXV, 679sq.; Levison, ib. XXXII, 509; A. Dold, 'Zentralblatt für Bibliothekswesen' XXXV (1918), 211sqq.; supra p. 540.

fol. 1–3. Vita II. Servatii (1d; cf. III, 84).

fol. 3–9'. V. Landiberti Traiect. (B 9b; cf. VI, 318).

fol. 9'–13'. Passio Felicitatis (BHL. n. 2855).

fol. 13'–14. De reliquiis ab Ottone I. ex Italia Magdeburgum transmissis (ed. Hampe, 'N. Arch.' XXV, 672sqq.).

fol. 14. E V. Meinwerci c. 24 (SS. XI, p. 116, 42–53).

fol. 60–88'. V. Arnulfi Suession. auct. Hariulfo editio altera, tribus epistulis prioribus omissis (BHL. n. 704; SS. XV, 2, p. 876–904), addita (fol. 88') Genealogia comitum Namurcensium (ib. p. 879, 22 sqq.).

fol. 104–104'. V. Luthardi comitis Clivensis (AA. SS. Sept. V, 111–112).

fol. 104'. *In ecclesia Nussiensi ita habetur: Anno incarnationis Domini 825. Everhardus comes* etc. (ib. p. 106, n. 5).

[1]) Cf. A. Klette et I. Staender, Chirographorum in bibliotheca academica Bonnensi servatorum catalogus II, Bonnae 1858–1876.

fol. 105—112. V. Geretrudis (inc. *Beata Gerthrudis patre Pippino*, i. e. liber II. BHL. n. 3493; deinde ut videtur n. 3498, quamquam aliter desinens: *Hec didici ex relatu*).
fol. 112'—117. Carmina Rodolphi Agricolae in laudem Annae et Iudoci.
fol. 117'—134'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto (BHL. n. 5773).

56. Bonnensis S. 368 (226, b), saec. XIV, formae minoris, fol. 243, compluribus manibus exaratus est.
fol. 62—90. V. Liutwini auct. Thiofrido (BHL. n. 4956).
fol. 90'—92'. V. Severini Burdegal. auct. Fortunato (3d; cf. VII, 211).
fol. 92'—98. Passio et Mirac. Cholomanni (SS. IV, 675—678).
fol. 98—139. V. Malachiae auct. Bernardo Clarevall., addito sermone.
fol. 178—214. Vita et Mirac. Petri Tarentasiensis auct. Gaufrido (BHL. n. 6773/4), additis epistulis Wilhelmi episcopi Augustensis et Coelestini III. papae (Jaffé II², n. 16 690).
fol. 216'—229. V. Severi Viennensis (Analecta Bollandiana V, 417—424).
fol. 231—243. Legenda VII Dormientium (BHL. n. 2315).

57. Bonnensis S. 369 (226, a), saec. XIV, formae maximae, fol. 385, e quibus fol. 384—385. postea addita sunt, fol. 1'—353. Vitas sanctorum a die 25. Decembris ad diem 31. Iulii continet, paucis in calce extra ordinem additis, quarum index coaevus fol. 1. extat. Cf. supra p. 538.
fol. 46—50'. V. Genovefae A (III, 215—238).
fol. 61'—63'. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 2—7) cum prologo *Beatissimi Hilarii confessoris vitam* (cf. ib. p. 1).
fol. 65—75'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto, epistula Odonis omissa (BHL. n. 5773).
fol. 75'—83. Vita et Virtutes Fursei (C 4d²; cf. IV, 430).
fol. 129—137. V. Gregorii I. papae auct. Paulo.
fol. 137—145. V. Ambrosii auct. Paulino.
fol. 162'—167. V. et Mirac. Waldburgis Adelboldo attributa (AA. SS. Febr. III, 542—546).
fol. 174—174'. Passio Floriani B.
fol. 182'—187. V. Gangulfi (3e²; cf. VII, 150).
fol. 187—189. Vita II. Servatii (III, 89—91).
fol. 195—199. V. Maximini auct. Lupo (III, 74—82), prologo omisso.
fol. 199—205. V. Symeonis auct. Eberwino, prologo omisso (SS. VIII, 209—211).
fol. 213—225'. V. Bonifatii auct. Willibaldo (2e³; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXIII).
fol. 235—236. Translationis Viti epitome (BHL. n. 8720).
fol. 279—287'. V. Udalrici auct. Bernone, prologo et epilogo omissis (BHL. n. 8362).
fol. 287'—291. V. Goaris (IV, 411—423).
fol. 291—294'. Passio II. Kiliani.
fol. 294'—302'. V. Heriberti archiepisc. Colon. auct. Lantberto (SS. IV, 741—753).
fol. 304'—307'. V. Agilolfi episc. Colon. (inc. BHL. n. 145, des. n. 146).
fol. 329'—332. V. Glodesindis auct. Iohanne (BHL. n. 3563).
fol. 344'—353. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 2a³; cf. VII, 236).
fol. 356—366'. Mirac. Mariae Pothoni Pruveningensi attributa (BHL. n. 5357).
fol. 366'—371'. Passio XI milium virginum (ib. n. 8428—30).

Bononia *(Bologna)*,
bibliotheca universitatis.

58. Bononiensis n. 1702 (antea Aul. III B 165—23 et Aul. III Append. Mss. 1158), saec. XI. in.,
fol. 1'—33'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6c; cf. VII, 355).
fol. 34—61'. Translatio et Mirac. eiusdem interpolata (6c; cf. VII, 371).
fol. 62—74'. Vita, Miracula, Translatio eiusdem rhythmica (MG. Poetae IV, 124—136).
fol. 75—76. De triformi corpore Christi et de partibus oblatae.
fol. 76—77. De remissionibus peccatorum.
fol. 77'. *Epytaphium domni Gozlini epyscopi* Parisiensis, † 886 (Poetae IV, 136sq.).

Bononia Morinorum *(Boulogne-sur-Mer)*.

59. Bononiensis n. 16, saec. XI, olim *Bibliothecae monasterii sancti Vedasti Atrebaten. 1628. A.* (fol. 1'), formae maioris, fol. 125. Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 567; 'Cat. gén.' (4°) IV, 1872, p. 582.
fol. 125—125'. V. Remacli, foliis amissis fine mutila (4e; cf. V, 102).

60. Bononiensis n. 106, saec. X/XI, olim *De libraria beati Bertini* (fol. 1, m. saec. XV), formae quadratae, fol. 171. Cf. Krusch l. l. p. 567sq.; 'Cat. gén.' (4°) IV, 637.
fol. 2—41. V. Walarici (1; cf. IV, 159).
fol. 41'—55. V. Filiberti (B 1a; cf. V, 575).
fol. 55—82'. V. Aichadri.

61. Bononiensis n. 107 (128), saec. XI, formae quadratae, fol. 118, picturis litterisque initialibus splendidissime exornatus. Fol. 1. m. saec. XIII. adnotatum est: *Liber sancti Bertini. Si quis eum abstulerit vel celaverit, sciat se excommunicatum.* Cf. Krusch l. l. p. 568sq.; 'Cat. gén.' (4°) IV, 638.
fol. 3'—6. Prologus Vitae II. Bertini (cf. V, 747, n. 7).
fol. 7'—28'. Vita III. Bertini (metrica; cf. ib. p. 748).
fol. 28'—30. Hymni (inc. *Deus clemens moderator* et *Caeli cives tripudiant*) et missa in honorem Bertini.

fol. 32′—45. Vita II. Bertini (cf. V, 747, n. 7).
fol. 45—69. Mirac. Bertini (SS. XV, 509—516; cf. p. 508).
fol. 78—94′. V. Folquini (ib. p. 424—430).
fol. 94′—106. V. Silvini (BHL. n. 7747).
fol. 107′—115. V. Winnoci (6; cf. V, 743).
fol. 115—117. Mirac. Winnoci (cf. ib. p. 751).

Brenken in Westfalia.

62. Codex baronis de Brenken in Erpernburg castello prope Brenken asservatus n. 7, saec. XV, formae magnae, fol. 306, pars legendarii magni Bodecensis Octobrem mensem complectens. Cf. H. Moretus, Analecta Bolland. XXVII (1908), 329sqq; supra p, 538sq.
fol. 10—14′. Passio Leudegarii C (C 7; cf. V, 270).
fol. 62—69′. V. Lulli auct. Lamperto (Moreto teste classis 2, de qua cf. Holder-Egger, Lamperti Opera p. XXIII).

Brugae *(Brügge)*.

63. Brugensis n. 404, saec. XIII, olim monasterii Thosani, postea Dunensis atque pars eiusdem legendarii, ad quod n. 403 pertinebat, formae maximae, fol. 158. Cf. 'N. Arch.' II, 263sq.; Analecta Bolland. X (1891), 461sqq.; supra p. 542sqq.
fol. 6′—8′. Vita II. Gaugerici (cf. III, 651).
fol. 34′—37′. V. Arnulfi Mett. (II, 432—446), addita parte Gestorum episcoporum Mettensium auct. Paulo (SS. II, 264—265).
fol. 43′—46′. V. Filiberti (B 1c*; cf. V, 576).
fol. 56—70. V. Eligii, prologo aliisque omissis (IV, 669sqq.).
fol. 106—114. Mirac. et Translatio Bavonis (2; cf. SS. XV, 590).
fol. 114—120. Vita eiusdem auct. Theoderico (cf. IV, 546).
fol. 120—124′. Vita, Translationes, Adventus, Elevatio Landoaldi (2; cf. SS. XV, 600).
fol. 124′—134′. Vita II. Macharii (cf. ib. p. 615).
fol. 134—138′, 140—140′, 139. Mirac. Wandregiseli (ib. p. 406—409).
fol. 139—139′, 141—144′. Vita II. eiusdem (cf. V, 7sqq.).
fol. 145—145′, 147—149′. V. Vulframni (cf. V, 660).
fol. 149′—154′. Passio et Translatio Gerulfi (AA. SS. Sept. VI, 259—267; cf. SS. XV, 907).

Braxellae *(Brüssel)*.

I. Bibliotheca regia Belgii.[1])

64. Bruxellensis n. 98—100 (Van den Gheyn n. 3132, vol. II), saec. XIII. in., pars secunda legendarii, cuius codices n. 207/8 et 206 sunt, formae maximae, fol. 237, menses Iunium, Iulium, Augustum, Septembrem continet. Cf. supra p. 537.
fol. 2′—3′. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73; similis cod. P).
fol. 10—11′. V. Aviti Aurelian. (III, 383—385; generis A 1c).
fol. 16—18. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] (A 1b[7]; cf. Krusch, Ionas p. 71).
fol. 51—55. V. Carileffi (III, 389—394; generis 1), additis Miraculis.
fol. 61′—70′. Vita II. et Mirac. Goaris auct. Wandalberto (3; cf. SS. XV, 362).
fol. 70′—73. Passio II. Kiliani (ed. Fr. Emmerich, 'Der heilige Kilian', 1896, p. 11—25).
fol. 109′—110′. V. Lupi Trec. (1d[1]; cf. VII, 290).
fol. 113′—118′. V. Germani Autiss. auct. Constantio (A 2a[2]; cf. VII, 236).
fol. 134′—136′. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64; classis B).
fol. 141′—142′. V. Gaugerici (2d; cf. III, 650).
fol. 148′—151. V. Arnulfi Mett. (II, 432—445; classis A 1).
fol. 152—155. V. Filiberti (cf. V, 577; similis A 2b).
fol. 160—160′. V. Bibiani, foliis excisis initio mutila (III, 97, 7—100; generis 3).
fol. 160′—161. Passio Iuliani Brivat. (I, 879—881).
fol. 181′—186′. Vita II. Corbiniani (9f[2]; cf. VI, 551).
fol. 197—201′. V. Landiberti Traiect. auct. Sigeberto (cf. VI, 340; similis 4a).
fol. 208′—210. Passio Acaunensium martyrum (classis X 6).
fol. 210—211. V. Sollemnis (3c; cf. VII, 307).
fol. 215′. Translatio Castoris, exscripta ex additamento Vitae Hludowici auct. Thegano (SS. II, 603, l. 27—41).
fol. 216—220. Translatio et Mirac. Celsi auct. Theoderico (SS. VIII, 204, l. 25—207, absque epilogo).
fol. 220—223′. V. Adalheidis abbatissae Vilicensis (1; cf. SS. XV, 754).
fol. 223′—228′. V. Columbani auct. Iona II, 11—25 [Mirac. Evoriac. et V. Bertulfi] (A 1b[7]; cf. supra).
fol. 232′—233′. V. Hrodberti Salisb. C, prologo omisso (ed. B. Sepp, Vita S. Hrodberti primigenia, 1891, p. 53, l. 12—p. 59).

65. Bruxellensis n. 197 (Van den Gheyn n. 3131), a. 1465. a fratre Iohanne Back presbytero et monacho Rubeaevallis exaratus, formae maioris, fol. 238.
fol. 82′—85. V. Landiberti Traiect. auct. Nicolao epitome (cf. VI, 347).
fol. 115′—116′. Passio Leudegarii auct. Ursino abbreviata (B 7; cf. V, 267).

[1]) Cf. J. Van den Gheyn, 'Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique' I—IX, Bruxellis 1901—1909; Catalogus codicum hagiographicorum bibliothecae regiae Bruxellensis, ediderunt hagiographi Bollandiani, pars I, 1. 2, Bruxellis 1886—89.

fol. 142'—143'. V. Severini Burdegal. auct. Fortunato (cf. VII, 211).
fol. 183—185. Vita I. Lebuini (inc. *Anglorum patria, que pio;* ed. Moltzer, 'Nederlandsch archief voor kerkgeschiedenis. Nieuwe serie' VI, 1909, p. 230—235, cf. ib. p. 228. et A. Hofmeister, 'Geschichtliche Studien Albert Hauck dargebracht', 1916, p. 92).

66. **Bruxellensis** n. 206 (Van den Gheyn n. 3132, vol. III), saec. XIII. in., pars tertia eiusdem legendarii, cuius sunt n. 207/8 et 98—100, formae maximae, fol. 189. menses Octobrem, Novembrem, Decembrem continet. Cf. supra p. 537sq.
fol. 12'—20. V. Remigii auct. Hincmaro.
fol. 20—24'. Passio Leudegarii (C 5c; cf. V, 270).
fol. 58'—61'. Vita et Translatio Severini Colon. (AA. SS. Oct. X, 56—63).
fol. 75'—78'. Vita et Mirac. Leonardi (III, 396sqq.; AA. SS. Nov. III, 150sqq.).
fol. 95—97'. V. Otmari auct. Walahfrido (SS. II, 41—47).
fol. 97'—99'. V. Aniani (III, 108—117).
fol. 143'—146'. V. Odiliae (1h*; cf. VI, 31).

67. **Bruxellensis** n. 207—208 (Van den Gheyn n. 3132, vol. I), saec. XIII. in., eiusdem legendarii pars prima, formae maximae, fol. II + 284, partem priorem anni ad diem 8. Iunii complectitur. Folia 129. et 130. desunt. Cf. supra p. 537sq.
fol. 31'—32'. V. Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143—147; ed. C. Künstle, Vita s. Genovefae, Lipsiae 1910).
fol. 47—50. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11; similis cod. G).
fol. 55—59'. Vita et Virtutes Fursei (C 6c; cf. IV, 431).
fol. 107'—110. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 416—425; classis A).
fol. 110—111'. V. Amantii Ruten. c. 1—8 (Auct. ant. IV, 2, p. 55, 9 — p. 60, 29; cod. 8, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 270. 276).
fol. 127—128'. V. Albini auct. Fortunato, fine mutila (Auct. ant. IV, 2, p. 27, 31 — p. 31, 39; similis textui Suriano).
fol. 135'—137. V. Columbani auct. Iona II, 1—6 [V. Athalae] (A 1b[7]; cf. Krusch, Ionas p. 71).
fol. 147—153. V. Heriberti auct. Lantberto (2; cf. SS. IV, 739).
fol. 153—157'. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—474; classis A 3).
fol. 165'—180. Vita III. Liudgeri (ed. W. Diekamp. 'Die Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, 1881, p. 85—134; G, cf. p. LXII).
fol. 182bis—187. V. Walarici (4b; cf. IV, 159).
fol. 197—199. V. Lupi Senon. (IV, 179—187; generis 3a).
fol. 215—217. V. Richarii auct. Alcvino (2; cf. IV, 385).
fol. 229—229'. Passio Floriani B (cf. 'N. Arch.' XXVIII, 367).
fol. 241—243'. V. Gangulfi (3e[1]*; cf. VII, 150).
fol. 250—255'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (1e; cf. VII, 348).
fol. 255'—257'. V. Maximini Trever. auct. Lupo (III, 74—82; classis 2).
fol. 259—262. V. Symeonis Trever. auct. Eberwino (AA. SS. Iunii I. 89—95; excerpta SS. VIII, 209—211).
fol. 269—276. V. Bonifatii auct. Willibaldo (2e[2]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXIII).
fol. 278'—281. Passio 'Speleusippi, Eleusippi et Meleusippi' auct. Warnahario (AA. SS. Ian. II, 76—80) una cum epistula (MG. Epist. III, 457).
fol. 282'—284 (m. al. saec. XIII). *Incipit Provinciale continens nomina omnium diocesum per universam christianitatem et que quibus ecclesiis suffragentur.*

68. **Bruxellensis** n. 380—382 (Van den Gheyn n. 3137, vol. II). saec. XV, formae mediae, fol. 180. Fol. 1. m. saec. XV. adnotata sunt: *Liber monasterii Canonicorum Regularium Vallis sancti Martini in Lovanio, collatus eidem a fratribus Swollensibus in subsidium fundationis prime*[1]), quae nota alterius manus erasa sequitur: *Est liber hic Sancti ...... s ....*, itemque fol. 95. manus eiusdem aevi adnotavit: *Est liber hic Sancti Martini Lovaniensis.* Cf. supra p. 540sq.
fol. 9—13. V. Waldburgis Adelboldo attributa (BHL. n. 8766).
fol. 13—15. V. Wironis (ib. n. 8973).
fol. 27—31. V. Gangulfi (2d*; cf. VII, 149).
fol. 37'—40. Vita II. Servatii (1e; cf. III, 84).
fol. 54'—58. Vita II. Bonifatii (2b; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LV).
fol. 58—60. V. Odulfi (SS. XV. 356—358; cf. p. 356).
fol. 101—109'. V. Friderici episc. Traiect. (ib. p. 344—356; cf. p. 343).
fol. 109'—113. V. Arnulfi Mett. (II. 432—446; similis cod. B 1).
fol. 137'—145. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 1b; cf. VII, 235).
fol. 172'—177. V. Filiberti (A 2d; cf. V, 574).

69. **Bruxellensis** n. 428—442 (Van den Gheyn n. 3136), a. 1477—85. exaratus, ut e subscriptionibus textuum singulorum constat (Catalogus hagiogr. Bruxell. I, 1, p. 234), olim (fol. I', m. saec. XV) *Liber sanctorum Eliphii et Martini in Colonia monasterii ordinis sancti Benedicti* itemque saec. XVII (fol. I) *Liber divi Martini Maioris in Colonia Agrippina Romanorum oppido celeberrimo* ibique signatus *H 12*. formae mediae, fol. 262.

[1]) A. 1447; cf. J. G. R. Acquoy, 'Het klooster te Windesheim en zijn invloed' III, 1880, p. 152.

fol. 1—54. V. Bernardi Clarevall. (BHL. n. 1211—16; SS. XXVI, 95—120), a. 1477. a Theoderico monacho exarata (fol. 54).
fol. 54'—58'. V. Eucharii, Valerii, Materni (AA. SS. Ian. II, 918—922), a. 1480 (Oct. 18) finita (fol. 58').
fol. 58'—66'. V. Haimhrammi (B 2d; cf. IV, 461), a. 1480 (Nov. 23) finita (fol. 66').
fol. 88—100'. Reversio Martini a Burgundia et Miracula eius (BHL. n. 5653. 5654).
fol. 100'—103. Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 4—14 (I, 751—756).
fol. 103—107. Vita VII Dormientium in Maiori Monasterio quiescentium, prologo omisso (Migne LXXI, 1107—1118).
fol. 111—127'. Epistulae saec. XII/XIII. de Martino Turon. (BHL. n. 5647—50. 5642), qui liber a. 1482 (April. 19) finitus est, *scriptus ex libro Sancti Maximini Treverensis* (fol. 127').
fol. 138—205'. V. Annonis (4*; SS. XI, 465—514; cf. p. 464), a. 1483. finita (fol. 205').
fol. 205'—207'. V. Severi auct. Liutolfo (SS. XV, 289—291, 42 ad verba *impunitum dimittet*).
fol. 208—210. V. Cuniberti (BHL. n. 2017).
fol. 210—211. Vita eiusdem altera (ib. n. 2014).
fol. 217'—255'. V. Bonifatii auct. Otloho, a. 1485. (Oct. 4) finita (fol. 255') (2a[1]*; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXX).
fol. 256—262. Vita V. Severini Colon. (cf. VII, 218, 1).
fol. 262. Charta Annonis archiepisc. Colon., qua fratribus S. Martini a. 1072 (Mai. 23) decimas nonnullas concessit (Ennen et Eckertz, 'Quellen zur Geschichte der Stadt Köln' I, 1860, p. 482 n. 25), subscriptione addita: *Finitus est liber iste ac scriptitando completus per fratrem Arnoldum Rees. Cuius anima requiescat in pace.*

70. **Bruxellensis** n. 982 (Van den Gheyn n. 3234, vol. III), saec. XVI, volumen tertium legendarii ab Antonio Gentio in Rubea Valle canonico († 1543) exarati (cf. cod. n. 11 986/87), formae mediae, fol. 298. Cf. supra p. 541.
fol. 17—17'. V. Eremberti (1b; cf. V, 653).
fol. 45—48. V. Leutfredi (cf. VII, 6).
fol. 115'—119'. Vita et Mirac. Austrigisili (3d; cf. IV, 190).
fol. 269—272. V. Filiberti (B 1c**; cf. V, 576).

71. **Bruxellensis** n. 2493—98 (Van den Gheyn n. 3155), saec. XV, formae minoris, fol. IV + 192 + III. De origine fol. 1'. saec. XV. haec adnotata sunt: *Liber iste pertinet Bethleem monasterio prope Lovanium.*
fol. 96—138. V. Landiberti auct. Nicolao cum additamento e Sigeberto deprompto (8a; cf. VI, 347. 430sq.).
fol. 138'—140'. Vita IV. Hugberti (cf. VI, 431).
fol. 140'—151'. Epitome Vitae eiusdem auct. Iona interpolationibus aucta (cf. Catal. hagiogr. Bruxell. I, 1, p. 335sq.).

72. **Bruxellensis** n. 5374—75, saec. IX/X, olim statuentibus Bollandianis Gemblacensis, formae octavae, fol. 140, initio mutilus, V. Eligii continet (2a; cf. IV, 657), et fol. 1—130. libros prosaicos et fol. 130—140'. librum tertium rhythmice compositum (cf. MG. Poetae IV, 2, 785).

73. **Bruxellensis** n. 7460 (Van den Gheyn n. 3176, vol. I), saec. XIII. in., formae maioris, fol. 170, olim musei Bollandianorum *P. 159*, qui in folio praefixo adnotaverunt: *Hunc ms. codicem permutatione comparavimus anno MDCXXXVII. a clarissimo viro D. Balthasare Moreto; qui olim pertinuerat ad abbatiam Val ice (llic* m. al. superscr.*)ensem ordinis Cisterciensis*, sanctos a Kalendis Octobris ad diem 3. Novembris complectitur. Cf. supra p. 543sq.
fol. 2—5. V. Bavonis (2; cf. IV, 532).
fol. 5—10'. Mirac. Bavonis (3; cf. SS. XV, 2, p. 590).
fol. 13—18. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3a[1]; cf. V, 262).
fol. 24—34'. Passio Dionysii auct. Hildvino.
fol. 34'—36'. Gesta Dagoberti I. (II, 401—425; similis cod. 3).
fol. 36'—37. Revelatio Stephani papae (SS. XV, 2—3).
fol. 37—40. V. Richarii (4b; cf. IV, 386. 778).
fol. 40—47'. Mirac. Richarii (2; cf. SS. XV, 2, p. 915).
fol. 54—65'. V. Brunonis auct. Ruotgero (3; cf. SS. IV, 253).
fol. 93—99. Epitome V. Galli auct. Walahfrido.
fol. 99'. Versus in Columbanum auct. Iona (IV, 109—110, cf. p. 34, n. 12; Krusch, Ionas p. 224—227, cf. p. 56, n. 3).
fol. 119—123'. V. Faronis (A 3a; cf. V, 179).
fol. 133'—134. Inventio Quintini per Eligium facta (cf. IV, 657).
fol. 140—143. V. Foillani (BHL. n. 3071).
fol. 155—163. V. Hugberti auct. Iona (C 1; cf. AA. SS. Nov. I, 764).

74. **Bruxellensis** n. 7461 (Van den Gheyn n. 3176, vol. II), saec. XIII. in., olim *liber sancte Marie de Valcellis* (p. 412, m. saec. XIII), deinde Balthasaris Moreti, tum a. 1637. *Domus prof. Soc. Iesu Antverp.* (p. 1, m. saec. XVII) et musei Bollandianorum *P. 160*, formae maximae, p. 412 (e quibus p. 201sqq. errore n. 101sqq. signatae sunt), Vitas a die 6. Novembris ad diem 25. Decembris continet. In folio praefixo eadem adnotata sunt atque in codice praecedente (sed *Vallicensem*), quocum liber ad idem legendarium pertinebat. Cf. supra p. 543sq.
p. 1—22. Vita II. et Mirac. Winnoci auct. Drogone (2, cf. SS. XV, 2, p. 775; D 1, cf. AA. SS. Nov. III, 267. 275).
p. 22—29. V. Leonardi (III, 396—399) cum Miraculis (4; cf. AA. SS. Nov. III, 148).

p. 29—39. V. Willibrordi auct. Alcvino (8b²; cf. VII, 102).
p. 67—68. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).
p. 82—86. Vita II. Aniani (inc. *In illo tempore quo fulgens;* cf. III, 107).
p. 90—115. V. Columbani auct. Iona liber I. et
p. 115—119. lib. II, 1—6 et
p. 119—134. lib. II, 11—25 (A 2a**; cf. Krusch, Ionas p. 86).
p. 150—161. V. Trudonis auct. Donato (4a; cf. VI, 268).
p. 201—218. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (I, 827—846).
p. 218—255. V. Eligii, 4 libris distincta.
p. 314—319. V. Nicetii Trever. (= Gregorii Turon. Vita patrum c. 17, p. 727—733).
p. 338—350. V. Walarici (1a; cf. IV, 159).
p. 379—387. V. Folquini (2; cf. SS. XV, 424).

75. **Bruxellensis** n. 7483—86 (Van den Gheyn n. 3181), saec. XIII, olim musei Bollandiani *Q. Ms. 5*, formae maioris, fol. 202.
fol. 19′—34′. V. Landiberti Traiect. auct. Nicolao (3; cf. VI, 346).
fol. 54—61′. Passio Leudegarii auct. Ursino (classis B 3; cf. V, 277, l. 25).
fol. 188′—192′. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (6; cf. VI, 333).
fol. 196—198′. Vitae eiusdem locus e lect. 7. et 8. depromptus (cf. ib.).

76. **Bruxellensis** n. 7487—91 (Van den Gheyn n. 3182), saec. XIII, olim musei Bollandiani *Q. Ms. 4*, formae maioris, foliorum 232, etsi manus recentior 245 numeravit, partim manifesto errans, partim quia codex integrior erat. Folia 111, 109, 110, 108. ordine hoc modo inverso compacta sunt et 48. ante 44. collocandum est.
fol. 1—33′. V. Remigii auct. Hincmaro (3c; cf. III, 246).
fol. 33′. Epistula monachorum S. Remigii ad fratres Casinenses, fine mutila, foliis 34. et 35. deperditis (3c; cf. ib. p. 347).
fol. 38′—42′. V. Vedasti auct. Alcvino (C 2c; cf. ib. p. 405).
fol. 44—46′ Mirac. Vedasti liber II (SS. XV, 399—401, 39), parte (fol. 45. et 47) deperdita.
fol. 48—48′. Mirac. eiusdem I, 4—6 (ib. p. 398), initio mutila.
fol. 50—51. Sermo de relatione eiusdem c. 3—8 (ib. p. 402, 29—404; cf. ib. p. 1315), initio mutilus.
fol. 52′—54. Apparitio eiusdem auct. Huberto (ib. p. 404—405; cf. ib. p. 1315).
fol. 54—57′. V. Amandi, foliis 58. et 59. excisis mutila, et
fol. 60—64. Suppletio Milonis (B 6g; cf. V, 417).
fol. 64—66′. V. Sulpicii Bitur. C (cf. IV, 370).
fol. 69—77′. V. Ansberti (1b; cf. V, 616).
fol. 97—108′. V. Germani Autissiodorensis interpolata (cf. VII, 244, n. 1).
fol. 108′—119. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6b²; cf. VII, 355).
fol. 134′—157. Vitae et Mirac. Geretrudis libri III (BHL. n. 3493).
fol. 157—170′. Gesta Servatii (inc. *Illustrissimi viri;* cf. III, 86; Fr. Wilhelm, 'Sanct Servatius', 1910, p. LXXX).
fol. 195′—235. V. Eligii (4a; cf. IV, 658).
fol. 235—237′. Vita II. Severini Colon. (cf. VII, 214, n. 9).
fol. 244′—245. Sermo de Aniano (inc. *Nec illud silere volumus;* cf. III, 107).

77. **Bruxellensis** n. 7666—71 (Van den Gheyn n. 3183), saec. X, olim *Coll(egii) Soc(ietatis) Iesu Molsh(eimensis)*, deinde musei Bollandianorum *P. Ms.* 12, formae quadratae, fol. 143.
fol. 1—59′. Gregorii Turon. libri de Vita patrum et
fol. 59′—96′. in Gloria confessorum (4; cf. I, 464).
fol. 96′—97. Clausula de Pippino rege (supra I, 465sq.; SS. XV, 1).
fol. 98—106′. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (B; cf. Auct. ant. IV, 2, p. VII).
fol. 109—113′. V. Meginrati (2; cf. SS. XV, 444).
fol. 114—131′ (m. al.). V. Ermenlandi (3b*; cf. V, 679).

78. **Bruxellensis** n. 7812 (Van den Gheyn n. 3448), saec. XVII, formae maioris, fol. 492, inter collectanea Bollandianorum
fol. 266—267′. V. Eremberti (1a*; cf. V, 653) continet.

79. **Bruxellensis** n. 7882 (Van den Gheyn n. 3188), saec. XI. in., olim *liber Hospitalis sancti Nicolai prope Cusam* (fol. 1, m. saec. XV), postea musei Bollandiani *P. Ms. 9*, formae mediae, fol. 185.
fol. 13—21′. V. Genovefae (3a; cf. III, 209).
fol. 47′—51. V. Hilarii auct. Fortunato (X; cf. Auct. ant. IV, 2, p. VII).
fol. 57′—59′. V. Sulpicii Bitur. (B 2a; cf. IV, 369).
fol. 100—107′. Vita II. Aldegundis (1; cf. VI, 83).
fol. 108—111. V. Geretrudis (B 2; cf. II, 450).
fol. 113—113′ (saec. XII). V. Arnulfi Mett. c. 1—6 (II, 432—434).
fol. 174—176. Vita I. Remigii (B; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXIV).

80. **Bruxellensis** n. 7984 (Van den Gheyn n. 3191), saec. X, olim *Codex monasterii S. Petri in Wissenburg* (fol. 1, m. saec. XV), deinde *Coll(egii) Soc(ietatis) Iesu Molshem(ensis)* (ib., saec. XVI), *sed permutatione aliorum librorum domus professae Antverpiensis factum, procurante P. Petro Richart* (ib., saec. XVII), atque a Bollandianis signatus *P. Ms. 20*, formae quadratae, fol. 235, Vitas mensium Ianuarii ad Septembrem continet. Cf. supra p. 535.
fol. 24—33′. V. Fursei (B 1a; cf. IV, 429).
fol. 40′—48′. V. Vedasti auct. Alcvino (A 4; cf. III, 404).

fol. 67′—71′. V. Columbani auct. Iona II, 1—6 [V. Athalae] (A 1b[1]; cf. IV, 38; Krusch, Ionas p. 65).
fol. 114′—125′. V. Carileffi (1; cf. III, 388).
fol. 160′—165. Conversio et Passio Afrae (olim A 3a, cf. III, 44; iam a*, cf. 'N. Arch.' XXXIII, 29sqq., SS. R. Merov. VII, 194).
fol. 165—168. V. Gaugerici (2a; cf. III, 650).
fol. 170′—172. Passio Iuliani Arvern. (I, 879—881).
fol. 197′—202′. Passio Acaunensium martyrum (X 2b; cf. III, 28).
fol. 209′—213. V. Sollemnis (1b; cf. VII, 307).

81. Bruxellensis n. 8059, saec. XV. in., olim *Liber monasterii sancti Pauli in Traiecto* (fol. 214, m. saec. XV), deinde musei Bollandiani *P. Ms. 22*, formae mediae, fol. 214, rescriptus est, scriptura saec. XI. deleta, cuius vestigia passim apparent. Etiam codici antiquo Vitae sanctorum inerant, ita ut fol. 99. *Passio sanctorum Petri, Pauli, Andreae et Dionisiae virginis* et fol. 190. 190′. fragmenta Vitae Bonifatii auct. Willibaldo (2c[2]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXII) conspiciantur. Cf. p. 540sq.
fol. 10—13′. V. Balthildis A, prologo omisso (II, 482—508).
fol. 25—30′. V. Geretrudis retractata (inc. *Auctoritas apostolica nos monet*, desinit ut BHL. n. 3492, sequuntur n. 3496 et 3500).
fol. 46—48′. Vita III. Bonifatii (1b; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LVII).
fol. 62′—79′. V. Remigii auct. Hincmaro c. 1—29 (desinit similiter atque 5d; cf. III, 250, 19).
fol. 90′. *Tabula* Vitarum fol. 1—164. complectens.
fol. 91—92′. V. Galli auct. Walahfrido contracta.
fol. 199′—207′. V. Willibrordi auct. Alcvino (10b; cf. VII, 103).

82. Bruxellensis n. 8216—18 (Van den Gheyn n. 3595), a. 819. in expeditione contra Liudewitum in Pannoniam suscepta exaratus (cf. fol. 291: *Hic liber fuit inchoatus in Hunia in exercitu anno Domini DCCCXVIIII° IIII. N(onas) Iun. et perfinitus apud Sanctum Florianum II. Id(us) Sept(em)b(res) in ebd(omada) XVma*), olim aevo Aventini Münchsmünster monasterii ad Ilm fluvium siti (cf. supra V, 373), deinde *Collegii Societ(atis) Iesu Ingolst(adiensis) anno 1600*, tum musei Bollandiani *O. Ms.* 5, formae mediae, fol. 291. Vitas patrum Aegyptiorum continet, quibus inserta est
fol. 50′—60. Visio Baronti (3b; cf. V, 372).

83. Bruxellensis n. 8287—90 (Van den Gheyn n. 3760), saec. XVII, antea musei Bollandiani ✠ *Ms. 165*, formae magnae, fol. 134, Chiffletii 'Illustrationes Iurenses' (fol. 2—96′) continet (cf. Van den Gheyn l. l. VI, 110), quibus
fol. 86sqq. Vita abbatum Acaunensium inest, descripta e 'perantiquo codice ms. metropolitanae ecclesiae S. Ioannis Bisontinensis' (B 1; cf. III, 173. VII, 328), in quo Vita patrum Iurensium praecedebat (2; cf. III, 129) et Vitae Caesarii Arelat. (1b; cf. ib. p. 453) et Hilarionis abbatis sequebantur. Praeterea a Chiffletio exhibetur
fol. 102—103′. Passio Acaunensium martyrum et genuina, e codice S. Eugendi hausta (A 1*; cf. ib. p. 22. 30), et
fol. 104—108. eadem retractata (X) 'ex ms. Accincti monasterii, Caritatis Cisterciensium in dioecesi Bisontina, Agaunensi et Benigniano' (cf. ib. p. 30).

84. Bruxellensis n. 8518—20 (Van den Gheyn n. 3202), saec. X, formae octavae, fol. 154, olim musei Bollandianorum ✠ *Ms. 86*, qui saec. XVII. adnotaverunt: *Hunc codicem accepimus ex collegio Molsheimensi per P. Petrum Richart permutatione.* Specimen scripturae exhibet Lawlor l. l. tab. V.
fol. 1—33′. V. Columbani auct. Iona liber I,
fol. 33′—67. eiusdem liber II, 7—25 (A 1b; cf. IV, 37; Krusch, Ionas p. 64).
fol. 67—83′. V. Audomari, Bertini, Winnoci, fine mutila, quaternione perdito (1; cf. V, 742).
fol. 84—151′. V. Galli auct. Walahfrido (3b; cf. IV, 244).
fol. 151′—154. V. Otmari auct. eodem, fine mutila (SS. II, 41—43, 11).

85. Bruxellensis n. 8550—51 (Van den Gheyn n. 3203), saec. XI, olim musei Bollandiani ✠ *Ms. 47*, formae octavae, fol. 170 (sed fol. 127 bis).
fol. 1—11. V. Sigiramni (1; cf. IV, 605).
fol. 78—91. V. Carileffi (2; cf. III, 388).

86. Bruxellensis n. 8690—8702 (Van den Gheyn n. 3213), saec. XII, olim (fol. 1) *Liber Cornelii Duyn Aemstelredamensis Hagae anno Domini MDCVII*, deinde musei Bollandiani ✠ *Ms. 84*, formae minoris, fol. 137.
fol. 43—46′. Vitae Vulframni epitome (cf. V, 660).
fol. 56—66′. Vita eiusdem (2d; cf. V, 660).
fol. 130—135′. V. Chrothildis (1; cf. II, 341).

87. Bruxellensis n. 8721—28 (Van den Gheyn n. 3214), saec. XII, olim musei Bollandiani ✠ *MS. 85*, formae mediae, fol. 127.
fol. 1—19. Vitae Amandi Suppletio auct. Milone, initio mutila (B 6b; cf. V, 415).
fol. 19′—20. Testamentum Amandi (V, 483—485).
fol. 21—56′. Milonis carmen de Amando (cf. MG. Poetae III, 559).
fol. 56′—57′. Hymni de Amando (ib. p. 680—682).
fol. 59—62. Miraculum Amandi Rotomagense auct. Marsilia (AA. SS. Febr. I, 902sq.).

88. Bruxellensis n. 8915—16 (Van den Gheyn n. 3482), saec. XVII. et XVIII, formae maioris, fol. 237, inter collectanea Bollandiana continet
fol. 141—143. V. Condedi (2*; cf. V, 645) et
fol. 146—146′. epitomen eiusdem (cf. ib. p. 645sq.).

89. **Bruxellensis** n. 8930—31 (Van den Gheyn n. 3494), saec. XVII, formae maioris, fol. 321, exemplaria Vitarum sanctorum (Nov. 2 et 3) continet in usum Bollandianorum facta; inter quae fol. 47—53'. Vita abbatum Acaunensium extat, e codice S. Martini Treverensis ab Heriberto Rosweydo descripta (B 2a; cf. III, 173. VII, 328).

90. **Bruxellensis** n. 8932 (Van den Gheyn n. 3495), saec. XVII, formae maioris, fol. 319, inter collectanea Bollandianorum (Nov. 4) duo exemplaria Vitae Bertilae continet, e quibus prius fol. 226—227 (2**; cf. VI, 100) ab Henschenio ex altero, alterum fol. 234—236' (2*; cf. ib.) ex Officio Balthildis impresso (2; cf. ib.) descriptum est.

91. **Bruxellensis** n. 8940 (Van den Gheyn n. 3500), saec. XVII, formae maioris, fol. 298, inter collectanea Bollandianorum (Nov. 11) fol. 266—267'. Vitam Bertuini continet (2*; cf. VII, 177).

92. **Bruxellensis** n. 8964 (Van den Gheyn n. 3516), formae maioris, fol. 334, inter collectanea Bollandianorum et scripta et impressa continet
fol. 25—28, 29—30, 31—34'. V. Lucii (III, 2—7) ter,
fol. 318—333. V. Sigiramni (2a; cf. IV, 605).

93. **Bruxellensis** n. 9119 (Van den Gheyn n. 3221, vol. I), saec. XIII, formae maximae, fol. 153.
fol. 40—43. V. Fursei (C 1 e; cf. IV, 430).
fol. 61'—63'. Passio Praeiecti (B 7; cf. V, 223).
fol. 63'—64. Miraculum ab eodem Romae patratum.
fol. 69—71. V. Amandi, prologo omisso.
fol. 147—152. V. Rictrudis auct. Hucbaldo (cf. VI, 92, n. 7).

94. **Bruxellensis** n. 9120 (Van den Gheyn n. 3221, vol. II), saec. XIII, formae maximae, fol. 186, eiusdem legendarii pars altera, mutilus in V. Silvestri desinit. Vitae numeris distinctae sunt.
fol. 4—6. 41. 42. V. Bavonis (cf. IV, 781).
fol. 6—9. 43. V. Trudonis (4b; cf. VI, 269).
fol. 13—15. 46. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3a[7a]; cf. V, 263).
fol. 22—24'. 50. V. Gangulfi (3a[3]; cf. VII, 149).
fol. 30'—31'. 58. Translatio Amandi (inc. *Beata Aldegundis in timore*, BHL. n. 344).
fol. 31'—32. 59. Mirac. Amandi (BHL. n. 347).
fol. 52—54. 67. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155).
fol. 54—62. 68. Vita II. et Mirac. Winnoci (3, cf. SS. XV, 2, p. 775; C 1, cf. AA. SS. Nov. III, 267).
fol. 83—84'. 72. Vita II. Aniani (inc. *In illo tempore quo fulgens*, cf. III, 107).
fol. 108—140'. 79. V. Eligii (2b; cf. IV, 657).

95. **Bruxellensis** n. 9289 (Van den Gheyn n. 3223, vol. I), saec. XII, olim (fol. 195', m. saec. XIV) *Liber Sancti Laurentii in Leodio* ibique signatus *MM 3—6*, postea *LL 3—6*, formae magnae, fol. 195 (folia 193—195. errore numeris 194—196. signata sunt), est altera pars legendarii cuiusdam, cuius Vitae singulae numeris distinctae sunt, e quibus n. 92—189. ad hunc codicem pertinent. Fol. 1. deperditum, sed saec. XV. suppletum est.
fol. 32—37'. 107. V. Landiberti Traiect. auct. Sigeberto (1; cf. VI, 339).
fol. 44—53. 111. V. Galli auct. Walahfrido.
fol. 63—66. 114. Vita II. Severini Colon. (cf. VII, 214, n. 9).
fol. 74—75'. 120. V. Amantii Ruten. (Auct. ant. IV, 2, p. 55—60, 29, cf. p. XXII; AA. SS. Nov. II, 1, p. 276—281, cf. p. 270).
fol. 76'—77'. 122. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).
fol. 84'—86'. 125. Vita II. Aniani (cf. III, 107).
fol. 90—97'. 129. V. Columbani auct. Iona I (A 2b; cf. Krusch, Ionas p. 90).
fol. 98—103'. 130. V. Trudonis auct. Theoderico (cf. VI, 272, n. 15).
fol. 140—141. 158. V. Ursmari auct. Ratherio (cf. VI, 451, n. 4).
fol. 142'—144. 160. Passio II. Sigismundi (inc. *In exordio regni Hludovici;* 18, cf. II, 332).
fol. 192'—194. 188. Sermo Radbodi episc. Traiect. de Servatio (Analecta Bolland. I, 104—111).

96. **Bruxellensis** n. 9290 (Van den Gheyn n. 3223, vol. II), saec. XII, olim S. Laurentii Leodiensis ibique signatus *MM 3—7*, postea *LL 3—7*, scilicet pars eiusdem legendarii atque n. 9289, formae magnae, fol. 183, menses Ianuarium ad initium Septembris complectitur.
fol. 44—48'. V. Fursei (IV, 434—440).
fol. 48'—54. V. Sulpicii B (IV, 371—380).
fol. 65—68'. V. Vulframni (cf. V, 660).
fol. 90'—96. V. Adalberti auct. Iohanne Canapario (5; cf. SS. IV, 577).
fol. 108—110. V. Gangulfi (VII, 155—170).
fol. 136'—139'. Passio II. Kiliani e Vita I. Burchardi interpolata.
fol. 142—145'. Vita II. Wandregiseli (cf. V, 7 sqq.).
fol. 176—177'. V. Bibiani (3b; cf. III, 93).

97. **Bruxellensis** n. 9368 (Van den Gheyn n. 3225), saec. XV, olim (fol. 1, m. saec. XV) *Liber monasterii sancti Laurentii prope Leodium* ibique signatus $\frac{L\ L}{3\text{-}10}$, formae mediae, fol. 212, Augustum et Septembrem menses complectitur.
fol. 49—53'. V. Arnulfi (II, 432, 19 — 445, 20; desinit ut B 1a).
fol. 149—162'. V. Landiberti Traiect. (B 10; cf. VI, 319).
fol. 169'—174'. Passio Acaunensium martyrum (textus X; desinit ut X 4).
fol. 201'—203'. Vita I. Remigii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).

fol. 203'—208. Vitae eiusdem auct. Hincmaro pars.

98. Bruxellensis n. 9598—9606 (Van den Gheyn n. 3227), saec. XIII, olim 'Liber S. Laurentii in Leodio' ibique signatus $\frac{LL}{A\,2}$ vel $\frac{MM}{4\text{-}2}$ vel $\frac{LL,}{4\,1}$ denique $\frac{K\,K}{2\text{-}7}$, formae maioris, fol. 174, diversis temporibus scripta neque eiusdem formae continet.

fol. 9—23'. V. Landiberti auct. Nicolao (4; cf. VI, 346).

99. Codex Bruxellensis n. 9636—37 (Van den Gheyn n. 3228), saec. XII, formae magnae, fol. 247. Fol. 1. saec. XV. adnotatum est: *Pertinet monasterio Sancti Laurencii prope Leodium*, ubi codex signatus est $\frac{M\,M}{4\text{-}3}$ (fol. 1), deinde $\frac{L\,L}{4\text{-}2}$ (fol. 2). Cf. supra p. 541 sq.

fol. 51—54. Vita II. Servatii (2b; cf. III, 85).
fol. 54—55'. Vita I. Remedii (X; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXIV).
fol. 55'—57. V. Remigii auct. Hincmaro c. 23—26 (III, 317, 15—318, 19. 319, 24—320, 12. 321, 13—322, 7. 322, 38—323, 4).
fol. 57—61. V. Arnulfi (B 1; cf. II, 430).
fol. 61—64'. V. Goaris (X 4; cf. IV, 408).
fol. 64'—66'. V. Gaugerici (2c; cf. III, 650).
fol. 66'—77'. V. Trudonis (3; cf. VI, 268).
fol. 77'—80'. V. Remacli (6; cf. V, 102).
fol. 80'—84. Sermo de Remaclo (inc. *Venerabile omnique cultu*, BHL. n. 7118).
fol. 84—96. Mirac. Remacli (4; cf. SS. XV, 433).
fol. 96—108. V. Hugberti auct. Iona (4, cf. ib. p. 234; AA. SS. Nov. I, 806—818, cf. p. 764 sub B 4).
fol. 108—112'. Miraculorum eiusdem liber I (AA. SS. Nov. I, 819—822, cod. 2; SS. XV, 909—910, cf. p. 1321).
fol. 114'—118. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 27—33).
fol. 118—122'. Vita III. Bertuini (cf. VII, 177, n. 5).
fol. 122'—128'. V. Rigoberti (2b; cf. VII, 56).
fol. 128'—131. V. Eucherii (1b[1]; cf. VII, 44).
fol. 131—134. V. Sulpicii Bitur. C (cf. IV, 370).
fol. 181'—187'. V. Amandi et
fol. 187'—201. Suppletio eiusdem auct. Milone (B 6h; cf. V, 417).
fol. 201—204'. V. Vedasti auct. Alcvino (C 2d; cf. III, 405).
fol. 205—206. V. Medardi Fortunato attributa (B; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXVII).
fol. 206'—210. V. Filiberti (A 9; cf. V, 575).
fol. 210—211. V. Erminonis (2c; cf. VI, 448).
fol. 211—214. V. Bavonis (4; cf. IV, 532).
fol. 216—217. V. Lupi Trec. (2, cf. III, 119; iam VII, 291).
fol. 223—226'. V. Lupi Senon. (3c; cf. IV, 178).
fol. 239—241. V. Ansberti B (cf. V, 618).
fol. 242'—244. Vitae II. Severini Colon. epitome (cf. VII, 214, n. 9).

100. Bruxellensis n. 9742, saec. XII, olim *liber sancti Laurentii Leodii* ibique signatus *L L*, formae mediae, fol. 243.

fol. 143—149'. V. Landiberti Traiect. (B 7; cf. VI, 318).
fol. 171'—177'. Vita eiusdem auct. Stephano (cf. VI, 334).
fol. 184'—198'. Passio Leudegarii (C 3e; cf. V, 269).

101. Bruxellensis n. 11986 (Van den Gheyn n. 3234, vol. I), saec. XVI, volumen primum legendarii ab Antonio Gentio in Rubea Valle canonico († 1543) exarati (cf. n. 982 = vol. III; n. 11987 = vol. IV; volumen II. iam desideratur), formae mediae, fol. 275. Cf. 'N. Arch.' II, 244 sqq. 257 sqq.; Analecta Bolland. VI, 31—34; Van den Gheyn l. l. V, 229 sqq.; supra p. 541.

fol. 128—132. V. Boniti (5d; cf. VI, 115).
fol. 132—132'. Miraculum eiusdem (cf. ib.).
fol. 171—174. V. Rigoberti (cf. VII, 57).
fol. 207—213. V. Ansberti (cf. V, 617).

102. Bruxellensis n. 11987 (Van den Gheyn n. 3234, vol. IV), saec. XVI, legendarii eiusdem volumen quartum, formae mediae, fol. 265.

fol. 94'—95'. V. Condedi (2; cf. V, 645).
fol. 97—99'. V. Willibrordi auct. Alcvino I (cf. VII, 104).
fol. 164'—167. Vita III. Bertuini (cf. VII, 177, n. 5).
fol. 178'—195'. V. Columbani auct. Iona I. II, 1—6, 11—25 (A 2a**. 1; cf. Krusch, Ionas p. 87).

103. Bruxellensis n. 14650—59 (Van den Gheyn n. 3236), saec. X (fol. 82. 83. 244—248. saec. XV), olim *Liber Cornely Duyn Aemstelredamensis Hagae Comitis Hollandiae anno Domini 1607* [ita fol. 1 (82), *anno D. 1608* in cortice interiore, ubi eadem leguntur], deinde musei Bollandiani *P. Ms. 16*, formae mediae, olim fol. 247, e quibus folia 1—81. iam desunt.

fol. 2'—8 (83'—89). V. Remacli (2; cf. V, 100).
fol. 8—17' (89—98'). Mirac. Remacli (A; cf. SS. XV, 432).
fol. 18—18' (99—99'). *Versus in laude beati Lantberti* (MG. Poetae IV, 157—159).
fol. 19—36' (100—116'). V. Landiberti auct. Stephano (1; cf. VI, 331).
fol. 37—39 (117—119). Antiphonae et responsoria de Landiberto auct. eodem.
fol. 39'—42' (119'—122'). Mirac. eiusdem (ed. J. Demarteau, 'Bulletin de l'institut archéologique liégeois' XIII, 1877, p. 515—519).
fol. 47—60' (127—140'). Carmen de Landiberto (MG. Poetae IV, 141—157).
fol. 60' (140'). Hymnus de eodem (ib. p. 157).
fol. 61—86' (141—166'). Passio Leudegarii (C 3b; cf. V, 268).

fol. 87—99′ (167—180′). V. Amandi (A 3a; cf. V, 412).
fol. 100—139′ (181—221′). V. Hugberti auct. Iona et Mirac. eiusdem (AA. SS. Nov. I, 806—818. 823—829; SS. XV, 235—237. 910—914).
fol. 140—162 (222—244) [fol. 162. saec. XV]. V. Trudonis auct. Donato (1a; cf. VI, 267).
fol. 162—165 (244—247) [saec. XV]. V. Eucherii (1b2*; cf. VII, 44).

104. Bruxellensis n. 14 924—34 (Van den Gheyn n. 3238), saec. XII (fol. 1—8′. saec. XIV), olim *Liber sancti Petri Lobiensis ecclesiae* (fol. 9, m. saec. XII), formae mediae, fol. 161.
fol. 115′—123′. Vita II. Aldegundis (2; cf. VI, 83).
fol. 123′—129. V. Waldetrudis.
fol. 129—154. V. Geretrudis C (cf. II, 451).

105. Bruxellensis n. 18 018 (Van den Gheyn n. 3239), saec. XII, olim *Liber sancti Petri Laubiensis* (fol. 2, m. saec. XVI), formae magnae, fol. 194.
fol. 4—8. Passio II. Praeiecti (B 6; cf. V, 223).
fol. 74—77. V. Remacli (3c; cf. V, 101).
fol. 89′—90′. Vita II. Servatii (3b; cf. III, 85).
fol. 130—134. Vita II. Gaugerici (cf. III, 651, n. 1).
fol. 146′—151′. V. Gangulfi (3b3; cf. VII, 150).
fol. 160—162′. V. Hugberti auct. Iona, epistula et prologo omissis (cf. AA. SS. Nov. I, 763sq.).
fol. 171—172′. V. Eligii brevis (inc. *Summo studio;* cf. IV, 657).
fol. 172′—182′. Vita II. Wandregisili (5; cf. V, 12).
fol. 182′—194′. V. Columbani auct. Iona (A 2b1; cf. IV, 41; Krusch, Ionas p. 91).

106. Bruxellensis n. 18 421 — 18 429 (Van den Gheyn n. 3241), saec. XIII, olim S. Martini Tornacensis, formae mediae, fol. 149.
fol. 88—144′. Vitae Eligii libri II (2d; cf. IV, 657).
fol. 144′—148′. Liber III. eiusdem rhythmicus (B 3; cf. MG. Poetae IV, 2, 786).

107. Bruxellensis n. 18644—18652 (Van den Gheyn n. 3242), saec. XII, olim S. Laurentii Leodiensis, formae minoris, fol. 107.
fol. 14—18′. Vitae Anselmi Luc. auct. Bardone epitome (cf. SS. XX, 692).
fol. 54—63. V. Leonardi et Mirac. eius lib. I (2b, cf. III, 395; 25, cf. AA. SS. Nov. III, 148).
fol. 68′—78′. Vitae Bonifatii auct. Willibaldo epitome (cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXVII).

108. Bruxellensis n. 19 385 (Van den Gheyn n. 3253), saec. XII, a. 1845. ex bibliotheca domini Lavallaye in Bruxellensem translatus, formae maioris, fol. 21, fragmentum legendarii cuiusdam continet.
fol. 1—10. (26). V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (1*; cf. VI, 332).
fol. 10—21′. 27. Vita eiusdem auct. Sigeberto (3; cf. ib. p. 339).

109. Bruxellensis n. 21 885 (Van den Gheyn n. 3275), olim S. Martini Tornacensis ibique a. 1277. scriptus 'agente domno Egidio de Gaureng tunc priore', saec. XIX. Leopoldi van Alstein, formae mediae, fol. 222.
fol. 68—75′. 19. V. Landiberti Traiect. (B 6h; cf. VI, 317).
fol. 79—85. 21. Passio Acaunensium martyrum (classis X 5).
fol. 102′—109′. 25. Passio Leudegarii B, prologo omisso (V, 324—343, 8).

110. Bruxellensis II, 973 (Van den Gheyn n. 3286), antea Phillippsianus n. 364, saec. XI, olim *liber Sancti Gilleni* (fol. 1, m. saec. XII) ibique signo *O O O* notatus, formae magnae, fol. 129.
fol. 1—20′, 27—34′, 21—24′. V. Trudonis auct. Donato (1b; cf. VI, 268).
fol. 25—26′, 35—40. V. Eucherii (1a1; cf. VII, 44).
fol. 41—48′. Passio Acaunensium martyrum (X 5a; cf. III, 29).

111. Bruxellensis II, 975 (Van den Gheyn n. 3287), antea Phillippsianus n. 366, saec. X, olim Sancti Ghisleni ibique *T T* signatus, formae magnae, fol. 176, initio et fine mutilus.
fol. 13—14′, 11—11′, 15—15′. Passio VII Dormientium auct. Gregorio Turon. (I, 848—853; Analecta Bollandiana XII, 377—387, cf. p. 375).
fol. 46—48. V. Landelini, saec. X. ex. exarata, alio textu eraso (1a; cf. VI, 436).
fol. 60—67′. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. ad c. 16 (I, 826—835).
fol. 139—144′. V. Amandi (B 4; cf. V, 414).

112. Bruxellensis II, 992 (Van den Gheyn n. 3292), saec. XI, olim *liber sancti Gisleni* ibique signatus *s s s*, postea inter Phillippsianos n. 8391, formae mediae, fol. 121.
fol. 17′—25. V. Landiberti Traiect. (B 5; cf. VI, 316).
fol. 29′—35. Vita II. Gaugerici cum prologo metrico (cf. III, 651).
fol. 72—75′. V. Gangulfi (cf. VII, 147, n. 7).

113. Bruxellensis II, 1515 (Van den Gheyn n. 3763), saec. XIII, olim Aureae Vallis monasterii, formae minoris, fol. 226 + II.
fol. 46′—56′. Passio Leudegarii C (C 6; cf. V, 270).
fol. 73—82′. V. Radegundis auct. Fortunato (II, 365, 4—377).
fol. 82′—90. V. Balthildis A (II, 482, 40—508).
fol. 115—123′. V. Gangulfi (VII, 155—170).
fol. 123′—124′. V. Corbiniani ex Ottone Frisingensi deprompta (cf. VI, 556).
fol. 128′, 131—225. Chronicon S. Huberti Cantatorium dictum (cf. SS. VIII, 566sq.; 'Chronique de Saint-Hubert dite Cantatorium' ed. K. Hanquet, 1906, p. XXsqq.).

114. Bruxellensis II, 2568 (Van den Gheyn n. 3316), saec. X, olim coenobii Stabulensis, postea Phillippsianus n. 12 364, deinde n. 12 460, denique a. 1900. bibliothecae Bruxellensi illatus, formae mediae, fol. 177. Cf. Hampe, 'N. Arch.' XXII, 687.

fol. 2 (postea insertum). Fragmentum Vitae Tillonis saec. XI/XII. exaratum (§ 18 *ante cellulam* — § 28 *redditus est homo*, AA. SS. Belgii V, 408, 4—411, 20, pluribus discrepantibus).
fol. 23—29'. V. Amandi (A 3b; cf. V, 412).
fol. 38'—41'. Visio virginis cuiusdam (inc. *Narravit quidam senex, dicens, quia erat quaedam virgo*).
fol. 66—72. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64; generis A 5a).
fol. 72—82'. V. Odiliae (2b; cf. VI, 32).
fol. 82'—85. Translatio Benedicti (inc. *Cum diu gens*, SS. XV, 480—482 in notis), cui pars media deest, foliis post fol. 84'. amissis.
fol. 88—147'. Hincmari V. Remigii (III, 250—341; similis 3a), foliis excisis hic illic hians.
fol 148'—175'. Gregorii M. Dialogorum liber II (V. Benedicti), fine mutilus (des. c. 35. *animus dilatatus*, Opera ed. Maurin. II, 272, 34).

II. Museum Bollandianum.

115. **Bruxellensis** musei Bollandiani n.5, saec. XII, olim coenobii Grimbergensis, formae maioris, fol. 250, e quibus folia 166—214. desunt, textus 101 numeris distinctos complectebatur, e quibus nonnulli cum foliis illis perierunt. Cf. H. Moretus, Analecta Bolland. XXIV (1905), 426sqq.
fol. 51—52. 36. V. Bertini (4c; cf. V, 743).
fol. 59—62. 43. V. Landiberti auct. Stephano (cf. VI, 334).
fol. 67'—70'. 48. Passio Leudegarii auct. Ursino ad c. 31 (V, 323—354, 13).
fol. 149—152. 80. V. Aldegundis B (cf. VI, 82, n. 5).

116. **Bruxellensis** musei Bollandiani n.14, olim bibliothecae Bollandianorum Antverpiensis ibique Q. Ms. 7 signatus, postea ex abbatia Tongerloensi Bollandianis recentioribus restitutus, formae maioris, fol. 237, tres codices complectitur, e quibus primus (fol. 1—161) potissimum Passiones martyrum continens saec. X, alter (fol. 162—171) et tertius (fol. 171—237) saec. XIII. exarati sunt. Cf. Moretus l. l. p. 432sqq.
1. fol. 104'—106. Passio Acaunensium martyrum (classis D 1; cf. III, 30, 1. 36).
fol. 116'—118'. Passio Quattuor Coronatorum (B 1; cf. AA. SS. Nov. III, 750).
3. fol. 226—232. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6k*; cf. VII, 357).

117. **Bruxellensis** musei Bollandiani n. 15, saec. XVII, inter Vitas sanctorum (April. 1—22) Vitam Nicetii Lugdun. continet, e codice S. Eugendi a P. Chiffletio descriptam (2; cf. III, 521).

118. **Bruxellensis** musei Bollandiani n. 105, saec. XVII, V. Boniti continet, e codice Accincti monasterii a P. Chiffletio descriptam (5c; cf. VI, 115).

119. **Bruxellensis** musei Bollandiani, saec. XVII, V. Caesarii Arelat. continet, e codice S. Iohannis Vesontionensis a P. Chiffletio descriptam (1b. cf. III, 453).

120. **Bruxellensis** musei Bollandiani, saec. XVII, Vitam Haimhrammi continet, e codice Fuldensi descriptam (A 3; cf. IV, 460).

121. **Bruxellensis** musei Bollandiani, saec. XVII, formae perparvae, fol. 8 (sign. 151—158), V. Pardulfi continet (3; cf. VII, 20).

Cameracus *(Cambrai)*.[1])

122. **Cameracensis** n. 816(721), saec. XV, olim (fol. 2, m. saec. XVII) *Bibliot(hecae) S. Sepulchri Cameraci*, chartaceus, formae mediae, fol. I + 443.
fol. 48'—53. Vita I. Tillonis (BHL. n. 8291), prologo omisso.
fol. 54—56'. Vita I. Pharaildis (ib. n. 6791).
fol. 59—73'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto (ib. n. 5773).
fol. 73'—78. Passio Speusippi, Eleusippi, Meleusippi auct. Warnachario (ib. n. 7829) una cum epistula auctoris (MG. Epist. III, 457; similis O).
fol. 89'—90'. V. Amandi auct. Milone c. 7. et 6 particulae (V, 476, 23—27. 471, 16—474, 17).
fol. 90'—92. Visio Aldegundis (AA. SS. Febr. I, 894—895, 11).
fol. 92—96. V. Bertulfi Rentic. c. 1—20 (SS. XV, 633, 25—634, 33).
fol. 105—108. Passio II. Praeiecti una cum prologo (V, 223sq.; generis B 7).
fol. 108—109. Miraculum ab eodem Romae patratum (Analecta Bolland. II, 240—242).
fol. 109—109'. V. Bertulfi Rentic. c. 1 (SS. XV, 633, l. 25sqq.), *et quia ista legenda supra* (fol. 92) *habetur, ideo hic habetur finis.*
fol. 109'—113. Vita II. et Mirac. Austrobertae (BHL. n. 833. 835).
fol. 113'—116'. Vita I. Severini Acaun. § 1—17 (AA. SS. Febr. II, 547—550; supra III, 168).
fol. 119'—126. V. Odilonis Cluniac. auct. Petro Damiani (BHL. n. 6282).
fol. 126—128'. V. Athalae (= Ionae V. Columbani II, 1—6; classis A 2c⁵).
fol. 128'—131. V. Albini auct. Fortunato absque epistula (Auct. ant. IV, 2, p. 29, 6—33).
fol. 138'—144. Vita V. Winwaloei (BHL. n. 8961).
fol. 152—153. V. et Elevatio Vindiciani episc. Camerac. (inc. *De vita beatissimi pontificis*).
fol. 185—188. V. Veronis confessoris (inc. *Post decessum Karoli regis magni;* cf. BHL. n. 8548).
fol. 188—188'. Illatio Benedicti (inc. *Tempore Karoli serenissimi regis;* cf. ib. n. 1122).
fol. 189—195. Vita II. Winnoci absque prologo (SS. XV, 775, 46—778; AA. SS. Nov. III, 268—274, cf. p. 267).
fol. 195—200. Vita II. Severini Colon. (cf. VII, 214, n. 9).

[1]) Cf. A. Molinier, 'Cat. gén.' XVII, 1891.

fol. 200—204. Vita II. Foillani (BHL. n. 3071).
fol. 206′—208′. V. Goswini (ib. n. 3624).
fol. 208′—210. Passio II. Quiteriae (ib. n. 7043).
fol. 210—211. V. Itisbergae virginis (inc. *Plus quam satis licet ignaro*).
fol. 211—215′. V. Bertae Blangiac. absque prologo (BHL. n. 1266).
fol. 215′—218′. V. Rainildis (ib. n. 7082).
fol. 224—224′. V. Iuniani confessoris (inc. *Beatus Iunianus puer natione ut fertur Cameracensis*).
fol. 225—227. V. Ragenfredis (inc. *Fuit ex preclarissimo genere*).
fol. 227—237. V. Amalbergae (inc. *Lux mundi solque iusticie*).
fol. 237—254′. V. Germani Autissiodor. interpolata (cf. VII, 244, n. 1).
fol. 254′—259. Conversio Mamertini (AA. SS. Iulii VII, 206—210).
fol. 286′—294. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6e*; cf. VII, 356).
fol. 294—301. Passio et Inventio Salvii (BHL. n. 7472).
fol. 301—308. Vita II. et Mirac. Theoderici Rem. (ib. n. 8060/61).
fol. 308—322. V. et Mirac. Dympnae auct. Petro (ib. n. 2352/3).
fol. 322—330′. Passio Arnulfi (ib. n. 706)
fol. 330′—335′. V. Vulmari (ib. n. 8749) absque prologo.
fol. 353—354′. *Vita sancti Wandregisili abbatis Fontanellensis, cuius depositio est undecimo Kalendarum Augustarum, non est hic posita, quia habetur in aliis libris. Incipit commemoratio genealogie domni Arnulphi episcopi* (SS. II, 308/9 et 324/5 in columna dextera).
fol. 354′—356. Visio Karoli III. (SS. X, 458).
fol. 368′—373′. V. Bavonis, prologo et c. 1. omissis (IV, 535—545; similis 2).
fol. 373′—382. Mirac. eius (SS. XV, 591, 16—597, 5).
fol. 386—392′. Inventio et translatio Dionysii. Capita priora exscripta sunt e Gestis Dagoberti I, c. 1—4, 6—11, 17—19, 12, 15, 17, 50, 20 (supra II, 401—407, 423), sed nonnulla immutata et aucta sunt, et aliae narrationes additae.
fol. 392′—393′. Revelatio Stephano papae ostensa (SS. XV, 2—3).
fol. 393′—397′. Vita II. Amati Senon. c. 6—28 (Catal. Bruxell. I, 2, p. 46—55, 5; similis cod. 3).
fol. 397′—402′. Mirac. Quintini § 2—8. 22—25. 46 et Mirac. eius Insulensia § 2—6 (AA. SS. Oct. XIII, 802—804. 808—811. 813—814; cf. SS. XV, 270, l. 20—33).
fol. 403—404. Inventio eius prior (AA. SS. l. l. p. 799—800, § 19—24) et
fol. 404—405′. altera (= V. Eligii II, 6, supra IV, 697—699).
fol. 405′—409′. Sermo in tumulatione eius (SS. XV, 271—273).
fol. 435—439′. V. Bertini B (cf. V, 747).

123. Cameracensis n. 846 (751), saec. XII, olim e *Bibl(iotheca) S. Sepul(chri) Camer(acensis)* (fol. 1, m. saec. XVIII), formae minoris, fol. 144, e quibus folia 9. 10. 26. 27. 63—70. 132—137. desiderantur, cum duo folia n. 143 signata sint.
fol. 1—14′. V. Vulframni (2b; cf. V, 660).
fol. 15—35. Vita II. Wandregisili (3b; cf. V, 12).
fol. 35′—51′. V. Ansberti (2c; cf. V, 617).
fol. 119—131′. V. Medardi (inc. *Sancti Medardi episcopi*, BHL. n. 5867).

124. Cameracensis n. 855 (759), saec. XIII. in., formae maximae, fol. 87.
fol. 25—27′. V. Waldetrudis (Mabillon, Acta II, 867—873).
fol. 27′—29. Mirac. Autberti Camerac. (BHL. n. 864—870).
fol. 35′—36′. V. Remacli, e codice n. 864 descripta (3b*; cf. V, 101).
fol. 36′—41. V. Humberti Mariool. (BHL. n. 4036).
fol. 41—44′. Vita II. Audomari (B 1a; cf. V, 744).
fol. 44′—47. V. Aichadri auct. Fulberto (BHL. n. 182).
fol. 48′—49′. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 51—55′. V. Gisleni auct. Rainero (BHL. n. 3555).
fol. 60′—62′. Vita II. Aniani.
fol. 62′—64. V. Eligii brevis (inc. *Summo studio*; cf. IV, 657).
fol. 65′—67. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 27—33).
fol. 72—72′. Excerpta e V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 6b; cf. VII, 237).

125. Cameracensis n. 864 (767[II]), saec. XI, formae maioris, fol. 273, a compluribus librariis exaratus, e quibus unus in V. Remigii fol. 61′. haec verba adnotavit, quae postea erasa sunt: *Quem ::?ata :::āt, fr(atr)is Thome memor esto, ut m(ih)i p(ost) mortem Ch(rist)i sit gr(ati)a presto.* Cf. supra p. 544.
fol. 1—4. V. Remacli (3b; cf. V, 101).
fol. 4—5. Mirac. Remacli (SS. XV, 433sqq.).
fol. 6—21′. V. Aichadri auct. Fulberto (BHL. n. 182).
fol. 22—23. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 23′—25′. Apparitio eiusdem in Monte Tumba (BHL. n. 5951).
fol. 26—71′. V. Remigii auct. Hincmaro (similis cod. 2b).
fol. 71′—80′. Mirac. Remigii auct. Rotgario (inc. *Anno felicissime incarnationis*; cf. III, 245sq.).
fol. 80′—83. V. Ettonis (BHL. n. 2653).
fol. 87—91′. V. Amandi (A 3e*; cf. V, 413).
fol. 100′—105. V. Fursei (similis cod. B 2a[3]).
fol. 105—108′. Virtutes Fursei (similis cod. C 4c).

fol. 108'—110. V. Gregorii Lingon. (= Gregorii Turon. Vita patrum c. 7; I, 686—690).
fol. 110—124'. Vita III. Gaugerici (cf. III, 651).
fol. 124'—126. Mirac. Gaugerici (BHL. n. 3290).
fol. 139'—142. V. Humberti Maricol. (BHL. n. 4037).
fol. 142'—149. Altera Vita eiusdem (ib. n. 4036).
fol. 150—153. V. Landelini (1b; cf. VI, 436).
fol. 153—168'. V. Autberti Camerac. (BHL. n. 861).
fol. 168'—173. Mirac. eiusdem (ib. n. 863—870).
fol. 220'—222'. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 5; cf. VII, 237).
fol. 222'—228. V. Vedasti auct. Alcvino (similis C 2c).
fol. 228—229. Mirac. Vedasti (SS. XV, 397—398).
fol. 229—230'. Vita I. Servatii (III, 87—89).
fol. 238'—241. V. Bertini (4b; cf. V, 743).
fol. 242'—246. Translatio Benedicti (inc. *Cum diu gens*; SS. XV, 480—482).
fol. 250—271'. Mirac. Benedicti auct. Adrevaldo et Adelerio (ib. p. 478—500).

126. Cameracensis n. 865 (768), saec. XI (fol. 72—75'. saec. XII), olim (fol. 1) *P. Preudhomme* canonici Cameracensis († 1628), deinde bibliothecae cathedralis n. 358, formae mediae, fol. 171, a compluribus librariis exaratus. Fol. 171. haec adnotata, sed postea erasa sunt: *Liber sci [Sepulchri Cameracensis?]. Servanti benedictio, tollenti maledictio, fiat, fiat! Si quis eum abstulerit vel furatus fuerit, anathema sit. Fiat, fiat! Amen, amen.* Cf. supra p. 544.
fol. 1—61'. V. Remigii auct. Hincmaro (similis 2b).
fol. 61'—71'. Mirac. eiusdem auct. Rotgario (inc. *Anno felicissimae incarnationis*; cf. III, 245sq.).
fol. 72—75' (saec. XII). V. Aegidii (BHL. n. 93).
fol. 76—82'. Vita et Mirac. Vincentii seu Madelgarii (ib. n. 8672. 8673).
fol. 83—86. V. Ettonis (ib. n. 2653).
fol. 90'—93'. Vita II. Aniani (inc. *Illo in tempore quo fulgens;* cf. III, 107).
fol. 93'—96. V. Maximini Miciac. (BHL. n. 5818).
fol. 96'—102. Vita II. Marculfi (ib. n. 5267).
fol. 111—113'. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).
fol. 113'—115'. V. Sulpicii Bitur. B (similis cod. B 1c).
fol. 123—128'. V. Genovefae C (cf. III, 214, n. 6).
fol. 129—134. V. Amandi (A 3c; cf. V, 413).
fol. 143—149'. V. Fursei (similis cod. B 2a[1]).
fol. 149'—151'. Virtutes Fursei (similis cod. C 4c).
fol. 152—153'. V. Gregorii Lingon. (= Gregorii Turon. Vita patrum c. 7; I, 686—690).
fol. 154—170'. Vita III. Gaugerici (cf. III, 651).

Campus liliorum *(Lilienfeld)* in Austria inferiore.

127. Campililiensis n. 60, saec. XIII, formae magnae, fol. II + 279, pars exemplaris legendarii magni Austriaci, Iulium, Augustum, Septembrem complectitur, praecedentibus codicibus n. 58 et 59. Cf. Xenia Bernardina II, 1, Vindobonae 1891, p. 502; Analecta Bolland. XVII (1898), 28sq. 69sqq.; supra p. 534sq.
fol. 128—133'. V. Altmanni Patav. (SS. XII, 228—243; B 2, cf. p. 227).
fol. 213'—218'. V. Corbiniani B (8*; cf. VI, 547).
fol. 239—243. V. Landiberti auct. Stephano (cf. VI, 334, l. 19), additis Miraculis recensionis C (cf. ib. p. 640).

128. Campililiensis n. 74, saec. XV, formae octavae, fol. 199, chartaceus. In folio praefixo adnotatum est: *Iste libellus est monasterii sancte Marie.* Cf. Xenia Bernardina II, 1, p. 507.
fol. 73—88'. V. Columbani auct. Iona lib. I (A 3'*; cf. Krusch, Ionas p. 97).

Cantabrigia *(Cambridge).*

I. Bibliotheca Universitatis.

129. Cantabrigiensis bibliothecae Universitatis I i. 3. 30 (antea # D. II. 18 et 109), saec. XIII. in., formae mediae, fol. 224, 57 textus continet, quorum numeri saec. XV. in margine superiore adnotati sunt. Cf. 'A Catalogue of the Manuscripts preserved in the Library of the University of Cambridge' III, 1858, p. 431sqq. (n. 1794).
fol. 1—23. 1. V. Silvestri.
fol 23—30'. 2. Vita I. Genovefae (III, 215—238).
fol. 34—37. 3. V. Hilarii auct. Fortunato, prologo et Virtutibus omissis (Auct. ant. IV, 2, p. 2—7).
fol. 83'—88'. 11. V. Amandi (V, 428—449; familiae B 5).
fol. 96—98'. 14. V. Albini auct. Fortunato, epistula omissa (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).
fol. 98'—105. 15. V. Gregorii I. auct. Paulo.
fol. 105'—108'. 16. V. Leobini, parte omissa (Auct. ant. IV, 2, p. 73sqq.).
fol. 124'—129'. 24. V. Germani Paris. auct. Fortunato (5c[1c]; cf. VII, 352).
fol. 201—203. 51. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).
fol. 218'—222. 56. V. Leutfredi (4a; cf. VII, 5).
fol. 222—223'. 57. V. Marinae virginis (inc. *Igitur sancta Marina patre quamquam seculari*).
fol. 223'. *Versus in memoria sapientissimi Hunchaldi, qui hanc passionem* (Quirici et Iulittae, nisi fallor, quae fol. 211'. legitur) *correxit* (inc. *Precliuis orator sudans*), scil. epitaphium 2. Hucbaldi (Migne CXXXII, 1049sq.).
fol. 223'—224. *Versus de sanctis apostolis* (inc. *Continet hoc corpus*), scil. carmen 93. Petri Damiani (ib. CXLV, 945sq.).

130. Cantabrigiensis bibliothecae Universitatis Add. n. 3096, olim D. Laing Edinburgensis a. 1849, deinde v. c. Bateman in Middleton Hall (prope Youlgrave in com. Derby) habitantis,

denique a. 1893. Universitatis Cantabrigiensis, saec. XIII, formae mediae, fol. 116.

fol. 15′—45′. Vita et Mirac. Godwali (BHL. n. 3687/8).

fol. 45′—78. V. Wilfridi auct. Eadmero (cf. VI, 191, n. 4).

fol. 78—84. *Passio XI milia (!) virginum Colonens.* (inc. *Fuit in Britannie finibus rex quidam Deonotus;* BHL. 8430a, cf. Analecta Bolland. XX, 383).

fol. 84—98′. V. Herlewini auct. Gisleberto Crispino (BHL. n. 3836), prologo omisso, fine mutila.

131. Cantabrigiensis bibliothecae Universitatis Add. 4458, saec. XII, olim (fol. 1, m. saec. XIX) *ex biblioth. C. Th. Fardel Bran. Suess.*, deinde Thomae Phillipps n. 3686, denique a. 1908. Cantabrigiensis, formae mediae, fol. 32.

fol. 1—22. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 244, n. 1).

fol. 22—24′. Mirac. eiusdem auct. Heirico I, 1. 3. 4. 54. 2. 7 (AA. SS. Iulii VII, 256/7. 272. 257/8, § 7. 8. 10. 11. 80—82. 9. 15).

fol. 25—32. Passio et Translatio Saviniani (BHL. n. 7435. 7417. 7419 etc.).

II. Collegium Corporis Christi.

132. Cantabrigiensis Collegii Corporis Christi n. 9, saec. XI, olim fortasse Wigorniensis[1]), formae maioris, p. 460, e quibus p. 1—60. ad volumen primigenium non pertinent, quod ad menses Octobrem, Novembrem, Decembrem spectat et cuius index antiquus 42 Vitas complectens p. 61. legitur. Numeri Vitarum ab I. incipientes et in indice et in marginibus paginarum superioribus leguntur; alii numeri ad collectionem totius anni universam spectantes hic illic Vitis incipientibus adscripti sunt. Cf. Jac. Nasmith, Catalogus librorum mss. quos Collegio Corporis Christi .... in Academia Cantabrigiensi legavit ... Matthaeus Parker, Cantabrigiae 1777, p. 4 sqq.; M. Rh. James, 'A descriptive catalogue of the manuscripts in the library of Corpus Christi College Cambridge' I, 1909, p. 21 sqq.; supra p. 545.

p. 62—136. I. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 250—336, 11).

p. 136—145. II (CXIII). V. Vedasti auct. Alcvino, epistula omissa (III, 416, 10—427, 2; classis C 1).

p. 145—147. *Homelia in die natale sancti Vedasti pontificis dicenda ad populum* (inc. *Gaudete, dilectissimi;* BHL. n. 8509).

p. 147—153. III. V. Piatonis absque prologo (AA. SS. Octobris I, 22—24).

p. 153—176. IIII (CXV). Passio Leudegarii C, prologo omisso (V, 283—322; similis C 3a).

p. 210—217. VII. V. Richarii auct. Alcvino, epistula omissa (IV, 390, 3—401, 16).

p. 243—258. XIII. V. Hugberti auct. Iona, epistula et prologo et translatione a. 825. omissis (AA. SS. Nov. I, 808—816).

p. 258—261. XIIII (CXXVI). V. Winnoci (V, 769—775; similis 7a).

p. 319—323. XIX (CXXXII). V. Aniani (III, 108—117; classis 3 aut 4)

p. 345—361. XXIII. V. Trudonis (5a; cf. VI, 269).

p. 389—393. XXVII. Vita Eligii brevis (inc. *Summo studio;* cf. IV, 657, 3).

p. 440—446. XXXVII (in textu errore XXXII). V. Iudoci (Mabillon, Acta II, 566—571).

p. 455—458. XXXIX (in textu XXXIIII). *Adventus exceptioque corporis beati Benedicti et Scolastice sororis eius in agro Floriacensis* (inc. *Cum diu gens,* SS. XV, 480, 33—482, 30), mutilus desinit c. 9. *prediolum quoddam diverterunt.* Reliqua foliis amissis absunt, itemque indice teste desiderantur *XL. Exaltatio sancte crucis, XLI. Actus sancti Silvestri, XLII. Passio sancte Columbe.*

III. Fitzwilliam Museum.

133. Cantabrigiensis musei Fitzwilliam collectionis Mc Clean n. 100, antea bibliothecae Ashburnhamianae App. n. XC, saec. XI. in Francogallia exaratus (fol. 149—161, saec. XIII), formae maioris, fol. 161 (olim 236, sed folia rationis antiquae CIII—VII^xx XVI aliaque desunt). Cf. M. Rh. James, 'A descriptive catalogue of the Mc Clean Collection of manuscripts in the Fitzwilliam Museum', Cantabrigiae 1912, p. 217 sqq. et tab. 65.

fol. 22—29′ (olim XXX—XXXVII′). V. Germani Paris. auct. Fortunato (4; cf. VII, 350).

fol. 86—88′ (olim VII^xx XVII—VII^xx XIX′). Fragmentum Vitae Radegundis (cf. ib. p. 351).

Cantuaria *(Canterbury).*

134. Cantuariensis bibliothecae capitularis E. 42, saec. XII, compluribus manibus exaratus, formae maioris, folia 61 complectitur, quae e coopertoriis Registrorum archidiaconorum Cantuariensium (a. 1560—80) a Dr. J. B. Sheppard a. 1888. extracta sunt. Fragmenta Vitarum ad sanctos mensium Ianuarii, Martii, Iulii ad Decembrem spectant.

fol. 1—1′. V. Genovefae C § 15 (14)—21 (AA. SS. Ianuarii I, 144 sq., ed. Künstle, 1910, p. 8, 2—11, 21; inc. *exiguitate census,* des. *fuerit christianus, grandi [eam]*).

fol. 3—4′. V. Fursei (inc. IV, 435, 16, c. 2. *corporis egrotantis molestia,* des. AA. SS. Ianuarii

[1]) Cf. M. Rh. James, 'The Sources of Archbishop Parker's Collection of MSS. at Corpus Christi College, Cambridge' ('Cambridge Antiquarian Society, Octavo Publications No. XXXII'), 1899, p. 16; I. K. Floyer et S. G. Hamilton, 'Catalogue of manuscripts preserved in the Chapter Library of Worcester Cathedral', Oxonii 1906, p. 165.

II, 38, col. 2, l. 26, § 16 in. *non intrant, illum ibi superare*).

fol. 16'. V. Gregorii I. auct. Paulo c. 1. 2 (Migne LXXV, 41/2; des. *iam tunc siti[bundo]*).

fol. 26—26'. 27—27'. 28. Vita II. Aldegundis § 2—3. 6—10. 27 (4b; cf. VI, 83).

fol. 28—28'. 29. V. Balthildis initium et pars extrema, omissis c. 1. et 18/9 (inc. II, 482, 40, des. p. 505, 9; classis A 1. 2).

fol. 34—36'. Fragmenta Vitae Gregorii I. auct. Iohanne diacono.

fol. 38—38'. Virtutes Geretrudis c. 5—10 (inc. II, 466, 30. *duxerunt ad monasterium;* des. p. 469, 10. *reliquias et libros*).

fol. 43. V. Filiberti pars extrema inde a c. 40 (inc. V, 603, 5. *advenientes Britones;* similis A 10).

fol. 44—45 (fol. 45'. vacat). Miracula Audoini ut videtur Cantuariensia, in quibus et reliquiae eius *in ęcclesia sancti Salvatoris* asservatae et Elmerus prior († 1137) commemorantur (initio mutila inc. *interius ad salutem et miraculo sanentur exterius;* des. *sufficere potuisse. Hec autem in fine narrationis — — sublimiter dotatam ad laudem et gloriam eiusdem salvatoris* etc.).

fol. 47'. Vitae Audomari C § 1—3 (AA. SS. Sept. III, 402).

fol. 54—54'. Vita II. Hugberti auct. Iona c. 1. et 2, epistula et prologo omissis (AA. SS. Nov. I, 808/9; des. p. 809, 17 *divali[um poena] subactis eius visitatio [atque]*).

Carlsruha *(Karlsruhe).*

I. Bibliotheca palatina et territorialis.[1])

135. Carlsruhensis Augiensis n. XXXII, saec. IX. in., olim *liber monasterii Augie Maioris* (fol. 1), formae maioris, fol. 140, compluribus manibus auctore Reginberto ante a. 842. exaratus, a mense Iulio incipiens Passiones et Vitas sanctorum totius anni continet, fine mutilus. Textus numeris distincti sunt. Cf. K. Künstle, 'Hagiographische Studien über die Passio Felicitatis', Patherbrunnae 1894, p. 16 sqq.; A. Dufourcq, 'Le passionnaire occidental au VII° siècle' ('Mélanges d'archéologie et d'histoire' XXVI, 1906, p. 27 sqq.); Künstle, 'Römische Quartalschrift' XXII, 1908, p. 17—29; supra p. 530.

fol. 60—61. XL. V. Gregorii Lingon. (= Gregorii Turon. Vita patrum c. 7; I, 686—690).

fol. 68—68'. XLIII. V. Fursei (B 1b; cf. IV, 429), fine mutila, 6 foliis amissis.

fol. 76'—80'. XLVIIII. V. Genovefae C (ed. C. Künstle, Vita sanctae Genovefae, 1910; cf. p. XXX sqq.).

fol. 99—103. LX. V. Vedasti auct. Alcvino (A 5; cf. IV, 770).

fol. 103—103'. LXI. Homilia de Vedasto auct. eodem (inc. *Gaudete dilectissimi;* BHL. n. 8509).

fol 120'—121'. LXXI. V. Sulpicii Bitur. (B 1a; cf. IV, 369).

fol. 122—123'. LXXII. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—7) cum prologo breviore (inc. *Beatissimi Hilarii, confratres, vita vel operibus non unius*).

fol. 123'. LXXIII. Passionis Scillitanorum initium (cf. J. A. Robinson, 'The Passion of S. Perpetua', 'Texts and studies' I, 2, 1891, p. 106).

fol. 124—128'. [LXXIIII]. V. Corbiniani auct. Arbeone, mutila (2; cf. VI, 543).

136. Carlsruhensis Augiensis n. XXXVII, saec. XI, olim *liber monasterii Augie Maioris* (fol. 1'), formae maximae, fol. 194. Inter lectiones et sermones leguntur

fol. 172—175. Passio Acaunensium martyrum (X 2c; cf. III, 28) et

fol. 175—177'. V. Galli auct. Walahfrido (3 b*; cf. IV, 245).

137. Carlsruhensis Augiensis n. LXXXIIII, saec. XI, olim *monasterii Augiae divitis*, formae maximae, fol. 169, in margine humore affectus. Specimen scripturae exhibet Chroust l. l., series 2, vol. II, fasc. XI, tab. 4 (344).

fol. 12—16. V. Meginrati (3; cf. SS. XV, 444).

fol. 20—24. V. Findani (2; cf. ib. p. 502).

fol. 40—47. V. Gangulfi (2a; cf. VII, 148).

fol. 48—59. V. Wynnebaldi et

fol. 59—71'. V. Willibaldi (3; cf. SS. XV, 83).

fol. 76—83. Passio II. Kiliani (cf. V, 720, n. 9).

fol. 83—86'. Vita I. Burchardi (2; cf. SS. XV, 44).

fol. 87—92. V. Symeonis Achivi (cf. SS. IV, 445* sq.).

fol. 124'—135'. Translatio sanguinis Domini (ib. p. 446*—449).

fol. 149—164'. V. Udalrici auct. Bernone (cf. ib. p. 381 sq.).

fol. 165—169. V. Melanii (1; cf. III, 371).

138. Carlsruhensis Augiensis n. CXXXVI, saec. IX, olim *liber monasterii Augie Maioris* (fol. 2, m. saec. XV), a discipulis Reginberti bibliothecarii († 846) exaratus, qui ipse librum correxit et, nota de origine eius adiecta, indicem (fol. 1') praemisit (ed. Krusch IV, 407), in quo V. Severini (fol. 33'—35) errore praetermissa est, formae octavae, fol. 46.

fol. 2—20. V. Bonifatii auct. Willibaldo (3; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXIII).

fol. 21—24. Vita et Mirac. Martialis (BHL. n. 5551. 5561).

fol. 24—26'. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).

fol. 26'—28. Fortunati carmen II, 16 de Medardo (ib. IV, 1, p. 44—48; cf. W. Meyer, 'Über Hss.

[1]) Cf. A. Holder, 'Die Hss. der Großherzogl. Badischen Hof- und Landesbibliothek in Karlsruhe' V—VII, 1: 'Die Reichenauer Handschriften' I—III, 1, Lipsiae 1906—16.

der Gedichte Fortunat's', 'Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse' 1908, p. 112sqq.).
fol. 28—33'. Passio Sergii et Bacchi (BHL. n. 7601).
fol. 33'—35. V. Severini Burdegal. auct. Fortunato (1; cf. VII, 210).
fol. 36—40'. V. Goaris (B 1; cf. IV, 407).
fol. 41—45'. Passio et Inventio Quintini (BHL. n. 6999. 7000).

139. Carlsruhensis Augiensis n. CCII, saec. IX, olim *monasterii Augie maioris*, formae octavae, fol. 152, e duobus libris constat, quorum alter, folia 87—152. complectens, a discipulis Reginberti († 846) exaratus est, qui fol. 87. indicem praemisit, deinde eandem fere notam addidit atque in codice CXXXVI (ed. Krusch V, 260), denique folium 127. ipse scripsit.
fol. 110—122. Mirac. Genesii (SS. XV, 169—172).
fol. 137—152. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 1*; cf. V, 260).

II. Archivum territorii generale.

140. Carlsruhensis archivi n. 361, saec. XIII, olim Seckingensis (ut Mone statuit), formae magnae, fol. 48.
fol. 1—9. Vita et Mirac. Hilarii auct. Fortunato, initio mutila (Auct. ant. IV, 2, p. 2, 17—11).
fol. 9—12'. Mirac. Hilarii (inc. *Videmus denique;* BHL. n. 3894—3901).
fol. 12'. 14. Sermo de Hilario (inc. *Quoniam dilectissimi*).
fol. 13. 15'. Epistula Hilarii ad Abram filiam (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).
fol. 16—29'. Hymni de Hilario, Fridolino, aliis sanctis.
fol. 29'—31'. Lectiones, homiliae, hymni postea scripta et addita.
fol. 31'—32 (saec. XIV). Prosa de Hilario et Miraculum Fridolini (1; cf. III, 367).
fol. 32'. Sermo de Gallo.
fol. 33. Responsoria de Fridolino.
fol. 33—45'. V. Fridolini (1; cf. III, 352).
fol. 45'—46. *Secundum Matheum. In illo tempore respondens Symon Petrus — — omnia possidentes* (cf. cod. Basil. E. II, 4).

Carnotum *(Chartres)*.[1])

141. Carnotensis n. 27 (68), saec. XII. in., olim (saec. XVII) *Ex libris monasterii S. Petri Carnotensis ord. S. Bened. Cong. S. Mauri*, formae maioris, fol. 173.
fol. 108—110. V. Vedastis auct. Iona (A 1b; cf. III, 400; Krusch, Ionas p. 297).
fol. 110—115. V. Amandi (A 1b; cf. V, 412).
fol. 115—117. V. Eligii brevis (inc. *Summo studio;* cf. IV, 657).
fol. 117—119. V. Gaugerici (1b; cf. III, 650).
fol. 144—146'. Vita II. Sollemnis (cf. VII, 310, n. 1).
fol. 147—149'. V. Severini Acaun. A (2; cf. III, 167).

142. Carnotensis n. 115 (63), saec. XI. in., olim (saec. XVII) *ex libris monasterii S. Petri Carnoti ord. S. Bened. Cong. S. Mauri*, formae octavae, fol. 185, in parte superiore incendio affectus.
fol. 3—14'. V. Filiberti (A 4; cf. V, 575).
fol. 56—63'. 107—110'. V. Maximini Miciac., parte media perdita (BHL. n. 5814).
fol. 80—89'. V. Lupi Senon. (2b; cf. IV, 177).
fol. 102—106'. V. Goaris (A 5; cf. ib. p. 407).
fol. 169—175. V. Apollinaris Valentin. (1a; cf. III, 196).

143. Carnotensis n. 500 (190), saec. XII, nonnullis (fol. 245—298) postea exaratis, olim capituli Carnoteni, formae maioris, fol. 298, Vitas continet saepius in compendia redactas.
fol. 36—37'. V. Boniti (cf. VI, 115).
fol. 135—139. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (cf. VII, 238, 40).
fol. 186—188. Vita II. Sollemnis (cf. VII, 310, n. 1).
fol. 261'—262' (saec. XIII/XIV). V. Landiberti Traiect. (D 2; cf. VI, 322).

144. Carnotensis n. 507 (193), saec. XI, olim (fol. 5, m. saec. XVIII) *ex bibliotheca capituli Carnotensis No. 19 bis*, formae maximae, fol. 375.
fol. 1'—3'. Passio Acaunensium martyrum (X 4b; cf. III, 28).
fol. 35—40'. V. Genovefae (4c; cf. III, 209).
fol. 45'—50. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 7, 14 — 8, 14. 2, 7 — 7, 10. 8, 15 — 11, 16).
fol. 51—56. V. Fursei (B 2b; cf. IV, 429).
fol. 61—65'. V. Launomari (BHL. n. 4734).
fol. 103—105. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29, 6 — 33, 5).
fol. 107'—111. V. Leobini (ib. p. 73—82; similis cod. P).
fol. 160—164'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (5c[1a]; cf. VII, 352).
fol. 164'—170. Translatio et Miracula Germani interpolata (Mabillon, Acta III, 2, p. 94—102; SS. XV, p. 5—9, 11).
fol. 176'—178'. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73; generis PR).
fol. 200'—204. V. Carileffi C (cf. III, 388, n. 4).
fol. 226'—230'. V. Samsonis (S; cf. ed. R. Fawtier, 'Bibliothèque de l'École des Hautes Études' 197, 1912, p. 87).
fol. 238'—250. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 3; cf. VII, 236).
fol. 268'—270. V. Filiberti (A 4*; cf. V, 575).
fol. 285'—292. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 4c; cf. V, 266).
fol. 350'—352'. Vita II. Aniani (inc. *Illo in tempore quo fulgens;* cf. III, 107, n. 3).

[1]) Cf. 'Cat. gén.' (8°) XI, 1890; Analecta Bolland. VIII (1889), 86—208; Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 570sqq.

fol. 352'—353'. Sermo de eodem (inc. *Nec illud silere;* cf. ib. p. 107).

Carolivilla *(Charleville, dép. Ardennes).*

145. Carolivillensis n.229, saec.XIII, formae maximae, e duobus codicibus constat. In calce prioris saec. XV. scriptum est: *Liber Signiacensis monasterii* (Signy-l'Abbaye, arr. Mézières); folia posterioris, qui Vitas sanctorum continet, saec. XV. n. 187—269. signata sunt, atque fol. 269'. manus saec. XVI. subscripsit: *Hic liber signatur littera E numero XXXIX.* Cf. 'Cat. gén.' (4°) V, 1879, p. 651; supra p. 549.
fol. 200—204. V. Eugendi (3c; cf. III, 130).
fol. 204'—206. V. Gregorii Lingon. (= Gregorii Turon. Vita patrum c. 7; I, 686—690). Folia 225—238. excisa Vitam Fursei et initium Vitae Iohannis Reom. continebant, ut index saec.XV. codici praefixus testatur.
fol. 239—244. V. Iohannis Reom. C, initio mutila (cf. III, 504; Krusch, Ionas p. 324 sq.).
fol. 250'—254. V. Richarii auct. Alcvino (5b; cf. IV, 386. VII, 444, n. 3).
fol. 265'—269'. V. Nivardi. foliis excisis fine mutila (2; cf. V, 159).

Carpentoratum *(Carpentras).*

146. Carpentoratensis C. G. 1819 (P. n. L, t. II), saec. XVII, formae maioris, fol. 404, collectanea Peirescii († 1637) a compluribus confecta continet. Cf. C. G. A. Lambert, 'Catalogue descriptif et raisonné des mss. de la bibliothèque de Carpentras' II, 1862, p. 309 sqq.; 'Cat. gén.' XXXV, 1899, p. 601 sqq.
fol. 166. 166'. Descriptio tumuli Otgarii et Benedicti socii in ecclesia S. Faronis positi (inc. '*Le Tombeau de Ogier et de Benoict son compagnon*'); cf. V, 182, n. 3.
fol. 169—170'. Conversio Otgarii militis (cf. V, 178. 182).
fol. 173. Series episc. Meldensium.
fol. 173'. Series abbatum S. Faronis.
fol. 176—201. V. Faronis (A 2 a; cf. V, 178 sq.), ab eodem viro scripta atque fol. 169—170'. Fol. 201. subscripta sunt haec: *Generoso, pio devotoque Adolescenti cuidam Sanctam Divi Faronis episcopi Vitam legere vel imitari cupienti. Distichon.*

Nobilis et prudens iuvenis studioseque valde,
Ecce! legenda tibi Vita Faronis adest.

Tuus ad omnia paratus Frater Gabriel Cloche monachus.

Scrip. 13. Calend. Novemb. Anno Domini nostri 1605.

fol. 204—211. V. Severi abb. Agath. (BHL. n. 7670).
fol. 272—276'. V. Marii abb. Bodan. (ib. n. 5540).
fol. 319—339'. Epistula Hrabani Hincmaro inscripta (MG. Epist. V, 490—499).
fol. 341—391. Opuscula Hincmari (Opera ed. Sirmond II, 293—298. 290—292. 298—312. 285—289).
fol. 393—396'. Epistula Hlotharii imperatoris (MG. Epist. V, 609—611).
fol. 397—404. Opuscula Hincmari (l. l. II, 809—810. 824—825). Apographa fol. 319—404. e codice Laudunensi n. 407 (saec. X) descripta esse videntur.

Catalaunum *(Châlons-sur-Marne).*

147. Catalaunensis n. 56 (60), saec. XI/XII, olim S. Petri Catalaunensis, formae quadratae, fol. 228. Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 569; 'Cat. gén.' (8°) III, 1885, p. 22.
fol. 77—85. V. Amati (4; cf. IV, 214).
fol. 85—90. V. Romarici (4; cf. ib.).
fol. 90—97'. V. Goaris (A 6; cf. ib. p. 407).
fol. 108—123. V. Sulpicii Bitur. D (inc. *Beatus igitur Sulpicius ortus;* cf. IV, 370).
fol. 123—137. Prologus Vitae Amandi cum parte Suppletionis auct. Milone (B 6k; cf. V, 418).
fol. 137—146. V. Vedasti auct. Alcvino (A 6 a; cf. III, 404).
fol. 196'—208'. V. Filiberti cum epist. Ermentarii (A 3 b; cf. V, 574).
fol. 208'—221. Mirac. Filiberti auct. Ermentario liber I (SS. XV, 298—301; ed. R. Poupardin, 'Monuments de l'histoire des abbayes de Saint-Philibert', 1905, p. 23—57, cf. p. L).

148. Catalaunensis n. 70 (78), saec. XI, olim S. Petri Catalaunensis, formae maioris, fol. 218. Cf. Krusch l. l. XVIII, 570; 'Cat. gén.' (8°) III, 29.
fol. 2—29. V. Remigii auct. Hincmaro (4d; cf. III, 247).
fol. 162—171. V. Rigoberti (I a; cf. VII, 56).

Cenomanum *(Le Mans).*[1]

149. Cenomanensis n. 10, saec. XI/XII, olim *Liber sancti Vincentii Cenom.* (fol. 1, m. saec. XV), formae octavae, fol. 58.
fol. 1—8'. V. Carileffi B, fine mutila (inc. *Constat veterum;* cf. III, 388).

150. Cenomanensis n. 217, olim (fol. 139', m. saec. XIII) *Liber beati Petri de Cultura Cenomannis,* saec. XII. ex., formae mediae, fol. 139.
fol. 13'—17'. V. Aviti D (cf. III, 382).
fol. 49—53'. Vita et Mirac. Austregisili (3a; cf. IV, 190).
fol. 58—65. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6d; cf. VII, 356).
fol. 65—72'. Translatio et Miracula eiusdem interpolata (SS. XV, p. 5—9, 57; AA. SS. Maii VI, 788—796).

---

[1]) Cf. Analecta Bolland. XII (1893). 43—73; 'Cat. gén.' XX, 1893; Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 580.

fol. 72′—76′. Translationum et Miraculorum eiusdem auct. Aimoino liber I (ib. p. 796—801).
fol. 87—87′. V. Ragneberti (1; cf. V, 208).

151. Cenomanensis n. 227, saec. XII, olim (fol. 169′) *Liber Sancti Petri de Cultura*, formae maioris, fol. 210.
fol. 1—9 bis. V. Carileffi B (inc. *Constat veterum;* cf. III, 388).
fol. 10—12′. V. Goaris (IV, 411—423).
fol. 95′—98′. Conversio et Passio Afrae (A 5b; cf. III, 45).
fol. 118—121. V. Filiberti, folio amisso initio mutila (B 3; cf. V, 576).
fol. 123—127. Vita II. Audoini (AA. SS. Augusti IV, 810—817, § 35 in.; cf. supra V, 548sqq.).
fol. 181′—185. V. Landiberti Traiect. (B 4a; cf. VI, 316).

Civitas Foroiuliensis *(Cividale)*.[1]

152. Codex Civitatis Foroiuliensis olim archivi capitularis in Museo Archaeologico asservati n. XIX (olim Pass. tom. XIII; Mazzatinti n. 81), saec. XIV, formae mediae, fol. 251.
fol. 31—64′. V. Galli auct. Walahfrido.
fol. 128—154. V. Elisabethae Thuring. (inc. *Beate Elyzabeth lantgravie conversationem inclitam et merita gloriosa prosequens*).
fol. 213′—214′. V. Amandi, saec. XV. quaternione exeunte addita (C 6*; cf. V, 419).

153. Codex Civitatis Foroiuliensis n. XXII (Mazzatinti n. 11), formae minoris, fol. I + 134, fine mutilus, duabus partibus constat, quarum prior saec. XI, altera (fol. 52—123′) saec. IX/X. exarata est, manibus aliis continuata; et quaterniones et Vitae partis alterius antiquitus numeris propriis distincti erant. Fol. I. m. saec. XV. adnotatum est: *Iste passionarius antichus est Capituli Civitatensis, ligatum fuit sub 1467;* signatus erat *lib. 16.*
1. fol. 7′—9′ V. Bricii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).
fol. 38—40′. Passio Floriani ('N. Arch.' XXVIII, 386—392; classis A 1).
fol. 50—51. V. Amandi, saec. XI/XII. quaternione exeunte addita (C 6; cf. V, 419).
2. fol. 106′—110. XIII. Passio Floriani (l. l., classis A 1).

154. Codex Civitatis Foroiuliensis n. XXIII (Mazzatinti n. 12), saec. XI. a compluribus librariis exaratus, olim in Capitulo signatus *lib. 17,* formae minoris, fol. I (ubi index saec. XIV/XV. exaratus legitur) + 158.
fol. 12—14′. V. Udalrici auct. Gebhardo, prologo omisso et fine mutila (SS. IV, 385sqq.).
fol. 25—63. V. Silvestri.
fol. 102—104′. Passio Desiderii Vienn. (prol. inc. *Anti(qua* m. al. in ras.*) sane generibus Iudeorum quippe et gentibus sevicia magna;* Vita inc. *Temporibus Teuderici regis Francorum per Brunveldam reginam,* des. *Passus est autem beatissimus et venerabilis Dei sacerdos sanctus Desiderius XIIII. Kalendarum Novembris, regnante* etc.; narratio similis est Passionis quartae, ed. Mombritius, Sanctuarium I, 220′—221′).
fol. 153′—158′. V. Gangulfi (2c[1]; cf. VII, 148).

[1]) Cf. G. Mazzatinti, 'Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia' III, 1893, p. 161sqq.

Clarus Mons *(Clermont-Ferrand)*.[1]

155. Claromontanus n. 147 (83—A 8), saec. XI, olim Sancti Illidii ('Saint-Allyre'), formae maioris, fol. 153.
fol. 9—24′. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 4d; cf. V, 266).
fol. 55′—62. Passio II. Praeiecti (B 4; cf. V, 222).
fol. 112—116′. V. Boniti (1; cf. VI, 114).
fol. 147′ (saec. XII). Visio Lamfredi abbatis Mausiac. (ed. Krusch, 'N. Arch.' XIX, 24—25).
fol. 149′—150′. Libellus de ecclesiis Claromontanis (1; cf. VII, 455).

156. Claromontanus n. 150 (139—A. 15), saec. XII, olim *Monasterii S. Illidii Claromont.* (fol. 1, m. saec. XVII), formae octavae, fol. 86.
fol. 1—27. V. Menelei (cf. V, 135).
fol. 27—28. Carmina duo de Meneleo (inc. *Angelus ista Deo* et *O Menelee pater*, Chevalier, Repert. hymnol. III, n. 22 976. 30 710).
fol. 28′—46′. Mirac. Menelei (inc. *Omnium gesta seu memorias;* cf. V, 135, n. 3).
fol. 47—55′. V. Saviniani (cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 573sq.; supra V, 115, n. 7).
fol. 56—72′. V. Carileffi B (cf. III, 388).
fol. 72′—84′. V. Vincentiani (cf. V, 116).
fol. 84′—86. V. Genesii comitis (cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 574sq.; supra V, 156, n. 1).

Claustroneoburgum *(Klosterneuburg)*.

157. Claustroneoburgensis n. 701 (olim 15k. 34), saec. XIV, formae maximae, partem legendarii magni Austriaci (Nov. 30 — Dec. 31) continet, id quod v. r. B. Černik archivarius me docuit. Cf. H. J. Zeibig, 'Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen' II (1852), 104sqq.; supra p. 535.
fol. 128—138. V. Odiliae (3c[1]; cf. VI, 33).
fol. 141—149. Virtutes Geretrudis cum continuatione (II, 464—474).
fol. 177—188. Vitae Mathildis epitome auct. Ekkehardo (BHL. n. 5685; cf. SS. IV, 283).

158. Claustroneoburgensis n. 706, saec. XII, formae magnae. Cf. Zeibig l. l.
fol. 114sqq. V. Severini auct. Eugippio (cf. ed. Mommsen p. XIX).
fol. 132—145. V. Corbiniani (8**; cf. VI, 547).

[1]) Cf. 'Cat. gén.' XIV, 1890; Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 572sqq.

Colmaria *(Colmar)*.

159. Colmariensis bibliothecae urbanae n. 421, saec. XIII, formae minoris, fol. 357, breviarium coenobii Murbacensis continet.

fol. 1—4'. Kalendarium (November et December deficiunt).

fol. 101. Hymnus de Desiderio et Reginfrido (3a; cf. VI, 55).

fol. 186. Lectiones e V. Gangulfi depromptae, initio mutilae (4a; cf. VII. 150).

fol. 251—252, 283'—286', 287. Lectiones e V. Leudegarii auct. Frulando depromptae (1b I; cf. V, 279).

fol. 264'—265'. Lectiones 8 de Amato Habendensi (= V. Amati c. 1—3, supra IV, 215, 41 —216, 30).

fol. 269—273. Lectiones de Desiderio Alsegaud. (3a; cf. VI, 54).

fol. 292'—293, 294'—298. Lectiones de Gallo (= Vita auct. Walahfrido I, 11—13. 16. 17, vol. IV, 292, 18—294, 27. 296, 14—297, 18).

fol. 305—306. Lectiones 8 de Leonardo (= Vita c. 1—3, vol. III, 396—397).

fol. 314'—315'. Lectiones 8 de Otmaro (= Vita auct. Walahfrido c. 1. 2, SS. II, 41, 43—42, 31).

160. Colmariensis n. 430, saec. XIII/XIV, formae minoris, fol. I + 488, e quibus plures exciderunt, item breviarium Murbacense continens, fortasse e codice n. 421 pendet.

fol. I, 1—2'. Kalendarium mensium sex priorum, partim abscisum.

fol. 87—87'. Hymnus de Desiderio et Reginfrido (3a*; cf. VI, 55).

fol. 329—329'. Lectiones de Gangulfo (4b; cf. VII, 151).

fol. 403—404, 427'—428', 429'—431'. Lectiones de Leudegario, ut supra (1b II; cf. V, 279).

fol. 416'—419'. Lectiones de Desiderio Alsegaud. (3a*; cf. VI, 54).

fol. 435'—436, 437—439'. Lectiones de Gallo, ut supra.

fol. 445'—446'. Lectiones de Leonardo, ut supra.

fol. 452'—453'. Lectiones de Otmaro, ut supra.

Colonia *(Cöln)*.

Archivum municipale.

1. Codices olim Wallrafiani.

161. Coloniensis archivi municipalis Wallrafianus n. 163 (ante VI, 18), saec. XI/XII, olim (saec. XV) *Liber sancti Iacobi in Leodio*, formae magnae, fol. 213. Cf. supra p. 541sq.

fol. 73—75'. Vita II. Servatii (2a; cf. III, 84).

fol. 86'—89. V. Remacli (3a; cf. V, 101).

fol. 89—92. Mirac. Remacli I, 1—14 (SS. XV, 433—436).

fol. 92—100. V. Maclovii auct. Sigeberto (BHL. n. 5119; SS. VIII, 505/6).

fol. 104'—106'. V. Ursmari et

fol. 106'—108. V. Erminonis auct. Ansone (2b; cf. VI, 448).

fol. 108—109'. Vita I. Remigii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).

fol. 109'—122'. V. Hugberti auct. Iona, epistula omissa (AA. SS. Nov. I, 806—818; SS. XV, 235—237).

fol. 130'—139. V. Germani Paris. auct. Fortunato (1b; cf. VII, 348).

fol. 139—142. Vita II. Gaugerici (cf. III, 651, n. 1).

fol. 142—145. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—7).

fol. 145—146. Epist. Hilarii ad Abram filiam (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).

fol. 146—151. V. Fursei (C 1a; cf. IV, 430).

fol. 151—156. V. Amandi (A 3c; cf. V, 413).

fol. 156—160. V. Bavonis (3a; cf. IV, 532).

fol. 160—164. V. Vedasti auct. Alcvino (A 6c; cf. III, 404).

fol. 164—188. V. Germani Autissiod. auct. Heirico (MG. Poetae III, 428—517).

fol. 188'—195. Vita eiusdem auct. Constantio (B 3; cf. VII, 237).

fol. 201'—208'. V. Trudonis auct. Theoderico (cf. VI, 272, n. 15).

fol. 208'—211'. V. Hadelini (BHL. n. 3733).

162. Coloniensis archivi municipalis Wallrafianus n. 164 (antea VI, 21), saec. XV, formae mediae, fol. 2 + 310. Folium primum (sine numero) indicem continet, cui praescriptum est: *Incipit tabula primi voluminis passionalis sanctorum estivalis, que est a Kalendis Maii usque ad Ydus Iulii.* Fol. 310'. adnotatum est: *Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tercio, decima quarta die mensis vel circiter Marcii finitum est hoc volumen, pars passionalis estivalis sanctorum, que servit a Kl. Maii usque ad Ydus Iulii, scriptum ad usum monasterii Corporis Christi Canonicorum Regularium in Colonia per manus Symonis Colonie fratris domus eiusdem;* quibus alia manus haec addidit: *Qui obiit in eadem domo a pestilencia anno Domini 1465°, 13° Kl. Octobris in bona confessione in officio refectorarii, et antequam incidit pestem, valde eam timuit. Omnes ergo hunc librum lecturi orate pro eo 'Ave Maria'.* Cf. 'Archiv' XI, 268, 283sq., 302; supra p. 540sq.

fol. 23'—29. V. Gangulfi (2d; cf. VII, 149).

fol. 36'—39'. Vita II. Servatii (1f; cf. IV, 766).

fol. 53'—57'. Vita III. Bonifatii (2c; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LVIII).

fol. 78'—82'. V. Aviti (A 1d; cf. IV, 768).

fol. 92'—103. V. Lebuini auct. Hucbaldo una cum epistulis huius (ed. A. Hofmeister, 'Geschichtliche Studien Albert Hauck dargebracht', 1916, p. 89sq.) et Petri archidiaconi Cameracensis (cf. SS. II, 360).

fol. 103—107. V. Adalberti Egmond. auct. Ruoperto (SS. XV, 700sqq.).

fol. 159—165'. V. Carileffi (1b; cf. IV, 769).
fol. 165'—166'. V. Medardi (inc. *Beatus Medardus in Veromandensi territorio*, des. *egri veniunt et sanantur, adiuvante* etc.).
fol. 197'—199. Passio Kiliani, e Passione II. Kiliani et Vita I. Burchardi hausta (inc. *Kylianus Scotorum genere nobilibus ortus parentibus*, des. *teste Sigiberto anno primo Leonis pape secundi*). Idem textus in codice Parisiensi Mazarineo n. 1736 (1326), saec. XV, legitur.
fol. 209—213. Passio II. Kiliani.
fol. 213—215. Vita I. Burchardi (SS. XV, 47—50).
fol. 227—228'. Vita III. Goaris (= Vincentii Bellovac. Spec. hist. XXIII, 13—16; cf. IV, 410. 779).
fol. 240—242'. V. Ursmari et
fol. 248'—250'. V. Erminonis auct. Ansone (1c²; cf. VI, 448).
fol. 262—263. Passio Floriani (A 2b; cf. 'N. Arch.' XXVIII, 366).
fol. 273—279. V. Maximini auct. Lupo (1c; cf. IV, 766).
fol. 279—279'. Gregorii Turon. liber in Gloria confessorum c. 91 (I, 806).
fol. 286'—297. V. Servatii fabulosa (inc. *Ad illuminandum*, ed. A. Kempeneers. 'Hendrik van Veldeke en de Bron van zijn Servatius', Antverpiae 1913, p. 1sqq.; cf. III, 86, n. 2; 'N. Arch.' XVIII, 622sq.).
fol. 305'—310'. Vita II. Bonifatii (2a; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LIV).

163. Coloniensis archivi municipalis Wallrafianus n. 164ª (ante 171, prius VI, 13), saec. XV, formae mediae, fol. 213, partim membranaceus, partim chartaceus. Folium 1. indicem continet a librario codicis exaratum, cui praescriptum est: *Incipit tabula tertii voluminis passionalis sanctorum a decimo octavo Kalendas Octobris usque ad quarto Ydus Novembris.* Cf. 'Archiv' VII, 264; supra p. 540sq.
fol. 12—17'. V. Landiberti Traiect. (B 9c; cf. VI, 318).
fol. 24'—26'. Passio Acaunensium martyrum (X 6c; cf. III, 29).
fol. 34'—37. V. Sollemnis (4a; cf. VII, 307).
fol. 53'—68. V. Remigii auct. Hincmaro (5c; cf. III, 247).
fol. 68—78. V. Bavonis auct. Theoderico (1; cf. IV, 533).
fol. 78—91. Passio Leudegarii C (C 1e; cf. V, 268).
fol. 107'—109'. V. Florentii episc. Stratoburg. metrica (cf. AA. SS. Nov. III, 946).
fol. 121—135. V. Galli auct. Walahfrido (2g; cf. IV, 244).
fol. 137'—144. V. Genovefae (2c; cf. III, 209).
fol. 189—192'. V. Leonardi (5; cf. III, 395; AA. SS. Nov. III, 150—155).
fol. 209—212. V. Bibiani (3a*; cf. III, 93).

164. Coloniensis archivi municipalis Wallrafianus n. 164ᵇ (ante n. 170, prius VI, 11), saec. XV, formae mediae, fol. 217, partim membranaceus, partim chartaceus. Indici codicis (fol. 1) praescriptum est: *Incipit tabula quarti voluminis passionalis sanctorum, que est a quarto Ydus Novembris usque ad secundo Kalendas Decembris.* Cf. 'Archiv' VII, 264; supra p. 540sq.
fol. 5—6. V. Cuniberti Colon. (inc. *Temporibus Dagoberti;* BHL. n. 2015).
fol. 49'—65. V. Columbani auct. Iona (A 5b; cf. IV, 43; Krusch, Ionas p. 102).

2. Codices bibliothecae gymnasialis.

165. Coloniensis archivi municipalis inter libros bibliothecae gymnasialis n. 140, saec. XV, formae minoris, fol. 152, a tribus librariis exaratus est, e quibus primus (fol. 1—48') fol. 48'. desinens subscripsit: *Explicit passio sancte Columbe virginis et martiris gloriose anno Domini MCCCCXXXVI. sabbato ante festum Nativitatis domini nostri Iesu Christi* (Dec. 22) *per fratrem Conradum conventualem Coloniensem ordinis Sancte Crucis etc.*, similiterque librarius secundus (fol. 49—93) fol. 93. adnotavit: *Explicit vita et passio sancti Bonifacii Maguntinensis archiepiscopi et sociorum eius altera die post Scholastice virginis* (Febr. 11) *anno Domini MCCCCXXXVI. per fratrem Heynricum conventualem Coloniensem;* tertius folia 93'—149. scripsit, foliis 149'—152'. vacuis relictis. In folio praefixo adnotatum est: *Iste liber pertinet ad conventum fratrum Sancte Crucis Coloniensem.* Cf. 'Archiv' XI, 743.
fol. 45—48'. Passio Columbae virg. Senon. (inc. *Eodem tempore cum adhuc mundus;* BHL. n. 1896).
fol. 49—93. V. Bonifatii auct. Otloho (2a¹; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXX).
fol. 100'—110. V. Severi Ravenn. (inc. *Quociens-cumque virorum gesta forcium;* AA. SS. Febr. I, 82—87).
fol. 117—118'. Mirac. Clementis e Gregorii Turon. Gloria martyrum c. 35. 36. hausta (inc. *In divinis voluminibus refertur;* BHL. n. 1855. 1857).
fol. 118'—133. V. Trudonis auct. Donato (1c*; cf. VI, 268).
fol. 133—139'. V. Eucharii, Valerii, Materni (AA. SS. Ian. II, 918—922).

166. Coloniensis archivi municipalis inter libros bibliothecae gymnasialis n. 201, saec. XV, formae minoris, fol. 48, nihil continet nisi
fol. 1—36. Vitam III. Liudgeri cum I. commixtam et Miraculorum eius libellum Monasteriensem, scil. Vitae III. recensionem tertiam (ed. Diekamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, p. 85—87. 6—9. 88—116. 39—53. 117—119. 237—249; Q, cf. p. LXIXsq. et XCV), et

fol. 36—45. V. Willibrordi auct. Alcvino (1a[4]; cf. VII, 98).

Confluentes *(Coblenz).*

167. Confluentinus bibliothecae gymnasialis in archivo publico depositus n. 5. saec. XIV, formae maximae, fol. 430, e quibus folia 1—15. perierunt. Folia 16—61', 74—353, 355—403'. ab uno librario exarata sunt, qui fol. 353. et 403'. adnotavit: *Hunc librum scripsit Godefridus de Andernacho (presbiter* add. fol. 403'*), cappellanus altaris sancti Mauricii in ecclesia Monasteriensi in Meynewelth (Meynevelt Treverensis dyocesis* fol. 403', hodie Münstermaifeld prope Mayen, 'Reg.-Bez. Coblenz'*), cuius anima requiescat in pace. Amen;* folia 353—354. et 403'—410. initio vacua relicta postea perscripta, reliqua codici postea inserta aut affixa sunt (fol. 62—65, 66—73, 411—412, 413—416, 417—419, 420—423, 424—426, 427—430). Cf. E. Dronke, 'Beiträge zur Bibliographie und Litteraturgeschichte I, Koblenz 1837', p. 106—110; 'Archiv' VIII, 612sq.; supra p. 538.

fol. 62—63'. V. Lubentii (BHL. n. 4968).

fol. 63'—65. V. Castoris presb. Confluent. (ib. n. 1642).

fol. 74. Indici ad fol. 74'—345. spectanti praescriptum est: *In nomine domini nostri Iesu Christi in hoc corpore continentur passiones beatorum martirum et gesta sanctorum confessorum a Kalendis Augusti usque ad natale Domini feliciter. Amen.*

fol. 79—81. Conversio et Passio Afrae (classis B).

fol. 94—97. V. Arnulfi Mett., prologo omisso (II, 432—446; classis B 1).

fol. 116—118'. V. Aegidii abb. Occitani (BHL. n. 93).

fol. 125—131. Vita II. Corbiniani (9f[1]; cf. VI, 550).

fol. 144'—150'. V. Landiberti Traiect. auct. Sigeberto (4a; cf. VI, 339).

fol. 155'—158. Passio Acaunensium martyrum (classis X 6).

fol. 170—172. Passio Wenceslai (inc. *Regnante felicis memorie preclarissimo rege Henrico primo,* des. *ingreditur consortia*).

fol. 172—183'. V. Remigii auct. Hincmaro, laterculo capitum et prooemio altero pluribusque aliis omissis desinit III, 326, 21 (c. 29) *infirmitatibus sunt patrate ad laudem* etc.

fol. 183'—189'. Passio Leudegarii C (C 5b; cf. V, 270).

fol. 211—229'. V. Galli auct. Walahfrido, prologo et indicibus et oratione omissis (IV, 285—336; similis cod. 7).

fol. 229'—233'. Vita II. Severini Colon. (cf. VII, 214, n. 9).

fol. 254'—257'. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155).

fol. 257'—258'. Miracula eiusdem I, 1—3 (ib. p. 155—157).

fol. 258'—264. V. Willibrordi auct. Alcvino (1a[2]; cf. VII, 97).

fol. 264—266'. Passio IIII Coronatorum (BHL. n. 1837).

fol. 270—271'. V. Cuniberti (ib. n. 2017).

fol. 271'—285'. V. Columbani auct. Iona liber I (A 3††; cf. Krusch, Ionas p. 99).

fol. 331—335'. V. Odiliae (1g[1]; cf. VI, 31).

fol. 346'—348'. V. Florini (BHL. n. 3064).

fol. 355—390. V. Martini, epistulae, Dialogi auct. Sulpicio Severo, additis capitibus Gregorii Turon. ad Martinum spectantibus (BHL. n. 5619—23).

fol. 413—415' (saec. XV). Epitome Vitae Wigberti abb. Friteslar. (inc. *Wypertus ab Anglis-Saxonibus claram,* des. *horribili passione liberatus est*).

Cremifanum *(Kremsmünster).*

168. Cremifanensis n. 7, saec. XII, formae minoris, fol. 189. Fol. 1. m. saec. XV. adnotatum est: *Iste liber est sancti Agapiti in Chremsmunster.* Cf. H. Schmid, Catalogus codicum mss. monasterii Cremifanensis I, 1877, p. 106sqq.

fol. 48—71. Passio Leudegarii C (C 2b; cf. V, 268).

fol. 71—80. Passio II. Kiliani (cf. V, 720, n. 9).

fol. 80—84'. Vita I. Burchardi (SS. XV, 47—50).

fol. 94—103. Conversio et Passio Afrae (similis codd. A 3c[3.4]).

fol. 137—166'. Vita II. Corbiniani (2; cf. VI, 546).

fol. 166'—189'. Passio Haimhrammi A, foliis amissis, fine mutila (similis cod. A 3).

Divio *(Dijon).*

169—173. Divionenses n. 638—642 (antea 383), formae maximae, passionale magnum monasterii Cistertiensis continent, cuius volumina IV. et V. saec. XII, I—III. saec. XIII. exarata sunt. Cf. 'Cat. gén.' (8°) V, 1889, p. 166sqq.; Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 575sq.; supra p. 546sq.

169. Codex n. 638 (383[I]), saec. XIII, olim (fol. 216', m. saec. XIII) *Liber sanctae Marie Cistercii,* passionalis tomus I, fol. 216, dies ultimos mensis Decembris et Ianuarium complectitur.

fol. 55'—59'. V. Eugendi (3d; cf. III, 130).

fol. 59'—64. V. Genovefae (4f; cf. III, 209).

fol. 83'—88. V. Salvii (inc. *Temporibus Hilperici regis;* BHL. n. 7473).

fol. 94—110. V. Remigii auct. Hincmaro (6a; cf. III, 247).

fol. 121—126. V. Boniti (5a; cf. VI, 114).

fol. 147'—152. V. Fursei (IV, 434sqq.).

fol. 155—160'. V. Sulpicii Bituric. D (cf. IV, 370).

fol. 160'—163. V. Launomari (Mabillon, Acta I, 335—338).

fol. 188'—194. Passio I. Praeiecti (A 4a; cf. V, 220).

fol. 204—208'. V. Iohannis Reom. C (cf. III, 504; Krusch, Ionas p. 324sq.).

fol. 212'—216'. V. Aldegundis (2c; cf. VI, 82).

170. Codex n. 639 (383^II), saec. XIII, passionalis tomus secundus, fol. 156, menses Februarium, Martium, Aprilem continet.

fol. 70'—72'. V. Columbani auct. Iona II, 1—6 [V. Athalae] (A 2c¹; cf. IV, 41; Krusch, Ionas p. 92).

fol. 75'—79. V. Vulframni (1e; cf. V, 660).

fol 79—82. V. Columbani II, 7—10 [V. Eustasii] (cf. supra).

171. Codex n. 640 (383^III), saec. XIII, olim (fol. 1. et 184', m. rec.) *Liber Cistercii*, fol. 184; insunt (fol. 1, m. saec. XV) *Legende sanctorum per menses Maii et Iunii et usque ad XII Iulii.*

fol. 6—7. Passio Sigismundi (C; cf. II, 331).

fol. 29'—43. Vita Maioli cum versibus Reinbaldi (BHL. n. 5179).

fol. 45'—49. V. Gangulfi (3c²; cf. VII, 150).

fol. 59'—61. Vita II. Fidoli (inc. *Dilectissimi fratres gaudete*, BHL. n. 2975; cf. III, 428).

fol. 65—70. Vita et Mirac. Austrigisili (IV, 191—207, l. 26; classis 3).

fol. 79'—87. V. Germani Paris. auct. Fortunato (5d¹; cf. VII, 353).

fol. 89'—91'. V. Maximini Trever. auct. Lupo, prologo omisso (III, 74—82; classis 5).

fol. 165'—171. V. Carileffi B (inc. *Constat veterum fuisse;* cf. III, 388).

fol. 171—174'. V. Goaris (IV, 411—423; textus retractatus est).

172. Codex n. 641 (383^IV), saec. XII, passionalis tomus quartus, fol. 142, Vitas sanctorum a die 8. Augusti ad Idus Novembres continet.

fol. 18—20'. V. Arnulfi (C; cf. II, 430).

fol. 22'—24'. V. Filiberti (similis A 3f; cf. V, 577, 7. 582, 22).

fol. 54—56. V. Landiberti Traiect. (B 6f; cf. VI, 317).

173. Codex n. 642 (383^V), saec. XII, olim (fol. 1', m. saec. XVI) *Sancte Marie Cistercii liber*, passionalis tomus quintus, fol. 92, Vitas sanctorum ab Idibus Novembris ad Nativitatem Domini continet.

fol. 6—7. Vita II. Aniani (cf. III, 107, n. 3).

fol. 7—11'. V. Columbani auct. Iona I (A 2c¹; cf. supra).

fol. 44—52'. V. Samsonis (H; cf. ed. R. Fawtier, 'Bibliothèque de l'École des Hautes Études' 197, 1912, p. 84).

fol. 52'—53'. V. Lupi Trec. (cf. VII, 293).

fol. 62—64. Vita IV. Bertini (cf. V, 749, n. 7).

fol. 65'—67'. V. Audomari C (cf. V, 745, n. 7).

fol. 79—82. V. Sadalbergae (V, 49 sqq.).

174. Divionensis n. 656 (395), saec. XII, olim *liber sanctae Mariae Cistercii*, formae octavae, fol. 137, unam Vitam Eligii continet (4; cf. IV, 658).

Dresda *(Dresden).*

175. Dresdensis F. 60, saec. XIV, formae maioris, fol. 235. Cf. Fr. Schnorr von Carolsfeld, 'Katalog der Handschriften der Königl. öffentlichen Bibliothek zu Dresden' I (1882), 370.

fol. 1—222'. Chronicon Ekkehardi (B 9b; cf. SS. VI, 15, l. 4) et

fol. 222'—223'. Continuatio brevis a. 1125—1169 (3; cf. Holder-Egger, Monumenta Erphesfurtensia, 1899, p. 68).

fol. 223'—235. Gesta Dagoberti I. (2b; cf. II, 397).

176. Dresdensis R. 52^n, fol. 82, fragmenta codicum diversae aetatis et formae continet a tegumentis librorum abstracta (cf. L. Schmidt, 'Katalog' III, 1906, p. 305 sqq.; M. Manitius, 'N. Arch.' XXVIII, 733 sq.). Insunt inter alia:

1. Folia 48—49', saec. XII, formae mediae, ordine inverso inserta sunt.

fol. 48'. 48. Fragmentum V. Bonifatii auct. Otloho (2f; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXXIII).

fol. 49'. 49. Fragmentum Vitae Gangulfi (1d; cf. VII, 148).

2. Folium 50, saec. XIII, formae maximae.

fol. 50. Pars extrema Passionis VII Dormientium (textus similis est edito in Bibliotheca Casinensi III, Floril. p. 258—259, sed haud pauca omissa sunt).

fol. 50—50'. Initium Vitae Symeonis auct. Eberwino, prologo omisso (des. c. 8, ed. Mabillon, Acta VI, 1, p. 374, 45. *de terra Richardi comitis Norman//*).

3. Folia 64—65', saec. XII, formae mediae, fragmenta martyrologii cuiusdam continent, quibus praeter notitias minores haec insunt:

fol. 64. Fragmentum epitomae Vitae Bonifatii Willibaldianae (cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXVIII).

fol. 64—64'. Passio Bonifatii martyris Tarsensis e martyrologio Adonis (Iun. 5, ed. Georgius p. 256 sq.) deprompta.

fol. 65—65'. Passio Nazarii et Celsi, initio et fine mutila.

4. Folia 79—80', saec. XIII, formae maioris.

fol. 79. Fragmentum Vitae Severi auct. Liutolfo (SS. XV, 292, 29—293, 17).

Duacum *(Douai).*[1])

177. Duacensis n. 349 (785), saec. XI, olim (fol. 1. et 64. et 95', m. saec. XIII; cf. fol. 3. et 17) *liber Sanct(a)e Rictrudis* Marcianensis, formae octavae, fol. 95. Insunt praeter Paschasii Radberti librum de corpore et sanguine Domini et opuscula Ephraemis *(Effrem)*

fol. 47'—48. *De sudario capitis Domini* (BHL. n. 4210).

fol. 92—95'. V. Bertuini (2; cf. VII, 176).

178. Duacensis n. 838 (792), saec. XIII, olim Marcianensis, formae maioris, fol. 222. Specimen

---

1) Cf. 'Cat. gén.' (4°) VI, 1878; Analecta Bolland. XX (1901), 361—470.

scripturae exhibet Lawlor l. l. tab. VII. Cf. supra p. 543sq.
fol. 4'—7. V. Faronis (A 3a*; cf. V, 179).
fol. 19'—21. V. Vigoris (AA. SS. Nov. I, 297—305; 5, cf. ib. p. 287).
fol. 24—29'. V. Hugberti auct. Iona, epistula omissa (ib. p. 806—818; C 2, cf. ib. p. 764).
fol. 40'—43'. V. Willibrordi auct. Alcvino (8b³; cf. VII, 102).
fol. 92—105. V. Columbani auct. Iona liber I (A 2a†; cf. Krusch, Ionas p. 87).
fol. 110—113. V. Trudonis auct. Donato (cf. VI, 269).

179. Duacensis n. 849 (798), saec. XI, olim Marcianensis, formae minoris, fol. 129.
fol 68'—93'. V. Rictrudis auct. Hucbaldo (cf. VI, 92).
fol. 93'—125'. Vita eiusdem metrica auct. Iohanne (cf. ib. p. 93).

180. Duacensis n. 855 (804), saec. XV, olim monasterii SS. Petri et Pauli Hasnoniensis, formae minoris, fol. II + 356.
fol. 1—43'. V. Columbani auct. Iona liber I et
fol. 43'—49'. lib. II, 1—6 [V. Athalae] et
fol. 50—72. lib. II, 11—25 [Mirac. Evoriacensia et V. Bertulfi] (A 2a††; cf. Krusch, Ionas p. 88).

181. Duacensis n. 856 (805), saec. XI, olim Marcianensis, formae mediae, fol. 101.
fol. 1—19'. V. Remigii auct. Hincmaro c. 1—29 (III, 259—326).
fol. 19'—26. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (7; cf. VI, 333).
fol. 70—86'. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 244sq.).
fol. 86'—90'. Revelatio Corcodomi et Conversio Mamertini, qui libellus etiam Vitae praecedenti (fol. 74—76) inest.

182. Duacensis n. 857 (806), olim Marcianensis, formae mediae, fol. 123, e compluribus partibus compactus est.
fol. 1—14 (saec. XI). V. Amandi et
fol. 14—14' (saec. XIII) et 15—17 (saec. XI). Suppletio eiusdem auct. Milone c. 3. 1 in. 4 (B 6c; cf. V, 415).
fol. 33—51' (saec. X). V. Vedasti auct. Alcvino. Folia 40—44'. et 49—51'. saec. XI. exarata sunt a librario, qui textui A clausulam C substituit.
fol. 105'—114' (saec. X). V. Cilliani (Analecta Bolland. XX, 434—444).

Dublinum *(Dublin)*.

183. Dublinensis collegii Trinitatis B. 1. 16 (Abbott n. 171), saec. XIII, olim coenobii S. Mariae de Iorevalle in comitatu Eboracensi siti, formae maioris, fol. 125, Vitas sanctorum Martii et Aprilis continet; cf. T. K. Abbott, 'Catalogue of the Mss. in the library of Trinity College, Dublin', 1900, p. 22; M. Esposito, 'The Journal of Theological Studies' XIV, 1913, p. 72sqq.
p. 3—8. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).
p. 73—82. V. et Virtutes Geretrudis, initio mutilae (II, 454, 23—471).
p. 95—106. V. Vulframni (cf. V, 660, 27).
p. 177—182. V. Ursmari auct. Ansone (1c; cf. VI, 448).

Duesseldorf.

184. Duesseldorfensis bibliothecae provincialis C 10a, saec. XIII, olim S. Martini Maioris Coloniensis (teste Catalogo ms.), formae maximae, fol. 339, litteris initialibus pulchris ornatus. Cf. 'Archiv' XI, 749.
fol. 1'—5'. Vita septem Dormientium in Maiore Monasterio prope Turonos auct. Pseudo-Gregorio (BHL. n. 2320).
fol. 5'—7'. *Hystoria de miraculis sancti Martini episcopi et confessoris* a conventu S. Martini Turonensi *universis sanctae ęcclesie praelatis* inscripta (inc. *Rarus est nostris in temporibus*), a. 1141 (ib. n. 166).
fol. 7'. *Miraculum pulcherrimum de sancto Martino — — sumptum ex vita sancti Silvani episcopi*, folio amisso mutilum (BHL. n. 5638).
fol. 8—19'. Translatio Martini in Burgundiam et relatio auct. Pseudo-Odone (ib. n. 5653).
fol. 19'—23'. Gregorii Turon. Virtutes Martini I. 11. II, 24. 25. III, 8. IV, 31. 32. 29. 30; Gloria confess. c. 7; Virt. Martini IV, 42; Hist. I, 48; Virt. Martini I, 4—6.
fol. 24'—50. Sulpicii Severi V. Martini, epistulae tres, Dialogi.
fol. 57'—67. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (I, 827—846).
fol. 87—91'. V. Eucharii, Valerii, Materni (BHL. n. 2655).
fol. 93—97. V. Odiliae (1g²; cf. VI, 31).
fol. 132'—140. Passio Thomae Cantuar. (BHL. n. 8201; prol. inc. *Nota dicturus sum*, inc. *Igitur archipresul et martyr*, des. *recompensaretur in premium, qui super omnia* etc.).
fol. 140—156'. Gesta Silvestri.
fol. 184'—189'. Vita et Mirac. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11).
fol. 189'—200'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto.
fol. 201—208. Vita et Virtutes Fursei (C 4d¹; cf. IV, 430).
fol. 226—229'. Passio II. Tergeminorum (AA. SS. Ian. II, 76—80) cum epistula Warnacharii (MG. Epist. III, 457).
fol. 271'—279'. V. Gregorii M. auct. Paulo Diacono.
fol. 282—290'. V. Heriberti episc. Colon. auct. Lantberto (SS. IV, 740—753).
fol. 290'—294. Vita A et Virtutes Geretrudis (II, 453—471; p. 454, 5. *Quisnam* — p. 459, 28. *propter* deperdita sunt).

fol 294—296'. V. Evergisli episc. Colon. (Analecta Bolland. VI, 193—198).

fol. 296'—304. V. Ambrosii auct. Paulino.

185. **Duesseldorfensis** C 10b, saec. XV, formae maximae, fol. 384. Librarius desinens fol. 384. subscripsit:

Finito libro sit laus et gloria Christo.
Scriptor scripsisset bene, melius si potuisset.
Qui me scribebat, Thiricus nomen habebat.
Qui mihi dat vicium, primum se iudicat (sic) *ipsum.*

Indice praefixo teste, initio Vitae Basilii, Fulgentii, Concordii, Martinae, Euphrosynae, Symeonis, Genovefae, Iuliani, Hilarii, Pauli eremitae, Felicis, Mauri, Speusippi, Fursei, Pontiani desiderantur; codex fol. 1sqq. iam a Legenda aurea c. 6 (ed. Graesse p. 39sqq.) incipit. Cf. supra p. 538.

fol. 115—126. V. Heriberti episc. Colon. auct. Lantberto, prologo omisso (SS. IV, 741—753).

fol. 126—138'. V. Ambrosii auct. Paulino.

fol. 149—156. Vita et Mirac. Waldburgis Adelboldo attributa (AA. SS. Febr. III, 542—546).

fol. 169—170. Passio Floriani B.

fol. 182—188. V. Gangulfi (3e[3]; cf. VII, 150).

fol. 188—191'. Vita II. Servatii (III, 89—91).

fol. 196—201'. V. Maximini auct. Lupo (III, 74—82).

fol. 201'—210. V. Symeonis auct. Eberwino, prologo omisso (SS. VIII, 209—211).

fol. 221—238. V. Bonifatii auct. Willibaldo (2e[4]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXIII).

fol. 294—307. V. Udalrici auct. Bernone, prologo et epilogo omissis (BHL. n. 8362).

fol. 307—313. V. Goaris (IV, 411—423).

fol. 313—317'. Passio II. Kiliani.

fol. 317'—323. V. Agilolfi episc. Colon. (BHL. n. 145).

fol. 353—356'. V. Glodesindis auct. Iohanne (ib. n. 3563).

fol. 372—384. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 2a[4]; cf. VII, 236).

186. **Duesseldorfensis** C 11, saec. XV, olim *Liber fratrum Cruciferorum in Dusseldorp* (ita in folio praefixo), chartaceus, formae mediae, fol. 217.

fol. 132'—138. V. Odiliae (1g[2]*; cf. VI, 31).

187. **Duesseldorfensis** Bibl. Theol. I. A. 91, saec. XVI. in., chartaceus, formae mediae, fol. 85, duobus libris a. 1518. impressis adnexus est.

fol. 1—16'. V. Remigii auct. Hincmaro.

fol. 16'—19. V. Nicetii Trever. (Gregorii Turon. Vita patrum c. 17, supra I, 727sqq.).

fol. 19—21. V. Vedasti auct. Alcvino.

fol. 21—25'. V. Amandi (A 3k; cf. V, 413).

fol. 40—54. Vita et Translationes Hugberti auct. Iona, epistula et prologo omissis (AA. SS. Nov. I, 808—818; SS. XV, 235—237).

fol. 54—62'. V. Willibrordi auct. Alcvino (4c; cf. VII, 101).

fol. 73—76'. V. Otmari auct. Walahfrido, prologo omisso (SS. II, 41sqq.).

Ebroicum *(Évreux)*.

188. **Ebroicensis** L. 37, saec. XIII. compluribus manibus exaratus, olim sine dubio Carnotenus, cum et folia 21'—22'. hanc originem prodant et folia 17'—19'. cum codice Carnoteno n. 500 (190), saec. XIII/XIV, fol. 254—257', conveniant (cf. Analecta Bollandiana VIII, 154sq., n. 145—151), postea coenobii Lirensis, formae minoris, fol. 108, inter alia lectiones e Vitis sanctorum excerptas continet. Cf. 'Cat. gén.' (8°) II, 1888, p. 419sqq.

fol. 13'. 14. *De inventione reliquiarum sancti Dionisii* (= epitome Gestorum Dagoberti I, c. 1—11. 17. 20; inc. *Quartus a Clodoveo*, des. *ubi corpora posuit*).

fol. 14. V. Leutfredi c. 22. 23 (cf. VII, 6).

fol. 17'—18. V. Cleti papae (inc. *Beatissimo igitur Lino supernorum civium concioni*).

fol. 18—18'. V. Urbani I. papae (inc. *Beato papa Calisto per palmam;* Analecta Bolland. VIII, 164sq.).

fol. 18'—19'. V. Augustini Cantuar. (inc. *Beatus Gregorius humani;* ib. p. 165—168).

fol. 19'. V. Maximi[ni] Trever. (inc. *Dum beatus Maximus qui postea;* cf. ib. p. 155), maxima ex parte excerpta e Mirac. Martini Vertav. c. 1 (supra III, 568, l. 11—32).

fol. 19'. V. Felicis I. papae (inc. *Claudius igitur Galieni successor;* cf. Anal. Boll. VIII, 155).

fol. 21'—22. *Miraculum de Gondreia apud Suessionem* (inc. *Unum refero miraculum*) = Miracula Mariae Carnotena c. 18 (ed. A. Thomas, 'Bibliothèque de l'École des chartes' XLII, 1881, p. 536—538).

fol. 22—22'. *Nomina episcoporum Carnotensis urbis*, pr. m. ad Galterum (1218—34) et Hugonem (1234—36) deducta, manibus aliis continuata, donec *Aymericus* (II.) *qui post Ravenensis archiepiscopus* (1332—42, † 1349) ultimus commemoratur.

fol. 43—43'. V. Landiberti Traiect. (D 1; cf. VI, 321).

fol. 44'—45. V. Augustini Cantuar. (= fol. 18'—19').

fol. 45'—46. Epitome Vitae Columbani auct. Iona I, 2—6. 8—10. 18—20. 29. 30 (inc. *Columbanus igitur Hiberniensis genere*, des. *decore pollentes, presule Christo, cui est* etc.).

fol. 46'—47'. Epitome Vitae Leonardi Nobiliac. (inc. *Beatus igitur Leonardus parentibus regis Francorum*, des. *recepta est in celum ab angelis*).

fol. 47'—48. Vitae II. Severini Colon. § 1—3 (cf. VII, 214, n. 9).

fol. 48'—49. V. Lini papae (inc. *Beatissimus Linus, cuius diem festum hodie*).

fol. 49. V. Cleti (= fol. 17'—18).

fol. 49—49'. V. Urbani I. (inc. *Beatus Urbanus apostolice dignitatis iugo*).
fol. 49'. V. Martini I. papae (inc. *Constantinus imperator, cuius avus fuit*).
fol. 49'—50. V. Leonis I. (inc. *Leo Romane ecclesie*).
fol. 50. De XI milibus virginum (inc. *Undecim milium virginum aput Coloniam*, des. *sua clariorem reddiderunt*, = Sigeberti Chronica a. 453, SS. VI, 310, l. 1—13).
fol. 50. *Miraculum beati Germani Autisiodorensis* (ib. a. 446; cf. supra p. 233, n. 10).
fol. 51. V. Urbani I. (inc. *Urbanus igitur urbis Rome episcopus*).
fol. 53—53'. V. Felicis I. (= fol. 19').
fol. 54. V. Fabiani papae (inc. *Regnante impio Maximino*).
fol. 54—54'. V. Lupi Senon. c. 2—5 in. 11 ex. 12. 19. 24—26 (IV, 179—186, similis cod. 2a; inc. *Sanctus igitur Lupus parentibus*, des. *Domini virtutes multiplicavit*).
fol. 57. V. Clementis I. papae (inc. *Postquam beatus Petrus apostolus*).
fol. 57'—58. V. Martini Vertav. (inc. *Fuit vir venerabilis vite;* cf. Anal. Boll. VIII, 156sq.).
fol. 58—58'. De eodem et Maxim[in]o Treve.. (= fol. 19').
fol. 58'. V. Balthildis B c. 13 (II, 498, l. 30. *Appropinquante domne* — 499, l. 22. *esse perventuram*).
fol. 79—79'. Epitome Vitae Eligii I, 1—5. 9. 12. II, 1. 2. 6. 32. 34. 36 (inc. *Igitur Eligius Cathalacense*, des. *a superis emisit spiritum*).
fol. 108. Notae de Leone III. et I. e Catalogo quodam paparum exscriptae.

Eichstadium *(Eichstätt)*.

189. Eichstetensis archivi ordinariatus episcopalis, antea seminarii clericalis n.31, saec.XV. ex., olim (fol.3) pertinens *ad monasterium Blanckst(etense) ord(inis) S. Ben(edicti)*, chartaceus, formae minoris, fol. 121, a tribus librariis exaratus est, e quibus primus, cui folia 3—105'. debentur, desinens fol.105'. subscripsit: *Scriptum et finitum per manus Leonhardi Pfoler etc.*; secundus fol. 105'—110', tertius fol. 111—121. exaravit. Codex ante a. 1492. finitus est, cum in folio tegumento posteriori affixo nota a Bernardo Adelman de Adelmansfeld canonico Eichstetensi inscripta sit, spectans ad iter Anglicum, quod illo anno susceperat, *cum hystoriis ac reliquiis sanctorum Willibaldi, Wunibaldi, Walpurgis, Richardi* a Wilhelmo episcopo ad Heinricum VII. regem missus (inc. *Anno salutis 1492;* ed. AA. SS. Febr. III, 522, n. 57). Cf. 'Archiv' IX, 560sqq.
fol. 3—21. V. Willibaldi et
fol. 21'—35'. V. Wynnebaldi (4b; cf. SS. XV, 84).
fol. 36—79'. V. et Mirac. Waldburgis auct. Wolfhardo (ib. p. 538—555).
fol. 80—105'. V. Bonifatii auct. Willibaldo (1**; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XVIII).
fol. 105'—110'. Carmen de Waldburga (AA. SS. Febr. III, 551—553).
fol. 111—121. *Liber episcoporum Eystettensium*, desinens in Wilhelmo de Reichenaw (1464—96); cf. 'Archiv' IX, 561.

Einsiedeln monasterium in Helvetia.[1]

190. Einsidlensis n. 9, saec. XII, formae magnae. fol. 221.
fol. 163—165. Passio Acaunensium martyrum (D 6; cf. III, 23).
fol. 196—197'. Passio Afrae (A 4a; cf. III, 45).
fol. 207—208'. Passio Leudegarii auct. Ursino, fine mutila (B 1†; cf. V, 261).
fol. 210—211'. V. Galli auct. Walahfrido I, 1—3 (1a*; cf. IV, 242).
fol. 216—217'. V. Otmari auct. eodem (SS. II. 41sqq.).

191. Einsidlensis n. 247, saec. XII, formae maioris, p. 546 vel potius 538, cum p. 287. et 288. bis numeratae, numeri 110—119. praetermissi sint.
p. 8—10, 163—200. V. Ambrosii auct. Paulino.
p. 77—88. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).
p. 239—246. Passio Sigismundi (13, cf. II, 331; similis cod. A 2b).
p. 308—328. V. Gangulfi (2e; cf. VII, 149).
p. 391—404. Passio Desiderii auct. Adone (III. 646—648).
p. 404—407. Vita Bedae, ex Hist. eccl. Angl. V, 24 hausta (inc. *Beda iste Anglorum indigena*). Idem textus in codice Monacensi Latino n. 18 956, saec. XI, extat.
p. 430—456. V. Symeonis auct. Eberwino (SS. VIII, 209—211).
p. 464—484. Vita V. Bonifatii (2; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXII).
p. 492—501. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).

192. Einsidlensis n. 248, saec. XII, formae maioris, p. 488.
P. 1. notitia m. saec. XII. inscripta est: *Notum sit omnibus tam praesentibus quam futuris, qualiter Rŏdolfus Heremitarum abbas* (1142—78) *cum fratribus suis et Pertholfus de Zaringa, princeps Burgundie, pro munitione in Riegol posita convenerunt; tali videlicet pacto a praedicto abbate Werinhero de Roggenbach solam munitionem, quam ipse aedificiis occupaverat, non feodali, sed pactiali iure concedi impetravit* (ed. F. J. Mone, 'Quellensammlung der badischen Landesgeschichte' I, 1848, p. 218; H. Maurer. 'Zeitschrift für die Geschichte des Ober-

[1] Cf. G. Meier, Catalogus codicum mss. qui in bibliotheca monasterii Einsidlensis servantur I, 1899 (de codicibus n. 1—500).

rheins' XXXVI, 1883, p. 125, n. 4). Sequitur (saec. XIII) donatio, qua Bertholdus villicus de Chaltebrunnen a. 1253. coenobio Einsidlensi pratum super Chrineko situm tradidit (ed. O. Ringholz, 'Der Geschichtsfreund' XLII, 1887, p. 141sq.), deinde index Vitarum (saec. XIV).

p. 26—28. Passio Albani (ed. W. Meyer. 'Die Legende des h. Albanus', 'Abhandl. der Göttinger Gesellsch. der Wissensch., phil.-hist. Klasse, N. F.' VIII, 1, 1904, p. 37sqq.; cf. p. 25).

p. 166—207. V. Udalrici auct. Bernone (Migne CXLII, 1185—1204; cf. SS. IV, 381sq.).

p. 207—224. V. Goaris (B 3; cf. IV, 408).

p. 224—243. Vita III. Willibaldi (AA. SS. Iulii II, 512—517; cf. SS. XV, 90—106, in notis).

p. 243—262. Passio II. Kiliani.

p. 262—269. Passio I. Kiliani (2a; cf. V, 718).

p. 465—469. Proverbia auct. Wipone (4; cf. Bresslau, 'Die Werke Wipos' [SS. R. Germ.] ³, 1915, p. XL).

193. Einsidlensis n. 249, saec. XII, formae mediae, p. 476. Specimen scripturae (p. 377) exhibuit Rudolfus liber baro de Stillfried, 'Alterthümer und Kunstdenkmale des Erlauchten Hauses Hohenzollern' (series nova) I, Berolini 1858, tab. 1.

p. 154—176. V. Genovefae C (AA. SS. Ian. II, 143—147; ed. Künstle, 1910).

p. 183—199. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—7), inserta narratione de miraculo Romae in synodo facto (BHL. n. 3893).

p. 199—204. Epistula Hilarii ad Abram filiam spuria (Corpus script. eccl. Latin. LXV, 237—244).

p. 204—205. *(H)ymnus ad eandem* spurius (inc. *Lucis largitor splendide*, ib. p. 245—247).

p. 205—215. Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 7—11).

p. 215—222ᵇ. Mirac. Hilarii (BHL. n. 3894—3901).

p. 262—269. V. Sulpicii Bitur. (B 1a*; cf. IV, 369).

p. 377—387. V. Meginrati (3ᵃ; cf. SS. XV, 444).

194. Einsidlensis n. 250, saec. XII, formae mediae, p. 426.

p. 61—74. V. Waldburgis auct. Wolfhardo I, 1—10 (SS. XV, 539—542).

p. 101—129. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—474; classis A 3).

p. 214—224. Passio Thrudperti (2; cf. IV, 355).

p. 286—292. V. Arbogasti (AA. SS. Iulii V, 177—179).

195. Einsidlensis n. 256, saec. X, formae mediae, p. 572 + 4 (numeri 192 et 366 trinis paginis inditi sunt).

p. 276—284. Passio Quattuor Coronatorum (E; cf. AA. SS. Nov. III, 751).

p. 367—380. Passio Acaunensium martyrum (X 2a; cf. III, 28).

196. Einsidlensis n. 257, saec. X, formae mediae, p. 426. Codicem homines quidam saec. XIV. mutuati sunt, unde p. 426. in margine inferiore adnotatum est: *Iste liber est monasterii loci Heremitarum, et dictum monasterium habet pro memoriali Gregorium super Ezechielem.* In schedula ante p. 1. inserta haec leguntur: *Hic liber emptus a quodam milite Gallo Despresse dicto ex spoliis Einsidlensibus 12. Maji 1798;* deinde: *A Domino Casparo Schinz Turicensi, filio Praesidis Directorii commercialis, donatus anno 1817;* tum: *ita P. Meinradus Käli testatur.*

p. 189—198. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—7; inc. *Beatissimi Hilarii confratres*).

p. 237—296. V. Columbani auct. Iona I (A 1a*; cf. IV, 37; Krusch, Ionas p. 63).

p. 297—371. V. Galli auct. Walahfrido (1a; cf. IV, 242).

p. 372—385. V. Otmari auct. eodem (SS. II, 41—47).

p. 386—399. Vita I. Pirminii (1a, cf. SS. XV, 18; A², cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 2. 34).

p. 399—406. Passio Desiderii auct. Adone (2; cf. III, 629).

p. 414—418 (saec. XI). V. Lucii (1**; cf. III, 2).

197. Einsidlensis n. 261, formae octavae, p. I + 360, saec. XI. diversis manibus scripta continet.

p. 1—78. V. Haimhrammi (B 2c; cf. IV, 461). Eadem manu scriptae sunt

p. 79. orationes Wicburgae abbatissae Ratisbonensis (ib. p. 461).

p. 81—132. Vita II. Corbiniani (4; cf. VI, 546).

p. 140—359. V. Udalrici auct. Gerhardo (4; cf. SS. IV, 380).

198. Einsidlensis n. 263, formae octavae, p. 188, opuscula saec. IX. et X. scripta continet.

p. 105—123 (saec. X). Conversio et Passio Afrae (B 3; cf. III, 46).

199. Einsidlensis n. 370, formae maioris, fol. 42, fragmenta codicum diversae aetatis continet cum alia tum

fol. 21—21' (saec. X). Vitae Bonifatii auct. Willibaldo (2b²; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XX).

200. Einsidlensis n. 759, saec. XV, formae minoris, fol. (11) + 389, olim Murbacensis, breviarium ecclesiasticum continet. Fol. 70'. et 317. adnotatum est: *W. W. 8* Λ (i. e. 87).

fol. 66'—67. Hymnus in Desiderium Alsegaud. (3b; cf. VI, 55).

fol. 286—288'. Lectiones de Desiderio (3b; cf. VI, 54).

Engelberg monasterium in Helvetia.

201. Engelbergensis n. 2 (antea ¼), saec. XII, formae maioris, fol. 264, Vitas sanctorum a die 22. Iulii ad diem 29. Novembris continet. Cf. Benedict. Gottwald, Catalogus codicum manu

scriptorum qui asservantur in bibliotheca monasterii Engelbergensis, 1891, p. 4sqq.; supra p. 532.

fol. 15'—23. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio (cf. VII, 235, n. 4).
fol. 30—32'. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64).
fol. 40'—43. V. Columbani auct. Iona II, 23—25 [V. Bertulfi] (Alb[2]; cf. Krusch, Ionas p. 73).
fol. 66—67. V. Verenae (AA. SS. Sept. I, 164—167; cf. SS. IV, 446*).
fol. 70—72. V. Remacli (V, 104—108).
fol. 72—75. Mirac. eiusdem lib. I (SS. XV, 433sqq.).
fol. 85—94'. V. Magni auct. Pseudo-Theodoro (cf. SS. IV, 425—427).
fol. 115—119'. V. Landiberti Traiect. (1a[1]; cf. VI, 311).
fol. 124—126'. Passio Acaunensium martyrum retractata X (cf. III, 27sqq.).
fol. 129—130'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 130'—131'. Passio Ursi et Victoris (inc. *Igitur viri beatissimi;* cf. III, 32, 24sqq.).
fol. 134—135. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).
fol. 135'—141. Passio Leudegarii auct. Ursino (V, 324, 15sqq.).
fol. 144'—147. Passio Dionysii (inc. *Post beatam et gloriosam resurrectionem*, AA. SS. Oct. IV, 792—794).
fol. 149—169'. V. Galli auct. Walahfrido (IV, 280sqq.).
fol. 186—190. V. Pirminii (1[b], cf. SS. XV, 18; A[3], cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 2. 34).
fol. 190—194. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155).
fol. 194—201'. V. Willibrordi auct. Alcvino (3a*; cf. VII, 100).
fol. 225'—228. V. Findani (1[a]; cf. SS. XV, 502).
fol. 228—231'. V. Otmari auct. Walahfrido (SS. II, 41—47).
fol. 231'—237. Mirac. eiusdem auct. Isone (ib. p. 47—54).
fol. 237—239'. V. Aniani (III, 108—117).
fol. 251'—264'. V. Columbani auct. Iona I (Ala***; cf. Krusch, Ionas p. 63).

Erlangen.

202. Erlangensis n. 274 (antea 226), saec. XIII. in., olim Heilsbronnensis n. 290, formae mediae, fol. 139. Cf. J. C. Irmischer, 'Beschreibung der Manuscripte in der Kgl. Universitäts-Bibliothek zu Erlangen' I, 1829, p. 403sqq.; 'Handschriften-Katalog der Kgl. Universitäts-Bibliothek zu Erlangen', 1852, p. 75sq.

fol. 131—138. V. Odiliae (1c; cf. VI, 29).

203. Erlangensis n. 321, saec. XIII. in., olim *Liber sanctae Mariae Halesbrunnen* (fol. 113, m. saec. XIII. in.; similiter in tegumento interiore m. saec. XIV/XV: *Liber iste sancte Dei genitricis virginis Marie in monasterio Fontissalutis est*), ibique n. 268 signatus, formae minoris, fol. 113, totus ad Bonifatium et discipulos eius spectat. Cf. Irmischer (1852) p. 91.

fol. 1—63'. V. Bonifatii auct. Otloho (2c; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXXII).
fol. 63'—75'. V. Sturmi auct. Eigilo (2; cf. SS. II, 365; E. Stengel, 'Archiv für Urkundenforschung' V, 141 sqq.).
fol. 75'—78'. Vita I. Burchardi (3; cf. SS. XV, 44).
fol. 78'—89'. V. Lulli auct. Lamperto (2, cf. ib. p. 135; 2b, cf. Lamperti Opera ed. Holder-Egger p. XXIII).
fol. 89'—94'. V. Wigberti auct. Lupo (4; cf. SS. XV, 37).
fol. 94'—95'. *Sermo in octava sancti Bonifatii episcopi* (ed. Nürnberger, Anecdota Bonifatiana, '26. Bericht der wissenschaftlichen Gesellschaft Philomathie in Neisse', 1892, p. 150—152).
fol. 95'—103. V. Gregorii auct. Liudgero, abbreviata (B; cf. SS. XV, 65).
fol. 103—113. V. Leobae auct. Rudolfo (7; cf. ib. p. 120).

Escurial palatium Hispaniae.

204. Escurialensis b. III. 14, saec. XVI, formae minoris, chartaceus, fol. 230. Cf. Ewald, 'N. Arch.' VI, 233sq.; Guill. Antolín, 'Catálogo de los códices latinos de la Real Biblioteca del Escorial' I, Matriti 1910, p. 184sqq.

fol. 80sq. 103. Lamenti poenitentiae pars (S; cf. MG. Poetae IV, 2, p. 769).
fol. 104sqq. V. Desiderii Vienn. auct. Sisebuto (2; cf. III, 624).
fol. 113'sqq. Epistulae Wisigoticae (E 2; cf. MG. Epist. III, 658).
fol. 144'. Fortunati Carmen IX, 2 (Auct. ant. IV, 1, p. 205sqq.).

Florentia *(Florenz, Firenze).*

I. Bibliotheca Laurentiana.

205. Florentinus bibliothecae Laurentianae, pluteus XX, 2, saec. XII/XIII, formae maximae, fol. 260, e quibus folia 257—260. aevo recentiore suppleta sunt. Cf. A. M. Bandinius, Catalogus codicum Latinorum bibliothecae Mediceae Laurentianae I, 1774, col. 596sqq.

fol. 82—85. V. Gregorii M. auct. Paulo (cf. 'N. Arch.' XXVI, 330).
fol. 175'—177'. Passio Acaunensium martyrum (generis X).
fol. 183'—187'. V. Remigii auct. Hincmaro (inc. III, 259, 8 *Post vindictam*).
fol. 189—191. Passio Dionysii (BHL. n. 2178/9).
fol. 219'—221. V. Columbani auct. Iona libri I. c. 2—6 (classis B).
fol. 247—251. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1sqq.).

206. **Florentinus** bibliothecae Laurentianae, pluteus XX, 3, saec. XII, formae maximae, fol. 176. Cf. Bandini, ib. col. 605sqq.
fol. 3—4'. Passio Sigismundi (A 2e; cf. II, 330).
fol. 67—68. Pars Vitae Leonis IV. papae e Libro Pontificali deprompta.

207. **Florentinus** bibliothecae Laurentianae, olim S. Crucis X Sin. cod. 9, saec. XIV/XV, antea *Liber conventus sancte Crucis de Florentia ordinis Minorum*, formae maioris, fol. 255, inter Vitas patrum continet (cf. Bandini, ib. IV, 1777, col. 85 sqq.)
fol. 226—231'. V. Odiliae (1f[3**]; cf. VI, 30).

208. **Florentinus** bibliothecae Laurentianae, olim S. Crucis XXXIV Sin. cod. 1, saec. XIV, formae maioris, fol. 183. In folio praefixo haec saec. XIV. adnotata sunt: *Iste liber est ad usum fratris Acursi Bonfanti quem scribi fecit*, et paulo infra: *Iste liber est conventus sancte Crucis de Florentia ordinis Minorum*, ubi signatus est *N° 757*. Inest inter Vitas Patrum (cf. Bandini, ib. col. 299sq.)
fol. 163'—167. V. Odiliae (1f[3*]; cf. VI, 30).

209. **Florentinus** bibliothecae Laurentianae, olim Aedilium Florentinae ecclesiae n. 134, saec. XII/XIII, formae maximae, fol. 190. Cf. A. M. Bandinius, Bibliotheca Leopoldina Laurentiana I, 1791, col. 287sqq.
fol. 35'—39'. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 2—11).
fol. 39'—48'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto.
fol. 102'—107'. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 244, n. 1).
fol. 127'—128'. V. Salvii Albig. (= Gregorii Turon. Hist. VII, 1).
fol. 137—141'. V. Remigii auct. Hincmaro (inc. III, 259, 8 *Post vindictam*).
fol. 144—147'. V. Galli auct. Walahfrido I, 1—11.
fol. 179'—182'. V. Columbani auct. Iona libri I, 2—11 (classis B).
fol. 188—190'. Vita et Mirac. Leonardi I, 1. 2, fine mutila (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—156, cf. p. 148, n. 21).

210. **Florentinus** bibliothecae Laurentianae, olim Aedilium n. 137, saec. XII, formae maioris, fol. 211. Cf. Bandini, ib. col. 338sqq.
fol. 60—71'. V. Severini Noric. auct. Eugippio (cf. ed. Mommsen p. XV).
fol. 71'—78. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1sqq.).
fol. 79—93. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto.
fol. 128—129'. V. Salvii Albig. (= Gregorii Turon. Hist. VII, 1).
fol. 134'—140'. V. Remigii auct. Hincmaro (inc. III, 259, 8 *Post vindictam*).
fol. 144'—148'. V. Galli auct. Walahfrido I, 1—11.
fol. 191—195'. V. Columbani auct. Iona lib. I, 2—11 (classis B).

211. **Florentinus** bibliothecae Laurentianae inter Mediceo-Fesulanos n. 34, saec. XV. litteris quae dicuntur humanistarum exaratus atque nonnullis litteris initialibus perpulchris ornatus, formae mediae, fol. 289, Vitas patrum continet, quibus inserta sunt (cf. Bandini, ib. II, 692sqq.)
fol. 198—201. V. Winwaloei (BHL. n. 8960; ed. R. Fawtier, 'Mélanges d'archéologie et d'histoire' XXXII, 1912, p. 27—44),
fol. 202—204. Bedae Hist. eccl. V, 12,
fol. 204—205. Retractatio epistulae 10. Bonifatii (cf. 'N. Arch.' XXXII, 380sqq.),
fol. 209—210. V. Bricii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1),
fol. 228—232'. V. Odiliae (1f[4]; cf. VI, 30).

212. **Florentinus** Laurentianus Conventuum suppressorum n. 302 (Vallombrosa 662. 3), saec. XII/XIII, olim (fol. 1, m. saec. XVII) *Monasterii S. Salvii prope Florentiam* (m. al. add. *Nunc autem est Mon^rii Vall sę*), formae maximae, fol. 320.
fol. 98'—100'. V. Salvii Albig. (= Gregorii Turon. Hist. VII, 1. V, 50).
fol. 122'—126. Passio Acaunensium martyrum (generis X).
fol. 134'—142. V. Remigii auct. Hincmaro (inc. III, 259, 8 *Post vindictam*).
fol. 148'—151'. Passio Dionysii (BHL. n. 2178).
fol. 159—163. V. Galli auct. Walahfrido I, 1—11.
fol. 242—248'. V. Columbani auct. Iona lib. I, 2—17 (des. mutila ed. Krusch, Ionas p. 182, 23 *hac discesserunt;* similis B 1d* et commemoratus p. 107, n. 1).
fol. 267'—272' (postea exarata). Vita Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155, cf. p. 148, n. 20) et Mirac. eius lib. I (ib. p. 155—159).

213. **Florentinus** Laurentianus Conventuum suppressorum n. 474 (Vallombrosa 665. 108), saec. XI, olim (fol. 1, m. saec. c. XVII) *Mon. V(a)l-l(umbro)sae ad usum Domini Egidii et amicorum fidelium*, formae mediae, fol. 129.
fol. 110—118'. V. Columbani auct. Iona lib. I, 2—19 (similis B 1d*).
fol. 118'—129'. Vita et Virtutes Fursei.

214. **Florentinus** Laurentianus inter Ashburnhamianos n. 38 (8 et Paoli n. 7), saec. IX, olim fortasse Floriacensis (teste L. Delisle), formae mediae, fol. 88, passim humore affectus est. Cf. C. Paoli, 'I codici Ashburnhamiani della R. Biblioteca Mediceo-Laurenziana di Firenze' ('Indici e cataloghi' VIII), vol. I, 1887, p. 7sqq.
fol. 76'—81'. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (B 4; cf. VII, 238).

215. **Florentinus** Laurentianus inter Ashburnhamianos n. 58 (15 et Paoli n. 14), saec. XII, olim Petri Pithoei atque etiam armariis Lepelletier Praesidentis praeditus, formae mediae, fol. 140, paginis bipartitis exaratus, quibus

fol. 127—138. altera columna abscisa est. Cf. Paoli l. l. p. 24 sqq.
fol. 97—101. V. Fursei (IV, 434 sqq.).
fol. 117—131. V. Columbae Hiensis (Adamnano auctore) retractata (inc. *Sanctorum patrum qui in oriente*); cf. Brüning l. l. p. 223.
fol. 132—137. V. Columbani (auct. Iona) libri I. epitome, initio et fine mutila.
fol. 137′—138. V. Galli epitome, initio mutila (des. *spiritalis ministravit doctrinae*).
fol. 138—139′. Bedae Hist. eccl. V, 12. 13.

II. Bibliotheca Nationalis.

216. Florentinus bibliothecae Nationalis II, I, 412 (Convento Badia n. 1), maiore ex parte saec. XI. in., olim abbatiae S. Benedicti Florentinae, formae maximae, antea fol. 229, e quibus folia 1—8. et 146—151. desunt, reliquias codicum complurium complectitur, id quod vel e numeris foliorum apparet:
Folia 9—113. erant olim 52—156,
folia 114—115. erant olim 64—65,
folia 116—117. erant olim 77—78,
folium 118. erat olim 102,
folia 119—120. erant olim 110—111,
folium 121. erat olim 118,
folia 122—145. erant olim 125—129, 132, 134—151,
folia 152—178. erant olim 17—43;
denique folia 179—229. e fragmentis diversae formae et aetatis constant. Cf. G. Mazzatinti, 'Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia' VIII, 123.
fol. 62—64′. V. Winwaloei (BHL. n. 8960, ed. R. Fawtier *l. l.*; cf. cod. Florent. Laurent. Med.-Fesul. n. 34).
fol. 122′—128′. V. Columbani auct. Iona liber I, 1—30 (classis B).
fol. 152′—155′ (saec. XI). V. Odiliae (1f; cf. VI, 30).

217. Florentinus bibliothecae Nationalis Conventuum suppressorum A. 1. 1213, saec. XI, olim monasterii Vallis Umbrosae, formae maioris, fol. 133.
fol. 1 sqq. V. Severini auct. Eugippio.
fol. 11′—58′. V. Gregorii M. auct. Iohanne Diacono (cf. Brackmann, 'N. Arch.' XXVI, 325).
fol. 125—126′. V. Galli auct. Walahfrido pars.
fol. 126′—130. V. Columbani auct. Iona lib. I (B 1d*; cf. Krusch, Ionas p. 107).

218. Florentinus bibliothecae Nationalis Conventuum suppressorum C. 4. 1791 (S. Maria delle Selve), saec. XI/XII, formae mediae, fol. 187 (fol. 187. inter probationes pennae haec leguntur: — — — — *MCCCCXXX die XI. mensis Madii* | — — — — *aplicuit in isto locho Iachopo* | — — — — *filio condam bone memorie mag.*),
fol. 88—184′. Vitas sanctorum atque partim (fol. 88—143′) sanctarum virginum continet.
fol. 107—115. V. Odiliae (1f[1]; cf. VI, 30).

219. Florentinus bibliothecae Nationalis Conventuum suppressorum G. 5. 1212, saec. XV, olim (fol. 1) *Sacrae Eremi Camalduli* atque signatus *III E 5*, chartaceus, formae mediae, fol. 220.
fol. 108—109′. Conversio et Passio Afrae (admodum retractatae).
fol. 148′—151′. V. Odiliae (1f[5]; cf. VI, 30).

III. Bibliotheca Riccardiana.

220. Florentinus bibliothecae Riccardianae n. 223, saec. XII, olim monasterii S. Marthae de Monte Ughi ordinis Humiliatorum Florentini, formae maximae, fol. 215. Cf. 'Archiv' XII. 728; Brackmann, 'N. Arch.' XXVI, 330.
fol. 1—11′. Gesta Silvestri.
fol. 57—59′. V. Gregorii M. (cf. Brackmann l. l.).
fol. 74—75. Passio Sigismundi (A 2c; cf. II, 330).
fol. 140′—141′. Passio Acaunensium martyrum
fol. 146—147′. V. Remigii.
fol. 161—162. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1 sqq.).

Francofurtum ad Moenum *(Frankfurt am Main)*.

221—224. Francofurtenses bibliothecae urbanae inter libros S. Bartholomaei n. 2—5, a. 1356. ad finem perducti, formae maximae, legendarium totius anni continent, de cuius origine in prologo voluminis n. 5 haec relata sunt: *In nomine Domini. Amen. Anno mundi VI^{m} V^{c} LV, nativitatis Iesu Christi MCCCL sexto, ciclorum paschalis CCCXII°, solaris XXI°, lunaris VIII°, clavium XXXIX°, epactarum XVII°, indictionum X°, concurrencium V°, bisextili, vigilia Nativitatis Iesu Christi, litteris dominicalibus CB, littera tabularum N secundi alphabeti, temporibus sanctissimi in Christo patris ac domini domini Innocencii pape sexti, gloriosissimi principis ac domini domini Karoli quarti imperatoris Romanorum, reverendi in Christo patris ac domini domini Gerlaci primi archiepiscopi Moguntini, venerabilis in Christo patris ac domini domini Raymundi de Caniliaco tytuli sancte Crucis in Ierusalem presbyteri cardinalis, prepositi Frank(ofurdensis), completi sunt libri gestorum sanctorum registri Moguntini ecclesie sancti Bartholomei opidi Frank(ofurdensis) prenominati in scriptura, in volumina quatuor divisi et distincti.* Deinde indicatur, quomodo menses singulis voluminibus respondeant. *Non fit particio mensium paritate, ut sit proporcio voluminum quantitate, nec legende quedam apto loco date, quia tarde hoc precapto sunt allate.* Denique post monita de volumine cautius tractando sequitur *Tabula legendarum sanctorum registri Moguntini in hoc quarto volumine et in mensibus Novembre, Decembre contentorum,* quemadmodum tabulae congruae in ceteris voluminibus leguntur. Vitae saepius breviores red-

ditae sunt. Cf. 'Archiv' II, 197; Bruder, Gesta sanctorum Registri Moguntini ('Der Katholik, 3. Folge' XXII [= 1900, vol. II], Moguntiaci 1900, p. 1—11); supra p. 536, n. 1.

221. Codex n. 2 menses Ianuarium ad Aprilem continet.

2. V. Erhardi (cf. VI, 7, n. 4).

20. Vita Karoli Magni Aquensis (ed. G. Rauschen, 'Die Legende Karls des Großen', 1890, p. 17—93; cf. Bruder, l. l. p. 4 sqq.).

23. V. Aldegundis (cf. VI, 82, n. 3).

222. Codex n. 3 Maium, Iunium, Iulium continet.

11. V. Gangulfi (VII, 155 sqq.).

12. Gesta Servatii (inc. *Illustrissimi viri vitam;* ed. Fr. Wilhelm, 'Sanct Servatius', 1910, p. 3 sqq.).

18. V. Bonifatii auct. Willibaldo (3*; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXIII et XLIV, n. 3).

39. V. Goaris auct. Wandalberto.

41. Passio I. Kiliani (cf. V, 718, n. 6).

223. Codex n. 4 Augustum, Septembrem, Octobrem complectitur.

11. Conversio et Passio Afrae.

53. Passio Acaunensium martyrum (inc. *Sanctorum passionem martyrum .... Tempore illo ....* aeque atque X 8; cf. III, 29).

59. V. Remigii auct. Hincmaro (inc. *Post vindictam*, III, 259).

60. V. Germani Paris. auct. Fortunato.

61. V. Vedasti auct. Alcvino.

62. V. Amandi epitome (inc. *Amandus igitur ex nobilibus parentibus ortus, monasterium introivit*).

63. Passionis Leudegarii auct. Ursino (V, 324, 15 sqq.) epitome (classis ut videtur B1).

74. Vitae Galli auct. Walahfrido epitome.

81. V. Columbani (epitome Vitae Galli eiusdem).

83. V. Amandi C (cf. V, 418 sq.).

94. V. Haimhrammi B (IV, 472 sqq.).

224. Codex n. 5 Novembrem et Decembrem continet.

4. V. Leonardi (inc. *Quoniam scriptum est .... Fuit igitur beatus Leonardus ....*).

6. V. Willibrordi (cf. VII, 104).

31. V. Iudoci auct. Florentio (BHL. n. 4511).

32. V. Odiliae (1e*; cf. VI, 30).

225. Francofurtensis bibliothecae urbanae inter libros S. Bartholomaei n. 63, a. 1484. Fuldae exaratus (fol. 89), a. 1550. a Iohanne Latomo decano S. Bartholomaei emptus, formae mediae, fol. 96, e quibus folia 94—96. vacant.

fol. 1—28. Compilatio de Bonifatio Fuldensis (cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXXX sqq.).

fol. 28—89. V. Bonifatii auct. Otloho (2e; cf. ib. p. LXXIII).

fol. 89'—93 (m. al.). Index reliquiarum et indulgentiarum Fuldensium (cf. ib. n. 3; G. Richter, 'Ein Reliquienverzeichnis der Fuldaer Stiftskirche', 'Quellen und Abhandlungen zur Geschichte der Abtei und der Diözese Fulda' IV, 1907, p. 53—64: B, cf. p. 56).

Fulda.

226. Fuldensis bibliothecae provincialis Aa 96, saec. XV, olim Blauburanus, deinde Weingartensis G 5 fol. (cf. K. Löffler, 'Die Handschriften des Klosters Weingarten', 'Beihefte zum Zentralblatt für Bibliothekswesen' XLI, 1912, p. 100 sq.), formae maioris, fol. XIII et 113 et 169. In tegumento anteriore saec. XV. adnotata sunt: *Quocumque tollatur, Blaupurren semper meum fatur*, atque in posteriore: *Bartholomeus Krafft scriptor huius libri et aliorum plurimorum obiit 1490.* Folia I—XIII. kalendarium, folia 113—113'. partis prioris et fol. 169'. posterioris indices continent. Litterae initiales Vitarum vario modo depictae, sed partim excisae sunt. Cf. P. Lehmann et N. Bühler, 'Historisches Jahrbuch' XXXIV, 1913, p. 493—537; supra p. 533, n. 2.

I. fol. 1—2. V. Hugberti (ed. Bühler l. l. p. 504—508).

fol. 9—11'. V. Lucii (III, 2—7; pendere videtur ex 1*).

fol. 29'—32'. V. Gamalberti (2b; cf. VII, 185).

fol. 32'—40. V. Iudoci (prologus incipit ut BHL. 4505, Vita desinit ut 4513).

fol. 53—55. V. Philippi Cellensis (AA. SS. Maii I, 423—426; deest § 17).

fol. 57—57'. V. Chlodovaldi (= Vincentii Bellovacensis Speculum Historiale XXII [XXI], 60).

fol. 81—84'. V. Maurilii auct. Archanaldo c. 1—16. et 30 (Auct. ant. IV, 2, p. 84, 31 — 95, 2. 101, 7—13), additis particulis c. 28. et 29.

fol. 98'—108'. *Visio cuiusdam militis Hyberniensis* (ed. Albrecht Wagner, Visio Tnugdali, 1882, p. 3—56).

fol. 109—110'. V. Sollemnis (1c; cf. VII, 307).

II. Alteri parti fol. 1. haec praescripta sunt: *In nomine domini nostri Iesu Christi incipit alius liber legendarum sanctorum, qui sub regula sanctissimi patris nostri Benedicti militaverunt.* Folia 77—80. desunt.

fol. 1—11. V. Petri de Murrone auct. Petro de Alliaco (BHL. 6751).

fol. 13'—15'. V. Theudarii (III, 526—530; pendet ex 1b).

fol. 15'—17'. Vita I. Hildulfi (AA. SS. Iulii III, 221—224).

fol. 17'—19'. V. Erhardi I, 1—5. II, 3—7 (supra VI, 10—13. 17—21).

fol. 19'—21. V. Cyrilli et Methodii ('Legenda Moravica', BHL. 2074).

fol. 21—23. V. Procopii (inc. *Beatus Procopius abbas nacione Bohemus*, des. *Tibi ergo benedictio et gloria omnipharia et graciarum actio*, etc.).

fol. 23—24. Passio quinque fratrum (= Cosmae

Chronica Boemorum I, 38, SS. IX, 60, 2—61, 49).

fol. 24—34. V. Erminoldi Pruveningensis (SS. XII, 481—500).

fol. 34—34'. Passio Ewaldorum, i. e. Bedae Hist. eccl. V, 10 (ed. Plummer I, 299, 15—301, 16), uno enuntiato praemisso (inc. *Temporibus pristinis presidente;* cf. BHL. 2805).

fol. 41—42'. V. Lupi Trecensis (1e; cf. VII, 290).

fol. 42'—57'. Passio III. Thrudperti (AA. SS. Aprilis III, 426—440; cf. supra IV, 356, l. 10).

fol. 57'—60'. Translatio Marci in Augiam et Mirac. eius (SS. IV, 449—452).

fol. 60'—62. Monumenta Hirsaugiensia, scilicet Historia c. 1 (SS. XIV, 254, l. 31—255, l. 46), Fundatio (ib. p. 264/65), *Nomina episcoporum seu abbatum, qui de monasterio Hirsaugiensi ad alia loca dati sunt* (ib. p. 262, l. 48—264; Bühler l. l. p. 511—513).

fol. 62—68'. Regula Pachomii interprete Hieronymo (Migne XXIII, 61—84).

fol. 68'—70'. Regula monachorum Columbani (ed. O. Seebass, 'Zeitschrift für Kirchengeschichte' XV, 1895, p. 374—378. 381—386, 5; capita 7. et 10. desunt).

fol. 70'—74. Visio Wettini auct. Heitone (Poetae II, 267—275).

fol. 74—76'. V. Audoini (V, 553—567; generis 2).

fol. 81—84. Vita I. Glodesindis (AA. SS. Iulii VI, 203—210).

fol. 84—87. Vitae Radegundis liber I. auct. Fortunato (II, 364—377; classis 3).

fol. 87—91'. V. Kunegundis vel potius Vitae Heinrici II. auct. Adalberto additamentum (SS. IV, 816—820), subsequente Vita Kunegundis (ib. p. 821—824).

fol. 91'—92'. V. Hildegundis, exscripta e Caesarii Heisterbacensis Dialogo Miraculorum I, 40 (ed. Strange I, 47—53).

fol. 92'—94'. V. Idae comitissae de Toggenburg auct. Alberto de Bonstetten (AA. SS. Nov. II, 1, p. 120—124, col. II) et Mirac. eius (ib. p. 125; cf. ib. p. 103).

fol. 94'—97'. V. et Mirac. Alrunae (SS. XV, 846—847).

fol. 97'—101. V. Iudith et Salomae (ib. p. 847; cf. l. 17).

fol. 101—106'. V. Leobae auct. Rudolfo (ib. p. 122, 6—131, cf. p. 120, 42; pendet e codice 1).

fol. 106'—113. V. Hildegardis reginae (BHL. n. 3934/5; AA. SS. Aprilis III, 793—801).

fol. 113'. *Fundacio monasterii Ottinburensis*, scilicet particulae Chronici Ottenburani, SS. XXIII, p. 611, l. 34—p. 612, l. 3, et p. 612, l. 20—31.

fol. 113'—115'. *De institucione monasterii Althahensis ex Vita sancti Gothardi et ex cronicis ac privilegiis eclesie*, auct. Hermanno (textus codicis 2, SS. XVII, p. 369, l. 29—p. 372, l. 23, et p. 372, l. 37—54).

fol. 115'—119'. V. Columbani auct. Iona II, 11—22 [V. Burgundofarae] (Krusch, Ionas p. 257—280; similis cod. A 1 b[3]).

fol. 120'—163'. Opuscula Elisabethae Sconaugiensis (ed. F. W. E. Roth, 'Die Visionen und Briefe der hl. Elisabeth' [2], 1886, p. 1—39; appendix p. VI; p. 40—48. 78, 8—87. 122, 24—135. 141 [n. V]. 145 [n. XI]. 141/2 [n. VI]. 74, 9—78, 7. 88, 2—7. 107, 41—110, 7. 88, 8—107, 44. 111, 29—119, 43. 60, 33—62, 19. 56—60, 32. 152, 36—153, 11 [62, 20—63, 8], pauca alia).

fol. 163'—169. *De obitu beate Elizabet abbatisse* epistula Eckeberti (ib. p. 263—278), additis hymno et epitaphio (ib. p. CIV).

Gandavum *(Gent).*

227. Gandavensis bibliothecae universitatis n. 224, parte posteriore saeculi IX. exaratus, olim *Liber sancti Petri Gandensis sive Blandiniensis ecclesie* (fol. 75', m. saec. XIII), formae minoris, fol. 77, diligentissime scriptus et litteris initialibus magnis (fol. 1. et 5) ornatus. Folia 1—69. ab uno librario exarata sunt. Cf. Analecta Bolland. III (1884), 168 sqq.

fol. 1—19. V. Amandi et

fol. 19—63. Suppletio Milonis (B 6a; cf. V, 414).

fol. 63'—65. Testamentum quod dicitur Amandi (ib. p. 483—485).

fol. 65'—69. Cyclus paschalis a. 741—911, cuius margini ab ipso librario notae historicae a. 742—855. illatae sunt (Annales S. Amandi breves, ed. Pertz, SS. II, 184), idemque signum + ad a. 863. addidit, quo codicem exaratum esse v. c. B. Krusch coniecit. Cum in notis illis a. 819. adnotatum sit: *Teutm̄ promissionem fecit*, et a. 850: *Teutm̄ ordin̄ VIII. Id. Mar.*, Teutm(undus) fortasse pro librario codicis habendus est.

fol. 69'—70 (saec. XI). Narratio de initiis Blandiniensibus (inc. *Beatissimus Amandus episcopus*, AA. SS. Nov. I, 358, n. 7; cf. SS. XV, 2, p. 1317, 17).

fol. 71—74' (saec. XII. ex.). Visio Aldegundis (AA. SS. Febr. I, 894—895; cf. supra V, 415).

228. Gandavensis n. 245, saec. XIII, formae minoris, p. 298, compluribus partibus constans (p. 3—154, 155—242, 243—286, 287—298) pluribusque manibus exaratus, regioni Treverensi attribuendus est, cum in folio praefixo (p. 2) fragmentum epistulae saec. XIII/XIV. extet (inc. *[pb?]r̄o de Berencastel salutem in Domino. Ex parte religiosorum virorum Iohannis presbiteri, rectoris parrochialis ecclesie de Lussenich*), qua de reditibus ecclesiasticis e Lussenich provenientibus agitur (hodie Lösnich, Reg.-Bez. Trier, Kreis Bernkastel; cf. W. Fabricius, 'Erläuterungen zum geschichtlichen Atlas der Rheinprovinz' ['Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde' XII] V, 2, 1913, p. 56. Iohannes a. 1274. commemoratur;

cf. Ad. Goerz, 'Mittelrheinische Regesten' IV, 1886, p. 15, n. 67). Cf. Anal. Boll. III, 176sqq.

p. 152—153. Galfridi Monmuth. Historia Britanniae V, 6—8. in. (inc. *Coel dux Kaercolvin*, des. *in senatorum ordinem promovit*, ed. San-Marte, 1854, p. 64—65).

p. 155—179. Confessio Cypriani (BHL. n. 2049), cui praescriptum est: *Incipit confessio sancti Cipriani martyris Christi (quam Bartholomeus cantor huius ecclesie conscribi iussit* m. al. in marg. sup. add.).

p. 203—213. V. Remacli (4d; cf. V, 102).

p. 214—228. V. Liutwini (AA. SS. Sept. VIII, 172—176).

p. 243—285. Mirac. Mariae virginis auct. qui dicitur Pothone Pruveningensi (BHL. n. 5357) prol. et c. 1—17, sequentibus aliis Miraculis eiusdem (Poncelet, Analecta Bolland. XXI, p. 241sqq., n. 1727. 120. 1700. 1048. 16. 261. 1455. 911. 167. 509. 1666. 795. 1707).

229. **Gandavensis** n. 307, saec. XI (inde a p. 281. saec. XIII), olim (p. 1, m. saec. XIV) *Codex sancti Maximini* (Treverensis), ibique n. 235. signatus, formae mediae, p. 318, quae minus accurate, nonnullis praetermissis, n. 1—304 signatae sunt. Cf. Anal. Boll. XX, 198sqq.

p. 93—102. Gesta episc. Mett. auct. Paulo (SS. II, 261—268), sed Vita Clementis aucta est (= BHL. n. 1859) et epitaphia (p. 265—267) omissa sunt.

p. 102—122. V. Trudonis auct. Donato (2b; cf. VI, 268).

p. 122—126. V. Eucherii (2b; cf. VII, 44).

p. 224—232bis. Pseudo-Cyprianus, De duodecim abusivis (ed. S. Hellmann, 'Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur' XXXIV, 1, 1909, p. 32—60).

p. 233—236. V. Servatii (inc. *Eo tempore quo Huni Galliam;* cf. III, 85; Analecta Bolland. XX, 202—204).

p. 236—265. Vita III. Udalrici auct. Bernone, prologo et epilogo omissis (Migne CXLII, 1185—1204).

p. 265—277. Passio II. Kiliani (cf. V, 720, n. 7).

p. 286—296 (saec. XIII). V. Goaris (X 3; cf. IV, 408).

230. **Gandavensis** n. 308 (antea 210 et 150), saec. XI. in., olim S. Bavonis Gandavensis, formae quadratae, fol. 193, picturis et litteris initialibus pulcherrime ornatus. Cf. 'N. Arch.' X, 369; Anal. Boll. III, 188sqq.

fol. 1—21'. V. Bavonis (1; cf. IV, 532).

fol. 21'—22'. Epistula Otwini ('N. Arch.' X, 374; Anal. Boll. III, 189), saec. XI. in spatio vacuo postea exarata.

fol. 23—58. Mirac. Bavonis (1; cf. SS. XV, 2, p. 590).

fol. 60'—81'. Vita Bavonis metrica (AA. SS. Oct. I, 235—242).

fol. 83—86. Carmen de Bavone ('N. Arch.' X, 371—373).

fol. 86—94. Adventus Landoaldi et

fol. 98'—132. Translatio eius auct. Herigero (1; cf. SS. XV, 2, p. 600).

fol. 135'—165. Passio Livini auct. Pseudo-Bonifatio (BHL. n. 4960).

fol. 167'—171. Translatio I. Bavonis (1; cf. SS. XV, 2, p. 590).

fol. 176—184'. Vita I. Macharii (cf. ib. p. 614).

231. **Gandavensis** n. 562 (antea n. 169), saec. XVI, chartaceus, formae minoris, fol. 104. Cf. Anal. Boll. III, 214sqq.

fol. 2—74. V. Landiberti auct. Nicolao cum additamento e Sigeberto deprompto (8b; cf. VI, 347).

Giessen.

232. **Giessensis** bibliothecae universitatis n. 777, saec. XIV, olim 'Liber Bibliothecae Academicae publicae Senkenbergianae' atque a Senckenbergio 'comparatus Viennae ex bibliotheca archiepiscopali 1758', formae mediae, fol. 152. Cf. 'Archiv' IX, 578; I. V. Adrian, Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae academicae Gissensis, Francofurti ad Moenum 1840, p. 232sq.

fol. 88—92'. V. Landiberti Traiect. (E 1; cf. VI, 322).

Gotha.

233. **Gothanus** fol. n. 64, saec. XIV, olim 'ex bibl. Kulenkampii', formae maximae, fol. 230, non ad finem perductus, ut index praefixus ostendit, quo teste librarius in calce Vitas et alias et *Gangolfi martyris* describere voluit. Cf. Fr. Jacobs et F. A. Ukert, 'Beiträge zur ältern Litteratur' III, 1843, p. 261sqq.

fol. 4'—10. V. Gregorii M. auct. Paulo (interpolata, BHL. n. 3640).

fol. 10—24. V. Godehardi auct. Wolfherio posterior (SS. XI, 196—218).

fol. 27—31'. Vita II. Bonifatii (1; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LIV).

fol. 45'—52'. V. Heinrici II. auct. Adalberto cum appendice de canonizatione (BHL. n. 3812/13; cf. W. Arndt, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' X, 1870, p. 603—605).

fol. 58—61. Passio Acaunensium martyrum (classis X 2).

fol. 68—82. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 259,8 — 326,23; similis cod. 5c).

fol. 102—106. Passio Quattuor Coronatorum (B 12; cf. AA. SS. Nov. III, 751).

fol. 114'—115'. V. Briccii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).

fol. 115'—133'. V. Bernwardi Hildesheim. auct. Thangmaro (SS. IV, 757sqq.).

fol. 136—144. Gesta Servatii fabulosa (inc. *Illustrissimi viri;* cf. III, 86, n. 3; ed. Fr. Wilhelm, 'Sanct Servatius', 1910, p. 3—62,12).

fol. 218—226. Passio I. Praeiecti (A 4b; cf. V, 220).

Graecium *(Graz).*

234. Graeciensis n. 412, saec. X. in., olim *Mon(asterii) ad S. Lambertum* (fol. 1, m. saec. XVII), formae mediae, fol. 249, e quibus folia 116. 123. 124 (priore textu eraso). 216—249. saec. XIII. suppleta sunt.
fol. 97′—100. XVII. Passio Floriani (A 1a; cf. 'N. Arch.' XXVIII, 364).
fol. 100—106. XVIII. Passio Pantaleonis (cf. ib. p. 365).

235. Graeciensis n. 790 (41/10), formae octavae, fol. 238, saeculo IX. medio Salisburgi Baldone magistro auctore exaratus est, id quod versus cum genere scripturae convenientes testantur, qui in folio affixo (fol. 238′) leguntur:
Hunc humilis thomum Baldo craxare rogavit,
Cui rogo mercedem al[ti]thronus tribuat,
quorum litterae priores *Hunc humi* etiam fol. 1. extant. Codex postea (c. a. 1700) monasterii S. Lamberti in Styria fuit saeculo XI. exeunte conditi (n. 198), teste O. Wonisch, 'Die St. Lambrecht-Grazer Handschriften' ('Zentralblatt für Bibliothekswesen' XXXV, 1918, p. 68). Insunt praeter textus theologicos (accuratius de codice egi 'N. Arch.' XXVIII, 288sqq.)
fol. 32—42. Beda, De temporibus c. 69—71 (Auct. ant. XIII, 323—327).
fol. 64—72′. Alcvini epist. 113. 161. 140 (MG. Epist. IV, p. 163—166. 259sq. 222).
fol. 110—113′. V. Hrodberti (1; cf. VI, 152).

Gratianopolis *(Grenoble).*

236. Gratianopolitanus n. 1171 (olim 306, deinde 342, tum 49), saec. XIII, formae maioris, fol. 225, imprimis sanctos mensis Ianuarii complectitur. In tegumento interiore saec. XV. adnotatum est: *Istud passionale est de domo Corerie ordinis Cartusiensis* (hodie Curière, dép. Isère, arr. Grenoble, cant. Saint-Laurent-du-Pont, comm. Saint-Joseph-de-Rivière). Cf. 'Cat. gén.' (8°) VII, 1889, p. 339; Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 577; supra p. 546.
fol. 53—58′. V. Boniti (4d; cf. VI, 114).
fol. 84′—90. V. Fursei (C 1d; cf. IV, 430).
fol. 94—100. V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370).
fol. 112′—116′. Passio II. Praeiecti (cf. V, 223).
fol. 199—205′. Vita II. Arigii episc. Vapinc. (Analecta Bolland. XI, 384—401).

Guelferbytum *(Wolfenbüttel).*

237. Guelferbytanus n. 238 (Helmstedt n. 205), saec. XV, olim Viti Arnpeck rerum Baiuvaricarum scriptoris, postea Flacii Illyrici, formae maioris, fol. 261, post Ottonis episcopi Frisingensis Chronica, fol. 1—98 (A 3*a⁴β; cf. ed. A. Hofmeister, 1912, p. XLIV) et Gesta Friderici eiusdem et Rahewini, fol. 107—172′ (A 2; cf. ed. B. v. Simson, 1912, p. XXXI) aliaque nonnulla continet (cf. O. v. Heinemann, 'Die Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel' I, 1, 1884, p. 185sq.)
fol. 208′—261′. Gesta episcoporum Frisingensium (SS. XXIV, 318—331, cf. p. 315) et aliorum et Corbiniani (cf. VI, 557).

238. Guelferbytanus n. 357 (Helmstedt n. 322), saec. XV. atque partim a. 1471. 'per fratrem Andream Soter in Clusa (prope Gandersheim) monachum' exaratus (cf. fol. 142′, 145′, 152′, 153′, 154′, 155′), chartaceus, formae maioris, fol. 345. Cf. O. v. Heinemann l. l. I, 1, p. 266sqq.
fol. 66′—73. Vita quaedam Carileffi.
fol. 73—89. V. Otmari auct. Walahfrido et Mirac. eius auct. Isone (SS. II, 41—54).
fol. 95—118. V. Columbani auct. Iona I (A 1g; cf. Krusch, Ionas p. 78).
fol. 118′—142′. V. Galli auct. Walahfrido (IV, 280—337).
fol. 143—145′. V. Wigberti auct. Lupo (4a; cf. SS. XV, 37).
fol. 146—152′. V. Leobae auct. Rudolfo (cf. ib. p. 120, 36).
fol. 317′—338′. V. Columbae Hiensis auct. Adamnano (cf. G. Brüning, 'Adamnans Vita Columbae', 'Zeitschrift für celtische Philologie' XI, 1916/17, p. 221).

239. Guelferbytanus n. 388 (Helmstedt n. 353), saec. XV, olim *Liber beatissimorum apostolorum Petri et Pauli in Heningen* (Heiningen, Kreis Goslar), *ordinis Canonicorum regularium,* chartaceus, formae maioris, fol. 323. Cf. O. v. Heinemann l. l. I, 1, p. 285sqq.
fol. 261′—284. V. Bernwardi episc. Hildesheim. auct. Thangmaro (4; cf. SS. IV, 757).
fol. 287—294′. Vitae Godehardi posterioris (SS. XI, 198sqq.) epitome.
fol. 306—310′. V. Bonifatii auct. Willibaldo c. 1. et 8 (6; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXVI).

240. Guelferbytanus n. 3095 (17. 5. Aug. 4°), saec. X. non in ipso coenobio Sangallensi, sed in schola pictoria inde deducta, ut videtur, exaratus (cf. Ad. Merton, 'Die Buchmalerei in St. Gallen', Lipsiae 1912, p. 88sqq. 92), formae minoris, fol. 140, quorum ordo turbatus est, litteris initialibus auro argentoque pulcherrime pictis. Cf. O. v. Heinemann l. l. II, 4, 1900, p. 205sq.
fol. 1′—8′, 25—40′, 9—24′, 41—68′, 77—84′, 69—76′, 92—99′, 85—86. V. Galli auct. Walahfrido (1c¹; cf. IV, 243).
fol. 86′—87′. *Ymnus in festivitate sancti Galli* auct. eodem (inc. *Vita sanctorum via spes*, MG. Poetae II, 411).
fol. 87′—91. Antiphonae, responsoria.

fol. 108'—115', 100—107', 116—116'. V. Otmari auct. Walahfrido (SS. II, 41—47).
fol. 116'—139. Mirac. eiusdem auct. Isone (ib. p. 47—54).
fol. 139—140'. Hymni de Otmaro.

241. **Guelferbytanus** n. 4099 (Weißenburg n. 15), saec. XI, olim *Codex monasterii sanctorum Petri et Pauli apostolorum in Wissenburg*, formae maioris, fol. 128, continet (cf. O. v. Heinemann l. l. III, 1903, p. 274 sq.) in folio (saec. X) praefixo, sed inverso (fol. 1'—1) fragmentum Vitae Bonifatii auct. Willibaldo (2b[1]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XX).

242. **Guelferbytanus** inter Novos n. 404 folia de tegumentis librorum abstracta continet, scilicet cum alia fragmenta tum
a) V. Arnulfi (affinis cod. B 2), e codice quodam Weissenburgensi soluta, saec. IX: *Tunc unus — utriusque* (II, 439, 20—440, 19) et *audito — impendebat* (ib. p. 440, 24—441, 18);
b) V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii interpolata], saec. XII (A 1c**, cf. IV, 776; A 1c*, cf. Krusch, Ionas p. 76);
c) V. Gaugerici, saec. XII (2e; cf. IV, 774).

Haga Comitum *(Haag, 's Gravenhage)*.

I. Bibliotheca regia.¹)

243. **Codex Hagae Comitum** J. 3 (Mosae-Traiect. 350), saec. XIV. ex., formae magnae, fol. 374.
fol. 57'—61. V. Gaugerici (2c*; cf. III, 650).
fol. 120—122'. V. Remacli (V, 104 sqq.).
fol. 142—151'. V. Landiberti (VI, 353 sqq.).
fol. 180—183. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).
fol. 234'—241. V. Hugberti auct. Iona.
fol. 245'—251. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155).

244. **Codex Hagae Comitum** L. 29 (Weesp 14), saec. XV, olim *Liber sororum Sancte Katerine Muden* (ita in folio praefixo), formae mediae, fol. 335, a duobus librariis exaratus, quorum alter fol. 326'. desinens subscripsit: *Explicit secunda pars passionalis originalis de tempore estivo conscripta pro ultima parte per manus Petri Zwaninc in Weesp et finita anno Domini MCCCCLXI. crastino Odulfi confessoris* (Iun. 13), *Deo gratias*, postea tamen in calce nonnullis (fol. 327—332') additis. Cf. supra p. 540 sq.
fol. 13—20'. Gesta Servatii (inc. *Octaviensis itaque ecclesie;* H apud Fr. Wilhelm, 'Sanct Servatius', 1910, p. LXXXI).
fol. 20'—22. Vita II. Servatii (III, 89—91).
fol. 24'—25'. Vita III. Bonifatii (2b; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LVIII).
fol. 28—29. V. Odulfi (SS. XV, 356—358; cf. p. 574[b], 25).

¹) Cf. Analecta Bolland. VI (1887), 161—208.

fol. 44'—49. Translatio Benedicti (inc. *Cum dis gens Langobardorum*, SS. XV, 480—482 in notis).
fol. 55—58. Passio Frederici episc. Traiect. auct. Odberto (SS. XV, 344—356; cf. p. 574[b], 4).
fol. 58—60'. V. Arnulfi Mett. (similis cod. B 1).
fol. 76—81. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 1c; cf. VII, 235).
fol. 109'—111. V. Werenfridi (BHL. n. 8858).
fol. 115'—117'. Vita I. Audoini (2b; cf. V, 544).
fol. 117'—118. Epitome Vitae Gregorii abb. Traiect. (inc. *Cum sanctus Bonifacius*, BHL. n. 3681).
fol. 148'—149'. V. Remacli (cf. V, 103).
fol. 168'—173. V. Landiberti Traiect. (B 9d; cf. VI, 318).
fol. 177'—179'. Passio Acaunensium martyrum (similis cod. X 8).
fol. 185'—187. V. Sollemnis (4b; cf. VII, 307).
fol. 192'—193'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 196'—206. V. Remigii auct. Hincmaro.
fol. 206—214'. Passio Leudegarii C (C 1e*; cf. V, 268).
fol. 214'—221. V. Bavonis auct. Theoderico (2; cf. IV, 533).
fol. 221—222. V. Himerii (M. Besson, 'Contribution à l'histoire du diocèse de Lausanne sous la domination franque', 1908, p. 164—175; cf. p. 89).
fol. 242—251'. V. Galli auct. Walahfrido (2g*; cf. IV, 244).
fol. 258'—260. Vita et Translatio Severi auct. Liutolfo (SS. XV, 289—293).
fol. 260'—261. V. Severini Burdegal. auct. Fortunato (3b; cf. VII, 211).
fol. 261—262. Translatio eiusdem, scilicet pars Vitae II. (cf. ib.).
fol. 265—266'. V. Amandi auct. Milone c. 6 (V, 470 sqq.).
fol. 279'—281'. V. Leonardi (6, cf. IV, 769; AA. SS. Nov. III, 150—155).
fol. 281'—287. V. Willibrordi auct. Alcvino (10a; cf. VII, 103).
fol. 295—297'. V. Otmari auct. Walahfrido (SS. II, 41—47).
fol. 297'—308'. V. Columbani auct. Iona (A 5b**, cf. IV, 776; A 5b***, cf. Krusch, Ionas p. 102).
fol. 327—329'. V. Radbodi episc. Traiect. (SS. XV, 569—571[c]; cf. p. 568).
fol. 331—332'. Vita I. Lebuini (ed. Moltzer, 'Nederlandsch archief voor kerkgeschiedenis, Nieuwe serie' VI, 1909, p. 230—235; cf. ib. p. 228. et A. Hofmeister, 'Geschichtliche Studien A. Hauck dargebracht', 1916, p. 92, n. 1).

245. **Codex Hagae Comitum** X, 73 (antea 284), saec. XI, formae octavae, fol. 143. Fol. 84'. m. saec. XIV. adnotatum est: *Liber sancti Bertini; si quis eum abstulerit, retinuerit aut celaverit, anathema sit. Amen.* Specimen scripturae exhibet Lawlor l. l. tab. VIII.

fol. 1'—12'. Mirac. Waldeberti et Eustasii auct. Adsone (1; cf. SS. XV, 2, p. 1171).
fol. 13'—16'. V. Columbani auct. Iona II, 7. 8 [V. Eustasii interpolata], quaternione deperdito fine mutila;
fol. 17—52'. eiusdem liber I. et
fol. 53—58'. lib. II, 1—6 [V. Athalae] et
fol. 58'—79. lib. II, 11—25 [Mirac. Evoriacensia et V. Bertulfi] (A 2a; cf. IV, 41; Krusch, Ionas p. 85).
fol. 85—92'. Passio Gerulfi (AA. SS. Sept. VI, 259—263).
fol. 92'—97. V. Bertuini (1; cf. VII, 176).
fol. 97—97'. Narratio de Bertulfi Rentic. Vita et Translationibus (Analecta Bolland. VI, 206).

246. Codex Hagae Comitum X, 118 (ante Th. 277), saec. X. ex. (fol. 23—122) et XI (fol. 1—22), formae duodecimae, fol. 122.
fol. 1—22'. V. Richarii auct. Alcvino (3; cf. IV, 385).
fol. 23'—66'. Vita et Virtutes Fursei (C 3; cf. IV, 430).
fol. 67—109. Vita et Translatio Hugberti auct. Iona, epistula omissa (B[2]; cf. AA. SS. Nov. I, 764).
fol. 110—118', 122—122', 119—120'. V. Landiberti Traiect. (B 1; cf. VI, 316).

II. Museum Meermanno-Westreenianum.

247. Codex Hagae Comitum musei Meermanno-Westreeniani n. 5 (fol. min. 2), saec. X (fol. 2'—8') et IX, olim fortasse S. Trudonis (cf. A. Poncelet, Analecta Bolland. XXXI, 45), postea (saec. XV) *liber monasterii sancti Iacobi* (m. al. corr. *Lamberti*) *Leodiensis* atque *I.* 34 signatus, postea *ex Bibliotheca Ill. Gulielmi Baronis de Crassier* (1662—1751) *Leodii A. 1755. divendita*, formae minoris, fol. 82. Fol. 1. saec. XII. et fol. 1'—2. saec. XI. eadem fere formula excommunicationis illata est, cuius epitome etiam fol. 82. saec. XII. addita, sed iam erasa est (cf. 'N. Arch.' XXXVIII, 510sq.). Praeterea insunt
fol. 2'—66. V. Trudonis auct. Donato (1; cf. VI, 637).
fol. 67'—82. V. Eucherii (1; cf. VII, 43).

Halberstadt.

248. Halberstadensis bibliothecae ecclesiae maioris n. 126, saec. XV, olim ut videtur Hadmerslevensis, chartaceus, paginis numeris non distinctis, continet Passionem Kiliani, quae a Passione II. incipit (inc. *Beatus Kilianus Schoctorum genere nobilibus*), sed in verbis Passionis I. (supra V, 728) desinit (des. *regnante Pipino primo orientalium Francorum rege feliciter*), et V. Landiberti Traiect. (B 6i; cf. VI, 317).

Hamburg.

249. Hamburgensis n. 1113 (Hist. eccl. fol. n. IV), saec. XVI, chartaceus, formae maioris, p. 190 vel potius 188, cum una pagina vacua n. 102—104 signata sit, tribus manibus exaratus est, quarum prima p. 1—80, altera p. 81—101, tertia p. 105—190. descripserunt. Cum quaterniones Vitam Willibrordi continentes postea inserti esse possint, Dickamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, p. XXXIV, n. 1, fortasse recte coniecit, hoc esse exemplar Vitarum Bonifatii, Gregorii, Liudgeri, quod Cornelius Gualther pro Iohanne Saxone Hatstedio decano et canonico Bremensi Coloniae describendum curavit, pro qua re hic die 24. Ianuarii a. 1556. gratias egit.
p. 1—80. V. Bonifatii auct. Otloho, initio mutila (2a[1]**; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXX).
p. 81—101. V. Willibrordi auct. Alcvino (1a[2]; cf. VII, 97).
p. 105—147. V. Gregorii Traiect. auct. Liudgero (1; cf. SS. XV, 64).
p. 149—190. Vita II. Liudgeri (D; cf. Diekamp l. l. p. XLVIIsq.).

250. Hamburgensis Hist. fol. 52, c. a 1500. compluribus manibus exaratus, formae maioris, p. 378, potissimum res Wirziburgenses complectitur (cf. 'Archiv' VI, 243).
p. 3—160. Gesta episc. Herbipolensium, fasciculis et foliis compluribus postea insertis et additis.
p. 161—186. *Historia divi Chiliani* (cf. V, 722).
p. 303—336. Gesta episc. Bambergensium.

Hannover.

251. Hannoveranus bibliothecae regiae n. 189, saec. X, formae minoris, fol. 38, litteris aureis picturisque ornatus, quem *I. F. Molerus 1765* possedit, deinde *Ex libris H. Schaedtler 1808.* Cf. E. Bodemann, 'Die Hss. der kgl. öffentlichen Bibliothek zu Hannover', 1867, p. 29; St. Beissel, 'Zeitschrift für christliche Kunst' VII, 1894, col. 78sq.; E. H. Zimmermann, 'Die Fuldaer Buchmalerei in karolingischer und ottonischer Zeit' ('Kunstgeschichtliches Jahrbuch der K. K. Zentral-Kommission' IV, 1910, p. 39—41).
fol. 1—11. Passio I. Kiliani (1c; cf. V, 718).
fol. 11'—32'. Passio Margaretae (inc. *Post resurrectionem domini nostri*, BHL. n. 5303/4).
fol. 33—38. Orationes quattuor.

Havnia *(Kopenhagen)*.

252. Havniensis bibliothecae regiae e collectione Tott n. 136 folio, saec. XIV. litteris pergrandibus exaratus, olim liber ecclesiae S. Desiderii Cadurcae, sicut e probationibus pennae saec. XIV. et XV. paginae ultimae illatis efficitur (cf. IV, 558), deinde *Ex bibliotheca Nicolai Iosephi Foucauld comitis Consistoriani*, tum Iohannis

Petri Ludewig, formae maximae, fol. 30, nihil nisi V. Desiderii Cadurci (2; cf. ib.) continet. Cf. 'Archiv' VII, 162.

253. Havniensis bibliothecae regiae e collectione recentiore formae octavae n. 107, olim Marquardi Gude (de quo cf. G. Milchsack, 'Die Handschriften der Herzogl. Bibliothek zu Wolfenbüttel' IV, 1913, p. VIIsqq.), Gesta Dagoberti e codice Ienensi descripta (2a*; cf. II, 397) continet. Cf. 'Archiv' VII, 161.

Havre.

254. Havrensis n. 332 (A. 34), saec. XI (fol. 8—110') et XII (fol. 111—137') et XVII (folia chartacea 1—7'. et 146bis—151), fol. 151, olim *Maius Chronicon Fontanellae, e sparsis in chartophylacio foliis a D. Augustino de Broise monacho Cong. S^ti^ Mauri anno 1639. collectum* (fol. 1, m. saec. XVII). Cf. 'N. Arch.' IX, 368sqq. XVI, 602sqq.; 'Cat. gén.' (8°) II, 1888, p. 332.

fol. 1—17. Vita II. Wandregisili, cuius pars prior (fol. 1—7'), paginis 14 deperditis, saec. XVII. suppleta est (2; cf. V, 11).

fol. 17'—20. Hymni duo de Wandregisilo (Chevalier, Repertorium hymnologicum II, n. 16513 et alter qui incipit *Christe, cunctorum decus*).

fol. 20—33'. Mirac. Wandregisili (SS. XV, 406—409).

fol. 34—41. *Sermo legendus in sollempnitate sancti Wandregisili confessoris* (inc. *Quia ad anniversariam*).

fol. 41. *Nomina regum Francorum* ad Carolum Calvum (supra VII, 482; cf. p. 474).

fol. 41'. Imago sancti Ansberti.

fol. 42—59. V. Ansberti (2b; cf. V, 616).

fol. 59—60. Hymnus de Ansberto (2b; cf. ib. p. 641).

fol. 60—61'. Responsoria de Ansberto.

fol. 61'—62. *Nomina episcoporum Rotomagensis aecclesiae* ad Adelardum, c. a. 871 (ed. Sauvage, Analecta Bolland. VIII, tabulae, cf. p. 410; Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II², 1910, p. 204sq., cf. p. 201).

fol. 62—71. V. Vulframni (2a; cf. V, 660).

fol. 71—72'. Responsoria de Vulframno.

fol. 72'. *Nomina episcoporum Senonicae urbis* ad Evrardum, 884—887 (Duchesne l. l. II², 396sq., cf. p. 395).

fol. 73—75bis'^. V. Condedi (1; cf. V, 645).

fol. 75bis'^—77. V. Eremberti (1; cf. V, 653).

fol. 77'. *Nomina episcoporum, qui ex monasterio Fontanella ad pontificatus gradum sunt promoti* ('Cat. gén.' l. l. p. 333; 'Revue Mabillon' I, 1905, p. 338).

fol. 77'—110'. Gesta abbatum Fontanellensium (ed. Loewenfeld, 1886; cf. F. Lohier, 'Revue Mabillon' VII, 1911/12, p. 418 sqq.).

fol. 111—134 (saec. XII). Mirac. Vulframni (BHL. n. 8740).

fol. 136'—137' (saec. XII. ex.). V. Lantberti Lugdun., foliis amissis fine mutila (cf. V, 607).

fol. 146bis—151' (saec. XVII). V. Ermenlandi (cf. V, 679).

Heidelberg.

255. Heidelbergensis bibliothecae universitatis e libris Salem monasterii IX, 21, saec. XIII, formae minoris, fol. 143. Fol. 1'. m. saec. XIV. adnotatum est: *Iste liber est beate Marie virginis in Salem.*

fol. 2—19. V. Columbani auct. Iona liber I. et

fol. 19—32'. lib. II, 7—25 [V. Eustasii, Mirac. Evoriacensia, V. Bertulfi] (A 1b*; cf. IV, 37; Krusch, Ionas p. 65).

fol. 46'—61'. V. Magni auct. Pseudo-Theodoro (BHL. n. 5162).

256. Heidelbergensis Salem IX, 29, saec. XIII, olim monasterii beatae Mariae in Salem, formae magnae, fol. 184. Cf. 'Archiv' IX, 583.

fol. 167'—170'. Passio Thrudperti (3a; cf. IV, 355).

Heiligenkreuz v. Sanctae Crucis monasterium.

Hereford.

257. Herefordensis bibliothecae cathedralis P. VII. 6, saec. XIII. in. ab uno librario exaratus, formae maioris, fol. 248, Vitas sanctorum mensium Novembris et Decembris continet. In tegumento priore saec. XIV. adnotatum est: *De armariolo maioris ecclesie Hereford.* Cf. H. Schenkl, Bibliotheca patrum Britannica X ('Sitzungsberichte der Wiener Akademie, philos.-hist. Classe' CXXXIX, 1898, n. IX), p. 39; H. J. Lawlor l. l. p. 27sq. et tab. XVI; supra p. 545.

fol. 1—4'. V. Ursini episc. Bitur. (BHL. n. 8413).

fol. 4'—5. Gregorii Turon. libri in Gloria confess. c. 79. de eodem (I, 796—798).

fol. 5—31. V. Martini, epistulae, Dialogi auct. Sulpicio Severo.

fol. 32'—51. V. Iohannis Eleemosynarii (BHL. n. 4388).

fol. 51—54. Passio Paterni (ib. n. 6479).

fol. 54—55'. V. Cuniberti (ib. n. 2017).

fol. 55'—56'. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).

fol. 56'—58'. Vita I. Aniani (III, 108—117).

fol. 58'—66. V. Machuti (inc. *Sanctus igitur antistes Machutus generosis parentibus*, des. *hominem sanitati restituit ad laudem* etc.).

fol. 66—70'. Passio Edmundi regis auct. Abbone (ed. Arnold, 'Memorials of St. Edmund's Abbey' I, 1890, p. 3—25).

fol. 83—90'. V. Trudonis auct. Donato (5b¹; cf. VI, 269).

fol. 90'—102. V. Columbani auct. Iona lib. I (A 2a²; cf. Krusch, Ionas p. 90).

fol. 124'—133'. V. Eligii, multis omissis.

fol. 134'—140. V. Birini (BHL. n. 1361; cf. Hardy, 'Descriptive Catalogue' I, 1, 1862, p. 235, n. 625).
fol. 140—142. V. Nicetii Trever. (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 17; I, 728—733), prologo omisso.
fol. 142—155'. Vita et Mirac. Nicolai Myrensis (BHL. n. 6104 sqq.).
fol. 155'—163'. V. Ambrosii auct. Paulino.
fol. 176—182'. V. Walarici, prologo omisso (IV, 161—175).
fol. 182'—185. V. Iudoci (BHL. n. 4504).
fol. 223—225'. V. Ebrulfi (ib. n. 2374).
fol. 227'—234. Passio et Translatio Saviniani et Potentiani (ib. n. 7416. 17. 19. 20).
fol. 234—248. V. Ecgwini (ed. Macray, Chronicon abbatiae de Evesham, 1863, p. 1—27. 36—67).

Holkham Hall,
bibliotheca comitis de Leicester.

258. Codex bibliothecae comitis de Leicester in Holkham Hall (com. Norfolk) asservatae n. 129, saec. XI/XII (fol. 1—69') et XII/XIII (fol. 70—116'), formae maioris, fol. 116 vel potius 123. Folium 116. index totius voluminis occupat (saec. XII/XIII); deinde fol. 116'. saec. XV. adnotatum est: *Hieronimus de vitis patrum. Librum hunc donavit reverendus dominus B. de Lignamme de Padua Conccordiensis episcopus* (Iohannes Baptista Legname a. 1443—55. sedit) *congregationi Canonicorum Regularium Lateran., ita ut imprimis sit ad usum dictorum Canonicorum Christo militantium in monasterio S. Iohannis in Viridario* (S. Giovanni in Verdare) *Paduae; quare omnes Deum pro eius anima devote precari meminerint. MCCCC°LV.* Cf. Schenkl l. l. VII (l. l. CXXXIII, 1896, n. VII), p. 76; Lawlor l. l. p. 16 sqq. et tab. XI.
fol. 1—35. Vitae patrum Aegyptiorum.
fol. 35—55. V. Columbani auct. Iona (B 1 a*; cf. IV, 776; Krusch, Ionas p. 104).
fol. 55—66'. Vita et Virtutes Fursei (A 1* et C 2b; cf. IV, 429 sq.).
fol. 66'—69'. V. Galli auct. Walahfrido I, 1—7 (2h; cf. IV, 244).
fol. 70—115'. Vitae patrum Aegyptiorum.

Iena.

259. Ienensis n. 65, saec. XIV, formae maximae, continet (cf. 'Archiv' VII, 498. VIII, 696) Chronicon Ekkehardi (B 9c; cf. SS. VI, 15, l. 4) et Continuationem eius brevem a. 1125—1169 (2; cf. Holder-Egger, Monumenta Erphesfurtensia, 1899, p. 68) et
fol. 138—144'. Gesta Dagoberti I (2a; cf. II, 397).

Klosterneuburg v. Claustroneoburgum.

Lambacense monasterium *(Lambach)*
in Austria superiore.

260. Lambacensis M. memb. XLII, saec. XII/XIII, formae mediae, fol. 177.
fol. 130—131'. Passio Floriani (A 5a; cf. 'N. Arch.' XXVIII, 366).
fol. 134—137. Passio Acaunensium martyrum (similis cod. B 4).
fol. 137—139. Passionis eiusdem textus alter (similis cod. X 3c).
fol. 139'—141'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 141'—145'. Sermo de Dionysio (inc. *Sanctam atque gloriosam*, BHL. n. 2187).
fol. 145'—149'. Passio Dionysii (inc. *Post beatam et gloriosam*, ib. n. 2178).

261. Lambacensis M. memb. LXXVII, saec. XII, formae minoris, fol. 228.
fol. 119—121. Bedae Hist. eccl. IV, 23 (25): *Incipit de quodam penitentiam agentę ex visione. His temporibus monasterium virginum* etc.
fol. 121'—122'. Visio cuiusdam pauperculae mulieris (Wattenbach, 'Geschichtsquellen' I[6], 277, n. 2).
fol. 122'—132. Visio Wettini auct. Heitone (MG. Poetae II, 267—275).
fol. 132—132'. Ex Visione eiusdem auct. Walahfrido: *Venerabillimo in Christo patri ill Wettinus iam devotus — — erit merces certa. Hunc finemque breves — — penitusque stupore movebar* (ib. p. 332).
fol. 132'—146. V. Fursei et additamentum Nivialense (D 2d; cf. IV, 780).
fol. 198—202'. Oracula Sibyllae Tiburtinae (inc. *Ab Adam usque ad diluvium*, des. *et erit pax in his temporibus, qualis umquam non fuit*). Idem textus fol. 220—224. iterum legitur, partim conveniens cum fragmento codicis Monacensis n. 29107, de quo egit Fr. Kampers, 'Kaiserprophetien und Kaisersagen im Mittelalter' ('Historische Abhandlungen' ed. Heigel et Grauert VIII), 1895, p. 201 sqq. 226 sqq.
fol. 203—219'. V. Brandani.

262. Folium duplex coenobii Lambacensis, formae minoris, saec. X, fol. 2—2', fragmentum Passionis Floriani B continet (cf. 'N. Arch.' XXVIII, 367).

Laudunum *(Laon)*.[1]

263. Laudunensis n. 140 (LIII), olim abbatiae Vallis Clarae prope Laudunum sitae, cuius nomen fol. I. in margine inferiore manu saec. XVII. adnotatum est: '*Abbaye de Vaucler*', cum fol. 126'. saec. XV. nomen *Andreas de Lenzeux* illatum sit, formae mediae, fol. II + 126, fol. 1—115'. opuscula Hugonis de S. Victore saec. XII. exarata continet, eaque pars codicis inter libros coenobii illius a Montfaucon, Bibliotheca biblio-

[1]) Cf. 'Cat. gén.' (4°) I, 1849.

thecarum manuscriptorum nova II, 1739, p. 1301, sub signo 2. M. 3 commemoratur, cum pars ultima saeculo XIII. scripta praetermittatur, scilicet
fol. 116—126'. V. Rigoberti (2c; cf. VII, 57).

264. **Laudunensis** n. 199 (antea 34), saec. IX, a Didone episcopo († 895) ecclesiae S. Mariae dono datus, formae mediae, fol. 138, post acta concilii Romani a. 649. habiti continet
fol. 135'—137'. epistulam Martini papae ad Amandum (E 1; cf. V, 420).

265. **Laudunensis** n. 261 (antea 431), saec. XII, olim ecclesiae cathedralis S. Mariae, formae maximae, fol. 266 + 20 (folia 36—55. bis numerata sunt). Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 577sq.
fol. 55—41bis'. V. Remigii auct. Hincmaro c. 16 [V. Genebaudi] (7b; cf. III, 248).
fol. 68—79'. V. Landiberti Traiect. (B 8; cf. VI, 318).
fol. 102'—109'. Passio Acaunensium martyrum (X 2d; cf. III, 28).
fol. 109'—112. V. Sadalbergae (B; cf. V, 45).
fol. 130sqq. V. Remigii auct. Hincmaro pars (inc. *(P)ost vindictam scelerum*, III, 259, 8).
fol. 145'—147. Pars Vitae Leudegarii auct. Ursino (inc. *Igitur beatus Leodegarius ex progenie celsa*, V, 324, 15).
fol. 183'—195'. V. Anstrudis (1; cf. VI, 66).
fol. 197'—199'. *De sancta Cilinia* (inc. *Fuit quidam vir venerabilis ac dignus*), i. e. V. Remigii auct. Hincmaro c. 1 (III, 259, 13).
fol. 240—242. Vita II. Aniani (cf. III, 107, n. 3).

Bibliotheca comitis de Leicester
v. **Holkham Hall.**

Leiden (Lugdunum Batavorum).

266. **Leidensis** inter codices bibliothecae publicae Latinos n. 114 A, saec. XII, formae minoris, fol. 65. Cf. Jac. Geel, Catalogus librorum mss. qui inde ab anno 1741 bibliothecae Lugduno-Batavae accesserunt, Lugduni Batavorum 1852, p. 114, n. 396, et novum catalogum: Bibliotheca universitatis Leidensis, Codices manuscripti III, Lugduni Batavorum 1912, p. 58 sq.
fol. 1—50. Passio Acaunensium martyrum metrica auct. Sigeberto (ed. E. Dümmler, 'Sigebert's von Gembloux Passio Sanctae Luciae und Passio Sanctorum Thebeorum', 'Philos. und hist. Abhandlungen der Berliner Akademie' 1893, I, p. 44—125, cf. p. 21).
fol. 50—61'. Passio eorundem X (X 4 f; cf. III, 28).
fol. 61'—65. Gregorii Turon. libri in Gloria martyrum c. 61 (22; cf. I, 472).
fol. 65. Fortunati Carmen II, 14 (Auct. ant. IV, 1, p. 42sq.).

267. **Leidensis** inter codices bibliothecae publicae Latinos n. 1685, saec. IX. in., formae minoris, folio uno de tegumento libri cuiusdam abstracto constat, cui fragmentum Vitae Germani Autissiod. inest (B 1b; cf. VII, 237). Cf. novum catalogum l. l. III, p. 181.

268. **Leidensis** inter codices Vossianos Fol. 11 (ex bibl. Thevenot.), saec. XII. in., post alias Vitas sanctorum in foliis tribus ultimis V. Remigii auct. Hincmaro mutilam continet (4 b*; cf. III, 247).

Leodium *(Lüttich).*

269. **Leodicensis** bibliothecae universitatis n. 210, vol. I, antea n. 57, saec. XIV, formae maximae, fol. 313. De origine codicis in folio praefixo haec adnotata sunt: *Hunc librum fecit fieri dominus Robertus de Craenwic pie memorie Dei gratia abbas huius monasterii Sancti Trudonis* (1350—66)*; qui perfectus et ligatus fuit anno Domini millesimo tricentesimo sexagesimo sexto*, atque fol. 1. de contentis: *In nomine sancte et individue Trinitatis. Incipit prologus subsequentis operis. Historiam priorum sanctorum ad edificationem nostram Deus voluit provenire — — —. Explicit prologus. Incipit divisio passionalis in tria volumina. Notandum, quod liber iste, qui passionalis vel passionale dicitur, partitus est in tres partes sive in tria volumina, quorum hoc presens est primum et incipit a die nativitatis beati Iohannis Baptiste et terminatur exclusive in die beati Dyonisii. Secundum* (vol. II, antea n. 58) *vero incipit a die beati Dyonisii et terminatur exclusive in die purificationis beate Marie. Tercium et ultimum volumen* (iam non extat) *incipit a die purificationis beate Marie et terminatur exclusive in die nativitatis beati Iohannis Baptiste. Explicit divisio libri passionalis in tria volumina.* Fol. 1'. index voluminis legitur, additis his: *Notandum, quod in hac prima parte libri passionalis et in aliis duabus, de quibus supra notatur, tantummodo tractatur de passionibus et gestis sanctorum, de quibus memoria agitur apud nos et in nostro monasterio sancti Trudonis confessoris, quibusdam additis; qui autem de aliis sanctis, quorum in hiis gesta non notantur, legere velit, inspiciat Vincentium in Speculo Hystoriali et librum qui dicitur Vitas patrum et inveniet sub numeris tabularum eorundem de singulis ibidem contentis.* Fol. 309', parte columnae prioris vacua relicta, subscriptum est: *Explicit libri passionalis prima pars, scripti per Martinum dictum de Venne. In nomine Domini. Amen.* Cf. Analecta Bolland. V (1886), 320sqq.; supra p. 544.
fol. 50—52'. Vita II. Wandregiseli, prologo et § 13—28. omissis (AA. SS. Iulii V, 272—275).
fol. 112—115'. V. Arnulfi (II, 432—446).
fol. 123'—127. V. Filiberti (B 6; cf. V, 577).

fol. 162'—164'. V. Remacli, prologo omisso (V, 104, 15—108).
fol. 188—197. V. Landiberti auct. Sigeberto (B 1; cf. VI, 340).
fol. 205'—208. Passio Acaunensium martyrum (classis X).
fol. 219—221'. *Vita beati Remigii brevis, prout in choro legimus*, scilicet Vita Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67), nonnullis ex Hincmaro additis.
fol. 221'—233'. Vita eiusdem auct. Hincmaro (inc. *Post vindictam scelerum*, III, 259, 8), nonnullis omissis.
fol. 233'—247. V. Germani Autissiodor. interpolata (AA. SS. Iulii VII, 201—220).
fol. 247—253'. V. Bavonis auct. Theoderico (IV, 546).
fol. 255'—261. Passio Leudegarii auct. Ursino (V, 323—356).
fol. 261—265'. V. Beregisi (AA. SS. Oct. I, 520—529).
fol. 309'—313. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 416sqq.).

270. Leodicensis bibliothecae universitatis e libris de Theux (n. 814) a. 1902. Gandavi venditis (cf. 'Archives Belges' V, 1903, p. 277) n. 210, saec. XIII. in., formae octavae.
fol. 1—9. V. Landiberti (2 a[10]; cf. VI, 313).

Liebenau (in Württemberg, 'Oberamt Tettnang').

271. Codex bibliothecae comitum de Sternberg in Liebenau asservatae n. 65, saec. XII, olim monasterii S. Petri Albae Augiae (Weissenau), formae mediae, Passionem Leudegarii auct. Frulando continet (3; cf. V, 280). Cf. G. Hänel, Serapeum VIII (1847), 45.

Lilienfeld v. Campus liliorum.

Lincium *(Linz)* in Austria superiore.
I. Bibliotheca lycealis.

272. Lincensis bibliothecae lycealis Cc III, 7, saec. XIII, continet (cf. 'Archiv' X, 612) V. Martini auct. Sulpicio Severo, V. Briccii,
V. Landiberti (C 2*; cf. VI, 321),
V. Udalrici auct. Bernone.

273. Lincensis bibliothecae lycealis Cc V, 7, saec. XII/XIII, formae magnae, fol. 192. Fol. 1. saec. XIII. adnotatum est: *Iste liber est sancti Lamberti in Suben* (ad Inn fl.), et fol. 192': *Laus tibi sit, Christe, per quem liber explicit iste*, et: *Istum librum scripsit Romanus sancto Lantperto in Suben. Si quis abstulerit, anathema sit.* Cf. 'Archiv' X, 613.
fol. 7'—17'. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (I, 827, 21—845, 25), subsequente Passione apostoli (BHL. n. 428).
fol. 91—92. Passio Floriani B.
fol. 121—123'. V. Hrodberti C (inc. *Hodierna festivitas;* cf. VI, 155).
V. Severini auct. Eugippio (cf. ed. Mommseni p. XX).
fol. 154'—159. V. Maximini auct. Lupo (III, 74, 20 sqq.), interpolatione post c. 6. aucta.
fol. 159—170'. Vita II. Corbiniani (1a; cf. VI, 545).
fol. 181'—184'. V. Goaris (IV, 411sqq.).
fol. 184'—190. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 2, 7 sqq.) et Miracula eius (BHL. n. 3893—3901).
fol. 190'—192. Mirac. Virgilii Salisburg. (cf. VI, 545sq.).

274. Lincensis bibliothecae lycealis Cc VII, 7, saec. XII. ex., olim (p. 1) *Liber sancte Marie virginis in Pŏmgartenberge* (Baumgartenberg in Austria superiore), cuius monasterii index librorum in calce legitur (cf. Th. Gottlieb, 'Über Mittelalterliche Bibliotheken', 1890, p. 23), formae magnae, p. 336. Cf. 'Archiv' X, 613.
p. 141—180. IX. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 250—326, 23; classis 5).
XI. V. Severini auct. Eugippio (cf. ed. Mommseni p. XVIII).
p. 239—254. XII. Vita II. Corbiniani (8 b; cf. VI, 548).

II. Bibliotheca seminarii
('Alumnatsbibliothek').

275. Lincensis bibliothecae seminarii $\frac{\text{X Cl 21}}{\text{4555}}$, saec. XI. et (fol. 71—101) X, olim (fol. 1, m. saec. XVIII) 'Coenobii Sebensis', formae minoris, fol. 101.
fol. 1—13. V. Landiberti (C 2; cf. VI, 321).
fol. 13—14. Missa eiusdem (cf. ib.).
fol. 25—70'. Passio II. Kiliani.

Lincoln.[1])

276. Lincolniensis bibliothecae cathedralis B. 1. 9, saec. XII, formae maioris, fol. 182 (qui numeris carent), Vitas sanctorum a Nativitate Domini ad mensem Iunium continet; fol. 1'. index antiquus legitur.
fol. 2—8'. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (inc. SS. R. Merov. I, 827, 21 *Cum beati apostoli predicare;* c. 36. 37. desunt).
fol. 28—36'. V. Silvestri.
fol. 36'—40. V. Genovefae C (AA. SS. Ianuarii I, 143—147; ed. Künstle, 1910).
fol. 40—42'. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato, epistula priore omissa (Auct. ant. IV, 2, p. 2—11).
fol. 42'—43. Epistula Hilarii ad Abram filiam spuria (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).

[1]) Cf. Schenkl l. l. VI (l. l. CXXXI, 1894, n. X), p. 56—79.

fol. 43'—52'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto, omissis epistulis (BHL. n. 5773).

fol. 55'—56'. V. Sulpicii B (IV, 371—380; similis B 1 b).

fol. 93—94'. V. Albini, epistula omissa (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).

fol. 99'—103'. V. Gregorii I. (inc. cum Iohanne diacono *Gregorius genere Romanus, arte phylosophus, Gordiani viri*, des. cum Paulo *celestis sedem translatus. Sepultus vero est in ecclesia* etc.).

fol. 140'—141'. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).

fol. 171'—175. Vita et Mirac. Leutfredi (2c; cf. VII, 5).

277. Lincolniensis B. 1. 16, saec. XII, formae maioris, fol. 178 (qui numeris carent), Vitas sanctorum 58 (teste indice recentiore) a parte extrema Iunii mensis ad medium mensem Septembrem continet.

fol. 37'—41. (10). Passio Arnulfi Turonensis (cf. BHL. n. 706/9): *Fuit vir vita christianus, nomine Arnulfus, clarus nobilitate — — V^to Nonas Octobris sanctam Domino reddidit animam. Amen.*

Beata martyris Arnulfi memoria iugi — — largiri non desinit. Cuius sanctis precibus et meritis etc.

fol. 78'—90. (24). V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 244, n. 1).

fol. 101'—104'. (29). Conversio et Passio Afrae (III, 55—64. 51, 7—15; similis A 2).

fol. 117'—121. (37). V. Filiberti (V, 584—604; similis A 10).

fol. 125'—132. (40). Vita II. Audoini, prologo omisso, sed addita nota de Nortmannis (V, 549, 8—11; similis cod. L).

Lipsia *(Leipzig)*.

278. Lipsiensis bibliothecae senatoriae n. 195 (Rep. II. fol. 58), saec. XII, olim coenobii Altahensis inferioris, formae maioris, fol. 213, Vitas sanctorum a die 17. Augusti ad diem 30. Septembris continet. Folia 1'—2. index saec. XIII/XIV, folia 3'—4'. index coaevus saec. XII. occupat. Fol. 2'. adnotata sunt (saec. XIII/XIV): *Iste liber est sancti Mauricii in inferiori Altach*, deinde: *Iste liber est sancti Mauricii et sociorum eius in Altach inferiori et sancti Godehardi*, similiaque fol. 1 (saec. XV) leguntur. Folia 56—57'. postea inserta inter alia fol. 57'. notam saec. XIII. de dedicatione capellae beatae Mariae in Helmgersperge a. 1262 (SS. XVII, 380) continent, fol. 163. notam de dedicatione capellae eiusdem virginis Altahensis a. 1253 (ib. p. 379). Fol. 1. versus de electoribus (cf. e. gr. SS. XXII, 367. 466) illati sunt. Cf. Aem. Guil. Rob. Naumann, Catalogus librorum mss., qui in bibliotheca senatoria civitatis Lipsiensis asservantur, 1838, p. 59sqq.; supra p. 533sq.

fol. 55'. 58—65'. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (5 a; cf. VI, 332).

fol. 72—79'. Passio Thiemonis (1 b; cf. SS. XI, 52).

fol. 115—117'. Passio Acaunensium martyrum (simillimus cod. B 4).

fol. 117'—124'. V. Emmerammi auct. Meginfredo (cf. IV, 471, n. 1).

fol. 124'—127. Passionis Acaunensium martyrum textus alter (simillimus cod. X 3 c), quem Gregorii Turon. libri in Gloria martyrum c. 74. 75 (fol. 127—128) sermonesque *Hodierna sollempnitas* et *Sacra hec hodierna sollempnitas* (fol. 128'—131') sequuntur (item in cod. X 3 c).

fol. 164—174' (saec. XI). Vita II. Corbiniani (5; cf. VI, 546).

fol. 183'—194'. V. Magni auct. Pseudo-Theodoro (BHL. n. 5162).

fol. 202—211'. V. Leobae auct. Rudolfo (SS. XV, 121—131).

279. Lipsiensis bibliothecae senatoriae n. 196 (Rep. II. fol. 59a), saec. XII, olim coenobii Altahensis inferioris, formae maioris, fol. 193, e quibus folia 33—36, 122—125, 186—193. postea adiecta ad codicem primigenium non pertinent, Vitas sanctorum a die 22. Novembris ad diem 31. Decembris continet. In margine superiore, qui incendio affectus est, fol. 1 (saec. XIII) adnotatum est: *Iste liber est sancti Mauri[cii in Altach infe]riori;* fol. 185'. subscriptum est: *Finis adest operis, mercedem posco laboris.* Cf. Naumann l. l. p. 62sqq.; supra p. 533sq.

fol. 14—32'. V. Columbani auct. Iona I (B 1 c**; cf. Krusch, Ionas p. 107).

fol. 53'—67. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (I, 826—846).

fol. 68'—74'. V. Soli auct. Ermenrico (SS. XV, 153—163; cf. p. 152, n. 10).

fol. 76'—80. V. Nicetii Trever. (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 17; I, 727—733).

fol. 112—113'. V. Lupi Senon., parte media deficiente, duobus foliis inter fol. 112. et 113. amissis (similis cod. 4 a. b).

fol. 116—121. V. Odiliae (2c²; cf. VI, 32).

fol. 122—124 (saec. XIII). *De adventu patriarche Yndorum sub Calisto papa II* (ed. F. Zarncke, 'Der Priester Iohannes' I, 1879, p. 11—17, cf. p. 5 = 'Abhandlungen der philol.-histor. Classe der Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften' VII, 8, p. 837—843, cf. p. 831).

fol. 124'—125' (saec. XIII). Bulla Innocentii IV. papae de canonizatione Stanislai episc. Cracoviensis a. 1253 (Potthast, Regesta II, n. 15137).

fol. 186—193' (saec. XIII/XIV). V. Erminoldi abb. Pruveningensis (3; cf. SS. XII, 481).

Londinium *(London).*

I. Museum Britannicum.

1. Codices Regii.[1])

280. Londiniensis musei Britannici Regius 5. A. VII, saec. XII/XIII, olim *liber de Claustro Roffensi per Asketillum mo(nachu)m* (fol. 2), formae minoris, fol. 164.
fol. 74—84'. V. Fursei (B 2e; cf. IV, 430).

281. Londiniensis Regius 8. G. VI, saec. XV, olim ad *Collegium de Tateshall* pertinens (fol. 2, m. saec. XVI), formae maioris, fol. 200.
fol. 160—187'. V. Francisci auct. Bonaventura (BHL. n. 3107. 3109).
fol. 200—200'. V. Fursei, folio non consumpto mutila (B 2a[1*]; cf. IV, 429).

2. Codices Cottoniani.[2])

282. Londiniensis musei Britannici Cotton Tiberius C. XI, formae maioris, fol. 175 (cf. SS. II, 217sqq.; Hampe, 'N. Arch.' XXII, 633).
1. fol. 4—22' (saec. XI). Einhardi V. Karoli (A 5; ed.[6] Holder-Egger, 1911, p. XXI).
fol. 22'—24'. Genealogia domus Carolingicae (SS. II, 308/9. 324/5; cf. p. 306).
2. fol. 25—27' (saec. XI. ex.). Visio Baronti (3 b[4]; cf. V, 373).
3. fol. 28—45 (saec. XI). Chartae ecclesiae Traiectensis et *Commemoratio de rebus Sancti Martini Traiectensis ecclesiae* (ed. S. Muller, 'Het oudste cartularium van het sticht Utrecht', 'Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht', 3. series III, 1892, p. 3—45. 48—50).
fol. 45' (m. al.). Adnotatio Radbodi episc. Traiect. (ib. p. 50sq.; SS. II, 218; Poetae IV, 161sq.).
4. fol. 46—121' (saec. XI). Chronicon Reginonis (B 2d; ed. Kurze p. XIII).
fol. 121'—128. Passio VII Dormientium (BHL. n. 2316).
fol. 128'—130'. 132—145 (saec. XII. et XI). Annales Xantenses (cf. SS. II, 217; ed. B. de Simson, SS. R. Germ., 1909, p. Vsq.).
fol. 131'. 131. Appendix eorum a. 815—835 (ib. p. 236. et 39).
fol. 145. 147—159'. 160'—173' (saec. XII. et XIII). Annales Egmundani (cf. SS. XVI, 442).
fol. 145'—146'. 128. 128'. Visio Nicolai rhythmica Lietberto inscripta (inc. *Sacratissima nocte*).

283. Londiniensis Cotton Tiberius D. III, saec. XIII, incendio a. 1731. affectus, formae maioris, fol. 249.
fol. 1—13. Vita et Translatio Elphegi auct. Osberno (BHL. n. 2518/9).
fol. 13—44. Vita et Mirac. Anselmi Cantuar. auct. Eadmero (ed. Rule, Eadmeri Historia novorum, 1884, p. 305—440; cf. p. XC).
fol. 50'—54'. V. Hugonis Cluniac. auct. Hugone (BHL. n. 4012).
fol. 63—69'. V. Odilonis auct. Petro Damiano (ib. n. 6282).
fol. 74'—75. V. Iohannis Eborac. (ed. J. Raine, 'The historians of the church of York' I, 1879, p. 521—526; cf. p. LX).
fol. 85—93. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (I, 827sqq.).
fol. 106—107. Vita I. Servatii (III, 87—89).
fol. 107—118. V. Brendani (BHL. n. 1437).
fol. 118'—134'. Vita et Mirac. Dunstani auct. Osberno, fine mutila (Stubbs, 'Memorials of Saint Dunstan', 1874, p. 69—133; cf. p. XLIII).
fol. 135—142'. V. Augustini Cantuar., hausta e Bedae Hist. eccl. I. II.
fol. 142'—143. De obitu Bedae narratio, hausta ex epistula Cuthberti (inc. *Anno dominice incarnationis 735*).
fol. 143—143'. *Titulatio opusculorum venerabilis Bede presbiteri* (ex Hist. eccl. V, 24).
fol. 143'—149. Vita abbatum Wiremuthensium auct. Beda (cf. Plummer, Baedae Opera historica I, p. CXXXVI).
fol. 149—156'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (2 c[3]; cf. VII, 350).
fol. 157'—159. V. Maurilii auct. Pseudo-Fortunato absque epistula et indice (Auct. ant. IV, 2, p. 84sqq.).
fol. 165'—175'. V. Bonifatii auct. Willibaldo (5 c[2]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXVI).
fol. 175'—176. Passio Iuliani Arvern. (I, 879—881).
fol. 176—177'. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).
fol. 179'—186. V. Margaritae reginae Scottiae (ed. Hodgson Hinde, Symeonis Dunelm. Opera I, 'Publications of the Surtees Society' LI, 1868, p. 234—254; cf. p. LVII).
fol. 186—192. Vita et Mirac. Niniani auct. Aelredo (ed. Forbes, 'The historians of Scotland' V, 1874, p. 137—157; cf. p. IV).
fol. 192—217. V. Columbae Hiensis auct. Adamnano cum additamento (BHL. n. 1886. 1888; cf. W. Reeves, 'The Life of St. Columba', 1857, p. XXVII sqq.; Brüning l. l. p. 219).
fol. 223'—225'. V. Botulfi auct. Folcardo (BHL. n. 1428).
fol. 225'—227. Passio Dioscori (ed. Quentin, Analecta Bolland. XXIV, 322—330; cf. p. 321).
fol. 230'—231'. Excerpta Vitae Leutfredi (cf. VII, 5).
fol. 231'—232'. Passio Albani, hausta e Bedae Hist. eccl. I, 7. 18 (inc. *Sub persecutione Diocletiani et Maximiani*).

---

[1]) Cf. D. Casley, 'A Catalogue of the MSS. of the King's Library', Londinii 1734.
[2]) Cf. Th. Smith, Catalogus librorum mss. bibliothecae Cottonianae, Oxonii 1696; 'A Catalogue of the MSS. in the Cottonian Library', Londinii 1802.

fol. 232′—233′. V. Etheldrithae, hausta e Bedae Hist. eccl. IV (inc. ***Fuit in Brittannia insula virgo quedam***).

fol. 241′—248. Vita, Mirac., Inventio Ivonis auct. Goscelino (BHL. n. 4622).

284. Londiniensis Cotton Tiberius D. IV, saec. XII. compluribus manibus exaratus, formae maioris, a. 1731. incendio affectus, restauratus iam duo volumina efficit. Cf. Hampe, 'N. Arch.' XXII, 634; Lawlor l. l. p. 24sqq. et tab. XV; supra p. 545.

1. Volumen I, fol. 151.

fol. 1—16′. Gesta Silvestri (BHL. n. 7726/7. 7729. 7731).

fol. 25—33′. V. Remigii auct. Hincmaro, prologo et pluribus in calce omissis (III, 259sqq.).

fol. 33′—36. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—7).

fol. 37—39′. V. Vedasti auct. Alcvino, epistula omissa (III, 416sqq.).

fol. 39′—42′. V. Amandi (A 2a; cf. V, 412).

fol. 42′—44. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).

fol. 44′—48′. V. Walarici, prologo omisso (IV, 161—175).

fol. 59—65′. V. Germani Paris. auct. Fortunato (2 b; cf. VII, 349).

fol. 65′—69′. V. Medardi (inc. *Inter ortodoxos*, BHL. n. 5867).

fol. 69′—80′. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 244, n. 1).

fol. 84′—87. V. Aegidii (AA. SS. Sept. I, 299—303).

fol. 88—95′. Sulpicii Severi V. Martini et epistulae tres.

fol. 95′—96′. Gregorii Turon. Hist. I, 48; Virt. Martini I, 4—6.

fol. 96′—109′. Sulpicii Severi Dialogi.

fol. 109′—110′. Laudatio Martini auct. Alcvino (BHL. n. 5625).

fol. 110′—111. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).

fol. 111—115′. V. Richarii auct. Alcvino (IV, 390—401).

fol. 116—123. Virtutum Martini auct. Gregorio Turon. capita selecta.

fol. 123—124′. Vita I. Aniani (III, 108—117).

fol. 125—132. V. Columbani auct. Iona lib. I (A 2a[1]; cf. Krusch, Ionas p. 89).

fol. 140′—142′. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155).

fol. 143—148. Translatio Benedicti (BHL. n. 1117).

2. Volumen II, fol. 166, e quibus folia 158—166. postea adiuncta sunt.

fol. 1—6′. Vita II. Audoini (cf. V, 549, n. 2).

fol. 10—13. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155).

fol. 13—24′. V. Martialis auct. Pseudo-Aureliano (BHL. n. 5552).

fol. 27′—31. V. Filiberti (A 10; cf. V, 575).

fol. 40′—44′. V. Oswaldi regis Northumbr., hausta e Bedae Hist. eccl.

fol. 54′—105′. V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono, prologo omisso.

fol. 105′—111. V. Birini (BHL. n. 1361).

fol. 111—121′. Vita (ib. n. 7943) et Mirac. Swithuni.

fol. 121′—130′. V. Ethelwoldi auct. Wolstano (ib. n. 2647).

fol. 130′—153. Vita et Mirac. Dunstani auct. Osberno (Stubbs, 'Memorials of Saint Dunstan' p. 69—161; cf. p. XLIV).

fol. 158—166 (saec. X. ex.). Carmen Aedilvulfi (Poetae I, 583—604; cf. p. 582).

285. Londiniensis Cotton Nero C. VII, formae maioris, fol. 225, compluribus partibus diversae aetatis constat, e quibus fol. 29—59. saec. XII, fol. 60—79. saec. XII/XIII. exarata sunt. Cf. 'Archiv' VII, 73.

fol. 29′—40′. V. Guthlaci auct. Felice, prologo omisso (BHL. n. 3723).

fol. 40′—42′. V. Godebertae (inc. *Sancta virgo Christi insignis*).

fol. 46—58. V. Aelfegi auct. Osberno (BHL. n. 2518).

fol. 58—59′. V. Ursmari auct. Ratherio (cf. VI, 451, n. 4).

fol. 60′—72′. V. Bonifatii auct. Willibaldo (5 c[3]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXVI).

fol. 73′—78. V. Dunstani auct. Adalardo (Stubbs l. l. p. 53—68; cf. p. XLI).

286. Londiniensis Cotton Nero E. I, saec. XI. formae maioris, duobus voluminibus constat. Cf. supra p. 545sq.

1. Volumen I, fol. 208, e quibus folia 3—54. saec. XI. scripta codici primigenio a fol. 55. incipienti postea adiuncta sunt.

a) fol. 3—23′. V. Oswaldi Eborac. (Raine, 'The Historians of York' I, 1879, p. 399—475; cf. p. LXVI).

fol. 24—34′. V. Egwini Wigorn. (BHL. n. 2432); cf. MG. Epist. III, 721; Tangl, 'N. Arch.' XL, 716 (cf. Tangl, 'Die Briefe des h. Bonifatius', 1916, p. 321).

fol. 35—52′. Translatio et Mirac. Swithuni Wigorn. (ib. n. 7944/5).

fol. 52′—53. Hymnus de eodem (inc. *Aurea lux patrie;* Chevalier, Repert. hymnol. I, n. 1598).

fol. 53′—54′ (m. al.). Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon., fine mutila (I, 827sqq.; cf. Stubbs, Willelmi Malmesbiriensis Gesta regum I, 1887, p. CXXsq.).

b) fol. 55—55′. Index (praescr. ***Incipiunt capitula***) Vitarum sequentium (a Martina ad Hieronymum), quae numeris I—CVIII

(in textu CXI) distinctae sunt haud semel a numeris textus discrepantibus.

fol. 70—74. 3. V. Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143—147; ed. Künstle, 1910).

fol. 85′—87′. 7. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—7).

fol. 93—97′. 11. V. Fursei (B 2 a[1]; cf. IV, 429).

fol. 97′—98′. 12. V. Sulpicii Bitur. (B 1 c; cf. IV, 369).

fol. 98′—102. 13. Passio II. Tergeminorum (AA. SS. Ian. II, 76—80) cum epist. Warnacharii (Epist. III, 457).

fol. 149′—153. 27. V. Amandi (A 3d; cf. V, 413).

fol. 160—162. 31. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).

fol. 166′—169′. 34. V. Gregorii M. auct. Paulo.

fol. 169′—174′. 35. Patricii Confessio et epistula in Coroticum (cf. N. J. D. White, Libri Sancti Patricii, 'Proceedings of the Royal Irish Academy XXV, section C', 1905, p. 205).

fol. 185—196. V. Guthlaci auct. Felice (BHL. n. 3723).

fol. 196—202. 39. V. Ambrosii auct. Paulino.

2. Volumen II, fol. 222. Textus primigenius fol. 151. desinebat, saec. XI. ad fol. 155′. productus; reliqua diversis temporibus (fol. 189—222. saec. XIII) scripta et postea adiecta sunt.

fol. 8′—15. 54. V. Germani Paris. auct. Fortunato (2 c; cf. VII, 350).

fol. 21′—22′. 59. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).

fol. 44—48′. 73. Vita II. Wandregiseli, fine mutila et Miraculis eius deperditis.

fol. 75′—77′. 83. Vita II. Gaugerici (cf. III, 651).

fol. 89—91′. 88. V. Audoini (4 b[1]; cf. V, 545).

fol. 109′—111′. 95. Vita I. Bertini (4 a[1]; cf. V, 742).

fol. 118—121′. 98. Vita II. Audomari (B 1 b[1]; cf. V, 744).

fol. 129′—133′. 103. V. Landiberti Traiect. (2 a[2]; cf. VI, 312).

fol. 137′—139′. 105. Passio Acaunensium martyrum (textus X; inc. *Temporibus Diocletiani*).

fol. 147′—148′. 110. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).

fol. 151′—153′. Mirac. Leonis IX. papae (BHL. n. 4821).

c) fol. 168—180 (saec. XI). Gesta Silvestri.

fol. 189′—190′ (saec. XIII). Passio Peregrini Autissiod. (BHL. n. 6623).

fol. 190′—192. V. Framehildis (matris Austrobertae) inedita (inc. *Beata igitur Framehildis nobilis genere*).

fol. 195′—203′. V. Dunstani (cf Stubbs, 'Memorials of Saint Dunstan' p. XLIX).

fol. 203′—204′. V. Ethelberti regis Orientalium Anglorum (BHL. n. 2628), fine mutila.

fol. 205—208′. Vitae Germani Autissiod. interpolatae fragmentum.

fol. 209′—216′. V. Ethelwoldi auct. Wolstano (BHL. n. 2647).

287. Londiniensis Cottonianus Otho A. XIII, saec. IX/X, formae minoris, a. 1731. incendio magna ex parte destructus est, atque reliquiae iam aliquatenus restitutae foliis 101 chartaceis insertae sunt.

fol. 51—70′. Fragmenta Vitae Fursei (classis B 2).

fol. 71—87′. Fragmenta Visionis Baronti (cf. V, 374sq.; similis 1 b).

fol. 89. 91—93. 88. 90. Fragmenta Visionis Wettini auct. Heitone c. 19—29 (MG. Poetae II, 272—274).

288. Londiniensis Cotton Otho D. VIII, formae mediae, fol. 269, a. 1731. incendio valde affectus, compluribus partibus constat, e quibus prima (fol. 2—173′) saec. XII. ex. exarata est. Cf. 'N. Arch.' IV, 343.

fol. 36—41′. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 416sqq.; classis C).

fol. 42—46. Mirac. eiusdem (SS. XV, 397—402; BHL. n. 8510. 8513—15).

fol. 46—50′. V. Amandi (A 1 c[3]; cf. V, 412).

fol. 50′—58′. V. Ansberti (2 e; cf. V, 617).

fol. 58′—63′. V. Austrobertae (inc. *Postquam universalis Dominus*, BHL. n. 832).

fol. 86′—95. V. Winwaloei auct. Vurdestino (BHL. n. 8957).

fol. 103—139′. V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono.

fol. 141—145′. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 454—471), prologis omissis.

fol. 148—168′. V. Cuthberti auct. Beda prosaica.

fol. 168′—173′. V. Vulframni (1 a[2]; cf. V, 659).

289. Londiniensis Cotton Vespasianus D. VI, formae minoris, fol. 125, duabus partibus constat (cf. 'N. Arch.' XXII, 635):

1. Folia 2—77, olim (fol. 2) *Liber sancti Augustini* Cantuariensis), saec. IX. litteris Saxonicis exarata sunt, nonnullis saec. XI. suppletis;
2. folia 78—125, saec. XI. scripta, continent V. Wilfridi auct. Stephano (1; cf. VI, 183). Fol. 125′. probationes pennae saec. XII. et XIII/XIV. extant, quae partim regionis Eboracensis esse videntur (cf. ib. n. 12).

3. Codices Arundeliani.[1])

290. Londiniensis musei Britannici Arundel n. 36, saec. XIII, olim *Liber sancte Trinitatis de Kirkham* (fol. 1), postea *Soc. Reg. Lond. ex*

[1]) Cf. 'Catalogue of MSS. in the British Museum New Series' I, 1, 1834.

dono Henr. Howard Norfolciensis, formae mediae, fol. 56.

fol. 15'—16'. *Quare tam celebris habetur locus ille* (in Scotia), *ubi ecclesia beati Andree apostoli constituta est* (inc. *Andreas qui interpretatur secundum Ebream ethimologiam*, des. *cum istis particeps regni celorum. Amen*, i. e. ut videtur BHL. n. 436).

fol. 16'. Epistula Alberti tituli S. Laurentii in Lucina presbyteri cardinalis (1158—87, qui postea Gregorius VIII. papa fuit, † 1187) *priori et fratribus de Kirkeham* inscripta, m. al. in spatio vacuo addita (inc. *Veniens ad sedem apostolicam*).

fol. 17—47'. V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono.

fol. 48—49'. Gestorum Silvestri initium et pars extrema.

fol. 49'—50'. Vitae Hilarii auct. Fortunato epitome.

fol. 53'. 54'. Epitome Vitae I. Audoini (cf. V, 545).

291. Londiniensis Arundel n. 91, saec. XII, olim *Soc(ietatis) Reg(iae) Lond(iniensis) ex dono Henr(ici) Howard Norfolciensis* (fol. 2), formae maioris, fol. 229, Vitas sanctorum a die 21. Septembris ad diem 9. Novembris continet. Cf. 'Archiv' VIII, 755; supra p. 546.

fol. 9'—12'. Passio Acaunensium martyrum (classis X 5).

fol. 12'—13'. *Miracula eorundem martyrum* (= Gregorii Turon. libri in Gloria martyrum c.75; I, 537—539).

fol. 13'—16. V. Haimhrammi (A x; cf. IV, 461).

fol. 36—40. V. Bavonis, prologo omisso (IV, 535—545).

fol. 40—47'. Mirac. Bavonis, prologo omisso (SS. XV, 2, p. 591—597).

fol. 47'—54'. Passio Leudegarii auct. Ursino.

fol. 57—78'. Mirac. Fidis; cf. ed. A. Bouillet, 'Collection de textes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire' (XXI). 1897, p. XXIIsq.

fol. 112—116. V. Richarii auct. Alcvino (IV, 390—401).

fol. 126'—145. V. Wilfridi auct. Eadmero (cf. VI, 191, n. 4).

fol. 158'—161'. Vita II. Severini Colon. (cf. VII, 214, n. 9).

fol. 198—206'. Vita II. Hugberti auct. Iona (epistula, prologus, translatio a. 825. desunt; AA. SS. Nov. I, 806—816).

fol. 206'—210. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155, cf. p. 148).

fol. 210—213. Mirac. Leonardi lib. I (ib. p. 155—159).

fol. 213—216'. Epitome Vitae Willibrordi (8 b[1]; cf. VII, 102).

fol. 216'—218'. V. Winnoci (7 b; cf. V, 743).

4. Codices Egertoniani.

292. Londiniensis musei Britannici Egerton n. 2656, saec. XII/XIII. in Hispania ut videtur exaratus, olim *P. Mirallii Galaesii* (fol. 196', m. saec. XVII) et *Coll(egii) Agen(ensis) Soc(ietatis) Iesu* (fol. 1, m. saec. XVII), formae mediae, fol. 196. Cf. 'Catalogue of additions to the mss. in the British Museum in the years 1882—1887', 1889, p. 377.

fol. 1—45'. V. Martini, epistulae, Dialogi auct. Sulpicio Severo.

fol. 45'—47'. Gregorii Turon. Hist. I, 48; Virtutes Martini I, 4—6.

fol. 47'—88. V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono.

fol. 119—139'. V. Martialis auct. Pseudo-Aureliano.

fol. 139'—163. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 244, n. 1).

fol. 167'—172'. Translatio Benedicti (BHL. n. 1117; SS. XV, 480—482 in notis).

fol. 174—178'. V. Aegidii (AA. SS. Sept. I, 299sqq.).

293. Londiniensis Egerton n. 2797, saec. XI, formae minoris, fol. 129. Cf. 'Catalogue of additions — — 1894—1899', 1901, p. 546; Hampe, 'N. Arch.' XXII, 652.

fol. 3—10'. V. Geretrudis (inc *De vita e conversatione beatae virginis;* BHL. n. 3494).

fol. 10'—17'. V. Ursmari auct. Ratherio (cf. VI, 450, n. 2).

fol. 17'—24. Vita II. Erminonis (cf. ib. p. 452).

fol. 87'—101. V. Fursei (B 2 a[2]; cf. IV, 429).

fol. 101—108'. Virtutes eiusdem (C 4 c; cf. ib. p. 430).

5 Codices Harleiani.[1])

294. Londiniensis musei Britannici Harley n. 624 inter apographa recentiora saec. XVII. a Simonds D'Ewes collecta Vitas sanctorum saec. XII (fol. 84—114') et XII/XIII (fol. 115—143) exaratas continet.

fol. 89'—93'. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] (A 1 c*; cf. Krusch, Ionas p. 77).

fol. 113'—114'. Vita I. Servatii (2; cf. III, 84).

fol. 115—120. V. Germani Paris. auct. Fortunato (2 c[2]; cf. VII, 350).

fol. 139'—141. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).

295. Londiniensis musei Britannici Harley n. 649 et opera Bedae complura continet et fol. 99'sqq. Vitam Radegundis auct. Fortunato saec. XII. exaratam (4 b; cf. II, 361).

296—298. Londinienses Harley n. 2800—2802, saec. XIII. in., olim legendarium monasterii Arnsteinensis (regionis Nassoviensis), formae maximae. Cf. 'Archiv' VII, 79; supra p. 537 sq.

296. Volumen n. 2800, fol. 262. Fol. 1. praescripta sunt: *In nomine sanc e e individue Trini-*

---

[1]) Cf. 'A catalogue of the Harleian MSS. in the British Museum' I—IV, Londinii 1808—1812.

tatis in hoc passional continentur gesta sanctorum a Kalendis Ianuarii usque sexto Idus Iunii mensis feliciter. Litterarum initialium imagines exhibuerunt W. R. Tymms et M. D. Wyatt, 'The art of illuminating', Londinii 1860, saec. XII, tab. 1. et 3; cf. etiam Henr. Shaw, 'A handbook of the art of illumination', ib. 1866, p. 15sq.

fol. 25′—27. V. Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143—147; ed. Künstle, 1910).

fol. 39′—42. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11).

fol. 42—43. Epist. Hilarii ad Abram filiam spuria (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244) et hymnus eius (inc. *Ymnum dicat turba fratrum*, ib. p. 217—223).

fol. 43—44. Mirac. eiusdem (BHL. n. 3893—3901).

fol. 46—50. V. Fursei (C 6b; cf. IV, 431).

fol. 87—89′. V. Vedasti auct. Alcvino A, epistula omissa (III, 416—425).

fol. 89′—90. V. Amantii absque prologo et Miraculis (AA. SS. Nov. II, 1, p. 276—281; Auct. ant. IV, 2, p. 55—60).

fol. 96—97′. V. Albini auct. Fortunato (ib. p. 27—33).

fol. 99′—103′. V. Gregorii M. auct. Paulo.

fol. 104—108. V. Heriberti episc. Colon. auct. Lantberto (3; cf. SS. IV, 740).

fol. 111—122′. Vita III. et Mirac. Liudgeri (Diekamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, 85—134; E, cf. p. LXI).

fol. 122′—126. V. Walarici absque prologo (IV, 161—175).

fol. 145—147. V. Richarii auct. Alcvino (IV, 390—401).

fol. 149′—152. Vita et Mirac. Waldburgis Adelboldo attributa (AA. SS. Febr. III, 542—546).

fol. 157′. Passio Floriani B (cf. III, 65sq.).

fol. 168′—169′. Vita II. Servatii (1c; cf. III, 84).

fol. 169′—172. Vita I. Gangulfi (3e[1]; cf. VII, 150).

fol. 176′—181′. V. Germani Paris. auct. Fortunato (1e[1]; cf. VII, 348).

fol. 181′—183′. V. Maximini auct. Lupo (III, 74—82).

fol. 193′—200. V. Bonifatii auct. Willibaldo (2e[1]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXIII).

fol. 200—202. Passio II. Tergeminorum (AA. SS. Ian. II, 76—80) cum epist. Warnacharii (Epist. III, 457).

fol. 207′—211. V. Adalheidis abb. Vilic. auct. Bertha (SS. XV, 2, p. 755—763).

fol. 212—215′. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—474).

fol. 215′—216′. V. Verenae (AA. SS. Sept. I, 164—167).

fol. 216′—221′. V. Columbani auct. Iona II, 11—25 [Mirac. Evoriac. et V. Bertulfi] (A 1b[4]; cf. Krusch, Ionas p. 70).

fol. 233—234. V. Hrodberti Salisb. C (ed. Sepp p. 53—59).

fol. 245′—246′. V. Columbani II, 1—6 [V. Athalae] (A 1b[4]; cf. supra fol. 216′).

fol. 248—251′. V. Cuthberti auct. anonymo (BHL. n. 2019).

fol. 253—254′. V. Lupi Senon. (IV, 179—187).

fol. 262′ (m. al.). Innovatio pacis Franciae Rhenensis a. 1179, Febr. 18 (MG. Constitutiones I, 381—383).

297. Volumen n. 2801, fol. 198, menses Iunium, Iulium, Augustum, Septembrem continet.

fol. 2—2′. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).

fol. 10′—12′. V. Columbani II, 7—10 [V. Eustasii] (A 1b[4]; cf. supra n. 2800).

fol. 39—42. V. Carileffi (III, 389—394).

fol. 43—47. V. Udalrici auct. Bernone, prologo omisso (BHL. n. 8362).

fol. 47—54′. Vita II. et Mirac. Goaris auct. Wandalberto (SS. XV, 362—373).

fol. 54′—56. Passio II. Kiliani.

fol. 66′—68′. Passio Agilolfi episc. Colon. (AA. SS. Iulii II, 720—726).

fol. 79′—81. V. Glodesindis auct. Iohanne (BHL. n. 3563).

fol. 84′—85. V. Lupi Trec. (1d[2]; cf. VII, 290).

fol. 89′—94. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A2a[1]; cf. VII, 235).

fol. 107—108′. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64).

fol. 113—114. V. Gaugerici (III, 652—658).

fol. 117′—120. V. Radegundis auct. Fortunato (II, 364—377).

fol. 130′—132′. V. Arnulfi Mett. (II, 432—446).

fol. 133′—136. V. Filiberti (A2b; cf. V, 574).

fol. 139′—141′. V. Audoini (2a; cf. V, 544).

fol. 146—147. V. Bibiani (III, 94—100).

fol. 165′—170. Vita II. Corbiniani (9f[1a]; cf. VI, 551).

fol. 179—183′. V. Landiberti Traiect. auct. Sigeberto (cf. VI, 340).

fol. 189′—191′. Passio Acaunensium martyrum (textus X).

fol. 191′—192′. V. Sollemnis (3b; cf. VII, 307).

fol. 196′—198 (m. al.). V. Ludowici comitis de Arnstein (Boehmer, Fontes rerum Germ. III, 326—339, cf. p. LI; AA. SS. Oct. XI, 752—762, cf. p. 732; praescr. *Incipit prologus gestorum comitis Lūdewici fundatoris nostri*).

fol. 198. *Epitaphium* eiusdem († 1185; Boehmer p. 339) et (manu tertia) *Epithaphium primi patris nostri* Godefridi († 1151; inc. *Aspice flos ubi sit*).

298. Volumen n. 2802, olim (fol. 231', m. saec. XV) *Liber sancte Marie virginis sanctique Nicolai in Arinstein 1464*, fol. 231, menses Octobrem, Novembrem, Decembrem continet. Specimen scripturae exhibet Lawlor l.l. tab. XIV.
fol. 10—13'. Passio Wenzeslai (BHL. n. 8826).
fol. 13'—14. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 16'—24. V. Remigii auct. Hincmaro, c. 30sqq. omissis.
fol. 24—27'. Passio Leudegarii C (C 5a; cf. V, 270).
fol. 35'—42. Passio Dionysii auct. Hildvino (BHL. n. 2175).
fol. 50—61'. V. Galli auct. Walahfrido (7; cf. IV, 246).
fol. 67'—70. Vita II. Severini Colon. (cf. VII, 214, n. 9).
fol. 88—93. Vita II. Pirminii (AA. SS. Nov. II, 1, p. 35—45; cf. SS. XV, 19).
fol. 93—95'. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155, cf. p. 148) et Mirac. eius I, 1—3 (ib. p. 155—157).
fol. 95'—99. V. Willibrordi auct. Alcvino I (1a¹; cf. VII, 97).
fol. 130—131. V. Cuniberti episc. Colon. (BHL. n. 2017).
fol. 131—132. V. Paterni auct. Fortunato, prologo omisso (Auct. ant. IV, 2, p. 34—37).
fol. 134'—136. V. Aniani (III, 108—117).
fol. 140—147'. V. Columbani I (A 3†; cf. Krusch, Ionas p. 99).
fol. 163'—168'. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon.
fol. 180'—183. V. Eucharii, Valerii, Materni (BHL. n. 2655—57).
fol. 185—187'. V. Odiliae (1h; cf. VI, 31).
fol. 206—216'. Gesta Silvestri (BHL. 7725—27. 7729. 31. 33. 36).
fol. 217—221. V. Leobae auct. Rudolfo, epistula omissa (SS. XV, 122—131).
fol. 222—226. V. Livini auct. Pseudo-Bonifatio.
fol. 226—227. V. Eadmundi regis (BHL. n. 2400).
fol. 227—230. V. Thomae Cantuar. (ib. n. 8180).

299. Londiniensis Harley n. 3597, a. 1475. una manu exaratus, olim *Codex monasterii beate Marie ad Martires prope Treverim super litus Moselle* (fol. 1, m. saec. XV), chartaceus, formae mediae, fol. 201, e legendario S. Maximini (codd. Treverensibus bibl. urb. n. 1151) descriptus est. Fol. 200'. adnotatum est: *Scriptum per me fratrem Oiswaldum de Welschpilch* (hodie Welschbillig prope Treveros) *anno Domini milesimo CCCC. septuagesimo quarto secundum stilum Treverensem quinto Kalendas Marcii* (i. e. 1475, Febr. 25). *Qui legit, emendet, scriptorem non reprehendat.*
fol. 43—68'. V. Geretrudis C (cf. II, 450sq.).
fol. 83'—85'. Passio Sigismundi (II, 333—340).
fol. 85'—92. V. Gangulfi (3a²*; cf. VII, 149).
fol. 123'—127'. Vita Bonifatii Moguntina (1*; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXI).
fol. 127'—143'. V. Bonifatii auct. Willibaldo (2c*; cf. ib. p. XX).
fol. 147'—154. V. Chlodulfi (BHL. n. 1735).
fol. 162—166'. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] (A1b³**; cf. Krusch, Ionas p. 70).
fol. 182'—188'. V. Glodesindis (AA. SS. Iulii VI, 203sqq.).
fol. 192—197. V. Sigolenae (inc. *Igitur Segolena fuit ex urbe*, BHL. n. 7572; cf. 'N. Archiv' XXXV, 220, n. 5).
fol. 201'. Nota saec. XVI. in. exarata, qua 'frater Iohannes Scheckmannus Trevir (de quo cf. J. Gildemeister et H. von Sybel, 'Der Heilige Rock zu Trier' (1)², 1845, p. XXI; A. Poncelet, 'L'auteur de la Vie de S. Basin', Analecta Bollandiana XXXI, 1912, p. 146sq.), solo nomine cenobita Maximineus' 'Maximiliano Romanorum imperatori electo' '(O)pusculum Popponium' dedicat (— — *eo quod ex una Austrianorum ducum domo uterque processerit, Poppo hic noster, ymmo tuus, tu Maximiliane quoque* — —), de quo cf. Poncelet l. l. p. 147.

300. Londiniensis Harley n. 4699, saec. XIII. compluribus manibus exaratus, formae mediae, fol. 249. Folia 136—143. et 155—249. ad codicem primigenium non pertinent.
fol. 4—33. V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono.
fol. 67. 67'. 58—61'. 68. 68'. 62—66'. 69—72'. 74—75. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 244, n. 1).
fol. 81'—110. V. Martialis auct. Pseudo-Aureliano (BHL. n. 5552).
fol. 112—116'. V. Salvii Albig. (= Gregorii Turon. Hist. VII, 1. V, 44. 50).
fol. 117—135'. 144—151. V. Theodardi Narbon. (AA. SS. Maii I, 142—156).

301. Londiniensis Harley n. 4719, saec. XI/XII. in Italia scriptus, formae maioris, fol. 152, Vitas patrum in sex libros redactas continet. Fol. 1'—2'. index extat, complectens *capitula de libro I. vitae monachorum Aegyptiorum* (24 capita), *capitula libri II. qui appellatur Paradisus* (74 capita), *libri III. vitae sanctorum patrum* (9 capita), *libri IIII. doctrinae sanctorum patrum* (64 capita), *libri V. qui est visionum* (7 capita), denique 5 *capitula libri VI. qui est vitae sanctarum feminarum*, cui V. Iohannis Eleemosynarii mutila (Migne LXXIII, 337—360, 10) subiuncta est. Libro quinto sive visionum (fol. 111'—125) haec insunt (cf. 'N. Arch.' XXXII, 381sqq.):

1. fol. 111'—115. V. Macharii Romani (Migne LXXIII, 415—426).
2. fol. 115—116'. *Incipit sermo Bedae presbyteri de eo, qui fuit mortuus et revixit* (= Bedae Hist. eccl. V, 12).
3. fol. 116'—117'. Epistulae 10. Bonifatii (MG. Epist. III, 252—257; ed. Tangl, 1916, p. 7—15) retractatio (inc. *Fuit quidam frater*), de qua egi 'N. Arch.' XXXII, 380sqq.
4. fol. 117'—120. Visio Baronti (3c; cf. V, 374).
5. fol. 120—121'. V. Fursei (IV, 434sq.; classis A), paginae parte vacua relicta, mutila desinit: *Pugnante vero eo, pugna nefanda sancti angeli victores fuerunt* (c. 14. ed. Mabillon, Acta II, 303).
6. fol. 122—122'. *Incipiunt visiones ac verba cuiusdam militis penitentiam differentis* (= Beda l. l. V, 13).
7. fol. 122'—125. Historia Theophili vicedomini (BHL. n. 8121).

302. Londiniensis Harley n. 5041, saec. VII (fol. 1—78') et IX. in. (fol. 79—98'), formae minoris, fol. 99. Cf. 'Catalogue of ancient manuscripts in the British Museum' II, 1884, p. 53. cum tab. 31; Zangemeister et Wattenbach, Exempla codicum Latinorum, Supplementum, 1879, tab. 57. 57a.

fol. 79—98'. V. Fursei (A 1; cf. IV, 429).

6. Codices Additicii.[1])

303. Londiniensis musei Britannici Addit. n. 9959, saec. XI/XII. in Gallia compluribus manibus exaratus, formae mediae, fol. 173. Cf. 'Archiv' IX, 493.

fol. 40—83'. V. Martini, epistulae, Dialogi auct. Sulpicio Severo.

fol. 83'—86. Versus in basilica S. Martini Turon. etc. (inc. *Venimus en istuc*; Le Blant, 'Inscriptions chrétiennes de la Gaule' I, n. 166sqq.).

fol. 86—86'. *Basilica sancti Martini abest e civitate* — —. Item. *Solemnitates ipsius basilicae* — — (ib. p. 245sq.; cf. Gregorii Turon. Hist. II, 14).

fol. 86'—87. *Liber sancti Martini de Trinitate* (inc. *Clemens Trinitas est*, Migne XVIII, 11sq.).

fol. 87—88. V. Briccii (Gregorii Turon. Hist. II, 1).

fol. 88'—91. Gregorii Turon. Hist. I, 48; Virtutes Martini I, 4—6.

fol. 91—93'. Laudatio Martini auct. Alcvino (BHL. n. 5625).

fol. 93'—94'. *Versus Hildeberti Cenomannensis episcopi* (inc. *Tollimur e medio*), in calce quaternionis postea additi.

[1]) Cf. 'List of additions to the manuscripts in the British Museum in the years 1836—1840', Londinii 1843, et volumina posteriora usque ad novissimum: 'Catalogue of additions — — in the years 1906—1910', Londinii 1912.

fol. 95—139'. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 250sqq.).

fol. 139'—149. V. Humberti Maricol. (BHL. n. 4037).

fol. 149—173'. V. Germani Autissiod. interpolata, foliis deperditis fine mutila (cf. VII, 244, n. 1).

304. Londiniensis Addit. n. 10 933, saec. XV, formae maximae, fol. 205, imprimis menses Septembrem, Octobrem, Novembrem complectitur. Cf. supra p. 532.

fol. 19'—20. Passio Floriani B (cf. III, 65sq.).

fol. 25—26'. V. Goaris (IV, 411—423).

fol. 35—36'. Passio Acaunensium martyrum (generis X).

fol. 36'—40'. Vita Landiberti Traiect. (1a[2]; cf. VI, 311).

fol. 46'—47'. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).

fol. 47'—51'. Passio Leudegarii auct. Ursino.

fol. 56—72. V. Galli auct. Walahfrido libri duo (IV, 280—337).

fol. 86—88'. Vita I. Pirminii (SS. XV, 21—31; AA. SS. Nov. II, 1, p. 34—44).

fol. 88'—91'. Vita Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155) et Mirac. eius I, 1. 2. 4 (ib. p. 155—157).

fol. 96'—99. V. Otmari auct. Walahfrido (SS. II, 41—47).

fol. 99—103. Miracula eiusdem auct. Isone (ib. p. 47—54).

fol. 103—105. V. Aniani (III, 108—117).

fol. 110—120. V. Columbani auct. Iona I. (A 1 a[†]; cf. Krusch, Ionas p. 64).

fol. 125—126. V. Desiderii Vienn. auct. Adone, prologo omisso (III, 646sq.).

fol. 134—135. V. Arbogasti (BHL. n. 656).

fol. 136'—140. V. Willibrordi auct. Alcvino (3d[2]; cf. VII, 100).

fol. 159—166. V. Wiboradae (SS. IV, 452—457).

fol. 198'—205. V. Wolfkangi auct. Otloho, prologo omisso (SS. IV, 525—542; AA. SS. Nov. II, 1, 567—582).

fol. 205—205'. *Nota de ortu et obitu sancti Wolfgangi episcopi et confessoris* (inc. *Item quamvis hystoria prescripta sanctum Wolfgangum in Sulpach opido prope Geppingen non indicet fore mortuum*).

305. Londiniensis Addit. n. 11 880, saec. IX, e bibliotheca Dr. Samuelis Butler episcopi Lichfieldensis a. 1841. emptus, formae minoris, fol. 240 (cf. 'Catalogue of ancient mss. in the British Museum' II, 1884, p. 62).

fol. 1'—6'. Passio VII Dormientium (BHL. n. 2318).

fol. 71'—85'. V. Radegundis auct. Fortunato (3a; cf. II, 360).

fol. 86—89. V. Sulpicii Bitur. (A 1; cf. IV, 368).

fol. 95'—100'. Passio Acaunensium martyrum (B 2; cf. III, 23).

fol. 155—156'. Passio Albani (ed. W. Meyer, 'Die Legende des h. Albanus', 'Abhandl. der Göttinger Gesellschaft der Wiss., phil.-hist. Klasse, N. F.' VIII, 1, 1904, p. 37sqq.; cf. p. 24).
fol. 156'—160. V. Sulpicii Bitur. (A 2; cf. IV, 368).
fol. 186'—214'. V. Corbiniani auct. Arbeone (1; cf. VI, 542).
fol. 232—239'. Passio et Inventio Quintini (BHL. n. 6999. 7000).

306. Londiniensis Addit. n. 15 725, saec. XII, olim (fol. 1) *Liber sancti Vincentii Laud(unensis)*, deinde (saec. XVII) *ex bibliotheca fratrum Praedicatorum Gratianopolitanorum*, formae mediae, fol. 174. Cf. 'N. Arch.' IV, 354.
fol. 1—67. Smaragdi Diadema monachorum.
fol. 67—106'. V. Servatii (ed. Fr. Wilhelm, 'Sanct Servatius', 1910, p. 3—146; cf. supra III, 86, n. 3).
fol. 107—125. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto.
fol. 125—128. De conceptione Mariae virginis (BHL. n. 5345. 5344. 5343).
fol. 128—129. Vita Faronis B (cf. V, 181).
fol. 129—129'. V. Chagnoaldi (cf. ib.).
fol. 130—173'. *Dialogus Iohannis Constantinopo[lita]ni episcopi et Basilii Cesariensis episcopi* (Iohannis Chrysostomi de Sacerdotio libri VI).
fol. 173'—174'. *Istud decretum missum est a sancto papa Nicolao — — per venerabilem Odonem prius abbatem Corbeiensem, postea episcopum Belvacensem Karolo regi Francorum glorioso — —. In omni sancto cenobio habeant semper potestatem fratres ipsius monasterii abbatem de se ipsis eligendi — — — ex sua namque auctoritate contestetur* (cf. Jaffé, Reg. I², n. 2733; MG. Epist. VI, 678sq., n. 158, et ea quae disseruerunt A. Werminghoff, 'N. Arch.' XXVIII, 49 sqq. et W. M. Peitz, Liber Diurnus I, 'Sitzungsberichte der Wiener Akademie, Phil.-hist. Klasse' 185, n. 4, 1918, p. 143).

307. Londiniensis Addit. n. 17 357, saec. XIII. in Hispania a Fernando monacho scriptus, qui fol. 37'. in spatio inter duas columnas relicto adnotavit: *Frater Fernandus monacus scripsit*, formae maioris, fol. 181. Cf. 'N. Arch.' IV, 357.
fol. 28'—36'. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 4; cf. VII, 236).
fol. 49—64'. Gesta Silvestri.
fol. 64'—65'. Laudatio Martini auct. Alcvino (BHL. n. 5625), fine mutila.
fol. 66—95. Sulpicii Severi V. Martini (initio mutila), epistulae tres, Dialogi.
fol. 95. *Liber sancti Martini episcopi de Trinitate* (inc. *Clemens trinitas*, Migne XVIII, 11 sq.).
fol. 95'—96. Gregorii Turon. Hist. I, 48.
fol. 96—133. Eiusdem libri IV de Virtutibus Martini et
fol. 133—135'. 'liber quintus' earum, i. e. liber in Gloria confess. c. 4—14 (supra I, 751—756).
fol. 135'—136'. V. Brictii (= Gregorii Hist. II, 1).
fol. 136'—139. Gregorii Turon. Hist. X, 31 (I, p. 442—450).
fol. 141'—146'. V. Fructuosi Bracar. (BHL. n. 3194).
fol. 146'—161'. Vita et Mirac. sanctorum Emeritensium (AA. SS. Nov. I, 322—338).
fol. 161'—180'. V. Malachiae auct. Bernardo.
fol. 181—181'. Liber de transitu Isidori Hispal. (BHL. n. 4482).
fol. 181'. Translatio eiusdem Legionem (ib. n. 4488), fine mutila, prologo omisso.

308. Londiniensis Addit. n. 18 355, saec. XI, olim (fol. 1, m. saec. XVII) *Montis S. Georgii* (coenobii Tirolensis) *1652 N. 160*, formae mediae, fol. 95, maiore ex parte (fol. 3—80') a librario exaratus est, qui desinens fol. 80'. subscripsit:
Lector, finito libro quamvis male scripto,
Scriptoris miseri memor esto pie Dieterici;
folia 81—95. postea addita sunt. Insunt Vitae sanctorum numeris distinctae. Cf. 'N. Arch.' IV, 358. XXII, 643.
fol. 53'—56. 23. Passio Acaunensium martyrum, addito Gregorii Turon. lib. in Gloria martyrum c. 75 (I, 537—539).
fol. 56—59'. 24. Passio Leudegarii auct. Ursino c. 1—20 (V, 324—343).
fol. 59'—61'. 25. Passio Dionysii (BHL. n. 2178).
fol. 65'—69'. 27 (m. al. corr. 28). Vita V. Bonifatii (1; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXII).
fol. 78—80. 29 (m. al. corr. 30). Passio Gereonis (BHL. n. 3446).
fol. 80' (m. al.). *Versus Sybillae Eritreae* (inc. *Iudicii signum tellus sudore madescit*), ex Augustino, De civitate Dei XVIII, 23.

309. Londiniensis Addit. n. 18 356, saec. XI, olim ut fertur St. Georgenberg monasterii Tirolensis[1]), etsi potius e Gallia originem duxit, formae mediae, fol. 127. Cf. 'N. Arch.' IV, 358.
fol. 82—82'. Vitae Austrigisili pars extrema, foliis praecedentibus deperditis (inde a verbis ‖ *satione degere videtur;* IV, 199, 21—200, 21).
fol. 85—93'. V. Pardulfi (2a; cf. VII, 20).
fol. 93'—103'. V. Iuniani abb. Mariac. auct. Vulfino Boetio (BHL. n. 4562).
fol. 117'—125'. V. Richarii auct. Alcvino (IV, 390—401).

310. Londiniensis Addit. n. 18 628, saec. XV, formae mediae, fol. 141. Cf. 'N. Arch.' IV, 359.
fol. 1—17'. V. Landiberti Traiect. auct. Nicolao (7; cf. VI, 347).
fol. 17'—21'. V. Materni (BHL. n. 5678).
fol. 26'—30. Passio Acaunensium martyrum.

[1]) Siquidem in exemplari Catalogi impressi ('Catalogue of additions . . . in the years 1848—1853', p. 103), quod lectoribus codicum in Museo Britannico praesto est, manu moderna recte adnotatum est: 'Belonged to St. Georgenberg monastery, 1652'.

fol. 86′—88. V. Severini Burdegal. auct. Fortunato (3b*; cf. VII, 211).
fol. 115—123. Vita II. Hugberti et Translatio eiusdem (SS. XV, 235—237) auct. Iona.
fol. 123′—128. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155).

311. Londiniensis Addit. n. 21 109, saec. XII, olim monasterii Steinfeldensis in Eiflia siti *(Pertinet ad Steynvelt 1476)*, formae mediae, fol. 184. Cf. 'Archiv' VII, 364 sqq.
fol. 3—25. Gesta Dagoberti I. (1 b; cf. II, 397).
fol. 26—41. Einhardi Vita Karoli M. (C 4; cf. ed. Waitz et Holder-Egger [6], 1911, p. XXIV).
fol. 42—43. 134′—137′. Thegani V. Hludowici (SS. II, 590 sqq.).
fol. 44—86′. Annales Einhardi (E 4; cf. ed. Kurze p. XIII).
fol. 86′—89. 181′—184. Historiae Francorum Steinveldenses (SS. XIII, 726—729).
fol. 90—133. V. Hludowici auct. qui dicitur Astronomo (SS. II, 607 sqq.).
fol. 133′. Genealogiae regum Karolinae et Saxonicae stirpis.
fol. 138′—181′. Widukindi Res gestae Saxonicae (B 1; cf. ed. Kehr [4], 1904, p. XXII).

312. Londiniensis Addit. n. 21 170, saec. X, fol. 157, e quibus folia 140—157. postea exarata sunt. Cf. 'N. Arch.' IV, 364.
fol. 1′—94. V. Galli auct. Walahfrido (1 a[1]; cf. IV, 242).
fol. 94—95. *Ymnus Walahfridi de sancto Gallo* (inc. *Vita sanctorum via*, MG. Poetae II, 411).
fol. 95—99. Antiphonae et responsoria de Gallo.
fol. 99—116. V. Otmari auct. Walahfrido (SS. II, 41—47).
fol. 116—139′. Mirac. eiusdem auct. Isone (ib. p. 47—54).
fol. 139′. *Ymnus in natali sancti Otmari* (inc. *Rector aeterni metuende*; Chevalier, Repert. hymnol. II, n. 17054), fine mutilus.

313. Londiniensis Addit. n. 21 171, saec. XII, formae minoris, fol. 43. Cf. 'N. Arch.' IV, 364.
fol. 1′—22′. V. Bonifatii auct. Willibaldo (5a; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXV).
fol. 23—43′. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto.
Fol. 43′. manus posterior versus et notam temporis addidit:

Dum quingentenus vicenus primulus annus
Extaret Deo, pater eximius Benedictus
Vixit Cassino monachos in monte regendo;
Ius tunc imperii Iustini- rexerat -anus (*id est Iustinianus* pr. m. add.).
Anno Domini MCCXCVI. Crahto monachus scripsit.

314. Londiniensis Addit. n. 21 917, saec. XI, olim Luxoviensis (fol. 268′, m. saec. XV: *Iste liber pertinet monasterio sancti Petri de Luxovio*), formae minoris, fol. 268, initio et fine mutilus. Specimen scripturae exhibet Lawlor l. l. tab. VI,
fol. 6—19′. Vitae Columbani auct. Iona liber I, initio et fine mutilus, et
fol. 20—26. liber II, 7—10 [Vita Eustasii interpolata] (B 1 c; cf. IV, 44; Krusch, Ionas p. 106).
fol. 26—34. Mirac. Waldeberti et Eustasii auct. Adsone (3; cf. SS. XV, 2, p. 1171).
fol. 34—41. V. Filiberti (A 3d; cf. V, 575).
fol. 41—51. V. Taurini auct. Pseudo-Deodato et Miracula eiusdem (BHL. n. 7990. 7992).
fol. 51—71′. V. Deicoli (1; cf. SS. XV, 2. p. 674), cui subscriptum est: *Hbfc Stfphbnxs scrkpskt p prfcfptb brchkmbtk mbgkstrk* (i. e. *Haec Stephanus scripsit per precepta Archimberti magistri*).
fol. 95′—104. V. Gregorii M. auct. Paulo (BHL. n. 3639).
fol. 104—131. Gesta Silvestri (ib. n. 7741. 42. 34).
fol. 202—229′. V. Martialis auct. Pseudo-Aureliano (ib. n. 5552).
fol. 262—265′. Passio Acaunensium martyrum.
fol. 265′—268. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).

315. Londiniensis Addit. n. 34 387 inter fragmenta diversae aetatis fol. 6—6′, saec. XIV, partem Vitae Columbani I, 7—9, continet (A 2 a[4]; cf. Krusch, Ionas p. 90).

316. Londiniensis Addit. n. 36 737, olim (fol. 33, m. saec. XIV/XV) *Liber monachorum in Hymmenroide* et (fol. 35′, m. saec. XIV) *Liber monachorum S. Marie in Hymmerode ordinis Cisterciensis, Treverensis diocesis*, postea bibliothecae Iosephi Goerres n. 57 (Catalogus librorum manu scriptorum e Bibliotheca G[oerres]iana, [Monaci 1902], p. 11), e qua a. 1902. museo Britannico venditus est, formae maioris, fol. 203, e duobus codicibus compactus est.

1. Pars prior (fol. 2—33) saec. XIV. compluribus manibus exarata est.
fol. 2—17′. V. Elisabethae Thuringicae auct. Theoderico (BHL. n. 2496), initio mutila.
fol. 17′. Hec sunt miracula domini Lodowici lantgravii. *Hec sunt miracula nostri Salvatoris, que per merita pii et felicis Lodewici lantgravii eius pietas est operata. Anno gratie MCCXXXIII*, etc.
fol. 18—19′. Miracula Elisabethae a. 1232. conscripta (BHL. n. 2489).
fol. 19′—20′. Epistula Conradi Marburgensis (ib. n. 2490).
fol. 21—31′. Sequentia, lectiones, hymni de Elisabeth.
fol. 31′—32′. *Hic est modus instruendi aliquos in suis confessionibus faciendis* (inc. *Et primo recurrendum est*).
fol. 32′—33. *Hec sunt peregrinationes terre sancte* (inc. *In primis videlicet apud Nazareth*).

2. Pars altera (fol. 34—203), cuius folia antiquitus numeris propriis (1—177) signata sunt, maxima

ex parte passiones martyrum continet, atque in fronte folii 35. saec. c. XIV. adnotatum est: *Tertium passionale.* Maior pars, scil. fol. 35—130′ (exceptis fol. 126—127), saec. XIII. ineunte ab uno ut videtur librario scripta est, quem complures scribae saec. XIII. deinceps exceperunt, eodemque saeculo index codicis (fol. 34′) exaratus est, cui praescriptum est: *Passionum huius voluminis seriem, tempus* (i. e. dies festos sanctorum), *numerum* (scil. foliorum) *quoque cum nominibus sanctorum presens descriptio lectori demonstrat.* Insunt inter alia:

fol. 82—82′ (olim 50—50′). Passio Floriani B (cf. III, 65 sq.).

fol. 119—121′ (87—89′). Passio H. Kiliani cum prologo, foliis 6 deperditis fine mutila.

fol. 122—124 (96—98). Vita Bonifatii Moguntina (2; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXI).

fol. 124—126 (98—100). Vitae eiusdem auct. Willibaldo c. 8. pars posterior (2c[1]; cf. ib. p. XXI).

fol. 139—157′ (113—131′). V. Eadwardi regis auct. Osberto (BHL. n. 2422).

fol. 157′—160 (131′—134). Passio Eugenii Toletani (ib. n. 2685).

fol. 160—162 (134—136). Miracula eiusdem Diogilensia (ib. n. 2687; SS. XV, 653 sq.).

fol. 162—163′ (136—137′). Translatio et Miracula eius Broniensia, fine mutila (BHL. n. 2689; SS. XV, 646 sqq.).

fol. 164—171′ (138—145′). Vita et Mirac. Mansueti auct. Adsone (BHL. n. 5209/10), parte alterius libri omissa.

fol. 172—174 (146—148). De sectis haereticorum.

fol. 176—202′ (150—176′). Iuliani Toletani liber Prognosticorum.

II. Bibliotheca palatii Lambethani.

317. Londiniensis palatii Lambethani n. 94, saec. XIII/XIV, fol. 169. Cf. H. J. Todd, 'A Catalogue of the Archiepiscopal MSS. in the Library at Lambeth Palace', 1812, p. 10; Schenkl, Bibliotheca patrum Latinorum Britannica XII ('Sitzungsberichte der Wiener Akademie' CL, 1905, n. V), p. 13; M. Rh. James, 'The MSS. in the Library at Lambeth Palace' ('Cambridge Antiquarian Society, Octavo Publications' XXXIII), 1900, p. 20.

fol. 1—25′. Gesta Silvestri.

fol. 56′—62′. V. Genovefae (C?).

fol. 77—81′. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11).

fol. 81′—83. Epistula Hilarii ad Abram filiam, spuria (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).

fol. 83—95′. V. Remigii auct. Hincmaro.

fol. 107—113. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto, initio mutila.

fol. 113—119. V. Fursei (B 2c*; cf. IV, 430).

318. Londiniensis palatii Lambethani n. 159, saec. XVI.

fol. 74′—75. Epistula Odonis Fridegodi Vitae Wilfridi praemissa (cf. VI, 190, n. 9).

fol. 108—111. V. Salvii Ambian. (AA. SS. Ian. I, 704—706).

fol. 237—249′. Vita II. Audoini (cf. V, 559, n. 5).

319. Londiniensis palatii Lambethani n. 173, fol. 232, tribus partibus constat, e quibus media (fol. 157—222) saec. XI. in. exarata est. Cf. Todd l. l. p. 21; Hampe, 'N. Arch.' XXII, 652; Schenkl l. l. XII, 18; James p. 27.

fol. 157′—159′. V. Abrahae, fine mutila.

fol. 160—179′. V. Pelagiae meretricis, initio mutila.

fol. 180—190. V. Fursei (B 2d; cf. IV, 430).

fol. 190. Bedae Hist. eccl. III, 19 (ex parte) de Furseo.

fol. 190—192. Visio de poenis Fulradi (ed. Hampe, 'N. Arch.' XXII, 628—633).

fol. 192—202. Visio Baronti (1b; cf. V, 372).

fol. 202′—211′. Visio Wettini.

fol. 211′—218′. Bedae Hist. eccl. V, 12—14.

fol. 219—221′. V. Antigoni et Euphraxiae, mutila.

III. Bibliotheca societatis de Gray's Inn.

320. Londiniensis societatis de Gray's Inn n. 3, saec. XI/XII. aut XII. ex. (cf. supra p. 328), formae maioris, fol. 165, e quibus folia 3—6. perierunt, olim *Primum passionarium* (fol. 1, m. saec. XV), id est volumen primum legendarii cuiusdam Anglici, cuius volumina tria desiderantur. Indice praefixo teste (saec. XV/XVI) Vitae inerant cum aliae tum volumini II: Vitae Carileffi (fol. 13), Wandregiseli (fol. 22), Germani Autissiod. (fol. 42), Audoeni (fol. 61), Bertini (fol. 79), Audomari (fol. 83), Lamberti (fol. 100); volumini III: Eligii (fol. 15), Genovefae (fol. 116), Balthildis (fol. 157), Vedasti (fol. 163), Amandi (fol. 168); volumini IV: Leodegarii (fol. 51), Winnoci (fol. 84), ita ut volumen II. Iulium, Augustum, Septembrem, IV. Octobrem et Novembrem, III. Decembrem, Ianuarium et dies Februarii priores continuisse videantur. Volumini autem primo adhuc extanti inter alios textus a die 9. Februarii ad finem Iunii pertinentes haec insunt (cf. Alfred J. Horwood, 'A Catalogue of the ancient MSS. belonging to the Honourable Society of Gray's Inn', Londinii 1869, p. 3; supra p. 546):

fol. 1—7. V. Ansberti (2d; cf. V, 617).

fol. 14′—16′. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 27—33).

fol. 16′—17′. Mirac. Albini (BHL. n. 235. 236; cf. supra p. 328).

fol. 17′—22′. V. Gregorii M. auct. Paulo (BHL. n. 3639).

fol. 30—36. V. Ambrosii auct. Paulino.
fol. 42′—44′. V. Iohannis episc. Hagustald. et Eborac. (= Bedae Hist. eccl. V, 2—6).
fol. 45—46. Passio Sigismundi (II, 333—340; classis A 2, cf. VII, 328).
fol. 46—47′. Vita abbatum Acaunensium (A; cf. VII, 328).
fol. 57′—58′. Passio Floriani A (III, 68—71; 'N. Arch.' XXVIII, 386—392; classis A 2b, cf. supra p. 328).
fol. 62—63. V. Beati (ed. Moretus, Analecta Bolland. XXVI, 1907, p. 450—453; similis cod. B).
fol. 71—73. Vita II. Servatii (III, 89—91).
fol. 75—78′. V. Dunstani auct. Adelardo (ed. W. Stubbs, 'Memorials of Saint Dunstan', 1874, p. 54—68; cf. p. XLI).
fol. 79′—87′. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6a[2]; cf. VII, 354).
fol. 87′—95. Translatio et Miracula Germani interpolata (SS. XV, 5—9; BHL. n. 3474—76).
fol. 98′—108′. V. Bonifatii auct. Willibaldo (5c[1]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXVI).
fol. 110—110′. Passio Iuliani Arvern. (I, 879—881).
fol. 110′—111′. Vita Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67sqq.; at desinit *et sepelivit eum in oppido Suessionis civitate* etc.).
fol. 111′—113. V. Hildeverti Meldensis (BHL. n. 3943).
fol. 136—137. V. Botulfi auct. Folcardo, epistula omissa (ib. n. 1428).
fol. 140′—141′. Passio Albani (inc. *In diebus illis Dioclitianus in oriente;* Bedae Hist. eccl. I, 6 ex. et 7).
fol. 141′—142. Passio eiusdem altera (inc. *Tempore persecutionis sanctus Albanus,* ed. Meyer, 'Die Legende des h. Albanus' [cf. supra p. 530, n. 5], 1904, p. 37sqq.; cf. p. 24).
fol. 143′—144. V. Etheldridae (= Bedae Hist. eccl. IV, 17 [19]).
fol. 144—145. Miracula eiusdem (inc. *Transactis haud eminus etatis huius temporibus, in Anglorum gente Eadredo regnante;* des. *ac deinde suppliciis condempnatus sempiternis infeliciter perpetuis*).
fol. 149—152′. Passio et Miracula Salvii (BHL. n. 7472).

Luca *(Lucca).*

321. Lucensis bibliothecae capitularis, IX. A, saec. XIII, olim S. Michaelis de Guamo, inter Vitas sanctorum et alias et Remigii, Hilarii, Leonardi continet (cf. 'Archiv' XII, 708)
fol. 174—179′. V. Columbani auct. Iona lib. I (B 1h; cf. Krusch, Ionas p. 109).

322. Lucensis bibliothecae capitularis IX. C, saec. XII; cf. 'Archiv' XII, 709.
fol. 21′—28. V. Severini auct. Eugippio (cf. ed. Mommsen p. XIII).
fol. 142′sqq. Passio Sigismundi (A 2d; cf. II, 330).

323. Lucensis bibliothecae capitularis IX. F, saec. XII/XIII, formae maximae, fol. 206, inter Vitas et alias et Remigii, Dionysii, Hilarii, Leonardi continet
fol. 127—129. Vitae Columbani auct. Iona lib. I, 1—5 et 30 ex. (Krusch, Ionas p. 151, 5—152, 14; 154, 1—162, 18; 223, 23—224, 5; classis B).

Luxemburg.

324. Luxemburgensis bibliothecae urbanae n. 97 (antea n. 35), saec. X, olim *Sancti Willibrordi Epternacensis,* formae quadratae, fol. 215. Cf. N. van Werveke, 'Catalogue descriptif des mss. de la bibliothèque de Luxembourg', 1894, p. 209 sqq.; 'Archiv' VIII, 593 sq.
fol. 158—160′. Gregorii Turon. libri in Gloria martyrum c. 35. 36 (I, 510—511) retractatio (inc. *In divinis voluminibus refertur;* BHL. n. 1855. 1857).
fol. 160′—167′. Vita II. Gaugerici (cf. III, 651, n. 1).
fol. 168—178. V. Vedasti auct. Alcvino (B 2; cf. III, 404).
fol. 178—180′. Homilia Alcvini de eodem (BHL. n. 8509).

325. Luxemburgensis n. 100 (antea n. 13), saec. XIII, olim Aureaevallis coenobii, ubi fol. 160′. haec adnotata sunt: *Liber sancte Marie de Aureavalle; qui eum abstulerit, anathema sit,* formae mediae, fol. 160. Cf. van Werveke l. l. p. 221sqq.; 'Archiv' VIII, 592; 'N. Arch.' XXXVII, 301.
fol. 1—30. V. Landiberti auct. Nicolao, nonnullis e Vita sancti auct. Sigeberto interpolatis et additis (5; cf. VI, 346 et tab. 1).

Maihingen

prope Wallerstein (in Franconia media).

326. Maihingensis bibliothecae principis de Oettingen-Wallerstein I. 2, 4°. 4 (n. 304), saec. XII, formae mediae, fol. 151, e tribus partibus constat (fol. 1—64, 65—147, 148—151) et pluribus manibus exaratus est. Cf. Wattenbach, 'N. Arch.' VII, 172; G. Grupp, 'Handschriften-Verzeichnis der Öttingen-Wallersteinischen Sammlungen' I, Nördlingen 1897, p. 10 sq.
1. Pars prima (fol. 1—64′) tota ad Martinum Turonensem spectat:
fol. 1—55′. V. Martini, epistulae, Dialogi auct. Sulpicio Severo.
fol. 55—58′. Gregorii Turon. Hist. I, 48; Virtutes Martini I, 4—6 (I, 55—56. 590—592).
fol. 58′—60. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1; I, p. 59—60).
fol. 60—61′. *De puella surda et muta et a sancto Martino sanata. Dominus ac salvator — —. Quaedam puella in Lingonensium — — venerabilem virtutem beati Martini et ad laudem et gloriam* etc.

fol. 61′—64. Inscriptiones metricae in cella et basilica S. Martini extantes (inc. *Venimus en istuc*; E. Le Blant, 'Inscriptions chrétiennes de la Gaule' I, p. 228—244).
fol. 64—64′. Descriptio basilicae S. Martini (ib. p. 245 sq. = Gregorii Hist. II, 14, p. 81 sq.; inc. *Basilica sancti Martini abest a civitate passos*).
fol. 64′. Gregorii Turon. Hist. X, 31 pars ad Martinum spectans (I, p. 443, 21—444, 6). Folio exciso, lineae extremae m. saec. XVI. in margine inferiore suppletae sunt.

2. fol. 65—85. V. Udalrici auct. Bernone (SS. IV, 381—382; BHL. n. 8362).
fol. 93′—102. Passio VII Dormientium (BHL. n. 2316).
fol. 112—119′. Translatio Nicolai Myrensis Barium a. 1087 (ib. n. 6187. 6189).

3. fol. 148—151. Vita Hrodberti Salisburg. ex initio Vitae A et parte maiore Vitae C composita (3; cf. VI, 153).

327. Maihingensis bibliothecae principis de Oettingen-Wallerstein I. 2, 4°. 6, saec. XI (fol. 1′—69′) et XII. in. (fol. 69′—166′), formae mediae, fol. 168. Fol. 1. m. saec. XV. adnotatum est: *Iste libellus attinet mon* . . ., nomine monasterii fortasse aut Tegernseensis eraso (cf. notas codicum Monacensium n. 18 220, 18 583, 18 625, 18 956, 19 164 et infra fol. 167 sq.) aut Benedictoburani (cf. notam codicis Monacensis n. 4618 et supra p. 533), ibidemque index Vitarum saec. XII. exaratus extat, notis quibusdam saec. XV. additis. Cf. Wattenbach, 'N. Arch.' VII, 171 sq.
fol. 1′—69′. Vita et Mirac. Udalrici auct. Gerhardo (SS. IV, 384—425).
fol. 69′—71′. Capita *de convivio, de studio divinarum lectionum, de invidia, de superbia.*
fol. 72—108. V. Columbani auct. Iona liber I. et
fol. 108—114′. lib. II, 1—6 [V. Athalae] (A 1 c**; cf. Krusch, Ionas p. 74).
fol. 115—126. V. Eucharii, Valerii, Materni (BHL. n. 2655).
fol. 126—137. V. Vedasti auct. Alcvino (classis A).
fol. 137—139′. Homilia de Vedasto auct. eodem (BHL. n. 8509).
fol. 140—147′. V. Lupi Senon. (similis cod. 2).
fol. 148—153′. Passio Columbae virg. Senon. (BHL. n. 1896).
fol. 154—164. Passio sanctorum Tergeminorum auct. Warnachario (AA. SS. Ian. II, 76—80). Fol. 164. subsequitur nota de corporibus eorundem tempore Pippini regis ab Hariolfo episcopo Lingonensi 'ad limen Elevangesium' translatis et de reliquiis eorum a Winidhario abbate Elwangensi (c. a. 985) Ramvoldo abbati S. Emmerammi (975—1001) concessis (ed. Wattenbach, 'N. Arch.' VII, 620—621; cf. VIII, 369).
fol. 164—166′. Passio Domitillae, Euphrosynae, Theodorae, Sulpicii, Serviliani (BHL. n. 2257). Fol. 164. m. saec. XV. in marg. adnotatum est: *Habetur etiam in passionali magno folio 111.* Sulpicius et Servilianus inter patronos Elwangenses erant.
fol. 166′. Initium Passionis Caesarii diaconi (ib. n. 1515), parte maiore paginae vacua relicta. Manus saec. XV. adnotavit: *Legenda de s. Cesario diacono habetur in magno passionali O 3 folio 220.*
fol. 167—168′ (saec. XV). Passio Quirini Tegernseensis brevis (inc. *Sancta fides katholica pullulare cepit*), pendens e parte priore Passionis ab Heinrico compositae (BHL. n. 7032).

Manchester.

328. Mancuniensis bibliothecae Iohannis Rylands memoriae dicatae ('John Rylands Library') Lat. n. 101, saec. X, olim (saec. XIII) pars codicis cuiusdam S. Petri Erfordensis (cf. K. Hampe, 'N. Archiv' XXII, 646 sq.; E. Jacobs, 'Zentralblatt für Bibliothekswesen' XXVIII, 1911, p. 29 sq.; J. Theele, 'Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens' XXXVII, 1916, p. 470 sq.), quem Guil. Libri collector furax librorum famosus possedit, discerpsit, vendidit (cf. 'Catalogue of the extraordinary collection of splendid manuscripts, . . . formed by M. Guglielmo Libri, ... which will be sold by auction', 1859, p. 63, n. 269, et tab. XXI), deinde a. 1859. W. et T. Bateman, tum a. 1893. e codicibus comitis Crawford in bibliotheca Lindesiana in Haigh Hall villa prope Wigan (Lancashire) asservatis, qui postea a matrona Rylands acquisiti sunt, formae minoris, fol. 42, nihil continet (cf. Lawlor l. l. p. 5 sq.) nisi
V. Columbani auct. Iona lib. I (A 1 a**; cf. Krusch, Ionas p. 63).

Matritum *(Madrid).*

I. Academia historiae.

329 a. b. Matritenses academiae historiae Est. 23 gr. 7ᵃ A. 189, saec. XIII. in., et Est. 3 gr. 4ᵃ G. 1, saec. XV/XVI, cum alia tum Historiam Wambae auct. Iuliano continentes (= 1 d et 1 d*) supra V, 495 descripti sunt.

II. Bibliotheca nationalis.

330. Matritensis bibliothecae nationalis n. 1346 (F. 58), chartaceus, formae maioris, fol. 258, e quibus folia 251′—258′. et nonnulla in medio volumine vacant, a. 1572, ut videtur, auctore Ambrosio de Morales Oveti exaratus est. In folio praefixo (I.) manu recentiore adnotata sunt: *Nota: este codice procede de la primitiva Biblioteca de Felipe V.*; in folio (III) praefixo index legitur partes priores (fol. 1—42′) complectens, cui haec praescripta sunt: *Quae in hoc volumine continentur ex vetustissimo Ovetensi.* Cf. Knust, 'Archiv' VIII, 784; Ewald, 'N. Arch.' VI, 303 sqq.

fol. 1'. Imagini crucis praescripta sunt: *Vetustissimus Codex Ovetensis initio habet hanc effigiem crucis angelicis manibus fabrefactae.*
fol. 2. *Deinde cum his ipsis notis ad hunc modum erat scriptum.* Sequitur labyrinthus litterarum verba *Adefonsi principis sū* (i. e. *sum*) exhibens.
fol. 3. 4. Genealogiae regum, quibus praescripta sunt: *Pelagius etsi indignus episcopus* (Ovetensis a. 1101—29) *propria manu scripsit haec genealogia.*
fol. 18—18'. Laterculus regum Wisigothorum (Auct. ant. XIII, 464—468, cf. p. 462; Zeumer, Leges Visigothorum p. 457—461).
fol. 20'—21. Epistulae Gregorii M. IX, 229. 230 (MG. Epist. II, 225—227).
fol. 23—42'. Historiae Wambae auct. Iuliano (2 a; cf. V, 496). Fol. 23. manu saec. XVI (Ambrosii de Morales?) in margine adscripta sunt: *Ex vetustissimo Ovetensi.*
fol. 43—51'. Epistulae Wisigothicae 1—9 (MG. Epist. III, 661—675; cf. p. 658).
fol. 51'—56'. V. Desiderii auct. Sisebuto (1 a; cf. III, 624).
fol. 56'—64. Epistulae Wisigothicae 10—18 (l. l. p. 676—687. P. 686, 18 *Fama* pro *Tamen* legitur, recte).
fol. 64—67. Carmina tria (cf. ib. p. 659, n. 3), scilicet Fortunati IX, 2, v. 1—83 (ed. Leo p. 205—208) et Corippi, In laudem Iustini III, v. 271—307. et 317—398 (ed. Partsch p. 144—147).
fol. 75—90. Formulae Wisigothicae *ex vetustissimo Ovetensi* (Formulae ed. Zeumer p. 572—595).
fol. 90—91. Gregorii M. epist. I, 41 (MG. Epist. I, 56/7); initium epist. IX, 227 (ib. II, 218, 23—26) et 228. pars posterior (ib. 223, 22 *quia libasti* —225).
fol. 92—95. Lexicon Tironianum.
fol. 118'—133'. Isidori Historia Wandalorum, Sueborum, Gothorum (Auct. ant. XI, 295—303. 268—293, 11. 305—307; cf. p. 263/4).
fol. 185—186. Opusculum de origine gentis Francorum (cf. supra II, 231): *Incipit prologus vel origo gentis Francorum. Explanatio vel origo gentium Francorum, ut multi ferunt, a Troya urbe Frigiae fuisse egressos. Fuit autem inter reliqua bella pugna magna — — habuerunt inter se concilium, ut sibi regem sicut alii reges* (sic) *constituerent — — usque Ligere fluvio Romani habitabant.*
fol. 186—213. Liber historiae Francorum (B 2c³; cf. ib. p. 231).

331. Matritensis bibliothecae nationalis n. 1376 (F. 38), chartaceus, saec. XVI. ex., formae maioris, fol. 390, descriptus est e codice Toletano 27. 26, teste P. Ewald (cf. 'N. Arch.' VI, 303. 363). Folio praefixo inscriptum est: *Loque se contiene en este Libro Intitulado Coleccion de los Historiadores antiguos de España se vera en la foja siguiente*; sequuntur folia duo indicem continentia, qui incipit: *Historici antiqui Hispani nondum impressi qui hoc volumine continentur descripti ex pluribus codicibus manu scriptis, additis in margine annis Christi quibus floruerunt.* Insunt collectanea Perezii episcopi Segobrigensis († 1597) cum alia (cf. Knust, 'Archiv' VIII, 782 sq.) tum haec:
fol. 5—17'. Chronica Victoris Tonnenensis et
fol. 18—23. Iohannis Biclarensis (Auct. ant. XI, 184—206. 211—220; cf. p. 174).
fol. 23'—27'. *Incerti auctoris additio ad Ioannem Biclarensem*, i. e. Continuatio Isidori Byzantia Arabica a. 741 (ib. p. 334—359; cf. p. 329).
fol. 28—31. Hydatii Chronicorum epitome (ib. p. 16—36; cf. p. 9).
fol. 31'—42. Chronica Isidori maiora (ib. p. 424—481; cf. p. 406).
fol. 42'—55'. Isidori Historia Gothorum, Wandalorum, Sueborum (ib. p. 268—303; cf. p. 265).
fol. 119—135'. Historia Wambae auct. Iuliano (1 c; cf. V, 494).
fol. 135'—136'. Laterculus regum Wisigothorum (Auct. ant. XIII, 464—468, cf. p. 461; Zeumer, Leges Visigothorum p. 457—461).
fol. 137—153'. Continuatio Isidori Hispana a. 754, Isidori qui dicitur Pacensis (Auct. ant. XI, 334—368; cf. p. 331).
fol. 177—189. ***Chronicon Albaildense***, i. e. epitome Isidori Ovetensis a. 883. c. 13—25 (ib. p. 372—375; cf. p. 371).

332. Matritensis bibliothecae nationalis Dd. 104, saec. XVIII, cum alia exemplaria continet (cf. 'Archiv' VIII, 778; 'N. Arch.' VI. 298 sq.) tum
fol. 83 sqq. Epistulas Wisigothicas (M 2; cf. MG. Epist. III, 658) et
fol. 129 sqq. V. Desiderii Vienn. auct. Sisebuto (3; cf. III, 624).

Maurienna
(Saint-Jean-de-Maurienne, dép. Savoie).

333. Mauriennensis archivi ecclesiae cathedralis V. Tigris continet (2; cf. III, 532).

Mediolanum *(Mailand).*

334. Mediolanensis bibliothecae Ambrosianae B 33 inf. (antea Q), saec. XIII, olim (saec. XV) Vallis S. Hugonis cartusiae in dioecesi Gratianopolitana a. 1173. conditae (ruinae 'Saint-Hugon' prope Arvillard sitae sunt, dép. Savoie, arr. Chambéry, cant. La Rochette; cf. Le Couteulx, Annales ordinis Cartusiensis II, 1888, p. 378). formae magnae, fol. 222. Cf. Analecta Bolland. XI (1892), 218 sqq.; supra p. 550.
fol. 55'—57'. Passio Acaunensium martyrum.
fol. 68'—94'. V. Remigii auct. Hincmaro.
fol. 134'—148'. V. Columbani auct. Iona lib. I (A 3x²; cf. Krusch, Ionas p. 100).

335. Mediolanensis bibliothecae Ambrosianae B 55 inf., saec. XII., formae maximae, fol. 262, Passiones et Vitas inde a die 29. Iunii

ad diem 29. Novembris continet. Specimen scripturae exhibet Lawlor l. l. tab. XII. Cf. Analecta Bolland. XI, 252 sqq.

fol. 204—210. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155, cf. p. 148) et Mirac. eius lib. I (ib. p. 155—159).

fol. 210—214. Passio Quattuor Coronatorum (B 3; cf. ib. p. 750).

fol. 242—243'. V. Columbani auct. Iona I, 1. 2. 30 (B 1g; cf. IV, 45; Krusch, Ionas p. 109).

Mellicense coenobium *(Melk)* in Austria inferiore.

336. Mellicensis n. 310 (F. 8), saec. XIII, formae mediae, fol. 267, pars exemplaris legendarii magni Austriaci, Vitas a Kalendis Ianuariis ad diem 14. Februarii continet. Cf. Analecta Bolland. XVII (1898), 32 et 38 sqq.; supra p. 534 sq.

fol. 30—35. V. Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143—147; ed. Künstle, 1910).

fol. 47—59. V. Severini auct. Eugippio (R[w]; cf. Mommsen p. XVIII).

fol. 59—63'. V. Erhardi auct. Paulo (1 b; cf. VI, 7).

fol. 86'—89. V. Hilarii auct. Fortunato absque epistula et Virtutibus (Auct. ant. IV, 2, p. 2—7).

fol. 89—91. Mirac. eiusdem (BHL. n. 3893—3901).

fol. 108—113. V. Fursei (D 2a; cf. IV, 431).

fol. 165—166'. Passio Praeiecti (B 5c; cf. V, 223).

fol. 166'—169. V. Balthildis (A 2; cf. II, 479).

fol. 170—173. V. Gamalberti (3; cf. VII, 185).

337. Mellicensis n. 675 (M. 5), saec. XV, a Christophoro Lieb monacho Mellicensi a. 1449. professo exaratus, formae magnae, fol. I+291, pars exemplaris legendarii magni Austriaci, Maium et Iunium menses continet. Cf. Analecta Bolland. XVII (1898), 34 et 59 sqq.; supra p. 534 sq.

fol. 4—5. Passio Sigismundi (II, 333—340).

fol. 12'—13'. Passio Floriani (cf. Krusch, 'N. Arch.' XXVIII, 366).

fol. 13'—26'. V. Godehardi auct. Wolfherio posterior (SS. XI, 196—218).

fol. 50'—53. V. Gangulfi (VII, 157 sqq.).

fol. 54'—56'. V. Wilfridi (= Bedae Hist. eccl. V, 19; cf. supra VI, 192, n. 4).

fol. 61'—63. V. Austrigisili pars (IV, 191 sqq.).

fol. 70—71. V. Albarti (cf. VI, 21, l. 31).

fol. 78—79'. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio pars (cf. VII, 235, n. 7).

fol. 79'—80'. Vita II. Germani Paris. (cf. VII, 368, n. 1).

fol. 82—85'. V. Maximini auct. Lupo (III, 74—82)

fol. 132—143. V. Bonifatii auct. Willibaldo (4c[5]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXV).

fol. 177'—193'. V. Bardonis maior (SS. XI, 322—342).

fol. 203—206. Passio Quirini (III, 11—20).

fol. 206—208'. V. Aviti (III, 383—385).

fol. 234'—237'. Gallicani auct. Hrotsvitha pars I (ed. P. de Winterfeld p. 109—121; ed. Strecker p. 117—132).

fol. 247—255. V. Haimeradi auct. Ekkeberto (SS. X, 598—607).

fol. 276'—290'. V. Ottonis Babenberg. auct. monacho Prufeningensi (SS. XII, 883—903).

338. Mellicensis n. 677 (M. 7, antea H. 55), item a Christophoro Lieb saec. XV. exaratus atque a. 1471. finitus (fol. 343), formae magnae, fol. 348, pars eiusdem legendarii, Septembrem et Octobrem continet. Cf. Analecta Bolland. l. l. p. 34 et 78 sqq.; supra p. 534 sq.

fol. 38—46. V. Corbiniani B (cf. VI, 547, n. 2).

fol. 82'—90. V. Landiberti auct. Stephano, additis Miraculis recensionis C (cf. VI, 334, l. 20, et p. 640).

fol. 104—109'. V. Emmerammi auct. Meginfredo (cf. IV, 470 sq.).

fol. 115—118. V. Lupi Senon. (IV, 179—187).

fol. 136'—143. V. Leobae auct. Rudolfo (SS. XV, 121—131; cf. p. 120, l. 35).

fol. 149—167'. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 250—326).

fol. 170—172. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio pars (cf. VII, 235, n. 7).

fol. 172—177'. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 416 sqq.).

fol. 177'—187. Passio Leudegarii C (C 2g; cf. V, 268).

fol. 188'—189'. V. Sulpicii B (IV, 371—380).

fol. 230—231'. V. Burchardi Wirziburg. (SS. XV, 47—50; cf. p. 44, n. 9).

fol. 232'—244. V. Brunonis auct. Ruotgero (SS. IV, 254—272, l. 26).

fol. 244—247. V. Colomanni prior (SS. IV, 675—677; cf. p. 674).

fol. 252—258'. V. Lulli (1d; cf. Holder-Egger, Lamperti Hersfeldensis Opera, 1894, p. XXII).

fol. 258'—279. V. Galli auct. Walahfrido (IV, 280—337).

fol. 323—327. V. Amandi (V, 428—494).

fol. 333—343'. V. Wolfkangi auct. Otloho (SS. IV, 525—542; C 5, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 531).

339. Mellicensis R. 13, saec. XII. in., formae mediae (cf. 'Archiv' III, 312. X, 607), continet et V. Galli auct. Walahfrido (IV, 285 sqq.) et V. Leonardi (2a, cf. III, 395; AA. SS. Nov. III, 150 sqq.).

Merseburg.

340. Merseburgensis capituli cathedralis n. 63, saec. XV, chartaceus, formae mediae, fol. 251, e quibus folia 247'—251'. vacant, tribus partibus (fol. 1—121, 122—192, 193—251) constat.

fol. 1—121'. Institutio canonicorum Aquisgranensis a. 816 (cf. MG. Concilia II, 311, 1).

fol. 122—182. V. Elisabethae landgraviae Thuringicae auct. Theoderico (Canisius-Basnage IV,

116—152) cum additamentis Reinhardsbrunnensibus (Menckenius, SS. R. Germ. II, 1987—2006).

fol. 182—183. Sermo angeli ad eandem (BHL. n. 2500).

fol. 183—185'. Bulla Gregorii IX. a. 1235. de canonizatione eiusdem (Potthast, Reg. I, n. 9929; Wyss, 'Hessisches Urkundenbuch' I, 51—53).

fol. 185'—186'. Litterae Innocentii IV. a. 1249. de translatione eiusdem (Potthast II, n. 13856; Wyss p. 81 sq.).

fol. 186'—187. Narratio de eadem translatione (BHL. n. 2502).

fol. 187—189'. *De translacione sancti Thome apostoli* (inc. *Patriarcha Indorum*; Catalogus hagiogr. Bruxell. I, 1, p. 132—134; cf. Zarncke, 'Der Priester Iohannes' I, 6 sq. = 'Abhandlungen der philol.-hist. Classe der Sächsischen Gesellsch. der Wissensch.' VII, 8, p. 832 sq.).

fol. 190—192. Officium Kiliani (Emmerich, 'Der heil. Kilian' p. 50 sqq.).

fol. 193—247. V. Bonifatii auct. Otloho (2 a²; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXXI).

341. Merseburgensis capituli cathedralis n. 105, saec. IX, formae octavae, fol. 105, e duobus libris constat, quorum prior fol. 1—83. scripta Sulpicii Severi et aliorum de sancto Martino continet, posteriori haec insunt:

fol. 85—100'. V. Vedasti auct. Alcvino (A 1; cf. III, 403).

fol. 101'—105. Homilia de Vedasto auct. eodem (BHL. n. 8509).

Mettis *(Metz)*.[1])

342. Mettensis n. 39 (B 5), olim S. Arnulfi Mettensis, formae mediae, post Expositionem Bedae in Lucam saec. IX. exaratam in folio ultimo postea addito saec. X/XI. Vitae Remigii auct. Hincmaro c. 16 [= V. Genebaudi] continet (7 a; cf. III, 248). Cf. catalogum S. Arnulfi (Mettensis neque, id quod editor credidit, Crispeiensis) a. 1673, ed. Ph. Lauer, 'Bibliothèque de l'École des chartes' LXIII, 1902, p. 513, n. 83; 'Cat. gén.' l. l. p. 17 sq.

343. Mettensis n. 195 (D 74), saec. XI, olim S. Arnulfi Mettensis, formae magnae, a pluribus librariis scriptus, continet haec (cf. catalogum a. 1673, l. l. p. 510, n. 66; 'Cat. gén.' l. l. p. 88):

1. V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono, foliis excisis initio et fine mutila;
2. V. Iohannis Reom. C (cf. III, 504; Krusch, Ionas p. 325), hymni, missae, translationes eiusdem, folio exciso fine mutilae.
3. fol. 137—158. V. Samsonis (A; cf. ed. R. Fawtier, 'Bibliothèque de l'École des hautes études' 197, 1912, p. 82).
4. V. Waldburgis Adelboldo attributa (BHL. n. 8766).
5. Passio Donati episcopi Aret. (ib. n. 2289).
6. Passio Donati episc. Euroeae (ib. n. 2304).
7. Passio Valentini episc. Interamn. (ib. n. 8460).

344. Mettensis n. 395 (F 76), saec. XI. et XII, olim *Liber S. Arnulphi* Mettensis (fol. 1, m. saec. XVII), formae quadratae, fol. 170, cum alia continet tum haec (cf. catalogum a. 1673, l. l. p. 506, n. 41; 'Cat. gén.' V, 163; 'Archiv' VIII, 456):

1. fol. 1—29', saec. XI.

fol. 1—27. Passio Dionysii auct. Hildvino (BHL. n. 2172—76) una cum epistulis Ludowici imperatoris et Hildvini (MG. Epist. V, 326—337) et Revelatione Stephano papae ostensa (SS. XV, 2—3).

fol. 27'. Hymni de s. Dionysio Eugenio Toletano (MG. Auct. ant. XIV, 282) et Venantio Fortunato (ib. IV, 1, p. 383, n. VI) attributi.

fol. 27'—29'. Epistula Hincmari Karolo imperatori inscripta (BHL. n. 2185).

2. fol. 30'—103', saec. XI. V. Remigii auct. Hincmaro (1; cf. III, 244), quam fol. 103'. *Lectio sancti euangelii secundum Lucam* (= Luc. 10, 1—7) et fol. 103'—110'. *Homelia habita ad populum in fontis Lateranensis*, scilicet Gregorii M. Homilia in euang. 17, lectioni illi congrua, parte extrema omissa (Migne LXXVI, 1139—48) excipiunt.

3. fol. 155—170', saec. XII.

fol. 155—164. Vita II. et Miracula Tullensia Gangulfi (2; cf. VII, 154).

fol. 164'—170'. Vita II. Foillani (AA. SS. Octobris XIII, 385—390; cf. p. 387, ubi codex C signatus est).

345. Mettensis n. 523 (G 75), saec. XI, olim S. Arnulfi, formae octavae, cum alia continet tum haec (cf. catalogum a. 1673, l. l. p. 502, n. 12; 'Cat. gén.' V, 195; supra p. 536; specimen scripturae exhibet Lawlor l. l. tab. I):

fol. 19—50. V. Columbani auct. Iona (A 3; cf. IV, 42; Krusch, Ionas p. 97).

fol. 51—65. Vitae Columbae abb. Hiensis auct. Adamnano pars (inc. *Sanctus Columbanus de nobilissima Scottorum*, BHL. n. 1889; cf. G. Brüning, 'Adamnans Vita Columbae', 'Zeitschrift für celtische Philologie' XI, 1916, p. 222).

V. Maximini auct. Lupo (5 a; cf. III, 73).

Virtutes Hilarii auct. Fortunato ad c. 10 (Auct. ant. IV, 2, p. 7 sqq.), Miraculum Romae gestum (BHL. n. 3893), epistula Hilarii ad Abram filiam spuria et hymnus *Lucis largitor splendide* (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—247).

V. Goaris (X 1 a; cf. IV, 408).

346. Mettensis n. 652 (H 86), olim (fol. 165, m. saec. XV) *Liber Sancti Arnulfi* Mettensis (cf. catalogum a. 1673, l. l. p. 502, n. 9), formae

[1]) Cf. 'Cat. gén.' (4°) V, 1879.

octavae, fol. 165, sex libellos diversae aetatis complectitur, quibus praeter alia insunt (cf. 'Cat. gén.' V, 225 sq.):

1. fol. 1—51, saec. XI. Vita III. Audoini (cf. V, 551, n. 2).
2. fol. 53'—60'. 52'—53, saec. X/XI. Passio Mucii (AA. SS. Maii II, 622—624).
3. fol. 61—125, saec. IX. V. Ermenlandi (1; cf. V, 678), cuius folium 125. saec. XI. exaratum est, aliis erasis.
4. fol. 126—140', saec. XII.

fol. 126—130'. Passio II. Kiliani (cf. V, 720, n. 9).

fol. 130'—133. *De anticristo quomodo nasci debeat*, libellus auct. Albwino (ed. Floss, 'Zeitschrift für Deutsches Alterthum' X, 1856, p. 265—270).

fol. 133—134'. *De Cedrone et eius filio* (inc. *Aliud quoque ingens miraculum enarrandum est de sancto et beato Nycolao*, BHL. Suppl.² n. 6170 a; cf. Analecta Bolland. XX, 392).

fol. 134'—140'. Passio XI milium virginum (inc. *Regnante domino*; ed. Klinkenberg, 'Bonner Jahrbücher' XCIII, 1892, p. 154—163, una cum particula p. 152. edita).

Monacus (*München*).

I. Bibliotheca publica.[1])

347. Monacensis Latinus n. 332, saec. XII, formae quadratae, fol. 315, fuit e libris Iohannis Alberti Widmannstetter († 1557) a. 1558. ab Alberto V. duce Baiuvariae acquisitis; cf. O. Hartig, 'Die Gründung der Münchener Hofbibliothek' ('Abhandlungen der Münchener Akademie, Philos.-philol. und histor. Klasse' XXVIII, 3), 1917, p. 186.

fol. 52'—53. Passio Floriani (B 4; cf. III, 66).

fol. 62'—67'. V. Goaris (X 2; cf. IV, 408).

fol. 67'—70. Passio I. Kiliani (2c¹; cf. V, 718).

fol. 132—142. V. Radegundis auct. Fortunato (classis 3).

fol. 179'—189. V. Landiberti Traiect. (C 4; cf. VI, 321).

fol. 201—203'. Vita I. Remedii Remensis (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).

fol. 203'—204'. Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 78 (I, 794—796) de eodem.

fol. 204'—211'. V. Amandi (A 3i; cf. V, 413).

fol. 291'—297. Conversio et Passio Afrae (A 3c²; cf. III, 44).

fol. 297—300'. V. Hrodberti Salisb. C (cf. VI, 155 sq.).

fol. 300'—315. V. Galli auct. Walahfrido (3e; cf. IV, 245).

348. Monacensis Lat. n. 701, saec. XIV, formae maximae, fol. 408, lectionarium continet, litteris initialibus pictis, e quibus una, homilia quadam Bedae incipiente, fol. 395. imaginem monachi complectitur, cui superscriptum est: *Magister Hainricus.* Lectiones e Vitis sanctorum haustae folia 55—253'. occupant.

fol. 68—69'. Passio Floriani (classis A 4).

fol. 76—80. V. Servatii (inc. *Beatus Servatius nobilissimo Armeniorum ortus sanguine*, des. *sollempniter exacta sunt*, etc., ed. Fr. Wilhelm, 'Sanct Servatius', 1910, p. 12, 21 — 62, 12; cf. supra III, 86, n. 3).

fol. 80—81'. V. Gangulfi (1b¹; cf. VII, 148).

fol. 83'—85. V. Bonifatii auct. Otloho I, 1—5 (3a; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXXIV).

fol. 109—111'. V. Udalrici auct. Bernone c. 1—6. 23. 24 (Migne CXLII, 1185—1204).

fol. 116'—118. Vita II. Willibaldi, parte media et extrema omissis (Canisius-Basnage III, 1, p. 16—18).

fol. 118—120. Passio II. Kiliani, prologo aliisque nonnullis omissis (ed. Emmerich p. 12—25).

fol. 121'—122'. *In octava sancti Ůdalrici episcopi*, scil. Vita auct. Bernone c. 21. 20. 22 (l. l. col. 1199—1202, ordine inverso).

fol. 144—145'. V. Oswaldi regis (= Bedae Hist. eccl. III, 9—11).

fol. 147—148'. Passio Afrae (III, 61—64; similis cod. A 2), addito loco de martyribus Romanis (ib. p. 51; similis cod. A 5a).

fol. 151'—153'. *Passio sanctarum martirum Hylarie, Digne, Eunomie et Eutropie*, i. e. Conversio Afrae (III, 55—61; similis cod. A 2).

fol. 180—183. V. Aegidii Occitan., prologo omisso (AA. SS. Sept. I, 299—303).

fol. 184—186. V. Magni auct. Pseudo-Theodoro § 1—3. 5—8. 39. 40 (ib. II, 735—746).

fol. 198—199'. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (ib. V, 582—583, § 5—12; supra VI, 387, l. 18 sqq.).

fol. 202—203'. Passio Acaunensium martyrum c. 1—11 (III, 32—37).

fol. 205'—207. Passio Wenceslai auct. Gumpoldo c. 1—3. 19. 20. 30 (SS. IV, 213—223).

fol. 210'—211'. V. Remigii auct. Hincmaro c. 1 (III, 259, 8 — 262, 11).

fol. 211'—212'. Passio Leudegarii auct. Ursino c. 1—6 (B 1d; cf. V, 261).

fol. 213'—215. Passio Dionysii ex opere Hildvini c. 20. 21. 27—29. 31. 32 (Migne CVI, 39—47) excerpta.

fol. 217—218'. V. Galli auct. Walahfrido I, 1. 2 (pars prior). 4. 8. 9. 29 (IV, 285—307).

fol. 233—234. Vita I. Pirminii c. 1—5 [6] (ad verba *ad regna celorum*, SS. XV, 24, 19; AA. SS. Nov. II, 1, p. 36, 37).

fol. 234—235. V. Leonardi c. 1. 2. 4 (III, 396—397, aliaque ibi omissa; AA. SS. Nov. III, 150—152).

fol. 239—239'. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).

[1]) Catalogus codicum manu scriptorum bibliothecae regiae Monacensis III. IV = Catalogus codicum Latinorum bibliothecae regiae Monacensis I, 1², 1892; I, 2², 1894; I, 3¹. II, 1—4¹, 1873—1881.

fol. 240—241'. V. Otmari auct. Walahfrido c. 1—7. 9 (SS. II, 41—45).

fol. 242'—244. Epistula Conradi Marburgensis de Vita Elisabethae (inc. *Duobus annis antequam*; Wyss, 'Hessisches Urkundenbuch' I, 32—35), additis nonnullis de moribus et miraculis eius (inc. *Cumque plura de virtutibus*).

349. Monacensis Lat. n. 1086 = 6390 (Bav. 86, Frising. 190), saec. IX. in., olim Frisingensis (fol. 1. et similiter in tegumento interiore m. saec. XIII. adnotatum est: *Iste liber est sancte Marie et sancti Corbiniani Frising.*), formae minoris, fol. 102 vel potius 103, cum folium 28 (28ª et 28ᵇ) bis numeratum sit, tres Vitas una manu exaratas continet; cuius scripturae specimen Holder-Egger, SS. XV, tab. I, dedit.

fol. 1—44'. V. Bonifatii auct. Willibaldo (1; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XVII).

fol. 44'—71'. V. Wynnebaldi (1; cf. SS. XV, 82).

fol. 71'—102'. V. Willibaldi (cf. ib.).

Monacensis Lat. n. 1087 v. n. 4628.

350. Monacensis Lat. n. 2552 (Alderspach 22), saec. XII, formae mediae, fol. 182, Vitas continet, quarum index fol. 1. legitur ab ipso librario exaratus. Cf. Holder-Egger, 'N. Arch.' XIII, 577 sqq.

fol. 1—5'. Gallicanus auct. Hrotsvitha (Opera ed. Winterfeld p. 109—126, cf. p. IV; ed. Strecker p. 117—137).

fol. 40—50. Passio Adalberti auct. Brunone (SS. IV, 596—612).

fol. 50—54'. V. Gangulfi (2b; cf. VII, 148).

fol. 54'—59. Vita V. Bonifatii (3; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXII).

fol. 62—63'. *Passio sancti Albani martyris* (immo Theonesti, BHL. n. 8111).

fol. 101—107. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (cf. VI, 334).

fol. 107—109. Passio Acaunensium martyrum (classis A 2, intermixtis lectionibus D 1).

fol. 112—121. Passio Leudegarii C (C 2c; cf. V, 268).

fol. 125—128. Passio Wenceslai (inc. *Crescente fide christiana*, BHL. n. 8823).

fol. 128—140. Passio Dionysii auct. Hildvino, epistulis omissis (ib. n. 2175).

fol. 158'—162'. Passio Quattuor Coronatorum (AA. SS. Nov. III, 765—779, classis B).

351. Monacensis Lat. n. 2610 (Ald. 80), saec. XIII, olim *Liber sancte Marie in Alderspach* (fol. 1, m. saec. XIV), formae octavae, fol. 106.

fol. 7'—15'. V. Emmerammi auct. Meginfredo (cf. IV, 471, n. 1). Initio Vitae nota in margine extat: *Nota legitur: Hec est civitas, quam olim Teutones a Germano sive Germanico Germansheim vocitabant. Huius vocabulum modernis temporibus lingua nostra Reganspurch teutonizat, quam antiquitas Romana, ut quidam scriptis testantur, Tyburtinam latinizant* (cf. 'Andreas von Regensburg, Werke' ed. Leidinger, 1903, p. 8 sq.).

fol. 42—44'. Passio Quirini (1b; cf. III, 10).

352. Monacensis Lat. n. 3007 (Andechs 7), saec. XV, formae maioris, fol. 25.

fol. 1—21'. Vita II. Aldegundis (3; cf. VI, 83).

353. Monacensis Lat. n. 3595 (Augustanae civitatis n. 95), saec. XVI. in. (c. a. 1518), formae mediae, fol. 189.

fol. 119—139. V. Severini auct. Eugippio (cf. ed. Mommsen p. XXI).

fol. 162'—163. *De sancto Valentino ecclesie Pataviensis patrono* (cf. VI, 559).

354. Monacensis Lat. n. 3717 (Aug. eccl. 17), saec. X/XI, formae mediae, fol. 163, a compluribus librariis exaratus. Schedula tegumento praefixa notam exhibet: *M Legenda sancti Elegii.*

fol. 1—101. V. Eligii, initio mutila (3*; cf. IV, 658) et

fol. 101'—103. Inventio Quintini (= V. Eligii II, 6) e codice Sangallensi n. 556 descriptae sunt.

fol. 104—163'. Sermones.

355. Monacensis n. 3810 (Augustanae ecclesiae n. 110), saec. X, formae maioris, fol. 199. Cf. A. Dufourcq, 'Le passionaire occidental au VIIᵉ siècle' ('Mélanges d'archéologie et d'histoire' XXVI, 1906, p. 30—44); Arndt, 'N. Arch.' II, 272 sq.

fol. 171—199. V. Radegundis auct. Fortunato et Baudonivia (1 b; cf. II, 360), addito Gregor. Turon., Hist. VI, 29 (supra I, 267—268).

356. Monacensis Lat. n. 4554 (Benedictoburanus 54, antea 256), saec. VIII/IX, formae quadratae, fol. 164, e codicibus fuit, quos Kysila 'regina' et sanctimonialis monasterio S. Michaelis in Kochelsee donasse dicitur. Cf. Fr. Wilhelm et K. Dyroff, 'Die Lateinischen Akten des hl. Psotius' ('Münchener Museum' I, 1911/12, p. 192 sqq.).

fol. 160—164. Conversio et Passio Afrae (B 1; cf. III, 46).

357. Monacensis Lat. n. 4585 (Bened. 85), saec. X/XI, formae mediae, fol. 169.

fol. 55—58'. Passio Dionysii Fortunato attributa (M; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXXI).

fol. 93'—114'. V. Willibaldi et Wynnebaldi (2; cf. SS. XV, 83).

fol. 115—119. Passio I. Kiliani (1a; cf. V, 717).

fol. 120—169. Mirac. Waldburgis auct. Wolfhardo (1; cf. SS. XV, 536).

358. Monacensis Lat. n. 4605 (Bened. 105, antea 250), saec. XI, fol. 221. Fol. 1. m. saec. XV. adnotatum est: *Iste liber est monasterii nostri Benedictenpeiren.*

fol. 1—17. V. Willibrordi auct. Alcvino I (2a; cf. VII, 99).

fol. 17—18. V. Bedae presb

fol. 17—18. V. Bedae presb.
fol. 18'. Epistula Severi episcopi Pragensis (1031—67) ad pontificem Romanum, manu coaeva postea adiecta (G. Friedrich, Codex diplom. et epistol. regni Bohemiae I, 1907, p. 61, n. 59).
fol. 187'—197'. V. Gangulfi (1a*; cf. VII, 147).
fol. 218—221'. V. Medardi Fortunato attributa, folio exciso fine mutila (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73, 2).

359. Monacensis Lat. n. 4618 (Bened. 118), maiore ex parte (inde a fol. 21) saec. XI/XII, formae octavae, fol. 223. Tegumento index saec. XIV. exaratus affixus est, cui manus saec. XV. subscripsit: *Iste liber est monasterii Benedictenpeiren*, item fol. 135'. eodem aevo adnotatum est: *Iste liber attinet monasterio nostro Benedictenpeiren*. Cf. supra p. 533.
fol. 1—1' (saec. X/XI). Disticha 11 (inc. *Nobilitas cuius sceptrum*; ed. Arndt, 'N. Arch.' II, 273).
fol. 21—46'. V. Bonifatii auct. Willibaldo (4a; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXIV).
fol. 47—64'. Passio Haimhrammi (B3b; cf. IV, 462).
fol. 65—75'. V. Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143—147; ed. Künstle, 1910).
fol. 75'—89'. Vita et Virtutes Geretrudis (A3b; cf. II, 450).
fol. 89'—99'. V. Radegundis auct. Fortunato (3c; cf. II, 361).
fol. 110—119. V. Vedasti auct. Alcvino, epistula omissa (classis A).
fol. 119'—126. V. Lupi Senon. (2; cf. IV, 777).
fol. 126—131. Passio Columbae Senon. (BHL. n. 1896).
fol. 136—185'. Mirac. Waldburgis auct. Wolfhardo (2a; cf. SS. XV, 536).
fol. 221—223. V. Chlodovaldi e Gregorio Turon. exscripta (cf. II, 349).
fol. 223. Nota de progenie Richolfi clerici (SS. XV, 536, n. 6).

360. Monacensis Lat. n. 1087 = 4628 (Bened. 128), saec. XI, formae octavae, fol. 216. Fol. 2. m. saec. XV. adnotatum est: *Iste liber est monasterii nostri Benedictenpeiren*. Specimen scripturae habet Lawlor l. l. tab. X.
fol. 10. Epitaphium Reginberti abbatis (inc. *Ecce Reginbertus iacet hic; venit unde, rev[enit]*, ed. C. Meichelbeck, Chronicon Benedictoburanum, 1752, p. 38).
fol. 10'—32. Vita II. Corbiniani (6; cf. VI, 546).
fol. 33—73. V. Remigii auct. Hincmaro (5b; cf. III, 247).
fol. 73'—108. V. Columbani auct. Iona liber I et
fol. 108—113'. lib. II, 1—6 [V. Athalae] (A1c*; cf. IV, 40; Krusch, Ionas p. 74).
fol. 114—167'. V. Galli auct. Walahfrido (5c; cf. IV, 245).
fol. 168—189'. V. Otmari auct. eodem et Mirac. auct. Isone (SS. II, 41—54).
fol. 190—216'. V. Magni auct. Otloho, prologo omisso, foliis amissis fine mutila.

361. Monacensis Lat. n. 5512 (Diessen 12), saec. XIII/XIV, olim (m. saec. XVIII. in folio praefixo) *Monasterii B. Mariae virginis in Diessen*, formae maioris, fol. 93.
fol. 35—36. Vitae II. Corbiniani pars (12; cf. VI, 552).

362. Monacensis Lat. n. 5513 (Diessen 13), saec. XII, olim *Monasterii b(eatae) M(ariae) v(irginis) in Diessen* (fol. 2, manu recenti), formae mediae, fol. 199 Cf. Arndt, 'N. Arch.' II, 271sq.
fol. 10'—14. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64).
fol. 56'—62'. V. Odiliae (1b; cf. VI, 29).
fol. 107—135. V. Galli auct. Walahfrido (cf. IV, 778).
fol. 135—139'. V. Otmari auct. eodem (SS. II, 41—47).
fol. 139'—145. Mirac. Otmari auct. Isone, prologo omisso (ib. p. 48—54).
fol. 145—162'. V. Magni.
fol. 177—179'. V. Hrodberti Salisb. C (cf. VI, 155).
fol. 181'—182'. V. Amandi (inc. *Amandus vir igitur sanctissimus*, scilicet textus C, cf. V, 418).
fol. 182'—186'. V. Goaris (A3b; cf. IV, 779).
fol. 186'—196'. Vita II. Corbiniani (9; cf. VI, 548).

363. Monacensis Lat. n. 5927 (Ebersberg 127), saec. XV, olim (fol. 1) *Residentiae Societatis Iesu Eberspergae 1596*, formae mediae, fol. 535.
fol. 143—164'. Vita II. Corbiniani (9c; cf. VI, 549).

364. Monacensis Lat. n. 6293 (Frising. 93), saec. IX, olim (fol. 1) [*Liber sancte*] *Marie sanctique Corbiniani Frisinge*, formae quadratae, fine mutilus, fol. 158, inter Vitas patrum Aegyptiorum continet
fol. 136—147'. Visionem Baronti (3a; cf. V, 372).

Monacensis Lat. n. 6390 v. n. 1086.

365. Monacensis Lat. n. 6430 (Frising. 230), saec. IX, formae minoris, fol. 67, 'Praedicationem ad populum' fol. 56 sqq. continet e V. Eligii excerptam (cf. IV, 653, n. 4).

366. Monacensis Lat. n. 7604 (Indersdorf 204), saec. XIV, chartaceus, formae maioris, fol. 140, Legendas plures ferme breves continet (fol. 1. praescr. *Incipit pars estivalis de aliquibus sanctis et primo de Spiritu sancto in pentecosten*), quibus saec. XV. adiecta est
fol. 130—140'. Vita II. Corbiniani (9b; cf. VI, 548).

367. Monacensis Lat. n. 7611 (Indersdorf 211), saec. XIV, olim (fol. 1) *Monasterii B(eatae) V(irginis) M(ariae) in Indenstorff 1647*, chartaceus, formae quadratae, fol. 140 (fol. 2'. praescr. *Incipiunt capitula partis hyemalis de tempore et aliis*, etc.).
p. 90—98. Vita II. Corbiniani (9b¹; cf. VI, 549).

368. Monacensis Lat. n. 9506 (Ober-Altaich 6), saec. XII, formae magnae, fol. 173, volumen quartum legendarii Altahensis, Octobrem, Novembrem, Decembrem complectitur. Cf. supra p. 533 sq.
fol. 4′—11. Passio Leudegarii C (C 2c; cf. V, 268).
fol. 19—20′. V. Burchardi (5; cf. SS. XV, 44).
fol. 23—28. V. Lulli auct. Lamperto (1a; cf. SS. XV, 134; Lamperti Opera ed. Holder-Egger p. XXI).
fol. 28—40. V. Galli auct. Walahfrido (2b*; cf. IV, 243).
fol. 52—52′. V. Amandi (C 5; cf. V, 419).
fol. 56—63. V. Wolfkangi auct. Otloho (SS. IV, 525—542; B 1, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 530).
fol. 66′—69. V. Pirminii (2b, cf. SS. XV, 18; B 2, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 34).
fol. 69—73. V. Willibrordi auct. Alcvino (3c²; cf. VII, 100).
fol. 74—76′. Passio Quattuor Coronatorum (B 9; cf. AA. SS. Nov. III, 750).
fol. 91′—93′. V. Aniani (4a*; cf. III, 106).
fol. 93′—94′. 101. V. Theudarii (1b**; cf. III, 526).
fol. 109′—120. V. Columbani auct. Iona (B 1c*; cf. IV, 44; Krusch, Ionas p. 107).
fol. 137—140. V. Soli auct. Ermanrico (2b; cf. SS. XV, 152).
fol. 141—143. V. Nicetii Trever. (= Gregorii Turon. Vita patrum c. 17; I, 727—733).
fol. 155—157′. V. Lupi Senon. (4b; cf. IV, 178).
fol. 159′—163. V. Odiliae (2c¹; cf. VI, 32).

369. Monacensis Lat. n. 9516 (Ober-Altaich 16), saec. XI/XII, formae maioris, fol. 184.
fol. 71—86. Vita II. Corbiniani (7; cf. VI, 547).
fol. 86—99′. V. Haimhrammi (classis B).
fol. 172′—176′. Passio Dionysii (inc. *Magnum et ammirabile, dilectissimi, sancto viro Dionisio donum*; des. ut BHL. n. 2178).
fol. 184′. *Vaticinium Sybillae* (inc. *Tibi dico L. pastor corporum, quem inspiravit spiritus peregrini Dei*; ed. W. Giesebrecht, 'Geschichte der deutschen Kaiserzeit' IV², 1877, p. 506 Bb, cf. p. 502).

370. Monacensis Lat. n. 9536 (Ober-Altaich 36), formae mediae, fol. 260, e tribus partibus constat, quarum prima (fol. 1—161) saec. XII, secunda (fol. 162—247) saec. XIV, tertia (fol. 248—260) saec. XI. exarata est (cf. E. Steinmeyer et E. Sievers, 'Die althochdeutschen Glossen' IV, 531 sq.). Partem primam duo librarii scripserunt, e quibus uni folia 1—73′. et 76—104′, alteri folia 74—75′. et 105—161′. debentur, excepto folio 116, cui vacuo relicto postea textus liturgici ad Mariam Magdalenam spectantes cum neumis illati sunt, cum pictura imagines Nicolai et Christi et Viti exhibens iam antea partem folii 116′. occupasset, supra quam adnotatum est: *Cunradus me scripsit.* Librarius secundus desinens fol. 161′. decem versus addidit (inc. *Scriptorem libri prece Martinus tueatur*). Fol. 162. et 260′. nota legitur: *Iste liber est sancti Petri apostoli in Superiori Altach* (*Petri in Obernaltach* fol. 260′).
fol. 13′—16. Passio Floriani (A 4b; cf. 'N. Arch.' XXVIII, 366).
fol. 16—18′. Passio Sigismundi (II, 333—340).
fol. 39′—47. V. Gangulfi (1c¹; cf. VII, 148).
fol. 50—57. V. Maximini auct. Lupo (III, 74—82; similis ccd. 3a. b).
fol. 70—73. Vitae Bonifatii auct. Willibaldo prologus et caput 1 (4b*; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXV).
fol. 73—78′. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64. 51; classis A 3c). Folia 74—75′. ab altero librario suppleta sunt, continentia partem Conversionis et duos hymnos (inc.: *(G)rates Deo et honor sit per secula* et: *(G)aude civitas Augusta*; Chevalier, Repert. hymn. I, n. 7388, 6729).
fol. 109—115′. Vita Haimhrammi (B 5; cf. IV, 462).
fol. 117—129. V. Martini auct. Sulpicio Severo.
fol. 129—134. Eiusdem epistulae tres.
fol. 134—136. Gregorii Turon. Hist. I, 48, et Virtutes Martini I, 4—6 (supra I, 55—56, 590—592).
fol. 136—159. Dialogi auct. Sulpicio Severo.
fol. 159—160. Miraculum puellae mutae (Genovefae filiae Hungarii comitis) a Martino sanatae (inc. *Dominus ac salvator noster* — —. *Quedam puella in Lingonensium parrochia*).
fol. 160—160′. Gregorii Turon. Hist. X, 31, de Martino (inc. *Tertius in urbe Turonica sanctus Martinus*; I, 443, 21 sqq.).
fol. 160′—161′. Ib. II, 1 [V. Brictii] (I, 59 sq.).
fol. 162—247′ (saec. XIV). Thomae de Aquino Summa super librum physicorum.
fol. 248′—260′ (saec. XI). Passio Donati et Hilariani (BHL. n. 2294).

371. Monacensis Lat. n. 11 321 (Polling 21), saec. X, formae quadratae, fol. 122.
fol. 93—101. Conversio et Passio Afrae (B 2; cf. III, 46).
fol. 101′—120. V. Leobae auct. Rudolfo (2; cf. SS. XV, 119).

372. Monacensis Lat. n. 12 642 (Ranshofen 42), saec. XIV, formae mediae, fol. 266. In folio tegumento posteriori affixo m. saec. XIV. adnotatum est: *Iste liber est monasterii sancti Pancracii in Rannshofen ordinis Augustini Canonicorum Regularium.* Cf. Holder-Egger, 'N. Arch.' XIII, 580 sqq.
fol. 1—10′. Gesta Silvestri (BHL. n. 7739).
fol. 11—39′. V. Martini, epistulae, Dialogi auct. Sulpicio Severo.

fol. 39′—41. Gregorii Turon. Hist. I, 48, et Virtutes Martini I, 4—6.
fol. 41—42. Translatio Martini Salisburgum a. 939 (ed. Dümmler, 'Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen' XXII, 1860, p. 296—299; inc. *In Gallia Turonis*).
fol. 42—43. Gregorii Turon. Hist. II, 1 (V. Brictii).
fol. 64′—69. Vita et Translatio Severi episc. Ravennatis, compactae e Vita anonyma (AA. SS. Febr. I, 82sqq.) et opusculo Liutolfi (SS. XV, 290—293).
fol. 104′—109′. V. Landiberti Traiect. (C 6; cf. VI, 321).
fol. 109′—118′. V. Udalrici auct. Bernone, prologo et epilogo omissis (BHL. n. 8362).
fol. 119—127. V. Willibrordi auct. Alcvino (3c²; cf. VII, 100).
fol. 127—129. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).
fol. 129—131′. Laudatio Dionysii (inc. *Sanctam atque gloriosam*; BHL. n. 2187).
fol. 131′—135. V. Leonardi (III, 396—399, similis cod. 2a; AA. SS. Nov. III, 150—155).
fol. 139—150. V. Wolfkangi auct. Otloho, prologo omisso (SS. IV, 527—542; B 6, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 531).
fol. 150—173. V. Galli auct. Walahfrido (classis 5).
fol. 173—176. V. Otmari auct. eodem (SS. II, 41—47).
fol. 177—178′. Vita I. Burchardi Wirziburg. (SS. XV, 47—50).
fol. 182—192′. V. Iudoci (inc. *Speciosum virtutis speculum*, des. *vitam eternam habeatis per ipsum* etc.).
fol. 192′—196. Passio Dionysii (inc. *Post beatam et gloriosam resurrectionem*; BHL. n. 2178).
fol. 197—210′. V. Malachiae auct. Bernardo.
fol. 213—227. V. Columbani auct. Iona I (B 1c²; cf. Krusch, Ionas p. 108).
fol. 227—235. Vita II. Corbiniani (1b; cf. VI, 546).
fol. 238′—241. Passio Wenceslai (inc. *Prescente* [sic] *fide christiana*; BHL. n. 8823).
fol. 241—244′. Translatio Benedicti (inc. *Cum diu gens Langobardorum*; SS. XV, 480—482 in notis).
fol. 244′—256′. V. Brendani (BHL. n. 1436).

373. Monacensis Lat. n. 13101 (Ratisb. civit. 101), olim Pruveningensis (cf. supra VI, p. 7, n. 3; v. Winterfeld, 'N. Arch.' XXVII, 512), formae minoris, fol. 248, e diversis partibus constat, e quibus prima (fol. 1—131) saec. XII/XIII. exarata est.
fol. 1—50. Bedae Expositio in Actus apostolorum.
fol. 50—55. Beda de nominibus locorum in Actibus apostolorum occurrentibus (Migne XCII, 1033—40).
fol. 55—88′. Bedae liber retractationis in Actus apostolorum.
fol. 89—107. Vita II. Corbiniani (9a; cf. VI, 548).
fol. 107—110. Translatio Alexandri et Iustini (SS. XV, 286—288; cf. p. 286).
fol. 110′—131. V. Wolfkangi auct. Otloho (2, cf. SS. IV, 524; B 3, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 530).
fol. 131′. Initium Vitae Galli auct. Walahfrido, reliquis perditis (cf. IV, 778).
fol. 132—140 (saec. XIII). V. Erhardi auct. Paulo (3b; cf. VI, 7).

374. Monacensis Lat. n. 14 031 (Ratisb. S. Emm. A 31), saec. XI, formae maximae, fol. 166.
fol. 18′—22′. V. Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143—147; ed. Künstle, 1910).
fol. 26—36. V. Severini auct. Eugippio (cf. ed. Mommsen p. XIX).
fol. 47—51′. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—7) et Mirac. eius (BHL. n. 3893—3901).
fol. 52′—64. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto.
fol. 70′—75. V. Fursei (C 1b²; cf. IV, 780).
fol. 75—78. V. Gamalberti (1a; cf. VII, 185).
fol. 109—110. Passio II. Praeiecti (B 5a; cf. V, 222).
fol. 154—158′. Virtutes Geretrudis (II, 464sqq.).
fol. 158′—160′. Vita eiusdem B (ib. p. 453—464).

375. Monacensis Lat. n. 14 095 (Ratisb. S. Emm. n. 95, antea B 3), formae mediae, fol. 172, saec. XV. compactus, post Vitam Heinrici IV. imperatoris saec. XII. in. exaratam (cf. ed. W. Eberhard, 1899, p. 2sq. et 8) et Vitas sanctorum nonnullas saec. XIV. et XII. scriptas
fol. 159sqq. (saec. XII). V. Radegundis auct. Fortunato (3b; cf. II, 361) continet.

376. Monacensis Lat. n. 14 364 (Ratisb. S. Emm. 364, antea D 89), saec. IX, formae mediae, fol. 168.
fol. 133—137′. V. Gaugerici, foliis perditis fine mutila (1a; cf. III, 650).
fol. 138—150. Visio Baronti (3b¹; cf. V, 373).

377. Monacensis Lat. n. 14 418 (Ratisb. S. Emm. 418), saec. IX, olim S. Emmerammi Ratisbonensis 78. 3, deinde E. 41, formae quadratae, fol. 102, collectionem Vitarum abbreviatarum continet, laterculo praefixo, cui (fol. 2′) m. al. subscriptum est: *Istum librum dedit Sandarat presbyter ad Sanctum Emmeramum* (cf. G. Swarzenski, 'Die Regensburger Buchmalerei des X. und XI. Jahrhunderts', 1901, p. 9 et 19, n. 7). Cf. supra p. 532.
fol. 16—17′. VIIII. Passio Floriani (B 1; cf. III, 66).
fol. 56—57′. XXXI. Passio Acaunensium martyrum (E 1; cf. III, 23).
fol. 57′—59′. *XXXII. In nat. sancti Rodperthi episcopi VIII. K. Octob.* (= Maximi Taurin. Homilia 78, Migne LVII, 417—422, nomine Hrodberti praefixo; cf. VI, 147).
fol. 67—69′. XXXVI. V. Amandi (C 1; cf. V, 418).

378. Monacensis Lat. n. 14473 (Ratisb. S. Emm. E. 96), saec. XII (fol. 1—53) et XIII (fol. 54—73) et XII/XIII (fol. 74—141′), formae minoris, fol. 144, diversis manibus exaratus est.
fol. 1—9′. Passio, Miracula, Inventio capitis Georgii martyris; cf. J. B. Aufhauser, 'Das Drachenwunder des h. Georg' ('Byzantinisches Archiv' V), Lipsiae 1911, p. 180sq.
fol. 54—62. V. Erhardi auct. Paulo (3a; cf. VI, 7).
fol. 62—64. V. Albarti (1; cf. VI, 21).
fol. 64—73. V. Odiliae (3b; cf. VI, 33).
fol. 108—126. V. Willihelmi abb. Hirsaug. (1; cf. SS. XII, 210).
fol. 130′—141. V. Leonardi (1a[1], cf. IV, 769; AA. SS. Nov. III, 150—155) et Mirac. eius lib. I (des. ib. p. 159, 3, c. 8).
fol. 141—141′. Missa de eodem.

379. Monacensis Lat. n. 14704, olim S. Emmerammi G. 88, formae minoris, fol. 144, e tribus partibus constat diversis temporibus scriptis. Pars prima (fol. 2—72′) saec. IX. exarata Passiones martyrum continet, circumdata fragmentis martyrologii cuiusdam saec. XII. scripti (fol. 1. et 73); pars tertia (fol. 121—142′), saec. IX. in., sermones et officium de omnibus sanctis complectitur. Denique altera pars (fol. 74—120), cuius folia 74. et 120. vacant, saec. X. in. exarata est, teste nota quae fol. 119′. legitur: *Istum librum tradidit Louganpertus presbyter ad Sanctum Emmerammum pro Tutone episcopo* (Ratisbonensi a. 894—930) *et pro remedio animae suae.* Similis nota, cui tamen mentio Tutonis aberat, paulo supra in eadem pagina erasa est, eademque fere verba ad Louganpertum et episcopum spectantia etiam in codicibus Monacensibus Lat. n. 14540 et 14754 inveniuntur (cf. B. Krusch, 'Studien zur christlich-mittelalterlichen Chronologie', 1880, p. 213; Swarzenski l. l. p. 21sq.).
fol. 75—101. V. Bonifatii auct. Willibaldo (4; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXIV).
fol. 101—119. Gesta Silvestri (BHL. n. 7739).

380. Monacensis Lat. n. 15101, saec. XIII. in., olim Rebdorfensis, formae mediae, fol. I + 264. Fol. I. saec. XV. haec scripta sunt: *Iste liber est monasterii beatissimi Iohannis Baptiste in Rebdorff canonicorum regularium ordinis sancti Augustini dyocesis Eystetensis*, atque saec. XIX. addita: *Ex libris Gualteri Sneyd* (Anglici, † 1888). Cf. G. Leidinger, 'N. Arch.' XXXIII, 191—196; E. Jacobs, 'Zentralblatt für Bibliothekswesen' XXVII, 1910, p. 372.
fol. 28—38. V. et Mirac. Cunegundis (BHL. n. 2002. 2005. 2007/8; cf. SS. IV, 791, ubi codex 5 signatus est).
fol. 38′—64′. V. et Mirac. Heinrici II. auct. Adalberto (1a; cf. SS. IV, 788).
fol. 64′—87. V. Servatii auct. Iocundo (BHL. n. 7617—21).
fol. 109. Frustula Vitae Zachariae papae (Duchesne, Liber Pontif. I, p. 426, 1—5. 434, 7).
fol. 135—213. V. Ottonis Babenberg. auct. anonymo (BHL. n. 6402; cf. SS. XII, 729, 87).
fol. 235′—238. V. Odiliae (1k; cf. VI, 32).

381. Monacensis Lat. n. 16106 (S. Nicolai Patav. 106), saec. XI, formae octavae, fol. 129.
fol. 69′—72. Passio Quirini (1a; cf. III, 10).

382. Monacensis Lat. n. 17137 (Scheftlarn 137), saec. XII, formae maximae, fol. 191. Cf. p. 533.
fol. 1—15′. Gesta Silvestri (BHL. n. 7726. 27. 29. 42. 34).
fol. 40—42. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—7).
fol. 42—43. Epistula Hilarii ad Abram filiam spuria (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).
fol. 43. Hymnus eiusdem spurius (inc. *Lucis largitor optime*, ib. p. 245—247).
fol. 43—45. Mirac. Hilarii (BHL. n. 3893—3901).
fol. 46′—56′. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto.
fol. 56′—58′. V. Fursei (similis cod. C 3).
fol. 58′—61. Virtutes eiusdem, capitibus 1—3. omissis (similis cod. C 3).
fol. 61—61′. Additamentum Nivialense (similis cod. D 1).
fol. 106′—120′. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 250—326, 23; similis cod. 5b).
fol. 121—151′. V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono.
fol. 152—167′. V. Galli auct. Walahfrido, epistula omissa (classis 5).
fol. 178—188. V. Columbani auct. Iona lib. I et
fol. 188—190. lib. II, 1—6 [V. Athalae] (A 1c****; cf. Krusch, Ionas p. 76).
fol. 190′ (saec. XII/XIII). Epistula Gregorii VIII. a. 1187 (Migne CCII, 1539—42; Jaffé, Reg. II[2]. n. 16019) de clade Hierosolymitana.
fol. 191 (saec. XII). Notitia de traditione, qua *quidam venerabilis sacerdos nomine Engilbertus confrater S. Castuli de Moseburch plebanus ac decanus dedit libros suos Gratianum et Summam ipsius libri* (cod. Monac. Lat. n. 17162) *S. Dionisio Sceftlaren, Sententias autem Petri S. Petro ad Novam Cellam*, quae *traditio primo cum paucis facta est*, postea promulgata *in generali capitulo episcopi Adelberti* (Frisingensis a. 1158—84), testibus multis, quorum nomina recensentur (inc. *Ratum duximus intimare*).
fol. 191 (saec. XIV). Prophetia de mense Septembri a. 1317 (inc. *Universis presentes litteras inspecturis*).

383. Monacensis Lat. n. 17143 (Scheftlarn 143), formae octavae, fol. 144, continet
fol. 114′—118′. Passionem Quirini saec. XIII. scriptam et codici vetustiori postea insertam (2*; cf. III, 10).

384. Monacensis Lat. n. 17145 (Scheftlarn 145), saec. XII, formae octavae, fol. 90.

fol. 1—24. Vita II. Corbiniani (10; cf. VI, 551).
fol. 67 sqq. Computus qui dicitur Helperici (cf. Traube, 'N. Arch.' XVIII, 77).

385. **Monacensis** Lat. n. 18100 (Tegernsee 100), c. a. 1009. scriptus (fol. 126—129. saec. XIV), formae mediae, fol. 129, Martyrologium Wolfhardi monachi Haserensis (fol. 10—125') continet (cf. Analecta Bolland. XVII, 1898, p. 5—23), cui cum aliae epitomae insunt tum
fol. 44'—46. et 103'—104. Vita, Mirac., Translatio Richarii (cf. IV, 388).
fol. 54'—55. Epitome Vitae Germani Paris. (cf. VII, 367, n. 1).
fol. 58—58'. Epitome Vitae Bonifatii auct. Willibaldo (cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XVII, n. 13).
fol. 102. Epitome Passionis Leudegarii auct. Ursino (B 6; cf. V, 267).
fol. 113—113'. Epitome Vitae Sollemnis (cf. VII, 306, n. 9).

386. **Monacensis** Lat. n. 18 220 (Tegernsee 220), saec. X, formae quadratae, fol. 194, e quibus folia 109—130. inter quaternionem 14. et 15. postea inserta sunt. In tegumento anteriore saec. XV. adnotatum est: *Attinet monasterio Tegernsee.*
fol. 122—130 (saec. XII). Passio Quirini (3; cf. III, 10).
fol. 162—168' (saec. X). Passio Acaunensium martyrum (X 3a; cf. III, 28).

387. **Monacensis** Lat. n. 18 546. 2 (Teg. 546. 2), saec. X (fol. 10'—25') et X/XI (fol. 44'—103) et XI (fol. 116'—176') a pluribus librariis scriptus, formae octavae, fol. 197.
fol. 10'—24. Visio Wettini auct. Heitone (Poetae II, 268 sqq.).
fol. 24—25'. Visio pauperculae mulieris (ed. Wattenbach, 'Geschichtsquellen' I[6], 277, n. 2).
fol. 44'—55. V. Landiberti Traiect. (C 1; cf. VI, 321).
fol. 68'—71. Passio Floriani (A 1, cf. III, 66; A 3, cf. 'N. Arch.' XXVIII, 366).
fol. 78'—90'. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii], initio (fol. 78'—81') saec. XI. suppleto (A 1 b³; cf. IV, 39; Krusch, Ionas p. 68).
fol. 91—97'. V. Aniani (4 a; cf. III, 106).
fol. 97'—103. V. Theudarii (1 b; cf. III, 525).
fol. 116'—135'. V. Columbani II, 11—25 (A 1 b³; cf. supra).
fol. 141—149. V. Arnulfi (A 2 a; cf. II, 429).
fol. 162—168'. V. Aviti (A 1 a; cf. III, 381).
fol. 175—176'. V. Hilarii auct. Fortunato cum prologo interpolato (inc. *Beatissimi Hilarii, confratres, vita vel operibus*), foliis amissis mutila desinit: *sed ipse inter* ‖ (Auct. ant. IV, 2, p. 3, 14).

388. **Monacensis** Lat. n. 18 583 (Teg. 583), saec. XI, formae minoris, fol. 176. Fol. 1. m. saec. XV. adnotatum est: *Iste liber attinet venerabili cenobio sancti Quirini regis et martyris atque patroni in Tegernsee.*
fol. 83—88'. Capitulare monasticum a. 817 (MG. Capitularia I, 344 sqq.; Br. Albers, Consuetudines monasticae III, 1907, p. 115 sqq.; cf. Concil. II, 466, n. 19).
fol. 88'—89. *Peticio noviciorum* (inc. *Ego ill. initio conversationis*, ed. Zeumer, Formulae p. 570, n. 31; Albers l. l. p. 176 sq.).
fol. 89—89'. *Tradicio infantis* (inc. *Dum legaliter*, Zeumer l. l. n. 32; Albers p. 185 sq.).
fol. 89'—91'. *Decretum* Gregorii M. falsum (Jaffé, Reg. I², n. 1366) de privilegiis monasteriorum.
fol. 92—124. Homiliae 10 Caesarii Arelat.
fol. 124' (saec. XII). Epitaphium Sigefridi abbatis Tegernseensis (1048—68; inc. *Abbas eximius tumba situs hac Sigefridus*, Migne CXLII, 723 sq.).
fol. 125—147'. *Liber sancti Laurentii de duobus temporibus.*
fol. 148—167'. V. Fursei et additamentum Nivialense (D 2c; cf. IV, 780).
fol. 167'—170'. Gregorii Turon. Hist. VII, 1 (I, 289—292) sub titulo Vitae Audomari (cf. V, 747).
fol. 170'—173. Vita Chlodovaldi, e Gregorio Turon. exscripta (cf. II, 349).
fol. 173—176. Bedae Hist. eccl. IV, 23 [25] (inc. *His temporibus monasterium virginum*).

389. **Monacensis** Lat. n. 18 625 (Teg. 625), saec. XII, formae quadratae, fol. 105. In folio praefixo indici saec. XV. exarato praescriptum est: *Iste liber attinet venerabili monasterio sancti Quiririni* (sic) *regis et martiris in Tegernsee.*
fol. 1—6. V. Nicetii Trever. (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 17. et Gloriae confessorum c. 92; I, 727—733. 807).
fol. 6—11'. V. Hildulfi Trever.
fol. 11'—18'. V. Maximini auct. Lupo (3 a; cf. III, 73).
fol. 28—35. V. Gamalberti (1 b; cf. VII, 185).
fol. 59—67'. V. Odiliae (2d¹; cf. VI, 33).
fol. 68—71'. V. Marini et Anniani (1, cf. SS. XV, 2, p. 1068; ed. B. Sepp, Vita SS. Marini et Anniani, Ratisbonae 1892, p. 9—17).
fol. 76—78 (saec. XV). Epitome Vitae Erhardi (cf. VI, 7, n. 4).
fol. 98—100. Passio Sigismundi (familiae A 2; 11, cf. II, 331).
fol. 100—105'. V. Leonardi cum initio Miraculorum mutilorum, quaternione deperdito (3, cf. III, 395 sq.; 9, cf. AA. SS. Nov. III, 148).

390. **Monacensis** Lat. n. 18 854 (Teg. 854), saec. XI, formae minoris, fol. 179.
fol. 10 sqq. V. Radegundis auct. Fortunato.
fol. 29 sqq. V. et Virtutes Geretrudis (A 3c; cf. II, 450).

391. **Monacensis** Lat. n. 18 955 (Teg. 955), saec. XI, formae mediae, fol. 105.

pag. 75—106. Passio II. Kiliani (cf. V, 720, n. 7).
pag. 123—131. V. Amandi (C 3; cf. V, 419).

392. Monacensis Lat. n. 18 956 (Teg. 956), saec. XI, formae minoris, fol. 83. In folio praefixo saec. XV. adnotatum est: *Iste liber attinet venerabili monasterio sancti Cirini in Tegernsee.*
fol. 31—42'. V. Goaris (B 4; cf. IV, 779).
fol. 42'—49. Vita Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).
fol. 49'—69. V. Willibrordi auct. Alcvino (2 b; cf. VII, 99), cuius folia 63—67'. saec. XV. suppleta sunt (2 b[1]; cf. ib.).
fol. 70—72'. Vita Bedae eadem, quae in codice Einsidlensi n. 247 legitur, ex Hist. eccl. V, 24, hausta (inc. *Beda iste Anglorum indigena*).
fol. 72'—80'. Res liturgicae ad Wigbertum spectantes cum aliae tum
fol. 78—80'. tres hymni (inc. 1. *Wigberhti dies natalis*, 2. *En piis splendent revoluta votis*, 3. *Laudes pangamus regi redemptori Christo*; Chevalier, Repert. hymn. n. 22 238, 5446, 10 406).
fol. 77'. Benedictio contra frigus (inc. *In nomine Domini fuge ab eo* [superscr. *vel ea*] *N.. Beronice, Birinice, Turlur*; des. *Cautus sis, dum tibi nuntiatur, quod frigus patitur aliquis, ne stans, sed sedens sis*).

393. Monacensis Lat. n. 19 162 (Teg. 1162), formae mediae, fol. 287, e compluribus partibus saec. X/XI. compactus est, e quibus Vitae sequentes saec. X. exaratae sunt. Cf. Steinmeyer et Sievers, 'Die Althochdeutschen Glossen' IV, 567; C. Fr. Arnold, 'Caesarius von Arelate', 1894, p. 453 sq.
fol. 2—63'. Mirac. Waldburgis auct. Wolfhardo (2; cf. SS. XV, 536).
fol. 73—95. V. Haimhrammi (B 3 a; cf. IV, 461).
fol. 119—151. Vita II. Corbiniani (3; cf. VI, 546).
fol. 192—203'. V. Gangulfi (1 a; cf. VII, 147).

394. Monacensis Lat. n. 19 164 (Teg. 1164), saec. XII, formae minoris, fol. (II) + 146. In fronte codicis fol. (I') index saec. XV. exaratus legitur, cui praescriptum est: *Iste libellus attinet monasterio sancti Quirini martyris in Tegernsee*, et fol. 146. adnotatum est: *Hunc librum Werinher diaconus et monachus patravit* († 1198; cf. SS. XXIV, 58; Chroust, Monumenta palaeographica, 2. series, vol. I, fasc. II, tab. 10 [260]).
fol. 37—44'. V. Boniti (3; cf. VI, 114).
fol. 44'—57'. V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370).
fol. 67—76. Passio I. Praeiecti (A 2 b; cf. V, 220).
fol. 76—84'. V. Aldegundis (1 b; cf. VI, 82).
fol. 117—141. Vita Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 244, n. 1).

395. Monacensis Lat. n. 21 551 (Weihen-Stephan 51), saec. XII, formae quadratae, fol. 204. Fol. 3. m. saec. XII. adnotatum est: *Iste liber pertinet ad S. Stephanum Wihensteven.* Folia 65'—83. e codice n. 18 956 descripta sunt. Cf. supra p. 532.
fol. 3—28'. Passio Dionysii auct. Hildvino cum epistulis (fol. 3—10') Ludowici imperat. et auctoris (MG. Epist. V, 325—335).
fol. 29—47'. V. Bonifatii auct. Willibaldo (4*; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXIV).
fol. 47'—51. *Sermo in festivitate sancti Emmerammi* (inc. *Exultandum nobis est hodie*, des. *sicut stellas caeli et multiplicabis*).
fol. 51—59. V. Emmerammi auct. Meginfredo (cf. IV, 470 sq.).
fol. 62'—65'. Passio VII Dormientium (BHL. n. 2318).
fol. 65'—74'. V. Willibrordi auct. Alcvino (2 b*; cf. VII, 99).
fol. 74'—80. V. Goaris (B 4*; cf. IV, 779).
fol. 80—83. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73)
fol. 124'—136. V. Columbani auct. Iona II, 11—25 (A 1 b[3]**; cf. IV, 776; Krusch, Ionas p. 68).
fol. 136—140'. Eiusdem lib. II, 7—10 [V. Eustasii] (cf. ib.).
fol. 140'—144. Vita II. Servatii (1 a**; cf. IV, 766).
fol. 144—149'. V. Arnulfi Mett. (similis cod. A 2 a).
fol. 187'—203'. V. Udalrici auct. Bernone, prologo omisso et paucis in calce perditis, folio exciso (BHL. n. 8362).

396—401. Monacenses Lat. 22 240—22 245 (Windberg 40—45), formae maximae, legendarium monasterii Windbergensis iussu Gebehardi abbatis (1141—91) exaratum continent. In fronte codicum 22 242—245 manus saec. XII. haec adnotavit: *Iste liber pertinet ad sanctam Mariam in Windberg, quem fecit* (*iussit* n. 22 244) *scribi secundus eiusdem ęcclesiae venerabilis et dignae memoriae abbas Gebehardus* (*Gebhardus* n. 22 242. 43. 45) *pro obtentu gratiae Dei et beatae Mariae* (*semper virginis* add. n. 22 242. 45) *et tuarum, lector, orationum. Si quis eum quocumque modo ęcclesiae huic abalienaverit, anathema sit.* Cf. Analecta Bolland. XVII, 97 sqq.; supra p. 533 sq.

396. Codex n. 22 240 (Windb. 40), fol. 211, menses Ianuarium, Februarium, Martium continet. Folium 210'. charta Chunradi abbatis Windbergensis a. 1293. data occupat.
fol. 22'—27'. V. Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143—147; ed. Künstle, 1910).
fol. 27'—41. V. Severini auct. Eugippio (cf. ed. Mommsen p. XXI).
fol. 52—57. V. Hilarii auct. Fortunato, prologo omisso (Auct. ant. IV, 2, p. 2—7), cum Miraculis BHL. n. 3893—3901.
fol. 57'—62'. V. Erhardi auct. Paulo (2; cf. VI, 7).
fol. 84—88'. V. Gamalberti (2 a; cf. VII, 185).
fol. 104—107'. Passio Quirini (2; cf. III, 10).
fol. 121—122'. Passio II. Praeiecti (B 5 b; cf. V, 223).

fol. 146—150′. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] (A 1b**; cf. IV, 39; Krusch, Ionas p. 68).
fol. 204—206′. V. Geretrudis (II, 453—464; similis cod. B 1).
fol. 206′—208′. V. Hrodberti Salisburg. C (cf. VI, 155).

397. Codex n. 22241 (Windb. 41), fol. 203, menses Aprilem, Maium, Iunium complectitur.
fol. 18—27. V. Adalberti Prag. auct. Iohanne Canapario (SS. IV, 581—595; 3*, cf. p. 576).
fol. 30—33. Vita et Translatio Richarii (cf. IV, 388; BHL. n. 7237—39).
fol. 49—50′. Passio Sigismundi (familiae A 2; 15, cf. II, 331).
fol. 53—62′. Mirac. Waldburgis auct. Wolfhardo (2b; cf. SS. XV, 536).
fol. 71—72′. Passio Floriani (A 2, cf. III, 66; A 4a, cf. 'N. Arch.' XXVIII, 366).
fol. 82—86. V. Gangulfi (1c²; cf. VII, 148).
fol. 90′—92. V. Desiderii Lingon. (AA. SS. Maii V, 244—246).
fol. 92—93. Epitome Vitae Germani Paris. (inc. *Beati Germani Parisiacensis ęcclesiae episcopi celeberrimum festum*; cf. Analecta Bolland. XVII, 14; supra VII, 367, n. 1).
fol. 93′—97′. V. Maximini auct. Lupo (3b; cf. III, 73).
fol. 119—131′. V. Bonifatii auct. Willibaldo (4b; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXV).
fol. 131′—133. Vita Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).
fol. 133′—157. V. Columbae Hiensis recensio brevior (cf. Brüning l. l. p. 220).

398. Codex n. 22 242 (Windb. 42), fol. 162, mensem Iulium et partem Augusti priorem continet.
fol. 6′—18. V. Udalrici auct. Bernone (SS. IV, 381 sq.; BHL. n. 8362).
fol. 18—22. V. Goaris (A 3a; cf. IV, 407).
fol. 22—25. Vita II. Willibaldi (cf. SS. XV, 85, n. 3).
fol. 25—29. Passio II. Kiliani (cf. V, 720, n. 9; 721, 10).
fol. 31′—35. Adventus et exceptio Benedicti in agrum Floriacensem (SS. XV, 480—482 in notis).
fol. 35—40′. Illatio Benedicti Floriacum auct. Theoderico (BHL. n. 1122).
fol. 48—48′. Epitome Vitae Arnulfi Mett. auct. Wolfhardo (cf. Analecta Bolland. XVII, 15).
fol. 48′—53′. V. Arnulfi (classis B 3).
fol. 86—87. V. Amandi (C 4a; cf. V, 419).
fol. 129—132′. Conversio et Passio Afrae (A 3c⁴; cf. III, 45).
fol. 147′—152. V. Wigberti auct. Lupo (2; cf. SS. XV, 36).
fol. 152—157′. V. Radegundis auct. Fortunato (3d; cf. II, 361).
fol. 160—162′. Vita II. Servatii (1b; cf. III, 84).

399. Codex n. 22243 (Windb. 43), fol. 176, partem Augusti posteriorem et Septembrem continet.
fol. 49—56. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (5d; cf. VI, 333).
fol. 65—67′. Passio Acaunensium martyrum (B 4; cf. III, 23).
fol. 67′—74. V. Emmerammi auct. Meginfredo (cf. IV, 471, n. 1).
fol. 74—77. Passio Acaunensium martyrum (X 3c; cf. III, 28), additis capitibus Gregorii Turon. in Gloria martyrum 74. 75 (I, 537—539).
fol. 77—80. Sermones duo de iisdem (inc. *Hodierna sollempnitas* et *Sacra haec hodierna sollempnitas*).
fol. 102′—104′. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 107′—119′. Vita II. Corbiniani (5a; cf. VI, 546).
fol. 148—172′. V. Galli auct. Walahfrido (2b; cf. IV, 243).
fol. 172′—176′. V. Otmari auct. eodem (SS. II, 41—47).

400. Codex n. 22244 (Windb. 44), fol. 189, Octobrem et Novembris partem priorem continet.
fol. 1—23. V. Remigii auct. Hincmaro (5b*; cf. III, 247).
fol. 23—24′. Vita II. Germani Paris. (2; cf. VII, 367).
fol. 24′—26. Excerpta e V. Germani Autissiod. auct. Constantio (cf. VII, 235, n. 7).
fol. 26—30. V. Vedasti auct. Alcvino (A 6b*; cf. III, 404).
fol. 30—31. Sermo Alcvini de eodem (BHL. n. 8509).
fol. 31—41. Passio Leudegarii C (C 2d; cf. V, 268).
fol. 54—56. Vita I. Burchardi Wirziburg. (5a; cf. SS. XV, 44).
fol. 60′—68. V. Lulli auct. Lamperto (1b; cf. SS. XV, 134; Lamperti Opera ed. Holder-Egger, 1894, p. XXI).
fol. 91′—92′. V. Amandi (C 4b; cf. V, 419).
fol. 99—110′. V. Wolfkangi auct. Otloho (9, cf. SS. IV, 525; B 2, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 530).
fol. 117—121′. Vita I. Pirminii (2c, cf. SS. XV, 18; B³, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 2. et 34).
fol. 121′—129. V. Willibrordi auct. Alcvino (3c¹; cf. VII, 100).
fol. 130—134. Passio Quattuor Coronatorum (B 10; cf. AA. SS. Nov. III, 750).
fol. 142′—146′. V. Otmari auct. Walahfrido (SS. II, 41—47).
fol. 157—159′. V. Aniani (4a**; cf. III, 106).
fol. 159′—162. V. Theudarii (1b*; cf. III, 525).
fol. 162—167. V. et Mirac. Leonardi (1a, cf. III, 395; 5, cf. AA. SS. Nov. III, 148).
fol. 167—184. V. Godehardi auct. Wolfherio posterior (5; cf. SS. XI, 164).

401. Codex n. 22 245 (Windb. 45), fol. 179 (neglegenter 200 numerantur), partem Novembris posteriorem et Decembrem continet.

fol. 12'—28. V. Columbani auct. Iona (B 1c; cf. IV, 44; Krusch, Ionas p. 107).

fol. 54—60. V. Soli auct. Ermanrico (2a; cf. SS. XV, 152).

fol. 60—68'. V. Leobae auct. Rudolfo (1b; cf. ib. p. 119).

fol. 70'—73'. V. Nicetii Trever. (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 17; I, 727—733).

fol. 104'—108. V. Lupi Senon. (4a; cf. IV, 178).

fol. 110'—114'. 105bis—106bis. V. Odiliae (2c[2]; cf. VI, 32).

402. Monacensis Lat. n. 23 591 (ZZ. 591), antea Ludovici de Keller, formae quadratae, fol. 136, Vitas patrum Aegyptiorum continet, diversis temporibus (saec. IX—XI) exaratas; quibus inserta est

fol. 61—68'. Visio Baronti, saec. XI. scripta, fine mutila (3b[2]; cf. V, 373).

403. Monacensis Latinus n. 23 846 (ZZ. 846), saec. XV (post a. 1461), olim Frisingensis vel potius Salisburgensis et partim e Frisingensi descriptus, formae mediae, fol. 588, chartaceus, praeter multas epitomas monumenta cum alia continet tum Frisingensia, Bambergensia, Salisburgensia. Cf. Holder-Egger, 'N. Arch.' XIII, 582—587.

fol. 3—12. Kalendarium ut videtur originis Frisingensis.

fol. 16—90'. V. Ottonis Bamberg. auct. Herbordo (SS. XX, 705—769).

fol. 90'—94. Mirac. Ottonis (SS. XII, 917—919).

fol. 94—96. Relatio de piis operibus Ottonis c. 21—23. 40 (3a; cf. SS. XV, 2, p. 1154).

fol. 96—96'. Epistula Clementis III. papae de canonizatione Ottonis (compacta e duabus epistulis Jaffé II[2], n. 16411/12; AA. SS. Iulii I, 367).

fol. 96'—101'. *Articuli reformacionis in vita et moribus per dominos prepositum, decanum et capitulum ecclesie Bambergensis — — conclusi et acceptati* (a. 1422).

fol. 105—107. V. Paulini episc. Trever. (BHL. n. 6562/63).

fol. 110'—127'. V. Wolfkangi auct. Otloho, prologo omisso (SS. IV, 527—542; C*4, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 533).

fol. 135—141. V. Willibrordi auct. Alcvino (2b**; cf. VII, 99).

fol. 148'—155'. V. Otmari auct. Walahfrido (SS. II, 41—47).

fol. 155'—164'. Miracula eiusdem auct. Isone, prologo omisso (ib. p. 48—54).

fol. 167'—206'. V. Galli auct. Walahfrido (IV, 280—337; classis 5).

fol. 208—213'. Epitome Vitae Columbani (= Vincentii Bellovac. Speculum Historiale XXII [XXI], 102—104. XXIII [XXII], 4—8).

fol. 239—262'. V. Magni auct. Pseudo-Theodoro (BHL. n. 5162).

fol. 262'—263. *De origine sancte Affre et eius parentela* (inc. *De famosis orientalis occeani insulis Cypros*).

fol. 263—268'. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64; similis cod. B 3c).

fol. 268'—274. V. Radegundis (= Vincentii Spec. Hist. XXII [XXI], 78—80. 85—91).

fol. 275—276. Translatio Alexandri et Iustini Frisingam (SS. XV, 286—288).

fol. 299'—301. V. Amandi (C 8; cf. V, 419).

fol. 309'—310. Series episc. Frising. metrica (SS. XXIV, 317—318) cum continuatione (ed. Holder-Egger, 'N. Arch.' XIII, 584) ad Albertum de Hochenbergk (1349—59).

fol. 322'—326. V. Conradi episc. Constant. c. 1—12 (SS. IV, 431—434).

fol. 349—353'. V. Marini et Anniani (3, cf. SS. XV, 2, p. 1068; ed. B. Sepp, Vita SS. Marini et Anniani, Ratisbonae 1892, p. 9—17).

fol. 353'—354. Narratio Pseudo-Priami de iisdem (ed. Holder-Egger, 'N. Arch.' XIII, 23—24; Sepp l. l. p. 6—8).

fol. 371—373. Passio Adalberti (SS. XV, 2, p. 706—708; cf. p. 1319, 20).

fol. 389'—392'. Passionis Albani auct. Gozwino (ib. p. 988—990) epitome (inc. *Inter gloriosos Christi martires*).

fol. 398—402. Passio II. Kiliani (cf. V, 721, n. 4).

fol. 402—404'. Vita I. Burchardi (SS. XV, 47—50).

fol. 404'—410. V. Erhardi auct. Paulo (3c; cf. VI, 7).

fol. 434—436. Vitae Servatii fabulosae (BHL. n. 7617sqq.) epitome (inc. *Ad illuminandum genus humanum*).

fol. 437'—442. V. Gangulfi (1c[4]; cf. VII, 148).

fol. 444—447. V. Hrodberti Salisb. C (ed. Sepp p. 53—59), addita nota de translatione a. 774. facta (cf. VI, 155, n. 5).

fol. 447—448'. Nomina episc. Salisburg. ad Purckhardum de Weyspriach (1461—66).

fol. 470'—477'. V. Odiliae (4; cf. VI, 34).

fol. 491—510. Passio Quirini auct. Heinrico Tegernseensi (BHL. n. 7032).

fol. 521—525. Epitome V. Eligii, hausta partim ex ipsa Vita partim e Vincentio Bellovac. XXIV [XXIII], 85—88 (inc. *Igitur beatus Eligius Lemonitas urbis*, des. *crevisse in tumulo videbantur, regnante* etc.).

fol. 529'—534. V. Udalrici auct. Bernone, prologo omisso (BHL. n. 8362).

fol. 534—536. Epitome Passionis II. Kiliani (cf. V, 721, n. 4).

fol. 536—538. Passio Sigismundi (II, 333—340; similis cod. C).

fol. 539'—542. Epitome Vitae Emmerammi B c. 1—34 (inc. *Erat enim in Equitanie provincie partibus*, des. *turbulencia furentis quievit. regnante* etc.).

fol. 542—543'. Passio Maximiliani (inc. *In Cileigia civitate fuit vir quidam*; cf. BHL. n. 5812).

fol. 558—562. V. Geretrudis (II, 453—464; classis A 3), additis (fol. 562—563) Vincentii Bellovac. Spec. Histor. XXIV [XXIII], 107 (pars ad Ittam spectans) et 117.

fol. 563—563'. Epitome Passionis I. Thrudperti (inc. *Beatus Truedbertus ducis cuiusdam Hybernie filius*, des. *translatus ad Salispurgam*).

404. Monacensis Lat. n. 23 893 (ZZ. 893), a. 1499. scriptus, quaternionem chartaceum formae maioris continet. Fol. 14'. litteris rubris haec adnotata sunt: *Anno salutis etc. 99*, et manu posteriore addita: *Presens Legenda est Marci Holtzner presbiteri capellani divi Christophori Landesute.*

fol. 2—14'. Vita II. Corbiniani (9e²; cf. VI, 550).

405. Monacensis Lat. n. 26 272 (ZZ. 3272), a Thurnhueber (parocho in Michelspuch) a. 1564. exaratus, formae minoris, fol. 98, titulo teste haec continet: *Explicatio symboli apostolorum cum carminibus quibusdam de statu hominum quorundam, quin et de extremo iudicii die, quibus additur Vita beati Gamulperti primi parochi in Michelspuech, qui vixit a. 800.*

fol. 52—54'. Epitome Vitae Gamalberti et Latina et

fol. 63—74. in linguam Teutonicam translata (cf. VII, 185, n. 4).

406. Monacensis Lat. n. 27 128, saec. XII, olim Ottenburanus, formae maioris, fol. 112. In folio praefixo saec. XV. adnotatum est: *In hoc volumine continentur passiones sanctorum a festo sancti Felicis prespiteri inclusive usque ad festum sancte Paule eciam inclusive. Iste liber est monasterii sanctorum martyrum Alexandri et Theodori in Ottenpurra, ordinis sancti Benedicti, Aug(ustane) dyocoesis. Quocumque tollatur, Ottenpurra meum fatur* (cf. fol. 1: *Iste liber pertinet ad monasterium Ottenburanum*).

fol 15'—18'. V. Gregorii Lingon. (= Gregorii Turon. Vita patrum c. 7; I, 686—690).

fol. 69—77'. Passio I. Praeiecti (A 2a; cf. V, 220).

fol. 82'—92. V. Fursei (C 1b¹; cf IV, 430).

II. Bibliotheca capituli metropolitani.

407. Monacensis capituli metropolitani inter Heckenstalleri Frisingensia n. 2 (2423), saec. XV, chartaceus.

p. 9—62. Vita II. Corbiniani (9e¹; cf. VI, 549).

p. 63—83. Catalogus episc. Frising. ad a. 1480. perductus et postea ad a. 1509. continuatus (cf. ib. p. 549sq.).

Monasterium Westfaliae *(Münster)*.[1]

408. Monasteriensis n. 214, vol. II (antea n. 21), paulo post saec. XV. medium exaratus, olim volumen IV. legendarii magni Bodecensis mensem Aprilem complectens, formae maioris, fol. 257 + 1 (fol. 197bis). Cf. H. Moretus, Analecta Bolland. XXVII, 1908, p. 294sqq.; supra p. 538 sq.

fol 2—6'. V. Walarici absque prologo (IV, 161—175, cf. p. 160, 11; classis 4).

fol. 9'—13'. V. Columbani II, 11—22, i. e. Mirac. Evoriacensia (textus, e quo editio Bedana pendet; cf. IV, 59; Krusch, Ionas p. 140).

fol. 32—34. V. Paterni auct. Fortunato absque epistula (Auct. ant. IV, 2, p. 33, 28—37; Y, cf. p. XVI).

fol. 45—49'. Passio Adalberti auct. Iohanne Canapario (SS. IV, 581—595).

fol. 50'—53. Vita ultima et Mirac. Richarii (inc. *Solempnis nobis est dies ista, in qua sacerdos nobilis*; cf. IV, 388, 23sqq.; BHL. n. 7237. 7239)

fol. 150—151'. V. Ursmari et

fol. 151'—153. V. Erminonis auct. Ansone (1c¹*; cf. VI, 448).

fol. 170—178'. V. Stanislai Cracov. auct. Thoma, parte libri III. omissa (SS. XXIX, 508—512, 9).

fol. 223'—228. V. Davidis Himmerod. (BHL. n. 2106).

fol. 241'. Narratio de Adalario et Eobano, partim excerpta e V. Bonifatii auct. Otloho, partim edita AA. SS. Iunii I, 494/5, n. 32 (inc. *Gregorius papa secundus*; cf. J. Faßbinder l. l. [v. p. 556] p. 59, n. 218).

409. Monasteriensis n. 214, vol. III (antea n. 22), a. 1459. a fratribus Iohanne Dulmanie sacerdote et Hunoldo de Smalenberch iussu Arnoldi de Holte prioris Bodecensis exaratus, id quod praefatio fol. II' (ed. Moretus p. 350sq.) testatur, scilicet volumen V. legendarii magni Bodecensis Maium mensem complectens, formae magnae, fol. II + 248, e quibus fol. 238—245. desunt. Cf. Moretus l. l. p. 300sqq.; supra p. 538sq.

fol. 3'—4'. Passio Sigismundi (II, 333—340).

fol. 116—122'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (1e²; cf. VII, 349).

fol. 123'—126'. V. Maximini auct. Lupo (III, 74—82).

410. Monasteriensis n. 214, vol. IV (antea n. 23), paulo post medium saec. XV. auctore Arnoldo de Holte priore Bodecensi a Conrado de Hersfeldia presbytero et Antonio de Lippia diacono exaratus, id quod praefatio fol. 2'. testatur (ed. Moretus l. l. p. 350sq.), olim volumen IX. legendarii magni Bodecensis mensem Septembrem complectens, formae maioris, fol. 276, e quibus complures perierunt; fol. 2. index legitur. Cf. Moretus p. 318sqq.; supra p. 538 sq.

fol. 10'—12'. V. Lupi Senon. (IV, 179—187; similis 3a).

fol. 24'—27. Mirac. Mansueti auct. Adsone (SS. IV, 509—514).

[1] Cf. J. Staender, Chirographorum in regia bibliotheca Paulina Monasteriensi catalogus, Vratislaviae 1889.

fol. 27—29. Vita I. Remacli absque prologo (classis 4).
fol. 29—35. Mirac. eiusdem absque prologo libri II. (SS. XV, 433—441, 10).
fol. 65′—72. Vita II. Corbiniani (11; cf. VI, 551).
fol. 99′—105. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano, partibus Vitae I. additis (cf. VI, 341).
fol. 105—106′. Vitae eiusdem auct. Sigeberto pars (cf. ib.).
fol. 106′—108′. V. Desiderii Alsegaud. (2; cf. VI, 54).
fol. 118′—121. Passio martyrum Acaunensium (classis X 2, praefixo capite 1. Passionis prioris).
fol. 121—128. Passio Haimhrammi (IV, 472—524; textus B ex A interpolatus).
fol. 130′—132. V. Sollemnis (5; cf. VII, 307).
fol. 145′—152. V. Leobae auct. Rudolfo absque indice et prolocutione (SS. XV, 122—131).
fol. 154—155. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 205′—206. V. Audomari, i. e. Vincentii Bellov. Spec. hist. XXIV (XXIII), 108/9 (cf. V, 746, n. 1).
fol. 225′—226. V. Sadalbergae, ib. c. 30 (cf. V, 48, 43sqq.).
fol. 254—256′. V. Sergii I. (Liber Pontificalis ed. Mommsen p. 210—216; generis E[5]).
fol. 256′—258. V. Romarici et
fol. 258′—261. V. Amati et
fol. 261—262. V. Adelphii (IV, 221—225, 215—221, 225—228; pendet e 2).
fol. 262—264. V. Apri Tull. (BHL. n. 616).
fol. 264—264′. Mirac. Mansueti a. 1049. auct. Petro (SS. XV, 930).

411. Monasteriensis bibliothecae Paulinae n. 217 (antea 329 et 1191), saec. XV, olim *Liber Canonicorum Regularium domus sancti Maynulfi in Bodeken, Paderburnensis dyocesis*, formae mediae, fol. 2 + 188, compluribus manibus exaratus. Cf. Moretus l. l. p. 267sq.; supra p. 540sq.
fol. 2—4. V. Ursmari et
fol. 4—6. V. Erminonis auct. Ansone (1c[1]; cf. VI, 448).
fol. 15′—68. Vita II. Norberti Magdeburg. cum additamentis Cappenbergensibus (SS. XII, 670—703 in notis et p. 704—706).
fol. 68′—106′. V. et Mir. Engelberti auct. Caesario Heisterbac. (2a; cf. AA. SS. Nov. III, 626).
fol. 107—128. V. Caelestini V. papae auctore Petro de Alliaco (BHL. n. 6751).
fol. 129—144′. Vita II., Translationes, Miracula Glodesindis (BHL. n. 3563/4).
fol. 159—172′. V. Trudonis auct. Donato (1c; cf. VI, 268).
fol. 172′—179. V. Vitoni Virdun. (cf. Moretus p. 268).
fol. 179—182. Vita II. Amandi auct. Milone c. 6 (supra V, 470, 24—475, 8).
fol. 183′—187′. Vita II. Gudulae § 1—22 (AA. SS. Ian. I, 524—528).

412. Monasteriensis n. 218 (antea 348 et 1179), saec. XV, olim *Liber Canonicorum Regularium in Bodeken ordinis sancti Augustini episcopi, Paderburnensis dyocesis*, formae mediae, fol. 2 + 230. Cf. Moretus p. 268sqq.
fol. 9—9′. V. Sadalbergae D, e Vincentio Bellovac. hausta (cf. V, 48).
fol. 14—15. V. Audomari ex eodem excripta (cf. ib. p. 746, n. 1).
fol. 56—75′. V. Adalhardi et ecloga de eo auct. Paschasio Radberto (SS. II, 524—532; Poetae III, 45—51, cf. p. 44).

Mons Hannoniae *(Mons)*.

I. Bibliotheca urbana.

413. Montensis n. 26 (210 et 8402), tom. II, saec. XIII, olim ex monasterio S. Thomae virginum Cistertiensium 'in Eiflia prope Kilburg' sito (hodie St. Thomas ad Kyll fl.) translatus in conventum Montensem Carmelitarum discalceatorum, formae mediae, fol. 220. Cf. 'Archiv' VIII, 473; Analecta Bolland. IX (1890), 266sqq.
fol. 71—75′. V. Maximini auct. Lupo (III, 74—82).
fol. 190—205′. V. Columbani auct. Iona I (A 3*****; cf. Krusch, Ionas p. 98).

414. Montensis n. 115 (199 et 8461), saec. XIII, olim (fol. 1, m. saec. XV) *Liber sancte Marie de Camberone* (in Hannonia), formae maioris, fol. 109. Cf. 'Archiv' VIII, 470; Anal. Bolland. IX, 276.
fol. 89′—106 (87′—104). V. Landiberti auct. Nicolao (2; cf. VI, 346).

II. Bibliotheca Alphonsi Wins iudicis Montensis (antea Nivigellensis).

415. Montensis Alphonsi Wins n. 4, saec. XI, fragmentum codicis S. Gisleni LLL continet, formae mediae, fol. 87. Cf. Anal. Bolland. XII (1893), 411sqq.
fol. 2—4. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).
fol. 4—10. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 414—425; classis A).
fol. 10—23. V. Rictrudis auct. Hucbaldo (cf. VI, 92, n. 6).
fol. 34—70. V. Germani Paris. auct. Fortunato, additis Translatione interpolata et Miraculis (6b[1]; cf. VII, 354).

Mons Pessulanus *(Montpellier)*.[1])

416—420. Montepessulanus H. n. 1, saec. XIII. in., formae maximae, volumina quinque legendarii magni Clarevallensis complectitur, cuius partem sextam codex Trecensis n. 1 efficit. Cf. 'Archiv' VII, 191 sqq; supra p. 547 sqq.

[1]) Cf. 'Cat. gén.' (4°) I, 1849.

416. Volumen I, fol. 224, mensem Novembrem continet, volumine III. olim adiuncto, ut ex indice efficitur.

fol. 5'—9'. V. Leonardi (1d, cf. IV, 769; AA. SS. Nov. III, 150—155) et Mirac. eius I, 1—5 (ib. p. 155—158).

fol. 99—101'. Vita II. Aniani (inc. *Illo in tempore quo fulgens*; cf. III, 107).

fol. 133—144. V. Columbani auct. Iona I (A 2c[4]; cf. IV, 776; Krusch, Ionas p. 93).

fol. 144—152. Mirac. eiusdem (BHL. n. 1904).

417. Volumen II. menses Septembrem et Octobrem continet.

fol. 19'—22. V. Audomari C (cf. V, 745, n. 7).

fol. 24—30'. Vita Maurilii Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 82—101).

fol. 57'—60'. V. Landiberti Traiect. (B 6c; cf. VI, 317).

fol. 75—78'. Passio Acaunensium martyrum (textus X, alio prologo praefixo; inc. *Gloriosa beatorum martyrum gesta*).

fol. 79'—83'. V. Sadalbergae (A 1a; cf. V, 45).

fol. 105'—117'. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 259sqq.).

fol. 118—126. V. Leudegarii auct. Frulando (2b; cf. V, 280).

fol. 126—128. V. Apollinaris (2c; cf. IV, 768).

fol. 148—150. V. Martini Vertav. C (cf. III, 566. IV, 771).

fol. 155—158. V. Faronis B (cf. V, 181).

fol. 177'—179'. V. Marcelli auct. Fortunato (Auct. ant. IV. 2, p. 49—54; 11, cf. AA. SS. Nov. I, 263).

fol. 189'—192. Vita II. Pardulfi (cf. VII, 23).

fol. 234'—238'. V. Martini Vertav. et

fol. 238'—242'. Mirac. eiusdem auct. Letaldo (2a; cf. IV, 771).

418. Volumen III. fol. 142, mensem Decembrem continet.

fol. 1'—2. *Gregorius Turonensis de sancto Troiano*, In Gloria confessorum c. 58 (26; cf. I, 472).

fol. 2—27. V. Eligii (8; cf. IV, 659).

fol. 46—53. Vita II. Romarici (inc. *Postquam genus humanum*; cf. IV, 215).

419. Volumen IV, fol. 189 (fol. 188—188'. saec. XIII, fol. 189. saec. XIV), menses Iulium et Augustum complectitur.

fol. 2—7.' V. Carileffi B (inc. *Constat veterum*; cf. III, 387sq.).

fol. 7'—12'. V. Salvii (inc. *Temporibus Hilperici regis*; BHL. n. 7473).

fol. 13—16. V. Goaris (X 8; cf. IV, 779).

fol. 22'—34'. Acta Eugenii episc. Carthagin. (Auct. ant. III, 1, p. 13sqq.; inc. *Mortuo igitur Geyserico*).

fol. 65—76. V. Samsonis (F; cf. ed. Fawtier l. l. p. 84).

fol. 76—76'. Revelatio Stephano papae ostensa auct. Hildvino (SS. XV, 2—3).

fol. 77—78. V. Lupi Trec. (B 2c; cf. VII, 293).

fol. 86—96. V. Germani Autissiodor. interpolata (cf. VII, 244, n. 1).

fol. 113—114. Vita et Inventio Memmii (1; cf. V, 364).

fol. 119—119'. *Gregorius Turonensis de sancto Laurentio*, In Gloria martyrum c. 41 (26; cf. I, 472).

fol. 124—132'. V. Radegundis auct. Fortunato et Baudonivia (classis 5).

fol. 132'—133. *Narratio beati Gregorii Turon. de eadem Radegunde*, In Gloria confessorum c. 104 (26; cf. I, 472).

fol. 133—138. V. Deicoli (2; cf. SS. XV, 674).

fol. 138'—141. V. Arnulfi Mett. (classis C).

fol. 156—158'. V. Filiberti, foliis 8 excisis fine mutila (A 3f; cf. V, 575).

fol. 159—162. Vita II. Audoini, initio mutila (cf. V, 549, n. 2).

fol. 173—180. Mirac. Iuliani auct. Gregorio Turon. cum Passione compacta.

fol. 180—184. V. Agili.

fol. 188—188'. Nota (saec. XIII) de nominibus 4 martyrum Romae inquisitis postea addita neque perfecta, sed deleta, deinde manu alia repetita et ad finem perducta (inc. *Anno Domini MCC quinquagesimo sexto cum ego frater Godefridus humilis monachus Clarevall. destinatus essem ad partes Italie pro visitandis filiabus abbatiis dicte Clarevallis, in curia Romana aliquandiu moram traxi*; des. *si loco et tempore diligentius inquiratur*; Migne CLXXXV, 1769sq.).

420. Volumen V, olim *Liber sancte Marie Clarevallis* (saec. XIII), sicut in tegumento anteriore et fol. 184. legitur, et *Q 69* signatus (fol. 1), fol. 184, Vitas sanctorum a die 10. Februarii ad diem 29. Martii continet.

fol. 1—5. V. Austrobertae (BHL. n. 832; cf. supra V, 573, n. 3).

fol. 5—9. Mirac. eiusdem (BHL. n. 834. 837. 838).

fol. 9—11'. V. Severini Acaun. A (1a; cf. IV, 768).

fol. 33'—36. V. Silvini (BHL. n. 7747).

fol. 48—50. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).

fol. 50—53. Miracula Albini (ib. p. XIII—XIV, sed abbreviata, et AA. SS. Martii I, 60—63).

fol. 62—67. V. Gregorii M. (auct. Paulo) interpolata (BHL. n. 3640), addito epitaphio (Beda, Hist. eccl. II, 1).

fol. 67—126'. V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono.

fol. 126'—133'. V. Pauli Aureliani auct. Vitali (BHL. n. 6586).

fol. 134'—136. V. Geretrudis A (II, 453—464; classis A 3).

fol. 136—138. Virtutes eiusdem (II, 464—471; classis A 3).

fol. 141—155'. V. Cuthberoti auct. Beda prosaica.

fol. 155′—156. Beda, Hist. eccl. IV, 29. 30 [31. 32] de Mirac. Cuthberti.
fol. 156—167. Mirac. Cuthberti (BHL. n. 2029).
fol. 167—168′. *Brevis commemoratio de venerabili Beda*, hausta imprimis e Bedae Hist. eccl. V, 24, et ex epistula Cuthberti de obitu Bedae (inc. *Venerabilis et Deo dilectus*; BHL. n. 1071).
fol. 169—171′. V. Vulframni (1b; cf. V, 659).
fol. 171′—179′. V. Ermenlandi (2b; cf. V, 678).
fol. 180—184. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] (A 2c[4]; cf. supra vol. I, fol. 133).

421. Montepessulanus H. n. 22, saec. XII/XIII, formae maximae, fol. 240. In folio praefixo m. saec. XVIII. adnotatum est: *Vitae sanctorum variae. Codex insignis ac saepius laudatus a J. Bollando et aliis in Vitis sanctorum*, itemque: *Codex bibliothecae Buherianae A. 72. MDCCXXI*; in cuius folii parte posteriore index legitur, qui saec. XVII. correctus et suppletus est, unde manus saec. XVIII. subscripsit: *Quae hic recentiore manu scripta sunt, notata olim fuere a Petro Francisco Chifletio, Societatis Iesu.* Erat autem olim *Liber beate Marie de Rippatorio: Ita est* (fol. 240, m. saec. XIV. iterumque m. saec. XVII); ad quae manus saec. XVIII. addidit: *Nunc vero bibliothecae Ioannis Bouhier praesidis Divionensis 1721.* Cf. supra p. 547sqq.
fol. 28′—32′. V. Eugendi (III, 154—166, cf. p. 130, 37; similis cod. 3a).
fol. 34′—39. V. Genovefae B (cf. C. Kohler, 'Revue historique' LXVII, 1898, p. 311, n. 1), addito Gregorii Turon. lib. in Gloria confessorum c. 89 (I, 805).
fol. 41′—44′. V. Melanii (III, 372—376; classis 2), addito Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 54 (I, 779sq.).
fol. 44′—46. V. Gregorii Lingon. (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 7; I, 686—690), addito epitaphio eiusdem auct. Fortunato (Carmina IV, 2).
fol. 65—69. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11).
fol. 69—70. Epist. Hilarii ad Abram filiam spuria (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).
fol. 70—70′. *Hymnus matutinalis ad s. Apram* (inc. *Lucis largitor splendide*, ib. p. 245—247).
fol. 70′—72′. Mirac. Hilarii (BHL. n. 3893—3901).
fol. 72′. Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 2. de Hilario (I, 749sq.).
fol. 72′—74. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).
fol. 84—85. Gregorii Turon. lib. in Gloria martyrum c. 103 (I, 557—559).
fol. 86′—91′. V. Boniti (6a; cf. VI, 115).
fol. 91′—110′. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto.
fol. 113—119′. V. Honorati Arelat. auct. Hilario.
fol. 119′—123′. V. Fursei (similis cod. A 3).
fol. 123′—127. Passio sanctorum Tergeminorum cum epistula Warnecharii (MG. Epist. III, 457; AA. SS. Ian. II, 76—80).
fol. 127—133. V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370sq.).
fol. 133—142. V. Gennulfi (BHL. n. 3357).
fol. 142—144. V. Ricmiri (ib. n. 7246).
fol. 160′—162. V. Leobardi (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 20; I, 741—744).
fol. 162—165′. V. Launomari (BHL. n. 4734).
fol. 200—202′. Passio II. Praeiecti (B 2a; cf. V, 222).
fol. 206′—210′. V. Iuliani Cenoman. auct. Letaldo (BHL. n. 4544).
fol. 232′—237. V. Iohannis Reom. C (cf. III, 504; Krusch, Ionas p. 324sq.).
fol. 237′—240. V. Balthildis (II, 482—505; classis A 3).

422. Montepessulanus H. n. 30, saec. XII/XIII, olim S. Benigni Divionensis, postea bibliothecae Buherianae A. 26, formae maximae, fol. 271. Cf. 'Archiv' VII, 195sq.; supra p. 546.
fol. 25′sqq. V. Radegundis auct. Fortunato (II, 364sqq.; cf. p. 364, l. 8).
fol. 42′sqq. V. Arnulfi Mett. (II, 432sqq.).
V. Filiberti (cf. V, 577).
fol. 55′sqq. Vita II. Audoini (cf. V, 548sqq.).
fol. 98′sqq. V. Landiberti Traiect. (B 6e; cf. VI, 317).
fol. 118sqq. V. Remigii auct. Hincmaro (inc. *Post vindictam*, III, 259, 8).
fol. 126sqq. Passio Leudegarii auct. Frulando (V, 356sqq.).
V. Marcelli auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 49—54; 10, cf. AA. SS. Nov. I, 263).
fol. 204′sqq. V. Columbani auct. Iona I (A 2c; cf. Krusch, Ionas p. 92).

423. Montepessulanus H. n. 55, saec. VIII/IX, olim S. Stephani Augustodunensis, deinde Iohannis Bouhier consiliarii Divionensis B. 8, formae maximae, fol. 222, a pluribus librariis exaratus.
fol. 41—45. V. Vedastis auct. Iona (B 1; cf. III, 400; Krusch, Ionas p. 297).
fol. 45—46′. Passio Dionysii Fortunato attributa, prologo priore omisso (Auct. ant. IV, 2, p. 102, 18—105).
fol. 46′—48. Vita I. Remedii (ib. p. 64—67).
fol. 48—51. V. Paterni auct. Fortunato (ib. p. 33—37; cf. Krusch, 'N. Arch.' XXXIII, 25).
fol. 87—93′. V. et Virtutes Geretrudis (A 1; cf. II, 449).
fol. 93′. Initium Vitae Audoini, quaternione perdito (1; cf. V, 544).
fol. 135—139. Conversio et Passio Afrae (A 1a; cf. III, 44).
fol. 188′—191. V. Marcelli auct. Fortunato, prologo omisso (Auct. ant. IV, 2, p. 50, 26—54; 14; cf. AA. SS. Nov. I, 263).
fol. 216′—218. V. Memorii (cf. III, 101).

424. Montepessulanus H. n. 154, saec. IX/X, formae minoris, fol. 46, initio et fine mutilus.

In folio praefixo m. saec. XVIII. adnotatum est: *Codex ms. bibliothecae Buherianae D. 20. MDCCXXI*, partique posteriori eiusdem folii eodem aevo index illatus est, addita nota: *Hic codex manu Petri Francisci Chiffletii Soc. Ies. manu* (sic) *passim notatus est*. Cf. 'Archiv' VII, 200sq.

fol. 1. Pars extrema Passionis Processi et Martiniani (BHL. n. 6947).

fol. 1'—15. V. Amatoris Autissiod. (AA. SS. Maii I, 52—60).

fol. 15—21'. Revelatio Corcodomi (AA. SS. Iulii VII, 206—210).

fol. 22—37'. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (B 1; cf. VII, 237).

fol. 37'—44. Passio sanctorum Tergeminorum cum epistula Warnecharii (MG. Epist. III, 457, et AA. SS. Ian. II, 76—80).

fol. 44—44'. Passio Fructuosi, Augurii, Eulogii, fine mutila (AA. SS. Ian. II, 340, cum initio BHL. n. 3201).

fol. 45—45'. Catalogus pontificum Romanorum ad Paschalem I (817—824).

fol. 46—46'. Epistulae spuriae Hieronymi ad Damasum et Damasi ad Hieronymum cum initio Libri Pontificalis (cf. ed. Duchesne I, p. CCVI; ed. Mommsen I, p. CV), qui, reliquis deperditis, desinit in Clemente I. *sollicite et curiose unusquisque* (ed. Mommsen p. 7, 6).

425. Montepessulanus H. n. 156, saec. X, olim *Codex ms. bibliothecae Buherianae D. 55. MDCCXXI*, formae quadratae, fol. 255. In folio praefixo manus recentior adnotavit: *Liber passionalis s. martirum dioecesis Lingonensis.* Fol. 2—3. index Vitarum saec. X/XI. scriptus est.

fol. 3. Epistula Ursini ad Ansoaldum, saec. XI. suppleta, et

fol. 9'—30. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 4a; cf. V, 266).

fol. 42'—51. Passio Acaunensium martyrum (X 6a; cf. III, 29).

fol. 79'—83. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67; similis cod. C).

fol. 83—84. Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 78. de Remigio (I, 794—796).

426. Montepessulanus H. n. 238, saec. IX (fol. 1—120) et XI (fol. 121—125), olim 'bibliothecae Buherianae D. 16. MCCXXI', formae quadratae, fol. 125, fine mutilus, cum folia extrema iam codici Parisiensi n. 9376 inserta sint, quo teste codex olim S. Benigni Divionensis erat.

fol. 1—120. Institutio canonicorum Aquisgranensis a. 816 (cf. MG. Concilia II, 311, 6).

fol. 123—124. Passio II. Victoris et Ursi (cf. III, 32).

fol. 124—125'. V. Eugendi, fine mutila (3a; cf. III, 130).

Mutina *(Modena)*.

427. Mutinensis bibliothecae Estensis a. M. 1, 3 (V. H. 8), saec. XII. ex. aut XIII. in Italia scriptus, formae maximae, foliis nondum numeratis, Vitas sanctorum continet praeter alias Silvestri et Gregorii M. (BHL. n. 3645 et 3639/40?) et Passionem Floriani A (non classis A 1).

Namurcus *(Namur)*.

I. Bibliotheca urbana.

428. Namurcensis bibliothecae urbanae n. 15, saec. XII, olim *liber monasterii Sancti Huberti in Arduena* (saec. XVI), formae maioris, fol. 272, Vitas sanctorum Octobris, Novembris, Decembris continet. Cf. 'N. Arch.' II, 264sq.; Analecta Bolland. I (1882), 494sqq.

fol. 19—20. Epitome Vitae Bavonis (cf. IV, 533).

fol. 25—35'. Passio Leudegarii C (C 3d; cf. V, 268).

fol. 44—48. Mirac. Fidis; cf. ed. A. Bouillet, 'Collection de textes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire' (XXI), 1897, p. XXIII.

V. Galli auct. Walahfrido (2i; cf. IV, 244).

V. Hugberti auct. Iona (A 1; cf. AA. SS. Nov. I, 764).

Mirac. eiusdem lib. II (ib. p. 823—829; cf. p. 764 et SS. XV, 1321).

V. Willibrordi auct. Alcvino I (cf. VII, 104).

V. Bertuini B (cf. VII, 177).

V. Columbani auct. Iona I (A 2b*; cf. Krusch, Ionas p. 91).

V. Trudonis auct. Theoderico (cf. VI, 272).

(saec. XIV) Vita III. Hugberti (AA. SS. Nov. I, 829—831, cf. p. 766; cf. supra VI, 479).

429. Namurcensis bibliothecae civitatis n. 53, saec. XII, olim (fol. 2, m. saec. XVII) *Monasterii Sancti Huberti in Arduenna catalogo inscriptus Tomus 2*, formae maioris, fol. 265, Vitas sanctorum a mense Maio ad Augustum continet (cf. Analecta Bollandiana I, 505sqq.). Fol. 1. index Vitarum I.—LXXXV. coaevus legitur. Fol. 1'. charta de donatione a. 1109. a Raimboldo milite de Mucei *ad usus monachorum in ecclesia sancti Petri sanctique Huberti in Arduenna commorantium* facta (ed. G. Kurth, 'Chartes de l'abbaye de Saint-Hubert en Ardenne' I, 1903, p. 93sq., n. 77) et nota de terris eiusdem monasterii reditibusque inde provenientibus (nomina villarum, reliquis omissis, ib. p. 608. edita sunt) saec. XII. scriptae sunt.

fol. 4'—7. Passio II. Sigismundi (inc. *In exordio regni Hludovici*; 19, cf. II, 332; Analecta Bolland. I, 506. II, 280—282).

fol. 11—14'. Vita II. Waldburgis § 1—18 in. (inc. *Postquam Deo cara Anglorum*; AA. SS. Febr. III, 542—546).

fol. 23'—25. Passio Floriani retractata (inc. *Facta est in diebus imperii*; A 7a, cf. 'N. Archiv' XXVIII, 367; Analecta Bolland. II, 287sq.).
fol. 34'—38. V. Gangulfi (3b⁴; cf. VII, 150).
fol. 44—45'. *Sermo Rabbodi sanctae Traiectensis ecclesiae famuli de gemina felicitate confessoris Christi Servatii* (Analecta Bolland. I, 104—111; cf. p. 509).
fol. 46—77. Gesta Servatii fabulosa (inc. *Illustrissimi viri vitam*; ed. Fr. Wilhelm, 'Sanct Servatius', 1910, p. 3—147, generis CDR. Folio exciso, p. 74, 9 *Illyrici* — p. 80, 8 *prediorum* desunt).
fol. 112—115'. V. Maximini Trever. auct. Lupo, prologo omisso (III, 74—82).
fol. 124—125. Vita I. Medardi, folio exciso initio mutila (inc. Auct. ant. IV, 2, p. 68, l. 26, *succurrens et ex omnibus*; N, cf. ib. p. XXVII, neque vero e M pendet).
fol. 154—156. V. Tiebaldi eremitae Vicentini § 2—13 (AA. SS. Iunii V, 593—595).
fol. 157'—165'. V. Goaris et Miracula eius ad c. 14. auct. Wandalberto, prologo omisso (Mabillon, Acta II, 281—293; SS. XV, 363—368, l. 11).
fol. 165'—170. Passio II. Kiliani (ed. Emmerich p. 11—25), subiuncta Vita I. Burchardi c. 2—6 (SS. XV, 47—49).
fol. 171—173'. Translatio Benedicti (inc. *Cum diu gens Langobardorum*; Mabillon, Acta II, 353—358; SS. XV, 480—482, in notis).
fol. 192'—197'. Vita II. Wandregiseli (Mabillon, Acta II, 534—546), nonnullis omissis (cf. Analecta Bolland. I, 516sq.).
fol. 209'—213'. Vita I. Glodesindis § 3—39 (AA. SS. Iulii VI, 203—209).
fol. 216'—227'. Vitae I. Samsonis liber I. absque prologo (K; cf. ed. R. Fawtier l. l. p. 86).
fol. 229—230. V. Lupi Trecensis (2c; cf. VII, 291).
fol. 235—242'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6b²; cf. VII, 355).
fol. 242'—249. Translatio et Miracula eiusdem interpolata (AA. SS. Maii VI, 788—795, ad § 27; partim SS. XV, 5—9, l. 57).
fol. 249—256'. Miracula eius in Normannorum adventu facta (Analecta Bolland. II, 70—98; partim SS. XV, 10—16).
fol. 256'—265'. V. Germani Autissiodor. interpolata, foliis amissis fine mutila, cui fol. 257—257'. epistula monachorum S. Germani ad Karolum regem inserta est (cf. VII, p. 244, n. 1, et p. 250).

II. Bibliotheca seminarii clericalis.

430. Namurcensis seminarii clericalis n. 21, saec. XI, olim S. Gerardi Broniensis, formae magnae, fol. 248. Specimen scripturae exhibet C. de Smedt, 'Compte rendu des séances de la Commission royale d'histoire', 4. series V, Bruxellis 1878, ad p. 257.
fol. 86'—88'. Sermo Radbodi episc. Traiect. de gemina felicitate sancti Servatii (Analecta Bolland. I, 104—111).
fol. 145—148'. Vita I. Hugberti (2; cf. VI, 475).
fol. 162—164'. V. Gangulfi (3b²; cf. VII, 150).
fol. 164'—167'. Vita II. Foillani (AA. SS. Oct. XIII, 385—390, cf. p. 387).
fol. 174'—182. Translatio et Miracula Eugenii Broniensia (SS. XV, 2, p. 646—652. 1318).
fol. 191—199. Passio Leudegarii C (C 3c; cf. V, 268).
fol. 199—201'. V. Theodardi.
fol. 220'—221'. Vita II. Servatii (3a; cf. III, 85).
fol. 236'—238. V. Eloquii.

Neapolis,

Bibliotheca Nationalis.

431. 432. Neapolitani VIII. B. 10, saec. XIV, fol. 174—179, et VIII. B. 27, saec. XV, fol. 84—87, inter Vitas patrum Visionem Baronti continent (classis 3c, de qua cf. V, 373sq.), subsequentibus Heitonis Visione Wettini (Poetae II, 268—275) et Vita Fursei (IV, 434—440). Cf. Poncelet, Analecta Bolland. XXX (1911), 175, 183.

433. Neapolitanus VIII. B. 51, saec. XII, formae mediae, fol. 95. Cf. ib. p. 193.
fol. 41—71. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 250—336. 341, 13sqq.).
fol. 80'—85'. V. Landiberti auct. Stephano (12b; cf. VI, 334).

Oxonia *(Oxford)*,

Bibliotheca Bodleiana.

434. Oxoniensis bibliothecae Bodleianae Bodley n. 354 (olim n. 2432 et F. 7, 4), saec. XII, formae maioris, fol. 288, imprimis Vitas sanctorum mensium Octobris, Novembris, Decembris continet. Cf. Catalogi librorum mss. Angliae et Hiberniae I, 1, Oxonii 1697, p. 125; H. Schenkl, Bibliotheca patrum Britannica II ('Wiener Sitzungsberichte' CXXIII, 1891, n. V), p. 39; supra p. 545. In folio praefixo saec. XVI. versus 4 Iohannis Lelandi scripta sunt:

Carmen Ioannis Leylandi Londinensis.
Plutarchus vitas scripsit vitasque Severus,
Et pulchre officio functus uterque suo est:
Quanto Plutarchus lingua prestantior, alter
Materia tanto clarior atque fide.

fol. 1—5'. V. Richarii auct. Alcvino (IV, 390—401).
fol. 29—31'. V. Winnoci (7a; cf. V, 743).
fol. 39—80. V. Martini, epistulae, Dialogi auct. Sulpicio Severo.
fol. 88'—103'. Virtutes Martini auct. Gregorio Turon. l. II, 1—24 (I, 585—617).
fol. 103'—104'. Gregorii Turon. Hist. II, 1 [V. Brictii] (I, 59sq.).
fol. 104'—108. Vita I. Aniani (III, 108—117).

fol. 144—161'. *Translatio, Vita, Miracula Nicolai Myr.* (BHL. n. 6179. 6104—08. 6154—56. 6160. 61. 63. 72. 74. 64. 65. 6108 iterum).
fol. 201'—205'. V. Iudoci (ib. n. 4504).
fol. 211'—231. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto.
fol. 231—235. Adventus et exceptio Benedicti in agrum Floriacensem (SS. XV, 480—82 in notis).
fol. 237—252'. Gesta Silvestri (BHL. n. 7739).
fol. 254—255. Index capitum Vitae II. et Miraculorum Wandregiseli.
fol. 255—265. Vita II. (cf. V, 7sqq.) et
fol. 265—274'. Miracula eiusdem (SS. XV. 406—409).

435. Oxoniensis Bodley n. 852 (olim n. 2611 et MS. super D. Art. No. 12), saec. XII, formae minoris, fol. IV (sine numeris) + 83, a quattuor librariis exaratus. Cf. Catalogos librorum mss. Angliae I, 1, p. 140; Schenkl l. l. III (l. l. CXXIV, 1891, n. III), p. 13; Hampe, 'N. Arch.' XXII, 659. Fol. 1. m. saec. XIV. in margine superiore adnotatum est: *Malmesbur. XXXIX*, atque fol. (I'.) eodem aevo verba scripta sunt: *Willelmus Malmesb(uriensis) fecit scribi istum librum*. Fol. (IV'.) index saec. XIV. exaratus extat, quo teste olim post fol. 67. *Passio sancti Paterni episcopi et martiris* et *Passio vel vita sancti Elphegi martiris* legebantur, quae iam desunt, et folia 68—74. prius post fol. 83. adiecta erant. Folia 31', 67', 73—74'. vacant.

I. fol. 1—30'. V. Aichadri auct. Fulberto (BHL. n. 182).
fol. 31. *Nomina abbatum Gemmeticensium*, arcubus circumdata (inc. *Sanctus Philibertus abbas*, des. *Rotbertus abbas*, deinde pr. m. in ras. *Guntardus abbas* [† 1095], denique m. al. in ras. *Ursus abbas*), ed. Hampe, 'N. Arch.' XXII, 659.

II. fol. 32—44'. V. Filiberti (B 5; cf. V, 576).
fol. 44'—67. Miraculorum Filiberti liber I (SS. XV, 298—301; ed. R. Poupardin, 'Monuments de l'histoire des abbayes de Saint-Philibert', 1905, p. 23—58).

III. fol. 68—72'. Epistulae quae dicuntur Chromatii Heliodorique et Hieronymi de nativitate Mariae (Migne XX, 369—371, n. 1; ib. XXX, 297—305, n. 49. 50).

IV. fol. 75—83'. V. Vulganii (BHL. n. 8746).

436. Oxoniensis bibliothecae Bodleianae Laud Miscell. n. 163 (olim n. 1561 et Laud L. 35 et B. 167), saec. XV, olim *Liber Guilelmi Laude archiepiscopi Cant(uariensis) et cancellarii universit(atis) Oxon(iensis) 1636* (fol. 82), formae maximae, antea foliorum 378, e quibus folia 1—81. hodie desunt, permagnis litteris in usum officii ecclesiastici exaratus, initiis orationum hinc inde insertis. Cf. Coxe, Catalogi codicum mss. bibliothecae Bodleianae II, 1858—85, col. 149sqq.; 'N. Arch.' IV, 380; Lawlor l. l. tab. XVIII.

fol. 82—84'. *App*
Monte Gargano (S
initio mutila.
fol. 90'—93. *Vita I. Rem*
p. 64—67).
fol. 93—106. *Passio Leudegarii*
fol. 106—107. *Incipiunt quedam*
sancto Leudegario. Omnipotens Deus,
ficantes se glorificat — —. *Nam in mon*
Palmense — —.
fol. 109—110. *Passio duorum Ewaldorum* (inc. *Temporibus pristinis presidente Sergio*, BHL n. 2805).
fol. 110—197. V. et Mirac. Francisci auct. Bonaventura (ib. n. 3107. 3109).
fol. 215'—254. Passio Dionysii auct. Hildvino (MG. Epist. V, 326—337; Migne CVI, 25—50; SS. XV, 2—3).
fol. 264'—295. Vita II. Burchardi auct. Engelhardo (1, cf. SS. XV, 47; A apud F. J. Bendel, Vita sancti Burkardi, 1912, p. VIIIsqq.).
fol. 295—304. V. Galli auct. Walahfrido I, 1—12 (IV, 285—294), ceteris omissis.
fol. 326'—328'. V. Severini Burdegal. auct. Fortunato (2c; cf. VII, 211).
fol. 328'—359'. V. Columbani auct. Iona I (A 1c***; cf. Krusch, Ionas p. 75).
fol. 377'—378'. *Legenda sancti Rudberti episcopi et confessoris* (inc. *Temporibus Hildiberti regis Francorum*), scilicet Vitae tertiae initium (ad verba *vocare dignatus est*, ed. Sepp p. 53, 12—55, 6) et pars extrema (*Cum ergo dies quadragesimalis — complentes disparuerunt* ib. p. 58, 19—59, 1).

437—440. Oxonienses bibliothecae Bodleianae Fell n. 1—4 (olim n. 8687—8690), olim Salisburienses (cf. W. D. Macray, 'Annals of the Bodleian Library' [2], 1890, p. 148. 154sq.; Lawlor, 'The MSS. of the Vita S. Columbani', 1903 [cf. supra p. 556], p. 35sqq.), deinde Iohannis Fell episcopi Oxoniensis († 1686), formae maioris, a compluribus librariis diversis temporibus exarati sunt. Cf. 'Archiv' VII, 249. 263sq.; Hampe, 'N. Arch.' XXII, 660.

437. Codex Fell n. 1 (antea Fell 2 et n. 8687), saec. XI, fol. 288, initio mutilus, altera pars eiusdem passionalis totum annum complectentis, cuius volumen prius codex Fell n. 4 efficit, Vitas sanctorum continet, quae singulis numeris, etsi hinc inde neglegenter omissis, distinctae sunt, a numero 63 incipientes (Vita 61. et initium 62. perierunt) et in numero 118. desinentes, reliquis deperditis; partem autem codicis satis magnam in calce desiderari, ex indice coaevo constat, qui fol. 184. occupat et ad menses Octobrem, Novembrem, Decembrem spectat, Vitis n. 112—161. enumeratis cum aliis tum Remigii (112), Leudegarii (115), Richarii (118), Hugberti (125), Winnoci (126), Brictii (131), Aniani (132), Trudonis (136), Eligii (141), Iudoci (153), Wandregiseli (160). Cf. supra p. 545.

fol. 2'–3. 64. Gregorii Turon. Virtutum Martini I, 6 (I, 591 sq.).
fol. 35'–41'. (75). Passio VII Dormientium (BHL. n. 2316).
fol. 71'–75. (83). Vita II. Gaugerici (inc. *Beatus Gaugericus Evosio Galliarum oppido*; cf. III, 651).
fol. 79–81'. 87. Passio Symphoriani (BHL. n. 7967).
fol. 81'–85'. 88. V. Audoini (4b[2]; cf. V, 545).
fol. 91–110'. 91. V. Augustini auct. Possidio.
fol. 118–121'. 95. V. et Mirac. Bertini (4a[2]; cf. V, 742).
fol. 130–136'. 97. Vita II. Audomari (B 1b[2]; cf. V, 745).
fol. 150–156'. 103. V. Landiberti Traiect. (2a[4]; cf. VI, 312).
fol. 162'–166'. 105. Passio Acaunensium martyrum (classis X 4).
fol. 179–180'. 110. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541–543).
fol. 184'–236. (112). V. Remigii auct. Hincmaro (desinit III, 336, 11).
fol. 236–242. 113. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 416 sqq.; classis C), addita (fol. 242–243') homilia eiusdem (BHL. n. 8509).
fol. 247–262. 115. Passio Leudegarii C (C 3a; cf. V, 268).
fol. 262–277'. (116). Passio Dionysii auct. Hildvino (BHL. n. 2175).
fol. 283'–288'. 118. V. Richarii auct. Alcvino (IV, 390–401).

438. Codex Fell n. 2 (antea Fell 4 et n. 8688), saec. XII. ex., paginarum 464, e quibus p. 57–294. et 309–457. volumen primigenium efficiunt, cum p. 457 (partim)–464. manu alia coaeva exaratae, p. 1–56. et 295–308 (saec. XIII) postea adiectae sint. Liber primigenius mutilus p. 57. in Vita Martini auct. Sulpicio Severo incipit, itemque alia folia plura exciderunt. Insunt Vitae sanctorum mensium Novembris et Decembris. Cf. Lawlor l. l. p. 28 sqq. et tab. XVII; supra p. 545.
p. 1–44 (saec. XIII/XIV). Vita et Miracula Eadmundi Richarchi episc. Cantuar. (BHL. n. 2410. 2414).
p. 45–56 (saec. XIII). Vita Augustini archiep. Cantuar., fine mutila, maxime cum Bedae Hist. eccl. I, 26 (ex.). 27. 31. 29. 30. 32 convenit, sed epistula Gregorii M. initio et fine plenior legitur quam apud Bedam c. 31.
p. 96–100. V. Cuniberti Colon. (BHL. n. 2017).
p. 100–118. Passio Livini auct. Pseudo-Bonifatio (ib. n. 4960).
p. 118–120. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).
p. 120–124. V. Aniani, fine mutila foliis amissis, desinit *ulla in parte auderet* (III, 115, 16).
p. 125–136. Passio Edmundi regis auct. Abbone, initio mutila (ed. Arnold, 'Memorials of St. Edmund's Abbey' I, 1890, p. 3–25; cf. p. LXIV).
p. 163–174. V. Trudonis auct. Donato, fine mutila (5b[2]; cf. VI, 269).
p. 175–193. V. Columbani auct. Iona I, initio mutila (A 2a[3]; cf. Krusch, Ionas p. 90).
p. 259–263. Vita Eligii brevis, prologo omisso (inc. *Sanctus Eligius in Lemodicinio ex ingenuis parentibus*, BHL. n. 2477; cf. IV, 657).
p. 336–352. V. Walarici (IV, 161–175).
p. 356–363. V. Iudoci (BHL. n. 4504).
p. 432–439. V. Ebrulfi (ib. n. 2376. 2374).

439. Codex Fell n. 3 (antea Fell 1 et n. 8689), saec. XI, fol. 120, e quibus folia 102–120. postea addita sunt, initio mutilus.
fol. 1–4. V. Bonifatii auct. Willibaldo c. 6–8, initio mutila (5b; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXVI).
fol. 4'–7. Virtutes Geretrudis (II, 464–471; cf. p. 451).
fol. 7–11'. Confessio Patricii et
fol. 11'–13. epistula eiusdem in Coroticum (cf. White, Libri sancti Patricii, l. l. [cf. p. 602] p. 205).
fol. 31'–33'. Apparitio Michaelis in Monte Tumba (BHL. n. 5951).
fol. 34–56'. V. Wilfridi auct. Stephano (2a; cf. VI, 184).
fol. 57–76'. V. Cuthbercti auct. Beda prosaica.
fol. 77–81. V. Ursini episc. Bitur. (BHL. n. 8413).
fol. 81–81'. Gregorii Turon. libri in Gloria confess. c. 79. de Ursino (I, 796–798).
fol. 84–91. V. Honorati Arelat. auct. Hilario.
fol. 98–101'. Passio Salvii (BHL. n. 7472).
fol. 102–103'. Passio Fidis (ib. n. 2930).
fol. 104–120. Mirac. eiusdem auct. Bernardo et aliis (ib. n. 2942. 2956–61, etc.).

440. Codex Fell n. 4 (antea Fell 3 et n. 8690), saec. XI (XII. secundum Kruschium), fol. 268, ante codicem n. 1 collocandus, Vitas n. (1)–60. distinctas continet, numeris earum saepe a miniatore praetermissis. Cf. supra p. 545.
fol. 22–28'. (3). V. Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143–147; ed. Künstle, 1910).
fol. 47'–51. (7). V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1 sqq.).
fol. 59'–66'. (11). V. Fursei (IV, 434–440; similis cod. B 2a[1]).
fol. 66'–69. (12). V. Sulpicii Bitur. B (IV, 371–380; similis cod. B 1c).
fol. 69–74. (13). Passio sanctorum Tergeminorum cum epistula Warnecharii (MG. Epist. III, 457, et AA. SS. Ian. II, 76–80).
fol. 125'–131. (26). V. Amandi (A 3f; cf. V, 413).
fol. 142'–145'. (30). V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29–33).
fol. 153–158. 33. V. Gregorii M. auct. Paulo.
fol. 158–166. 34. Confessio Patricii et epistula eiusdem in Coroticum (cf. White l. l. p. 205).
fol. 185'–196. (38). V. Ambrosii auct. Paulino.

fol. 203—204'. Passio Blasii, numero carens, scil. inter n. 41. et 42. in foliis quaternionis vacuis addita manu alia, simillima ei, quae codicem Fell n. 3 exaravit.
fol. 234'—245'. (54). V. Germani Paris. auct. Fortunato (2c[1]; cf. VII, 350).
fol. 263—265. V. Medardi eidem attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).

441. Oxoniensis bibliothecae Bodleianae Digby n. 112, saec. XII. a compluribus librariis exaratus, formae minoris, fol. 152, olim fol. 1. in bibliotheca quadam *H. 4*, deinde *46* signatus, tum in folio praefixo *A 111*. Fol. 1. m. saec. XVII. adnotatum est: *Vindica te tibi, Kenelme Digby*. Cf. Macray, Catalogi codicum mss. bibliothecae Bodleianae IX, 1883, col. 125sqq.
fol. 1—5. V. Swithuni (BHL. n. 7943).
fol. 5'—17. V. Birini (ib. n. 1361; cf. Hardy, 'Descriptive Catalogue' I, 1, p. 235, n. 625).
fol. 40—47. V. Benedicti Biscopi auct. Beda (cf. Plummer, Baedae Opera historica I, 1896, p. CXXXIIIsqq.).
fol. 47'—57'. V. Ceolfridi auct. anonymo (cf. ib. et p. CXL).
fol. 58—66. V. Ecgwini episc. Wigorn. (ed. Macray, Chronicon abbatiae de Evesham, 1863, p. 1—27).
fol. 66—72. V. Maximi abb. (AA. SS. Ian. I, 91—94).
fol. 72'—75'. V. Eucherii (1a[2]; cf. VII, 44).
fol. 75'—82. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] et
fol. 82—90'. II, 11—22 [Mirac. Evoriacensia] (A 1e; cf. Krusch, Ionas p. 77).
fol. 91—99. Passio Salvii, prologo omisso (BHL. n. 7472).

442. Oxoniensis bibliothecae Bodleianae Jones n. 11 (olim n. 8918), saec. XVII, formae mediae, fol. 215, nihil continet nisi Vitam Wilfridi auct. Stephano e codice Fell 3 descriptam (2a*; cf. VI, 184). Cf. F. Madan, 'A summary catalogue of Western MSS. in the Bodleian Library at Oxford' III, 1895, p. 31.

443. Oxoniensis bibliothecae Bodleianae Rawlinson C. 440, saec. XIII, olim *Henrici Spelman liber* (fol. 7, m. saec. XVII), formae maioris, fol. 204, e quibus folia 1—6. kalendarium continentia ad librum primigenium non pertinent. Cf. Macray, Catalogi etc. V, 2, 1878, col. 224sqq.
fol. 33'—46. Vita II. Wandregiseli (cf. V, 7sqq.).
fol. 56—68'. Vita II. Audoini (cf. V, 549, n. 2).
fol. 68'—92. V. Martialis auct. Pseudo-Aureliano (BHL. n. 5552).
fol. 92—159'. V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono.

444. Oxoniensis bibliothecae Bodleianae Add. D. 106 (n. 29645 apud F. Madan, 'A summary catalogue of Western MSS. in the Bodleian Library at Oxford' V, 1905, p. 665), saec. XI, olim inter codices a Libri a. 1859. venditos atque a. 1886. bibliothecae Bodleianae illatus, formae maioris, fol. 168 + 2 (fol. 50[a] et 50[b], 56[a] et 56[b] distinguuntur), potissimum passiones martyrum complectitur. Cf. Schenkl l. l. II (l. l. CXXIII, 1891, n. V), p. 8.
fol. 1'—19. V. Silvestri.
fol. 19—26. V. Genovefae A (III, 215—238).
fol. 26—27'. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).
fol. 59'—63'. V. Hadelini (BHL. n. 3733).
fol. 68'—76'. V. Gregorii I. auct. Paulo.
fol. 90'—95'. V. Gangulfi (3b[1]; cf. VII, 149).
fol. 102—104'. Radbodi sermo de Servatio (Analecta Bolland. I, 104—111).

Parisius (*Paris*).

I. Bibliotheca Nationalis.[1])

445. Parisiensis n. 528, saec. IX, olim Masciacensis, deinde S. Martialis Lemovic., tum Regius 4321. 4, formae minoris, *fol.* 181. Cf. K. Neff, 'Die Gedichte des Paulus Diaconus' ('Quellen und Untersuchungen zur latein. Philologie des Mittelalters' ed. Traube III, 4), 1908, p. XIXsq.
fol. 140—148. V. Audoini (4a; cf. V, 544).

446. Parisiensis n. 740 (S. Martialis Lemovic. n. 120, deinde Regius 3384 [2]), saec. X, formae magnae, fol. 200.
fol. 126—127. V. Aridii c. 3—7 (4a; cf. III, 580).

447. Parisiensis n. 1253, saec. XI, formae minoris, fol. 154, 'Breviarium ad usum monasterii S. Martialis scriptum' continet.
fol. 63—64. Conversio Afrae c. 1—3 (A 5c[1]; cf. III, 45).
fol. 83—85'. V. Aridii c. 3—6 (4b; cf. III, 580).
fol. 86—88. Passio Iuliani Arvern. (I, 879—881).

448. Parisiensis n. 1452 (Colbert. 449, Regius 3887 [a]), saec. X, formae magnae, fol. 202, olim (fol. 2, m. saec. XI) *Liber oblatus ad altarę sanctae Mariae Anitiensis ecclesiae* (Puy-en-Velay) *dono Adelardi eiusdem sedis episcopi* (qui c. a. 920. sedit, Gallia christiana II, 693), donec *Hunc codicem canonici Anicienses bibliothecae Colbertinae donarunt anno 1681*, ut Stephanus Baluzius fol. 1. adnotavit, collectionem canonum Dionysio-Hadrianam continet (cf. Maassen, 'Geschichte der Quellen ... des canonischen Rechts' I, 1870, p. 443; Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 583), cui eodem saeculo postea addita est
fol. 202—202'. Vita Tigris (1; cf. III, 532).

---

1) Cf. Bollandianos, Catalogus codicum hagiographicorum Latinorum antiquiorum saeculo XVI, qui asservantur in Bibliotheca Nationali Parisiensi, 4 tom., Bruxellis 1889—1893. De compluribus codicibus cf. etiam B. Krusch, 'N. Arch.' XVIII (1893), 583—599.

449. Parisiensis n. 2627 (Colbert. 1297, Regius 3976_{2}), olim Moissiacensis, formae quadratae, fol. 225, e compluribus libris diversis temporibus exaratis constat.
fol. 16′ (saec. XIV). Epitome Vitae Ansberti interpolata (Catalogus codicum hagiograph. Latin. I, 144—146; cf. supra V, 616).
fol. 82—109 (saec. XI). V. Amandi una cum Suppletione Milonis (B 6f; cf. V, 417).
fol. 110′—115 (saec. XII). Passio Leudegarii auct. Ursino (B $3a^{*}$; cf. V, 789).
fol. 134—147′ (saec. XI). V. Ansberti ($2b^{*}$; cf. V, 616).
fol. 148—157′ (saec. XI). Sermones duo de Aridio.
fol. 164—175′ (saec. XI/XII). Vita II. Bibiani (cf. III, 93).

450. Parisiensis n. 2768_{2} A (S. Martialis Lemovic. 175, Regius 4431), saec. XI, formae minoris, fol. 168.
fol. 61—71′. V. Fursei et
fol. 71′—73. additamentum Nivialense (D 1; cf. IV, 431).

451. Parisiensis n. 2769, olim Petri Pithoei, deinde Colbertinus 3653, tum Regius 4435. 3, e compluribus partibus diversae aetatis compactus est cum aliis tum his:
1. fol. 31—54, saec. IX, olim S. Petri Bellovacensis: Pars Libri Pontificalis (cf. Duchesne I, p. CXCIII; Mommsen p. XC).
2. fol. 107—133, saec. XVII. in., exemplar codicis Vaticani Reg. Lat. n. 667.
fol. 108sqq. *Chronologia et series Gothicorum regum* (= Epitome Isidori Ovetensis a. 883. c. 16; cf. Auct. ant. XI, 373sq.).
fol. 112′—133. Historia Wambae auct. Iuliano ($2b^{1*}$; cf. V, 497).

452. Parisiensis n. 2846 (Puteanus, deinde Regius 4348), saec. X, formae quadratae, fol. 181.
fol. 125′—135. Visio Baronti (4a; cf. V, 374).

453. Parisiensis n. 2990 A, saec. X, olim collegii Societatis Iesu Claromontani, deinde Thuaneus, tum Colbertinus n. 6482, denique Regius n. 4344. 5. 5. A, formae minoris, fol. 156, inter complures fasciculos olim separatim extantes
fol. 46—78′. V. Haimhrammi, initio mutilam, continet (A 1; cf. IV, 460), quam
fol. 79—80′. antiphonae et responsoria de eodem subsequuntur (cf. ib. p. 524).

454. Parisiensis n. 3788 (Colbert. 801, Regius 3863_{10}), saec. XII, formae magnae, fol. 229, initio mutilus. Cf. p. 549.
fol. 8—15′. V. Columbani auct. Iona I (B 1f; cf. IV, 45; Krusch, Ionas p. 109).
fol. 51—53′. Vita Genovefae retractata (cf. Kohler p. XXXIX).
fol. 64′—67. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—7).
fol. 68—68′. Gregorii Turon. lib. in Gloria martyrum c. 103. de Felice Nolano (24e; cf. I, 472).
fol. 78′—82. V. Fursei (A 4; cf. IV, 429).
fol. 85—86. Gregorii Turon. Vitae patrum c. 20. de Leobardo (I, 741—744).
fol. 108—110′. Passio II. Praeiecti (B 1b; cf. V, 222).
fol. 141′—145. V. Amandi (B 5a; cf. V, 414).
fol. 145—148′. V. Vedasti auct. Alcvino (A 6d; cf. III, 404).
fol. 149—151. V. Severini Acaun. A (1; cf. III, 167).
fol. 171′—173′. V. Albini auct. Fortunato, prologo omisso (P; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XV).
fol. 200—202′. Gregorii Turon. Vitae patrum c. 8. de Nicetio Lugdun. (I, 690—702).
fol. 202′—204′. V. Richarii auct. Alcvino (6; cf. IV, 386).
fol. 213—222′. Sulpicii Severi Dialogi, initio mutili.
fol. 222′—226′. Gregorii Turon. Hist. I, 48, et Virtut. Martini I, 4—6. 11. 12. 29. III, 53. II, 42. III, 8, addito Radbodi libello de Miraculo eiusdem c. 4—6 (SS. XV, 2, p. 1242sq.).
fol. 226—227′. Laudationes Martini auct. Alcvino (Migne CI, 657—664).
fol. 228. Versus in foribus cellulae et circa tumulum Martini (Le Blant, 'Inscriptions chrétiennes de la Gaule' I, p. 229. 241).
fol. 228—228′. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).

455. Parisiensis n. 3789 (Colbert. 675, Regius 3863. 2. 2), saec. XI, formae maioris, fol. 338.
fol. 67′—79′. V. Maximini Miciac. (cf. Catalogum codd. hagiogr. Latin. Paris. I, 294. 300—303).
fol. 96—100′. Vita II. Aniani et
fol. 101—103. Sermo de eodem (cf. III, 107, n. 3).
fol. 105′—114. V. Aviti B, parte folii 109. excisa, pro qua postea folium 110. chartaceum suppletum est (cf. III, 380sqq.).
fol. 262—268′. V. Lupi Senon. ($2c^{1}$; cf. IV, 178).
fol. 305′—317′. V. Landiberti Traiect. ($2a^{1}$; cf. VI, 312).
fol. 329—334. Passio Acaunensium martyrum (textus X).

456. Parisiensis n. 3801, saec. XII, olim Philiberti de la Mare n. 445, deinde Regius n. 3864. 7, formae mediae, fol. 180.
fol. 47′—53′. V. Goaris (X 5; cf. IV, 408).
fol. 55—60′. V. Germani Paris. auct. Fortunato ($5c^{1b}$; cf. VII, 352).
fol. 60′—68′. Translatio eiusdem interpolata.
fol. 117—165′. Virtutes Martini auct. Gregorio Turon. (14 i; cf. I, 469).

457. Parisiensis n. 3809 A (Colbert. 776, Regius 3653), saec. XIV/XV, formae maximae, fol. 260, altera pars legendarii, cuius pars prior codici n. 5306 inest. Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 584sq.; supra p. 550.
fol. 6—8′. V. Filiberti (A $1a^{*}$; cf. V, 574).

fol. 10'—44'. V. Bernardi Clarevall. (B. 7; cf. SS. XXVI, 94).
fol. 47'—49. V. Eptadii (2; cf. III, 185).
fol. 54—54'. Passio Iuliani Arvern. (I, 879—881).
fol. 97'—98'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 100'—104'. Passio Leudegarii auct. Ursino (cf. V, 260, n. 2).
fol. 148—149. Passio Dionysii Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 101—105).
fol. 170'—173'. V. Amantii (ib. p. 55—64; 2, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 276).
fol. 177'—179. V. Dalmatii (2; cf. III, 544).
fol. 199'—200. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).
fol. 224—229. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (I, 827—846).

458. Parisiensis n. 3820 (Colbert. 152, Regius 3596_{7}), saec. XIV, formae maximae, fol. 227.
fol. 47—54. V. Rusticulae (1; cf. IV, 339).
fol. 69—70. V. Columbani auct. Iona II, 23 [V. Bertulfi] (B 1i; cf. Krusch, Ionas p. 110).
fol. 80'—96. V. Caesarii Arelat. (3*; cf. III, 454).
fol. 122—124. Passio Acaunensium martyrum (B 3; cf. III, 23).
fol. 134—140. Passio Leudegarii auct. Ursino (B $3b^5$; cf. V, 264).
fol. 141—143'. Passio Dionysii Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 101—105).
fol. 159'—162'. V. Amantii (ib. p. 55sqq.; 3, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 276).
fol. 175—175'. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).
fol. 198'—202. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (I, 827sqq.).

459. Parisiensis n. 3851 A (S. Martialis Lemovic. 134, Regius 4240 2), saec. X/XI, formae maioris, fol. 131.
fol. 35'—41'. Passio Leudegarii auct. Ursino (B $3b^1$; cf. V, 264).
fol. 57—89'. V. Martini, epistulae, Dialogi auct. Sulpicio Severo.
fol. 89'—90'. Gregorii Turon. Hist. I, 48, et Virtutes Martini I, 4—6 in.
fol. 91—91'. Inscriptiones ecclesiae s. Martini.
fol. 92. Gregorii Turon. Virtutes Martini I, 6 (a verbo *Adeptusque* I, 592, 1).
fol. 96bis—99'. Passio Acaunensium martyrum (textus X).
fol. 99'—110'. V. Carileffi B (cf. III, 388, n. 3).
fol. 110'—121. V. Maximini Miciac. (Mabillon, Acta I, 581—591).

460. Parisiensis n. 5240 (S. Martialis Lemovic. 107, Regius 2802. 5), e compluribus codicibus compactus, formae quadratae, fol. 148.
fol. 140—146', saec. XI. V. Pardulfi (1; cf. VII, 20).
fol. 146'. *Missa sancti Pardulfi* (inc. *Concede nobis*).

461. Parisiensis n. 5270 (Regius 3859), saec. XIII, olim comitum Bethuniorum (Theol. 75), formae maioris, fol. 84.
fol. 8'—26'. V. Germani Autissiod. (interpolata?).
fol. 26'—32'. V. Filiberti (cf. V, 577).
fol. 32'—39. Passio Floriani et Florentii (cf. III, 67).
fol. 72—76'. V. Bavonis (3d; cf. IV, 532).

462. Parisiensis n. 5275 (Colbert. 3291, Regius $4174_{3.\,3}$), e compluribus codicibus compactus, formae mediae, fol. 65.
1. fol. 14'—30' (saec. X/XI). V. Radegundis auct. Fortunato et Baudonivia (1a; cf. II, 360).
fol. 30'—31'. *Incipit de beata Disciola* (= Gregorii Turon. Hist. VI, 29).
fol. 31'—32. Gregorii Turon. lib. in Gloria martyrum c. 12 (de miraculis sanctae gemmae).
2. fol. 33—37 (saec. X/XI). V. Salvii Ambian. (AA. SS. Ian. I, 704—706).
3. fol. 39—42' (saec. X/XI). V. Marcelli auct. Fortunato (P, cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXI; 1, cf. AA. SS. Nov. I, 262).
4. fol. 44—51 (saec. XI). V. Aldegundis (1a; cf. VI, 81).

463. Parisiensis n. 5278 (Colbert. 11, Regius 3594. 7), saec. XIII, formae maximae, fol. 469, legendarium totius anni a die 30. Novembris incipiens continet, paucis in calce extra ordinem adiectis. Cf. supra p. 535sq.
fol. 3—4'. V. Agerici Virdun. (Catalogus codicum hagiogr. Latin. Paris. I, 479—482).
fol. 10—14'. V. Chlodulfi Mett. (AA. SS. Iun. II, 127—132).
fol. 43—43'. Initium Vitae Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370).
fol. 77—79'. V. Servatii auct. Herigero (= Gesta episc. Leod. c. 21—28; SS. VII, 172—176).
fol. 81'—90'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6k; cf. VII, 357), praemissa parte Vitae II. (4; cf. VII, 368).
fol. 90'—94. V. Maximini auct. Lupo (4; cf. III, 73).
fol. 96—97'. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).
fol. 107—110. Passio II. Kiliani (ed. Emmerich p. 11—25).
fol. 124'—128. V. Sigolenae, nonnullis omissis (cf. 'N. Arch.' XXXV, 220, n. 4).
fol. 134—135. V. Lupi Trec. (1b, cf. III, 119; iam 2b, cf. VII, 290).
fol. 137—140. Vitae Germani Autissiod. interpolatae pars prior.
fol. 161—165. V. Arnulfi Mett. (II, 432—446).
fol. 166'—169'. V. Filiberti, prologo omisso (cf. V, 577).
fol. 202'—205'. V. Amati Habend. (IV, 215—221).
fol. 207—209'. V. Apri Tull. (AA. SS. Sept. V, 66—69).
fol. 213—218'. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (cf. VI, 334).

fol. 219'—224. V. Goerici Mett. (AA. SS. Sept. VI, 48—54).
fol. 228—230. Passio Acaunensium martyrum (classis X).
fol. 237—238. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 240'—268. V. Remigii auct. Hincmaro.
fol. 268—277. Passio Leudegarii C (C1d; cf. V, 268).
fol. 290'—300. V. Galli auct. Walahfrido liber I, prologo omisso.
fol. 305—306. V. Severini Burdegal. auct. Fortunato (2b; cf. VII, 211).
fol. 314'—324. Vita II. et Translatio Hugberti auct. Iona (cf. AA. SS. Nov. I, 763).
fol. 324—325'. V. Amantii Ruten. (Auct. ant. IV, 2, p. 55—64; 7, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 276).
fol. 325'—330'. V. Willibrordi auct. Alcvino, prologo omisso (6c; cf. VII, 101).
fol. 336—363'. V. Martini, epistulae, Dialogi auct. Sulpicio Severo.
fol. 363'—365'. Gregorii Turon. Hist. I, 48; Virtutes Martini I, 4—6; Hist. II, 1 [V. Brictii].
fol. 365'—368'. V. Otmari auct. Walahfrido (SS. II, 41—47).
fol. 368'—373'. Mirac. eiusdem auct. Isone (ib. p. 47—54).
fol. 373'—376. Vita I. Aniani (III, 108—117).
fol. 380—393. V. Columbani auct. Iona I (A2a†††; cf. Krusch, Ionas p. 88).
fol. 393—399. V. Columbae Hiensis auct. Adamnano, nonnullis omissis (BHL. n. 1889; cf. G. Brüning l. l. [cf. supra p. 542, n. 1] p. 222).

464. Parisiensis n. 5279 (Colbert. 280, Regius 3654/7), saec. XII/XIII, formae magnae, fol. 158, Vitas sanctorum a die 24. Februarii ad finem Martii continet. Cf. supra p. 547sqq.
fol. 12'—14'. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).
fol. 111'—116'. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—471).
fol. 116'—125'. V. Ermenlandi (2a; cf. V, 678).

465. Parisiensis n. 5280 (Bigotianus 170, Regius 3654/2), saec. XII/XIII, formae maioris, fol. 327.
fol. 33—40'. V. Genovefae D (cf. Kohler p. XXIV; supra III, 214).
fol. 47'—53. V. et Mirac. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 2—11).
fol. 59'—65'. V. Fursei, fine mutila (IV, 434sqq.).
fol. 132'—135'. V. Albini auct. Fortunato (P; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XV).
fol. 145—151. V. Leobini (cf. ib. p. XXVIII).
fol. 222—228. V. Germani Paris. auct. Fortunato (5c[10]; cf. VII, 352).
fol. 228—231'. Translatio eiusdem interpolata (SS. XV, 5sqq.).
fol. 243—245'. Vita Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).
fol. 256'—261. V. Aviti D (inc. *Cum preclara miraculorum*; cf. III, 382).
fol. 280'—284'. V. Carileffi C (inc. *Quia largiente Domino*; cf. III, 388, n. 4).
fol. 321—326'. V. Samsonis (T; cf. ed. Fawtier l. l. p. 88).

466. Parisiensis n. 5283 (Colbert. 296, Regius 4174. 4), saec. XI, formae mediae, fol. 194.
fol. 33—40. Vita II. Aniani (cf. III, 107, n. 3).
fol. 58—69'. V. Landiberti Traiect. (B 2; cf. VI, 316).
fol. 93'—101. V. Lupi Senon. (IV, 179—187).
fol. 112'—143'. Gregorii Turon. Virtutes Iuliani cum Passione compactae (36a; cf. I, 475).

467. Parisiensis n. 5287 (Colbert. 713, Regius 3864/7.7/B), saec. XIII, formae quadratae, fol. 234.
fol. 16—22. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6e; cf. VII, 356).
fol. 46'—49'. V. Landelini (2; cf. VI, 436).
fol. 62'—96'. V. Martini, epistulae, Dialogi auct. Sulpicio Severo.
fol. 97—98'. Gregorii Turon. Hist. I, 48; Virtutes Martini I, 4—6.
fol. 98'—100. Inscriptiones in ecclesia s. Martini (Le Blant l. l. I, n. 166sqq.).
fol. 100. Gregorii Turon. Hist. II, 14.
fol. 100—101. Laudationes Martini auct. Alcvino (Migne CI, 657sqq.).
fol. 101—102. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).
fol. 103'—117. Mirac. Andreae auct. Gregorio (I, 827—846).
fol. 126'—156. V. Eligii (9; cf. IV, 659).

468. Parisiensis n. 5289, saec. XIV, formae maximae, fol. 76.
fol. 1—4. V. Vedasti auct. Alcvino, initio mutila.
fol. 4—5'. V. Amantii (Auct. ant. IV, 2, p. 55sqq.; 9, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 276).
fol. 35—37. V. Columbani auct. Iona II, 1—6 [V. Athalae] et
fol. 62—66. II, 7—10 [V. Eustasii] (A 1b[8]; cf. Krusch, Ionas p. 72).
fol. 66—73. V. Walarici (4a; cf. IV, 159).

469. Parisiensis n. 5293 (Regius 3654), saec. XIII, olim Peirescianus, deinde Mazarinaeus, formae maioris, fol. 192. Cf. supra p. 550.
fol. 61'—63'. Passio Acaunensium martyrum (X 7b, cf. III, 29; at cf. A. Dufourcq, 'Étude sur les Gesta martyrum romains' II, 1907, p. 9, n. 1).
fol. 68—69'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 69'—70'. Apparitio eiusdem in Monte Tumba (AA. SS. Sept. VIII, 76—78).
fol. 75—101. V. Remigii auct. Hincmaro.
fol. 155'—171. V. Columbani auct. Iona I (A3x[1]; cf. Krusch, Ionas p. 99).

470. Parisiensis n. 5294 (Colbert. 2509, Regius 4187/5), saec. XI/XII, olim *Liber Sancti Simphoriani Mettensis cenobii* (fol. 177': ***Lkbfr sck skmphprkbnk mfttfnsks cfnpbkk***), deinde capituli ecclesiae cathedralis Mettensis, postea (a. 1657) ut videtur Claudii Hardy senatoris regii (cf. IV, 215, l. 19), formae quadratae, fol. 177. Fol. 1. extat index ab eodem librario exaratus, qui textum scripsit. Cf. supra p. 535sq.

fol. 1'—16. Gesta episcoporum Mettensium auct. Paulo (cf. SS. II, 260), sed Vita Clementis interpolata est (BHL. n. 1859).

fol. 16—17'. Catalogus episcoporum Mettensium (SS. II, 268—270).

fol. 25'—35'. V. Arnulfi (B 3; cf. II, 430).

fol. 35'—38'. Genealogia domus Carolingicae (SS. II, 308—312; 2, cf. p. 306).

fol. 38'—43. Inventio sanctorum a Theoderico episcopo Mettensi repertorum (SS. IV, p. 473, l. 7—p. 476, l. 36; cf. p. 462, sub 3).

fol. 44—58'. V. Goerici episc. Mett. (AA. SS. Sept. VI, 48—54).

fol. 59. Continuatio catalogi episc. Mett. postea facta (SS. II, 270).

fol. 59'—67'. V. Chlodulfi (AA. SS. Iun. II, 127—132).

fol. 68'—88'. V. Adalberonis II. episc. Mett. auct. Constantino (2; cf. SS. IV, 659).

fol. 88'—89'. Epistula Hildewardi episc. Halberstad. ad Adalberonem (Labbe, Nova bibliotheca mss. I, 682sq.; G. Schmidt, 'Urkundenbuch des Hochstifts Halberstadt' I, 'Publikationen aus den Preußischen Staatsarchiven' XVII, 1883, p. 42, n. 56).

fol. 90—107'. V. Romarici, Amati, Adelphii (1; cf. IV, 213).

fol. 144—158. V. Willibrordi auct. Alcvino (6a; cf. VII, 101).

fol. 158—167. V. Maximini auct. Lupo (5b; cf. III, 73).

fol. 167—175. V. Goaris (X 1b; cf. IV, 408).

471. Parisiensis n. 5295 (Colbert. 1870, Regius 3844), saec. XI, formae magnae, fol. 101 (+ 37bis et 38bis). Fol. 101. adnotatum est: *Iste liber est de cappe(lla) domini archiepiscopi Arelatensis*, atque fol. 1. praescriptio legitur: *Incipit liber plurimorum confessorum, cuius initium ponimus Trophimum, Arelatensis sedis antistitem ab apostolis ordinatum, ad Gallias primum directum.*

fol. 1—9'. Sermones de Trophimo et Vita eius (BHL. Suppl.[2] n. 8318 d. b. f, etc.).

fol. 10—25'. V. Reguli auct. Caelestino (BHL. n. 7108).

fol. 26—41. V. Honorati Arelat. auct. Hilario (Leonis M. Opera ed. Ballerinii II, 347—370).

fol. 41—60'. *Incipit vita sancti Hylarii episcopi Arelatensis ecclesiae, quam edidit domnus Reverentius, eius successor in episcopatu* (ib. p. 317—342).

fol. 60'—61. Epitaphium eiusdem (ib. p. 342).

fol. 61—92'. V. Caesarii Arelat. (3; cf. III, 454). Folio post fol. 92. exciso, versus ultimi saec. XVII. ab *I. G. I(uris) V(triusque) D(octore)* 'ex alio veteri codice' (Paris. n. 3820) suppleti sunt.

fol. 93—100' (saec. XII). V. Virgilii Arelat. (AA. SS. Mart. I, 400—404).

fol. 101'. Catalogus episcoporum Arelatensium, postea adiectus (SS. XIII, 377; L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' I[2], 1907, p. 251sq.), primo ad Raimundum II (1163—82) perveniens, deinde a compluribus continuatus.

472. Parisiensis n. 5296 (Colbert. 53, Regius 3593/9), saec. XIII, formae magnae, fol. 216.

fol. 12'—16'. V. Maioli auct. Odilone (AA. SS. Maii II, 684—690).

fol. 32'—36'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (5c[1d]; cf. VII, 352).

fol. 41—42'. V. Medardi eidem attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).

fol. 66'—68'. V. Leutfredi (4b; cf. VII, 5).

fol. 94'—97. V. Carileffi C (inc. *Quia largiente*; cf. III, 388, n. 4).

fol. 102'—103. V. Aquilini Ebroic. (brevior quam AA. SS. Oct. VIII, 505—510).

fol. 128—131. V. Samsonis (R; cf. ed. Fawtier l. l. p. 87).

fol. 135—144. V. Germani Autissiod. (interpolata?).

fol. 154—155'. V. Betharii (2; cf. III, 613).

fol. 161—162'. Conversio et Passio Afrae, fine mutila (III, 55sqq.).

fol. 179'—181. V. Gaugerici (1b*; cf. III, 650).

fol. 184—187'. V. Radegundis auct. Fortunato (II, 365—377).

fol. 188—193. V. Arnulfi Mett. (II, 432—446).

fol. 196—199'. V. Filiberti (B 2; cf. V, 576).

fol. 199'—206. Miraculorum eiusdem liber I (SS. XV, 298, 41—301, 40; F, cf. ed. Poupardin p. L).

fol. 207—213'. Fragmenta Vitae II. Audoini (cf. V, 548sqq.).

473. Parisiensis n. 5296 B (Bigotianus 172, Regius 3654. 3), saec. XIII, formae maioris, pag. 399. Cf. Levison, 'N. Arch.' XXVII, 498sq.

p. 57—64. V. Carileffi C (cf. III, 388).

p. 64—71. V. Goaris (X 7; cf. IV, 408).

p. 150. 159—171. Vita II. Wandregiseli (cf. V, 7sqq.).

p. 171—173. *Commemoratio genealogiae Arnulfi episcopi* (SS. II, 308sq. 324sq. in parte dextera).

p. 173—175. Visio Karoli III. (ed. Zurlauben, 'Histoire de l'Académie royale des Inscriptions et Belles-Lettres' XXXVI, 1774, p. 213—221; cf. p. 210sq. et Levison l. l.).

p. 175—188. Mirac. Wandregiseli (SS. XV, 406—409).

p. 188. Catalogus episc. Rotomag. (cf. Sauvage, Analecta Bolland. VIII, 418 sq.; Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II², 1910, p. 201).
p. 239—262. Translatio Lewinnae auct. Drogone (cf. SS. XV, 1319 sq.).
p. 262—293. V. Germani Autissiodor. interpolata (cf. VII, 244 sq.).

474. Parisiensis n. 5297 (Colbert. 512, Regius $3593/7$), saec. XIII, olim Fulcardimontensis, formae magnae, fol. 169, menses Februarium et Martium complectitur. Cf. supra p. 547 sqq.
fol. 7'—17. V. Amandi cum Suppletione Milonis (V, 428—483).
fol. 17—20'. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 414 sqq.).
fol. 20'—21'. Sermo eiusdem de Vedasto (BHL. n. 8509).
fol. 21'—24'. Mirac. Vedasti (SS. XV, 397—402).
fol. 26'—29. V. Severini Acaun. A (III, 168).
fol. 70—71'. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).
fol. 144—147. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—471).
fol. 149'—152'. V. Vulframni (1d; cf. V, 659).
fol. 152'—159'. V. Ermenlandi (2c; cf. V, 678).
fol. 164—166. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] (A 2c³; cf. IV, 42; Krusch, Ionas p. 93).

475. Parisiensis n. 5298 (Colbert. 746, Regius $3654/5$), saec. XII. ex., formae maioris, fol. 128.
fol. 65—66'. V. Caesarii Arelat. I, 3—13 (4; cf. III, 454).
fol. 76—78. Passio Acaunensium martyrum.
fol. 78—79'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 83'—85'. Passio Dionysii Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 101—105).
fol. 105—105'. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).

476. Parisiensis n. 5299 (Regius 4175), saec. X, olim *Ex bibliotheca Cl. Puteani Senatoris Parisiensis* (fol. 1), formae mediae, fol. 174. Fol. 5'. manus saec. X. indicem exaravit, praescripta nota: *Hunc librum iussit Arnoldus scribi; qui legit, oret pro ipso.*
fol. 158—164'. Conversio et Passio Afrae (B 3a; cf. III, 46).

477. Parisiensis n. 5301 (Regius 3594. 3), saec. X/XI, olim S. Martialis Lemovic., formae maximae, fol. 332 (+ fol. 48bis).
fol. 82—85. V. Medardi Fortunato attributa (R; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXVII).
fol. 102—117. V. Iuniani auct. Vulfino Boetio (AA. SS. Aug. III, 38—46).
fol. 163—164'. Passio Iuliani Arvern. (I, 879—881).
fol. 164'—168'. Virtutes Iuliani auct. Gregorio Turon. c. 1—4. 11. 17. 18 (I, 563—572).
fol. 195—198. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 204—207. Passio Acaunensium martyrum (X 1; cf. III, 27).
fol. 213—216. Passio Dionysii Fortunato attributa (Q; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXXI).
fol. 296—300'. Conversio et Passio Afrae (A 5a; cf. III, 45).

478. Parisiensis n. 5304 (Colbert. 184, Regius 3393⁴), saec. XI, formae maximae, fol. 267.
fol. 36—36'. V. Vedastis auct. Iona (A 3a; cf. III, 400; Krusch, Ionas p. 297).
fol. 40—43'. V. Austrigisili (1a; cf. IV, 190).

479. Parisiensis n. 5306 (Colbert. 775, Regius $3654/4$), saec. XIV/XV, formae magnae, fol. 222, pars prior legendarii eiusdem, cuius partem alteram codex n. 3809 A continet. Cf. supra p. 550.
fol. 10—11'. V. Geremari (A 1; cf. IV, 627).
fol. 35'—38'. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11).
fol. 61'—63'. Passio II. Praeiecti (B 9; cf. V, 223).
fol. 65—67. V. Iohannis Reom. auct. Iona (A 2; cf. III, 503; Krusch, Ionas p. 323).
fol. 71—72'. V. Vedastis auct. eodem (A 3c; cf. III, 400; Krusch l. l. p. 297).
fol. 74—76. V. Austrigisili (1b; cf. IV, 190).
fol. 79'—80'. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).
fol. 117—118'. Vita II. Desiderii Vienn. (2; cf. III, 628).
fol. 120'—121'. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).
fol. 154—156'. Vita et Virtutes Eparchii (1; cf. III, 551).
fol. 174'—177'. V. Sigolenae (AA. SS. Iulii V, 630—637; cf. 'N. Arch.' XXXV, 220, n. 4).
fol. 192—197. V. Germani Autissiod. (interpolata?).
fol. 213'—215. Conversio et Passio Afrae (A 5c²; cf. III, 45).

480. Parisiensis n. 5307 (Antonii Faure 27, Regius $4182/5$), saec. XI. a pluribus librariis scriptus, formae quadratae, fol. 140.
fol. 136—138. V. Ursmari et
fol. 138—139'. V. Erminonis auct. Ansone (1b; cf. VI, 448).

481. Parisiensis n. 5308 (olim Andreae Duchesne, deinde Colbert. 18, Regius 3593^2), saec. XII (fol. 55'—72. saec. XIII, fol. 337—413. saec. XIII. in.), formae maximae, fol. 413, e quibus folia 1. 273—280. 329—336. desunt, tertiam partem anni (Sept.—Dec.) complectitur. Cf. supra p. 535 sq.
fol. 2—4. V. Lupi Senon. (3b; cf. IV, 178).

fol. 11—13. V. Remacli (5b; cf. V, 102) cum parte priore Miraculorum (SS. XV, 433sq.).
fol. 29′—30′. V. Adelphii (3; cf. IV, 214).
fol. 31′—37′. V. Maurilii auct. Archanaldo, epistula omissa (Auct. ant. IV, 2, p. 82—101).
fol. 37′—40. V. Amati (3; cf. IV, 214).
fol. 50′—55′. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (4; cf. VI, 332).
fol. 55′—59′. V. Goerici (AA. SS. Sept. VI, 48—54).
fol. 59′—63′. V. Arnulfi Mett. (B 3a; cf. II, 430).
fol. 78′—80′. Passio Acaunensium martyrum (X 8; cf. III, 29).
fol. 81—87′. V. Haimhrammi (A 4b; cf. IV, 460).
fol. 103—104. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 106—107. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).
fol. 107—108′. V. Vedastis auct. Iona (B 2a; cf. III, 400; Krusch, Ionas p. 297).
fol. 108′—140′. V. Remigii auct. Hincmaro (2a; cf. III, 244).
fol. 140′—150′. V. Germani Autissiod. (interpolata?)
fol. 152—161. Passio Leudegarii C (C 1c; cf. V, 267).
fol. 163—164. Passio Dionysii (N; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXXI).
fol. 172′—189′. V. Galli auct. Walahfrido (3f; cf. IV, 245).
fol. 189′—194′. V. Bercharii auct. Adsone (AA. SS. Oct. VII, 2, p. 1010—18).
fol. 196′—197′. V. Severini Burdegal. auct. Fortunato (2a; cf. VII, 211).
fol. 197′—198. V. Venantii (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 16; I, 724—726).
fol. 212—218′. Vita II. Pirminii (1; cf. SS. XV, 19; AA. SS. Nov. II, 1, p. 4. et 35).
fol. 218′—225′. V. Hugberti et Translatio a. 825 (SS. XV, 235—237) auct. Iona (cf. AA. SS. Nov. I, 763).
fol. 225′—226′. V. Amantii (Auct. ant. IV, 2, p. 55sqq.; 6, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 276).
fol. 226′—230′. V. Willibrordi auct. Alcvino (6b; cf. VII, 101).
fol. 261′—264. V. Otmari auct. Walahfrido (SS. II, 41—47).
fol. 264—268. Mirac. eiusdem auct. Isone (ib. p. 47—54).
fol. 268—270. V. Aniani (2*; cf. III, 106).
fol. 281—287′. V. Columbani auct. Iona I (A 2a***; cf. IV, 41; Krusch, Ionas p. 87).
fol. 287′—292. V. Columbae Hiensis auct. Adamnano, nonnullis omissis (BHL. n. 1889; cf. G. Brüning l. l. p. 222).
fol. 302—309′. V. Trudonis auct. Donato (1a*; cf. VI, 267).
fol. 323′—328′. V. Eligii (4b; cf. IV, 658).
fol. 352′—354. V. Romarici (3; cf. IV, 214).
fol. 357′—362. V. Chlodulfi (AA. SS. Iunii II, 127—132).
fol. 363—366′. V. Odiliae (1e; cf. VI, 30).
fol. 410′—413. V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370).

482. Parisiensis n. 5311 e duabus partibus constat, quarum prior, saec. XIII, formae maioris, folia 141 continet.
fol. 8—13′. V. Genovefae (4e; cf. III, 209).
fol. 25—52′. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 250sqq.).
fol. 52′—58′. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11).
fol. 78—86. V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370).
fol. 116—120. Passio II. Praeiecti (cf. V, 219. 222sqq.).

483. Parisiensis n. 5318 (Bigotianus 171, Regius 3604), saec. XII, formae maximae, fol. 295, menses Ianuarium, Februarium, Martium continet. Cf. supra p. 547sqq.
fol. 19—22. V. Genovefae B, addito Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 89 (I, 805).
fol. 24—26. V. Melanii (III, 372—376; classis 2), addito eiusdem operis Gregorii c. 54 (I, 779sq.).
fol. 39—42′. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11).
fol. 47—50′. V. Boniti (7b; cf. VI, 115).
fol. 71—74. V. Fursei (IV, 434—440).
fol. 76′—81. V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370).
fol. 134—135′. Vita II. Praeiecti (cf. V, 219. 222sqq.).
fol. 138′—140′. V. Balthildis (A 3a; cf. II, 479).
fol. 160—163′. V. Iohannis Reom. C (cf. III, 504; Krusch, Ionas p. 324sq.).
fol. 179′—190. V. Amandi cum Suppletione Milonis (V, 428—483).
fol. 190—193. Vita Vedasti (III, 414sqq.) et sermo de eodem (AA. SS. Febr. I, 800) auct. Alcvino.
fol. 193′—196. Mirac. eiusdem (SS. XV, 397—402).
fol. 198—199′. V. Severini Acaun. A (III, 168).
fol. 225—226′. V. Albini auct. Fortunato (P; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XV).
fol. 289′—292. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—471).
fol. 294—295′. V. Ermenlandi, foliis amissis fine mutila (2e; cf. V, 678).

484. Parisiensis n. 5319 (Colbert. 846, Regius $3863 \atop 13$), saec. XIV, formae mediae, fol. 269, Vitas sanctorum mensis Ianuarii continet. Cf. supra p. 547sqq.
fol. 28′—32′. V. Eugendi (III, 154—166; classis 3).
fol. 34′—39. V. Genovefae B, addito Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 89 (I, 805).
fol. 41′—44. V. Melanii (III, 372—376; classis 2), addito Gregorii lib. in Gloria confess. c. 54 (I, 779sq.).
fol. 44—45′. V. Gregorii Lingon. (= Gregorii Vita patrum c. 7; I, 686—690), addito (fol. 45′—46) Fortunati carm. IV, 2 (Auct. ant. IV, 1, p. 80).

fol. 63—67'. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11).

fol. 67'—68'. Epistula Hilarii ad Abram filiam spuria et hymnus *Lucis largitor splendide* (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244, 245—247).

fol. 68'—70'. Mirac. eiusdem (BHL. n. 3893—3901).

fol. 70'—71. Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 2. de Hilario (I, 749 sq.).

fol. 71—72. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67; similis codd. DE).

fol 82—83. Gregorii Turon. lib. in Gloria martyrum c. 103. de Felice Nolano (24d; cf. I, 472).

fol. 84'—90. V. Boniti (7c; cf. VI, 115).

fol. 119—124. V. Fursei (IV, 434—440; similis cod. A 3).

fol. 124—127'. Passio sanctorum Tergeminorum (AA. SS. Ian. II, 76—80) cum epistula Warnecharii (MG. Epist. III, 457).

fol. 127'—134. V. Sulpicii D (inc. *Clara radiante congerie*; cf. IV, 370).

fol. 134—144. Vita et Mirac. Gennulfi (AA. SS. Ian. II, 82—91; SS. XV, 2, p. 1210—13 in notis).

fol. 163—164'. V. Leobardi (= Gregorii Tur. Vita patrum c. 20; I, 741—744).

fol. 209'—212'. Passio II. Praeiecti (B 2c; cf. V, 222).

fol. 217—221. V. Iuliani Cenoman. auct. Letaldo, epistula omissa (AA. SS. Ian. II, 762—767).

fol. 244—248'. V. Iohannis Reom. C (cf. III, 504; Krusch, Ionas p. 324 sq.).

fol. 248'—251'. V. Balthildis (II, 482—505; similis cod. A 3b).

fol. 251'—261'. 263—269. V. Malachiae auct. Bernardo.

485. Parisiensis n 5321 (Regius $\frac{4184}{3}$), olim S. Martialis Lemovicini, formae magnae, fol. 133, complures reliquias librorum variis temporibus scriptas continet; in folio praefixo m. saec. XI. adnotatum est: ***Liber sum sancti Marcialis; si quis me furaverit, maledictus sit in perpetuum. Amen.***

fol. 15—18 (saec. XI). Virtutes Eparchii retractatae, initio mutilae (B I; cf. III, 552).

fol. 18—19 (saec. XI). *Versus cuiusdam in laude eiusdem* (inc. *Tempora prisca Deus sanctis insigniter almis*).

fol. 82—87 (saec. X/XI). Passio Acaunensium martyrum (X 4a; cf. III, 28).

486. Parisiensis n. 5322, saec. XIII. in., olim Iohannis Aurati (Dorat), deinde collegii Claromontani Societatis Iesu Parisiensis, tum Colbertinus 81, Regius $\frac{3654}{6}$, formae maioris, fol. 191, tertiam partem anni ab Aprili ad Iulium continet.

fol. 58—63. Vita et Mirac. Austrigisili (3b; cf. IV, 190).

fol. 88—88'. Passio Ragneberti (2; cf. V, 208).

fol. 105'—110. Vita et Mirac. Maxentii (AA. SS. Iunii V, 169—175).

fol. 142—144'. V. Goaris (X 6; cf. IV, 408).

fol. 177—187'. V. Germani Autissiod. (interpolata?).

fol. 187'—190'. Conversio Mamertini (AA. SS. Iulii VII, 206—210).

487. Parisiensis n. 5323 (Bigotianus 171, Regius 3605), saec. XIII, formae maioris, fol. 263, menses quinque, scil. ab Aprili ad Augustum, complectitur.

fol. 13—15. V. Richarii auct. Alcvino (IV, 390 sqq.).

fol. 15—19. Mirac. eiusdem (SS. XV, 2, p. 916—919).

fol. 54—57. Vita et Mirac. Austrigisili (IV, 191—208).

fol. 58—62'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6f; cf. VII, 356).

fol. 72'—73. V. Medardi eidem attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73), addito carmine de eodem a Fortunato composito (Carm. II, 16, ib. IV, 1, p. 44—48).

fol. 87—89. V. Carileffi A, initio mutila (III, 389—394).

fol. 89—90'. V. Goaris (IV, 411—423).

fol. 93'—96'. Vita et Virtutes Eparchii retractatae (B 2; cf. III, 552).

fol. 100—101'. V. Aviti (III, 383—385).

fol. 154'—156'. Passio VII Dormientium auct. Gregorio Turon. (I, 848—853; Analecta Bolland. XII, 377—387).

fol. 156'—158'. Vita II. Lupi Trec. (§ 27—61), initio et fine mutila (cf. III. 101, 20. 119, 38).

fol. 162—170. V. Germani Autissiod. (interpolata?).

fol. 170—174'. Mirac. eiusdem auct. Heirico (AA. SS. Iulii VII, 255 sqq.).

fol. 180'—182. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64).

fol. 185—191. V. Radegundis auct. Fortunato et Baudonivia (5e; cf. II, 361).

fol. 193—195. V. Filiberti (A 3c; cf. V, 575).

fol. 195—201. Mirac. eiusdem auct. Ermentario (SS. XV, 298—303; ed. Poupardin l. l. p. 19—70, cf. p. L).

488. Parisiensis n. 5324, saec. X (fol. 1—12. saec. XII), olim S. Germani a Pratis, deinde Claudii Puteani, tum Regius 4174, formae minoris, fol. 205.

fol. 13—34. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio (interpolata?).

fol. 126'—128'. V. Severini Acaun. B (cf. III, 167, l. 38).

fol. 146—150. V. Albini auct. Fortunato (P; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XV).

fol. 150—165. V. Genovefae E (ed. Kohler p. 49—72).

489. Parisiensis n. 5327 (Telleriano-Remensis 269, Regius $4179 \over 3$), olim *Bibliothecae Sti. Amandi in Pabula* (fol. 25, m. saec. XVII), formae mediae, fol. 205, e compluribus codicibus saec. IX–XI. exaratis constat; fol. 170'. m. saec. XIII. adnotatum est: *Iste liber est Sancti Amandi in Pabula. Si quis abstulerit, anathema sit, amen; servanti sit benedictio, amen.* Cf. 'Archiv' XI, 262–264.

1. fol. 9–13' (saec. XI). V. Bavonis, initio mutila (3c; cf. IV, 532).

fol. 13'–18' (saec. XI). V. Gregorii M. auct. Paulo (ed. Grisar, 'Zeitschrift für katholische Theologie' XI, 1887, p. 162–173).

2. fol. 25–35' (saec. XI). Vita et Mirac. Waldburgis Adelboldo attributa (cf. SS. XV, 537, n. 5).

3. Folia 81–170. saec. X. exarata sunt.

fol. 81'–87. V. Adae et Evae (ed. W. Meyer, 'Abhandlungen der Münchener Akademie, philos.-philol. Classe' XIV, 3, 1878, p. 245–250; cf. p. 218). Subiuncti sunt

fol. 87. versus octo (inc. *Christus Ragnardum salvet, tueatur, honoret*) ad exemplum Sedulii (Carm. pasch. V, 44. 94–100) compositi (ed. Delisle, 'Le Cabinet des mss.' I, 1868, p. 316, n. 1; MG. Poetae I, 89).

fol. 87–104. V. Basilii auct. Amphilochio. In calce fol. 104. atramento pallidiore saec. X. adnotatum est: *Iaspis et saphirus et calcedonius, smaragdus et sardonix et sardius et crisolitus et berillus, topazius, grisopressus, iacinctus et ametistus; et hec sunt nomina lapidum* (cf. hymnum Ionae v. 32–35, supra IV, 110; Krusch, Ionas p. 226).

fol. 104'–166'. V. Eligii libri I. II (2c; cf. IV, 657) et

fol. 166'–170. liber tertius (P; cf. MG. Poetae IV, 2, p. 786).

4. fol. 178'–180' (saec. IX). Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541–543).

5. fol. 181–186 (saec. X). V. Arnulfi (A 1; cf. II, 428); quam

fol. 186. versus 7 eadem manu scripti excipiunt (inc. *Ter ternos habuit annos, qui scripserat istut*), e quibus efficitur codicem ex exemplari descriptum esse, quod Hieronymus, Karoli Martelli filius novem annorum, exaraverat (ed. supra II, 429; Delisle l. l. p. 315; Poetae I, 89).

490. Parisiensis n. 5330 (Colbert. 2081, Regius 3864. 2. 2), saec. XIII, formae mediae, fol. 72.

fol. 20–41'. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio (interpolata?).

fol. 52–72'. V. Columbani auct. Iona lib. I (A 6; cf. Krusch, Ionas p. 102).

491. Parisiensis n. 5336 (Colbert. 709, Regius 3863. 12), saec. XIV, formae mediae, fol. 131.

fol. 48–59. Virtutes Martini auct. Gregorio Turon. I. II (15e; cf. I, 471).

fol. 64–66'. V. Aniani (III, 108–117).

fol. 84'–96. V. Columbani auct. Iona I (A2a++++; cf. Krusch, Ionas p. 89).

492. Parisiensis n. 5337 (Regius 3594), saec. XIII, olim comitum Bethunianorum n. 21, formae magnae, fol. 92, Vitas mensium Septembris et Octobris continet. Cf. supra p. 549.

fol. 7'–11. V. Audomari C (cf. V, 745, n. 7).

fol. 18'–23. V. Landiberti Traiect. (B 6g; cf. VI, 317).

fol. 34'–36. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541–543).

fol. 43–57'. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 259sqq.).

fol. 57'–66'. Passio Leudegarii auct. Frulando, fine mutila (2a²; cf. V, 280).

fol. 67–67'. V. Apollinaris pars extrema (inc. *[no]mine demonio* III, 202, ?).

fol. 91'–92'. V. Faronis B, fine mutila (cf. V, 181).

493. Parisiensis n. 5341 (Colbert. 59, Regius $3593 \over 5$), saec. XII. ex., formae maximae, fol. 171, Vitas mensis Ianuarii complectitur, indice (fol. 1') praefixo. Cf. supra p. 547sqq.

fol. 9'–12. V. Eugendi (similis codd. 3a, a*).

fol. 18'–21'. V. Genovefae B, addito (fol. 21') Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 89 (I, 805).

fol. 23'–25. V. Melanii (III, 372–376; classis 2), addito (fol. 25) eiusdem operis Gregorii c. 54 (I, 779sq.).

fol. 25–26. V. Gregorii Lingon., i. e. Vitae patrum auct. eodem c. 7 (I, 686–690), sed interpolata (BHL. n. 3666).

fol. 31'–34'. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1–11).

fol. 35–36'. Miracula eiusdem (BHL. n. 3893–3901), addito (fol. 36') Gregorii lib. in Gloria confess. c. 2 (I, 749sq.).

fol. 36'–37'. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64–67).

fol. 46'–50. V. Boniti (6b; cf. VI, 115).

fol. 71–74. V. Fursei (similis cod. A 3).

fol. 74–78'. Vita II. Fursei (inc. *Laudabilis Dei nostri virtus*; cf. IV, 433sq.).

fol. 78'–81. Passio II. sanctorum Tergeminorum (AA. SS. Ian. II, 76–80) cum epist. Warnecharii (MG. Epist. III, 457).

fol. 81–86. V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370).

fol. 107–108. V. Leobardi (= Gregorii Vitae patrum c. 20; I, 741–744).

fol. 141'–143'. Passio II. Praeiecti (B 2b; cf. V, 222).

fol. 164'–167'. V. Iohannis Reom. C, prologo omisso (cf. III, 504; Krusch, Ionas p. 324sq.).

fol. 167'–170'. V. Aldegundis (2a; cf. VI, 82).

fol. 170'–171'. V. Balthildis (A 3b; cf. II, 480).

494. Parisiensis n. 5343 (Philiberti de la Mare 384, Regius 4189. 4), saec. XI (fol. 84—91. et 103—116. saec. XII), formae mediae, fol. 156.
fol. 18—19'. Passio Sigismundi (B; cf. II, 330).
fol. 47—60'. V. Radegundis auct. Fortunato et Baudonivia (5c; cf. II, 361).

495. Parisiensis n. 5346 (Regius 4182), saec. XIV, formae mediae, fol. 58.
fol. 1—13. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6a[3]; cf. VII, 354).
fol. 13'—24'. Translatio eiusdem et Mirac. interpolata (AA. SS. Maii VI, 788—796; SS. XV, 5—9).
fol. 24'—39. Mirac. eiusdem auct. Aimoino (AA. SS. l. l. p. 797—805).
fol. 39—39'. Miraculum eius a. 1061 (ib. p. 806).
fol. 40—49'. V. Genovefae E (ed. Kohler p. 49—72; cf. p. XXX).

496. Parisiensis n. 5351 (S. Martialis Lemovicini 172, Regius 4177. 2), saec. XI. et XII, formae minoris, fol. 179.
fol. 6—19'. V. Radegundis auct. Fortunato et Baudonivia (5a; cf. II, 361).
fol. 50—67. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio (interpolata ?).
fol. 95—99'. Passio Mammae auct. Walahfrido (MG. Poetae II, 275—296; cf. p. 265).

497. Parisiensis n. 5352 (Colbert. 137, Regius $\frac{3593}{3}$), saec. XIII, formae magnae, fol. 249, e quibus folia 90—113. perierunt, Vitas mensium Februarii et Martii continet. Cf. supra p. 547 sqq.
fol. 19'—34'. V. Amandi cum Suppletione Milonis (V, 428—483).
fol. 34'—39. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 414 sqq.).
fol. 39'—43'. Mirac. Vedasti (SS. XV, 397—402).
fol. 46—48'. V. Severini Acaun. A (III, 168).
fol. 190'—194. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—471).
fol. 197'—200'. V. Vulframni (cf. V, 660, n. 7).
fol. 211—219. V. Ermenlandi (cf. V, 679).
fol. 224'—227. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] (A 2c[5c]; cf. Krusch, Ionas p. 95).
fol. 239—240'. V. Rigoberti, fine mutila (2a[2]; cf. VII, 56).

498. Parisiensis n. 5353 (Colbert. 322, Regius $\frac{3593}{6^a}$), saec. XIV, formae maximae, fol. 182, e quibus folia 88. et 137—144. desunt, Vitas sanctorum *a Kalendis Septembris usque ad Kalendas Novembris* (ita fol. 1) continet. Cf. supra p. 547 sqq.
fol. 1'—3'. V. Lupi Senon. (2d*; cf. IV, 178).
fol. 3'—4. Mirac. eiusdem a. 1102 (Catalogus codd. hagiogr. Lat. Paris. II, 311 sq.).
fol. 21'—24. V. Audomari C (cf. V, 745, n. 7).
fol. 25'—29. V. Maurilii auct. Archanaldo (Auct. ant. IV, 2, p. 84 sqq.).
fol. 29—31'. V. Amati (5; cf. IV, 214).
fol. 39'—44'. V. Bercharii auct. Adsone (AA. SS. Oct. VII, 2, p. 1010—18).
fol. 50—53. V. Landiberti Traiect. (B 6d; cf. VI, 317).
fol. 58—62. V. Goerici (AA. SS. Sept. VI, 48—54).
fol. 65'—68'. Passio Acaunensium martyrum (X 2g; cf. III, 28), additis (fol. 68'—69) Gregorii Turon. lib. in Gloria mart. c. 74. 75 (I, 537—539).
fol. 69—69'. *Sermo in sollempnitate eorumdem sanctorum martyrum Thebeorum.*
fol. 69'—73. V. Sadalbergae (A 1d; cf. V, 45).
fol. 89—90. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 94'—104'. V. Remigii auct. Hincmaro (5d; cf. III, 247).
fol. 106—113'. Passio Leudegarii auct. Frulando (2d; cf. V, 280).
fol. 113'—115. V. Apollinaris (2b; cf. III, 196).
fol. 153—154. V. Martini Vertav. C (cf. III, 566, n. 3).
fol. 159'—162. V. Faronis B (cf. V, 181).
fol. 175'—177. V. Marcelli auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 49—54; 2, cf. AA. SS. Nov. I, 262).
fol. 181—182'. Vita II. Pardulfi (cf. VII, 23).

499. Parisiensis n. 5359 (Bigotianus 173, Regius $\frac{3863}{2}$), saec. XI. a compluribus librariis exaratus, olim Fiscamnensis, formae mediae, fol. 132.
fol. 27—90'. Opuscula ad Martinum Turon. spectantia et alia et Gregorii Turon. (15 a; cf. I, 470).
fol. 91—101. V. Eligii (6a; cf. IV, 658).
fol. 101—105. V. Amandi (A 2; cf. V, 412).
fol. 105—113'. V. Maurilii auct. Archanaldo (Auct. ant. IV, 2, p. 82—101).
fol. 113'. Nomina episcoporum Andegavensium ad Raynaldum (973—1010), ed. L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II[2], 1910, p. 347 sqq.
fol. 114—123'. V. Ermenlandi, fine mutila (3d; cf. V, 679).

500. Parisiensis n. 5360 (Mazarinaeus, deinde Regius 4197), saec. XIV, formae mediae, fol. 260.
fol. 196—205'. V. Columbani auct. Iona (A 4b; cf. Krusch, Ionas p. 101).

501. Parisiensis n. 5361, olim Philiberti de la Mare n. 378, deinde Regius n. 3901. 4, formae mediae, fol. 36, libellos quattuor diversae aetatis complectitur, e quibus primus (fol. 2—16') saec. XIII. exaratus est.
fol. 2—12'. Passio Leudegarii auct. Ursino (V, 324 sqq.) retractata.
fol. 12'—14'. *Scriptura de corpore sancti Leodegarii, quomodo ad Ebroilum venerit*, cui Passionis eius auct. Frulando particula inest (1c; cf. V, 280).

fol. 14′—16′. Epistula Leudegarii ad matrem (MG. Epist. III, 464—467).

502. **Parisiensis** n. 5365 (S. Martialis Lemovic. 204, Regius $\frac{3594\,b}{I}$), saec. XII, formae maximae, fol. 235, incendio aliaque iniuria temporum affectus, litteris initialibus excisis, foliorum ordine turbato.

fol. 12′—17. Vita et Mirac. Austrigisili (2; cf. IV, 190).

fol. 17—18′. Passio II. Desiderii Vienn. (1; cf. III, 627).

fol. 18′—22. V. Germani Paris. auct. Fortunato (Q, cf. Auct. ant. IV, 2, p. IX; 5e, cf. VII, 353).

fol. 22—24′. Translatio eiusdem interpolata (4, cf. SS. XV, 4; 5e, cf. supra VII, 371).

fol. 28—29. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).

fol. 45′—52′. V. Germani Autissiod. (interpolata?).

fol. 53—55′. Mirac. eiusdem auct. Heirico (AA. SS. Iulii VII, 255sqq.).

fol. 61—64. V. Aridii (3; cf. III, 580).

fol. 65—66′. V. Bibiani (2; cf. III, 93).

fol. 73—73′. Passio Iuliani Arvern. (I, 879—881), addito (fol. 73′) initio Virtutum eius auct. Gregorio (I, 563, l. 17—25, ad *Moyses sanctificatur*).

fol. 83—84. V. Landiberti Traiect. (2a*; cf. VI, 313).

fol. 86—87. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).

fol. 89—90. V. Vedastis auct. Iona (A 3b; cf. III, 400; Krusch, Ionas p. 297).

fol. 90—90′. 97—98′. 91—92′. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 4e; cf. V, 266).

fol. 92′—96. Vita III. Pardulfi (cf. supra VII, 24).

fol. 103—104′. V. Iuniani (2; cf. III, 376).

fol. 114—117. Vita et Mirac. Leonardi (1b, cf. III, 395; 1, cf. AA. SS. Nov. III, 148).

fol. 125′—131′. 134—135′. 132—133′. V. Odonis Cluniac. auct. Iohanne (2; cf. SS. XV, 587).

fol. 133′. 136—137′. V. Aniani (3; cf. III, 106).

fol. 137′—146′ (ordine turbato). V. Columbani auct. Iona I (A 2*; cf. IV, 41; Krusch, Ionas p. 84).

fol. 174′—204′. V. Eligii (7; cf. IV, 658).

fol. 234—235. *De sancta Pelagia matre sancti Aredii abbatis* (cf. III, 580), addito stemmate (ib. p. 611sq.).

503. **Parisiensis** n. 5568 (Telleriano-Remensis 268, Regius $\frac{4425}{3}$), saec. X/XI, olim *Bibliothecae Sti. Amandi in Pabula 1661* (fol. 2) atque alicubi (fol. 1′) *M 210* signatus, formae octavae, fol. 158. Fol. 1′. index coaevus legitur.

fol. 80—103. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6b; cf. VII, 354).

fol. 103—118′. Translatio et Mirac. eiusdem interpolata (AA. SS. Maii VI, 788—795; SS. XV, 5—9, l. 11; cf. 'Archiv' XI, 259).

fol. 119′—144′. Miracula eiusdem in Normannorum adventu facta (Analecta Bolland. II, 70—98; SS. XV, 10—16).

fol. 145—155. V. Fursei (C 1b; cf. IV, 430).

504. **Parisiensis** n. 5569, saec. X, olim S. Remigii Remensis, postea Baluzianus n. 776, tum Regius 4315. 4, formae minoris, fol. 65.

fol. 1′—3′. Epistula Anastasii bibliothecarii ad Carolum Calvum imperatorem de S. Dionysio (Migne CXXIX, 737—739).

fol. 4—14′. Passio Dionysii auct. Methodio (BHL. n. 2184).

fol. 15—16′. Hincmari epistula ad Carolum Calvum de Dionysio (Migne CXXVI, 153—154).

fol. 20—62. Gesta Dagoberti I (1a; cf. II, 397).

505. **Parisiensis** n. 5573 (Colbert. 5431, Regius $\frac{4433}{5}$), saec. XII, formae minoris, fol. 141.

fol. 41—47′. V. Genovefae (4b; cf. III, 209).

506. **Parisiensis** n. 5593 (olim Udalrici Obrecht, postea Regius 4425. 2), saec. XI. in., formae minoris, fol. 184.

fol. 30′—36′. V. Geretrudis (B 1; cf. II, 450).

fol. 104′—113. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64).

fol. 152—173. V. Haimhrammi B (IV, 472—524).

507. **Parisiensis** n. 5594 (Colbert. 5463, Regius $\frac{4177}{5}$), olim S. Benigni Divionensis, fol. 83, e fasciculis variis temporibus scriptis constat.

fol. 1—4 (saec. XI). Passio Sigismundi (A 1; cf. II, 330).

fol. 4—8 (saec. XI). V. Apollinaris (2a; cf. III, 196).

fol. 26—34′ (saec. XI). V. Rigomeri auct. Petro Malleacensi (Catalogus codd. hagiogr. Latin. Paris. II, 500—511; cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 591).

fol. 59—66 (saec. XIV). V. Severini Acaun. A (III, 168).

508. **Parisiensis** n. 5595 (Colbert. 5426, Regius $\frac{4427}{3.3}$), saec. X. ex., formae quadratae, fol. 90.

fol. 1—81. V. Remigii auct. Hincmaro (4a; cf. III, 246).

fol. 81′—84′. *Officium de sancto Remigio.*

fol. 87—87′ (saec. XI). Lectiones 5 e V. Vedastis auct. Iona haustae (A 2*; cf. III, 400; Krusch, Ionas p. 297).

509. **Parisiensis** n. 5600 (S. Martialis Lemovic. 135, Regius 4609. 2), saec. XI. in., formae octavae, fol. 176. Specimen scripturae habet Lawlor l. l. tab. IV.

fol. 2′—45′. V. Columbani auct. Iona liber I et

fol. 45′—53. lib. II, 1—6 [V. Athalae] et

fol. 53—62′. lib. II, 7—10 [V. Eustasii] (A 2; cf. IV, 40; Krusch, Ionas p. 84).

fol. 63—70′ (saec. XI). Passio Acaunensium martyrum (X 5b; cf. III, 29).

510. **Parisiensis** n. 5604 (Colbert. 4912, Regius $\frac{4347}{5}$), saec. X, olim S. Iuliani Turonensis, formae octavae, fol. 47.

fol. 2—34. Vita et Virtutes Fursei (C 6a; cf. IV, 431).

511. Parisiensis n. 5666 (Claudii Puteani, deinde Regius 4608), saec. XII. in., formae minoris, fol. 179.

fol. 116′—126. Vita II. Sollemnis (cf. VII, 310, n. 1).

fol. 126—135. V. Paterni auct. Fortunato (P; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XV).

fol. 151—168. Vita II. Melanii (cf. III, 371, l. 28).

512. Parisiensis n. 6263 (Colbert. 6320, Regius 10 303. 4), saec. XII, formae minoris, fol. 25, nihil continet nisi

V. Dagoberti III. (1; cf. II, 510).

513. Parisiensis n. 9376 (Suppl. lat. 165 [4]), fol. 95, fragmenta codicum variae formae et aetatis complectitur.

fol. 57 (saec. XI). Pars extrema V. Eugendi, ad codicem Montepessulanum H. 238 (cf. supra p. 629) pertinens (3a; cf. III, 130). Fol. 59′. m. saec. XIII. adnotatum est: *Liber sancti Benigni Divionensis; si quis ei abstulerit, anathema sit. Amen.*

fol. 83—85 (saec. XI). V. Landiberti Traiect. (2a*; cf. VI, 313).

514. Parisiensis n. 9422, saec. XII. ex., olim *Liber Beate Marie Aureevallis* monasterii, deinde S. Germani de Pratis n. 2, postea Suppl. Lat. 563, formae mediae, fol. 139.

fol. 122′—130. Triumphus S. Lamberti de castro Bullonio (SS. XX, 498—511, cf. p. 497).

fol. 131. Genealogia Dagoberti III. regis et

fol. 132. Genealogia Pippini (cf. II, 510; B. v. Simson, 'N. Arch.' XV, 559sqq.; Annales Mettenses priores rec. B. de Simson, 1905, p. IX).

fol. 132′—138′. V. Dagoberti III. (2; cf. II, 510).

515. Parisiensis n. 9550 (Suppl. lat. 839), saec. VII. ex. litteris uncialibus exaratus, olim S. Eugendi, formae octavae, fol. 93. Fol. 86′. in margine inferiore saec. VIII. medio adnotatum est: *Fiunt in suma sal. libras CCC de areas monastirii Eriense* (cf. Krusch, supra III, 22; 'N. Arch.' XVIII, 592sq.), notaeque similes in eadem pagina legebantur, saec. XII. erasae, ut tractatus *de sacramento consecrationis ęcclesiae* substitueretur. Cf. Delisle, 'Le Cabinet des mss.' II, 15. III, 226 et tab. XVI, 3; M. Besson, 'Antiquités du Valais', Friburgi 1910, p. 55.

fol. 4—80. Eucherii Formulae spiritalis intellegentiae et Instructiones (P; cf. Wotke, Corpus script. eccl. Lat. XXXI, p. X).

fol. 80′. Epistula Salviani ad Eucherium (Auct. ant. I, 1, p. 116; Corpus scr. eccl. Lat. VIII, 216. XXXI, 197).

fol. 81′. Epistula Hilarii ad Eucherium (ib. XXXI, 197sq.).

fol. 81′—86′. Passio Acaunensium martyrum (A 1; cf. III, 22).

516. Parisiensis n. 9738 (Suppl. lat. 218, 9), saec. XII, olim ut videtur Epternacensis, formae mediae, fol. 63.

fol. 6′—17. V. Hildulfi (AA. SS. Iul. III, 228—238).

fol. 17—25. Liber de Hildulfi successoribus (1; cf. SS. IV, 87).

fol. 25—29. V. Adalheidae (4; cf. SS. IV, 635).

fol. 29—33. V. Odiliae (3a; cf. VI, 33).

fol. 33—47′. Vita Liutwini auct. Thiofrido (BHL. n. 4956).

fol. 47′—55′. V. et Mirac. Willehadi (SS. II, 379—390; AA. SS. Nov. III, 842—851, cf. p. 840).

fol. 56′—63′. Inventio et Mirac. Celsi Trever. auct. Theoderico, epistula omissa (SS. VIII, 204—208).

517. Parisiensis n. 9740 (Suppl. lat. 243. 3), saec. XII, olim Epternacensis, formae octavae, fol. 222.

fol. 1′. *Genealogia Francorum regum* (inc. *Priamus et Antenor egressi*; SS. II, 310, 26 — 312, 6, c. 3, parte extrema aliquatenus discrepante, cf. 'N. Arch.' VI, 481).

fol. 26—32′. V. Gangulfi (3c**; cf. VII, 150).

fol. 78—87′. V. Hugberti auct. Iona (A[2]; cf. AA. SS. Nov. I, 764).

fol. 87′—91. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155).

fol. 181—181′. 107—112′. V. Maximini auct. Lupo (III, 74—82).

fol. 112′—127′. Mirac. Maximini auct. Sigehardo (SS. IV, 230—234).

fol. 146′—162. V. Willibrordi auct. Alcvino (9; cf. VII, 103).

fol. 162—164. Miracula eiusdem (AA. SS. Nov. III, 458sq.).

fol. 172′—180′. 182—195. V. Symeonis auct. Eberwino (BHL. n. 7963/64; cf. SS. VIII, 209—211).

518. Parisiensis n. 9741 (Suppl. lat. 496), saec. XIII, legendarii S. Maximini Treverensis volumen primum (cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 619sqq.). *Acta sanct(orum) Ianuarii* complectens, ut in tegumento legitur, formae maioris, paginarum 453, e quibus p. 333—340. desunt. P. 1. manibus recentibus adnotatum est: *Ex libris imperialis monasterii Sancti Maximini.* '*Département du Mont-Tonnerre*', et p. 452. manu antiqua: *Liber sancti Maximini Treverensis archiepiscopi; si quis eum abstulerit vel invadaverit, anathema sit in aeternum. Amen. Hunc librum comparavit bonae memoriae prior Fridericus*, qui a. 1234. commemoratur (Eltester et Goerz, 'Urkundenbuch der mittelrheinischen Territorien' III, n. 504). Cf. supra p. 536sq.

p. 66—74. V. Genovefae C (cf. III, 214, n. 6).

p. 84—92. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11).

p. 134—137. V. Gregorii Lingon. (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 7; I, 686—690).

p. 139—140 (saec. XV). V. Irminae auct. Theofrido (SS. XXIII, 48—50), praefixo prologo (ed. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 620; Catalogus codicum hagiogr. Lat. Paris. II, 585sq.).
p. 223—232. V. Fursei (B 1c; cf. IV, 429).
p. 238—240. V. Sulpicii Bitur. (B 2b; cf. IV, 369).
p. 325—331. Passio II. Praeiecti (B 8; cf. V, 223).
p. 341—366. V. Popponis Stabul. (SS. XI, 293—316).
p. 435—444. Vita II. Aldegundis (cf. VI, 83, n. 2).

519. Parisiensis n. 9742 (Suppl. lat. 496 [2]), saec. XIII, olim (p. 492, m. saec. XIV) *Codex monasterii Sancti Maximini prope Treverim*, scilicet legendarii S. Maximini volumen quintum (cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 625sq.), *Acta sanct(orum) Augusti* complectens, formae maioris, p. 492. P. 1. initio saec. XIX. adnotatum est: '*Département du Mont-Tonnerre*'. Cf. supra p. 536sq.
p. 50—54. Conversio et Passio Afrae (A 1a[1]; cf. III, 44).
p. 111—117. V. Wigberti auct. Lupo, prologo omisso (SS. XV, 39—43).
p. 122—125. V. Gaugerici (2 b; cf. III, 650).
p. 126—134. V. Radegundis auct. Fortunato (3e; cf. II, 361; 'N. Arch.' XVIII, 625).
p. 179—186. V. Arnulfi (II, 432—446; similis cod. B 2, cf. 'N. Arch.' XVIII, 625sq.).
p. 230—237. V. Filiberti (A 8; cf. V, 575).
p. 243—280. Vita III. Audoini (cf. V, 551, n. 2).
p. 292—293. Passio Iuliani Arvern. (I, 879—881; cf. 'N. Arch.' XVIII, 626).
p. 323—434. V. Bernardi Clarevall. (A 3; cf. SS. XXVI, 94).

520. Parisiensis n. 9745 (Suppl. lat. 201 [8]), saec. XV, '*donné à la Bibliothèque Nationale par Mr Traulé et remis au d(é)p(artemen)t des Mss. le 6 Floréal an XII*' (1804, April. 26), ut La Porte du Theil fol. 1. adnotavit, formae mediae, fol. 12.
fol. 1—4. Vita II. Geremari (B 2a; cf. IV, 628).
fol. 4—9. *Narracio qualiter reliquias beati patris nostri Geremari accepimus* (inc. *Quod olim diuque*; AA. SS. Sept. VI, 704—707).
fol. 9′—12′. Vita et Mirac. Ebrulfi Bellovac. (AA. SS. Iulii VI, 194—198).

521. Parisiensis n. 10 861 (Suppl. lat. 778), saec. VIII. litteris Saxonicis exaratus, olim (fol. 1, m. saec. XIII) *Sancti Petri Belvacensis*, formae octavae, fol. 123. Specimen scripturae dedit W. Wattenbach, 'Über die Legende von den heiligen Vier Gekrönten' ('Sitzungsberichte der Berliner Akademie' 1896, tab. XIII, ad p. 1292).
fol. 75′—82′. Passio Quattuor Coronatorum (A 1; cf. AA. SS. Nov. III, 750).
fol. 110—112′. 101—104′. Conversio et Passio Afrae (A 2; cf. III, 44).

522. Parisiensis n. 10 865 (Suppl. lat. 1002), saec. X/XI, olim (fol. 38, m. saec. XIV) *Codex Sancti Maximini extra muros Treverum 48*, formae octavae, fol. 93, e compluribus libris constat.
1. fol. 1′—23′. V. Willibrordi auct. Alcvino, fine mutila (5; cf. VII, 101).
2. fol. 24. Genealogia domus Carolingicae (inc. *Ansbertus qui fuit ex genere*; SS. XIII, 245, 30—246, 7, textus B, cf. p. 243).
fol. 24′—37′. V. Arnulfi, fine mutila (A 3; cf. II, 429), cui praescriptum est: *In nomine Domini in honore sancti Arnulfi episcopi Adeldrudis Deo devota scribere ordinavit.*
fol. 86. Hymnus de Arnulfo (inc. *Orfanis et viduis*; cf. ib.).

523. Parisiensis n. 10 867 (Suppl. lat. 165[17]), saec. XI, olim D. J. J. de Bure, formae octavae, fol. 106.
fol. 2—10′. Conversio et Passio Afrae (A 3c[1]; cf. III, 44).
fol. 12—38. V. Magni auct. Pseudo-Theodoro (BHL. n. 5162).
fol. 38′—106. Vita et Mirac. Udalrici auct. Gerhardo (1; cf. SS. IV, 379).

524. Parisiensis n. 10 870, saec. XII/XIII (fol. 149′—153′. saec. XV), olim Epternacensis, postea Suppl. Lat. 544. 2 (n. 870 'Archiv' VIII, 310), formae minoris, fol. 154.
fol. 38′—43. Vita III. Bonifatii (1a; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LVII).
fol. 43—47. V. Odulfi, prologo omisso (SS. XV, 356—358).
fol. 82′—85′. V. Conradi Trever. auct. Theoderico, prologo omisso (2; cf. SS. VIII, 213).

525. Parisiensis n. 10 873 (Suppl. Lat. 1247), saec. XV, formae minoris, fol. 103, chartaceus.
fol. 1—54′. Vita III. et Mirac. Liudgeri auct. monacho Werdensi (ed. W. Diekamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, 1881, p. 85—134).
fol. 54′—68′. V. Willibrordi auct. Alcvino lib. I (1a[5]; cf. VII, 98).

526. Parisiensis n. 11 552, saec. XIII, olim S. Mauri Fossatensis, deinde S. Germani a Pratis n. 1031, postea n. 29, formae magnae, fol. 206.
fol. 101—110′. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6i; cf. VII, 356).
fol. 184—187. V. Marcelli auct. eodem (M, cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXI; 7, cf. AA. SS. Nov. I, 262).

527. Parisiensis n. 11 748, saec. X (iuxta W. Meyer saec. IX), olim S. Mauri Fossatensis n. 38, deinde S. Germani a Pratis n. 1060, postea n. 487, formae maioris, fol. 155, a pluribus librariis minus accurate exaratus ideoque a posterioribus multis locis emendatus.
fol. 52—53′. Sermones duo de Mauritio (cf. III, 23).
fol. 54—55′. Passio Acaunensium martyrum (B 1; cf. ib.).

fol. 57—58′. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 58′—60. Passio Dionysii, prologo omisso (Auct. ant. IV, 2, p. 103—105).
fol. 70—73. V. Aniani (1; cf. III, 106).
fol. 77′—81. V. Maximi Reiensis auct. Dynamio, prologo omisso (BHL. n. 5853).
fol. 81—83. Passio Saturnini Tolos. (Ruinart, Acta martyrum, 1689, p. 109—113).
fol. 86—90′. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 2; cf. V, 261).
fol. 94—96′. V. Hilarii auct. Fortunato, prologo omisso (Auct. ant. IV, 2, p. 2—7).
fol. 99—102. V. Consortiae (AA. SS. Iunii IV, 250—253).
fol. 102′—118′. V. Romani, Lupicini, Eugendi (1; cf. III, 129).
fol. 119—124. V. Radegundis auct. Fortunato (II, 364—377; classis 3).
fol. 132′—133′. V. Nicetii Lugdun. (1; cf. III, 521).
fol. 134—134′. Passio Albani (ed. W. Meyer, 'Die Legende des h. Albanus', 'Abhandlungen der Göttinger Gesellschaft der Wissensch., phil.-hist. Klasse, N. F.' VIII, 1, 1904, p. 37sqq.; cf. p. 16).
fol. 141—145′. V. et Virtutes Geretrudis (A 2; cf. II, 449).
fol. 148—151. Conversio et Passio Afrae (A 1b; cf. III, 44).
fol. 151—154′. V. Iohannis Reom. auct. Iona (A 1; cf. III, 503; Krusch, Ionas p. 323).

528. **Parisiensis** n. 11 749, saec. XI, olim S. Germani a Pratis n. 463, deinde n. 496, formae magnae, fol. 254, a compluribus librariis scriptus.
fol. 5′—13. Vita et Virtutes Fursei (C 4b; cf. IV, 430).
fol. 13—16′. Vita et Translatio Mederici (AA. SS. Aug. VI, 520—525).
fol. 16′—19′. V. Chlodovaldi (1; cf. II, 350).
fol. 60′—63. V. Lupi Senon. (1a; cf. IV, 177).
fol. 63′—65′. Conversio et Passio Afrae, cuius pars extrema saec. XIII. in margine inferiore fol. 66. suppleta est (A 6; cf. III, 45).
fol. 70′—74. V. Balthildis (B 2c; cf. II, 480).
fol. 74—78′. V. Arnulfi Mett. (B 1a; cf. II, 430).
fol. 78′. *Commemoratio genealogiae domni Arnulfi episcopi et confessoris Christi* (inc. *Anspertus qui fuit ex genere senatorum*; SS. XIII, 245, 30—246, 3, textus A 2, cf. p. 243).
fol. 170—183. V. Caesarii Arelat. (1c; cf. III, 453).
fol. 202—209. V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370, n. 3).
fol. 222—228′. V. Boniti (4b; cf. VI, 114).

529. **Parisiensis** n. 11 750 (S. Germani a Pratis n. 462, deinde n. 495), saec. XI, formae quadratae, fol. 260; fol. 260′. m. saec. XV. adnotatum est: *Iste liber est de sancto Germano de Pratis.*
fol. 114—125. V. Leutfredi, folio post fol. 114. saec. XV/XVI. suppleto (1a; cf. VII, 5).
fol. 138—147′. Vita II. Audoini (cf. V, 548sqq.).
fol. 185—196. V. Maurilii auct. Archanaldo (Auct. ant. IV, 2, p. 82—101).

530. **Parisiensis** n. 11 752, saec. XII, antea 'Ex bibliotheca abbatie Sancti Germani 494, olim 464', formae magnae, fol. 269.
fol. 166′—167′. Vitae Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370) fragmentum.
fol. 186′—187′. Vitae Balthildis fragmentum (desinit p. 488, 18 *acciperet*; classis B, non A, velut II, 479, legitur).
fol. 249—251′. V. Droctovei (1; cf. III, 537); unde
fol. 252—256′. Lectiones de Droctoveo m. saec. XV. descriptae sunt (1*; cf. ib.).

531. **Parisiensis** n. 11 755 (S. Germani 811, postea 501), saec. XIII, formae magnae, fol. 46.
fol. 10—12′. Vita II. Memorii (cf. III, 101).
fol. 20′—27. Vita et Mirac. Leonardi (III, 396sqq.; AA. SS. Nov. III, 150sqq.).
fol. 28—46′. Passio Leudegarii C (C 1b; cf. V, 267).

532. **Parisiensis** n. 11 756, saec. XIII. ex., olim Sangermanensis n. 465, postea n. 75, formae maioris, fol. 252. Pars marginis folii 251. et folium 252. saec. XV. suppleta sunt. Singulae Vitae, quae potissimum a die 30. Novembris ad medium mensem Maium pertinent, numeris distinctae sunt partim a miniatore partim manu saec. XV. exaratis.
fol. 2′—4′. 2. V. Eligii I, 1—3. II, 34—38, addita parte posteriore epilogi libri III (supra IV, 669, 25—671, 16. 718, 23—723, 27. 742, 19—25; classis 2).
fol. 8—9. 4. Passio Albani (= Bedae Hist. eccl. I, 6 ex. et 7; inc. *Interea Dioclitianus in oriente*).
fol. 18—19. 9. V. Maximini Miciac. c. 24—28 in. (Mabillon, Acta I, 587—588).
fol. 45′—46′. 16. Passio Thomae Cantuar. (inc. *Gloriosi martyris Thome*, BHL. n. 8211).
fol. 46′—49. Mirac. eiusdem auct. Benedicto prolog. et c. 1—6 (ed. J. C. Robertson, 'Materials for the history of Thomas Becket' [Rerum Britannicarum scriptores 67] II, 1876, p. 21—36).
fol. 59—63′. 23. V. Genovefae E (ed. Kohler p. 49—72, cf. p. XXIX; inc. *Tempore quo ad describendam*).
fol. 80—83′. 29. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11; similis cod. VA).
fol. 83′—84. Epistula Hilarii ad Abram filiam spuria (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).
fol. 91—95. 32. V. Boniti (4c; cf. VI, 114).
fol. 95—102′. 33. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto cum epist. Odonis, epistula Fausti omissa (Mabillon, Acta I, 275—276. 278—298).

fol. 104'—110. 35. Vita et Virtutes Fursei (IV, 434—449; descriptae ut videtur e C 4 b).
fol. 110—111. 36. Passio I. Sanctorum Geminorum (BHL. n. 7828).
fol. 111—116. 37. V. Sulpicii Bitur. D, prologo omisso (Mabillon, Acta II, 168—180; cf. supra IV, 370).
fol. 161'—164'. 49. V. Balthildis B, prologo omisso (II, 482—508; similis B 2 c).
fol. 170'—173. 53. V. Pauli Virdun. (Mabillon, Acta II, 268—275).
fol. 173—173'. 54. V. Severini Acaun. B (III, 168—170; descripta ut videtur e cod. Paris. 5324).
fol. 173'—175. 55. V. Albini auct. Fortunato, prologo omisso (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).
fol. 180'—183. 58. V. Vulframni (2 a*; cf. V, 660).
fol. 195'—197. 63. Inventio Dionysii (= Gesta Dagoberti I. c. 1—4. 6—11. 17. 20 ex. 42 in. 43 in. 44, supra II, 401—422, s; classis 1), praefixo prologo Miraculorum (Mabillon, Acta III, 2, p. 343).
fol. 223—226'. 75. V. Maioli auct. Odilone (AA. SS. Maii II, 684—690).
fol. 241'—243. 85. Vita II. Iohannis Reom. (Mabillon, Acta I, 633—636; cf. supra III, 504; Krusch, Ionas p. 324).
fol. 243—244'. Translatio et Mirac. eiusdem et sermo de eo (Mabillon, Acta I, 639—642).
fol. 244'—249. Vita III. eiusdem (AA. SS. Ian. II, 856—863; April. II, 386, n. 2).
fol. 249—252. 86. V. Marcelli auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 49—54, similis P; AA. SS. Nov. I, 263—266), inter prologum et laterculum capitum (fol. 249'—251) inserto sermone (inc. *Divini muneris, fratres*).

533. Parisiensis n. 11 757, saec. XIII, olim (fol. 167) *Liber Sanctae Mariae de Regali Monte*, postea (fol. 1) *Ex dono clarissimi viri Antonii Wionis Herovallis publicarum rationum auditoris* Sangermanensis n. 808, tum n. 73, formae magnae, fol. 167, menses Aprilem, Maium, Iunium complectitur. Cf. supra p. 547 sqq.
fol. 27—29. V. Richarii auct. Alcvino (5 c; cf. IV, 386. VII, 444, n. 3).
fol. 33—35. Passio Sigismundi (II, 333—340).
fol. 52—54'. V. Gangulfi (VII, 155—170).
fol. 74—75'. V. Fidoli B (cf. III, 427 sq.).
fol. 78—82. V. et Mirac. Austrigisili (IV, 191 sqq.; classis 3).
fol. 89—94. V. Germani Paris. auct. Fortunato (4 a; cf. VII, 351).
fol. 95'—98. V. Maximini auct. Lupo (III, 74—82).
fol. 141'—143. V. Columbani auct. Iona II, 1—6 [V. Athalae] (A 2 c[5*]; cf. Krusch, Ionas p. 95).

534. Parisiensis n. 11 758, saec. XIII, olim (fol. 188) *Liber Sanctae Mariae de Regali Monte*, postea (fol. 1) *Ex dono clarissimi viri Wionis Herovallii publicarum rationum auditoris* Sangermanensis n. 807, tum n. 72, formae magnae, fol. 188, pars proxima eiusdem legendarii atque codex n. 11 757, Iulium et Augustum complectitur. Cf. supra p. 547 sqq.
fol. 1—5'. V. Carileffi B (cf. III, 387 sq.).
fol. 10—13. V. Goaris (IV, 411—423; classis X).
fol. 60—70. V. Samsonis (C; cf. ed. R. Fawtier, 'Bibliothèque de l'École des hautes études' 197, 1912, p. 83).
fol. 71'—72'. V. Lupi Trec. (B 2 d; cf. VII, 293).
fol. 74—83'. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio, interpolata (cf. VII, 244 sqq.).
fol. 100—101. V. et Inventio Memmii (cf. V, 364, n. 7).
fol. 107'—115'. V. Radegundis auct. Fortunato et Baudonivia (II, 364—395; cf. p. 363, l. 44 sqq.).
fol. 122'—128. V. Deicoli (SS. XV, 675—682; textus 2. 3).
fol. 128—131. V. Arnulfi (II, 432—446).
fol. 146—149'. V. Filiberti (cf. V, 577).
fol. 154'—160. Vita II. Audoini (cf. V, 548 sqq.).

535. Parisiensis n. 11 759, saec. XIV, olim (fol. 1, m. saec. XVII) *Ex dono clarissimi viri Antonii Wionis Herovallii publicarum rationum auditoris* S. Germani a Pratis n. 809, postea n. 502, formae maioris, fol. 297, potissimum Vitas ab Augusto ad Decembrem complectitur.
fol. 23—26. V. Arnulfi Mett. (II, 432—446).
fol. 46—48. V. Audoini (6; cf. V, 545).
fol. 50—59. V. Caesarii Arelat. (2; cf. III, 453).
fol. 70'—71. Vita II. Memorii (cf. III, 101).
fol. 99'—103. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (cf. VI, 335).
fol. 107'—109'. Passio Acaunensium martyrum (D 5; cf. III, 23).
fol. 115'—116'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 120'—132'. V. Remigii auct. Hincmaro (6 b; cf. III, 247).
fol. 136'—140'. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3 b*; cf. V, 264).
fol. 157'—160'. V. Basoli (Mabillon, Acta II, 69—75).
fol. 161'—166'. V. Frodoberti (3; cf. V, 71).
fol. 166'—170'. V. Bercharii auct. Adsone (Mabillon, Acta II, 832—843).
fol. 184'—187'. V. Faronis (A 3 c; cf. V, 179).
fol. 187'—189'. V. Audomari (3; cf. V, 742).
fol. 230—231'. Vita II. Aniani (cf. III, 107, n. 3).
fol. 231'—234'. V. Gregorii Turon. auct. Odone (BHL. n. 3682).
fol. 234'—238'. V. Columbani contracta (cf. IV, 60. 777; Krusch, Ionas, p. 143. 179, n. 2).
fol. 267—277'. V. Eligii retractata (cf. IV, 657).
fol. 293'—296'. V. Agili (AA. SS. Aug. VI, 574—586).
fol. 296'—297'. 61—61'. V. Lupi Senon. (2 d; cf. IV, 178).

536. Parisiensis n. 11 762 ('Rés. St. Germain' pag. 135—136, n. 1—9), formae maioris, fol. 340, collectanea de Vitis sanctorum saec. XVII. exarata continet.
fol. 2—8. Vita II. Carileffi (cf. III, 387 sq.).
fol. 12—13'. Vita I. Carileffi 'ex breviario Anisolensi' (ib. p. 389 sqq.).
fol. 18—19'. V. Chrodegangi Sagiensis (AA. SS. Sept. I, 768—769).
fol. 59—72. V. Columbani contracta, descripta e codice Parisiensi n. 11 759.
fol. 187—192'. V. Deodati Blesensis (inc. *Post humani lapsus*; BHL. n. 2129).
fol. 193—195. Vita eiusdem altera (inc. *Qua tempestate accensi*).
fol. 196—203. *Dissertatio de anno et die ordinationis et obitus s. Desiderii Cadurcensis episcopi.*
fol. 204—223. V. Desiderii Cadurc., a. 1648. scripta (3 a; cf. IV, 558).
fol. 224—233. Eiusdem textus alter (3c; cf. ib.).
fol. 234—245'. Eiusdem textus tertius (3b; cf. ib.).
fol. 247—251. V. Desiderii Blavianensis (AA. SS. Oct. VIII, 512—514).
fol. 272—275. Passio Dionysii (Auct. ant. IV, 2, p. 101 sqq.).
fol. 278—278'. Mirac. Dionysii (inc. *Sub Carolo Francorum principe*) 'ex ms. ecclesiae beatae Mariae Remensis' (Remensi n. 1395).

537. Parisiensis n. 11 774, saec. XVII, inter schedas monachorum Congregationis S. Mauri cum alia continet tum
fol. 275—299'. V. et Mirac. Willehadi (SS. II, 379—390; 3, cf. AA. SS. Nov. III, 840).
fol. 301—318'. V. Willibrordi auct. Alcvino lib. I (6b*; cf. VII, 101).

538. Parisiensis n. 11 885 ('Résidu St. Germain' n. 985 vel pag. 97, n. 5), formae maioris, fol. 161, reliquias codicum diversae formae et aetatis continet cum alias (fol. 24'—35. Annales S. Ebrulfi Uticenses; cf. SS. XXVI, 489) tum has saec. XII. exaratas:
1. Folia 11—23, olim (fol. 11, m. saec. XVII) *ex monasterio S. Wandregesili*, formae mediae.
fol. 16'—20'. Visio Baronti (4b; cf. V, 374).
2. Folia 44—65, formae maioris, ad legendarium quoddam pertinebant, cuius Vitae singulae numeris distinctae erant; e fasciculis tribus extantibus, quibus Vitae Ianuarii et Martii insunt, olim folia 48—57 (n. 113—115), 58—65 (n. 123—126), 44—47 (n. 133. 134) hoc ordine sese sequebantur, pluribus deperditis. Fol. 44. in margine saec. XVII. adnotatum est: *Hos tres quaterniones ad me transmisit mensis Decemb. die 13. an. 1660. D. Iacobus de Lannoy monachus abbatiae Cisterciensis.* Cf. supra p. 549.
fol. 44—46'. 133. V. Columbani II, 1—6 [V. Athalae] (A 2c[5 6]; cf. Krusch, Ionas p. 95).
fol. 51—57'. 114. V. Boniti (5b; cf. VI, 114).
fol. 57'. 115. Initium Vitae Fursei (desinit mutila IV, 435, 11 *patriam paren*//; similis C 1 a).
fol. 59'—64'. 124. Vita I. Aldegundis (2b; cf. VI, 82).

539. Parisiensis n. 11 951 (Sangermanensis n. 16, postea n. 500), saec. XII (fol. 109—114. saec. XIV), formae mediae, fol. 169.
fol. 120—121. Inventio Quintini ab Eligio facta (= V. Eligii II, 6, cf. supra IV, 697, n. 3).
fol. 121—122'. Mirac. Quintini (SS. XV, 266 sqq.).
fol. 123—130. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 250 sqq.).
fol. 130—134'. Passio Leudegarii auct. Ursino (V, 323 sqq.).
fol. 140—143. V. Eligii I, 1—3. II, 34—38 (supra IV, 669 sqq.).
fol. 143—145. Vita II. Aniani (cf. III, 107).
fol. 145—156. V. Columbani auct. Iona lib. I (A 2b[7]; cf. Krusch, Ionas p. 92).

540. Parisiensis n. 12 596, olim S. Mauri Fossatensis n. 88, deinde S. Germani a Pratis n. 1109, postea n. 1042, saec. XI, formae octavae, fol. 166, e quibus folia 158—166. saec. XI. ex. scripta postea adiuncta sunt.
fol. 160—165'. Visio Baronti (3c[2]; cf. V, 374).

541. Parisiensis n. 12 598, saec. VIII. ex. a pluribus librariis scriptus, olim Corbeiensis, deinde S. Germani a Pratis n. 671, postea n. 1045, formae octavae, fol. 109.
fol. 1—16. V. Martini auct. Sulpicio Severo, initio mutila (inc. c. 6, 4 || *us est, ad extremum de civitate*, ed. Halm p. 116, 20).
fol. 16—19. Eiusdem epistula ad Bassulam (ib. p. 146—151).
fol. 20—22'. Gregorii Turon. Hist. I, 48; Virtutes Martini I, 4. 5; initium Hist. II, 1.
fol. 23—25'. Vita I. Remedii (G; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXIII).
fol. 25'—28'. V. Medardi (Q; cf. ib. p. XXVII).
fol. 28'—32. V. Vedastis auct. Iona (A 1 a; cf. III, 400; Krusch, Ionas p. 297).
fol. 32'—35'. Passio Fusciani et Victorici (Ghesquieri AA. SS. Belgii I, 166—169).
fol. 47—49'. V. Servatii (1; cf. III, 84), addito hymno (fol. 49'), qui incipit *Sublimens clarens munera* (cf. ib. p. 89, l. 39).
fol. 50—61. V. Landiberti Traiect. (1; cf. VI, 310 sq.).
fol. 105'—107. Excerpta e V. Germani Autissiod. (A 6a; cf. VII, 237).

542. Parisiensis n. 12 599, saec. X, olim S. Germani a Pratis n. 479, postea n. 507, formae mediae, fol. 151, totus sancto Germano dicatus est, indice saec. XIV. fol. 2—4. praefixo. Fol. 1. saec. XV. haec adnotata sunt: *Iste liber est Sancti Germani de Parisio*, quod etiam caput 57. Vitae Fortunatianae saec. XI. exaratum occupat. Fol. 2' saec. XV. haec inscripta sunt: *Ego*

frater Philippus Cornoulle supprior Sancti Germani de Pratis totiusque illius loci conventus certifico mutuo tradidisse aut prestitisse inf hunc librum magistro Iacobo Dorbic bursario collegii theologalis Loxoviensis, teste meo signo manuali hic apposito. Vicesima quinta die mensis May. Phill. Cornoulle.

fol. 5—54'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (5b; cf. VII, 351).
fol. 55—88. Translatio eiusdem interpolata et Miracula (1; cf. SS. XV, 4) ad § 20 ex. (AA. SS. Maii VI, 793).
fol. 88—97' (saec. XII). Miracula eius § 21—35 (ib. p. 793—796).
fol. 98—148' (saec. XI). Miracula eius auct. Aimoino (ib. p. 797sqq.).
fol. 149—149' (saec. XIII). Miraculum eius a. 1061 (ib. p. 806).

543. Parisiensis n. 12 600, saec. XI, olim Claudii Menard propraetoris Andegavensis (cf. V, 678, n. 7), deinde *ex dono cl. viri D. Wion d'Herouval* S. Germani a Pratis n. 812, postea n. 1044, formae quadratae, fol. 263.
fol. 46—47'. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).
fol. 49—85. V. Maurilii auct. Archanaldo (ib. p. 82—101).
fol. 179'—201'. V. Ermenlandi (3a; cf. V, 678).
fol. 202—213. V. Florentii Glonn. (cf. III, 67).
fol. 242—255 (saec. XII). V. Sulpicii Bitur. D (inc. *Clara radiante*; cf. IV, 370).

544. Parisiensis n. 12605, saec. XII. in., olim monasterii Beccensis, postea Sangermanensis n. 730, tum n. 497, formae mediae, fol. 168.
fol. 1—4'. V. Amandi (A 1c²; cf. V, 412).
fol. 4'—12. V. Ansberti (cf. V, 617).
fol. 62'—73'. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 259sqq.).
fol. 98—110'. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio, interpolata (cf. VII, 244sqq.).
fol. 113—119'. Vita II. Audoini (cf. V, 549, n. 2).
fol. 159—166. V. Maurilii (Auct. ant. IV, 2, p. 82sqq.).

545. Parisiensis n. 12 606, saec. XIII. in., olim (fol. 1, m. saec. XVI) *ex monasterio Floriacensi* ibique signatus n. 143, deinde *Sancti Germani a Pratis* n. 627, postea n. 499, formae mediae, fol. 182.
fol. 10—13. V. Remigii auct. Hincmaro (4a*; cf. III, 247).
fol. 22—23. V. Richarii auct. Alcvino (4c; cf. IV, 386).
fol. 24—27. V. Amatoris Autissiod. (AA. SS. Maii I, 52—60).
fol. 40—41. V. Germani Paris. auct. Fortunato (VII, 372sqq.).
fol. 41—42. Passio Marcellini et Petri rhythmica Einhardo attributa (MG. Poetae II, 126—135).
fol. 54—55. V. Aviti C (cf. III, 381).
fol. 70—71'. Vitae Germani Autissiod. (VII, 247sqq.) fragmenta.
fol. 84'—86. V. Filiberti (A 3c²; cf. V, 575).
fol. 96'—99'. V. Maurilii auct. Archanaldo (Auct. ant. IV, 2, p. 82—101).
fol. 106'—108. V. Landiberti Traiect. (1b*; cf. VI, 311).
fol. 108—109. Passio Acaunensium martyrum (X 4g; cf. III, 28).
fol. 110'—112'. V. Florentii Glonn. (cf. III, 67).
fol. 115—115'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 119—121. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3b⁴; cf. V. 264).
fol. 161'—163. V. Eligii (1c*; cf. IV, 657).
fol. 175'—177'. V. Maximini Miciac. (Mabillon, Acta I, 581—591).

546. Parisiensis n. 12 607, saec. XIII. in., olim Corbeiensis atque Petro de Curcellis monacho Corbeiensi curante exaratus (cf. notam fol. 224'. extantem, supra IV, 658), deinde S. Germani a Pratis n. 796, postea n. 460 et 505, formae mediae, fol. 224.
fol. 1—88'. V. Eligii (5; cf. IV, 658).
fol. 89—97. *De manifestatione pere beati Eligii Noviomensis episcopi et miraculis in ipsa manifestatione ostensis* a. 1183 (Analecta Bolland. IX, 423—436).
fol. 123'—134'. Passio Thomae Cantuar. auct. Iohanne Saresber. (Robertson, 'Materials for the history of Thomas Becket' II, 299sqq.).
fol. 134'—145'. V. Balthildis (C; cf. II, 480).
fol. 145'—149. Translatio Balthildis (cf. SS. XV, 284, n. 2).
fol. 149—155'. V. Bertilae (1b; cf. VI, 99).
fol. 173'—176. V. Radberti Paschasii abb. Corbei. (cf. SS. XV, 452).
fol. 197'—224'. V. Hugonis Cluniac. auct. Gilone (1; cf. ib. p. 936).

547. Parisiensis n. 12610, saec. XI, olim S. Germani a Pratis n. 480, postea n. $1049\over 2$, formae mediae, fol. 124, totus patrono monasterii illius dicatus est.
fol. 1—39'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6a; cf. VII, 354).
fol. 40—72. Translatio a. 755. et Mirac. eiusdem interpolata (AA. SS. Maii VI, 788—796; SS. XV, 5—9).
fol. 72'—107. Translationum et Miraculorum eiusdem libri duo auct. Aimoino (AA. SS. l. l. p. 796—805).
fol. 107—112'. Officium eiusdem cum neumis.
fol. 113. Hymnus de eodem (inc. *Ecclesiaę speculum patrie*, ed. G. M. Dreves, Analecta hymnica XI, 1891, p. 146; cf. Chevalier, Repertorium hymnologicum III, n. 25959).
fol. 113'. Hymnus alter de eo (inc. *Precelsa Germani fides*, ed. Dreves l. l. p. 145sq.).

fol. 114—122'. Sermo de eo (inc. *In beatissimi confessoris Christi*, mutilus foliis amissis des. *necessitate positum sibi commissis* ||).

fol. 123—124' (saec. XIV). Miraculum eius a. 1061 (AA. SS. l. l. p. 806, § 22. 23; praescr. *Istud miraculum debet legi in vigilia translationis beatissimi Germani patroni nostri Parisiensis episcopi ad collationem*). Subsequebatur *Sermo in die translationis beatissimi Germani patroni nostri Parisiensis episcopi ad collationem*, sed nihil nisi haec praescriptio adhuc folio 124'. exeunte adest, reliquis deperditis.

548. Parisiensis n. 12 612, saec. XIII, olim Corbeiensis, deinde S. Germani a Pratis n. 469, postea n. 503, formae mediae, fol. 250, initio mutilus.

fol. 1—1'. V. Gaugerici pars extrema (cf. III, 650).
fol. 16—18. Passio Iuliani (I, 879—881).
fol. 31'—35'. V. Haimhrammi (A 5; cf. IV, 460).
fol. 35'—38'. V. Sollemnis (2; cf. VII, 307).
fol. 84'—88'. V. Maximini Miciac. (BHL. n. 5818).
fol. 93'—105. V. Carileffi (III, 389—394).
fol. 105—115'. Vita II. Theoderici Rem. (AA. SS. Iulii I, 64—70).
fol. 115'—122. V. Goaris (IV, 411—423).
fol. 123'—131'. V. Arnulfi Mett. (II, 432—446).
fol. 137'—140. V. Lupi Trec. (1c²; cf. VII, 290).
fol. 140—146. Lectiones e V. Germani Autissiod. (VII, 247sqq.) exscriptae.
fol. 146—171. Vita eiusdem (interpolata?).
fol. 172—178'. V. Chrothildis (2; cf. II, 341).
fol. 233—240'. V. Vulframni (cf. V, 660).

549. Parisiensis n. 12 616, saec. XIV, olim *ex libris Corbeiensis monasterii*, deinde Sangermanensis n. 474, tum n. 504, formae mediae, fol. 166.

fol. 25'—41'. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 259sqq.).
fol. 46—56. V. et Virtutes Fursei (IV, 434—449).
fol. 58—66'. V. Sulpicii D (cf. IV, 370sq.).
fol. 69—75. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 416sqq.).
fol. 75—80. V. Amandi (V, 428—449).
fol. 80—83. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).
fol. 87'—95. V. Richarii auct. Alcvino (cf. IV, 386, l. 41).
fol. 95—105. V. Germani Paris. auct. Fortunato (2b¹; cf. VII, 350).
fol. 105—107'. V. Medardi (cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXVII, de codice Corbeiensi).
fol. 127'—136'. Vita II. Wandregiseli (cf. V, 7sqq.).
fol. 136'—142'. V. Filiberti (cf. V, 577).
fol. 142'—152'. Vita II. Audoini (cf. V, 548sqq.).
fol. 159—162. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155).
fol. 162'—166'. V. Bavonis (cf. IV, 533, l. 33, de codice Corbeiensi).

550. Parisiensis n. 12 617, saec. XIV, olim S. Germani a Pratis n. 478, postea n. 506, formae mediae, fol. 99.

fol. 1—27. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6a⁴; cf. VII, 354).
fol. 27—50'. Translatio eiusdem interpolata (AA. SS. Maii VI, 788sqq.; SS. XV, 5sqq.).
fol. 52—74. Mirac. eiusdem auct. Aimoino (ib. p. 797—804).

551. Parisiensis n. 12 710, saec. XII/XIII, olim (saec. XVI) S. Foillani prope Rodium in Hannonia siti, deinde S. Germani a Pratis n. 646, postea n. 1085, formae octavae, fol. 88, cum alia continet (cf. J. Lair, 'Bibliothèque de l'École des chartes XXXV, 1874, p. 543sqq.; G. Rauschen, 'Die Legende Karls des Großen', 1890, p. 100; F. Castets, 'Revue des langues romanes' XXXVI [4. series VI], 1892, p. 426sq.) tum

fol. 28'—29. Vitae II. Ursmari additamentum (cf. VI, 452).
fol. 30'sq. V. Vulframni (cf. V, 660).
fol. 32'sq. V. Filiberti (B 4; cf. V, 576).
fol. 64—68'. Gesta Dagoberti I. (cf. II, 398).

552. Parisiensis n. 13 092 ('Rés. St. Germain' n. 983 aut p. 97, n. 12), fol. 170, reliquias multorum codicum complectitur, e quibus folia 114—128. saec. XIII. exarata *Beccensis coenobii* (fol. 114, m. saec. XVII) fuerant.

fol. 114—123. V. Walarici (3b*; cf. IV, 159).
fol. 123'—128'. Relatio eiusdem a. 932 (immo a. 981; SS. XV, 2, p. 694—696).
fol. 153—158' (saec. XIII). V. Richarii auct. Alcvino (interpolata; cf. IV, 386, l. 42).

553. Parisiensis n. 13 345 (S. Germani n. 456, postea n. 860), saec. X/XI, formae quadratae, fol. 221.

fol. 200'—215'. V. Filiberti (A 5; cf. V, 575).
fol. 216—221' (saec. XII). Privilegia coenobio Resbacensi concessa: 1. Dagoberti I. (mutilum inc. *quam exinde suis usibus*, ed. Pertz, Dipl. Merov. p. 17, 33); 2. Burgundofaronis (Pardessus II, p. 39—41); 3. Iohannis IV. (ib. p. 74—76; Jaffé, Reg. I², n. 2048); 4. Martini I. (ib. p. 85—87; Jaffé n. 2075). Omnia ex hoc codice ediderunt V. Leblond et M. Lecomte, 'Les privilèges de l'abbaye de Rebais-en-Brie', Melun 1910, p. 51—64; cf. p. 6.

554. Parisiensis n. 13 761 (S. Germani n. 475, postea n. 1404), saec. X, formae minoris, fol. 104.

fol. 65—87'. V. Radegundis auct. Fortunato et Baudonivia (2; cf. II, 360).

555. Parisiensis n. 13 763 (S. Germani n. 770, postea n. 1607), formae minoris, fol. 168, e pluribus codicibus compactus est.

1. Codex saec. X. exaratus folia 1—102. comprehendit, olim (fol. 1, m. saec. X/XI) *Liber fratris Emmonis dono Teutboldi ad obsequi(um) Sancti Remigii*, deinde (ib. m. saec. XIV) *liber Sancti Remigii Rem(ensis)*.

fol. 1—3'. Statuta synodi Romanae a. 863 (inc. *K. primo de synodo in Mettensium*, des. *promulgata contempserit anathema sit*; cf. Werminghoff, 'N. Arch.' XXVI, 634).
fol. 5—7. Hymnus *in natale sancti Theoderici confessoris* (inc. *Magnificentiam tuam, Domine*).
fol. 8'—46. V. Carileffi B (cf. III, 388, n. 3).
fol. 46—68. Mirac. eiusdem (AA. SS. Iulii I, 99—102).
fol. 69'—80. V. Theoderici abb. Rem. (ib. p. 62—64).
fol. 80—92'. Passio Florentini et Hilarii (AA. SS. Sept. VII, 420—422).
fol. 92'—101. Translatio eorundem Bonam Vallem et Miracula (ib. p. 423—425).
2. Codex fol. 103—168. complectens *Ex Crespeiensi monasterio* oriundus est. Cf. Ph. Lauer, 'Bibliothèque de l'École des chartes' LXIII, 1902, p. 483. 494, n. 55).
fol. 147'—162'. 103—116' (saec. XI). V. Faronis B (cf. V, 178. 180sq.).
fol. •117—124' (saec. XI). Conversio Otgarii militis prolixior (cf. V, 178. 182).
fol. 125—146. 163—168' (saec. XII). Vita I. Faronis, fine mutila (A 1b; cf. V, 178).

556. Parisiensis n. 13 791, saec. XVII, formae octavae, fol. 34, olim (fol. 1) *Tho(mae) Gale* atque ab eodem exaratus, nihil nisi (fol. 2—34) V. Wilfridi auct. Stephano continet (1*; cf. VI, 184).

557. Parisiensis n. 14 363 (S. Victoris 189. 1), saec. XII. et XIII, formae magnae, fol. 198.
fol. 38'—47. V. Genovefae E (ed. Kohler p. 49—72; cf. p. XXVIII).
fol. 108'—111'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (5c²; cf. VII, 352).
fol. 124—125'. Vitae Leutfredi particulae excerptae (cf. VII, 6, n. 1).
fol. 153—160'. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio (interpolata?).

558. Parisiensis n. 14 365 (S. Victoris 207), saec. XV, formae maioris, fol. 392, e codice n. 14 363 descriptus est.
fol. 61'—73'. V. Genovefae E (ed. Kohler p. 49—72; cf. p. XXX).
fol. 185—192. V. Germani Paris. auct. Fortunato (5c²*; cf. VII, 352).
fol. 220—223'. Vitae Leutfredi particulae (cf. VII, 6, n. 1).
fol. 288—304. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio (interpolata?).

559. Parisiensis n. 14 651 (S. Victoris n. 85), saec. XV, formae mediae, fol. 312, e quibus fol. 304—311. desunt, est pars altera legendarii n. 14 650—52. Cf. supra p. 549.
fol. 14—19. V. Germani Paris. auct. Fortunato (5d²; cf. VII, 353).
fol. 22'—26. V. Maximini auct. Lupo (III, 74—82).
fol. 63—65'. V. Columbani auct. Iona II, 1—6 [V. Athalae] (A 2c⁵f; cf. Krusch, Ionas p. 95).
fol. 140—149'. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (cf. I, 824, l. 28).
fol. 149'—161. V. Samsonis (M; cf. ed. Fawtier l. l. p. 86).
fol. 188—195. V. Carileffi (III, 389—394).
fol. 212'—214'. V. Amantii (Auct. ant. IV, 2, p. 55sqq.; 10, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 276).
fol. 242—248'. V. Landiberti auct. Stephano (cf. VI, 335, l. 1).
fol. 303'. V. Leonardi, mutila (III, 396—397, s; AA. SS. Nov. III, 150—151, col. I, 6).

560. Parisiensis n. 15 436, saec. XI (fol. 1—11. saec. XV), formae magnae, fol. 190; ante fol. 12. quaterniones 27 perierunt. Fol. 189'. adnotatum est: *Emptum ex Capitulo S. Marcelli Parisiensis Petrus de Blanger doctor et socius Sorbonicus, domus Sorbonae procurator et Sancti Marcelli canonicus, dono dedit bibliothecae Sorbonicae anno Christi 1667.*
fol. 14'—17. V. Apollinaris (1b; cf. III, 196).
fol. 55'—57. Vita III. Severini Burdegal. (cf. VII, 216).
fol. 57—75. Vita, Translatio, Mirac. Maglorii (BHL. n. 5140—43).
fol. 77'—81'. Vita A et
fol. 81'—84. Mirac. Martini Vertav. auct. Letaldo (1a; cf. III, 566).
fol. 99'—102. V. Marcelli auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 49—54; 4, cf. AA. SS. Nov. I, 262).
fol. 166—168'. Vita II. Aniani (cf. III, 107, n. 3).
fol. 175—175'. Gregorii Tur. lib. in Gloria martyrum c. 35 (I, 510sq.) de Clemente (textus retractatus, inc. *In divinis voluminibus*; BHL. n. 1855).
fol. 176—177'. 186—186'. V. Aviti (A 2; cf. III, 381).
fol. 181—185'. V. Maximini Miciac. (Mabillon, Acta I, 581sqq.).

561. Parisiensis n. 15 437, saec. XII, olim S. Marcelli Parisiensis, deinde Petri de Blanger (fol. 217'. saec. XVII. eadem nota exarata est atque in codice n. 15 436, omissis verbis *anno Christi*), tum bibliothecae Sorbonicae n. 105, formae magnae, fol. 217. Fol. 217'. m. saec. XV. adnotatum est: *Iste liber est ecclesie sancti Marcelli Parisiensis; quicumque eum furatus fuerit vel titulum eius deluerit* (sic), *anathema sit, vel eum celaverit.*
fol. 28—30. V. Leutfredi (3; cf. VII, 5).
fol. 51'—59. Vita II. Wandregiseli (4; cf. V, 12).
fol. 64—67. Vita II. Samsonis (Analecta Bolland. VI, 79sqq.).
fol. 73—86'. V. Germani Autissiod. interpolata, omissis epistulis et prologo (AA. SS. Iulii VII, 202—221; cf. supra VII, 244 sqq.).
fol. 109—110'. V. Gaugerici (1b**; cf. III, 650).

fol. 131—136'. Vita II. Audoini (cf. V, 548 sqq.).
fol. 145'—148. V. Agili (AA. SS. Aug. VI, 574 sqq.).
fol. 149—152. Conversio et Passio Afrae (A 6*; cf. III, 45).
fol. 153—155. V. Lupi Senon. (1b; cf. IV, 177).
fol. 161—164. V. Chlodovaldi (2; cf. II, 350).
fol. 178—180'. V. Leobini (Q; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXVIII).
fol. 185'—187. Passio Acaunensium martyrum (D 3; cf. III, 23).
fol. 190—192. Vita II. Sollemnis (cf. VII, 310, n. 1).
fol. 206—207. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 212'—216'. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3b³; cf. V, 264).

562—567. Parisiensis n. 16732—16737, saec. XII. ex., olim S. Mariae de Karoliloco (cf. L. Delisle, 'Le Cabinet des manuscrits' II, 1874, p. 349; H. Martin, 'Catalogue des manuscrits de la bibliothèque de l'Arsenal' VIII, 1899, p. 443), deinde S. Martini a Campis, formae maximae, exemplar legendarii magni continent totum annum complectentis. Cf. supra p. 547 sqq.

562. Codex n. 16732 (S. Martini 1, 1), fol. 187, Februarium et Martium continet.
fol. 16'—28. V. Amandi cum suppletione Milonis (V, 428—483).
fol. 28—32. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 414 sqq.).
fol. 37'—39. V. Severini Acaun. A (III, 168).
fol. 76'—78. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).
fol. 156—159'. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—471).
fol. 162—165. V. Vulframni (cf. V, 660).
fol. 174—181. V. Ermenlandi (cf. V, 679).
fol. 185—187'. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] (A 2c⁵ᵃ; cf. Krusch, Ionas p. 94).

563. Codex n. 16 733 (S. Martini 1, 2), fol. 146, Septembrem et Octobrem continet.
fol. 8'—10. V. Audomari C (cf. V, 745, n. 7).
fol. 11'—14. V. Maurilii auct. Archanaldo Auct. ant. IV, 2, p. 84 sqq.).
fol. 14—16. V. Amati Habend. (IV, 215—221).
fol. 29'—31'. V. Landiberti Traiect. (B 6b; cf. VI, 317).
fol. 41'—44'. Passio Acaunensium martyrum (classis X).
fol. 44'—47'. V. Sadalbergae (A 1b; cf. V, 45).
fol. 63—71. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 259 sqq.).
fol. 72—77. Passio Leudegarii auct. Frulando (2a¹; cf. V, 280).
fol. 77—78. V. Apollinaris (III, 197—203).
fol. 113—114'. V. Martini Vertav. C (cf. III, 566).
fol. 120'—123. Vita II. Faronis (cf. V, 180 sq.).
fol. 142—143. V. Marcelli auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 49—54; 6, cf. AA. SS. Nov. I, 262).

564. Codex n. 16734 (S. Martini 1, 3), fol. 176, Iulium et Augustum continet.
fol. 60—70. V. Samsonis (E; cf. ed. Fawtier l. l. p. 84).
fol. 71'—72'. V. Lupi Trec. (B 2a; cf. VII, 293).
fol. 98'—99'. V. et Inventio Memmii (cf. V, 364, n. 7).
fol. 108'—115'. V. Radegundis auct. Fortunato et Baudonivia (5b; cf. II, 361) cum Gregorii Turon. Hist. VI, 29.
fol. 121—126. V. Deicoli (3; cf. SS. XV, 674).
fol. 141—143'. V. Filiberti (cf. V, 577).

565. Codex n. 16 735 (S. Martini 1, 4), fol. 199, Novembrem et Decembrem continet.
fol. 4—7. V. Leonardi (III, 396—399; 18, cf. AA. SS. Nov. III, 148) et Mirac. eius I, 1. 2. 4. 5 (ib. p. 155—158).
fol. 75'—76'. Vita II. Aniani (cf. III, 107).
fol. 92—100. V. Columbani auct. Iona I (A 2c⁵ᵃ; cf. supra).
fol. 100—105. Mirac. eiusdem (Mabillon, Acta II, 40—55).
fol. 129—144. V. Eligii (IV, 663—741), nonnullis omissis.
fol. 152—156'. Vita II. Romarici (cf. IV, 215).

566. Codex n. 16 736 (S. Martini 1, 5), fol. 192. Ianuarium continet.
fol. 20—23. V. Eugendi (3a*; cf. III, 130).
fol. 24—27'. V. Genovefae B (cf. III, 213. VII, 547).
fol. 29'—31. V. Melanii (2b; cf. III, 371).
fol. 59'—63. V. Boniti (7a; cf. VI, 115).
fol. 82—84'. V. Fursei (IV, 434—440).
fol. 87—91. V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370).
fol. 145—147. Passio II. Praeiecti (B 3; cf. V, 222).
fol. 170'—174. V. Iohannis Reom. C (cf. III, 504; Krusch, Ionas p. 324).
fol. 174—177. V. Aldegundis (2d; cf. VI, 82).
fol. 177—179. V. Balthildis (A 3c; cf. II, 480).

567. Codex n. 16 737 (S. Martini 1, 6), fol. 136, Aprilem, Maium, Iunium continet.
fol. 131'—133. V. Columbani II, 1—6 [V. Athalae] (A 2c⁵ᵃ; cf. supra).

568. Parisiensis n. 16 820 (Compend. 49), saec. XII/XIII, olim S. Cornelii Compendiensis n. 58, formae maioris, fol. 180, lectiones breviarii continet.
fol. 97' sqq. V. Germani Autissiod. pars (B 6; cf. VII, 238).
fol. 137—139. V. Audoini c. 1—6 (5; cf. V, 545).

569. Parisiensis n. 17 002 (Notre-Dame 97), saec. X, olim Moissiacensis, deinde a. 1656. Claudii Joly canonici Parisiensis, tum a. 1680. S. Mariae Parisiensis, formae maximae, fol. 272. Fol. 1.

m. saec. XVII. adnotatum est: *Hoc mss. mihi dono datum est ex parte DD. religiosorum abbatiae Mossiacensis ad instantiam et commendationem D. Dadini de Altaserra doctoris utriusque iuris et professoris in Academia Tolosana*, et m. al.: *Cl. Joly (M. Aug. 1656)*. Fol. 244'. m. saec. XI. adnotavit: *Domno D. Tolosano episcopo* (Durando, a. 1056/9—1071) *frater Hugo abbas* (fortasse Cluniacensis) *salutem et benediccionem. Ammonere curavimus fraternitatem vestram inprimis, ut sacerdotes erga cultum divinum iugi*, ubi manus coaeva in margine addidit: *Hoc est testimonium, quod peribuit Iohannes* (cf. Ioh. 1, 19. 32). Cf. p. 550.

fol. 16'—20'. V. Sigolenae (AA. SS. Iulii V, 630—637; cf. 'N. Arch.' XXXV, 220, n. 4).

fol. 33—34. V. Germani Autissiod. auct. Constantio, foliis amissis initio mutila (A 3a; cf. VII, 236).

fol. 45'. Passio Afrae (olim A 7b, cf. III, 46; iam b, cf. 'N. Arch.' XXXIII, 29sqq., SS. R. Merov. VII, 194).

fol. 59'—61. V. Eptadii (1; cf. III, 185).

fol. 64—64'. Passio Iuliani Arvern. (I, 879—881).

fol. 77—78. V. Salvii Albig. (= Gregorii Turon. Hist. VII, 1. V, 44. 50).

fol. 89—90'. Passio Acaunensium martyrum (A 2; cf. III, 22).

fol. 98'—100. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).

fol. 102—104'. Passio Leudegarii A (cf. V, 259).

fol. 105—106'. Passio Dionysii (Auct. ant. IV, 2, p. 101—105).

fol. 117'—118'. Inventio Quintini ab Eligio facta (= V. Eligii II, 6; cf. IV, 657. 697, n. 3).

fol. 122—125'. Vita et Mirac. Amantii (Auct. ant. IV, 2, p. 55—64; 1, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 270. 276).

fol. 131—132'. V. Dalmatii (1; cf. III, 544).

fol. 132'—160'. Opera Sulpicii Severi aliaque ad Martinum Turon. spectantia.

fol. 162'—163. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).

fol. 207—217'. V. Desiderii Cadurc. (1; cf. IV, 558).

fol. 225—227. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).

fol. 227'—231. V. Filiberti (A 1a; cf. V, 574).

fol. 265'—272 (saec. XI/XII). Gregorii Turon. Virtutes Iuliani (I, 564—584), praecedente Passione (BHL. n. 4542).

fol. 272—272' (saec. XI/XII). Passio Acaunensium martyrum, e fol. 89—90'. descripta (cf. III, 22).

570—574. Parisienses n. 17003—17007, saec. XIII. in., olim 'Ex bibliotheca Fuliensium sancti Bernardi Parisiensis', formae magnae, exemplar legendarii magni continent totum annum complectentis, nisi quod menses Aprilis, Maius, Iunius exciderunt. Cf. supra p. 547 sqq.

570. Codex n. 17 003 (Feuillants 58, 1), fol. 209, Ianuarium continet.

fol. 24'—28. V. Eugendi (III, 154—166).

fol. 29'—33'. V. Genovefae B (cf. III, 213. VII, 547).

fol. 36—38. V. Melanii (2c; cf. III, 371).

fol. 71'—75'. V. Boniti (VI, 119—139).

fol. 98—103. Vita II. Fursei (cf. IV, 433).

fol. 103—106'. Vita I. Fursei (IV, 434—440).

fol. 109—114. V. Sulpicii D (cf. IV, 370).

fol. 174'—176'. Vita II. Praeiecti (cf. V, 219. 222 sq.).

fol. 201—204'. V. Iohannis Reom. C (cf. III, 504; Krusch, Ionas p. 324).

fol. 204'—208. V. Aldegundis (2e; cf. VI, 82).

fol. 208—209. V. Balthildis (A 3d; cf. II, 480).

571. Codex n. 17 004 (Feuillants 58, 2), fol. 201, Februarium et Martium continet.

fol. 17'—29. V. Amandi cum suppletione Milonis (V, 428—483).

fol. 29—33. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 414 sqq.).

fol. 38'—40. V. Severini Acaun. A (III, 168).

fol. 77'—79. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).

fol. 152—155'. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—471).

fol. 158—160'. V. Vulframni (cf. V, 660).

fol. 169—176. V. Ermenlandi (cf. V, 679).

fol. 180—182'. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] (A 2c[5b]; cf. Krusch, Ionas p. 95).

fol. 192'—195'. V. Rigoberti (2a[1]; cf. VII, 56).

572. Codex n. 17005 (Feuillants 58, 4), fol. 160, Iulium et Augustum continet.

fol. 53—64'. V. Samsonis (D; cf. ed. Fawtier l. l. p. 83).

fol. 66—67. V. Lupi Trec. (B 2b; cf. VII, 293).

fol. 95'—97. Vita et Inventio Memmii (cf. V, 364, n. 7).

fol. 107—115. V. Radegundis (5d; cf. II, 361).

fol. 143'—146'. V. Filiberti (cf. V, 577).

573. Codex n. 17006 (Feuillants 58, 5), fol. 184 + 1 (fol. 126[bis]), Septembrem et Octobrem continet. Folia 1—2'. et 7—8'. et 177—184. saec. XIV. suppleta sunt; fol. 1. index occupat.

fol. 1'—3'. V. Aegidii (AA. SS. Sept. I, 299—303).

fol. 18'—20'. V. Audomari C (cf. V, 745, n. 7).

fol. 22'—25'. V. Maurilii auct. Archanaldo c. 1—16 (Auct. ant. IV, 2, p. 84—95; similis cod. R).

fol. 25'—28. V. Amati Habend. (IV, 215—221; similis cod. 5).

fol. 36'—41. V. Borcharii auct. Adsone (Mabillon, Acta II, 832—843).

fol. 46'—49. V. Landiberti Traiect. (B 6a; cf. VI, 317).

fol. 54—58. V. Goerici Mett. (BHL. n. 3606).

fol. 61'—64. Passio Acaunensium martyrum (classis X: prologus est X 2g, finis classis X 5, addita clausula classis B).
fol. 64—64'. Gregorii Turon. Gloriae mart. c. 74. 75. de iisdem (supra I, 537—539).
fol. 64'—65. Sermo de iisdem (inc. *Hodierna sollempnitas*).
fol. 65—68'. V. Sadalbergae (A 1c; cf. V, 45).
fol. 82'—83'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 83'—85. Apparitio eiusdem in Monte Tumba (Mabillon, Acta III, 1, p. 85—88).
fol. 88—97'. V. Remigii auct. Hincmaro c. 1—29, permultis omissis (supra III, 259—326; similis ut videtur cod. 5d).
fol. 98'—106. Passio Leudegarii auct. Frulando (2c; cf. V, 280).
fol. 106—107'. V. Apollinaris Valent. (III, 197—203; similis cod. 2b).
fol. 118'—126'. Passio Dionysii auct. Hildvino (BHL. n. 2175).
fol. 126bis et 126'—127. V. Venantii (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 16. et Gloriae confess. c. 15, supra I, 724—727. 756).
fol. 127'—131'. Vita et Mirac. Geraldi Auriliac., prologo et Miraculorum parte posteriore omissis (ed. Bouange, 'Histoire de l'abbaye d'Aurillac' I, 1899, p. 371—390; cf. BHL. n. 3412).
fol. 134'—138. V. Basoli auct. Adsone absque prologis (Mabillon, Acta II, 69—75).
fol. 138—143'. V. Magnobodi (AA. SS. Oct. VII, 2, p. 940—949).
fol. 146'—148. V. Martini Vertav. C (cf. III, 566, n. 3).
fol. 154'—157'. Vita Faronis B (cf. V, 181).
fol. 174'—176. V. Marcelli auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 49—54, similis cod. P; 3, cf. AA. SS. Nov. I, 262).
fol. 181—184. Vita II. Pardulfi (cf. VII, 23).

574. Codex n. 17 007 (Feuillants 58, 6), fol. 210, Novembrem et Decembrem continet.
fol. 5'—8'. V. Leonardi (III, 396—399; 19, cf. AA. SS. Nov. III, 148) et Mirac. eius I, 1. 2. 4. 5 (ib. p. 155—158).
fol. 86'—96. V. Columbani I (A 2 c^{5b}; cf. supra).

575. Parisiensis n. 17 177 reliquias codicum diversorum complectitur, inter quas extat
fol. 66—67'. fragmentum Vitae Bonifatii auct. Willibaldo saec. XIII. exaratum (2d^{2}; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXII).

576. Parisiensis n. 17 625 (Compend. 40), saec. X/XI, olim (fol. 1, m. saec. XVII) *Ex libris S. Cornelii Compendiensis*, formae magnae, fol. 261, Vitas Ianuarii continet. Fol. 1—1'. lectio extat *Ex libris beati Augus(tini), qualiter recolendi sint sancti* (inc. *Festivitates sanctorum apostolorum*, des. *caritate, non servitute*), scilicet prologus Martyrologii Usuardi (Migne CXXIII, 599—602), deinde (fol. 1'—6) partes Martyrologii eiusdem et (fol. 6—6') kalendarii cuiusdam Ianuarium complectentes, tum (fol. 6') prologus alter (inc. *Incipit prologus. Parum vobis dicturi*, des. *lectio humana monstrare*), denique (fol. 6'—7') index Vitarum. Fol. 261'. m. saec. XII. adnotatum est: *De Stradone. Alburgis venit de Rochegies, filia Asconis presbiteri. Ermengardis et Gila filiae eius. Obelina et Maria et Bersendis filia eius et Iohannes frater Marie. Holdiardis et Wiburgis et omnis prosapia de his exiens beati Cornelii* (Compendiensis) *est*.
fol. 21'—31'. V. Genovefae (3b; cf. III, 209).
fol. 34'—36'. Inventio Quintini ab Eligio facta (= V. Eligii II, 6; cf. IV, 657).
fol. 36'—49. V. Rigoberti (2a; cf. VII, 56).
fol. 92—98. V. Hilarii auct. Fortunato (Y; cf. Auct. ant. IV, 2, p. VIII).
fol. 98—101. Vita I. Remedii (ib. p. 64—67).
fol. 114—130'. Vita et Virtutes Fursei (C 4a; cf. IV, 430).
fol. 138'—142. V. Sulpicii Bitur. (B 3; cf. IV, 369).
fol. 243'—252. V. Balthildis (B 1; cf. II, 480).

577. Parisiensis n. 17 627 (Notre-Dame 101), saec. XI, olim Claudii Joly canonici Parisiensis, formae mediae, fol. 272.
fol. 21—22'. Inventio Quintini ab Eligio facta (= V. Eligii II, 6; cf. IV, 657).
fol. 42'—55'. Mirac. Quintini (SS. XV, 266—270).
fol. 129—138'. V. Geremari (B 1; cf. IV, 627).
fol. 138'—143'. V. Angadrismae (Mabillon, Acta II, 1063 sq.).
fol. 143'—147'. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).
fol. 199'—201'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).

578. Parisiensis n. 18 296 (Corbeiensis n. 17, olim 222), saec. X, formae minoris, fol. 91.
fol. 2—17'. V. Balthildis (B 2a; cf. II, 480).
fol. 17'—24. Translatio eiusdem (cf. SS. XV, 284).
fol. 24'—35'. V. Bertilae (1a; cf. VI, 99).
fol. 36—63'. V. Adalhardi auct. Paschasio Radberto (SS. II, 524—532).

579. Parisiensis n. 18 300 (S. Martini a Campis n. 144 vel n. 108, cf. 'Archiv' XI, 280), saec. XI, formae minoris, fol. 130.
fol. 32'—49'. V. Balthildis (B 2b; cf. II, 480).
fol. 49'—64'. V. Landiberti Traiect. (2a^{7}; cf. VI, 313).
fol. 64'—71. Vita II. Gaugerici (cf. III, 651).
fol. 75'—79'. V. Erminonis auct. Ansone, fine mutila, et
fol. 80—86. V. Ursmari auct. eodem, initio mutila (1a; cf. VI, 448).

580. Parisiensis n. 18 315 (Notre-Dame 101bis), saec. VIII. litteris uncialibus exaratus, olim

Corbeiensis, postea ecclesiae Parisiensis maioris, formae mediae, fol. 31, nihil nisi (fol. 1—31) Vitam I. Wandregiseli continet (cf. V, 4sq., ubi specimina scripturae allata sunt).

581. 582. Parisienses 'Nouv. acq. lat.' n. 447 (Libri n. 67), saec. IX, fol. 115', et n. 450 (Libri n. 69), saec. IX/X, fol. 25', praedicationem Eligii de supremo iudicio continent (A 2 et X; cf. IV, 652sq. 705, n. 1. 750). Cf. L. Delisle, 'Bibliothèque Nationale, Catalogue des mss. des fonds Libri et Barrois', 1888, p. 35sq. et 39sq.

583. Parisiensis 'Nouv. acq. lat.' n. 1836, saec. XIII. in., olim (fol. 116', m. saec. XIII/XIV) *Liber monachorum s(ancte) M(ari)e in Hymmerode ordinis Cistertiensis, Trever(ensis) dioc(esis)*, deinde bibliothecae Iosephi Goerres Confluentinae, post Monacensis n. 72, formae quadratae, fol. 213. Pars posterior codicis (fol. 131—213), cui praescriptum est (fol. 131): *Incipit liber passionalis intitulatus de sanctorum gestis et martiriis*, Vitas sanctarum virginum (neque sanctorum) continet. Cf. H. Omont, 'Notices et extraits des mss. de la Bibliothèque nationale' XXXVIII, 1, 1903, p. 363sqq.

fol. 35'—39'. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—7; similis codd. XY).

fol. 39'—41. Epistula Hilarii ad Abram filiam spurius (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).

fol. 41—41'. Hymnus eiusdem spurius (inc. *Lucis largitor splendide*, ib. p. 245—247).

fol. 41'—46'. Translatio Benedicti (SS. XV, 480—482 in notis).

fol. 46'—51'. V. Aegidii auctore, qui in praescriptione commemoratur, Fulberto Carnotensi (BHL. n. 93).

fol. 51'—61. V. Goaris auct. Wandalberto, Miraculis omissis (SS. XV, 362sq.).

fol. 61—80. V. Columbani auct. Iona I (A 3**; cf. IV, 776; Krusch, Ionas p. 97).

fol. 117—125'. V. Willibrordi auct. Echeberto (cf. VII, 112; 'N. Arch.' XXIX, 255—261).

fol. 125'—129'. V. Apri Tull. (AA. SS. Sept. V, 66—69).

fol. 129'—130'. Miraculum Mansueti a. 1049 (SS. XV, 2, 930), foliis amissis fine mutilum.

584. Parisiensis 'Nouv. acq. lat.' n. 2164, saec. X, olim monasterii Brivatensis, postea Ambrosii Didot, formae magnae, fol. 40. Cf. L. Delisle, 'Mélanges de paléographie et de bibliographie', 1880, p. 496sq.

fol. 1—10'. Passio Dionysii auct. Hildvino, initio mutila (BHL. n. 2175).

fol. 10'—11'. Revelatio Stephano papae ostensa (SS. XV, 2—3).

fol. 39—40'. Translatio Germani Paris. interpolata, fine mutila (5f; cf. VII, 371).

585. Parisiensis 'Nouv. acq. lat.' n. 2178, saec. XI, olim monasterii Silensis in Hispania siti, formae maioris, fol. A + 282. Cf. L. Delisle, 'Mélanges de paléographie', 1880, p. 81sqq.

fol. 6'—16'. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 4*; cf. VII, 236).

586. Parisiensis 'Nouv. acq. lat.' n. 2261 (Cluniacensis n. 11), saec. XI/XII, formae magnae, fol. 177. Cf. L. Delisle, 'Inventaire des mss. de la Bibliothèque nationale, Fonds de Cluni', 1884, p. 192sqq., n. 112.

fol. 15—16'. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).

fol. 40—54'. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 244sqq.).

fol. 60'—67'. V. Radegundis auct. Fortunato et Baudonivia (II, 364—395; classis 4).

fol. 68—72. V. Filiberti (A 6; cf. V, 575).

fol. 79'—90. Gregorii Turon. Virtutes Iuliani (I, 563—584), pro verbis c. 1: *Quia — haberentur* (p. 563, 32—564, 16) inserta Passione (BHL. n. 4542); c. 5—22. desunt.

fol. 112—135. V. Remigii auct. Hincmaro (4c; cf. III, 247).

fol. 147'—149. V. Iuniani (1; cf. III, 376), addito Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 101 (I, 812).

fol. 149—150'. V. Aquilini Ebroic., foliis 2 amissis fine mutila (AA. SS. Oct. VIII, 505sqq.).

fol. 159'—161'. V. Theudarii auct. Adone (2; cf. III, 526).

587. Parisiensis collectionis Chesnianae n. 84, saec. XVII, formae maioris, fol. 366, chartaceus, Vitas sanctorum continet, quorum nomina a litteris A—G incipiunt, ordine alphabetico instituto. Cf. R. Poupardin, 'Bibliothèque Nationale, Catalogue des mss. des collections Duchesne et Bréquigny', 1905, p. 98sq.

fol. 27—68'. V. Anscarii auct. Rimberto.

fol. 74—105'. Vita, Translationes, Miracula Austremonii (BHL. n. 848/9 cum 850; 846. 847).

fol. 109—126'. Vita et Mirac. Basoli auct. Adsone (ib. n. 1034/5).

fol. 131—137'. V. Bertilae (1a*; cf. VI, 99).

fol. 138—142. V. Betharii (3a; cf. III, 613).

fol. 143—165. *De sanctitate meritorum et gloria miraculorum beati Karoli Magni* (ed. G. Rauschen, 'Die Legende Karls des Großen', 1890, p. 17—93).

fol. 173—174'. V. Chlodovaldi c. 5—12 (II, 353—357).

fol. 179—180'. V. Condedi (1*; cf. V, 645).

fol. 187—190. *Vita sancti Convoionis, primi monasterii Rothonensis abbatis, per fratrem humilem Michaelem Ernaltum religiosum presbyterum, dicti monasterii professum, priorem Sancti Nicolai prope Rothonum, ex veteribus dictae abbatiae manuscriptis codicillis decerpta* (inc. *Sanctus Convoion nobilem*).

fol. 201—203. Passio Dionysii Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 101—105).

fol. 204—207. Vita VII Dormientium Turon. auct. Pseudo-Gregorio (BHL. n. 2320).
fol. 211—212. Vitae Eligii prologus (IV, 663—665).
fol. 217—219'. V. Eparchii, *ex antiquo cod. qui est penes Iac. Sirmondum* (Vaticano Lat. n. 9668) descripta (= M; cf. III, 552).
fol. 220—221. V. Eremberti (1a; cf. V, 653).
fol. 226—227'. V. Eusicii (inc. *Beatus igitur Eusicius Gemiliacensis vici*).
fol. 228—233'. Vita altera et Mirac. eiusdem (BHL. n. 2754. 2756).
fol. 235—238. Laterculus capitum Vitae Faronis A (A 1a*; cf. V, 177).
fol. 239—261'. V. Faronis A (cf. ib. p. 178).
fol. 261'—262. Miraculum e Vita eiusdem B exscriptum (inc. *Venit nobis in mentem*; cf. ib. p. 195sq.).
fol. 262—267. Translatio eiusdem a. 1140. et Mirac. (BHL. n. 2830).
fol. 268—269'. Conversio II. Otgarii (V, 204—206).
fol. 270—271'. Mirac. Faronis (inc. *Princeps quidam Sylvanectensium cum militari manu*).
fol. 272—276. Sermo de eodem (inc. *Post beati ac vere sanctissimi*).
fol. 277—284. V. Faronis B (cf. V, 178).
fol. 285—295'. Carmen Fulcoii de eodem (cf. ib. p. 178. 184).
fol. 296—297. Carmina duo de eodem (cf. ib. p. 178).
fol. 305—313'. V. Fidoli C (BHL. n. 2976; cf. III, 428).
fol. 320—325. V. Florentii (BHL. n. 3047. 3049; cf. III, 67sq.).
fol. 326—329'. V. Fursei, descripta *ex cod. Atreb.* (inc. *Circa tempora quibus in Francia*), complectens et Vitam III. Foillani c. 1—9 (AA. SS. Oct. XIII, 391—395) et Virtutes Fursei c. 3—24 (supra IV, 440—449).
fol. 358—361'. V. Gangulfi (3d*; cf. VII, 150).
fol. 362—366'. Vitae Geremari B epitome *ex vetusto cod. Flaviacensi* (inc. *Tempore Dagoberti regis cum fideles*, des. *ad gaudia angelorum*; BHL. n. 3438).

588. **Parisiensis** collectionis Chesnianae n. 85, saec. XVII, formae maioris, chartaceus, fol. 404, Vitas sanctorum continet, quorum nomina omnia fere a litteris G—U iuxta ordinem alphabeti incipiunt. Cf. Poupardin l. l. p. 99 sqq.
fol. 1—30. Mirac. Germani Autissiod. auct. Heirico (AA. SS. Iulii VII, 255—283) *ex cod. vetustissimo ecclesiae Laudunensis*.
fol. 35—36. Epitome Vitae et Miraculorum Goaris auct. Wandalberto *ex cod. Atreb.* (inc. *Goar Aquitaniae provinciae*, des. Mirac. c. 1, SS. XV, 364, 37 *in plombeo locello*).
fol. 37—37'. Vita I. Goaris c. 1—3 (textus deterrimus; des. IV, 413, 15 *Hoc illi miseri magna consuetudine agi autumabant*; praescr. *Dom Jean de S. Pol*).
fol. 70—75'. Vita Iohannis Reom. B (cf. III, 504; Krusch, Ionas p. 324) *ex exemplari Iac(obi) Sirmundi* (inc. *Vir per cuncta praedicandus*).
fol. 84—85. Passio Iuliani Brivat. *ex cod. S. Vincentii Metensis*, iam Berolinensi n. 121, v. supra p. 558 (I, 879—881; cf. p. 879, 14).
fol. 103—110'. V. Leobini *ex cod. Vindocin. 2* (Auct. ant. IV, 2, p. 73—82; cf. p. XXVIII).
fol. 153—154'. V. Martini Vertav. C (cf. III, 566; inc. *Praeclara caeli luminaria*).
fol. 155—157. V. Medardi *ex cod. 27* (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).
fol. 158—162'. V. Melanii interpolata, *ex exemplari Sirmundi* (cf. III, 371, n. 4; BHL. n. 5890).
fol. 166—167. Fragmentum Vitae I. Menelei *ex cod. Atreb.* (cf. V, 132, n. 8, et p. 787).
fol. 170—174'. V. Pardulfi (2b*; cf. VII, 20).
fol. 189—194'. Passio Praeiecti B una cum prologo A (cf. V, 220, n. 3; pendere videtur e codice B 1b).
fol. 199—200'. Inventio Quintini altera (= V. Eligii II, 6, supra IV, 697, 13 — 699, 32).
fol. 203—211. Mirac. eiusdem (SS. XV, 266—270).
fol. 222—227. Passio Praeiecti B (cf. l. l.).
fol. 282—294'. V. Rusticulae (2; cf. IV, 339).
fol. 301—321. Translatio Sebastiani *ex ms. cod. Vindocinensi 2* (SS. XV, 379—391).
fol. 327—329'. V. Servatii *ex cod. S. Vincentii Metensis*, iam Berolinensi n. 123, fol. 248' (= Herigeri Gesta episc. Leod. c. 21—28, SS. VII, 172, 51 — 176, 37).
fol. 337'—338'. Passio Dionysii (Auct. ant. IV, 2, p. 101—104; des. p. 104, 36 *probatur monstrare frequentia, regnante domino* etc.).
fol. 352—355'. Vita Sulpicii Bitur. D, omisso initio (cf. IV, 370).
fol. 377—378. Laterculus capitum Vitae Vedasti Alcvinianae et Miraculorum eius *ex cod. S. Theoderici Remensis* (iam Remensi n. 1405).
fol. 379—381. Mirac. eiusdem auct. Haimino (SS. XV, 397—398).
fol. 381—382'. Sermo de eodem (BHL. n. 8511).
fol. 382'—384'. Sermo de eodem auct. Alcvino (ib. n. 8509).
fol. 385—391'. Mirac. Vedasti auct. Ulmaro aliisque (SS. XV, 399—402).
fol. 392—395'. Sermo de relatione corporis eiusdem (ib. p. 402—404).
fol. 395'—398'. Mirac. eiusdem Bellovacensia (BHL. n. 8517).
fol. 399—402. Apparitio eiusdem auct. Huberto (SS. XV, 404—405).

II. Bibliotheca Armamentarii
(*'Bibliothèque de l'Arsenal'*).

589. **Parisiensis** bibliothecae Armamentarii n. 996 (43 H. L.), saec. XIII, olim Conventus Parisiensis Carmelitarum discalceatorum, formae magnae, fol. 274, lectionarium continet a die

27. Decembris ad diem 25. Augusti pertinens. Cf. H. Martin, 'Catalogue des manuscrits de la bibliothèque de l'Arsenal' II, 1886, p. 214sq.
fol. 26'sqq. V. Genovefae D (cf. III, 214).
fol. 130'sqq. V. Germani Paris. auct. Fortunato cum Translatione eius interpolata ($5c^{1f}$; cf. VII, 352).
fol. 207—218. V. Samsonis (L; cf. ed. Fawtier l. l. p. 86).
fol. 266'sqq. V. Filiberti (cf. V, 577).

III. Bibliotheca Mazarinaea.

590. Parisiensis bibliothecae Mazarinaeae n. 1712 (1316), saec. XII, olim S. Arnulfi Crispiacensis, postea S. Martini a Campis, formae minoris, fol. 263. Cf. A. Molinier, 'Catalogue des manuscrits de la bibliothèque Mazarine' II, 1886, p. 186sq.; Ph. Lauer, 'Bibliothèque de l'École des chartes' LXIII, 1902, p. 484. 495, n. 64.
fol. 180—222. V. Remigii auct. Hincmaro (inc. *Post vindictam*, III, 259, 8).
fol. 229—257'. V. Columbani auct. Iona I (A 4a; cf. Krusch, Ionas p. 100).

IV. Bibliotheca Sanctae Genovefae.

591. Parisiensis bibliothecae S. Genovefae n. 124 (olim BB. 19, postea BB. l. in-fol. 33), saec. XII/XIII, formae maioris, fol. 139, lectionarium ut videtur Silvanectense continet. Cf. C. Kohler, 'Catalogue des manuscrits de la bibliothèque Sainte-Geneviève' I, 1893, p. 77sq.
fol. 114sqq. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6h; cf. VII, 356).

592. Parisiensis S. Genovefae n. 132 (BB. l. in-fol. 41), saec. XII. ex., olim ut videtur Silvanectensis, formae magnae, fol. 213. Cf. Kohler l. l. I, 86sq.
fol. 12'sqq. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6g; cf. VII, 356).

593. Parisiensis S. Genovefae n. 554 (olim K. 5 et R. R. 1, postea H. l. in-fol. 8^2), saec. XII, olim liber S. Mariae Gastinensis, formae magnae, fol. 196, menses Maium ad Augustum complectitur, cum codex contiguus n. 553 Octobrem ad Aprilem contineat. Cf. Kohler l. l. I, 283 sqq.
fol. 27—28. V. Germani Paris. auct. Fortunato (1d*; cf. VII, 348) una cum Vitae II. c. 7 (5; cf. ib. p. 368).

594. Parisiensis S. Genovefae n. 555 (olim K. 6 et R. R. 1, postea H. l. in-fol. 8^3), saec. XII, formae magnae, fol. 293, una cum codice n. 556 ad idem legendarium pertinet. Cf. Kohler l. l. I, 286sqq.
fol. 32. V. Germani Paris. auct. Fortunato, initio mutila (1d**; cf. VII, 348) una cum Vitae II. c. 7 (5*; cf. ib. p. 368).

595. Parisiensis bibliothecae S. Genovefae n. 3013 (antea H. l. in 8° 2), saec. XI, formae minoris, fol. 96. Fol. 1. m. saec. XII. nota iam erasa legitur: *Hic liber est S. Eligii Novioduni*, ibidemque saec. XIX. in. adnotatum est: *Ex libris S. Genovefae Parisiensis*. Cf. Kohler l. l. II, 1896, p. 570sqq.
fol. 1—7'. V. Lupi Trec. (1a, cf. III, 119; iam $1c^1$, cf. VII, 290).
fol. 27—39. Vita II. Aniani (cf. III, 107).
fol. 52—91'. V. Genovefae E (cf. III, 214).
fol. 92—94. Hymnus de Genovefa (inc. *En dies splendet*; Chevalier, Rep. hymn. I, n. 5401).
fol. 94—94'. *Item versus* de eadem (inc. *Virginis angelicae*; ed. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, p. 49, cf. ib. p. 600).
fol. 94'—95'. *Hymnus eiusdem* (inc. *In praeclara Genovefae*; Chevalier n. 8733).
fol. 95'—96. *Item alia* (inc. *En nobis species*; ib. n. 5435).
fol. 96'. Mirac. Genovefae (inc. *Anno regni septimo domni nostri magnifici regis Francorum Karoli*; BHL. n. 3341).

Petropolis *(Petersburg)*.[1]

596. Petropolitanus Lat. Oct. I, 5, saec. IX/X, olim (fol. 2, m. saec. XVI) *S. Remigii Remensis*, deinde S. Germani a Pratis n. 1606 (fol. 1), denique *ex Musaeo Petri Dubrowsky* (fol. 1, 2, 21, 22) in bibliothecam imperialem translatus, picturis ornatus quattuor (fol. 1', 10'sq., 11', 12') ad Visionem Baronti spectantibus (cf. V, tab. 1), formae minoris, fol. 23, e quibus folia 17. et 9. errore glutinatoris in calce posita sunt. Insunt (cf. Gillert, 'N. Arch.' VI, 500; Staerk I, p. 43sq. II, tab. 42. 43)
fol. 2—21. Visio Baronti (1a; cf. V, 372) et
fol. 22—23'. Visio Rotcharii (ed. Wattenbach, 'Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, Neue Folge' XXII, 1875, col. 73—74).

597. Petropolitanus Fol. I, 11, formae mediae, fol. 250, olim (fol. 1, m. saec. XIII) *liber Sancti Petri Corbeiensis* (n. 292 et n. 177), deinde S. Germani a Pratis n. 460, tum Petri Dubrowsky, litteris minusculis exaratus est, quae saeculi VIII. esse videntur sed fol. 1'. saec. XII. haec adnotata sunt: *Hic codex iubente Adalardo Hero fuit scriptus*, et saec. XIII: *Hic codex Hero insula scriptus fuit, iubente sancto patre Adalhardo, dum exularet ibi* (a. 814—821). Codici, cui Historia Tripartita inest, folium 250. affixum est, pertinens ad alium codicem formae maioris saec. VIII. exaratum, cui initium Vitae Lupi Trecensis inest (1a; cf. VII, 289sq.). Cf. Gillert l. l. V, 248; Staerk I, p. 44sq. II, tab. 44. 45; E. Heinr. Zimmermann, 'Vorkarolingische Miniaturen' ('Denkmäler Deutscher Kunst, 3. Sektion I'), Berolini 1916, p. 74. et 193sq. et tab. 102a.

[1]) Cf. Anton. Staerk, 'Les Manuscrits Latins du Ve au XIIIe siècle conservés à la Bibliothèque impériale de Saint-Pétersbourg' I. II, Petroburgi 1910.

598. Petropolitanus Fol. I, 12, olim Corbeiensis (n. 308 et n. 249), deinde (a 1638) S. Germani a Pratis n. 666, postea n. 1038, tum *Ex Musaeo Petri Dubrowsky*, formae mediae, fol. 106, e compluribus partibus diversae aetatis compactus est. Insunt cum alia (cf. Gillert l. l. V, 248sq.; Staerk I, p. 35sqq. II, tab. 32—35) tum

fol. 63—68′ (saec. IX). Passio I. Dionysii (Auct. ant. IV, 2, p. 101—105; signatus P ib. p. XXXI). Cf. Staerk II, tab. 35.

fol. 69′—98 (saec. IX). V. Germani Paris. auct. Fortunato (P, cf. Auct. ant. IV, 2, p. IX; 3a, cf. SS. R. Merov. VII, 350). Cf. Staerk II, tab. 34.

fol. 99—106 (saec. IX). V. Audomari (2; cf. V, 742). Cf. Staerk II, tab. 32.

Pons Ragentrudis *(Porrentruy, Pruntrut).*

599. Codex archivi episcopatus veteris Basileensis, quod in oppidum Pontis Ragentrudis transportatum hodie rei publicae Bernensis est, signatus 'Salle n. 1. casa LV, R. Grandisvallense monasterium' (antea Cist. XIII, num. I), saec. XVII, formae minoris, pag. 16, continet (p. 3—16) exemplar Vitae Germani Grandivall. e codice Grandivallensi descriptum (2; cf. V, 31).

Praga *(Prag).*

600. Pragensis bibliothecae universitatis n. 483 (III. E. 8), saec. XII, formae octavae, fol. 144. Cf. Ioseph. Truhlářč, Catalogus codicum mss. Latinorum qui in C. R. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur I, Pragae 1905, p. 192.

fol. 115—123. V. Leonardi et Mirac. eius I, 1—3 (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—157).

fol. 123—127′. V. Landiberti auct. Sigeberto (2; cf. VI, 339).

fol. 130—144′ (saec. XIV). V. Mauri auct. Pseudo-Fausto (BHL. n. 5773).

Pruntrut v. Pons Ragentrudis.

Remi *(Reims).*[1])

601. Remensis n. 1395 (784. 794), saec. XI, olim *Maioris ecclesiae Remensis*, formae quadratae, fol. 183.

fol. 32—38. Mirac. Dionysii (cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 600—602; cf. supra VI, 304, 26sqq.).

fol. 38. Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 78. de Remigio (I, 794sqq.).

fol. 40′—45. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).

fol. 67′. 67. Notitia paulo post exarata de donis ecclesiae Remensi saec. XI. oblatis (ed. Krusch l. l. p. 602sq.).

fol. 84—113′. V. Alcvini (2; cf. SS. XV, 183).

[1]) Cf. H. Loriquet, 'Cat. gén.' XXXVIII. et XXXIX, 1904—1909.

602. Remensis n. 1402, antea 1146 (793. 773), saec. XI (fol. 152—155. saec. XV), olim *Ex bibliotheca venerabilis capituli Remensis*, formae maximae, fol. 414. Fol. 1. m. saec. XII. adnotatum est: *Manasses prepositus atque thesaurarius dedit Sanctae Mariae Remensi* (praepositus a. 1076—96, archiepiscopus Remensis a. 1096—1106).

fol. 47—55′. V. Genovefae (1b; cf. III, 209).

fol. 55′—63. V. Rigoberti (1b; cf. VII, 56).

fol. 75′—143′. V. Remigii auct. Hincmaro (3b; cf. III, 246).

fol. 143′—145′. Vita I. Remigii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).

fol. 145′. 169—176′. 146—150′. Translatio et Mirac. Remigii auct. Rotgario (cf. III, 246; AA. SS. Oct. I, 170sqq.).

fol. 150′—151′. Epistula monachorum S. Remigii ad fratres Casinenses (3b; cf. III, 347).

fol. 152—155′ (saec. XV). Testamentum Remigii prolixius, fortasse e Flodoardo descriptum (cf. III, 336sqq. 341sqq.).

603. Remensis n. 1403, antea 1143 (781. 767), saec. XIII, olim *Ex bibliotheca capituli Remensis*, formae maioris, fol. 367.

fol. 179′—185. V. Sixti et Sinicii (BHL. n. 7815).

fol. 185—193′. V. Nivardi (1a; cf. V, 159).

fol. 217—224. Passio Acaunensium martyrum (X 6b; cf. III, 29).

fol. 237—242′. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3a?c; cf. V, 263).

fol. 326—329′. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (cf. VII, 239).

fol. 330—341′. V. Maurilii auct. Archanaldo (Auct. ant. IV, 2, p. 82—101).

604. Remensis n. 1404, antea 1144 (782. 768), saec. XIII. in., olim capituli Remensis, formae maioris, fol. 141. Fol. 141′. m. saec. XV. ex parte in rasura adnotatum est: *Ista legenda sanctorum pertinet Iohanni des Friches in curia parlamenti Paris. avocato, ecclesie Gerbored. canonico.* Cf. supra p. 549.

fol. 25′—30. V. Richarii auct. Alcvino (5a; cf. IV, 386. VII, 444, n. 3).

fol. 52—55. V. Columbani auct. Iona II, 1—6 [V. Athalae] (A 2c[2]; cf. IV, 42; Krusch, Ionas p. 93).

fol. 79′—81′. V. Fidoli (B; cf. III, 428).

fol. 81′—88′. Vita et Mirac. Austrigisili (3c; cf. IV, 190).

fol. 88′—98′. V. Germani Paris. auct. Fortunato (4c; cf. VII, 351).

fol. 98′—102′. V. Maximini auct. Lupo (5c; cf. III, 73).

fol. 102′—110. Vita IV. Medardi (inc. *Sancti Medardi episcopi et confessoris vitam ea procul dubio*, BHL. n. 5867).

fol. 110—111′. Vita I. Maxentii presb. (ib. n. 5804).

605. Remensis n. 1405 (785. 795), saec. XI, olim S. Theoderici Remensis (fol. 1, m. saec. XII: *Liber Sancti Theoderici; auferenti sit anathema*), formae maioris, fol. 209, continet, tribus libris distinctis,

fol. 161′—169. I. V. Vedasti auct. Alcvino (C 2a; cf. III, 405),

fol. 169—171′. II. Mirac. eiusdem auct. Haimino (SS. XV, 397—398), quae homilia (AA. SS. Febr. I, 800) et versus Alcvini ad Radonem (MG. Poetae I, 312) subsequuntur (fol. 171′—172′),

fol. 173—180′. III. Mirac. Vedasti auct. Ulmaro, cuius nomen in subscriptione commemoratur, additis sermone de relatione corporis a Bellovaco et miraculis Bellovacensibus (SS. XV, 399—404 et AA. SS. Febr. I, 810—812).

fol. 180′—182′. Apparitio Vedasti auct. Huberto (SS. XV, 404—405).

606. Remensis n. 1408, antea 1142 (780. 766), saec. XIII. in., olim S. Theoderici Remensis, formae magnae, fol. 281.

fol. 92—95. Conversio et Passio Afrae (A 1a²; cf. III, 44).

fol. 95—99. V. Germani Autissiod. (interpolata?).

fol. 108—119. V. Radegundis auct. Fortunato et Baudonivia (II, 364—395).

fol. 119—119′. Gregorii Turon. Hist. VI, 29.

fol. 157—162′. V. Agili (BHL. n. 148).

fol. 163′—167′. V. Nivardi (1b; cf. V, 159).

fol. 183—190. V. Maurilii auct. Archanaldo (Auct. ant. IV, 2, p. 84—101).

fol. 195—208′. V. Landiberti Traiect. auct. Nicolao (1; cf. VI, 346).

fol. 214′—218′. Passio Acaunensium martyrum (X 7a; cf. III, 29).

fol. 234—240′. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3a⁵; cf. V, 263).

607. Remensis n. 1410 (786. 769), saec. XIII, olim S. Theoderici, formae maioris, fol. 296. Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 604sq.

fol. 1—27. V. Remigii auct. Hincmaro (3b**; cf. III, 246).

fol. 27—34. Translatio eiusdem a. 882. et Mirac. auct. Rotgario (AA. SS. Oct. I, 170sqq.; cf. supra III, 246).

fol. 34—34′. Epistula monachorum S. Remigii ad fratres Casinenses (III, 347—349).

fol. 34′—44. Dedicatio basilicae S. Remigii a Leone IX. a. 1049. facta (Mabillon, Acta VI, 1, p. 713—727).

fol. 61—63′. Passio II. Praeiecti (cf. V, 219. 222sqq.).

fol. 80′—95′. V. Vedasti auct. Alcvino et Mirac. eiusdem in tres libros distributa (cf. cod. Remensem n. 1405).

fol. 95′—100′. V. Amandi (V, 428—449).

fol. 100′—101′. Suppletionis eiusdem auct. Milone c. l. 2 (ib. p. 450—456).

fol. 174′—176. V. Theodulfi (Mabillon, Acta I, 346—349).

fol. 176—179′. Vita II. eiusdem (AA. SS. Maii I, 96—99).

fol. 179′—183. V. Marculfi (BHL. n. 5266).

fol. 183—207′. Gesta Servatii (inc. *Illustrissimi viri vitam*; cf. III, 86; Fr. Wilhelm, 'Sanct Servatius', 1910, p. LXXXI).

fol. 207′—211′. Vita et Translatio Severini Colon. AA. SS. Oct. X, 56—63; cf. supra VII, 214sqq.).

fol. 221—234. Vita III. Fursei (cf. IV, 434; BHL. n. 3215).

fol. 234—240′. V. Medardi (BHL. n. 5864. 5867).

fol. 243—244′. V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370).

fol. 295—296. V. Gangulfi, foliis 2 amissis initio mutila (inc. *sue proprietatis devenit habitacula*, supra VII, 160, 17).

608. Remensis n. 1412 (789. 797), saec. XI/XII, olim S. Theoderici (fol. 1, m. saec. XII: *Liber Sancti Theoderici; auferenti sit anathema*), formae minoris, fol. 120.

fol. 80—90′. Bedae Hist. eccl. V, 12—14 (inc. *Temporibus domni Pipini regis miraculum memorabile et antiquorum simile*).

fol. 91—95′. Ib. III, 19 (de Furseo).

fol. 96—110′. Visio Baronti (1a*; cf. V, 372).

609. Remensis n. 1417 (790. 771), saec. XII, olim (fol. A, m. saec. XV) *de libris Sancti Nicasii Remensis*, formae quadratae, fol. V + 81.

fol. 1—48. V. Remigii auct. Hincmaro (3b*; cf. III, 246).

fol. 48—61. Translatio et Mirac. Remigii auct. Rotgario (AA. SS. Oct. I, 170 sqq.).

fol. 61—62′. Epistula monachorum S. Remigii ad fratres Casinenses (3b*; cf. III, 347).

Roma.

I. Archivum S. Iohannis in Laterano.

610. Romanus S. Iohannis in Laterano A. 79 (olim B), saec. XI/XII, formae maximae, fol. 9—290, Vitas sanctorum a die 31. Decembris ad diem 11. Iulii continet. Cf. A. Poncelet, Catalogus codicum hagiographicorum Latinorum bibliothecarum Romanarum praeterquam Vaticanae, Bruxellis 1909, p. 55sqq.

fol. 29′—40. V. Severini auct. Eugippio (L; cf. ed. Mommsen p. XI).

fol. 199—200. Passio Sigismundi (A 2f; cf. II, 330).

II. Bibliotheca Alexandrina (Sapientiae).

611. Romanus bibliothecae Alexandrinae n. 92 (I. g. 7 et 8, antea ✠ I. 4), duo volumina foliorum 869 complectens, menses Martium et Aprilem Actorum sanctorum a Constantino Caietani († 1650) collectorum continet. Cf. H. Narducci, Catalogus codicum mss. praeter orientales qui in bibliotheca Alexandrina Romae adservan-

tur, Romae 1877, p. 29sqq.; A. Poncelet l. l. p. 143sqq.

(vol. I), fol. 413—414'. V. Hrodberti Salisburg. (2b; cf. VI, 153).

(vol. II), fol. 704—707'. V. Thrudperti (IV, 357, 16sqq).

fol. 708—708'. 'De canonisatione' eiusdem (inc. *Quia in loco beati Trudperti miracula plura*; cf. Poncelet l. l. p. 149).

612. **Romanus** bibliothecae Alexandrinae n. 102 (I. i. 7—10, antea ✠. i. 14), saec. XIV—XVII, fol. 855, tomum I. Miscellaneorum profanorum Constantini Caietani continet. Cf. Narducci p. 74sqq.; Poncelet p. 193sqq.

fol. 828'—829', 824 bis—824 bis' (saec. XVII). V. Lupi Trec. (B 1c; cf. VII, 293).

III. Bibliotheca Angelica.

613. **Romanus** bibliothecae Angelicae n. 1269 (T. 1. 4), saec. XIII, formae maximae, pag. 382, initio mutilus. Pag. 382. addita sunt: *Istud volumen scripsit Walterus. cuius animam suscipiat Christus. Amen. m. u. p. q.* et infra: *Tercia pars passionarii a festo aposstholorum* (sic) *Petri et Pauli* (Iun. 29) *usque ad festum sancti Ieronimi presbyteri et confessoris* (Sept. 30), atque in parte posteriore folii codici praefixi haec saec. XVIII. adnotata: '*Ce Passionaire MS. m'a été donné par M. de Supersax Evêque de Sion, en 1722. au mois de Juin quand je faisois la visite de l'Abbaye de S. Màurice en Vallais. D. Archeveque d'Ephese*' (i. e. Dominicus Passionei, postea cardinalis, † 1761). Cf. Poncelet l. l. p. 206sqq.; H. Narducci, Catalogus codicum mss. . . . in bibliotheca Angelica I, 1893, p. 534sqq.

p. 1—20. [XXVIII]. V. Germani Autissiod. interpolata, initio mutila (cf. VII, 244 sqq.).

p. 43—46. XXXIII. Vita et Inventio Memmii (2; cf. V, 364).

p. 83—90. XLVI. V. Arnulfi Mett. (II, 432—446; classis B 1).

p. 104—110. L. Vita Elaphii Catalaun. (cf. Poncelet p. 209).

p. 216—240. LVI. V. Caesarii Arelat. (III, 457—501).

p. 273—282. LXIII. V. Alpini Catalaun. (cf. Poncelet p. 209 sq.).

p. 295—298. LXVII. Vitae Audomari D 1 partes excerptae (cf. V, 746, n. 6).

p. 331—334. LXXV. V. Arnulfi Vapinc. (cf. Poncelet p. 211).

p. 350—356. LXXVIII. Passio Acaunensium martyrum (generis X).

IV. Bibliotheca Casanatensis (Minervae).

614. **Romanus** bibliothecae Casanatensis n. 641 (B. IV, 18), saec. IX, formae mediae, fol. 189, inter Alcviniana continet (cf. Poncelet l. l. p. 227sq.)

fol. 97—104. V. Fursei (A 2; cf. IV, 429).

615. **Romanus** bibliothecae Casanatensis n. 719 (B. I. 4), saec. XI, formae maximae, fol. 220, quae ex parte numeris carent. Cf. Poncelet l. l. p. 236sqq.

fol. 58'—67'. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 245, n.).

fol. 150—153'. V. Remigii auct. Hincmaro (inc. III, 259, 8 *Post vindictam*).

fol. 205—213'. V. Columbani auct. Iona liber I (classis B).

fol. 217—218. V. Dalmatii Ruten. (III, 545—549).

616. **Romanus** bibliothecae Casanatensis n. 1408 (A. I. 16), saec. XII. litteris Beneventanis exaratus, formae maioris, fol. 279. Cf. Poncelet l. l. p. 255sqq.

fol. 180—184'. V. Lupi Trec. (B 1a; cf. VII, 293).

V. Bibliotheca Vallicellana.

617. **Romanus** bibliothecae Vallicellanae C. 73a, saec. X, armariis *Ioh. Georgii a Werdenstein* in parte interiore tegumenti anterioris a. 1592. ornatus, formae minoris, fol. 82. Cf. Poncelet l. l. p. 388.

fol. 1—49'. V. Bonifatii auct. Willibaldo (1*; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XVIII).

fol. 49'—75'. V. Wynnebaldi, fine mutila, et

fol. 76—82'. V. Willibaldi, initio mutila (1a; cf. SS. XV, 83).

618. **Romanus** bibliothecae Vallicellanae G. 98, formae mediae, fol. 25, fragmenta codicum continet ab Antonio Gallonio Congregat. oratorii Romani presbytero saec. XVII. collecta, e quibus folia 10—24. saec. XII/XIII. litteris perparvis scripta sunt. Cf. Poncelet l. l. p. 398sq.

fol. 13'—15'. V. Samsonis (inc. *Igitur inter alia sancti Samsonis mirifica gesta*, BHL. n. 7481).

fol. 16—17. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 3b; cf. VII, 236).

619. **Romanus** bibliothecae Vallicellanae tomus XXII, saec. XI. litteris Beneventanis exaratus, formae mediae, fol. 181, e quibus folia 164—181. ad codicem primigenium non pertinent; fol. 163'. m. saec. XIV. haec adnotata sunt: *Liber sancti Barthol(ome)i de Trisuldo* (Trisulti, dioec. Alatri) *est iste; caveat qui furabitur, ne per collum inde suspendatur*. Cf. Poncelet l. l. p. 361sqq.

fol. 129'—135'. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 4b; cf. VII, 237).

VI. Bibliotheca Victoris Emanuelis.

620. **Romanus** bibliothecae Victoris Emanuelis n. 341, inter Farfenses n. 29, saec. IX (iuxta W. Meyer c. a. 900) ab uno librario (exceptis foliis 1—6) exaratus, formae maioris, fol. 290; fol. 6—6'. index Vitarum scriptura diversa exaratus extat. Folia bis numerata sunt idque

bis falso. Cf. W. Meyer, 'Die Legende des h. Albanus' (v. supra p. 530, n. 5), 1904, p. 62. 65. 72sq.; Poncelet l. l. p. 118sqq.

fol. 1—6 (saec. XI). V. Severi Ravenn. (AA. SS. Febr. I, 82—87).

fol. 21—32. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 5; cf. V, 266).

fol. 32—52. V. Aridii (2; cf. III, 580) cum titulis eius (cf. ib. p. 609).

fol. 52—64. V. Martini auct. Sulpicio Severo cum epistula eiusdem tertia et Gregorii Turon. Hist. I, 48.

fol. 64—86' (iam 83'). V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370).

fol. 100—104' (91—103'). Passio Dionysii (BHL. n. 2178).

fol. 110—125' (104—122'). V. Germani Paris. auct. Fortunato (3b; cf. VII, 350).

fol. 125'—128' (122'—125'). Translatio eiusdem (3b; cf. VII, 371).

fol. 138'—143 (135'—140'). Vita I. et Mirac. Martialis (BHL. n. 5551. 5561).

fol. 162'—173' (158'—169'). V. Genovefae (2b; cf. III, 209).

fol. 173'—177 (169'—173). V. Marcelli auct. Fortunato absque prologo (Auct. ant. IV, 2, p. 51—54; 12, cf. AA. SS. Nov. I, 263).

fol. 177—186' (173—182'). V. Romani presb. (BHL. n. 7307).

fol. 254—259' (250—255'). Acta Afrae (inc. *In illis diebus apud Cretam*, cf. III, 49, 19).

fol. 283—290 (279—286). V. Vedasti auct. Alcvino (A 3; cf. III, 404).

fol. 290' (286'). Homilia de eodem (AA. SS. Febr. I, 800), fine mutila.

621. Romanus bibliothecae Victoris Emanuelis n. 1258, inter Sessorianos (S. Crucis) n. 40, saec. IX. litteris Italiae septemtrionalis (scripturae Nonantulanae neque Beneventanae) exaratus (cf. E. A. Loew, 'The Beneventan script', Oxonii 1914, p. 114, n. 2, et p. 304, n. 5), formae mediae, fol. 210, post Gregorii M. Dialogos continet (cf. Poncelet l. l. p. 105sq.)

fol. 185—199. Vitam et

fol. 199—205. Virtutes Fursei (C 2a; cf. IV, 430).

VII. Bibliotheca Vaticana.[1])

1. Codices Vaticani Latini.

622. Romanus Vaticanus Lat. n. 1340 (antea 1883), saec. XIII/XIV, formae maioris, fol. VI (a—f) + 390, collectionem Pseudo-Isidori auctam continet (classis C iuxta Hinschium p. LXVIIsqq.; cf. Ballerinios, Leonis M. Opera III, p. CCXXXVIIsqq.), cui insunt

fol. 345—346. Epistula Martini I. ad Amandum (E 2; cf. V, 420).

fol. 346—357'. Epistulae Bonifatianae (cf. MG. Epist. III, 221; Tangl, 'N. Arch.' XL, 688sqq.; idem, 'Die Briefe des hl. Bonifatius', 1916, p. XXVI).

fol. 373—373'. *Incipiunt nomina regionum contenentium infra se provincias CXIII.*

fol. 373'—374. *Nomina Romanorum principum* ad Fridericum I.

fol. 374—375. *Nomina Romanorum pontificum* ad Clementem III (1187—91).

fol. 375—384'. Epitome Libri Pontificalis ad Nicolaum I. (cf. ed. Duchesne I, p. CCV; ed. Mommsen p. CIIsq.).

fol. 384'—385. Continuatio eiusdem, scil. catalogus paparum ad Anastasium IV, cui m. al. nomen Hadriani IV. additum est. Eadem epitome (initio mutila) idemque catalogus (ad Hadrianum IV.) etiam fol. a—c', 387—390', d—e leguntur.

623. Romanus Vaticanus Lat. n. 4358, saec. XV, formae minoris, fol. 106.

fol. 89—92. Vita II. Erhardi (cf. VI, 8).

624. Romanus Vaticanus Lat. n. 5411, saec. XII. in Italia exaratus, formae maioris, fol. 286, Vitas Patrum continet, quibus nonnullae aliae accesserunt. Folia 273—285. manibus aliis exarata postea inserta esse videntur; folium 286. post 271, folia 280—285. post 273. collocanda sunt, cum folia 274—279. cum aliis deperditis ante folium 273. extitisse videantur (fol. 271, 286, 272, 274—279, x, 273, 280—285).

fol. 169—184'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto (BHL. n. 5773).

fol. 224—230. V. Odiliae (1f[2]; cf. VI, 30).

fol. 277—279'. Visio Baronti (3c[1]; cf. V, 374).

625. Romanus Vaticanus Lat. n. 5771, saec. IX/X. olim (fol. I, m. saec. XV) *Liber sancti* [122] *Columbani de Bobio*, formae mediae, fol. III + 366; fol. (III.) saec. XV. adnotata sunt: *Istud passionarium est monachorum Congregationis sancte Iustine de observantia ordinis sancti Benedicti residentium in monasterio sancti Columbani de Bobio, scriptum sub numero 122.*

fol. 53'—55. XV. Passio Floriani ('N. Arch.' XXVIII, 386—392; classis A 1a).

fol. 107—109. Passio VII Dormientium auct. Gregorio Turon. (I, 848—853; Analecta Bolland. XII, 377—387).

fol. 131'—134. XXXVIII. Passio Acaunensium martyrum (classis B aut C).

fol. 264—266. LXV. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67sqq.).

fol. 339 bis'—343. [LXXXII]. Passio Acaunensium martyrum (generis X).

fol. 350—357. LXXXIIII. Passio Leudegari auct. Ursino (B 4b; cf. V, 266).

626. Romanus Vaticanus Lat. n. 6444, saec. XII, formae octavae, fol. 243; fol. 243'. m. saec. XV. adnotata sunt: *Iste liber pertinet monasterio*

---

[1]) Cf. A. Poncelet, Catalogus codicum hagiographicorum Latinorum bibliothecae Vaticanae, Bruxellis 1910.

beate Marie Magdalene in maiore Franchentall inter Spiram et Wormac(iam) circa Renum situato, ordinis Canonicorum regularium sancti Augustini episcopi et doctoris eximii.

fol. 94—100. V. Gangulfi (1c[3]; cf. VII, 148).

fol. 100—105. V. Maximini Trever. auct. Lupo (III, 74, 20sqq.).

fol. 108'—124'. V. Bonifatii (2d[1]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXII).

fol. 149'—153'. V. Udalrici auct. Bernone (BHL. n. 8362), prologo carens et fine mutila.

fol. 154—167. Eadem Vita cum prologo (SS. IV, 381/2).

fol. 187—192'. Vita Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155, cf. p. 148) et Mirac. eius I, 1. 4. 5. 7 (ib. p. 155—158).

fol. 192'—210. V. Remigii auct. Hincmaro (inc. III, 259, 8 *Post vindictam*).

fol. 210—225'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto (BHL. n. 5773).

fol. 225'—229'. Translatio Benedicti (inc. *Dum diu gens*, SS. XV, 480/2 in notis).

627. Romanus Vaticanus Lat. n. 6450, saec. XII/XIII. in Italia scriptus, formae maximae, fol. 193, lectionarium continet.

fol. 169—172'. V. Odiliae (1f[2]; cf. VI, 30).

628. Romanus Vaticanus Lat. n. 8565, saec. XI, olim (p. 2, m. saec. XVI) *Liber monasterii sancti Petri Malmundariensis*, formae maioris, pag. I + 579, e quibus pag. 556—579. ad codicem primigenium non pertinent.

p. I. 1—16. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (2; cf. VI, 332).

p. 16—20. Mirac. eiusdem (ed. J. Demarteau, 'Bulletin de l'institut archéologique liégeois' XIII, 1877, p. 515—519).

p. 20—26. *Omelia* (inc. *Dominus ac redemptor noster*).

p. 26—36. Carmen de Landiberto (MG. Poetae IV, 142—157; cf. p. 141).

p. 36—37. *Versus in laude beati Lantberti* (ib. p. 157—159).

p. 212—219. V. Hilarii auct. Fortunato, prologo et Virtutibus omissis (Auct. ant. IV, 2, p. 2—7).

p. 228—241. V. Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143—147; ed. Künstle, 1910).

p. 241—269. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (I, 827sqq.), addita Passione (BHL. n. 429).

p. 320—323. Passio Albani (falso Albini) e Bedae Hist. eccl. I, 7, descripta.

p. 337—357. V. Sulpicii Bitur. D, prologo omisso (Mabillon, Acta II, 168—180; cf. supra IV, 370).

p. 357—366. Vita I. Goaris (IV, 411sqq.).

p. 366—375. Passio II. Kiliani (cf. V, 720, n. 7).

p. 375—380. Vita I. Burchardi (SS. XV, 47—50), falso quasi V. Kiliani inscripta.

p. 380—391. V. Arnulfi Mett. (II, 432sqq.).

p. 414—419. V. Gaugerici (III, 652—658).

p. 478—480. Passio duorum Ewaldorum (= Bedae Hist. eccl. V, 10).

p. 502—506. Vita II. Cuniberti (BHL. n. 2017).

p. 548. Epistula Annonis archiepisc. Colon. a. 1065. monachis Malmundariensibus inscripta ('N. Arch.' XIV, 623sq.; Halkin et Roland, 'Recueil des chartes de l'abbaye de Stavelot-Malmedy' I, 1909, p. 529).

p. 551—555. Diplomata coenobiis Stabulensi et Malmundariensi concessa, scilicet (cf. Halkin et Roland l. l. p. XLVI—XLVIII)

p. 551. Sigiberti III (MG. Dipl. Merov. p. 22, n. 22),

p. 551—553. Childerici II (ib. p. 28, n. 29),

p. 553. Sigiberti III (ib. p. 21, n. 21),

p. 553—554. Chlodovei III (ib. p. 55, n. 62),

p. 554—555. Theuderici III (ib. p. 47, n. 53),

p. 555. Hludowici Pii (Mühlbacher, Reg. I[2], n. 545), fine mutilum.

629. Romanus Vaticanus Lat. n. 8693, saec. XVIII, chartaceus, formae maximae, fol. 355, inter collectanea diversi generis continet

fol. 104—107. V. Lupi Trec. (B 1b; cf. VII, 293).

630. Romanus Vaticanus Lat. n. 9668, saec. XII, olim S. Salvatoris Rotonensis (cf. A. Poncelet p. 240), deinde ut videtur Iacobi Sirmondi (cum exemplari Vitae Eparchii, quod in codice Parisiensi collectionis Chesnianae n. 84, saec. XVII, fol. 217—219', legitur, praescriptum sit: *Ex antiquo cod. qui est penes Iac. Sirmondum*, eademque fere nota exemplari Vitae Pardulfi in codice n. 85, fol. 170—174', indita sit), postea in *Bibliotheca cardinalis Angeli Maii* signatus *B b. V. 27*, formae mediae, pag. 337.

p. 142—147. Passio Desiderii Lingon. auct. Warnachario (BHL. n. 2145).

p. 147—152. V. Constantiani (ib. n. 1931).

p. 153—159. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67sqq.).

p. 173—181. V. Eparchii, initio mutila (inc. III, 553, 14 *innocens infancia*).

p. 181—182, 169—172, 183—188. Passio Acaunensium martyrum (classis X 4).

p. 230—257. V. Iuniani auct. Boetio Vulfino et Translatio eiusdem (BHL. n. 4562. 4564).

p. 257—272. V. Pardulfi (2b; cf. VII, 20).

2. Codices Barberiniani.

631. Romanus Vaticanus inter Barberinianos n. 2720 (XXXIV, 37), saec. XVI/XVII, chartaceus, formae mediae, fol. 181, e compluribus fasciculis compactus est, quorum primo (fol. 1—31') insunt:

fol. 1—3. V. Columbani II, 1—6 (V. Athalae),

fol. 3—6'. ib. II, 23—25 (V. Bertulfi),

fol. 6'—10. ib. II, 7—10 (V. Eustasii),

fol. 10—11. Versus de Bobuleno (IV, 153—156) (classis B 1b).

fol. 11—16'. V. Galli auct. Walahfrido (des. IV, 295, 7 *et inter amice*).

fol. 17—26. Mirac. Columbani (BHL. n. 1905).

fol. 27'—30. Hymni de Columbano, Athala, Bertulfo.

fol. 30—31'. Catalogus abbatum Bobiensium.

3. Codices Borghesiani Latini.

632. Romanus Vaticanus inter Borghesianos Lat. n. 297, saec. XIV, formae mediae, fol. 276.

fol. 139—142'. Virtutes Iuliani auct. Gregorio Turon. (I, 563sqq.), praemissa Passione (BHL. n. 4542).

fol. 155'—158'. Passio Acaunensium martyrum (generis X).

fol. 166—171. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 4f; cf. V, 266).

fol. 175'—181. Passio Dionysii auct. Hildvino (BHL. n. 2175).

fol. 203'—211. Passio III. Austremonii (AA. SS. Nov. I, 61sqq.).

fol. 253'—255. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64).

4. Codices Ottoboniani Latini.

633. Romanus Vaticanus inter Ottobonianos Lat. n. 120, saec. XI, olim (fol. 1) *Petavii* et signatus *X. 33*, deinde *Ex bibliotheca Serenissimae Reginae Num. 108*, formae maximae, fol. 205. Cf. 'Archiv' XII, 358.

fol. 48—55'. V. Genovefae E (ed. Kohler p. 49—72).

fol. 79'—81'. V. Hilarii auct. Fortunato, prologo omisso (Auct. ant. IV, 2, p. 2—7).

fol. 82'—83'. Vita I. Remedii (ib. p. 64—67).

fol. 93'—99'. V. Boniti (4a; cf. VI, 114).

fol. 110—113'. V. Fursei (IV, 434—440).

fol. 121—127'. V. Sulpicii Bitur. D, prologo et Miraculis omissis (cf. IV, 370).

fol. 154'—160. Vita I. Praeiecti (A 3; cf. V, 220).

fol. 190'—192'. V. Iohannis Reom. B, duobus foliis amissis fine mutila (cf. III, 504; Krusch, Ionas p. 324).

fol. 195—197'. Vita Balthildis B, initio mutila (inc. II, 492, 21 *perplures ad integrum*).

fol. 201'—205'. V. Amandi (A 1c[1]; cf. V, 412).

634. Romanus Vaticanus inter Ottobonianos Lat. n. 223, saec. XIV, olim alicubi signatus *V. g. 24* (fol. I) et *G. V. 6* (fol. I'), formae maioris, fol. IX + 356, e duabus partibus constat, e quibus alterius folia (fol. 262—355) antiquitus numeros proprios *I—*$\overset{\times\times}{III}$*[XV]* exhibebant, cum *Capitula sanctorum* (fol. II'—III') primo non nisi ad folia 1—256'. spectarent, saec. XV. continuata; indicem kalendarium (fol. IV—IX') sequitur. Fol. I'. adnotata sunt: *Ego Ludovicus Galnyere presbyter emi presentem Legendam Auream ante ianuam sacrosancte Cappelle Parisiensis* ('La Sainte-Chapelle' in palatio Iustitiae) *XV^a. Septembris 1543. 13 solidis Tur.* Pars prior (fol. 1—256') Legendam Auream continet, postea tribus additamentis auctam (fol. 257—261'); alteri cum alia insunt tum (fol. 262—310') Vitae sanctorum. Olim codex sine dubio Laudunensis fuit.

fol. 262—263'. V. Eligii II, 36—38 (IV, 720—723).

fol. 266—269. V. Walarici c. 1—14 (ib. p. 161—166, 19).

fol. 271—277. V. Genovefae (III, 215—238).

fol. 277—279'. V. Sulpicii Bitur. D, prologo et Miraculis omissis (cf. IV, 370).

fol. 279'—280'. V. Balthildis B c. 13—16 (II, 498, 30—503, 11).

fol. 281—283. V. Beati (BHL. n. 1066).

fol. 283—283'. V. Montani (= Hincmari V. Remigii c. 1, supra III, 259, 13—261, 9).

fol. 283'—284. *De sanctis Medardo et Gildardo* (= V. Medardi c. 1—3, Auct. ant. IV, 2, p. 67, 30—68, 32).

fol. 284—285. *De sancto Basone confessore*, pars Vitae Sadalbergae (c. 11) retractatae (cf. Poncelet, Catal. Vatic. p. 420).

fol. 285—286'. V. Theobaldi (Mabillon, Acta VI, 2, 159sqq.) epitome.

fol. 293—295'. V. Ludowici IX. regis (BHL. n. 5043).

fol. 297—298'. *De sancto Genebaldo episcopo* (= Hincmari V. Remigii c. 16, supra III, 300, 25—301, 26. 304, 41—306, 4).

fol. 298'. *De beata Cilinia electa* (ib. c. 1, p. 261, 8 sqq.).

fol. 298'—304. V. Anstrudis (1*; cf. VI, 66).

5. Codices Palatini Latini.[1])

635. Romanus Vaticanus Palatinus Lat. n. 216, saec. VIII. ex. compluribus manibus exaratus, formae octavae, fol. I + 133; fol. 1. signa priora C 116 / *1465* et *149* et *37* iam deleta conspiciuntur, etiam numerus *1583* bis legitur.

fol. 52'—75. V. Landiberti Traiect. (2; cf. VI, 311).

636. Romanus Vaticanus Palatinus Lat. n. 439, saec. XV, chartaceus, formae mediae, fol. 204, partem aestivalem lectionarii continet inde a fol. 135. e Vitis sanctorum excerptam, cum codex n. 435 partem hiemalem exhibeat.

fol. 140—141'. Epitome Vitae Gangulfi (cf. VII, 151).

fol. 145—145'. V. Bonifatii, i. e. pars Martyrologii Fuldensis (Levison, Vitae Bonifatii p. 59—60), nonnullis immutatis (inc. *De Anglorum gente beatus Bonifacius*).

fol. 182—183'. Epitome Passionis II. Kiliani (cf. V, 721, n. 3).

---

[1]) Cf. Stevenson, Bibliotheca apostolica Vaticana, Codices Palatini Latini I, 1886 (n. 1—921).

637. Romanus Vaticanus Palatinus Lat. n. 463, saec. XV, chartaceus, formae minoris, fol. 156, Vitas sanctorum non nisi in calce (fol. 149—156') continet.
fol. 152—152'. Epitome V. Odiliae (cf. VI, 34).
fol. 153—153'. V. Athalae virg. Stratoburg. (inc. *Beata virgo Athala, cuius natale hodie celebramus*, des. *eius est sepultum etc. Amen*; cf. BHL. n. 741).

638. Romanus Vaticanus Palatinus Lat. n. 477, saec. XV, formae maximae, fol. 281, continet lectionarium 'ad usum ecclesiae Wormatiensis', si Stevenson recte statuit.
fol. 12'—13. Lectio de Odilia (cf. VI, 35).
fol. 32'—33. Lectiones 3 e Vita III. Aldegundis haustae (cf. VI, 84, n. 9).
fol. 42'—43. Lectio de Vedasto et Amando, hausta e Legenda Aurea c. 40. 41.
fol. 73—73'. Lectiones 3 de Bonifatio, haustae e Martyrologio Fuldensi et Willibaldo.
fol. 106—107. Epitome Passionis II. Kiliani (cf. V, 721, n. 3).
fol. 118—118'. Lectiones 3 de Arbogasto episcopo (inc. *Tempore Dagaberti regis beatus*).
fol. 129—129'. Lectiones 3 de Germano Autissiod., haustae e Legenda Aurea c. 107.
fol. 135'—136'. Lectiones 6 e Conversione et Passione Afrae haustae.
fol. 177—177'. V. Landiberti Traiect. (F 2; cf. VI, 322).
fol. 180'—181'. Lectiones 6 e Passione Acaunensium martyrum (classis X) haustae.
fol. 182'—184. V. Hrodberti Salisburg. (2a; cf. VI, 153).
fol. 189'—190'. Lectiones 6 e Vita I. Remigii haustae.
fol. 190'—191. Lectiones 3 de Leudegario, haustae e Legenda Aurea c. 148.
fol. 197—198'. Lectiones 6 e Walahfridi V. Galli haustae.
fol. 205—205'. Lectiones 3 de Severino Colon. (cf. VII, 213, n. 4).
fol. 206—207. V. Amandi (C 7; cf. V, 419).
fol. 211'—212'. Lectiones 3 de Pirminio (inc. *Diebus Theoderici regis Francorum*).
fol. 212'—213. Lectiones 3 e V. Leonardi haustae.
fol. 213—213'. Lectiones 3 ex Alcvini V. Willibrordi haustae (cf. VII, 104).
fol. 225—225'. Lectiones 3 e Ionae V. Columbani I, 2—4 haustae.

639. Romanus Vaticanus Palatinus n. 582, saec. X, olim (fol. 1, m. saec. XV) S. Martini Moguntinensis, formae quadratae, fol. 155.
fol. 1—3'. Vita II. Gaugerici (cf. III, 651, n. 1).
fol. 3'—4. V. Ursmari auct. Ratherio (cf. VI, 451, n. 4).
fol. 5—125'. Capitularia regum Francorum (cf. MG. Capitularia II, p. XXIX).
fol. 155'. Formula traditionis filii ad altare (Zeumer, Formulae p. 570, n. 32; Br. Albers, Consuetudines monasticae III, 1907, p. 185).

640. Romanus Vaticanus Palatinus Lat. n. 617, partim chartaceus partim membranaceus, formae minoris, fol. 165, e tribus partibus diversae aetatis constat. Cf. 'Archiv' V, 462. XII, 340.
1. Folia 1—79, chartacea, a. 1474/5. scripta sunt.
fol. 1—16. Henrici Salteriensis Purgatorium Patricii.
fol. 16—18'. Visio Karoli III. (de qua cf. 'N. Arch.' XXVII, 399 sqq. 493 sqq.).
2. Folia 80—92, membranacea, saec. XII/XIII. scripta sunt. Fol. 80, quod initio vacabat, postea voces nonnullae linguae vernaculae illatae sunt, in quibus *sant Herhard* mentio fit; infra *S(igillum) Iohannis plebani ad S. Mauricium in Augusta a° MCCCCA* (= 1407) conspicitur.
fol. 81—88. V. Erhardi auct. Paulo (1 c; cf. VI, 7).
fol. 88—92'. Sermo *In translatione sancti Herhardi* (cf. ib.).
3. Folia 93—165, chartacea, saec. XV, Sallustii Coniurationem Catilinae et Bellum Iugurthinum continent.

641. Romanus Vaticanus Palatinus Lat. n. 846, saec. X, formae maioris, fol. 141. Cf. H. Ehrensberger, Libri liturgici bibliothecae apostolicae Vaticanae, 1897, p. 56 sqq.; A. Dufourcq, 'Le passionnaire occidental au VIIe siècle' ('Mélanges d'archéologie et d'histoire' XXVI, 1906, p. 44 sqq.).
fol. 1. Passio Floriani (B 3; cf. III, 66).
fol. 2'—9'. V. Haimhrammi (B 2a; cf. IV, 461).
fol. 21—25. V. Landiberti Traiect. (2a[2]; cf. VI, 312).
fol. 25—47. V. Galli auct. Walahfrido (2a; cf. IV, 243).
fol. 59—61'. V. Goaris (A 3; cf. IV, 407).

642. Romanus Vaticanus Palatinus Lat. n. 863, saec. XIV/XV, formae perparvae, fol. 148, e duabus partibus constat, quarum prior (fol. 1—127), membranacea et litteris cursivis scripta, ex parte (fol. 1—61) compendia parva Vitarum continet, scilicet epitomas et alias et
fol. 15—15'. V. Gangulfi (cf. VII, 151),
fol. 17. V. Bonifatii auct. Willibaldo,
fol. 21. Passionis II. Kiliani (cf. V, 721, n. 3),
fol. 26—26'. Conversionis et Passionis Afrae,
fol. 32—32'. V. Landiberti Traiect. (F 3; cf. VI, 322),
fol. 56'—57. V. Odiliae (cf. VI, 35).

6. Codices Reginae (Christinae) Latini.

643. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 140, saec. IX/X, olim (fol. 150') *Liber sancti Benedicti Floriacensis [ce]nobi[i]*, formae mediae, fol. 150, Conlationes Cassiani aliaque continet (cf. A. Reifferscheid, Bibliotheca patrum Latinorum Italica I, 5, 1868, p. 400 sqq.), quibus praefixum est folium duplex, scilicet

fol. 1a—2', saec. IX. Fragmentum Vitae Germani Autissiod. (A 4a; cf. VII, 236).

644. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 318, saec. X. in., olim S. Benedicti Floriacensis, formae minoris, fol. I + 258.
fol. 159'—173'. Vita II. Carileffi (cf. III, 388, n. 3).
fol. 201—207. V. Fursei (IV, 434—440).
fol. 222—226'. V. Merovei (cf. III, 388, n. 3).

645. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 339, formae minoris, fol. 70, e compluribus partibus originis diversae compactus est. Cf. 'Archiv' XII, 275; Steinmeyer et Sievers, 'Die althochdeutschen Glossen' IV, 1898, p. 609 sq.
fol. 7 (saec. X). Stemma Karolinorum Sangallense (SS. XIII, 248, n. VII; cf. p. 244).
fol. 19'—38' (saec. IX/X). Einhardi V. Karoli (A 2; cf. ed. Waitz et Holder-Egger [6], 1911, p. XIX).
fol. 39—46' (saec. IX/X). V. Amandi (B 2; cf. V, 414).
fol. 47—49 (saec. IX). Notitia Galliarum et Laterculus provinciarum (folia 47—54. e coenobio Sangallensi originem duxerunt aeque atque folia 19—38; codex adhibitus non est Auct. ant. IX, 529 sqq. 561 sqq.).
fol. 49—49'. Carmina de alphabetis Hebraeo et Graeco (MG. Poetae III, 698—700).

646. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 466 (1308, 1456), saec. X/XI (nonnullis postea additis), olim S. Theoderici prope Remos, formae minoris, fol. 121. Cf. 'Archiv' XII, 282; H. M. Bannister, 'Ufficio dei SS. Gervasio e Protasio' ('Miscellanea Ceriani', Mediolani 1910, p. 142—148).
fol. 25—25'. Epistula Hucbaldi ad congregationem S. Theoderici (AA. SS. Iulii I, 81) et
fol. 26. hymni eiusdem de Theoderico (MG. Poetae IV, 273) postea in paginis vacuis exarati sunt.
fol. 26'—60. V. Theoderici (BHL. n. 8060).
fol. 60'—63. Miraculum eiusdem (ib. n. 8061).
fol. 63—63'. Miracula m. al. addita (ib. n. 8063/4), fine mutila.
fol. 64 (saec. XI). Visio Radvini (ed. Holder-Egger, 'N. Arch.' XI, 262).
fol. 64' (saec. XII). Miraculum Theoderici (BHL. n. 8067).
fol. 64'—65 (saec. XII). Capita duo ad eandem villam spectantia atque finis narrationis praecedentis (inc. *In autenticis et antiquis* et *Philippus Dei gratia Francorum rex clero et populo Remensi*, quam epistulam edidit M. Prou, 'Recueil des actes de Philippe Ier', 1908, p. 416 sq.).
fol. 66—78'. V. Theodulfi (BHL. n. 8097), initio mutila.
fol. 101—103'. Antiphonae et responsoria de Amando.
fol. 104—120'. V. Amandi et
fol. 120'—121'. Suppletio Milonis (B 3; cf. V, 414).

647. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 477, formae minoris, fol. 59, libellos complures diversae aetatis complectitur, e quibus fol. 39—51. saec. XII. scripta sunt.
fol. 39—48'. V. Germani Paris. auct. Fortunato (6 l; cf. VII, 357).

648. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 479 (1293, 1270), saec. IX. et X. a compluribus librariis exaratus, formae minoris, fol. 62, inter alia catalogum librorum coenobii Resbacensis (fol. 55—55', saec. XI) continet (ed. G. Becker, Catalogi bibliothecarum antiqui, 1885, p. 273—275; cf. Th. Gottlieb, 'Ueber Mittelalterliche Bibliotheken', 1890, p. 260). Cf. 'Archiv' XII, 283.
fol. 25—32' (saec. IX/X). Visio Baronti (3d; cf. V, 374).
fol. 40'—46 (saec. X). Mirac. Martini auct. Radbodo (SS. XV, 1240—44).

649. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 481, saec. XI/XII. compluribus manibus scriptus, formae minoris, fol. 2 + 113. Fol. 1a haec erasa sunt: *Liber sanctorum apostolorum Petri et Pauli in Patherborn̄* (eadem fol. 113. leguntur, sed *Paderburn̄*). *Si quis abstulerit, anathema sit. Amen.*
fol. 1a'—16'. V. Godehardi auct. Wolfherio posterior (SS. XI, 196—218).
fol. 16'—27. Expositio symboli auct. Meinhardo.
fol. 27 (postea script.). Pars Constituti Constantini M. falsi.
fol. 28—42'. V. Brandani (BHL. n. 1437).
fol. 45—55. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 1c; cf. V, 261).
fol. 55. Initium Vitae II. Aldegundis, in spatio vacuo ut videtur postea additum (cf. VI, 83, n.).
fol. 55'. Epistula Anselmi Laudunensis, fine mutila (inc. *Venerabili abbati de Sancto Laurentio A. sanctae Laudunensis ecclesiae filius salutem. Videndum est, domine, ne illa questio*), Migne CLXII, 1587 sqq.
fol. 95a—103'. V. Symeonis auct. Eberwino (BHL. n. 7963; SS. VIII, 209 sqq.).
fol. 103'—108. Revelatio Corcodomi et conversio Mamertini (AA. SS. Iulii VII, 206—210).
fol. 109—109'. Carmen Smaragdi (inc. *Quisquis ad aeternum mavult conscendere regnum*), Poetae I, 616 sq.
fol. 109'—112'. Vaticinia Sibyllae Tiburtinae (inc. *Fuit igitur haec sibilla*, ed. E. Sackur, 'Sibyllinische Texte und Forschungen', 1898, p. 177—187; cf. p. 128).

650. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 488, saec. X/XI, formae mediae, fol. I + 134.
fol. 1'—13'. V. Richarii auct. Alcvino (4a; cf. IV, 386).
fol. 14—43. Mirac. eiusdem (1; cf. SS. XV, 915).
fol. 48—88. Vita et Mirac. eiusdem metrica (BHL. n. 7231).

651. **Romanus** Vaticanus Reginae Lat. n. 493, formae quadratae, fol. 175, e compluribus partibus compactus est, e quibus folia 80—135'. saec. X/XI. scripta sunt. Cf. 'Archiv' XII, 283; 'N. Arch.' XVIII, 615sqq.
fol. 105—112. V. Iohannis Reom. B, nonnullis e Vita C suppletis (cf. III, 504, n. 7; Krusch, Ionas p. 325, n. 1), praefixis versibus (ed. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 615sq.).
fol. 112—113. *Homelia in festivitate sancti Iohannis* (inc. *Sanctorum mortem semper*).
fol. 113—114. Homilia altera de eodem (inc. *Splendidissimam huius diei*).
fol. 114—121. Translationes et Mirac. eiusdem (AA. SS. Ian. II, 863—868).
fol. 121—124'. Hymni et responsoria de eodem.
fol. 124'—135'. Vita eiusdem C (cf. III, 504, n. 7; Krusch, Ionas p. 325, n. 1).

652. **Romanus** Vaticanus Reginae Lat. n. 497 (1277, 472), saec. XI/XII. et XI. compluribus manibus exaratus, formae mediae, fol. 163, sine dubio e regione Treverensi originem duxit. Cf. 'Archiv' XII, 284; Ehrensberger l. l. p. 100sq.
fol. 22—28. V. Aegidii (BHL. n. 93).
fol. 64'—71. Vitae et Mirac. Geretrudis libri II (BHL. n. 3494. 3496. 3500; cf. L. Van der Essen, 'Étude sur les Vitae des saints mérovingiens de l'ancienne Belgique', 1907, p. 12, n. 6; Poncelet, Catalogus p. 339sq.).
fol. 71. *Epitaphium Arimaspis consolis Treveris* (SS. VIII, 136).
fol. 71. *Versus super sepulchrum sancti Paulini episcopi.*
fol. 71' (rescriptum). Versus qui incipiunt *Treberis urbs multis bellorum.* In parte altera paginae textus Anglosaxonicus partim erasus conspicitur. Agitur de Alfredi regis versione Orosii, cuius fragmenta Vaticana rescripta commemoravit Fr. Pfeiffer, 'Beilage zur [Augsburger] Allgemeinen Zeitung' 1866, N. 60, p. 973; verba quae 'Archiv' XII, 284 afferuntur sunt libri IV, 11 (ed. Bosworth, 1859, p. 97, 33—40; ed. Sweet I, 1883, p. 206, 13—20).
fol. 72. *Nomina pontificum Trevericae urbis* (9; cf. SS. XIII, 297).
fol. 81—88. Acta Ianuarii et sociorum (BHL. n. 4127—30) et Translatio eorum in Augiam a. 871 (2; cf. SS. XV, 472).
fol. 88—95'. Passio Fortunatae (BHL. n. 3082) et Translatio eius in Augiam a. 874 (3; cf. SS. XV, 472).
fol. 96—105. V. Odiliae (2d²; cf. VI, 33).
fol. 122—133. Passio Christophori rhythmica (V; cf. MG. Poetae IV, 2, p. 808).
fol. 163. Epistula Adalberti I. archiepiscopi Moguntini de restitutione Heinrici II. episcopi Patherbrunnensis (Migne CLXXII, 1339; Böhmer-Will, Regesta archiepisc. Magunt. I, 1877, p. 261, n. XXV, 88).

653. **Romanus** Vaticanus Reginae Lat. n. 520, formae mediae, fol. 184, e compluribus partibus diversae aetatis compactus est.
fol. 49—56' (saec. XII). V. Filiberti (A 3c¹; cf. V, 575).

654. **Romanus** Vaticanus Reginae Lat. n. 524, saec. XII (fol. 3—148) et XV (fol. 1—2, 149—197), formae mediae, fol. 197.
fol. 87'—109. V. Columbani auct. Iona lib. I (B 1f*; cf. Krusch, Ionas p. 109).

655. **Romanus** Vaticanus Reginae Lat. n. 539 (13), saec. XIII, olim S. Victoris Massiliensis, formae maioris, fol. 191.
fol. 165—179. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 245, n.).
fol. 179—183. Conversio Mamertini (AA. SS. Iulii VII, 206—210).

656. **Romanus** Vaticanus Reginae Lat. n. 541, saec. XII. in Gallia scriptus, formae maioris, fol. 179.
fol. 16'—18. V. Gregorii Lingon. (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 7, p. 686sqq.).
fol. 18—21. V. Hilarii auct. Fortunato (inc. *Beatissimi Hylarii confessoris vitam vel opera*, cf. Auct. ant. IV, 2, p. 1. de textu XY).
fol. 22—34'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto (BHL. n. 5773).
fol. 34'—36'. V. Sulpicii Bitur. D, prologo omisso (cf. IV, 370).
fol. 77—83. V. Amatoris auct. Stephano (BHL. n. 356).
fol. 87'—90'. V. Gangulfi (3a¹; cf. VII, 149).
fol. 95'—96'. Passio Desiderii Lingon. auct. Warnahario (BHL. n. 2145).
fol. 101—102'. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67sqq.).
fol. 123—128'. V. Germani Autissiod., fine mutila (B 1a; cf. VII, 237).
fol. 168'—173. Vita II. Aegidii (BHL. n. 95).
fol. 177—179'. V. Theobaldi (ib. n. 8032).

657. **Romanus** Vaticanus Reginae Lat. n. 542 (110), saec. XII, formae maioris, fol. 149, e quibus folia 1—8' (V. Silvestri) postea adiuncta sunt.
fol. 9—13. V. Sulpicii Bitur. D, prologo omisso (cf. IV, 370).
fol. 19'—22'. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (9; cf. VI, 333).
fol. 22'—24. V. Sequani (BHL. n. 7585).
fol. 36—49. V. Remigii auct. Hincmaro (inc. III, 259, 8 *Post vindictam*).
fol. 49—53. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 1b; cf. V, 261).
fol. 53—57'. Passio Dionysii auct. Hildvino (BHL. n. 2175).
fol. 68'—70. Vita II. Aniani (cf. III, 107).
fol. 75'—81'. V. Frodoberti (2; cf. V, 71).

658. **Romanus** Vaticanus Reginae Lat. n. 561, saec. XI, olim liber S. Remigii (teste A. Pon-

celet p. 372), formae mediae, fol. 108, e quibus folia 101—108. ad codicem primigenium non pertinent.
fol. 1—79. V. Remigii auct. Hincmaro (cf. III, 336, n. 1).
fol. 79'—85'. Vita I. Basoli (cf. V, 544; Poncelet l. l. p. 373).
fol. 93—100. V. Gangulfi (3a; cf. VII, 149).

659. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 562, saec. XVI, formae mediae, chartaceus, fol. 117.
fol. 70—72'. V. Severini Acaun. B (III, 168—170).
fol. 73—84'. Vita II. Melanii (cf. III, 371).
fol. 85—90. V. Paterni auct. Fortunato (R; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XV).
fol. 96—101'. Vita II. Sollemnis (cf. VII, 310, n. 1).

660. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 571 (1336), formae minoris, fol. 129, e compluribus libris diversae aetatis compactus est, quorum unus (fol. 16—31) saec. XII. exaratus est; fol. 31'. m. saec. XIII/XIV. adnotatum est: *Iste liber est de Longuaponte, ord(inis) Cluniacensis, Par(isiensis) dyoc(esis).* Cf. 'Archiv' XII, 293; E. Sackur, 'Sibyllinische Texte und Forschungen', 1898, p. 104. 126.
fol. 16—21. Vita et Mirac. Leutfredi (1 b; cf. VII, 5).
fol. 21—29. V. Theobaldi (inc. *Initium sapientie in timore*; cf. Poncelet p. 376).
fol. 29'—31'. Vita II. Aniani (cf. III, 107).

661. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 581 (1280), olim (fol. 116'. m. saec. XI/XII) *Liber sancti Dyonisii*, postea (fol. 1) *Ex bibliotheca Nicotiana 41*, formae mediae, fol. 116. tres partes complectitur, e quibus tertia (fol. 40—116) saec. IX. exarata est.
fol. 40—86'. V. Germani Paris. auct. Fortunato et
fol. 87—106'. Translatio eiusdem interpolata (5a; cf. VII, 351, 371).

662. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 589, saec. XI, olim S. Maximini Miciacensis, deinde Petavianus, formae mediae, fol. 191.
fol. 94—116'. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 245, n.).
fol. 116'—120. Conversio Mamertini (AA. SS. Iulii VII, 206—210) ex eadem iterata.

663. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 593, saec. XII/XIII, olim S. Leodegarii Suessionensis, deinde S. Trinitatis de Marcoussiaco (cf. A. Poncelet, Catalogus p. 385. 356), formae mediae, fol. 1 + 153, lectionarium continet. Folium 1, in cuius parte posteriore saec. XV. index exaratus est, in fronte fragmentum chartae Francogallicae exhibet; fol. 59'. in margine charta *Officialis Sancti Germani in Laya* a. 1336. legitur. Folio 1a'—1a (saec. XIV), quod ordine inverso postea additum est, lectiones duae insunt, scilicet *De sancto Vodoalo lectio XII* (inc. *Quadam vero die cum coquina*) et *De sancto Drausio lectio X[III]* (inc. *Constituto itaque tempore*) e Vitis BHL. n. 8727 (c. 11. 12) et n. 2335 (c. 12) exscriptae. Ante fol. 2. quaterniones septem exciderunt.
fol. 2—3. V. Genovefae E, initio mutila (inc. c. 44, ed. Kohler p. 70, 28 *Nam pontifex qui oleum*).
fol. 6—9. V. Hilarii auct. Fortunato, prologo omisso (Auct. ant. IV, 2, p. 2sqq.).
fol. 35'—36'. V. Vedasti auct. Alcvino epitome (inc. *Beatus Dei sacerdos Vedastus*).
fol. 125—126. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano epitome (12a; cf. VI, 334).
fol. 131'—139. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3a^{7b}; cf. V, 263).
fol. 139—143. Antiphonae, responsoria etc. de Leudegario.
fol. 148'—151. V. Romani Rotomag. (inc. BHL. n. 7317).

664. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 615 (1316), saec. XI, formae minoris, fol. 144. Cf. 'Archiv' XII, 299.
fol. 3—50. V. Remacli auct. Notkero (1; cf. V, 103).
fol. 51'—80. et 81—94'. Mirac. eiusdem (2; cf. SS. XV, 433).
fol. 98—144 (m. al.). Triumphus eiusdem (A; cf. SS. XI, 435).

665. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 647 (1313), saeculi potius IX. quam X, quem *Alexander Pauli filius Petavius senator Parisiensis anno 1647.* possedit (fol. 2), formae minoris, fol. 96, duodecim quaterniones litteris *d—p* signatos complectitur, cum tres priores perierint.
fol. 1—18'. V. Filiberti, initio mutila (A 3a^1; cf. V, 574).
fol. 18'—96'. Mirac. eiusdem, fine mutila (des. ed. Poupardin p. 64, 5 *superius dictae adfir* ||; cf. ib. p. XLVsq.).

666. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 667 (1009), saec. XVI. e codice a. 1127. a Petro Guillelmo bibliothecario S. Aegidii exarato descriptus, formae minoris, fol. 51 (1, 1^a, 1^b, 2—9, 12—51; numeri 10 et 11 desunt).
fol. 2—9. *Chronologia et series Gothicorum regum*, i. e. Epitomes Isidori Ovetensis a. 883. caput 16 (cf. Auct. ant. XI, 373sq.).
fol. 9'. 12—51'. Historia Wambae auct. Iuliano (2b^1; cf. V, 497).

667. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 1025 (1284), saec. X. ex., olim (fol. 1, m. saec. XIII) *Sancte Trinitatis Vindocinensis*, formae mediae, fol. 211. Cf. 'N. Arch.' II, 34; Lawlor l. l. tab. VII.
fol. 157—174. V. Columbani liber I (B 2; cf. IV, 45; Krusch, Ionas p. 110).
fol. 176—179. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 27—33).

fol. 183—188'. Mirac. eiusdem (inc. *A sapientibus requirenda*, des. *cum sacrificio laudibus*; cf. Poncelet, Catalogus p. 403sq.).

fol. 197'—209. Virtutes Iuliani auct. Gregorio Turon. (I, 562—584), Passione (BHL. n. 4542) praemissa.

668. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 1118, saec. XVI. in., quem (fol. 1) *Alexander Petavius senator Parisiensis 1645.* possedit, membranaceus, formae mediae, fol. 23, totus Hugberto dicatus est.

fol. 1—16. Legenda Hugberti, i. e. Vita auct. Iona, praemissa fabula de iuventute sancti (inc. *Tempore quo Sergius papa*; cf. VI, 481, n. 1).

fol. 16—23'. Miraculorum eiusdem liber II (AA. SS. Nov. I, 823—829; SS. XV, 910—914, cf. p. 908).

669. Romanus Vaticanus Reginae Lat. n. 1864 (1314), olim S. Medardi Suessionensis, antequam (fol. 1) *Alexander Pauli filius Petavius senator Parisiensis anno 1647.* librum acquisivit, formae minoris, fol. 80, e compluribus partibus constat.

fol. 13—18' (saec. XI. in.). Translatio Tiburtii, Marcellini et Petri ad S. Medardum (1; cf. SS. XV, 392).

fol. 27—38' (saec. XII. in.). Vita et Mirac. Leutfredi (2a; cf. VII, 5).

fol. 38'—40. Miraculum Sebastiani (SS. XV, 771—773).

7. Codices Urbinates Latini.

670. Romanus Vaticanus Urbinas Lat. n. 396 (743), saec. XV, chartaceus, formae maioris, fol. 208, Vitas Patrum continet. Cf. 'Archiv' XII, 263; C. Stornajolo, Bibliothecae apostolicae Vaticanae codices Urbinates Latini I, 1902, p. 377sqq.

fol. 159'—161. Bedae Hist. eccl. V, 12.

fol. 161—162. Bonifatii epistula 10. retractata (inc. *Fuit quidam frater*; cf. 'N. Arch.' XXXII, 380sqq.).

fol. 162—165'. Visio Baronti (3c*; cf. V, 374).

fol. 165'—167. Vita Fursei c. 1—14 (ed. Mabillon, Acta II, 303), non ad finem perducta.

fol. 168—169. Bedae Hist. eccl. V, 13.

Rotomagus *(Rouen)*.[1]

671. Rotomagensis n. 1333 (U. 46, antea U. 38), saec. XII, olim Gemeticensis ibique signatus G. 21, formae mediae, fol. 132 + 1 (26bis). Specimen scripturae habet Lawlor l. l. tab. XIII.

fol. 1sqq. Pauli Historia Langobardorum (D 1a; cf. SS. R. Langob. p. 33).

fol. 37'. Nomina episcoporum provinciae Rotomagensis (cf. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' II², 1910, p. 202. 212. 222. 225. 230. 237).

fol. 104—109. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64).

fol. 109—131'. V. Columbani auct. Iona I (A 2b³; cf. Krusch, Ionas p. 91).

672. Rotomagensis n. 1378 (U. 40), saec. X. et (inde a fol. 144.) XI, olim (fol. 1, m. saec. XIX. in.) *Monasterii sancti Petri Gemmeticensis*, formae quadratae, fol. 166. Fol. 1. verba praescripta sunt ad partem priorem spectantia: *Incipit liber in honore sancti Petri et sancti Philiberti, quam* (sic) *domnus abba Anno* (abbas Gemeticensis a. 940—943) *fieri iussit.*

fol. 52'—75'. V. Aichadri (BHL. n. 181).

fol. 144—149' (saec. XI). V. Vulframni (2c; cf. V, 660).

673. Rotomagensis n. 1379 (U. 42), saec. X/XI, formae quadratae, fol. 217. Fol. 2. adnotatum est: '*Donné aux M. Capucins de Mortagne en 1675. par Mad[elle] de la Barre, soeur de feu Mons. Abot*', ibidemque in margine inferiore et fol. 1. possessores posteriores nomen inscripserunt: '*Capucins de Rouen*'.

fol. 16'—23'. Passio I. Praeiecti (A 1; cf. V, 219).

fol. 76'—83'. Passio VII Dormientium (BHL. n. 2315).

fol. 119—120. Passio Iuliani Arvern. (I, 879—881).

fol. 172'—174. Passio Dionysii (Auct. ant. IV, 2, p. 101—105).

674. Rotomagensis n. 1380 (U. 55), saec. XI, olim Gemeticensis, formae octavae, fol. 216.

fol. 32—46. Vita II. Wandregiseli (3a; cf. V, 12).

fol. 73—91'. Vita II. Audoini (cf. V, 549, n. 2; 550), in calce 4 versibus additis (ed. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 612; Poncelet l. l. p. 195).

fol. 91'—104'. Vita et Mirac. Leutfredi (2b; cf. VII, 5).

fol. 191—209'. V. Ansberti (2a; cf. V, 616).

fol. 209'—211. Hymnus de eodem (ib. p. 641—643; cf. p. 641).

675. Rotomagensis n. 1381 (U. 67), saec. XI, formae magnae, fol. 263, Vitas sanctorum mensis Ianuarii continet. In tegumento posteriore adnotatum est: '*Rene Roger houstelier de St. Serge 1576*', in folio in calce adiuncto: '*La nuit dentre la St. Mauberg et la St. Vene le faultbourg de Berseigne fut pille len 1592*', fol. 1: '*Donné aux P. Capucins de Mortagne en 1675 par Mad[elle] de la Barre soeur de feu Mons. Abot.*' Cf. supra p. 547sqq.

fol. 37—42. V. Genovefae B (cf. III, 213), addito (fol. 42') Gregorii Tur. in Gloria confess. c. 89 (I, 805).

fol. 45—47'. V. Melanii (2a; cf. III, 371), addito (fol. 48) Gregorii in Gloria confess. c. 54 (I, 779sq.).

---

[1]) Cf. H. Omont, 'Cat. gén.' (8°) I. II, 1886—88; A. Poncelet, Analecta Bolland. XXIII (1904), 129—275; Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 606—614.

fol. 69—74. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11).
fol. 74—75. Epistula Hilarii ad Abram filiam spuria (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).
fol. 75. Eiusdem *Ymnus matutinalis* spurius (inc. *Lucis largitor splendide*, ib. p. 245—247).
fol. 75—77'. Miracula eiusdem (BHL. n. 3893—3901).
fol. 77'—78. Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 2. de Hilario (I, 749sq.).
fol. 78—98. V. Remigii auct. Hincmaro (4b; cf. III, 247).
fol. 133'—139. V. Fursei (A 3; cf. IV, 429).
fol. 154—161. V. Sulpicii Bitur. D (cf. IV, 370).
fol. 180—184'. V. Launomari (BHL. n. 4734).
fol. 225—228'. Passio II. Praeiecti (B 1a; cf. V, 222).

676. Rotomagensis n. 1383 (Y. 80), saec. XII, olim *Ex monast(erio) Gemm(eticensi) Congreg(ationis) S. Mauri*, formae magnae, fol. 175.
fol. 45—48. V. Landiberti Traiect. (2b²; cf. VI, 314).
fol. 65'—69'. V. Odiliae (1d; cf. VI, 30).
fol. 69'—77. V. Maximini Miciac. (BHL. n. 5814).

677. Rotomagensis n. 1384 (U. 26), saec. XI, olim *Ex mon(asterio) Gemm(eticensi) Congreg(ationis) S. Mauri*, formae magnae, fol. 242.
fol. 73'—81. V. Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143—147; ed. Künstle, 1910; cf. supra III, 213).
fol. 135—143. V. Fursei (B 2a²; cf. IV, 429).
fol. 143—145. V. Sulpicii Bitur. (B 1b; cf. IV, 369).
fol. 225'—230'. V. Balthildis (A 1; cf. II, 479).

678. Rotomagensis n. 1388 (U. 32), saec. XII, olim ut videtur Fiscamnensis, formae mediae, fol. 320, lectionarium continet, ita ut ubique fere lectiones tantum nonnullae e Vitis excerptae atque contractae adsint.
fol. 6—8'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto (8 lectiones).
fol. 8'—10'. V. Launomari (8 lectiones, inc. *Postquam gens Francorum Gallias*; BHL. n. 4734).
fol. 45'—46. V. Gildardi (3 lectiones; cf. Analecta Bolland. VIII, 390 sub B 6).
fol. 51—51'. V. Leutfredi, 3 lectiones (2b*; cf. VII, 5).
fol. 75'—76. Vita II. Wandregiseli (4 lectiones; inc. *Praeclarus igitur atque gloriosus*).
fol. 81. V. Germani Autissiod. c. 1—4 (B 5; cf. VII, 238).
fol. 116'—117'. Lectiones 3 ex Archanaldi V. Maurilii c. 1—4. 13. 14 (Auct. ant. IV, 2, p. 84—91) excerptae (inc. *Beatus igitur Maurilius Mediolanensis*).
fol. 120'—121. V. Aichadri (3 lectiones, inc. *Beatus igitur Aychadrus in Aquitanica regione*; BHL. n. 181).
fol. 122—122'. V. Landiberti Traiect. (3 lectiones, B 4b; cf. VI, 316).
fol. 125'—127. Passio Acaunensium martyrum (8 lectiones, inc. *Temporibus Diocletiani quondam rei publicae Romanae*; classis X 3).
fol. 129—130'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano, in 8 lectiones divisa (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 133—133'. Passio Leudegarii auct. Ursino (3 lectiones, B 3a⁸; cf. V, 264).
fol. 157—158. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).
fol. 158—158'. 4 lectiones de Aniano (inc. *Igitur sanctus Anianus Viennensis civitatis oppido*), haustae e sermone, quem edidit A. Theiner, 'Saint Aignan', 1832, p. 34—36.
fol. 183—184. V. Agili (4 lectiones, inc. *Agente igitur in sceptris Childeberto*; BHL. n. 148).
Folium 320. olim tegumento affixum (saec. XIII) fragmentum chronici cuiusdam a. 1153—1177. continet (inc. *[Pa]x inter regem Stephanum et H. ducem Normannorum*, des. *Coterellus vero statim a demonio raptus et aliquam*).

679. Rotomagensis n. 1391 (U. 39), saec. XII, olim Gemeticensis, formae quadratae, fol. 159 + 2.
fol. 82'—91. V. Eligii (6b; cf. IV, 658).
fol. 157bis'—159'. Confessio Patricii (cf. White, Libri sancti Patricii [v. supra p. 602] p. 205).

680. Rotomagensis n. 1399 (U. 2, antea U. 48), saec. XII, olim Gemeticensis, formae maximae, fol. 212.
fol. 52'—56'. V. Landiberti Traiect. (2b¹; cf. VI, 314).
fol. 64—66'. Passio Acaunensium martyrum (X 4d; cf. III, 28).
fol. 78'—89'. V. Remigii auct. Hincmaro (cf. III, 247, n. 1).
fol. 89'—94'. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3a⁶; cf. V, 263).
fol. 114—116. V. Wilfridi (= Bedae Hist. eccl. V, 19) et
fol. 116—118. Disputatio Wilfridi de ratione paschae (ib. III, 25. 26 in.); cf. supra VI, 192, n. 3.
fol. 144'—147'. V. Leonardi et Mirac. eius I, 1 (1c, cf. III, 395; AA. SS. Nov. III, 150—156, 14).
fol. 181—185'. V. Columbani auct. Iona I (A 2b²; cf. IV, 41; Krusch, Ionas p. 91).

681. Rotomagensis n. 1400 (U. 3), saec. XI, olim Fiscamnensis, formae maximae, fol. 109, passim misere laceratus est foliis aut integris aut partibus eorum excisis.
fol. 17'—21'. V. Genovefae E (cf. III, 214).
fol. 27—28'. Vita II. Melanii, folio exciso initio mutila (cf. III, 372).
fol. 42'—44'. V. Fursei, foliis amissis fine mutila (B 2c; cf. IV, 430).
fol. 54—55'. V. Vedasti auct. Alcvino, folio exciso initio mutila (C 2b; cf. III, 405).

fol. 55′—56′. V. Amandi (A 4; cf. V, 413).
fol. 72—74′. V. Samsonis (P; cf. ed. Fawtier l. l. p. 87).
fol. 79′—80′. V. Germani Autissiod. (interpolata?).
fol. 86—86′. V. Betharii, foliis 4 excisis fine mutila (1; cf. III, 613).
fol. 87—87′. Conversio et Passio Afrae, initio mutilo (B 3a*; cf. III, 46).
fol. 90′—91′. V. Bertae Blangiac. (AA. SS. Iulii II, 49sqq.), fine mutila.
fol. 108′—109′. V. Ansberti, fine mutila (1c; cf. V, 616).

682. Rotomagensis n. 1404 (U. 20, antea U. 59), saec. XII (fol. 124—156. saec. XIV), olim Fiscamnensis, formae maioris, fol. 156, lectionarium continet, textibus integris non receptis nisi paucis.
fol. 68—69. V. Filiberti (cf. V, 577).
fol. 91—92. V. Vulframni (cf. V, 660, n. 2).
fol. 115—116. V. Columbani auct. Iona lib. I. pars (A 2b[6]; cf. Krusch, Ionas p. 92).

683. Rotomagensis n. 1407 (O. 55), saec. XII. variis manibus scriptus, olim *Ex libris S. Audoeni Rothomagensis*, formae octavae, fol. 266.
fol. 39—57. V. Walarici (3b; cf. IV, 159).
fol. 57′—66. Relatio eiusdem (SS. XV, 2, p. 694—696).
fol. 114—116′. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (cf. VII, 239).
fol. 116′—117. Passio Acaunensium martyrum (X 4e; cf. III, 28).

684. Rotomagensis n. 1409 (Y. 189), saec. XII, olim (fol. 1, m. saec. XVI/XVII) *Ex monast(erio) Gemm(eticensi) Congreg(ationis) S. Mauri*, formae quadratae, fol. 136.
fol. 1 (saec. XIII. in.). *Nomina abbatum Centulensium* usque ad Gervinum II. (1075—96).
fol. 2—36. V. Aichadri auct. Fulberto (BHL. n. 182).
fol. 36. *Nomina abbatum Gemmeticensium* usque ad Godefredum (1044/5—c. 1049), a compluribus manibus ad Iohannem I (1281/8—1292) continuata (ed. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 613—614).
fol. 37′—57. V. Remigii auct. Hincmaro (cf. III, 247, n. 1).
fol. 57—60′. V. Eucherii (1b[2]; cf. VII, 44).

685. Rotomagensis n. 1410 (U. 22, antea U. 49), saec. XIII, olim S. Audoini Rotomagensis, formae maioris, fol. 232.
fol. 24—28. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 149—155, cf. p. 149, n. 35).
fol. 73′—88′. V. Columbani auct. Iona lib. I (A 2b[4]; cf. Krusch, Ionas p. 91).

686. Rotomagensis n. 1411 (U. 64), saec. XIII, olim S. Audoini Rotomagensis (fol. 273′, m. saec. XIII: *Iste liber est de Sancto Audoeno*; fol. 1, m. saec. XVIII: '*De l'abbaye de St. Ouen V, 176*'), formae maioris, fol. 273.
fol. 30′—35′. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11).
fol. 52. Passio Marcelli papae (= Libri Pontificalis c. 31, ed. Mommsen p. 43sq.).
fol. 52—63′. V. et Mirac. Sulpicii D, quinque libris distinctis (cf. IV, 370; inc. *Clara radiante congerie*).
fol. 105′—109′. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 416—427; classis C 1).
fol. 109′—114. Vita I. Amandi (V, 428—449; classis A 1c).
fol. 114—119. Vitae eiusdem II. auct. Milone c. 7. 8. 6 (ib. p. 476—483. 470—476; classis B 6a. b).
fol. 119—126′. V. Ansberti (V, 619—641; classis 2).
fol. 148′—150′. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29, 9—33).
fol. 221—229. V. Germani Paris. auct. eodem (5a*; cf. VII, 351).
fol. 247—252. V. Leutfredi (V, 7—16).

687. Rotomagensis n. 1415 (U. 17, antea U. 68), saec. XV, olim Fiscamnensis (cf. Poncelet l. l. p. 160), formae maioris, fol. 267 + 1 (fol. 162[bis]), lectionarium continet, in quod saepius solum initium Vitarum receptum est.
fol. 136—138. V. Filiberti (cf. V, 577).
fol. 180′—182′. V. Vulframni (cf. V, 660, n. 2).
fol. 217—219. V. Columbani auct. Iona lib. I. pars (A 2b[6]; cf. Krusch, Ionas p. 92).

Runa monasterium

(Rein aut Reun prope Gratwein in Styria).

688. Runensis n. 51, saec. XII. ex., formae octavae, fol. 212. Cf. Xenia Bernardina II, 1, 1891, p. 35sq.
fol. 31′—70. V. Columbani auct. Iona I (A 3′; cf. Krusch, Ionas p. 97).
fol. 120′—134′. Vita Fursei una cum Additamento Nivialensi (IV, 434—440. 449—451).
fol. 134′—141. Virtutes eiusdem, c. 1—3. omissis (IV, 441, 10 sqq.).
fol. 141—151′. Visio Wettini auct. Heitone (MG. Poetae II, 267—275).
fol. 151′—152′. Visio pauperculae mulieris (ed. Wattenbach, 'Geschichtsquellen' I[6], 277, n. 2).

Salisburgum *(Salzburg)*,

coenobium S. Petri.

689. Salisburgensis S. Petri IX, 34a (antea J et VII, 11), saec. XIV. ex., formae magnae, fol. 59. Cf. 'Archiv' X, 615.
fol. 1—15. V. Severini auct. Eugippio (cf. ed. Mommsen p. XXI).
fol. 16—42. Passio Thrudperti C (cf. IV, 356).

Sanctae Crucis monasterium
(Heiligenkreuz in Austria inferiore).

690—693. Codices monasterii Sanctae Crucis n. 11—14, saec. XII. ex., formae magnae, exemplar legendarii magni Austriaci continent. Cf. Xenia Bernardina II, 1, Vindobonae 1891, p. 124 sqq.; Analecta Bolland. XVII (1898), 27 sq. 38 sqq.; supra p. 534 sq.

690. Codex n. 11 (VII. A. 2. 1), fol. 273, Ianuarium, Februarium, Martium continet.
fol. 11′—14. V. Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143—147; ed. Künstle, 1910).
fol. 19′—25′. V. Severini auct. Eugippio (cf. ed. Mommsen p. XVIII).
fol. 25′—28. V. Erhardi auct. Paulo (1a; cf. VI, 7).
fol. 45′—48. V. Fursei et additamentum Nivialense (D 2b; cf. IV, 431).
fol. 74—75. Passio II. Praeiecti (cf. V, 223, n. 1).
fol. 75—76′. V. Balthildis A (II, 482—508).
fol. 78—79′. V. Gamalberti (cf. VII, 185, n. 4).
fol. 141′—142′. Miraculorum Waldburgis auct. Wolfhardo pars (cf. SS. XV, 536, n. 8).
fol. 167—169. V. Columbani auct. Iona II, 1—6 [V. Athalae] (A 1b[4a]; cf. Krusch, Ionas p. 69).
fol. 211—215. V. et Virtutes Geretrudis (II, 454—474).
fol. 235′—238. Visio Baronti (cf. V, 373, n. 4).
fol. 238′—240. V. Hrodberti C (cf. VI, 155 sq.).
fol. 243′—245′. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] (A 1b[4a]; cf. supra).
fol. 269′—272′. Visio Wettini auct. Heitone (MG. Poetae II, 267—275).

691. Codex n. 12 (VII. 8. A. 1), fol. 327, Aprilem, Maium, Iunium continet. Specimen scripturae exhibet Pertz, SS. XI, tab. 3 (ad p. 162).
fol. 8—12′. V. Columbani auct. Iona II, 11—25 (A 1b[4a]; cf. supra).
fol. 20—21. V. Theudarii (III, 526—530).
fol. 54′—64. Vita III. Liudgeri (ed. Diekamp p. 85—134; X, cf. p. LXVI).
fol. 66—67′. V. Gregorii Porcet. prior (1; cf. SS. XV, 1185, et AA. SS. Nov. II, 1, p. 459).
fol. 89—93′. V. Adalberti auct. Iohanne Canapario (2b; cf. SS. IV, 576).
fol. 94—96. Wolfhardi V. et Translatio Richarii (cf. IV, 388, l. 23—38).
fol. 99′—108. Mirac. Waldburgis auct. Wolfhardo (cf. SS. XV, 536, n. 8).
fol. 110—110′. Passio Sigismundi (II, 333—340).
fol. 115—115′. Passio Floriani (cf. Krusch, 'N. Arch.' XXVIII, 366).
fol. 115′—124. V. Godehardi auct. Wolfherio posterior (SS. XI, 196—218; A 2, cf. p. 164).
fol. 140—142. V. Gangulfi (VII, 157—170).
fol. 154—155′. V. Wilfridi (= Bedae Hist. eccl. V, 19; cf. supra VI, 192, n. 4).
fol. 159—160. V. Austrigisili pars (IV, 191 sqq.).
fol. 164—165. V. Albarti (cf. VI, 21, l. 30).
fol. 175—176. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio pars (cf. VII, 235, n. 7).
fol. 176′—177. Vita II. Germani Paris. (cf. VII, 368, n. 1).
fol. 178—180. V. Maximini Trever. auct. Lupo (III, 74—82).
fol. 210—217. V. Bonifatii auct. Willibaldo (4c[1]; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXV).
fol. 239—249′. Vita Bardonis maior (1; cf. SS. XI, 322).
fol. 256—258. Passio Quirini (III, 11—20).
fol. 258—260. V. Aviti (III, 383—385).
fol. 264′—269′. Passio Albani auct. Gozwino (SS. XV, 987—990; cf. p. 985, n. 1).
fol. 278—281. Gallicanus auct. Hrotsvitha (ed. P. de Winterfeld p. 109—126; ed. Strecker p. 117—137).
fol. 287—293. V. Haimeradi auct. Ekkeberto (SS. X, 598—607; 1, cf. p. 597).
fol. 308—317′. V. Ottonis Babenberg. auct. monacho Prufeningensi (SS. XII, 883—903; 1, cf. p. 731).

692. Codex n. 13 (VII. 9. A. 1), fol. 266, Iulium, Augustum, Septembrem continet.
fol. 5′—10. V. Udalrici auct. Bernone cum prologo (SS. IV, 381—382).
fol. 10—14′. V. Willihelmi Hirsaug. (SS. XII, 211—225; 3, cf. p. 210).
fol. 14—16. V. Goaris (IV, 411—423).
fol. 17′—19′. Passio II. Kiliani (ed. Emmerich p. 11—25).
fol. 26′—33. V. Heinrici II. auct. Adalberto (SS. IV, 792—814).
fol. 84′—85′. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64).
fol. 86′—89′. V. Altmanni Patav. (B 1; cf. SS. XII, 227).
fol. 94′—96. V. Wigberti auct. Lupo (SS. XV, 37—43; cf. p. 36, n. 8).
fol. 96—97′. V. Radegundis auct. Fortunato c. 2—28 in. et 37—39 (II, 365—376).
fol. 106′—109. V. Arnulfi Mett. (II, 432—446).
fol. 114′—118′. V. Stephani regis Ungarorum (A 1; cf. SS. XI, 225).
fol. 199′—200. V. Chlodovaldi (inc. ***Beatissimi Clodoaldi vitam;*** cf. II, 349).
fol. 206—211. V. Corbiniani B (8a; cf. VI, 548).
fol. 232—236. V. Landiberti auct. Stephano, additis Miraculis recensionis C (5e; cf. VI, 334. 640).
fol. 243—246′. V. Emmerammi auct. Meginfredo (cf. IV, 470 sq.).
fol. 250—252. V. Lupi Senon. (IV, 179—187).
fol. 261—265. V. Leobae auct. Rudolfo (SS. XV, 121—131; cf. p. 120, l. 34).

693. Codex n. 14 (I. 97. A. 1), fol. 171, initio et fine mutilus, iam Vitas sanctorum a die 22. Novembris ad diem 27. Decembris continet.
fol. 3—11'. V. Columbani auct. Iona lib. I (B 1e[1]; cf. Krusch, Ionas p. 108).
fol. 18—20'. V. Conradi Constant. auct. Oudalscalcho (1; cf. SS. IV, 429).
fol. 20'—33. Vitae et Mirac. Virgilii, Eberhardi, Hartwici sanctorum Iuvavensium (B 1; cf. SS. XI, 85) et Catalogus archiepisc. Salisburg. (III; cf. SS. XIII, 350).
fol. 49—51. V. Soli auct. Ermanrico (cf. SS. XV, 152, n. 11).
fol. 114'—118. V. Odiliae (3c[2]; cf. VI, 33).
fol. 119'—122. V. Modestae (= Virtutes Geretrudis, II, 464—474, cf. p. 451).
fol. 139—142. Vitae Mathildis epitome auct. Ekkehardo (cf. SS. IV, 283, l. 25; 'Archiv' VII, 486sqq.).
fol. 150—150'. Visio pauperculae mulieris (ed. Wattenbach, 'Geschichtsquellen' I[6], 1893, p. 277, n. 2).

Sancti Audomari civitas *(Saint-Omer)*.[1])

694. Codex Sancti Audomari n. 311, saec. XII, olim S. Bertini, formae mediae, fol. 92. Cf. 'Archiv' VIII, 413.
fol. 76'—85'. V. Walarici (3a; cf. IV, 159).

695. Codex Sancti Audomari n. 342[bis], saec. IX, olim S. Bertini, formae maioris, post Hildvini Passionem Dionysii continet
Gesta Dagoberti (3; cf. II, 398) et
Revelationem Stephano papae ostensam (1; cf. SS. XV, 2).

696. Codex Sancti Audomari n. 698, saec. XI. et (fol. 52—67) XIV, formae maioris, fol. 67. De picturis codicis egit A. Boinet, 'Bulletin archéologique du Comité des travaux historiques' 1904, p. 415—430. et tab. 47—53. Cf. 'Archiv' VIII, 414; Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 614 sq.
fol. 1'—2 (saec. XII. in.). Epistula Iohannis episc. Tuscul. ad Richardum episc. Alban. a. 1111 (Baronius, Annales ecclesiastici a. 1111, § 13); cf. L. Delisle, 'Notice sur les mss. du Liber Floridus' ('Notices et extraits des mss. de la Bibliothèque Nationale' XXXVIII, 2, 1906, p. 585. 671).
fol. 2—48'. V. Audomari D 1, fine mutila (cf. V, 746).
fol. 52—55. V. Erkenbodonis (cf. ib. n. 6).
fol. 57—67. V. Autberti Camerac., initio et fine omissis (Ghesquieri AA. SS. Belgii III, 540—562, § 1—29).

697. Codex Sancti Audomari n. 715, vol. I, saec. XII, olim S. Bertini (fol. 1. saec. XVIII. in margine superiore adnotata sunt: *Sancti Bertini in Sithiu. De Whitte* [bibliothecarius S. Bertini, † 1807; cf. SS. XIII, 604]. *1603*; cf. infra fol. 91'), formae maximae, fol. 187, Vitas sanctorum ferme a die 31. Decembris ad diem 9. Aprilis continet, ordine dierum hic illic turbato. Codex olim 26 quaterniones (= 208 folia) complectebatur, qui in marginibus inferioribus paginarum extremarum singulis numeris distincti erant; sed folia 21 iam excisa sunt, scilicet singula ante fol. 1. et post fol. 8. 156. 162. 170. 172, bina post fol. 12. et 165, tria una cum integro quaternione post fol. 179, itemque litterae initiales passim barbaro modo ablatae sunt. Cf. 'Archiv' VIII, 414.
fol. 1—8'. Gesta Silvestri, initio et fine mutila.
fol. 18'—22. V. Genovefae C (ed. Künstle, 1910; cf. III, 214, n. 6).
fol. 32—33'. V. Gregorii Lingon. (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 7, supra I, p. 686—690).
fol. 37—39. V. Hilarii auct. Fortunato, prologo omisso (Auct. ant. IV, 2, p. 2, 7—7, 8 *perpendat*), addita Virtutum parte extrema (p. 11, 7 *inventa* — 11, 22).
fol. 39—40. Epistula Hilarii ad Abram filiam spuria (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).
fol. 40—51'. V. Remigii auct. Hincmaro c. 1—29 (III, 259—326), locis pluribus omissis et capitis 20. parte maiore (p. 311, 31 — 313, 5) in calce posita (classis 4).
fol 51'—52. Hymni quattuor (Chevalier, Repert. hymnol. II, n. 17 300. 15 673. 17 299. 17 298) et carmen distichorum 23 (inc. *Continet hic breviter solum miracula codex*) de Remigio.
fol. 53'—64'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto absque epistula Odonis (Mabillon, Acta I, 276—298).
fol. 64'—70'. Vita et Virtutes Fursei (IV, 434—449; classis C 3).
fol. 71—73'. Passio II. sanctorum Geminorum (AA. SS. Ian. II, 76—80) cum epistula Warnaharii (MG. Epist. III, 457).
fol. 88—90'. Passio Vincentii (BHL. n. 8628—30).
fol. 90'—91'. Sermo de eodem (inc. *In passione quae nobis hodie*; Migne XXXVIII, 1255sqq.).
fol. 91'—92. *Qualiter hic locus meritis sancti Vincentii ereptus est ab incendii discrimine* (= Mirac. Bertini c. 44, SS. XV, 517/8; inc. *Veridicorum virorum qui*).
fol. 98'—102'. Vita II. Aldegundis (4a; cf. VI, 83).
fol. 108—119'. V. Brigidae Ultano attributa (AA. SS. Febr. I, 118—134).
fol. 121—125. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 414—427; similis C 1).
fol. 125—128. Mirac. Vedasti auct. Haimino et Ulmaro, prologo Ulmari omisso (SS. XV, 397—402).
fol. 128—131. V. Amandi (B 6 i*; cf. V, 418).
fol. 131—136'. V. Ansberti (1a[1]; cf. V, 616).
fol. 152—154'. V. Silvini (AA. SS. Febr. III, 29—31).

1) Cf. 'Cat. gen.' (4°) III, 1861.

fol. 157—157'. V. Albini auct. Fortunato, initio mutila (inc. Auct. ant. IV, 2, p. 30, 27 ‖ *censendum. Cum*; idem ut videtur atque X).
fol. 161'—164. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—471; classis A 3). P. 461, 2 *solito* — 466, 4 *prius* desunt, folio exciso.
fol. 164—168'. Vita I. Cuthberti auct. anonymo (AA. SS. Martii III, 117—124).

698. Codex Sancti Audomari n. 715, saec. XII, volumen II, olim (fol. 2, m. saec. XVII) *Ex bibliotheca ecclesiae S. Audomari*, formae maximae, fol. 177, quinquaginta passiones martyrum continet in margine superiore numeris distinctas, quarum index coaevus fol. 1'. extat. Textus minime ordinem dierum sequuntur. Cf. 'Archiv' VIII, 415.
fol. 26—32'. VIIII. Passio, Translatio, Mirac. Salvii (BHL. n. 7472).
fol. 78'—80'. XXIIII. Passio Symphoriani (ib. n. 7967).
fol. 85'—88'. XXVI. Passio Acaunensium martyrum (classis X 7b. c, sed absque epistula Eucherii).
fol. 92'—98. XXVIII. Passio Haimhrammi (A 2; cf. IV, 460).
fol. 98—105'. XXVIIII. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (cf. VI, 334).
fol. 105'—119. XXX. Passio Dionysii auct. Hildvino (BHL. n. 2175).
fol. 119—121. Inventio eiusdem, i. e. Gesta Dagoberti I. c. 1—4. 6—11. 17—19 in. (supra II, 401—404, 12. 406, 19—407, 7; similis cod. 3).
fol. 121—122. Revelatio Stephano papae ostensa (SS. XV, 2—3).
fol. 122—127'. Sermones duo de Dionysio (BHL. n. 2178. 2187).
fol. 127'—130'. XXXI. Passio Gereonis auct. Helinando (ib. n. 3446).
fol. 158—159'. XLI. Passio Symphoriani (ib. n. 7967) iterum (cf. supra fol. 78').
fol. 169'—173. XLVIII. Passio IV Coronatorum (AA. SS. Nov. III, 765—779).

699. Eiusdem volumen III, saec. XII, item (fol. 1', m. saec. XVII) *Ex bibliotheca ecclesie S[ti] Audomari*, fol. 176, Vitas et Passiones 32 numero distinctas continet, quarum index fol. 1. legitur; duodecim priores ad apostolos spectant.
fol. 9'—12. III. Passio Andreae (BHL. n. 428).
fol. 12—21'. IIII. Mirac. eiusdem auct. Gregorio Turon. (supra I, 826—846; classis A).
fol. 60'—76. XVIII. Passio Martialis auct. Pseudo-Aureliano (BHL. n. 5552).
fol. 76—89. XVIIII. V. Augustini auct. Possidio.
fol. 89—92. XX. V. Hieronymi (BHL. n. 3869).
fol. 92—96'. Altera Vita eiusdem (ib. n. 3871).
fol. 96'—105. XXI. V. Gregorii M. auct. Paulo interpolationibus aucta (ib. n. 3640).
fol. 105—114. XXII. V. Ambrosii auct. Paulino.
fol. 114—120. XXIII. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 414—427; classis C 1).
fol. 120—124'. Mirac. eiusdem (SS. XV, 397—402).
fol. 125—127'. XXIIII. V. Felicis Nolani auct. Marcello (BHL. n. 2874).
fol. 127'—129. XXV. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73; similis cod. P).
fol. 129—138. XXVI. Vita II. Audoini (cf. V, 549, n. 2; 550).
fol. 138—140'. XXVII. V. Hilarii auct. Fortunato, omisso prologo atque pro extremis sententiis parte posteriore Virtutum eiusdem ita subsequente, ut editionis Kruschianae (Auct. ant. IV, 2, p. 2—11) p. 7, 3 *signa* ad p. 11, 7 *iacens* desint.
fol. 140'—142. Epistula Hilarii ad Abram filiam spuria (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).
fol. 142—146'. XXVIII. V. Evurtii (BHL. n. 2799).
fol. 146'—151'. XXVIIII. V. Bavonis (IV, 534—545; textus mixtus 2. 3b).
fol. 151'—156. XXX. V. Richarii auct. Alcvino (IV, 390—401; 3a, cf. VII, 438).
fol. 156—173. XXXI. V. Remigii auct. Hincmaro c. 1—29 (III, 259—326), pluribus omissis atque nonnullis transpositis (classis 4).
fol. 173—176'. Prologus, index capitum, praefatio, capita prima Vitae Iohannis Eleemosynarii auct. Leontio, quae voluminis IV. folia 5sqq. excipiunt.

700. Eiusdem volumen IV, item (fol. 132, m. saec. XVII) *Ex bibliotheca ecclesiae S. Audomari*, folia 136 complectitur, e quibus folia 1—4'. et 132—136. saec. XIII. suppleta sunt, cum ipse codex saec. XII. exaratus sit. Index, qui fol. 1. extat, Vitas n. XXXII—L recenset, e quibus n. 46—50 (Vitae Reguli, Willebrordi, Albini, Trudonis, Fursei) iam absunt. Inest continuatio voluminis III.
fol. 1—23'. XXXII. V. Iohannis Eleemosynarii (BHL. n. 4388/9); pars prior (fol. 1—4'), quae in calce voluminis III. descripta erat, saec. XIII. suppleta est.
fol. 23'—26. XXXIII. Vita II. Cuniberti (BHL. n. 2017).
fol. 26—31. XXXIIII. Vita II. Severini Colon. (cf. VII, 214, n. 9).
fol. 31—32'. XXXV. Vita II. Germani Paris. (3b; cf. VII, 368).
fol. 32'—49. XXXVI. V. Germani Autissiodor. interpolata (cf. VII, 245, n.).
fol. 49—62'. XXXVII. Gesta Silvestri (BHL. n. 7739).
fol. 78—81. XL. V. Iudoci (BHL. n. 4504).
fol. 81—83'. XLI. V. Salvii Ambian. (AA. SS. Ian. I, 704—706).
fol. 92'—96'. XLIII. V. Goaris (IV, 411—423; adhibitus a Pinio, similis cod. X 4).

fol. 96'—112. XLIIII. V. Columbani auct. Iona liber I. et
fol. 112—114'. lib. II, 1—6 [V. Athalae] et
fol. 114'—120. lib. II, 11—22 [Mirac. Evoriac.] (A 2a**²; cf. Krusch, Ionas p. 87).
fol. 120—131'. XLV. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto, fine mutila (Mabillon, Acta I, 276—296; desin. c. 64 ex. *remotiorem delegit vitam*).
fol. 132—136 (saec. XIII). V. Maximi Reiensis auct. Dynamio, omissa epistula (Migne LXXX, 33—40).

701—705. Codex Sancti Audomari n. 716, saec. XIII, olim S. Mariae de Claromarisco, formae maximae, legendarium magnum continet, cuius volumina I, III, IV desunt. Cf. 'Archiv' VIII, 415 sq.; supra p. 542 sqq.

701. Volumen II, fol. 207 + 1 (folium post fol. 7. positum numero caret), Vitas sanctorum a die 2. Februarii ad diem 28. Aprilis continet.
fol. 7—10. V. Bertulfi Rentic. c. 1—20 (1; cf. SS. XV, 2, p. 632).
fol. 12—16'. V. Vedasti auct. Alcvino (classis C 1; cf. III, 406, l. 1).
fol. 16'—20'. Mirac. eiusdem (2; cf. SS. XV, 397).
fol. 20'—24'. V. Amandi et
fol. 24'—26. Suppletio eiusdem auct. Milone (B 6i; cf. V, 418).
fol. 26—27. *Visio sanctae Aldegundis de transitu sancti Amandi* (AA. SS. Febr. I, 894—895).
fol. 27—28. Miraculum Amandi a. 1107 (ib. p. 902—903).
fol. 28—35'. V. Ansberti (1a²; cf. V, 616).
fol. 35'—39. V. et Mirac. Austrobertae (BHL. n. 833. 835).
fol. 53'—56'. V. Silvini (AA. SS. Febr. III, 29—31).
fol. 58—60. V. Pharaildis (AA. SS. Ian. I, 170—172).
fol. 60—71. Passio Canuti auct. Ailnotho (Gertz, Vitae sanctorum Danorum, 1912, p. 77—136; cf. p. 45 sq.).
fol. 71—83. V. Caroli comitis Flandriae auct. Waltero (1*; cf. SS. XII, 535).
fol. 83—85. V. Albini auct. Fortunato absque prologo (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).
fol. 85—90. V. Dewi (Davidis) episc. Mevenn., epilogo omisso (BHL. n. 2107).
fol. 90—93'. V. Winwaloei, prologo omisso (AA. SS. Martii I, 250—254).
fol. 94'—153'. V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono.
fol. 153'—154. Gregorii M. privilegium monasteriale spurium (Jaffé, Reg. I², n. 1366), subscriptionibus omissis.
fol. 155—159. V. Patricii (BHL. n. 6504).
fol. 159—164. V. Geretrudis (liber secundus BHL. n. 3493, prologo omisso).
fol. 164—166'. Virtutes eiusdem (ib. n. 3497. 3500).
fol. 167'—168'. Passio Irenaei episc. Sirm. (AA. SS. Mart. III, 556 sq.).
fol. 168'—170. V. Reguli (ib. p. 818—820).
fol. 173'—179'. V. Ambrosii auct. Paulino.
fol. 181—184. V. Waldetrudis, prologo omisso (AA. SS. Aprilis I, 837—841).
fol. 184—198. Vita II. et Mirac. Macharii episc. Antiochiae Armeniae (SS. XV, 2, p. 616—620, duobus miraculis additis).
fol. 198—199. V. Godebertae (prol. inc. *Sunt quoque mihi angustie*, Vita inc. *Sanctissima igitur ac beatissima virgo*).
fol. 199—200. Mirac. eiusdem (inc. *Post discessum vero beatissime*, des. *sine fine mansura, prestante* etc.).
fol. 201—203. V. Ursmari auct. Ratherio (cf. VI, 450, n. 2).
fol. 205'—207. V. Erminonis auct. Ansone (1d; cf. VI, 448).

702. Codex Sancti Audomari n. 716, saec. XIII, volumen V, formae maximae, fol. 214, e quibus folia 191—214. saec. XIV. in. exarata postea adiecta sunt, inprimis (fol. 1—155) Vitas sanctorum a die 21. Septembris ad diem 25. Octobris continet, paucis aliis in calce additis.
fol. 1—6. Passio (absque prologo) et Translatio Gerulfi (AA. SS. Sept. VI, 260—267; cf. SS. XV, 907).
fol. 6—8'. Passio Acaunensium martyrum (classis X 6).
fol. 8'—9. Gregorii Turon. lib. in Gloria martyrum c. 75 (I, 537—539).
fol. 9—11'. Passio Floriani et Florentii, prologo omisso (BHL. n. 3048; cf. supra III, 67).
fol. 11'—15'. V. Haimhrammi (similis cod. A 2).
fol. 18'—22'. Passio et Inventio Firmini episc. Ambian. (BHL. n. 3002. 3009), addito (fol. 22'—23') sermone de eodem (inc. *Auxiliante Dei omnipotentia*).
fol. 30—31. *Sermo beati Ysidori episcopi in dedicatione basilicae beati archangeli Michaelis* (Apparitio in Monte Gargano, SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 31—32'. Apparitio Michaelis in Monte Tumba (BHL. n. 5951), omisso epilogo.
fol. 38—41'. Vita I. Bavonis (similis cod. 2).
fol. 41'—47'. Mirac. Bavonis (SS. XV, 590—597). Pars posterior folii 47'. et prior 48. vacuae relictae sunt.
fol. 48—50'. Passio Piatonis interpolata (AA. SS. Octobris I, 22—26; BHL. n. 6845β).
fol. 50'—55'. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3a²; cf. V, 262).
fol. 55'—56. Passio duorum Ewaldorum (BHL n. 2805).
fol. 56—57. V. Sanctini auct. Hincmaro (ib. n. 7488).
fol. 61'—72. Passio Dionysii auct. Hildvino (ib. n. 2174. 2175).

fol. 72—73'. Gesta Dagoberti c. 1—11. 17—19 in. (II, 401—404, 12. 406, 19—407, 7; similis cod. 3).
fol. 73'—74. Revelatio Stephano papae ostensa (SS. XV, 2—3).
fol. 74—77'. V. Richarii auct. Alcvino (IV, 390—401; 4d, cf. VII, 438).
fol. 77'—84'. Mirac. Richarii (SS. XV, 2, p. 916—919).
fol. 84'—89. V. Gisleni auct. Rainero, epistula et prologo omissis (Analecta Bolland. V, 216—239; cf. p. 210).
fol. 89—91'. Passio Gereonis auct. Helinando (AA. SS. Oct. V, 36—40).
fol. 91'—103. V. Brunonis Colon. auct. Ruotgero (SS. IV, 254—275; similis cod. 3).
fol. 108'—109'. V. Venantii auct. Gregorio Turon. (Vita patrum c. 16, p. 724—727), addito lib. in Gloria confess. c. 15 (p. 756).
fol. 109'—125'. Textus ad Donatianum spectantes (BHL. n. 2281/2. 2278—2280. 2283—2286, homiliae duae, BHL. n. 2287/8; partim SS. XV, 854—858, XIV, 177—182), e quibus
fol. 114—115'. laudatio *a quodam episcopo Veronense, monacho Laubiense* (Ratherio), composita,
fol. 123—123'. homilia una ex Alcvini V. Willibrordi I, 32, descripta est (cf. VII, 97).
fol. 127'—132'. V. Vulframni (1a[1]; cf. V, 659).
fol. 132'—134'. Vita I. Mummolini (cf. V, 742, n. 1).
fol. 134'—141. V. Galli auct. Walahfrido contracta et retractata (BHL. n. 3252).
fol. 141—141'. *Laus sancti Galli abbatis in beatum Columbanum rithmice*, i. e. Ionae versus libro I. Vitae Columbani additi (IV, 109—110; Krusch, Ionas p. 224, 8—227, 2).
fol. 143—145'. Vita II. Amati Senon. c. 6—28 (Catalogus Bruxell. I, 2, p. 46—55; cf. supra VI, 92, n. 7).
fol. 145'—149'. Passio XI milium virginum (AA. SS. Oct. IX, 157—163).
fol. 149'—153'. Vita II. Severini Colon. (cf. VII, 214, n. 9).
fol. 155—160. V. Symeonis auct. Eberwino (SS. VIII, 209—211).
fol. 160—163. V. Columbae Hiensis Cummeneo falso adscripta (ed. G. Brüning, 'Adamnans Vita Columbae', 'Zeitschrift für celtische Philologie' XI, 1917, p. 293—304; cf. p. 269sq. 291).
fol. 163—190'. V. Anselmi Cantuar. auct. Eadmero (ed. Rule, Eadmeri Historia novorum in Anglia, 1884, p. 305—419, 10).
fol. 191—214 (saec. XIV. in.). Vita prior et Mirac. Francisci auct. Thoma de Celano (BHL. n. 3096/97).

703. Codex Sancti Audomari n. 716, vol. VI, saec. XIII. in., formae maximae, fol. 140, Vitas sanctorum a die 31. Iulii ad diem 25. Augusti continet. Textus et in indice coaevo praefixo, qui partim excisus in tegumento anteriore et fol. I. legitur, et in ipsorum marginibus numeris 42 distincti sunt, excepto textu ultimo, scilicet Passione Cucufatis (fol. 137'—139'), quae numero caret.
fol. 1—12'. I. V. Germani Autissiod. interpolata (cf. VII, 245, n.).
fol. 12'—13. *Qualiter idem sacrum corpus post primariam sepulturam coruscantibus miraculis bis fuerit traansmutatum*, i. e. narratio de translationibus a. 841. et 859, hausta ex Heirici Miraculis § 96—103, AA. SS. Iulii VII, 275—277 (inc. *Sacrorum translatio corporum*, des. *nominis gloriam competentem*).
fol. 13—30. II. Mirac. Germani auct. Heirico, folio non consumpto desinentia § 121. *ipse precibus obnixiis* (sic) *quam in* (ib. p. 255—280).
fol. 38'—41. VII. Passio Stephani I. papae (BHL. n. 7845).
fol. 57'—61. XV. Vita et Mirac. Waldburgis Adelboldo attributa (AA. SS. Febr. III, 542—546).
fol. 61—66'. XVI. V. Oswaldi regis auct. Drogone (AA. SS. Aug. II, 94—102, § 42), additis sermonibus BHL. n. 6363/4.
fol. 66'—69. XVII. V. Cassiani Augustodun. (inc. *Imitabiles sanctorum actus*, BHL. n. 1632).
fol. 69—71. XVIII. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64; initio potissimum generis A 1a, postea B 3).
fol. 84'—86. XXVII. Vita II. Gaugerici (inc. *Beatus igitur Gaugericus Evosio Galliarum oppido*; cf. III, 651).
fol. 88—107. XXX. V. Arnulfi Suession. auct. Hariulfo, omissis epistulis tribus primis (SS. XV, 876, 41—904; cf. p. 874).
fol. 107—108. Epitome eiusdem (BHL. n. 705; cf. SS. XV, 875, 5. 878, 37 n.).
fol. 108. Genealogia Alberti II. comitis Namurcensis et sororum (SS. XV, 879, 19—28), scriptura diplomatica quae dicitur exarata.
fol. 122—125. XXXV. V. Arnulfi Mett. (II, 432—446; classis B 3. 3a).
fol. 125—125'. *Item ex gestis pontificum Metensium de eodem viro sancto Arnulfo* (inc. *Post Pappolum ępiscopum ad regimen ęcclesiae*, des. *citius subsecuta est*), i. e. ex Pauli Gestis episc. Mett. (SS. II, 264, 10—265, 35).
fol. 132—135'. XL. V. Filiberti (B 1c; cf. V, 576).
fol. 135'—136'. XLI. Passio Symphoriani (AA. SS. Aug. IV, 496—497).
fol. 139'—140. Epistulae tres scriptura quae dicitur diplomatica exaratae, scil. fol. 139'. Alexandri III. papae episcopo Morinensi mandantis, ne 'a religiosis viris de Claromaresco' decimae exigantur (inc. *Non ignorat sicut credimus*; Jaffé, Reg. II[2], n. 13 529), et
fol. 140. litterae G(erardi I.) abbatis Clarevallensis (1170—75) D(esiderio) episcopo Morinorum (1169—91) inscriptae ad eosdem spectan-

tes (inc. *Dignatio vestra fiduciam prebet*) et altera epistula Alexandri III. Eboracensi archiepiscopo inscripta de decimis a monachis et canonicis non exigendis (inc. *Fraternitatem tuam scire volumus*; Jaffé, Reg. II², n. 13 873).

704. Codex Sancti Audomari n. 716, vol. VII, saec. XIII. in., olim (m. saec. XVII. in tegumento anteriore) *Bibliothecae B(eatae) M(ariae) de Claromarisco*, formae maximae, fol. 175, Vitas sanctorum a die 29. Iunii ad diem 30. Iulii continet, quarum index coaevus tegumento anteriori agglutinatus est. Textus (excepto ultimo, qui postea et additus et indici adscriptus est) in indice numeris distincti sunt, qui partim etiam in marginibus leguntur, ita tamen, ut numeri IIII—XX. desiderentur et I—XIX pro XXI—XXXVIII (fol. 110′—114. in indice numeris carent) positi sint; numeros marginum infra uncinis inclusos addidi.

fol. 10′—20. IIII. Vita Martialis auct. Pseudo-Aureliano (BHL. n. 5552).

fol. 20—22′. V. Vita Thietbaldi (Theobaldi) eremitae auct. Petro (ib. n. 8032—34).

fol. 22′—24. VI. Vita Eleutherii episc. Tornac. (ib. n. 2455—58).

fol. 24—26. VII. Vita III. Carileffi (inc. *Quia largiente Domino*; cf. III, 388).

fol. 26—30. VIII. Vita II. et Mirac. Theoderici Remensis (BHL. n. 8060/1).

fol. 31—34. X. Vita I. Goaris (IV, 411—423; similis X 4).

fol. 34—35. XI. Passio I. Kiliani (1e; cf. V, 718).

fol. 35′—44. XIII. Vita II. Amalbergae (BHL. n. 323).

fol. 44—45. XIIII. *Thomellus Radbodi sanctae Treiectensis ęcclesiae episcopi de vita et meritis paradoxae virginis Amalbergae*, scilicet Translatio Gandavum a. 870 (ib. n. 324).

fol. 45—47′. XV. Adventus Benedicti Floriacensis (AA. SS. Martii III, 302—305; SS. XV, 480—482 in notis); subsequuntur absque intervallo (cf. AA. SS. l. l. p. 305, n. d)

fol. 47′—50′. Miracula eiusdem, exscripta e Miraculis Benedicti auct. Adrevaldo c. 14. 15 in. 12. 15—18. 20—22. 38. 39 (SS. XV, 483—489. 497) et

fol. 50′—51. excerpta e Pauli Historia Langobardorum I, 26 in., IV, 17, VI, 2. 40.

fol. 51—53′. XVI. Sermo Odonis abbatis Cluniac. de Benedicto (inc. *Festiva beatissimi Benedicti sollempnitas*; Migne CXXXIII, 721 sqq.).

fol. 57—59′. XVIII. V. Vulmari (Mabillon, Acta III, 1, p. 234—238), additis (fol. 59—59′) quinque miraculis.

fol. 63—70′. XXI—XXIII [I—III]. Textus ad Mariam Magdalenam spectantes (BHL. n. 5439. 5443. 5489β. 5490. 5493—95. 5459—63. 5465. 5467—71. 5473—77 et duo sermones).

fol. 70′—76. XXIIII [IIII]. Vita II. Wandregiseli (cf. V, 7 sqq.).

fol. 76—77. XXV [V]. *Commemoratio genealogię domni Arnulfi episcopi et Francorum regum* (inc. *Ansbertus qui fuit*, SS. II, 308/9. 324/5, col. 2; similis codici Londiniensi Cottoniano Tiberius C. XI).

fol. 77—78. Visio Karoli III. (SS. X, 458; cf. 'N. Arch.' XXVII, 399 sqq. 493 sqq.).

fol. 78—83′. XXVI [VI]. Mirac. Wandregiseli et Translatio Carnotum (SS. XV, 406—409).

fol. 90—99. XXIX [IX]. Translatio Lewinnae auct. Drogone (ib. p. 783—789).

fol. 107′—110′. XXXIII [XIII]. Passio VII Dormientium (BHL. n. 2316).

fol. 110′—114. [XIIII]. Passio Pantaleonis (inc. ib. n. 6440, des. n. 6435).

fol. 114—114′. XXXIIII [XV]. Passio Felicis papae (ib. n. 2857).

fol. 120—123. XXXVIII [XIX]. Vita Godeliph auct. Drogone (ib. n. 3592).

fol. 123—175′ (m. al.). Gesta Barlaam et Iosaphat (ib. n. 979).

705. Codex Sancti Audomari n. 716, saec. XIII, volumen VIII, formae maximae, fol. 206, e quibus folia 1. et 2. tota fere excisa sunt, Vitas sanctorum a die 28. Octobris ad diem 29. Novembris continet, Vitis duabus (fol. 199′—206) praeter ordinem additis. Folia nonnulla et in initio et in calce voluminis humore inquinata sunt.

fol. 5′—7′. V. Salvii Ambian. (AA. SS. Ian. I, 704—706).

fol. 7′—12. V. Faronis (A 3 b; cf. V, 179).

fol. 12—16. Passio II. et Inventio Quintini (BHL. n. 7005/7).

fol. 16—17. Inventio Quintini ab Eligio facta (= V. Eligii II, 6; inc. *Sanctissimo atque religionis cultu devotissimo Eligio Noviomensis ęcclesiae episcopo inter cętera*, cf. supra IV, 697, n. 3).

fol. 17—18. Sermo de Quintino (inc. *Festus nobis presens*).

fol. 18—22′. Miraculorum eiusdem prologus et c. 8—38. cum Translatione a. 835 (SS. XV, 266—270).

fol. 22′—25′. Vita II. Foillani (AA. SS. Oct. XIII, 385—390).

fol. 29—32. V. Maturini (AA. SS. Nov. I, 250—255).

fol. 37—45. Vita II. Hugberti auct. Iona cum Translatione a. 825 (SS. XV, 235/7), omissa epistula (C 2; cf. AA. SS. Nov. I, 764).

fol. 47—50′. V. Leonardi (III, 396—399, similis 1 a; AA. SS. Nov. III, 150—155) et Mirac. eius I, 1. 4. 5. 2 (ib. p. 155—158).

fol. 50′—52′. Vita I. Winnoci (8; cf. V, 743).

fol. 52′—55. Mirac. eiusdem (cf. ib. p. 751).

fol. 55—66′. Vita II. et Mirac. eiusdem auct. Drogone (SS. XV, 2, p. 775—782, cf. p. 774; AA. SS. Nov. III, 267—284, cf. p. 267).

fol. 66′—71′. V. Willibrordi auct. Alcvino liber I (8b[1]; cf. VII, 102).
fol. 71′—74′. Passio IV Coronatorum (AA. SS. Nov. III, 765—779, classis B).
fol. 77. Gennadius, De viris inlustribus c. 19, ed. Richardson p. 69 (de Sulpicio Severo).
fol. 77—102′. Sulpicii Severi V. Martini, epistulae tres, Dialogi.
fol. 102′—103. Gregorii Turon. Hist. I, 48 (supra I, 55/6).
fol. 103—131′. Eiusdem Virtutes Martini (ib. p. 584—661; cf. p. 469).
fol. 131′—133. Mirac. Agnetis et Burgundofarae a. 1141. Turonis facta (BHL. n. 166).
fol. 133. Fortunati Carm. I, 5 (Auct. ant. IV, 1, p. 9—10).
fol. 135—136′. Vita II. Cuniberti (BHL. n. 2017).
fol. 136′—142. V. Livini auct. Pseudo-Bonifatio (ib. n. 4960).
fol. 142—143. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1, p. 59—60).
fol. 143—146. Vita V. Machuti (BHL. n. 5120).
fol. 146—168. V. Columbani auct. Iona lib. I. II, 1—6. 11—25 (A 2a**·[2]; cf. Krusch, Ionas p. 87).
fol. 173′—176. Passio Clementis I. papae (BHL. n. 1848).
fol. 176—181. V. Trudonis auct. Donato (4a*; cf. VI, 268).
fol. 193—197. V. Maximi Reiensis auct. Dynamio, epistula omissa (BHL. n. 5853).
fol. 197—199. Sermo Eusebii (immo Fausti) de eodem (ib. n. 5852).
fol. 199′—202. V. Vigoris Baioc. (ib. n. 8609. 8611).
fol. 202—206. Vita II. Maxelendis (ib. n. 5795), folio partim exciso mutila.

706. Codex Sancti Audomari n. 764, saec. X, olim S. Bertini, duabus partibus constat (fol. 1—76. et 77—96). Cf. 'Archiv' VIII, 417sq.; L. Deschamps, 'Mémoires de la Société des Antiquaires de la Morinie' V, 1841, p. 173—208, et 'Atlas des Mémoires' V, tab. 1—9; Levison, 'N. Arch.' XXVII, 494sq.
Officium et hymni de Wandregiselo.
Index capitum Vitae II. Wandregiseli.
Commemoratio genealogiae domni Arnulfi (SS. II, 308—309. 324—325, col. 2).
Vita II. Wandregiseli (1; cf. V, 11), picturis illustrata.
fol. 28′—30′. Visio Karoli III. (SS. X, 458; cf. 'N. Arch.' XXVII, 399sqq. 493sqq.).
fol. 31—50. Mirac. Wandregiseli (1; cf. SS. XV, 406).
fol. 52. Catalogus episc. Rotomag. (Duchesne, 'Fastes épiscopaux' II[2], 1910, p. 204sq.; cf. p. 201).
fol. 52′—75. V. Ansberti (1a; cf. V, 616).
Hymnus de Ansberto (1a; cf. ib. p. 641).
Vita Ansberti metrica (cf. ib. p. 618).
fol. 77—77′. Prologus Vitae II. Bertini (cf. ib. p. 747, n. 7).
fol. 78—88. Mirac. Bertini (SS. XV, 509—516; cf. p. 507).
fol. 91—96. V. Winnoci (5; cf. V, 743).

707. Codex Sancti Audomari n. 765, saec. XI, olim *liber Sancti Bertini* (fol. 1′, m. saec. XIII), formae maioris, post textus complures ad s. Martinum spectantes (cf. I, 474) continet
fol. 151′—165. V. Vulframni (1a; cf. V, 659).

708. Codex Sancti Audomari n. 791, saec. X/XI, olim *de libraria Sancti Bertini*, formae mediae, continet Vitas Passionesque et alias (cf. 'Archiv' VIII, 420) et
fol. 65′—69′. Vitam II. Germani Paris. (3a; cf. VII, 368) et
V. Erminonis (2a; cf. VI, 448).

Coenobium canonicorum
Sancti Floriani *(Sankt Florian in Austria superiore)*.

709. Codex Sancti Floriani III, 8, a. 1449. in monasterio Wiblingensi dioecesis Constantiensis per Georgium Spar et Martinum Imler exaratus, formae maioris, fol. 271. Cf. 'Archiv' X, 430; A. Czerny, 'Die Handschriften der Stiftsbibliothek St. Florian', Linz 1871, p. 241.
fol. 268′sqq. V. Columbani auct. Iona II, 23—25 [V. Bertulfi] (A 1b[10]; cf. Krusch, Ionas p. 73).

710. Codex Sancti Floriani XI, 384, saec. XIII/XIV (fol. 1—3′. et 4—76′) et XII. ex. (fol. 77sqq.), formae maximae, fol. 423, breviarium continet, compluribus manibus exaratum. Cf. Czerny l. l. p. 152.
fol. 329′—331. Officium sancti Floriani, cui inest
fol. 330—331. Passio Floriani (A 5b; cf. 'N. Arch.' XXVIII, 366).
fol. 345′—346′. Passio Kiliani (2c[2]; cf. V, 718).
fol. 356′—357′. Conversio Afrae (III, 55—58, 2 *sacerdotibus affirmatur*; similis cod. B 3b. c).
fol. 380—380′. Passio Acaunensium martyrum E (inc. *Sub Dyocletiano et Maximiano imperatoribus cum per diversas*; cf. III, 23sq.).
fol. 384′—385′. Initium Vitae Galli auct. Walahfrido, in 6 lectiones divisum (IV, 285, 10—287, 26).

Sancti Galli urbs *(Sankt Gallen)*.

I. Bibliotheca coenobialis.[1]

711. Sangallensis n. 194, saec. VIII. ex., formae minoris, pag. 233.
p. 1—113. Homiliae 12 Caesarii Arelat. (cf. C. Fr. Arnold, 'Caesarius von Arelate', 1894, p. 454. 464. 466. de codice Sangall. n. 193 et Wirziburgensibus).

[1]) Cf. (Gust. Scherrer), 'Verzeichnis der Hss. der Stiftsbibliothek von St. Gallen', Halae Saxonum 1875

p. 113—129. Sermo ad monachos (inc. *Instruet nos adque ortatur*; cf. ib. p. 454. 467).

p. 129—179. *Liber [II.] sancti Hisidori episcopi Soliloquiorum* [Synonymorum] (inc. *Queso te, anima, obsecro te*; Migne LXXXIII, 845 sqq.).

p. 179—204. *Item aliquid de Sinonima sancti Hisidori Spalensis episcopi* (inc. *Qur infilex natus sum*, des. *his salvus erit*; ib. lib. I, 19—78, col. 832—846).

p. 204—212. Praedicatio Eligii (A 1; cf. IV, 750).

p. 212—214. *Cum quale disciplina debiat salli* (inc. *Tanta debit esse reverencie*; cf. Arnold l. l. p. 450. 454. 464. 467).

p. 214—215. De oratione (inc. *Si hominibus carnalibus*; cf. ib p. 464).

p. 215—219. *Item humilia ex leccione euangelii: Homo quidam discendebat* etc. [Luc. 10, 30] (inc. *Cum in euangelica leccione*, ed. C. P. Caspari, 'Briefe, Abhandlungen, Predigten', Christianiae 1890, p. 206—208, cf. p. 429).

p. 219—225. Sermo Augustini de eleemosyna (Migne XXXIX, 2340—42).

p. 225—231. *Incipit humilia sancti Hi[si]dori Spalensis episcopi* (inc. *Timor Domini expellit peccatum*).

p. 232. *Exposicio de All[el]uia*, cuius pauci versus legi possunt.

712. **Sangallensis** n. 454, saec. IX. ex., formae mediae, pag. 368, post Martyrologium quod dicitur parvum Romanum et Martyrologium Adonis (cf. H. Quentin, 'Les martyrologes historiques du moyen âge', 1908, p. 412, 466) inter folia saec. XII. exarata exhibet

p. 365—368. V. Severini Burdegal. auct. Fortunato (3a; cf. VII, 211).

713. **Sangallensis** n. 548, saec. VIII/IX, formae octavae, pag. 176. Cf. E. Munding, 'Das Verzeichnis der St. Galler Heiligenleben und ihrer Handschriften in Codex Sangall. No. 566' ('Texte und Arbeiten herausgeg. durch die Erzabtei Beuron, 1. Abteilung, Heft 3/4'), Beuron 1918, p. 125.

p. 67—116. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 1; cf. V, 260).

p. 117—127. V. Apri Tullensis.

714. **Sangallensis** n. 551, saec. X, formae octavae, pag. 448, in codice n. 566. citatus quasi *Collectariolum Vitae Eusebii*, cum V. Eusebii Vercell. primum locum occupet. Cf. Munding l. l. p. 111—113.

p. 13—59. V. Landiberti Traiect. (B 3; cf. VI, 316).

p. 106—125. V. Germani Grandivall. (1; cf. V, 31).

p. 174—210. V. Vedasti auct. Alcvino (A 5a; cf. III, 404).

p. 227—310. Vita II. Corbiniani (1; cf. VI, 545).

p. 349—447. V. Aridii (1; cf. III, 580).

715. **Sangallensis** n. 552, formae minoris, pag. 282 (e quibus p. 108—282. errore quasi 208—382. signatae sunt), e tribus partibus constat, e quibus prima (p. 1—174) et secunda (p. 175—250) saec. IX. ex., tertia (p. 251—282) saec. VIII. exaratae sunt. In inferiore margine p. 133. adnotatum est: *oia Lxrfbrbnt* (i. e. Lurebrant ?). Cf. E. Steinmeyer et E. Sievers, 'Di. althochdeutschen Glossen' IV, 1898, p. 452.

p. 103—171. V. Bonifatii auct. Willibaldo (2a; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XIX); quam

p. 172—173. sententiae ex eadem excerptae excipiunt (ib. p. 57—58).

p. 197—250. V. Benedicti auct. Gregorio M. (= Dialogorum liber II).

p. 251—282. V. Martini auct. Sulpicio Severo, fine mutila.

716. **Sangallensis** n. 553, saec. X. ineunte a 5 librariis scriptus, formae octavae, pag. 227, in codice n. 566. vocatus *liber sancti Columbani*; cf. Munding l. l. p. 119—121, qui codicem saeculo IX. ineunti attribuit. Specimina scripturae habent Ildefonsus ab Arx, SS. II, tab. 1 (ad p. 5) et Lawlor l. l. tab. I.

p. 2—118. V. Columbani auct. Iona liber I. et

p. 119—132. lib. II, 1—6 [V. Athalae] et

p. 132—150. lib. II, 23—25 [V. Bertulfi] (A 1a; cf. IV, 36; Krusch, Ionas p. 60).

p. 151—162. *Hom(ilia) lec(tionis) eiusdem dicenda in festivitate sancti Galli confessoris* (inc. *Audiens a Domino Petrus*; cf. Scherrer l. l. p. 172).

p. 163. Genealogiae Galli et Brigidae (IV, 241).

p. 164. Genealogia Patricii.

p. 166—167. 169—227. V. Galli auct. Wettino (cf. IV, 240 sq.).

717. **Sangallensis** n. 556, formae quadratae, pag. 417, e compluribus partibus constat. Cf. Munding l. l. p. 118. 127.

p. 4—50 (saec. XI). V. Haimhrammi (B 2b; cf. IV, 461).

p. 55—319 (saec. X. ex.). V. Eligii (3; cf. IV, 657).

p. 320—324 (saec. X. ex.). Inventio Quintini (= V. Eligii II, 6; cf. ib. p. 697, n. 3).

718. **Sangallensis** n. 559, saec. XI, formae magnae, pag. 266, a pluribus librariis scriptus.

p. 190—218. V. Vedasti auct. Alcvino (C 1; cf. III, 404).

p. 218—223. Mirac. eiusdem (SS. XV, 397 sq.).

719. **Sangallensis** n. 560, saec. XI, formae octavae maioris, pag. 544, ab Herimanno post a. 1072. exaratus, teste inscriptione p. 6 (supra IV, 242). Pag. 260. et 261. vacant. Specimen scripturae exhibent A. Chroust, Monumenta palaeographica (1. series), vol. II, fasc. XVI, tab. 10, et A. Merton, 'Die Buchmalerei in St. Gallen vom 9. bis zum 11. Jahrhundert', Lipsiae 1912, tab. 86, 2 (cf. p. 81).

p. 8—259. V. Galli auct. Walahfrido (1b; cf. IV, 242).
p. 262—305. V. Otmari auct. eodem (SS. II, 41—47).
p. 306—371. Mirac. Otmari auct. Isone (ib. p. 47—54).
p. 374—544. V. Wiboradae auct. qui dicitur Hepidanno (cf. SS. IV, 446, et notas p. 452 sqq.).

720. Sangallensis n. 561, saec. X/XI, formae quadratae, pag. 210. Cf. Munding l. l. p. 106 sq.
p. 139—152. V. Genovefae (2a; cf. III, 209).
p. 177—184. V. Radegundis auct. Fortunato (foliis amissis mutila desinit II, 373, 11 *trepidantibus*, classis 3; cf. II, 361).

721. Sangallensis n. 562, saec. X, formae magnae, pag. 140, olim Constantiam ablatus, sed a. 1653. redemptus (cf. IV, 245). Specimina scripturae exhibent Ildefonsus ab Arx, SS. II, tab. 2 (ad p. 22), et A. Merton l. l. tab. 42 (cf. p. 51).
p. 2—92. V. Galli auct. Walahfrido (5a; cf. IV, 245).
p. 92—93. Hymnus de Gallo auct. eodem (inc. *Vita sanctorum via*, MG. Poetae II, 411).
p. 95—113. V. Otmari auct. eodem (SS. II, 41—47).
p. 113—139. Mirac. Otmari auct. Isone (ib. p. 47—54).

722. Sangallensis n. 563, saec. IX/X, formae quadratae, pag. 294. In folio praefixo manu Ildefonsi ab Arx adnotatum est: *Hic codex vocatus est ab Isone n. 566* (v. infra) '*Collectaneus Richarii*'. Cf. Munding l. l. p. 122—125.
p. 3—20. V. Richarii auct. Alcvino (1; cf. IV, 385).
p. 20—26. Passio Dionysii, prologo omisso (Auct. ant. IV, 2, p. 102—105).
p. 26—34. Passio VII Dormientium auct. Gregorio Turon. (I, 848—853; Analecta Bolland. XII, 377—387).
p. 34—56. Passio et Inventio prior Quintini (AA. SS. Oct. XIII, 787—793).
p. 57—60. Inventio eiusdem ab Eligio facta (= V. Eligii II, 6; cf. supra IV, 657. 697, n. 3).
p. 60—87. V. Gregorii M. auct. Paulo.
p. 96—127. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3a; cf. V, 262).
p. 127—150. V. Amandi (B 1; cf. V, 414).
p. 150—173. V. Salvii Engolism. (BHL. n. 7472).
p. 180—202. V. Vedasti auct. Alcvino (A 2; cf. III, 404).
p. 218—228. Passio Acaunensium martyrum (C; cf. III, 23).
p. 260—281. Passio et Inventio Firmini (BHL. n. 3002. 3009).
p. 282—293. V. Audoini (3; cf. V, 544).

723. Sangallensis n. 564, saec. XII, formae octavae, pag. 320, e codice n. 560 descriptus est. Cf. Munding l. l. p. 121 sq.
p. 4—162. V. Galli auct. Walahfrido (1b*; cf. IV, 243).
p. 162—190. V. Otmari auct. eodem (SS. II, 41—47).
p. 190—230. Mirac. Otmari auct. Isone (ib. p. 47—54).
p. 231 sqq. V. Wiboradae auct. qui dicitur Hepidanno (cf. ib. IV, 446, et notas p. 452 sqq.).

724. Sangallensis n. 565, saec. XI. in. (p. 223—242. saec. XII), formae quadratae, pag. 503, in codice n. 566. manu saec. XIII. citatus quasi *Collectariolum beati Mauri*. Cf. Munding l. l. p. 107—110.
p. 3—71. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto (BHL. n. 5773).
p. 71—85. V. Remacli (1; cf. V, 100).
p. 86—106. Mirac. Remacli I, 1—14 (SS. XV, 433—436).
p. 134—158. Translatio Benedicti (inc. *Cum diu gens*; SS. XV, 480—482 in notis).
p. 181—201. Mirac. Waldburgis auct. Wolfhardo I, 1—10 (ib. p. 538—542, 23).
p. 201—222. V. Gangulfi (1b; cf. VII, 148).
p. 223—242 (saec. XII) et p. 243—283. V. Magni auct. Pseudo-Theodoro (inc. *In tempore illo cum beatissimus Columbanus*); cf. Scherrer p. 180, n.
p. 284—354. V. Willibrordi auct. Alcvino libri duo (3a; cf. VII, 100).
p. 367—420. V. Udalrici auct. Bernone (cf. SS. IV, 381 sq.).
p. 421—470. V. Remacli auct. Notkero (3; cf. V, 103).
p. 470—480. Sermo de Remaclo (AA. SS. Sept. I, 725—727).

725. Sangallensis n. 566, a pluribus librariis scriptus, formae quadratae, pag. 342. Pag. 1. tabula contentorum saec. XIV. exarata extat; p. 3—21. Kalendarium saec. X. scriptum occupat, praemissa (p. 2, saec. X) ab alio librario praefatione et notis ab ipso scriba et posterioribus ad nomina singulorum sanctorum additis de codicibus, in quibus uniuscuiusque Vita requirenda esset (ed. P. Lehmann, 'Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz' I, 1918, p. 89—99; Munding l. l. p. 3—13). Constat autem codex e tribus partibus (cf. Munding p. 19—42):

1. Pag. 1—96, saec. X, cuius partis Vitae (p. 22—96) manu coaeva Kalendario praecedenti postea illatae sunt, additis verbis *et hic* aut *in hac sceda*.
   p. 22—41. V. Goaris (B 2; cf. IV, 408).
   p. 81—95. V. Lucii (1*; cf. III, 2).
2. Pag. 97—326, saec. IX. ex., liber prima manu in kalendario allatus quasi *Collectariolum passionis sancti Desiderii*. Cf. supra p. 531 sq.
   p. 98—113. Passio Desiderii auct. Adone (1; cf. III, 629), addito indiculo qui dicitur Isonis (ib. p. 628).

p. 113—126. V. Theudarii auct. eodem (1a; cf. III, 525).
p. 212—219. Passio Kiliani (2b; cf. V, 718).
p. 291—326. Vita et Virtutes Geretrudis (A 3a; cf. II, 450).

3. Pag. 327—341, saec. XI, Passionem Gereonis auct. Helinando continent (BHL. n. 3446).

726. Sangallensis n. 567, formae octavae, pag. 199, e compluribus codicibus constat. Cf. Munding l. l. p. 121. et 129—133.
p. 75—110 (saec. IX). Vita Gregorii M. Northumbrica (ed. Fr. A. Gasquet, 'A Life of Pope St. Gregory the Great', 1904, praefixa imagine scripturae; cf. P. Ewald, 'Historische Aufsätze dem Andenken an G. Waitz gewidmet', 1886, p. 22 sqq.).
p. 111—128 (saec. IX). Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (G; cf. Auct. ant. IV, 2, p. VII).
p. 128—133 (saec. IX). Epistula Hilarii ad Abram filiam spuria (Corpus scr. eccl. Lat. LXV, 237—244).
p. 133 (saec. IX). Initium hymni Hilarii (inc. *Ymnum dicat turba*; ib. p. 217).
p. 135—152 (saec. VIII/IX). V. Lucii, partim in quaternione rescripto (p. 142—153) exarata (1; cf. III, 2). De scriptura huius partis Raetica egit K. Mohlberg, 'Das fränkische Sacramentarium Gelasianum in alamannischer Überlieferung' ('Liturgiegeschichtliche Quellen' I), 1918, p. XCII sq.; cf. etiam A. Dold, 'Prophetentexte' ('Texte und Arbeiten herausgeg. durch die Erzabtei Beuron, 1. Abteilung, Heft 1/2'), 1917, p. XIV sqq., qui p. 143—172. textus primigenios erasos (Prophetarum Minorum) publici iuris fecit, specimine photographico adiecto.
p. 155—163 (saec. IX). V. Lonoghylii (1; cf. VII, 431).
p. 164—170 (saec. IX) et 171—198 (saec. VIII. ex.). V. Martini et epistulae auct. Sulpicio Severo, addita descriptione basilicae S. Martini (Gregorii Turon. Hist. II, 14).

727. Sangallensis n. 569, saec. X, formae mediae, p. 259.
p. 224—231. Passio II. Victoris et Ursi (cf. III, 32, 6).
p. 233—239. Passio III. eorundem (cf. ib. l. 24).

728. Sangallensis n. 571, saec. XII. et IX, formae minoris, pag. 293.
p. 179—212. V. Remacli auct. Notkero (2; cf. V, 103).
p. 213—218. Sermo de eodem (AA. SS. Sept. I, 725—727).
p. 235—263 (saec. IX). Ermanrici sermo de vita Sualonis dicti Soli (1; cf. SS. XV, 152).
p. 276—293 (saec. IX). Vita I. Burchardi (1; cf. ib. p. 44).

729. Sangallensis n. 572, saec. XI, formae octavae, pag. 140, a quaternione septimo incipit, sex amissis.
p. 1—108. V. Galli auct. Walahfrido (5b; cf. III, 245).
p. 109—126. V. Otmari auct. eodem (SS. II, 41—47).
p. 126—140. Mirac. Otmari auct. Isone (mutila desinunt c. 10. *panem eatenus sibi denegatum*, ib. p. 51, 45).

730. Sangallensis n. 573, saec. IX/X, formae octavae, p. 476. Cf. Dümmler, 'N. Arch.' IV, 277. 109.
p. 173—276. V. Martini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 1, p. 294—370; cf. p. XXII).
p. 276—293. Carmen eiusdem in laudem s. Mariae (ib. p. 371—380).
p. 294—319. Visio Wettini auct. Heitone (MG. Poetae II, 267—275; cf. p. 264).
p. 320—367. Eadem auct. Walahfrido (ib. p. 301—333).
p. 367—370. Visio pauperculae mulieris (ed. Wattenbach, 'Geschichtequellen' I[6], 277, n. 2).
p. 370—398. Visio Baronti (2; cf. V, 372).
p. 398—405. *Versus Bedae beati de die iudicii* (Migne XCIV, 633—638).
p. 406—407. Walahfridi carmen n. 88. dubium (MG. Poetae II, 421 sq.).
p. 408—466. V. Leudegarii metrica (MG. Poetae III, 5—37; cf. p. 4).
p. 466—476. Carmina Pauli (partim dubia) n. 47. 48. 51. 52. 30—32 (ib. I, 77—82. 65 sq.; cf. p. 32. et K. Neff, 'Die Gedichte des Paulus Diaconus', 'Quellen und Untersuchungen zur lateinischen Philologie des Mittelalters' III, 4, 1908, p. XIV).

731. Sangallensis n. 577, saec. X, formae maximae, pag. 754, in codice n. 566. vocatus *Passionarium novum* (*magnum* m. al. add.). Cf. Munding l. l. p. 99—105.
p. 5—45. V. Ermenlandi (3b; cf. V, 679).
p. 45—53. V. Meginrati (1; cf. SS. XV, 444).
p. 71—86. V. Odiliae (2a; cf. VI, 32).
p. 137—155. V. Hilarii auct. Fortunato (H; cf. Auct. ant. IV, 2, p. VII).
p. 155—158. Epistula Hilarii ad Abram filiam spuria (Corpus script. eccl. Lat. LXV, 237—244).
p. 158—161. Hymnus eiusdem (inc. *Ymnum dicat turba*; ib. p. 217—223).
p. 198—242. V. Bonifatii auct. Willibaldo, sententiis excerptis in calce repetitis (2a*; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XIX).
p. 367—374. Passio Thrudperti (1; cf. IV, 355).
p. 431—440. V. Bibiani (1; cf. III, 93).
p. 440—449. V. Lonoghylii (2; cf. VII, 431).
p. 575—579. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).

p. 580—601. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 1**; cf. V, 261).
p. 603—618. V. Pirminii (1, cf. SS. XV, 18; A¹, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 2. et 34).

II. Archivum coenobiale *('Stiftsarchiv'.)*

732. Sangallensis archivi coenobialis n. X, saec. IX/X, olim Fabariensis, formae minoris, fol. IV + 107 + II. Folia 4 praefixa (saec. XI) fragmenta sermonum continent, foliis duobus (saec. X) in calce adiectis Rufini Hist. eccl. IV, 7—11 (ed. Mommsen p. 311, 27 — 321, 18) insunt. Cf. 'Archiv' IX, 593sq.
fol. 1—6. Passio Acaunensium martyrum (classis X 4).
fol. 6—10. Inventio sanctae Crucis (BHL. n. 4169).
fol. 10—10'. Versus de pugna Fontanetica a. 841, in spatio vacuo relicto paulo post exarati (F; cf. MG. Poetae II, 137; Nithardi Hist. ed. E. Müller, 1907, p. 51).
fol. 11—18. Passio VII Dormientium (BHL. n. 2316).
fol. 19—102. Gregorii M. Dialogorum libri IV.
fol. 105—107. Gesta Silvestri contracta.

733. Sangallensis archivi coenobialis n. 12 (26), olim Fabariensis, formae mediae, fol. 243, e tribus partibus constat, e quibus priores (fol. 1—103. et 104—172) saec. XII. exaratae sunt, tertia (fol. 173—243) saec. X/XI. scripta commentarium in evangelium Matthaei (c. 2, 4—6, 8) initio et fine mutilum continet. Cf. 'Archiv' IX, 595.
fol. 1'—34'. V. Columbani auct. Iona lib. I. et
fol. 34'—40'. lib. II, 7—10 [V. Eustasii] (A 1f; cf. Krusch, Ionas p. 78).
fol. 41—87. V. Galli auct. Walahfrido (similis cod. 3b).
fol. 87'—95. V. Otmari auct. eodem (SS. II, 41—47).
fol. 104'—130'. V. Augustini auct. Possidio.
fol. 130'—135. V. Meginrati (SS. XV, 445—448, cf. p. 444, n. 6; similis cod. 2).
fol. 136—148. V. Waldburgis auct. anonymo (AA. SS. Febr. III, 548—550).
fol. 148—151. Passio Sigismundi (14, cf. II, 331; similis cod. A 2b).
fol. 166—171. V. Apri Tull. (AA. SS. Sept. V, 66—69).

Segobriga *(Segorve)* **civitas Hispaniae.**

734. Segobrigensis archivi capitularis arm. G. est. 1, saec. XVI, inter collectanea Iohannis Baptistae Perezii Historiam Wambae auct. Iuliano continet (1a; cf. V, 494).

Semur *(dép. Côte-d'Or).*

735. Semurensis n. 1, saec. X, olim Reomaensis, formae quadratae, fol. 78, e quibus folium 70. excisum est. Cf. 'Cat. gén.' (8°) VI, 1887, p. 296sqq.; Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 615sqq.
fol. 1. Prologus metricus (inc. *Sortior in prologo*; ed. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 615).
fol. 1bis—9. V. Iohannis Reom. B, in 7 lectiones divisa, praemissis (fol. 1') 5 versibus (ib. p. 615sq.) et (fol. 9—13) 4 lectionibus e Vita C (II, 3. 4. 7—9) suppletis (cf. ib. p. 616; supra III, 504, n. 7; Krusch, Ionas p. 325, n. 1).
fol. 13—15. Lectio XII, scil. homilia de Iohanne (inc. *Sanctorum mortem semper*).
fol. 15. Versus 12 (inc. *Lectio finitur*), saec. XI. in spatio vacuo exarati (ed. Krusch l. l. p. 616).
fol. 15'—20. V. Iohannis Reom. B, foliis inter fol. 17. et 18. amissis lacera (cf. ib.).
fol. 20—27'. Passio Acaunensium martyrum (X 3b; cf. III, 28).
fol. 30—45. Translationes et Miracula Iohannis (AA. SS. Ian. II, 863—868), quae oratio (fol. 45—45') et hymni de eodem (fol. 45'—50) excipiunt.
fol. 50—69'. V. Iohannis C, fine mutila (cf. Krusch l. l. p. 617; supra III, 504, n. 7; Ionas p. 325, n. 1).
fol. 71'—73' (saec. XI). Diplomata Chlodovechi et Chlotharii Reomaensia spuria (Pertz, MG. Dipl. Merov. p. 113. 125).
fol. 74 (saec. XIV). Nomina episcoporum Lingonensium ad Hyduinum (1200—1203).
fol. 75'—76' (saec. XIV). Nomina abbatum Reomaensium, foliis 2 perditis fine mutila (cf. Krusch l. l. p. 617sq.).

736. Semurensis n. 24, formae octavae, fol. 138, continet fol. 1—45. martyrologium Reomaense saec. XV. exaratum (cf. 'Cat. gén.' l. l. p. 306; Krusch l. l. p. 618; supra III, 516, n. 5; 517, n. 1; Ionas p. 342, n. 3; p. 343, n. 1).

Sigmaringen.

Museum principis de Hohenzollern.

737. Sigmaringensis n. 9, saec. XII/XIII, olim Albae Augiae (Weissenau), formae maximae, fol. 265, Vitas sanctorum ita dispositas continet, ut Passiones martyrum Ianuarii ad Iunium praecedant (fol. 11'—120), Vitae confessorum eorundem mensium sequantur (fol. 134—228), et hic et illic actis sanctorum aliorum additis (fol. 120'—133'. et 228—265). Cf. W. Wattenbach, 'Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, Neue Folge' XIV, 1867, p. 235sq.; F. A. Lehner, 'Fürstlich Hohenzollern'sches Museum zu Sigmaringen, Verzeichniss der Handschriften', Sigmaringae 1872, p. 8sqq.
fol. 66'—71. V. Gangulfi (VII, 155—170, 6; generis 1d).
fol. 75—95'. V. Bonifatii auct. Otloho (ed. Levison p. 111—217, 10, sed p. 131, 16—134, 37. 142, 25—145, 28. 168, 32—201, 29. praetermissa sunt; similis cod. 3).
fol. 144—146'. V. Hilarii auct. Fortunato, prologo omisso (Auct. ant. IV, 2, p. 2, 7—7; des. ut Y).

fol. 176—182. Vita et Virtutes Gertrudis (inc. BHL. n. 3492, des. n. 3500 b, deinde n. 3500 c).

fol. 190′—202′. V. Leonis IX. auct. Wiberto, additis Miraculis.

fol. 202′—216′. Vita III. Waldburgis (BHL. n. 8769).

fol. 217—223′. V. Symeonis auct. Eberwino (ib. n. 7963; SS. VIII, 209—211).

fol. 223′—228. V. Maximini Trever. auct. Lupo (III, 74—82).

fol. 238—242. V. Servatii fabulosa (inc. *Ad illuminandum genus*, ed. Fr. Wilhelm, 'Sanct Servatius', 1910, p. 273, ed. A. Kempeneers, 'Hendrik van Veldeke', 1913, p. 1; des. *corpus translatum est. Ibi nunc magnis virtutibus pollet* etc., cf. Vitam II, c. 5, supra III, 90, 28, sed fabulae posteriores praecedunt).

Bibliotheca comitum de **Sternberg v. Liebenau** supra p. 598.

Stratoburgum in Alsatia *(Straßburg)*.

738. Stratoburgensis bibliothecae civitatis G. n. 90, saec. XI/XII, olim Murbacensis, in obsidione a. 1870. combustus, continebat

fol. 146—177. Passionem Leudegarii auct. Frulando (1a; cf. V, 279).

Stuttgart.

739. Stuttgartiensis bibliothecae publicae inter libros bibliothecae palatinae XIV, 1 (G. 38), saec. IX, olim ecclesiae maioris Constantiensis (cf. supra p. 97), deinde *monasterii Weingartensis a. 1630.* ibique signatus G. 42. 4°, formae quadratae, e foliis 41 constat, quibus (fol. 1′—41) Vitae Willibrordi auct. Alcvino liber uterque inest (1; cf. VII, 97).

740. Stuttgartiensis bibliothecae publicae Bibl. fol. 56, saec. XIII, olim Zwifaltensis, formae maximae, fol. 134, picturis ornatus est. Tertia fere pars codicis excisa est, cui olim inter alia Vitae Columbani et Corbiniani inerant, teste indice (saec. XV) praefixo. Fol. 1. epistula Wighardi abbatis Hirsaugiensis a. 1395. abbati Zwifaltensi transmissa legitur.

fol. 7—8′. Passio et Translatio Thrudperti (1*; cf. IV, 355).

fol. 8′. Carmen de eodem (Mone, 'Quellensammlung der badischen Landesgeschichte' I, 26; cf. p. 21).

fol. 21′—23. Passio I. Kiliani, m. al. ex altera Passione interpolata (cf. V, 718, n. 6).

fol. 55′—57′. Conversio et Passio Afrae (B 3b; cf. III, 46).

fol. 99—101. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (11; cf. VI, 333).

fol. 105—107. Passio Acaunensium martyrum (X 2 f; cf. III, 28).

fol. 107—111. V. Emmerammi auct. Meginfredo (cf. IV, 471, n. 1).

741. Stuttgartiensis Bibl. fol. 58, saec. XII, olim Zwifaltensis n. 167, vol. III, formae maximae, fol. 187 (numeri 1—191. adsunt, sed folia singula post fol. 4. et 53. numeris carent, atque numeri 171—176. errore praetermissi sunt), litteris initialibus perpulchre exornatus; post fol. 62. unum folium excisum est. Fol. 3. et index coaevus extat, in quo textus numeris distincti sunt, et manu alia, sed aequali fere versus inscripti sunt hi:

Matris, Christe, tuae libros famulosque (m. al. corr. *famulos librosque*) *tuere,*
Quos Zwivilda tuum servat ad obsequium.

Fol. 1. leguntur *Nomina Romanorum pontificum* (prima manus pervenit ad Celestinum II., a. 1143—44), *Nomina Iherosolimorum episcoporum* (ad Willehelmum, a. 1130—45), *Nomina Constantiensium episcoporum* (pr. m. ad Hermannum I, a. 1138—1165; SS. XIII, 324—326), *Nomina Zwivildensium abbatum* (pr. m. ad Ernestum, a. 1141—46; ib. p. 333). Cf. Merzdorf, 'Serapeum XX, 1859, Intelligenz-Blatt' p. 69; 'Archiv' IV, 567 sqq. XI, 269 sqq.

fol. 3′—9′. 1. V. Udalrici auct. Bernone absque epilogo (Migne CXLII, 1183—1204; prologus SS. IV, 381 sq.).

fol. 9′—11′. 2. Vita I. Goaris (IV, 411—423; textus A retractatus).

fol. 18′—24. 6. Vita et Mirac. Verenae (1; cf. SS. IV, 446*).

fol 24—27. 7. Vita I. Aegidii (AA. SS. Sept. I, 299—303).

fol. 27—36. 8. V. Magni auct. Otloho absque prologo (BHL. n. 5163).

fol. 36′—39. 9. Vita et Translatio Aurelii auct. Willirammo absque prologo (cf. 'Archiv' XI, 271; BHL. n. 820).

fol. 40—43′ (saec. XIII). Vita Leonardi (III, 396—399, similis 1a; AA. SS. Nov. III, 150—155) et Mirac. eius I, 1. 4—8 (ib. p. 155—159).

fol. 50—53′. 15. V. Gangulfi (2e*; cf. VII, 149).

fol. 55′—58′. 18. Vita III. Willibaldi (cf. SS. XV, 86, 3).

fol. 59—71′. 19. V. Remigii auct. Hincmaro c. 1—30 (III, 259—328, 6), multis omissis (classis 1 aut 2).

fol. 73′—74. 23. Passio Floriani B (cf. III, 65 sq.).

fol. 76′—96. 27. V. Galli auct. Walahfrido (IV, 280—337; classis 1).

fol. 98—100′. 29. Vita II. Pirminii (2, cf. SS. XV, 19, 28; AA. SS. Nov. II, 1, p. 4).

fol. 101—106. 31. V. Willibrordi auct. Alcvino (3d[1]; cf. VII, 100).

fol. 106—117′. 32. V. Martini auct. Sulpicio Severo aliaque ad Martinum spectantia.

fol. 117′—118′. 33. V. Brictii, i. e. Gregorii Turon. Hist. II, 1 (supra I, 59 sq.).

fol. 118′—126. 34. Vita et Mirac. Otmari auct. Walahfrido et Isone (SS. II, 41—54).

fol. 126—130. 35. V. Odiliae (1 i; cf. VI, 32).
fol. 130—138'. 36. V. Wiboradae auct. Hartmanno una cum epitaphio (1; cf. SS. IV, 446*).
fol. 138'—140. 37. V. Arbogasti (BHL. n. 656).
fol. 158'—162. 40. Passio Leudegarii auct. Ursino absque prologo (V, 324sqq.; textus generis B 1, sed inde a c. 21. in breve coactus).
fol. 162 (m. al. in spatio vacuo). *Isti sunt episcopi sub Romano pontifice*, index cardinalium et episcoporum Siciliae et Italiae inferioris.
fol. 170—177'. 42. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).
fol. 177'. 43. *Incipit prefacio de translatione corporis sancti Benedicti abbatis sororisque Scolasticae beatissimae virginis* (inc. *Si quis forte requirit, quo tempore*, des. *inclusus et remotus a mundi strepitu mansit*).
fol. 177'—180. Adventus et exceptio Benedicti in agrum Floriacensem (SS. XV, 480—482, in notis).
fol. 180—181. *Argumentum de eadem translatione* (inc. *Quoniam auditu comperimus a nonnullis dubitari*, des. *voluntate praefati religiosi Dei servi sunt permoti. Valete*).
fol. 181—184'. Illatio Benedicti Floriacum auct. Theoderico Amorbacensi (Mabillon, Acta IV, 2, p. 350—354, et Catalogus codicum hagiogr. Bruxell. I, 2, p. 258—261; Dümmler, 'Über Theoderich von Amorbach', 'Abhandlungen der Berliner Akademie' 1894, p. 23—28).
fol. 187'—191' (saec. XIII). 46. V. Adalberti auct. Iohanne Canapario (2; cf. SS. IV, 576).

Taurinum *(Turin)*.[1]

742. **Taurinensis** F. II, 10 (Ottino n. 12), saec. XI, olim (fol. 1) *Liber sancti Columbani de Bobio*, formae maioris, fol. 322 + III, partem breviarii continet. Cf. Carta, Cipolla, Frati, Monumenta palaeographica sacra. 'Atlante paleografico-artistico', Taurini 1899, p. 31. et tab. 41; Cipolla l. l. p. 173 sq. et tab. 80.
fol. 45—49'. V. Columbani auct. Iona lib. II, 1—6 (V. Athalae) et
fol. 68—70'. II, 7—10 (V. Eustasii) et
fol. 145—151. II, 23—25 (V. Bertulfi) et
fol. 232—258. lib. I (B 1b**; cf. Krusch, Ionas p. 105).
fol. 122'—124'. Mirac. Columbani c. 8—13 (BHL. n. 1904).

743. **Taurinensis** F. III, 15 (Ottino n. 23), saec. XI (fol. 1—30, 33—35, 52. saec. XV), olim (fol. 1) *Liber sancti Columbani de Bobio*, formae minoris, fol. 1—9. et 18—58. Cf. Cipolla p. 166 sq. et tab. 76.
fol. 29—55. V. Columbani (B 1b*; cf. Krusch, Ionas p. 105).

744. **Taurinensis** bibliothecae nationalis F. III, 16 (antea n. 14, Ottino n. 24), saec. XI (X. secundum Cipolla), olim Bobiensis, formae magnae, fol. 233. Fol. 1. m. saec. XIV. adnotatum est: *Liber sancti* [121] *Columbani de Bobio*, et m. saec. XV: *Istud passionarium est monachorum congregationis sancte Iustine de observancia ordinis sancti Benedicti residencium in monasterio sancti Columbani de Bobio. Scriptum sub numero* (*121* in ras.). Cf. Cipolla p. 154—158, 184—186. et tab. 67/8. 85, 2.
fol. 72—73. Passio Afrae (olim A 7a, cf. III, 45; iam a, cf. 'N. Arch.' XXXIII, 29sqq. et SS. R. Merov. VII, 194).
fol. 131'—138. V. Filiberti (A 1b; cf. V, 574).
fol. 160—171. V. Walarici (2; cf. IV, 159).
fol. 204—205'. Passio Sigismundi (A 2a; cf. II, 330).

745. **Taurinensis** F. IV, 12 (Ottino n. 33), saec. X. ex. et (fol. 64—103) XI (X. in. secundum Cipollam), olim (fol. 1a) *Liber sancti Columbani de Bobio* signatus n. 150, formae quadratae, fol. 116. Fol. 1a. eodem modo quo in codice praecedente saec. XV. adnotatum est: *Iste liber est monachorum — — Bobio. Scriptus sub numero 150*; notam a. 1630. folio praefixo adscriptam v. Cipolla p. 147, supra IV, 43, n. 3; Krusch, Ionas p. 104, n. 2. Cf. Cipolla p. 147—152. et tab. 60—65.
fol. 1a. 1b—53'. V. Columbani auct. Iona lib. I,
fol. 64—70. lib. II, 1—6 [V. Athalae],
fol. 70—78'. II, 23—25 [V. Bertulfi],
fol. 79—88. II, 7—10 [V. Eustasii],
fol. 88—101'. II, 11—22 [Mirac. Evoriac.] (B 1b; cf. IV, 43; Krusch, Ionas p. 104).
fol. 102—103. Versus de Bobuleno (B 1b; cf. IV, 153).
fol. 103'—116 (saec. XI/XII). Mirac. Columbani (Rossetti, 'Bobbio illustrato' I, 149—181), quorum initium (fol. 103'—107') saec. XIV, pars extrema (fol. 116) saec. XV. suppleta sunt (inc. *Quoniam gesta et miracula*, BHL. n. 1905).

746. **Taurinensis** F. IV, 24 (Ottino n. 39), saec. XI (ad fol. 67), olim (fol. 1. 61) *Liber sancti Columbani de Bobio* ibique a. 1461. signatus et (fol. 61) n. 153 et (fol. 68') n. 69, formae mediae, fol. 93. Cf. Carta etc., 'Atlante paleogr.-artistico' p. 20 sq. et tab. 22, 2; Cipolla p. 158—159. et tab. 69.
fol. 1—60. V. Galli auct. Walahfrido (3a*; cf. IV, 244).

747. **Taurinensis** F. IV, 26 (antea n. 20, Ottino n. 41), saec. X. in., olim (fol. 1, m. saec. XIV) *Liber sancti* [151] *Columbani de Bobio*, formae

[1]) Cf. G. Ottino, 'I codici Bobbiesi nella Biblioteca Nazionale di Torino', Taurini 1890; C. Cipolla, 'Codici Bobbiesi della Biblioteca nazionale universitaria di Torino' ('Collezione paleografica Bobbiese' I), Mediolani 1907; Cipolla, De Sanctis, Frati, 'Inventario dei codici superstiti Greci e Latini antichi della biblioteca nazionale di Torino' ('Rivista di Filologia' XXXII, 1904, p. 385—588); A. Poncelet, Catalogus codicum hagiographic. Latin. bibliothecae Nationalis Taurinensis (Analecta Bolland. XXVIII, 1909, p. 417—478).

86*

magnae, fol. 126, ab Amalfredo S. Columbano oblatus (cf. versus fol. 125; supra IV, 43. 244, Cipolla p. 144). Cf. Cipolla p. 144—147. et tab. 58/9.

fol. 1—36'. V. Columbani auct. Iona lib. I,

fol. 36'—42. II, 1—6 [V. Athalae],

fol. 42—49'. II, 23—25 [V. Bertulfi],

fol. 49'—58. II, 7—10 [V. Eustasii],

fol. 58—70'. II, 11—22 [Mirac. Evoriac.] (B 1a; cf. IV, 43; Krusch, Ionas p. 104).

fol. 70'—72. Versus de Bobuleno (cf. IV, 153).

fol. 72—125. V. Galli auct. Walahfrido (3a; cf. IV, 244).

Toletum (*Toledo*).

748. Toletanus bibliothecae capitularis n. 27. 24, saec. XVI, tomum I. collectaneorum Iohannis Baptistae Perez continet. Cf. Ewald, 'N. Arch.' VI, 362.

fol. 62'sqq. Epistulae Wisigothicae (T; cf. MG. Epist. III, 658).

fol. 77—82. V. Desiderii Vienn. auct. Sisebuto (1b; cf. III, 624).

749. Toletanus bibliothecae capitularis n. 27. 26, saec. XVI, tomum III. collectaneorum eorundem continet. Cf. Ewald l. l. p. 363sqq.

fol. 5'sqq. Chronica Victoris Tonnenensis et Iohannis Biclarensis (cf. Auct. ant. XI, 174).

fol. 29sqq. Chronica Hydatii (cf. ib. p. 9).

fol. 33'sqq. Isidori Chronica maiora (cf. ib. p. 406sq.) et Historia Gothorum, Wandalorum, Sueborum (cf. ib. p. 265).

fol. 118'sqq. Historia Wambae auct. Iuliano (1b; cf. V, 494).

Laterculus regum Wisigothorum (cf. Auct. ant. XIII, 462; Zeumer, Leges Visigothorum p. 457—461).

Continuatio Isidori Byzantia Arabica a. 741 (cf. Auct. ant. XI, 329).

Trecae (*Troyes*).[1]

750. Trecensis n. 1, saec. XIII. in., formae maximae, fol. I + 198, olim Clarae Vallis ibique Q 70 signatus, scilicet legendarii magni volumen tertium, cui Vitae sanctorum a Kalendis Aprilibus ad Kalendas Iulias insunt. In calce unum folium excisum est. Cf. p. 547sqq.

fol. 31'—34'. V. Richarii auct. Alcvino (IV, 390—400, 30; 5d, cf. VII, 438. 444, n. 3).

fol. 40—41'. Passio Sigismundi (II, 333—340; similis C).

fol. 65'—69. V. Gangulfi (3c[1]; cf. VII, 150).

fol. 81—82'. V. Fidoli B (cf. III, 428; inc. *Dilectissimi fratres*).

fol. 86—90'. V. et Mirac. Austregisili (IV, 191sqq.; similis 3c).

fol. 100—107. V. Germani Paris. auct. Fortunato (4b; cf. VII, 351).

fol. 109'—112. V. Maximini Trever. auct. Lupo (III, 74, 19—82; classis 5).

fol. 171'—173. V. Columbani auct. Iona II, 1—6 [V. Athalae] (A 2c[4a]; cf. Krusch, Ionas p. 93).

751. Trecensis n. 7, saec. XII, olim Aremarensis (hodie Montiéramey, dép. Aube, arr. Troyes, cant. Lusigny) iuxta catalogum impressum (p. 17), cum in folio praefixo nomen *De Lantage 1637* saec. XVII. adnotatum sit (hodie Lantages, arr. Bar-sur-Seine, cant. Chaource), formae maximae, fol. 272, Vitas sanctorum totius anni continet, etsi menses Iulius, Augustus, Septembris inter folia 152. et 153. desunt. Post folium enim 152. et in calce nonnulla exciderunt. Cf. supra p. 546.

fol. 1—14. V. Silvestri.

fol. 23—26. V. Eugendi (3b; cf. III, 130).

fol. 26—29'. V. Genovefae (III, 215—238; similis 4f, cf. Krusch, 'N. Arch.' XL, 159, n. 1).

fol. 29'—30'. V. Gregorii Lingon. auct. Gregorio Turon. (I, 686—690) interpolata (BHL. n. 3666).

fol. 30'—35'. V. Frodoberti (1; cf. V, 71).

fol. 35'—38'. Vita et Virtutes Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—11; affinis V A).

fol. 41'—48'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto (BHL. n. 5773).

fol. 52—56. V. Sulpicii Bituric. D (cf. IV, 370), prologo et Miraculis omissis.

fol. 69'—72. V. Iohannis Reom. C (cf. III, 504; Krusch, Ionas p. 324).

fol. 82'—88. Vita et Mirac. Austrebertae (BHL. n. 832. 834/5. 837. 838).

fol. 88—89'. V. Albini auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 29, 6—33).

fol. 92'—96. Vita et Virtutes Geretrudis retractatae (BHL. n. 3492. 3496. 3500). Vitam (inc. *Venerabilis igitur Dei famulae*) praecedit prologus (inc. *Si sanctorum miracula ad aedificationem*), in quo haec leguntur: *Ego itaque, qui vitam, conversationem obitumque beatae virginis Gertrudis scriptis mandare studui, veritus, ne noxam praesumptoris incurrerem* (ita prologus Vitae Silvestri, ed. Mombritius, Sanctuarium II, 279'), *utpote qui quasi aliorum sudores meos voluerim esse labores, tuo, reverentissima mater Leupwif, solamine peto iuvari, quae me tanto operi* (corr. ex *opere*) *insudare voluisti. Neque enim meis viribus id me posse perficere credo, sed vestris et huius sanctae congregationis Nivialensis precibus fultus, ad illum spem erigo* (cf. supra V, 428, 25/6. VI, 482, 7), *qui aperit ora mutorum. — — Scire autem legentes volo, quia ex ea* (sic), *quae in aliis exemplaribus legi, cum seriem verborum plerisque in locis mutarim, nil tamen de virtutibus subtraxi, quin pocius ea, quae prepostero ordine posita inveni, suo loco restitui. — —* Cf. Poncelet, Catalogus codicum hagiograph. Latin. bibliothecae Vaticanae p. 339sq., de prologo Virtutum congruo, qui hic deest.

[1]) Cf. 'Cat. gén.' (4°) II, 1855.

fol. 124'—125'. V. Fidoli (A; cf. III, 427).
fol. 131'—134. V. Germani Paris. auct. Fortunato (5c[1b*]; cf. VII, 352).
fol. 138'—139'. V. Medardi Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73; affinis PR).
fol. 153—161'. V. Remigii auct. Hincmaro c. 1—29, multis omissis (III, 259, 6—326, 19; classis 4).
fol. 161'—168'. Passio Leudegarii auct. Frulando (V, 356—359, 35; classis 2).
fol. 168'—176'. Passio Dionysii auct. Hildvino (BHL. n. 2175).
fol. 176'—177. Revelatio Stephano papae ostensa (SS. XV, 2—3).
fol. 178'—182'. V. Bercharii auct. Adsone (BHL. n. 1178).
fol. 197'—199'. V. Marcelli auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 49—54; 8, cf. AA. SS. Nov. I, 262).
fol. 199'—201. V. Vigoris (cf. ib. p. 287 sq.).
fol. 209—229. Virtutum Martini libri IV auct. Gregorio Turon. (14k; cf. I, 469).
fol. 229—229'. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1, p. 59—60).
fol. 229'—233'. V. Gregorii Turon. (BHL. n.3682).
fol. 233'—235. Vita II. Aniani (cf. III, 107).
fol. 244'—250. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (I, 827—846; classis 3).

752. Trecensis n. 755, saec. XI, olim monasterii Cellensis (Montier-la-Celle) n. 12, formae mediae, fol. 177, continet
5. V. Balthildis (B 3; cf. II, 480).

753. Trecensis n. 1171, saec. XI, olim collegii Oratoriani Trecensis, antea Pithoeanus (II, 2), formae quadratae, fol. 317, inter alia continet
30. V. Theodulfi (Mabillon, Acta I, 346—349),
33. fol. 194'—200. V. Lupi Senon. (2a; cf. IV, 177), addita homilia,
35. Vita I. Aniani (2; cf. III, 106), quam Vita II. excipit (cf. ib. p. 107, n. 3).

754. Trecensis n. 1248, saec. X/XI, olim bibliothecae Boherianae D 65, formae mediae, fol. 141, cum alia continet tum
fol. 92—97. Passionem Quattuor Coronatorum (B 11; cf. AA. SS. Nov. III, 750) et
V. Radegundis libros II (4a; cf. II, 361), cui Gregorii Turon. Hist. VI, 29 (supra I, 267 sq.) et epistula Caesariae (MG. Epist. III, 450—453) adiunctae sunt.

755. Trecensis n. 1876, saec. XIII. ex. vel XIV. in., olim Clarevallensis Q 86, formae minoris, fol. 169, inter alia continet (cf. 'Cat. gén.' l. l. p. 777 sqq.; 'N. Arch.' II, 296 sq.)
1. Alcvini Vitam Richarii interpolatam (cf. IV, 387. 389, 39. 401, 26; MG. Epist. IV, 465) et Miracula Richarii (cf. IV, 387; SS. XV, 915, n. 3);
18. Visionem Karoli III. (SS. X, 458; cf. 'N. Arch.' XXVII, 493, n. 1).

Trenorcium *(Tournus, dép. Saône-et-Loire).*

756. Trenorciensis n. 1, saec. X (fol. 1—116) et XII, formae minoris, fol. 143. Cf. A. de Charmasse, 'Mémoires de la Société Éduenne', 2. series II, Augustoduni 1873, p. 445—457; 'Cat. gén.' (8°) VI, 1887, p. 382; H. Curé, 'Saint-Philibert de Tournus', Parisiis 1905, p. 137 sqq.
fol. 1bis'—34'. V. Filiberti cum epist. Ermentarii (A 3a; cf. V, 574).
fol. 34'—116'. Mirac. eiusdem auct. Ermentario (B; cf. ed. Poupardin, 'Monuments de l'hist. des abbayes de Saint-Philibert', 1905, p. XLVI sqq.).
fol. 119—134. Chronicon Trenorciense auct. Falcone (ib. p. 71—106).

Treveri *(Trier).*

I. Bibliotheca urbana.[1])

757. Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. 788, Num. loc. 1372 (antea n. 783), saec. XV, olim Clusae Eberhardinae, formae minoris, fol. 240. Cf. G. Kentenich, 'Die Ascetischen Hss. der Stadtbibliothek zu Trier' ('Beschreibendes Verzeichnis' etc. VI), 1910, p. 112 sqq.
fol. 146—173 (142—169). V. Willibrordi auct. Alcvino lib. I (7b; cf. VII, 102).

758. Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. 1141 (Kentenich n. 412), Num. loc. 444 (antea 230), saec. XII, olim S. Martini Treverensis, formae quadratae, fol. 130. Fol. 1. saec. XII. adnotatum est: *Codex Sancti Martini* (corr. e *Martino*); *si quis eum abstulerit, anathema sit,* saec. XIV/XV. in tegumento interiore: *Bartholomus* (sic) *me lig(avit).*
fol. 11—17. Virtutes Geretrudis (II, 464—474).
fol. 17—20'. Vita eiusdem (ib. p. 453—464; classis B).
fol. 40'—46. Conversio et Passio Afrae (A 3b; cf. III, 44).
fol. 54—67. Mirac. Andreae auct. Gregorio Turon. (I, 827—846).
fol. 67'—93'. V. Remigii auct. Hincmaro ($2x^3$; cf. III, 245).
fol. 121—129'. V. Odiliae (2b*; cf. VI, 32).

759. Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. 1151 (Kentenich n. 422), tom. I, Num. loc. 453 (antea n. 962), saec. XIII, legendarii S. Maximini Treverensis volumen secundum, a. 1827. ex dono D. Hermes in bibliothecam urbanam translatus, formae maioris, fol. 223, menses Februarium, Martium, Aprilem continet. Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 621 sq.; supra p. 536 sq.

1) Cf. G. Kentenich, 'Verzeichnis der Hss. des historischen Archivs der Stadt Trier' (M. Keuffer et G. Kentenich, 'Beschreibendes Verzeichnis der Hss. der Stadtbibliothek zu Trier' VIII), Treveris 1899—1914.

fol. 11'—15'. V. Amandi (A 3h; cf. V, 413).
fol. 15'—19. V. Vedasti auct. Alcvino (A 5c*; cf. III, 404).
fol. 23'—25. V. Amantii Ruten. (Auct. ant. IV, 2, p. 55sqq., similis cod. B; AA. SS. Nov. II, 1, p. 276sqq.).
fol. 64'—66'. V. Eucherii Aurelian. (2b*; cf. VII, 44).
fol. 67—68'. V. Albini auct. Fortunato (Y; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XV).
fol. 71—72. V. Columbani auct. Iona II, 1—6 [V. Athalae] (A 1b[5]; cf. IV, 39; Krusch, Ionas p. 70).
fol. 85—102. V. Geretrudis (C 1; cf. II, 451).
fol. 106—112. V. Heriberti auct. Lantberto (4; cf. SS. IV, 740).
fol. 121—134. Vita III. Liudgeri (M; cf. Diekamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, 1881, p. LXII).
fol. 156—157'. V. Paterni auct. Fortunato (V; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XVI).
fol. 195—196. V. Ursmari auct. Ratherio (cf. VI, 451, n. 4).
fol. 205—207. V. Lupi Senon. (3a; cf. IV, 178).

760. Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. 1151 (Kentenich n. 422), tom. II, Num. loc. 454 (antea n. 963), saec. XIII, legendarii S. Maximini volumen III, formae maioris, fol. 180, mensem Maium continet. In pagina ultima saec. XV. adnotatum est: *Iste liber pertinet monasterio Sancti Maximini extra muros Treverenses ordinis sancti Benedicti. Si quis abstulerit, anathema sit.* Specimen scripturae exhibet A. Chroust, Monumenta palaeographica, Series II, vol. I, fasc. 6, tab. 5 (= 295). Cf. Krusch l. l. p. 622sqq.; supra p. 536sq.
fol. 2—5'. Vita II. Waldburgis (BHL. n. 8766).
fol. 16—17'. Passio Sigismundi (II, 333—340; similis cod. A 2b).
fol. 26'—27. Passio Floriani (B 5; cf. III, 66).
fol. 46'—50'. Passio Gangulfi (3a[2]; cf. VII, 149).
fol. 52—65. Gesta Servatii fabulosa (inc. *Ad illuminandum*; cf. III, 86 sub n. 2; 'N. Arch.' XVIII, 622sq.; Fr. Wilhelm, 'Sanct Servatius'. 1910, p. LXXXIII).
fol. 92—93 (saec. XIV). V. Iudoci (BHL. n. 4511).
fol. 96—102. V. Willelmi ducis (cf. SS. XV, 211—213 in nota).
fol. 104'—106. Passio Desiderii Lingon. (AA. SS. Maii V, 244—246).
fol. 108'—113'. V. Wigberti auct. Sigeberto (4; cf. SS. VIII, 507).
fol. 116—124. V. Germani Paris. auct. Fortunato (1c; cf. VII, 348).
fol. 126—129'. V. Maximini auct. Lupo (2; cf. III, 73), quam fol. 129'—137'. Miracula eiusdem auct. Sigehardo (SS. IV, 230—234; 1, cf. p. 229) excipiunt.
fol. 140'—145. Vita et Mirac. Symeonis auct. Eberwino (BHL. n. 7963/4; excerpta SS. VIII, 209—211), prologo omisso.
fol. 145'—147. Vita et Mirac. Popponis archiepisc. Trever. (= Gesta Treverorum c. 31. cum additamento c. 1. 2. 7, SS. VIII, 172/3. 175/6. 180/1; inter verba addit. c. 2, p. 176, l. 32. *nullus tamen quid pa* || et c. 7, p. 180, l. 46. *arcubus novem* lacuna existit, folio post fol. 146'. exciso; cf. ib. p. 128).
fol. 149'—153'. V. Conradi archiepisc. Trever. (1b; cf. SS. VIII, 213).
fol. 165—167'. Vita Bonifatii Moguntina (1; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXI).
fol. 167'—178. Vita eiusdem auct. Willibaldo (2c; cf. ib. p. XX).

761. Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. 1151 (Kentenich n. 422), tom. III, Num. loc. 455 (antea n. 964), saec. XIII, legendarii S. Maximini volumen IV, formae maioris, fol. 250, menses Iunium et Iulium continet. Cf. Krusch l. l. p. 624sq.; supra p. 536sq.
fol. 3—7. V. Chlodulfi Mett. (BHL. n. 1735).
fol. 9—11. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73; similis cod. P).
fol. 46—49. V. Aviti (A 1c; cf. III, 381).
fol. 49—52. V. Aniani (2**; cf. III, 106).
fol. 52'—56. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] (A 1b[5]; cf. IV, 39sq.; Krusch, Ionas p. 70).
fol. 108—118. V. Udalrici auct. Bernone (BHL. n. 8362; cf. SS. IV, 381sq.).
fol. 118—128. Vita et Mirac. Goaris auct. Wandalberto (SS. XV, 362—373).
fol. 128—130. Vita II. Willibaldi (BHL. n. 8932).
fol. 131—134. Passio II. Kiliani (cf. V, 719sqq.).
fol. 150'—160. V. Amalbergae (BHL. n. 323).
fol. 205—208. V. Sigolenae (BHL. n. 7572; cf. 'N. Arch.' XXXV, 220, n. 5).
fol. 214'—220. V. Magnerici Trever. auct. Eberwino (SS. VIII, 208sq.).
fol. 220—225. V. Glodesindis (AA. SS. Iulii VI, 203—210).
fol. 237—250. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (cf. VII, 239).

762. Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. 1151 (Kentenich n. 422), tom. IV, Num. loc. 456 (antea n. 965), saec. XIII, legendarii S. Maximini volumen VII, formae maioris, fol. 164, mensem Octobrem continet. Cf. Krusch l. l. p. 627; supra p. 536sq.
fol. 1—19. V. Remigii auct. Hincmaro (2x[1]*; cf. III, 244).
fol. 19—22. V. Nicetii Trever. (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 17; I, 727—733).
fol. 22—27. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3a[3]**; cf. V, 263).
fol. 30—35. Passio, Inventio, Mirac. Thyrsi et Bonifatii martyrum Trever. (SS. VIII, 220—223).

fol. 63—64. V. Venantii (= Gregorii Turon. Vitae Patrum c. 16; I, 724—727).
fol. 66'—75. V. Lulli auct. Lamperto (2a; cf. Lamperti Opera ed. Holder-Egger p. XXIII).
fol. 78'—96. V. Galli auct. Walahfrido (2e; cf. IV, 244).
fol. 120—124. Vita II. Severini Colon. (cf. VII, 214 sqq.).
fol. 128—129. V. Arbogasti Stratoburg. (BHL. n. 656).
fol. 132'—134. V. Bibiani (3a; cf. III, 93).

763. Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. 1216 (Kentenich n. 476), Num. loc. 512 (antea n. 558), saec. XV, olim Clusae Eberhardinae, chartaceus, fol. 315.
fol. 221—231. V. Willibrordi auct. Alcvino lib. I (7b*; cf. VII, 102).

764. Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. 1349 (Kentenich n. 52), Num. loc. 91 (antea n. XXXII), saec. XVI. in. et (fol. 200—342') XV, olim (fol. 4, m. saec. XVII) *Codex monasterii S. Mauritii in Tholegia proprius 1631*, deinde (fol. 3') *Bibl(iothecae) publ(icae) Trevirensis ex dono O. de Cohausen Conflu(entin)i 1819*, formae mediae, fol. 351, e quibus folia 1—3'. et 343—351'. vacant, chartaceus, e compluribus partibus compactus est. Inter alia insunt haec (cf. 'Archiv' XI, 364):
1. fol. 4—64' (saec. XVI. in.). Gesta Treverorum (SS. VIII, 130—200) et Continuationes ad a. 1259 (ib. XXIV, 376—414; cf. ib. p. 374 sub 1 b), quarum pars (ib. p. 390, 20 *volebant inferioris* — p. 412, 31 *pluribus donativis*) deest, foliis inter fol. 63. et 64. deperditis. In calce (fol. 64') brevis nota de primis episcopis Treverensibus addita est.
2. Folia 94—137. ab initio coniuncta ab uno librario saec. XVI. in. exarata sunt, exceptis foliis 136'—137.
fol. 94—96'. V. Pauli Virdun. (AA. SS. Febr. II, 175—178).
fol. 96'—110'. V. Columbani auct. Iona I (A 3****; cf. Krusch, Ionas p. 98).
fol. 111—114'. V. Eucharii Trever. (AA. SS. Ian. II, 918—922).
fol. 115—122. V. Marthae (BHL. n. 5545/6).
fol. 122'—136. *De dignitate et magnificencia ordinis sancti Benedicti*, scil. catalogi virorum clarorum ad eum pertinentium.
fol. 136'—137 (m. al.). *Nomina abbatum huius loci monasterii (Theologiensis* m. al. add.*)*, primo ad Gerhardum de Hassellt († 1517) perducta, sed postea compluribus manibus ad a. 1731. continuata.
3. fol. 176' (saec. XVI. in.). *Littere de fraternitate Virdunen(sium) et Tholeyen(sium)* a. 1238. conscriptae.
4. fol. 269—342' (saec. XV). Legenda Aurea Iacobi a Varagine, quae, reliquis deperditis, iam in Blasio (Febr. 3) desinit.

765. Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. 1376 (Kentenich n. 80), Num. loc. 141 (antea n. 578. et 394), saec. XVI. in., olim (fol. 1) *Codex monasterii sancti Mathie apostoli extra muros Tr(everenses) ordinis sancti Benedicti*, postea (fol. 5) *Bibl(iothecae) publ(icae) civ(itatis) Trev(erensis) 1802*, chartaceus, formae octavae, fol. 195. Post sermones in festivitate Petri et Pauli (fol. 132'), de Benedicto abbate (fol. 137), in Visitatione beatae Mariae (fol. 147') habendos haec adnotata sunt: *Prescriptus sermo collectus est (ex diversis libris* add. fol. *132') per fratrem Hupertum (Hubertum* ib.*) Colonie et (ac* ib.*) coram conventu recitatus ipso die beatorum Petri et Pauli apostolorum (rec. in die commemorationis sancti patri[s] nostri Benedicti abbatis* fol. 137; *rec. in festo Visitationis beate Marie virginis* fol. 147'*) anno Domini 1508 (1509, Deo gracias* fol. 137; *1510. Laudetur Deus* fol. 147'*)*.
fol. 25'—27'. V. Ursmari auct. Ratherio (cf. VI, 451, n. 4).
fol. 27'—29'. V. Columbani auct. Iona II, 1—6 [V. Athalae] (A 1 b**; cf. Krusch, Ionas p. 70).
fol. 33—37. Vita abbatum Acaunensium (B 2 b; cf. III, 173. VII, 328).
fol. 37—42'. Passio Maximi abb. Limon. (AA. SS. Ian. I, 91—94).
fol. 42'—43'. V. Theoderici abb. Rem. brevis (inc. *Tempore illo sicut opera*).
fol. 43'—45. V. Theodulfi abb. Rem. brevis (inc. *Tempore illo sicut per ipsum*).
fol. 45—46. V. Basoli brevis (inc. *Preclarum ac divina misericordia*).
fol. 46—47'. Inscriptiones basilicae S. Martini Turon. (inc. *Venimus en istuc*; Le Blant, 'Inscriptions chrétiennes de la Gaule' I, n. 166 sqq.).
fol. 47'. Descriptio eiusdem basilicae (ib. p. 245 sq., cf. Gregorii Turon. Hist. II, 14; inc. *Basilica sancti Martini abest*).
fol. 47'—48. Vita Hilarii rhythmica (inc. *Presul fuit Pictavensis nobilis Hilarius*; Dreves, Analecta hymnica XI, 154).
fol. 48—51. Virtutes eiusdem auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 7—11).
fol. 51—51'. Miraculum eiusdem (BHL. n. 3893).
fol. 54'—56. V. Memmii Catalaun. (inc. *In illis temporibus cum beatissimus Memius episcopus*; cf. V, 365, 9—22).
fol. 56—57'. V. Apri Tull. (inc. *Fuit quidam sacerdos Dei cultor nomine Aper*).
fol. 59—63. Vita I. Aniani (III, 108—117).
fol. 68—74. Vita I. Hugberti (1 b; cf. VI, 475).
fol. 74—76. Translatio II. eiusdem auct. Iona (SS. XV, 235—237; AA. SS. Nov. I, 817 sq.).
fol. 76—78. Vita I. Burchardi Wirzib. (SS. XV, 47—50).
fol. 78—80. Vita II. Agerici Virdun. (Catalogus codicum hagiogr. Latin. Paris. I, 479—482).

fol. 80—81. Fortunati carmen III, 23 de eodem (Auct. ant. IV, 1, p. 73—74).
fol. 81—90'. Vita II. Pirminii (inc. *In omni creaturarum*; AA. SS. Nov. II, 1, p. 35—45; SS. XV, 20).
fol. 90'—97'. V. Vedasti auct. Alcvino (C 1*; cf. III, 404).
fol. 97'—99. Mirac. eiusdem (SS. XV, 397—398).
fol. 99—100'. Sermo de Vedasto auct. Alcvino (AA. SS. Febr. I, 800).
fol. 102'—107. Passio Acaunensium martyrum (X 2h; cf. III, 28).
fol. 107—108'. Passio Sigismundi (II, 333—340).
fol. 108'—112'. V. Findani (SS. XV, 503sqq.).
fol. 137'—144. Passio L virginum Coloniensium (Analecta Bolland. III, 7—20).
fol. 149—156. V. Liutwini (AA. SS. Sept. VIII, 169—172).
fol. 156'—173'. Mirac. eiusdem (SS. XV, 2, p. 1261—68).
fol. 184'—188'. V. Amantii Ruten., prologo et Miraculis omissis (AA. SS. Nov. II, 1, p. 276—281; Auct. ant. IV, 2, p. 55—60).
fol. 188'—194. V. Albini auct. Fortunato, prologo omisso (ib. p. 29—33).

766. Treverensis bibliothecae urbanae Cat. mss. 1384 (Kentenich n. 88), Num. loc. 54 (antea n. CXVI), olim (fol. 1, m. saec. XIV) *Codex Sancti Martini Treverensis*, deinde *Liber Soc(ietatis) Iesu collegii Trevirensis an(no) 1608*, cui codex obvenit *Ex donat(ione) R. D. I. V. L.* (= reverendi domini iuris utriusque licentiati) *D. Barth. Bodegemij officialis Trevirensis*, formae quadratae, fol. 76, diversis temporibus scripta continet. Saec. XI. exaratae sunt
fol. 35—53'. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 3a**; cf. V, 262) et
fol. 59'—67'. V. Willibrordi auct. Alcvino I (1 b; cf. VII, 98).

II. Bibliotheca cathedralis.

767. Treverensis bibliothecae cathedralis n. 5, saec. XII. in., monasterio Abdinghovensi in suburbio Patherbrunnensi sito a Gumberto abbate (1083—1114)[1]) donatus, postea (fol. 1) *Ex libris Christophori comitis de Kesselstatt decani Paderbornensis anno 1806*, formae minoris, fol. 145, e duabus partibus (fol. 1—103. et 104—145) constat. Folia 52—103. rescripta sunt (exceptis foliis 86. et 93), ita ut vestigia scripturae prioris (saec. X) passim eluceant. Fol. 1. versus leguntur:

Ecclesiae librum dat Gumbertus pater istum,
Sperans aeternae sibi reddi praemia vitae,

quos verba erasa excipiunt: *Liber ap(osto)lorum Pe(tri) et Pa(uli) in Patherb(runna); quem si quis abstulerit, anathema sit.* In folio (146) tegumento posteriori affixo versus 19 de Paschali II. (1099—1118) exarati sunt, quibus praescriptum est: *Versus de Paschali papa. Milo* (sic); quos edidit Dümmler, 'N. Arch.' I, 184 (v. 1. legendum est *timendus*). Cf. 'Archiv' VIII, 606.
fol. 1'—60. V. Columbani auct. Iona liber I,
fol. 60—69. lib. II, 1—6 [V. Athalae],
fol. 69—85. lib. II, 7—10 [V. Eustasii],
fol. 85—103'. lib. II, 11—22 [Mirac. Evoriac.] (A 1d; cf. Krusch, Ionas p. 77).
fol. 104'—141. Antiphonae, responsoria, hymni, lectiones ad Willibaldum, Wynnebaldum, Waldburgam spectantia. Lectiones e Vita II. Willibaldi (Canisius-Basnage III, 1, p. 16sqq.) et e V. Wynnebaldi (SS. XV, 106sqq.) haustae sunt.
fol. 141—145'. Passio Barbarae (BHL. n. 913).

768. Treverensis bibliothecae cathedralis n. 23, saec. XVI. in., olim (teste nota saec. XVI. in. tegumento anteriori adscripta) *Liber monasterii beatorum apostolorum Petri et Pauli in Ammensleve ordinis beati Benedicti abbatis, Magdeburgensis diocesis* (Groß- et Klein-Ammensleben, Reg.-Bez. Magdeburg, Kr. Wolmirstedt), postea (fol. 1) *Ex libris Christophori comitis de Kesselstatt decani Paderbornensis anno 1807*, formae minoris, fol. 306, chartaceus, e 4 partibus (fol. 1—150, 151—209, 210—272, 273—306) constat; folia quartae antiquitus numeris propriis (1—34) distincta erant. Fol. 150. saec. XVI. in. adnotatum est: *In magna Ammensleve commoratio mea est*, dum numeri annorum *1512* (fol. 209') et *1511* (fol. 249'. 269') alibi leguntur. Cf. 'Archiv' VIII, 607.
fol. 1—149'. Liber Wilhelmi Parisiensis de Stimulo amoris.
fol. 151—183'. V. Columbani retractata (BHL. n. 1901; cf. Analecta Bolland. XI, 326).
fol. 183'—209'. Miracula eiusdem (BHL. n. 1904 cum initio n. 1905).
fol. 210—269'. Quattuor sermones.
fol. 273—282 (1—10). V. Bonifatii auct. Otloho (2a**; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXXI).
fol. 282'—286' (10'—14'). Epitome eiusdem (2a***; cf. ib.).
fol. 295—299' (23—27'). V. Geretrudis (II, 453—464; classis A 3), additis Virtutum c. 2. 3 (ib. p. 465, 11—466, 17).
fol. 299'—306 (27'—34). Vitae Udalrici auct. Gerhardo epitome (inc. *Beatus Udalricus excelsa Alamannorum progenie*, des. *devotissime cum lacrimis commendavit*).

769. Treverensis bibliothecae cathedralis n. 93 (antea 102), saec. XII, olim Abdinghovensis, postea (fol. 1) *Ex libris Christophori comitis de Kesselstatt decani Paderbornensis anno 1803*, formae mediae, fol. 190, a pluribus librariis scriptus est. Fol. 1. quattuor versus erasi sunt,

[1]) De quo cf. P. Scheffer-Boichorst, Annales Patherbrunnenses, 1870, p. 76sqq.

quorum tertius et quartus legi possunt: *Liber apostolorum Petri et Pauli in Patherbrune. Pax servanti, maledictio tollenti. Amen.* Cf. 'Archiv' VIII, 608sq.

fol. 1—10'. V. Remacli auct. Notkero (cf. V, 103, n. 2).

fol. 10'—17'. V. Willibrordi auct. Alcvino (4b; cf. VII, 101).

fol. 23'. Carmina septem, manu coaeva addita (ed. Dümmler, 'N. Arch.' I, 180—182).

fol. 42—48'. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (3; cf. VI, 332).

fol. 61'. Epistula Heinrici IV. a. 1106 (inc. *Rogavimus filium nostrum*; MG. Constitutiones I, 131).

fol. 62. Epistulae 2 Gregorii VII (inc. *Quod regnum Theutonicorum* et *Quoniam ex lite*; Jaffé, Bibliotheca II, 552. 550sq.).

fol. 62'. Epistula Dietwini episc. Leod. (1048—75) (inc. *Domno I. gratia Dei venerabili episcopo D. coepiscopus fidele servitium cum orationibus. Sepositis interim, dulcissime mi domine, veteribus*). Migne CXLVI, 1441—1444.

fol. 83—120'. V. Bonifatii auct. Otloho (2a; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXX).

fol. 121—124. Passio II. Kiliani (cf. V, 720, n. 9).

fol. 124'—125'. V. Cuniberti (BHL. n. 2017).

fol. 143—152. V. Leobae auct. Rudolfo (4; cf. SS. XV, 120).

fol. 152—165. V. Galli auct. Walahfrido (2d; cf. IV, 244).

fol. 165'—168'. V. Otmari auct. eodem (SS. II, 41—47).

fol. 174—189'. Translatio Sebastiani auct. Odilone (SS. XV, 379—391).

fol. 189'—190'. Miraculum eiusdem (SS. XV, 2, p. 772—773; cf. p. 771).

770. Treverensis bibliothecae cathedralis n. 93[a], saec. XII (fol. 1—2. saec. XV), olim (fol. 1', m. saec. XV) *Codex monasterii sancti Mathie apostoli* (Treverensis) ibique signatus, ut fol. 2. saec. XVIII. adscriptum est, *alias M. I. N. 14, modo 308*, formae minoris, fol. 109. Fol. 109'. saec. XII. adnotatum est: *Libellus sancti Eucharii primi Trevirorum archiepiscopi* (manus coaeva superscripsit: *Ludowicus abbas*, scil. S. Matthiae c. a. 1169—82). *Si quis eum abstulerit, anathema sit. Amen.* Cf. Sauerland, 'Trierer Geschichtsquellen des XI. Jahrhunderts', 1889, p. 58.

fol. 2—21. V. Columbani auct. Iona I, epistula auctoris (fol. 2—2') saec. XV. suppleta (A 3***; cf. Krusch, Ionas p. 97).

fol. 54—59. V. Remacli, foliis excisis initio mutila (4b[1]; cf. V, 101).

fol. 59—70'. Mirac. eiusdem (SS. XV, 433sqq.).

fol. 70'—99. Vita et Mirac. Adalheidae imperatricis (ib. IV, 637—649).

III. Bibliotheca seminarii clericalis.

771. Treverensis seminarii clericalis n. 35 (R. I, 11), saec. XIII, legendarii S. Maximini volumen VI, a. 1840. e libris J. Marx professoris historiae ecclesiasticae in bibliothecam seminarii translatus, formae maioris, fol. 162, mensem Septembrem continet. Cf. Krusch, 'N. Arch.' XVIII, 626sq.; J. Marx, 'Handschriftenverzeichnis der Seminar-Bibliothek zu Trier' ('Trierisches Archiv, Ergänzungsheft' XIII), 1912, p. 29sqq.; supra p. 536sq.

fol. 20'—23. V. Remacli (4c; cf. V, 102).

fol. 23—24'. Mirac. eiusdem I, 1—8, et libri II. clausula (SS. XV, 433—436. 441).

fol. 29'—42. V. Magni auct. Pseudo-Theodoro (AA. SS. Sept. II, 735—758; cf. SS. IV, 425 sqq.).

fol. 65—71'. V. Romarici, Amati, Adelphii (2; cf. IV, 214).

fol. 83—90. V. Landiberti Traiect. auct. Sigeberto (4; cf. VI, 339).

fol. 98—100'. Passio Acaunensium martyrum (X 2e; cf. III, 28).

fol. 100'—109. V. Haimhrammi (A 4a; cf. IV, 460).

fol. 124'—126'. V. Sollemnis (3a; cf. VII, 307).

fol. 145—153. V. Leobae auct. Rudolfo (SS. XV, 121—131).

fol. 153—154'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).

fol. 154'—158. Vita III. et Mirac. Liutwini (AA. SS. Sept. VIII, 172—176; SS. XV, 1261sqq.).

772. Treverensis seminarii clericalis n. 36 (R. I, 12), saec. XIII, legendarii S. Maximini volumen VIII, formae maioris, fol. 209, e quibus folia 17—24. desunt, mensem Novembrem continet. Cf. Krusch l. l. p. 627sq.; Marx l. l. p. 32sq.; supra p. 536sq.

fol. 25—26'. V. Hugberti auct. Iona c. 15, parte priore perdita (AA. SS. Nov. I, 815sq.).

fol. 26'—34'. V. Willibrordi auct. Alcvino (7a; cf. VII, 102).

fol. 45—49. Vita I. Pirminii (SS. XV, 21—31; A[4], cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 34).

fol. 49'—54'. V. Leonardi (4, cf. III, 395; AA. SS. Nov. III, 150—155) et Mirac. eius I, 1—3 (ib. p. 155—157).

fol. 77—82. V. Livini auct. Pseudo-Bonifatio (Mabillon, Acta II, 450—461).

fol. 99—106' (m. al.). V. Elisabethae landgraviae (inc. BHL. n. 2509, des. n. 2493 f et m).

fol. 107—110. V. Otmari (SS. II, 41—47).

fol. 116—132'. V. Columbani auct. Iona I (A 3*; cf. IV, 42; Krusch, Ionas p. 97).

fol. 154—162'. V. Trudonis auct. Donato, fine mutila (2b*; cf. VI, 268).

fol. 190'—193. Vita II. Bilihildis (Gropp, Collectio scriptorum Wirceburg. I, 788—791).

773. Treverensis seminarii clericalis n. 75 (R. IV, 11), saec. XII, olim S. Matthiae Treverensis, formae minoris, fol. 148. Cf. Marx l. l. p. 60sq.

fol. 2—29. Vitae Willibrordi auct. Alcvino libri II (5a; cf. VII, 101).

fol. 30—34'. V. Lupi Senon. (IV, 179sqq.).

Turicum (*Zürich*).

I. Archivum cantonale.

774. Codex archivi Turicensis, duo folia duplicia complectens, saec. XI, formae quadratae, fragmenta Vitae I. Galli continet (cf. IV, 240).

II. Bibliotheca cantonalis.

775. Turicensis bibliothecae cantonalis olim Rhenaugiensis n. 5, saec. XII (pag. 2—11. 91. 92. saec. XIII), formae maximae, pag. 283, antiquitus Vitas sanctorum *ab Augusto mense usque in Kal. Februarii* continebat, indice (saec. XII) teste, qui p. 1—2. extat; sed pars posterior codicis deperiit, cui cum aliae Vitae inerant tum Pirminii (65), Leonardi (66), Willibrordi (67), Columbani (74), Odiliae (81). Textus singuli numeris distincti sunt. Cf. supra p. 532.

p. 25—31. 5. Passio Oswaldi (= Bedae Hist. eccl. III, 1—3. 5—7. 9—13, initio immutato; inc. *Igitur rex Oswaldus suae nativitatis claram progeniem*), folio exciso fine mutila.

p. 33—37. 7. Conversio et Passio Afrae (similis cod. B 1).

p. 51—52. 14. Passio Symphoriani (AA. SS. Aug. IV, 496sq.).

p. 76—79. 20. V. Verenae (AA. SS. Sept. I, 164—167; SS. IV, 446*).

p. 80—86. 21. V. Aegidii, foliis excisis initio mutila (inc. c. 16. ‖ *affectu conditoris exerceret*, Analecta Bolland. VIII, p. 109, 3).

p. 90. 22. *Beda de septem miraculis mundi* (inc. *Primum miraculum est Rome salvatio tutior*); cf. H. Omont, 'Les sept merveilles du monde au moyen âge' ('Bibliothèque de l'École des chartes' XLIII, 1882, p. 47sqq.); Herm. Schott, De septem orbis spectaculis quaestiones (dissertatio Monacensis), 1891, app. p. IIIsq.

p. 90. 23. *Gregorius Turonorum episcopus de duobus amantibus* (In Gloria confess. c. 31. et 5; I, 767, 10—25. 751, 10—19).

p. 96—110. 24. V. Mansueti Tull. auct. Adsone (AA. SS. Sept. I, 637—651; SS. IV, 509—514).

p. 110—122. 25. V. Magni auct. Pseudo-Theodoro (BHL. n. 5162; cf. SS. IV, 425—427).

p. 150—156. 34. V. Landiberti Traiect. (B 4; cf. VI, 316).

p. 163—166. 36. Passio Acaunensium martyrum (similis cod. D 1).

p. 169—178. 38. V. Haimhrammi (similis cod. B 2b).

p. 185—189. 41. Passio Wenceslai (inc. *Crescente fide christiana*; BHL. n. 8823).

p. 189—191. 42. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).

p. 197—221. 44. V. Remigii auct. Hincmaro (III, 259—328; classis 2 x).

p. 221—235. 45. V. Germani Autissiod. interpolata, foliis deperditis fine mutila (cf. VII, 245, n.).

p. 236—238. 46. Passio Leudegarii auct. Ursino, initio mutila (B 1****; cf. V, 261).

p. 249—259. 50. Passio Dionysii auct. Hildvino, epistulis omissis (BHL. n. 2175).

p. 273—278. 56. Passio Undecim milium virginum (AA. SS. Oct. IX, 157—163).

776. Turicensis bibliothecae cantonalis olim Rhenaugiensis n. 81, formae minoris, pag. 378, e compluribus partibus compactus est.

1. p. 4—89 (saec. IX/X). V. Brigidae (AA. SS. Febr. I, 118sqq.), fine mutila.

2. p. 90—153 (saec. XI). V. Martialis auct. Pseudo-Aureliano, fine mutila (BHL. n. 5552).

3. p. 155—168 (saec. X). Passio Theodori (BHL. n. 8077).

4. Paginae 192—328. ad unum codicem saec. X. scriptum pertinent, cui saec. XI. paginae 329—350. adiunctae sunt.

p. 192—196. Passio Meginrati, initio mutila (inc. SS. XV, 447, 9 *de paradysi gaudio eiecit*; similis cod. 1).

p. 196—205. Passio Fortunatae (BHL. n. 3082).

p. 205—207. Translatio eiusdem a. 874 (2; cf. SS. XV, 472).

p. 233—258. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—474; classis A 3).

p. 258—271. Passio et Inventio prior Quintini (AA. SS. Oct. XIII, 781—787).

p. 271—274. Inventio eiusdem ab Eligio facta (= V. Eligii II, 6; cf. supra IV, 657. 697, n. 3).

p. 297—319. Passio Leudegarii auct. Ursino (B 1a; cf. V, 261).

5. Pars voluminis antiquissima (p. 352—378), saec. IX, V. Fursei continet, cui exeunti additamentum Nivialense insertum est (simile cod. A 1). Pagina 363. scripturam 'insularem' ostendit, cum reliqua librarii indigenae sint, qui in calce p. 378. adnotavit: *Ego Tetharius scripsi et subscripsi*, spatio maiore inter subscriptionem Vitae et subscriptionem librarii vacuo relicto. Ubi saec. XII. notitia de donationibus Burchardi de Munzenhem aliorumque congregationi Rhenaugiensi concessis scripta est (ed. Hohenbaum van der Meer apud G. G. Zapf, Monumenta anecdota historiam Germaniae illustrantia I, 1785, p. 472).

777. Turicensis bibliothecae cantonalis olim Rhenaugiensis n. 150, saec. XII, formae perparvae, pag. 48, continet

p. 1—31. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155) et
p. 31—48. Mirac. eius I, 1—5 (ib. p. 155—158).

III. Bibliotheca urbana.

778. Turicensis bibliothecae urbanae C. 10i, saec. X. in. (ita Munding p. 43 sq.; saec. X. ex. secundum Krusch), olim Sangallensis atque in codice Sangallensi n. 566. vocatus *Passionarium maius*, antea signatus A. 3. 217, formae maximae, fol. 274 (269, additis 10ª, 59ª, 61ª, 192ª, 235ª), Vitas sanctorum a die 2. Aprilis ad Kalendas Decembres continet, nonnullis (V. Carileffi, Germani Paris., Landiberti) ordinem turbantibus. Vitae singulae numeris distinctae sunt, indice praefixo. Post fol. 1. et 27. nonnulla exciderunt. Cf. supra IV, 38 sq.; Krusch, Ionas p. 66 sqq. et potissimum Munding l. l. (v. supra p. 678) p. 42—68; supra p. 531.
fol. 2—7. 1. V. Carileffi (1 a; cf. IV, 769).
fol. 7—10ª'. 2. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] et
fol. 10ª'—21. 3. II, 11—25 [Mirac. Evoriac. et V. Bertulfi] (A 1 b²; cf. IV, 39; Krusch, Ionas p. 67).
fol. 38—39. 9. V. Beati presb. Vindocin. (BHL. n. 1065).
fol. 43—44'. 11. Passio Floriani (A 2 a; cf. 'N. Arch.' XXVIII, 366).
fol. 50'—53'. 14. Vita II. Servatii (1 a*; cf. IV, 766).
fol. 62—64'. 20. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73), quam fol. 64'—66'. Fortunati carmen II, 16 (ib. IV, 1, p. 44—48) subsequitur cum hymno Chilperici I. regis alteroque (ed. P. v. Winterfeld, 'Zeitschrift für Deutsches Altertum' XLVII, 1903, p. 73—81; K. Strecker, MG. Poetae IV, 2, p. 455—458, cf. p. 449).
fol. 67'—70'. 22. V. Aviti (A 1; cf. IV, 768).
fol. 73'—82. 25. V. Germani Paris. auct. Fortunato (1 a; cf. VII, 348).
fol. 107—112'. 37. V. Arnulfi (II, 432—446; similis cod. A 2 b).
fol. 127—128'. 42. V. Lupi Trecensis (1 b; cf. VII, 290).
fol. 131'—142'. 44. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 1; cf. VII, 235).
fol. 154—154'. 50. V. Memmii (cf. V, 365, 9—22).
fol. 155—157'. 51. Conversio et Passio Afrae (A 1 a*; cf. IV, 764).
fol. 159'—161. 53. V. Gaugerici (2 a*; cf. IV, 774).
fol. 162'—166'. 55. V. Radegundis auct. Fortunato (II, 364—377; classis 3).
fol. 172'—173. 62. Passio Iuliani Arvern. (I, 879—881).
fol. 181'—184. 68. Passio Acaunensium martyrum (classis X 2).
fol. 187'—189. 70. V. Sollemnis (1 a; cf. VII, 307).
fol. 217—219'. 79. V. Aniani (4; cf. IV, 767).
fol. 242'—249. 88 (corr. e 89). V. Landiberti Traiect. (1 a; cf. VI, 311).
fol. 252'—268. 90 (corr. e 91). V. Eligii (1 a; cf. IV, 657).
fol. 268—268'. 91. Vita eiusdem brevis (cf. ib.), fine mutila.

Ultraiectum, Traiectum Rheni *(Utrecht)*.[1]

779. Ultraiectensis n. 122 (Eccl. 26 aut 'Kast 2, pl. A, n. 7', antea 248i et 285x), saec. XII/XIII (fol. 110—113. saec. XIII), formae mediae, fol. 113.
fol. 1'—68'. Opera Sulpicii Severi aliaque ad Martinum Turon. spectantia.
fol. 68'—70. V. Brictii (= Gregorii Turon. Hist. II, 1).
fol. 76'—91. V. Willibrordi auct. Alcvino (3 b; cf. VII, 100).
fol. 91—97'. Epitome eiusdem (cf. ib.).

780. Ultraiectensis n. 390 (Eccl. 23, antea 248o et 288m), saec. XV. in., formae maioris, fol. II + 257, a compluribus manibus exaratus est. Fol. I'. m. saec. XV. adnotatum est: *Istud volumen pertinet ad Carthusienses prope Traiectum inferius*, quae verba conspectus codicum 'in hac domo' asservatorum subsequitur, quibus Vitae sanctorum inerant (cf. cod. 391); ubi de hoc volumine inter alia haec leguntur: *Istud volumen intytulatur apud nos Secundum volumen Patrum.* Fol. 173'. librarius quidam ita desiit: *Explicit liber beati Augustini episcopi de paciencia* (fol. 169—173'), *scriptus per fratrem Martinum de Scyedam*[2]) *ordinis Cartusiensis prope Traiectum inferius*, atque post folia 177—254'. ab uno fratre exarata fol. 254'. haec subscriptio addita est: *Istud volumen completum est per fratrem Swederum*[3]) *ordinis Carthusiensis anno Domini 1421, anno etatis sue ut putabatur LXXI. Oretur pro eo propter Deum.* Fol. II—II'. index Vitarum legitur; folia 255—257. vacant. Cf. supra p. 539 sqq.
fol. 1—2'. Vita III. Bonifatii (2 a; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LVIII).
fol. 3—4'. V. Odulfi, prologo omisso (SS. XV, 356—358).
fol. 13—16. V. Eligii I, 1—6. 19. 29. 30. II, 1. 2. 34. 36, nonnullis omissis (supra IV, 669—721).
fol. 16—21'. V. Symeonis auct. Eberwino (BHL. n. 7963; cf. SS. VIII, 209—211).
fol. 26—31'. V. Landiberti Traiect. (B 9 a; cf. VI, 318).

---

1) Cf. (P. A. Tiele), Catalogus codicum mss. bibliothecae universitatis Rheno-Traiectinae, 1887.
2) De quo cf. K. O. Meinsma, 'Middeleeuwsche Bibliotheken', Amstelodami 1902, p. 155.
3) Cf. infra p. 692 sq.

fol. 39—43'. V. Vedasti auct. Alcvino, epistula omissa (III, 416—427; classis C 2).
fol. 54—57'. V. Amandi (B 5c; cf. V, 414).
fol. 57'—62. V. Deodati Nivern. (BHL. n. 2132).
fol. 62—63. V. Himerii (Analecta Bolland. VI, 189—192).
fol. 63'—71. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 1a; cf. VII, 235).
fol. 73—76. V. Amoris auct. Egeberto, prologo omisso (AA. SS. Oct. IV, 343—347).
fol. 77—87. V. Galli auct. Walahfrido liber I (similis codd. 2g. g*).
fol. 87—99'. V. Columbani auct. Iona I (A 5b*; cf. Krusch, Ionas p. 102).
fol. 103—115. V. Remigii auct. Hincmaro (similis cod. 5c).
fol. 123—124. Translatio Severini Colon., prologo omisso, scil. Vitae II. eius (cf. VII, 214) pars altera.
fol. 124—124'. V. Martini I. papae (Liber pontificalis c. 76, ed. Mommsen p. 181—184).
fol. 135—137. *De Udone episcopo* (Magdeburgensi) *dampnato* (ed. A. E. Schönbach, 'Studien zur Erzählungsliteratur des Mittelalters' III, 'Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe der Wiener Akademie' CXLIV, n. II, 1902, p. 2—9).
fol. 138—149. Visio Tnugdali (ed. A. Wagner, 1882, p. 3—56).
fol. 149—163'. Gesta Silvestri (BHL. n. 7725/6. 7728/9. 7742. 7734).
fol. 163'—167'. V. Hugonis Lincoln. (BHL. n. 4022. 4024).
fol. 168—168'. V. Fursei (= Legenda aurea c. 144).
fol. 252—254. *De quodam Britone, qui de mortuis resurrexit* (= Bedae Hist. eccl. V, 12).
fol. 254—254'. *De duabus sororibus deceptis a dyabolo ne confiterentur et ideo dampnatis*, scil. V. Columbani auct. Iona II, 19 (supra IV, 139, 10—140, 25; Krusch, Ionas p. 272, 19—275, 7), parte omissa.

781—783. Ultraiectensis n. 391, saec. XV. in., olim Carthusiensium prope Ultraiectum, formae mediae, e tribus voluminibus constat. In primo et secundo saec. XV. fol. 1'. adnotatum est: *Istud volumen pertinet ad Carthusienses prope Traiectum inferius*; post quam notam utroque loco sex codices 'in hac domo' asservati enumerantur, quibus Vitae sanctorum inerant, et alii tres et partes codicis n. 391. hoc modo in primo volumine similiterque in altero descriptae (cf. cod. 390):

Item volumen presens tytulatur **Passionale primum**. *Cuius prima pars continet historias diversas, que non habent ordinem dierum nec mensium, scilicet a numero primo usque ad numerum CXLIIII. Deinde sequitur Ianuarius, Februarius, Marcius, Aprilis. In quibus mensibus historie, que sub illis continentur, retinent ordinem dierum.*

Item volumen aliud, quod tytulatur **Passionale secundum**. *In quo continetur primo Maius, Iunius, Iulius et cetera.*

Item volumen 3m, quod intitulatur **Passionale tercium**. *In quo continetur primo November et December, deinde Vita beati Bernardi abbatis et Gesta Magni Karoli imperatoris ac quedam de terra sancta et regimine presidentium.*

Ista tria volumina sunt scripta per manus fratris nostri Zwederi pie memorie[1]) *satis festinanter, ut apparet, et etiam interdum ex consequenti minus correcte; quos tamen defectus excusat fervens ipsius desiderium quod habebat ad congregandum et scribendum Legendas et Gesta sanctorum, qui etiam libros sic ordinavit.*

Insunt autem imprimis epitomae Vitarum breves exigui momenti et aliae et 1. Genovefae, Ursmari, Floriani, Gangulfi, Afrae, Lupi Senon., Leudegarii, Sulpicii Bitur., Praeiecti, Aldegundis, Ansberti, Severini Acaun., Romani Iur., Vulframni, Ermenlandi, Eustasii, Walarici; 2. Sigismundi, Audoini, Austregisili, Carileffi, Wandregiseli, Gaugerici, Radegundis, Arnulfi, Filiberti, Agili, Remacli, Bertini, Chlodovaldi, Audomari, Salabergae, Emmerammi, Bavonis, Melanii, Martini Vertav., Faronis; 3. Amantii Ruten., Otmari Sangall., Aniani, Burgundofarae, Romarici. Cf. supra p. 539. et 542.

781. Volumen I (Eccl. 20, antea 2481 et 2881), fol. 265, praefixis indicibus iuxta ordinem codicis et kalendarii; priori indici fol. 3'. subscriptio addita est: *Finitur tabula secundum ordinem huius voluminis a principio usque ad finem. Et istud idem volumen debet intytulari Passionale primum.*
fol. 50'—51. Epitome Passionis I. Kiliani (cf. V, p. 718, n. 6).
fol. 56. V. Galli auct. Walahfrido I, 1. 2 (IV, 285, 10—286, 5).
fol. 142—143'. Epitome Vitae Willibrordi (cf. VII, 105).
fol. 157'—159. Epitome Vitae Rigoberti (2b*; cf. VII, 56).
fol. 191'—192'. Epitome Vitae Eucherii (cf. VII, 44).
fol. 264'—265'. Epitome Vitae Erminonis (2c*; cf. VI, 449).

782. Volumen II (Eccl. 21, antea 248m et 288k), fol. 238, vocatur fol. 1. *Passionale secundum, quod incipit a Maio, secundum ordinem dierum usque ad Novembrem exclusive.* Indices fol. 2—5'. extant; textui fol. 6'. praescriptum est: *Que sequuntur, sumpta sunt secundum ordinem mensium et dierum tocius anni de secundo volumine Passionalis dominorum ecclesie Traiectensis, scilicet de parte estivali.* Denique fol. 238. adnotatum est: *Istud volumen completum est per fratrem Swederum*

[1]) De quo cf. infra vol. III. et Meinsma l. l.

de Boecholt ordinis Carthusiensis anno Domini MCCCCXXIIII, anno etatis sue LXXIIII. Oretur pro eo propter Deum.

fol. 55—56′. Vita III. Landelini (cf. VI, p. 437, n. 7).

fol. 60—60′. Epitome Vitae Leutfredi (cf. VII, p. 4, n. 14).

fol. 143′—145. Epitome Vitae Bibiani (inc. *Beatus Bibianus parentibus incolis*; cf. III, 95, 7 sqq.).

fol. 173—176. V. Amati Habend. (IV, 215—221; similis cod. 3).

fol. 185′—187. Epitome Vitae Sollemnis (3a*; cf. VII, 307).

fol. 219′—220. Epitome Vitae Condedi (AA. SS. Oct. IX, 354—355; cf. supra V, p. 646, n. 1).

783. Volumen III (Eccl. 22), fol. 210, ab eodem fratre exaratum est, qui, opere absoluto, fol. 210. subscripsit: *Finitur per fratrem Swederum de Boecholt anno Domini MCCCCXXVI. XIII. Kl. Maii, anno etatis sue LXXVI vel circa. Idem Swederus anno Domini MCCCLXXX. ipso die beati Allexii* (Iul. 17) *vestitus fuit Colonie. Item anno Domini MCCCXCVI. fuit missus Traiectum.* Quibus m. al. haec addita sunt: *Item anno Domini MCCCCXXXIII. obiit idem dilectus pater dominus Zwederus, qui hunc librum et alios libros nobis scripsit, postquam LIII annis laudabiliter vixit in ordine et nobiscum, sepultus sexto loco octavo die Aprilis. Requiescat in pace ammodo et in sempiternum. Amen.* Cf. supra p. 539 sqq.

fol. 5—9′. Vita III. Hugberti Traiect. (AA. SS. Nov. I, 829—831; cf. supra VI, 479).

fol. 19′—21. V. Willibrordi auct. Alcvino c. 14—20. 24 (cf. VII, 105).

fol. 25—26′. Vita IV. Bertuini (cf. VII, p. 177, n. 6).

fol. 49′—53. Vitae Trudonis auct. Theoderico epitome (cf. VI, p. 272, n. 15).

fol. 87′—88′. V. Severini Burdegal. auct. Fortunato (3c; cf. VII, 211).

784. Ultraiectensis n. 392 (Eccl. 132, antea 255s et 295s), saec. XV, formae mediae, fol. 240, tertium volumen legendarii cuiusdam erat, teste subscriptione, quae iam erasa fol. 238. conspicitur: *Explicit tercium volumen legendarii de sanctis a primo die Maii usque ad XV. diem mensis Augusti exclusive, finitum per manus fratris* (?) *Ioannis de Alendorp* etc. Saeculo XV. iam Carthusiensium erat, qui fol. 7. adnotaverunt: *Pertinet ad Carthusienses prope Traiectum inferius ex testamento venerabilis sacerdotis domni Ghiisberti de Dorp, alias Uter lier, sepulti apud nos; cuius anima requiescat in pace. Amen.* Insunt epitomae Vitarum, quarum pars e Legenda Aurea et Vincentii Speculo Historiali hausta est, cum aliae tum Florentii et Floriani, Gangulfi, Austregisili, Carileffi, Wandregiseli, Lupi Trec., Germani Autissiod., Afrae, Gaugerici, Radegundis.

fol. 25—25′. Epitome Vitae II. Audoini (inc. *Sanctus Audoenus oppido Suessionico*).

fol. 41—43′. Epitome Vitae Servatii fabulosae (inc. *Erant in diebus illis Iudeorum*, ed. Fr. Wilhelm, 'Sanct Servatius', 1910, p. 273, 14 sqq.).

fol. 76—76′. Vitae III. Bonifatii epitome (cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LVIII).

fol. 89—90. Vita III. Landelini (cf. VI, p. 437, n. 7).

fol. 95′—96. Epitome Vitae Leutfredi (cf. VII, p. 4, n. 14).

fol. 150—151. Vita III. Goaris [= Vincentii Spec. hist. XXIII, 13—16] (cf. IV, 410. 779).

fol. 151′—152′. Epitome Passionis II. Kiliani (inc. *Kilianus Scotorum genere nobilibus*).

785. Ultraiectensis n. 394 (Eccl. 98, antea 244c et 283h), saec. XV, formae minoris, fol. 160. In folio ultimo adnotatum est: *Explicit per manus Ghysberti Berchmaker anno sui noviciatus, anno Domini 1463,* deinde: *Iste liber pertinet Canonicis Regularibus in Traiecto.* Cf. supra p. 540 sq.

fol. 1—1′. *Ex tractatu magistri Henrici de Hassia doctoris famosi contra maculatores beati Bernardi abbatis.*

fol. 2′. *Epitaphium super sepulchrum beati Bernardi.*

fol. 3—136′. Vita et Mirac. Bernardi Clarevall. (BHL. n. 1211/12. 1219. 1214—16. 1222/23. 1225—27).

fol. 136′—157′. V. Columbani auct. Iona I (A 5b*, cf. IV, 43; A 5b**, cf. Krusch, Ionas p. 102).

fol. 157′—160. V. Cunerae (BHL. n. 2011).

Valentianae *(Valenciennes)*.[1]

786. Valentianensis n. 501 (460), iam n. 606, saec. XII, olim coenobii Elnonensis M. 202, formae mediae, fol. 123. Fol. 5′. 10. 30′. 31. 58′—60. picturae extant (supra V, tab. 19—22), folia 1—5. 9. 30. 57. vacant.

fol. 6—29. V. Amandi et

fol. 29′. Suppletio Milonis c. 3 (B 6e; cf. V, 416).

fol. 32—38′. Visio Aldegundis (AA. SS. Febr. I, 894—895).

fol. 38′—53′. Suppletio Milonis c. 1. 2. 4 (B 6e; cf. l. l.).

fol. 53′—56. Testamentum Amandi (cf. ib.).

fol. 56—56′ (saec. XIII). De villa et coenobio Barisiaco (cf. V, 416).

fol. 60′—113′. Suppletio Milonis c. 5—8 (cf. ib.).

787. Valentianensis n. 502 (461), iam n. 607, saec. XII. in., olim (fol. 143′, m. saec. XII)

[1]) Cf. J. Mangeart, 'Catalogue des mss. de la bibliothèque de Valenciennes', 1860; 'Cat. gén.' (8°) XXV, 1894.

Liber sancti Amandi Elnonensis, formae mediae, fol. 143, pluribus picturis illustratus (supra V, tab. 2—18; MG. Poetae III, tab. 1, cf. p. 819 sq.).
fol. 1′—50′. V. Amandi et
fol. 51—73. Suppletio Milonis (B 6d; cf. V, 415).
fol. 74—118. Milonis carmen de Amando (V; cf. Poetae III, 559).
fol. 118′—123. Visio Aldegundis (AA. SS. Febr. I, 894 sq.).
fol. 124′—125′. Testamentum Amandi (V, 483—485).
fol. 126—143′ (saec. XII). Mirac. eiusdem (cf. V, 416; 1, cf. SS. XV, 848).

788. Valentianensis n. 510 (469), saec. IX, olim S. Amandi, formae minoris, fol. 88.
fol. 37—57. Vita I. Hugberti (1a; cf. VI, 475).
fol. 58—62. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).

789. Valentianensis n. 513 (471 A), saec. XII, olim S. Amandi, formae maioris, fol. 206.
fol. 35—39′. V. Vedasti auct. Alcvino, epistula omissa (III, 416 sqq.).
fol. 39′—47′. Vita III. Aldegundis (cf. VI, 84, n. 9).
fol. 59—69′. V. Rictrudis auct. Hucbaldo (cf. VI, 92, n. 6).
fol. 128—134′. V. Landiberti Traiect. (VI, 353 sqq.).
fol. 143′—149. V. Bavonis (3b; cf. IV, 532).

Venetia.[1])

790. Venetus bibliothecae Marcianae 'Fondo antico' n. 169 ('Collocazione' n. 1616; Valentinelli VIII, 9), saec. XV, olim Bessarionis cardinalis, chartaceus, formae maioris, fol. 282, una cum codice n. 168. collectionem Pseudo-Isidori auctam continet (classis C iuxta Hinschium) e Vaticano Lat. n. 1340 descriptam, cui inter alia insunt haec (cf. [A. M. Zanetti], Latina et Italica D. Marci bibliotheca codicum manu scriptorum, 1741, p. 91 sqq.; P. Hinschius, Decretales Pseudo-Isidorianae, 1863, p. LXVII sqq.).
fol. 219—220. Epistula Martini I. papae ad Amandum (E 2*; cf. V, 420).
fol. 220—237. Epistulae Bonifatianae (cf. MG. Epist. III, 221; Tangl, 'Die Briefe des h. Bonifatius', 1916, p. XXVI, et 'N. Arch.' XL, 688 sqq.).
fol. 259—260. *Incipiunt nomina regionum continentum* (sic) *infra se provincias CXIII.*
fol. 260—260′. *Nomina Romanorum principum* ad Fridericum I.
fol. 260′—261′. *Nomina Romanorum pontificum* ad Clementem III (1187—91).
fol. 261′—275′. Epitome Libri Pontificalis ad Nicolaum I (cf. ed. Duchesne p. CCV; Mommsen p. CIII).
fol. 275′—276. Continuatio eiusdem, scilicet catalogus pontificum ad Hadrianum IV.

791. Venetus bibliothecae Marcianae Lat. IX, 27 ('Collocazione' n. 2797; Valentinelli XXI, 118), saec. XIII (fol. 1—231′) et XIV/XV (fol. 232—247. et 248—330′), olim basilicae S. Marci, unde a. 1748. in Marcianam bibliothecam translatus est, formae maximae, fol. 332.
1. fol. 117′—118′. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (B 4a; cf. VII, 238).
fol. 196—200′. V. Aegidii, prologo omisso (BHL. n. 93).
2. fol. 271—273. V. Columbani epitome (inc. *Columbanus abbas claruit*).
fol. 283—283′. V. Sigismundi epitome (inc. *Sigismundus rex et martir*).
fol. 285′—286. et iterum 301—301′. V. Aniani epitome (inc. *Amanus episcopus Aurelianum*).
fol. 304—305. V. Germani Autissiod., hausta e Legenda Aurea c. 107 (cf. VII, 238).
fol. 306′—307. V. Leonis IV. papae brevis (inc. *Leo papa huius nominis quartus*).
fol. 323—325. Passio Floriani ('N. Arch.' XXVIII, 386—392; classis A 1).

792. Venetus bibliothecae Marcianae Lat. IX, 28 ('Collocazione' n. 2798; Valentinelli XXI, 117), saec. XIII, e bibliotheca S. Marci a. 1748. in Marcianam translatus, formae maximae, fol. 284.
fol. 22′—25′. Passio Mauricii (classis D).
fol. 43′—45′. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).
fol. 45′—46′. Vita Germani Autissiod. e Beda hausta (cf. VII, 233, n. 10).
fol. 67—72. V. Galli auct. Walahfrido I, 1—11 (IV, 285—293, 32).
fol. 76′—79. V. Severini Noric. auct. Eugippio (cf. ed. Mommsen p. XVII).
fol. 85′—91′. V. Amandi (B 5b; cf. V, 414).
fol. 108′—114′. Vita et Mirac. Leonardi (III, 396 sqq.; AA. SS. Nov. III, 150 sqq.).

Vercellae *(Vercelli)*.

793. Vercellensis archivi capitularis n. 205, saec. X, formae quadratae, totus ad Remigium spectat.
fol. 1—90. V. Remigii auct. Hincmaro (3a; cf. III, 245).
fol. 91—94. Narratio de reliquiis eiusdem a Moderamno in Italiam translatis (ed. Krusch, 'N. Arch.' XX, 567—568).
fol. 95—134′. Translatio a. 882. et Mirac. eiusdem auct. Rotgario (cf. III, 245 sq.; AA. SS. Oct. I, 170 sqq.), quaternione amisso, mutila desinunt, itemque quae sequuntur Responsoria fine destituta sunt.

[1]) Cf. Ios. Valentinelli, Bibliotheca manuscripta ad S. Marci Venetiarum, Codices mss. Latini, vol. I—VI, 1868—73.

Vindobona *(Wien)*.

I. Bibliotheca imperatoris privata *('K. K. Familien-Fideicommiß-Bibliothek')*.

794. Vindobonensis bibliothecae imperatoris privatae n. 9363, saec. XV, formae magnae, volumina duo foliorum VII + 318 et VI + 335 complectens, Hagiologium Brabantinorum continet, quod Iohannes Gielemans canonicus Rubeae Vallis († 1487) inter annos 1476. et 1484. compilavit, in calce utriusque voluminis vocatus *Liber monasterii Rubee Vallis in Zonia iuxta Bruxellam, scriptus per manus fratris Iohannis Gielemans sacerdotis professi eiusdem monasterii*. Cf. Analecta Bolland. XIV (1895), 11sq. 42sqq.; supra p. 541.

vol. I, fol. 57—64'. Gesta Dagoberti I. (II, 401—425; cf. 'N. Arch.' XXVII, 333, n. 1).

fol. 65—72'. V. Trudonis auct. Donato (cf. VI, 269).

fol. 87'—92. V. Aldegundis B (cf. VI, 83, n. 3).

fol. 129—132'. V. Arnulfi Mett. (II, 432—446).

fol. 137'—144'. Vita II. Wandregiseli (cf. V, 12, l. 30).

fol. 174—174'. Conversio Otgarii II (V, 204—206).

fol. 177—179'. V. Gangulfi (cf. VII, 153, l. 10).

fol. 245'—247. V. Hrodberti D (cf. VI, 156).

vol. II, fol. 19—23. V. Willibrordi auct. Alcvino lib. I (cf. VII, 105).

fol. 36—39'. V. Amandi (cf. V, 424, l. 19).

fol. 47'—56'. V. Landiberti auct. Sigeberto (B 2; cf. VI, 340).

fol. 113'—115'. V. Eucherii Aurelian. (cf. VII, 44).

795. Vindobonensis bibliothecae imperatoris privatae n. 9389, saec. XV, olim ut videtur Rubeae Vallis monasterii, formae mediae, partim membranaceus partim chartaceus, fol. 222. Cf. Analecta Bolland. XIV, 256sq.

fol. 66'—75'. Vita II. Wandregiseli (cf. V, 7sqq.).

fol. 76—81. V. Anstrudis (2b; cf. VI, 66).

II. Bibliotheca publica *(antea 'Hofbibliothek')*.[1]

796. Vindobonensis bibliothecae palatinae n. 330 (Hist. eccl. 2), saec. XIV. in Italia exaratus atque antea (fol. 1, m. saec. XVII) *N° 4* signatus, formae maximae, fol. 233, olim Vitas sanctorum a Kalendis Novembribus ad diem 17. Ianuarii complectebatur; sed, foliis compluribus post fol. 176. deperditis, iam dies Ianuarii 1—8. desiderantur.

fol. 12—18. V. Leonardi (III, 396—399, generis 1a; AA. SS. Nov. III, 150—155) et Mirac. eius I, 1. 2 (ib. p. 155sq.).

fol. 24'—30. Passio IV Coronatorum (BHL. n. 1837).

fol. 33'—39. V. Martini auct. Sulpicio Severo, epistula et prologo aliisque omissis.

fol. 39—40'. Eiusdem epistula tertia, initio omisso.

fol. 40'—41'. Gregorii Turon. Hist. I, 48 (supra I, 55, 18—56, 15).

fol. 45—46. Ib. II, 1 [V. Brictii] (ib. p. 59, 5—60, 29).

fol. 200—220. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto, epistula Odonis omissa (BHL. n. 5773).

797. Vindobonensis n. 332 (Rec. 126), saec. X (non XII) binis columnis exaratus, formae maximae, fol. 200, fine mutilus, duas partes complectitur, quarum prior quaterniones *I* (fol. 1—8)—*XXIIII* (fol. 171—178) et folia 179/80, posterior binionem *I* (fol. 181—184) et quaterniones *II* et *III* (fol. 185—200) continet, post fol. 24. 178. 180. 200. foliis singulis pluribusve deperditis. Insunt autem Passiones martyrum iuxta ordinem fere dierum dispositae parti priori a Kalendis Maiis ad diem 8. Novembris, posteriori a die 16. Ianuarii ad diem 15. Februarii. Fol. 28'. in margine inferiore m. saec. XVI/XVII. adnotata sunt: *Franzo da Castel da Menaxa*, fol. 67'. m. saec. XV: *Burckardus Ůcz de Salem fuit hic anno Domini MCCCCLI*.

fol. 8'—9. Passio Floriani (supra III, 68—71; 'N. Arch.' XXVIII, 386—392; generis A 1a, aliis lectionibus intermixtis).

fol. 25. Passio Iuliae martyris Corsicanae (BHL. n. 4516; AA. SS. Maii V, 169), initio mutila incipit c. 4 ex.: ‖ *trix ultima. Cumque laxasset* atque desinit, addito enuntiato (quod immutatum in Breviarium Brixiense, ib. p. 170, transiit): — — *in monumento cum gaudio magno. Gesta autem sunt haec XI. Kl. Iuniarum in loco, ubi florent orationes sanctorum ad laudem domini nostri Iesu Christi. Postea autem* (m. al. corr. *vero*) *de ipsa insula Anza regina, uxor Desiderii regis gentis Langobardorum, precępit corpus eius adferri et in monasterio, quod est factum (sterio quod est factum* m. al. in ras. minore; *est factum* pr. m. om.*) ad honorem ipsius beatae Iuliae Brixiae, mirificęntissimę collocavit, prestante domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.*

fol. 65'—69. Conversio et Passio Afrae (III, 55—64; similis A 2).

fol. 74'—76'. Passio VII Dormientium auct. Gregorio Turon. (supra I, 848—853; Analecta Bolland. XII, 377—387; similis 2b, i. e. textui Mombritii).

fol. 124—126'. Passio Acaunensium martyrum (III, 32—41; similis D 2, i. e. textui Mombritii).

[1] Cf. inprimis: Tabulae codicum mss. in bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum I—XI, 1864—1912.

fol. 135—136'. Apparitio Michaelis in Monte Gargano (SS. R. Langob. p. 541—543).

fol. 149'—153. Sermo de Dionysio Areopagita (inc. *Sanctam atquę gloriosam*; (BHL. n. 2187, cf. AA. SS. Oct. IV, 703—705, n. 33—40).

fol. 172—174. Passio Quintini (BHL. n. 6999).

fol. 174—175. Inventio eiusdem prior (ib. n. 7000).

fol. 175—176. Inventio eiusdem ab Eligio facta (= V. Eligii II, 6, supra IV, 697, 18—699, 32; similis 8).

fol. 178'—180'. Passio Quattuor Coronatorum, fine mutila (AA. SS. Nov. III, 765—777, col. 1, l. 14).

798. Vindobonensis n. 336 (Hist. eccl. 5), saec. XIII. in., formae maximae, fol. IV + 412 + I vel potius 409, cum folium post 285. extans numero careat et numerus 96. duobus foliis attributus sit et numeri 191—199. et 288. praetermissi sint. Codex ad exemplar quoddam legendarii magni Austriaci pertinebat et menses Aprilem, Maium, Iunium complectitur. Fol. III—IV. index extat ad modum kalendarii dispositus. Cf. Analecta Bolland. XVII, 36. 54 sqq.; supra p. 534 sq.

fol. 10—16. V. Columbani auct. Iona II, 11—25 [Mirac. Evoriac. et V. Bertulfi] (A 1b[4b]; cf. Krusch, Ionas p. 70).

fol. 26—27'. V. Theudarii auct. Adone (III, 526—530; similis cod. 1b).

fol. 73—85. Vita III. Liudgeri (ed. W. Diekamp, 'Geschichtsquellen des Bisthums Münster' IV, 1881, p. 85—134; V, cf. p. LXVI).

fol. 88'—91. V. Gregorii abb. Porcet. (3; cf. SS. XV, 2, p. 1185; AA. SS. Nov. II, 1, p. 459).

fol. 96a'—96b. Versus de Leone IX (Analecta Bolland. XVII, 167 sq.).

fol. 96b—107'. V. Leonis IX. auct. Wiberto (Watterich, Pontificum Romanorum Vitae I, 127—170).

fol. 107'—109. Mirac. eiusdem (cf. Anal. Boll. XVII, 57).

fol. 110'—113'. V. Nicetii Lugdun. (= Gregorii Turon. Vitae patrum c. 8; I, 690—702).

fol. 120'—126'. V. Adalberti Prag. auct. Iohanne Canapario (2c; cf. SS. IV, 576).

fol. 127'—129'. Wolfhardi Vita, Translatio, Miracula Richarii (cf. IV, 388, 28 sqq.; VII, 438, n. 2).

fol. 132'—133'. V. Gregorii Lingon. (= Gregorii Vitae patrum c. 7; I, 686—690).

fol. 134—134'. V. Hospitii (= Pauli Hist. Langobard. III, 1. 2).

fol. 134'—146'. Mirac. Waldburgis auct. Wolfhardo (SS. XV, 539—555), prologo omisso et ordine immutato.

fol. 149—150. Passio Sigismundi (II, 333—340; classis A 2).

fol. 156—157. Passio Floriani (A 1c; cf. 'N. Arch.'. XXVIII, 366).

fol. 157—168. V. Godehardi auct. Wolfherio posterior (A 3; cf. SS. XI, 164).

fol. 186'—188'. V. Servatii (= Herigeri Gesta episc. Leod. c. 21—28; SS. VII, 172, 51—176, 37).

fol. 188'—200. V. Gangulfi (2c[2]; cf. VII, 148).

fol. 215—216'. V. Wilfridi (= Bedae Hist. eccl. V, 19; cf. supra VI, 192, n. 4).

fol. 221—222. V. Austrigisili (IV, 191—200; similis cod. 1a).

fol. 227'—228. V. Albarti (2; cf. VI, 21).

fol. 228—235. V. Augustini Cantuar. (= Bedae Hist. eccl. I, 23—33. II, 1—3).

fol. 235—235'. Epistula Cuthbercti de obitu Bedae (ed. Plummer, Baedae Opera historica I, p. CLX—CLXIV).

fol. 240'—241'. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (A 2*; cf. VII, 235).

fol. 242—242'. Vita II. Germani Paris. (2a; cf. VII, 367).

fol. 243'—246'. V. Maximini auct. Lupo (III, 74—82; similis codd. 3a. b).

fol. 248—269. V. Gregorii VII. auct. Paulo (Watterich l. l. I, 474—546; cf. p. CV).

fol. 281—289. V. Bonifatii auct. Willibaldo (4c; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXV).

fol. 293—294. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73; similis cod. P).

fol. 294'—310'. V. Columbae Hiensis auct. Adamnano (recensio abbreviata; cf. G. Brüning, 'Zeitschrift für celtische Philologie' XI, 1916, p. 221).

fol. 314'—328. Vita II. Bardonis (2; cf. SS. XI, 322).

fol. 328—329. V. Venantii (= Gregorii Vitae patrum c. 16; I, 724—727).

fol. 336—338'. Passio Quirini (III, 11—20; similis cod. 2).

fol. 338'—340'. V. Aviti (III, 383—385; similis A 1a).

fol. 346'—352'. Passio Albani auct. Gozwino (2; cf. SS. XV, 2, p. 985).

fol. 354—355'. V. Etheldrudis (= Bedae Hist. eccl. IV, 17. 18 [19. 20]).

fol. 362'—366. Gallicanus auct. Hrotsvitha (Opera ed. P. de Winterfeld, 1902, p. 109—126, ed. Strecker, 1906, p. 117—137; similis cod. Monac. n. 2552).

fol. 368—372'. Passio VII Dormientium (BHL. n. 2315).

fol. 373—380'. V. Haimeradi auct. Eckeberto (2; cf. SS. X, 597).

fol. 393—399'. V. Martialis auct. Pseudo-Aureliano (BHL. n. 5552).

fol. 399'—410'. V. Ottonis Babenberg. auct. Pruveningensi (2; cf. SS. XII, 731).

799. Vindobonensis n. 339 (Salisb. 11), formae maioris, pag. 342, e tribus partibus constat. Cf. 'Archiv' X, 542 sqq.

I) p. 1—6, saec. XIII. Miracula Vitalis a. 1181 (inc. *Sanctus Rŭdbertus primus Iuvavensium doctor*; cf. 'Archiv' X, 542; BHL. n. 8706 b).

II) Paginae 7—290, saec. XIII, primo indicem contentorum (p. 7), deinde Vitas 37 sanctarum virginum (p. 8—266), tum textus alios continent. Pag. 247—286. manus altera, p. 286—290. manus tertia exaravit. Post p. 246, quaternione XV. exeunte, folia quaedam excidisse videntur. Vitae sanctarum partim in textu, omnes in indice numeris distinctae sunt.

p. 8—16. I. Vita Genovefae C (AA. SS. Ian. I, 143—147; ed. Künstle, 1910).

p. 23—24. III. Passio Afrae (a*; cf. 'N. Arch.' XXXIII, 47; SS. R. Merov. VII, 194).

p. 55—64. VIII. Vita Radegundis auct. Fortunato (II, 364—377; similis cod. 3b).

p. 66—75. X. *Revelatio nominum et corporum quorundam de XI milibus virginum* auct. Elisabetha Schonaug. (inc. *Vobis qui pios affectus*; BHL. n. 8431).

p. 105—116. XVI. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—474; classis A 3).

p. 134—143. XVIII. V. Columbani auct. Iona II, 11—22 [Mirac. Evoriac.] (A 1 b4*; cf. Krusch, Ionas p. 69).

p. 143—162. XVIIII. Mirac. Waldburgis auct. Wolfhardo (1 a; cf. SS. XV, 536).

p. 162—174. XX. Vita Brigidae § 1—57 (AA. SS. Febr. I, 118—126).

p. 174—183. XXI. Vita Odiliae (3b*; cf. VI, 33).

p. 198—211. XXV. Vita Leobae auct. Rudolfo (5; cf. SS. XV, 120).

p. 266—273. *Conflictus Odonis Pictaviensis cum quodam Iudeo* (inc. *Cum Pictavis irem ad concilium*).

p. 280—285. *De ortu et genere Pylati* (inc. *Regibus olim liberalibus eruditis*; cf. Fr. I. Mone, 'Anzeiger für Kunde der teutschen Vorzeit' VII, 1838, col. 526 sqq.).

p. 285—286. *De Iuda traditore* (inc. *Fuit in diebus Herodis*).

p. 286—290. Pseudo-Methodii liber de fine saeculi (ed. E. Sackur, 'Sibyllinische Texte und Forschungen', 1898, p. 60—96, plurimis locis discrepantibus).

III) Pag. 291—342. compluribus manibus saec. XII. ex. et XIII. scriptae sunt.

p. 291—336. Vitae et Miracula Virgilii, Hartwici, Eberhardi sanctorum Iuvavensium (1; cf. SS. XI, 85); quibus inter Miracula Virgilii (des. p. 313) et Vitam Hartwici (inc. p. 318) manu alia saec. XIII.

p. 313—317. Vita Virgilii altera ab ipso ut videtur auctore inserta est (inc. *Gloriosus Deus in sanctis suis*, des. *participes nos efficiat Iesus Christus* etc.).

p. 337—339. Miracula Virgilii a. 1225 (inc. *Anno ab incarnatione Domini*, des. *passim salutifere operatur*; cf. 'Archiv' X, 543; BHL. n. 8686 b).

p. 339—340 (saec. XIII/XIV). Epistula regis Tartarorum (inc. *Multifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est avo nostro Chingischan per Temptemgri nomine*).

p. 341—342. Elevatio reliquiarum Viti et Modesti et Miracula eorum a. 1223. in Lavent facta (inc. *Anno ab incarnatione Domini*, des. *pleno sensui est restituta*; cf. 'Archiv' X, 543 sq.; BHL. n. 8721 b).

800. Vindobonensis n. 357 (Hist. eccl. 14), saec. X, formae maximae, fol. 271, e tribus libris compactus est. De altero (fol. 108—206) cf. A. Dufourcq, 'Étude sur les Gesta martyrum romains' [I] ('Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome' 83), 1900, p. 81 sqq.; 'Le passionnaire occidental au VIIe siècle' ('Mélanges d'archéologie et d'histoire' XXVI, 1906, p. 59 sqq.).

fol. 172—175'. Passio Acaunensium martyrum (D 1; cf. III, 23).

fol. 185'—187'. Mirac. Clementis papae (inc. *In divinis voluminibus*; BHL. n. 1855. 1857), hausta e Gregorii Turon. Glor. mart. c. 35. 36.

fol. 244'—271. V. Galli auct. Walahfrido (3c; cf. IV, 245).

801. Vindobonensis n. 371 (Salisb. 28), saec. IX, formae maioris, fol. (I) + 227, olim signatus *296* (saec. XV) et *3416*, Passiones martyrum totius anni 64 secundum ordinem dierum dispositas continet, enumeratas in indice coaevo (fol. I—1'), cuius pars prior periit, sed saeculo XV. suppleta est.

fol. 138—140'. XXXVIII. Passio Symphoriani (AA. SS. Aug. IV, 496/7; BHL. n. 7967).

fol. 149—150. XLIIII. Passio Iuliani Arvern. (supra I, 879—881).

fol. 155—156'. XLVIIII. Passio Acaunensium martyrum retractata, quae, Eucherii capite 1. praemisso, incipit: *Sanctorum passionem martyrum — — causam loquamur. Tempore illo Dioclitianus quondam Romanae rei publice princeps* (classis X 8), et quaternione 22. deperdito, fine mutila desinit *satellis* (m. al. corr. *satelles*) *regius deputavit* (AA. SS. Sept. VI, 346, § 8, l. 5).

fol. 165—180'. LII. Passio Leudegarii C (C 1 a; cf. V, 267).

fol. 189'—192. LV. Passio Dionysii Fortunato attributa (Auct. ant. IV, 2, p. 101—105; 3a, cf. 'N. Arch.' XL, 322).

802. Vindobonensis n. 377 (Hist. eccl. 15), saec. XI. ab uno librario exaratus, formae mediae, fol. 282, fine mutilus, 77 (olim 78) Passiones martyrum continet ad menses anni sex priores pertinentium, iuxta ordinem fere dierum dispo-

sitas. Liber olim signatus erat (fol. 1, m. saec. XVII) *Nº 5* et (fol. 282', m. saec. XVI) *M. 3966* idque nisi fallor ab Hugone Blotio bibliothecario imperatoris (1575 — 1608); antea fuit ecclesiae S. Germani Spirensis, teste nota saec. XIII, quae, iam erasa, fol. 2'. inter indicem passionum et primam passionem conspicitur: *Iste liber est ecclesie Beati Germani in Spira.* Fol. 1—2'. index pr. m. exaratus extat, Passionibus aeque atque in textu numeris I—LXXVIII. distinctis, atque ad n. 22 (Passionem Dorotheae) manu saec. XII. haec adnotata sunt: *Huic passioni ego Iohannes in margine adiunxi passionem sancti Dimitrii martyris apud Grecos celeberrimi, quam et ego inde huc attuli. Festum autem eius est XXVI. die Octobris.* Re vera autem eadem manus saec. XII, cuius scribendi genus simile est scripturae in chartis usitatae, ad Passionem Dorotheae et Theophili (fol. 108'—113) fol. 108'—110'. haec in margine addidit (de quibus egerunt socii Bollandiani, Analecta Bollandiana XVI, 1897, p. 66—68, de aetate ipsius codicis p. 66, n. 2, minus recte indicantes): *Passio sancti Dimitrii XXVI. die mensis Octobris, quam ego Iohannes huius ecclesie scolasticus, offitio legationis fungens in Gretiam, a Thessalonica civitate, in qua et ipsam quidam prespiter Latinus, utriusque tamen lingue gnarus, causa mei et pro petitione mea de Greco in Lat(inum) transtulit, anno dominic(ae) incar(nationis) millesimo centesimo LX^mo^ huc apportavi et hic apposui* (postea eadem m. add.: *afferens quoque de oleo et vestibus eius in argentea pixide*).

Igitur cum Maximianus Herculeus subiugasset — — sub Maximiano Herculeo imperatore XXVI. die mensis Octobris, regnante domino nostro Iesu Christo, cui est honor in secula seculorum. Amen.

Hanc passionem sancti Dimitrii quidam Thessalonicensis sacerdos nomine Bernhardus de Greco in Latinum transtulit causa mei, quam et ego ob memoriam et celebrationem tanti martyris hic adiunxi.

Qui legis haec, memorare mei. Dic: 'Sancte (*o* superscr.) *Dimitri,*
Munere pro tali tu propiciare Iohanni' (BHL. n. 2125).

Agitur de Iohanne scholastico, postea praeposito S. Germani Spirensis, cancellario Friderici I. imperatoris (1186—89; cf. Bresslau, 'Urkundenlehre' I², 509), denique archiepiscopo Treverensi (1189 — 1212). Fortasse legatis adiunctus erat, quos imperator a. 1160. Constantinopolim misit (Rahewini Gesta Friderici IV, 84, ed. Waitz-Simson, 1912, p. 341; cf. H. v. Kap-Herr, 'Die abendländische Politik Kaiser Manuels', 1881, p. 70). Paulo postquam Iohannes illa codici intulit, index novus marginibus fol. 3—4. adscriptus est, inserto Dimitrio (praescr. *Hic invenies capitula passion(um) secundum ordinem libri descripta*).

fol. 49—53. XI. Passio I. Speusippi, Elasippi, Melasippi (BHL. n. 7828).
fol. 129'—136. XXVII. V. Gregorii M. auct. Paulo Diacono (ib. n. 3639).
fol. 183'—185'. XLIII. Passio Floriani (III, 68—71; 'N. Arch.' XXVIII, 386—392; similis cod. A 2 a).
fol. 280—281'. [LXXVI]. Passio VII Dormientium, foliis amissis initio mutila (Bibliotheca Casinensis III, Florilegium p. 256, col. 1, 40 — p. 259, multis lectionibus variantibus).

803. Vindobonensis n. 416 (Univ. 818), saec. XII, a Iohanne Fabri episcopo Vindobonensi emptus atque a. 1540 (Sept. 1) collegio apud S. Nicolaum (Vindobonensi) dono datus (cf. E. Tomek, 'Geschichte der Stadt Wien herausgeg. vom Alterthumsvereine zu Wien' V, 1914, p. 180), id quod schedula tegumento anteriori adiuncta testatur, formae minoris, fol. 105.
fol. 1—17. V. Severini auct. Eugippio (R^v^; cf. ed. Mommsen p. XVIII).
fol. 17—26. Vita II. Corbiniani (8; cf. VI, 547).
fol. 27—45'. V. Silvestri.
fol. 52'—79. Vita, Miracula, Translatio Nicolai Myrensis.

804. Vindobonensis n. 420 (Salisb. 39), saec. IX. a compluribus librariis ordine quaternionum scriptus, olim capituli Salisburgensis ibique a. 1433. n. 292. signatus, formae mediae, fol. 173, fol. 2—130'. Vitas sanctorum 27, fol. 131—172'. Vitas sanctarum feminarum 8 continet, et has et illas in universum ordine dierum dispositas; in calce 2 folia desiderantur. Cf. G. Vielhaber, Analecta Bolland. XXVI, 33sqq.; B. Krusch, 'N. Arch.' XXXIII, 15sqq.; supra p. 535.
fol. 9—14. (2). V. Hilarii auct. Fortunato absque prologo (Auct. ant. IV, 2, p. 2—7).
fol. 20—22. 4. V. Simplicii Augustodun. (inc. *Simplicius vir prudens*, BHL. n. 7787).
fol. 22—26. 5. V. Albini auct. Fortunato absque epistula (Auct. ant. IV, 2, p. 29—33).
fol. 26—28. 6. Vita II. Germani Paris. (1; cf. VII, 367).
fol. 28—31'. 7. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73; cf. Krusch l. l. p. 20).
fol. 40—42. 10. V. Lupi Trec. (2a; cf. VII, 290).
fol. 46—52. 12. V. Arnulfi Mett. (II, 432—446; classis B, cf. Krusch p. 21).
fol. 52—60'. 13. V. Filiberti (A 2; cf. V, 574).
fol. 61—66'. 14. V. Audoini (2; cf. V, 544).
fol. 67—71. 15. V. Bibiani (III, 94—100; classis 3a, cf. Krusch p. 21sq.).
fol. 79—85. 17. V. Lupi Senon. (IV, 179—187; classis 3a, cf. Krusch p. 22).
fol. 85—87'. 18. V. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67; cf. Krusch p. 23).

fol. 87'—98'. 19. V. Germani Autissiod. (A 2; cf. VII, 235).

fol. 99—103. 20. Vita I. Richarii (1; cf. VII, 444).

fol. 103—105. 21. V. Severini Burdegal. auct. Fortunato (2; cf. VII, 211).

fol. 105—107. 22. V. Venantii, i. e. Gregorii Turon. Vitae patrum c. 16 (I, 724—727; cf. Krusch p. 24).

fol. 107—110. 23. V. Amantii Ruten. c. 1—8 (Auct. ant. IV, 2, p. 55, 9—60, 29; AA. SS. Nov. II, 1, p. 276—281; cf. Krusch p. 24).

fol. 110—115. 24. V. Aniani (III, 108—117; classis 2, cf. Krusch p. 24sq.).

fol. 115—119. 25. V. Paterni auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 33—37; cf. Krusch p. 25).

fol. 119—121'. 26. V. Romani Blaviensis (ed. Vielhaber l. l. p. 52—56).

fol. 131—140. 28. V. Genovefae C (ed. C. Künstle, Vita sanctae Genovefae, 1910; cf. p. XXXV).

fol. 165'—166'. 33. Passio Afrae (α; cf. 'N. Arch.' XXXIII, 26sqq.; SS. R. Merov. VII, 193).

805. Vindobonensis n. 421 (Salisb. 36), saec. XIII, olim bibliothecae cuiusdam, in qua tegumento saec. XV. numerus *299* inscriptus est, formae mediae, fol. 101, continet post Passiones, Vitas, Miracula sanctarum virginum (fol. 1—20'), scilicet Katharinae, Margaretae, Mariae Magdalenae, Caeciliae,

fol. 21—80'. V. Barlaam et Iosaphat (BHL. n. 979).

fol. 81—86'. V. Macharii Romani (ib. n. 5104).

fol. 86'—89'. V. Iohannis Calybitae, prologo Anastasii omisso (Analecta Bolland. XV, 260—267).

fol. 90—96. V. Fursei, quam absque intervallo sequitur

fol. 96—97. additamentum Nivialense (IV, 434—440. 449—451; classis D 2).

fol. 97—98'. Vita Salvii Albigensis, i. e. Gregorii Turon. Hist. VII, 1 (supra I, 289, 10—292, 15, inc. *Hic enim, ut ipse referre solitus erat*), additis verbis: *et evenit depositio illius aliorumque nongenti* (sic) *cum sociis eorum quarto Idus Septembris* (cf. supra V, 747, 12).

fol. 98'—99'. V. Chlodovaldi (inc. *Igitur beatissimi Clodowaldi vitam*, des. *migravit ad Christum VII. Idus Septembris, regnante* etc., cf. supra II, 349).

fol. 99'—101. Miracula imaginis Mariae virginis Sardaniacensis (inc. *Tempore quo Greci terram promissionis inhabitabant*; initium ed. Molinier et Kohler, Itinera Hierosolymitana II, 1, 1885, p. 260—261; cf. Poncelet, Catalogus codicum hagiograph. Latin. Vatic. p. 1).

806. Vindobonensis n. 430 (Salisb. 404), saec. XI, formae magnae, fol. 180. G. Swarzenski, 'Die Salzburger Malerei', Lipsiae 1913, p. 41, codicem saeculo X. attribuit. Cf. supra p. 531.

fol. 1 (saec. XII). Chartae Calixti II. et Heinrici V. a. 1122 [concordatum Wormatiense] (MG. Constitutiones I, 159—161; cf. A. Hofmeister, 'Forschungen und Versuche zur Geschichte des Mittelalters und der Neuzeit, Festschrift Dietrich Schäfer dargebracht', 1915, p. 125. 139).

fol. 43—47'. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—7; similis cod. Y).

fol. 47'—50. Vita I. Remedii (ib. p. 64—67; similis codd. CW).

fol. 50—50'. Gregorii Turon. lib. in Gloria confess. c. 78 (I, 794—796).

fol. 50'—58. V. Vedasti auct. Alcvino (A 5b; cf. III, 404).

fol. 58—62'. V. Aniani (4b; cf. III, 106).

fol. 62'—66'. V. Theudarii auct. Adone (1c; cf. III, 526).

fol. 76'—83. V. Columbani auct. Iona II, 7—10 [V. Eustasii] et

fol. 83—98'. II, 11—25 [Mirac. Evoriac. et V. Bertulfi] (A 1b[4]; cf. IV, 39; Krusch, Ionas p. 59).

fol. 108—111. Passio I. Kiliani (2c; cf. V, 718).

fol. 121'—133. Vita et Virtutes Geretrudis (II, 453—474; classis A 3).

fol. 133—141. V. Radegundis auct. Fortunato (II, 364—377; classis 3).

fol. 141—144'. Vita II. Servatii (1a; cf. III, 84).

fol. 144'—147'. V. Medardi (Auct. ant. IV, 2, p. 67—73).

fol. 147'—152. V. Aviti (A 1b; cf. III, 381).

fol. 156—162. V. Arnulfi (A 2b; cf. II, 429).

807. Vindobonensis n. 444 (Lunaelac. fol. 128), saec. XII, formae mediae, fol. 1 + 362, fine mutilus, a Liutoldo monacho Lunaelacensi (de quo cf. Wattenbach, 'Geschichtsquellen' II[6], 376sq.; 'Archiv' X, 498) exaratus est, cuius versus fol. 2. leguntur (inc. *Scrutator rerum veniens*; ed. B. Pezius, Thesaurus anecdotorum novissimus I, 1, p. IV; Swarzenski l. l. p. 162sq.), nisi quod folia 15. et 350. saec. XV. suppleta sunt. Fol. 1'—1a' index Vitarum, Passionum, sermonum occupat; fol. 2', 155, 180, 213. picturae extant (cf. Swarzenski p. 97sq. et tab. LXXVII). Fol. 155'. haud ita multo post haec adnotata sunt: *Notum sit omnibus tam futuris quam presentibus, quod Mahthildis (dextrix* superscr.*) tradidit se super aram s. Michahelis archangeli libere et voluntarie cum propriis pueris suis, Chunig(undis) cum pueris eius, Mathild(is) cum pueris eius, annuatim ad censum V den(ariorum).*

fol. 3—10. V. Eucharii, Valerii, Materni (BHL. n. 2655).

fol. 10—14. V. Hilarii auct. Fortunato (Auct. ant. IV, 2, p. 1—7; inc. *Beatissimi Hilarii*, similis X).

fol. 14'—34'. V. Mauri auct. Pseudo-Fausto.

fol. 35—42'. Mir. Waldburgis auct. Wolfhardo prologus et lib. I, 1—16. 18 (SS. XV, 538—544, 8).

fol. 60—61'. V. Medardi Fortunato attributa, omissis § 17—24. et 32—38 (Auct. ant. IV, 2, p. 67—69, 22. 71, 5—72, 2; similis P).

fol. 122—124. Passio Floriani ('N. Arch.' XXVIII, 386—392; classis A 1).

fol. 193—202'. Passio Oswaldi e Beda hausta (inc. *Igitur rex Oswaldus sue nativitatis*; cf. Analecta Bolland. XVII, 113).

fol. 305—326'. V. Severini auct. Eugippio (cf. ed. Mommsen p. XX).

808. Vindobonensis n. 474 (Hist. eccl. 99), saec. XI, formae mediae, fol. 268. Fol. 1. m. saec. XVI. adnotatum est: *Hist. Lat. Ms. N. 15*, et m. al.: *Hunc librum legavit domina Barbara Staynhauserin vidua zu Lam* (alios codices eiusdem commemoraverunt W. Wattenbach, 'Ueber Briefsteller des Mittelalters', 'Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen' XIV, 1855, p. 39; H. Finke, 'Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins, Neue Folge' XXXI, 1916, p. 269; idem, 'Festgabe der Badischen Historischen Kommission zum 9. Juli 1917', Karlsruhe 1917, p. 42). Fol. 145. in spatio vacuo relicto m. al. saec. XI/XII. ea adnotata sunt, quae *danda sunt ad servitium episcopi de baptismali ecclesia in quarto anno, quando iturus est per parrochiam suam* (inc. *De baptismali ecclesia. Modios V tritici*).

fol. 145'—146'. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).

fol. 179—210. V. Bonifatii auct. Willibaldo (2b; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XX).

fol. 210'—211. Sententiae ex eadem excerptae (ib. p. 57sq.).

fol. 224' (saec. XII). De regibus Franciae occidentalis: *Karolus Simplex genuit Luhdowicum. Ludowicus rursum genuit Hlotharium, de quo natus est Hludowicus, qui fuit huius prosapiae regalis rex ultimus. Ludowico quoque defuncto, proceres regem super se statuunt Hugonem ducem, qui fuit filius Hugonis magni ducis. Hugo vero rex genuit domnum ac piissimum regem Rotbertum* (996—1031). *Rotbertus denique piissimus rex genuit tres filios: Hugonem dulcissimum ac amantissimum regem* († 1025), *Henricum regem* († 1060) *Rotbertumque Burgundiae ducem* (1032—76).

fol. 224'—225' (saec. XII). Pars epistulae Carisiacensis a. 858: *Karolus princeps — — referre audierunt* (MG. Capitularia II, 432, 31—433, 26; similis cod. 7).

809. Vindobonensis n. 484 (Hist. eccl. 95), saec. XI, formae mediae, fol. 77.

fol. 26—40'. V. Filiberti (A 3a²; cf. V, 574).

fol. 40'—77. Mirac. eiusdem auct. Ermentario (SS. XV, 298—303; ed. Poupardin l. l. p. 19—70).

810. Vindobonensis n. 498 (Hist. eccl. 107), saec. XIII, fol. 130.

fol. 51'—83'. V. Filiberti (A 7; cf. V, 575).

811. Vindobonensis n. 519 (Hist. eccl. 108), formae minoris, fol. 127, olim signatus (fol. 1) *N° 38*, e compluribus partibus constat.

1) Folia 1—53, saec. XIII, epitomas Vitarum et Passionum (fol. 1—51', praescr. *Hic incipit passionale de sanctis*) et *Commune sanctorum* (fol. 51'—53') complectuntur.

fol. 1—1'. Epitome V. Hilarii Pictav. (inc. *Igitur beatus Hilarius Pictavorum urbis episcopus*).

fol. 13. Epitome V. Servatii (inc. *Eo tempore quo rumor erat Hunos*).

fol. 19—19'. Epitome Passionis II. Kiliani (cf. V, 721, n. 3).

fol. 24—24'. Epitome Conversionis et Passionis Afrae (inc. *Apud provinciam Reciam*).

fol. 31—31'. Epitome Vitae Landiberti Traiect. (F 1; cf. VI, 322).

fol. 32'—33. Epitome Passionis Acaunensium martyrum (classis X, inc. *Dioclecianus cum ad inperium*).

fol. 34'—35. Epitome Vitae I. Remigii (inc. *Beatus Remigius nobili prosapia*).

fol. 35—35'. Epitome Passionis Dionysii (inc. *Sanctus igitur Dionisius a beato Clemente*).

fol. 36—36'. Epitome Vitae Galli (inc. *Columbanus vir clarissimus causa peregrinandi*).

2) Foliis 54—115, saec. XIV, inest *libellus de laudibus et floribus sanctorum per anni circulum.*

3) Fol. 116—122', saec. XII. V. Leonardi (III, 396—399, classis 1; AA. SS. Nov. III, 150—155), cui postea

4) fol. 123—125, saec. XIV. Miracula eiusdem I, 1—3 (ib. p. 155—157) addita sunt.

812. Vindobonensis n. 520 (Hist. eccl. 109, olim 32), olim S. Blasii Admuntensis, fol. 124, a pluribus librariis variis temporibus scriptus est.

fol. 1'—77 (saec. XI). V. Galli auct. Walahfrido (6; cf. IV, 246).

fol. 103—113' (saec. XI/XII). V. Pirminii (2, cf. SS. XV, 18; B⁴, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 2. et 34).

813. Vindobonensis n. 550 (Hist. Lat. 29, deinde Hist. eccl. 123), saec. IX. vel X, formae mediae, fol. 135. Cf. Kollar, Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensia I, 1761, col. 631 sqq.

fol. 1—32. V. Hugberti auct. Iona (AA. SS. Nov. I, 806—818; cf. MG. Epist. V, 347—349; 2, cf. SS. XV, 234).

fol. 94—112. V. Vedasti auct. Alcvino (B 1; cf. III, 404), addita Homilia de eodem sancto (AA. SS. Febr. I, 800) et disticho ad Radonem (MG. Poetae I, 312).

fol. 112—112'. Alcvini hymnus de Vedasto (Poetae I, 313; cf. p. 167).

fol. 113—113'. Inscriptiones ecclesiae Vedastinae (ib. p. 308—309).

814. **Vindobonensis** n. 552 (Hist. eccl. 143, olim 22), saec. IX[1]), formae mediae, fol. 112, passiones martyrum continet. Fol. 1. versus leguntur (MG. Poetae II, 647):

Accipe, flos iuvenum, sancto certamine plenum
Gratanter librum, semper ubique valens,

qui versus a tertio et quarto erasis excipiuntur. Fol. 107. saec. X. benedictio canum Teutonica scripta est (ed. E. v. Steinmeyer, 'Die kleineren althochdeutschen Sprachdenkmäler', 1916, p. 394), cuius folii imaginem exhibuerunt Th. G. v. Karajan, 'Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der Wiener Akademie' XXV, 1858, ad p. 324, et M. Enneccerus, 'Die ältesten Deutschen Sprach-Denkmäler', 1897, tab. 7.

fol. 107'—112. Passio Kiliani (1b; cf. V, 717).

815. **Vindobonensis** n. 553 (Hist. eccl. 133), formae minoris, fol. 151, e tribus partibus constat, quarum prima (fol. 1—107') saec. XI, altera (fol. 108—127) et tertia (fol. 128—151') saec. XII. scriptae sunt. Fol. 151'. signum *M. 3915* legitur, a Blotio nisi fallor bibliothecario Caesareo (1575—1608) additum. Codex olim fuit Spirensis, siquidem librarius quidam saec. XIII. in margine fol. 128'. epistulam H(ermanni) marchionis de Baden *venerabilibus dominis et discretis iudicibus in Spira constitutis* inscriptam exaravit, qua consuetudinem annuam a clericis ipsi subditis debitam sibi vindicavit (inc. *Ex antiquo in nostra iurisdicione*), idemque fol. 136. hanc inscriptionem litterarum descripsit: *Venerabilibus et discretis dominis decano totique capitulo Sancti Victoris in Moguntia E. decanus, B. canonic[us Sancti] Germani et magister G. Sancte Trin[it]atis Spiren(sis).* Insunt praeter Vitas et Passiones apostolorum:

fol. 78—92. Passio Leudegarii auct. Ursino B 1***; cf. V, 261).

fol. 92'—93'. Gregorii Turon. lib. in Gloria martyrum c. 94. de VII Dormientibus (I, 550—552).

fol. 128—151'. Vita Remigii, composita ex Hincmari c. 1—4 (III, 259, 8—264, 19; sed desunt p. 261, 17—262, 29) et Flodoardi Hist. Rem. I, 11—18. 20. 22. 24 (SS. XIII, 422, 16 *Reverendus aspectu* — 423, 31. 423, 59—428, 22. 434, 19—27. 438, 59—439, 8. 439, 26—31. et 48—57. 440, 33—35. 441, 4—28. 442, 46—443, 16), foliis amissis fine mutila (des. p. 443, 16 *lacrimis gemitu con* ‖).

816. **Vindobonensis** n. 576 (Hist. eccl. 145), formae octavae, fol. 119, diversis temporibus scripta continet. Saec. XI. exarata sunt haec:

fol. 13—24. V. Maximini auct. Lupo (1a; cf. III, 73).

fol. 24—32. V. Nicetii Trever. auct. Gregorio Turon. (= Vitae patrum c. 17. et Gloriae confess. c. 92; I, 727—733. 807).

fol. 32—32'. Eiusdem lib. in Gloria confess. c. 91. de Maximino (I, 806 sq.).

fol. 40'—54. Vita et Translatio Severi auct. Liutolfo (cf. SS. XV, 289).

817. **Vindobonensis** n. 577 (Hist. eccl. 138), saec. XI/XII, formae quadratae, fol. 186, in monasterio Altahensi inferiore scriptus, a. 1263. monachis Fürstenfeldensibus dono datus est, teste inscriptione (saec. XIII) fol. 93: *Istum librum et praediolum in Smidheim aput Snaitse dedit Hermannus abbas de Altah inferiori et conventus suus domino Ænshelmo primo abbati in Vürstenveld::* (ras. *en*) *et fratribus eiusdem ecclesie ordinis Cystercіensis anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo tercio, ut legentes in ipso fundant orationes ad Dominum pro eisdem*; super quae m. saec. XV. scripsit: *Liber Sancte Marie in Furstenvelte (sive in Campo-principum* m. saec. XVI. add.*)*. Cf. catalogum Fürstenfeldensem a. 1312, ed. M. Mayr, 'Oberbayerisches Archiv' XXXVI (1877), 148, n. 71.

fol. 34—54'. Passio Leudegarii C (C 2a; cf. V, 268).

fol. 69—71'. Vita I. Remedii (Auct. ant. IV, 2, p. 64—67).

fol. 72—83. V. Vedasti auct. Alcvino (A 6b; cf. III, 404).

fol. 83—86. Sermo de Vedasto auct. eodem (AA. SS. Febr. I, 800).

fol. 86—89. Vita II. Germani Paris. (inc. *Cunctorum veneranda atque sanctissima vita*, VII, 419 sqq.).

fol. 89'—93. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (interpolata ?) c. 1—10 (pagina non consumpta, des. VII, 257, 14. *horrentes ruinas quasi*).

fol. 94'—109. Passio II. Kiliani (cf. V, 720, n. 9).

fol. 109—115'. Vita I. Burchardi (4; cf. SS. XV, 44).

fol. 127'—137. Conversio et Passio Afrae (A 3c³; cf. III, 44).

fol. 141—148'. V. Landiberti Traiect. (C 3; cf. VI, 321).

818. **Vindobonensis** n. 579 (Hist. eccl. 142), saec. XIII, formae minoris, fol. 70.

fol. 1—19'. Visio Tnugdali (cf. ed. A. Wagner, 1882, p. X).

fol. 19'—26. Visio Wettini.

fol. 26—28. Visio Esdrae.

fol. 28—34'. Visio Baronti (3b³; cf. V, 373).

fol. 34'—39. Epistula Iohannis presbyteri Emanueli imperatori inscripta (ed. Fr. Zarncke, 'Der Priester Johannes' I, 1879, p. 83 sqq., cf. p. 59 = 'Abhandlungen der phil.-hist. Classe der Sächsischen Gesellschaft der Wissensch.' VII, 8, p. 909 sqq., cf. p. 885).

---

[1]) Codicem Salisburgi scriptum esse recte statuisse videtur K. Foltz, 'Geschichte der Salzburger Bibliotheken', 1877, p. 11.

fol. 39—39'. Narratio de sancta cruce (inc. *Temporibus regis David reperit Iudeus quidam*).
fol. 40—70'. Vita Hermanni Iosephi Steinfeldensis.

819. Vindobonensis n. 650 (Rec. 3256), saec. XII, formae maioris, fol. 192, olim Sytich (Sittich) monasterii Carniolensis erat, cum fol. 192—192'. chartae Heinrici (a. 1305) et Meynhardi (a. 1277) comitum Goritiensium et Tirolensium ei concessae m. saec. XV. descriptae sint. Fol. 1. benedictio *Contra fulgura* (inc. *Inicium sancti euangelii*), fol. 191. versus de piscibus (ed. Krusch, 'N. Arch.' XXVIII, 365) extant. Cf. M. Denis, Codices mss. theologici bibliothecae palatinae Vindobonensis Latini II, 1799, col. 735 sqq.; Steinmeyer et Sievers l. l. IV, 635.
fol. 1'—191. Libri Augustini de Civitate Dei.
fol. 191'—192. Passio Floriani (A 1 b; cf. 'N. Arch.' l. l.).

820. Vindobonensis n. 1026 (Univ. 262), saec. XIV. compluribus manibus exaratus, formae octavae, fol. 181. Fol. 86. saec. XV. haec adnotata sunt: *Hunc libellum donavit pro collegio ducali in Wienna venerabilis doctor M. Ni(colaus) de Dinkelspuhl* (professor Vindobonensis clarissimus, † 1433), *cui retributor omnium bonorum retribuat in vita eterna.* Insunt post libros diversi generis (cf. Denis l. l. II, 876 sqq.; Tabulae codicum I, 177 sq.) in calce
fol. 146'—167'. Vita II. Corbiniani (9d; cf. VI, 549).
fol. 167'—180'. Officium eiusdem cum notis quae dicuntur musicis.
fol. 180'—181 (m. al.). *Sequencia de sancta Agnete* (inc. *Laus sit regi glorie*; Chevalier, Repertorium hymnologicum II, n. 10 540).

821. Vindobonensis n. 1556 (Theol. 362), saec. VIII/IX, olim signatus *N° 630*, formae minoris, fol. 176, sermones, Passiones, Vitas continet, quorum index fol. 1'—2'. legitur. Quaternio XIIII. post fol. 84, XVI. ante fol. 85. perierunt, et folia 132—139 (= quaternio *XV*) ante fol. 85. collocanda sunt. Cf. Denis l. l. I, 1793, col. 1144 sqq.
fol. 134'—139', 85—100. V. Silvestri.
fol. 141—146. Conversio Afrae (III, 55—61; similis A 3b).
fol. 146—147'. Passio eiusdem ('N. Arch.' XXXIII, 47—52, et supra VII, 200—204; similis a*).
fol. 147'—154'. Inventio S. Crucis (BHL. n. 4169).
fol. 170—176'. Passio Acaunensium martyrum, fine mutila (classis X 4; des. III, 39, 2 *quem adhuc gentilem esse*).

822. Vindobonensis n. 1675 (Nov. 208), saec. XIV, formae minoris, fol. II + 86. Fol. II'. saec. XV. adnotata sunt: *Hoc passionale est domus Porte beate Marie in Axpach, ordinis Carthusiensis, et habemus a d(omi)no Petro sacerdote et donato* (sic) *nostro felicis recordacionis* (m. al. add. *Hic fuit quondam rector capelle sancti Ieronimi in Wyenna*); idem coenobium eodem fere modo fol. I'. et 31'. et 69'. commemoratur. Fol. II'. verba contra febrim dicenda illata sunt. Insunt epitomae Vitarum brevissimae (praescr. fol. 1: *Incipit passionale dn̄i*, sequitur vox erasa), quae partim e Legenda Aurea pendent. Est fortasse *passionale curtatum*, quod altera parte saeculi XV. in catalogo librorum Aggsbach coenobii commemoratur; cf. Th. Gottlieb, 'Mittelalterliche Bibliothekskataloge Österreichs' I, 1915, p. 582.
fol. 12'—13. *De s. Amando* (inc. *Amandus dicitur quasi amabilis*, cf. Leg. Aur. c. 41).
fol. 29'—30. *Angolfi* [i. e. Gangulfi] (inc. *Angolfus ex nobili*, cf. ib. append. c. 204; cf. VII, 151).
fol. 39. *De s. Kyliano* (inc. *Kylianus nobili Scotorum*).
fol. 45—45'. *De s. Germano* [Autissiod.] (inc. *Germanus dicitur a germine*, cf. Leg. Aur. c. 107).
fol. 49—49'. *De s. Affra* (inc. *Afra pagana meretrix*).
fol. 60. *De s. Lamperto* (inc. *Lampertus de Traiecto oriundus*).
fol. 63'. *De s. Leodegario* (inc. *Leodegarius nobilissimo Francorum*).
fol. 72'—73. *De s. Leonardo* (inc. *Leonardus de Francia oriundus*).

823. Vindobonensis n. 3662 (Lunaelacensis fol. 186), saec. XV. finitus *per manus Alberti Lärnpawtl, qui illo tempore fuit scriptor domini de Runting, canonici ecclesie kathedralis in Ratispona*, chartaceus, fol. 239. Cf. 'Archiv' X, 495 (ubi errore n. 3663).
fol. 84—90'. V. Stephani regis Ungarorum auct. Hartvico (B 3; cf. SS. XI, 225), aliis Vitis Ungaricis sequentibus.
fol. 112—113'. V. Hrodberti C (cf. VI, 155 sq.).
fol. 121'—124'. V. Gangulfi (VII, 157 sqq.).
fol. 124'—133'. V. Corbiniani B (9g; cf. VI, 551).
fol. 152—154'. Conversio Bagoariorum c. 1. 2 (B 2; cf. SS. XI, 3) et Computatio de tempore Hrodberti a. 1186 (B 2; cf. ib. p. 15).
fol. 154'—172'. Vitae et Mirac. Virgilii, Eberhardi, Hartwici sanctorum Iuvavensium (B 4; cf. SS. XI, 86).
fol. 172'—173'. V. Gebehardi Salisburg. (4; cf. ib. p. 34).
fol. 174—235. V. Ottonis Babenberg. ('Anonymus Canisii', BHL. n. 6402; B 3*, cf. SS. XII, 729).

824. Vindobonensis n. 4394 (Hist. eccl. n. 59), saec. XIV, fol. 368, Speculi Sanctoralis Bernardi Guidonis partem quartam inde a fol. 121. continens (cf. L. Delisle, 'Notices et extraits des mss. de la Bibliothèque nationale' XXVII, 2,

1879, p. 239. 243. 284), Vitas sanctorum in brevo coactas complectitur cum alias tum
fol. 132'—135. V. Boniti (cf. VI, 117),
fol. 154—155. V. Amandi (cf. V, 426),
postea V. Pardulfi (cf. VII, 24).

Virodunum *(Verdun)*.

825. Virodunensis n. 74 (antea n. 109 vel Bibl., Patr. 33), saec. XII, olim S. Vitoni Virodunensis n. 100, formae minoris. Cf. 'Archiv' VIII, 447; 'Cat. gén.' (4°) V, 1879, p. 474sq.
fol. 67—82'. V. Willibrordi auct. Alcvino (9a; cf. VII, 103).

Vratislavia *(Breslau)*.

I. Bibliotheca urbana.

826. Vratislaviensis bibliothecae urbanae inter Rehdigeranos n. 370, a compluribus librariis saec. XV. scriptus atque a. 1471. finitus, formae octavae, fol. 379, inter alia (cf. A. Hilka apud K. Ziegler, Catalogus codicum Latinorum classicorum qui in bibliotheca urbica Wratislaviensi adservantur, 1915, p. 179sqq.) continet
fol. 10'—11'. epitomen Vitae Odiliae (cf. VI, 35).

II. Bibliotheca universitatis.

827. Vratislaviensis bibliothecae universitatis I. Q. 437, saec. XV, olim (fol. 1) *Seminarii Nissensis*, chartaceus, formae mediae, fol. 418. Cf. 'Archiv' XI, 702.
fol. 336'—340'. Epitome V. Odiliae (cf. VI, 35).

828. Vratislaviensis bibliothecae universitatis IV. F. 178, saec. XIV, olim (fol. 1) *Ecclesiae collegiatae B(eatae) V(irginis) Glogoviae Maioris*, formae maioris, fol. 259. Fol. 259'. adnotatum est: *Istut passionale dedit scribere dominus Iohannes de Predmost, huius ecclesie sancti Nicolai plebanus et ecclesie beate Virginis canonicus. Finitus quarta feria ante festum beati Ambrosii* (Mart. 30) *sub anno Domini MCCCLXXXIIII.*
fol. 83—84. Passio Floriani (A 6a; cf. 'N. Arch.' XXVIII, 366).
fol. 128—129. V. Germani Autissiod. (= Legenda Aurea c. 107).

829. Vratislaviensis bibliothecae universitatis IV. F. 183, saec. XV, olim bibliothecae cathedralis Nissensis, e duobus voluminibus constat. In tegumento posteriore vol. I. haec nota legitur: *Istud passionale cum alia parte ego Nicolaus Creller plebanus in Patzskaw* (hodie Patschkau, Kr. Neisse) *emi pro octo florenis Ungar(icis) et solvi Conrado Molitoris de Othm(achaw)* (hodie Ottmachau, ib.) *pro tunc locato Nisse anno Domini 1475. circa festa Pasce.* Insunt praeter alias epitomas partim e Legenda Aurea haustas:
Vol. I, fol. 23'—30. V. Odiliae (3d; cf. VI, 34).
fol. 182—183. Passio Floriani (A 6b; cf. 'N. Arch.' XXVIII, 366).
fol. 194'—196. Epitome Vitae Gangulfi (cf. VII, 151).
fol. 263—265. Vitae Bonifatii auct. Willibaldo epitome (cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXIX).
fol. 297—297'. Epitome Passionis II. Kiliani (inc. *Kilianus genere Scotorum totus nobilis*).
fol. 315'—316'. Passio II. eiusdem, parte posteriore omissa (= Legenda Aurea app. c. 200).
Vol. II, fol. 387'—388. Vita III. Hrodberti Salisb. (inc. *Hodierna festivitas*, ed. Sepp p. 53—58, e Legenda Aurea app. c. 197).

Bibliotheca comitis de **Westerholt v. Arenfels** (supra p. 554).

Bibliotheca Alphonsi **Wins v. Mons Hannoniae** (supra p. 626).

Wirziburg *(Würzburg)*.

830. Wirziburgensis Mp. th. fol. 34, olim (fol. 1) *Liber monasterii sancti Petri in Wissenburg*, deinde collegii Societatis Iesu Molsheimensis, tum collegii Societatis eiusdem Wirziburgensis, formae octavae, fol. 154. Cf. J. Hefner, 'Historisches Jahrbuch' XXXI, 1910, p. 65; A. Poncelet, Analecta Bolland. XXXII (1913), 409sqq.
fol. 25—36 (saec. X). V. Goaris (A 4; cf. IV, 407).
fol. 36'—40' (saec. X). Vita I. Remedii (W; cf. Auct. ant. IV, 2, p. XXIV).
fol. 85 (saec. XI/XII). Epistula Urbani II. ad Ottonem episc. Stratoburg. (ed. S. Loewenfeld, Epistolae pontificum Romanorum ineditae, 1885, p. 65).
fol. 85'—89' (saec. XI). V. Arbogasti Stratoburg. (BHL. n. 656b).
fol. 89'—102' (saec. XI). Epistulae Trotmari monachi Lauresham. (Jaffé, Bibliotheca III, 353—358) et opusculum eius de Nazario.
fol. 104—130' (saec. X/XI). V. Willibrordi auct. Alcvino libri duo (4a; cf. VII, 100).
fol. 131—139 (saec. XI). Vita I. Pirminii (B, cf. SS. XV, 19; A[4], cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 34).
fol. 147—153 (saec. XI/XII). Epitaphium Adalheidae auct. Odilone (5; cf. SS. IV, 635).

831. Wirziburgensis Mp. th. fol. 116b, saec. XII/XIII, olim (fol. 1. et 201', m. saec. XII/XIII) *Liber Sanctae Mariae Ebera(censis)* ibique signatus MS. III. 25, formae mediae, fol. 201, compluribus manibus exaratus est. Cf. Poncelet l. l. p. 414.
fol. 1'—137. V. Gregorii M. auct. Iohanne diacono (BHL. n. 3641).
fol. 138—200'. V. Bonifatii auct. Otlobo (2b; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXXI).

832. Wirziburgensis Mp. th. fol. 125, saec. XII, olim S. Stephani Wirziburgensis (fol. 126', m. saec. XV), formae mediae, fol. III + 126. Cf. Poncelet l. l. p. 417sq.
fol. 68'—107. Gesta Servatii (ed. Fr. Wilhelm, 'Sanct Servatius', 1910, p. 3—146).
fol. 107—116. V. Landiberti Traiect. auct. Stephano (8; cf. VI, 333).

833. Wirziburgensis Mp. th. fol. 139, saec. XII. in., formae magnae, fol. 190, e duobus codicibus (fol. 1—127. et 128—190) constat a Lamberto quodam exaratis (cf. versus fol. 127', supra IV, 40; Krusch, Ionas p. 73), qui utrique parti fol. 1'. et 128. indicem metricum praemisit (ib. p. 40 [Ionas p. 73]. 243). Fol. 2'. saec. XV. adnotatum est: *Iste liber pertinet ad Sanctum Stephanum Herb(ipole)n(sem).* Cf. Poncelet l. l. p. 418sq.
fol. 33—65'. V. Remigii auct. Hincmaro (2x²; cf. III, 245).
fol. 66—74. V. Eucharii, Valerii, Materni (BHL. n. 2655).
fol. 74—102. V. Columbani auct. Iona lib. I. et
fol. 102'—127'. lib. II, 1—22 (A 1c; cf. IV, 40; Krusch, Ionas p. 73).
fol. 128'—172'. V. Galli auct. Walahfrido (2c; cf. IV, 243).
fol. 172'—179'. V. Otmari auct. eodem (SS. II, 41—47).
fol. 179'—190. Mirac. Otmari auct. Isone (ib. p. 47—54).

834. Wirziburgensis Mp. th. qu. 13, olim ecclesiae cathedralis Wirziburgensis, formae minoris, fol. 167, e duabus partibus seorsum numeratis compactus est, e quibus prior a. 1417. exarata folia 116 (folio 11. bis numerato) complectitur, altera saec. XIV. scripta, praefixo folio 117, e foliis 49 constat atque (fol. 1—48) epitomen Veteris Testamenti continet. In calce partis prioris fol. 116'. adnotatum est: *Anno Domini milesimo quadringentesimo XVII. finitus est liber iste feria secunda ante Symonis et Iude* (Octobr. 25). Cf. Poncelet l. l. p. 421.
fol. 1'. Imago rudis Gregorii II. Bonifatio officium praedicationis attribuentis.
fol. 2—79. V. Bonifatii auct. Otloho (2d; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXXII), cui
fol. 6'. imago rudis Gregorii papae Bonifatium episcopum consecrantis interposita est.
fol. 79—99. V. Sturmi auct. Eigilo (1; cf. SS. II, 365; cf. E. Stengel, 'Archiv für Urkundenforschung' V, 141sqq.).
fol. 99—116'. V. Leobae auct. Rudolfo (6; cf. ib. XV, 120).

835. Wirziburgensis Mp. th. qu. 15, saec. X (fol. 204—211. saec. XIV), formae octavae, fol. 211, a muribus arrosus, fol. 82'—203'. eandem collectionem continet atque codex Monacensis Lat. n. 14418, indice praefixo; erat olim ecclesiae S. Kiliani (cathedralis). Cf. Poncelet l. l. p. 421sqq.; supra p. 532.
fol. 130—131. 9. Passio Floriani (B 2; cf. III, 66).
fol. 157'—159'. 31. Passio martyrum Acaunensium (E 2; cf. III, 23).
fol. 159'—161'. 32. *In nat(a)l(i) sancti Hrodp(er)hti episcopi VIII. K(al). Oct[b].* (ita in indice, sed in textu sermo Maximi Taurinensis legitur ad Corbinianum relatus, qui alibi ad Hrodbertum spectat, cf. VI, 147, n. 12; inc. *Sancti ac beatissimi patris nostri Corbiniani*).
fol. 170—172'. 36. Vita Amandi (C 2; cf. V, 418).

836. Wirziburgensis Mp. th. qu. 23, saec. IX. in., olim bibliothecae cathedralis, formae octavae, fol. 38. Cf. Poncelet l. l. p. 424.
fol. 2—36'. V. Haimhrammi continet (B 1; cf. IV, 461), cui saec. XI. fol. 1. et 38. hymni accesserunt.

Wolfenbüttel v. Guelferbytum.

Zwettl monasterium in Austria inferiore.[1])

837. Zwettlensis n. 14, saec. XIII, formae magnae, fol. 201, pars exemplaris legendarii magni Austriaci, Octobrem mensem et partem priorem Novembris complectitur. Cf. Analecta Bolland. XVII, 29sq. 83sqq.; supra p. 534sq.
fol. 4—12'. V. Remigii auct. Hincmaro ad c. 29 (III, 250—326).
fol. 14—15. V. Germani Autissiodor. auct. Constantio pars (cf. VII, 235, n. 7).
fol. 15—17. V. Vedasti auct. Alcvino (III, 416sqq.).
fol. 17—21. Passio Leudegarii C (C 2f; cf. V, 268).
fol. 21'—23. V. Sulpicii B (IV, 372sqq.).
fol. 38'—39'. V. Burchardi Wirziburg. (SS. XV, 47—50; cf. p. 44, n. 9).
fol. 40—46. V. Brunonis auct. Ruotgero (SS. IV, 254—272, 26).
fol. 46—47. V. Colomanni (SS. IV, 675—677; cf. p. 674, n. 9).
fol. 48—49. Passio Fortunatae (cf. Anal. Bolland. l. l. p. 85) et Translatio eius in Augiam (SS. XV, 473).
fol. 50—53. V. Lulli auct. Lamperto (1c; cf. Lamperti Opera ed. Holder-Egger p. XXII).
fol. 53—63. V. Galli auct. Walahfrido (IV, 280—337).
fol. 87—89'. V. Amandi (V, 428—449).
fol. 93'—100. V. Wolfkangi auct. Otloho (SS. IV, 525—542, cf. p. 525, 7; B 4, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 531).
fol. 119'—121'. V. Pirminii (SS. XV, 21—31, cf. p. 18, n. 7; B⁵, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 3. et 34).
fol. 126'—128. V. Leonardi (III, 396—399; AA. SS. Nov. III, 150—155).

---

1) Cf. Xenia Bernardina II, 1, Vindobonae 1891, p. 293—479 (auct. St. Rössler).

fol. 128—132'. V. Willibrordi auct. Alcvino lib. I (cf. VII, 100, n. 3).
fol. 133'—135. Passio Quattuor Coronatorum (B 8; cf. AA. SS. Nov. III, 750).
fol. 200—201'. V. Otmari auct. Walahfrido, mutila desinens c. 13. in. (SS. II, 41—46).

838. **Zwettlensis** n. 15, saec. XIII, formae magnae, fol. 172, ultima pars eiusdem legendarii, alteram partem Novembris et Decembrem complectitur. Specimen scripturae exhibet Uhlirz apud A. Chroust, Monumenta palaeographica, series II, vol. II, fasc. XV, tab. 9 (389). Cf. Anal. Bolland. l. l. p. 30. 90sqq.; supra p. 534 sq.
V. Columbani auct. Iona lib. I (classis A 1 b⁴; cf. Krusch, Ionas p. 69, n. 1).
V. Chounradi Constant. auct. Oudalscalcho (SS. IV, 430—436).
fol. 23'—33. Vitae et Mirac. Virgilii, Eberhardi, Hartwici sanctorum Iuvavensium (B 2; cf. SS. XI, 85).
fol. 33'. Catalogus archiepisc. Salisburg. (III a; cf. SS. XIII, 350).
V. Soli auct. Ermanrico (SS. XV, 156—163; cf. p. 152, n. 11).
fol. 98'sqq. V. Odiliae (3c²*; cf. VI, 34).
V. Modestae (= Virtutes Geretrudis, II, 464—474; cf. p. 451).
Vitae Mathildis epitome auct. Ekkehardo (cf. SS. IV, 283, 18sqq.; 'Archiv' VII, 486sqq.).

839. **Zwettlensis** n. 24, saec. XIII, formae magnae, fol. 310, pars legendarii eiusdem, Aprilem, Maium, Iunium continet. Fol. 309'. catalogus librorum Zwettlensium saec. XIII. exaratus legitur (ed. Th. Gottlieb, 'Mittelalterliche Bibliothekskataloge Österreichs' I, 1915, p. 511—514). Specimen scripturae extat SS. XII, tab. V (ad p. 724). Cf. Anal. Boll. l. l. p. 30. 54sqq.; supra p. 534 sq.
V. Columbani auct. Iona II, 11—25 (cf. Krusch, Ionas p. 69, n. 1).
V. Theudarii (III, 526—530).
Vita III. Liudgeri (ed. Diekamp l. l. p. 85—134; Z, cf. p. LXVII).
fol. 75—76'. V. Gregorii Porcet. (SS. XV, 1187—90; 4, cf. AA. SS. Nov. II, 1, p. 459).
V. Adalberti auct. Iohanne Canapario (2d; cf. SS. IV, 576).
Wolfhardi Vita et Translatio Richarii (cf. IV, 388, l. 23—38).
Mirac. Waldburgis auct. Wolfhardo (cf. SS. XV, 536, n. 8).
Passio Sigismundi (II, 333—340).
Passio Floriani (cf. Krusch, 'N. Arch.' XXVIII, 366).
V. Godehardi auct. Wolfherio posterior (SS. XI, 196—218; A 11, cf. p. 165).
V. Gangulfi (VII, 157 sqq.).
V. Wilfridi (= Bedae Hist. eccl. V, 19; cf. supra VI, 192, n. 4).
V. Austrigisili (IV, 191 sqq.).
V. Albarti (cf. VI, 21, l. 31).
V. Germani Autissiod. auct. Constantio pars (cf. VII, 235, n. 7).
Vita II. Germani Paris. (cf. VII, 368, n. 1).
V. Maximini Trever. auct. Lupo (III, 74—82).
fol. 206 sqq. V. Bonifatii auct. Willibaldo (4c¹*; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. XXV).
Vita Bardonis maior (4; cf. SS. XI, 322).
Passio Quirini (III, 11—20).
V. Aviti (III, 383—385).
Gallicanus auct. Hrotsvitha (Opera ed. P. de Winterfeld p. 109—126; ed. Strecker p. 117—137).
V. Haimeradi auct. Ekkeberto (SS. X, 598—607).
V. Ottonis Babenberg. auct. monacho Pruveningensi (SS. XII, 883—903; 3, cf. p. 731).

840. **Zwettlensis** n. 72, saec. XIII, fol. 148, inter Vitas sanctorum alias (cf. 'Archiv' X, 608; Xenia Bernardina II, 1, p. 328) continet
V. Landiberti Traiect. (C 5; cf. VI, 321),
Mirac. Waldburgis auct. Wolfhardo (cf. SS. XV, 536, n. 8).

841. **Zwettlensis** n. 77, saec. XIII. in., fol. 147.
fol. 124—147'. V. Bonifatii auct. Otloho (1; cf. Levison, Vitae Bonifatii p. LXIX).
fol. 147'. Catalogus episc. Mogunt. (SS. XIII, 311 sq.; cf. p. 309).

Vitae lingua Teutonica conscriptae.

842. Codex Francisci **Schultz** olim Bonnensis, deinde (a. 1910—1918) professoris **Stratoburgensis**, antea A. Haass, saec. XV, formae mediae, fol. III + 330, Vitas sanctorum lingua vulgari compositas continet. De origine libri Coloniensi haec in folio in calce affixo adnotata sunt: '*Dit boich hoirt den susteren zo up sent Gereoins straissen yn Her Schelen Convent b nnen Collen*' (Latine 'conventus beginarum Hermanni quondam Lusci in vico S. Gereonis' vel similiter; cf. H. Keussen, 'Topographie der Stadt Köln im Mittelalter', 1910, I, 152*. II, 253; I. Greving, 'Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein' LXXIII, 1902, p. 45), atque fol. 330: '*Dit boich is geschreven in den jairen ons heren Iesu Christi, doe man schreiff dusent CCCC en LXIII, ende wart geendet des saterdages vur sente Michaels dach des heiligen ertzengels* (1463, Sept. 24). *Biddet dorch die lieffde godes eyn Ave Maria vur eyn arme sunderynne, die dit boich geschreven hait*' etc. Fol. I—III'. kalendarium praecedit, atque textui fol. 1. praescripta sunt: '*Hie begynnent etzliche legende of historien van den heiligen*'. Cf. supra p. 541.

fol. 2—8. V. Odiliae (cf. VI, 36, n. 2).
fol. 50—53. V. Hugberti (cf. VI, 481, n. 5).
fol. 56. De Severo (potius Severino) episc. Trever. (cf. VII, 212, n. 3).
fol. 174′—177. V. Aldegundis (cf. VI, 84, n. 10).
fol. 177—182′. '*Van sente Kilianus ende synen gesellen*' (inc. '*Also dicke als der strijt der hilger merteler*'), versio Passionis II. Kiliani, parte extrema aucta e Passione eiusdem I. c. 15 (supra V, 728) et Vita I. Burchardi c. 6 (SS. XV, 49).
fol. 240—248. V. Willibrordi (cf. VII, 104, n. 2).
fol. 276′—286. Vita V. Severini Colon. (cf. VII, 218, n. 1), addita Vita Annonis II, 13. III, 9 (SS. XI, 488/9. 501).

APPENDIX.

SCRIPSIT BRUNO KRUSCH.

TOMUS I.

GEORGII FLORENTII GREGORII EPISCOPI TURONENSIS LIBRI VIII MIRACULORUM.

Historia Francorum ab Arndtio edita cum mihi a. 1884. *inter Scriptores rerum Germanicarum denuo recensenda ab iis commissa esset, qui societatem nostram tunc moderabantur, cumque exemplaria huius voluminis, scilicet prioris partis tomi primi, iam divendita sint, ne mandatum meum fallam, quamvis aliis curis distractus, absoluta hac serie ad principium reversurus sum, quare aut apparatum ad codices corrigere aut textum emendare iam desistere possum. Alteram autem tomi primi partem, Miraculorum scilicet libros VIII operaque minora, ipse anno* 1882. *edenda susceperam, ne in tanta patris Historiae Francorum auctoritate haec eius scripta praetermitterentur, quibus non solum ecclesia Gallicana fataque scriptoris celeberrimi illustrarentur, verum etiam res moresque Francorum luculentius cognosci possent, cumque tempora urgerent, anno* 1885. *hoc munus exsecutus Opera Gregorii absolvi. Quinquennio demum post editionem nostram, scilicet anno* 1890, *Maximilianus Bonnet, qui ipse Miracula Andreae auctore eodem Gregorio ad tomum primum contulerat, opus profundae eruditionis de sermone auctoris publici iuris fecit*[1], *quo editione nostra nisus accurate et sagaciter propositum suum exsecutus est, singulisque et verbis et litteris inter se comparatis et cum usu classico nos docuit, quomodo rusticitas illa ab hoc discreparet quibusque legibus eadem regeretur. Quibus rebus constitutis, textum nostrum haud paucis locis ingenio suo emendare vel hic illic aptius distinguere poterat, interpunctione immutata, quin immo fundamentum pretiosissimum iecit, quo etiam in sequentibus huius seriei tomis haud parvo fructu usi sumus quoque in primo nos caruisse non satis dolemus. Attamen his quoque ipsius studiis viam quodammodo stravimus, nam textu absoluto Orthographica et Lexica Grammaticaque tractans parvo intervallo indices composui copiosiores, quam qui alias eiusmodi auctoribus adici soleant, quod patientiae specimen etiam M. Bonnet non adeo displicuisse videtur. Parvo quoque intervallo omnia reliqua mihi praeparanda erant Berolini tunc constituto, neque enim sodales societatis nostrae peregrinas bibliothecas adeuntes his scriptis antea multum vacaverant a proposito Monumentorum Germaniae tunc alienis neque mihi ipsi bibliothecas peragrandi facultas data erat.*

1) *M. Bonnet, 'Le Latin de Grégoire de Tours', Parisiis* 1890, *quem librum recensui 'N. Arch.' XVI, p.* 432 *sqq.; cf. ib. XVII, p.* 199 *sqq.*

Certum tantum codicum numerum Berolinum transmissorum adhibere potui eosque qui tunc mihi praesto erant fere omnes ex eodem exemplari (B) pendere perspexi melioris quidem notae, sed locis nonnullis manifesto depravato, omnesque saeculum IX. non superantes longius abesse patebat ab auctoritate et fide codicum Historiae Francorum. Unum vero diversae stirpis (C) codicem 4 *nactus eram, posteriorem tantum Miraculorum partem continentem, scilicet libros Vitae Patrum et in Gloria Confessorum, eiusque ope haud pauca verba primus emendavi aut supplevi*[1]. *Prioris partis talem codicem non nactus duos versus in libris in Gloria Iuliani c.* 46, *et de Virt. Mart. III,* 17, *ex editione principe Clichtovei*[2] *admittere coactus eram, cuius exemplar indagare non licuit, sed textum illum, qualis editus erat, praeterea haud raro interpolatum esse manifestum erat*[3]. *Neque ea quae litteris datis de codicibus francogallicis ab aliis comperire poteram ad haec studia amplius extendenda allicere videbantur, qua de re ceterum decernendi potestas penes alios tunc erat.*

Exemplaris alterius originis defectum nemo aegrius tulit M. Bonnet[4], *damnumque graviter vituperans mirum fore existimavit, si inter plurimos Virtutum Martini codices talis qualis opus esset non reperiretur, Ruinartium addens lectiones fide dignissimas e codicibus Sangermanensibus deprompsisse, se ipsum lectiones editionis principis in codice Parisiaco n.* 5326 *(nobis* 14*b) deprehendisse unico quem novisset. Waitzius ipse respondere coactus*[5], *cui largis Monumentorum subsidiis pepercisse crimini daretur, parum necessarium fuisse censuit plures codices interpolatos recentioris aevi adhibere, quibus labor tantum et apparatus aucti essent, unde ei iam defuncto obiciebatur, quasi vim quaestionis illius non intellexisset*[6]. *Cum vero mihi ipsi melioris quod dicebatur fundamenti propius aspiciendi facultas data esset ad Vitas sanctorum conferendas Parisios misso, stupefactus perspexi*[7] *libros pessime interpolatos pro fide dignissimis venditos esse, ita ut Waitzii iudicium haud male confirmaretur. Censor enim severus et ipse nullum exemplar compertum habebat, quo menda codicum B tolli poterant, quique editori tale investigandum fuisse bene noverat, auctor tam subtilis operis nonne oblitus erat pari munere se ipsum teneri, ut lectores suos placaret? Vir autem doctissimus eodem quo ego tempore haec studia aggressus codices* 1*a.* 2 *contulerat, eosdem scilicet, quos ipse contuleram, qua de re textu fere impresso certiorem me fecit, plagulisque editionis nostrae, quae ubi primum singulae impressae sunt, petenti ei transmittebantur, non Sangermanensium illorum fructum dubium intulerat, sed codicis nostri* 1*b; lectiones autem codicis* 14*b nullius momenti esse iam ex ipsius adnotatis intellegi poterat, quae libro suo subiecit*[8]. *Damnum vituperare sane facilius fuisse videtur quam reparare.*

Etiam vetusti qui absoluta editione nostra detecti sunt Miraculorum codices ad familiam B pertinentes optatum subsidium non ferebant, textusque examinantes qui eos protulerunt mox cognoverunt ad quaestionem difficilem solvendam editoribus futuris haud multum ex eis exspectandum esse et L. Delisle[9] *(codex* 3*a) et V. Ussani*[10] *(codex* 1*c), ad quorum dissertationes infra redeamus*[11]. *Neque vero ipse thesaurum absconditum inquirere destiti studiaque mea tandem prosperius cesserunt, nam adiuvante fortuna incidi*

1) *Exempla aliquot attuli SS. rer. Merov. I, p.* 476, 30. 2) *Exarata opera Ioannis Marchant et impensis Ioannis Parvi 'apud Parrhisios' anno* 1511. 3) *SS. rer. Merov. I, p.* 481. 4) *'Revue critique'* 1886, *p.* 147 *sqq.* 5) *'N. Arch.' XI, p.* 632. 6) *Bonnet, 'Latin' p.* 18, *n.* 3. 7) *'Über die handschriftliche Grundlage von Gregors Miracula', 'N. Arch.' XIX, p.* 25 *sqq.* 8) *Cf. Bonnet, 'Latin' p.* 602, *n.* 1, 614, *n.* 1. *Ad hanc classem exeunte hac dissertatione revertar infra p.* 728 *sqq.* 9) *L. Delisle, 'Un nouveau manuscrit des livres des miracles de Grégoire de Tours' ('Mélanges Julien Havet', Parisiis* 1895, *p.* 1—5*).* 10) *V. Ussani, 'Il cod. Torinese Lat. A.* 216. *Contributo alla critica di Gregorio da Tours e di Venanzio Fortunato' (E. Monaci, 'Studj romanzi', Romae* 1909, *VI, p.* 177 *sqq.).* 11) *P.* 717.

in talem qualis desiderabatur codicem non Sangermanensem, non Virtutum Martini, sed Augiensem (5 a) et totius prioris Miraculorum partis, quo reperto anno 1912. *adhuc vetustior emersit Haagensis non integer: hunc vero W. Levison sodalis meus partem exoptatam Turonensis illius S. Martini codicis (nobis* 5*) esse perspexit, quem cum editione principe necessitudine quadam coniunctum esse iam olim divinaveram; pauca eiusdem libri folia in bibliotheca Turonica adhuc restant. Quibus subsidiis instructi nunc demum eodem modo in priore Miraculorum parte corruptelas aliquot sanare hiatusque explere possumus, quo in posteriore olim progressi eramus ope codicis* 4. *Codices autem W. Levison magno studio et labore contulit, qui etiam de ratione quae inter singulas codicis* 5 *partes intercedat perite disseruit*[1].

5*) Codex olim S. Martini Turonicus, saec. IX, ex quo Ruinartius fere nihil publici iuris fecit nisi pauca menda, ita ut tanti quanti par erat aestimari nequiret, divulsus iam in tres codices discessit, et primus, cuius p.* 466 *sq. memini,*

a) Parisiacus n. 9733 *(Suppl. lat.* 478*), fol.* 1—49′, *librum in Gloria martyrum absque laterculo capitum, fol.* 50—57′, *Virtutes Martini II,* 31—60 *(p.* 620, 15. Religiosa vi *ad p.* 629, 15. vel in puplicis|*) exhibet,*

alter per fecundissima A. Poncelet[2] *studia demum in lucem vocatus, qui primus ad bibliothecam illam omnino neglectam animum virorum doctorum convertit*[3],

b) Musei Meermanno-Westreeniani Haagensis n. 10 *(qu.* 3*), fol.* 1—19. *librum in Gloria Iuliani, fol.* 19—43′. *Virtutes Martini ad II,* 31. Apra q; dam *continet, ita ut posterior codicis praecedentis (a) pars a verbis* Religiosa vi *hunc textum proxime excipiat, sed extremi* 5½ *versus fol.* 43′. *iam erasi sunt post verba* populo stabat *(p.* 620, 10*),*

tertius denique, quem ad exemplar Turonicum pertinere L. Delisle[4] *iam coniecerat, inter schedas A. Salmon repertus,*

c) Turonicus n. 1521 *('Nouveau fonds' n.* 4*), fol.* 30—35′, *Virtutes Martini a laterculo libri III:* XIII. De Theodanis — Ille vero quamquam *(p.* 631, 1 — 638, 21*) servat*[5], *i. e. textum codicis a) continuat, nisi quod extremis quaternionis foliis deperditis sexque tantum servatis lacuna quaedam exorta est. Adsunt enim adnotante W. Levison quaterniones signati*

I—VI (fol. 1—48*) cum folio singulari (fol.* 49*) in codice a),*

VII—XII (fol. 1—43*) in b),*

XIII (fol. 50—57*) iterum in a), quibus codicis c) quaternio non amplius integer (fol.* 30—35′*) adiungendus est, procul dubio XIIII.*

Codex formae mediae initio putredine infectus est, ita ut partis a) fol. 1—4. *in dextero latere eoque inferiore laesa scriptura aut ipsa membrana hic illic legi nequeant, itemque finis eiusdem libri inde a fol.* 55. *eodem modo corruptus est in dextero latere eoque superiore, ita ut, scriptura partim diruta, frustula membranae effracta sint. Etiam ea quae adiungenda sunt folia partis c) eandem iacturam superioris partis passa sunt,*

1) *W. Levison, 'Handschriften des Museum Meermanno-Westreenianum im Haag', 'N. Arch.' XXXVIII, p.* 518 *sqq.* 2) *A. Poncelet, Catalogus codicum hagiographicorum latinorum Musei Meermanno-Westreeniani, Anal. Bolland. (*1912*) XXXI, p.* 47, *praescriptionem libri in Gl. Iuliani exscripsit, ex qua intellexi codicem ad hanc familiam pertinere.* 3) *W. Levison, SS. rer. Merov. VI, p.* 637 *sqq., additamenta V. Trudonis ex alio eiusdem bibliothecae codice deprompsit; cf. supra p.* 594. 4) *'Notice sur les manuscrits disparus de la bibliothèque de Tours pendant la première moitié du XIXe siècle' ('Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale' XXXI, I,* 1884, *p.* 250 *sqq.).* 5) *Collon, 'Catalogue général des mss. des bibliothèques publiques de France, Départements', Parisiis* 1905, *XXXVII,* 2, *p.* 996 *(cf. p.* 1066*), folia saec. X. attribuit.*

ita ut cum praemittendis a) foliis omnino concordent, sed quod adnotante Ruinartio textus iam p. 634, 12. post Turonus scabie et putredine exesus esse dicitur, etiam tres qui subsequuntur extremi fol. 32. versus monente sodali meo hodie optime discerni possunt atque insequentia folia vix magis hiant quam praecedentia. Codex praeter duos priorum Miraculorum libros etiam quattuor Virtutum Martini integros continebat[1], sed hodie praeter locos singulos deperditos desiderantur caput II, 60, Virtutum Martini fere totum usque ad laterculi titulum III, 12 (p. 629, 15—630, 36) finisque libri III. a c. 23. cum toto libro IV (p. 638, 21—661, 20). At finem libri secundi tertiique initium Bréquigny medio saeculo XVIII. codicem examinans suo loco etiam tunc reppererat, nam teste L. Delisle illum desinere scripsit: quem fideliter sum confessus in saeculo huncque incipere: Incipiunt capitula libri tertii; quaternio igitur XIIII. tunc nondum spoliatus erat. Quarti vero libri idem nullo verbo meminit tertiumque putredine adeo laesum esse monuit, ut fere nihil integrum mansisset.

Codex a compluribus librariis parum accuratis et rudibus exaratus est, qui nimia neglegentia ducti persaepe erraverunt, verba aut male audierunt[2] aut iteraverunt[3], syllabas praetermiserunt[4], et inprimis verba scriptura continua conserta stultissime distinguentes, omnino inepta posteris tradiderunt[5]. Etiam orthographica, licet nonnulla insint admittenda, velut antestis, Toronicus[6], alia tamen barbariem redolent[7] Gregorii aevo inauditam nulloque modo toleranda est litterarum l et r permutatio[8] frequens neque iteratio litterae r talis, qualis est intregra, pratre, tronitrua, confirmatur, dum frebris etiam in aliis Gregorii codicibus occurrit[9], neque metathesis posterioris aevi[10] pras (p. 565, 25) neque storiam. Denique prae pro per haud raro in hoc codice legitur[11]. Haec aliaque Gregorii sermoni imponi non fas est neque communia codicis 5 cum ratione scribendi insignis codicis nostri 1a[12] omnia approbanda sunt, sed antea examinanda, utrum cum auctoris usu conveniant annon.

Permulta igitur in hoc libro aut rustice scripta aut penitus depravata emendanda erant atque grave officium iam saeculo IX. librarii nonnulli tam strenue exsecuti sunt, ut cum inutilibus etiam haud pauca utilia eraderent et immutarent, cumque textum cum exemplari 1a simili contulissent[13], quod alias etiam cum 1b conveniebat, peculiares pretiosae stirpis C lectiones magna ex parte ita extinctae sunt, ut a sodali nostro vix cum magno studio aut omnino non discerni possent. Immo nonnulla manu alia demum in

1) Montfaucon, Bibliotheca bibliothecarum manuscriptorum nova, Parisiis 1739, II, p. 1339, inter codices monasterii S. Martini Turonensis librum ita descripsit: '154. S. Gregorii Turonensis libri duo de Miraculis Martyrum, libri 4 de Miraculis S. Martini, annorum 700.' 2) P. 579, 17. cupellam] puellam 5 (pr. m.); cubellam 5a. 3) P. 622, 2. post conlidentes ac beatum antestitem declamantes add. 5: libentes ac beati, verba scilicet praecedentibus similia. 4) Cf. p. 532, 10. poterat] porat 5; p. 594, 9. lorica] loca 5; p. 601, 20. 33. basilicam] balicam 5; p. 560, 18. occulta iacebat] occultabat 5. 5) Cf. p. 588, 9. erasum a marmore] Et cetera summa m. 5; p. 594, 1. Hi in scena montis] hyuncenam m. 5; p. 594, 2. antemna resedet] autem. naressedet 5. 6) Cf. Bonnet p. 133 sq. 7) Saepe scripta sunt ae pro e et i pro e aut vice versa (e. gr. p. 579, 17. repperit] reppiret 5, p. 614, 20. vini] vine 5), etiam o pro e (p. 572, 20. velociter), y pro e (p. 603, 2. lypra); item ci et ti permutata, b pro p (ambullam p. 495, 36; butabant p. 582, 7) et d pro t (e. gr. essed) aut vice versa, etiam g pro s (p. 598, 7. sparga) usurpata sunt; saepe h deest, et geminatio male omissa est; e contrario aspiratio gravis deprehenditur michi et geminatio male admissa: legittime. 8) Cf. l pro r: contralius (p. 587, 28), diligebamur (p. 605, 25), leplae, oratulium (= oratorium); r pro l: arium (p. 597, 28), cellariorum (p. 579, 8), crericis, sore (p. 520, 13); sanctimoniaribus (p. 491, 1). 9) Cf. Bonnet p. 176, n. 3. 10) Cf. 'N. Arch.' VII, p. 513. 11) Cf. p. 579, 15. 620, 29. 12) V. infra p. 716, n. 5. 13) Cf. p. 520, 10. vestigiis] vestigiis m. al. corr. ut stigiis 5; ut stigiis 1a (pr. m.); p. 574, 1. ullam] illam e corr. 5 cum 1a; p. 611, 5. humiliatis] humilitatis m. al. 5 cum 1a.

hoc codice suppleta sunt, quae spatio vacuo relicto a librariis praetermissa erant, itaque et posterior c. 58. *libri in Gl. Mart. pars (p.* 528, 20. vitreas — *l.* 30. revocare*) et extremus c.* 53. *versus libri II. Virt. Martini (p.* 627, 26. iterum — obiit*) desiderabatur; scriptura enim exemplaris iniuria temporum evanida fuisse videtur.*

5*a) Codex Caroliruhensis inter Augienses n. LXVII, saec. XI*[1], *adnotante m. s. XV.* 'liber monasterii Augie' *(fol.* 2*), formae mediae, fol.* 155, *litteris grandioribus exaratus paginisque bipartitis, omnia quae praecedens exhibet sed integra, scilicet praeter libros in Gloria Martyrum (fol.* 1—63'*) et in Gloria Iuliani (fol.* 64—85'*) totos libros quattuor de Virtutibus Martini (fol.* 85'—155*), neque plura in exemplari suo librarius reppererat, nam media in altera extremi folii parte calamum sistebat, ita ut alterius Miraculorum partis codex noster* 4, *libros Vitae Patrum et in Gloria Confessorum continens, proxime se applicet, eadem stirpe prognatus. Laterculus capitum libri primi post praefationem transpositus est. Litterae grandes rubro colore pictae initia librorum aut capitum distinguunt, sed inferior prioris lateris pars primae paginae manu barbara excisa est, quare praefatio a vocabulo [*ist*]*a *(p.* 488, 8*) ad finem et initium laterculi capitum perierunt, etiam praescriptio praefationis non integra superest:* IN NOMINE DN̄I INCIP̄ PROLOGUS SC̄I GREGORII TVRONICI EP̄I COGNO |. *Capitibus singulis praescriptiones minio pictae praecedunt, e quibus qui laterculo ineunte perierunt tituli quodam modo supplendi sunt. Nonnumquam primi capitum versus desiderantur, e. gr. Gl. Mart. c.* 76. 77. 92, *procul dubio quia in exemplari erasi erant, ut praescriptionibus locum darent. Medio in folio textus hiat a verbis* quidam vir *ad* permixtum *(p.* 587, 28 — 588, 9*). Finis capitis* 32. *libri II. Virt. Martini (*postea — restituit *p.* 621, 21. 22*) post* est *(l.* 7*) transpositus est lacunamque librarius iteratis aliis auctoris verbis supplevit idemque c.* 4. *libri IIII. Virtutum Martini ante c.* 3. *collocavit. Capita* 27. *et* 28. *libri quarti Virtutum Martini desunt.*

Sermonem librarius plerumque ad grammaticae leges correxit nec falsos casus servavit nisi raro nec coniugationem barbaram[2], *etiam de reliquo exemplar suum satis licenter descripsit, modo verba inserens, modo superflua tollens*[3] *aut inaequalia adaequans*[4], *locisque haud paucis textum omnino retractavit, vocabulaque alia substituit idque plerumque usitatiora*[5] *aut similiter resonantia*[6], *immo omnino aliena scripturam exemplaris minus attente inspiciens*[7]. *Vocabula in exemplari aut omissa aut quae omissa esse credidit nonnulla haudquaquam inepte supplevit*[8]. *Quin immo ipsum Gregorii textum emendavit atque interpolationibus auxit non imperitis:*

p. 487, 33. Iovis stupra] coniugia Vulcani *add.* 5*a (non* 5*); cf. Verg. Aen. VIII,* 372*;*
p. 488, 5. Laguonthe] Laguonte 5 *(cf. Verg. Aen. II,* 41*);* Laomedontis 5*a (cf. Ov. Met. XI,* 200*);*

1) *A. Holder, 'Die Reichenauer Handschriften', Lipsiae* 1906, *tom. I, p.* 208, *codicem saec. X. attribuit.* 2) *Scripsit p.* 495, 4. pereamus fame *pro* pereamur a fame, *p.* 503, 22. tonderi *pro* tundi, *p.* 532, 9. confracta fuissent *pro* confregissent. 3) *P.* 487, 32. *non iterabat* non. 4) *Gregorius p.* 634, 10 *sqq. in oratione directa tertiam personam usurpavit, sed* 5*a scripsit:* meus, ego nascor, valerem *cet.* 5) *P.* 495, 13. somnum dedissent] sopori d. 5*a;* 495, 21. affluenter] affatim 5*a;* 495, 26. foliis] paleis 5*a;* 495, 37. eclesia] basilica 5*a;* 514, 7. exta] intestina 5*a;* 514, 28. palmis] manibus 5*a;* 516, 1. roborem] arborem 5*a;* 536, 11. exanimis est inventus] vitam finivit 5*a;* 579, 31. acenorum *(= acinorum)*] geniminum 5*a.* 6) *P.* 502, 34. togis] locis 5*a;* 519, 25. paupere] tempore 5*a (audiverat 'popere');* 585, 33. medificante] efficiente 5*a.* 7) *P.* 493, 2. XL *pro* CL 5*a;* 493, 15. coaptasset] quo apta sint 5*a;* 528, 21. metallum] in Italiam 5*a;* 531, 19. Apollinaris episcopi (= ep̄i)] Apollinaris sepe 5*a;* 606, 27. comite] civiliter 5*a (legerat 'comiter').* 8) *P.* 567, 20. deteneri] pateretur *add.* 5*a (*sineret *paulo supra in exemplari deerat);* 580, 16. reliquiis] reliquissent reliquiis 5*a.*

p. 488, 5. Iani] Turni 5*a et ego e coni.;* I*(ani m. al. in litura)* 5; Caci *coniecit Bonnet, 'Latin' p.* 81, *n.* 4;

p. 496, 3. Chunis] 5; Wandalis 5*a;*

p. 514, 13. crucifixum] a Iudeis *add.* 5*a;*

p. 582, 13. Oziae] Ochoziae *recte* 5*a (cf.* 4. *Reg.* 1, 16*);*

Scripturae sacrae gnarus dictum quoddam amplius citare poterat [1].

Erat igitur vir haud indoctus, qui Gregorii textum purgare et ampliare poterat, atque quos auctor admiserat Prudentii versus ipse cum codice quodam contulit, quare haud pauca immutanda repperit [2], *cumque p.* 515, 6. incurvare, 515, 24. signo *scripserit, reliquis libris cum* 5 incerare *et* ligno *tradentibus, cumque Prudentii (Apotheosis v.* 457. 493*) codices inter utrasque lectiones varient, ipsi alium huius poetae codicem atque Gregorio praesto fuisse manifestum est. At Fortunati carminum exemplar nullum habuit, nam versum eius claudicantem sanare non poterat aliosque locos non tolerans tales quales traditi sunt eos tantum depravavit* [3]. *Titulos* 46. *et* 47. *laterculi libri IV. de Virtutibus Martini, quos Gregorius non amplius supplere potuerat, proprio Marte supplevit sicut alii librarii.*

Permultae quidem codicis recentioris 5*a lectiones nihil valent, quippe quae ingenio librarii medii aevi inventae neque antiquitus traditae sint, nonnullis vero locis vetustiorem fratrem superat solum degenerantem* [4] *atque ad exemplar eorum commune C progredi fas non est nisi utroque inter se collato. Discrepant enim ita inter se, ut maior quidem filius* 5 *patri similior sit, sed per librarios posteriores speciem induerit* 1*a propinquam, minor vero lectiones primigenias servaverit, quae in altero nunc erasae sunt, sane permagni aestimandus, per quem scriptura manus prioris etiamnunc discernenda sit, solusque nobis ibi adiutor succurrit, ubi liber* 5 *minus completus deficit. Neuter igitur solus editori multum proficere poterat, cum absque* 5 *inter bonas et malas lectiones* 5*a nullo modo distinguendum esset et ex* 5 *solo pretiosas gemmas iam obrutas eruere non liceret, sicut etiam Ruinartius ex hoc codice vix quicquam utile adnotaverat, qui ipsum nequaquam ante oculos habuerat, sed varias tantum lectiones, ab Edmundo Martenne acceptas* [5].

In his igitur codicibus 5 *et* 5*a solis locos diu desideratos repperi, quos ex Clichtoveo in editionem meam admiseram quosque nullus editorum posteriorum ad nostra usque tempora noverat nisi per eandem editionem principem* [6], *lacunasque rectius nunc per eosdem codices supplere possum quam per illam* [7], *immo textui iam addere locos, qui etiam in editione principe desiderantur, cuius exemplar codicibus nostris multo inferius fuisse iam evincitur. Versum totum, quem in priore classe p.* 583, 2. *excidisse diu constat, auctor*

1) *P.* 572, 2. *post* iustum *ex Matth.* 10, 41. *inseruit:* in nomine iusti. 2) 5*a solus scripsit dissentientibus et reliquis libris et* 5*: p.* 514, 31. defuit *(ita Prud. Apoth. v.* 449*) pro* fuit, *p.* 515, 30. pavidus *(ita Prud.) pro* pavido, *p.* 515, 33. invocat *(ita Prud. v.* 502*) pro* vocat. 3) *Scripsit* renovant *p.* 516, 11, *dum* tua *post* Dum *addit Fort., Carm. IX,* 14, 11, *et* vasta mercede *p.* 516, 18. *pro* tua se mercede *(=Fort., Carm. IX,* 14, 13*).* 4) *P.* 500, 1. At] Tunc 5 *(solus); p.* 600, 18. die] ille 5; *p.* 606, 34. olim] colum 5. 5) *Ruinartii Praef. n.* 127, *SS. rer. Merov. I, p.* 467. 6) *SS. rer. Merov. I, p.* 583, 2, *versum totum editionis principis ad codices nostros ita corrigas:* miratur *pro* mirabatur, insertas *pro* intus, *cumque eadem menda apud Ruinartium occurrant, is locum ex editione deprompserat neque e codice; praeterea per codices nostros nunc confirmantur alia quoque verba, quae uncinis includere coactus eram, p.* 616, 2. *et p.* 637, 4, *ubi iterum versus in archetypo reliquorum codicum exciderat, ibique recte conieceram* oppilatam *pro lectione depravata* opitulatam *Clichtovei, quam Ruinartius eo magis deformaverat* obturatam. 7) *Ea, quae specimina praestantiae fontis tunc latentis mihi proposuit M. Bonnet, ita emendes: p.* 576, 1. affectus] amor 5*a et fortasse* 5 *(eras.), p.* 577, 21 sufficiat] *post* geruntur *collocat* 5*a, omisit* 5, *ideoque dubium, p.* 580, 7. torqueri] *om.* 5. 5*a cum* 1*a.* 2 *tollasque interpolationem editionis principis, scribens cum* 5. 5*a* caput dolere *(*dolore 5 *cum* 1*a.* 2*)* se.

archetypi eiusdem (B) praetermiserat ex inmensi transiliens ad mensis, similiterque ipsum nunc intellegitur alia quoque praetermisisse[1], quorum vestigia in editione principe frustra quaeras. Inter martyrum Lugdunensium nomina Attallus civis Pergamenus diu oblitteratus nunc emersit p. 521, 17, quem ante Alexander librarius B praetermiserat[2]. Praeterea ad codices 5. 5a liber secundus iam in gloria martyris Iuliani nuncupandus et peculiaris patroni nostri memoria praescriptioni addenda est, quae verba aut similia iam ex editione principe adnotaveram, mox subscriptionem genuinam (p. 584, 12) solus 5 servavit neque 5a, atque in eiusdem libri laterculo c. 50, p. 563, 15, post caeco inseras ad basilicam eius Paternacensem ex 5a, eras. 5, cf. p. 584, n. 1. Finem capitis 27. libri III. de Virt. S. Martini in B periisse per codicem 5a tantum docemur[3], quo solo nitimur, deficiente codice 5, atque propter iacturam alterius codicis menda non tam certe in hac textus parte discerni licuit[4], quam in anteriore.

Non solum hiabat exemplar B locis quibusdam, sed etiam textum librarius ille modice correxerat aut expoliverat. Bartholomaei apostoli passionem apud Asiam p. 509, 34, fuisse

1) P. 530, 23. post oratorii ex 5a addas: arcum volvit ipsumque oratorium, erasa in 5; post in absida textum hiare coni. Bonnet p. 749, n. 1. 2) Alter eorum socius in eisdem codicibus 5. 5a p. 521, 14. recte Ulpius appellatur, qui Alpius falso audit in reliquis libris. Quattuor tantum ex 48 martyribus, quos Lugduni passos esse Gregorius scripsit (Gl. Mart. c. 48), nunc desiderantur post Iulius (p. 521, 19) praetermissi, hiatumque e Catalogo codicis Velseri a me edito (SS. rer. Merov. I, p. 878) ita suppleas: Apollonius, Geminianus, Iulia, Auxentia; auctor igitur noster a 'Iulius' ad 'Iuliam' indeque paulo longius aberrasse videtur. E contrario errore Rufini, Hist. eccl. V, 1, 10 (ed. Th. Mommsen, Lipsiae 1903, p. 407), delusus post Vettium Epagathum Zachariam inseruit patrem Iohannis baptistae, quem iterum expungas; auctor vero Mart. Hieron. 4. Non. Iun. (AA. SS., Nov. II, 1, p. [72]) in eundem errorem incidens immutato Rufini ordine eundem Zachariam presbyterum ante Vettium interpolavit una cum Potino episcopo in Catalogo Velseri plane omisso, quem Gregorius bis supplevit et post Arescium et in calce totius serici. Neutrum igitur auctorem ex altero pendere manifestum est atque Gregorius Martyrologum plus quam semel superat: Elpenipsa Stamas Greg., Hilpis Mart. Hieron., om. que et Ammas (ita cod. Velseri); Zoticus, Iulius Greg. cum Cat. Velseri, Iuli, Zotici Mart. Hieron.; Mamilia Greg. cum cod. Velseri, Amiliae falso Mart. Hieron., ita ut de hoc eius fonte cogitari nequeat. Catalogi exemplum secutus etiam inter diversa supplicia praemissis praescriptionibus distinxit, quae in singulis tantum Mart. Hieron. codicibus, — e. gr. prima in solo Bernensi, — e Catalogo Velseri interpolatae sunt, a genetivis nominum martyrum plane abhorrentes. Ea igitur, quae L. Duchesne, AA. SS. Nov. II, 1, p. [LXVIII], aliique per eum seducti de horum fontium necessitudine scripserunt, omnia dilabuntur, scilicet auctorem Mart. Hieron. catalogum ex Eusebiana passione deprompsisse, Gregorium vero ex Mart. Hieronymiano: uterque auctor et Rufino et Catalogo Velseri usus est, quales in hoc Velseri codice inter se coniuncti 'Passionem 48 martyrum Lucduno' efficiunt, aequeque falsa ac temeraria ea sunt, quae idem L. Duchesne de Adone statuerat, quasi plenior Mart. Hieronymiani codex ei praesto fuisset quam nobis, id quod etiam H. Quentin, 'Les Martyrologes historiques du moyen âge', Parisiis 1908, p. 149, refutaverat. Mirabile autem est virum doctissimum Catalogum fugisse multo ante a me erutum, cuius nescius his de rebus recte iudicare non poterat. Multiplices eius errores redarguens meam opinionem plane approbavit O. Hirschfeld, 'Zur Gesch. des Christenthums in Lugudunum vor Constantin' ('S.-B. d. Akad. d. Wissensch.', Berolini 1895, XIX, p. 388), cui integritas et auctoritas Catalogi Velseri aeque constabat, dum Zachariam inter martyres admittens de fontium ratione minus recte iudicat auctor dissertationis 'Liste des martyrs de Lyon' ('Bulletin historique du diocèse de Lyon', Lugduni 1901, I, p. 22 sqq.). 3) P. 639, 18. quasi novus effloruit: Floridus] enim post baptismum vocatus est add. 5a; cf. p. 691, 22: quem quasi victorem mundi Nicetium in baptismo vocitavit. 4) P. 651, 21. post dicentibus add. 5a: In mimo ioculari (cf. p. 651, 15) et pro famulis legit famulo tuo (cf. l. 27); cf. p. 655, 25. 659, 17 (finis capitis).

voluit, dum apud Indiam *recte exhibent* 5. 5*a*. *Verba* ad matutinos *saepius immutavit*[1], *ablativum temporalem restituens, et alibi formas parum rectas correxit*[2] *aut vocabula aptiora seu usitatiora*[3] *pro genuinis substituit, immo p.* 502, 19, *verba* non silebo *interpolasse videtur, quae tollenda sunt. Scriptura Merowingica deceptus legerat*[4] a *pro* u *vel* ca *et* c *pro* r *verbaque scriptura continua exarata minus recte distinxerat*[5]; *nonnulla vero menda alio dictante orta esse videntur*[6]. *Etiam comparatis fontibus usuque illius aevi lectiones aliquot exemplaris C genuinae approbantur*[7].

Certam igitur rationis normam iam nacti, ad quam loci illi recenseri possunt, quos per codices suos interpolatos Virtutum Martini sanare voluerat M. Bonnet, horum lectiones omnino dissolvuntur, quas immerito neglectas esse mihi ille iniuste obiecerat, nam per fontem praestantissimum 5. 5*a*, *quem eruimus, textus noster approbatur neque ille, quem ipse mihi opposuerat*[8]. *Constat nunc certo certius a librariis posterioribus lectiones inventas esse, quas ab eis manifesto non inventas esse ille contenderat; alibi vero neque ille neque ipse genuinam lectionem asseculi sumus*[9] *verusque textus in editione principe latebat, cuius discrepantiam lectionum a me adnotatam neuter nostrum satis respexerat. Denique, quas in libro in Gl. Iuliani speciminis causa discusseram Bonnetii coniecturas, duas recte improbaveram, nam explosis illis meus textus ibi servandus est*[10]; *tertio vero loco hiatum ille additis verbis genuinis optime supplevit, quae codices* 5. 5*a nunc splendide comprobaverunt*[11], *quare omnia revocare festino, quibus opinionem viri sagacis refellere olim conatus eram.*

Sunt igitur inter coniecturas M. Bonnet et optimae et minus aptae aut inutiles, quae nunc demum discernenda sunt genera, aequumque iudicem agnoscere par est illas praevalere[12]. *Haud raro textum medela egere recte perspiciens, homo ut est acutus, sen-*

1) *P.* 604, 22. matutinis horis, *p.* 638, 32. horis matutinis, 612, 25. 625, 12. 641, 28. matutinis; *cf. p.* 952. 2) *Scripsit p.* 559, 21. necati *pro* necti 5. 5*a*, *qua de forma v. Bonnet p.* 425; *p.* 627, 10. sensus — fraudatus *pro* sensa — fraudata 5. 5*a*; *cf. p.* 652, 13, *Bonnet p.* 357. 3) *Scripsit p.* 502, 19. equorum *pro* equitum 5 *(?)*. 5*a*, *p.* 609, 10. medici *pro* archietri 5, archiatri 5*a*; *cf. l.* 12. *et Bonnet p.* 96; *p.* 636, 3. matura — poma *pro* mitia — p. 5*a* (m. *eras.* 5). 4) *P.* 490, 26. ad] vidi 5 *(?)*. 5*a*; *p.* 603, 19. aptae] captae 5. 5*a*; *p.* 616, 31. adveniens] ut veniens 5. 5*a*; *p.* 639, 15. necusque] nervique 5*a et m. al.* 1*a*; *cf. p.* 613, 25. 646, 28. 5) *P.* 592, 18. canities senis] canitie senes 5; canitię senis 5*a*; *cf. Bonnet p.* 344, *n.* 2; *p.* 631, 38. a frigoribus sanato] a frigore s. 5. 5*a*; a frigoras s. 5 *(m. al.) cum* 1*a*, *tuente M. Bonnet p.* 353, *sed* a frigora s. *coniciam, collato loco p.* 559, 21. 6) *P.* 598, 16. fluminis] 5. 5*a cum p*; luminis 1*a*. 2. 3; *p.* 609, 32. retulerim] 5. 5*a*; et tulerim 1*a*. 2; intulerim 3; *p.* 627, 28. Paula] Puella *recte* 5. 5*a*, *cf. lat. cap.* 54; *librarius B audisse videtur* 'Pola'. 7) *P.* 500, 24. aerea] ex aere 5 *(pr. m.)*. 5*a*; aere *Rufinus II*, 18; *p.* 500, 27. in basi est *(= ē)*] in baside *recte* 5 *(pr. m.)*, *cf. Fortun., V. Germani c.* 37 *(supra p.* 395, *l.* 6*)*; in basi 5*a*; *p.* 508, 33. elevatis] elatis 5. 5*a*; sublatis *Sulp. Sev. Dial. III*, 6, 4; *p.* 515, 15. dispergere] dispergier 5 *(pr. m.)*. 5*a cum Prudentio, Ap. v.* 474; *p.* 516, 17. populus] populis 5. 5*a cum Fortunato, Carm. IX*, 14, 17. 8) *Cf. 'N. Arch.' XIX, p.* 29 *sqq. Exhibent* 5. 5*a p.* 603, 31. mors *neque* membra febris, *sicut* 15*c*, — *interpunctionem ante* cum ardore *transponas* —; *confirmat* 5 *p.* 586, 11. per meae linguae, *elidens* ministerium 5*a*, sterilitatem *vel* officium *vel* ariditatem 14 *et* 15, *quae probans omnia interpolata esse, conieci* per me elinguem —; *item tenenda sunt p.* 587, 11. fateri *neque* fari *(*14*b)*, *p.* 554, 25. fateretur *neque* faretur, *quod coni. Bonnet p.* 258, *n.* 2. 9) *Auctoritas codicis* 5 *p.* 606, 7. *lectionem* Parcat vasculum *tuetur, de qua infra p.* 744. *fusius disserui, atque* Pereat v. *coniectura est librarii* 5*a*; *p.* 603, 19. captae pecuniae *cum* 5. 5*a scribas.* 10) *P.* 583, 27. coram] coram *corr. e* cosam 5; horam *male* 5*a*; *p.* 583, 28. *nihil interpolandum est.* 11) *P.* 600, 5. neque] sibi neque *addas ex* 5. 5*a*. 12) *P.* 518, 21. neque alium] 1*a*. *b*. 2. 3; nevalium 5 *et Bonnet e coni.*; vallium 5*a*; *p.* 527, 17. Honorificianae] Honoricianae 5 *(pr. m.) et Bonnet e coni.*; Honorianae 5*a*.

sum quidem restituebat, etsi verba assequi non poterat[1]. *Alias*[2] *verba et transponebat et interpolabat, sperans fore ut per codices alterius familiae textus sanaretur, sed repertis illis traditio tantum confirmata est, dum Gregorius potius auctorem suum, scilicet Paulinum Petrocordiensem, liberius reddidisse videtur. Denique locum celeberrimum libri III. Virt. Mart. c. 10, quo de ortu suo matrisque doloribus Gregorius referens annum natalem suum posteris tradidit, parvo hiatu codicum 1a. 2 deceptus vir doctissimus miserabiliter deformavit*[3]. *Errare humanum est meritisque ipsius nihil derogari volo, ea vero quae correxerat haudquaquam omnia admittenda esse, sed denuo examinanda per eiusmodi exempla docemur subsidiaque nunc eruta omnibus praesto sunt.*

Per haec subsidia complura quoque menda emendare aut verba supplere licuit, quae etiam M. Bonnet acumen fugerant[4], *neque huius stirpis praestantia ex editione principe satis cognosci poterat, quae etiam cum aliis codicibus inprimis classis 14*[5] *convenit plurimasque lectiones C praetermittens in alteram partem B vergit. Quod duplici modo factum esse potest: Clichtoveo enim editori exemplar C ad manum fuisse potest eadem ratione a librario posteriore ad alterum codicem correctum, quo codicem 5 correctum esse hodieque videmus, aut praeter illud alterius familiae codicem adhibuit aut utrumque statuendum est. Textus eius modo cum 5*[6], *modo cum 5a*[7] *convenit, ita ut ex tertio exemplari*[8] *pendere videatur hodie deperdito, idque propiore necessitudine quam cum 5a coniunctum erat cum 5, scilicet cum codice postea correcto. De singulis vero eius lectionibus certo certius iudicari non licet, donec ad editionem solam relegamur latente codice.*

Exemplar, ex quo codices 5 et 5a pendent, ut praestantibus lectionibus excellebat, ita communibus mendis laborabat eique aeque ac singulis eius filiis aliquot verba deerant et initio capitum[9] *et capite quodam exeunte*[10], *sed praeterea non hiabat nisi perraro*[11], *neque vocabula similia similibus librarius substituerat nisi pauca*[12]. *Sicut in codice 4 observaveram*[13], *ita etiam in codicibus 5. 5a* altarium *semper scriptum est, dum 1a. b. 2. 3* altare *fere anteponunt; codices autem Hist. Francorum inter utramque formam variant*[14],

1) *P.* 492, 16. Hierusolymis] in ecclesia retinentur *add.* 5a, *eras.* 5; *cf. Bonnet p.* 369, *n.* 8; *p.* 516, 20. pro testimonio viri] pro t. virtutis 5 *(pr. m.)*. 5a; pro t. veri *coni. Bonnet p.* 106, *n.* 2; *p.* 560, 17. totumque] tactumque 5. 5a; tosumque *coni. Bonnet p.* 136, *n.* 6. 2) *P.* 587, 28; *cf. Bonnet p.* 251. 3) *P.* 635, 9. *post* doloribus *addas* me *ex* 5. 5a *cum m. al.* 1a *et p, totumque enuntiatum relativum a M. Bonnet p.* 22, *n.* 1, *interpolatum iterum expellas, quo ipsius auctoris textus dilatatur.* 4) *Ex* 5. 5a *p.* 524, 22. *post* repperientes *addas* mirantur omnes; *p.* 579, 24. *post* liquore *addas* in quo; *p.* 593, 33. *ante* in villa *addas* de villa; *p.* 603, 2. adquisivit] *scribas* adquesita; *p.* 628, 30. *post* cuiusdam *addas* civis; *p.* 632, 38. *post* Ad beati *addas* defertur; *p.* 635, 23. ei pulvere parumper exhiberent de sepulchro] *scribas* ei parumper exhiberent de sepulchri pulvere; *cf. p.* 601, 29. 5) *Cf. SS. rer. Merov. I, p.* 481. 6) *P.* 576, 15. obsistere] obsistente 5 *(m. al.) cum p*; *p.* 578, 22. ferre] *om.* 5 *cum p*; *p.* 593, 25. cursitaret *corr.* cum staret 5; cum fide staret *p*; *p.* 618, 6. valitudinis] 5a; multitudinis 5; multitudine *p*. 7) *P.* 525, 7. intentio] contentio *p cum* 5a *et m. al.* 1a; *p.* 579, 26. Maius] 5; magis *p cum* 5a; *p.* 610, 10. at] ad 5; quod *p cum* 5a *et m. al.* 1a; *p.* 634, 10. eius] 5; meus *p cum* 5a. 8) *P.* 594, 23. viatoribus praeferentes] praeviantibus ferentes 5; previantibus preferentes *p*. 9) *In Gl. Iuliani c.* 12, *p.* 569, 19. Sic et Anagildus] *om.* 5 *(pr. m. spatio vacuo relicto)*. 5a; *cf. lat. c.* 12: De Anagildo muto et surdo vel caeco; *ib. c.* 44, *p.* 581, 14. Pendebat autem super] *om.* 5 *(pr. m.)*. 5a. 10) *Gl. Mart. c.* 37, *p.* 512, 27. Post multum — *l.* 30. diem] *om.* 5 *(pr. m. spatio vacuo relicto)*. 5a. 11) *P.* 551, 21. antiquitus] *om.* 5 *(pr. m.)*. 5a; *cf. Pass. 7 Dorm. c.* 8: thesauros reperit antiquos. 12) *P.* 553, 10. non quiverat] nequiverat 5 *(pr. m.)*. 5a, *cf. p.* 737, 11. non quaeit] nequit 4; *p.* 603, 21. exsecranda cupiditas] *recte rell., cf. p.* 560, 9; e. rapacitas 5 *(pr. m.)*. 5a; *p.* 636, 5. ad eundum] ad eundem 5 *(pr. m.)*; ad eandem 5a. 13) *SS. rer. Merov. I, p.* 480. 14) *M. Bonnet p.* 19.

ita ut librarius C grammaticam retractasse videatur. Certe falsos casus magis quam B perhorrescebat, ita ut accusativi absoluti in his codicibus reperiantur, casus correcti in C. De ratione scribendi exemplaris communis C haud ita facile iudicandum est, cum 5a *sermonem quam maxime purgaverit, sed orthographica nonnulla eaque inepta codicis vetustioris* 5 *ad exemplar commune redire conici licet, cuius librarius iam permutationi* e *et* i *nimium indulsisse videtur*[1].

Neque vero desunt loci, quibus genuinum Gregorii sermonem aut codex 5 *solus servaverit*[2] *aut* 5a *solus*[3]. *Mirum autem est, quomodo et uterque codex*[4] *et vetustus liber* 5[5] *una cum praestantissimo alterius classis codice* 1a *soloecismos nonnullos posteris mandaverint, qui auctoris ipsius esse possunt, immo veram lectionem certe tradiderint*[6]. *Attamen cum eodem* 1a *codex* 5 *pauca quoque menda communicat haud ita gravia*[7], *sicut etiam cum codice* 3[8], *atque nonnulla praecipuis codicibus utriusque ordinis B et C communia ad eorum archetypum A redire verisimile est*[9]. *Disceptari autem potest, utrum illud scriptura minuscula exaratum esset, in qua* u *et* a, x *et* r *inter se commutari poterant, an litteris maioribus, cum etiam* e *pro* f, o *pro* c *scripta esse videantur*[10], *sed donec plura argumenta praesto sint, haec quaestio in incerto relinquenda est.*

Lectiones codicum 5 *et* 5a *a textu nostro discrepantes ita congessi, ut primum communem discrepantiam respicerem utriusque codicis, deinde utrumque diverse discordantem, ita ut peculiares uniuscuiusque codicis lectiones et inprimis librarii* 5a *licentiae exciderent, sed hac ratione me minime tentum esse volui, quotienscumque peculiares lectiones potissimum codicis* 5 *alicuius momenti esse videbantur. Hoc modo paene tota illorum librorum farrago elisa est, qui multo minus accurate exarati sunt, quam codices a nobis olim adhibiti, atque nostrum textum saepius* 5 *confirmavit quam* 5a, *ita ut formae barbarae codicis* 1a *frequenter in illo reperirentur, perraro in hoc. Grammatica et orthographica pauca admisi, eaque potissimum quae auctoris esse poterant; maiorem vero rationem nominum propriorum habui. Deficiente codice* 5, *alteri codici longius inhaerere coacti eramus, sed hiatus manifestasque retractationes eius sustulimus.*

1) *P.* 556, 18. camerae] camire 5; ea mire 5*a*. 2) *P.* 624, 14. palpebris] 1*a*. 2. 5*a*; palpebribus 5 *(cf. SS. rer. Merov. I, p.* 941*; Bonnet p.* 363*). Gregorius* enim *notione adversativa pro* autem *accepit (cf. Bonnet p.* 317*) illudque* enim *p.* 566, 27. *solus* 5 *exhibet, p.* 572, 7. 5 *et* 5*a servaverunt, p.* 572, 16 *omnes praeter* 5*a, qui solus ibi* autem *immutavit.* 3) *P.* 559, 13. tota. Erat] Tutaverat *recte* 5*a et e coni. (*Totaverat*) Bonnet p.* 411, *n.;* tuta erat *pr. m.* 5. 4) *P.* 511, 30. replevit] replens 5. 5*a cum* 1*a; p.* 623, 5. peragrat] peregrat 5 *(pr. m.) et e coni. Bonnet p.* 487, *n.* 4*;* pererrat 5*a;* peregerat 1*a (pr. m.).* 5) *Cf. p.* 508, 1. surget] 5 *cum* 1*a; p.* 558, 26. requiescet 5 *cum* 1*a; p.* 571, 37. diripet 5 *cum* 1*a; p.* 598, 1. requirit quid] requiret quod 5 *cum* 1*a;* requirens quid 5*a; cf. p.* 181, 9. 191, 4*; Bonnet p.* 393*; p.* 623, 20. inpellet 5 *cum* 1*a; — p.* 602, 4. expetunt] expetent 5 *cum* 1*a; cf. Bonnet p.* 430*; — p.* 518, 9. tuus] tuos 5 *cum* 1*a; cf. Bonnet p.* 134, *n.* 7*; — p.* 628, 32. melancoliam] malancoliam 5 *cum* 1*a. c, scilicet ex* malum *derivatum.* 6) *P.* 611, 23. dirigebantur] dirigebatur 5 *(pr. m.) cum* 1*a; cf. Bonnet p.* 293, *n.* 3*; p.* 614, 21. quam] quia 5. 5*a cum* 1*a; cf. Bonnet p.* 664, *n.* 2. 7) *P.* 514, 6. fons 5 *(pr. m.) cum* 1*a. b pro* frons *(*fronte *Prud. Apoth. v.* 462*); item p.* 514, 20. fonte *(e corr.* fontē 5*)* 5 *cum* 1*a (pr. m.) pro* fronte*; p.* 593, 19. commemorari 5 *cum* 1*a pro* commorari, *p.* 604, 18. servitio] sertio 5, *corr.;* servio 1*a (pr. m.); p.* 619, 5. os] 5*a cum rell.; om.* 5 *et* 1*a (pr. m.).* 8) *P.* 615, 5. spumas] spumans 5 *cum* 3*; p.* 618, 2. finem] *om.* 5 *(pr. m.) cum* 3. 9) *P.* 488, 2. Plutonis] *(*3. 5*a);* Platonis 5 *cum* 1*a. c.* 2*; p.* 498, 13. plexisque] 3. 5*a et m. al.* 2*;* plerisque 5 *cum* 1*a. b.* 2*; p.* 529, 16. ex satellitibus] exatellitibus 5 *cum* 1*b.* 3. 10) *P.* 559, 5. fluentum] eluentum 5 *cum* 1*a. b.* 2*; p.* 575, 24. ad hunc fontem] ad hunororem 5 *(pr. m.);* ad honorem 5*a;* ad ủnoronem 1*a;* ad unoronem 3*a;* ad huno : : : : : 2.

Reliqui codices, qui postea emerserunt, omnes ad familiam librorum 1 *a. b. c.* 2. 3 *pertinent, quos ex exemplari B pendere probaveram, ideoque paucis eos describere satis erit.*

1 *c) Codex* ***Taurinensis*** *Lat. A* 216, *antea D II,* 10 *(Pasini Lat. DXCIV), saec. X, fol.* 115, *ex incendio a.* 1904. *ereptus, ad quem neque L. Bethmann studium contulerat neque quisquam post eum, donec V. Ussani l. c. (supra p.* 708, *n.* 10*) cum sollerter et perite excussit, eadem atque* 1 *a continet, scilicet Gregorii Miraculorum libros VIII una cum Fortunati libro primo de Vita S. Martini. Cum libris* 1 *a. b verba* mors iniqua *p.* 738, 5. *praetermisit atque haud paucas lectiones familiae* 1 *a exhibet:*

p. 485, 11. reliquiae] *om.* 1 *c cum* 1 *a**. 2 *(pr. m.).*
p. 487, 4. *titulus* 97. *ante* 96. 1 *c cum* 1 *a;*
p. 514, 7. iocinoris] locinoris 1 *c;* lacinoris 1 *a**. *a****;
p. 621, 36. contexerat] contraxerat 1 *c cum* 1 *a;*
p. 624, 33. nihil in eo] nihili nec 1 *c cum* 1 *a (pr. m.);*
p. 625, 21. vigiliae] vigilias 1 *c cum* 1 *a.* 5;
p. 626, 8. Carnonensi] Carnotensi 1 *c cum* 1 *a (m. al.).* 5 *a;*
p. 626, 28. vigilias] vigiliis 1 *c cum* 1 *a;*
p. 628, 32. melancoliam] malancoliam 1 *c (pr. m.) cum* 1 *a.* 5;

sed cum 2 *quoque convenit:*

p. 622, 11. fuerunt] sunt 1 *c cum* 2;
p. 672, 18. formatus] creatus 1 *c cum* 2. 4,

et cum 3*:*

p. 489, 8. dehiscentibus] descissentibus 1 *c;* discissentibus 3;
p. 489, 7. ad portae egressum] ad portam 1 *c cum* 3;
p. 503, 27. a morbidis] a more eorum 1 *c cum* 3; a more idis 1 *a**. *b.* 5 *(pr. m.);*

immo textum alterius stirpis et 4 *et* 5. 5 *a nonnumquam confirmat, licet additamentis eorum careat:*

p. 625, 16. ut esset] 1 *a;* ut est *bene* 1 *c cum* 5. 5 *a;*
p. 625, 23. super] se per 1 *c;* s : : per 5 *(pr. m.);* per 5 *a;*
p. 626, 15. osculatur] obsculat 1 *c;* osculat 5;
p. 626, 16. praestolat] prestolabat 1 *c cum* 5;
p. 626, 33. usque ad] ad *om.* 1 *c cum* 5. 5 *a;*
p. 628, 17. sana eris] 5; saneberis 1 *c;* saneris 5 *a;*
p. 777, 7. Tarvam] 1 *c cum* 4; Talvam *rell.*

Librarius d *pro* t *verbis exeuntibus scripsit (*essed, fuissed*), item* r *pro* l; *male admisit* h (haeiurabat = *eiulabat) geminavitque consonantes (*subbito, commitatum*). In universum vero grammaticae legibus saepe respondet, nostro textu discrepante. Specimina lectionum nonnulla adnotavit V. Ussani, atque ex ea quam publici iuris fecit discrepantia lectionum laterculi capitum, praefationis, quattuor primorum capitum libri in Gl. Mart. et c.* 33—60. *libri II. De virtutibus S. Martini infra adnotavi, quae mihi alicuius momenti esse videbantur, paucaque utilia inter lectiones selectas reperiuntur codicis inter reliquos notatu dignioris.*

3 *a) Codex* ***Parisiacus*** *'Nouv. acquis.' n.* 1712, *saec. IX. magna diligentia paginis bipartitis exaratus, fol.* 183, *olim 'S. Petri Belvacensis', adnotante manu saec. XII (fol.* 2*), idem, de quo Ruinartius per canonicum de Neuilly instructus erat, cum diu latuisset, ex possessione advocati cuiusdam Bononiensis in bibliothecam Nationalem venit studio viri egregii L. Delisle, qui eum l. c. accurate descripsit*[1], *specimine scripturae addito primordii libri II. De virtutibus S. Martini. Libros VIII. Miraculorum continet integros, nisi quod et quaternio secundus e* 24 *desideratur, adnotante manu fol.* 8'*:* Hic deest quaternio, *quem manus saec. XI. supplevit, et Liber Vitae Patrum capite extremo non perfecto desinit*

1) *V. supra p.* 708, *n.* 9. *Cf. H. Omont, 'Nouvelles acquisitions du dép. des mss. de la Bibl. Nat.', 'Bibl. de l'école des chartes', Parisiis* 1896, *LVII, p.* 173.

in cognovi *(p.* 742, 19*). Laterculi capitum librique singuli plerumque*[1] *aeque inscripti sunt atque in textu nostro, sed praeterea singula quoque capita praescriptiones ferunt minio exaratas. Librarius orthographica et grammatica auctoris saepe expolivit et posterioris aevi consuetudinem secutus frequenter scripsit* ae *pro* e*;* frebrium *(p.* 566, 2*) in aliis Gregorii codicibus non occurrit nisi raro. Lectiones nonnullae cum melioribus codicibus conveniunt, sed haud raro verba genuina immutata sunt, ita ut hic codex solus ab universitate recedat*[2]. *Liber usui liturgico serviebat saec. XI.*

Ipse inspexi.

6*) Codex Admontensis n.* 180, *antea n.* 92 *(non n.* 19*), saec. XII, formae magnae, fol.* 1—183′, *octo libros Miraculorum continet, textum scilicet, qui ad codices* 1 *pertinere videtur et certe caret additamentis codicum* 4 *et* 5. *Cum codicibus* 1 *a. b convenit his locis:*

p. 668, 7. fecundavit] fecit indavid 6*;* feci in david 1 *a;* fecundavid 1 *b,*

p. 738, 5. mors iniqua] *om.* 6 *cum* 1 *a. b. c,*

sed alibi menda utriusque codicis in eodem non redeunt.

Lectiones nonnullas petentibus nobis magna cum humanitate exscripsit P. Fridericus Fiedler bibliothecae celeberrimae abbatiae o. S. B. praefectus.

6*a) Codex Bruxellensis n.* 9920—31, *saec. XII*[3], *olim monasterii sancti Laurentii extra muros urbis Leodiensis, fol.* 1′—35. *librum in Gloria Martyrum continet, nisi quod fol.* 1′—2. *ad p.* 489, 17. mentes *et fol.* 7. 8 *(p.* 498, 16. Dum—502, 34. forte*) m. s. XV. scripta et fol.* 12. 13 *(c.* 34—*p.* 514, 10. agitur*) manu non multo posteriore suppleta sunt. Titulos laterculi capitum librarius saec. XV. admodum decurtavit haud pauca praetermittens aliaque immutans et* 96. 97. *ita transposuit, sicut in* 1 *a transpositi sunt, sed in praefatione a plerisque dissentit (p.* 488, 1. miniasque, *mox* Plutonis *et* stuprum *(=* 7. 7 *a. b. b*). Textus vetustus magna cum licentia descriptus et interpolatus est*[4]*; sunt enim verba immutata aut transposita aut omissa aut addita multaque aliena inter Prudentiana leguntur c.* 40.[5] *Paucae lectiones cum* 5. 5 *a conveniunt*[6], *sed de reliquo textus alterius originis est, scilicet familiae B. Sequuntur fol.* 35—36. *libri in Gl. Iuliani c.* 1. 2,

1) *P.* 584, 13. Libri primi] *desunt* 3 *a sicut in* 1 *a.* 2. 5*; p.* 585, 22. Gregorii] Gregori 3 *a; p.* 607, 1. Capitula] Incipiunt capitula 3 *a; p.* 608, 23. *subscr.:* Expliciunt capitula libri secundi*; p.* 608, 25. factae] actae 3 *a cum* 5 *a; praescr. om.* 5*; p.* 632, 4. feliciter] *om.* 3 *a cum* 5*; aliam praescr. exhibet* 5 *a; p.* 648, 1. Capitula libri IV] Incipiunt capitula 3 *a; p.* 661, 23. Incipit—capitula] Incipiunt capitula 3 *a cum* 4*; p.* 662, 13. *praescr.:* Incipit praefatio 3 *a; p.* 663, 4. *praescr.:* Incipit liber vit[ae] patrum opere Georgi Florenti Gregori Turonici*; p.* 744, 6. Libri] *om.* 3 *a cum* 3*; p.* 747, 20. Liber—feliciter] Incipit liber in Gloria Confessorum 3 *a; p.* 820, 6. *subscr.:* Explicit liber miraculorum 3 *a.* 2) *Exempla socordiae librarii* 3 *a ex initio Libri in Gloria Iuliani exscripsi haec: p.* 563, 19. ad preces] in precem*; p.* 564, 4. istam] unam, 28. cur] cum*; p.* 566, 28. delubrum] lubrum*; p.* 567, 25. Deum] Dominum*; p.* 568, 29. artuum] sensuum, 34. nitorem] notore*; p.* 571, 18. causis] lacrimis, 38. quia] qui. 3) *Manu saec. XV. fol.* 1. *haec adnotata sunt:* Presentem librum dedit ecclesie sancti Laurencii dominus Reginardus episcopus Leodien̄ in die, qua dedicavit eam. Anno M°XXXIIII°, *unde saeculo XI. originem codicis attribuerunt Bollandiani, Catalogus codd. hagiogr. bibl. regiae Bruxellensis, Bruxellis* 1889, *I,* 2, *p.* 390 *sq.* 4) *P.* 492, 16. *post* Iherosolimis *haec librarius addidit:* multa beneficia sanitatum petentibus proveniunt*; p.* 503, 27. ab emor|reidis *lectionem librorum meliorum (*a moreidis*) ab* haemorrhoida *(Isid., Etym. IV,* 7, 39*) duxisse videtur.* 5) *P.* 514, 16. aquis] quis *et add.* baptismo, 30. paucos subiciam versus ipsius Prudentii. Versus Prudentii grammatici *(litteris maioribus minio pictis), post* 515, 3. divum] *add.* Perfidus ille Deo, quamvis non perfidus urbi. 6) *P.* 492, 19. tam etsi *(=* 5. 5 *a),* 27. consuta] sed *add. (=* 5. 5 *a),* 30. quibusdam *(=* 2. 5. 5 *a), p.* 502, 34. togis] locis *(=* 5 *a), p.* 509, 34. Asiam] Indiam *(=* 5. 5 *a), p.* 536, 27. humana nequit absolvere *(=* 5*).*

praescr.: De sancto Iuliano martyre, qui Alvernus passus est, *absque laterculo capitum. Tum fol.* 74—108'. Incipit pręfatio libri primi Gregorii Turonici episcopi super quorundam sanctorum patrum *(p. s., sed punctis additis transposita)* vita, *scilicet liber Vitae Patrum*[1] *cum praefatione (subscr.* Explicit praefatio*), sed absque laterculo capitum, atque textui haec praescripta sunt:* In Christi nomine incipit liber vitae patrum opere Georgii Florentii Gregorii Turonici episcopi, *capitumque singulorum praescriptiones non accurate redditae sunt; passim deest* Incipit. *Lacunam codicum B p.* 671, 1—35. *post verba:* quo[d *in rasura*] fuisset huius gloriosi pontificis *manus paulo posterior in margine ita supplevit:* meritum expertus in ammirationem virtutum eius exhilaratus est. *Libro in Gl. Confessorum fol.* 108'—128 *(praescr.:* Incipit praefatio in libro secundo Gregorii Turonici de vita et virtutibus confessorum, *subscr.:* Explicit feliciter, quod de gloria sanctorum confessorum a Gregorio Turonensi contextum est*) laterculus capitum item deest, sed capita singula minio inscripta sunt; librarius textum haud raro immutavit plurimaque capita praetermisit, scilicet* 15. 20. 21. 22 *(p.* 762, 16—22*).* 25. 28. 29. 30 *(p.* 766, 17—24. cognovi*).* 35. 36. 38. 50 *(p.* 778, 5—6. designetur*).* 53. 55. 56. 78. 82. 85. 87—89. *Lectio p.* 747, 25. aliquis *pro* aliter *cum m. al.* 1*a convenit.*

Codicem praeterita aestate excussi Bruxellis constitutus.

7) *Codex Bruxellensis n* 9537—9540, *saec. XII, olim 'Liber monasterii sancti Pauli in Traiecto inferiori', adnotante manu saec. XIV (fol. 2), tum musei Bollandianorum O. MS.* 6, *omnes libros continet praeter Gloriam Confessorum, scilicet fol.* 1—49. Incipit praefatio Georgii Florentii Gregorii episcopi Turonici in librum miraculorum mrūm beatorum, *laterculo capitum praefationem subsequente, subscr.:* Finit liber primus, *fol.* 49–64. Incipiunt capitula de passione et virtutibus sancti Iuliani m̄r, *subscr.:* Expliē de sancto Iuliano, *fol.* 64–115. Incipiunt capitula de virtutibus sancti confessoris Martini Turonensis episcopi *et post laterculum capitum libri I. praescr.:* Georgii Florenti Gregorii Turonici de virtutibus sancti Martini episcopi, *subscr.:* Expliē liber I. Incipiunt capitula libri II. *et post laterculum:* Incipit liber II, *sed in margine superiore plenior praescriptio extabat partim abscisa:* | quae acta (actae 3*a*. 5*a)* sunt, postquam nob venimus, *subscr.:* Expliē liber II. Incipiunt capitula libri tertii, *subscr.:* Explicuerunt capitula. Incipit feliciter tertius liber, *subscr.:* Explicit liber III. Incipiunt cap̄ libri IIII. *et post laterculum non ultra titulum* 45. *tendentem* Incipit liber IIII. *et subscr.:* Expliē liber IIII, *sed iterum pleniora in margine atramento praescripta erant, fol.* 115'–170. Incipit liber vitae patrum opere Georgii Florentii Gregorii Turon̄, *subscr.:* Explicuit liber. *Textus male*[2] *immutatus est, raro emendatus*[3], *nonnumquam decurtatus*[4] *aut omnino retractatus*[5]. *Exemplar ex quo pendet familiae* 1 *erat, scilicet simile* 1 *b*[6], *lacunisque B laborabat (p.* 583, 2. 671, 1*), sed in pravitate sua*[7] *etiam fide digna servabat*[8] *nonnullaeque lectiones unaque splendida ex libro* 5*a simili pendere*

1) *Specimen scripturae dedit J. Van den Gheyn, 'Album belge de paléographie'*, 1908, *tab.* 8. 2) *P.* 488, 2. nimiasque lacrimas, 491, 19. gratia] genera. 3) *P.* 488, 2. Plutonis. 4) *P.* 488, 13. et vidimus—14. veritate] et reliqua; 18. servum—tuum] et cetera. 5) *P.* 485, 1. VIIII. De periculo pueri *cet.*, X. De fame monachorum. 6) *P.* 504, 1. Batecanum *(=* 1*b.* 2*)*, 523, 9. convocat::, *ras.* is*t*. 529, 12. In te^r^riturio urbis quoque Namnetice in vico *(=* 1*b)*, 536, 14. a quędam *(=* 1*a. b)*. 676, 18. Canbidobrinsi *(=* 1*b)*, 704, 31 *w.* sanctus Patroclus *add. (=* 1*b.* 2*)* 705, 17. qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen *add. (=* 1*b)*, 705, 18. ructco *(exp.* t*)* spolia *(=* 1*b)*. 7) *P.* 609, 32. Nam et cum tulerim. 8) *P.* 521, 17. bestias *pr. m.* (ad bestias 5. 5*a*). 536, 15. fund : re elevatum *pr. m. (recte)*, unda elevatum *m. al. corr.*, 585, 33. daemonas *pr. m. (=* 1*a.* 5. 5*a)*.

videntur[1], *rarius codex cum* 2 *facit*[2] *librariumque posteriorem sustinuit interpolantem*[3].

Ipse evolvi.

7a) Codex *Cantabrigiensis* *bibliothecae collegii Trinitatis n.* 1475[4] *(O, 10, 23), saec. XI. in., formae octavae, tres libros in Gl. Mart., Vitae Patrum, in Gl. Conf. continet, praecedentibus sex foliis, quae saec. XV. suppleta ita incipiunt fol.* 1*:*

Hic liber miraculorum, qui in gloriam sanctorum scribitur et grammaticis caret regulis, a beato Gregorio Turonensi archiepiscopo vulgariter, ut idem testatur in prologo tercii libri, editus constat, cuius pater Florencius et avus Ieorius vocabantur, ut patet in titulo precedente. Floruit vero idem Gregorius tempore imperatoris Iustini iunioris circa annum Domini quingentesimum septuagesimum secundum tempore pape Iohannis tercii et Arturi regis Britonum. Dividit autem opus istud in tres libros. In primo libro agit post prologum suum primo de Christo, *subsequente laterculo* 107 *titulorum, quos librarius sibi ipse excogitavit. Sane in praescriptione textus vetusti libri in Gl. Mart., sicut librarius recentior animadvertit,* Ieorii Florentii Gregorii *legitur, illeque omnino retractatus incipit ita:* Ieronimus nobilissimus interpres post apostolum Paulum et bonus presbiter flagellatum fert se et ductum ante tribunal summi iudicis Christi Iesu in supplicioque graviter caesus, quia vanas fabulas et Virgilii fallacias sepius lectitaret, perfessusque *(m. al. corr.* professus*)* est coram angelis atque ipso dominatore, *saepeque etiam deinceps a nostro textu discrepat*[5]. *Codex magna cum licentia exaratus neque cum* 1*a neque cum* 2 *propius coniunctus est*[6], *sed ad familiam B pertinet neque ad C. Libro primo subscripta sunt:* Explicit liber primus, *item libro Vitae Patrum:* Explicit liber IIus. *Huic laterculus capitum praemissus est; idem prologum excipit in libro insequente in Gl. Conf.*

Ipse inspexi.

7b) Codex *Monacensis* *lat. n.* 18523[2] *(Teg.* 523. 2*), saec. XII, formae octavae, fol.* 159, *exaratus a Werinhero diacono, adnotante manu paulo posteriore fol.* 159*:* Hunc librum Werinherus diac̄ et m' patravit, *in monasterio Tegernseensi*[7] *(fol.* 159'. *m. s. XV:* Iste liber attinet venerabili monasterio Tegernsee*), praetermissis laterculis capitum, quae singula inscripta sunt, libros in Gl. Mart., in Gl. Conf., Vitae Patrum continet, sed complura praetermissa sunt. Folia, quae liber Vitae Patrum nunc occupat, rescripta sunt atque vetustior scriptura Calendarium exhibebat.*

Fol. 34—73'. Incipit liber miraculorum beati Gregorii Turonensis, *inc.* Ieronimus presbiter, *desunt finis c.* 8. *a p.* 493, 18*:* Huius, *c.* 14. 15, *c.* 35. *a p.* 510, 13. Factum,

1) *P.* 490, 26. ad lychnum] vidi lighnum *(*vidi lichnum 5*?* 5*a);* 491, 17. venerantes *(=* 5*a),* 31. sustinuit *(=* 5*a),* 33. manifestatum *(=* 5*a),* 504, 4. ratum *(=* 1*a.* 5*),* 511, 30. replens *(=* 1*a.* 5. 5*a),* 536, 15. faciei *(=* 5*a),* 573, 36. Hec fletu madidus *(=* 5*a),* 583, 27. horam *(=* 5*a),* 598, 16. fluminis *(=* 5. 5*a).* 2) *P.* 491, 24. quae] ut *(=* 2*),* 571, 18. capsis *(= m. al.* 2*),* 577, 26. viaticum *(=* 2*).* 3) *P.* 524, 22. repperi : : : : : *m. al. corr.* reppererunt *et superscr.* mirantes. 4) *Cf. M. Rh. James, 'The western MSS. in the library of Trinity College, Cambridge'* (1902) *III, p.* 515 *sq.* 5) *P.* 487, 22. haec lecturum] *(*h. *om.)* lectiturum 7*a;* 26. aedificationem] precepit *add.* 7*a, m. rec. del.;* 27. sequi] et *add.* 7*a cum* 5 *(pr. m.).* 5*a;* 31. me his] meis 7*a;* 33. Aeneada] Enea *m. al. corr.* Enei 7*a,* Eneida 7*;* naufragio] naufragia 7. 7*a cum* 5*a; p.* 488, 2. lacrimas] lacrimabiles 7*a;* 3. stuprosum] stuprum 7. 7*a. b. b* cum* 6*a;* 4. Anchisae] Anchises *corr.* Anchisis 7*a;* argutias—Laguonthe] argumentationes et fallacias non egulaguonthe 7*a;* 5. Amphitrionidis r., non Iani] anphori gulam, non iam 7*a (v. infra p.* 726*) et q. s.* 6) *P.* 550, 1. a beatorum] 1*a.* 2*;* ab eorum 7*a cum* 1*b.* 5. 5*a.* 7) *De Werinhero († 1198) cf. supra p.* 622. *Codicis meminit Bernardus Pez, Thesaurus anecdotorum novissimus, Augustae Vindelicorum* 1721, *p. XV.*

c. 40. *a p.* 514, 30, *initium c.* 46. *ad p.* 519, 20, *finis c.* 48, *p.* 522, 10. Locus — Athanacenses, *c.* 82—84, *c.* 92. *a p.* 550, 8. his versibus, *c.* 94, *c.* 103, *cuius loco c.* 1. *libri in Gl. Iuliani (p.* 563, 17—564, 18. collocantur) *insertum est.*

Fol. 73′—102. Incipit liber Gregorii de Gloria Confessorum, *desunt c.* 6—10. 15. 20. 24. 25. 27. 28. 46. 47, *finis c.* 51. *a p.* 778, 26. Sunt, *c.* 56. 59. 72, *finis c.* 78. *a p.* 795, 20. recepitque, *finis c.* 80. *a p.* 799, 15. Alterius, *c.* 88. 89, *finis c.* 91. *a p.* 806, 28. Sicque, *c.* 92. 93. 100. 104.

Fol. 102—134. De Romano atque Lupicino abbatibus, *sed praefatio libri IV. Virtutum Martini (ad p.* 649, 21. restituant) *praecedit c.* 1, 1. *Vitae Patrum (praescr.* Vita eius, *inc.* Igitur Lupicinus), *et deinceps desiderantur c.* 8. 16. 17. 19.

Textum arbitrio librarii haud raro immutatum[1] *cum* 1*b necessitudine simili coniunctum esse atque codicem* 7 *eo intellegitur, quod p.* 705, 17. *doxologia ipsius iterata est:* qui vivit et regnat in secula seculorum. Amen, *quam praeterea nusquam repperi, utque ad familiam* 1 *pertinet, ita lectiones exhibet codicibus* 1*a.* 5 *proprias*[2]*; in paucas autem codicum* 4 *et* 5 *lectiones librarius per coniecturam incidisse videtur*[3]. *Quod p.* 805, 9. h' (= *huius) pro* autem *scripsit, notam aspiratae similem in exemplari suo deprehendisse videtur, quare illud satis vetustum*[4] *fuisse conici licet.*

7*b**) *Codex Monacensis lat. n.* 4723 *(Ben. n.* 223), *formae maioris, a.* 1464. *in monasterio Benedictoburano scriptus, adnotante manu fol. 1:* Iste liber est monasterii nostri Benedictenpeiren, *eadem atque praecedens continet, scilicet fol.* 45—86′. *Gl. Mart., fol.* 86′—117. *Gl. Conf., fol.* 117—151′. *Vitam Patrum, cui haec subscripta sunt:* Explicit inclitus Gregorius Turonensis episcopus de miraculis sanctorum anno Domini 1464[to], *eademque omisit, cumque p.* 498, 30. *post* Phanio *interpretamentum exhibeat.* i. Libano, *quod nomen manu posteriore in* 7*b superscriptum est, librum e praecedente pendere patet. Utrumque codicem ipse examinavi.*

10) *Codex Claromontensis collegii Soc. Iesu Parisiaci n.* 468, *notatus a apud Ruinartium, deinde Th. Phillipps n.* 1691 *(in tergo ML.* 36), *nunc Berolinensis bibliothecae regiae lat. n.* 55, *saec. XII, fol.* 87, *primum et ultimum tantum librum continet eosque admodum mancos, scilicet*

fol. 44—63′. Incipit liber miraculorum Georgii Florentii Gregorii episcopi in Gloria plurimorum mrm seu confessorum, *deficientibus laterculo capitum locisque his p.* 487, 32. Non—488, 18, *c.* 2—10. 14—20. 26. 28. 30, *p.* 508, 26—37, *c.* 35—39, *p.* 514, 30—519 *(c.* 45), *p.* 519, 21—522, 18 *(c.* 49), *p.* 523, 29—527, 16 *(c.* 56), *c.* 58. 59. 61 — *p.* 534, 9, *c.* 70—73. 75—78. 82—84. 88—90, *p.* 549, 26—550, 25 *(c.* 93), *c.* 96—98. 100. 101, *p.* 558, 12—559, 28 *(c.* 104), *subscr.:* Finis, *reliquaque folii pars vacat; capita librarius aliter distinxit atque Gregorius propriasque praescriptiones praemisit;*

fol. 64—87. Incipit liber II' feliciter in gloria confessorum, *deficientibus item laterculo capitum locisque plurimis, scilicet p.* 752, 12. Quodam — *p.* 753, 8, *c.* 9. 10. 15. 19—21. 24—26. 28. 29. 35. 36. 38—40. 43—48. 52—57. 59. 65. 84—89, *desinitque p.* 809, 27. super ignem. Imple | *in c.* 96, *exeunte quaternione L; reliqua perierunt. Capita singula item inscripta sunt.*

1) *P.* 538, 25. inter reliqua modolamina vocum] inter reliquos modulantes 7*b; p.* 560, 9. et obiter] 7 *(m. al. corr.* ob id); et ó item 7*a;* et obtestanda 7*b; p.* 568. 23. inrepere] apprehendere 7*b; p.* 752, 22. locoplantavit] adipisci fecit 7*b*. 2) *P.* 504, 4. rarum] ratum 7. 7*b cum* 1*a.* 5*; p.* 511, 30. replevit] replens 7. 7*b cum* 1*a.* 5. 5*a; p.* 512, 29. benedicitur] benedicetur 7*b cum* 1*a.* 5. 3) *P.* 523, 9. convocatis] convocavit 7*b cum* 5. 5*a; p.* 750, 31. aqua] 7*b cum* 4*;* a quo 1*a. b.* 2. 3*; cf. p.* 757, 10. In alio loco] 4*;* In alio autem 1*a. b.* 2. 3*;* In alio loco autem 7*b*. 4) *Cf. L. Traube, 'N. Arch.' XXVI, p.* 237 *sqq.*

Ea quae de hoc codice in praefatione mea p. 467 sq. Ruinartii adnotationes secutus scripsi nunc emendanda sunt, postquam eum ipsum per bibliothecam Berolinensem acquisitum examinare potui, sed textum cum 1a necessitudine proxima coniunctum esse iam olim recte concluseram. Cuius rei cum multa exempla proferre possum*[1] *tum interpolationem hanc per hiatum quendam excitatam:*

p. 777, 10. subsistebat duas *(interpolant 1a m. al. et 1a*. 1a*****)* ecclesias *[*aedificavit; exinde iterum in alia villa aliud *om. 1a cum sua stirpe]* aedificavit templum Dei. Utrasque t.

Permultis omissis initia capitum nonnullorum immutanda erant, ne nomina urbium laterent, ubi martyres vel sancti vixerant[2].

11*) Codex Claromontensis collegii Soc. Iesu Parisiaci, notatus b apud Ruinartium, deinde Th. Phillipps n.* 1874, *nunc in bibliotheca regia Berolinensi n.* 121 *asservatus, saec. XII, disiecta tantum capita librorum in Gl. Mart. et in Gl. Conf. continet, quae enumeravi 'N. Arch.' XIX, p.* 40, *n.* 1.

11**) Codex Berolinensis bibliothecae regiae n.* 123 *(Phillipps n.* 1839*), saec. XIII, fol.* 393 *sqq., eadem capita continet atque praecedens; cf. V. Rose, 'Verz. d. Lat. Hss. d. Kgl. Bibl. zu Berlin I. Die Meerman-Hss. des Sir Thomas Phillipps', Berolini* 1893, *I, p.* 272.

12*) Codex Cameracensis n.* 828 *(*733*), saec. IX, monente A. Molinier*[3], *olim 'Liber beate Marie Cameracensis', textum Miraculorum Gregorii in lectiones divisum et interpolatum continet.*

Fol. 1—13. Incipit prefatio Gregorii Turonice urbis episcopi in passione s. Iuliani martyris, *inc.* Magnum in nobis, *i. e. libri in Gl. Iuliani c.* 1, *sed Passionem Iuliani ibi interpolatam esse iam olim monueram*[4], *scilicet talem, qualem Ruinartius p.* 1265. *ediderat, textusque Gregorii iam in verbis c.* 21*:* imploravit auxilium *desinit; reliqui vero eiusdem condicionis codices p.* 583, 2. *eodem modo hiant atque* 1*a.* 2.

Sequuntur lectiones ad Martinum spectantes hae:

Fol. 17′. Sermo beati Gregorii de translatione s. Martini, *inc.* Opere pretium *(Virt. Mart. I,* 6*),*

fol. 64. Incipit epistola alia de transitu s. Martini, *inc.* Archadio vero et Honorio consulibus *(H. Fr. I,* 48*),*

fol. 66. Sermo beati Gregorii Turonensis de transitu s. Martini, *inc.* Beatus autem Severinus *(Virt. Mart. I,* 4*),*

fol. 67′. Item sermo, cuius supra, *inc.* Eo namque tempore beatus Ambrosius *(Virt. Mart. I,* 5*).* Expliciunt lectiones de transitu domini Martini,

Fol. 109′. Incipiunt pauca de libro miraculorum aedita a beato Gregorio Turonorum archiepiscopo, *inc.* Paulinus beatus Nolanae urbis episcopus *(Virt. Mart. I, c.* 2*), sunt* 53 *capita.*

Fol. 129′. Expliciunt quaedam de miraculis beati Martini (episcopi) et confessoris.

1) *P.* 509, 22. At ille iterum salutans *m. al. corr.* At ille eos resalutans *(=* 1*a*.* 1*a***; cf. praefationem meam p.* 475, 45*);* 514, 7. Locinoris *(*lacinoris 1*a*.* 1*a***);* 557, 8. Maximiano *(=* 1*a) m. al. corr.* Maximo*;* 561, 8. insigno *(=* 1*a).* 22. salvatore *(=* 1*a) m. al. corr.* salvatoris*;* 747, 25. dicat michi aliquis *(=* 1*a m. al.).* Ausu*;* 753, 19. contingente tereretur *(=* 1*a m. al.);* 754, 30. *(*coni*cit *deletum =* 1*a. b)* cupit habere*;* 781, 24. civibus] quibus, *m. al. superscr.* dam *(*cuicibus 1*a).* 2) *P.* 519, 5. I*(*n Mediolanensi urbe *in litura)* beatorum, 777, 8. Infra terminum Beorretanae urbis sanctus Severus. 3) *'Catalogue général des Manuscrits des bibliothèques publiques de France, Départements', Parisiis* 1891, *XVII, p.* 313 *sq.* 4) *'N. Arch.' XIX, p.* 41.

Librum in Gl. Iuliani separatim traditum praeterea Legendaria nonnulla servaverunt, scilicet

12*a) codex* Parisiacus *n.* 17002 *(antea 'Notre-Dame'* 97*), saec. XI/XII, fol.* 266'—272,

12*b) codex* Parisiacus *n.* 11758 *(olim Herovallianus), saec. XIII, fol.* 172—179,

12*c) codex* Parisiacus *'Nouv. acq.' n.* 2261, *saec. XI/XII, fol.* 79'—90 *(cf. supra p.* 655*), isque eodem modo Passione Iuliani amplificatus est atque Cameracensis, librisque ita interpolatis, quos SS. rer. Merov. I, p.* 474 *sq. (n.* 36*) et 'N. Arch.' XIX, p.* 41, *enumeraveram, nunc addas*

Montepessulanum *H n.* 1, *saec. XII, formae permagnae, tom. IV, fol.* 173—180. *Legendaria quamquam hiatum librorum* 1 *a.* 2 *(p.* 583, 2*) minime supplent atque pleraque interpolatione prolixa quam dixi laborant, tamen nunc demum cognosci potest lectiones nonnullas* 5. 5 *a servasse, quas in illis frustra quaeras, ideoque ex exemplari pendere hiante quidem una cum altero, sed alibi hoc superante, e. gr.*

p. 583, 20. testabatur] ortam *add.* 12 *b. c cum* 5. 5 *a;*
25. Ferreoli] quae *add.* 12 *c cum* 5 *a;* qui 5*;*
29. altare] sancto *add.* 12 *c cum* 5. 5 *a;*
p. 584, 3. adveniens] dum *add.* 12 *b. c cum* 5. 5 *a;*
11. exerceam] ac *add.* 12 *b. c cum* 5. 5 *a;*
12. Explicit libellus Gregorii Florentii Turonensis episcopi de passione et miraculis sancti Iuliani mr peculiaris patronis sui *subscr.* 12 *a. c (*peculiaris patroni nostro 5*).*

Codices Virtutum Martini classium 14 *et* 15, *a quibus M. Bonnet olim medelam exspectaverat, praeter eos quos Parisiis constitutus olim excusseram quemque tunc addideram*

14 *w)* Parisiacum *n.* 18313 *(Iacob. S. Hon.* 62*), saec. XII,*

hi interim accuratius evoluti sunt.

14 *l) Codex bibliothecae publicae oppidi S.* Audomari *n.* 716, *saec. XIII, vol. VIII, fol.* 103—131', *textum satis expolitum, sed peculiarem librorum quattuor Virtutum Martini exhibet, qui cum reliquis libris* 14. 15 *nonnumquam convenit (cf. p.* 585, 33. 586, 20. 590, 7. 591, 10*), sed plerumque suam viam ingressus, modo menda reliquorum evitavit (p.* 589, 3*), modo nova commisit. Praescr.:* Incipit prefatio Gregorii Florentii Turonici in primo libro de virtutibus beati Martini archiepiscopi. *Praefatio laterculum capitum praecedit, in quo p.* 584, 16. *post secundum complures novi tituli additi sunt, scilicet hi:*

III. De demoniaco sanato.
IIII. De Egidio ab hostibus liberato.
V. De puella paralitica sanata.
VI. De quodam caecato et illuminato.
VII. Quod quidam alium ferire volens se gladio confodit.
VIII. Quid contigit, dum columne ad templum afferrentur.
IX. De oleo *(*adaucto *m. al. in ras.).*
X. De infirmis oleo adaucto sanatis.
XI. Quod tempestas benedicta cera prohibita sit.
XII. De navigantibus per sanctum salvatis.
XIII. De cera, que ignis incendium restinxit,

et p. 584, 33. *pro* Bella *legitur* puella. *Etiam laterculus librorum III. et IV. post prologos transpositus est neque vero libri II. In calce laterculi libri IV (p.* 649, 5*) duo qui deficiunt tituli, procul dubio ab auctore ipso praetermissi, a librario adiecti sunt, verbaque, quibus usus est, cum nullo ex nostris codicibus conveniunt:*

XLVI. De homine contracto, surdo et muto.

XLVII. De incendio domus apud Burdegalensem urbem. Expliciunt capitula.

Inspexit W. Levison v. c.

14*p) Codex Berolinensis lat.* 117 *inter Phillippsianos n.* 1840, *saec. XIII*, *'Ex libris Imperialis Monasterii S. Maximiny', adnotante manu s. XVIII (fol.* 1*), tum Collegii Parisiensis societatis Iesu, ibique notatus n.* 728,

fol. 89—123. *quattuor libros Virtutum Martini praecedentibus laterculis capitum continet manuque alia saec. XIII. exarata*

fol. 137—138′ *c.* 4—14. *libri in Gl. Conf., praescr.* Item de miraculis s̄ Martini; *desinit:* roboravit *(p.* 756, 13*)*.

14*p*) Codex Bruxellensis n.* 5397—5407, *saec. XIII, fol.* 67—111′, *item quattuor libros Virtutum Martini continet textumque eundem sed paulo meliorem libro praecedente. In utroque laterculus capitum libri quarti duobus capitibus auctus est:*

De Paterniano debile XXXXVI[1]

De incendio invocatione nominis[2] eius restincto[3] et de puero dissinterico.

Subscriptio desideratur.

Utrumque librum ipse examinavi.

14*x) Codex Londiniensis Musei Britannici inter Cottonianos Append. XVIII, saec. XIII, fol.* 1—14, *praescr.* Incipit liber miraculorum beati Martini, *absque laterculo capitum, subscr.* Explicit liber quartus Gregorii Turonensis de virtutibus et miraculis beati Martini confessoris, *textum eodem modo depravatum interpolatumque continet atque ei quos olim examinaveram codices classium* 14 *et* 15.

Codicem, cuius p. 471, *n.* 1, *paucis memini, postea Londinii perscrutatus sum.*

Etiam hi libri cum eis, qui iam olim noti erant, communibus mendis coniuncti sunt:

p. 585, 33. ipsum medificante] ipso medicante 14*l. p. p*. x cum* 14*b. w.* 15*a. c; sed locum corruptum non eodem modo corrigunt aut interpolant:*

p. 586, 11. per meae linguae] ariditatem *add.* 14*l;* officium *add.* 14*x cum* 14*w.* 15*a. c;* sterilitatem *add.* 14*b;* per meam linguam 14*p. p*, ita ut in exemplari eorum eandem lectionem extitisse certum sit, quam in* 1*a.* 2. 3 *repperimus*[4]*; dumque* 14*p. p* hic vocabulum alienum minime interponunt, alibi ipsi excedunt, reliquis integritatem servantibus:*

p. 585, 34. eius] virtutibus et *add.* 14*p. p*;*

p. 588, 31. virtus] similis *add.* 14*p. p*,*

omnesque fere diverse peccaverunt locis difficilioribus:

p. 603, 19. aptae] apte 14*l,* accepte 14*p. p.*;* adeptae 14*b;* abditae 15*;* captae 5. 5*a recte (cf. 'N. Arch.' XIX, p.* 38*),*

neque hi gemelli ubique eodem modo depravati sunt:

p. 637, 21. Abrincatinus] Febrincatinus 14*p*;* Cebrincantinus 14*p (C a miniatore).*

Codex 14*x affinitate quadam cum* 15*a coniunctus videtur esse:*

p. 586, 3. audeam] audeo 14*x cum* 15*a,*

16. Confidimus] Credimus 14*x cum* 15*a, sed haud paucas lectiones eius praeterea omnino non repperi.*

Omnes illius generis libri iisdem locis hiant atque 1*a.* 2 *(e. gr. p.* 616, 2. 637, 4*) lectionesque tales*[5] *in eis apparere et ipse monueram et iam monuerat M. Bonnet.*

1) *Numeri omnes desunt* 14*p.* 2) nomine 14*p*.* 3) restituto 14*p.* 4) *Cf. p.* 714, *n.* 8. 5) *P.* 609, 32. cum retulerim] et cum tulerim 14*p. p** = 7*;* cum et tulerim 1*a.* 2*; p.* 630, 1. ut credo] ut hec 14*p** = 1*a.* 2.

Aliae vero eorum lectiones non redeunt nisi in codicibus 5. 5*a*, *sed modo hi modo illi eas exhibent, neque omnes inspeximus:*

p. 588, 1. non] 14 *l. p*; om.* 14*w.* 15*a. c cum* 5 *(pr. m.)*;

p. 590, 7. consuetudine] 14 *p*;* post matutinos *add.* 14*b. l.* 15*a. c cum* 5 *(pr. m.)*. 5 *a;*

p. 591, 3. consuetudo] ut *add.* 14*b. p**. 15*a. c cum* 5. 5 *a;*

p. 591, 10. valet] sic *add.* 14*b. l. p**. 15 *a. c cum* 5. 5 *a;*

p. 598, 16. fluminis] *recte* 14 *p. p* cum* 5. 5 *a;*

p. 609, 14. domni] Martini *add.* 14 *p. p* cum* 5. 5 *a.*

Ex uno quidem loco adhuc intellegi potest, quomodo librarius 14 *p* duas utriusque stirpis lectiones in unum coegerit:*

p. 627, 1. ad eum unde] 1 *a;* ad locum unde 5. 5 *a;* ad eum locum unde 14 *p**.

Cave igitur, ne eam fidem libris illis attribuas quam M. Bonnet eis attribuisse vidimus, quorum lectiones aut librariorum cerebris inventae sunt aut adhibitis codicibus diversae stirpis.

29*e) Codex Caroliruhensis inter Augienses n. CXXXVI, saec. IX, fol.* 33', *prologum Vitae Patrum c.* 16. *V. Severini praefixum exhibet*[1], *qui ex exemplari* 1*b simili pendere videtur, sicut supra p.* 219. *monui.*

His missis codicibus, qui plerique apparatum tantum mole inutili onerassent, ad discrepantiam lectionum codicum 5. 5*a iam transeamus, qui una cum* 4 *reliquis omnibus codicibus oppositi uberem messem studiis Gregorianis iam offerunt, eoque feliciter eruto thesauro hanc unam laudem meruisse mihi videor, lacunam non tam verbis deplorasse magnis, quam factis explesse, opportunitate data.*

1) *Cf. W. Levison supra p.* 208. 210.

B. Krusch.

---

p. 484, 33. *Laterculus capitum partim valde retractatus et interpolationibus auctus prologum subsequitur unaque cum huius fine etiam initium illius periit, paginae parte excisa,* 5*a. Cum autem capita singula in hoc libro inscripta sint, iactura e praescriptionibus aliquo modo suppleri potest, quarum discrepantiam signavi* 5*a**. *Laterculus capitum deest* 5.

36. in oppido Behtleem 5*a**; in Bethleem oppido *in textu* 5. 5 *a.*

38. passione] et *add.* 5*a* cum* 1*c.*

39. beata] virgine *add.* 5*a**.

40. cruce] sancta cruce 5*a**.
mirabilibus] mirabilia 1*c.*

40. *Post titulum V. in textu additi sunt*
VI (*ante p.* 491, 7). VI. De clavis crucis dominicae.
VII (*ante p.* 491, 33). VII. De palla eiusdem crucis 5*a**.

41. et] vel 5*a**. passionis dominicae 5*a**.

42. *Laterculus fol.* 2. *ab his verbis incipit:*
VIIII. De tonica dominici corporis 5*a*, *et sic deinceps.*

43. basilicae sanctae] beatae 5*a.*

p. 485, 1. puero] puerulô 5*a cum* 1*c.* 2.

2. Mariae] extincto *add.* 5*a* (restincto *coni. Bonnet p.* 705).

3. Vasatensem] urbem *add.* 5*a* (urbem delatas *aut* positas *add. Bonnet l. c.*).

4. nata] inlata 5*a.*

11. XXI (*pro XVIIII*). De ecclesia, in qua sanctae Mariae ac sancti Iohannis baptistae reliquiae sunt (infra u. T. *haud recte deesse videntur, post quae Bonnet l. c. add.* servantur) 5*a.*

14. iconiam 5*a cum* 1*a**.

18. loci illius] ad ipsum locum 5*a*; ab ipso loco 5*a**.

24. *Tituli* 31. *et* 32. *ita cohaerent:*
XXXIII. De sepulchro Thomae apostoli et de virtutibus (*at* et virtute 5*a**) basilicae, in quam postea translatus est 5*a.*

26. *Tituli* 34. 33. *transpositi sunt sicut in rell. libris etiam in* 5*a*, *ubi in textu quoque c.* 34. *praecedit* 33, *quod* XXXV. *numeratur, neque vero in* 5, *qui cum nostra editione convenit.*
martyris] ac levitae *add.* 5*a.*

p. 485, 31. Panchratio 5a; Pancratio 5a* *cum* 1c.
32. Iohanne] episcopo et *add.* 5a.
39. Nazario] ac Celso martyribus Ebriduno passis *add.* 5a (*non* 5a*); et Celso *m. al. add.* 1c.
41. apud L.] Lugduno *cum textu* 5a. a*.
42. Hyrenei 5a.
Epipodii] *coniecturam meam confirmant* 5a. a*; Ypoliti 1c.
Alexandri] et A. martyris (martyrum 5a*) 5a. a*.
p. 486, 4. et socio] socio, *om.* et 5a; et s. eius *om.* 5a* *cum* 1c.
10. sanctorum] martyrum *add.* 5a.
confessorum] confessoris 5a.
16. Iciacense] *ego*; Iciacensi 5a, *coniecturam meam confirmans* (Iciodorense, Icioderense *codd.*); Iciadensi 5a*.
ubi s. Saturninus requiescit] quod sancti Saturnini reliquias habet *recte* 5a (*cf.* p. 532, 22); S. r. *om.* 1c.
20. iniectum] impactum 5a.
21. Ferrutione 5a *cum* 1c.
24. Beorritano 5a.
26. Acaun. 5a.
27. De Victorio] De sancto Victore 5a.
Massiliense] martyre *add.* 5a *cum* 1c. 2.
31. heretico] hereticorum 5a.
32. dominica] dominici nominis 5a; domini 1c.
37. in vigilia] per vigilias 5a; ibi vigilias 1c.
natalis Domini bibit] n. dominici potationibus indulsit 5a.
42. m. Gerundae urbis] eiusdem regionis martyre 5a (*praecedens Eulalia apud Emeritam passa erat* c. 90).
Cheledonio 5a.
p. 487, 1. Chartaginense m. 5a; Carthagenenis martyris 1c.
4. Sergio] Sertio 5a.
6. Foca] Fuga 5a.
7. Domitio 5a.
9. De Isiodori martyre] De Isidori martyris basilica 5a (*cf. Bonnet* p. 529); De Ysidoris martyris basilicae 1c.
10. Poliocto 5a *cum* 2; Polyhocto 1c.
12. Aganensi 5a; Agenense 1c.
13. qui 1c *cum* 3*.
14. signo episcopi aversa] per signum crucis aversae 5a (*cf.* p. 561, 24: per signaculum crucis, *sed* signum cr. 5a, *non* 5).
20. in supplicium 5 (*pr. m.*).
21. Virgilii 5. 5a *cum* 2; Virgili 1c (*pr. m.*).
24. ad aedificationem] (ad *om.*) (a)edificationis 5 (*pr. m.*). 5a (= *Vulg. Rom.* 14, 19).
27. sequi] et *add.* 5 (*eras.*). 5a.
33. stupra] coniugia Vulcani *add.* 5a (*non* 5), *interpolans Gregorii textum ex Verg. Aen. VIII*, 372 *sqq.*

p. 487, 33. Aeneada] Aene(a *m. al. in litura*)da 5; Ene(ad *eras.*)ę 5a (*cf. Bonnet* p. 374).
naufragio] *extr.* o *in litura* 5; naufragia 5a.
p. 488, 2. Plutonis] (3. 5a); Platonis 5 *cum* 1a. c. 2.
4. [An]chisis 5 (*pr. m.*); Ancisses 1c.
Itachis] Itacis 5 (*pr. m.*). 5a; Itachi 1c (*pr. m.*).
5. Laguonthe] Laguonte 5; Laomedontis 5a; Languitte 1c.
Amphitrionidis] Amphitrioniadae 5a (*cf. Verg. VIII*, 214); Amphitrio(nidis *periit*) 5; Anphitrionidis 1c.
Iani] Turni 5a, *coniecturam meam confirmans* (Caci *coni. Bonnet* p. 81, n. 4); I(ani *m. al. in litura*) 5; iam *coni. V. Ussani l. l.* p. 185, n. 2, *idque legitur in in codice Cantabrigiensi* (7a) *admodum retractato:* anphori gulam. non i a m conflictus.
6. Euminidum 5 (*pr. m.*); Eumen. 5a; Eomaenidum 1c.
8. ist(a — *l.* 18. sal. tuum *om.* 5a, *parte folii excisa.*
15. prodiit 5 *cum* 1a.
24. hausisse] In quo *add.* 5a *et fortasse* 5 (*sed eras.*).
27. super c. c.] per c. circulum 5 (*pr. m.*). 5a.
28. aspicient 5 (*pr. m.*); aspitiunt 1c.
ab] *om.* 5 (*pr. m.*). 5a.
29. sanior] Nam *add.* 5a *et fortasse* 5 (*sed eras.*).
p. 489, 2. mandavit] mundavit 5.
4. profluvium] *m. al.*, proflu|::um *pr. m.* 5; *cf.* p. 607, 11.
6. archisinagog:s 5 (*pr. m.*).
20. narrat] enarrat 5a; *initium vocabuli periit* 5.
25. Michahelo] Michahel(o *eras.*) 5a; Michael(e *m. al. in litura*) 5 (*cf. Bonnet* p. 379, n. 2).
27. eum] *om.* 5 (*pr. m.*). 5a.
31. Hierusolymis] in (*eras.* 5) Hierosolimis 5. 5a.
p. 490, 7. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5a (*cf. Bonnet* p. 19. 368).
9. plibiculae 5 (*pr. m.*); plebeculae 5a *cum* 2.
13. oleum] oleo 5 (*pr. m.*). 5a (*cf. Bonnet* p. 534, n. 8).
17. Hilarii 5. 5a *cum* 2.
18. consalutatam reginam] cons. (reginam *in litura minore*) 5; consalutata ea 5a.
23. cicendile] cicendilum (?) *corr.* cicendilem 5; cicendelum 5a; *cf. Bonnet* p. 368.
24. quae] 5 (*cf. Bonnet* p. 501, n. 5); quod 5a.
26. ad lychnum] vidi lichnum 5a *et ut videtur pr. m.* 5 (vidi *paulo infra post* augeri *l.* 28. *inseri voluit Bonnet* p. 747, n. 5).

p. 490, 26. per horam ipsam] per ora ipsa 5 (*pr. m.*). 5a (*cf. Bonnet p.* 169, *n.* 2).

31. Chrodegildis *m. al. in litura* 5; Chrothigildis 5a.

in urbem Cenomanicae territurio] in urbis C. (C:::nomannicae *pr. m.* 5) t. 5. 5a (*cf. Bonnet p.* 245, *n.* 2).

33. Chilberici *pr. m.* 5.

Radegundae] *om.* 5a *et pr. m.* 5.

34. transmisisset] transisset 5 (*pr. m.*). 5a.

p. 491, 1. sanctimon. 5. 5a.

8. post i. s. cr. inventione] post i. s. cr. inventionem 5. 5a.

11. Zachariam 5. 5a.

15. Domini] Dei 5. 5a *cum* 2.

17. veneranter] venerantes 5a; venerant(ur *m. al. in litura*) 5.

24. Duo sunt, quae] Duo enim (*eras.* 5) sunt, sicut (5a; quae *m. al. in litura* 5) 5. 5a.

25. in fretum] in freto 5.

27. tota cui e. munitionem — coronata est] totam c. e. m. — coronaret (coronata est *m. al.* 5) 5 (*pr. m.*). 5a (*cf. Bonnet p.* 531).

28. ambigeri] 5 *cum* 1a. 3; ambigi 5a *cum* 2.

29. ac] *om.* 5a; *m. al. suppl.* 5.

30. propter pecuniam emissam, quae sibi daemonis umbra intolerabilis — sustenuisset insidias] p. p. emissamque sibi d. umbram intolerabiles — sustenuit (sustinuit 5a) i. *recte* 5. 5a (*lacunam post* sibi *statuit Bonnet p.* 749, *n.* 1).

31. collocavit 5a; colloca(sset *m. al.*) 5.

33. manifestatum 5a *et e corr.* 5.

34. Hierusolymis] in Hierusol. (*pr. m.* 5; Hierosol. 5a) 5. 5a.

p. 492, 4. praefectum] praefecto 5. 5a.

6. Postquam mihi vir] P. vero m. haec vir 5 (*eras.* vero *et* haec). 5a (*cf. Bonnet p.* 710, *n.* 4).

7. mihi pallam] 5; p. m. 5a *cum* 2.

13. inlicet] indicat 5a *cum* 3; *m. al. corr.* illicit 5.

15. De] *om.* 5a; *m. al. suppl.* 5; *recte expunxerat Bonnet p.* 369, *n.* 8.

16. Hierusolymis] *post* Hierosolimis *sequitur rasura* 20 *litterarum* 5; in ecclesia retinentur *add.* 5a, *quae hic supplenda sunt, textumque hiare perspexit Bonnet p.* 369, *n.* 8.

19. tamen si] tametsi 5 (*pr. m.*). 5a.

videatur] videantur 5 (*pr. m.*).

20. revirescere virtute divina] reviresscit honore virtutis 5a; reviris(cere virtute divina *m. al. in litura*) 5.

24. hauriunt] hauriant 5 (*pr. m.*). 5a.

25. quod] quid 5a *cum* 2; q(uid *m. al. in litura*) 5.

27. (De *om.*) Tonica 5 (*pr. m.*). 5a.

consuta] sed *add.* 5 (*eras.*). 5a.

p. 492, 28. Davitici vaticinium] Daviticum (*ita* 5a; Daviti:, *m. al. superscr.* ci 5) vaticinium 5. 5a (*post* Davitici *inseruit* carminis *Bonnet p.* 75, *n.* 4, *cum ante* D. *illud inseruisset in 'Revue critique* 1886', I, *p.* 150, *aut* cantici *post* D. *ibidem addidisset, sed in archetypo communi nihil eiusmodi legebatur*).

30. quibus] quibusdam 5 (*pr. m.*). 5a *cum* 2.

autem] *m. al. in litura* 5; eam 5a *cum* 2.

p. 493, 3. inclausum] inclusum 5 (*pr. m.*). 5a.

5. retinet] quod *add.* 5 (*in litura*). 5a *cum* 2.

9. renidet] renitet 5a *et m. al.* 5 (*cf. Bonnet p.* 160, *n.* 3).

13. atque funes, extenderentur officia] vel quo (*ita* 5a; :: quo *pr. m.* 5) f. e. officio *recte* 5 (*pr. m.*). 5a (funes *pro genetivo accepit Bonnet p.* 340).

14. adiutorium] adiutorio 5a *et m. al.* 5.

15. Quo] q(d *in litura*) 5; Quod 5a.

16. Praestitum] que *add.* 5a, *eras.* 5.

expectare] spectare 5 (*pr. m.*). 5a (*cf. Bonnet p.* 148).

20. territurii] territurio *pr. m.* 5; territorio 5.

21. eum] ad ipsum *solus* 5a (eum *tollere voluit Bonnet p.* 535, *n.* 6).

27. observandi] 5. 5a (*'observare' ponitur pro 'custodire'; errorem typographicum pro* obserandi *subesse temere coniecerat Bonnet p.* 197, *n.*).

p. 494, 6. illoque operante] Illique operanti 5a; ill(oque o *m. al. in litura*)peranti (*m. al. corr.* operante) 5.

amplexos] amplexus 5 (*pr. m.*). 5a.

12. prunarum] prunarumque 5 (que *eras.*). 5a (et *inseruit Bonnet p.* 713, *n.* 1).

13. Licet] *etiam* 5; Et 5a (Ilicet *coni. Bonnet p.* 306, *n.* 3).

15. huc sive illuc] huc illucque 5a; ::: illucque *m. al. corr.* sive illuc 5.

16. impletur] implet 5 (*pr. m.*) *cum* 2; implevit 5a.

18. ignibus] igni: (*ras.* s ?) *pr. m.* 5; lignis 5a.

20. Deum] Dominum 5. 5a *cum* 2.

21. vix] vel *add.* 5 (*eras.*). 5a.

27. ablutos] ablutus 5a; ablut(o *m. al. in litura*) 5 (abluto *cum* 1a *etiam Bonnet l. c. p.* 560, *n.* 2, *legit*).

28. denuo] domino denuo 5a *optime, nisi fallor*; denuo *m. al. in litura* 5.

Multi] autem *add.* 5a; *vocabulum trium litterarum add., sed eras.* 5.

30. Hierusalem] Hierosolimis 5 (*pr. m.*). 5a.

31. in quo tam (in quodam 1a. 2. 3) loco] in quo non solummodo 5a; in quo(dam loco *m. al. in litura*) 5.

p. 495, 1. defecerant] defecerent *pr. m.* 5; defecerint 5a.

2. alimoniam] alimon[i]a 5; alimonia *pr. m.* 1a; alimenta 5a.

p. 495, 2. vociferant] vociferavit 5 (*pr. m.*). 5*a*.
3. dicentes : 'Largire cibos] dicens : 'Aut largire nobis c. 5*a*; (dicentes *m. al. in litura maiore*) largire c. 5.
loco] locum 5 (*pr. m.*). 5*a*.
8. reppereunt] reppererunt 5*a*; repper(iunt *m. al. in litura*) 5.
9. deserrari] reserari 5 (? *pr. m.*). 5*a*.
11. deprecemur] depcemus ? *pr. m.* 5.
12. itaque] *m. al. in litura* 5; totamque 5*a*.
in] *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
13. post matutinas 5.
14. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
auri] aureorum 5 (*pr. m.*). 5*a*.
15. ostia aedis obserata] o. (ae *m. al. in litura*)dis (ob *m. al. in litura*)serata 5; (vetredis obs *pr. m. in litura*)eratę 5*a*.
monachis] quasi *add.* 5 (*eras.*). 5*a*.
16. a. custodi aeditui] *m. al.* 5; (a. c. *om.*) aedituo 5*a* (*scribas* a. c. aedituo *ex* 1*a*, *cf. p.* 883, 34; *pleonasmum tollere voluit Bonnet p.* 197, *n.*).
18. et] clavemque 5*a*; *eras.* 5.
19. commonendum 5 (*pr. m.*)
21. affluenter] affluentis 5 (*pr. m.*); affatim 5*a*.
23. *caput h. l. non distinctum* 5. 5*a*.
30. Herodiaden] Herodiadem 5 (*pr. m.*). 5*a*.
31. carcere] carcerem 5 *cum* 1*a*.
32. Audivit] Audito 5*a*; aud(ivit *m. al. in litura*) 5.
35. percutiente] *m. al. in litura* 5; permittente 5*a*.
36. quam] quem 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 2.
37. altare] altario 5 (*pr. m.*). 5*a*.
p. 496, 3. a Chunis] (a *m. al. suppl.*) Chunis 5; a Wandalis 5*a atque de Wandalorum rege agi ipse adnotaveram p.* 496, *n.* 1, *sed cum librarius propinquus* 5 *a textu vulgato non discrepet, lectionem* 5*a non in exemplari repertam, sed a lectore perito excogitatam esse manifestum est, cuius vestigia etiam alibi deprehenduntur.*
circuibat psallendo] *m. al. in litura* 5; exercebat psallentium 5*a*, *vocabulumque Merowingicum in reliquis codicibus immutatum videtur esse.*
4. Domini misericordiam] a Domino misericordia 5 (*pr. m.*). 5*a*.
5. caelorum ianua] c. ian(ua *in litura*) 5; alta caelorum assidue 5*a*.
6. depopulabat] depopulabatur 5 (*pr. m.*). 5*a*.
7. Una nocte] Nam noctem *pr. m.* 5; Nam nocte 5*a*.
19. respiciens] suspiciens 5*a*; (re *m. al. in litura*)spic. 5.
20. altare] altarium 5. 5*a*.
21. claritate candorem] cl. candori (? *corr.* candorem) 5; claritatem et candorem 5*a* (*de interpunctione v. Bonnet p.* 720, *n.* 3).

p. 496, 21. omnes cum admiratione et] ab omnibus admirat(ione et *m. al. in litura*) 5; ab omnibus admiratione et 5*a*.
22. intenderent] intenderentur 5*a*.
24. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
25. quasi] *om.* 5*a*; *m. al. suppl.* 5.
patuitque] patuique 5, *corr.*; potuitque 5*a cum pr. m.* 1*a*.
28. connexam] conexam 5. 5*a*.
32. eam] sanctam 5 (*pr. m.*). 5*a*.
p. 497, 1. Nam] *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
praecursoris] Domini *add.* 5*a*; *vocabulum eras.* 5.
3. haec] 5; hoc 5*a*, *quod anteponit Bonnet p.* 500, *n.* 1.
9. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
14. surgit] surget 5 (*pr. m.*). 5*a cum Vulg. Luc.* 11, 8.
tribuet 5*a* (*non* 5).
15. ad adorandum] *etiam* (5. 5*a*); ad orandum *scripsit Bonnet*, '*Revue critique*' 1886, *I*, *p.* 151, *sed nihil immutandum videtur esse.*
16. elicere] elecire *pr. m.* 5; eligere 5*a*.
20. altare] altario 5 (*pr. m.*). 5*a*.
maius] 5; magis 5*a cum* 3.
p. 498, 6. spiravit] expiravit 5*a cum* 3; :: spiravit 5 (*cf. Bonnet p.* 148).
est] *om.* 5 *cum* 1*a* (*pr. m.*).
9. deducente] veniens *add.* 5 (*eras.*). 5*a*.
10. vero] multum *add.* 5*a*; *vocabulum eras.* 5.
11. oratorium] monasterio 5*a*; oratorio (*corr.* oratorium) *m. al. in litura* 5.
13. adtracta ad se funem] adtracto (attracto 5*a*) ad se fune 5 (*pr. m.*). 5*a*.
plexisque] 5*a cum* 2 (*m. al.*). 3; plerisque 5 *cum* 1*a*. *b*. 2.
15. cicendilem] cicindilem 5 (*pr. m.*); cicendelum 5*a*.
16. cicendile] cicindele 5 (*pr. m.*); cicendele 5*a*.
17. ivit] ibit 5 *cum* 1*a*. *b*.
18. oratorium] *m. al. in litura* 5; monasterio 5*a*.
20. urbis territurio] u. termino *recte* 5*a*; u. ter(riturio *m. al. in litura*) 5; *cf. p.* 391, 9: infra terminum urbis.
Alangaviensim] Alanguiensim *m. al. corr.* Langauiensim 5.
21. conspersa — farina 5 (*pr. m.*). 5*a*.
25. exercere — vacare] exerceret — vacaret 5. 5*a*, *recte, si comparaveris exempla similia apud Bonnet p.* 687 *sq.*
26. fecit] facit 5.
p. 499, 2. uno] unum 5 (*pr. m.*). 5*a*.
8. ab] 5; ob 5*a cum* 2.
11. adhaeret] adherit *pr. m.* 5; aderit 5*a*.
12. Levidam] Lavidas *pr. m.* 5; Leuuidam 5*a*.
Hiesus] Hiesu 5 (*in litura*). 5*a*.

p. 499, 13. ab Hiericho] a Ihericho *pr. m.* 5; a Hierocho 5*a*.
14. Prope autem Hiericho] Pr. H. (Iherico *m. al. corr.* Ihericho 5) autem (*eras.* 5) 5. 5*a*.
16. Et] *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
26. sestertias a.] sestercies a. 5; sestertios aggregatos 5*a*.
27. eam] ea 5. 5*a*.

p. 500, 3. lenteum, quo] linteum ::: quo 5; l. in quo 2.
4. sed eum ex aquis a.] 5 (*m. al.*); sed (in *add.* 5*a*) aquis a. 5. 5*a* (*locum in reliquis libris depravatum esse perspiciens Bonnet p.*614, *n.* 3, eum *transposuit et* ex *expunxit*).
9. in qua] saepe in *add.* 5 (*eras.*). 5*a*. Quidam a.] quadam a. *pr. m.* 5; Quadam a. die 3.
10. altare] altarium *pr. m.* 5.
16. ut diximus, in ipso] *in litura* 5; in ipso, ut d. 5*a*.
24. palmasque] que *om.* 5. 5*a cum* 1*a*. *b*. 2. aerea] ex aere 5 (*pr. m.*). 5*a*; aere *Rufinus II*, 18 (*ed. Mommsen inter Eusebii opera ed. Schwartz, Lipsiae* 1908, *II*, 2, *p.* 673).
26. in basi est] *m. al.* 5 *cum rell.*; in baside *pr. m.* 5, *recte, nam* baside *legitur apud Fortunatum V. Germani c.* 37 (*supra p.* 395, *l.* 6); in basi (*om.* est) 5*a*; e basi *Rufinus l. c.*
30. fuerit illa infirmitas] illa f. inf. *recte* 5*a cum Rufino*; (f. illa *m. al. in litura*) inf. 5. madefacta] madefacti 5*a cum Rufino*; (made *m. al. in litura*) :: facti (*m. al. corr.* facta), *ras.* ad 5.
34. crediderunt] crediderant 5 (*pr. m.*). 5*a cum Rufino*.

p. 501, 14. iconicam] icon(am *m. al. in litura*) 5; iconiam 5*a*.
15. vestigia] vestigium 5*a*; vestigi(a *m. al. in litura*) 5.
18. redditam] redditum *pr. m.* 5*a*; qua c. reddita 5*a*.
19. Narbonensem 5 (*pr. m.*). 5*a*. Genesi 5 (*pr. m.*).
23. Et] *m. al. in litura* 5*a*; At 5.
31. detecta] diu (*ita* 5*a*; 3 *litterae ras.* 5) detecta 5. 5*a*.
33. sculpta] scalpta *pr. m.* 5 *cum m. al.* 1*b*; exculta 5*a*.

p. 502, 3. proditori] proditore 5 (*pr. m.*). 5*a*.
14. licet] ilicet 5*a et Bonnet p.* 306, *n.* 4, *e coniectura*; :licet 5.
19. non silebo] *m. al. suppl.* 5; *om.* 5*a*. equorum] equitum *recte* 5*a* (*cf. infra*); equ::: *m. al. corr.* ęquorum 5.
20. basilica 5 (*pr. m.*). 5*a*.
22. exanimes] exanimis 5 (*pr. m.*). 5*a*.
23. expelli] repelli 5*a*; (ex *m. al. in litura*)-pelli 5.
25. retenere] retineri 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 1*b*. 3.
29. nostrae homines r.] h. n. r. 5. 5*a cum* 1*a* (*pr. m.*).
35. in fonte] in fontem 5 (*pr. m.*). 5*a*.
36. repperiri] repperire 5 (*pr. m.*); reperire 5*a*.

p. 503, 1. diem] die 5.
6. porrexit] porregit *pr. m.* 5; porrigit 5*a*.
10. aquae in eam] *m. al. suppl.* 5; aquae in vase 5*a*. ob] *m. al. suppl.* 5; pro 5*a*.
11. evenisse] obvenisse 5*a*; ::venisse *pr. m.* 5.
12. iterum] *m. al. in litura* 5; ipsam porrectam laguenam 5*a*. aquae] aqua 5 (*pr. m.*). 5*a*.
13. divinorum] divino(rum *in litura*) 5*a*; divinarum 5*a* (*cf. Bonnet p.* 506, *n.* 3).
25. deflexu] deflexo 5 (*pr. m.*). 5*a*.
27. morbidis] 5*a*; moreidis 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a**. *b*.
29. venisset] *recte* 5 *cum reliquis* (*cf. Bonnet p.* 686, *n.* 2); venit 5*a*.

p. 504, 1. Batecanum] Vatecanum 5 *cum* 3; Vaticanum 5*a* (*cf. Bonnet p.* 166).
2. altare] altario 5 (*pr. m.*); altari 5.
3. altare collocatum] altario seu locatum 5*a*; altari ::: locatum *pr. m.* 5.
4. rarum] ratum 5 *cum* 1*a*; paratum 5*a*.
6. Nec moratus] *m. al. in litura* 5; Ne m. *pr. m.* 5*a*. si] *m. al. suppl.* 5; *om.* 5*a*.
10. a tumulo palliolum elevatum] e. a t. p. (palleolum *pr. m.* 5) 5. 5*a*.
14. medicantur] medicent 5*a*; med(icantur *m. al. in litura*) 5.
17. circulum] curriculum 5 (*corr.*).
28. expeti] expedire 5*a et scribas, nisi fallor,* expedi (*cf. l.* 30: expedito iam laqueo), *sicut 'expetitionem', 'expeticionale' occurrunt p.* 76, 17. 75, 6; exp(le *m. al. in litura*) 5 (= 1*b*).
29. id est] idem 5 (*pr. m.*) *cum* 3.
31. quae] qui 5 (*pr. m.*). 5*a*.

p. 505, 3. pectori nutanti] pectore nudanti *pr. m.* 5; (p. *m. al. suppl.*) n. 5*a*.
8. eructat] eructuat 5 (*pr. m.*). 5*a*.
11. mysteriorum] mi:::teriorum *pr. m.* 5 (*cf. Bonnet p.* 140, *n.* 3).
16. montis illius] m. urbis illius 5*a*; monti: urb: illius *pr. m.* 5; urbis *in reliquis codd. desideratur*.
21. ea] hac 5*a et fortasse pr. m.* 5.
28. profert] profer::: *pr. m.* 5.

p. 506, 7. inunctiones] 5; iniunctiones 5*a cum* 3.
13. basilicam] basilica 5. 5*a*.
18. parma] :arma, *ras.* p 5*a*; arma 1*b*. 3.

p. 506, 19. altare] altario 5 (*pr. m.*). 5*a*.
22. cui capsulam ad] cui capsula (ad *m. al. in litura*) 5; (cui *om.*) capsulamque illi ad 5*a*.
23. altari] altario 5 (*pr. m.*). 5*a*.
29. in alia sunt translata basilica] in alia s. tr. basilicam *pr. m.* 5; in aliam s. translatę basilicam 5*a*.
31. altari] altario *pr. m.* 5.
abstulerat] 5; abstulerant 5*a cum* 2.
32. Theodoberti] Theodoberto *pr. m.* 5; Theodeperti 5*a*.

p. 507, 6. suggeritur] suggereretur 5 (*pr. m.*). 5*a*.
12. conari] conatu 5*a*; cona(ri *m. al. in litura*) 5.
inminit] 5; emingit 5*a*.
15. incolomes] incolomis 5 (*pr. m.*). 5*a*.
16. in Indiam] in India 5 (*pr. m.*). 5*a*.
17. in civitatem] in civitate 5. 5*a*.
18. Aedissam] (Ed *m. al. in litura*)issa *pr. m.* 5; Edissam 5*a*.
22. fomento] fomentum 5 (*pr. m.*). 5*a*.
24. tantum] tamen 5 *cum* 2.
26. *etiam in* 5. 5*a caput non distinctum est, sicut in reliquis codd.*

p. 508, 1. surget] 5 *cum* 1*a*.
4. apostoli] apostolica 5*a*; apostoli : :, *ras.* ca 5.
9. *caput* 34. *ante* 33 (XXXV. 5*a*) *collocatum est* 5. 5*a*; *v. supra p.* 725.
10. apostolorum] actuum *add.* 5*a*; *vocabulum eras.* 5.
14. et altare] (et *om.*) altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
23. repaculis] repagulis 5 (*pr. m.*). 5*a*.
24. actionem 5 (*pr. m.*).
27. enim] 5; autem 5*a cum* 3.
altari] altario 5*a*; altari : : 5.
32. altare] altarium 5*a*; altari : *pr. m.* 5.
33. elevatis in sublimi pedibus] elatis ins. p. 5. 5*a*; sublatis in sublime p. *Sulp. Sev. Dial. III*, 6; *at p.* 215, 3: in sublime elevatus *optimi codd., etiam B*1. 5 (*corrigas adnotationem p.* 215, 29 *k*); *cf. p.* 837, 26.
34. exanimes c. t.] exanimis a c. t. 5 (*pr. m.*). 5*a*.
36. fatetur] et *add.* 5*a*; *eras.* 5.

p. 509, 2. lignos] lighnus 5 (*pr. m.*); lichnum 5*a*.
4. altaris] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a et Bonnet p.* 368, *n.* 3, *e coniectura.*
6. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
7. puellulam] puellam 5 (*pr. m.*) *cum* 3.
8. operuisset] operisset 5 (*pr. m.*). 5*a*.
9. capitulis] capitellis 5*a cum* 3; capit : : lis 5.
11. emittit] et *add.* 5*a*; 2 *litt. ras.* 5.
16. psallentium] veniebat *add.* 5 (*eras.*). 5*a*.
18. conquerentes] conquirentes 5. 5*a*.
29. in pavimentum] in pavimento 5. 5*a*.

p. 509, 29. Bertchramno] Berth(c *in litura*)hramno 5; Berthchramno 5*a*.
34. *sequitur c.* 35. 5*a*; *cf. supra ad p.* 508, *l.* 9.
Asiam] Indiam *recte* 5. 5*a*; *cf. ea quae n.* 3. *adnotaveram.*

p. 510, 1. Post m. v. a. spatia] P. m. v. a. spatio *recte* 5, *cf. p.* 195, 4: post multum temporis spatio; *p.* 258, 13: Post duarum vero horarum spatio.
3. deprecationes] deprecationis 5 (*pr. m.*). 5*a recte*, *cf. Bonnet p.* 551, *n.* 2.
7. Lyparis] 5; Lyparin 5*a*.
9. prodesse] se *recte add.* 5 (*pr. m.*). 5*a*; *cf. Bonnet p.* 629, *n.* 6, *qui dubitat, utrum* se *subaudiendum an aliter corruptelae succurrendum sit.*
12. gradientibus] ingredientibus 5. 5*a*.
18. terris] terrae 5 (*pr. m.*). 5*a*.
20. quis conspicasset] aliquis con(s *pr. m. superscr.*)picasset 5; aliquis conspicaretur 5*a*.
inveniret] invenerit 5. 5*a*.
22. martyris] beati *add.* 5. 5*a*.

p. 511, 5. tantum] que *add.* 5.
spatio] *m. al.* 5; spati: *pr. m.* 5.
6. territurium] *m. al. in litura* 5; terminum *recte* 5*a*; *cf. supra ad p.* 498, 20.
7. sata] sita 5 *cum* 1*a*. *b.* 2; sicca 5*a*.
8. etiam] *m. al. in litura* 5; enim 5*a*.
12. germina acciperent] g. ac(ciperent *m. al. in litura*) 5; germen acciperet 5*a*.
14. stadiis] studiis 5 (*corr.*) *cum* 3; stadis 5*a*.
17. Curriculum] 5; Curriculus 5*a*.
19. cui] cuius 5. 5*a cum rell.*; *cf. Bonnet p.* 547.
20. Aredio *pr. m.* 5.
30. replevit] replens 5. 5*a cum* 1*a*.

p. 512, 1. festa] multa *add.* 5*a*; *vocabulum eras.* 5.
6. Iam] Nam 5*a et sic cum correctore cod.* 1*b legit Bonnet*, '*Revue critique*' 1886, *I*, *p.* 151; :iam 5.
9. tamen] in *add.* 5 (*eras.*). 5*a*.
12. ad] a 5 *cum* 3.
14. secum] *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
15. cumque hodie a consp.] eum quae odie : : : : : a consp. 5; quod hodieque a c. 5*a*.
27. Post — *l.* 30. diem] *om.* 5*a et pr. m.* 5, *ubi m. al. locum in spatio vacuo relicto et in inferiore marg. suppl.*
29. benedicitur] benedicetur 5 *cum* 1*a*.
31. Panchratus] Pranchatius *m. al. corr.* Pranchratus (*cf. Bonnet p.* 176, *n.* 3) 5; Panch(rat *in litura*)ius 5*a*.

p. 513, 2. arcu] arco *pr. m.* 5; arca 5*a*.
4. elicere] eligere 5 (*pr. m.*). 5*a*.
7. expetere] (ex *m. al. in litura*)petere 5; petere 5*a*.
Panchrati] Pan(cha *in litura*)ti *m. al. corr.* Panchrati 5; Panchrantii 5*a*.

p. 513, 14. quotquot] quodquod 5; quoque 5*a*.
19. carcere] carcerem 5 *cum* 1*b*. 3.
p. 514, 2. sortilegus] sortil:gus (e *in rasura*) 5; sortilogus 3.
5. expectabat] spectabat 5 (*pr. m.*). 5*a*.
6. frons revincta] fons r. 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a*. *b*; revincta fronte *Prudentius, Apoth. v.* 462.
7. partes ioc.] *om.* 5*a*; partes ioc. praecordia *m. al. in mg. suppl.* 5.
13. aliquis] aliqui 5 *cum* 1*b* (*pr. m.*). 2.
16. a. aquis] 5*a*; adst::::: quis *pr. m.* 5.
20. fronte] fontē (*corr.* fonte) 5; fonte *pr. m.* 1*a*; fronte *Prud. l. c. v.* 494.
23. haec] *m. al. suppl.* 5; *om.* 5*a*.
25. stare] adstare, *ras.* ad 5; astare 5*a*.
31. fuit] 5 *cum codd. rell.*; defuit 5*a cum Prudentio v.* 449.
32. Quem puero memini] (Quem *m. al. in litura*) p. m. 5; Me puero ut mem. 5*a cum Prudentio v.* 450.
p. 515, 4. Menervae] Minervae 5 (*pr. m.*). 5*a*.
6. incerare] incerar:: *pr. m.* 5; incurvare 5*a*; *codd. Prudentii v.* 457. *inter* incerare *et* incurvare *variant.*
7. Achaten] *m. al.* 5; Hacaten 5 (*pr. m.*); Hechaten 5*a cum Prudentio v.* 460.
10. animi pulsos] anime polsos *pr. m.* 5; animae pulsus 5*a cum Prudentio v.* 467.
15. dispergere] dispergier 5 (*pr. m.*). 5*a cum Prudentio v.* 474.
20. et] *om.* 5 *cum* 1*a et pr. m.* 1*b*. 2.
21. Cerneret] cerner(et *in litura*) 5. 5*a*.
23. equis] et quis 5*a*.
24. timpora] tempora 5. 5*a*.
ligno] signo 5*a*; *codd. Prudentii v.* 493. *inter* ligno *et* signo *variant.*
27. deprehenditur] depraehend. 5; deprenditur 5*a cum Prudentio.*
30. pavido] pavidus 5*a cum Prudentio.*
deiecto] *m. al. corr.* detecto 5, *et sic* 1*a*. *b*. 2.
32. domini] que *add.* 5*a cum Prudentio v.* 501.
33. vocat] invocat 5*a cum Prudentio v.* 502.
p. 516, 3. exiguitate] exiguitati 5. 5*a*.
7. frustratim] frustatim 5. 5*a*.
17. populus] populis 5. 5*a cum Fortunato.*
20. viri] virtutis *recte* 5 (*pr. m.*). 5*a* (veri *coni. Bonnet p.* 106, *n.* 2).
22. particulam a s.] a s. p. 5. 5*a cum* 1*a*. *b*.
statim ut] *m. al. suppl.* 5; *om.* 5*a*.
25. Aredio 5 (*pr. m.*); *om.* 5*a*.
30. caput] capiti 5*a*; cap(ut *m. al. in litura*) 5.
p. 517, 1. aliquid] aliqua 5*a*; aliqu(id *m. al. in litura*) 5.
5. revelationem] relationem 5 (*pr. m.*), *recte, cf. p.* 701, 23. 818, 14 *et Bonnet, 'Revue critique'* 1886, *I, p.* 151.
p. 517, 20. Namatius 5. 5*a cum* 2.
21. unum] *m. al. in litura* 5; suum 5*a*.
28. viderint] viderent 5 (*pr. m.*). 5*a*.
p. 518, 7. quod agunt] quo ut aiunt 5*a*; quo :: aiunt *pr. m.* 5.
8. interfectum] interfecto 5. 5*a*.
9. tuus] tuos 5 *cum* 1*a* (*cf. Bonnet p.* 134, *n.* 7).
10. Mediolanensim] Mediolanensem 5. 5*a*.
13. sacro] *m. al.* 5; *om.* 5*a*.
16. quisquis] quisque 5*a*; quis(quis *m. al. in litura*) 5.
18. Apollonaris 5 (*pr. m.*) *cum* 2.
20. abscedere] accedere 5 (*pr. m.*) *cum* 3.
21. ita Alpium iuga congeriorum] ita A. i. neque alium congeriorum *m. al.* 5 *cum* 1*a*. *b*. 2. 3; ita Alpium iuga nevalium congeri(o *e rasura*)rum 5 *et ita acute coni. Bonnet p.* 72 *et antea in 'Revue critique'* 1886, *I, p.* 151; (ita *om.*) A. i. vallium congeriem 5*a*; *cf. SS. rer. Merov. V*, 560, *l.* 3.
25. cui] cuius 5 (*pr. m.*). 5*a*.
27. 29. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
28. frustra] frusta 5. 5*a*.
p. 519, 1. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
2. honorem] honore 5. 5*a cum* 1*a*.
3. altare] altario 5*a*; altari: 5 (*pr. m.*).
4. devotissime] haec *add.*, *sed eras.* 5; haec festa *add.* 5*a*.
5. Gervasi Protasique] Gervasi Protasiique 5 (*ras.* i); Gervasii Protasiique 5*a*.
6. sub fossa] suffosa 5*a* (*cf. Bonnet p.* 179, *n.* 1, *et antea 'Revue critique'* 1886, *I, p.* 151).
7. in basilicam] in basilica 5 (*pr. m.*). 5*a*.
10. de his] cum *add.* 5. 5*a*.
12. distributa. Et] distributae *recte* 5*a* (*cf. Bonnet p.* 506, *n.* 5); distributa (Et *m. al. in litura*) 5*a*.
quae] qua 5 (*pr. m.*).
15. qui] quae 5 (*pr. m.*). 5*a*.
17. confluxisse] fluxisse 5 (*pr. m.*). 5*a*.
18. qui susciperent] *m. al. in marg. suppl.* 5; quae susceperint 5*a*.
p. 520, 5. altari] altari :, *ras.* o ? 5 (*pr. m.*); altare 5*a et m. al.* 5.
9. Tolosacium] Tholosacium 5; Tholcsę 5*a*.
10. grados] gradus 5 (*pr. m.*). 5*a*.
11. in regionem alteram] in regione altera 5 (*pr. m.*). 5*a*.
16. penariam] paenar. 5; panariam 5*a*.
vase] vaso 5 (*pr. m.*).
18. admonitur] admonitus 5 (*pr. m.*). 5*a*.
21. retractavit] pertractavit 5 (*pr. m.*). 5*a*.
23. aleri] alere 5 (*pr. m.*); ali 5*a cum* 2.
25. recessi] recederem 5*a et fortasse pr. m.* 5.
p. 521, 5. infra nostro territurio] *m. al. in litura* 5; in territorio nostro 5*a*.
14. Zaccharias] Zacharias 5. 5*a*.

p. 521, 14. Alpius] Ulpius *recte* 5a; (A *m. al. in litura*)lpius 5; *cf. Catalogum codicis Velseri, SS. rer. Merov. I*, 878.

16. Postumiana] Postumina 5 (*pr. m.*); Posthumina 5a; Potomene *Cat. cod. Velseri l. c.* (Potamiae *Mart. Hieron., AA. SS. Nov. II*, 1, p. [73]).

Elpenipsa, Stamas] Elpis ipsa, Estamas 5a; Elp(eni *m. al. in litura*)psa :stamas 5; Helpeque et Ammas *Catalogus codicis Velseri, l. c.*; Elpen ipsa [e]st Amas *coni. L. Duchesne, AA. SS. Nov. II*, 1, p. [*LXVIII, n.*]; Elpe ipsa et A. *coni. Hirschfeld, 'Zur Gesch. d. Christenthums in Lugudunum'* (*'S.-B. d. Berliner Ak. d. Wissensch.'* 1895, p. 389).

17. bestiis] ad bestias 5 (*pr. m.*). 5a *recte cum Catalogo codicis Velseri l. c. et codice Bernensi Mart. Hieronymiani* (*AA. SS. Nov. II*, 1, p. [73], *IV. Non. Iun.*); *cf. Eusebii Hist. eccl. V*, 4, 3: τῶν θηρσὶν εἰς βορὰν παραβεβλημένων.

Maturus] Attallus *recte add.* 5 (*eras.*). 5a, *martyrem in reliquis libris male praetermissum, qui et per Catalogum quem dixi confirmatur:* Maturus, Attalus *et per Mart. Hieronym.*; *cf. supra* p. 713, *l.* 3.

18. in carcerem] in carcere 5 (*pr. m.*). 5a.

Arescius] 5; Aretius 5a; *legas:* Aristaeus.

Photinus] 5 *cum rell.*; *om.* 5a *nomenque in fine iteratur.*

Cornelius] Cornilius 5 (*pr. m.*); *om.* 5a.

19. Alumna] Alvona 5a; Domna *postulatur.*

p. 522, 1. Rodanum] Rhodanum 5a *et fortasse pr. m.* 5.

9. altare] altario 5 (*pr. m.*). 5a.

11. Athanaco] Athanago 5a; Athana(co *m. al. in litura*) 5.

Athanacenses] Athanagenses 5a; Athana(censes *m. al. in litura*) 5.

15. altari] altario 5 (*pr. m.*). 5a.

16. Epypodius] Epipodius 5. 5a.

18. martyrum] martyris 5 (*pr. m.*). 5a.

19. autem] presbyter *add.* 5 (*eras.*). 5a.

24. domi rediit] domi redivit 5; domum redivit 5a.

p. 523, 9. convocatis] convocavit 5. 5a.

11. supra] superius 5a; sup::::: *pr. m.* 5.

12. in *ante* isto tempore] *m. al. suppl.* 5; *om.* 5a.

bovum] boum 5. 5a.

20. 28. Paschas.] Pascas. 5. 5a.

23. structores 5a; structore: 5 (*pr. m.*).

quibus erigitur h.] quia e. (erigetur 5a) velociter h. 5 (vel. *eras.*). 5a.

25. ::::acies *m. al. corr.* facies 5.

30. oculi] a *add.* 5. 5a.

33. tactus] tactos 5 *cum* 3.

p. 524, 3. apothecis] ephothecis *pr. m.*, aphothecis *m. al.* 5 (*cf. Bonnet* p. 164).

p. 524, 5. Novembris] Novembribus 5 (*pr. m.*). 5a.

13. altari] altario 5 (*pr. m.*). 5a.

20. Ecce] et ecce 5. 5a *cum* 2.

21. clerici] et *add.* 5 (*pr. m.*). 5a.

22. repperientes] mirantur omnes *add.* 5a; re(perie *in litura*)entes ::::::::::::: inter 5.

26. altare] altario 5 (*pr. m.*). 5a.

p. 525, 1. Cavillonensis] Cavilon. *pr. m.* 5; Cavillonensium 5a.

4. Fedamius] Foedamius 5; Foedam'us 5a.

11. inriguit] diriguit 5a; (in *m. al. in litura*)riguit 5; *cf.* p. 528, 4.

15. Trinorciensim] Trinortiensum *corr.* Trinortiensim 5; Trinoruense 5a.

16. coeliaci] c:lia:: *m. al. corr.* celiaci 5; iliaci 5a.

17. gravatus, quae] gravatusq; 5; gravatus qui 5a.

19. contagium] contagio 5 (*pr. m.*). 5a.

21. Epyrechius] Pirechius *pr. m.* 5; Pirrichius 5a, *recte, v. supra* p. 295.

25. impleveris] impleris 5 *cum* 2 (*pr. m.*).

adtentus] attentius 5a; atentius 3 (*librariorum coniectura, nisi fallor; sed aliter Bonnet* p. 234, *n.* 4).

p. 526, 3. deosculat] 5, *recte*; deosculato 5a (*dubitat Bonnet* p. 409, *n.* 1).

5. sonipem] sonipē::: *m. al. corr.* sonipēdē 5; sonipedem 5a (*cf. Bonnet* p. 344, *n.* 6).

coepit] cupit 5a *et fortasse pr. m.* 5.

11. Galliis] Galiis 5 (*pr. m.*); Gallias 5a.

15. est oblivioni] erat (?) oblio *pr. m.* 5; tunc erat o. 5a.

fore] fu:: *pr. m.* 5; quia martyr fuisset 5a.

18. convocatisque] *m. al.* 5; convocatis 5 (*pr. m.*). 5a *cum* 2. 3.

21. hilicet] ilicet 5; scilicet 5a.

p. 527, 15. domos] domus 5 (*pr. m.*). 5a.

17. Honorificianae] *m. al.* 5; Honoricianae *pr. m.* 5 *et Bonnet* p. 551. *e coniectura*; Honorianae 5a.

p. 528, 4. inriguit] 5; diriguit 5a; *cf. supra* p. 525, 11.

5. ait] *m. al.* 5; ut 5a; :t *pr. m.* 5.

15. vici Iciodorensis] Viciodorensi 5a; Vi(ci i *m. al. in litura*)ciod(o *m. al. in litura*)rensis 5.

20. invenire] *m. al. in litura* 5; levare 5a, *recte pro furari; cf. H. Fr. VI*, 45, *VII*, 4, p. 285, 24. 293, 11.

vitreas — *l.* 30. vitrum quod *in spatio vacuo relicto, finis capitis in margine inferiore m. al. suppl.* 5.

26. Giezi] Zyezi 5 *cum* 1a; Gezi 5a.

28. inflantur, ut erui a suis locis autumentur] ita inflantur, ut vi a suis sedibus (ut ul a suis sedibus 3) autumentur expelli 5a.

29. eveniunt] evenerunt 5a.

p. 528, 29. Plangitque] plangebatque 5*a*.
30. vitrum quod] qu. v. 5*a*.
p. 529, 1. Chlodovechi] (Ch. *m. al. add.*)lodovichi 5; Chlodovei 5*a*.
7. phalanga] falanga 5; falanx 5*a*.
8. repperiri] repperire 5 (*pr. m.*) *cum* 3. possit] potuisset 5*a*; po::::::: *pr. m.* 5. Chiloni *pr. m.* 5.
9. exercitu] exercitum *pr. m.* 5 *cum pr. m.* 1*b*.
12. urbis ipsius] i. u. 5*a*; u. (Namnetice *m. al. in rasura minore*) 5; urbis Namnetice 1*b*.
14. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
16. ex satellitibus] exatellitibus 5 *cum* 1*b*. 3.
23. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
25. ea] *pr. m. om.* 5 *cum* 2 (*pr. m.*).
p. 530, 2. equite] aequi::te, *ras.* ta 5; equo 5*a*. ad portae limen] portae a:: limen *pr. m.* 5; portae a liminari 5*a*.
9. musivo] musevo *pr. m.* 5; museo 5*a*.
10. Eberigisili] Eberrigisili *pr. m.* 5; Ebirigisili 5*a*.
13. diaconem] diaconum 5 (*pr. m.*). 5*a*.
18. Bertunensim] Pertun. 5, *corr.*; Viridunense 5*a*.
23. oratorii] *addas ex 5a:* arcum volvit ipsumque oratorium, *quae verba etiam in 5 erasa esse videntur; post verba insequentia:* in absida (basi:da *pr. m.* 5 *temere*) *textum hiare coniecit Bonnet p.* 749, *n.* 1.
29. haec me s.] me haec s. 5*a cum* 1*a*. *b*; me (hęc su *m. al. in litura*)avitas 5.
32. transtulit] et *add.* 5. 5*a cum* 1*b*. 2.
p. 531, 5. erat] est 5*a et fortasse pr. m.* 5.
7. lectori] *m. al.* 5; lectorique 5*a*; :::: *pr. m.* 5.
8. decursa lectione] decurso lectiones *pr. m.* 5; decursam lectionem 5*a*.
9. quidem] *m. al. suppl.* 5; quoque 5*a*.
10. adsequere] adsequi 5 (*pr. m.*). 5*a*.
11. increpatumque] increpitum quae *pr. m.* 5; increpitumque 5*a*. abscedere] abs::edire *pr. m.* 5.
13. tempus] 5; temporis 5*a*.
14. in Italiam] in Italia 5 (*pr. m.*) *cum* 3.
19. Placidina] Placidinaque 5 (*pr. m.*); Placidanaque 5*a*; Placidinae 5 (*m. al.*) *cum* 1*a*. 2.
24. ideoque] idque 5. 5*a cum* 1*b*. 3 *et m. al.* 1*a*. 2.
28. altare] altarium 5*a*; altari: *pr. m.* 5.
29. ac columnis] a columnis *recte* 5. 5*a cum* 3 (*cf. Bonnet p.* 600, n. 4). Pharis Heraclisque] Phari:s (*ras.* i) (Eraclis *m. al. in litura*)que 5; Pariis Heracliisque 5*a*.
p. 532, 7. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
p. 532, 9. confregissent] confrigissent *pr. m.* 5; confracta fuissent 5*a*.
11. poterat] potens erat *recte* 5*a* (*cf. Bonnet p.* 438); pote::rat·5.
13. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*. in quo de] 5 *cum* 1*a*; in quod e 5*a cum rell.*
22. in eum sancti] in eo beati 5 (*pr. m.*). 5*a*.
29. statimque] *m. al.* 5; que *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 2.
30. vovit] vovet 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 2.
p. 533, 6. quaesitos] quaesitus 5 (*pr. m.*).
14. a] *m. al.* 5; *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 2.
19. Genesi] *m. al.* 5; Ienesi (?) 5 (*pr. m.*); Genesii 5*a*.
20. decesionem] decesiu : ne *corr.* decesio : ne 5; decisionem 5*a*.
21. pollentem fervorem] pollente fervore 5. 5*a*.
27. Rhodanum] Rodanum 5.
p. 534, 7. Longob. 5.
32. fluminis] flumini 5 (*pr. m.*). 5*a*.
p. 535, 3. sum] *om.* 5*a cum* 2; *expunxit Bonnet p.* 713, *n.* 2, *et antea 'Revue critique'* 1886, *I, p.* 151.
6. virtutes] virtutis *pr. m.* 5; sed — redeamus *om.* 5*a*.
9. Ferrutio *pr. m.* 5.
11. ut] et 5 (*pr. m.*). 5*a*.
13. Accedit] Accidit 5 (*pr. m.*). 5*a*.
23. Sigibertus] Sigiberthus 5.
26. Hilicet ubi] Ilice: ubi *pr. m.* 5; illa. Et ubi 5*a*.
p. 536, 5. inveniri] invenire 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 1*a*.
13. Virmandinsim] (Virmandin *m. al. in litura*)sim 5; Viromandense 5*a*.
15. fundi revelatum] fundire elevatum *recte* 5 (*pr. m.*) *et Bonnet p.* 373. *e coniectura, quam iam in 'Revue critique'* 1886, *I, p.* 152. *proposuerat*; fundo elevatum 5*a*; fundi reelevatum 1*a*. *b*.
19. opus] o::: q; *pr. m.* 5; opusque 5*a*.
20. auferreretur] auferritur *pr. m.* 5; auferretur 5*a cum* 2. 3. deprecans] deprecatur 5 (*pr. m.*). 5*a*.
21. illi] ille 5 *cum* 1*a*. hic culpa] hic cupa *pr. m.* 5; *haec om.* 5*a*. satis sibi] satis si:: *pr. m.* 5; sibi satis 5*a*.
27. humana nequit absolvere] 5 (*pr. m.*); h. nequivit a. 5*a*; h. nequid a. 3; nequitia *vel* nequitiae *ante* a. *depravant* 1*a*. *b*. 2. lenis] linis 5 (*pr. m.*).
p. 537, 4. Est alius martyr] *m. al.* 5; Est :: (*ras.* &) alius Genesius martir *pr. m.* 5; Beatus Genesius martyr 5*a*; *idem* Genesius *in laterculo capitum nominatur*; *cf. n.* 1.

p. 537, 5. incolis] incolas 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 2.
6. viriditate] in viriditate *pr. m.* 5; in viriditatem 5*a*.
13. venerationi] veneratio : : *pr. m.* 5; venerationem 5*a*.
15. Agauno] (Agau *m. al. in litura*)no 5; Acaunum 5*a*.
18. decedat] dece : dat 5; recedat 5*a*.
19. repensetur] repensentur 5. 5*a*.
20. Chlodomere] Chlod : mere *pr. m.* 5; Chlodomero 5*a*.
21. iussu] (ius *m. al. in litura*)su 5; e. i. ad *om.* 5*a*.
24. praestinae] pristin(a)e 5. 5*a*.

p. 538, 4. canentium psalleret] *m. al. in litura* 5; psallentium caneret *recte* 5*a cum* 2.
18. stratu] strato 5 (*pr. m.*). 5*a*.
21. cantor responso] cantato r. 5*a*; cant(or r *m. al. in litura*)esponso 5.
22. suscepit] suscipit 5 (*pr. m.*). 5*a*.
28. Agaunensibus] Acaun. 5 (*pr. m.*). 5*a*.
31. Rhodanus] Rod. 5; Rhrodanus 5*a*.
35. Turbantur] Turbator *pr. m.* 5; Turbatur 1*b*.
36. in] hoc *add.* 5.
37. undarum ipsarum] i. u. 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 1*a*.

p. 539, 1. contenebatur] continebantur *pr. m.* 5 *et m. al.* 2; contenebat *m. al.* 5; continebat 5*a* (*Bonnet p.* 392, *n.* 9, contenebat *praeferebat, sed iam denuo quaeri potest, an praecedens* quae *pro ablativo accipiendum sit*).
5. ope reducite] opere ducite 5. 5*a cum* 1*b*.
7. centum librarum] centenarum l. 5*a*; cent(um *m. al. in litura*) 5.
pondere] pondire *pr. m.* 5; pondera 5*a*.
9. reliqui] rel quae 5 (*pr. m.*).
16. Est] et *add.* 5; *hiat* 5*a*.
Baudillii] Baudililii 5; Baudilii 5*a*.
18. vernante] vernantem 5 (*pr. m.*). 5*a*.
20. quodadmodo] 5 *cum* 1*b*; quodammodo 5*a*.
21. multorum infirmitatum] 5 *cum* 1*a. b.* 2; multarum i. 5*a*; m. infirmitantum *coni. Bonnet p.* 196, *et antea 'Revue critique'* 1886, *I, p.* 152.
24. attingeret] antea *add.* 5*a*; 5 *litt. ras.* 5.

p. 540, 3. quantotius] quā totius 5.
6. archidiacono] archidiacon : *pr. m.* 5; archidiano 5*a*.
7. archidiaconatu] archidiaconato 5.
10. qui] Quia 5.
19. archidiaconem] archidiacone *pr. m.* 5; archidiaconum 5*a*.
24. martyris] martyr̄ *pr. m.* 5; martyrum 5*a*.
26. construxit] per *add.* 5*a et fortasse eras.* 5.
32. alere] aliri *pr. m.* 5; ali 5*a*.
quia] qui 5*a*.

p. 541, 12. celebratur] caelebrat 5 (*pr. m.*); celebrat 5*a* (*cf. Bonnet p.* 411, *n.* 5).
18. restituam] restituo 5 (*pr. m.*). 5*a*.
28. obmittit] omittit 5 (*pr. m.*). 5*a*.
37. eius *post* coniux] *m. al. in litura* 5; sua 5*a*.

p. 542, 5. similiter fecit hereticus] h. s. f. *pr. m.* 5; h. f. s. 5*a*.
6. ex conlisos oui:: *pr. m.* 5.
20. est] et 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a. b.*
26. consequi] prosequi 5*a*; (conse *m. al. in litura*)qui 5.
27. tu] tunc *pr. m.* 5.
heretice] si *add.* 5*a*, *quod excidisse statuit Bonnet p.* 658, *n.* 3.
35. auferat] *m. al. in litura* 5; traheret 5*a*.
Qui — debes auferri] A te qu:̄ (*ras.* e?) — debet auferri 5*a*; : : : qui — debet auferri 5 (*non pro* auferre, *quod voluit Bonnet p.* 401, *n.* 3).
38. elitandum] tutandum *pr. m.* 5, *recte*; utendum 5*a*: *expungas igitur verbum inusitatum, quod explicare conatus est Bonnet p.* 195. *n.* 4.

p. 543, 1. Iacincthus] Iacinctus 5; Iacinthus 5*a cum* 2.
2. ut veritatem cognovit] *m. al.* 5; (ut *om.*) v. rei cognoscit 5 (*pr. m.*). 5*a*.
6. sub doleo] *m. al.* 5. 5*a*.; sub dole *pr. m.* 5. 5*a*; sub deoleo 1*b* (sub dolo *pro* subdole *H. Fr. II*, 42, *p.* 105, 6, *cf. p.* 961).
7. nihil] mali *add.* 5*a*; *vocabulum eras.* 5.
8. sua] *m. al.* 5; *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
protestatur] protestabatur 5 (*pr. m.*). 5*a*.
sumitatem] summitate 5 (*pr. m.*). 5*a*.
10. mea] et *add.* 5 (*eras.*). 5*a*.
23. iugulari] iugular(i *m. al. in litura*) 5; iugulare (?) 5*a*, *corr.*
37. domino] a domino 5 (*pr. m.*). 5*a*.

p. 544, 13. sanctorum] 5 *cum rell.* (*cf. Bonnet p.* 506, *n.* 5); sanctarum 5*a*.
18. Pancrati] *corr.* Panchrati 5; Panchratii 5*a*.
Chrysanti] Crysanti 5; Chrisanti 5*a*.
24. hisdem] eisdem 5 (*pr. m.*). 5*a*.
26. nominum] nomina 5. 5*a cum* 1*a*. 2 (*cf. Bonnet p.* 536, *n.* 5).
27. tunc periculis eruto] tunc eruto periculis *m. al. in litura* 5; t. erutum p. 5*a*.
28. ensuum] 5 *cum* 1*a recte* (*cf. Bonnet p.* 363, *n.* 7); ensium 5*a*.

p. 545, 2. recedent] recedunt 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 2.
6. pignora collo] collo pignera 5 (*pr. m.*). 5*a*.
12. manu] manum 5. 5*a cum* 1*a*.
14. iuvenilis] iuven:lis *pr. m.* 5.
16. iactans] iactare 5*a*; iacta:: *pr. m.* 5.
quae] qua *pr. m.* 5.
praestiterit] praestitit 5*a*; prest(iterit *m. al. in litura*) 5; *textum adulteratum esse statuit Bonnet p.* 392, *n.* 5.

p. 545, 18. contractus] confractus 5 (*pr. m.*). 5*a*.
23. Brittanorum] Britannorum 5 (*corr.* Britanorum). 5*a*.
25. altari] altario 5 (*pr. m.*). 5*a*.
26. deferatur] deferretur 5 (*pr. m.*). 5*a* *cum* 2.
30. Langob.] Longob. 5 *cum* 2.
32. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
audienter] audenter 5. 5*a* *cum* 2.
35. Ricom.] Rigom. 5*a*; Ri::m. 5.

p. 546, 1. Accepta q. turre (turri 5*a*)] acceptam q. turrem *pr. m.* 5 *cum* 2.
3. altari] altario 5 (*pr. m.*). 5*a*.
14. Ricomagensi] Ri : : magensi *pr. m.* 5; Rigomagense 5*a*.
18. hinniti] hinnitus 5*a*; innit : : *pr. m.* 5.
21. ephilentiae] epylenti : : ae *m. al. corr.* ephylentiae 5; epilempticiae *delet. et pr. m. superscr.* epilempsię 5*a*.
35. Hilicet] Ilicet 5. 5*a*.
epiphaniorum] epyphan. 5; epyfan. 5*a*.

p. 547, 11. Salomonis] Salamonis (?) *pr. m.* 5.
fugit] fugiet 5*a*; fugi : t *pr. m.* 5; φεύξεται *Sept.*
16. migrans] migratus 5*a* (*cf. Bonnet p.* 412).
17. nocte] noctis 5*a*; noct:: *pr. m.* 5.
22. deposito] depositum 5 (*pr. m.*). 5*a*.
27. Hispaniis] in Hisp. 5*a*; : : Hisp. 5; in Spaniis *proposuit Bonnet p.* 575, *n.* 1.
32. egrediemini] egredimini 5 (*pr. m.*). 5*a* *cum* 2.

p. 548, 6. defererentur] deferrentur 5 (*pr. m.*). 5*a*.
Ceratinsim] Ceratensim *pr. m.* 5; Ceratensem 5*a*.
8. pignora acceperunt] pignera cipierunt *pr. m.* 5; p. receperunt 5*a*.
10. Orbaniaco] Orbaniacum 5 (*pr. m.*). 5*a*.
11. eclesia] ecclesiam 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a*.
13. dimotae] dem. 5*a*; dimptae *pr. m.* 5; demptę 2 *cum p.*
15. deferret] (de *m. al. in litura*)ferret 5; deferrent 5*a*.
18. sanatus exs.] sanatus : : e. 5; sanatus et in e. 5*a*.
20. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
22. decimo] undecimo 5*a*.
23. suavitatis] c a n d o r e n i v e o e x i m i a c l a r i t a t e r a d i a n t e s *add.* 5*a*; *verba nonnulla erasa sunt* 5.

p. 549, 3. decumbet] decumbit 5. 5*a*.
12. ille respondit] *m. al.* 5; r. i. 5*a*; : ille 5 (*pr. m.*).
25. beatum martyrem] m. b. 5*a*; m. beatum : : : : : 5.
27. altitudo ne Liguria quod] altitudine : : liguria (*ras.* ne) quot *pr. m.* 5.
27. non] *m. al. suppl.* 5; *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
29. structura machinae] structurae mahine (*m. al. corr.* machine) 5; structurae machina 5*a*.

p. 549, 32. Callagurris] Calagu(r *superscr.*)ris 5; *primus versus deest* 5*a*.
Emeterium Celedoniumque] Emiterium Cheledoniumque *pr. m.* 5.

p. 550, 1. a beatorum] ab eorum 5. 5*a* *cum* 1*b*; cernendum *pro* cernendo *accipiam, dum* cernens dum *conicit Bonnet p.* 650, *n.* 2, *sed ablativus gerundii pro praesente saepe usurpatus est, e. gr. p.* 567, 37; *cf. p.* 948. *et Bonnet p.* 655.
2. Hii] hi 5 (*cf. Bonnet p.* 388).
8. attonitu] adtonito *pr. m.* 5; attonito 5*a*.
19. Carthaginensis] Carthaganensis *pr. m.* 5; *deest versu primo retractato* 5*a*.
20. analogius] anologius 5 *cum* 1*a*; anologiu : *pr. m.* 5*a* (*cf. Bonnet p.* 212, *n.* 3).
22. sculptus] scalptus 5 *cum* 1*a*.
24. recipere] *pr. m.* 5; recipi 5*a*.
exhiberi] exibere *pr. m.* 5.
27. ageretur] agitaretur 5 (*pr. m.*). 5*a*; exagitaretur *Passio.*

p. 551, 1. Iohannes, Serapion] Iohannis, Sirapion *pr. m.* 5; Ser., Ioh. 5*a*.
5. conparabat victus et quae necessaria erant e.] *m. al.* 5; conparat victus necessaria e., *reliquis omissis,* 5 (*pr. m.*); comparata victus nec. e. 5*a*; quae *et* erant *etiam* 2 *om.*
21. antiquitus] *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*; *cf. Pass.* 7 *Dorm. c.* 8: Hic homo thesauros repperit antiquos.
23. misterium] mi : : sterium, *ras.* ni (?) 5.

p. 552, 4. evertere] avertere 5. 5*a*.
9. in terram] in terra 5 (*pr. m.*). 5*a*.
10. velit] vellet 5 (*pr. m.*). 5*a* *cum* 1*b*. 2.
11. carbassinis] carbaseis 5 (*pr. m.*). 5*a*; carpasinis *m. al.* 5.
Siro] Syro 5. 5*a* *cum* 2.
13. Armoeniam] Armi : iam *pr. m.* 5; *initium om.* 5*a*.
qui] *m. al. in litura* 5.
14. Armoeniae] Arminiae *pr. m.* 5; Armen. 5*a*.
22. videt] vidit 5 (*pr. m.*). 5*a*.
23. una] unam 5. 5*a*.
29. miser] *m. al.* 5; infelix ille 5*a*; : : : : : : : ille 5 (*pr. m.*).

p. 553, 1. frigore] rigore 5 (*pr. m.*). 5*a*; *cf. p.* 557, 20.
4. pruina] s e d *add.* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
10. non quiverat] nequiverat 5 (*pr. m.*). 5*a*; *cf. p.* 737, 11.
15. in populis] in populos *pr. m.* 5; *deficit initio capitis, ut solet,* 5*a*.
18. nothae] notae 5 (*pr. m.*); noxae 5*a*.
25. incisoque capite] inciso(que *m. al. add.*) capitē 5.
26. in vase] in vaso 5.

p. 554, 6. discesserunt] discedunt 5 (? *pr. m.*). 5*a* *cum* 2.
7. Focas] Fuga 5*a*.

p. 554, 7. quoque] qu : que 5 (*pr. m.*); *om.* 5*a.*
ipse] *pr. m. om.* 5; *textus capite ineunte imperfectus* 5*a.*
13. corpori] corpore 5*a et m. al.* 5.
22. ingrederetur] ingrediretur 5 (*pr. m.*); ingrediatur 5.
Aiebat] agebat 5.
25. avellas] 5 *cum rell.*; evellas 5*a.*
28. incolomitati] incolomitate 5 (*pr. m.*).
salvatorem] salutarem 5 (*pr. m.*). 5*a.*
29. ipsa] ipso 5.
30. meruimus] meruimur 5 *cum* 1*a. b* (*lectionem simplici lapsu librarii niti contenderat Bonnet p.* 402, *n.* 4, *quae nunc per* 5 *confirmata vix tam facile expelli potest*).
p. 555, 6. penitus] *om.* 5. 5*a cum* 1*a. b* (*vocabulum ex l.* 5 *in* 2 *iteratum expunxit Bonnet p.* 273, *n.* 1).
7. oportere relinquere] oportire lin : ire *pr. m.* 5.
10. Cinomannensi] Cinomanensi 5 (*pr. m.*). 5*a.*
13. Isiodorus] 5; Isidorus 5*a cum* 1*a.*
quiescit] requiescit 5*a et fortasse pr. m.* 5.
14. sancti] sancta 5*a et fortasse pr. m.* 5.
22. admiserit] admisiret *pr. m.* 5; admittere 5*a.*
24. perculitur] percollitur 5 (*pr. m.*); percellitur 5*a.*
p. 556, 7. in postero] in posterum 5 (*pr. m.*). 5*a.*
10. domos] domus 5 (*pr. m.*). 5*a.*
13. relinquitis et aufertis] relinqui : tis et a. 5; relinquetis et auferetis 5*a.*
16. factis] fa : : tis *pr. m.* 5; facite 5*a.*
17. ex hoc] ex his 5*a*; ex h : : 5 (*pr. m.*).
18. camerae] camire 5 (*pr. m.*); ea mire 5*a.*
19. ex] eam 5 (*pr. m.*). 5*a.*
20. Parvitate] parvitatem 5 (*pr. m.*); Parvitas 5*a cum* 2.
24. potuerat] poterat 5. 5*a.*
25. Adprehensam] enim *add.* 5; autem *add.* 5*a.*
26. Qua] quae *pr. m.* 5.
31. semiuntiae] simunciae 5 (*pr. m.*).
p. 557, 4. transferrentur] transferentur 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a* (*corr.*).
8. Maximo] 5. 5*a cum* 1*b.* 2.
13. Ad] 5 *cum* 1*a.*
16. qua] qua: 5; quae 1*a. b.*
23. inspirabat] spirabat 5. 5*a* (*cf. Bonnet p.* 148).
tactumque] tractumque 5; tactuque 5*a.*
24. cum] quod *recte* 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 2.
32. adquiescere] Sic *add.* 5 (*eras.*). 5*a.*
33. igitur] *m. al. in litura* 5; iterum 5*a.*
p. 558, 4. persequentes] insequentes 5 (*pr. m.*). 5*a*; minitantibus *Paulinus, Carmen XVI, v.* 103.
p. 558, 10. multisque] que *om.* 5. 5*a cum* 1*b.* 2.
26. requiescit] requiescet 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a.*
27. sueverat] consuoverat 5*a et m. al.* 5.
28. contueri] contuere 5 (*pr. m.*).
30. uncinulis] inuncinuis 5 (*pr. m.*); unciolis 5*a.*
33. excepit] excipit 5 (*pr. m.*). 5*a.*
34. periclitantis] periclitantes 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 1*a.*
p. 559, 4. ne] nec 5 (*pr. m.*). 5*a* (*cf. Bonnet p.* 312).
5. sanguinis] sanguis 5 (*pr. m.*) *cum* 1*b.*
fluentum] eluentum 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a. b.* 2; eluentem *m. al.* 5.
6. de] *in litura* 5; ex 5*a.*
palpebrium] palpibrium 5, *corr.*; palpebrarum 5*a.*
7. Inerguminos] inerguminus 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a* (*corr.*).
probatos atque purgatos] probatos a. purgatus 5 (*pr. m.*); probatus a. purgatus 5*a.*
8. saepius] se 5 (*pr. m.*). 5*a.*
11. fulget] et *add.* 5*a*; *littera eras.* 5.
12. Gundovaldum] Gundouualdum 5*a cum* 1*a*; Indo ualdum 5 (*pr. m.*).
Conveniensim] Convenensim 5 (*pr. m.*); Conveniensem 5*a.*
13. vallatur tota. Erat] vallatur. Tutaverat *recte* 5*a et e coniectura* (Totaverat) *Bonnet p.* 411, *n.*; vallatur tuta erat *pr. m.* 5.
15. ea] : ea (*ras.* a?) 5; se a 5*a.*
17. possint] possit 5 (*pr. m.*); possent 5*a.*
18. adprehendebant] adp̄hendibant *pr. m.* 5; apprehendebantur 5*a*; adpreendebantur 3.
securum] serum 5 (*pr. m.*); eorum 5*a.*
20. a] *m. al.* 5; *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a.*
21. Garonnae necati] 5 (*m. al.*); Garonne necti *recte* 5 (*pr. m.*); Garonna enecti 5*a*; *cf. H. Fr. X,* 8 (*p.* 416, 25): necti (*cf. Bonnet p.* 425).
a frigora] a frigorae *m. al.* 5; a frigore 5*a.*
p. 560, 1. Galliis] Gallis 5 (*pr. m.*); *deficit* 5*a.*
5. dabantur] abantur 5 (*pr. m.*); donabantur 5*a.*
8. et] *m. al. in litura* 5; ac 5*a.*
9. quaterque] et obiter *add.* 5. 5*a cum* 1*a. b.*
16. auditu] auditum 5 *cum* 2.
17. totumque] tactumque *recte* 5 (*pr. m.*). 5*a*; tosumque *coni. Bonnet p.* 136, *n.* 6.
18. occulta iacebat] occultabat 5 (*pr. m.*).
22. sustententur] *m. al.* 5; suste : : : : tur 5; sustineantur 5*a.*
25. haec] 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a. b*; hae 5*a cum* 2.
27. videt] vidit 5 (*pr. m.*). 5*a.*
28. sulpurea] sulphorea 5 (*pr. m.*); sulphurea 5*a cum* 2.
33. mortalis] mortali : : : s 5; mortalibus (?) 2.

p 560, 34. agonizas] cum *add.* 5 *cum* 1 *a. b.*
p. 561, 5. quod] quae 5*a*; q : : : 5 (*pr. m.*).
6. agit] ait 5. 5*a*.
8. signum] signo 5 (*pr. m.*). 5*a*.
insigne] 5 *cum* 1*b*. 3; insigni 5*a cum* 2; insigno 1*a*, *quam lectionem Bonnet* p. 373, *n.* 2, *defendit.*
10. pellit] pellet 5 (*pr. m.*); repellit 5*a*.
14. quid] quod 5 (*pr. m.*). 5*a*.
contigerit nuper] contig(erit nuper *m. al. in litura*) 5; c. pauperi 5*a*.
15. Pictavensis] Pectavensi(s *m. al. add.*) 5.
17. Quod] Quam 5 (*pr. m.*). 5*a*.
18. paulum] paululum 5. 5*a*.
20. liquor] licor 5.
patuit namque] patuitque 5*a*; patu : :- que 5 (*pr. m.*).
28. martyres] martir 5 (*pr. m.*); effici — dicit *om.* 5*a*.
dicit] d(icit *m. al. in litura*) 5.
p. 562, 1. Incipiunt — martyris] Incipit liber propriae in gloria sancti martyris Iuliani peculiaris patroni nostri. Amen. Capitula, 5, *similiterque Gregorius, Gl. Mart.* c. 64. *de eiusdem Iuliani virtutibus quae ad se pervenissent:* in libro, *inquit*, quem de eius miraculis propriae scribere praesumpsimus, declaravimus, *unde genuinam Gregorii praescriptionem hic servatam esse patet*; In nomine domini incipit proprie liber in gloria martyris Iuliani specialis patroni nostri 5*a*.
11. Fedamia] Foedamia 5, *ut in textu* 5. 5*a*.
15. Theodorici] Theudorici 5*a*.
16. Sigivaldo] Sygyualdo 5; Sigiuualdo 5*a*.
19. diacono] diaco 5; diacone 5*a*.
20. sancti] sancta 5 (*pr. m.*). 5*a*.
21. treantem] triantem 5 (*pr. m.*); trientem 5*a*.
periuravit] perieravit 5 (*pr. m.*).
34. translatis] delatis 5 (? *eras.*). 5*a*.
36. XXXIIII] 5*a*; *in litura* 5.
Turonus] Tronus 5; Turonis 5*a cum* 1*a*.
locatae] collocatae *et add.* et de energumino ibidem sanato 5*a*.
37. XXXVI] *corr.* XXXV. 5, *et sic* 5*a*.
vinum] *sequuntur* c. 11 *litterae erasae* 5; De vino mirabiliter multiplicato *titulus legitur in* 5*a*, *cuius laterculus capitum etiam deinceps graviter retractatus est.*
p. 563, 5. De reliquias eius, quod A. p. s.] Qualiter reliq. eius Arridius pr. s. 5*a*; (De *m. al. in rasura maiore*) reliqui : as (*ras.* i) e. (quod *m. al. add.*) A. p. (s. *pr. m. in litura*) 5.
8. XLIIII (*corr.* XLIII). De : : : : : crucem altaris (furata *m. al. in litura*) 5; XLIII. De eo qui crucem altaris abstulit 5*a*.
9. expetita s. e. p.] *m. al. in litura* 5; XLIIII. De clerico reliquias sancti portante et quae in ipso itinere vel postea per eas facta sint 5*a*.
p. 563, 10. puero] uero 5 (*pr. m.*).
11. XLVI b] XLVII *corr.* XLVI. 5; XLVI. 5*a*.
eius] *m. al. in litura* 5; sancti 5*a*.
12. muliere] caeca *add.* 5*a*; *vocabulum eras.* 5.
13. detulit] 5. 5*a*.
14. De eiusdem reliquiis] *m. al.* 5; De (e *pr. m. add.*)isdem 5 (*pr. m.*), De eisdem 5*a*; r. *om. uterque, unde legendum est:* De eisdem (*scil.* reliquiis) multis infirmis salvatis, *dum verbis transpositis locum sanare vult Bonnet* p. 723, *n.* 2.
15. caeco] ad basilicam eius Paternacensem *add.* 5*a*, *recte, cf. ea quae adnotavi* p. 584, *n.* 1; *c.* 28 *litterae erasae* 5.
16. Finiunt capitula] Expl capitula. Amen. Praefatio 5; Expliciunt capitula. Incipit liber II. de miraculis sancti Iuliani martyris Arvernensis 5*a*.
17. I] *om.* 5. 5*a*.
19. ex] *m. al.* 5; *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
20. cantare] decantare 5 (*pr. m.*). 5*a*.
23. inrepere] *m. al.* 5; ina : : : : : : : 5 (*pr. m.*); arripere 5*a*.
25. Salomon] Sal(o *m. al. in litura*)mon 5; Salamon 3*a*, *recte* (*cf. Bonnet* p. 132).
26. rorolenta] *codd.* (rorolenti *coni. Bonnet* p. 71, *n.* 3).
p. 564, 4. in istam civitatem] in stam c. 5 (*pr. m.*); in ista civitate 5*a*.
8. Brivatinsim] Privatinsim 5 (*pr. m.*); Brivatensem 5*a*.
10. occultari] occuli 5*a cum* 1*a*. 2; o(ccultari *m. al. in rasura minore*) 5.
14. anima] a *add.* 5. 5*a cum* 2.
18. Quod] 5; Quae 5*a cum* 2.
21. Lugduno] Lugdono 5 (*pr. m.*); Lugdunum 5*a*.
29. Rhodani] Rodani 5.
p. 565, 2. providens] providus 5 (*pr. m.*).
6. fodere] fodire 5 (*pr. m.*) (*cf. Bonnet* p. 428, *n.* 1).
11. retenere] reteneri 5, *corr.*; retineri 5*a cum* 2.
16. faciei] facies 5 *cum pr. m.* 1*a*. 3*a*.
17. integer] et *add.* 5 (*eras.*). 5*a*.
18. detenere] detiniri 5 (*pr. m.*); detineri 5*a cum* 2.
antistis] antestitis 5 (*pr. m.*).
22. Sollius] Solius 5; Solinus 5*a cum* 2 (*pr. m.*); *cf.* p. 148, 43.
23. ipsi Mamerto] *sequuntur* c. 8 *litterae rasae* 5; ipsius merita confessoris 5*a*; *addas igitur:* confessori.
est in partes] est : | : : in partis 5 (*pr. m.*); in partibus 5*a*.

p. 565, 25. pars] p(ars *m. al. in litura*) 5.
pars] pras 5.
p. 566, 2. tertianorum, quartanariorum febrium accensi] tertianorum quartanorum :: f. accenti (*corr.* accensi) 5 (*pr. m.*) (*cf. p.* 726, 19: quartanarum tertianarumve vel reliquarum accentus febrium); tertianarum quartanariarum f. a. 5*a*.
3. incommodo] (5*a*); in (*m. al. in litura*)-commodo 5.
4. ut] *om.* 5*a*.
7. ac] *m. al. add.* 5; *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
quos] quod 5 (*pr. m.*). 5*a*.
8. pristinae] prisc(a)e 5. 5*a cum* 1*a*. 2, *quod scribendum est.*
15. Brivatinsim] Privatensim 5, *corr.*; Brivatensem 5*a*.
16. rimaretur] rimatur 5 (*pr. m.*). 5*a*.
17. insinuatione] insinuationi 5 (*pr. m.*). 5*a*.
20. decrepitae] decrepita *e corr.* 5 *cum* 1*a*.
antiquo vigore] antiquo (antiqui *pr. m.* 5) vigori 5 (*pr. m.*). 5*a*.
23. Treverus] Treveris *e corr.* 5; Treveros 5*a*.
27. autem] enim 5.
supra] super 5. 5*a*.
p. 567, 5. nostri contagionis] nostrae congregationis 5*a* (nostri *ad* martyris *vix referri potest, cf. Bonnet p.* 506, *n.* 2).
7. reserasset] obserasset 5*a*; (re *m. al. in litura*)serasset 5.
8. ilico] illico 5, *corr.*; ille co 5*a*.
17. in pulvere] in pulverem 5 (*pr. m.*). 5*a*.
21. oratione] orationem 5. 5*a cum* 2.
22. renident] renidunt 5, *corr.*; renitent 5*a*.
24. misericordia] misericordiam 5 (*pr. m.*). 5*a*.
25. recederet] cederet 5 (*pr. m.*). 5*a*.
31. Brivatinsim] Privatensim 5 (*pr. m.*); Brivatensem 5a.
34. Hillidius] Illidius 5. 5*a*.
35. Hortatosque] Hortatusque 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 2.
37. revertitur] revertiretur 5 (*pr. m.*); reverteretur 5*a*.
p. 568, 2. sed] et *add.* 5 (*eras.*). 5*a*.
3. Hillidio] Illidio 5. 5*a*.
5. accelerare] adcelerari 5 (*pr. m.*).
7. acceleravit] 5*a*; adceleravit 5 (*pr. m.*); acceleravi *m. al.* 5 *cum* 1*a*.
decurrere] discurrire 5 (*pr. m.*); discurrere 5*a cum* 2.
9. Horosius] Orbosius 5, *corr.*; Orosius 5*a*.
10. Hillidius] Illidio ::e 5 (*pr. m.*); ab Illidio 5*a*.
12. Gundobaldo] Gundebaudo 5*a*.
18. clodorum] chlodorum 5 (*pr. m.*); claudorum 5*a*.
19. Fedamia] Foedamia 5. 5*a*.
20. vigebat] vegebat 5 (*pr. m.*); vehebat 5*a*.
24. dicente] dicenti 5 *cum* 1*a*.
p. 568, 25. penitus] peniti:::s 5; poenitus 5*a*.
28. decidere] decedere 5 (*pr. m.*); descendere 5*a*.
34. ultra lilii nitorem] u. l. nitore 5.
p. 569, 1. ei beatum] b. ei 5 (*pr. m.*). 5*a*.
3. cum] *m. al. in rasura maiore* 5.
4. intulerat] intulirat 5 (*pr. m.*); *om.* 5*a*.
5. sentit] sent:: *pr. m.* 5; sensit 5*a*.
8. advenerant] advenerat *e corr.* 5.
11. agro] agrum 5 *cum* 2.
12. adprehensamque securim] adpraehensaque secure 5 (*pr. m.*); apprehensa securi 5*a*.
14. celebravit] Ac *add.* 5*a*; 2 *litterae rasae sequuntur* 5.
15. ipsa die dominica] ipso d. dominico (dominica:, *ras.* o 5) 5. 5*a*.
invitus] invita 5 (*pr. m.*). 5*a*.
18. operare] operari 5 (*pr. m.*). 5*a*.
19. Sic et Anagildus] *m. al. in spatio vacuo relicto suppl.* 5; *haec om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*; *cf. Laterc. cap. c.* 12: De Anagildo muto et surdo vel caeco.
20. conpagem] conpage 5. 5*a cum* 2.
24. ut sicut] et secut 5 (*pr. m.*).
27. latere] latire 5 (*pr. m.*).
28. Sigivaldi] Sigiuualdi 5*a*.
ei] eis *m. al.* 5 *cum* 1*a*. 2.
32. Brivatinsim] Brivatensim 5; Brivatensem 5*a*.
34. ostiis] osteis 5 (*pr. m.*).
35. resedere] resedire 5 (*pr. m.*).
altari] altario 5 (*pr. m.*). 5*a*.
fenestram vitream] fenestrae v. 5, *corr.*; fenestra vitrea 5*a*.
p. 570, 2. cuncta] cuncta:, *ras.* m (?) 5.
7. congregassent] aggregassent 5*a et fortasse pr. m.* 5.
10. reddidit] reddit 5 (*pr. m.*).
11. quis] *m. al.* 5; aliquis 5 (*pr. m.*). 5*a*.
12. Sigivaldus] Sivaldus 5, *corr.*; Sigiuualdus 5*a cum* 1*a*.
16. postquam] eam *add.* 5 (*eras.*). 5*a*.
19. eum eveheret] eum evehere 5 (*pr. m.*); (eum *om.*) eveheretur 5*a*.
21. oratorium] ornaturium 5 (*pr. m.*); oratorio 5*a*.
26. strinuetate 5 (*pr. m.*); rei veritate 5*a*.
28. incrassante] incrasante 5; ingrassante 5*a*.
colonicas] colonias 5*a*.
30. legatus] ligatus 5 (*pr. m.*); legatos 5*a*.
p. 571, 1. Brivatinsim] Brivatensim 5; Brivatensem 5*a*.
7. contingere] contingeret 5 (*pr. m.*). 5*a et Bonnet p.* 311, *n.* 5, *e coniectura.*
fortuitu] fortuit:: 5 (*pr. m.*); fortuito 5*a et m. al.* 5.
11. vacantem] vagantem 5 (*pr. m.*). 5*a*.
12. ut] et 5*a cum* 3*a*.

p. 571, 12. accipitrem] cepitrem 5 (*pr. m.*).
16. vinctum in carcere] invinctum in carchere 5 (*pr. m.*); v. in carcerem 5*a*.
19. pro nihilo] pro nihilum 5 (*pr. m.*).
21. auri] auro 5. 5*a cum* 1*a*.
26. Becco] cum *add.* 5 (*eras.*). 5*a*.
31. sensu] sinsu 5 (*pr. m.*).
32. publice] publico 5*a cum* 1*a*; pu'lico 5 (*pr. m.*).
34. sustinere] susteneri 5 (*pr. m.*); sustineri 5*a cum* 2 *et m. al.* 5.
montenses] montensis 5 (*pr. m.*).
37. diripit] diripet 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a*.
40. commedit] comidit 5 (*pr. m.*).
41. aufert] auferit *pr. m.* 5.

p. 572, 3. Brivatinsim] Brivate(nsim *m. al. add.*) 5; Brivatensem 5*a*.
4. obprimitur] praemitur 5 (*pr. m.*).
7. autem] enim 5. 5*a*.
10. cellam] cellulam 5 (*pr. m.*). 5*a*.
qui] 5; quae 5*a cum* 2.
12. deprecabatur] depraecatur 5 (*pr. m.*); deprecatur 5*a*.
15. aliqui] 5; aliquid 5*a cum* 1*a*.
16. enim] 5; autem 5*a*.
24. nam] iam 5 (*pr. m.*). 5*a*.
leugas] leuvas 5*a*.
25. ex axe] e : asse 5; : : (*ras.* ex ?) ase 5*a*.
31. triantem] trientem 5*a*.
33. deposcebat] deposcit 5 (*pr. m.*). 5*a*.
38. inriguit] diriguit 5*a*.
40. retrahere] retrahire 5 (*pr. m.*).

p. 573, 1. misericordia] misericordiam 5 (*pr. m.*). 5*a*.
2. horas] *m. al. in rasura* 5; horarum spatium 5*a*; *scribas* horarum *absque* spatium (?) (*cf. Bonnet p.* 554).
4. audierat] adierat 5, *corr.*; erat 5*a*.
5. Salamone] (Salo *m. al. in litura*)mone 5; Salom. 5*a cum* 2.
13. villolis] velolis *recte* 5 *cum* 3*a*; velulis 5*a cum* 2 (*cf. Bonnet p.* 198, *n.* 3).
de circuitu] de circuitum 5 (*pr. m.*).
14. voluculum] voluc : : um 5 (*pr. m.*); volucrum 5*a* (*cf. Bonnet p.* 198).
15. repetit] repedat 5*a*.
19. decubare] decubari 5, *corr.*; cubare 5*a*.
31. per saltus] per competa *add.* 5*a et eras.* 5.
33. aiebat] agebat 5.
36. Hoc] Haec 5. 5*a cum* 3*a*.
fletu aditus] fletumaditus 5; fletu madidus *recte* 5*a*.
agens] aiens 5*a*.
38. habeat] habet 5 (*pr. m.*); haberet 5*a*.
40. oculum] oculo 5 (*pr. m.*); oculos 5*a*.

p. 574, 4. completa oratione] completa ::: oratione 5; completam orationem 5*a*.
6. valde] vir (?) *add., sed eras.* 5.
7. petebat] fideliter *add.* 5 (*eras.*). 5*a*.
10. cum] et *add.* 5; ei *add.* 5*a* (*cf. Bonnet p.* 749).
12. praestita esse cernuntur] praestitisse cernuntur (?) *pr. m.* 5; praestitisse cernitur 5*a*.
13. apud urbem Arvernam] apud A. u. 5 (*pr. m.*); in Arverna urbe 5*a*.
14. fuerit] fuerat 5 (*pr. m.*).
16. Theodoricus] Theudoricus 5.
17. ferre] ferri 5 (*pr. m.*).
18. sacerdotale] sacerdotali 5 (*pr. m.*). 5*a*.
19. Arvernae] *m. al.* 5; A : vernam 5 (*pr. m.*); Arvernam 5*a cum* 2.
21. Brivatinsim] Privatensim 5 (*pr. m.*); Brivatensem 5*a*.
25. nequebatur] niquibatur 5 (*pr. m.*); nequibat 5*a*.
31. pars sudis] prars sodes 5 (*pr. m.*).
32. stratu] strato 5 (*pr. m.*). 5*a*.

p. 575, 6. conpleta vero oratione] conpletam v. orationem 5. 5*a cum* 2.
11. incolomis et] et inc. 5 (*pr. m.*). 5*a*.
12. Sequenti vero festivitate] *m. al. in spatio vacuo relicto* 5; Sequente vero nocte ac die 5*a*.
17. Brivatinsi] Brivatensi 5. 5*a*.
19. sanarem] sanarer 5*a*.
23. sepulchrum] sepul(chrum *m. al. in litura*) 5; sepulturam 5*a*.
24. ad hunc fontem] adhunororem 5 (*pr. m.*); adhunoronem 5 (*m. al.*); ad honorem 5*a*.
percussus] percus 5 (*pr. m.*); persecutus 5*a*.
30. super vicum Brivatinsim] s. v. Privatensim 5 (*pr. m.*); quę per v. Brivatensem 5*a*.
34. funes] funis 5. 5*a*.
35. excussit] excudit 5 (*pr. m.*). 5*a*.
per fenestram] *m. al.* 5; :::::¦ nostram 5 (*pr. m.*); per *om.* 5*a*.

p. 576, 1. affectus] *p*; amor 5*a et fortasse* 5 (*eras.*); *om.* 1*a*; virtus 2.
2. percuti] *codd.* (perculi *coni. Bonnet p.* 424, *n.* 9).
4. sancti] *m. al.* 5; virtute beati *recte* 5*a*; c. 12 *litterae erasae* 5 (*pr. m.*).
5. fortuitu] fortitu :::::::::: 5 (*pr. m.*); fortuito accessisse *recte* 5*a* (pro accidisse, *cf. Bonnet p.* 423).
admiretur] admiratur 5 (*pr. m.*).
8. Aredii] Aridi 5; Aridii 5*a*.
Lemovicini] Lemovecini 5 (*pr. m.*).
12. celerius] celer 5 (*pr. m.*). 5*a*.
14. remotos undique populos] remotis u. populis 5 (*pr. m.*). 5*a*.
15. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
obsistere] obsisti¦:: 5 (*pr. m.*); obsistente 5 (*m. al.*).
19. plebs] pleb : s, *ras.* e 5*a*.

p. 576, 20. gloria] gloriā 5, *corr.*
21. Autissiodorensim] Audisiodorensim 5 (*pr. m.*); Autisiodorensem 5*a*.
22. Brivatem] Brivate 5; Brivato 5*a*.
28. evoment] evomen 5 (*pr. m.*); evomunt 5*a*.
29. ad suam] ad sua 5 (*pr. m.*); in sua 5*a*.
convocat] convocet 5. 5*a*.
32. repulit] eripuit 5 (*pr. m.*). 5*a*.
35. Sinphorianum] Sinforianum 5.

p. 577, 3. infirmi] infirmis 5 (*pr. m.*). 5*a*.
currantur 5, *corr.*
5. in hac basilica] in hanc basilicam 5*a*.
9. arbitraris] *pr. m.* 5; arbitrares 5 (*m. al.*); arbitrareris 5*a*.
10. videmus *pr. m.* 5.
turmas] turbas *pr. m.* 5.
11. iudicis] iudices 5 (*pr. m.*); indices 5*a*.
12. torvis] turvis 5 (*pr. m.*); turbidis 5*a*.
13. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
16. nullo] nulli 5 (*pr. m.*). 5*a*.
21. sufficiat] *versu exeunte om.* 5; *post* geruntur *add.* 5*a cum m. s. XII. codicis* 2.
23. placet. Devotione commonente, quidam *recte interpunxit* 5*a* (*cf.* *Bonnet* p. 717, *n.* 1).
26. via cum psallendo regreditur] viatū : : psall. r. 5; viator a ps. r. 5*a* (viatum *etiam* 1*a*, *quod servare voluit Bonnet* p. 636, *n.*).
32. quid narraret ignoti, dum hebetati] q¦: :d n. i. dum hebiti 5; de tanta re ignari dum haesitant 5*a*.
admirantesque tam voces] admiranti : : : : voces *corr.* admirantes voces 5; que *om.* 5*a*, *versu exeunte.*

p. 578, 4. sanctis] sancti 5. 5*a*.
6. ex ore] a ore 5 (*pr. m.*).
ab incursione diabolicae erroris mundatus] ab incursionis diabulicae errorem undatus 5 (*pr. m.*); ab incursionis d. errore m. 5*a*.
7. est] ac *add.* 5.
8. Quid de eius reliquiis] *m. al. in marg. suppl.* 5; Set ille huic . estum *in textu eras.* 5; Sed et illud huic simile gestum *recte* 5*a*.
relatio] relata 5.
edicam] *m. al. suppl.* 5; *om.* 5*a*; *tollendum est.*
In quadam Orientis civitate] quod in quadam : : (*ras.* in) Orientis civitate : (*ras.* m) 5; quod in quadam O. c. 5*a*.
9. quidam a daemonio torqueretur] demonium adquiritur 5; demoniacus t. 5*a*.
12. commovet] cummovit 5; commonuit 5*a*.
15. basilicam] basilica 5*a et m. al.* 5.
16. oculi] *pr. m.* 5; occultasse 5*a*.
19. deinceps] ibi (ibi : 5) *add.* 5. 5*a*.
22. ferre] *om.* 5.
23. Turonicam] Toron. 5 (*pr. m.*).

p. 578, 25. rogabant] rogant 5. 5*a*.
31. XXXV] *Caput non distinctum* 5. 5*a*.
32. altare] altarium 5.
33. grande] grandi 5. 5*a*.
34. cruentus proiciens sputos] cruentos proiecientes sp. *pr. m.* 5; cruenta proiciens sputa 5*a*.

p. 579, 1. aiebat] agebat 5 (*pr. m.*).
sat] satis 5*a*.
3. et alia] et talia 5.
4. altare] altarium 5.
6. XXXVI] XXXV. 5. 5*a*, *et sic deinceps.*
silere] sileri 5 (*pr. m.*).
quod] quid 5.
11. unianimiter] unanimiter 5. 5*a*.
13. noctem] 5; nocte 5*a*.
caelebrata] celebratam 5; caelebratam 1*a*. 2.
17. cupellam] puellam 5 (*pr. m.*); cubellam 5*a*.
19. duceret] diugeret 5 (*pr. m.*); dirigeret 5*a*.
positum d. vas] posito d. vase (vas? *pr. m.* 5) 5. 5*a*.
23. doleum] doleus 5 (*pr. m.*).
24. liquore (licore 5)] in quo *add.* 5*a*; in : : : (*ras.* que) quo *add.* 5.
26. et] *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 2.
Maius] 5; magis 5*a*.
27. codicibus] caudicibus 5*a*.
30. torculare] torculari 5. 5*a*.
31. mysteriis] martiris *recte* 5 (*eras.*); martyris 5*a*; misteriis *post* est *m. al. add.* 5: '*occulta*' *sunt* '*secreta*'.
acenorum] 5; genimiūm (N *pr. m. superscr.*) 5*a*.
32. vini defluunt undae. Hauriuntur] v. (vina 5*a*) defluunt, unde hauriuntur 5. 5*a*.
36. et] qui *add.* 5*a*.
39. veniamus] revertamur 5. 5*a*.

p. 580, 1. Serviens huius monasterii] Servus (h. *om.*) monastirii *pr. m.* 5; Ad monasterium 5*a*.
2. mane dum] manendum 5.
3. suum] 5; manibus 5*a*.
7. subito] subite 5.
capitis dolore se [torqueri]] capud d. se 5 (*pr. m.*); caput dolere se *recte* 5*a*; *tollas* torqueri *ex ed. princ. additum.*
8. modico] modicum 5 (*pr. m.*). 5*a*.
9. adplicarent] explicarent 5*a*; : xplecarent 5 (*pr. m.*): *lectionem pro manifesta interpolatione habuit Bonnet* p. 297, *n.* 4, *haud recte.*
altare] altarium 5.
ducere poscit] duci deposcit 5 (*pr. m.*). 5*a*.
Antequam solo prostrata fuisset] Ante quod cum solo strata (tracta 5) f. *recte* 5 (*pr. m.*). 5*a*.

p. 580, 10. misericordia] misericordiam 5. 5*a* *cum* 2.
deprecaretur] praecaritur 5 (*pr. m.*); precaretur 5.
12. Alius quidam] *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
13. commanebant] communibant 5, *corr.*; comminebat *m. al. corr.* comminebant 5*a*.
16. reliquiis] reliquissent reliquiis 5*a*; r. dimisissent *p*.
18. Toronio *pr. m.* 5.
20. agitata ultione] agitat ulcionem 5 (*pr. m.*); agitat ultionem 5*a*; agitat ultione *coni. Bonnet* p. 317, *n.* 1.
quasi] *m. al.* 5; quas *pr. m.* 5; quis 5*a* *et alter corrector* 5, *approbante M. Bonnet* p. 303, *n.* 1, 323, *n.* 2.
22. amissione] missione 5*a* *et m. al. suppl.* 5.
proximi] *pr. m. om.* 5; *post* successione *transpositum* 5*a*.
23. tam] iam 5 (*pr. m.*). 5*a*.
28. perscrutarer et] perscrutor et 5*a*; perscrutore: 5 (*pr. m.*).
beatissimus] Iulianus *add.* 5. 5*a*.
31. Iuliani] martyris *add.* 5*a*; edificavit (*l.* 29) — basilicam (*l.* 31) *m. al. in marg. suppl.* 5.
35. balsamo] balsamum 5*a* *et m. al.* 5.
36. altare] altarium 5 (*pr. m.*).
p. 581, 3. et alia sunt] *m. al. suppl.* 5; sunt *om.* 5*a*.
5. adductus] advectus 5 (*pr. m.*). 5*a*.
6. fulgente] fulgentem 5. 5*a* *cum* 2.
8. viderat] videbat 5 (*pr. m.*). 5*a*.
10. altare] altarium 5 (*pr. m.*).
14. Pendebat autem super] *m. al.* 5; *haec om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
altare] altarium 5.
24. ut] et 5.
26. incolomes] incolomis 5 (*pr. m.*). 5*a*.
habere] se *add.* 5. 5*a*.
30. magicis artibus] *m. al.* 5; magiis, *om. a. recte* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
31. levaverunt] elevaverunt 5. 5*a*.
40. reliquas] reliqua 5 (*pr. m.*). 5*a* (*cf. Bonnet* p. 507, *n.* 2).
p. 582, 3. Brivatinsim] Privatensim 5 (*pr. m.*); Privatensem 5*a*.
7. exitus putabatur. Denique] exitus butabant denique 5 (*pr. m.*); exitus. Putabant d. 5*a*.
8. invocant] invocari 5*a*.
11. agebantur] *m. al.* 5; gerebantur 5 (*pr. m.*). 5*a*.
12. Heliam] Eliam 5.
13. Oziae] Ochoziae *recte* 5*a*.
Israel] Israhel 5.
21. recuperatusque] recuparatusque 5 (*pr. m.*); recuperatisque 5*a* (*cf. Bonnet* p. 540, *n.* 3).
22. post] postquam 5*a*.
25. postponat] posponat 5, *corr.*

p. 582, 28. XLVI] *inde numeri constant* 5.
31. multarum] multorum 5*a*.
eum] illud 5*a*.
stratu] strato 5 (*pr. m.*). 5*a*.
p. 583, 2. In ipsas (ipsa 5*a*) quoque cancelli celaturas miratur (*ita* 5. 5*a*; mirabatur *p*) rosas insertas (tas *in rasura* 5; intus *p*), nonus enim erat mensis] *locum post* inmensi *in* 1*a*. 2 *praetermissum servaverunt* 5. 5*a*.
3. easdem] eadem 5.
4. discerptas] decerptas 5. 5*a*.
9. antistitis] antestitis 5.
10. basilicam] basilica 5.
12. mulier] et *add.* 5. 5*a*.
14. matrisfamilias] martirisfam. 5, *corr.*; mater fam. 5*a*.
15. accedens] accede: *pr. m.* 5; accedit 5*a*.
20. caeca testabatur] se c(a)ecam t. ortam 5. 5*a*.
23. igitur] *om.* 5. 5*a* *cum* 2.
domus Vibriacensis] d. Vibriacinsis 5 (*pr. m.*); domo soabria 5*a*.
24. ad] *om.* 5 *cum* 2.
25. Ferreoli] qui *add.* 5; quae haud *add.* 5*a*.
27. coram] *corr.* e coeam 5; horam 5*a* (portam *proposuit Bonnet* p. 603, *n.* 1, *temere, cf.* '*N. Arch.*' XIX, p. 42).
28. construxerat] construxerant 5.
29. altare] altario sancto 5. 5*a*.
32. altare] altarium 5.
p. 584, 2. Lugdunensis] Lugdonensis 5.
3. adveniens] dum *add.* 5. 5*a*.
11. exerceam] ac *add.* 5. 5*a*.
Amen] *om.* 5. 5*a* *cum* 1*a*.
12. Explicit — Iuliani] Explicit liber de gloria sancti martyris Iuliani peculiaris patroni nostro (!), *subscriptio Gregorii genuina* 5; Explicit de miraculis sancti Iuliani martyris 5*a*.
13. libri primi de virtutibus] (l. p. *om.*) de v. 5; de primo libro virtutum 5*a*.
15. vita] vitam 5. 5*a* *cum* 2.
18. est] *om.* 5.
20. corporis] curbusculi *corr.* curpusculi 5; corpusculi *recte* 5*a*.
23. episcopo] antestite 5.
25. Suavis] (seu *add.* 5*a*) Suabis 5 (*pr. m.*). 5*a*; *cf.* p. 233,19: Sueborum.
26. Ultrogotu] Ultrogute 5*a*.
27. exercitu] in exercitu *codd.* (*cf.* p. 883, 36); in exitu *coniecit Bonnet* p. 715, *n.* 1, *sed* '*exercitus*' *pro angore, cruciatu accepit Forcellini h. v., idemque adiectivum adhibetur pro* '*vexatus calamitatibus*'.
28. Italiae] Italia 5 (*pr. m.*).
32. Siroialensi] Sicroialensi *corr.* Siroiarensi 5.
p. 585, 4. Wiliachario] *corr.* Wilichario 5; Viliachario 5*a*.

p. 585, 6. Charegisillo 5, *corr.*
10. Chariberto] Charibertho 5.
12. periuravit] perieravit 5 (*pr. m.*).
13. restauravit incolomem] *m. al. suppl.*, *om. pr. m.* 5.
15. tempestatem] tempestate 5 *cum* 3.
17. nobis] a (*eras.* 5) nobis 5. 5*a*.
22. Georgi — episcopi] *praescriptionem om.* 5; Incipit liber tertius, qui est primus de virtutibus sancti Martini *praescr.* 5*a*.
27. Miracula] illa *add.* 5. 5*a*.
antistitem] antestitem 5 (*pr. m.*).
33. daemones] daemonas 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 1*a recte*, *cf. Bonnet p.* 377, *n.* 10.
ipsum medificante] ipso medificante 5 (*pr. m.*); ipso efficiente 5*a*.

p. 586, 1. spectante matri meae] spectante :: matre mea 5 (*pr. m.*); expectante matre mea 5*a*.
segnes es] *m. al.* 5; signes te 5 (*pr. m.*).
2. Et] Cui 5. 5*a*.
8. maeroris] memoris 5, *corr.*; Maemoris 1*a*, *corr.*
10. divinae] divae 5.
11. per meae linguae] ministerium *add.* 5*a*; per meae linge *pr. m.* 5; per meam linguam *m. al.* 5; *interpolationem codicis* 14*b* sterilitatem *defendebat Bonnet p.* 527, *n.* 2; per me elinguem *conieci 'N. Archiv' XIX, p.* 37.
12. cute] caute 5. 5*a*.
16. rusticos] rusticus 5.
praeelegit] praelegit 5. 5*a* (*cf. Bonnet p.* 232, *n.* 4).
17. antistis] antestis 5.
19. I] *caput non distinxerunt* 5. 5*a*.
20. Quibus primus] De quibus pr. (est *add.* 5*a*) 5. 5*a*.
28. versus] versu *recte* 5 *cum* 1*a* (*cf. Bonnet p.* 755).

p. 587, 1. quae] quas 5. 5*a*.
libros] 5; libris 5*a cum* 3.
3. aereo] aerio 5 (*pr. m.*). 5*a*.
4. spectantibus] expectantibus 5*a*.
11. fateri] *codd.*; fari *codicis interpolati* 14*b lectionem tuetur Bonnet p.* 258, *n.* 2; *cf. 'N. Arch.' XIX, p.* 37.
13. exclusa] a se *add.* 5. 5*a*.
14. inpugnarctur, per invocationem] inpugnaritur :c: invoc. 5 (*pr. m.*); in pugna retorpens invocatione 5*a*.
16. obtentu] hoc *add.* 5. 5*a*.
17. paralisi] paralysi 5; paralysis 5*a*.
20. iteratis] iterato 5*a* (*cf. Bonnet p.* 754).
21. Chunus] Unus 5*a*.
23. recepit] recipit 5 (*pr. m.*).
25. iram in se retortam] ire in se r. 5 (*pr. m.*); ira in se torta 5*a*.
28. quidam — p. 588, *l.* 9. permixtum] *media in pagina locum intricatum om.* 5*a*.

p. 587, 28. operis huius invidus et contrarius] operi invidus contralius 5 (*pr. m.*).
in alveum exclusum] *codd. Haec verba post* fluviolo (*p.* 588, *l.* 2) *male transponi voluit Bonnet p.* 250, *n.* 7, *qui verba* et uxori *pro illis hic olim extitisse statuit, sicut M. Petschenig, Poetae christiani minores* (1888), *tom. I, p.* 149, *illis sublatis* in uxorem *h. l. inseruit, sed Gregorius proprio Marte siccitatem parvi rivi apud Paulinum Petricordiensem, De vita Martini VI, v.* 275, *ad exclusam quandam rettulit, forte instrumentis mulieris deceptus, quae operi praestitisset, nec mulieris ipsius meminit.*

p. 588, 1. eo] e(o *m. al. add.*) 5.
non] *m. al. suppl.*, *om. pr. m.* 5, *quod expunxerunt et Petschenig et Bonnet.*
praeberent] praebe(rent *m. al. in litura*) 5: *scribas igitur* praeberet, *quod et Petschenig et Bonnet praeferebant*, de muliere *praetermissa cogitantes, sed potius* alveus exclusus *pro subiecto habendus est.*
2. equum feriret et in parvulo fluviolo praecipitatum] equa: feridet et parvulum fluvolo precipatum 5 (*pr. m.*).
in sinu aquarum gurgitis ictibus suis suffocatus] sine aquarum g. (ictibus suis *in litura*) suffusatus 5 (*pr. m.*), *et lectio splendida* sine, *quam nemo virorum doctorum adhuc nactus est, per haec Paulini* (*v.* 280) *verba confirmatur:* sine flumine gurges. *Participium* suffusatus *ad lectionem* 1*a*. 2. suffoseatus *applicatur, quam tuetur Bonnet p.* 198, *n.* 2.
3. iuvene] *codd.*; funere *coni. Petschenig.*
columnae] columna :::::::::: 5 (*pr. m.*).
4. templum] *m. al. suppl.*, *pr. m. om.* 5.
delatae] dela *pr. m.* 5.
5. ad beatum sepulchrum oleum fuisset positum] *m. al.* 5; cum b. s. o. f. adpositum *pr. m.* 5.
referunt eum vidisse] ref(erunt eum vidisse *in litura*) 5.
8. eum] eam 5 (*pr. m.*).
iusti] *m. al. suppl.* 5.
9. erasum a marmore] cetera summa marmore 5 (*pr. m.*); abrasus propere benedicto e marmore pulvis *Paulinus VI*, 305.
liquore] liuore 5 (*pr. m.*).
permixtum] Ex quo *add.* 5.
10. vestimenta sacerdotis] vestimentas s. 5; vestimentum s. 5*a*.
11. experiere] exper:ti sunt 5*a*.
12. liquore] ligore 5.
purificatis] sanctificatis 5. 5*a*.
14. quid de] qui de 5; quam de 5*a*.
15. e] *in litura* 5; a 5*a*.
17. vicinia] 5 *cum* 1*a*; vicina 5*a cum* 3.

p. 588, 18. ab haec] ab hac 2. 5. 5a (*at cf. Bonnet* p. 387).
20. in qua] *m. al.*, in quam *pr. m.* 5.
21. ante] aut *recte* 5. 5a *cum* 1a.
22. labores] laboris 5.
24. se] *om.* 5.
25. commoto] comoto 5; commotą 5a.
29. subvehens] *m. al.* 5; subveit (?) *pr. m.* 5; subvehit 5a.
32. fundere] fundo 5a (*cf. Bonnet p.* 373).
fluvi] fluvii 5. 5a (*cf. Bonnet p.* 336, *n.* 5).
p. 589, 1. gestientes] gestientibus 5 (*pr. m.*). 5a.
Iosue] Iosoe 5 (*pr. m.*); eosque 5a.
2. piam amplectens dexteram] pia a. dextera 5 (*pr. m.*). 5a.
6. de sepulchro sancto accepit] de sepulchrum sanctum accipit 5.
8. circumoritur] circumdaretuir 5 (*pr. m.*); circumdaretur 5a, *recte* (*non* circumuretur, *quod voluit Bonnet p.* 194, *n.* 8).
sparsus per aridis tabulis] sparsus per aridas tabulas 5 (*cf. Bonnet p.* 512 *n.* 10); sparsis per arida stipulis 5a.
clamor ad caelum tollitur] clamorę caelum tolletur 5.
Meminetur] miminitur 5 (*pr. m.*).
particulam — delatam] particula — delata 5. 5a.
17. febre] frebre 5 (*cf. Bonnet p.* 176, *n.* 3).
20. beatissimi Martini] beatissima iri *pr. m.*: beatissimi viri *m. al.* 5; beatissimi, *om.* M. 5a.
22. renitens] renidens 5 (*pr. m.*) *cum* 1a.
28. Caesareo] Caesario 5. 5a.
p. 590, 1. dominica] dominico 5 (*pr. m.*). 5a; *cf. l.* 7.
3. in paradiso susciperet] paridiso succeperit 5.
7. consuetudine] post matutinos (*non* hymnos) *add.* 5 (*pr. m.*). 5a, *recte, cf.* p. 495, 13.
8. hora] *m. al. suppl.* 5; *om.* 5 (*pr. m.*) *cum* 1a. 3.
14. senes] senex 5a *et m. al.* 5.
21. archidiaconus] archidiaconū: *pr. m.* 5; archidiacm̄ 1a: *scribas:* archidiaconum.
23. Sed] et *add.* 5. 5a.
Severi] Severini 5.
p. 591, 3. dominici] dominicae 5a; domicae 5.
consuetudo] ut *add.* 5. 5a.
5. altare] 5a; altarium 5.
6. antistis] antestis 5 (*pr. m.*).
altare] altarium 5 (*pr. m.*).
9. spectat] 5a; expectat 5 *cum* 2.
10. valet] sic *add.* 5. 5a.
12. funere] funeri 5. 5a.
14. ipsa die] ipsam diem 5. 5a.
20. laude] laudem 5. 5a.
23. lectioni] lectione 5 (*pr. m.*).
p. 591, 25. sexagesimo] sexagensimo 5, *corr.* (*cf. Bonnet p.* 152).
p. 592, 2. supra] super 5. 5a.
8. Iulii] Iuliis 5 (*pr. m.*). 5a.
vigilata] vigilate 5 (*pr. m.*).
11. proficit] profecit 5. 5a.
18. canities] canitie *recte* 5; canitię 5a.
senis] senes *recte* 5 (*pr. m.*) *pro* senex, *quod m. al. correxit* (*cf. supra p.* 590, 14), *dum* canities senis *defendit Bonnet p.* 344, *n.* 2.
19. abbatem] et *add.* 5. 5a.
22. antephonam] antefanam 5 (*pr. m.*); antiphona 5a.
23. conatum] conatu 5 (*pr. m.*).
26. senem] sene 5 (*pr. m.*).
32. Theodomundus nomine] Theodemundus :: (*ras.* de) n. 5.
p. 593, 7. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5a.
9. gutture] guttur (gutter 5) eius *recte* 5. 5a (*cf. Bonnet p.* 349).
11. iterum] atque iterum *add.* 5a.
ac] et 5 (*pr. m.*). 5a.
12. primo] primum 5. 5a.
16. sanitati] sanitate 5.
19. commorari] commemorari 5 *cum* 1a.
24. pustulis] pusulis 5 (*cf. Bonnet p.* 171, *n.* 2).
26. eam] ea 5. 5a.
27. membrorum] atque *add.* 5. 5a.
28. sanitate] sanitati 5a; sanati 5.
29. corpore] corpori 5.
Quae] Qui 5.
33. in villa] de villa in villam 5. 5a.
p. 594, 1. Hi in scena] 5a *cum rell.* (*cf. Bonnet p.* 213, *n.* 1); hyuncenam *male* 5.
2. dependent] dependant 5.
antemna resedet, quae] autem . naressedet duae 5 (*pr. m.*).
3. crucis] 5 (*pr. m.*). 5a; regis 5a (*m. al.*) *cum* 1a. 2. 3.
7. dereliquit] derelinquid 5.
10. Cum] Cumque 5. 5a.
11. navi] et *add.* 5. 5a.
turabulo] turibulo 5 (*pr. m.*). 5a.
13. morte] morti 5. 5a.
17. liberare] liberari 5.
18. temporis] tempore 5. 5a.
Camaracinse] Camaricense *m. al. corr.* Camaricinse 5; urbe Cameracensi 5a.
19. proficisceret] 5 *e corr.*; proficisceretur 5 (*pr. m.*). 5a.
Ligerem] Legerem 5 (*pr. m.*).
23. viatoribus praeferentes] praeviantibus ferentes 5; viantibus praeferentes 5a.
antestitis] antestites 5 (*pr. m.*).
25. Galliciae] Galliciensis 5. 5a.
p. 595, 1. faetidae] fetidas 5 *cum* 3.
illius] illi 5a (*cf. Bonnet p.* 554, n.).
3. urgueri] urgeri 5a; argueri 5.
quem] quam 5.

p. 595, 7. provideri] providere 5a (*cf. Bonnet* p. 401, n. 3).
14. sanaverit] saverit 5 (*pr. m.*); sanatus fuerit 5a.
16. in honorem] in honore 5a *cum* 3.
fabricavit miro opere eclesiam] fabricam m. o. construxit 5a; frabri(cavit *m. al. add. et* de se *m. al. in rasura*) m. o. :::::::: (*ras.* construxit?) 5.
17. praedicaverint sacerdotes] s. pr. 5. 5a.
19. offerrentur] offerritur 5 (*pr. m.*).
21. pallii] pallei 5.
29. illi] ille 5 (*pr. m.*).
30. liberaret] 5a *et m. al. suppl.* 5; *om.* 5 (*pr. m.*) *cum* 1a.
Exterritisque] *m. al.* 5; que *om.* 5 (*pr. m.*). 5a.
32. expectante] spectante 5.
osculando flentes] osculantes flendo 5. 5a.
33. reddentes] reddunt 5 (*pr. m.*).
37. prospero] prospere 5.
sequente] prosenquente 5; prosequente 5a.

p. 596, 1. Galliciae] Calliciae 5 (*pr. m.*).
4. commoveret] commoverit 5 (*pr. m.*). 5a.
8. et Spiritus] ac Sp. 5. 5a.
9. crysmatus] crism. 5; chrismate unctus 5a.
11. gratiam] gratia 5.
15. Ultrogotho] 5; Ultrogotha 5a.
16. Salamonis] Salomonis 5; Salomon 5a.
audire] audiret 5a.
devote] devoto 5.
17. largissime] largissimis 5. 5a *cum* 2.
19. audebat] beatum *add.* 5. 5a.
24. Quo] quod 5.
27. operari] operare 5 *cum* 3.
29. fructus] fructos 5.

p. 597, 3. ageretur] ageret 5 (*pr. m.*). 5a *cum* 3.
6. sanctum] sancti 5. 5a.
occurrerit] occurriret 5 (*pr. m.*); occurreret 5a.
7. quae] qua 5. 5a.
abscisam] absci: sae, *ras.* s 5.
8. 10. pusulae] posul(a)e 5 (*pr. m.*); pustulae 5a.
9. virtute] virtutem 5. 5a.
refert] ref(er *in litura*)t 5 (*cf. Bonnet* p. 434).
24. rethorica] retoricha 5; rethonica 5a, *interpolans textum.*
25. tetigerunt] tetigirunt 5 (*pr. m.*); tangeret 5a.
oculos] hocillos 5 (*pr. m.*).
26. reddidisse] redisse *recte* 5. 5a (*cf. Bonnet* p. 554, n.).

p. 598, 1. requirit, quid] requiret quod 5 (*pr. m.*) *cum* 1a *recte; cf.* p. 181, 9: requiret *et* p. 191, 4: Requirite, quod (*Bonnet* p. 393); requirens quid 5a.

p. 598, 3. Tunc] Tum 5. 5a *cum* 1a.
4. obteneri] obtineri 5; optinere 5a *cum* 2.
5. Italis] 5a; Italicis 5.
7. sparsa] sparga 5.
8. In portam] In porta 5. 5a.
14. credo] ei *add.* 5. 5a.
16. fluminis] 5. 5a.
18. didicerant] didicerat 5 *cum* 1a. 2 (*corr.*).
21. velocem] velociter 5.
22. altare] altarium 5. 5a.
23. mererentur] merentur 5 (*pr. m.*).
25. incolomes] incolomis 5.
26. caecitati] caecitate 5 *cum* 3.
ad] a 5.

p. 599, 4. quae] qui 5 (*cf. Bonnet* p. 390).
6. incolomes] incolomis 5.
13. discensionis] discessionis 5 (*cf. Bonnet* p. 110, n. 5).
15. discendens] discendes 5 (*pr. m.*): ramos — pervenit *om.* 5a.
23. post tergum] postergum 5. 5a *cum* 3.
24. necessitate] ei *add.* 5. 5a.
32. liberavit] eripuit 5. 5a.
35. et] ut *corr.* et 5; *om.* 5a.

p. 600, 3. Leomeris] Leumerius 5a.
4. Andicavini] Andecavini 5 (*pr. m.*); Andegavini 5a *et m. al.* 5.
5. neque] sibi neque *add.* 5. 5a *et Bonnet* p. 311, n. 3 *e coniectura.*
9. virtutem] virtute 5.
12. in qua] 5; in quo 5a (*sed cf. Bonnet* p. 395, n. 6).
14. exaestimavi] existimavi 5; existimo 5.
Wiliacharium] Viliacharium 5; Wilicharium 5a.
15. Chlotharium] Chlothaearium 5.
16. ibi] ibidem 5. 5a.
19. post tergum] postergum 5. 5a.
22. Eufronio] Eufrunio 5, *corr.*; Eufranio 5a.
23. bacae] bacat 5 (*pr. m.*); boiae 5a.
26. figulum] lutum 5a.

p. 601, 4. nocte] 5; noctis 5a, *sed cf. M. Bonnet* p. 341, n. 4.
7. Chlothari] Cho|lothari 5 (*pr. m.*); Chlotarii 5a.
8. contraxerant] contraxerat 5; contracti erant 5a.
13. venatione] venationem 5. 5a.
18. is] his 5 (*pr. m.*), *recte, cf. Bonnet* p. 528, n.; hic 5a.
umbra ut] umbramulta 5; umbram ut 5a.
30. De] quo *add.* 5 (*eras.*). 5a.
33. ducere] duci 5 (*pr. m.*). 5a (*pr. m.*).
basilicam] balicam 5; basilica 5a.

p. 602, 1. Reversusque] Regressusque 5. 5a.
4. expetunt] expetent 5 *cum* 1a (*cf. Bonnet* p. 430).
10. retenebat] retentabat 5 (*pr. m.*). 5a.

p. 602, 11. Navicellis] Navicellas 5 (*pr. m.*).
14. praecepit] praecipit 5 (*pr. m.*).
aleri] 5; ali 5*a* (*cf. Bonnet p.* 415).
15. expensas] expensa 5 (*pr. m.*). 5*a*.
19. sepibus] se sepibus 5.
transfodiuntur] transfodiunt 5 *cum* 1*a*.
21. regi sem] *m. al.* 5; regem 5 (*pr. m.*); rem *om.* 5*a*.
25. Sigiberto] Sigebertho 5; Sigeberto 5*a*.
Eufroni] Euphronii 5.
26. dominio] domi::o 5 (*pr. m.*); dominium 5*a*; domo *m. al.* 5.
27. spolietis] spoliatis 5 (*pr. m.*); expolietis 5*a*.
31. Simili] Simile 5 (*pr. m.*).
32. Eusthochius 5.
33. basilicam] basilica 5.
36. praesens] praessus 5.
occursus] occursum 5.
p. 603, 1. Giezi] Gezi 5 (*pr. m.*). 5*a*, *sed cf. p.* 528, 26.
2. adquisivit] adquesita 5 (*pr. m.*) *recte*; adquisite 5*a*.
3. in sanctam porticum] in scm porticum 5 *cum pr. m.* 1*a*; in sancta porticu 5*a*.
4. periuraverit] per(iu *m. al. in litura*)raverit 5; periuraverat 5*a*, *quod approbavit Bonnet p.* 683, *n.* 4, *sed obsistente codice vetustiore lectio nihil valet.*
5. de] *om.* 5*a cum* 3.
6. tribuantur] tribuuntur 5*a cum* 2.
15. Triantem] triante 5; trientem 5*a*.
19. aptae] captae *probe* 5. 5*a*: *lucro igitur vitae damna pecuniae acquisitae opposita sunt, neque Bonnet p.* 404, *n.* 3, *neque ipse*, '*N. Arch.*' *XIX*, *p.* 38, *recte oblocuti sunt.*
21. cupiditas] rapacitas 5 (*pr. m.*). 5*a*, *sed cf. p.* 560, *l.* 9.
23. nomisma] nomisma 5; numisma 5*a*.
25. alios gesta] *m. al. suppl.* 5; alios acta 5*a*.
adgrediar] regredior 5 (*pr. m.*). 5*a*.
28. Sigiberthi] Sigeberthi 5; Sigoberti 5*a*.
29. pustulis] postulis 5.
30. omni] omnis 5 *cum* 3.
32. exanimus] exanimis 5 (*sed* m *partim e corr.*). 5*a cum* 1*a*.
antistitis] antestitis 5.
p. 604, 2. oporterem] optarem *recte* 5. 5*a*, *approbante Bonnet p.* 272, *n.* 3, *aberrante eodem p.* 438.
3. frebre 5.
5. febre] in febre 5; in febrem 5*a*.
8. explicas] explicabis 5 (*pr. m.*). 5*a*.
10. et reis] et e(iu *m. al. in rasura*)s 5; eternis 3.
15. Praecedente vero] Praecedenter|go 5.
18. servitio] sertio 5, *corr.*; servio 1*a* (*pr. m.*).
19. pustulis] postulis *corr.* postolis 5.
22. matutinis horis] ad matutinos *recte* 5. 5*a*; *cf. p.* 952.

p. 604, 22. conmonito] 5; commoto 5*a* (*cf. Bonnet p.* 240, *n.* 8).
27. aio] ago 5; aio—puerum. Et *om.* 5*a*.
potes] potens 5, *corr.*
32. unus] unius 5 (*pr. m.*). 5*a*.
40. arborem unam] a. unum *recte* 5 (*cf. Bonnet p.* 504); a. nostram 5*a*.
p. 605, 1. illam] 5; illum 5*a*.
4. venerabilem] venerabile 5. 5*a cum* 1*a*. 2 (*cf. Bonnet p.* 508, *n.* 4).
6. sic] hoc *add.* 5. 5*a* (*cf. l.* 11).
11. nunc] et *add.* 5. 5*a*.
16. Berberem] Verberem 5 *cum* 2; Berem 5*a*.
17. praeterirem] pr(a)eteriremus 5 (*pr. m.*). 5*a*.
19. conteruit] conterruit 5 *et Bonnet p.* 422. *e coniectura.*
20. venerant] ut *add.* 5. 5*a cum* 2, *approbante Bonnet p.* 687, *n.* 5.
21. velocissime] velocissimo 5. 5*a*.
23. invitos] invitus *pr. m.* 5.
25. dirigebamur] diligebamur 5; dirigebamus 5*a*.
28. medella] medellam 5.
30. manus] in *add.* 5. 5*a*.
34. redditam] redditum 5.
p. 606, 3. altare] altarium 5. 5*a*.
4. haustum — pulvere] austum — pulverem 5; hausto — pulvere 5*a*.
6. daemonum] d(o)emoniorum 5. 5*a*.
7. Vasculum] Parcat v. 5; Percat v. 5*a*. *Inter utrumque igitur verbum sibi contrarium disceptandum est, sed priori maior codicis et aetas et praestantia favet necnon etiam sensus, nam miser ille minime periit. Paulus energumenus de resurrectione corporis non dubitavit, cum haeretici contrariam opinionem statuerent, similiterque* parcet *occurrit in Passione septem dormientium* (*ed. M. Huber*, '*Beitrag zur Visionsliteratur und Siebenschläferlegende des Mittelalters, Metten, Progr.*' 1902/3 *p.* 56): Alii autem dicebant : corpus veteranum et sparsum non parcet (pancet (?) *m. al. corr.* parcet *cod. Monac.* 14540, *saec. IX*, resurgere *cod. Monac.* 11325, *saec. XII*, ἐγείρεται *Passio Graeca*, *ed. Huber*, '*Metten, Progr.*' 1904/5 *p.* 38); si vero anima sola, consolationem [recipit] resurrectionis. *Energumenus enim ille melioris notae erat, scilicet ex eis, quibus Gregorius initio capitis asseruit* '*parcitatem*' *fidemque coniunctas esse, quare omnibus insidiis adiuvante patrono liberarentur, eoque sensu parcitas ibi apparet, quasi abstinentiae* (*cf. Bonnet p.* 273) *studuissent. In editione principe:* parcatur *legitur, sed* parcat *ad patronum spectat;* '*parcere*' *c. acc. iam apud aucto-*

res classicos (*cf. Forcellini h. v.*) *coniunctum est. Certe neque coniectura Bonnet p.* 413, *n.* 4, pereatur *stare potest neque mea, 'N. Arch.' XIX, p.* 38.

p. 606, 7. exustus inhabito] inhabeto (*ita pr. m.*) et exustans 5.

9. conlideret] conliderit 5; colliserit 5*a*.

22. annis] annos 5. 5*a*.

24. aleri] alari 5 (*pr. m.*); alere 5*a*.

27. formatus] *codd.*; reformatus *coni. Bonnet p.* 715, *n.* 3.
comite] comitte 5; civiliter 5*a*.

34. Forsan] 5. 5*a cum* 2, *quare dubito, quin Bonnet p.* 50, *n.* 4, *hanc lectionem pro interpolata recte habuerit.*

35. primus] 5; III. 5*a*.

p. 607, 1. Capitula libri II] Incipiunt feliciter capitula libri secundi 5; Incipiunt capitula libri secundi de virtutibus sancti Martini episcopi 5*a*.

5. Symonis] Simonis 5.

7. Aurilianinse] Aurelianense 5; Aurelianensi 5*a*.

8. Item] *om.* 5. 5*a*.

11. a profluxu sanguinis] a profluvio s. 5. 5*a et codd. in textu; cf. p.* 489, 4.

12. cloda] chloda 5; clauda 5*a*.

13. disinterico] desinterico 5 (*cf. editionem nostram p.* 944. *et Bonnet p.* 218).

18. Gunthramno] Guntchramno 5; Gunthrammo 5*a*.

29. De] alia *add.* 5. 5*a*.

33. eius] *om.* 5. 5*a*.

34. Leomere] Leomire 5; Leomaro 5*a*.

p. 608, 2. Sisulfo] Sisolfo 5; Sissulfo 5*a*.

8. clodo] claudo 5. 5*a*.

17. habentem] habente 5; manu contracta, *om.* h. 5*a*.

23. dolore] et quomodo sanatus sum *add.* 5*a*; Explicit capitula *subscr.* 5.

24. *praescriptionem om.* 5.

25. factae] actae 5*a cum* 3*a*.

27. siti] site 5 (*pr. m.*).

29. etiam ea] etiam mea 5; ea *om.* 5*a cum* 2.

32. I] *om.* 5; *caput non distinxit* 5*a*.

33. Sigiberto] Sigebertho 5; Sigoberto 5*a*.
Eufroni] Eufronii 5. 5*a*.

p. 609, 2. tamquam] ea *add.* 5*a*, *superscr.* 5.

4. disinteria] dysenteriam 5 (*pr. m.*); desenteriam 5*a*.

5. quae] non *add.* 5. 5*a cum* 1*a*.

6. cumque] que *om.* 5. 5*a cum* 1*a*.

9. exegerat] exigerat 5; exederat *legit Bonnet p.* 422, *n.* 1.

10. medici] 5 (*m. al.*), ar|::etri 5 (*pr. m.*), *cf. p.* 203, 7; archiatri *recte* 5*a* (*cf. l.* 12. *et Bonnet p.* 96).

11. antidotum] ante dotum 5 (*pr. m.*).

12. archiatrum] archeatrum 5 (*pr. m.*).

p. 609, 14. faciam] facias 5. 5*a*.
tyriaqam 5 (*pr. m.*).
domni] Martini *add.* 5. 5*a*.

16. perfigia] perfugiam *corr.* perfigiam 5; perfugia 5*a*.

20. ad sextam] ad sexta 5.

22. stultos] stultus 5 (*pr. m.*).
solemnibus] sollemniis 5 (*pr. m.*) (*cf. Bonnet p.* 350, *n.* 4).

29. mysterio] mynisterium 5.

31. illud] illu: 5, *corr.*

32. retulerim] 5. 5*a*.

34. valitudine] valitudinis 5 (*pr. m.*); valitudinem 5*a*.
invalescente febre] invaliscente frebre 5; i. febri 5*a*.

p. 610, 6. accenso ante lectum] accesso ante lecto 5 (*pr. m.*).

7. delutumque] delutamque 5 (*pr. m.*). 5*a*.

8. recepit] recipit 5 (*pr. m.*).

10. at] ad 5; quod 5*a*.
oculis] ab (*eras.* 5) oculis 5. 5*a*.

14. Fecit] Facit 5. 5*a*.
antistitis] antestitis 5 (*pr. m.*).
quae saepe] qu:::aepe 5 (*pr. m.*); qua saepe 5*a*.

20. alimonii] alimonii:, *ras.* s 5; alimoniae 5*a*.

24. fidelibus] fidelium 5. 5*a*.

28. ad] in 5.

29. ad] *m. al. suppl., pr. m. om.* 5 (*cf. Bonnet p.* 535).
usu] usa 5 (*pr. m.*). 5*a* (*cf. Bonnet p.* 405, *n.* 7).

30. patronis] *m. al.*, patroni *pr. m.* 5; *versu exeunte om.* 5*a*.

32. antea] a *add.* 5 (*eras.*). 5*a*, *recte; cf. p.* 612, 19 a profluvio sanati (ante a *coni. Bonnet p.* 709, *n.* 4).

34. Symonis] Simonis 5. 5*a cum* 1*a*. 2.
erat ei] ei erat 5. 5*a cum* 1*a*.

p. 611, 4. in] *m. al. suppl.* 5; ab 5*a*.
a meis servitiis vinculo, humiliatis] a mei servitii (servi::tii *pr. m.* 5; servicii 5*a*) v. h. (vinculumeliatis *pr. m.* 5) 5 (*pr. m.*). 5*a et Bonnet p.* 156, *n.* 2, *e coniectura*; a meis servitiis v. humilitatis *m. al.* 5 *cum* 1*a*.

5. delegetur] *m. al.* 5; detur *pr. m.* 5; deputatur 5*a*.

7. pede] pedes 5. 5*a*.

11. numismate] nomismate 5*a*.

12. onere] onore 5 (*pr. m.*).

13. deferentibus] deferentium 5 (*pr. m.*). 5*a*.

15. at subito data sanitate] a(t subito *in litura scr.*, data *superscr.*) s. 5; (pedes — subito *om.*) accommodata s. 5*a* (*cf. Bonnet p.* 484, *n.* 1).

19. baptisterio] baptisterium 5 (*pr. m.*). 5*a*.

p. 611, 21. extra solito] e. soleto 5 (*pr. m.*); e. solitum 5*a*.
23. dirigebantur] dirigebatur 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a recte, cf. Bonnet p.* 293, *n.* 3.
25. ad domum] ad domus 5 (*pr. m.*); (ad *om.*) domum 5*a*.
26. se per] super 5 (*pr. m.*) *et Bonnet p.* 632. *e coniectura.*
27. in diem] in die 5.
29. directis] directus 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a*.
genibus] genuis 5 (*pr. m.*).
spectante] 5; expectante 5*a*.
recepit] recipit 5 (*pr. m.*).
p. 612, 5. de Virmandense terreturio] Viromandens::: erraturio 5 (*pr. m.*); de vico Mandense territurio *m. al.* 5; de Veromandensi t. 5*a*.
12. Trasaliensi] Transiliensi 5*a*.
17. in valitudine] in valitudinem 5*a*; in vallitudinem 5.
19. a] ad 5.
25. matutinis] ad matutinos *recte* 5 (*pr. m.*). 5*a*.
26. libera] libere 5. 5*a*.
27. vero] autem 5. 5*a*.
28. antistitis] antestitis 5.
Ragnimodus] Regnimodus *pr. m.*, Regnimundus *m. al.* 5; Reginmodus 5*a*.
29. disinteria] dissentiria 5 (*pr. m.*).
30. ante noctem] ante nocte 5 *cum* 3.
p. 613, 4. antestitis] antestites 5 (*pr. m.*).
5. ascenso equite] ascensu aequite 5.
7. trans Ligerem] trans longo 5 (*pr. m.*); Transligeritano 5*a*.
9. ieiuniis] in ieiuniis 5. 5*a*.
10. domni] beati d. 5*a*.
spectaret] expectaret 5*a*.
11. clare] clara 5 *cum* 1*a*.
altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
14. introiebant] introibant 5. 5*a* (*at cf. Bonnet p.* 419).
excaecatus est. Tunc, ut diximus] ut diximus exc. est. Tunc 5; ut d. *om.* 5*a*.
16. dominici corporis] c. d. 5. 5*a cum* 1*a*.
17. ac elucente sole] *m. al. in marg. suppl.* 5; ecce, lucente sole iustitiae 5*a*.
21. in mundo] in mundum 5; inmundum 5*a*.
30. contestationem] contestacione 5.
33. altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
36. Merobaudus 5 (*pr. m.*).
Pictavensi] Pectavensi 5 (*pr. m.*).
p. 614, 1. orationi] oratione 5.
sancti] domni 5. 5*a*.
4. ephiphaniorum] epyfan. 5; epiph. 5*a*.
6. mutavit] mutabit 5 (*cf. Bonnet p.* 166).
Balbiacinsi] Balbiacensi 5. 5*a*.
7. debeat] debebat 5. 5*a cum* 2, *approbante Bonnet p.* 692, *n.* 3.
9. At] ad 5 (*cf. Bonnet p.* 161, *n.* 1).

p. 614, 11. contigerit] contigerint 5*a*; cottigerint 5 (*pr. m.*).
12. obtavi] 5 (*cf. Bonnet p.* 180, *n.* 2).
15. Dum autem] Dum haec a. 5*a*; Dum a. has (*m. al. corr.* haec) 5.
17. inpetum] inpitu 5 (*pr. m.*); impetu 5*a*.
19. in navim] in navi 5; in navem 5*a*.
21. quam] quia 5. 5*a cum* 1*a*, *approbante Bonnet p.* 664, *n.* 2.
22. Deum] dñi 5 (*pr. m.*); dō 5*a*.
23. Quodam] Quadam 5. 5*a*.
Gunthramnus] Guntchramnus 5 (*pr. m.*).
Ambiacensim] Ambiacensem 5. 5*a cum* 1*a*.
32. litore] in litore 5; ad litus 5*a*.
p. 615, 3. Viennensi] 5*a*; Vianensi 5 *cum p*.
5. corrueret] corruerat 5 (*pr. m.*).
spumas] spumans 5 *cum* 3.
6. ephilenticum] epellinticum 5 (*pr. m.*); epelempticum 5*a*.
9. suffragia] suffragio 5*a cum* 3.
10. pulsat] pulsabat 5 (*pr. m.*). 5*a*.
13. terrae, ranarum] terruerenarum *corr.* terrueranarum 5; terrenarum 5*a*; terraenarum 3.
desilire] desilere 5; dissilire 5*a*.
16. tenerum] (te *superscr.*)nerum 5; terrens 5*a*.
17. ut] *m. al. suppl.* 5; quod — posset 5*a*; vi *coniecit Bonnet p.* 670, 5, *sed fortasse* ut *tollendum est.*
18. speciem] speciam 5.
19. quem] quam 5.
adora] adoro 5; ora 5*a*.
23. ex qua] ex quam 5 (*pr. m.*).
24. sanctus] Dei *add.*, *sed eras.* 5.
qua] quam 5 (*pr. m.*). 5*a*.
26. recepisse] recipisse 5.
27. abstento] absento *m. al. corr.* absente 5.
28. manuque] manumque 5.
se] *om.* 5.
29. beati] beate 5.
36. prodatur] prodetur 5 (*pr. m.*).
p. 616, 1. obseratos] observatos 5 (*pr. m.*).
Condatinsim] Condatensim 5; Condatensem 5*a*.
2. lacrimis et orationibus deductam] 5. 5*a* (deducta); *om. rell.*
5. exserant] exerant 5 (*pr. m.*). 5*a*; exerceant 5 (*m. al.*).
10. debacchassit] debachassit 5 (*pr. m.*); debachatus sit 5*a*.
18. Remigia] Rimigia 5 (*pr. m.*).
24. vice] cum *add.* 5. 5*a*.
una] :::a, *ras.* ali? 5 (*pr. m.*).
25. febre] frebre 5.
pauperibus] pauperis 5 (*pr. m.*).
27. orationis] *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*; continuatione *m. al. corr.* continua orationi se 5.

p. 616, 27. decubans] decuban::: 5 (*pr. m.*); decumbebat 5*a*.
31. in consuetudine] in consuetudinem 5.
adveniens] ut veniens *recte* 5. 5*a*.
33. refecerit] refeceret 5 (*pr. m.*); reficeret 5*a et m. al.* 5.
famulus] famulos 5 (*pr. m.*).
p. 617, 1. orationem] oratione 5 *cum* 3.
6. obtenes] obteni *pr. m.* 5; obtenuis *pr. m.* 1*a*; obtinebis 5*a et m. al.* 5.
9. Biturigo] Beturigo 5 (*pr. m.*).
12. non] *m. al. superscr.* 5 *et* 2.
15. nutriebat] enutribat 5 (*pr. m.*).
eum] *om.* 5 (*pr. m.*). 5*a*; *m. al. suppl.* 5.
17. undecimo] XI 5; XL 5*a*.
advenit] venit 5. 5*a cum* 2.
21. solemnitatibus] solemnitatis 5 (*pr. m.*). 5*a*.
22. nec credibilia] nen cr. 5 (*pr. m.*); ne incredibilia 5*a et m. al.* 1*a*; ne cui incredibilia *coni. Bonnet p.* 307, *n.* 5.
23. cognovi] agnovi 5.
24. eius] hec *add.* 5; haec *add.* 5*a et m. s. XII.* 1*a*.
25. Sat] *m. al. suppl.* 5; si 5*a*.
27. ephilentici] epilentici 5; epilemptici 5*a*.
31. titubabat] 5; titubat 5*a cum* 3.
32. sacrosancti] sacrosanctis 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 2.
35. clamabat] flamabat 5 (*pr. m.*).
36. dereliquit] derelinquit 5.
facit] Ibi *add.* 5. 5*a cum m. al.* 1*a*.
p. 618, 1. diregit] diriget 5 (*pr. m.*).
2. virtute finem] *m. al.* 5; virtutem 5 (*pr. m.*); finem *om.* 5 (*pr. m.*) *cum* 3.
4. prosternimur] prosternimus 5.
5. mereamur] mereremur 5 (*pr. m.*). 5*a*.
6. valitudinis febrem] multitudinis frebrem 5.
7. debile] debili 5 (*corr.*). 5*a*.
altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
10. aeculeum] ecoleum 5 (*pr. m.*).
de supplice] de supplicem 5 (*pr. m.*).
14. super] supra 5 (*pr. m.*).
altare] altarium 5 (*pr. m.*). 5*a*.
16. poplitae] poplite 5; poplitem 5*a*.
diffluente] difluente 5 (*pr. m.*); defluente 5 (*m. al.*). 5*a*.
17. lumina] lumen a 5 (*pr. m.*).
27 in] *eras.* 5; huic 5*a*.
29. laboris inertes] labori::: nertes 5 (*pr. m.*); laboris iners 5 (*m. al.*); inertes *om.* 5*a*.
30. accesserit] 5; acciderit 5*a*.
39. hisdem] 5*a*; isdem 5.
40. vinita] vineta 5. 5*a*.
p. 619, 1. infestantium] 5; infestantum 5*a*.
5. os] 5*a*; *om.* 5 *et* 1*a* (*pr. m.*).
6. eloquiumque] que *om.* 5; et eloquium 5*a*.
7. Sigibertho] Sigeberetu 5 (*pr. m.*); Sygiberto 5*a*.

p. 619, 8. inminente] inmenenti 5 (*pr. m.*); inminenti 5*a*.
Cenomannicis 5 (*pr. m.*). 5*a*.
9. spem alimonii] *in litura* 5; spem alimonię 5*a*.
in domos] in domus 5 (*pr. m.*); in domibus 5*a*.
10. legatos] legatus 5 (*pr. m.*).
11. in] *om.* 5.
12. a clericis] ad cl. 5; ad ereticis 3.
differebatur] diferebatur 5; differatur 5*a*.
15. Ruccolenus] Rucculenus 5; Rocculenus *semper* 5*a*.
17. ab hydrope] hab edrope 5 (*pr. m.*).
20. qua] quam 5 (*pr. m.*).
24. spectare] expectare 5. 5*a*.
28. et] 5; ex 5*a cum* 1*a*.
p. 620, 3. obseraverant] obsecraverat 5 (*pr. m.*); obsecraverant 2, *corr.*
6. possit] 5; posset 5*a*.
7. emittebat] 5; emittere 5*a et m. al.* 1*a*.
11. sanctam orationem] sancta oratione 5.
15. *in* quaedam *desinit codex Haagensis Musei Meermanno-Westreeniani n.* 10, *fol.* 43'; *a* Religiosa *incipit codex Parisiacus n.* 9733, *fol.* 50, 5.
omne] omnem 5*a cum* 2.
21. transacto] transactis 5.
31. tipi] typi 5; typhi 5*a*.
p. 621, 2. timpora] tempora 5; Peruncta — fronte et temporibus 5*a*.
ut] et 5.
4. enim] 5. 5*a cum* 1*a*.
5. antistitis] antestitis 5.
7. est] Postea ab hoc unguento similem infirmum perunguens, oleo crescente, sanavit et multos deinceps per illud sanitati restituit *ex insequentibus versibus* 21. 22. *huc relata sunt* 5*a*.
9. diaconis] 5 (*dubitante Bonnet p.* 371); diaconi 5*a*.
10. frustris] frustis 5. 5*a cum* 1*a* (*sed cf. Bonnet p.* 176).
11. fractum] factum 5 (*pr. m.*). 5*a et e corr.* 1*a*, *recte*.
12. quae effusa] qui effu::: sa, *ras.* sus 5.
17. coopertum] coopertus 5.
18. diaconem] diacono 5 (*pr. m.*); A. autem diaconum, ut hoc ei ostenderem, 5*a*.
19. adfirmabat] cum *add.* 5*a cum* 3.
20. decernerit] decerneret 5 (*pr. m.*); cerneret 5*a*.
21. postea] basilicam petiit provolutusque diutissime oravit *pro verbis* postea — *l.* 22. restituit, *quae supra l.* 7. *interposita sunt, atque quae h. l. leguntur librarius ex versu* 4. *deprompsit* 5*a*.
23. Allomeris] Alomeris 5.
26. antistitis] antestitis 5.

p. 621, 27. Hierusolymis] Hierosolymis 5; Hierosolimis 5a; Hierosolimam 1c.
28. Osanna] Os: anna, *ras.* i 5.
31. horarum] spatium *add.* 5a, *quod omissum esse statuit Bonnet* p. 528, *vix recte.*
33. clericus] que *add.* 5. 5a.
34. ad] *om.* 5. 5a *cum* 2.
36. et] *om.* 5. 5a.
36. nubs] 5; nubes 5a.
37. possit] posset 5. 5a.
Vigilata] que *add.* 5 (*eras.*). 5a.
p. 622, 1. de basilica] de basilicam 5.
2. ac beatum] ac beati 5; ad beatum 5a.
3. declamantes] et *add.* 5a; libentes ac beati *add.*, *scilicet verba praecedentia,* libentes *pro* (con)lidentes *et* ac beati (*ita pro* ac beatum *etiam supra*), *hic iterata sunt* 5.
7. nulli] ulli 5. 5a *et e corr.* 1a.
9. liberatos] liberatus 5 (*pr. m.*).
14. Multi] enim *add.* 5. 5a.
18. osculatus — velum] osculatum — velum 5; osculato — velo 5a.
21. inlustres] inlustris 5 (*pr. m.*).
23. in altare] in sanctum altarium 5. 5a.
30. quae a cunabulorum] que a: cunabulorum, *ras.* s 5; quas cun. *recte* 5a (*Bonnet* p. 602, *n.* 1, a *sustulit et de vocabulo* accunabulorum *cogitavit*; quae *pro acc. pl.* quas *nonnumquam accipitur, v. Bonnet* p. 393).
31. possit] posset 5a *cum* 2.
33. puellam] puellulam 5; exhibita s. puellula 5a.
35. Hanc] Haec 5 (*m. al.*) *cum* 1a. c.
p. 623, 2. monasterium] monastirium 5 (*pr. m.*).
3. qua] 5; quae 5a *cum* 2.
5. peragrat] peregrat 5 (*pr. m.*) *et Bonnet* p. 487, *n.* 4, *e coniectura*; pererrat 5a; peregerat 1a (*pr. m.*).
6. inpositaque ampullula] inpositamque ampullulae (*corr.* ampullula) 5; impositamque in ampullulam 5a.
8. Renosindus] *m. al. suppl.* 5; *om.* 5 (*pr. m.*). 5a.
11. functuro] *m. al. corr.* defuncturo 5 *et* 1a; functuri 5a; funē turo 1c.
13. febris] frebris 5.
16. habeatur] habetur 5 (*pr. m.*).
cum se] (cum *om.*) si 5.
18. dum reliquos] dumque et rel. (relicos 5) 5. 5a.
sospitati] sospitate 5.
20. Vi enim me] Qui aenim (a me *superscr.*) 5.
inpellit] inpellet 5 *cum* 1a.
21. Sisulfus] Si(sulfus *in litura*) 5; Gisulfus 5a.
22. Cinomanicis] Cinomannicis 5; Cenomannicis 5a.
24. in soporem] in sopore 5 *cum* 1c. 2.

p. 623, 25. videt] vidit 5a *cum* 1c *et m. al.* 5.
28. commisi::: 5; commisisse 1c.
29. ille] illi 5.
30. ait] *om.* 5 (*pr. m.*) *et* 1c.
31. vicos] *m. al. superscr.* 5; cives *pr. m.* 5.
33. decumbemus] 5; decumbimus 5a *cum* 2.
36. emendent] studeant *add.* 5.
p. 624, 6. adivit] 5a; adihit 5; adiit 1c *cum* 2.
8. clausa detenebatur] causa detineb. 5; clausae detinebantur 5a.
9. ab eisdem] ab eiusdem 5.
11. cunctosque] cunctusque 5 (*pr. m.*).
13. viginti] *om.* 5. 5a *cum* 1a (*pr. m.*). c. 2; *cf. l.* 15.
14. palpebris] palpebribus (*corr.* palpebribis) 5, *recte, cf. Bonnet* p. 363.
adicitur] adicietur 5.
16. beatum] beati 5. 5a.
22. beati sepulchrum] beatum s. 5a; sepulchrum (beati *m. al. suppl.*) 5.
oraret] ora(ret *m. al. add.*) 5; orat 5a.
27. occultamus] hocc::imus 5 (*pr. m.*); occulimus 5a; ocultamus 1c.
32. illius] 5; illi 5a (*cf. Bonnet* p. 528).
33. nihil in eo] 5. 5a; nihili nec 1c *cum* 1a (*pr. m.*).
36. quodam] 5; quoddam 5a (*cf. Bonnet* p. 396).
39. dimissis 5 *cum* 1c.
p. 625, 1. condam] 5 *cum* 1c (*ut infra*).
confessoris] beati *add.* 5. 5a.
At] ad 5.
2. respiravit] despiravit 5.
3. et] ad 5.
sopitos] sopitus 5 (*pr. m.*).
7. quod caruerat] quo dicauerat 5; quo caruerat 5a.
recepit] recipit 5 (*pr. m.*).
Maroveus Pictavis antistis] (Ma *m. al. in litura*)roveus Pictavos (?) antestitis 5 (*pr. m.*); Meroveus Pictavus a. 5a.
9. Helari] *m. al.* 5; :leri 5 (*pr. m.*); Hilari 1c; Hilarii 5a.
praeconandus] praeconandum 5 (*pr. m.*).
10. concive] civē 5 (*pr. m.*); cive 5a.
11. Vultaconum] Vultaconnum 5 (*pr. m.*). 5a *cum* 1a; Vultacomium 1c.
Pictavinsem] Pictavensim 5; Pictavensem 5a; Pintavinsim 1c.
12. stratu] strato 5. 5a.
quod matutinis] eo ad matutinus 5 (*pr. m.*); quo ad matutinos 5a, *recte.*
13. commovi solet] commo(vi solet *m. al. in litura*) 5; commotio fit, resonans aud. 5a.
cubili] cubiculi 5.
14. choros] chorus 5 (*pr. m.*) *cum* 1c.
16. nec se, ut esset] nec (se ut est *eras.*) 5; nec se ut est 5a *cum* 1c (*cf. Bonnet* p. 756).

p. 625, 21. Condatensim] Condatensem 5*a*.
vigiliae] vigilias 5 *et* 1*a* (*m. al. corr.*). *c.*
22. Et spectante] 5; Expectante 5*a*.
23. super] s : : per 5 (*pr. m.*); per 5*a*; seper 1*c* (*cf. supra p.* 611, 26), *sed* super *h. l. maluit Bonnet p.* 632.
quae] qui 1*c*.
26. Leodulfus] 5; Leudulfus 5*a*.
27. moratus] comoratus (?) 5 (*pr. m.*); remoratus 5*a*.
29. ripam] rivam 5.
31. spectare] expectare 5*a*.
36. cuius] cui 5. 5*a*.
bos] bus *pr. m.* 5.
domos] domus 5 (*pr. m.*). 5*a*.
p. 626, 2. beati antistitis] (beati *m. al. suppl.*) antestitis 5.
6. altare] altarium 5. 5*a*.
8. Carnonensi] Carnonense 5 (*pr. m.*); Carnotensi 5*a et* 1*c cum m. al.* 1*a*.
15. osculatur] osculat 5; obsculat 1*c*.
16. praestolat] pr(a)estolabat 5 (*pr. m.*) *cum* 1*c*; prestolabatur 5*a*.
19. spectantibus (expectantibus 5*a*)] que *add.* 5 (*eras.*). 5*a*.
qua] 5; quae 5*a*.
21. qui a foris] qui : foris 5; quę foris 5*a*.
23. dissentericus] desentericus 5.
pusulis] pus : : : is 5 (*pr. m.*); pustulis 5*a*.
24. et] ad 5.
beato] beati 5 (*pr. m.*).
29. pulverem] pulvere 5. 5*a cum* 1*c*.
30. e] a 5*a et* 1*a e corr.* (*cf. Bonnet p.* 614, *n.* 1).
31. febre] frebre 5.
32. grassante] crassante 5 *cum* 1*c*.
33. in inguine] in incuine 5 (*pr. m.*); in insanguine 5*a*.
ad] *om.* 1*c*. 5. 5*a*; *expunxit Bonnet p.* 594, *n.* 2.
p. 627, 1. ad eum] ad locum 5. 5*a* (*cf. Bonnet p.* 383, *n.* 5).
6. At] ad 5.
10. sensus — fraudatus] sensa — fraudata 5 (*pr. m.*). 5*a*, *recte*, *cf. p.* 652, 13 (*Bonnet p.* 357).
11. Baiocasinsis] Baiocasinis 5 (*pr. m.*); Baiocasensis 5*a*.
14. equo] ilico *m. al. in rasura* 5, *recte*.
15. nemini] nemine 5*a*; *locus periit* 5.
17. ob negatam fugae libertatem] obnegata f. libertate 5*a*; *periit* 5.
20. sancto] sc(ō *m. al. in litura*) 5; sancta 1*c*; beato 5*a*.
21. qua] quae 5 (*pr. m.*). 5*a cum* 2.
23. amentia] dementia 5 (*pr. m.*). 5*a*.
24. menses] annos 1*c*.
26. vinum] vino 5. 5*a cum* 2, *sed* itcrum — obiit *m. al. in spatio vacuo relicto suppl.* 5.
27. quaque] 5; quaeque 5*a*.

p. 627, 27. sunt] sint 5 (*pr. m.*).
28. Paula] Puella 5. 5*a cum m. al.* 1*a*, *recte*; *cf. p.* 608, 16.
ex Lexoensi] ex Lesuensi 5; in Alexoense 5*a*.
vero] viro 5 (*pr. m.*).
30. cum sui] *m. al.*, cui *pr. m.* 5.
35. detergit] tergit 5*a*; *periit* 5.
recepit] recipit 5 (*pr. m.*).
p. 628, 1. spectante] expectante 5*a*.
5. pallidam manum] pallida manum 5. 5*a*.
6. Pictavensis] Pectavensis 5.
7. unguibus] que *add.* 5. 5*a cum m. al.* 1*a*.
ipsis] ipsius 5.
9. expectatis] 5*a*; spectatis 5 *cum* 1*c*. 2.
int:egro, *ras.* r 5. 5*a*.
13. aiens] 5*a*; agens 5 *et* 1*c e corr.*
vespera] vespiram 5 (*pr.m.*); vesperam 5*a*.
16. cum fletu] 5; cum *om.* 5*a*.
17. sana eris] 5; saneris 5*a*; saneberis 1*c*.
19. clauserant] clauserunt 5*a*; *periit* 5.
22. Iohannis] Hioannis 5.
23. adit] *corr.* adiit 5 *cum* 1*a*, *et sic* 1*c*.
25. operare] operari 5. 5*a*.
26. pusulis] pusilis 5 (*pr. m.*); pustulis 5*a*.
29. per q. mensuum spatio] per quatuor mensuum spatium 5; per q. mensium spatium 5*a*.
30. cuiusdam] civis *add.* 5. 5*a*.
32. Parisiacus] Parasiacus 5*a*, *ubi l.* 31. qui — *l.* 34. corpus eius *pr. ut videtur m. in rasura minore suppl.*
per melancoliam] per malancoliam 5 *cum* 1*a*. *c* (*pr. m.*); melancolia 5*a*.
33. fecem] fece 5. 5*a cum* 1*c*. 2.
34. omne corpus] omnis corpus 5.
pusulis] 5; pusculis 5*a*.
36. vulgatis 5*a*; vulgantes 1*c*; *periit* 5.
37. expetit] expetiit 5*a cum* 1*c*; *periit* 5; *cf. p.* 629, 10.
38. restituitur] restitutus est 5*a*; *periit* 5.
p. 629, 10. expetit] 5; expetiit 5*a*.
libertati s. ac sospitati] libertati s. ac sospitatis 5 (*pr. m.*); libertate s. ac sospitate 5*a*.
15. in puplicis | *desinit codex Parisiacus n.* 9733, *fol.* 57′, 5.
16. erat] aderat 5*a*.
17. mihi erat] erat m. 5*a*.
19. arbitror divinitatis esse] d. e. a. 5*a*; d. a. e. 1*c*.
21. praestolarem] prestolarer 5*a cum* 2.
23. unam] unum 5*a*.
p. 630, 1. ut credo] 5*a*; ut hace 1*a*. 2.
3. Dum h. cogito ac revolvo] d. h. cogitarem ac revolverem 5*a*; *cf. Bonnet p.* 685.
6. tegit] tetigit 5*a*.
11. in] *om.* 5*a*.
13. purgetque] que *om.* 5*a*.
16. sinistrae f. parte] sinistra f. p. 5*a*.

p. 630, 20. quondam de] de quodam *5a*.
23. Explicit liber II] E. l. secundus de virtutibus beati Martini pontificis *5a*.

p. 631, 1. *a* XIII. *incipit codex Turonicus n.* 1521, *saec. IX, fol.* 30—35, 5.
5. aure] auri *5a*; *locus periit* 5.
11. abstulerunt] abstulerant 5. *5a cum* 1*a*.
facultatem] *m. al. suppl.* 5; hereditatem *5a*.
17. De homine] Item de alio 5. *5a*.
24. Agusto] 5; Augusto *5a*.
26. Catalaunensis] Catalaunen(sis *m. al. in litura*) 5; Catalaunensi *5a*.
35. debito] 5. *5a*.
37. omni corpore] omnis c. 5 (*pr. m.*); *haec om. 5a*.
38. a frigoribus sanato] a frigore s. 5 (*pr. m.*). *5a*; a frigoras s. 5 (*m. al.*) *cum* 1*a*, *probante Bonnet p.* 353, *sed* s *per scripturam continuam geminatum est, ideoque* a frigora s. *coniciam, collato loco p.* 559, 21, a frigora (frigore *5a*) occupati.
40. disenterico] desenterico 5 (*pr. m.*).

p. 632, 4. Incipit liber III. feliciter] feliciter *om.* 5; In Dei nomine incipit liber tertius de miraculis sancti Martini *5a*.
5. Tertio, o. Chr., libello] Tertium, o. Chr., libellum 5 (*pr. m.*). *5a*.
beati] sancti *5a*; *periit* 5.
7. Nam] si *add. 5a et m. al.* 1*a*; *periit* 5.
11. sistere] sistire 5 (*pr. m.*).
14. quod] q(đ *e corr.*) 5; quae *5a*.
17. timpora] tempora 5 (*pr. m.*).
19. 30. recepi] recipi 5 (*pr. m.*).
21. primum] primo *pr. m.* 5.
27. proicere] proiecere *5a*; *periit* 5 (*cf. Bonnet p.* 123).
29. qui] quod *5a*.
faucesque] faucisque 5 (*pr. m.*).
30. egrederer] egredirer 5.
32. discessisse] descendisse *5a*.
tantum] tamen *5a cum pr. m.* 1*a*.
33. iniuria] iniuram 5 (*pr. m.*); iniuriam *5a cum* 2.
36. in domo] in domum 5 (*pr. m.*).
38. Ad beati] defertur *add.* 5. *5a*.
40. de festivitate die] die festivitatis *5a*.

p. 633, 1. quam] q : : *eras.* 5; qui *m. al. corr.* qua *5a*.
9. dominicae resurrectionis] r. d. 5. *5a cum* 1*a*.
10. inpositumque triticum] *m. al.* 5; inpositum triticum *pr. m.* 5; imposito tritico *5a*.
12. incisumque — fustem] *m. al.* 5; incisum — fustem 5 (*pr. m.*); inciso — fuste *5a*.
13. vigilias celebratas] 5; vigiliis caelebratis *5a cum* 2.
16. repetiit] repetit 5 (*pr. m.*). *5a*.
19. Lemovicino] Limovicino 5 (*pr. m.*).
facere] facire 5 (*pr. m.*).

p. 633, 21. antistitis] antestitis 5.
23. lumen] 5; lumine *5a cum* 2.
26. nimia] nimio 5 (*pr. m.*).
27. febre] frebre 5.
33. Andecavinsi] Andecavis 5 (*pr. m.*); Andegavis *5a*.
35. pandere] pandire 5 (*pr. m.*).
37. oratione] orationi 5 (*pr. m.*). *5a*.

p. 634, 1. 9. 11. antistitis] antestitis 5.
3. Hispaniis] Hispanis 5 (*pr. m.*).
4. Chilpericum] Chilbericum *5a*.
5. catholicos] catholicus 5 (*pr. m.*).
10. eius] 5; meus *5a*.
14. solo] solum 5 (*pr. m.*).
15. hic nascitur. Cum autem trium mensuum esset]|citur — mensuum *perierunt, textu mutilato, sed* esset *extat* 5; ego nascor. C. a. tr. mensium essem *5a*.
16. febre] frebre 5.
papillam] 5; papillas *5a*.
neque] ne 5 (*pr. m.*).
17. valeret] valerem *5a*.
20. altare] altarium 5 (*pr. m.*). *5a*.
incerti] 5; incerta *5a*.
22. qua] *m. al.* 5; qui 5 (*pr. m.*); quibus *5a*.
23. aliae q. infirmitates] *m. al.* 5; alii q. i. 5 (*pr. m.*); aliis q. infirmitatibus *5a*.
emundarentur] emundaremur *5a*.
24. opereris] 5; operaris *5a*.
25. audivimus] te *add.* 5; de te *add.* *5a*.
26. veneno] venenum 5 (*pr. m.*). *5a cum* 2.
apparebit] apparebit : :, *ras.* ur 5.
28. accendimur] 5 *et pr. m.* 1*a*. 2, *ideoque certum, licet dubitet Bonnet p.* 411, *n.* 2; accendimus *5a*.
29. altare] altarium 5 (*pr. m.*); altari *5a*.
30. altare] altarium 5 (*pr. m.*). *5a*.
33. Deus] *om.* 5. *5a*.
34. restituis] restitues 5 (*pr. m.*) *cum* 1*a*.
37. Pectava] Pictav(a *m. al. in litura*) 5; Pictavo *5a*.

p. 635, 3. extensum] extenso 5 (*pr. m.*). *5a*.
pede] ñ *add.* *5a*.
6. Advenienti] Adveniente 5 (*pr. m.*). *5a*.
9. doloribus] me *add.* 5 (*eras.*). *5a cum m. al.* 1*a*.
10. adfigens] et *add.* 5 (*eras.*). *5a*.
11. posset] possit 5.
14. antistitis] antestitis 5.
16. quae] 5; qui *5a*.
18. Andecavo] Antecavo 5 (*pr. m.*); Andegavo *5a*.
23. ei pulvere parumper exhiberent de sepulchro] ei parumper exh. de sepulchri pulvere (*at* de sep. pulv. ad bib. *evanuerunt* 5) *recte* 5. *5a*, *cf. p.* 601, 29: parumper de pulvere basilicae.
25. Wiliachari] Vi(l *m. al. in litura*)iachari 5; Wiliacharii *5a*.
29. sancti] sancte 5; sanctae *5a*.

p. 635, 31. seriem] seriei 5. 5*a* (serie *coni. Bonnet* p. 333).
proclinus] proclivus 5 (*pr. m.*). 5*a*.

p. 636, 1. Gundulfus] Guldulfus 5 (*pr. m.*); Gundolfus 5*a*.
Gunthario] Gunthatico 5*a*.
2. Chlothari] Chlothario 5 (*pr. m.*); Chlotharii 5*a et* 5 *e corr.*
3. in arbore] 5; in arborem 5*a*.
matura] mitia *recte* 5*a*; : : : : a 5.
5. ad eundum] ad eundem 5 (*pr. m.*); ad eandem 5*a*.
11. scilicet ut] sc. et 5 (*pr. m.*); ut sc. 5*a*.
12. a regem] a rege 5. 5*a*.
14. antea] ante a 5.
sustentatus] sustentantibus 5*a*; sustentat : : us 5.
17. Lemovicino] Lemoui : no 5 (*pr. m.*).
recepit] recipit 5.
18. fingere] 5; figere 5*a*.
20. emissionem] 5; immissionem 5*a*.
21. a terra] a terra :, *ras.* m 5.
super] que *add.* 5. 5*a*.
23. munire] monire 5 (*pr. m.*) (*cf. Bonnet* p. 136).
33. affectibus] effectibus 5*a*; . . fectibus 5 (*cf. Bonnet* p. 296, *n.* 3).
in populos] in populis 5*a*; pop. *periit* 5.
34. recepit] recipit 5 (*pr. m.*).
37. incolomes] incolomens 5 (*pr. m.*) (*cf. Bonnet* p. 340).
38. Reminsim] Remensis *m. al. corr.* Remensim 5; Remense 5*a*.

p. 637, 2. antistitis] antestitis 5.
3. referendarius] reverendarius 5. 5*a*.
Sigiberthi] Sygiberthi 5; Sigiberti 5*a*.
4. Sed — 5 advertere] *soli* 5 (*m. al. delevit*). 5*a*.
5. oppilatam] 5. 5*a et ego e coniectura.*
loquebamur] loqoibamur 5; loquebar 5*a*.
9. loquerer] loquirer 5.
10. confusus] 5. 5*a*.
11. dulcissime] dilectissime 5. 5*a*.
15. aliquis] : : (*ras.* ut) aliqui(s *m. al. in litura*) 5; aliquid 5*a*.
ad] *om.* 5*a*; *periit* 5.
16. camerae] per cameram 5*a*; *periit* 5.
17. domo] domum 5*a*; *periit* 5 (*cf. Bonnet* p. 356, *n.* 4).
21. Abrincatinus] Aprincatinus 5. 5*a*.
23. multoque] que *om.* 5. 5*a cum* 2.
implorat] in(m)plorabat 5. 5*a*.
antistitis] antestitis 5.
24. spectantibus] expectantibus 5*a*.
26. postea rediens] post te adiens 5 (*pr. m.*); postea adiens *recte* 5*a*.
28. operam] ope | rame 5; opera 5*a*.
29. lumen] 5; lumine 5*a cum* 2.
31. per tr. a. curriculum] per tr. a. curriculo 5 *cum* 2 (*pr. m.*); per tr. a. curricula 5*a*.

p. 637, 31. ad] 5; *om.* 5*a cum* 2.
32. visitatus] visitatis 5 *cum* 2 (*pr. m.*).
34. Sed] et *add.* 5. 5*a*.
36. et] ac 5*a*; *periit* 5.

p. 638, 1. qua] quae 5*a*; *periit* 5.
2. assidue adsistens] (a. *om.*) insistens 5*a*; *periit* 5.
ac manibus] manibusque 5*a*; *periit* 5.
6. claritate mutata] clarita : : ta 5; cl. multatus 5*a*, *procul dubio e coniectura* (*cf. Bonnet* p. 296, *n.* 4).
Condatensim] Condatensem 5 (*pr. m.*). 5*a*.
7. antistitis] antestitis 5.
praesidii] praesidium 5. 5*a cum* 2, *recte; cf. Bonnet* p. 548, *n.* 1.
cancellus] cancellos 5. 5*a*.
11. saepe] semper *recte* 5. 5*a*.
14. Andecavensis] Andicavensis 5; Andegavensis 5*a*.
15. 16. febre] frebre 5.
artibus] artubus 5. 5*a cum* 2 (*cf. Bonnet* p. 338).
16. elocutione] elocucio 5 (*pr. m.*); locutione 5*a*.
17. proicitur] proiecitur 5 (*pr. m.*).
18. facultati] facultatem 5 (*pr. m.*).
21. *in* quamquam *desinit codex Turonicus n.* 1521, *fol.* 35', 5.
27. repleret] repleretur 5*a cum* 2 (*cf. Bonnet* p. 629, *n.* 4).
28. ei vir q.] vir q. ei 5*a*.
comptus] compositus 5*a*.
fronti] in fronte 5*a*.
32. horis matutinis] ad matutinos *recte* 5*a*.
33. clarificata] glorificata 5*a*.
39. a beati Martini aede] ad beatam M. aedem 5*a*.
40. desideret] desiderat 5*a*.
42. ut tua hoc oleum benedictione sanctifices] ut me hoc oleo benedictionis s. 5*a*.
44. perfundatur] perfundamus 5*a*.

p. 639, 4. domi] domum 5*a*; domui *coni. Bonnet* p. 578.
9. debilitate] debilitata 5*a*.
13. Andecavo] Andegavo 5*a*.
14. manum] manuum 5*a* (*cf. Bonnet* p. 338).
perdidit usum] perdito usu 5*a*.
15. necusque] *pro 'nexusque' olim accepi* (*cf. I,* p. 921), *sed* nervique 5*a et m. al.* 1*a*, *cf.* p. 613, 25: ita ut, contractis in poplitibus nervis, calcaneos ad crura coniungeret, *et* p. 646, 28: contractis in poplite nervis, calcaneis ad crura deductis.
16. diverterent] diverterunt 5*a*.
sicque] per *add.* 5*a*.

p. 639, 18. Floridus] enim post baptismum vocatus est *add.* 5a, *cf. p.* 691, 22: quem quasi victorem futurum mundi Nicetium in baptismo vocitavit.
23. cuidam] cuiusdam 5a (*cf. Bonnet p.* 396, *n.* 3).
24. lignum ipsum] i. l. 5a.
26. in palma] in palmam 5a.
29. die] diei 5a.
macularet] violaret 5a.
redemptionis sacrae resumptionis nostrae] resurrectionis s. redemptionis n. *recte* 5a.
34. beati confessoris] c. b. 5a *cum* 1a.
35. cibi] cibum 5a.
vinumque ore libans] vinumque praelibans 5a, *cf. p.* 610, 35: praelibatus (*Bonnet p.* 280).
p. 640, 1. Andecavo] Andegavo 5a.
6. qui] quod 5a *cum* 1a. 2 (*cf. Bonnet p.* 518, *n.* 1), *recte.*
10. sancti] beati 5a.
abscedit] abscedet 5a.
12. aieret] ageret 5a.
13. locum sanctum] s. l. 5a.
14. ablato] (5a); ablata *cum* 1a. 2 *scripsit Bonnet p.* 504.
16. Marciacinsim] Martiacensem 5a.
23. cum] *om.* 5a.
24. adprehensus] deprehensus 5a.
26. mollitiem] mollitiam 5a.
32. ulla] aliqua 5a.
33. Cum] que *add.* 5a.
36. potui] potum 5a *cum* 2, *sed cf. p.* 647, 21, *Bonnet p.* 357.
p. 641, 1. Badegyselus Cenomannorum] Bachgisilus Cennomannorum 5a.
4. Agustus] Augustus 5a, *sed cf. Bonnet p.* 143.
5. laborat] laboraret 5a.
reductus] reductis 5a.
10. puellulam] puellam 5a.
16. decursis] recursis 5a.
17. basilicam] sancti *add.* 5a.
qua] quae 5a.
19. alias] dum aliis *recte* 5a: *repertum igitur est* dum, *quod Bonnet p.* 686, *n.* 2, *auctoris neglegentia praetermissum esse credidit, dum idem l. c. p.* 296. cum *post* Igitur *inserit.*
21. potuque] que *om.* 5a.
22. adsistens] insistens 5a.
23. conplexuit] conplevit 5a, *sed cf. Bonnet p.* 408.
27. cautior] cautius 5a.
ei haec] haec ei 5a.
28. matutinis] ad matutinos *recte* 5a.
29. obviam habui] obvium habui 5a, *recte*; *cf. Bonnet p.* 280, *n.* 1.
30. domui] domi 5a.

p. 641, 32. vale dicta] vale dicto 5a, *sed cf. Bonnet p.* 480.
tanto o. m. glutino] tanta o. m. conglutinatione 5a *per interpolationem, cf. p.* 646, 12.
33. palpebribus] palpebris *male* 5a.
possim] possem 5a *cum* 2.
p. 642, 2. effatus] affatus 5a.
10. manumque] manuumque 5a *cum* 2.
13. admittitur] persuadere potuisset 5a *licenter.*
viri praesentia] vere praesentia sancti *recte* 5a.
19. libertis] liberis 5a.
30. quiddam] quaedam 5a.
34. perpetratum] est *add.* 5a.
37. igni] igne 5a.
p. 643, 6. quod] quem 5a *cum* 2.
7. capsella] a capsella 5a.
14. sancti] sanctam 5a.
15. orationi] oratione 5a.
18. recedunt] ita abscedunt 5a.
22. discutimus. Venit] discussimus. Venit igitur 5a.
25. sospitem] sospitate:, *ras.* m 5a.
27. Pectavo] Pictavo 5a.
29. igitur] iterum *recte* 5a.
30. abducere] abduci 5a.
31. libertati] libertate 5a.
32. Hisce diebus] His etenim d. 5a.
38. Sessionico in pago] Suessionico p. 5a.
p. 644, 2. expeteret] expetierat 5a.
11. possit] posset 5a *cum* 2.
19. ac] 5a *cum* 2.
24. Chardegysilus] Chardegisilus 5a *cum* 2.
Gyso] Giso 5a.
27. Ante annum tertium] Anno tertio 5a.
28. incomode] incommodo 5a.
30. alium] capere *add.* 5a, *cf. p.* 634, 17: accipere, *p.* 801, 5: nec alium cibum sumere (*cf. Bonnet p.* 138, *n.*).
31. die sexto] s. d. 5a.
altare] altarium 5a.
33. obiisset] obiret 5a *cum* 1a. 2 (*emendatum p.* 883, 38).
36. accurrit] occurrit 5a.
37. lac] lacte 5a *cum* 2.
38. His] etenim *add.* 5a.
39. quae] quod 5a.
p. 645, 2. de] sancto *add.* 5a.
4. in morte] 5a *cum* 2.
8. Adpensus] 5a.
14. adpensus] apprehensus 5a, *sed cf. l.* 8.
25. oratione] itaque *add.* 5a.
27. Mulier] erat *add.* 5a.
28. inhibebat] inhi¦abat 5a.
31. dominicae] dominica 5a; *sed cf. l.* 35.
esset] sit 5a.
32. palma] palmis 5a.
38. iudicio] 5a *solus cum p.*

p. 646, 2. Ex hoc nullus medici se credens posse fomento s.] Et hoc nullius medici nisi virtute ipsius sancti credens p. (fomento *om.*) s. 5*a* (*cf. Bonnet p.* 397, *n.* 6).
8. extemplo] Et sic *add.* 5*a*.
9. confessa] culpam *add.* 5*a*.
10. conpunctae] cōpuncta 5*a*.
20. beatus antistis] beati antistitis 5*a cum* 2.
23. tertium] trium 5*a*.
26. quondam] quendam 5*a* (*cf. Bonnet p.* 396, *n.* 3).
obdormivit] obdormiens 5*a*.
28. contractis ac retortis extrorsum] contrahitur ac retortis retrorsum 5*a*.
31. domui] domi 5*a* (*cf. Bonnet p.* 578).
33. circumiens] circuiens 5*a* (*sed cf. Bonnet p.* 154, *n.* 7).
34. duo] que *add.* 5*a*.
37. in crastinum secunda diei hora] in crastinam secundae d. horam 5*a*.
possit] posset 5*a*.
38. et] 5*a cum* 2.
40. ferreretur] ferretur 5*a et* 1*a e corr.*
potui] potuit 5*a cum m. al.* 1*a*.
p. 647, 9. ad visitandam] ad visitandum 5*a*.
10. Cavellonensis] Cavillonensis 5*a*.
14. arripuit] arripit 5*a*.
18. expetita beati Martini basilica] expetit ad b. M. basilicam 5*a*.
in loco illo] in illo l. 5*a*.
vigilia] se *add.* 5*a*.
21. reiceret] reiicerat 5*a*.
25. sentirem] sustinerem 5*a*.
30. robor] robora 5*a*.
agridium] tigridium 5*a* (*cf. ea quae scripsi p.* 934 *et Bonnet p.* 219. *Gr.* δακρύδιον).
31. hisopum] ysopus 5*a*.
pyretrum] byretrum 5*a*.
33. Sufficiant — 35. populari] *om.* 5*a*.
37. omni] omnium 5*a*, *recte* (omni *pro genetivo accepit Bonnet p.* 342, *n.* 1).
p. 648, 1. Capitula libri IV] Incipiunt capitula libri tertii (*sic!*) de virtutibus sancti Martini *praescr.* 5*a*.
6. Theodulfi] Teudulfi 5*a*.
7. infirmitatibus] infirmis 5*a*; infirmitantibus *coni. Bonnet p.* 196, *n.* 2.
12. Blederico] Bliderico 5*a cum textu.*
16. cera transmisit] caeram votavit 5*a*, *ubi* ceram vovit *praescripta sunt textui.*
23. contracto directo] caeco ac debili sanato 5*a*.
24. caeca ac debile sanatis] contracta et caeca sanata 5*a*.
25. inerguminisque] atque energuminis 5*a*.
28. Nonnichii] Nonichii 5*a*.
30. Pectavensis] Pictavensis 5*a*.
31. Loeodiacinsis] Locutigiacensis 5*a*.
32. ut oriretur obtenuit] oriri o. 5*a*.

p. 648, 35. et debile] ac debilitato 5*a*.
39. paralyticis et inerguminis] energuminis ac par. 5*a*.
40. Item] *om.* 5*a*.
p. 649. 5. *post titulum* 45. *haec addita sunt:* XLVI. De omnibus membris multato. XLVII. De incendio Burdegalensis urbis sancti meritis extincto, *quae procul dubio eodem modo interpolata sunt, quo ea quae in aliis libris h. l. subsequuntur.*
6. Liber IV] de virtutibus sancti Martini episcopi atque confessoris *add.* 5*a*.
8. magnificat] magnificant 5*a cum* 1*a*. 2 (*e corr.*).
9. copulatur] copulantur 5*a*.
11. reverentes] reverentiae 5*a et m. al.* 1*a*.
13. commovemur] commonemur 5*a cum* 2.
16. verum] etiam *add.* 5*a*.
17. resecant] ita *add.* 5*a*.
18. illinc restingant aeternas] ita illic restringant flammas aet. 5*a*.
19. illic] ita illic 5*a*.
20. illic] ita illic 5*a*.
23. detenebatur] detinetur 5*a*.
24. orbi peculiare] orbe peculiare 5*a*.
26. tantis in nos morborum obpressis generibus] t. nos m. oppressos g. 5*a* (*cf. Bonnet p.* 525, *n.* 1).
31. etenim] iam 5*a*.
32. memoria] mea *add.* 5*a*.
p. 650, 3. fudi] fundo 5*a*.
a pendentibus] appendentibus 5*a*.
iniectum] 5*a cum* 1*a*. 2; filum *interpolavit Ruinart, approbante Bonnet p.* 596, *n.* 7, *sed infra l.* 10. *iterum* 'a dependentibus velis' *membrum aegrotum tangitur neque* 'a filo'.
6. velim] vellem 5*a cum* 2.
9. post die tertio] post diem tertium 5*a cum* 2.
10. tactamque] tactoque 5*a*.
13. *caput* 4. *ante* 3. *transpositum est* 5*a*.
15. delatum] delato 5*a*.
19. sancti] sancto 5*a*.
21. virtute] obtentu 5*a*.
22. Childeberthi] Childeberti 5*a*.
23. suillae] suilli pecoris 5*a* (*cf. Bonnet p.* 275).
28. supradicti] super scripti 5*a*.
p. 651, 6. qua] in qua 5*a*.
14. dextera] dextra eius 5*a*.
18. relevamini adpenso] relevate appensum 5*a*.
21. velit abscidere] vellet incidere 5*a*.
Dicentibus tum praeterea famulis: 'Noli] dicentibus: 'In mimo ioculari, tum praeterea famulo tuo noli 5*a*, *recte, nisi fallor, comparatis verbis l.* 15: mimus regis, qui ei per verba iocularia *et l.* 27: famulum.

p. 651, 24. altare] altario *5a*.
fudit ad Dominum] ad D. f. *5a*.
30. Palladius] Pallidius *5a*.
31. petiit] expetiit *5a*.
32. suscipere miracula, qua] suspicere mirabilia, qua *5a*.
38. Dagobaldus] Degawaldus *5a*.
39. in tantum] et in tanto *5a*.
p. 652, 1. stratu] strato *5a*.
3. Est] Est et *5a*.
sapphirino] saphyri *5a*; saphirino *Bonnet p.* 212, *n.* 7.
5. accentu] accessu *5a* (*cf. Bonnet p.* 268, *n.* 3).
advenerit] ut *add.* *5a*.
8. Bodilo] Bolido *5a*.
13. reddat] reddit *5a*.
14. Bliderícus] Blidiricus *5a*.
20. cum eadem] cum eodem *5a*.
24. penes s. M. ditione] p. s. M. ditionem *5a* (*cf. Bonnet p.* 582, *n.* 2).
25. vixero] advixero *5a*.
28. haec virtute] ob virtutem *5a*.
viro f. V. non r., acceptis filiis] qui acceptis filiis profuisset. V. non r. *5a*.
33. quaereret] peteret *5a*.
35. altare] altario *5a*.
37. virtute] se *add.* *5a cum* 2.
p. 653, 1. Dominum] Deum *5a*.
3. Aunacharius] Aunicarius *5a*.
Autisioderensis] Autisiodorensis *5a*.
5. domum] domui *5a*; *cf. p.* 502, 12: domi — reportat (*cf. Bonnet p.* 578, *n.* 2).
6. Baudegisilus] Baudigisilus *5a*.
Andecavensis urbis] Andegavensi, *om.* u. *5a*.
7. debilitatus] debilitatis *5a*.
12. domi i. restitutus est] domui i. restitutus est *5a*; *cf. p.* 660, 28.
13. Ausciensi] Ausiensi *5a*.
14. longa conpeteret] longinqua peteret *5a*.
16. invocat nomen] nomen invocabat *5a*.
18. ad luminaria basilicae tuae] b. t. ad l. *5a*.
20. insedit] incidit *5a*.
21. alveare reconditum] alveari conditum *5a*.
domi detulit] domum d. *5a*.
22. amplius] plus *5a*.
23. fossa] fossam *5a*.
25. renum gravissimum perferebat dolorem] renium gravissimo dolore detinebatur *5a*.
p. 654, 1. ossiculum] osciculum *recte* *5a cum* 2, *cf. Bonnet p.* 193, *n.* 1, 460, *n.* 5.
renum] renium *5a*.
6. post tergum] postergum *5a*.
13. Pectavensim] Pictavensem *5a cum* 2.
14. ambigeri] ambigi *5a cum* 2.
16. Leodoaldus] Leodwaldus *5a*.
cuiusdam Baudeleifi de v. Andecavensi] ciusdem Baudelii v. Andegavensi *5a*.
p. 654, 21. somnium] somnum *et add.* dicens *5a*.
26. doloribus vexata] v. d. *5a*.
32. Litoveus] Litovius *5a*.
34. ad hanc i. regressus f. solemnitatem] adhuc i. r. f. ad s. *5a*.
p. 655, 2. auxilia] basilicam *5a*.
10. auferens, frustram — effractam posuit] aufert et frustum — effractum p. *5a*.
11. debacchabat] debachabatur *5a*.
12. frigoris] frigore *5a*.
modico] modica *5a*.
14. Silluvius] Siglevius *5a*.
Baiocassinus] Baccasinus *5a*.
quiddam operaret] quaedam operaretur *5a*.
15. tremere coepit] c. tr. *5a*.
16. spectaculum] expectaculum *5a* (*cf. Bonnet p.* 149).
17. ad integre] ad integrum *5a* (*cf. Bonnet p.* 483, *n.* 9).
18. aurium] artuum *recte* *5a*.
19. veniens] adveniens *5a*.
21. dissimili virtute] dissimilem virtutem *5a*.
Ermegundis Andecavensis] Ermingundis Andegavensis *5a*.
22. Croviensis] Croveensis *5a*.
23. Bricilonno] Bricellonno *5a*.
24. In huius etiam solemnitatis] In huius e. solemnitate *5a*; *cf. supra p.* 644, 5: In hac solemnitate.
virtute] virtutes *5a*.
25. persenserunt] praesenserunt *5a*.
annis] annos *et add.* adveniens basilicam sancti illuminatus est *5a*, *quae meliorem aspectum praebent* (*cf. p.* 654, 37 *sq.*: ad basilicam accedens, virtute beati confessoris inluminatus est), *quam quae in editione principe* (*p*) *subsequuntur*: ad basilicam prefati antistitis veniens visum recipit.
Domnitta post tres et] *om.* *5a et p.*
tres insuper alii] Insuper alii tres *5a*.
28. parentibus] a parentibus *5a*.
30. exanimari] examinari *5a cum* 1*a*. 2.
36. Childeberthi] Childeberti *5a*.
p. 656, 1. fuisse] testatus est *add.* *5a*.
4. Nihil minus] Nihilo minus *5a*; *sed cf. p.* 342, 18; *Bonnet p.* 338, *n.* 4.
obducto clave] obducta clavi *5a*.
6. disicit pulpita] p. disiecit *5a*; p. d. 1*a*.
7. sublevatos] sublevantes *5a*.
produxit] perduxit *5a*.
12. *Cap.* 27 *et* 28. *desiderantur* *5a*.
20. Pectavarum] Pictavarum *5a cum* 2.
24. ambularem] ambulassem *5a*.
Dicit] dixit *5a*.
p. 657, 1. Pectavam] ad Pictavem *5a*.
6. ibi D. m.] m. ibi D. *5a*.
8. inquio] inquit *5a*; inquid *emendavit Bonnet p.* 437.

p. 657, 10. paralysi] paralysis *5a* (*at cf. Bonnet p.* 219, *n.* 2).
12. dum] cum *5a*.
13. devote] devota *5a*.
20. Pectava] Pictava *5a*.
22. Sanctonicum] Scomnicum *5a*.
26. haec] hanc *5a*.
32. in ulnam] in ulna *5a cum* 2.
35. illi] *5a cum* 1*a*. 2 (*at cf. Bonnet p.* 386).
bibere] bebere *5a*.
37. in terra] in terram *5a*.

p. 658, 1. loco illi] in loco illo *5a*.
4. sanctus sedit] sedit sanctus *5a*.
5. silere] sileri *5a*.
Pectavae] Pictavae *5a*.
9. flammas t. e. defendens] (fl. *om.*) t. e. decidentes *5a*.
14. magnus] valide *5a*.
15. Leodulfus] Leudulfus *5a*.
17. voci redditur] voce reddita *5a*.
23. solutae] resolutae *5a*.
30. cultura] agri c. *5a*.

p. 659, 2. neptam] neptem *5a cum* 2 (*at cf. Bonnet p.* 366).
4. beati] benedicti *5a*.
5. ceraque sofivit] caeramque solvit *5a*.
dirempto] interempto *5a*; perempto *p*.
6. Gunthramni] Guntrāmi *5a*.
7. Childebertus] Childibertus *5a*.
Aurilianensim] Aurelianensem *5a*.
puerorum] puer *5a*.
10. sequenti] sequente *5a*.
14. super frontem tuam signum venerandae crucis] sign. cr. ven. super fr. t. *5a*.
15. munitus] monitus *5a*.
quo fuerat iussus] quod f. visum *5a*.
16. pertulerat] *5a cum* 2.
17. sanata est] His talibus virtutibus, quas per eum Dominus operari dignatus est, gloriosus habetur in mundo. Ora pro me *add. 5a*; *cf. exordium libri I. de Virt. S. Martini* (*p.* 585, 28): Miracula, quae dominus Deus noster per beatum Martinum antistitem suum in corpore positum operari dignatus est.

p. 659, 18. solemnitas] solemnia *5a*, *approbante Bonnet p.* 530.
27. ruens in terram] in t. ruens *5a*.
est] esse *5a*.
mortuus — tamquam] *om. 5a, ita ut post* mortuus *statim sequeretur* putabatur, *atque etiam post prius* mortuus *olim adiectum erat* putabatur (?) *a librario* 1*a*, *qui errorem inceptum suo tempore animadvertit.*
30. triantem] trientem *5a* (*cf. Bonnet p.* 96, *n.* 6).
32. triantis] trientis *5a*.

p. 660, 1. aliam] in aliam *5a*.
2. retenere] retineri *5a cum* 2.
5. refertus] refectus *5a*.
6. Burdigala urbe] Burdegalae urbi *5a*.
de navi] de nave *5a*.
9. Ponticonensi] Ponteconense *5a*.
13. autem] vero *5a*.
15. Themello] Temello *5a*.
18. Euthimi pr. nostri] Euthimii pr., *om.* n. *5a*.
19. exanimari] examinari *5a* (*cf. p.* 655, 30).
20. ac] fideliter *add. 5a*.
pallae superpositae] s. p. *5a*.
26. expetivit] expetit *5a*.
30. ad offensam, quae] ad offensa, quod *5a*.
Leodulfus] Leonulfus *5a*.
34. regressusque] reversusque *5a*.

p. 661, 1. lucis quam perdiderat restauratus est] lucem q. p. recepit *5a manifesta interpolatione* (*cf. Bonnet p.* 540).
4. Brittania] Britannico *5a*.
Paternianus] Maternianus *5a*.
6. soli tantum pedes praebebant homini sustentaculum] solitum huic praeb. homines sust. *5a*.
8. demirans] admirans *5a*.
10. a iugo] ab i. *5a*.
16. decedere] discedere *5a*.
illis clamantibus] cl. i. *5a*.
18. restinxit plebs per l.] restrinxit per plebis l. *5a*.
19. Launovaldus] Launowaldus *5a*.
21. *subscr.*: Explicit liber IIII. de miraculis sancti Martini episcopi *5a*.

PASSIO SEPTEM DORMIENTIUM APUD EPHESUM TRANSLATA IN LATINUM PER GEORGIUM FLORENTIUM GREGORIUM EPISCOPUM TURONICUM.

Passionem septem dormientium Iohanne Syro interprete a Gregorio in linguam Latinam versam, quam interiisse credebant, operibus eius primus addideram, intellegens eandem ipsam esse, quae bis iam edita esset; codicem vero nullum assequi potueram neque melius profecit qui post me hac de quaestione disseruit M. Bonnet, vel haesitans, num textus editus re vera auctori nostro recte attribueretur[1]. *Rem autem e conspectu minime amittens postea in quattuor libri illius codices eosque satis vetustos incidi, ad quos novam editionem mox institui*[2], *textum in formam redigens auctori suo similiorem. Interim vero duo stirpis Italicae codices emerserunt persimiles eius, quo Mombritius olim usus erat, cumque editorem principem textum absque auctoris nomine editum aliquo modo retractavisse antea statuissem, discrepantiam illam ad exemplar satis vetustum redire iam patet. Quo fonte detecto, de locis nonnullis rectius quam olim iudicaveram iudicare nunc licuit, aliisque subsidiis novis instructus editionem tertiam parare constitui, sed etsi de auctore recensionis Mombritianae opinio mea mutata est, de interpolationibus eius mutata non est, quibus M. Bonnet textu meo examinato maiorem quam par erat auctoritatem attribuisse olim demonstraveram*[3].

Hi autem libri nunc praesto sunt:

1*a) Codex Vaticanus reginae Christinae n.* 1127, *saec. IX, formae magnae, olim S. Eparchii Engolismensis, deinde Tilii, tum a.* 1647. *Alexandri Petavii, fol.* 162—164.

1*b) Codex Bruxellensis S. II,* 975, *antea inter Phillippsianos n.* 366, *formae magnae, saec. X, olim monasterii S. Gisleni, ibique T T signatus, fol.* 13—15′, *sed inter fol.* 14. *et* 15. *fol.* 11. *transponendum est, propter scripturam evanidam saec. XV/XVI. restauratum.*

1*b*) Codex Bruxellensis S. II,* 1151, *antea inter Phillippsianos n.* 4768, *saec. XIII, olim S. Mariae de Camberone, fol.* 211—213′.

1*c) Codex Leodicensis*[4] *n.* 210, *vol. I, antea n.* 57, *paginis bipartitis, saec. XIV. exaratus, fol.* 65—66′, Incipit passio sanctorum VII fratrum dormientum sub alio stilo, *subscriptione caret; textus saepe cum* 1*b consentit, quocum eadem verba praetermittit, nonnumquam etiam lectiones* 1*a exhibet, e. gr. p.* 761, 16, functa.

Specimen photographicum interveniente administratione nostra civili accepi a. 1918.

1*d) Codex S. Audomari a Cupero, AA. SS. Iul. VI, p.* 389, *adhibitus iam latet.*

2*) Codex S. Galli n.* 563, *saec. IX/X, formae quadratae, p.* 26—34.

3*a) Codex Romanus bibliothecae Vaticanae n.* 5771, *saec. X, olim monasterii S. Columbani Bobiensis ibique notatus n.* 122, *fol.* 107—109[5], *ad editionem nostram adhiberi poterat G. Schnürer viro doctissimo Friburgensi officia sua iterum praestante, eique gratias maximas haberi volo, quod Kirschium collegam suum reverendum adiens specimina photographica foliorum petenti mihi quam celerrime misit.*

3*b) Codex Vindobonensis n.* 332 *(Rec.* 126*), item procul dubio in Italia exaratus saec. X. neque saec. XII, quod in Catalogo legitur, fol.* 74′—76′, *magis quam praecedens cum Mombritio convenit, qui ceterum minime praetermisit locum p.* 768, 1.

1) *M. Bonnet, 'Le Latin de Grégoire de Tours' p.* 20. 2) *Analecta Bollandiana (*1893*) XII, p.* 371 *sqq.* 3) *'N. Arch.' (*1894*) XIX, p.* 44 *sq.* 4) *Cf. Anal. Bolland. V, p.* 326; *M. Huber, 'Die Wanderlegende von den Siebenschläfern', Lipsiae* 1910, *p. 60; supra p.* 597. 5) *Cf. W. Levison supra p.* 661.

Marinus autem — pedes eorum *in hoc codice versu exeunte praetermissum raroque etiam codicis 3a textum vel correctum iterat (cf. p.* 769, 26. alimenta*) ideoque similem tantum librum adhibuit neque eundem similique exemplari etiam ad Passionem martyrum Acaunensium edendam usus est. Contulit W. Levison sodalis noster.*

Praeterea commemorantur:

4) Codex bibliothecae publicae Cenomanicae[1] *n.* 227, *saec. XII, olim 'Liber Sancti Petri de Cultura' (fol.* 169'*), fol.* 48 — 53*:* VI. Kalendas Augusti passio VII Dormientium, id est Maximiani, Malchi, Martiniani, Dionysii, Iohannis, Serapionis, Constantini, qui apud Ephesum requiescunt.

5) Codex Parisiacus n. 5323 *(Bigotianus* 171, *Regius* 3605*), saec. XIII, fol.* 154'—156'*; v. W. Levison, supra p.* 640.

Recensionis illius Italicae 3 codices nuper reperti, qui plerumque suam viam ingrediuntur, locis aliquot cum Sangallensi 2 faciunt, quem cum Mombritio ex eodem exemplari pendere iam olim statueram. Si locos quosdam, quibus 2. 3a. b a libris 1 discrepant, accurate examinaveris, sermonem parum communem in his, planiorem in illis deprehendes[2]*, qui eadem quoque verba* in virtute c. 10. *omittunt, quae eodem ordine (*sol in virtute fulgens*) postea c.* 11. *redeunt. Uterque librarius et 2 et 3 a classe 1 discrepans diversas lectiones exhibet*[3] *mendumque commune codex 3b eo magis exaggerat*[4].

Sin autem 2 et 3a. b ex eodem exemplari iam hiulco pendent, haud parva suspicio peculiaribus classis 3 lectionibus habenda est, libro 2 primam classem confirmante, et sane 3a. b haud raro barbaram tantum auctoris grammaticam corrigunt[5]*, id quod 3b eo magis effecit*[6]*, aliasque difficultates removent, elisis vocabulis parum planis*[7]*, neque* nomina *pro 'numina' c.* 2. *intellexerunt aut lusus in verbis (*nomina — nomine*) rationem habuerunt, locum illum (p.* 763, 25*) misere depravantes. Totum vero textum c.* 3. *retractaverunt lectione quadam codicis 2 decepti nempe temeraria*[8]. *Immo iidem libri soli numerum annorum post Decii mortem computaverunt (c.* 8*)* 152, *codice 3b iterum amplius interpolante quam 3a, verbisque singulis hic illic interpositis, sermonem liquidiorem facere temptaverunt. Quae cum ita sint, quod in subscriptione, quam 3a praetermisit, alter codex 3b post* translata *verba* de Greco *solus addit, huic muneri diffidere opus est, praesertim cum ibidem Iohanni Gregorii interpreti nomen patriae*

1) *Cf. Anal. Bolland. XII, p.* 55*; M. Huber, 'Beitrag zur Siebenschläferlegende des Mittelalters, III. Die Syrischen Texte mit besonderer Berücksichtigung ihrer Vertreter', 'Progr. Metten'* 1907/8, *p.* 66*; idem, l. c. p. 60.* 2) *Cap.* 4 *(p.* 764, 31*)* imperialis iussio 2. 3*a. b pro* regalis *(*legalis 1*a)* i. 1*a. b. b*. c; c.* 5 *(p.* 764, 36*)* egrediendi habeant potestatem *pro* aditum egr. h. 1*a. b. c; c.* 7 *(p.* 766, 37*)* novare 2. 3*a. b pro* nova rimare *(*rimari 1*a. c)* 1*a. b. c.* 3) *Cap.* 1 *(p.* 762, 32*)* terroribusque] *(*id *add.* 3*a)* rebusque 3*a. b, om.* 2*; c.* 11 *(p.* 768, 39*)* obvelari] obscurare 2*;* violari 3*a. b.* 4) *Cap.* 7 *(p.* 765, 43*)* non modo *(sequuntur* verum etiam*)*] novo modo 2. 3*a. b, sed post* modo *add.* non tantum *solus* 3*b.* 5) *Cap.* 11. aequitibus] aequis 3*a. b; ib.* venit ad Ephesum] Ephesum venit 3*a. b.* 6) *Cap.* 10. accessissent] accidissent 3*b; c.* 11. osculavit] osculatus est 3*b.* 7) *Cap.* 1 *(p.* 762, 34*)* adletae] servi 3*a. b; c.* 3. parvum pondus 3*a. b pro* parumper*; c.* 5. qui os speluncae debeant oppilare] qui iussa complerent 3*a. b; c.* 7. depraecans] postulans 3*a. b; c.* 8. vir] homo 3*a. b; c.* 12. fabricavit] aedificavit 3*a. b.* 8) *Cap.* 3 *(p.* 763, 10*)*. dixit: 'Abscidite, o furciferi, a nostri praesentia'] ait ministris suis: 'In nostri praesentia abscidite comam capitis eorum' 3*a. b, quam comarum abscisionem et lectio* abscidite *pro 'absccdite' et corruptela codicis 2* forphice ferrea *pro* o furciferi a *elicuisse videtur. Vocabulum* o furciferi *a Prudentio, Perist. II,* 317, *adhibitum per convicium ad christianos refertur, quod sensu carere temere contenderat M. Huber, 'Beitrag zur Siebenschläferlegende des Mittelalters', 'Progr. Metten'* 1908, *p. 67.*

Syro *audacter demptum sit, quo melius exemplar Graecum expediretur. Sin autem in interprete Syro acquieverimus, non adeo facile Gregorio nostro aliud exemplar suppeditandum est atque Syriacum, etsi textum Graecum translatum esse etiam qui nuper in hanc legendam magna cum industria inquisivit M. Huber statuit, sed deficientibus fontibus coniecturas tantum proferre poterat, atque ineunte libro suo*[1] *Syriaca Gregorio praesto fuisse ipse concesserat.*

Binae nominum series ad nos pervenerunt, quas Gregorius primus ita inter se conciliavit, ut alteram post baptismum martyribus inditam esse statueret, atque prior cum Theodosii libro De situ Terrae Sanctae convenit, quo Gregorius etiam in libro in Gl. Mart. usus est cum alibi tum in c. 94, *contendens septem germanos*[2] *fuisse martyres. Passionem autem minime ad verbum posteris tradidisse videtur talem, qualem ab interprete acceperat, sed materiam in formam redegit suo ingenio magis consonam. A Theodosio autem plerique codices eo discrepant, quod pro Eugenio exhibent Diogenum vel Diogenem atque Probatium ante Stephanum collocant; soli codices* 3*a. b a cognato suo* 2 *recedentes verum nomen exhibent ordinemque debitum servant, sed de fide eorum mox derogant verba quae in reliquis praecedunt* id est, *per Theodosium confirmata, quaeque in* 3*a. b ibi leguntur, omissis et illis et aliis verbis, iis similia sunt, quae Gregorius, Gl. Mart. c.* 94, *alteri nominum seriei praefixerat*[3]. *Haec igitur codicum* 3*a. b discrepantia suspecta est, quae cognato eorum* 2 *auctoritatem librorum* 1 *confirmante ad exemplar commune redire nequit, neque in altera nominum serie lectiones variantes eorundem codicum, scilicet* Maximus *et* Constantius *pro* Maximianus *et* Constantinus, *approbari possunt.*

Consentientibus autem inter se codicibus 2 *et* 3*a. b veritatem non semper classis* 1 *servavit, sed ut illorum exemplari communi menda irrepserant, ita etiam prius deficit, ex quo codices nostri* 1 *pendent, id quod olim parum observasse mihi videor. Singulis igitur locis argumenta expendenda sunt, quae pro codicibus* 1 *aut pro* 2. 3*a. b afferri possunt, atque hos duces non semel*[4] *nunc secutus sum, sicut etiam loco intricato c.* 1, *ubi de baptismo agitur, non solum additamentum codicum* 3*a. b suppressi*[5], *de quo quaestio nasci nequit, sed etiam hiatum*[6] *codicum* 1 *per libros* 2. 3*a. b supplevi. Locum ad persecutionem Decii pertinentem c.* 1. *nunc iterum ad codices* 1*c. d.* 2 *restitui,*

1) *M. Huber, 'Die Wanderlegende von den Siebenschläfern', Lipsiae* 1910, *p.* 71, *cf. p.* 504 *sqq. Idem auctor antea coniecerat, Syro illi nomen Iohannis a librario quodam male inditum esse, cf. 'Beitrag zur Siebenschläferlegende des Mittelalters, Metten* 1907/8', *p.* 71 *sq.* 2) *Theodosius, De situ Terrae Sanctae c.* 26. 3) *Textui codicum* 3*a. b dubio fontes opponere libet hos:*

Codices 3*a. b.*	*Greg., Gl. Mart. c.* 94.
quorum nomina sunt haec: Achiledus (Acchilledus 3*b*), Diomedus, Eugenius, Stephanus, Probatius, Sambatus et Cyriacus (Ciriacus 3*b*)	Horum nomina haec sunt: *Theodosius c.* 26 *(Corpus scr. eccl. Lat. Vindob. XXXIX, p.* 148*):* In provincia Asia civitas Epheso, ubi sunt septem fratres dormientes et catulus Viricanus ad pedes eorum; nomina eorum, id est *(ita codd.* 1. 2 *Greg.)*. Achillidis, Diomedis, Eugenius, Stephanus, Probatus, Sabbatius et Quiriacus, quorum mater Caritina dicitur graece, latine Felicitas.

4) *Ex libris* 2. 3*a. b admisi: c.* 6. que sequi debeat, *c.* 10. quantotius *(cf. Bonnet p.* 482*)*. 5) *Verba* mutatisque nominibus *c.* 1. *soli libri* 3*a. b exhibent.* 6) *Desiderantur c.* 1. *in* 1*a. b. c ea quae uncinis inclusi:* divini[tus — appel]lotique *(i. e. 'appellatique')*.

relictis libris 1*a. b*, *quo facto Gregorii mores non amplius in suspicionem vocari possunt. Grammatica auctoris haud pauca codex vetustissimus* 1*a servavit, sed in* 1*b et* 2 *quoque talia occurrunt neque vero omnis codicum illorum barbaries approbanda erat. Inter utramque partem haud facile distinguenda est, atque quomodo rationem scribendi instituerim, olim fusius exposui*[1]*; e codicibus* 3*a. b sermo vix magnum fructum percipere potest, quippe qui a politiore librario retractati sint*[2]. *Discrepantiam lectionum variantium codicis recentioris* 1*c plenam non attuli, sed errores peculiares suppressi.*

Passio septem dormientium in sermonem Hibernicum versa per codicem saec. XIII. ad nos pervenit[3], *sed interpres haud pauca immutavit textum in breve cogens aliaque addens. Cum c.* 1. Eugenius *scripserit pro* Diogenus *multosque illos annos ex Decii morte distincte numeraverit* 152 *(c.* 8*) aliaque similiter atque nostri codices* 3*a. b reddiderit, e. gr. c.* 3*: 'Pluck out their hair with pincers' scripserit, quae cum lectione* 3*a. b* abscidite comam capitis eorum, *conferenda sunt, exemplar persimile eiusdem generis ei praesto fuisse recte concluserunt*[4], *ex Italia in Hiberniam medio aevo delatum.*

Cum autem Gregorius interprete suo usus Passionem liberiore sermone disposuisset, multo post alter auctor Latinus textum Graecum fere ad verbum vertit, cuius opusculi etiam breviaria supersunt[5]. *Ut ille vestigiis auctoris Graeci*[6] *ingreditur, ita etiam Gregorii librum eidem non ignotum fuisse utrumque textum inter se comparanti mox*

1) *Anal. Bolland. XII, p.* 377. 2) *In codice* 3*a praepositiones adsimilatae sunt habetque* nunquid, tanquam, cottid., dampnantur, *raro* ci *pro* ti *et* e *pro* ae. *Codex* 3*b confirmat* habiens 1*b (c.* 3*) et* habierunt 1*a (c.* 5*)*, *dum* famę, nichil, hystoriam *aliaque eiusmodi tolerari nequeunt.* 3) *Rob. Atkinson, 'The passions and homilies from Leabhar Breac' in 'Royal Irish Academy, Todd Lecture Series', Dublinii* 1887, *vol. II, p.* 68 *sqq. et* 309 *sqq.* 4) *Michael Huber, 'Beitrag zur Siebenschläferlegende des Mittelalters, Programm Metten'* 1907/8, *p.* 67. 5) *Editor textus pleni M. Huber, 'Beitrag zur Visionsliteratur und Siebenschläferlegende des Mittelalters', 'Metten Progr.'* 1902/3, *p.* 39 *sqq., codice insigni Monacensi latino n.* 14540, *saec. IX, fol.* 226–242′ *(= M), non ita ut par erat usus est, haud pauca posteris emendanda relinquens, et a mendo incepit, nam pro* Festa *recte* Gesta *in M legitur, aliosque hic tollere libet errores speciminis causa: p.* 39, 11. congregati *M, p.* 45, 4. sacrificia *M pr. m. cum LT, p.* 45, 11. Spiritui] eius *add. M cum HT, p.* 45, 14. erant] sunt *M cum rell., p.* 47, 3. aliis civitatibus *M pr. m., p.* 49, 8. *post* narrantem (narranti *pr. m.) add.* eum *M cum CLPT, p.* 49, 16. lucta] *lege* luctu *(error typogr.), p.* 53, 10. *ante* lapidibus *eras.* petris *(?) M, p.* 55, 2. evacuere *(?) M pr. m., p.* 56, 1. perturbabatur *M, p.* 56, 10. sermones *M pr. m. cum BLP, p.* 56, 12. iterum] dicit *add. M cum PLT, p.* 57, 10. salvatur] *lege* solvatur *(error typogr.), p.* 57, 11. fabricam *M pr. m. cum HLP, p.* 61, 1. Surrexit] Et surrexit *M cum rell., p.* 62, 3. miratus] est *add. M cum B, p.* 62, 13. quod] quoniam *M pr. m. cum H, p.* 62, 14. portas *M pr. m. cum HPT, p.* 63, 5. quoniam scio] quoniam nescio *M pr. m. cum L, p.* 63, 13. dixit *M cum CDT, p.* 64, 6. appropinquavit — mendici *om. M, p.* 64, 15. cognoverunt *M, p.* 65, 13. Illi] vero *add. M cum rell., p.* 67, 13. Ipse] Et ipse *M, p.* 68, 13. respondit] ei *add. M cum rell., p.* 70, 6. suam *om. M cum rell., p.* 71, 12. surrexit *M cum CL, p.* 73, 6. glorificabat *M pr. m. cum BHL, p.* 73, 7. miserabilia] *lege* mirabilia *(error typogr.), p.* 73, 8. contegerunt] obtegerunt *M pr. m., p.* 74, 2. festine *M pr. m. cum CHL, p.* 74, 5. resurrectio (num? *eras.) M, p.* 74, 8. inflammavit *pr. m.*, inclamavit *m. al. M, p.* 74, 9. unigeniti *M pr. m., p.* 76, 4. *post* Christus *exciderunt verba* filius Dei viventis. — *Breviaria idem edens apud K. Vollmöller, 'Romanische Forschungen'* 1909, *XXVI, p.* 464—495, *codicem Monacensem lat. n.* 4547. *haud recte saec. VIII/IX. attribuit (cf. 'Die Wanderlegende von den Siebenschläfern' p.* 62. 68*), cum folia (*247 *sqq.), quae Passio occupat, demum saec. XI. scripta vel potius rescripta sint; cf. Catalogum codd. lat. Bibl. regiae Monac.*, 1894, *I*, 2, *p.* 205[2]. 6) *Scripsit in editione M. Huber p.* 65*:* quoniam inventionem imperatorum antiquorum invenisti, *ad verbum vertens Passionem Graecam II. apud M. Huber, 'Progr. Metten'* 1904/5, *p.* 44*: ὅτι εὕρημα τῶν βασιλέων τῶν ἀρχαίων εὗρες.*

apparebit, nam in utroque non solum Malchus pro Iamblicho scriptum est aliaque nomina inter se conveniunt[1], *sed etiam eadem enuntiata iisdem locis occurrunt*[2], *quae similitudines postea a librariis nonnullis interpolationibus eo magis auctae sunt, cuius rei testis est codex Casinensis olim solus editus. Sermo vero huius interpretis etsi soloecismis non caret*[3], *a Gregorii quam maxime differt, ut de uno eodemque auctore cogitari minime liceat, utque illo erat multo inferior,* mittere *constanter pro 'ponere' scripsit*[4] *more Francogallico ('mettre'). Graecos autem librarios simili modo etiam per Latinos inspiratos esse posse atque vice versa, non satis animadvertisse videtur, qui nuper fontes huius Passionis diversos publici iuris faciens, hunc textum Latinum fere pro primigenio exemplari habuerit*[5]. *De necessitudine autem singulorum textuum plura adhuc disserenda aliis relinquantur, cum hoc loco in haec studia amplius descendere non vacet mihi aliena.*

B. Krusch.

INCIPIT PASSIO SANCTORUM MARTYRUM SEPTEM DORMIENTIUM[a].

(1[b]). Tempore[c] Decii imperatoris cum[d] per universum orbem persecutio[e] christianorum exagitaretur[f] atque idolis vanis sacrificia funesta[g] offererentur[h], fuerunt septem[i] viri in palatio regis primi et nobilis[k] familia* orti, id est Achillidis[l], Diomedis[m], Diogenus, Probatus[n], Sambatus, Stephanus atque Quiriacus. Hii[o] cum seva imperatoris scelera saepe[p] conspicerent[q], ut pro Deo sempiterno idola surda et muta coli

*) quorum nomina[6] sunt haec *pro* familia orti, id est 3*a. b.*

Cap. 1. 1*a. b. (c. d).* 2. 3*a. b.*

Cap. 1. a) *ita* 2; qui passi sunt sub Detio imperatore *add.* 1*a*; qui apud Ephesum visi sunt sub tempore Decii imperatoris *add.* 1*b*; *praescr.* Incipit passio septem dormientium 1*b**, Incipit passio sanctorum VII fratrum dormientum sub alio stilo 1*c*, Incipit revelatio VII dormientium apud Ephesum civitatem 3*a*, In isto die adest festivitas sanctorum septem dormientium 3*b*. b) *numeri des. codd.* c) *ita* 2 *et* 1*b in praescr. cum Gl. Mart. c.* 94; Temporibus 3*a. b*; T. D. i. *om.* 1*a (at v. praescr.) et* 1*b** *c. d.* d) Cumquae *(per m. al. add.)* 1*a.* e) *om.* 1*b. c (ubi* chr. cultus e.*).* f) exagitarentur 1*b (non* 1*b*).* g) functa 1*a. c.* h) *ita scripsi (cf. Bonnet, 'Latin' p.* 434*);* offerrerentur 3*a*; offerentur 1*a.* 2; offeruntur 3; offerrentur *rell.* i) semptem v. 2; *haec om.* 1*b. c.* k) nubilis 1*a*; nobiles 3*a. b*; nobili 1*b. c*; nobile 2. l) Achilletis 1*a*; Achyllidis 1*c*; Acchilledus 3*b*; Achiledus 3*a*. m) *ita* 1*a. b*; Dyomedis, Dyogenus 1*c*; Diomedis, Diogenis 1*d*; Diogenis, Diomedis 2; Diomedus (Diumedus 3*a*), Eugenius 3*a. b*, *mendum cum Theodosio corrigentes, v. supra p.* 759. n) *ita* 2; Probatus, St. abiquae Q. 1*a*; Probatus, St. atque Q. 1*b. c*; Probatus, St., Sambatius atque Q. 1*d*; St., Probatius, Sambatus et Cyriacus *(*Ciriacus 3*b)* 3*a. b*; Stefanus, Probatus, Sambatus, Ciriacus *Passio Hibernica, ed. R. Atkinson l. c. p.* 68; *v. supra p.* 760, *n.* 3. o) *ita* 1*a. b*. c.* 2; hic *fortasse pr. m.* 1*b*; Hi 3*a. b.* p) cape 1*a.* q) conspicirent 1*a.*

1) *Cf. Anal. Bolland. XII, p.* 372. 2) *Gregorius c.* 12. mandans fiere loculos aureos] et praecepit fieri loculos aureos *Passio apud Huber l. c. p.* 77, *cf. Passionem Graecam I, apud Huber, 'Progr. Metten'* 1904/5, *p.* 24*: παρήγγειλεν γενέσθαι ἑπτὰ σοροὺς χρυσᾶς; Graecam II, ib. p.* 52*: ἐκέλευσε γενέσθαι γλωσσόκομα χρυσᾶ ἑπτά.* 3) *Auctor neutrum pro masculino c.* 3 *(p.* 42*)* tormentum validior *(M pr. m. cum H), deponentia pro activis usurpabat c.* 10 *(p.* 53*)* Suspicabat, *c.* 12 *(p.* 59*)* arbitrabant. 4) *Gregorius c.* 12*:* posuit super illos] misit super sancta corpora eorum *Passio lat., ed. Huber p.* 77*; Gregorius ib.:* in quibus reconderentur] in quibus mitterentur corpora eorum *Passio lat. ib.* 5) *M. Huber, 'Die Wanderlegende von den Siebenschläfern', Lipsiae* 1910, *p.* 511 *sqq.*, 520 *sqq.*, 568. 6) *Cf. Gl. Mart. c.* 94*:* Horum nomina haec sunt; *cf. supra p.* 759.

iuberet[a], conpuncti divinitus[b] ad baptismum[c, 1] convolant* appellatique[d] sunt regenerationis[2] fonte Maximianus[e], Malchus[f, 3], Martinianus[g], Constantinus[h], Dionisius, Iohannis[i], Serapion[k, 4]. Igitur, adveniente Decio[l] ad urbem[l*] Ephesum[m, 5], iussit omni intentione ita christianum genus inquiri, ut possit[n], si[6] fas esset, ipsum nomen[o] religionis extinguere. Denique praeparantur sacrificia, ipse immolat suosque immolare[p] blanditiis terroribusque[q] instigat. Litabant[r] cuncti hostias, totaque[s] civitas horrendarum cerimoniarum[t] nidore[u] fumabat. Quod videntes hii[v] septem adletae[w] Christi, prostrati sunt in oratione cum lacrimis, et aspersum[x] super capud[y] pulvis, Domini misericordiam[z]
cf. Ps. 32, 13. flagitabant, ut respiciens de caelo sancto suo, non sineret[a] diu populum[b] in hac[c] perversitate subverti.

2. Quo conperto[a], persecutoris[b] nominis christiani venerunt ad** principem, di-
cf. ib. 71, 8. centes: 'Imperii tui praeceptio[c], o rex, totius orbis terrae terminus[d] percurrit[e], et nullus iussione[f] tuae contraire praesumit, omnesque[g] diis inmortalibus sacrificia cotidiana delibant[h] praeter septem viros, quos unico affecto[i] fovis[k] ac diligis'. Quibus imperator ait: 'Et[l] qui sunt[m] illi?' Responderunt: 'Maximianus, filius praefecti, cum satellitibus[n] suis'. Et statim, furente[o] imperatore, onerati ferro adducti sunt in conspectu eius, suffusus[p]
Iudith 4, 15. habentes vultus lacrimis et pulverem super capita sua, sicut fuerant *in conspectu Domini depraecantes*[q]. Quos intuens imperator ait: 'Tantane vos tenuit perfidia mentis[r].

*) mutatisque nominibus *soli* 3*a. b addunt.*
**) impiissimum *add.* 3*a. b.*

Capp. 1. 2. 1*a. b. (c. d).* 2. 3*a. b.*

Cap. 1. a) iubent *m. al. corr.* iuberentur *(?)* 1*a*; iuberent *pr. m.* 1*b**. b) diuni *m. al. corr.* divinitus 1*a*; divino nutu *pro* divinitus 1*b. c (cf. Bonnet p.* 469*).* c) *ita* 2; ad baptismi gratia *(*grā 3*b)* convolarunt 3*a. b*; ad baptismi gratiam convolaverunt *Cuperus; haec om.* 1*a. b. c.* d) appellatique sunt regenerationis fonte *(*fontis 2*)* 2 *cum Cupero;* lotique *(*lotiquae 1*a*; que *om.* 1*c)* sunt regenerationis fonte 1*a. b. c*; sacro fonte renati appellati sunt 3*a. b*; appellatique sunt renati regenerationis fonte *coni. Bonnet p.* 243, *n.* 4*; cf. 'N. Arch.' XIX, p.* 44 *sq.* e) Maximus 3*a. b.* f) Malcus *saepe* 1*a.* g) Martianus 1*b*; Martynianus 1*c*; Marcianus *P. Hib.* h) Constantius 3*a. b.* i) Iohannes 1*b.* 3*a. b.* k) Sirapion 1*a.* l) advenientem imperatorem 2. l*) orbem 1*a.* m) Ephisum 1*a*; Efesum 1*c*; Efphesiorum 3*a*; Ephesiorum 3*b.* n) *ita* 1*c.* 2; posset, si fas esset 1*d*; Possit fas esse 1*b*; posse fasses sed 1*a*; possot se *(*fas ess *om.)* et 3*a*; possit *(*si fas ess *om.)* et 3*b.* o) *ita* 2; i. nomine 1*a. b*; i. et nomen 3*a*; nomen i. 3*b.* p) imolaret 1*a.* q) id rebusque 3*a*; rebusque 3*b*; *om.* 2. r) *ita* 1*b. c.* 3*b*; litabani 3*a*; libabant 1*a. d*; ibant c. ad h. 2. s) que *om.* 3*a. b.* t) *ita* 1*b.* 3*a (*cęr.*). (b).* u) nitore 2. v) *ita* 1*a. b**. 2. w) adlęte 1*b*; atlętae 1*a*; athlete 1*c*; athleti 2; servi 3*a. b*; *cf. Gl. Conf. c.* 70 *(p.* 788, 23*); infra c.* 5 *(p.* 764, 18*).* x) *ita pr. m.* 1*a*; aspersum *(corr.* aspersos*)* — pulv*(*ere *in litura)* 1*b*; aspersi — pulvis 2; asperso — pulvere 1c. 3*a. b*; *cf. Bonnet, 'Latin' p.* 348. y) *ita pr. m.* 1*a*; caput 1*b.* 2; capita 3*a. b et m. al.* 1*a. b*; ipsorum *m. al. add.* 1*a*; eorum *(e corr. m. al.* 2*) add.* 2. 3*a. b.* z) misecordiam 1*b.* a) siniret 3*b.* b) populo 1*a*; populi 2. c) hoc *pr. m.* 1*a.*

Cap. 2. a) cumpert: *pr. m.* 1*b.* b) *ita* 1*a (pr. m.).* 2; persecutores *rell.* c) perceptio *pr. m.* 2. d) *ita* 1*a*; terminos *rell.* e) percucurrit 1*d.* 2. f) *ita* 1*a.* 2; iussion*(*i *m. rec. in litura)* 1*b*; iussioni *rell.* g) que *postea add.* 1*b*; *om.* 3*b.* h) delibunt *pr. m.* 1*a.* i) *ita* 1*a.* 2; affectu *rell.* k) *ita* 1*a*; foves *rell.* l) Et :: *(ras.* et*)* 1*b*; et *om.* 2. 3*a. b*; et qui ait 1*a.* m) sunt. Illi *interpungit* 1*a.* n) satellibus 1*a.* o) ferente 1*a*; furentem imperatorem 2. p) *ita* 2; subfusus 1*a*; suffusos 1*b. c.* 3*a. b et e coni. Bonnet p.* 156; effusos 1*d.* q) *ita* 1*a. d.* 3*a. b*; eum *add.* 3*a. b*; D. depraecati 1*b. c.* 2, *sed cf. Bonnet p.* 658. r) mentes 2.

1) *Cf. Sulpicii Severi V. Martini c.* 3, 5*:* ad baptismum convolavit, *sed H. Fr. I,* 20 *(p.* 43, 17*):* baptismi gratiam*; v. supra p.* 264, 6. 2) *Cf. H. Fr. V,* 18 *(p.* 213, 17*):* de lavacro regenerationis excipi. 3) *Iamblichus in Passionibus Syriacis et Graecis appellatur.* 4) *Serapion a Gregorio Antoninus Passionis Graecae vocatur, dum apud Syros utrumque nomen occurrit, ita ut octo dormientes ibi enumerentur.* 5) *Gl. Mart. c.* 94 *(p.* 550, 26*):* apud urbem Ephesum. 6) *H. Fr. V,* 18 *(p.* 213, 29*):* si fas fuisset.

pravae, ut audeatis[a] nostris nominibus[b, 1] contraire inmortalibusque diis[c] debita holocausta
non reddere? Dico enim vobis per gloriam meam, quia experietis[d] diversa[e] genera
tormentorum pro contemptu deorum nostrorum'. Responderunt[f] viri, dicentes: 'Deus
noster unus et verus est, ipse[g] Deus creator caeli terraeque et maris[h], cui[i] nos
debitum[k] cotidiae laudis sacrificium inmolamus, pro cuius nomine et[l] mori parati su- cf. Ps. 49, 14.
mus. Nomina[m, 1] vero[n], quae nobis velut deorum nomine argues[o] adorare[p], nihil prorsus
esse novimus, quia, cum membris sint artificum[q] arte distincta, nullum vegendi[r] usum[s]
capere possunt; ideoque et qui adorant ea profetica[t] sanctione damnantur, ut similis[u] cf. Ib. 134, 18.
illis fiant tam factores[v] quam adoratores eorum'.

3. Tunc imperator furens, semotis[a] omnibus, dixit: 'Absciditc[b], o[c] furciferi[2], a
nostri[d] praesentia, donec agentes pro contumaciae huius scelere paenitentiam, recipiamini[e] in palatio nostro, reconciliatique deorum miseratione[f], florem[g] adulescentiae[h]
perfruamini, quia non decet tantam[i] venustatem ac pulchritudinem corporis subdi[k] tormentis'. Et discusso ferro a[l] collo[m] eorum, iussit eos[l] habire[n] liberos, donec ipse reverteretur[o] ad Ephesum. Accepta itaque septem viri indulgentiam[p] abeundi, discedente
imperatore ad[q] aliam urbem, abierunt[r] ad domos[r*] suas, inspectoque[s] praesidio[3] domus,
abstulerunt aurum[t] argentumque et vestimenta cunctaque[u] suppellectilem[v]. Quae[w]
distributa pauperibus, abierunt in speluncam[x] montis Chillei[y, 4], portantes secum parumper[z] pecuniae ad emendam victus necessitatem, elegeruntque[a] Malchum, ut habiens[b]

Capp. 2. 3. 1*a. b.* (*c. d*). 2. 3*a. b.*

Cap. 2. a) audiatis 1*a*. b) *ita* 1*a. b. d.* 2 (*cf. infra n.* m); numinibus 1*c.* 3*a. b.* c) dies 1*a*; *om.* 2. d) *ita* 1*a. b.* 2; experiemini 1*c.* 3*a. b.* e) deurā 1*a.* f) Cui r. sancti viri 3*a. b.* g) est *add.* 1*d.* 3*b*; Deus *om.* 1*c.* 2. 3*a. b*; c(a)eli terr(a)eque cr. 1*b. c*; cr. caeli terraeque (*et m. al. suppl.*) m. 2; cr. caeli et terre 3*b.* h) mari *pr. m.* 1*b.* i) cuius 1*a.* k) c. d. 1*b. c.* l) etiam 3*a* (*corr.*). *b.* m) *ita codd. praeter* 1*c.* n) vero (*om.* 3*a*) deorum vestrorum, quae nos urgues *interpolant* 3*a. b*, *lusum in verbis* nomina — nomine *non intellegentes.* o) *ita* 2; arguens 1*a*; arguis 1*b. c. d.* p) itaque *add.* 1*b.* q) artifitium 1*a.* r) *ita* 1*a.* 3*a*; vigendi 1*b. c*; vegetandi 1*d*; vehendi 3*b*; veendi 2; *cf. Bonnet p.* 535, *n.* 4. s) visum 1*a.* t) *ita* 1*a*; *cf. Bonnet p.* 164. u) *ita* 1*a* (*pr. m.*). 2*a*; similes *rell.* v) factoris *pr. m.* 1*a.*

Cap. 3. a) *ita* 1*d*; semotus 1*a*; remotis 2. 3*a. b*; mortis *m. al. corr.* modis 1*b*; o. modis 1*c.* b) *ita* 1*a*; abscedite 1*b. c*; (d. *om.*) abscedite, ait 2; o. ait ministris suis: 'In nostri praesentia abscidite comam capitis eorum, donec *interpolant* 3*a. b*, *v. supra p.* 758, *n.* 8. c) o furtiferi a 1*b*; o furtifera (a *om.*) 1*a*; o fures inferi 1*c*; (o *om.*) forphice ferrea *m. al. corr.* furciferi a 2. d) nostra 1*b. c.* e) recipiatis 1*d*; recipiantur 3*a. b.* f) *ita* 2. 3; miserationem 1*a*; miserationi 1*b. c.* g) *ita* 1*a. b*; flore *rell.* h) adulisc. 1*a*; adolesc. *rell.*; a. (adolescentiae 3*b*) suae perfruantur (perfruamur 3*b*) 3*a. b.* i) tanta venustate a 1*a.* k) abdi 2. l) *om.* 1*a.* m) cervicibus 3*a. b.* n) *ita* 2; habere 1*a*; liberos abire 3*a. b*; *cf. Bonnet p.* 168. o) revertetur 1*a*; (ad *om.*) Ephesum (Eph. 3*a*) r. 3*a. b.* p) *ita* 1*a.* 2; licentia 3*a*; indulgentia *rell.* q) ab alia 1*a*; ad a. u. i. 3*a. b.* r) et ipsi *add.* 3*a. b.* r*) domus (?) *pr. m.* 3*a.* s) inspectuque 2; inspecto a praesidiae d. 1*a*; Inspectoque unusquisque p. (praedio 3*b*) domus su(a)e a. 3*a. b.* t) (a. *om.*) argentum (*om.* que) 1*b. c.* u) *ita codd. praeter* 1*c.* v) suppellectile 3*a*; suppellectili 3*b.* w) *om.* 3*a. b.* x) spelunca 2. y) *ita* 1*b.* 2. 3*a* (*pr. m.*). *b*; Chyllei 1*c*; Celei 1*d*; Achillei 1*a et m. al.* 3*a.* z) *ita* 1*a. b et Bonnet p.* 277. *e coni.*; parumper p. ad emenda v. necessaria 1*c*; parum pec. 1*d.* 2; parvum pondus pe(c)cuniae quod comedenda (commedendi 3*b*) victus necessitate haberent *interpolant* 3*a. b.* a) que *om.* 2. b) *ita* 1*b.* 3*b*; abiens *rell.*

1) *Cf. p.* 758, 24. 2) *Vocabulum per convicium de servis adhibetur furcam ferentibus vel furca dignis (cf. Pauly, 'Real-Encyclopaedie' VII, p.* 307 [2]*), sed ad christianos quoque refertur (Prudentius, Peristeph. II,* 317*). Christiani illi ferro onerati adducebantur, sed 'discusso ferro a collo' ab imperatore mox liberi dimittebantur neque tondebantur.* 3) Praesidium *Gregorius fere pro 'supellex' accepit (cf. Bonnet p.* 291*), id quod interpolator* 3*b ignoravit.* 4) *Anchilos mons in Passione Syriaca appellatur, in cuius nomine textus miro modo variant (cf. M. Huber, 'Die Wanderlegende von den Siebenschläfern',* 1910, *p.* 57. 97. 500*), sed cum infra p.* 765, 10 *etiam* 1*a* Chilleum *exhibeat, haec lectio mihi magis se commendare videtur quam* Achillei.

clam in urbem[a], cibos[b] emeret et[c] abscultaret, quae imperator de christianis cotidiana sanctione[d] decerneret.

4. Inclusis igitur sanctis sub carceres[a] privati[b] custodia ac[c] in assidua oratione vacantibus[d], nequissimus[e] imperator redivit[f] ad[g] Ephesum, inquisitisque[h] ex more christianis, de Maximiano atque eius sociis interpellat[h*]. Parentes[i] autem eorum dixerunt, eos inclusos[k] esse[l] in quodam antro montis Chillei[m], de quo facile possint erui, si imperatoris regalis[n, 1] iussio emanaret[o]. Quod cum viri[p], nuntiante Malcho, cognovissent, (Iudith 7, 4.) exterriti valde *prostraverunt se*[q] *super terram* et[r] cum lacrimis orabant, ut eos Dominus in fide[s] custodiens a conspectibus iniquissimi imperatoris arceret. Quibus orantibus, providens Deus, quod essent in posterum necessarii, exaudivit orationem eorum suscepitque[t] animas illorum[t*]. Et erant iacentes super humum, quasi suavi[u] somno[v] dormientes[w].

5. Commotus[a] deinde imperator, dixit suis: 'Ite itaque[b] et oppilate[c] os cavernae[d], ne rebelles illi deorum aditum[e] egrediendi habeant.' Abeuntibus[f] autem[g] qui os speluncae debeant[h] oppilare, praecesserunt eos duo viri, Theodorus[i] et Ruben christiani, qui propter minas imperatoris Christum latenter[k] orabant[l]. Hii[m] scribentes in tabulis plumbeis[2] omnem historiam[n] sanctorum, posuerunt eas[o] in introitu cavernae intrinsecus, nemine[p] sentiente[q], dicentes: 'Quandoque[r] Deus voluerit beatos[s] artus adletarum[t] suorum[u] populis[v] revelare, haec[w] doceant, quae pro eius[x] nomine pertulerunt[y].' Venientes autem[z] qui missi fuerant, revolventes[a] lapides magnos, concluserunt aditum antri; tunc[b]

Capp. 3—5. 1*a. b. (c. d)*. 2. 3*a. b.*

Cap. 3. a) orbem 1*a*; urbe 1*b*; urbibus 2; civitate 3*b*. b) emeret escas *pro* c. e. 2. c) *ita* 1*a* (*sed* et *deest*); abscultaretque inperatori quid de 1*b*; auscultaretque quid i. de 1*d*; et auscultaret (*pr. m.* auscutaret 2) quid 1*c*. 2. 3*a*; emeret et diligentissime percunctaret, quid *interpolat* 3*b*; *cf. Bonnet p.* 143. d) sanctionum 1*a*.

Cap. 4. a) *ita* 1*a*; carceris (carcaris 3*a*, *corr.*) *rell.* b) *ita rell.*; privatim 1*d*. c) atquae 1*a*; et 3*a. b.* d) vacantes 2. e) *ita rell.*; iniquissimus 3*a. b et ita infra l.* 9. f) rediit 1*c*. 2. 3*a. b.* g) *om.* 2 (*ubi* Effesum). 3*a. b.* h) exquisitisque 3*a*. h*) interpellabat 1*b. c.* i) *ita* 1*a. b. c. d*; interpellat parentes eorum. D. 2; interpellat parentes. Qui d. 3*a. b.* k) inclausos 3*a*. l) *om.* 2. m) *ita* 3*b*; Chilci 1*b et pr. m.* 2; Chyllei 1*c*; Celci 1*d*; Achillei 1*a*. 3*a*. n) *ita* 1*b**. *c. d*; inperatori regalis i. 1*b*; i. legalis i. 1*a*; si imperialis iussio 2. 3*a. b.* o) emanarit 1*d*; immineret 3*a. b.* p) sancti *add.* 3*a. b.* q) *pr. m. om.* 2. r) *om.* 1*a*. s) recta *add.* 3*a. b.* t) in pace *add.* 3*a. b.* t*) eorum 3*a*. u) suave 2. v) somnio 1*a*. w) dormientis *pr. m.* 1*a*; obdormientes 1*b. c.*

Cap. 5. a) Hoc audito commotus imperator 3*a. b.* b) *om.* 3*a. b.* c) oppillate 3*a*; opilate 1*b*. 3*b*; opitulate 1*a*. d) *ita rell. (cf. l.* 17) *et* in aditu cavernae *Gl. Mart. c.* 94 (*p.* 551, 10); os speluncae 2. 3*a. b et infra l.* 14. *et Gl. Mart. c.* 94 (*p.* 551, 8). e) habitum *corr.* haditum 1*a*; d. egr. habeant potestatem. A. 2. 3*a. b*; *sed cf. Bonnet 'Latin' p.* 647, *n.* 5. f) habeuntes 1*a*. g) eis *add.* 3*a. b.* h) *ita* 1*a*. 2; deb(uerant *m. al. in litura*) 1*b*; debe(bant *in litura*) 1*b**; deberent 1*d*; qui iussa complerent, praec. 3*a. b.* i) christiani Theoderus (Theodotus 3*b*) et R. 3*a. b*; Teoddorus et Hiaiben *P. Hibern. l. c.* k) latentes 1*a*. l) *ita* 1*a. b*; colebant 2. 3*a. b.* m) *ita* 1*c*. 2; hi scribentes 1*b*; hii scriptis 1*a*; (hii *om.*) scribentes 3*a. b.* n) storiam 1*a*. o) posueruntque in 3*a. b*; *cf. Bonnet p.* 651. p) neminem 1*b*, *corr.*; mimine 2; nomine 3*b*, *corr.*; praeter illos *add.* 3*a. b.* q) sciente 1*b**. *c. d.* 3*a*; scientię 3*b*; apud se *add.* 3*a. b.* r) Quando quidem v. D. 3*a. b*; *v. Bonnet p.* 328. s) *ita* 1*a. d*; b. *om.* 1*b. b**. *c*; antus (*m. al. corr.* sanctus) 1*b*; actus 1*c*; artes 1*b**; be(atos *m. al. suppl.*), *om.* artus 2; b. athl. s. artus p. 3*a. b.* t) adlętarum 1*b*; autletarum *corr.* atl. 1*a*; athl. *rell.* u) suarum 2. v) populo *m. al. corr.* populos 2. w) edoceant *pro* h. d. 2; edoceantur (et doceantur 3*b*) haec qu(a)e 3*a. b.* x) pro n. Christi 3*a. b.* y) protulerunt *pr. m.* 2. z) itaque 3*a. b.* a) *ita* 1*a. b. c.* 2; advolventesque l. m. 1*d*; m. l. advolventes 3*a. b.* b) *ita* 1*a*; tum 1*b*; et 2. 3*a. b*; et tunc 1*b**. *c*; (t. *om.*) abieruntque 1*d*.

1) Regalis *etiam ad imperatores Romanos refertur. Forcellini h. v. Cf. supra p.* 279, 10.
2) Quidam christianus in tabula plumbea nomina et martyrium eorum scribens, *Greg., Gl. Mart. c.* 94 (*p.* 551, 10).

habierunt[a], dicentes: 'Hic fame[b] deficiant propriisque se morsibus devorent[c], qui contempserunt diis nostris debita exibere[d] libamina. cf. Deut. 32, 24.

6. Post haec[a], mortuo Decio, per[b] succedentia tempora in Theodosio[c], Arcadi[d] filio[e], imperii summa conlata est. Cuius in tempore inmunda illa Saducaeorum[f] secta surrexit, volens[g] evertere spem resurrectionis, dicens[h], quia: 'Mortui non resurgunt[i]'. cf. 1. Cor. 15, 16. Capud[k] autem huius[l] heresis fuerunt Theodorus[m] et Gaius[n, 1] episcopi, qui etiam ipsius imperatoris animus[o] voluerunt huic incredulitate[p] coniungere. Unde factum est, ut ac[q] causa valde adflictus[r] prostratusque solo imperator depraecatur[s] Dominum, ut sibi, que[t] sequi debeat, dignanter insinuet[u]. Erat autem[v] tunc apud[w] Ephesum[x] Dalius[y, 2] quidam[z] valde[a] dives in pecoribus, qui[b] circumiens[c] montem Chilleum[d], iussit pueros[e] suos, dicens: 'Praeparate hic caulas[f] ovibus nostris, quia oportunus est[g] hic locus ad pascenda[h] pecora'. Ignarus enim erat, quid ageretur[i] in spelunca[k]. Operantibus autem pueris et revolventibus[l] ingentia[m] saxa, venerunt ad os[n] speluncae inveneruntque[o] lapides magnos; cf. Ios. 10, 18. quos revolventes faciebant murum[p], non tamen introierunt in antrum.

7. Dominus autem iussit reverti spiritum[a] in corpora sanctorum, et surrexerunt[b], ac salutantes se de[c] more, putantes[d] una tantum[e] nocte dormisse*, sederunt alacres atque robusti[f]. Erant enim[g] non[h] modo[i] corpora eorum venusta[k] atque pulcherrima,

*) Dormierant autem trecentis septuaginta duobus annis *add., expunctis verbis* s. a. atque r., 1*b**.

Capp. 5—7. 1*a. b. (c. d).* 2. 3*a. b.*

Cap. 5. a) *ita* 1*a.* 3*b.* b) famen 1*a.* c) *ita* 1*a. d*; devorant *pr. m.* 2; (se *om.)* m. devorentur 1*b. c*; m. sese consumant, qui 3*a. b.* d) *ita* 1*a. b.* 2.

Cap. 6. a) hoc 1*a.* b) *om.* 2. 3*a. b*; succedente tempore 3*a. b.* c) Theodiosio 1*a*; Tedosio *pr. m. corr.* Teodosio 1*b*; Theodosium *m. al. corr.* Theodosio 2; Theodosium 3*a. b.* d) *ita* 1*a cum H. Fr. I*, 48 *(p.* 55, 13*)*; Archadi *m. al. corr.* Archadio 1*b*; Archadio 2; Archadii 1*c.* 3*a. b.* e) filii 1*a*; filium 3*a. b.* f) du *pr. m. suppl.* 2; Saduceorum 1*a. c.* 3*b*; Sadduceorum 3*a.* g) s. qui volebant 1*b. c.* h) dicentes 1*b. c.* i) resurgent 1*b**. *c.* 3*a. b.* k) *ita* 1*a*; Capita 3*a. b*; caput *rell.* l) hereseorum *pro* h. h. 3*b.* m) Theoderus 3*a.* n) Iaius 1*a*; Gagius 1*c.* o) *ita pr. m.* 2; animos 1*b.* 3*a et pr. m.* 1*d*; animum 1*c. d.* 3*b.* p) *ita* 1*a. b.* 2; h. *(*hu : ic, *ras.* h? 3*b)* incredulitati *(*incredulitatis 3*b*, *corr.)* conati sunt inclinare. Unde 3*a. b.* q) *ita* 1*a*; hac 1*c.* 3*a. b*; haec 1*b*; hanc *m. al. corr.* hac 2. r) afflictus imperator Theodosius p. q. s. in cilic(t)io depr. 3*a. b.* s) *ita* 1*a. b*; deprecabatur 2. 3*a. b*; deprecaretur 1*b**. *c. d*; ore *add.* 1*b.* t) *ita* 2; quem 3*a. b*; sibi que sequi dem habeat 1*a*; sicque siquidem habeat 1*b*; sibi quae se quidem recta habeant 1*b**; sibi quo fides recta habeat 1*c.* u) insinuat 1*b*, *corr.*; insinuaret 3*a. b.* v) *om.* 3*b.* w) adput 1*b.* x) Efesum 2. y) *ita codd.* z) quidem 1*a.* a) *om.* 1*b.* b) quae *corr.* quo 1*a.* c) circuiens 3*a*; circuens *corr.* circuins 3*b*; *cf. Bonnet p.* 154, *n.* 7. d) *ita* 1*a. b.* 3*a (pr. m.). b*; Chylleum 1*c*; Chillium 2; Celeum 1*c*; *m. al. corr.* Achilleum 3*a.* e) pueris suis 1*b**. *c.* 2. 3*a. b.* f) *om.* 2. g) *om.* 3*a*; hic *pr. m. superscr.* 1*b*; hic l. est 3*b.* h) pascendam 1*a.* i) *ita rell.*; haberetur 3*a. b*; *om., sed m. al. suppl.* esset 2; *cf. Gl. Mart. c.* 94 *(p.* 551, *l.* 15*)*: ignarus quae agerentur introrsum, *sed infra (l.* 16*)*: quod habebatur intrinsecus. k) speluncā *(?) pr. m.* 2. l) revoltibus *pr. m.* 1*b*; volventibus 3*b*; Volvite *Vulg.* m) ingenia 3*b*, *corr.* n) hostium 1*a.* o) que *om.* 1*a.* p) muro 2.

Cap. 7. a) *ita* 1*a.* 2 *cum Gl. Mart. c.* 94; spiritus *rell.* b) *ita rell. cum Gl. Mart. c.* 94; resurrexerunt 1*a.* c) de m. *om.*, et *add.* 3*a. b.* d) *ita* 1*a. b.* 3*a. b*; putan:::tes 2; putantesque 1*b**. *c. d cum Gl. Mart.*; se *add. h. l.* 1*a. d.* 3*a*, *post* una 1*c.* 3*b.* e) n. t. 3*b.* f) robustae 1*a.* g) autem 1*b. c.* h) novo 2. 3*a. b.* i) modico 1*a*; non tantum *add.* 3*b (non* 3*a).* k) ta *m. al. suppl.* 2.

1) *Theodorus episcopus civitatis Galos vel Gais in Passione Syriaca Dionysii Telmah., Aegeorum episcopus in Passione Graeca appellatur atque Gregorius urbem pro homine accipiens duos episcopos, Theodorum scilicet et Gaium, creavisse videtur, dum vice versa nomen hominis pro civitatis usurpatum esse statuit M. Huber l. c. p.* 58. 100. 499. *Quod etiam in altera Passione Graeca (ed. Huber, 'Metten, Progr.'* 1904/5, *p.* 37*) episcopi geminantur, Gai nomen occidentalem inventionem indicare videtur et certe cum Theodoro parum convenit.* 2) *Adolius audit in Passionibus Syriacis et Graecis; cf. M. Huber l. c. p.* 101.

verum etiam ipsa[a] vestimenta integra[b] atque inlesa, sicut ante annos plurimos[c] fuerant[d] ab his induta. Conversique[e] ad Malchum, dixerunt: 'Enarra, quaesumus[f], nobis, frater, quae[g] hac nocte locutus est[h] imperator, aut[i] si inquisiti sumus, ut[k] sciamus'. Quibus ille[l]: 'Requisiti', inquid[m], 'estis ad sacrificandum diis'. Cui Maximianus ait[n]: 'Nos[o] omnes mori parati sumus pro Christo[p]. Sed tu accipe nunc argenteos et vade ad conparandas escas et absculta[q] diligenter et quae audieris renuntia nobis!' Accepta itaque pecunia, abiit. Erant[r] enim[s] argentei nomine Decii superscripti. Adpropinquans autem ad portam civitatis[t], vidit signum crucis supra[u] portam, et stupefactus, miratus est[v], dicens[w] infra se: 'Numquid[x] die hesterna[y] post solis occasum, cum ego[z] egrediebar cf. Exod. 14, 5. de urbe, cor Decii[a] inmutatum est, ut crucis signaculo porta[b] introeuntes muniret?' Ingressusque urbe[c], audivit[d] homines per Christi nomine[e] iurare atque[f] eclesiam aspicere clericusque[g] per urbem discurrere moeniaque[h] nova rimare[i, 1], stupensque magis, dicebat ad[k] semet ipsum: 'Putasne, quia[l] in alia[m] urbe ingressus[n] es[o]?' Accedensque ad nondinas[p], protulit argenteos, depraecans[q] dare[r] sibi escas.

8. At illi numisma[a] argentei intuentes, dixerunt: 'Hic[b] homo thesauros[c] repperit antiquos; nam ecce argenteos de[d] temporibus Decii[e] profert!' Malchus vero haec audiens, volvebat cogitationes in corde suo, dicens: 'Quid sibi volunt ista[f]? Numquid[g] somnium[h] video?' Viri autem[i] adpraehensum ducunt ad[k] episcopum Marinum[2] atque[l] praefectum[m]. Cui praefectus[n] ait: 'Unde es aut[o] ex[p] qua regione venisti[q]?' 'Ex[r] Epheso[s]', inquid[*], 'si tamen haec[t] civitas est Ephesiorum[u], quam[v] hesterno[w] me vidisse

*) civitate(ę) sum *add.* 3*a. b.*

Capp. 7. 8. 1*a. b. (c. d).* 2. 3*a. b.*

Cap. 7. a) eorum *add.* 3*a. b.* b) te *pr. m. suppl.* 2. c) plures 2. d) fuerunt 1*b. c*; fuerant induta al::(*m. al. corr.* et). C. 2; p. induta perdurarunt 3*a. b.* e) que *om.* 1*b. c.* 2. f) q̄s 1*a. b.*; q̄s (quesumus 3*a*) *post* nobis 1*c.* 3*a. b.* g) si 2; quid 3*a. b.* h) nobis *add.*, *sed eras.* 1*b.* i) an 3*a. b.* k) aut 1*b.* l) respondens *add.* 3*a. b.* m) e. inquid 2; i. sumus 3*a. b.* n) dixit 3*b.* o) quidem *h. l. add.* 3*a*, *post* o. 3*b.* p) pro nomine domini nostri Iesu Christi. Sed tu, frater, a. 3*a. b.* q) *ita* 1*a*; obsculta 1*b*; ausculta 1*c.* 2. 3*a. b.* r) ant enim ar *pr. m. om.* 2. s) etiam 3*a. b.* t) *om.* 2. u) *ita* 3*a. b cum Gl. Mart. c.* 94 (*cf. Bonnet p.* 593); super 1*a. b. c.* 2. v) nimis *add.* 3*a. b.* w) i. se d. 3*a. b*; *i. se om.* 1*c.* x) ab *add.* 1*d*; non *add. et pergunt* die hest. (est. 3*b*) post s. o. (cum *om.*) ego egressus sum ab hac urbe, *addentes* et 3*a. b*, *tuente M. Bonnet p.* 445, *n.* 6, *sed vide ea quae scripsi 'N. Arch.' XIX, p.* 45. y) sterna 1*a.* z) cum ergo egrediebatur 1*a.* a) imperatoris *add.* 3*b.* b) *ita* 1*a* (*cf. H. Fr. VII*, 22, *p.* 303, 23); porta introeuntis 1*b*; portam introeuntes 1*c.* 2; portae introitus 3*a. b*, *manifesta interpolatione;* portam civitatis 1*d.* c) *ita* 1*a*; urbem *rell.* d) au:divit, *ras.* t 1*b.* e) *ita* 1*a*; Christum nomine *pr. m.* 2; Chr. nomen *rell. et Gl. Mart. c.* 94, *p.* 551, 19. f) atque ad (a)ecclesiam 3*a. b.* g) *ita* 1*a*; clericosque *rell.* h) moenia:que, *ras.* t? 1*b.* i) *corr.* rimari 1*b*, *et sic* 1*a. c*; *pro* n. r. *habent* renovare 1*d*, novare 2. 3*a. b.* k) *ita rell.*, *cf. Bonnet p.* 583; apud 3*a. b.* l) que 1*a.* m) *ita* 1*c.* 2; aliam urbem *rell.* n) egressus 1*b*, *corr.* o) esset 1*a.* p) *ita* 1*a.* q) postulans 3*a. b.* r) dari s. 1*c. d*; s. d. (dari 1*b**. 3*a. b*) 1*b**. 2. 3*a. b.*

Cap. 8. a) *ita* 3*a. b* (*cf. Bonnet p.* 130); nomisma 1*a*; nūmisma 1*c*; numismam 1*b*; nomismam, *ras. extr.* m 2. b) Hi 1*a.* c) thesauro *pr. m.* 2. d) *bis scr.*, *sed expunct.* 3*b.* e) imperatoris *add.* 3*a. b.* f) v. isti 1*b*; vult istud 1*c.* g) *ita* 2. 3*a. b* (*cf. supra l.* 9); Num *rell.* h) somnia 3*a. b.* i) eum *add.* 1*d*; Malchum *post* appr. *add.* 3*a. b.* k) *m. al. suppl.* 2. l) et ad pr. 3*a. b*; atque ad pr. urbis 1*d*; ac iudicem civitatis *Gl. Mart. c.* 94 (*p.* 551, 22). m) perfectum 1*a*; prefecto 2. n) perfectus 1*a*, *saepe.* o) an 3*a.* p) *superscr.* 1*b.* q) r. hic (huc 3*b*) advenisti 3*a. b.* r) Rp̄ 1*a*; Malchus respondit (respondens 3*b*): Ex 3*a. b.* s) Ephesum 2. t) (haec *pr. m. superscr.*) est c. 1*b.* u) Esphesorum 1*b.* v) qu: *pr. m.* 1*b.* w) sterno 1*a*; esterno 1*b*; hesterna 2; hesterna die 3*a. b*, *et supra l.* 9: die hesterna, *at cf.* in crastino *Virt. Mart. II*, 32 (*p.* 621, 15).

1) *Similiter Gregorius, H. Fr. VII*, 22 (*p.* 303, 24): suspiciebant picturas parietum, rimabant ornamenta beati sepulchri. 2) *Mares nomen scriptum est in Passionibus Syriacis et Graecis; cf. M. Huber, l. c. p.* 103. *Ad episcopum ac 'iudicem civitatis' Malchum deductum esse Gregorius, Gl. Mart. c.* 94 (*p.* 551, 22), *enarravit, sed nomen episcopi ibi non tradidit.*

commemoro[a]'. 'Unde[b]', ait praefectus, 'hos[c] argenteos unde habes?' Respondit[d]: 'De domo patris mei sumpsi eos'. Praefectus dixit: 'Et ubi est pater tuus?' Et* nominabat parentes suos, sed nemo cognoscebat[e]. Praefectus dixit: 'Enarra nobis, unde habes hos argenteos? Sunt enim ex tempore Decii[f], qui mortuus est ante hos[g] annos. Unde manifestum est, quia inludere venisti[h] sapientes Ephesiorum[i], ideoque subiciendus eris tormentis, quoadusque aperias veritatem[k]'. Commotusque[l] Malchus, cum[m] stupore et lacrimis ait[n]: 'Unum vobis[o], si dignum ducitis, vellem[p] interrogare: Decius imperator, qui persecutus[q] est christianos in hac urbe, ubi est?' Marinus episcopus[r] respondit: 'Non est in hac urbe, fili dilectissimi[s], vir[t], qui tempore[u] Decii recolat[v]; ante multus[w] enim annus** defunctus[x] est'.

9. Haec audiens Malchus, conversus ad se[a], dixit episcopo: 'Putabam me cum fratribus[1] meis una tantum nocte dormisse; sed, ut cognosco[b], multorum annorum super somnium[c] nostrum curricola[d] transierunt. Et nunc suscitavit me Dominus cum fratribus meis, ut cognoscat omnis[e] saeculus, quia[f] fiet resurrectio mortuorum. Sequimini ergo[g] me, et[h] ostendam vobis fratres meos, qui mecum surrexerunt[i]'. Tunc stupefactus[k] episcopus, cum praefecto et omni[l] populo[m] sequentes Malchum, venerunt[n] ad speluncam. Narrante autem Malchum[o] fratribus suis[p], quae ei contigissent[q] in urbe, ingressus[r] episcopus, repperit scrinium duobus sigillis argenteis[s] praesignatum, egressusque[t] foris[u], convocans omnem[v] multitudinem civitatis cum praefecto, aperuit sigilla et invenit duas tabulas plumbeas, in quibus scripta[w] erat[x] omnis passio eorum[y], sicut supra retulimus, et cognoverunt, quia vera erant quae a Malcho dicebantur.

10. Tunc ingressi invenerunt beatos martyres in angulo speluncae sedentes, et erant facies eorum tamquam rosa florientes[a] et sicut sol[b] in[c] virtute fulgens[d]; nihil enim cf. Apoc. 1, 16.

*) beatus Malchus *add.* 3*a. b.*
**) CLII *add.* 3*a*; id est centum quinquaginta duo *add.* 3*b.*

Capp. 8—10. 1*a. b. (c. d).* 2. 3*a. b.*

Cap. 8. a) *ita rell. (cf. Virt. Mart. I*, 13, *p.* 597, 2, *Bonnet p.* 266, *n.* 2); commero 1*b*, *corr.*; rememoror 3*a*; memoro 3*b*. b) *ita rell.*; Ynde 1*a*; (U. *om.*) Pr. ait 3*a. b.* c) As 1*a*; Unde h. a. h.? 3*a. b.* d) Malchus r. 3*a. b.* e) Tunc *add.* 3*a. b.* f) imperatoris *add.* 3*a. b.* g) plures 3*a. b.* h) venis 2. i) Ephesorum *pr. m.* 1*b.* 2. k) veritati *pr. m.* 2. l) Tunc commotus M. 3*a. b.* m) *om.* 1*a.* n) dixit 3*a. b.* o) a vobis 1*d*; vos 3*a. b.* p) *ita* 1*a.* 3*a. b*; velim *rell.*; *scribas* vellim, *cf. Bonnet p.* 435. q) *ita* 1*a. b* (christianis *pr. m.*). *c*; persecutor est christianorum 2; persecutor extitit christianorum 3*a. b.* r) *om.* 2. s) *ita* 1*a.* 2; dilectissimę 1*b*; dilectissime 1*c*; f. d. *om.* 3*a* (*spatio relicto aut vocabulo eraso*). *b.* t) homo 3*a. b.* u) *ita* 1*a. b.* 2. 3*b*; tempora 1*b**. 3*a*; r. D. tempora 1*c.* v) rec. *ante* temp. 1*b**; vivebat *m. rec. in litura* 1*b.* w) *ita* 1*a*; multos e. (e. m. 3*b*) annos *rell.* x) *om.* 1*a.*

Cap. 9. a) ad semet ipsum 3*a. b*, *cf. supra p.* 766, 13. b) video 3*a. b*, *sed cf. l.* 21. c) *ita* 1*a.* 2; sōmū *corr.* somnum 1*b*, *et sic* 1*b**. *c*; curricula super s. (somnum 3*b*) n. 3*a. b.* d) *ita* 1*a.* e) *ita* 1*a*; omne (*pr. m.* omni 1*b*) s(a)eculum *rell.* f) quod sit r. 3*b* (*non* 3*a*). g) *om.* 2. h) ut 2. 3*a. b.* i) *ita* 1*c.* 2. 3*a. b* (*cf. supra p.* 765, 15, *Gl. M. c.* 94, *p.* 551, 17); surrexerunt *pr. m. corr.* resurrexerunt 1*b*, *et sic* 1*a.* k) est *add.* 1*a.* l) *om.* 3*b* (*non* 3*a*). m) populum 2. n) v. ad sp. *om.* 1*a.* o) *ita* 1*a*; Malco 1*c*, *ut infra*; Malcho *rell.* p) *ita* 1*a.* 3*a. b*; *om. rell.* q) contigisset 2. r) *ita rell.*; que *add.* 3*a*; egressus 2; ingrederetur *Gl. M. c.* 94 (*p.* 551, 24). s) argenteos 1*a.* t) Et egressus 3*a. b.* u) *ita* 1*b*; fortis 1*a*; foras 1*b**. *c.* 2. 3*a. b.* v) *ita codd.* w) *om.* 3*a. b*; *cf. Gl. M. c.* 94 (*p.* 552, 1). x) erant 1*a.* y) sanctorum 3*a. b.*

Cap. 10. a) *ita* 1*a* (*cf. Bonnet p.* 429); rosa florens 1*b* (*pr. m.*). *c.* 2. 3*a. b*; rosae florentes 1*d.* b) *om.* 1*b.* c) in v. *om.* 2. 3*a. b*, *habent omnes codd. infra p.* 768, 16. d) fulgentes *solus* 1*d.*

1) *Cf. Gl. Mart. c.* 94: Septem vero germanorum, qui apud Ephesum requiescunt, haec est ratio, *similiterque etiam Theodosius (v. supra p.* 759, *n.* 3) *eos fratres fuisse credidit.*

diminutum[a] erat neque de vestimentis neque de corporibus eorum. Marinus[b] autem[b*] (cf. Luc. 8, 47.) episcopus cum praefecto procidit[c] ante pedes eorum[b] et adoravit eos, et omnis populus glorificavit[d] Deum, qui dignatus[e] est talem[f] miraculum ostendere servis suis. Sancti vero[g] narraverunt episcopo et[h] omni populo, quae eis tempore Decii accessissent[i]. Episcopus vero[k] cum praefecto miserunt nuntios ad Theodosium[l] imperatorem, dicentes: 'Festina, quantotius[m], si vis videre miraculum magnum, quod manifestum[n] est, tribuente Deo[o], temporibus tuis. Si enim veneris, cognosces[p], spe[q] resurrectionis valde esse utilem iuxta sponsionem promissionis[r] euangelicae'.

11. Haec audiens[a] Theodosius[b] imperator, surrexit a cilicium[c], et extendens[d] manus suas ad Deum[e], ait: 'Gratias ago[f] tibi, domine Iesu[g] Christe, sol iustitiae, qui dignatus es tenebras mortalium tuae veritatis[h] luce respergere; gratias tibi ago, qui non permisisti lucernam confessionis meae tetris[i] assertionum caliginibus obvelari[k]'. Et haec dicens, ascensis aequitibus[l], cum summa festinatione venit[m] ad Ephesum. Episcopus autem cum praefecto et omnem[n] multitudinem civitatis exiit in occursum imperatoris[o]. Ascendentibus[p] autem illis in[q] montem, egressi sunt sancti martyres in[r] obviam augusti[s], (cf. Apoc. 1, 16.) et factae[t] sunt facies eorum tamquam[u] sol in virtute fulgens[v]; ceciditque augustus in terra[w] et adoravit eos[x], glorificans Deum. Et[y] surgens, osculavit eos ac[z] flevit super collum uniuscuiusque[a] eorum, dicens: 'Sic video[b] facies vestras, tamquam si videam[c] (Ioh. 12, 17.) dominum meum Iesum Christum, *quando vocavit Lazarum*[d] *de*[e] *monumento*, cui[f] inmensas gratias[g] refero, quod non fraudavit[h] me spem[i] resurrectionis'.

12. Maximianus autem[a] respondit[b]: 'Scito[c], imperator, quia[d] ad confirmandam fidem tuam nos Dominus resurgere iussit[e]. Ergo iugiter[f] fidens in eum[g] et[h] cognosce[i], quia fiet[k] resurrectio mortuorum[l], cum nos hodie[m] videas[n] post resurrectionem loqui tecum atque enarrare magnalia[o] Dei[*]'. Multaque[p] et alia loquentes cum eo, iterum

*) et domini nostri Iesu Christi *add.* 3*a. b.*

Capp. 10—12. 1*a. b. (c. d).* 2. 3*a. b.*

Cap. 10. a) dem. 1*b.* 2. b) Marinus — eorum *om.* 3*b* *(non 3a et Mombritius).* b*) vero 1*a.* c) pr. ad 1*b**; cecidit ad 1*a.* d) glorificabat 1*b**. 3*a. b.* e) dignus *pr. m.* 1*b.* f) *ita* 1*a*; tale *rell.* g) S. autem viri narr. 2. h) et o. p. *om.* 3*a. b.* i) *ita recte rell. (cf. Bonnet p.* 423*)*; accidissent 1*b**. *c.* 3*b*; Decii imperatoris accidissent *m. rec. interpolavit, scriptura priore evanescente,* 1*b.* k) autem 3*a. b*; vero et prefectus *m. rec., ut supra,* 1*b.* l) Theodosio imperatore 2. m) *ita recte* 2. 3*a. b* *(cf. Bonnet p.* 482*)*; quam tu citius potes 1*a*; quantum potes 1*b.* c; quantocius potes *Cup.* n) manifestatum 1*c.* 3*a. b.* o) Deum 1*a*; Domino 3*a. b.* p) cognoscis 1*a.* q) *ita* 1*a*; spem *rell.* r) promissionem euangelice *(corr.* euvang.*)* 1*b.*

Cap. 11. a) audens 1*b.* b) i. Th. 2; Th., *om.* i. 3*b.* c) *ita* 1*b.* 2; a cilicio 1*a. c*; de cilic(t)io 3*a. b*; cum laetitia 1*d.* d) et extendit *pr. m. corr.* extendens 1*b.* e) Dominum 3*a. b*; et *add.* 1*b.* f) t. a. 1*b. c.* 3*b.* g) Iesus *pr. m.* 2. h) veritate 1*a.* i) *ita* 1*b**. *c. d*; tetris asertio nube c. 1*a*; tetris assertion*(um m. al. in litura)* c. 1*b*; et tres *(m. al. corr.* et tetras*)* assertionum c. 2; tetrae assertionis (asser:tionis, *ras.* s? 3*a*; assertiones 3*b)* caligine 3*a. b.* k) obscurare 2; violari 3*a. b* *(cf. p.* 758, *n.* 3*)*; *at Gl. Conf. c.* 29 *(p.* 766, 14*)*: obvelari. l) *ita* 1*a. b.* 2; equis 1*c*; ęquis 3*a*; aequis 3*b.* m) fest. Ephesum venit 3*a. b.* n) *ita* 2; omne multitudinem 1*a*; omni multitudine 1*b. c.* 3*a. b.* o) imperatori 2. p) Ascentibus 1*b, corr.*; Accedentibus 3*a.* q) *om.* 1*b. c.* r) *om.* 3*b (non 3a).* s) augusto 1*c.* 3*b.* t) facti 1*a*; vise(e) 3*a. b.* u) t. s. *suppl.* 1*b.* v) fulgentes 1*b. d (v. supra p.* 767, 23*)*; fulgens in v. sua *(ita Apoc. l. c.).* Cec. 3*a. b.* w) *ita* 1*b*; terram *plerique.* x) ador. glorificansque D. 2. y) surgensque o. eos (osculatus est eum 3*b)* 3*a. b.* z) et 2. a) uniciuiusque, *om. versu ex.* eorum 3*a. b.* b) vides 2, *corr.* c) video 1*a.* d) Latzarum 1*b*; L. v. 3*b cum Vulg. (non 3a).* e) de m. *om.* 1*a.* f) cum? *pr. m.* 1*b.* g) r. gr. 3*a. b.* h) frustravit in me 2. 3*a. b.* i) *ita* 1*a. b.* 2. 3*a. b*; spe 1*b**. *c. d.*

Cap. 12. a) *om.* 2. b) ei *add.* 1*a*; r. *om.* 3*a*; locutus est 3*b.* c) inquid *add.* 3*b*; Scitote 2. d) qui 1*a.* e) *m. al. in mg. corr.* fecit 3*a.* f) *ita recte* 1*a. b. c (cf. Bonnet p.* 469. 651*)*; E. i. et f. 1*d*; Esto ergo fidens (confidens 2*)* 2. 3*a. b.* g) *(in superscr.)* eum 3*a*; in eo 3*b.* h) *om.* 1*b. c.* i) cognosces 3*b.* k) fit 3*b.* l) mor *m. al. suppl.* 2. m) hode::e *pr. m.* 1*b.* n) videar 1*a.* o) mirabilia 1*a.* p) Multa quidem et 3*a. b.*

prostrati in terra[a] obdormierunt, tradentes animas suas[b] regi inmortali Deoque[c] omnipotenti. Haec videns[d] imperator, ruit super corpora[e] eorum et flens[f] osculabatur eos, auferensque[g] vestimenta[h] sua, posuit super illos, mandans fiere[i] loculos aureos, in quibus reconderentur[k]. Sed in ea nocte apparuerunt[l] sancti, dicentes: 'Ne feceris, sed relinque nos super terram; de[m] ea iterum suscitavit[n] Dominus[o] in die magno resurrectionis omnis carnis'. Tunc imperator fabricavit[p] super eos basilica[q] magna et fecit ibi receptaculum[r] pauperibus[s], imperans eos[t] aleri de publico. Convocatisque episcopis, caelebravit[u] festivitatem sanctorum[v], et omnes* glorificaverunt Deum, cui est[w] in Trinitate perfecta[x] honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

EXPLICIT[y] PASSIO SANCTORUM MARTYRUM[z] VII DORMIENTIUM[a] APUD EPHESUM[b], TRANSLATA** IN LATINUM PER GREGORIUM EPISCOPUM, INTERPRETANTE[c] IOHANNE[1] SYRO, QUAE*** OBSERVATUR IIII.[d] ID. AGS.[e, 2]

*) omnis populus glorificavit imperatorem et gratias egerunt *(omnes add. 3a)* domino Iesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen 3*a (hic desinens). b.*

**) de Greco *add. et infra* Syro *om.* 3*b.*

***) Observatur autem sancta commemoratio eorum sexto Idus Augusti *desinit* 3*b.*

Cap. 12. 1*a. b. (c. d).* 2. 3*a. b.*

Cap. 12. a) *ita* 1*a. b*; terram 1*c.* 2. 3*a. b.* b) has 1*a.* c) Deo *(*que *om.)* o. *(*omni potentē 3*b, corr.)* 3*a. b.* d) *ita* 1*a. b. c. d*; audiens 2. 3*a. b et paulo supra in Gl. M. c.* 94 *(p.* 552, 7*).* e) copora 2. f) flcs 3*b*, *corr.* g) adferensque 2; audivitque *(om.* vestimenta — app. sancti*)* dicentes eos: Ne 3*a. b.* h) vestimesta 1*b.* i) *ita* 1*a*; fieri *rell.* k) recumberentur 1*a.* l) ei *add.* 2. m) d::: iterum *m. al. corr.* deus enim iterum 1*b*; de qua i. 3*a. b.* n) *ita rell. codd.*; suscitabit 1*c.* 3*a*; me *add.* 1*a*; nos *add.* 1*b**. *c.* 2. 3*a. b et m. al.* 1*b.* o) Deus *add.* 3*a*; s. Deus in 3*b.* p) aedificavit 3*a. b.* q) *ita* 1*a*; basilicam magnam *rell.* r) refectionem 1*a.* s) pauperum 2. t) *pro verbis* eos *(*eo *pr. m.* 2; *om.* 3*a. b)* aleri *(ita* 1*b*, *cf. Bonnet p.* 415; alere 1*d.* 2; alii 3*b*; ali 1*b**. *c.* 3*a*, *ubi* m̄ta *in marg. suppl.)* de publico *(*pullico 1*b) exhibet* 1*a*: catolicam sedem militiaedī. u) f. celebrare 1*a*; c. ibidem festivitate 2. v) illorum *add.* 1*a.* w) laudes *pro* est 1*a.* x) et *add.* 1*a.* y) *subscr. om.* 1*c.* 3*a.* z) *om.* 2. a) *additis verbis:* Est eorum sollemnitas IIII. Id. Aug. *desinit* 1*a*; quod est die X. mensis Iulias *(m. al. superscr.* hoc est VI. Id. Iul.*) desinit* 2. b) Ephysum 1*d.* c) interpretantem 1*b.* d) IIII:, *ras.* I 1*b*; VI. Kal. Augusti 1*d.* e) Ymnus *add., sed eras.* 1*b.*

1) *In libro in Gl. Mart. c.* 94. *Gregorius nomen interpretis non commemoravit:* Quod passio eorum, quam Syro quodam interpretante in Latino transtulimus, plenius pandit; *ad hanc vero narrationem lectores iam in c.* 29. *praeparaverat his verbis:* In ea *(scil. urbe Epheso)* et septem dormientes habentur, de quibus aliqua, Domino iubente, in posterum narraturi sumus. 2) *In Menologiis Graecis die* 4. *Augusti et* 22. *vel* 23. *Octobris coluntur, apud Latinos die* 27. *Iulii; cf. M. Huber l. c. p.* 136 *sq. Ex exemplaribus Mart. Hieron. solum Corbeiense maius die* 4. *Id. Aug. eorum meminit; cf. AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [104].

GEORGII FLORENTII GREGORII EPISCOPI TURONENSIS DE CURSU STELLARUM RATIO, QUALITER AD OFFICIUM IMPLENDUM DEBEAT OBSERVARI.

Septem miracula mundi, quae Gregorius libro suo De cursu stellarum praemiserat, praeter alios codices imperfectos[1] *etiam*

5) Sangallensis n. 855 *saec. IX, p.* 399—414, *continet, quem 'N. Arch.' XII, p. 305 sqq., fusius descripsi, atque librarius miracula ingenio humano constructa alteri seriei Dei opere cotidie renovatae interponens textum a p.* 858, 30. ITEM TERTIUS. Ala Cherubin *ad p.* 863, 19. quindecim XV. *descripsit, ita ut vel in partem astronomicam perrexerit (c.* 17*), ordine parum servato. Insunt fere eadem scripta atque codici pleno Bambergensi bibliothecae regiae Mscr. Pat.* 61 *(antea H. I. IV,* 15, *olim nr.* L*), saec. VIII (nobis* 1*). Textus vero libri Gregorii mendis scatens cum altero miraculorum codice* 2. *necessitudine quadam coniunctus est atque discrepantiam lectionum eius, quatenus cum* 1 *aut* 2 *comparari poterat, l. c. collegi. Inter eas, quae dignae essent, ut notarentur et fortasse in textum admitterentur, exscripsi* minuatur 5 *cum* 1 *p.* 863, 5, *pro* minuitur, *quod ad* 2. *(3) olim scripseram, praecedente* crescit; *quod cum vituperaverit M. Bonnet, 'Le Latin de Grégoire de Tours' p.* 676, *n.* 5, *tamen commemorare neglexit, reperto codice Sangallensi mox alteram lectionem a me ipso approbatam esse.*

Codicem primarium 1 *ita olim contuleram, ut lectiones primigenias potissimum observarem, neglectis additamentis librarii saec. IX, qui, exemplari nullo adhibito, textum correxerat et interpolaverat, cumque de priore scriptura hic illic disceptari posset, nonnumquam ita extincta, ut difficilius discerni posset aut omnino non, Fridericum Haase insignem editorem principem singulas litteras non ita legisse atque memetipsum vix mireris. Dissentientibus nobis doctas adnotationes tres dicavit M. Bonnet, cumque codex pretiosissimus iterum mihi non transmitteretur, Fischerum bibliothecae praefectum adii, ut locos recognosceret, qui criticum nostrum praegravare videbantur.*

P. 859, 8. anaclifa] *ego,* anaglipa *Haase, at m. al.* anaglipha *corrigens Fischero teste non solum* h *superscripsit, sed etiam* p *restituit, quae littera locum occupat vetustioris supra lineam productae, ita ut post F. Haase veniens re vera eum emendasse videar, id quod M. Bonnet l. c. p.* 164, *n.* 1, *praesumere voluit.*

P. 860, 16. rursumque] *ego,* russumque *Haase, quod unicum litterarum* ss *pro* rs *exemplum apud Gregorium deprehendere poterat M. Bonnet p.* 176, *n.* 4. *Etiam Fischerus* ss *legit, sed monuit utramque litteram inter se ligatam cohaerere et praeterea* r *et* s *in scriptura illa Langobardica valde similem esse.*

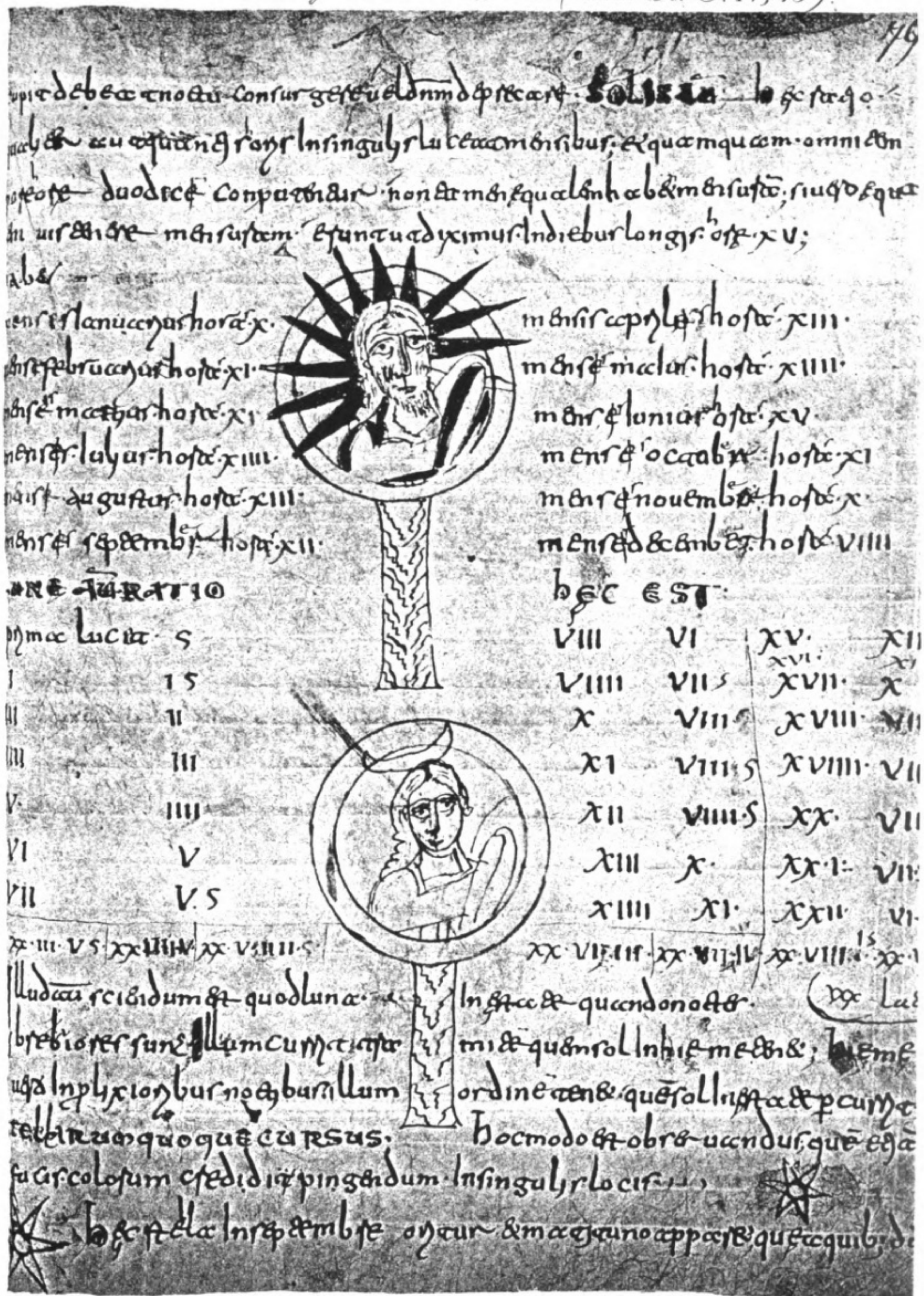
P. 871, 5. in quibus] *ego,* in quibu *Haase, quod iterum unicum inauditae suppressionis exemplum a M. Bonnet, p.* 151, *in textu tractatum ne librarii quidem neglegentiae attribuendum videtur esse, sed omnino tollendum, nam* s *super* u *additam esse Fischerus voluit vetusti librarii et manu et atramento diversamque eam esse asseruit ab eis, quae a librariis posterioribus textui illata essent: mendum ergo nullum subesse videtur nec Gregorii nec exemplaris Bambergensis.*

Intercedente eodem bibliothecario doctissimo, cui gratias agere debitas non praetermitto, etiam specimen[2] *scripturae codicis egregii huic tomo addere potui, quod tomo*

1) *Specimen scripturae codicis quem tertio loco attuleram Vindobonensis, Series nova* 37, *Gregorius Turonensis, De VII mirabilibus mundi (fragmenta), nunc extat inter Tabulas codicum Vindobon. XI* (1912), 23. 2) *Ex eo intellegitur, librarium Bambergensem p.* 864, 16. matituno *male scripsisse pro* matutino, *quem errorem me non adnotasse nunc convincor, veniam culpae rogaturus. Codicem descripserunt Leitschuh et Fischer, 'Katalog der Hss. der Kgl. Bibliothek zu Bamberg',* 1895—1906, *I, p.* 426.

Gregorii De cursu stellarum ratio.

Codex Bambergensis Mscr. Pat. 61 (antea H. J. IV, 15).

mensis Ianuarius hora X. — mensis Aprilis hore XIII.
mensis Februarius hore XI. — mense Maius hore XIIII.
mense Martius hore XI. — mense Iunius hore XV.
mensis Iulius hore XIIII. — mense October hore XI.
mensis Augustus hore XIII. — mense November hore X.
mensis September hore XII. — mense December hore VIIII.

LUNE AUTEM RATIO HEC EST

Illud autem sciendum est quod luna in estate quando noctes breviores sunt illum cursum tenet quem sol in hieme tenet; hieme uero in prolixionibus noctibus illum ordinem tenet quem sol in estate ... cursus. Hoc modo ... quae ego ... colosum credidi pingendum in singulis locis.

Haec stella in septembre oritur ...

SS. R. Meroving. VII, tab. 5.

primo addendum fuisset, tabulaque 5. folium 79. reddens ante oculos proponit effigies Solis et Lunae, in quibus potius Iesum et Mariam depinxisse videtur pius episcopus paganorum cultum perhorrescens. Quodsi Gregorio nostro inter scriptores medii aevi facile principem locum concesseris, pictorem eundem tantidem fortasse non aestimaveris, licet artis illius non omnino expertem eum fuisse manifestum sit, et praeterea haec eius studia fortasse haud ita integra illibataque ad nos pervenerunt, sicut ipse desideraverat [1].

B. Krusch.

PASSIO SANCTI IULIANI MARTYRIS.

Passio Iuliani martyris Brivatensis, cuius textum edito puriorem in Appendice tomi I. e codice Monacensi lat. n. 3514, *saec. VII, publici iuris feceram, cum Gregorii libro in Gloria Iuliani necessitudine quadam coniuncta est eamque ei praesto fuisse olim statueram, et certe eadem fere enuntiata in utroque textu deprehenduntur* [2], *sed utrumque nunc iterum comparanti mihi haec opinio in dubium vocatur, nam quae Gregorius c.* 4. *de Hispano rettulit condonato, ea, si ipsius verbis credi fas est, antea litteris mandata non erant* [3], *eadem autem redeunt in Passione quam dixi. Atqui quam maxime admiraberis auctorem Passionis verbis iisdem asseruisse, peculiarem patronum suum Iulianum fuisse, quibus Gregorium idem in praescriptione libri secundi Miraculorum asseruisse e codice* 5 *nunc intellegitur* [4], *aliaeque sermonis similitudines* [5] *deprehenduntur neque solum cum Gregorio, sed etiam e Passione Symphoriani auctor locum quendam deprompsit* [6], *qui frustula sibi undique conquisisse videtur.*

Codex autem ille vetustissimus Monacensis (1*a*) *et hiat et corruptelis laborat, quae ex editione Labbei emendandae erant; interim vero non solum codicem quo editor ille usus erat S. Vincentii Mettensis nactus sum, sed utriusque ordinis codices haud pauci a nobis explorati sunt.*

1*b) Codex* P a r i s i a c u s *n.* 5301, *saec. X, olim S. Martialis Lemovicensis, fol.* 163—164′.

1*c) Codex* P a r i s i a c u s *n.* 1253, *saec. XI, olim S. Martialis Lemovicensis, fol.* 86—88.

1*d) Codex* P a r i s i a c u s *n.* 5365 *(olim Lemov.* 204, *deinde Reg.* 3594[b] *I), saec. XII, fol.* 73—73′, *valde interpolatus (e. gr. p.* 879, 19*:* congaudet, qui non illam unde erat martirii metu fugiens advenit*).*

2*a) Codex* V i n d o b o n e n s i s *n.* 371 *(Salisb.* 28*), saec. IX, fol.* 149—150.

2*b) Codex* P a r i s i a c u s *n.* 17002, *saec. X, olim Moissiacensis, fol.* 64—64′.

2*c) Codex* T u r i c e n s i s *bibliothecae urbanae C* 10 *i, saec. X. ex., fol.* 172′—173, *n. LXII.*

2*d) Codex* B e r o l i n e n s i s *Lat. n.* 121, *antea inter Phillippsianos n.* 1874, *saec. XII, olim S. Vincentii Mettensis, fol.* 159′.

1) *Greg., H. Fr. X,* 31 *(p.* 449, 13*).* 2) *Cf. p.* 879, *n.* 2. 3. 3) *Greg., Gl. Iuliani c.* 4*:* sed quid facio, quod inpellit me amor patroni, ut nequeam haec silere? 4) Incipit liber propriae in gloria sancti martyris Iuliani peculiaris patroni nostri *cod.* 5 *(v. supra p.* 737*); Passio c.* 6*:* sancti peculiaris patroni nostri Iuliani martyris. 5) *Passio c.* 2*:* tribuniciae gerebat potestatem *(cf. Greg. p.* 434, 12*); c.* 4*:* carcere mancipatum *(cf. Greg. p.* 88, 11*).* 6) *Verba enim p.* 881, 4*:* quae celsum protulit aedificata fastigium, fulgit — referta virtutibus *sunt Passionis Symphoriani (ed. Ruinart, Acta martyrum,* 1859, *p.* 128*).*

2*e) Codex Bruxellensis n.* 7984, *saec. X, olim S. Petri Wissenburgensis, fol.* 170'—172.

2*f) Codex Rothomagensis n.* 1379, *saec. X/XI, fol.* 119—120, *qui cum alia tum p.* 880, *l.* 20, *post verba:* sensimus recepisse virtutem *haec interpolat:* Et tam :: *(ras.* m:*)* vegetatos nos esse cognoscimus, sicut in adolescentia fueramus. Ad huius sepulchrum fideliter imploramus *(*non *postea add.)* dubitamus, quod tue mesticie leticiam commodabat, qui nobis vires perditas sua virtute restituit.

2*g) Codex Parisiacus n.* 9742, *saec. XIII, olim S. Maximini*[1], *p.* 292 *sq.*

Codex 1*a cum* 1*b. c. d post verba p.* 881, 1 omni populo *praetermisit* concelebranda innotuit, nunc vero populo huic, *quae librarium archetypi eorum fugerant ab uno populo ad alterum transilientem, itemque p.* 879, 26. *corrupta sunt* persecutio christianis *in* persecuti orientalis 1*a,* persecutio orientalis 1*b. c. d. E contrario locus p.* 880, 26—29. Tempus — absolveret, *quem primus textui Passionis ex* 1*a restitueram, quique cum ipsis Gregorii verbis accurate convenit ad consuetudinem pertinens ei familiarem*[2], *non solum in* 2*d desideratur, sed etiam in* 2*a. b, ideoque sicut textus* 1 *ad* 2 *emendandus est, ita* 2 *ad* 1.

Utraque classis nonnumquam ita inter se distincta est, ut haud facile diiudicari possit, utra veram lectionem servaverit an textum interpolaverit[3]. *Declinationis* senecos *pro* '*senes*', *quam formam ad codicem* 1*a restitui (p.* 880, 18*; cf. l.* 8*), in vetustis Gregorii codicibus tenue tantum vestigium deprehenditur*[4], *quod in eius textum non admittendum erat.*

B. Krusch.

TOMUS II.

LIBER HISTORIAE FRANCORUM.

Libro historiae Francorum codices duo artissime inter se coniuncti, scilicet

A 3*a*[1]*) Petropolitanus λ. F. Old. IV,* 4, *saec. X, non IX, et*

A 3*a*[2]*) Parisiacus n.* 10911, *antea Suppl. lat. n.* 125, *saec. IX. in monasterio quodam Leodiensi exaratus, postea baronis de Crassier Leodiensis, ut capita LII.—LV. Fredegarii continuati c.* 10. *(a* Deinde*)* — 24. *adnectunt (nobis* 5 x^1 *et* 5 x^2, *cf. ib. p.* 14*) atque uterque Annales regni Francorum, i. e. Laurissenses maiores, ex a.* 741. *ad a.* 829. *exhibet, quos cum recenseret F. Kurze etiam in hos codices accuratius inquisivit*[5]. *Cum ad editionem nostram parandam solum codicem A* 3*a*[1] *ab Arndtio collatum olim adhibere potuissem, a.* 1892. *etiam codex A* 3*a*[2] *a I. Dieterich excussus est, qui in universum cum illo consentit, sed ei paululum praestat, sicut locis nonnullis (e. gr. p.* 285, 10. 309, 10*) quibus ille hiat ipse integer est. Auctor archetypi, ex quo uterque codex pendet, sermonem rusticum omnino retractaverat formasque eius correctas apparatui minime intuleram (cf. p.* 237, 8*) neque nunc inutilem hanc farraginem curavi. Discrepantia lectionum variantium codicis A* 3*a*[1], *quam adnotaveram, in universum etiam in*

1) *Cf. 'N. Arch.' XVIII, p.* 626. 2) *Vide ea quae adnotavi p.* 566, *n.* 4. 3) *P.* 879, 38. ubi mansisset] 1*a. c. d;* ubinam esset 2*a. b. c. d;* ubinam *(*esset — paulolum *om.)* 2*f.* 4) *Cf. M. Bonnet, 'Le Latin de Grégoire de Tours' p.* 344, *n.* 3. 5) *Cf. F. Kurze, 'Über die Karolingischen Reichsannalen von* 741—829*', 'N. Arch.' XIX, p.* 308 *sqq.; Annales regni Francorum, Hannoverae* 1895, *p. X.*

codice A 3a^{2} occurrit, ita ut, nisi aliud adnotatum est, illi codici gemellus semper addendus sit, eosque tantum locos singillatim exscripsi, quibus A 3a^{2} a A 3a^{1} discrepat. Praeterea vero codicem A 3a^{1} F. Kurze post Arndtium iterum contulit, unde lectiones eius nonnullae supplendae aut emendandae erant, idemque etiam codicem A 3a^{2} collatum locis dubiis per H. Lebègue recognoscendum curavit, ita ut mediocri horum codicum auctoritati satis superque satisfactum esse videatur.

P. 241, 5. regum] *A* 3a^{2}.
242, 17. Danubium] Danuvium *A* 3a^{2}.
21. donaria] *A* 3a^{2}.
243, 8. annos] annis *A* 3a^{2} *(pr. m.)*.
244, 16. eis dedit] d. eis *A* 3a$^{1.2}$.
et] *A* 3a^{2}.
17. elevaverunt] *A* 3a^{2}.
23. Bothagm, Salechagm, Widechagm] *A* 3a^{2}.
246, 6. Sumnam] *A* 3a^{2}.
14. perveniunt] pervenientes *A* 3a$^{1.2}$.
16. praeclarus] praeclaris *A* 3a^{1} *(pr. m.)*. 3a^{2}.
248, 20. et] *om.* *A* 3a^{2}.
249, 18. Toringa] *A* 3a^{2}.
250, 17. succendentes] *A* 3a^{1}; succedentes *A* 3a^{2}.
27. usque] ad *add.* *A* 3a$^{1.2}$.
29. in] *A* 3a^{2}.
251, 6. urbe] civitate *A* 3a$^{1.2}$.
ad l. 20. *m. posterior A* 3a^{2} *haec in marg. add.:* Omnesque Romanes(!) tunc, qui tunc in Gallia habitabant, exterminavit Clodoveus, ut unus vix potuisset inveniri. Et videntur Franci illis temporibus linguam Romanam, qua usque hodie utuntur, ab illis Romanis, qui ibi habitaverant, didicisse. Que autem eis prius naturalis lingua fuerit, ignoratur in partibus istis.
253, 5. Verum] *A* 3a$^{1.2}$.
6. exercitum] suum *add.* *A* 3a$^{1.2}$ *cum A* 3*b*. β^{2}.
9. habet] *A* 3a^{2}.
21. ac] et *A* 3a$^{1.2}$.
30. Gundeveus] Gondevehus *A* 3a^{2}.
256, 9. neptem] neptam *A* 3a$^{1.2}$.
27. fusus] effussus *A* 3a^{1}; effusus *A* 3a^{2}.
33. non] *A* 3a^{1}; *eras.* *A* 3a^{2}.
257, 10. hos] os *A* 3a$^{1.2}$, *item infra p.* 262, 2 os ostes.
258, 19. ut] *A* 3a^{2}; et *A* 3a^{1}.
259, 1. principum] *A* 3a^{2}; principem *pr. m.*, principis *m. al.* 3a^{1}.
7. advivit] *A* 3a^{2}.
16. gente] *A* 3a^{2}.
21. aurum] et *add.* *A* 3a$^{1.2}$.
22. et] *A* 3a^{2}; *om.* *A* 3a^{1}.
260, 8. Malidunensem] Malidunense *A* 3a^{2}; Melidunense *A* 3a^{1}.
261, 25. tantomodo] tantummodo *A* 3a$^{1.2}$.
262, 7. ab] *A* 3a^{1}; ob *A* 3a^{2}.

P. 262, 17. plus] *A* 3a^{1}; *om.* *A* 3a^{2} *(pr. m.) cum A* 3β^{2}. *β^{2}.
27. abscondite vocavit] *A* 3a^{2}.
28. Remegium] Remedium *A* 3a$^{1.2}$ *constanter.*
Remensem] Remensis *A* 3a$^{1.2}$.
263, 15. redolent cerea] *A* 3a^{2}.
18. petiit] se a *add.* *A* 3a$^{1.2}$.
21. Cui] *A* 3a^{2}.
22. fecundo] *A* 3a^{2}.
29. est] *om.* *A* 3a$^{1.2}$ *cum A* 2.
264, 3. eius] *A* 3a^{1}; eis *corr.* eius *A* 3a^{2}.
22. Avenione] Avennionem *A* 3a$^{1.2}$.
30. arcessitum] accersitum *A* 3a$^{1.2}$.
32. venerunt] *A* 3a^{2}.
265, 17. si me] *A* 3a^{2}; sine *A* 3a^{1}.
38. et tu] *recte A* 3a^{2}.
266, 7. solviturum] soluturum *A* 3a^{2}; solutariam *A* 3a^{1}.
11. ubi] ibi *A* 3a$^{1.2}$.
18. sanctum] sanctae *A* 3a^{1}; sancti *A* 3a^{2}.
23. succensus] succensu: *A* 3a^{1}; succensum *A* 3a^{2}.
268, 10. velocissimo] velocissimum *A* 3a$^{1.2}$.
32. eum] *A* 3a^{2}; *om.* *A* 3a^{1}.
vadare] *A* 3a^{2}; vadere *A* 3a^{1}.
269, 5. cervia] cerva *A* 3a$^{1.2}$.
8. populusque] populus quoque *A* 3a$^{1.2}$.
10. sancti] *A* 3a^{2}; *om.* *A* 3a^{1}.
20. Vogladinse] *A* 3a$^{1.2}$.
270, 18. Tolosa] Tholosa *A* 3a$^{1.2}$.
271, 10. solutus] *A* 3a^{2}; solitus *A* 3a^{1}.
25. Ragnacharium] Regnacharium *A* 3a$^{1.2}$, *item infra.*
272, 23. presentantur] presentatur *A* 3a$^{1.2}$.
32. cognoscent] cognoscentes *A* 3a$^{1.2}$.
273, 5. tantomodo] tantummodo *A* 3a$^{1.2}$.
7. solomodo] solummodo *A* 3a$^{1.2}$.
10. Ragnachario] *A* 3a^{2}; Regnachario *A* 3a^{1}.
11. Rignemiris] Regnemiris *A* 3a$^{1.2}$.
20. aedificaverant] aedificaverunt *A* 3a$^{1.2}$.
274, 8. Chlodomiris] *A* 3a^{1}; Clodomiris *A* 3a^{2}.
22. Attoarios] Attoarius *A* 3a$^{1.2}$.
275, 16. sex milia 600] sex milia DCLX *A* 3a$^{1.2}$.
276, 2. Agaunos] Augones *A* 3a^{2}.
4. adprehenditque] *A* 3a^{1}; que *om.* *A* 3a^{2}.
13. eius] *om.* *A* 3a^{2}.
278, 11. Arvernus] Arvennus *A* 3a$^{1.2}$.
279, 13. Tulletum] Toletum *A* 3a$^{1.2}$.
24. celatas] *A* 3a^{2}; celatus *A* 3a^{1}.

P. 279, 24. Ille vero] A $3a^{1.2}$.
281, 12. quantumcunque] quantumcumque A $3a^2$.
13. in ira] in ira sua A $3a^2$; in sua A $3a^1$.
282, 3. totundit] totondit A $3a^2$; tondit A $3a^1$.
23. abiit] adiit A $3a^{1.2}$.
283, 5. subvertit] subvertens A $3a^{1.2}$.
9. verberantes] verberati A $3a^{1.2}$.
21. annilitus] anhelitus A $3a^2$.
29. Cesaragustanam] Caesar augustanam A $3a^{1.2}$.
284, 4. cilitiis A $3a^1$; ciliis A $3a^2$.
14. interrogant] A $3a^2$; interrogat A $3a^1$.
ei] A $3a^1$; eum A $3a^2$.
31. Langobardos] Languobardos A $3a^1$ *(pr. m.)*. a^2, *et sic infra*.
285, 10. bonis — migravit] A $3a^2$; *om.* A $3a^1$.
11. Toronicam] Turonicum A $3a^2$.
286, 6. Chaeregundem] Charegundem A $3a^{1.2}$.
14. exercitu] A $3a^1$; exercito A $3a^2$.
22. calidus] A $3a^1$; callidus A $3a^2$.
287, 12. Brittaniis] Britanos A $3a^{1.2}$.
Conober] Conobre A $3a^{1.2}$, *ut infra*.
288, 12. extensus] extentus A $3a^{1.2}$.
20. civitate] A $3a^2$; civitatem A $3a^1$.
30. Wa Wa] wah, wah A $3a^{1.2}$.
289, 12. occupavit] occupat A $3a^{1.2}$.
290, 10. occupavit] occupat A $3a^{1.2}$.
21. Charebertus] Cherebertus A $3a^{1.2}$, *ut infra*.
34. Merovefam] Merofevam A $3a^{1.2}$.
291, 2. a iudicio] iudicio A $3a^2$; iuditia A $3a^1$.
4. Non] A $3a^2$; Nam A $3a^1$.
5. rex] A $3a^2$; *om.* A $3a^1$.
24. eius] A $3a^2$; *om.* A $3a^1$.
292, 3. baptizata] A $3a^2$; est *add.* A $3a^1$ *(delet.)*.
12. ille] illi A $3a^1$ *(pr. m.)*. a^2.
293, 10. tuae] tui A $3a^{1.2}$.
20. Childesinda] Childesintha A $3a^{1.2}$.
21. non queo] nequeo A $3a^{1.2}$.
24. ei] *om.* A $3a^{1.2}$.
25. simplicitatem] *recte* A $3a^2$; similitudinem A $3a^1$.
28. Dedit] deditque A $3a^{1.2}$.
294, 5. Burdigalem] Burdigalensem A $3a^1$ *(pr. m.)*. a^2.
20. fecit] *recte* A $3a^2$; interfecit A $3a^1$.
21. Lemoficinum] Lemovicinum A $3a^{1.2}$.
24. interficit] A $3a^1$; interfecit A $3a^2$.
34. convocans] convocatis A $3a^{1.2}$.
295, 9. exire non dubitavit] *recte* A $3a^2$; ire non dubitat A $3a^1$.
30. Tunc] Cui A $3a^{1.2}$.
296, 15. illic] *habent* A $3a^{1.2}$.
17. fero] A $3a^2$; fore A $3a^1$.
19. simularent] A $3a^2$; simulant A $3a^1$.
20. feriunt] A $3a^2$; ferierunt A $3a^1$.
297, 9. pre dolore] A $3a^2$; *om.* A $3a^1$.
10. Gundoaldus] autem *add.* A $3a^{1.2}$ *cum* A $3\beta^2$. $*\beta^2$.

P. 297, 17. adprehensamque Brunchildem] adprehensaque Brunchilde A $3a^2$.
21. suum] A $3a^2$; eius A $3a^1$.
23. tunc] dum A $3a^{1.2}$.
27. eamque sibi] A $3a^2$; eamque ibi A $3a^1$.
298, 19. hoste] hostes A $3a^{1.2}$.
27. ipso] ipsa A $3a^{1.2}$.
29. commendatisque] commendatumque A $3a^{1.2}$.
299, 17. terras] *om.* A $3a^{1.2}$.
23. arpennem] arpennam A $3a^{1.2}$.
300, 9. sepe] saepe A $3a^2$; *om.* A $3a^1$.
15. congregamus] congregemus A $3a^{1.2}$.
31. basilicam] basilicae A $3a^1$; basilica A $3a^2$.
301, 3. lugentes] A $3a^{1.2}$.
302, 9. autem] A $3a^2$; *om.* A $3a^1$.
10. Ricchunde] Richunde A $3a^{1.2}$.
28. Quae] Quare A $3a^{1.2}$.
303, 32. nostrum] regem *add.* A $3a^{1.2}$.
304, 3. propria] A $3a^2$; paterna A $3a^1$.
20. collegit] colligit A $3a^{1.2}$.
25. Campanias] per C. A $3a^{1.2}$.
305, 6. lucernis] lucernas A $3a^{1.2}$ *cum* B 1a. $2c^1$.
27. crastina] hesterna A $3a^{1.2}$.
28. quomodo] nunc *add.* A $3a^{1.2}$ *cum* B.
33. inrueruntque] que *om.* A $3a^{1.2}$.
306, 26. calidus] A $3a^1$; callidus A $3a^2$.
307, 9. valeret pre] *recte* A $3a^2$; valet per A $3a^1$.
19. Parisius] Parius A $3a^2$, *corr.*
308, 6. Tulbiecum] Tulbiacum A $3a^2$; Tulbiaut A $3a^1$.
16. absciso] abscisum A $3a^1$; abscissum A $3a^2$.
24. thesauris] thesauri A $3a^{1.2}$.
309, 10. reversus — fratris sui] A $3a^2$; *om.* A $3a^1$.
21. accipere potes] A $3a^2$; p. a. A $3a^1$.
310, 17. vel] *recte* A $3a^{1.2}$ *(ubi* vel *fl. alio atramento in marg. add.)*.
20. tanta genealogia] tantam genealogiam A $3a^2$; tam g. A $3a^1$.
311, 7. Gundolandus] A $3a^2$; Gondolandus A $3a^1$.
17. statuunt] A $3a^2$; statuerunt A $3a^1$.
18. quoque diebus] A $3a^2$; d. q. A $3a^1$.
312, 3. ipsum puerum] A $3a^2$; p. i. A $3a^1$.
6. cunctus] A $3a^2$; cunctis A $3a^1$.
15. in] A $3a^2$; *om.* A $3a^1$.
17. plauderentur] A $3a^2$; plaudentur A $3a^1$.
18. Wisra] Wisera A $3a^{1.2}$, *ut infra*.
313, 8. bale] A $3a^2$; blare A $3a^1$.
13. sequenter] *recte* A $3a^{1.2}$.
18. ne] forte *add.* A $3a^{1.2}$ *cum* B.
19. quia si] A $3a^2$; quasi A $3a^1$.
20. dicent] A $3a^2$; dicunt A $3a^1$.
22. te] A $3a^2$; *om.* A $3a^1$.
28. rege] regi A $3a^{1.2}$.
32. interficit] A $3a^1$; interfecit A $3a^2$, *ut infra*.

P. 315, 5. Dagobertus] Dogobertus *A* $3a^{1.2}$.
Erchonoldo] Erchanoldum *A* $3a^{2}$; Ercanoldum *A* $3a^{1}$.
11. *post* Pippino duce *m. al. saec. XII(?) alio atramento add.:* primo Brabantinorum *A* $3a^{2}$.
17. beati] *A* $3a^{2}$; sancti *A* $3a^{1}$.
18. Dionisii] Dionissi *A* $3a^{1}$; Diosii(?) *A* $3a^{2}$.
316, 4. *post* Sigiberto *man. posterior in marg. add.:* Iste Sigibertus fundavit monasterium Stabul ... *A* $3a^{2}$.
Grimoaldus] Grimoldus *A* $3a^{1.2}$ *(pr. m.)*.
19. id] idem *A* $3a^{1.2}$ *cum B.*
concidit] *A* $3a^{2}$; occidit *A* $3a^{1}$.
317, 5. regnavitque] *A* $3a^{2}$; que *eras.* *A* $3a^{1}$.
18. Vulfoaldo] *A* $3a^{1}$; Wolfoaldo *A* $3a^{2}$, *ut infra.*
22. deiciunt] *A* $3a^{2}$; eitiunt *A* $3a^{1}$.
24. totundunt] tundunt *A* $3a^{1}$; tondunt *A* $3a^{2}$.
318, 2. Childericum] legationem *add.* *A* $3a^{1.2}$ *cum B.*
6. peragebat] *A* $3a^{2}$; peragebant *A* $3a^{1}$.
10. cedere] cedi *A* $3a^{1}$; cędi *A* $3a^{2}$.
16. in] *om.* *A* $3a^{1.2}$.
30. consilio] consilium *A* $3a^{1}$ *cum B*; consilii *A* $3a^{2}$.
319, 6. Isra] *A* $3a^{2}$ *(pr. m.)*; Iseram *A* $3a^{1}$; *m. posterior corr.* Issera *A* $3a^{2}$.

P. 320, 2. Anseghiselo] Anseghisili *A* $3a^{1}$ *(ras.* li*).* a^{2}.
19. patrata] *A* $3a^{2}$; parata *A* $3a^{1}$.
321, 12. id] *A* $3a^{2}$; idem *A* $3a^{1}$.
memorato] *habent* *A* $3a^{1.2}$.
13. Warattone] Warattoni *A* $3a^{2}$; Watroni *A* $3a^{1}$.
16. eratque] *A* $3a^{2}$; que *om.* *A* $3a^{1}$.
17. Ghislemarus] Gislemar. *semper* *A* $3a^{1.2}$.
26. honore pristino] honorem pristinum *A* $3a^{2}$; honorem pristinam *A* $3a^{1}$.
322, 5. basilica] in b. *A* $3a^{1.2}$.
7. quippe] itaque *A* $3a^{1.2}$.
8. curricola] curriculo *A* $3a^{1.2}$.
10. Ansefiidis] Ansefledis *A* $3a^{1.2}$.
323. 4. principale] in pr. *A* $3a^{1.2}$.
22. iunior] *A* $3a^{2}$; iunioris *A* $3a^{1}$.
25. Radbodem] *A* $3a^{2}$; Ratbodem *A* $3a^{1}$.
324, 24. Calpiade] *A* $3a^{1}$; Chalpiade *A* $3a^{2}$, *ubi m. posterior superscr.* sororem Dodonis.
8. Carlo] Carlum *A* $3a^{2}$; Karlum *A* $3a^{1}$.
18. Radbodis] Ratbodis *A* $3a^{1.2}$, *et sic deinceps.*
325, 3. Leudico] Leudeco *A* $3a^{2}$, *corr.*
4. Theudoaldum] Theoaldum *A* $3a^{1.2}$, *infra* Theodoaldus.
326, 4. eum] *om.* *A* $3a^{1.2}$.
327, 3. hostem] *recte* *A* $3a^{1.2}$.
9. quadragensimo] quadragesima *A* $3a^{1.2}$.
17. regemque] *A* $3a^{2}$; que *om.* *A* $3a^{1}$.

PASSIO SANCTI SIGISMUNDI REGIS.

Plerique qui postea examinati sunt huius Passionis codices ad familiam A 2 *pertinent proximaque affinitate cum A* 2*b coniuncti sunt.*

A 2b^{1}) *Codex Sangallensis archivi coenobialis n.* 12 *(*26*), saec. XII, olim Fabariensis, fol.* 148—151, *praescr.:* Kl. Magi Passio sancti Sigismundi regis *(n.* 14. *a me signatus infra p.* 331*).*

A 2b^{2}) *Codex Einsidlensis n.* 247, *saec. XII, p.* 239—246, *praescr.:* Incipit passio sancti Sigismundi regis *(n.* 13. *signatus infra p.* 331*).*

A 2b^{3}) *Codex Monacensis lat. n.* 22241 *(Windbergensis n.* 41*), saec. XII, fol.* 49—50′ *(n.* 15. *signatus infra p.* 331*).*

A 2b^{4}) *Codex Londiniensis scholae iuris peritorum, quae Gray's Inn appellatur, n.* 3, *saec. XII. ex., fol.* 45—46.

A 2b^{5}) *Codex Trevericus bibliothecae urbanae Cat. mss.* 1151, *Num. Loc.* 454 *(antea n.* 963*), saec. XIII, olim monasterii S. Maximini Treverici, fol.* 16—17′.

A 2b^{6a}) *Codex Monacensis lat. n.* 18625 *(Teg.* 625*), saec. XII, fol.* 98—100 *(n.* 11. *signatus infra p.* 331*).*

A 2b^{6b}) *Codex Vindobonensis n.* 336 *(Hist. eccl.* 5*), saec. XIII. in., fol.* 149—150, *praescr.:* Eodem die Sigismu[n *abscis.*]di regis.

Duo quoque classis C codices reperti sunt, qui inter se minime concordant.

C 1) *Codex Trecensis n.* 1, *saec. XIII. in., fol.* 40—41′, *praescr.:* Eodem die passio sancti Sigismundi regis.

C 2) Codex **Monacensis** *n.* 23846 *(ZZ.* 846*), saec. XV, fol.* 536—538, *praescr.:* Incipit se *(sic!)* vita et passio sancti Sigismundi gloriosi regis et martiris.

Primo codicum familiae A 2 lectiones communes aliquot speciminis causa exscripsi, sed cum etiam inter hos partes quaedam formentur, earum quoque necessitudinum rationem habui, immo peculiaria nonnulla singulorum librorum adnotare libuit, per quae ab exemplari suo aberraverunt:

p. 333, 3. Tempore] Temporibus *A* $2b^{1.2}$;
4. Ausoniam] ea soniā (que *postea add.*) *A* $2b^{4}$;
5. ex] *om. A* $2b^{6a}$;
Scanadavii] Scathoarii *recte A* $2b^{1.2.3.4.6a.b}$ *cum A 2a*; Scathorii *A* $2b^{5}$ *cum A 2b*;
6. alia] aliqua *A* $2b^{1.2.3.5.6a.b}$ *cum A 2b*;
prolis s.] prolibus s. *A* $2b^{1.2}$ *cum A 2b. c. d. f*; filiis *A* $2b^{6a.b}$;
15. dominationi contempti] d. se humiliare (humiliari *A* $2b^{1}$) contenti (contempserunt *A* $2b^{3.6b}$) *A* $2b^{1.2.3.6b}$ *cum A* 2;

p. 336, 8. sanctis tradere deberet et eorum agminibus potuisset sociari] s. deservire d. per quod se eorum (sanctorum *pro* se e. *A* $2b^{1.2}$) agmin. pot. s. (sociare *A* $2b^{6b}$) *A* $2b^{1.2.6b}$ *et similiter A 2b*;

p. 337, 1. exorabat] deprecabatur *A* $2b^{1.2.5}$ *cum A 2b. e*;
13. *post* Sigismundum *om.* principem — *l.* 15. Sigismundus *A* $2b^{1}$;

p. 338, 4. Trapsta Burgundio] *A* $2b^{4}$ *cum A 2a. b. e*; (T. *om.*) Burgundiones *A* $2b^{1}$ *cum C*;

p. 339, 11. abstracta] extracta *A* $2b^{3}$;
12. est] *om. A* $2b^{4.5}$ *cum A 2b. d. e*; constructa est *A* $2b^{6b}$; quae est in h. *om. A* $2b^{1.2}$;
13. euvangelistae] constructa est *add. A* $2b^{4}$ *(in litura scr.)*; dedicata *add. A* $2b^{5}$ *cum C*;

p. 340, 1. hominum] humanum *A* $2b^{1.6b}$ *cum A* 1;
solent] pacientes *add. A* $2b^{6b}$;
3. omnia] infinita *A* $2b^{1.2}$.

E duobus libris interpolatis C 1 *ad amussim cum codice nostro C convenit, dum textus C* 2 *praeterea codici cuidam familiae A* 2, *veluti A* $2b^{3.6b}$, *similis videtur esse:*

p. 333, 4. Ausoniam] *om. C* 1 *cum C*;
est] quedam *add. C* 1 *cum C*;
5. Scanadavii] Scathaurii *C* 2;
6. prolis suis] filiis suis (*s. om. C* 2) *C* 1. 2;
13. Galliarum] habitatores *add. C* 1 *cum C*; in Gallia positos *C* 2;
14. ipsique — contempti sunt] ipsi soli eorum dominatione potiti sunt *C* 1 *cum C*; ipsi eorum dominacioni se humiliari contempserunt *C* 2 *cum A* $2b^{3.6b}$;

p. 334, 10. contra Gundobadum arma arripuit. Quo fugato] contra eundem fratrem natu et potestate maiorem arma corripuit. Quo fraudulenta belli factione fugato *C* 1 *cum C*; contra Gundebandum arma arripuit. Quo fraudulenta belli faccione fugato *C* 2.

Passio Sigismundi non ante saec. VIII. conscripta est neque de saec. VII. cogitandum esse ex auctoris ignorantia rerum praeteritarum olim conclusi, sed in sermonis rusticitate potius priorem saeculi VIII. partem quam Karoli Magni aevum recognoscere mihi videbar. Porro ea quae de Burgundionum origine biographus enarravit W. Levison perspexit ex Chronico universali a. 741. *desinente expilata esse*[1] *neque e Fredegario, quocum ea comparaveram, cumque Chronicon illud c. a.* 801. *compositum esse videatur*[2] *atque Passionem ipsam auctor Martyrologii Lugdunensis iam legisset*[3], *quod ineunte saec. IX. exortum est, Passio Sigismundi haud multo post a.* 801. *collocanda videtur esse.*

1) *SS. XIII, p.* 4. 2) *Cf. G. Waitz, 'N. Arch.' V, p.* 485, *dum Th. Mommsen, ib. XXII,* 548 *sqq. (= 'Gesammelte Schriften' VI,* 643 *sqq.) auctorem vetustiorem esse credit. Fredegarium quidem habuit non continuatum (cf. Krusch, ib. VII,* 291*), sed codice Libri historiae Francorum generis A 3a usus est capitibus* 10—24. *Fredegarii continuati aucto (5x), ideoque W. Levison recte conclusit ante a.* 768. *Chronicon non scriptum esse, id quod Kurze, 'N. Arch.' XXV,* 293 *temere statuerat.* 3) *H. Quentin 'Les Martyrologes historiques du moyen âge', Parisiis* 1908, *p.* 187, 221, *cf. p.* 384.

VITA SANCTI CHLODOVALDI.

Codex Parisiacus bibliothecae nationalis, 'Collection Duchesne' n. 84, *saec. XVII, fol.* 173—174', *'ex cod. Atreb.' pendet, qui textum mutilum continebat parumque diligenter exscriptum, praescr.:* S. Clodoaudus, *inc. p.* 353, 5. Beatus igitur Clodoaudus traxit genus ab alto, *desinit: p.* 357, 6. petentis. *Lectio p.* 353, 23 moris *pro* morulis *etiam in AA. SS. adnotata est.*

DE VITA SANCTAE RADEGUNDIS LIBRI DUO.

Post codicem 3*d iussu Gebehardi (non Hebitardi p.* 361, 10*) abbatis Windbergensis scriptum et* 3*e, de quo 'N. Arch.' XVIII, p.* 625, *disserui, longam seriem eiusdem ordinis librorum addas, qui priorem Fortunati librum solum continent, scilicet*

3*f) Turicensem bibliothecae urbanae C.* 10. *i, formae maximae, saec. X. ex., olim monasterii Sangallensis, fol.* 162'—166', *n. LV,*

3*g) Parisiacum n.* 11748, *saec. X, olim S. Germani a Pratis, fol.* 119—124,

3*h) Sangallensem n.* 561, *saec. X/XI, p.* 177—184, *desinentem foliis nonnullis deperditis in c.* 26. trepidantibus *(p.* 373, 11*),*

3*i) Vindobonensem n.* 430 *(olim Salisb.* 404*), saec. XI, fol.* 133—141,

3*k) Monacensem n.* 332, *saec. XII, fol.* 132—142,

3*l) Vindobonensem n.* 339 *(Salisb.* 11*), saec. XIII, p.* 55—64,

3*m) Fuldensem Aa* 96, *saec. XV, partem II, fol.* 84—87.

Praescriptiones exscripsi has: Incipit vita beatae Radegundis *(*Radagundę 3*h)* virg. *(om.* 3*h)* composita *(*conp. 3*h)* a Fortunato episcopo 3*f. h similiter atque* 3*b*, Vita s. Radegundis virginis. VIII. 3*l;* Incipit vita sancte Radegundis virginis ordinis sancti Benedicti III. Ydus Aug. 3*m, locumque addi velim, qui quam maxime a reliquis libris discrepat p.* 365, 12 *ita expressum:* deputata. Puella nata *(*est *add.* 3*m)* laboribus, quae conveniunt sexui *(*tali *add.* 3*k)*, inter opera reliqua fit barbaris *(*barbareis 3*g;* barbariis 3*h. i. l;* barbarus 3*m)* litterata *(*laterata 3*g)*, frequenter 3*a. b. e. f. g. h. i. k. l. m.*

Codicem Taurinensem D. V, 3, *saec. VIII/IX, fol.* 208—220, *non vidimus, quippe qui petentibus nobis in Germaniam non mitteretur, sed duo adhuc examinati sunt codices inferioris notae, binos libros continentes.*

4*c) Codex Parisiacus 'Nouv. acq.'* 2261 *(antea Clun. n.* 11*), saec. XI/XII, fol.* 60'—67', *praescr.:* Incipit prologus de vita beate Radegundis composita a Fortunato episcopo, *p.* 364, 25. *post* efficiuntur *add.* fortes *cum m. al.* 1*a, et p.* 365, 35. *post* adulta *add.* puella*; desinit p.* 376, 4, *in* miraculi, *duobus foliis post f.* 64. *excisis, redit p.* 382, 21. *in* reginam, *subscr.:* Explicit vita beatae Radegundis reginae, *subsequente:* Item de beata Distiola, *i. e. Greg. Tur., H. Franc. VI,* 29.

5*) Codex Montepessulanus H n.* 1, *saec. XIII. in., legendarium magnum S. Mariae Claraevallensis, vol. IV, fol.* 124—132', *eadem continet integra, libro I. ita fere desinente sicut* 5*c, nisi quod* pre *p.* 377, 27. *desideratur, hisque verbis post obitum Disciolae subscriptis:* Explicit liber secundus de miraculis sanctae Radegundis.

Baudonivia librum alterum addens plura ex V. Caesarii expilavit, quam quae in marginibus adnotaveram, hosque locos ex eodem fonte pendere postea animadverti, quos item minoribus litteris expressos esse voluissem:

p. 383, 18—20. numquam — audivit] *V. Caes. I,* 45 *(editionis nostrae, SS. rer. Merov. III, p.* 474*);*

p. 384, 14. Nam — visa est et] *ib. I,* 46*;*

p. 384, 15—19. Caritatis — aequalis] *ib. I,* 53*;*

p. 387, 11—13. Frequenter — timere] *ib. II,* 3*;*

p. 389, 24. commendavit] *cf. V. Caes. II*, 47 *(p.* 500, 18*);*
p. 390, 14—17. Quicquid — excusaret] *ib. I*, 56. 57. 59 *(cf. 'N. Arch.' XXXV*, 226, *n.* 2—4*);*
p. 391, 6—8. pro infirmitate — aut certe] *ib. II*, 5*;*
ib. 9 *sq.* frequenter — praedicans] *ib.;*
p. 392, 27 *sq.* Admirabile — reliquit] *ib. II*, 49*;*
p. 393, 9 *sq.* in basilica — conduntur] *ib. II*, 50*;*
ib. 13 *sq.* psalmo — reddebant] *ib. II*, 47*;*
p. 395, 3—6. Nos — Amen] *ib. II*, 50.

GESTA DAGOBERTI I. REGIS FRANCORUM.

Memoriam Dagoberti I. regis monachus ille monasterii S. Dionysii Parisiaci, qui Gesta eius saec. IX. in. composuit, auratis radiis exornavit, visum effingens, quomodo trium martyrum corpora, Dionysii scilicet, Rustici, Eleutherii detexisset, atque ex eis, quae hac de re in priore parte operis sui scripserat, luculenta Inventio illorum formata est, quam codex noster 3, *S. Audomari n.* 342 *bis, olim S. Bertini, saec. IX, exhibet. Eiusdem condicionis tres adhuc codices reperti sunt, e quibus unus ad textum codicis* 3 *propior accedit aliis, immo alter auctor similem rationem instituit, alio fundamento usus, neque calamum antea deposuit, quam obitum regis descripsisset.*

3 *a) Codex S. Audomari n.* 715, *saec. XII, vol. II, post Passionem Dionysii auctore Hilduino (fol.* 105′—119*), cui subscripta sunt:* Explicit passio sanctorum martyrum Dyonisii, Rustici et Eleutherii. *fol.* 119—121. *Gesta Dagoberti absque laterculo capitum exhibet, praescr.:* Incipit inventio eorundem, *inc.* Quartus a Chlo*(*do *superscr.)*veo, *sed c.* 5. *et* 12—16. *desiderantur, textusque sicut in* 3 *in verbis c.* 19. unicuique restitueret *desinit, insequente Revelatione Stephano papae ostensa.*

3 *b*[1]*) Codex Bruxellensis n.* 7460, *saec. XIII, olim abbatiae Vallicellensis, deinde Musei Bollandiani (P* 159*), fol.* 34′—36′, *praescr.:* Incipit de gestis Dagoberti inclyti regis atque inventione sanctorum martyrum Dionisii, Rustici et Eleutherii, *et*

3 *b*[2]*) codex S. Audomari n.* 716, *saec. XIII, vol. V, fol.* 72—73′, *cui eadem praescripta sunt atque codici* 3 *(cf. p.* 398, 5*), eadem continent, sed a libris* 3 *et* 3 *a eo discrepant, quod*

p. 401, 3. *post* Remensium *non* episcopo *omittunt, sicut* 3. 3 *a, neque*
5. *cum* eisdem cum *pro* tum *exhibent, solique iidem*
22. flumina occurrere *transponunt.*

4*) Codex Parisiacus n.* 11756, *saec. XIII. ex., olim Sangermanensis n.* 465, *fol.* 195′—197, *praescr.:* Incipit inventio sanctorum martyrum Dyonisii, Rustici et Eleutherii, *praemisso prologo Miraculorum Dionysii (inc.* Plurima miraculorum Dei, *ed. Mabillon, AA. SS. ord. S. Benedicti III*, 2, *p.* 343*) ad textum Gestorum transit (inc.* Quartus a Clodoveo*), verba saepe immutans, alia interpolans, non pauca omittens, solaque c.* 1—4. 6—11. 17. 20 *ex.* 42 *in.* 43 *in.* 44. *admittens desinit in verbis* dilexisse meminerat *(p.* 422, 8*). Lectiones nonnullae cum codice nostro* 1 *b consentiunt neque cum* 3*:*

p. 401, 27. temporibus] tempore 4 *cum* 1 *b;*
p. 406, 24. memorias] memoriam 4 *cum* 1 *b.*

Quomodo librarius textum interpolaverit, exemplum hoc afferam:

c. 17 *(p.* 406, 19*).* Dagobertus denique, Deo annuente, regnum paternum retinens] Quo quadragesimo quarto regni sui anno vita excedente, Dagobertus rex, Deo annuente, creatus est. Qui 4, *ubi Chlotharii II. regis annos ex Libro h. Fr. c.* 42. *suppletos esse vides.*

Textum eodem modo interpolatum et decurtatum A. Luchaire[1] *in codice Vaticano reginae Christinae n.* 571, *saec. XII. aut XIII*[2], *olim Alexandri Petavii, fol.* 72 *sqq. deprehenderat (praescr.:* De virtutibus beati Dyonisii liber I. incipit*), nam quas p.* 24. *n.* 1, *et p.* 25. *attulit discrepantias lectionum omnes in* 4 *redeunt, ideoque* 4 *non solum prologum Miraculorum Dionysii descripsisse videtur sed etiam priorem eorum partem, scilicet narrationem de fundatione abbatiae S. Dionysii a Mabillonio omissam, atque auctor Miraculorum monente A. Luchaire 'usque ad praesentem Ludovicum imperatorem' propositum suum persecutus erat, sub quo degisse videtur. Idem codex Vaticanus fol.* 97—118'. *etiam ipsa Gesta Dagoberti exhibet, ad quae edenda illo in bibliotheca Petavii tunc asservato Chesnium olim usum esse monui (p.* 398, 31*), alterumque quoque eorum codicem bibliothecae Parisiacae Arsenal n.* 1030, *saec. XV, olim monasterii S. Victoris, commemoravit A. Luchaire, utrumque codici nostro* 1a *similem esse ratus. Nonnulli, qui in bibliotheca Mazarinaea asservantur codices frustula continentes Gestorum Dagoberti sive Miraculorum Dionysii postea ab eodem auctore suppleti sunt*[3], *etiam codicis textus pleni meminit ibidem nunc extantis (n.* 1733*), olim Corssendoncani, anno demum* 1498. *exarati, in quo prologum ineditum repperisse sibi visus erat (inc.:* Prestantissimi Francorum monarche*), sed monente W. Levison*[4] *Iohannis Gielemansii († 1487) Hagiologium Brabantinorum evolverat, cui etiam prologus ille debetur*[5], *frustraque questus est de fide et tempore thesauri sui adhuc non disputatum esse.*

Quot Gestorum capita in codicibus Inventionis vel Revelationis vel Translationis Dionysii occurrant et quomodo numeri eorum varient, diligenter exposuit A. Poncelet, Bibliotheca hagiographica latina, Bruxellis 1898/9, *I, p.* 331 *sq.*

Dagoberti mores, ingenium, fortitudinem, leonis fervidi exemplo usus, auctor Gestorum (c. 23*) partim verbis Vitae Audoini (c.* 2*)*[6] *descripsit, monente W. Levison*[7].

Testamentum Dagoberti disserente eodem forma duplici ad nos pervenit, scilicet in orationem regis redactum ab auctore Gestorum c. 39. *atque per frustula Aimoini Historiae Francorum interpolata, quae codex olim monasterii S. Germani, nunc bibliothecae nationalis n.* 12711. *servavit*[8], *cumque etiam Aimoinus ipse (IV,* 30*) orationem Gestorum excerpsisset, genuinus eius textus*[9] *ab interpolato distinguendus est, id quod antea non fecerant neque alii neque ipse; folium singulare codicis bibliothecae Vaticanae Reg. Christ. n.* 581, *saec. IX.*[10] *vel X, Vitae Germani episcopi Parisiaci*[11] *praefixum ad textum Gestorum pertinere monuit W. Levison, quod testamentum esse initio fineque destitutum antea male crediderant; chartularium autem Sangermanense saec. XII. ipse iam recte perspexeram ex Aimoino interpolato pendere. Quaestionem, utrum testamentum genuinum an falsum sit, olim diiudicare nolui*[12] *itemque nihil*

1) *A. Luchaire, 'Études sur quelques manuscrits, de Rome et de Paris' ('Bibliothèque de la faculté des lettres', Parisiis* 1899, *VIII, p.* 23 *sqq.). Codicem vetustiorum Miraculorum S. Dionysii, quem ille in bibliotheca Remensi repperisse sibi visus (l. c. p.* 28*) textum publici iuris fecit (l. c. p.* 93 *sqq.), multo ante repperteram ('N. Arch.'* 1893, *XVIII, p.* 600 *sqq.) virosque doctos ad hunc pretiosum fontem converteram; cf. SS. rer. Merov. VI,* 304. 2) *Cf. L. Bethmann, 'Archiv' XII, p.* 294*; A. Poncelet, Catalogus codicum hagiogr. Lat. Vatic.,* 1910, *p.* 377. 3) *A. Luchaire, 'Note additionelle aux Études sur quelques manuscrits de Rome et de Paris' ('Bibliothèque de la faculté des lettres', Parisiis* 1901, *XIII, p.* 3 *sqq.).* 4) *'N. Arch.' XXVII, p.* 333, *n.* 1. 5) *Cf. Anal. Bolland. XIV, p.* 44. 6) *SS. rer. Merov. V, p.* 555. 7) *'Kleine Beiträge zu Quellen der fränkischen Gesch.' (N. Arch.' XXVII, p.* 354*).* 8) *Cf. S. Luce, 'La continuation d'Aimoin et le manuscrit lat.* 12711 *de la Bibl. nat.' ('Notices et documents publiés pour la société de l'histoire de France', Parisiis* 1884, *p.* 64*).* 9) *Apud Bouquet, 'Recueil des historiens des Gaules' III, p.* 133. 10) *Cf. L. Bethmann, 'Archiv' XII, p.* 595. 11) *V. supra p.* 351 *(nobis* 5a*).* 12) *'Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XXVI, p.* 177 *sqq.*

definivit, qui nuper subsidia rectius disponens primus intellexit totam arengam, scilicet prologum, cum Marculfi formula II, 2, ad verbum concordare[1], *sodalis meus; is vero omnia argumenta sollerter collegit, quibus fidem documenti illius defendi posse credebat, dum mihi rem iterum examinanti potius fraus eo magis se patefacere videtur. Prolixus ille Marculfi prologus sicut totus in Dagoberti testamentum transiit ita totus in chartam Eberhardi ducis a.* 735/7. *datam, utque eum in hac expilatum esse omnes concedunt, ita eandem rationem cum illo intercessisse necesse est, postquam multis exemplis demonstravi*[2], *quomodo Marculfus formulas suas modo additis modo demptis aut immutatis verbis laciniisque hinc illinc excerptis composuerit. Etiam hic Marculfi prologus ex diversis partibus coaluit talemque qualem in eius Formulis legimus antea non extitisse fere certum est, dum contrariam sententiam W. Levison (p.* 352 *sq.) statuit. Verba autem quibus Marculfus II,* 2 *(p.* 74, 13*) utitur:* et sine aliquo respectu discedat a seculo, *omnino non intellegi possunt, nam post* inparatum *eleemosynae requiruntur, quibus se quisque parare debet: profecto verba praetermissa ex arenga Formulae II,* 4 *(p.* 76, 21*) supplenda sunt:* ne sine aliquo b o n i o p e r i s respectu migret de seculo, *quae per Formulam Arvernensem* 3 *(p.* 30, 4*) confirmantur; eadem autem verba aeque ac in Marculfi II,* 2, *textu desiderantur non solum apud Eberhardum sed etiam apud Testamenti Dagoberti auctorem, quem utrumque ex illo pendere iam patet. Ut arenga Formulae II,* 4, *alteram prolixi prologi II,* 2, *partem efficit, ita Marculfus tertium fontem expilavit chartam Chilperici II. a.* 716. *monasterio S. Dionysii datam*[3], *quam etiam alibi ab eo adhibitam esse l. c. demonstraveram (p.* 252 *sqq.), aliaque aliunde depromens subdidit, ut formulam eo efficaciorem faceret ad donationem 'de grande causa'. Prologum illum Marculfus inter chartas pagenses libri alterius collocavit, qui chartas privatorum adornaret, neque inter regales libri prioris, unde iterum auctor noster fraudis convincitur, qui eum chartae regali praemisit, eandemque legem constanter transgressus est, nam omnes Testamenti Dagoberti elocutiones eadem privatorum consuetudine dictatae sunt. Nulla regum Francorum charta genuina ab invocatione Trinitatis incipit regnante stirpe Merowingica*[4], *primusque Carolus M. hunc usum usurpavit imperator creatus, scilicet a.* 801[5], *ante quem Testamentum Dagoberti confictum esse nequit, aliisque verbis invocatio tunc composita erat*[6] *atque iis, quibus falsarius usus est. Porro chartae regum Francorum praecepta sunt viris illustribus*[7]

1) *W. Levison, l. c. ('N. Arch.' XXVII, p.* 333 *sqq.; cf. ib. XXXIX, p.* 583*), editionem V. Desiderii Alsegaudiensis praeparaturus in chartam Eberhardi ducis (Pardessus II, p.* 355*) a.* 735/7. *datam inciderat, cui eadem arenga praefixa est.* 2) *'Ursprung u. Text von Marculfs Formelsammlung' ('Nachr. von d. Ges. d. Wissensch. zu Göttingen, Phil.-hist. Kl.'* 1916, *p.* 231 *sqq.).*

3)

Marculfus II, 2:	*Chilpericus II (Pertz, Dipl. I, p. 72):*
ex c a d u c i s substantiis i n a e t e r n a t a b e r n a c u l a vitam q u a e r a t m e r c a r e a e t e r n a m, ut — — r e t r i b u t o r e m sibi preparet D o m i n u m.	quatenus de c a d u c e s rebus presente secoli aeterna c o n q u i r e t u r — — nos oportit m e r c a r e e t e r n a celestia et — — r e t r e b u t o r e m D o m i n o ex hoc habyre meriamur i n e t e r n a t a b e r n a c o l a.

4) *Cf. Th. Sickel, Acta Karolin. I, p.* 211. 5) *MG. DD. Karol. I, p.* 265. 6) Omnipotentis *in charta Caroli imperatoris Fuldensi deprehenditur non omnibus numeris sincera, ubi vocabulum cancellis inclusum pro interpolatione editor accepit; cf. MG. DD. Karol. I, p.* 287. 7) *Compendia* v. inl. *vel* v. inlt., *alligatis partim litteris aliis, non* vir inluster *explicanda et ad regem referenda esse, sed locum dativi occupare atque ad inscriptionem pertinere, immo* viris inlustribus *in aliquot chartis regiis distincte legi, ita ut in his rex titulo* vir inluster *omnino careret, titulumque illum comitibus aliisque agentibus medii ordinis datum inferiorem esse, quam quem rex sibi ipse imposuisset, primus I. Havet ('Bibliothèque de l'école des chartes',* 1885, *XLVI, p.* 138 *sqq. = 'Oeuvres' I, p.* 1 *sqq.) perspiciens, ut*

inscripta, agentibus scilicet eorum praesentibus et futuris, nonnumquam etiam episcopis, si de rebus ecclesiasticis agitur; forma vero earum ab epistulis omnino distincta est, quam eis subesse hodie temere statuunt. Auctor Testamenti usum palatinum ignorans regis nomen ex primo loco in inscriptionem exeuntem removit, quasi ipse epistulam suo nomine dictasset, virisque illustribus omnino suppressis monachus ecclesiasticos ita enumeravit, ut a chartis genuinis haud leviter discrepet[1]. *Certe formulis sollemnibus usus regis nomine testamentum condere voluit heredesque instituit* 'basilicas sanctorum pene omnes regni nostri', *omnino oblitus filiorum, qui re vera heredes fuerant*[2], *omnino oblitus etiam iuris Romani, nam incerta persona heres institui non poterat. Verba autem, quibus Dagobertus eo auctore largitatem suam expressit:* Donamus — — donatumque in perpetuo esse decernimus, *in reges stirpis Merowingicae minime conveniunt, quorum notarii longe diverso scribendi genere utebantur*[3], *sed donatoris privati sunt, eorumque more:* absque ullius expectata traditione *(p. 418, 3) post discessum regis villas in possessionem ecclesiarum transituras esse voluit, id quod iterum in chartis privatorum cautum est, qui sibi vivis donationes iure beneficiali possidendas reservabant*[4]*: id vero regem non decuisse per se liquet. Villam Combis Dagobertus basilicae S. Vincentii,*

erat homo acutus, eximiam laudem sibi comparavit, cui ut olim assensum praebueram (v. Sybel, 'Historische Zeitschr.' 1886, *LV, p.* 284*), ita nunc eis quae tunc de dissertatione eius scripsi haud multum derogatum esse volo, mecumque convenit E. Mühlbacher ('Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung'* 1885, *VI, p.* 470*). Attamen argumentis suis neque H. Pirenne ('Compte rendu des séances de la commission royale d'histoire', Bruxellis* 1886, *IV. ser., tom. XIII, p.* 126 *sqq.) persuasit neque H. Bresslau ('N. Arch.'* 1887, *XII, p.* 356*), quorum obiectiones percurrens auctor ipse minime convictus est ('Bibl. de l'école des chartes'* 1887, *XLVIII, p.* 127 *sqq.* = *'Oeuvres' I, p.* 13 *sqq.), dum Erben (Erben, Schmitz-Kallenberg, O. Redlich, 'Urkundenlehre'* 1907, *I, p.* 309*) adversariis se adiungens inveteratum errorem renovat. Uterque cum aliis argumentis tum charta Chlotharii I. nomine monasterio Reomaensi concessa nitebatur (K. Pertz, Dipl. I, p.* 125*), quam auctoritate Th. Sickel ('Beiträge zur Diplomatik'* 1864, *III, p.* 195*) freti impugnari non posse credebant, nihilominus hanc arcem et impugnaveram et ceperam, nam falsarius annos regis computans inscitiae suae luculentum exemplum dedit, etiam sermone (*divae memoriae genitor noster Clodoveus*) se prodidit, immo monogramma 'incliti regis Chlotarii' inserens fraudem vel infantibus palam fecit ('Mitth. des Instituts f. österreich. Geschichtsforsch.' XIV, p.* 407*), ita ut Atali nomen ex hoc fonte ne dubitanter quidem referendariis inseri voluissem (cf. H. Bresslau, 'Urkundenlehre' I, p.* 364[2]*). Mecum omnino consentit K. Zeumer ('Göttingische Gelehrte Anzeigen'* 1887, *I, p.* 362 *sqq.), qui alterum quod invocaverant privilegium Dagoberti I. Resbacense (ed. K. Pertz, Dipl. I, p.* 16, 43*) recte ex Marculfi formula I,* 2, *restituit, pro* vir inluster *scribens* viris *ante* apostolicis, *isque fortiter partes Havetii tenens optime de hac quaestione meritus est. Nuper E. v. Ottenthal ('Mitth. d. Inst. f. österreich. Geschichtsforschung'* 1911, *XXXII, p.* 190 *sqq.) scripturae compendia in tabulis chartarum phototypicis recens editis (Lauer, Samaran, M. Prou, 'Les diplômes originaux des Mérovingiens', Parisiis* 1908*) accuratius examinans facere non poterat, quin Havetii argumentationem in universum approbaret, sed praeter lectionem* viris inlustribus *sexies vel septies confirmatam etiam singularem* viro inlustri *vel nominativum* vir inluster *inter litteras correptas et colligatas discernere sibi visus est, dubiumque si quid restat, usus illius meminisse velim ex Iona nostro (p.* 57*) approbati, scilicet* vir *iam saec. VII. medio inter indeclinabilia numeratum et vel pro* a viro *usurpatum esse.*

1) *Scripsit (Dipl. ed. K. Pertz I, p.* 156, 26*):* Apostolicis patribus, pontificibus videlicet ac abbatibus vel reliquis sacerdotibus, in regnum nostrum consistentibus Dagobertus rex Francorum, *pro genuina inscriptione:* Dagobertus rex Francorum viris apostolicis, patribus nostris, domnis episcopis et illustribus viris, ducibus itemque — — omnibus agentibus — — in regno nostro constitutis; *cf. Dipl. l. c. p.* 16, 43. 87, 29. 2) *Cf. Fred. IV,* 85. 3) *'Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XXVI, p.* 173. 4) *Cf. 'Ursprung u. Text von Marculfs Formelsammlung' l. c. p.* 251.

postea S. Germani Parisiacae dono dedit, ubi sepulturam habere voluisset: ea vero eius voluntas Testamentum illud iam inde antiquitus admodum suspectum reddebat; nam regem in ecclesia S. Dionysii sepultum esse certum est[1], *quam magnifice exornari et fabricari iusserat, patrocinium martyris expetens, atque auctor Gestorum (c.* 42, *p.* 420, 11*) ipse hanc ei voluntatem attribuit: certe ad a.* 16. *regis id rettulit neque testimonium habemus, utrum iam a.* 14. *regni sui eiusdem voluntatis fuisset annon, sed e contrario locus ille ut basilicae S. Germani gratia conscriptus est, ita in solo Aimoini codice interpolato legitur, qui ex eodem S. Germani monasterio originem traxit. Epilogum ad filios Dagoberti factum Aimoinus auctore Gestorum disertius elimavit, sed haud magnam laudem arte sua sibi conciliavit*[2]*: sane Hegesippi opere de bello Iudaico usus verba Herodis ad Dagobertum nostrum transtulit, quibus ille filios suos Antipatrum, Alexandrum, Aristobulum inter se reconciliare studuerat*[3]. *Gestorum epilogus vetustior ab Aimoino discrepat, sed vix melioris notae est aliaque in textu illo leguntur non ferenda*[4]. *Auctor eorum Testamenti exemplar in archivo ecclesiae S. Dionysii reppererat, quod idem fuisse voluit, quod in thesauro suo Dagobertus rex reposuisset, dum alterum codicis Aimoini interpolati ecclesiae S. Germani favens ad hanc pertinuisse videtur. Similitudines nonnullas cum testamento Bertichramni episcopi Cenomanici intercedentes*[5] *indicare videntur chartam illam aeque ac Marculfi librum falsario praesto fuisse.*

VITA SANCTI ARNULFI.

Textus V. Arnulfi difficillimus inprimis codice pretiosissimo A 1, *nunc Parisiaco n.* 5327, *saec. IX. ex. vel X. in., nititur, qui a librario rudi exaratus ad exemplar redit Hieronymi, Karoli Martelli filii novennis*[6], *aliosque eiusdem classis codices saec. XI. adhibueram, etiam nonnullos classis aliquo modo retractatae B. Progredientibus studiis nostris haud pauci utriusque classis codices iique aliquot pervetusti reperti sunt atque fines bonarum malarumque lectionum A* 1 *accuratius nunc distingui licet, ratio vero editionis nostrae omnino confirmata est nullusque codex emersit melior nostro primario.*

A 2*) Codex Turicensis bibliothecae urbanae C.* 10. *i, formae maximae, saec. X. ex., olim monasterii Sangallensis, fol.* 107—112', *n. XXXVII (corr. e XXXVIII), cf. meam Ionae editionem p.* 67.

1) *Fredeg. IV*, 79. 2) *Cf. W. Levison l. c. p.* 338. 3) *Hegesippus, De bello Iudaico ed. Caesar, Marpurgi* 1864, *I*, 39 *(p.* 76*):* Vos autem, boni fili, considerate primum naturae religionem, quuius gratia et bestias ligat, quae etiam feras cogit in amorem necessitudinis: Manet inter indomitas pecudes mutuus amor et periculis propriis redimunt suos liberos beluae. Reveremini etiam Caesarem, qui vos ex inimicis amicos fecerit, tertio me ipsum, qui rogare malo, cum possim iubere. Manete fratres, nolite exuere, quod generati estis. — — His dictis osculatus est filios, ut eos uno osculo caritatis invicem sibi necteret. Quo facto, conventum dimisit. *Ante hunc Aimoini epilogum interpolator frustula Testamenti interposuit, cumque Iodocus Coccius, Dagobertus rex Argentinensis episcopatus fundator, Molshemii* 1623, *p.* 228, *ex his documentum ipsum restituerit, hiatus partim ex Aimoini oratione supplens, ut apud hunc ita apud illum verba* libro inserant vitae *epilogus ille excipit neque frustula illa priore loco orationi ibi inserta sunt neque fons artificis latet, nam Coccius menda editoris interpolati Aimoini du Breul ita iteravit (*Divi Dionysii *pro* domni, Brannantem *pro* Braunate*), ut vel errore typographi delusus sit (scripsit* exire iure, quo onerati estis, *cf. du Breul:* exuere- re quo onerati estis, *sed recte Bouquet III, p.* 133*:* exuere, quod generati estis*), textumque eo magis corrupit semperque scripsit* et *pro* vel, *unde non immerito nugas eius oblivioni datas esse existimem.* 4) *Verba* Regnator Olympi *(p.* 417, 27*), quae quicumque ea scripsit apud Vergilium, Aen. II*, 779, *legerat, W. Levison l. c. p.* 339. *ad auctorem Gestorum rettulit, quem textum re vera exornasse et interpolasse constat.* 5) *Cf. 'Forsch. z. deutsch. Gesch.' XXVI, p.* 179*; W. Levison l. c. p.* 341 *sqq.* 6) *Genuit eum ex concubina; cf. Witgeri Genealogiam, SS. IX, p.* 302.

A 2a[1]) *Codex Monacensis n.* 21551 (*Weih.-Steph.* 51), *saec. XII, fol.* 144—149′, *accurate cum codice vetustiore A 2a convenit:*

p. 441, 25. sancto fine conclusit. Explicit vita s. Arnulfi *add., sed l.* 26. translatio eiusdem, *omissis reliquis ad* Kal. Ag.,

p. 443, 5. Sed (ut reor eundem *om.*) statim ibidem sustentatores angeli assunt. Nam: *subscripta sunt p.* 446, 8. *post* episcopi *litteris maioribus minio exaratis:* Obiit autem sanctus Arnulfus XVII. K. Septembris; translat̄ ipsius celebratur XV. K. Augusti.

B 1b) Codex Mettensis n. 527 (*G.* 80), *saec. XI, praescriptione vetustiore erasa manu recentiore exaratam eam exhibet, quam p.* 430, 29. *attuli, desinensque iam p.* 433, 1. *in* indolis *necessitudinis suae cum classe B intercedentis haud multa exempla praebet* (*p.* 432, 16. quippe *om. cum B* 1, *l.* 23. sunt *cum B* 1, *l.* 29. sublimissimus *cum B* 2), *sed a textu genuino haud raro discrepat*[1] *exaratus a librario minus accurato.*

B 1c) Codex Bruxellensis n. 98—100 (*Van den Gheyn n.* 3132[II]), *saec. XIII, fol.* 148′—151, *praescr.:* Incipit vita sancti Arnulphi Metensis episcopi, *accurate cum postero conveniens et prologo caret et lectiones has exhibet:*

p. 432, 19. altus satis] clarus *B* 1*c. c**,
25. peregrinus] nomine Stephanus *add. B* 1*c. c**,
29. gestandus] provehendus *B* 1*c. c**.

Uterque cum codice B 1 *p.* 438, 21. *verba* Quibus relictis *omisit. Desinunt*

p. 445, 20. volumen affuisset legentibus. Nunc vero pauca de pluribus dicta sufficiant.

B 1c) Codex Confluentinus bibliothecae gymnasii n.* 5, *saec. XIV, olim monasterii Münstermaifeld dioeceseos Trevericae, fol.* 94—97, *post verba quae supra l.* 20. *citavi subscriptionem addit:* Finit vita sancti Arnulphi episcopi.

B 1d) Codex Hagae Comitum L 29 (*Weesp* 14), *olim 'Liber sororum Sanctae Katerinae Muden', a.* 1461. *exaratus, fol.* 58—60′, *praescr.:* Incipit prologus in vitam beatissimi Arnulphi episcopi et confessoris, *desinit p.* 446, 9, *ut B* 1. 1*a*, et magnum legentibus affuisset. Nunc vero pauca de plurimis dicta sufficiant, *subscriptione omissa.*

B 1e) Codex Bruxellensis n. 380—382, *saec. XV, olim monasterii Canonicorum Regularium Vallis sancti Martini Lovaniensis, fol.* 109′—113, *praescr.:* Incipit prologus in vitam sancti Arnulphi, *desinit ut praecedens.*

B 2a) Codex Vindobonensis n. 420 (*Salisb.* 39), *saec. IX, olim capituli Salisburgensis, ibique n.* 292. *signatus, saec. IX, fol.* 46—52, *textum quidem inferioris ordinis exhibet eundem fere quem Mombritius publici iuris fecit (B 2 apud nos), sed ut omnium librorum vetustissimus est, ita permulta antiquitatis vestigia servavit, sicut exposui 'N. Arch.' XXXIII, p.* 21.

B 2b) Codex Guelferbytanus inter Novos n. 404. 2, 4, *saec. IX, scilicet folium non integrum de codice quodam Wissemburgensi detractum, haecce continet: p.* 439, 20. Tunc unus — *p.* 440, 19. utriusque, *p.* 440, 24. audito — *p.* 441, 18. impendebat. *Textus cum B* 2. 2*a omnino convenit.*

B 2c) Codex Parisiacus n. 9742 (*Suppl. lat.* 196[2]), *saec. XIII, legendarii S. Maximini Treverici volumen mensem Augustum comprehendens, p.* 179—186, *cum B* 2. 2*a convenit, sed me monente ('N. Arch.' XVIII, p.* 625 *sq.) ultra eorum finem* (*p.* 446, 9. adfuisset) *cum B* 3 *pertendit, desinit vero iam in verbis p.* 446, 13: gloria cum Patre et Spiritu sancto per infinita seculorum secula. Amen. Explicit vita sive translatio sancti Arnulfi Metensis episcopi, *praetermittens allocutionem ad Chlodulfum.*

1) *P.* 432, 18. atque] et *cum A* 2, 20. oppulentissimus] quoque *add.*, 21. Huius] Cuius, 22. pleraque] vero *add.*, 25. igitur] *om.*, 26. autem] ergo, *ib.* fuissent] essent.

B 3b) Codex **Monacensis** *n.* 22242, *saec. XII, legendarii Windbergensis volumen III, fol.* 48'—53', *textum B exhibet (p.* 445, 11. Claro*) totamque clausulam codicum B* 3. 3*a una cum allocutione quam dixi subdit, sed haud raro ab illis discrepat*[1]. *Subscriptio (p.* 446, 16*) desideratur, eiusque loco haec adiecta sunt:* Et est depositio eius 17. Kl. Sept., translatio vero corporis ipsius 15. Kl. Augusti, *quae similia in altero Monacensi A* 2*a*[1] *leguntur.*

B 3*c) Codex bibliothecae civitatis S.* **Audomari** *n.* 716 (4. 10*), saec. XIII, legendarii magni beatae Mariae de Claromarisco volumen VI, fol.* 122—125, *praescr.:* Incipit vita sancti Arnulfi ępiscopi et confessoris, cuius fest(ivitas) est XVII. Kl. Septemb., *cum codicibus A* 1. 2 *quidem lemma* De Stephano peregrino *p.* 432, 25. *addit, sed praeterea textus eius est totus classis B, etiam praescriptionem p.* 441, 26. *omisit, dum* Transitus *p.* 442, 9. *ante* Interea *addit. Nomen hominis contracti p.* 445, 11. Cyarus *ibi audit similiter atque in B* 1. 2*a. In clausulam desinit eandem, quae in B* 3. 3*a. b legitur, nisi quod lectiones variantes haud paucas exhibet*[2]; *subscriptionem omisit. Sequitur fol.* 125—125', *praescr.:* Item ex gestis pontificum Metensium de eodem viro sancto Arnulfo, *locus Pauli, SS. II,* 264, 10—265, 35, *ad eundem Arnulfum spectans. Additamenta codicis B* 3 *p.* 434. 436. *in hoc libro non redeunt.*

C) Codex **Montepessulanus** *H No.* 1, *saec. XIII. in., legendarii magni S. Mariae Claraevallensis volumen IV, fol.* 138'—141, *praescr.:* Incipit vita sancti Arnulfi, cuius transitus colitur XVII. Kl. Sept., *locum e Pauli Gestis episcoporum Mettensium depromptum (p.* 434, 11. Miracula *et q. s.) continet, atque post* foret *(p.* 434, 31*) ita pergit:* Incipit interea urbs Metensium indigere pontifice et vox consona populi, ut sibi Arnulfus pontifex detur, instare *et q. s. Textus eodem modo desinit atque in B* 3. 3*a (p.* 446, 10 *sqq.).*

E codicibus qui accesserunt duo saeculo IX. et X. exarati, quamvis diversae stirpis sint, modo hic modo ille grammaticam barbaram praestantissimi codicis A 1 *confirmant nec mediocriter referre iuvat quas in textum nostrum admiseram formas in A* 2 *aut B* 2*a nunc redire hasce:*

p. 435, 18. tam praevaluit] *A* 1. 2. *B* 1; tantum p. *rell.*;
25. secundum mos] *A* 1. 2; secundum morem *rell.*;
p. 436, 11. secundum mos] *A* 2; scdmos *A* 1. *B* 2*a*; secundum os *B* 2;
p. 437, 10. a] *A* 1. 2 *(pr. m.)*; ad *rell.*;
15. camisae] *A* 1. 2; camisi *A* 2*a. a*[1]; camisiae *rell.*;
p. 438, 8. alimonia (h)aberent] *A* 1. *B* 2*a*; alimoniam h. *rell.*;
17. demigaret] *A* 1. *B* 2*a*; dimicaret *rell.*;
p. 443, 13. iterantibus] *A* 1. *B* 2*a*; itinerantibus *rell. (cf. p.* 433, 27*)*;
14. scubiis] *A* 1; scobiis *B* 2*a pro* excubiis;
p. 444, 4. tot multitudinem] *A* 1. *B* 1. 2*a*; tantam m. *rell.*;
p. 445. 5. ostia obserrata repacolis] *A* 1. 2; hostia obsecrata repaculis *B* 2*a*.

Ut solius codicis illius auctoritate fretus clodorum *(p.* 440, 1*) olim scripseram, ita ex eodem fonte aut solo aut accedentibus sociis haec nunc emendatum iri volo:*

p. 437, 21. sentissent *A* 1 *pro* sentirent *(sic rell.), comparata forma* sentisse *apud Arbeonem, V. Haimhrammi c.* 45 *(p.* 521, 28*)*;

1) *Discrepantiam lectionum variantium hanc ex B* 3*b exscripsi: p.* 446, 11 magnum] fastidium *add.*, 12. omnipotenti Deo, id est Christo r., 13. gloria] cum Patre et Spiritu sancto *add.*, 14. habeto c. quam] habeo conscriptum quod, 16. crebro] vero *add.* 2) *P.* 446, 12. audientibus, *ib.* auribus] prolixitate *add.*, *ib.* omnipotente Deo et domino Iesu, 13. redemptore nostro] *om.*, *ib.* est] cum Patre et Spiritu sancto *add.*, 14. Ecce] enim *add.*, *ib.* Clodulfe, 16. sedem] fidem, *ib.* actus.

p. 437, 23. nec *A* 1. *B* 2*a pro* ne *(sic rell.), comparato Fredegarii loco p.* 79, 32;
p. 440, 21. quit — gestum fuerat *(sic A* 1. 2; fuerit *rell.);*
p. 442, 5. obsecrate Christo *(sic A* 1; Christum *rell.);*
ib. in quo I. m. praesentandus apparens *(sic A* 1. 2; appareo *A* 2*a. b;* apparebo *B* 1. 2. 2*a);*
p. 442, 19. inponent *A* 1 *pro* inponunt *(sic rell.), similiterque Ionas p.* 57, *neque dubito, quin etiam*

p. 439, 8. prudencia *ad A* 1. 2 *scribendum sit neque* sapientia *ad reliquos libros. Dissentientibus autem gravius codicibus inter se A* 1 *ad archetypum propius accedere videtur quam reliqui:*

p. 444, 20. quos externa *(sic rell.;* terna *A* 1; termina *A* 2; hesterna *B* 2*a;* extranea *B* 1; *scribas:* quos sterna*)* auxiliante manu,
locumque barbarum ille solus servavit integrum:

p. 442, 15. Post annos fere iam acto tempore, *ubi* annos *per A* 2, acto *per B* 2*a confirmatur, quorum uterque suo more grammaticae legibus satisfecit. Codex autem A* 2 *nunc erutus propinquos suos A* 2*a. b multo superat:*
p. 438, 16. in his] *A* 2; *om. A* 2*a. b;*
p. 445, 11. Cero] Ciero *A* 2; Vero *A* 2*a. b, lectionesque, quae in illo a librario posteriore correctae aut interpolatae sunt, hi in textum admiserunt:*
p. 441, 25. vitam] sancto fine conclusit *m. al. add. A* 2, *habent A* 2*a. b;*
p. 443, 1. odor exiit sacris] *A* 1. 2 *(pr. m.);* odor qui e. a s. *A* 2 *(m. al.).* 2*a. b;* odor ex his s. *B* 1. 2. 2*a, sed ex illo minime pendent:*
p. 433, 22. invigilabat] vigilabat *solus A* 2.

Qui quamquam ex eodem exemplari orti sunt, tamen uterque ita inter se raro discrepat, ut modo hic modo ille cum A 2 *faciat:*
p. 444, 10. potest. Statim] potestatem *vel* potestate *A* 1. 2. 2*b;*
p. 445, 7. dedit] *om. A* 2 *(versu exeunte).* 2*a.*

Classes autem A et B ita inter se distinguuntur, ut difficiliores lectiones in illa deprehendantur, huic vero eae communes sint, quae usui scholastico magis respondent, eamque rationem etiam codex omnium vetustissimus B 2*a confirmat:*
p. 433, 13. ministratione] administratione *B* 1. 2. 2*a;*
p. 444, 1. ad signum] ad vesperum *B* 1. 2. 2*a;*
p. 444, 5. ad Immo iudice] in (h)imo vasculi *B* 1. 2. 2*a;*
p. 444, 10. medietas *(= mediocritas, cf. Ducange)]* modicitas *B* 1. 2. 2*a;*
p. 444, 11. ad facultatem] ad(f)fatim *B* 1. 2. 2*a, unde iterum expuncta esse velim, quae ex hac classe in textum olim admiseram (cf. p.* 431, 5*) vocabula tria (p.* 434, 6. potentissimus, *p.* 438, 7. pauperes, *p.* 439, 21. sanctum*). Nonnullos locos B* 2. 2*a proprio Marte correxerunt, faciente codice B* 1 *cum libris A:*
p. 432, 29. sublimissimis *pro ablativo* sublimis *B* 2*a;* sublimissimus *B* 2;
p. 438, 26. nulla ratione *B* 2. 2*a pro* nullatenus;
p. 443, 5. casu *B* 2. 2*a pro* lapsu, *utque asyndeton tollerent, quod alibi (p.* 443, 1*) quoque librarios torsit, p.* 442, 13. adlatum *scripserunt pro* adducit *aliudque enuntiatum homoeoteleuto decepti omnino praetermiserunt (*sed — susceperunt *p.* 443, 5*). Praeterea librarius B* 2*a peculiaria menda commisit parum accurate aut audiens aut legens (p.* 436, 26. 437, 27. 438, 11. 439, 18*), sed in nomine proprio* Chugus *(p.* 437, 27*) vel* Chugo *(p.* 438, 3*) scribendo solus vetustum colorem servasse videtur.*

Nemo est qui non intellegat erutis codicibus A 2 *et B* 2*a egregia subsidia ad recensendum textum allata esse atque qui eos contulit et reliquos quoque libros plerosque examinavit W. Levison sodalis noster praeterea etiam codicem primarium A* 1 *a Waitzio quondam collatum occasione data recognovit nonnullaque quamvis non adeo multa vir*

ille religiosus neglexerat, quae aciem oculorum eius fugerant, neque enim unus omnia statim animadvertere potest. Itaque apparatui nostro supplementum pretiosum adicere iam licet neque vero orthographica minora codicum A 2 et B 2a adnotavi neque in codice A 1 discrepantias ae, ę, e *curavi, de quo praeterea omnia retluli, quae inter supplenda reppereram. Attamen omnes difficultates adhuc tollere non licuit, cum lectiones obscurae A 1 in libris B nonnumquam correctae, in A 2 vero penitus sint exstirpatae (p.* 445, 6*).*

p. 432, 13. et] atque A 2. 2b; *praescr.* XII. Incipit prologus B 2a.
14. nomine] nom̄ et A 2.
Iesu Christi A 2. 2a. b.
15 sanctisimi A 1.
17. quę : :, *ras.* que A 2.
18. atque] et, *m. al. add.* quę A 2.
municipatum] municipato B 2a.
sanctis] Explicit XVII. Kl. (Octb *m. al. superscr.*) Septb. nał sancti (*corr.* e sancte) Arnulfi episcopi B 2a.
19. prosapii(?) *pr. m.*, prosapie *m. al.* A 1; prosapi: (*ras.* ę?) *m. al. corr.* prosapia A 2; prosapiae B 2a.
21. Christo *corr.* Christi B 2a.
23. congnovi A 1.
ab] ad B 2a.
25*). De Stephano peregrino *add.* A 1. 2. B 3c.
conticuo A 2, *corr.*; continguo B 2a.
a partibus] appartibus B 2a.
27. silenti B 2a.
29. sublimis] sublimissimis B 2a.
30. omines *pr. m.* A 1.
q : đ (*m. al. corr.* quod) (et *in rasura*) d. A 2.
p. 433, 4. habitante :, *ras.* s B 2a.
subditus cunctis A 2. 2a. b. B 1. 2a.
5. provenisset B 2a.
seu] sive A 2. 2a. b. B 1.
7. cum] *pr. m. superscr.* A 1.
accipisset pro multa B 2a.
Theodeberti A 2; Teu:deberti, *ras.* b B 2a.
9. alius *corr.* illius A 2.
10. falangas A 2. B 1. 2a.
abigisset] abesset *m. al. corr.* abisset B 2a.
11. est] demum *add.* B 2. 2a.
Christo pr(a)esule A 2. B 2a.
13. administratione B 1. 2. 2a.
regentur B 2a.
15. cae : saris, *ras.* s B 2a.
16. amicis atque parentibus *versu ex. om., sed in marg. inf. suppl.* B 2a; *haec om.* B 2.
ab inclita et nobilissima gente A 2. 2a. b. B 2. 2a.
17. puellarum A 2. 2a. b.
18. illuddeidem B 2a.
22. invigilabat] vigilabat A 2.
24. desideri(o *m. al. in ras.*) illius sancti A 2.
familiari :, *ras.* i B 2a.

p. 433, 25. viade B 2a.
et] *om.* B 2a.
27. itinerare A 2. 2a. b. B 1. 2a; se *ante* disposuit *add.* A 2; d. se i. A 2a. b.
p. 434, 1. desiderio non sine causa A 1.
2. lampade B 2a.
3. occulterentur B 2a; occulerentur A 2. 2a. b. B 2.
4. ponit A 2. B 2a.
6. potentissimus] *om.* A 1. 2. 2a. b.
aurica B 2a.
7. Mettensium A 2. B 1. 2a.
indegeret B 2a.
10. episcopalis(?) *pr. m.* A 2.
infulas] insulas B 2a.
p. 435, 1. sollicitudinem A 2.
nolens B 2a.
2. perfecta] profusa B 2a.
elymosinis A 2; ęlimosinis B 2a.
long : : :, *ras.* ius A 1.
7. recipisset B 2a.
vestit' A 1, *corr.*
8. alius refocilandus A 1, *corr.*; alius B 2a.
10. pane ordeacio A 2; pane ordiacio B 2a.
victitaret] victo tart : : :' *corr.* victo tardat' A 1; vectitaret B 2a.
11. tonicę occulto A 2; tonicae occultae B 2a.
14. conticuis A 2, *corr.*
16. sancto A 2. B 2a.
debaccare B 2a.
18. tam] A 1. 2. B 1; tantum B 2a *cum rell.*
20. assistere A 1.
orationem A 2. B 2a.
22. incolomem A 2. B 2a.
oppressat (et *superscr.*) inf. A 1; obpressat inf. B 2a.
23. quo triduanum] qua triduanum A 2 (*pr. m.*). 2a. b.
24. cum *pr. m. superscr.* A 1.
25. secundum mos] *recte* A 1. 2 (*pr. m.*); secundum more B 2a.
ex urbe] urbis A 1. 2. B 2a *cum* A 2a. b. B 1, *et sic scribas.*
p. 436, 1. cepit A 1.
vixillo B 2a.
2. ereptā (*m. pr.?*) A 2.
ab orationibus *m. al. corr.* ob orationis B 2a; ob oracionis A 2. 2a. b.
3. lucradum A 1.
basilicam] ad basilicam A 1. 2. B 2a, *et sic scribas.*

p. 436, 6. istic] ista *A* 1. *B* 2*a*, *et sic scribas (cf. p.* 440, 10*)*; istam *m. al. corr.* cum ista *A* 2.
7. conditum *A* 1, *corr.*
fuissent *A* 2. 2*a*. *b*.
reppererunt *A* 2. *B* 2*a*.
8. longinq *A* 1.
positus *A* 2, *corr.*
9. quidem *corr.* quidam *A* 1; quidum *B* 2*a*.
10. vestitum *A* 2. 2*a*. *b*. *B* 2*a*.
ad *B* 2*a*.
11. secundum mos] *A* 2; scdmos *A* 1. *B* 2*a*; secundum os *B* 2.
12. sciscitari *A* 2. 2*a*. *b*.
erat] *superscr.* *A* 1.
14. a] in *B* 2. 2*a*.
inquit *post* verearis *iteratum, sed expunctum* *A* 1.
15. in Christum *A* 2.
16. medellam *B* 2*a*.
viri *pr. m.* *A* 2.
23. nihil *B* 2. 2*a*.
25. omnips̄ *A* 1.
*(*id *om.)* ductum *A* 1.
26. veloci] loci *B* 2*a*.
27. exponet *B* 2*a*.
p. 437, 1. verbis effatur] *A* 2. 2*a*. *B* 2*a*.
2. affertur *A* 1.
et] in *B* 2*a*.
5. nullam infirmitatem *A* 2. *B* 2*a*.
8. albo *A* 2. 2*a*.
refert: *m. al. corr.* refertus *A* 2.
10. a] *A* 1. 2 *(pr. m.)*.
11. verum *A* 2. *B* 2*a*.
et] *om.* *B* 2. 2*a*.
reginam *B* 2*a*.
12. casus] causus *B* 2*a*.
14. urgentibus *B* 2*a*.
aqua *A* 2. *B* 2*a*.
15. na : tes, *ras.* n *B* 2*a*.
camisae] *A* 1. 2 *(pr. m.)*; camisiae *B* 2*a*.
17. inster *A* 1, *corr.*
volutabris *A* 2. 2*a*. *b*; voluptabris *A* 1.
18. cremebat *B* 2*a*.
19. secreto] occultae *B* 2*a*; occulte *A* 3. *B* 2.
20. proximum suum *A* 3. *B* 1. 2. 2*a*.
persequebar *B* 2*a*.
sicque] Si qui *pr. m.* *A* 2; Si quid *A* 1.
21. detraxerent *B* 2*a*.
penam *A* 1. *B* 2*a*.
sentirent] *scribas* sentissent *cum* *A* 1.
22. tempo | pr *pr. m. corr.* temporis *B* 2*a*.
deprehensa *B* 2*a*.
ut] et *A* 2. 2*a*. *b*.
23. iustae *B* 2*a*.
ne] nec *A* 1. *B* 2*a* *recte, cf. Fred. p.* 79, 32.
24. moreretur *A* 2.
25. thesaurus] *A* 1. *B* 2*a*; thesauros *A* 2.
27. Hugus] Chugus *B* 2*a*, *et sic scribas.*
primatis] *A* 1. *B* 2*a*; primatus *A* 2. 2*a*. 3.
alimoniis] aelimosinis *B* 2*a*.

p. 438, 1. illo] homo *add.* *B* 2. 2*a*; ho *(postea corr.* homo*)* *add.* *A* 1.
3. Chugo *recte* *B* 2*a*.
prepeti] prepite *A* 1 *(pr. m.), et sic scribas;* perpete *A* 2; *m. al. corr.* precipite *A* 1.
mort*(*i *m. al.)* *A* 1; morti *corr.* morte *A* 2.
Chlotario *A* 1, *corr.*
5. alimonia] *A* 1. *B* 2*a*; alimoniam *A* 2.
venundatus *B* 2*a*, *corr.*
6. Mettis *A* 2. *B* 2*a*.
7. pauperes] *om.* *A* 1. 2. 2*a*. *b*.
8. sustentatione *A* 2. 2*a*. *b* *(cum* Dei *coniungas).*
alimonia] *A* 1. *B* 2*a*; alimoniam *A* 2.
9. dispendia] *A* 2 *(pr. m.)*. *B* 1; dispondia *A* 1; dispondio *B* 2*a*.
10. hae] haec *recte* *B* 2*a* *(cf. Bonnet p.* 389*)*
hunc*(?)* *m. al. corr.* hae *A* 2.
similis *B* 2*a*, *corr.*
11. fragoribus] frigoribus *B* 2*a*.
12. sepae *B* 2*a*.
13. Vagate *B* 2*a*.
14. Dodiniaca *B* 2*a*.
conticua *A* 2, *corr.*
interdumque] que *om.* *A* 2. 2*a*. *b*.
15. cellola *A* 2. *B* 2*a*.
16. in his] *A* 2; *om.* *A* 2*a*. *b*.
adleta *recte* *B* 2*a* *(pr. m.)*.
17. demigaret] *A* 1. *B* 2*a*; dimicaret *A* 2.
conscia *A* 1, *corr.*
18. quiddam] quidam *A* 1. *B* 2*a*; qui*(*d *m. al. in rasura)*dam *A* 2.
19. daret praesulem *pr. m.* *A* 2.
epistulas *pr. m.* *B* 2*a*.
per] p *B* 2*a*.
internuntius *B* 2*a*.
20. se] sed *B* 2*a*.
huius operis] huius *(pro 'his'; cf. Fred.* 116, 2. 158, 21*)* operibus *A* 1. 2 *(pr. m.)*. *B* 2*a*, *et sic scribas.*
21. que] qui *A* 2. *B* 2*a*.
22. distitutum *B* 2*a*.
24. qui *B* 2*a*.
26. nullatenus] nulla ratione *B* 2. 2*a*.
27. *(*de *om.)* devotiōn *B* 2*a*.
amminitiōn *B* 2*a*.
p. 439, 1. amonitos *m. al. corr.* amonitus *A* 1.
recipimus *A* 2. 2*a*. *B* 1. 2*a*.
2. domne] dn̄e *A* 1.
3. expetire] *B* 2*a*; expetere *A* 2.
7. et fil. erud. *pr. m. in marg. suppl.* *A* 1 *haec om.* *B* 2.
filium] ad *add.* *B* 2*a*.
8. sapientia] *A* 2*a*. *b*. *B* 1. 2*a*; prudencia *A* 1; prudentia *A* 2, *et sic scribas.*
Secambrorum] *A* 1. *B* 2*a*; Sicambrorum *A* 2.
illi] *om.* *A* 2. 2*a*. *b*.
10. insolubili *A* 2. *B* 2*a*.
11. terrae . re, *eraso puncto* *B* 2*a*.

p. 439, 13. amissum habent] *A* 1. 2 *(pr. m.)*. *B* 1; admissum habet *B* 2. 2*a*.
capud *corr.* caput *B* 2*a*, *et sic B* 2.
14. Filii mei *B* 2. 2*a*.
tuam non] *A* 2.
possedis *A* 2 *(pr. m.)*. *B* 2*a*, *et sic scribas.*
16. publite] *pr. m.* *A* 2. *B* 2*a*.
mucronemanu *B* 2*a*.
17. miserrimae *B* 2*a*.
18. rependere] respondere *B* 2*a*.
Nunc] n' *B* 2*a*.
me] *om.* *B* 2*a*.
19. tuus libet animus *A* 2, *et sic scribas.*
20. *a* Tunc *incipit* *B* 2*b*.
impię *B* 2*a*; impio *pr. m.* *A* 2.
contramet *B* 2*a*.
21. bonae *B* 2*a*.
vidis *pr. m.* *B* 2*b*.
sanctum] *om.* *A* 1. 2. 2*a*. *b*.
distinatum *A* 2 *(pr. m.)*. *B* 2*a*. *b*.
22. lacessere *A* 2; lacessire *B* 2*a*. *b*.
23. irritata] inritita *A* 2 *(pr. m.)*. *B* 2*a*. *b* *(pr. m.)*, *et sic scribas.*
conticuit *A* 2.
24. Inter:ea, *ras.* r*(?)* *A* 1.
reminiscente *pr. m.* *B* 2*a*.
25. curruunt *B* 2*a*.
et *(ut superscr.)* *A* 1; ut et *pr. m.* *A* 2.
domine *A* 2. *B* 2*a*.
26. pacatum? *B* 2*b*, *corr.*
27. exageravimus *A* 2 *(pr. m.)*. *B* 2*b*.
illius, *ras.* u *B* 2*b*.
venia *A* 2. *B* 2*a*. *b*.
p. 440, 1. claudorum *A* 2. *B* 2*a*. *b*.
2. innumera *B* 2*a*. *b* *(pr. m.)*.
3. vociferari *A* 2.
sanctę *B* 2*a*; sanctae *B* 2*b* *(pr. m.)*.
derelinques *A* 2 *(pr. m.)*. *B* 2*a*. *b* *(pr. m.)*.
5. te] *om.* *A* 2. 2*a*. *b*. *B* 2*a*. *b*.
6. delinquas *pr. m.* *B* 2*b*.
lacrimas *pr. m.* *B* 2*b*.
9. Christus] Dominus *A* 2. 2*a*. *b*.
eĭs *B* 2*b*.
10. Stote *A* 2 *(pr. m.)*. *B* 2*a*.
pacati *A* 2. *B* 2*b*; p:acati, *ras.* l *B* 2*a*.
istic] ista *A* 1. *B* 2. 2*a*, *et sic scribas; cf.* p. 436, 6.
11. regna m. *B* 2*a*.
12. siquidem] *A* 2.
Lazaros *A* 1, *corr.*
Habrahe *B* 2*a* *(pr. m.)*. *b*.
13. et hic] et *pr. m. om.* *B* 2*b*.
14. orationem *B* 2*a*.
16. pulsanti *A* 2. 2*a*. *b*. *B* 1. 2*a*. *b*.
elegitur *B* 2*a*. *b*.
17. a] *om.* *A* 1.
18. Vosagi *A* 2. *B* 2*a*.
coniventia *corr.* conibentia *A* 2, *et sic A* 2*a*. *b*. *B* 2*a*. *b*.
19. *in* utriusque *deficit* *B* 2*b*.

p. 440, 19. herimi *A* 1.
20. superventura *B* 2*a*.
venerat *corr.* venerant *A* 1.
21. fuerit] fuerat *A* 1. 2 *(pr. m.)*, *et sic scribas.*
23. adfines minaciter lambiret *A* 2. *B* 2*a*.
24. heiulatu atque clamore *B* 2*a*; ciulatū atque clamorē *(m. pr.?)* *A* 2.
in audito *redit* *B* 2*b*.
25. gressus *corr.* gressu *B* 2*b*.
26. illius *bis scr. erat* *A* 2.
melus *B* 2*a*; melos *A* 2. *B* 2*b*.
27. domine *A* 1. 2.
aequę nostrae *A* 2. 2*a*. *b*, *et sic scribas;* aequi nostri *B* 2*a*. *b*.
28. conburet *A* 2, *corr.*; consumat *B* 2. 2*a*. *b*.
29. dilectissime *B* 2*a*. *b*.
grassatur *B* 2*a*. *b*.
30. ponite *A* 2. *B* 2*a*. *b*.
p. 441, 2. prostrati *B* 2. 2*a*. *b*.
omnes *A* 2. *B* 2*a*. *b*.
Tunc *A* 2. 2*a*. *b*.
3. vixillum *B* 2*a*. *b* *(pr. m.)*.
iecit *B* 2. 2*a*. *b*.
4. pariates *B* 2*b*; in semet ipsum *add.* *B* 2. 2*a*. *b*.
retorsus *B* 2. 2*b*; retrorsus *B* 2*a*.
5. interiit. Nosque *A* 2. *B* 2*a*. *b*.
secure] *A* 1. 2 *(pr. m.)*; securi *B* 2*a*. *b*.
6. lectulus *pr. m.* *A* 1.
remeabimus*(?)* *pr. m.* *B* 2*b*.
cuidam] cui *A* 1. 2 *(pr. m.)*.
7. flammam *A* 2. *B* 2*a*. *b*.
9. istam ab — 10. virtutem] *om. versu exeunte* *B* 2*a*; ab *om.* *B* 2*b*.
10. ignem *pr. m.* *B* 2*b*.
12. relictus *A* 1.
cunctis *A* 2. *B* 2*a*. *b*.
13. praesentique *A* 2 *cum* *A* 1. 2*a*. *b* *et adverbium* praesentim *apud Virgilium Gramm. occurrit;* perfectęque *B* 2*a*. *b*.
pauperibus] tu-operibus *B* 2*b*.
15. divis *pr. m.* *B* 2*b*.
(he? . . . *praecedunt* *B* 2*b*) n. Helias *A* 2. 2*a*. *b*. 3. *B* 2. 2*a*. *b*.
16. parvolis *B* 2*a*. *b*.
mansiunculus *B* 2*a*, *corr.*; mansioncolis *B* 2*b*.
patratratis *B* 2*a*.
17. aliquantolis *A* 2.
monacholis *A* 2. *B* 2*a*.
sub] *om.* *A* 3. *B* 1. 2. 2*a*. *b*.
18. fedelissimam *B* 2*a*.
in impendebat *desinit* *B* 2*b*.
19. crebro *B* 2. 2*a*.
lectus *A* 2, *corr.*
20. conpositus *pr. m.* *A* 2.
parabat *B* 2. 2*a*.
coquina *pr. m.* *A* 2.
21. ñ:: abhorrens *B* 2*a*; non oborrans *(m. al. corr.* abhorrens*)* *A* 2.

p. 441, 21. item] *A* 1. 2 *(pr. m.)*; idem *A* 2 *(m. al.)*. *B* 2*a*.
quocus *B* 2*a*; cocus *A* 2.
23. anglorum *A* 1; *cf. p.* 442, 9.
expraetis *pr. m. A* 2.
24. cilicia exornabant *B* 2*a*.
25. agerit *pr. m. A* 2.
vitam] sancto fine conclusit *m. al. add. A* 2, *habent A* 2*a. b*; Finit vita sancti Arnulfi episcopi *subscr. A* 2. 2*b*.
26. Arnulfi ep. ob. a. *om. A* 2; *totum lemma om., distinctione nulla facta, B* 2*a*.
27. Kl Augs̄ *A* 2.

p. 442, 1. adhletam *A* 2. 2*a*; adhlętam *B* 2*a*.
adestinatum *A* 1, *corr.*; ad distin. *A* 2 *(pr. m.)*. *B* 2*a*.
bradium *B* 2*a*.
2. ultimi *(m. al. corr.* ultima*)* u. die *A* 2; ad ultimum urguitur diem *B* 2*a*.
Quo] *om. A* 1 *(versu ineunte)*. 2 *(pr. m.)*.
relegiosissimus *B* 2*a*.
3. prestolatur *m. al. corr.* prestolatus *A* 2; prestulans *B* 2*a*.
4. loquitur dicens] *A* 2. 2*a. b*; loquitur ait *A* 1, *et sic scribas*; adloquens ait *B* 2*a*.
Bone vir et amabiles domne *A* 2; Bene vir et amabilis domine *B* 2*a*.
obsecra *A* 2.
5. Christo *pr. m. A* 1, *et sic scribas*.
iudice *corr.* iudici *A* 1.
appareo] apparens *A* 1. 2 *(pr. m.)*, *et sic scribas*; apparebo *B* 1. 2. 2*a*.
6. nil *B* 2. 2*a*.
boni *A* 2. *B* 2*a*.
7. velatus *pr. m. A* 2.
Dominum] Domino *A* 3. *B* 2. 2*a*, *et sic scribas*, *cf. l.* 5.
9. anglorum *A* 1.
10. dubio *A* 2. *B* 2*a*.
11. monhachorum *A* 2.
12. iuxta *A* 2. *B* 2*a*.
quod *B* 2. 2*a*.
psallentum *B* 2*a*, *et sic scribas*.
13. voce. Sicque demum vir *B* 2. 2*a*.
adducit] *A* 2 *(pr. m.)*; adlatum *B* 2. 2*a*.
14. Habendo *B* 2. 2*a*.
tradedit *B* 2*a*.
15. Post anni f. i. acto t. vir *B* 2*a*; Post annos f. i. octo vir *A* 2.
16. consilio *A* 2. *B* 2*a*.
coacerbata *B* 2*a*.
ingenti *A* 2. 2*a. b*. *B* 1.
17. coterva *pr. m. A* 2.
accitis *B* 2*a*.
sic *corr.* secum *A* 1, *et sic B* 2*a*.
18. Quo *A* 2. *B* 2*a*.
excubias] excubiis *A* 1. 2 *(pr. m.)*, *et sic scribas*; scupias *B* 2*a*.
19. offerentes *pr. m. A* 2.

p. 442, 19. *scribas* inponent *cum A* 1.
arripientes itinera] adribiensē itenere *corr.* arripientes itinera *A* 1; a. iter *A* 2. 2*a. b*; *scribas* a. itenere.

p. 443, 1. odor exiit sacris] *pr. m. A* 1. 2; odor qui e. a s. *A* 2 *(m. al.)*. 2*a. b*; odor ex his s. *B* 2. 2*a*.
evidentes] Evadentes *A* 2 *(pr. m.) cum A* 1; Evidenter *A* 2 *(m. al.)*. 2*a. b*; vehementer *B* 2*a*.
Et qualia] *m. al. A* 2; e qualia *A* 1, *et sic scribas*; ęqualia *pr. m. A* 2; Sed qualia *B* 1. 2*a*.
2. claruerint *A* 2.
valeo *A* 2. *B* 2*a*.
3. ad quondam *(m. al. corr.* quandam*)* ripam *A* 2; ad quondam ripe *A* 1, *et sic scribas (ripa pro 'rivus', gall. 'rivière')*; ad quendam rivum *B* 2. 2*a*.
tellus excisa, q. e. *A* 2; telleris excissa que *corr.* telluris excisaque *A* 1; tollorescis | aquaeuntibus *B* 2*a*: *scribas* telloris excisaque euntibus, *abundante* que, *et cf. Verg. Aen. VI*, 42: Excisum Euboicae latus ingens rupis in antrum.
5. posteriores *A* 2. *B* 2*a*.
quae *B* 2*a*.
lapsu] casu *B* 2. 2*a*.
sed — susceperunt *om. B* 2. 2*a*.
eundęm *A* 1; eodem *A* 2. 2*b*.
6. susceperunt] s̄ *A* 1; sunt *A* 2. 2*b*.
priores *A* 2. *B* 2*a*.
evidentes] haec videntes *A* 2. 2*a. b*; evehementes *B* 2*a*.
retardantes gressu *A* 2. *B* 2*a*.
aggere sublati *pr. m. A* 2; agere sublatos *A* 1, *corr.*; aggere sublato *A* 2 *(m. al.)*. 2*a. b*.
7. graduntur *A* 1.
fuerant *A* 2*a*. *B* 1. 2. 2*a*.
transmeato convalle *A* 2; transmeato convalli *B* 2*a*.
8. colligas *B* 2*a*.
9. Post istos] *A* 1; Post ea *A* 2. 2*a. b*; Post istud *B* 1. 2*a*.
abere *(corr.* abeuntes*)* mox aliut demicuit *(expunctum* d*) A* 1; mox habere *(corr.* haberi*)* aliud cepit *A* 2; abere *om. B* 1. 2. 2*a*.
10. Calvomontisse *A* 2, *corr.*: Calvomontense *B* 2*a*.
nomine *expunctum*, Cionta *eras. A* 2; *haec om. A* 2*a. b*. *B* 2; n. Ciunta *B* 2*a*.
incestuosus *A* 2. *B* 2*a*.
11. Hanc *A* 1. 2 *(pr. m.)*.
redarguens *B* 1. 2. 2*a*.
penitentiam emendatione *A* 2. 2*a. b*.
12. inpenitentia *pr. m. A* 2; penitencia *A* 1.
reliquerat *A* 1. 2. 2*a. b*, *et sic scribas*;
reliquid *B* 2*a*.

p. 443, 12. eiusdem incestuosi B 2; eosdem incestiose A 1. 2 (*pr. m.*); eadem incestuosi A 2 (*m. al.*). 2 a. b.
13. oratorium A 2; oraturium B 2 a.
iterantibus] A 1. B 2 a; itinerantibus A 2. 2 a. b. B 1. 2.
14. illud] A 1. 2; Ideo B 1. 2. 2 a.
maximi, qui A 2. 2 b.
oportebat] portabat A 2.
excubiis A 2; scobiis B 2 a.
15. honore A 2. 2 b; honorari B 1. 2. 2 a.
autem] *adest* A 1; in *m. al. add.* A 2; ad *add.* B 1. 2. 2 a.
terminos] terrae *add.* B 2. 2 a.
incestuosi] incestiosi A 1. 2 (*pr. m.*), *et sic scribas.*
figetur. Quod portantium A 2; fingetur (*corr.* figitur) quo portantium A 1; figitur gressus portantium B 1. 2. 2 a.
16. vehendi A 2. 2 a. b.
angustia B 1. 2. 2 a.
17. ad (quam *pr. m. om.*) m. converterentur A 2; ad m. quo verterentur B 1. 2 a.
p. 444, 1. inclinata A 2. 2 b.
signum] vesperum B 1. 2. 2 a.
Nottho B 2 a.
2. qui] qm̄ (= quoniam) B 2 a.
Videtis B 1. 2. 2 a.
incestuosi A 2. B 2 a.
huius] *m. al.*, iugis *pr. m.* A 2.
3. dispicit B 2 a.
nox] nocte A 1, *et sic scribas;* noctem A 2 (*pr. m.*).
4. valeamus A 2 a. B 1. 2. 2 a.
potus vel paratus, quo A 2. B 2 a.
tot] A 1. B 1. 2 a; tantam A 2. 2 a. b. B 2.
5. possim A 2. 2 a. b. B 1. 2. 2 a.
tantummodom *m. al. corr.* tantummodum B 2 a.
ut comperi ad Immo iudice modicum quiddam cervisae] ut compari ad Immo iudicem et modicum quidam *m. al. corr.* ut comparem ad Immonem iudicem m. quiddam A 2; ut conperi in himo vasculi modicum q. c. B 2 a; ut compari ad Immo iudice et modicum quidam necesse esse A 1; *cf. infra p.* 445, 1.
6. audito' A 1.
7. portare] A 1. 2 (*pr. m.*); portari B 2 a.
portare] portatores B 2 a.
8. distinatum A 2. B 2 a.
pervenerunt] perveniunt A 1. 2. 2 a. b. B 2. 2 a, *et sic scribas; cf. l.* 12.
Nottho B 2 a.
9. ista] quoniam *add.* B 2. 2 a.
pro] ipso B 1. 2. 2 a.
10. potest. Statim in] potestatem (*ras.* m) eius. In A 2; potestate eius in A 2 b.

p. 444, 10. medietas] modicitas B 1. 2. 2 a.
poti B 2 a.
ut] *om.* A 2. 2 b, *m. al. suppl. post* satiatis A 2.
11. omnibus A 2. B 2 a.
ad facultatem] adfatim B 2 a: affatim B 1. 2.
superesse B 2 a.
12. perveniunt] Et *add.* B 2. 2 a.
13. crucibus] crucis *pr. m.* A 2, *et sic scribas.*
14. iudiciam *corr.* iudicem A 2; veluti B 2 a.
admiserunt A 1. 2 (*pr. m.*); amiserant B 2. 2 a.
caelo A 2. B 2 a.
15. regnante B 2 a.
repereunt] receperunt A 2. 2 a. b; recipiunt B 1. 2. 2 a.
basilica A 2. B 2 a.
16. et granda A 1 (*pr. m.*), *et sic scribas;* grande et B 2 a.
17. heremo A 2. B 2 a.
demonstrabit] A 1. 2 (*pr. m.*): demonstravit B 2 a.
18. quaedam A 2. B 2 a.
Iulia] hilia B 2 a.
sepulcrum eius (*sic etiam* B 1. 2) a. B 2 a.
19. u. p. eum f. (cum *superscr.*) A 1.
20. exitum A 2, *corr.*
va::arum *m. al. corr.* viarum B 2 a.
externa] terna A 1; termina A 2 (*pr. m.*); hesterna B 2 a; *scribas:* sterna.
21. propriis] proprias A 1. 2 (*pr. m.*), *et sic scribas.*
diversarium B 2 a (*pr. m.*).
remeabit A 2 (*pr. m.*).
22. beneque *corr.* denique A 1, *et sic* A 2. B 2 a.
rursus B 1. 2 a.
non] n̄:, *ras.* e B 2 a.
viro religioso A 2; viro relegioso B 2 a.
p. 445, 1. Arnegau::sio A 1; Aringisilo B 1. 2 a. 3 b.
abbate A 2. B 2 a.
comperi] cumperi (*corr.* comperi) Idemdiem (*corr.* dum) A 2, *et sic scribas;* Idemtidem *add.* B 1; Idem *add.* B 2 a.
qu(a)edam A 2. B 2 a.
nomen B 2 a.
Ceucirella B 1. 2. 2 a.
2. operari A 2. B 2 a.
3. verberata] vibrata A 1. 2 (*pr. m.*).
magis A 2 (*pr. m.*); macis A 1.
valeta *corr.* vallata A 1.
4. suprascriptum A 2. 2 a. B 2 a.
5. antistiti A 1; antestitis A 2 (*pr. m.*). B 2 a.
cum fide A 2. B 2 a.
fuissent] fuisset A 1. 2 (*pr. m.*), *et sic scribas;* adfuisset B 2 a.
ostia obserrata repacolis] A 1. 2 (*pr. m.*); hostia obsecrata repaculis B 2 a.

p. 445, 6. faculas] *om.* *A* 2. 2*a*. *b*; valvas *B* 1. 2*a*; vocilvas *A* 1.
sancta *(m. al. corr.* sanctam*)* basilicam *A* 2; sanctae basilice *B* 2*a*.
sepultura *A* 1; sepulturam et prosternens se totam in orationem *A* 2; semet ipsam prosternens in oracionem *B* 2*a*.
7. dedit] *om.* *A* 2 *(versu exeunte).* 2*a*.
8. digiti *A* 2. *B* 2*a*.
qui *A* 2; quae *B* 2*a*.
rigere *pr. m.* *A* 2; rigore *B* 2*a*.
9. reciperunt medellam *B* 2*a*.
11. homucio *pr. m.* *A* 1; homunculus *B* 1. 2*a*.
Cero] Cicro *A* 2; Cyaro *B* 1. 2*a*.
12. utroque] utraque *A* 1. 2 *(pr. m.)*, *et sic scribas.*
baculis *A* 2. *B* 2*a*.
pedetemptim *A* 2; pedetimptem *B* 2*a*.
13. ingenti *A* 2; ingentem *B* 2*a*.
call(em *m. al. in rasura)* *A* 2.
cruciis *corr.* crociis *A* 1; crocis *corr.* croceis *A* 2, *et sic* *B* 2*a*.

p. 445, 13. urnam *A* 2. *B* 2*a*.
14. orationem *A* 2. 2*a*. *b*. *B* 2*a*.
15. contractibus] contractis *A* 2. 2*a* *(pr. m.)*, *et sic scribas;* contracte *A* 1.
surrexit] sanasset *A* 1, *et sic scribas;* cum sanasset *A* 2.
ad] *om.* *B* 2*a*.
16. sustentutus *A* 1, *corr.*
19. valuimus] valemus *A* 1. 2 *(pr. m.)*, *et sic scribas.*
persequentes] prosequens *A* 1. 2 *(pr. m.)*, *et sic scribas;* prosequi et *m. al.* *A* 2; prosequentes *B* 2*a*.
20. studuissemus] statuissemus *A* 2. 2*b*; studissemus *B* 2*a*; ut *add., sed eras.* *A* 2.
inurme *B* 2*a*.
volumen et (immoderatum — — faceremus *p.* 446, 5. *m. al. in rasura scripsit)* auxiliante — Amen. Explic̄ trans̄ sc̄i Arnulfi ep̄i *desinit* *A* 2; volumen — — adfuisset *(p.* 446, 9*)* *desinit* *B* 2*a*.

VITA SANCTAE GERETRUDIS.

Vitae Geretrudis codices postea eruti plerique ad classem A 3 *pertinent, inter quos unus reliquis vetustior ad recensendam Virtutum continuationem c. a.* 783. *compositam aliquid facit, Vita vero et Virtutes ipsae e codicibus vetustissimis editae ex novis subsidiis haud magnum fructum capere possunt neque paucis stirpis diversae codicibus, scilicet A* 2*a et B* 3, *multum tribuendum est.*

A 2*a) Codex* **Berolinensis** *Lat. n.* 122, *inter Phillippsianos n.* 1875, *saec. XIII, fol.* 120′—123′, *iam in* misit *(p.* 462, 20*) desinens, quaternione deperdito, necessitudinis suae cum A* 2 *intercedentis vestigia servavit*[1], *sed p.* 462, 17. *post* peregrinum *interpolavit* Ultanum.

A 3*) Codex* **Turicensis** *bibliothecae cantonalis, olim Rhenaugiensis n. LXXXI, saec. X, p.* 233—258, *codices propinquos a nobis adhibitos A* 3*a. b saepe superat neque ubique iisdem locis hiat aut iisdem verbis interpolatus est atque illi, nonnumquam etiam cum A* 2 *consentit*[2] *atque in Virtutum continuatione deficientibus codicibus A* 1 *et A* 2 *veram lectionem haud raro exhibet, sed sermonem hic illic librarius expolivit, sicut etiam in priore textus parte deponentia admisit, ubi reliquis codicibus activa insunt parum urbana; hiat spatio relicto (p.* 464, 9*:* maerore video*) locumque prolixiorem p.* 471, 25. virginis — *p.* 472, 10. videre *medio in versu omisit. Diversis librariis soloecismos diverse corrigentibus A* 3 *inter socios praestat*[3]. *Interpolationes alio loco collocat*[4] *atque A* 3*a. b suasque proprias habet*[5].

Contulit W. Levison sodalis noster, sed orthographica non curavit nisi locis selectis, at in Virtutum continuatione etiam illa plena adnotavit.

A 3**) Codex bibliothecae urbanae S.* **Audomari** *n.* 715, *vol. I, saec. XII, fol.* 161′—164, *praescr.:* Incipit vita sanctae Gertrudis virginis, *initio hiat, verbis* Sancta et insep. *una cum littera primaria abscisis, folioque exciso etiam p.* 461, 2. solito —

1) *P.* 459, 3. estuabat] *om.* *A* 2. 2*a*; *p.* 459, 9. sperabamus] speravimus *A* 2. 2*a*; *p.* 461, 14. Sed] *om.* *A* 2. 2*a*; *p.* 461, 21. devota] *A* 2. 2*a*. 2) *P.* 461, 14 (enim). 466, 2 (migratura). 3) *P.* 457, 7. gignaros] gnaros *A* 3; ignaros *A* 1. 2; eruditos *A* 3*a*. *b*. 4) *P.* 461, 25. 5) *P.* 468, 8.

p. 466, 4. prius *desunt*, *subscr.:* Explicit vita sanctae Gertrudis virginis. *Textum quidem librarius ad arbitrium suum nonnumquam immutavit*[1], *sed exemplar quod habuit simile erat A* 3[2], *utque a fratribus magis degeneratis A* 3*a. b recedit, ita uno saltim loco cum his facit neque cum illo*[3].

A 3**) *Codex* ***Montepessulanus*** *H n.* 1, *formae maximae, saec. XIII. in., vol. V, fol.* 134′—138, *praescr.:* Incipit prologus in vita s. Geretrudis virginis, cuius transitus celebratur XVI. Kl. Aprilis, *item a libris A* 3*a. b recedens cum A* 3 *concordat; Vita enim absque interpolatione illorum in* beneficia *(p.* 464, 22*) desinit, subscr.:* Explicit vita sanctae Geretrudis virginis, *praescr.:* Incipiunt virtutes, quas Dominus post obitum illius dignatus est ostendere, *neque textus ibi deficit ubi illi (p.* 464, 42. 465, 7*) lectionesque exhibet peculiares A* 3 *(p.* 469, 21. clamant*), sed Virtutes iam p.* 471, 13. Amen. Explicit de miraculis sanctae Geretrudis virginis *desinunt, praetermissa Continuatione.*

A 3***) *Codex* ***Bruxellensis*** *n.* 207—208 *(Van den Gheyn* 3132*I), saec. XIII, fol.* 153—157′, *praescr.:* Incipit vita sancte Gerthrudis virginis, *textum valde retractatum continet, eundem vero lectionibus A* 3 *distinctum*[4]; *solus p.* 454, 13. apta *pro* amata *exhibet et p.* 459, 12. Certe — 13. testor *omisit. Continuationi Virtutum haec praescripta sunt (p.* 471, 14*):* Miracula sanctae Gerthrudis virginis, *inc.:* Fratres, nos scimus, *et legitur ib. l.* 30. Nivialla, *sed l.* 32. *post verba* ad monasterium *interpolatum est* Chudusa, *comparandum cum interpolatione editionum* Lothusa *vel* Luthousa *(vulgo Leuze prope Tournai). Textus praetermissis verbis p.* 474, 32*:* Feceruntque — 33. spiritali, *desinit in verbis:* glorificantes Dominum in sancte virginis miraculo laudabantque nomen Patris et Filii et Spiritus sancti, cui est honor et potestas sine fine. Amen, *absque subscriptione.*

A 3*d*) *Codex* ***Vindobonensis*** *n.* 430 *(Salisb.* 404*), saec. XI, fol.* 121′—133, *magis cum A* 3*a quam cum A* 3*b. c convenire videtur*[5].

A 3*e*) *Codex* ***Einsidlensis*** *n.* 250, *saec. XII, p.* 101—129, *textum p.* 453, 22. *eundem exhibet atque libri A* 3.

A 3*f*) *Codex* ***Vindobonensis*** *n.* 339 *(Salisb.* 11*), saec. XIII, p.* 105—116, *XVI.* Incipit vita (sanctae *superscr.)* Gerdrudis virginis, *cum codicibus A* 3*a. b facit, omittens p.* 453, 17. sanctorum, *habetque lectiones A* 3*b. c proprias (p.* 472, 4. 24. 38. 474, 25. 26*), alibi verò cum A* 3*a facit (p.* 473, 16. diiudicabat*).*

A 3*g*) *Codex* ***Monacensis*** *n.* 23846 *(ZZ.* 846*), saec. XV, fol.* 558—562, *praescr.:* Sequitur de sancta Gerdrudris (!) virg., *textum valde depravavit p.* 453, 16. praedicando] p̊ndio id est cenare, *fortasse compendium male explicans, et cum A* 3*a. b convenit p.* 457, 10. hominibus.

A 3*h*) *Codex* ***Trevericus*** *ecclesiae maioris n.* 23, *saec. XVI. in., fol.* 295—299′, *praescr.:* Vita sancte Gertrudis virginis, *textum in breve coegit atque haud pauca praetermisit (p.* 458, 3. Ita — 14. narravit, *p.* 460, 6. Tunc — 461, 15. revertamur*), immo ex Virtutibus capita tantum* 2. *et* 3. *admisit, post* beneficia *(p.* 464, 22*) pergens* Erat quedam *(p.* 465, 11*); desinit p.* 466, 17. incendio, *subscr.:* Explicit vita b. Gertrudis.

B 3) *Codex* ***Monacensis*** *n.* 14031 *(Ratisb. Emm. A* 31*), saec. XI, primo Virtutes continet fol.* 154—158′, *praescr.:* Incip̄ vita s. ::::::: *(eras.* Modestę*)* v., *textusque admodum immutatus ad p.* 471, 8. exornavit *pergit, mediisque omissis, sequitur con-*

1) *E. gr. p.* 454, 4*:* ordine geneal. de terr. or. assumpserit. 2) *P.* 454, 12. die ac nocte *A* 3. 3**; p.* 454, 19. invitaret *A* 3. 3**; p.* 459, 12. ipsi *A* 3. 3**; p.* 469, 21. clamant *A* 3. 3*. 3) *P.* 454, 13. amata] *A* 3*;* amabilis *A* 3*. 3*a. b.* 4) *P.* 454, 12. die ac nocte*;* 457, 7. gnaros. 5) *Lectiones exscripsi has: p.* 474, 13, solidari. E: rectaque, *p.* 474, 26. ab oculis earum.

tinuatio (p. 471, 15. Item sicut et nos novimus) *ad finem, deinde Vitae recensio B, praescr.:* Incip vita s. Gerdruę *(!)* v, *textus scilicet B* 2 *similis, neque praeterea Virtutes cum Vita B coniunctas repperi.*

Solius codicis A 3 *discrepantiam lectionum variantium infra collegi neque vero grammaticam restitutam passim curari nisi in Virtutum continuatione ibique lectionibus notatu dignis asteriscum apposui.*

In eadem continuatione hymnus ille rudis (c. 3) *a verbis:* orta patre eximio *(p.* 473, 2) *cum hymno virginitatis Bedae convenit, quem de Edilthryd regina et sponsa Christi componens Historiae ecclesiasticae IV,* 18 *(20), inseruit, floresque, qui ad eundem fontem redire videntur (p.* 473, 5. alto throno *compares cum Bedano* altithroni), *Bedae versus* 27. 32. 38. 49. 53. 33. 50. *praebuerunt, id quod perspexit P. de Winterfeld b. m. ('N. Arch.' XXXIII,* 558 *sq.).*

Geretrudis obitum Beda eidem diei atque Patricio recte attribuit[1]*:*

XVI. Kal. Apr. In Scothia natale Patricii. Eodem die obitus sanctae Gerethrudis virginis,

qui etiam per Martyrologium Rhenaugiense saec. IX. in. confirmatur[2], *sed in Kalendario monasterii Augiae Divitis aevo Merowingico saec. VIII. composito potius dies praecedens adnotatus est*[3] *errore excusando:*

XVII. Kal. Aprilis. Patricii episcopi. Et sancta Geredrude virg.

In hoc utroque praeterea alterum eiusdem virginis festum traditur his verbis:

IIII. Id. Febr. Translatio sancte Ger(e)drud(a)e virginis in Nivialcha,

cuius etiam Kalendarium ut videtur Herfordense saec. IX, nunc bibliothecae Ambrosianae, meminit[4]*:*

IIII. Id. Febr. in Niviala monasterio depositio s. Gheredrudę virginis.

p. 453, 2. *praescriptio deest A* 3.
6. inseperabili *A* 3.
17. sanctorum] *A* 3.
22. de] de vita *A* 3. 3*a. b.* atque exemplum Christi matris fam. Kerdrudae vel conversacione qua s. *A* 3.
26. id vel quod *A* 3.
29. Nivialinsis *(in litura)* monasterii *A* 3.
p. 454, 10. Kerdrud. *constanter A* 3.
12. die noctuque] die ac nocte *A* 3. sapientia meditabatur (meditabitur *pr. m.)* Deo *A* 3.
13. cara] et *add. A* 3. amata] *A* 3.
14. crescebat] Hoc *add. A* 3. 3*a. b.*
15. servitio i. f.] *A* 3.
17. praesens] ibi *add. A* 3.
19. invitaret *A* 3.
21. a] *A* 3.
22. postulasset] *A* 3.
30. interrogatur *A* 3.
31. siricis *corr.* sericis *A* 3.
32. Illa autem q. *A* 3. 3*a. b.*
p. 455, 2. volebat] volo *A* 3: voluisset *A* 3*a. b.*
p. 455, 7. Sancta] autem Dei *add. A* 3. 3*a. b.* suam] se *add. A* 3. 3*a. b.*
8. et] *om. A* 2. 3.
13. sobrię et caste *A* 3.
14. cottidiae *A* 3.
20. sibi suaeque *A* 3. 3*a. b.*
21. Kerdrude *A* 3.
22. statim ut intell. vir Dei ignote rei n. *A* 3.
29. faciendem *A* 3, *corr.*
p. 456, 2. debuerunt *A* 3, *corr.* sustineret *A* 3. 3*a. b.*
4. et] multas *add. A* 3. 3*a. b.* pro nomine *A* 3.
5. Christi] Dei *A* 3. 3*a. b.*
7. narratur *A* 2. 3.
8. tantum quantam (quā tam *pr. m.) A* 3. quale *A* 3. 3*a. b.*
9. habebat *A* 3.
14. abscidit *A* 3. Christi] Dei *A* 3.
22. Cessabant *A* 3.
23. mater vero familias Hitta *A* 3.
26. sodalibus *A* 3.

1) *Martyrologium Bedanum. H. Quentin. 'Les Martyrologes historiques' p.* 50. 2) *Cf. Egli, 'Das sog. Fintan-Martyrologium' ('Anzeiger für Schweizerische Gesch.'* 1891, *p.* 138)*:* Patricii episc. et s. Geredrudae virg. 3) *L. Delisle, 'Mémoire sur d'anciens Sacramentaires', Parisiis* 1886, *p.* 311*; cf. p.* 84. 4) *H. Bresslau, 'N. Arch.' III, p.* 102*; de origine codicis cf. P. Lehmann, 'Corveyer Studien' ('Abhandlungen der Bayer. Akad., Phil.-hist. Klasse' XXX,* 5), 1919, *p.* 66 *sqq.*

p. 456, 28. const. Namque habebat ipsa virgo magnam morum A 3.
36. exstitit. Strenua erga A 3.
p. 457, 2. studia] *om.* A 3. 3a. b.
7. gignaros] guaros A 3; ignaros A 1. 2; eruditos A 3a. b.
divinae legis A 1. 3. 3a. b.
15. sexagesimo aet. s. anno Hitta A 3.
19. Nivialcha] A 3.
20. tegmine A 3.
23. honus A 3.
24. celesti A 3.
26. optaverat] B; hortatus fuerat A 3; *scribas* ortaverat *cum* A 1. 3a; hortaverat A 2a. 3b.
p. 458, 2. spiritalia nequitia A 3. 3a. b.
5. divinae legis A 3. 3a. b.
reconderet A 3. 3a. b.
7. aperiret A 3.
12. pretereundem A 3, *corr.*
15. Syxti] A 1. 3.
16. desc. speram A 3.
19. hora dimidia A 3.
22. indica(ba *in rasura*)t A 3.
23. qui] quia A 3.
24. omnibus] fidelibus in Christo *add.* A 3.
27. nobis] missis A 3. 3a. b.
28. Kerdrude A 3.
31. navigarent A 3. 3b.
p. 459, 3. estuabat] tumescebat A 3. 3a. b.
hac A 3 (*pr. m.*) *et sic infra.*
4. iactu funde: A 3.
nobis] ipsis missis A 3. 3a. b.
6. viderunt A 3. 3a. b.
7. nos autem] ipsis missis, *om.* autem A 3.
9. h. speraverunt A 3. 3a. b.
10. unus de illis navigantibus et dixit A 3.
12. qui vidit et audivit, testis fuit. Ipsi qui scripsit. Tertio A 3.
13. verbo A 3. 3a. b.
14. petivit et illi cum A 3.
16. obtinuerunt. Item per A 3.
19. autem] *om.* A 3.
annos] cum *add.* A 3.
21. ut] *om.* A 3. 3a. b.
23. divinam] beata virgo Kerdrudis *add.* A 3.
25. ancillilarum *pr. m.* A 3.
26. honoris] *om.* A 3. 3a. b.
vocabulum] pastoralem *add.* A 3.
27. gregem] Christi *add.* A 3.
29. amorem] honorem A 3.
neptem A 3.
30. cunabilis A 3.
p. 460, 2. norma A 3.
3. Wolfedrudis A 3.
4. sue (*corr.* sua) coactam constituit regere gregem Dei p. m. T. A 3.
6. Wolfed(r *m. al. in rasura*)udis (vic *m. al. in rasura*)esimum A 3.
12. caritate A 3. 3a. b.
p. 460, 16. loco suo A 3. 3a. b.
17. per suasione A 3.
18. et] ut A 3. 3a. b.
28. aecclesiae A 3.
29. creditum A 3.
p. 461, 4. euang. debita A 3. 3a. b.
11. marmorio A 3.
14. Sed] *om.* A 3.
id] enim *add.* A 2. 3.
18. mensium A 2. 3. 3a. b.
21. devota] invicta A 3. 3a. b.
22. transitu sui A 3.
25. solo] in mundo *h. l. add.* A 3.
26. transiret virtutibus proficiebat continuis orationibus A 3. 3a. b.
28. singula(ri *m. al. in litura*)ter serviebat. Etiam aspera ciliciam (*m. al. corr.* asperum cilicium) oc:culto (*ras.* t) suo induit corpusculo A 3.
32. reg(no *m. al. in rasura*) A 3.
Cuque A 3.
34. loco A 3.
p. 462, 9. qua *pr. m.* A 3.
16. precepit A 3.
17. peregrinum] qui nomine vocatur Ultan *add.* A 3.
qui est semotius] ipse semotus, *om.* est A 3.
19. Fossuense A 2. 3. 3a. b.
Virgo] Dei *add., sed eras.* A 3.
21. interrogando (tibi *om.*) qua dię A 3.
22. esset] fuisset A 1. 3, *et sic scribas.*
24. renuntiare] mihi *add.* A 3. 3a. b.
25. et] *om.* A 3.
Mox] ille *add.* A 3. 3a. b.
27. suggerere] interrogarae A 3.
Dei] Ultanus *add.* A 3.
28. ipsi A 2. 3.
29. XVII] XVI A 2. 3.
p. 463, 8. si hanc causam per A 3.
10. indicaret] Et ille servus Dei Ultanus *add.* A 3.
11. sciens hoc quod die A 3. 3a. b.
12. crastina] migratura est ad Dominum *add.* A 3. 3a. b.
16. reddit A 3.
17. suum servum A 3.
20. in] *om.* A 3.
21. ymnis et *om.* A 2. 3. 3a. b.
25. illi A 2. 3.
26. sentiam A 3.
p. 464, 2. amisit] reddit A 3.
4. Rinchinus] A 3.
nomen A 2. 3.
9. maerore video] *om., spatio relicto,* A 3.
15. omnia] honorifice *add.* A 3. 3a. b.
beatissimum] *om.* A 3. 3a. b.
23. *subscriptio deest* A 3.
vita] et conversacio vel transitus beate Geretrude abbatisse *add.* A 1.

p. 464, 37. *praescriptionem om.* A 3.
38. Geretrude A 1.
41. mes *pr. m.* A 3.
42. div. — conversationem] *habet* A 3.
43. famulę *pr. m.* A 3.
Kerdrude *m. al. corr.* Kerdruda A 3.
p. 465, 3. deguerunt] A 3.
8. quas A 3. 3*a. b.*
9. si] A 3.
12. Gerdrudi *h. l.* A 3.
15. non quiverunt] nequiverunt A 3. 3*a.*
16. fuerunt] *om.* A 3.
19. Modeste A 3, *corr.*
20. sequi A 3, *corr.*
21. surrexisset] et *add.* A 3. 3*a. b.*
23. scm̄ A 3, *corr.*
Gerdrudem A 3.
abitu A 3.
24. fuisset A 2. 3.
25. aeadem hora A 3.
26. aspicientes A 3, *corr.*
27. debet A 2. 3.
Et diae eadem A 3.
28. de] di *pr. m.* A 3.
nullum] *recte* A 3 *(pr. m.) cum pr. m.* A 1.
29. Metensis] *om.* A 3.
nomine] nomen *recte* A 3 *(pr. m.) cum* A 2.
31. quale] A 3 *(pr. m.).*
32. decoris *(eius om.)* A 3.
33. signo quę A 3.
34. qua] quod A 3.
p. 466, 1. esterno diae A 3.
quod] quia A 3.
2. migratura A 2. 3.
3. et] *om.* A 3.
5. sancti] sanctae Kerdrude virginis Christi A 3.
Nivialla A 3.
6. Gerdrudis virgo Christi quamdiu vivens fuit in c. A 3.
7. erupit A 1. 3.
8. habebant A 2. 3.
9. fuerunt A 3.
11. fuit A 2. 3.
12. Kerdredem *corr.* Kerdrudem A 3.
fuisset A 2. 3.
14. vir de tanta A 3.
16. subito A 3. 3*a. b.*
18. admonite A 3.
19. ut in ipso lecto A 3. 3*a. b.*
sanctae *(corr.* sancta*)* Gerdrudis ancilla Christi post A 3.
21. nep:::s *(m. al. corr.* neptis*)* sancta *(corr.* sanctae*)* Gerdrudis A 3.
28. et] ut A 1 *(? pr. m.).* 3.
30. Nivialla A 3. 3*a. b.*
31. Gerdrudis *h. l.* A 3.
p. 467, 6. consistebat A 3.
8. in orationem A 3.

p. 467, 9. quae *(m. al. corr.* quod*)* ante vulneratum f., ita r. sanatum A 3.
10. Domino] Deo A 3.
11. revertebatur A 3.
12. neptis A 3. 3*a. b.*
Gerdrudis virginis Christi de A 3.
13. qui *m. al. corr.* que A 3.
15. quae A 3.
Gerdrudę A 3.
16. Ipse *pr. m.* A 3.
17. Gerdrude *corr.* Gerdrudis A 3.
eodem quaę *(m. al. corr.* quo*)* A 3.
18. autem] *om.* A 3. 3*a. b.*
cum] summa *add.* A 3. 3*a. b.*
19. solempnitates vigiliasque A 3.
Finitis a. matutinis A 3.
21. autem] *om.* A 3.
22. et] *om.* A 3. 3*a. b.*
quae A 3.
dimiserunt A 3.
24. eius] ancillae Christi Gerdrudis A 3.
25. s. virg. Dei r. A 3. 3*a. b.*
querere] *om.* A 3.
26. ad amorem] cum amore A 3. 3*a. b.*
27. incolomes A 2. 3. 3*a. b.*
p. 468, 2. requiescebat ut s. A 3.
3. Nivialla *fere* A 3. 3*a. b.*
4. effunditur A 3.
5. et *om.* A 3, *versu exeunte.*
6. et] *om.* A 3. 3*a. b.*
8. Kerdrudis A 3.
est] cum gaudio *add.* A 3.
9. per o. t. est A 3.
quanta beneficia facit Deus die cotidie propter suam misericordiam omnibus ibi confugientibus A 3.
11. revertuntur A 3.
12. fuissent] erant A 2. 3.
14. conprehensisse*(n superscr.)*t. *om.* et A 3.
16. tum A 2. 3.
17. Gerdrudis A 3.
19. concurrere A 3.
21. eius] per auxilium sanctae Gerdrudis *add.* A 3. 3*a. b.*
23. fuisset A 3. 3*a. b.*
iussisset A 3. 3*a. b.*
25. habere] ei A 2. 3.
26. sanctam] virginem Christi Kerdrudem *add.* A 3.
ut ei misero A 3. 3*a. b.*
auxiliaretur A 3.
27. confracta sunt vincula. unde era*(t m. al. add.)* A 3.
p. 469, 1. Nivialla A 3.
portas monasterii oste aquae A 3.
aperta A 3.
2. sanctae] *om.* A 3.
3. virginis] Kerdrudis A 3.
4. Gerdrudis A 3.
5. venit] veniens A 3, *et sic scribas:* vivens A 1.

p. 469, 5. suo *corr.* suę *A* 3.
germane] sanctae Kerdrudis *add.* *A* 3.
Becga *A* 3.
ipse vellit (*corr.* vellet) *A* 3.
6. tali *A* 3.
post devocione *add.* spiritali *A* 3, fideli *A* 3*a. b.*
Nivialla *A* 3.
8. aliquod *A* 3. 3*b.*
spiritali *A* 2. 3. 3*b.*
10. petitionem] eius *add.* *A* 3. 3*a. b.*
12. que *A* 3.
13. ubi] in quo *A* 3. 3*a. b.*
Gerdrudis *A* 3.
16. et] *om.* *A* 2. 3.
17. teudeba(n *superscr.*)t *A* 3.
18. portaverunt] que *add.* *A* 3.
quem *A* 3. 3*a.*
19. detulerunt *A* 3 (*pr. m.*). 3*a. b.*
Geno(f *in litura*)eve *A* 3.
21. tribulatione ibi clamant ad Deum, liberati redeunt. Anno *A* 3.
23. eandem] idem *A* 3.
24. nobili *A* 2. 3. 3*a. b.*
26. habat *pr. m.* *A* 3.
27. Kerdrudis *A* 3.
p. 470, 1. exorceretur *A* 3.
2. per iocum *A* 3. 3*a. b.*
ibidem *A* 3.
monasterio] consistentem *add.* *A* 3.
3. Quali *A* 3. 3*a. b.*
4. Kerdrudis *A* 3.
5. hac solemnitate] pro hac sollempnitatem *pr. m.* *A* 3; in h. s. *A* 3*a. b.*
6. solitum pensum *A* 3.
in refeccionem *A* 3.
7. Si beata Gerdrudis aliquid *A* 3. 3*a. b.*
Deum] Dominum *A* 3.
imp. potest, faciet te die eodem volente (*corr. e* volante?) (nolente *in rasura*)que facere car. *A* 3.
8. dies] *om.* *A* 3.
9. illuc *A* 3.
14. delicate *A* 3. 3*a. b.*
petiit *A* 3. 3*a. b.*
15. tibi] *om.* *A* 3.
16. in fontem, qui illic *A* 3.
17. iacuit *A* 3. 3*a. b.*
surrexerunt *A* 3. 3*a. b.*
18. replete letantes et b. refecte *A* 3.
19. iste] et istius *A* 3.
Interrogabant] ergo *add.* *A* 3.
20. respondit *A* 2. 3. 3*a. b.*
In fontem *A* 2. 3. 3*a. b.*
21. sanctaemonialis quae ante contendebat *A* 2. 3.
22. Gerdrudis *A* 3.
Sanctae Gerdrudis *A* 3.
tu] propter eam *add.* *A* 3.
23. huius] istius *A* 3. 3*a. b.*
virtutibus] tuis *add.* *A* 3. 3*a. b.*

p. 470, 24. Gerdrudis *et sic deinceps plerumque* *A* 3.
25. tibi] te *A* 3.
28. (et *om.*) dixit *A* 3.
p. 471, 2. virtutibus] in v. *A* 2. 3. 3*a.*
6. illis] illic *A* 1. 3, *et sic scribas.*
prebuit *A* 3.
7. auro *A* 2. 3. 3*a. b.*
9. meis vidi] suis vidit *A* 3. 3*a. b.*
didicit hoc quod scripsit *A* 3.
10. tamen] tam *A* 3.
11. poterimus *A* 2. 3.
12. eius] virgines (*corr.* virginis) suae sanctae Gerdrudis *A* 3.
nos *A* 3.
17. ipsae *A* 3.
18. plebis sue *A* 3.
20. conamur *A* 3.
21. est] *fuit *A* 3.
ista femina (feminā? *pr. m.*) *A* 3.
nomine Adalperga] *nomen Adelbergane *A* 3.
Vinnoense *A* 3.
23. vicesimo *A* 3.
apparuit ipsi *A* 3.
puellae] *in visione *add.* *A* 3.
sancti *A* 3.
25. virginis Christi — p. 472, 10. coepit videre] *medio in versu om.* *A* 3.
p. 472, 10. piaetatem *A* 3.
12. Egeburc] *Aecgheburga *A* 3.
misericordia Dei iudigens *A* 3.
13. congregationis Nivialinsi (*corr.* Nivialensi) *A* 3.
14. cottidie] die cotidiae *A* 3, *cf. supra ad p.* 468, *l.* 9.
16. mentis *pr. m.* *A* 3.
17. ibi conditor *A* 3.
18. *per Chr. gratia *A* 3.
19. lympidissimum fluenter *A* 3.
unctione *pr. m.* *A* 3.
20. assiduae *A* 3.
caelestes cereis inluminantur *A* 3.
21. tali anchora decoravit] *taliter decorat *A* 3.
22. ipse *pr. m.* *A* 3.
vigilanter vixit *A* 3.
23. clausit] et *add.* *A* 3.
intervalla non servantur, sed hic illic litterae maiores occurrunt *A* 3.
dante] *donante *A* 3.
24. faci(ae *in litura*) *A* 3.
26. est] *om.* *A* 3.
29. regimiuis *A* 3.
30. Nivialinse *pr. m.* *A* 3.
32. fruitura] *fruitur *A* 3.
*inter ceteris *A* 3.
33. Gerdrud *A* 3.
*(et *om.*) castae virginitatis *A* 3.
34. candicas *pr. m.* *A* 3.
35. assumpsit *A* 3.
*sublimi *A* 3.
36. *thalami *A* 3.

p. 472, 37. Quae *A* 3.
38. *hauritura in evum *A* 3.
p. 473, 1. habebat *A* 3.
cuncta reliquit *A* 3.
2. de] **om. A* 3 *cum Beda c.* 27 *(cf. supra p.* 793*).*
3. *reddidit *(ita Beda c.* 38*)* animam laetam *A* 3.
5. caelesti; Regis *A* 3.
6. *vidit sponsa pl. Christi *A* 3.
7. portatur] *caelo p. *A* 3.
8. vivere] *manere *A* 3.
Deo] Domino *A* 3 *(cf. p.* 470, 7*).*
ambigens *A* 3. 3*a*.
9. gregi] suo *add. A* 3.
10. spendidam parabat *A* 3.
11. vivit] *virgo *add. A* 3.
Ker: dru:dis *A* 3.
12. regendum *A* 3.
13. est] *fuit *A* 3.
Kerdruđ *A* 3.
14. Karalo *m. al. corr.* Karolo *A* 3.
15. *Riguarinse *A* 3.
16. **(suae om.)* gressu non iudicabat *(recte pro 'dirigere', cf. SS. rer. Merov. I, p.* 951*: Bonnet, 'Latin' p.* 293*)* et medelam san. rec. non potuit *A* 3.
17. ut p. adducta fuisset] *quod ipsa p. a. fuit *A* 3.
18. *regine Hildegarde elem. ad accipiendum. *(Et om.)* Post *A* 3.
*elemosina *A* 3. 3*b. c.*
19. in palacium] *in palatio *A* 3*a*.
ubique *pr. m. A* 3.
consolari *A* 3. 3*b. c.*
20. aliquot *(autem om.)* tempus *A* 3.
domnae reginae] *domna regina *A* 3.
21. Kerdrude virgines *A* 3.
parvulam direxisset] *pauperculam direxit *A* 3.
22. *(et om.)* b. Kerdrude *(mis. om.) A* 3.
quae] ubique *(pr. m.,* ibique *m. al.) A* 3.
23. servitute stare] servitutis adstare *A* 3.
24. *Theophania *A* 3.
*strato *A* 3 *(pr. m.).*
25. ecclesia *A* 3.
reddebant officium] *Deo r. officio *A* 3.
Kerdruda *A* 3.
26. in ipsa habitacula] *in ipso habitaculo *A* 3.
cyreum *A* 3.
27. spendentem *pr. m. A* 3.
Kerdrudis *A* 3, *et sic deinceps.*
29. ad eas *A* 3.
30. nolunt *A* 3.
31. filia] *puella *A* 3.
mecum] *puella *add. A* 3.
p. 474, 1. fuit] *fuisti *A* 3.
2. ab ea] *om. A* 3.
venerat] veniebat *A* 3.
crastino *A* 3.
3. est] *fuit *A* 3.
in habitationem] *in habitatione *A* 3.
Gerdrudis *h. l. A* 3.

p. 474, 4. exempla *pr. m. A* 3.
5. gradiens] *radiens *A* 3. 3*a (pr. m.).*
*puellam *A* 3.
6. induebant *A* 3.
7. cyreum *A* 3.
*absolutae sunt vinculae *A* 3.
8. debilesque contractis *A* 3.
se erigeret] **(se om.)* erigebat *A* 3.
9. beata Maria s. virgis *A* 3.
10. *portico *A* 3.
quae *A* 3. 3*b. c.*
sancta Agathe v. et martyris *A* 3.
11. ipsa edę sancto beata Kerdrudis virgo transivit *A* 3.
12. sanctam Kerdrudem *m. al. corr.* sanctae Kerdrudis *A* 3.
aspectum *A* 3.
species *pr. m. A* 3.
14. subridensque] que *om. A* 3.
Videbo *A* 3. *corr.*
*domna *A* 3.
*inter illa sancta congregatione *A* 3.
15. *cui conmandatum *(m. al. corr.* conmaend.*)* fuit a sor. ipsa parvula ad min. *A* 3.
16. quae] *om. A* 3.
At] Et *A* 3.
*Domnam *A* 3.
17. *Kerdrudem ante me stantem, cyreum *A* 3.
18. expavens *A* 3.
19. et] *m. al. superscr. A* 3; **expungas.*
20. reddiderint *m. al. corr.* reddiderunt *A* 3.
21. sancta *pr. m. A* 3.
notum] motum *pr. m. A* 3.
22. **(Et om.)* conventum m. fecerunt infra ecclesiam b. Mariae genetr. Dei *(et m. al. superscr. A* 3, *expungas) A* 3.
24. pedes] sedes *pr. m. A* 3.
**(et om.)* erectam, qui *(ita pr. m.) A* 3.
25. se trahebat super terram] trahebat per terram *A* 3.
prona] *proni *A* 3.
26. quia] quae *pr. m. A* 3.
illarum] *eorum *A* 3.
27. autem] *om. A* 3.
puellulam] *parvam puellam *A* 3.
ecclesiam *A* 3.
28. sanctae Kerdrude *A* 3.
29. Dominum] *Deum *A* 3. 3*b. c.*
*a. sanctam Kerdrudem ipsa puella paupercula *(ita pr. m.) A* 3.
30. omnes *pr. m. A* 3.
31. cum clero] *cleros *A* 3.
*dom. et de vicina loca *pr. m. A* 3.
qui] *m. al. superscr. A* 3.
*audiebant *A* 3.
32. fecerunt *(que om.) A* 3.
*sacerdotale *pr. m. A* 3.
33. laudabant nomen Patris et Filii et Spiritus sancti, cui est *A* 3.
subscriptionem om. A 3.

VITA SANCTAE BALTHILDIS.

A 1) Codex R o t o m a g e n s i s, *cuius numerum Bethmannus non adnotaverat, est n.* 1384 *(U* 26*), olim Gemeticensis, saec. XI. med., fol.* 224—230' *(cf. 'Catalogue général des mss. des bibl. de France',* 1886, *I, p.* 360; *Analecta Bolland. XXIII,* 1904, *p.* 172*). Post A* 3*a inseras*

A 3a^1*) codicem* M o n t e p e s s u l a n u m *H n.* 22, *saec. XII/XIII, olim S. Mariae de Ripatorio, fol.* 237'—240, *eundem, cuius apographon per Chiffletium Bollandus et Henschenius nacti sunt (cf. p.* 481, 23*), librum scilicet praecedenti persimilem*[1], *sed deteriorem*[2], *item post A* 3*b*

A 3b^1*) codicem* P a r i s i a c u m *n.* 5319 *(Colbert.* 846, *Reg.* 3863$_{13}$*), saec. XIV, fol.* 248'—251', *iisdem verbis inscriptum:* Ipso die prologus in vita domne Baltidis regine.

Codex, cuius p. 479, 25. *post A* 1 *memini,* P a r i s i a c u s *n.* 11752, *saec. XII (non X), olim S. Germani n.* 494, *antea* 464, *fol.* 186'—187', *potius recensionis B est atque omisso prologo iam p.* 488, 18. *in* acciperet *desinit. Eidem recensioni addas item prologo destitutum*

B 2*d) codicem* P a r i s i a c u m *n.* 11756, *saec. XIII. ex., olim S. Germani n.* 465, *postea n.* 75, *fol.* 161'—164', *qui cum B* 2*c necessitudine coniunctus est*[3] *iisdemque verbis desinit:* per omnia secula seculorum. Amen, *sed recensionis quoque A lectiones nonnullas continet*[4] *et more vetusto scripsit* Baltechildis, Balthechildem.

TOMUS III.

Cum tomum IV. a. 1902. *absolvissem, additamenta utriusque tomi et III. et IV. huic exeunti p.* 763 *sqq. adieci e codicibus postea excussis eruta, paucisque verbis praemissis exposui, quibus difficultatibus opus nostrum impeditum esset et quomodo novum apparatus incrementum paulatim accessisset gemmaeque quoque inter multas paleas nonnullae emersissent e locis, in quibus vix expectabantur. Numerus autem codicum, quos potissimum W. Levison sodalis mei industria exploravit, interim eo magis auctus est novaque quam congesserat lectionum moles disponenda nostrisque successoribus melius instructis sincere tradenda erat. Textus maioris et antiquitatis et auctoritatis in quibusdam bibliothecae palatinae Vindobonensis codicibus reperti sunt, de quibus per catalogos minus recte aut omnino non instructi eramus, multosque codices itineribus factis in bibliothecis Britanniae et Italiae sodalis noster examinavit. Quae cum progrediente opere constanter dilatata sint studia, ea quae tomis prioribus addenda sunt paulatim deminuuntur paucaque aut fere nulla ad tomos V. et VI. accedunt, quae in suas editiones W. Levison ipse redegit, plura vero ad tomos praecedentes, quod quomodo factum sit hoc prooemio et explicare et excusare fas est.*

VITA LUCII CONFESSORIS CURIENSIS.

1****) Codex* F u l d e n s i s *bibliothecae provincialis A a* 96, *saec. XV, olim Blaubureensis, deinde Weingartensis, partis I, fol.* 9—11', *exhibet locum in* 1* *suppletum p.* 5, 31. *hiatque p.* 5, 41, *spatio nullo relicto, unde eum ex* 1* *pendere conici licet.*

1) *P.* 484, 19. adcrevit] adolevit *A* 3*a*. a^1, *p.* 492, 18. et Logio] eulogia *A* 3*a*. a^1. 2) *P.* 484, 20. suprascripti] supradicti *A* 3a^1; *p.* 504, 18. extitit] fuit *A* 3a^1. 3) *P.* 489, 29. nemo] ne *B* 2*c*. *d*, *p.* 489, 33. benefitiarios] beneficia *B* 2*c*. *d*. 4) *P.* 484, 11. detraheret et ipsa tergeret manibus ac dilueret, aquam.

PASSIO QUIRINI TEGERNSEENSIS.

Suspiciones quas olim in translationem Quirini moveram per monumenta vetustissima monasterii Tegernseensis e codice Caroliruhensi n. CCLV, saec. IX, eruta luculente confirmatae sunt, postquam disserente G. Morin[1] *comperimus, quantam lucem primordiis monasterii illius afferant. Emerserunt versus barbari ad conditorem illius Adalbertum spectantes, inscriptiones dedicationum primarum ecclesiarum altariumque, titulus sepulchralis Odgeri neque vero in his ullum Quirini vestigium reperitur, qua ex re corpus eius multo post monasterium conditum et fortasse a.* 804. *Roma eo translatum esse probe collegit G. Morin*[2].

2**) *Codex* Vindobonensis *n.* 336 *(Hist. eccl.* 5*), saec. XIII. in., pars legendarii magni Austriaci menses Aprilem, Maium, Iunium comprehendens, fol.* 336—338′, *praescr.:* Item eodem die translatio sancti Quirini martyris, *ex exemplari pendet codici* 2 *simili additque cum eo p.* 14, 8. *post* canticinio *verba* corpus sancti Quirini, *sed codicis quoque* 1*a lectiones nonnullas servat propriamque interpolationem habet hanc e Scriptura sacra depromptam (Luc.* 8, 17*; cf. Matth.* 10, 26*): p.* 12, 17. reveletur] neque absconditum quod non sciatur *add.; praeterea ibidem leguntur p.* 12, 24. Tegerinscense, *p.* 20, 10. nongentisimo ccc̊c̊ *(sic!)* XXI.

PASSIO ACAUNENSIUM MARTYRUM.

A 2*a) Codex* Monacensis *n.* 2552 *(Ald.* 22*), saec. XII, fol.* 107—109, *lectiones A* 2 *continet (p.* 32, 37. cauta *pro* ea utique*), sed exemplar unde pendet ad codicem quendam D* 1 *correctum videtur esse.*

A 2*b) Codex* Parisiacus *n.* 5293, *saec. XIII, fol.* 61′, *quem olim inter interpolatos n. X* 7*b (p.* 29, 28*) enumeraveram, genuinum Eucherii textum exhibet monente A. Dufourcq, 'Etude sur les Gesta martyrum Romains', Parisiis* 1907, *II, p.* 9, *n., habetque p.* 38, 19. eiusdem loci*; cf. supra p.* 636.

B 4*a) Codex* Vaticanus *n.* 5771, *saec. IX/X, olim monasterii S. Columbani Bobiensis, fol.* 131′—134, *n. XXXVIII, iisdem verbis desinit sicut B* 4*:* laudibus frequentamus, regnante *(p.* 41, 20*), atque sicut in illo ita in hoc altera recensio (X* 3*d) ibi extat fol.* 339 *bis′*—343 *[LXXXII].*

B 4*b) Codex* Lambacensis *M. memb. XLII, saec. XII/XIII, fol.* 134—137, *item textum B* 4 *similem exhibet; subsequitur sicut in hoc libro Passio X* 3*e, fol.* 137—139.

D 1*a) Codex* Turicensis *bibliothecae cantonalis n.* 5, *saec. XII, olim Rhenaugiensis, p.* 163—166, *n. XXXVI, prologo (c.* 1*) caret.*

D 2*a) Codex* Vindobonensis *n.* 332 *(Rec.* 126*) saec. X, fol.* 124—126′, *olim 'Franzo da Castel da Menaxa', adnotante manu saec. XVI/XVII. fol.* 28′, *etiam in hac Passione sicut in VII Dormientiam (v. supra p.* 757*) cum Mombritii textu (D* 2 *apud nos) convenit eademque praescripsit (v. p.* 23, 32*).*

E 3*) Codex monasterii S.* Floriani *XI,* 384, *saec. XII. ex., breviarium continet et fol.* 380—380′. De sancto Mauricio *agitur.*

X 2*g*[1]*) Codex* Parisiacus *n.* 17006, *saec. XIII. in., fol.* 61′—64, *praemisso prologo prolixo in fine Passionis cum X* 5 *et B convenit, et sicut in X* 2*g non solum Gregorii libri in Gl. Mart.* c. 74. 75. *subsequuntur fol.* 64—64′, *sed etiam sermo ille* Hodierna *fol.* 64′—65.

X 3*d et X* 3*e) v. supra B* 4*a et B* 4*b.*

1) *'Revue Bénédictine' (*1912*) XXIX, p.* 208—214. 2) *Cf. 'N. Arch.' XXXVIII, p.* 396.

X 4h) Codex Vindobonensis *n.* 1556 *(Theol.* 362*), saec. VIII/IX, olim notatus n.* 630, *fol.* 170—176′, *incipit paulo aliter ac reliqui:* Temporibus Dioclitiani quondam, *desinit, foliis deperditis, in verbis p.* 39, 2*:* quem adhuc gentilem esse′.

X 4i) Codex Sangallensis *archivi coenobialis n.* 10, *saec. IX, olim Fabariensis, fol.* 1—6, *pro* hic *(p.* 40, 23. 25. 29*), scilicet apud Acaunenses, exhibet* illic *additque* illi *post* persolvunt, *sequente doxologia.*

X 6d) Codex Vindobonensis *n.* 371 *(Salisb. n.* 28*), saec. IX, fol.* 155—156′, *praescr.:* XLVIIII. Passio sanctorum martyrum Agaunensium decimo Kalendarum Octobrium, *c.* 1. *Eucherii praemisit, desinit vero imperfecte in verbis:* quos neci paulo ante satellis regius deputavit *(AA. SS. Sept. VI,* 346. § 8, *l.* 5*), quaternione* 22. *deperdito.*

X 6e) Codex S. Audomari *bibliothecae publicae n.* 715, *saec. XII, vol. II, fol.* 85′—88′.

X 6f) Codex S. Audomari *bibliothecae publicae n.* 716, *saec. XIII, vol. V, fol.* 6—8′. *Passionem, fol.* 8′—9. *Gregorii libri in Gl. Mart. c.* 75. *continet.*

X 6g) Codex Confluentinus *bibliothecae gymnasii n.* 5, *saec. XIV, fol.* 155′—158, *olim ecclesiae, quae vocatur Münstermaifeld.*

X 8a) Codex Hagae-Comitum *L* 29 *(Weesp* 14*), a.* 1461. *exaratus, fol.* 177′—179′, *desinit ut X* 8 *in verbis:* virtus operatur *(p.* 39, 20*).*

CONVERSIO ET PASSIO AFRAE.

Conversionis et Passionis Afrae codices recensionis vulgatae constanter augentur, etsi permultos ad editionem meam iam adhibueram, cumque Turicensem saec. X (= A 1*a*) iam olim addidissem, SS. rer. Merov. IV, p,* 764 *sq., nunc haud parvus librorum numerus in certum ordinem redigendus est, quos sodalis meus interim excussit. Inter eos autem unus latebat (A* 3*b*[1]*) reliquis eo memorabilior, quod ita ut A* 3*a pro interpolata vetustiorem Passionem exhibet recens repertam, quam supra p.* 192 *sqq. denuo edidi, textum scilicet illi persimilem, sed ut eo est vetustior nonnumquam meliorem.*

A 1*c) Codex bibliothecae publicae oppidi* S. Audomari *n.* 716, *volumen VI, saec. XIII. in., fol.* 69—71, *initio cum A* 1*a convenit, postea vero cum B* 3, *talesque lectiones iam in Conversione occurrunt.*

A 2*a) Codex* Vindobonensis *n.* 332 *(Rec.* 126*), saec. X, antea 'Franzo da Castel da Menaxa', fol.* 65′—69, *praescr.:* Passio beatissimae :::: *(ras.* virg?*)* Affrae VII. Idus Aug, *similiter atque Mombritius (nobis A* 1*a*[3]*) inter Conversionem et Passionem non distinguit, praeterea vero ita ut alias solet cum illo non concordat, sed potius cum A* 2, *quorum p.* 55, 18. quam — capite *omisit, quae ille servavit*[1], *etiam initium Passionis (p.* 61, 10*):* Apud — Augusta *omisit et in additamento p.* 51, 11. *scripsit:* pro: focatus *(ras.* f*); desinit in doxologia:* Ipso adiuvante, qui vivit et regnat in secula seculorum. Amen, *absque subscriptione.*

A 3*b*[1]*) Codex* Vindobonensis *n.* 1556 *(Theol.* 362*), saec. VIII/IX, olim notatus n.* 630, *fol.* 141—146, *praescr:* Incipit conversio sanctae Affrae *(corr.* Afrae*), cum A* 3*b convenit, nam quas p.* 48. *ex A* 3*a. b adnotaveram lectiones in eo redeunt, sed dissentientibus A* 3*a et A* 3*b p.* 55, 15. *cum hoc scripsit:* et lutulenta funditur loca, mundus funditur *(cf. p.* 48, 39*). Fol.* 146—147′. *adiuncta est Passio illa brevior eaque vetustior, praescr.:* Incipit passio scae *(sic)* Affrae, *textus scilicet idem qui etiam in A* 3*a cum Conversione coniunctus est, in nova editione supra p.* 194. *littera a* distinctus. Omissis verbis* Apud — Augusta *etiam hic liber a** similiter ac a* incipit:* Cum iniquo *(m. al.*

1) *Etiam ea quae p.* 62, 26. *in A* 2*a desiderantur:* ut per — efficiar, *apud Mombritium extant:* ut per hanc confessionem digna efficiar.

corr. antiquo*)* tempore esset persequutio, ut omnes christiani conprehenderentur ac variis suppl. affligi cogerentur, ut sacrificarent idolis, atque adsiduae contradicentibus gloriosa mors inferretur, tunc *(*et *om.), etiam iudex ibi constanter* Anthiocus *appellatus et pro* respondit *scriptum est* dixit. *Uterque codex in universum accurate inter se convenit, ita ut notae a* in apparatu nostro alter a** fere semper addendus sit, atque utroque inter se comparato modo a* praestare videtur*[1]*:*

p. 201, 31. legem] *recte a*; pr. om.,* sentenciam *m. al. supplevit a**;*
p. 202, 23. nona] *a*;* bona *pr. m. a**,*

*modo a** aut praestare aut ad fontem erroris propius accedere*[2]*:*

p. 203, 17. ream *a*;* requiem *a**, quod vocabulum supra l.* 1. *in utroque desideratur, unde solus a* post* invenire *interpolavit* veniam,

lectionesque eius memorabiles sunt, quae cum aliis libris conveniunt:

p. 202, 2. meorum] *om. a*. a**;* qua egressa *add. a** (eras.);* quae gessi *add. b;*
p. 202, 36. obvolutam] *a*;* obvoluta *a** cum a;*
p. 202, 10. concertare] concertari *a** cum b;*
p. 203, 5. qui] *a** cum a;*
p. 203, 7. ad stipe] stipite *a**;* stipiti *a. b;*
p. 203, 42. Iesus Christe *add. a** cum a,*

atque grammaticam barbaram librarius nonnumquam solus servavit[3]. *Menda nonnulla in utroque eodem modo correcta sunt:*

p. 202, 40. catonis *m. al. corr.* catenis *a*. a**;*
p. 202, 43. quotiens *m. al. corr.* totiens *a*. a**,*

*et lectio correcta a*** sunt *(p.* 203, 46*) in textu a* extat. Raro uterque diverso modo textum immutavit:*

p. 203, 40. ligaverunt] alligarunt *a*;* co(n)ligarunt *a**.*

*Etiam in orthographicis a** raro discrepat*[4] *a codice a* atque e nominibus martyrum Romanorum haec tantum diverse scripta sunt:* Largio *(p.* 204, 5*)*, Philadelfus. *Subscriptio adest haec:* Expl passio sanctae Affrae et sotiarum. *Brevi paucae formae barbarae per hunc librum restituendae sunt, per quem ad exemplar commune a*. a** propius progredi fas est, sed fructum mediocrem tantum haec messis praebet.*

A 3c[5]*) Codex Cremifanensis n.* 7, *saec. XII, fol.* 94—103, *locum p.* 55, 4. *ita interpolavit velut libri A* 3c *et inprimis cum A* 3c[4] *convenit, cuius lectiones p.* 48, 48. *citatas accurate iterat.*

A 5a[1]*) Codex Bruxellensis II,* 2568 *(Van den Gheyn n.* 3316*), saec. X, olim Stabulensis, postea Phillippsianus n.* 12364, *deinde n.* 12460, *fol.* 66—72, *foliis excisis mutilus incipiens p.* 55, 3. ‖ tate Augusta superveniens Narcissus episc., *ita interpolatus est velut codices A* 5 *atque accurate cum A* 5a *convenit p.* 49, 30, *quocum etiam additamentum Passioni eodem modo subicit, sed librarius alterum exemplar ibi adhibuisse videtur, unde nonnullis locis discrepat, quos infra adnotavi*[5]. *Subscripta sunt:* Explicit passio sanctae Afrae.

A 5a[2]*) Codex Romanus bibliothecae Victoris Emanuelis n.* 341, *inter Farfenses*

1) *Menda a** p.* 202, 2. consecutam, *p.* 203, 6. incendam, 204, 2. facies *non redeunt in a*.*
2) *Ex solo a* hae lectiones variantes adnotatae sunt: p.* 201, 11. agnosco, 204, 2. Sicque.
3) *P.* 203, 2. Corpus meum, qui *(ita a**;* quod *rell.);* 203, 32. Afra meretricem *pr. m. a**.*
4) 201, 4. Audeo, 34. discendit, 9. hominibus, 41. paecunias, 203, 6. insolam, 39. expoliata, 45. discendere, 204, 4. aput.
5) *P.* 52, 6. die] et *add.;* 7. Cressentianus, Numiam, Iuliana, Leonida, *ib.* Diomidia, 8. Fidalfus, *ib.* domini n. I. *om.,* 9. *post* decollati sunt *pergit* quorum nomina Dominus novit *(cf. B* 3c, *p.* 52, 42*)*. 10. benedicentes Deum, 11. et potestas] *om.*

n. 29, *saec. IX, fol.* 250^{b}—255^{c}, *inc.:* In illis diebus apud Cretam, *ideoque ad familiam A* 5 *pertinere videtur; cf. p.* 49, 19.

B 1*a) Codex Turicensis bibliothecae cantonalis n.* 5, *saec. XII, olim Rhenaugiensis, p.* 33—37, *praescr.:* Passio sanctae Afrae martyris, *dum Passio ipsa praescriptione et subscriptione caret.*

B 1*b) Codex Confluentinus bibliothecae gymnasii n.* 5, *saec. XIV, olim ecclesiae Münstermaifeld dioeceseos Trevericae, fol.* 79—81, *ad classem B pertinet, sed insunt quoque lectiones A.*

B 3*b*[1]) *Codex monasterii S. Floriani XI,* 384, *saec. XII. ex., fol.* 356′—357′, *praescr.:* De sancta Afra, *Conversionem continet ad p.* 58, 3: a sacerdotibus affirmatur, *textum scilicet B* 3*b. c similem.*

B 3*d) Codex Monacensis n.* 23 846 *(ZZ.* 846*), saec. XV, fol.* 262′—263, *praescr.:* De origine sancte Affre et eius parentela, *inc.:* De famosis orientalis occeani insulis Cypros est, *desinit:* Donec Nar[c]issus fidei venit sibi missus, *scilicet Adalberti prioris Augustani prologus*[1], *fol.* 263—268′. Sequitur de conversione sancte Affre martiris, *deinde:* Sequitur passio sancte Affre martire, *tum (p.* 63, 18*):* Passio Hylarie, Digne, Eunomie, Eutropie etc., *acta igitur tripartita talia, qualia Velserus habuit (B* 3*c), una cum appendice:* Beatus autem Affer, *quam additamentum excipit*[2]*:* Ista quoque die apud eandem diem passi sunt *(p.* 52, 39*).*

C) Codex Florentinus bibliothecae nationalis 'Conventi' G 5. 1212, *saec. XV, fol.* 108—109′, *praescr.:* Passio sancte Afre martiris mense Augusti die V^{to}, *inc.:* Apud provinciam Retiam civitate Augusta, dum persecutio Diocliciani ferbesceret, erat quedam meretrix Afra nomine, ad quam nutu Dei quidam episcopus sanctus Narcissus, fugiens persecutionem christianorum, ingressus est in domum supradicte Afre cum aliquibus diaconibus suis. *Textus igitur totus retractatus est eodemque versu Conversionem Passio subsequitur non distincta; post verba p.* 64, 3. Euntes autem milites *haec interpolata sunt:* et eas iuxta sepulturam Affre reperientes; *desinit p.* 64, 11. ad gloriam martirii pervenerunt. Amen.

PASSIO FLORIANI.

Passionis Floriani textum ad vetustiores et meliores codices in annalibus nostris[3] *totum denuo recensui atque in praefatione exposui, quomodo codex A* 1*a recens repertus reliquos superaret vetustusque A* 2*a inter hos emineret item postea erutus. Interim novi iique vetusti codices A* 1*d et A* 1*e emerserunt, quorum discrepantiam lectionum infra collegi, atque cum illis nonnulli deteriores enumerandi sunt, quos omnes sodalis meus examinavit.*

A 1*d) Codex Vaticanus n.* 5771, *saec. IX/X, Passionarium monasterii 'S. Columbani de Bobio', ibique notatus n.* 122, *fol.* 53′—55, *n. XV.*

A 1*e) Codex Vindobonensis n.* 332 *(Rec.* 126*), saec. X, olim 'Franzo da Castel da Menaxa', fol.* 8′—9.

A 1*f) Codex Vindobonensis n.* 444 *(Lunaelac. fol.* 128*), saec. XII, fol.* 122—124, *cum codicibus A* 1*d. e habet p.* 386, 21. excruciati, *p.* 391, 9. Post haec autem beatus, *p.* 392, 16. in Lauriaco imperantibus, *sed alia arbitrio proprio librarius immutavit. Desinit p.* 392, 17. *post* praeside *ita:* Passus est autem beatissimus Florianus IIII. Nom̄ Mai., regnante domino nostro Iesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

1) *Bibliotheca hagiogr. Latina, ed. A. Poncelet n.* 110. 2) *Codex B* 3*d his locis a Velsero discrepat: p.* 52, 40. Christi decollacione martirii, id est Quiriaco, *ib.* Euticianus, Carito, Fidassus, Petrus, 41. Niminiat, *ib.* Dyomidia, 42. Leonide. 3) *'N. Arch.' XXVIII, p.* 386—392, *ad quam editionem textum citavi.*

$A\ 2a^1$) *Codex Vindobonensis n. 377 (Hist. eccl. 15), saec. XI, olim ecclesiae 'Beati Germani in Spira', adnotante manu saec. XIII (fol. 2'), fol.* 183'—185', *n. XLIII, iisdem locis hiat atque A 2a p.* 387, 16. 388, 17; *praeterea hae lectiones memoria dignae sunt: p.* 386, 17. Nutricum Repensem, *p.* 387, 20. nostrae officiae *pr. m., p.* 392, 11. qui in fide obsecraverint m. consequentur.

$A\ 2a^2$) *Codex Mutinensis bibliothecae Estensis α M 1, 3 (V. H. 8), saec. XIII, Passionem versus finem continens, aliter atque reliqui libri incipit:* Regnantibus Diocletiano et Maximiano imperatoribus facta est persecutio, *multaque alia immutata sunt hiatque et alibi solus (p.* 389, 3. solus — 7. adoro *om.) et p.* 387, 16. *cum A 2a.* $A\ 2a^1$, *sed locus p.* 388, 17. *adest et praeterea hae lectiones adnotandae sunt: p.* 386, 17. Nuricum Ripensem, *p.* 389, 21. ita illari vultu : psallebat *(ras. s), ubi reliqui libri A 2—6 textum interpolant, p.* 390, 7. Anase, *p.* 390, 8. nonus Madii, *p.* 392, 11. qui se in fide Christi observaverint. *Denique cum libris A 1 conveniens locum p.* 392, 13. *exhibet, qui a reliquis classibus abest.*

A 2b) Codex Londiniensis scholae iuris peritorum, quae Gray's Inn appellatur, n. 3, saec. XII. ex., fol.* 57'—58', *textum exhibet A 2b similem; cf. supra p.* 328.

A 4c) Codex Monacensis n. 701, *saec. XIV, fol.* 68—69', *cum codicibus A 4a. b convenit, sed iis deteriorem lectionem exhibet p.* 392, 11. qui fidem habent.

Codices A 1d. e cum A 1a. b. c textum integrum servaverunt libris A 2. 3. 4a. b hiantibus (p. 388, 24. 391, 14. 392, 4. 13. 15), *sique lacunam supplentes verbis nonnullis a libris A 1a. b. c discrepant:*

p. 387, 10. qui missi erant ad inquirendos christianos] *A 1a. b. c;* qui m. e. a praeside (ad i. chr. *add. A 1e?) A 1d. e; haec om. A 2. 3. 4a. b,*

dubitari potest, utri parti maior fides habenda sit. E contrario A 1a. b. c. d. e etiam locum eundem omiserunt, qui in reliquis libris adest (p. 390, 17). *Locis nonnullis A 1d. e cum A 1a solo conveniunt*[1]. *Discedente A 1c a fratribus A 1a. b, codices A 1d. e cum illo faciunt, quocum p.* 387, 12. 390, 1. *locos integros servaverunt in A 1a. b omissos, solusque A 1d lectionem splendidam nobis tradidit hanc:*

p. 387, 2. princeps officii] *A 1a;* ex principe officii *recte A 1d (cf. p.* 387, 20. *et codicem Bernensem Martyrologii Hieronymiani, 'N. Arch.' XXVIII, p.* 343); et pr. o. *A 1c;* o. *om. A 1b;* pr. o. *om. rell.,*

sed interpolationibus quoque minime caret. Idem necessitudine coniunctus cum A 1c ex eodem exemplari pendet, atque A 1d. e verum textum his locis posteris tradiderunt, quibus A 1a. b. c depravatos esse olim divinaveram[2]:

p. 388, 23. Ut quid] *A 1d cum rell.;* Ut quid sic *A 1c;* Quid sic *A 1a. b. c;*

p. 390, 17. extendens] *A 1d. e cum rell. et Pass. Irenaei;* elevans *A 1a. b;* expandit *A 1c;*

p. 391, 20. ambulare neque] *A 1d. e cum rell.; om. A 1a. b. c,*

dum alibi uterque sermonem correxisse videtur:

p. 390, 2. Hoc factum] Quo facto *A 1d. e.*

Utroque libro inter se dissentiente, A 1d una cum A 1a. b locum servavit, qui in A 1c et in reliquis libris desideratur (p. 386, 8), *atque A 1c cum deterioribus libris A 3. 4a. b facit (p.* 388, 22), *immo contaminationis exemplum praebet hoc:*

p. 390, 15. qui cum duxerant] *A 1d cum A 1a. b (cf. l.* 20); qui cum tenebant *plerique;* qui eum tenebant et qui duxerant eum *A 1c.*

Orthographica nullius momenti codicis A 1c, veluti e *pro* ae *et* oe, ae *pro* e, ti *pro* ci, michi, h *omissum, non adnotavi.*

1) *V. p.* 386, 11. 13. 2) *Cf. 'N. Arch.' XXVIII, p.* 376.

p. 386, 1. *praescr.* Incipit passio sancti Floriani martiris IIII. Non. Mai. *A* 1*d*; Passio sancti Floriani martiris Christi *A* 1*e*.
2. Factum est in illis diebus *A* 1*d cum A* 2*a. b*; In i. d. sub Dioclitiano et M. i. facta est p. *A* 1*e*.
4. a] *om. A* 1*e*.
5. devota Domino m. *A* 1*d*.
6. se in m. *A* 1*e*.
7. quidam] vero *add. A* 1*d*; autem *add. A* 1*e*.
8. hac vita] vita hac (ac *A* 1*e*) *A* 1*d. e cum A* 1*a*.
alii — certabatur] *A* 1*d cum A* 1*a. b*; *om. A* 1*e*.
10. consumabantur *A* 1*d*.
domino] nostro *add. A* 1*d*.
11. adletas *A* 1*e*.
coronabat] coronans *A* 1*d. e cum A* 1*a*.
12. ducet *A* 1*e*.
13. iussi] missi *A* 1*d*.
certabantur] *A* 1*d. e cum A* 1*a*.
14. Christi] autem *add. A* 1*d. e*.
adletae *A* 1*e*.
e] *A* 1*e*; *om. A* 1*d*.
laborabant] certabantur (*cf. l.* 13) *A* 1*d*.
16. Ergo in illis *A* 1*d*; Ergo, *om.* In i. d. *om. A* 1*e*.
17. precepta *A* 1*e*.
Nuricum Repensem *A* 1*e*.
18. praeside] praefecto *A* 1*e*.
tunc] vero *add. A* 1*e*.
in] ad *A* 1*d. e cum A* 1*a. b*.
19. Lauriacęnsem] *A* 1*d cum A* 1*a*; Lauriocensem *A* 1*e*.
20. quidam] *A* 1*e cum A* 1*a. b. c*; *om. A* 1*d*.
numero *A* 1*d. e*.
21. excruciati *A* 1*e*; excrutiati *et pergit* in carcere missi s. *A* 1*d*.

p. 387, 1. beatus] beatissimus *A* 1*d*.
2. princeps officii] *A* 1*e*; ex principe officii *recte A* 1*d*; *cf. Mart. Hieron. cod. B*: et principi officii presidis, '*N. Arch.*' *XXVIII, p.* 343.
gaudens] *om. A* 1*d. e* (*versu exeunte*) *cum A* 1*a. b. c*.
3. Cectio *A* 1*d*; Seccio *A* 1*e*.
fieri] *A* 1*e*; agi *A* 1*d cum A* 1*a. b*.
7. (a castro *om.*) Lauriacum *A* 1*d*; a (c. *om.*) Lauriaco *A* 1*e*.
8. transiri *A* 1*d. e*.
10. ad inquirendos christianos] a praeside *A* 1*d*; a preside ad i. chr. *A* 1*e*(?).
11. pergeret *A* 1*e*.
Et] *A* 1*e*; *om. A* 1*d*.
12. quae] *A* 1*e*; qui *A* 1*d* (*pr. m.*) *cum A* 3.
13. omnes homines *A* 1*d*; (o. *om.*) homines *A* 1*e*.
16. (et *om.*) ego ipse christ. *A* 1*d*.

p. 387, 16. Euntes ergo nunt. *A* 1*d. e cum A* 1*c*.
18. autem] statim *add. A* 1*e*.
20. et] *om. A* 1*d. e cum A* 1*a. b. c*.
officii (offitii *A* 1*e*) nostri *A* 1*d. e*.

p. 388, 2. dicantur *A* 1*d*.
3. vivas] pariter *add. A* 1*e*.
4. temptoribus *pr. m. A* 1*d*; temptatoribus *pr. m. A* 2*a*.
imperatoris *A* 1*e*.
Beatus] *om. A* 1*e*.
5. quod] Quicquid *A* 1*d cum A* 1*a. b*.
7. praeses] p̄fectus *A* 1*e*.
in ira *A* 1*d. e*.
9. ad Dominum] *om. A* 1*e*.
11. Protegat me] domine *add. A* 1*d*.
12. nomen tuum est *A* 1*d. e*.
13. tollerandi *A* 1*e*.
14. sanctos *A* 1*d. e* (*qui pergit:* et electos tuos).
15. tuum] et *add. A* 1*d. e cum A* 1*a. b*.
16. stolā (*corr.* stola) candida *A* 1*d*.
tuae] *om. A* 1*d. e* (*versu exeunte*) *cum A* 1*a. b. c*.
in Spiritu sancto tuo *A* 1*e*.
17. (me *om.*) conculcari *A* 1*d*.
a diabolo] *A* 1*d. e*.
18. in via *A* 1*d. e cum A* 1*c*.
et] *om. A* 1*e*.
19. in virtute tua *A* 1*d. e*.
confirma me] *om. A* 1*d. e cum A* 1*a. b. c*.
20. qui es *A* 1*d. e cum A* 1*a. b. c*.
seculorum] *om. A* 1*d. e* (*versu ex., habent A* 1*a. b. c*).
22. praeses] praefectus *A* 1*e cum A* 3. 4*a. b*.
23. (et *om.*) dicens *A* 1*e*.
Ut quid] sic *add. A* 1*e*.

p. 389, 1. tamen] at(d)tamen *A* 1*d. e cum A* 1*b*.
Deum] *A* 1*e*; Dominum *A* 1*d cum A* 1*a. b*.
me non potuit diabolus separare] *A* 1*a. b*; me diabolus ex integro non potuit occupare *A* 1*d*; me non potuit diabolus ex integro occupare *A* 1*e cum rell.*
3. meam] *om. A* 1*d. e*.
non] *m. al. in rasura A* 1*d*.
4. hac] eam *A* 1*d*.
5. obedivi] *om. A* 1*d. e*.
6. me nemo suasit *A* 1*d*; immo suasit *A* 1*e*.
demonibus *A* 1*e*.
sacrificarem *A* 1*d. e cum A* 2*a*.
7. bene] sit *add. A* 1*e*.
fantasma *A* 1*d*; phantasma *A* 1*e*.
10. habet *A* 1*d. e cum A* 1*a*.
quod] quem *A* 1*e*; q(d *m. al. in rasura*) *A* 1*d*.
12. Domini] Dei *add. A* 1*d*.
mei] Iesu Christi *add. A* 1*e*.
13. ascendam *A* 1*e*.
14. autem cederetur] autem cederent eum *A* 1*d*; cederetur autem *A* 1*e*.
dixit] *A* 1*d, corr.*

p. 389, 14. diis] *om.* A 1*d. e cum* A 1*a.*
16. verum A 1*d cum* A 2*a. b.*
mundum] modo A 1*d. e cum* A 2*a. b.* 3.
domino] *om.* A 1*e.*
Deo] *om.* A 1*d cum* A 1*a. b.* 4*b.*
17. usque] A 1*d*; *om.* A 1*a. b. c.*
18. in exultatione hac A 1*d. e.*
21. ita] *om.* A 1*d. e cum* A 1*a.*
vultu hilari (hylari A 1*e*) A 1*d. e cum* A 1*a.*
psallebat] et letabatur *add.* A 1*e.*
p. 390, 1. in] *om.* A 1*e.*
constitutus magna A 1*d.*
2. ferreis *om. versu exeunte* A 1*d. e.*
confringi] configi A 1*d. e et Henschenius e coni.*
Hoc factum] Quo facto A 1*d. e.*
3. honorificabat] A 1*a. b*; glorificabat A 1*d. e cum rell.*
4. profitebatur] A 1*d. e.*
5. vidisset A 1*d.*
7. Anasi A 1*d*; Annesi A 1*e.*
ibi] *om.* A 1*d. e cum* A 1*a. b. c.*
8. Madias] A 1*d*; Maias A 1*e.*
9. vero] servus Dei *add.* A 1*d. e cum* A 1*a. b.*
data — sententia A 1*d. e.*
10. gaudens] et glorificans Deum *add.* A 1*d.*
11. promisit A 1*d. e*; dare *add.* A 1*d.*
12. Cumque] Quique A 1*d.*
quasi] *om.* A 1*e.*
hilare A 1*e.*
13. Pervenerunt] itaque *add.* A 1*d*; autem *add.* A 1*e.*
habebant] *m. al. corr.* debebant A 1*d*, *et sic* A 1*c*; iussi erant A 1*e.*
14. proic. et lig. A 1*d. e.*
eius] *om.* A 1*d. e cum* A 1*a. b. c.* 2*b.*
15. milites] eos A 1*e.*
cum duxerant] (A 1*d*) *cum* A 1*a. b*; eum tenebant et qui duxerant eum A 1*e*; eum tenebant *rell.*
16. Dominum (*om.* A 1*d*) orare. Et stans (autem *om.*) A 1*d. e.*
17. Florianus] et *add.* A 1*d cum* A 3. 4*a. b.*
extendens] A 1*d. e* (*non* A 1*a. b*).
dixit — animam meam. Et] *om.* A 1*d. e cum* A 1*a. b. c.*
19. unius horae] unius *om.* A 1*d cum* A 1*a. b*; ore unius A 1*e.*
spatium] spatio A 1*e cum* A 3. 4*a. b.*
revererentur] A 1*c*; reverentur A 1*d*, *corr.*: reverenter A 1*b.*
21. quidam rabie plenus (et *om.*) A 1*d.*
p. 391, 2. in fluvio A 1*d.*
Annesi A 1*e.*

p. 391, 3. qui eum praecipitavit *om.* A 1*d. e.*
4. sussipiens A 1*e.*
5. loco A 1*d. e.*
7. expansis] extensis A 1*d. e cum* A 1*a. b.*
9. Post haec autem beatus A 1*d. e cum* A 1*a.*
10. Deo] credulae ac *add.* A 1*d.*
quae] qui A 1*e.*
11. humo] *om.* A 1*d. e cum* A 1*a. b. c.*
secretiori A 1*d. e.*
ei] *om.* A 1*d. e cum* A 1*a. b.*
12. invenire A 1*e.*
13. comperta hac visione A 1*d.*
animaliola sua ad A 1*d*; animalia sua ad A 1*e.*
14. properat et corpus A 1*d. e.*
15. in] *om.* A 1*d. e cum* A 2*a. b.*
16. quasi (*corr.* quas A 1*d*), *om.* se A 1*d. e.*
similabat ad ortum A 1*e.*
claudendum A 1*d. e.*
17. in quo ei ipse A 1*d. e.*
19. animaliola pr(a)e nimio ardore solis et steterunt A 1*d. e.*
20. possent A 1*d.*
progredere amplius A 1*e*; progredi amplius A 1*d.*
p. 392, 1. mentem] *om.* A 1*d. e.*
ad] *om.* A 1*e.*
2. statimque] Et statim A 1*d. e cum* A 2*a. b.*
4. saciata animaliola] A 1*d*; saciata sunt animalia A 1*e.*
5. pervenerunt] Venerunt A 1*e.*
beatus] beatissimus A 1*d cum* A 1*a. b.*
6. et ibi] Ibi autem A 1*d.*
7. immi:nentem, *ras.* n A 1*d*; iminentem A 1*e.*
8. secrete] et *add.* A 1*d. e cum* A 1*a. b.*
sub terra] in terram A 1*d.*
9. loco: fi::unt sanctitates A 1*d.*
10. Deo] domino A 1*d.*
demoniaci A 1*e.*
effugantur] purgantur A 1*d. e.*
11. fidem integram A 1*e.*
12. consequuntur A 1*d*; consequentur A 1*e.*
14. obierunt A 1*d. e.*
15. Nuricum Repense A 1*e.*
16. loco L. adversantibus] in Lauriacum imperantibus A 1*d. e.*
in illis diebus] *om.* A 1*d. e.*
Dioclitiano A 1*d.*
17. Maximiano] imperatoribus *add.* A 1*d.*
vero] *om.* A 1*d. e.*
regnante] vero *add.* A 1*d. e cum* A 3. 4*a. b.*
18. honor et] *om.* A 1*e.*
gloria] et potestas *add.* A 1*d. e.*

VITA MAXIMINI EPISCOPI TREVIRENSIS AUCTORE LUPO.

Continuantur codices tom. IV, p. 765 sq., suppleti.

1*d*) *Codex Namucensis n.* 53, *saec. XII, fol.* 112—115′, *omisit prologum; habet p.* 76, 36. hunc *cum* 1*a, p.* 79, 37. Chutbertus, *p.* 80, 3. *licentius:* femina natione (Flan *in rasura*)drensis domique nobilis Rhodoara, *p.* 81, 23. Erlarium.

3*c*) *Codex Vindobonensis n.* 336 (*Hist. eccl.* 5), *saec. XIII. in., pars legendarii magni Austriaci menses Aprilem, Maium, Iunium comprehendens, fol.* 243′—246′, *cum* 3*a. b convenit: praescr.* Prologus in vitam Maximi(!) episcopi, *p.* 74, 17. qui, *p.* 78, 35. Mosogramma, *p.* 78, 41. Evoum, *p.* 79, 37. Chodpertus, *p.* 81, 23. Ellarium, *p.* 81, 28. Hereticum.

5*d*) *Codices Trecensis n.* 1, *saec. XIII. in., fol.* 109′—112,

5*e*) *Divionensis n.* 640 (383[III]), *saec. XIII, fol.* 89′—91′,

6) *Bruxellensis n.* 207—208 (*Van den Gheyn n.* 3132, *vol. I*), *saec. XIII. in., fol.* 255′—257′, *prologum omittunt et cum libris* 5*a. b exhibent*

p. 76, 2. neque] nisi (a)eque 5*d. e;* eque 6.

Praeterea has lectiones exscripsi:

p. 77, 31. Cumbruno 5*d;* Combruno 5*e;* Cubrino 6;

p. 81, 28. Herricum] 6; (*b in rasura*)erricum 5*d;* Henricum 5*e cum* 1*b.* 5*c.*

P. 75, 17. *post* conscendit *in* 5*d. e interpolata sunt* Idus Ianuarii; 6 *autem cum edd. immutavit* commigravit *et p.* 78, 15. *quoque additamentum edd. inseruit, dum alibi etiam cum* 2 *consentit.*

VITA SERVATII EPISCOPI TUNGRENSIS.

I.

2*a*) *Codex Camaracensis n.* 864 (767[II]), *saec. XI, fol.* 229—230′, *omisso capite* 1, *incipiens:* Rumor erat, *cum* 2 *consentit; omisit vero p.* 87, 26 *post* pter *verba* oraturium — urbem propter.

II.

Addas codices tom. IV, p. 766, *enumeratos. Auctor caput* 8. *dimidiamque insequentis capitis partem monente W. Levison ex Sulpicii Severi epistula II, § 7 sqq. et §* 18, *deprompsit, qua comparata textum nostrum his locis emendes:*

p. 91, 12. post victum] post devictum 1*c;* post evictum *Sulp.;*

p. 91, 14. consors] *scribas* consertus *cum* 2*a et Sulp.;*

p. 91, 15. prophetis] *addas* et *ex* 2*a.* 3*a et Sulp.;*

p. 91, 16. agni] *om.* 1*a**. 3*a cum Sulp.; expungas;*

p. 91, 18. Qui si in tempore] *scribas* Nam licet ipso t. *cum* 1*c;* Nam licet ei ratio temporis *Sulp.:*

p. 91, 19. martyrii] martyrum 1*a. a*;* martyris *Sulp.;*

ib. carebat] *scribas* carebit *cum* 1*c.* 2*a et Sulp.;*

p. 91, 20. saltem] saltim 1*a**. 3*a cum Sulp.*

VITA BIBIANI VEL VIVIANI EPISCOPI SANTONENSIS.

Textui V. Bibiani recensendo duo saeculi IX. codices subsidio venerunt, alter scilicet primae, alter tertiae classis, atque utriusque discrepantiam lectionum plenam attuli, sed dolendum est codicem 1*a pauca tantum fragmenta complecti. Ad tertiam classem duo quoque sibi quam maxime propinqui libri inferioris notae pertinent infra enumerandi.*

1*a*) *Codex Caroliruhensis Fr.* 76, *saec. IX. in., incipit a* sortiretur *p.* 98, 1, *desinit p.* 100, 13, *sed versus p.* 98, 1—12 *et p.* 99, 8—30. *soli integri adsunt, praeter quos prima versuum vocabula aut exitus eorum ad nos pervenerunt, textuque exeunte primae tantum litterae versuum restant. Textum edidit A. Holder, 'Die Hss. der Hof- und Landesbibliothek zu Karlsruhe'* (1914) *VI, p.* 483—486.

3) *Codex Vindobonensis n.* 420 *(Salisb.* 39*), saec. IX, fol.* 67—71, *u. XV. V. Bibiani continet.*

3c) *Codices et Londiniensis Musei Britannici inter Harleianos n.* 2801, *saec. XIII. in., olim monasterii Arnsteinensis in dioecesi Treverica siti, fol.* 146—147, *praescr.:* Incipit vita sancti Bibiani confessoris, *et*

3c*) *Bruxellensis n.* 98—100 *(Van den Gheyn n.* 3132*II), saec. XIII. in., fol.* 160—160′, *foliis deperditis incipiens a verbis p.* 97, 7. cognoscens pedibus. *accurate inter se convenientes textum immutant et interpolant:*

p. 94, 5. superis iunctus] vivens 3*c;*

p. 100, 11. migravit] dormivit 3*c. c*;*

p. 100, 12. Sicque] Sic itaque 3*c. c*, iisdemque verbis desinunt:*

p. 100, 14a). ut habeat] teneatur 3*c. c*;*

p. 100, 15. fidelium devotio velut praesentem antistitem] habet *add.* 3*c. c*; addentes uterque post* sacratissimum confessorem *haec:* Obiit autem quinta *(in litura scr.* 3*c)* Kl. Septembris, regnante domino nostro Iesu Christo in secula *(*Finit vita sancti Bibiani episcopi *subscr.* 3*c;* Amen *add.* 3*c*). Textus magis cum* 3*a quam cum* 3*b concordat, immo nonnumquam ab utroque recedit:*

p. 99, 9. merito processit in medio *(corr.* medium*)* cognitio. Ceperunt enim quasi 3*c* (de* 3*c non constat).*

Codex Traiectinus n. 391, *vol. II (Eccl.* 21*), a.* 1424. *exaratus, fol.* 143′—145, *inc.:* Beatus Bibianus parentibus incolis, *des.:* Ubi multa Dei beneficia virtutibus attestantibus declarantur, *breviarium continet fortasse e codice quodam* 3 *excerptum.*

Codex Burdigalensis n. 36[1], *saec. XI/XII, fol.* 104′, *praescr.:* Vita beatissimi Viviani confessoris atque pontificis Sanctonice urbis, *inc.:* Celebris memorie ac venerabilis pontifex tam conversacione quam nomine Vivianus, *tertiam Vitam exhibet (Bibliotheca hagiographica Lat. n.* 1329*).*

Vitam Bibiani primigeniam ab auctore Santonico compositam:

p. 95, 3. hunc locum] 1. 3. 3*a:* Sanctonicam civitatem 3*b,*

librarius peregrinus 3 *retractavit:*

p. 95, 13. huius civitatis] 1. 2*;* Sanctonice civitatis 3. 3*a. b, qui inprimis sermonem legibus grammaticae aut rationis repugnantem correxit expoliens aut omnino immutavit (e. gr. p.* 95, 14. 16. 100, 1*), etiam manifesto erravit (p.* 99, 23*), ideoque locis nonnullis verus textus non quaerendus est nisi in* 1 *et* 2, *e quibus hic quam maxime interpolatus alioque prologo ornatus est. Textus codicis* 1 *per vetusta fragmenta* 1*a nunc omnino confirmatur, atque consentiente* 1 *cum libris* 3 *ab eorum auctoritate discedere vix licet, unde p.* 96, 8. *pro* indagatione 1. 3 *non scribam* indicatione, *quod requiri videtur. Per codicem vetustum* 3 *ultra libros* 3*a. b progredi nunc fas est atque sermonem rusticum ille nonnumquam solus servavit (p.* 99, 28*) nonnullaque horum menda per illum explicantur:*

p. 96, 31. re vera] refera 3*;* referam 3*a;*

p. 98, 18. re vera] refera 3*;* refero 3*b;* offeram 3*a,*

sed suprestis *pro* superis iunctus *(p.* 94, 5*) ex eodem nunc non admittam, qua de re olim cogitavi, malimque hanc elocutionem servare Ionae familiarem, etsi sermonem* 3 *ad saeculum VIII. redire iam liquet. Codicem W. Levison contulit, sed* e *pro* ae *vel* oe *litterasque* ti *et* ci *inter se permutatas neglexi.*

1) *'Catalogue général des mss. des bibliothèques publiques de la France, Départements' XXIII, p.* 25.

p. 94, 1. *praescr.:* V. Kl. Sep. natl. sancti Bibiani 3.
4. *capita non distincta sunt* 3.
5. obitum] ut *add.* 3.
superis iunctus] suprestis 3: *altera lectio cum consuetudine Ionae convenit (v. p.* 94, *n.* 1), *altera cum sermone saec. VIII (cf. 'N. Arch.' VII, p.* 513) *atque olim dubitari, utra praeferenda esset; cf. 'N. Arch.' XXXIII, p.* 21, *sed v. supra p.* 807, *l.* 41.
6. obliteretur condicione 3.
9. antesticum 3.
10. reddimus 3. 3*a. b.*
p. 95, 1. *g.* ordinem Bibiani antestitis 3.
2. quo(d *m. al. superscr.*) clara p. o. 3. 3*a.*
3. rem vera 3.
7. Bibian. *semper* 3.
8. gentile 3.
decentus 3.
10. Maurella 3.
12. primam 3. 3*a. b.*
erudiri 3.
13. huius civitatis] Sanctonice c. 3 *cum* 3*a. b.*
devoto 3. 3*a. b.*
14. Tum] Quem 3. 3*a. b.*
eum] *om.* 3. 3*a. b.*
16. cursum 3.
pertendere] 3.
per ordinem ecclesiasticum subdiaconum instituit, sed ibi 3. 3*b.*
17. aliquanto 3.
18. conpetentibus 3.
tam vita] 3.
19. omni] 3.
resplendens 3. 3*a. b.*
ordinatur 3. 3*a. b.*
20. honorum] 3. 3*a.*
22. ordini — sanctitati 3.
23. pr. divina gratia ut 3. 3*a.*
::dignum, *ras.* in 3.
24. ut] et 3. 3*a. b.*
25. emigratione 3. 3*a. b.*
26. adsensu 3.
27. summi 1. 3. 3*b.*
s. electus est 3. 3*a. b.*
28. cotidię 3.
magis 3. 3*a. b.*
29. ne] et 3. 3*a.*
ordini reclamabat 3. 3*a. b.*
30. abdita] 3; abdito 3*a. b.*
p. 96, 1. abscondit 3. 3*a.*
2. proficisse 3.
3. quia 3.
6. conspexerit 3.
Quam dum rog.] *om.* 3 *cum* 3*a.*
7. auferretur] offeretur 3. 3*b*; afferretur *recte* 1.
v. quaecumque dilatio 1. 3. 3*a. b, et sic scribas.*
8. tacene l. metu 3.
indagatione 3 *cum* 1: *v. supra p.* 807, 36.
9. suscepisset 3.

p. 96, 13. Sanctonicis 3. 3*a. b.*
intollerabilis 3.
14. Cumque] que *om.* 3. 3*a. b.*
15. cunctorum] que *add.* 3.
iniantes 3.
17. viculis *pr. m.* 3.
cum perextorsissent 3.
18. intollerabili 3.
19. iniaverant 3.
20. lupi detraherent 3. 3*a. b.*
21. commune] *om.* 3. 3*a. b.*
22. sed utilitate solacii 3. 3*a. b.*
23. custodiri 3. 3*a. b.*
25. possit 3.
p̄cipuę 3.
28. quadam] siquidem 3. 3*a.*
29. Cum] que *add.* 3.
Tolosanam] *om.* 3 *versu exeunte; deest* 3*a.*
31. re vera] refera 3; referam 3*a.*
liberare obpressos 3.
p. 97, 2. peculiarem exoraret 1. 3. 3*a. b.*
3. bovem 3. 3*a. b.*
4. carri] *om.* 1. 3. 3*a. b.*
pertraxerat 3. 3*a. b.*
5. praesumptione] condicione 3. 3*a.*
latebra quo c. possit 3.
miserabile 2. 3.
6. suis siquidem v. 3. 3*a.*
lucescente die] *om.* 3. 3*a. b.*
in loco] de loco 3.
8. ille 3. 3*a.*
9. vendicare 3.
miserabile 3.
10. subiungens 3. 3*a. b.*
11. fili] *om.* 3. 3*a. b.*
transactus 3.
12. rapina] Et *add.* 3. 3*a. b.*
13. conmonuit 3.
14. possit] denuo *add.* 3. 3*a. b.*
15. Cumque ergo 3.
17. praecepit] praecipit 3 *cum* 1.
18. pręcatus 3.
19. aepulas 3.
20. commissatione 3.
21. ad:erant, *ras.* h 3.
22. rennuens 3.
24. ordine] ei *add.* 3.
25. providens] videns 3. 3*a. b.*
instictu 3.
28. subsequenti 3. 3*a. b.*
dum] *om.* 3.
29. tacens 3. 3*a.*
sub p̄sidium 3.
31. selentio *pr. m.* 3.
32. veniam] animum *add.* 3. 3*a.*
subplicationis adsumpsit 3.
Quem ut ad se veniret, denuo iam hum. prec. 1. 3. 3*a. b.*
p. 98, 1. *a* sortiretur *incipit* 1*a.*
adfuit ut 3.

p. 98, 1. sic 1*a*.
2. subplicatione 3.
3. cum] 3; *om.* 3*a. b*.
4. patriae] patres 3.
incolomes] 3 *cum* 3*a. b*: in locum suum (aeternos 2) 1*a* *cum* 1. 2.
5. recipit 3.
7. Marciacus] 3.
8. exsecranda barbaris multitudo et esset civ. 3.
9. antestitis 3.
10. sacerdotem 3.
11. asstaret 1*a*.
procederitque 3.
in civitate] *om.* 1*a* *cum* 1.
12. *ab* ineffabili *nihil superest nisi prima versuum vocabula* 1*a*.
14. visionem 3.
pacem] pago 3; pagum 3*a. b*.
15. petierunt] ut *add.* 1. 1*a*.
ut] *om.* 1. 3. 3*a*, *expungas*.
17. resedebat incolomes 3.
18. re vera] refera 3; refero 3*b*; offeram 3*a*; *cf. supra p.* 96, 31.
20. *capitum numeri deinceps desunt* 1*a*.
singua 3.
replicare] 1*a*: replicari 3. 3*a. b*.
21. honerosum 3.
et] *om.* 3. 3*a. b*.
23. in civitatem 1. 1*a*. 3*b*.
24. familiari] *inde exitus tantum versuum supersunt* 1*a*.
conloquutione 3.
25. est] ei *add.* 3. 3*b*.
27. antestis 3.
28. ecclesias] Domini *add.* 3. 3*a. b*.

p. 99, 3. Adtentus 3.
ante quem] 3; quem ante 1. 1*a*. 3*b*, *et sic scribas*; iam *add.* 3.
4. substulit 3.
domui 3.
5. sancta(*s postea add.*) 3.
lenteo 3; cum *add.* 3. 3*a. b*.
6. Peractum — negotium] 3. 3*a*.
7. pro] p 3.
8. *a* qui *textus integer est* 1*a*.
in portu 1*a*. 2.
9. subito per eos quos 3. 3*a. b*.
agitabat] 1*a*; agebat 3. 3*b*.
merito processit in medium. Cum coeperunt (et *om.*) 3 *et similiter* 3*a. b*.
10. antestitis 3.
torquer~ 1*a*; eius *add.* 3. 3*a. b*.
11. presentia 2. 3.
proclamantes] Quae *add.* 1. 1*a*. 3*a. b*, *quod in textum admittas*.
insperate] *om.* 1. 1*a*. 3*a. b*: *delendum est*.

p. 99, 12. quod ignotum nomen ora daemonum faterentur (paterentur 3), quibus 1. 1*c*. 3*a. b*, *et sic scribas*.
13. aliquis] aliqui 1 (*pr. m.*). 3, *et sic scribas*.
ignorantibus huiuscemodi opinionis] ignotus 1. 1*a*. 3*a. b*, *et sic scribas*.
14. advenerat 3. 3*a. b*.
17. suscitari 3.
quis] qui 1. 1*a*, *et sic scribas*.
18. opinione 3.
ante 3. 3*a. b*.
19. eius praesentiam adesse] eum praesentem esse 1. 1*a*. 3. 3*a. b*, *et sic scribas*.
20. ipsum] se *add.* 1. 1*a*. 3. 3*a*, *et sic scribas*.
urbem 3.
Sanctonica] 2, *et sic p.* 98, 23; Sanctonis 1*a*; Sanctonum 3. 3*a. b*.
21. in animum 3. 3*a. b*.
22. antestitis 3.
23. cum *corr.* dum 3.
perclaruit] 1. 1*a*. 2; perclamavit 3. 3*a*.
24. et] esse 3. 3*a. b*.
25. gratissimum 1*a*.
27. totam 3.
orbem] virtutum *add.* 3; virtutem (?) *add.* 3*a. b*.
28. glorioso s. officio] gloriosa s. officia 3.
30. adventari clamaverant 3. 3*a. b*; *a* cla | *primae versuum litterae restant* 1*a*.
31. Cum] que *add.* 3.
tantum sanctae opinione 3.
et] ut 3. 3*a. b*.
32. antestis 3.
33. dumque] que *om.* 1. 3. 3*a*: *expungas*.
34. in Orientem 3.
in] *om.* 3.

p. 100, 1. tunc] eius *male* 3. 3*a. b*.
2. Ubi ita divina misericordia prestat beneficia 3. 3*a* *et similiter* 1: *sic scribas*.
visus] et *add.* 3. 3*a. b*.
4. antestis 3.
6. suis fidelissimis 3. 3*a*.
destinavit 3.
7. deferentes] ge | 1*a*; gestantes *recte* 1.
antestitum 3.
8. Evocatis] 3. 3*b*; Et | 1*a*; Et vocatis *male* 1.
9. *a* sui *extremae versuum litterae supersunt* 1.
in die tertio 3. 3*a. b*.
10. adventantes 3. 3*a. b*, *cf. p.* 99, 30.
11. quos] eorum quos 3. 3*a. b*; et eis quos 1; | eis | 1*a*.
postulaverant 2. 3. 3*a*.
coniunctis 2. 3.
12. uno 3. 3*a. b*.
13. consecraret 3. 3*a. b*.

p. 100, 13. *finem ita restituas:* Ubi (dum *add.* 3. 3*a. b*) multa Dei (*ex* 1. 3. 3*a addas*) beneficia virtutibus (*ex* 1. 3. 3*a. b addas;* ius 1*a*) declarantur profectusque (*ita* 2. 3. 3*a*; perfectusque 1) in hodiernum diem sacratissimus (*ita* 1. 3*a*; sacratissimum 3) cultus, ut habeat (*ex* 1. 3. 3*b addas*) fidelium devotio (*ita* 1. 3. 3*a. b*) velut praesentem antestitem, cum venerantur (*ita* 1. 3. 3*a*) sacratissimum confessorem. *Cf.* '*N. Arch.*' *XXXIII, p.* 22.

p. 100, 16. praestante — Amen] *om.* 3. 3*a. b*; Explicit *add.* 3.

VITA ANIANI EPISCOPI AURELIANENSIS.

Ad Vitam Aniani edendam praestantissimum codicem 1 *adhibueram, quem solum priscum sermonem servasse certis argumentis allatis probavi (p.* 106*), dum reliqui libri omnes ex exemplari retractato x pendent. Huius autem forma primigenia multo melius cognosci poterat, postquam Passionarium Sangallense saec. X. ex. in bibliotheca Turicensi repperi (4), cuius de condicione in tomo IV, p. 767 sq., disserui. Denique altera eiusdem exemplaris suboles vetusta eruta est, scilicet codex Vindobonensis n. 420 (Salisburg. 39), saec. IX, fol. 110—115, ad classem 2 pertinens, cuius interpolationes aliosque naevos castigans demonstravi, quomodo inter reliquos affinitatis suae libros emineat, hic illic lectiones et* 1 *et* 4 *confirmans; cf. 'N. Arch.' XXXIII, p. 24 sq. Solum autem codicem nostrum primarium* 1, *quem ducem secutus eram, 'grammatice et orthographice non correctum esse' vel G. Vielhaber, Anal. Bolland. XXVI, p. 51 sq., concessit.*

VITA EUGENDI.

Legendarii Francogallici, de quo W. Levison supra p. 547 sqq. disseruit, hi interim codices V. Eugendi examinati sunt ad tertiam classem pertinentes et 3a. a similes:*

3a**) *Parisiacus n. 5341, saec. XII. ex., fol. 9'—12,*

3a***) *Montepessulanus H. n. 22, saec. XII/XIII, olim S. Mariae de Ripatorio, fol. 28'—32'.*

3a****) *Parisiacus n. 5319, saec. XIV, fol. 28'—32'.*

V. Fulgentii Ruspensis in his libris Vitae Eugendi praecedit.

VITA SEVERINI ABBATIS ACAUNENSIS B.

Codex Parisiacus n. 11 756, saec. XIII. ex., fol. 173—173', olim Sangermanensis n. 465, postea n. 75, ex codice quem adhibueram Parisiaco n. 5324 descriptus videtur esse.

VITA EPTADII PRESBYTERI CERVIDUNENSIS.

Eptadius teste biographo suo quam maxime suspecto episcopus Autisiodorensis electus erat, et quamvis dignitatem rennuisset indignum se ea esse proclamans, tamen episcopus ab auctore illo constanter appellatus est, quantumque per fabulam illam utilitati domesticae monachus monasterii Cervidunensis prodesse potuisset, in annalibus nostris exposui[1]*, ubi etiam necessitudinis Eptadii presbyteri cum Optato episcopo Autisiodorensi intercedentis memini, qui in Martyrologio Hieronymiano (prid. Kl. Sept.) prope illum (8. Kl. Sept.) locum suum obtinet. Episcopis autem Autisiodorensibus Eptadium presbyterum auctor ille dolosus etiam eo aequiparavit, quod monente W. Levison*[2] *totam electionis supellectilem ex V. Germani celeberrimi illius episcopi Autisiodorensis auctore Constantio deprompsit, quo fonte cum aliis quoque locis usus est tum in sepultura patroni describenda, atque monente iterum sodali meo verbis auctoris Actorum Sebastiani mores eius depinxit et Vitam Martini auctore Sulpicio Severo c.* 2. 10. 16 *(cf. V. Eptadii c.* 1. 2. *P.* 14. 15*) et Passionem Symphoriani c.* 1 *(cf. p.* 187, 5*) expilavit.*

1) '*N. Arch.*' (1900) *XXV, p.* 129 *sqq.* 2) '*N. Arch.*' (1904) *XXIX, p.* 152 *sqq.*

His fontibus erutis, de locis nonnullis textus illius desperati restituendis iam rectius iudicari potest, quam olim iudicaveram, atque e codicibus quam maxime depravatis

1) *Parisiacis n.* 17 002, *saec. X, et*

2) *n.* 3809 *A, saec. XV,*

praeter vetustiorem etiam recentiorem frequentius veram lectionem tradidisse nunc liquet. Qui quamvis altero multo deterior sit, eundem tamen et hiatus eius supplere aliisque locis se praestare ipse iam monueram (p. 185, 43*) novaque exempla interim accesserunt (p.* 187, 25. 188, 14. 15. 192, 6*), at etiam vetustior liber idemque fide dignior* 1 *fontibus erutis saepius nunc approbatus est, immo utriusque libri lectio ex apparatu in textum bis restituenda erat. Biographum enim sensum auctorum suorum omnino non comprehendisse nunc intellegitur fontesque suos interdum tam inepte expilavit, ut vel verbum finitum praetermiserit (p.* 191, 21*). Quae cum librariis describenda esset indigesta absurditas, qualis in fine (c.* 23*) legitur, ipsi iam immutatis aut additis verbis ingenio auctoris subvenerunt neque summa artis coniciendi peritia corruptelis huius textus mederi poterat. Unde omnes qui hanc Scyllam aggressi sunt periculo sui id fecisse consentaneum est egoque ipse vituperationem criticorum vix feliciorum minime effugi. Cum vero olim discrepantiam lectionum variantium codicis* 2 *non dedissem nisi selectam, iam eum iterum evolvens omnia adnotavi exceptis orthographicis minoris momenti, atque occasione data etiam codicem* 1 *olim collatum recognovi, ita ut successoribus nostris omnia subsidia iam praesto sint.*

p. 186, 26. vel castri Maternensi sive Elobrem *pr. m.* 1, *quam lectionem in textum restituas, sublata coniectura mea; cf. 'N. Arch.' XXV, p.* 153 *sq.*
27. est] a *add.* 2*; at cf. V. Martini c.* 2, 1*:* altus est, parentibus.
28. i. et censu substancia 2. Cum vero singulariter precelleret alios integritate 2.
29. in ipsis puerilibus 2*; at cf. V. Martini c.* 2, 7*:* in aetate puerili.
30. aetatisuę 1*;* aetatis suae 2. c. ei patuerunt 2.

p. 187, 1. Cum enim esset a. 2*;* Nam cum esset *V. Martini c.* 2, 3. nescientibus parentibus suis 2*;* invitis parentibus *ib.*
2. fugiit scolarem 2*;* confugit *ib.* ipso 2.
3. ẹdocandū *m. al. corr.* ẹducendā 1.
4. scientia 2.
5. superavit] 2*; om.* 1*;* superaret *Passio Symphoriani c.* 1 *(Ruinart, Acta martyrum,* 1859, *p.* 125*).*
5. illustrabat] enim *add.* 2*;* namque *add. ib.* prudentia] et *add.* 2.
7. pac. et caritatem venerarentur atque diligerent 2.
9. cohartabantur 2. eleganti c. et elegantiori 2.
10. alacritatis 1.
11. affectioni 2.
13. *(n. om.)* coniugio 2.
14. constituunt] ei *add.* 2.
15. tanta 2.

p. 187, 15. medicinam 2.
16. fidelissima deliberatione 2.
17. r. autem advenientes 2. qui] ad *add.* 2. p̄fatum 2. egr. visitandum requirebantur 2.
18. visitandi gratia ven. 2.
19. statimque] 1. 2.
20. eique indivisa 1. 2. Trinitatis magestas substitit 2.
22. Adhuc vero 1*;* A tempore enim conversionis sue et sanctificationis ingressu 2.
23. adhibita mollicie 2. membra] sui *add.* 2. esurienti 2.
24. panis 2. sed r. mutatur ex omnibus — *l.* 26. pauperibus] *ex V. Germani ep. Autisiod. c.* 2 *(supra p.* 252*) deprompta sunt; cf. W. Levison, 'N. Arch.' XXIX, p.* 152.
25. caelestis desiderio] caelestia desideria 1*;* celestis, *om.* desiderio *recte* 2 *cum V. Germani; cf. supra l.* 22. adsūmitur 1.
26. humilitas] conversationis *add. V. Germani.* pauperibus] pauperes *V. Germani.*
27. c. vestis ad artus tegendos assumitur prostraturque 2. admixtas genibus 2. pectori 2.
28. aridi panis ordeacei 2.
29. occasu 2. s. quandoque etiam intermisso biduo 2.
30. sic] se *add.* 2.

p. 187, 33. f. in hoc cursu 2.
p. 188, 1. existeret Et as 2.
diuersitates infligeret 2.
reis 2.
2. tortores 2.
3. Quoniam] igitur *add.* 2.
corporis] eius *add.* 2.
4. conversatione 2.
spiritalis] puritatis 1. 2, *ubi add.* ipsius.
5. nec] etiam *add.* 2.
7. vestitus 2.
gl. terę 1; cleba terre 2; *scribas* gleba terrae.
8. rigorem 2.
cupiens] Sed *add.* 2.
latere non potuit *et* 9. quia lumen in tenebris *ex Actis Sebastiani I*, 3 *(AA. SS. Ian. II*, p. 265*) pendent.*
quem] quia 2.
9. ubique] ipsum *add.* 2.
scm̄ *(i. e. sanctum)* 2.
13. E. utique vir b. 2; Erat enim vir *AA. Sebast. I*, 1, *quae ad v.* 17. affectu *auctor exscripsit.*
14. comisso 2; comissu *m. al. corr.* comisso 1.
veritate] bonitate *recte* 2 *cum AA. Sebast.*
15. praecipuus] preclarus *recte* 2 *cum AA. Sebast.*
17. tanta] enim *add.* 2.
18. alio tr. 2.
19. eos] *om.* 2.
20. s. esse p̄ponendum 2.
fugitiva — respuerent *ex AA. Sebast. I*, 3, *pendent.*
22. Erat — *l.* 24. officium] *ex AA. Sebast. I*, 1. 2, *pendent.*
23. Dominus] Deus 2; Dei *AA. Sebast.*
gratia 2.
24. deseminat̆ *pr. m.* 1.
29. v. eum h. 2.
30. inplicari 2.
p. 189, 1. Eodem] vero *add.* 2.
3. Fr. convenit ac regem 2.
4. hunc] *om.* 2.
5. Cuius peticioni vel electioni 2.
6. voluntas] alterius *add.* 2.
t. a se m. 2.
7. populi] et *add.* 2.
8. intuitum 2.
promissione regis auctoritate 2.
9. auctoritatis — *l.* 11. omnium] *ex V. Germani c.* 2. *deprompta sunt.*
consensu] consensus 1. 2 *recte cum V. Germani.*
universitatis] idem *add.* 2.
expetitur] exequitur 1; exsequitur 2 *recte cum V. Germani.*
p. et cl. 2.
10. clericorum coetus] clericorum tocius a *(t. a om.* 2*)* 1. 2; clerici omnes *V. Germani.*

p. 189, 10. cunctaquae] cuncta 2.
nobilitas] et *add.* 2.
in una convenere] 2; in unum venire *recte* 1; in unam venere *V. Germani.*
11. sententiam 2.
episcopum] qui *add.* 2.
voluntate ambitur] 2; voluntas a. *recte* 1; una vox postulat *V. Germ.*
12. malebat 2.
publicari et honorari 2.
13. a populis] ap̄lis 1.
14. tanta mole 2.
16. prompit 2.
17. Domino 2.
19. Expectabam] et expectabam 2.
a pusillo] ap° illo 2.
20. *post* solitudinem *iterata sunt:* et exultabam eum quia s. me f. ap̄ illo animo, *sed* vacat *addito deleta* 2.
22. tantummodo] ut *add.* 2.
24. ei ipse multam pecuniam *(*ei ipse *iterata, sed deleta)* transmisit 2.
p. 190, 2. ammirabili 2.
3. humilitatis et benedictiones *(*p. *om.)* gr. 2.
*(*Eptadius *om.)* inclinavit 2.
4. quod — implevit *partim e V. Martini c.* 2, 4, *pendent.*
5. dicens] *om.* 2.
7. nꜫ *(= nec?)* noctibus 2.
8. predicationibus] vero *add.* 2.
exemplo 2.
confluentes 2.
9. catholici 2.
pagani ac ferocissimi barbari 2.
10. furentes] et *add.* 2.
captivos 2.
11. adveniebant] quos *add.* 2.
agnos mittissimos 2.
12. redebat 2.
enim] *om.* 2.
13. gratiam 2.
15. Deum 2.
h. ei supplicabant 2.
16. eorum] *om.* 2.
18. multitudinem, qui 2.
19. fuerant capti, qui per eum ad locum r. 2.
20. sunt revocati 2.
21. castrum 2.
22. efractus 1.
23. enormitas 2.
quibus 2.
24. oratione] in o. 2 *recte cum V. Germani c.* 7 *(supra p.* 255, 13*).*
prosternitur] et *add.* 2.
25. imperavit 2.
26. animabus 2.
fere quam 2.
29. recuperata 2.
p. 191, 1. Tempore] quoque *add.* 2.

p. 191, 2. exercitu] suo *add.* 2.
Gothorum 2.
3. capta est ibi capt. 2.
regiones 2.
4. parvam multitudinem 2.
5. restituit 2.
6. Sed quodam etiam pro splend. 2.
t. licet m. non sunt s. 2.
7. quilibet 2.
8. macula] a macula 2.
comis sioē l. 1; commissi est l. 2.
9. adloquiis 2.
10. plures 2; Ex — vidimus *partim e V. Martini c.* 10, 8, *pendent.*
doctrinam] et *add.* 2.
11. ipsa] *om.* 2.
perpetuum] in perpetuum 2.
12. Curatione (Curationum *Sulp.*) — 13. restitutus *e V. Martini c.* 16, 1; In curationibus v. infirmorum tam 2.
13. egrotus] ad eum *add.* 2 *cum Sulp.*
c. pr. non restitueretur sanitati, sed inter 2; non cont. receperit sanitatem *Sulp.*
14. reliquias 2, *corr.*
16. vinciri 2.
17. in hec veritatis verba atrocissima 2.
confusione 1. 2.
dicens] ac *add.* 2.
19. prostratum quod cum s. 2.
idem] idē 2; id est 1.
20. ac locus sepulture fuisset delectus] *scribas* ad locum s. fuisset directus *cum* 1. 2: *auctor enim misere depravavit locum V. Germani c.* 10, *quam ad l.* 22: impenditur *exscripsit, hunc:* Ad legem (*scripsit* locum) sepulturae fossa (*legerat* fussa, *unde* fuisset *scripsit*) dirigitur; *cf. W. Levison l. c.*
21. umo] 2; umus 1 *cum V. Germani.*
superiecta] est *add.* 2, *sed ex V. Germani suppleas* conponitur.
22. puellam 2.
auxilio 2.
23. sanitati 2.
24. Quodam] vero *add.* 2.
25. cellulam suam 2.
exhiberet 2.
oblata] est oblata 2.
26. olei ligore] cum o. licorem 2.
benedictionis infundisset 2.
quam] loquela *add.* 2.
27. rest. redita est sibi. Alio 2.
28. ardentissimā 1, *corr.*

p. 192, 1. tipum] *om.* 2.
Eptadium] Dei *iteratum* 2.
2. tantos i. globos 2.
3. forte restingueret (= restringueret) 2.
Cum vero est. flexis genibus et lacrimabili 2.
4. inclinatione] se *add.* 2.
4. tempestati 2.
5. posse resistere — *l.* 7. caelum] *ex V. Germani c.* 38. *pendent.*
6. et] ad *add.* 2.
fideique] 1. 2 *cum codd. A* 3. 4 *V. Germani.*
concurrens in o. 2.
ulterius] 1; *om.* 2 *cum V. Germani, ideoque delendum.*
7. tanquam c. quam 2.
8. in camini a. incendio 2.
constitutis̄ 1.
9. solum] Dominus *add.* 2.
exundatio] exundationem 1; exundatione 2.
necavit 2.
10. adletis] adletas 1; atletas 2.
11. Nam] et *add.* 2.
culmine sublimatus] *om.* 2, *versu exeunte.*
12. subriperetur 2.
quo 2.
13. fidelicissimum 2.
famulus Dei] *om.* 2.
14. ubi] ille *add.* 2.
15. praefatae] prefecte 1. 2.
aflictio membra 2.
16. similitudine 2.
18. universis] sepe *add.* 2.
20. arte 2.
21. cellam] eius *add.* 2.
22. act. expectans nocturno tempore iuxta. Latera p. 2.
inhereret] inereret 1; inhesit. 2.
23. propalaret eius deridenda facta collegio. Sancto vero Eptadio episcopo de cons. 2.
24. statim ille d. 2.
25. incredibili t. est c. et vix 2.
abdita 2.
26. pertractus 2.
praedicabilis] venerabilis 2.
27. sermone, *om.* conl. 2.
28. fidei] et *add.* 2.

p. 193, 1. tanta] 2; tante 1.
auctoritate] ei *add.* 2.
2. famulum] ipse *add.* 2.
3. reliquas] denique *add.* 2.
sollempnitatum sacrosancta 1. 2.
4. Nam c. natalem] *om.* 2.
nostri] videlicet *add.* 2.
5. Chr. nativitatem media nocte elevata cruce et lumine 2.
6. ministris] et *add.* 2.
7. sex milibus 2.
Elobremense *et add.* confestim 2.
8. eccl. illius chorus 2.
concinnantes psalmorum matutinorumque officia sollempniis denique sacrosancte sollempnitatis missarum 2.
9. transactis omnibusque cl. 2.
11. dapibus] necessaria *add.* 2.

p. 193, 11. exhibebat] sufficienter *add.* 2.
13. dissimili 2.
adveniente] *om.* 2.
14. dum advixit] *om.* 2.
non destitit] instituit 2.
ad] *om.* 2.
15. cellula *(om.* usque*)* ab urbe Augustitudensis per q. 2.
16. sanctus Eptadius] *om.* 2.
diem tertium 2.
17. ad sancta eius baselica] *om.* 2.
18. liminibus] ecclesie *add.* 2.
prosternebat 2.
altis gemitus 2.
iuges lacrimas 2.
19. in] ad 2.
advenientibus 2.
21. que ibi aderant 2.
22. eandem] *om.* 2.
vigilias 2.
iterum cel. 2.
23. peractis omnibus] peractibus omnibus 1.
24. agminibus] ac minibus 2.
26. dies 2.
iam morbi incommodo gravatus in stratu suo fessus iaceret 2.
28. flentibus et in vigiliis insistentibus, quadam die peractis m. off. ipsi paululum requiesci et subito 2.
familiares 1 *(2 v. supra).*
30. visa 2.
p. 194, 2. ressedentem 1*;* res dencium 2.

p. 194, 2. supplicancium 2.
pergeret 2.
Tunc 2.
5. quo — *l.* 6. laboribus] *ex V. Germani c.* 42. *pendent.*
A quo grabato et incommodo] A quo gravato ad incomodum 1*;* ipso autem gravato infirmitatis incommodo 2*;* incommodum*;* quo ingravescente *V. Germani: scribas* Quo gravato ad incommodum.
ad eclesiam vicinia tota turbantur] ad e. vicini tota turbantur 1*;* vicinia tota turbatur ad ecclesiam *et add.* eum detulerunt 2*;* civitas tota turbatur *V. Germani: scribas* ad ecclesiam vicinia tota turbatur.
ad celebrabant transitum] *recte* 1*;* ad celebrandum eius transitum 2*;* Accelerabat *(scilicet* Dominus, *cf. l.* 6*)* transitum *V. Germani: auctor igitur fontem suum omnino non intellexerat.*
6. vocat] 1*;* vocavit 2*;* vocabat *V. Germani.*
ad gloriam et fessum] *recte* 1 *cum V. Germani;* eum ad gl. fessum 2*; post* fessum *add.* eroam *V. Germani.*
7. Dei] *om.* 2.
in vitam] 1*;* ad vitam *recte* 2*;* invitat ad praemia *V. Germani.*
aeternam] nos *iteratum* 2.
ipso praestante] *om.* 2.
gloria] virtus et potestas *add.* 2.

VITA APOLLINARIS EPISCOPI VALENTINENSIS.

Codicibus post 2*c) Montepessulanum H n.* 1, *de quo vide SS. rer. Merov. IV, p.* 768, *addas*

2*d) Parisiacum n.* 17 006 *(Fuliensium* 58, 5*), saec. XIII. in., fol.* 106—107′, *similem* 2*b.*

VITA GENOVEFAE VIRGINIS PARISIENSIS.

Postquam recensionem A primigeniam esse ipsi scholae legendariae asseclae nunc concesserunt, id quod antea obstinate negaverant, fundamenta, quibus editio mea nititur, luculente confirmata sunt, sed adversarii mei artem tantum belli mutantes iterum in me invecti sunt, unde locos difficiliores singulatim examinans praestantiam codicis 1*a denuo probavi, denique imbecillitatem rationis eorum demonstrans et fraudes et inferioris aevi indicia auctoris mendacis novis argumentis illustravi*[1].

VITA REMIGII EPISCOPI REMENSIS AUCTORE HINCMARO.

Omnes Vitae Remigii auctore Hincmaro codices certis allatis exemplis (p. 248*) ad duo exemplaria redire probavi, unum melius (x), e quo codices* 1 *et* 2 *pendent, alterumque (y), unde libri* 3—5 *orti sunt, codicesque deteriores potissimum fine diverso in classes divisi, ut c.* 32. *destituti quartam, ad c.* 29. *pervenientes quintam, in c.* 31, *p.* 333, 15, *desinentes sextam classem occuparent. Lectionum autem discrepantia in auctore saec. IX. ex. perrara est neque enim multum in sermone Hincmari librarii medii aevi reprehenden-*

1) *'Die neueste Wendung im Genovefa-Streit', 'N. Arch.' XL, p.* 131 *sqq., p.* 265 *sqq.*

dum invenerunt nisi ambages scriptoris aeque dolosi ac verbosi, cumque has rescinderent neque usque ad finem persisterent, maior inter codices diversitas exorta est. Certe codicibus amplius collatis in rationem huius colluvionis altius inquiri poterat atque cura sodalis mei magnus codicum deteriorum numerus additus est, ita ut etiam 4. classi libri minus pleni ad c. 29. accesserint, neque vero multum interest, quomodo hoc vel illo loco legendaria posteriora degeneraverint mendisque commissis affinitates pravae societatis aptius distinguantur, unde oleum et operam perdere credidi, si diutius in hac re moratus essem.

2b) Codex Cameracensis n.* 865 *(768), saec. XI, fol.* 1—61′, *olim P. Preudhomme canonici Cameracensis, a Suyskeno, AA. SS. Octob. I, p.* 131 *sqq. adhibitus, praescr.:* Incipit prologus Hyncmari archiepiscopi Remensis super vitam beatissimi Remigii eiusdem ecclesiae gloriosi pontificis, *et p.* 259, 6. Incipit vita sancti Remigii gloriosissimi Remorum civitatis archiepiscopi et confessoris, *cum 2b omisit p.* 330, 37. ut — moveantur, *quocum passim convenit, eoque frequenter hiante textum servavit non adeo purum*[1]. *Notae Hincmari adsunt, sed haud raro a librario neglegenter praetermissae aut erasae, nonnumquam etiam aliae substitutae sunt. Desinit in* Amen *c.* 31, *p.* 336, 11, *subsequentibus fol.* 61′—71′. *Miraculis Remigii auctore Rotgario absque prologo (praescr.:* Item de miraculis beatissimi Remigii archipraesulis*) ad verba:* perfruita est valitudinis recuperatione ||, *non integra, quae alia sed fere aequali manu exarata sunt, eademque etiam in 3a et 3b adsunt, in hoc una cum prologo, ex quo verum auctoris nomen erui p.* 246, 15.

*2b**) Codex Camaracensis n.* 864 *(767 II), saec. XI, fol.* 26—71′, *praescr.:* Incipit praefatio Hincmari Remensis archiepiscopi in vita sancti Remigii — — Explicit prologus. Incipiunt capitula sequentis operis, *in laterculo (subscr.:* Expliciunt capitula*) titulum* 17. *omisit, subsequentibus sese XVI. et XVIII, et* 22. *cum XXI. coniunxit neque titulos* 29—33. *numeravit, ita ut ultimus sit XXVII (pro* 28*). Alterum prooemium (p.* 258, 15*) inscriptum est:* Incipit totius operis dispositio *textumque (p.* 259, 6*) eadem praescriptio ducit quae in 2b*. Librarius p.* 259, 20. *solus* lucis *omisit et l.* 25. *pro* caelico *scripsit* angelico. *Nota* ·⁘· *adest, dum reliquae desiderantur, atque etiam illa haud raro praetermissa est. P.* 319, 22. *praescripta sunt:* XXIIII. Explicit vita. Incipit tractatus miraculorum et sepultura eiusdem patris Remigii. *Ut praecedens codex ita et hic p.* 336, 11. *desinit, Vitamque Miracula Rotgarii (fol.* 71′—80′*) excipiunt eadem quae in codice praecedente; subscripta sunt haec:* Finiunt miracula beatissimi Remigii archipresulis.

2x⁴) Codices Turicensis bibliothecae cantonalis n. 5, *saec. XII, olim Rhenaugiensis, p.* 197—221, *n. XLIIII, et*

2x⁵) Stuttgartiensis Bibl. fol. 58, *saec. XII, fol.* 59—71′, *absque prologo et laterculo capitum incipiunt a verbis c.* 1. Post vindictam *lectionesque communes exhibent has: p.* 259, 13. professione monachus *(*ac *add. 2x⁵)* nomine Montanus, in recl.;

p. 260, 5. referentibus *(= l. 2b);*

p. 260, 8. gemitus*; p.* 260, 13. versabatur*; om. p.* 260, 14. civitatis *et p.* 260, 30. verbis. *Etiam loci homiletici in utroque omissi sunt et complura in 2x⁵ desunt quam in 2x⁴. Praeterea in 2x⁵ textus a p.* 292, 21. Veniens *ad p.* 295, 9. expleta *hiat, folio exciso, verbaque p.* 321, 13—27. *post* 325, 34. *transposita multaque arbitrio librarii immutata sunt. Desinit uterque sicut classis 2x in extremis c.* 30. *verbis:*

p. 328, 5. translatum fuerit nemo cognoscit] *2x⁴;* translatum sit, omnibus manet incognitum *2x⁵*.

3a[1]) Codex Bruxellensis II, 2568 *(Van den Gheyn n.* 3316*), saec. X, olim Stabulensis, postea Phillippsianus n.* 12 364, *deinde n.* 12 460, *fol.* 88—147′, *textum in-*

1) *P.* 292, 10. barbarorum] *add.* qui, *ib.* eam] *add.* habuerunt, *p.* 309, 10. largiantur] *add.* huc usque.

tegrum continet ad p. 341, 12. Amen, sed foliis excisis complura perierunt: p. 261, 23. |tate et stabilitate — p. 265, 20. iustitiam, p. 278, 10. et in Apocalypsi — p. 280, 12. lapidea, p. 285, 1. hauserunt et — p. 286, 8. obtentus, p. 289, 4. Viventes enim — 291, 2. infudit, p. 293, 12. regis Burgundionum — p. 296, 34. egressus, p. 303, 37. in oratione — p. 304, 36. nostri, p. 332, 30. multis indiciis — p. 335, 12. sufficerent. Praescriptiones et subscriptiones plerumque desunt. Codicum deteriorum lectiones, quas p. 248. collegeram, in hoc libro deprehenduntur hae: p. 311, 10. indatione cum 3b. 4a. b. 5a; p. 312, 28. legationis adtestatione cum 3b. c. 4b. c. 5a, sed plerumque cum 3a. b facit[1], et quamquam nonnumquam cum 3b concordat, tamen ab interpolationibus huius codicis immunis est. Notae complures adsunt.

Codices qui sequuntur 4e. f. $g^{1.2}$ prologo et laterculo capitum destituti a verbis Post vindictam incipiunt multaque homiletica praetermiserunt una cum notis. Lectiones peculiares classis 4, quas p. 249. adnotaveram, fere omnes in his libris occurrunt:

p. 291, 13. Chodione 4e. f cum 4a. b, sed Clodione $4g^1$;
p. 291, 27. Francisco 4e. f. g^1 cum 4a. b;
p. 294, 16. lapsi] om. 4e. f. g^1 cum 4a. b. b*;
p. 296, 3. sed] om. 4e. f. g^1 cum 4a. b;
p. 297, 20. ulli] ultra 4e. f cum 4a. b. b*; deest $4g^1$,

sed p. 295, 9. cubiculi exhibent neque cubilis cum 4a. b. Codices 4e. f propius inter se coniuncti sunt partimque eadem omittunt atque uterque in verbo ponere c. 29. desinens verba c. 20. suo loco praetermissa p. 311, 31—313, 5. in fine subiunxit et quidem liber 4e ad p. 313, 20. progressus est, ita ut p. 313, 6—313, 20. ibi bis legantur. Ii autem quos tertio loco infra collegi libri 4g alios locos resecantes item inter se concordant amboque p. 259, 16. pro sepius habent sepe, immo in eodem c. 29, sed paulo supra p. 326, 21. sunt operate desinentes doxologiam addunt hanc: praestante domino nostro Iesu Christo, qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto per immortalia saecula saeculorum. Amen, cumque codex quem olim 5d notaveram in eandem[2] clausulam desinat, eorum societati fortasse adnumerandus est[3].

4e) Codex bibliothecae civitatis S. Audomari n. 715, saec. XII. ex., vol. III, fol. 156—173, n. XXXI, capitum distinctione caret; praeter locum c. 20, quem transpositum esse supra dixi, etiam finis c. 1 (p. 261, 17—262, 11) et pars capitis 2 (p. 262, 12. Nec — 29. passionis) suo loco desiderantur, haec vero p. 325, 30. post murmurationis transposita est, dum versus insequentes Licet — p. 325, 34. Hierusalem desunt.

4f) Codex bibliothecae civitatis S. Audomari n. 715, saec. XII, vol. I, fol. 40—51', praescr.: Incipit vita sancti Remigii archipraesulis, quae est Idus Ianuarii. Fol. 51'—52. hymni de Remigio (cf. supra p. 672) occupant.

$4g^1$) Codex Trecensis n. 7, saec. XII, fol. 153—161', post hereditas p. 316, 16. m. al. in marg. addita exhibet haec: Hic deest unum miraculum et desiderantur hoc loco sicut in $4g^2$ p. 316, 17—317, 14. et 317, 19. ad hered. —319, 23. aliaque. Subscriptio deest.

$4g^2$) Codex Parisiacus n. 17 006, saec. XIII. in., olim Fuliensium 58, 5, fol. 88 —97', subscr.: Explicit vita sancti Remigii episcopi.

4x) Codex Confluentinus bibliothecae gymnasii n. 5, saec. XIV, fol. 172—183', olim ecclesiae Münstermaifeld, quem his libris dubitanter adiunxi, prologum quidem servavit (praescr.: Incipit prologus in vitam sancti Remigii episcopi et confessoris) ad verba p. 253, 33. meritis ullis retribuit (subscr.: Finit praefatio), mox textum incipiens (praescr.: Incipit vita sancti Remigii) a verbis c. 1: Post vindictum, sed post verba c. 29: sunt patrate (p. 326, 21) doxologiam similem addit atque $4g^{1.2}$: ad laudem et

1) P. 337, 8. rex] om.; p. 337, 28. Teudoresevam; p. 339, 2. Nonnicne. 2) P. 247, 38. pro ponere scribas operate (p. 326, 21) et mox operate deleas. 3) Cf. supra p. 547, n. 2.

gloriam domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in seculum seculi. Amen, *subscr.:* Finit vita sancti Remigii episcopi. *Loci homiletici similiter atque in* $4g^{1.2}$ *suppressi sunt atque capitibus* 2. *et* 3. *haec lemmata librarius praescripsit: p.* 262, 12. De eius nomine et quod solitarius vixit, *p.* 263, 7. Quomodo electus est ad episcopatum.

5*b***) *Codex Monacensis n.* 17 137 *(Scheftlarn n.* 137*), saec. XII, fol.* 106′—120′, *doxologiam c.* 23 *(p.* 318, 19*) interpolat eandem atque* 5*b (p.* 247, 25*) desinitque c.* 29. *in* ponere, *pagina non consumpta. Prologus et laterculus capitum adsunt.*

5*c**) *Codices Traiectinus bibliothecae universitatis n.* 390 *(Eccl.* 23), *saec. XV, fol.* 103—115, *et*

5*c***) *Hagae Comitum L* 29 *(Weesp* 14), *saec. XV, fol.* 196′—206, *a verbis c.* 1*:* Post vindictam *incipientes textum eodem modo immutatum atque hiantem ad finem c.* 29. *perducunt:* obmisimus imponere *(p.* 326, 23*).*

Initium loci ex Gregorii M. Pastoralibus II, 7, *deprompti, cuius p.* 686. *memini, in c.* 7, *p.* 273, 15—17, *redit.*

VITA MELANII EPISCOPI REDONICI.

E codicibus legendarii Francogallici classi 2 *attributis hi interim inspecti sunt:*

2*d) Montepessulanus H n.* 22, *saec. XII/XIII, olim S. Mariae de Ripatorio, fol.* 41′—44,

2*e) Parisiacus n.* 5341 *(Colb.* 59, *Regius* $3\underset{5}{5}93$*), saec. XII. ex., fol.* 23′—25,

2*f) Parisiacus n.* 5319 *(Colb.* 846, *Regius* $3\underset{13}{8}63$*), saec. XIV, fol.* 41′—44.

Tres codices cum 2*a hiant (p.* 372, 19*) easque lectiones variantes confirmant, quas ex editione Anal. Boll. attuleram (p.* 375, 44. 376, 20*). Vitam Melanii in his libris Gregorii in Gl. Conf. c.* 54. *excipit.*

Mores Melanii biographus inde a c. 1 *(p.* 372, 20*):* Fuit *ad c.* 2 *(p.* 372, 30*)* clarus *ex V. Fursei c.* 1. *exscripsit textusque ei praesto erat recentior recensionis C (cf. 'N. Arch.' XXXI,* 785*), quare in c.* 7 *(p.* 375, 34—36. tenebantur — adventu*) etiam Virtutes eiusdem (c.* 10*) imitari poterat. Item monente W. Levison in c.* 3 *(p.* 372, 30. zelo — *p.* 373, 4. disciplinam*) Passionem II. Leudegarii c.* 2, *in c.* 7 *(p.* 375, 17 *sq.* Igitur — praenoscens*) Sulpicii Severi epistulam* 3, 6, *et (p.* 375, 22—24. cursu — loco, *p.* 376, 3—7. sepultusque — beneficia, *l.* 13—18. Quo — Amen*) V. Amandi c.* 26. *expilavit.*

VITA AVITI CONFESSORIS AURELIANENSIS.

Codices duo familiae A 1 *iterum supplendi sunt, postquam additamentum dedi, SS. rer. Merov. IV, p.* 768 *sq.*

A 1*a**) *Codex Vindobonensis n.* 336 *(Hist. eccl.* 5*), saec. XIII. in., fol.* 338′—340′, *accurate cum A* 1*a convenit (p.* 383, 2. creatus, 8. Mictiacensis, 20. conditum *pro* L. in 1.*).*

A 1*c**) *Codex Bruxellensis n.* 98—100 *(Van den Gheyn n.* 3132[II]*), saec. XIII. in., fol.* 10—11′, *quem textum Bollandiani, Catalogus codd. hagiogr. Bruxellensis I, p.* 57 *sqq., ediderunt, p.* 383, 2. cretus *recte exhibet, sed permulta ibi interpolata et immulata sunt atque affinitatem eius cum A* 1*c intercedentem hae lectiones comprobant:*

p. 385, 1. Leusus nomine et iurg.;
p. 385, 15. ipse subiciendam *(corr. e* subiciendum*)* sibi Hispaniam.

VITA CARILEFFI ABBATIS ANISOLENSIS.

Idem codex cuius modo memini etiam ad V. Carileffi additamenta, SS. rer. Merov. IV, p. 769, *accedit.*

1c) *Bruxellensis n.* 98—100 *(Van den Gheyn n.* 3132^{II}*), saec. XIII. in., fol.* 51—55, *unde Bollandiani, Catalogus codd. hagiogr. Bruxellensis I, p.* 28 *sq., locos nonnullos praetermissos suppleverant, quamvis interpolatus sit, tamen ad classem codicis* 1 *pertinet lectionesque habet* 1*b:*

p. 391, 3. emensis] et mensibus 1*c cum* 1*b*,

sed dissentiente libro 1*b a* 1 *et* 1a *cum his facit:*

p. 393, 21. Carileffi] episcopi *add.* 1*c cum* 1. 1*a (non* 1*b);*
p. 393, 27. vero] *om.* 1c *cum* 1. 1*a (non* 1*b).*

Post testantur *(p.* 394, 11*) Miracula subsequuntur, inc.:* Nam ad eius sacratissimum tumulum demoniaci *et q. s.*

VITA LEONARDI CONFESSORIS NOBILIACENSIS.

Codices Vitae Leonardi carptim a me editae Albertus Poncelet b. m., qui eam interim integram in AA. SS., Novembris tom. III, p. 148 *sqq., Bruxellis* 1910, *recensuit, circiter* 150 *numeravit in plurimis totius Europae bibliothecis dispersos neque vero hunc fontem exhaurire in tanta istius auctoris exilitate in animo habebat, sed circiter* 50 *libris collatis plus aequo diligentem se fuisse opinabatur atque in editione sua* 35 *tantum attulit. Nos octo adhibuimus, quibus tres SS. rer. Merov. IV, p.* 769, *addidimus, novisque legendariis evolutis denuo aliquot libri accreverunt, quos eo magis describere fas erat, quia apud successorem nostrum non occurrunt. Dum codices meliores haud ita multum a textu nostro differunt, maior lectionum discrepantia in classibus* 3 *et* 4 *vertitur et accurate inter se conveniunt* 3*b et* 3*c ab A. Poncelet adhibiti, quibuscum nonnumquam facit* 2*b. Qua ratione tantus codicum numerus in classes dividendus sit, difficile dictu est atque A. Poncelet hac de re desperavit; nos eos in ordinem quendam redegimus diversum Miraculorum finem respicientes, eoque modo licet non omnes difficultates tollantur, plerique tamen affines inter se sociati sunt.*

1) *Codex Vindobonensis n.* 519 *(Hist. eccl.* 108*), saec. XII, fol.* 116—122′, *p.* 396, 19. ob p. n. carissimo amore *solus exhibet atque lectiones* 1*a. b confirmat (p.* 398, 14. 16*), nonnumquam etiam cum* 3 *facit (p.* 399, 10. archiepiscopi*). Saeculo demum XIV. Miracula aeque ac in* 4 *desinentia (p.* 396, 2 = *AA. SS. p.* 157, *I, c.* 3 *ex.) fol.* 123—125. *adiecta sunt.*

$1a^2$) *Codex Stuttgartensis Bibl. fol.* 58, *olim Zwifaltensis n.* 167, *vol. III, foliis* 40—43′, *saec. XIII. postea insertis V. Leonardi continet, sed textus in c.* 3. *post verba (p.* 397, 14. *omissa* = *AA. SS. p.* 151, *col.* 2, *l.* 2*) :* laudare nomen Domini *inserta posteriore parte a c.* 8*:* Extendebatur *(p.* 398, 19*), fol.* 40—40′, *diremptus est manusque aequalis cruce addita haec adnotavit:* Verte folium et ad tale signum lege, *ubi (fol.* 41*) praetermissa:* Neque enim ideo *et q. s. re vera extant, itemque finito supplemento post verba (p.* 398, 18. *omissa* = *AA. SS. p.* 154, *c.* 11*):* Igitur quia lux — Dei gratia *fol.* 42′. *in margine scripta sunt:* Hic legendum est de transitu eius in primo folio ✠, *quibus verbis ad praecedentem posteriorem partem appellatur. Fol.* 42′—43′. *Miracula occupant desinentia sicut in* 1*a (p.* 395, 39 = *AA. SS. p.* 159, *I, c.* 8 *ex.).*

$2a^1$) *Codex Monacensis n.* 12 642 *(Ranshofen* 42*), saec. XIV, fol.* 131′—135, *cum* 2*a ad amussim conveniens eademque p.* 396, 26. *et p.* 398, 4. *omittens Miraculis caret.*

3*a) Codex Turicensis inter Rhenovienses n. CL, saec. XII, p.* 1—31, *codici* 3 *affinis ultimum Miraculum (p.* 31—48*) exhibet in Bibl. hagiogr. Lat. citatum n.* 4867*:* Aliud quoque miraculum — laudabant magnalia Dei *(AA. SS. p.* 158, *I, c.* 5. *ex.), eodemque loco codices ab A. Poncelet adhibiti desinunt*

3*b) Parisiaci n.* 16 735, *olim S. Martini a Campis, saec. XII. ex., fol.* 4—7, *eiusque gemellus*

3c) n. 17 007, *olim Fuliensium, saec. XIII. in., fol.* 5′—8′, *item*

3d) Vaticanus n. 5696, *olim S. Mariae ad Martyres, saec. XI/XII, fol.* 19′—26. *In codicibus* 3*d*. 4*a*. *c p.* 399, 8. *pro* turbis *legitur* turmis.

4a) Codex Confluentinus bibliothecae gymnasii n. 5, *saec. XIV, fol.* 254′—258′, *Vitam cum Miraculis continet, quae iisdem verbis desinunt quibus in* 4 *(p.* 396, 2 = *AA. SS. p.* 157, *I, c.* 3 *ex.), atque cum utroque conveniunt*

4b) codices Monacensis n. 17 041, *olim Scheftlarnensis, saec. XII, fol.* 59—62′, *et*

4c) Londiniensis Musei Britannici inter Harleianos n. 2802, *olim Arnsteinensis, saec. XIII. in., fol.* 93—95′, *ab A. Poncelet adhibiti.*

7) Codex bibliothecae civitatis S. Audomari n. 716, *saec. XIII, vol. VIII, fol.* 47—49′, *cum codicibus* 1 *et* 3 *convenit, atque* aula, *quod p.* 397, 22. *correctum est ex* sala *(?), praeterea* 3*b*. *c*. *exhibent; etiam lectio* 2*b propria occurrit p.* 397, 3. aud. impiger*; multae vero lectiones alibi non extant, arbitrio librarii attribuendae. Miracula fol.* 49′—50′, *praescr.:* Miracula eiusdem, *desinunt:* laudes devotissimas exhibebant (*Bibl. hagiogr. Lat. n.* 4863. 66. 67. 64 = *AA. SS. p.* 156, *I, c.* 2. *ex.*).

8) Codex Vindobonensis n. 330 *(Hist. eccl.* 2*), saec. XIV, fol.* 12—17. *Vitam et fol.* 17—18. *Miracula continet, quae iisdem verbis desinunt atque in* 7 *(Bibl. hag. Lat.* 4863/4*), sed textus saepe cum* 3*d, nonnumquam etiam cum* 1*a*² *convenit*[1].

VITA VEDASTIS EPISCOPI ATREBATENSIS AUCTORE ALCUINO.

Cum Vitam Vedastis primigeniam auctore Iona inter Scriptores rerum Germanicarum denuo recognoverim[2]*, de solo Alcuini opusculo hic disserendum est, cuius codicibus unum classis A iam addideram, SS. rer. Merov. IV, p.* 770*; interim nonnulli eiusdem classis accesserunt, plures vero textus retractati C. Epistulam Alcuini non repperi nisi in codicibus C* 1*a*. *b*. *c*. 2*g*.

A 2**) Codex bibliothecae Maihingensis n. I.* 2. 4⁰. 6, *saec. XII, fol.* 126—137, *capitum numeros omisit, praescriptiones autem adsunt. P.* 416, 29. et reliqua *pro* ecce nunc d. sal. *scripta sunt, abrupto proverbio Scripturae sacrae. Sequitur fol.* 137—139′. Omelia in die natali sancti Vedasti pontificis dicenda ad populum, *inc.:* Gaudete.

A 7*) Codex Duacensis n.* 857 *(antea* 806*), saec. X, olim monasterii S. Rictrudis Marcianensis, fol.* 33—39′, 45—49, *V. Vedasti auctore Alcuino continet, sed c.* 5—7. *desiderantur, manu saec. XI. suppleta, insertis foliis* 40—44′, *eademque manus addita schedula etiam initium cap.* 8. *supplevit, quod fol.* 39′. *exiens occupabat manu vetustiore exaratum, sed nunc erasum. Ratio scribendi rustica passim praevalet, e. gr. p.* 416, 22. aepulis *cum A* 1. *B* 1, *p.* 418, 4. con, *p.* 422, 39. distructa, *p.* 423, 17. divini *(ita pr. m.)* c. legis. *Capitibus numeri manu posteriore in margine additi sunt rusticusque librarius c.* 2. *et* 9. *praescripsit:* Alia *(!)* sermo, *c.* 3. *et* 8. Item sermo. *Fol.* 49—51′. *finis recensionis C inde a verbis:* In quo loco *(p.* 426, 3*) manu saec. XI. additus est atque librarius cum C* 1 *scripsit:*

p. 426, 5. felici mutatione translatus, *sed praescriptionem exhibet eandem atque C* 2*c*.

A 8*) Codex Bruxellensis n.* 207—208 *(Van den Gheyn n.* 3132, *vol. I), fol.* 107′—110, *saec. XIII. in., textum p.* 424, 15. sepeliunt patrem. Illi igitur mox *immutat desinitque p.* 425, 2. Crysto.

C 1*a) Codices bibliothecae civitatis S. Audomari n.* 715, *saec. XII, olim 'S. Bertini in Sithiu', vol. I, fol.* 121—125,

1) *P.* 396, 25. honore] amore 1*a*². 3*d*. 8*; p.* 396, 29. servatur 1*a*². 8*; p.* 397, 9. ad se] *om.* 3*d*. 8*; p.* 397, 10. discedas a palatio 3*d*. 8*; p.* 397, 19. initum] inceptum 3*d*. 8. 2) *Ionae Vitae sanctorum Columbani, Vedastis, Iohannis, Hannoverae et Lipsiae* 1905, *p.* 295 *sqq.*

C 1*b) n.* 716, *saec. XIII, vol. II, fol.* 12—16′, *olim monasterii Claromariscensis, ab Henschenio adhibitus,*

C 1*c) n.* 715, *saec. XII, vol. III, fol.* 114—120, *n. XXIII,*

in praescriptione ita discrepant: Incipit epistola Albini ad patrem monasterii *C* 1*a. b similiter atque A* 2 *(cf. p.* 414, 38*),*

Incipit prologus de vita sancti Vedasti episcopi *C* 1*c,*
solusque C 1*a textum ita inscripsit:* In Christi nomine incipit vita sancti ac beatissimi Vedasti pontificis urbis Atrebatensis, *reliqui:* Incipit vita sancti *(*beati *C* 1*b)* Vedasti episcopi et confessoris, cuius festivitas est VIII. Idus Februarii, *sed easdem lectiones exhibent*[1] *similesque*[2] *C* 1, *atque post* perveniet *p.* 425, 1. *haec interpolata sunt in C* 1*a. c (de C* 1*b non constat):* Obiit autem idem sacerdos Christi Vedastus VIII. Idus Februarii, *sequentibus* regnante domino. *Capitum numeri et praescriptiones desiderantur. Sequuntur Miracula ab Haimino composita (praescr. C* 1*b:* Incipiunt miracula eiusdem ab Haimone monacho nuper edita*), ed. SS. XV, p.* 397.

C 1*d) Codex Rotomagensis n.* 1411 *(U* 64*), olim monasterii S. Audoeni Rotomagensis, saec. XIII, fol.* 105′—109′, *epistula caret, et quamquam praecedentibus deterior est (p.* 425, 29. in lacrimis *cum C* 2*c. d), tamen ad eandem clientelam pertinet: p.* 424, 31. permanebit *cum C* 1*a. c, sicut obitus diem paulo post cum eisdem interpolat.*

C 2c^1*) Codex Camaracensis n.* 864 *(*767^{II}*), saec. XI, fol.* 222′—228, *prologo carens textum similiter atque C* 1*a inscripsit:* In Christi nomine incipit vita sancti Vedasti episcopi et confessoris, *sed in appendice C praescriptiones C* 2*c proprias exhibet p.* 426, 37*sq.*

C 2*e) Codices Berolinensis Ms. theol. Lat. Fol.* 730, *antea Leandri van Ess professoris Marburgensis (n.* 140*), deinde Phillippsianus n.* 568, *saec. XV, fol.* 4′—9, *et*

C 2*f) Traiectinus bibliothecae universitatis n.* 390 *(Eccl.* 23*), a.* 1421. *exaratus, fol.* 39—43′, *similiter atque codices C* 2*b. c.* c^1*. d p.* 426, 5. *exhibent* translatione mutatus *C* 2*e,* transmigracione mutatus *C* 2*f, neque epistulam habent neque capitum distinctionem.*

C 2*g) Codex Atrebatensis n.* 573 *(antea n.* 462), *saec. XIII, olim bibliothecae monasterii S. Vedastis ibique notatus F* 3, *fol.* 42—42′. *Alcuini epistulam, fol.* 45 *(praescr.:* Item alius prologus in vita beatissimi Vedasti episcopi*) dissertationem de patria Vedastis interpolatam (inc.:* Aquitania montem habet, *p.* 413, 23*sqq.) continet, inter quae foliis* 43—44. *saec. XIII. postea insertis liber Ionae*[3] *interpositus est mutilus, cum folia post* 44. *perierint; mox textus Alcuini sequitur a librario vetustiore exaratus, qui folio inter* 46. *et* 47. *deperdito hiat a verbis* 420, 35. ‖ tem luceret multorum *ad p.* 423, 11. plurimorum *demumque post Miracula Bellovacensia fol.* 47. *interpolata (§* 13—16, *AA. SS. Febr. I, p.* 811—812*) continuatur a c.* 9, *p.* 423, 14 *(praescr.:* Miraculum*). Legitur ibi cum codicibus C* 1 *p.* 425, 29. illacrimans, *sed cum C* 2*b. c.* c^1*. d. e* translatione mutatus. *Sequuntur sermones de Vedaste et Miracula eiusdem.*

VITA THEUDARII ABBATIS VIENNENSIS AUCTORE ADONE.

1*b***) Codex Fuldensis Aa* 96, *olim Blauburensis, deinde Weingartensis G* 5 *fol., saec. XV, Pars II, fol.* 13′—15′, *aeque ac* 1*b*.* 1*b** ex libro* 1*b manu alia correcto pendere videtur.*

1*d) Codex Vindobonensis n.* 336 *(Hist. eccl.* 5*), saec. XIII. in., fol.* 26—27′.

1) *P.* 414, 11. mandatum meum est, 13. regendum suscipiunt. 2) *P.* 415, 17. ex illorum salute tibi, 416, 5. pietati direxi. 3) *Codicem nota B* 3*a distinxi. Ionas p.* 297*sq.*

VITA DALMATII EPISCOPI RUTENI.

Duobus quos adhibui codicibus tertium et quartum addas

3) *Romanum S. Iohannis in Laterano A* 81, *saec. XI, fol.* 225—226'; *cf. A. Poncelet, Catal. codd. hag. Lat. biblioth. Rom.*, 1909, *p.* 77, *et*

4) *Romanum bibliothecae Casanatensis (Minervae) n.* 719 *(B. I. 4), saec. XI, fol.* 217—218; *cf. ib. p.* 243.

VITA ET VIRTUTES EPARCHII RECLUSI ECOLISMENSIS.

2) *Codex Romanus bibliothecae Vaticanae n.* 9668, *saec. XII, olim S. Salvatoris Rotonensis, postea Sirmondi*[1] *et cardinalis Angeli Maii, p.* 173—181, *foliis deperditis mutilus a verbis p.* 553, 14. |innocens infancia *incipit, eisdemque incipit*

2*) *codex Parisiacus, 'Collection Duchesne' n.* 84, *saec. XVII, fol.* 217—219'. *exscriptus 'Ex antiquo Cod., qui est penes Iac. Sirmondum', scilicet ex praecedente. Textus idem est quem Mabillonius edidit, scilicet retractatus, dum quo usus eram codex* 1 *sermonem rusticum continet. Virtutes absunt.*

VITA ARIDII ABBATIS LEMOVICINI.

Fontibus quibus biographus fraudulenter usus est, veluti V. Eligii, monente W. Levison Vita Columbani I, 4, *addenda est, ex qua textum p.* 586, 24—31. paulolum *maxima ex parte deprompsit, cumque p.* 586, 28. voluntate *scripserit, codicem quendam A* 2 *adhibuisse videtur. Verba p.* 587, 4. Pervenit ergo fama beati viri ad *ex eadem Vita I,* 6, *pendent.*

VITA BETHARII EPISCOPI CARNOTENI.

3a) *Codicis Chesniani apographon, quod etiam Boschio praesto fuerat, continet codex Parisiacus, 'Collection Duchesne' n.* 84, *saec. XVII, fol.* 138—142, *praescr.:* Incipit vita s. Betharii *(corr.* Botharii, *et in marg. add. 'sic in Ms.')* Carnotensium praesulis, *ideoque lectiones, quas nota* 3a *aut Boschii nomine distinxi, in ipso redeunt, cumque fol.* 138. *adnotata sint: 'Ex cod. Vindoc. 2', Chesnianus et Vindocinensis, scilicet* 3a *et* 3c, *codex idem videtur esse. Textui p.* 614, 19. *praescripta sunt:* Incipit vita *atramento alio manuque, quae apographon ad codicem recognovisse videtur, totaque vita in* 9 *lectiones divisa in eundem epilogum desinit, quem p.* 619, 27. *nota* 3a *distinxeram, ubi p.* 619, 33. recurrant *scribendum est pro* recurrunt. *Haud pauca verba in apographo desiderantur sermoque passim immutatus est.*

VITAE DESIDERII EPISCOPI VIENNENSIS.

I. VITA A SISEBUTO REGE COMPOSITA.

Codicem Matritensem bibliothecae nationalis n. 1346 *(F.* 58*), quo aliorum industria et liberalitate collato uti potueram (nobis* 1a*), postea W. Levison cum ipso textu nostro contulit nonnullaque quamvis non adeo gravia emendanda repperit, quae infra adnotare libet. Praescriptio, cuius p.* 632, 38. *memini, a librario ipso exarata neque manu Ambrosii de Morales margini adscripta est sicut alia memoria indigna.*

p. 630, 2. Desiderii *corr.* Desideri 1*a*.
5. martiris 1*a*.
15. mira] *corr. e* divina 1*a*.
p. 631, 2. solicitos 1*a*.
11. transfudit] *recte* 1*a*.
21. obiecta] *recte* 1*a*.
p. 631, 25. faelic. *constanter* 1*a*.
contumelium *corr.* contumelia 1*a*.
29. martir 1*a*.
p. 632, 13. reuocuit 1*a*.
17. abundaeque 1*a*.
25. religationis *corr.* releg. 1*a*.

1) *Cf. W. Levison, supra p.* 20. *n.* 7. *et p.* 662.

p. 633, 8. cognos magis 1 *a*.
9. paenam *et sic deinceps* 1 *a*.
12. Ad *corr.* At 1 *a*.
20. permansuram 1 *a*.
23. benivolentia 1 *a*.
p. 634, 9. mistico 1 *a*.
11. interiecto] *recte* 1 *a*.
22. capacitatis] cap, tatis 1 *a*.
p. 635, 3. martir 1 *a*.
4. seseque] *e corr., pr. m.* sesequ: 1 *a*.
10. calidissimus 1 *a*.
14. 28. martirem 1 *a*.
23. inpietatis 1 *a*.
31. supplitium 1 *a*.
34. periturum 1 *a*.
p. 636, 2. martir 1 *a*.
4. niterentur] *recte* 1 *a*.
5. baratri] *recte* 1 *a*.
8. martirumque 1 *a*.
17. martirem 1 *a*.
21. caederent 1 *a*.
36. volveret] *recte* 1 *a*.
p. 637, 6. quae 1 *a*.
10. caeteris 1 *a*.
12. aliquandiu 1 *a*.
14. frustratim *recte* 1a, *cf. Greg. Tur. p.* 516, 7, *M. Bonnet, 'Latin' p.* 176.
21. martirem 1 *a*.
23. quacumque] *recte* 1 *a*.

III. PASSIO AUCTORE ADONE.

1 *a) Codex Einsidlensis n.* 247, *saec. XII, p.* 391—404, *praescr.:* Incipit prologus in passione sancti Desiderii, *desinit p.* 647, 34, *subscr.:* Explicit passio sancti Desiderii episcopi *(*et sociorum eius *add., sed m. al. delevit), cum codice* 1 *convenit.*

IV. VITAE VARIAE.

Codex Civitatis Foroiuliensis n. XXIII (Mazzatinti n. 12*), saec. XI, fol.* 102 —104', *cuius W. Levison supra p.* 577. *meminit, similiter atque textus a Mombritio editus fabulam illam posteris tradidit, quomodo Desiderius per 'Brunueldam' multis modis ad opus libidinum incitatus esset, sed ut mentem iam habuisset in caelis, femineum calorem ut lutum despexisset. Sed haec hactenus, pluribus enim castitatem viri sanctissimi illustrare opus vix est.*

VITA GAUGERICI EPISCOPI CAMARACENSIS.

2 *a**) E duobus foliis paroeciae hospitalis S. Iulii Wirciburgensis saec. XI, tegumenti loco adhibitis, alterum posteriorem V. Gaugerici partem continet inde a verbis p.* 654, 25. *(*voluit subplantare*)* obpressos, *ex codice olim Weissenburgensi* 2 *a descriptam*[1]. *Librarius locum difficiliorem p.* 656, 19. *ita immutavit:* vinctos, quos per beati pontificis petitionem negotians noluit dimittere.

Exordium V. Gaugerici (p. 653, 7. 8*) monente W. Levison ex Sulpicii Severi V. Martini c.* 2, 1, *pendet.*

TOMUS IV.

VITAE COLUMBANI ABBATIS DISCIPULORUMQUE EIUS LIBRI DUO AUCTORE IONA.

Ionae duobus Vitae Columbani libris nonnullos inferioris notae codices tomo IV. absoluto adieci p. 776, *novamque editionem parans*[2], *quam solam infra citavi, omnes quotquot tunc nobis noti erant libros collegi; novum quod nunc oblaturus sum spicilegium vix antiquitate aut auctoritate eminet, sed cum tantam operam in hunc auctorem impenderim, ne inutiles quidem libri neglegendi erant, cumque etiam e codicibus quos olim iam*

1) *Cf. I. Hefner, 'Würzburger Legendarfragmente aus dem* 11. *Jahrh' ('Historisches Jahrbuch'* 1910, *XXXI, p.* 56 *sqq); W. Levison, 'N. Arch.', XXXVI, p* 256. 2) *Ionae Vitae sanctorum Columbani, Vedastis, Iohannis. Hannoverae et Lipsiae* 1905

enumeraveram aliquot plenius examinandi facultas interim data esset, itineribus factis aut alia occasione oblata, de hoc vel illo pauca recognoscere et supplere licuit.

A 1a^{**}) *Codex Mancuniensis (hodie Manchester) bibliothecae Iohannis Rylands inter libros comitis de Crawford olim in Wigan oppido asservatos Lat. n.* 101[1] *(Libri n.* 269*), saec. X, de quo p.* 63. *disserui, a W. Levison interim excussus se persimilem editionis Bedanae praestitit, id quod iam monueram, ideoque quas uncinis distinxeram lectiones p.* 61 *sq. omnes a sodali meo in eodem deprehensae sunt, sed I,* 20, *ubi librum non adnotaveram (p.* 61, 17*), A* 1a^{**} *non cum A* 1a^{*} *facit, ut solet, sed* omnium *cum A* 1*a omisit, ita ut illud argumentum potius insequentibus p.* 62, 11. *interponendum sit. Praeterea has lectiones emendes p.* 62, 6*: I,* 14. nuntiusque *corr.* nunc usque *A* 1a^{**}, *p.* 62, 22*: I,* 11. sancto vir Dei *A* 1a^{**} *pro* sancto. *Similiter atque editio Bedana (cf. p.* 140, 26*) idem codex A* 1a^{**} *p.* 192, 10. lavant *exhibet, sed p.* 223, 11. *veram lectionem* remeare *servavit; p.* 204, 18. se scire *omisit, nomina propria* Chlodharius *(p.* 222, 19*)*, Chlodharii *(p.* 223, 4*) vel* Choldharium *(p.* 223, 10*) scripsit, mox p.* 224, 2. *cum A* 2*a.* 3. 4*a. B* 1*a.* 2 *meum textum confirmat. Subscripta sunt p.* 224, 5*:* Explicit liber de vita s. Columbani abbatis.

A 1b^{1*}) *Folia Wirciburgensia paroeciae hospitalis S. Iulii saec. XI, textum a verbis II,* 1*:* Cum ergo *p.* 230, 7, *ad p.* 231, 14, *continentia easdem lectiones exhibent atque codex olim Weissenburgensis A* 1b^{1} *(p.* 231, 9. suadebant, *p.* 231, 11. sacro*), cuius textum etiam in V. Gaugerici (v. supra p.* 822, *l.* 15*) confirmabant*[2].

A 1b^{3***}) *Codex Fuldensis bibliothecae provincialis Aa* 96, *saec. XV, olim Blaubureneis, deinde Weingartensis, pars II, fol.* 115′—119′, *praescr.:* Incipit vita beatissime Burgundafore virginis, que est quarta Nonas Aprilis, *capita* 11—22. *libri II. continet atque cum A* 1b^{3} *convenit:*

p. 258, 7. faci(li *in rasura*)us *corr. c* facibus *A* 1b^{3***}, *et sic A* 1b^{3} *(pr. m.).* b^{4};
p. 260, 13. conspiceret *A* 1b^{3***} *cum A* 1b^{3}.

Desinit p. 279, 27*; subscr.:* Explicit.

A 1b^{6*}) *Codex Monasteriensis bibliothecae Paulinae n.* 214, *vol. II (n.* 21*), saec. XV, olim 'canonicorum regularium domus sancti Maynulfi in Bodeken Paderburnensis dyocesis', fol.* 9′—13′, *praescr.:* Incipit vita sancte Burgundofore abbatisse, que colitur tercio Nonas Aprilis, *textum II,* 11—22, *eodem modo retractatum exhibet, quo in editione Bedana*[3] *extat, cuius editor igitur hoc codice usus excusatur (cf. p.* 140, 22*), et non solum exordium eius omnino aliud cum editione accurate convenit hocce:*

> Beata Burgundofora monasterium quod Evoriacas appellatur, cui ipsa venerabiliter preerat, omni intencione ac devocione secundum regulam sancti Columbani instituit et ad exemplum sanctorum precedencium patrum cum aliis ancillis Dei religiosam vitam inibi duxit. Sub cuius magisterii tempore quanta et qualia rerum sator ob eiusdem famule sue merita dignatus sit in monasterio illo demonstrare miracula, non est silencio pretereundum, ymmo pocius ob roborandam spem fidelium tenaci memorie commendandum. Cum sub regulari disciplina multarum adunatam secum puellarum regeret Christo duce cohortem, tempore quodam una de subiectis nomine Sysindrudis *et q. s.*,

sed etiam finis in eam formam redactus est, quam ex editione Bedana p. 279, *adnot.* *, *publici iuris feci, neque discrepat nisi in orthographicis nullius momenti. Pro* more

1) *Cf. H. Schenkl, Bibl. patrum latinorum Britannica ('SB. der phil.-hist. Kl. d. Akad. d. Wissensch.', Vindobonae* 1905, *tom.* 150, *p.* 59*). Cf. supra p.* 611. 2) *Cf. I. Hefner l. c. p.* 64. 3) *Operum venerabilis Bedae tomus tertius, historica, vitas aliquot Sanctorum ac collectanea quaedam complectens, Basileae* 1563, *col.* 356.

ecclesiastico *librarius p.* 262, 2. *non cum A* 1*b* m. rustico, *sed cum A* 1*b*^{6} *(cf. p.* 71, 25*)* m. pristino *scripsit, erasis quidem aliis verbis, etiam cum A* 2*a** *p.* 275, 27, *interpolationem Mabillonii exhibet et cum A* 2*a legit p.* 278, 1. ignave mentis aliqua intimare curamus. *Textus quam maxime interpolatus est p.* 277, 11*:* rei venerabilis mater Burgundofora pontifex M. *iterumque cum A* 1*b*^{6} *convenit p.* 278, 26*:* atque herbas agrestes et quodcumque ex ceterarum radicum reliquiis proicitur *(cf. p.* 71, 32*)*.

A 2*a*$^{**\cdot 2}$*) Codex bibliothecae civitatis S. Audomari n.* 715, *saec. XII, vol. IV, continens n. XLIIII, fol.* 96′—112. *V. Columbani librum I (praescr.:* Incipit prologus de vita sancti Columbani abbatis*) cum carminibus ad p.* 228, 12[1], *fol.* 112—114′. *libri II. c.* 1—6, *fol.* 114′—120. *libri II. c.* 11—22. *ad p.* 279, 9, *et*

A 2*a*$^{**\cdot 3}$*) eiusdem bibliothecae n.* 716, *saec. XIII, vol. VIII, continens fol.* 146—158′. *librum I, praecedentibus et epistula et laterculo capitum (*XXIX. De ingressu eius in Italiam et susceptione ab Agilulfo*), ad p.* 224, 5 *(subscr.:* Explicit liber primus*), omissis versibus, fol.* 158′—160′. *libri II. c.* 1—6. *cum priore laterculi parte ad c.* 6 *(subscr.:* Expliciunt capitula*) ut librum secundum (subscr.:* Explicit liber II^{9}*), fol.* 160′—168. *libri II. c.* 11—25. *cum posteriore laterculi parte (praescr.:* Incipiunt capitula libri tercii*), scilicet II,* 11—25, *ut libri III. c. I—XV, dum in textu capita per XVI. (p.* 290, 22*) ducuntur ad XX (p.* 293, 18*), desinens autem p.* 294, 15. dona *(*aut credendo recipiat aut non credendo abiciat, nos virtutes, quas vidimus vel audivimus, fideliter prosecuti sumus *pr. m. in rasura), quos C. Bureau bibliothecarius me petente quondam inspexerat, postea a W. Levison excussi locisque criticis collati sunt, unde ea quae olim adnotaveram emendare et supplere potui. Etsi in Ionae epistula ambo lectionibus communibus inter se coniuncti sunt*[2], *uterque tamen licentia sua aut propriis mendis distinguitur*[3], *miroque modo saepe ita inter se dissentiunt, ut A* 2*a*$^{**\cdot 2}$ *errores librorum A* 2*a vel A* 2 *iteret, A* 2*a*$^{**\cdot 3}$ *vero ab eorum societate discedens lectiones diversae originis tradat:*

p. 154, 29. inortu suo] *A* 2*a*$^{**\cdot 3}$*;* intus *A* 2*a*$^{**\cdot 2}$ *cum A* 2*a; cf. p.* 80;
p. 157, 19. quod Lagenorum] *A* 2*a*$^{**\cdot 3}$ *cum A* 2*a****;* collegenorum *A* 2*a*$^{**\cdot 2}$*;* collagenorum *A* 2*a; cf. p.* 82;
p. 172, 10. tantaque piscium] *A* 2*a*$^{**\cdot 3}$*; om. A* 2*a*$^{**\cdot 2}$ *cum A* 1*c. d.* 2;
p. 190, 4. animum *[*incitarunt *add. A* 2*a*$^{**\cdot 2\cdot 3}$ *cum A* 2*a]* contra *[hiat A* 2*a*$^{**\cdot 2}$ *cum A* 2*a, cf. p.* 80*;* virum Dei cogentes, ut aut cederet aut relig. prob. Coactus it. rex ad *add. A* 2*a*$^{**\cdot 3}$*]* virum Dei. *[*Qui *add. A* 2*a*$^{**\cdot 2}$ *cum A* 2*a];*
20. sustentandum *[*minaris *add. A* 2*a*$^{**\cdot 2}$ *cum A* 2*a;* scias *add. A* 2*a*$^{**\cdot 3}$ *cum A* 2*a***. *B* 1*a.* 2*];*
p. 195, 4. ferocia animi fortior] ferociae mens f. *A* 2*a*$^{**\cdot 2}$ *cum A* 2*a;* ferocitas animi f. *A* 2*a*$^{**\cdot 3}$ *cum A* 3*;*
p. 195, 20. Inter quos primus Ragumundus *(*Ragamundus *A* 2*a***. *a*$^{**\cdot 3}$*)* erat, qui eum Nametis *(*Namnetis *A* 2*a***. *a*$^{**\cdot 3}$*)* usque perduxit] *recte A* 2*a***. *a*$^{**\cdot 3}$ *cum A* 3. *B* 1*a.* 2, *cf. p.* 81*;* Nam et his usque perducunt. Inter quos primus Ragamundus erat, qui cum *A* 2*a*$^{**\cdot 2}$ *cum A* 2*a;*
p. 197, 15. pervenit] *A* 2*a*$^{**\cdot 3}$*; om. A* 2*a*$^{**\cdot 2}$ *cum A* 2*;*
p. 223, 25. VIIII. Kl.] *A* 2*a*$^{**\cdot 2}$ *cum A* 2*a et plerisque;* XI. Kl. *A* 2*a*$^{**\cdot 3}$ *cum A* 2†. *B* 2 *et A* 2*a*** *corr.; cf. p.* 80*;*
p. 278, 26. agrestium] *A* 2*a*$^{**\cdot 3}$*;* agresta *A* 2*a*$^{**\cdot 2}$*;* agrestia *A* 1*b.* 2*a (ubi* ia *in litura).*

1) *Desideratur igitur ultimus hymni versus. Ad codices A* 1*b. B* 1*b. B* 1*b*** *duosque hymnorum codices Taurinenses hymnum post F. I. Mone (v. p.* 56, *n.* 4*) edidit Dreves, Analecta hymnica medii aevi XIX (*1895*), p.* 116—117. 2) *P.* 145, 7. narrarent, 13. reddidit, 15. canit(c)iem, 20. vehat et carabealint ab arcto asquoque *(ita A* 2*a*$^{**\cdot 2}$*;* carabealintab arcroas quoque *A* 2*a*$^{**\cdot 3}$*; cf. p.* 80*); p.* 146, 3. vestri] nostri*; p.* 147, 1. *(*favor *om.)* aulatorum *(ita A* 2*a*$^{**\cdot 2}$*;* adulator *A* 2*a*$^{**\cdot 3}$*)*, 21. libamine*; p.* 148, 6. iuga Appennina *(*Appennia *A* 2*a*$^{**\cdot 2}$*)* iuga. 3) *P.* 147, 15. toto] cordo *add. A* 2*a*$^{**\cdot 2}$*; p.* 146, 7. sanctorum virtutes fastidiose ferendo non imitentur *om. A* 2*a*$^{**\cdot 3}$*; p.* 152, 9. fonte] referti *add. A* 2*a*$^{**\cdot 3}$ *cum A* 2*b*$^{1\cdot 7}$*;* 10. nostri vitam seculis refulgentem sequentibus cupimus enarrare. Erit tamen *A* 2*a*$^{**\cdot 3}$, *dum A* 2*a*$^{**\cdot 2}$ *non discrepat, nisi quod* refulgentia *exhibet cum A* 2*a.* 3.

Codex igitur A 2a$^{**\cdot 2}$ exemplar simile A 2a accuratius posteris tradidisse videtur quam A 2a$^{**\cdot 3}$, qui aeque ac A 2a** lectionibus alienae originis inquinatus est inprimis librorum A 3 et recensionis B. Die falso emortuali A 2a$^{**\cdot 3}$ sibi ipse repugnat, nam in praescriptione aeque ac A 2a** IX. Kal. Dec. exhibet (p. 86, 27. 87, 29); uterque p. 220, 15. verba: ibi Dei consultu actum est cum A 2a$^{1\cdot 2\cdot 3}$ omisit, quae A 2a$^{**\cdot 2}$ cum A 2a servavit, atque uterque cum eisdem p. 223, 21. proficuo interpolavit (v. p. 82, 16) neque A 2a$^{**\cdot 2}$ cum A 2a; etiam p. 151, 7. Audomarenses duo separantur, nam A 2a$^{**\cdot 3}$ Deus non ibi inserit ubi A 2a$^{**\cdot 2}$ cum A 2a, sed paulo infra, ubi A 2a**. a$^{**\cdot 1}$ illud exhibent, ideoque ea quae p. 82, 8. adnotaveram emendanda sunt.

A 2c^{4a}) Codex Trecensis n. 1, saec. XIII. in., fol. 171′—173, cuius p. 93. memini, praescr.: Incipit vita beati Attali abbatis, cuius festum colitur VI. Idus Marcii, textum codicum A 2c^{5} exhibet, quibuscum p. 230, 21. ita habet, p. 237, 21. scilicet addit (v. p. 94, 18 sq.), locumque p. 236, 3. ita depravavit ut adnotavi p. 84, 23. Capita non inscripta sunt neque subscriptio adest p. 240, 14.

A 2c^{5g}) Codex Parisiacus n. 11 885, saec. XII, fol. 44—46′, quem p. 95, 26. attuli, item II, 1—6, continet cum laterculo capitum (praescr.: Incipiunt capitula in vita sancti Attali abbatis) ad II, 10, ubi Eustasii deest (subscr.: Expliciunt capitula).

A 2c^{5h}) Codex Camaracensis n. 816 (721), saec. XV, fol. 126—128′, eundem textum atque praecedentes II, 1—6, exhibet, scilicet familiae A 2c^{5}.

A 5a) Codex Berolinensis Ms. theol. lat. Oct. 162, olim Suerinensis bibliothecae gentis Kade, saec. XIII. in., fol. 55′—81′, quem O. Holder-Egger olim inspexerat (v. p. 102), per bibliothecam publicam acquisitus interim mihi ipsi Hannoverae praesto erat, unde iis quae de eius textu p. 101 sq. scripseram haec addere possum. Codex libris A 3 et A 4. A 4a affinis est[1], immo cum recensione B manifesta menda communicat:

p. 197, 3. ad Avallonem] ad Vallonem (et sic l. 4. pro Avallonem A 5a),
p. 218, 2. sublimatum] sublevatum,

quacum etiam additamentum omnino omisit et p. 179, 9 et p. 185, 3. Verba singula hic illic desiderantur sermoque nonnumquam licenter immutatus est[2].

Classis Italicae B, quorum codices primarii, scilicet celeberrimi illi Bobienses, incendium bibliothecae Taurinensis evaserunt[3], magnum numerum inferioris notae W. Levison examinavit, nostrorum studiorum causa in Italiam missus, quare seriem nostram adhuc continuare et supplere possum, sed ad textum recensendum nova subsidia allata non sunt.

B 1a**) Codex Romanus bibliothecae Vaticanae inter Barberinianos n. 2720 (XXXIV, 37), saec. XVI/XVII, chartaceus, fol. 1—10, Vitas Athalae, Bertulfi, Eustasii, scilicet II, 1—6. 23—25. 7—10, continet ex B 1a exscriptas. Versus de Bobuleno fol. 10—11. ex eodem codice pendent.

B 1d**) Codex Florentinus bibliothecae Laurentianae inter conventus suppressos n. 474, saec. XI, fol. 110—118′, olim monasterii Vallis umbrosae (n. 665. 108), eadem continet atque codex eiusdem monasterii B 1d* (v. p. 107), sed textui in episcoposque (p. 189, 25) desinenti m. al. addidit: similiter pervertere temptat.

1) Consentit cum A 3 p. 168, 13. suscitare, p. 203, 4. beati] Martini add., p. 218, 3. Columbanus, cum A 4a p. 176, 14. Dei] intercessionis add. (cf. p. 102), p. 223, 7. aliquantisper, 11. mulciri om., cum A 3. 4 p. 177, 22. merore subdebat, p. 184, 20. Columbanus, cum A 3. B p. 155, 25. 177, 9. 178, 13. 183, 20. 195, 21, cum A 4. B p. 160, 6 (cf. p. 103), cum A 3. 4. B p. 179, 12. 180, 3. 2) P. 155, 26. micantem] dolosam, p. 184, 24. cantus] tempus, p. 203, 5. exubias] reliquias, p. 223, 7. hortatur] tracta(t postea add.), 18. praesidio] studio. 3) De eorum fato certum nuntium non acceperam (p. 103, 40), sed eos superesse asseruerunt Cipolla et Frati, 'Rivista di Filologia' XXXII (1904), p. 438—441.

B 1d***) _Codex Florentinus bibliothecae Laurentianae inter conventus suppressos n._ 302, _saec. XII/XIII, fol._ 242—248′, _olim monasterii Vallis umbrosae (n._ 662. 3_), idem, quem olim frustra quaesiveram (p._ 107, _n._ 1_), mutilus desinit p._ 182, 23. noctę hac discesserunt, _foliis excisis._

B 1d^{1}) _Codices Florentini bibliothecae Laurentianae, olim Aedilium Florentinae ecclesiae n._ 137, _saec. XII, fol._ 191—195′, _et_

B 1d^{2}) _Aedilium n._ 134, _saec. XII/XIII, fol._ 179′—182′, _I, c._ 2—11, _tantum continent, desinentes in verbis:_ Reversus patri renuntiat _(p._ 172, 6_), neque quicquam periit._

B 1d^{3}) _Codex Florentinus bibliothecae Laurentianae Plut. XX, cod._ 2, _saec. XII/XIII, fol._ 219′—221, _I, c._ 2—6, _exhibet, desinens in verbis:_ esuriem nesciat in evum _(p._ 163, 23_)._

In codicibus B 1d**. d***. $d^{1.\,2.\,3}$ _capita neque praescriptionibus neque numeris distincta sunt, nisi quod in_ B 1d** _numeros I—VIII postea librarius quidam margini adiecit, ut lectiones distingueret. Versus in quinque libris p._ 153, _l._ 1—18. _desiderantur omnesque eadem interpolatione laborant:_

_p._ 154, 6. iam] et ne iam B 1$d^{1.\,2.\,3}$; eneia B 1d**; ænеia B 1d***.
Codex B 1d** _cum_ B 1d* _(p._ 107, 19_)_ Spissiam _depravavit in_ passiam, _dum reliquorum nullus eo usque pervenit._

B 1h^{1}) _Codex Florentinus bibliothecae nationalis II, I,_ 412 _(Badia n._ 1_), saec. XI. in., fol._ 122′—128′, _olim abbatiae S. Benedicti Florentinae, cui ob inferiorem folii_ 124. _partem excisam quattuor textus nostri paginae (inter pag._ 163, 16. _et_ 169, 19_) totisque foliis excisis p._ 187, 3. |fra terminus _ad p._ 202, 2. resederet _et p._ 209, 20. dicebatur _ad p._ 217, 14. adversus fratrem _desunt, et_

B 1h^{2}) _codex Romanus bibliothecae Casanatensis (Minervae) n._ 719 _(B I._ 4_), saec. XI, fol._ 205—213′, _cui I,_ 22. _deest,_

librum I. absque epistula et laterculo capitum continent, sed praescriptiones capitum adsunt in illo fere omnes neque vero c. 2, _in hoc pleraeque, ultimaque in_ B 1h^{1} _legitur haec:_ De ingressu eius in Italiam ad Agilulfum _(pr. m. corr. ex_ Agiulfum_)_ regem. XXXIII. _In utroque et p._ 152, 12. _pro_ dictorum _male scriptum est_ doctorum _et prior capitis_ 2. _pars deest ad p._ 153, 22. praepollet, _sed abbatem Benchorensem p._ 158, 15. B 1h^{1} Comogellum _nominavit, alter_ Similem. _Dum_ B 1h^{1} _per homoeoteleuton post_ rete _p._ 172, 10. opposuit _ad_ 11. rete _omittit, deterior codex_ B 1h^{2} _hiatum proprio Marte supplevit hoc modo:_ rete iniecit, quod mox sic est impletum piscibus, ut vix.

B 1h^{3}) _Codex Lucensis bibliothecae capitularis IX. F, saec. XII/XIII, fol._ 127—129, _libri I. c._ 1—5. _ultimumque caput_ 30. _a verbis p._ 223, 23_:_ Porro beatus Columbanus _continet, sed prior capitis_ 2. _pars desideratur sicut in_ B 1$h^{1.\,2}$ _diesque emortualis p._ 223, 25. _adnotatus est_ VIII. _Kl. Dec. pro_ VIIII, _sicut in_ A 2. 3′*.

B 1h^{4}) _Codex Romanus S. Iohannis in Laterano A_ 81, _saec. XI, fol._ 205′—218, _item priorem c._ 2. _partem praetermisit; cf. A. Poncelet, Catal. Rom. (_1909_) p._ 77.

Celeberrimum illud Livii dictum, quod cui libro attribuendum sit ignoramus (cf. p. 156, _n._ 1_), L. Traube, 'Neue und alte Fragmente des Livius' ('S.-B. der Münchener Ak. d. Wissensch., phil.-hist. Kl.'_ 1907, _p._ 108_), potius ad Ciceronem referri voluit, qui similiter in actione prima in Verrem II,_ 4_:_ nihil, _inquit,_ esse tam sanctum, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. _Hic vero de pecunia agitur neque de libidine, contra quam solam Columbanus pugnavit, cumque etiam coniectura viri acuti lectione prava codicis inferioris auctoritatis_ A 1b* _fundata hac:_ ut Tullius _pro_ utulius vel tucius _aegre sustineri possit, in Livio standum mihi videtur esse; cf. 'N. Arch.' XXXIII, p._ 232.

Quae versibus primi carminis 11*sqq.* (*p.* 225, 2*sqq.*) *Ionas cum sanctis comparavit* aureum caput *et mox argenteum et aeneum regnum, ex Daniele II,* 38*sq., deprompsit. Deinde Te Deum memoria retinens versus* 49*sq. composuit:* Chorus — prophetarum, Martyrum candidatus; *cf. W. Meyer, 'Das turiner Bruchstück der ältesten irischen Liturgie'* (*'Nachr. d. Götting. Ges. d. Wissensch., phil.-hist. Kl.'* 1903, *p.* 201).

VITA WALARICI ABBATIS LEUCONAENSIS.

1*a*) *Codex Bruxellensis n.* 7461, *saec. XIII, cuius p.* 159. *memini, V. Walarici p.* 338—350. *continet neque p.* 238—250.

5) *Codex Atrebatensis n.* 573 (*antea n.* 462), *saec. XIII, fol.* 136—138′, *cum* 2 *necessitudine quadam coniunctus videtur esse* (*p.* 167, 17. inclusus), *sed librarius textum passim retractavit in honorem sancti*[1] *et ut sermonem expoliret*[2] *nec a gravioribus interpolationibus abstinuit*[3] *nec ubique auctorem recte intellexit*[4], *etiam scientiam suam medicinae ostentavit*[5], *alia plane omisit* (*p.* 168, 25. De — 30. imperabat, 33. nam — 35. gradiebatur). *Folio deperdito desunt p.* 161, 33. imponen[tes — *p.* 164, 16. nobilitate nata?]lium et moribus decoratus, *itemque omnia quae p.* 169, 24. *post* vestigia. Cum autem predictus puerulus | *sequebantur.*

6) *Codex Monasteriensis n.* 214, *vol. II* (*n.* 21), *saec. XV, fol.* 2—6′, *prologo caret idemque retractatus ex exemplari pendet classis* 4, *nam librarius p.* 174, 11. *Blitmundi meminit his verbis:* donec aspiratio divina successorem ei suscitavit Blidmundum, quem famulus Dei, ut superius diximus, ab infirmitate sua curaverat (*cf. p.* 174, 29).

Loci c. 3 (*p.* 162, 7—12. Crescente — plenus) *et c.* 8 (*p.* 163, 29. et inter — eloquiis) *ex V. Fursei c.* 1. 2. *monente W. Levison expilati sunt verbaque c.* 10 (*p.* 164, 9) post discessum beati viri *Additamentum Nivialense ducunt Vitae illi adnexum.*

VITA LUPI EPISCOPI SENONICI.

Vitam Lupi ad duos saeculi XI. codices 1*a.* 2*a unumque saec. XIII.* 3*a olim edideram, qui inter se admodum discrepabant coloremque auctoris saeculi IX. servare videbantur, sed priusquam tomum absolvi, in textum vetustioris aspectus* 2 (*cod. Monac. n.* 4618, *saec. XII*) *incidi, de quo in Addendis disserui p.* 777*sq., atque felici casu postea contigit, ut vel codex saec. IX. reperiretur ad tertiam classem pertinens* ($3a^{1}$), *quae per librum tantae antiquitatis ex infimo loco fortasse in principem sublimatur. Adde, quod etiam secundae classis novus liber emersit non despiciendus* (2*), *dum qui praeterea adiciendi sunt codices nulla auctoritate fruuntur.*

2*) *Codex Maihingensis bibliothecae principis ab Oettingen-Wallerstein I,* 2 (*Lat.*). 4⁰. 6, *saec. XII. in., fol.* 140—147′.

2*a**) *Codex Ebroicensis L* 37, *saec. XIII, antea coenobii Lirensis, fol.* 54—54′, *singula tantum capita continet, quae enumeravit W. Levison supra p.* 584.

$3a^{1}$) *Codex Vindobonensis n.* 420 (*Salisb.* 39), *saec. IX, fol.* 79—85, *n. XVII.*

$3a^{2}$) *Codices Bruxellensis n.* 207—208 (*Van den Gheyn n.* 3132, *vol. I*), *saec. XIII. in., fol.* 197—199, *et*

$3a^{2*}$) *Londiniensis Musei Britannici inter Harleianos n.* 2800, *saec. XIII. in., legendarii Arnsteinensis vol. I, fol.* 253—254′, *textum quidem eodem modo transponunt,*

1) *P.* 161, 13. predicti] enim puerulus huius bone indolis 5. 2) *P.* 161, 16. cepit sanctam diligenter frequentare ecclesiam. Et dum ibi mentis acie choros intenderet psallentium 5. 3) *P.* 166, 8. ipsius] erat in territorio Ambianensi *add.* 5. 4) *P.* 166, 5. pisciferae Somminae] piscium multitudine copiosus 5, *qui* Somminae *pro* summae *accepisse videtur.* 5) *P.* 168, 14. habens venenosum apostema in oculo, quod medici obtalmiam vocant. Cumque 5.

quo eum in 3a transpositum esse monui (p. 179, 42), sed minime p. 180, 26, hiant, sicut 3a, atque ex altero exemplari pendent eo pluribus mendis inquinato[1].

3a[3]*) Codex Monasteriensis n. 214, vol. IV (antea n. 23), saec. XV, legendarii magni Bodecensis vol. VIII, fol. 10'—12', textum quidem eodem modo transpositum exhibet cuius memini (p. 179, 42) neque p. 180, 26. hiat, sed librarius sermonem totum retractavit atque gemmam illam p. 184, 28. etiamtunc extare his verbis asseruit:* Que gemma usque hodie inter reliquias sanctorum diligentissime conservata satis evidenter indicat presentibus atque futuris, quanta fuerint merita preclari antistitis. *Capita 28. et 29. adsunt quamvis immutata textusque ita desinit:*

> digna remuneracione ab ipso donatus miraculis et virtutibus innumeris secundum diversas infirmitates hominum clarescere cepit, annuente domino nostro Iesu Christo, qui coronis et laudibus glorificat sanctos suos in secula. Amen.

4c) Codex Lipsiensis bibliothecae urbanae n. 196 (Rep. II, fol. 59a), saec. XII, olim monasterii Altahensis inferioris, fol. 112—113', hiat a p. 181, 9. Domino *ad p. 186, 3.* in cumulum, *duobus foliis excisis, desinitque sicut libri 4a. b p. 187, 27. in verbis:* diem anastasis suscitandus a Domino, qui vivit et regnat in saecula. Amen. *Textus codicum 4 artissime cum classe 2 coniunctus est (p. 179, 13.* avunculis, *p. 186, 5.* eurora*) et 4c p. 187, 20.* frag : osos *(ras.* r*) exhibet cum 2*; utramque classem in ultimis capitibus inter se convenire iam olim scripseram (p. 178, 30).*

Praeterea in catalogis codices nonnulli afferuntur, de quorum textu non constat:

Aurelianensis n. 346 (295), saec. X, olim Floriacensis, p. 10: In Christi nomine incipit vita sancti ac beatissimi Lupi episcopi Senonicae civitatis. Prologus. Sanctorum gesta calamo[2],

Claromontanus n. 149 (85 — A. 10), saec. XIII, fol. 97, qui p. 179, 11. sanguinis *habet*[3] *cum 1a,*

Rotomagensis n. 1393 (U 102), saec. XII/XIII, olim Gemeticensis, fol. 123'[4].

Postquam in codice 2 vestigia memorabilia prisci sermonis detexi, veluti funxit *pro* functus est *(p. 180, 1), eo plura e vetusto codice 3a*[1] *eruta sunt (p. 181, 9.* exortavit, *p. 181, 34.* tantaque terror*) idemque solus p. 183, 21.* Lupone *pro* Lupo *posteris tradidit, declinationem scilicet saeculo VIII. usitatam*[5]*, cui etiam hunc auctorem attribuere nunc malim neque saec. IX, quod olim anteposueram. Argumenta vero, quibus fides auctoris in dubium vocatur, inconcussa subsistunt multoque ante me auctoritas eius suspecta erat.*

Sane omnes codices 3 ut locum quem dixi transponunt, ita eisdem locis archetypi mendis laborant, quae per libros 1a. 2a emendari licet:

- p. 184, 1. Recepto itaque decore ecclesiastico, suo rex praecepit interesse convivio] R. i. d., ecclesiasticos suos r. p. i. c. *3a. a*[1]*;*
- 7. Andesagina locum] ande | sacenaculum *3a*[1]*;* andesa cenaculum *3a; cf. p. 182, 19:* Andesagina*;*
- p. 186, 19. Briennone] pridie nono *3a; om. 3a*[1]*;*
- 20. praedicationibus] *ex* praediorationibus *3a. a*[1]*,*

et praecedente in confabulatione *p. 184, 21. verba* severus in correptione *omittunt. E contrario autem reliqui libri 1a. 2a p. 180, 16. post* dilectio *additamentum codicum 3a. a*[1] *omiserunt hocce:* et in reliquiis exornandis praeclara intencio, *quod in textum*

1) *Uterque et p. 179, 3.* inquid *omisit et p. 180, 26.* amplius vini modio non haberet, cum, *habentque lectiones communes has: p. 179, 5.* et] ac, *7.* posteris profuturum] futurorum, *p. 187, 27.* anastasi] in extasi. 2) *'Catalogue général des mss. des bibliothèques publiques de France, départements', formae octavae XII, p. 190.* 3) *Ib. XIV, p. 53.* 4) *Ib. I, p. 376; A. Poncelet, Analecta Bolland. XXIII, 206.* 5) *Conferas declinationem nominis Galli, SS. rer. Merov. IV, p. 229.*

admittendum est, itemque haud paucis aliis locis soli codices tertiae classis labentibus libris 1*a*. 2*a* *genuinum textum posteris tradiderunt:*

p. 180, 9. crederetur merito] 1*a*. 2*a*; *haec om.* 3*a*. a^1: *expungas interpolata ad verbum auxiliare supplendum;*
p. 183, 8. ecclesiae Senonicae] 1*a*. 2*a*; ecclesiae sancti Stephani 3*a*. a^1: *auctor studio ecclesiae maioris S. Stephani tentus (p.* 177, 26*) hic sicut alibi eam celebrasse credendus est;*
13. humilitate flectitur] 1*a*. 2*a*; in adflictionem *(*in *om.*, afflictione 3*a)* fl. 3*a*. a^1;
25. illius] pontificis *recte add.* 3*a*. a^1; *omissum in* 2*a*, *quia idem vocabulum paulo ante praecedit (l.* 24*)*; ab eo 1*a*;
p. 187, 1. locum livisset *(ita* 2*. 2*a*; linivisset 1*a)* doloris] 1*a*. 2*. 2*a*; locum misisset doloris 3*a*. a^1, *recte: 'mittere' sensu francogallico pro 'mettre';*
3. evoluto curriculo] 1*a*. 2*a*; evoluta curricula *recte* 3*a*. a^1: *est acc. absolutus.*

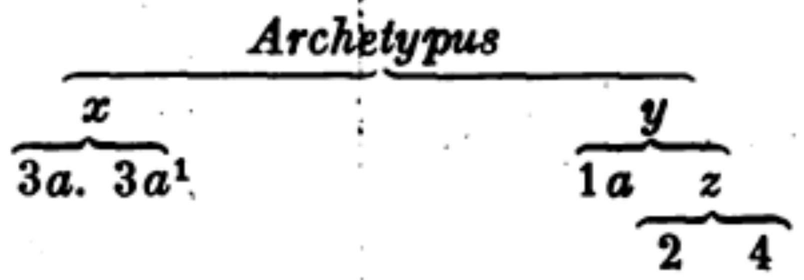
Itaque in codicibus 1*a*. 2*a* *textus sermonis expoliendi causa recognitus est, qui legibus grammaticae parum respondebat, auctorque ipse in scribendo parum exercitatus p.* 185, 24. *pronomini relativo accusativum attribuisse videtur commotus praecedente vocabulo, ad quod illud spectat. Codices igitur primae et secundae classis ex exemplari immutato pendent, quod in universum* 1*a* *melius servasse videtur:*

p. 184, 17. inlesa apotheca] inl(a)esum apothecum 1*a*. 3a^1,

nonnumquam vero secunda quoque classis praestat:

p. 182, 4. in magna gloria] 1*a*; inmane gloriae 3a^1; inmani gloria 2. 2*. 2*a*.

Cum denique classem 4 *cum* 2 *convenire supra scripserim, necessitudo inter singulos codices intercedens hoc iam stemmate*[1] *illustratur:*

Patet autem nunc ea quae in classe prima desiderantur ultima capita 28. *et* 29. *ad primigenium textum pertinere.*

Discrepantiam lectionum variantium infra collegi codicum 2* *et* 3a^1, *quos W. Levison contulerat, sed orthographica minoris momenti, veluti* ae *pro* e *(*aeditum, aelimosinis*)*, e *pro* i *(*antestitem, genetricis, relegionis, adstetit*)*, o *pro* u, ci *pro* ti, p *pro* b, s *pro* ss *et vice versa, denique praepositiones non adsimilatas non attuli.*

p. 179, 1. *praescr.* Inc. vita beatissimi Lupi episcopi Senonicae urbis 2*, VIII. K. Octb. natl. sancti Lupi 3a^1.
2. Rafahel 3a^1; Raphahelem 2*.
6. Hilarionis 2*. 3a^1.
7. stillo *pr. m.* 3a^1.
(p. *om.)* profuturo 3*a*. a^1.
10. pro suis famulis 3*a*. a^1.
11. sanguine 2. 2*. 3*a*. a^1.
regale 3a^1.
12. concitius 3a^1.
amni Ligeris 2*. 2*a*. 3*a*; an mulieris 3a^1.
provinciam Aurilinensium 3a^1.
13. Austrehildis 3*a*. a^1.

p. 179, 13. Aiga *recte* 3*a*. a^1; *cf. Förstemann, 'Namenbuch' I, col.* 48.
avinculis *pr. m.* 2*; avunculis 2 *et m. al.* 2*; ab incolis *recte* 3*a*. a^1.
15. enutritum] oratritum 3a^1.
expleta *(om.* t.*)* 3a^1.
17. in eo lampada] inelampa 3a^1.
gratiae ita] *om.* 3*a*. a^1.
18. scola] colo 3a^1.
flores 3a^1.
ac] a 1*a*. 2. 2*. 3*a*. a^1.
facundia 2*; feconde 3a^1; fecunde 3*a*.
19. antestis 3a^1.
20. Autisioderensis 2*; Authisidiorensis 3a^1.
21. praedictum] *om.* 3*a*. a^1.

1) *G. Vielhaber, Analecta Bolland. XXVI, p.* 44, *classem tertiam inter secundam et primam collocans primamque cum quarta coniungens, ut me corrigere voluit, ita et ipse a recta via haud mediocriter aberravit atque de novo propheta dubitari posse statim monueram, 'N. Arch.' XXXIII, p.* 22.

p. 179, 22. officium $3a^1$.
mancipari 2*. $3a^1$.
23. persolvere] *om.* 3*a*. a^1.
24. cantis $3a^1$.
atque *(corr. ex* aque*)* rigorem $3a^1$.
25. donare $3a^1$.
martyrum sepulchra 2*. 2*a*.
26. afflictorum] fractorum *recte* 3*a*. a^1.
conpatere *bene* $3a^1$.
sectari 2*.
caritatem $3a^1$.
28. *eadem turbatio in* 3*a*. a^1.
percurrerit $3a^1$.
amor] amodo $3a^1$.
p. 180, 1. glomerata 2*. 3*a*. a^1.
Sennonas $3a^1$.
functus est] funcxit $3a^1$; funxit 2. 2*.
2. cathedra $3a^1$.
susceperet $3a^1$.
populis $3a^1$.
3. Sennonicae $3a^1$.
auribus *recte* 1*a*. 2. 2*. $3a^1$.
regiis $3a^1$.
unianimiter $3a^1$.
4. pontificale $3a^1$.
6. Sennonicis $3a^1$.
vel] et 2*. 2*a*.
8. doctrina sancta 3*a*. a^1.
tubicenem 2*; sincerum $3a^1$.
9. crederetur merito] *recte om.* 3*a*. a^1; *v. supra p.* 829, 3.
10. Nocte quodam $3a^1$.
11. antistis 2*.
cumque] que *om.* $3a^1$.
hostium $3a^1$; esset *add.* 2*.
12. ingressu $3a^1$.
13. avulse *(ita pr. m.)* r. sanctae p. hostia $3a^1$.
14. fatiae $3a^1$.
16. scs̄ $3a^1$.
et — intencio *recte add.* 3*a*. a^1; *v. supra p.* 828, 43.
17. qui $3a^1$.
19. *(*in *om.)* benivolus $3a^1$.
20. quia] quę $3a^1$.
Paulo] *om.* 2*.
volunt pie] $3a^1$.
22. derationis $3a^1$.
aculeos 1*a*. $3a^1$.
ipse 3*a*. a^1.
24. inimicis $3a^1$.
25. namque] *om.* 3*a*. a^1.
plures 2*a*. $3a^1$.
26. convocasset] *deficiente codice* 3*a*, *ad p.* 183, 5. *iam plenius adnotavi* $3a^1$.
modium 2*. 2*a*. $3a^1$.
p. 181, 1. crebro $3a^1$.
poculis *recte* 2. 2*. 2*a*. $3a^1$.
2. Iesus] *om.* 1*a*. 2. 2*. $3a^1$.
3. pmonuit considerate $3a^1$.
p. 181, 4. pascet $3a^1$.
illa] ut *add.* 2*. $3a^1$.
5. tribuat 2*. 2*a*. $3a^1$.
6. quingentis v. modiis vigenti pl. inpositiis proximus iam dicte $3a^1$.
7. prophete $3a^1$.
9. exhortatus est] exortavit *recte* $3a^1$; exhortatur s. 2*. 2*a*.
10. adferre $3a^1$.
11. Brunihilde $3a^1$.
12. Cumque] *ras.* que $3a^1$.
*(*regius *om.)* auleus $3a^1$.
13. inlustris 2. 2*. $3a^1$.
comis Aurilianensi*(*bus *superscr.)* civitate qui m. $3a^1$.
sancti viri $3a^1$.
15. virum] vir *pr. m.* $3a^1$.
detrahere $3a^1$.
16. Volosiam 2*. 2*a*. $3a^1$.
17. inmodorate $3a^1$.
18. inpetu $3a^1$.
tubam $3a^1$.
homini $3a^1$.
19. omnem malum $3a^1$.
20. ancillam $3a^1$.
21. alieni $3a^1$.
22. veraciter] 2*. $3a^1$.
23. Nam quia ipsam] 2*; Nam qua ipse $3a^1$.
24. agnovera $3a^1$.
pura $3a^1$.
25. exinde hominibus $3a^1$.
quia] quae $3a^1$.
26. sategebat $3a^1$.
hominibus] om:::|nibus, *ras.* ni $3a^1$.
27. potest, que testis inviolata $3a^1$.
28. deridebat $3a^1$.
29. dum] Tunc $3a^1$.
30. Burgundia $3a^1$.
cepisset 2*. $3a^1$.
Blidebodem] 2*; Blindobodo $3a^1$.
31. Semonicam $3a^1$.
cepissent 2*.
32. protomartyris 2*; protimartyris $3a^1$.
33. constituta $3a^1$.
34. tantaque terror *recte* $3a^1$.
35. se] *om.* $3a^1$.
36. quae $3a^1$.
Moysaico 2*; Moyse dō cum ad $3a^1$.
37. sunt et haec $3a^1$.
cuius] cum $3a^1$.
p. 182, 1. confitentibus $3a^1$.
clyppeo aut 2*; clypeo ut $3a^1$.
3. regnum $3a^1$.
4. potente $3a^1$.
dignitatis 2. 2*.
inmani gloria 2. 2*. 2*a*; inmane gloriae $3a^1$.
praepollente $3a^1$.
duce $3a^1$.
5. a] *om.* $3a^1$.

p. 182, 6. studiret $3a^1$.
Sennonis $3a^1$.
iracundie flamme $3a^1$.
7. nimium ferens 2*. 2*a*. $3a^1$.
obviam] *om.* $3a^1$.
8. civitatem 2*. 2*a*.
Dei sanctum 2*. 2*a*. $3a^1$.
9. semper oboedire $3a^1$.
10. enim] *om.* $3a^1$.
12. sancto] viro *add.* 2*. 2*a*.
13. muneratus] subvenire *add.* $3a^1$.
14. Medig(i *superscr.*)selo $3a^1$.
Remedii *recte* $3a^1$.
tennen $3a^1$.
15. cupiens $3a^1$.
Is 2*. $3a^1$.
itaque] nefarius felle commotus *recte add.* 1*a*. 2. 2*; nafaria fellia commotus *add.* $3a^1$.
16. fel commotus sanctum Dei (L. ep. *om.*) $3a^1$.
17. exillio *pr. m.* $3a^1$.
quendam Neastrie noncupante $3a^1$.
Vinemaco 2*. 2*a*; Vimenao $3a^1$.
18. tradico rege duce p. $3a^1$.
Bosone $3a^1$.
villam 2*. 2*a*.
qui d. Ande(sagin *in rasura*)ae $3a^1$.
19. Aucia] 2*; Auva $3a^1$.
decurrionibus $3a^1$.
20. culta] dicta 2*.
21. Vir Domini eo dum venisset in loco $3a^1$.
eum] eundem 2*. 2*a*.
22. solatium $3a^1$.
exempla recordans $3a^1$.
23. officio] chophino $3a^1$ *cum Vulg.*
24. ad] *om.* $3a^1$.
25. sub] *om.* $3a^1$.
26. vitale uncxit $3a^1$.
adhuc] adumius $3a^1$.
27. detenebatur (detin. 2*) in laqueo 2*. $3a^1$.
sanctum $3a^1$.
inluminavit $3a^1$; humiliavit 2. 2*. 2*a*.
p. 183, 1. Senonicae 2. 2*; Sennonici $3a^1$.
pmoti, dolentes sibi adreptum $3a^1$; arreptum 2*. 2*a*.
2. impie 2*.
in basilicam $3a^1$.
Remedii $3a^1$.
3. Medigiselum $3a^1$.
prodictionem $3a^1$.
acerva $3a^1$.
4. mortem si quis infelix $3a^1$.
spatium paenitendi in cloaca descendit :::::::: (*m. al. corr.* inferni) $3a^1$.
5. Tricassina 2*; Trigasina $3a^1$.
Vinbaudus *et add.* abba $3a^1$; *in* abbas *redit* 3*a*.
ad basilica: (*ras.* m?) $3a^1$; in basilica 2*. 2*a*.

p. 183, 6. sancti Lupi antique praesulis, qui $3a^1$.
corpore] *om.* 3*a*. a^1.
eadem $3a^1$.
civitatem] urbem 2*.
7. fundens $3a^1$.
officio 1*a*. 2*. 2*a*.
mirabile $3a^1$.
8. Senonicae] sancti Stephani (Ste:phani, *ras.* p) *bene* 3*a*. a^1, *v. supra p.* 829, 5.
9. Vinibaudum $3a^1$.
10. Cloth. 2*.
intenta] percepta 3*a*. a^1.
quatenus 2*. $3a^1$.
11. a] *om.* $3a^1$.
13. humilitate] in adflictionem $3a^1$.
14. in amore $3a^1$.
Vinibandus $3a^1$.
15. pergit 2*. 2*a*.
Videntes] etiam *add.* 3*a*. a^1.
16. pariter] *pr. m. superscr.* $3a^1$; *om.* 1*a*.
conloquentes etiam alterutrum 3*a*. a^1; a. loquentes e. 2*. 2*a*.
Venebaudus $3a^1$.
condolens] iam dicti antestitis *add.* $3a^1$.
17. paenuriam $3a^1$.
Ad haec b. $3a^1$.
18. istius m. p. 3*a*. a^1.
19. electis] caelestis $3a^1$.
dignabitur 2*.
Qui — 20. hominibus] *om.* 3*a*. a^1.
21. Vinibaudus $3a^1$.
Lupone *recte* $3a^1$.
remeans et regis obt. ipsum antestitem praesentatur *recte* $3a^1$.
22. Rex] autem *add.* 3*a*. a^1.
procerum] populi 3*a*. a^1.
gratulatur (*corr. e* glat. 2*) 2*. 2*a*.
23. praesentia 2*. 2*a*; praesentiam $3a^1$.
contemplatus quae est $3a^1$.
et] ut 2*.
duritiam $3a^1$.
24. in terram 2*. 2*a*; ad terram 3*a*. a^1.
prosternens $3a^1$.
25. illius] pontificis *recte add.* 3*a*. a^1; *v. supra p.* 829, 8.
beatum] episcopum *add.* 3*a*. a^1.
26. intunsus $3a^1$.
capillo 2*. 2*a*.
abstinentia 2*. 2*a*. 3*a*. a^1.
comulanda *recte* 3*a*. a^1.
rigorem 2*. 2*a*.
27. in gemitum] 2*; in gemitu 2*a*. $3a^1$.
esse] *om.* 2*.
28. huius penuriae] in h. penuriae (*ita* $3a^1$; penuria 2*. 2*a*) 2*. 2*a*. $3a^1$.
accusatores 2*.
30. honore] mure $3a^1$; more 3*a*.
detondi] 1*a*. 2*; detondere 3*a*. a^1.
p. 184, 1. ecclesiasticos suos *falso* 3*a*. a^1; *cf. p.* 828, 36.

p. 184, 4. munerum multorum] 1*a*. 3a^1; mult. mun. 2*. 2*a*.
5. congeriae 3a^1.
profutura 3*a*. a^1.
ad civ. redire propriam, sed postquam vir sanctus Dei 3*a*. a^1.
6. Sennonas 3a^1.
7. ande | sacenaculum exilii 3a^1.
merito 3*a*. a^1.
8. paradyso illo 2*.
9. inclyti 2*. 3a^1.
Vinebaudus 3a^1.
10. pertransiret 2*.
Parius *(corr.* Parisius*)* cum m. 3a^1.
11. ergastolaribus ang. trusis 3a^1.
12. obvia 3*a*. a^1.
13. sanctum 3a^1.
Milidune 3a^1.
14. inmanem] 3*a*. a^1; inmane 1*a*. 2*.
16. in oratione] 2*. 2*a*. 3a^1.
fulmen] 2*; flumen 3a^1.
Ilico] illud 2*. 2*a*; Illo 3*a*. a^1.
17. extingitur *pr. m.* 3a^1.
inlesum apothecum *recte* 3a^1; *v. supra p.* 829, 18.
18. meritum sacerdotis conlaudatur *(pro* agn.*) in marg. inf. suppl.* 2*; cognoscitur 3*a*. a^1.
pontifice 3a^1.
Vinebaudo 3a^1.
19. Sennoniciae 3a^1.
fletibus plurimis pre gaudio 3a^1.
20. intra eadem propria 2*; intra: *(ras.* t*)* aedem p. 3a^1.
antistis *pr. m.* 2*; antestis 3a^1.
21. severus in correptione] *om.* 3*a*. a^1.
exoratione 3a^1.
22. discretione] 3*a*. a^1; dissertione 1*a*. 2. 2*.
confortebat 3a^1.
24. tempore *recte* 3*a*; tempr̄ 3a^1; nullumque — vacuum *e V. Martini* c. 26, 2, *pendent.*
25. Quadam — dominica 2*. 2*a*; Quadam — dominico 3*a*. a^1.
obordine *corr.* obordone 2*; hoc ordine 3*a*. a^1.
eucharistice 3a^1.
26. sacerdotale 3a^1.
27. calicę 3a^1; calicem 2*. 2*a*. 3*a*.
28. Domini] Christi 2*. 2*a*.
pulcherimo 3a^1.
29. diutinus 3*a*. a^1.
Senonis 2*; Sennonas 3a^1.
reliquias 3a^1.
p. 185, 1. pignera 2*.
palatium 2*. 2*a*; pallationem *(pro* palatio ē*)* deportata 3a^1.
2. manibus *recte* 3a^1.
3. Audita 3*a*. a^1.
4. Cloth. 2*.

p. 185, 4. dulcidinem 3a^1, *et sic infra.*
5. deportare] 1*a*. 2*. 3a^1.
ubi sepius eum d. 2*.
6. Sennonica 3a^1.
8. at] Ad 3a^1.
Ponte Syriaca 3a^1; Pontem Syriacum 2*.
in] *om.* 3a^1.
10. quod] quem d. p. sic g. 3*a*. a^1.
gr. D. referens gaudendo recepit 2*. 2*a*.
gaudendo] sic *add.* 3a^1.
13. sitem 3a^1.
iussi*(t superscr.)*que 2*.
ministrum 2*. 3*a*. a^1.
14. signatum plumacium, quod suo capiti substernere consueverat, strictim 2. 2*; signato plumicio suo subserrato *(*cap. *om.)* strictim 3a^1.
15. vasculo 3a^1.
veternum] 1*a*. 2*; veteranum 3*a*. a^1.
16. claro] 3a^1; clara 2*. 3*a*.
lapide 3a^1.
infudit] effulsit 3*a*. a^1.
19. circuiret 2*. 3*a*. a^1.
20. moeniae 3a^1.
21. extrenuo 3a^1.
clero 2* *(corr.* clerus*)*. 3*a*. a^1.
22. conpeteret 3a^1.
23. Quadam] igitur *add.* 2*. 2*a*.
Remedii 3a^1.
24. intra 2*.
audivit, quos adulterare cum mul. vellent *recte* 3*a*. a^1, *v. supra p.* 829, 14; audivit, quos adulterari cum m. velle audiens 2*. 2*a*.
25. praesentiae 3a^1.
eis] 2*.
26. distinatum 3*a*. a^1.
27. per *(*sanctas *om.)* orationibus 3a^1.
breviatim 3a^1.
28. orationem] in oratione 3a^1.
effundit 2*.
sancti St. signum 3*a*. a^1.
manum 3a^1.
matutinis laudibus] 3*a*. a^1; matutinas laudes 2*. 2*a*.
29. clerus conveniens] clericorum mens 3*a*. a^1 *(*cleric:orum, *ras.* l*)*.
*(*in *om.)* eorum 3a^1.
30. signis 3a^1.
sonitum 1*a*. 3*a*. a^1; sonitus 2*. 2*a*.
30. sanctitas cum dextera] *om.* 2*. 2*a*; surgerent *(e corr.* surgeret 3a^1*)* dextera *recte* 3*a*. a^1.
31. solvent *recte* 3a^1.
p. 186, 1. Expleta] que *add.* 2*. 2*a*.
ab eo] 1*a*; a sancto 2. 2*; a quo 3*a*. a^1.
exordium 3*a*. a^1.
per pacientia 3a^1.
3. stillo 3a^1.
4. Arlifridus 3a^1.

p. 186, 4. eum casa $3a^1$.
Diptiacum villam 2. 2*; Titiacum villam 2*a*; Tigitiacho villa $3a^1$.
5. offerret 1*a*. $3a^1$.
eurora 2. 2*. 2*a*; ea vero hora 1*a*. 3*a*. a^1.
vicum 2*. 2*a*.
6. caelo 2*. 2*a*. 3*a*. a^1.
sonitum $3a^1$.
equo et sedens diu in unum locum sicque diutinus (*cf.* p. 184, 29) 3*a*. a^1.
7. decantare aud. inter angelus (choros *om.*) $3a^1$.
8. assiduae erat in caelo $3a^1$.
10. hac per $3a^1$.
11. Sennonica 1*a*. 3*a*. a^1.
12. Vinibaudus $3a^1$.
13. pergit] et *add.* $3a^1$.
nuntiante] 2*.
14. Vinibaudum 3*a*. a^1.
intra 3*a*. a^1.
15. prolato 3*a*. a^1; dato 2*. 2*a*.
16. multum 3*a*. a^1.
(in *om.*) corporę $3a^1$.
quod 3*a*. a^1.
17. langueris $3a^1$.
lumina *recte* 3*a*. a^1.
19. iam] *om.* 3*a*. a^1.
Briennone] *om.* $3a^1$; pridie nono 3*a*.
20. sacerdotalem $3a^1$.
praedicationibus] ex praediorationibus 3*a*. a^1.
exhortato 2*; exortatum $3a^1$.
21. transmisit] 2*. $3a^1$.
virtus divina 2*. 2*a*. 3*a*. a^1.
22. demonstranda $3a^1$.
odorem] & dorem $3a^1$.
23. fraglabat 2*. 2*a*; flagravit 3*a*. a^1.
multis] a multis 2. 2*.
24. conpositum f. $3a^1$.
25. stillicidium 3*a*. a^1.
26. claustra sepulchri] 3*a*. a^1; antro sepulchri 2*.
27. congeriae $3a^1$.
28. corricolo *pr. m.* $3a^1$; m. per t. a. curriculum l. perdiderat 2*.
31. Bettola] 2*. 2*a*; Bettela 3*a*. a^1.
ebdomadam 2*; ebdomadę $3a^1$.
et acri dentium torqueretur] valde denencium (!) torquente $3a^1$.

p. 187, 1. sputum mixtum $3a^1$.
livisset] 2*. 2*a*; missiset *m. al. corr.* mississet $3a^1$, *et sic* 3*a*, *recte*, *v. supra* p. 829, 10.

p. 187, 2. igitur] *om.* 2*.
ibi deserviens] 2*. 2*a*; ibidem serviens 3*a*. a^1.
3. evoluta curricula *recte* 3*a*. a^1; *v. supra* p. 829, 12.
4. nullo 2*.
sanctum 2*. 3*a*. a^1.
6. Explicit] *om.* 2*. $3a^1$.
8. somnium] 2*; somnum 2*a*. $3a^1$.
instinctum $3a^1$.
diabolico 2*. $3a^1$.
9. (solum *om.*) modo $3a^1$.
conspicatam piliandrum $3a^1$; conspicata est poliantrum (*item infra*) 2*.
10. f. i. 2*. 2*a*; foeditum i. $3a^1$.
sanctum 3*a*. a^1.
12. propter votegissit de $3a^1$.
13. contracto n. compagine 3*a*. a^1.
cadacim 3*a*. a^1.
inflixit 3*a*. a^1.
14. expetito 2*; expeditum $3a^1$.
ad sanctum recepit $3a^1$.
15. geminata potentia, tam vindictam quam $3a^1$.
venia $3a^1$; odio 2*.
16. t. s. paralisi $3a^1$.
defferetur $3a^1$.
ad] $3a^1$.
18. glutinum soliditatis restaurare 2*.
sicque] *om.* 2. 2*. 3*a*. a^1; *expungas*.
19. propria r. est domo] $3a^1$; propriam r. est domum 2*.
Vinobaudi $3a^1$.
20. confrigosos $3a^1$; fragosos 2*.
grandos $3a^1$.
21. sepulchri $3a^1$.
portatur 3*a*. a^1.
23. inclytus $3a^1$.
24. requiae $3a^1$.
aula paradysi] *om.* 2*. 2*a*.
pro duplicata talenta *recte* $3a^1$.
25. iunctor carmine $3a^1$.
26. agmine 3*a*. a^1.
purporante robore *recte* $3a^1$.
27. beatam anastasi(ŏ *in rasura*) 2*; beata anastasin 3*a*. a^1.
28. agno] per dominum nostrum Iesum Christum *add.* 3*a*. a^1.
aureis] laudibusque 3*a*. a^1.
29. micante 2*; micantis astrifere, od. redolentis $3a^1$.
beatissimos] 2*. $3a^1$.
30. *in* triumphos *desinit* $3a^1$.
honor] *om.* 2*.

VITA AUSTRIGISILI EPISCOPI BITURIGI.

3*e) Codices Trecensis n.* 1, *saec. XIII. in., olim S. Mariae Claraevallensis, fol.* 86—90′, *et*

3*f*) *Divionensis n.* 640 (383[III]), *saec. XIII, olim S. Mariae Cisterciensis, fol.* 65—70, *textum* 3*d similem exhibent* (*p.* 191, 26. a Gundino, *p.* 196, 5. suum] demonstrare *add.*) *et Vitae* (*subscr.:* Explicit vita 3*e*, Explicit vita sancti Austegisíli episcopi et confessoris 3*f*) *Miracula subiciunt, praescr.:* Incipiunt miracula post eius obitum (post o. illius 3*f*) facta. *Haec autem retractata p.* 207, 26. *iam desinunt, sicut reliqui tertiae classis libri* (*p.* 190, 45), *clausulaque post extrema c.* 13. *verba:* pluribus vixit annis *addita est haec:*

> Multas preterea operatur Dominus virtutes per merita sancti Austregisili et operabitur in seculum, qui cum unigenito Filio suo et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen,

subscr.: Explicit de miraculis sancti Austregisili (episcopi *add.* 3*f*).

VITAE AMATI, ROMARICI, ADELPHII ABBATUM HABENDENSIUM.

2*) *Codex Monasteriensis n.* 214, *vol. IV* (*n.* 23), *saec. XV, legendarii magni Bodecensis vol. VIII, fol.* 256′—258. *V. Romarici, fol.* 258′—261. *V. Amati, fol.* 261—262. *V. Adelphii continet, textum scilicet* 2 *simillimum, quocum eadem verba omisit, eadem depravavit, sed pauca menda evitavit, ex altero exemplari exscriptus. Desinit p.* 228, 6. *in verbis:* ibidem reperit, *sicut ille.*

3*) *Codex Traiectinus n.* 391, *vol. II* (*Eccl.* 21), *saec. XV, Passionale Carthusiensium prope Traiectum inferius, fol.* 173—176, *praescr.:* Item tercia decima die (*Septembris scilicet*) sancti Amati abbatis et confessoris, *omisso capite primo, inc.:* Temporibus Dagoberti regis sicut *et q. s. Textus arta necessitudine cum* 3 *coniunctus, sed eo multo deterior est saepiusque hiat* (*p.* 216, 13. 16. 17); *desinit p.* 221, 17: salvandas (!) se esse non dubitant, prestante domino Iesu Christo, qui vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

5*a*) *Codex Parisiacus n.* 17 006 (*olim Fuliensium* 58, 5), *saec. XIII. in., fol.* 25′—28, *in praescriptione post* Amati abbatis *addit:* Item Idus Septembr., *sicut* 5 (*p.* 215, 40), *quocum etiam p.* 216, 2. *consentit* (*cf. p.* 214, 30), *textusque retractati speciminis causa afferam hunc locum p.* 221, 11:

> Igitur iam anni circulo completo, cum anniversarius eiusdem beati viri celebraretur et vigiliae noctis debita cum veneratione essent peractae, sed et corpus illius, ut supra diximus, extra ęcclesiam tegeretur, ipsa eademque nocte post matutinos cuidam revelatum est, ut *et q. s.*

VITA GALLI CONFESSORIS AUCTORE WALAHFRIDO.

Plurimis operis Walahfridi codicibus, quos ad textum recensendum adhibere potui, iam tomo absoluto p. 778. *duos Monacenses adieci; nunc novum agmen recentioris aevi succedat ex eadem bibliotheca aliisque erutum, sed omnino inutile.*

2*e*[1]) *Codex Stuttgartensis Bibl. fol.* 58, *saec. XII, olim Zwifaltensis, fol.* 76′—96, *praescr.:* Incipit praefatio Walefridi abbatis cenobii Augiensis in vitam s. Galli confessoris, *cum libris* 2*e.* 3*b p.* 296, 10. *habet* Quadraves, *et cum* 2*e. g*.* 3*b p.* 308, 3. *post* intravit *add.* in *neque vero alias cum tertia classe convenit et p.* 311, 7. *cum* 2*c subscripsit:* Explicit liber primus, *dum mox praescripta sunt:* Incipiunt tituli sequentis opusculi. *P.* 336, 27. *c. XLVII. incipit, praescriptio p.* 336, 37. *desideratur et subscripta sunt p.* 337, 3: Expl. liber II. *Peculiares lectiones deprehenduntur p.* 280, 25. suo] sancto, 280, 29 Domini] Dei, *p.* 282, 4. ultra] iuxta.

2*e*[2]) *Codex Monacensis n.* 12 642 (*Ranshofen* 42), *saec. XIV, fol.* 150—173, *cum praecedente praescriptionem exhibet fere eandem:* Incipit prefatio Walthfridi vene-

rabilis Augiensis cenobii abbatis in vitam sancti *(*Galli *m. al. in rasura)* confessoris Christi atque abbatis, *eandemque lectionem p.* 280, 25. sancto, *sed paulo post ad classem quintam transit (p.* 287, 9. 288, 2. 290, 5*), a qua mox iterum recedit, ita ut e compluribus exemplaribus textus coaluisse videatur. Laterculi capitum desunt; desinit p.* 336, 36. *in* offendant, *praetermissa auctoris oratione.*

2*g****) Codex Traiectinus n.* 390 *(Eccl. n.* 23*), saec. XV, olim Carthusiensium prope Traiectum inferius, fol.* 77—87, *desinit sicut* 2*g. g* p.* 310, 30. *Prologus et laterculus capitum desiderantur.*

3*b****) Codex Sangallensis archivi coenobialis n.* 12 *(*26*), saec. XII, olim Fabariensis, fol.* 41—87, *ex libro* 3*b pendet (p.* 285, 17. inter :::: plurimos 3*b***, sanctos *inserit* 3*b) eoque correcto (p.* 288, 6. super generationis huius filios 3*b*** *cum m. al.* 3*b). Utrumque librum continet, sed praescriptio p.* 280, 18*sq. deest, duobus versibus vacuis relictis.*

5*b***) Codex Monacensis n.* 17 137 *(Scheftlarn* 137*), saec. XII, fol.* 152—167′, *cum* 5*b convenit (p.* 330, 13. reductus fuisset*), quocum in subscriptione p.* 337, 3. *habet:* secundus libellus. *Prologus et laterculi capitum desiderantur.*

5*d) Codex Monacensis n.* 23 846 *(ZZ.* 846*), saec. XV, fol.* 167′—206′, *praescr.:* Incipit prefacio de vita beatissimi Galli confessoris et abbatis, *fere omnes quintae classis lectiones habet, quas p.* 248*sq. collegi, sed p.* 335, 17. *corrigit* horribilius. *Laterculi capitum desunt, desunt quoque c.* 27. *et* 28. *libri II. et praescriptio p.* 336, 37, *aeque ac subscriptiones p.* 311, 7. 337, 3.

7*a) Codex Confluentinus bibliothecae gymnasii n.* 5, *saec. XIV, olim ecclesiae 'Monasteriensis in Meynewelth' (Münstermaifeld), fol.* 211—229′, *lectiones codicis Arnsteinensis eiusdem dioeceseos Trevericae (nobis* 7*) ubique confirmat, quas ad multiplicem eius originem illustrandam p.* 249. *collegeram. Prologus et laterculi capitum desiderantur; subscr. p.* 336, 36*:* Explicit vita sancti Galli confessoris, *omissa oratione.*

8*a) Codex bibliothecae civitatis S. Audomari n.* 716, *volumen V, saec. XIII, olim beatae Mariae de Claromarisco, fol.* 134′—141, *praescr.:* Incipit vita s. Galli conf., cuius festivitas est XVII. Kl. Nov., *inc.:* Hybernia ergo insula inter Brittaniam et Hispaniam sita *(p.* 282, 14*), breviarium tantum textus ad II,* 10 *(p.* 320, 29*):* dilatari non desinit *continet, addens finem prologi, scilicet deprecationem ad Gozbertum (p.* 282, 24—283, 2*). Sequitur fol.* 141—141′*:* Laus sancti Galli abbatis in beatum Columbanum rithmice, *Ionae videlicet carmen (ed. Ionas p.* 224, 8*sqq.), idemque simile A* 1*c etiam in*

8*b) codice Bruxellensi n.* 7460 *(Van den Gheyn* 3176, *vol. I), saec. XIII. in., olim abbatiae Vallicellensis, deinde musei Bollandianorum P* 159, *breviarium illud (*Vita sancti Galli confessoris, cuius festum est XVII. Kl. Novembris, *fol.* 93—99*) excipit fol.* 99′ *(Ionas p.* 56, *n.* 3*), iisdem verbis praescriptis*[1].

VITA RUSTICULAE SIVE MARCIAE ABBATISSAE ARELATENSIS.

2**) Codicis Chesnii apographon inter eius schedas in codice Parisiaco, 'Collection Duchesne' n.* 85, *saec. XVII, fol.* 282—294′, *asservatur, ex quo quam in editione mea adnotaveram lectionum discrepantiam aliquot locis emendare et supplere licuit, multoque saepius iam* 2* *cum cod.* 1 *convenit, quam ex opere Chesnii conici poterat. Similem textum W. Levison in codice Vaticano Reginae Christinae n.* 519, *chartaceo saec. XVII, fol.* 41′—50′, *repperit, qui Arelati scriptus etiam V. Rusticulae in linguam francogallicam versam continet (fol.* 26—40′*), sed solum Parisiacum (*2**) conferre potuit.*

1) *Ediderunt Bollandiani, Catalogus codd. hagiogr. Bruxellensis I,* 2, *p.* 7.

p. 340, 7. tamen] 2*.
12. obtineri 2*.
13. vestrae 2*.
16. Clementia] *m. al.* 2*; Clemente 1. 2* *(pr. m.)*.
18. Vasconensi *pr. m.* 2*.
23. hac *pr. m.* 2*.
25. fontem 1. 2*.
37. enlogias 2*.
p. 341, 10. candelabrum 2*.
23. conversationis] eam *iterant* 1. 2* *(pr. m.)*; *m. al. delevit* 2*.
35. reluctare 2*.
36. Domini] Deinde 2*.
38. admirantes 2*.
p. 342, 1. illius temporibus 2*.
5. ubi] 2*.
6. ac] 2*.
27. diceret 2*.
32. et cor] et *om.* 1. 2*.
p. 343, 3. ut] et *pr. m.* 2*.
19. vero] *deest, spatio relicto,* 2*.
23. quem] 2*.
24. similem *(*illius *om.)* 2*.
festinat] 2*.
26. qui eminentior] 2*.
28. altaria adibidem 2*.
29. dehinc] 2*.
30. Raphaelis 2*.
34. interpellantibus 2*.
37. quando] cum, *superscr.* quando 2*.
p. 344, 5. Riccimiri *m. al. corr.* Riccimiro 2*.
6. Dotharium, *superscr.* Cl 2*.
11. illo] 2*.
12. accipiens *corr.* arripiens 2*.
13. condemnatam 2*.
15. Andaaldus 2*.
17. arcus] 2*.
24. culpabilia *pr. m.* 2*.
26. Faraultum 2*.
32. adhaerere 2*.
p. 344, 33. esse 2*.
quod] cum *add., sed m. al. del.* 2*.
p. 345, 3. ei] illi *add., sed del.* 2*.
4. esse 2*.
7. ovili 2*.
8. directum *corr.* direptum 2*.
11. qui] quod 2*.
32. ab] a 2*.
34. quasi] quia 2*.
tribus stadiis 2*.
p. 346, 11. matrem, *superscr.* martyrem 2*.
21. vero] 2*.
24. ista] ita 2*.
32. enarrare] 2*.
33. Sennonis 2*.
36. admictens 2*.
p. 347, 10. sanctum 2*.
22. suspiciens 2*.
p. 348, 24. vigore *(spatium)* stabilierit 2*.
39. scriptionem 2*.
p. 349, 3. consuetudinis *corr.* consuetudines 2*.
11. regimem evocata 2*.
16. natalis 2*.
Laurentii 2*.
22. capiant *corr.* capiam 2*.
26. viderent 2*.
31. nulla] 2*.
potuerit 2*.
p. 350, 3. vae] ne 2*.
5. baiulabas] 2*.
10. magna] plus *add., sed del.* 2*.
11. vero] primo 2*.
18. proditum 2*.
24. tenet] *om.* 1. 2*.
31. corpus] *om.* 1. 2*.
32. illud] *superscr.* 2*.
p. 351, 9. una quaeque] 2*.
visitas 2*.
15. victoria] 2*.
17. virgines 2*.

VITA SULPICII EPISCOPI BITURIGI.

B 1c*) *Codex Camaracensis n.* 865 (768), *saec. XI, olim P. Preudhomme canonici, deinde bibliothecae ecclesiae maioris n.* 358, *fol.* 113′—115′, *plerumque cum codicibus B* 1*b. c concordat magisque cum B* 1c (*p.* 375, 3. blandia loqueretur, *p.* 377, 20. victus ac vestitu) *quam cum B* 1*b* (*p.* 377, 25. defereretur). *Peculiares eius lectiones adnotare libet p.* 371, 29. sermo mihi *et* mirabilia] miracula.

VITA GOARIS CONFESSORIS RHENANI.

Vitae Goaris codices nonnullos inferioris notae iam tomo IV. absoluto p. 779. *adieceram; nunc retractatae tantum classis X libri enumerandi sunt, in quam omnes textus impuros collegeram, quamvis diversae originis essent.*

X 4*a*) *Codices bibliothecae civitatis S. Audomari n.* 715, *saec. XII. ex., vol. IV, olim ecclesiae S. Audomari, fol.* 92′—96′, *et*

X 4b) n. 716 *(4. 10), vol. VII, saec. XIII. in., olim beatae Mariae de Claromarisco, fol.* 31—34, *textum eundem B (p.* 411, 10. visionum i. *om.) continent ita retractatum, ut eum codici X* 4 *inesse scripseram (p.* 409, 16*):*

> c. 2. Dumque (Cumque *X 4b)* in his vel (in *add. X 4b)* aliis huiuscemodi virtutibus se (se *om. X 4b)* exercitaretur famulus Domini, adiuvante gratia domini nostri Iesu Christi, invidus omnium (bonorum *add. X 4b)* diabolus in hoc valde dedignabatur,

sed a X 4 dissentiens uterque p. 413, 2. *verba* et — procurassent *cum B omisit, his verbis pergens:* Quorum vocabula haec sunt: Unus eorum dicebatur Albuuinus (Albuinus *X 4b)*, alter vero Adaluuinus (Aluinus *X 4b)*. Qui ibidem non pro Dei amore venerunt. *In utroque p.* 423, 3. Woraca *fluviolus appellatur ut in B* 2 *et p.* 423, 5. *pro* manifestare *scriptum est* praestare. *Codicem Audomarianum (X 4a) Pinius adhibuerat; cf. p.* 410, 2.

X 9) Codex Divionensis n. 640 *(383^III), saec. XIII, olim Cisterciensis, fol.* 171—174′, *p.* 411, 10. mirabilis *exhibet cum codicibus X* 2. 5. 6 *et ex exemplari classis B pendet, nam p.* 411, 10. visionum interpres *omisit et sicut libris B* 1. 2 *ei p.* 413, 2. et — procurassent *desunt. Desinit p.* 423, 4*:* beneficia innumera omnibus in se credent. atque ibidem cum fide petent. hactenus prestare dignatur, qui — regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

X 10) Codex Stuttgartensis Bibl. fol. 58, *saec. XII, olim Zwifaltensis n.* 167, *vol. III, fol.* 9′—11′, *textum A continet (p.* 411, 10. fut. et vis. interpres*) in breve coactum et retractatum et cum codicibus X* 2. 5. 6 *p.* 411, 10. *pro* terribilis *habet* ac mirabilis *(cf. p.* 409, 5*), sed p.* 413, 2. et — invenire potuissent *omisit ut B* 3*; desinit p.* 423, 3*:* in eodem loco ubi fluvius Wacara decurrit, ubi dominus Iesus Chr. benef. fidelibus suis largitur, qui cum P. et Sp. s. vivit et r. per omnia s. s. A.

VITA VIRTUTESQUE FURSEI ABBATIS LATINIACENSIS ET DE FUILANO ADDITAMENTUM NIVIALENSE.

Permultis quos ad V. Fursei recensendam adhibueram codicibus quattuor recensionum absoluto tomo IV, p. 780, *tres tantum adicere potui C* 1*b*² *et libros D* 2*c. d, Additamentum Nivialense continentes; interim vero maior uniuscuiusque classis numerus collectus est, inter quos perantiquus codex A* 1*a eminet similis nostro A* 1, *isque etiam Additamenti illius partem priorem media in Vita continet, quod integrum in duobus aliis codicibus repertum est utriusque generis olim adhibiti et C et D.*

A 1a) Codex Turicensis bibliothecae cantonalis inter Rhenaugienses n. LXXXI, saec. IX, p. 352—378, *e quibus p.* 363. *scriptura insulari exarata est, reliquarum autem scriptor indigena se ipsum his verbis in inferiore p.* 378. *parte nominavit:* ego Tetharius scripsi et subscripsi, *intra V. Fursei textum p.* 437, 12. *post* amoenum *Additamentum Nivialense ad* incolas *p.* 450, 20. *collocat, medio in versu mox Vitae textum continuans ad finem.*

A 3a) Codex Montepessulanus H n. 22, *saec. XII/XIII, olim S. Mariae de Ripatorio, fol.* 119′—123′, *accurate cum A* 3 *conveniens, p.* 439, 5. *locum ex Beda interpolatum (l.* 18*) exhibet, sed p.* 435, 7. *pro* largus *cum C praebet* assiduus.

A 3b) Codices Parisiacus n. 5341 *(Colbert.* 59, *Regius* 3593*), saec. XII. ex., fol.* 71—74, *praescr.:* Item incipit vita vel obitus sancti Fursei abbatis de provintia Anglorum, *et*

A 3c) Parisiacus n. 5319 *(Colbert.* 846, *Regius* 3863*), saec. XIV, fol.* 119—124, *praescr.:* Item eodem die vita vel obitus sancti Fulsei abbatis de provintia Anglorum, *eundem textum exhibent atque A* 3*a, sed A* 3*b eo magis ex C interpolatus est p.* 436, 1.

B 2a^4 et C 4c^1) Codices Camaracensis n. 864 *(767^{II}), saec. XI, fol.* 100′—105. *V. Fursei, fol.* 105—108′. *Virtutes eiusdem, et*

B 2a^{4*} et C 4c^{1*}) Camaracensis n. 865 *(768), saec. XI, olim P. Preudhomme canonici Camaracensis, deinde bibliothecae ecclesiae maioris, fol.* 143—149′. *Vitam, fol.* 149′—151′. *Virtutes Fursei continentes, lectiones B 2a exhibent, quas p.* 432. *collegeram, et aeque ac B 2a^2 in Virtutibus cum C 4c faciunt. Desinunt p.* 449, 15*:* regnat cum Deo patre et Spiritu sancto in secula seculorum. Amen.

B 2f) Codex Londiniensis Musei Britannici inter Cottonianos Otho A. XIII, saec. IX/X, cuius reliquiae tantum funestae incendium a. 1731. *evaserunt, fol.* 51—70′, *lectiones B 2a^1 plerumque confirmat, e. gr. p.* 439, 7. ipsius] prius.

C 1a) Codex Parisiacus n.* 11 885 *('Résidu St. Germain' n.* 985 *vel pag.* 97, *n.* 5*), saec. XII, fol.* 57′, *praescr.:* Incipit vita beati Fursei confessoris, *cum C 1a convenit p.* 435, 2*:* apparentibus pollebat, *sed paulo post l.* 11. *desinit in verbis:* patriam paren |, *foliis deperditis.*

C 3a) Codex bibliothecae civitatis S. Audomari n. 715, *vol. I, saec. XII. ex., olim monasterii S. Bertini, fol.* 64′—68′. *Vitam, fol.* 68′—70′. *Virtutes Fursei continens, excisa littera primaria initio mutilus cum C 3 consentit saepiusque cum correctore eiusdem, addens verba, quae ibi interpolata sunt et prima manu (p.* 447, 20. *post* Leutsinda *add.* irata*) et alia (p.* 445, 18. *post* migravit *add.* ergo*), atque etiam suo arbitrio librarius textum immutavit: p.* 448, 24. quod iussus fuerat, fideliter peregit. Veniens ergo ad.

C 3b) Codex Monacensis n. 17 137 *(Scheftlarn* 137*), saec. XII, fol.* 56′—58′. *Vitam, fol.* 58′—61. *Virtutes Fursei continens, cum C 3 p.* 447, 20. *post* Lietsvinda *addit* irata *solusque interpolat p.* 449, 13. propriis *post* manibus *et p.* 449, 15. cum Deo patre in unitate Spiritus sancti Deus *post* regnat. *Duobus foliis excisis textus editionis Mabillonii a c.* 11, *p.* 303, 8*:* et omnibus operibus *ad c.* 27, *p.* 307, 13. angelus Domini: Quod *periit, ita ut etiam caput* 3. *editionis nostrae desideretur. Virtutibus haec praescripta sunt:* Incipit relatio de miraculis sancti Fursei confessoris, *sed c.* 1–3. *omissa sunt. Additamentum Nivialense fol.* 61—61′. *affinitate lectionum et cum codice nostro D 1 coniunctum est, ubi praecedentis V. Fursei textus item ad classem C pertinet, et cum D 2e.*

C 4b) Codex Parisiacus n.* 11 756, *saec. XIII. ex., olim Sangermanensis n.* 465, *postea n.* 75, *fol.* 104′—108. *Vitam, fol.* 108—110. *Virtutes Fursei continens, eodem modo atque alter Sangermanensis C 4b interpolatus est p.* 442, 25, *ex quo pendere videtur.*

D 2b) Codex monasterii Runensis*[1] *(Reun prope Gratwein in Styria) n.* 51, *saec. XII. ex., post V. Fursei textum (fol.* 120′—132′*) classis A (p.* 435, 4. et gratia Dei providente, *p.* 438, 14. in loco nuncupante Latinia*) similemque D 2a. c. d (cf. p.* 431. 780*) desinentem p.* 440, 2. virtutibus *Additamentum (fol.* 132′—134′*) subnectit, textum scilicet D 2b similem, sed deteriorem: p.* 449, 23. Aniani*; p.* 450, 1 *(*post a *om.)* patria *(*viros *om.)* p. despicientes pulsi, *cui subscripta sunt:* Expliciunt visiones. *Fol.* 134′—141. *Virtutes sequuntur, praescr.:* Incipiunt miracula sancti Fursei confessoris, *sed c.* 1—3. *desunt, ut in C 3b.*

D 2e) Codex Vindobonensis n. 421 *(Salisb.* 36*), saec. XIII, item cum V. Fursei (fol.* 90—96*) coniunctum Additamentum (fol.* 96—97*) exhibet, quod in eodem versu p.* 440, 2. *post* virtutibus *illam sequitur. Vita satis neglegenter scripta immutatis aut transpositis verbis nominibusque omissis (p.* 436, 3. qui B. et M. vocab. *om., p.* 437, 12. Anna *om.) neglegi poterat; p.* 435, 4. et gratie Dei providentie, *p.* 438, 14. nuncupato Latinia*(*co *postea add.) legitur.*

1) *Cf. Xenia Bernardina II,* 1, *Vindobonae* 1891, *p.* 36.

Vetustum tantum V. Fursei codicem A 1*a tresque Additamenti, scilicet praeter eundem et C* 3*b et D* 2*e, infra supplendos esse duxi collatos cura W. Levison. Vitae Fursei textus A* 1*a lectiones nonnullas praestantes exhibet:*

p. 436, 15. corporalia, *superatque A* 1*:*

p. 439, 8. loco in portico, *sed saepius illo inferior est, etsi cum eodem et cum A* 1* *(p.* 436, 1. ubi se *pro* obisse*) arta necessitudine coniunctus est. Raro lectiones B* 2a[1] *et rectae (p.* 438, 6*) et falsae (p.* 437, 11. adcelebravit*) in ipso redeunt; nonnumquam proprio Marte textum corrupit (p.* 439, 1*). Etiam orthographica huius libri aliquot approbanda sunt (p.* 435, 12. aliquod, *p.* 436, 12. populus*), in universum vero A* 1 *praeferendus est sermonem rusticum melius servans, neque vero quae hac in re differunt leviora adnotavi veluti vocales permutatas aut praepositiones non adsimilatas. In Additamento codex A* 1*a ut omnium vetustissimus est ita reliquorum textum uno loco splendide emendat:*

p. 450, 6 hìc] autẽm *A* 1*a, proavo reliquorum notam* h̅ *male interpretante, sermonemque Merowingicum passim optime servavit (p.* 449, 20. Annane*), sed corruptelis minime vacat (p.* 450, 17*).*

Codex C 3*b ex archetypo pendet, quod et cum D* 1 *(p.* 449, 26. 450, 10. 16*) convenit et eisdem locis (p.* 450, 21. 22*) quibus D* 2*e hiabat, atque librarius textum hic illic suo arbitrio valde immutavit (p.* 450, 6*) interpolavitque (p.* 451, 19. beatorum martirum *pro* beati Helyae*), immo totum enuntiatum inseruit (p.* 450, 16*). Codex D* 2*e cum D* 2*a (p.* 451, 18*) et D* 2*b (p.* 451, 20*) convenit nonnumquam etiam ab utroque discrepat (p.* 451, 27*).*

p. 434, 36. *praescr.:* Incipit vita sancti ac beatissimi Fursei abbatis *A* 1a.
39. dignitatem *pr. m. A* 1a.
munerum] *e corr.* numerum *A* 1a.
p. 435, 2. praesagis *A* 1a *cum pr. m. A* 1.
aparentibus *A* 1a.
3. erudebatur *A* 1a.
4. providenti *pr. m. A* 1a.
*(*quo *m. al. in litura)*tidie *A* 1a.
7. fortitudine: *A* 1a.
8. in eo *A* 1a.
11. gratia] *pr. m. A* 1a.
12. aliquod *recte A* 1a.
15. parentesque] que *om. A* 1a *(pr. m.) cum A* 1.
16. spiritalia] *om. A* 1a *cum B* 1b. 2a[1].
17. corripitur. Ac *A* 1a.
18. ac *(ut infra)* aut *pr. m. A* 1a.
19. exorsus] post *add., sed m. al. del. A* 1a.
oratione] *A* 1a *cum A* 1. 1*.
21. causam *pr. m. A* 1a.
22. circumdari *A* 1a.
23. niviis *A* 1a *cum A* 1.
subvolabat *pr. m. A* 1a.
24. providentiae *pr. m. A* 1a.
p. 436, 1. obisse] ubi se *A* 1a *(pr. m.) cum A* 1*;
habis *A* 1.
credatur *m. al. corr.* credebatur *A* 1a.
2. nostram *pr. m. A* 1a.
propitius *pr. m. A* 1a.
3. propriae dicentes *A* 1a.
Beoanus *corr.* Betanus *A* 1a.
p. 436, 4. inceperunt *m. al. corr.* ceperunt *A* 1a.
7. omni petenti] omnipotenti *pr. m. A* 1a *cum B* 2a[1]. *C* 4b.
8. magnatis] *A* 1a.
9. imitandus] *m. al. superscr.*, interemptus *pr. m. A* 1a.
10. fugebant *A* 1a.
11. recreabat] Visio II. *add. A* 1a.
12. populus *pr. m. A* 1a, *recte.*
13. anniversarius] *A* 1a.
visionem *A* 1a.
14. videbat *A* 1a.
fuisse *A* 1a.
enim] eum *A* 1a *cum A* 2.
15. eandem *pr. m. A* 1a.
corporalia *pr. m. A* 1a, *recte.*
16. eaque ad *A* 1a.
18. opere] et *add. A* 1a.
19. Quod *A* 1a.
est] Visio III. *add. A* 1a.
20. annis decem *A* 1a *cum A* 1. *C* 3.
21. aliquantorem *pr. m. A* 1a.
p. 437, 1. commotus: : *pr. m. A* 1a.
2. insolam] *A* 1. 1a.
3. mari *A* 1a.
multo *A* 1a.
4. Britanias *A* 1. 1a *(pr. m.).*
5. honorifice] honorificatus est *recte pr. m. A* 1a *cum A* 1. *C* 1a. 3. 4a.
Sigoberto *A* 1a.
barbarum] *A* 1a *(pr. m.) cum A* 1.
cor] Visio IIII. *add. A* 1a.

p. 437, 7. praedicationes *pr. m.* *A* 1*a*.
8. instantiam] *A* 1*a*.
ammonitus *A* 1*a* *cum* *A* 2. *B* 2*a*[1].
Nullus *A* 1*a*.
certum diem] *A* 1*a*.
9. euangelicum pr.] *A* 1*a* *cum* *A* 2. *C*.
10. locum *A* 1*a*.
11. adcelebravit *A* 1*a* *cum* *B* 2*a*[1].
monasteriom *pr. m.* *A* 1*a*.
quodum *A* 1*a*.
12. amoenum] *Additamenti Nivialensis prior pars:* Post *(littera* P *minio distincta)* *ad p.* 450, 20. incolas *medio in versu sequitur, signo* + *m. al. in marg. addito, medioque in versu librarius ad Vitam rediit:* Rex gentis illius.
13. nobilis *A* 1*a*.
14. ritae iestis *A* 1*a*.
homni *A* 1*a*.
adque *A* 1*a*.
16. reverentimus *(sic)* et spiritales viros *A* 1*a*.
exemplo *A* 1*a*.
17. vitae] *A* 1*a*.
humilita | tis, *om.* et car. *A* 1*a*.
p. 438, 1. profecerunt *A* 1*a*, *ubi deinceps nonnulla evanuerunt.*
germanos proprius *(u partim evanuit)* *A* 1*a*.
Fuilnanum *A* 1*a*.
2. virum *A* 1*a*.
fortitu *m. al. corr.* fortito *A* 1*a*.
derelinquit *A* 1*a* *cum* *B* 1*a*. 2*a*[1]. *C* 4*a*.
4. electum] *versu ex. om.* *A* 1*a*.
5. teorica poscebatur vita *A* 1*a*.
6. labore] *A* 1. 1*a*.
deservientibus] *A* 1*a* *cum* *B* 2*a*[1].
7. philosofatur *A* 1*a*.
8. ingravantibus] *A* 1. 1*a*.
a p. vel rege altioris ingenii *A* 1*a*.
10. turbata | mense provintiam *A* 1*a*.
12. perpensas *(?)* a Gall. litture *A* 1*a*.
ordinate] *A* 1*a*.
negavit *(*ibi *om.)* que *(*a *om.)* Fr. r. *A* 1*a*.
13. Clodoveo, *om.* vel *A* 1*a*.
Ercanwaldo] *om.* *A* 1*a* *cum* *A* 1. 1*. *C* 1. 2*a*. 3.
14. monasterio *A* 1*a*.
nuncupante] *A* 1*a* *cum* *A* 1. 3.
Latiniago *A* 1*a*.
Hac] *A* 1. 1*a*.
multo *A* 1*a*.
p. 439, 1. iter agens] et erigens *A* 1*a*.
corripitur *A* 1*a*.
2. nobilium *A* 1*a*.
3. frequentatus] *A* 1*a* *cum* *A* 1. 2. *C*.
vitae adsumebant aeternam *A* 1*a*.
4. praesentiam *A* 1*a*.
5. illius ad inlustri viro Erhinoaldo *A* 1*a*.

p. 439, 5. retentum] retentus *recte* *A* 1*a* *cum* *A* 2.
6. aecclesiae *A* 1*a*.
construxerat] *A* 1*a*.
Parona *A* 1*a* *cum* *C* 4*a*.
7. aecclesiae dedicatione triginta *A* 1*a*.
8. loco in portico *recte* *A* 1*a*.
9. *(ita om.)* inlesus *A* 1*a*.
acsi] *A* 1*a* *cum* *A* 1. *C*.
10. de hac] *A* 1*a*; *om.* *A* 1.
11. conditur *A* 1*a* *cum* *A* 2. *C* 4*a*. *b*.
Constructa — domumcula *A* 1*a*.
12. orientalem] orientem *A* 1*a* *cum* *A* 2. 3.
c. r. subvectus] *A* 1*a*.
13. epō Eleio et Audoberto *A* 1*a*.
transferatur *A* 1*a*.
p. 440, 1. clarescant *A* 1*a*.
4. Explicuit vita sancti Fursei abbati *A* 1*a*.

---

p. 449, 17. *praescr.:* De sepultura sancti Fursei et fratre eius abbate Fogillano *C* 3*b*.
18. Post vero discessum *recte* *A* 1*a*. *D* 2*b**. *c*. *d*; Post discessū: *(ras. s?)* *D* 2*e*; Post excessum *C* 3*b*; vero *om.* *C* 3*b*. *D* 2*e*.
Fursei] *om.* *D* 2*b**. *e*.
illa] *om.* *C* 3*b*.
19. *(*p̄ui *pr. m. in ras.)*dit ultra marinas des. oras *D* 2*e*.
namque expulso *A* 1*a*; n. *om.* *D* 2*e*.
20. rege] *om.* *D* 2*e*.
Annane *recte* *A* 1*a*.
21. distractis] dist*(*ract *in ras.)*ibus *recte* *A* 1*a*; tutis *C* 3*b*.
rebusque] que *om.* *A* 1*a*. *C* 3*b* *(expungas)*;
rebusque *om.* *D* 2*e*.
spoliatus] spoliatusque *recte* *A* 1*a*; spoliatum *C* 3*b*. *D* 2*e*.
Ipse] *C* 3*b*; atque ipse *A* 1*a*. *D* 2*b**. *e*.
abb̄ *A* 1*a*.
Fuilnanus *A* 1*a*; Foillanus *C* 3*b*; *om.* *D* 2*e*.
22. custodiae *A* 1*a*.
esset] est *recte* *A* 1*a*. *C* 3*b*. *D* 2*e*.
ill*(*ū *partim in litura)* *A* 1*a*; *om.* *D* 2*e*.
23. nuntiato *A* 1*a*.
supradicti] praedicti *D* 2*b**. *e*.
Annane *recte* *A* 1*a*; Annae *C* 3*b*; Anne *D* 2*e*.
gentibus D 2*e*.
24. servasset] servatus esset *D* 2*e*.
enim] namque *recte* *A* 1*a*. *D* 2*a*. *b*. *b**;
iamque *D* 2*e*; deinde *C* 3*b*.
sanctisque inv. *D* 2*e*.
25. reliquis *A* 1*a*.
honeratis *A* 1*a*; positis *C* 3*b*.
26. postremus *A* 1*a*; postremas *C* 3*b* *cum* *D* 1.
27. Erchinoaldo] *A* 1*a*; Erchanaldo *C* 3*b*; Archinoalde *D* 2*e*.
suscepti sunt] susceptus est *recte* *A* 1*a*. *C* 3*b* *cum* *D* 1.
non post multum tempus patricio *D* 2*e*.

p. 450, 1. dispiciente *A* 1a.
pulsi *D* 2e.
relegiosissima *A* 1a.
2. Idoberta cum | nomine *A* 1*a;* Idoberga cognominata *C* 3*b;* Idopertia cognomine D 2e.
Itane] *A* 1a*;* Tytane *D* 2*e; om. C* 3*b*.
sacrae *A* 1a.
Christi] *om. C* 3*b*.
Garetrudę *A* 1a*;* Gerdrude *C* 3*b; om. D* 2e.
3. ipso etiam] *om. C* 3*b*.
Grimoaldo praẽs *recte A* 1*a;* Grimoaldus autem preses *C* 3*b;* Crimaldo p. *D* 2e.
eosdem sanctos congr. viros *recte A* 1a *cum D* 2*a;* eisdem sanctis congratulans *C* 3*b;* eisdem sanctis congratulati *D* 2e.
4. atque] *om. C* 3*b*.
fluminis] iuxta *add. C* 3*b;* fl. *post* dec. *D* 2e.
noncupatur *recte A* 1a.
5. Bebrona] *A* 1a. *C* 3*b*. *D* 2e.
ordinate] *C* 3*b;* ordinatum *A* 1*a;* ordinati *D* 2e.
monasteria *D* 2*e;* eis *add. C* 3*b*.
regiãscorū *A* 1a.
construxere *recte A* 1a *cum D* 2a. *c. d.*
6. predicta] vero *add. C* 3*b*.
Itane] Ita *A* 1a*;* Tytane *D* 2*e; om. C* 3*b*.
cuncta] omnia *A* 1a. *C* 3*b*.
necessaria] viris Dei *add. C* 3*b*.
ministravit *C* 3*b*. *D* 2e.
hic] autem *recte A* 1a *solus (archetypus reliquorum librorum notam* ħ *falso interpretabatur* hic*);* vero *D* 2*e; locum ita immutavit C* 3*b:* Postquam non multum itaque temporis defluxit, Dei famula Idoberga multis elemosyn.
7. Dei] *om. D* 2e.
elimosynarum *A* 1a.
8. multisque] que *om. D* 2e.
consolatis] *A* 1a. *D* 2*e;* sublevatis *C* 3*b*.
etiam] et *D* 2e.
humanitate] humilitate *C* 3*b*. *D* 2e.
9. tecum ospitibus *A* 1a.
inmensa — exhibens] *om. D* 2e.
10. ministeriis exibens *A* 1*a;* cultibus e. *C* 3*b* *cum D* 1.
sanctorum, *om.* que *A* 1a.
agmen cum s.] *om. D* 2e.
11. nobili] noli *A* 1a*;* mobilia *D* 2*c. d. e; scribas:* nobilia *(cf. p.* 436, 15*);* filia Gerdrude *add. C* 3*b*.
cūmigravit *A* 1*a;* migravit *D* 2e.
vir] autem *add. C* 3*b*.
12. Fuilnanus *A* 1*a;* Foillanus *C* 3*b*. *D* 2e.
supra memoravimus] superavimus *A* 1*a;* s. commemoravimus *D* 2*e;* s. memoriam egimus *C* 3*b*.
sibi] *om. D* 2e.
commisse *A* 1a.

p. 450, 13. die] in die *D* 2e.
vigilarum *A* 1a.
solemnia *A* 1a.
14. Nivihabensi *A* 1*a;* Niviliahendi *D* 2*a*.
aecclesiae *A* 1a.
supplicat *C* 3*b; s. fr. om. A* 1a.
15. mori contigisset, a fratribus] mors ei c., *(a om.)* fr. *A* 1a. *D* 2*a. b. c. d. e, recte;* mori sibi c., *(*a fr. — laborantibus *om.) C* 3*b*.
laborantibus semper, *om.* cum eo *D* 2e.
16. caritatis *A* 1a. *C* 3*b*. *D* 2e.
induta *D* 2e.
requireretur] *C* 3*b cum D* 1*;* retineretur *A* 1a*;* redderetur *et add.* et *D* 2*e;* et ad suum portaretur monasterium *add. C* 3*b*.
Valedicensque o. *C* 3*b*.
Eadem vero n. *C* 3*b;* Eadem n. *D* 2e.
17. per dive adductus *A* 1a.
ad cuiusdam villule inhabitaculum i. h. domicilium] ad c. villam de habitaculum i. h. d. *A* 1*a;* ad c. villulae domum habitaculum i. h., *om.* d. *C* 3*b;* ad c. ville i. i. h., *om.* d. *D* 2e.
18. fallace *A* 1a.
19. viri] *C* 3*b*. *D* 2*e; om. A* 1*a, versu exeunte, cum D* 1.
perduxere pervigilem *D* 2e.
20. finitis] unitis *A* 1a.
plande *A* 1a.
incolas *A* 1a *(hic desinens). D* 2*e;* incolas blande *C* 3*b*.
21. dedissent post o., *om.* suis — suspicassent *C* 3*b;* post o. d. cum suis, *om.* alloquens — suspicassent *D* 2e.
22. cum] *om. C* 3*b*.
aliunde] *D* 2*a. b; om. C* 3*b*. *D* 2e.
adducti *D* 2e.
23. i. virum et comites i. necaverunt *D* 2e.
p. 451, 1. *(*illius *om.)* d. *D* 2e.
caput amputaverunt. In proximo autem t. *C* 3*b;* amputaverunt caput a. in p. t. *D* 2e.
2. porcorum grex *C* 3*b*. *D* 2e.
3. nudata *C* 3*b*.
sepeliunt impii *C* 3*b;* impii sepelierunt *D* 2e.
in unum] simul *C* 3*b; om. D* 2e.
et sic res latuit multis *C* 3*b*. *D*2e.
4. caballos *C* 3*b*. *D* 2e.
habuerunt *C* 3*b*. *D* 2e.
6. venissent *C* 3*b*. *D* 2e.
eum ubique denunt. *(*d. *om. C* 3*b) C* 3*b*. *D* 2e.
7. querebant *C* 3*b*.
Sed] cum *add. D* 2e.
Gerdrudis *C* 3*b; om. D* 2e.
9. perduxit *D* 2e.
10. sacrata] *om. C* 3*b*.
sunt inventa *D* 2e.

p. 451, 10. Hic numerus — adnotatur et ipso *C* 3*b*.
11. inventa] sunt *add. C* 3*b cum D* 1.
migravit ad D., *om.* de c. *D* 2*e*.
12. ac] et *D* 2*e*.
facularum *C* 3*b*.
13. spiritualibus *C* 3*b*. *D* 2*e*.
ac clero *D* 2*e*.
per totam noctem] *versu ex. om. C* 3*b*.
14. Nivialense *C* 3*b;* Viuihaldam *D* 2*e*.
Tuncque *C* 3*b*.
15. Pictaviensis *C* 3*b;* Pictavi *D* 2*e*.
illustris *C* 3*b*. *D* 2*e*.
Grimoaldus *C* 3*b*. *D* 2*c*. *d*.
16. maior d. *C* 3*b*. *D* 2*e*.
advenientes die *C* 3*b*. *D* 2*e*.
17. advenientibus a Deo *C* 3*b*. *D* 2*e*.
admonetur *C* 3*b;* admonentur *D* 2*e*.
18. matutinas laudes *C* 3*b*. *D* 2*e*.
interrogatur *C* 3*b*.
agere iubeturque quantocius *C* 3*b;* agere iubetur tantum *D* 2*e cum D* 2*a*.
19. beati Haelyae] b. Helye *D* 2*e;* beatorum martyrum *C* 3*b*.

p. 451, 19. et] *om. D* 2*e*.
20. ministrum] *om. D* 2*e cum D* 2*b*.
ab eo] *om. D* 2*e*.
quod] quia *C* 3*b*.
v. iam aderant *C* 3*b*.
21. Mox *(*que *om.) D* 2*e*.
pergens in o. *D* 2*e*.
multisque] multis *C* 3*b cum D* 2*a*. *b; om. D* 2*e*.
perfusus est lacrimis *C* 3*b;* perfusis lacrimis *D* 2*e*.
Oratione autem impleta *C* 3*b*.
22. Domini] Deo *C* 3*b*. *D* 2*e*.
23. suscipiens *C* 3*b*.
24. monasterio *D* 2*e*.
susceptus] et *add. C* 3*b*.
25. spalmis *C* 3*b*.
deportatus est m. *D* 2*e*.
27. in loco constitutus *C* 3*b*. *D* 2*c*. *e cum D* 1.
n. alio n. F. *om. D* 2*e*.
29. *(*Deus *om.)* in secula seculorum. Amen *D* 2*e*.

VITA BAVONIS CONFESSORIS GANDAVENSIS.

2*a) Codex bibliothecae civitatis S. Audomari n.* 716, *saec. XIII, vol. V, fol.* 38—41′, *accurate cum* 2 *convenit idque cum textu nondum correcto:*

p. 545, 11. Octobris *(*reddidit *om.)* | Domino omnipotenti poli aula.

2*b) Codex Camaracensis n.* 816 *(*721*), saec. XV, olim bibliothecae S. Sepulchri ibidem siti, fol.* 368′—373′, *prologo et capite* 1. *caret.*

2*c) Codex bibliothecae civitatis S. Audomari n.* 715, *saec. XII, vol. III, fol.* 146′—151′, *n. XXVIIII, textum continet partim cum* 2, *partim cum* 3*b consentientem, utque p.* 538, 29. *cum* 1. 2 *hiat, ita alibi vocabula ex tertia classe interpolat (p.* 541, 32. 543, 32*)*.

Locus p. 538, 15. Nihil — 16. superatur *ex Hieronymi epistula* 125, 1, *monente W. Levison depromptus est, item p.* 542, 8. hordeacio — 11. cinere *partim ex V. Amandi c.* 6, *p.* 543, 1. Sed — inimicus *e Gregorii M. Dialogis III,* 16, *una cum singulis verbis insequentibus.*

VITA ELIGII EPISCOPI NOVIOMAGENSIS.

2*e) Codex Atrebatensis n.* 573 *(antea n.* 462*), saec. XIII, olim bibliothecae S. Vedasti Atrebatensis, fol.* 126—131′, *et prologo et laterculis capitum caret, foliisque deperditis hians a p.* 672, 10. cum celeritate — *p.* 677, 21. genere utrius, *a p.* 679, 16. super eum — c. 20. *apud Migne, Patr. Lat. LXXXVII,* 496, 40, severitate iocundius, *a p.* 689, 1. tectum throni — *p.* 693, 2. est persecutus, *desinit mutilus p.* 693, 25. operari in terris|. *Textus cum codicibus classis* 2 *p.* 688, 16. Adeo] Ab eo *convenit. Liber II. numquam aderat.*

2*f) Codex Parisiacus n.* 11 756, *olim Sangermanensis n.* 465, *postea n.* 75, *saec. XIII. ex., fol.* 2′—4′, *item a c.* 1. *incipiens in praescriptione (p.* 669, 23*)* ab Audoeno *exhibet pro* a Dadone, *praeterea vero cum praecedente fere consentit (p.* 671, 6. vero] ergo*) neque vero textum continet nisi I,* 1—3, *II,* 34, *p.* 718, 23 — *c.* 38, *p.* 723, 27, *quibus epilogus libri tertii adiectus est a verbis p.* 742, 19*:* Hec, que omnimodis *et q. s.*

6*c) Codex Herefordensis bibliothecae ecclesiae maioris P. VII.* 6, *saec. XIII. in., fol.* 124′—133′, *libros duos, multis omissis et immutatis (p.* 677, 2*.* impetrare inter sco-

lares alas *pro* militare*), a I,* 1, *ad II,* 38, *p.* 723, 24. iacet in gloria *continet, addens doxologiam eandem atque* 6*a (cf. p.* 658, 40*).*

9*a) Codex Bruxellensis n.* 7461 *(Van den Gheyn n.* 3176, *vol. II), saec. XIII. in., olim monasterii S. Mariae Valcellensis, deinde musei Bollandianorum P.* 160, *p.* 218 —255, *textum a c.* 1 *(praescr.:* Incipit vita sancti Eligii Noviomensis episcopi et confessoris, cuius festivitas est Kl. Decembris*) in quattuor libros eodem modo atque* 9 *(cf. p.* 659, 15*) divisit, cum secundum II,* 33. *concludens (subscr.* Explicit liber secundus*) tertium a II,* 34. *exordiretur (praescr.:* Incipit tercius de obitu eius*), item post II,* 39 *(subscr.:* Explicit liber III*) quartum (praescr.:* Incipit liber IIII, *inc. II,* 41*:* Post obitum vero suum apparuit*); epistulae vero desiderantur. Etiam celeberrimum consecrationis locum ita immutavit ut* 9 *(p.* 662, 4*):* consecrati sunt — Audoenus quoque Rothomago, Eligius vero Noviomo. *Praeterea textus saepe cum* 2*b convenit (p.* 682, 25. aschiterium, 687, 6. iudicium, *p.* 711, 9. emulabantur*), in quo item liber III. a II,* 34. *incipit, haud raro etiam cum* 4 *(p.* 711, 5. vel coraulas *add.), multa autem desunt.*

10*) Codex Traiectinus bibliothecae universitatis n.* 390 *(Eccl. n.* 23*), a.* 1421. *apud Carthusienses prope Traiectum inferius exaratus, fol.* 13—16, *nihil continet nisi I,* 1—5. 6. 19. 29. 30. *II,* 1. 2 *(ad p.* 696, 8. Noviomo*).* 34 *(prior pars).* 36 *(posterior pars). Textus I,* 6. *omnino retractatus est.*

Inventionis Quintini martyris ex V. Eligii II, 6, *descriptae codicibus duobus saec. X. P et S, quos adhibueram (p.* 697, *n.* 3*), alii duo addendi sunt:*

T) Turicensis bibliothecae cantonalis inter Rhenaugienses n. LXXXI, saec. X, p. 271—274, *praescr.:* Incipit inventio sancti ac beatissimi Quintini martyris III. Non. Ian., *subscr.:* Explicit inventio sancti Quintini martyris, *et*

V) Vindobonensis n. 332 *(Rec.* 126*), saec. X, fol.* 175—176, *praescr.:* Incipit item inventio III. Non. Ianuarii, *subscr.:* Explicit, *amboque iisdem verbis atque Vita incipiunt:* Huic itaque viro sanctissimo, *textum non immutantes. At haud paucis communibus mendis inter se coniuncti sunt (p.* 697, 13. id] ita, 697, 15. ac nimio] animo, 697, 17. quo] qui*), dumque T magis cum P facit, V ex simili exemplari atque S pendere videtur (cf. p.* 699, 1*); ex nonnullis autem lectionibus fortasse concludendum est archetypum eorum ad classem* 2 *pertinuisse. Ut priores huius familiae libros ad sermonem primigenium restituendum locis selectis adhibueram, ita etiam ex TV aliquot lectiones adnotavi, quae mihi alicuius momenti esse videbantur, suppressa reliqua discrepantia inutili, atque codex V quamvis plures formas barbaras servaverit, tamen altero magis depravatus videtur esse (p.* 697, 21. quasi tumulum *pro* quaesitum olim*).*

p. 697, 15. populus *V.*
17. humata tegerentur] humanitate gerentur *V.*
18. Ex quo ergo t. quod Elegius *(constanter) V.*
23. populus *V cum* 2*a.*
24. etiam] *om. T cum* 4.
regi] rei *T;* ei *V.*
25. audatiam *V.*
p. 698, 1. cabare *V;* cabure *pr.m. T.*
2. relinquens] relicto *V.*
3. vermes ebulientes *V;* vermibus ebullientibus *T.*
5. curam pastoralem susceptam *V cum P.*
7. Viromandinse *V;* Viromandense *T.*
9. notu] *V;* nutu *T.*
10. haberi *T cum* 4*;* haberet *V.*
11. conditionem *V.*

p. 698, 12. inquisitionē *V.*
13. possit *V.*
15. investigatione *TV cum PS.*
16. lucubri mortem, *om.* vitam *V.*
longinquitatem *V.*
19. ingemiscens agebat *V.*
20. impedire devotionem meam *TV.*
21. desiderato fraudare] desideratum fraudare commertium *V.*
22. enixius *TV.*
24. erat] inerat *V.*
25. tantamque conscientia ut per plerumque *V.*
perveniret *V.*
27. statuerit in Domino *T;* statuerat in Deo *V.*
30. testes huius *V.*
tuum sanctum *V cum* 2*b.*

p. 698, 32. provintiam *V.*
33. operi *T;* operis *V.*
p. 699, 1. nullaque *TV cum P.*
inveniendi spem caperent] inveniendis percaperent *T;* i. indicia c. *V cum S.*
3. posteriora] *TV.*
effodiendo *V, corr.*
conversa *V, corr.*
4. iussis] iussit *T cum 2a.*
5. terra *TV.*
distituuntur *T.*
6. reiactoque *V, corr.*
amfibola *V.*
7. sancti *T (pr. m.) cum 2c.*
8. fossa *V.*
caberne *T (pr. m.);* caverne *V.*
scabare] scabere *T cum 2b;* capere *male V.*
humi *T cum P.*
9. sane veterinum *TV.*
10. avidissime] audacissime *TV cum PS.*
11. furato *V.*
flagantia *m. al. corr.* fraglantia *T.*

p. 699, 13. inennarrabili *V cum 2a. b. c;* ininnarrabili *T (pr. m.).*
16. diei] die *V cum 2a.*
20. claritatis *T cum 3.*
sacro invento corpore *V.*
21. exosculabatur *V.*
elevatum *V.*
22. medela *TV.*
24. tempore] tempora *V cum P.*
25. artibus *V.*
pro reliquias *recte V.*
26. reliquiis] in reliquias *V.*
deligavit *V.*
27. honestissimo corpore *V.*
citra] retro *TV.*
28. transposuit] conposuit *V cum 3.*
29. convenientibus populis *TV cum S.*
30. ampliatam] ampliatum *V cum 2a.*
ex reliquias *recte V.*
31. multimodaque medela *recte TV.*
32. incomodis] incordis *V;* cordibus *T;* morbis *S.*
eadem *V.*

Verba V. Eligii II, 2, *p.* 696, 10 *sq.* quis tanta — ubertate *ex Lactantii Divinis institutionibus IV,* 18, 12, *expilata sunt, in quarum editione novissima, Corpus scr. eccl. Vindob. XIX, p. IX, n.* 3, *biographus Landiberti Traiectensis inter huius auctoris expilatores falso numeratus est, qui c.* 8 *(SS. rer. Merov. VI, p.* 362, 4*) potius V. Eligii exscripsit monente W. Levison neque Lactantium. Eodem indagante (cf. 'N. Arch.' XXXIII,* 558, *XXXV,* 226 *sq.) biographus Eligii praeterea exscripsit V. Melaniae prol. c.* 3 *(Anal. Boll. VIII, p.* 20*) p.* 664, 31 *sq. et p.* 740, 12 *sq., eandem II,* 33. 34, *p.* 718, 16—23, *et p.* 720, 19 *sq., V. Abrahae c.* 1 *(Migne LXXIII, p.* 283*) p.* 671, 13—16, *Gregorii Dial. IV,* 6, *p.* 739, 31—34, *Sedulii ep. p.* 740, 34 *sq.*

TOMUS V.

VITA SADALBERGAE ABBATISSAE LAUDUNENSIS.

Codex R o m a n u s *bibliothecae Vaticanae inter Ottobonianos lat. n.* 223, *saec. XIV, fol.* 284—285, *V.* B a s o n i s *alterius Sadalbergae mariti continet, cuius auctor c.* 11. *V. Sadalbergae totum retractavit, incipiens ita:* De sancto Basone confessore. Sciens sanctus vir Dei Baso suum vas possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii,
Tob. 8, 5. s i c u t e t g e n t e s q u e i g n o r a n t d e u m, tempus decernebat cum beata coniuge sua, ut vacarent orationibus, devote se continens et temperanter utens coniugii iure. *Locum ad liberos coniugum spectantem biographus parum ingeniosus in hanc formam redegit, nihil immutans nisi sermonem:* Reversa denique domum religiosa mulier concepit ex dono Dei et peperit filiam, cui ex avie, ut traditur, vocabulo Saletrudim nomen imposuit. Aliam rursus edens Ebanem nuncupavit. Terciam quoque denuo gignens in regeneratione baptismi appellavit Anstrudim; que processu temporis in regimine successit matri delecte sibi congregationis. Postea vero duos edidit filios Eustasium, quem Dominus infra pueriles annos recipere dignatus est, et Baldoenum bone indolis puerum, quem ceu priores omnipotenti Deo pii sacravere parentes.

Suam autem verborum pompam ita conclusit: doli scientie, cum qua vite tempora sine ulla transcurrebat offensione.

Verba p. 52, 23*:* post multos anfractus *et p.* 53, 1*:* Occeano — late ingeritur *ex V. Praeiecti c.* 14. *deprompta sunt ibique* ingreditur *(p.* 234, 5*) legitur pro* ingeritur.

VITA FRODOBERTI ABBATIS CELLENSIS AUCTORE ADSONE.

Codicem 1 *Vitae Frodoberti postea denuo perlustrare mihi licuit, unde nonnulla emendanda sunt: p.* 78, *l.* 2*a* veterrimis *adest* 1*; p.* 81, *l.* 28*b* rarescere *etiam* 1*; p.* 85, *l.* 1*a* pavimentum *in scribendo corr.* pavimentu *(sic)* lapides 1 *(deleas* clupides*); ib. l.* 20*c* Ratbertus *etiam* 1*; p.* 87, *l.* 33*a* Tantis *etiam* 1. *W. L.*

VITA REMACLI EPISCOPI ET ABBATIS.

4*f) Codex Monasteriensis n.* 214, *vol. IV (n.* 23*), saec. XV, legendarii magni Bodecensis volumen IX, fol.* 27—29, *cum classe* 4 *(p.* 104, 33*) incipit:* Oriundus fuit Aquitanee partibus vir venerabilis Remaclus, cuius pater Albuinus, mater vero Matricinia *(corr.)* est voc., *desinitque p.* 108, 24. *in* dignatur, *subscr.:* Explicit vita. *Textus passim graviter immutatus est. Fol.* 29—35. *Miracula Remacli subsequuntur, SS. XV, p.* 433—441, 10.

PASSIO PRAEIECTI EPISCOPI ET MARTYRIS ARVERNI.

B 7*a) Codex Camaracensis n.* 816 *(*721*), saec. XV, olim bibliothecae S. Sepulchri Camaracensis, fol.* 105—108, *recensionem B Passionis Praeiecti continet, quam sicut in codice B* 7 *'Miraculum ab eo Rome patratum' fol.* 108—109. *subsequitur, textusque prologi B* 5. 6. 7 *similis (p.* 224, 44*) uno loco illis praestat (p.* 224, 1. detegere*).*

Puncto ore *(i. e.* horae*) p.* 228, 13. *in V. Boniti episcopi Arverni c.* 24 *(SS. rer. Merov. VI, p.* 132, 8*) redit.*

PASSIONES LEUDEGARII EPISCOPI ET MARTYRIS AUGUSTODUNENSIS.

B 1*e) Codex Stuttgartensis Bibl. fol.* 58, *saec. XII, olim Zwifaltensis, fol.* 158'—162, *cum codice B* 1 *convenit (p.* 334, 9. et fut. *om.), etiam nonnumquam cum lectionibus eius m. al. correctis (p.* 342, 17. dicitur. Quod videns gladiator, qui eum*), sed ex eodem minime pendet, quare B* 1 *potius ad codicem B* 1*e similem correctus videtur esse, atque librarius post* 343, 6. est sepultus *textum non reddidit nisi contractum ad p.* 348, 3, *ubi ita desinit:* Quo facto, Ansoaldi kartula in manum eius lapsa est. Omnibus igitur pro facto hoc in laude Dei prorumpentibus, ductum est sancti martyris corpus a loco, ubi humatum est, ad urbem Pictaviensem, multum in eodem itinere miraculis per merita sancti Leudegarii declaratis.

C 3*a*) Codex Cantabrigiensis bibliothecae collegii Corporis Christi n.* 9, *saec. XI, p.* 153—176, *n. CXV, Passionem Leudegarii C absque prologo continet, textum scilicet iisdem locis hiantem (p.* 284, 13. 16. 298, 3. 307, 6*) eundemque atque C* 3*a, in quo eodem numero haec Passio distincta est (cf. p.* 268, 34*).*

Passionis Leudegarii auctore Frulando praeter eos quos enumeraveram codices legendarii Francogallici, scilicet classis 2, *interim examinatus est*

2*b*) Trecensis n.* 7, *saec. XII, olim monasterii Adremari, p.* 161'—168'. *Is cum* 2*b convenit (p.* 358, 27. Floret sibi laboris*), etsi lectionem Pitrae confirmat (p.* 358, 25. roboraverit*), et iisdem verbis desinit (p.* 359, 34*) quibus reliqui secundae classis libri; praescriptiones capitum desunt.*

Verba Passionis I. p. 300, 13. declinant ad maiorem interitum *ex V. Eugeniae auctore Pseudo-Rufino c.* 12, *locusque Passionis II, p.* 341, 14*sq.:* cum iam Deus omnipotens — decreverat remunerare *e Greg. Dial. I,* 8, *deprompta sunt.*

VISIO BARONTI MONACHI LONGORETENSIS.

1*c) Codex Londiniensis musei Britannici inter Cottonianos Otho A. XIII, saec. IX/X, cuius quasi deperditi p.* 374, *l.* 36*sqq. mentionem feci, incendio a.* 1731. *non omnis destructus est, sed reliquiae miserae supersunt, iam foliis* 101 *chartaceis insertae, atque fol.* 71—87'. *fragmenta Visionis illius leguntur (praescr.:* [I]n nomine Domini incipit revelatio beati Baronti monachi*), e quibus ultimum in verbis c.* 17 *(p.* 391, 10*)* ligabant eos in fasci ‖ *desinit. Liber arta necessitudine cum* 1*b coniunctus est, e. gr.*

c. 1. Longoretus] Longoritus 1*b. c;*
ib. monachatus] monachicum 1*b. c.* 2*;*
ib. ille nihil homino valuit parabolare] ille nichilominus non valuit loqui 1*b;* ille [. . . . .] nus [. . .] valuit loqui 1*c;*
c. 2. animam] caelestem rogare conditorem *add.* 1*b; praecedentibus destructis,* conditorem *legitur* 1*c;*
c. 3. violenter] nimium *add.* 1*b. c;*
c. 9. Tu vince[tu vince *add.* 1*b. c*] bellator*;*
c. 10. memorat] meminit 1*b. c;*
ib. redimisti] tua vincat potestas *add.* 1*b. c;*

sed ut aetate ita ingenio illum haud raro superat, ita ut interpolationes 1*b complures ab* 1c *absint (p.* 377, *l.* 28*w; p.* 378, *l.* 1c *et l.* 7*p; p.* 379, *l.* 2*b et l.* 23—25*; p.* 386, *l.* 26*; p.* 390, *l.* 26*), atque etiam aliis rationibus hic propius ad* 1a *accedit, velut in praescriptione (supra l.* 8*) et*

c. 2. Deum innixis praecibus] Deum *(m. al. corr.* Deo 1*a;* Dominum 1*a*. c)* innixi *(m. al. corr.* innixe 1*a, et ita* 1*a*)* preces 1*a.a*. c;* Domino innixius preces 1*b;*
ib. membrum] membrorum 1*a.* 4*a;* [mem]brorum 1*c,*

neque vero ex ipso 1*a pendet, non semel in melius digrediens. Locis, quibus libro* 1*a picturae insunt (p.* 386, *l.* 3. 6. 9, *et p.* 387, *l.* 5*), hae in* 1c *desiderantur, compluribus versibus ubique vacuis relictis, neque p.* 387, *l.* 4, *imago clavis adest, quamquam verba* habentes similitudinem [ha]nc *servata sunt. Codex igitur medias partes inter* 1*a et* 1*b tenet, haud parvi aestimandus, nisi adeo incendio illo affectus esset.*

3*c*[3]*) Codex Neapolitanus bibliothecae Nationalis VIII. B.* 10, *saec. XIV, fol.* 174 —179, *et*

3*c*[3*]*) codex eiusdem bibliothecae VIII. B.* 27, *saec. XV, fol.* 84—87, *inter Vitas patrum Visionem Baronti continent, subsequentibus Visione Wettini auctore Heitone et Vita Fursei; cf. A. Poncelet, Analecta Bollandiana XXX,* 1911, *p.* 175. 183. *W. L.*

VITA AMANDI EPISCOPI.

B 5*d) Codex Cantabrigiensis bibliothecae universitatis Ji.* 3. 30 *(antea D. # II.* 18 *et* 109*), saec. XIII. in., fol.* 83'—88', *n. XI, cum libris B* 5. 6 *p.* 442, 3. *habet:* habere quam dies circiter quadraginta, *neque Milonis Suppletio adest, at p.* 449, 14. operum *non desideratur. Laterculus capitum deest.*

B 5*e) Codex Berolinensis Ms. theol. Lat. Fol.* 730, *saec. XV, olim Leandri van Ess professoris Marpurgensis, deinde Phillippsianus n.* 568, *fol.* 1—4', *et praefatione et laterculo capitum destitutus, cum libris B* 4—6 *facit (p.* 432, 23. pueri] illius, *p.* 435, 18. apparuit] illis *add.) facitque p.* 444, 23. *cum B* 5. 6, *sed p.* 439, 22. ad Deum *cum plerisque B codicibus addit, quae in B* 5 *desiderantur, et admodum interpolatus (p.* 436, 19. calliditas *pro* antiquitas*) pro* Nanto *p.* 445, 16. *nomen substituit* Gand, *aliis interpolatoribus aliter locum illum famosissimum immutantibus; cf. p.* 427.

B 7) Codex **Rotomagensis** *n.* 1411 *(U* 64*), saec. XIII, olim monasterii S. Audoeni ibidem siti, fol.* 109′—114, *Vitae primigeniae textum absque laterculo capitum continet A* 1c[2. 3] *similem (p.* 433, 16. in superioribus meniis, *p.* 429, 3. agro *pro* campo; *cf. p.* 412, 6. 22*), sed insunt quoque interpolationes classi B propriae p.* 438, 20. 21. *neque vero p.* 438, 22. *Fol.* 114—119. *Milonis c.* 7. 8. 6. *subsequuntur, textusque cum libris B* 6*a. b aliisque eiusdem familiae codicibus consentit. Subscripta sunt:* Expliciunt miracula sancti Amandi.

B 8) Codex **Monasteriensis** *n.* 217 *(*329*), saec. XV, olim 'domus sancti Maynulfi in Bodeken', fol.* 179—182, *solum Milonis c.* 6. *continet.*

B 9) Codex **Camaracensis** *n.* 816 *(*721*), saec. XV, fol.* 89′—90′, *praescr.:* Translatio sancti Amandi episcopi, que est VII. Kl. Novembris, *exordium c.* 7. *Milonis ad p.* 476, 27. *cum magna c.* 6. *parte coniungit, scilicet p.* 471, 16—474, 17, *post* indefessus *addens doxologiam cum subscriptione.*

VITA AUDOINI EPISCOPI ROTOMAGENSIS.

P. 544, *l.* 23 *sqq. Codicibus Vitae* **Audoini** *accedunt*

2**) Codex* **Fuldensis** *Aa* 96, *saec. XV, olim monasterii Blauburani ibique a Bartholomeo Krafft (†* 1490*) exaratus, postea Weingartensis G* 5 *fol., pars altera, fol.* 74 —76′. *V. Audoini continet. Textus magna libertate retractatus et arta necessitudine cum* 2 *coniunctus est, etsi hic illic lectiones* 2*a peculiares deprehenduntur.*

2*b****) Codex* **Berolinensis** *Ms. theol. Lat. Fol.* 730, *saec. XV (post a.* 1473*), olim (ad a.* 1823*) Leandri van Ess n.* 140, *deinde (ad a.* 1911*) Phillippsianus n.* 568, *fol.* 151—154, *quam maxime* 2*b similis est.*

P. 549, 24. *Codicibus Vitae II. Audoini clausulam exhibentibus adiungendus est codex* **Lincolniensis** *bibliothecae cathedralis B.* 1. 16, *saec. XII, fol.* 125′—132, *qui prologo caret atque in clausula omnino cum Cottoniano (= L) convenit (nisi quod l.* 10/1. Ludovici *habet).*

P. 551, *n.* 2. *Codicibus Vitae III. Audoini adnumerandus est Neapolitanus bibliothecae Nationalis XV. AA.* 13, *saec. XII, fol.* 165—178′; *cf. A. Poncelet, Analecta Bollandiana XXX,* 1911, *p.* 210. *W. L.*

VITA FILIBERTI ABBATIS GEMETICENSIS ET HERIENSIS.

A 2*b***) Codex* **Bruxellensis** *n.* 98—100 *(Van den Gheyn n.* 3132, *vol. II), saec. XIII. in., fol.* 152—155, *necessitudine artissima cum A* 2*b coniunctus est, sicut p.* 577, *l.* 5, *conieci:*

c. 1. Helisano] *ita A 2d. d* cum aliis;* Heleino *A 2b. b*;* Helena *A 2. 2c;*
c. 2. Agilum — Agilus] Anglio — Anglius *A 2b. b*;*
c. 3. edulia] edendi *(om. A 2b. b*)* cibaria *A 2. 2b. b*. c (non A 2d*);* ed*(ulia m. al. in ras.) A 2a;*
c. 7. Sigona parte trina] *(*Sigona *om.)* Parte una trina *A 2b. b*;*
c. 8. linis] leniusque *A 2b. b*.*

A 2*d***) Codex* **Berolinensis** *Ms. theol. Lat. Fol.* 730, *saec. XV (post a.* 1473*), olim (ad a.* 1823*) Leandri van Ess, deinde (ad a.* 1911*) Phillippsianus n.* 568, *fol.* 145′ —149′, *aeque atque A* 2*d prologo caret neque minus aliis rationibus quam maxime cum hoc libro convenit.*

A 10*a) Codex* **Lincolniensis** *bibliothecae cathedralis B.* 1. 16, *saec. XII, fol.* 117′ —121, *aeque atque A* 10 *prologo atque descriptione monasterii (c.* 7. Hinc frondium coma — *c.* 9. ordinem redeamus, *p.* 588, 4—591, 5*) caret.*

A 10*b) Codex Cantuariensis bibliothecae capitularis E.* 42, *saec. XII, folia* 61 *complectitur, quae a coopertoriis Registrorum archidiaconorum Cantuariensium (a.* 1560 —1580*) a Dr. J. B. Sheppard a.* 1888. *abstracta sunt, inter quae fol.* 43. *pars extrema Vitae Filiberti inde a c.* 40 *(p.* 603, 5*)* advenientes Britones *legitur; c.* 41. *omissum est.*

Codices A 10. 10*a. b eundem textum classis A exhibent, sed ita retractatum, ut potissimum in parte posteriore haud paucae lectiones generis B* 2 *admissae sint, atque necessitudinis eorum exemplum afferatur hoc:*

c. 43 *(p.* 604, 12*).* palmam gloriae in triumphum] palmam cum *(m. al. add. A* 10*b)* victoriae triumpho *A* 10. 10*a. b;* palmam victorie in triumpho *B* 2.

W. L.

VITA ANSBERTI EPISCOPI ROTOMAGENSIS.

2*f) Codex Rotomagensis n.* 1411 *(U.* 64*), saec. XIII, olim S. Audoini Rotomagensis, fol.* 119—126′, *cuius p.* 617, *l.* 19. *mentionem feci, prologo caret atque, textum classis* 2 *exhibens, saepius cum* 2*b. d facit, sed hic illic propius ad* 2*a. c accedit.*

W. L.

VITAE AUDOMARI, BERTINI, WINNOCI.

De Winnoco eiusque Vitis iam egit Carolus de Smedt, Acta sanctorum Novembris III, Bruxellis 1910, *p.* 253*sqq. Et ipse p.* 263—266. *Vitam I. Winnoci edidit (c.* 22—28, *supra p.* 769—775*), iisdem fere subsidiis usus atque ego, scilicet codicibus nostris* 1. 5. 6. 7*a*. b et Bruxellensi n.* 8933—34, *de quo infra egi (*8**), p.* 266—267. *partem primam Miraculorum (c.* 1—4, *supra p.* 780—782*) e codice* 6 *subiunxit. Deinde p.* 267—274. *Vitam II. Winnoci (cf. supra p.* 751*sq.) integram publici iuris fecit, octo codicibus adhibitis, atque inter prologum et ipsam Vitam p.* 267*sq. e libris Bergensi et Atrebatensi Genealogiam quae dicitur Winnoci inseruit, de qua p.* 752. *egi; sequuntur p.* 275—284. *Miracula auctore Drogone. Denique p.* 285—289. *e codice illo Bruxellensi Vitam III. Winnoci ineditam eruit, quae textum exhibet e Vita II. et Genealogia et opere Drogonis excerptum, additis fabulis nonnullis, quae alibi non occurrunt atque erroribus haud parvis deformatae sunt.*

7*a*) Codex Cantabrigiensis Collegii Corporis Christi n.* 9, *saec. XI, p.* 258—261, *Vitam I. Winnoci exhibet, quam maxime cum* 7*a conveniens, etsi hic illic in melius digreditur. Ipse examinavi.*

8**) Codex Bruxellensis n.* 8933—34 *(Van den Gheyn n.* 3496*), saec. XVII, fol.* 199—200′, *cuius p.* 743, *n.* 6, *mentionem feci, arta necessitudine cum libro* 8 *coniunctus est, eodem modo interpolatus, id quod ex editione C. de Smedt cognoscitur.*

Codicibus Vitae Audomari C, quos p. 745, *n.* 7, *enumeravi, iam accedit Cantuariensis bibliothecae capitularis E.* 42, *saec. XII, qui inter fragmenta codicum collecta fol.* 47′. *initium huius Vitae continet, reliquis deperditis, desinens in verbis §* 3. Hibernensi viro beato Columbano [abbate].

Codicem 2 *Vitae I. Audomari olim a W. Arndt b. m. collatum, occasione data, denuo tractavi, ita ut nonnulla corrigenda sint, scilicet*

p. 753, *l.* 16*z)* factis *eras.* 2.
p. 755, *l.* 27*f)* ad *add. etiam* 2.
p. 757, *l.* 12*g)* nunct uam *m. al. corr.* nunc tuam 2.
l. 13*h)* pylago *m. al. corr.* pelagi 2.
p. 758, *l.* 5*f)* pylago *m. al. corr.* pelago 2.
l. 17*z)* es *etiam* 2.
p. 759, *l.* 2*d)* relinquentes *etiam* 2.

p. 760, *l.* 8*f)* voluerunt *etiam* 2.
p. 761, *l.* 7*l)* Sithiū, *lineola erasa,* 2.
p. 764, *l.* 1*a)* ullum *habet etiam* 2.
l. 21*b)* Terwamense *m. al. corr.* Terwanensi 2.
l. 23*e)* eorneacus *corr.* orneacus 2.

Passim librum manus posterior correxit, cuius lectiones saepissime cum codice 3 *conveniunt.* *W. L.*

TOMUS VI.

VITA ERHARDI EPISCOPI BAVARICI AUCTORE PAULO.

3*d) Codex Fuldensis Aa* 96, *saec. XV, olim Blauburanus, deinde Weingartensis, partis alterius fol.* 17′—19′. *post Vitam I. Hildulfi Vitam Erhardi continet (praescr.:* Sequitur vita fratris eius, sancti Erhardi episcopi*) neque vero integram, nam prologus libri prioris deest, atque c.* 6—11. *eiusdem et prologus et c.* 1. *et* 2. *libri secundi (p.* 13, *l.* 5—*p.* 17, *l.* 28*) omissa sunt, verbis insertis:* Reliqua, que secuntur de sancto Erhardo require in alia legenda eius, que habetur in passionali sancti Celestis Metensis episcopi *(cf. P. Lehmann, 'Historisches Jahrbuch' XXXIV,* 1913, *p.* 532*).* Cetera, que ibi omissa sunt, hic subsequuntur*; denique caput ultimum (p.* 21, *l.* 3—13*) desideratur.*
W. L.

VITA LANDIBERTI EPISCOPI TRAIECTENSIS AUCTORE SIGEBERTO.

Codex Bruxellensis n. 98—100 *(Van den Gheyn* 3132 *II), saec. XIII. in., fol.* 197—201′, *Vitae Landiberti auctore Sigeberto continet textum* 4*a similem, sicut recte conieceram p.* 340, 7*; nam adnotante W. Levison non solum finem c.* 11. *cum* 4. 4*a omisit, sed etiam has lectiones exhibet peculiares illius libri: p.* 394, 19. ductus invidie, *p.* 397, 14. Capanensium, *p.* 404, 4. esset in celis, patescere statim cepit in terris, *sed p.* 397, 2. *habet* addicti *neque* edicti *cum* 4*a.*

VITA HUGBERTI EPISCOPI TRAIECTENSIS.

Vitis Hugberti iam sexta accessit (incipit: Fuit quidam illustrissimus dux*) fabulis aliisque rebus eo magis exornata; quam e codice Fuldensi Aa* 96, *saec. XV, olim Blauburano, deinde Weingartensi, partis prioris fol.* 1—2, *publici iuris fecerunt (P. Lehmann et) N. Bühler, 'Das Passionale decimum des Bartholomaeus Krafft von Blaubeuren' ('Historisches Jahrbuch' XXXIV,* 1913, *p.* 504—508*).* *W. L.*

CATALOGI REGUM FRANCORUM PRAETERMISSI.

Postquam legem Salicam edendam suscepi, annales nostros denuo perlustrans in novum Catalogi I. codicem incidi p. 472, 27. *inserendum*

A 5*c) Bambergensem n.* 12 *(P I,* 1*) saec. IX/X, fol.* 2′*, qui textum in fine ita interpolatum exhibet, ut est in A* 5*b (v. supra p.* 480, 34*). Praecedunt Decretio Childeberti II (fol.* 1—2*) et Epilogus Legis Salicae*[1] *(fol.* 2—2′*); subsequitur Ansegisi Collectio (fol.* 2′—66*).*

Catalogum rogatu meo liberaliter contulit Fischer bibliothecae praefectus.

Praeterea inter ipsas quae mihi traditae erant schedas Legis Salicae apographa quinti Catalogi repperi codicibus Emendatae additi, qui cum reliquis Catalogis necessitate nulla coniunctus fabulis mendisque scatet, neque parca quae mihi praesto erant subsidia suffecerunt; cum vero interim ea aliquo modo supplendi occasionem nactus essem, ne quid deesset, etiam hos laterculos addere libuit, primoque fontem quendam eorum iterare visum erat satis antiquum, quem Pertzius quondam publici iuris fecerat.

I.

Genealogia regum Francorum, quam Pertzius e codice Sangallensi n. 732, *saec. IX/X, p.* 155, *eruit*[2] *et in Monumentis Germaniae, Scriptores II, p.* 307, *edidit, nuper G. Kurth, 'Histoire poétique des Mérovingiens', Parisiis* 1893, *p.* 517 *sq., iteravit, non ultra Dagobertum I. regem pergit, cumque auctor e Chlotharii I. filiis Sigiberti I. regis Austrasii prolem primo persecutus sit, eaque exstincta demum ad Chilperici I. filium Chlotharium II. transierit, qui a.* 613. *regno Austrasiae potitus est, eum Dagoberto I. vivo, i. e. inter annos* 623—639, *in Austrasia degisse verisimile est, neque ullum fabularum Libri h. Fr. vestigium in hac Genealogia deprehenditur, quae inde a Childerico I. fide Gregorii nostri penitus confirmatur. Auctor igitur ille inter binas computationes Austrasiacas a.* 604. *et* 643. *collocandus est, quas supra p.* 490. *et* 493. *edidi. Quod vero idem in anterioribus regibus a Gregorio discrepans inter Chlogionem et Merovechum Glodobodem vel Ghlodobedum inseruit et mox Merovecho non Childericum I. filium attribuit, sicut ille, H. Fr. II,* 9, *sed Hilbriccum vel Hildebricum et Genniodum interposuit, patris historiae Francorum auctoritatem concutere vix potest. Anni autem regum nulli ibi adsunt, propter quos Catalogos supra edideram.*

Codex p. 1—98. *Legem Alamannorum continet*[3]*, cuius in editionibus idem commemoratur Legum tom. III, p.* 8, *et Legum Sectio I, tom. V, Pars I, p.* 15. *Praeterea p.* 142—

1) *Cf. 'Archiv' VI, p.* 70 *sq.; Leitschuh et Fischer, 'Katalog der Hss. der Kgl. Bibliothek zu Bamberg' I,* 1, *p.* 873. 2) *Cf. Scherrer, 'Verzeichniß der Hss. der Stiftsbibliothek von St. Gallen' p.* 241. 3) *Cf. 'Archiv' V, p.* 220; *H. Hattemer, 'Denkmahle des Mittelalters', apud S. Gallum* 1844, *p.* 377.

154. *Abbreviatio chronicae Bedanae inest ad annum 43. Karoli M. perveniens*[1], *i. e.* 810. *p. Chr., eamque p.* 154. *'Generatio regum' subsequitur, scilicet laterculus gentium famosissimus, regibus Romanorum Gallicis ad Syagrium auctus, quem item primus* **Pertzius**, *SS. VIII, p.* 314, *edidit. Hic quoque laterculus in Legis Salicae codices transiit, unde eum primo loco exscripsi.*

INCIPIT GENERATIO REGUM.

Primus rex Romanorum Analeu:
Analeus genuit Papulo.
Papulus genuit Egegium[a].
Egegius genuit Egegium.
Egegius genuit Fadiru[b], et[c] ipsum Romani perdiderunt.
Tres fuerunt fratres[2], unde sunt gentes, Erminus, Inguo et Istio, frater eorum.
Erminus genuit Gothos, Walagotus, Wandalus, Gepedes et Saxones.
Haec sunt gentes V.
Inguo, frater eorum, genuit Burgundiones, Loringus[d], Langobardus, Baiarius.
Haec sunt gentes IIII.
Istio, frater eorum, genuit Romanos, Brictones, Francus, Alamannus.
Haec sunt gentes IIII.

DE REGUM FRANCORUM.

Primus rex Francorum Chloio.
Chloio genuit Glodobode.
Ghlodobedus genuit Mereveo.
Mereveus genuit Hilbricco.
Hildebricus genuit Genniodo.
Genniodus genuit Hilderico.
Childericus genuit Chlodoveo.
Chlodoveus genuit Theodorico, Chlomiro, Hildeberto, Hlodario.
Chlodharius genuit Chariberto, Ghundrammo, Chilberico, Sigiberto.
Sigibertus genuit Hildeberto.
Hildebertus genuit Theodoberto et Theoderico.
Et ante Hilbericus[3] genuit Hlodhario.
Hlodharius genuit Dagabertum.

II.

Cum laterculi quos modo dixi iuris peritis minime sufficerent iusto breviores annisque regum carentes, Catalogum novum Legi Salicae emendatae praeposuerunt ex Libro hist. Francorum expilatum, auctorque ipsius codicem adhibuit recensionis Austrasiae (B) similem B 1a, *quem cum monasterio Longolariensi (prope S. Hubert) necessitudine qua-*

a) *scr.* Egetium, *v. infra p.* 854, *l.* 5. b) *scr.* Siagriu. c) *scr.* per quem Romani regnum perdiderunt, *v. infra p.* 854, *l.* 7. d) *scr.* Toringus.

1) *Cf. Th.* **Mommsen**, *Auct. antiq. XIII, p.* 348. 2) *Tres fratres in primigenio laterculo filii sunt Alanei (ita codex Augiensis CCXXIX, c. a.* 800*; cf. A. Holder, 'Die Reichenauer Handschriften',* 1906, *I, p.* 525*) vel Alani (ita Historia Brittonum, ed. Mommsen, Auct. antiq. XIII, p.* 159*), interpolator vero Gallicus illum regem Romanorum fuisse voluit, scilicet Galliae, novamque stirpem fictam interposuit, scilicet post Papulum non ignotos Aetium, Aegidium, Syagrium (*Fadiru *c.) reges Galliae.* 3) *Sigiberti I. stirpe a.* 613. *extincta, ad Chilperici I. transiit; cf. p.* 850.

dam coniunctum esse monui[1]. *Ex hoc vel adnotationes deprompsit margini adscriptas atque* 34 *quos Dagoberto I. attribuit anni in sola recensione B traditi sunt, dum primigenia A* 44 *annos patris Chlotharii II. etiam in filio iterat. Catalogus a Faramundo Libri hist. Francorum rege fabuloso incipiens usque ad* 16. *Pippini regis annum pervenit auctorque ultimum stirpis Merowingicae regem Childericum III, quem Theuderici IV. filium fuisse voluit, in Sithiu monasterium relegatum esse non ignoravit.*

Porro Genealogiam quoque cuius memini idem auctor adiecit itemque hanc a Faramundo suo dilecto incepit, nova nomina interpolans, atque in fine fontem suum omnino non intellegens Chilpericum I. filiis Childeberti II. attribuit. Desinit in Chlothario II (Flodrio), *praetermisso Dagoberto I. Utrumque laterculum continet*

1) *codex* **Parisiacus** *n.* 9654 *(olim Suppl. lat. n.* 75*), saec. X, fol.* 121, *subsequente prologo Legis Salicae maiore, praescr.:* Incipit prologus legis Salicae.

Exscripsit M. Krammer v. c.

Alter librarius 2, *sermonem rusticum corrigens, quem praecedens in fontibus expilandis fere servaverat, ablativis ad grammaticae leges accusativos substituit, aspiratam* H *auctoris Austrasii immutavit in* Ch *vel* C, *cumque ille Chlodoveum II. neglegentia praetermisisset, ipse hiatu locum eo magis depravans Theuderici III. annos* 18 *(pro* 19*) Chlothario III. attribuit, cuius* 4 *anni in codice* 1 *adhuc leguntur. Codices vero* 2 *Generationem regum fontis I. inter utrumque laterculum interponunt in* 1 *omissam. Denique Genealogia in codicibus* 2 *ex Chlothario II. ad Childericum III. multo uberiore sermone perducta est, ut interpolatoris manum facile agnoscas, neque regum anni cum Catalogo superiore concordant*[2], *licet iterum Liber hist. Francorum isque ad recensionem B expilatus sit. Textum autem tam oscitanter interpolator exscripsit, ut Francorum nomina* Febroaldus *et* Memorum *ex verbis* febre valida *et* nimirum *formaverit. De Childerico III. eadem iisdem verbis rettulit quae auctor prioris Catalogi.*

2) *Codex* **Parisiacus** *n.* 4628 *A, olim abbatiae S. Dionysii, saec. X, fol.* 5—6′, *in capite Legis Salicae Emendatae laterculos tres exhibet, scilicet Catalogos regum Francorum et Romanorum et Genealogiam cum chronico, subsequente fol.* 6′. *utroque prologo, praescr.* Laus Francorum[3] *et* Incipit prologus legis Salicae.

Cum ex hoc codice nihil adnotatum esset, in angustiis positus P. J. Blok virum doctissimum Leidensem adii, qui officia sua liberalissime nobis obtulerat, ipsoque interveniente apographon me accepisse grato animo profiteor. Catalogum regum Romanorum rogatu meo officiose recognovit H. Omont vir humanissimus.

Eadem libris insequentibus insunt recentioris aevi et inferioris notae.

2*a) Codex* **Romanus** *bibliothecae* **Vaticanae** *inter Ottobonianos n.* 3081, *chartaceus, saec. XV, olim Petavii, post Originem Francorum (fol.* 99*) supra p.* 528. *editam fol.* 100. *tres laterculos exhibet*[4], *quos Lex Salica subsequitur iam in tertio titulo desinens:* De furtis animalium.

Priorem tantum Catalogum exscripsit Perels v. c.

2*b) Codex* **Parisiacus** *n.* 4631, *saec. XV, creditur esse apographon codicis* 2.

A. **Du Chesne**, *Historiae Francorum Scriptores coaetanei, Parisiis* 1636, *tom. I, p.* 793, *duos quos* 1 *continet laterculos sub titulo 'Genealogia' ita edidit, quasi unum 'ex vetusto Codice Ms. Conciliorum ac Capitulorum', alterum 'ex veteri Ms. Cod. Legis Salicae' deprompsisset, eiusque editionem et* **Bouquet**, *'Recueil des historiens des Gaules', Parisiis* 1739, *II, p.* 695 *sq. iteravit et non plenam* **Pertzius**, *Scriptores II, p.* 307, *Genealogiam fonti eius (I) opponens.*

At B. **Guérard** *in 'Notices et extraits des mss. de la bibliothèque du roi et autres bibliothèques', Parisiis* 1838, *tom. XIII, pars II, p.* 62 *sqq.,* codicem 2 *describens novum-*

1) *SS. rer. Merov. II, p.* 225. 2) *Chlothario II.* 43 *anni attribuuntur (supra* 45*).* 3) *Lex Salica ed. Hessels p.* 422. 4) *Cf. 'Arch.' XII, p.* 373.

que fontem se repperisse ratus, textus eius tres et edidit et commentario instruxit. Denique G. Kurth l. c. p. 518—523. item tres laterculos ad codices 1. 2. 2b edidit, sed librum 2 secutus neque 1 toto caelo erravit bonasque lectiones adnotationibus adscripsit, malas vero in textum admisit; nihilominus autem agnoscere fas est eum prudenter et non sine bono fructu in has res inquisisse.

Mitto alias regum Francorum Genealogias posterioris aevi, in quibus quotquot auctores nancisci poterant fontes congesserunt.

B. Krusch.

[INCIPIUNT NOMINA REGUM FRANCORUM, QUI SUPER FRANCOS REGNAVERUNT *add.* 2. 2*a*. *b*.]

Primus rex Francorum Faramundus[a]. L. h. Fr. c. 4 (*B* 1*a*).

Secundus Chludio[b], filius eius. ib. c. 5.

Tercius Merevius[c], filius Chlodoveti[d]. ib. c. 6. Geneal.

Quartus Childericus, filius Merevei[e], et regnavit annis[f] XXIIII. ib. c. 9.

Quintus Chlodovius[g], filius Childerici, et regnavit annis XXX et habuit filios IIII. Hi[h] sunt Theodericus, Clodemirus, Hildebertus et Hlotharius, qui regnum inter se diviserunt. ib. c. 19.

Sextus rex[i] Hlotharius[k], filius Clodovei[l], et regnavit annis[m] LI. ib. c. 29.

Septimus rex Hilpericus[n] regnum Hlotharii accepit. Mortuus est[o] Hilpericus, filius Hlotharii[p], et regnavit annis XXIII. ib. c. 35.

Mortuus est Hlotharius, filius Hilperici, et regnavit annis XLV[q]. ib. c. 42.

Dagobertus, filius Hlotharii, mortuus est et regnavit annis XXXIIII[r]. ib. c. 43 (*B*).

Hlotharius, filius Dagoberti[1], regnavit[s] annis IIII. ib. c. 45.

Theodericus[s], filius Clodovei, regnavit annis XVIII[t]. ib. c. 49.

Clodovius, filius Theoderici[u], regnavit annis II.

Childebertus, filius Theoderici[v], regnavit annis XVII. ib. c. 50.

Dagobertus, filius Childeberti, regnavit annis V[w]. ib. c. 52.

Theodericus genuit Hildericum[x, 2], qui in Sithio[3] monasterio constitutus est.

Pippinus[y] regnavit annis XVI[4].

Catalogi. 1. 2. 2*a*.

a) Pharamundus 2*a*. b) *ita* 1; Chlodovetus 2; Clodoveus 2*a*; Chlodionem *L. h. Fr.* (Clodius *B* 1*a in marg.*). c) *ita* 1; Meromus *et litteris minoribus superscr.* alias Meroveus 2; Merevius vel Meroveus 2*a*. d) *ita* 2; Clodovei 2*a*; Merevei 1; Ghlodobedus *Geneal*. e) *ita* 1; Merovei 2*a*; Meromi 2. f) *ita* 2. 2*a cum L. h. Fr.*; annos *constanter* 1. g) *ita* 1; Chlodoveus 2; Clodoveus 2*a*. h) *ita* 1 *cum L. h. Fr.* c. 19; id est Teodericum, Chlodomirum, Childebertum et Chlotarium 2; scilicet Theodericum, Chlodomerum, Childebertum et Clotarium 2*a*. i) *ita* 1; *om. rell.* k) Chlotharius 2, *ut infra;* Clotarius 2*a*, *et sic deinceps.* l) *ita* 1. 2*a*; Chlodovei 2, *ut infra.* m) annos quinquaginta unum 1. n) Chilpericus 2. 2*a*, *et sic deinceps.* o) Mortuo Chilperico, filio Clotarii, *pr. m.* 2*a*, *corr.*, *sed* est *om.* p) Clotharii *h. l.* 2. q) XLIIII *L. h. Fr.* c. 42 (LIIII *cod. B* 1*a*). r) *ita* 1. 2 *cum L. h. Fr. rec. B;* XXIIII 2*a*. s) regnavit — Theodericus *om. et sequuntur* Chlotharius (Clotarius 2*a*) filius Chlodoveii (Clodovei 2*a*, *ubi* et *add.*, *sed deletum*) r. 2. 2*a*. t) XVIIII. *L. h. Fr.* u) Teod. 2, *ut infra.* v) *om.* 2. 2*a*. w) *ita* 2. 2*a cum L. h. Fr.;* VI 1. x) Child. 2. 2*a*. y) Pipinus 2*a*.

1) *Auctor stupidus Chlodoveum II. praetermisit, unde Chlotharius III, filius eius, in filium Dagoberti I. promotus est; librarii* 2 *locum eo magis depravaverunt.* 2) *Theudericus IV. pater Childerici III. appellatur in Gestis abbatum Fontanellensium* c. 8 *(ed. S. Löwenfeld p.* 28*):* Aedita est haec largitio anno undecimo Teoderici regis, patris Hilderici, demum regis novissimi ex genere Meroingorum, *cum alii Chilpericum II. praeferant, quem auctor omnino praetermisit, neque facile disceptari potest, utri opinioni iure assentiendum sit; cf. H. Hahn, 'Jahrb. d. fränk. Reichs* 741—752*', Berolini* 1863, *p.* 165 *sq.; L. Levillain, 'Le Moyen Age' XII*, 1899, *p.* 476 *sqq.* 3) *Ita cod. S. Bertini Annalium regni Francorum (C* 3 *apud Kurze p.* 10*) et cod. Egmund. V. Karoli M.* c. 1 *(ed. sexta p.* 3*) et Gesta abb. Fontan.* c. 14 *(ed. S. Löwenfeld p.* 43*); cf. E. Mühlbacher, 'Karol. Reg.' p.* 33[2]. 4) *Rectius* 16 ½ *a.; cf. supra p.* 470.

[2. 2*a. b haec addunt:*

ITEM DE REGIBUS ROMANORUM.

Generatio regum.

Primus rex Romanorum Allanius[a] dictus est.
Allanius genuit Pabolum.
Pabolus Egetium.
Egetius genuit Egegium.
Egegius genuit Siagrium, per quem Romani regnum perdiderunt.
Tres fuerunt[1], qui dicti sunt primus Ermenius[b], secundus Ingo[c], tertius Escio. Inde adcreverunt gentes XIII[2].
Primus Ermenius genuit Gothos, Walagothos, Wandalos, Gippedios et Saxones.
Ingo[c] genuit Burgondiones, Thoringos, Langobardos[d], Baoweros.
Escio genuit Romanos, Brittones, Francos et Alamannos.

ITEM DE REGIBUS FRANCORUM, QUOMODO REGNAVERINT[e].]

Geneal.

Primus rex Francorum Faramundus dictus est.
Faramundus genuit Cleno[f] et Cludiono.
Chludius[g] genuit Chlodebaudo[h].
Chlodebaudus genuit Chloderico[i, 3].
Chlodericus genuit Chlodevio[k] et Hlodmaro[l].
Chlodevius[m] genuit Hildeberto[n], Theoderico et Hlothario.
cf. L. h. Fr. c. 27. Geneal. — Chlotharius genuit Gunthario[o], Heriberto, Gunthramno, Hilprico, Chramno et Sigeberto.
Sigebertus genuit Hildeberto[p].
Hildebertus genuit Theothberto[q], Theoderico et Chilperico[4].
Chilpericus genuit Hlothario[r].
Flodrio[s, 5]

[*in* 2 *textus ita continuatur:*

L. h. Fr. c. 42. ib. c. 35. ib. c. 40 (B). — regnavit annis XLIII[t], filius Childerici[u] et Fredegunde. Eo tempore Gondolandus maior domus in aula regis habebatur.

ib. c. 42. ib. c. 43. ib. c. 42. — Dagobertus, filius Chlotarii, regnavit annis XXXIIII[or][v] et monarchiam in totis tribus regnis accepit sagaciter. Eo tempore Erconaldus[w] maior domus erat.

ib. c. 43. ib. c. 44. ib. c. 43. — Chlodoveus, filius Dagoberti, regnavit annis XVI. Hunc Franci super se in regnum statuunt, accepitque uxorem de genere Saxonum nomine Bathildem[x]

Catalogi. 1 *(l.* 14—25*).* 2.

a) Allanus 2*b*. b) Hermenius 2*b*. c) Higo 2*b*. d) et *add. Pertzius, SS. VIII, p.* 314. e) *praescriptio in marg. legitur* 2; regnaverunt 2*b*. f) Chlenum et Chlodionem 2. g) Chlodius 2. h) Chlodebandum 2. i) Chlodericum 2. k) *ita scripsi;* Childevio 1; Chlodoveum 2. l) Chlodmarum 2. m) Childevius 1; Chlodoveus 2. n) Childebertum, Teodericum et Chlotharium 2. o) Guntharium, Cherebertum, Guntrannum, Chilpericum, Chramnum et Sigebertum 2. p) Childebertum, Childebertus 2. q) Tetbertum, Teodericum et Chilpericum 2. r) Chlotharium 2. s) *in* Flodrio *desinit* 1, *ubi sequitur:* Incipit prologus legis Salicae; Chlotharius 2. t) XLIIII *L. h. Fr. c.* 42. u) *scr.* Chilperici *cum L. h. Fr. c.* 35. v) *ita L. h. Fr. c.* 42 *(B);* XXIIII[or] *apographon meum;* XXXXIIII *Kurth.* w) Ercoualdus 2. x) *ita apographon meum;* Balthildem *Guérard et Kurth.*

1) fratres *desideratur; v. supra p.* 851, *l.* 12. 2) *Codex Augiensis n. CCXXIX:* Istas XIII generationes omnino non separantur; *codex Vaticanus n.* 5001, *c. a.* 1300. *scriptus, fol.* 140 *(SS. VIII, p.* 314*):* Tres fuerunt fratres, ex quibus gentes XIII. 3) Meroveo *Geneal., quod nomen cum insequentibus auctor praetermittens ad Childericum statim transiit.* 4) Et ante Hilbericus *Geneal., dum fabulator noster Chilpericum filiis Childeberti II. temere addit.* 5) Hlodharius genuit Dagobertum *desinit Genealogia.*

pulchram. Franci vero Chlotarium, filium eius seniorem, in totis tribus (L. h. Fr. c. 44.) regnis statuunt cum ipsa regina matre sua regnaturum. Eo tempore, defuncto (Ib. c. 45.) Erconaldo maiore domus, Franci in incertum vacillantes, praefinito consilio, Ebroinum huius honoris altitudine maiorem domus in aula regis statuunt.

In his diebus Chlotharius regnavit[a] annis III[b].

Teodericus, frater eius, rex elevatus est Francorum. Eo tempore Franci, adversus Ebroinum insidiis preparatis, super Teodericum consurgunt eumque regno deiciunt crinesque capitis amborum incidunt. Ebroinum totundunt[c] eumque Lùxovio monasterio in Burgondiam[d] dirigunt. In Austrum legationem[e] mittentes propter Childericum una cum Vulfaldo[f] duce ad se venire. Franci autem Leodetium, filium Erconaldi, nobilem[g] maiorem domus constituunt, et postea Ebroinus interficitur. Franci vero, consilio accepto[g], Warratonem virum in- (Ib. c. 47.) lustrem in locum eius concessione[h] regis maiorem domus in palatio constituunt. Erat hisdem temporibus memorato Warratoni filius Gislemarus, et Bertherium (Ib. c. 48.) in maiorem domatum restituunt. Post hec Pippinus Theodericum regem accepit. Eo tempore quidam[1] nomine Drogo ducatum accepit a Campania. Obiit rex, regnavit annis XVIIII. (Ib. c. 49.)

Flodoveus, filius eius, puer regalem sedem suscepit nec multo tempore regnavit annis II.

Childebertus, frater eius iunior, inclitum in regnum statuunt[2]. Tunc est Grimoaldus, Pippini filius iunior, in aula regis constitutus. Childebertus rex iustus migravit (Ib. c. 50.) ad Dominum, regnavit annis XVII[i]. Sepultus est in Cauciaco, regnavitque Dagobertus, filius eius. Eo tempore bonae memoriae Grimoaldus defunctus est. Teodoaldus vero iuvenis[k] filius eius in aula regis. Eo tempore Pippinus (Ib. c. 51.) et Febroaldus[3] mortuus est habuitque principatum annis XXVII. In illis diebus Franci in Cocia silva bella congesserunt. Teodoaldus vero[l] per fugam lapsus ereptus est. Teodoaldo effugato, Ragemfredum in principatum in maiorem domatum elevaverunt.

Sequente[m] tempore Dagobertus rex egrotans mortuus est, regnavit annis V. Franci (Ib. c. 52.) Memorum[4] quondam clericum, caesariae capitis recrescente, eum in regno stabiliunt atque Chilpericum nolebant[n]. Eo tempore denuo exercitum commoventes, ipse Chilpericus[5]. Succedente igitur tempore iterum ipse Chilpericus cum Ragenfredo hostem movente[5]. Ragenfredus et Chilpericus rex fuga elap- (Ib. c. 53.) sus. Karlus persecutor non repperit, et Odo cum multis muneribus Chilpericum regem Karlo reddit[g], regnavitque[g] annis quinque. Franci vero Teodericum Kala monasterio nutritum, filium Dagoberti iunioris[6].

Teodericus genuit[7] Childericum, qui in Sithio[o] monasterio constitutus est[q]].

Catalogi. 2.

a) regnau regnavit 2. b) IIII *L. h. Fr. c.* 45. c) *ita* 2. 2*b cum L. h. Fr.* d) *corr.* Burgundiam 2. e) *ita L. h. Fr. rec. B sola.* f) Vulfando *apographon meum;* Wulfaldo *Kurth.* g) *ita rec. B L. h. Fr.* h) cum iussione *L. h. Fr.* i) *ita Guérard et Kurth;* XIII *apographon meum.* k) iubente avo *L. h. Fr. c.* 50. l) *om. Kurth;* autem *L. h. Fr.* m) *corr.* Sequenti 2. n) nuncupant *L. h. Fr.* o) Siduo 2*b.* p) *sequitur* Laus Francorum, *scilicet maior Legis Salicae prologus* 2.

1) *Potius filius Pippini ex Plectrude.* 2) *A constructione passiva auctor inceperat.* 3) *Vir iste ex verbis* febre valida *ortus est.* 4) *Nomen ex vocabulo* nimirum *auctor depravavit,* Danielem *praetermittens.* 5) *Quid rex fecerit, auctor praetermisit.* 6) *Suppleas ex Lib. h. Fr. c.* 53: regem super se statuunt. 7) *Ita Catalogus prior, supra p.* 853, *n.* 2.

ADDENDA ET EMENDANDA.

SUPPEDITAVIT W. LEVISON.

P. 1, *n.* 1. *Non vidi J. B. Mesnel, 'S. Leufroy' ('Les saints du diocèse d'Évreux', fasc. VI), Évreux* 1918.

P. 2, *n.* 7, *et p.* 12, *n.* 4, *et p.* 18, *n.* 2. *Chartam Caroli regis a.* 918. *datam denuo edidit R. Poupardin, 'Recueil des chartes de l'abbaye de Saint-Germain-des-Prés' I, Parisiis* 1909, *p.* 68—70, *n.* 41.

P. 5, *l.* 26. *Codicibus Vitae Leutfredi addendus est*

2*d) codex Rotomagensis n.* 1411 *(U.* 64*), saec. XIII, olim S. Audoini Rotomagensis, fol.* 247—252. *Liber, cuius p.* 6, *l.* 15, *mentionem feci, indice Vitae et Miraculis caret atque necessitudine artiore cum* 2*b. c coniunctus est, velut ex his locis intellegitur:*

c. 10. ad praedium quod vocatur Clippiacus] ad predium suum Clippiacum *(*Clipiacum 2*d)* 2*b. c. d;*
c. 11. in diocesi] sua *add.* 2*b. c. d et m. rec. in ras.* 1*a;*
ib. praesumpserit] presumpsisset 2*b. c. d;*
ib. annorum curricula] curr. ann. 2*b. c. d;*
c. 17. celeriter] celerrime 2*a. b;* celerime 2*d;* festinanter 2*c;*
ib. noctem illam cum eo fuit] n. i. cum eo fecit 2*b. c. d;*
ib. servus Dei Christique sacerdos] sacerdos Dei 2*a. b. c. d;*
c. 25. excursu] *ita* 1*a. b; om.* 2*d cum rell.*

Ut autem menda 2*b et* 2*c peculiaria pleraque absunt, ita ipse propriis vitiis satis multis inquinatus est, e quibus interpolationes paucae afferantur:*

prol. virum reverentissimum beatum Leutfredum] virtutibus decoratum atque rev. virum b. Leofridum 2*d;*
c. 1. perficeret] in Domino *add.* 2*d;*
c. 4. viaticum tribuebat] et in domum suam introducens ciborum satietate refitiebat et, prout poterat, consilium indigentibus et auxilium prestabat *add.* 2*d, ita ut verba praecedentia partim iterata sint.*

Nomen sancti vario modo Leufredus, Leufridus, Leofredus, Leofridus *scriptum est.*

P. 9, *n.* 4. *Cf. etiam J. B. Mesnel, 'Saint Taurin premier évêque d'Évreux' ('Les saints du diocèse d'Évreux' I), Évreux* 1914.

P. 65, *l.* 17. *Cf. Vergili Aen. XII,* 898*:* limes agro positus, litem ut discerneret arvis.

P. 68, *n.* 2. *De porta Basilicari cf. etiam H. Leclercq, 'Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie' III (*1913*),* 2060 *sqq.*

P. 70, *n.* 3. *Tilpinum a.* 794 *(Sept.* 2*) defunctum esse, post alios exposui in dissertatione 'Das Formularbuch von Saint-Denis' ('N. Arch.' XLI, p.* 301*).*

P. 71, *n.* 1. *E. Lesne, 'La lettre interpolée d'Hadrien I à Tilpin et l'église de Reims au IXe siècle' ('Le Moyen Age' XXVI,* 1913, *p.* 325—351. 389—413*), iam demonstravit, initium et finem epistulae genuina et ad mandatum Hadriani papae referenda esse, sed partem mediam eandemque maiorem saeculo nono medio confictam esse docuit cum reliquam tum ea, quae in Vitam Rigoberti recepta sunt (supra p.* 71, *l.* 1—13*), atque figmentum et interpolationem aut ab ipso Hincmaro aut eo instigante paulo ante a.* 852. *facta esse, etsi minus certum, tamen verisimile esse exposuit.*

P. 77, *n.* 4. *Sigloardi 'monachi' titulum ob miraculum a.* 901. *compositum et planctum eiusdem 'canonici' de nece Fulconis archiepiscopi (a.* 900*) rhythmicum denuo edidit P. de Winterfeld, MG. Poetae IV,* 174—176.

P. 82, *n.* 5. *Regesta chartarum Willibrordo concessarum exhibet G. Brom, 'Regesten van oorkonden betreffende het sticht Utrecht' ('Bijdragen voor een oorkondenboek van het sticht Utrecht' [IV]), Ultraiecti* 1908, *vol. I,* 1 *sqq.*

P. 82, l. 30. *Willibrordum regulae Benedicti addictum fuisse, sine dubio recte statuit Camillus Wampach, 'Geschichte der Grundherrschaft Echternach (Kapitel IV und V)', dissertat. Berolin.* 1915 *(prodiit a.* 1916*), p.* 1.

P. 85, n. 5, l. 49. *De ecclesiis Traiectensibus cf. etiam S. Muller, 'De Trechtsche kathedraalkwestie' ('Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde',* 5. *series II,* 1915, *p.* 1—26*) et N. B. Tenhaeff, 'Dom en Oudmunster te Utrecht' (ib. p.* 333—364*).*

P. 86, n. 1. *Cum L. Duchesne, 'Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule' III,* 1915, *p.* 195, *n.* 2, *ea quae de Theutberto episcopo 'de Dorostat' conieci probaverit, I. H. Gosses, 'De oude kern van het bisdom Utrecht' (seorsum impressum ex 'Historische avonden, Derde bundel', [*1917*], p.* 30—43*) p.* 40 *sqq. ea impugnavit illumque potius eundem fuisse atque Thiadbraht presbyterum ab Altfrido commemoratum neque minus eundem atque Thiaterdum vel Theotardum episcopum Traiectensem et ipse denuo statuit.*

P. 86, n. 2. *De Adalberto sancto Egmondano cf. etiam C. Pijnacker Hordijk, 'Wat weten wij omtrent den heiligen Adalbert van Egmond?' ('Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde',* 4. *series I.* 1900, *p.* 145—174*); W. Levison, 'Wilhelm Procurator von Egmond und seine Miracula Adalberti' ('N. Arch.' XL,* 1916, *p.* 793—804*).*

P. 86, n. 6. *De versibus codicis Maihingensis cf. etiam W. Meyer, Gildae oratio rythmica ('Nachrichten der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Phil.-hist. Klasse'* 1912, *p.* 63 *sqq.) et D. de Bruyne, 'Une poésie inconnue d'Aileran le Sage' ('Revue Bénédictine' XXIX,* 1912, *p.* 339 *sq.). Librum euangeliorum Maihingensem post medium saeculum VIII, Parisiensem n.* 9389 *eodem saeculo medio exaratos esse statuit E. Heinr. Zimmermann, 'Vorkarolingische Miniaturen' ('Denkmäler Deutscher Kunst', sectio III,* 1*),* 1916, *p.* 122 *sqq.* 276 *sqq., imagines codicum tab.* 255—258. *et* 260—266. *exhibens.*

P. 88. *De Irmina abbatissa initiisque Epternacensibus disseruit C. Wampach l. l. p.* 7 *sqq., qui et ipse chartas illius, de quibus in n.* 2. *egi, genuinas esse recte docuit. Neque vero ei assentiar statuenti Irminam et Pippinum affinitate quadam coniunctos fuisse, quod partes villae Epternacensis et illius et huius fuissent aeque atque e. gr. partes Bollendorf villae Arnulfi ducis et Caroli maioris domus propinquorum (cf. supra p.* 89 *sq.). Ut enim pars villae Irminae 'ex successione paterna vel materna' obvenerat, ita altera pars Pippino et Plectrudi uxori e traditione Theodardi, filii Theotharii ducis, qui eandem antea tenuerat; unde fortasse A. Halbedel, 'Fränkische Studien' ('Historische Studien' ed. Ebering* 132*), Berolini* 1915, *p.* 17, *n.* 13, *recte coniecit, Irminam et Theotharium ducem cognatos aut affines fuisse, quamquam et hic et alibi coniecturis incertis falsisque nimis indulsit. At etiam Pippinum vel Plectrudem et Theotharium simili necessitudine conexos fuisse, minime concedendum est, cum de ratione traditionis illius nihil constet neque Pippinus verbis talibus usus sit, qualia de successione hereditaria adhiberi solebant (e. gr.* quantumcumque nobis legibus obvenit, obvenit de genitore meo, ex successione paterna vel materna, genitor meus iure hereditario in proprietatem concessit, ex alode in portionem accepimus, *etc.), sed verba potius spectant ad hominem alienum res proprias quacumque de causa alteri tradentem. Econtra Wampach p.* 14 *sq. aeque atque Halbedel p.* 16, *n.* 13, *recte iudicasse videtur, Irminam eandem fuisse atque Ymenam Deo sacratam, quae una cum filiabus c. a.* 704. *Willibrordo donationem concessit (cf. supra p.* 88, *n.* 9*). Theotcharius ille dux monasterio Wizenburgensi donationem praestitit (Traditiones possessionesque Wizenburgenses ed. C. Zeuss,* 1842, *p.* 204, *n.* 213*; Pardessus, Diplomata II, p.* 454*) anno* 10. *Theoderici regis (April.* 1*), scilicet regis eius nominis tertii neque quarti, id est anno p. Chr.* 682/83, *id quod A. Halbedel l. l. p.* 17, *n.* 13, *cognovit; chartae Theotcharius filius subscripsit, idem sine dubio qui in charta Pippini Epternacensi Theodardus vocatur, sive nomen hic corruptum est sive illic.*

P. 91, n. 11. *De kalendario Epternacensi cf. etiam J. Depoin, 'Revue Mabillon' VI,* 1910/11, *p.* 261—264.

P. 94, l. 23. *et* 46. *Annos Beornradi Epternacenses inde ab a.* 775. *computandos esse iudicavit C. Wampach l. l. p.* 40 *sqq.*

P. 97, l. 2. *Initium homiliae die natali Willibrordi dicendae (V. Willibrordi c.* 32, *p.* 138 *sq.) etiam a.* 1095. *in Passione prima Canuti IV. regis Daniae c.* 1. *exscriptum est (ed. M. Cl. Gertz, Vitae sanctorum Danorum,* 1912, *p.* 62*).*

P. 100, n. 3. *Vitae Willibrordi codicibus generis* 3c, *nisi fallor, etiam Claustroneoburgensis n.* 707, *saec. XII, fol.* 63, *adnumerandus est; cf. H. J. Zeibig, 'Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen' II,* 1852, *p.* 106. *Idem est sine dubio codex, in quo Vitae cum aliae tum* Willebrordi archiepiscopi *a.* 1330. *legebantur; cf. Th. Gottlieb, 'Mittelalterliche Bibliothekskataloge Österreichs' I,* 1915, *p.* 115.

P. 123, l. 20. *Cf. Passionem Victoris martyris Massiliensis c.* 5 *(Ruinart, Acta martyrum, Ratisbonae* 1859, *p.* 334*):* Tunc impiissimus Caesar, omni fera crudelior, omni dracone malignior, — — in rabiem vertitur.

P. 123, n. 3. *De Ongendo rege etiam egit Chr. Kier, 'Beowulf', Havniae* 1915, *p.* 179 *sqq.*

P. 125, l. 10. *Cf. Passionem Victoris l. l.:* diabolica face succensus, — — ut — — deorum suorum vindicaret iniurias.

P. 148, l. 26. *Libris Vitae Gangulfi addendus est*

$1d^1$) *codex Sigmaringensis musei principis de Hohenzollern n. 9, saec. XII/XIII, olim Albae Augiae monasterii (Weissenau), fol. 66'—71, cuius specimen G. Zilliken iuvenis bonae spei officiosissime exscripsit. Is textum Vitae Gangulfi continet fragmento 1d similem:*

c. 7. pendens, carnem cerneres nudatam cute] pendentem (carn. *om.*) cern. nud. cutem $1d.\ d^1$;

c. 8. simul pacienter vivere, simul delectabiliter] s. p. v. simulque del. $1d.\ d^1$; pac. viv., simul *om.* $1b.\ c^{1.\ 3.\ 4}$;

ib. Et siquidem] Tu *pro* Et $1d.\ d^1$; Et *om.* 1a;

c. 11. Willegossa atque Willedrudis, quae] (Willeg. atque *om.*) Willę (Wille $1d^1$) drudisque $1d.\ d^1$;

ib. dispescebat affectio, quoniam quidem illo] deposcebat aff., qu. quidem de illo $1d.\ d^1$;

ib. summa dilectione] dil. s. $1d.\ d^1$;

ib. in mundo] in terra $1d.\ d^1$,

atque videtur familiae eorum etiam fragmentum $1b^1$ *potius adnumerandum esse quam generi 1b, propinquo sane; cf.*

c. 1. facundus in ore] facundioso ore $1b^1.\ d^1$;

ib. praeclarus honestate] hon. pr. $1b^1.\ d^1$;

c. 3. cum eius consilio agebant] cum eorum cons. agebantur $1b^1.\ d^1$;

c. 4. dicta] dici $1b.\ b^1.\ d^1$;

ib. pretii summam, quam pro] pret(c)ium, quod pro (de *pro* pro $1b^1.\ d^1$) $1a.\ b.\ b^1.\ c^{1.\ 2.\ 4}.\ d^1$;

c. 5. in loco] incola $1b.\ b^1.\ c^4.\ d^1$; incole $1c^{1.\ 3}$.

Codices 2d. d^* *recentiores cum* $1d^1$ *hoc loco conveniunt:*

prol. proniores] promptiores $1d^1$ *cum 2d.* d^* *et m. al.* $3c^{2*}$.

P. 166, l. 10. *Verba Vitae Gangulfi* sicque infelix, negato sibi spatio poenitendi, in cloacam descendit inferni *in Vita Lupi episcopi Senonici c. 13 (SS. rer. Merov. IV, 183) leguntur, sive ex ea ipsa sive e fonte communi exscripta.*

P. 208, l. 10. *Vitam Severini a Fortunato compositam esse, concessit etiam R. Koebner, Venantius Fortunatus ('Beiträge zur Kulturgeschichte' ed. W. Goetz XXII), 1915, p. 111, n. 1.*

P. 218, l. 26—32. *Versio Vitae Severini Germanica extare videtur etiam in codice Treverensi bibliothecae urbanae n. 1191 (492), a. 1452. finito, olim sororum in Besselich coenobio prope Confluentes sito, postea Clusae Eberhardinae, fol. 176'—187; cf. Adolfum Becker, 'Die deutschen Handschriften der Stadtbibliothek zu Trier' ('Beschreibendes Verzeichnis der Handschriften der Stadtbibliothek zu Trier' VII), 1911, p. 75.*

P. 234, l. 11. *Auctoribus, qui Constantii Vitam Germani exscripserunt, auctor Vitae Apri episcopi Tullensis (Acta sanctorum Septembris V, 66—69) addendus est; qui ut Hieronymi Vitam Hilarionis (in prol. c. 1), Rufini Historiam monachorum (in prol. c. 2), Sulpicii Severi Vitam Martini (in c. 1. 4. 8) imitatus est aut expilavit, ita Vitam Germani c. 9. et 36 (supra p. 256. 277) in c. 6. et 7 (p. 67) adhibuit. Nescio autem an haec potius ad alteram recensionem (Bibliotheca hagiogr. Latina I, n. 617) pertineant eaque priore loco collocanda sit, siquidem verba eius quae afferuntur initialia propius ad Vitam Hilarionis accedunt.*

P. 234, l. 22. *Missas a Mone editas ad Venantium Fortunatum referendas esse coniecit H. Brewer, 'Der zeitliche Ursprung und der Verfasser der Moneschen Messen' ('Zeitschrift für katholische Theologie' XLIII, 1919, p. 693—703).*

P. 276, n. 1. *De Petro Chrysologo aliisque eiusdem nominis episcopis Ravennatibus ab Agnello confusis cf. etiam Al. Testi-Rasponi, 'Note marginali al Liber Pontificalis di Agnello Ravennate' ('Atti e memorie della R. Deputazione di storia patria per le provincie di Romagna', 3. series XXVII, 1909, p. 281 sqq.). De sermonibus eius nuperrime egerunt Franc. Ios. Peters, 'Petrus Chrysologus als Homilet', Coloniae (1919), et Godefr. Böhmer, 'Petrus Chrysologus, Erzbischof von Ravenna, als Prediger' ('Predigt-Studien' I), Patherbrunnae 1919.*

P. 298, l. 2. *Verba* recurrens ad nota praesidia *potius referenda sunt ad Sulpicium Severum, Dialog. III, 8, 7:* recurrens ad nota subsidia.

P. 607. *Decreto Nicolai papae codicis Londiniensis Addit. n. 15 725 (fol. 173'—174'), quantum e paucis verbis exscriptis intellegitur, etiam privilegium papae Corbeiense a. 863 (Jaffé, Reg. I², n. 2717; L. Levillain, 'Examen critique des chartes mérov. et carol. de l'abbaye de Corbie', 1902, p. 282 sqq.) comparandum videtur esse, monente v. d. E. Perels socio nostro.*

INDEX.

SCRIPSIT WILHELMUS LEVISON.

Maior numerus paginas, minor lineas quinas indicat [1]).

1) *Lectiones e codicibus postea erutas, quae supra in Appendice priorum voluminum publici iuris factae sunt, ita adnotavi, ut paginas lineasque ipsarum editionum uncinis inclusas apposuerim, e. gr.* Turnus (rex Rutul.) 726 (I, 488, 5).

LEXICA ET GRAMMATICA.

SCRIPSIT WILHELMUS LEVISON.

Maior numerus paginas, minor lineas quinas indicat.[1])

[1]) *Cf. supra p.* 859, *n.* 1.

NOMINA SANCTORUM

QUORUM ACTA SEPTEM TOMIS SCRIPTORUM RERUM MEROVINGICARUM CONTINENTUR. [1]

1) *Nomina litteris inclinatis distincta ad fontes spectant, qui, occasione data, commemorari neque vero digni visi sunt, qui inter Scriptores rerum Merovingicarum ederentur.*

CORRIGENDA.

P. 77, 47. 'Eudonis' corrigas 'Odonis'. — P. 82, 46. legas: studia. — P. 102, 16. legas: tractavit. — P. 136, 19. legas: infirmitate. — *P. 155, 52. legas:* militiam. — *P. 178, 26. legas:* vociferabat. — *P. 208, 47. et p. 209, 33.* pro 8 *legas* 7. — *P. 230, 44. pro* 41 *legas* 43. — *P. 235, 34. pro* mVIII *legas* XVIII. — *P. 290, 26. legas: (n. 469, mox 503). — P. 344, 32. legas: Saxones, Burgundiones. — P. 370, 39. legas: Parvae. — P. 379, 50. pro 2) legas 3). — P. 547, 45. legas: diversis. — P. 705, col. II, n. 842, l. 8. legas: bynnen.*

MONVMENTA

GERMANIAE

HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

SCRIPTORVM RERVM MEROVINGICARVM

TOMI VII, PARS I.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
GERMANY
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.

MCMXIX.

MONVMENTA GERMANIAE HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

SCRIPTORVM RERVM MEROVINGICARVM

TOMI VII. PARS II.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
GERMANY
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI.
MCMXX.